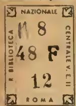
Fil

8 48. F 12

Bastone vario (?)

1559
1570
1582
1592

P | A

AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOlasticam (quam vocant) Theologiam, Institutiones, sacrarum literarum vniuersaliúmque conciliorũ authoritate, necnon Doctorum Ecclesiasticorũ, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmatæ: Ecclesiastis omnibúsque animarũ curam gerentibus admodùm necessariæ: Opera atque industria eruditissimi viri F. Ioannis Viguerij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ Theologiæ doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia.

Institutiones Theologicæ M. Ioan. Viguerij, Tholosani, cum triplici indice, recognitione, emendatione, ac plurimis additionibus proxima pagina visendis, vt iam nouum opus appareat.

His annecti curauimus eiusdem Viguerij commentaria antea nunquam excussa, in D. Pauli epistolam ad Romanos, in quibus omnes fere hæreses nostri temporis confutat, vt nihil breuius neque clarius in illas scribi possit.

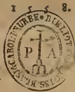
Titulos recens additos proxima pagina docebit.

Cum priuilegio Regis.

PARISIIS,

Apud Audoënum Paruum, via ad diuum Iacobum, sub Liliæ aureo.

1558.

SEQVVNTVR TITVLI RECENS ADDITI.

EXTRACTVM A REGISTRO SACRÆ FACVLTATIS THEOLOGIAE IN VNIVERSITATE PARIENSI.

ANNO Domini millesimo quingentesimo quadragesimo nono die vltima mensis Iulij fuit sacra theologiæ facultas cõgregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magistrorum nostrorum, qui visitauerunt & examinauerunt tredecim codices ex libro fratris Ioannis Viguerij cõposito,& intitulato, Ad naturalem & Christianam philosophiam, Maximè verò ad scholasticã(quam vocant) Theologiam Institutiones, sacrarum literarum vniuersaliúmque conciliorum authoritate, Necnon doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D.Thomæ Aquinatis eruditione confirmatæ: Ecclesiastis omnibúsque animarum curam gerentibus admodum necessariæ: opera atque industria eruditissimi viri fratri Ioannis Viguerij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ theologiæ doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia. Sacra theologiæ facultas non impedit quin prędictus liber imprimatur.

De mandato dominorum Decani & magistrorum nostrorum sacræ facultatis theologiæ in vniuersitate Parisiensi. Sic signatum, FOVRNIER.

EXTRAIT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR grace & Priuilege du Roy est permis à Claude Fremy marchant libraire en l'uniuersité de Paris, de imprimer ou faire imprimer vne fois ou plusieurs, vn liure intitule: Ad Naturalem & Christianam Philosophiam (quam vocant) Theologiam Institutiones, Necnon triplici indice, recognitione, emendatione, ac plurimis additionibus, cum commentariis in epistolam ad Romanos. *Le tout cõposé par frere Iean Viguerius docteur en Theologie à Tholoze. Et faict deffense ledict Seigneur à tous autres libraires, imprimeurs, ou autres, de quelque qualite qu'ilz soyent, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou distribuer en ces pais, terres & seigneuries autres que ceulx qu'aura imprimé ou faict imprimer ledict Fremy, sur les peines contenues esdictes lettres. Et ce iusques au temps & terme de dix ans à compter du iour & datte qui seront paracheuez d'imprimer. Comme plus à plain est contenu par lettres sur ce données à Paris le dixiesme Septembre, mil cinq cens cinquante sept. Signees*

Par le Roy maistre Françoys Lallemant present. De lomenye,
Et sellé du grand seau dudict Seigneur à simple queue
de cire iaulne.

Ioannes Viguerius Granatensis, Theologus,

AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI Reipublicæ Granatensis, Ciuibúsque suis vniuersis, gratiam, pacem, & salutem.

Ihi semper, magnifici patres, sapientissimiq́ viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum non sibi duntaxat, verumetiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris esse natum. Vnde cùm diu multúmque cogitassem, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplissimosq́ patres, id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamen quod vestra ista luce, splendore isto vestro planè indignum videretur. Itaque anceps hic hærebã, variásq́ in partes animus trahebatur noster. Huc studio patriæ, parentibus, amicísque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodã ac nostræ imbecillitatis cõscientia nos vocãte. Nec vnquàm (mihi credite) in animũ induxissem quicquam ad vos ex hac nostra officina mittere, nisi me duo ad id supra modum impulissent. Primùm cõsiderabam maximã esse vestrã prudentiam, pietatẽ, humanitatem: & displicere posse nihil, quod animo pio & syncero in Ecclesiæ dei gazophilacium inferretur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quàm immensa sint, eáque innumerabilia volumina: ex quibus tamen semper discatur, sed nunquam ad finem perueniatur sciẽtiæ. Id quod nos perpetuo habuit pessime, illustrissimi patres, animumq́ nostrũ multoties excitauit: vt si tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quod in nobis esset præstaremus. Quare cùm animaduerterem multos quidẽ libros ab optimis quibusque eruditissimísque viris de rebus diuinis esse conscriptos: sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, sæpe etiam contrariis pugnantibus obscurissimísque disputationum meandris, ægre possent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauissimo ætatis non dicam teneræ, sed senilis dispendio: Tentandum putaui, quid in hac parte nostræ possent vires. Periissẽtne mihi tot & tanti in rem literariã, præsertim autem in Christianam philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, vt ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsum non aliunde quàm ab ignoratione Dialecticorum, physicorum, metaphysicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quantum in nobis fuit, studuimus ne quæ futuro theologo existimaremus necessaria fore aut vtilia, eorum hic aliquid desiderari merito posset. Sed locum hunc prætermittere non possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quàm intrepide omnes, quàm illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attrectent. Dicas rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non Metaphysice, non physice, non ethice, non denique dialectice imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epistolas, ipsi D. Petro apostolorum corypheo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditãtur, scribunt: vt bellos illos scriptores dicas interim vsque ad tertium cælum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones præbere

se diabolo ludificandos, nisi etiam suis præstigiis & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non calligarios, nõ vestiarios, & cæteros id genus, ad versanda, hoc est prophananda cælestis philosophiæ mysteria: sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbãdos fontes limpidissimos inuitant. Quæ dei optimi maximi benignitas per spiritum sanctum in sanctissimas purissimásque aliquot selectorum mentes infudit, ea vt triuialia in omnes omniũ linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpretanda, atque explicanda, cõfidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusdam ac mulierculis interpretandi tribuunt prouinciam, adeò vt quãuis, ipso D. Hieronymo authore, in republica bene constituta quod medicorum est promittant medici, tractentq; fabrilia fabri: solum tamen prophetias, legem, ac euangeliũ declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lanificus, hoc rusticissimi quique inuadũt ac temerant. de sacris ad stiuas disseritur, loci non intellecti adducuntur. Quidquid suggerente diabolo in mentem venerit, lex dei existimatur. Adde quòd disertuli illi, ex quibus hi sua hausere, sibi miris modis blandiuntur: dum cõposita ad hoc ipsum oratione nouos intellectus in sacris proferunt. Quasi verò res magna sit, graue dicendi genus & non abiectissimum, quãtumuis clara theologiæ axiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem! Hinc errores, hinc schismata, hinc hæreses, & pugnantia secum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat, diuinus cultus spernitur. Quæ fuerunt certa, stabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia cõcutiuntur: vt iam plerosque naturali & super nos signato lumine destitutos, videas sine lege, synderesi, conscientia, ac (vt vno verbo dicam) sine deo lucianorum more ferri, pessimas quásque sectas renouantes & gigantum æmulos deo ipsi indicentes bellum. Quæ mõstra omnia non aliunde piorum doctorúmque iudicio censenda sunt prodire, quàm ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sanè fieri omnino non potest, vt quis earum ignarus, falsum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, sanctũ ab immũdo discernere vllo modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere caussámque eius serpentem cupiens præscindere: En vobis, prudentissimi patres, ciuésque mei charissimi, Institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christianæ fidei rudimenta quæ hominem ad suiipsius ac dei eloquiorumq; eius rectam notitiam & sine ambagibus perducant. Quæ omnia ita congessi, vt resecatis opinionibus, probleumatibus admissis nullis, nil non ex sacris bibliis ac sanctorum orthodoxorumq; patrum monumentis compilarim. Idq; hunc in finem me fecisse velim existimetis, vt iis instructus generosus animus, diuinorũ sermonum intellectũ cõsequi, hæreticorum tela retorquere, cæterósque tuto & sine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hæc vnusquisque meditetur, hæc amplectatur, secundũ hæc viuat, sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul abfuisse. Atque hoc quicquid est operis, venerandi patres, vniuersiq; ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis, qui etsi vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros institui, excoli, exornari. Idq; vt cum immensæ istâ apud vos annonæ, granorum, cæterorúmque temporaliũ bonorũ fertilitati, spiritualium bonorũ prouentus respondeat. tum vt illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantee in fide, & actuosi bonis operibus permaneãt. Hácque ratione vitam illam æternam omnes nos assequamur, per Christum seruatorem, cui benedictio, honor, ac potestas in omne æuum. Valete, ac prosperè agite.

Lectori Christiano Salutem.

IN habes, Christiane lector, immensos nostros labores, iamdiu iis qui solidam illam ac verè catholicã D. Thomæ Aquinatis Christianam philosophiam amplectuntur desideratissimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinúsque vir, theologis voluit esse in manu, Epitomen seu manualem quendam. Certè quæ ab eo fusè obscuréque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hîc inuenies prætermissum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, sed alio atque ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis, præstare studuimus. Nec eas solùm velim hic à nobis expectari, quas nos Institutiones vocamus. Sanè cùm sacrum D. Tho. corpus in nostro Tholosano cœnobio conditũ sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus. Curauimúsque sedulò ne quod in sua illa absolutissima summa diuiniori commentatione disseruit atque resoluit, eorum hîc, sed potissimum quæ in scholis controuertuntur, prætermitteretur aliquid: Atque labores hos nostros vel vno hoc nomine putem satis iri commẽdatum, quòd catholicæ fidei ecclesiasticorúmque placitorũ plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum literarum penu, tum grauibus locis, tum rationibus validissimis sustinere nullo negocio ac tueri cuiuis videri merito possimus: reiectis etiam ecclesiomastigum thecnis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dissipatis. Quid multa? Ausim hic, modestè tamen & sine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregem sollicitè tuentibus fusissimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus sunt dissertata, eorum fere hic desiderari nihil: adeò vt huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquàm & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) statim in manu omnia habeas: eáque non controuersa, non disputanda, non agitanda: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco non temere (vt nobis videmur) dicendũ putauimus. Itaq; scito nos ab anima, vt quæ sit certioris & iucũdæ magis cognitionis: itémque cùm ad hominis tum ad dei notitiam, eiúsque mysteria cognoscenda plurimũ conducat exorsos: eius substantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæq; illi accidant omnia ea exposuisse ratione, vt vegetatiua primum, sensitiua alterum, tertium rationalis sibi locum vendicet. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agẽtem, possibilem, & voluntatẽ. Ex quarũ actionibus speculatiui & morales habitus, iique tam boni quàm mali, virtutes nimirum & vitia proficiscuntur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligentia, vt neque virtus, neque vitium possit vllum dari, quod non sit in suo quoque loco commodissimè descriptum. Neque verò quæ in hominis industria positæ sunt virtutes, eas solas sumus prosecuti: sanè & quas græci [illegible] *appellant spiritussancti numine inspiratas, omniáque eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc ad beatitudinẽ veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, essentiali simul & accidentali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abunde multa attexuimus. Hæc sequuntur leges, Naturalis, Diuina positiua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina veterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & cæremonias spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliáque omnia, & vim energiámque*

eorum. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatem, & indiuisam vnitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates personales. Necnon diuini verbi incarnationem, humani generis redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus noster nos fallit labor) sumus consectati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, vltima bonorum & malorum mercede, & cæteris id genus, quod in Enchiridion visum dictu est optimum, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliorem commentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridiō à nobis dici, quod ad iusti voluminis assurgit magnitudinem. Is velim sic cogitet hic non in vnam solùm rethoricen, non in physicam, aut aliquam aliam philosophiæ partem: sed & omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omnium doctrinarū colophonē Theologiam tradi institutiones. Siquidem facturi rerum Christianarū interpretationem, necessario præfanda quædam duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principiis existimauimus repetenda: tum quòd videretur nephas, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectū, quod ex omnibus suis partibus constat. Itaque de vi dialectica, & metaphysices, quæ viderentur statu alioquin obscurius à cæteris & intrincatius scripta, sumus præfati. Quæ si noris, aut si fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, syncerā, ac omnino cælestem Philosophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (vt spero) in versando hoc labore nostro collocatæ. Eo perlecto ausimus asseuerare, non D. Thomā duntaxat, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria & tempore non ita multo inter præstantissimos quosque theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnáque manu versato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiomastigas confutare nullius tibi negocij videbitur. Quæ in ecclesiaste, consolatore, confessore, monitore, Episcopo, presbytero, cardinali, & cæteris ecclesiasticæ hierarchiæ ordinibus, officiis, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam nō cogaris tot & tantis onerari voluminibus: sed vnus hic manualis tibi facere queat satis. Bene vale Christiane lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia non pauca: quæ, si hæc à te senserimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum Vale.

EORVM QVÆ APVD HÆRETICOS SVNT IN CONTROVERSIA, simúlque Ecclesiasticarum assertionum Index.

EORVM QVÆ AD INTELLIGENTIAM ET DECLARATIONEM Euangeliorum Quadragesimalium(quæ leguntur secundum ordinem Prædicatorum) Ecclesiastis subseruiunt,Index.

Feria.4.Cinerum.

Super verbo, Cum ieiunatis, quæri potest quid sit ieiunium,& an,ac quando,& quomodo teneamur ieiunare:& cū textus nihil de his dicat, & hodie inchoentur ieiunia:ideo oportet ex aliis locis sacræ scripturæ perquirere de præmissis ad plenum habes fo.92. & deinceps.

Feria.5.Cinerum.

De Centurione,quia Lucæ, 7. habetur, quòd misit seniores, non æstimans se dignum &c.poterit tractari materia de orationum ad sanctos directione, vt habetur fo.68.A.& sequen.

Feria.6.Cinerum.

De dilectione inimicorum, vt habetur folio 125. A.

Sabbato Cinerum.

Super illis verbis, Circa quartam vigiliam noctis. & infra,Putabant fantasma esse. Cum quarta vigilia noctis repræsentet persecutionem Antichristi: ideo poterit tractari materia de Antichristo, de eius nomine, origine, progressu,regno, bonorum persecutione, ac consolatione,prout habetur folio292.& deinceps.

Dominica prima.

Super illis verbis, Vt tentaretur à diabolo, potest

INDICIS EORVM QVÆ TRActari possunt in concionibus quadragesimalibus finis.

A

Anni-

B.

D.

E

F

G

L

N

O

P

T

INDICIS ALPHABETICI FINIS.

VVM ad Hominis & Dei, cæterarúmque rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologiæ, omniúmque partium Philosophiæ aditum (quò nostræ hæ spectant Institutiones) animæ rationalis notitia iucundior & certior sit, adeóque necessaria, vt ea postposita, nemo præmissorum possit assequi cognitionem, eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

DE ANIMA. CAP. I.

Anima (secundum Philosophum in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. DE ACTV.

A Pro huius definitionis clariori intelligentia, sciendū est primò, Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentiæ vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanēs (hoc est subiectiuè existens in potentia, vt visio) siue transiens in exteriorem materiam, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiendo actum, dicimus potentiā naturalem & habitum ordinari ad actum, hoc est ad operationem. Et hoc modo nō accipitur actus in prædicta definitione: quum anima sit substātia, & ēns per se, ac permanens, hoc est habens totum suum esse simul & nō successiuè, hoc est acquirens partem post partem, vt motus & operatio transiens. Operatio verò siue transiens, siue immanens est in alio subiectiuè, & nō est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est pro eo quod dat esse rei: & sic omnis forma dicitur actus, & econuerso. Et sicut duplex est esse. s. per se subsistens hoc est substantiale, & esse in alio siue accidentale, ita duplex est forma siue actus. Quædam est quæ dat vel habet esse per se. Et hoc modo Deus, Angelus, & Anima dicūtur formæ & actus, diuersimodè tamen. Quia quū Deus habeat esse perfectissimum, nullo modo permixtū potentiæ passiuæ, dicitur actus purus & primus, sed nō corporis, ideo non dicitur anima. Angelus verò quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ passiuæ, hoc est potest accidentia extrinseca recipere, quod non facit Deus. Et quia angelus non communicat suum esse materiæ, sicut Anima: ideo est forma separata, siue actus separatus à materia corporali: & per consequens actus spiritualis & incorporeus, siue spiritus. Anima verò quia habet esse per se, & nō in alio subiectiuè, dicitur actus non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ passiuæ: nec actus separatus, vt angelus, eo quòd dat siue cōmunicat, seu apta nata est communicare suum esse materiæ & corpori: ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primò esse materiæ, nō præsupponens aliud esse in ea: ideo dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui non dat nec habet esse per se, neq; communicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundum quid, quod præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidentalis, adueniens rei post suum esse cōpletum, vt albedo, & omnia accidentia, siue sint permanētia, siue successiua. Notandum tamen quod potentia & habitus ab aliquibus dicūtur actus primi & operationes actus secūdi, sed non propriè. Anima igitur est forma siue actus, scilicet primus, hoc est substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. DE CORPORE.

B Corpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt est de prædicamento quantitatis. Et sic accipiendò corpus, est accidens cum sit quantitas habens tres dimensiones, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quæ nō sunt de essentia substantiæ, cùm possint separari ab ea, vt patet in Sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione Animæ. Secundo accipitur, vt est ens completum de prædicamento substantiæ. & sic corpus est aliquid compositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiam non accipitur in definitione Animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materia cum apprehensione aptitudinis ad dispositionē susceptionis animæ, & ad tres dimensiones quantitatis: est enim cum tali apprehensione ex natura sua apta nata esse sub tribus prædictis dimēsionibus & informari ab anima: & hoc modo accipitur in prędicta definitiōe. & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue qui dat primū esse & simpliciter materiæ. & sic materia per animam est corpus, & est organicum: & est potentia vitam habens: hunc esse vero sensum Philosophus dicit, & D. Thomas, 1. p. q. 76. ar. adit.

Ver. 3. DE CORPORE PHYSICO.

C Corpus Physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectum motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, vt forma domus: & sic non est actus primus, prout Anima.

Ver. 4. DE CORPORE ORGANICO.

D Corpus Organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionū, dicitur Organicum. Aliam enim dispositionem habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est habent diuersas qualitates, diuersam quātitatem, & figuram. ¶ Ex his patet quòd corpora, quæ habent partes eiusdem rationis, quæ scilicet nominantur nomine

totius, non dicuntur corpora Organica, siue Heterogenea, vt aër, aqua, terra: sed homogenea, hoc est habentia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis Physici, siue naturalis organici, siue Heterogenei.

Ver. 5. DE VITA. E

De triplici vita & morte, vide inf. ca.18.§.6. ver.1. 1.p.q.14. ar.2.ad.1.

Vita propriè dicitur operatio. vnde illa quæ non possunt operari, non dicuntur viuentia nec animata, sed inanimata, vt lapides, & alia huiusmodi. Quæ verò ex natura sua possunt operari, etiãsi actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens: licet (vt quidam dicunt) dormiens operationem habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operandi inest alicui ex perfectione sui esse existentiæ, quòd procedit à forma substantiali: hinc est quòd esse existentiæ, siue illa vnio talis formę cum materia, etiam nuncupatur vita, & separatio, mors. Philosophus hanc particulam posuit propter simulachra siue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarũ formæ sunt actus corporis organici, sed non in potentia propinqua operationẽ habentis. Ideo non dicũtur viuentia. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd licet angelus sit forma & actus, & habeat potentiã operandi, non potest dici anima siue forma corporis: quia non potest dare esse substantiale materiæ siue corpori, nec ei intrinsecè vniri. Licet bene extrinsecè, vt motor mobili & corpori assumpto dare formam accidentalem: sed non potest in eo exercere opera vitæ, vt infra plenius dicetur. Secundò sequitur, quòd Anima est primum principium intrinsecum vitæ, in his quæ apud nos viuunt. animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quòd non quodcunque vitalis operationis principium est anima: Nam oculus est quoddam principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Infertur etiam quòd anima non est corpus: quia licet aliquod corpus possit esse principium vitæ, vt cor in animali: non tamen posset esse primum principium vitæ, cum esse primum principium vitæ non conueniat corpori: quia tunc omne corpus esset animatum, vel anima, vel principium vitæ: quod constat esse falsum. Sed conuenit corpori, quod sit viuens, per hoc quod est tale corpus. Quod autem dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primum principium intrinsecum coniunctum, quo sumus, viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, quæ est alia definitio Animæ per Philosophum data, quæ debet intelligi disiunctiuè, & non copulatiuè: quia nõ conueniret omnibus. Nec obstat quod anima sit composita, cũ nõ sit actus purus & simplicissimus: quia non est cõposita compositione ex his, licet bene cum iis. s. ex esse & essentia.

Quid sit anima

Ver. 6. DE MODO ESSENDI ANIMAE IN CORPORE.

1.p.q.76. & 1.de Anima.ar.10 Modi essendi.9.

AD sciendum quomodo Anima est in corpore, & an vna anima sit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota: supponendum est primò ex Philoso. 4. Phys. quod nouem sunt modi essendi. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totum integrale in suis partibus: prout domus in parietibus tecto & fundamento. Tertius vt species in genere, prout homo in animali. Quartus vt genus in specie, prout animal in homine. Quintus vt forma substantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidens in subiecto, qui dicitur inhæsiuus. Septimus vt effectus in causa efficiente, vt planta in sole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine: Nonus vt contentum in continente, prout vinum in dolio. ¶ Secundò supponendum est ex D. Thoma, quod sicut triplex est totum, ita triplex est totalitas, & triplex diuisio ac etiam triplices partes. Quoddam enim totum dicitur potentiale, quod scilicet diuiditur in partes potestatiuas siue potentias distinctas adinuicem secundum diuersa officia & obiecta, & hoc modo, Anima est totum potentiale. Et secundum hanc totalitatem potentialitatis, Anima non est tota in qualibet parte corporis: cum non habeat in qualibet parte corporis omnes potentias, nec earum operationes. Est tamen tota in toto tanquam in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideo non sequitur quod si tota anima totalitate essentiæ sit in aliqua parte corporis, quod sit in ea totalitate potentialitatis. Et quod nihil animæ sit extra illam partem: quia illa pars non est perfectibile adæquatum. Propter eandem rationem etiam nõ sequitur, quod sicut quælibet pars ignis, est ignis: ita quælibet pars hominis, sit homo: licet sit composita ex materia & forma rationali: quia omnes operationes ignis seruãtur in qualibet parte ignis: non tamen omnes operationes hominis seruantur in qualibet parte eius. Non enim videt per digitũ aut pedem, licet ipsa existens in digito videat per oculum: cum non sit nisi vna Anima, numero, totalitate essentiæ in toto corpore. Si dicatur quod anima in vno corpore est vna & simplex, & quod ab vno non sequitur nisi vnum. &c. Dicendum quod vnum simplex potest habere virtutem ad plures & diuersas operationes: nec simplicitas animę existimanda est ad modum puncti, quod habet determinatum situm in continuo. Ideo nõ potest esse in diuersis partibus continui. Sed dicitur simplex, quia caret quantitate, ideo non applicatur ad continuum per contactum virtutis. Et quamuis vbi est subiectum sint accidentia eius, non tamen sequitur quod vbicunque est Anima, sint omnes potentiæ eius: eo quod diuersæ potentiæ requirunt diuersas dispositiones: Nec anima est præcise subiectum earum, sed totum compositum: licet sint radicaliter in anima, & ab ipsa fluant ad organum. Ideo dicuntur passiones animæ, & non totius compositi. Potentiæ verò, quæ non sunt annexę organo corporeo, non egent diuersis dispositionibus corporis: ideo vbicunque est talis Anima, sunt illæ potentiæ. ¶ Aliud autem totum dicitur integrale, quod constituitur ex pluribus partibus quantitatiuis vnitis, in quibus est diuisibile. Et hæc totalitas quantitatiua nulli formæ conuenit per se: nec etiam eius diuisibilitas, licet aliquibus formis maximè accidentalibus, conueniat per accidens. Albedo enim non est quanta per se, sed solum per accidens, scilicet per superficiem cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuisionem: quia albedo non est forma, quæ requirat dissimiles dispositiones, ideo in F

Totalitas diuisio & pars triplex. Totũ potentiale quid. Totum integrale qd.

in qualibet parte superficiei reperitur dispositio primi perfectibilis. Et idem dicendum est de anima vegetatiua & sensitiua animalium imperfectorum, maximè animalium anulosorum, in quibus secundum D. Thomam, est vna anima in actu, & plures in potētia: & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisionem viuunt, cum moueātur à principio intrinseco coniuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis non organica. Et ideo talis forma siue anima, quæ per accidens propter suam imperfectionem subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, non est tamen tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partibus diuersa. Aliud verò totum dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentię, sicut definitum in partes definitionis, vt ens naturale in materiā & formam, loquendo de hac totalitate, quælibet forma substantialis, imò etiam aliquæ accidentales, vt albedo, sunt totæ in toto, & totæ in qualibet parte. Quia vbicunque est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbicunque est anima rationalis, ibi est tota essentia eius, vt D. August. dicit: Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informatiuè siue essentialiter, eo quod dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore, & in qualibet eius parte dando illi esse existentiæ. Igitur. &c. Insuper, Omne animatum in particulari dicitur totum naturale, & non secundum aggregationem, vt aceruus lapidum, neque secundum compositionem, vt domus, quę dicuntur vnum per accidens. Ergo sequitur quod totum corpus animatum, & quælibet eius pars, accipiat vnum esse ab vna anima. Vnde Philoso. dicit quod recedente anima, neque oculus, neque caro, neque aliqua alia pars remanet, nisi æquiuoce: quia non est possibile quod aliquid recipiat esse & speciem ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse; cum forma & materia sint principia intrinsecus constituentia essentiam rei. Præterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solum in toto, sed etiam in qualibet parte. Quòd etiam cōstat ex definitione animæ, quæ est actus corporis physici organici. Corpus autem organicum est compositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantum in vna parte, nō esset actus corporis organici, sed vnius organi duntaxat: Et aliæ partes essent perfectæ per alias formas: & sic vnū corpus naturale numero esset in diuersis speciebus, quòd est manifestè falsum. Si dicatur quod anima, cum sit pars definitionis, nō potest dici totum essentiale. Dicendū: vnum & idem potest dici totum & pars respectu diuersorum, & quod omne diffinibile potest dici totum essentiale.

Totū essentiale quod.

6. de Trinitate.

§. Primus. DE ANIMAE DIVISIONE.

A ANimarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis. hic diuiditur Anima non in partes subiectiuas, siue in diuersas species specificas, quarum natura est, vnam non conuenire cum alia, nisi in ratione generis: sed esse per differentias oppositas, vt equus & leo, qui non possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autem animæ conueniunt etiam vltra rationem generis, quod dicitur anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia hæc est vera: id quod est Anima vegetatiua est sensitiua & rationalis. Anima enim sensitiua complectitur & continet omne id quòd continet vegetatiua: & Anima rationalis eminenter continet vegetatiuam & sensitiuam, & aliquid vltra. Ideo hæc diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio iudicis ordinarij, alia senescalli, alia parlamenti, alia regis: Tamen vna includitur in alia. Omnem enim potestatem quam habet iudex ordinarius, habet senescallus, & aliquid vltra: & parlamentum super senescallum. Rex verò aliquid vltrá parlamenta. Sic Anima rationalis supra alias.

Ver. 1. DE GRADIBVS VIVENTIVM.

B HÆc diuisio complectitur tres gradus viuentium, siue tria genera eorū quæ possunt operari. Primum genus est vegetatiuū, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitum: Anima enim vegetatiua non agit: nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentum. Secundū genus viuentium est sensitiuum, quod habet pro obiecto nó solùm corpus animæ vnitum, sed etiam corpus sensibile, hoc est habens qualitates alterabiles, de quibus infrà dicetur. Tertium genus viuentium est intellectiuū: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuum autem non constituit aliquod genus viuentium: quia (vt dicitur in secundo de Anima) vbicunque est sensus, ibi est appetitus.

1. p. q. 78. art. 1.

Ver. 2. DE ANIMA VEGETATIVA.

C ANima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis. hoc est habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum.

Ver. 3. DE POTENTIIS ANIMAE VEGETATIVAE.

D ANima Vegetatiua cùm agat per alimētum (vt dictum est) sequitur quòd secundū quòd alimentum diuersimodè se habet in potentia ad corpus sibi vnitum, secundum hoc ponantur diuersæ potentiæ in Anima Vegetatiua. Alimentum autem se habet tripliciter in potētia ad corpus animatū. Primo est in potentia ad conseruationē: & sic ponitur potentia nutritiua, quæ est attractiua alimenti, per quod conseruatur animatum. & talis potentia habet pro organo radices, in quibus subiectiuatur, & per quod operatur. Et licet sint diuersæ radices, vniuntur tamen ad vnum stipitem: ideo potentia nutritiua est vna potentia diffusa in illis radicibus: sicut potentia tactiua extenditur per totum corpus. Secundò alimentum est in potentia ad debitam quantitatem acquirendam. Et ad hoc faciendū ponitur potentia augmentatiua, quæ habet pro organo & subiecto corticem: & diffunditur siue extenditur per totum corpus. Tertiò alimentum est in potentia ad generationem. & quo ad hoc ponitur potentia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeunt flores, fructus, & in illis articulis subiectiuatur, & per eosdem exercet suam operationem, & producit grana, sub quorum operimento imprimit virtutem generatiuam. Et inter has tres potētias talis est ordo generatio-

1. p. q. 78. art. 2.

Ordo duplex generationis & perfectionis. nis, quia nutritiua est prima, augmentatiua secunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua est prima: quia per illam res quodammodo assimilantur Deo, secúdum posse. quia quemadmodum Deus est perpetuus: sic per generationem res dicuntur perpetuæ secundũ speciem. Et ideo dicitur, quòd entia naturalia agunt propter esse diuinum, secundum quandam participationem. Respectu verò indiuidui, nutritiua est prima, augmentatiua secunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicunt prędictas tres potentias habere alias subseruientes, scilicet Attractiuam, Retentiuã, Appetitiuam, Digestiuam, & Expulsiuam. Verùm quia non est ponenda pluralitas sine necessitate, ideo probabilius dicitur, quod istę tres potẽtiæ habent illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, transmittit ad partes, & expellit superfluum: non enim apparent organa diuersa, in quibus prædictæ potentiæ subiectiuentur.

Ver. 4. DE POTENTIA NVTRITIVA.

POtentia Nutritiua est principium & vis sumptionis siue attractionis alimenti, & conuersionis in substantiam aliti: Quæ quidem attractio & conuersio (vt quidam dicunt) sic fit: quia per hanc virtutem in radicibus existentem, in terra circundante eliquatur humidum subtile à permixto, quod humidum radices suggunt, & grossum dimittunt. Ideo non egent stomacho aut ventre, sed est eis terra pro stomacho & ventre. E

Ver. 5. DE POTENTIA AVGMENTATIVA.

POtentia augmentatiua, est vis, quæ est principium crementi, hoc est, maioris quantitatis, de cuius organo & subiecto dictum est. Et non agit hæc potentia per totá vitam: sed cùm generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tunc cessat & impeditur propter defectum alimenti, quod à radicibus non tantum attrahitur, sicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando. F

Ver. 6. DE POTENTIA GENERATIVA.

POtentia Generatiua est principium attractiuum & emissiuum seminis, quod dicitur ex superfluo alimenti, de cuius organo & subiecto dictũ est, quo ad plantas & arbores. In animalibus verò genitalia in masculo, & matrix in fœmina, est organum & subiectũ. Et quãuis hæc potẽtia sit naturalis, & conueniat semper: non tamen semper operatur, sed determinato tempore, & adhibitis necessariis reiectisque impedimentis. Arbores enim & plantæ in hyeme non generant, nec etiam spadones aut eunuchi siue castrati & frigidi, propter impedimenta & carentiam organi, aut defectũ necessariorũ. Ideo Philophus excipit à generatione, animalia imperfecta, vt conchæ marinæ: & orbata, vt eunuchi & castrati: & habentia spõtaneam generationem, vt plantæ, quæ ex influxu corporum cælestium absque semine generantur, & animalia quæ ex putrefactione generantur, vt culices, pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nonnunquam generantur in aëre. Quanuis etiam quæ ex putrefactione generata sunt, possint generare. Homo etiam dicitur habere spontaneam generationem, quia liber est, & à nulla causa necessitatur. Vnde Christus: Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum Dei. *Matth. 19.* G

Ver. 7. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM A SVBIECTO.

1.p.q.77. ar.1. POtentiæ naturales, siue corporales, siue spirituales sunt realiter ab essentia animæ distinctæ, secundum D. Thomam: & ratio potest esse, quia anima est substantia, & potentia est qualitas, cùm ponatur in prædicamento qualitatis, & in secunda specie: ergo non sunt idem, cũ essentiæ prędicamentorum sint impermixtæ. Præterea (secundum Philoso. actus & potentia diuidunt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idem genus referuntur potentia & actus eius, sicut materia & forma substantialis ad prædicamentum substantiæ. Sed generatiua, visiua, & aliæ huiusmodi, sunt actus: & ponuntur in prædicamento qualitatis, ergo eius propria potentia. Item dato opposito, idem contrariaretur sibiipsi, cùm inclinatio rationis & sensualitatis sit contraria. *Gal.5.* Caro enim cõcupiscit aduersus spiritum: si igitur sensualitas siue appetitus sensitiuus esset idem realiter cũ anima, & similiter intellectus, euidenter & expositoriè sequitur quòd idem secundum idem reale contrariaretur sibiipsi. ¶ Insuper operari sequitur esse, ergo illa sola potentia est principiũ suæ operationis, quæ est suum esse, vt Deus. Sed euidens est quod esse existentię non est ipsa anima, sed aliquod accidens realiter distinctũ, fluens ab ipsa: quod potest separari, & non fluere, vt in anima Christi, quæ non habet proprium esse existentiæ: & si Sortes similiter per diuinam potentiam assumeretur ad esse existentiæ diuinum, propriũ esse existentiæ quod prius habebat, desineret esse. & ideo necesse est dicere quòd esse existentiæ in qualibet creatura est accidens: & per consequens potentia naturalis, quæ ab ipso esse existentiæ immediatè fluit. Insuper si anima esset immediatum principium operationis, sequeretur quod actu habens animam, semper actu operaretur opera vitæ: sicut actu habens animam est semper viuum quãdiu habet animam. Ita actu habens animam, semper actu intelligeret, quod patet esse falsum in dormiente. Præterea nihil prædicatur denominatiuè de aliquo, quod est idem realiter & essentialiter cum ipso. Non enim dicimus quod albedo sit alba: sed hæc est vera, Anima est potens, igitur potentia & anima non sunt idem. Et D. Dionysius.11.cap. cœlestis hierarchiæ, dicit quod cœlestes spiritus diuiduntur in essentiam, virtutẽ, & operationem. Multo igitur magis in anima aliud est essentia, aliud virtus siue potentia. Et D. Thomas alibi probat, quòd intelligere Angeli non sit eius substantiæ quia actio est actualitas virtutis & potẽtiæ, sicut esse existentiæ est actualitas substãtiæ vel essentiæ. *1.p.q.54. art.1.* Sed impossibile est quòd id quod habet aliquid de potentia passiua admixtum, sit sua actualitas, siue actus purus, qui potentiæ passiuę repugnat: & ideo in solo Deo substantia est suum esse existentiæ: & per consequens in creaturis substantia non est suum esse, nec suum agere. Si dicatur quod materia prima est sua potentia, & per consequens anima, quæ est nobilior & perfectior. Pro huius argumenti enodatione, &

terminorum

terminorum notitia, Sciendū quod materia non sic intelligi debet esse prima, quòd sit denudata omni forma, cùm implicet contradictionem. Omne enim quod est, vel est forma, vel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma. Dicendū ergo quòd materia non dicitur prima, quòd sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absq; consideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter susceptiua omnium formarū corruptibilium. Et sic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehensa ab intellectu, nō apprehendendo formā Sortis, nec aliam determinatā, sed prout est indifferens ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia passiua de prædicamento substantiæ, quæ est cognoscibilis per analogiam ad formam, sicut priuatio per habitū. Et quia cessante operatione intellectus, nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis consequens actū intellectus. Materia autē informata forma determinata potest dici materia secunda hoc est determinata. Et ad argumentū negatur consequētia: nec est simile: Quia actus ad quem est in potentia materia prima sic accepta, est actus substantialis: & si per aliam potentiam esset in potentiā, procederetur in infinitū. Sed actus, ad quem ordinatur potentia animæ, est accidentalis, & in prædicamento qualitatis: ergo oportet potentiam ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamento qualitatis: cùm (vt dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis.

Materia prīa quod.

Ver. 8. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM ADINVICEM.

E POtentiæ Animæ secundum Philoso. 2. de Anima, distinguntur per actus: & actus per obiecta: eo quod perfectibilia distinguntur penes perfectiones: Sed actus sunt perfectiones potentiarum & obiecta actuum, igitur. &c. Præterea omnis potentia animæ secūdum Philo. ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cū omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modum sibi determinatū ex fine, alias frustra ordinaretur ad illum. Ideo serra requirit materiā duram & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra, & potentiæ ordinantur ad actus tanquam ad finem, quia non ponuntur nisi propter actus: ergo ex actibus recipiunt speciem & distinctionē, alias frustra ponerentur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis enim actio vel est potentiæ actiuæ, vel passiuæ: Si primum obiectum comparatur ad actum, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiunt speciem à termino sicut & cæteri motus. Terminus autem & obiectū calefactionis est calor, & frigefactionis est frigiditas: Igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si verò sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, vt patet in potētia visiua, cuius obiectum est color, qui virtute substantiæ multiplicat species intentionales, quibus potētia visiua mouetur recipiēdo illas. Et idem est de potentia auditiua & sono, & sic de aliis. Cum ergo color & sonus realiter distinguantur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potentiæ, & per consequens potentiæ actiuæ & passiuæ, accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solùm cognitiuè (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potentiæ in se habēt naturalem & distinctam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. Volūtas verò ex natura sua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectum suum, quod est bonum absque similitudine sui obiecti in se recepta repræsentata tamē per intellectū. Hinc est quod licet verum & bonum, quę sunt obiecta intellectus & voluntatis, sint idem realiter, & solùm distinguantur secundum rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguntur realiter, & sunt diuersæ potentiæ realiter distinctæ. Huius sententiæ est D. Thomas, qui in. 1. 2. 4. 18. ar. 4. ad. 2. dicit quod quanuis finis sit causa extrinseca, debita tamen, proportio actus ad finem inhæret potentiæ & actioni. Et clarius in 4. de veri. q. 15. art. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cùm non habeant illam differentiam intrinsecam: quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimū, habet tamē alios ad illum ordinatos: & sic eget diuersis potentiis. Et quanuis habitus sint perfectiones potentiarū, nō tamen oportet quòd potentiæ distinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, sed è conuerso. Diuersitas enim, quæ est per accidens, non diuersificat potentiam. Et cum potentiæ sensitiuę per se non respiciant rationem contrarietatis: sequitur quod potentia visiua albi & nigri est eadem: Et sic dicendum est de aliis potentiis sensitiuis exterioribus, quæ secundum Philosophū sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamen potentiæ respiciunt per se communiorem rationē obiecti. Ideo non sequitur quod obiecta quæ faciunt diuersitatem sensuum exteriorum, faciant diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciē per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potentia, & obiectum est extrinsecum. Igitur. &c. Dicendum quod licet actus sit posterior in esse, est tamē prior secūdum intentionem naturæ, quæ ordinauit potentiam ad actum. Vnde Philoso. in. 2. de Anima, dicit actus priores esse potentiis, sicut finis agente. Obiectum verò, licet sit extrinsecum, est nihilominus principium vel finis actionis. Principio autem & fini proportionantur ea quæ sunt extrinseca rei per intrinsecam habitudinem, vt dictum est. Nec tamen sequitur quod si principia potentiarum sint diuersarum specierum aut generum, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ passiones, potentiæ sensitiuæ distinguantur specie in esse potentiarum, cum habeant idem obiectum, quemadmodum quantitas cœli & corporum corruptibilium sunt eiusdem generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non inconuenit etiam

1. p. q. 77. ar. 3. 11. Metaph.

Potētiæ habent intrinsecas differentias.

Intellectus & volūtas Dei non distinguntur realiter.

Organa non diuersificāt potentias.

quod aliqui actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonij & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentiæ sunt in organis corporeis subiectiuè: ergo distinguntur per organa: & sic in vno homine erunt plures potentiæ visiuę. Negatur consequentia: quia potentiæ animæ non ordinantur, neque sunt factæ propter organa, sed è conuerso.

§.2. DE ANIMA SENSITIVA.

ANima Sensitiua est actus corporis physici organici, potētia vitam sensitiuam habentis: quæ eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, complectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quàm ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potentias, quæ fluunt ab eius essentia: sed ab essentia animæ sensitiuæ fluunt prædictæ tres potentiæ vegetatiuæ: & vltra illas duodecim scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligendū est de Anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quòd mulus non est animal perfectum, cùm potentia generatiua illi deficiat. E

Ver. 1. DE IDENTITATE ANIMARVM.

1.p.4 q.76 art.3.

IN brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiua: in homine verò eadem numero est anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis, vt determinatū fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus vbi dicitur: Neq; duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, vnam animalem, qua animatur corpus & immixta sit sanguini; alteram spiritualem, quæ rationi ministret. Sed dicimus vnam & eandem esse animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat. & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formæ substantialis est dare esse subsistens primò & per se: quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistēs, quod procedit à forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam adueniens rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, prĕter subiecti corruptionem, quę est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma aduenie te. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cùm species sumatur à forma. Si igitur in eodē supposito sint diuersæ formę substantiales: sequitur quòd idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligēdum autem quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. F

2. cōtra gē. cap.8. circa medium.

Tho. Quòd generatio inchoatur per emissionem seminis à masculo, & ex commixtione seminum maris & fœmine fit embrio, in quo per virtutē seminis masculini introducitur anima vegetatiua, quæ habet illas tres prædictas potentias: & ea aduenięte compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtutem generantis circunstantem, embrio disponitur ad animam sensitiuam: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiua, quę eminēter cōtinet prędictas tres potentias vegetatiuas, & alias duodecim prędictas: & tūc compositum illud est animal. Quum autem anima sensitiua aduenit, tunc per virtutem generantis circunstantem, ad modum retis introducuntur dispositiones illius animæ sensitiuę, ad introductionē animę rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuæ & sensitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet intellectum agentem, & intellectū passibilem, & voluntatem: de quibus inferius dicetur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Ratinnalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quū est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quòd aliquid intermediorum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt vt in via ad speciem: & ideo non generantur, vt permaneant, sed vt per ea ad vltimum generatū perducatur. Nec est mirū si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermediæ: quia etiam hoc contingit in alteratione & augmēto. Quantò enim aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elemētari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quòd olim ab vniuersitate Oxonienti sub archiepiscopo Cantuariensi, Anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, reprobatus fuit error dicentium quòd in infusione animæ intellectiuę corrumpitur vegetiua & sensitiua: dicendum quòd & si illa determinatio vera sit, non aduersatur prędictis: quia non dicimus quòd in infusione animę ratiotalis corrumpatur anima vegetatiua & sensitiua copulatiuè: illud enim prĕsupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas, quę accipiunt expositionem, quemadmodum & sacrę literę.

Ver. 2. DE OBIECTO.

QVum potentia dicat & importet habitudinem & relationem ad obiectum, necesse est ad perfectam cognitionem potentię habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod potentia dicitur principium, quo quis immediatè agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quędam sunt naturalia, quę naturaliter fluunt ab anima, vt prędictę.18. potentię: quędam sunt acquisita, vt habitus, consequens est vt duplices sint potentię animæ, saltem rationalis, scilicet natu- G

rales,

rales, quæ ſunt decem & octo (vt dictũ eſt) & acquiſitæ, quæ ſunt habitus tam boni quàm mali, ſcientiæ, artes, virtutes, vitia, quæ acquiruntur per actus potentiarum: per quos homo eſt potens ad promptè, faciliter, & delectabiliter operandum. Cùm igitur potentiæ acquiſitæ ſcilicet habitus, virtutes, & vitia (quæ ſunt de theologi conſideratione) accipiant ſpeciem ab obiecto, de obiecto dicendũ eſt. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, ſiue id circa quod verſatur. Et quia viſus ad colorem, & auditus ad ſonum tendit & terminatur: ideo color eſt obiectũ viſus, & ſonus eſt obiectũ auditus, & ſic de cæteris potentiis naturalibus, de quibus omnibus in vno [illegible]o quoque loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis verſatur: ideo ens rationis dicitur obiectum Dialecticæ. Quod dialectici vocant Subiectum attributionis. *Obiectum quod.*

Ver. 3. DE DIVISIONE OBIECTI.

A Obiectum multipliciter diuiditur: Primò ſecundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij vtuntur aliis terminis, & diuidunt in obiectum materiale, & obiectum formale: quod idem eſt. Secundum rem & rationem non eſt differentia, niſi in nominibus, de quibus non eſt multũ curandum, modo de re, & eorum ſignificatione cõſtet: diſceptatio enim de nominibus, pertinacibus eſt relinquenda. Obiectũ enim quod, & materiale idem ſunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtemur. Obiectũ igitur materiale eſt res ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus vltimatè terminatur, vt color in pariete, reſpectu potentiæ viſiuæ, & ſonus reſpectu potentiæ auditiuæ & intellectus cum intelligit ſeipſum, & reflectitur ſupra ſe. In ſcientiis autem obiectum materiale eſt ſubiectum primæ concluſionis demõſtratę. Obiectum verò formale ſiue quo, eſt illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et ſic lumen dicitur obiectum formale viſus: quia ad hoc quòd potentia viſiua terminetur ad colorem, neceſſarium eſt lumen illuminare medium potentiæ viſiuæ: aliàs color non poſſet videri, neque potentia viſiua ad ipſum terminari. In ſcientiis autem obiectum formale eſt medium demonſtrationis, quod eſt diffinitio ſubiecti primæ concluſionis illius ſcientiæ, quæ ſcilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione ſequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicem: quia cùm aliqua duo ſunt vni & eidem eadem, ſunt eadem inter ſe: & ſic aſſenſus maioris & minoris ſunt medium & cauſa aſſenſus concluſionis. In beatitudine verò ſupernaturali obiectũ materiale eſt ipſa diuina eſſentia, & Chriſti humanitas: formale verò eſt lumen glorię, quo potentiã intellectiua eleuatur ad videndum eam. ¶ Ex quo patet quòd non eſt inconueniens eandem potentiã habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imò aliquę habent duo obiecta formalia, ſubordinata tamen: vnum extrinſecum, & aliud intrinſecum. vt potentia viſiua, quæ habet pro obiecto formali lumen & ſpeciem ſenſibilem in oculo exiſtentem: qua mediante fertur in colorem extrinſecum, & ſine qua nõ poſſet ferri in ipſum. Non eſt tamen neceſſe quòd quælibet potẽtia habeat plura obiecta formalia: ab obiecto autem materiali potentiæ accipiunt ſpeciem. ¶ Secundò diuiditur obiectum in adæquatũ & in inadæquatum. Obiectum adæquatum eſt, quod æquat potentiam, ſic quòd potentia non poteſt ad aliud ſe extendere, ſeu propriè & per ſe terminari: & quod in ſua ratione formali cõtinet omnia, ad quæ potentia poteſt terminari: & per quod potẽtia ab aliis potentiis diſtinguitur: vt color eſt obiectum adæquatum potentiæ viſiuæ: & ſonus potẽtiæ auditiuæ. Non poteſt enim potentia viſiua videre niſi colorem ſeu coloratum: & omnia quæ videt, percipit ſub ratione coloris: & per colorem diſtinguitur ab aliis potentiis: quia nulla alia potentia eſt, quæ directè & immediatè verſetur circa colorem. Et ſic proportionabiliter dicendum eſt de obiectis aliarum potentiarum, habituum, & ſcientiarum. ¶ Hoc obiectum adæquatum dialectici vocant ſubiectum attributionis, & adſcribũt tres prędictas conditiones: Prima eſt, quòd eius cognitio principaliter intendatur. Secũda, quòd omnia quæ conſiderãtur in illa ſcientia, contineantur ſub ſubiecto, ſiue quòd reducantur ad ſubiectum, ſic quòd ſubiectum attributionis debet prædicari de omnibus, quæ conſiderantur in illa ſcientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quòd per ipſum vna ſcientia diſtinguatur ab aliis ſcientiis: & ſic dicunt ens rationis eſſe ſubiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtrique poſſunt faciliter conciliari, dicendo quòd argumẽtatio eſt ſubiectũ principalitatis: quia argumentatio eſt id quod principalius cõſideratur in dialectica, cum ſit inſtrumẽtum proximũ & immediatum indagandæ veritatis, quæ eſt finis dialectices. Ens autẽ rationis dicitur obiectũ generalitatis, eo quòd de pluribus quæ conſiderãtur in logica, prædicatur in recto, quàm argumẽtatio. Obiectum verò inadæquatum eſt id, ad quod potentia vel habitus terminatur, ſed non æquatur illi, quia poteſt ad alia terminari. Et ſic albedo dicitur obiectũ inadæquatum potẽtiæ viſiuæ, quia poteſt nõ ſolum ad eam, ſed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum eſt.

Obiectum quo, & obiectum quod, materiale & formale idem ſunt.

Obiectum adæquatũ, & inadæquatum, quod.

Ver. 4. DE DIGNITATE ANIMAE SENSITIVAE SVPER VEGETATIVAM.

B Exceſſus Animæ ſenſitiuæ ſupra Vegetatiuã in hoc conſiſtit, quia Anima Vegetatiua ſolùm operatur circa corpus ſibi vnitum, tanquam obiectum proprium. Sed Anima Senſitiua eminentiori modo operatur circa corpus ſibi vnitum: & ideo habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quã ſola vegetatiua. Et vltra hoc Anima Senſitiua operatur circa corpus extrinſecũ ſenſibile quod ſenſu percipi poteſt. Ideo neceſſe eſt eam vltra vires ſiue potentias animæ Vegetatiuæ habere alias potentias excellẽtiores, quibus operetur circa corpus ſenſibile, tanquam obiectum proprium. Et quia neceſſe eſt omne operãs aliquomodo coniungi rei, circa quam operatur, cùm omnis operatio extrinſeca fiat per contactum virtutis: Ideo ſecundum quod corpus ſenſibile poteſt coniungi animæ ſenſitiuæ, ſe *1.p.q.78. art.1.*

cundum hoc oportet asignare potentias animæ sensitiuæ. Potest autem illi coniungi dupliciter: Primò per similitudinem sensibilis: & hoc diuersis modis, per diuersas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Sensitiua diuersas potentias, ad suscipiẽdum species qualitatum sensibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehẽsiuæ. Horum officium est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatum sensibilium. Secundò corpus sensibile potest coniungi & vniri animæ sensitiuæ, secundum quod anima ipsa inclinatur ad rem sensibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo secundum quod anima sensitiua inclinatur ad ipsam rem extrinsecam, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinãtur potentiæ appetitiuæ, quæ non suscipiunt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potentias apprehensiuas ostensum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum quòd res est terminus operationis & motus: & secundũ hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehensiuam ostensum, & per potẽtiam appetitiuã imperatũ: & sic in anima sensitiua sunt tria genera potentiarũ, scilicet, apprehensiuum, appetitiuũ, & secundum locum motiuum.

Ver. 5. DE QVALITATE POTENTIARVM ANIMAE.

Passio quid & quotuplex sit.

POtentiæ apprehensiuæ dicũtur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potẽtiæ passiuæ. Ad cuius euidentiam, notandum est quòd passio est triplex: Quædam est corruptiua, quędam est perfectiua, & quædã indifferens. Passio corruptiua est receptio alicuius formæ cũ abiectione alicuius perfectionis seu formæ cõuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem quæ est forma conueniens aquæ. Passio perfectiua est receptio formæ conuenientis absque abiectione alicuius perfectionis, vt cùm quis fit sciens aut cognoscens. Vnde Philoso. dicit, quod intelligere est quoddam pati. Passio indifferens est receptio formæ indifferentis, scilicet, quæ non magis conuenit subiecto, quàm eius opposita: vt cùm paries ex albo fit niger. ¶ Sensus ergo est potentia passiua perfectiua, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandam potẽtia non cõcurrit actiuè, sed merè passiuè, hoc est, solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinseco. Potentia tamen sensitiua, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectũ, vt visus ad colorem: & secundũ hoc potentiæ apprehensiuæ dicũtur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quòd potentia apprehensiua est actiua & passiua, respectu diuersorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet merè passiuè. Secundũ est tendere & terminari ad obiectum, mediante specie sensibili: & ad hoc se habet actiuè partialiter: quia illa species sensibilis concurrit cum potentia. Et sic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur noticia scilicet actualis: quia habitualis est in actu primo à solo obiecto. D

3. De Anima.

Potentia Apprehensiua habet duo officia.

Ver. 6. DE DIVISIONE SENSVVM.

Qualitates alterabiles octo.

SEnsus diuiditur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potẽtia apprehẽsiua animæ sensitiuæ, qua ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito est perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad pręsentiã obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponũtur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutatiuam secundũ se, nisi per aliquam qualitatum prędictarũ. Quantitas enim non potest immutare seu alterare corpus. Et Philoso. dicit, quòd secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secũdum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim est species passionis. E

1.p.q.78. art 1.

2. Phys.

Ver. 7. DE SENSIBVS EXTERIORIBVS.

SEnsus Exteriores à Philo. asignantur quinque, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctionis & numeri accipienda est secundum illud, quod propriè & per se ad sensum pertinet. Dictum est autem quod sensus est potentia passiua, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili: & ideo exterius immutatiuum est sensibile, quòd propriè & per se à sensu percipi potest: & secũdum eius diuersitates potentiæ sensitiuæ distinguntur. F

Ver. 8. DE DVPLICI IMMVTATIONE.

IMmutatio animæ est duplex: Vna est naturalis: alia est intentionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secũdum esse naturale completum & denominatiuum: sic quòd forma siue qualitas possit illud denominare, sicut calor & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio vero intẽtionalis est, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, secũdum suum esse naturale & denominatiuum: sed altiori quodam modo, per multiplicationẽ similitudinis, in medio scilicet aëre aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo, quia solum habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aëre vsque ad organum visus, causat & imprimit similitudinem in pupilla oculi, secundum esse intentionale, quod est reale, sed non completum & denominatiuũ: quia illæ species intentionales coloris non denominãt aërem vel oculum coloratũ, propter imperfectum & incompletum modũ essendi. Hinc est quòd obiecto remoto, vel lumine à medio separato, illæ species statim & subitò euanescunt, & desinunt esse, propter absentiã conseruantis. Et sicut subito & in instanti desinunt esse, sic subitò & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. ¶ Et quia intellectus (qui est res spiritualis) instantaneè intelligit & operatur: ideo species intentionales vocantur quodam modo spirituales, & etiam immutationes per illas factæ, non quidem simpliciter, cùm sint quantæ & extensæ, & habeant esse imperfectum & paruæ durationis, quod G

1 p q.78. art.3.

nis,quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales,secundum modum causandi & immutandi.¶ Notandum præterea, quòd in omnibus quinque sensibus sunt quatuor consideranda, scilicet potentia, organum,medium,& obiectum. Quia secundum Philosophum,Sensibile positum supra sensum absque medio,non causat sensationem,scilicet perfectiuam. Mediū autem est duplex,scilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum secundū D.Tho.est illud quod non est pars animalis,vt aër,aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & coniunctum,est pars animalis, vt caro in sensu gustus & tactus. Organum verò,est subiectiuæ potentiæ,& eius instrumentum. *In omnibus sensibus tria consid randa* *2.de Aia.*

Ver. 9. DE RATIONE NVMERI ET DISTINCTIONIS SENSVVM.

A RAtio numeri & distinctionis exteriorum Sensuum ex immutatione animæ faciliter intelligi potest:Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis,ponitur potentia visiua. Si naturalis,hoc dupliciter:quia vel per medium extraneum,vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem:& sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonū: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui spirat per alterationem odoriferi,quod euaporatur per calorem. vnde videmus quòd tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per mediū intraneū, & sic ponitur sensus, tactus,& gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidū, fit calida:& lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum,potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido,frigido, humido,& sicco. Alio modo non per qualitatem quæ est obiectū eius, sed per qualitatem præambulam siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporem, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quòd lingua sit saporosa aut dulcis: sed per humiditatem, quæ prærequiritur ad hoc, quòd aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem,est fundamentum gustus. *1.p.q.78. art.3.*

Ver. 10. DE ORDINATIONE SENSVVM.

B ORdinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur:Primo loco ponitur visus,qui est absque naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè spiritualis inter alios(vt dictum est)& inter omnes alios exteriores sensus perfectior & communior. vnde Philo.dicit, quòd visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus:quia isti duo sensus, licet habeant naturalem immutationē ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed(vt in pluribus) intentionaliter. Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autem auditus olfactui:quia sonus,qui est obiectum auditus,fit per transmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione,vt dicit Philosophus. Sed per alterationē fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentū autē præsupponitur his quæ superponuntur.¶ Ex his apparet primò,quòd tres primi sensus non fiunt in actu,hoc est nō sentiunt per medium intraneum siue coniunctum. Secūdò apparet, quòd naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus,non semper pertingit ad organa eorum,nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem coniunctarum. Vnde Philosophus dicit,quòd excellens sensibile corrumpit sensum. *2.de Aia.* *8.Physico.* *2.de anima*

Ver. 11 DE SENSIBILI

C SEnsibile generaliter & communiter loquendo, est omne illud quod est perceptibile à sensu, siue omne quod potest immutare sensum,siue obiici sensui, mediatè vel immediatè,per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem propriè loquendo,est quod immediatè potest immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ, & non substantia,nisi generaliter,quia non immediatè immutat,sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente,vt nix per albedinē,& ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cum suppositum sit substantia, immutatio illa substantiæ attribuitur,sed non immediatè,nec per se,sed per qualitates alterabiles,quę sunt solùm instrumenta. Quia si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistētia actuali, quam habet in subiecto,& quantitate,nullo modo posset immutare sensum,nec causare speciē intentionalem, cùm instrumentum non operetur,nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata nō subiacet motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem,ad modum substantiarum separatarū, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu:nec est singularis, hoc est determinata ad aliquod subiectū particulare:& sic non posset esse nisi vna,cùm accidentia non distinguantur numero,nisi penes subiectum. Ideo esset vniuersalis per indifferentiam, & secūdum D.Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodū species intelligibiles possunt obiici intellectui immediatè, ideo dicuntur intelligibiles:ita & albedo sic separata, diceretur intelligibilis actu, non quòd actu intelligeret,aut intelligere posset:sed quia eius species siue similitudo posset obiici intellectui,& intellectus posset in eam tendere directè:quod non facit in singularia, sed solùm reflexè, vt infra dicetur. *Albedo separata non potest esse nisi vna,& intelligibilis actu.*

Ver. 12 DE DIVISIONE SENSIBILIS.

D SEnsibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidēs. Sensibile per se,est quod ex natura sua obiicitur sensui, & imprimit speciem intētionalem vel naturalem sui in organo: & huiusmodi est color,& aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur, quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinē sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex:quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur,quod ab vno solo sensu percipi potest:vt color est sensibile propriū visus:& sonus,auditus:odor,olfactus, sapor,gustus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Sen-

ſibile commune dicitur, quod non eſt proprium vni ſenſui tantum, ſed poteſt à duobus vel pluribus ſenſibus percipi per ſe ſecundò. Ad horum intelligentiam reducendum eſt ad memoriam quod ſentire eſt quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione ſeu immutatione, habet per ſe habitudinem ad ſenſum, & dicitur ſenſibile per ſe. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem ſenſus, dicitur ſenſibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem ſenſus. Primò, quia imprimit ſpeciem in ſenſu: & hoc dicitur ſenſibile proprium, quia primò & per ſe cauſat ſpeciem, & facit immutationem. Alio modo quãtum ad modum immutationis, quia qualitates ſenſibiles cum ſint extenſæ, mouent ſenſum corporaliter & ſitualiter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in diſtanti. Et ſic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus aſsignautur à Philoſopho ſenſibilia communia, ſcilicet ſecundò, & quantum ad modum immutationis mouẽtia. Ex his apparet differentia inter ſenſibile proprium & commune & per accidens, quia proprium cauſat ſpeciem in ſenſu per ſe primo: cõmune vero, quia habet habitudinem ad ſpeciem illam impreſſam, quantum ad modum: ideo dicitur per ſe ſecundo. Et omne tale eſt commune duobus vel pluribus ſenſibus. Quod enim aliquid ſit magnum vel paruum, triangulare vel quandrangulare, quia coloratum, cognoſcitur per viſum per ſe primo, & ſecundo cognoſcitur modus coloris extenſi ſcilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per ſe primò reſpicit qualitates primas: & ſic viſus & tactus cognoſcunt omnia ſenſibilia cõmunia. Alij autem ſenſus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an ſonus ſit propinquus, vel diſtans. Item numerum vocum an ſit vna, vel plures. Item quietem, ſiue ſilentium, audiendo duos loquentes: poſtea vnum loquentem, & alium tacentem, ex conſequenti. Guſtus etiam videtur ſentire magnitudinem & numerum. Odoratus non ſentit niſi ex conſequenti numerũ. Quidam perſpectiui dicunt, quòd ſunt plura quàm quinque, Senſibilia communia. Quia ponũt diſtantiam, ſitum, corporeitatem, diſtinctionem, aſperitatem, lenitatem, raritatem, denſitatem, pulchritudinem, & ſimilitudinem, ac iſtorum oppoſita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci poſſunt. Senſibile autẽ per accidens non habet habitudinem ad immutationem ſenſus, nec per ſe primo, nec ſecundò: quia nec cauſat ſpeciem ſenſibilem ex natura ſua, neque reſpicit modum illius ſpeciei. Ideo accidit albo, quòd ſit homo: & ſono, quòd percutiatur aër in aëre vel lapide. ¶ Notandum tamen quòd ad ſenſibile per accidens duo requiruntur. Primò quòd accidat Senſibili per ſe, hoc eſt quod non habeat habitudinem ad immutationem ſenſus, ſiue quòd non cauſet ſpeciem in ſenſu. &c. Secundò quòd apprehendatur à Sentiente. hæc autem apprehẽſio eſt ab alio Senſu ſuperiori, vt à ſenſu cõmuni, vel phantaſia, quæ iudicat de actibus ſenſuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & eſt id quod ſtatim occurrit poſt rem ſenſatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eũ loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoſcit fœtum ſuum. Ad Senſibile autem proprium vel commune non requiritur illa apprehenſio ab alio ſenſu, aut ab intellectu: Ex his apparet quomodo propriè & per ſe debet intelligi in definitione viſus & aliorum Senſuum.

2. de Anima.

2. de Anima. Ver. 12. DE DECEPTIONE SENSVVM. E

SEnſus ſecũdum Philoſophum, circa Senſibile commune poteſt faciliter decipi. Sed circa Senſibile proprium non decipitur, niſi forte per accidens, quando non ſeruantur quatuor conditiones: Prima eſt, quòd organum ſit diſpoſitum. Vnde propter indiſpoſitionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat ſonum delectabilem, qui tamen eſt triſtabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat ſe bene cantare, cùm vlulat. Item ſecundum diuerſas complexiones aliqua aliquibus ſunt ſapida, & aliis abominabilia. Aſinus pariter inuenit bonum guſtum in his, in quibus homo malum. Hæc & ſimilia ſunt reſpectu diuerſorum: & illa diuerſitas reducitur ad diuerſam diſpoſitionem organi. Secunda conditio eſt, quòd medium ſit bene diſpoſitum. Vnde lucidum, viſum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui eſt niger, quando eſt ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio eſt, quòd ſit debita diſtantia, vnde viſum à longe, licet ſit rubeum, apparet nigrum: & cælum tempore ſereno iudicatur coloratum, tamen non eſt. Species apparentis coloris cauſantur ex diuerſis vaporibus ſubtilibus in aëre exiſtentibus. Quarta conditio eſt, quòd obiectum ſenſus ſe habeat vniformiter, quia ſi obiectum ſenſus vna vice moueatur, & alia vice quieſcat, tunc ſenſus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa ſenſibile verò commune Senſus decipitur per accidens, cùm non ſeruantur prædictæ cõditiones, vt viſus circa magnitudinem propter diſtantiam, iudicat enim ſolem eſſe paruæ quantitatis, cùm tamen ſit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & mouetur velociſsime: & à remotis poſitum iudicat quieſcere, quod tamen mouetur. Et propter indiſpoſitionem oculorum in ebriis viſus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas eſſe, vbi non eſt niſi vna. & ſic de aliis. Decipitur etiam ſenſus circa ſenſibile commune, etiam ſeruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod eſt modicum minus. Sed circa proprium obiectũ non decipitur, ſeruatis conditionibus. Poſſet tamen decipi circa ea quæ conſequuntur obiectum proprium, vt circa intenſionem & remiſsionem: verumtamen poteſt dici quòd illa intenſio vel remiſsio non eſt obiectum per ſe primum. ¶ Circa huiuſmodi deceptionem vlterius notandum eſt, quomodo ſenſus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim eſt intelligendum quòd in apprehẽſione ſenſuum exteriorũ ſit propriè veritas aut falſitas, quæ ſolùm cõuenit compoſitioni aut diuiſioni, hoc eſt propoſitioni affirmatiuæ vel negatiuæ: quæ non conueniunt ſenſui, qui non attribuit vnum alteri, nec ſeparat vnum ab altero: ſed ſolùm apprehendit, hoc eſt ſpeciem ſenſibilem recipit, & per eam in obiectum extrinſecum tendit. Et ſi illud ſit à parte rei (prout ſpecies repræſentat) ſenſus dicitur verus, & non decipitur. ſi verò non ſit obiectum à parte rei (vt ſpecies repræſentat) ſenſus eſt falſus, vel illa ſen-

ſatio

ſatio falſa: & tunc decipitur. Et ſic patet quòd Philoſophus impropriè loquutus eſt de veritate & de deceptione. Sed de his latius diſſeremus inferius hoc.c.1.§.8.Ver.6.

§. 3. DE POTENTIA VISIVA.

A VIſus eſt potentia apprehēſiua ab anima ſenſitiua fluens, coloris propriè & per ſe perceptiua. Viſus & cæteræ potentiæ animæ tam vegetatiuæ quàm ſenſitiuæ, ſunt in eſſentia animæ radicaliter & cauſaliter: quia fluunt continuè ab ipſa eſſentia animæ ad organum, quod dicitur inſtrumentum illius determinatum, in quo ſunt ſubiectiuè. Potentia enim viſiua fluit ab anima ad pupillam oculi, ſiue ad humidum glaciale infra pupillam oculi exiſtens, quod eſt organum eius, in quo ſubiectiuatur. Et quia organum eſt inſtrumentum & ſubiectū potentiæ, ſequitur quòd ad perfectā operationē potentiæ requiratur perfecta diſpoſitio organi: & ad indiſpoſitionem organi ſequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod eſt ſubiectum potentiæ, ſequitur eius corruptio.

Ver. 1. DE OBIECTO VISVS.

B POtentia Viſiua dicitur perceptiua coloris, non quòd in ſe ſuſcipiat naturalē colorem, aut ſpeciem naturalē coloris: quia (vt dictum eſt) color nō producit neq; cauſat in medio aut organo ſui ſimilitudinem naturalē, quæ ſcilicet denominet mediū vel organum coloratum, ſed ſolùm intētionaliter & inſtantaneè, ad certam determinatam diſtantiā, magis completè & permanenter in oculo, quàm in medio: quia in oculo videmus ſpeciem ſiue ſimilitudinē, & non in aëre. Et vocatur ſpiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocunque vento impetuoſo flante, non impeditur, ſi medium maneat illuminatum, ſicut auditio & olfactio.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE VISIVAE.

C MEdium potentiæ viſiuæ eſt aër, aqua, vitrum, cryſtallus, & omne corpus diaphanum ſiue tranſparens. Vnde ſciendum eſt, quòd Corpus eſt triplex, ſcilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacū. *Corpus lucidum, diaphanum, & opacū, quid ſit.* Corpus Lucidum eſt, quod ex natura ſua habet lucē, & profert ac emittit lumen. Corpus verò Diaphanum ſiue tranſparens eſt, quod ex ſe lumen non habet, eſt tamen ſuſceptiuum luminis intrinſecè & penetratiuè, hoc eſt poteſt penetrari à lumine, ſiue ſit aliàs ſolidum, vt vitrū & cryſtallus: ſiue nō, vt aër & aqua: & tale corpus eſt medium viſus. Corpus autem Opacum eſt illud, quod non eſt ex ſe luminoſum aut tranſparens, & tamen ſuſceptiuum luminis ſecundum ſuperficiem, non tamen penetratiuè, vt ſunt corpora ſolida, polita, terſa, vt luna & ſtellæ: quia ſi eſſent Diaphana, non eſſent eclipſes, maximè ſolis, quæ eſt per interpoſitionem lunæ inter ſolem & nos. ¶ Notandum tamen quòd lux, lumen, radius, & ſplendor differunt: *Lux, lumen, radius, ſplēdor, differunt.* Quia lux eſt in lucido, vt in ſole: lumen in diaphano. Radius verò eſt illuminatio ſecundum rectam lineam à lucido. Splendor autem eſt ex reflectione radij in aliquod corpus opacū terſum. Vnde 1. Macha. 6. Refulſit ſol in clipeos aureos, & reſplenduerunt mōtes ab eis. Et hoc modo, ſcilicet per reflectionē, fit viſio in ſpeculo: quia ſpecies ſenſibiles ab obiecto cauſatæ, vſque ad ſpeculum protenſę, inuenientes in ſpeculo impedimentum progrediendi ad vlteriora, & diſpoſitum ſpeculum ad reflectionem, reflectuntur vſque ad organum viſus.

Ver. 3. DE CONDITIONIBVS MEDII VISVS.

D AD hoc quòd cauſetur viſio, oportet quòd medium potentię viſiuę habeat duas conditiones: Vna eſt propria, alia eſt communis omnibus mediis aliarum potentiarum. Conditio propria eſt, quod ſit illuminatum, aliàs non cauſatur viſio: quia color qui eſt in pariete, non poteſt multiplicare ſpecies intentionales abſque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanum eſt: & facit quòd color qui antea erat viſibilis & multiplicabilis in potentia, ſit viſibilis, & multiplicetur in actu, vſque ad organum potentię viſiuę. hoc non requiritur in mediis aliarum potentiarum. Secunda conditio communis omnibus mediis, eſt denudatio. Oportet enim medium & organum eſſe denudatum ab omni ſpecie ſenſibili particularis obiecti, & eſſe diſpoſitum ad omnes indifferenter ſuſcipiendas. Quia ſi eſſet in actu per aliquam ſpeciem particularem, non poſſet percipere alias eiuſdem generis. Videmus enim quòd ſi vitrum rubeum (quod eſt medium viſus) ponitur ante oculos, omnia quæ videntur, ſtante tali medio, apparebunt rubea: à fortiori, ſi pupilla oculi eſſet colorata.

Ver. 4. DE NECESSITATE MEDII.

E NEceſſe eſt inter potētiam ſenſitiuam exteriorem & obiectum eius, aliquid mediare, aliâs nō fieret immutatio. Quia (vt dicit philoſo.) Senſibile extrinſecū poſitum immediatè ſuper ſenſum, non cauſat ſenſationem. Ex prędictis apparet, quòd ad viſionē requirūtur ſex. Primo, Obiectū quod dicitur mouens. Secūdò, Potentia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertiò, Mediū denudatū & diſpoſitum. Quartò, Organum etiam denudatū. Quinto, Species ſenſibilis, exiſtēs in organo. Sexto, Actus ſentiendi, hoc eſt actus & conatus potentię adiutæ illa ſpecie ſenſibili in organo exiſtēte, ad obiectū extrà tendens: & illa tentio dicitur viſio & notitia intuitiua: licet etiam ipſa ſpecies ſenſibilis in oculo exiſtens, dicatur nonnunquam notitia viſiua ſiue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & viſio. Et idem proportionabiliter dicendum eſt in omnibus aliis ſenſibus exterioribus.

§. 4. DE POTENTIA AVDITIVA.

F AVditus eſt potentia fluens ab Anima Senſitiua, ſoni propriè & per ſe primo perceptiua. Hæc definitio ex his quæ dicta ſunt circa viſum, manifeſta eſt. ſed videndum eſt de organo & obiecto. Organum auditus dicitur cōmuniter quædā pellicula in aure exiſtens, quæ vocatur meringa, cōtinēs aërem connaturalem, incluſum quodam modo immobilem, denudatum omni ſono, & in potentia ad omnem ſonum indifferenter. Et quando ſpecies ſoni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda eſt

differentia inter viſum & auditum: quia viſus immutatur ſolùm per ſpeciem intentionalem, ſed auditus immutatur aliquando per ſpeciem naturalem ſoni, quando quis eſt prope magna cymbala pulſantia: & quando prope aliquod tonitruum magnum, fit cum lapſu fulguris, organum naturaliter immutatur, imò aliquando corrumpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur ſolùm intentionaliter, vt cùm ex aduerſo ventus vehemens flat, & audimus magna cymbala in ſatis longa diſtantia, vel etiam à remotis ſurda tonitrua. Quia illa aëris diuiſio non poteſt obſtante vēto ad tantum ſpacium diffundere ſpecies naturales: tunc enim circa finem cauſat in medio ſpecies intētionales (quæ ſcilicet non denominant aërem ſonoroſum) per circulos, ſicut videmus fieri circulos in aqua, quando lapis proiicitur, donec ceſſet motus aquæ. Sic intelligendum eſt proportionaliter in ſono, quòd aër percuſſus diffundit illam percuſſionem circulariter in aëre, & tandem cauſat ſpecies intentionales ſecundum virtutem & quantitatem percuſsionis, primo minores & efficatiores, & paulatim maiores & minus efficaces, & ſic generatio ſoni ſequitur motum.

Ver. 1. DE MEDIO POTENTIAE AVDITIVAE.

MEdium potentiæ Auditiuæ eſt aër & aqua, & omne corpus tranſparens: propriiſsime tamen eſt G
aër, quia faciliter rare fit & condenſatur: & ideo melius auditur ſonus in aëre. in aqua tamen piſces audiunt & fugiunt.

Ver. 2. DE OBIECTO POTENTIAE AVDITVS.

OBiectum Auditus eſt ſonus. Sonus autē dicitur quicquid propriè & per ſe primò ab audito per- H
cipitur vel percipi poteſt. Sonus eſt duplex: Quidam in actu, quando res actu ſonat: Quidam in potentia, quādo res (puta campana) actu quieſcit, tamen poteſt ſonare: Vnde dicimus campanā quieſcentem habere bonum ſonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratæ ſunt in præcedentibus.

Ver. 3. DE MODO QVO CAVSATVR SONVS.

SOnus (vt communiter dicitur) cauſatur ex contactu duorum corporum durorum: quia mollia (niſi I
vehementer comprimantur) non cauſant ſonum, vt lana cadens. Sed ex duorum corporū durorum violento contactu percutitur aër, & à percutiente & percuſſo propter duritiam aër fractus reſilit, & fit ſonus, qui diffunditur per aërē circunſtantē circulariter, donec ceſſet motus, niſi impediatur à vento. Si verò non ceſſat, ſed inuenit impedimentū & obſtaculum, tunc illę gyrationes circulorū ſeſe impellentium incipiunt fieri in contrariū, & redeunt retrorſum, ſicut pila proiecta contra parietē reflectitur: & ſicut dictū eſt de ſpeciebus coloris ad ſpeculum peruenientibus, quæ reflectuntur ad oculū, & tunc videmus per reflectionē. Sic in ſono, quando ſpecies ſoni inuenit obſtaculū, reflectitur ad organū auditus: & ſic audimus vocem, ſimilem illi quam prius audieramus. Et ille ſonus quem audimus per reflectionem, vocatur ſonus Echo. Et hoc fit cōmuniter circa littora fluminum habentiū montes vel cauernas propè, & in nemoribus, & conuallibus, & locis cauernoſis. ¶ Ex his patet quod ſonus eſt qualitas alterabilis, quæ nata eſt facere alterationem ſiue immutationem ex percuſsione & diuiſione aëris, quem illa qualitas ſequitur. Et hinc eſt quòd ſonus non eſt ens permanens, ſicut color: ſed ſucceſsiuum, quod fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter viſum & auditum.

Ver. 4. DE DIVISIONE SONI.

SOnum Muſici diuidunt in ſonum acutum & grauem. Sonus acutus eſt, qui paruo tempore perue- K
nit ad auditum, & fit per velocem motum, vel ex frequentia motuū, ſicut fit quando pulſatur pro igne vel pro bello. & corda citarę magis extenſa fortius ſonat. Sonus grauis oppoſito modo definitur. Dialectici verò diuidunt ſonum, in ſonum vocem, & ſonum non vocem. Sonus vox, eſt ſonus prolatus ex ore animalis, & non ab aliis partibus, puta poſterioribus, naturalibus inſtrumētis, non artificialibus formatus. Naturalia autem inſtrumēta quibus vox formatur, nouem ſunt, ſcilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia ſimul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si verò aliquod prædictorum inſtrumentorum deficiat, non dicitur vox perfecta in eſſe naturæ, puta cum procedit à picis aliiſque auibus, & ſenibus edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus aſſumptis: Licet ſit vox perfecta, quantum ad ſignificationem in ordine ad audientes. Philoſo. aliter definit vo-
2. de Anima. cem dicens: Vox eſt ſpiratio aëris reſpirati ab anima ad vocalem arteriam, cum intentione ſignificandi ſeu repræſentandi naturaliter vel ad placitum, interiores cōceptus & affectiones. Vnde dicit, quòd
1. Per. 2. voces ſunt notæ earum quæ in anima ſunt, paſsiones. ¶ Ex his apparet quis eſt finis vocis, intentio, ſcilicet ſignificandi. &c. & cauſa principalis eſt anima, medium eſt aër, & nouem inſtrumenta. Sonus non vox, eſt ſonus qui cauſatur ex colliſione ſeu mutua repercuſsione duorū corporum inanimatorū vel animatorum abſque prædictis inſtrumentis: tunc enim ſe habent ad modum corporum inanimatorum, vt fragor arborum, ſtrepitus pedum, & plauſus manuum. De diuerſitate vocum puerorum,
9. de Anima. & aliorum animalium, vide apud Albertum Magnū. Vbi dicit, quod ſi in eadem fiſtula ſifilet fœmina cum viro, acutior erit ſonus ſifflationis fœminæ quàm viri, & puellarum quam vetularum.

§. 5. DE OLFACTV SIVE ODORATV.

OLfactus ſiue Odoratus eſt potētia naturalis animæ ſenſitiuæ, odoris propriè & per ſe primo per- L
ceptiua. Organum eius eſt quædam venula infra nares, & prope cerebrum exiſtens, omni odore denudata, in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu hominis eſt quoddā cooperculum, quod aperitur per reſpirationem: & ſic per reſpirationem homo olfacit. vnde clauſis naribus non ſentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis animalibus.

Ver. 1. DE ORGANI OLFACTVS IMMVTATIONE.

ORganum Olfactus poteſt immutari naturaliter & intentionaliter, ſicut auditus. Aliquando enim M
recipit naturalem ſpeciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex conſequenti totum corpus.

pus. Vnde in aëre infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verò solùm recipit speciem intentionalem. Et per hoc differt olfactus à visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Tactus verò solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE OLFACTIVAE.

A MEdium Olfactus est aër & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia q̃ aquatica, currere ad nutrimentū. Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notādum tamen quòd tam medium quàm organū olfactus consistit quodam modo in calido & sicco, quæ impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quòd homo inter cætera animalia habet peiorem odoratū, eo quòd habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo inferuntur duo: Primū, quòd quædam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum: Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corrolarium, quòd habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia signum est quòd non habent bonum cerebrum. Cùm (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referēdo ad sapores. Nec bene percipit odores, nisi excellentes, qui generant delectationē vel tristitiam. Homo autē est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicetur) est quidā tactus, qui est melior in homine, q̃ in aliis animalibus: quia complexio hominis (quę fundatur in tactu) maximè accedit ad medium temperamentum. Ideo organū tactus est denudatū ab extremis s. nimia humiditate, & frigidate, & à nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur quòd homo est prudentissimus omnium animalium. Et quòd homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philoso. dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonæ complexionis (secundum Albertum Magnum) est tenuitas vnguium & subtilitas capillorū. Hæc enim indicant lucidos & subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quòd mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles: cùm mollicies possit ex duobus prouenire: Primò ex bona complexione: & sic arguit bonitatem ingenij. Secundò ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valde ingeniosi.

Homo habet peiorem odoratū alijs.

2. de Anima.

Signa bonæ cōplexionis.

Ver. 3. DE OBIECTO OLFACTVS.

B OBiectū Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, q̄ ab odorabili resoluitur quædā fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur secundum esse naturale, & quātitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quòd poma odorata cōtrahunt rugas. quod non esset, nisi per realem defluxū. Et per ventū impeditur illa euaporatio. Cùm autē desinunt species naturales causantur intentionales: quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflectionē, quemadmodū visio, & auditio. Ex his patet quòd in hyeme non ita sentiūtur odores, sicut in æstate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) fœtida in hyeme & tempore gelido non fœtent.

Olfactionis modus.

§. 6. DE TACTV.

C TActus est potentia, naturalis animæ sensitiuæ, propriè & per se primò, quatuor qualitatum primarum simplicium, & actiuarū perceptiua. Organū tactus dicitur quidā neruus ad modum retis cū suis pelliculis per totū corpus extēsus, & cute coopertus, & carni immersus: Ita q̄ nō est dabilis aliqua pars carnis, in qua nō sit aliquid de neruo illo vel pellicula, per quā colligatur: & sic per quandam colligationem & redundātiam, vbi in aliqua parte corporis obiicitur aliqua quatuor qualitarū prædictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutātur vel immutari possunt per species intētionales. Tactus verò nō, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia neruus ille, qui est organū tactus, est per totum corpus extēsus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus, non per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentū aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatem, sed non videre illam: & auditum sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamentū se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim nō sentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autē non potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus. Et ratio est: quia sapor, qui est obiectum tactus, fundatur in humiditate: & absque humiditate sentire non potest. Sed humidum est obiectum tactus: ergo oportet primo tactum immutari: & ideo gustus quodam modo dicitur species tactus, & non alij sensus. Sed de his amplius cùm de gustu agetur.

Ver. 1. DE MEDIO TACTVS.

D MEdiū Tactus est intraneū & coniunctū, quia caro. Et in hoc differt tactus à visu, auditu, & olfactu, quorū media sunt extranea, hoc est nō sunt cōiuncta organo illorū, vt aër & aqua. Conuenit tamen cū gustu, cuius mediū etiā est caro. Et ita sicut se habet aër ad visum, ita caro ad tactum: & sicut aer non est organū visus, sed mediū extrinsecū: ita & caro nō est organū tactus, sed mediū, intraneum tamen, licet semper inter tangēs & tactū cadat, siue sit mediū extrinsecū: quia vel res tangitur in aëre, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quòd ibi manet humiditas inter illa duo: & multò magis mediat aër, si duo corpora dura se tangant in aëre. Vnde dicit Philosophus, quòd nunquā duo corpora dura se tangūt: quia semper est aliquod mediū: & sic ad sensationē tact⁹ necesse est duo inter-

uenire media, vnum intraneum & coniunctum, aliud extraneum. In aliis autem ſenſibus ſufficit vnū.

Ver. 2. DE OBIECTO TACTVS.

OBiectum Tactus ſunt quatuor qualitates primę, ſimplices & actiuæ, ſcilicet caliditas, frigiditas, ſiccitas, & humiditas. quę dicuntur quatuor qualitates primę, eo quòd non ſunt aliquę aliæ accidentales non fluentes à principiis ſpeciei his priores: & ſimplices, quia non cōponuntur, ſed omnes aliæ ex his. Dicuntur etiam actiuæ, quia aliæ dę ſe non agunt actione naturali, niſi propter adiūctum, & ſic per accidens. & ſic iſtæ quatuor ſunt cauſæ aliarum immediatę, quia licet ſol & alia entia naturalia ſint cauſa, non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cùm non ſit proceſſus in infinitum in alterantibus, neceſſe eſt venire ad ſtatum contrarietatis alterabilium & commixtibilium, Sed omnes antiqui dederunt primatum quatuor prædictis qualitatibus: ideo nobis ſtandum eſt. Dicuntur etiam prædictæ quatuor qualitates ſimplices in ſę, quia non apparet earum compoſitio: & tamen aliarum qualitatum alterabilium apparet compoſitio ex ipſis, quę etſi apud nos ſint compoſitæ, tamen in puris elementis infra ſphæram eorum poſſunt reperiri ſimplices. L

Ver. 3. DE CONTRARIETATE OBIECTI TACTVS.

IN huiuſmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas: Vna eſt inter caliditatem & frigiditatem: Alia eſt inter humiditatem & ſiccitatem. Propter huiuſmodi diuerſas cōtrarietates Philoſophus dicit, quòd licet ſenſus tactus ſit vnus materialiter propter vnum organum in quo ſubiectiuatur, eſt tamē plures formaliter, quia vnus ſenſus eſt tantum vnius cōtrarietatis per ſe primò, hoc eſt vnius generis, quod diuiditur primò & per ſe ac immediatè in duas ſpecies qualitatis cōtrarias: ſicut viſus habet pro obiecto colorē, qui prima diuiſione diuiditur in album & nigrum, quæ contrariātur. Auditus habet pro obiecto ſonum, qui diuiditur in grauem & acutum. Olfactus habet odorē, qui diuiditur in placidum & fœtidum. Guſtus ſaporem, qui diuiditur in amarum & dulce. Cùm ergo tactus habeat duas primas cōtrarietates, & vnum organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidā dicunt, & ſatis probabiliter, quòd Philoſophus in hac parte diſputatiuè locutus eſt, & nō aſſertiue, & huius opinionis videtur eſſe D. Tho. qui dicit quòd prædictæ quatuor qualitates conueniunt in vno genere proximo innominato, cùm non ſint infinita genera inter qualitatē, quæ eſt genus generaliſsimum, & qualitates tangibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notum eſt quòd inter frigidum & humidum maior eſt conuenientia, quàm inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur ſe conſequi. aqua enim eſt naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati. Et ſimiliter videtur eſſe inter caliditatem & ſiccitatem. Ignis enim eſt calidus & ſiccus. In ſale & zinzibere eſt ſiccitas & caliditas: licet calidum & ſiccum contrarientur frigido & humido. Super cōuenientia illius cōtrarietatis poteſt fundari vnū genus, ꝙ adhuc eſt innominatū, quod circunloquimur per hoc cōplexum, qualitas tangibilis. Et ſub vna ſpecie illius generis cōtinētur calidum & ſiccū, & ſub alia frigidū & humidū: & ſic reducentur ad vnā primā cōtrarietatem. ¶ Notandū tamen, ꝙ cōtrarietas tactus alio modo ſe habet ad tactū, ꝗ contrarietates triū priorū ſenſuū: quia ſpecies ſenſibiles in aliis tribus ſenſibus poſſunt ſimul eſſe in organo, in quo non cōtrariantur, eo ꝙ non ſunt ibi ſecundū eſſe naturale, ſed ſecundū eſſe intētionale. Qualitates autē primæ cōtrariæ non poſſunt ſimul eſſe in tactu: quia ſunt in eo ſecundum eſſe naturale, ſecundum quod contrariantur: & ſic viſus ſimul percipit album & nigrum, ſed tactus non ſimul percipit calidum & frigidum, ſaltem in æquali gradu. ¶ Et quia ſuper tactum fundantur omnes alij ſenſus, Philoſophus infert, quòd animalia ſenſu tactus priuata, mori neceſſe ſit: Quia ſine illo animal eſſe non poteſt, neq; aliqua vitalis operatio: & quamdiu habet hunc ſenſum, eſt animal. Hinc eſt ꝙ excellentia ſenſibilium aliorum ſenſuum non corrumpit animal, ſed ſolùm illum ſenſum, cui excellentia applicatur. ſed excellentia ſenſibilium tactus corrumpit animal, cùm corrumpat tactum, quo corrupto, corrumpitur animal. F

2. de Anima. — *1. p. q. 78. art. 3.* — *2. de Anima.*

§. 7. DE GVSTV.

GVſtus eſt potētia naturalis animę ſenſitiuæ, ſaporis ꝓpriè & per ſe primò perceptiua. Organū eius eſt quidā neruus diffuſus ad modū retis ſuper latitudinē linguę carni immerſus. Vnde ſequitur ꝙ animalia quæ nō habēt linguā, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) non percipiunt ſaporē. Quidā dicunt ꝙ ſubtus vel circa neruū ſparſum per totū corpus, qui eſt organū tactus, prædictus neruus, qui eſt organū guſtus, qui eſt alius à primo, ſuper latitudinē linguæ dūtaxat ſparſus ſiue diffuſus eſt: & habet percipere ſolā humiditatē cū ſapore. Neruus verò tactus percipit quatuor qualitates, & ſic ſunt duo organa: quia diuerſarū potētiarum diuerſa debēt eſſe organa. Et ad Philoſo. dicūt, ꝙ diſputatiuè locutus eſt de vnitate organi, ſicut de primitate cōtrarietatis. Veruntamen quo ad organū guſtus & tactus, ratio Philoſ. eſt apparētior, quia cùm ſapor nō poſsit ſentiri abſq; humiditate, quæ eſt obiectū tactus: vel ille ſecūdus neruus ſentiret humiditatē, vel nō: Si nō, fruſtra poneretur: Si verò ſentiret humiditatē, vel vltra ſenſum humiditatis haberet ſenſum ſaporis, vel nō. Si nō, etiā fruſtra poneretur. Si autē cū ſenſu humiditatis haberet ſenſum ſaporis, quare primus neruus quo ad illā partē habere nō poterit? Et cùm nō ſit ponēda pluralitas abſq; neceſsitate, ſequitur ꝙ idē erit organū tactus & guſtus materialiter & fundamētaliter. Et ad rationes ipſorū dici poteſt, ꝙ fundamentū illorū habet ſolùm verū in his potētiis, quæ immutātur intētionaliter: ſed in his quæ immutātur naturaliter, vel ſupponūt immutationē naturalē, nō oportet. ¶ Quomodo aūt diſtinguatur organū guſtus & tactus formaliter in eodē neruo, ſequēdo doctrinā D. Tho. dicendū, ꝙ neruus per totū corpus ſparſus (ꝙ eſt organū tactus) ſupra latitudinē linguę habet aliā diſpoſitionē, quā nō habet in aliis ꝑtibus. Ideo habet duo officia ſubordinata: Primū eſt, ſentire oēs. iiij. qualitates primas: ſcd'm eſt, ꝙ ſentiēdo humiditatē in ſaporalib⁹ intētionaliter vel etiā naturaliter ſentiat saporē: quia nō eſt neceſſe ꝙ organū guſt⁹ G

Ciconia guſtum non habet. — *Organum guſtus, & tactus idē.*

ad perci-

ad percipiendũ ſaporẽ ſemper immutetur immutatione naturali à ſpecie cauſata ab obiecto ſuo.ſ. ſa- 1.p.q.78.
pore:licet aliquãdo poſſit naturaliter immutari ꝑpter vehementiã ſaporis in illo humido, ſicut legi- ar.3.ad.4.
mus in lib. Regũ, ꝙ filij prophetarũ ſentientes amaritudinẽ coloquintidarũ agri, clamauerunt: Mors 4.Reg.4.
in olla vir Dei.& ſic lingua poteſt denominari amara.Si verò ſapor non ſit valde intenſus, neruus ille
ſparſus ſuper latitudinẽ linguæ,quãtum ad illam diſpoſitionẽ,quã habet ad percipiendum ſaporem à
ſpecie ſaporis,quæ ei obiicitur,hoc eſt quæ cauſatur ab obiecto ſuo in illo humido exiſtẽte, non im-
mutatur naturaliter,ſed intẽtionaliter duntaxat:& tũc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc
guſtus conuenit cũ auditu:tamen differt, quia auditus non prẹſupponit immutationẽ alterius ſenſus,
ſicut guſtus prærequirit immutationẽ tactus.¶ Sed difficultas adhuc manet:quia Philoſ. dicit guſtum *An guſtus*
eſſe ſpeciẽ tactus.Si habent diuerſa obiecta & diuerſa organa, certum eſt ꝙ differunt genere, prout *ſit ſpecies ta-*
obiecta eorũ:& ſic videtur impoſſibile ꝙ guſtus ſit ſpecies tactus, dici poteſt ꝙ philoſophus ibi non *ctus.*
loquitur ꝓprie de ſpecie:& dicit guſtũ eſſe ſpeciem tactus, ꝑpter præſuppoſitionẽ & ſubordinatio-
nem actuũ.Quia quemadmodũ ſpecies præſupponit genus,& aliquid addit ſupra ipſum:ſic actus gu-
ſtus præſupponit actum tactus,& cum hoc aliquid aliud habet,quia percipit ſaporem, & non tactus.
Et quia viſus,auditus,& odoratus,quo ad actus ſuos non præſupponunt actum tactus,ideo Philoſ. nõ
dicit illos tres ſenſus eſſe ſpecies tactus,licet fundentur in tactu,ſicut & guſtus.

Ver. 1. DE MEDIO GVSTVS.

A MEdiũ Guſtus eſt caro,& in hoc conuenit cũ tactu. Nec inconuenit quòd diuerſi ſenſus habeant idem medium,vt patet de viſu,auditu,& odoratu, qui habent aërem pro medio. Medium guſtus,ſcilicet caro,eſt medium intraneum:& per hoc differt à tribus primis ſenſibus.

Ver. 2. DE OBIECTO GVSTVS.

B OBiectum formale Guſtus eſt humiditas, quæ eſt ratio & cauſa quare ſapor ſentitur. Ideò Deus dedit animalibus ſaliuã, vt poſſent humectare guſtabilia,ſicut dedit lumẽ viſui. Et ideo ſicut lumen eſt obiectum formale viſus,ſic humiditas guſtus. Obiectum verò materiale guſtus eſt ſapor, in quem conueniunt cibus & potus.Ponuntur autem ſeptem ſpecies ſaporis, ſcilicet dulcis, amarus, auſterus,ſalſus,pinguis,ponticus,& acutus.Prima contrarietas eſt inter amarum & dulce.

§. 8. DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

C QVum natura non deficiat in neceſſariis, conſequens eſt ꝙ tot ſint actiones in animali perfecto,
quot ſufficiãt ad vitã illius.Et quæcũq; harũ actionum nõ poſſunt reduci ad vnũ principiũ,
requirunt diuerſas potẽtias:cùm potentia animæ nil aliud ſit,ꝗ̃ proprium & immediatũ principiũ o- *Senſuũ inte-*
perationis animę,vt dictũ eſt.Ad vitã autẽ animalis perfecti requiritur,ꝙ nõ ſolùm apprehendat rem *riorum ne-*
ad præſentiam ſenſibilis,ſed etiam in eius abſentia:alioquin cùm animalis motus & actio ſequãtur & *ceßitas.*
præſupponant apprehenſiones,animal non moueretur ad inquirendum aliquid abſens:tamen per experientiam videmus oppoſitũ.aliâs viuere nõ poſſet.Et ideo vltra ſenſus exteriores, qui percipiunt ſpecies ſenſibiliũ in præſentia obiectorum duntaxat,oportet ponere alias potentias, per quas recipiat & retineat ſpecies ſenſibiles.Sed recipere & retinere reducuntur ad diuerſa principia:quia aliqua bene recipiunt,& non bene retinent,vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamẽ bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias:vnã,quæ faciliter recipiat,& aliam, quæ bene retineat ſpecies ſenſibilium in abſentia obiectorũ. Ad recipiẽdum omnes ſpecies ſenſibiles, ſenſatas,& ſenſus exteriores,ponitur ſenſus communis:& ad conſeruandũ illas, ponitur & ordinatur fantaſia ſiue imaginatio,quaſi quidam theſaurus formarũ ſiue ſpecierũ ſenſibilium per ſenſus receptarũ. Prædictæ duæ potentiæ ſufficerent animali,ſi animal duntaxat moueretur propter delectabile,ſecundũ ſenſum. Sed quia neceſſariũ eſt animali,vt quærat aliqua,vel fugiat nõ ſolũ quæ ſunt cõuenientia, vel diſcõuenientia ad ſentiendũ,ſed etiã ꝑpter alias cõmoditates & vtilitates ſiue nocumẽta: ſicut ouis videns lupũ venientem fugit,non ꝑpter indecentiã coloris vel figuræ: Quia ſi ſimilẽ colorem vel figurã videret in pariete,nõ fugeret:ſed fugit ab eo,quaſi ab inimico naturæ ſuæ. Similiter auis colligit paleas,non quia delectant ſenſum,ſed quia vtiles ad nidificandum. Ad apprehendendũ ſpecies,ſiue intentiones non ſenſatas,hoc eſt quæ per ſenſus exteriores nõ percipiũtur,ponitur vis ſiue potentia æſtimatiua:& ad conſeruandũ eas,potentia memoratiua ſiue memoria,quæ eſt theſaurus huiuſmodi intentionum ſiue apprehenſionum nociui vel vtilis & commodi. Et ratio præteriti, quam apprehendit memoria(quæ eſt prẹteritorum)inter huiuſmodi intentiones computatur:& ſic ſunt quatuor ſenſus interiores,ſcilicet ſenſus communis,fantaſia ſiue imaginatiua,æſtimatiua, & memoria.

Ver. 1. DE SENSV COMMVNI.

D SEnſus cõmunis eſt potentia animæ ſenſitiuæ omniũ ſenſibiliũ in eorum præſentia per alios ſenſus exteriores perceptiua,& ſpecierũ receptarũ ad fantaſiã perfuſiua. Notandũ tamẽ quòd nõ dicitur ſenſus cõmunis per prædicationẽ,ſic ꝙ prædicetur de omnibus aliis ſenſibus,ſicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur ſenſus cõmunis,quia recipit in ſe & immediatẽ ſpecies omniũ ſenſuũ exteriorũ cũ dependẽtibus & cõnexis,prout ſunt actus ſenſuũ exteriorum,qui coniũguntur obiecto ſenſibili in cõmuni,& differentia illorum adinuicem,quæ ſunt obiectum eius. Hæc potẽtia ſecundũ D. Tho. ꝓ organo,in quo ſubiectiuatur,habet primã & anteriorem partem cerebri,ad quã ſenſus exteriores per certos meatus & venulas,ſpecies ſenſibiles à ſenſibus exterioribus, ab obiecto extrinſeco in eorum organis receptas, multiplicant & ad hanc potentiam tranſmittunt, ſiue diffundunt,quas & hæc recipit, & ad fantaſiam tranſmittit. Sicut enim viſibile extrinſecum multiplicat ſpecies ſuas acuendo & minorando,vſq; ad organum viſus,ſic quòd ſunt in illo in parua quantitate:ita ſpecies quę ſunt in viſu,multiplicantur & deferuntur per ſpiritus vitales per certum neruum,qui eſt meatus ad primam &

interiorem partem cerebri, quæ est organum sensus communis, in quo species illæ subiectiuantur, & ab ea multiplicantur & diffunduntur: & in minori quantitate per spiritus vitales deferuntur ad fantasiam. Hæc autem multiplicatio est intentionalis & instantanea: nec est necesse interioris sensus medium esse diaphanum, sicut nec medium gustus & tactus.

Ver. 2. DE OFFICIIS SENSVS COMMVNIS.

PRimũ officiũ sensus Cõmunis est faciliter recipere species sensatas cum dependentibus & cõnexis, hoc est cũ actibus & intensionibus sensuũ exteriorũ, ac discretione siue distinctione & differẽtia earũ, & eis connexorũ. Et sic sensus cõmunis nõ solùm percipit & cognoscit differentiã albi & nigri, quã visus percipit: sed etiã differentiã dulcis & amari, ac albi & dulcis: quã visus cognoscere nõ potest: quia quicunque differentiam inter aliqua cognoscit, necesse est vt vtrunque cognoscat, quod non facit visus. ❧ Secundũ officiũ est multiplicar species à sensibus exterioribus receptas, & eas trãsfundere ad fantasiã. ¶ Tertiũ officiũ sensus cõmunis est iudicare de actibus sensuũ exteriorũ, qui sæpe à D. Tho. & Philo. intẽtiones nuncupãtur. Iudicat enim de actu vidẽdi & audiẽdi, &c. & exteriores sensus nõ: visus enim nõ iudicat se videre, &c. Quia potentiæ irrationales non reflectũtur super se. & ideo iudiciũ illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc est ad potentiã superiorẽ immediatã, cui subordinantur. s. ad sensum communẽ, qui percipiẽdo speciẽ à potẽtia visiua in ipsum trãsfusam, percipit speciem illã & obiectũ eius & actum videndi: & sic iudicat directè, & non per reflectionẽ visum videre, & idem de aliis sensibus. D. Tho. dicit ꝙ sensus communis est radix & principiũ sensuum exteriorũ: non ꝙ immutet sensus exteriores, sed quia se habet sicut cẽtrum ad circunferentiã, hoc est ad æqualiter recipiẽdum apprehẽsiones omniũ sensuum exteriorũ: sicut cẽtrum æqualiter se habet ad quamlibet partem circunferentiæ circuli. ¶ Ex præmissis sufficiẽter apparet differentia inter sensum communem & sensus exteriores, qui versantur circa varietates vnius generis: sensus autem communis circa omnia genera sensibilium, hoc est circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ sunt illis connexa. Apparet etiam, quòd maxima illa quæ dicit vnum sensum esse vnius contrarietatis duntaxat, solùm habet verum in sensibus exterioribus, & non interioribus. E

Sensus communis est radix exteriorum.

Ver. 3. DE FANTASIA.

Obiectũ, organum, & subiectũ fantasiæ.

FAntasia est potẽtia naturalis animæ sensitiuæ aprensiua, hoc est receptiua & cõseruatiua specierũ sensatarum per sensus exteriores, & sensum communem ad eam transfusarũ. & habet ꝓ organo in quo subiectiuatur, secũdam partem cerebri à parte sinistra, & obiectum cõmunius obiecto sensus cõmunis. Quia percipit actus sensus cõmunis, & iudicat de eis. quod sensus cõmunis facere non potest: quia (sicut dictum est) nulla potentia irrationalis, hoc est animæ sensitiuæ, potest reflecti supra se. Et cũ nõ habeamus obiectũ nominatum ipsius fantasiæ, circũloquimur per hoc complexũ, Sensibile apprehensum per sensum communẽ cum dependentibus & connexis. Species enim & intentiones siue actus & iudicia sensus cõmunis in eius organo existentiũ, multiplicãtur & diffundũtur magis spiritualiter (hoc est minus extensè) per spiritus vitales ad organũ fantasiæ, qđ non adeo faciliter recipit eas, sicut sensus cõmunis: quia organũ eius habet maiorem humiditatẽ: receptas tamen seruat longissimo tẽpore, quamuis non perpetuo, licet Philos. dicat ꝙ fantasia est sicut perpetuus sensus: quia hoc aduerbium (sicut) importat similitudinẽ: nullũ autẽ simile est idem. Possunt enim species illæ in fantasia receptæ, quæ dicuntur fantasmata, corrũpi, non à cõtrario, cum contrariũ non habeãt, quia nõ sunt spẽs illæ in fantasia secundũ esse naturale, sed secundũ esse intẽtionale & spiritualiter, vnde D. Aug. ponit tria genera visionum. s. corporalẽ, q̃ fit per sensus exteriores. spiritualem quę fit per fantasiã siue imaginationem: & intellectiuã, q̃ fit per intellectũ. Aliquãdo tamẽ huiusmodi species corrũpuntur per nimium motum & alterationẽ cerebri siue infirmitatem, indicamus enim per intellectum nos habuisse fantasmata rerum antiquarum, quę post modùm nõ habemus. Et quia fantasia omnibus potentiis prædictis est altior & nobilior: ideo eminentius recipit & conseruat omnes species siue similitudines rerum sensibilium sensatarum, & intentiones siue actus sensuum exteriorum, & sensus communis. Ex hac nobilitate fantasię & eius excellentia, sequitur ꝙ non omnia animalia habẽt fantasiam, sed solùm animalia perfecta, quę habent omnes sensus exteriores. Illa verò quę non habent ex natura sua omnes sensus exteriores, non habent fantasiam, quę habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philosophus, ꝙ apes, formicæ, & vermes, non habent fantasiam, sed mouentur instinctu naturæ. F

2. de Anima. 12. super Gen. ad literam.

Tria visionũ genera.

Fãtasmatũ corruptio.

Ver. 4. DE OFFICIIS FANTASIAE.

FAntasia habet quatuor officia: Primũ est recipere oẽs species inferiorũ potẽtiarum: Scđm, cõseruare eas in organo suo: Tertiũ est, ex speciebus receptis alias in se causare. Ex fantasmate enim mõtis & ex fantasmate auri potest in se fabricare seu formare vnũ fantasma ꝙ erit similitudo mõtis aurei. Et per hũc modũ fingere vnũ animal habẽs caput leonis, alas aquilę, & caudã draconis, &c. qđ nõ est, nec naturaliter esse potest in rerũ natura, ꝙ dialectici chimerã vocãt. Et quãdo fantasia talia fingit, q̃ ex parte rei nõ sunt, est falsa & decipitur: sed de his amplius in versiculo sequẽti. Quartũ officiũ est, pręsentare immediatè obiectũ cõueniens vel disconueniẽs potẽtiæ appetitiuæ, & mouere illã ad ꝓsequendũ delectabile, & fugiẽdum tristabile, scđm sensum. ¶ Ex prædictis apparet, ꝙ fantasia nõ est sensus in actu, hoc est nõ requirit præsentialiter siue actualiter, seu concomitãter ad operationẽ suã actus sensuũ exteriorũ, neq; sensus cõmunis, quod ex duobus apparet: Primo, ex eo ꝙ imaginatio est in somniantibus: tamẽ alij sensus nõ habẽt operationẽ. Secũdo, quia clausis oculis imaginamur, quæ neq; videmus, neq; aliis sensibus sentimus. Apparet etiã ex dictis officiis quadruplex differẽtia fantasiæ & sensuũ inferiorum. Ex quibus resultat alia scilicet, ꝙ fantasia facilius decipitur, q̃ sensus inferiores, eo ꝙ sensus inferiores non exeunt in actum, nisi præsentibus obiectis: fantasia verò habet actum ipsis absentibus, G

Ver. 5. DE DECEPTIONE FANTASIAE.

A AD cognoscendũ quomodo Fãtasia decipiatur, vel sit falsa: notandũ in primis, q̃ cũ verũ sit obiectũ intellectus, & veritas sit cõformitas & adæquatio rei ad ipsum: Oportet q̃ ratio vel definitio veri vel veritatis sumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectã: res autẽ intellecta aliter se habet ad intellectũ diuinũ, à quo pendet in esse: & aliter ad intellectũ creatũ, à quo res intellecta nõ pendet in esse. Quia habitudo rei intellectæ ad intellectũ diuinũ cõuenit ei per se, cũ cõparetur ei, sicut ad primũ principiũ: & ideo est primaria & inseparabilis. Habitudo autem rei intellectę ad intellectũ creatũ, maximè humanũ, cùm nõ pendeat ex illo, est secundaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neq; perit ab ea, eo quòd intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philosophus, q̃ ꝓpter nostrũ affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipsa res pro eo quòd apprehẽditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falsa: sed econuerso ab ea intellectus dicitur verus vel falsus. Sed res intellecta cõparata ad intellectũ diuinũ, eo quòd habet esse, & assequitur similitudinẽ ideæ siue speciei, quæ est in mente diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, qui habet verã lapidis naturã. Et sic veritas primò inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino, adæquante, instituẽte, & mensurãte rem illã in sua determinata natura: veritas enim trãscendentalis nihil aliud est, quàm entitas mensurata ab intellectu diuino. Secundariò verò attribuitur rebus ipsis, tanquam mensuratis. Vnde D. August. dicit, quòd veritas est vera similitudo principij, quæ sine vlla dissimilitudine est: & Auicẽna dicit quòd veritas vniuscuiusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. ¶ Si verò consideremus secũdam habitudinem, quam res à Deo in sua natura constitutæ, habent ad intellectum humanũ speculatiuum, inueniemus quòd veritas prius est in rebus, quàm in intellectu: quia per hoc quòd intellectus cõsiderat lapidem, propter hoc lapis non est verus, neq; similis Ideæ, quã Deus habet de illo: sed potius è cõuerso, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia res intellecta est causa similitudinis, quã habet intellectus noster de ea: per quã similitudinem intellectus æquatur rei, & mensuratur ab illa. Vnde Philosophus dicit, quòd res naturales, ex quibus intellectus noster scientiam accipit, mensurant intellectum nostrum, sicut mensuratæ sunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiendo veritatem (prout est in intellectu) nihil aliud est, quàm propria, perfecta, & adæquata similitudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus, quando habet in se veram similitudinem rei, per quam illi cõformatur: vnde communiter dicitur, quod veritas est cõformitas intellectus ad rem. Et per oppositum intellectus dicitur falsus, & decipitur, quando habet aliquam similitudinem in se, quæ non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimeræ, de qua suprà dictum est. Et quia naturalis similitudo rei nõ solum est in intellectu, sed etiam in sensu exteriori & interiori: ideo veritas secundũ hanc acceptionem attribuitur à Philosopho sensibus exterioribus & fantasiæ. Et tunc sensus visus dicitur verus, quando similitudo quæ est in oculo, proportionatur rei ad extra, & sic de aliis. Et falsus, quando non est ita: vt quando per vitrum rubeum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modũ veritas & falsitas (quæ dicitur deceptio) est in fantasia. Et sic veritas pro materiali significat illam similitudinẽ: & pro formali, significat illum respectũ siue conformitatẽ illius similitudinis ad rem. Et opposito modo falsitas. ¶ Sed propriè & per se accipiendo veritatẽ, Veritas nihil aliud est, quàm similitudo rei creatę, quæ est in Deo. Quæ similitudo in Deo dicitur Idea, quę nihil aliud est, quàm ipse Deus, eandem rem repræsentans & efficiens, & pro formali respectus rationis Dei ad illam, vel realis ipsius rei ad Deũ. Et sic accepit veritatẽ Christus dicens: Ego sum via, veritas, & vita. per quæ verba ostendit se creatorem omnium rerum. Capiendo tamen veritatem pro specie, siue similitudine rei creatæ, existente in potentia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra, à qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quàm aliis potentiis. Quia aliæ potentiæ apprehẽsiuæ sensitiuæ nõ recipiũt, nisi similitudinẽ accidentiũ: intellectus verò recipit similitudinẽ essentię & substãtiæ rei. ¶ Quia autẽ res naturalis nõ deficiat ab esse, quod sibi cõpetit secundũ suã naturã siue essentiã: & possit deficere ab aliquibus accidentalibus vel consequentibus eam: vt homo nõ potest deficere à rationabilitate, ipso manẽte, tamen potest deficere ab eo, quod est habere duos pedes, & à tanta quãtitate & aliis accidentibus. Ita vis siue potentia cognoscitiua non deficit in cognoscendo quidditatem illius rei, cuius habet similitudinem: potest tamen deficere circa aliquid consequens ipsam, vel quod est accidens ei. Et sicut suprà dictũ est, visus non decipitur circa sensibile propriũ, sed circa sensibilia cõmunia, & circa sensibilia per accidẽs. Sic nec intellectus decipitur circa propriũ obiectũ suum, sed bene circa illud quod accidit ei. Propriũ autẽ obiectũ intellectus est id, cuius in se similitudinẽ recipit quod dicitur quidditas naturæ & essentiæ rei: & ideo circa illud nõ decipitur, & per cõsequens in prima operatione sua (quæ dicitur simplicium apprehensio) non decipitur. In cõponendo autẽ vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius quidditatẽ intelligit, aliquid quod eam non cõsequitur, vel negat quod ei cõuenit. Sic enim se habet intellectus in his quæ non cõsequuntur quidditatẽ rei, vel etiam opponũtur, sicut sensus ad iudicandũ de sensibilibus communibus, vel de sensibilibus per accidens. Et ideo intellectus potest decipi dupliciter. Primò, quãdo quidditatẽ siue definitionẽ aut essentiam vnius rei attribuit alteri, vt si definitionem circuli, quæ est habere centrũ æqualiter se habens ad omnes partes circunferentiæ: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quæ est prima operatio sua: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrũ æqualiter se habens ad omnes partes circunferẽtiæ, non conuenit triãgulo: Similiter erraret si attribueret animal rationale asino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod est diuidere. Secũdò decipitur intellectus, quando componit partes definitionis adinuicem, quæ sibi sociari non possunt: vt si formet talẽ definitionẽ, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognoscẽdo quidditates simplices intelle-

1.p.q.16 ar. 1. & 2. & q.17 ar.1.2 & 3. Et de ver. q.1.ar. 1.2.& 3.

Veritas quibus & quomodo attribuatur.

In lib de vera religione. 11. Metha.

10. Metha.

2. de Anima.

Idea quid

Ioan.6.

Circuli definitio.

ctus non poteſt eſſe falſus, ſed ſolùm verus, vel totaliter nihil intelligit. Ideo dicit Philoſophus, quòd abſtrahentium non eſt mendacium.

Ver. 6. DE VERITATE ET FALSITATE.

VEritas vel Falſitas (de qua hîc & communiter loquimur) pro materiali eſt qualitas, ſiue ſpecies & ſimilitudo rei cognitæ, in potentia cognoſcitiua exiſtens. Pro formali vero, Veritas eſt ipſa habitudo ſiue comparatio conformitatis ipſius ſpeciei ad rem cognitam: quia talis ſcilicet eſt illa ſimilitudo, qualis eſt ipſa res ad extrà. Et Falſitas eſt habitudo ſeu relatio difformitatis illius ſpeciei ad rē cognitam: quia ſcilicet nō eſt à parte rei aliqua res talis, qualis per illam ſpeciē repræſentatur. Et ſic Veritas & Falſitas pro materiali ſunt idem: quia eadem ſpecies ſiue ſimilitudo rei cognoſcibilis poteſt eſſe conformis vel difformis ſucceſsiuè rei repręſentatę per illam, quantùm ad exiſtentiam. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, eſt conformitas ſpeciei ad rem cognitam, quādo ſcilicet ita eſt à parte rei: & Falſitas eſt relatio difformitatis, &c. Et quia nullus ſenſus ſiue exterior, ſiue interior poteſt reflecti ſupra actum ſuum, nec ferri in illam habitudinē ſiue relationē cōformitatis vel difformitatis, nulla potentia ſenſitiua poteſt cognoſcere veritatē pro formali, nec poteſt cognoſcere an illa ſimilitudo ſit vera ſimilitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoſcit ſe decipi: quia ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectū apprehēſum per hallucinationē, ſicut ſi haberet verā ſimilitudinē rei. Sed intellectus (qui eſt excellentior potentia) reflectitur ſupra ſe & actus ſuos: & cognoſcit illam habitudinem cōformitatis vel difformitatis: & per conſequens veritatem & falſitatē ac deceptionē ſenſuum & ſuam. Cùm enim iudicat viſum videre, poteſt cōſiderare an illa viſio ſit vera, hoc eſt an ſpecies ſiue ſimilitudo rei (quæ eſt in oculo) habeat rē ad extrà correſpōdentem & adęquatam, vel nō. Et eodē modo dicendū eſt de aliis potētiis ſenſitiuis, & de ipſomet intellectu: quia poteſt cōſyderare an iudiciū ſuū reſpondeat & æquetur rei ad extrà, vel nō, & decipiatur. ¶ Et ſic veritas vt cognita nō eſt in aliis potētiis, ſed ſolùm in intellectu, & in ſecūda operatione eius, per quam cōparat vnū alteri, cōponendo vel diuidendo, ſiue attribuendo aliquid alicui, quod eſt cōponere: vel negādo aliquid de aliqua re, quod eſt diuidere, ſiue diuiſio. Et ſic debet intelligi Philoſophus cùm dicit, ꝙ verū & falſum ſunt in intellectu, materialiter quidē per ſimilitudinē rerū, & formaliter per cognitionē illius cōformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadęquationis. In ſenſibus verò eſt Veritas vel Falſitas materialiter: quia in ipſis eſt illa ſimilitudo, ſed nō formaliter: quia ſenſus cùm nō reflectātur ſupra ſe, nō cognoſcūt illā habitudinē cōformitatis vel difformitatis per cōparationē ſui ad illā: quia hoc pertinet ad ſecundā operationē intellectus. ¶ Ex quo ſequitur, ꝙ in prima operatione intellectus (quæ eſt ſimpliciū apprehenſio) nō eſt Veritas vel Falſitas propriè dicta: quia per ſimpliciū apprehenſionē nō fit cōparatio, neq; attributio aut ſeparatio, eſt tamē in ea veritas pro materiali ſicut in ſenſu. Et in oratione vocali & ſcripta (ſecundū quod ſubordinatur propoſitioni mētali) eſt tanꝗ in ſigno, ſicut ſanitas in vrina hoīs, quia eſt ſignum ſanitatis. Et ſic oratio vel ꝓpoſitio vocalis aut ſcripta dicitur vera: quia eſt ſignū veritatis, ꝗ eſt in propōne mentali: & proportionabiliter dicendū eſt de falſitate.

Veritas vt cognita non eſt in ſenſu.

Ver. 7. DE IVDICIO SENSVVM.

IVdicium Senſuum non eſt per compoſitionem aut diuiſionem, ſed ſimpliciter & per inſtinctū naturæ. Non enim ad omne iudicium requiritur compoſitio, cùm angeli iudicent, & tamen non cōponunt aut diuidunt. Differt autem fantaſia hominis à fantaſia aliorum animalium: quia fantaſia hominis ex duabus ſpeciebus facit vnam tertiam, ſicut dictum eſt de Monte Aureo: & ſic quodā modo videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem ſiue attributionem imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum ſenſuum, ſicut intellectus habet collationem vniuerſalium. Et ideo fantaſia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis. C

Ver. 8. DE FANTASIA BRVTORVM.

IN Brutis non eſt propriè compoſitio aut diſcurſus: quia non habent cōpoſitionem ſiue collationē extremorū: & per conſequens non eſt in eis veritas pro formali & propriè dicta, quę requirit aſſimilationem attributionis conformitatis vel diſformitatis. Et quanuis ſenſus exteriores & interiores iudicent de obiectis, & viſus percipiat illud quod ei obiicitur, eſſe album & nigrum: illud tamen iudiciū non eſt compoſitio vel diuiſio, cùm (vt dictū eſt) ad iudicium non ſemper requiratur compoſitio aut diuiſio, vt patet in angelis: qui tamen aliter iudicant ꝗ bruta animalia: quia angeli reflectūtur ſuprà ſe & intelligunt ſe iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, ſed ſolùm tendunt in obiectum, & tendendo diriguntur & determinantur inſtinctu naturæ ad vnum ex pluribus, & nō ex decurſu aut electione, vt canis famelicus præſentatis duobus fruſtis panis, currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertitur ad aliam viam. Et aliqua animalia, cùm volunt quieſcere, magnos ſaltus faciūt, ne inueniātur à canibus. Hæc omnia faciunt inſtinctu naturæ. Eodem inſtinctu Aranea parua retia facit ad capiēdas muſcas. Et Formica in æſtate cibum parat: & Apis ſuas caſas facit: & Hyrundines docent pullos tempore egeſtus poſteriora vertere ad orificium nidi, vt ſtercus cadat in terram: & Catus ſtercora cooperit, ne à muribus ſentiantur: & Canis videns baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quieſcere, circulationes facit, quaſi quærēs puluinar. Aues quoq; inter paleas pro nido ædificādo diſcurrere videntur: & canis magiſtrum ſuū cognoſcit, & mortuum vlulat, flereq; videtur: & ad eius præceptum ſaltat, chorizat, & comedentibus candelam accenſam tenet. Phylomena cantu vocat parem ad conceptū: Elephas adorat Regem: Camelus occidit illum, qui procurat vt cognoſcat matrem. Et Delphini magni regunt paruos; & cùm aliquis moritur, alij veniunt ad exequias: & portant eum ſuper dorſum, ne comedatur ab aliis piſcibus. Et alia animalia multa faciūt hui' generis, de quibus Albertus

Bruta videntur diſcurrere.

bertus Magnus. Ex quibus videtur quòd cõponant & diuidãt, imò quòd discurrant, & quòd pruden- *In libro de animalib.*
tiam habeant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, vt discat prudentiam: interrogando & Iob *Prou.6.*
ad iumenta: sed prudẽtia in illis impropriè, incompletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia *Iob.12.*
illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habent, cùm non ex se illa faciant, sed solùm moueantur ad ea, ad quæ ab authore naturæ diriguntur: nec cognoscunt collationem. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationem, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudentiam.

Ver. 9. DE INSTINCTV NATVRAE

A ET quia per huiusmodi instinctum Naturæ soluuntur multa argumẽta in diuersis materiis, ideo de ipso superficialiter dicendum est. Et sciendum quòd instinctus Naturæ nihil aliud est, quàm motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigentis omnia in casu necessario. Quia Natura siue au-
thor Naturæ (qui est Natura naturans) nõ deficit in necessariis. Vndè Psal. Qui parat iumentis escam *Psal.146.*
ipsorum, & pullis coruorũ inuocantibus eum. Et Ouem mouet ad fugam, cùm subitò occurrit lupus, quem nunquam anteà vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur Instinctus Naturæ, & cõcursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocãt auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctũ Spiritus sancti, quò ad meritum vel fugam peccatorum. Hęc directio siue instinctus non est potentia neque habitus, sed actio fluẽs à Deo, passiuè recepta in animali, quãdoque per species acquisitas, & aliquando per species nouiter infusas: vt patet in Oue, quæ nunquam vidit lupum, quàmprimùm eum videt, imprimitur ei species inimicitiæ. Quòd autem instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quòd nõ durat animali quiescente, vel remoto obiecto. Et quãdo animal brutum, vel etiam homo excitatur, vt fugiat à malis occurentibus, mouetur instinctu diuino.

Ver. 10. DE AESTIMATIVA.

B AEstimatiua est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ perfectæ, receptiua specierum nõ sensatarum, transmissiua in memoriam, vt species inimicitiæ in oue ab authore naturæ causata cùm primò videt lupum. Et se habet hæc potentia ad memoriam, sicut sensus communis ad fantasiam. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem faciliter recipit species sensatas, sed non bene retinet, ideo transmittit ad fantasiam. Sic æstimatiua faciliter recipit species nõ sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad Memoriam, in qua seruantur. Obiectum huius potentiæ est sensibile non sensatum: Organum verò est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. ¶ Hæc potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatem rationis, quæ habet conferre vnam rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentiæ in rebus non sensatis, sicut fantasiæ in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, sed solùm in æstimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, sicut phantasia siue cogitatiua.

Ver. 11. DE MEMORIA.

C MEmoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potentia conseruatiua specierum in absentia obiecti: & hoc modo non est specialis potentia, quia conuenit fantasiæ (vt suprà dictum est) & intellectui possibili, qui conseruat species intelligibiles, vt inferius dicetur. Secundò, pro similitudine siue simulachro in potentia seruato. Et sic accipit Philosophus, quando dicit quòd Memoria est
passio sensitiua, hoc est species siue simulachrum obiecti prius apprehensi cum illa consyderatione *In libro de*
quod fuerit prius sensatum siue apprehensum, & consyderatione præteritionis. Et hoc modo Me- *Memor. &*
moria non est potentia, sed actus. Tertio accipitur, vt specialis potentia: & tunc sic definitur: Memo- *Reminis.*
ria est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ, conseruatiua specierum rerum non sensatarum, sub ratione prioritatis temporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritum, quod est sensibile per se, commune tamen: percipitur enim per motum magnitudinis, quæ est sensibile per se commune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile non sensatum præteritum, vt præteritum est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex premissis infertur, quòd animalia, quæ non cognoscunt tempus, non habent Memoriam: neque ea quæ non habent cerebrum, siue organũ determinatum, vt muscæ & mures.

Ver. 12. DE ACTIBVS ET MODIS MEMORANDI.

D PHilosophus explicat actum Memoriæ seu memorandi per actus fantasię, quæ etiam memoria dicitur: qui quidem actus apparent in brutis. Mulus enim in aliquo hospitio pastus post multos dies illac transiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cau pariter in domibus religiosorum, audito symbalo, ad refectorium currũt: quia recordantur alias post similem sonum se ibi pastos. ¶ Sed quomodo ibi fiat videndum est, & aduertendum quòd quando sensibile est pręsens, & fantasia tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eò quòd diu perseuerat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet, quando immutat & mouet fantasiam: & tunc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasia respicit simulachrum illud, non consyderando tempus præteritum, siue prius audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc non dicitur recordari, sed fantasiari, vel iudicare. Sed quando fantasia respiciẽdo illud simulachrum, iudicat quòd obiectum illius simulachri fuit prius visum, vel alio se[n]su sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter consyderari. Primò, vt repræsentatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro

regis, antequam viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. ¶ Quum autẽ anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitiua: consequens est, vt potentiæ sensitiuæ sint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc est quòd memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quã in brutis, siue vt est specialis potẽtia de nõ sensatis, siue de sensatis prout cõuenit fantasiæ, quæ in animalibus brutis deleto simulachro siue fantasmate, memorare siue recordari non potest, etiam fantasmate secundum partem lapso vel deleto: quæ deletio fieri potest (vt dictum est) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiscentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. DE DIFFERENTIA MEMORIAE ET REMINISCENTIAE.

Differt autem Memoria secũdum Philosophum, à doctrinæ perceptione & Reminiscentia, Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantasma nouum acquirit. Sed quando saluo fantasmate integro consyderat prius sensisse obiectum per fantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando simulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte deleto, resumitur: tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscentia. Sicut cũ in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet, Sortem, Petrum, & Platonem, quando potentia primùm similitudinem illorum trium recepit, didicit. Sed quando manente fantasmate illorum trium, post factum tempus, hoc est post horam, diem, mensam, vel annum, iudicat se illos tres priùs vidisse: tunc recordatur. Sed quãdo pars illius fantasmatis (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorum simul) deleta est, manente fantasmate tertij, siue similitudine Petri: tunc fantasia in homine, intuendo similitudinem Petri, potest resumere similitudinem Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscentia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quæ quidem resumptio fit ex ipsa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et si illa ordinata habent naturalem & necessariam connexionem, faciliter & quasi statim fit resumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem sequitur calor, deleto fantasmate caloris, respiciendo fantasma ignis, aduenit fantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem cõnexionem, sed sunt contingenter ordinata, per assuetudinem fantasia ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quòd frequens meditatio reminiscendo & ordinando, Memoriam confortat, tuetur, & saluat. ¶ In ordinando tamen accipiendum est principium aptum, ad quod sequentia habeant connexionem: aliàs difficilis erit reminiscentia, vt in sententiis disparatis, nisi per aliqua connectantur & aptentur. Quidem literas alphabeticas, alij quasdam imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis sibi præstituunt: in quibus memoranda etiam disparata aptant, collocant, & applicãt: & sic viso loco præstituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantasia enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationem, quodam modo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa repertum. Confert etiam plurimum profunda atq; fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum, scilicet debita ordinatio, assuetudo, profunda atque fortis potentiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. ¶ Memoria & Reminiscẽtia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam siccitatem difficultãtur. Propter nimiam enim humiditatem species citò labuntur, sicut sigillum in cæra liquefacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in cæra dura. Propter alterationem etiam organi species delentur, vt in ægrotãtibus. Impeditur etiam propter motum: & ideo senes & pueri sunt obliuiosi, propter continuum motum, quo agitantur: senes propter decrementum, & iuuenes propter augmẽtum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiam viri & senes teneamus. Vndè dicitur cõmuniter: Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horatius: Quo semel est imbuta recens, seruabit odo-
Prouer. 22. rem testa diu. Et Salomon Prouer. 22. Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea: sed hoc est per accidens, propter vehementem applicationem, vel assuetudinem.

§. 9 DE APPETITV.

1.p.q.80. Appetitus est potentia naturalis animæ sensitiuę, qua inclinatur ad prosequendum sibi cõueniens, & resiliendum à disconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad conseruationem sui, & resistendum contrariis. Sciendum tamen quòd Appetitus est triplex, scilicet naturalis, animalis siue sensitiuus, & rationalis siue intellectiuus. F

Ver. 1. DE APPETITV NATVRALI.

Appetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inhærens rebus ad bonum suæ naturæ conueniẽs, ad quod absque cognitione tendit, quãdo nõ habet, & quãdo habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouẽtis, siue authoris naturæ, hoc est Dei, in institutione naturæ vel generatione impressa, & ideo non potest esse frustra, vt grauitas in lapide ad locum deorsum, & leuitas in igne ad locũ sursum. Et quia aliquid est conueniens alicui naturæ, quod est disconueniens alteri: Ideo non est inconueniẽs, quod idem sit bonũ & malũ, respectu diuersorũ: hic appetitus nõ habet organũ determinatũ. G

Ver. 2. DE APPETITV SENSITIVO.

Appetitus Sensitiuus siue Animalis est inclinatio sequens apprehẽsionem sensus interioris, scilicet fantasiæ vel memoriæ aut æstimatiuæ, qua inclinatur & immediatè mouetur ad prosequendum bonum suum, hoc est illud quod per prædictam apprehensionem ei ostẽditur sub ratione cõuenientis, & ad resiliendũ à malo, hoc est à disconueniẽti suæ naturæ per apprehensionẽ ostẽso, vt discõueniens siue repugnãs seu contrarium aut nociuũ suæ naturæ, vt appetitus cõcupiscibilis vel irascibilis. H

Ver. 3. DE APPETITV INTELLECTIVO.

A APpetitus intellectiuus ſiue rationalis eſt inclinatio ſequens apprehẽſionem ſeu iudicium intellectus, qua homo inclinatur ad proſequendum bonum, & refugiendum ac reſiſtendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA APPETITVVM.

B TAle diſcrimen eſt inter iſtos tres appetitus, quale eſt inter animam vegetatiuam, ſenſitiuam, & rationalem, quæ ſunt partes poteſtatiuæ animæ: Quia ſicut anima ſenſitiua eminenter continet animam vegetatiuam, & anima rationalis ſenſitiuam: Ita appetitus animalis ſiue ſenſitiuus appetitum naturalem: & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, ſed eſt ſparſum per totum corpus, in quo ſubiectiuatur. Appetitus autem ſenſitiuus habet organum determinatum cui alligatur, & in quo eſt ſubiectiuè. Appetitus verò intellectiuus non habet organum determinatum cui alligetur, neque eſt diffuſus per totum corpus, nec vllo modo ſubiectiuatur in corpore, ſed ſolùm in anima rationali, à qua fluit. Eſt & aliud diſcrimen, quia Appetitus intellectiuus ſiue voluntas proſequitur bonum vniuerſale: & ſi aliquod bonum particulare proſequatur, hoc eſt in ordine ad vniuerſale. Appetitus autem naturalis & ſenſitiuus ſolùm proſequitur particulare bonum, & non ordinat nec ordinare poteſt ad vniuerſale. Licet (inquãtum eſt natura particularis) ſit pars vniuerſi, & per conſequens tendit in bonum vniuerſi, & reſilit à malo totius vniuerſi, relinquitque ſuũ particulare bonũ pro bono totius vniuerſi. Et quia vniuerſum abhorret à vacuo: ideo aqua quæ naturaliter grauis eſt, & tendit deorſum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria aſcendit ſurſum, vt experimento videmus in clepſidra. Ex quo ſequitur, quòd in aqua eſt duplex appetitus: vnus, inquantum eſt pars vniuerſi: alius eſt, ſecundum quod eſt natura particularis. Et licet videantur contrariari, tamen non contrariantur: quia ſunt reſpectu diuerſorum. Vel dici poteſt, quòd licet actus ſint contrarij, non tamen inclinationes, quæ ſunt ſubordinatæ. Aliud diſcrimen eſt: quia appetitus naturalis non præſupponit neq; ſequitur actũ potentiæ apprehenſiuæ, ſiue cognitionem. Senſitiuus autem præſupponit & ſequitur neceſſariò apprehenſionem ſenſus interioris: voluntas verò cognitionem intellectus. Conueniũt tamen omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc eſt non recipit in ſe ſimilitudinem eorum, ad quæ tendit. Vndè communiter dicitur, quòd voluntas eſt de ſe cæca. Et idem dicendum eſt de appetitu ſenſitiuo & naturali, qui nõ ſequitur apprehenſionem ſiue cognitionem in ſubiecto exiſtentem, ſicut appetitus animalis & rationalis: licet ſequatur apprehenſionem & cognitionem authoris naturæ, à quo dirigitur extrinſece per inſtinctum, vt dictum eſt. Conueniunt etiam iſti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod eſt conueniens ſuæ naturæ, & reſiliunt à diſconuenienti, quod dicitur malum. Vndè Philoſophus ait: Bonũ eſt quod omnia appetunt, hoc eſt omnis inclinatio tendit in bonum, ſiue in id quod eſt conueniens ſuæ naturæ, quod dicitur bonum, ſed diuerſimode, vt dictum eſt. Intelligitur etiam de bono vero, vel apparenti quo ad actum proſecutiuum. Diſcrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, à ſenſu & intellectu: quia ſenſus & intellectus tendunt in obiecta ſua per ſimilitudinem, ſiue mediante ſimilitudine in ſe recepta: & ſic non immediatè, Sed appetitus ſenſitiuus & voluntas tendunt immediatè in obiectum ſuũ, abſque ſpecie vel ſimilitudine rei in ſe recepta. Ideo Philoſophus dicit, quòd bonum & malum ſunt in rebus, verum autem & falſum in intellectu.

1.p.q.80. art.2.

1. Ethic.

§. 10. DE APPETITV ANIMALI.

C APpetitus animalis ſiue ſenſitiuus diuiditur in concupiſcibilem & iraſcibilem. 1.p.q.81. art.2.

Ver. 1. DE APPETITV CONCVPISCIBILI.

D APpetitus concupiſcibilis eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuæ, qua inclinatur ad proſequendum bonum particulare, ſenſibile, delectabile, & ad fugiendum malum ſenſibile, vel doloroſum, apprehenſum & iudicatum tale per ſenſum interiorem. Organum cui alligatur, eſt cor. Obiectum verò eius eſt bonum vel malum ſenſibile, ſimpliciter acceptum, hoc eſt facile ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differentiam appetitus iraſcibilis, qui habet bonum vel malum, arduum ſiue difficile ad habendum vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cùm nihil recipiat ab obiecto, niſi fortè actus apprehenſiuè oſtendentis obiectum, ſine qua oſtenſione non poteſt ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus concupiſcibilis habet ſex actus ſiue operationes quæ dicũtur communiter paſsiones, eò quòd ad eas communiter ſequitur tranſmutatio corporalis, ſcilicet dilatatio vel conſtrictio. Tres actus ſiue paſsiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni ſunt, amor, deſyderium, & gaudium. Ex parte mali ſunt, odium, fuga ſiue abominatio & triſtitia. Tres primæ ſunt oppoſitæ tribus vltimis. Et quia amor eſt prima & radix omniũ paſsionum, ideo de eo primo videndum eſt.

Ver. 2. DE AMORE.

E AMor nihil aliud eſt, quàm conſonantia ſeu complacentia in bono ſenſibili, delectabili, ſimpliciter ſeu communiter apprehenſo, hoc eſt abſque conſyderatione difficultatis præſentiæ vel abſentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui eſt primus motus appetitus concupiſcibilis, & fundamentum omnium actuum ac paſsionum. Ex amore enim ſequitur & cauſatur deſyderium, ſi obiectum ſit abſens. Si verò præſens, cauſatur gaudium ſiue delectatio & quies, quia in illo quieſcit, delectatur, & gaudet. Notãdum tamen quod licet amor ſit paſsio & actus concupiſcibilis (extenſo tamẽ vocabulo) attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præſentato per intellectum: quod quando eſt abſens, deſyderat: quando verò eſt præſens, gaudet: tamen non ſemper ſequitur corporalis dilatatio vel conſtrictio: quamuis ſæpenumerò per redundantiam ſequatur, iuxta illud Pſal. Cor meum (hoc eſt voluntas) & caro mea (hoc eſt ſenſualitas) exultauerunt in Deum viuum. Amor eſt duplex, Amicitiæ 1.2.q.16.

& Concupiſcentiæ. Amor Amicitiæ eſt amor, quo amatur aliquid, vt ei ſit bonum: & dicitur Amor
ſimpliciter, & volitio boni. Amor concupiſcentiæ eſt amor, quo amatur aliquid, vt ſit bonum vtile,
1.2.q.27. aut delectabile amanti vel alteri, & nō ipſi amato: & talis dicitur amor ſecundū quid. ¶ Cauſa amoris
eſt cognitio boni. Vnde D. Auguſt. 8. de Trinitate dicit: Non amatur certe niſi bonū ſolum. Et in 10.
probat quod nullus poteſt amare aliquid incognitum. Similitudo etiam eſt cauſa amoris, iuxta illud
Eccle.3. Omne animal diligit ſibi ſimile. Per accidens tamen ſimilitudo eſt cauſa odij, vt cum ex eo
quod Sortes eſt ſimilis Platoni, Plato impeditur à conſecutione boni quod amat. Et propter hoc fi-
guli & medici ſæpe corrixantur adinuicem: quia ſæpe ſe inuicem impediunt in proprio lucro: & di-
1.2.q.28. citur communiter inter pares eſt inuidia. Et prouer.13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt quia ſe im-
4.c.de diui- pediunt in propria excellentia quam concupiſcunt. ¶ Effectus amoris ſunt quatuor. Primus eſt vnio
nis nōibus. amantis ad amatum. Vnde D. Dionyſ. dicit quod amor eſt virtus vnitiua. Et Philoſo. recitat Ariſto-
2. Pol. phanem dixiſſe quod amantes (ſi fieri poſſet) deſiderarent ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc
Effectus a- ſequeretur alterius corruptio, quærunt vnionem quæ conuenit & decet, vt ſcilicet ſimul conuerſen-
moris. 1. Ioan. 4. tur, ſimul colloquantur, & in aliis coniungantur. Secundus effectus eſt mutua inhæſio, iuxta illud qui
4.c.de. diui. manet in charitate in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus eſt extaſis. Vnde D. Dionyſ. di-
nominibus. cit: amor diuinus extaſim facit. Aliquis autem dicitur extaſim pati cum extra ſe quodam modo po-
nitur: quòd contingit dupliciter. Vno modo ſecundum vim apprehenſiuam, quando ponitur extra
cognitionem ſibi propriam: vel quia ad altiorem ſublimatur, ſicut cum apprehendit aliqua quæ ſunt
ſupra ſenſum & rationem, vel cum ad inferiora deprimitur, vt cum quis in furiam vel amētiam cadit.
Et hanc facit amor diſpoſitiuè, inquantum facit intenſe meditari de amato: Intenſa enim meditatio
vnius abſtrahit ab aliis. Alio modo quantum ad vim appetitiuam, quando ſcilicet appetitus alicuius
fertur in alium, exiens quodammodo extra ſeipſum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde D. Diony.
4.c.de diui. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimiam amorem. Intenſus enim amor cauſat zelum, quo
nominibus. Zelus quid quis quærit excludere omne quod ſibi repugnat, ſed differenter in amore amicitiæ, & in amore con-
& quotu- cupiſcentiæ: quia in amore concupiſcentiæ cauſat zelum malū. Qui enim taliter amat, mouetur con-
plex. tra illud quod repugnat conſecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc modo viri di-
cuntur Zelotypi vxorum, ne per conſortium aliorum impediatur ſingularitas quam quærūt in vxore.
Et hic zelus dicitur zelotipiæ. Similiter qui quærunt intenſe excellentiam, mouentur contra eos qui
excellere videntur, quaſi impediantes excellentiam ipſorū: & talis zelus dicitur inuidiæ. de quo pſal.
Pſal.36. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit
bonum amici. Vnde quando eſt intenſus facit hominem moueri contra omne illud quod repugnat
1. Reg.19. bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conatur repellere ea
Ioan.2. quæ ſunt contra honorem, vel voluntatem Dei, ſecundum illud: Zelatus ſum pro domino exercituū.
Et illud: Zelus domus tuæ comedit me. Vbi glo. dicit: Bono zelo comeditur, qui qualibet praua, quæ
videt, ſatagit corripere, ſi nequit, tollerat & gemit.

Ver. 3. DE DESYDERIO, SIVE CONCVPISCENTIA ET CVPIDITATE F

1.2.q.30. DEſyderium eſt immutatio ſeu affectio, qua appetitus concupiſcibilis tendit in bonum ſenſibile,
delectabile, apprehenſum vt abſens: & alio nomine vocatur Concupiſcētia & Cupiditas. Et dif-
fert hæc paſsio Deſyderij ab Amore: Quia aliud eſt complacere, quod pertinet ad amorē: aliud quæ-
rere medium adipiſcendi, quod pertinet ad deſyderium. Differt etiam à gaudio & delectatione: quia
1.2.q.31. deſyderium eſt quidam motus & fluxus, & reſpicit obiectum abſens. Gaudium verò & delectatio eſt
art.3. quies & terminus motus, & reſpicit obiectum præſens. ¶ Deſyderium alio nomine vocatur concupi-
1. Petro.1. ſcentia & cupiditas, quæ ſecundum Philoſo. eſt duplex, ſcilicet naturalis & non naturalis. Concupi-
ſcentia naturalis, eſt qua appetitur aliquid delectabile, prout eſt cōueniens naturæ animalis, ſicut ap-
petitus cibi, & potus, & aliorum neceſſariorum. Et quia natura ſemper tendit ad aliquod finitum cer-
tum & determinatum, ſequitur quod naturalis concupiſcentia non eſt infinita, niſi fortè per ſucceſ-
ſionem, vt ſcilicet poſt cibum digeſtum alia vice deſideret cibum, & ſic conſequenter. iuxta illud:
Ioan.4. Qui biberit ex hac aqua ſitiet iterum. Verùm cùm animal ex ſua natura ſit corruptibile, cōcupiſcen-
tia cibi & potus non poteſt ſimpliciter & abſolutè eſſe infinita per ſucceſsionem. Hæc concupiſcen-
tia naturalis ſecundum Philoſo. eſt communis brutis & hominibus, & plerunque eis neceſſaria: ideo
non eſt ſecundum ſe mala. Concupiſcentia verò non naturalis, eſt, qua appetitur aliquis vt conueniēs
& delectabile ſecundum apprehenſionem animalis, licet illud ſecundum ſe non ſit cōueniens naturæ
animalis. Hæc concupiſcentia magis propriè nuncupatur cupiditas, quæ proprie non cōuenit anima-
libus, ſed ſolis hominibus, quorum proprium eſt excogitare aliquid vt bonum, præter id quod natura
requirit. Ideo Philoſo. dicit cōcupiſcentias naturales eſſe irrationales, hoc eſt abſque deliberatione:
Non naturales verò cum ratione, hoc eſt cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuerſi diuer-
ſimode ratiocinantur, ideo in 4. Ethi. dicit quod concupiſcentiæ non naturales dicuntur hominibus
proprie & appoſitè, & poſſunt eſſe infinitæ, cum rationi competat in infinitum procedere. Vnde qui
concupiſcit pecunias aut alia temporalia poteſt ea concupiſcere non ad aliquem certum terminū aut
Eccle.5. numerum, iuxta illud: Auarus non implebitur pecunia. &c. Et illud: Creſcit amor nummi, quantum
ipſa pecunia creſcit. Ideo vt in pluribus eſt mala & vitanda, cum inducat ad multa mala. Vnde Apo-
1. Timo.6. ſtolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & in deſideria multa,
inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malo-
rum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu
autem homo Dei hæc fuge,

De

Ver. 4. DE GAVDIO, DELECTATIONE, ET LAETICIA.

A GAudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni præsentati, vt præsens est: quæ quidem affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desyderato, cessat motus, & in illo quiescit animal, & delectatur. Philosophus dicit quod Appetitiuus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum, faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cùm sit bonum, hoc est conueniens, & per consequens diffusiuum & attractiuum sui, vt ait D. Diony. Ideo appetitus tendit ad appetibile reale consequendum cùm non habet: & cùm habet, quiescit: vt sit ibi finis motus, vbi fuit principium. Contingit tamen aliquando (vt Philosophus dicit) quòd imaginatio siue fantasia aut æstimatiua apprehendant bonum vel malum, tanquam præsens: licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehêdatur, vt præsens. Tristatur autem & succumbit, si malum apprehendatur vt præsens, prout accidit in his, qui extasi & mentis excessu aguntur, qui fantasmata vt rem factam narrant. Accidit etiam plerunque somniantibus. Vndè quædam somnia sunt delectabilia, quædam vero tristia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur vt præsens. Bonũ enim & malum non mouent appetitum, nisi apprehendantur. Et inde est quòd secundum diuersum modum apprehensionis sequuntur diuersi motus & pasiones in appetitu. Apprehensum ergo bonũ vt præsens, causat gaudium: & vt absens, desyderium: & vt communiter siue simpliciter, amorem. Et differt gaudium à delectatione, sicut homo ab animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non econtrà: visus enim delectatur in obiecto suo, sed nõ gaudet, eò quòd gaudiũ supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter concupiscimus: sed nomẽ gaudij non habet locum, nisi in delectatione, quæ consequitur rationem. Vndè gaudium non attribuimus brutis animalibus, sed solùm delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio, potest esse gaudiũ in habentibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudium: puta cum aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quod gaudium & lætitia pertinent ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & & spirituales, absolutè & simpliciter loquẽdo, sunt perfectiores corporalibus: iuxta illud Psal. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philos. dicit quòd maxima delectatio est quæ est secundum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quæ requiruntur ad delectationem, quæ sunt bonum coniunctum & cognitio huius cõiunctionis, quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali: quia intelligibilia sunt absq; motu, & per consequens delectationes eorum sunt totæ simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò quia delectationes sensibiles (cum sint pasiones appetitus sensitiui) sunt cum aliqua transmutatione corporali, quòd non contingit in spiritualibus, nisi propter abundantiam à superiori appetitu rediuidant in inferiorem. Tertiò quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ quædam contra defectus & molestias corporales, ex quibus tristiciæ quædã consecuntur. Vndè delectationes corporales superuenientes huiuscemodi tristiciis, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quàm delectationes spirituales, quę non habẽt tristicias contrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quæ sunt secundum sensuum tactus, sunt maiores his quæ sunt secundũ alios sensus. Vndè Philoso. dicit quòd maximæ delectationes sunt secũdum sensuum tactus, eo quòd tactus est magis vtilis cum habeat maiorẽ ordinẽ ad conseruationẽ naturæ animalis. Vndè Philoso. 3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum canes gaudẽt, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione. Et per tactum etiam conseruatur natura speciei: Et sic delectationes cibi, potus, ac venereorum sunt maiores & vehementiores: inter eas tamen primatum tenent delectationes venereorũ. Si verò loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cum plures nobis rerum differentias demonstret: simpliciter tamẽ tactus sunt maiores: cum id quod est naturale in vno quoq; sit potissimũ. Si verò cõsideremus delectationes visus secundum quòd visus deseruit intellectui, delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles sunt potiores sensibilibus. ¶ Causæ delectationis à Philoso. asignantur octo. Prima est operatio. Vndè Philoso. dicit quòd delectatio est operatio connaturalis & non impedita siue consequens operationem. Cuius ratio esse potest: quia cum (vt dictum est) ad delectationem duo requirantur, scilicet consecutio boni conuenientis, & cognitio huius adoptionis: sed vtrúmq; horũ in quadam operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio quædam est: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddã bonũ conueniens: vndè oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem cõsequatur, Secunda causa delectationis est motus. Vndè D. August. dicit quòd homines gaudent & delectantur in quibusdam alternationibus: eò quòd natura nostra est transmutabilis: & eo etiam quòd id quòd est nobis conueniens nunc, non erit conueniens postea: sicut calefieri est cõueniens homini in hieme, non autẽ in æstate. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis coniungitur, fit transinutatio delectabilis: quia actio cõtinuata agentis auget affectum. Ex parte verò cognitionis, quia homo desiderat cognoscere aliquod totum & perfectum: & aliqua sunt quæ non possunt apprehendi tota simul: tunc in talibus transinutatio delectat: desiderat enim vt vnum transeat, & aliud succedat, & sic totum sentiatur. Vndè D. August. dicit: Non vis vtiq; stare syllabam, sed transuolare, vt totum audias. ¶ Tertia causa est memoria & spes. Vnde Roma. 12. Spe gaudentes. Et Psal. Memor fui, & delectatus sum. quia per memoriam est coniunctio boni, non solùm secundum apprehensionem: & per spem est coniúctio boni, non solùm secundũ apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel posibilitatem adipiscendi bonum quòd delectat. ¶ Quarta causa est

3. de anima
In lib. de memo. & remin.
1.2.q.31.ar.5
10. Ethic.
1.2.q.31. art.6.
3. Ethic.
1.2.q.32. art.1.
7. & 10. Ethic.
8. Confess.
8. Confess.

tristicia. vndè Psal. Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte. Vbi per panẽ intelligitur refectio delectationis. Et D. Bernardus: O bone Iesu quàm dulce erit gaudere de te: cum tam dulce sit flere pro te. Tristicia enim facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione delectatur. Et licet contrarium non sit causa contrarij per se, est tamen aliquando causa per accidens: sicut frigidum quandoq; calefacit, vt dicitur in 8. Phys. Quinta causa sunt actiones aliorum. Vndè 2. Ioan. dicitur. Gauisus sum valde quia inueni de filijs tuis ambulantes in veritate. *1.Cor.13.* Et apostolus: Charitas non congaudet super iniquitate: congaudet autem veritati. Quia operationes aliorũ, si sint bonæ, æstimantur vt proprium bonum, propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi. Ac etiam per operationes aliorum consequimur aliquod bonum, vel cum per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus æstimationem in *11.Polyt.* nobis ipsis aliquod bonum esse. Et quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorum & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. ¶ Sexta causa ést beneficentia: vnde Philoso. dicit quod largiri & auxiliari amicis ac etiam extraneis est delectabilissimum. ¶ Septima causa est similitudo, quæ, vt dictum est, causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis: Cum omne quòd est causa causæ, sit causa causati, *1.Retor.* ¶ Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philoso. quòd admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. Vndè homo maximè delectatur in his quæ de nouo inuenit aut didiscit. ¶ Delectatio habet *Effectus delectationis quot.* quatuor effectus. Primus est dilatatio cordis. Esa. enim. cap. 60. ad expressionem gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. &c. Secundus est desiderium sui ipsius, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. *Ioan. 4.* Per aquam enim secundum dictum August. significatur corporalis delectatio. Tertius effectus est impedimentum vsus rationis, maximè quando delectationes sunt corporales, vehementes, extraneæ & inordinatæ. *6.Ethic.* Vndè Philosophus dicit quod delectatio corrumpit æstimationem prudentiæ, triplici ratione. Primò ratione distractionis. Secundò ratione contrarietatis, quando sunt excedentes contra ordinem rationis. Tertiò ratione ligationis, inquantũ ad delectationẽ corporalem sequitur transmutatio corporalis, quæ impedit, cum *10.Ethic.* est vehemens, vt patet in ebrijs & vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum vel impeditũ. Quartus effectus est perfectio operationis: Vndè Philo. dicit quod delectatio tenet operantem in opere, & perficit operationẽ. Ex hoc procedit quòd infirmi parum comedunt, quia non delectantur. Et ob eam causam D. Tho. dicit quod Deus operationibus naturalibus pro conseruatione indiuidui & speciei adiunxit delectationes, sine quibus homines propter vilitatẽ abhorrerẽt ab eis. Delectationes siue corporales siue spirituales intãtũ sunt bonę, inquantũ sunt regulatæ per rationẽ. Quę verò nõ sunt regulatæ per rationem, sunt malæ, & tanto peiores quanto magis recedunt ab ordine rationis.

Ver. 5. DE ODIO. B

ODium est dissonantia siue displicentia appetitus concupiscibilis eius quod apprehenditur, vt repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur vt conueniens, habet rationem boni: ita & repugnans siue nociuũ habet rationem mali: & sic odiũ opponitur & contrariatur amori. Et quemadmodum quãdo bonũ est absens, per amorẽ causatur desyderiũ, per quod appropinquat obiecto, vt fiat præsens: ita quando malũ est absens, imminẽs tamen, per odiũ causatur abominatio, per quã fugit *1.2.q.28. art.2.* à malo, & per quã fugã fit malũ absens, & non appropinquat. ¶ Causa odij est amor. Quia cum amor (prout dictũ est) consistat in quadã conuenientia, & odiũ in quadam disconuenientia seu repugnantia, oportet in quolibet prius considerare quod ei conueniat quàm quòd ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuũ, vel impeditiuũ eius quod est conueniens. Vnde necesse est quòd amor sit prior odio: Et nihil odio habetur, nisi per hoc quod est contrariũ conuenienti, *14.de Ciuitate Dei.* siue per hoc quod est cõtrariũ eius quod amatur, & secũdũ hoc omne odiũ ex amore causatur. Vndè D. Aug. dicit quòd omnes affectiones causantur ex amore. ¶ Et licet amor & odiũ sint cõtraria, quãdo accipiũtur circa idem: nõ tamẽ respectu diuersorũ: & sic amor est causa odij: eiusdẽ enim rationis est quod ametur aliquid, & odiatur eius oppositũ, & sic amor vnius rei est causa quod cõtrariũ eius odiatur. Et cũ secundũ D. Diony. Bonũ sit fortius malo: quia malũ non agit nisi in virtute boni: & odiũ & amor differant, secundũ rationẽ boni & mali: sequitur quod amor est fortior odio cõparato ad amorẽ sibi correspondentẽ. Vnde odiũ quod respondet maiori amori, magis mouet quàm minor amor. ¶ Ex *Ephes 5.* præmissis sequitur quòd impossibile est aliquem odire seipsum. Vndè Aposto. Nemo vnquã carnem *1.Ethic.* suã odio habuit. Naturaliter enim vnũquodq; appetit sibi bonũ. Vnde Philo. Bonum est quod omnia *4 ca. de diuinis noībus.* appetunt. Nec potest quisquã sibi aliquid appetere, nisi sub ratione boni. Cũ malũ sit præter voluntatem, vt D. Diony. dicit: & amare aliquẽ est velle ei bonũ. vnde necesse est quod quilibet amet seipsum: & per consequens impossibile est quod odiat se. Per accidens tamen cõtingit quòd aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo quando aliquis optat aliquid quod est bonũ secundũ quid, & malũ simpliciter, vt cũ amat delectationẽ mortalẽ. Alio modo cũ quis maximè æstimat se secundũ naturã corporalem & sensitiuã: licet mens & spiritus sint principale, quod maximè debet æstimari. Vnde quilibet amat se, secundũ id quod existimat se esse, & odit id quod verè est, cũ vult cõtraria rationi: & vtroq; modo ille qui diligit iniquitatẽ odit animã suã & seipsum. Illi autẽ qui seipsos interimũt, apprehẽdũt mortẽ sub ratione boni, inquantũ est terminatiua alicuius miseriæ vel doloris. Et quamuis veritas omnia vincat, potest tamẽ aliquis odire veritatẽ tripliciter. Primò quãdo contrariatur bono amato. Secũdò quando veritas in cognitione hominis existens impedit eũ à prosecutione boni amati, sicut si quis *Iob. 22.* nollet cognoscere veritatẽ fidei, vt liberius peccaret: in quorũ persona Iob ait: Recede à nobis: viam

scientiarum

scientiarum tuarum nolumus. Tertiò habetur odio veritas in particulari cum est in intellectu alte- 10. *Confess.*
rius: vt cum quis peccauit, odit quod alius veritatem circa peccatum suum sciat, vt arguat eum. Et se- *Galat.* 4.
cundum hoc D. August. dicit quod homines amant veritatem lucentem, & odiunt eam redarguentē.
Vndè Apostolus: Factus sum vobis inimicus, veritatem dicens.

Ver. 6. DE ABOMINATIONE.

A ABominatio est immutatio appetitus concupiscibilis, quia refugit malum sensibile, vt fiat absens,
& non appropinquet: & opponitur desyderio siue concupiscentiæ.

Ver. 7. DE TRISTICIA, ET DOLORE.

B TRisticia & dolor opponuntur gaudio & delectationi, cum habeant obiecta oposita, à quibus reci-
piunt speciem atque formam, secūdum quam est contrarietas. Et ideo opposito modo causantur
& definiūtur. Est igitur Tristicia immutatio appetitus cōcupiscibilis, ratione mali sibi præsentati, vt
præsens est, & sub quo succumbit. Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur: primum
est, coniunctio boni: secundum est, cognitio huius coniunctionis: Ita ad tristiciam duo requiruntur:
Primum est coniunctio alicuius mali, quod ideo dicitur malum, quia priuat bono: secundum est, co-
gnitio huius coniunctionis & priuationis per fantasiam vel æstimatiuam, aut memoriam vel intelle-
ctum. Et sicut delectatio, quæ sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur delectatio & non
gaudium. Ita dolor proueniens ex coniunctione alicuius mali, apprehensi solum per apprehensio-
nem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tristicia: quia tristicia addit supra dolorem, ap-
prehensionem sensus interioris: & sic dolor est genus ad tristiciam: omnis enim tristicia est dolor,
sed non econuerso. Extēditur etiam tristicia ad voluntatem: Et dicitur afflictio quædam voluntatis
(secundum D. August.) de his quę nobis nolentibus accidunt. ¶ Notandum quod non omnis tristicia 1.2 35.
omni delectationi contrariatur: eo quod omnium contrariorum non est eadem causa: licet ab eodem *art.* 3.
habitu charitatis procedat, quod aliquis gaudeat de vno, & tristetur de eius opposito. Vnde Rom. 12.
Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Notandum præterea quod appetitus delectationis:
per se loquendo, est fortior quàm fuga tristiciæ. Quia causa delectationis est bonum conueniens:
causa verò doloris siue tristiciæ, est aliquod malum repugnans: sed cōtingit aliquod bonum esse con-
ueniens absq; aliqua disconuenientia, vt visio beatifica. Malū verò non potest esse absque aliqua con-
uenientia: igitur delectatio potest esse integra & perfecta. Tristicia autem semper est secundum par-
tem, licet per accidens contingat, quòd aliquis magis fugiat tristiciam quàm appetat delectationem:
vt cum tristicia impedit, non tantum vnam delectationem, sed omnes. Dolor tamen interior cordis
est maior quàm dolor exterior corporis: cum causa doloris interioris sit malum coniunctū repugnans
appetitui. Dolor enim exterior sequitur apprehensionem sensus tactus: Dolor autem interior sequi-
tur apprehensionem interiorem imaginationis vel rationis, quæ sunt potiores sensu. Ideo dolor in-
terior est potior quàm exterior. Cuius signum est quod aliquis voluntariè suscipit dolores exterio- 1.2.q.35.
res, vt euitet interiores. ¶ Tristicia secundum Damascenum habet duas species, scilicet anxietatem & *art.* 8.
acediam. Anxietas alio nomine dicitur angustia vel agonia, quę sic aggrauat animam, vt non appareat *Tristicia duæ spe.*
aliquod refugium. Acedia verò sic aliquando aggrauat, vt etiam exteriora membra immobilia red-
dat. Ideo acedia specialiter dicitur vocem amputare quia vox inter interiores motus magis exprimit
interiorem conceptum & affectum, non solum in hominibus, sed etiam in alijs animalibus, vt dicitur
in 1. Polyt. D. Gregorius addit duas alias, scilicet misericordiam & inuidiam. Misericordia est tristicia
de malo alieno. Inuidia vero est tristicia de bono proximi, sed de iis amplius dicetur suo loco. ¶ Cau-
sæ doloris cōmuniter assignātur quatuor. Prima est amissio boni. Vnde Damasc. lib. 2. ait quod expe- 1.2.q.36.
ctatum malū timorem incutit, præsens verò tristiciā. Secunda est concupiscentia. Vnde D. August. *In Enchi.*
dicit: Subintrantibus ignorantia agendarum rerum, comites subinseruntur error & dolor: sed igno-
rantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris & tristiciæ, cum concupitū haberi non
potest: licet sit causa delectationis cum concupitū assequitur. Tertia causa est appetitus vnitatis: cum
bonum vniuscuiusque rei in quadā vnitate consistat: prout vnaquæq; res habet in se vnita illa in qui-
bus consistit eius perfectio. Vnde vnumquodq; appetit vnitatē, sicut bonitatē. Et ideo sicut amor si-
ue appetitus boni est causa doloris, cum amatū haberi non potest, ita etiā amor vel appetitus vnitatis,
quādo quis illā consequi non potest. Quarta causa est potestas maior. Vnde D. Aug. dicit: In animo *In lib. de natura boni.*
dolorem facit volūtas resistens potestati maiori. In corpore verò dolorē facit sensus resistens corpori
potentiori. ¶ Effectus doloris siue tristiciæ sunt quatuor. Primus est oblatio facultatis addiscendi: quia 1.2.q.37.
cum in vna anima non sit nisi vna intentio: sequitur quod si aliquid trahit ad se totam intentionē, vel
magnam partem ipsius, non compatitur secum aliquid, quod magnam attentionē requirat. Sed dolor
seu tristicia maximè trahit ad se intentionē animæ: quia vnumquodque naturaliter tota intentione
tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter manifestū est
quod ad addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium quod est vehemens applicatio animi, quę
requirit conatum & magnam intentionem, iuxta illud: Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam & si- *Prou.* 2.
cut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Igitur. &c. Hoc autem intelligendum est de
dolore corporali intenso, qui habet transmutationem corporalem adiunctam, & ideo magis impedit
cōtemplationem, quæ requirit omnimodā quietem: licet etiam dolor interior, si multum intendatur
attrahat intentionē, ne possit aliquid de nouo discere vel contemplari. Vnde D. Grego. (prout reci-
tat D. Thomas) propter dolorem & tristiciam intermisit Ezechielis expositionē. Moderata tamē tri-
sticia, quæ excludit mentis euagationem, cōferre potest ad disciplinā suscipiendā præcipuè eorū per
quæ homo sperat se posse à tristicia liberari, iuxta illud: In tribulatione murmuris doctrina tua eis. *Esa.* 26.

Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Nicenus, & Damascenus ponunt tristiciam aggrauantem. Dicitur autem homo aggrauari per hoc quod aliquo pōdere impeditur a proprio motu: Et cum tristicia proueniat ex aliquo malo præsenti, quod repugnat motui voluntatis: sequitur quod aggrauat, inquantum impedit ipsum, ne fruatur eo quòd vult: & si intantum super excrescat vis mali, vt spem euasionis excludat: impeditur etiam motus interior animi angustiati, vt neq; hac, neq; illac diuertere valeat: & etiā quādoq; impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus est impedimētū operationis: quia cum delectatio perficiat operationē, vt dicitur in 10. Ethic. & dolor & tristicia contrariantur delectationi: sequitur quod dolor & tristicia impediunt operationem. Quartus effectus est illatio nocumenti, maxime corporis, iuxta illud: Animus
Prou. 17. gaudens floridam ætatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud: Sicut tinea vestimento, & vermis
Prou. 25. ligno: ita tristicia viri nocet cordi. Et illud: A tristicia festinat mors. ¶ Remedia doloris & tristiciæ
Eccle. 38. communiter assignantur quinque. Primum est quærere delectationem. Quia sic se habet delectatio
1.2.q.38. ad tristiciam in motibus appetitus, sicut quies ad fatigationem, quæ accidit ex aliqua transmutatione naturali. Nam & ipsa tristicia fatigationem quandam seu ægritudinem appetitiuæ virtutis importat, sed qualibet quies corporis remedium affert, cōtra fatigationem ex quacunq; causa innaturali prouenientem: ergo qualibet delectatio remediū affert ad mitigandum quamlibet tristiciā ex quocunq; pro-
8. Ethic. cedat. Vnde Philoso. dicit quod delectatio expellit tristiciam, & quæ contraria, & que contingens, si sit fortis: Quia licet delectatio non contrarietur omni tristiciæ secundum suam speciem, contrariatur
4. [illegible] ʃ. tamen secundum genus. Secundum remedium est fletus. Vnde D. August. dicit quod quando dolebat de morte amici in solis gemitibus & lachrymis erat aliquantula requies. Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigāt tristiciam: eò quòd omne læsiuum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum. Sed quādo ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodam modo dispergitur, & sic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristiciis exterius, suam tristiciam manifestant vel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, qui-
9. Ethic. bus tristicia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici compatientis. Quia vt Philo. dicit: Amicus naturaliter condolens in tristiciis est consolatiuus: quia per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cum delectatio minuat tristiciam, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartū remedium est contemplatio veritatis, eo quò in illa maxima delectatio consistit. Omnis autem delectatio mitigat tristiciā, vt dictum est. Igitur. &c. Et ob eam causam homines ex contemplatione diuina, & spe futuræ beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta
Act. 5. illud: Ibant apostoli gaudentes à conspectu consilij, quoniā digni habiti sunt pro nomine Iesu contu-
Iacobi. 1. meliam pati. Vnde D. Iacobus dicebat: Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis. Nonnunquam etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur, vt patet in D. Tiburtio martyre, qui cum nudis plantis super prunas ardentes incedere cogeretur, videbatur ei quod roseos flores ambularet. Et licet, qui addit ad scientiam, addat ad dolorem propter dif-
Eccle. 2. ficultatem inueniendæ veritatis: vel quia homo per scientiam cognoscit multa, quæ eius voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ipsa tamen contemplatio delectationem affert. Quintum remedium est somnus & balneum. Quia cum tristicia secundum speciem suam repugnet vitali motioni corporis: sequitur quod illa quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnant tristiciæ, & mitigant ipsam. ¶ Notandum quod licet tristari ad præsentiam alicuius mali sit naturale, & per consequens non sit de se, neque bonum, neque malum. Tristicia tamen secundum rationem regulata, habet rationem honesti, iuxta il-
Matth. 5. lud: Beati qui lugent. &c. habet etiam rationem vtilis. Cum sapiens non quærat nisi vtilia, & quærat
Eccllies. 7. tristiciam, iuxta illud: Cor sapientum vbi tristicia: & cor stultorum vbi lætitia? Immoderata tamen & inordinata tristicia est inutilis atque inhonesta, & per consequens peccatum: iuxta illud: Multos
Eccli. 30. occidit tristicia. Cùm tamen tristicia sit malum pœnæ non potest esse summum malum: eò quòd malum culpæ est peius: est enim priuatio maioris boni.

§. 11. DE APPETITV IRASCIBILI.

Appetitus Irascibilis est potentia animæ sensitiuæ: qua realiter inclinatur ad prosequendū bonum C
delectabile, sensibile, arduum, & difficile: & ad fugiendum malum arduum & dificile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subiectiuatur, est fel. Obiectum verò eius est bonum arduum & difficile adipisci, vel malum arduum & difficile, fugere vel euadere. Et sic quodammodo est eleuatum supra facilem potestatem animalis, & ideo exigit specialem potentiam, cum habeat specialē rationē: hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculū, defensionem, & auxiliū. Appetitus concupiscibilis, vt tollātur impedimēta, quibus impeditur tendere in suū obiectū, vel propropter difficultatē boni adipiscēdi, vel mali superādi. Ideo omnes passiones irascibilis terminātur ad passiones concupiscibilis, pertinentes ad quietē vel alteram illarū. Passiones appetitus cōcupiscibilis pertinētes ad quietē sunt duæ. [illegible] gaudiū, quod est quies in bono adepto: Tristicia, quę est quies in ma-
1. Ethic. lo adepto, & præsenti, quæ vocatur [illegible] ubitio & quies violenta. Huic sentētiæ annuit [illegible]ilo. inquiēs: Passiones animæ sequuntur gaudium & tristicia: & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis, quā irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxilium concupiscibilis, & passionum eius: necesse est vires & passiones concupiscibilis (quæ ad motum pertinent, prout sunt amor & desyderiū, odium & abominatio) præcedere passiones irascibilis, vt cùm defecerint, & vltrà progredi nequiuerint passiones concupiscibilis, ab appetitu irascibili fulciantur: & sic spes præsupponit amorē & desyderium, & timor odium & abominationem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra sub-

iectum concupiscibilis arduitatem & difficultatem: sic & passiones irascibilis aliquid addunt ad passioues concupiscibilis. Spes enim supra desyderium addit conatum quendam, & eleuationem animi, ad consequendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum impedimenta. Et similiter timor addit supra fugam & abominationē, quandā depressionem animi, propter difficultatē mali. Tristitia autē media est inter duas passiōes irascibilis, scilicet, inter irā & timorem, quia præcedit iram: ex tristitia enim aliquis insurgit in vindictam, ad repēdendam vicem nocentibus: & cùm iratus consecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autem tristitia timorem: quia cùm malum quod timebatur, occurrerit, causatur tristitia. Appetitus irascibilis habet quinq; actus siue operationes, quæ dicuntur passiones, ratione iam dicta: Prima est spes: secunda, desperatio: tertia, timor: quarta, audacia: quinta, ira: à qua appetitus irascibilis denominatur: Non tāquam sit prima in ordine generationis, quia ira causatur ex aliis passionibus, sicut effectus à causis præcedentibus. Ideo ab ea tanquam manifestiori, denominatur potentia siue appetitus irascibilis.

1.2.q.1.5. art.1.

Ver. 1. DE SPE.

A Spes est immutatio appetitus irascibilis ad prosequendū bonū sensibile arduum, futurum vel absens quod potest adipisci. Ex hac definitione apparet, quòd obiectū spei habet quatuor cōditiones, per quas actus spei differt ab aliis passionibus: Prima est, quòd obiectū sit bonum: quia Spes nō est nisi de bono: Mala enim non speramus, nisi apprehendamus sub ratione boni, sed timemus ea. Secūda, quod illud bonū sit arduū, & cum difficultate possit adipisci: non enim dicitur quis sperare quod est in sua potestate, vt statim habeat: & per hoc differt à desyderio. Tertia est quòd illud bonum sit futurū: quia de præsentibus non est spes, iuxta illud, Nam quod videt quis, quid sperat? & per hoc differt à gaudio quod est de bono præsenti. Quarta, quòd illud bonum sit possibile adipisci: Non enim speramus impossibilia, & per hoc differt à desperatione. Quòd autem spes sit in animalibus brutis, appatet: Quia si canis videat leporem, aut accipiter auem nimis distantem, non mouetur ad ipsam prosequendam, quasi desperans se posse adipisci. Si autem sit in propinquo, mouetur, quasi sub spe adipiscendi. Causæ spei communiter assignantur tres. Prima est experientia. Vnde Philoso.3. Ethic. dicit quod aliqui sunt bonæ spei propter multoties & multos vicisse. Et Vegetius dicit: Nemo facere metuit, quod se benè didicisse confidit. Cum enim spes sit de bono futuro arduo, quod est possibile adipisci, sequitur quod omne illud quod facit alicui æstimationem possibilitatis, causat spem. Et sic experientia, doctrina, & persuasio generant spem. Secunda causa est iuuentus. Vnde Philosophus dicit quòd iuuenes sunt bonæ spei: tum quia multum habent de futuro & parum de præterito: Et quia memoria est præteriti, spes autem futuri: ideo parum habent de memoria, sed multum viuunt in spe. Tum etiam quia iuuenes propter caliditatem naturę multos habent spiritus, & ita in eis cor ampliatur: Ex amplitudine autem cordis est quod aliquis ad ardua tendat: ideo iuuenes sunt animosi & boni spei. Similiter etiam illi qui non sunt passi repulsam, nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant sibi aliquid possibile. Vnde iuuenes propter inexperientiam impedimētorum & defectuum, reputant sibi aliquid possibile, ideo sunt bonæ spei. Tertia causa est ebrietas. Vnde Philoso. dicit quod inebriati sunt bene sperantes. Ratio est. Caliditas & multiplicatio spirituum propter vinum, ac etiam inconsideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationē omnes stulti & deliberatione nō vtentes, omnia tentant & sunt bonæ spei. Effectus spei sunt duo. Primus est amor. Vnde Glos. super illud Abrahā genuit Isaac. Isaac autē genuit Iacob. Exponit & dicit hoc est fides genuit spem, & spes charitatem. Charitas autem est amor. Igitur. &c. Secundus effectus est perfectio operationis. Vnde Apostolus. Qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi.

Rom.8. 1.2.q.40. ar.5. & 6. In lib. de re militari. 2. Rhet. 3. Ethic. 1.2.q.40. ar.7. & 8. Matth.1.

Ver. 2. DE DESPERATIONE.

B Desperatio est quidam motus appetitus irascibilis, quo realiter recedit & cessat prosequi bonum arduum futurum, apprehensum cum impossibilitate obtinendi. Quia (vt habet Philosophus.) Cùm ventum fuerit ad aliquod impossibile, homines desistunt. Ex quo apparet quòd obiectum spei & desperationis est bonum arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate excessus ad contrarios terminos, sicut amor & odiū, quę habēt obiecta cōtraria, bene tamen cōtrariantur per recessum & accessum, respectu eiusdem termini siue obiecti: quia spes prosequitur, desperatio cessat, & sic recedit. ¶ Cùm desperatio opponatur spei, & contrariorum sit eadem disciplina, causæ & defectus desperationis ex causis & effectibus spei dignosci possunt. Ideo sicut experientia victoriæ, doctrina, persuasio, multiplicatio spirituum, & inconsideratio periculorum & defectuum sunt causæ spei. Sic experientia subcubitionis & repulsæ, dissuasio, defectus spirituum, qui est in senibus & frigidis, consideratio periculorum & ignorantia mediorum sunt causæ desperationis. Et quemadmodum spes est causa amoris, & perficit operationē: sic desperatio est causa odij, & ij impedit operationem. De remediis contra desperationem dicetur infra cum de vitio desperationis agetur, Cap.11.§.4. Ver.2.

Ver. 3. DE TIMORE.

C Timor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo imminenti, quod habet aliquo modo victoriam super bonum, & cui nisi cum difficultate resisti potest, quasi excedat potestatē timentis. Timor post tristitiam habet magis rationem passionis, quàm alij motus: quia (vt Damascenus dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem sequitur desperatio. Ea enim ratione aliquis desperat, quia timet succumbere propter difficultatem. Damascenus ponit sex species timoris: Prima est segnicies, cùm quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescentia, cùm quis prætermittit operari propter turpitudinem lædentem opinionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cùm quis desistit operari & persequi bonum, pro-

1.2.q.41. & deinceps.

pter turpem actum iam factum. Quarta, admiratio, cùm quis cogitat aliquod magnum malum, cuius
exitum considerare non sufficit. Quinta, stupor, cùm quis considerat, quòd aliquod malũ inconsue-
tum & inconsultum offertur. Sexta, agonia, cùm quis timet imminens infortunium, ratione impro-
uisionis, quia scilicet prouidere non potest. Et non accipiuntur prædictæ species secundum dignita-
tem obiecti, sed secundum diuersos effectus. ¶ Notandum quòd duplex est timor. quidam est natura-
1.2.q.41. art.3. lis, non quod totus sit à natura absque apprehensione apprehensiuæ virtutis, sicut moueri sursum est
motus naturalis ignis. Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipsum inclinat, licet perficiatur per appre-
hensionem: quia motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam, sicut in primum
principium. Et talis timor naturalis secundum Philosophum, est de malo corruptiuo, quod natura re-
fugit propter naturale desiderium essendi. Alius est timor non naturalis, quando malum quòd time-
2.Retho. tur, non est corruptiuum, sed constristatiuum, hoc est non repugnat naturæ secundum se, sed desi-
derio appetitus. Ex quo sequitur quòd illud quod remouet fantasiam futuri mali, siue futuritionem
mali, excludit timorem. Et quia distantia facit quòd malum quod est futurum, non appareat futurum,
1.2.q.42. art.2. sequitur quòd valdè distantia non timentur. Vnde dicit Philosophus, quæ valdè longè sunt, non ti-
2.Retho. mentur. Sciunt enim omnes quod morientur, sed quia non propè est, non curant. Similiter necessitas
facit aliquid æstimare, non vt futurum, sed vt est præsens. Ideo quæ necessitatem imponunt non ti-
mentur. Vnde Philosophus dicit quod illi qui decapitantur non timent, sed tristantur, videntes sibi
3.Retho. necessitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquum, cum aliquali spe eua-
sionis, tunc timetur. Cùm verò timor sit de malo futuro imminenti, quod de facili vitari non potest,
& malum culpæ cum sit voluntarium de facili vitari possit, sequitur quod de malo culpæ non est ti-
mor, quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philosophus dicit quod non omnia mala ti-
2.Retho. mentur, puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cum voluntas ab aliquo exteriori magnam vim in-
clinandi habente inducitur ad peccandum, tunc poterit esse timor de malo culpæ, puta cum quis ti-
met commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali dispositione ma-
gis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur, quàm culpam. Pœna autem cum sit con-
tra voluntatem, timetur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatum, quia tamen est pœ-
na, timeri potest: ac etiam ipse timor cum pœnam habeat, vt habetur. 1.Ioan.4. Notandum præterea
quod cum obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest. Hoc autem ex duobus con-
1.2.q.41. art.3. tingit, scilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtranque autem operatur quod ali-
quid sit insolitum & repentinum. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod su-
bito ac repentè accidit, subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendum futurum ma-
lum: quæ nõ possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit. Et cum mala quæ non habent re-
medium sint terribiliora, & faciant ad magnitudinem mali, sequitur quod sunt magis timenda, vt
diuturnitas & perpetuitas. ¶ Causæ timoris sunt duæ. Prima est amor. Vnde D. Augustinus dicit:
1.2.43. Nulli dubium est non aliam metuendi esse causam, nisi ne id quod amamus, aut adeptum amittamus,
lib.83.q. aut non adipiscamur speratum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, inquan-
tum scilicet homo timet puniri à Deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare. spes verò, vt dictum
est, introducit amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt cau-
sæ: sed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum
causatur timor. Timor quatuor habet effectus. Primus est contractio. Vnde Damascenus dicit quod
1.2.q.44. 4.lib. timor est virtus secundum sistolem, hoc est secundum contractionem. Cuius ratio est. Quia timor
prouenit ex fantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid dif-
ficulter repelli possit, prouenit ex debilitate virtutis: cum virtus quanto debilior, tanto ad pauciora
se extendat. Ideo ex imaginatione quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu,
prout videmus in morientibus, quòd natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis.
Videmus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahunt se ab exteriorbus, & recurrunt,
quantum possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituum ad interiora.
Nec obstat quod ex multiplicatione spirituum in interioribus, magnificetur cor ad audacter aliquid
progrediendum, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendum. Quia propter ca-
lorem & subtilitatem spirituum, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interius motus spirituum
ab inferioribus ad superiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imagina-
tione defectus virtutis ingrossantem, mouetur spiritus à superioribus ad inferiora. Et ideo non mul-
tiplicantur calor & spiritus circa cor, sed magis à corde refugiunt, ideo timentes non promptè in-
uadunt, sed magis resiliunt. Secundus effectus timoris est tremor. Vnde Cicero dicit quod timo-
4.lib.Tusc. quæst. rem sequitur tremor: cum ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneant:
& propterea in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra: ideo re-
sumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinæ, & quandoque seminis.
Et cum in timore calor deserat cor, à superioribus ad inferiora descendens: sequitur quod timenti-
bus maximè tremunt membra quæ habent connexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes ma-
ximè tremunt in voce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium infe-
rius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiusmodi membra
sunt magis mobilia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, secundum il-
Esa.35. lud: Confortate manus dissolutas, & genua trementia confortate. ¶ Tertius effectus timoris sequens
ex præmissis est impedimentum operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & causat
quandam sollicitudinem, quæ facit hominẽ attentius consiliari. Vnde cõsiliatio ponitur quartus effe-
ctus timoris.

ctus timoris. Nam vt dicit Philo. Timor consiliatiuos facit: Et alibi consiliamur de magnis, in quibus quasi nobis ipsis discredimus. Ea autem quæ timemus, licet nõ sint magna simpliciter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ passiones, quantum est ex se, impediunt facultatem bene consiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid maius vel minus [illegible] sit secundum rei veritatem, sicut amanti videntur ea quæ amat pulchriora & meliora, & timenti [illegible] quæ timet terribiliora.

Ver. 4. DE AVDACIA.

A Audacia (secundum Philosophum) est timori contraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter aggreditur periculum imminens propter spem victoriæ supra periculum ipsum. Ex quo sequitur quod audacia est causa spei. Vnde Philoso. 3. Ethic. dicit quod illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces: & quod audaces sunt præuolantes ante pericula. In ipsis tamen discedunt, quia arduitatẽ illorum non præcognouerunt. Causa audaciæ est spes victoriæ. Vnde Philo. 2. Retho. dicit quòd causa audaciæ est, cum in [illegible] spes fuerit salutarium vt prope existentium. 2. Ethic.

Ver. 5. DE IRA.

B Ira est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicãdum & puniendum [illegible] malum seu nocumentum: Eam ob rem appellatur Appetitus vindictæ, & causatur ex concursu [illegible] aliarum passionum. Non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & [illegible] desiderium & spes vlciscendi: Quia (vt habetur in secundo Rethor.) Iratus habet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auicenna. Ex quo patet, quod ira est passio quodam modo composita, & respicit vnum obiectum secundum rationem boni, & aliud sub ratione mali, scilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istum motum iræ sequitur magna vehementia, impetuositas, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitalium circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damascenus. Hinc est quod propter nimiam perturbationem cordis, quæ fit in motu iræ, apparent in iratis signa quædam in exterioribus membris. Vnde D. Gregorius in quinto Moralium dicit: Iræ suę stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Os quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philosophus vocat quosdam irascentium acutos: qui cito irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amaros, qui diu retinent iram: quosdam difficiles, qui nunquam quiescunt, nisi vindicentur. ¶ Hos gradus Damascenus & Gregorius Nicenus dicunt esse species iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tamen quòd cum ira sit appetitus vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nocumentum sibi illatum. Vndè Philosophus dicit quòd sillogizans confestim irascitur, & cum conferre & silogisare sit rationis: sequitur quod ira quodam modo est cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui sensitiuo, qui non impedit ratiocinationem, quòd apparet in ebriis. Quia illi qui sunt multum ebrij, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parum ebrij, irascuntur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendum secundũ quod habet cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo comparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philosophus dicit) est [illegible] or concupiscentia. Est tamen minus grauis, quàm odium. Quia odium appetit malum inimici in quantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum vindicatiuum. Et ideo quando malum illatum excedit mensuram iusticiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur quod non facit odiens, vt dicit Philosophus. Ideo D. Augustinus in regula comparat odium trabi, & iram festucæ: quamuis ira secundum intensionem desiderij magis excludat misericordiam, quàm odium: eò quòd motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem. ¶ Omnes causæ iræ reducuntur ad paruipensionem. Cuius, vt dicitur in secundo Rethor. tres sunt species, scilicet despectus, epircasmus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & contumelia. Ex quo sequitur quod excellentia est motiuum, & causa quòd aliquis de facili irascitur. Vnde Philosophus dicit quod homines propter excellentiam indignantur, si aliquando paruipenduntur. Diues enim faciliter irascitur contra pauperem si eum despiciat, & principalius contra [illegible]. ¶ Effectus iræ principales sunt quatuor. Primus est delectatio: Philosophus. secũdo Rethor. inducit prouerbium, quod ira est multo dulcior melle distillante: ea in pectoribus virorum crescit. [illegible] principium iræ sit tristicia, terminus tamen sui effectus leuis, est delectatio. Secundus effectus secundum Damascenum, est feruor, siue ebullitio sanguinis circa cor, procedens ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus de quibus dictum est. Tertius effectus est impedimentum rationis, quia, vt dicit D. Grego. Ira intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem promouendo confundit, & Cato, Ira impedit animum, ne posit cernere verum. Quartus est taciturnitas. Vnde D. Grego. dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius æstuat.

3. Ethic. — In lib. de Anima. — 4. Ethic. — 7. Ethic. — 7. Ethic. — 2. Rethor. — 2. Rethor. — 1.2.q.48. — 5. Moral.

§. 2. DE POTENTIA SECVNDVM LOCVM MOTIVA.

C Potentia secundũ locum motiua est potentia naturalis animæ sensitiuæ: quia animal mouet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quærendum bonum sibi conueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malum imminens. Organum huius potentiæ in quo subiectiuatur, sunt nerui per totum corpus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouẽt membra secundum iudicium sensus interioris, & imperium appetitus cõcupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde & felle, procedunt, qui sunt velut Athomi mutuò se impellentes: prout videri potest in pelle

Spiritus vitales quid. Merangulorum compressa, & lumini candelæ approximata. Ad illorũ impulsum potentia motiua in neruis existens, mouetur: & ad eius motionẽ membra mouentur ad locũ intrinsecum. Obiectũ huius potentiæ est locus. Necessitas ponendi hanc potentiã apparet ex naturali ratione: quia natura nõ deficit in necessariis. Et experimẽto videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab eis separata. Ideo si non haberent potentiã mouendi se ad illa, diu esse non possent. Ad huiusmodi motũ & operationẽ, neque appetitiua vis, neq; vegetatiua, neq; sensus, neque appetitus possunt esse immediatũ principium (vt dicit Philosophus.) 3 de anima. Quia si potentia motiua esset idem cum appetitu, sequeretur quòd quandocunque appetitus esset in actu, animal moueretur secundum locum: quòd est manifestè falsum. Necesse est igitur in partibus animalis esse aliquem virtutẽ, per quam sint habiles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius signum est, quòd quando membra mutantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI. CAP. II.

ANima Rationalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalem habentis. Potest etiam sic definiri: Anima Rationalis est forma substantialis intrinseca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potentias animæ vegetatiuæ & sensitiuæ. Et vltra illas habet tres spirituales corpori non alligatas, scilicet, intellectum agentem, & intellectũ possibilem, & voluntatẽ, & sic in summa habet decem & octo potentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis supra vegetatiuã & sensitiuam: quia vtraque habet omnes suas potentias organo corporeo alligatas: Ideo pendent à corpore siue materia in esse fieri & conseruari. Ita quòd non potest esse sine corpore, nec separata persistere extra corpus. & sic corrupto composito, vtraq; desinit esse. Anima verò rationalis habet tres potentias, non alligatas organo corporeo, vt dictum est. Ideo non pendet à materia, neque in esse, neque in fieri, nec in cõseruari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philosophus dicit quòd est deforis adueniens, & in lib. Macchab. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ Macchab. 7 pereuntes septem filios, sub vnius diei tempore conspiciens, bono ferebat animo, singulos illorũ hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia: & fœmineo cogitatui masculum inserens animum, dixit: Nesco qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Psalm. Qui finxit sigillatim corda eorum, hoc Psal. 32. est animas creauit, & creando infudit. Et ideo potest separari à corpore, & separata conseruari, & per Sap. 2. se subsistere. Vnde sequitur quòd est immortalis & incorruptibilis. ¶ Quod probatur authoritatibus sacræ scripturæ. Deus fecit hominem inexterminabilem ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. non quo ad corpus, &c. Et psalm. 6. Constituisti eum super opera manuũ tuarũ. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ex quo apparet quòd homo post Deum est finis creaturarum corporalium: sed finis est nobilior his quæ sunt ad finem: & aliquæ creaturæ corporales sunt incorruptibiles. Igitur. &c. Eccle. 12. dicitur. Memẽto creatoris tui donec reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in puluere terræ dormiunt, alij in vitam æternã, alij in opprobrium sempiternum, vt videant semper. Et Christus. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. &c. Et Matth. 25. Ibunt ij in supplicium æternum. Iusti autem in vitam æternam: quæ repugnat corruptioni. Probari etiam potest naturali ratione vltrà ea quæ dicta sunt de fine. Quia impossibile est appetitũ naturalem esse frustra: sed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quòd patet ex hoc quod esse ab omnibus appetitur secundum quòd cognoscitur. sed homo cognoscit esse simpliciter & secundũ omne tempus. Igitur. &c. Bruta verò non cognoscunt nisi nunc, ideo non appetunt semper. Aristoteles etiam in 2. de anima dicit, quòd anima separatur à corpore, quemadmodum perpetuum à corruptibili, & pollicitus est se compositurũ librum quomodo anima separata à corpore intelligat. Item in Ethic. sic describit hominis felicitatem quod impossibile est eam habere in hac vita. Alias rationes & authoritates vide apud D. Tho. 1. p. q. 75. art. 6. & in q. de anima. ar. 14. &. 2. contra gentiles. c. 79. & sequẽ. Et D. Antoninũ floreñ. in 1. p. summæ ca. 5. per totũ. Nec obstat illud Sap. 2. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominũ cum dicat erimus. Non obstat etiam illud Ecclesiastes 3. Vnus est interitus hominis & iumentorum: & æqua vtriusq; conditio. Quia loquitur in persona stultorũ. Nec obstat illud, Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine. Vel morietur. i. priuabitur gratia, & subiicietur tormentis. Et licet de potentia absoluta possit annihilari, nõ sequitur tamẽ quòd possit corrũpi, aut quòd habeat principia corruptionis. Si dicatur quòd Aristo. in 3. & 8. Phys. & in 1. de cęlo posuit mundũ fuisse ab æterno. Dicendũ quod rationes quas adducit non sunt demonstrationes simpliciter, sed secundum quid ad contradicendum opinionibus aliquorũ ponentium mundũ incep. sse esse secundũ quosdam modos in veritate impossibiles. Contra quos rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Top. dicit quòd sunt quædam problemata dialectica, vt vtrum mundus sit æternus. Et quanuis Deus potuerit eum producere ab æterno, non sequitur quòd essent infinitæ animæ. Quia per infinitum tempus cessasset à productione animarum. Licet etiam aliqui sequentes Auicennam & Algaselem non habeant pro inconuenienti esse infinitum actu in rebus immaterialibus, & in iis quæ non habent ordinem ad inuicem. Et hæc solutio est conformis dictis Aristotelis in 3. Phys.

Ver. 1. DE ANIMA SEPARATA.

ANima à corpore separata non habet nisi tres potẽtias, scilicet eas quæ non sunt organo corporeo D alligatæ. Aliàs autem non habet in actu, sed radicaliter: Ita quòd resumpto corpore disposito, statim omnes aliæ potentiæ animæ emanãt ab ea, & diffunduntur ad organa, sicut & eo modo cùm infusa fuit

ſa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo ſubiectiuatur potentia, corrumpi-
tur: tunc anima non habet illam potentiam in actu, ſed ſolùm radicaliter. Quia ad corruptionem ſub-
iecti ſequitur corruptio omnium accidentium. Et cùm potentia ſenſibilis aut vegetabilis ſubiectiuen
tur in organo corporeo: conſequens eſt quòd corrupto organo alicuius potentiæ in homine: corrum-
patur potentia in illo ſubiectiuata. Radix tamen eius ſiue aptitudo producendi eam nõ corrumpitur.
Quia organo per diuinam potentiam reſtituto aut reparato, ſtatim ex anima fluit illa potentia, vt ha- *Ioan. 9.*
betur de cęco nato. Ex quo apparet quòd actus potentiarum animæ rationalis conuenientium cũ po-
tentiis animæ ſenſitiuæ aut vegetatiuæ, pendent, quo ad exiſtentiam formalem, ſiue denominatiuam,
& quo ad actus, ex organis corporeis & diſpoſitionibus ipſorum. Et licet actus potentiarum non or-
ganicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen præſupponunt actum potentiarum orga-
nicarum, ſcilicet fantaſiæ, vel æſtimatiuæ, aut memoriæ. cùm ſecundum Philoſophum, Neceſſe ſit in-
telligentem fantaſmata ſpeculari. Cuius ſignum eſt, quòd perfectè dormientes nil intelligũt, eo quòd *3. de Anima.*
fantaſia (quæ eſt ſpeculum intellectus) clauſa ſit. Ideo huiuſmodi potentiæ non organicæ præſuppo-
nunt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum, quarum actus præſupponunt maximè ce-
rebri, quod eſt organũ fantaſiæ, æſtimatiuæ, & memoriæ. Vnde videmus quòd qui ſunt cerebro tur-
bati & indiſpoſiti, vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

§. 1. DE INTELLECTV AGENTE.

A ANima rationalis (vt iam dictum eſt) habet tres potentias, organo corporeo non alligatas, ſcilicet
intellectum agentem, intellectum poſsibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatẽ, quæ
dicitur appetitus intellectiuus & rationalis. Intellectus agens ſecundum Philoſophũ, eſt potentia na *3. de Anima.*
turalis animæ rationalis, organo corporeo non alligata: qua mediante intelligibilia in potẽtia fiunt in-
telligibilia in actu. & qua intellectus poſsibilis fit quodam modo omnia, hoc eſt recipit in ſe omnium
rerum ſpecies ſiue ſimilitudines, quæ dicuntur ſpecies intelligibiles. Et ſic debet intelligi illud Sapien *Sapien. 10*
tis, vbi loquens de homine, ait: Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem in-
tellectus agens lumini: quia quemadmodum colores in tenebris, viſibiles in potentia, lumen facit eas
viſibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur ſpecies intentionales, in aëre, & recipiuntur
in potẽtia viſiua: qua receptione facta, videntur in actu: Ita intellectus agens facit, vt naturæ rerũ (qua-
rũ ſimilitudines ſunt in fantaſia, & ſunt intelligibiles in potentia) fiant intelligibiles in actu, quia cùm
in fantaſia ſint materiales & particulares & extenſæ: & ob eam cauſam non ſint perceptibiles ab ipſo
intellectu, qui eſt vniuerſalium: intellectu agente illuminãte depurantur & abſtrahuntur, fiuntq; vni-
uerſales & intelligibiles actu, hoc eſt apprehenduntur & recipiũtur ab intellectu poſsibili abſque cõ-
ditionibus indiuiduantibus, quæ ſunt materia, hac indiuiduali quantitate & aliis particularibus acci-
dentibus ſignata, ſub quibus quidditas & natura rerum eſt incluſa, & quaſi quibuſdam cortinis & ve-
laminibus abſcondita in fantaſia. Sed per lumen intellectus agentis natura illa abſque conditionibus
indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui poſsibili moto per fantaſma, quod virtute ipſius intel-
lectus agentis cauſat, producit, ac imprimit vnam ſpeciem intelligibilem ſiue ſimilitudinem ſpiritua-
lem & vniuerſalem illius naturæ ſic illuſtratæ. Et ſic intellectus poſsibilis à fantaſmate tanquam obie-
cto, per virtutem intellectus agentis excitatus, recipit illam ſpeciem ab eo, ſicut potentia viſiua virtu-
te luminis materialis recipit ſpeciem intentionalem coloris à colorato. An autẽ in illa receptione ſpe-
ciei intelligibilis intellectus ſe habeat merè paſsiuè, prout & viſus: an partim actiuè, vt adamas attrahẽ-
do ferrum, adhuc ſub iudice lis eſt, & prolixa concertatio, quã breuitatis cauſa relinquo. Et quia præ-
dicta ſpecies apprehenditur & recipitur abſque conditionibus indiuiduantibus: ideo recipitur imma-
terialiter & ſpiritualiter & vniuerſaliter: ſic quòd illa ſpecies intelligibilis eſt vniuerſalis, non in eſſen
do, ſed in repræſentando: quia quantum eſt ex ſe, ſpecies illa non magis repræſentat Sortẽ, quàm Pla-
tonem: ſed ſolùm repræſentat naturam humanam, quæ eſt realiter & particulariter in quolibet ſuppo
ſito. Talis apprehenſio dicitur abſtractio, non quòd ſit realis ſeparatio: ſic quòd ſpecies illa intelligibi
lis fuerit prius in fantaſmate ſubiectiuè, & deinde per fantaſma in intellectu poſsibili transfuſa, & ſic
ſeparetur à fantaſmate: quia idem accidens numero, non migrat de ſubiecto in ſubiectum. Neque e-
tiam eſt abſtractio, quæ ſequitur ex actuali conſideratione vnius, abſq; conſideratione alterius: quia
talis abſtractio eſt reſpectus rationis, generis vel ſpeciei, conſequens abſtractionem de qua hic nõ in-
telligimus. Sed accipitur hic abſtractio, prout eſt quædam realis motio, qua mouetur intellectus poſ-
ſibilis à fantaſmate, illuſtrato virtute intellectus agentis, velamen ſeu cortinam illarum conditionũ in-
diuidualium aperientis, ad recipiendum ſpecies intelligibilis naturæ præſentatæ virtute intellectus a-
gentis, & quidditatis rei materialis ſenſibilis, habentis ſuppoſita materialia ſenſibilia mouentis princi-
palis, & excitantis intellectum poſsibilem ad recipiendum illam, ſicut dictum eſt de potentia viſiua:
quæ mota ab obiecto ſuo, mediante lumine corporali, recipit ſpeciem viſibilem. Et hæc illuſtratio
fantaſmatis ſiue apertura velaminum & cortinarum, qua fit oſtenſio rei latentis, dicitur depuratio fan-
taſmatis. Vnde D. Tho. dicit: Si quis rectè conſideret, intellectus agens ſecũdum ea quæ Philoſophus *9. de Anima.*
de ipſo tradit, non eſt actiuum principium immediatum reſpectu intellectus poſsibilis directè, ſed ma
gis reſpectu fantaſmatum, per quæ intellectus poſsibilis reducitur in actũ, quando aſpectus eius incli- *artic. 13. ad 10.*
natur ad fantaſmata ſic illuſtrata, tanquã ad obiectum conueniens ſibi per fantaſma, non virtute pro-
pria, ſed virtute intellectus agentis præſentatum. Et ſic fantaſma ſe habet inſtrumentaliter ad huiuſ-
modi abſtractionem, quæ dicitur ſimplicium apprehenſio, quæ facit intelligibilia in potentia eſſe in-
telligibilia in actu primo, hoc eſt habituali, cum illa ſpecies intelligibilis ſit habitus, & maneat in dor-
miente, & in actu ſecundo, quãdo intellectus poſsibilis illa ſpecie intelligibili habituali informatus,

per illá se reduci[illegible] ad actualem cõsiderationem [illegible] ræ. Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus [illegible] possibilis sic informatus immediatè terminatur, quæ dicitur verbum cordis, & con[illegible] rei, ad quam tendit & immediate terminatur actus intelligendi, & non vltimatus, si est [illegible] vocis, vel scripturæ, vel aliquid huiusmodi aliud repræsentans. Et mediáte illa ac[illegible] siue verbo cordis, intellectus reflectitur & terminatur ad fa[illegible]asma illius speciei & tunc vide[illegible] naturam illá esse in supposito particulari, quod per illud fantasma præseotatur cum conditionibus indiuiduãribus: & tádem mediáte illo terminatur ad ipsam rem intellectá extra ho[illegible]ē existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehẽsiua & quid-

1.q.84.ar.7. ditatiua intellectus. Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuscunque rei materialis completè, verè, & perfectè cognosci nõ potest, nisi secũdum quod cognoscitur, vt in particulari existens. Nec obstat præmissis, quòd fantasma [illegible] acciden[illegible] materiale, similiter & quidditas rei sit etiam materialis, & per consequens non possint agere in inte[illegible]ctum, qui est spiritualis, cum oporteat causam esse potiorẽ & nobiliorem effectu, & agens pass[illegible] materialiáque nou possint agere nisi per contactum, quem nõ habent circa spiritualia. Q[illegible] hoc verum est virtute propria, instrumentaliter tamen, & virtute alterius oon est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substãtiæ generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter characterem & gratiá. Ex præmissis patet, quod abstractio tripliciter accipi

Abstractio triplex. potest. Primo, pro abstractione reali, scilicet vnius rei de vno loco, vt ponatur in alio. Secũdo, pro respectu quodá resultante ex cõsideratione vnius sine altero, & illa non est ens reale: nec potest esse fundamentũ entis realis. Tertiò, pro attractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis, qua deputantur species accidentium, quæ sunt in materia sensibili, & sic quidditates rerum materialium fiunt voiuersales & intelligibiles actu & vt ab hac albedine pręsentata per fantasma, mediante illustratione intellectus agẽtis, fit in intellectu possibili, species siue naturalis similitudo quidditatis albedinis, quæ repræsentat omnes albedines, & sic est vniuersalis in repræsentando, & ita dicendum est de aliis acci-

1.p.q.85.ar.1. dentibus. Vnde D. Tho. dicit, quòd cognoscere id quod est in materia indiuiduali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam à materia indiuiduali, quam fantasma repræsentat. Sed notandum

Materia duplex. quòd duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa non indiuiduata. Alia est indiuidualis, hoc est signata hac quantitate, vt hæ carnes, & hæc ossa. Intellectus abstrahẽdo speciem rei naturalis, non abstrahit à materia cõmuni, cum sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ non sunt de ratiooe siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metaph.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS AGENTIS.

OBiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro statu huius viæ, est fantasma uó apertú, neque illustratum: mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediáte fantasmate mouet ad duo. Primò, ad abstrahendum species intelligibiles. Secundò, illis habitis ad actualem considerationem, quam pro statu huius viæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo B

3. de Anima. ad fantasmata. Vnde Philosophus dicit: Necesse est intelligentem, fantasmata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt pręsentare obiectum intellectui possibili: ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agentis, illustrantis fantasmata: quæ sunt quoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosi est in medio, ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur, quòd fantasma est instrumentum intellectus agentis.

Ver. 2. DE INTELLECTV AGENTE IN ANIMA SEPARATA.

QVum intellectus agens in anima separata non sit ociosus, eo quod Deus & natura nihil faciunt frustra: necesse est ipsum habere aliud obiectum saltem immediatum. Aoima enim separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quá intelligeret cum esset corpori coniuncta: quia quãdo est coniuncta, intelligit, mediãtibus fantasmatibus, quæ speculatur. Cum igitur anima separata non habeat fantasmata: consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiam quod nec per species à fantasmatibus abstractas: cum illæ sint causatæ à fantasmatibus. Et sic remotis vel absentibus fantasmatibus, non videntur intellectui proportionatæ: & per consequens intellectus per eas noo potest intelligere. Dicere autem quòd anima separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animá intellectiuá ad intelligendũ) ordinauit etiá ꝙ aliquádo separaretur. Si ergo separata non posset intelligere, iam nõ seruaretur ordo à Deo institutus, & frustra videretur esse creata, eò quòd non posset consequi finem intentum à Deo. Necesse est ergo dicere, quod sicut Deus creãdo animá, & infundendo eá corpori, dedit illi modum intelligendi connaturalem pro statu viæ, quo est corpori coniuncta, etiá ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, ꝙ Deus separãdo eam à corpore, dat & infundit illi tot & tãtas species, quot & quátas potuisset in via, & corpori coniuncta abstrahere & acquirere, maximè animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedunt. Et cum anima ratio- C

Psal.6 nalis secũdum suá naturá sit inferior angelis, iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur quòd Deus dat animæ separatæ in eius separarione inferiorem & imperfectiorem modum intelligendi, q̃ dederit angelis. Modus autem intelligẽdi qui datus est angelis in eorũ creatione, fuit per influentiá diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinibus rerum in intellectibus eorum concreatis, vnicuiq; secundum modum suæ oaturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura

repre-

repreſentātes, & inferioribus angelis ſpecies minus vniuerſales, & pauciora, repręſentātes creādo. Vndè ſequitur ꝙ angelis inferioris naturæ ſeu ordinis impreſsit & concreauit multò plures ſpecies ſeu ſimilitudines rerum, quàm angelis ſuperioribus: quia multò plures ſunt ſpecies, ꝗ genera: & minus vniuerſalia, quàm magis vniuerſalia. Quum igitur anima rationalis ſit in infimo gradu intellectualium creaturarum, & omnes animæ ſint vnius gradus & vnius ſpeciei: neceſſe eſt dicere, ſequendo prædictum ordinem naturæ inſtitutum à deo, ꝙ omnibus animabus paruulorum decedentium ante vſum rationis, & abſq; baptiſmo, in morte ſeu ſeparatione a corpore imprimat & infundat Deus tot ſpecies intelligibiles rerum, quot poterāt acquirere coniunctæ corpori, ſaltem ſeclulis acquiſitis, quę in eis manent. Quæ quidem ſpecies infuſæ ſunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis: & ſic per eas omnia creata & naturalia intelligere poſſunt. ¶ Ex quo ſequitur, ꝙ omnes animæ paruulorum in limbo exiſtentium, ſunt æquales in ſcientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet ſint priuatæ beatitudine ſupernaturali propter peccatum originale, quæ priuatio non generat triſtitiam, eò quòd non apprehendāt ſibi deberi: vel quia deus non concurrit, cum ordinauerit pœnas ſenſibiles reſpondere delitiis & voluptatibus, vt amplius infrà dicetur. An autem per eſſentiā ſuā ſeipſas videāt, an per illas ſpecies, altioris eſt negotij, quàm ſuſcepimus. Verum quia deus non ſolùm inſtituit ordinem naturæ, ſed etiā ordinem iuſtitiæ, quę retribuit vnicuique ſecundum opera ſua, meritoria ſcilicet & demeritoria, vt bene declarat Apoſtolus: hinc eſt, ꝙ deus animabus adultorum diuerſimode merētium vel demerentiū, in morte & ſeparatione infundit diuerſas ſpecies, ſecundum proportionem meritorum vel demeritorum: vt qui magis meruerunt, magis gaudeāt & lætentur: & qui ampliùs demeruerunt, ampliùs torqueātur: vt ſecundum menſuram delicti, ſit & plagarum modus. Vnde ſequitur, quòd omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur: neq; beati in cælo ęqualiter remunerabuntur. Patet etiam quod omnes animæ paruulorum baptiſatorum decedentium ante vſum rationis, æqualiter præmiabuntur: quia æqualiter participant meritum Chriſti, eis in ſacramento baptiſmi cōmunicatum. Et loquor hic de ſpeciebus infuſis ſecundum proportionem gratiæ, & propter meritum communicatum: & non ſi aliūde proueniat, ex dei liberalitate, propter preces aſsiſtentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in infimo ordine non erant æquales in gratia, quæ ſecundū D. Thomam data fuit ſecundum proportionem naturalium ſpecie differentium. Circa hæc tamen nil determino, ſed doctiorum examinationi relinquo. Reſolutio ergo eſt, ꝙ intellectus agens in anima ſeparata habet pro obiecto immediato ſpecies acquiſitas, quas acquiſiuit in via, & infuſas à deo in ſeparatione: quæ ſunt eiuſdem rationis cum acquiſitis, quas illuſtrat: quia tales ſpecies non ſunt ex ſeipſis luminoſæ: nec ſufficiunt monere intellectum ad actum ſecundum, ſiue ad actualem cognitionem, ſicut ſpecies intelligibiles angelorum, quæ propter altiorem gradum naturæ eorum ſunt luminoſæ, & quibus mediantibus angeli abſq; alio lumine poſſunt intelligere. Et ideo nō ponitur in eis intellectus agens, ſicut in homine, qui tenet infimum gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima ſeparata ſpecies intelligibiles acquiſitæ in via, & infuſæ in eius ſeparatione, egent illuminari, vt mouere poſsint intellectum: quæ illuminatio fit per intellectum agentem, qui alio modo operatur pro ſtatu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illuſtrat fantaſmata, & alio modo pro ſtatu animæ ſeparatæ, pro quo nō habet depurare fantaſmata, nec ſpecies abſtrahere, ſed ſolùm immediatè illuminat ſpecies acquiſitas vel infuſas. Et ſic alius & diuerſus eſt modus intelligendi animæ vnitæ corpori, & ſeparatę à corpore.

1 p. 4. 89. & in. 4. de Anima ar. 15. ad nonū.

Roma. 2.

Deut. 25.

Ver. 3. DE DIFFERENTIA INTELLECTVS AGENTIS A SENSV ET INTELLECTV POSSIBILI.

A INtellectus agens differt à ſenſu, ſiue à potentiis ſenſitiuis: quia intellectus agens nō eſt alligatus organo corporeo, & manet ſubiectiuè in anima ſeparata, non autem potentiæ ſenſitiuæ. Differt etiam ab intellectu poſsibili, ſicut actiuum principium à paſsiuo. Intellectus enim poſsibilis abſtrahit & recipit ſpecies intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abſtrahit neque apprehēdit neque recipit ſpecies, nec intelligit. Et ſi alicubi dicatur, ꝙ eſt potentia apprehenſiua, intelligendum eſt cauſaliter & diſpoſitiuè. Præterea etiam in hoc differt, quia intellectus poſsibilis quandoque eſt in potentia, & quandoq; in actu, & diuerſimode ſe habet in actibus ſuis. Intellectus verò agens ſecundum quod eſt in ſe, ſemper eſt in actu, & vniformiter ſe habet, naturaliter & non liberè agens. Et ſic adeò exercet officium ſuum in non habentibus vſum rationis, ſicut in habentibus. Vndè pueri ſecundum Philoſophum omnia apprehendunt, & mirantur. Solùm impeditur per ligamen ſenſuum.

Ver. 4. DE LIGAMINE SENSVVM ET INTELLECTVS.

B SEnſus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumoſitates, vt habet Philoſophus. Et ideo ſecundum diſpoſitionem huiuſmodi euaporationum contingit eſſe ligamen ſenſus maius vel minus. Quando eſt magnus motus vaporum, ligatur non ſolùm ſenſus communis, ſed etiam imaginatio ſiue fantaſia: ita vt nulla appareant fantaſmata, ſicut maximè quādo aliquis incipit dormire poſt multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquāto fuerit remiſsior, apparent fantaſmata, ſed diſtorta & inordinata, ſicut accidit in ſebricitātibus. Si verò prædictus vaporū motus fuerit magis mediocris, nō ſolùm imaginatio remanet libera, ſed etiam ipſe ſenſus communis ſoluitur: ita quòd homo interdum iudicat dormiendo ea quæ videt, ſomnia eſſe, iudicans inter res & rerum ſimilitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet ſenſus communis ligatus. Et ideo licet aliquis diſsimilitudines diſcernat, ſemper tamen in aliquibus decipitur.

In libr. de ſom. & vi.

Ver. 5. DE NECESSITATE INTELLECTVS AGENTIS.

3. de Anima.

NEceſsitas ponendi intellectum agentem fuit, eò ꝙ anima rationalis (prout Philophus dicit) eſt tanquam tabula raſa, in qua nihil depictum eſt, depingibilis tamen virtutibus & ſcietiis: quod intelligendum eſt quantùm ad intellectum, qui eſt ſubiectum illarum : quia intellectus humanus nō habet ſpecies inditas: eſt tamen aptus natus acquirere ſpeciem à rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc eſt abſtrahere à fantaſmatibus ſpecies omnium rerum ſenſibilium (vt dictum eſt). Et cùm omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potētia non reducitur ad actum, niſi per aliquid quod eſt actu : ideo potentiæ ſenſitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinſeco, à quo recipiūt ſpecies ſenſibiles, per quas actuātur & ſentiunt. Idem apparet in ſenſibus interioribus, qui reducuntur in actum per ſpecies ſenſuum exteriorum. Senſus autem interior ex ſe non poteſt mouere intellectū, neq; præſentare ei obiectum: quia intellectus eſt vniuerſalium, ſenſus verò particulariū. Et ideo neceſſariò ponēda eſt virtus in anima, per quam præſentetur intellectui obiectum ſuum, aliàs intellectus nihil poſſet intelligere: quod non eſt dicendum, quia tunc fruſtra eſſet. Cùm ergo deus & Natura nihil faciant fruſtra : neceſſe eſt dicere, quòd Deus dedit aliquam virtutem intrinſecam, per quam intellectus reducitur ad actum ſuum. Illam virtutē vocamus intellectum agentem, qui modo ſuperiùs expreſſo, per illuſtrationē fantaſmatis præſentat obiectū intellectui poſsibili : & reducit ipſum de potentia in actū. C

1. p. q. 79. ar. 3. & in q. vnica de anima art. 4.

§. 2. DE INTELLECTV POSSIBILI.

INtellectus poſsibilis eſt potētia naturalis animæ rationalis, non alligata organo corporeo: qua mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc eſt, poteſt ſuſcipere omnium rerum intelligibilium, ſiue ſenſatarum, ſiue non ſenſatarum formas ſiue intelligibiles ſpecies. Et ideo dicitur paſsibilis, inquantum poteſt recipere. Et paſsibilis, inquantum eſt in potentia ad agendum, & vtendum ſpeciebus receptis. Et quia nobilius eſt agere, quàm pati: ideo cōmunius dicitur poſsibilis. Et ſi inueniatur alicubi intellectus ſine determinatione, de intellectu poſsibili intelligendum eſt. D

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS POSSIBILIS.

9. Meta.

OBiectum formale primum & per ſe ſiue adæquatum, circa quod verſatur intellectus poſsibilis, eſt ens in tota ſui communitate: quia (vt dicit Philoſophus) vnum quodq; eſt intelligibile inquātum eſt actu, hoc eſt ſecundum ꝙ habet rationem entis, quæ eſt habere eſſe reale, vel rationis. Ex quo ſequitur, ꝙ duplex eſt ens quod obiici poteſt intellectui poſsibili, ſcilicet ens reale, & ens rationis. E

Ver. 2. DE ENTE REALI.

Entis realis diuiſio. Subſtantiæ diuiſio.

ENs reale eſt qđ habet eſſe abſq; reflexa operatione intellectus. Dictum eſt, reflexa, propter actus intellectus, qui ſunt entia realia: & nō poſſunt eſſe abſq; operatione intellectus: tamē bene abſque operatione reflexa. Ens reale prima diuiſione diuiditur in ens creatum & increatum, ſiue finitū & infinitum. Et creatum in ſubſtantiam, & accidens. Subſtantia verò in corpoream & incorpoream : Corporea in corruptibilem & incorruptibilem: Corruptibilis verò in animatam & inanimatam : & Animata in vegetatiuam: & ſenſibilem: & ſenſibilis in rationalem & irrationalem: vt latiùs in arbore Porphyriana, & in lib prædicamentorū continetur. Subſtantia creata eſt ens, qđ habet ex natura ſua eſſe per ſe, & non in alio ſubiectiuè; & poteſt ſubſtare accidentibus, & ea ſuſtinere, ſiue communicare illis eſſe, vt homo. Quãuis humana natura in Chriſto non habeat eſſe per ſe proprium, ſed ſubſiſtat in eſſe exiſtentiæ diuino: tamen ex natura ſua competit ei habere eſſe per ſe. Vndè ſi deus de ſua potentia abſoluta relinqueret humanam naturam, ſtatim ſublata vnione hypoſtatica, ex illa natura quæ nūc eſt aſſumpta, flueret vnum eſſe exiſtentiæ ſibi proprium, & eſſet homo: & ideo eſt accidens: quia accidenti non conuenit ex natura ſua poſſe eſſe per ſe. Licet enim quātitas in ſacramento altaris ſit per ſe, & non in alio ſubiectiuè, & ſubſtet aliis accidentibus. ſ. colori, ſapori, odori, figuræ; hoc tamen non habet ex natura ſua, ſed miraculosè, virtute & potentia diuina, ¶ Accidens autem eſt ens reale, quod ex natura ſua non habet eſſe per ſe, ſed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dictum eſt propter accidentia, quæ virtute diuina poſſunt ſeparari non ſolùm à ſubſtantia, ſed etiam à quātitate : tamen ſemper habent aptitudinem inexiſtendi: licet ineſſe ſiue inexiſtere actu non ſit de eius eſſentia, cùm poſſit ſeparari. Et ſic debent intelligi verba in communi definitione accidentis, qua dicitur ꝙ Accidens eſt qđ poteſt adeſſe & abeſſe ſubiecto præter ſubiecti corruptionem, niſi inſit à natura, vt riſibile homini, & habitudo ſiue relatio dependentiæ creaturæ. Accidens diuiditur in accidēs commune, & accidens proprium. Item diuiditur per nouem genera generaliſsima, ſiue prædicamenta, ſcilicet quantitatem, qualitatem, ad aliquid, actionem, paſsionem, ſitum, vbi, quando, & habitum. Diuiſio tamē illa eſt analoga, quia primò conuenit quantitati, quæ eſt fundamentum omnium accidentium corporaliū & materalium: deinde qualitati: & hæc duo prædicamenta ſunt abſoluta, cætera verò ſunt reſpectiua. Accidens proprium eſt quod conuenit vni, ſoli, & ſemper, & fluit à principus ſpeciei, vt riſibile. Accidens commune eſt, quod poteſt conuenire pluribus ſpeciebus, vt color. Nec eſt incōueniens, quòd accidens propriū conueniat pluribus indiuiduis: quia accidēs proprium dicitur reſpectu ſpeciei ſpecialiſsime, licet impropriè poſsit cōuenire ſpeciei ſubalternæ, ſi fluat ex principiis eius: & ſimiliter indiuiduo, ſi fluat ex principus eius. Nec incōuenit etiam quòd aliquod accidēs ſit proprium & commune aliis, ſicut Calor, qui eſt proprium ignis, tāquam fluēs à principiis eius: & eſt commune aliis per ignem vel motum calefactis. Et quātitas cōtinua, quæ eſt proprium ſubſtātiæ materialis: & color, qui eſt proprium corporis opaci. Accidēs commune diuiditur in accidēs ſeparabile, vt albedo: & accidens inſeparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens eſſe & denominari inſeparabile tripliciter. Primò propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo à coruo artificiosè poteſt ſeparari, difficulter tamen. Secundò dicitur inſeparabile naturaliter, quia non poteſt quacunq; arte aut virtute naturali ſeparari, vt quantitas à re quanta, & ſic omne accidens propriū eſt inſeparabile. Tertiò ꝓpter F

Accidentis definitio. Accidentis diuiſio.

implica-

implicationem contradictionis, vt habitudo seu relatio dependentiæ creaturæ ad creatorem: implicat enim quod sit creatura, & quòd non dependeat à deo. Aliqui idem dicunt de proprio speciei speciali [illegible] quod fluit [illegible] principiis speciei. Sed melius videtur dici, quòd deus potest suspendere concursum suum: & tunc non fluet. ¶ Prædicta decem genera rerum siue prædicamenta dicuntur principia form[illegible] quia sunt principia cognoscendi, imò & essendi, cùm omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quòd non potest haberi cognitio (saltem distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominem, qui non cognoscit animal: & sic de aliis præcipuè generalissimis, quæ sunt communissima. Ideo Philosophus dicit: Sunt enim primum nobis nota confusa magis. ¶ Hæc decem genera rerum considerantur à Metaphysico & Dialectico, diuersimode tamen: quia Metaphysicus considerat principaliter naturam eorum secundum quod sunt prima principia in quibus omnia alia continentur, & quæ de omnibus essentialiter prædicantur, & ad quæ omnia reducuntur. & sic considerat ens rationis, quod reducitur ad hæc tanquam fundamenta eius. Logicus autem non considerat principaliter res in natura sua, sed pro quanto in ipsis fundatur intentiones aliquæ siue respectus, puta generalitatis seu communitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad maius commune, hoc est ad superius, quę dialecticus ordinat secundum sub & suprà, inferiora ponit sub, & superiora suprà, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ consequitur apprehensionem rei prout est obiectiuè in intellectu) vocant dialectici prędicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per se, vel reductiuè. Per se quidem, quæ habent tres cōditiones. Prima est, quod sint vniuoca, hoc est quæ sub vna ratione vel conceptu & æque primo prædicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est prædicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur enim prius de substantia, quàm de accidente, cùm substantiam habeat perfectius esse, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causæ, scilicet efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est prædicamentum, cùm primò dicatur de quantitate, quæ est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quod sit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in prædicamento, nec entia rationis: quanuis aliqui addant prædicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: à quibus non discrepat D. Tho. qui dicit Sacramentum esse in genere signi. Tertia conditio est, quòd sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quæ sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponuntur per se in prædicamento vel prædicamentis: reductiuè tamen ponuntur in prædicamento vel prædicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiæ, materia & forma, reducuntur ad prædicamentum substantiæ: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prędicamentū qualitatis. & sic de aliis.

In Proœmio Physico.

1.p.q.60.

Ver. 3. DE ENTE RATIONIS.

A ENs rationis accipitur dupliciter: Primò pro ente causato à ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbū cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis, & alia huiusmodi dicuntur entia rationis, quæuis secundum essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit[illegible]. Secundo accipitur ens rationis, pro eo quod consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiuè, & nullibi subiectiuè: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cùm intellectus, abstracta à fantasmatibus natura hominis quæ est in Sorte, reflectendo se ad fantasmata à quibus abstraxit, & cōparat eam illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantasmata reprę̄sentatis: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic nō est substantia: neque est in intellectu subiectiuè, neq; alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullum habet esse, & est purum non ens. Sed manente prædicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & considerare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiuè in intellectu: quia intellectus versatur circa illum & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiuè in intellectu, & terminare intellectum quod non est in eo subiectiuè. Quia homo & aliæ res ad extrà sunt obiectiuè in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiuè in ipso. Sicut potētia visiua per speciem coloris non solùm terminatur ad colorem, qui est obiectū eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quæ consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quæ est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, nō primo & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quę terminatur. Potest tamen esse quòd sit in intellectu subiectiuè, vt quando intellectus reflectitur supra actum suū, vel considerat habitum, aut alia quæ in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiuè in intellectu.

Entis rationis diuersa acceptio.

Ver. 4. DE RESPECTU, SIVE RELATIONE.

B QVū omne ens rationis sit respectus quidā & sic nō possit bene intelligi, ignorata natura respect⁹. Ideo de essentia siue natura respectus dicēdum est. D. Tho. dicit quòd respectus siue relatio essentialiter (hoc est pro formali) est ordo, vel dependentia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnius rei ad alteram, & illa habitudo siue respectus aliquando est realis ex vtroque extremo, aliquādo ex altero tantum: aliquādo est rationis tantùm ex vtroq;. Realis quidem est, quādo res secūdum suam

Relationis definitio & diuisio.

Tria requisita ad respectũ realem.

naturam habet depēdentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem: & tales sunt respectus prædicamenti ad aliquid. Et ad hũc respectum realem tria requirũtur. Primo, quod extrema sint realia: inter ens enim & non ens nõ potest esse relatio realis. Secundò, quod sint realiter distincta, & quòd vnum posit verè negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum non est relatio realis. Tertiò, quòd extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuę dependentię, sàltem pro formali. Quod nõ oportet quòd materiale fundamenti dependeat à materiali termini. Sortes enim pater non pendet à Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet a filiatione, nec potest separari: quia secundum Philosop. relatiua sunt simul natura. ¶ Aliquando respectus est rationis tantùm, cùm scilicet aliquid prędictorum trium deficit: & hoc cõtingit quando comparatio vel habitudo est voluntaria, & non naturalis, hoc est quę non necessario ponitur ad positionem fundamenti, vt in respectibus vniuersalitatis generis vel speciei & aliis quæ tractantur in logica; quorum comparationes sunt voluntariæ, hoc est liberę, & non naturales, siue necessarię. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales comparationes, quales logici. ¶ Aliquando respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: quando habitudo vel dependẽtia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt dependentia siue relatio creaturæ ad Deum: Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet à Deo, & nõ potest non pendere ab eo. Deus autem cùm sit primũ principium, à nullo pendere potest: ideo creatio actiua non est respectus realis, etiam pro formali, cùm non sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessariò, sed liberè creat & producit res ad extra. Præterea cùm Deus sit infinitus per essentiam, non est capax alicuius accidẽtis. Creatio verò passiua est respectus realis, cum dependentia sit naturalis, & non libera. Et eodem modo dicendum est de aliis relationibus & nominibus, quæ conueniunt ei ex tempore: vt dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitũ, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratum ad visum. Quia obiectum scibile non pendet à scientia, nec visibile à visu: cùm scibile posit esse absque scientia, & coloratum absque visu. Sed scientia pendet à scibili, & visio à colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectum etiam se habet per modũ mẽsurantis: actus verò & habitus, necnon potentiæ passiuæ & cognitiuæ, per modum mensurati, relatio autem mensurati ad mensuram, est relatio realis, sed non econuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet à mensurato, sed mensuratum à mensura naturali: secus est de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna: & ideo respectus illius mensuræ est rationis ex vtroq; extremo.

Respectus realis ex altero extremo.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESPECTVS REALIS ET RATIONIS.

VLtra prædicta requisita ad relationem siue respectum realem, per quæ distinguitur à respectu rationis, respectus realis adhuc differt à respectu rationis in hoc quod plura requiruntur ad respectum realem, quam ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum, fundamentum, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facilè videri potest in respectu seu relatione patris ad filium. Sortes enim est subiectum paternitatis, potẽtia generatiua est fundamẽtum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filiatio: & subiectum termini est Plato filius. In respectu verò rationis non requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rationis: vt infrà dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura, vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu à cuius intellectione immediatè inchoatur comparatio. Terminus verò est natura, ad quã terminatur comparatio prout cùm consyderatur natura hominis, vt conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quòd eadem natura diuersimode consyderata, sit fundamentum & terminus: licet fundamentum & terminus posint esse diuersę naturæ: vt quando natura hominis & angeli apprehenduntur & cõsyderantur vt differentes, fundamentum & terminus illius differentiæ sunt diuersæ naturæ. Non incõuenit etiam quòd vna natura apprehensa (à qua inchoatur comparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extrà vt intellecta: propinquum vero est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verò, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotum: & natura ad extrà, vt intellecta siue obiectiue existẽs in intellectu, est remotissimum: & sic consequẽter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alij.

C

Fundamẽtum entis rationis triplex.

Ver. 6. DE DIVISIONE ENTIS RATIONIS, ET NEGATIONE.

ENs rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio, & priuatio sint respectus, sed quòd non adeo completè habent conditiones respectus, vt ea quæ continentur sub tertio membro: quia non habent fundamẽtum remotum aut terminum realem. ¶ Negatio est ens rationis, cuius fundamentum remotum nullum est in rerum natura: fundamentum tamen propinquum est reale, & est terminus realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cùm intellectus noster primò intelligat composita. Et quia non ens siue purum nihil, non potest esse fundamentum alicuius, nec potest obiici intellectui: non comprehenditur sub obiecto eius: Ideo necesse est quod fundamentum propinquum negationis sit ens reale: vt cùm apprehendo chimeram vel Antichristum, intellectus format speciem intelligibilem chimeræ vel hominis: & reflectitur ad fantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non conuenientiæ

D

nientiæ dicitur negatio, per quam dicimus Antichriſtum & chimeram non eſſe, vel non eſſe ens rea-
le. Illum reſpectum negationis ſignificamus per hoc aduerbium non, vel per ſignum aliquod inclu-
dens illud. Negatio ſecundum D. Tho. eſt duplex: quædam abſoluta, & quædam determinata. Nega- *Negatio duplex.*
tio abſoluta eſt quando negat omnia genera & ipſum ens: vt cùm dicimus non ens. Alij negationem
abſolutam vocant puram negationem. Negatio determinata (.ſ. alicuius generis) eſt quę non negat to-
tum ambitum entis, ſed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi a-
ctus ſyncathegoreumaticus, cui vox negatiua (non) reſpondet, non negat ſubſtantiam. vndè poſſumus
dicere, homo eſt non quantitas, & non accidens. & ſic de aliis. Per hoc ens rationis ſiue negationem
ſignificatam per aduerbium (non) ſiue per aliquod ſignum includens ipſum, ſignificamus diuiſionem
& differentiam vnius rei ab alia, vel etiam à multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum cir-
ca qualitatem propoſitionis. ſ. inficiandi & negandi copulam propoſitionis, ſiue vnionem extremo- *Negationis duo officia.*
rum, & habitudinem prædicati ad ſubiectum, ſiue diuidendi extrema: vt cùm propoſitioni affirmati-
uæ ſuperadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum à ſubiecto, ſiue repræſentat prædicatum non cō
uenire ſubiecto. Ideo propoſitionem negatiuam vocat Philo. diuiſionem & affirmatiuam compoſi- *1. Periher.*
tionem. Secundum officium eſt diſtribuendi terminum ſequentem, ſi ſit diſtribuibilis, huc eſt habeat
plura ſignificata, hoc eſt denotat quòd terminus ſequens ipſam, accipitur & debet verificari pro om-
nibus ſuis ſignificatis copulatiuè. Negatio ſecundum dialecticos, eſt duplex, ſcilicet negans & infini-
tans: hoc eſt, hæc vox (non) quæ eſt nota negationis, dupliciter accipitur, ſcilicet neganter & infini-
tanter. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non ſolùm in terminum immediatè ſequentē, *Negationis negantis officium.*
ſed etiam in omnes terminos ſequentes: & talis negatio negat vniuerſaliter quicquid affirmatum re-
perit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiēdo dici ſolet, ꝙ negatio ne-
gans eſt malignantis naturæ: quia quicquid inuenit poſt ſe, deſtruit, & eius oppoſitum ponit. Si inue-
niat terminum diſtributum, facit eum ſtare determinate. Si verò inueniat ſtãtem determinatè vel cō-
fusè, tamen diſtribuit. Si inueniat propoſitionem negatiuam, facit eam affirmatiuam: ſi negatiuam, fa-
cit eam affirmatiuam. Si vniuerſalem, particularem, facit ſigna vniuerſalia particularia. Secundò acci-
pitur infinitanter. ſ. quãdo cadit præcisè ſuper terminum immediatè ſequentem. Et hoc modo nō fa- *Negationis infinitantis officium.*
cit propoſitionem negatiuam: ſed ſolùm diſtribuit terminum cui adiungitur, & facit vnum cum eo,
& eſt pars ſubiecti & prædicati. Et de hac ſolet dici, quòd diſiunctum ex termino finito & infinito,
verificatur de omni re, & conuertitur cum ente, vt homo vel non homo.

Ver. 7. DE PRIVATIONE.

A PRiuatio eſt ens rationis habens fundamētum remotum realem, terminum verò remotum realem
non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum eſt ſubiectum, aptum natum, puta organum, diſpo-
ſitum intrinſecè vel extrinſecè. Intrinſeca diſpoſitio eſt humor glacialis: Exterior verò eſt quando
ea quæ ſunt exteriùs, ſunt tēperata: quãdo. ſ. nō eſt flegma aut humor ſuperabundãs, nec nimis calidus
frigidúſve, aut nō impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginem. Termin⁹
verò eſt id, quod negatur, ſiue ſit habitus, vel aliud accidens, aut aliquid aliud: vt in claudo & manco.
Vndè dicit Philoſ. ꝙ priuatio non cognoſcitur, niſi per habitum, hoc eſt per notitiam ſiue apprehen
ſionem eius quod negatur à ſubiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et ſic cùm intellectus appre-
hendit organum indiſpoſitum intrinſecè, ſiue Sortem non habere organum viſus: & apprehendit po-
tentiam viſiuã, & cōparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus eſt, & ſecundum ſuã na-
turam conuenire debet pro tempore: ille reſpectus ſequens illam comparationem, dicitur priuatio,
quæ ſignificatur per hanc dictionem cæcitas: quę ſignificat formale cæci. Et ſic cæcus habet duplex
ſignificatum. ſ. materiale & formale. De materiali ſignificat ſubiectum aptũ natum, cui. ſ. ſecundũ ſuã
naturam debet cōpetere potentia viſiua: de formali verò ſignificat reſpectum ſiue negationē aut de-
fectum potentiæ viſiuæ. Sic dicendũ in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione ſi ſit perfecta, quã-
do. ſ. principia eſſentialia negãtur, vt puta organũ, vel humor glacialis, cōmuniter dicitur, ꝙ à priuatio
ne ad habitũ non eſt regreſſus, vt in cæco nato, tamen bene ſupernaturaliter: vt habetur de cęco nato,
quod naturaliter viſum recuperare nō poteſt quē Chriſtus illuminauit. In moralibus etiam in quibus *Ioan. 9.*
per aptitudinem ſubiecti ſignificatur debitum, inuenitur priuatio: vt ignorãtia, quę eſt priuatio ſciētię
debitæ in eſſe. Poteſt tamē ad eam per ſtudium fieri regreſſus. Similiter ſi priuatio nō ſit perfecta, hoc
eſt ſi negatio incluſa non neget principia eſſentialia, ſed actum vel principiũ ꝓpinquũ, quod eſt diſpo
ſitio exterior. Vnde qui habet oculos clauſos vel albuginē, poteſt recuperare viſum: ſicut catuli ante
nonũ diem: nec ſunt perfectè cæci. Quidã dicũt priuationē perfectã cōſiſtere in priuato eſſe, & imper
fectã in priuari. Quid aũt ſit priuatio in priuato eſſe & in priuari, & quō priuatio & habit⁹ ſint oppoſi
ta immediata, vide infra. c. 3. §. 7. ver. 4. Quũ igitur in mortali peccato principiũ eſſentiale vitæ ſpũalis
(ꝙ eſt gratia) ſit corruptũ: ſequitur ꝙ ad eã naturaliter nō poteſt fieri regreſſus, ſed requiritur auxiliũ
ſpeciale ex alto. ¶ Notandũ tamē, ꝙ licet priuatio ꝓ formali ſit ens rationis, nihilominus tamē ꝓpter
ſubiectũ aptũ natum, etiã ceſſante illa cōparatione intellectus, ſortes dicitur realiter cæcus, hoc eſt rea
liter priuatus & deſtitutus potētia viſiua. ¶ Priuatio differt à negatione ſecundũ D. Thomã. Quia ne-
gatio neq; ponit aliquid, neq; determinat ſibi ſubiectũ: & propter hoc poteſt dici tam de ente, quàm
non ente. Sicut non videns, & nō ſedens, & non ens. Priuatio autem nō ponit aliquid, ſed determinat
ſibi ſubiectum. Eſt enim priuatio negatio in ſubiecto apto nato, vt dicitur in quarto Metaph.

Ver. 8. DE RESPECTV RATIONIS.

B REſpectus rationis (qui eſt tertiũ membrum prędictæ diuiſionis) eſt ens rationis, habēs fundamen-
tum remotum realem ac etiã terminũ remotũ realem: vt ſi quis apprehēſa hac propoſitione vo-

cali, Homo est animal, consideret hanc dictionem (homo) comparatã ad ꝓpositionẽ cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actũ intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad suũ significatũ, & accipit pro suo significato: respectus sequens illã cõparationem dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo de quo est verificabilis &c. Si verò comparetur ad copulam, in quantum præponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si verò comparetur ad illam vocem (animal) vt postponitur copulæ, respectus ille sequens dicetur prædicatum. Si verò comparetur ad hoc signũ (omne) quod facit accipere pro omnibus suis significatis copulatiuè, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum respectuum rationis, a dialecticis consideratorum: qui dicuntur pasiones vel dispositiones termini vel propositionis aut argumentationis. Omnes enim consequuntur comparationem voluntariam intellectus. ¶Notandum etiam quòd respectus signorum, qui dicuntur dispositiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc est significantium aliquid vel aliqua, vocantur actus syncathegoreumatici.

Ver. 9. DE VNIVERSALIBVS ET PRAEDICABILIBVS.

Noc.cap.2. ET quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorem habent difficultatem: Ideo ad eorum C
euidentiam singulorum exempla duximus inserenda. Præsuppositis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt suprà de abstractione specierum intelligibilium à singularibus. Et quia (vt dicitur in primo Posterior.) Omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui est circa singularia. Ideo à termino & fine prædicamenti substantiæ siue à singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Ver. 10. DE RESPECTV INDIVIDVI ET SINGVLARIS.

APprehensa & abstracta natura quæ est in sorte ab intellectu posibili per virtutem intellectus agẽ- D
tis & illustrantis siue depurantis fantasmata, per quam illustrationem recipitur ab intellectu possibili, species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, nõ in essendo, cùm sit accidẽs determinatum, sed in repræsentando, quia repræsentat indifferenter omnes homines sine conditionibus indiuiduantibus. Si intellectus illa specie habituali informatus, exeat in actum, concurrente cũ eo illa specie habituali, causatur in ipso vna alia species siue similitudo actualis, ad quã actus intelligendi immediatè terminatur: quæ similitudo actualis dicitur verbũ cordis, & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali siue verbo cordis reflectatur ad fantasma sortis, à quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud fantasma idẽ intellect⁹ terminetur ad ipsum sortem, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipso sorte subiectiuè existentibus, signata. Ad illam cõparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per quem sortes dicitur indiuiduũ & singulare, siue vnum numero, indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio. Et sic indiuiduum pro materiali significat naturam, quę est in sorte sub speciebus indiuiduantib⁹. Pro formali verò significat illum respectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes: non ꝙ natura sortis, siue quæ est in sorte, distinguatur realiter à sorte, sed solùm secundum rationem tanq̃ aliquid includens, quod aliud non includit. sortes enim includit naturã humanã cũ prædictis cõditionibus. & natura illa prædictas conditiones non includit, imò quodam modo secludit, non secundum rem, sed secundũ rationẽ siue modũ considerandi. Quia intellectus considerando naturã abstractã, nõ considerat illas conditiones. Notandum, tamen ꝙ indiuiduum & singulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur indiuiduũ, sub eadẽ dicitur singulare. Tamẽ hæc quinq;, indiuiduũ, cõpositum, suppositũ, hypostasis, differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamenti potest dici indiuiduum, sed nõ cõpositum, aut suppositũ, nec hypostasis, aut persona. Cõpositũ enim propriè dicitur quod cõponitur ex materia & forma vnitis, siue in cõmuni, siue in particulari: Et sic conuenit speciebus, & indiuiduis substantiæ materialis: sed indiuiduũ non conuenit speciebus substantiæ materialis, sed solum singularibus omnium prædicamentorum, & per consequens compositis ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationem suppositi, in quam supponuntur siue substant accidentibus, & hypostasis in quam per se subsistit. Nec tamen oportet quod quando dicuntur de personis diuinis sit aliqua compositio vel subiectio secundum rem, quia rebus diuinis nomina imponimus secundum modum creaturarum. Persona verò secundum D. Boëtiũ, est intellectualis naturæ indiuidua substantia: & sic conuenit angelis & deo. Resultat ergo ꝙ quicquid est persona, est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduum, sed non econtra. Quia animalia irrationabilia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tamen non sunt personæ, cùm non habeant rationem. pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduum, sed non econtra: quia singularia prædicamentorum accidentium sunt indiuidua: & tamen non sunt supposita, neq; hypostases.

Indiuiduũ, compositũ, hypostasis, & persona differunt.

Quomodo autem persona conueniat deo, dicetur infra. cap.19.§.2. ver.1.

Ver. 11. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS SPECIEI.

INdiuiduum & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturam E
in vno solo: quia dici de, præsupponit esse in. Vniuersale autẽ significat aliquid vnum esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehensa igitur (vt dictum est) natura quæ est in sorte, per speciem intelligibilẽ actualem, quæ repręsentat indifferenter omnes homines, intellectus cõuertendo se ad fantasmata, videt sortẽ habere naturam rationalem: similiter Platonem & sic de aliis: & comparat illos ad humanam naturam apprehensam, in qua cõueniunt: sic facit vnitatem specificam ille respectus conuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura resultans, & sequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehensa, terminatus ad plura

& diuersa

& diuerſa ſuppoſita, dicitur ſpecies pro formali: & illa natura vt ſic apprehenſa ſiue intellecta, dicitur vniuerſale ſpeciei pro materiali. Et quia per illam cõuenientiam & vnitatẽ ab intellectu ſactam, natura illa dicitur eſſe in multis, non ſecundum rem, ſed ſecundum rationẽ: ideo intellectus ſiue ratio attribuit eam multis, quod eſt prædicari de multis indiuiduis, ſiue de multis differentibus numero: vt dicendo, Sortes eſt homo, natura humana attribuitur ſorti: &, Plato eſt homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideo dicitur eſſe in multis & prædicari de multis, quod eſt eſſe vniuerſale & prædicabile. Et quia illa eadem natura rationalis poteſt apprehendi per intellectũ, vt eſt ſenſibilis, & conueniẽs pluribus ſpeciebus, quę habent ſub ſe ſingularia & indiuidua. & intellectus poteſt comparare eandem naturam, vt eſt rationalis, & cõmunis pluribus indiuiduis eiuſdem naturæ, vt eſt ſenſibilis & cõueniẽs pluribus ſpeciebus. Talem comparationem ſequitur vnus reſpectus hominis ad animal, per quem homo dicitur inferius ad animal, & contineri ſub eo, ſiue ſubiici illi: talis reſpectus dicitur eſſe ſpeciei ad genus, per quem dicitur ſpecies ſubiici generi. Et ſic ſpecies (vt eſt prędicabile) habet duos reſpectus: vnum ad genus, per quem dicitur ſuſcipere naturam generis. Et quia genus eſt in ſpecie, prædicatur de ſpecie. & ſpecies in tali prædicatione eſt ſubiectum, ideo dicitur ſubiici generi. Et ſecundum hunc reſpectum, nõ dicitur propriè prædicabile, ſed ſubiicibile. Alius reſpectus eſt in ordine ad indiuidua, prout eſt in illis: & ſic habet rationem vniuerſalis & prædicabilis. Ex quo ſequitur, quòd reſpectus ſpeciei ad indiuidua, eſt magis proprius, quàm reſpectus eius ad genus.

Ver. 12. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS GENERIS.

A Apprehenſa natura quæ eſt in ſorte, vt eſt ſenſibilis, non conſiderando rationabilitatem, nec accidẽtia indiuiduãtia, ſi intellectus comparet eam homini, leoni, & equo, in cõmuni, eo quòd inuenit hæc tria conuenire in ſenſibilitate cum ſuis indiuiduis, & ſenſibilitatem in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit ſenſibilitatem eſſe in pluribus ſpecie differentibus: reſpectus ſequẽs illã comparationẽ cõuenientiæ, vocatur genus pro formali: & natura quæ eſt in ſorte, apprehenſa & intellecta vt ſenſibilis, ſiue vt animal, vocatur genus pro materiali: & prędicatur tanquã quod, ſiue eſt prædicatũ remotũ & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorũ indiuiduis. Et ſi prædicta natura quæ eſt in ſorte, apprehẽſa & intellecta vt ſenſibilis ſiue vt animal, ſiue cõceptu generico, apprehendatur cõceptu communiori, ſcilicet vt animata præciſè, non conſiderando ſenſibilitatẽ, & cõparetur animali, plantę, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibus inferioribus: reſpectus ſequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali ſuperius ad animal. Et natura illa ſic apprehenſa vt animata præciſè, dicitur genus pro materiali. Et ſic conſequenter de ſuperioribus, ſcilicet ſi apprehendatur vt corpus, & vt ſubſtantia. Si verò apprehendatur ſub conceptu entis, erit reſpectus communitatis & ſuperioritatis, ſed non generis: cùm ens non ſit vniuocũ, ſed analogum. Prædicantur tamen ſuperiora etiã analoga, de ſuis inferioribus eſſentialiter, & in quid, eò ꝙ dicant totam naturam inferiorum abſolutè, & non per modum qualificantis ſiue adiectiuè, quemadmodum differentia, de qua dicendum eſt.

Ver. 13. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS DIFFERENTIAE.

B Natura quæ eſt in Sorte, apprehenſa vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandem naturam conſideratam vt animal, quod eſt magis commune, & poteſtatiuum, hoc eſt continens confusè & implicitè omnes ſpecies: ob quam cauſam poteſt contrahi & determinari ad quamlibet ſpeciẽ, & ad hominem per rationale. qua determinatione facta, animal cum rationali conſtituit eſſentiam & definitionem hominis, quæ eſt in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis ſpeciebus. Reſpectus, qui ſequitur illam comparationem intellectus, dicitur differẽtia ſpecifica pro formali: & natura illa quæ eſt in Sorte, ſic apprehẽſa, cõparata, & intellecta, dicitur differẽtia pro materiali. Differẽtia ſpecifica habet tres actus, hoc eſt includit tres reſpectus, qui cauſantur ex triplici cõparatione intellectus. Prima comparatio eſt rationabilitatis ad animal, quod eſt poteſtatiuũ ſiue cõmune & diuiſibile in plures ſpecies. Ad illam cõparationem ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur diuiſiuus generis, per quẽ differẽtia dicitur diuiſiua. & propter hunc actũ differentia in arbore Porphiriana ponitur à latere. Secunda comparatio eſt rationabilitatis ad hominem, cuius ſpeciem conſtituit. Quia animal per rationale contractum & determinatum cõſtituit hominem in ſpecie, & definit ipſum: Vnde dicitur ꝙ genus & differentia conſtituunt ſpeciem, non quidem ſecundum rem, ſed ſecundum modum cognoſcendi. Quia ſpecies nõ poteſt diſtinctè cognoſci ſine cognitione generis & differentiæ. Per genus cognoſcitur confusè: ſed quando generi, quod ſe habet per modũ materiæ ſeu potentiæ & communis ac confuſi, adiungitur: differentia contrahens & clarificans ipſum facit diſtinctam cognitionem ſpeciei. Et ſic rationale eſt de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non poteſt diſtinctè cognoſci ſeu intelligi homo, niſi intelligatur rationale, ſed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamen non eſt de intellectu animalis, cùm animal poſsit intelligi nõ intellecto rationali. ideo dialectici dicunt, ꝙ differentia eſt actu & intellectu in ſpecie, non in genere, licet ſit & contineatur ſub poteſtate & communitate generis implicitè. Per hũc reſpectum differentia dicitur conſtitutiua ſpeciei. Et quia per hanc conſtitutionem ſignificatur eandem naturam differentię eſſe in ſpecie, & rationabilitatis in homine identicè: ex conſequenti in omnibus in quibus eſt humana natura. Ideo ſicut ſpecies (vt homo) prædicatur de pluribus indiuiduis: ſic & rationale, differenter tamen: quia ſpecies prædicatur in quid, eo quòd dicit totam eſſentiam rei abſolutè & ſubſtantiuè: differentia verò prædicatur in quale, hoc eſt per modum qualificantis & inhærentis: quia dicit & ſignificat eandem eſſentiam adiectiuè, vt dictum eſt. Non ſequitur tamen, quod differentia ſit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod poteſt adeſſe & abeſſe præter ſubiecti corruptionem: ſed in quale eſſentiale, quia eſt eadem eſſentia differentię & ſpeciei: differentia enim dicit to-

eam & eandem eſſentiam rei, ſicut genus & ſpecies: ſed nō ſecundum eundem modum: quia genus ſi-
gnificat eam indeterminatè, communiter, & confusè, ſubſtantiuè tamen. Et ſpecies determinatè & di-
ſtinctè, & etiam ſubſtantiuè, ideo prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, cō-
trahentis, & adiacentis, licet non adiaceat. ¶ Tertia comparatio eſt, qua intellectus comparat rationa-
bilitatem ad hominem & leonem, ac etiam alias ſpecies, quæ non conueniunt cum homine, imò per
rationabilitatem differunt ab eo: reſpectus ſequens illam comparationem, dicitur reſpectus differen-
tiæ ad alias ſpecies. Et ſecundum hunc reſpectum differentia facit differre ſpeciem, quam cōſtituit ab
alus ſpeciebus. Et quia hic actus eſt principalior: ideo ab eo denominatur. Et ſicut dictum eſt de dif-
ferentia ſpecifica, ita proportionaliter dicendum eſt de differentia generica. Genus enim ſubalternū
(hoc eſt quod habet aliud genus ſupra ſe) dicitur ſpecies ſubalterna. ¶ Et quamuis genus & ſpecies fa-
ciant diuerſa prædicabilia: non tamen differentia generica & ſpecifica, eo quòd conueniant in princi-
paliori actu, qui eſt facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamēti ſubſtātiæ, in quo
ſola eſſentialia habent ordinem, ſecundum hanc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamē-
tis ſimilem coordinationem facere accipiendo terminos abſtractiuè, & comparando inferiora ad ſua
ſuperiora & eſſentialia, & econuerſo: prout in prædicamento quantitatis, accipiendo hanc lineam pro
indiuiduo, deinde lineam rectam vel circularem aut viſualem, deinde lineam abſolutè: deinde quanti-
tatem continuam, poſtremò quantitatem abſolutè, quod eſt genus generaliſſimum.

Ver. 14. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS PROPRII.

NAtura riſibilitatis quæ eſt in Sorte, apprehenſa per intellectum conceptu communi, poteſt cōpa C
rari ad hominem, à cuius principiis eſſentialibus fluit. Et ſic inuenitur in omnibus, in quibus in-
uenitur eſſentia hominis. Ad hanc comparationem ſequitur vnus reſpectus, per quem riſibilitas in cō
creto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, ſiue prædicatur de homine conuertibiliter, præ-
dicatur etiam de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo eſt riſibilis: & omne riſibile eſt ho-
mo. Omne animal rationale eſt riſibile: & econuerſo: & Sortes eſt riſibilis, talis reſpectus dicitur à dia
lecticis vniuerſale, & prædicabile proprij pro formali. Et riſibilitas ſic apprehenſa & comparata ad
principia eſſentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de
ſpecie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicendum eſt de proprio generis, vt de quā-
titate continua, quæ eſt proprium ſubſtantiæ materialis.

Ver. 15. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS ACCIDENTIS.

ACcidens ſufficienter definitum & diuiſum eſt. Sed quo ad propoſitum ſufficit, poteſt dupliciter D
conſyderari: vno modo ſecundum eius eſſentiam & in abſtracto, vt ſi conſyderetur natura albe-
dinis quæ eſt color, & paſsibilis qualitas in ordine ad inferiora vel ſuperiora. Ex tali cōſyderatione &
comparatione reſultat reſpectus, qui dicitur prædicabile generis vel ſpeciei aut differentię, & ſic con-
ſyderatur in prædicamentis accidentium. Alio modo poteſt conſyderari in ordine ad ſubiectum: &
tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis ſpeciei: & ſic dicitur accidens proprium, & in tali
fundatur prædicabile proprium. Alio modo, vt non fluit à principijs ſpeciei, neque vt proprium, ſed
vt commune, fluens à principiis indiuiduorū. Sic ergo apprehenſum & comparatum pluribus ſiue ſpe
ciebus ſiue indiuiduis, conſtituit pro formali, ſiue pro reſpectu conſequente talem comparationem,
prædicabile accidentis. Et prædicatur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differen
tiam proprij: & dicimus, homo eſt albus, equus eſt albus, & idem dicendum eſt de omnibus aliis acci-
dentibus communibus nouem prædicamētorum accidentis in ordine ad ſubſtantiam, ad quam ſolam
pertinet ſubſtare accidentibus.

Ver. 16. DE MODIS QVIBVS ACCIPITVR VNIVERSALE.

VNiuerſale & prædicabile tribus modis accipi poteſt. Primò pro materiali, & hoc dupliciter. Vno E
modo pro natura exteriori, prout apprehendi poteſt & eſſe ſub illo reſpectu, licet non ſit appre-
henſa. Et ſic illa natura dicitur vniuerſale in potentia: & ab antiquis Thomiſtis vniuerſale ante rem.
Alio modo pro illa natura prout eſt obiectiuè in intellectu, ſiue vt apprehenſa & comparata. Et ſic di-
citur vniuerſale in actu, & ab aliis vniuerſale in re: nec in hac cōſyderatione non cōſyderatur formale
niſi indirectè, eò ꝙ natura nullo modo poteſt habere rationem vniuerſalis, niſi in ordine ad talem cō-
parationē in potentia vel in actu. Et hoc ſecundo modo cōſyderatur à phyſicis & naturalibus. Secūdò
accipitur pro formali, hoc eſt pro illo reſpectu vniuerſalitatis, qui conſequitur actum intellectus cōpa
rantis eam ad ſua inferiora vel ſuperiora, vt eſt ens diſtinctum à negatione & priuatione. Et hoc mo-
do ab aliquibus dicitur vniuerſale poſt rem. Tertiò poteſt cōſyderari ꝓ aggregato ex materiali & for-
mali. Et hoc tripliciter. Primò æquè principaliter cōſyderando materiale & formale, & quando diui
duntur vel negantur adinuicē. Secundò, principaliter cōſyderando materiale, & minus principaliter
formale: tunc dicitur materiale vt eſt ſub formali: & ſic accipitur in propoſitionibus de actu exercito,
vt in hac propoſitione: Homo eſt animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum
reſpectum. & ſic cōſyderatur à metaphyſicis, qui etiam conſyderant ſecundas intentiones, minus ta-
men principaliter. Tertiò, vt principaliter cōſyderetur reſpectus, & ex cōſequenti natura in qua fun-
datur: & tunc dicitur formale, vt ſub ſe habet materiale. & hoc modo conſyderatur à dialecticis.

Ver. 17. DE PRIMIS ET SECVNDIS INTENTIONIBVS.

ET quia dialectici ſæpenumero reſpectus rationis vocant intentiones, circa quas propter varietatē F
opinionum, & diuerſitatem intellectuum, iuuenum ingenia obtunduntur: ideo quid ſit veriſimi-
lius circa illas dicendū eſt, omiſsis opinionibus & rationibus opinantium. Notandum ergo, ꝙ prima
intentio vocatur omnis conceptus realis, realiter & ſubiectiuè exiſtens in intellectu, ſiue ſit cōceptus
vltimatus,

vltimatus, siue non vltimatus, siue directus, siue reflexus. Secunda intẽtio dicitur omnis respectus, resultans ex comparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus respectus, qui sequitur primam comparationem intellectus, siue secundus, resultans ex secunda comparatione intellectus, qui potest super primum fundare secundum, tertium, & quartum, & sic cõsequenter in infinitũ syncathegoreumaticè. Omnes illi respectus (quia sunt entia rationis) dicuntur secundæ intentiones: Primæ autem intentiones sunt entia realia. Secundum hoc dicitur, quod terminus primæ intentionis. dicitur, qui significat rem vel res reales, circa quas intellectus potest intẽdere, vel eas concipere: dum tamen non accipiantur pro signis respectuũ rationis, siue secundis intentionibus: vt cùm dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales possint concipi: verùmtamen inquantum accipiuntur pro signis respectuum rationis, sortiuntur illorum naturam, & dicuntur termini secundæ intentionis. Terminus secundæ intentionis est, qui significat secundas intentiones, vel res reales, prout sunt signa respectuũ rationis siue secundarum intentionum: vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbum, & alia huiusmodi. Hæc plurimùm subseruiunt ad intelligentiam suppositionis simplicis vel materialis. Sed ad Obiectum intellectus (à quo digressi sumus) reuertamur.

Ver. 18. DE OBIECTO MOTIVO INTELLECTVS POSSIBILIS.

A QVum secundum Philosop. omnis nostra cognitio ortũ habeat à sensu: & sensus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quę ex se nullam habent actiuitatẽ, sed sunt instrumenta virtutis quidditatis substantiæ materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi species sensibiles vsque ad organa sensuum exteriorum qui transfundunt eas ad fantasiã, & per quas intellectus mediante fantasmate mouetur: consequens est ꝙ ipsa quidditas rei materialis principaliùs moueat intellectum. Et ideo obiectum intellectus non primum siue adæquatum: quia intellectus beatorum clarè videt essentiam diuinam, quæ est omnino immaterialis. Et nos etiam pro statu viæ possumus habere aliquam cognitionem, saltem abstractiuã, de deo & angelis, iuxta illud, Ro. 1. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c. Est tamen obiectum inadæquatum & in ratione motiui, vt dicit Philos. Quod intelligendum est pro statu huius viæ, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per conuersionẽ ad fantasmata. Quidditas rei materialis est natura cõpositi ex materia & forma. Quòd autem possim' habere conceptum quidditatis materialis, probatur ex Philosopho, qui dicit, ꝙ substãtia præcedit accidens cognitione, & in tertio de Anima ait, ꝙ natura lapidis est in anima. Et in primo de Anima dicit, quòd accidentia magnam partem cõferunt ad cognoscendum quod quid est. Quidam tamen exponunt prædictas authoritates de cognitione cõpleta, non autem cõfusa: quia cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, qui nõ potest præsentare nisi accidẽtia, & sic primò fantasma præsentat quidditatem accidentium: nec sequitur, quidditas mouet, ergo priùs cognoscatur, licet accidens complete absque substantia cognosci non possit. Notandum tamen, quòd idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod quid est, & definitio: abstrahitur tamen prædictus cõceptus quidditatis materialis à fantasmatibus, illustratis per virtutem intellectus agentis, vt dictum est. 1. Post. Rom. 1. 3. de Anima. 7. Meta.

Ver. 19. DE OFFICIIS INTELLECTVS POSSIBILIS.

B INtellectus possibilis habet tria officia. Primũ est, attrahere & recipere species à fantasmatibus: & secundum hoc officium dicitur intellectus passibilis, hoc est receptiuus: quia (vt dictum est) intelligere est quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc est cum specie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur possibilis & potens. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quanuis aliquæ naturæ cõtrarientur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu possibili, eò quòd non recipiuntur in eo secundum esse naturale: vt dictum est de speciebus sensibilibus albi & nigri: & ideo non corrumpũtur: quia omne quod corrumpitur, à contrario corrumpitur, vel per desitionem conseruantis, aut transmutationem subiecti, vt fantasmata. Intellectus autem est incorruptibilis, & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles. & quantùm ad hoc officium, intellectus possibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ est, quòd sit thesaurus & conseruatio specierum. Et differt à memoria sensitiua, quia illa est alligata organo corporeo, & est solùm singularium: hæc autem non est alligata organo corporeo, & est vniuersalium, nec aliquid potest ab ea elabi, sicut à sensitiua, vt dictum est. Quòd autem aliquando non recordemur eorum quæ sciuimus, prouenit propter lapsum & perditionem fantasmatum, quæ necesse est intelligentem fantasmata speculari, vt dictum est.

Ver. 20. DE TRIPLICI INTELLECTVS POSSIBILIS CONSYDERATIONE.

C INtellectus possibilis potest tripliciter cõsyderari: primò ante abstractionem specierum intelligibilium, quæ fit per virtutem intellectus agentis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondum abstraxit. Secundò, inquantum habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est habituali, siue habere habitum: & sic partim in actu, partim in potentia: in actu quidem, respectu speciei quam habet, & in potentia ad actum, siue ad consyderationem actualem.

Tertiò potest consyderari secũdũ vltimam completionem, inquantũ informatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali cõsyderatione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupãdo, illud verbum cordis euanescit, propter desitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodum actualis visio, siue species visibilis, quæ producitur ab obiecto in potentia visiua euanescit propter desitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quanuis ex potẽtia visiua & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciẽ sensibilem primò causatã

visus fertur in obiectū: non sequitur tamē quòd ex intellectu & specie sensibili habituali nō causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potētia visiua per illam speciem habet obiectum sufficiēter præsens & proportionatū, ad quod directè & immediatè potest terminari: intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam nō habet obiectū præsens proportionatū, ad quod directe & immediatè possit terminari, cùm sit vniuersalium: quia fantasma est aliquid singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habitualem, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directe & immediatè terminet actum intelligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extrà: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminum vndè traxit originem, vt suprà dictum est, c. 2. ante. §. 1.

§. 3. DE ACTIBVS INTELLECTVS POSSIBILIS.

D Intellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simpliciū apprehensio. Secūda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio.

Ver. 1. DE SIMPLICIVM APPREHENSIONE.

Cap. 2. in principio.

E Simplicium apprehēsio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abunde suprà dictum est. Quæ vocatur simplex, non ideo ꝙ res apprehēsa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, cōplectitur materiā & formā, vt dictū est: & ideo nō est simplex à parte rei repræsentatæ: sed dicitur simplex primò in essendo, quia species illa ī intellectu est simplex siue indiuisibilis & spūalis. Scd'ò, quia per eā nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in scd'a operatiōe, quæ dicitur cōpositio vel diuisio: sed solùm res intellecta cōsyderatur absolutè.

Ver. 2. DE DIVISIONE SIMPLICIS APPREHENSIONIS.

Simplex apprehensio quotuplex.

F Simplex apprehēsio est duplex: quædam est habitualis & incōpleta, quæ fit per abstractionē speciei à fantasmatibus quæ adhuc manēt in potētia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellect⁹ magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & cōpleta, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualem similitudinem vniuersalem rei intellectæ, ad quam directè & immediatè actus intelligēdi terminatur, & per quā tanquā per medium proportionatū, intellectus reflexiuè pergit & tendit ad fantasmata, & per ea ad rem [illegible]satam, & inuenit naturam intellectam esse realem, existentem in indiuiduo & singulari per fantasiam apprehēsō. & tunc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rem completè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philosopho & D. Tho. vocatur intelligentia. & pariter angeli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eò quòd semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia à potētia, sed sicut actus à potētia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturā in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediante terminatur ad illā, habet verbum cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractam, siue habitualem: & pro secundo medio, fantasma per speciem sensibilem ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictum est.

Cap. 2.

Angeli cur dicatur intelligentiæ.

Ver. 3. DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE.

G Compositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis cōpositio dicitur propositio mētalis affirmatiua: & diuisio, propositio mētalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respōdet hęc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mētalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo nō est lapis, est diuisio & propositio mentalis negatiua. Idē de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nā propositio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec cōpositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinē ad hunc actū intellectus, cuius attributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ.

Ver. 4. DE OBIECTO COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

H Compositio & Diuisio habēt pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel disconuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrum modum intelligendi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout repræsentata per hanc mentalem, homo est animal: eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus, quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligendi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictum est. Et quia per plures species repræsentāt eandem naturam, plura representare videtur. Et ideo dicitur, quòd licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spirituali: est tamē plures in repræsentando, saltem secundum nostrum modum intelligendi.

Ver. 5. DE CAVSATIONE COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

Lib. 7. p. 2. Plura simul intelligi nō possunt.

I Philosophus dicit, ꝙ intelligere vnū, scire verò multa contingit. Ex quo infert D. Tho. ꝙ intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modū plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue nō habentes ordinem ad inuicē, vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species, sic quòd species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & quòd ex illis duabus speciebus procedat vnum verbum cordis, repræsentans

distinctè

distinctè hominem & asinum:& hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnum post aliud, sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadem parte non potest colorari diuersis coloribus: sic. &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cum maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositę siue incompossibiles in hoc quòd non simul esse, quia habent repugnantiam ex parte subiecti. Species vero subordinatę, eò quòd vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secundum hoc non potest propositio mentalis habere plures partes, nisi repræsentatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philosophus dicat esse compositionem in oratione, referēdum est ad vocalem vel scriptam, sed non ad mentalem. Secundo potest intelligi quod intellectus non possit per vnam speciem communem distinctè & ita perfectè intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnum, & posteà per aliam aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiam suam (quæ infinita clarè & distinctè repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumen, perfectius tamen homine, extra diuinam essentiam non vidēt omnia simul clare & distinctè per vnam solam speciem: quia nullā habent quæ eis omnia repræsentet: sed solùm illa quæ sub vna specie continentur, in qua statim simul & clarè vident quidditatem & habitudines circunstantes essentiam & accidētia eius. Homo verò propter defectum luminis per vnam speciem communem potest quidem multa intelligere confusè & imperfectè, vt per speciem animalis potest simul intelligere hominem & equum, sed non clarè & distinctè ac æquè perfecte, sicut intelligeret si quemlibet illorum per propriam speciem contemplaretur. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendum est secundum D. Thomam, quòd ratio & causa quare Angeli (qui optimè cognoscunt compositionem & diuisionem ac discursum) non componunt nec discurrunt, est quia statim à principio sui esse habent totam suam perfectionem naturalem, & species inditas perfectè luminosas, quæ simul repræsentant quidditatem siue essentiam rei, & omnia conuenientia & disconuenientia. Homo autem statim à principio non habet totam suam perfectionem, nec species intelligibiles luminosas: imo (vt dictum est ex Philoso.) est tāquam tabula rasa in qua nihil depictum est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actum, successiuè se conuertendo ad diuersa fantasmata, quę sunt corporalia, & subiecta tempori ac successioni. Et ideo in prima apprehēsione nō statim habet perfectam rei cognitionem: sed primo apprehendit aliquid de ipsa, puta quidditatem ipsius rei, quæ est propriū & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circunstantes rei essentiam: & secundum hoc necesse est vnum apprehensum alteri attribuere: vel ab eo diuidere & separare, quod est componere & diuidere, & ex vna compositione seu diuisione ad aliam procedere, quod est discurrere. Ex præmissis clarè constat, quòd compositio seu diuisio nō est complexa ex pluribus speciebus actualibus in essendo propter repugnātiam subiecti, scilicet, intellectus, qui est simplex, & spiritualis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & complexam siue compositam in repræsentando: repræsentat enim complexionē & compositionem, quæ est in vocali & scripta. Et causatur successiuè quasi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationalis dictum est. Cùm enim propositio vocalis sit successiua, priùs causat in auditu & fantasia speciem subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et per consequens si intellectus anteà non apprehenderat speciem subiecti, apprehendit illam: & si apprehenderat, exit in actum, & facit actualem speciem siue verbum cordis illius, & postmodum successiuè excitatur ad conceptum prędicati, & ad consyderationem vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo conceptu, præcedens desinit esse propter defectum conseruantis, scilicet, applicationis intellectus ad speciem subiecti: & causatur secundus conceptus, scilicet prædicati, qui eminēter continet primū, & tertius secundum, & quartus tertium, in propositione hypothetica, sicut de anima vegetatiua, sensitiua, & rationali dictū est. Et sic species vltimò causata eminenter continet & repræsentat quicquid repræsentabant præcedentes, & si subiectum, prædicatum, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum est in ratiocinatione siue discursu & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnam speciem, scilicet vltimam, simul intelligat plura, & iudicet de pluribus, aliter tamē quàm Angelus, qui non procedit successiuè, vt dictum est.

Angeli discurrunt aut componunt.

2. de anima

Cap.1.§.1. Ver.1.

Ver. 6 DE ASSENSV ET DISSENSV.

A COmpositionem & diuisionem sequitur assensus vel dissensus. non enim idē sunt assensus & dissensus, & compositio aut diuisio. Cuius signum est, quia experimur nos habere propositionem mentalem, & non assentire, neque dissentire, sed suspendere iudicium. Videndum ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus concupiscibilis (de quibus dictum est) faciliter apparebit. Dictum est enim quod amor est complacentia appetitus in bono, & odium displicentia in malo. Sic assensus est complacētia intellectus in vero, cùm ei offertur propositio vera. Et dissensus est displicentia in falsa propositione oblata, à qua resilit, fugit, & abominatur, & arridet propositioni veræ, gaudet, & suo modo delectatur, absque tamen transmutatione corporali, quæ inuenitur in appetitu sensitiuo. Et si propositio successiuè mutetur de veritate in falsitatē, vt hæc propositio: Sortes studet, ipso à studio cessante, manente eadem propositione mentali, quamdiu studet, manet assensus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando cessat à studio, quàm primū intellectus hoc agnoscit, propositio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas propositionis oblatæ est manifesta, statim naturaliter intel-

Suprà Cap. 1.§10. ver. 2.& 5.

lectus assentit veræ, & dissentit falsæ. Sed quando est dubia, intellectus (qui est libertatis particeps, vt infrà videbitur) potest suspendere actum suum, hoc est non assentire, aut dissentire: & ne decipiatur, quamdiu permittitur à voluntate, potest ex aliis propositionibus sibi notis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurrere, & ratiocinari, & venire ad tertium actum. Notandū prætereà quòd assensus ab aliquibus dicitur iudiciū affirmatiuū, & dissensus iudicium negatiuū. Et cum iudiciū conueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis etiam contrariis, vt visus de albo & nigro: & assensus non conueniat eis, sicut nec cōpositio aut diuisio, ad quam sequitur assensus & dissensus, & non semper necessariò: consequens est, quod iudiciū est superius, & magis cōmune ad assensum & dissensum.

§ 4. DE RATIOCINATIONE.

Ratiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis præsupponens simplicium apprehensionem & compositionem ac diuisionem, quo intellectus procedit comparando vnam propositionem alteri, indagandæ veritatis causa: hic actus vocatur à dialecticis argumētatio. Et quia sunt quatuor modi argumentandi, consequens est quòd sint quatuor modi ratiocinandi. Et sic ratiocinatio & argumentatio diuidūtur in quatuor genera siue membra, scilicet, in syllogismū, demonstrationē, enthymema, & inductionem, sub qua comprehenditur exemplū. Et cùm quælibet disciplina & sciētia ex terminis & principiis suis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, physicas, & morales disciplinas versantur, & dialecticæ non dederunt operam, ex terminis propriæ disciplinæ pateat aditus argumentandi, ratiocinandi, & concludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos. B

Ver. 1. DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est ratiocinatio siue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus constituūtur duæ propositiones, quæ coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quibus admissis & cōcessis, seruatis seruandis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia propositio ex illis deducta, sequens notam illationis, necessariò est concedenda. Et sic completus syllogismus constat ex tribus terminis, & tribus propositionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, mediū, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propositionibus. Maior extremitas est terminus qui ponitur in prima propositione cum medio. Minor extremitas est terminus, qui ponitur in secunda propositione cum medio, siue sit à parte subiecti, siue à parte prædicati. Prima propositio dicitur maior, secunda minor, tertia conflata ex maiori & minori extremitatibus, sequens notam illationis, dicitur conclusio. Duæ primæ propositiones coniunctæ per coniunctionem copulatiuam præcedentes notam illationis, dicuntur antecedens. Tertia verò propositio sequens notam illationis, dicitur consequens & conclusio, consequens respectu antecedentis, hoc est præmissarum duarum propositionū coniunctarum: quæ etiam dicuntur præmissæ, eò quòd præcedunt consequens & notam illationis. Conclusio verò dicitur in ordine ad prædictas duas præmissas propositiones, apprehendendo cōiunctionem, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prædictorum poterit intueri in argumentatione sequenti: omnis homo est animal: Sortes est homo, ergo Sortes est animal. Hæc dictio animal, est medium: homo, est maior extremitas: Sortes, minor. hæc propositio, omnis homo est animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes est homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionem, & dicuntur præmissæ & antecedens, & hæc propositio, Sortes est animal, dicitur consequens & conclusio. Et hæc dictio (ergo) est nota siue signum illationis, hoc est habitudinis & dependentiæ conclusionis seu consequentis à præmissis siue antecedente, quæ quidem habitudo dicitur communiter consequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiam ex falsis infertur verum: & mala, quando ex veris infertur falsum. Dicitur etiam consequentia materialis, quando gratia terminorum tenet illatio; & formalis, quādo tenet in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Ad similem autem formam arguendi requiritur similis quantitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & quòd seruentur proprietates logicales, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentū huiusmodi habitudinis siue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima Geometriæ. Quæcūq; sunt vni & eidem eadem, illa sunt eadem inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quòd Sortes & homo sunt eadem inter se. C

Ver. 2. DE FIGVRIS SYLLOGISMORVM.

Qvia medium in quo coniungūtur maior & minor extremitas, potest diuersimodè ordinari: ideo diuersæ à dialecticis assignantur figuræ. Si medium subiiciatur in maiore, & prædicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si verò medium subiiciatur in vtraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substātia. Si verò medium prædicetur in maiori, & subiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificantur secundum diuersitatem quantitatis & qualitatis propositionum, quando scilicet ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per præpositionem vel postpositionem illarum. Et quamuis plures sint modi & figuræ inuentæ ad exercitationem iuuenum, communis tamē vsus est 4. modorum primæ figuræ, scilicet duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore & minore vniuersalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorū, scilicet Celarent, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem affirmatiuam. Et Ferio, qui vult D

vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem particularem affirmatiuã, & per consequens conclusionem negatiuam: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falsitate, certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa, saltem in pluribus: quia ex veris non nisi verũ, ex falsis quandoque verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltem formaliter, hoc est in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Quia gratia materiæ, vt in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ, bene sequitur verum & falsum. ¶ Obseruãdum est etiam quòd in omni figura & modo quod aliqua propositio sit de omni, & quod proprietates logicales seruentur: hoc est, quòd æquipoleat vni vniuersali, & quod termini teneantur æquè amplè, æquè restrictè, & eodem modo appellatæ. Et si termini in maiore vel minore supponant materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiam in aliis propositionibus, siue quòd non varietur genus suppositionis, & aliæ proprietates de quibus in libro Prio.

Ver. 3. DE DEMONSTRATIONE.

A DEmonstratio secundum ordinem terminorum & propositionum continetur sub syllogismo, tamen habet aliam & specialem considerationem circa materiam propositionum: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandum hoc nõ sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant conditiones, de quibus paulò post dicetur. Et ideo demonstratio se habet ad syllogismum per additionem, sicut homo ad animal. Vnde sequitur quòd perfecta demonstratio sit species syllogismi, quę sic definitur. Demonstratio est ratiocinatio & syllogismus procedens ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de omni, & secundum quod ipsum, ac immediatis causisque conclusionis, hoc est ad concludendum, scilicet syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratione instituto. In demonstratione assensus præmissarũ est causa immediatè agens, & necessitans intellectũ ad assentiendum conclusioni: vt in hac demonstratione, Omne animal rationale est risibile. omnis homo est animal rationale: ergo omnis homo est risibilis. Huius syllogismi duę primæ propositiones sunt verę, quia ita est sicut per eas significatur.

Ver. 4. DE NECESSITATE PROPOSITIONVM.

B SVnt etiã prædictæ duæ propositiones primæ & necessariæ, hoc est non possunt esse falsæ, sed sunt simpliciter & absolutè veræ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd necessarium simpliciter & absolutè dicitur, quod nullo modo potest non esse: licet necessarium secundum quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione non potest non esse. Et secũdum hoc Deus dicitur necessariũ simpliciter & absolutè, quia nullo modo potest non esse. Angeli etiam secundũ naturam sunt necessarij: quia secundum naturam, hoc est naturaliter, nõ possunt non esse. Corpus autem animatum & alia omnia corruptibilia, quæ secundum naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existentia, & quòd actu sint, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamen non esse simpliciter & absolutè, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquendi ista est vera, Sortes contingenter & non necessariò saluabitur. Trahendo ergo necessarium ad propositionem, illæ propositiones dicũtur simpliciter & absolutè necessariæ, quæ sunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nullóque casu aut euentu possunt esse falsæ. Et tales sunt propositiones essentiales, in quibus prædicatum est de essentia subiecti, & secundum aliquos, proprium eius 4. modo. Et si dicatur quod homo potest annihilari de potentia absoluta, & per consequens hæc propositio Homo est animal, non erit necessaria. Dicẽdum quòd verum est, si copula importet existentiam. Si verò importet solam habitudinem & conuexionem prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui à tempore) est simpliciter necessaria: quia quandocunque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philoso. dixerunt quòd propositiones essentiales & propriæ sunt æternæ veritatis, & in eis copulam absolui à tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solùm habitudinem & conuenientiam extremorum, scilicet prædicati ad subiectũ. Et sic absolutio à tempore non est propriè ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis, scilicet, præteriti, præsentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolutione.

Copulam absolui à tẽpore quid.

Ver. 5. DE PROPOSITIONIBVS PER SE.

C SVnt pariter duæ primæ propositiones prædictæ per se, & non per accidens. Ad quarũ euidentiam sciendum est quòd Philosophus ponit quatuor modos perseitatis, hoc est prædicandi de per se, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidens. Primus modus in prædicationibus affirmatiuis est, quando prędicatum est de essentia subiecti verè vel æquiualenter, vel definitio subiecti: aut quando prædicatum est definitum, & definitio est subiectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim disiunctum, est vel non est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicũtur de per se primò: quia cognitis terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes prædicationes essentiales dicuntur de per se primò, hoc est de primo modo prędicandi de per se. Secundus modus prædicandi de per se est, quando prædicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quantus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit propria passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamẽ alicuius superioris,

1. Post. Quatuor modi perseitatis.

puta ſubſtantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi per ſe eſt, quando prædicatum non eſt in alio ſicut in ſubiecto, vt prima ſubſtãtia. Vnde hæc prædicatio identica, Sortes eſt Sortes: vel, hoc eſt Sortes, demonſtrando illum, eſt de per ſe tertio modo. Quartus modus prædicandi de per ſe eſt, quando ſubiectum habet naturalem ordinem ad prædicatum, vt medicus ſanat, domificator ædificat, pictor pingit. Quia licet prędicata ſint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem, quam habet accidens ſubiecti ad prædicatum, dicuntur de per ſe. Ars enim medicinæ ordinatur ad ſanandum, & aliæ ad obiecta ſua à quibus recipiunt ſpeciem. Eſſet autem prædicatio per accidens, ſi diceretur, medicus ædificat, vel medicus cantat: quia accidit domificatori & cantori, quòd ſit medicus: quia medicina nõ ordinatur ad ædificãdum vel cantandum. Omnes aliæ prædicationes quæ non continẽtur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. ¶ Notandum tamen quod prædicatio accidentalis & per accidẽs, non ſunt omnino idem: quia in ſecundo modo prædicandi per ſe, ſunt prædicationes accidentales: & tamen non dicuntur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perſeitatis, duo primi duntaxat ſubſeruiunt demonſtrationi. Patet etiam quòd prima ex duabus prędictis propoſitionibus demõſtrationis datæ, eſt de ſecundo modo de per ſe, & ſecunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de ſecundo modo: quia (vt dictum eſt) concluſio ſequitur debiliorem partem.

Ver. 6. DE PROPOSITIONIBVS DE OMNI.

SVnt præterea duę primæ propoſitiones prędictæ demonſtrationis nõ ſolùm de Omni prioriſtico, ſed etiam de poſterioriſtico, hoc eſt ſunt vniuerſales vniuerſalitate determinata & requiſita in lib. D

Propoſitio de oĩ quid. Priorum & Poſteriorum. Vnde aduertendum quòd duobus modis propoſitio dicitur de omni, hoc eſt vniuerſalis. Primò, quando ſubiectum diſtribuitur per ſignum vniuerſale: & ſic prædicatum debet verificari de omni contento ſub ſubiecto: & talis vniuerſalitas dicitur prioriſtica, ſiue de omni prioriſtico: vt hęc propoſitio, Omnis homo eſt currens. Secundò modo, quando prędicatum verificatur de omnibus contentis ſub ſubiecto, ſiue ſubiectum diſtribuatur, ſiue non: & ſic hęc propoſitio, homo eſt animal, eſt de omni poſterioriſtico: & pariter omnes propoſitiones de per ſe 1. & 2. modis, etiã ſi nullum ſignum addatur ſubiecto, ſunt vniuerſales vniuerſalitate poſterioriſtica. Et ideo Philo. in duobus primis modis de per ſe vtuntur propoſitionibus indefinitis pro vniuerſalibus.

Ver. 7. DE PROPOSITIONIBVS SECVNDVM QVOD IPSVM.

SVnt etiam prędictæ duæ primę propoſitiones demõſtrationis datæ ſecundum quod ipſum, hoc eſt habentes prædicatũ conuertibile cũ ſubiecto. Nam animal rationale & riſibile conuertuntur: quia de quocũq; prędicatur vnum, prædicatur & reliquum. Sed hęc propoſitio, Homo eſt animal, licet ſit vera & vniuerſalis, & de omni poſterioriſtico, & de per ſe, ac neceſſaria, nõ eſt tamen ſecũdum quod ipſum: quia animal cùm prædicetur de pluribus ſpeciebus, nó conuertibiliter prædicatur de homine. E

Ver. 8. DE PROPOSITIONIBVS NOTIORIBVS.

In 1. Phy. Notiora natura. SVnt vlterius prædictæ duæ propoſitiones demonſtrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiam ſupponendum eſt quod dicit Philoſophus, quòd quędam dicuntur notiora natura, ſiue ſecundum naturam, hoc eſt ſecundum ſe. Et ſunt illa quę habent perfectiorem entitatem: & ſic Deus eſt notior omnibus creaturis. Et ideo hęc propoſitio, Deus eſt ſecundum ſe, ſiue ſecundum naturam, eſt notiſſima: quia Deus habet perfectiſsimum eſſe, poſt Deum Angeli, & poſt eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt aſtra & corpora cœleſtia: poſtmodum res corruptibiles, & inter accidentia quantitas eſt magis nota. Inter huiuſmodi autem ſpecies ſpecialiſsima eſt notior genere: quia quicquid entitatis includit genus, hoc totum includit ſpecies, & aliquid vltra: ideo ſimpliciter & ſecundum naturam eſt notior. Singulare autem licet habeat plus de entitate quàm ſpecies, non tamen dicitur notius ſimpliciter quàm ſpecies, eo quòd ſingulare nõ poteſt eſſe obiectum intellectus, vt di- F

Notiora nobis. ctum eſt. Quędam verò ſunt notiora quo ad nos. Non enim ſunt nobis eadem nota & naturæ, ſcilicet eodem modo: quia naturæ ſiue ſecũdũ naturam notiora ſunt perfectiora. Nobis autẽ primò nota ſunt confuſa magis, hoc eſt imperfectiora: eò quòd nos procedimus de imperfecto ad perfectũ: ideo magis cõmunia & confuſa ſunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dũ tamen aliquid habeant de entitate, & non ſint pura potentia, vt materia prima, vel entia rationis, quę propter imperfectionẽ entitatis ſunt difficillimę cognitionis: quia (vt habetur in 9. Meta.) vnumquodq; intantũ eſt intelligibile, inquantũ eſt actu: in aliis autẽ quæ habẽt aliquid de entitate magis cõmunia & magis cõfuſa ſunt notiora nobis. Hoc experimur etiam ſenſu: quia venientem à remotis apprehẽdimus primò quòd eſt aliquid, deinde quòd mouetur, poſtea quòd eſt animal, conſequẽter quod eſt homo, & finaliter quòd eſt Sortes. Et pueri primò vocant omnes homines patres, & mulieres matres: deinde diſcernunt. Et quia (vt dicit Philoſo.) omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, qui verſatur immediatè circa ſin-

1. Poſter. gularia: ideo ipſa ſingularia ſunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictę duæ propoſitiones ſunt priores & notiores, ac magis notæ ſecundum naturam.

Medium quid, & quotuplex. Ver. 9. DE PROPOSITIONIBVS IMMEDIATIS.

SVnt inſuper prædictæ duę primæ propoſitiones demonſtrationis prędictę immediatę. Ad quarum euidentiam ſupponendum eſt quid dicatur medium, & quotuplex ſit medium. Medium, Phyſicè loquendo, dicitur illud quod facit diſtantiam & diuiſionem inter extrema, vt aër medians inter viſibile & viſum, & ſecunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur mediũ, in quo extrema coniunguntur & conueniunt: & ſic copula poteſt dici medium in propoſitione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in ſyllogiſmo. Et quia contingit medium eſſe quantum & diuiſibile ideo duplex conſueuit poni medium, ſcilicet medium ſimpliciter & medium mediatum. Mediũ ſimpliciter dicitur medium quod eſt in extrema abſque alio medio. Et ſic in numero quinario quarta vnitas G

vnitas eſt immediata quintæ, quia nulla alia mediat: ſecunda verò & tertia ſunt mediatæ. Applicando ergo ad propoſitum, illa propoſitio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatum principium probationis, in quo extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conueniētia extremitatum inter ſe, vt in exemplo dato, animal rationale eſt medium immediatum: quia in eo conueniūt extremitates. Neque eſt aliud medium proximius, per quod poſsimus concludere quòd homo eſt riſibilis, iuxta prædictam regulam geometriæ. Et cum prædictę duæ primæ propoſitiones demonſtrationis datæ contineant illud medium immediatum, dicuntur immediatæ: & copulatiua ex illis reſultans, dicitur immediata ad hanc propoſitionem, Omnis homo eſt riſibilis: Si verò animal rationale accipiatur vt medium ad inferendū hanc, Sortes eſt riſibilis, & dicatur ſic: Omne animal rationale aſt riſibile: Sortes eſt animal rationale, ergo Sortes eſt riſibilis: hoc complexū, animal rationale, erit quidem medium, ſed nō immediatū: eò quòd ſit aliquis terminus eo immediatior, in quo extrema concluſionis coniungi poſſunt, ſcilicet hic terminus, homo, dicendo, Omnis homo eſt riſibilis, Sortes eſt homo: ergo Sortes eſt riſibilis. Et ſic dicendū eſt de ſuperioribus terminis aſcēdendo. Propoſitio igitur immmediata dicitur, qua non eſt alia prior & immediatior ad cōcludendū.

Ver. 10. DE DIVISIONE DEMONSTRATIONIS.

A DEmonſtratio primò diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur, cuius medium affirmatur de vtraque extremitate. Negatiua, quando negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale eſt riſibile: ſed nullus equus eſt animal rationale: ergo nullus equus eſt riſibilis. Demonſtratio etiam diuiditur à Philoſopho in demonſtrationem propter quid, ſiue à priori, & per cauſam, & in demonſtrationem quia eſt, ſiue à poſteriori, & per effectum. Demonſtratio propter quid, ſiue à priori, eſt argumētatio qua intellectus procedit à cognitione cauſæ notæ ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quæ non habent cauſam, ſicut Deus, non poſſunt cognoſci per demonſtrationē propter quid ſiue à priori. Et quia per quamlibet cauſam cōtingit demōſtrari: ideo ſupponendum eſt quid ſit cauſa, & quod ſint genera cauſarum. Cauſa dicitur, ad cuius eſſe ſequitur aliud ſecūdum naturam, ſcilicet effectus. Cauſarum autem alia eſt efficiens, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ ſunt intrinſecæ, ſcilicet materialis & formalis: quia ſunt de eſſentia compoſiti. Non autem cauſæ extrinſecæ, quæ ſunt efficiens & finalis. Cauſa efficiēs dicitur id, à quo eſt principiū motus & quietis. Cauſa finalis eſt, cuius gratia aliquid fit: Cauſa materialis eſt, ex qua aliquid fit cum inſit, vt ex farina & aqua fit panis. Cauſa autē formalis eſt: quę dat rei eſſe, vt anima. In exemplo autem dato fit demonſtratio per cauſam formalem. Per cauſam autem materialem poteſt ſic fieri: Omne compoſitū ex materia elementari & forma, eſt corruptibile, ſed homo eſt huiuſmodi. Igitur. &c. Per cauſam verò efficientem ſic: Omnis effectus pēdet à ſua cauſa: ſed Deus eſt cauſa omnium creaturatum, igitur omnes creaturæ pendent à Deo. Per cauſam finalem ſic: Omne intellectuale eſt beatificabile: ſed homo eſt intellectualis, igitur eſt beatificabilis. *Cauſa quid & quotuplex ſit.*

Ver. 11. DE DEMONSTRATIONE PROPTER QVID.

B DEmonſtratio propter quid & à priori eſt triplex, ſcilicet propter quid ſimpliciter: & propter quid & potior, & propter quid & potiſsima. Demonſtratio propter quid ſimpliciter eſt, quæ fit per cauſam, ſiue propinquam, ſiue remotam: vt, Quicquid reſpirat, eſt animal: ſed paries non reſpirat, ergo paries non eſt animal. manifeſtū eſt enim quòd non animal non eſt cauſa propinqua huius quod eſt non reſpirare: aliâs omnia animalia reſpirarent, quod cōſtat eſſe falſum: quia animalia carentia pulmone, non reſpirant, igitur conſequentia patet ex dictis Philoſophi, ſi negatio ſit cauſa negationis, & affirmatio erit cauſa affirmationis. Sed cauſa propinqua erit animal, non habens pulmonem & ſanguinem. Demonſtratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per cauſam propinquam, ſed non immediatam, ſiue fiat per cauſas intrinſecas, ſiue extrinſecas. Et quia cauſæ intrinſecæ ſunt potiores extrinſecis, ideo demonſtratio quæ fit per cauſam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potiſsima. Et ſic demonſtratio per cauſam remotam dicitur propter quid ſimpliciter. Demonſtratio, quæ fit per cauſam propinquam, dicitur demonſtratio propter quid & potior. Et quæ fit per cauſam immediatam, & intrinſecam, dicitur propter quid & potiſsima, in qua ſcilicet medium eſt definitio ſubiecti concluſionis.

Ver. 12. DE DEMONSTRATIONE QVIA EST.

C DEmonſtratio Quia eſt, ſiue per effectus, eſt ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionem cauſę vel cauſarum incognitarum: vt, Omne coniunctum igni, eſt calidum: ergo ignis eſt calidus. Viſus diſcernit album à nigro, ſed Sortes diſcernit album à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoſo. Deum eſſe, quia motus eſt: ſed de his amplius infrà, Notādum tamen quòd aliqua demonſtratio, Quia eſt, ſiue per effectum, procedit per effectum non cōuertibilem: quia talis effectus poteſt nobis eſſe notior quàm cauſa: vt ſic dicendo, Quicunque habet febres, habet pulſum commotum: ergo non habeo pulſum commotum, ergo non habeo febres. Quodcunque non deſiccat, non eſt ignis: ſed homo non deſiccat, ergo homo non eſt ignis. *8. Phy. Infrà, c. 19. §. 1.*

Ver. 13. DE INDVCTIONE.

D INductio eſt argumentatio procedens à ſingularibus ſufficienter enumeratis ad propoſitionem vniuerſalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & ſic de aliis. Et iſti ſunt omnes homines, ergo omnis homo currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis aſcenſus, qui eſt conſequētia formalis ad quam poteſt reduci deſcēſus: qui eſt ab vniuerſali ad ſingulares, ac etiam exemplū quod eſt in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionem. Eſt autem exemplū proceſſus à factis ſiue operationibus particularium perſonarum, ad perſuadendum ſimile: ſicut Moyſes orando pro populo, placuit iram Dei, *Exēplū qd.*

similiter Dauid,Daniel,&c. Ergo omnis qui vult placare iram Dei,debet illum orare,&c.

Ver. 14. DE ENTHYMEMATE.

Enthymema est argumentatio,qua intellectus ex vna propositione notiore & probabili quæ dicitur Antecedens,procedit ad concludendum aliam,quæ dicitur Consequens, ab illo antecedente pendens:vt cùm dicitur,Omne animal currit,ergo omne animal mouetur. Hæc dependētia prouenit ex hoc,quòd consequens virtualiter & implicite continetur in antecedente. Motus enim continetur in cursu,& sic antecedens continet virtualiter minorem.quia si negetur consequentia,subsumendum est,& omne currens mouetur,&c. Aliqui dicunt Enthymema esse syllogismum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus,qui sibi volūt omnia explicari. Qui vero ingeniosi & prouecti sunt,Enthymemate gaudent,eò quòd multa in vno respiciunt. Ideo antiqui Philosophi maximè illo vsi sunt:& dicitur communiter:Gaudent breuitate moderni. Differt autē Enthymema à syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus,vt dictum est, Enthymema verò ex vna cathegorica prægnante, hoc est continente aliam. ¶ Differt etiam ab inductione & exemplo;quia inductio & exemplum procedunt à singularibus,Enthymema verò à communibus. Conuenit autem cum syllogismo;quia tam syllogismus quàm Entymema procedunt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur contra necessariam,secundum Philosophum dicitur quæ apparet vera omnibus aut pluribus sapientibus:& cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ potest sustineri:quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quòd syllogismus & entymema procedunt ex probabilibus, differunt à demōstratione & sophismate:quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod à Philosopho dicitur Elenchus sophisticus, hoc est apparens & non existens syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus,erraticus,atque fallax,ab effectu:quia effectus & finis eius est generare lites,& errorem aut deceptionem,hoc est iudicium falsum. Procedit enim ex falsis, vel ex falso modu syllogisandi,vt in hoc sophismate,Quod ego sum,tu non es:homo ego sum,ergo homo tu non es. Et hoc contingit tripliciter:Primò,quando peccat in materia, hoc est quando antecedens vel altera eius pars est falsa:vt hic, Omne malum est fugiendum:ieiunare est malum,ergo.&c. minor est falsa, quia ieiunare est bonum. Secundò,quando peccat in forma,hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogisandi:& tamen antecedens est verum: vt hic, Omnis homo est animal,& omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus,quia medium in neutra distribuitur. Tertiò,quando peccat in vtroque, scilicet in materia & forma:vt hic animal est genus. Omnis homo est animal,ergo omnis homo est genus. Maior enim est falsa,& consequentia non valet,quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione,syllogismo & exemplo siue inductione: quia exemplum causat suspicionē:vt hic,Sortes in modico fuit malus,ergo in maiori & in aliis præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum euidentem siue scīētiam,syllogismus verò & entymema assensum opinatiuum & opinionem,sophisma verò causat errorem,siue iudicium falsum, & habitum erroneum.

Problema. Sophisma & elenchus idem sunt.

§. 5. DE CONSEQVENTIBVS RATIOCINATIONEM.

Hoc.c.§.1. Ver.6.

Actum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusionis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi: ideo diuersi assensus consequuntur. Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidētem,fidei opinatiuum,suspicatiuum, falsum,& erroneum,de quibus dicendum est. E

Ver. 1. DE ASSENSV EVIDENTI, SIVE EVIDENTIA.

Assensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunque ænigmatæ & formidine siue dubitatione de opposito,adeò clarus,quòd stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessariarum eam probantium, intellectus ex natura sua complacet & assentit:sic quòd non potest dissentire,nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis,& propositionibus per se notis,intellectis terminis,& per demonstrationē:vt stante apprehensione harum, Quodlibet est, vel nō est:&,omne totum est maius sua parte:omne animal rationale est risibile.& hoc modo assensus sapientiæ & scientiæ sunt euidentes. In hac autem euidentia sunt gradus:quia quidam assensus est magis euidens quàm alius. Et differt hæc euidentia ab euidentia sensus:quia euidentia sensus est circa particularia,& intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu,ita euidentia intellectus est nobilior & perfectior euidētia sensus:quia est sempiternorum,& eorum quæ non possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus potest decipi aut hallucinari,sicut sensus. ¶ Ex quibus patet,quòd euidentia angelorum est clarior quàm euidentia intellectus humani:& inter eos tantò clarior,quantò per clarius medium & species luminosiores. Ideo in eis non potest esse problema siue opinio circa naturalia. Nec etiā in dæmonibus, cùm in eis (secundum D. Dionylium) naturalia manserint integra, secus in gratuitis & supernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Christo:Si filius Dei es.&c.& Gabriel consuluit dominum. ¶ An autem circa supernaturalia discurrant, quidam dicunt quòd angeli beati non discurrūt:quia omnia clarè vident in verbo,vel per clarissimas reuelationes & species influxas secundum modum & conditionem suæ naturę,quæ est intelligere per simplicem apprehensionem sine discursu: quāuis possint habere admirationem vel nescientiam. Vnde de angelis inferioribus superiores interrogantibus dicit Esa. Quis est iste,qui venit de Edom,tinctis vestibus de Bosra? Dæmones verò eò quòd non habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isodorus dicit,quòd dæmones multa experimento didicerunt. Sed cognitio experimentalis est discursiua,quia ex multis memoriis fit experimentum,& ex multis experimentis fit vniuersale,vt dicitur in fine Poster. & in principio Metaph. D. Tho. tamen dicit, F

Euidentia tres gradus.

An problema sit in angelis. Matth.4. Dan.10.

Esa.63. An dæmones quodā modo discurrant.

dicit, quòd in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mentem eiusdem est, quòd sicut dæmones ci[illegible] supernaturalia non componunt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ [illegible]rum. Vnde circa supernaturalia, si non habeāt reuelationem, vel videant experimento [illegible]liqua fieri miraculose, vel opinantur, hoc est habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt.

Ver.2. DE FI[illegible] A[illegible]SENSV.

A FIdes est [illegible]nsus ce[illegible] formidine ca[illegible] supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati di[illegible] reuelantis: quam a[illegible]horitatem habet pro ob[illegible] form[illegible], & ipsa reuelata pro materiali. [illegible]t quia a[illegible]oritas & [illegible]euelatio est duplex. s. humana, & [illegible] [illegible]ides est [illegible]plex. s. humana, & di[illegible]na, q[illegible] dicitur theologa, de qua inferius cap.10. agetur. Syllogi[illegible]nus igitur & Enthymema proced[illegible] ex pr[illegible]positionibus fidei, vel altera illarũ, e[illegible]am [illegible] altera eu[illegible]den[illegible] concl[illegible]dit propositionem d[illegible] fi[illegible] vt sic argumentando, omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est r[illegible]bil[illegible]. Si ver[illegible] altera sit opinabilis vel dubia, conclusio erit dubia, cum sequatur debilior[illegible]m partem. Qu[illegible]modo autem triplex sit certitudo, & fidei maior, dicetur inferiùs c.10.§.1.ve[illegible].5. *Authoritas & fides duplex.*

Ver. 3. DE OPINIONE.

B OPinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnam partem, scilicet assensum, vel dissensum. vt assensus causatus ex hoc syllogismo, Omne currens est album: omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusionis est opinio, quia præmissæ non sunt euidentes, neque certæ certitudine fidei, sed probabiles, hoc est contingentes, quæ possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4. DE SVSPICIONE.

C SVspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alteram partem, sed non perfecta, sed aliquo modo (leuiter tamē) inclinatus, vt Sortes dicit Platonem homicidam: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius cōclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cum aliquali inclinatione ad alteram partem. Præsumptio ad suspicionē reducitur: est enim media inter opinionem, quæ est de his quæ vt in pluribus contingunt: & suspicionē, quæ est de his quæ rarò. Præsumptio verò est de his quæ vt in paucioribus contingunt.

Ver. 5. DE ERRORE ET IGNORANTIA.

D ERror est assensus quo intellectus complacet & adhæret falso, æstimato tamen vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius cōclusionis est error, quia nō est syllogismus expositorius, ad quē requiritur q aliqua præmissarū valeat vnam de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandū tamen quòd error dicitur ignorantia prauæ dispositionis. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis, quòd discrimen est inter nescientiam & ignorantiam. Nesciētia enim est negatio siue defectus scientiæ nō debitæ inesse, siue simplex carentia scientiæ, in subiecto apto nato: quia nō dicimus lapidem nescientem, sed hominem. hæc non est peccatum, nec potest esse in Deo, cum sciat omnia. Ponitur tamen à D. Dionys[illegible] in angelis, ac etiam in anima iusti, quia cum non comprehendant verbum, nesciunt omnia quæ Deus [illegible]. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia puræ negationis. Ignorantia verò priuationis est carentia scientiæ debitæ inesse, siue eorum quę quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quæ pertinent ad statum vel officium alicuius. plura enim tenetur scire episcopus, quàm agricola. Si quis enim nesciat ea quæ sunt necessaria ad salutem, est ignorans. Hæc ignorantia dicitur priuationis. Alia est ignorātia quæ dicitur prauæ dispositionis: & est error siue iudicium falsum. Aliæ diuisiones ignorantiæ, & quæ excuset à peccato, habentur inferiùs c.3.§.4.ver.3.& 4. *Ignorantia quid & quotuplex sit. c.6. Calestis hierar.*

Ver. 6. DE INTELLECTV PRACTICO ET SPECVLATIVO.

E INtellectus diuiditur in speculatiuū & practicū. Intellectus speculatiuus est, qui id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis considerationē. vnde & sciētiæ dicūtur speculatiuæ, quæ versantur circa solam considerationē veritatis, non ordinando ad operationē: vt philosophia naturalis, & scientia metph. quæ dicitur sapientia. Intellectus verò practicus est, qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationem. vnde & scientiæ practicæ dicūtur, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solùm ad fa[illegible]bilia, sed etiam ad agibilia. Et sic sciētia medicinæ & moralis dicuntur practicæ. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionē. ¶ Hæc autem diuisio non est in diuersas potētias, sed in diuersos actus: quia eadem potentia numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt fine, secūdum Philo. vnd[illegible] & [illegible] fine denominātur. V[illegible]triusq; finis est speculari & cōtemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quòd autem non [illegible]nt d[illegible]uersæ potentiæ, probatur per Philosophum, qui dicit quòd intellectus speculatiuus per extensionem fit practicus, sed vna potentia non mutatur in aliam, igitur, &c. Ratione etiam sic probatur: q[illegible]a quod accidētaliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia, non diuers[illegible]ica[illegible] p[illegible]o[illegible]iam, prout apparet in potentia visiua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia v[illegible] fertur circa omnia colorata: siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiec[illegible]um intel[illegible] [illegible]um, siue ens sub ratione veri, cui accidit quòd ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo ea[illegible] potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponēda est pluralitas sine necessitate, cum frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora. *3. de. Anima,*

¶ Nec obstat quòd obiectum intellectus speculatiui dicitur esse verum, & practici bonum, quæ differunt saltem secundum rationem, quæ sufficit ad diuersitatem potentiarum cum habitudine intrinseca diuersa. Nam intellectus habet habitudinem recipiendi in se similitudinem obiecti: & voluntas habet inclinationem ad obiectum suum absque similitudine in se recepta, præsentata tamē per intellectum: ideo distinguntur realiter, vt dictum est. Ideo per bonum & verum [illegible] us & voluntas diuersificantur. Quia verum & bonum se inuicem in[illegible] Nam verum est q[illegible] bonum, alias nō esset appetibile. Et bonum est quoddam verum, ali[illegible] inte[illegible]. S[illegible] obiectum appetitus potest esse verum, inquantum habet rationem boni, sicut cu[illegible] veritatem c[illegible]gnoscere: Ita obiectum intellectus practici potest esse bonum, inquantum habet [illegible]em veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatē cognoscit, sicut speculatiuus: sed v[illegible] agnitā ordinat ad opus, quod non facit spec[illegible]tiuus.

Ver. 7. DE RATIONE SVPERIORI ET INFERIORI.

QVum potentiæ & substantiæ aliquando à principaliori actu denominentur: Vnd[illegible] & Ang[illegible] dicuntur intelligentiæ, eò quod semper actu intelligant. Et ratiocinatio sit prin[illegible] a[illegible]us intellectus: sequitur quòd intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinando. Et quia aliquando apud sanctos doctores dicitur ratio superior, & aliquando inferior: Ideo isti termini veniut declarandi. Ad cuius euidentiam sciendū est, quòd ratio superior & ratio inferior non sunt duæ potentiæ realiter distinctæ (prout dictum est de intellectu speculatiuo & practico: sed sunt vna potentia secundū diuersos actus, quos habet circa spiritualia & æterna, ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparantur ad cognitionem nostram hoc modo: quia vnum est medium ad cognoscendum alterum. Nam secundum viam inuētionis per res corporales venimus in cognitionem æternorum. Vnde Apostolus: Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij siue resolutionis & determinationis, per æterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis potest intendere & versari circa temporalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primo circa æterna, contemplando & conspiciendo ea, & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia, & iustitia Dei: & hoc pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, consulendo rationes & regulas æternas, quæ sunt voluntas & præcepta Dei, & applicando ad temporalia, quæ occurrunt agenda, vtrum sint bene vel malè facta. Id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maximè cognosci potest: & hoc pertinet ad officium intellectus practici. Intellectus eas conspiciens, & per eas consulens, disponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio superior, quasi per superiora ratiocinans. Potest etiam intellectus circa corporalia & temporalia versari etiam dupliciter: Primò ea conspiciendo, contemplando, speculando, & in eis sistendo: quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundo, consulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quæ occurrunt agenda, scilicet, an sit bene vel malè factum etiam per cōsequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod est synderesis) & considera[illegible]mus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quod pertinet ad officium intellectus practici. Secūdum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit. & si illæ non sufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad superiorem legem, scilicet Dei præcepta aut consilia eius, quæ habent regulare & dirigere inferiorem rationem ac leges humanas. De his D. August. & D. Thomas dicunt, quòd ratio superior & inferior est eadem potentia, sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam di[illegible]sos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rationi superiori attribuitur sapientia, & inferiori scientia. Ex præmissis apparet conuenientia inter rationem superiorem & inferiorem ex vno latere, & intellectū speculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim est ex actibus reciprocis sibi inuicem & mutuo subseruientibus. Ratio enim superior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici: est enim de rationibus æternis conspiciendis in illis sistendo, vel consulendis & applicandis circa agibilia. Eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rationibus naturalibus & legibus humanis conspiciendis & contemplandis ibi sistendo: quod pertinet ad intellectum speculatiuum. & etiam consulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigenda.

¶ Notandum etiam, quòd magna & lata est differentia inter rationem superiorem & inferiorem, & portionem animæ superiorem & inferiorem. Quia ratio superior & inferior non importat nisi vnam potentiam, scilicet intellectum. Et portio superior animæ importat potētias animæ organo corporeo non alligatas, quæ sunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & significat potentias animæ, quæ sunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cum anima sensitiua aliorum animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorum passuum, & maximè ad cognoscendum quomodo Christus erat viator & comprehensor, siue viator & beatus: quia secundum portionem superiorem erat comprehensor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinā essentiam: & voluntas eius perfectissimè ea fruebatur. Sed erat viator secundum portionem inferiorem: quia vires eius inferiores, scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, sed passibiles & disposita ad tormenta, pro reparatione & redemptione naturæ humanæ suscipienda & toleranda.

Ratio superior & inferior quid.

Roma.1.

12. de Ciui. Dei.

Christus erat viator & comprehensor.

DE VOLVNTATE. CAPVT III.

Post

POst considerationem intellectus considerandum est de Voluntate. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd volútas dupliciter accipi potest: vno modo largè pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quòd equus vult c[illegible]rere vel re[illegible]alcitrare, hoc est in[illegible]atur ad currendū vel recalcitrandū. hoc modo ac[illegible]pi[illegible]do, etiam attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum v[illegible] cadere. [illegible] Christ[illegible] loquens de aëre cómoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dic[illegible]bat: Spir[illegible] vbi [illegible]rat. *Ioan. 3.* Alio [illegible]odo ac[illegible]pitur propriè, scilicet pro [illegible]c[illegible]natione & [illegible]pp[illegible]titu intellectiuo, [illegible] qu[illegible] sequitur cog[illegible]tionem in[illegible]uam: & non pro appetitu sensit[illegible]u[illegible] a[illegible] na[illegible]urali, de quibus [illegible] est. *c. 1. § 9 ver. 2. 3. & 4.* E[illegible] q[illegible]a triple[illegible] [illegible]st i[illegible]e[illegible] [illegible]licet diuinus, angelicus, & humanus: [illegible] tri[illegible]ex est v[illegible]untas, scilicet diuina, angel[illegible]ca, & [illegible]na.

§. [illegible]. DE VOLVNTATE DIVINA.

A VOluntas diuina non [illegible]ffert ab intelle[illegible]tu di[illegible]o: sicut enim Deus est suum e[illegible] & s[illegible]tia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle[illegible] & sic velle & inte[illegible] in De[illegible] sint idem re [illegible]er[illegible] sed differūt ratione, secūdum nostrū modum intel[illegible]gendi: qui talis est, quod res diuinas, quæ sunt in Deo vnitæ, intelligimus [illegible]t plures: sicut inuenimus in nobis. *c. 19. § 8. Ver. 1.* Ex quo se[illegible]quit[illegible]r, [illegible]od [illegible]tas diuina non est accidens, sicut voluntas angelica & humana. *1. q. 19.* Differt etiam volútas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitæ, creatæ, & mutabiles: volunt[illegible]s autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinseco, sicut volúta[illegible] creata, quæ secundum [illegible]hiloso. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quòd intelligere est mutari siue moueri, hoc est non esse eodem modo nunc, sicut prius. *3. de anima.* Volútas autem diuina nō habet obiectū extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quę dicitur & nominatur intellectus, eo quod cognoscit, intelligit, simul videt, & comprehendit omnia, præterita, præsentia & futura: & (vt dicit Apost.) Vocat ea quæ nō sunt, tanquam ea quæ sunt. *Rom. 4.* Quicquid enim futur[illegible] vel præteritum fuit, pro quocunq; tempore & instanti æternaliter vid[illegible]t, & voluit fieri pro t[illegible]mpore vel instanti temporis, pro quo factū [illegible]uit, aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego enim dominus, & non mutor. *Malac. 3.* Et D. Iacobus: Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sicut apud creaturas, quæ subiiciuntur tempori vel æternitati. *Iacob. 1.* Voluntas diuina naturaliter & necessario vult bonitaté & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quæ libertati complacentiæ non repugnat, secúdum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. *5. de ciu. dei.* Vnde Apostolus: Fid[illegible]lis manet, se ipsum negare non potest. *2. Tim. 2.* Alia tamen à se nō necessario, se[illegible] liberè vult. Vnde Psal. Omnia quęcunq; voluit, fecit. *Psal. 113.* In eo enim summa libertas est, [illegible]icet peccare non posit quia [illegible]vt D. Anselmus dicit) Posse peccare non est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. *Lib. de lib. arbit.* Et lic[illegible]t omnia quæ vult, voluerit ab æterno, & non posit mutari (vt dictum est) tamen ab æterno omnia l[illegible]berè voluit.

Ver. 1. DE VOLVNTATE SIGNI ET BENEPLACITI.

B VOluntas Dei licet in se non [illegible]t nisi vna, secundum tamé nostrum modum intelligédi, dicitur plures: quam doctores [illegible]heologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. *1. p. q. 19.* *Voluntas dei multiplex.* Et iterum voluntatem signi in præceptum, prohibitionem, & consilium: & voluntatem beneplaciti, in effectiuam, & permissiuá. Sicut enim ira est in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui solent [illegible]sse hominis irati, scilicet punitio. Simili modo lo[illegible]uendi, ea quę sunt signa voluntatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia voluntas (quæ inuisibilis & ignota nobis est) potest dupliciter designari. Vno modo, secundum quod proponit de agendis. Al[illegible]o modò, secundum q[illegible]od impetum facit ad opus. Vtroque modo signa voluntatis dantur in homine. Se[illegible]undum quod proponit de agendis, quantū ad fugam mali, signum est prohibitio. *Voluntas signi.* Quantum autem ad prosecutionem bo[illegible], duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarij, sine quo non potest voluntas bonum suum c[illegible]ns[illegible]qui, voluntatis signum est præceptum. Respectu autem boni vtilis, quo faci[illegible]ori & cóuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum quod voluntas impetum facit ad opus, d[illegible]plex est signum: v[illegible]um est [illegible]pressiuū eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, indicat se expresse velle. Al[illegible]ud vero signum est interpretatiuum, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod i[illegible]edire potest, interpretatiue videtur consentir[illegible] in illud. Et hoc importat nomen permissionis. Vo[illegible]tas ergo Dei, quæ vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis: quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, d[illegible]citur voluntas signi: & diuiditur [illegible]vt dictum est[illegible] in prohi[illegible]itionem, quæ est circa fugam mali necessario vitádi: & in præceptū circa bonū necessarium, & in consilium circa vtilia. De primo dicit [illegible]hristus: Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. *Ioan. 6.* & 1. Thess. 4. Ha[illegible] est volútas Dei, sanctificatio vestra, quátum ad præceptū. Quantum ad prohibitionem verò, vt abstineatis vos à fornicatione. *1. Thess. 4.* De tertio autem Apostolus, De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sim fidelis, declarando vtilitatem, & consulendo consiliū eius. *1. Cor. 7.* Voluntas beneplaciti Dei est voluntas eorū, quæ fiunt. Qui[illegible] cum ipse sit prima causa mouens, nihil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, est voluntas eorū quæ fiunt, & nō contrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. *Voluntas beneplaciti.* Voluntas eius beneplaciti permissiua, est respectu eorum quæ fiunt, quæ tamen ipse prohibuit. Et sic Deus, qui volútate signi non [illegible]lt peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapiẽtis, Quasi à facie c[illegible]lubri, fuge pęccatum) permi[illegible] tamen ea. *Eccl. 21.* E[illegible] licet Deus ad ea effe[illegible]iuè, quantum ad substantiam a[illegible] peccati concurrat, non cóc[illegible]rrit tamen ad deformitatem, propter quam actus ille dicitur peccatum: adeo peccatum non attri[illegible]u[illegible] Deo. Sicut e[illegible]im claudicatio, quantum ad substantiam motus,

attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio:sed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectæ siue defectiuæ:sic furtum, quantum ad substantiam actus, inquantum scilicet est acceptio rei, est à Deo. Sed quantum ad modum, scilicet inquantum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est à Deo, nisi permissiuè, cùm ipse prohibuerit. Sed hoc est à voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam.
Sap.8. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet voluntas Dei sit causa necessaria, non tamen imponit voluntati hominis necessitatem: disponit enim & mouet omnia suauiter, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessario, & libera libere & contingenter, sed peccatum
Differentia voluntatis signi & beneplaciti. attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. ¶ Differentia inter voluntatē Dei beneplaciti & signi est, quia voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autē signi nō semper impletur. Non enim semper implentur eius ordinationes, aut præcepta, seu consilia, sed potius fit oppositum, ipso tamen prius permittente. Ideo potest dici quod voluntas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia, scilicet vel signi vel beneplaciti. Et cùm peccator recedit à diuina voluntate signi, incidit in ordinem diuinæ voluntati beneplaciti, dum per eius iustitiam punitur. Aliqui dicunt voluntatem efficacem beneplaciti Dei semper impleri, sed non voluntatē inefficacem,
c.1.§.7. quæ est voluntas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum quod est efficax, per-
Ver.11. tinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quādo teneamur conformare voluntatem nostram vo-
Lib.2. luntati Dei, & in quo volito, infrà dicetur.

Ver. 2. DE VOLVNTATE ANTECEDENTE ET CONSEQVENTE.

Damascenus etiam diuidit voluntatem Dei in antecedentem & consequentem: nō quòd in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatum, sed secundū nostrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalibus, quòd in qualibet actione considerandum est aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiuæ intendit quòd animal perfectum producatur: sed ex parte materiæ recipientis, (quæ quandoque est indisposita) contingit quòd quandoque non producatur perfectum animal sed monstrum. Et sic dicimus quòd prima intentio naturæ est quòd animal perfectum producatur: sed quod imperfectum animal producatur, est ex secunda intentione naturæ, quæ ex quo non potest materiæ dare formam perfectionis propter suam indispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quòd vult volūtate primaria & an- C
1.Tim.2. tecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire. Sed quia aliqui suæ saluti aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectum sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus voluntate secundaria siue consequente, id quod ad suam bonitatem secundum eorum dispositionem pertinet, & eos per iustitiam damnat, & deputat ad tormenta, ad quæ per peccata sua sunt dispositi. Datur communiter alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidiæ & turbantes pacificum conuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. Augustinus prędicta verba Apostoli dicit debere intelligi vt sit distributio accommoda, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homines qui saluantur. Alij dicunt debere intelligi vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. & secundum hunc sensum Deus vult de
Super 1.ca. quolibet statu hominū aliquos saluos fieri, mares & fœminas, Iudæos & Gentiles, paruos, magnos, ac
1. Tim.2. mediocres, non tamen omnes. D. Thomas dicit quòd Deus vult omnes homines saluos fieri in vni-
& 1 p.q.19. uersali, vel absolutè, sed non secundum aliquas circunstantias in particulari. Absolutè enim bonū est
art.6.ad.1. hominem saluari: sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatum saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quo ad nos, quàm consideratio in particulari & comparata: ideo voluntas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari est consequens. dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolutè, voluntate antecedente: sed si consideret salutem suam esse in periculo submersionis, si merces non proiiciantur, non vult merces saluare. Hæc voluntas dicitur consequens. Exponit etiā de voluntate signi, scilicet quòd Deus vult omnes homines saluare voluntate signi: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatā: & omnibus proposuit salutis media, præcepta, & consilia: sed nō vult omnes saluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet quòd in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam voluntas signi cum antecedente, quia non semper implentur: quia tamē vna vel alia Dei volūtas impletur, dicimus absolutè & simpliciter voluntatem Dei semper impleri circa aliquod particulare.

§. 2. DE VOLVNTATE ANGELICA.

1.p.q.59. Voluntas Angelica est potētia naturalis ab essentia angeli fluens, qua inclinatur ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc voluntas est D creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secūda specie qualitatis: ad quam reducuntur omnes potētiæ naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima tangūtur,
1 p q 50. & concertantur in scholis: ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt. ¶ Et in primis
art.1. notandum quid sit Angelus. Secundum communiter scribentes Angelus est substantia creata imma-
Angelus definitur. terialis, siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritualis, intellectu perspicax, & volūtate pollens. Ex quo sequitur, quòd Angelus non habet nisi duas potentias naturales, scilicet intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis esse potentiam executiuam, per quam appropinquant loco, &

loco, & oper[illegible] in eo. Verùm quia illa appropinquatio & executio per applicationẽ voluntatis absq; alia potenti[illegible], frustra videretur potentia executiua ab eius vol[illegible]tate effica[illegible] poni. N[illegible] enim est al[illegible]qui[illegible] rep[illegible]gnans [illegible] sicut in animal[illegible] homine, in quibus [illegible] ind[illegible]spositiones in membr[illegible] Et q[illegible] [illegible] Angel[illegible], & [illegible], sequitur quòd ess[illegible] existentiæ eius distingui[illegible] à [illegible] quia [illegible] est [illegible] om[illegible] a[illegible]tem alia creata h[illegible]nt esse participatum & [illegible]. [illegible] Ang[illegible] [illegible], est tamen in [illegible] po[illegible] ex[illegible] & essentia, & [illegible] potent[illegible] & [illegible] [illegible]ua, non quidẽ corrup[illegible] [illegible]ecẽtiua: & habẽt su[illegible] diuersos a[illegible] & [illegible] Deus. Ex quo s[illegible], q[illegible] int[illegible]lectus & voluntas Angel[illegible] non po[illegible] [illegible] substan[illegible] d[illegible] c[illegible] n[illegible] pote[illegible] ess[illegible] immed[illegible] p[illegible] opera[illegible] [illegible] hic e[illegible] tia Angeli [illegible]cipit [illegible] & volu[illegible]tat[illegible] con[illegible] perfectione & c[illegible]on[illegible] Vnde sequitu[illegible] q[illegible] A[illegible] s[illegible]t [illegible], [illegible] quo pot[illegible] per[illegible]. Ex hoc autem quòd e[illegible]lis, hoc est n[illegible]n habeos h[illegible] ad[illegible] m[illegible]teriã, s[illegible]tur q[illegible] est capax quan[illegible]atis contin[illegible]æ, neque qu[illegible], quæ per quan[illegible] substan[illegible]: & q[illegible]od d[illegible] A[illegible]geli non possunt solo nume[illegible] [illegible] differunt ad minus [illegible]cie, c[illegible] prin[illegible]ipiu[illegible] indiuiduationi[illegible] numeralis de lege ordinata sit mat[illegible] quantitate signata, non [illegible], vt quidã dicunt, s[illegible] citra vllam authoritatem & ratione. Et D. Pa[illegible] Rom.1. ass[illegible]t nos per visibilia [illegible] cognition[illegible] [illegible]liũ peruenire, & ex consequenti in distinc[illegible]ionem eorum. Non est tamen negandũ q[illegible] in Deus posset duos angelos eiusdem speciei creare: quia tũc daret eis alia principia indiuiduationis. Sequitur etiam ex illa inmaterialitate, quod angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrins[illegible]ce & essentialiter, hoc est cõmunicare ei suũ esse existenti[illegible], & fieri vnum suppositum cum illo: & per consequens nec exercere opera vitæ sensibilis aut [illegible]ta[illegible]lis, quæ sunt videre corporaliter, audire, gustare, vel generare, & alia huiusmodi. Quãuis ex aëre aut ali[illegible] materia iam existenti possit formare corpora fantastica, quibus potest dare formam & figuram accidentalem, sed non substantialem. In quibus corporibus si[illegible] assumptis potest aliqua opera similia operibus vitæ exerc[illegible]re. Vnde Raphaël dicebat: Cum essem vobiscum per volũtatem Dei, videbar quidẽ manducare & bibere: ego autem cibo & potu inuisibili vtor. D. Tho. post D. Aug. ait quod dæmones aliquand[illegible] in corpore ass[illegible]mpto in figura fœminæ susceperũt semen à viro, quo recepto, & per accidẽtia conuenien[illegible]tia se[illegible]uata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri assumptum transfuderunt in mul[illegible]es, & se[illegible]uta fuit generatio, filij tamen non erant dæmonis, sed viri cuius semen transfusum f[illegible]t. Dici[illegible] enim idẽ Aug. Mu[illegible] se expertos vel ab expertis se audisse confirmant, Syluanos & Faunos (quos vulgus Inc[illegible]bos & subcubos vocat) improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum expetisse & peregisse concubitum. Vnde hoc negare impudentiæ videtur. Apparuerũt etiam dæmones in corporibus anima[illegible]iũ & bestiaru[illegible], quæ designant conditiones eorum e[illegible] prouidẽtia Dei, sicut angeli in forma hominũ Abrahæ, Iacob, Daniel[illegible], [illegible]sq; multis in antiquo Testamento. Et in nouo Gabriel Zachariæ, & D. Virgini, vt ha[illegible]etur Lu[illegible] 1. & Actorum 1. duo angeli in forma virorum post ascẽsionẽ domini in vestibus albis, & vt h[illegible]betur 2. Corinth. 2. ipse Satanas trãsfigurat [illegible] in an[illegible]um lucis: & (vt dicunt practici moral[illegible]) in forma [illegible]bi & san[illegible] viri ten[illegible]t Christum.

c.1.§.1. Ver. — *1.p.q.50. art.4.* — *1.p.q.51. art.1.* — *1.p.q.51. art.2. Tob.12.* — *1.de ciu. dei* — *1.p.q.51. art.3 ad 6.* — *2.Cor.11. Mat.4.*

Ver. 1. [illegible] COGNI[illegible]ION[illegible] AN[illegible]LICA.

A QVum Angeli sint immater[illegible]ales, [illegible] q[illegible] non ac[illegible]tant cognitionẽ à rebus, sicut homines, quorũ cogniti[illegible] vt di[illegible] in [illegible]imo Poster. [illegible]ortu[illegible] habet à sensu, & eam ob rem egent intellectu agente[illegible] vt dictum est. Angeli autem, quibus ab initio inditæ fuerunt species intelligibiles luminosæ, magis vniuersales, quàm sint species intelligibiles abstractæ in hominibus, nõ egent intellectu agente, sic quòd minimus Angelus naturaliter plura distinctius & clarius cognoscit per vnã speciem quàm homo [illegible]iam per plures acquisitas. Et inter angelos, superior (qui habet species vniuersaliores) plura cl[illegible] & distinctius int[illegible], quã angelus inferior per plures species minus vniuersales. Vnde [illegible] q[illegible]d ange[illegible] quantò sunt [illegible]riores, tantò pauciores habent species, per quas intelli[illegible] cõpo[illegible]ione, diuisione, & r[illegible]oc[illegible]natione. Intelligũt enim omnia creata, & veritatẽ illorum a[illegible] vt [illegible]rca naturalia errare non pos[illegible]nt sicut nec homo c[illegible]rca prima principia. ¶ Angeli licet succe[illegible] videant omnia quæ a[illegible]ebus natu[illegible]er pend[illegible]t [illegible] proprietates naturaliter fluentes, nõ tam[illegible] [illegible]oscũt futura cõtingentia, quæ a causis im[illegible]bilibus pendent: nec ea quæ pendẽt à volũtate [illegible] hominũ, vel aliorum angelor[illegible]. Licet [illegible]noscant habit[illegible]s anima[illegible], & species intelligibiles in e[illegible] q[illegible] nõ tame[illegible] cognoscunt cog[illegible]tiones cor[illegible]lium siue conceptuũ, nisi [illegible]nqu[illegible]ntum eis reuel[illegible] [illegible]rbo, vel in propria natu[illegible] p[illegible]r species influxa[illegible]: quia cognos[illegible]re talia est proprium Dei, qui [illegible] ruauit. Vnde Esaias dicebat: Annunciate q[illegible]æ ven[illegible] [illegible]t nobis in futurum: & s[illegible]emus quia [illegible] estis vos. [illegible]t Hiere. Ego dominus [illegible]crut[illegible]ns cor, & probans [illegible]ne[illegible]. Et Apost. 1. Cor. 2. [illegible] enim scit hominũ quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso. Et pariter dicendum [illegible] de die iudicij, de qua Marc. De die illa & hora nemo scit, neq[illegible] Angeli in cælo.

1.p.q.5. vsq; ad.59 c.2.§.1. — *1.p.q.55. art.3.* — *Esa.41. Hiere.17. 1.Cor.2. Mar.13.*

V[illegible]r. 2. DE MODO COGNITIONIS ANGELICAE.

B ANgelus triplici mod[illegible] dicitur res cognoscere Primo per species inditas siue infusas, prout in propri[illegible] natura cons[illegible]stunt, & hæc cognitio dicitur vespertina. Secũdò per cognitionẽ rerũ in verbo: & talis [illegible]icitur matutina. S[illegible] quia angeli duplicem habent cognitionem verbi, vnam naturalem, & aliam gl[illegible]riæ: naturalem qu[illegible]m, [illegible]ua cognoscunt verbum per eius similitudinem in eorum natura re[illegible]tem, in qua eũa reluc[illegible]t omnes creaturæ inferiores: & talis cognitio lumine gratiæ illustrata & ad verbũ siue ad laudẽ Dei re[illegible]ta, (quæ fuit in primo istãti eorũ) secũdũ D. Aug. dicitur matutina imperfectè, scilicet respectu cognitionis rerũ in propria natura siue per species inditas. In illa cognitiõe

1.p.q.58. art.6.& 1.p.q.4. art.2. ad.8 & 14. Super Gen. ad.lit.

naturali verbi in angelica natura relucentis ad verbum relata consistebat eorum bea[illegible]do natural[illegible], in qua creati sunt. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, quod Ang[illegible] in illa qu[illegible] cre[illegible]d sunt, beatitudine perseuerant, quam non natura, sed gratia p[illegible]sident. Per [illegible]nc t[illegible]n non erant beati simpliciter, cùm essent maioris perfectionis capac[illegible], & ab [illegible] poss[illegible]nt def[illegible] [illegible] quidam illorum defecerunt in secũdo instanti, in quo sistentes in illa cognitione, & [illegible] gratiæ, & eorũ cognitio dicta est nocturna: sed erant beati secundũ quid in p[illegible], prout P[illegible]losophus dicit aliquos in hac vita beatos non simpliciter, sed vt homin[illegible]. A[illegible] er[illegible] [illegible]bent verbi cognitionem, quæ dicitur Gloriæ, qua cognoscunt verbum per [illegible]ssentiam, & non p[illegible] [illegible]militudinem. Et hæc dicitur matutina, perfecta, & clarissima: & hanc non habuerunt in primo instanti, se[illegible] in secũdo post liberam electionem, postquam fuit eis communicata clara diuinæ essentiæ v[illegible]io, in qua cognouerunt clarè ipsam diuinam essentiam & suam, & res ipsas in sua natura exi[illegible]ntes. Et hæc dicitur simpliciter & absolutè, cognitio matutina. Alia vero cognitio verbi, per similitudinem verbi in sua natura relucentem, respectu cognitionis gloriæ, dicitur vespertina & obsc[illegible]ra [illegible] respectu cognitionis rerum, quas habent per species inditas, dicitur matutina. Et sic accepit D. Au[illegible]. cog[illegible] matutinam, cum explicat illud Gen. 1. Factum est vespere & mane dies vnus in p[illegible] [illegible] cr[illegible]nis rerum. Prædictæ autem tres cognitiones sunt per diuersa media sibi inuicem subor[illegible], quorum vnum perficit aliud: ideo non repugnant esse simul. Ali[illegible]s modus cogn[illegible]scendi est per reu[illegible]lationem siue illuminationem, de qua dicendum est.

1. Ethic.

Gene. 1.

Ver. 3. DE ILLVMINATIONE ANGELORVM. C

1. p. q. 106. art. 1. Diuus Dionysius. 8. cap. Cælestis Hierarchiæ dicit, quod Angeli secundæ Hierarchiæ pur[illegible]tur & illuminantur ac perficiuntur per angelos primæ: & angeli tertiæ, per angelos s[illegible]cundæ: & homines per angelos, & nõ econuerso: quia dicit hanc legem diuinitatis immobiliter firmatam, vt inferiora reducantur in Deum per superiora. Et sic inferiores angeli nunquam illuminant superiores, licet eis loquantur: sed bene à superioribus illuminantur inferiores, idque loquẽdo: & sic locutio superiorum angelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Hæc autẽ illuminatio superiorũ fiet vsq; ad diem iudicij generalis de his quæ pertinent ad dispositionem mũdi, & præcipuè ad electorum salutem. Ad quorũ euidentiam sciẽdum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud est, quàm manifestationẽ agnitæ veritatis alteri eam nõ cognoscenti tradere. Secũdũ quem modũ dicit Apost. Mihi autẽ sanctorũ minimo data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispẽsatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Illuminatio propriè dicta, est manifestatio veritatis, secũdum quod habet ordinẽ ad Deum. Et ideo dæmones superiores nõ illuminant inferiores: sed eorũ manif[illegible]statio sub locutione cõtinetur. Hæc autem illuminatio nõ fit per impreßionem alicuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, à superiore angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neq; angeli boni aut mali possunt illabi menti, hoc est immediatè aliquid causare vel imprimere intellectui aut vol[illegible]ntati, quæ mẽtis nomine comprehendũtur, neq; immediatè effectiuè mouere, sed solùm per modũ o[illegible]iecti. Fit autem hęc illuminatio dupliciter: primò per cõfortationem intellectus minoris angeli. Q[illegible]madmodũ enim virtus imperfectioris corporis confortatur ex situali propinquitate perf[illegible]ctioris, etiam si nihil reale imprimat, vnde debilis & timoratus ad præsentiam robustißimi, quem videt paratũ ad defendendũ ipsum, fortificatur, & prorumpit in audaciã, qui antea erat semidesperatus. sic virtus intellectiua inferioris angeli confortatus ex cõuersione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo cõuersionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundò fit illuminatio per modũ partitionis, quando vnus angelus manifestat alteri veritatẽ ex parte similitudinis intellectæ: quia (vt dictum est) superior angelus notitiam veritatis accipit in vniuers[illegible]i quadam conceptione: ad quam capiendam intellectus inferioris ange[illegible]i non est proportionatus neque sufficiens. sed est ei connaturale, vt magis particulariter veritatẽ ac[illegible]ipiat. Superior verò angelus veritatẽ quam vniuersaliter accipit distinguit, vt ab intellectu inferioris capi possit: & sic eam cognoscendam proponit, sicut apud nos doctores quod in summa capiunt, multipliciter di[illegible]ingunt, prouidẽtes capa[illegible]tat[illegible] aud[illegible]torum. Et hoc est quod D. Dio. dicit, vnaquæque substantia intellectualis datam sibi [illegible] di[illegible]niore [illegible]formem intelligentiã propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores sursum ductr[illegible]m anal[illegible]giã. Et hoc modo superiores angeli loquuntur inferioribus de reuelatis à Deo, vel de [illegible]uis conce[illegible]ibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, [illegible]ed non econuerso. Quòd autem angeli loquantur, attestatur D. Grego. & Apostolus, Si linguis loquar h[illegible]minum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorum ad superiores nil aliud importat, quam simplicem manifestationem conceptus intellectus aut voluntatis: quæ fit cùm inferior angelus conuertitur ad superiorem, & vult quòd superior videat aut cognoscat cogitationes & volitiones suas: quod nisi vellet, nullus quantumcunque superior angelus eas videre posset. Hoc enim est solius Dei, qui n[illegible] s[illegible]lùm [illegible]cognoscit, sed etiam aliis reuelare potest: prout faciet in die iudicij, cùm libros conscienti[illegible]um aperiet, iuxta illud, Libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his quę scripta erãt in libris. In hom[illegible]us autem clauditur mens hominis quo ad alios homines, ne videant cogitationes [illegible]riores, [illegible] impedimento. Primum est voluntatis, quo soluto angeli & sancti cognoscunt eorum c[illegible] & affectiones. Aliud impedimentum est grosities corporis: & ideo antequam homo videat conceptum vel cogitationem, non sufficit quòd ipse velit illũ cognoscere, sed oportet quòd adhi[illegible]eat aliquod sig[illegible] sensibile, vtputa vocem vel scripturã, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde D. Gregorius dicit: Alien[illegible] oculis intra secretũ mentis quasi post parietem stamus. sed cùm manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur; vt quales sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculum non

art. 3.

art. 4.

Illuminatio angelorum quid sit & quomodo fit.

Ephe. 1.

1 p. q. 109. art. 3.

c. 2. §. 2. Ver. 2.

15. c. Cælest. hierar.

2. Mora.

1. Cor. 13.

Locutio inferiorũ angelorũ ad superiores quomod. fit.

Apoc. 20.

2. Mora.

est in

est in angelis:ideo quamprimum vult quòd alius cognoscat,statim cognoscit. Et illa volútas qua vult alium scire,lingua metaphoricè dicitur,& locutio interior: ad quam quantum ad bonos vel sanctos qui semper se vident in verbo,non oportet ponere aliquod excitatiuum. Sed quia angeli in statu naturæ conditæ sibi loqui poterant,& [illegible] dæmones sibi inuicem loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum,quod non v[illegible] q[illegible] rdio [illegible] [illegible]ctus & voluntatis ad aliú. Nec est imaginandum q[illegible]onbus a[illegible],q[illegible] perti[illegible] ad exteriorem locutionem, quæ non inuenitur in angelis. Si[illegible] e[illegible] [illegible] excit[illegible]ur [illegible] h[illegible]minis: ita per conu[illegible]rsionem & ordinationem inte[illegible]tu[illegible] ange[illegible]i ad ad[illegible]rte[illegible]dum. Potest aut[illegible] loqui pl[illegible]ibus aut vni soli,prout ordinat [illegible] suum [illegible]ni vel [illegible]ribu[illegible] Et si pr[illegible]us ange[illegible], [illegible] sicut angel[illegible] pot[illegible]st [illegible] [illegible]ominem prætermi[illegible]is me[illegible]is ang[illegible] qui s[illegible]t [illegible]co, secund[illegible] D. Tho-
1.p.q.111. ar.2.ad.2.
mam.¶ Loq[illegible]am Deo no per m[illegible]statinem alicu[illegible] quod p[illegible]us esset oc[illegible] Deo ni[illegible] e[illegible] occultum sed per conue[illegible]ionem,or[illegible]inando se in D[illegible] [illegible]n quod al quid ei communicent,sicut in locutione humana doctor conuertit & ordinat se ad discipulum: s[illegible] potius vt recipiant:prout discipulus loquitur magistr[illegible] [illegible]tendo aut laudando ipsu[illegible] [illegible]t & nos (s[illegible]) tamen modo interrogando aut consulendo diuinam [illegible]untatem de agendis,vel etiam diuinam essentiam,quam apprehendunt admirando. Vnde D.Gregorius dicit quod Angeli loquútur Deo,cum per hoc quod super semetipsos respi[illegible]iunt,in motum admirationis surgunt. Vnde Zacha. respondit Deo, & dixit: Domine exercituum,vsquequo non misereb[illegible]ris Hierusalem? Zac.1.a.

Ver. 4. DE MOTV LOCALI ANGELORVM.

A EX hoc quòd angelus est immaterialis & incorporalis,sequitur quòd est indiuis[illegible]is,& quòd non occupat locum,nec potest propriè moueri motu locali,neq; esse in loco circũscriptiuè sic quòd circundetur & mensuretur superficie corporis locantis per coutactũ quantitatis,cum nõ habeat quátitatem:licet possit esse in loco per contactum virtutis,siue per operationem. Virtus enim naturalis etiam minimi angeli (s[illegible]cundum D.Aug.)tanta est quòd omnia corporalia &materialia ei obediunt ad motum localem infra sphæram actiuitatis eorum,nisi impediátur à Deo,vel superiore eorũ, sic quòd si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno loco ad aliũ: quemadmodum(vt authentic[illegible] habetur in registris D. Virginis à Laureto)transtulerunt cellam integrã, in qua conceptus fuit Christus,à Nazareth vsq; ad Illyricum,& ab Illyrico vsque ad nemus cuiusdam bonæ dominæ quæ loreta nuncupabatur,& ab illo loco ad eum in quo nunc est, cum maxima totius ecclesiæ Christianæ veneratione. Contactus virtutis angelorum in loco fit per applicationem cognitionis loci & operationis,ac efficacem voluntatem operandi. Quando angelus considerat locum & operationem,& efficaciter vult illam perficere in tali loco,virtute sua contingit locum,&dicitur esse in loco diffinitiuè,sic quòd quando est in vno,non est in alio extra sphærã suæ actiuitatis:quia infra sphæram in vna cella potest in pluribus particularibus locis operari diuersas operationes,& per consequẽs esse in diuersis locis particularibus. Nõ enim potest esse vbique, sicut Deus,qui est vbiq; per præsentiam, potentiam & essentiam quia dat c[illegible]s esse, videt omnia,& sunt illi præsentia,& ad omnia potestas eius se extendit. Est etiam in aliquibu[illegible] illorum specialius per speciales operationem. Angeli autem cùm sint fi[illegible]iti & limi[illegible]ati, non sunt vbiq; per ess[illegible]tiam: quia nul[illegible] dant [illegible]sse per se, neque per præs[illegible]ntiam: quia n[illegible] vident o[illegible] per vnam speci[illegible]q; per potentiam,quia eorum virtus & potentia non se extendit simul ad omnem locum,sed ad certam distantiam,& infra sphæram actiuitatis eoru,infra quá tamen possunt in pluribus locis particularibus operari, vt dictum est: quia hoc potest homo vna manu in vno loco,& alia in alio loco particulari:sed non in pluribus locis totalibus. Locus autem totalis angeli est,qui respondet sphæræ virtutis & actiuitatis eius: quia cùm angelus sit in loco, per hoc quòd virtus eius contingit locum per modum continentis perfectè:& non habeat nisi determinatam virtutem,& certam sphæram actiuitatis:sequitur quod non potest esse in pluribus locis totalibus: nec angelus qui mouet primum mobile,dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia non applicat immediatè virtutem suam nisi in oriente: & ideo ibi dicitur esse à Philosopho: licet virtus eius deriuetur ad alias partes,& ad alios cęlos,ac ad inferiora,sicut virtus liguli mouētis in vna parte rotam. Non possunt etiam duo angeli in eodem loco esse,nisi fortè materialiter: cùm angelus non sit in loco [illegible] per operationem,& duo angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eundẽ locum,quia vnus superflueret.¶ An autem angeli possint esse nusquam,dubium est, quia cùm angelus sit in loco per operationem & applicat[illegible]nem virtu[illegible]is circa locum,& possit ab illa cessare, videtur esse nul[illegible] hoc est, in nullo loco. Aliqui tam[illegible] probabiliter tenent oppositum,propter ornatum sediũ cæle[illegible] eis deputatarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur, cùm custodiunt homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Matt. 18. dicitur: Dico enim vobis, quòd angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Et sic quamuis possint desinere esse in locis extrinsecis,non tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornanda fuerunt deputati à principio suæ naturæ. In quibus aliter dicuntur esse, quàm in inferioribus,cùm circa ea operantur. Et sic nõ sunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si quæratur quid sit ille ornatus,cùm erimus in patria, videbimus. Quidam dicunt quòd est quædam refulgentia claritatis ex præsentia angeli acceptantis illũ locum,& sic sunt semper ibi per effectum impressum & permanentem: quia illa refulgentia semper manet,& non eorum virtus,quando operantur in alio loco:& sic quando cessant operari in aliis locis,redeunt ad illam residentiam,per quam sunt ibi definitiuè, quia nulla videtur ratio quare angeli boni sint nusquam,& deserant locum eis ordinatum. Lucifer autem cum angelis suis priuatus est illo loco,& per diuinam iustitiã deputatus in inferno,vel in aëre vsq; ad diem iudicij, & sic nec boni nec

Marginal notes: 1.p.q.52. art.1. — 3.de Tri. — Cella in qua conceptus est Christus, quomodo & quoties trãslata fuit. — Contactus virtutis angelorũ quomodo fit. — 1.p.q.52. ar.2. — Matth.18.

mali possunt esse nusquam de lege ordinata, quamuis non repugnet naturæ eorũ: cũ potuerint creari ante mundum & omnem locum, sic fuissent nusquam (hoc est in nullo loco) prout deus ante cr[illegible]tionem, qui etiam post creationem non est in loco circunscriptiue, neq; d[illegible]ue: sed per operationem tantum vbiq; : cum v[illegible]ique operetur, sed de iis vide D.Tho.quodl.[illegible]ar.3. [illegible]quia possunt applicare virtutem suam mobili in loco, & mobile corporale succes[illegible] pertransit [illegible]ur localiter moueri, pertranseundo medium, non quidem p[illegible] se, sed per [illegible]. Possunt etiã moueri de loco ad locum, non pertranseundo mediu[illegible]. quia cum sint [illegible]cationem virtutis. possunt applicar[illegible] virtutem suam vni loco, puta Tholo[illegible]: [illegible] postm[illegible] puta Romæ, non applicando virtutem locis intermediis: & sic non pertranseunt illa, sed [illegible]rpus autem non potest moueri nisi pertranseundo medium, cum hoc sit de ratione motus corporalis. [illegible]n potest etiã an[illegible]us m[illegible]ueri in instanti, quamuis pos[illegible]it esse in loc[illegible], & [illegible]perari in eo in instanti [illegible] quia i[illegible]omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numerant[illegible]r s[illegible]ũdum tempus cõtinuum vel [illegible]iscretum, in q[illegible]o constat plura instantia esse. Si angelus operatur successiue in loco, pertranseundo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore cõtinuo. Si vero angelus in vno instanti operatur in v[illegible]n[illegible] loco, & non successiue, pertransẽundo medium: & cum operatus est in illo loco, postea operetur in alio: [illegible]æ duæ operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciũt tempus di[illegible]retum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cùm iam n[illegible]n mutent locum. nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicũt ꝙ in primo, cùm incipit habere iudicium applicationis virtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam, est motus discretus, qui plurimùm distat a motu continuo.

Ver. 5. DE MENSVRA ET DVRATIONE ANGELORVM.

PRopter immaterialitatem angelus [illegible] subiicitur tempori continuo, neq; mensuratur eo, nec quo ad essent[illegible]am suam, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suam mensuratur æuitern[illegible]te: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad [illegible]uius euidentiam sciendũ est quòd tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ d[illegible]tio[illegible]: Esse æternum, Esse immateriale, siue purè spirituale creatum, & esse corporale. Æternum di[illegible]tur quod habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neq; finem. Tale esse non inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. Æternitas dicitur mensura durationis illius, non quidem realis: qui[illegible] Deus est [illegible] æternitas, & sua mensura: quia cum sit infinitus nullum extrinsecum potest [illegible]lum mensu[illegible]re. Veruntamen secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatem esse mensuram Dei: quia quemadmodum mensura est æqualis mensurato, sicut locus locato in [illegible] inferioribus: si æternitas, quæ est duratio infinita, est æqualis æterno, ꝙ est etiam infinitum: & si deus angelos creasset ab æterno, sicut poterat, eorum essentia (secundu[illegible] q[illegible]dam) fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & æuiternũ idem sunt. & dicitur Æuiternum, quia habet quidem principium, sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuò, & per consequens, nec tempori, quod est mensura motus. Æuiternitas autem est mensura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale, & corporale, & temporatum, idem sunt, & dicitur quod habet principiũ, & aliquando finem, subiicitúrq; motui. Corpora enim cælestia (quæ sunt incorruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mensura dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestum est. Hęc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mensurat ipsum intrinsecè: alia autem mensurat extrinsecè, & fundatur in quãtitate apta ad motum. Æuiternitas autem, qua mensurantur essentiæ angelorum, est subiectiuè in primo & nobilissimo angelo, quæ mensurat eum intrins[illegible]cè, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in virtute operandi, sicut t[illegible]mpu[illegible] in quant[illegible]tate apta ad motum. ¶ Continet autem hæc æuiternitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurant durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans d[illegible]scretum, de cuius ratione non est indiuisibilitas, sicut est de ratione instantis temporis: quia instans discretum [illegible]geli, licet possit solum durare per instans tem[illegible]ris, non tamen est semper necesse. quia circa [illegible]n[illegible]iectum & operationem potest quantum vult immorari: & sic mensura vnius operationis angeli q[illegible]ntumcunque duret, d[illegible]citur vnum instans, quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnd[illegible] in Dañ. dicitur quod princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus, qui in ordine ad ange[illegible]m nõ erant nisi vnum in[illegible]ns & vna operatio. Ex pluribus autem instantibus constituitur t[illegible]mpus discretũ, quo mensurantur plures operationes angelorum sibi succedentium: & quanto plures sunt operat[illegible]nes, tanto maiori tempore discreto mensurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos, mẽses, dies, & horas. Q[illegible]omodo autem [illegible]ifferat duratio vnius operationis ab alia, & quomodo vnum [illegible]stans temporis discreti est m[illegible]a[illegible]ro, & quot i[illegible]stant[illegible] siue operationes requirantur ad horam, diẽ, mensem, aut annum, nondum nobis compertum [illegible]st: ips[illegible] tamen angelis est notum & euidens. ¶ Mensura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero, qui erat primus & perfectissimus omnium angelorũ: & qui in primo instanti nobiliorem op[illegible]rationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamen illam inf[illegible]t culpa sua, hæc mensura priuatus est, & sic mensura operationis naturalis in illo angelo qui post eum nobilior remansit in cælis, est æuiternitas: quæ, vt dictũ est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extri[illegible]secè al[illegible]rum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deũ vt principium naturæ, est æuiterna, & n[illegible]nquam habebit finem, & secundum comparationem ad illã, aliæ eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur. Non enim inconuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas: nec etiam inconuenit operationem angeli esse vnam materialiter, & plures formaliter, secundum diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quę in primo instanti

Tres modi essendi.
Æternum quid sit.

Æuiternũ quid sit.

Temporatũ quid sit.

Dan.10.

B

instanti ab omnibus angelis elicita fuit, & à solis bonis liberè continuata per claram visionem, secundum instans fecit. ¶ Duratio Angelorum incepit in creatione mundi, iuxta illud Prouerb.16. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit quod cum Moyses recitans creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, per cælum intellexit naturam angelicam: & per terram naturam corporalem: nec est verisimile quod Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicam seorsum creauerit [illegible] natura an[illegible]lica [illegible] pars vniuersi, nõ fuiss[illegible]t perfecta. Nulla enim pars est perfecta, à suo toto se[illegible]antiùs con[illegible]um non sit reputandum erroneum, præcipuè propter sententiam Gr[illegible]orij [illegible] t[illegible]ta est in doct[illegible]na Christiana authoritas, vt nullus vnquam eius dictis in[illegible]m p[illegible]t, sicut nec Athanasij documentis, vt D. Hieronymus dicit, qui etiam [illegible]c mat[illegible] assentire videtur, ait enim in epistola ad Titum. Vix sex millia nostrorum peraguntur ann[illegible]rum, [illegible]uanta putas annorũ m[illegible]ia præcess[illegible]e, in quibus angeli Deo seruierunt? Fuerunt autem creati in cælo Empyreo. Vnde Damascenus dicit, Cęlum Empyreũ mox vt creatum, fuit angelis repletum.

1.p.q.61. ar.2.&.3. Super Gen. ad lit. — *Gregorii ma[illegible] doctrina au[illegible]thoritas.* — *1.p.q.61. art.4.*

Ver. 6. DE NVMERO ET MVLTI[illegible]VDINE ANGELORVM.

A Magnam esse multitudinem angelorum constat ex Daniele, vbi dicitur, Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia assistebant ei. Et ex Apocalypsi, vbi post numerata centum quadraginta quatuor millia signatorum hoc est prædestinatorum, dicitur: P[illegible] hæc vidi turbam magnã, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædestinatorum habet angelum de infimo ordine, in custodiam deputatum: imo & reprobi. Vnde sequitur quòd numerus angelorum est valde magnus, & de difficili numerabilis: numerus tamen certus, nõ est nobis reuelatus. [illegible]aniel autem scripsit numerum determinatum pro indeterminato, quemadmodum Christus, Vsque septuagesies septies, hoc est toties quoties. Vnde D. Dionysius nono cap. Cælest. Hierar. dicit: Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, infirmam & astrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedentes. ¶ Cuius ratio esse potest: quia quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata à Deo: vt patet discurrendo per singula, incipiẽdo à terra: sic quòd sphæra actiuorum & passiuorum siue corruptibilium est quid modicum respectu corporum cęlestiũ. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur angeli, excedunt secundum multitudinem quasi incomparabiliter numerum substantiarum corporalium & materialium. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionem: necesse est dicere quòd multitudo angelorum, cùm sit à Deo, sit ordinata, iuxta illud Roma.13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ideo de ordine angelorũ per hierarchias & choros dicendum est.

1.p.q.50 ar.3. — *Dan.7.* — *Apoc.7.* — *Matth.18.*

Ver. 7. DE HIERARCHIIS ET CHORIS ANGELORVM.

B Diuus Dionysius sexto cap. Cælestis Hierarchiæ, dicit angelos à principio suæ creationis fuisse ordinatos & distinctos atq; diuisos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiam in tres gradus siue choros, qui dicuntur Ordines, accipiendo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. ¶ Hierarchia secundum D. Dionysium nihil aliud est, quàm sacer principatus. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd nomen principatus (cum sit relatiuum) duo importat & includit, scilicet principem, & multitudinem sub principe. Accipiendo principatum pro principe, non est nisi vnus princeps supremus, scilicet Deus, qui est princeps non solum angelorum, sed etiam hominum, aliarumq; creaturarum. Christus etiam super omnes creaturas, in cuius femore scriptum est: Rex regũ, & Dominus dominantium, & Matth. vltimo: mihi data est omnis potestas: & quem dedit caput super omnem Ecclesiam, scilicet angelorum & hominum, triumphantem & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesiæ militanti subrogauit D. Petrum principem, & post eum successores, dicendo: Pasce oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partibus siue diœcesibus alios, in quorum locum successerunt episcopi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt discipulis, vt habetur in can. In nouo, vigesimaprima distinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatum pertinent, cùm sint ordinati sub vno principe Deo. ¶ Si verò consideremus principatũ ex parte multitudinis (secundum quòd multitudo diuersimodè ordinatur ad Deum) erunt diuersæ multitudines: & per consequens diuersi principatus, sicut sub vno rege sunt multæ prouinciæ, quæ diuersis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiunt à Deo, quàm angeli: quia homines recipiunt eas sub visibilibus similitudinibus aut sacramentis. Angeli verò in intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo omnes in hoc cõuenientes, dicuntur constituere vnam hierarchiam Ecclesiasticam, quæ dicitur Ecclesia Militans, quæ est quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar Triumphantis. Potest enim distingui in tres hierarchias: & quælibet in tres ordines, Prima hierarchia est maiorum prælatorum: & continet tres gradus, scilicet summi Pontificatus, Archiepiscopatus, & Episcopatus. Ad pontificatum summum reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores) ad Archiepiscopatum Patriarchatus, qui non solùm in vna prouincia aut regno habet iurisdictionẽ, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare verbo & exemplo per honestam & irreprehẽsibilem conuersationem. 1. Timoth.3. & arcere lupos & malos à gregibus, per censuras & pœnas Ecclesiasticas: vt Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent aliis ministrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commisione: & hæc habet diuersos gradus. Quidam eorum sunt abbates, qui ex commisione habent benedicere, & aliquãdo confirmare. Alij sunt priores & decani collegiorum. Alij verò sunt rectores siue curati. Ad hos omnes pertinet administrare sacramenta: Ad curatos reducuntur in inferioribus ordinibus constituti: quia sunt illorum ministri. Tertia Hierarchia est plebeiorum: ad quos non pertinet ministrare spiri-

1.p.q.108. — *Hierarchia quid sit.* — *Apoc.19.* — *Matth. vlt.* — *Ephes.1.* — *Ioan.21.* — *Prima hierarchia Ecclesiæ Militantis.* — *1.Cor.4.* — *Secunda hierar. Ecclesiæ Militantis.*

Tertia hierar. Ecclesia Milit. tualia sacramenta, sed solùm recipere. Et habet tres gradus, scilicet virginum, continentium, & coniugatorum. ¶ Alia est multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc est tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionysio dicuntur collocari in vestibulis Dei. *Prima hierar. Angelorũ. 7.c.Calest. hierar.* Hæc habet tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impositum ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quam patenter inferiores excitant. *Seraphim.* Secundus chorus est Cherubim, quod nomen impositum est ab excessu scientiæ. *Cherubim.* Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiose in alios effundunt. Tertius chorus dicitur Thronorum, *Throni.* & angeli huius chori habent excellentiam super inferiores in hoc quod possunt immediate in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc commune est omnibus hierarchiis, quod excellentia inferioris continetur sub superiori, & est minor: & non econuerso. ¶ Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorum qui recipiũt illuminationes siue reuelationes diuinorũ non immediate à Deo, sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundunt in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminantur à Seraphim, & illuminant angelos primi ordinis tertiæ hierarchiæ. Et angeli secundi ordinis à Cherubim: & illuminãt angelos secundi ordinis tertiæ hierarchiæ, & angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis: & illuminant angelos tertij ordinis tertiæ hierarchiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondent angelis secundæ, qui eis subordinantur: & ordines secundæ ordinibus tertiæ. Hæc secunda hierarchia habet tres choros siue ordines. *Dominationes.* Primus est Dominationum: & angeli huius chori habent præcipere de agendis. Domini enim est præcipere. *Potestates.* Secundus chorus est Potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandam designat, secundum illud Apostoli. *Roma.13.* Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. *Principatꝰ.* Tertius chorus dicitur Principatuum. Principari verò (vt D. Grego. dicit) est inter reliquos priorem existere. Et sic illi dicuntur principari, qui quasi primi sunt in executione eorum quæ imperantur. *9.c.Calest. hierar.* Et ideo D. Diony. dicit ꝙ nomen principatuum significat ductum cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes propriè vocãtur, iuxta illud Psal. *Psal.67.* Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. ¶ Tertia hierarchia est inferiorum angelorum, qui illuminantur à suis superioribus: & non illuminant alios angelos, licet illuminent homines. De hac enim hierarchia mittuntur à Deo in hunc mundum, ad salutem hominum. Et licet Apostolus dicat, ꝙ omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis: *Heb.1.* veruntamen non immediate, sed mediãtibus angelis tertiæ hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos secũdæ hierarchiæ, & ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibenda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. *Ordo Virtutum.* Ex quorum nominibus aliqua executio datur intelligi, vt nominibus quinque inferiorum, & non quatuor superiorum. *9.c.Calest. hierar.* Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui importat quẽdam excessum fortitudinis. Vnde D. Dionysius dicit, quod nomen virtutis significat quandam virilẽ & inconcussam fortitudinem. Primò quidem ad operationes diuinas conuenientes. Secundò ad suscipiendum diuina, & significat quòd sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quæ ad eos pertinent: & per hos fiunt curationes. *Archangelorum ordo. Dan.10.* Secundus chorus est Archangelorum, qui dicuntur principes inferiorũ angelorum, secundum D. Grego. quasi magna annunciantes. *Angeli qui dicuntur.* Huiusmodi præsident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaële & principe Persarum. Tertius chorus est eorum, qui retinẽt nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuncius. Et quia omnes cælestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiam supra communem manifestationem, à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationem: & ideo à simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (vt D. Dionysius dicit). *c.c.Calest. hierar.* Vel potest dici infimus, quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum D. Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur esse minimum in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ver. 8. DE ORDINE DAEMONVM.

1.p.q.109. ORdo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. C Gratia autem habet duplicem statum, scilicet imperfectũ, qui est status merendi: & statum perfectum, qui est gratiæ cõsummatæ & gloriæ perfectæ. Si cõsiderentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic dæmones neq; sunt in ordinibus angelicis, neq; vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic dæmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt & eiecti sunt, vt habetur Esa.14. & Apoc.12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia nõ amiserunt (vt D. Diony. dicit) Ex quo sequitur ꝙ inter eos est prælatio. Vnde Glos.1. Cor.15. dicit: Quandiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & dæmones dæmonibus præsunt, & actiones inferiorum actionibus superiorum subiiciuntur, sic ꝙ quando superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco, (quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui) inferior dæmon ex naturali

naturali inclinatione [illegible]q; tamē aliquo influxu in eo producto) nec [illegible]tur operari circa illum locū tantū, quantum super[illegible]ri dæmoni placuerit. & ibi dicuntur sic alligari, ꝙ ad alium locum diuertere non possunt. Difficultas est an post iudicium maneat tal[illegible] ordo. Resoluti[illegible] est: quod in angelis bonis manet secūdum [illegible]radum natura & gratię ac gloriæ, cū naturæ non corrū[illegible]tur, & grati[illegible] & gloria absq; peccato n[illegible]n auferantur [illegible] eorum [illegible]um, quod [illegible]st perducere [illegible]iquos ad finem, cessabit. In malis [illegible]ro ordo nat[illegible] [illegible]nde[illegible]ebiis, manebit. Ne[illegible] obstat i[illegible]ud quod [illegible]itur Iob 10. Dimitte me vt plangam paulu[illegible]m [illegible] an[illegible]quam vadam &c Sequitur vbi n[illegible]ulus e[illegible] ordo &c. Quia non intelligitur de ord[illegible]n[illegible] [illegible]tura: a[illegible] d[illegible]m[illegible], [illegible] de ord[illegible]e tranquil[illegible], vt D. Aug. ait lib. 19. de C[illegible]it. de[illegible].13.[illegible] t[illegible] inter [illegible]rd[illegible]t, & non obediant ex amicitia [illegible]e nequitia tamen ad damnandos homines [illegible]or[illegible]t, & e[illegible] [illegible]æ il[illegible]rum [illegible]e[illegible]cessantur obedire, & in loco manere. Vnd[illegible] [illegible]xpe[illegible], ꝙ al[illegible] al[illegible]r annu[illegible] & c[illegible]sūeuerunt vocari Spiritus Familiares: quia [illegible] [illegible]st[illegible]unt, vt ta[illegible] de[illegible]p[illegible]t, & [illegible] multos deceperut. Q[illegible]e ꝓhibitum est [illegible]o a[illegible] Apost[illegible]: Q[illegible]æ [illegible] cum in[illegible]e. Nō solùm quia [illegible]mici sunt C[illegible], sed [illegible]tiam propter pe[illegible] [illegible]sit, [illegible]m D. Aug. & habeat mille nocendi modos, & circumeat quærens quem d[illegible]. [illegible] habere fa[illegible] cum eo, est peccatum [illegible] ꝙ nec etiam veritat[illegible]m ab eo req[illegible]re d[illegible]bemu[illegible], [illegible] D. Chry so. dici[illegible]. Vnde & Dominus eū v[illegible] confitentem de sua deitat[illegible], obmut[illegible]scere f[illegible]. Nec est d[illegible]aboli verbo c[illegible]edendum: quia mendax est, & pater ei[illegible] I[illegible]h.8. Et De[illegible]t[illegible].18. Caue, &[illegible]. E[illegible] q[illegible] a[illegible]q[illegible] sancti fecerunt [illegible] à dæmonibus de[illegible]rri vt D. Illidius episcopus B[illegible]untinu[illegible] hoc fecerunt ex speci[illegible]li reuelatione & inspiratione Spiritus S[illegible]n[illegible]i, licet secundum potestat[illegible]m a Christ[illegible] datam, possimu[illegible] [illegible]perare vt exeant, & ne noceāt, vt amplius dicetur infra c[illegible].5.§.5.[illegible]er.1[illegible]. E[illegible] quia ordo prælati[illegible] [illegible]patur à creaturis secūdum ꝙ Deo magis appropinquant: & [illegible]ng[illegible]i beati maximè appropinque[illegible] [illegible]quitur ꝙ minimus angelus beatus habet præl[illegible]tionem super omne[illegible] d[illegible]emone[illegible]. Vnde legimus ꝙ Raphae[illegible] re[illegible]auit Asmodeum in deserto superiori[illegible] Ægypti. Cum autem humanitas Christi magis appr[illegible]pinque[illegible] per vnionem hypostaticam, quam ang[illegible]li: cōsequēs est quod præsit omnibus creaturis, & omnibus posit [illegible]uperare. Vnde dicebat: Data est mihi omnis potestas. Et Apostolus dicit, Deum dedisse ipsum caput super omnē Ecclesiam.

2.C[illegible].6. Pe.5. Ma[illegible]. Luc.4. Ioan.8. Deute.18. Tob.8. Matth.vlt.

Ver. 9. DE ACTIONE ANGELORVM IN CREATVRIS.

A QVum secundum D. Aug. omnia corpora regantur & disponantur per spiritum & creaturam inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere præsidentiam super ea. Considerandum tamen est quam præsidentiam habeant. Et resolutio est, ꝙ nō possunt educere formas substantiales à materia, nisi fortè applicando actiua passiuis, prout legimus factum à Magis Pharaonis, qui per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam, conuerterunt subitò virgas in dracones. Habent tamen præsidentiam & dominium super omnia corporalia quantum ad motum localem, infra tamen sphæram actiuitatis suæ, quantum Deus permittit. Doctores sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse præpositas. D. Aug. dicit, ꝙ vnaquæq; res visibilis in hoc mūdo habet angelicam potestatem sibi præpositam. Et Damascenus dicit, ꝙ diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quæ præerant terrestri ordini. Et Origenes super illud Num. 22. Cùm vidisset asina Balaam, dicit ꝙ opus est mundo angelis, qui præsint super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorū, & plantarū, & cæterarū rerum incremētis. Ordo enim diuinæ sapientię diuersis rebus diuersos rectores præposuit. Nec tame[illegible] sequitur [illegible] [illegible]int plures ordines angelorū q̄ nouē: quia ordines distinguuntur secundū gen[illegible]ralia officia. D. Tho. dicit quòd diuersis speciebus rerum diuersi angeli præficiuntur, ne tota species pereat: vnde per angelos custodes aliqua animalia deducta fuerūt ad Noë tempore diluuij.

3. de Trin. 1.p.q.110. Exod.7. In lib.83.q. 1.p.q.111. ar.2.

Ver. 10. DE ACTIONE ANGELORVM IN HOMINES.

B ANgeli boni possunt illuminare homines. Hæc tamen illuminatio non fit eodem modo, sicut illuminatio inferiorum angelorum à superioribus: quia intellectus hominis nudam veritatem capere non potest, sicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem sub similitudinibus sensibilium, secundum illud D. Dio. ꝙ impossibile est nobis (secundum. s. cōmunem naturæ ordinatum cursum) aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circunuelatū. Confortatur etiam intellectus humanus agens per assistentiam angeli. Ex quo sequitur primò, ꝙ angelus tam bonus quā malus, virtute suæ naturæ potest immutare imaginationem hominis: cùm natura corporalis obediat eis ad motum localem. Et quandoq; in imaginaria visione angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per huiusmodi similitudines significatur. Quādoq; verò per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed ꝓuenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparēt: sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc ꝙ multa turbis in parabolis proposuit, quæ non exposuit eis. Sequitur secundò ꝙ etiam angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecè & intrinsecè. Extrinsecè quidem, aliquid sensibile à natura formatum opponendo. Intrinsecè verò, aliquod de nouo formādo: sicut facit dum corpus assumit. Quod quando fit à dæmonibus, qui intendūt decipere, dicitur illusio siue hallucinatio. Cum verò fit à bonis non est illusio: quia fit ad aliquid significandum, vt dictum est. Non possunt tamen neq; boni neq; mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cùm motus voluntatis nil aliud sit, ꝗ inclinatio eius in rem volitam: sed solius Dei est immutare volūtatem, quæ est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturę non est nisi ab eo qui dedit naturā: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis non est nisi ab eo qui dedit voluntatem. Sic enim mouere voluntatem est immediatè operari in ea, quod est illabi, quod soli Deo conuenit. Neque etiam possunt ab

1.p.q.111. art.1. art.1. art.4. art.2. Illabi anime quid sit.

exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni: & ideo qui præsentat ei bonum, dicitur eam mouere, sed non efficaciter, hoc est necessariò, hoc enim solius Dei est: sed possunt solum per modum persuadentis concitando passiones circa appetitum sensitiuum: quia (vt videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angeli præsentando bonum, & immutando imaginationem siue fantasiam, & excitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia voluntas semper manet libera ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiuè se habendum, in quo casu semper paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

Ver. 21. DE CVSTODIA BONORVM ANGELORVM.

1.p.q.113. art.2. Matt.18. Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cum ait: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis, & Christus, Angeli eorum, &c. Licet autem vnus angelus sufficiat ad custodiam vnius hominis, inquantum singularis persona: inquantum tamen est pars collegij, communitatis, aut regni, custoditur non solum ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiã ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiam collegij, cõmunitatis, & regni. *Psal.90. art.9. Matt.4.* Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur, ꝙ Christus non habuit angelos ad custodiam deputatos, cùm esset comprehensor: licet legamus ꝙ angeli ministrarẽt ei, non ministerio custodiæ, sed obedientię, tanquã subditi. Præsciti autem non priuantur hac custodia, neq; etiã Antichristus. Sicut etiam non priuantur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuantur exteriori auxilio toti naturæ humanæ concesso. s. custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc ꝙ vitam æternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, ꝙ ab aliquibus malis retrahuntur, quibus & sibiipsis & aliis nocerent. *8.art.7.* Nam etiam dæmones arcentur per bonos angelos ne noceant quantũ volunt. ¶ Angeli custodes non dolent nec tristantur de peccatis, neq; de pœnis eorum quos custodiunt, cùm tristitia non sit nisi de his quæ contrariantur voluntati, secundum D. August. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cum eorum voluntas totaliter inhæreat ordini diuinæ iustitiæ & prouidentię, à qua nulla creatura subtrahi potest. *3.Ethi.* Et ideo simpliciter loquendo, nihil fit in mundo contra voluntatem beatorum: quia (vt Philos. dicit) illud dicitur simpliciter voluntarium, quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur consideratis omnibus quæ circumstant, quãuis vnum solum consideratum, non esset volitum, vt infrà dicetur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiunt: considerata tamen ratione diuinæ prouidentiæ & iustitiæ id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic nõ tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa.33. *Esa.33.* Angeli pacis amarè flebunt. quia illud verbum potest intelligi de nũtiis Ezechiæ, qui fleuerunt propter verba Rapsacis: vt habetur Esa.37. & hoc secundum literalem sensum. Secundum verò sensum allegoricum, Angeli pacis, sunt Apostoli & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si verò secundum sensum anagogicum exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designandum ꝙ angeli volunt in vniuersali hominum salutem. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cùm ergo se conformẽt ordini diuinæ iustitiæ, peccata eorũ quos custodiunt, non debent attribui negligentiæ angelorum, sed malitiæ hominum, qui sicut recedunt à *ar.5.ad.1.* naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorũ. Deputantur angeli custodes (secundũ D. Hier.) à natiuitate. Ait enim exponens illud Matth.18. Angeli eorum, &c. Magna est dignitas animarum, vt vnaquęq; ab ortu natiuitatis suę habeat angelum in sui custodiam deputatum: quia cum paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandam colligationem sicut fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabile est ꝙ angelus qui datus est in custodiam matri, custodiat paruulum existentem in vtero: sicut qui custodit arborem, custodit fructum: sed cùm separatur à ma- *art.6.* tre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorum, qui nunquam derelinquit illum, saltem totaliter, sicut nec diuina prouidentia, cuius executio fit per custodiam: quanuis permittat eum pati aliquem defectum culpæ vel pœnæ, secundum ordinem diuinorum iudiciorum. Et secũdum hoc dicitur Hiere.51. Curauimus Babylonem, & non est curata: derelinquamus eam. Et Esa. 5. *Psal.21.* Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. Glo. exponit de custodia angelorum. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Nõ oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorum custodia, vt quando dormiunt, & quando nullum est impedimentum: sed cùm opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Matth. 18. Dico vobis, quòd angeli eorum in cælis semper vidẽt faciem patris mei, qui in cælis est. ¶ Non quidẽ quod semper sint in cælo diffinitiue, sed solùm vbi operantur; tamen sunt semper in cælo per effectum siue ornatum, qui (vt dictum est) quandam refulgentiam ex ipsis in sedibus deputatis resultantem importat, vel etiam per habitudinem ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habent ius, & nunquã illo iure priuantur. C

Ver. 12. DE ANGELORVM BONORVM PVGNA.

Apoc.12. Angelos bonos pugnasse cum dæmonibus, & eos eiecisse de cęlo constat ex Apoca. vbi dicitur, Factũ est prælium magnum in cęlo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola voluntate, quę fuit in Lucifero & aliis dęmonibus adeò debilitata, ꝙ angeli inferiores virtute gratię, quam habuerunt ex fide & merito passionis Christi pręuisę (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eiicere superiores: imò vnus solus & minimus angelus in gratia constitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiã consummatam naturę illorum data est maior prælatio & prędidentia, q̃ esset pręsidentia & prælatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes dęmones, qui voluntatem contrariam D

trariam manendi in cælo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, propter voluntatem realem manendi: & boni, propter realem voluntatem contrariam eiiciendi eos: & ideo mali ce[illegible] sicut plumbum in aquis vehementibus, nec potuerunt ibi manere stante præcepto & volitione efficaci bonorum, quæ realiter necessitabat eos, sicut dictum fuit de voluntate superiorum dæm[illegible]um in ordine ad inferiores. ¶ Inter bonos etiam angelos fuisse pugnam constat. legimus enim Gabrielem dixisse Danieli: Princeps Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem princeps Persarum erat bonus angelus, ad custodiam regni Persarum deputatus: qui secundum D. Hieronymum se opposuit liberationi Israëlitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele præsentante preces eius Deo. Hæc autem resistentia siue oppositio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonum Iudæos in Persidem ductos, ad peccandum induxerat: per quod impedimentum præstabatur orationi Danielis pro eodem populo depræcantis. Sed secundum D. Gregorium 17. Mora. Princeps regni Persarum bonus angelus fuit ad custodiam illi deputatus: qui videns Persas exemplo & conuersatione Iudæorum proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudæorum vellet, ignorabant: ideo necesse habebant super his diuinam prouidentiam consulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis & sibi repugnantibus diuinam consulebant voluntatem, sibi inuicem resistere dicebantur, non quòd fuerint voluntates eorum contrariæ formaliter, cùm omnes in hoc concordarent, vt diuina sententia impleretur: sed quia ea de quibus consulebant, erant repugnantia. Dæmones autem quamuis concordent ad tentandum & seducendum homines, in aliis tamen discordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cùm sint in summa tristitia, in qua (Deo non concurrente) non sunt alicuius gaudij capaces nec participes.

1.p.q.113. art.8. Dan.10.

A Ver. 13. DE IMPVGNATIONE DAEMONVM.

PVgnam esse inter Dæmones siue diabolos & homines, ostendit Apostolus Ephes. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Quæ verba non debent intelligi simpliciter & absolutè, sed vt non sit nobis duntaxat colluctatio aduersus carnem & sangninem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitiuum solùm: quia certum est nos habere colluctatiunem contra carnem & sanguinem, cùm Apost. dicat: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & Ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia: ideo dictum Apost. non debet intelligi exclusiuè, vel principaliter quia actiones instrumentorum attribuuntur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quòd Apost. dicit: Non est volentis, neq; currentis scilicet principaliter, sed miserentis Dei. Sic cùm dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eò ꝙ omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quòd etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia hujusmodi, circa quæ multæ inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maximè supposita corruptione naturæ. Indirectè tamen & occasionaliter dici potest ꝙ omnia peccata procedunt à diabolo, eò quòd fuit causa peccati primorum parentum. Ad huuc sensum dicit D. Dionysius, quòd multitudo omnium dæmonum est causa omnium malorum sibi & aliis scilicet directè vel indirectè. Et Damascenus dicit ꝙ omnis malitia & immunditia à diabolo excogitatæ sunt. Apost. tamen solùm nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quamuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eò ꝙ nomina aliorum ordinum important ordinem ad Deum, vt Seraphin, Cherubin, Throni: vel important seruitium seu ministerium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo hæc, Principatus & Potestates, important aliquid cōmune bonis & malis, quia mali sunt magni & potentes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, hoc est peccatorum. Ad ostendendum tamen ꝙ non solùm principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiæ, propter eorum astutiam: quia quantò spiritus sunt altiores secundū naturam, quādo cōuertuntur ad malum, tantò sunt peiores & nequiores. Vnde Philos. dicit ꝙ homo malus est pessimus animaliū. Ideo dicit, spiritualia nequitiæ, quia nequissimi sunt. Addit etiam, in cælestibus, duplici de causa. Primò, ad ostendendū ꝙ pro spiritualibus est ista pugna. Secūdò ad ostendendum eorum cōmoditatem super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & dæmones tentantes in alto, quia in aëre caliginoso, qui dicitur cælum. Vnde Christus, Volucres cæli comederūt illud scilicet semen. Et exponitur de diabolis & dęmonibus, qui ex diuina permissione remanserunt in aëre ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen non minuitur pœna eorum: quia quocunq; pergant, semper portant secum infernum, hoc est inferni tormenta. Illi autem qui sunt in inferno retrusi, non tentant nos. Et quamuis sit inæqualitas in pugna quantū ad naturam, quia dæmones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. primò quidem & principaliter per auxilium gratiæ. Secundo per custodiam angelorum. Vnde Helisęus dixit ad ministrum suum: Noli timere, plures enim nobiscum sunt, q̃ cum illis. Nec tentandum mittuntur à Deo, cùm Deus intentor sit malorū: ipse enim neminē tentat, vt dicitur Iac.1. Sed dæmones ex malitia sua assumpserūt officiū tentandi. Vnde Apost. Ne fortè tentet vos is qui tentat. vbi glossa: hoc est diabolus, cuius officiū est tentare. Pręcipitare autem ad peccatū non potest, nec Deus permit-

1.p.q.114. D.Tho. ad 6. Eph. ca. Gala.4. Rom.9. 4. ca. de di. no. Luc.8. 1.p.q.114. art.1. ad.3. 4.Reg.6. 1. Thessa.3.

tit : quia cum dederit liberum arbitrium permittere præcipitationem & coactionem,repugnat Deo,
qui tamen aliquando tentare dicitur , vt sciat , eo modo loquendi quo dicitur scire , eò quòd faciat
alios scire. Vnde Deuteron. 13. Tentat vos dominus Deus vester , vt palàm fiat vtrum diligatis eum.
Tentationes dei non dicuntur proprie tentationes:quia non fiunt ad inducendum ad malum finem,
sicut demonum,sed tentat Deus propter quatuor. Primò propter eruditionem. Vnde Eccl. 24. Qui
nõ est tẽtatus quid scit?qualia scit? pauca cognoscit. In huius figura,iudicũ.3.has gẽtes relinquit deus,
vt in his erudiret Israelem. Secundo ad humilitatem.2,Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationũ mea-
rum extollat me &c. Tertio ad purgationem reatus pœnæ. Vnde D. Greg. Mala quæ patimur pecca-
ta nostra meruere. Et Sap. 4. Tanquam aurum in fornace probauit illos. Quarto ad multiplicatio-
nem bonorum,& ad maiorem consolationem. Vnde Greg. Multum adiicit virtus lacessita. Iob mul-
tipliciter tentato adaucta sunt ei duplicia. Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui post tempesta-
tem tranquillum facis. Et D. Hierounymus ad Eustochium:vt mihi testis est Deus post multas la-
chrymas nonnunquam videbar interesse agminibus angelorum. ¶ Ex præmissis sequitur, quod licet
Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suæ det angelum ad custodiam deputatum : non tamen de-
putat angelum malum ad tentandum, quanuis aliquando mittat ad puniendum. Missi tamen ad pu-
niendum tentant : & alia intentione puniunt , quàm mittantur : nam ipsi puniunt ex odio , vel inui-
dia : sed mittuntur à Deo propter eius iustitiam. Remedia contra tentationes diaboli præcipua sunt
tria generalia. Primum est præcisio causarum & occasionum. Quia vt dicit Philosop. Manente cau-
sa manet effectus. Secundum est humilitas , vt quamprimum aliquis sentit se tentari consideret ori-
ginem suam & beneficia , dei scilicet redemptionis , & vitam æternam , quam præparauit seruanti-
bus mandata sua. Consideret pariter illud Apostoli. Hebr.10. Horrendum est incidere in manum
dei viuentis ac inferni tormenta &c. Habebit occasionem custodiendi mandata dei & se humilian-
di , quod si fecerit,præseruabit eum Deus à tentatione. Vnde psalm.114. Custodiens paruulos do-
minus humiliatus sum , & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & bacculo victoriam ha-
buit contra Goliat. D. Antonius audiuit quod sola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertium est
deuota oratio cum Ezechia : Domine vim patior , responde pro me : quid dicam , aut quid respon-
debo cum ipse fecerim. Eze.38. & psalm. 9. Clamabit ad me , & ego exaudiam eum,cum ipso sum
in tribulatione , eripiam eum & glorificabo eum. Et.1. Corinth.10. Fidelis Deus qui non patietur
vos tẽtari supra id quod potestis,sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Potest
addi quartum , scilicet diuertere intellectum ad alia , mutare locum , & petere consilium & auxi-
lium à viris sanctis. ¶ Notandum tamen quod licet Dæmon superatus fugiat , iuxta illud Iaco. 4.
Luc.4. Resistite diabolo , & fugiet à vobis : non tamen sic , quin postea reuertatur. Vnde legimus , quòd
consummata omni tentatione, diabolus recessit à Christo vsq; ad tempus. Et Matth. 12. Reuertar in
domum meam vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones , habetur. 1. Reg. 16. Spiritus autem
domini recessit à Saul , & exagitabat eum spiritus nequam. Per hos dominus percussit Ægyptum
Apoc.8. cum primogenitis eorum. Per hos mittit mala & punitiones , sicut D. Ioannes vidit angelum cla-
mantem quatuor angelis, quibus datum erat nocere terræ & mari atq; arboribus. Et tempore Chri-
sti quamplurimi vexabantur à spiritibus immundis. Ex præmissis patet quòd dæmonia non solùm
mittuntur exterius ad puniendum in bonis , sed etiam in corpore : & infra corpus, non solum à Deo,
1.Cor.5. sed etiam à ministris eius. Vnde Apost. iudicauit incestuosum Corinthium tradendum Satanæ in
Iob 1. interitum carnis,hoc est in vexationem & afflictionem carnis,vt spiritus saluus fieret : sicut cùm per-
1.Tim.1. misit percutere corpus Iob, dixit : Veruntamen animam illius serua. Et Apostolus Hymenæum &
Math. 18. Alexandrum tradidit Satanæ, vt discerent non blasphemare. Hanc potestatem tradendi dedit Chri-
Ioan.20. stus Apostolis, potestatem quoq; eiiciendi : quia eius est introducere, cuius est eiicere : sicut eius est
soluere , cuius est ligare. Et vtranq; potestatem dedit Apostolis scilicet solutionis & retentionis.
Hæc traditio est species ligaminis Ecclesiæ, aliàs non fuisset iustus D. Paulus. Hæc potestas intro-
ducendi ad vexandum corporaliter, non fuit data omnibus quibus data fuit potestas eiiciendi dæmo-
Matth. 10. nia : sed solis Apostolis , ad quos verba Christi dirigebantur. Cùm autem Episcopi succedant in lo-
& 18. cum Apostolorum : succedunt etiam in hac potestate , vt infrà dicetur cùm de sententia excommu-
nicationis erit sermo. Non tamen legimus Deum misisse diabolum ad vexandum interius iustos, licet
Iob.2. bene permiserit seruum suum Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis vsq; ad verticem
eius , ad probandam patientiam ipsius. Interius tamen aliquem vexatum absq; peccato non legimus.
¶ Dæmones autem vexantes corpora,interius operantur,commouendo carnem,sanguinem,& mem-
bra,per spiritus vitales : & sic sunt in ipsis corporibus non per informationem , sed per operationem
disconuenientem naturæ corporis. Cùm autem tentant & concitant passiones, siue immutant imagi-
nationem & fantasiam, sunt quidem in corpore , sed non per operationem disconuenientem animæ
sensitiuæ : neq; dominantur totaliter fantasiæ aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, li-
cet habeant diabolum in corpore. In dæmoniacis verò & obsessis ac arreptitiis totaliter dominantur,
ita vt etiam ratione vti non possint. Ex quo sequitur ꝙ mala quæ dæmoniaci faciunt,non imputantur
1.Reg.16. nouo peccato,sicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexant, ꝗ̃ alio : & in-
terdum præbent inducias : vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem. Leuius enim habebat
cùm Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui,ꝙ dæmones alliciuntur aliquibus
sensibilibus sonis,herbis,& lapidibus,ac certis constellationibus, non quidem ex natura sua (quæ est
1.p.q.115. spiritualis)sed ad seducendos homines: vt D. Hieronymus & Chrysostomus dicunt de his quos lu-
ar.5 ad. naticos vocant,qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexantur, propter duo. Primò, vt lu-
nam

nam creaturam De[illegible] [illegible]ent. Secundò, quia cùm non posſint operari niſi mediantibus virtutibus naturalibus in ſuis operibus, conſiderant corporum habitudines & aptitudines ad habitus intentos: & cùm cerebrum ſit humidiſsimum (vt dicitur in ſecundo de Anima) ideo maximè ſubiicitur operationi lunæ, quæ ex ſui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones ſecundum diuerſa lunæ incrementa magis perturbant hominis fantaſiam, quando conſiderant cerebrũ ad hoc eſſe magis diſpoſitũ. Dicit etiam D. Thomas ꝙ dæmones aduocati in certis conſtellationibus, facilius veniunt, propter duo. Primò quidẽ, vt homines in hunc errorẽ inducant, quòd credant aliquid numinis eſſe in ſtellis. Secundò, quia conſiderant ſecundum aliquas conſt[illegible]tiones mate[illegible]am c[illegible]rporalem eſſe magis diſpoſitam ad effectus, pro quibus aduocantur. Veniunt etiam facilius cùm [illegible] virginibus aduocantur, vt ex hoc in ſuæ diuinitatis opinionem homines ind[illegible], quaſi munditiam ament, vt dicit D. Thomas. D. Auguſtinus dicit quòd dæmones alliciuntur per diuerſa genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non ſicut animalia cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis, inquantum ſcilicet hoc eis exhibetur in ſignum diuini honoris, cuius ipſi ſunt cupidi. Ad cognoſcendum autem arreptitios, vehementiſsimum argumentum eſt, quando apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cæleſtium nullo modo ſufficere poteſt: puta cùm loquuntur lingua ignota, vel diuerſis linguis, quas antea non didicerunt: ſicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis quando faciunt ſtatuas loqui & moueri. ¶ Ad eiiciendos autem dæmones à corporibus & locis neceſſariis, dedit Chriſtus poteſtatem Apoſtolis ante paſsionem, Matth. 10. vbi dicitur: Et conuocatis duodecim diſcipulis, dedit eis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt arcerent eos. & poſt paſsionem dedit poteſtatem omnibus fidelibus, vt habetur Marci vltimo, vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: in nomine meo dæmonia eiicient, &c. Medium eiiciendi dæmones à corporibus (vt infrà dicetur) eſt fides imperantium vel petentium: quanuis etiam legamus aliquos non credentes eiecisse, vt habetur: Vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus, quia non ſequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Chriſti. Videtur tamẽ quòd fides imperantis egreſſum, non ſufficiat abſque deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentium. Nam parentes dæmoniaci lunatici obtulerunt eum Chriſto, & dixerunt quomodo obtulerant diſcipulis, qui non potuerant eiicere. Chriſtus reſpondit: O generatio incredula & peruerſa, vſ[illegible]uequo ero vobiſcum? vſquequo vos patiar? Et poſtquam illud eieciſſet, dixit diſcipulis quærentibus quare ipſi non potuiſſent eiicere: Propter incredulitatem veſtram. deinde dixit, Hoc genus dæmoniorum non eiicitur niſi per operationem & ieiunium. Ex quo ſequitur quòd non omnia dæmonia eodem modo eiiciuntur, cùm ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ibi ad. 2. — *De pot. q. 6. art. 10. ad 4.* — *21. de Ciui. Dei.* — *Luc. 9.* — *Matth. 17.*

Ver. 14. DE CASV ANGELORVM.

A Circa caſum Angelorum duæ à D. Thoma famoſæ recitantur opiniones. Prima eſt eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus abſque gratia: & tales dicũt ipſos in primo inſtanti habuiſſe beatitudinem naturalẽ, quam Ariſtoteles ponit in contemplatione primæ cauſæ ſiue dei, vt eſt principi[illegible]m naturæ. Beatitudinem autem ſupernaturalẽ (quæ in clara dei viſione conſiſtit) nõ habuerunt. & tenentes hanc opinionem dicunt quòd non meruerunt in primo inſtanti, quia meritum præſu[illegible]pon[illegible]t gratiam, quæ ſecundum eos non fuit ill[illegible] in primo inſtanti data, cum fuerint creati in puris naturalibus. Et in eodem inſtanti etiam non peccauerunt, neq; peccare potuerũt, cùm peccatum non poſsit retorqueri in Deũ, nec ei attribui: quod fieret, ſi poneretur quod peccare poſſent in primo inſtanti: cùm omne poſitiuũ quod habet natura in primo inſtãti, habeat illud à generãte, ſiue à dãte naturã: & ſi creetur à creãte, & nõ à ſe, quia omne ꝙ eſt, quãdo eſt, neceſſe eſt eſſe. Præterea in primo inſtãti facta fuit illis ꝓmulgatio: ideo non erant in ſufficiẽti libertate, quę requiritur ad peccandũ. Nec eſt ſimile de peccato originali, quod contrahitur in primo inſtanti: quia non eſt aliquid poſitiuũ, ſed cõtrahitur per vitiatam originem, ſiue per vnionem ad materiã vitiatam & infectam per Adam. Ideo nõ retorquetur in deum, ſed in Adam, vt amplius dicetur, cùm de peccato originali fiet mentio. Dicunt deinde ꝙ angeli in ſecundo inſtanti fuerunt in gratia: & habuerunt gratiã, virtutes, & dona: & ſic cognouerunt Deum, non ſolùm vt authorem naturæ, ſed etiam gloriæ: & boni conuerſi ſunt in deum, & meruerunt: & mali auerſi ſunt, & demeruerunt. Et in tertio inſtanti boni conſecuti ſunt beatitudinẽ tanquam præmium meriti: & mali priuati ſunt gratuitis, & aſſecuti ſunt pœnas & tormenta, quæ ſunt præmium auerſionis & demeriti. Et ſic inter creationem & beatificationem bonorũ, & damnationem malorũ, fuit mora intermedia, ſcilicet inſtans in quo meruerunt & demeruerũt. Hæc opinio clara eſt, & abſq; di[illegible]cultatibus. ¶ Secunda opinio eſt eorum qui ſequuntur D. Auguſtinũ, qui in 12. de Ciuitate dei dicit, quod Deus ſimul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, ſecundum proportionem naturalium. Cuius ratio eſt, quia gratia comparatur ad beatitudinem, vt ratio ſeminalis in natura [illegible]orporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à D. Ioãne ſemẽ dei nominatur. ait enim: Qui natus eſt e[illegible] Deo, peccatum non facit: quia ſemẽ ipſius in eo manet. Sed videmus ꝙ Deus in prima rerum natural[illegible]m creatione plantis & animalibus indidit & impreſsit rationes ſeminales, per quas conſequerentur fines ſuos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus eſt eis gratiã, quæ eſt ratio ſeminalis ad beatitudinem conſequendam. Hæc opinio ſupponit primò, quòd de natura angelorũ ſit per vnicum actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturam ſecundum modũ naturæ. Ex quo ſequitur, quòd ſicut ex natura ſua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiã habet ordinem ad gloriam. Sed hoc eſt proprium naturæ angelicæ, quòd naturalem perfectionem ſtatim acquirat, & non per diſcurſum: ergo angelus poſt meritum ſtatim conſequitur beatitudinem. Secundò ſupponit

1. p. q. 63. art. 6. de Malo q. 16. art. 4. — *ca. 18. § 5.* — *Angeli fuerunt creati in gratia. 1. p. q. 62. art. 3. & 6.* — *1. Ioan. 3.* — *1. p. q. 58. art. 10. & eadem pa. q. 62. ar. 5.*

quòd plures actus subordinati possint esse simul: & ideo cũ cognitio Dei [illegible] thoris naturæ, subordinetur cognitioni Dei vt authoris beatitudinis, possunt simul esse, & sunt sim[illegible] in patria. Et sic angeli cognouerunt Deum vt authorẽ naturæ & authorẽ beatitudinis in primo instanti, aliàs fides frustrà fuisset. Si cognouerunt: ergo & per voluntatẽ in Deum couersi sunt, gratia & charitate cõcurrẽte: & per consequens omnes meruerunt, quia ad meritũ (secundum hanc opinionem [illegible] sufficit libertas complacentiæ gratia & status (vt ꝓbant) per meritũ Christi & D. Virgi[illegible]te præcepto affirmatiuo. Ex quo iofertur secundum præmissa, ꝙ statim post primũ instans boni beatifica[illegible]t, & mali damnari. Et sic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cum instantia in angelis sint [illegible] inuicem immediata: sed cum Angeli boni dicantur continuasse actum in primo i[illegible] elicitum, dubitari posset quod fuit secundum instans in eis, cùm instans angelorum sit mensura vnius ope[illegible]s tantum, Si igitur operatio in primo instanti elicita fuit continuata, non erit ni[illegible] vnum instans, cum [illegible]õ sit nisi vnica operatio. Respõdent, ꝙ fuit vnus actus in esse naturæ, sed prout proc[illegible]debat ex libero arbitrio, erant plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiæ: q[illegible] in primo instanti actus ille procedebat à gratia imperfecta: & cum gratia cœpit esse consummata, produxit actum perfectiorem, cuius duratio dicitur aliud iostans, cùm perfectum & imperfectum non sint simul: vnde sequitur quòd fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc similitudinem de actuante prohibitionem elicito, & post prohibitionem continuato: quia est vnus io esse naturæ, & plures in esse moris, ante prohibitionem bonus, post prohibitionem malus. ¶ Sed adhuc manet difficultas, cum esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus naturæ successiuè potest variari. Sed cum diuersa principia & obiecta realia non sint vnus actus in esse naturę, cùm actus accipiant speciem ab obiecto: principium autem actus in primo instanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectum erat Deus ænigmatice præsentatus, & per cognitionem vespertinam: in secundo verò instanti principium illius actus erat lumen gloriæ, & charitas perfecta: per cognitionem matutinam, & Deus clare visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturæ: & per consequens non erat continuatus. Potest dici ꝙ ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et si non in specie, saltem in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus. imperfectum enim perfici potest. Nec actus specificatur à dispositione medij, nec variata dispositione medij, variatur actus in esse naturæ: sicut nec visio quando lumen intenditur: est alius actus: sed idem qui perficitur. Et quãuis in angelis non sit continuatio temporis, est tamen continuatio durationis, quę coexistit tempori. Quo ad malos est maior difficultas. Dicũt tenentes secundam opinionem, quòd angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instanti peccauerunt: & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, sed in secundo instanti boni facti sunt lux, & beatitudinem consecuti: & mali in secundo instanti peccauerunt, & facti sunt nox & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta consecuti. E[illegible] inter creatiooem & peccatum non fuit mora: quia inter illa duo instantia nihil mediabat. Sed difficultas est an inter peccatum & ipsam damnationem siue detrusionem in infernum fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationem & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabiliorem, & sanctorum dictis conformiorem) nullam fuisse moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detrusionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus d[illegible] ex sancto Thoma haberi, ꝙ via angelorum est breuior quàm hominum: quæ durat vsq; ad mortem. V[illegible]i enim eeciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legistæ dicunt q[illegible]od voluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, quòd primum instans ita est via, quòd noo est terminus: & secundum instans ita est via, quòd etiam est terminus viæ. Est quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam consummatam, & perpessionem [illegible]ormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, inquantum illud instans est via: & beatificari vel torqueri, inquantum est terminus viæ. Et per hanc distinctionem soluit omnia argumenta. ¶ Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomæ, qui dicit meritum habere rationem viæ ad finem, & pari ratione demeritum, & per consequens nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur ꝙ instans, quod est terminus viæ, non po[illegible] dici via: nec liberum arbitrium secundũ se solum est causa sufficiens merendi: ideo est imposs[illegible], ꝙ quis fruatur, & suã fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitud[illegible]nem essentialem, eò ꝙ iam habebat illam: sed bene accidentalem, quam nõ habebat vt expres[illegible] dicit D. Tho. in. q. de veritate, & quo ad statum merendi requiritur quòd desit id quod mereri dicitur; ꝓpterea negamus ꝙ homo in instanti mortis posit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiuũ viæ hominis nõ possit dici via, sicut instans terminatiuũ vię angeli, maximè cùm homo existens in gratia, in instãti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quòd homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extr[illegible] corpus, possit mereri & demereri gratiam, est absurdum, & contra prædictam authori[illegible]em Ecclesiastici 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdum, quòd angeli qui in primo [illegible] non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerunt tormenta, quæ iam h[illegible]bebant & patiebantur: quia sic nullo præcedente peccato torquerentur: quanuis boni propter meritum [illegible]ræcedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autem hanc [illegible]erentiam inter bonos & malos quantum ad mercedem, & dicere bonos prius præmiatos, quàm malos punitos, non est de intentione D. Tho. quia ipse expressè dicit, quòd prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti omnes fuerunt boni, sed in secundo fuerunt boni

& mali

Quod fuit secundũ instans angelorum.

1. p. q. 63. art. 6.

An fuerit mora inter peccatũ & tormenta malorũ angelorum.

Quod. 7. ar. 8.

Eccl. 11.

De veritate q. 29. ar. 6.

& mali diſtincti. & ideo non eſt contra mentem D.Tho. nec contra ſecũdam opinionem ponere ter- *De veritat q.29 art.6. ad quartũ*
tium inſtans, in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in ſcriptis eius inueniri
non poteſt inter creationem & damnationem nullam fuiſſe moram, ſed ſolum inter creationem & la- *Mora fuit in angelis inter creationem & damnationẽ malorũ angelorum.*
pſum, ſcilicet in peccatum. Et ad illud præſuppoſitum, quo dicebatur eſſe naturale Angelo per vnicũ
actum peruenire & conſequi finem ſupernaturalem, debet intelligi per vnicum actum plene & com-
plete liberum. Et licet quo ad beatos poſsit ſuſtineri, ꝙ ſtatim poſt primum inſtans in quo meruerũt,
conſecuti ſunt beatitudinem: quam etiam diabolus habuiſſet, ſi ſtatim impedimentum non poſuiſ-
ſet: non poteſt tamen ſuſtineri ꝙ fuerint ſimul beati, & ꝙ beatitudinem meruerunt: multò minus
quòd mali in ſecundo inſtanti fuerint damnati, & damnationem demeruerint: quia hoc eſt cõtra ſta-
tum merendi, qui requirit, vt illud quod quis meretur, deſit: & eodem modo de ſtatu demerendi. Ni-
ſi fortè dicatur cum aliquibus Thomiſtis, ꝙ ſecundum inſtans angelorum (cum poſsit coexiſtere tem
pori) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in ſemper diuiſibiles, ſicut tempus: ſed poſſunt angeli
continuare operationem ſuam per horam, alterius tamen rationis quàm temporis. Et ſic dicendum ꝙ
in principio ſecundi inſtantis, ſiue in prima morula illius, boni & mali fuerunt completè liberi, liber-
tate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerunt, & mali demeruerunt, ſiue poſuerunt impe-
dimentum merito quod habuerunt in primo inſtanti, & in ſecunda morula illius ſecundi inſtãtis bo-
ni beatificati ſunt, & mali in infernum ſiue in damnationẽ & tormenta detruſi, durante continuatione
actus in principio ſecundi inſtantis eliciti. Secundum hunc modum dicendi poſſet intelligi dictũ do-
mini Caietani, ꝙ ſecundum inſtans eſt via & terminus viæ: via quidem in prima morula completæ
libertatis, & terminus viæ poſt illam. Et (vt mihi videtur, & ſuprà dictum eſt) fuit in bonis eadem o-
peratio ex parte potentiæ & obiecti materialiter, quæ adhuc perſeuerat & perſeuerabit in æternum,
& ſecundum quam non diſtinguuntur inſtantia angelorum, ſed ſecũdum alias particulares & ſpecia-
les operationes illi ſubordinatas, ſiue ad illum finem præſtitutum directas. Et (vt ex ſupradictis patet)
menſura illius operationis in ſupremo angelo beato dicitur æuiternitas: ſicut menſura motus primi
mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. DE PECCATO LVCIFERI, ET ALIORVM ANGELORVM.

Vcifer in ſecũdo inſtanti pulchritudinem, nobilitatem, & dignitatem ſuæ naturæ conſiderans, & *1.p.q.63.ar.3.*
A L ſe eſſe ſuper omnes creaturas, nõ aduertens ad gratiam quã Deus illi dederat, nec conſiderans me-
dia perueniendi ad beatitudinem conſummatã & ſupernaturalem, quam Deus diligentibus ſe præpa- *De malo.q.16.ar.3.ad quartum.*
rauit: in ſuperbiam elatus, illam, & eminentiſsimum cęli Empyrei locum humanitati Chriſti filio Dei
hypoſtaticè vniendæ præparatũ, qui locus dextera Dei in ſacris literis nuncupatur, appetijt, & huma- *Quod fuit peccatũ Luciferi.*
næ naturæ inuidit, votumq́; ſiue deſiderium ſuum omnibus aliis angelis (quibus naturaliter præerat)
indicauit. Et quemadmodũ in naturalibus omnibus aliis angelis præerat, volens etiã in gratuitis præ- *1.p.q.63.art.7.*
eſſe eis, vt ipſum in mediatorem perueniẽdi ad beatitudinẽ ſupernaturalem, loco Chriſti (qui ab ęter-
no prædeſtinatus erat caput & medium omniũ) eligerent, & illi aſſentirent, ſuggeſsit, dixitq́;: In cælũ *Eſa.14.*
aſcendã, ſuper aſtra Dei exaltabo ſoliũ meum. Sedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis. A-
ſcẽdam ſuper altitudinẽ nubium, & ſimilis ero altiſsimo. In eodem inſtanti boni angeli ad gratiã Dei
aduertentes, & ex fide pręuidentes paſsionem Chriſti mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille
& officium mediatoris, quod Lucifer rapere & vſurpare præſumebat, iure competebat: eius rapinæ
non conſenſerunt, ſed illi reſtiterunt, & merito paſsionis Chriſti præuiſæ vicerunt in ſanguine agni: *Apoc.12.*
cõuerſionémque quam in primo inſtanti partim ex natura, partim ex gratia, & liberè, ſed incompletè *Quod fuit peccatũ aliorum malorũ angelorum.*
inchoauerãt, ex plena atque perfecta libertate cõtinuauerũt. Mali verò angeli ex omnibus hierarchiis
& ordinibus aliqui, tertiam omnium angelorum partẽ facientes, naturæ ſuæ nobilitatẽ & pulchritudi
nem exemplo Luciferi contemplantes, beatitudinem ſupernaturalẽ virtute propriæ naturæ & Luci-
feri tanquam digniſsimi ſuffragio appetentes, eius ſuggeſtioni acquieuerũt: eiq́ue applaudentes, & na-
turæ humanæ inuidentes, vnionem & mediationem ac locũ illum Lucifero tanquã digniori, potius q̃
naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerũt. Poſt morulam illam liberæ & cõpletæ electio-
nis (quæ quandiu durauerit ignoramus) omnipotens Deus bonis claram ſuæ eſſentiæ viſionem cõmu-
nicauit: malos autem cum capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit, dixitq́;: Non aſcendes, ſed *Eſa.14.*
deſcendes: & ad infernum detraheris. Quaſi cadauer putridũ non habebis conſortium, ſcilicet in cæ-
lis. Eodẽ inſtanti angeli boni Michaël & Gabriel, aliique Deo ſe cõformantes, præceperunt Lucifero *Apoc.12.*
& angelis eius egreſſum è cælo Empyreo, in quo Lucifer & eius cõplices manere arbitrabantur. Quo
præcepto Lucifer cum angelis ſuis renitentes bonorũ imperio, egredi coacti ſunt. Et aliqua parte eo-
rum in aëre caliginoſo & nebuloſo, ſiue in media ac infima aëris regione tormenta ſecum portante,
ad exercitium futurorum hominum per diſpoſitionem diuinam remanẽte, reliqui in infernũ detruſi
ſunt, priuati omni nobilitate & dignitate, non naturali, quia (vt ait D.Dion.) naturalia in eis mãſerunt
integra, ſed gratuitis donis, quæ ſunt gratia, virtutes, & dona, quæ Ezechiel vocat delicias paradiſi, fue-
runt priuati, & ſic Lucifer fuit aliis cauſa damnationis ſiue mortis æternæ. Vnde Chriſtus apud Ioan. *Ezech.28.*
dicit: Ille homicida, ſcilicet angelorũ, quib⁹ fuit cauſa mortis æternę, erat ab initio, hoc eſt poſt initiũ. *Ioan.8.*
Et in veritate, in qua fuit creatus, nõ ſtetit. ¶ Ex præmiſsis apparet, primò, ꝙ Lucifer nõ peccauit ap- *1.p.q.63.*
petendo æqualitatẽ Dei: quia ſciebat impoſsibile eſſe æquari Deo, cùm impoſsibile ſit duo æqualiter *art.3.*
eſſe ſummè bona: quia neque vnum neq; alterum eſſet ſummũ, ſiue omni alio maius. Quod enim per
ſuperabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Præterea impoſsibile eſt quod gradus infe-
rioris naturæ poſsit tranſire in gradum ſuperioris naturæ: quia oporteret ipſum corrumpi. Ideo illud
non appetijt, cùm vnaquæque res appetat conſeruationem ſui. Nullus enim tendit in hoc quod ap-

[1. de Cælo & Mundo. Esa. 14.] prehendit impoſsibile, vt dicit Philoſophus. Vnde Eſaias non dicit, Æqualis ero, ſed ſimilis: & ſic ſolam Dei ſimilitudinem appetiit. ¶ Sed notandum quòd quis dupliciter appetere poteſt ſimilitudinẽ Dei, ſiue ſe eſſe ſimilem deo: *[Similitudo Dei dupliciter appeti poteſt.]* Primo in eo in quo quis aptus natus eſt deo aſsimilari: vt ſi quis appareret in hac via per iuſtitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumen glorię in patria. Si hęc vellet ex dei gratia habere, hoc modo appetere dei ſimilitudinem, non eſt peccatum. Alio modo poteſt quis appetere ſimilitudinem dei in hoc, in quo non eſt natus ei aſsimilari: vt ſi quis appeteret creare cęlum & terram, & alia huiuſmodi, quę ſunt propria diuinitati. Hoc modo appetere ſimilitudinem Dei, eſt peccatum ſuperbiæ. Lucifer autem peccauit dupliciter. Primò, quia appetiit beatitudinem ſupernaturalem, ad quam aptus erat: ſed nõ appetiit eam medio debito, ſcilicet per gratiã Dei: ſed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu ſuo non appoſuit hanc circunſtãtiam, ex Dei gratia. Et ſic peccauit omiſsiuè per inconſiderationem & omiſsiunem alicuius circunſtantiæ, quã cõſiderare & ponere tenebatur. Et ſecundum hoc appetiit quidem bonum, ſed non bene. Et (vt D. Anſelmus ait) *[Lucifer quid appetiit.]* appetiit illud ad quod perueniſſet, ſi ſtetiſſet. Secundò, quia (vt D. Thomas dicit) appetiit præeſſe multitudini angelorum, non ſecundum naturalem ordinem dũtaxat, quia ſecundum illũ præerat: ſed quantum ad hoc quòd alij per eius mediationem conſequerentur beatitudinem, quam ipſe volebat conſequi per ſuam naturam, ſic appetiit vnionem hypoſtaticam, & mediationem, & locũ humanitatis Chriſti, tanquam melius ei conueniret, quàm naturæ humanæ, quam ex fide cognoſcebat vniendam. Et ſic ſecundum rapinam voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Chriſto. Qui non intrat *[Ioan. 10.]* per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde: ille fur eſt, & latro. Sed Chriſtus prædeſtinatus erat oſtium, vnde dicit: Ego ſum oſtium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, ſed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Chriſti autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo inſtanti habuerit, non fuit fur neq; raptor. Vnde Apoſtolus: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo, per communicationem idiomatum ratione ſuppo*[Philip. 2.]*ſiti, ſicut Lucifer. Et ſic Lucifer peccauit dupliciter: ſcilicet omiſsiuè, & cõmiſsiuè, vt dictum eſt. Alij autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primò per inconſiderationem & omiſsiuè, vt dictum eſt de Lucifero. Secundò commiſsiuè & poſitiuè, eligentes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Chriſtum: & ſic inuiderunt naturæ humanæ. Propter hanc electionem alij mali angeli dicũtur angeli *[Matt. 25. 2. Petri. 2. Roma. 6.]* Luciferi. vnde ait Chriſtus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Et ideo alij dæmones ſubijciuntur Lucifero duplici ſubiectione [?], ſcilicet naturali, & voluntaria. Vnde *[Lucifer & alij tribus peccatis peccauerunt. 1. p. q. 63. ar. 2. ad tertiũ.]* D. Petrus: A quo quis ſuperatus eſt, huic ſeruus addictus eſt. Et Apoſtolus: An neſcitis ꝙ cui vos exibuiſtis ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obediſtis? &c. Ideo non eſt mirum, ſi ſequantur imperium eius. Secundò infertur ꝙ Lucifer & complices eius tribus peccatis peccauerunt, ſcilicet peccato ſuperbiæ, inuidiæ & iniuſtitię. Alia autem peccata ſecundum quòd ſunt ſpecialia, non inueniuntur in eis elicitiuè: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniuntur corpori, nec habent paſsiones. Et ſic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniuntur in eis, nec inuidia, prout importat paſsionem, ſed ſolùm prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Poſſunt tamẽ in eis inueniri alia peccata inductiuè: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maximè diſpoſitos, ne perueniant ad ſedes à quibus ipſi expulſi ſunt.

§. 3. DE VOLVNTATE HVMANA.

VOluntas humana eſt inclinatio ſiue potentia appetitiua animæ rationalis, ab eius eſſentia naturaliter fluens, organo corporeo non alligata, qua anima intellectus cognitionem ſequens, fertur in bonum vniuerſale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo ſequitur quòd eſt accidens de ſecunda ſpecie qualitatis, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. ¶ Ex hac deſcriptione voluntatis habetur bonum commune, ſiue particulare, quod ad illud ordinatur, eſſe obiectum voluntatis. Secundò apparet differentia inter voluntatem & appetitum naturalem: quia appetitus naturalis non præexigit aliquam cognitionem, ſicut voluntas. Tertiò apparet diſcrimen inter voluntatem & appetitum ſenſitiuum: qui etiam prærequirit cognitionem, ſed non intellectiuam & vniuerſalem ſicut voluntas, ſed *[1. p. q. 82. ar. 5.]* ſufficit illi cognitio particulariũ, quæ eſt ſenſitiua. ¶ Aliud diſcrimẽ eſt, quia appetit⁹ ſenſitiu⁹ tã iraſcibilis ꝗ concupiſcibilis alligatur organo corporeo, vt dictum eſt, voluntas autem non, ſed ſubiectiuè eſt in eſſentia animæ: & ideo eſt potentia merè ſpiritualis, ſicut ipſa anima: quia omne quod recipitur, ad modum recipientis recipitur. ¶ Tertium diſcrimen inter voluntatem & appetitum ſenſitiuum, quia appetitus ſenſitiuus plurificatur & diuiditur in plures potentias realiter diſtinctas, ſcilicet in concupiſcibilem & iraſcibilem: ſed voluntas in homine eſt vna ſola potentia. Cuius ratio eſt, quia potentia quæ ordinatur ad aliquod obiectum ſecundum communem rationem, non diuerſificatur neq; multiplicatur per differentias ſpeciales ſub illa communi ratione contentas: ſicut potentia viſiua, quæ reſpicit obiectum coloratum, non diuerſificatur ſecundum diuerſas ſpecies colorum: & ſic de aliis. Quinque enim ſenſus ſic diuerſificantur: quia obiectum vnius non continetur ſub obiecto alterius. Sed appetitus ſenſitiuus non reſpicit rationem communem boni: quia imaginatiua quam ſequitur appetitus ſenſitiuus, non apprehendit vniuerſale bonum, vt dictum eſt, ſed ſolum particulare [?]. Et ideo ſecundum diuerſas rationes particularium bonorum diuerſificantur partes appetitus ſenſitiui. Nam appetitus concupiſcibilis reſpicit propriam rationem boni, inquantum eſt delectabile ſecundum ſenſum, & conueniens naturæ, ſecundum ꝙ abſque difficultate & arduitate poteſt adipiſci. Iraſcibilis [?] verò reſpicit rationem boni, ſecundum quod eſt repulſum & impugnatiuum diſconuenientis, ſiue illius quod infert nocumentum, in quo conſiſtit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem reſpicit bonum ſub communi ratione boni: ideo in ea non multiplicantur potentiæ appetitiuæ, vt ſit in anima intel-

lectiua,

lectiua, alia potentia irascibilis, & alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus nō multiplicantur potentiæ apprehensiuæ: licet multiplicentur ex parte sensus. ¶ Ex quo sequitur quòd intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, nō sunt diuersæ potentiæ: sed sunt diuersi actus à quibus intellectus denominatur, etsi aliqui sancti doctores (vt Gregorius, Nicenus, aut alij) dicant irascibilem & concupiscibilem esse in rationali appetitu: eorum dicta debent intelligi quo ad actus & simplices effectus absque passione vel animi concusione. & non quo ad potentias. Quantum discrimen est, quia appetitus sensitiuus non est potentia libera, sed merè naturalis, & necessariò operatur, sic quòd stante iudicio in fantasia vel æstimatiua de aliquo prosequendo vel fugiendo, appetitus sensitiuus nō potest mutare apprehensionem nec iudicium: nec potest merè omissiuè se habere, aut prosequi oppositum: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantum ad finem, & quantum ad media. Ideo bruta non habent liberum arbitrium, cùm non habeant colationem vnius ad alterum, siue ratiocinationem, quæ est radix totius libertatis. Iudicant enim ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationem sui iudicij ignorant. Cùm ergo iudicium sit determinatum, sequitur etiam quòd appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. Augustinus super Genes. ad literam, dicit quòd mouentur visis. Et Damascenus scribit quòd mouentur passionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata. *Aug.11 super Gen.ad literam.*

Ver. 1. DE LIBERTATE VOLVNTATIS.

A AD euidentiam libertatis humanę, siue liberi arbitrij, notandū est primò, quòd naturale & liberū differūt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessariū quod est immutabiliter determinatū ad vnum: sic quòd non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur. & sic dicimus quòd lapis naturaliter tendit deorsum. Liberum autem dicitur id quod non est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendū est, quòd in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltrà, quod, scilicet, non est de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltrà, scilicet rationabilitas, quæ non est de essentia siue intelligentia animalis: quia animal potest apprehendi absque rationabilitate. & sic de alijs superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideo voluntati conuenit ratio naturę, quæ est habere esse determinatum. Omni enim naturæ conuenit quòd sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi conueniens, iuxta illud ad Romanos decimotertio. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philosophus: Bonum est quod omnia appetunt. Necesse est ergo voluntatem cùm sit natura quædam, esse determinatam à Deo ad aliquod bonum appetibile sibi conueniens, quòd naturaliter & non liberè appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentum & principium eorum quæ sunt ad finem: cum ea quæ sunt propter finem, non appetantur nisi ratione finis. & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimum, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non liberè, tanquam naturali inclinatione determinata quantum ad primum actum. Ideo primus actus cuiuscunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cùm ad illum sit naturalis, & à Deo determinata. ¶ Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile: sic omne indeterminatum ad determinatum. Sed videmus voluntatem in his quæ ad finem sunt, indeterminatā, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideo primus actus eius est omnino determinatus, & merè naturalis: quia cum volūtas nō possit velle ea quæ sunt ad finem, nisi prius volito fine: sequitur quòd si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur alijs actionibus: nec potest deliberare quantum ad primum, igitur est determinata quo ad primum actum, & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquod agens aliter se habeat nunc quàm priùs: sed non potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspensionis in primo actu, siue ad beatitudinem primò obiectam & præsentatam, sicut in alijs actibus sequentibus, maximè cùm voluntas sit natura quædam, sequitur quòd quo ad primum actum est totaliter determinata, quantum ad exercitiū. Vnde necesse est dicere quòd primus actus volūtatis procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, vt Aristoteles concludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessariò erit prosecutiuus. & quantum ad exercitium, quia non potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequentes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitium. quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit prosecutiuus, quo ad media verò est libera & quo ad exercitium, & quo ad specificationem, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa media homines sunt liberi. ¶ Resolutoriè ergo dicendum est quod indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti, & actus, & ordinis in finem. Quo ad obiectum, inquantum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiuè: & hæc libertas vocatur à Neotericis Libertas contrarietatis. Quo ad actum, inquantū potest ponere actum, vel nō ponere, velle vel non velle negatiuè, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, inquantum potest velle bonum vel malum, siue apparens bonum: quia voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, cum bonum sit quòd omnia appetunt. Et Diuus Dionysius dicit quòd nemo intendens in malum, operatur: sed cùm voluntas fertur in bonum apparens, & non existens,

1.p.q.82. art.1. 1.2.q.10. art.2. De veritate q.22. art.6. Naturale & liberum differunt. Roma 13. 1.Ethic. Primus actus voluntatis est à Deo. Lib.de bo. fortuna. Libertas voluntatis respectu trium. 1. Ethic.

dicitur ferri in malum ex conſequenti. Loquendo ergo de indeterminatione ſiue libertate voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria eſt omnino determinata, ſiue non eſt libera, nec quo ad ſpecificationem, neque quo ad exercitium: ſiue non eſt libera libertate contradictionis vel contrarietatis: eſt tamen libera libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primum actum reſpectu vltimi finis, eſt determinata, vt dictum eſt. Quo ad ſequẽtes reſpectu eiuſdem obiecti, eſt libera libertate contradictionis, ſiue quo ad exercitium, hoc eſt poteſt ſuſpendere actum. Non eſt tamẽ libera libertate contrarietatis, ſiue quo ad ſpecificationem: quia non poteſt actũ oppoſitum elicere, nec odiſſe beatitudinem ei per intellectum præſentatam. Circa autem ea quæ ſunt ſiue ordinantur ad finem ſiue media, eſt libera vtraq; libertate in via. In patria autem non poteſt velle bonum apparens, & non exiſtens, ſiue malum: nec propter hoc amittit aliquid libertatis: quia (vt D. Anſelmus dicit) velle malum non eſt libertas, neque pars libertatis, quanuis ſit quoddam libertatis ſignum: alioquin Deus non eſſet liber, quod eſt hæreticum.

3.Ethic.

¶ Notandum tamen quòd licet voluntas neceſsitetur neceſsitate finis, ſiue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec neceſsitatur neceſsitate coactionis, ſiue violentiæ: hoc eſt, non violentatur: quia violentum ſecũdum Philoſophũ eſt cuius principiũ eſt extra, nihil conferente vim paſſo: ſicut cum lapis ſurſum proiicitur: quia quantum eſt de ſe, nullo modo ad motum ſurſum inclinatur, imò habet intrinſecam inclinationem repugnantem ad illum motum, ſcilicet grauitatem, mouentibus eam creaturis ſurſum: quia ſi Deus lapidẽ ſurſum moueret, non violentaret: cùm quicquid habet creatura inſenſibilis à Deo, ſit ei naturale. nec tunc ſunt duo cõtraria in eodem: quia ſi hoc fieret, ſuſpenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur ſurſum. & ſic conferret vim, & per conſequens non violentaretur. Omnes enim creaturæ ſunt in potẽtia obedientiali Dei. Sed cum voluntas ſit quædam inclinatio, non poteſt cõtingere quòd volũtas aliquid velit, & eius inclinatio non ſit in illud: Et ideo licet corpus & membra, & potentiæ exteriores poſsint cogi & violentari, non tamen voluntas, licet metu & terrore pœnarum poſsit induci ad aliquid violẽdum quod aliàs nollet: quod diminuit de voluntario, hoc eſt de libero, vt inferius dicetur. quia tamen in his quæ per metum fiunt, voluntas confert vim: ideo non violentatur.

Quicquid creatura habet à Deo, eſt ei naturale.

¶ Nec obſtat libertati voluntatis, quod eius motus pendeat à Deo, qui primo prioritate naturæ concurrit cum omnibus cauſis ſecundis, & magis ac fortius influit in effectũ, quàm cauſæ ſecundæ. Vnde videtur quòd poſito concurſu Dei ad actum voluntatis, voluntas non ſit libera, vel operatio Dei ſit ineſficax. Dicendum quòd poſita illa ſuppoſitione, negatur conſequentia, ſcilicet quòd ideo nõ ſit libera, nec quòd voluntas ex neceſsitate moueatur à Deo, qui (vt dicitur Sapientiæ octauo) attingit à fine vſque ad finem fortiter (hoc eſt, voluntas Dei ſemper eſt eſſicax, ita vt nihil poſsit reſiſtere eius voluntati, vt dicit Apoſt. Roma.9. Voluntati eius qui reſiſtit?) & diſponit omnia ſuauiter. hoc eſt, mouet quamlibet creaturam ſecundum modum ſuum, ſcilicet naturalia naturaliter & ex neceſsitate, & libera ſiue voluntaria liberè & abſque neceſsitate, quia (vt D. Dionyſius 4. capite de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere, ſed ſeruare. Ideo mouet vnamquamq; naturam ſecundum conditionem ſuæ naturę, vt dictũ eſt.

1.p.q.83. art.1. De veritate q.24.ar.1. Liberum arbitrium eſſe in homine tripliciter probatur.

¶ Propter huiuſmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari poteſt. Primò experientia: quia experimur nos eſſe indeterminatos circa multa & bona & mala, & poſſe conſiliari & deliberare, & ex duobus oppoſitis eligere quod volumus, & vno ſolo obiecto oblato poſſe acceptare vel reſpuere, vel ſuſpendere actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non eſt arguendum rationibus, ſed verberibus. vnde ſi quis negaret ignem eſſe calidum, potiſsimum argumentum ad conuincendũ eum eſſet proiicere illum in fornacem ignis. Sic ſi quis negaret liberum arbitrium eſſe in homine viatore, fortius argumẽtum ad eum conuincendum eſſet plagis & verberibus illius temeritatem arcere. Et ſi quereretur, reſpondendum eſſet, quòd percuſſores non eſſent arguendi, eò quòd non liberè feciſſent.

Secũda probatio.

Secundò hoc probatur ratione: quia conſilium non eſt niſi eorum quæ in nobis ſunt, hoc eſt eorum quæ ſunt in noſtra poteſtate, ſecundũ Philoſo.3.Ethic. ſed homines de ſuis actibus conſiliantur: igitur ſunt domini actuum ſuorum. ¶ Præterea præcepta & prohibitiones nõ debent fieri niſi ei qui poteſt facere: aliàs fruſtra fierẽt. Sed Deus hominibus dedit mandata & præcepta: ac prohibitiones: igitur in hominum poteſtate eſt facere vel non facere, ſiue implere vel tranſgredi. ¶ Vlterius, nullus debet puniri vel præmiari pro eo quod non eſt in ſua poteſtate facere. Vnde Philoſophus dicit in 2.Ethic. quòd naturalibus non meremur, neq; demeremur, ſed homo punitur & prę miatur pro ſuis operibus. Vnde Apoſt. ad Roma.2. Reddet vnicuique ſecundum opera ſua, &c. Et Chriſtus Matth.25. Venite benedicti patris mei, &c. &, Ite maledicti in ignem æternum. &c. ¶ Inſuper, Omnium quę fiunt, oportet ponere cauſam immediatam. Sed actuum humanorũ non poſſumus ſemper ponere Deum eſſe cauſam immediatam: quia ea quę à Deo immediatè ſunt, non poſſunt eſſe niſi bona. Atqui actus humani ſunt quandoque boni, & quandoque mali: igitur nõ ſunt immediatè à Deo. Nec poteſt etiam dici quòd neceſsitas, hoc eſt natura, ſit eorum cauſa: quia ea quæ ex neceſsitate proueniũt, ſemper eodem modo ſe habent: quod in humanis actibus non videmus. Nec etiam poteſt dici quòd fatum ſeu ſtellarum diſpoſitio ſit cauſa immediata: quia illa ſunt determinata ad vnum, & eodem modo operantur: ſed non eſt ita in hominibus. Neq; etiam fortuna vel caſus poſſunt eſſe cauſa immediata humanorum actuum: quia fortuna & caſus ſunt cauſa eorum quę rarò & pręter intentionem fiunt ſiue accidunt: vt dicitur in 2.Phyſic. quod in humanis actibus non oportet, cùm ſæpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem eſſe principium & dominum propriorum actuum.

Tertia probatio.

¶ Tertio probatur ex fide: quia fides hoc aſſerere aſtringit pluribus authoritatibus ſacræ ſcripturæ, quibus credere tenemur. Et ne prolixior fiam: paucas hic recitabo.

citabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non potuisset non facere, non veniebat in- *Gene. 3.*
crepanda: & iustè respondisset, quia non poteram non facere. Prætetea, Deus ab initio constituit ho- *Eccle. 15.*
minem, & reliquit eum in manu consilij sui. Glossa exponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij:
prout postmodum declarat subiungens: Adiecit mandata & pręcepta sua. Si volueris mandata conser-
uare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem: ad quocunque volueris, porrige manum tuam.
Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Non potuit à Sapiente
clarius liberum arbitrium exprimi. ¶ Veruntamen quia Lutherani & alij in hac parte hæretici, hoc *Liberum ar*
verum fuisse in statu naturæ integræ & antequam peccaret homo dicunt, sed nō post peccatum, post *bitrium ma*
quod dicunt liberum arbitriū factum fuisse claudum, sic quòd non potest nisi claudicare, hoc est pec- *net post pec-*
care, ex aliis tamen passibus scripturę clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali exi- *catum.*
stens, habeat liberum arbitrium. Postquam enim Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset *Gen. 4.*
in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nónne si bene egeris, re-
cipies? Sin autem male, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet ad petēdam vindictam. sequi-
quitur, Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifestè apparet Cain peccato-
rem & post peccatum habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominum appetitus sui, & actuum eius.
¶ Præterea de vxore ieiunium aut alias abstinentias vouente Moyses dicit, in arbitrio viri erit si faciat *Num. 30.*
siue non faciat. ¶ Insuper in statu naturæ corruptæ omnibus filiis Israël tam iustis quàm peccatoribus
dictum fuit: Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonū, & econtrariò mor- *Deut. 3.*
tem & malum, vt diligas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, be-
nedicatq; tibi. Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prædico tibi hodie quod pereas,
& paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transmisso ingredieris possidendam. Et Gad di-
xit ad Dauid: Trium tibi datur optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3. Reg. 3. dixit dominus Sa- *2. Reg. 24.*
lomoni: postula quod vis vt dem tibi. Et Sapiens. Eccle. 31. Beatus est qui potuit transgredi, & non est
transgressus. Et Esaias cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, &
ad iracundiam me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Christus Matth. 23. Hierusalem quæ oc-
cidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodū gal-
lina congregat pullos sub alas, & noluistis? Item Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et
Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Et, Dedit illi tempus pœnitentiæ, & noluit *Luc. 9.*
pœnitere, Et Apostolus: Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Si *Apoc. 2.*
non poterant, ad quid monebat illos? Dicit pariter, Volūtariè peccantibus non relinquitur hostia. Et *Ephes. 4.* *Heb. 10.*
Salomon: Hominis est præparare cor. Et D. August. dicit: Peccatum adeo est voluntariū, quòd si non *Prouer. 15.*
sit voluntarium, nullum est peccatū. Et in hyponosticon tertio cap. dicit: Est igitur liberum arbitrium
quod quisquis negauerit, Catholicus non est. Vnde in concilio Tridentino canone quinto sessionis
sextæ dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccarum amissum & extinctum esse di-
xerit, & rem esse à solo titulo, siue titulum sine re, figmentum denique à satana inuectum, anathema
sit. Nec obstat quod Hiere. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus *Hiere. 10.*
suos. Nam secundum Grego. Nyssenum non intelligitur passus ille de electione operum, quæ in ho-
minis potestate consistit, sed de executione quæ non est in hominis potestate, sed Dei, sua prouiden-
tia gubernante propositum hominis, quod quandoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et
quod dictum est electionem esse in potestate hominis, intelligendum est quantum ad substantiam fa-
cti, sed non quantum ad modum, vt scilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendum est il- *Roma. 8.*
lud Apostoli, Non est volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserentis Dei, sci-
licet quo ad executionem, vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non seclu-
dendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniens, de qua apostolus in
loco allegato, & Psal. Misericordia tua præueniet me, non tempore, cum simul Deus moueat, & libe- *Psalm. 58.*
rum arbitrium moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitan-
do. ¶ Pro resolutione huius materiæ notandum est quòd liberum hominis arbitrium in statu naturæ *Liberum ar*
integræ, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranq; partem deter- *bitriū in sta*
minare, & bene ac meritoriè operari, ac etiam peccare, vt rei probauit euentus: sed consentiendo pec- *tu natura*
cato, descendit à Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui spoliauerūt eum, scilicet, gratuitis *integra quid poterat.*
gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impositis abierunt eo
semiuiuo relicto, hoc est potentiis debilitatis, & ad malū pronis siue inclinatis, non tamen coactis aut
necessitatis: & abierūt eo semiuiuo relicto. Vnde etiam Gen. 6. dicitur: Videns Deus quòd multa ma- *Gene 6.*
litia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta, hoc est inclinata in malū om-
ni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltrà maledicam terræ propter hominem. Sensus enim &
cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. In 6. cap. dixerat Moyses intenta,
in 8. cap. exponit & declarat dicens, prona siue inclinata. Non dixit manca. Et in illa similitudine per
Christum adducta non dicitur etiam eo manco aut claudo, sed semiuiuo relicto. Et sic liberum arbi-
trium, hoc est voluntas & intellectus, & aliæ potentiæ per peccatum fuerūt debilitatæ & infirmæ, sed
non extinctæ neque claudæ, sed semiuiuæ, scilicet, potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quę
natura hominis est per synderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuit liberum arbitrium: quod
non faceret, si non posset nisi peccare: est tamē debile & infirmum, pronum & inclinatum ad malum, *Liberū arbi*
sed non coactum, sicut non cogitur per influentias planetarum, quæ solùm extrinsecè inclinant, quia *trium quod*
solùm circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad spiritualia & opera meritoria *perdit per peccatum.*
fuit omnino prostratum, sic quòd non sufficit per se mereri, imò nec ad gratiam gratum facientem se

præparare,quod fit per attritionem,ad quam requiritur auxilium speciale,& misericordia præueniẽs,
Apoc.1. quæ omnibus parata est,modò cessent à peccatis. vnde Apoc.1.Ego sto ad ostium,& pulso. ¶ Cu ergo liberum arbitrium hominis sit adhuc viuum, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiam naturalia perfectè facere absque auxilio speciali:quemadmodũ febricitans vel infirmus non potest perfectè surgere & ambulare:potest tamen quodam modo conari eleuare caput,dareque manus: & tunc si fuerit adiutus,surgit.Sic ad propositum vnusquisque quantumcunque peccator etiam gentilis per
Psal.4. synderesim(quæ dicitur lumen naturale vultus Dei quod signatũ est super nos,& ostendit nobis bona esse facienda,& mala fugienda)cum concursu Dei generali potest cessare à peccato,& aliquo modo conari,ac eleuare caput,porrigeréque manus,hoc est auxilium petere:veruntamen nõ potest perfectè surgere aut operari.Hanc potestatem liberi arbitrij bene declarat Aposto. Roma.7.vbi ait: Scio quòd non habitat in me(hoc est in carne mea)bonum, scilicet completum & perfectum. Nam velle (hoc est velle bonum incompletè)mihi adiacet,hoc est,in mea facultate situm est. Nihil enim(vt D.
lib.de lib. arb.ca.1. Augu st.dicit)est tam in hominis potestate,quàm voluntas saltem incompleta, quæ cum concursu generali in quibuscunque peccatoribus potest cessare à malo,& conari ad bonum. Sed vt D. Thom.dicit,illud velle adiacet homini quasi infirmum,nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideo subdit:Perficere autem bonum non inuenio.Quod deinde manifestat cum ait:Non enim quod volo bonum,hoc facio(quia vellem non concupiscere , & primò primos motus sensualitatis non habere)sed quod odi malum (hoc est concupiscẽtiam,& rebellionem carnis, siue motus primò primos contra spiritum,quos nollem habere)hoc ago,id est habeo siue inuenio in me. ¶ Propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit : Hominis
Prou.16. est animam præparare,scilicet incompletè:&domini est gubernare linguam.& illud,Cor hominis dirigit viam suam , scilicet incomplete & imperfectè propter prædictum conatulum, siue propositum quod habere potest:sed domini est dirigere gressus eius,scilicet perfectè & completè per executionẽ & consummationem.Ad hunc conatum hortabatur Samuel dicens: Præparate corda vestra domino.
1.Reg.7. *Math.3.* Et D.Ioannes Baptista dicebat:Ego vox clamantis in deserto,parate viam domini. Per hunc conatu-
Ezech.18. lum dicitur quis conuerti ad dominum.Hunc conatulum exigit à nobis Deus per Ezech.dicẽs:Con-
Zacha.1. uertimini,& agite pœnitentiam.Et per Zacha.Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos.Verùm hanc conuersionem imperfectam cognoscens Dauid,dicebat:Emitte manum tuam de alto,eripe me,
Psal.143. & libera me.ac si diceret:Ego quidem conor leuare caput,& porrigere manus:sed non possum com-
Psal.84. *Thren.5.* pletè & perfectè. Idcirco emitte domine manum tuam de alto:eripe me,& libera me.Dicebat etiam: Conuerte nos Deus salutaris noster.Et Hiere. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur, scilicet perfectè.¶ Ex hac analogia & expositione pendet solutio multorum argumentorum,& cõcordia diuersorum passuum sacræ scripturæ, quæ videntur aduersari libero arbitrio.Inter alios passus & locos
2.Cor.3. est illud Apostoli,Non quòd simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis,aliquid cogitare(scilicet perfectè aut meritoriè)sed omnis sufficientia nostra ex Deo est.Et illud,Non est volentis neque curren-
Rom.9. tis,scilicet velle & currere perfectum siue consummatum vsque ad finem:sed miserantis Dei.sua misericordia & prouidentia ad finem perducentis, velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter
Hiere.10. Hiere. Non est hominis via eius,nec viri vt ambulet & dirigat gressus suos,scilicet perfectè. Et illud
Esa.64. Esa. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine,scilicet perfecta, & non mala & incompleta:
Deut.32. quia Dei perfecta sunt opera.Vnde Oseas dicit:Perditio tua ex te Israël. tantũmodo in me auxilium
Osea.13. *Philip.2.* tuum.Et Apostolus dicit: Deus est qui operatur in omnibus velle & perficere, scilicet perfectum, & quantum ad executionem & consummationem. Ad hũc etiam sensum debet intelligi illud quod di-
Ioan.15. cit Christus:Sine me nihil potestis facere,scilicet perfectum &consummatum.Nec tamen opera nostra perfecta & meritoria sic sunt à Deo,quòd nos merè passiuè nos habeamus,& nullo modo coagamus aut cooperemur,prout dicunt hæretici: cum D. Marc. vltimo cap.de Apostolis dicat : Profecti prædicauerunt vbique domino cooperante,& sermonem confirmante,sequẽtibus signis. & D.Ioan.
3.Ioan.3. *1.Cor.15.* Nos ergo debemus suscipere huiusmodi,vt cooperatores simus veritatis.& Apostolus: Abundantius omnibus laboraui,non ego,scilicet solus, sed gratia Dei mecum. Vnde in consilio Tridentino sessione 6.canone sexto:Si quis dixerit non esse hominis in potestate vias suas malas facere,sed mala opera ita vt bona Deum operari,nõ permissiuè solùm,se etiam propriè & per se, adeò vt sit proprium opus Dei,non minus proditio Iudæ quàm vocatio Pauli:anathema sit. & canone quarto: si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum,nil cooperari,assentiendo Deo excitanti & vocãti quo ad obtinendam iustificationis gratiam,se disponat atque præparet,sed velut inanime quoddã nil omnino agere,meréque passiuè se habere:Anathema sit.Nec obstat quòd nos in operibus bonis nos habeamus vt instrumenta Dei:quia nos sumus talia instrumẽta,vt sint in nobis principia agendi & operandi. Operatio enim attribuitur instrumento habenti principium operandi , vt sunt animata. Secus dicendum est de inanimatis. non enim calamo attribuitur scriptura, nec secatio serræ.licet enim prima causa magis influat quàm secunda,& Deus principalius operetur quàm nos,effectus tamen magis assimilantur causæ proximæ,& ideo attribuitur ei.Vnde & Christo qui fuit instrumẽtum diuinitatis, secundũ humanitatẽ attribuitur redemptio naturæ humanæ,& sacerdotibus iustificatio.dicunt enim: Ego baptizo te,Ego absoluo te. ¶ Notandum quòd sancti doctores qui cum Ecclesia asserunt liberũ arbitrium,non excludunt ab eius operatione gratiam, quæ ipsum nõ destruit,sed iuuat & perficit: facitq́; ipsum multo plura & altiori modo posse,quàm ante gratiã poterat: vt puta mereri & promptius bonum prosequi,& mala atque inutilia refellere.Hoc autem dicunt ne conueniant cum Pelagio,qui non est veritus sic eleuare liberum arbitriũ,vt gratiæ Dei locum non videatur relinquere. dicit enim

in libera

in libera potestate hominis esse, etiam omnia perfectionis opera per solum liberum arbitrium perficere. Et boc solum gratiæ diuinæ tribuit, quòd talis naturę condiderit Deus hominem, vt hoc absque auxilio gratiæ posset, sed cum gratia facilius. Illius errorem pluribus voluminibus exterminauerũt D. Hiero. & August. qui dixit liberum arbitrium sine gratia nihil valere nisi ad peccandum: non vt Manichæi partes foueret, qui propter peccatum primi parentis liberum arbitrium perisse dixit, vt nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatum carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Augustinus dixit, vt Pelagium omnino reprobaret, & vt ostenderet, auxilium speciale Dei (sine quo liberum arbitrium iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari non poterat, necessarium esse. Nec accepit ibi D. August. gratiam pro gratia habituali, & gratum faciente, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatum positiuè, præcipuè vbi passiones insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. August. non sic quòd in omnibus quæ facit liberum arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hiero. ad Damasum dicit: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis daras computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocantur, sicut & in concursu generali. Quanuis enim concursus generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamẽ creaturarum diuersificantur. Concursus quidem generalis quo ad actiones naturales secũdum diuersos gradus creaturarum distinctionem accipit. Vnde concursus, quo concurrit cum vegetabilibus, altioris gradus dicitur, quàm concursus quo cócurrit cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Cócursus etiam cum animalibus est altioris gradus quàm cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo concurrit cum hominibus sistendo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possint operati ea quæ non excedunt naturá suam: sic etiam homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinent ad naturam suam, & ad quæ peragenda difficultatem non habet, vt comedere, bibere, ædificare domos, & plantare vineas, secundum D. August. Et in illo statu naturæ integræ poterat bonum virtutis acquisitæ, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiorẽ finem, scilicet beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatem habent, prout reprimere concupiscentias carnis, quæ militant aduersus spiritum, non potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est quando quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitando de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secundum omnes circunstantias, est dispositio, non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, vt cum bomo bene vtitur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vtatur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quę eum, si bene vteretur suis naturalibus, creauit. Ad ordinãdum autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deum, & dignum esse pœna æterna, Deumq; esse misericordem, & velle indulgere, modò pœniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad contritionem, etiam illud altius auxilium speciale requiritur, quod dicitur gratia gratum faciens habitualis. Ad merendum adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseuerandum vsque ad finem, altius, quod dicitur doum perseuerantiæ, & ad visionem beatificam altius, quod dicitur gratia consummata. Secundum bunc sensum debent intelligi verba D. Augustini in loco præallegato, cùm ait quòd sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendum nihil potest, ac etiam illud quod dicit in libro de natura & gratia, vbi ait quòd sine gratia (scilicet auxilij specialis) nullum prorsus bonum siue cogitando siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis præalligatis, maximè cum ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet solutio ad obiecta quæ communiter fiunt.

In lib. de spiritu & lit. cap. 4.

Bene moraliter agere absque auxilio speciali quando homo potest.

Rom. 7.

Ver. 3. DE SERVITVTE ET LIBERTATE PECCATI ET IVSTICIAE.

A AD multorum aliorum passuum sacræ scripturæ, & sanctorum doctorum qui aduersantur: vel aduersari videntur libero arbitrio, intelligentiam, & maximè ad intelligendum illud Ioan. Qui facit peccatũ, seruus est peccati. & illud Apostoli, An nescitis quòd cui vos exibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Sed seruitus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequens non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chrysosto. super illud, Inuenietis asinam alligatam: vbi ait: Antequá peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatem diaboli, aut non. Quòd si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere non possumus: sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, vbi tempestas voluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, nõ quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordiæ suæ soluerit eum, vsque ad mortẽ in peccatorum vinculis permanebit: & quod Apostolus dicit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me, in lege peccati, quæ est in membris meis. & illud. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Sciendum est, quòd omnia prædicta dicuntur & debent intelligi inductiuè siue inclinatiuè propter vehementiam passionum allicientium, vel de motibus primo primis, quos habere nolebat Apostolus, & tamen ab eis stimulabatur, & non coactiuè. ¶ Notandum præterea quòd Apostolus seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiæ. Diuisit pariter & libertatẽ, scilicet in libertatem,

Ioan. 8.
Rom. 6.
Matth. 21.
Rom. 7.

à peccato, & in libertatem à iustitia, quæ sunt inuicem opposita correspondentia, ita quòd quicũque est seruus iustitiæ, est liber à peccato: & quicunque est seruus peccati, est liber à iustitia. In neutra autem [illegible] tute comprehen[illegible]tur necessitas: quia qui est seruus iustitiæ, non necessitatur ad opera iustitiæ, quin posit ab eis cessare, & iustitiã deserere. ergo idem est de seruitute peccati. Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest à peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitute manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo consistit seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & quam libertatem habeat peccator, & iustus.

De ver. q. 24. ar. 1.

Seruitus peccati in quo consistit.

Seruitus peccati secundum D. Thomam consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum præcedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui se quo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundò seruitus peccati consistit in macula quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solum liberum arbitrium posit peccare, non tamen per solum liberum arbitrium potest surgere à peccato: sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, non potest per se exire. Per hanc maculam sic subiicitur peccato, quòd vt dicit D. Chrysosto. nisi dominus valida manu suæ misericordiæ soluerit, perpetuò manebit. Tertiò seruitus peccati consistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quæ procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ.

Libertas peccatoru in quo cõsistit.

¶ Libertas autem arbitrij quæ est in peccatoribus, in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi. Quia non potest diabolus nolentem compellere aut necesitare ad peccandum, imò potest peccator cessare à peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cum secundum D. August. peccatum adeò sit voluntariũ, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non posit facere quòd non sit sub peccato, cum nõ posit per se resurgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus à peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum illo, quia poterit positiuè resistere diabolo, & concupiscentiis appetitus sensitiui. Secundò libertas arbitrij in peccatore consistit, in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti versiculo dictum est.

Seruitus iustitiæ in quo consistit.

¶ Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseuerandum in illis. Et sic non est tanta nec tam grauis seruitus iustitiæ sicut seruitus peccati, imo seruitus iustitię dulcissima est: Seruire enim Deo regnare est. Vnde Christus: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à seruitute peccati.

Matth. 11.

Libertas iustitia siue christiana in quo consistit.

Libertas iustitiæ quę manet in homine iusto, non consistit in de obligatione legis seruandæ, vt bene probat Apostolus in loco præallegato dum ait, Peccabimus quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit. Nescitis quòd cui vos exhibuistis seruos ad obediẽdum, &c. Tandem infert, Liberati ergo à peccato, serui facti estis Deo, & per consequens ministris eius. Omnis enim anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati estis fratres: tãtùm ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus seruite & obedite præpositis vestris. Et Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de iis amplius inferius dicetur.

Roma. 13. Galat. 6. Luc. 10. cap. 17. ver. 2.

Libertas christiana cõsistit in 4

¶ Sed libertas hominis iusti quæ habetur per gratiam Christi, siue libertas christiana cõsistit in quatuor. Primò in liberatione à peccato originali. Secundò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon etiam à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, vt probat Apostolus in loco præallegato, qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quę erit in resurrectione generali. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. & alibi dicit: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei,

1. Cor. 15. Rom. 8.

Ver. 4. DE QVIDITATE ET ESSENTIA LIBERI ARBITRII.

3. lib. cap. 4. 2. Ethic.

Postquam compertum est liberum arbitrium esse in homine, considerãdum est quid sit, & in quo essentialiter consistat. D. August. dicit, quòd liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damascenus dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quàm voluntas. Philosophus dicit, quod electio est appetitus præconsiliati: Electio autem est actus liberi arbitrij. ergo liberum arbitrium est potentia appetitiua. D. Thom. resoluens hanc materiam dicit, quòd si vis vocabuli accipiatur, liberũ arbitrium nominat actum, sed ex vsu tractum est, vt significet principium actus. Cum enim dicimus hominẽ esse liberi arbitrij, non intelligimus quòd actualiter liberè iudicet, sed quòd habeat in se vnde posit libere iudicare, & concludit quòd est voluntas, & probat sic. A

1 p. q. 83. ar. 3 & 4. De ver. q. 24. ar. 4. 5. & 6.

¶ Omne principium actus vel est potentia, vel habitus: quia vt Philosophus in 2. Ethicorum dicit, Tria duntaxat sunt in anima, scilicet potẽtia, habitus, & pasio siue actus. Duo prima sunt principium actus, sed liberum arbitrium dicit actum, scilicet liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad intellectum, siue rationem, sed quod additur liberum, si excederet vim potentię principium eius deberet poni habitus, sed non excedit: quia secũdum hoc aliquid libere fieri dicitur, quod est in potestate facientis. Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquam potentiam, scilicet voluntatem, & non per habitum, ergo liberum arbitrium est voluntas, non absolutè, sed in ordine ad actum qui dicitur electio, quæ præsupponit cõsilium. Et sic liberum arbitrium est essentialiter ipsa voluntas, connotando ordinem siue respectum ad rationem siue ad iudicium electionis, quæ est vnus & proprius actus liberi arbitrij. Ex eo enim liberi arbitrij dicimur, quòd possumus vnũ accipere alio recusato, quod est eligere. Electio autem, vt dictum est, ad voluntatem pertinet, pręsupponit tamen iudicium, & collationem rationis. Sed cum omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem

2. Ethic.

electionem, liberum arbitrium non dicetur plures potentiæ: quia tunc ſequeretur quòd in vno ho-
mine eſſent plura libera arbitria & voluntates: ideo eſt tantum vna potentia cum actus omnium alia-
rum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui eſt eligere, qui non poteſt
eſſe actus elicitus à pluribus potentiis immediatè progrediens, ſed duntaxat à voluntate. Quamuis 6. Ethic.
enim Philoſophus videatur relinquere ſub dubio cuius potentiæ actus ſit electio (dicit enim quòd
electio eſt intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuus) magis tamē declinat quòd ſit appetitus
intellectiuus, nominans electionem deſiderium conſiliabile. & huius ratio eſt: quia obiectum propriū
electionis eſt id quod eſt ad finem, ſiue medium: hoc autem inquantum huiuſmodi habet rationem
boni, quòd dicitur vtile: vnde cum bonum inquantum huiuſmodi ſit obiectum appetitiuæ virtutis ſi-
ue potentiæ, ſequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per conſequens voluntatis. Nec
obſtat quod ratio ſiue intellectus eſt principium iudicij, & non voluntas: quia quod dicitur principiū
alicuius actus, aliqualiter fiendi, non oportet quòd ſit principium illius actus ſimpliciter, ſed aliquali-
ter ſignificatur eſſe principium illius: ſicut Grammatica per hoc quòd dicitur eſſe principium rectè
loquēdi: ſed non dicitur quod ſit principium locutionis ſimpliciter: quia ſine grammatica homo po-
teſt loqui, ſed quod ſit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua liberè iudicamus, non
dicitur illa qua iudicamus ſimpliciter (quæ ſcilicet eſt intellectus) ſed quæ facit libertatem in iudican-
do, quę eſt voluntas. ¶ Eſſentia ergo libertatis eſt volūtas: radix autem eius eſt intellectus: quia ex hoc
voluntas poteſt ad diuerſa ferri, quia ratio poteſt habere diuerſas acceptiones boni, ſed eſſentia liber- 1.2.q.17.ar
tatis eſt voluntas. Ideo Philoſophi definiunt liberum arbitrium dicentes quòd eſt liberum de ratione ti.1.ad.2.
iudicium, quaſi ratio ſit cauſa & radix libertatis.

Ver. 5. DE IIS IN QVIBVS LIBERVM ARBITRIVM INVENITVR.

A Liberum arbitrium inuenitur in Deo, angelis, & hominibus, differenter tamen. Primò quidem re- 1.Cor.12.
peritur in Deo, iuxta illud Apoſtoli: Omnia operatur vnus, & idē ſpiritus, diuidēs ſingulis prout In lib.de
vult. vbi gloſ. exponit pro libero voluntatis arbitrio. ¶ Nec obſtat quòd Deus peccare nō poſsit: quia lib.arbi.
vt dictum eſt ex Anſelmo, poſſe peccare non eſt liberum arbitrium, neque pars liberi arbitrij, ſed po-
tius imperfectio liberi arbitrij: quia de ratione liberi arbitrij non eſt quòd ſit flexibile ad malum, ſed
quòd poſsit ſe habere ad plura oppoſita. ¶ Et quāuis Deus naturaliter velit & diligat ſeipſum, & na-
turaliter generet filium, & ſpiret ſpiritum ſanctum, & ſic in operationibus ad intra non ſit liber niſi
libertate complacentiæ: eſt tamen liber in operationibus ad extra, ſcilicet in creatione & productio-
ne creaturarum ac gubernatione illarum. ¶ Hęc autem libertas ab æterno ei competit. Vnde Apoſto- Roma.9.
lus attribuit ei electionem dicens: Vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret. Et alibi dicit, Roma.11.
Reliquiæ ſecundum electionem ſaluæ factæ ſunt. Quod quærebat Iſraël, non eſt conſecutus: electio
autem conſecuta eſt: licet enim conſilium quod importat collationem ſucceſsiuam, non attribuatur
Deo, attribuitur tamen ei reſolutio & determinatio conſilij.

Ver. 6. DE LIBERO ARBITRIO ANGELORVM.

B Angeli etiam habent ex natura ſua liberum arbitrium, ſed flexibile in malū. nullius enim creaturæ De veri q.
liberum arbitrium ex puris naturalibus poteſt eſſe inflexibile, ſiue cōfirmatū in bono, cùm enim 24.art.7.
omne creatum progrediatur de non eſſe ad eſſe, ſequitur quòd de ratione cuiuſcunque creaturæ ſit, De malo.
quòd poſsit deficere vel ſecundum ſubſtantiam, vt elementa: vel ſecundum operationem, vt Angeli: q.16.ar.11.
aliàs ex puris naturalibus eſſent beati, quia nullus impeditur à beatitudine niſi propter peccatum. Po-
teſt tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, ſicut fuerunt Angeli boni in ſecun-
do inſtanti. Et ſicut anima Chriſti, quæ ab initio ſui fuit beata, & habuit claram diuinæ eſſentiæ vi-
ſionem, quæ auſert omnem defectum rationis, & per conſequens flexibilitatem arbitrij in malum:
quia non poteſt eſſe defectus, ſiue peccatum in voluntate, niſi ſit defectus in ratione ſiue in intelle-
ctu, per quem malum ſiue apparens bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis eſt
talis naturæ, quod cuicunque plenè liberè adhæret, immobiliter adhęret, vnde boni poſt completo
liberam electionem fuerunt confirmati, & mali obſtinati & indurati, vt dicit D. Gregorius. 34. Mo-
ralium, exponens illud: Cor antiqui hoſtis ſicut lapis indurabitur: quia nunquā vlla conuerſionis pœ-
nitentia mollietur. Et D. Ioan. dicit: Humicida fuit ab initio. &c, quod exponēs D. Auguſtinus dicit, 1. Ioan.3.
quòd ſemper peccat ab initio ſui peccati diabolus. Angelus enim eſt medius inter Deū & hominem, 11.de.ci.dei.
& Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem, & poſt: homo autem habet liberum ar-
bitrium vertibile ante electionem, & poſt. Ergo Angelus habet liberum arbitrium vertibile ante ele-
ctionem, & poſt electionem inuertibile.

Ver. 7. DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS

C Homo etiam habet liberum arbitrium, vt probatum eſt, differenter tamen ab Angelis. Quia ha-
bet vertibile ante, & poſt electionem, & vſque ad mortem: tunc enim confirmatur in bono, vel
in malo. Si moriatur in gratia, confirmatur in bono: ſi verò in peccato mortali, confirmatur in malo.
Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies eſt (ſcilicet præſentis vitæ) venit nox. ſ. mortis, in qua Ioan.9.
nemo poteſt operari meritoriè, vel demeritoriè. Et Eccle. 11. Si ceciderit lignum ſiue ad Auſtrum, ſi- Eccle.11.
ue ad Aquilonem, ibi erit. per lignum poteſt intelligi homo, qui cōparatur arbori: iuxta illud: Video Mar.8.
homines velut arbores. Auſter repræſentat ſtatum gratiæ, Aquilo verò ſtatum peccati mortalis: ideo
in quo ſtatu morietur, ibi ſemper erit. Hic autem caſus ſit per mortē. Vnde Damaſcenus dicit: Quod 1.p.q.62.
eſt in hominibus, mors, eſt in angelis caſus. Iuriſtæ dicunt, quòd voluntas hominis eſt deambulatoria art.2.
vſq; ad mortem. ¶ Ex quo ſequitur quod pro ſtatu vię nemo poteſt eſſe obſtinatus, neque etiam An- An aliquis
nchriſtus. Quia obſtinatio perfecta, eſt firmitas voluntatis in malo. ſic quòd non poſsit à peccato re- poſsit eſſe

obstinatus in via. uerti, nec ullo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio damnatorū, quæ non potest esse in via, cùm maneat natura liberi arbitrij, quod non potest cogi. & sic potest cessare à peccato, & modicum conari ad iudiciū synderesis. ¶ Potest tamē aliquis in via esse imperfectè & inchoatiuè obstinatus, & firmatus in malo, vt valde difficulter possit cooperari ad hoc, quòd resurgat à peccato propter longam peccandi consuetudinem, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exod. 7. induratū fuisse cor Pharaonis, non tamen perfectè: & ratio est, quia
Exod. 7. in statu viæ passio soluitur & reprimitur, & habitus non totaliter animam corrumpit. Nec ratio adeò pertinaciter falso inhæret, quin per contrariam rationem possit adduci, sed post statum viæ anima separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionem, & sic eadem ratio obstinationis manebit.

Ver. 8. DE CONFIRMATIONE LIBERI ARBITRII IN BONO.

QVanuis liberum arbitrium hominis non possit in via confirmari in malo, cùm talis obstinatio nō possit attribui Deo, neque voluntati, quæ non potest per habitum seu consuetudinem corrumpi neque necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cùm confirmatio in bono possit attribui Deo, qui est causa omniū bonorum: & nō potest esse causa mali, culpæ, siue peccati. Et sic dicimus quòd Apostoli fuerunt confirmati in die Pentecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego D
Psal. 74. confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. ¶ Sed difficultas est
De veri. q. 24. ar. 9. quid sit, & in quo consistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis potest confirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita quòd habeat in se sufficiens confirmationis
Cōfirmatio in gratia quid sit. principium, per quod omnino impediatur à peccando. Et sic beati sunt confirmati in bono, eò quòd mediāte lumine gloriæ, ratio est semper in actu perfecto, & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quòd datur eis aliquod munus gratię, quo ita inclinatur in bonum, quòd non de facili possunt à bono deflecti: non tamen per hoc ita retrahuntur à malo, quòd omnino peccare non possint, nisi diuina prouidentia custodiēte, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocentiæ erat immortalis, non quòd omnino mori non posset ex aliquo dono sibi intrinsecus dato, sicut beati post resurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, vtputa ab incisione gladij, & aliis huiusmodi, à quibus tamen à diuina prouidentia præseruabatur. Et hoc modo in statu vię possunt confirmari in bono, & non primo modo: quod sic probari potest. Nam non potest aliquis omnino impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finem boni, & circa vtilia quæ in vniuersali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquam passionem inferiorum virium. Quanuis autem alicui viatori concedi possit, vt ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum sapientiæ & consilij: tamen quòd iudicium rationis non possit intercipi, excedit statum vię propter duo. Primò, & principaliter: quia rationē esse semper in actu rectæ contemplationis in statu viæ, ita quòd omnium operū ratio sit, Deus actualiter considerans, est impossibile. Secundò quia in statu viæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas, vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Sed tamen per gratiam vię ita potest astringi bono, quòd non nisi difficulter peccare poterit. Cum per virtutes infusas, & dona spiritus sancti vires inferiores refrenentur, & volūtas in Deū fortius inclinetur, & ratio perficiatur in contemplatione veritatis diuinę, cuius continuatio ex feruore amoris proueniens, hominem retrahit à peccato. Sed totum quod deficit ad confirmationem, completur per custodiam diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicuntur, vt scilicet quan-
1.2.q.114. art. 9. docunque occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum. ¶ Ex prædictis sequitur quòd confirmatio non differt à dono perseuerantiæ dato in hac via. quod non cadit sub merito, eò quòd pendeat solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti. Et ideo perseuerantiæ donum nihil aliud est, quàm specialis assistentia, & motio Dei, qui quandocunq; occasio peccati se ingerit, excitat mentem ad resistendum, & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Nisi fortè dicatur, quòd confirmatio præsupponit abundantem & excellentem gratiam. Nam omnes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellētem gratiam. ¶ Si quæratur quare per donum habituale non possit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & voluntatē ad Deū, vt non possit homo peccare in hac via, sicut per iustitiam originalem fiebat talis harmonia, quòd non poterant in statu naturæ integræ primò peccare venialiter, & tamē iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quòd confirmatio excedit statum viæ.

Ver. 9. DE VSV LIBERI ARBITRII.

LIcet homo semper habeat liberum arbitrium, cùm semper habeat voluntatem: nō tamen semper habet vsum liberi arbitrij, vt patet in dormientibus, ebrijs, & furiosis, siue amentibus: ac etiam in pueris in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrij, vt ex actibus illorum experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendentia rationis vsum. Tempus completi vsus rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus assignatur finis primi septennij, quod non est intelligendum absolutè in omnibus, sed vt in pluribus: quia aliqui habent multum materialem complexionem, & ideo tardius habent completum vsum rationis, quàm delicatiores: nec potest bene regula generalis assignari. ¶ Acceleratur tamen aliquando à Deo, vt factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti, meruit nobis per acceptationem passionis oblatę. Vn- E
Esa. 53. de Esa. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiam quòd beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrij, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro

D. Virgine

D.Virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata à peccato originali: igitur. Præterea secundú D.Hiero. Ansel. & Bern. cæteris per partes: Mariæ autem tota sese infundit gratię plenitudo. Et sic nil gratiæ fuit aliis collatú, quod D. Virgini non fuerit concessum: sed vsus liberi arbitrij fuit datus Hieremiæ, & D. Ioan. Baptistæ: igitur. An autem deinceps habuerit vsum liberi arbitrij, in vtero existens incertum est. Quidam dicunt quòd innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus vsus rationis. D. Thom. tamen non est eiusdem sententię, eò quòd illud excedat communem statum, & non habeatur authoritas sacræ scripturæ, à qua possit elici. Non assentit etiam dicentibus vsum liberi arbitrij fuisse acceleratum puero quinq; annorú blasphemanti, de quo recitat D. Gregor. quòd fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit enim visionem factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris fuisse suffocatum, sed non damnatum, patrem verò morte filij punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habent aliquem vsum liberi arbitrij in ordine ad vltimú finem, præter illum quem ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsum liberi arbitrij. Nec per hoc sequitur, quòd demereantur de nouo, cum sint determinati in ordine ad finem, & non sunt in statu merendi, & eadem ratione beati non merentur de nouo, & eodẽ modo dicendum est de angelis bonis & malis. Hiere.1. Luc 1. 2.2.q.124. ar.1.ad.1. 4.sent.dist. 27.q.1.ar.1

Ver. 10. DE DIFFERENTIA VOLVNTATIS AB INTELLECTV.

A INter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primum, quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerú, in quas tendit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictú est. Ob hanc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pedagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur quòd bonú & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non volútas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & nó voluntatem, cum in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur à voluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quáuis etiam dici possit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, inquantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia intantum ratio humana est vera, inquantum conformatur veritati diuinæ per synderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundum discrimen est, quia voluntas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quòd mouet eas per modum causæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dicitur dispositio mouentis secundú quod efficiés mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, vt nó possint resistere, nisi fortè impediantur ex indispositione organorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non potest vacare contemplationi, intellectus autem non est dominus voluntatis. Quia quocunque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui, vt alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet voluntatem per modum finis & obiecti, & non effectiuè: voluntas autem mouet intellectum per modum efficientis, & effectiuè. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quando imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quæratur an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset esse quæstio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quòd intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonú, verum, vel apparens, & voluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placent, ex qua motione effectiua ipsius voluntatis naturali quodam ordine & subiectione absq; aliquo alio iudicio causato vel impresso à voluntate in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere obiectum præsentatum, reflectitur supra se, & iudicat alia media pręsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autem mouet alias potentias effectiuè, sed non immediatè, sed mediante intellectu, qui est promptus executor volútatis, & imperat fantasiæ, & fantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus imperat potentiæ motiuæ, & membris exterioribus. ¶ Excipiuntur tamen à motu & imperio voluntatis vires vegetatiuæ partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitando addere ad staturam suam cubitum vnum. Notandum tamen quod imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuersimodè: quia pertinet ad voluntatem per modum inclinationis, scilicet prout imperium importat inclinationem quandam & executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quòd inclinatio, & motio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præeminentia dignitatis se inuicem excedunt. Matth.6. Luc.12.

Ver. 11. DE DIGNITATE INTELLECTVS ET VOLVNTATIS.

B ALiquid potest dici altero eminentius dupliciter. Primò simpliciter & absolutè. Alio modo secundum quid. Ad hoc autem quòd ostendatur aliquid esse altero nobilius, oportet quòd eorú comparatio attendatur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnum alteri præeminere secundú quid. Sicut si homo comparetur leoni, quantú ad differẽtias essentiales, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò cóparetur, quantum ad accidẽtia, puta quantú ad fortitudinẽ corporalem, leo est nobilior, sed hoc est secundum quid. Ad sciendú ergo an volútas, & intellectus sit nobilior simpliciter & absolutè, ex differentiis essentialibus considerãdum est. Perfectio autẽ & dignitas essentialis intellectus in hoc consistit, quòd speciem rei

intellectę in se recipit, per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas cõsideratur: quia vnũquodq; in tantum est ens, inquantum est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius cõsistit in hoc, quòd anima ordinatur per voluntatem ad aliquam rem nobilem secundũ esse, quod res habet in seipsa. Sed perfectius simpliciter & absolutè loquendo, est in se habere nobilitatem alterius rei, quàm ad rem nobiliorem extra se existentem comparari. Hinc est quòd intellectus simpliciter & absolutè est eminentior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiam multis modis potest probari. Primò ex imagine Dei: nobilitas enim animæ consistit in hoc, quòd est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligentiam, vt dicit D. Aug. inquantum intellectus intelligendo seipsum repræsentat patrem & filiũ: quia idem per essentiam est principium & verbum intelligens, & intellectum, & sic magis participat imaginem Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus. antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animã, actus verò volũtatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo, scilicet sensu, cũ quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas: quia vtrunq; terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigens est nobilius recto & directo, sed intellectus est dirigens, igitur. &c. Vlterius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & nõ voluntas. Pręterea illud quod est propriũ hominis, inquantũ homo, est nobilius eo quod est cõmune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est proprium hominis, & velle aliis animalibus cõuenit. Vnde Philpso. dicit: Quòd in voluntario participãt pueri & bruta. Insuper, quãto aliquid est propinquius fini, tãto est nobilius, cũ ex fine sumatur ratio bonitatis in iis quę sunt ad finẽ. sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit ipsum cognoscẽdo quàm voluntas appetendo, cum appetitus præsupponat cognitionẽ. Vnde Christus: Hęc est vita æterna, vt cognoscant te Deũ, & quem misisti Iesum Christũ. Vlterius, Vita contẽplatiua est nobilior vita actiua secundum D. Gregor. iuxta illud: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Postremò Philoso. dicit, quòd intellectus est optimum eorum quæ in nobis sunt. ¶ Sed si comparemus voluntatem & intellectũ ad res ad extra, adhuc distinguendũ est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, quàm in seipsis, cũ sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autẽ fertur ad res secundũ seipsas. ¶ Si autẽ cõparemus intellectũ & voluntatem ad res superiores, puta angelos & Deũ, tunc voluntas est nobilior, cum feratur in ipsa res secundũ quòd in se sunt: intellectus verò secundũ quòd sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intellectu, quàm in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate: ideo diligere Deum est nobilius, & magis meritorium quàm cognoscere ipsum. Quod intelligendũ est in via, vbi intellectus cognoscendo Deũ, fertur in speciem siue similitudinem, non quidẽ expressam, sed abstractam. Sed in patria & visione beatifica cùm ipse intellectus feratur in diuinã essentiam secũdum se, & non per aliquã similitudinẽ, & primò attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per impossibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hominem beatum inchoatiuè: sed quantũcunq; voluntas fruatur Deo, non nominat hominem beatũ, nisi intellectus clarè videat. ¶ Si autem intellectus & voluntas comparetur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobiliori habitu perficitur, scilicet charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine glorię, quod est nobilius charitate, eo quòd primò facit attingere vltimum finem, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectũ est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur, & quòd intellectus magis, & primò præmietur: Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

1. super gen. ad lit. — *3. Ethic.* — *Ioan. 17.* — *6. Moral. Luc. 10.* — *10. Ethic.*

§. 4. DE VOLVNTARIO ET INVOLVNTARIO.

1. 2. q. 6. art. 1. & 2.

Voluntarium secundum Grego. Nicenum, Damascenum, & Philoso. dicitur actus, cuius principiũ est intra cum additione sciẽtiæ, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitio autem finis est duplex, scilicet perfecta & imperfecta: inde est quòd duplex est voluntariũ, scilicet perfectũ & imperfectum. Voluntariũ perfectũ est quod sequitur cognitionem perfectã: voluntariũ autem imperfectum quod sequitur cognitionẽ imperfectã. Cognitio imperfecta, finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem. & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & æstimationem naturalem, per quam cum non reflectantur supra se, non cognoscunt proportionem actus in finem, & ideo inuenitur in eis voluntarium imperfectum. Vnde Philoso. dicit, quòd pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitio autem perfecta finis est, quãdo nõ solũ apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorũ quæ ordinantur in finem: & talis cognitio cõuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola talis natura dicitur habere voluntariũ perfectũ, quod idem est quod liberũ: quia secundũ illã cognitionẽ perfectã, homo est dominus actus sui ex hoc quòd habet facultatem deliberãdi de suis actibus: quia ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrunque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est libero. Dicit Damascenus, quòd actus voluntarios sequitur laus vel vituperium. ¶ Ex iis infertur primò, quòd lapis aut alia inanimata nullũ habent voluntariũ, cum nõ habeant cognitionem: & ideo non dicuntur agere aut mouere seipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab authore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittãte. Secũdò infertur, quod animalia bruta, & pueri qui nõ habẽt vsum liberi arbitrij: nõ habẽt volũtariũ perfectũ, cũ nõ habeãt perfectã cognitionẽ, nec possint delibe rare. Et ideo licet dicantur aliquo modo agere & mouere seipsa, nõ tamen propriè, & perfectè, cũ nõ habeant dominiũ suorũ operũ: ideo dicuntur magis agi & moueri, quàm agere: & ideo actus illorũ nõ consequitur

3. Ethic. — *Pueri nõ habent voluntariũ perfectum.*

C

consequitur laus aut vituperium. Differentia tamen magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitionem perfectam, & volũtarium perfectum, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tandem veniunt in voluntarium perfectum. ¶ Notandum tamen, quòd cum voluntariũ perfectum à voluntate libera nominetur, & volũtas libera dupliciter dicatur aliquid velle, scilicet directè & indirectè: ita & voluntariũ perfectum est duplex, scilicet directũ & indirectũ. Volũtas dicitur velle aliquid directè, secundũ quòd directè tendit in illud, & quòd procedit ab ea: & sic volitio dicitur directè volita, sicut à calore calefactio. Indirectè autẽ & ex consequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quod nõ agit, vt nauta dicitur velle submersionẽ nauis, ex hoc ipso ꝙ non gubernat nauem cum tenetur, & potest: tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo quòd potuit, & debuit velle impedire eam. Et sic volũtariũ perfectũ potest esse absq; actu, aliquãdo absq; actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult agere. Quandoq; verò absq; actu etiam interiori, cùm merè omissiuè se habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest, scilicet positiue & negatiuè.

Voluntariũ perfectum quid, & quo(d) duplex sit.

Ver. 1. DE IMPEDIMENTIS VOLVNTARII.

A INter impedimẽta voluntarij, & causas inuolũtarij ponitur violentia siue violentũ, quod nihil aliud est quàm motus cuius principium est ab extrinseco non conferente vim passo. ¶ Et quanuis voluntas quo ad actum interiorem, qui est volitio, non possit violentari: cum volitio sit inclinatio volũtatis, & si volũtas aliquid velit, vel nolit positiue, tam ipsa confert vim. vnde D. August. dicit: Quod fit voluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa impedari, & quo ad mẽbra exteriora, voluntas potest violentari: ideo Philoso. & Damascenus dicunt, quòd aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit contra voluntatem, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntariũ simpliciter: quãdo passio est conueniens: voluntas enim quæ est vis passiua concurrit ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod nõ omne passiuum cogitur à suo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ, eò ꝙ sunt secundum inclinationẽ materię quæ recipit formas. Nõ est etiam incõueniens quod aliquid sit violentum secundũ quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem, hoc est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrũ particulare, non tamen simpliciter quãtum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitatẽ suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamẽ quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

1.2.q.6.art.4[6].

5. de ci. Dei.

Ver. 2. DE METV.

B MEtus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium: multa enim per metum agimus, quæ secluso metu non ageremus. Licet enim impediat & diminuat voluntarium, nunquam tamen totaliter tollit: quia vt Gregorius Nicenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis rectè consideret, sunt magis volũtaria quàm inuoluntaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnumquodq; dicitur simpliciter esse, secundum quòd est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed secundum quid. Atqui quod metu agitur, secũdum hoc est actu, secundum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autẽ dicitur inquãtum est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nũc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium inquantum est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impeditiuũ maioris mali quod timebatur, quemadmodum proiectio mercium in mari tẽpore tẽpestatis propter timorẽ periculi imminẽtis, quæ nõ fieret nisi immineret periculum. ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid. ¶ Notandum quòd differẽtia est inter ea quæ fiunt per vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ fiunt per metum. quia ea quæ fiunt per violentiam, sunt omnino inuoluntaria, cum voluntas non concurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cum non tollatur totaliter voluntarium, quanuis metus excuset, & diminuat peccatum, inquantum diminuit voluntarium, quia sub conditione est inuoluntarium. Metus enim est vis siue violentia conditionata. Metus secundum iuristas est duplex, quidam est leuis quo timetur leue vel etiam graue malum, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quando non oportet: talis metus facit & denominat illum meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malũ, & grauiter: & hoc est ex probabili causa: & hic metus secundũ iura vocatur cadens in cõstantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quàm virum, vt in cap. cum locum de iis quæ vi metúsve causa, fiunt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verberũ, seruitutis, vinculorum, dehonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cum pauca habet bona, vt dicit Panor. in capit. Abbas, de iis quæ vi, metúsve causa fiunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constans siue virtuosus sustinet minus malum, vt euitet maius. ¶ Metus iustus, siue cadens in constantem virum licet excuset à tanto, cum diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitãda debet homo potius mori, vt dicitur in tertio Ethicorum, cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimoniũ perhibere, & occidere authoritate propria, etiam aggressorem. Non enim licet intendere mortem directè, sed defensionem, quanuis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt

Differentia inter violenta, & per metũ facta.

Metus duplex.

Graue malũ & timor cadẽs in constantẽ virũ quid dicatur.

Metus cadẽs in constantẽ virũ nõ totaliter excusat.

Matth. 10.

An lex diuina purè positiua in iis quæ non sunt de se mala, instante periculo mortis obliget.

1. Maca. 2.
2. Mach. 7.

corpus. &c.¶In iis autem quæ non ſunt ſecundum ſe mala,ſed ſunt mala: quia prohibita lege diuina purè poſitiua,an metus excuſet à toto,difficultatẽ habet,quia in cap. quod nõ eſt, de regulis iuris, dicitur: quod non eſt licitum in lege,neceſsitas facit licitum. Nam Sabbatum cuſtodiri præceptum eſt, Machabæi tamen ſine culpa ſua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie ſi ieiunium frangeret ægrotus, reus voti non habetur, igitur mortis periculum excuſat à præcepto legis diuinæ poſitiuę de ſeruando Sabbato,&reddendo voto.In oppoſitum autem eſt hiſtoria vbi habetur,quòd ſeptem fratres cũ matre eorum,admirabili & bonorum memoria digna,crudeliſsimam mortem potius ſuſtinere elegerũt, quàm porcinas carnes comedere,quod ſola lege diuina purè poſitiua prohibebatur, & non erat de ſe malum,ſed ſolum quia prohibitũ.Sic ergo bellantes pro vita,veniendo cõtra præceptũ Sabbati,quod eſt vnum ex decem principalibus præceptis ſcilicet decalogi, non peccauerunt. ergo nec etiam peccaſſent ſi comediſſent carnes ſuillas ſiue porcinas: & ſi non peccaſſent comedẽdo,tenebantur comedere,quoniã habebant medium licitum ad conſeruandam vitam. ¶Dicũt quidã,& ſatis probabiliter, quod in prima hiſtoria qui in primo bello noluerunt ſe defendere,ſed magis mori in ſimplicitate ſua prælegerunt,non peccauerunt:quia propter honorem Dei ſuſtinebant voluntariè mortem ab iis qui eos ad ſimulachra adoranda volebãt inducere.Non enim tunc tenebantur ſeruare vitam,cũ incertum eſſet,an poſſent. Nec adhuc eis reuelatum fuerat quòd poſſent in ſabbato pugnare. Matthatias verò, & reliqui remanẽtes videntes ſtragem,& quod ſi omnes ſic facerent,honor Dei diminueretur,& daretur anſa,& cornu peccatori,pręmiſſa oratione,inito conſilio,habita reuelatione,prouide & ſapienter cogitauerunt quod ipſi in Sabbato ad alios non egrederentur , ſed ſi aggreſsi fuiſſent ab inimicis, pugnarẽt ſe deffendendo,quod etiam non erat contrauenire præcepto Sabbati , quod nõ prohibebat opera quæ neceſſaria erant ad vitam corporalem nõ ſolùm hominũ ſed etiam iumentorũ,vnde Chri-

Luc. 14.

ſtus: Cuius veſtrum aſinus aut bos in puteum cadet , & non continuò extrahet illum in die Sabbati? Poſtmodum declarat,quòd per hoc non ſoluebatur lex Sabbati.In ſecũda autem hiſtoria inducentes comedere carnes ſuillas,etiam intẽdebant inducere ad adorationem ſimulachrorum, & ad tranſgreſſionem omnium legum Dei per Moyſen datarum,nec poterãt illis reſiſtere: & ſic talis comeſtio vergebat in iniuriam Dei.& ideo non erat licitum comedere, quia non erat mediũ licitum conſeruandi vitam.Probabile eſt tamen quòd ſecluſo ſcandalo,& adueniente metu mortis ab intrinſeco,vt puta ſi moreretur fame,niſi comederet eſcas prohibitas , poſſet & teneretur comedere per cõmunem regulam,de concurſu præceptorum,quæ talis eſt.Quandocunque concurrunt præcepta inæqualia incompatibilia ſeruari,in illo caſu minus præceptum ſuſpenditur,& maius obligat. Sed maius præceptũ eſt de ſeruanda vita,quàm de electu ciborum,igitur.&c.Vbi autem ex illa comeſtione,& tranſgreſsione præcepti ſequeretur ſcandalum ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinſeco,

1. Cor. 8.

non debet quis comedere,imò tenetur potius mori, iuxta illud. Si eſca ſcandalizat fratrem meum,nõ manducabo carnes in æternum,ne fratrem meum ſcandalizem:ordine enim charitatis qui plus tenetur diligere animam proximi, quàm vitam corporalem. Metus iuſtus,ſiue cadens in conſtantem virũ in iis quæ prohibita ſunt iure humano , excuſat à mortali ſecundũ Silueſtrum de Priero . Cuius ratio eſt,quia non eſt de intentione legiſlatoris adeò ſtricte ligare homines.Et de ratione legis humanę eſt quod ſit rationabilis,& poſsibilis quod non videretur, ſi ita rigide obligaret , niſi fortè eſſet propter aliquod naturale annexum,ſed non in pure humanis. Nec obſtat quod dicitur in cap. in ſacris de iis quæ vi metúſve cauſa fiunt.vbi videtur dici quod eſt mortale, participare cum excommunicato , nec excuſat metus, quia loquitur in participatione directa,in iis quæ ſunt per ſe mala, ſiue quãdo participat cum excommunicato,in crimine.

Metus excuſat ab obligatione contractuum.

¶Excuſat etiam metus ab obligatione contractuum,in quibus liber conſenſus requiritur,vt in matrimonio,& dotis conſtitutione,& aliis de quibus Silueſter in ſumma ſuper verbo metus.§.ſeptimo. Iura enim voluerunt quòd in contractu matrimonij eſſet plenum, voluntariùm,ſiue omnino liber conſenſus,vt in cap. Cum ſecundum.& cap.veniens, in ſecundo, de ſponſa.& ſic matrimonium contractum ex metu cadente in conſtantem virum aut mulierem,eſt ipſo iure nullum , Idem dicendum eſt de profeſsione religionis , quæ eſt matrimonium ſpirituale . Alij autem contractus, in quibus non requiritur plene liber conſenſus, ſi ex metu fiant,tenent, quia coacta voluntas, voluntas eſt, vt notatur in lege ſi mulier.§.fina.ff. quod metus cauſa . Venit tamen talis contractus reſcindendus actione quod metus cauſa. vt in lib. officio iudicis.ff.eodem titulo .

Iuramẽtum de re licita metu extortum ſeruandum.

¶ Iuramentum autem de re licita metu exortum,licet ante diſpenſationem debeat ſeruari,poteſt tamẽ in eo ſuperior diſpenſare.Et eodem modo dicendum eſt.de voto,quando ex metu proueniente ab extrinſeco emittitur,quia ſi ab extrinſeco proueniat, ſecundum aliquos non cadit diſpenſatio, niſi aliunde oriatur iuſta cauſa diſpenſandi.

Ver. 3. DE IGNORANTIA.

a 3.§.5.ver.5.

IGnorantia aliquando ſecundum Damaſcenum & Philoſophum cauſat inuolũtarium,& aliquando diminuit,& aliquando non. ¶Ad cuius euidentiam vltra illa quæ dicta ſunt, de Ignorantia, ſciendum eſt quod error ſiue ignorantia eſt duplex, ſcilicet vincibilis, & inuincibilis.Ignorantia, inuincibilis eſt illa quam quis non poteſt vel non tenetur vincere,vt eorum quæ quis non tenetur ſcire,vel ſi tenetur ſcire,adhibitis diligentiis requiſitis non poteſt,vt ſi quis exiſtens in deſerto in quo nullus hominum habitare,vel illac tranſire conſueuit, iaciat lapidem, & à caſu quidam tranſiens occiditur, ibi eſt ignorantia inuincibilis facti.Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorem, & dormiuit cum Lya à parentibus ſuppoſita.Non enim tenebatur portare candelam, ſed ſufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excuſauit ab adulterio . Et communiter dicitur quòd talis ignorantia inuincibilis cauſat inuoluntarium , quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntarium , quia ſi C

Ignorantia vincibilis & inuincibilis quid ſint.

Gene. 29.

cognino

cognitio adesset, voluntas non vellet: & talis excusat à toto. Si verò ex quodam horto, vel propè viam publicam per quam cõsueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat trãseuntem, ignorantia illa est vincibilis: quia tenebatur scire, & præuidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idem proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, quando scilicet aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excusatur à peccato: si verò debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infrà tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, non fecerit debitum suum, est ignorantia vincibilis, quæ non excusat eum si contrauenerit legi.

Ver. 4. DE TRIPLICI IGNORANTIA.

1.2.q.6.ar. 8.

Ignorantia antecedens concomitãs & cõsequẽs quid sint, & an excusent à peccato.

A Ignorantia à D. Thoma aliter diuiditur, scilicet in antecedentem, concomitantem, & consequentẽ. Antecedens dicitur quæ non est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea. quam si quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cùm quis ignorat aliquam circunstantiã actus, quam non tenetur vel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod non faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorantia à D. Thoma dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. ¶ Quia si sciretur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie feræ latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credẽs feram esse, occidit inimicum latentem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia non causat inuoluntarium neque voluntarium, quòd præsupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum. nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: aliàs male habituatus semper peccaret: quia stante malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret. ¶ Ignorantia consequens est idem quod ignorantia volũtaria: quæ est duplex, scilicet affectata, & crassa siue supina. Ignorantia affectata secundum iuristas est quando actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quando aliquis vult ignorare, vt excusationem habere videatur, vel vt delectabilius peccet. sicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarũ tuarum nolumus. & talis ignorantia aggrauat peccatum: & potest quodammodo dici peccatum in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia verò crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directè, sed indirectè, quia faciliter posset vinci: & hæc etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hanc ignorantiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. ¶ Notandum præterea quòd hæc ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem, venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorantia vincibilis venialis est, quam quis sub pœna peccati venialis vincere tenetur. Ignorãtia verò vincibilis mortalis est, quam quis sub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia eorum quæ sunt necessaria ad salutẽ, siue præceptorum & aliorum quæ quis agere tenetur.

Ignorantia affectata siue crassa, & suppina quid sit.

Iob. 21.

Ignorantia vincibilis venialis, & mortalis quid sit.

Ver. 5. DE CONCVPISCENTIA.

1.2.q.6.art. 7.

B Concupiscentia, quæ aliquando totaliter tollit vsum liberi arbitrij, vt in amẽtibus & furiosis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vsum rationis non habent, non est volũtarium neque inuoluntarium ꝓpriè dictum: quia non habent liberã cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiscentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solùm consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quòd delectatio siue concupiscentia delectationis corrumpit ęstimationem prudentiæ. & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis: quia potest voluntas pasioni resistere. Et ideo concupiscentia nõ causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntariũ est misericordia & indulgẽtia dignum, & cum tristitia agitur. Sed quæ per concupiscentiam aguntur, non fiunt cum tristitia, imò cũ delectatione, igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quòd voluntas in illud fertur. Sed per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod concupiscit, iuxta illud, Vnusquisque tentatur à cõcupiscentia sua, abstractus & illectus, igitur concupiscentia auget. ¶ Nec obstat quòd metus siue timor qui est pasio, causet inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliæ pasiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ respicit bonum. Sed non est sic de cõcupiscẽtia. & aliis pasionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quòd concupiscentia non volita, sed quodammodo præueniens vsum rationis, quanuis non causet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excusat: non quidem à toto, sed bene à tanto, eò quòd corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et sic concupiscentia in quantum participat de ignorantia, excusat. Concupiscentia verò imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex pręmissis patet quomodo illi qui præparant sibi delicias & voluptates, grauius peccent, nec excusentur.

6. Ethi.

Iacob. 1.

§. 5. DE ACTIBVS HVMANIS.

1.2.q.1.art. 1.

Actus humanus & actus hominis quid sint

C Actus humani dicuntur actus voluntarij siue liberi aut deliberati directè vel indirectè, seu qui deliberari debuerunt & potuerunt. Et dicuntur humani, quia cõueniunt homini inquantum homo, hoc est, per hoc quod homo differt ab aliis animalibus: scilicet per rationale, per quod homo est dominus actuum suorum, quod non conuenit aliis animalibus, quæ magis aguntur quàm agant, vt dictũ est. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, sed hominis, vt fricatio barbæ inopinata, &

alij huiusmodi, qui fiunt ex motu primò primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ sunt ad finem. Et sic resolutorie: Actus humanus est qui procedit à voluntate deliberata.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI ACTV VOLVNTATIS.

Actus eliciti, & imperati quid sint.

Actus volũtatis prima partitione sunt duplices. Quidam sunt eliciti, quidam sunt imperati. Actus eliciti dicuntur illi qui immediate procedunt ab ipsa voluntate, respectu obiecti sui, quod est bonum. & finis vel vltimus, vel ad finem vltimum deseruiens. & talis finis non vltimus, & deseruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis siue medij. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarum: qui non procedunt immediatè ab ipsa voluntate, sed eliciuntur hoc est procedunt immediatè ab aliis potentiis per motionem & impulsum voluntatis. Idem de actibus membrorum, qui etiam mouentur ad imperium voluntatis. Notandum tamen quòd duplex est imperium, quoddam est directiuum, & illud pertinet ad rationem siue intellectum: vt inferius dicetur. Aliud est inclinatiuum & motiuum, quod pertinet ad voluntatem. Actus voluntatis eliciti sunt sex, tres circa finem, scilicet volũtas, intentio & fruitio: & tres circa media, scilicet electio, consensus, & vsus. D

Imperium duplex.

Actus voluntatis eliciti sex.

Ver. 2. DE PRIMO ACTV VOLVNTATIS CIRCA FINEM. E

1.2.q.8. ar. 1.2.Or.a. Voluntas dupliciter accipitur.

Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidentiam notandum quòd voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipsa potentia volũtatis, cuius proprium obiectum est bonum verum vel apparens apprehensum per intellectum sub ratione veri, & præsentatum voluntati sub ratione boni, siue sit bonum honestum vtile vel delectabile, siue sit verum bonum siue apparens. Et sic illud quod non est ens in rerum natura, accipitur aliquando vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rationis: secundum quem modum futura dicuntur entia, prout apprehendũtur sub ratione boni. Alio modo accipitur voluntas pro simplici actu voluntatis: quia omnis actus nominatus à potentia, dicit & significat simplicem actum illius potentiæ: sicut intelligere dicit primum actum intellectus, qui est simplicium apprehensio. Sic voluntas dicit actum simplicem, (hoc est non relatum) quod voluntas tendit in hoc quod est secundum se obiectum voluntatis, quod est bonum & finis. Ea verò quæ sunt ad finem, non sunt volita simpliciter & per se, sed per relationem & cõparationem ad finem: vnde voluntas non fertur in ea nisi secundum quod fertur in finem. Et quanuis eodem actu voluntas possit velle finem, & ea quæ sunt ad finem, sicut visus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & conclusionẽ: tamen ille actus non dicitur simplex: sic quando appetitus fertur simul in media & in finem, ille actus licet sit voluntatis nõ dicitur voluntas, siue simplex volitio finis præcise, sicut actus intellectus qui fertur circa principia præcise non applicando ea conclusioni, dicitur simplex: sed quando applicat, dicitur actus scientificus. Et visus quando per lumen videt colorem: dicitur quodammodo compositus, quia nõ potest videre colorem sine lumine: sed bene lumẽ sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de potentia volitiua. quãdo vult præcise finem, est actus simplex per quem mouet seipsam quo ad exercitium circa ea quæ sunt ad finem, vt cum aliquis vult sanitatem, per volitionẽ sanitatis mouet seipsam quo ad exercitiũ circa media, & sic voluntas mota mouet intellectum ad consiliandũ de mediis quæ sunt habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum est quòd duplex inuenitur processus in voluntate: scilicet inuentionis & executionis. In processu inuentionis primo per finem mouet se & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principium & quodammodo medium ad inueniendum ea quæ sunt ad finem, quæ sunt velut terminus, cum sequantur primam & simplicem volitionem, & ad ea terminetur: sed in processu executionis primo respicit ea quæ sunt ad finem, quæ sunt tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. Vnde aliquando contingit sicut in motu naturali, qui aliquando sistit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in executione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod est ad finem, & tamẽ non consequitur finem propter impedimenta, vel propter liberã propositi mutationẽ.

Voluntatis actus simplex quid sit.

In actibus voluntatis duplex processus.

Ver. 3. DE INTENTIONE.

1.2 p.q.12. art.1.

Intentio finis, vt ipsum nomen sonat, importat & significat in aliud tendere, vnde primò & principaliter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio suo. Cum ergo voluntas moueat omnes alias potentias in finem suum, sequitur quòd intentio est actus voluntatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur voluntas, & à fruitione. Appetitus enim intellectiuus siue potentia volitiua tripliciter respicit finem. Primo absolutè, vt cum volumus sanitatem, aut aliquid huiusmodi, & secundũ hoc actus eius dicitur voluntas. Alio modo respicit & cõsiderat finem prout in eo quiescit, & secundum hoc actus eius dicitur fruitio. Tertio modo cõsiderat finem prout est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur: & sic intentio respicit finem. Non enim solùm ex hoc intẽdere dicimur sanitatẽ, quia volumus eam, sed quia volumus ad eam per aliud, puta per medicinam peruenire: & sic voluntas tẽdit primò in finem vt acquisibilem per aliquod medium: & in hoc differt ab electione, & consensu & vsu: quia in intentione voluntas primò fertur in finem acquisibilem per media, in electione verò & consensu, ac vsu primò respicit media, in ordine tamen ad finem. Nec obstat quod dicitur Matth.6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, vbi per oculum significatur intentio secundum D. Aug. Sed oculus, cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam, & per consequens intentio nõ est actus voluntatis, quæ non est potentia apprehensiua, sed appetitiua. Ad hoc dicendum quod intentio nominatur oculus metaphoricè, nõ quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit per quam præsentatur voluntati finis, ad quẽ mouet formaliter, sicut oculo prævidemus quo corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumen, quia manifesta est in- F

In li. de ser. do. in mõte.

est intendenti. vnde Apostolus: Omne quod manifestatur, lumen est. Opera mala dicuntur tenebræ, quia licet homo sciat quid intendat, nescit tamen quæ ex operibus malis sequatur, vt D. Aug. ibidem exponit: neque voluntas ipsa ordinat, sed tendit in aliquod secundum ordinem rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo licet homo plura per modum plurium non posit intendere, potest tamē voluntas ad plura subordinata & per intellectum ad vnum ordinata intendere. Cum autem intentio finis importet ordinationem alicuius in finem, quod est propriū rationis, sequitur quòd animalia bruta, quæ non habent rationem, non possunt propriè intendere finem, nec habere intentionem, licet agant propter finem, tanquam mota ab alio: sicut sagitta à sagittante intendit finē, non intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intendunt finem intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quòd ipsa cognoscant ordinem mediorum ad finem.

Ephes.5.

Ver. 4. DE FRVITIONE.

A FRuitio est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. August. dicit, Frui, est amore inhærere rei propter seipsam, hoc est, non ordinando eam ad aliud. Fructus enim, à quo & fruitio dicitur, est vltimum quod expectatur ab arbore, quod cum quadam suauitate & delectatione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt scilicet perceptio conuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehēsiuam: & complacentia in eo quod offertur, quod pertinet ad appetitiuam, in qua delectationis ratio completur: sic in fruitione præsupponitur apprehēsio intellectus, sed essentiale est complacentia voluntatis, quæ quietatur & quiescit in aliud non ordinando. Verùm cum nihil aliud à Deo sit vltimum simpliciter, nec posit quietare appetitum hominis, omniaq; alia sint in ipsum ordinabilia, & ipse in aliud non sit ordinabilis, cùm nihil sit eo dignius, sequitur ꝙ si quis seruiret Deo
A propter temporalia habenda, non ordinando ea ad bonitatem Dei, imò etiam si seruiret Deo propter visionem claram visionem diuinæ essentiæ, quam sperat ab eo habere, non ordinando iterum eam ad Deum, peccaret mortaliter: quia vteretur Deo. Peccaret etiam si in aliquo alio quiesceret, siue creaturam sibi constitueret vltimum finem, quod fit, quando complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter, vel saltem virtualiter: vel quando propter complacentiam, quam habet, vel habere intendit, omittit vel transgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa est inordinata, & peccatum mortale. ¶ Nec obstat ꝙ quædam alia à Deo sint secundū se bona, & propter se appetēda: quia vt D. Ambrosius dicit: Si aliqua dicantur appetenda propter se, non est intelligendum ita, ꝙ ad vltimum finem, siue beatitudinem non referantur: sed quia in semetipsis habent, vnde placere debeant, prout sunt fructus spiritus sancti, de quibus Apostolus: Fructus autem spiritus sunt, charitas, pax, & huiusmodi. Nō obstat pariter illud Apostoli ad Philemo. Itaque frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Augustinus dicit: Si dixisset te fruar, & non addidisset in domino, videretur finem delectationis in eo posuisse: sed quia addidit in domino, ideo in domino se posuisse finem, atq; eo se frui significauit. Et si alicubi in sacris literis reperiatur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti. ¶ Vnde notandū ꝙ fruitio est duplex. s. propria & impropria. Fruitio impropria est, qua peruenitur in finem particularem cognitum, non cognoscendo tamen quòd sit vltimum simpliciter, & hoc modo aliquando attribuitur brutis. Vnde D. August. dicit, Frui quidem cibo, aut alia voluptate, non absurdè æstimantur & bestiæ. Fruitio autem propria est, quando peruentum est ad finem cognitum, vt vniuersalem & vltimum: & hæc conuenit soli intellectuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum solum in intentione, dicitur quidem frui, sed imperfectè, vt in via: quando verò finis vltimus nō solum habetur in intentione, sed etiam in re, tunc dicitur frui perfectè: & sic fruitio propria diuiditur in fruitionem perfectam & imperfectam, siue fruitionem viæ & patriæ.

1.2.q.11. ar.1. *In 1 de do. Chrīst & 10.de Tri.* *Seruiēs deo propter bona tempora lia, pecca. peccat.* *Galat.5.* *Ad Philemonem.* *1.de doctr. christ.* *Fruitio duplex.* *In lib.81.q.*

Ver. 5. DE CONSENSV.

B COnsensus propriè accipiendo, est applicatio appetitiuæ virtutis siue voluntatis ad rem cui adhæret, tanquam medio ordinato ad cōsequendum finem præstitutum, & assumit nomen à sensu, tanquam experientiam quandam sumens de re cui inhæret, inquantum complacet sibi. Vnde Sapiens dicit: Sentite de domino in bonitate. ideo Damasc. dicit, ꝙ si aliquis iudicet, & non diligat, nō est sententia, hoc est cōsensus. Sed diligere est actus voluntatis, igitur & cōsensus. ¶ Et quia eius est applicare appetitiuum motum ad aliquid, in cuius potestate est appetitiuus motus, sicut tangere lapidem, cōuenit quidem baculo: sed applicare baculum ad tactum, est tantū eius, ad quem spectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta nō habeant in potestate appetitiuum motum, sed talis motus inest eis ex instinctu naturæ, sequitur ꝙ ad ea nō pertinet propriè consentire, quia cōsensus importat applicationem & determinationem appetitus nō solum passiuam, sed etiam actiuam. Et quāuis quędam animalia faciant executionem operis, nō tamen faciunt ex cōsensu, sed ex impetuoso appetitu, ex instinctu naturæ causato. ¶ Differt autem cōsensus ab electione & vsu: quia electio addit supra consensum. s. quandam relationem, respectu eius cui aliquid præeligitur. Et ideo post cōsensum adhuc manet electio: potest enim contingere ꝙ post consilium inueniantur plura media ad finem conducentia: quorum cùm quodlibet placet, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. Sed si inueniatur vnum solum, quod placeat, non differunt consensus & electio realiter: sed ratione tantum, vt dicatur consensus, secundum quod placet ad agendum: Electio autem, secundum quod comparatur his, quibus non placet: Vsus verò sequitur consensum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem. ¶ Consensus est duplex. Quidam formalis, siue explicitus seu expressus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, siue implicitus & interpretatiuus, qui est quando ratio sufficienter aduertit de aliquo, & non contradicit. Inde dicitur communiter, & est regula iuris: Qui tacet, consentire videtur. Quæ quidem

1.2.q.15. ar.1. *Sapien.1.* *Lib.2.* *Differentia consensus ab electione & vsu.* *Consensus duplex.*

regula quantum ad actus imperatos, & in foro exteriori, non semper habet verum, præsertim in actu vituperabili, in quo loqui & contradicere verecundum esset: & quando actus non obstante contradictione teneret, sed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, semper habet verum, quòd quando voluntas tenetur, & potest contradicere alicui rei, actui vel passioni, si non contradicit vel resistit, consentire videtur: quia illa sunt voluntaria, vt dictum est, indirectè, & ex consequenti: vt si in aliquo insurgat passio, quam tenetur reprimere, & non curat, sed delectatur in ea, censetur cõsentire.

Consensus & cogitatio quando dicatur bona vel mala.

Ad cognoscendum autem quando consensus sit bonus vel malus: sciendum est quòd quando illud cui cõsentitur, siue sit actus, siue aliquid præcedens actum, vt cogitatio: siue consequens actum, vt delectatio, est bonum & cõueniens nullo modo prohibitum, nec inclinat ad malum, siue ad aliquid indebitum, seu inhonestum, consensus est bonus. Si verò sit malum, hoc est prohibitum, aut inclinans ad malum, consensus est malus, & peccatum, siue sit consensus formalis, siue interpretatiuus.

Cõsensus in cogitationẽ quando sit malus.

Si illud tale supra quod fertur consensus sit prohibitum venialiter, consensus est venialis: si mortaliter, est mortalis. Equidem quantum ad actum respectu obiecti, non est dubium, si quis consentiat mendacio iocoso, peccat venialiter: si pernicioso, mortaliter. ¶ Sed difficultas est de consensu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem consequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & similium, distinguendum est: quia vel illa cogitatio est solùm speculatiua, & nullo modo practica: hoc est, non inclinat aliquo modo ad operationem, sed solum consistit in contemplatione veri: puta quia considerat quidditatem & essentiam adulterij & deformitates eius, siue circunstantias aggrauantes & diminuentes. Tunc consensus in illam cogitationem, seu delectationem consequentem illam cogitationem speculatiuam, non est de se malus, sed potest esse bonus, si fiat propter bonum finem, scilicet propter cognitionem veritatis, vel doctrinam aut prędicationem. Aliquãdo venialis, si inutiliter vel nimis curiosè speculetur: & aliquando mortalis, si tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contemplatur. Si autem illa cogitatio sit practica, hoc est, habeat iudicium practicum, inclinans ad furandum vel adulterandum: & tunc si sit motus primò primus, & naturalis, quãtùcunq; duret, nõ est peccatum, cùm ratio nullo modo resistere aut occurrere possit. Si verò sit motus secundò primus, & ratio incipit, vel incipere potest cogitare de repellenda passione illa, sed præualente impetu passionis non plenè aduertit, nec repudiat, quia non habuit sufficiens tempus ad plenè deliberandum de illa. Sic illa cogitatio siue consensus in cogitationẽ & delectationem consequentem illam, est venialis. Si verò voluntas est plenè libera, & cognoscit illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, potestq; non solum non consentire & complacere, sed etiam resistere positiuè per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduertat, & tamen negligit, tũc est consensus interpretatiuus: & sic illa cogitatio dicitur morosa, & peccatum mortale, maximè propter periculum, iuxta illud Sapientis: Qui amat periculum, peribit in illo.

Eccl.3.

Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur complacentia in voluntate, ad quam sequitur delectatio, quæ est de malo apprehẽso, est consensus formalis in illam cogitationem, & per consequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quàm consensus interpretatiuus in solam cogitationem, etiam absq; voluntate exequendi actum cogitatum. Cùm verò cõsentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cùm perpetrat actum, tunc peccatum consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationẽ morosam, vel delectationem consequentem pertineat ad rationem superiorem vel inferiorem: quia materia prolixa est, plus habens subtilitatis & intricationis, quàm vtilitatis, supersedeo. Si quis autem de his amplius inquirere velit, videat Diuum Thomam.

1.2.q.15.ar.4.& q.74 ar.8.& de veri.q.15. art.1.& 4.

¶ Resultat ex præmissis cogitationes aliquãdo esse bonas, & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiam prohibitam speculatiuè, & propter bonum finem, seruatis debitis circunstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles aut curiosæ. Si autem sint practicæ circa materiam mortalem, & ex surreptione motus primò primi, non sunt peccata. Si verò infra limites motus secundo primi, sunt peccata venialia: si verò ratio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiam si non sequatur delectatio, aut executio: ac etiam quamuis non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis, si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vnde manifestè apparet error Scribarum & Pharisæorum, qui licet legerent Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo. & in eodem cap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et quamuis etiam haberent præcepta: Non concupisces vxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, quòd in solis cogitationibus interioribus, quę nullo modo procedebant in actum exteriorem, aut in præparationem ipsius, nõ consistebat peccatum: & sic glosabant prædicta præcepta, quorũ Glosam reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem ad mœchandum eam, iam mœchatus est in corde suo. Item: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia.

Exod. 20.

Matth.5.

¶ Hæc si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduum peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quamprimùm videt, nullum cogitat malũ, non peccat: hæc significat illos qui habent motus primò primos. Secunda, quam primò videt, abominatur, & repudiat nuntium & munera, illa meretur. Tertia respicit munera, & quodam modo delectatur: licet aliquo modo suspicetur, quòd malo fine mittuntur: & ideo quando bene cõsiderauit, respuit: illa significat eos qui infra limites motus secundò primi consentiunt & delectantur. Quarta quæ respicit, & placent ei munera: tamen quia videt quòd absque infamia non posset, remittit: hęc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, parataq; est facere voluntatem eius, assignat horam;

ram: hæc adhuc peior, & significat eos qui consentiunt formaliter in actum, &c. ¶ Circa cogitationes verò præteritatum delectationum distinguendum est, quia vel illæ delectationes erant licitæ, vel illicitæ. Si illicitæ, vel illa cogitatio est speculatiua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, seu nolleitate: quia cogitans nollet se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est: bona, iuxta dictū Esaiæ trigesimo octauo: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si verò illa cogitatio sit practica, siue inclinans ad complacendum: si sit morosa, hoc est plenè libera, est mortalis. Et maximè cùm iam insurgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si verò sistat infra limites motus secundo primi, est venialis. Si verò sunt motus primo primi, non sunt peccata. Si autem cogitationes illæ præteritæ fuerant licitæ, vt si vidua cogitet de delectationibus actus cōiugalis, aut alter coniugum in absentia & distantia alterius, est difficultas. Dominus Caietanus in summula sua dicit ꝙ non peccat: quia delectatur de operibus licitis, pro eo tēpore quo fuerunt licita, plus enim secundum eum est explicitè approbare, quàm delectari: sed constat viduas posse explicitè approbare delectationes præteritas: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratus. Practicè autem hoc est, cum inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & voluntas plenè libera sit, efficiuntur mortales, propter periculum voluntariæ pollutionis aut incontinentiæ, ad quam inducunt, maximè cùm insurgunt motus partis sensitiuæ.

Cogitationes præteritarum delectationum quādo sunt mala. *Esa.38.*

¶ A cogitationibus autem conditionatis quæ diaboli artificio suggeruntur, vt tandem ad peccatum mortale pertrahat summè cauēdum est, vt cum suggeritur religioso, si esset vxoratus, aut rex vel episcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, & aliquando bona, tandem paulatim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, huiusmodi cogitationes ab initio videntur esse bonæ, quia ad bonum determinatæ. Sed si consideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in pluribus perducunt ad diaboli suggestiones, valde periculosum est circa illas immorari. Et ideo ratione periculi sunt plerunq; mortales, maximè in his qui experti sunt, ex illis cogitationibus conditionatis se in malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendū est cum suggeritur professo, si non essem religiosus aut professus, &c. quia à solo diabolo procedunt, vt inducat ad pœnitendum de bono opere, & perdendum merita, & vt ad alia inducat mala, & sic de similibus.

Cauendum à cogitationibus conditionatis.

Ver. 6. DE ELECTIONE.

A Electio est actus voluntatis, quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit, tanquam medium ad perueniendum ad finem, dimisso alio vel aliis. Sciendum tamen ꝙ nomen electionis duo importat scilicet aliquid pertinens ad rationem siue intellectum, & aliquid pertinens ad volūtatem. Vnde Philosophus dicit, ꝙ electio est appetitus intellectiuus, vel intellectus appetitiuus. Importat enim collationem siue comparationem mediorum inter se, & in ordine ad finem, quæ collatio dicitur consilium, de quo in versiculo sequenti. Essentialiter tamen electio est actus volūtatis præsupponens cōsilium. Vnde secundum Philosophum 3. Ethicorum: Electio est appetitus præconsiliati, & desideriū eorum quæ nobis insunt, hoc est humanorum actuum. Nullus enim eligit nisi ea quę æstimat fieri per ipsum: quia necesse est ꝙ id quod est ad finem, sit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod est ad finem, vel vtitur eo. Et cùm canonicus eligit episcopum vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatem: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem episcopi vel principis, non pertineret ad eum electio. Et similiter dicendum est, quando aliqua res dicitur præeligi alteri, ꝙ adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandum pręterea ꝙ neq; electio, neq; consilium est impossibilium. Cuius signum est, quòd cùm homines consiliando perueniunt ad id quod est impossibile, desistunt, quasi non valentes vltrà progredi. Et ratio potest assignari: quia cùm electiones referentur ad nostras actiones, & ea quæ per nos aguntur, sint possibilia, sequitur, electiones esse possibilium, & per consequens consilium quod ad actionem ordinatur. Præterea ratio eligendi id quod est ad finem, est vt ex hoc possimus cōsequi finem: sed per impossibile nō possumus consequi aliquem finem: igitur. Apparet hoc etiam manifestè ex processu rationis. Sic enim se habet medium (de quo est electio) ad finem, sicut conclusio ad principium: sed conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili. Igitur voluntas completa & efficax non est nisi de possibili, quod est bonum volenti: licet voluntas incompleta & inefficax, quæ secūdum aliquos dicitur velleitas, possit esse de impossibili: quia scilicet aliquis vellet, si esset possibile: sed electio nominat actum determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum: ideo electio non potest esse impossibilium.

1.2.q.13. art.1. *6.Ethic.* *art.4.* *art.4.* *art.5.*

¶ Et quanuis in tertio Ethic. dicatur, quòd sic se habet finis quo ad agibilia, sicut principia ad conclusiones. Non tamen sequitur quòd sicut conclusio necessariò deducitur, & sequitur ad principia: sic supposita volitione finis ex necessitate sequatur electio, cùm voluntas sit libera & indeterminata circa media, & possit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem. Intellectus autem nō est liber circa assensum principiorum. Præterea sententia siue iudicium consilij de rebus agendis est de cōtingentibus, in quibus cōclusiones non sequuntur ex principiis necessariis necessitate absoluta, sed necessitate solum ex conditione: vt si currit, mouetur: si dicatur quòd vnum præeligitur alteri: quia in eo est aliqua ratio boni, quæ non est in alio. Vnde sequitur, quòd si duo sunt penitus æqualia, nulla poterit fieri electio. Et sic famelicus si habet cibum æqualiter appetibilem in diuersis locis secundum æqualem distātiam, non magis mouebitur ad vnum, quàm ad aliud, vt Buridanus dicit de Asino, inter duas auenas æquales, quòd moreretur fame. Plato etiam assignans rationem quietis terræ in medio, sicut recitatur in 3. de Cælo, dicit quòd ideo quiescit: quia non est maior ratio, quare moueretur citius ad vnam partem, quam ad aliam: sed multò minus potest assignari ratio, quare plus eligeretur vnum appetibile, quàm aliud, nisi sit aliqua ratio boni plus in vno, quàm in alio: & sic videtur quòd electio fiat ex necessitate. Dicendum quòd quantum ad irrationabilia, cum non conferant, non potest cōtin-

art.6.ad.1. *De Asino Buridani.*

gere:& si accideret,mouerentur instinctu naturæ,quæ non deficit in necessariis. Quo ad homines verò nil prohibet. Quòd si duo æqualia proponantur secundum vnam considerationem, homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionem,per quam magis emineat, & voluntas magis flectatur in ipsum,quàm in aliud. Et eodem modo dicendum est de eo, quod prima consideratione inuenitur minus,quia secundum aliam considerationem erit maius,saltem secundum iudicium eligẽtis. Vel potest dici quod voluntas ex se ipsa potest se determinare.

Ver. 7. DE CONSILIO.

1.2.q.14. art.1.

CVm electio sequatur consilium de rebus agendis,in quibus magna inuenitur incertitudo,cum actiones sint circa singularia contingentia,quæ propter eorum varietatem incerta sunt. In rebus autem dubiis & incertis ratio non profert iudicium absq; collatione & deliberatione,& ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis,hæc inquisitio vocatur consilium. Consilium autẽ propriè importat collationem siue comparationem inter plura, prout & hoc ipsum nomen sonat. dicitur enim consilium quasi considium,eò ꝙ multi sedent ad simul conferendum : & ideo consiliu in nobis importat discursum,& præsupponit incertitudinem sententiæ siue iudicij apud consiliantem, licet apud aliquos sapientes aliquando sint certissima:ideo illi ad electionem non egent inquisitione consilij,sed sententia & iudicio,quod est terminus consilij. Et inquantum importat discursum,Deus non consiliatur:Ignorantis enim est consiliari,& per inquisitionem venire ad certitudinem. Attribuitur tamẽ Deo consiliũ ab Apostolo dicẽte: Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ propter certitudinem,quam habet de omnibus effectibus absq; omni discursu. Ea enim quæ dicũtur de Deo,accipienda sunt absq; omni defectu qui inuenitur in nobis,sicut scientia sine discursu,& cõsilium absq; dubitatione aut ignorantia. ¶ Ex prædictis patet ꝙ consilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquisitione,collatione,seu discursu. Alio modo pro resolutione & sententia ipsius: vnde dicimus,consilium habet:& dicit hoc,siue hæc est resolutio,& sententia consilij talis est. ¶ Consiliũ secundum Gregorium Nycenum non est de fine,sed de his quæ sunt ad finem, eo ꝙ rationes eorum quæ sunt ad finem,sumuntur ex fine. Principium autem non cadit sub conclusione,sed in omni inquisitione oportet præsupponere principia:igitur de fine vt finis est,non est consilium, quanuis consiliũ possit haberi de aliquo fine,vt est medium ad alium finem:quia id quod est finis respectu quorundã, potest ordinari ad alium finem, sicut principium vnius demonstrationis potest esse cõclusio alterius. Consilium secundum Gregorium Nycenum est de his quæ sunt,aut fieri possunt in nobis, aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cùm consilium sit aliquid magnũ,eo quod cognitio circa particularia contingentia non sit aliquid magnum,sicut cognitio vniuersalium & necessariorum:ideo cõsilium nõ appetitur per se,sed prout est vtile ad operationes humanas nostras, vel aliorum. De factis enim aliorum cõsilium quærimus pro quanto,sicut quodammodo vnum nobiscum, vel per vnionem affectus,sicut amicus sollicitus est de his quæ ad amicum spectant,sicut de suis,& per modum instrumenti. Nam agens principale & instrumentale sunt quasi vna causa,cùm vnum agat propter alterum: sic dominus consiliatur de his quæ agenda sunt per seruum. Et cõsultatio dicitur fieri de futuris euẽtibus,inquantum homines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum vel vitandum erga se,vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifestis nõ requiritur cõsilium,sed resolutio consilij. ¶ Consiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, si principium est prius in esse,sicut in cognitione. Non est processus resolutorius, sed magis compositiuus: quia processus quo proceditur à causis ad effectus,est compositiuus,eò ꝙ causæ sunt simpliciores effectibus. Si autem principium quod est prius cognitione, est posterius in esse, sicut finis qui est prior in intentione,& posterior in executione,est processus resolutorius:vtpote cùm de effectibus compositis iudicamus resoluendo in causas simplices. Vnde Philosophus dicit,ꝙ ille qui consiliatur,videtur quærere & resoluere. Et sic oportet dicere,ꝙ inquisitio cõsilij est resolutiua,incipiendo scilicet ab eo quod in futurum intenditur,donec perueniatur ad id quod statim agendum est. Et prius quærendum est quid conueniat ad ducendum in finem. Cum ergo cõsilium sit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine,sequitur ꝙ ordo ratiocinandi est cõtrarius siue oppositus ordini operandi, qui incipit à mediis,& ordo ratiocinandi à fine. ¶ Ex prædictis patet,ꝙ in inquisitione cõsilij nõ est processus in infinitum, sed ipsa inquisitio est finita ex duplici parte scilicet principij & termini. Accipitur enim in inquisitione cõsilij duplex principium. Vnum ex ipso genere agibilium,& hoc est finis de quo nõ est cõsilium,sed præsupponitur consilio,vt dictum est. Aliud autem principium est quasi ex alio genere sumptum,sicut in scientiis subalternatis vna scientia supponit aliqua ab alia,de quibus nõ inquirit:huiusmodi autem principia quæ in inquisitione cõsilij supponuntur,sunt quæcunque per sensum accepta,scilicet quod sit panis,ꝙ sit ferrum, & quæcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam vel practicam in vniuersali cognita,sicut ꝙ Mœchari est à Deo prohibitum, & ꝙ homo non potest viuere nisi nutriatur nutrimento cõuenienti,& de his nõ inquirit cõsiliator. Terminus autem inquisitionis cõsilij est id quod est in potestate nostra,vt statim faciamus. sicut enim finis habet rationẽ principij,ita id quod agitur propter finem,habet rationem cõclusionis : vnde id quod est primo agẽdum, habet rationem vltimæ cõclusionis,ad quam inquisitio consilij terminatur. Nihil enim prohibet cõsilium in potentia in infinitum esse secundũ quod infinita occurrere possunt cõsilio inquirenda. Singularia enim non sunt infinita actu,sed bene in potentia. ¶ Nec obstat ꝙ in singularibus contingentibus non possit esse aliquid certi simpliciter,tamen bene vt nunc. Necessarium enim est Sortem sedere dum sedet. Et quanuis humana actio possit impediri,non tamen semper habet impedimentum : ideo non oportet semper consiliari de impedimento tollendo.

Consilium dupliciter accipitur. art.2.

Consultatio est de futuris.

In consiliando duplex processus.

3.Ethi.

Duplex principium consilii.

B

Ver. 8.

Ver. 8. DE VSV.

A Vſus eſt actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potentiam ad operationem. Vnde D. Aug. dicit: Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem volũtatis. Vſus ſequitur electionem. Vnde Damaſcenus: Poſt electionem voluntas impetum facit ad operationem, & ſic vſus mediat inter electionem & executionem operis. Cum motio qua voluntas mouet ad exequendum quæ dicitur vſus, ſequatur electionem. Non eſt tamen inconueniens ꝙ vſus vnius præcedat electionem alterius. Cum autem vti ſit applicare principium electionis ad actionẽ, ſicut motum appetitiuum ad aliquid appetendũ, quod fit in conſenſu, & aliquid applicare in ordine ad alterum non ſit niſi eius qui habet ſuper illud arbitriũ ſiue dominium, quod non eſt niſi eius qui ſcit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationem. Et ideo ſolum animal rationale conſentit & vtitur. Ideo D. Auguſt. Vti nihil poteſt niſi animal quod eſt rationis particeps. ¶ Differunt autem vti & frui: quia frui importat abſolutè motum appetitus in appetibile ſiue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad alterum. Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui eſt melius quàm vti. quia illud quod eſt abſolutè acceptabile, eſt melius, q̃ id quod eſt acceptabile in ordine ad alterum. Sed ſi comparentur quantum ad vim apprehenſiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vſus. Quia ordinare aliquid ad alterum eſt rationis: apprehendere autem aliquid abſolutè eſt ſenſus. Et quanuis animalia bruta per ſua membra aliquid agant, hoc faciunt inſtinctu naturæ, non ꝙ cognoſcat ordinem membrorum ad illas operationes, vnde non dicuntur propriè applicare membra, nec vti membris.

1.2.q.16. ar.1.2.ar.4 10. de Tri.

In li.83.q. Differentia inter vſum & fruitionem.

§. 6. DE IMPERIO ET ACTIBVS IMPERATIS.

B Actus humani dicuntur imperati ab imperio, imperium autem eſt actus rationis præſuppoſito actu voluntatis. Ad cuius euidentiam, ſciendum eſt ꝙ actus voluntatis & intellectus ſupra ſe inuicem poſſunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu ſuo. Et aliquando contingit ꝙ actus rationis ſiue intellectus præuenit actum voluntatis, ſicut cùm præſentat & oſtendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, ſcilicet cum oſtenſo fine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & conſiliandum de illis. In illa præuentione actuũ virtus prioris actus remanet in actu ſequenti. Et ſic ex oſtenſione finis quem intellectus facit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectum, ad perquirenda media: quibus præſentatis, ſi non eſt niſi vnum, voluntas conſentit: ſi duo, voluntas eligit. Ex vi illius conſenſus, ſiue electionis ſi ſit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimãdum ſiue denuntiandum ei, hoc eſt tibi faciendum: fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium, quod poteſt ſic definiri: Imperium eſt actus rationis ordinantis & mouentis, ac neceſsitantis voluntatẽ ad aliquod particulare faciendum, ſuppoſito actu ipſius voluntatis ſcilicet conſenſu ſiue electione efficaci, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cùm hæc motio fiat ab intellectu, non virtute propria, ſed virtute voluntatis, propriè loquendo, voluntas mouet & neceſsitat ſeipſam quo ad exercitium. Et ſic imperare propriè dictum, non eſt mouere quocunq; modo, ſed cum quadam intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde ſequitur quod non conuenit brutis. licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denunciatione: ideo non eſt propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cùm fiat ex inſtinctu naturæ, non habet rationem imperij, ſicut in hominibus, qui faciunt impetum per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationem præcedit vſum, cùm per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura eſt prius, q̃ imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen: vt dictum eſt, ſequitur electionem vel conſenſum: & ſic mediat inter duos actus voluntatis ſcilicet inter electionem vel cõſenſum & vſum. ¶ Notandũ præterea ꝙ imperium & actus imperatus ſunt ſimpliciter vnus actus humanus. quia ſecundum Philoſophum vbi eſt vnum propter alterum, ibi eſt vnum tantum: ſed actus imperatus non eſt niſi propter imperium: igitur non eſt niſi vnum ſimpliciter. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, ꝙ non eſt inconueniens, ꝙ aliqua ſint multa ſecundum quid, & ſint vnum ſimpliciter. Et aliqua ſint multa ſimpliciter, & vnum ſecundum quid. Quinimo omnia multa ſunt vnum ſecundum quid, vt dicit D. Dion. Vnum autem cũ conuertatur cum ente, vtrunq; eodem modo dicitur ſcilicet ſimpliciter & ſecundum quid. Ens verò ſimpliciter eſt ſubſtantia, ſed ens ſecundum quid eſt accidens: ideò quæcunq; ſunt vnum, ſecundum ſubſtantiam, ſunt ſimpliciter vnum, & multa ſecundum quid. Sicut totum in genere ſubſtantiæ compoſitum ex ſuis partibus integralibus vel eſſentialibus eſt vnum ſimpliciter, vt domus & homo, partes verò ſunt entia & ſubſtantiæ in toto. Quæ verò ſunt diuerſa ſecundum ſubſtantiam, & vnum ſecundum accidens ſunt multa ſimpliciter, & vnum ſecundum quid: vt multi homines ſunt vnus populus, & multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ ſunt vnum genere vel ſpecie, vt dictum eſt, ſunt ſimpliciter multa, & vnum ſecundum quid. nam eſſe vnum genere vel ſpecie, eſt eſſe vnum ſecundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo qui eſt vnum ens naturale: ita etiã in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter ſe habet ad actum ſuperioris: inquantum inferior potentia agit in virtute ſuperioris mouentis ipſum. Sic enim actus mouentis primi ſe habet ad actũ inſtrumenti. Vnde patet ꝙ imperium & actus imperatus ſunt vnus actus humanus, ſicut quoddam totum: ſed ſecundum partes eſt multa. Actus verò diuerſarum potentiarum ad inuicem nõ ordinati ſunt ſimpliciter multa, & vnum ſecundũ quid, pro quanto illæ potentiæ ſunt in vno ſuppoſito.

1.2.q.17.

Imperiũ in moralibus quid ſit.

art.2.

ar.1.

Imperiũ & actus imperatus ſunt vnus actus.

VI. li.c.a. de D.iui no. Vnum & multa ſimpliciter & ſecundum quid quæ dicantur.

Ver. 1. DE ACTV VOLVNTATIS IMPERATO.

1.2 q.17. art.5.

INter actus imperatos numeratur actus voluntatis,non quidẽ primus actus voluntatis, cùm ſit ex inſtinctu naturæ aut ſuperioris cauſæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, ſed ſolùm ſequẽtes electionem efficacem, à qua ratio ſumit virtutem imperandi. Cum enim imperium nil aliud ſit ꝗ actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus ſequentibus electionem efficacem cùm quadam motione, & non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur ꝙ actus voluntatis qui ſequitur electionem, vt vſus ſit imperatus, & non præcedentes, cùm ratio nõ poſſit mouere ad exercitium voluntatem niſi virtute electionis aut conſenſus. Dictum eſt autem poſt electionem vel conſenſum efficacem: quia diuus Auguſtinus dicit, *(8.Confeſ.)* Animus quando perfectè imperat ſibi vt velit, iam vult: ſed quòd aliquando imperet & non velit, hoc contingit quia non perfectè imperat. Imperfectum ante imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideo eſt inefficax, quia intellectus diuerſis rationibus agitatus, fluctuat inter duo, ideo non ſequitur efficax electio, aut conſenſus. Procedere etiam poteſt à libertate voluntatis, quæ ceſſare poteſt ab electione, maximè cùm intellectus inter media quodammodo fluctuat. ¶ Si dicatur ꝙ ei ſoli conuenit imperare, cui conuenit imperium intelligere: ſed voluntas cum ſit cæca, non intelligit: igitur & non poteſt imperare. Dicendũ ꝙ ſicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non ſibi ſoli, ſed toti corpori: ita in potentiis animæ. Nam intellectus intelligit non ſolùm ſibi, ſed etiam pro aliis potentiis, & ſingulariter pro voluntate quam habet dirigere: ideo operatur ſibi ipſi actum voluntatis, inquantum eſt intelligens & mouens. *(Imperium duplex.)* Imperium autem cùm neceſſitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & ſic duplex eſt imperium, ſcilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem. C

Ver. 2. DE IMPERIO ACTVVM RATIONIS.

1.2.q.17. art.6.

CVm autem ratio reflectatur ſupra ſe, vt dictum eſt, conſequens eſt ꝙ ſicut poteſt ordinare actus aliarum potentiarum, ita etiam poſſit ordinare de actibus ſuis, & ex electione voluntatis virtutẽ mouendi & ſe neceſſitandi accipere: ergo actus intellectus ſubiacent imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quantum ad aſſenſum: maximè circa principia quæ ſunt naturaliter ſiue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere poteſt, vnde fides eſt ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit, & medio opinatiuo facit firmiter adhærere, vel ſuſpendere iudicium. ¶ Reſolutoriè ergo dicendum eſt, ꝙ quo ad primum actum rationis, qui eſt ſimpliciũ apprehenſio, voluntas non habet imperium: quia talis actus eſt naturalis, vnde & pueri abſtrahunt ſpecies intelligibiles, & admirantur, ſecundum Philoſophum. *(Simplicium apprehenſio imperari nõ poteſt.)* Quo ad ſecundum verò in neceſſariis propoſitionibus, quo ad ſpecificationem etiam non habet voluntas imperium ſtante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia poteſt diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui eſt ratiocinari & inquirere, habet voluntas poteſtatem imperandi. Nec eſt inconueniens quòd ratio imperet ſibi ipſi, ſicut nõ inconuenit ꝙ voluntas moueat & neceſſitet ſe ipſam. vtraque enim potentia reflectitur ſupra ſeipſam, & ſupra actum alterius, & ex vno tendit in aliud. D

Ver. 3. DE IMPERIO ACTVVM APPETITVS SENSITIVI.

1.2.q.17. art.7. & 1.p.q.81. ar.3.

ACtus etiam appetitus ſenſitiui ſubiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Gregorius Nyſſenus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo. ſ. deſideratiuum, & iraſcitiuũ: hoc eſt in appetitum concupiſcibilem & iraſcibilem, qui ſubiacent rationi, per hoc ꝙ apprehẽſio fantaſiæ & imaginationis, quæ eſt particularis, regulatur apprehenſione rationis, quæ eſt vniuerſalis: ſicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuerſali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod ſubiacet aliquibus qualitatibus quibus diſponitur, ſicut viſio ex diſpoſitione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & diſpoſitio corporis non ſubiacet imperio rationis: hinc eſt quòd ex hac parte impeditur motus appetitus ſenſitiui, ne totaliter ſubdatur imperio rationis. Contingit etiã quandoque quòd motus appetitus ſenſitiui ſubitò concitantur ad apprehenſionem imaginationis, vel ſenſus: & tunc illi motus ſunt præter imperium rationis, quamuis potuiſſent impediri à ratione ſi præuidiſſet. Et hoc modo qualitas præcedens non ſubiacet imperio: quia vel eſt ex natura, vel præcedenti motione, quæ ſtatim quieſcere non poteſt, ſed qualitas conſequens iudicium intellectus ſequitur imperium rationis. Vnde Philoſophus dicit in primo Politicorum, quòd ratio non præeſt iraſcibili & concupiſcibili principatu deſpotico, qui eſt domini ad ſeruum: ſed principatu regali, qui eſt liberorum, qui non totaliter ſubduntur imperio. E

Ver. 4. DE IMPERIO ACTVVM SENSVVM.

ACtus pariter ſenſuum nõ ſemper ſunt in poteſtate noſtra, eò quòd ad apprehenſionem ſenſuum exteriorum requiritur exterius ſenſibile præſens. Præſentia autem & abſentia ſenſibilium nõ ſemper ſunt in poteſtate noſtra, igitur. Sed quando in poteſtate noſtra eſt facere ſenſibile exterius præſens vel abſens, tunc ſenſus exteriores ſubiacent libero arbitrio cum voluerit, niſi ſit impedimentum ex parte organi. Inter ſenſus exteriores viſus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas non præſtatur impedimentum obiectis præſentibus. Apprehenſio autem imaginationis ſubiacet imperio rationis ſecundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuę potentiæ. Quòd enim homo non poſſit imaginari quæ ratio conſiderat, contingit ex hoc quòd non ſunt imaginabilia, ſicut ſpiritualia. F

Ver. 5. DE IMPERIO APPETITVS NATVRALIS ET PARTIS VEGETATIVAE.

1.2 q.17. art.8.

ACtus appetitus naturalis qui non ſequũtur apprehenſionẽ, non ſubiacent imperio rationis: & per conſequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Gregorius Nyſſenus dicit ꝙ id quod non perſuadetur G

detur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matth. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autẽ est ex imperfectione virtutũ & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehensionem siue cognitionẽ propter earũ materialitatẽ. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tãto nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quãuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mũdus, quia dat esse toti corpori, sicut Deus mundo: non tamẽ omnes partes corporis subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cùm anima non sit extrà corpus, sicut Deus extra mundum, cùm cæli cælorũ eum capere non possint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiacet totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis. *Homo quare dicitur Microcosmus.*

Ver. 6. DE IMPERIO MEMBRORVM.

A MEmbra exteriora nisi impediantur à dispositione corporis aut ab extrinseco, subiacent imperio rationis despoticè, hoc est ex necessitate, sic quòd non possunt cõtradicere neq; resistere. Vnde D. Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discernatur imperiũ. ¶ Notandũ tamẽ ꝙ D. Aug. dicit, Hoc, ꝙ motus genitaliũ membrorũ nõ semper obediat rationi, est ex pœna peccati, vt s. anima suæ inobediẽtiæ ad Deũ, in illo præcipuè membro pœnam patiatur, per quod originale peccatum ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parẽtis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo consideranda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obediant. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia scilicet ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, inquantum scilicet intellectus & fantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur passiones, ad quas consequitur motus horum membrorũ. non enim tunc mouentur secundum rationis aut intellectus imperium, quia scilicet ad motum horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio nõ subiacet imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunq; illorum membrorum est quasi quoddã animal separatum, inquantum est principium vitæ, principium autem in virtute est totum. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus seminalis, quæ est virtute totum animal. ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est. *1.2.q.19. art.9. 8.Confes. 14.de ciuit. Dei.c.17. Lib. de cau. mo. animal. Mẽbrum genitale est quasi quoddã animal separatum.*

Ver. 7. DE CIRCVNSTANTIIS HVMANORVM ACTVVM.

B QVum de integritate accidẽtali humanorum actuum sint circunstantiæ, ideo de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam supponendum est primò ꝙ quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & essentiam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutũ scilices & vitiorum, Temperantia à moderatione cibi & potus ac venereorum, Iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò supponendum est quòd quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamen de perfectione eorũ: homo enim habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur, quòd absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorũ deficiente homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionem essentialem, hoc est vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circunstantiæ conuenientes. Et sic ad hoc ꝙ aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est bonus moraliter, requiritur ꝙ habeat non solum obiectum bonum & conueniens, sed etiam ꝙ habeat circũstantias conuenientes, ita ꝙ si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturæ, non tamen est perfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circũstantia ergo est conditio quæ est extra substantiam actus, & tamẽ attingit aliquo modo actum humanũ, hoc est cõuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris, cùm sit extra substantiam siue essentiam ipsius, sequitur quod circunstantiæ humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. ¶ Sed notandum est quòd aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic album dicitur accidẽs Sortis. Alio modo ꝙ simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur quòd album accidit medico: quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, scilicet Sorte medico & albo. Et per hũc modum circunstantiæ dicuntur accidẽtia humanorum actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto scilicet agẽte, quãuis nõ omnes sint subiectiuè in actibus ipsis: sicut albedo & musica in Sorte. ¶ Vlterius notandum est, ꝙ accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quòd aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absq; aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectum recipit vnum accidens alio mediante, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinem mediante superficie. Vtroque autem modo circunstantiæ se habent ad actum: nam aliquæ circunstantiæ ordinatè pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus, tempus, & conditio personæ. Aliquæ verò mediante ipso actu, sicut modus agendi. ¶ Circunstantiæ à Philosopho numerantur octo, scilicet quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quo modo fecerit, quñ fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone cõprehẽditur sub *1.2.q.7. Circunstantiæ diffinitio. 3. Ethi. Circunstantiæ quot sint*

quid fecerit, & sic secundum eum non sunt nisi septē: quæ hoc versu continentur, cius, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando. Ex his circunstantiis tres sunt ex parte actus: duæ circunstantiæ cōtingunt actum per modum mensuræ, scilicet tempus & locus, siue vbi & quando. Vna verò contingit actum per modum qualitatis, vt modus scilicet fortiter vel remissè, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna, s. quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia, scilicet cur vel ꝓpter quid fecerit. Nō quòd finis qui dat speciē actui, sit circunstantia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quòd fortis fortiter agat propter bonū fortitudinis nō est circūstantia. Et ita intelligendū est in circunstantia ex parte effectus, s. quid fecerit. nam quòd aliquis perfundens aliū aqua, abluat ipsum, nō est circunstantia, sed quòd infundendo infrigidet vel callefaciat, sanet, vel ęgrotare faciat, hæc est circūstantia quid fecerit. Ex parte causę materialis siue obiecti, accipitur alia circunstantia. s. circa quid, non ꝙ illa cōditio causæ, ex qua substantia actus pēdet, dicatur circunstātia, sed aliqua cōditio adiūcta: sicut in obiecto furti, quod sit alienū, nō dicitur circūstantia, sed quod sit magnū vel paruū, dicitur circūstantia circa quid. Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circunstantia. s. cōditio personæ: nō est tamen intelligēdum, ꝙ cōditio personæ quæ trāsit in vim obiecti, sit circunstantia, sed illa quæ nō dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circūstantia, scilicet quibus auxiliis siue instrumentis: bene autem vel male nō sunt circunstantiæ, sed consequūtur omnes circunstantias vel defectus illarū. Quotiens etiā nō est circunstantia, cū non sit extra substantiā actus, sed iteratio substantiæ ipsius actus. Inter omnes circūstantias secundū Greg. Nicenū duæ sunt principalissimæ, scilicet cujus gratia agitur, quæ dicitur circunstantia finis, siue cur, aut propter quid. Et circunstantia ex parte effectus, scilicet quid est quod agitur. Philosophus verò dicit, ꝙ principales circunstātiæ sunt propter quid, & ea in quibus est operatio, per quæ Philosophus non intellexit tempus aut locum, sed ea quæ adiunguntur actui: sed idē dicit cum Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio, intelligit id quod Greg. intelligit per circunstantiam quid est quod agitur, & sic non aduersantur. Cum ergo actuū humanorum obiectum sit finis, circunstantia quæ dicitur cuius gratia, siue finis adiunctus erit principalior: secunda verò est quæ attingit substantiā actus. Aliæ autē circunstantiæ sunt magis vel minus principales, secundum quod ad istas magis vel minus appropinquant. Nec obstat ꝙ accidentia videntur esse præter considerationem artis, cū nulla ars consideret id quod est per accidens, vt dicitur in sexto Metha. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiā per accidens, sed sunt per se accidentia, & tales sunt circunstantiæ actuum humanorum in doctrina morali: ideo sunt de eius consideratione. Notandum insuper, ꝙ licet circunstantia manens, circunstantia non det speciem actui, nec inesse naturę, nec inesse moris. Tamen si vna illarum deficiat, species actus mutatur non quidem in esse naturæ, sed moris: sicut homo per hoc quod efficitur cæcus, non variatur essentialiter: aut si prius talis erat, & efficiatur videns vel audiens, non est alterius speciei essentialis: sed bene accidentalis, scilicet pulchri vel deformis: quia, vt D. Dionysius ait, bonū est ex integra causā, & malum ex singularibus defectibus, & similiter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis cōiunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse naturæ, & idem effectus sequitur ante matrimoniū & post, tamē in esse moris sunt actus diuersi: quia ante matrimonium est actus malus, & post bonus, & sic de aliis. Veruntamen si circunstantia trāseat in vim obiecti, tūc dat nouam speciem moris actui, & actus ille qui est vnus in esse naturæ, erit plures in esse moris, & tot specierum quod circunstantiæ transeunt in vim obiecti. ¶ Dicitur autem circunstantia transire in vim obiecti, quando respicit specialem ordinem rationis, vel secundum rationē, vel cōtra. hoc manifestum est in his quæ habent speciale præceptum vel prohibitionē, vt dare eleemosynā pauperi propter pietatē naturalē, & vt præseruetur à peccato mortali, est actus misericordiæ ex obiecto, & ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorem Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam, est actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco sacro, vel rem sacrā de loco non sacro aut tempore sacro, tempus & locus transeunt in vim obiecti, & cōstituunt actum ex obiecto malum in duabus speciebus moris: hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates aut deordinationes. Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circunstantia, finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium. Circunstantia quæ ex se non habet, nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, à qua actus habet speciem boni vel mali, non mutat speciem, licet aggrauet: sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate, ex se non habet, nec respicit specialem ordinem rationis, sed est indifferens. Supposita tamen conditione, per quam actus habet bonitatem vel malitiam, vt in eleemosyna & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia, auget tamen bonitatem in eleemosyna, & aggrauat peccatum in furto.

3. Ethi.

Circunstantia quando transeat in vim obiecti.

§. 7. DE BONITATE ET MALITIA HVMANORVM ACTVVM.

Ex sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Matthæi 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdalenā, tanquā malè fecisset: Christus eā defendit dicens, Quid molesti estis huic mulieri? bonum enim opus operata est in me, &c. Deinde prædixit eam pro illo remunerationem accepturam, cùm opus illud haberet bonum obiectum, & omnes circūstantias requisitas. Et ipsa in statu vię & in gratia: ergo meritoriū. Et Gen. 4. dicitur, Respexit Deus ad Abel & munera eius: ad Cain autē & munera eius nō respexit. Ille respectus ad munera, nil aliud erat q̃ acceptatio & approbatio sacrificij eius. Et Ionæ tertio, Vidit Deus opera eorum, quia cōuersi sunt. Et Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Et 1. ad Timo. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Et 1. Petri, Vt in eo quod detractant de vobis tanquam C

Matt. 26.

Gen. 4.

Iona. 3.
Matth. 5.
1. Tim. 5.
1. Pet. 2.

quam malefactoribus ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deú in die visitationis. Et Ro. 2. Reddet vnicuiq; iuxta opera eius iis qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem. de malis operibus n[illegible] est dubium ex eodem textu. Et Ioan. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras q̃ lucem. Et aliis pene innumeris passibus, quos recitare prolixum esset. ¶ Ex prædictis apparet quàm detestabilis sit error Lutheranorum, qui non verentur dicere, quòd homo iustus in omni opere bono peccat, & quòd omne opus bonum est peccatum: ex quo sequitur quòd Deus respicit, consulit, approbat & remunerat peccata, quod nullus vnquam sanæ mentis affirmauit: nec obstat illud Esa. 64. vbi ait Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ: quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circunstantiis, vt amplius dicetur, cùm agetur de merito: vel comparando eas ad iustitiá diuinam.

Rom. 2. Ioan. 2.

Ver. 1. DE ORIGINE BONITATIS VEL MALICIAE HVMANORVM ACTVVM.

A DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem intantum aliquid habet de bono, inquantum habet de esse, siue inquantú est ens, quia ens & bonum conuertuntur, & intantum aliquid est malum, inquãtum deficit à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani requiritur quod sit compositum ex materia & forma, siue ex anima rationali & corpore, habens omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis & motus conuenientis humanę naturæ: vnde si aliquid horum deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate, & inquantum deficit à bonitate, dicitur malum: sicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ siue naturam deficientem: & si sit surdus amplius: & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudiné requiritur primò q̃ obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonum, hoc est conueniens dictamini rectæ rationis, siue q̃ [illegible] consultum vel præceptum, vel laudabile, siue honestum: Requiritur pariter quòd sit vestitus prædi[illegible]s octo circúſtantiis debitis, s. quòd conueniat personæ. Non enim omnibus omnia conueniunt, & quòd conueniat tempori, loco, &c. Cùm autem actus habet, vt præmissum est, obiectum bonum, & omnes circunstantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cum verò habet obiectum malum, hoc est non conueniens, puta prohibitum, vel deest aliqua circunstantiarum prædictarum, est malus & difformis, deordinatus, siue vituperabilis, cum bonum secúdum D. Diony. sit ex integra causa, malum auté ex singularibus defectibus. Si verò plures circunstantię deficiant, erit peior: & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus secundum substantiam ipsius, siue inquantum habet esse, vel est ens bonus bonitate naturæ, siue bonitate entitatiua & transcendentali.

4. cap. de Diui. nom.

Ver. 2. DE BONITATE VEL MALITIA EX OBIECTO.

B MAlitiam prouenire actui ex obiecto testatur Ozeas dicens, Facti sunt abominabiles, sicut ea quę dilexerunt, sed homo fit abominabilis Deo propter malitiam suæ operationis, & placidus siue gratus & acceptus ex bonitate suæ operationis: ergo bonitas vel malitia operationis suæ est secundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat specié: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto conuenienti à quo recipit specié, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere pro specie accepto: prout dicitur humanú genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, vt dare eleemosynam: & quádo habet obiectum malum, dicitur malus ex genere, vt accipere rem alienã inuito domino. Et quamuis res exteriores quæ sunt obiecta actuum, sint in seipsis bonæ: non tamé semper habent debitam proportionem, siue conuenientiam ad hanc vel hanc actionem, siue ad operanté secundum dictamen rectæ rationis. Ideo inquantum considerantur vt obiecta taliú actionú vel agentium non habent rationé boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamé eius est causa, vel ratio bonitatis vel malitię ipsius: quia secundum D. Dio. quarto cap. de Diui. no. Bonum hominis est secundum rationem esse: malum autem quod est præter vel contra. Ex quo patet q̃ ratio est principium humanorum & moralium actuum. ¶ Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunq; circúſtantias bonas nõ potest effici bonus, cum essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiecti: vt blasphemare & adulterare, furari & facere contra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnam malam circúſtantiam potest vitiari, cùm bonum sit ex integra causa. Verùm in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri cõtinuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare, vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali: stante eodem obiecto materiali actus in specie naturæ, obiectum potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse naturæ erit bonus & malus successiuè; sicut si in continuatione cõiunctionis soluti, & solutę interueniat consensus matrimonij, & in cõtinuatione acceptionis rei alienæ res ipsa detur, & accipiens efficitur dominus. Prius erat furtum, postea verò nõ: manente tamen actu & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsece malus, & non potest bene fieri.

Osee. 9. 1.2.q.18. art. 2.

1.2.q.10. art. 1. ad. 3.

Actus malus ex genere non potest effici bonus, bene tamen econuerso.

Ver. 3. DE BONITATE ET MALITIA EX CIRCVNSTANTIIS.

C BOnitas vel malitia secu[illegible]dariò & extrinsecè conuenit actui ex circunstantiis, vt dictú est. Principaliter autem ex circu[illegible]stantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectum indifferés, quod scilicet non est bonum neq; mal[illegible], siue ex se non habet conuenientiam vel disconuenientiam ad rationem, [illegible]uta quia non est obiectum, consultum vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambula[illegible] huiusmodi in quibus habet verum, maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus [illegible] quoq; bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. In his autem quæ non

1.2.q.18 ar. 3.&.4.

ſunt indifferentia, ſed ſunt bona vel mala ex obiecto, finis malus aduenies actui bono ex obiecto vi-
tiat. Et circunſtantia finis aduenies actui malo ex obiecto non bonificat neq; rectificat ipſum. Vnde
Apoſtolus Rom.3. Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt ve-
niant bona, quorum damnatio iuſta eſt. finis tamen bonus aduenies actui bono addit ad bonitatē ob-
iecti. Et ſimiliter finis malus adiunctus actui malo, addit ad malitiam, differenter tamen: quia cùm finis
refertur ad actū exteriorem, ſe habet vt circunſtantia, cùm accidat actui exteriori, quod ad tal' vel ta-
lem finem ordinetur: & ideo bonitas finis cōparata ad actum exteriorem, comprehēditur in bonitate
circunſtantiarum, & eodem modo malitia, vt ſi quis mœchetur vt furetur. Furtum ſecundum dominū
Caietanum eſt circunſtantia. Si verò finis referatur ad actum interiorem voluntatis, non eſt circū-ſtan-
tia, ſed obiectum actus interioris, & ideo pertinet ad ſubſtātiam actus ſpecificatiuè cōcurrens. Ad cu-
ca.3.§ 5. ius euidentiam ſciendum eſt ꝙ actus dicuntur humani, inquantum ſunt voluntarij, vt dictum eſt. In
voluntario autem aliquando inuenitur duplex actus, ſcilicet actus interior & exterior, & vterq; illo-
rum habet obiectum ſuum. Finis autem propriè eſt obiectum voluntatis. Obiectum autem actus ex-
terioris eſt id circa quod actio exterior verſatur. Sicut igitur actus exterior recipit ſpeciem ex obiecto
exteriori, circa quod verſatur: ſic actus interior voluntatis recipit ſpeciem à fine ſicut à proprio obie-
cto: ſed, vt dictū eſt, id quod ſe tenet ex parte voluntatis, ſe habet vt formale & principale ad id quod
ſe tenet ex parte exterioris actus: quia volūtas vtitur mēbris ad agendū, ſicut inſtrumētis: nec actus ex-
teriores habent rationem mortalitatis (hoc eſt laudis vel vituperij) niſi inquātum ſunt voluntarij: ideo
ſpecies actus humani formaliter & principaliter conſideratur ſecūdum finem: materialiter autem ſe-
5. Ethi. cundum obiectum exterioris actus. Ideo Philoſophus dicit, quòd ille qui furatur vt mœchetur, per ſe
& propriè loquendo magis eſt adulter quàm fur. ¶ Nec obſtat quòd id quod eſt per accidens, nō cō-
ſtituit ſpeciem, ſed accidit actui, quòd ordinetur ad talem finē, igitur: quia licet accidat actui exteriori
ordinari in talē finem: nō tamen accidit interiori actui voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, ſicut
formale ad materiale. Et quanuis finis ſit cauſa extrinſeca debita, tamen ꝓportio & relatio in ipſum fi-
nem inhæret actioni: & ſic ſi actus exterior ordinetur ad diuerſos fines diſparatos, erit in diuerſis ſpe-
ciebus moris diſparatis: ſi verò ordinetur ad diuerſos fines ſubordinatos, actus exterior erit in diuerſis
ſpeciebus moris ſubordinatis, quarum vna continetur ſub alia: vt ſi quis reddat depoſitum vt ſe tuea-
tur ab inimicis, & vt facilius poſsit ſeruire Deo, & honorare eum: ſunt plures actus morales ſubordi-
nati: & principalis eſt actus religionis, quæ verſatur circa honorem Dei: quia quātò finis eſt poſterior,
reſpondet vniuerſali agenti, ſicut victoria: quæ eſt vltimus finis exercitus, eſt finis intentus à ſummo
duce ordinatio huius aciei, vel illius eſt finis intentus ab aliquo ducum inferiorū. Sic eſt de fine volun-
tatis, quæ eſt vniuerſale mouens omnium aliarum potentiarum. Et ideo ipſę potentiæ inferiores, & a-
1.2.q.18. ctus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis. ¶ Ex præmiſsis apparet quòd in actione
ar.4. humana quatruplex bonitas conſiderari poteſt. Prima eſt naturalis & entitatiua ſiue tranſcendentalis.
Bonitas quadruplex Secunda bonitas eſt ex obiecto quod dat ſpeciem actui. Tertia bonitas eſt ex circunſtantiis, quæ ſunt
1.2.q.19.ar. accidentia quædam actui debita & proportionata. Aliquando tamen D. Tho. ſub bonitate obiecti cō-
2.ad.2. prehendit bonitatem circunſtantiarum: dicit enim quod ſuppoſito quòd voluntas ſit boni, mala cir-
cunſtantia poteſt eam facere malam: quia velle facere aliquid, quando nō debet fieri ſeruatis aliis cir-
cunſtantiis non eſt velle bonum. Et impoſsibile eſt aliquē velle bonum, quando non debet, quia ſem-
per debet homo velle bonum, niſi fortè per accidens. Quarta bonitas, quæ conſiderari poteſt in acti-
bus humanis eſt ſecundum finem, quaſi ſecundum habitudinem ad bonitatis cauſam. Nihil tamē pro-
hibet actioni habenti vnam prædictarum bonitatū deeſſe aliam vel alias. Et ſecundum hoc contingit,
ꝙ actio eſt bona ſecundum ſpeciem vel circunſtantias, & ordinari in finem malū, & eōuerſo. Nō eſt
tamē bona ſimpliciter: niſi omnes bonitates concurrant, cùm (vt dictum eſt) bonum ſit ex integra cau-
ſa. Eſt tamen alia bonitas aduenies, quæ dicitur meritoria, quæ eſt per gratiam: de qua poſtmodū di-
cetur: ſine hac tamen actus moralis poteſt dici ſimpliciter bonus. Et quemadmodū dictum eſt de bo-
nitate: ſic proportionabiliter oppoſito modo dici poteſt de malitia, hoc dempto, quòd nulla eſt mali-
tia entitatiua, cùm actus quantumcunque malus ſit in eſſe naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. DE INDIFFERENTIA ACTVVM HVMANORVM SECVNDVM SPECIEM.

CVm actus humani accipiāt ſpeciem ex obiecto, ſequitur ꝙ ſi obiectum ſit indifferens quo ad bo- D
1.2.q.18. art.8. num vel malū (hoc eſt ſecūdum ſe non cōueniat nec repugnet rationi) actus circa ipſum elicitus
vel imperatus, erit indifferēs: hoc eſt non erit bonus neq; malus: vt leuare feſtucam, iacere lapidē, am-
Lib. de ſer. bulare, & alia huiuſmodi. Vnde D. Augu. dicit, quòd ſunt quædam facta media, quę poſſunt bono vel
Dom in mon. malo animo fieri de quibus eſt temerarium iudicare. Nec obſtat quod D. Aug. dicit malum eſſe priua-
tionē boni, & ſecundum Philoſophum priuatio & habitus ſunt oppoſita immediata: quia duplex eſt.
Priuatio quædam conſiſtit in priuato eſſe, hæc nihil reliquit de habitu, vt cæcitas & mors inter hanc
priuationem & habitum nō poteſt eſſe aliquod medium circa propriū ſuſceptibile. Alia eſt priuatio,
quę cōſiſtit in priuari, ſicut ægritudo eſt priuatio ſanitatis, nō quod tota ſanitas ſit ſublata, ſed quia eſt
quaſi via ad totalem ablationem. Et ideo cum talis priuatio aliquid relinquat, non ſemper eſt imme-
diata cum oppoſito habitu, & hoc modo malum eſt priuatio boni, vt ſimplicius dicit in libro Prædi-
camentorum: quia eò quod malum nō aufert totum bonum, ſed aliquid reliquit, ideo poteſt eſſe ali-
quod medium inter bonum & malum. Nec oportet quòd omnis finis vel obiectum habeat aliquam
bonitatem vel malitiam moralem, quæ conſideratur per comparationem & rationem, quanuis opor-
teat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiam, ſaltem naturalem & entitatiuam. Si dicatur quòd
omnis actus, vel habet debitam perfectionē bonitatis, & ſic eſt bonus: vel aliquid deficit, & ſic eſt ma-
lus: ergo

lus: ergo nullus indifferens. Dicendum est quòd consequentia non valet: quia non quicquid habet actus, pertinet ad speciem eius. Vnde si in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus vel bonus: sicut homo secundum speciem suam non est virtuosus neque vitiosus. Et cùm dicimus actum esse indifferentem, intelligimus secundum suam speciem.

Ver. 5. DE INDIFFERENTIA ACTVVM SECVNDVM INDIVIDVVM.

A OMnis actus humanus secundum indiuiduum, siue in indiuiduo aut singulari, est bonus vel malus, *1.2.q.18. art.9.*
& nullus est indifferens: quia cùm actus humanus non solùm habeat bonitatem ex obiecto, sed etiam ex circunstantiis & fine: Et omnis talis in indiuiduo existens habeat aliquam circunstātiam, per quam trahatur ad bonum vel ad malum, ad minus ex parte intētionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus à ratione deliberata procedens, si sit ordinatus in malum finem, est malus: si verò in bonū finem, est bonus, iuxta regulam D. Boëtij: Cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: dūm tamen non viti[illegible]r aliunde & per oppositum. Cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Sed si sit ordinatus in finem indifferentē, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet rationem mali, cùm sit otiosus. Vnde Christus Matth. 12. dicitur: De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent in die iudicij rationem. *Matth. 12.*
Eadem ratione de facto, quod dicitur otiosum secūdum D. Gregor. quando caret vtilitate rectitudinis, aut ratione iustę necessitatis. ¶ Si dicatur quòd nulla species est quę non contineat, vel continere possit sub se aliquod indiuiduum: ergo si aliquis actus est indifferens secūdum speciem aliquis actus indiuidualis sub illa specie contentus, poterit esse indifferens, cùm indiuiduo conueniant omnia quæ conueniunt speciei, & species prædicetur de indiuiduo. Negatur consequētia, quia aliqua bonitas conuenit actui in indiuiduo secundum se, siue inquantum indiuiduum est, qui non conuenit ei secundum speciem, puta bonitas circunstantiæ finis: & quātum ad illam prędicationem dici potest, quòd hæc est vera, Deambulatio Sortis absolutè considerata vt deambulatio, est indifferens secūdum speciem. & sic indiuiduum prædicatur de omnibus, quę conueniunt speciei: tamen deambulatio Sortis considerata, vt est Sortis non est indifferens, quemadmodum hæc est vera, Sortes est quantus secundum speciem. Sed hæc non est vera, Sortes est tantæ quantitatis secundum speciem: quia habere tantam quantitatem non conuenit speciei: nec omni contento sub tali specie: sed ex indiuiduatione materiæ, quæ est per hanc quātitatem. Vel dicēdum quòd aliquem actum esse indifferentem secundum speciē dupliciter potest intelligi. Vnu modo sic, quòd ex sua specie debeatus ei quòd sit aliquod obiectum humani actus, quòd non possit ordinari ad bonum vel malum finem. Et hoc modo falsum est dicere, actum esse indifferentem ex specie sua. Alio modo potest intelligi actus indifferens ex specie sua, eò quòd ex sua specie non habet quòd sit bonus vel malus, & sic est verū. Sicut homo ex sua specie non habet quòd sit albus vel niger, vel tantæ quantitatis: conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis speciei, sed ex principiis indiuiduationis vel per accidens. ¶ Ex his infertur quòd nullus ha- *4. Ethic.*
bitus potest esse indifferēs, cùm causetur ex actibus indiuiduis. Nec obstat quod Philosophus de pla- *Nullum habitus est indifferens.*
cidis & prodigis dicit, quòd non sunt mali, & tamen constat quod non sunt boni, cùm recedant à virtute: quia Philosophus propriè nominat hominem malum, qui est aliis hominibus nociuus. Hic autē accipitur malum cōmuniter pro eo quod est rectæ rationi repugnans, & bonum quod est conueniens *Nullus actus bonus in habente gratiā est indifferens quātum ad meritū vel demeritum.*
rationi: quia, vt dictum est, bonum hominis est secundum rationem esse: & malum, præter vel contra rationem esse. ¶ Notandum etiam quòd sicut actus humanus in indiuiduo non potest esse indifferens quantum ad bonum vel malum morale: sic nec in existente in gratia potest esse indifferens quantum ad meritum vel demeritū, modo habeat vsum rationis: quia omnis actus humanus in existente in gratia est meritorius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute cōcurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis, per quem diligit Deum super omnia, & ordinat in eum se & omnia sua bona præsentia vel futura: actus ille est gratus & acceptus Deo, & dignus mercede: & per consequens meritorius. Vnde Gen. 4. dicitur, quòd respexit Deus ad Abel & munera eius. Si vero ponatur impedimentū vt puta mala circunstantia inanis gloriæ, aut aliqua alia, est venialis & demeritorius, & contra illud Apost. Siue mādūcatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *1. Cor. 10.*
Actus autem eorū qui sunt in gratia, & non habent vsum rationis, sunt extra genus moris, & per consequens extra genus meriti vel demeriti, cùm non sint humani, neque morales. Bonitas enim meritoria præsupponit moralem: Actus verò in existentibus in peccato mortali, possunt esse boni moraliter & ciuiliter laudabiles, qui tamen non sunt meritorij nec demeritorij respectu gloriæ aut pœnæ æternæ. Si quis enim existens in peccato mortali habituali, seruatis omnibus circunstantiis moralibus debitis, honoret patrem, vel det eleemosynam ex pietate naturali, vel subleuat eum qui submergitur, nō meretur, neque peccat. Primum patet cùm non sint in gratia, quæ est principium & fundamētum meriti, iuxta illud Apostoli: Gratia Dei vita æterna. Quòd autem nō peccet mortaliter neque venialiter, *Roma. 6.*
probatur: quia omne peccatum, est actus malus: prædicti autem actus non sunt mali, cùm habeant obiectum bonum, & omnes circunstantias morales debitas in esse. Nō enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec secundum aliquos virtualis in vltimum finem supernaturalem, sed sufficit relatio aptitudinalis, scilicet quòd sit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum, siue quod non habeat aliquid repugnans rectæ rationi, vt in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, & per consequens actus est moraliter bonus, cùm omne peccatum sit actus moraliter malus, cùm sit contra dictamen rectę rationis. ¶ Nec ob- *Roma. 14.*
stat quod dicitur: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Vbi Glos. Omnis vita infidelium peccatum est, cùm non sit ex fide: quia Apost. accepit ibi fidem pro conscientia: vel si accipiatur pro virtute

fidei,illa negatio tenetur contrariè:vt sit sensus: Omne quod est contra fidem vel conscientiam, peccatum est. E[illegible] ill[illegible] quæ attribuitur D.Augustino,potest dupliciter responderi.Primò,quod omnis vita infidelium,peccatum est,concomitanter:hoc est existit cum peccato,scilicet infidelitatis: sed non quod quolibet actu peccent. Secundò, quòd omnis vita & actio infidelium ex infidelitate
Ad Titu.1. procedens,peccatum est.Vnde Apost.ad Titum 1.Coinquinatis & infidelibus nihil mundum est,sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia.Multos tamen bonos actus faciunt,qui non procedunt ex
Exod.1. infidelitate.Ideo obstetrices Hebræorum præseruantes filios masculos, non peccauerunt,licet essent idololatræ:eam ob rem ædificauit illis Deus domos.Nec tamen ex illa G[illegible] sequitur,quòd omnis vi-
Rom.8. ta fidelium,& existentium in gratia,sit meritoria:iuxta illud Apost[illegible] Scimus quoniam diligentibus
Rom.8. Deum omnia cooperantur in bonum:quia aliter se habet fidelis ad bonum,& infidelis ad malum: nam in homine qui habet fidem formatam, nihil est damnationis æternæ: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo damnationis est iis,qui sunt in Christo Iesu,& non secundum carnem ambulant:sed bene damnationis temporalis,scilicet culpa venialis & reatus pœnæ temporalis,esse potest:sed in homine infideli & & in infidelitate existēte,est bonum naturæ:& ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonum,non referendo in malum finem,non peccat, licet opus eius non sit meritorium : quia non est gratia informatum. Si dicat ur quòd quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem, refert se &omnia opera sua futura in Deum,ratione cuius relationis cętera bona opera in gratia facta sunt meritoria, etiam si non referantur actualiter propter illam relationem virtualem primi actus. Cùm ergo infideles per actum infidelitatis suæ retulerint se, & omnia opera sua finem in idolum suum, sequitur quòd omnia opera sua sequentia,etiam si actualiter non referantur, sunt demeritoria & peccata.Negatur consequentia,& ratio est:quia omnia bona opera eius sunt ordinata in Deum. Ideo sufficit prima relatio vniuersalis,in qua virtualiter continentur omnia bona opera facta in eo existente in gratia,sed opera bona ex se non sunt referibilia in idolum, sed solum ex mala [illegible] referentis. & ideo ad hoc quòd sint peccata,non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cùm ea se sub illo fine non contineantur.

Ver. 6. DE BONITATE VEL MALITIA ACTVS INTERIORIS.

5.Ethic. Bonitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet primò ex obiecto suo .Vnde Philosophus di- B
1.2.q.19. art.1. cit,quòd iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta:& virtus est secundū quam aliqui volunt bona.Sed bona voluntas est illa quæ est secundum virtutem : ergo bonitas voluntatis est ex hoc,quod aliquis vult bonum.Nec obstat quòd actus aliarum potentiarum,& exteriores accipiant bonitatem ex circunstantiis, præcipuè ex fine,sicut dictum est:quia finis est obiectum voluntatis,& non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum : ideo omnes circunstantiæ requisitæ ingrediuntur obiectum actus interioris voluntatis.Quapropter D.Thomas dicit,quod supposito quod voluntas sit boni nulla circunstantia, scilicet subsequens,potest facere malam. Et cùm bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, necesse est quòd pendeat ex intentione finis, qui est obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quę sunt ad finem.Si verò intentio finis consequitur actum volūtatis existentem,puta si aliquis vellet aliquid facere,& postea referret in Deum:tunc prima bonitas volūtatis non pendet ex intentione sequenti,nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem deprauatur actus, qui præcessit,sed actus volūtatis,qui iteratur,est malus. ¶ Cum autem obiectum proportionetur voluntati per rationem,quia bonum intellectum est obiectum proportionatum volūtati: sequitur quòd bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione,quo pendet ab obiecto. Obiectū enim voluntatis quod est bonum,& finis, non pertinent ad genus moris,nisi inquantum cadit sub ordine rationis. Ratio autem est primum principium formale intrinsecum humanorum actuum . Igitur bonitas moris primò pendet à ratione. Et licet bonum sub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quàm
6.Ethic. ad rationem,tamē bonum sub ratione veri prius pertinet ad rationem. Et quamuis Philo.dicit, quòd obiectū intellectus practici consiliatiui eorū quę sunt ad finem,sit verū conforme appetitui recto:quia circa media rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti:tamē ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quæ est per rationem. Et licet volūtas moueat rationem secundū vnum modum, [illegible] quantum ad exercitium & effectiuè: ratio tamen alio modo mouet voluntatem,[illegible] & directiuè, hoc est per præsentationem obiecti, & sic quantum ad specificationem[illegible] volūtatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. DE DEPENDENTIA BONITATIS A LEGE AETERNA.

1.2.q.19. art.4. Cvm in causis ordinatis effectus plus pendeat & procedat à prima causa,quàm secūda:quia secun- C
Psal.4. da non agit nisi in virtute primæ:& ratio humana , quæ est regula & mensura voluntatis humanæ,pendeat à lege æterna, quæ est ratio diuina & mensura rationis humanæ.Vnde Dauid dicit: Multi dicunt,quis ostendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Quasi dicat:Lumme rationis,quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datū est quod possumus cognoscere bona,& nostrā voluntatem regulare.¶ Ex quo sequitur,quòd bonitas voluntatis humanæ magis pendet à lege æterna, quam à ratione humana:licet enim vnius rei non sint plures mensuræ proximæ, tamen bene subordinatæ.&mensuram propriam oporteat esse homogeneam,hoc est eiusdem rationis, siue vnius generis,cùm intellectus & volūtas sint eiusdem rationis & generis:quia ambæ sunt potentiæ spirituales connexæ, supra se inuicem reflectentes : sed hoc non oportet in mensura remota. Lex enim æterna [illegible] ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana. & quanuis lex ęterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina:innotescit tamen nobis per rationem naturalem,quæ ab ea deriuatur,vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8.

Ver. 8. DE DISCORDIA VOLVNTATIS A CONSCIENTIA ERRONEA.

A VOluntas discordans à ratione etiam errante, est mala: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum etiam erroneũ est conscientia, quæ nil aliud est quàm applicatio scientię ad aliquem actũ. Sed omnis voluntas, quæ est contra conscientiã, est mala, iuxta illud: Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi Glos. exponit, hoc est: Omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Ex quo sequitur quòd conscientia obligat non solùm quando dictat quòd illud quod est malum, nõ est faciẽdum, & quòd illud quod est bonum, & sub præcepto, est faciendũ: quia tunc non errat, sed etiam ligat quando errat. Et non tantum quando dictat opera indifferentia, vel etiam quę sunt sub consilio, esse sub præcepto, & debere fieri sub pœna peccati mortalis: sed etiam quando dictat & iudicat quòd illud quod est peccatum mortale, est sub præcepto, & de necessitate salutis faciẽdum sub pœna damnationis æternæ. Cuius ratio est: quia voluntas illi discordans, quantum in se est, habet volitionem faciendi vel omittendi id quod est illicitum: quod facere vel omittere tenetur sub pœna damnationis æternæ: cùm voluntas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio præsentat quasi præceptum vel prohibitum lege æterna. Ideo quantum est ex se, facit vel omittit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apostolus: Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia nõ ex fide, hoc est secũdum conscientiam, quam spreuit. & sic delinquit, proprio iudicio condemnatus. Voluntas ergo discordans à conscientia errante, est mala: quia vult malum, non quòd volitum sit malum secundum se, sed per accidens propter apprehensionem rationis. Ideo Philoso. dicit quòd per se loquendo, inconueniens est, non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quòd omnis volũtas discordans à ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis nõ deriuetur à Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & à Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. August. dicit: Præceptũ inferioris potestatis non obligat, si cõtrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternæ: igitur. quia dictum illud babet locum, quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicẽdum esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed si aliquis credat quòd præceptum inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo pręceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quòd ratio humana dictat contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducitur illa malitia ad malitiam apprehensionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout cõtrariatur diuino pręcepto, vel prout scandalum vel aliquid huiusmodi sequitur. & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

1.2.q.19. art 5. De veri.q.17.ar.4. Roma.14. Conscientia errans obligat. Rom 14. ad Titũ.3. 7.Ethi. Volũtas discordãs à ratione errãte semper est mala. Act.5.

Ver. 9. DE CONCORDIA VOLVNTATIS CVM RATIONE ERRANTE.

B VOluntas concordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cùm bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntatis requiritur quòd velit illud quod vult sub ratione boni & propter bonum. Præterea voluntas occidentium Apostolos erat mala, vt notum est: & tamen cõcordabat cum ratione errante ipsorum, secundum illud Ioannis: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et sic apparet quod conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur. vt si ratio errans dictat alicui quòd quis tenetur ire ad vxorẽ alterius, sicut quibusdam mulieribus Lutheranis nostri temporis, quæ habebant conscientiã dictantem quòd ipsæ quæuis vxoratæ, debebant se communicare aliis à marito, si id peterent propter charitatem. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quòd error iste procedit ex ignorãtia legis Dei, quam scire tenetur. Si autẽ error sit inuincibilis, & causet inuolũtarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ non est sua, esse vxorem suam, vt Iacob: & ea petente debitum cognoscit eam, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat à peccato. & sic voluntas se conformans illi conscientiæ erroneę, non est mala. Nec ex præmissis sequitur quòd sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordans à ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, quòd si nolit, non est incõueniens quòd aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere. nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quòd habeãt conscientiam reflexam, quòd sub pœna peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia possunt suspendere actũ voluntatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & consiliatur aliunde, ex synderesi iuuantur: & si recurrant ad Deum, illuminabit illos. Deus enim & natura non deficiunt in necessariis, nisi ex culpa. Concordans tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

1.2.q.19. art.6. Ioan.16.

Ver. 10. DE LIGAMINE CONSCIENTIAE ET PRAECEPTI PRAELATI.

C CVm conscientia non liget nisi vi præcepti diuini, vel secundum legem diuinam scriptam, vel secundũ legem naturæ inditam: sequitur quòd ligamen conscientiæ maius est, quàm ligamen pręcepti prælati: vnde cùm præceptum diuinum sit maius præcepto prælati, sequitur quòd ligamen cõscientiæ est maius eo. Et sic conscientia ligat, præcepto prę lati in contrarium existente. Licet enim

De veri.q.17.art.5.

anathema sit. Ideo Christus dicit, iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et D. Ioannes: Mandata eius grauia non sunt. Ex quo sequitur quòd nullus tenetur conformare voluntatem suam volútati diuinæ per æquiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum ita intensè aut secúdum conatum, sed solùm tenemur conformare per imitationem. quemadmodum voluntas veri obedientis conformatur voluntati præcipientis. ¶ Secundò præsupponendum est quòd cum voluntas non posit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum præsentata. Et per consequés non tenetur se conformare voluntati diuinæ, siue in volito materiali siue formali, nisi illam cognoscat vel cognoscere posit, & teneatur. ¶ Tertiò supponendum est quòd non est necesse quemlibet conformare voluntatem suam voluntati diuinæ in omni volito etiam cognito, eò quòd Deus multa vult, saltem voluntate beneplaciti, quę prohibuit nobis illa velle: vt peccata. Quarto supponendú est quòd tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ, quantum ad vtrunque volitum, scilicet, materiale & formale. In his solùm, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari sibi: cuius ratio duplex asignari potest. Prima ratio est, quia voluntas diuina est regula voluntatis humanæ, in hoc quòd vult eam aliquid velle, cùm in habentibus cognitionem & libertatem vnum non regulet aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde sequitur quòd voluntas diuina non est regula voluntatis humanæ, nisi per hoc quòd proponit ei quid & qualiter velit. cùm per alia quæ Deus vult, propter quamcunque causam vel finem velit, non regulat voluntatem humanam, nisi indicet ei quòd vult eam id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, voluntas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamen ipse vult patrem mori. Vnde Anselmus in libro de libero arbitrio, cap. 6. dicit: Nulla est iusta voluntas, nisi quæ vult illud quòd Deus vult illam velle. Volútas autem diuina nobis innotescit per præcepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quæ sunt signa voluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quæ Deus præcepit, & nolle quæ prohibet. Quod autem consulit, non tenemur velle, quia hoc nostro reliquit arbitrio. Nó enim per hoc quòd consulit virginitatem, innotescit nobis quòd præcipiat siue velit nos velle absolutè & necessariò: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quæ Deus vult nos velle, voluntate consequente, siue beneplaciti, si innotescat per exteriorem & sufficientem reuelationem, & per euidentem interiorem inspirationem, quòd Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, quòd Deus velit nos talia velle: per operationé enim exteriorem in re existentem, vt cùm domus comburitur, bene apparet quòd Deus vult domum comburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in aliis bonis vel indifferentibus: & in malis vult solùm voluntate permissiua. Non tamen per illam operationem, quam efficit vel permittit, innotescit nobis quòd Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in sacris literis & de iure naturæ apparet oppositum. Quapropter videns domú suam vel proximi comburi, non tenetur velle, imò tenetur occurrere & impedire propter bonum propriú vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire ne vxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, qua idem probatur, est à posteriori: quia subditus non tenetur conformare voluntatem suam voluntati prælati de aliqvo faciendo, nisi prælatus illud ei notificet, cùm promulgatio sit de ratione legis. Quòd autem non teneamur velle ea quæ fiunt voluntate beneplaciti, sub pœna peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum, scilicet damnationé patris. non tenetur filius illam velle ex natura rei: quia si sic, teneretur eam velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex præcepto Dei, qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppositum: nec visum est aliquando Deum præcepta contraria dedisse, cùm Deus non destruat ordinem naturæ aut charitatis. & sic hoc fieri nó potest de potentia ordinata. Ex præmisis soluuntur multa argumenta, & patet quòd Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare damnationem suam. & si reuelet, non tenetur eam velle, quia cùm non posit esse sine peccato, teneretur velle peccatú: & sic Deus præciperet illi quòd vellet peccatum, quod est imposibile. secus esset de solis tormentis absque peccato. D. Thom. dicit quòd quáuis Deus de potentia absoluta posit alicui suam damnationem reuelare, non tamen hoc potest de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogeret eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetiæ prædestinationis vel præscientiæ, hoc est quòd infallibiliter eueniret: sed per modum prophetiæ comminationis, quę intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato quòd esset intelligendum per modum præscientiæ, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam damnationem absolutè, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ, quo Deus vult persistentes & perseuerantes in peccato, damnari. Non enim vult ex parte sua aliquem absolutè damnari, cùm velit omnes homines saluos fieri. 1. Thimot. 2. sed secundum quod ex nobis est. Vnde illo posito: Velle suam damnationem non est conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, sed voluntati peccati. Notandum tamen quòd cùm in patria omnes sancti videát clarè in singulis quę vident, ordinem eorum, ad quem Deus circa ea vult: & ideo non solùm formaliter, sed etiam materialiter in omnibus voluntatem suam voluntati diuinæ conformant. Et sic si de potentia absoluta cómunicaret visionem claram suæ essentiæ Iudæ: Iudas videndo & volendo suam damnationem futuram sub illo ordine, non tristaretur, fortè Deo non concurrente. Non tamé teneretur eam velle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non clarè vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deus non obligat eos sub pœna peccati, ad se conformádum illi in volito materiali, etiam si reuelet ordinem diuinæ prouidentiæ. Ideo sufficit nó repugnare diuinæ ordinationi seu voluntati. Nec oportet gaudium de hoc experiri. sicut Philosophus dicit de forti, quòd sufficit eum non tristari in periculis mortis, quamuis non gaudeat. ¶ Si dicatur quòd sic se habet intel-

[Hu]mana debet conformari diuinæ in volito materiali.

Matth. 11.
1. Ioan. 5.

1 sent. dist. 48. q. 2.

De veri. q. 23. ar. 8. ad. 2.

lectus humanus ad intellectum diuinum, sicut voluntas humana ad volũtatem diuinam: ergo si homo tenetur conformare voluntatem suam volũtati diuinæ: ita etiam intellectum suum intellectui diuino. Et sic quandocunque assentiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino, qui est semper verus. Negatur consequentia, quia non est simile, cùm voluntas sit libera & non intellectus: defectus enim intellectus non semper est in potestate nostra, sicut defectus voluntatis, cùm aliquando organa sensuum, à quorum actibus actus intellectus pendent, sint indisposita.

Ver. 12. DE BONITATE ACTVS EXTERIORIS.

1.2.q.20. BOnitas Actuum interiorũ redundat in exteriores: & è conuersò. Ad cuius euidentiam supponen- A
dum est quòd duplex est bonitas, scilicet, entitatiua siue transcendentalis, conueniēs omnibus rebus, inquantum habent esse. Hæc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie: est enim operatio elicita vel imperata à voluntate, tanquam à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifestè procedit & pendet à volũtate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quæ pro formali & abstracto nihil aliud est, quàm relatio quędam, quæ dicitur rectitudo siue conuenientia operationis in attractione ad suam regulam. Regula autem humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudentiale, per quod regulantur &
4.c.de Diu.Nom. sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis practicę. Vnde D.Diony.dicit: Bonum hominis est secũdum rationem esse. Hoc autem proportio conuenit obiecto & circunstantiis ac fini, diuersimodè tamen: & cùm ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictum est, sequitur quòd bonitas actus exterioris redundat in interiorem, & è conuersò, secũdum quandam
1.1.q.20. art.1. analogiam, vt primò sit in vno, & secundariò ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina & vrina. Sed vidẽdum est cui primò conuenit. D. Thomas dicit, quòd actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum. quod dicitur materia debita, & secundum circunstantias in ipsis consideratas: sicut dare eleemosynam. & hæc bonitas non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius non pendet à posteriori. Obiectum autem debitè circunstantionatum prius conueniens est rationi rectæ, & ordinatur per eam, cùm voluntas procedit in actum, qui quandocũque intrinsecè, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecè boni: aliquando autem extrinsecè, vt actus ex præcepto superioris. & eodem modo dicen-
Actuũ exteriorum & interiorum quæ bonitas prior sit. dum de malo. Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quòd est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quàm bonitas voluntatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam voluntatem. Sed si consideretur secundum quòd est in executione operis, sequitur voluntatem, quę est principium operatiuũ eius. Et sic illa bonitas primò est in obiecto debitè circunstantionato, secundò in actu voluntatis, tertiò in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum, scilicet vltra obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cùm autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quòd bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuetur ad actum exteriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cùm quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem: ita & finis. alias actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quàm finis, per prius conueniunt rationi, tanquam primo principio immediatè regulanti. Et bonitas finis, tanquam regulat, conuenit voluntati & actui exteriori: primò tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verò obiecti regulati primò conuenit actui exteriori, deinde voluntati.

¶ Ex præmissis infertur, quòd nonnunquam sunt duæ bonitates in actu exteriori, scilicet, bonitas obiecti & finis. Non tamen semper, quia aliquando voluntas non ordinat actum eleemosynæ in vlteriorem finem. & tunc tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferentem ex obiecto, & ordinat in bonũ finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates vel malitiæ, quando actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonũ vel malum finem: vna tamen illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redundat in volũtatem. alia principaliter pendet ex voluntate, & redundat in actum exteriorem. Sed in duabus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶ Nec obstat quòd idem accidēs non potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuoca: vt cùm calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciente, & calefacto. Secus si secundum analogiam, vt dictũ est de sanitate, quæ est subiectiuè in animali, & per redundantiam in vrina tanquam in signo. Bonitas autem moralis subiectiuè est in intellectu, & per redundantiam in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodè, vt dictum est.

Ver. 13. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE EX ACTV EXTERIORI.

1.2.q.20. SI loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quam habet ex fine, tunc actus exterior nihil B
art.4. addit ad bonitatem vel malitiam: quia bonitas vel malitia finis primò est in volũtate, & ab ea redundat ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum est nisi contingat volũtatem ex actu exteriori secundum se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contiugere potest. Vno modo secundum numerum, puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & tunc nõ facit. Postmodùm vult & facit, duplicatur actus voluntatis. & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali. Alio modo secundum extentionem: puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere

perficiatur

perficiatur. Manifestū est quod huiusmodi volūtas est diuturnior in bono vel malo, & secundū hoc melior vel peior. Tertiò secundū intensionem, sunt enim quidā actus exteriores, qui inquantū sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatem, vt actus fornicationis & martyrij. Constat enim quòd quando volūtas intensius tendit in bonum vel malum, tanto est melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, siue secūdum materiam, & diuersas circunstantias, sic comparatur ad voluntatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quòd consequitur finem, vel attingit terminum: vnde non est perfecta voluntas, nisi quæ opportunitate data operetur. Si autem possibilitas desit, voluntate existente perfecta, defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntarium autem sicut non meretur pœnam vel præmiū in operando: ita nil tollit de premio vel pœna, si homo simpliciter inuolūtariè deficiat à faciendo bono vel malo. ¶ Ex præmissis patet quomodo voluntas est duplex, scilicet efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea posita necessariò sequitur actus, secluso impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua posita non necessariò sequitur actus, etiam secluso impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur exeundo ad actum. & intelligendum est de bonitate vel malitia essentiali: quia certū est quod semper actus exterior addit bonitatem vel malitiam accidentalem: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonum actum & non potest, non gaudebit de actu bono exteriori, sicut ille qui voluit & fecit: & eodem modo non patietur de malo. ¶ Nec tamē propter hoc sequitur quod peccator non teneatur confiteri de peccato exteriori: nec quòd sufficiat dicere sacerdoti docto, quòd habuit voluntatē efficacem furti, adulterij, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confessione clarè manifestare peccata sua, sicut vulneratus ad mortem, debet clarè ostendere vulnera medico, siue chirurgo, vt posit facilius & perfectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt sacerdos debitam pœnitētiam iniungere posit, ac scire an pœnitus teneatur ad restitutionem, & illam iniungere. (ad hęc enim sacramentalis confessio est instituta,) clarè debet confiteri. Nec obstat pariter quòd actus sacramentorum in suscipiente disposito causent gratiam, & tamen sunt actus exteriores: quia sunt actus priuilegiati ex diuina institutione: nec addunt bonitatem vel malitiam ex opere operantis, sed ex opere operato, vt infrà dicetur. Si dicatur quòd hoc fauet hæresi Albaldini, qui dicebat quòd homo non efficitur deterior operibus malis: Dicendū quòd ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus, quòd longè est à proposito. Ad argumentum quod posset fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intensionem.

Voluntas effi ax & inefficax quid sit.

Ver. 14. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE PER EVENTVM.

A Euentus sequens aut est præcogitatus siue præuisus, aut non. Si primum, manifestū est quòd addit ad bonitatem vel malitiā: cùm enim aliquis cogitat quòd ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quòd volūtas eius est magis deordinata. & sic euētus transit in vim obiecti. Si autem euentus sequens non sit præcogitatus, distinguendum est, quia si euentus sequitur per se, & vt in pluribus: secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatē vel malitiam actus. Manifestum est enim meliorem actum esse ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si verò per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus sequens non addit bonitatem vel malitiam super actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, secundum quòd est per accidens, sed solùm secundum illud quod est de per se. Et sic euentus sequens non facit actum malum, qui prius erat bonus: neque bonum eum, qui prius erat malus. Puta si aliquis det eleemosynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatum: nihil deperit ei, qui eleemosynam facit. Similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factam, non propter hoc excusatur ille qui fecit.

1.2.q.20. art.5.

Euētus per se sequēs ad dit ad bonitatē & malitiam.

Ver. 15. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR BONITATEM VEL MALITIAM.

B Actum humanum propter bonitatem consequuntur tria, à quibus etiam denominatur, scilicet rectitudo, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria scilicet, peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo quòd est conformis rationi & legi ęternæ. Et sic bonū in plus est quàm rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectū autem quòd sit conforme suæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatē humanam, regula proxima, est humana ratio: regula verò suprema est lex æterna, à qua actus malus discordat. Ideo non est rectus, sed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. August. dicitur esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. Laudabilitas est imputabilitas siue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali. & sic laudare aliquem, est imputare vel attribuere ei bonitatem: & vituperare, est ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti, quando sunt in potestate sua. Hoc autem est in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominium sui actus. Ideo Philosophus dicit quòd opera virtutum sunt laudabilia: & opera contraria, hoc est vitiorum, sunt vituperabilia siue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iustitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectū vel nocumētū alterius. Est autem considerandū quod vnusquisq; in aliqua societate viuēs, est pars siue mēbrū totius societatis. Quicūq; ergo agit aliquid in bonū vel malū alicuius existētis in aliqua societate siue cōmunitate, redūdat in totā societatē. sicut quicunq; lædit manū vel pedem, lædit hominē. & ideo cùm aliquis agit in bonū vel malum alicuius particularis personę viuentis in cōmunitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, secundum quòd debetur ei retributio à singulari persona, quam iuuat vel offendit. Alio modo secundum quòd debetur ei retributio à toto collegio. Quando verò aliquis ordinat actū suum

1.2.q.21.

Rectitudo actus humani.

22. contra Faustum.

Laudabilitas & vituperium.

Meritū & demeritum actus humani.

directè in bonum vel malum totius collegij, retributio debetur ei primò à toto collegio, secundariò verò ab omnibus collegij partibus. Cùm autē aliquis agit in bonum vel malū propriū, etiam debetur ei retributio, inquātum scilicet hoc vergit in bonum vel malū collegij & communitatis, cuius ipse est pars: licet non debeatur ei retributio, in quātum est bonum vel malum singularis personæ, quæ est eadem agenti, nisi fortè à seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quòd actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, siue deordinationis secundum ordinem ad regulam: habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum quòd sunt in potestate voluntatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitiæ ad alterum. Quòd autem actus humani habeāt rationem meriti vel demeriti in ordine ad Deum, inferiùs dicetur.

§ 8. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR ACTVS INTELLECTVS, ET VOLVNTATIS.

1.2.q.45. CVm omne agens finitum habens in se principium actiuum & passiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionem suam) consequens est quòd potentia quæ agit, cùm sit indeterminata ad actus oppositos, per actus similes & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad similem actum, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practicæ vel speculatiuæ, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum: & si bis vel ter aut quater intellectus reitet illum assensum, illa prima qualitas inclinans ad similem actum intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quòd promptè, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodam modo immobiliter assentiet illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitiui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad similes actus, vocant morales dispositionem. Quæ licet sit incorruptibilis ex parte subiecti, scilicet intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus sensitiuus possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpetur, aut saltem diminuetur. Et similiter dicendum est, si per plures actus illa qualitas fuerit radicata vel intensa, per contrarios actus diminuitur, & per similes intenditur, siue magis vel intimius radicatur. Et cùm per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & de- C

Habitus qd. terminata ad promptè, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cùm ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturæ, hoc est faciens promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo communiter dicitur, quòd in repentinis cognoscitur habitus, & quòd consuetudo est altera natura, & quòd difficile est assueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd dispositio est qualitas de facili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad similes actus. Apparet etiam quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua à principio est tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus, & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiam quòd habitus est determinatio potentiæ.

Dispositio quid sit, & quomodo fiat habitus.

Ver. 1. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE HABITVS.

7.Phy. VT quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerandum est quod dicit Philosophus loquens de habitu corporis, quòd habitus est dispositio perfecti ad optimum. D Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius. & in tertio Metha. dicit quòd habitus est dispositio, scilicet de difficili mobilis, vt dictum est, secundū quam aliquid benè vel malè disponitur secundum se (hoc est secūdum naturam) aut ad aliud (scilicet ad operationem.) Quæ quidem dispositio, quando est conueniens naturæ rei, dicitur bona: quando verò non est conueniens, dicitur mala. Per hæc Philosophus sufficienter dat intelligere quòd duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturæ, secundū esse bene vel malè corporis vel animæ: vt sanitas, quæ consistit in debita humorū proportione, est habitus secūdum bene esse corporis: & infirmitas, quæ est qualitas prædominās, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secundum malè esse, quæ est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia seclusa violentia, non subitò homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandem vltima dispositio in virtute præcedentium causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quanuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur sanitatem esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum animam verò ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animæ, quem vocant gratiam gratum facientem, quæ perficit ipsam essentiam animæ, in qua est subiectiuè, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se non ordinatur immediatè ad operandū: quanuis ex consequenti per virtutes, quæ fluunt ab ipsa in potentiis, vt inferius amplius dicetur. Secundum verò malè esse aliqui ponunt maculam in essentia animæ, quam dicunt esse gratiæ priuationem, sicut infirmitatem sanitatis priuationem. & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum, scilicet, tenebrositatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis coram Deo. Ex illa tamen macula nihil imprimitur in potētiis: sed remanēt debilitatę & inclinatæ ad malū propter defectū virtutū & donorū, quæ fluūt ab essentia gratiæ: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determinatio potētiæ ad aliud, hoc est ad operationē secūdū bene vel malè. Quādo act⁹ vel operatio est cōueniēs, dicitur bona, & habitus bonus, qui à theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quando verò operatio est disconueniēs rectæ rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui à Theologis & moralibus dicitur vitiū, vt intemperantia, & alia huiusmodi. ¶ Aliter diuiditur habitus, quia quidam est naturalis, quidam acquisitus, quidā infusus. Habitus naturales

Habitus duplex.

Sanitas & infirmitas quid sint, & quomodo sunt habitus de difficili mobiles.

Gratia est habitus in essentia animæ.

Macula qd.

Virtus est habitus bonus. Vitiū est habitus malus.

Habitus

naturales dicuntur, qui insunt à natura. & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omnes species per quas cognoscunt, sunt ei connaturales, hoc est fluunt à natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundum quosdam: ideo suut inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel concreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniuntur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorum, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulò pòst dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus astruit, dicens, quòd anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depingibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finẽ supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed à solo Deo infunduntur. Huiusmodi sunt, fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicetur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prędictis patet quòd triplex est causa habituum, scilicet natura vel Deus, vt author naturę, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quæ Philosophus 2. Ethic. docet ab actibus causari.

multiplex. Habitus naturalis. *3. de anima. Habit⁹ infusus quid. Habitus acquisit⁹ quid.*

Ver. 2. DE CAVSATIONE HABITVS PER ACTVM.

A QVando in agente est solum principium actiuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quòd res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed quando in agente est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: ex illis actibus possunt aliqui habitus causari. Non quidem quantũ ad principium actiuum, sed quantũ ad principiũ actus, quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quædam qualitas in potentia passiua, vt mota ab obiecto, quæ nominatur habitus. ¶ Sed aduertendũ quòd differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demõstrationis acquirit habitum scientiæ, eo quòd virtus actiua principiorum euidentiũ totaliter conuincit intellectũ ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solùm se extendit ad illam conclusionem demonstratã. Et adueniente secunda demonstratione non causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequẽtis conclusionis, & sic consequẽter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideo ad causandũ habitũ in ipso intellectu, requiruntur multi actus. Sed voluntas cũ sit omnino indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnum actũ, cùm se habeat diuersimodè ad multa. Et ideo cùm per intellectũ iudicatur aliquid appetendũ secundũ diuersas circunstantias: ideo per vnũ actum intellectus nõ potest totaliter superuinci, vt feratur in idem, vt in pluribus, & per modũ naturæ. Ideo Philo. dicit, quòd vna hyrundo non facit ver, neq; vna dies æstatem: itaq; nec felicem vna dies, aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vno actu, si actiuuũ fuerit magnæ virtutis. quandoq; enim vna medicina fortis statim inducit sanitatẽ, & vnus magnus excessus ægritudinem. In actibus autem aliarũ potentiarũ quantumcunq; sint intensi, non potest esse sufficiẽs virtus in vno actu ad totaliter determinandũ potentiã, quæ se habet ad multa, & opposita, & diuersimodè: quamuis ex actu intensiori causetur intensior qualitas, quàm ex actu remisso. Nec inconuenit apud aliquos, quòd sit aliquis habitus minus intensus in esse qualitatis, quàm aliqua dispositio, quæ ex vno vel duobus actibus est causata, quia habitus ex pluribus actibus causatur. Aliud enim (vt dicunt) est inesse, aliud determinare.

1.2.q.51.ar.2.& 3. 2. Ethic. *Intellectus & voluntas quo ad receptionẽ habituum differũt.* *1. Ethic.*

Ver. 3. DE ACTIBVS HABITVVM INFVSORVM.

B CIrca causalitatẽ siue virtutem actuũ habituum infusorum D. Tho. videtur esse varius & problematicus. Nam in prima secundę dicit, quòd actus qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitum, sed confirmant habitũ præexistentem, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem: sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarent aliquem habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: non secundum, cùm actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primum, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cùm accidentia indiuiduentur per subiecta. In quæstionibus tamen disputatis vbi quærit an conscientia sit actus vel habitus, respondet quòd est actus. Argumentatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum conscientiam, causabitur habitus conscientię. Respondet quòd ex his actibus, non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantiæ acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptè, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cùm non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit promptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quòd non causetur habitus. Nec D. Thomas contradicit sibi ipsi cum loquatur de distinctione. Et ad experientiam dicunt quòd hæreticus ex reuolutione librorum acquirit aliquam promptitudinẽ & facilitatẽ: & hoc modo ex aliis actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potẽtię, causatur habitus, qui dicitur amicitia. non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia reuelatũ à Deo,

1.2.q.51 ar. 4 a l.3. q. de virtu. art.10 ad 19. *De veri. q. 17. ar.1 ad 4.*

ideo non est necesse quòd habitus infusus concurrat semper elicitiuè ad actum puræ potentiæ circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. DE SVBIECO HABITVVM.

1.2.q.50. CVm aliqui habitus, vt dictum est, determinent naturā secundū esse bene vel malè, cōsequens est quòd corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturā corporalem. Vnde Philo. in prædicamentis sanitatē corporis, & infirmitatē insanabilē habitū nominat. Sanitas autē pro materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionatæ, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quæ sunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali est qualitas, prædenominās & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorum ad inuicem, quæ etiam est in corpore. Essentia etiam animæ est subiectū gratię gratum facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius C

2.Pet.1. superioris naturæ, iuxta illud D. Petri: Vt simus consortes diuinæ naturæ. & eodem modo anima est subiectum maculæ, eo modo quo oculus cæci dicitur subiectū cæcitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem. Potentię verò aliquæ sunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinq; sensus exteriores: & aliæ quæ operantur ex solo instinctu naturæ. & non subiacent imperio rationis, vt potētiæ animæ vegetatiuę, & sensus communis, prout & membra corporis, quæ aliquando propter aliquas qualitates nō subiacent despoticè imperio rationis, vt experiūtur organistæ, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed nō causant habitum. Memoria autem secundum Philosophum, in hominibus est capax habitus. Dicit enim quòd frequēs meditatio confirmat memoriā. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerantur, secundum quòd operantur ex instinctu naturæ, vt 10 motibus primò primis, sic non suscipiunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum voluntus. Sed secundum quòd subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philoso. dicit quòd aliquę virtutes, scilicet temperātia & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In volūtate autem ponitur iustitia & partes eius, & opposita earum vitia, secūdum Philoso. Quamuis in ea non subiectiuentur fortitudo aut temperantia, eò quòd voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonū propriū quod respicit temperantia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quàm practico, subiectiuantur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales. In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut concreati, aut infusi: sed non requisiti, cùm sint circa naturalia determinati.

Quæ potentiæ sunt incapaces habituum operatiuorum. *3.de Ani.* *3.Ethic.* *5.Ethic.* *Angeli nō habēt habitus acquisitos.*

Ver. 5. DE HABITIBVS INTELLECTVS SPECVLATIVI.

1.p.q.79. art.12. De veri.q.16.ar.1.&2. INtellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione vnum habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatem omnium compositionum, & diuisionum, siue propositionum ad operationem non ordinatarum, quem sequendo errare non potest, neque falsò assentire, aut dissentire vero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia: Ideo per illud debitè ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: ita quòd quicunq; terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quę ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principium resoluuntur, hoc est, per primum principium probantur. ¶ Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (vt dicunt dialectici) lex contradictoriarum, scilicet quòd duæ propositiones contradictoriæ in nulla materia possunt simul esse verę vel falsę: siue vt Philoso. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. per hoc principium probantur alia. Per hunc habitū connaturalem necessitatur intellectus, & quo ad specificationem, & quo ad exercitium, ad assentiendum primo principio, & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, sic quòd stante apprehensione illorum non potest non assentire, neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media verò aut conclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapientiæ & scientiæ, quę in hoc conueniunt: quia sapientia est quædam scientia, inquantum habet id quod est commune omnibus scientiis, scilicet vt ex principiis conclusiones demonstret: sed quia habet aliquid circa alias scientias, inquantum de omnibus iudicat, non solum quantum ad conclusiones, sed etiam quātum ad principia earum: ideo habet rationem perfectioris habitus & virtutis, quàm scientia. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septem genera habituum, scilicet intellectus principiorum, sapientia, scientia, fides, opinio, suspicio, & error, de quibus dictum est. D

Principium quid. *Primū principium quod.* *1.2.q.57. ar.2.ad.2.* *Habitus in intellectu speculatiuo qui sint.*

Ver. 6. DE SYNDERESI.

1.p.q.79. art.12. QVemadmodùm dedit Deus homini ab initio vnum habitum naturalem, inditum siue concreatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnum alium habitū connaturalē, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltem imputabiliter nō posset. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quæ cū nō possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinās hominē per intellectum practicum ad bene agendum & operandum, ac ad assentiendum principiis agibiliū, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solū inclinat ad assentiendum primis principiis: sed etiam his quæ concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. ¶ Prima principia agibilium, quæ debent regulare omnes operationes humanas, sunt istæ duę propositiones: Bonum est faciendum E

Prima principia agibilium.

eiēdum,& prosequendum:& malum est fugiendū,&vitandum.Ex his sequuntur alia duo,de quibus Matth.7.Omnia quęcunque vultis vt faciant vobis homines,& vos facite illis.Et quæcunq; nō vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet & prophetæ, hoc est decem præcepta decalogi : quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi,amari,& honorari.sequitur quòd est credendum Deo,& quòd est diligendus & honorandus:& sic de aliis præceptis tam primæ quàm secundæ tabulæ, quorum deductio ex prædictis principiis facilis est,ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7. DE OFFICIIS SINDERESIS.

A SInderesis habet tria officia.Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex *De veri.q.*
illis.Secūdum est dissentire oppositis.Tertium est murmurare & increpare si oppositum fiat,& se- *16.art.1.*
cundum tertium officium dicitur vermis.Esā.vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Di- *Esa.vlt.*
citur etiam ab Apostolo lex naturalis.& à Psal.Lumen vultus Dei:Multi dicunt,Quis ostendet nobis *Rom.1.*
bona?sequitur:Signatum est super nos lumen vultus tui domine,propter quod peccatores sunt inex- *Psal.4.*
cusabiles.Hoc lumen,licet possit offuscari,non potest tamen extingui.

Ver. 8. DE CONSCIENTIA.

B QVia Synderesis est mater conscientiæ,ideo de conscientia dicēdum est.Et primò sciendū quòd *1.p.q.79.*
conscientia non est potentia naturalis,neq; habitus,prout ipsum nomē sonare videtur : quia *art.13.*
conscientia nominat scientiā cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio sciētiæ, *1.2.q.19.ar.*
hoc est cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius *5.& 6.*
loquendo,est iudiciū de aliquo particulari agibili,an scilicet fiendum sit,vel non: & an bene vel malè *De veri.q.*
egerimus.Vnde Sapiens:Scit conscientia tua,ꝙ tu crebrò maledixisti aliis. Et Gen.43.Non est in no *17.ar.1.*
stra conscientia,quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Item iudiciū quo iudicamus,quòd tene- *Conscientia quid.*
mur aliquid facere vel nō facere:& quo iudicamus aliquid esse bene vel malè factū. Omnia ista iudi- *Eccle.7.*
cia concluduntur ex synderesi,hoc modo:Bonū est faciendū:dare eleemosynam indigenti,est bonū: *Gene.43.*
ergo faciendū.Nullum malum est faciendum : auferre alienum est malum, igitur non est faciendum. Præterea quicūq; implet præceptum,bene facit:sed qui dat eleemosynam extremè indigenti, implet præceptum,igitur,&c.& vltra:Ego dedi,ergo, &c. Quicunque transgreditur præceptum male facit: sed ego,&c.Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi, & iudicium conclusionis est conscientia.Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia,siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamē modo conscientia accipitur pro synderesi.D.Hierony.super Ezech.Synderesim nominat conscientiam.Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damascenus dicit, quòd est lex intellectus.Ex præmissis primò apparet facilis deductio præceptorū decalogi,à primis principiis synderesis:nec non applicatio eorū ad particularia agibilia occurrentia.Secundò quòd dormiens non habet propriè conscientiam:quia non habet actū, neq; illam applicationem.Et quòd homo etiam vigilans potest esse sine conscientia, quando scilicet non iudicat aliquid faciendum,quando tenetur facere:habet tamē semper homo radicem cōscientię, quæ est synderesis.& sic semper habet conscientiam radicaliter.

Ver. 9. DE TRIPLICI CONSCIENTIA.

C COnscientia est triplex,quædā bona,quædā mala,quędam erronea.Bona est,quando iudicium de *Conscientia*
particulari agibili est verum,vt nunc restituendum est alienū,nunc seruādum est tale præceptū. *bona.*
Mala conscientia est,quando iudiciū de particulari agibili est falsum,vt nūc ad euitandā restitutionē, *Conscientia mala.*
aut paupertatem peierandum est. Conscientia erronea,licet sit eadem aliquando cum mala,cū omnis *Conscientia*
mala conscientia sit erronea,eò quòd habeat iudicium falsum de aliquo agibili quod quis tenetur fa- *erronea.*
cere vel vitare:veruntamen quia multa sunt indifferentia,ad quæ quis non tenetur,vt certa hora dormire vel saltare:si iudicet quod nunc melius est saltandum,quàm dormiēdum,errare potest: quia saltando fortasse frangetur eius tibia.Sed propriè conscientia erronea est, quæ dictat vel iudicat aliquid esse faciendum sub pœna peccati:quod tamen non est verum:siue quando iudicat aliquid esse præce-
ptum,quod non est præceptum:vel prohibitum,quod non est prohibitum.¶ Error conscientiæ pro- *Conscientiæ*
cedit ex subsumptione minoris falsæ,vel ex mala applicatione. Sicut in syllogisando aliquis dupli- *error vnde*
citer peccat,primò in materia,quando vtitur falsis pro veris.Secundò in forma, quando non rectè syl- *procedit.*
logisat.Si cum conscientia sit cōclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea.Primò quando minor est falsa,vt hic : nullum lege diuina prohibitum, est aliquo modo faciendum: sed iuramentum in omni casu est prohibitum lege diuina : ergo nec adueniente præcepto iudicis est aliquo modo iurandum:minor est falsa.Secūdò per malam applicationem, vt hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile,ergo nūc est fornicandum.¶ Notandum quòd conscietiæ attribuun- *Conscientia*
tur tria officia.Primùm est testificari.Rom.1.Testimonium reddente illis conscientia. Secundum est *officia.*
instigare & ligare,quādo dictat aliquid faciendū,vel omittendū sub pœna peccati mortalis, tūc ligat. Sic quod stante tali dictamine,peccat mortaliter, se difformando illi,& venialiter, si dictet sub pœna
peccati venialis,vt dicit Glos.super illud: Omne quod non est fide,peccatum est. vbi Glos.Qui facit *Rom 14.*
contra conscientiam,ædificat ad gehēnam.Quia secundū Damascenū:Consciētia est lex priuata hominis:sed facere contra legem,peccatum est:ergo & facere contra conscientiam.¶ Sed difficultas est, quomodo conscientia erronea,quæ dictat esse faciēdum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale,liget:quia tunc aliquis esset perplexus,sic quòd non posset vitare peccatum mortale,quocū-
que se vertat:& sic obligatur ad impossibile.D.Tho.dicit,quòd quādiu consciētia erronea durat,te- *Conscientia*
netur se illi conformare,& facere quæ dictat: quia si non faciat, quantum est ex se, ex hoc ipso quod *ligamen vnde procedit.*

De veri.q. 17.art.4.

contradicit,habet voluntatem contrariam legi diuinæ,quam conſcientia erronea repræſentat. Sed nõ eſt perplexus:quia,vt dictum eſt,poteſt &tenetur talem conſcientiã deponere,& aliunde ſyllogiſare: diuerſimodè tamen ligat conſcientia recta & erronea. Quia recta obligat ſimpliciter in omnem euentum. Erronea verò ſecundum quid & per accidens, ſcilicet ipſa durante , & non in omnem euentum: quia vt dictum eſt,poteſt illam deponere. Tertium officium conſcientiæ, eſt murmurare , reprehendere, & accuſare,ſeu excuſare. Hoc officium tangit Apoſtolus,poſtquam dixit: Teſtimoniũ reddente illis conſcientia. ſubdit:Et inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus & defendẽtibus. ¶ Argumẽtatur enim conſcientia hoc modo: Quicũque fecit contra præceptum Dei miſer eſt, & dignus pœna æterna:ſed tu feciſti,igitur.&c. Item quicunque inuincibiliter ignorãs malum fecit, eſt dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorans feciſti,ergo dignus eſt venia: & ideo propter hoc non damnaberis.

Roma.2.

Ver. 10. DE HABITIBVS INTELLECTVS PRACTICI.

Ars qd ſit. Res factibiles.

IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquiſiti, vel infuſi. Acquiſiti ſunt, ars & prudentia. Ars eſt recta ratio,ſiue conceptio rerum à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per D

Ars mechanica quid.

actionem tranſeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius , quæ fiunt per artem domificandi & fabricandi . Circa factibilia intellectus practicus diuerſas artes adinuenit , circa quas contingit homines habituari , & promptè ac delectabiliter operari. Huiuſmodi artes circa res factibiles dicuntur mœchanicæ,quia faciunt intellectum mœchari , hoc eſt intendere operationi minus vtili , relicta

Artes mechanicæ ſũt ſeptem.

propria operatione,quę eſt ſpeculatio:cum intellectus ſit principaliter creatus ad ſpiritualia contemplanda. Vnde D. Auguſtinus dicit: Deus creauit hominem vt ſummum bonum intelligeret. &c. Artes mœchanicæ communiter ponuntur ſeptem,quæ his verſibus continentur:Lana,nemus,miles,nauigatio,rus, medicina:his ars fabrilis cõnumerari poteſt. ſub qualibet illarum plures continentur. Piſtoria verò ſub medicina. Pictoria autem & ars ſcribendi ſub fabrili: ſed de his hactenus. parum enim deſeruiunt propoſito noſtro,cùm non ſint virtutes, vtpote ſe habentes ad bonum & malum. Prudentia verò (quæ eſt ratio agibilium, hoc eſt operationum immanentium, quæ non tranſeunt in exteriorem materiam)eſt virtus:ideo de ea ac alijs dicendum eſt.

Ver. 11. DE DIVISIONE, DISTINCTIONE, ET SVBIECTO VIRTVTVM.

Virtutu diuiſiones.

CVm virtus ſit habitus bonus,conſequens eſt quòd ſecundum diuiſionem & diſtinctionem habi- E tuum bonorũ,diuidantur & diſtinguantur virtutes. Habitus autem prima ſui diuiſione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, ſiue morales . Sic etiam virtutes quædam ſunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ ſubiectiuantur in intellectu. Et hæ ſunt in duplici differentia. quædam enim ſunt ſpeculatiuæ , quæ ſiſtunt in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim, ſiue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, ſapientia, & ſcientia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis eſt, ſcilicet intellectus principiorũ. Sapientia verò & ſcientia ſunt acquiſitæ & delebiles per actus & habitus oppoſitos,ſcilicet per errores: & hæ ſubiectiuantur, in intellectu ſpeculatiuo. Quædam verò ſunt practicæ, hoc eſt operatiuæ, ordinantes cognitionẽ principaliter ad operationẽ immanentem, vt ſynderesis & prudentia: quarũ prima eſt naturalis & indelebilis, & principium primũ omnium virtutũ moralium. Prudentia verò cum partibus ſuis eſt acquiſita, & deleri poteſt per vitia oppoſita. hæ duæ ſubiectiuãtur in intellectu practico.

2. Ethic. Virtutes morales quæ & quot ſũt.

Virtus verò appetitiua ſiue moralis ſecundum Philoſophum, eſt habitus electiuus in medietate conſiſtens, prout ſapiens determinabit. Et hæc perficit appetitum rationalem, vel ſenſitiuum. Et quia tres ſunt appetitus in homine, ſcilicet voluntas, appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis : ideo virtutes morales ad tria genera virtutum reducuntur. Iuſtitia cum partibus ſuis perficit volũtatẽ , & ſubiectiuatur in ea. Fortitudo cum partibus ſuis perficit appetitum iraſcibilem, & ſubiectiuatur in eo. Temperantia verò perficit appetitum concupiſcibilem, & ſubiectiuatur in eo. Diuiditur etiam virtus in tota ſui cõ-

Virtus perfecta quid. 2. Ethic. In lib. de libe. ar. Virtus imperfecta quid. Prudentia alijs virtutibus nobilior, quomodo differt ab eis.

munitate, in virtutẽ perfectam, & imperfectam. Virtus perfecta ſecundum Philoſ. eſt quæ bonũ facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Auguſtinus definiens virtutem, dicit : Virtus eſt bona qualitas mentis(accipiendo mentem pro anima,cũ potentiis eius etiam ſenſitiuis, & non propriè pro intellectu aut voluntate)qua rectè viuitur, & qua nullus male vtitur, ſcilicet electiuè , quia obiectiuè quis virtutibus malè vti poteſt,quando de illis quis ſuperbit. vnde idem Auguſt. in Regula, Superbia verò bonis operibus inſidiatur, vt pereãt. Virtus verò imperfecta eſt, quæ inclinat ad actum bonũ, ſed non facit, neque reddit bonum habentem, ſaltem ſimpliciter: licet bene ſecundum quid. Et tales ſunt virtutes intellectuales ſpeculatiuæ, & omnes artes mœchanicæ. Non enim omnis bonus clericus, vel artifex eſt bonus vir ſimpliciter . Reſtat ergo quòd ſolùm ſint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquiſitæ, ſcilicet prudentia, iuſtitia, fortitudo, & temperantia. Prudentia differt ab alijs tribus, primò quia ſubiectiuatur in intellectu , qui eſt nobilior potentia. Aliæ vero ſubiectiuantur in appetitu. Secundò dignitate, quia dirigit alias: ideo dicitur moralis directiuè, & auriga virtutum, eſſentialiter autem eſt virtus intellectualis. Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia: ideo aliquando dicuntur intelle-

Iuſtitia differt ab alijs virtutibus. Fortitudo differt ab alijs virtutibus. Virtus cardinalis qd. Virt. infu-

ctuales participatiuè. Iuſtitia poſt prudentiã cęteris nobilior eſt: quia in nobiliori ſubiecto. ſ. volũtate: aliæ autem duæ in appetitu ſenſitiuo . Differt etiam ab aliis obiectiuè, quia iuſtitia eſt circa operationes, quæ ſunt ad alterum. Fortitudo verò & temperantia ſunt circa paſsiones in ordine ad ſeipſum. Poſt iuſtitiam fortitudo excellit: quia eſt circa paſsiones iraſcibilis, quæ ſunt circa ardua: temperantia verò circa paſsiones appetitus concupiſcibilis, qui non verſatur circa ardua aut difficilia. D. Ambroſ. perfectionẽ harũ quatuor virtutũ conſiderans, vocat eas Cardinales, hoc eſt principales. ſ. inter acquiſitas & nõ infuſas: quia illæ excellunt ratione cauſæ & finis. Virtutes infuſæ dicũtur, quæ virtute naturali acquiri non poſſunt. excedunt enim capacitatem naturalem; ſed à Deo infundũtur, & ordinant

hominem

hominem in finem supernaturalem, & diuiduntur: quia quædam sunt theologicę, hoc est quæ habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in voluntate, maior autem horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subiectiuantur, & distinguntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ, à quibus differunt: quia ordinant obiecta in finem supernaturalem. de his ergo per ordinem dicendum est. *Sa definiuntur & diuiduntur. Virtutes theologal. 1.Cor.13.*

DE PRVDENTIA. CAPVT 4.

A Prudentia est recta ratio agibilium, hoc est virtus inclinans & dirigens actiones immanentes, quæ sunt subiectiuè in operante, & non transeunt in exteriorem materiam: vel si transeunt, non considerantur, prout transeunt: sed secundum quod oriuntur & procedunt ab agente, & sic obiectum prudentiæ est agibile humanum, per quod differt à virtutibus speculatiuis, & artibus quæ sunt circa factibilia, vt dictum est. 2.2.q.47.

Ver. 1. DE HIS QVAE PRVDENTIA MODERATVR.

B Prudentia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est præstituere seu ostendere finem. Ad cuius euidentiam sciendum est quod finis hominis est duplex, scilicet vltimus, & non vltimus. Finis vltimus dicitur, qui non ordinatur in alium finem: & hic est duplex, vt dicit Philosophus quinto Metha. scilicet finis cuius, & finis quo. Finis cuius, est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur id quo mediante homo attingit vltimum finem, scilicet Deum: & est actus intellectus scilicet visio & cognitio Dei clara, per quam intellectus speculatiuus immediatè attingit finem, & coniungitur illi: vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ad finem vltimum omnes alij fines debent ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actum voluntatis, siue sit propinquus, siue distans magis ac magis, secundum diuersitatem materiæ, & approximationem ad vltimum finem. Omnis talis dicitur finis, inquantum terminat actum voluntatis: inquantum verò ordinatur in vlteriorem finem, dicitur medium. & sic non inconuenit quod idem sit finis & medium, respectu diuersorum. Æger pro fine habet sanitatem, ad illam consequendam pro medijs habet abstinentiam, vel potionem amaram, aut aliquid huiusmodi. & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionem proximi: ideo secundum hãc ordinationem sanitas, quæ primò erat finis, efficitur mediũ, quo melius & facilius possit intendere diuinis, aut subuentioni pauperum. Et sic cultus Dei, & subuentio proximi, dicitur finis, & sic consequenter. Intellectus igitur practicus habet primò præstituere siue ostendere finem vltimũ prosequendum: & non solum illum, sed etiam fines intermedios, ad quos virtutes morales ordinãtur. Vnde D. Tho. dicit, quod prudentia non solum dirigit virtutes morales in eligẽdo ea quę sunt ad finem, sed etiam in præstituendo finem. Finis autem cuiuslibet virtutis moralis est attingere medium in propria materia: quod medium determinatur secundum rectam rationem prudentię. vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudentia habet ostendere iustitiæ finem suum, quod est reddere vnicuiq; quod sũũ est, pro loco & tempore: sed præstituere finem remotum pertinet ad synderesim. *Actus & officia prudentia. Finis duplex. Ioan.17. 1.2.q.66. ar.3.ad.3.*

§. 1. DE ACTIBVS PRVDENTIAE CIRCA MEDIA.

C Circa media Intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiam. circa media quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectum quendam alicuius distantis, ad ea quæ de præsenti occurrunt & ordinanda sunt ad finem. & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cũ sit circa magis difficilia, vtpote à cognitione nostra remota, & quę multipliciter variari, mutari, & cõtingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & consiliari de illis. Præstituto.n. fine aliquo, si voluntas acceptat, acceptando mouet intellectum ad quęrendum medium vel media, & comparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendum qđ illorum habet maiores commoditates: & cum circa talem inquisitionem & consiliationem possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philo. Eubolia, quæ est bene consiliatiua. 1.2.q.47.

Ver. 1. DE SECVNDO ACTV PRVDENTIAE.

D Secundus actus circa media est bene iudicare de medijs. Facta igitur inquisitione & comparatione aut collatione mediorum, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tunc iudicãdum est de illis. Ad bene iudicandum ponit Philos. duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicãt de communibus, secundum quod sunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicãt in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, quàm vocabula. Ad iudicandum secundum communem legem ponitur Sinesis, & ad iudicãdum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomin. Notandum tamen quod licet inquisitio & iudicium de medijs pertineant propriè ad intellectum speculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationem, attribuuntur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Sinesis, & Gnomin pertinent ad intellectum practicum & prudentiam.

Ver. 2. DE TERTIO ACTV PRVDENTIAE.

E Tertius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de medijs, & habito iudicio & facta electione de illis, frustra esset inquisitio, & electio nisi executioni demandaretur. Vnde Iuristæ dicunt: Frustra est iura condere, nisi sint qui ea executioni demandent. Aliqui enim sunt bene inquisitiui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen nõ sunt executiui: quia in executione est maior difficultas. & ideo necesse est quòd ad bene exequendum & imperandum aliquis habituetur, vt possit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare. habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans, dicitur pru-

Prudentia quid. Actus prudentiæ. dentia. Cuius actus essentialis ad quem ordinatur, est præcipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, vt dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendum actum in exterioribus agendis. ¶ Nec obstat ꝙ voluntas est domina potentiarum, & per consequens non potest ab aliis necessitari. Quia, vt dictum est, intellectus non *1.2.q.17. art.1.* necessitat voluntatē in virtute propria, sed voluntatis: & sic propriè volūtas necessitat seipsam. Quia, vt dictum est, actus voluntatis & intellectus possunt supra se inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quòd actus intellectus siue rationis præuenit actum voluntatis: sicut cum præsentat & ostendit finem. & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, scilicet cum ostenso fine voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præsentatis, si non est nisi vnum, voluntas consentit: si duo, eligit. Ex vi illius consensus siue electionis, si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum & denuntiandum voluntati, hoc est tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denūtiatiuus, siue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod *Imperium quid.* sic potest definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis volūtatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis, scilicet consensu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & necessitat eam. Et quando tale imperium est conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequētationem causat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando est dissonum regulis prædictis, causat habitum oppositum, qui dicitur imprudentia.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS PRVDENTIAE.

2.2.q.48. art.1. Ad prudenter agēdum octo necessaria. Partes prudentiæ sunt triplices, scilicet integrales, subiectiuæ, & potentiales. Partes integrales sic se habent ad perfectū actum prudentiæ, sicut partes integrales domus ad ipsam. Partes integrales domus sunt, fundamentum, parietes, & tectum, sine quibus domus perfecta non est. Sic octo requirūtur ad hoc, ꝙ quis perfectè prudenter agat: ergo octo sunt virtutes, quę dicuntur partes integrales prudētiæ. *Memoria quid sit.* Primò necessaria est Memoria, quæ est cognitio præteritorum, ex quibus aliquid concluditur circa futura. cum ex pluribus experimentis fiat memoria, & ex pluribus memoriis fiat vnum vniuersale, *Intelligētia quid.* vt habetur in.1. Metha. Secundo requiritur Intelligentia, quæ accipitur hic pro cognitione præsentiū necessariorum, vel contingentium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit. Ter- F

Docilitas tiò requiritur Docilitas, qua quis fit disciplinæ susceptiuus, vt rectam opinionē requirat ab aliis. Vnde Philosophus 6. Ethi. dicit, quòd oportet attendere expertorum, seniorum, & prudentium denuntiationibus & opinionibus, non minus quàm demonstrationibus. cum circa particularia agibilia sint penè infinitæ diuersitates, quæ ab vno homine non possunt sufficienter considerari: nec per modicum tempus, sed per temporis diuturnitatem adipisci. Vnde Prouerb.3. dicitur: Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et Ecclesiastici 6. In multitudine presbyterorum, hoc est seniorum & prudentium sta, & sapien- *Eustochia quid sit.* tiæ illorum coniungere. Quartò requiritur quòd sit inuentiuus, & quòd bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Eustochia, quæ est bona coniecturatio, siue æstimatio ex quibusdam mediis cōmunibus. Hu- *Solertia quid.* ius autem pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quæ est quintum requisitum, & est bona, prompta, & facilis coniecturatio medij, siue adinueniendi media in agibilibus. Vnde Solertia est habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando scilicet ex improuiso occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Eustochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur sexto. Ethic. oportet omnia consiliari tardè, & non velociter. Sextò requiritur quòd sit bene ratiocinatiuus, scilicet ꝙ ordinet aliquid accommodatè in finem. & ad hoc ponitur vna virtus, quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ est circa futura. Septimò requiritur vt attendat circunstantias negotij, prout quando, quantum, vbi, & secundum quod oportet. Contingit enim aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens fini, sicut ostendere signa amoris: tamen ex aliquibus circunstantiis erit inconueniens, scilicet si contingat in animo illius superbia, vel suspitio adulationis, & ad hoc ponitur Circunspectio. Octauò requiritur ꝙ vitet impedi- *Actus prudentiæ quomodo perfectus fiat.* menta: quia sicut veris potest admisceri falsum, ita & malum potest admisceri bono, propter multiformitatem operabilium, in quibus bona plerunque impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephe.5. Videte quomodo cautè ambuletis. Ex præmissis apparet ꝙ ad perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus, quando promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter in omni materia, casu, & euentu fit) requiritur quòd homo sit dispositus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiæ.

Ver. 1. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS PRVDENTIAE.

2.2.q.50. Prudentia multiplex. Partes subiectiuæ prudentiæ sunt species eius, & secundum hoc vna species dicitur Prudentia, qua G quis regit seipsum. Alia species est qua quis regit multitudinē, & istæ duæ prudētiæ differunt. Aliqui.n. sunt qui bene regunt seipsos, qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnum. Et iterum prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuersas species, secundum ꝙ reperiuntur diuersæ spe- *Multitudo quid & quàm varia.* cies multitudinis. Multitudo enim est collectio aliquorum in vnum finem. ¶ Et sic aliqua est multitudo ordinata ad aliquod speciale negocium, & ad tempus: sicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula est prudentia militaris. Alia est ordinata ad totam vitam, sicut multitudo vnius domus vel familiæ, cuius regula est prudentia Oeconomica. Quædam verò est multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouinciæ. Alia vnius regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua siue regnatiua in principe, & in subditis dicitur prudentia politica. ¶ Ex his apparet ꝙ multæ sunt species prudentiæ. Sumpsius

absq;

absq; cohabitatione hominum, quæ dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorum. & hæc est multiplex scilicet domestica, œconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc est totius mundi. Quantum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandum, ꝙ multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia, quæ sunt instrumēta animata hominis, quibus non licet, neq; possunt contradicere. & hoc regimen est in vtilitatem ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt siue gubernant alios ad suam, & non ad subditorum vtilitatem. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet contradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnius, quando vnus solus regit regnum magnum vel paruum. Politicum verò est regimen plurium. & quia diuersimodè plures possunt regere, ideo regimē politicum diuiditur in regimen Aristocraticum, & Tymocraticum. Regimen Aristocraticum est regimen paucorum scilicet quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebantur Romani. Regimen verò Tymocraticum est regimen pluriū seu multorum: quando scilicet per multos, veluti consules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsque ad tempus Iulij Cæsaris. Qui prostratis hostibus scilicet Pompeio, & filiis eius occisis, subiugatóque orbe, sibi assumpsit dominium, & monarchiam, conuertítq; regimen politicum in despoticum siue tyrannicum, in contemptum senatorum. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimóq; senatu, prout refert D. Tho. ¶ Diuiditur etiam regimen regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue temporale: & in regimen mixtum siue compositum ex iis. Regimē sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel compositum, quod comprehendit vtrumque. sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regum, qui post resurrectionē suā dixit, Matth. vltimo, Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimē D. Tho. 4. lib. de regimine principum, attribuit summo pontifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. lib. Politicor. & D. Thomam in quatuor libris de regimine principum. vbi dicit quòd rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et quòd sicut regimen regis est optimum, ita tyranni pessimum. Et quemadmodum in regimine iusto quanto regens est magis vnus, tanto regimē vtilius. Sic econuerso in tyrannide quantò regens est magis vnus, tantò regimen est magis noxiū. Et quòd regimen illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocraticum, & econuerso. Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D. Thomas rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, quòd partes subiectiuæ prudentiæ sunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor, scilicet eremiticam, œconomicam, politicam, & regalem.

Prudentiæ species diuersa. Regimen multiplex. Regimē despoticum. Regimē tyrannicum. Regimē paternum. Regimē regale & politicum. Regimen Aristocraticū, & Timocraticū. Iulius Cæsar in capitolio pugionibus perfossus. 4. li. de Regimine principum ca. 1. Regimen sacerdotale, imperiale siue temporale, & mixtum. In lib. 4. de Reg. prin. capit. 4. Prudentiæ partes ad 4. reducūtur.

Ver. 2. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS PRVDENTIAE.

A PArtes potentiales prudentiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentiæ naturales animæ non habent totam virtutem ipsius animę. & sunt tres, Eubolia, Synesis, & Gnomin. Prudentia verò est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet cōcordia multorum Philosophorū & Theologorum, qui diuersimodè assignauerunt partes prudentiæ. Patet etiam quomodo prudentia complectitur sexdecim virtutes: octo, quæ sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectiuæ: & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quæ est circa principalem actum. *2.2.q.51.*

§. 3. DE VITIIS OPPOSITIS PRVDENTIAE.

B PRudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudentiam reducuntur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen ꝙ imprudentia dupliciter accipitur: primò priuatiuè, & tunc imprudentia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est & eam debet habere. & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiæ, quæ est speciale peccatum quod opponitur solicitudini, quæ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia positiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, puta quando imprudens spernit inquisitionem, consilium, iudiciū, & præceptum: & habet actus oppositos scilicet malam inquisitionem: quia inquirit de malis mediis ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat, & præcipit. & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notandum tamen ꝙ imprudentia, si accipiatur large (prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiendis inuenitur, in omnibus peccatis: cum omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si verò accipiatur pro iudicio erroneo contrario iis quæ pertinent ad prudentiā, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus. & sicut dictū est, sunt tot vitia quot partes imprudentiæ, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, vt dictum est ex D. Diony. est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. de aliquibus tamen communioribus dicendum est.

2.2.q.53. art.1.& 2. Imprudētia duobus modis sumitur. Imprudentia omnium peccatorum comes.

Ver. 1. DE PRAECIPITATIONE.

C PRæcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quandam similitudinem cum præcipitatione reali, quæ nil aliud est quàm descēsus subditus absque gradibus, quando aliquis subitò impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportionabiliter in moralibus

2.2.q.53. art.3. Præcipitatio realis quæ.

ratio est summum, operatio exeteita est infima, gradus medij per quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria præteritorum, intelligentia præsentium, solertia, & reliquæ partes prædicta. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis feratur in operationem sine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ est nouerca virtutum.

Ver. 2. DE INCONSIDERATIONE.

2.2.q.53. art.4. Aliud peccatū contra prudētiam est Inconsideratio, quando aliquis in rectè cogitando deficit, ex D hoc quòd contemnit vel negligit (data opportunitate) attēdere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppositum est Inconstantia, quæ nil aliud est, quàm recessus & *Inconstantia opponitur prudentiæ.* desistentia à bono proposito. & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quātum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet. & hic ratio fallitur in hoc quòd repudiat id quod rectè acceptauerat. & ideo si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quòd sicut præcipitatio est ex defectu circa actuum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstantia circa actum præcepti. *31. Mora. 6. Ethi.* Prędicta autem tria vitia secundum D. Gregorium, oriuntur ex luxuria: quia secundum Philosophum sexto Ethi. Delectatio maximè corrumpit æstimationem prudentiæ, & præcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilium delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ.

Ver. 3. DE NEGLIGENTIA.

2.2.q.54. art.1. Negligentia propriè importat defectum debitæ solicitudinis siue diligentiæ. Et quia omnis defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quòd negligentia sit peccatū speciale eo modo quo solicitudo est virtus specialis. E ¶ Nec obstat quod negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiæ: sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quę se extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et cùm solicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiæ, vt dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum oppositum prudentiæ. *Eccl.20.* Vnde Eccl.20. dicitur: Lasciuus, & imprudens nō obseruant tempus. sed nō obseruare tempus pertinet ad negligentiam. igitur &c. Et differt à pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionem. ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor verò remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur: quia Acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. ¶ Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omissio pertinet ad exteriorem actum debitum, & ideo opponitur iustitiæ, & est effectus negligentię, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quanuis timor Dei faciat vitare negligentiam, secundum illud Salomonis: *Prou. 15.* Per timorem domini declinat omnis à malo: non tamen ita quòd negligentia timori opponatur, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit consiliatiuos. *Negligētia quando sit peccatum mortale.* Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus, siue circunstantia, ac etiam si in tantum sit remissa circa ea quæ sunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex contemptu. *Prouer.19.* Sic intelligitur illud Prouerb. 19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud *Hiere. 48.* Hierem. 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligentia sit in prætermissione alicuius actus, vel circunstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Ver. 4. DE PRVDENTIA CARNIS.

2.2.q.55. art.1 & 2. Svnt etiam aliqua peccata opposita prudentię, quæ habent aliquam similitudinem cum ea. Primum F est Prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro vltimo suæ vitæ fine: ideo circa finem suum seruat regulas prudentiæ. *Luc.16.* de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quærunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autem facere nescierunt. Quòd autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud. *Rom 8.* Rom. 8. Prudentia carnis inimica est Deo. *Sapien. 14.* Et Sapien.14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius. de hac prudentia *Iaco.3.* carnis D. Iacob. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quo ad gloriam dicitur diabolica: quo ad bona huius seculi, dicitur terrena: quo ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Ver. 5. DE ASTVTIA.

2.2 q.55. art.3. Aliud peccatum simile prudentiæ dicitur Astutia quæ in sacris literis accipitur aliquādo pro pru- G dentia: Prouerb.13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarum via- *2.Cor.4.* rum & mediorum. Et sic Apostolus dicit se astutum 2.Cor.12. Cum astutus essem &c. astutia vero mala est bonæ similis: & hoc est, quando aliquis ad consequendum finem excogitat simulatas & apparētes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiam si finis sit bonus: quia non solùm bona sunt facienda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Aposto. *Verbū Dei dupliciter adulteratur.* Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quæ hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnem immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neq; adulterātes verbum Dei. Quod dupliciter fieri potest:

Primò

Primò permiſcendo doctrinæ Chriſti falſam & ſim[illegible] doctrinam. Secundo prædicando prop[illegible]r
lucrum aut gloriam propriam, & non ptopter Deum. his duobus modis ſunt aſtuti hæretici, & adul-
terant verbum Dei.

Ver. 6. DE DOLO.

A Liud pec catum eſt dolus, qui importat executionem aſtutiæ, ſiue ſiat verbo, ſiue ſacto. Et fraus 2.2 q.55.
importa t etiam executionem aſtutiæ, ſecundum quòd ſit per facta. Et ſic dolus eſt ſuperius ad art.5.
fraudem. Eſt etiam dolus bonus, qui eſt executio bonæ aſtutiæ 2. Cot. 12. Cum eſſem aſtutus dolo cœ-
pi vos, hoc eſt ſubtiliter. &c.

Ver. 7. DE SOLICITVDINE.

Aliud peccatum oppoſitum prudentiæ (licet videatur ſimile illi) eſt Solicitudo, quæ importat ſu- 2.2.q.55.
B perfluum ſtudium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, ar.6.&7.
propter quæ homo retrahitur à ſpiritualibus, quibus homo principalius debet inſeruire. de hac Chri-
ſtus: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor quidem Matth.6.
exercendus eſt, ſolicitudo (ſiue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs eſſet tentare Deum. 30. Mora.
Quatuor vltima peccata (ſecundum D. Grego. triceſimoprimo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex
præmiſsis apparet quòd ſunt octo vitia & peccata nominata, oppoſita prudentiæ: alia vel ſunt inno-
minata, vel ad iſta reducuntur.

§. 4. DE PRAECEPTIS PRVDENTIAE.

C Irca præcepta prudentiæ, notandum quòd cùm præcepta decalogi ſint circa ſines humanæ vitæ, 2.2.q.59.
& prudentia non ſit circa finem, ſed circa ea quæ ſunt ad finem, ſiue media: non fuit conueniens
quòd in decalogo ponerentur præcepta ad prudentiam pertinentia. Et quanuis prudentia ſit princi-
palior virtus iuſtitia: quia tamen iuſtitia reſpicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur præce-
pta ad iuſtitiam pertinentia, licet omnia decalogi præcepta quodam modo pertineant ad prudentiam,
ſecundum quòd ipſa eſt directiua omnium virtuoſorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris te-
ſtamenti ordinabatur ad præcepta decalogi, ſicut ad finem, prout concludit Malachias vltimo cap.
dicens: Mementote legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui in Oreb. Ideo conueniens fuit quòd in a- Malac. vlt.
liis documentis veteris teſtamenti legem concernentibus homines inducerentur & inſtruerentur de
prudentia, & de actibus eius præcepta darentur. Specialiter hoc fit in libris Salomonis. Vnde in Prou.
hortatur ad intelligenda verba prudentiæ. & 2. cap. dicit: Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſerua- Prouer.2.
bit te: vt eruaris à via mala, & 3. cap. Ne innitatis prudentiæ tuæ. & 4. capit. Palpebræ præcedant greſ-
ſus tuos. & capit. ſeptimo, Prudentiam voca amicam tuam, & 9. capit. Relinquite infantiam, & ambu-
late per vias prudentiæ. & 10. Qui moderatur labia ſua, prudentiſsimus eſt. & 16. capit. Acquite pru-
dentiam: quia precioſior eſt argento. & cap. 19. Cuſtos prudentiæ inueniet bona. & cap. 23. Pruden-
tiæ tuæ pone modum. & Eccle. 22. Vbi multa conſilia, ibi ſalus. & Eccle. 32. Fili ſine conſilio nihil fa- Eccle. 22.
cias, & poſt factum non pœnitebis. Et in aliis innumeris paſsibus.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS. CAPVT V.

D Virtus moralis non dicitur ſolùm à more, hoc eſt ab aſſuetudine: quia tunc omnes virtutes
eſſent morales. quod patet eſſe falſum: cùm ſit aliqua intellectualis, quæ vnico actu cauſa- 1.2.q.64.
tur. Sed dicuntur morales, quia ſunt in potentiis appetitiuis, ad quas pertinet mouere. Phi- 2. Ethi.
loſophus definit virtutem moralem, & dicit: Virtus moralis eſt habitus electiuus formali-
ter vel diſpoſitiue in medietate conſiſtens, hoc eſt in adæquatione & conformitate ad ſuam regulam
& menſuram, quæ eſt ratio: ſic ꝙ non excedat neque deficiat. Et cùm inter exceſſum & defectũ me-
dium ſit æqualitas: ideo virtus moralis inquantum paſsionem ſiue appetitum reducit ad illam æqua-
litatem rationis, dicitur conſiſtere in medio. Ideo dicit Philoſophus ibi, ꝙ virtus ſecũdum ſuam ſub-
ſtantiam ſiue eſſentiam medietas eſt, licet pro materiali ſit qualitas ſiue habitus: pro formali tamen &
in eſſe virtutis eſt reſpectus, ſiue importat reſpectum mediationis ſiue æqualitatis & conformitatis ad
regulam & menſuram rationis: vt non excedat neq; deficiat ab ea, quod eſt mediare. Medium autem
eſt duplex ſcilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione conſtituitur in aliqua ma- Medium eſt
teria, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud medium in fortitudine & duplex, ſci-
temperantia, non oportet eſſe medium rei ſecundum proportionem arithmeticam vel geometricam: licet rationis
vt ſcilicet tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod eſt multum vni, eſt parum alte- & rei.
ri. Quod enim parum fuiſſet Miloni gyganti, multum fuiſſet Pigmeo, vnde dicitur cõmuniter: Reſpi-
ce perſonam, & pone pro duobus. Cùm ergo homines diuerſimodè ſe habeant ad paſsiones, nõ opor- Medium in
tet ꝙ medium illarum virtutum ſit medium rei, ſed ſecundum proportionem, quo ad nos. ideo Philo- iuſtitia eſt
ſophus ibi dicit, ꝙ virtus moralis in medietate conſiſtit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iu- medium rei.
ſtitia eſt circa debitum & operationes quæ ſunt ad alterum: ideo medium in ea eſt medium rei ſim-
pliciter: vt ſcilicet quantum quis debet, tantum reddat. dat enim vnicuique quod debet, non plus nec
minus. In habitibus autem ſpeculatiuis, quorum menſura eſt verum abſolutè, medium eſt conformi-
tas rei ad intellectum, exceſſus eſt affirmatio falſa, defectus eſt negatio falſa. Sed in virtutibus intelle-
ctus practici bonum earum eſt verum, per conformitatem ad appetitum rectum, cuius medium ali-
quando eſt quo ad nos: vt in temperantia, & fortitudine: aliquando eſt etiam rei, vt in virtute iuſtitiæ,
Virtutes autem Theologicæ ſi comparentur ad regulam diuinam, non habent medium. Nemo etiam
poteſt excedere in credendo, vel diligendo Deum. Sed quia debemus opera illarum habere ſecundũ An Virtu-
menſurã cõditionis noſtræ: ideo per accidẽs, & ex parte noſtra in virtute theologica poteſt cõſidera- tes theologi-
ri mediũ, & extremũ. Cũ autẽ inter virtutes morales iuſtitia ſit nobilior, ideo de ea primũ dicendũ eſt. ca conſiſtãt
in medio.

§. 1. DE IVSTITIA.

2.2.q.58. art.1.& 11. IVstitia (vt dicunt iuristæ) est constans & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id quod debetur vel de- E
bitum) vnicuiq; tribuens. Hæc definitio videtur esse de actu. veruntamẽ quia habitus cognoscuntur per actus, per eam satis datur intelligi quid sit iustitia virtus, scilicet quod sit habitus inclinans voluntatẽ ad constanter, faciliter, & immobiliter reddendum vnicuiq; quod ei debetur. *Iustitia desinitio.* Et sic vera ratio iustitię consistit in debito fine, scilicet in ratione debiti, quod est obiectum eius, & in æqualitate ad alterũ. vnde sequitur quod inter eos, inter quos nihil est debitum neq; æqualitas, nõ est propria ratio iustitiæ. *Iustitia ratio in duobus cõsistit: scilicet in ratione debiti & æqualitate.* Cùm ergo Deo & parentibus non possimus recompensare æquiualens, neq; iustum perfectum reddere: sequitur quod iustitia non est propriè inter nos & Deum ac parentes. Propter hoc lex diuina non dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quantũ potest recompenset, totaliter animam ei subiiciens. ¶ Materia verò siue subiectũ iustitiæ sunt actiones, & res exteriores, secundum quod per eas vnus homo ordinatur ad bonum commune immediatè, vel etiam ad bonum particulare personę. Et non accipimus hic iustitiam pro gratia Dei, quę iustificat peccatorem, vt habetur Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiam vel præmium: vt Matth.6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. ¶ Notandum quod iustitia communiter accepta, est virtus generalis: non per essentiam, cùm sit virtus specialis habẽs specialem materiã. s. bonum commune vel particulare debitum secundum æqualitatem. *Rom.3.* Sed est virtus generalis, per imperium & ordinationem, eo quod moueat & ordinet actus omnium aliarum virtutum in finem suũ eo modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarum virtutum in finem suum, dicũtur virtutes generales, sicut charitas quę habet pro obiecto bonum diuinum, & ordinat ac refert actus omnium aliarũ virtutum in Deum. *Matth.6.* & religio, quę habet cultum & honorem Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarum virtutum in honorem & gloriam Dei. iuxta illud. 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite. *1.Cor.10.* Ita etiam iustitia ordinat actum aliarum virtutum in bonum commune. & secundum hanc ordinationem omnes alię virtutes possunt dici iustitia, non per essentiam seu prędicationem, sed per participationem, & ordinationem. Et sic actus quo fortis fortiter agit propter bonum commune, est actus duarum virtutum, elicitus hoc est immediatè productus à fortitudine, quę est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in finem suum. Iustitia ergo generaliter & communiter capta, habet pro obiecto bonum sub ratione debiti, siue illud bonum sit commune, siue priuatum & singularium personarum.

Ver. 1. DE PRIMA DIVISIONE IVSTITIAE.

2.2.q.58. art.5. IStitia communiter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiam particula- F
rem. iustitia generalis est quæ respicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune est. iustitia verò particularis habet pro obiecto bonum priuatum vel commune in ordine ad priuatas personas. *Iustitia præclarior aliis moralibus.* Et quia bonum commune præeminet bono particulari. hinc est quòd iustitia generalis præclarior est inter omnes virtutes morales: vt dicit Philosophus 5. Ethi. Et neq; est esperus neque lucifer admirabilior.

Ver. 2. DE SECVNDA DIVISIONE IVSTITIAE.

Iustitia legalis quid. IVstitia generalis diuiditur in iustitiam legalem, & Epichęiam. Iustitia enim legalis respicit obseruã- G
tiam legum, quæ habent dirigere ad bonum comme. & sic iustitia legalis est virtus qua quis inclinatur ad bonum commune per legum obseruantiam, obtemperando verbis legis. *Epichæia.* Epichæia verò respicit bonum commune, etiam prætermissis verbis legis. sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & communis vtilitas. *2.2.q.12. ar.1.& 2.* Cõtingit enim aliquando quod lex vt in pluribus sit iusta, & ad bonum commune, ad quod legislator intendit, proficua: & in particulari casu deficiat. non enim potest legislator præuidere omnes particulares casus, cum sint penè infiniti. Et tũc si lex in aliquo particulari casu occurrente seruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de deposito reddendo, siue quod deposita reddãtur: vt in pluribus iustum est. Sed cum accidit quod qui deposuit gladium, reperit quando est in furia: vel si aliquis repetat depositum ad patriæ impugnationem. in his ergo casibus & similibus malum est sequi legem positam: & bonum est prætermissis verbis legis, sequi id quod requirit iustitiæ ratio & communis vtilitas. ad hoc ordinatur Epichæia. *Epichæia quid sit.* Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prætermissis verbis legis, in casu in quo seruatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est bonum commune. Et ideo Epichæia est superior regula humanorum actuum, & regulans iustitiam legalem. Vnde Cato dicit, quòd ipsæ etiam leges cupiunt, vt iure (hoc est æquitate) regantur. & ideo Epichæia est dignior iustitia legali.

Ver. 3. DE IVSTITIA PARTICVLARI.

2.2.q.61. IVstitia particularis diuiditur in iustitiam distributiuam, & in iustitiam commutatiuã: quæ sunt par- H
tes subiectiuæ eius. *Iustitia distributiua.* Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum commune, non simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionem, secundum conditiones quas personæ habent ad bonum commune. Et quia aliqui malè se habent ad bonum commune, turbando vel fraudando communitatem vel personas communitatis: ideo iustitia distribuit eis pœnas & tormenta, secundum quantitatem delicti: iuxta illud Deutero.25. Secundum mẽsuram delicti, erit & plagarum modus. *Deuter.25. Apoca.18.* & Apoca.18. Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Alij verò sunt qui benè se habent ad bonum commune, ipsum defendendo, promouendo, & augendo. & tales sunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnusquisque secundum suam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Matt. 25. *Matth.25.*

Et Lucæ 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit. & hæc iustitia dicitur remuneratiua. *Luca.16.*

Ver. 4. DE IVSTITIA COMMVTATIVA.

Iustitia cõmutatiua definitio.

A IVstitia commutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: vt in contractibus. & potest sic definiri: Iustitia commutatiua est virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particularibus personis, vt particulares sunt. Differunt autẽ distributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia iustitia commutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua verò respicit particulares personas in ordine ad quasdam conditiones, quas habẽt ad bonum cõmune siue reipublicę. Secundò differunt, quia in iustitia commutatiua medium attenditur secundum proportionem geometricam, quæ est secundum parem & ęqualem excessum quantitatis ad quantitatem: iustitia enim commutatiua est secũdum æqualem excessum rei ad rem, nullo habito respectu ad conditionem personarum: vt in venditione tantum detur de re, quãtum valet. Et si augeatur valor vel æstimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter precium. Ideo si rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iustitia verò distributiua medium non attenditur secundum proportionem geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de communitate sicut alteri, sed secundum cõditiones & merita personarum: vt qui magis meriti sunt de Republica, plus habeant: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata nõ sunt æqualia, sed secundũ quantitatem delicti: nec etiam tantum debet dari vni quãtum alteri, sed secundum quòd circa bonum commune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocãt proportionabilitatẽ arithmeticam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: vt si dicamus, sic se habent sex ad. 4. sicut tria ad duo: quia vtrobique est sexquialtera proportio, in qua maius continet totum minus & mediam partem eius: vt senarius quaternarium, & ternarius binarium, & mediam partem eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binarium, nisi in vna vnitate: senarius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonarium in quatuor. Sic procedendum est in distributione bonorum communium, secundum maius meritum & dignitatem: vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Christus quoad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatum, exemplum: non enim fecit omnes apostolos, sed ex multis discipulis duodecim digniores elegit. Et cùm præfecit Petrum, ter interrogauit: Diligis me plus his? Tandem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur quòd peccant hodie rectores communitatum, & prælati, qui indignos præferũt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quanuis canonistæ dicant quòd sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur, multaque insurgant mala: Theologi tamen dicũt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori vel contentioso, sed non in foro interiori. Vnde dicunt quòd scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Proportio geometrica.

Proportio arithmetica

Luca 6. Ioan.21.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA IVSTITIARVM.

B IVstitia distributiua differt à generali siue legali, & Epichæia: quia iustitia generalis & ei9 partes subiectiuæ respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolutè tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quæ sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia verò distributiua respicit bonum commune, sed non absolutè & simpliciter siue finaliter, sed vt distribuendum personis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vindicatiua, respicit pœnas & tormẽta turbantibus bonum commune debita: remuneratiua verò respicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia distribuenda dignioribus & vtilioribus Reipublicæ.

2.2.q.61. ar.1.ad.4. & art.2.

Ver. 6. DE ACTIBVS IVSTITIAE COMMVTATIVAE.

C IVstitiæ cõmutatiuæ plures sunt actus, s. emptio & vẽditio, vbi est translatio dominij hinc inde: mutuũ, vbi transfertur dominiũ cũ debito recuperãdi simile & tantumdem in specie. Ideo dicũt iuristę quòd mutuũ dicitur, quia de meo fit tuũ. Alius actus dicitur vsusfructus, in quo transfertur dominiũ in fructibus rerũ quæ fructificãt, cũ debito recuperandi rem ipsam sine retentione dominij & ꝓprietatis. Et idem sonat vsus in his quæ expediunt vsuario & familiæ: sed differẽtia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos, vsuarius autem nõ: sed solùm eos qui expediũt sibi & familiæ. huiusmodi autem vsusfructus & vsus vendi possunt, sed cõmuniter gratis dantur vel legãtur. Alius actus est locatio, quæ est rerũ mobiliũ cum debito reddendi, & aliquid pro vsu accipiendi. Alius est conductio, quę est rerum immobiliũ sub certo precio, & cũ debito reddẽdi, in rebus verò quæ fructificant, dicitur Arrẽtamentũ. Alius actus dicitur depositũ, in quo traditur res nõ ratione vsus sed conseruationis: Impignoratio, cùm traditur res non ratione vsus, sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promissio soluendi vel reddendi rem aliquam pro alio cum debito indẽnitatis. Alius actus est promissio simplex, quæ est cùm non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quæ est promissio alicuius rei facta ad petitionem promissarij: vt cùm Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quę est cõcordia rei litigiosæ. Et generaliter omnia pacta & cõuentiones pertinẽt ad iustitiam commutatiuam. Et omnes contractus innominati, qui sunt. 4. scilicet do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quã reducitur legatum, hæredis institutio, & bonorũ vltima dispositio. fideicommissum verò, quod est rogatio reddendæ hæreditatis post mortem heredis, siue substitutio, videntur ad iustitiam cõmutatiuam pertinere, & ad restitutionẽ reduci debent. Et quia de his omnibus iuristę diffusè tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundũ quòd Theulogum tangũt, amplius ꝓsequẽ.

2.2.q.61. art.1.
Mutuum.
Vsusfructus
Vsus.
Locatio.
Conductio
Depositum.
Fideiussio.
Promissio simplex.
Stipulatio.
Transactio.
Contractus innominati 4.
Donatio.
Fideicommissum.

Ver. 7. DE RESTITVTIONE.

2.2.q.62. art.1. REstitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, & est iterata statuitio alicuius in possessione seu dominio rei suæ quę ei debetur: quia si non debetur, non dicitur restitutio, sed potius noua donatio. Et licet restitutio secundum primam nominis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quæ manent eædem secundum substantiam, translatum est tamen vocabulum ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel irreuerentiam, commodum vel incommodum personæ: Et hinc etiam restitutionis nomen deriuatur ad res trāseuntes, quæ manet quodammodo in effectu corporali, puta cum ex percussione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominum. sicut cùm aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honore. Ad ampliorem autem huius materiæ elucidationem octo sunt nobis consideranda, quæ in hoc versu continentur: Quis, quid, cur, cui, vbi, per quos, quomodo, quando. D

Ver. 8. QVIS RESTITVERE TENEATVR.

2.2.q.62. art.6. REgula generalis est, quòd omnes qui indebitè detinēt alienum, siue iustè siue iniustè acceperint, tenentur ad restitutionem. Et non solum qui detinent, sed etiam quicunque iniustè abstulit vel consumpsit, aut alio quouis modo alium iniustè damnificauit. Sciendum tamen quòd circa illum qui accipit rem alienam, duo possunt considerari: primū, est res accepta: secundum, est acceptio. Quā ad primum, tenetur eam (quandiu habet apud se) restituere: quia de iure naturæ vnicuique habenti vltra suum, debet subtrahi, & dari ei cui deest. quo ad secundum verò, ipsa acceptio rei alienę potest tripliciter se habere. Primò quando est iniuriosa, scilicet existens contra voluntatem eius qui est rei dominus: vt in furto, & rapina, & aliis huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem non solùm rei, sed etiam iniuriosæ acceptionis: etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui iniustè percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quanuis apud ipsum nihil maneat: sic etiam qui furatur vel rapit, tenetur recōpensare damnū illatū, etiam si nihil apud eum maneat: & vlterius pro iniuria illata debet puniri. Secūdò aliquis accipere potest rem alterius in vtilitatem suā absque iniuria: vt pote cū voluntate eius cuius res est. sicut patet in mutuo & cōmodato. & tūc ille qui accepit, tenetur ad restitutionē eius quod accepit, nō solū ratione rei, sed etiam acceptionis. & ideo tenetur recōpensare ei qui gratiā fecit, etiā si rem amiserit. Tertiò aliquis potest accipere rem alterius absq; iniuria alterius, & nō ꝓ sua ipsius vtilitate: vt patet in depositis. ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis imò accipiēdo impendit obsequiū: tenetur autē ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absque culpa sua, nō tenetur ad eius restitutionē. secus autē esset, si ex culpa sua rē depositā amitteret. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ quicūq; est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionē. Quod intelligi potest dupliciter. s. directè & indirectè. directè quidē, quādo inducit aliū ad accipiendū: & hoc tripliciter. Primò mouēdo ad acceptionē, quod fit præcipiēdo, cōsulēdo, laudādo aliquē, quasi strenuū, de eo ꝙ aliena accipit. Secūdò ex parte ipsius accipiētis: quia. s. eum receptat, vel aliteř quocūq; modo auxiliū præbet. Tertiò ex parte rei acceptæ, s. quia est particeps furti vel rapinæ, vel quasi socius maleficij. Indirectè verò, quādo quis nō impedit, cū potest & debet impedire, vel quia subtrahit suū auxiliū, quo posset obsistere. vel quia occultat post factū. quæ his versibus cōprehendūtur. Iussio, cōsilium, cōsensus, palpo, recursus, Participās, mutus, nō obstās, nō manifestās. Sciendū tamen quòd quinque præmissorū semper obligātur ad restitutionē. Primò iussio: quia ille qui iubet, est principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad restituendum. Secundò cōsensus in eo sine quo rapina vel furtum fieri nō potest. Tertiò recursus, quando scilicet aliquis est receptator latronum, & eis patrocinium prostat. Quartò participatio, scilicet quando quis participat in crimine latrocinij siue rapinę. Quintò ille qui non obstat cum obstare potest & tenetur, sicut principes, & illi qui tenentur custodire iustitiam in terra: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, vt iustitiā conseruent in terra. nec eis propter hoc imminet periculum. Illi verò, quibus non incumbit ex officio, non semper tenentur ad restitutionem, si non obstent vel non reprehendant, maximè quando eis imminet periculū: quia licet possint, non tenentur se exponere periculo ad hoc vt rem alterius saluent. In alijs autem casibus enumeratis non semper obligatur quis ad restituendum: non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ vel furti. Vnde tunc solùm consiliator aut palpo, hoc est adulator, ad restitutionem tenetur: quando probabiliter existimari potest, quòd ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta. quo modo autem, & quo ordine teneantur restituere, inferius dicetur. E

Acceptio rei alienæ tripliciter considerari potest.

¶ Vt autem prædicatoribus, & confessoribus, ac vnicuique pateat via sciendi qui sunt restitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarum quælibet habet quinque digitos siue modos, quas D. Anthoninus archiepiscopus Florentinus in secunda parte suæ summæ titu. 1. capit. 2. §. 2. & in sequentibus scripsit) nos hic succinctè, alio tamen ordine, & omissis allegationibus, duximus inserendas, in quibus centum reperiuntur casus obnoxij restitutioni. & vt iudicium incipiat à domo Dei, ab ecclesiasticis inchoabimus.

¶ Prima Manus dicitur sacrilega. Primus digitus, cùm auferuntur vasa sacra, calices, paramenta, cruces, reliquiæ, aut alia huiusmodi, quæ sunt diuino cultui mancipata, de loco sacro vel non sacro. secundus, quando non sacra auferuntur de sacro. tertius, quando fit incendium vel effractio in loco sacro, vel etiam inferuntur damna Ecclesiis aut Ecclesiasticis personis, exigendo gabellas aut pædagia. quartus, cùm clerici malè tractant bona Ecclesiarum, dilapidando, dando meretricibus, ludendo, vel indebitè alienando, in præiudicium Ecclesiæ vel pauperum aut successorum. quintus digitus, cum subtrahuntur legata facta Ecclesiis, vel retinentur decimæ, vbi consueuerunt solui: vel cum sine iusto titulo fructus Ecclesiæ recipiuntur.

¶ Secunda

¶ Secúda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniam vel alia temporalia pro sacramentis administrandis, aut beneficiis siue officiis Ecclesiasticis conferendis, per modum precij, & nó per modum eleemosynæ, tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Ecclesiæ. Secundus est accipere pecuniam appreciatiuè pro sacramentalibus: vt pro consecratione Ecclesię vel altaris, sepulturis, iure patronatus, ingressu religionis, aut aliis huiusmodi. Tertius, pro spiritualibus exercitiis, pro prędicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiusmodi. Quartus, accipere simoniacè beneficiú quodcunque. Quintus, procurare seu mediare circa præmissa.

¶ Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cùm aliquis dominus vel communitas assumit vel indicit iniustum bellum. Secundus, sunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuuando, consulendo, vel cooperando. Tertius, iniustum bellum habens, res alienas vel subditorú capiens, destruens, vel facere permittens. Quartus, iustum bellum habens, bona Ecclesiarum non incastellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iustum bellum habens, ex sua inertia & crassa negligentia non defendens.

¶ Quarta Manus dicitur raptoria. Primus digitus consistit in vsurpatione dominiorum, castrorum, & villarum. Secúdus, in talliis aut aliis impositionibus iniustis Tertius, in pædagiis & gabellis nouis, absque authoritate vel necessitate. quartus, in latrociniis & rapinis terrestribus vel maritimis: vt raptores & pyratæ consueuerunt. Quintus, in personis liberis capiendis & vendendis.

¶ Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quando quis castra, populos, & terras aufert à suo domino, & proditoriè dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. Tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquem vt spolietur. Quartus, quando secreta reuelat. Quintus, cùm quis vtitur insidiis, non seruando promissa pacta, etiam hosti, dum ipse seruat ei fidem, & non aliàs.

¶ Sexta Manus dicitur iniustè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa sciétia & iniustè profert sententiam, vel si accipiat pro sportulis & vacationibus vltra debitum & curiæ stylum. secundus, quando ex ignorantia crassa. tertius, quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimétum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniam pro iudicando bene vel malè, vel non iudicando aut differendo. quintus, cum non vult iudicare & dare sententiam, prout potest & debet, ne displiceat iniustam causam habenti.

¶ Septima Manus dicitur in iudicio iniustè assistoria. Primus digitus, est consiliarius scienter præbens malum vel fraudulentum consilium. secundus, est aduocatus vel procurator assumens vel defendens causam iniustam, & obtinens victoriam. tertius, actor qui iniustam causam prosequitur. quartus, notarij & apparitores concutientes partes, vltra stylum capiendo. quintus, est testis falsum deponens testimonium.

¶ Octaua Manus dicitur falsificatoria. Primus digitus est in testamentis vel aliis instrumentis aut scripturis falsificatis. secundus, in bullis aut literis principum falsificatis, aut per obreptionem & subreptionem obtentis. tertius, in falsis & diminutis monetis pro legitimis scienter vtendo. quartus, in falsis ponderibus & mensuris. quintus, in falsis siue suppositis partibus.

¶ Nona manus dicitur fœneratoria. Primus digitus, quando quis pro mutuo vtitur pignore accepto pro eo: secundus, cùm quis dat pecuniam mercatori vel campsori, vt vtatur ea, accipiens aliquid, capitali semper saluo: tertius, cùm venduntur merces vltra iustum precium, ratione dilationis solutionis: & quando emitur res minus iusto precio, ratione accelerationis precij: vt cùm tempore veris, vili pręcio emitur triticum colligendum. quartus in camptionibus, & affectis assecurationibus: vt in cambiis, quæ dicuntur perueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. quintus in mutuis, cum expressis lucri pactionibus.

¶ Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus consistit in rerum quidditate, cùm venditur vna substantia pro alia, aqua pro vino. secundus, in quantitate, scilicet pondere, numero, & mensura diminutis. tertius in qualitate, cùm venditur res defectuosa vel corrupta pro sana. quartus, in pręcij inæqualitate, cùm scienter venditur res plusquàm valeat: vel multo minori precio emitur propter necessitatem. quintus in gabellę debitę vel suffragij subtractione.

¶ Vndecima Manus dicitur locationis vel cóductionis vitiatoria. Primus digitus est, quádo quis locat alteri rem quam nouit esse vitiosam: vt equum vmbraticum, vel domum ruinosam. secundus, quando notabiliter nimis exigit, maximè propter necessitatem. tertius, quando quis conducit alium ad operãdum nimis paruo precio. quartus, si conductus ad operas, ex festinatione vel negligentia non fideliter operatur: quintus, quando malè tractat rem sibi locatam aut conductam.

¶ Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus est occulta rerum vsurpatio: secundus inuétorum retentio: tertius illicita præscriptio: quartus rei impignoratæ vel depositæ vsus: quintus religiosorum proprietas.

¶ Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus est participatio rei alienæ iniustè accepta: per donationem: secundus per victitationem, vt familia: tertius per conductionem. quartus per emptionem. quintus, per legatum vel hæreditationem aut conseruationem.

¶ Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iussio, secúdus consilium, tertius consensus, quartus palpatio, quintus recursus.

¶ Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus est, quando quis impedit aliquem à cósecutione boni, vel sine iusta causa procurat priuari. secundus, quádo impedit fructus ꝓuenturos agri

vel vineæ aut alterius rei. tertius qui faciũt statuta vel capitula, ne vsuræ solutæ posſint repeti. quartus,
qui dat literas debitoribus abſque ſufficienti cauſa, ne poſſint cogi à creditoribus ad ſoluẽdum, quin-
tus, iniuſtè impedientes, ne quis poſsit exequi ſua negotia honeſta, occultando inſtrumenta vel ſcri-
pturas per quas ius manifeſtatur.

¶ Decimaſexta Manus dicitur luſoria. Primus digitus eſt, cum quis decipit in ludo per falſos taxillos
aut cartas copulatas. ſecundus, quando decipit mentiendo: tertius, quando lucratur ab his qui alienare
non poſſunt: vt ſunt ſerui, filij familiàs, pupilli, religioſi, & mulieres vxoratæ, quartus, quando lucratur
ab eo quem multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohi-
betur ludus. & per leges mandatur fieri reſtitutio, niſi fuerint abrogatæ.

¶ Decimaſeptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali mere-
tricio. ſecundus, ex arte vel actu prohibito: vt ex arte faciẽdi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinãdi,
ſiue incantandi, aut huiuſmodi. tertius, lucrando in tempore prohibito: vt diebus feſtiuis. quartus, ne-
gotiando in locis prohibitis, vt in eccleſiis: vel mittendo victualia aut arma Sarracenis. quintus, inten-
tione meræ cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi cariſtiam.

¶ Decimaoctaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus eſt falſa criminis impoſitio in iudicio: ſe-
cundus extra iudicium criminis dubij reuelatio tertius extra iudicium criminis veri ſed occulti re-
uelatio. quartus, criminis reuelati augmentatio. quintus, reuelatio ex auditu à notabilibus perſonis.

¶ Decimanona Manus dicitur perſonæ læſoria. Primus digitus vitam iniuſtè auferens, ſecundus mem-
brum mutilans, tertius vulnerans, quartus iniuſtè percutiens, quintus in exilium iniuſtè mittens.

¶ Vigeſima Manus dicitur animarum prædatoria. Primus digitus, quando quis impedit religionẽ in-
trare, vel reuocat ingreſſum. ſecundus quãdo quis perſuadet aliquid criminale, vt blandiẽdo decipiat:
& multo magis quando virginitatem aufert. tertius, quando quis ſuo ſermone trahit ad errorem fidei:
vt hæretici. quartus prælati vel patresfamiliàs ex ſua negligentia permittentes gregem perire: & mul-
to magis cum ſuis exemplis prouocant. quintus, cùm homines ſuis malis exemplis ſcãdalizant, & mu-
lieres ſuis ornatibus, tripudiis, vel riſibus ad malum inducunt.

Ver. 9. QVID RESTITVENDVM SIT.

Regula generalis eſt quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detẽta, ſi fieri poteſt, reddẽda eſt, A
& omne damnum reparandum & recompenſandum. Ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt quòd ali-
quis poteſt aliũ damnificare in quatuor, ſ. in anima, corpore, honore ſeu fama, & bonis temporalibus.

Nullus poteſt eſſe ſufficiens cauſa peccati alterius.

¶ Primò poteſt homo damnificare proximum quo ad animam, cùm eſt cauſa perditionis gratiæ & vir
tutum: quando ſcilicet eſt cauſa & occaſio peccati alterius: & quamuis voluntas in qua peccatum cõſi-
ſtit, cogi non poſsit, & D. Auguſt. dicat, Omne peccatum adeò eſt voluntarium, quòd ſi non fuerit vo
luntarium, non eſt peccatum. Corpus quidem (vt ſuprà dictum eſt) violentari poteſt. Sed ſi volũtas nõ
conſentiat, homo nõ peccat, imò meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, caſti-
tas mihi duplicabitur ad coronam. ideo D. Ambro. dicit: Non eſt quòd cuiquam noſtram aſcribamus
ærumnam. Poteſt tamen aliquis eſſe occaſio peccati alterius: ideo dicitur cauſa, & tenetur ad reſtitu-
tionem plus quàm de damno corporali: cùm ipſa anima ſit pluſquàm eſca, hoc eſt corpus, quod eſt eſ-
ca vermium. Ideo dicitur in cap. ſi culpa. de iniuriis, & damno dato. Qui occaſionẽ damni dat, damnũ
dediſſe videtur. Poteſt autem quis eſſe cauſa & occaſio peccati alterius quadrupliciter. Primò, monẽ-
do, vt inducendo, ſuadendo, conſulendo, præcipiendo aliquid quod eſt peccatum mortale. talis indu-
cendo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 1. digni ſunt morte. Non ſolùm qui faciunt, ſed etiã qui
conſentiunt facientibus. Vnde D. Aug. dicit: Si fratri tuo malè perſuades, occidis illum, ſcilicet quo ad
animam: vt in can. noli. de pœniten. diſtinct. 1. & tenetur reſtituere ſiue recompenſare damnum modo
poſsibili, ſcilicet inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & ſatisfaciendo aliis, qui ad præceptum
vel conſilium aut inductionem ſuam fuerunt læſi & damnificati: vt infrà amplius dicetur.

Matth. 6.

Dupliciter poteſt quis eſſe occaſio peccati alterius.

Retrahens ſiue reuocãs aliquẽ à religione ad quid tenetur.

¶ Secundò poteſt quis damnificare alium quantum ad animam, reuocando aliquem à meliori bono:
vt cùm quis reuocat ab ingreſſu religionis, & cum non profeſſum reuocat ad ſeculum, tenetur non ſo-
lùm illi ſed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum: religioni
verò, ſi ille nolit, tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrãdum. & ſi non inuenerit, ipſemet te-
netur intrare, cùm profeſſum vel de propinquo profeſſurum reuocauit: quia abſtulit ſeruum à Deo, &
à religione. Si verò nondum intrauerat vel diſpoſitus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis
poterat impediri. præcipuè ſi abſq; dolo hoc facit: vt ſi conuentus eſſet difformatus: vt prouideret ei
de meliori loco. vel ſi cognoſcat inconſtantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis. tenetur ta
men inducere illum quem reuocauit, vt intret. ¶ Tertiò poteſt quis damnificare alium quantum ad a-
nimam, ſcãdalizãdo: vt prælati ſubditos ſuos pompis & aliis moribus ſuis, & mulieres viros ſuis ſuper-
fluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum aſsiſtentia peccantes:
maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt ſcandalum aliorũ. Tales primò tenentur orare pro
ſcandalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exẽ-
plis manifeſtis & publicis, ſicut publicè peccauerunt & ſcandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœ-
nitentiam ſolennem aut publicã: vt D. Anthoninus ait. ¶ Quartò poteſt quis damnificare animam al-
terius ſeducendo. vt qui ſeduxit virginem dormiuitq; cum ea, dotabit eam, & habebit vxorẽ: aut red-
det ei iuxta modũ dotis quam ſolent virgines accipere: vt habetur Exo. 22. Abſtulit enim talis theſau-
rum inæſtimabilem: iuxta illud Eccleſiaſt. 26. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis.
Ideo tenetur ei ad reſtitutionem poſsibilem, ſaltem caſtitatis coniugalis, accipiendo eam in vxorem,
vel dotando eam. Idem & amplius facere tenetur ſi rapuit eam. & quãuis ea quæ de Exodo dicta ſunt,

Scãdalizãtes ad quid tenetur.

Exod. 22.
Eccle. 26.

non

non ligent prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen vt sunt moralia,& deducuntur à lege naturæ, & vt assumpta pro statuto ab Ecclesia.

A ¶ Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primo per iniustam occisionem, per quam fit præiudicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori,& liberis, necnon & reipublicæ,quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo æqualiter recompensare, cùm non possit resuscitare: tenetur tamen modo possibili. Et quidem quo ad animam tenetur orare pro illa,& suffragia fieri facere. Quo ad vxorem verò,liberos,aliosque parentes,tenetur primò placare eos,& eis reconciliari. Secundò eis prouidere quantum fecisset occisus: quo ad rempublicam autē satisfacit sustinendo mortem à iudice indictam.non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet se defendere, licet inuenta opportunitate possit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam suam in bello iusto,licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortum in fœtu animato,etiā satisfacere debet,& pœnitentus placare Deū super illius animæ damnatione. Secundò potest quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna corporalis,prout in lege antiqua. Ecclesia tamen consueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet respódere non solùm damno,quod quis incurrit per mutilationem membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat membro abscisso,sed etiā expensis expositis in curatione. Et vltrà tenetur ad placationē læsi,& consolationem ipsius afflicti,quantum in ipso est. Plus tamen ponderanda est mutilatio pauperis quàm diuitis,si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: vt si amputetur manus dextra scriptori. Tertiò potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percutiendo. & talis tenetur ad expensas curationis,& placare percussum,eiq; reconciliari,ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac cirurgici, qui ex ignorantia crassa vel negligentia aut auaritia prolongant, augent,vel procurant vulnera aut infirmitates,etiam tenētur ad interesse ad arbitriū boni viri. Quartò quis potest lædere corpus proximi, indebitè incarcerando,aut violenter detinendo, aut exiliando. Et talis tenetur ad reconciliationem,expensas, & interesse.

Homicida ad quod tenetur.

Abortum prouocans ad quod tenetur.

Mutilatio ad quod tenetur.

Medici & cirurgici ignorantes ad quod tenentur.

B ¶ Honorem & famam proximi quatuor modis quis lædere potest, scilicet per contumeliam, conuitium, improperium, vel irrisionem, de quibus infrà suo loco. Et talis tenetur satisfacere proximo læso, ipsum placare, & ei reconciliari, petendo veniam coram illis qui erant præsentes.& si falsum dixit, tenetur dicere se falsum dixisse, & iniustè eum læsisse. verùm si quis sibi subditis,(vt pater filio, dominus seruo, maritus vxori, magister discipulo) dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, non tenetur petere veniā à tali, sed à Deo. Vnde D. August. in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, vt à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimiū seruatur humilitas, regendi frangatur authoritas. sed petenda est venia ab omnium Domino, qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis, quanta beneuolētia diligatis. Si autem faceret multum iniuriosè,& liuore vindictæ, tunc teneretur petere veniam, & reconciliari eis. Sed si côtumeliā accipiens postmodū domesticè & familiariter conuersetur,& loquitur cum contumeliante, ostēdit se iam remisisse, & per consequens contumelians nō tenetur ad veniam petendā à cōtumeliam passo. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis: quia aliquis ad horam propter societatem ne scandalizet, aut ostendat rancorem vel vindictam, familiariter loquetur, qui tamen non remittit iniuriam: & non obstante illa familiari locutione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec sciat illum remisisse. Secundò potest quis lædere honorem & famam proximi per detractionem. quod potest fieri dupliciter, scilicet directè & indirectè, vt infrà suo loco dicetur, & ibi eius restitutio declarabitur.

Remissio iniuriæ ab quando fit per familiarem conuersationem.

Detractio quot modis fieri potest.

C ¶ Tertiò per recitationem, detractiones auditas coram aliis recitando, & si non asserendo, neq; tanquam certum dicendo, nō addendo ꝙ à personis fide dignis audierit: sed solum refert crimen de aliquo prout audiuit, quod ab audientibus eum ignorabatur: nō tenetur secundum Angelum de Clauasio satisfacere: quia si propter hoc audientes credant illum criminosum esse, ex sola relatione de audito, malefaciunt, & se leues ostendunt. iuxta illud Eccl. 10. Qui citò credit, leuis est corde. Verùm quia à scandalo pusillorum cauēdum est, iuxta illud Matth. 18. Qui scādalizauerit vnum ex his pusillis, qui in me credunt, expedit ei vt suspēdatur in collo eius mola asinaria, &c. Ideo periculosum valde est referre mala audita de aliis coram pusillis. & si fiat mala intentione, scilicet lędendi, nō excusatur à mortali. Et si tali ex relatione ille de quo est sermo, incurrat notam infamię aut vehementis suspitionis, tenetur recitans famā ei restituere coram illis coram quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia, nec orta vehemens suspitio, non tenetur, maximè si ex leuitate vel inconsideratione retulit. Quartò potest quis lædere honorem & famam proximi, per iniustam accusationem. & talis tenetur ad petendam veniam, & restituendam famam, necnon ad damna & interesse. Si quis autem propter tormenta quæstionis dixerit aliquem esse criminosum vel conscium criminis, qui non est, tenetur extra quęstionem dicere se falsum dixisse. à fortiori si se aliquod crimen commisisse confessus fuerit, quod tamen non commisit. cùm magis teneatur ad famam suam quàm alterius.

An recitās auditas detractiones teneatur ad restitutionē.

Eccle. 10.

Matth. 18.

Referre mala audita periculosum est.

D ¶ Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebitè detenta, eadem numero (si fieri potest) restitui debet. nec potest dari alia pro ea, etiam eiusdem bonitatis, contra voluntatem damnificati, nisi fortè res rapta vel furata, corrupta vel consumpta esset: quia tūc debet restitui alia eiusdem bonitatis in specie. Si autem res sit deteriorata, debet alia eiusdē bonitatis in specie restitui: vel si damnificatus maluerit, preciū deteriorationis ei re ipsa: precium autem & æqualitas bonitatis ad arbitriū boni viri debent æstimari. Notandum tamen quod si res ablata aut iniustè detenta, est fructificās, tenetur restituere cum fructibus inde perceptis, & qui percipi potuerunt à diligenti possessore. Fructus autē dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur, deductis expensis necessariis, & non superfluis. Si quis verò equum locari cō-

Fructus rei quo dicātur. 2.2.q.62. ar.7. ad.2.

Participantes in furto ad quid & quo modo tenentur. ar. 4.

suetum furatus fuerit, non sufficit reddere equum, sed etiam interesse, quod arbitrio boni viri determinandum est: maximè vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinuisset. Notandum insuper quòd cùm plures concurrunt ad furtum vel damnificandum, quod vnus non faceret sine altero, quilibet illorum tenetur damnificato in solidum. Sed si vnus restituerit, alij tenentur restituẽti pro sua parte. ¶ Notandum præterea quòd aliquis potest dupliciter damnificari. vno modo quando aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum semper est restituendum secundum compensationem æqualis: puta si aliquis damnificauit in aliqua domo, tenetur ad tantum, quantum valebat illa domus. Alio modo potest damnificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonum percipiendũ erat in via. & tale damnum non oportet recompensare ex æquo: quia minus est aliquid habere in dispositione & via quã in actu. & ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei quàm fuerat ablatum. quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statutio in possessione, vt dictum est. tenetur tamen aliquam recompẽsationem facere secundum conditionem personarũ. ¶ Notandum vlterius quòd aliquis etiam potest alium impedire, ne habeat præbendam aut aliud bonum, dupliciter. Vno modo iustè, intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Ecclesiæ, vt scilicet detur personæ digniori. & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompensationem. Alio modo iniustè: puta si intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiusmodi. Et tunc si impedit ne præbẽda detur digno, consulens quod nõ detur, antequã sit firmatũ in animo conferentis illam eidem dare: tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum ac negotij, secundum arbitrium sapientis. non tamen tenetur ad æquale: quia ille nondum fuerat assecutus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quòd ei daretur, & propter indebitam causam procuret quòd reuocetur: idem est ac si iam habitam ei auferret. & ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundum possibilitatem. Quod est bene notandum pro resolutione multarum difficultatum & scrupulorum, qui accidunt, maximè in hæreditatibus, legatis, testamentis, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Impediens à bono consequendo ad quid tenetur.

2.2.q.62. ar.2.art.4.

Ver. 10. CVI FACIENDA EST RESTITVTIO.

2.2.q.62. ar.5. Matth.22.

DIuus Paulus Rom.13. dixit: Reddite omnibus debita. cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal, E
&c. Ex quo sequitur quòd restitutio fienda est ei, à quo res ablata est vel indebitè detenta. vnde Matth.22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

¶ Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est quòd aliquid potest esse illicitè acquisitum tripliciter. Primo modo sic, quòd illud quod est illicitè acquisitum, debetur ei à quo est acquisitũ vel acceptum: vt in furto, rapina, & aliis huiusmodi. & sic intelligendum est prædictũ corrolariũ, quod est maxima quędam in materia restitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio est illicita, & contra legem: vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri restitutio ei qui dedit cùm voluntariè & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicitè & cõtra legem accipit, non potest retinere. restituendum ergo est Ecclesię, in cuius iniuriam datum est, vel pauperibus erogandum. Tertiò aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè dat: puta propter malum finem, vel propter rem illicitam, non tamen contra legem: quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionem, vt cùm datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquisita non sunt illicitè dantibus restituenda, eo quòd liberè dederunt. Et possunt etiam iustè retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licitè retinere quod ei propter meretriciũ datum est, nisi superfluè & per fraudem vel dolum extorsisset: quia tunc teneretur ei restituere. Idem dici potest de acquisitis in ludo ab his qui alienare poterãt, dum modo nõ fuerint importunitate impulsi, & cesset omnis fraus & dolus. Idem etiam dici potest in aliis turpiter acquisitis: vt ex duello vel torneamentis. ¶ Notandum tamẽ quòd prædicta maxima est intelligenda, cùm damnificatus est viuus & notus: quia si sit mortuus, restitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatario cui res illa iniustè ablata, legata fuit: & si sint plures legatarij, debet reddi cuilibet pro quota: sicut cùm sunt plures hæredes. Si verò damnificatus sit ignotus, & præmissa diligenti inquisitione, notitia eius haberi non potest, pauperibus est eroganda, vel in alios pios vsus conuertenda.

Ver. 11. CVR FACIENDA EST RESTITVTIO.

2.2.q.6.2. ar.2. Rom 1. Matth.2. In episto. ad Macedo. Tob.2.

IVre naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet: iure quidem naturali, cùm sit actus iustitię, ad F
quam exercendam quilibet tenetur. Vnde Rom.13. Reddite omnibus debita, &c. & Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et D. August. & habetur in ca. Si res aliena. 14. q.6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur: pœnitentia nõ agitur, sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatũ. Ideo Tobias audiens vocem balantis hœdi, ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eum dominis suis: quia nõ licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo sanguine abundant, sanari non possunt, nisi per fleubotomiam sanguis ille corruptus emittatur: sic qui aliena detinent, nisi fleubotomia restitutionis curentur, saluari non possunt. Hoc etiam manifestè natura ostendit in virtute digestiua, quæ ad omnia membra transmittit, & reddit ea quæ ad quodlibet ipsorum pertinent. Et si propter aliquam indispositionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico, si aliquod membrum, hoc est particularis persona, detinet quod est alterius, est monstrum, quod in corpore mystico dicitur peccatum.

Ver. 12. DE LOCO IN QVO RESTITVTIO FACIENDA EST.

REstitutio rei alienę fienda est in loco, à quo fuit accepta, nisi fortè accipiens, & is à quo accepta G
est, mutassent domicilium: & si manerent in eodem loco, tunc in illo. Si verò damnificatus mutat domi-

tat domiciliũ, damnificans mittet damnificato rem acceptã expensis illius. Si verò damnificatus multum distat, & non expectatur eius aduentus, monendus est per literas, & interim res debet deponi, & domino consignari: maximè quãdo res est magni valoris, & difficilis translationis. Si verò res sint parui valoris, sic quòd oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipse res valeant, poterit opportunitas expectari: quòd si nulla speretur opportunitas, tunc sunt pro salure illius pauperibus erogandæ. Si autem damnificans mutat domicilium, tenetur suis expensis mittere damnificato: quia fuit in mora & culpa, cùm non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. PER QVOS FACIENDA EST RESTITVTIO.

A Restitutio contumeliæ aut iniuriarum, in præsentia personæ factarum, est personalis, & debet fieri per eum qui læsit, & non per alium, nec etiam per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionem personalem. Vnde Christus: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuũ. Notandum est verbum, Vade: non dicit, mitte vel scribe: sed personalem expresit accessum, posibilem tamen, si sese obtulerit opportunitas. Si verò non est opportunitas: vt quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate impediente constitutus, vel damnificatus est multum distans: tunc per votum accedat, & proponat personaliter accedere, cùm opportunitas sese obtulerit. Mandatum enim domini cùm sit iugum suaue, non astringit ad impossibilia aut valde difficilia. Si verò læsus (qui potest renuntiare iuri suo) cõtentatur literis vel nuntiis, tunc per nuntium vel literas fieri potest. ¶ Restitutiu tamen detractionis, quæ fit coram aliis in absentia læsi, si fieret coram illis personaliter, esset magis meritoria. potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æquè bene poterit remoueri falsum iudicium impressum aliis per literas vel nuntium, modo ille qui detractionem audiuit, sciat nũtium esse fidum: vel sciat literas à detractore signatas. licet enim detrahendo, & falsum iudicium causando, iniuriam audienti fecerit materialiter, nun tamen formaliter: cùm non intenderet malum eius, nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideo non tenetur ei se personaliter præsentare: sed sufficit quòd falsum iudicium, quod impressit, quocunque modo auferat. In his enim & similibus tenet regula iuris: Qui per alium facit, per seipsum facere videtur. De restitutione verò rerum corporalium, non est dubium quin per alium fieri posit. Cauẽdum est tamen ne infideli committatur, & ille alius sibi aliquid retineat: quia tunc secundum D. Anthoninum Florent. damnificans non esset liberatus. ideo non est fidendum omnibus: nec omni spiritui credendum. quare expostulanda est cædula, per quam posit certior fieri damnificatum recepisse tantam restitutionem per manus talis. Si autem is qui damnificauit, morte præuentus nõ restituit, cum hæres teneatur ad omnia onera defuncti, inquantum sufficit hæreditas, tenetur ad restitutionem: vt habetur in c. Michael. de vsur. eadem ratione hæres hæredis. Nec excusantur hæredes scientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica, vel scripturis, aut fideli testimonio siue relatu, testatorem illicitos contractus fecisse ex hoc quòd nullus ponit quærelam, quia fortè per læsos probari non potest: debet enim diligenter inquirere, aliàs eorum negligentia crassa est, & affectata. ¶ Restitutionem externarum rerum, quarum dominus ignoratur, quidam ad episcopum pertinere dicunt, tanquam ad dispensatorem eorum, quæ pertinent ad diuinum cultum, & ad pios vsus pauperum quorum pater existit: quia tamen nullo iure cautum est, eam ob rem famosi doctores tenent restitutionem rerum incerto domino restituendarum, fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit. & huius opinionis videtur esse D. Thom. Licet enim episcopi sint dispensatores rerum datarum ecclesiis, & quo ad diuinum cultum & quo ad pauperes: non tamen sequitur quod sint dispensatores omnium quæ ad diuinum cultum & in pauperes sunt erroganda: sed solùm eorũ quę iam illis in diuinũ cultum, velvsus pauperum, ecclesię data & ordinata sunt. Nec obstat ca. cùm sit de vsuris: quia loquitur de Iudæo & non de Christiano. Excipiuntur tamen incerta, quę per publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita: quia circa illa est specialiter determinatum in cap. quanquam. de vsuris, lib. 6.

Restitutio iniuriarum est personalis
Matth. 5.
Matth. 11.
Restitutio detractionis quo modo fieri debeat.
1. Ioan. 4
2.2.q.62. art.5.

Ver. 14. DE ORDINE ET MODO RESTITVENDI.

B Omnino certa restitutioni obligata, cùm sciuntur personæ quibus fienda est restitutio, sunt eis integraliter restituenda, antequam restituantur incerta. maximè cùm scitur vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur satisfacere iure humano, & diuino, & ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere, aut pauperibus erogare, nõ potest tamẽ in foro exteriori compelli. & sic maiori obligatione astringitur ad restituẽdum certa. Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua restitui debent, cùm in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quàm in vsura aut aliis contractibus illicitis & iniustis, quæ sunt quodam modo voluntaria. Quia in restitutione non solùm seruanda est iustitia, sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda siue emendanda. & ideo primo ea in quibus maior fit iniuria, & sic primò rapta, secundò furtiua, tertiò vsuraria, quartò quæ aliis illicitis contractibus sunt acquisita. quod intelligendum est data paritate temporis: quia iure humano determinata est regula: Qui prior est tempore, potior est iure. Ordo etiam seruãdus est inter eos, qui simul aliquem damnificant: quia licet omnes teneantur in solidum, vt dictum est, tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt, primò restituere debent. Et quamuis vnus propter alium non excusetur: tamen vnus magis peccat, quàm alius, non restituendo. Et ideo qui principalius damnificauit, primò debet totum damnum resarcire. quo facto, alij tenentur restituere pro quota ipsos contingente. ¶ Modus autem quo facilius restitutiu contumeliæ & aliarum iniuriarum fieri potest, ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxij, talis est: vt primo per amicos vel literas amicorũ aut preces eorũ

D. Antho. 2. p. tit. 2. c. 5.
Ordo seruandus in restitutione, & inter eos, q simul damnificauerunt.
2.2.q.62. ar. 7. ad 2.

Facilis modus restitutionis iniuriarum. *Mulier cõcipiës ex adulterio quo modo restituere debet.* *Psal.144.*

tenetur reconciliatio, & iniuriarum ac contumeliæ restitutio. Per hæc media facilius redire poterit ad amicitiam, se humiliando ac cognoscendo culpam suam. Si verò læsi nolint remittere, nisi lædentes personaliter compareant, tenentur personaliter comparere. bonum tamen erit ad placandum iniuriati animum, aliquem amicorum ipsius secum habere qui sit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediat. ¶ Modus vero, quo mulier quæ concepit in adulterio, satisfacere siue restituere posit marito, & alius filius legitimus, est valde difficilis & intrincatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulterium maximè est detestandum, & deterrendæ vxoratæ, ne animas suas his periculis illaqueant. Veruntamen eùm miserationes domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueã inciderint desperãdum, neque laqueus eis iniiciẽdus: quia cùm (vt inferius dicetur) impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excusent à restitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt quòd nũquam talis mulier debet reuelare viro nec filio, cuiuscunque conditionis existant, etiam si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cù tempora mutentur, & ipsa sanari posit, imposibile est periculum vel maius malum euitare. Sed absq; diffamatione & periculo tentare debet, omnibus viis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem: & non curet de hæreditate. & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios præferat: cautè tamen, ne per hoc in suspitionem venire posit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum posibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordiæ & bonitati diuinæ, quã instanter ieiuniis, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamen, & secundũ aliquos debet, committere confessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere satagat, & de hæreditate non curet, eò quòd fama non est homini post mortem adeò necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita. Verùm si filius qui non tenetur illi nec matri credere, assentire noluit: debet (vt dictũ est) misericordiæ domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad imposibile, sua ineffabili bonitate prouidebit. hæc consului, sed non publicè prædicari debent.

Ver. 15. QVANDO RESTITVENDVM EST.

2.2.q.62. art.8. *Restitutio statim fieri debet.* *Eccle.21.* *Leuit.19.*

Aliorum restitutio quàmprimum fieri potest, sub pœna noui peccati siẽda est: quia qui debet alienum quod potest restituere, & non restituit, facit ei cuius est, iniuriã. & ideo si non restituat peccat: quia priuat siue impedit eum vsu rei suæ, sicut cùm furatur: sed non licet etiam per modicũ tempus in peccato immorari, secundum illud Sap. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur statim restituere, vel dilationem petere. vnde Leui.19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane. ergo nec in aliis restitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quamuis præceptum de restitutione facienda sit affimatiuum: implicat tamen in se vnum negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniustæ detentionis. Prædicta tamen conclusio intelligenda est, nisi in quatuor casibus. Primus est, quando fieri non potest. Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cùm secundam regulam iuris, imposibilium nulla sit obligatio. debet tamen remisionem vel dilationem petere per se, vel per alium, ab eo cui debet. Quòd si creditor nolit, doleat debitor & petat à Deo, qui est omnium dominus & misericors, datque omnibus affluenter, & nõ improperat. Secundus casus est, quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis. tunc enim differre potest, donec opportunitate habita restituat, saltem per confessorem, cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est, quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri. Sicut si deponẽti arma superueniat lis aut rixa cum cholera, estque periculum, quòd si depositarius statim reddat, sequeter scandalum: tunc potest licitè differre, eò quod restitutio est ordinata in cõmodum, & non in detrimentũ eius cui fieri debet. Idem dicendum est circa lusores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludi, vel quo sunt in periculo prodigè exponendi. Quartus casus est, quãdo obnoxius restitutioi, est valde pauper, oneratus vxore, & filiis, & filiabus. Si is cui debet, est ditisimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor sit in periculo incidẽdi in extremam paupertatem: Tunc si debitum sit publicum, tenetur petere dilationem vel remisionem: & si non posit obtinere, potest licitè differre, se absentando: si debitum est secretum, petat dilationem à Deo, qui est omnium dominus, & excusabitur à peccato: sed non ab executione iustitiæ humanæ. debet tamen habere propositum satisfaciendi, cùm peruenerit in pinguiorem fortunam. C

Restitutio in quatuor casibus differri potest. *Iacob.1.*

Ver. 16. DE PECCATIS CIRCA RESTITVTIONEM OCCVRRENTIBVS.

Circa restitutionem multa peccata contingere solent, quæ mũdani quibusdam coloribus excusare nituntur. Quidam enim restitutionem se velle facere dicunt, & blandis sermonibus sic differunt vt tandem interim testes, cedulæ, & alia documenta pereant, & probatio fieri non posit. Tales nõ excusantur à peccato. Alij sunt qui se excusant, dicentes quòd illi quibus debent, intantũ vel plus tenẽtur eis: sed quia probare non possunt, aut quia pars potẽs est, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudicium vocare non audẽt. De talibus dicit D. Thom. Quòd ille qui furtiuè accipit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium, qui tenetur ad restituendum eam, vel ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quòd peccat, & tenetur ad releuandum eum. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam, peccat quidem, nõ quia grauat eum qui detinet, & ideo non tenetur ad restituendum ei: sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalũ proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur. ¶ Alij verò se excusant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædecessores eorum facta ecclesiis, quas deuorant, seu bona illarum: & tutores pupillorum se excusant propter labores: verum eorum excusatio non est legitima: quia propter prædecessorum fundatio- D

2.2.q.66. ar.5.ad 3.

fundationes aut beneficia voluntaria non possunt aliquid exigere:& tutores nil nisi redditis & calculatis computis & præstito quod reliquum est, & quod per iudicem aut deputatos taxatum fuerit, recipere possunt,& non amplius. Alij restituunt,sed non integrè,recusantes se propter nonnullas transactiones,metu vel timore nihil habendi,factas importunitate quadam,aut etiam necessitate:illa excusatio nihil facit,quin teneantur residuum supplere & restituere, saltem in foro conscientiæ & in foro Dei. Alij se excusant propter sententias absolutorias,vel adiudicatorias. Quæ si propter defectũ probationis dolo & fraude partium interceptæ fuerint,aut propter periurium partis, aliisq; habilitatibus contra ius styllúmque curiarũ,subreptitiè & indebitè obtente fuerint,non excusant in foro Dei,quantumcunque in foro hominum transierint in rem iudicatam. ¶ Nec excusantur etiam in foro Dei minores 25.annorum,& maiores 14.sufficientem vsum rationis habentes,qui ex distractione rerum suarum acceperunt pretia,quæ satis prodigè exposuerunt, & postmodum impetrãt literas cassationis instrumentorum, & beneficium minoritatis, vt restituantur in integrum in foro seculari. quamuis non peccent principes,& curia cancellariæ,& iudices,huiusmodi literas cõcedendo, & contractus annullando,seu nullos declarando,propter bonum & pacificum conuictum,& ad cautelam iuuenum,frenationémque cupiditatis multorum,qui pro vili & minimo pretio adolescentium corruptioni fauentes, nituntur eos spoliare bonis propriis. Licet etiam his qui semel bona sua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti,iterum bona sua ante 25.annum distrahentes,recuperare volunt,& beneficio minoritatis,quo semel vsi sunt abutentes,secundas literas petunt,quę non deberent concedi. Hæ enim secundæ literæ incentiuum præbent delinquendi & alios decipiendi. Quicquid sit de iudicibus & curiis,ipsi minores viginti quinque annorum non excusantur,sicut nec à furtis & aliis peccatis:neque in potestate iudicium temporalium est eos à peccatis quæ per solam liberam voluntatem committuntur, excusare. Nec etiam excusantur hi qui eos ad hæc facienda stimulant, pactum de quotalitis habentes, aut aliud lucrum sperantes. Multominus iudices, qui in hac parte aliquando cõtra omne ius diuinum & humanum faciunt se consultores,directores,partes, & iudices,& solicitatores,quos euidentissimũ est non solùm peccare, verùm etiam de indebitè acceptis pro huiusmodi teneri ad restitutionem minoribus ac aliis,de iniustis vexationibus. ¶ Alij se excusant, paruitatem à quolibet particulari allegantes,vt tabernarij & macellarij:sed excusatio eorum parum valet: quia reddendum est vsque ad nouissimum quadrantem. & timendũ est eis ne accidat illis, sicut Hericio, qui acubus suis onerat se pomis: & licet in qualibet non habeat nisi vnum, tamen cùm sit onustũ,insequuntur canes, nõ valens intrare cauernã suã,capitur & discerpitur. Alij tantùm differunt,quod in vita non satisfaciunt,sperantes committere hæredibus,quibus aliquando secretè cõmittunt. hi sunt valde periculosi. Quia licet hæredes teneantur,rarò tamen satisfaciunt,nec ipsi peccatum omissionis euitant, nec reatus pœnæ euacuatur, practicaturq; illud quod dicitur in l.fi.ff.de in ius vocando, Qui non habet in ære,luat in corpore. Math.5.

§. 2. DE VITIIS IVSTITIAE OPPOSITIS.

A IVstitię opponitur iniustitia,quę generaliter accepta in omni peccato(sicut iustitia in omni virtute) inuenitur:quia in omni peccato inuenitur defectus subiectionis & æquitatis debitæ. Ideo vt dicitur 1.Ioan.3.Omne peccatum mortale dicitur iniquitas,hoc est inæqualitas,vel contra æquitatẽ. Et quẽadmodum iustitia,licet sit virtus generalis per participationem, tamen est specialis secundũ essentiam ita & iniustitia licet inueniatur in omni peccato,& sic sit vitium generale per participationem: est tamen peccatum speciale,pro quanto ordinat alia peccata in malum communitatis, quod est proprium eius obiectum,& sic opponitur iustitię generali. Et sicut iustitia diuiditur,vt supra dictum est:sic opposito modo iniustitia,& opposito modo se habet ad quamlibet partem iustitiæ. 2.2.q.59. art.1. 1.Ioan.3. eadem c.9. 1.vrr.2.

Ver. 1. DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

B ACceptio personarum est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositum, & circa iustitiam distributiuam punitiuam dicitur esse, quando est maior punitio siue pœnæ inflictio, quàm peccatum meretur,propter aliquam causam,quæ nõ facit ad rem,puta si aliquis acrius puniatur, quia non vult indebite placere superiori,vel alia causa,fauore,pecunia,timore: vel cum prælatus graue peccatum subditi dissimulat vel supportat,fingens se nescire quod tamen scit,& exasperat denuntiantes,& propter deordinatum affectum corrigere omittit,aut valde leuiter punit propter inordinatũ affectum, quem habet ad eum qui puniendus est,vel ad alium, propter quem ipsum delinquentem corrigere secundũ demerita omittit. In huiusmodi est acceptio personarum: In remuneratiua verò iustitia acceptio personarum est indigni promotio. Sed notandum quòd dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundum se. Et sic ille est in maiori dignitate,qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quòd ille qui est minus sanctus & sciens, potest magis conferre ad bonum commune per potentiam vel industriam secularem,vel aliquid huiusmodi,quàm ille qui est sanctior & sciens. Et quia dispensatores spiritualium debent attendere ad communem vtilitatem,iuxta illud Apostoli: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Ideo absq; acceptione personarum in dispensatione spiritualium,illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores,quo ad hoc præferuntur dignioribus simpliciter,& minus idoneis quo ad hoc. Sicut etiã Deus gratias gratis datas dat minus idoneis. & Christus Ecclesiæ suæ non pręfecit Ioannem,qui erat melior simpliciter,cum in maiori charitate: cum esset discipulus ille quem diligebat Iesus. Sed præfecit Petrum, qui erat robustior & idoneior quo ad hoc. Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, vtputa quia notus vel amicus, aut consanguineus duntaxat, est acceptio personarum:licet vbi consanguinei sunt idoneiores,vel æquè idonei,essent præferendi. Quia saltem in hac re præeminent, quòd magis 2a.q.63. art.1. 1.Cor.2. Idone⁹ simpliciter, & quo ad hoc.

in eis confidere poteſt,quòd vnanimiter ſecum negotia Eccleſię tractent. Vnde & Chriſtus quinque ex conſanguineis elegit in apoſtolos,ſcilicet D.Ioannem,& Iacobum fratrem eius,filios Zebedæi, & Iacobum minorem,Simonem, & Iudam Thadæum. Et quia acceptio perſonarũ opponitur iuſtitiæ, quę verſatur circa debitum:ſequitur quòd vbi non eſt debitum,non eſt acceptio perſonarum,ſicut ſi ſint duo qui non egent recreatione,& prælatus vocat vnum ſecum ad recreationem,non eſt acceptio perſonarum:ſed liberalitas & libertas prælati.Secus ſi illi egerẽt,& illis omiſsis daret alteri. Quemadmodum faciens eleemoſynam vni,qui non extremè eget,alio qui etiam non extremè eget, omiſſo.

Ver. 2. DE ACCEPTIONE PERSONARVM IN IVDICIIS.

2.2.q.63. art.4.

PErſonarum acceptio in iudiciis inueniri poteſt. Ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt,quòd iudicium poteſt ad iuſtitiam diſtributiuã & cõmutatiuam pertinere:quia poteſt iudicio definiri,qualiter aliquid cõmune ſit diſtribuendũ in multos,& qualiter vnus debeat reſtituere alteri,quod accepit ab eo. C

2.2.q.61. art.1.

Sciendum præterea quòd quantum ad primam nominis impoſitionem, iudicium importat determinationem & applicationem iuſtorũ. Ampliatum eſt tamen ad ſignificandũ rectam determinationem in quibuſcunq; rebus,tam ſpeculatiuis quàm etiam practicis. In omnibus tamen ad rectũ iudiciũ duo requiruntur. Vnum eſt ipſa virtus proferens iudicium: & ſic iudiciũ eſt actus rationis. dicere enim & definire aliquid,ad rationem pertinet. Aliud eſt diſpoſitio iudicãtis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum:& ſic in his quæ pertinent ad iuſtitiam,procedit diſpoſitiuè à iuſtitia:ſicut in his quę ad fortitudinem pertinent,iudicium diſpoſitiuè pendet ex fortitudine.

Ver. 3. DE PECCATIS CIRCA IVDICIVM.

2.2.q.60. art.1.& 2. Ad iudiciũ tria requiruntur.

CVm iudicium diſpoſitiuè pendeat à iuſtitia,intantũm eſt iudicium licitum, inquantum eſt iuſtitiæ actus.Ad hoc autem quòd iudicium ſit actus iuſtitię,tria requiruntur.Primò quòd procedat ex inclinatione iuſtitiæ.Secundò,quod procedat ex authoritate pręſidentis.Tertiò,quòd proferatur ſecundum rectam prudentiæ rationem. Quodcunque horum deficiat, iudicium erit vitioſum & illicitum.primo quidem modo,quando eſt contra rectitudinem iuſtitiæ,vtpote contra legum determinationem.& tale iudicium dicitur peruerſum & iniuſtum. Alio modo,quando iudicat de his in quibus non habet authoritatem.& tale iudicium dicitur vſurpatiuũ ac abuſiuum:quia(vt dicunt iuriſtę:) Nullus maior abuſus, quàm poteſtatis defectus. Tertio modo, quando deeſt certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his quæ ſunt dubia vel occulta.& tale iudicium dicitur temerariũ. Et quia D. D

2.2.q.60. art.5. In lib.de vera relig.

Auguſt.dicit: In iſtis temporalibus legibus quanquam homines iudicent cùm eas inſtituunt: cùm tamen fuerint inſtitutę,nõ licebit iudicibus de eis iudicare ſed ſecundũ ipſas.Et ſuper Pſal.dicit:Bonus iudex nil ex ſuo arbitrio facit: ſed ſecundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo ſecundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l.illicitas.§.veritas.ff.de offi.pręſi.ſequitur quòd iudex poterit condemnare innocentem,probatum nocentem: & ſic contra veritatem & conſcientiã:

2.2.q.68. art.2. An iudex poſsit cõdẽnare innocẽtem,probatũ nocentẽ.

quod non eſt abſque difficultate & controuerſia. Ideo pro huius difficultatis reſolutione,& argumentorum dilutione notandum & ſupponendum eſt, quòd cum iudex ex natura ſua, ſiue vt particularis perſona,non habeat poteſtatem iudicandi,ſed accipiat ab alio, & poſsit deponi : ſic poteſt dupliciter conſiderari. Primò vt perſona priuata,ſcilicet vt Ioannes,Guillelmus,& vt iudex,ſiue vt perſona publica, quæ fungitur authoritate publica totius communitatis:ita etiam duplex in eo poteſt conſiderari ſcientia & conſcientia,ſcilicet priuata & publica. Scientia priuata, eſt notitia quam accipit à ſenſibus,& ſecundum quam format conſcientiam priuatam,hoc eſt iudicium de his quæ agere debet, vt particularis perſona.Secunda ſcientia ſiue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conſcientiam, ſiue iudicium practicum de his quæ agere debet vt iudex, ſiue vt perſona publica. Eodem modo di-

2.2.q.64. art.6.ad 3.

cendum eſt quòd duplex eſt veritas,ſcilicet priuata,quæ eſt conformitas rei ad notitiam priuatam:& publica,quæ eſt conformitas ſiue adæquatio rei ad intellectum,habens notitiam publicam ex actis curiæ acceptam.His ſuppoſitis, reſolutio eſt, quòd vbi occurit caſus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali per falſos teſtes omni exceptione maiores,& iudex ex certa ſciẽtia ſcit oppoſitum(quia vidit alium quàm conuictum,committentem crimen illud:)debet prius ex officio teſtes diligetius & ſeparatim(vt Daniel ſenes inueteratos)interrogare,& diſtrictè examinare.Et ſi hoc modo non poſsit eum liberare,debet negotium alteri iudici ſiue locumtenenti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere,& iudicem in teſtem audire,vel ſuperiori remittere, vt ſalua vtraque notitia, veritate, & conſcientia,negotium valeat expediri.Si vero princeps ſupremus remittat negotium ad ipſum,præcipiens vt ipſe ſub pœna priuationis officij ſui,habeat prędictum negotium per ſeipſum & non per delegatum:exercere tunc iudex non tenetur renuntiare officio ſuo : ſed poteſt abſque quocunque peccato innocentem probatum nocentem, ſecundum allegata & probata condemnare . Nec tunc iudex occidit innocentem: ſed teſtes,qui ſunt primi iudices(quos ſequi tenetur inquantum iudex) occidũt illum. Et authoritates ſacræ ſcripturæ quæ videntur dicere oppoſitum, exponi & gloſari debent per prædictas diuiſiones ſcientiæ ſiue notitiæ,veritatis,& conſcientiæ.vt quod dicitur Exod.23. Non ſu-

Exod.23.

ſcipies vocem mendacij, & ne ſequaris turbam ad faciendum malum,nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ vt à verò deuies:ſequitur: Inſontem & iuſtum non occides. & Deutero.17. Iudi-

Deut.17. Deut.1. Eſa.11.

cabunt tibi veritatem iudicij.Nec eſt ſimile de iudicio humano & diuino,quod eſt ſecundum veritatem rei,vt habetur Deutero.1.& Eſa.11. prædicitur de Chriſto. Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit,neque ſecundum auditum aurium arguet,ſed iudicabit in iuſtitia, pauperes: quia Deus iudicat ſecundum authoritatem propriam,& non alienam:prout homo. Ideo dirigitur ſecundum cognitionem propriam,& non alienam:& per conſequens eſt iudex & teſtis,vt dicitur Hiere.29.Et eadem

Hiere.29.

ratione

ratione Chriſtus, qui eſt verus Deus & homo. Alij autem iudices inferiores non iudicant ſecundum propriam authoritatem, ſed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare ſecundum ſcientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non poſſunt eſſe iudices & teſtes: Nec iudices iudicando ſecundũ allegata & probata, in illo caſu iudicant contra legem ſuperioris, ſcilicet Dei. Quia quemadmodum nõ facit contra voluntatem Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quanuis ipſe Deus in ſe nolit, vt dictum eſt: ſic nec contra legem Dei facit, qui ſecundum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum ſic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Per hæc patet ſolutio ad alia quæ obiici poſſunt.

¶ Suſpicio (ſecundum Cicero.) importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & ſignis procedit. *[Suſpicio q d.]* Quod contingit ex tribus. Primò ex hoc quòd aliquis in ſeipſo malus eſt: & ex hoc quaſi conſcius ſuæ conſcientiæ & malitię, faciliter malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. *[Eccle.10.]* In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Secundò procedit ex hoc quòd homo malè afficitur ad alterum. Cùm enim quis contemnit vel odit aliquem, aut iraſcitur, vel inuidet ei, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo. Quia vnuſquiſque faciliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò prouenit ex longa experientia. Vnde Philoſophus 2. Retho. dicit, quod ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi: quia multoties experti ſunt aliorum defectus. Primæ autem duæ ſuſpicionis cauſæ manifeſtè pertinent ad peruerſitatem affectus: & ſic iudicium ex illis proueniens in grauibus, eſt peccatum mortale. Tertia verò cauſa diminuit rationem ſuſpicionis. Suſpicio enim tantò grauius peccatum eſt, quãto maiorem incertitudinem habet. ¶ Notandum tamen quòd ſunt tres gradus ſuſpicionis. *[Suſpicionis tres gradus.]* Primus, quando homo ex leuibus iudiciis ſiue ſignis incipit de bonitate alicuius dubitare: & eſt veniale & leue peccatũ, procedens ex fragilitate humana, ſine qua vita iſta non ducitur, vt dicit Gloſ. ſuper illud. 1. Cor. 4. *[1. Cor. 4.]* Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus eſt, cum aliquis pro certo malitiam alterius æſtimat ex leuibus ſignis. Et hoc iudicium, etiamſi exterius non proferatur, ſi ſit de aliquo graui crimine, eſt peccatum mortale: quia non eſt ſine contemptu proximi. Vnde Glo. ibidem ſubdit: Et ſi ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus, qui homines ſumus: iudicia tamen, hoc eſt firmas diffinitaſq; ſententias, continere debemus. Tertius ſuſpicionis gradus eſt, cum aliquis iudex ex ſola ſuſpicione procedit ad alicuius condemnationem. & hoc directè ad iniuſtitiam pertinet, quapropter eſt peccatum mortale.

Ver. 4. DE PERSONIS PERTINENTIBVS AD IVDICIVM.

A AD clarius cognoſcendum peccata quæ ſunt contra iudicium, ſcire oportet perſonas quæ ſunt de neceſſitate iudicij: & communiter dicitur quòd ſunt quinq;, ad quas omnes aliæ reducuntur, ſcilicet actor, reus, teſtes, aduocatus ſiue procurator, & ſcriba publicus, & iudex.

Ver. 5. DE PECCATIS ACTORVM.

B ACtor ſiue accuſator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam ſi in rei veritate reus ſiue defenſor fuerit obnoxius. *[2.2 q. 68. art. 3.]* Vnde Iuriſtę dicunt in l. qui accuſare, C. de Eden. quòd actore nõ probante, reus abſoluitur. poſtquam ergo punitur, ſequitur quòd peccat. non enim debet ea proponere, neq; de his accuſare, quę probare non poteſt: debet etiam cogitare circa recuſationes teſtiũ. qui enim teſtes non omni exceptione maiores, & facilè reiicibiles, producunt, calumniatores æſtimantur. *[Calũniator.]* Peccat amplius, ſi calumnioſè, hoc eſt falſè accuſet, aut agat abſq; iuſta cauſa, aut ſi ab accuſatione deſiſtat: quia tunc lædit Rempublicam, punitionem peccati impediens: quod fieri poteſt dupliciter. Vno modo fraudem in accuſatione aut actione adhibendo, vtendo ſcilicet modis reprobatis, ſcilicet falſis relationibus apparitorum, aut falſis teſtibus, ſiue aliis documentis, fruſtratoriis dilationibus, retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut conſiliariorum aſſiſtentium in iudicio: quæ multis modis fieri poteſt, muneribus, terroribus, precibus magnorum, aliiſq; cautelis & habilitatibus, vt vocant, &c. Peccat etiam cum cathegoricè ſub iuramento interrogatus veritatem negat, aut diſſimulat, ſiue quibuſdam coloribus veſtit, vt à iudicantibus percipi non poſſint. & talis dicitur Præuaricator. *[Præuaricator.]* Alio modo ab accuſatione totaliter deſiſtendo, & talis dicitur Tergiuerſator, quaſi tergum vertens. *[Tergiuerſator.]* Ex præmiſſis apparet differentia inter calumniatorem, pręuaricatorem, & tergiuerſatorem.

Ver. 6. DE PECCATIS REORVM.

C REus dicitur qui vocatur ad iudicium, ſiue nocens, ſiue innocens ſit: & peccat, ſi iniuſtam cauſam defendat. *[2.2.q.69.]* Et pariter ſi veritatem iudici vel eius delegato, ſecũdum formam & diſpoſitionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei ſtare volentis, vel ad depoſitionem vnius teſtis, vel famæ publicæ, aut alterius ſemiplenæ probationis, ſicut ad depoſitionẽ duorum teſtium de indiciis ſeu præſumptionibus violentis exigere licitè poteſt iuramentum à reo de dicenda veritate, quam cõfiteri tenetur, ac etiam ſi iudex ex mero officio procedat ad inquiſitionem & monitionem: ſalua tamen correctione fraterna, vt infrà dicetur. *[c.11.§.2. ver.10.]* Si verò iudex hoc exquirit, quod non poteſt ſecundum ordinem iuris, non tenetur reus reſpondere: ſed poteſt per appellationem vel aliter ſubterfugere abſque mendacio, quia nunquam licet mentiri. Aliqui tamen dicunt quòd ſi reſpondeat, non tenetur in illo caſu ad intentionem indebitè exigentis iuramentum, reſpondere. Sicut vxor ſecretè adultera non tenetur reſpondere viro exigenti iuramentum, ad intentionem eius: quia (vt dicunt) timor mortis ac indebita exactio excuſant à reſpondendo ad intentionẽ exigentis: ſed poteſt intelligere iuramentum ſuum, quòd nõ commiſit adulterium in tali loco. Et ſic reſpondẽt ad Iſidorum, qui dicit quòd Deus accipit iuramentum non ſicut iurans, ſed ſicut is cui iuratur, intelligit: ſi rectè & debitè ac liberè exigat. *[Appellans quando peccat, & quãdo non.]* Hæc difficultas problematica eſt, & in ſcholis diſputanda: ſed non eſt plebeis prædicanda. ¶ Peccat etiam reus, ſcienter & indebitè appellando. Si autem iniuſtè & indebitè grauatur, vel probabiliter dubitat de grauamine, appellando non peccat. *[Rom. 13. 1. Petri. 2.]* Peccaret tamen, ſi mediis illicitis & iniurioſis in libello appellatorio inſertis, procederet, vel via facti violenter reſiſteret. Quia *[Reus nẽce-]*

netur cooperari ad mortem. Reus an possit fugere, et carceres frangere.

(vt dicitur Roma.13.) Qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne cæteri in omni casu non declarato presumant resistere potestati, quia ex hoc eneruarentur vires iustitiæ. Christus enim (vt dicitur 1. Petri.2.) tradidit se iudicanti iniustè. Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iuste condemnari, cum habeat præceptum intrinsecum naturaliter impressum, de conseruanda vita. Et ideo si fuerit condemnatus ad moriendum fame, habito pane potest in necessitate non obstante præcepto iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et secũdum dominum Caietanum, carceres etiam infringere, cum voluntate & proposito satisfaciendi damnum infractionis. Nec per hoc (vt dicit) vlla iniuria fit iudici, qui debet de illo esse securus, nec præcipere potest, ne infringat carceres: licet possit eum ligare compedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam inclinat: & ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus: quia nõ sunt capaces iniuriæ, cùm sint res inanimatæ. Peccaret tamen, si personis & ministris iustitiæ violen-

2.2.q.69. art.4.ad 2. ter resisteret, quando est iustè condemnatus. qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Quia licitum est iudici eum resistentem impugnare: & sic si resistat, ex parte eius est illicitum bellum: & sit faceret iniuriam Reipublicæ, cuius bonum plus tenetur diligere, quàm proprium, cùm mors eius sit bonum Reipublicæ. Sed si reus manifestè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiam violenter talibus resistere: quia tale iudicium est simile violentiæ latronum, secundum illud

Ezech.22. Ezechie.22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. Et ideo quemadmodũ licitum est resistere latronibus: ita licet in tali casu principibus, nisi fortè propter periculum vel scandalum vitandum: cùm ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicæ timeretur, ad quam attendentes Iuristæ infractionem præmissam, & talem resistentiam non approbãt, Vide Syluestrum de Prierio in summa super verbo, Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortem, vel membri abscisionem: alias non est licitum, saltem carceres infringere. Sed dubium est an tunc teneatur fugere & carceres infringere. D. Thomas.2.2.q.69.art.4.ad 2. videtur annuere quod sic: quia dicit quod nõ fugere, siue manere in loco in quo ducatur ad mortem est cooperari morti suæ ad quod nullus tenetur. Sed si teneretur fugere, sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo, cum possent fugere. Dicendum quod D. Thom. ibidem dicit quod iustè condemnatus debet & potest pati mortem, quia potest patiẽter ferre quod de suis excessibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iustè condemnato cooperari ad celeriorem mortem ascendendo scalam. Licet tamen ad hoc non teneatur. Et sic est in arbitrio iustè condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur seruare vitã qua iustè potest priuari. De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Ver. 7. DE PECCATIS TESTIVM.

2.2.q.70. TEstis dicitur, qui ad confirmandam assertionem in iudicio allegatam, vocatur, comparere debet & requisitus & adiuratus authoritate iudicis, veritatem plenè & integrè, absque fucis & coloribus, dicere tenetur prout nouit. Quòd si recusat, aut si aliquod substantiale omittit, vel falsum in toto, vel in parte dicit, vel ea quæ dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit, vel econuerso quacunque causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridicè non interrogetur, tacendo veritatem, non peccat. D

Ver. 8. DE PECCATIS PROCVRATORVM ET ADVOCATORVM.

2.2.q.71. art.3. ADuocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei vel actoris causam defendendam, siue promouendam vocantur, peccant commissiuè iniustam causam defendendo, aut promouendo, siue consulendo. Cooperantur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2. Para.19. Impio præbes auxiliũ, idcirco iram domini merebaris. & vt D. Thom. ait, tenentur ad restitutionem, sicut præbentes auxilium & consilium latrocinio. Secundo peccant commissiuè, vtendo mediis indebitis, producẽdo falsos testes, aut instrumenta, siue alia documenta, aut subterfugiendo, & dilationes frustratorias petentendo. Tertiò contra debitum, & contra styllum, & supra meritum exigendo, ac etiam recipiẽdo oblata, pręcipuè à pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata, seruatis debitis circunstantiis, accipere possunt. Omissiuè etiam peccant primò, acceptam causam negligẽdo. Et si eorum incuria aliquod incommodum clientulo suo acciderit, resarcire tenẽtur. Secũdò, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quas vocant) personis, pupillis, viduis, & peregrinis calumniam passis, & iustam causam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiam habentes, intendere possunt. tunc enim etiam dilatis diuitũ negotiis, qui sibi aliunde prouidere possunt, tenentur: sperare tamen possunt debitum salarium à parte succumbente, & à Deo remunerationem. E

Ver. 9. DE PECCATIS SCRIBARVM SIVE NOTARIORVM.

SCribæ sunt Notarij, vel Graffarij, & eis adhærentes clerici, qui publicam agunt personam, & vtrique parti, actori scilicet & reo, tenentur primò deducta in iudicium fideliter scribere: secũdò actus publicos partibus sub moderato secundum styllum curiæ salario expedire. Peccant autem falsa scribendo, aut vera omittendo, actoris vel rei partes agendo, aut solicitando, dietas frustratorias multiplicando, vel multiplicari faciendo, expeditionem actorum partibus negando, vel differendo, amore, timore, fauore, aut auaritia: Secreta curiæ reuelando, & partibus communicando, & vltra debitum salarium directè vel indirectè exigendo, & à pauperibus paupertatem iurantibus, salarium consuetum F

exigendo:possunt tamen exigere à diuite pauperis parte succumbente.

Ver. 10. DE PECCATIS IVDICVM.

A IVdex autem & ei assistentes Consiliarij,vltra tres prædictos modos in versiculo 3. huius.§.2.descriptos,in multis offendere possunt. Primò iudex in præsumptione, si indignus officio, vtpote ignorans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & processum bene & diligenter examinare negligit,aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Præterea accipiendo munera vel pecuniam,vt iudicet, etiam si iustè iudicat. Si non seruat ordinem iuris.Si dilationes frustratorias concedat.Si indignis & corruptis hominibus iurisdictionem delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter causam indebitam differt prolationem sententiæ, aut eius expeditionem, aut executionem.Si in sententia ponit clausulam obscuram, vt ille contra quẽ dabatur,posset se defendere, vel executionem differre contra iustitiam. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum vitia non corrigit. Si consilium partibus dat.Si secreta reuelat.Et secundum ius ciuile,siue canonicum & municipale,tot committit peccata, quot transgreditur prohibita.hæc summariè dicta sufficiant. Si probationes horum habere velis, vide Summistas, vel applica fundamenta practica.

§. 3. DE PECCATIS IVSTITIAE COMMVTATIVAE OPPOSITIS.

B IVstitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudicium sunt opposita,quæ ad tria genera reducuntur. Quædam enim sunt contra integritatem personæ: quædam contra integritatem honoris & famæ: quædam verò circa exteriores,siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, scilicet homicidium,& membrorum mutilatio.

Ver. 1. DE HOMICIDIO.

C HOmicidiũ est hominis occisio,authoritate priuata facta,quę prohibetur Exod.20.Non occides. 2.2.q.64. Dicitur authoritate priuata:quia authoritate publica iudex aut lictor vel miles in bello iusto oc- art.3. cidendo non peccat,cum sit præceptũ Exod.22.Maleficos non patieris viuere.Item vim vi repellen- Exod.20. do,cum moderamine inculpatæ tutelæ:non tamen intendendo mortẽ, sed solum defensionem: vt cũ Exod.22. non potest aliter euadere,tunc occidendo non peccat. ¶ Ex præmissis sequitur quod illicitum est seipsum occidere:quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quàm alios.Præterea interficiendo se, facit iniuriam comunitati & Deo,qui vitam sibi dedit,& mortem sibi reseruauit,iuxta illud Deut.32. Deut.32. Ego occidam,&ego viuere faciam.Hoc reatu tenentur non solũ occisores materiali gladio,sed etiam præcipientes,consentientes,auxiliantes, & non impedientes, qui absq; vitæ periculo possunt: maximè autem qui curam Reip.habent,qui etiam dissimulando,& homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefici, qui per intoxicationem occidunt. & mulieres siue viri abortum procurantes, siue consulentes, aut materiam scienter ministrantes. & secundum D.August.generationem impedientes. & secundum D.Ambro. pauperi in extrema necessitate eleemosynam non dantes. Ait enim: Pasce fame morientem:si non pauisti, occidisti.& tenentur ad restitutionem possibilem, vt dictum est. Súntque irregulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum,si fœtus fuerit animatus anima rationali. Casualiter verò occidere hominem cum sit præter intentionem & voluntatem,dando operam rei licitæ,& adhibitis diligentiis, non est peccatũ, cùm non sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ, vel non adhibitis diligentiis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidij. De his amplius superius dictum est, cùm de euentu ageretur,c.3.§.7.ver.14.

Ver. 2. DE MEMBRORVM MVTILATIONE.

D MEmbrorũ mutilatio authoritate priuata facta est peccatum. Excusantur tamen aliqui qui faciũt 2.2.q.65. se mutilare propter salutem corporis,quando scilicet,toti corpori nõ potest aliter subueniri.Et quia saluti spirituali semper potest aliter prouideri,cùm peccatũ subiaceat volutati:ideo non licet alicui pro salute spirituali,membrũ præscindere propter peccatum vitandum.Ideo D.Chrysost.expo- Matth.19. nens dictũ Christi.Sunt eunuchi qui seipsos castrauerũt propter regnũ Dei.dicit: Non per membrorum abscissionem,sed per malarum cogitationum interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit:etenim homicidæ sunt,qui talia præsumunt. Postea subdit: Neq; enim concupiscentia mansuetior ita fit,sed molestior. Aliunde enim procedit qui in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incontinenti,& mente negligente. Nec ita abscisio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statuta vetera Niceni concilij: Qui se castrauerint propter castitatem seruandam,reprehenduntur. ¶Percutere autem & verberare siue disciplinare seipsum, vt Percussio, sensualitas subiaceat rationi,vel ad satisfaciendum pro peccatis,est virtuosum:si moderatè fiat. Vnde quibus & D.Paulus 1.Corinth.9.Castigo corpus meum,& in seruitutem redigo,&c. Alium autem disciplinare quando licitum est eis quibus incumbit cura,vt parentibus, & pædagogis ab eis commissis, seu de eorum ex- 1.Cor.9. pressa aut præsumpta licentia,vt à maiori malo retrahantur. Tamen licitum est hominem liberum ad horam ligare in vehementi passione existentem, vt ab aliquo opere illicito statim perpetrando retrahatur. Sicut cùm aliquis detinet aliquem, ne se præcipitet, vel ne alium feriat: sed simpliciter aliquem includere vel ligare pertinet ad eum solùm qui habet disponere de actibus & vita alterius: quia per hoc non solum impeditur à malis faciendis,sed etiam à bonis agendis.

Ver. 3. DE CONTVMELIA.

E COntra integritatem honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducuntur ad duo genera: quia 2.2.q.72. vel in præsentia,vel in absentia.In præsentia potest proximus dehonorari sex modis. Primò per

L.

Cõtumelia. contumeliam,cùm quis mala culpæ,verbo,vel signo,aut litteris, profert in præsentia proximi animo iniuriandi,seu dehonorandi,vt puta dicendo,tu es fur vel adulter,&c.Et si culpa sit [illegible] vel vera,sed
Detractio. occulta:est etiam detractio:& sic vnus & idem actus est contumelia & detractio, respectu diuersorũ: inquantum profert in præsentia,dicitur contumelia:inquantum verò alijs præsentibus,dicitur detractio.Et si culpa quæ profertur est mortalis:est peccatum mortale: si venialis veniale : nisi fortè ex illo grauiter confunderetur,vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur: quia tunc esset mortale: Sustinendæ tamen sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ contra nos fiunt, vt D.
In li. de ser-mo. domini in monte. Aug.exponens illud:Si quis te percusserit in vnam maxillam,&c.Idem Psal. Ego tanquam surdus nõ audiebam.Non tamen semper expedit. Vnde nec Christus aliam exibuit,sed percussorem reprehen-
Matth.5. et Luc.6. dit.Sic est de contumeliis.Expedit aliquando ad reprimendam audaciam.Vnde Prouer.26. Respon-
Psal.38. de stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.Et aliquãdo propter multorum bonum, quod
Ioan.18. quandoque propter contumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum iræ, laudabile est : sed
Prou.26. tacere ad prouocandum ad iracundiam, pertinet ad vindictam,& sic est peccatum.

Ver. 4. DE CONVICIO.

2.2.q.72. art.1.ad 3. Potest secundò dehonorari proximus propter conuitium, cum quis malum pœnæ obiicit in præsentia eius.Et differt conuitiũ à contumelia, quæ est repræsentatio defectus culpę.cõuiuũ verò est quando obiicitur malũ pœnæ animæ vel corporis,vt ignorantia,cæcitas, fatuitas, claudicatio, aut ali E
2. Ethic. quis defectus naturæ,propter quem nullus est vituperandus,vt habet in 2.Ethic.& est peccatũ mor-
Matth.5. tale,quando notabiliter cõfunditur.Vnde Christus:Qui verò dixerit,Fatue:reus erit gehennæ ignis.

Ver. 5. DE IMPROPERIO.

2.2.q.72. art.1.ad.3. Potest tertiò quis dehonorare proximum , cum obiicit alteri in præsentia defectum minorationis, siue indigentiæ,vt egestatem:vel commemorat auxilium aut beneficium factum ei in egestate necessitatem patienti,sicut plerique faciunt: vocando eum pediculosum, fame mortuum: si non subuenissem tibi esses miser,vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiusmodi. Circa prædicta tria vitia & multa sequentia notandum , quòd talia verba in grauibus formaliter dicta : hoc est intentione dehonorandi,vel diminuendi,siue deprimendi famam vel honorem, est peccatum mortale.Si verò materialiter tantum,hoc est non intendendo dehonorationem,&c.Si pro correctione,sicut sæpe fit à superiori & maioribus)non est malum.Si verò ab aliis,est veniale.Necessaria tamen est discretio,vt moderatè homo talibus verbis vtatur.Quia posset esse tam graue cõuitiũ per incautelã prolatũ,quod auferret honorem eius, contra quem proferretur: & tunc esset mortale , etiam si non intenderet dehonorationem.Sicut etiam si aliquis incautè ex ludo percutiens grauiter lædat,culpa non caret. Si verò non ad cõtristationem,sed magis delectationis aut ioci causa,potest esse sine peccato,si debitæ circũstantiæ obseruentur. Si quis verò non reformidet contristare eum in quem profert huiusmodi iocosum conuitium,dummodo risum excitet,vitiosum est. F

Ver. 6. DE IRRISIONE.

2.2.q.75. Potest quartò dehonorari proximus per derisionem,& hoc dupliciter,scilicet verbo vel signo.Primò verbo,cùm quis malum culpæ vel pœnæ, aut egestatẽ & defectus naturæ, cachinnis in ludum & iocũ accipit,intendẽs eum paruipendere,& tam vilem eum existimare,vt de malo eius non sit curandum,sed quasi pro ioco & ludo,sit habendus,volens eum qui irridetur,pro fatuo & nihilo haberi, vt erubescat,& inter homines cõparere vereatur. Et talis dehonoratio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia:quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose:irrisor verò in lu- G
Iob.12. dum.& sic est maior contemptus & maior dehonoratio & est cõtra illud Iob:Deridetur iusti simplicitas.Si irrisio sit in rebus diuinis,puta in Deum vel sanctos aut Ecclesiam:non est simplex irrisio, sed
Esa.37. blasphemia,iuxta illud Esa.Cui exprobrasti,& cui blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuã? Postea subditur:Ad sanctum Israel.Si verò fit de modo in ordine ad proximũ, & materialiter, hoc est absq; intentione dehonorandi,contristandi,vel confundendi,sed ad risum duntaxat cõcitandi, est peccatum veniale:& vbi proximus qui irridetur non contristatur, sed potius gaudet, absque peccato fieri potest,cùm volenti non fiat iniuria.Secundò potest fieri irrisio per signa,vt rugando nasum, vel
Subsannatio quid. aliquod aliud signum spretiuum faciendo. talis derisio vocatur subsannatio,quæ in tantum peccatum est,inquantum est proximi contemptus vel despectio.

Ver. 7. DE MALEDICTIONE.

2.2.q.76. art.1. Potest quintò dehonorari proximus per maledictionem.Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd maledicere idem est quod malũ dicere.Contingit autem tripliciter maledicere,& ideo tri- G
Maledictio triplex. plex est maledictio.Primo aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modũ enunciationis,vel indicatiuo modo.Et sic maledicere nil aliud est quàm malum alterius referre.& sic contumelia, cõuitium, improperiũ,& detractio dicitur maledictio,ac etiã susurratio. Secundò modo causaliter & imperatiuè,iubẽdo vt alicui fiat malum:& hæc maledictio pertinet ad peccatũ facti siue mali, quod quis iubet fieri proximo.Tertiò modo potest aliquis maledicere optatiuè siue imprecatiuè,optãdo vel increpãdo alicui malum,quod imprecatur.Si verò aliquis optet alicui malũ, non sub ratione mali, sed sub ratione boni: vt quia hoc iustum vel vtile est sibi vel aliis, vt si quis optet peccatorẽ manifestè peccantem,pati iustitiã,vt alij emendentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentũ, vt emendetur, vel à nocumento cesset:non est maledictio per se loquẽdo,sed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur in malum, sed in bonum. Et sic iustè iudex maledicit, hoc est imperat malum inferri criminoso:& Ecclesia etiam anathematizando maledicit. Et prophetæ in scripturis quandoq; imprecatos fuisse mala legũtur,quasi cõformantes voluntatem suã diuinæ iustitiæ. Licet huiusmodi imprecationes

precationes possint per modum prænunciationis intelligi:& quanuis Glo.super illud Num.23. *Num.23.* Quo modo maledicam,cui non maledixit Deus? dicat quòd nō potest esse iusta maledicēdi causa, vbi peccantis ignoratur affectus:quia intelligi debet de occultis. Et secūdum finalem reprobationē non possumus scire cui maledicat Deus,possumus tamē cognoscere ex aliquo peccato exteriori,pro quo pœna est intelligenda,& secundum reatum pœnæ.¶ Notandum præterea quòd illicitum est maledicere *Maledicere tempori,vento,pluuiæ,& diabolo non licet.* tempori,vento,pluuię,imò & diabolo,cùm natura eius bona sit. Vnde D.Iudas in canonica sua dicit, quòd cùm Michaël archangelus cum diabolo disputans,altercaretur de Moysi corpore,non ausus est iudicium inferre blasphemiæ,sed dixit,Imperet tibi Deus. Licet eius culpa posit à viro iusto maledici,hoc est optari,vt pœna debita eidē reddatur. *Iudas.* Iuxta illud Iob,Maledicant ei qui maledicūt diei,qui *Iob.3.* parati sunt suscitare Leuiathā. Sed cùm peccator maledicit diabolo propter culpā, simili ratione cùm *Eccl.21.* ipse sit in culpa,iudicat se maledictione dignum:iuxta illud Eccle.21.Cùm maledicit impius diabolū, maledicit ipse animam suam. D.Tho.dicit ꝙ maledicere creaturis irrationabilibus, inquantum sunt creaturę Dei,est peccatum blasphemię.Maledicere autem illis secundum se consideratis,est otiosum & vanum,& per consequens illicitum.Potest etiam proximus lædi & turbari verbo in præsentia, per contentionem:sed de illa erit sermo,cùm de vitiis charitati oppositis,agetur infrà c.12.§.3.ver.6.

Ver. 8. DE DETRACTIONE.

A IN absentia læditur proximus verbo per detractionem & susurrationem. Detractio est denigratio famæ,hoc est bonæ æstimationis siue reputationis proximi, per verba occulta. *2.2.q.73.art.1.* quæ denigratio fit per mala culpæ & pœnæ.& dicitur per verba occulta nō simpliciter,sed per comparatioē ad eum de quo dicuntur,cum intentione denigrandi,& corrumpendi,vel diminuendi famā,quod est formale detractoris. *Detractio qd et quādo peccatū sit.* & hoc modo est peccatū mortale: quia si materialiter, hoc est si aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur,propter aliquod bonum vel necessariam causam,debitis circūstantiis obseruatis,vt quando fit propter emendationem,vel propter punitionem & bonū iustitiæ, prout in accusatione,non est peccatū,neq; potest dici detractio. Si verò ex animi leuitate,vel propter causam nō necessariam,nō est peccatū mortale:nisi fortè verbū quod dicitur,sit adeò graue,quòd notabiliter famam alicuius lædat. Potest autē fieri detractio dupliciter,scilicet directè & indirectè. *Detractio multipliciter fieri potest.* Directè fit quatuor modis. Primò,quando quis falsum imponit alteri. Secundò, quando peccatū occultum reuelat. Tertiò,quando auget suis verbis. Quartò,quando illud quod est bonum,dicit mala intentione factū. Indirectè autem,vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo,aut minuendo,vel detractionē audiendo,absque resistentia,si resistere posit ciuiliter loquendo,vt quia prælatus vel maior in societate:tunc enim non resistendo detractori consentire videtur, & maximè si impellit. Si verò aliquis ex timore vel verecūdia detractoribus resistere omittat,nō peccat,vel saltem minus. *Detractor ad quid tenetur.* Detractor in tribus primis casibus,& quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primò,ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit. Secundò ad reparationem famæ : vt ad omnes apud quos detraxit vadat: & si falsum imposuit,dicat se falsum imposuisse. Si verum dixit diffamando,dicat se malè dixisse,& iniustè diffamasse. Debet autem detractor, vt dictum est, ire ad eos,apud quos detraxit:nisi in sequentibus *Detractor quādo à restitutione famæ excusatur.* casibus,quos excipit Sylueſter de Prierio. Primo si facta diligentia non habeat in memoria. Secundò, quando sequeretur maior infamatio,vt puta cum amplius illi non recordantur. Tertiò,si fieri potest, & si pateat securus accessus. Quartò,quando dicit his quibus debet. Quintò,quando ea quæ dixit,nō erant ex sua natura diffamatoria,puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sextò,quando dixit se audiuisse,nihil addendo quod faceret ad crudelitatem. de hoc dictum est suprà,cum de restitutione famæ & honoris ageretur. Septimò,cum is cui dixerat,sciuit posteà per aliā viam. Octauò,quādo ille erat inffamatus de eodē crimine apud illum cui dixit. ¶ Et quia murmuratio ad detractionem *Murmuratio quotupliciter accipiatur.* pertinet:ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione subiungendum est. Murmuratio secundum aliquos dicitur per similitudinem ad mutire,quod est propriè mutorum,vel loqui non audiētium. Et accipitur dupliciter:vno modo largè,pro omni submissa & clāculosa locutione de aliquo. Et hoc modo potest esse peccatum,& sine peccato. Sicut dicitur de Christo ꝙ murmur multus erat de eo. Quidam dicebant, quia bonus est:alij verò dicebant,nō:sed seducit turbas. Secūdò accipitur propriè pro submissa & clanculosa locutione impatientis,querelantis se de re iusta:vt filij Israël, qui cōquerebantur de Manna:vel de re iniusta, modo tamen indebito,hoc est,vbi, quādo, quomodo, & corā quibus non oportet:vt cōmuniter religiosi, qui aliquando patiuntur iniustè, & non exponūt rationem suam prælatis,sed aliis quorū non est eis prouidere. & hoc modo semper est peccatum veniale vel mortale, secundum qualitatem obiecti & intentionem animorū, ac conditionem personarū murmurantium, & contra quas est murmuratio,& eorum qui audiūt murmurationē. Et potest sic definiri: *Murmurationis definitio.* Murmuratio est iniusta impatiētis clamosa ac clāculosa querela de re iniusta vel iusta,indebito modo facta. dicitur iniusta:quia murmuratio est species detractionis, & secūdū rem detrahit illi, contra quem murmurat,tanquam iniustè & irrationabiliter se habuerit vel habeat. Et ideo si sit cōtra Deum per displicentiam,eò ꝙ non tribuat prosperitatem. vt filij Israël de defectu aquæ : vel quia immittit tribulationes:vel quia non regit mundum ad votum & nutum nostrū,includit blasphemiam, dicitur impatientis:quia si per modum denunciationis vel admirationis fieret, non esset propriè murmuratio. Dicitur etiam clanculosa,siue in absentia facta:quia si fieret in præsentia, nō esset murmuratio, sed potius improperiū. ¶ Ex his patet quòd murmurator est iniustus & impatiens:magis tamen iniustus:& tenetur *Murmurator quando tenetur ad restitutionē.* ad restitutionem,si intulerit notabile nocumentū famæ & honoris,aut aliarū rerum. Grauitatem huius peccati declarat Apostolus:Neq; murmuraueritis,sicut quidā eorum murmurauerūt,& perierunt *1.Cor.10.* ab exterminatore. Secundum iura verò canonica, pœna murmurationis est, vt alienus sit à fratrum

Murmuratoris pœna.

vnitate,& opus eius abijciatur,vt habetur in ca.alienus.90.dist.vbi glo.dicit, quòd opus clerici præcipuè est oratio,laici verò oblatio.Et sic videtur quòd si sit clericus, debeat quasi excommunicatus separatus esse ab alijs in oratione.Et si sit laicus,non recipitur eius oblatio.

Ver. 9. DE SVSVRRATIONE.

2.2.q.74. Susurratio quid sit, & quō differat à detractiōe. 8.Ethic. Eccl.6. Rom.1. Prou.6. Eccl.28. Susurro differt à criminatore,& tenetur ad restitutionē.

SVsurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod potest mouere intellectū ad tollendam amicitiam. & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et inquantū dicit malum,est detractor:& inquantum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cum amicitia sit inter duos,susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duobus linguis vtitur,vnā dicens malum de alio,eam ob rem dicitur bilinguis,& grauius peccat quàm detractor aut cōtumeliosus:quia maius bonum aufert à proximo.Cum amicitia inter exteriora bona præemineat:quia sine amicis nullus viuere potest,vt habetur 8.Ethic.& Sap.dicit:Amico fideli nulla est comparatio:& fama(quæ per detractionem tollitur)ad hoc est maximè necessaria, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potior iis quæ sunt ad finem,sequitur quòd amicitia præeminet famæ: ideo susurro grauius peccat quam detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum ab Apostol. præponuntur susurrones,hoc est secundum Greg. inter amicos discordiam seminātes.de quibus Sap. Sex sunt quæ odit Deus,& septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias.& Eccl. Susurro & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calūniator differt à susurrone & detractore:quia criminator est qui publicè alijs crimina imponit,vel accusando,vel denunciando: quod non pertinet ad detractorem aut susurronem. qui ad restitutionem tenetur modo possibili. B

Ver. 10. DE ADVLTERIO.

1.Cor.7. c.7.§.7. ver. 2.

POtest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta,& tanto grauius, quanto persona quæ deprædatur est magis coniuncta.vnde qui deprædatur vel decipit filiū,aut iniuriā ei facit,magis offendit patrem,quàm si deprędaretur seruū,vel illi iniuriam faceret.Et cū vxor sit valde coniuncta viro,maiorem iniuriam facit viro,qui eam violat,vel aliquam iniustitiam facit,quàm si faceret alicui alteri mulieri sanguine iunctæ viro.Sed si vxor consentiat in adulteriū,minoratur peccatū & iniuria ex parte ipsius mulieris.Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri:quia vxor non habet potestatem sui corporis,sed vir.Et quia adulterium non solùm opponitur iustitiæ,sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi,cum de intemperantia agetur.Notandū tamen est quod quanto aliqua iniuria in plures redundat,cæteris paribus,tanto grauius est peccatum.Et inde est quòd grauius peccat percutiens principem,quàm priuatam personam: quia redundat in iniuriam multitudinis. C

Ver. 11. DE FVRTO.

2.2.q.66. Furtū quid sit.

CIrca res exteriores opponuntur iustitiæ commutatiuę quatuor vitia,scilicet furtum,rapina,fraudulentia,vsura. Furtum, est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter inuitus,non esset furtū:vt in extrema necessitate,si abundans panibus nollet dare indigenti,posset occultè,imò & manifestè & cū violentia auferri, cùm iure naturali omnia sint communia.tunc enim accipit rem suam ab iniquo detentore:ideo non dicitur fur neq; raptor.Ius enim ciuile,quo rerū proprietates & dominia sunt inuēta, suspenditur adueniēte iure naturali:& omne ius positiuū cessat.Leges tamen & canones tales puniūt, propter incertitudinem extremę necessitatis:& ne detur alijs nou extremè indigentibus,ansa simulandi extremam necessitatem,& sic turbandi Rempublicam.verùm Deus, cui nihil incertū est,nō punit. ¶ Olim fur occultus tenebatur ad duplum,& manifestus ad quadruplum, verū quia iudicialia præcepta in morte Christi cōsummata sunt,& nunc non ligant:ideo sufficit nūc reddere simplum & interesse damni emergētis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto,ad fustigationē, pro secundo abscinditur vna auricula,pro tertio alia,& aliquādo suspēditur.tamen commune est quòd in quarto suspēdatur. Si verò furtum sit qualificatum,& committatur in rebus priuilegiatis,& furtū sit ęquale tribus,suspēditur pro primo furto,maximè quādo sequitur turbatio pacis,vt habetur in Auten.de treug.& pac. Notandum tamen quòd accipere à domino priuato inuito, cum cōsensu supremi domini,scilicet Dei,nō est furtum: ideo filij Israël,qui iussu domini spoliauerunt Ægyptios,furati non sunt,nec peccauerūt.Furtum autem ex genere suo est mortale:efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem. D

Extremè indigēs,accipiens violēter panē punitur ab hominibus,sed non à Deo. Restitutio rei furtiuæ. Pœna furū. Exod.12. Furtum est ex genere mortale.

Ver. 12. DE RAPINA.

2.2.q.66. art.8.

RApina tripliciter accipitur.Primò,pro quacūq; vsurpatione rei alienæ temporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Phil.2.vbi de Christo dicitur,Nō rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo,prout Lucifer.Secundò,pro quacunq; vsurpatione illicita rei temporalis. & sic accepit D.Ambrosius dicēs,qui vsuram accipit,rapinam facit:vt habetur in c.qui vsuram 14.q.4.Et D.Aug.Si quid inuenisti & nō reddidisti,rapuisti. Tertiò,propriè & strictè,vt diuiditur contra furtum & vsurā.& sic accipiendo,Rapina propriè est iniusta & violenta ablatio rei alienæ.Ex his sequitur quòd non est rapina si quis rem suā violenter accipiat ab eo qui aufert,scilicet fure vel raptore. Nec etiam si res aliena violenter accipiatur in bello iusto.Nec etiā si violenter accipiatur authoritate publica,iustitia exigente,contra volūtatem priuatorum propter Reipublicæ necessitatem. Rapina grauius peccatum est quàm furtum:quia per rapinam non solum infertur alicui damnū, sed etiam infertur personę iniuria. Licet magis verecundetur quis deprehensus in furto, quàm rapina,eò quòd homines sensibus inhærentes magis gloriantur de virtute exteriori,quæ amplius manifestatur in rapina, quàm in furto. E

Rapina est peccatū grauius furto.

Ver. 13. DE FRAVDVLENTIA.

FRaus siue fraudulentia & dolus se habent sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quæ fit, per facta duntaxat. Dolus autẽ est deceptio proximi, siue fiat per verba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non è conuerso, Differunt etiã: quia dolus aliquando accipitur in bonam partem: est enim quidã bonus dolus, qui idem est cum solertia, quæ est pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonæ indolis, hoc est dolum bonũ intus habens, siue bonum ingeniũ, siue solertiam, sicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit bonũ dolum. & iste est quãdo quis tacitè simulat, vt se vel socium seruet indemnẽ, vel vt bonum alterius procuret, prout D. Paulus dicit: Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerem saluos: & cùm essem astutus, dolo cepi vos. Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thessa. 4. Et ne quis supergrediatur aut circunueniat in negotio fratrem suũ, quoniã vindex est dominus de omnibus his. Et sic accipiendo, definitur in l. j. ff. de dolo. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio, ad circunueniẽdum, fallendum, vel decipiendum alterum. Dictum est calliditas in animo tacendo, fallacia verò mentiendo: machinatio arte verborum: fraus autem semper accipitur in malum: vtrunque tamẽ siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primò, vt importat executionẽ astutiæ. & hoc modo pertinet ad imprudentiã, vt dictũ est, cùm de vitiis prudentiæ oppositis ageretur c. 4. §. 3. ver. 6. Secundò accipitur, inquantũ fraus & dolus, adhibetur ad hoc, quòd aliquis plus vel minus iusto pretio vendatur, locetur, aut conducatur, aut alio modo commutetur, & sic pertinet ad iniusticiam. ¶ Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur iustum pretium alicuius rei, & à quo institui debet. Iustum pretium est æqualis valor rei siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud quod pecunia siue numismate (quod, vt dicitur in 5. Ethic. ad mansurandum valorem & pretium rerum inuentũ est) æstimari potest: sic quod valor rei venditæ sit tantus, quantus est valor pecuniæ vel alterius rei loco iustæ pecuniæ datæ. Verùm quia valor rerum corporaliũ propter mutabilitatem temporis, conditionis, siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quanuis in generali dicatur in l. pretia rerum. ad Falcid. ff. quòd precia rerum non ex affectu singulorum, sed cõmuniter, hoc est, vt plures de communitate iudicant, æstimantur. Communitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurrentes causas idem in specie non æstimat in puncto siue in athomo, sicut videmus in tritico: non enim conueniunt omnes in pretio determinato: sed quidã parũ plus, quidam parum minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio vẽditur in foro. Si verò eiusdem cõmercij sunt mercantiæ, & res vendibiles in aliquo loco, in quo non est cõmunitas (quia fortè vnus solus habet) iustum pretiũ determinari debet arbitrio bonorũ mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circunstantiis, arbitrabuntur iustũ pretium non in athomo, sed parũ plus aut minus. In re verò immobili arbitrabuntur secundũ fructus, locum, & tempus, scilicet belli vel pacis. ¶ Ex hoc sequitur quòd iustũ pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valde notandũ pro decisione multarum difficultarum. D. Thom. dicit quòd de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & quo adhoc, cum emptio & venditio introducta sit pro communi vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & è conuerso, vt dicit Philoso. consequens est quòd non debet esse magis in grauamen vnius, quàm alterius. Vnde sequitur quòd secundum æqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mẽsuratur secundũ pretium: & ideo si pretium excedat quantitatẽ valoris rei, vel è cõuerso res excedit pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius vendere rem quam valeat, siue è conuerso, est secundũ se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quòd per accidens cadit in vtilitatem vnius & in detrimentum alterius: puta cùm aliquis eget aliqua re, & alius læditur si ea careat. In tali casu iustum pretiũ erit, vt non solùm respiciatur ad rem quę vẽditur, sed etiam ad damnum quod venditor incurrit ex venditione. & sic licitè potest vendi aliquid plus quàm valeat secundum se, licet non plus quàm valeat habenti. vt si aliquis propter defectũ equi quem habet, qui est valde vtilis alteri, detrimentũ patiatur, & alius iuuetur: vtpote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verò aliquis multũ iuuetur re alterius quam accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accresit alteri, non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suũ: licet posit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multum iuuatur, potest propria spõte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem. ¶ Ex præmissis apparet falsitas duarũ regularum, quas mercatores pro fundamento palliationis suarum fraudiũ (instingante diabolo) sibi pręstituunt. Prima est, quod tantum valet res, quanti vendi potest. Secũda est quòd licet contrahentibus se inuicem decipere: ambę enim sunt contra æqualitatem iustitiæ commutatiuæ. Et quanuis leges humanæ (quæ non possunt cohibere omnia vitia quę sunt contra virtutẽ: sed sufficit eis quòd cohibeant ea quæ destruunt pacificu conuictum) non puniant; propter hoc non approbant: licet permittant dũtaxat, nisi fortè quando est nimius excessus: vt cùm venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ vẽditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrariũ. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angelus de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locum, seruatis quatuor conditionibus. Quarũ prima est scientia, sic quòd nulla sit deceptio ex vtraque parte, vt scilicet quælibet partium sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quòd non faciat ex tali necessitate, quòd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necessitatem vitę sicut triticũ, vinum, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitum, sed secũdum iustum pretium: vel quando res venditur timore incurrendi damnum. Tertia conditio est prudentia, quia mentis

2.2.q.77. *Fraus et dolus differũt.* *3.Reg.3.* *1.Cor.9.* *1.Thess.4.* *Dol' malus.* *Fraus semper accipitur in malã partem: et sur quid importat.* *Iustũ pretiũ quid sit.* *1. Poli.* *Due regulæ falsitatis mercatorũ.*

leuitas redderet contractum illicitum. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, possit donare. In [illegible]bus enim superexcessus censetur donari propter defectum valoris, quem scit ille qui rem parum [illegible]tem, quam alius non tenetur vendere, excessiuo pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quandocunque in cõmutationibus est defectus latens alteri parti, siue in re, siue in pretio, fraus committitur, quę est ex genere peccatum mortale: nisi excuseiur propter imperfectioné actus vel modicitate obiecti. ¶ Notandum tamen quod in rebus triplex potest inueniri defectus: vnus est secũdum speciem rei, quando scilicet vna substantia pro alia venditur. iuxta illud Esa.1. Argentum tuum versum est in scoriam, & vinum tuum mixtum est aqua. Alius defectus est secundum quantitatem, quæ consistit in põdere, numero, & mensura, iuxta illud Deutero.25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Postmodum subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis: puta si aliquis vendat aliquod animal infirmum pro sano, ædificiu ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corollaria & resolutiones in casibus conscientiæ: inter alia quòd venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei venditæ. idem proportionabiliter dicatur de emptore quo ad vitia monetæ, siue quo ad pondus, siue quo ad substantiam, vel proximam reprobationem, quam nouit, venditore ignorante. Et generaliter vbi non seruatur æqualitas quocunque modo illicito fiat, maximè si ex monopolio, seu cõiuratione vnius vel plurĩũ, & dicatur rem plus valere quàm valeat, fraus committitur. sequitur etiam quòd non licet tanti vendere rem, quanti empta est: puta cùm disponitur ad corruptionem, vel quando pretium per communitatem diminuitur. Si plura circa hãc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an ars negotiandi, quæ est solum propter lucrum vili emere, & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D.Thom. in quæstione annotata, & maximè art.4.

Occultans defectus rei venditæ fraudat.
Triplex defectus rerũ vendibiliũ.
Esa.1.
Deut.25.

Ver. 14. DE VSVRA.

2.2.q.78.
Luc.19.

VSura & fœnus idem sunt, & in sacris litteris multipliciter accipiũtur, quandoq; metaphoricè pro superexcrescentia spiritualium quam exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatem nostrã, sed non suã. Et sic accipitur Luc.19. vbi repreheditur ille, qui abscondit & reposuit talentũ sibi creditũ in sudario. Et dictum fuit illi: Quare non dedisti pecuniam meam ad mẽsam, & ego veniens cum vsuris vtiq; exegissem illam? Quandoque verò accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutuare potest. Et sic fuit promissa filiis Israel in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deut.28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies: hoc est, tam abundãs eris, ꝙ poteris mutuare gentibus, & à nullo mutuũ accipies. Tertiò accipitur propriè, & sic: Vsura est lucrum siue crementum ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniens, siue illud incremẽtum sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit. ¶ Ad cuius euidentiam sciẽdum est, quod mutuum est contractus, in quo transfertur dominiũ rei cum debito recuperandi tantundẽ in specie, & non in numero. Ideo dicitur mutuum, quia de meo fit tuũ. Et consistit in rebus vsu cõsumptibilibus, siue quarum vsus non distinguitur ab ipsis, vt bladum, vinũ, oleum, pecuniæ, & alia huiusmodi. Vtendo enim blado ad cibum, consumimus, similiter & vinum, ac pecunias. Quia vsus principalis eius cõsistit in distractiõe. Ex quo patet, ꝙ licet in rebus, in quibus vsus distinguitur à proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen vsura, cùm in illis non inueniatur ratio mutui. ¶ Vsura siue dare ad vsurã, hoc tertio modo accipiẽdo vsuram, peccatum est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quàm in noua lege, ac etiam lege naturæ prohibitũ. Primò in antiquo testamento. Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum: non vrgebis eum, quasi exactor: neque vsuris opprimes eum. & Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Sequitur: Qui pecuniã suam non dedit ad vsurã. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accõmodauerit, & amplius nõ acceperit, vita viuet. ¶ Nec obstat quod scribitur Deut.28. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vsuram, pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: sed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vsuram fratri, sufficienter dat intelligere, ꝙ dare ad vsuram cuicunque homini, est simpliciter prohibitum. fratris enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Christus: Omnes vos fratres estis. Et ideo Dauid & Ezech. absolutè locuti sunt. Quod autẽ addit Moyses, sed alieno, non cõcessiuè sed permissiuè dixit, ad duritiam cordis eorum: sicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malũ vitandum, ne à Iudæis Deum colentibus vsuras acciperent, propter auiditiã quam habebant. Quod [illegible] si [illegible]sent, si accipere ab alienis non fuisset permissum. Et eodem modo respondendum est, [illegible] de legibus ciuilibus, quæ [illegible] tionem vsurariis, non approbando, sed solum permittendo ad [illegible]m cordis, ad euitandum maius malum: nam nullo aliàs modo subueniretur necessitatẽ patientibus. Secundò prohibetur lege noua, Lucæ, 6. Mutuum date, nihil inde sperãtes. Tertiò prohibetur iure naturæ, quo miustum est vendere quod non est, cùm inter ens & non ens non sit proportio: & per consequens nec æqualitas. vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitũ, cùm in secunda venditione vendatur non suum: sed alterum horũ facit vsurarius, quia vendit vsum rei qui non est distinctus à proprietate: & sic accipitur pro eo quod non est. in quo est plus quàm manifesta inæqualitas. Et si illud lucrũ accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primò tantundem, secũdò lucrũ: & [illegible] accipit. Hæc est ratio Philosophi. Præterea pecunia mutuo accepta transit in dominium debitoris: ita quòd fit sua, vt dictum est: sed valde iniustum & inæquale est, vt quis quærat fructum in re quæ est alterius. Igitur. &c. Quidam etiam dicunt, quod in vsura venditur id quod est commune, scilicet tempus. Insuper fit contra misericordiam, cuius natura est, vt eius opera gratis fiant, aliàs non esset misericordia: Christus autem ponit mutuum inter opera misericordiæ. ¶ Nec obstat quod aliquando dare mutuum sit de con-

Deut.28.
Mutuum quid sit.
Vsura siue dare ad vsurã, est peccatũ omni lege phibitũ.
Exod.22.
Psal.14.
Ezech.18.
Deuter.28.
Matth.23.
Luc.6.
5. Ethic.
Luc.6.

de consilio: quia ad mutuum semper sequitur præceptum negatiuum, quo prohibetur ne quid vltra sortem non solùm accipiatur, sed nec etiam speretur. Ex quo sequitur, quòd vsura purè mentalis est peccatum, non solùm in lege nouæ siue euangelica, sed etiam in lege naturæ prohibitum: cùm omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiam indebitam siue obiectum prohibitum, sit mala, & peccatum. Eadem ratione adulterium purè mentale, est peccatum.

Ver. 15. DE DIVISIONE VSVRAE.

A VSura diuiditur in mentalẽ & extrinsecã. Vsura extrinseca consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecã notandũ, quòd ad lucrum vsurarium requirũtur & sufficiunt duæ conditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, ꝙ sit aliquid pecuniæ æstimabile. Secunda, quòd lucrum non sit suum, scilicet mutuantis. Ex prima sequitur, ꝙ si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quod si aliquis mutuat alteri vt re habeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuaret, fortè debitum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod non faciet propter mutuum, non est vsura. Neque etiã si mutuans deducat in pactum, damnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molendum in mola sua, vel ad sumendũ aliquid ex officina sua, vsura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito. Lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus. & hoc non est vsura, nec subiacet restitutioni. Illicitũ verò est obligatio. ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quod si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantum ad vsum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non est vsura, cùm nõ sit mutuum. vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponẽdum in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet: non est vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, potest locari & vẽdi: sit pecunia quo ad vsus secundarios. Sequitur etiam quòd si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurrere pœnam, quàm sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus: In mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretii plus vẽdit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certam summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quàm iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, puta operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, puta domum, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & soccidiis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Non esset tamen vsura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticum antiquum ad nouũ mutuaret dum modo triticum mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus [illegible] ventilatum & purgatum: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuenti, quos prolixum esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prædicta fundamẽta, per quorum applicationem facilè poterit nouus casus oblatus cognosci, hæc pro introductione sufficiant.

Ad lucrum vsurarium quæ requirantur & sufficiant.

In mutuo implicito vsura multipliciter cõmitti potest.

Ver. 16. DE VSVRA MENTALI.

B CIrca vsuram mentalem, quę consistit in spe lucri ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendũ quando sit peccatum, considerandum est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatum restitutioni obnoxium. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, non est peccatũ: neque tenetur ad restitutionem. Verùm quia plerunque animus [illegible] dantis non cõcordat cum animo & intentione mutuũ accipientis: ideo oportet discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusq; intẽtio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuũ, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si vero vtriusq; intentio feratur ad [illegible] quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid vltrã: tũc est peccatum, & tenetur ad restitutionem. Si verò alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte mutuantis, vel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid vltra sortem propter mutuũ, & quasi inuitus. Tũc si mutuans accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionẽ, donec ad eius notitiam peruenerit, quòd debitor propter mutuũ dedit. Si autem claudicat ex parte mutuantis tantum, sic quod mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tũc mutuans peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verũ si posteà cognoscat quòd ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. Dominus Caietanus circa hoc dicit, quòd si quis nonvult mutuare [illegible] nouit nil ex gratitudine offerentem: & libenter mutuat alteri, quem videt gratũ: nõ [illegible] peccato vsurę mentalis: sed sequitur naturalem inclinationem. quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt. Et similiter ex parte accipientis mutuum: si quis gratis multa inpendit munera & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibenda pronocetur: ad nullum peccatum prouocat mutuantem. Quod limitandum venit quo ad primum, extrà casum, in quo non grato mu-

tuare non tenetur. Et quo ad secundum in casu, in quo esset valde pauper vel ten[illegible]

Ver. 17. DE REDDITI[illegible]S ET [illegible]NSIBVS ANNV[illegible]

CIrca redditus & census annuos an li[illegible]ci[illegible] [illegible]os emer[illegible], & an & quando in tal[illegible] emptio[illegible] [illegible]mittatur vsura, est d[illegible]cultas. Pro[illegible]us [illegible] aduertendu est, q cum om[illegible]a quæ po[illegible]t pecunia æstimari, emi & vendi possint, modo [illegible]r æ[illegible]ualitas inter rem ven[illegible]m & preci[illegible]tur q redditus & census annuj, qui [illegible], sunt vendi[illegible]les · & ven[illegible]o & emptio eorum est licita, dum modo iustum p[illegible]um [illegible]. Si vero viliori pretio emantur, & non est pactũ de retro vendendo, non est quidem vsura, cum non sit mutuum nec explicitum nec implic[illegible]tum : est tamen iniustitia, propter inæqualitatem pretij · teneturq; emptor iustum pr[illegible]ium resarcire. Si vero redditus vel census annui em[illegible]ntur minori pretio cum pacto de retrouendendo, vsura est : quia ibi est mutuum implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrouendendo est quoddam velamen in fraudem vsurarum, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicunt Iurist[illegible]) plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. Vbi au[illegible]m annui redditus & aliæ quæcunque res iusto pretio emuntur : pactum de retrouendendo non vitiat, imo pertinet ad liberalitatem empt[illegible]s, qui ad hoc se astrinxit, quòd non potest exigere simul omnes pe[illegible]nias datas, manente debitore [illegible]bero ad dandum sortem vel redditum annuum. Ex his patet quid dice[illegible]d[illegible]m sit de redditu annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretium iustum, quia vari[illegible]tur, & vix reperiri po[illegible] propter steri[illegible]tatem & pericula occurrentia : nec pretium iustum taxare pertinet ad Theologum, sed ad communitatem, vel principem communitatis: ideo pertranseo. Puto tamen excusari [illegible]os qui [illegible]equuntur edictum principis vel parlamentorum, dum modo quando pro loco & tempore ex causa rationabili variant e[illegible]icta & augent pretium, etiam ab emptoribus augeatur.

Ver. 18. DE VSVRARVM RESTITVTIONE.

2.2.q.78. art.3. VSurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitutionem acceptorum, & ad interesse damni emergẽtis. No[illegible] tamen [illegible]netur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acquisierunt. [illegible]um licitè quilibet tenere pos[illegible]t, quod legitimè acquisiuit. Prout in hoc casu, cùm pecunia non faciat ex se fruct[illegible]s. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus, vineæ, prata, tenetur nõ solum ad resti[illegible]onem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acquisitorum, sed etiam fructuum. Quãdo au[illegible] pure [illegible]entalis vsurarius resti[illegible]uere teneatur, dictum est, cùm de vsura mentali ageretur. D

Ver. 19. DE ACCEPTIONE AD VSVRAM.

2.2.q.78. art.4. 5.Ethic. ACcipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui nõ consueuit aliter mutuare, in casu necessitatis vel rationabilis vtilitatis secundum se nullum est peccatum : q[illegible]a nil aliud est, q̃ mutuũ accipere & vsuram pati: quorum neutrum habet rationem mali culpæ: quia secund[illegible]m P[illegible]lo[illegible]phum, Q[illegible] iniuriam siue iniustitiam patitur, non peccat : sed vsurarius dando sub vsuri[illegible] facit ini[illegible]tiam : ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum est enim peccato alterius in bon[illegible] su[illegible] vti : q[illegible]a Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. August. Potest tamẽ esse pec[illegible]m, [illegible] quis absq; rationabili causa patiatur hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere ver[illegible] non paratũ, vel à parato petere mutuum sub vsura, peccatum est : quia nullo modo licet inducere alium ad peccatum, neq; cooperari seu consentire aut complacere peccato alterius : quia quanuis aliquis [illegible] d[illegible]spositus & paratus dare ad vsuram, non tamen semper cogitat. & ex illa petitione quia illicitum petit, prouocat ad denuo consentiendum peccato, ad quod erat anteà dispositus. Non autem prouocat, quando solum mutuum petit : quia quod det ad vsuram, non sequitur per se ad petitionem mutui, cùm possit absq; vsura dare : ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniens, quòd offerat sub vsura, & non aliàs. Sicut si à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quod iuret per idolum suum, peccat : quia petit aliquid, quod alius non potest facere sine peccato. Si verò petat solùm iuramentum, cùm illud licitè præstare possit per Deum verum : sicut dare mutuum sine vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex mal[illegible]tia sua incidat in peccatum, ad quem præseruandum non tenetur rel[illegible]nquere vtilia & necessaria sibi : licet bene teneatur ad præseruandum à peccato ex infirmitate proueniente, quod est bene notandum : quia hinc pendet solutio multarum difficultatum. E

In Enchi,

§. 4. DE PART[illegible]BVS INTEGRALIBVS IVSTITIAE.

2.2.q.79. Psal.36. PArtes integrales Iust[illegible]tæ sunt duę, scilicet facere bonũ, & declinare à malo. Iuxta [illegible]ud Psal. Declina à malo, & fac bonum. Non tamẽ accipitur hic bonum vel malum largè siue [illegible]ommuniter. Quia ad omnem virtutem pertinet [illegible]acere bonũ, & vitare malũ: nisi fortè accipiatur [illegible]itia, prout est omnis virtus. Quanuis iu[illegible]tia hoc modo accepta, respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debitũ in ordine ad [illegible]gem diuinam vel humanã. Sed iustitia particularis respicit bonu in ordine ad pr[illegible]ximũ. & sic facere bonũ ponitur pars iustitiæ sub ratione debiti ad proximũ, & vitare malũ oppositũ, quod est proximo nociuũ. Ad iust[illegible]tiam verò generalem, facere bonũ debi[illegible] in ordine ad communitatem, & vitare malũ oppositũ. Et dicũtur partes integrales : quia vtraq; earũ requiritur ad perfectum actũ Iustitiæ. E[illegible] ponũtur duæ : quia in operationibus & rebus exterioribus, circ[illegible] qua[illegible] est [illegible]ustitia, aliud est facere æqualitatem, aliud æqualitatem factam non corrũpere. Non enim de[illegible]nare [illegible] malo importat negationem puram, hoc est non facere malũ quia per hoc non meretur [illegible]mam [illegible]d euitat pœnam : sed importat motum voluntatis repudiantis [illegible]alum. Et hoc ipsum [illegible]ulum [illegible]eclinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipuè cùm aliquis impugnatur vt mal[illegible]m faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac completiuus Iustitiæ, est facere bonum : declinare F

autem

autem à malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1. DE PECCATO TRANSGRESSIONIS SIVE COMMISSIONIS.

2.2.q.79. art.2
Trāsgressio dupliciter accipitur.

A HIS du[illegible]bus p[illegible]ibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur transgressio. Operationi boni opponitur omissio. Quò ad primum, sciendum quòd transgressio accipitur dupliciter. Primò largè, & importat violationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui. & sic non diuiditur contra omissionem: imò est aliquid commune omni peccato. Secundò, vt accipitur propriè & strictè: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omissioni. Quia transgressio est per actum directe oppositum pręcepto negatiuo. Omissio verò de se non importat aliquem actum directum, præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermissionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolutè loquendo, peccatum transgressionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeò grauiter peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione, propter circunstantiam aliquam: vt in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omissione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia.

Ver. 2. DE PECCATO OMISSIONIS.

2.2.q.79. art.1.

B CIrca peccatum omissionis est difficultas, an sit dabilis pura omissio, an semper habeat actum adiunctum. Et quo ad hanc difficultatem certum est, quòd nō est necesse semper habere actum annexum concomitātem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis dormire: & tunc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum est etiam quòd [illegible] habeat actum directum cōcomitantem, vtpote nolle implere præceptum affirmatiuum: tunc non est pura omissio: sed est peccatum mixtum, comprehēdens transgressionem & omissionem, cum omne præc[illegible]ptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omi[illegible]io possit ess[illegible] absq; quocunque actu concomitante vel præcedente, qui sit causa eius. Et respondetur quòd semper habet vel habuit actum præcedentem, qui fuit causa eius: vt si is qui tenetur [illegible] ad matutinas, se inebriauit de sero, vel in aliis se occupauit, vnde imposs[illegible]bilitauit se ad surgendum ad matutinas. peccatum omissionis non imputatur ei pro tunc: quia si aliq[illegible]is violenter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et sic omissio nō incipit ei imputari ad culpam, donec venit tempus in quo d[illegible]bet & tenetur operari. Licet peccauerit in causa, se impossibilitando: Et sic omissio imputatur actui quo se inebriauit.

An præcepti omissio possit esse absque quocunque a. [illegible]

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS IVSTITIAE.

C PArtes potentiales adiunctæ iustitiæ sunt multæ. Ad quarum euidentiam supponendum est primò, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali, duo sunt consideranda: Primò quòd virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cū principali cui adiu[illegible]guntur. Secūdò quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Secundo supponendum est quòd iustitia est ad alterum, & ratio iustitiæ consistit in hoc quòd reddat alteri quod ei debet secundum æqualitatem. Et sic debitum & æqualitas sunt de perfecta ratione iustitiæ. A ratione æqualitatis deficiūt quatuor virtutes: scilicet religio, quæ est in ordine ad Deum, cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quæ est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere æquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate cōstitutos, deficit ab æqualitate, cùm virtus ab homine recompensari non possit: vt patet per philosophum. Et huic adiungitur Obedientia. Ad sciēdum autem quæ virtutes deficiāt à ratione debiti iustitiæ, notandum est quòd secundum Philosophum, duplex est iustum siue debitū, scilicet legale & morale. Iustum & debitum legale est, ad quod reddēdum aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debitum legale respicit iustitia, quæ est principalis virtus. Iustum verò siue debitū morale est, quod ad reddendū quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud aliquis debet ex honestate virtutis. Hoc debitum non est tantum, sicut debitum legale. Et ideo virtutes quę sunt ad alterum sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt à ratione iustitiæ ex parte debiti, licet non ex parte æqualitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundum hoc assignantur diuersæ virtutes annexæ iustitiæ. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necessitas, quādo scilicet est sic necessarium, quòd sine eo morum honestas conseruari non potest. Et iste gradus debiti potest attēdi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et sic ad hoc debitum pertinet, vt homo talem se exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiūgitur iustitiæ Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruantur quæ dicta sunt & promissa. Secundo potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recompensat alicui secundum ea quę fecit, siue in bonis, siue malis. Quo ad bona adiungitur Iustitiæ vna virtus, quę dicitur Gratia seu Gratitudo, quę ab aliquibus dicitur Eucharistia. Quo ad mala vero ponitur alia virtus, quæ dicitur vindicatio, per quam (vt Tullius ait) omnino quod obscurum est, aut defendendo, aut vleiscendo propulsat. Secundus gradus debiti, quod dicitur necessarium largo modo, sicut conferens ad maiorem honestatem. Circa hoc debitum versatur Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinem dicendum est.

4. Ethi.
8. Ethi.
Indebitū est duplex.
Debitum morale.
Debitū morale habet diuersos gradus.

Ver. 1. DE RELIGIONE.

2.2.q.81. art.1.

D REligio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quę sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediate inclinat, sunt octo, duo interiores, & sex (vt in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare.

Ver. 2. DE DEVOTIONE.

2.2.q.82. art.1. Exod.35. Psal.38. PRimus actus religionis interior, est deuotio, quę nil aliud est, quàm prompta voluntas tradendi se ad ea quæ pertinēt ad Dei famulatum, cultum & honorem. Vnde Exod. trigesimoquinto dicitur, Quòd multitudo filiorum Israël mente promptissima atq; deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quod deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemplatio & meditatio, qua quis concipit quòd se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis. effectus vero eius est interior cordis lætitia. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, Vt quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet. E

Ver. 3. DE ORATIONE.

2.2.q.83. art.1. Luce 18. lib.3. lib.de Verbo. SEcundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thess. vltimo, Sine intermissione orate, dicit Glo. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Lucæ 18. vbi dicitur: Oportet semper orare, & nunquam deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mentis ad Deum. Et sic secundum Damascenum, Oratio nil aliud est, q̃ quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum Diuum Augustinum est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus conficitur vna tertia, scilicet: Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentiū petitione. Licet enim Deus multa etiā non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petētibus, propter vtilitatem nostram: vt scilicet fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eū: & vt cognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem & largitorem. Et cùm per orationem homo exhibeat reuerentiam Deo, inquantum ei se subiicit, & orando protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorum: sequitur quòd oratio est actus virtutis religionis, ad quā pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quanuis oratio sit elicitiuè ab intellectu: & ideo secundum Cassiodorum oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur scilicet eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secundum illud Dan. 9. nono: Propter temetipsum inclina Deus aurem tuam. ex parte verò petentis est gratiarum actio. Hinc est q; oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apostolus dicit: Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Inquantum orans accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. Inquantum petit aliquid à Deo determinatè, dicitur Postulatio: si vero indeterminatè, vt cum quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, vt Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur, vocatur Insinuatio. quantum autem ad rationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glos. primæ Timoth. secundo dicit, quòd in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem. in quibus quædam sacra commemorantur: Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maximè debet mens in Deum eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cum dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cum autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem. & quod ponitur in fine, Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. pertinet ad obsecrationem. F

2.2.q.83. art.17. Dan.9. 1.Tim.2. Ioan.11.

Ver. 4. DE NECESSITATE ORATIONIS.

2.2.q.83. art.3.ad.2. Mar.14. Luce.11. Esa.45. 2.Mac.9. Psal.36. Matth.15. ORationem esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Marc. 14. Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem. & Luc. 11. Petite, & accipietis. Ratione potest probari. Quia necesse est aliquando se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu. & secundi Macch. 9. Antiochus coactus, & manifestam Dei virtutem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (vt dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psal. Subditus esto Domino, & ora eum. Hæc subiectio est duplex. s. Exterior & Interior. Interior dicitur oratio mentalis: Exterior, quæ fit verbo, dicitur oratio vocalis. Inter has mentalis est principalior: quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Matth. 15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt. ¶ Ad euidentiam tamen huius necessitatis, sciendum est q; cùm præceptum de oratione sit affirmatiuum, non obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igitur nobis est quo tempore teneamur orare. & quas orationes dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri non posset nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptum, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur tēporibus determinatis orare. Sic q; peccarent mortaliter habentes curā Ecclesiarum collegiatarum & monasteriorum, si prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione seu statutis, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum. G

Quo tempore teneātur orare.

Psal.118. Act.3. Septē horæ canonicæ diuinitus inspiratæ, & per ¶ Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1, 3, 6, 9, vesperę, & completorium) diuinitus inspiratæ secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ. Vnde Act. tertio dicitur, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesia fuerunt præceptæ, vt omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agendum de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorum primum septem diebus completum fuisse dicitur. Secundum verò he

n.[illegible]

neficium septem quodam modo horis peractum est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus, Ioannes 22. dedit 40. dies indulgentiarum, vt D. Antoninus Flo. dicit in tertia parte suæ summæ, titulo 13.c.4. Præceptum harum horarum habetur in ca. dolentes. de celebratione miss. Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, vt habetur in c. clericus 91. distinct. Tenẽtur etiam religiosi professi, ac etiam conuersi religionis approbatæ per Ecclesiam, eò quod sint instituti non solùm ad orandum pro se particulariter, sed etiam pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eò etiam quod sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè scilicet viuendi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collectis quæ eis conceduntur ab Ecclesia, ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium Diuæ Virginis & defunctorum, psalmorum, letaniarum, nocturnorum, secũdum quòd in eorum statutis cauetur. In his enim vnaquæque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt. Clerici vero in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, nõ tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent conuenienti tempore dici, vt habetur in capitulo primo, de celebratione missarum. Quod intelligendum est secũdum morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamẽ ex causa præueniri vel retardari, sicut cùm facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui non posset dici tertia post primam. quod tamen in pluribus Ecclesiis & religionibus approbatis seruatur. Officium verò priuatum, quod scilicet dicitur non officiãdo in Ecclesia, debet si fieri potest, propriis horis dici. quod obseruant Carthusiẽses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes, potest præueniri vel retardari: melius tamen est præuenire. Solent curiales & alij occupati, de mane persoluere officium vsq; ad vesperas: & de sero dicere vesperas cum completorio. & hoc consulitur in ca.1. de celebrat. Missarum. Matutinas etiam si quis diceret de sero diei præcedẽtis propter honestam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, nõ malè faceret. Nam & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoq; fieri solet. quia cum officium ecclesiasticum incipiat à vesperis, si de sero post completorium matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec eo tempore dicens tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, etiam si post matutinale officium de sero dictum bibat, dum modo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in ca. si constiterit. de accusa. cùm debeat ieiuno stomacho communicare, & dies quo ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunq; tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundum D. Antoninum Flor. dummodo terminet circa mediam noctem, in qua quantum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermissa vna hora aliam dicit, puta post primam sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligentia siue omissione pœnitere. Qui verò nondum dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, secundum Guilelmum & Hostiensem, licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit contra generalem & approbatam cõsuetudinem Ecclesiæ, iuxta ca. in his. 11. distinctione. Qui autem celebrat antequam dicat primam, non peccat, cùm in multis Ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tantum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium, licet mortaliter peccet. Qui vero totum officium dimittit, non peccat septẽ peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatem dimittit, quia absq; magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, non peccat, neq; tenetur repetere æquiualens, quia Deo authore (qui non præcipit impossibile, neq; valde difficile) infirmitatem patitur. Ecclesia etiam quæ est pia mater, non intendit fideles ad valde difficile obligare: cum iugum domini suaue sit, & onus eius leue. Ideo pro tempore infirmitatis deobligatur à præcepto Ecclesiæ. Si verò propter paupertatem vel necessitatem, quia fortè libro caret, etiam deobligatur: tenetur tamen recompensare per psalmos vel per orationem dominicam sæpius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatum, quando ad libitum suum sine causa rationabili mutat officium in Ecclesia vel religione sua dici consuetum, aut ordinatum: quanuis propter prædicationem vel lectionem, de licentia prælati, vbi Chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo sancto trium lectionum: quia causa est rationabilis. Ideo nõ peccat. Qui tamen in choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quod ea quæ ad eorum Chorum pertinent, persoluant: cùm propter charitatem censeantur esse vnum: nec etiam qui vnum versum aut psalmum omittit, totum officium tenetur repetere: sed sufficit posteà omissum supplere.

¶ An autem qui tenentur dicere officium, si omiserint, teneantur repetere: & an possit cõfessor talem omittentem confessum, purè relaxare, aut cum vno vel duobus psalmis commutare, difficultas est non modica: eò quòd si quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest sacerdos minuere vel commutare, cùm sit in præiudiciũ tertij. Sic cum officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur quòd non sit liberatus. Circa hoc Diuus Thomas dicit, quod in omni officio diuino est hoc cõmune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragium fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatem temporum & locorum. Et ideo sicut in officiis diuinis exoluendis obseruanda est congruentia diei & temporis: quæ quidem obseruari non posset, si oporteret iniungere dimittenti, vt horas diceret quas omisit. Forte enim in completorio diceret, Iam lucis orto sydere. & in tempore Paschali diceret officiũ dominicæ Passionis. quod videtur absurdum. & ideo non videtur esse iniungendum ei qui omisit diuinum officium, quod horas easdem repetat, sed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinẽs, puta

Apostoli seruarunt obseruata.

Gen.1.& 2.

Qui tenẽtur ad horas canonicas.

Horæ canonicæ debent competenti tẽpore dici.

Horæ canonicæ possunt aliquando præueniri et retardari.

Officiũ priuatum quo tempore dici potest.

Officiũ matutinale de sero dici potest.

Quodli.5. art.28.

Bibẽs de sero post officium matutinum, non tenetur repetere.

An prætermittens ordinem horarum, teneatur repetere.

Celebrans non dictis matutinis peccat.

Dimittens officium propter infirmitatem non peccat, nec tenetur repetere.

An liceat mutare officium.

In choro dicens officiũ, non tenetur nisi ad suã partem.

An omittẽs offi. tum vno die, teneatur repetere alio die.

Quodli.3. art.24.

ſeptem pſalmos,vel aliquid amplius ſecundum quantitatem omiſsi, dicat. Ex quo ſequitur quod [illegible]netur ad æquiualens,& per conſequens ſacerdos non poteſt [illegible] diminuere.licet poſſit pro reatu omiſsionis pœnitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem [illegible]ligatio [illegible]udandi Deum & [illegible]aci[illegible]di ſuffragium Eccleſiæ,non eſt reatus,nec ex reatu pendens, ſed ex præcepto Eccleſiæ. Igitur ſim[illegible] ex ſacerdos non poteſt diminuere aut commutare. Nec eſt ſimile de ieiunio ab Eccleſia præcepto omiſſo. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum perſonæ , & non ad vtilitatem aliorum, ſicut diuinum officium, vt dictum eſt. Ideo ſacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omiſſa ſuppleat. D. Antoninus Floren. qui fuit ſatis ſcrupuloſus, in tertia parte ſummæ , titulo decimotertio, cap. quarto, allegat dominum Petrum de Palude in quarto dicentem, quòd Dei vicarius poteſt commutare & condonare reſtitutionem Deo faciẽdam. Ideo ſi quis per totum annum dimiſit officium, non oportet quòd totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate , quàm æquiualens cum tædio. Allegat dictum Diui Hieronymi , quod habetur in can. non mediocriter. de conſecratione, diſtinctione quinta. vbi dicitur · Melior eſt quinque pſalmorum decantatio cum cordis puritate & ſpirituali hilaritate, quàm totius Pſalterij modulatio cum cordis triſtitia & anxietate. Verùm ex doctrina Diui Thomæ habetur, quod ſolum immediatus Chriſti vicarius, pontifex ſcilicet maximus, qui regimen & curam habet totius Eccleſiæ , hoc poteſt. Quia ea quæ ad Eccleſiam pertinent, eius ſubiacent diſpoſitioni. & ideo debitum Eccleſiæ poteſt commutare, imò omnino remittere : ne deterreantur peccatores omittentes: & ne deſperent. Sicut enim poteſt diſpenſare ne canonicus in duabus Eccleſiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter diſpenſatus in hymnis vel pſalmis teneatur ſup[illegible]ad[illegible]e : ita in officio per Eccleſiam ordinato Papa poteſt diſpenſare. Inferiores verò eo non poſſunt niſi ex eius commiſsione. Ideo non ſine cauſa in indulgentiis Apoſtolicis hic caſus exprimitur. Quod nõ fieret, ſi Epiſcopus vel ſimplex curatus poſſet. Quam ob rem timendum eſt negligentibus: qui ſi hic non ſatiſfecerint, vel à ſummo põtifice indulgentiam obtinuerint , redditurì ſunt vſq; ad minimum quadrantem in purgatorio rationem. Poteſtas enim curatorum & epiſcoporum limitata eſt, neq; in his quæ ad totam Eccleſiam pertinent, ſe extendit. Vnde ſi commutent vel condonent, ponunt ſalcem in meſſem alienam. Ideo commutantes peccant, & etiam abſoluentes, nõ iniungentes æquiualens.

Papa poteſt commutare & condonare officium. Quodli.2. art.13.

An & quãdo laici teneantur vocaliter orare. Matth.6. Pſal.26.

¶ Ad alias autem orationes vocales miniſtri Eccleſiæ prædicti aut alij laici vel clerici ſimplices ſub præcepto ſiue ſub pœna peccati mortalis, non tenentur, niſi ratione voti vel acceptationis in cõfeſsione, vel præcepti Eccleſiæ. Quia ſi ipſa Eccleſia vel caput eius propter aliquam cauſam rationabilem orationes vocales indiceret & præciperet, tenerentur ſubditi. Nec obſtat quod Dominus dicit: Cum oratis, dicite: Pater noſter , &c. Quia orans oratione mentali, ſufficienter dicit, iuxta illud Pſalmiſtæ, Tibi dixit cor meum. Et cùm curatus ius præcipiendi non habeat, ſed nudum ſacramentorum miniſterium, & præceptorum Epiſcopi executionem, ſi ipſe authoritate ſua (vt fieri ſolet in diebus dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet ſub eius cura degentes, bene faciant obediendo : quia tamen talis iniunctio non eſt , neq; eſſe poteſt præceptoria, ſed ſolùm exhortatoria, mittentes non peccant mortaliter.

Vocaliter orare eſt cõgruum & valde vtile. 2.2 q.83. art.12. Pſal.83.

Ad Probã.

¶ Multum tamen conueniens & congruum eſt vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad excitandam animi interiorem deuotionem : quia quandoq; mens orantis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionem animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundant in corpus: vt experimur, quãdo audimus læta gaudia paradiſi, cor dilatatur. Et cùm audimus terribilia inferni tormenta, cor reſtringitur. Vnde Pſal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & alibi : Lætatum eſt cor meũ, & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones corporis excitant animum, vt experimur in aſperſione aquæ benedictæ, genuflexione, & manuũ iunctione, ac oculorum in cælũ eleuatione. Vnde Diuus Auguſt. dicit, ꝙ verbis & aliis ſignis, ad augendum deſiderium ſanctum , nos ipſos acrius excitamus. Et de ipſo legimus, ꝙ flebat vberrimè in hymnis & canticis, ſuauè ſonãtis Eccleſiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob cauſam inuentus eſt cantus Eccleſiaſticus, & introducta ſunt organa. Quia ſecũdum diuerſas melodias ſonorum animi hominum diuerſimodè diſponuntur. Vbi vero ex voce, cãtu, vel organis, non excitatur deuotio, ſed tædium creſcit ex labore, vel ignorantia cantus , vel nimia melodia animus ad voluptates carnales trahitur : omnia huiuſmodi exteriora ſigna omittenda ſunt. Vnde D. Hieron. & habetur in ca. cantantes. nonageſima ſecunda diſtinctione , Deo nõ voce , ſed corde cantandum eſt: nec in tragœdiarum modum guttur & ſauces modulatione leniendę ſunt, vt in Eccleſia theatrales moduli audiantur & cantica: quia inſignis gaudij nõ eſt cõmunicandum cum peccatoribus. Vnde D. Grego. & habetur in ca. In ſancta, nonageſima ſecunda diſtinctione: Plerunq; fit, vt dum blanda vox quæritur, cõgrua vita negligatur: & cantor miniſter Deum moribus ſtimulat, cùm populũ vocibus delectat. Diuus etiam Aug. in lib. Cõfeſsionum dicit: Quoties me plus delectat cantus q̃ verba, fateor me peccare.

Organiſtæ & mimi aliiſque muſici pulſantes vel cantãtes in eccleſiis cãtilenas nõ excuſantur à peccato. Matth.6.

¶ Ex quo ſequitur ꝙ nõ excuſantur organiſtæ, nec mimi, aut alij muſici , qui in Eccleſiis perſonant cantilenas & ſonos ad leuitatem, tripudiationem, & diſſolutiones animos hominum inducentes. Neq; illi qui prohibere poſſunt, & permittunt. Idem dicendum de aliis ſignis exterioribus, ꝙ quando tædium generant, & deuotionem diminuunt, & attentionem impediunt , ſunt omittenda, vt genuflectio, tunſio pectoris, diſcoopertio capitis, & alia huiuſmodi. Quæ & ſi aliquando deuotionem excitant, à particularibus tamen perſonis in Eccleſia & locis cõmunibus prætermittẽda ſunt, ne ad vanam gloriam inducant, vel aliorum deuotionem impediant, vel ſuſpicionem vanæ gloriæ ingerant. Vnde Chriſtus dicebat: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuũ : & clauſo oſtio, ora patrem tuum, qui vides in abſcõdito, &c. Vbi D. Chryſoſt. dicit: Puto non ad locum referri, quod Dominus ait, ſed ad propoſitum orantis. Eo ergo propoſito vetat orare, vt à conuentu videatur. Vnde

ſubditur:

ſubditur: Vt videantur ab hominibus. Orans ergo nihil faciat, ad quod aſpiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In particulari tamen & ſecreto loco hæc ſigna & facta fieri poſſunt, inquantum orantis deuotionem excitant. Si verò mens per hæc diſtrahitur, vel qualitercunq; impeditur (quod ſæpe contingit in his, quorum mens abſq; huiuſmodi ſignis eſt ſufficienter parata) ceſſandum eſt. Vnde Pſal. Tibi dixit cor meum, exquiſiuit te facies mea. & 1. Reg. 1. de Psal.26.
Anna legitur, ꝙ loquebatur in corde ſuo. ¶ Secundò, congruum eſt vocaliter orare, ad exhibendum Deo maiorem reuerentiam: vt ſcilicet homo ſe ſubiiciat Deo totum, ſecundum illud quod habet ab eo: ſed non ſolùm habet animam à Deo, ſed etiam corpus: igitur ſe debet illi ſubiicere ſecundum corpus. quod fit orando vocaliter. quod præcipuè competit orationi, ſecundum ꝙ eſt ſatisfactoria. Vnde Oſeas dicit: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Osea vlt.
Tertiò congruum eſt vocaliter orare, ratione affectus explicandi. Sunt enim nonnulli, qui niſi exterius loquantur, neſcirent conceptus ſuos interiores ordinare, ſubitóque diſtraherentur. ¶ Mentaliter Oratio mentalis quando est sub
vero orare eſt præceptum iuris naturæ & diuini, obligans omnes: ſicut ſe ſubiicere Deo, & petere ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Quæ omnino noſtram excedunt capacitatem. Vnde Apoſtolus: Non præcepto.
quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobis ipſis: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Maximè autem orare & petere tenemur, quotieſcunq; cōtingit articulus neceſſitatis corporalis vel ſpiritualis, vel ſumptionis ſacramenti, aut aliquid huiuſmodi. Si extremè inops nollet pe- 2.Cor.3.
tere eleemoſynam, & ideo moreretur fame, eſſet homicida ſuiipſius, & peccaret mortaliter, cùm petendo poſſet euitare. Similiter ſi à latronibus circundatus, clamando & petendo auxilium, poſſet liberari, & clamare non curaret, exponeret ſe periculo mortis, & eſſet homicida ſuiipſius. Sic cùm ali- 1 Petri 5.
quis eſt in articulo mortis vel vehementis tentationis conſtitutus, quando inſtans aduerſarius noſter Ephes 6.
diabolus circuit, quærens quem deuoret: & ingruit colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, vel Iob.41.
aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum, quibus nulla poteſtas in terra comparari poteſt: ſi nō clamat ad eum qui poteſt & vult exaudire, ſaltem quo ad animam, & meliora quo ad corpus dare: (ſi quæ petit expedientia non ſunt, iuxta illud Pſal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cū ipſo Psal.90.
ſum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.) exponit ſe periculo mortis æternæ. Et ideo omittendo peccat mortaliter. Occurrente autem periculo dicendum eſt cum Ezechia: Domine vim Esa 38.
patior, reſponde pro me: quid dicam, aut quid reſpondebo, cum ipſe fecerim? Et cum Ioſaphat: Cùm ignoremus quid agere debeamus: hoc ſolùm nobis eſt reſiduū, vt oculos dirigamus ad te. (ſicuti habetur 2. Paralipo. 20. ca.) Tunc fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed fa- 2.Para.20.
ciet cum tentatione prouentum, vt poſsitis ſuſtinere. Et non ſolùm tenemur orare pro nobis ipſis, cùm ſumus in tali periculo, ſed etiam pro proximis, quando eos in ſimili periculo videmus. Sicut enim te- 1.Cor.10.
nemur ex præcepto iuuare extremè indigentem corporaliter, & illi eleemoſynam corporalem dare: ſic extremè indigenti ſpiritualiter dare eleemoſynam ſpiritualem, quæ eſt oratio, & medium ad hoc directè ordinatū: cùm anima ſit plus ꝙ̃ eſca, Matth. 6. Vnde Iacob. 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini. Matth.6. Iac.5.
Tenentur prætereà omnes Chriſtiani diebus dominicis orare, cùm teneantur diem dominicum & animā ſuam ſanctificare, ac de beneficiis gratias agere, quæ abſq; oratione fieri nō poſſunt: vnde ad inducendum populum ad huiuſmodi præcepti diuini obſeruantiā, Eccleſia præcepit omnibus audire miſſam diebus dominicis, vt in ca. Miſſas, de cōſecratione, diſtinct. 2. Aliqui voluerunt dicere ꝙ tenemur ſub pœna peccati mortalis, ſingulis diebus orare: quia ſingulis diebus egemus diuina miſericordia, & pane quotidiano, de quo in oratione Dominicali. Verùm quia huius obligationis extra caſum neceſsitatis nō inuenio fundamentum, neq; doctorem autenticum: ideo nō audeo affirmare de mortali. vix tamen poteſt quis (ſi prætermittat) excuſari à veniali. Auiculæ enim quotidie cùm egent cibis, apperiunt os, & clamant ad parentes: quanto magis homo, cùm quotidie egeat? Ideo Chriſtus in oratione quam docuit, inſeruit: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Ideo Pſal. ait: Oculi Matt.6.
omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. Psal. 144.

Ver. 5. DE ORATIONSS DVRATIONE.

A Cvm deſiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis eſſe cōtinuum, vt actu vel virtute ſiue habitu maneat in nobis, eò ꝙ omnia quæ facimus ex virtute deſiderij faciamus: ſecun- 2.2.q.83. art.14.
dum hoc oratio debet eſſe in nobis cōtinua. Vnde D. Auguſt. dicit: In ipſa fide & charitate cōtinuato deſiderio ſemper oramus. Et ſic intelligitur illud Lucæ octauo: Oportet ſemper orare, & nō deficere. Et illud 1. Theſſal. 5. Sine intermiſsione orate. Verùm quia ſicut idem ibi dicit Auguſt. quia o- Ad probā. Aur.8.
portet in aliis operibus occupari: ideo per certa interualla horarum & temporū etiam verbis rogamus Deum, vt nos ipſos admoneamus, quantum in hoc deſiderio ꝓfecerimus, nobis ipſis innoteſcamus: & ad hoc accendendum nos ipſos acrius excitemus. Vnuſcuiuſque autem rei quantitas debet eſſe proportionata fini, ſicut quantitas potionis medicinæ ipſi ſanitati. Et ideo cōueniens eſt vt ipſa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile eſt, ad excitandum interioris deſiderij feruorem. & quando hanc menſuram excedit, ita quòd vix ſine tædio durare non poteſt, eſt prætermittenda. Vnde D. Auguſtinus ad Probam ſcribens ait: Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, eas tamen breuiſsimas, & raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum neceſſaria eſt intentio, per productiores moras euaneſcat: ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt hanc intentionem, ſicut nō eſſe obruendam ſi perdurare poteſt: ita ſi perdurauerit, nō citò eſſe rumpendam. Et ſicut hoc eſt attendendum in oratione particulari per cōparationem ad intent[illegible]m orātis: ita etiam in oratione communi pro populo, ad eiuſdem populi deuotionem. Nec obſt[illegible] quod dominus ait: Orantes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt. Putant enim quòd in multilo- Matth.5.

quo suo exaudiantur. Nolite assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum. Quia vt idem Augustinus ibi dicit, Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quod pernoctauerit in orando: & quòd prolixius aliquando orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et posteà subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multum in orando loqui est rem necessariam superfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur. *Luce.22.* Nec Christus instituit orationem Dominicam, vt his solis verbis vti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continuè orat per continuitatem desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel vt sit distributio accommoda, vel quia non intermittitur statutis temporibus orare.

Ver. 6. DE LOCO ORATIONIS.

Psal.67. ORationes communes & publicæ, cùm fiant pro populo, debent fieri in determinato loco, vt possint innotescere. Vnde Psal. In Ecclesiis benedicite dominum. Quo ad priuatas vero non est locus determinatus ex necessitate præcepti vel efficaciæ: quia potest quilibet vbilibet orare, sicut de adoratione inferius dicetur. *Psal.138.* Quia Deus vbiq; audit, vbiq; videt. est enim vbiq; per essentiam, præsentiam, & potentiam, iuxta illud Psal. Si ascendero in cælum, tu illic es. si descendero ad infernum, ades. *In Ecclesia conuenientius oratur.* ¶ Congruentius tamen in Ecclesia oratur quadruplici ratione. Prima dicitur institutionis. Vnde D. Aug. in Regula, & habetur in c. in oratorio. 42. dist. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factu est. vnde & nomen accepit. *Matth. 21.* & Christus: Domus mea, domus orationis vocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia videndo alios orantes, & laudes diuinas cantantes, incitamur ad idem faciendu. *Psal.67.* Tertia ratio est contentorum in Ecclesia, in qua est sacramentum altaris, & vasa sacramentorum, imagines, & angeli qui circunstant. Vnde Psal. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. *Psal.103.* Sicut enim cùm titiones sunt vniti, facilius accenduntur: sic nos quando iungimur aliis in charitate existentibus, & præcipue angelis, qui sunt velut carbones igniti, secundum illud Psalm. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Quarta ratio dicitur consecrationis, vide orationem Salomonis *3.Reg.8.* in consecratione templi, quæ habetur 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia concessit Deus templo Hierusalem, quanto magis ad preces Ecclesiæ per Episcopum factæ, basilicis consecratis, in quibus sunt non archa & alia figuralia quæ erãt in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus, & verus homo? Si obiiciatur de cubiculo, in quod Christus nos debere intrare, & ostio clauso orare consuluit: ad hoc dictum est versu præcedenti. Potest etiam dici quòd illud non est ex necessitate, sed congruitate, præcipue infirmis. B

Ver. 7. DE PETENDIS IN ORATIONE.

2.2.q.83. art.9 DIuus Aug. ad Probam dicit, ꝙ si rectè & congruenter oramus, nil aliud dicere aut petere possumus, quàm quod in oratione Dominica continetur. Cum enim oratio sit desiderij nostri interpres, illa solũ rectè petimus, quæ desiderare possumus. *Oratio Dominica continet petenda & ordinem petendorum.* Sed illa quæ desiderare possumus, continentur, in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica non solum continet quæ desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideo non solum instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia hæc oratio est perfectissima: ideo ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquã à diuina sapientia ordinata & composita. Vnde D. Cyprianus: Amica & familiaris est ista oratio, dominum de suo orare. Et D. Chrysost. super Matth. O quam fidelis & beata hæc oratio, cuius ordinem nobis doctor vitæ & magister cælestis instituit, vt in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Augu. ait: Pater maximè diligit orationem, quam filius miro artificio dictauit. Primò enim tanquam summus orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudãdo, & virtutes, dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoscendo, & recitando. hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cùm oratis, dicite: Pater noster qui es in cælis. D. Chryso. dicit: Vide qualiter suscitauit auditorem, vt omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrem dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem, peccatorum remissorem, & glorificatorem dicit. Cum autem addit (noster) fraternitatem, quæ est per vnigenitum & Spiritus sancti largitionem & hæreditatem, per hanc vnam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quando precaris, Pater noster, &c. Nõ dicit, Domine, quia dominus est nomen timoris: sed, Pater, quod secundum Hiero. est nomen amoris, & officiorũ atq; pietatis. Nec dicit, Pater mi, vt D. Cyprianus ait, vt induceret nos ad amorem & pacẽ fraternalem. Publica enim & communis est hæc oratio, in qua non solum tuum, sed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando possumus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodum & ipse fecit Ioan. 17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Cùm autem dicis (in cælis) cõfiteris potentiam, quæ non solum ad terram, sed etiam ad omnes & vltra omnes cælos se extẽdit: & quòd habet sedẽ in cælis: hoc est in ipsum. Ibi clarè manifestat bonis quibus cælorũ sedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde septẽ quæ sola desiderare debemus, ordinatissimè insinuat. manifestũ est enim ꝙ primũ cadens in desideriũ hominis, est finis eius. Finis autẽ noster est Deus, in quẽ affectus & desiderium nostrum tedit vno modo, prout volumus gloriã Dei: quod pertinet ad dilectionẽ, qua Deũ diligimus in seipso. ideo primò ponitur prima petitio, per quam petimus gloriã Dei, dicendo: ¶ Sanctificetur nomen tuum. Per hoc (vt dicit D. Aug. ad Probã) actu admonemur, vt nomen eius, quod in se sanctũ est, apud homines semper sanctũ sit: & nota sit eius sanctitas mũdo. Secundũ Glo. & secundũ D. Chryso. Per vitã nostrã san- C

ctitas tua

ctitas tua manifeſtetur & glorificetur:hoc eſt,da & fac nos ita viuere , vt nos ipſi ſemper te glorifice-
mus,& per nos vniuerſa te glorificẽt. Alio modo deſideriũ noſtrũ tendit in Deum,ſecundũ quod vo-
lumus frui gloria eius.& ſecundum hoc ponitur ſecunda petitio:¶ Adueniat regnũ tuum.Hęc dicen-
do tria petimus.Primò gratiam Dei,quæ dicitur regnum eius. Vnde Luc.17.Regnũ Dei intra vos eſt. *Luc.17.*
Gratia dicitur regnum : quia per illam ius habemus ad regnum. Secundò per regnum Dei intelligitur *Regnũ Dei triplex.*
Chriſtus,de quo Luc.11.Porrò ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit ad vos regnũ Dei, *Luc.11.*
hoc eſt Chriſtus & Meſsias in lege promiſſus:qui rectè regnũ dicitur, quia eius merito introducimur
in regnũ Dei.Et ſic petimus Chriſtum & meritum eius. Tertiò petimus gloriam Dei & vitam æter-
nam,quæ conſiſtit in clara viſione Dei,vt habetur Ioan.17.Hæc eſt vita æterna,vt cognoſcant te Deũ *Ioan.17.*
verum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Vnde Matt.25. Venite benedicti patris mei , poſsidete para- *Matth. 25.*
tum vobis regnũ à cõſtitutione mundi. Secundò cadunt in deſiderium hominis media , & ea quæ or-
dinant nos in finem. Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per ſe: alio modo per
accidens.Per ſe quidem,bonũ quod eſt vtile in finem. Ad finẽ verò beatitudinis aliquid eſt vtile du-
pliciter,vno modo directè & principaliter,ſecundum meritum quo beatitudinem meremur, obediẽ-
do Deo.& ſecundũ hoc ponitur tertia petitio.¶ Fiat voluntas tua,ſicut in cælo & in terra. Hoc eſt,da
nobis gratiã implendi omnia præcepta & mãdata tua , & tuæ voluntati nos in omnibus & ſuper om-
nia ſemper conformare,& in nullo ei diſplicere, ſicut & angeli boni , & alij beati in cælo in omnibus
ſe cõformant voluntati tuæ,& in nullo tibi diſplicent.Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid
eſt vtile ad finẽ beatitudinis iuſtitiæ mentaliter,& quaſi coadiuuans nos ad merendum.& quantum ad
hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia cõducentia & expedientia ad merendum , ſiue
ſint ſpiritualia,ſiue temporalia,dicendo : ¶ Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Panis no- *Panis nomi-*
mine(ſecundum D.Aug.ad Probam)omnis ſufficientia victus intelligitur. Et ſic quo ad victum ſpiri- *ne omnis*
talem panis eſt ſacramentum Euchariſtiæ, cuius quotidianus vſus proficit homini ad vitæ ſpiritualis *ſufficientia*
cõſeruationem,augmentum,& cõfortationem.& expreſsè hunc panem declarat Chriſtus apud Mar- *intelligitur.*
cum,cum ait : Panẽ noſtrum quotidianũ ſuperſubſtantialem,hoc eſt præcipuum, ſcilicet Euchariſtiæ
ſacramẽtum,& Dei verbum(vt D.Hierony.exponit.)Quo ad vitam verò corporalem requiritur nõ
ſolùm cibus aut potus,ſed & veſtes,& alia neceſſaria. Vnde Apoſtolus 1. Timoth.6.Habentes alimen-
ta & quibus tegamur,&c.Et Eccle. 29. Initium vitæ hominis, panis, & aqua, & veſtimentum,& do-
mus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena,ſed noſtra : hoc eſt, debemus pete-
re,vt det nobis gratiam iuſtè acquirendi temporalia,vt vitam ad eius obſequium,laudem,honorem,&
reuerentiam,ſuſtinere poſsimus corporalem. Nõ docet pariter petere ſuperflua,neq; ad longum tem-
pus ſolicitos eſſe:ſed neceſſaria & quotidiana. vnde quo ad primum inſpirauerat Salomonem dicere,
Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi,tribue tantum victui meo neceſſaria. Ne forte ſatiatus illi- *Prouer. 30.*
ciar ad negandum,& dicam:Quis eſt Dominus?aut egeſtate cõpulſus, periurẽ nomen Dei mei. Qua- *2.2.q.83.*
re dicunt doctores,ꝙ nõ debemus hæc temporalia nec ea quæ poſſunt malum euentum habere,abſo- *art.5.*
lutè petere:ſed ſub cõditione,inquantũ.ſ.ſubſeruiunt ad vitam æternam: & non aliter. Quia (vt vale- *Quæ non*
rius Maximus refert Socratem dixiſſe)Nos plerunq; id votis expetimus, quod non impetraſſe melius *ſunt abſolu-*
foret.Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam quam plures peſſundarunt. & regna,quorum *tè in oratio-*
exitus ſæpe miſerabiles cernuntur. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè vti nõ poteſt , quæ *ne petenda.*
ſcilicet malum euẽtum habere nõ poſſunt. Hæc autem ſunt,quibus beatitudinem meremur,quæ qui- *Quæ poſsũt*
dem ſancti orando abſolutè petunt,ſecundum illud Pſal. Oſtende faciem tuã, & ſalui erimus. & alibi: *abſolutè pe-*
Deduc me domine in ſemita mandatorũ tuorum. Quo ad ſecũdum de ſolicitudine dicitur Matth. 6. *ti.*
Quid ſoliciti eſtis,&c.ſufficit enim diei malitia : ideo in hac oratione panẽ quotidianũ docet petere, *Pſal.84.*
nõ decem annorum:Non vt prouidentiam de futuris,ſed ſolicitudinẽ & diffidentiam interdicat. Vn- *Matth.6.*
de D.Hierony.Labor quidem exercendus eſt,ſolicitudo tollenda. Qui enim dat in præſenti,dabit e-
tiam in futuro,modò primũ quæramus regnum Dei,& iuſtitiam eius. Hæc omnia,inquantũ expediẽs
fuerit,adiicientur nobis. Quod autẽ dicitur.¶ Da nobis hodie,exponitur,hoc eſt ꝓ vita præſenti,quæ
parum durat,& vix cõparatur vni diei. Vnde Pſal. Mille anni,tãquam dies heſterna quæ præterijt. Per *Pſal.89.*
accidens autem ordinantur aliqua ad beatitudinẽ,tanquam remouentia ꝓhibens, ne ad beatitudinem
perueniamus,quæ ſunt tria:Primum quidem peccatum, quod directè excludit à regno, ſecundũ illud *Tria impe-*
Apoſtoli,Neq; fornicarij,neq; idolis ſeruientes, regnum Dei poſsidebunt. & quantum ad hoc poni- *dimẽta bea-*
tur quinta petitio,per quam petimus peccatorũ remiſsionem,dicentes:¶ Et dimitte nobis debita no- *titudinis.* *1.Cor 6.*
ſtra,ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quia(vt D.Iacobus ait) In multis offendimus omnes. *Iaco.3.*
& 1.Ioan.1. Si dixerimus quòd peccatum nõ habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. *1.Ioan.1.*
Ideo quilibet habet occaſionem dicendi pro ſe,vt dimittantur peccata,quo ad culpam & reatum pec-
catorũ. Et ſi quiſpiam ſit qui pro aliquo tempore abſque peccato exiſtat,nihilominus verificatur pro
aliis,qui ſunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem,quo ad hanc petitionem, nõ dicebat pro ſe,
ſed pro aliis qui erant in via peccatores. Et vt amplius inclinemus Deum ad miſericordiam,nos etiam
debemus ſecũdum ordinationẽ eius facere miſericordiam,& dimittere debita,hoc eſt offenſas eis qui
offenderunt nos. Sic enim ipſe ordinauit:Cùm ſtatis ad orandũ,dimittite ſi quid habetis aduerſus ali-
quem:vt pater veſter qui in cælis eſt,dimittat vobis peccata veſtra. Quòd ſi nõ dimiſeritis, neque pa- *Marc.11.*
ter veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra:ſed dicet,Serue nequã, omne debitũ dimiſi tibi, quo-
niam rogaſti me:nónne ergo & te oportuit miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Ideo *Matth. 18.*
tradet te tortoribus(hoc eſt dæmonibus)donec reddas vniuerſum debitũ. ſubiunxit enim:Sic & pater
meus cæleſtis faciet vobis,ſi non remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo de cordibus veſtris. Secundũ quod

impedit nos peruenire ad beatitudinem, est tentatio, quæ nos impedit ab obseruantia diuinæ voluntatis.& quantum ad hoc ponitur sexta petitio: ¶Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non petimus, vt non tentemur: quia(vt dicitur Ecclesiastici 34.) Qui non est tentatus, quid scit? Non cognoscitur corda balistæ, nisi sit tentata. Vnde Psalmista dicebat: Proba me domine, & tēta me. Et vix possibile est quin tentemur à carne & à diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc permittit ad humiliandum nos, vt de Apostolo legimus, & hoc ad profectum & meritum nostrum. Vnde Iacob. 1. dicitur: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus vt à tentatione nō vincamur, siue ne tentationi succumbamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinē, est pœnalitas, quæ impedit sufficientiam vitæ. & quantū ad hoc ponitur septima petitio, qua dicimus: ¶Sed libera nos à malo. Et cùm dictio (malo) distribuatur secundum dialecticos, intelligitur ab omni malo. & sic non solùm petimus liberationem à malo pœnæ siue corporali, sed à malo spirituali: videlicet à tentatione & diabolo. vnde D. Augustinus exponit, à diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Eccle.14. Psal.25. 2.Cor.12. Iacob.1.

Ver. 8. DE ORATIONIS DIRECTIONE.

2.2.q.83. art.4. Psal.83.

ORatio dirigi potest ad aliquem dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implenda. & hoc modo soli Deo orationem porrigimus. quia omnes orationes nostræ dirigi debent ad gratiam vel gloriam consequendam: quam solus Deus dare potest, secundum illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundò modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum impetranda. Et hoc modo porrigimus sanctis angelis & hominibus, non vt per eos Deus(qui omnia nouit antequàm fiant) nostras petitiones cognoscat: sed vt eorum meritis & precibus orationes nostræ sortiantur effectum. Et ideo Apoc.8. dicitur, quòd ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum, & de manu Angeli corā Deo. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vtitur in orando. Nam à sancta Trinitate petimus, vt nostri misereatur: ab aliis sanctis angelis & animabus petimus vt orent pro nobis. Nec proptes hoc aliis quàm Deo religionis cultum exhibemus: quia non petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque protestamur ipsos esse bonorum nostrorum authores seu largitores: sed duntaxat vt intercessores. Exemplum datur de illo qui vult officium à rege: petit & solicitat amicos regis, non vt dent, sed vt sint intercessores. Neque petimus vt diuinam prouidentiam siue dispositionem immutemus: sed vt impetremus quod Deus disposuit se daturum nobis per Sanctorum orationes. Vnde D. Gregorius ait: Obtineri nequaquam possunt, quæ prædestinata non sunt. Quæ autem Sanctorum precibus impetrantur, sic prædestinata sunt, vt eorum orationibus obtineantur. Et si dicatur quòd nō sunt porrigendæ, nisi his qui eas cognoscunt: sed Sancti nō cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quòd nobis in hoc mundo cōceptus interiores aliorum duplici clauduntur obstaculo. Primò voluntate, quæ cōceptum mentis potest retinere interius, vel exterius ordinare. & quātum ad hoc mentem vnius vel alterius nullus alius potest videre, nisi Deus: quia quæ sunt hominis (scilicet interiora) nemo nouit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Secundò clauditur mens hominis ab alio homine, propter grossiciem. Vnde cùm voluntas ordinat cōceptum mētis ad manifestandum alteri, nō statim cognoscitur ab alio homine: sed oportet aliquod sensibile exhibere, vt vocem, vel scripturam, vel aliquem nutum, vt patet in mutis. Secundum obstaculum non impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruuntur verbo. & primum obstaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipsi vident & cognoscunt. Et secundum D. Gregorium manifestatur eis in verbo omne quod decet eos cognoscere de his quæ circa eos agūtur. Maximè autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoscant petitiones ad eos factas voce vel corde, aliàs nō essent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante, cognoscunt. Ideo orant dupliciter. Primò oratione expressiua, dum votis suis aures diuinæ clementiæ pulsant. Secundò oratione interpretatiua: quia eorum merita quæ sunt in cōspectu Dei, nō solùm cedūt illis in gloriam, sed sunt nobis suffragia & orationes quædam. sicut sanguis Christi dicitur veniam petere pro nobis. Et licet nō sint in statu merendi aut satisfaciendi, sunt tamen in statu impetrandi. sicut milites bellando merentur, vt post triumphum exaudiantur, quando petunt: quia nō semper petunt, sed secundum ordinē diuinæ iustitiæ: ideo semper exaudiuntur. ¶Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles molestant: ideo videndum est quid ex sacris literis & Ecclesiæ determinatione tenendum sit. In primis certum est & adeò manifestum, vt nulla tergiuersatione celari possit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes aliis posse suffragari, & ad eos posse recurri. Habetur enim Gene. 20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te, quia propheta est: & viues. sequitur: Orante autem Abraham, sanauit Dominus Abimelec. & orante Moyse cessabāt plagæ Ægypti; & propter orationes Moysi sæpe pepercit Dominus populo Israël. Et filij Israël venerunt ad Moysem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis serpentes. & Iob 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ite ad seruum meum Iob, & offerte holocaustum. Iob autem seruus meus orabit pro vobis: faciem eius suscipiam, vt nō vobis imputetur stultitia. Orationes etiam Ecclesiæ, D. Petrum eripuerunt de carcere. Et Apostolus fatetur se sine intermissione pro Romanis orasse: & eorū orationes expostulauit. Et 1. Tim. 2. obsecrationes fieri. Et Heb. 5. ait: Omnis pōtifex ab hominibus assumptus, pro hominibus cōstituitur in his quæ sunt ad Deū, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed ad quid ista, nisi prodessent & suffragarentur? Certum est etiam quòd Sancti post hanc vitam suis orationibus nobis opitulari possunt. Geñ. enim quadragesimo nono dicitur: Iacob etiā benedicens filiis dicebat. Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres nostri, Abraham, & Isaac: Deus, qui pascis me ab adolescentia mea vsque in præsentē diem: Angelus, qui eripuit me de cunctis malis: benedicat pueris istis;

Apoc.8. 1.Cor.2. 12.Moral. Oratio duplex scilicet expressiua & interpretatiua. orationes sanctorū in vita aliis possunt suffragari. Gen.20. Exod.8. & 9. Exod.32. Num.21. Iob.42. Actu.12. Rom.1. Rom.15. 1.Timo.2. Heb.5. Gen.48.

ris iſtis:& inuocetur nomen meum ſuper eos. Nomina quoq; patrum meorum Abraham, & Iſaac. Ia-
cob petebat benedictionem angeli,quæ non poterat eſſe uili per orationem.Petebat etiam vt inuoca-
retur nomen ſuum poſt mortem ſuam:& ipſe viuens inuocauit nomina patrum ſuorum, Abraham, &
Iſaac,qui mortui erant. Et Moyſes dicebat: Recordare Abraham, Iſaac, & Iacob. Sed ad quid, niſi vt *Exod.32.*
Deus per orationes & merita ipſorum benediceret eis: eóſq; creſcere faceret, & peccata indulgeret?
Si ergo licitum erat Moyſi recurrere ad Abraham, Iſaac,& Iacob,& nomina eorum inuocare, dicens:
Recordare,&c. Quare non licebit nobis inuocare nomen diuæ Virginis,& Apoſtolorum,ac aliorum
Sanctorum,& dicere,Recordare?&c.cùm ſint Deo chariores & familiores? Vlterius Iudæ Maccha- *1. Macc.15.*
bæo apparuerunt Onias & alius vir,gloria & ætate mirabilis:& Iudæ petenti, quis eſſet ille alius: reſ-
pondit Onias: Hic eſt fratrum amator,& populi Iſraël. Hic eſt qui multum orat pro populo Iſraël, &
vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extẽdit Hieremias
dexteram,& dedit Iudæ gladium,dicens: Accipe gladium,ſanctum munus à Deo, in quo deiicies ad-
uerſarios populi mei. Si in lymbo exiſtentes orabant:& orationes illorum vtiles erant: à fortiori San-
cti in patria. ¶ Si dicatur quòd Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei
& hominum, Chriſtus Ieſus:& cùm adhuc non fuiſſet conſtitutus aduocatus ille, de quo D. Ioannes *1.Tim 2.*
Si peccauerit quis,aduocatum habemus Ieſum Chriſtum iuſtum. & ipſe eſt propiciatio pro peccatis *1.Ioan.2.*
noſtris. Hæc euaſio non elidit præcedentia, maximè cùm tempore quo diuus Paulus poſtulabat ora-
tiones aliorum,Chriſtus eſſet iam cõſtitutus aduocatus & mediator. Cur ergo diuus Paulus alios quę-
ſiuit mediatores & aduocatos? Et cur ſe fecit mediatorem? Præterea diuus Petrus dicebat: Certus *2.Pet.1.*
ſum quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecundum quòd Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſigni
ficauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos poſt obitum meum, vt horum memo-
riam faciatis: hoc eſt exequamini monita mea. Diuus Petrus conſtituto aduocato & mediatore Chri-
ſto,pollicitus eſt ſe daturum operam poſt obitum,& non poterat niſi per orationem & interceſsionẽ:
ergo ſciebat ſe poſt obitum ſuum oraturum & interceſſurum. Chriſtus etiam dicebat: Venit hora cum *Ioan.16.*
non in prouerbiis loquar vobis:ſed palàm de patre meo annuntiabo vobis. In illa die in nomine meo
petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Ieſu petunt electi, dum pro noſtra fragilitate intercedunt,
quatenus ad ſaluationis ſortem pertingamus. ¶ Et quamuis ſit vnus mediator & aduocatus principa-
lis,non tamen oramus eum,vt ipſe oret pro nobis. Nec dicimus, Ieſu Chriſte ora pro nobis. neque, A- *Non precamur Christum vt intercedat pro nobis, sed vt misereatur.*
gnus Dei qui tollis peccata mundi,ora pro nobis: ſed, miſerere nobis: Quia cùm oratio ſit actus qui-
dam, & actus,ſint ſuppoſitorum:ſi dictas orationes diceremus abſque alio addito, viderentur ad per-
ſonam Chriſti referri. Et ita videretur approbari error Neſtorij,qui diſtinxit in Chriſto perſonam fi-
lij hominis à perſona filij Dei:vel error Arrij,qui poſuit perſonam filij minorem patre. Ideo Eccleſia
ad euitandos huiuſmodi errores nõ dicit, Ieſu Chriſte ora pro nobis:ſed, Chriſte audi nos:vel,miſere
re nobis. Præterea licet Chriſtus ſit aduocatus principalis,ſecundum diuum Ioannem: non tamen ne-
gat nos poſſe habere plures aduocatos ſecundarios &(vt ita dicam) interceſſores minus principales,ſi-
ue ſolicitatores,tam Sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt,quàm eos qui ſunt in patria. Vnde
diuus Hieronymus in epiſtola contra vigilantium ait: Si Apoſtoli & Martyres adhuc in corpore con-
ſtituti,poterant orare,imò orabant pro cæteris, quando adhuc pro ſe debebant eſſe ſoliciti: quanto
magis poſt coronas, victorias,& triumphos? Si Apoſtoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere,& mor-
bos ac languores curare,dum adhuc in corpore mortali viuerent,quinimò & peccarent: quare nunc
per confirmatam gratiam nobis auxiliari nõ poſſunt? Quid commiſerunt obſecro? Quid perdide-
runt,poſteaquàm iam effecti ſunt ciues Sanctorum, & domeſtici Dei omnipotentis, Angelorumque
conſortes: vt ea facultas ſit adempta,quam omnis fides & ratio ſuadet non eſſe ademptam, ſed adau-
ctam? Nec obſtat quòd obiiciunt,ſanctos eſſe extra viam merendi & impetrandi: quia verum eſt pro
ſe,aliis autem & ſi mereri non poſsint: pro aliis tamen impetrare valent. Meruerunt enim, dum hic
viuerent,vt poſt mortem aliis ſuffragari poſſent: vt dictum eſt de militibus. Aliud enim eſt mereri, a-
liud per orationes & preces alteri ſuffragari. Quia meritum iuſtitiam reſpicit, oratio autem & im-
petratio amici innititur liberalitati,idcirco alicui conuenire poteſt opitulatio, cui non cõuenit meri-
tum. Cùm igitur Chriſtus in hac vita amicus eſſet ſanctis Apoſtolis, & per conſequens aliis,prout ip- *Ioan.15.*
ſe teſtatur,dicens: Iam nõ dicam vos ſeruos, ſed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus ſit,
quanto magis in patria vbi amiciſsimus. ¶ Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriã à Deo,
ſed illi gloriam damus. Quia nos humiliantes honoramus eos,quos & ipſe honorat, & eos à nobis iu-
bet honorari. Dicitur enim Ioannis duodecimo: Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater *Ioan 12.*
meus,&c. Et Pſalmiſta: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et ſi diuus Paulus Rom. duodecimo docet *Pſal.148.*
mortales ſe inuicẽ honore præuenire,quanto magis Diuos? Præterea cùm nos Sanctos ad interceden-
dum pro nobis deſtinamus:nos & ipſos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde cõſtat gloriam Dei nõ au-
ferri aut minui:ſed potius augeri. ¶ Et quãuis Deus Sanctis ſuis ſit liberalior & familiarior, nóſq; ma-
gis quàm Sancti diligat: attamẽ humilitatẽ hanc,cùm nos indignos arbitramur ipſi nos præſentare, cũ
ad illos quos ſcimus illi amiciſsimos,recurrimus,adeò diligit,vt Centurionis humilitatẽ, qua Centu- *Matth.7.*
rio ſeniorem pręmiſit,& fidem laudauerit,& eum cæteris filiis Iſraël prætulerit ¶ Si adducatur hiſto- *Marc.8.*
ria filij Prodigi,quoniã ad patrem non ad amicos primò venit,vbi & aliqui ſancti doctores dicũt: Vide *Lucæ.15.*
quomodo ad patrem,& non ad Sanctos acceſsit: Dicendum in primis,quòd ad oſtendendũ Dei fami-
liaritatem hoc dicunt,vt non terreamur ad Deum primò accedere: & vt non arbitremur neceſſarium
eſſe interceſſores deſtinare. Poſſumus enim primò ad illum accedere. Præterea reſpõderi poteſt quod
argumẽtum quo arguitur ab authoritate negatiuè (quo maximè vtuntur hæretici) purũ ſophiſma eſt.

Quanuis etiam dici posit, quòd recurrendo ad Sanctos, licet posterius tẽpore, tamen primò & prin-
cipaliter ad Deum recurrimus. Primò quidem, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo pro-
pter peccata nostra arbitrantes. Principaliter vero, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiam & dona expe-
timus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re diuus Seruatius Christo sanguine iun-
ctus, ab Episcopis Galliæ ad sepulchrum diui Petri & Pauli Apostolorum eos interpellaturus, in pri-
mordiis Ecclesiæ Christianæ, legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus gene-
ralibus conciliis, præcipuè Gangrensi, huic controuersiæ finem imposuit: & Sanctos (vt præmisimus)
orandos determinauit, & lætanias instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, &
Spiritus sanctus. Deinde ad patrocinium itur Sanctorum. Demum iterato fit ad Deum precatio. Hoc
4 sen. dist. 45.q.3. art. 2.ad.2. etiam intuemur in Ecclesiæ Collectis, & vnam gratia exempli afferemus: Concede misericors Deus
fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis eius
No solù superiores, sed etiam inferiores sanctos orare debemus. auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christum Dominum nostrum. ¶ Nec tamen sequi-
tur quòd solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cum eorum orationes sint magis acceptæ,
eò quòd superiores Sancti sunt Deo acceptiores, quàm inferiores. Vtile tamen est minores San-
ctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque ha-
bet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pen-
det orationis effectus. Secundò, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnius rei fastidium
In Add. 3. p.q.72.art. 2.ad.2. parit. Per hoc autem quòd diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excita-
tur. Tertiò, quia aliquibus Sanctis datum est in aliquibus causis præcipuè patrocinari: vt beato An-
tonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quartò, vt omnibus debitus honor exhibeatur
à nobis. Quintò, quia plurium orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione non
1.Reg.4. impetraretur. figura de Ionatha 1. Regum decimo quarto: cui Saul sua obsecratione indulgere no-
lebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt
multiplicatis intercessoribus largiaris.

Ver. 9. DE ANIMABVS IN PVRGATORIO EXISTENTIBVS, ORANDIS, VEL NON ORANDIS.

2.2.q.83. ar.4.ad.2, CVm frustrà porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in pur- A
gatorio, non fruantur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel di-
cimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim
(secundum diuum Augustinum) ea quæ circa nos aguntur: licet per subleuationem pœnarum sen-
tiant pro eis suffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si
dicatur quòd diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo a fortiori in purgatorio: Dicen-
dum quòd illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne pœna eius augeretur, si illi venirent in
locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædi-
cta autem oratio procedebat ex synderesi & verme conscientiæ, ipsum de scandalis & occasione pec-
candi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum: & cùm ha-
bent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cùm ergo sciant pericu-
la, saltem communia, in quibus amici & benefactores, aliique viatores sint constituti, ex charitate o-
2. Macc.15. rant pro ipsis. Allegant historiam quæ habetur secundi Macchabeorum decimoquinto, vbi dici-
tur de Hieremia: Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, &
vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum
Exod.32. qui erant in lymbo, Exod. trigesimosecundo: Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen nõ erant in
patria, sed adhuc in pœna, per lõgum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animæ
quæ sunt in purgatorio, cum sint in gratia, licet sint in pœna ad tempus, à qua sperant liberari per sa-
tisfactionem vel suffragia Ecclesiæ, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in cõ-
muni: & eorum orationes sunt gratæ, cùm sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quanuis nõ orent
pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro aliis, saltem in commu-
ni: cùm eis nõ sit interdictum. Vnde diuus Gregorius in quarto Dialogorum refert, quòd multi ad
eas affecti, & pro eis orantes, illasque inuocantes, adiuti sunt. Hanc quæstionem exercitii gratia re-
linquo problematicam.

Ver. 10. DE DIGNITATE ET EFFICACIA ORATIONIS.

OFficium orandi est valde honorabile, & à sanctis viris, imò & à Christo frequentatum. Est pari- B
ter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet. Primò ad
sanandas infirmitates nõ solùm illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: Fili in
Orationis vtilitates. tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis sanauit
Eccle.38. puerum suum. Oratio discipulorum, socrum Simonis. Et diuus Iacobus in vlt. cap. dicit: Oratio fi-
Luc.4. dei saluabit infirmum. Secundò oratio prolõgat vitam. Esa. trigesimooctauo de Ezechia dicitur: Au-
Matth 8. diui orationem tuam, sequitur: Ego adiiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertiò oratio liberat ab
Iacob. vlt. Esa.38 inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu principum iniquorum.
Baruc.44. Quartò oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psalmistæ: Rogate quæ ad pacem sunt. &
Psal.121. idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Oniæ fi-
Eccle.50. lius, qui Ecclesiastici 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quintò oratio tempore bel-
Exod.17. li dat victoriam. Exod. decimoseptimo: Cum Moyses leuaret manus, vincebat Israel. Sextò pluuiam
1.Reg.18. adducit. 3. Regum decimooctauo. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo e-
Iac.5. 1.Reg.1. rat similis nobis, &c. Septimò oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Reg. 1.

Octauò

Octauò oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuelis Tobię. Nono à falsa accusatione Tob.8.
& iniqua sententia liberat, vt patet de Susanna: Dañ.13. Decimò malas cogitationes fugat. Mar.9, Hoc Dan 13.
genus dæmoniorum non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimo hominē illuminat, & media Marc.9.
vitę & bene agendi tribuit, vt pericula euadat: vt patet de Iosaphat, qui dicebat: Cum ignoramus quid 2 Par. 20.
agere debemus, hoc solùm habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò oratio iram Dei Luc.2.
placat. Exod.32. Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertiò oratio cœlos & vitæ æternæ adi-
tum aperit: Luc.2. Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum. & latroni oranti in cruce, paradisus. Et
pro resolutione non est officium delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuum homini via-
tori, quàm oratio, per quam paruo tempore in instanti lucrari potest regnum æternum: igitur amandū
& frequentandum est. Sed quòd aliqui non sentiant huiusmodi virtutem & efficaciam: hoc est, quia
non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est.

Ver. 11. DE CONDITIONIBVS BONAE ORATIONIS, ET MODO ORANDI.

A Prima orationis conditio est pœnitentia virtus. Salomon enim dicit. Iustus prior est accusator sui. Prou.18.
& Christus: Primùm quęrite regnum Dei & iustitiam eius, hoc est gratiam petendo misericordiā. Matth 6.
Chananæa se habuisse hanc conditionem ostendit, cùm clamādo dixit: Miserere mei domine, fili Da- Matth.15.
uid, &c. Absque pœnitētia enim oratio non est efficax. Vnde Esa.1. Cùm multiplicaueritis orationes Esa.1.
vestras, non exaudiam, dicit dominus: quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orantē
primò lauari à sanguine peccati. Hierem.18. Non est anima mea ad populum istum: quia scilicet ma- Hiere.18.
nus plenæ sunt sanguine. & Psalm. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. Si dica- Psal 65.
tur, ergo non oportet peccatores orare. Dicēdum quòd duo sunt genera peccatorum, qui orant. Qui-
dam sunt peccatores cum proposito perseuerandi in peccato: & tales non exaudiuntur. Vnde Chry-
sostomus super Matthæum: Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, nō orat Deum, sed de-
ludit. Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flectebant, & dabant alapas Christo. Alij sunt pecca- Luc.15.
tores, qui detestantur peccata, & petunt à Deo misericordiam, & postea petunt alia: & tales exaudit Luc 18.
Deus. vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Augustinus dicit: Si Deus peccatores non audi- Ioan.9.
ret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cum cæcus natus dixit:
Peccatores Deus non audit: dicit idem Augustinus: Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi il-
luminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cùm orare volunt, oportet inchoare. ¶ Se-
cunda conditio orationis est præparatio, iuxta illud Eccle.18. Ante orationem prępara animam tuam: Eccle.18.
& noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduer
sus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quòd in se est, vt audiatur: & ideo qua-
si interpretatiuè tentat Deū. Et quanuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptio-
ne vel indiscretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiam Dei pertinet, vt homo præsum-
ptuosè & sine debita diligentia se habeat in his quæ ad Deum pertinent. Dicitur enim 1.Petri.5. Hu- 1.Petr.5.
miliamini sub potēti manu Dei. Et 2. ad Timoth.2. Solicitè cura teipsum exibere Deo. Ex quo sequi- 2.Timot.2.
tur quòd non se præparans, non excusatur ab irreuerentia Dei: & per consequēs nec à peccato. ¶ Ter
tia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quòd Deus dabit illi quod petit, si Iacob.1.
expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco.1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat
omnibus affluenter, & non improperat. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Non enim debet esse
orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cùm impetrasset, & Matth.14.
vidisset ventum validum, dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vn-
de D. Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. ¶ Quarta Deuotio
conditio orationis est deuotio. Quæ nihil aliud est, quàm feruens ad Deum cum fide promptissima quod sit.
affectio. Ex qua sequitur delectatio, quę tenet operantem in opere, & orantē in oratione, & facit eum
frequenter orare. Hanc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attentionem, &
oculorum subleuationem, & manuum iunctionem. Vnde Ioan. 17. Subleuatis Iesus oculis, orabat. Deuotionis
& Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater causa est at
delectationis. & ideo si quis non habet matrem, nō habet filiam. Oportet ergo quòd orans sit affectus tentio.
& attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicetur ei: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè Matth.15.
est à me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagantes. Dum cor 2...
non orat, in vanum lingua laborat. ¶ Si quæratur an sit semper peccatum rogare Deū ore, & non cor- An attētio
de: quod idem est quærere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quòd sit de necessi
aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, scienter se occupando aliis, & aliquando malis co tat orationis
gitationibus. & tunc absque quocunque dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreueren- Distractio
tiam facit Deo. Si enim loquēs cum rege, diuerteret se ad fatuitates, iniuriam faceret regi: à fortiori lo- duplex ex
quens cū Deo, &c. Secundò aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visis tan- causa cōtin
gitur, vel ex astutia diaboli, qui vult impedire deuotionem & orationis fructum. Tunc si quando ad- gere potest.
uertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis,
qui est mereri. Sufficit enim ad meritum vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum. quæ
orationem meritoriam reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius ora-
tionis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiæ de horis dicendis, vel præcepto voti, iura-
menti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distrahitur vsque ad finem, sitq́;
taliter distractus, quòd ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere.
Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quē, debet pręsumere se am-
bulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inue-

nit in fine:debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam adhunc effectũ sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autem prima intentio desit: tunc oratio nõ est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus nnn audit, cùm ille qui orat, non intendit. vt D. Gregorius dicit. ¶ Distractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attenta actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis.

1 Cor. 14.

Habere actualem devotionẽ est difficile.

vnde 1. Cor. 14. dicitur: Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Et sic attẽtio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò est necessaria ad spiritualem dulcedmẽ & refectionem. & sic ex suppositione. non est tamen necessaria simpliciter: quia aliquando est impossibile ipsam habere. vt patet in exemplo D. Bernardi, qui iactãti se posse habere attentionem per totam orationem dominicam, promisit equum. At ille cùm fuit io medio, quæsiuit de sella & apparatu equi. vnde manifestè ostendit se non fuisse attentum.

Attentio est triplex.

¶ Notandum tamen quòd triplex est attentio, quæ orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secũda, qua atteoditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet, ad Deũ & rem, pro qua oratur: hæc est maximè necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ: quæ quandoque adeò abundat, vt etiam omnium aliorum mens obliuiscatur: vt dicit Hugo de sancto Victore. Ex præmissis infertur ꝙ latina oratio idiotarum, qui oon habent attentiooem verborum, quæ non intelligunt, dum modo habeant intentionem ad Deum, non caret fructu. Cùm igitur tertia intentio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quòd non est despicienda, nec arguenda, nec reprehendendi sunt idiotæ, si dicãt orationem Dominicam latinè: & maximè quando aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam transferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis est idiotis propter assuetudinem & declarationem, sicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarũ, quas ipsi non intelligunt: à fortiori Deus & curia cælestis, quæ clementior est.

Luc. 22.
Luc. 1.
Eccle. 35.
Matth. 21.
Matth. 24.
Luc. 18.

¶ Quinta conditio orationis est humilitas. Christus enim humiliter & positis genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo profitetur dominũ eam respexisse Luc. 1. Et Eccle. 35. dicitur: Oratio humiliantis se penetrat cœlos. Multi sunt qui propter defectum huius conditionis non obtinent quod petunt: vt Pharisæus, qui stans orabat dicens: Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut cæteri hominum, &c. Et illi qui ambulant in angulis platearum stantes orare.

Matth. 15.

Quare Deus non statim dat quod petimus.

¶ Sexta conditio orationis est perseuerantia. vnde Matth. 24. Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat, amplius non prosequitur. Ideo Christus dat similitunem: Quis vestrum habet amicum, &c. Et si perseuerauerit pulsans, dabit ei quotquot habet necessarins panes. Si litigantes ad habendum arrestum perseuerant sollicitando: quanto magis Christiani sollicitare & perseuerare debent orando. &c. Matth. 15. habetur, quomodo Chananæa perseuerans, non solùm fuit exaudita, sed de facto laudata. Differt enim Deus dare quod petimus, aliquãdo propter doni cõmendarionem. Quia dona citò data vilescunt: diu verò desiderata, dulcius obtinentur. Aliquando verò vt orantis animus accendatur, & feruor augeatur. Facit enim vt faber, qui ad amplius igniendum ferrum, aquam aspergit. sic Deus ad accendẽdum desideriũ, aspergit aquam dilationis. Vnde D. Greg. dicit: Desideria dilata crescunt: si verò deficiunt, desideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonũ, scilicet, meritũ perseuerantiæ. vnde D. Greg. 22. Moraliũ dicit: Nemo ꝙ tardius auditur, arbitretur quòd à suprema curia negligatur. Sæpe enim nostra desideria celeriter non exaudiuntur. & quod concitè petimus, ex ipsa melius tarditate prosperatur.

Ver. 12. DE ADORATIONE.

2.2.q.84.

Duplex adoratio.

PRimus actus exterior religionis est adoratio, per quam aliquis corpus suum exhibet ad hooorandum Deum. Sed circa hoc aduertendum, quòd duplex secundum doctores inuenitur adoratio, scilicet latriæ & duliæ. Adoratio autem duliæ est duplex, scilicet, cõmunis, quę tenet nomen cõmune: & specialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latrię est aliqund signum exterius adhibitum in recognitionem supremi dominij, ex interiori mentis affectu & deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ proprie dicta & cõpleta, duplex actus requiritur, scilicet interior recognitio, & exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio, hęc dicitur adoratio latrię perfecta & completa, eò quòd per eam homo animam & corpus exhibet ad honorandum Deum. Incompleta verò esse potest solo actu interiori.

Ioan 4.

vnde Ioan. 4. dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu: sed nõ completè. Ideo subiungit: Et veritate, veritas enim voluntatis est conformitas interioris actus ad signum exterius, siue ad opus exterius, ei correspondens. quemadmodum veritas intellectus est adæquatio & conformitas apprehensionis ad rem exteriorem apprehensam.

Adoratio est species honoris.

Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & cõpleta & efficax, respectu alicuius exterioris voliti: quando secluso impedimento exit in opus exterius volitum. Cùm ergo adoratio sit species honoris: & honor (secundum Philo.) sit testimoniũ exterius virtutis, vel alicuius excellentiæ aut dignitatis, quod testimonium fit per signum aliquod reuerentiale adhibitum: consequens est quòd veri adoratores noo solùm adorent, hoc est testimonium dent solo spiritu, siue actu dũtaxat interiore: sed etiam in veritate operis exterioris correspõdentis testimonio & recognitioni interiori.

Adoratio latriæ soli deo debetur.
Exod. 20.
1. Tim. 1.
Apoc. 22.
Adoratio duliæ.

Hæc adoratio latriæ soli Deo debetur: cùm ipse solus sit supremus dominus. Vnde Exod. 20. Non adorabis deos alienos, &c. Et Apost. 1. Tim. 1. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat se angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum. Alia est adoratio duliæ, quę nihil aliud est, quàm recognitio alicuius virtutis vel excellentiæ, signo exteriori protestata. Hic honor duliæ debetur virtuosis hominibus & in dignitate cõstitutis, etiam in hoc mundo existẽtibus: à fortiori Sanctis, qui sunt in patria & in maiori dignitate. Hęc adoratio pertinet ad obseruationem, vt infrà dicetur. Qui verò

supereminent

ſupereminent virtute, excellentia, aut dignitate, ſupra communem ſtatum aliorum, dulia ſpeciali, quæ hyperdulia dicitur, digni ſunt honorari: prout D. Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus pluſquam heroicis eminentioriq́; gratia donata eſt. Amplius Chriſti humanitas, ſi per poßibile vel impoßibile ſepararetur à diuinitate. Quia quandiu eſt vnita diuinitati, non eſt alia adoratione quàm latriæ adoranda, ratione ſuppoſiti diuini cui eſt vnita. honor enim non eſt niſi ſuppoſitorum: hoc eſt, non terminatur niſi ad ſuppoſita, & non ad naturam ſolam. Hæretici tamen moderni dicunt Sanctos quidem eſſe venerandos, ſed non adorandos. Verum quia ſacra ſcriptura honorem mortalium adorationem vocat, non ſimpliciter & propriißimè (vt ſacri doctores exponunt) ſed dulię cõmunis vel ſpecialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem duliæ, & honorem D. Virgini debitum, adorationem hyperdulię nominabimus. Et iudicio meo tota controuerſia eſt de nomine, quę pertinacibus eſt relinquenda. Nos igitur antiquorum & ſanctorum patrum ac ſcripturæ ſacræ nominibus vtemur: habetur enim 1. Reg. 20. quomodo Abigail adorauit Dauid, procidítq́; corã eo, & cecidit ad pedes eius. & 3. Reg. 1. Natham propheta adorauit Dauid pronus in terram. quòd ſi fieri nõ debuiſſet, Dauid qui erat ſecundum cor Dei, non permiſiſſet. Notãdum tamen quòd principale in adoratione eſt interior recognitio. Et ideo ſigna exteriora debent referri ad intentionem. Et cùm ſigna exteriora de ſe ſint æquiuoca, poſſunt diuerſis intentionibus deſeruire. Ideo non inconuenit quòd eodem ſigno exteriori adoretur Deus latria, & Sancti dulia. Sicut videmus quòd eodem ſigno exteriori honorãtur reges, duces, & alij inferiores nobiles. Nec per hoc ſequitur quòd quis tantum honorem exhibeat duci, ſicut regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorẽ Chriſti, D. Virginis, & D. Petri. vel candelam accenſam offerat, vel eorum imagines oſculetur: non ſequitur quod tantum honorem faciat D. Petro, ſicut D. Virgini: nec illi, ſicut Chriſto. Quia actus interiores, quibus idẽ ſignũ exterius reſpondet, ſunt diuerſi. Genuflectit enim & offert candelam accenſam coram imagine D. Petri, recognoſcẽdo interius ipſum virtuoſum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo eſſe in lumine gloriæ cæleſtis. D. Virgini verò genuflectit vel offert candelam, recognoſcendo & proteſtando ſupereminentes virtutes eius & gratiam diuinamq́; propinquitatem propter maternitatem Chriſti. Chriſto autem genuflectit & offert candelam, recognoſcendo & proteſtando eum eſſe verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorem, & redemptorem. Ex hoc ſequitur, quòd maior honor exhibetur Chriſto, offerendo vnam candelam cum prædicta intentione, quàm quingenta milia D. Petro, aut D. Virgini.

Adoratio hyperduliæ.

Honor ſanctis debitus vocatur adoratio duliæ.

1. Reg. 20.
3. Reg. 1.

Eadem ſigna exteriora reſpõdere poſſunt diuerſis adorationibus exterioribus.

¶ Idem dicẽdum eſt de imaginibus & inſtrumentis paßionis. Ea enim quæ non ſunt de ſe honore digna, ſed ſolùm propter repræſentationem, prout imagines & inſtrumenta paßionis, ex antiquo ritu Eccleſiæ adorantur ea adoratione, qua adorãtur res per ipſas repræſentatę. Et ſic imago D. Petri adoratur dulia: & imago D. Virginis, hyperdulia. Imago verò Chriſti & inſtrumenta paßionis adorantur latria. Nec fit iniuria Chriſto: quia (vt Damaſcenus ait) honor imaginis pergit vſque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero eſt motus animi qui fertur in imaginem & imaginatum: ſicut viſus eodem actu numero fertur in aërem illuminatum, & colorem, in aërem illuminatũ tãquam in mediũ, & ad colorem tanquam in terminũ. Sic imago vt imago eſt, & nõ vt eſt ex auro vel lapide, eſt mediũ: & ratio formalis: & res repręſentata, eſt terminus. Vnde propriè loquendo, non eſt adoratio imaginis, ſed rei repræſentatæ coram imagine. Motus enim non denominantur à termino à quo, ſed à termino ad quem, vt dicitur in 3. Phyſic. Et ſic clarè loquendo, eſt adoratio Chriſti coram imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocat. Et idem dicendum eſt de imaginibus & reliquiis Sãctorum, modo ſuperius expreſſo. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, imò & Chriſti domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines eſſe delendas. fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno. 2. ſub Greg. 3. Seruius pariter epiſcopus Maßilieñ. & Leo imperator quartus, qui imagines deleuerant, communione priuati ſunt. Et in eodem decretum fuit: Si quis dixerit imagines eſſe delendas, Anathema ſit. & in c. venerabiles imagines. de conſecra. diſtinct. 3. dicitur: Venerabiles imagines non deos Chriſtiani appellant: nec ſeruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed nõ ſeruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obſtat illud Exod. 20. Non facies tibi ſculptile, neque omnem imaginem eorum quę ſunt in cœlo deſuper, neq́; eorum quæ in terra deorſum, neque eorum que in aquis ſunt ſub terra: non adorabis neq́; coles ea. nec quod dicitur Baruch. 6. vbi monentur Iudæi vt caueãt à cultura deorum mortuorum, aureorum, argenteorum, aut lapideorũ, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Chriſtiani imagines in proceßionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri abſolutè & ſimpliciter ſiue ad memoriam & repræſentationem: cùm Exod. 25. præceperit Deus Moyſi, vt faceret duos Cherubin aureos. Et Numeri 21. præcepit facere imaginem ſerpentis, de quo Chriſtus: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem, &c. Sed prohibebat ſculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babylonij. hoc autem nõ faciunt Chriſtiani. D. Tho. dicit quòd in antiquo teſtamento nõ poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damaſcenus ait) inſipientiæ ſummę & impietatis eſt figurare quod diuinum eſt. Sed quia in nouo teſtamento Deus homo factus eſt, poteſt figurari, & in ſua imagine corporali adorari. Euſebius refert Chriſtum Abbagaro regi Ediſſænorum, volentem ſatisfacere eius affectui, deterſa facie imaginem ſuam tranſmiſiſſe. Impreßit pariter linteo Veronicæ, quæ adhuc Romæ aſſeruatur: & in eius oſtenſione miracula multa facta ſunt. Illa imagine ſanatus Tyberius Cæſar, decreuit fieri Chriſto honores diuinos. Verùm quia hoc inſcio ſenatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virginis, quæ adhuc Romæ aſſeruantur. Item apud ſanctum Ioannem Lateraneñ. in ſacello quod dicitur Sancta Sanctorũ, eſt imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Chriſto manum conducente, depicta: vt patet in quadam

De adoratione imaginum.

Exod. 20.

Exod. 25.
Num. 21.
Ioan. 3.

1. p. q. 25. art. 3.

Lib. 4. hiſt. Eccleſia.

ad 4. tabella ibi posita. D.Tho. dicit quòd Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti, quædam Ecclesiis
tradiderunt seruanda, quæ in scripturis non reliquerunt: sed in obseruatione Ecclesiæ per successio-
nem fidelium remanserunt. Vnde 2.Thessal.2.habetur: Tenete traditiones, quas didicistis siue per ser
monem, ore probatum, siue per epistolam transmissam. & inter huiusmodi traditiones est imaginis
Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus cōciliis fuit approbata, scilicet Niceno secundo, Cō-
stantinopolitano sub Hyrenæo, & in tribus cōciliis Lateraneñ. & in cōcilio Francfordensi. Et si dica-
tur quod imagines præbent occasionem idololatriæ, & ideo non sunt permittendæ, sed potius delen-
dæ: cùm etiam imago serpentis ęnei à Deo fieri mandata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo lauda-
tur) fuerit confracta, vt habetur 4.Reg.18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram domi-
4.Reg.18. no, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succedit lucos, con-
fregitq; serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adole-
bant incensum. & in ca. perlatum. de cōsecra. distin.1. laudatus fuit Episcopus Massilieñ. à Greg.3. eò
quòd prohibuerat imagines adorari. Respondetur quod nunc populus est satis edoctus circa cultum
imaginū, & omnes sciunt quòd nihil numinis est in imaginibus. & sic nullum est periculum, neque
occasio idololatrię: sicut tempore Ezechiæ, quo populus Israël mores gentium quæ in circuitu erāt,
sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quàm fuisset institutum
à Deo per Moysen. Ideo Ezechias inter alia simulachra reperiēs, cōfregit. Tempore etiam Episcopi
Massilieñ. populus nō erat sufficienter instructus: & erat periculum idololatriæ. Ideo fuit laudatus, ꝙ
prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & cōmunione priuatus, eò ꝙ deleuerat eas. Quia prius ab eo
instruendus erat populus, & vbi casus similis cōtingeret, ad tempus posset suspendi adoratio imaginū:
donec populus esset sufficienter instructus. Nec debent imagines Christi & Sanctorum, idola nuncu-
pari. Magnum enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrumque sit alterius repræ-
sentatiuum, differenter tamen. Nam idolum est simulachrum repræsentans rem, quę nullam virtutem
vel dignitatem habet. Sic quòd non est digna honore, sed vituperio: vt simulachrum Veneris & Dia-
næ cæterorumque deorum gentium. Imago autem est simulachrum repręsentans id quod habet in se
virtutem vel dignitatem siue excellentiam: & est dignum honore. vt D. Petrus, D. Virgo, Christus.
Ideo eorum simulachra dicuntur imagines.

Ver. 13. DE OBLATIONE SACRIFICII.

SEcundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quo offertur Deo aliquid exterius in re- A
2.2.q.85. cognitionem supremi dominij, ad significandum sacrificium, quo anima seipsam offert Deo. iuxta
86.& 87. illud Psal. Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad reli-
Psal.50. gionem pertinet. Sacrificium offerri soli Deo debet: cùm solus sit supremus dominus. Vnde Exod.22.
Exod.22. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendum sacrificium Deo, saltem
interius. Ad exterius verò sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturæ: aliter qui in lege
Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerendum sa-
crificium indeterminatè: quia nōdum erant determinata sacrificia. Illi verò qui erant sub lege Moysi,
tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratiæ, ad offeren
Ad oblatio nē sacrificij diuersa obligatio secundū diuersita tē temporū. da sacrificia per Christum vel Ecclesiam determinata. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur.
Primò, quòd offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia nō accipit sacrificij oblationē. Se-
cundò, vt is cui offertur, sit Ecclesia vel repræsentet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatæ personę,
nō est oblatio, sed donatio. Tertiò quòd res oblata sit licitè acquisita. Quia illicitè acquisita nō acci-
Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. piuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita cōtra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: si-
ue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quartò, ꝙ voluntariè. iuxta illud: Ab
homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod.25. Potest tamen cōtingere quòd aliquis diuersimodè
Exod.25. teneatur. Primò ex cōuentione propter fundum. secundò ex deputatiōe seu promissione. tertiò pro-
pter necessitatem Ecclesiæ vel ministrorum, si nō habuerint vnde sustententur. quartò propter con-
suetudinem, quia tenentur fideles ad cōsuetas oblationes in solennitatibus. In duobus vltimis casibus
adhuc sunt voluntarij, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, qui obla
tiones debitas nō faciunt per subtractionem sacramentorum: nō tamen per ipsum sacerdotem cui fa-
ciendæ sunt, ne videatur pro sacramentorum exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere:
sed per superiorem aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit im
mediatè deo: decima verò nō offertur deo immediatè, sed ministris eius sustentandis vel dispēsaturis.
Oblatio decima, & primitia quō differunt. Primitia autem est oblatio de præcipuis fructibus, cum quadam professione seu protestatione, quòd
à Deo percepti sint. iuxta illud, 1. Para. vlti. Quæ de manu tua percepimus, dedimus tibi. Et sic obla-
tio se habet vt magis cōmune ad decimam & primitiam: quia omnis decima & primitia est oblatio:
1 Para. vlt. sed non econuerso. Quo ad decimas & primitias notandum (secundum D.Thom.) quòd pręceptum
2.2.q.87. art.1. de decimis & primitiis est partim morale, & partim ceræmoniale, scilicet quantū ad quotam. Et ideo
in lege noua non tenentur ad determinatam quotam, nisi ex conuentione vel institutione Ecclesiæ,
aut consuetudine. Ad decimas prædiales, hoc est ex fructibus prędiorum, tenentur omnes, etiam pau-
peres, & Iudæi prædia Ecclesiæ possidentes aut detinentes, vt dicitur in c. de cæteris. 19. quæst. 1. Ad
decimas verò personales, hoc est lucrorū industriæ personalis, tenentur, vbi est consuetudo, & vbi nō
sunt prædiales: & tenentur illi Ecclesiæ, vbi audiunt diuina, & percipiunt sacramēta: vt in c. quæsiui-
sti. 16 quæst. 1. Prædiales verò Ecclesiæ, in cuius parochia prædium situm est, vt habetur in ca. vlti. de
Paro. & in c. quoniam, de decimis. extra & c. si quis laicus. 16. quæst. 1.

Ver. 14. DE VOTO.

Alius actus religionis est votum: quod potest sic definiri: Votũ est deliberata & discreta ac possibilis promissio ab existente in libertate, Deo facta de bono consilij vel præcepti, cum proposito siue intentione seruandi, & ad id se obligandi. Ad cuius euidentiam partes huius definitionis sunt declarandæ, & bene notandæ, pro multorum difficultatum resolutione. In prædicta definitione ponuntur quinque, quæ sunt de essentia voti. ¶ Primum quod notandum est, materia voti, quæ est id quod vouetur: quod oportet esse bonum præcepti vel consilij, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonum præcepti est id, ad quod quis tenetur precepto affirmatiuo vel negatiuo: vt honorare parentes: & non furari. Cùm ergo illa placeant Deo, possunt promitti. Talis promissio dicitur votum, largè accipiendo votum. Hęc promissio facit quòd opus præcepti (quod est alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionem, scilicet imperatiue, & sit magis meritorius: & oppositus sit peior: & sit in duabus speciebus peccatorum, scilicet, impietatis & irreligiositatis, si votum sit de honore parentum. Propriè autẽ votum dicitur de meliori bono, hoc est de bono cõsilij, ad quod quis anteà non tenebatur. quod ideo dicitur melius bonum: quia est super erogationis: & quia inducit ad perfectionem: vt castitas, paupertas, & obedientia, iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ possides, & da pauperibus, & sequere me. Ex iis sequitur primò, quòd omne illicitum, siue quod est cõtra præceptũ non potest esse materia voti, siue non potest voueri: vt inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem, aut se vindicare. Talia enim vouens peccat, quia facit iniuriam Deo, promittendo quod ei displicet. & ideo non tenetur seruare: imò tenetur rescindere. Vnde D. Ambr. In malè promissis rescinde fidem. in turpi voto muta decretum. Secundò sequitur, quòd omne quod est contra consilium diuinum, non potest esse materia voti: sicut si quis voueret non dare eleemosynam, vel non intrare religionem. Quia talis promittit aliquid, cuius contrarium placet Deo, qui illa nobis ad perfectionẽ consulit. vnde talia vouens, non tenetur seruare. Sicut neque etiam votum consilij, cui adiunxit malã circunstantiam finis: vt dare eleemosynam ad seducendam mulierem pauperem. Tertiò sequitur, quòd id quod est secundum se indifferens ad bonum vel malum: hoc est, quod non est prohibitum, aut præceptum neque consultum, nõ potest esse materia voti: cùm de se nil habeat quod possit redundare in gloriam Dei: vt non lacere barbam, vel eam fricare, aut leuare festucam: hæc enim & similia nullo modo redundant in gloriam Dei, sicut adimpletio consiliorum & præceptorum. Aduerte tamen quòd si ea quę ex se sunt indifferentia, ex aliquo respectu fierent moralia & bona, possent voueri: si mala, posset oppositum voueri. Prout ire vel non ire ad domum Ioannis, de se est indifferens: tamen si in ea domo fiat aliquid virtuosum, quod potest prouocare ad bonum: puta si ibi interpretetur euangelium, potest voueri. Si verò sint ibi ludi & meretrices prouocantes ad malum: si quis voueat non ire, vt sibi caueat, votum est validum. & cessante ratione boni vel mali, cessat obligatio voti. sic etiam de barba: si propter austeritatem, absque [illegible]catione & voluptate, vt cõmuniter fit. Quia si propter delitias adinuentas aut gloriam fieret: votum esset licitum. Nec Christus ad delitias aut voluptatem barbam detulit, sed propter austeritatẽ, & vt obseruaret cęræmonias legis. Ideo clerici qui barbã outriunt, eius exemplo seu [illegible] leges, iudaizare videntur, etsi ad solum Christi exemplum respiciant: eadem ratione se circuncidere possent, quæ tamen Christus non ad imitationem, sed legis impletionem fecit.

2.2.q.88.
Voti definitio.
Materia voti est b[illegible] præ[illegible] vel con[illegible].
Votum proprie est de meliori bono [illegible] bono [illegible].
Matth.19.
Contraria consilijs diuinis non possunt esse materia voti.
Indifferẽtia nõ sunt materia voti secundum se.

¶ Secundum quod requiritur ad votum, est discretio & deliberatio. quæ est duplex: vna, quæ importat actum deliberatum, & modum deliberandi, quando cum magna maturitate, & diuturna deliberatione discurritur & concluditur siue promittitur aliquid faciendum. Hæc deliberatio non est necessariò requisita ad votum. Alia est deliberatio, quæ non est cum tanta præmeditatione, sed cum sufficienti deliberatione, quæ sufficeret ad peccandum. Ex his sequitur primò, quòd votum factum ex motu primo primo, vel secundò primò, non tenet propter surreptionem & defectum plenę deliberationis. Secundò sequitur quòd votum factum ex motu tertio primò, cùm fiat ex sufficienti deliberatione, quæ inducere posset peccatum, est validum: quanuis fiat ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non est bene completum: ideo faciliter commutatur, & in eo dispensatur. ¶ Tertiũ requisitum ad votum est libertas, scilicet, quod ille qui vouet, sit sui iuris, & non in alterius potestate. Non enim vult Deus honorari cum iactura alterius. Ex hoc sequitur quòd filij & filiæ familias, vxores, serui, & religiosi, vouere non possunt: licet habeant libertatem voluntariam sufficientẽ ad peccandum. quia persona eorum nõ est libera extrinsecè: ideo votum ab illis emissum, obligat quidem eos vsque ad reuocationem seu irritationem factam per illum, in cuius potestate sunt: vt habetur Num. 30. Non peccat tamen vouens, in alterius potestate existens. Quia in voto, sicut & in iuramento subintelligitur conditio, si placeat superiori, vel si superior nõ contradicat. Et ideo cõditione stante, tenetur implere. Si tamẽ præsumeret de voluntate superioris, vel de opposito certus esset: peccaret vouẽdo id quod nõ est in sua potestate. Dicunt tamen aliqui quòd religiosi, & cõsequenter alij qui sunt in alterius potestate, vouere possunt ea quæ nõ præiudicant alterius potestati: vt actus interiores, & dicere aliquos psalmos. D. Tho. tamen videtur dicere oppositum: eò quòd nullum sit tempus in quo prælatus nõ possit religiosum circa aliquid occupare. Ideo nullum votum religiosi est firmum, nisi de consensu prælati; sicut nec votum filiorumfamiliàs, sine cõsensu patris aut tutorum, qui possunt vota pupillorum maximè realia irritare. Puto tamen dictum D. Thom. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promissis. Quia si vouit ea conditione, quòd si nõ occupetur à prælato, implebit: eadem conditione stante obligatur, cùm nulli fiat præiudicium. ¶ Notandũ tamen quod nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale, nisi ipse vel aliquis de eius mandato consentiat. Vnde licet pater & mater possint hortari

Discretio requiritur ad votum.
Deliberatio duplex.
Votũ factũ ex motu primo primo, & secundo primo non tenet.
Votũ ex timore tenet. sed facilius in eo cadit dispensatio.
Qui vouere non possunt.
Num.30.
An religiosi vouere possint.
2.2.q.88. art.8 ad 1.
Tutores vota pupillorũ possunt irritare.
Nullus voto suo potest

alium obligare ad aliquid personale.

filium ad religionem vel ieiunium:non tenetur tamen filius,nisi consenserit. Potest tamen testator ad aliquid reale obligare hæredem suum,scilicet,ad [illegible]luendum decem,quæ vouerat Ecclesiæ, & ad aliquid personale conditionaliter,scilicet si velit esse hæres.

Possibilitas intelligitur in voto.

Qui non potest implere voto per seipsum non tenetur per alium.

¶ Quartum requisitum ad votum est possibilitas.Quia in omni promissione intelligitur generalis conditio,si potero. vt notatur in ca.quemadmodum,extra. de iureiurando.Et in ca.Beatus.22.quæst.2.quæ si non stat,obligatio tollitur, vel saltē suspenditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, qua possibilitas deficit. Hinc est quòd si habens votum simplex castitatis,contraxit matrimonium,tenetur reddere debitum vxori.sed petere non potest:quia ex ea parte seruari potest votum castitatis. Et stāte impos[illegible]ili[illegible]te implendi per seipsum,nō tenetur implere per alium, nisi illud in voto expressisset.

Simulate vouens non obligatur,licet peccet.

¶ Quin[illegible]m requisitum ad votum est promissio,cum intentione seruandi & obligandi : quia si simulatè voueret non intendendo vouere, seu promittere,aut se obligari,non esset votum,neque obligaretur:peccaret tamen fraudulenter vouens. Et si verbo promitteret se aliqua daturum Ecclesiæ,posset compelli.Quia fraus aut dol[illegible]s nulli debēt patrocinari:vt habetur in l.1.ff.de dolo.Si autem intenderet vouere & non seruare, peccaret mortaliter:nec minus teneretur coram Deo seruare votum,quàm si vouisset cum intentione seruandi.Quia ex suo iniquo proposito non debet reportare commodum seu exemptionem à vinculo, cui [illegible] subiecit.

Votū obligat de iure naturæ & diuino.

¶ Votum obligat vouentem duplici iure, scilicet naturæ & diuino.Primò,iure naturę:Quia promissio homini facta iure naturali, seruanda est,& ad hoc compelli potest : & non seruare pe[illegible]net ad perfidiam, quæ est vitium contra virtutem veritatis & fidelitatis.à fortiori, iure naturæ promissio facta Deo,seruanda est: & si non seruetur, est non solùm contra virtutem veritatis, sed [illegible]tiam fide[illegible]ligiosæ,ad quā pertinet quòd promissio facta Deo de re illi grata,seruetur:cum magis obligemur Deo, quàm homini. Et per consequens irreligiosæ perfidiæ est violare votum factum Deo. Secundò votu obligat iure diuino.

Num.30.

Quia Num.30.dicitur:Si quis votum domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento,non faciet irritum verbum suum: sed omne quod promisit,implebit. Et glos.super [illegible]lud Psal. Vouite & reddite,dicit:Vouere est voluntatis:reddere autem necessitatis.iuxta illud Eccle.5. Si quid vouisti Deo,ne moreris reddere.displicet enim ei infidelis & stulta promi[illegible]sio. D.etiā Paul.de viduis, quæ in primitiua Ecclesia se deuouebant solenniter ministerio Ecclesiæ & Christianorum, promittentes obseruare castitatem,ad quam seruādam tenebantur sub pœna damnationis æternæ,ait: Viduas adolescentiores deuita:hoc est,recipere noli:Cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo : hoc est, abundantes factæ fuerint in ministerio Christianorum,nubere volunt,habentes damnationem,quia primā fidem,hoc est primam promissionem, irritam fecerunt. Et Act.5. Ananias & Saphira propter transgressionem paupertatis promissæ,morti adiudicati sunt.

Eccle 5.
1.Tim.6.

Act.5.
In 4.sen.

Votū suspēditur eo casu quo nō posset vouere adueniente.

¶ Circa tamen voti obligationem notandæ sunt duæ regulæ.Prima est D. Thom. Quandocunque occurrit casus, in quo illicitum esset vouere: voto emisso & simili casu occurrente & durante,obligatio voti pro illo tempore suspenditur. vt puta si quis vouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit sanitatem, ita quòd abstinere esset ei illicitum: & sic tunc illicitè voueret:suspenditur obligatio voti,veniente & durante impedimento.

Votum impeditiuum maioris boni nō obligat.

Secūda regula est:quòd quandocunque aliquod votum est maioris boni impeditiuum,non ligat:vt si quis post votum Hierosolymitanum vult ingredi religionem: adimplere prædictum votum esset impedimentum melioris boni:ideo talis potest ingredi religionem,non curando de priori voto.

Votum est duplex simplex & solenne.
Act.5.

¶ Votum est duplex,scilicet simplex & solenne. Votum simplex est quod priuatim fit, hoc est absque solennitate exterius adhibita,& absque persona publica recipiente & acceptante.Votum verò solenne opposito modo definitur,ꝙ scilicet,publicè emittitur, adhibita solennitate extrinseca, & corā persona publica recipiente & accipiente. Et hoc modo fiebat votum solenne paupertatis & obedientiæ in pri[illegible]itiua Ecclesia, quia ponebatur pretium possessionum ad pedes Apostolorum. Sic etiam viduæ fidem publicè dabant inter manus Apostolorum.

Votum tripliciter solennizatur.
Galat.5.

Nunc autem in Ecclesia votum tripliciter solennizatur,scilicet,per susceptionem sacramenti baptismi, sacramentorum ordinum, & professionem religionis. Primò in baptismi susceptione emittitur votum solenne legis euangelicæ obseruandæ, licet non exprimatur.Quia quemadmodum omnes accipientes circuncisionem, ipso facto etiam absque expressione verborum,promittebant seruare legem Moysi,eò ꝙ circuncisio erat primum sacramentum,ianua & introitus ad legem Moysi. Vnde Galat.5.dicitur: Testificor omni homini circuncidenti se, ꝙ factus est debitor vniuersæ legis faciendæ.Sic per susceptionem sacramenti baptismi, qui est primum sacramentum,& ianua aliorum, & legis nouæ, etiam absque expressione verborum, ipso facto profitetur quis se seruaturum legem euangelicam. Et ideo qui post susceptum bapt[illegible]ma relinquit legem euangelicam,dicitur apostata,sicut religiosus relinquēs regulam suam, & religionem ac statum quem professus est Secundò per susceptionem sacrorum ordinum solennizatur votum continentiæ & obedientiæ,quæ illis annexæ sunt.Ideo quicunque voluntariè accipit ordinem sacrum,acceptando principale,acceptat annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertiò solennizatur votum per professionem religionis approbatę per Ecclesiam,& recipitur per superiorem,coram qu[illegible] quis se astringit ad seruandam castitatem,paupertatem,& obedientiam,in quibus omnino abnegat sem[illegible]tipsum,& dedicat se perpetuò & totaliter Deo in holocaustum.Quapropter dicitur & reputatur mortuus mūdo,& viuens Deo:Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt quod etiam quod ad illos possunt habilitari eum gerunt per suam communitatis.

Votū professionis religionis,& votū sacrorum ordinū tripliciter

¶ Differentia inter votum solenne sacrorum ordinum,& professionis religionis,triplex est.Prima,quia sacerdos nō est obligatus ad paupertatem sicut religiosus.Secunda,quia qui suscipit sacros ordines, nō dedicat se totaliter Deo in holocaustum,sicut profitens religionem.Tertia,quia castitas non est essentialiter annexa sacro ordini.& ideo pro pacificatione regnorum, & augmentatione religionis Christianæ, potest sum-

test summus pōtifex dispensare cum sacerdote, vt cōtrahat matrimoniū, & non cū religioso professo. *differunt.*
Quia paupertas, castitas, & obedientia, sunt voto religionis solenniter annexa, & separari nō possunt: *2.2.q.88.*
vt habetur in ca. cùm ad monasteriū, de regula & transeuntibus ad religionem, vbi dicitur: Abdicatio *art.11.*
paupertatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt cū ea summus ponti- *Castitas est*
fex non possit dispensare. & eadem ratione de obedientia. Ex quo sequitur ꝙ licet summus pontifex *essentialiter*
possit dispensare cum religioso, vt dimittat habitum, & alia cæremonialia: non tamen potest facere de *annexa vo-*
monacho non monachum: cum habitus non faciat monachū, sed professio sola: & ad rationē & essen *to religionis*
tiam monachi pertineat tria vota promissa seruare. Ideo fieri non potest ꝙ quis sit professus alicuius *quod sum-*
religionis approbatæ, & non teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristæ dixerint oppositum. Et quanuis *mus pōtifex*
summus pontifex possit religiosum ab obedientia sui prælati eximere, non tamen à sua, quin ei tenea- *non potest*
tur obedire secūdū regulam quam professus est, licet de facto nihil ei præcipiat. Potest etiam summus *dispensare*
pōtifex concedere beneficium & liberam dispensationem fructuū, non tamē potest illi dare proprie- *sicut in sa-*
tatem: quia ipse pontifex & successor eius potest beneficia & quæcunq; bona ab eo auferre. quod nō *cerdote.*
faceret, si haberet proprietatem. Quemadmodū non potest ab his qui habent proprietatem. Funda-
mentum huius indispensabilitatis est essentialis connexio, & totalis dedicatio in holocaustū. iuxta il-
lud Leuit. vltimo: Quod semel sanctificatū est domino, non potest in alios vsus cōmutari. Et si dicatur *Leuit. vlt.*
ꝙ ratio dispensandi in voto est, quando votum est impeditiuū maioris boni: sed hoc contingere po-
test in religioso, sicut in sacerdote, & in casu præmisso: scilicet si aliquod regnū vellet conuerti ad fi-
dem, dummodo religiosus acciperet filiam regis. ¶ D. Tho. dicit, quòd periculis humanarū rerum ob- *2.2.q.88.*
uiandum est per res humanas: & non per hoc quòd res diuinæ cōuertantur in humanū vsum. Professi *ar.11.ad.1.*
autē religionē, totaliter dicati sunt Deo, & mortui mūdo. Vnde nō possunt reuocari ad vitam humanā
& ciuilē politiam, occasione cuiuscunq; euētus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data.
Tenendo tamen hanc partem dicendū est, quod regula prędicta non habet locū in voto solenni reli-
gionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustū. Nec potest votum continētiæ ver-
gere in periculū personæ, sicut votum abstinentiæ: Eò quòd cibus ordinatur ad conseruationem per-
sonæ ex se, & non carnalis cōmixtio: quia potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiam, vel per alia
corporalia remedia. ¶ Fuerunt nonnulli, & maximè de sancto Amore, qui nixi sunt vota monastica
reprobare: quorū argumentis respondet, & eos confutat D. Tho. in opusculo contra impugnantes re-
ligionem, ad quem lectorem remitto. ibi argumenta modernorū hæreticorū inueniet persoluta: & in
sacris literis fundatam monachorū professionem, quæ hominē constituit in statu perfectionis acqui-
rendæ, pręcipuè apud Matt. 19. Si vis perfectus esse, &c. & Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget *Vota mona*
semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. Inchoationem, vsum, & modū tempore Apostolo- *stica nō sunt*
rum & inde per sanctos viros, Spiritus sancti instinctu inspiratos, vide in actibus Apostolorū. Vni ta- *melioris bo-*
men & præcipuo eorū argumento respondendū duxi. Quo videlicet nituntur astruere vota monasti- *ni impeditiua.*
ca non esse de meliori bono, sed melioris boni impeditiua. quo sic argumentantur: Melius est implere *2.2.q.88.*
opus præcepti, quod habet necessitatem, quàm consilij, quod nō importat necessitatem. Igitur quod *art.6.*
fit de opere consilij, non est de meliori bono, sed impedit ipsum. Ad hoc respondet D. Thom. & tri- *Actus fa-*
plici ratione probat, quòd opus factum ex voto, sit magis meritorium, quàm sine voto. Primò, quia *ctus ex voto*
actus procedens ex nobiliori virtute, est nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales pre- *est magis*
cipua est latria: ergo actus eius est nobilior. Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis merito- *meritorius*
rius, ex hoc quòd imperatur à superiori virtute: vt actus fidei & spei est nobilior, si imperetur à chari- *quàm sine*
tate. Sed quæ sunt ex voto, pertinent ad superiorem virtutem, scilicet latriam, & Dei cultum & hono *voto.*
rem: Igitur actus abstinentiæ & continentiæ sunt meliores & magis meritorij, si fiant ex voto. Quia
sic pertinent ad diuinum cultum, quasi quædam Dei sacrificia. Vnde D. August. ait: quòd neque ipsa *In lib. de*
virginitas, quia virginitas, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia *Virgin.*
pietatis, sine qua nullus humanus actus, à quocunque procedat, acceptus esse potest Deo. Secundò
actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate, est nobilior, & magis meritorius, quàm qui ex
minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subiicit Deo, quàm qui solùm facit: quia
qui vouet, non solùm se subiicit quantū ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de cætero
non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quàm qui daret ei
fructus tantum (vt dicit Anselmus.) Et inde est quòd etiam promittentibus gratiæ aguntur. Tertiò, *In li. de sim.*
quia melius est facere aliquid ex voluntate firmata, quàm non firmata. quia ex volūtate firmata in bo-
num, est melius quàm ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum
(vt dicit Philoso. in 2. Ethic.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata &
astricta, quàm qui sine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid sine voto, implet tantūmo-
do consilium: Sed qui facit aliquid ex voto, implet præceptum & consiliū: At melius est implere con-
silium & præceptum, quàm consilium tantum. Et ad argumentum dicendum, quòd votum non im-
pedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quanuis necessitas coactionis (inquantum est *5. Metha.*
contra voluntatem) tristitiam causet. secundū Philoso. Necessitas tamen voti in iis qui sunt bene di-
spositi (inquantum voluntatem confirmat) non causat tristitiam, sed gaudium: cùm sit simpliciter &
absolutè voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouentem, facilius inducat. Vnde D. Hierony-
mus, Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beati-
tudine, de qua D. Pau. Actuum vigesimo. Beatius est dare, quàm accipere. Quia profitēs religionem, *Act. 20.*
multo plura dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quæ præeminent tempo-
ralibus quæ sunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis.

2.2 q.88. art.10. *De votorũ dispẽsatiõe.*

¶ Circa votorum dispensationem notandũ secundũ D.Tho. quòd dispensatio eodem modo fit in voto, sicut in lege. Lex enim (vt suprà dictũ est, & inferiùs amplius dicetur) ponitur respiciendo id quod in pluribus est bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu nõ esse bonum: oportet aliquem superiorem esse, per quem determinari possit, in illo particulari casu legem non esse seruandam. Et hoc propriè est dispensare. Nam dispensatio videtur importare quandam cõmensuratam distributionem alicuius cõmunis ad ea quæ sub ipso continentur, per quem modum dicitur quis dispensare cibum familiæ. & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio absolutionis à lege,

Dispensatio quid sit.

siue declaratio ꝙ aliquis propter aliquã particularem causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundũ se vt in pluribus bonum est. Potest tamen cotingere quòd in aliquo casu sit simpliciter malũ & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto, id circo necesse est vt determinetur, in tali casu votum non esse seruandũ. Et siquidem absolutè determinetur votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur, dicetur voti commutatio. Vnde minus est votum commutare, quàm in voto dispensare. vtrunq; autem in potestate Ecclesiæ cõsistit. ¶ Ex præmissis apparet quòd dispensatio in præceptis legis, est magis interpretatio legis, & declaratio cessationis obligationis eius, siue declaratio quòd lex nõ obligat in aliquo particulari casu, vel propter aliquã causam, quàm iuris relaxatio. sed de his amplius inferius, cum agetur de legibus. Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatum, hoc est licentia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari, cuius est condere (vt habetur in l. cum consuetudine. ff. de legibus) sequitur quòd ad illum pertinet legis interpretatio & dispẽsatio, ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requirũtur, scilicet authoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata, & causa iusta in dispensato, alias dispensatus non est tutus in foro Dei.

Ad iustam dispensationem duo requiruntur.

Priuatus nõ potest secum dispensare, sed in periculo vtitur epichia.

¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd persona priuata non potest dispensare cum alio, neque secum: licet vbi manifestum est quòd si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile, aut maioris boni impeditiuum, & nõn potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus præter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter casum occurrentem & difficultatem recurrendi ad superiorem, vtitur Epichęia. Secus autem in dubiis, in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati: alias debet seruare legẽ secũdũ verba legis.

In lib. de dispen.

¶ Secundò sequitur id quod D. Bernar. in libro de Dispensatione dicit, ꝙ prælati dantes pro voluntate licentiã viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltem dubia, sunt acceptores personarũ, & dissipatores, & non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in suspitius & ipsorum perditionem.

Dispensatio obreptitia vel surreptitia nõ tenet.

¶ Tertiò sequitur quòd si impetretur dispẽsatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: vt habetur in cap. secundo, de filiis presbyterorum, libro sexto. Et idem dicẽdum est de qualibet gratia, vt notatur in capit. ad audientiam, in secundo, extra de rescriptis, & in ca. non potest, de præbendis, in sexto.

Religiosus sine rationabili causa dispensatus nõ est tutus quo ad deũ.

¶ Quartò infertur quòd dispensatus sine causa rationabili, nõ est tutus in consciẽtia, nec quo ad Deũ, præcipuè in his quæ sunt iuris diuini, vt in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiæ, in c. Ex eo. de electione, libro sexto.

¶ Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur vt dimittat habitũ, vel nexeat monasteriũ, vt inter seculares cõmoretur, vel ad laxiorẽ transeat religionem, vel præficiatur curæ animarũ: puta quando non est aptus ad exercitium prædicationis vel curæ. Vnde Glos. in ca. Monachi vagantes. 16. quęst. 1. dicit, quòd religiosus promotus ad Ecclesiam secularem, non vt profit, sed vt prælit, peccat mortaliter: quia facit contra votum suum. quanuis in his quæ sunt iuris positiui, iuristæ dicant solùm summũ pontificem, & non inferiores prælatos, posse etiam ex mera voluntate, & sine quacunq; causa dispensare: & tam ipsum quàm vtentes dispensatione, esse tutos in conscientia & quo ad Deũ, hac ratione: quia eius est destruere, cuius est condere. nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus: vt habetur in l. digna vox C. de legibus. Hoc tamen dictũ illorum non caret scrupulo: quia non potest sine causa rationabili legem instituere, cùm ratio sit de essentia & anima legis, in l. cùm ratio. ff. de bonis damnatorum. & in c. erit autem. 4. distin. ex Isidoro, & 2. Cor. 10. Data est potestas in ædificationem, & non in destructionem. Et licet non sit ligatus legibus suis coerciuè, siue vt pœnas suæ legis incurrat, & possit ab homine puniri: est tamen ligatus directiuè & ex honestate siue debito morali, vt habetur in rubrica, quod quisq; ius in alium statuerit, ipse eodẽ iure vtatur. ff. & si absq; causa contraueniat, potest puniri à Deo. vnde non videtur esse tutus in conscientia & apud Deum.

Papa nõ potest ad nutũ & sine causa dispẽsare.

Septem dispensandi causæ.

¶ Causæ autem dispensandi sunt septem. Prima est temporis varietas, siue importunitas, quę rigorem non patitur. de hac in c. pro remedio. 1. q. 7. Secunda est vtilitas, vt scilicet, alij facilius reuertantur ad bonũ. de hac in c. ipsa pietas. 22. q. 1. Tertia est qualitas personæ, meriti, & scientię. de hac in c. tali, & ca. didicistis 19. q. 7. cùm alius æquè dignus & sufficiens non sit. Quarta est necessitas, de hac in dicto c. tali. Quinta, pietas. Sexta, euentus rei. Septima, multitudo siue scandalum multitudinis. de hac in c. vt constitueretur. 50. distin. Cauendũ est tamen ne quis nutriatur siue alatur in scandalo. Sed quia casus sunt innumerabiles, nec potest certa regula dari: ideo standum est in hoc arbitrio boni viri, qui si iudicauerit causam esse rationabilem, dispensatio erit licita. vt in c. Domino sancto. 50. dist. Et causa rationabili existente, prælatus peccat non dispensando. ar. ca. quanto. in fi. 2. quæst. 5.

Prælatus peccat nõ dispensando

¶ Si dicatur ꝙ inferior non potest dispensare in lege superioris, sed obligatio voti & iuramenti est de iure diuino: igitur summus pontifex non potest dispensare. Respondet D. Tho. quòd sicut iure naturali &

rali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum:ita iure naturali & diuino tenetur homo superiorum legi obedire. Et tamẽ cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ nõ obediatur: quia hoc est contra legem naturæ & mandatum diuinum: sed fit vt hoc quod erat lex, vel continebatur sub lege,non sit lex,nec contineatur sub lege. Ita etiam authoritate dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto,vel videbatur contineri,non contineatur,inquantum determinatur vel declaratur in hoc casu illud non esse congruam materiam voti. Et ideo cùm prælatus dispensat in voto,nõ dispensat in præcepto iuris naturalis aut diuini:sed determinat & declarat quòd id quod cadebat vel cadere videbatur sub determinatione obligationis humanæ(quæ non potuit omnia circunspicere)ampliùs non contineatur. Alij clarius soluunt, dicentes ꝙ duplex est ius diuinum: quoddam est absolutum,quod non consurgit ex aliquo facto humano. & in hoc prælatus non potest dispensare directè neq; indirectè siue ex consequenti. Aliud est ius diuinum, quod pendet & consurgit ex facto humano,vt obligatio voti & iuramenti,quæ consequitur actum humanũ,super quem prælatus à Deo authoritatem habet, per consequens super ea quæ ipsum consequuntur: & in hoc licet prælatus non possit dispensare directè,potest tamen indirectè & ex consequenti,ratione actuũ humanorũ,qui subiiciuntur variationi,& super quos habet potestatem,vt dictum est. vel clarius, non dispensat authoritate propria,sed authoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatem ex consequenti, ex quo dedit potestatem super id à quo illud ius pendet,scilicet super factum humanum. ¶ Notandum præterea ꝙ irritatio,dispensatio,commutatio:& redemptio voti,differũt ab inuicem. Quia irritatio est annulatio obligationis voti,etiam sine quacunq; causa:vt cum maritus dicit vxori,nõ placet siue nolo quòd serues hoc vel illud votum,absque scitu & consensu meo factum. Dispẽsatio autem est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciẽdum. Redemptio verò voti, ſi distinguatur à commutatione, est annullatio obligationis voti,cum ligamine ad aliquid dandum:puta si ei qui vouit, peregrinationem, imponatur eleemosyna:puta tantum dare, quantum exposuisset eundo:vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in titu.de voto & voti redemp.in antiquis.

Ex iusta causa rationabili. *An papa possit dispẽsare in iure diuino.* *Ius diuinũ duplex.* *Irritatio, dispensatio, commutatio, & redemptio voti differunt.*

Ver. 15. DE IVRAMENTO.

A IVramentum est alius actus religionis & latriæ:& potest sic definiri:Iuramentum est inuocatio testimonij Dei,ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis,vel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestarique eum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacræ rei attestatione firmata. & secundum iuristas,iuramentum,iusiurandum,&sacramentũ idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiunt,vt inferiùs dicetur. Iuramentum est duplex,scilicet,iudiciale,hoc est delatum in iudicio à parte vel iudice. & hoc iuramentum aliquando coactè præstatur, cùm à iudice præsentatur:quia non potest recusari, licet bene quando præsentatur à parte. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudiciũ ex partium conuentione exhibetur. ¶ Quo ad modũ iurandi D.Tho.dicit,ꝙ duplex est modus iurandi,scilicet per simplicem contestationem,& per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos:ideo tres modos iurandi ponere possumus. Primus modus,qui fit simplici verbo:vt dicendo per Deũ ita est,&c. Non enim est necesse(secundum Panor. in ca. Et si Christus.de iureiurando)quòd dicatur,iuro. Hic modus fit diuersis verbis,de quibus certa regula dari non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit dominus:&, Viuit anima mea:&, Viuit anima tua. In nouo verò testamento,& in primitiua Ecclesia,Testis est mihi Deus. Roma.1. Et Philippen.1.&,Testem inuoco Deum.2.Corinth.1.&,Veritatem dico in Christo,&non mentior,Rom. 9.Testis est mihi conscientia mea.22.quæst.1.ca.Si peccatum.&,sic Deus me adiuuet,vt in cap.de parentela.35.quæst.6. Secũdus modus iurandi per simplicem contestationem est, cùm interueniunt aliquæ res sacræ:vt cùm iuratur inter manus Episcopi, vel super Euangelia,aut crucem, aut reliquias Sanctorum tangendo. Et quo ad hunc modum iurandi inuentæ sunt plures solennitates,ad diuinam reuerentiam,& terrorem indiscretè iurantium,ad retrahendum eos à periurio. Tertius modus iurandi est per execrationem,dum scilicet aliquis se,vel aliquid ad se pertinens, ad pœnam obligat, vt credatur verũ quod dicitur. & cùm quis inuocat Deum non solùm in testem, sed etiam iudicem & punitorem. vt, Si non est sic, non sit salus animæ meæ. In antiquo testamento iurabant, Hæc mihi faciat Deus, & hęc addat. Et sic iurasse videtur D. Pau. dicens: Ego testem inuoco Deum in animam meam. ¶ Iterum duplex dicitur esse iuramentum,scilicet assertorium & promissorium. Assertorium est propositionis de præsenti vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro. ¶ Difficultas est an sit iurare dicendo,in veritate, vel in fide,vel per fidem ita est. Quo ad primũ sciendum, quòd hoc complexũ (in veritate)dupliciter accipi potest,scilicet nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & pro veritate simpliciter & absolutè,quæ est Deus,iuxta illud Ioan.14. Ego sum via,veritas,& vita:tunc est iuramentũ. Si verò accipiatur pro veritate humana,non est iuramentum: quia non accipitur aliquod sacrum. Si autem accipiatur aduerbialiter, vt idem est quòd verè siue veraciter & sine defectu,tunc non est iuramentum.sed bonus & seriosus modus dicendi,per quem agnoscimus ꝙ non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquendi docuit Christus,dicens: In veritate dico vobis,quòd multæ viduæ erant in diebus Hæliæ,&c.& D. Petrus:In veritate comperi, quòd non est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quòd si dicatur,per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo, est iuramentum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sæpe deficit & fallit ac fallitur: tunc idem est quod fideliter & tunc non est iuramentum, sed quidam modus asserendi, maximè cùm non adsit intentio iurandi,

2.2.q.89. ar 4. *Iuramenti definitio a-lia definitio* *c.16.* *Iuramentũ est duplex.* *Iurandi modus duplex.* *1.Reg.14.* *4.Reg.4.* *Rom 1.* *Philip 1.* *2.Cor.1.* *Rom.9.* *An dicere in veritate vel fide aut per fidem sit iurare.* *Ioan.14.* *Luc.14.* *Act.10.*

quæ requiruntur ad iuramentũ. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarũ cõscientiarũ.

Iuramentũ probatur licitum. *Deut 6.* *Heb.6.*

¶Iuramentum esse licitum maximè in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sunt tria genera probationis) constat ex illo Deut.6. Dominũ Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores suos iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D.Pauli superiùs allegata. Hoc tamen verum est, dummodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hiere. 4. Iurabis, Viuit dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate: vt scilicet id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quòd sit iuranti euidẽter notum: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tãtum, debet iurare per verbum Credo, vel Æstimo verum. Secundò ad hoc quòd iuramentũ sit licitum, requiritur iudicium discretionis: vt scilicet non leuiter & absq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimoniũ, iniuriã ei faceret: à fortiori si requirat Deum testem pro minima causa. hoc enim est assumere nomen Dei in vanũ, ideo talis non potest excusari à peccato. Tertiò ad hoc ꝙ iuramentũ sit licitum, requiritur iustitia, quod id quod iuratur fieri nõ sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentũ alterius, aut etiam inhonestum quantũ ad personam suam vel alterius, & hoc præcipue in iuramento promissorio locum habet. quia in iuramento assertorio, maximè quod præstatur in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulteri, quod scilicet est inhonestũ, veritatem dicere. Similiter non attẽditur an ex depositione testium (dum modo verum dicant) sequatur præiudicium. Quia vt in pluribus propter depositionem testium pars quæ malã causam fouet, læditur. Sed in iuramento promissorio, quod est de futuro agendo, vel non agendo, requiritur iustitia & honestas: vt scilicet non iuret se facturum aliqua illicita, & . Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiã Deo, vocando eum in testem suæ iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implendo peccaret, faciendo iniustum. & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primò, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunq; autem harum conditionum deficiat, iuramentum est illicitum, & peccatum.

Hiere. 4. *Tres comites iuramẽti.* *Iuramẽtum promissoriũ de re illicita non ligat & iurãs peccat iurando & seruando.*

Iuramentũ dicitur indiscretum dupliciter.

¶Ex his sequitur primò, quòd omne iuramẽtũ, in quo asseritur falsum, vel negatur verũ, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundò, sequitur ꝙ omne iuramentum indiscretũ est illicitũ. Dicitur autem indiscretũ dupliciter: primò per inconsideratiõe, non plene & deliberatè considerando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundò propter defectũ causæ sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: vt cũ à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ pensari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentũ ex parte iudicij discretionis, reuerẽtia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modũ iurandi pertinẽt. Hinc est quòd pueri ante annos pubertatis non debent cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius conditionis. vt habetur in c. pueri. 22. quæst.5. Si tamẽ ante tempus illud habent vsum rationis completũ, & iurant absque cõditionibus requisitis peccãt mortaliter vel venialiter, secundũ qualitatem periurij, quemadmodũ & alij. vt habetur in c.1. de delictis puerorũ. Propter eãdem causam siue defectũ repelluntur ij qui fuerunt aliàs periuri. Quod intelligendum est de conuictis & cõdemnatis: tales enim repelluntur à iudicio & contractibus, vt infames. De periuris autem notoriis ex facto dubiũ est, cum tales sint penè innumeri. Syl. de prierio dicit ꝙ si periurium sit publicum, vt si quis coram multis deliberatè iuret super quatuor sancta Dei euangelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur à testimonio. Sed si verba potuerunt esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, vel dubitetur de modo iurandi: & si dubitetur an factũ sciuerit esse tale, repelli nõ potest, de iis in c. paruuli. 22. quęst.5. Propter eandem causam repelluntur furiosi. vt in can. merito. 15. quæst.5. Dicunt aliqui quòd iuramẽtum promissorium & indiscretum obligat iurantem, dum tamẽ sit de re iusta & possibili. potest tamẽ cum eo dispensari. Tertiò sequitur quòd omne iuramentum, quod vergit in detrimentũ siue dispendium salutis æternæ vel corporalis, est illicitum, & non est seruãdum. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamen prædictis tribus comitibus seu cõditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, estq; obligatorium.

Iuramentũ promissoriũ indiscretum de re licita ligat.

¶Nec obstat quod Christus Matth.5. dixit: Audistis quia dictum est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis nõ iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, Non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quòd Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan.8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cum tribus prædictis conditionibus. dictum est enim quòd iuramentum est actus latriæ, & quòd in ipso est protestatio omnis scientiæ & infallibilis veritatis Dei. Sed prohibuit assuetudinẽ iurandi, & ne absque illis tribus comitibus iuretur: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiens, Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio scilicet discretionis, si frequenter & absque causa in assuetudinem iurãdi veneritis. Noluit ergo dicere, ꝙ adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem controuersiis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quamuis dixerit. Quod amplius est, à malo est: nõ dixit tamen, malũ est: sed, à malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quòd homines illis qui non possunt probare testimonio humano, nollent

Ioan.8.

simpli-

sint simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel æstimatam.

¶ Circa iuramentum per creaturas notandum est, quod creaturæ sunt duplices. Quædam sunt quæ ex se vel earum nominatione important aliquid diuinum, vt sancta quatuor Dei euangelia, Ecclesiæ sacramenta, & Sancti qui sunt in cœlo, gratia & dona supernaturalia, & quicunque per illa iurant, & ea in testimonium vocant: nō ea vocare censentur, sed Deum qui in eis relucet. Et seruatis tribus prędictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censetur illicitum. Alię sunt res non sacræ. & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiusmodi: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per cœlum, terram, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: sed non simpliciter seruatis tribus prædictis comitibus. Iudæi enim per angelos & creaturas iurabant, vt dicit D. Hiero. D. Thom. dicit quòd licet iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout relucet in ea vestigium veritatis. Addunt aliqui etiam si non apponatur Deus explicitè, quando illa creatura est aliquid, in quo principaliter fit memoria Dei, vt per animam & conscientiam, imò etiam per cœlum, in iuramento facto per simplicem contestationem. In iuramento autem facto per execrationem, inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, vt cùm homo iurat per caput suum, aut filium, siue per aliam rem dilectam. Quòd autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo potest intelligi, scilicet per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum contestationis, quasi contestando veritatem iustitię diuinæ: ad cuius executionem principes terræ constituuntur. hoc etiam iuramentum, Per animam & conscientiam meam, per execrationem fieri potest.

Creaturæ duplices. An iurare per creaturas sit licitū.
In 3 sen. d 39.
Gen. 42.

¶ Circa obligationem iuramēti aduertendū est, quòd omne iuramentū, siue sit assertorium, siue promissorium, cum tribus prædictis comitibus factū, est aliquo modo obligatorium. Ligat enim iurātem, saltem ad hoc vt verus inueniatur. Sed quia propriè obligatio respicit aliquid fiendū, vel non fiendum, ideo solum iuramentum promissorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per se & non per alias causas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peiorem seu deteriorem exitum. Quod cōtingere potest dupliciter. vno modo à principio, quando id quod iuratur, est per se malum: vt cùm iurat se perpetraturum homicidium, vel cùm est maioris boni impeditiuum: vt cùm quis iurat se nō intraturum religionem, vel non facturum eleemosynam, aut alia opera consilij: vel est de indifferentibus, puta non loqui Guilelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo casu peccat iurando & seruando: in secundo verò & tertio casu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui sancto. Non peccat tamen, iuramentum seruando, cùm sit de opere consilij, vel indifferenti: melius tamen faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramentum non obligat, nec est seruandum, maximè si illud de nouo emergens sit malum: vel si non fuerit præmeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramentum, ab initio poterat esse licitum, intellecta conditione, si peteret quod dare deberet: sed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambrosius. Est contra officium, promissum nonnunquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis. Quòd quandocunque aduenit casus, in quo non esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset præmeditatum, iuramentum emissum, illo casu veniente & durante, non ligat. Ex quo sequitur, quod non ligat non stantibus conditionibus appositis vel tacitis, quæ subintelliguntur vel exprimuntur de iure. de quibus glo. in cap. quemadmodum & cap. quinta vallis. de iureiurando. Sunt autem octo conditiones principales, ad quas cæteræ possunt reduci. Prima, si Deo placuerit. de qua in c. beatus. §. 1. 22. quæst. 2. Secunda, si superiori placeat. In omni enim iuramēto excipitur authoritas superioris. vt in cap. venientes. & ca. cam te. de iureiurando. Tertia, si res in eodem statu permanserit. vt in d. cap. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertam, quæ postea fornicata est, aut effecta leprosa, vel reddere gladium ei, qui posteà factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur communiter: Frangenti fidem, fides frangatur eidem. de hoc in ca. peruenit eo. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitatus non fuerit. de hac. in d. cap. quemadmodum. & in ca. quinta vallis. Sexta conditio, si iurauerit reddere pecuniam: intelligitur si numerata fuerit. de hac in l. indubitanti. ff. de nō numerata pecunia. Septima, si iurauerit dare dotem. intelligitur si nuptiæ subsecutæ fuerint. vt in l. stipulationem. ff. de iure do. Octaua, si iurauit stare præceptis alicuius. intelligitur si rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim nō extenditur ad verisimiliter nō cogitata. vt in d. c. quemadmodum. Nec obligat vltra cōsensum. vt in d. cap. quinta vallis. Ex hoc sequitur q; iuramentum metu vel aliàs indebitè extortum, & in quo quis nō habuit animum se obligandi, nō ligat quo ad proximū. licet obliget quo ad Deū, & obtinenda sit dispensatio. Idem de iuramento dolosè exacto: vt de Gabaonitis. Nota tamen quòd obligatio voti maior est, quàm obligatio iuramenti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quæ continet reuerentiam Dei. Obligatio vero iuramenti est ex reuerentia sola. & sic transgressio voti cōtra fidelitatem & reuerentiam, est maior transgressione iuramenti, quæ est cōtra reuerentiam tantum. Et sic ex opposito, maior est obligatio voti.

De obligatione iuramenti.
Iuramentū dupliciter vergere potest in peiorem siue deteriorē exitum.
Lib. 1. de offi.
Regula generalis.
Octo conditiones sub intellectæ in omni iuramento.
Iuramentū vi, metu aut aliàs indebitè extortū. In quo quis non habuit animum se obligandi, nō ligat quo ad proximū licet bene quo ad deū.

¶ Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D. Thom. Quòd quando non est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentū seruari secūdum intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum præstatur. Vnde Isidorus, & habetur in c. quacunq; arte verborum. 22. quæst. 5. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamē qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur, intelligit. & dupliciter reus fit: quia nomen Dei in vanū assumit, & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundū intentionem suam.

Obligatio voti est maior quàm iuramenti.
2. 2. q. 89.

art 7 ad 4. De interpretatione iuramenti. 27. Mora. De dispensatione iuramenti.

Vnde D.Greg. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quàm secundum intentionem suam interiorem. Sed in foro cõtentioso, vbi intentio ignoratur, obligatur secũdu quod verba accipi solent. ¶ De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut suprà dictum est de dispensatione voti. & hæc in præsentiarum de iuramento sufficiant. Si ampliora desideras, vide D. Thom. in prædicta quæstione, & in summistas super verbo, iuramentum.

Ver. 16. DE ADIVRATIONE.

2.2.q.90. ar.1.2.& 3. Adiuratio dupliciter fieri potest.

ADiuratio est alius actus religionis: quæ nihil aliud est, quàm inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modũ deprecationis siue obsecrationis, & per modum cõpulsionis. Primus modus est, per reuerẽtiam diuini nominis obsecrare. & licitũ est inferioribus hoc modo vti erga superiores. Secũdus modus est, per reuerẽtiam diuini nominis præcipere vel probibere. Et hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos. quo quidem modo sæpe vtuntur prælati religiosorum, qui præcipiunt vel prohibent in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ. Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis neque compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum: quia hoc pertinet ad aliquam societatem, quæ prohibita est haberi cum ipsis. iuxta illud. 2. Cor. 6. Quæ societas lucis ad tenebras, &c. Ex speciali tamen instinctu Spiritus sancti, per modum compulsionis, licet eus adiurare. sicut legimus aliquos sanctos operatione dæmonum fuisse vsos. D. enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secundũ potestatem à Christo sibi datam, scilicet vt egrediantur à corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Marc. vltimo: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequẽtur. In nomine meo dæmonia eiicient. Et Lucæ 10. Ecce dedi vobis potestatem supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. ¶ Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neque per modum præcepti: quia non sunt capaces. aguntur enim, & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit, licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si vero referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus vtitur in nocumentum nostrum, licitum est per modum compulsionis & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiæ, per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis. A

Dæmones nõ sunt adiurandi per modum deprecationis, sed per modũ compulsionis. 2. Cor. 6. Mar. vlt. Luc. 10. In creaturas irrationabiles an liceat adiurare.

Ver. 17. DE LAVDE ET CANTV.

2.2.q.91. In 2. li. retract.

ALius religionis actus exterior, est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidam Hylarius, de quo meminit D. Aug. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden. & post eos Ioannes Vviclefz & neoterici hæretici, qui non verentur Ecclesiæ cantores vocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideo hic paululum insistendum est. In primis certum est quòd de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo. Iuxta illud 1. Thessa. 5. In omnibus gratias agite: hęc est enim voluntas Dei. Rationem autem assignat D. Iaco. 1. ca. suæ canonicę epistolę: Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum, hoc egerunt sancti patriarchæ, Abel, Noë, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore, mente, & voce, cùm sint maiora dona. Certum est etiam filios Israël transacto mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum domino modulasse, Exod. 15. Cãtemus domino, gloriosè enim, &c. 1. Para. 6. Dauid instituit cantores, vt cantarent ante archam. & Psal, 64. inuitabat omnes: Venite, exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro, &c. Et Esa. 6. de Seraphin dicitur, quod clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo testamento habemus canticũ Zachariæ, Simeonis, & D. Virginis. Insuper Luc. 2. in natiuitate Christi, Subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act. 16 de Pau. & Sylla dicitur, quòd media nocte adorantes laudabant Deum: & audiebant eos qui in custodia erant. Quod & alios Christianos fecisse cõmemorat Plinius secundus, qui tunc prouinciam admini[illegible] qui in epistola ad Traianum de Christianis scribens, dicit: Hec fuit summa vel culpæ vel erroris eorũ quòd essent soliti ante lucem conuenire, carménque Christo suo, quasi Deo, canere. Et Eusebius Cęsarien. dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit (scilicet cãtus) qui post cœnam hymnum dixit. D. Ignatius, D. Ioannis apostoli discipulus, post D. Petrum 3. Antiochenæ Ecclesiæ episcopus, audiuit [illegible]ros angelorum, antiphonas sanctę Trinitatis decantantium. Ideo instituit eas inter psalmos decan[illegible]. Et in Tolletano cõcilio. c. 12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, [illegible]lus vlterius improbet, & in concilio Agaten. c. 30. fuit idem decretum. & rationem assignat Raba[illegible] Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab Ecclesia frequentatur, quo [illegible] ad compunctionem flectantur. & D. Augu. ait: Adduçor cantandi cõsuetudinem ap probare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat. & de seipso in nono Confessionum dicit: Fleui in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesiæ vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemia hæreticorum. B

Exod. 15. 1. Par. 6. Psal. 94. Esa. 6. Luc. 1. Luc. 2. Act. 16. In hist. Eccl. sia. li. 5. c. 31. De insti. cle. c. 76. 9. Conf.

§. 6. DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

PEccata religioni opposita sunt quinque, scilicet superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, simonia. C

Ver. 1. DE SVPERSTITIONE.

2.2 q.92. art. 1.

SVperstitio est vitium religioni oppositum, secundum excessum, non quod plus exhibeat in cultum diuinum, quàm vera religio: sed quia exhibet cultum diuinum cui nõ [illegible], vel eo modo quo non debet. D

debet. & sic Superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secunda species superstitionis est, quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur. Quantũ ad primam, sciendum quod aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primo quando exhibet cultum perniciosum. Secundò quando cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quando per cultum exteriorẽ aliquid falsum significatur. Quod contingit dupliciter. Primò ex parte rei [illegible]ficatæ, à qua descendit significatio cultus: vt in sacramentis & ceremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabantur. talia enim obseruando quis ꝓtestatur Christũ nõ venisse, vel [illegible]inisteria nõ impleuisse. & ideo mortaliter peccat. Vnde G[illegible]a.5. Si circumdimini, Christus nihil vobis prod[illegible]t. E[illegible]ati enim estis à Christo, qui in lege iu[illegible]. Alio modo contingere potest fal[illegible] in exteri[illegible] cul[illegible], ex parte col[illegible]s, & præcipue in [illegible]unt, qui per ministros exhibetur in persona totius Ecclesiæ. Sicut enim f[illegible]sarius esset, qui [illegible]poneret [illegible] parte alicuius, quæ non essent ei cõmi[illegible]ta si minister in persona Ec[illegible]siæ ex[illegible] Deo contra modum diuinæ authoritatis ab Ecclesia cõstitutum, & in Ecclesia c[illegible]. V[illegible]e D. Ambro. dicit: Indignus est qui aliter aliud celebrat mysteriũ, quàm quod Christ[illegible] vel E[illegible]a tradidit. Et propter hoc etiam glo. dicit, ad Collo. 2. Superfluus cult[illegible]s est, quãdo traditioni [illegible]ionis nome[illegible] applicatur. Et sic peccant, qui Sanctorum falsas reliquias colendas proponunt, & off[illegible] votiu[illegible] stat[illegible]as siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum afigẽt[illegible] eas imagini C[illegible]u sanctorum, alicuius lucri gratia, vt scilicet alij inde ꝓuocati ad similia offerendum c[illegible]. T[illegible] pe[illegible]ant mortaliter: quia irreuerentiam notabilem faciunt in actu colendi. I[illegible] hoc pe[illegible]to e[illegible]m peccare videntur, qui ad fantasiam certas missas vel officia componunt, & absq; Ecclesiæ aut[illegible]tate alias cel[illegible]branda proponunt. Q[illegible]o ad superfluum dupliciter: vno modo secundũ absol[illegible]tam q[illegible]nt[illegible]tat[illegible]. & hoc modo no potest esse aliquid superfluũ in diuino cultu: quia nihil potest homo facere quod [illegible] sit minus e[illegible] quod debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluũ secundum quantitat[illegible]m proportionis: quia scilicet non est proportionatum fini diuini cultus, qui est vt homo d[illegible] Deo gloriam, & ei [illegible] subiiciat mente & corpore. Et ideo quicquid homo facit, quod pertinet ad [illegible]ei gloriam, & ad hoc quod mens hominis Deo subiiciatur, & etiam corpus per moderationẽ cõcupiscentiarum secundum Dei & Ecclesiæ ordinationem, & cõsuetudinem eorum cum quibus homo cõuiuit, non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid sit quod, quantum est de se, ad prædictum finem non seruit, aut etiam si sit prȩter Dei & Ecclesiȩ institutionem, vel cõtra cõsuetudinem communem eorum inter quos homo cõuiuit: totum hoc reputandum est superfluum & superstitiosum, quasi in exterioribus solum con[illegible]ens, & ad interiorem Dei cultum nõ pertinens. vnde actiones iucunditatis ad superfluum cultum spectant, vt decantatio cantilenarum per organa & alia instrumẽta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluũ etiam cultum pertinet quicquid in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas [illegible]atuta: vt si bis dicatur Alleluia, vbi semel scriptũ est. & si fit in missa crucis signum vbi nõ mandatur fieri: aut [illegible]res clerici aut cantores, quàm cõsuetum est, parentur, secundum dominum Caietanum in Summula. Ad hoc gen[illegible] potest reduci cultus diminutus. si quis eorum quæ in rubri[illegible]is scripta [illegible], aliq[illegible]d omittat. Superst[illegible]o autem, qua exhibetur diuinus [illegible] ei c[illegible]et, d[illegible] in id[illegible]olatriam, superstitionem diuinatiuam, & superstitionẽ obseruantiar[illegible]m, de q[illegible] per ordinem dicendum est.

Ver[illegible] 2. I[illegible] IDOLOLATRIA.

A IDololatriam D. Pa[illegible]lus superstitionem nominauit, cum ait: Viri Atheniẽses per omnia quasi superstitiosos vos video. Est autem Idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab aliquibus fiebat idolis, hoc est simulachris earum rerum, quæ nullam habent virtutem seu dignitatem. Quia quidam per quasdam artes nefarias, simulachra quædam constituebant, quæ virtute dæmoniorum aliquos certos effectus habebant. vnde putabant in ipsis simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens ꝙ diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti. vt D. August. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis: quarum erant simulachra. & vtrunq; eorum reprobatur Roma. 1. vbi quantum ad primum, dicitur: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum ad secundum subdit: Coluerunt & seruierunt potius creaturæ, quàm creatori. Hoc peccatum est grauissimum: quia quantum est de se, æquiparat creaturam creatori: & negat Deum verum [illegible]sse Deum. cùm non possi[illegible]t esse plures dij per essentiam. ¶ Idololatria secundum Iudæos incœpit in secunda mundi ætate, ab Ismaële, quem primò simulachrum ex luto finxisse asserũt. Alij dicunt ꝙ [illegible] Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui imaginem Beli filij sui fecit adorari. Sap. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginem: & illũ qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit. Deinde procedente tempore inualescẽte consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Apud Græcos verò ([illegible]t re[illegible]rt I[illegible]dorus) Prometheus primus simulachra hominum de luto finxit. Idololatriæ causa disposi[illegible]ua [illegible]nt homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Causa verò initiatiua & [illegible]ummatiua processit [illegible] dæmonum, qui in idolis dando responsa, & faciendo aliqua quȩ ho[illegible]us vi[illegible]bantur mirab[illegible]a, se colendos & adorandos vt deos, hominibus exhibebant. Cessauit au[illegible]tria magna ex parte in s[illegible]xta ætat[illegible], per virtutem & doctrinam Christi.

[illegible] DE [illegible]VPERSTITIONE DIVINATIVA.

B S[illegible]pe[illegible]inatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpant cognitionem futurorum euẽ[illegible], [illegible]um, aut præteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diuinæ cogni-

Superstitionis definitio & diuisio. art. 2. 2.2.q.92. art. 1. Cultus perniciosus duplici[illegible] contingit. Galat 5. art. 2. Superfluum dicitur dupliciter. Act. 17. 2.2.q.94. art. 1. 8. de Ciui. Dei. art. 3. De inchoatione idololatriæ. Sap. 14. 2.2.q.94. art. 4. 2.2.q.95. art. 1.

tionis, vt futurorum contingentium ad vtrumlibet, qui ex causa necessaria cognosci non possunt. Vide Esa. 41. Annunciate quæ ventura sunt in futurum: & sciemus quia dij estis vos: aut est vsurpatio cognitionis præteritorum vel præsentium occultorum, quæ non possunt humana ratione cognosci. Vnde Diuini dicuntur, quasi Deo pleni. diuinitate enim plenos se simulant, & fraudulẽtia quadã hominibus futura coniectant. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelante, dicitur Diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt, sicut eclipses, vel vt in pluribus, quæ humana ratione cognosci possunt aut experientia, non est diuinatio, neq; peccatum. Diuinatio semper in malam partem accipitur, vt dicit D. Hierony. super Michæam. & est semper peccatum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deutero.18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinatio ex operatione dæmonum prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quando dæmones expresse inuocantur, ad sciendum futura vel occulta. Implicitè vero, quando qui habent pactum tacitum vel expressum cum dæmonibus vocantur: vel quia dæmones se ingerunt vanis inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psalm. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci non potest.

Esa. 41. *Diuinus siue diuinator quid sit.* *Deut. 18.* *Psal. 39.*

Ver. 4. DE SPECIEBVS DIVINATIONIS.

Diuinationis duo sunt genera. Primum per expressam dæmonis implorationem siue inuocationẽ: vel cùm præter intentionem hominis dæmon occultè ingerit ad prænuntiandum futura, vel præsentia quædam hominibus ignota. Hæc diuinatio est peccatum mortale, duplici ratione. Primò propter communicationem & societatem illicitam, quæ phibita est, vt suprà deduximus. Ex D. Pau. Quæ cõuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactũ. Secundò propter periculum, quia dæmon intendit perditionem hominum ex suis responsis. & si aliquando verum dicat, malo tamen fine, scilicet vt homines assuefaciat ad credendum ei. Vnde Athanasius exponens illud quod habetur Luc. 4. Increpauit illum dicens, Obmutesce, ait. Quamuis vera fateretur dæmon, compescebat tamen Christus eius sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem promulgaret: vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt cum adsit scriptura diuina, à diabolo instruamur. Nota tamen quòd aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina authoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictum est, cum de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunq; vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimento spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinatio quinque modis à dæmone fieri cõsueuit, primo per præstigium, ex eo quòd oculi hominum dæmonum operatione perstringuntur, dum dæmones præstigiosis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominum ingerunt. Secundò per somnia. quorum obseruatio prohibita est Deute. 18. Nõ sit in te qui obseruet somnia. quãuis obseruare somnia quæ fiunt ex diuina reuelatione nõ sit malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat hominibus in somnijs: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somniũ loquar ad illum. Et Matt. 2. Ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Tũc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino certificantur. quod non fit, quando ex solicitudine vel dæmonum illusione proueniunt. Licitum tamen est medicis considerare somnia: quia prosunt ad cognitionem corporalis immutationis infirmorum. Tertiò per mortuorum aliquorum apparitionem. Et hæc species vocatur Necromantia. Quia (vt dicit Isidorus in lib. Ethimologiarum) Necros Græcè, Latinè mortuus, Mantia, Diuinatio. interpretatur. Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Quarto per homines viuos habentes spiritus siue dæmones familiares in arreptitiis. & hæc diuinatio dicitur Phitonica, siue per Phitones: sic dicti, Isidoro authore, à Phitone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quinto dæmones futura prænunciant per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, præcipuè quinq;. & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomãtia. Si autem in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia. Si in aëre, Aereomantia. Si autem in visceribus animalium immolatorum in aris dæmonum, vocatur aruspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. ¶ Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Illud in duo genera diuiditur. Primum est, cum ad cognoscendum futura consideratur dispositiones & motus aliquarum rerum, & hoc fit septem modis. Primo ex consideratione situs & motus stellarum, quæ nõ se extendunt ad futura cõtingentia, præcipuè humana. & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium cõsiderationes dierum. de his D. August. in 4. Cõfessionum ait: Illos planetarios (quos Mathematicos vocant) cõsulere nõ desistebam, quasi nullum esset eis sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur. quod tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secundo per voces auium, aut quorumcunq; animalium, & etiam sternutationem hominum. & hoc vocatur Augurium. Tertio per motus vel per situs membrorum eorundem: & vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quarto circa verba hominũ absq; intentione dicta. & hoc vocatur Omen. si verò cõsiderentur aliquæ figuræ vel lineationes in manibus existentes, diuinatio ex eis sumpta Chyromantia vocatur, quasi diuinatio manus. Chyros enim Grecè, manus dicitur: & mantia, diuinatio. Si autem cõsiderentur signa in spatula alicuius animalis apparẽtia, vocatur Spatulamantia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cùm ex cõsideratione eorum quæ eueniunt ex quibusdam actibus, quæ ab hominibus sponte fiunt, proceditur ad aliquid

3.1.q.95. art.3. *2.Cor.6.* *Esa.28.* *Luc.4.* *Aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente.* *Diuinatio per dæmonem quinque modis fieri consueuit.* *Præstigiũ.* *Somniorum obseruatio.* *Num.12.* *Matth.2.* *Somnia ex diuino instinctu faciliter cognosci possunt.* *Necromantia.* *Geomãtia.* *Hydromantia* *Pyromãtia.* *Aereomantia.* *Aruspiciũ.* *Septem modi diuinationis sunt absque expressa dæmonum inuocatione.* *Augurium.* *Auspicium.* *Omen.* *Chyromantia.* *Spatulamãtia.*

aliquid occultum inquirendum: vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit:vel si quæratur quid agendum sit,vel furutum fit, siue per punctorum considerationem,siue per considerationem figurarũ, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquam proiecto, siue ex quibusdam cedulis scriptis, in occulto repositis,dum consideratur quam quis partem accipiat:vel etiam ex festucis inæqualibus propositus quis maiorem accipiat. vel etiam ex taxillorum proiectione,quis plura puncta proiiciat:vel etiam cum consideratur quid apperienti librum occurrat, quæ omnia sortium nomen habent. ¶Sors *Sors quid sit.*
igitur dicitur cùm aliquid studiosè fit siue statuitur ab hominibus,vt ex eius euentus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors(secundum D.Thomam)est triplex: scilicet diuisoria, consultoria, *2.2.q.95. art.8.*
& diuinatoria. Sors diuisoria,est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerum, siue sit res possessa, *Sors triplex.*
siue honor, siue dignitas siue actio, siue pœna. Sors cunsultoria dicitur,cùm inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria,cùm inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus à dæmonum *Sors consultatoria.*
suggestione, vel secundum dispositiones stellarum,quibus non subduntur actus humani: erit sors illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit *Sors diuinatoria.*
idola,& exta consuluit. Si verò expectetur à fortuna(prout communiter fit in diuisoria, in his in qui- *Ezech.21.*
bus non possunt homines faciliter concordari,quasi fortunæ exponentes,quis quid vel quam partem *Prouer.16.*
accipiat non videtur esse vitium,nisi fortè vanitatis: cum scilicet fit absque necessitate, vel cum leui- *Iosue 7.*
tate animi. Si autem expectetur euentus à Deo,iuxta illud Prouer.16. Sortes mittuntur in sinum, sed *1.Reg.14.*
à Domino temperantur. & talis sors, secundum se,non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis v- *Iona 1.* *Luc.1.*
sos fuisse legimus. Iosue 7. ex præcepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate *In sortibus*
surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse.1.Reg.14. Ionas pariter propheta *quatuor sũt*
à facie Domini fugiens sorte deprehensus est,& in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, vt in- *obseruanda.*
censum poneret,Lucæ 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus à Deo,ad hoc ꝙ licitè fiat,quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primũ, ꝙ sit necessitas:quia si absque necessitate,& vbi humana ratio sufficit,ad sortes recurratur,ad tentationem Dei pertinere videtur. Vnde D.Ambr.dicit super Lucã: Qui sorte eligitur,humano iudicio cõprehenditur. Secundum,ꝙ stante necessitate cum reuerentia mittatur sors. vnde super Act.Apost.dicit Beda: Sed si qui necessitate compulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum,videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis, egisse. Tertium,ꝙ diuina oracula ad terrena negotia non conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitiones Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas sortes legunt: & si optandum sit, vt id potius faciant, q̃ ad dæmonia consulenda concurrant: tamen ista mihi displicet consuetudo,ad negotia secularia,& ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere. quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiasticis,quæ Spiritus sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostolorum:) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem diaconi posteà non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad dispositionem terrenam ordinãtur: in quatum electione plerunq; homines surtibus vtuntur,sicut & in temporalium rerũ diuisione. Hoc vltimũ dictum limitat dominus Caietanus in Summula,super verbo Sors,si absq; periculo iustitiæ aut boni cummunis fiat. vt si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas immineat, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Augustinus in epistola ad Honoratum dicit: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorũ persecutionis tempore maneant(ne fuga fiat omnium)& qui eorum fugiant,ne morte omnium deseratur Ecclesia: Si hæc disceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur,qui maneant,& qui fugiant, sorte eligẽdi sunt. Et in 1.de Doct. Christiana dicit. Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberẽt: nec duobus dari potuisset: Si tibi occurrerent duo,quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superaret: nil iustius faceres,quàm vt sorte eligeres,cui dandum esset, quod dari vtriq; non posset. Sed cùm ad dæmonem recurritur non solùm explicitè, sed etiam implicitè, vt contingit inquirentibus per surtes,occulta,& nõ à Deo,& vniuersaliter ea quæ à sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim ꝙ non quærunt à Deo,neque à natura,neque à fortuna,qui hoc petunt,coguntur(velint nolint)fateri,quòd ad dæmonem implicitè recurrant,dum ad sortes recurrunt: de his in c. surtes.26.quæst. 5. dicitur: Sortes quibus cuncta vos vestris discriminatis prouinciis,quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas damnari, & vltrà inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.

Ver. 5. DE SVPERSTITIONE OBSERVANTIARVM.

A SVperstitio Obseruantiarum est,quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non *2.2.q.96.*
sunt ad illos causæ naturales,quia licitũ est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. *art.2.*
Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illas causare & producere: non adhibentur tanquam causæ, sed solùm quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationũ cũ de- *21.de Ciui. Dei.*
monibus inita. Vnde D. August.dicit: Alliciũtur dæmones per creaturas,quas non ipsi, sed Deus cõdidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusq; delectationi congruũt,per varia genera lapidũ,herbarũ,lignorum,animaliũ,carminũ,& rituũ. Et huiusmodi obseruantiæ sunt reliquiæ idololatriæ: processeruntq; ex vanitate humana,cooperãte dæmonũ malitia, qui nituntur animos hominũ huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruãtiæ illicitæ,sunt pene innumeræ. Nec potest circa eas certa regula dari. Omnes tamen ad tres fines cũ-

Superstitio obseruantiarum ad tres fines ordinatur.

Ars notoria quid sit, & quomodo est reprobata.

Deute.18.

muniter ordinantur: scilicet ad acquirendam scientiam, vel sanitatem, vel ad euitanda infortunia, siue ad cognoscēda fortunia & infortunia, vt infortunia possint vitari. Primū pertinet ad artem notoriam, quam aliqui Magicam vocant: quæ ad acquirendam scientiam docet certa ieiunia & orationes obseruare, inspectiones figurarum, & prolationes verborum ignotorum. Hæc autem ars notoria reprobata est: quia Deutero.18. dicitur: Non inueniatur in te, qui quærat à mortuis veritatem. quæ inquisitio innititur auxilio dæmonum. Sed per obseruantias notoriæ artis inquiritur cognitio veritatis per quædam pacta significationum cum dæmonibus per priscos idololatras contracta: quia vtitur quibusdam, quæ non habent secundum se virtutem causandi scientiam, vt ex prædictis patet. Circunspectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habent ex se aliquam virtutem: & ideo huiusmodi ars non vtitur vt causis. sed vt signis: non vt signis diuinitus institutis, vt sunt sacramenta. Relinquitur ergo quòd sint signa superuacua, & per consequens pertinentia ad pacta quædam significationū cum dæmonibus fœderata. & ideo est penitus repudianda & fugienda Christiano: sicut & aliæ nugatoriæ

In 2. de Doctri. Christ.

vel noxię superstitiones, vt D. August. dicit. Est etiam inefficax, cùm per huiusmodi artem non intendatur cognitio scientiæ per modum homini connaturalem, scilicet vel inueniendo vel addiscendo. Cōsequens est quòd isti effectus expectentur à Deo vel dæmonibus. Certum est autem aliquos à Deo scientiam & sapientiam per infusionem habuisse, sicut legitur de Salomone. 3. Regum 3. & .Paral.1.

1. Reg.3. 2 Para.1. Luca.21. 1. Cor.12.

Dominus etiam discipulis suis dixit, Lucæ 21. Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Sed hoc donum non datur quibuscunque, neq; cum certa obseruatione: sed secundum arbitrium Spiritus sancti. 1. Cor.12. Alij quidem datur per spiritū sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. hæc autem omnia operatur vnus & idē spiritus, diuidens singulis prout vult. Ad dæmones autem non pertinet illuminare intellectum. Cum igitur acquisitio scientiæ fiat per illuminationem intellectus: sequitur ꝙ nullus vnq̄ per dæmones

In li. de Doctri. Christ.

De superstitionibus ad sanitatē cōsequendam.

Circa breuia tria sūt cauenda.

scientiam acquisiuit. Possunt tamen dæmones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua scientiarum documenta: sed hoc non quæritur per artem notoriam. ¶ Ad sanitatem consequendam aliqui (secundum D. Aug.) obseruant ligaturas herbarum, ossium mortuorum, breuium, verborum, & alia quædam remedia, quæ medicorum disciplina condemnat, siue in præcantationibus, siue in quibusdā notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam suspendendis aut insignandis: cum talia non habeāt ex se virtutem: consequens est huiusmodi obseruantiam ex dæmonum suggestione venisse. Notandū tamen ꝙ in omnibus incantationibus vel scripturis, suspensis aut alligatis, tria consideranda sunt. Primò quid sit quod profertur vel scribitur. quia si est aliquid ad inuocationem dæmonū pertinens, manifestè est superstitiosum & illicitum. Secundò ne aliquid falsitatis contineant, quia sic eius effectus non posset expectari à Deo, qui non est neq; potest esse testis falsitatis. Tertiò cauendum est ne cum verbis sacris contineantur aliqua vana · puta aliqui characteres inscripti, præter signum crucis: aut si spes habeatur in modo scribendi, aut ligandi, aut in quacunq; huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiā non pertineat, quia hoc iudicaretur superstitiosum. Et sic intelligitur id quod D. Chrysost. dicit super Matth. Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: sed nónne quotidie euāgeliū in Ecclesia legitur, vt audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita euangelia non prosunt, quomodo possunt circa collum suspensa saluare? Deinde dicit: Vbi est virtus euangelij, in figuris literarum, an in intellectu sensuū? Si in figuris, bene circa collum suspendis. Si in intellectu: ergo melius in corde. Ibi enim D. Chrysost. loquitur, vbi vana miscentur, vt dictum est. Portare autem ex deuotione diuina verba, obseruatis præmissis, non est illicitum. vt in c. non liceat 26, q.6. Sed nec in collectionibus herbarum, quæ medicinales sunt, aliquas obseruantias scilicet ante ortum vel post occasum solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere: nisi tantum cum symbolo diuino & oratione Dominica, non indeterminato numero, sed secundum deuotionem: vt tantùm creator & dominus omnium honoretur. Ad fortunia verò vel infortunia cognoscenda, siue ad dies faustos & infaustos cognoscendos, obseruare ea quæ non possunt esse causæ, sed solùm signa pactionum cum dæ-

Galat.4. 2. de Doctr. Christ.

monibus, est illicitum. Vnde D. Pau. Galat. 4. Dies obseruatis, & menses, & tempora, dies, & annos. Timeo ne fortè sine causa laborauerim in vobis. Et D. August. dicit, ꝙ ad pacta cum dæmonibus inita pertinent milia inanium obseruationum, puta si membrum aliquod salierit. si iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit. si limen calcare contigerit, cùm ante domum suam aliquis transit, redire ad lectum. si quis se calceando, sternutauerit: si rediens domū & procedens offenderit: cùm vestis à soricibus roditur. Plus timere superstitiones mali futuri, quàm præsens damnum dolere.

Ver. 6. DE TENTATIONE DEI.

2.2.q.97. art.1. Tentatio Dei quid sit.

SEcundum peccatum religioni oppositū, est tentatio Dei. quæ nil aliud est, q̄ exploratio diuinę potentiæ aut voluntatis vel scientiæ, prætermissis his quæ homo facere potest ad pericula vitanda, respiciens solùm auxilium diuinū, quasi experimentum sumere volens de eius scientia, potentia, & virtute. Et sic tentare Deum est experimentum sumere de eo: quod fieri potest verbo vel facto, cùm aliquid facit eadem intentione. Interpretatiuè, quando non habet intentionem formalem siue explicitam, propositum sumendi experimentum de Deo: tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile est, nisi ad probandam Dei potestatem, voluntatem, vel cognitionem. Sicut cùm quis equum currere facit, vt euadat hostes: non dicitur experimentum quærere de equo: sed tunc, quādo currere facit absq; aliqua necessitate, vel euidenti vtilitate. Sic ad propositum: Si homo propter necessitatem vel magnā vtilitatem committat se Dei auxilio, faciendo tamen quod potest, ad euadendum periculum: nō ten- B

2. Par. 20.

tat Deum. Quia (vt habetur 2. Paral.20.) Cùm ignoremus quid agere debemus: hoc solū nobis est residui, vt

d[illegible]gamus [illegible] quando sine causa seu necessitate vel magna vtilitate prætermi[illegible]rem[illegible]ns Dei auxilio, tentat Deum, & peccat mortaliter. vt si quis i loc[illegible]v[illegible]re potés scalam, mitteret se deorsum. Id [illegible] Christus Matt. 4. *Matth. 4.*
di bo[illegible] Mitte te [illegible]um respondit, Scriptum est, Dominum Deum tuum nó tentabis. Et q[illegible]are vel mendicare, fidés quod [illegible] Deo pasceretur sicut Helias: vel nollet comedere, fide[illegible] nutriret eum [illegible]q; [illegible]bo, sicut D. Magdalenam, & in aliis huiusmodi: est peccatum mortale, contentum [illegible]b ir[illegible]sitate. quia [illegible] facit irreuerentiam Deo.

Ver. 7. DE PERIVRIO.

A Tertium p[illegible]ccatum [illegible] religionem est periurium, quod communiter s[illegible]c d[illegible]finitur: Periuriú est mendacium i[illegible]o firmatum. S[illegible]d [illegible]uia aliquis pote[illegible] mentiri dupliciter: P[illegible]mo materia[illegible]ter, puta quando q[illegible], & putat dicere verum. Secun[illegible] formali[illegible]r, quan[illegible]ter f[illegible]m dicit, vel verum [illegible]. Sic [illegible]um est duplex [illegible]licet mat[illegible]riale, & f[illegible]rmale. Materiale, quando id [illegible]m, & t[illegible]men creditur verum. Formale vero, q[illegible]ando id quod iuratur, e[illegible] fal[illegible]v[illegible]. & est differentia inter hæc: quia omne peri[illegible]m form[illegible]e e[illegible] peccatum, [illegible]teriale, imò aliq[illegible]do nó est peccatum, cùm adhibita d[illegible]entia credit esse verum, q[illegible]od iu[illegible]. N[illegible]tandum tamen ꝙ ille qui iocose periurat, non euitat diuinam irreuerentiam, sed quan[illegible]ad a[illegible]qui[illegible] magis auget. & ideo n[illegible]n excusatur à mortali. Ille autem qui ex lap[illegible]u linguæ fal[illegible]urat [illegible]q[illegible]ide[illegible] aduertat se i[illegible]e & f[illegible]um esse quod iurat, non excusatur à pecca[illegible] mortali: sicut nec a Dei c[illegible]ntem[illegible]tu, prout etiam i[illegible] blasphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere inte[illegible]tionem iurandi. Et ideo à crimine periurij excusatur. grauius autem peccatum est solenniter iurare [illegible]m per euangelium, ꝗ per Deum in communi sermone, tum propter scandalú, tum propter maiorem d[illegible]liber[illegible]ionem. Cæt[illegible]ri[illegible] tamen paribus, grauius peccat cú iurat per Deum, ꝗ per euang[illegible]lium, si fal[illegible]um iu[illegible]t, vt dicit D. Th[illegible]. ¶ In iuramento assertorio incurritur periurium, quando actu iuratur, & non postea. In iuramento v[illegible] promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primò, quando iuratur: vt quando iurans inten[illegible]t n[illegible]n implere iuramentum & promissum. Secundo in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramento autem comminatorio de malo mortali p[illegible]rpetrando, incurritur periuriú, non propter defectú veritatis seu intentionis: quia stat illum haber[illegible] intentionem perpetrandi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatú mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, omnino indebitam. Si vero sit peccatú veniale qd iuratur, non incurritur simpli[illegible]ter periurium, quia non deficit veritas, si intendat implere. Nec de necessitate saluus necesse est delicer[illegible] veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed præter charitatem. Secundum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerentia quædam fit iuramento, applicand[illegible] illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium, si iuramentum fuerit de omittendo bono. [illegible] futuro verò non incurritur periurium si iuramentum non impletur, quando iuramentum e[illegible] malo, aut maioris boni impeditiuum: vel si posteà ex euentu iuramentum vergat in deteriorem ex[illegible]um: vel [illegible]i euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: vt cùm aliqui se honorare v[illegible]tes, iurant quod vnus non præcedet alium. In his enim & s[illegible]bus ca[illegible]bus secu[illegible]m [illegible]mmunem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) vt in D. Petri [illegible]posito i verbo[illegible] No[illegible]u[illegible]s m[illegible] pedes in æternum. Propterea absque peccato periurij statim faciunt oppositum, permitt[illegible]inci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum sit vi aut metu extortum, de contrahend[illegible]rimonio, videtur ipso iure relaxatum. tutius tamen est relaxationem à superiori habere. Item n[illegible]n incurritur periurium in futuro, si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, à quo relaxari potest, vel si in eo dispensetur.

2.2.q.98.
Periurium quid.
Periurium est duplex, materiale & formale.
2.2.q.98. art 3.ad.
Quādo incurritur periurium in iuramēto assertorio vel promissorio aut cōminatorio.
Ioan. 13.

Ver. 8. DE SACRILEGIO.

B Qvartú vitiú oppositum religioni, est Sacrilegium: quod nil aliud est, ꝗ sacræ rei violatio. Et accipitur violatio largè pro quacunq; irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiá exhibet: quia quantum est in [illegible], rem sacram violat, quamuis ipsa non violetur. Sacrum autem dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum. & sic ei quædam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatę, scilicet personæ, loca, vestes, & vasa: ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima, quando fit iniuria personæ: vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in eam agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium committit. & quicunq; contra votum facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est san[illegible]ficatus, iuxta illud 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. & 1. Petri. 2. Vos estis genus electú, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegium dicitur. Secúda species sacrilegij est, quando loco sacro fit iniuria: vt cùm aliquid furto, rapina, vel aliàs indebitè subtrahitur, siue sacrum fuerit siue non [illegible]crú, ac etiam sacrú de non sacro: & si vi siue violentia à loco immunitatis extrahatur, au[illegible] semine, vel sang[illegible]ne humano voluntario polluatur, vel si excommunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget reconciliatione. vt habetur in titulo siue rubrica, de consecratione [illegible]æ vel altaris. extra. Tertia speci[illegible] sacrilegij est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacrame[illegible]libus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquiis Sanctorum, libris sacris, imaginibus San[illegible]orum, & generaliter omnibus rebus sacris, mobilibus & immobilibus, quæ sunt dicatæ ad minist[illegible]ium diuini cultus, & vsum ministrorum Dei. ¶ Notandum tamen ꝙ licet omne peccatum quo[illegible] persona sacra committit, sacrilegium dici possit, materialiter & quasi per accidens: prout

2.2.q.99.
Sacrilegiū quid sit.
Sacrū quid sit.
Tres sacrilegij species.
1. Cor. 6
1. Petri. 2.

Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium.
De pœna peccati sacrilegij.

D. Hiero. ait, ꝙ nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur. formaliter tñ & propriè illud solum peccatum s... pe... æ, sacrilegium ..., quod direct... agitur contra eius sanctitatem, vt ... contra castitatem & o... e... ntiam, reli... & moni des vitia illa contra paupertatem. Peccato ... imponitur pr... pœna sententia e... municationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torquqeatur ... eitur Sap. 11. Secundum leg... humanas punitur sacrilegium pœna capitali, vt habetur in l. sacrilegij. ff. ad legem Iuliam peculatus. secundum statuta vero Ecclesiæ, q... æ mortem corporalem non in... ad hoc quod sufficienter arceatur, ... betur pœna pecuniaria: vt saltem ... ænis temporalibus homines à sacrilegiis reuocentur vt habetur in ca. si quis. 16. quæst. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugitiuum seruum de atrio Ecclesiæ per vim extraxerit, nongentos solides ... mponat. postea subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij. 300. libras argenti examinati purissimi componat.

Ver. 9. DE SIMONIA.

1. 2 q. 100. Act. 8.
SImonia à Simone Mago dicta est, qui (vt habetur Act. 8.) potestatem dandi Spiritum s... nctum pecu- C
nia comparare voluit. vt posteà signa vendendo lucraretur. & ideo tam emptores q̃ venditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quamuis magis propriè emptores. Venditores autem vocantur Gieziтæ, à Giezi famulo Helisæi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naaman adhæsit ei.

4. Reg. 5.
Simoniæ descriptio.

Simonia (secundum diuum Thomam) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens voluntas emendi vel vendendi spirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarū difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria: Primùm, quid per emptionem & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur.

Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.

¶ Quo ad primum diuus Thomas dicit, ꝙ nomine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest per partes, abs... periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutatione & tra... tionibus. licet prælatus ex officio & pro causa vtili possit huiusmodi permutationes facere. Intel... ur e... m nomine emptionis redemptio impedimentorum. quam vocant redemptionem vexationis aute titulum & ius acquisi... quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis paci... ci cum his a quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliq... temporali bono, & non spi... tuali: quia hoc esset etiam vendere spirituale.

1. Ethi.
Numisma ad quod inuentum est.

¶ Quo ad secundum sciendum ꝙ (vt Philosoph... habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia rebus. & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia æstimari potest, siue sint possessiones, siue dignitates temporales, siue quæcunque munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commendationes, & ... a huiusmodi: siue à manu, vt pecuniæ, & quæcunq; alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia tēporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito Ecclesiæ, aliquis cæteris paribus est præferendus. Vnde D. Grego. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere.

Res spiritualis quid & quotuplex sit.

Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est secundum dominum Caietanū in Summula, ꝙ triplex est res spiritualis: quædam dicitur res spiritualis: quædam cōposita ex spirituali & temporali, tamen spirituale præeminet, & est principale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res merè spiritualis (secundum Syluestrū de prierio in Summa. §. 6.) est duplex: quædam spiritualis, quo ad spiritum humanum: vt doctrina, vt scientiæ, consilium, quæ nō immediatè disponunt ad gratiam Spiritus sancti, cum sint & exerceantur ab infidelibus, Paganis, Iudæis, & Sarracenis. Et de istis non intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vēdi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iuristæ dicunt, ꝙ licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, & pædagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res merè spirituales in ordine ad Spiritum sanctum & gratiam Spiritus sancti: vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infusæ, gratiæ gratis datæ, potestas spiritualis tam ordinis q̃ iurisdictionis, sacramentales effectus, ius viuendi ex altari, habēdi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex spirituali & temporali, in qua præeminet spirituale tanq̃ principale, sunt omnia sacramenta Ecclesiæ, in quibus sunt aliqua corporalia, quæ ordinantur ad gratiam tanq̃ causæ instrumentales. Item consecrationes virginum, benedictiones nubentium, sepulturæ, missæ, orationes vocales, Ecclesiasticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum sanctum, chrisma, & alia huiusmodi, quæ sunt ordinata & dispositiua ad gratiam Spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua corporale est principale, vt castrum, cui est annexum ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia ecclesiastica temporalia, vt officium bedelli, campanarij, œconomi. His suppositis, notandæ sunt sex conclusiones.

Res spiritualis vendi non potest.
Prouer. 3.
Act. 8.

¶ Prima cōclusio. Nulla res merè spiritualis in ordine ad Spiritum sanctum, vel ad gratiam Spiritus sancti, licitè vendi, vel emi, vel pro corporali commutari potest. Hæc conclusio probatur dupliciter. Primò, quia res spiritualis nullo terreno pretio compensari potest: vt de Sapientia dicitur Prouer. 3. Pretiosior est cūctis opibus Sapientia: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. I... etiam D. Petrus in ipsa radice Simoniacam prauitatem condemnans, dixit Act. 8. Pecunia tua tecum sit in per... tionem: quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Secundò probatur: Quia id non potest esse debita materia venditionis, cuius venditor non est dominus, neq; habet speciale mandatum à domino: Sed prælatus Ecclesiæ non est rerum spiritualium dominus, sed solum minister & dispensator (secundum illud 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei.) Nec habet ad hoc speciale mandatum, imò habet specialem prohibitionem, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ideo aliquis emendo & vendendo rem spiritualem, irreuerentiā facit Deo, & iniuriam rei spirituali. Ideo peccat peccato simoniæ, quod continetur sub peccato irreligiositatis. Ex his infertur, ꝙ

1. Cor. 4.
Matth. 10.

tur, q summus pontifex potest vitium Simoniæ incurrere, vt dicit D. Tho. quamuis aliqui dicant verum esse solum in prælatis, quia simoniaca. secus in simoniacis, quia prohibita de iure Ecclesiastico humano. Item dicunt ipsum non incurrere pœnas iuris, cùm non ligetur suis legibus coërciuè. 2.2.q.10. art.1.ad.7. ¶ Secunda conclusio, q res compositæ ex spirituali & corporali, in quibus spirituale est principale, non possunt absolutè vendi vel emi: vt sacramenta, prædicatio, ordinatio, & alia huiusmodi de quibus supra. probatur sic: Quia vnumquodq; cum absolutè tractatur, censetur tractari & iudicari secundum principale. sicut cum tractatur de homine, tractatur de eo secundum q est rationalis: sed spirituale est principale: igitur absolutè vendi non potest. ¶ Tertia conclusio: Accipere aliquid temporale pro administratione spiritualium per modum precij, Simonia est. Sed recipere spònte oblata secundum ordinationem Ecclesiæ, vel consuetudinem approbatam per modum eleemosynæ aut stipendij, substentationis, & necessitatis, non est simonia, neq; peccatum. Prima pars huius conclusionis probata est in prima, & per c. qui pro pecunia. q. 1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quenquam consecrauerit, alienus sit à sacerdotio. & intelligendum est directè vel indirectè, vt in c. qui viginti duodenos accipiût pro literis testimonialibus, in quibus vix quatuor lineę sunt scriptæ, & in c. quicquid. eadem causa & quæstione, dicitur: Quicquid inuisibilis gratiæ consolatione tribuitur, nunquã quæstibus vel aliquibus præmijs venudari penit' debet: sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilẽ gratiã tribuũtur: nec vlla consuetudine potest excusari, quia cõsuetudo nõ præiudicat iuri naturali aut diuino. Scd'a pars hui' cõclusionis probatur per illud. Quis militat suis stipẽdiis vnquã? Quis pascit gregẽ, & de lacte gregis nõ manducat? Nescitis q qui in sacrario operãtur, de his quæ in sacrario sunt, edũt? & qui altario deseruiunt, cũ altario participãt? 1.Cor.9. Et Glo. D. Aug. super illud. Qui bene pręsunt presbyteri, duplici honore digni sunt: Accipiant substentationẽ necessitatis à populo, & mercedẽ dispẽsationis à Dño. 1.Tim.5. Necessitatis est accipere, vnde viuitur. Charitatis est prębere. Nec propter hoc vænale est euangeliũ, vt pro his prædicetur. Sic prophetæ olim accipiebãt. secundi Regum. 9. & tertij Regum 13. Similiter & aliqua temporalia Deum laudantibus in celebratione diuini officij dabantur. 1.Reg.9. 3.Reg.13. Exigere tamen ab inuitis per spiritualem subtractionem, habet quandam venditionis speciem. Licet prius administratis spiritualibus licitè possint oblationes statutæ & consuetæ & alij quicunq; prouentus exigi, etiam à nolentibus & valentibus soluere, auctoritate superioris interueniente: quia in subsidium ministrorum prouentus, oblationes, & decimæ constitutæ sunt. Et si dicatur quòd habent alias vnde viuere possint: respondetur quod est per accidens. Non tamen vt tales ministri sunt: & propter ea quæ sunt per accidens, non sunt omittenda ea quæ sunt per se. Præterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio dispensare pauperibus. Si tamen huiusmodi pacto interueniente fiant, aut cum intentione emptionis & venditionis, aut si accipiatur vt pretium, Simonia est. ¶ Difficultas tamen est incognoscenda intentione huiusmodi, an per modum sustentationis recipiat, vel per modum pretij, in eo qui aliàs non esset celebraturus. Et in canonico, qui propter distributiones canonicas venit ad officium ecclesiasticum, aliàs non compariturus. Videtur enim in huiusmodi q tales recipiunt per modum precij, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & non honor Dei. cùm cessantibus distributionibus & pecunia, cesset comparitio & celebratio. Dicendum q impossibile est nobis de aliorum intentionibus iudicare, ipsi in se videant. Hoc tamen verum arbitrari possumus, quod in eo qui non esset aliàs celebraturus, sed cùm offeruntur tres duodeni, celebrat: pecunia potest esse in eo causa finalis, & causa sine qua non. Si pecunia sit causa finalis, constat eum esse simoniacum. Et signum in huiusmodi est, quando impræparatus vel non dictis matutinis aut non præmissa confessione celebrat. Et cum canonicus vadit ad officium, nihil cogitat de Deo, sed solùm vadit ad fabulandum, vel dormiendum, vel deambulandum per ecclesiam: tunc videntur distributiones esse causa principalis & finalis. Si verò distributiones sint causa sine qua non: vtputa quia non cogitabat, sed per oblationem offerẽtis tres duodenos, sacerdos excitatur, & se præparat. Et per pulsum campanarũ canonicus excitatur, & se disponit ad eundum ad officium, & orãdum pro populo & fundatoribus, signum probabile est, q pecuniæ non sunt causa finalis, sed causa sine qua non. & sic tales non sunt simoniaci mentales. Quemadmodũ si existẽti in peccato mortali, qui decreuit cõfiteri loco & tẽpore debitis, si adueniente graui infirmitate cõfiteatur, infirmitas potest esse causa sine qua nõ excitatiua: quia si tunc non cogitabat: & illa adueniente habuit occasionem cogitandi. Idem adueniente tẽpore paschali. Si verò confiteatur ad euitandam damnationem: vt Antiochus, qui propter timorẽ mortis pœnituisse & orasse dicitur 2. Mach. 9. tunc infirmitas & damnatio esset causa finalis. Si cõtra huiusmodi conclusionem arguatur de matrimonio, pro quo licet pacisci de dote: dicẽdum quòd matrimonium non solum est sacramentum, sed etiam naturæ officium, ad cõseruationẽ speciei, in quo multa sunt onera. Et ideo secundum q est officium naturæ pacisci potest, & dos recipi, pro supportandis oneribus. Non autem inquantum est sacramentũ: ideo secũdum iura prohibetur, ne pro benedictione nuptiarum aliquid exigatur. Nec obstat etiam quòd scientiæ liberales sint spirituales, & consilium iurisperitorum: tamen licitum est vendere: quia (vt dictum est) illa ex se non ordinantur in gratiam Spiritus sancti. Nec illa administrantur ex officio: quia per quemlibet idoneum, qui nõ est aliàs obligatus, exerceri possunt. quod non fit de spiritualibus: ideo non est simile. ¶ Quarta cõclusio ex domino Caietano, talis est: Locare operas ad exercitia quæ sunt principaliter spiritualia, non est licitum, nisi fortè per accidens. Prima pars patet ex secunda conclusione, & hoc quòd locatio (cùm sit contractus non gratuitus) est quædam venditio, vt hic accipimus venditionem. Secunda verò pars huius conclusionis, scilicet quòd sit licitum per accidẽs, hoc est propter adiunctum vinculum. patet ex approbata Ecclesiæ consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas, ad officiandum, in Ecclesiis per annum

vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quamuis enim non liceat operam suã locare ad celebrandum missam, quia hoc (vt dictum est) esset vendere spiritualia, cum principale missæ sit spirituale: licet tamen locare libertatem suam: quia toties habet multa facere, & residere in eodem loco, vt impedimentum præstari possit aliis operibus & oneribus suis. & ideo non censetur spiritualia locare, sed libertatem, & onera illa quæ sunt temporalia. ¶ Quinta conclusio est. Res composita ex temporali & spirituali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniæ vendi potest, nisi prohibeatur iure positiuo: vt castrum cui annexum est ius patronatus, quod ordinatur ad præsentãdum clericos ad beneficia. Similiter cruces argẽteæ benedictæ, & calices consecrati, vendi possunt, dum tamẽ propter ius patronatus, consecrationem, aut benedictionẽ, nil exigatur. Hæc conclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secundæ. Quo ad secundã autem partem (scilicet nisi iure positiuo prohibeatur) patet: quia quantumcunque res secundum se venalis sit, si iura disponunt interuenire simoniã, erit simonia, non secundum se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponunt, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Castaldi. ¶ Sexta conclusio: Licitum est locare operas in exercitiis rerũ compositarum, in quibus principale est corporale. vt patet de officio vicarij, sacristæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quantitate stipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & nõ de spirituali iustitia aut veritate. Non tamen intelligendũ est sic de officio vicarij generalis episcopi, quòd posit aliquid dari episcopo pro collatione beneficiorũ, vel exercitio vicariatus, siue vicariatum (vt cõmuniter dicitur) arrẽtare, vnde ꝓhibitum est de iure, ne Prælati cõmittant vices suas ꝓ annuo censu. Possunt tamẽ pacisci, vt pro officio vicarij aliqua stipẽdia accipiãt: quia illa recipere pro residentia & libertate, non est illicitum. ¶ Notandum præterea quod duplex est Simonia: quędam est

Simonia duplex.

interior siue mẽtalis: quædam verò exterior & conuentionalis. Simonia mentalis est duplex: quædam, quæ in sola mente & proposito consistit. Alia est mentalis, quæ non cõsistit in solo proposito: sed habet aliquem actum exteriorem, coopertum tamen & velatum, vt non posit bene agnosci, nisi ab operante: vt cùm quis seruit temporaliter, aut munus offert pro spirituali consequendo: non tamen decla-

Simonia mẽtalis duplex

rat suã intentionem, scilicet quòd intentione habendi beneficium hoc facit. Tunc est simonia nõ purè mentalis, qui est imperatiua actus exterioris, latenter tamẽ. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrũt pœnas à iure simoniacis inflictas siue indictas. Simonia exterior & cõuentionalis, in em-

Simonia cõuentionalis.

ptione & venditione rei spiritualis consistit, accipiendo emptionẽ & venditionem, vt dictum est. Et quia secundum dominum Caietanum, emptio & venditio in tribus consistit, scilicet intentione, conuẽtione, & executione. Hæc tria sic se habent, quòd vnum potest esse sine alio: intẽtio absque cõuentione, & conuentio absq; executione & traditione pretij vel rei emptæ. Sed tunc emptio est cõsummata, quãdo hincinde facta est traditio. Et absq; his tribus, siue nisi hæc tria cõcurrant, simonia nõ est

An simoniaci simonia non cõsummata incurrant pœnas iuris.

cõsummata. Ex quo infert, ꝙ illi qui sunt simoniaci simonia non consummata, non incurrunt pœnas iuris. s. non sunt excõmunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque restituere fructus perceptos post conuentionem: eò ꝙ pœnæ sint stricti iuris, & non sint ampliandæ, sed potius restringendæ: & ꝙ intentio iuris non est punire actus non consummatos, nisi id expressè exprimatur. & sic soluit quod posset allegari cõtra eum ex. l. Si quis nõ dicam rapere. C. de episcopis & clericis. vbi conatus punitur, etiam si actus non fuerit consummatus. Mihi tamen hæc opinio non placet, eò quòd magnam dat ansam criminibus, quibus est præcludenda via. Vnde intẽtio iuris non solũ est punire actus consummatos, verùmetiam malos exteriores, qui ad consummationem directè disponunt, vt mali arceantur. Nõ solùm enim iura puniunt hæreticos qui alios seduxerunt, sed etiã qui seducere conati sunt, licet se-

Simoniacorum pœna quæ sunt.

ductionem non consummauerint. ¶ Pœnæ simoniacorum sunt multæ. Prima est suspensio. Secunda excommunicatio cum reseruatione absolutionis summo pontifici. vt in extrauagãti Martini quinti, edita in cõcilio Constantieñ. quæ incipit: Sacro. & in alia extrauaganti per eundem facta Martini, quæ inci-

2. 2. q. 100. art. 6.

pit, Damnabilis. quam extẽdit ad simoniacos in ordine. Tertia pœna est depositio: quia debẽt deponi, si in iudicio constiterit. vt in c. Sanè. 15. q. 3. Quarta pœna est restitutio, quæ secundũ Syluestrũ solùm ligat simoniacos conuentionales, & non mentales. Simonia enim mentalis sola pœnitentia abolctur. Licet secus sit in vsura mentali: vt dictũ est. & ratio diuersitatis est: quia ea quæ dãtur in simonia mẽtali, dantur merè liberè & voluntariè. Ideo non fit iniuria danti: secus in vsura mentali. Simoniacus autẽ cõuentionalis non debet restituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: sed illi Ecclesiæ, in cuius iniuriam datum est vt in c. de hoc. extra de simonia. Si ab ordinante, dabitur Ecclesiæ cathedrali. Si verò ab ordinato in titulum alicuius Ecclesiæ, vel beneficij, illi Ecclesiæ applicabitur. Circa hæc & alia plura vide D. Thõ. & summistas. Hæc pro introductione & terminorum declaratione sufficiant.

§. 7. DE PIETATE.

2. 2. q. 101. 2. 2. q. 189. An religiosus professus posit extra claustrum ad subueniendum parentibus. In 4 sin. 2. 2. q. 101. art. 4.

Pietas (quæ in auribus vulgi misericordiã sonat) hic autẽ accipitur pro secũda virtute iustitiæ annexa, quæ inclinat ad exhibendum cultum siue honorem parentibus & sanguine iunctis, conciuibus omnibus, patriæq; amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde propinquioribus, & secundum decentiam personarum. Debitũ hoc consurgit ex eo quòd parentes & patria sunt principium. Et quia pater est principium immediatum: ideo debetur à filio primò & per se reuerentia & obsequium obedientiæ & famulatus. Per accidens autem debet patri, quod decet illum accipere secundum aliquod quod ei accidit: puta si sit infirmus, quòd visitetur, & eius curationi intendatur. Si sit pauper, quòd sustentetur. & sic de aliis huiusmodi: quæ omnia sub debito obsequij continentur. Tanta est hæc obligatio, vt patre existente in necessitate victus, filius non posit religionem profiteri: imo (vt dicunt aliqui) professus existens in monasterio, petita licentia (licet non obtenta) te- A

netur

netur exire ad subueniendum patri. Et fundant se super vna maxima D. Tho. in quarto, cum loquitur
de voto: ait enim, Quandocũque contingit casus, in quo aliquid vouere esset illicitum: illo aduenien-
te, & durante voto emisso, votũ suspenditur: sed patre existente in necessitate victus, filius non posset
vouere & commendare illum diuino auxilio: quia cùm posset & teneatur humano auxilio prouidere,
esset tentare Deum. Ergo facta professione votum suspenditur: & sic poterit exire, & patri subuenire.
Et huius opinionis est D.Tho. in quarto: tamen in 2.2. & quodlibeto tertio, art. 16. tenet oppositum,
eo quòd qui est in religione professus, reputatur quasi mortuus mundo. Vnde non debet occasione
sustentationis parentum, exire claustrum, in quo Christo consepelitur: & iterum se negotiis seculari-
bus implicare. Tenetur tamen (salua religionis obedientia & statu) pium studium adhibere, qualiter
parentibus suis subueniatur. Confirmat ex facto D. Iacobi & Ioannis: qui (vt habetur Matth. 4.) reli-
ctis retibus & patre, secuti sunt Christum. Et Deuteron. 33. Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio *Matth. 4.*
vos: & fratribus, Ignoro vos, & nescierunt filios suos, custodierunt eloquium tuum. Et Christus di- *Deut. 33.*
centi sibi, Permitte me sepelire patrem, respondit, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu autem *Luc. 9.*
vade, & annuntia regnum Dei. Ad hæc tamen respondent tenentes eum in quarto, quòd vbi paren-
tes habent vnde sustententur, vel habent alios sustentatores & sepelientes, potest relictis illis profi-
teri. Et vbi parentes vellent eum inducere ad malum, tunc seruandum esset quod allegatum est ex
Deuteron. Et illud etiam D. Hierony. in epistola ad Heliodorum: Per calcatum perge patrem, per
calcatam perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis est in hac re fuisse
crudelem. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: imò
etiam quo ad illos potest habilitari à superiore & monasterio, cùm efficitur syndicus. Cùm ergo obli
gatio quæ est ad patrẽ, sit iuris naturalis & ad alterum, nõ potest per votum tolli: sicut nec ius vxoris,
matrimonio consummato, per votum viri. Quia ita bene pater habet ius in re, siue acquisitum in filio,
sicut vxor in viro, consummato matrimonio. Licet in his quæ sunt iuris naturæ, non quo ad alterum,
sed quo ad se, per professionem voluntariam quis possit priuari: vt puta quia non potest contrahere
matrimonium, quamuis si ipse moreretur fame in claustro, posset exire, & pro vita sua negotiis secu-
laribus implicari. ergo etiam pro vita parentis cui iure naturę illam debet. Præterea cùm teneatur pe-
tere licentiam, vel prælatus consentiet, & tunc poterit: si neget, etiam: quia irrationabilis dissensus est
consensus interpretatiuus: non enim potest prælatus rationabiliter negare. Et sic est problema in do-
ctore sancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi. ¶ Ex prę- *Quæ pecca*
missis apparet quæ peccata sint contra pietatem, scilicet omnis irreuerentia, inobedientia, & desertio *ta sint con-*
in necessitate. Ad maiorem tamen euidentiam, si hæc agas ad populum, Nota quòd præceptum de ho *tra pietatẽ.*
nore parentum est vltro citroq; obligatoriũ. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. *Sermo de fi-*
Parentes quidem ad curã debitã filius impendendam: ad quod faciendũ inducere debet illud Mat. 6. *liorum edu-*
Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuũ. Si quis haberet thesaurũ, quo posset se nutrire, & bona multa *catione.*
habere, diligenti cura prouideret de eius cõseruatione & promotione. Parentes, quibus Deus dedit fi- *Matth. 6.*
lios vel filias, habent occasionẽ reddẽdi gratias Deo, quia dedit eis magnũ thesaurũ, quo poterunt nu-
triri, & habere sustentationem & consolationem. dedit etiam baculum senectutis, & spem posteritatis.
Multi voluerũt habere, & non habuerunt. Vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debent esse *Psal. 147.*
peruigiles, & habere curam de eis: ne eorũ incuria & negligentia euanescant. Si quæratur ad quid te-
neantur parentes filiis & filiabus: Respõdet Sapiẽs Eccl. 7. Filij tibi sunt, erudi illos, & curua eos à pue *Eccle. 7.*
ritia eorum. Filiæ tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostendas hilarẽ faciem tuam ad illas. Trade fi-
liam, & grande opus feceris. Et homini sensato da illam. In quibus verbis Sapiẽs primò docet parẽtes
de cura filiorum masculorum, deinde filiarum. ¶ Quo ad masculos, parentes tenentur ad quatuor. Pri-
mò ad nutrimentũ: ibi, filij tibi sunt. Natura enim omnia animalia docuit suos fœtus generatos nutri-
re. à fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimenti autẽ nomine indumẽta & alia nẽcessaria vitę intel- *Nutrimẽtũ*
liguntur. non debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut põposè, sicut quidam. Ideo euenit eis quod *nomine quid*
Salomon dicit de seruo: Qui delicatè ab initio nutrit seruum suum, posteà sentiet eum cõtumacẽ. Idẽ *intelliga-*
est de pueris sicut de pullis equorum, qui cùm sint delicatè nutriti, recalcitrãt. Vnde Deut. 32. In cras- *tur.*
satus est dilectus meus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Secundò tenetur ad dupli- *Prouer. 19*
cem eruditionem, primo & principaliter legis Dei, scilicet ꝙ diligãt Deum super omnia, & proximũ
sicut seipsos. & vt sint deuoti & ecclesiastici: primò quęrant regnum Dei, non faciant aliis, &c. Nemi-
nem lædant, omnes reuereantur, & quantum possibile est, obsequia aliis præstent: non sint loquaces, *Daniel 13.*
sed pacificè viuant, sicut parentes Susannæ fecerunt. Vnde Dan. 13. dicitur quòd erat timens Deũ. Pa-
rentes enim eius erudierant eam secundum legem Domini. Sic Tobias filium suum. Ideo bene fuit il-
li. Vnde Eccle. 30. Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domesticorum in illo gloriabitur. *Eccle. 30.*
Secundo debent erudire vel erudiri facere scientiã vel artem, qua possint lucrari vitam suã: & eos bea-
tiores relinquent, q̃ procurando multa bona temporalia. Vnde Psal. Labores manuum tuarũ quia mã- *Psal. 127.*
ducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortunæ bona subiacẽt multis periculis, & facilè per-
di, amitti, & tolli possunt, incendio, bello, falsa accusatione, aut delatione. Et tunc si nullam scientiam
aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata suffragia, & tandem veniunt in deteriorẽ exitum. Igi
tur, &c. Si autem habuerint scientiam aut artem aliquam, vbiq; poterunt lucrari victum. Vnde D. Boë
tius quondam consul Romanus, tandem delatus & exul factus, cõfiscatis bonis, dicebat de liberalibus
artibus has saltem nullus potuit peruertere terror: Ne nostrum comites persequerentur iter. Diony-
sius tyrannus Socrati interroganti quid prodesset scientia, quam secum iuuenis didicerat, in qua pri-
mũ non habebat, cum secundum eam minimè viueret, & tanta mala faceret: respondit, quòd scientia

acquisita plus proderat, quam regnum quod à patre acceperat. Nã quia ab inimicis impetebatur, breuit se putabat amissurum: & tunc ad partes longinquas accedens, scientia illa & victum & honorẽ lucraretur. Multæ magnæ domus propter inertiam filiorum (qui nihil nisi lautè viuere & epulari ac exponere nouerãt) consumptæ sunt. Ideo parentes deberent esse diligentes circa hoc, &c. ¶ Tertio tenẽtur ad correctionem. Vnde subiungit: Curua eos à pueritia eorũ. Maximè cùm iam incipiunt aliqua facere cõtra honorẽ Dei, & in detrimentũ proximi, sunt sicut teneræ arbores, quæ faciliter plicantur: sed si plicam susceperint & crescãt, citius frangũtur, q̃ plicam acceptam relinquãt. Ideo virga vtendũ est.
Prouer.22. Vnde Salomon: Stultitia colligata est in corde pueri: sed virga disciplinæ effugabit eam. Itẽ: Noli sub-
Prouer.23. trahere à puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, &
Eccle.30. animam eius ab inferno liberabis. Et Eccl.30. Qui diligit filiũ assiduat illi flagella, vt lætetur in nouissimo die. Multi filij & filiæ sunt nunc in inferno, qui sit fuissent à parẽtibus correpti, essent in paradiso. multi fuerũt iustitiati, & filiæ meretrices, qui si fuissent correpti, fuissent optimi & honorati. Ideo parẽtes intendere debent non solũ cohibere verbo, sed etiam corrigere virgis. Legimus de Heli, quia
1.Reg.2. solũ verbo & dulciter correxerat filios suos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet esse moderata & non crudelis: vt nonnullorum, qui baculo & aliis instrumentis cerebrum offuscant, & alia mẽbra torquent: adeò vt eos in desperationem vel timiditatem inducant: & faciunt eos ad proficiendũ inha-
Ephes.6. biles & incapaces. Vnde Apostolus: Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, scilicet in virga, & correptione domini. Et Collo.3. Patres, nolite ad indignationem ꝓuocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. ¶ Quartò debẽt parẽtes thesaurizare filiis, iuxta illud 2.
2.Cor.12. Cor.12. Nõ enim debẽt filij parẽtibus thesaurizare, sed parentes filiis. ne habeant occasionem furandi, sed manutenendi statum pro sustentatione familiæ, & ad præseruãdum à malis in annis sterilibus. Vn-
11. Antiquitatum. de Iosephus scribit, quòd Salomon in sepulchro Dauid posuit multam pecuniã. Et quamuis Christus
Matth.6. prohibuerit thesaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarũ, & in locis occultis. Quia tales thesauri præstant materiam cupiditatis, & ansam Antichristo, qui dominabitur thesaurorũ auri & argenti. Non tamen prohibuit thesaurizare ad subueniendum necessitati familiæ, aut pro Reipublicæ vtilitate. ¶ Filiabus autem debent tria parentes vltra prædicta. Primùm est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarum, scilicet à macula, corruptione, & inhonestate. Quia cùm corpus vnius filiæ corruptum pollutúmve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quando filiæ iam incipiunt peruenire ad annos nubiles, nunquam debent eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum siue iuuenum lasciuorum exponere: imò nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonæ matronæ, quæ sunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supramodum cauere debent ne exponant eas conuiuiis aut choreis. Ibi enim fiunt pastilli dæmonum. Dina filia Iacob bo-
Gen.33. nam matrem habebat Rebeccam: tamen quia absque eius licentia ad choreas accessit, tandem deflorata est. Ad huiusmodi puritatem conseruandam, stimulandæ sunt vt deuotæ sint, & nunquam maneant otiosæ, bibantq; sobriè & temperatè: vt scilicet non ponant aquam in vinum, sed parum vini in aquam, sicut oleum in pulmentum, Hispanorum more. Secundò debent docere verecũdiam: quia verecundia & reuerentia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epistolis: Verecundia, optimum in adolescente signum. Et D. Ber. Nescio si quicquam gratius in iuuenibus verecundia inueniri posit. Verecundia hæc consistit in aspectu oculorum, vt scilicet demissos habeant oculos, & summè caueant ab aspectubus & tactibus virorum, & ab auditu verborum inhonestorum, ac tactibus impudicis non permittant se tangi à viris. Aues enim syluestres & nemorum, quæ se tangi non permittunt, pulchriores sunt q̃ aues domesticæ, quæ permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres, quæ se tangi non permittunt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famæ amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quædam faciunt. Nec sequendus est mos illarum quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum! Officium loquendi citò & nimis faciliter discunt mulieres. filia taciturna, verecunda, & honesta, quę chorizare nescit, magis æstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, q̃ loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilent matres circa huiusmodi. ¶ Tertiò debent prouisionem & societatem matrimonij cum peruenerint ad annos nubiles, non adeò præmaturè, sicut quidam faciunt: melius est enim vt prouectæ ætatis xv. vel xviij. annorum nubant, q̃ in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradant eas iuuenibus hæredibus & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro. non dixit, puero: sed viro. non cuiuscunq; conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grande opus feceris. vir enim sapiens parua supellectili prouisus, meliùs & securiùs nutriet eam, quàm iuuenis insipiens & leuis, cuiuscun-
Sermo de honore parentum. que domus magnæ. Dicitur communiter, quòd supra magnos montes cadunt magna fulgura. ¶ Viso de parentibus, nunc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid scilicet eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quòd filij & filiæ parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philosophus: Diis, parẽtibus, & magistris non redditur æquiualẽs. Et quia impossibilium nulla est obligatio, Deus nõ obligat eos ad reddendũ æquiualens, sed ad reddendũ quæ possunt secundum proportionem. Primò, quia parẽtes sunt
Exod.20. principium & dederunt esse dispositiuè, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentiã
Matth.15. parentibus. Vnde dixit Exod.20. & Matth.15. Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autẽ honor

[illegible] honorem reuerẽtialem in verbis & gestibus exterioribus. D. Tho. dicit, ꝙ post
[illegible] & ex maiori affectu tenẽtur reuereri parentes, quàm principes: quia participant
[illegible] quodam modo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc ratio-
[illegible] Eccle. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento Eccle. 7.
[illegible] illos natus [illegible]. Sunt qui dicunt ꝙ nil habuerunt à parentibus, tales sunt miseri.
S[illegible]num aut [illegible]am [illegible]m, essent in periculo perdendi, & inuenirent medicum qui sa-
na[illegible]noscerent quanto magis filij qui non solùm manum aut pedem, sed omnia membra
& [illegible] & animam, [illegible] positiuè, quibus omnia lucrati sunt, acceperunt? ¶ Secundò te-
[illegible] a[illegible] O[illegible]nti. Vnde Apostolus: Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc e- Ephes. 6.
[illegible]ust[illegible]m est. [illegible] dite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Coloss. 3.
Hæc obedientia [illegible], scilicet in adimpletione præceptorum parentum ad quam de-
bent semper [illegible] qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos: respõdit præ-
st[illegible] in [illegible]tione voluntatis cognitæ. Non enim solum debent implere mã- Gen. 37.
data [illegible]erum, etiam si non loquantur, modò intelligant voluntatem illorum. ¶ Tertiò
tene[illegible] ad [illegible] & [illegible] quia exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde Eccle. 3. Qui Eccle. 3.
tim[illegible] honorant parentes. & quasi dominis seruient his qui genuerunt se. Quãuis sint pau
per[illegible]nt eis [illegible]ra obsequia, quàm personis dominorum temporalium. Ideo dicit, quasi domi-
nis: ac [illegible]ceret, non sicut dominis, sed magis quàm dominis. Quia dominis seruitur timore pœnæ, pa-
ren[illegible]us autem seruir[illegible] debent [illegible] timore & amore filiali, qui est maior, &c. ¶ Quarto tenentur ad
su[illegible]portationem, maxime quando sunt senes & difficiles. Vnde Eccles. 3. In omni verbo & sermone Eccle. 3.
& [illegible] omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde io eodem: Fili, suscipe senectutem
patri[illegible] tui. & n[illegible] c[illegible]ntristes eum in vita illius. & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in
virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cum tu deficeres sensu in pueritia: multò maiora pro te
sustinuit. Hæc deberent filij cogitare, & labores matris. Vnde Tob. in testamẽto suo dicebat filio suo:
Audi fili mi verba oris mei: & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cum Deus susceperit animã meã,
c[illegible]rpus meum [illegible]peli: & honorem [illegible]be[illegible]s matri tuæ omnibus diebus vitæ suæ. Memor enim esse de-
bes, quanta passa [illegible] pro te in vtero suo. ¶ Q[illegible]into filij & filiæ tenentur parentibus (si pauperes sint) ad
sustentationem, memores sustentationis, nutrimenti, educationis, & promotionis, quæ acceperunt ab
eis: alias ostendunt se ingrati[illegible]imos. Animalia enim bruta recognoscunt beneficia: quanto magis filij,
qui sunt rationabiles? Ad hæc v[illegible]tra naturalem inclinationem inducunt præmia talibus promissa. Vn-
de Eccle. 3. Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bo- Eccl. 3.
num: & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno
glacies dissoluitur: sic di[illegible]uentur pec[illegible]ta tua. Inter alia bona est vita longior. Ecclesi. 3. Qui hono- Eccl. 3.
rat patrem suum, vita viuet [illegible]ongi[illegible]. F[illegible] Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis lon- Exod. 20.
gæuus esse super terram. D. Paulus de h[illegible] præcepto loquens, dicit quòd hoc præceptum est primum Ephes. 6.
in repromissione. & ratio est [illegible] ne quis [illegible]traret [illegible] ꝙ honoratio parentum nõ esset meritoria, propter
naturalem inclinationem, quæ a[illegible] hoc in[illegible]t. Secun[illegible]m bonum multa comple[illegible]tens, est benedictio. Eccl. 3.
Vnde Eccle. 3. Honora patrem t[illegible]m, v[illegible] peru[illegible] benedictio [illegible] domino: & benedictio illius in
nouissimo mane. Benedic[illegible]io pat[illegible]rmat [illegible]orum. Hæc benedi[illegible]o continet benedictionem
spiritualem & tempo[illegible]em. [illegible] tem[illegible]em, quo ad bona, ad victum & vestitum necessaria: Secũ-
dò quo ad liberos o[illegible]bedient[illegible]a dabit [illegible]ios, qui rependent vices. Tertiò temporalem, quæ cõ-
sistit in liberatione a p[illegible]riculi[illegible], & [illegible] fauore temporali: quia tales communiter præseruantur à malis. &
communiter benedicuntur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas cõ-
sequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ pro-
u[illegible]nt filiis ingratis & reb[illegible]llibus, inhonorantibus parentes. Deut. 23. Maledict[illegible]s vir qui non hono- Deut. 23.
rat patrem suum aut matrem suam. & sæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moria- Eccl. 3.
tu[illegible]. Et E[illegible]esiastici 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia citò moriuntur: vel si
viuant, priuantur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabunt illos, & pe-
iora faci[illegible]t. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio æterna in nouis-
si[illegible]o die. [illegible]c mirum: quia magnam iniuriam faciunt Christo, qui ad prebendum exemplum filiis,
taot[illegible]p[illegible]cilicet per triginta & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuũ.
Vndæ Lucæ 2. Et erat subditus illis. Vbi glo. Quis? Quibus? Dominus scilicet, Rex regum pauperibus Luc. 2.
creaturis. [illegible]fortiori alij filij. Et ideo qui negligunt & despiciunt, merentur maledictionem. Vnde Ge.
9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris sui Noë dormientis: qui cùm euigilatus fuit, inspi- Gen. 9.
ratus à Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Chã, &c. Ideo timere debent filij: quia
experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

§. 8. DE OBSERVANTIA.

A Obseruantia tertia virtus iustitiæ annexa est, per quam cultus & honor exhibetur personis, in po- 2.2.q.102.
testate & excellentia ac in dignitate constitutis. Vnde 1. Petri 2. Deum timete, Regem honori-
ficate. Huic virtuti adiungitur dulia, quæ proprie dicitur seruitus quædam siue honor, quem debet
seruus domino, miles duci, discipulus magistro. Communiter tamen ad duliam pertinet exhibere re- 2.2.q.103.
uerentiam cuicunque homini, ratione cuiuscunque excellentiæ. Et sic continet sub se pietatem tan-
quam speciem, ac etiam hyperduliam, quæ est potior species duliæ. Maxima enim reuerentia debetur
homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quæ est mater Dei. sed de hac dictum est,
cum de oratione ageretur, c. 5. §. 5. ver. 12.

§. 9. DE OBEDIENTIA.

2.2 q.104. Obedientia (prout est quarta & specialis virtus, annexa iustitiæ) est habitus inclinans voluntatem ad prompte & faciliter implendum præceptum, & voluntatem superioris præcipientis, cuius obiectum est præceptum cum intentione obligandi. Præceptum autem intellige expressum vel tacitum, quod scilicet est voluntas superioris præceptiua, quocunq; modo innotescat. & tantò videtur obedientia promptior & melior, quantò quis præceptum obediēdo præuenit. Quo ad obligationem verò nota quòd intelligitur quis obligari in licitis & honestis, & in his ad quæ superioris potestas se extendit, & non in aliis. Ex quo sequitur quòd nullus homo potest præcipere actus purè interiores, cùm non habeat super eos potestatem: nec possit scire si ponantur vel non ponantur. & per consequens non potest punire transgressores. Actus verò interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia sunt imperatiui actuum exteriorum (vt sunt contemplatio & recordatio ad prædicationem) præcipere potest. Omnibus autem quæ vult, prælatus, non tenetur quis parere: nisi innotescat ratio præcepti, hoc est prælatum velle obligare, hoc est nisi præcipiat. Sicut non tenetur velle omnia quæ Deus vult, sed solum ea quæ vult & præcipit nos velle. Accipitur tamen obedientia aliquando largè pro executione cuiuscunque quod cadere potest sub præcepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non respicit rationem formalem præcepti. & sic est virtus generalis. B

Ver. 1. DE INOBEDIENTIA.

2.2.q.105. Obedientiæ opponitur inobedientia: quæ oppositio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter. & sic inuenitur in omni peccato, in quo transgreditur præceptum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis præcepti: sed alia volūtate & intētione, puta delectandi. & potest dici cōtemptus materialis. Inobedientia verò (prout est speciale peccatum) est quando ex intentione præceptum contemnit, quando scilicet in exequendo intendit agere contra præceptum, vel facere in despectum præcepti superioris. & talis dicitur contemptus formalis, & speciale peccatum, mortale ex genere: sed propter subreptionem vel imperfectionem actus, fit veniale. C

§. 10. DE GRATIA SIVE GRATITVDINE.

2.2.q.106. Gratia siue Gratitudo quinta virtus annexa iustitiæ, est habitus inclinans hominem ad recompensandam benefactoris gratiam, beneficia, & obsequia. Benefactori enim inquantum benefactor est, debetur primò per se honor & reuerentia, eò quod habet rationem principij: & per accidens debetur subuentio vel sustentatio, si indigeat: & quantum ad affectum debet recompensare statim: quia scilicet debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2. de Beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum siue donum, debet expectari tempus, quo recompensatio fit benefactori opportuna. Vnde Seneca 3. de Beneficiis: Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus est. D

Ver. 1. DE INGRATITVDINE.

2.2.q.107. Ingratitudo peccatum est (vt habetur 2. Timot. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines semetipsos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eo quod pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tempore, aut non agit lingua laudādo, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitudinis dupliciter. Primò formaliter & per se, siue vt est speciale peccatum: cùm quis adeò ingratus est, vt ex intentione vices nō rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex contemptu beneficij, & est peccatum mortale ex genere: quia contrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Secundò committitur materialiter, quando scilicet agit vel omittit aliquid necessarium ad gratitudinem, aut committit aliquid offensiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, seu vt beneficium cōtemnat: sed vt delectetur, vel alia intētione. & sic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deum. Et si omittatur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de necessitate salutis cauendum ne fiat in benefactorem, est peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitandum, est veniale, nisi sit offensa notabilis. E

Peccatū ingratitudinis dupliciter committitur.

§. 11. DE VINDICATIONE.

2.2.q.108. *Vindicatio duplex.* *1. Petri 2.* *Rom. 13.* Vindicatio est duplex: prima, quæ fit authoritate publica, quæ scilicet exercetur per principem vel iudicem. & hæc est opus sanctum iustitiæ distributiuæ. de qua 1. Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorū. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri. & si intētio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omninò licitum, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel saltem ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, & iustitiæ conseruationem, & Dei honorē, est vindicta licita, seruatis aliis circunstantiis: sicut vim vi repellere cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt agressor propulsetur. Hoc enim naturale est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsandum & repellendum nocumenta. In hominibus autem si nō fiat intentione nocendi, sed intentione remouendi impedimentum duntaxat, est bonum. Et secundū hoc ponitur specialis virtus, per quam malis recompensatur debitum. & de qua Cicero in Rhetoricis: Vindicatio est, per quā vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vlciscendo propulsatur. & sic licitum est priuato appetere vindictam, non à se exercēdam, F

sed à

sed Deo vel iudice: quia Roma. 12. habetur: Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitú est petere à Deo per orationem, & iudice per demonstrationem vel accusationem, dūmodo non procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit emédetur, & alij probi quietius viuant, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione bonorum. Rom. 12.

§. 12. DE VERITATE.

A Veritas accipitur dupliciter: primò, vt est quædam adęquatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hæc non est virtus neque habitus, vt dictum est cùm de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnem virtutem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudētiale, quod semper est verum. Secundo accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax, & non verus: siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum, & ostendendum se ... est) est specialis virtus & annexa iustitiæ. Quia cōuenit cum illa in duobus. Primo, quia est ad alterum: secundo, quia sicut iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit: ita veritas adæquat signa rebus existentibus circa ipsam. Deficit autem à propria ratione iustitiæ, quæ attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, inquantum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt hæc veritas manifestationis à veritate vitæ, iustitiæ, ac doctrinæ. Quia veritas vitæ est, secundum quam aliquis rectè viuit in seipso, & secundum quod conformatur vitæ Christi, qui exemplum bene viuendi tribuit. Veritas iustitiæ est, secūdum quam aliquis rectitudinem legis in iudicijs quæ sunt ad alterum, obseruat. vel veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vtputa cùm auditur à iudice, iuramento medio. Veritas doctrinæ cōsistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, inquantum est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet quòd hæretici non habent neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis (quæ dicitur specialis virtus) est qua aliquis vita & sermone talem se demonstrat, qualis ipse est, & non alia quàm quæ circa ipsum sunt, nec maiora, nec minora.

2.2. q. 109. Veritas dupliciter accipitur. ca. §. 8. ver. 5. Triplex veritas. Veritas vitæ. Veritas iustitiæ. Veritas doctrinæ. Veritas manifestationis quæ sit.

Ver. 1. DE MENDACIO.

B Veritati opponuntur quatuor vitia, scilicet mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enūciatio cum intentione fallendi, hoc est falsum dicendi. Et nota quòd in mendacio sunt duo, scilicet, materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale est intentio fallendi. Et stat quòd aliquando sit mendacium materiale, & non formale: vt cùm quis falsum enunciat, & putat se verum dicere. & tale non est peccatum. Si verò enunciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad aliam vsum eam ordinando, quàm fuerit ordinata. Loquela enim est data ad manifestationem conceptuum, iuxta illud Philosophi: Voces sunt notæ earum quæ in anima sunt, passiones, hoc est conceptuú vel intellectionum, quæ dicuntur passiones, vt dictum est. & mendax peruertit ordinem illum. Mendacium est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectádi causa dicitur. & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest. & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocoso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocumento dicitur. & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus siue propter modicitatem nocumēti. D. Thom. dicit, quòd omne mendacium etiam officiosum est peccatum, saltem veniale. & probat per illud Eccle. 7. Noli velle mentiri omne mendacium: probat etiam ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malum, nō potest fieri bonum & licitum. ad hoc enim quòd aliquid sit bonum, oportet quod omnia rectè concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus. vt dicit D. Dionysius. Quòd autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadens super materiam indebitam: cùm voces sint signa naturalia intellectionum: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mente: hoc enim est peruertere ordinem naturæ. Vnde Philoso. in 4. Ethi. dicit, quòd mendacium est per se (hoc est intrinsecè) prauum & inordinatum & fugiendū. Nec obstat quod aliquando sancti leguntur fuisse mentiti: poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur à peccato veniali: quamuis aliqui dicant quòd Deus in ea dispensauerit: vel quòd locutiones & signa quæ ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, quàm Holofernes accepit. Nec obstetrices Ægyptiorum remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei, & misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod. 1. Et quia timuerūt obstetrices Deum, ędificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorū. sicut nō licet peierare propter vtilitatem suam aut aliorū. Non enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Licet sit licitum eligere mutilationem membri minus vtilis, quàm corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcunque bonum reipublicæ quis debet venialiter peccare, vt inferius dicetur. Ea autem quę in sacris literis hyperbolicè dicūtur, non sunt mendacia. Omnis enim enunciatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. Aug.

2.2. q. 110. Mēdacium quid sit. Mēdacium materiale. Mēdacium formale. Loquela ad quid data est homini. Mēdacium triplex. Mēdacium perniciosum quod & qua le peccatum sit. 2.2. q. 110. art. 5. Omne mendacium est peccatum. 4. c. de diui. Nom. 4. Ethic. Exod. 1. Rom. 3. In lib. contra mend.

Ver. 2. DE SIMVLATIONE.

C Simulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quòd quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora, qualis est interius: sed signa exteriora non sunt solùm verba, sed etiam facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notandum quòd sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione. & à formali habet quòd sit peccatū, quādo scilicet est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonū *2.2. q. 111.*

finem, & apud eos qui ſciunt, fiat: non eſt peccatum. Simulatio & hypocriſis ſe habent, ſicut genus &
ſpecies. Omnis enim hypocrita eſt ſimulator, ſed non econuerſo. Hypocriſis autem eſt ſimulatio, qua
peccator ſimulat perſonam iuſti. Sed ſi vir iuſtus ſimulat ſe peccatorem, non eſt hypocrita: quia hy
pocriſis propriè ſignificat ſimulationem ſanctitatis.

Ver. 3. DE IACTANTIA.

2.2.q.112. 4. Ethic. IActantia eſt pars mendacij: & opponitur veritati, ſecundu Philoſ. & eſt vitium, quo quis verbo plus D
Iactantia includit ſex peccata. de ſe quàm ſit aut appareat, dicit, Hoc vitium includit multa peccata. Primò mendacium. Secundò
eſt laus inordinata. Non enim iactator purè narrat: ſed tanquam laudans narrat. Tertiò eſt arrogantia,
quando eſt illius iactantiæ ſufficiens cauſa. Quartò inanis gloria, propter quam ſe iactat & laudat. Quin-
tò eſt lucrum indebitum, propter quod quis quandoque ſe iactat. Sexto eſt vanitas, ex qua multi ſe ia-
Iactātia in tribus caſibus eſt peccatum mortale. ctant. Et hoc peccatum eſt communiter veniale: ſed in tribus caſibus eſt mortale. Primo, quādo ſe ia-
ctat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundo, quando eſt in detrimentum notabile proximi. Ter-
tiò, quando conſtituit in ea vltimum finem.

Ver. 4. DE IRONIA.

2.2.q.113. IRonia eſt pars mendacij: & opponitur veritati per defectum, quia aſſerit de ſe aliquid vile, quod in E
ſe non recognoſcit: vel cùm negat de ſe aliquod magnum, quod tamen percipit in ſeipſo. Et eſt ſem
per peccatum, ſaltem veniale. Poteſt tamen aliquis de ſe minora dicere, vel maiora reticere, ſalua tamē
veritate: dum, ſcilicet, aliquis minora quæ ſunt in ſeipſo, recitat, & maiora reticet. Et ſic minora de ſe
Amos 7. dicere, quæ quis in ſeipſo recognoſcit habere, non pertinet ad ironiam. Nec Amos mētitus eſt, dicen-
do ſe non eſſe prophetam: quia intelligebat origine. Vnde ſubdit: Nec filius prophetæ. Nec etiam ad
ironiam pertinet ibi culpam recognoſcere, vbi culpa non eſt. Non licet tamen homini ad fugiendam
Super Ioan. ſuperbiam vel aliud peccatum, dicere mendacium. Vnde D. Aug. Non ita caueatur arrogantia, vt ve-
Ironia triplex. ritas relinquatur. Et D. Grego. ait: Incauti ſunt humiles, qui ſe mentiendo illaqueant. Et poteſt ironia
diuidi in iocoſam, officioſam, & pernicioſam, ſicut & mendacium.

§. 13. DE AMICITIA.

2.2.q.114. Eccle. 4. AMicitia, quæ affabilitas dicitur, eſt virtus. Cum præcepta non dentur niſi de actibus virtutum, & F
Eccl. 4. dicatur: Congregationi pauperum affabilem te facito: ſequitur quòd affabilitas eſt virtus
ſpecialis. Quia vbicunque occurrit ſpecialis ratio boni, oportet eſſe ſpecialem virtutem. Sed ſic eſt in
affabilitate: Igitur. minor probatur: quia cùm bonum in ordine rationis conſiſtat, & ſecundum ratio-
nem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuerſatione, tam in factis quàm
8. Ethic. in dictis: vt ſcilicet ad vnumquemque ſe habeat ſicut decet: Hoc autem pertinet ad amicitiam ſiue ad
affabilitatem, quæ eſt annexa iuſtitiæ. Igitur, &c. Nec obſtat quod Philoſo. dicit, quòd Amicitia per-
fecta eſt, quæ eſt propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarum vna conſiſtit princi-
paliter in affectu, quo vnus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quæ imperat omnibus virtuti-
bus. Aliam verò amicitiam ponit, quæ conſiſtit in ſolis exterioribus verbis vel factis. quæ quidem nō
habet perfectam rationem amicitiæ, ſed quandam eius ſimilitudinem, inquantum aliquis decenter ſe
habet ad illos cum quibus conuerſatur.

Ver. 1. DE ADVLATIONE.

2.2.q.115. Adulatio quando eſt peccatum AMicitiæ opponūtur duo vitia, ſcilicet adulatio & litigiū. Adulatio eſt exceſſiua laus alterius, ver- G
bis vel factis in præſentia, in conuerſatione ad delectandum ordinata. Et eſt peccatū mortale ſim-
pliciter. Primò ratione materiæ, ſi quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secūdo ratione finis,
vt cùm quis laudat alium vt noceat corporaliter vel ſpiritualiter vel vt eum decipiat. Tertiò cū quis
laudando alium, præbet ei occaſionem peccādi mortaliter. Eſt autē peccatū hoc valde graue propter
damna maxima, quę affert humano generi. Hinc enim faciliter (vt D. Hyero. ait) mentes hominū cor-
rumpuntur, & ad ea quæ laudantur tanquam virtuoſa accenduntur & aſſueſcunt: itaniū vt mala non
ſolùm deſinant haberi vt turpia: ſed habeantur & æſtimentur vt bona, & laude, honore, atque præmio
Adulatio aliquādo eſt peccatum veniale. digna. quo quid peius? Et etiam propter exceſſum diuinæ offenſæ, iuxta illud: Quoniam laudatur pec
cator in deſiderijs animę ſuæ, & iniquus benedicitur. licet aliquando poſſit eſſe veniale: vt cùm de ma
lis venialibus vel de bonis ſola complacendi intētione abſq; ruina & deceptione, aut etiam ſi propter
aliquam vtilitatem conſequendam vel non impediendam fiat.

Ver. 2. DE LITIGIO.

2.2.q.116. Litigium eſt duplex. c.12.§1. ver.6. LItigium & contradictio opponuntur amicitiæ. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt ꝙ duplex H
eſt litigium: primum, quo quis pugnat contra veritatem, propter perſonam dicentis, cui contradi-
cens conſentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad diſcordiam pertinet, & dicitur
contentio, qua quis contra veritatem ex intentione & propoſito litigat. de qua inferius dicetur. Aliud
eſt litigium oppoſitum affabilitati & amicitiæ, qua homo cōuerſatur delectabiliter vt decet: & litigio-
ſus in conuerſatione humana omnibus ſe opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc moleſtam habet
4 Ethic. conuerſationem, vtpote triſtitiam ingerens his cum quibus conuerſatur. Vnde Philoſo. in 4. Ethic.
dicit, quòd illi qui ad omnia contrariantur cauſa eius quod eſt contriſtare, nec quoſcunque curantes,
Litigiū formaliter & materialiter quid ſit. & quale peccatum. diſcoli & litigioſi vocantur. Et dupliciter incurritur hoc peccatum: Primò formaliter, ex [illegible]
contriſtandi hominem, contradicendo illi. Secundò materialiter, abſque huiuſmodi intentione, alia
voluntate: & vtroque modo peccatum eſt, quia contra rectam rationem, quæ e[illegible] hominem debe-
re conuerſari delectabiliter vt decet. Et communiter eſt veniale, propter paruitatem nocumenti in-
tenti vel ſubſequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut cōtemptibilem redde-
re: per huiuſmodi contradictiones eſſet mortale, propter notabile proximi nocumentum. Et quia de

li[illegible]io

li[illegible]o loquimur,notãdum est ꝙ litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iustè debitis,quatuor modis est peccatũ.Primò,si ex irrationabili causa:vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia q[illegible]dã, vel opp[illegible]mẽdi aut molestandi causã.Secũdo,ex modo personali, quãdo cõtentiosè & quasi in[illegible]ucẽ lit[illegible]tur.Tertio,ex modo iudiciali,fraudulenter & peruersè producendo, prorogando, probando, vel aliàs indebitè procedendo. Quarto, propter scandalum pusillorum : vt contingit quando [illegible] c[illegible]ntra patrem, vel vxor contra virũ,vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos fi[illegible]lijs & filiabus,seu aliàs indigente[illegible], pro leuibusquæ deberent donare aut saltem differre,donec venirent ad pinguiorem fortunam. *Quando litigare an iudicio est peccatum.*

A §. 14. DE LIBERALI[illegible]TATE ET BENE[illegible]ICENTIA. *2.2.q.117.*

Liberalitas(quæ alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiæ annexa, est qua quis inclinatur ad benè vtendum pecunijs & diuitijs,& ad effundendum & dandum illas pro tempore & loco,considerata conditione personarum,& alijs circunstantijs.VndePhilosọ.dicit:Ad liberalem pertinet esse emissiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim est non retentiuum. & sic obiectum liberalitatis est pecunia,de qua Philosophus : Pecunias dicimus omnia quorũ dignitas numismate mensuratur.Et nõ est liberalitas species iustitiæ:quia iustitia exhibet alteri quod est eius:sed liberalis exhibet quod suum est.tamen conuenit cum iustitia in duobus.Primò,quia principaliter est ad alterum [illegible] ut iustitia.Secundò,quia circa res exteriores,sicut & iustitia.Nota tamen quòd pauperes quantũ ad executionem [illegible]nc virtutem habere nõ possunt, sicut nec magnificentiam:possunt tamen eas habere, quantum ad affectum. *4. Ethic.* *Pecunia nomen quid importat.* *An pauperes possint esse liberales.*

B Ver. 1. DE AVARITIA. *2.2.q.118.*

Liber[illegible]tati duo opponuntur vitia,[illegible]licet Auaritia &Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur:primò,vt significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum. & talis opponitur iu[illegible]titiæ commutatiuæ,& est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores,fraudentes,fures,latrones,ac raptores,auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia vt cõtrariatur liberalitati. & sic significat inordinatum appetitum pecuniæ & aliorum temporalium , quæ pecunia mensurari possunt,quibus quis non eget. Iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces, & parci in dando,de quibus dicitur,quòd auaro deest tam quod habet,quàm quod non habet . Similiter qui toto die ac nocte in angustijs & laboribus sunt,vt acquirant ea quibus nõ egent. & cõmuniter est peccatũ veniale:posset tamen tantus esse affectus ad acquirẽdum vel retinendũ, quòd esset peccatũ mortale. puta si actualiter præponeret acquisitionem aut retentionem saluti animæ aut præceptis Dei vel Ecclesiæ,non curando illa transgredi. Auaritia est vitium capitale, hoc est à quo originem trahũt alia multa:vel ad cuius finem multa alia ordinãtur, præcipuè octo, scilicet proditio, fraus, fallacia, periuriũ, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam. *Auaritia dupliciter accipitur.* *Auaritia est vitium capitale.*

C Ver. 2. DE PRODIGALITATE. *2.2.q.116.*

Prodigalitas,secundum Philoso. opponitur liberalitati per excessum, sicut auaritia per defectum. Q[illegible]ia prodigus superabundat in dando,& deficit in retinendo. & est vitium inclinans ad dandum inordinatè,absque causa & ratione sufficienti:& non est peccatum mortale ex genere,quia est minus peccatum quàm auaritia. & cùm neutra agat contra charitatem Dei & proximi,sed præter illam,constat non esse mortale.Si verò prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriæ diuinorum præceptorum,& general[illegible]r cuicunque alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum,aut intemperantię: vt in filio prodigo,[illegible]ui dissipauit substantiam suam cũ meretricibus : Iudicanda est secundũqualitatẽ vitij cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si verò ab appetitu veniali, est venialis, vt cùm superfluè dat,propter vanã gloriam venialem vel mortalẽ. *4. Ethic.*

§. 15. DE PRAECEPTIS IVSTITIAE.

D Qvum ratio debiti quæ requiritur ad præceptum,manifestè appareat in iustitia quæ est ad alterũ, quia in his quæ sunt ad seipsum,videtur primo aspectu ꝙ homo sit sui dominus, & quòd liceat ei facere quod libet. Sed manifestè apparet ꝙ in his quæ sunt ad alterum, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit præcepta decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima præcepta primæ tabulæ sunt de actibus religionis, quæ est potissima pars iustitiæ. Quartum præceptum est d[illegible] ac[illegible]ibus pietatis,quæ est secunda pars iustitiæ. Alia verò sex dantur de actibus iustitiæ communiter di[illegible]tæ,quæ est inter æquales. Explicantur autem & declarantur præcepta decalogi per præcepta iudicialia,& per alia documenta veteris legis,vt diffusè prosequitur D.Thomas. *2.2.q. 122.*

DE FORTITVDINE. CAP. VI.

Ortitudo est secũda virtus moralis,quæ perficit appetitum irascibilem, cuius officium est firmare & conseruare bonum rationis in his,in quibus maximè difficile est firmitatem habere,scilicet,in periculis arduis & grauibus. Et versatur circa timores & audacias,quasi timorum cohibitiua & audaciarum moderatiua. cuius actus sunt aggredi & sustinere. & inter hos principalis est sustinere,& inter sustinentias martyriũ. Fortitudo autem non habet partes subiectiuas, quia non diuiditur in virtutes specie differentes, sicut iustitia: sed assignantur ei partes quasi integrales,secundum ea quæ oportet concurrere & integrare siue perficere actum fortitudinis:& pote[illegible] secũdum ea quæ fo[illegible]tudo obseruat circa difficilia,scilicet pericula mortis. Ponuntur etiam al[illegible] quæ aliæ vi[illegible]es, s[illegible]undum ea quæ obseruat erga alias materias minus difficiles:quæ quidam virtutes adiunguntur fortitudini, sicut secundariæ principali. Ad actum aggrediendi duo requiruntur: primum perti[illegible]et ad animi præparationem. Et quãtum ad hoc Cicero ponit fiduciam, quæ est virtus per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus fiduciæ cum spe collocauit . Secundum pertinet *2.2.q.123.* *Fortitudo habet duos actus.* *Fortitudo non habet partes subiectiuas.* *Ad actum aggrediẽdo*

duo requirũtur. Fiducia. Magnificentia.

ad executionem, ne quis deficiat in executione illorum, quæ fiducialiter inchoauit. Et quantú ad hoc ponit Cicero magnificẽtiam, quam dicit esse rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, administratio, hoc est executio : vt scilicet, amplo proposito administratio non desit. Hęc duo si coartentur ad pericula mortis, erunt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non potest, Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erũt virtutes distinctæ secundum speciem suam : tamen adiunguntur ei sicut secundariæ principali. Et sic

4.Ethic.

magnificentia à Philoso. in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminentium difficultate malorum animus frangatur per iustitiam, & decidat

Heb.12. Perseuerantia. 2.2.q.128.

à sua constantia. Et quantum ad hoc ponitur patientia, quæ est honestatis aut vtilitatis, rerum arduarum aut difficilium voluntaria & diuturna perpessio. Secũdum, quòd ex diuturna perpessione homo non adeò fatigetur vt desistat, iuxta illud Heb.12. Non fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantum ad hoc ponitur perseuerantia: quæ est in passione bene considerata permansio. Hæc duo si coartentur ad propriam materiam fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erunt virtutes secundariæ. Ex his apparet ꝙ fortitudo habet solùm 4. virtutes adiunctas, tanquam partes quasi integrales, vel tanquam virtutes secundarias : aliæ verò quas ponunt Macrobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciam, & securitas ac constantia ad perseuerantiam. & quinque quas ponit Philosophus in quinto Ethicorum, scilicet politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes, sed diuersi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti.

Fortitudo dupliciter accipi potest. 3.Ethic.

¶ Notandum tamen quòd fortitudo dupliciter accipi potest. Primò secundum ꝙ importat quandam animi firmitatem. & secundum hoc est generalis virtus conditio conueniens omni virtuti. Quia (sicut dicit Philoso.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet in aliquibus periculis grauibus. Vnde Tullius in suis Rethoricis, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio. & sic fortitudo ponitur specialis virtus, vtpote materiam determinatam siue obiectum speciale habens. Cùm autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatem dispositiuè, ne scilicet, retrahatur homo à bono rationis propter timorem cuiuscunque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale sit

Fortitudo in quibus consistat. In fortitudine duo consideranda.

mors, quæ est omnium terribilium terribilissimum. Hinc est quòd fortitudo est propriè circa pericula mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora. ad rationẽ enim virtutis pertinet, vt respiciat vltimum (vt dicit Philoso. in vlt. de Cœlo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet quòd semper tendat in bonum, consequens est quòd homo pericula mortis non refugiat propter aliquod bonum consequendum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis pro illo bono non cedit periculis mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autem mortis, quæ sunt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel incursu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directè imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quæ sunt in rebus bellicis, directè imminent homini propter bonum, inquantum, scilicet, defendit bonum cõmune per iustum bellum. & ideo (secundũ Philos.) Fortitudo est maximè circa mortem quæ est in bello.

3.Ethic.

Aduertandum tamen quòd duplex est bellum iustum. Vnum est generale: sicut cùm aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cùm aliquis iudex aut priuata persona non recedit à iusto iudicio seu à bono rationis, timore gladij imminentis aut cuiuscunque periculi, etiam si sit mortiferũ. Et ideo ad fortitudinem pertinet præbere firmitatem animi contra pericula mortis, non solùm quæ sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscunque alterius mortis, quæ imminent in particulari

Heb.11.

impugnatione, quæ communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb.11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cùm aliquis non refugit amico infirmanti obsequi, propter timorem mortiferæ infectionis: vel cùm nõ refugit itinerare ad aliquod pium negotium prosequẽdum, propter timorem naufragij vel latronum. Cæterum cùm fortitudo sit virtus moralis, necesse est quòd actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit pręmeditari pericula quę possunt imminere, vt eis resistere posit, aut facilius ea ferre. Quia (vt D. Greg. dicit in quadam Homelia:) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiæ præmunimur. Et sic fortitudo non est circa repẽtina quo ad electionem. Si verò consideremus actum siue operationem fortitudinis quantum ad ma-

3.Ethic.

nifestationem virtuosi habitus: Fortitudo maximè est circa repentina: quia secundum Philosophum: In repentinis periculis maximè manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturæ. Vnde quòd aliquis absque præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cùm necessitas imminet propter pericula, maximè manifestat, quòd sit fortitudo in animo habitualiter confirmata : quanuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, posit ex diuturna præmeditatione animum suum cõtra pericula præparare: qua etiam præparatione fortis vtitur cùm tempus adest. De dignitate & præeminentia vir-

c.p. ver.2.

tutis fortitudinis dictum est suprà. Nec impedit fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quæ sequitur tactum; delectatur tamen delectatione animali, quæ sequitur apprehensionem animæ. & hæc propriè consequitur opera virtutum: quia in eis cõsideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationem animalem. licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde 2. Macch.6. legitur, ꝙ Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo

2.Macc.6.

dolores: secundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediat sentire animalem delectationem virtutis, nisi fortè propter abundantem Dei

gratiam,

[illegible]tiam, quæ fortiùs eleuat animam ad diuina, quibus magis delectatur, quàm corporalibus pœnis af[illegible]ligatur: vt diuus Tiburti[illegible], cum super carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quòd super flores [illegible] ambularet. Et diuus Laurentius in craticula positus, tyranno dixit Infelix, has epulas eg[illegible] per [illegible]ptam. Virtus tamen fortitudinis facit ne ratio absorbeatur [illegible] doloribus corporalibus. T[illegible] autem animalem superat delectatio virtutis, inquantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibuscunque ad eam pertinentibus. Et ideo Philosophus dicit, quòd à forti non requiritur vt delectetur, scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quod non tristetur in animo. 3. Ethic.

§. 1. DE ACTIBVS FORTITVDINIS.

A Fortitudo (vt di[illegible]um est) duos actus habet, scilicet aggredi & sustinere. Inter autem istos principalis actus est sustinere. Vnde Philoso. dicit, quod in sustinendo tristia, maximè aliqui fortes dicũtur. Dicit etiam quod fortitudo est magis circa timores reprimendos, quàm circa audacias moderandas. Sed d[illegible]ficilius est timorem reprimere, qu[illegible]m audacias moderari, eò quòd ipsum periculum, quod est obiectum audaciæ & tim[illegible] de se confert aliquid ad repressionem audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris. ag[illegible]edi [illegible] ad fort[illegible]dinẽ, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primò, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadi te. Qui autem aggreditur, inuadit per modũ fo[illegible]oris: Sed difficilius est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori, Igitur &c. Secundò, quia ille qui sustinet, iam [illegible]it pericula imminẽtia. Ille autẽ qui aggreditur habet vt futura: Difficilius vero est non moueri a præsentibus quàm futuris: Igitur, & Tertiò, quia sustinere importat diuturnitatem temporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autem manere immobiliter, quàm subito motu moueri ad aliquod arduum: vnde Philoso. dicit quòd quidã sunt præuolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt, fortes autem econtrario se habent. 2.2. q. 123. art. 6. 3. Ethic. Difficilius est mores reprimere, quàm audacias moderari. 3. Ethic.

Ver. 1. DE MARTYRIO.

B INter sustinentias Martyrium principatum tenet. Martyrium est voluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primo, ꝙ illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres completiuè. Quia cũ martyr Grecè, dicatur Latinè quasi testis fidei Christianæ, per quam visibilia pro inuisibilibus contemnenda proponuntur. vnde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideo ad martyrium pertinet, ꝙ homo protestetur fidem opere, se ostẽdens omnia præsentia contemnere, vt ad futura inuisibilia perueniat. Sed quandiu homini remanet vita corporalis, non ostendit opere se cuncta corporalia despicere apud homines, apud quos testis est. Consueuerunt enim homines consanguineos, & omnia possessa contemnere, & etiam dolores corporis pati, vt vitam conseruent. Vnde Satan cõtra Iob inducit, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectam rationem martyrij requiritur, ꝙ aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias pœnas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinam bonorum, flagella, carceres, non sunt propriè martyres, nisi secundũ quòd ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello papa, qui squalore carceris mortuus est: ideo eius martyrium Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrij est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustinentia: licet contingat quandoque ꝙ aliquis post lætalia vulnera vel quascunque tribulationes continuatas vsque a[illegible]em, q[illegible] pe[illegible]cutoribus patitur, diu viuat. In quo statu actus martyrij meritori[illegible]s est, etiam ipso tempore quo a[illegible]iones patitur. ¶ Nec obstat quod D. Hierony. in sermone de assumptione D. Virginis ait: Rectè dixerimus ꝙ Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. in sermone. Inter præcipuas: Iure enim plusquam martyr est, quę nimio amore vulnerata, testis extitit Saluatoris, & præ mœrore cruciatum sustinuit passionis. Quia prædictæ authoritates & aliæ (si quæ sint similes) loquũtur de martyrio incompleto: vel per similitudinem (vt D. Thom. ait.) Dicitur tamen ab aliquibus, quod D. Virgo est verè martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, vt nisi fuisset specialiter præseruata, mortua fuisset. vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) specialis Dei præseruatio non tollit meritum neque præmium. ¶ Sequitur secũdò, quod illi qui dormientes occidũtur, non sunt martyres (nisi materialiter) cùm desit volũtas libera: & per cõsequẽs, Innocentes pro Christo mortui infantes, non sunt perfectè & completè martyres, eo quod mortem voluntariè non sustinuerunt, cùm non haberent vsum rationis. De his D. Thom. ait: Quidam dixerũt quòd Innocentibus acceleratus est vsus rationis: ita ꝙ martyrium voluntariè perpessi sunt. Sed quia hoc per au[illegible]oritatem sacræ scripturæ non probatur: Ideo melius dicendum est ꝙ martyrij gloriam (quam [illegible] propria volũtas meretur) illi paruuli per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter C[illegible]um, vicem gerit baptismatis. vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalẽ meri[illegible]m C[illegible] operatur: Ita in occisi[illegible] propter Christũ. Vnde D. Aug. in quodam sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo perpessa, qui etiam paruulis bapti[illegible]um prodesse non existimat Christ[illegible]. Non habebatis ætatem, qua in Christum passurũ crederetis. Sed habe[illegible]atis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. ¶ Tertiò sequitur quòd qui volũtariè patitur mortem propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde 1. Pe. 4. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Quarto sequitur, quòd mulieres quę integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdẽdã damnantur, occasione fidei Christianę, non sunt martyres, cùm ex illo facto mors non sequatur, & etiam quia non est apud homines manifestũ quod hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu castitatis. Ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & per consequens non habet propriè rationẽ martyrij, quanuis apud 2.2. q. 124. Martyrium quid sit. Qui non patiuntur mortem corporalem non sunt martyres. Act. 1. Iob. 1. Martyrij meritum in quo cõsistat. An D. Virgo fuerit martyr. 2.2. q. 124. art. 4. ad 1. An Innocẽtes fuerint martyres. 2.2. q. 124. art. 1. ad. 1. 1. Pet. 4.

Deum(qui corda scrutatur) possit hoc ad præmium deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi castitas ad coronã. ¶ Quintò sequitur quod fortis politicus voluntariè sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamen martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eò quòd corporalibus passionibus suis vsque ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuicunque, sed veritati quæ secũdum pietatem est, quæ per Christum nobis innotuit. vnde martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius. Huiusmodi autem veritas est fidei. Ideo cuiuslibet martyrij causa est veritas fidei, ad quam pertinet non solùm ipsa interior credulitas, sed etiam exterior protestatio, quæ non solùm fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostendit: vt habetur Iaco. 2. Per oppositum de quibusdam dicitur ad Titum. 1. Confitentur se nosse Deum factis autem negant. Et ideo omnium virtutum opera, secundũ quòd referuntur in Deũ, sunt protestationes quædam fidei, per quam innotescit quòd Deus huiusmodi opera a nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium Diui Ioannis Baptistæ, qui non pro fide, sed pro reprehensione adulterij mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quicunque enim mortem patitur pro quocunque bono faciendo, vel quocunque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quodcunque bonum humanum potest esse martyrij causa, secundum quod refertur in Deum.

Fortis politicus mortis in bello non est martyr. *Iaco.2.* *Matth.5.* *Quodcũque bonum humanũ si referatur in Deũ, est martyrij causa.*

Ver. 2. DE MARTYRII OBLIGATIONE.

QVilibet Christianus quantum ad præparationem animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic præparatus & dispositus, vt velit potius sustinere mortem si inferatur, quã negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad salutem necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) non potest meus esse discipulus. Hoc enim ad obedientiam Christianorum pertinet. Vnde Apostolus: Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem verò, martyrium non est sub præcepto: imò licitum est aliquando fugere, maximè imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti verò si velint, possunt se offerre. Vnde legimus quòd multi sancti ex zelo & feruore deuotionis se obtulerunt ad martyrium, his qui parati erant inferre mortem, dicentes se pro fide Christi velle mori: quamuis D. Thom. dicat quòd non debet homo dare alteri occasionem iniustè agendi: sed si alius iniustè egerit, ipse moderatè tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrij, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D. Aug. dicit in libro de Adulterinis Coniugiis, quòd aliquis incidit in necessitatem seruandæ continentiæ, propter absentiam vel infirmitatem vxoris. C

Luc.14. *Phil.2.* *Matth.10.* *2.2.q.124. art.1.ad 3.*

Ver. 3. DE MARTYRII PERFECTIONE.

QVo ad martyrij perfectionem notandum, quòd actus virtutis duplicem habere potest perfectionem: vnam à virtute à qua elicitur, siue à qua immediatè procedit. & sic actus nobilioris virtutis est perfectior: quia à nobiliori causa. Et cùm iustitia sit nobilior & perfectior fortitudine, consequens est quòd secundum hunc perfectionis modum actus iustitiæ sit perfectior martyrio, quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrij) non est laudabile secũdum se, sed solùm secundum quòd ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cùm sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quæ sunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod est amor, qui tanto maior ostenditur circa aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam contemnit, & rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppositum, scilicet mortem, præcipuè cum doloribus corporalium tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia a maximis delectationibus abstrahũtur (vt D. Augustinus ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus humanos in perfectione excedit. Vnde Christus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et sic patet quòd actus martyrij elicitiuè est à fortitudine, & imperatiuè (tanquam à principali motiuo) à charitate, & inde est quòd vtranque virtutem manifestat. Quòd autem sit meritorius, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideo sine charitate non prodest, iuxta illud Apostoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. D

2.2.q.124. art.3. *In lib.83.q.* *Ioan.15.* *2.2.q.124. art.2.ad 2.* *1.Cor.13.*

Ver. 4. DE MARTYRII EFFECTV ET PRAEMIO.

MArtyrium duplex meretur præmium, scilicet essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quæ est radix & fundamentum omnium meritorũ. Et quia stat quòd aliquis confessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem habeat quàm martyr: ideo potest esse quod confessor maius præmium essentiale habeat in patria, quàm aliquis martyr. Aliud est præmium accidentale, & istud est duplex: vnum est deletio pœnæ & reatus, quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent ex parte generis operis, quod tanto maius præmium meretur, quanto in opere est maior difficultas facti vel obiecti: Cùm ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibile est inuenire maiorẽ: sequitur quòd est maximè meritorius. Ideo D. Thom. dicit, quòd totus labor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad genus meriti) adæquari morti, quam martyr sustinet in E

De Veri.q.26.ar.6. ad 8. *Præmium essentiale.* *Præmium accidentale duplex.*

net in temporis momento. Nam per mortem priuatur eo quòd est maximè diligibile, scilicet viuere & esse. Vnde est finis omnium terribilium, vt dicit Philosophus. Et circa eam est maximè virtus fortitudinis. & hoc patet manifestè ex hoc quòd homines diuturnis afflictionibus afflicti, horrent à morte, quasi eligentes magis pati alias afflictiones, quàm mortem. & ideo Philosophus dicit, quòd virtuosus exponit se morti, & magis eligit vnam bonam actionem & magnam, quàm multas paruas: quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, præponderet multis aliis virtuosis operationibus. & ideo quantum ad genus operis, plus meretur, quam quicunque confessor. Ex hoc sequitur quòd martyrium totum reatum pœnæ delet. Quia si confessor ex multis actionibus potest mereri absolutionem omnis pœnæ, à fortiori martyr. Probatur etiam, quia reatus manet in aliquo, eò quòd non perfectè & quantum potest, detestatur peccatum: quia potest esse tanta contritio, quòd per eam omnis pœna delebitur, vt in Magdalena: Sed martyrium est maximus actus, quem homo habere potest: Igitur, &c. Præterea professio religionis delet omnem reatum pœnæ (vt D. Thomas dicit.) Rationabiliter potest dici quòd per ingressum religionis quis consequatur remißionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest satisfacere de peccatis, teste Daniele, Peccata tua eleemosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit quod aliquis totaliter diuinis obsequiis se mancipet per religionis ingressum, quæ excedit omne genus satisfactionis, etiam publicæ pœnitentiæ. vt habetur 33. q. 2. c. admonere. Sicut etiam holocaustum excedit sacrificium (vt diuus Gregorius dicit super Ezechielem.) Vnde legitur in Vitis patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed maiorem eleemosynam dant, & ex maiori holocaustum sui offerũt martyres, quàm religiosi in professione: igitur, &c. Ideo D. Thom. dicit quod sicut in baptismo aquæ liberatur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptismo sanguinis. Dicit etiam quòd deletio totalis pœnæ in martyrio, prouenit ex merito paßionis Christi, cui martyres perfectè conformantur. Vnde de martyribus dicitur Apoc. 5. Lauerũt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni. Et ideo si pueri innocentes, ante quam vsum rationis haberent, pro Christo occisi, in suo sanguine baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem sustinent martyrium. Et quamuis pœna illa in aliquibus non esset sufficiens de se: tamen relata ad causam (scilicet propter Christum) accipit efficaciam à paßione Christi, vt ibidem dicit. & in tertia parte dicit quòd vniuersalis absolutio ab omni culpa & reatu pœnæ, fit in baptismo & in martyrio. propter quod dicitur quod in martyrio omnia sacraměta complentur, scilicet quantum ad plenam liberationem à culpa & pœna, sicut in baptismo.

3. Ethi. *9. Ethic.* *Quòd martyr magis meretur quàm confessor.* *2.2.q.181. art.1. ad 3.* *Remißionẽ omnium peccatorum operatur religionis ingressus.* *Dan. 4.* *4. sen. dist. 4. art. 1. q. 1. ad 1.* *3. p. q. 68. art. 2. ad 2.*

§. 2. DE VITIIS OPPOSITIS FORTITVDINI.

A FOrtitudini opponuntur tria vitia, scilicet Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secũdum dominũ Caietanũ, Væcordia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum vero intimiditas & væcordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1. DE TIMORE SIVE TIMIDITATE.

B TImiditas est excessus timoris: Timor autem essentialiater est paßio appetitus irascibilis, qua appetitus fugit & retrahitur a malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cum paßiones secundum se non habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deordinationem, quam habent ad rationem. Vnde Philosophus dicit: Paßiones non sunt laudabiles neque vituperabiles, quia non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent: sed qui circa hæc ordinatè vel inordinatè se habent: Consequens est quòd timor tunc peccatum sit, quando est inordinatus & difformis rectæ rationi. & si excedat mediũ dictatum à ratione, dicitur à Philosophis timiditas. sed recta ratio dictat aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda: & inter prosequenda aliqua esse magis prosequẽda, quàm alia, puta spiritualia tẽporalibus, & inter spiritualia maximè Deus, & inter tẽporalia potiora sunt præferenda, vt vita famę, fama bonis externis. & inter mala fugiẽda, aliqua esse magis fugiẽda quàm alia, vt infamia rapinę bonorũ, mors infamiæ, & culpa morti: & inter culpas, mortalis veniali: & inter mortales, quæ maiorẽ habet deformitatẽ ac deordinationẽ. Vnde dicitur cõmuniter, De duobus bonis melius est eligendũ: & de duobus malis maius fugiendũ. Ergo vbi aliquis timẽdo deliberatè fugit aliqua mala, quæ ratio dictat esse magis fugienda, quàm bona opposita prosequenda, nõ peccat, sed bene agit. Vnde sequitur quòd vbi esset periculum mortis æternę vel temporalis, debet quis plus timere & fugere mortem æternam, quàm temporalem: & potius sustinere omnia tormenta, vel ipsam mortem corporalem, quàm facere vel omittere aliquid, ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi esset quæstio de temporalibus vel spiritualibus amittendis: temporalia & corporalia sunt contemnenda, inquantũ nos impediunt à spiritualibus, ab amore scilicet & timore Dei. Vnde Sapieñ. Qui timet Deum, nihil trepidabit. Non tamen debent cõtemni, inquantũ instrumentaliter iuuant nos ad diuina & spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, non est peccatum, sed potius meritum. Timor verò de maiori malo, quando quis propter illud desistit à prosecutione maioris boni, & magis prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundanus & peccatum. Et si propter timorem temporaliũ bonorũ, vel mortis corporalis negligat quis vitam æternã, vel si propter temporalia negligat mortem corporalem, vel magis timeat regem terrenum quàm Deum: vt Scribæ & Pharisæi ac etiam Pilatus. vnde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nõ possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest animã & corpus perdere in gehennã. Et generaliter quandocunq; propter timorẽ alicuius mali tẽporalis vel corporalis, quis deliberatè desistit à prosecutione boni necessarij ad salutẽ, venit cõtra præceptũ vel prohibitionẽ obligãtẽ sub pœna peccati

2.2.q.125. *2. Ethic.* *Quæ bona sunt magis prosequẽda, et quæ mala sunt magis fugienda.* *Spiritualia semper tẽporalibus præferenda.* *Eccle. 34.* *Matth. 10.*

mortalis, est peccatum mortale, cum pœna æterna non infligatur nisi pro peccato mortali. quæ tamen
Apoc 21. timidis infligitur, vt D. Ioan. dicit: Timidis autem & incredulis, execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem veniat contra præceptu vel prohibitionem ex surreptione, vel de[le]ctat[ione] bono est peccatum veniale. Si vero præueniat omne iudiciű rationis, vt in motu primo primo, nullum est peccatum, cum non sit voluntariű. Notandű tamen ꝙ in peccato transgressionis vel omissionis prouenientе ex timore, duo sunt, quorű vnum est omissio vel
Timor diminuit peccatum. transgressio præcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor non excusat à peccato. Aliud est malum imminens quod timetur. & quia illud diminuit de voluntario licet non totaliter tollat: cum ea quæ ex motu vel timore fiunt, sint inuolűtaria secundű quid: quia secluso illo metu nő fierent: sunt tamẽ simpliciter voluntaria. Et ideo timor excusat à tanto, si nő à toto: quia peccat tali timore agens vel omit
Timor dupliciter accipitur. tens: non tamẽ adeo grauiter, sicut si non esset timor. ¶ Notandű præterea ꝙ timor dupliciter accipitur, scilicet communiter & specialiter: sicut & amor, a quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore. quia nullus timet, nisi contrariű eius quod amat. Amor autem non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus communiter accipiatur inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat propriű bonű virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & prosecutio. Sic etiã timor inordinatus cõmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amissionẽ vel defectű pecuniarum. Intemperatus amissionẽ voluptatis, & sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorum mortis: vt probatur in 3. Ethi. Et ideo talis timoris inordinatio habet specialem rationẽ timoris. & dicitur anthonomaticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundum excessum (vt dicit
3.Ethic. Philo) De timore seruili, initiali, & filiali inferius dicetur, cű de dono timoris fiet mentio. Differentia est inter peccata timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei, est circa res diuinas, & timor circa pericula mortis. quãuis timor sit principiű desperationis, sicut spes est principiű audaciæ. vnde sicut ad fortem qui vtitur audacia moderata, pertinet habere spem: ita econuerso desperatio ex aliquo timore procedens, est à forti moderanda, sicut timor à quo procedit.

Ver. 2. DE INTIMIDITATE.

2.2.q.126. INtimiditas est defectus timoris debiti, siue parum, siue nihil timere ea quæ timenda sunt, vbi, quãdo, C
prout, & quãtum oportet. Et est vitium fortitudini oppositum per defectum: quia ad fortitudinem
Prouer. 4. pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiẽs timet, & declinat à malo, quod scilicet timet, non vt à iustitia recedat, sed ne per hoc impediatur ab operibus virtuosis, vel quantum
Intimiditas vnde procedat. ad se, vel profectű quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quod autẽ aliquis deficiat à debito amore sui ipsius, & præcipuè vitæ & bonorű temporaliű, quæ ad illam & ad vltimű finẽ ordinãtur, vitiosum est: quia cõtra inclinationẽ naturalem. Nunquã tamẽ aliquis à tali amore totaliter
Ephes. 5. decidit: quia id quod est naturale, totaliter perdi non potest. Propter quod Apostolus ait: Nemo vnquam carnem suã odio habuit. quandoquidem & illi qui seipsos interiműt, hoc faciunt amore carnis suæ, quam volunt à præsentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest ꝙ aliquis minus quàm debeat timeat mortem & alia temporalia mala, propter hoc ꝙ minus debito diligat vitam & bona temporalia. Sed quòd totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quòd æstimat mala opposita bonis quæ amat, sibi superuenire non posse. quod quandoq; contingit ex superbia
Iob. 41. 1.Ethic. animi de se præsumentis, & alios contemnentis. secundum quod dicitur Iob 41. Factus est vt nullum timeret, omne sublime videt. Quandoq; autem ex defectu rationis (sicut Philoso. dicit) Quòd stulti propter stultitiam nihil timent. Ex his sequitur quod intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cű non timentur amitti ea quæ sunt de necessitate salutis: & cùm procedit à causa mortali. In his autem quę non sunt de necessitate salutis, si intimiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si
Luc. 18. stultitia sit inuincibilis, excusat à peccato: nő autẽ superbia, nec defectus amoris. vnde Luc. 18. Increpat iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerebatur.

Ver. 3. DE AVDACIA.

2.2.q.127. 3.Ethic. AVdacia est passio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter D
victoriam. & est contraria timori, secundum Philosophű 2. Ethic. Et quando audacia est regulata secundum rationem, non est peccatum, imò est actus fortitudinis. quando vero est irregulata per ex-
4.Ethic. cessum vel defectum, est vitiosa, & peccatum. Et quia secundum Philosophű. quædam vitia sunt innominata: similiter etiam & quædam virtutes. Ideo oportuit quibusdam passionibus vti nomine virtutum & vitiorum: ad designanda nomina virtutum, vtimur passionibus, quæ habent bonum pro obiecto: vt spes & amor. Sed ad vitia designanda vtimur passionibus, quorum obiectum est malum: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ sunt passiones: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorű nomina pro nominibus vitiorű. Et sic audacia per superabundantiã dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. ¶ Sed difficultas est, quod erit peccatum per defectum circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere, & parű aut nihil timere: ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. Dominus Caietanus dicit quòd væcordia potest poni vitium per defectum, accipiẽdo væ pro sine, vt sit sensus. Væcors, hoc est sine corde. Et inde væcordia. D. Tho. tamen Philosophű sequutus, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatio causat defectum

defectum audaciæ. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria ars, & propria idea, nec proprium gener[illegible] & per co[illegible]sequen[illegible] proprium vitium a[illegible]tur. sicut patet de subiecto & propria passione. Audacia (secundũ do[illegible] Caietanum in Summul[illegible]) si sit pura, est communiter peccatum ve[illegible] [illegible] rata iracundia, & [illegible]moderat[illegible] timor quia non contrariantur charitati, sed sunt e[illegible]citant[illegible] [illegible] [illegible] Si verò [illegible] cum [illegible]ntia aut alijs peccatis, s[illegible]undum mixtion[illegible] iu[illegible]ndum est de [illegible]. A[illegible] dicunt, qu[illegible] si [illegible] audacia sequatur aliquod peri[illegible]um an[illegible]mæ & c[illegible]rpo[illegible] vel [illegible]uod [illegible]um, est pe[illegible]tum mortale: secus si sequere[illegible] aliquod paru[illegible], q[illegible] c[illegible] veniale. *Audacia quale peccatum est.*

§. 3. D[illegible] MA[illegible]NANIM[illegible]TATE.

A M Agnan[illegible] [illegible]rent[illegible] [illegible]itur) ex su[illegible] nomine importat extensionem animi ad magna. A[illegible] [illegible]tem a[illegible]us pot[illegible] [illegible]gnus dupliciter: primò secundum proportionem: & est ac[illegible] [illegible]que[illegible]ume atque mirabi[illegible]ite[illegible] [illegible] re parua vel mediocri operatur. Secundò simpliciter & ab[illegible] & [illegible]u qui consil[illegible]t in [illegible]ptimo vs[illegible] maximarum rerum, quæ in vsum hominum ven[illegible] [illegible]ute[illegible] [illegible]æ in vsum veniunt hominum, maximum est honor: cuius signum est, quia homines pr[illegible] [illegible]onor[illegible] consequen[illegible]um, & vituperium vitandum, omnia alia postponunt. Ideo sicut aliqui[illegible] dicitur fortis ex his qu[illegible] sunt di[illegible]icilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur Magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter. & per consequens Magnanimitas est extentio animi, siue qua extenditur animus ad ea qu[illegible] [illegible]nt magna simpliciter: hoc est, circa magnos honores. Vnde Philosophus dicit quod magnanimitas est circa honores & inhonorationes. dicit etiam quod est circa honores magnos, siue ad ea quę sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitũ circa magna, possunt moderari circa parua: sed non econtra. Et quia honor est præmium cuiuslibet virtutis, ex consequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, res[illegible]icit omnes virtutes. Et quamuis honor non sit passio, est tamen alicuius passionis (puta spei) obiectum huius actum magnanimitas moderatur, ne quis nimis appreciet[illegible]ur, aut indebitè prosequatur, neque [illegible]ōtemnat honores. sic quòd desistat facere ea quæ sunt honore digna: vel faciat ea quæ sunt honori contraria. Non curare tamen de honoribus mundi [illegible]ummodo quis non faciat ea quæ sunt honori contraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) non est vitiosum. sed virtuosum, & ad humilitatem pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quamuis differant ab inuicem. Ad cuius euidentiam notandum quòd in homine inuenitur aliquid magnum ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo se magis dignificet secundum considerationem donorum quæ possidet ex Deo. sicut si habet magnam virtutem animi, magnanimitas facit non quòd superbiat, sed quod ad perfecta virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autem facit quod homo seipsum paruipendat secundum considerationem proprij defectus. Similiter magnanimitas contemnit alios ad hunc sensum: quia non eos tantum appreciatur, vt pro eis aliquod indecens faciat: & nõ honorat illos, eò quòd non sunt digni honore: quia deficiunt à donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & s[illegible]periores a[illegible]mat, [illegible]q[illegible]ntum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit P[illegible]. Ad nihilum de[illegible]uctus e[illegible] in conspe[illegible] eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes au[illegible] De[illegible]m honori[illegible]icat: quod pertinet ad officium humilis. Et sic patet quòd magnanimitas & hum[illegible]as non sunt contraria: quamuis in contraria tendere videantur: quia procedunt secundum diuersas considerationes.

2.2.q.129. Al[illegible] potest dici magnꝰ dupliciter. *4. Ethic.* *Magnanimitas est circa magnos honores.* *Non curare honores an sit vitiosum.* *Magnanimitas non aduersatur humilitati.*

Ver. 1. DE CONDITIONIBVS MAGNANIMI.

B A D magnanimum vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophũ. Prima, quòd motus eius sit lentus & tardus: eò quòd solùm intendit ad magna, quæ pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eo quòd homo ad multa intendit, quæ explere festinat. Secunda, quòd homo habeat vocem grauem. Tertia, quòd grauiter & stabiliter loquatur, & non acutè neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet contendere volunt, vt aduocati. Magnanimus autem (vt dictum est) solùm se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimis secundum modum affectionis e[illegible]rum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quòd sit immemor beneficiorum. Non quod obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: sed q[illegible]o ad hoc quòd non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recompẽset. quod pertinet ad perfectionẽ gratitudinis. In cuius actu etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarũ virtutũ. Quinta, quòd sit otiosus & tardus. non quòd deficiat ab operando ea quæ sibi conueniũt: sed quia non ingerit [illegible] quibuscunque operibus sibi conueniẽtibus, & circa quæ vacare posset: sed solùm magnis, qualia decent eum. Sexta, ꝙ vtatur ironia, non secundum quòd apponitur veritati: vt scilicet de se magna quæ habet in se, dicat: sed quòd non totam suam magnitudinẽ seu magnanimitatem demonstret: maximè quantum ad inferiorum multitudinẽ. Quia (sicut Philosophus dicit:) Ad magnanimum pertinet magnum e[illegible] ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quòd non po[illegible]it conuiuere alijs, scilicet familiariter, nisi ad aliquos. quia vitat ad[illegible]onem & simulationem, q[illegible]æ ad prauitatem pertinet. Conuiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, secundum quod oporte[illegible]. Octaua, quòd magis possideat infructuosa, eò quòd magis tendit ad hon[illegible] bona. nam in omnibu[illegible] præpon[illegible]t [illegible]onesta bona vtilibus, tanquam maiora. vtilia enim quæruntu[illegible] ad [illegible]e[illegible]iendũ alicui def[illegible] [illegible] ma[illegible]nimitati repugnat. Nona quòd nullo indigeat. quia hoc defi[illegible] est. Hoc tamen int[illegible]lig[illegible]um est [illegible]cundum modum humanum. Vnde addit, vel vix.

4. Ethic. Decẽ conditiones magnanimi.

Magnanimus quibus eget.

hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino [illegible] auxilio humano. est enim naturalis & animal sociale, eò quod sibi non sufficiat ad [illegible] habeat fiduciam de aliis: cum hoc ad excellentiam hominis pertineat, quod habeat alios in [illegible] qui possunt illum inducere. [illegible] habet fiduciam de se [illegible] o, inquantum al[illegible]d [illegible] st. De[illegible], q̄ habeat bona fortunæ. Nam bona fortunæ conferunt & sunt adiumento magnanimo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operandi magna. Et quia hominum multitudo (ad quam pert[illegible] et honorē exhibere) maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunæ (quæ tam[illegible] magnanimus contemnit, inquantum non reputat ill[illegible] magna, pro quibus debeat aliquid facere) Ideo de [illegible] multum gaudet vel extollitur: nec in eorum amissione multum deiicitur siue tristatur. Vnde [illegible] dicit quòd magnanimus in infortuniis non est tristis.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

MAgnanimitati opponuntur quatuor vitia, scilicet Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Pusillanimitas. C

Ver. 1. DE PRAESVMPTIONE SVMPTA CIVILITER.

PRæsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuiliter & iuridicè, erga aliud [illegible] se. Alio modo theologicè, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Præsumptio est triplex: quædam iuris tantùm. quædam iuris & de iure: quædam hominis. Præsumptio iuris tantum est, quando ius super dubio & verisimili præsumit aliquid. & hæc est triplex: prima est naturæ, vt si quis exhæredauerit filium suum, præsumitur iniustè exhæredasse: quia est contra naturam. Quia (vt habetur 2. Cor. 12.) Parentes debēt filiis thesaurizare. Ideo hæredi incumbit onus probandi iustam causam exhæredationis, vt in auten. non liceat. C. De inoffic. testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniosè accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c. placuit. 3. quæst. 10. & in l. si cui. §. ibidem. ff. de accusat. vnde dicitur, Qui semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequentis circa præterita: vt si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebant prætextu consanguinitatis: si postea se coniungant in matrimonium, præsumitur facinus. vt in l. si qui adulteri. C. de adulte. & simpliciter est præsumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur quòd fuerit à viro cognita. vt habetur in c. dixit dominus. 32. quæst. 1. & cōtra has præsumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandam virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eam esse virginem iurauerunt. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, quòd contrarium non admittatur. vt quòd mulier quæ dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniente. vt in l. vnica. §. 1. C. de rei vxo. act. Præsumptio hominis, quando contra aliquem hominē præsumitur, est triplex: quædam est violenta, quædam probabilis, quædā temeraria. Præsumptio violenta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum. & ex illa potest fieri iudicium. vt habetur in c. afferte. extra de præsumptionibus. prout tulit Salomon iudiciū de infante viuo. Præsumptio probabilis est, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tamen verisimilibus. & hæc dicitur apud Theologos suspicio. Et hæc non sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l. si. C. de probationibus, & in c. Epiphanium. 5. q. 6. Præsumptio temeraria est, quæ consurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quæ possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda. D

Præsūptio secundum iura triplex.
2. Cor. 12.
Semel malus quomodo præsumitur esse malus.
3. Reg. 3.

Ver. 2. DE PRAESVMPTIONE THEOLOGICA.

PRæsumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primò pro præsumptione, qua aliquis inordinatè innititur misericordiæ vel potentiæ diuinæ: quia sperat veniam peccatorum obtinere sine pœnitentia. vt neoterici hæretici, qui se sola fide iustificandos arbitrantur. vel qua sperat gloriam absque meritis, vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in spiritum sanctum: vtpote contemnens auxilium spiritus sancti ad pœnitendum vel merendum. & est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretum est non dari gloriam sine merito, neque veniam sine pœnitentia, iuxta illud Apost. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. & Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundò præsumptio accipitur vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid vt sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: vt si ignorans scientiam medicinæ, præsumat medicare, vel inscius alicuius doctrinæ, præsumat docere: aut inscius sacrarum literarum, præsumat eas interpretari, prædicare, aut cōfessiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum nō est deputatus: vt si diaconus præsumat dicere missam: & qui non est iudex, vel si iudex laicus, præsumat clericum iudicare: vel si quis cum peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis. Talis præsumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & valde ardua. Et in quibus est periculum de damno notabili, est peccatum mortale. quia contra naturalem & diuinitus institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue animatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suam virtutem naturalem: Cir[illegible] aut[illegible], in quibus paruum sequitur damnum, est veniale peccatum: Tentare tamen virt[illegible] siue vires suas ad bonum finem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: aliàs nunquam liceret prędicare, aut confessiones audire. E

2.2.q.20. Præsumptio theologica dupliciter accipitur.
2. Tim. 2.

Ver. 3.

Ver. 3. DE AMBITIONE.

A AMbitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate cõstitutis debetur honor, eo[illegible] inordinatus appetitus dignitatũ ad ambitionem pertinet. Si quis autem appeteret dignitatem non ratione honoris, sed propter debitũ dignitatis vsum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed præsumptuosus. Si vero propter fructus aut prouẽtus, esset cupidus & auarus. Appetitus honoris est inordinatus quintupliciter. Primo quando homo appetit honorem de excellentia quam non habet. & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secũdò, quando appetit honorẽ de re quæ est digna vituperio, vt peccatum. Tertiò, quando appetit honorem de rebus quæ non sunt dignæ honore: vt sunt caduca & temporalia. Quartò, quando homo appetit honorem, non referendo in Deũ, a quo habet excellentiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eam accepit. Ideo debet referre in Deum, tanquam in excellentiæ authorem. Quinto, quando appetitus hominis quiescit & finem constituit in honore, non referens honorem in Deum, vel ad vtilitatem aliorum. Est autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter aliquod, præcipue mortale: vel ratione finis, quando scilicet constituit vltimum finem in honore: vtputa si ad consequendum honorem non curat quis offendere Deũ mortaliter. sicut si vult haberi sicut Deus, vel præferri aliis, quibus non est præferendus, in distributionibus cõmunium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcũq; aliud mortale scelus perpetrare: vel honorem desiderat, ad aliquod scelus perpetrandũ, puta tyrannidem, vel vindictam: vel medio indebito & mortaliter peccaminoso appetit peruenire ad honorem: puta per simoniam vel violentiam. In aliis autem casibus est vt in pluribus peccatum veniale.

1.2 q.131. Ambitio & præsumptio quomodo differunt.

Appetitus dignitatis quot modis sit inordinatus.

Ambitio quando est peccatum.

Ver. 4. DE APPETITV OFFICIORVM AVT BENEFICIORVM.

B ADuertendum quòd quamuis non sit licitum aliqui appetere dignitates temporales, seu officia tẽporalia, ad quorum exercitium non est sufficiens, & multo minus emere. Tamẽ licitum est appetere dignitates & officia temporalia, quæ non excedunt suam virtutem, dummodo bono fine & debitis mediis ac circunstantiis id fiat, eò quod aliquis scire potest se esse capacem, & sufficientem ad illorum exercitium siue executionem. hoc enim pertinet ad magnanimitatẽ, vt qui longo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedram siue regentiã legalem. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, potest regimen politicum appetere, dummodo propter bonũ commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circunstantiis. Et ex consequenti potest appetere honorem, prouentus, & stipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendũ est in spiritualibus & ecclesiasticis. Doctus enim & expertus Theologus potest cathedram theologalem appetere: & bonus atq; expertus cantor, cantoriam: & clericus debitè qualificatus, canonicatum & præbendam: cùm possint scire se sufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem. Et idem dicendũ est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, de quorum idonea & sufficiẽti executione potest quis esse certus. Verùm alia officia seu beneficia, ad quorum idoneum exercitium & sufficientem executionẽ aliquis nõ potest se scire capacem, non licet appetere: imò appetitus ille videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarum, quod ad debitum exercitium requirit gratiam, iuxta illud Leuiti. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum) appetat. Quia nemo potest scire se habere gratiam Dei, iuxta illud Ecclesiastes 6. Nemo scit an amore vel odio dignus sit. & 1. Corinth. 4. Nihil mihi cõscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. & Psalmo. Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine. & Iob 9. Si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habens curam animarũ, vel administrationẽ sacramentorum annexam, peccat: quia nimis præsumit de seipso. Et si propter honorem annexum illa appetat, est ambitiosus. Si vero propter prouẽtus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostolus, cum dicebat: Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quòd dicit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Quia Apostolus loquebatur de perfectione ad episcopum requisita, non de primatu aut prouentu. Nam statim subdit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & non honoris. Vnde postquam dixit, qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat: vel (sicut D. Grego. in pastorali dicit.) In illo tempore bonum erat episcopatum quærere, quando per hunc dubium non erat quenq; ad supplicia grauiora peruenire. quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret. sed appetere propter primatũ, ad ambitionẽ pertinet, quapropter illicitũ est. Vnde & dominus duobus discipulis primatũ petentibus, dixit: Nescitis quid petatis. & cùm præficeret Petrum, interrogauit eum ter: Petre amas me? Et Petrus respondit: Tu scis domine. & licet ab initio dixerit: Tu scis domine, quia tu arbitrabatur: tamen secundò, tertiò non est ausus affirmare: quia non erat certus de qualitate requisita.

Quæ officia & beneficia appetere liceat.

Quæ officia & beneficia appetere nõ liceat.

Leuit. 19. & 20.
Eccle. 9.
1 Cor. 4.
Psal. 18.
Iob. 9.
2.2.q. 186. art. 1.
Heb. 5.
1. Tim. 3.

Matth. 20.
Ioan. 21.

Ver. 5. DE INANI GLORIA.

C INanis gloria vitium est magnanimitati oppositum per excessum, secundũ Ciceronem in quiĕtem: Cauenda est autem gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Et quamuis inanis gloriæ cupiditas secũdum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua æstimat: considerando tamen æstimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia sufficet gloriam quam appetit, æstimat aliquid magnum, & appetit supra suam dignitatẽ. ideo excedit in æstimatione. ¶ Ad huius vitij intelligẽtiã aduertendum est differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriam. Fama est cõmunis opinio vel æstimatio de aliquo, ex coniecturis verisimilibus proueniens. & sic ad famam (quantum ad iuris effectum seu ad hoc quòd quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primò credulitas & opinio communis,

1.2.q.132. 1 de Offi.

Fama, laus honor et gloria quo differant.

Ad famã quatuor requiruntur. Secũdò, quod sit ex coniecturis probabilibus. Tertiò, quòd voce manifestetur. Quartò, quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui est ab incerto authore, & absque credulitate, siue æstimatione, nec à maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad malum. *Laus quid sit.* Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quanuis fama in malum, propriè dicatur infamia. *Honor quid sit.* Laus verò est locutio de aliquo cũ approbatione. & sic minus generalis est quàm fama. Quia fama non importat approbationem, sicut *Gloria quid sit.* laus quæ semper in bonum dicitur: nec requirit multorum opinionem. Honor autem est signum aliquod exterius in testimonium virtutis aut excellentiæ. Gloria verò est c[illegible] famæ, honoris, laudis: & secundum Ciceronem in Rhetoricis, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in ocul[illegible] aliorum. E[illegible] secundum diuum Ambrosium: Gloria est clara cum laude notitia. Et secundum D. Augustinum super Ioannem, Gloria claritatem quãdam significat. Vnde gloriari est clarificari & ma[illegible]festari. Claritas enim & decor quandam *Ephes.5.* manifestationem habent. Vnde Ephes.5. Omne quod manifestatur, lumen est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum temporale, corporale, vel spirituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, à multis conspici potest, & remotu[illegible]: Ideo gloria, propriè loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem. secundũ quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnum non est. Largius tamen accipiendo gloriam, non s[illegible]ùm est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorũ, aut vnius, aut suipsius. His *Quando liceat honores appetere.* suppositis notandæ sunt quatuor conclusiones. ¶ Prima conclusio: Quòd licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam. Quia vnicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circunstantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Preterea aliqui prouocantur ad virtutum opera ex appetitu gloriæ humanæ, sicut ex appetitu aliorum terrenorum bonorum. & ideo vniuersitates fundatæ videntur. quanuis, vt D. Augustius probat 5. de Ciuitate Dei, Non est verè virtuosus, qui opera *5. de ci. Dei.* virtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quòd autem liceat vnicuique appetere *1. Cor. 10.* approbari ab aliis, appatet ex Aposto. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum nostrũ *Matth.5.* ab aliis approbari, apparet ex illo Matth.5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera ve- *Eccle.4.* stra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et Ecclesiasti. 4. Curam habe de bono no- *Rom.12.* mine. Et Rom.12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriam suam non quærit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum vtilitatẽ gloriam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei. sed non propter se. ¶ Secunda conclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinatè, est peccatum. Quia omne quod est contra bonum & ordinẽ rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quocirca *Psal.4.* Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis *Gloria dicitur inanis & vana tripliciter.* tripliciter: Primò ex parte rei, qua quis gloriam quærit: vt puta cùm quis quærit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ est digna vituperio, vt de peccato. Secundò ex parte eius à quo quis quærit gloriam, puta hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psalm. *Psal.83.* Gratiam & gloriam dabit dominus. Gloria enim quæ datur à Deo, non est vana, sed vera. & talis re- *2. Cor.10.* promittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Paul. Qui gloriatur, in domino glorietur. Non enim qui seipsum cõmendat, ille probatus est, sed quem Deus cõmendat. Tertiò ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia scilicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem *Inanis gloria quinque modis est peccatum mortale.* Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. ¶ Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem contingit quinq; modis. Primò, quando præponit se Deo, iuxta illud Ezechielis 28. Eleuatũ est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. Contra tales 1. Corinth.4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis: Secundò, cùm quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hiere. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glo- *Prouer.2.* rietur qui gloriatur, scire aut nosse me. Tertiò ratione materiæ: cùm de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouerb.2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quartò, cùm quis præfert *Ioan.12.* testimonium hominum testimonio Dei. contra quos dicitur Ioan 12. Qui dilexerunt magis gloriam hominũ quàm Dei. Quintò ratione finis, quando constituit gloriam vltimũ finem: hoc est, quando pro ea consequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioan.5. Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes: & gloriã quæ à solo Deo est, non quærentes? Ex hoc sequitur ꝙ quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentũ proximi, est peccatũ mortale. ¶ Quarta conclusio: Inanis gloria quæ non contrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatũ veniale: periculosum tamen, non propter sui grauitatem, sed quia est dispositio ad grauia peccata: quia per vanã gloriam redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso confidens. & sic paulatim disponit ꝙ priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Ver. 6. DE EMINENTIA INANIS GLORIAE SVPER ALIA VITIA.

2.2.q.132. art.4. Diuus Greg.31. Mora. ponit superbiam reginam omniũ vitiorum, & inanem gloriam tanquam ab D
ea procedentem, vitium capitale. Quia superbia (vt inferiùs dicetur) importat inordinat[illegible]m appetitum excellentiæ. Sed cum homo in omni bono quod inordinatè appetit, quandã perfectionẽ & *Inanis glo-* excellentiã consequi arbitretur: ideo finis omniũ vitiorum ordinatur in finem superbiæ: & per consequ[illegible]

sequens superbia habet quandam causalitatem super omnia alia vitia. Ideo nõ debet cõputari inter alia specialia vitiorũ principia, quæ dicũtur capitalia : Sed inter excellentias excellentia gloriæ est potior: ideo inanis gloria est vitium propinquius superbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriuntur. *via est prima filia superbia.*

Ver. 7. DE FILIABVS INANIS GLORIAE.

A EX inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filiæ vanæ seu inanis gloriæ dicũtur à D.Gregorio: scilicet iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, cõtentio, & inobedientia. Et potest sic deduci: [illegible] quę de se nata sunt ordinari in finẽ alicuius vitij capitalis dicũtur filiæ eius. Sed hæc [illegible] minor patet: Quia finis inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quam potest homo tendere dupliciter : primò directè siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter: primò se extollendo : & sic est iactantia. 2. de se vitia quæ in se non recognoscit, dicẽdo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est præsumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secundò per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertio per falsa facta in spiritualibus : & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiam suam indirectè, ostendendo se nõ esse minorẽ : & hoc quadtupliciter. Primò quidem quantum ad intellectum : & sic est pertinacia, per quam homo nimis innititur suæ sententiæ, nolens acquiescere saniori. Secũdò quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cum non vult à propria voluntate discedere, vt aliis concordet. Tertiò quantum ad locutionem: & sic est contentio, cum aliquis clamorosè contra alium litigat. Quartò quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & præceptis. 2.2.q.132. art.5. 31.Mora. *Filiæ inanis gloriæ noué.*

Ver. 8. DE PVSILLANIMITATE.

B PVsillanimitas est deiectio & paruitas animi, quibus homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatem non excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, sicut præsumptio per excessum. Quòd autẽ sit peccatum patet: quia omne quod cõtrariatur inclinationi naturali, peccatum est, cùm contrarietur legi naturę & ordini à Deo indito: sed pusillanimitas est huiusmodi: igitur, &c. Minor patet. Quia vnicuiq; rei indita est inclinatio ad exequẽdum actionem cõmensuratam suę potentiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quàm inanimatis. Sed pusillanimis deficit à proportione suæ potentiæ, dum recusat in id tendere quod est suæ potentiæ commensuratum: ideo agit contra inclinationem naturæ. Et inde est ꝙ seruus qui acceptam Domini sui pecuniam fodit in terram, nec operatus est in ea : propter pusillanimitatem siue timorem deficiendi, punitur à Domino. sicuti hab. Matth.25. & Lucæ 19. Vnde dicit D.Grego. in Pastorali. Quòd illi qui prodesse proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt : si districtè iudicẽtur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse potuerũt. Et D.Hier. in Epistola ad Paulinum c. [illegible]. Sancta quippe rusticitas solùm sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito, tãtum nocet, si destruentibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimat excedere suam facultatem, quę non excusant, sed accusant, cùm sit ignorantia crassa, proueniens ex negligentia discutiendi propriam virtutẽ, & applicandi potentiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vtpote magis contrarium & dissimile virtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis. vt si quis ex timore peccandi post baptismum, vel pœnitentiam, aut communionem, nollet baptizari, pœnitere, aut communicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando vero retrahit ab aliis virtibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quanto sub prætextu & specie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perseuerat. 2.2.q.133. *Pusillanimitas est grauius peccatum præsumptione.*

§. 5. DE MAGNIFICENTIA.

C MAgnificentia est virtus inclinans aliquem ad moderatè agendum aliquod opus magnum factibile, præcipuè ad honorem Dei vel communitatis, & exponendum ad hoc proportionatos sumptus & expensas. Notandum tamen ꝙ licet magnum (circa quod magnificentia versatur) videatur esse aliquod extremum, considerata quantitate eius: verumtamen secundum ꝙ magnum comparatur ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, secundum ꝙ oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificentia consistit in medio, sicut & cęterę virtutes morales. Per hoc autem ꝙ magnificentia est circa magnum, differt à liberalitate siue beneficẽtia, quæ versatur circa communem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili. Magnificentia verò circa magnum vsum pecunię, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis. & inde est ꝙ magnificentia præsupponit liberalitatẽ, sed non econuerso, qui enim nescit moderari communem vsum pecuniarum, non poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua. tamen qui scit & potest moderari magnũ vsum circa ardua, moderabitur cõmunem vsum circa mediocria. Ex quo sequitur ꝙ omnis magnificus est liberalis, sed non omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificentiam. Est & alia diuersitas : quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primò respicit communem vsum pecuniæ: Magnificentia autem directè & primo respicit magnum opus factibile, & ex cõsequenti sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secundum magnitudinem operis. Vnde dicit Philos. ꝙ magnificus ab æquali (hoc est a proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia communis vsus pecuniarum est circa particulares personas, quæ videntur parua in cõparatione ad aliquid quod conuenit rebus diuinis aut cõmunibus: ideo magnificus non intendit principaliter facere sumptus in his quę pertinent ad personam suam: non quòd bonum suum non quęrat, sed quia 2.2.q.134. *Magnificentia quomodo differat à liberalitate.* 4.Ethi.

non,est magnum. Si quid tamen in his quæ ad ipsum pertinent magnitudinem habeat, etiam magnificus magnificè prosequitur, sicut ea quæ semel vel raro fiũt: vt nuptiæ, vel conuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiam ea quæ sunt permanentia. Et sic ad magnificum pertinet præparare conueniẽtem habitationem cum conuenientibus recreationibus, vt Philoso. dicit. (4 Ethi.) pertinet etiam dare dona & munera, non sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum: puta ad honorandum aliquem, vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti communitati. Sicut cùm facit aliquid circa quod tota ciuitas studet, vt in receptione Principis. Et cùm magnificus intendat magnũ opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, quàm honor Dei, eò quòd digniorem & excellentiorem habeat finem. sequitur quòd magnificus magnum opus facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philosophus in 4. Ethi. dicit, quòd honorabiles sumptus sunt maximè qui pertinẽt ad diuina sacrificia, templa, vasa, atque indumenta, & ministrorum multitudinem, atque grauitatem: prout Salomon egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. (2. Paral. 9.) Et Romani in Pantheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatẽ ordinatur. Notandum etiam quòd cùm principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absque exteriori fortuna. ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere. (*Pauper potest esse magnificus.*)

Ver. 1. DE DIFFERENTIA MAGNIFICENTIAE, ET MAGNANIMITATIS.

MAgnificentia per hoc quòd est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quæ tẽdit ad magnum simpliciter: differt tamen ab ea: quia ad magnanimitatẽ non solum pertinet tendere ad aliquid magnum, sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunq; agendo, seu patiẽdo, vt habetur in 4. Ethic. Ita quod magnanimitas hoc refert solùm ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (si perfectæ sint) magnum operantur: non tamen principaliter dirigunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam vero pertinet non solum facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit (*In Rheto.*) quòd magnificentia est rerum magnarum & excellentium, cum animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atque administratio: vt cogitatio referatur ad interiorem intentionem, & administratio ad exteriorem executionem & sumptus. Vnde oportet quòd sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita & magnificentia in aliquo opere factibili, & in exteriorem materiam transeũte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & generalior virtus, & ad plura se extendens quàm magnificentia, quæ adiungitur fortitudini, eò quòd conueniat cum ea: quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ sunt difficiliora emissione magnarum pecuniarum, circa quam est magnificentia. D

Ver. 2. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICENTIAE.

2.2. q.135. MAgnificentia habet duo vitia opposita: vnum per defectum, & vocatur à Philosopho Paruificentia, quæ opponitur magnificentiæ: quæ primò intendit magnum opus facere: secundò intendit magnos sumptus administrare. Paruificus verò econuerso & opposito modo, principaliter enim intendit paruitatem sumptus. Vnde Philosophus (4. Ethi.) dicit quòd intendit qualiter minima consumat: ex consequenti intendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, sumptus magnos negãdo. Vnde Philosophus ibidem dicit quòd Paruificus est magna consumens in paruo, quia cùm non vult expendere, perdit bonum magnifici operis. Et sic paruificus deficit à proportione, quæ est secundum rationem inter sumptus & opus. Defectus autem ab eo quòd est secundum rationem, causat rationem vitij, igitur paruificentia vitium est: & est mortale, quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem. E

Ver. 3. DE CONSVMPTIONE.

2.2 q.135. art.2. COnsumptio est vitium oppositum magnificentiæ per excessum, & contrarium paruificẽtiæ: quia vltra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quãdo in re parua: & detestabilius, quando in re illicita. vt de illo qui breui tempore consummauit omnia bona sua, viuendo luxuriosè. Et dicitur consumptio, animi prodigalitas, & inutilis atque damnosa expensio. Græcè autem dicitur banausea, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit. F

§. 6. DE PATIENTIA.

Patientia quid sit. PAtientia est virtus moralis, qua aliquis voluntariè mala ab extrinseco illata, æquo animo (hoc est sine perturbatione animi) tollerat. propter meliora bona quæ sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic patientia est malorum seu tristitiarum tolerãtia, moderans tristitias & afflictiones, quæ ab extrinseco inferuntur, ne propter eas (quantæcunq; sint) homo recedat à bono virtutis. (*Obiectũ patiẽtiæ quod sit.*) Et per hoc differt à temperantia, ad quã sicut pertinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco prouenientes, puta ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectum patientiæ sunt tristitiæ, afflictiones, & tormenta ab extrinseco prouenientia, finis verò est melius bonum, scilicet virtutis. (*Finis patiẽtiæ quis sit.*) Nemo enim sponte sufferret quod cruciat, nisi pro eo ꝙ delectat, eò quòd animus secũdum se abhorret à dolore & tristitia. Vnde nunquã eligeret ea, nisi ꝓpter aliquod bonũ, quod est magis volitũ, ꝗ̃ horreantur & odio habeantur mala. Et si hoc fit propter Deum, ad charitatem pertinet. Et sic patientia oritur & fulcitur à charitate: licet fortis politicus absque charitate (non tamen absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tollerare possit: non tamen adeò faciliter, sicut cũ charitate, quæ ex memoria passionis & tormentorum, quæ Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta G

tolerabi-

tolerabiliora facit, in cuius signum & figuram legimus. Exod.15. quòd lignum dulcorauit aquas Marath, quæ d[illegible] non poterant. Sic lignũ crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuotè cõsiderata) dulcorat. & facit potabiles amaras tristitiarum aquas, quas vix bibere possumus. Vnde D. Greg. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò amarum est, quod non æquo animo toleretur. I[illegible] o D. Paulus nos ad eius reminiscentiam hortatur, dicẽs, Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim vsq; ad sanguinem restitistis. ¶ Ex præmissis infertur, ꝙ tolerantia malorum, quam sustinent mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. August. in lib. de Patientia ait: Patientes propriè dicuntur, qui malunt mala non committendo ferre, q̃ non ferendo cõmittere. In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed miranda duritia. Notandum tamen ꝙ non est contra patientiæ rationem (cùm tormenta inferuntur) voces emittere, plangere, & clamare. Hæc enim naturalia sunt, sicut lachrymas emittere. Vnde non est turpe, neq; vitio[illegible], ni[illegible] immoderatè fiat. Nec est etiam contra rationem patientiæ, ꝙ aliquis insiliat in eum qui mala facit. Vnde D. August. in quadam epistola contra Marcellinum ait: Præcepta patientiæ non contrariantur bono reipublicę, quo conseruando contra inimicos pugnatur. Et Diuus Chrysost. super illud Matth. quarto: Vade satanas, ait: In iniuriis propriis patientẽ esse, laudabile est: iniurias autem Dei sustinere, nimis impium est. Vnde legimus Heliam fecisse descendere ignem de cælo, super eos qui ad eum capiendum venerant, & Helisæum pueris irridentibus maledixisse, & in can. Glossarius. 23. quæstio. quarta, Syluestrum eos qui eum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur Lucæ sexto, de altera maxilla præbenda, intelligitur in præparatione animi, & cùm opus siue expediens fuerit. vel secundum D. August. quando non est in iniuriam Dei, vel reipublicæ non contrariatur bono. Patientia quamuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cùm moderetur tristitias quæ in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini, quæ est in irascibili dupliciter: primò vt pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundò vt pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine, cum sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, secùndum quòd se habet ad quæcunque alia mala, quæ sunt minora periculis mortis.

Exod.15. *Heb.12.* *Tolerantia tormentorum in malis propter peccata, non est patientia.* *4.Reg.1.* *Luca 6.* *Patientia quomodo conueniat & differat cum fortitudine.*

Ver. 1. DE LONGANIMITATE.

A Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnum bonum, quod in longinquum distat, ne desistat ab illo propter distantiam siue longinquitatem: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, q̃ cum patientia, propter spem quam ambæ habent. Conuenit tamen & affinitatem habet cum patientia: quia illa dilatio siue expectatio boni distantis, est se causat tristitiam, iuxta illud Prouerb.13. Spes quæ differtur, affligit animam, vnde in sustinendo huiusmodi passionem potest esse patientia. Ideo Rom.2. longanimitas ordinatur post patientiam, cùm dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Eadem etiam ratione constantia, quę propriè est circa diuturnitatem laborum, quos sustinet in continuata operis executione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseuerantiam quàm ad patientiam, vt infra dicetur.

2.2.q.136. art.5. *Prouerb.13.* *Rom.2.*

Ver. 2. DE PERMANENTIA PATIENTIAE.

B Patientia sicut & cæteræ virtutes morales, remanet in patria, non propter eundem actum, quia ibi nullum erit malum, nec imperfectio: tunc enim absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors vltrà non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit vltrà. & Apost. dicit: Cùm venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectũ. propter quod aliqui dixerunt, ꝙ habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quæ aliquè actũ habere poterunt: vt iustitia, quæ habet actum subiectionis. iustum est enim subditum esse Deo. & similiter religio: quia exhibebunt sancti honorem Deo. Aliæ verò quæ non possunt habere actum elicitum, vtpote quarum actus imperfectionem important: quemadmodum patientia & pœnitentia. Et eadem ratione virtutes theologicę, & spes & fides, non remanebunt in patria: licet aliqui voluerint dicere, ꝙ manebunt propter ornatum: alij dicunt propter actum, qui erit gaudium de actibus illarum in via [illegible], vel ad gratias agendas de actibus habitus in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanere[illegible] fides & spes: cuius oppositum tenet D. Thom. Præterea illud gaudium non elicitur ab habitibus virtutum moralium, quæ sunt in irascibili vel concupiscibili. Nec obiectum omnium illarum virtutum est gaudium. & gratiarum actiones eliciuntur à virtute religionis. Et eadem ratione habitus fidei & spei manerent: cuius contrarium videtur asserere D. Pau. dicens, Quod videt quis, quid sperat? & alias, Nunc manent fides, spes, charitas, &c. &, Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus ponderatis, mihi D. Thom. resolutio placet, qua asserit omnes virtutes morales (quarum actus imperfectionem important, vt pœnitentia, patientia, & reliquæ) manere in patria, tanquam in fine & termino: terminat enim ꝙ actus patientiæ non erit in patria in sustinẽdo aliqua, sed in fruitione bonorum, in quæ peruenire volebamus patiendo. Et sic in fine & termino non secundum seipsam, hoc est quantum ad habitum, prout interpretatur Dominus Caietanus, afferens exemplum de militia, quæ remanet in victoria & triumpho, tanquam in termino siue fine, proposito, ac præmio & in se. Per hæc pacata manet controuersia inter virtutes theologicas & morales in obiectis imperfectionem importantes. fidei enim tanquam terminus respondet visio, spei comprehensio.

2.2.q.136. art.1.ad.6. *Apoc.21.* *1.Cor.13.* *2.2.q.18. art.2.* *1.Cor.13.*

Ver. 3. DE VITIIS PATIENTIAE OPPOSITIS.

C Patientiæ (sicut & cæteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per excessum, aliud per defectum. Vitium per excessum non est nominatum: sed circumloquimur & dicimus esse ni-

miam tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinatè sustinetur: vtputa si quis pro custodia parui boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem. in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quandocunq; sustinentur mala, quæ repelli præcipiuntur, aduertant superiores.

Ver. 4. DE IMPATIENTIA.

IMpatientia est vitium oppositum patientiæ per defectum: & est defectus debitæ tolerantiæ, propter quam aliquis desistit à meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias, prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, cõtra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omittendo quod ad necessitatem salutis pertinet. D

§. 7. DE PERSEVERANTIA.

2.2.q.137. In lib. de perseu. PErseuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis confirmatis, conseruantis & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde D. August. dicit: Asserimus donum Dei esse perseuerantiam, qua vsq; in finem homo perseuerat in Christo. Et talis perseuerantia distinguitur à gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseuerant in ea vsque ad finem vitæ: cùm liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quandiu est in via, est vertibile in bonum & in malum: neq; perfectè & immobiliter determinatur in bonum, nisi per gratiam consummatam, quæ erit in patria, vel per specialem motionem Spiritus sancti, quæ inclinat & determinat in bonum vsq; in finem vitæ, vt apparet in confirmatis, & in omnibus qui perseuerant absq; interruptione. tales enim cẽsentur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur ꝙ cõfirmatio in gratia, non est habitus sed specialis assistentia Spiritus sancti præuenientis & mouentis eos E
2.2.q.114. art.9. ad omnes actus. Et hæc perseuerantia (vt D. Thom. dicit) non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quamuis perseuerantia gloriæ possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria & gratia consummata cadit sub merito: quia gratia consummata & gloria sunt terminus motionis diuinæ. perseuerantia verò quæ pendet ex sola motione diuina comparatur ad prædictum motum, sicut principium: ideo non cadit sub merito, sicut nec prima gratia. Secundò accipitur perseuerantia pro habitu perseuerantiæ infusæ, quæ est connexa gratiæ, sicut & cæteræ virtutes morales infusæ. Tertiò accipitur pro virtute morali acquisita, qua quis eligit persistere in quocunque bono difficili vsque ad finem siue termi num non vitæ, sed operis virtuosi: vt si miles perseueret vsque in finẽ certaminis, & Magnificus vsque ad consummationem operis. & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustinentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum: quamuis firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturæ. Nõ tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcunque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. DE CONSTANTIA.

2.2.q.137. art.3. COnstantia & perseuerantia conueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono. differunt tamen circa ea quæ difficultatem afferunt ad persistendum in bonis. Nam virtus perseuerantiæ propriè facit hominem persistere in bono propter difficultatem quæ prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiæ in hoc consistit, quod aliquis non recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quæ venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quæ est ex diuturnitate, est essentialior actui virtutis, quàm illa quæ est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiæ. §. præcedenti, versiculo primo. F

Ver. 2. DE MOLLICIE.

2.2.q.138. ar.1. 7. Ethi. Mollis quis dicatur. 7. Ethi. 7. Ethi. Mollicies dupliciter causatur. MOllicies est peccatum oppositum perseuerantiæ per defectum. Vnde Philoso. Molli opponitur perseuerатiuus. Mollis autem dicitur qui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedunt machinis percutientibus. Ideo non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauiter impellentibus. Vnde Philosophus dicit ꝙ si aliquis à fortibus & superexcellentibus delectationibus & tristitiis vincitur, non est mirabile. Mollicies causatur dupliciter: vno modo consuetudine: cùm enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constantem, propter fragilitatem complexionis. Ex hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quæ ex fragilitate cõplexionis molles sunt (vt dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Deliciosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deutero. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancunque aliam quietem, pertinet ad molliciẽ. Alio modo accipitur mollities, vt est species luxuriæ, de qua inferius, cum de speciebus luxuriæ agetur infra c.7.§.4.ver.7. G

Ver. 3.

Ver. 3. DE PERTINACIA.

A Pertinacia est vitium oppositum perseuerantiæ per excessum. Pertinax (secundum Isidorum in libro Ethimo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax. & ideo dicitur pertinax, eò quod in imprudenti proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistentia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur à Philosopho, hychiponomones, hoc est fortis sententiæ: vel ideonomones, hoc est propriæ sententiæ. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenij manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de hæresi, non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiu[illegible]re: aut qui post abiurationem & purgationem canonicam, iterum in hæresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiæ seculari tradendi, vt habetur in ca. ad abolendam extra de hæreticis, & in. ca. accusatus, eod. titul. lib. 6. Vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in sua summa de Ecclesia, libro 4. parte. 2. cap. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia. inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus est, quando præuentus de hæresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistũt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia: cùm venia non detur nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cùm quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiæ authoritatem, & sacrorum cõciliorum determinationem. alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem.

2.2.q.118. art.2.
Pertinax in fide qui dicatur.
Modi cõuincendi pertinacem.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS FORTITVDINIS.

B Præcepta actuum fortitudinis reperiuntur tam in antiquo quàm in nouo testamento. In Antiquo quidem, Deutero. 20. Non formides eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. & Matth. 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Petri 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iacobi 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis.

2.2.q.140. Deut.20. Matth.11. Matth. 10. 1.Petri 5. Iacob.4.

DE TEMPERANTIA. CAP. VII.

C Temperantia, secundum nominis impositionem, significat quandam temperiem, hoc est rationis moderationem. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secundum communitatem suæ significationis. Et tunc significat omnem moderationem quam facit ratio in operationibus & passionibus humanis. quod conuenit omni virtuti. Et sic temperantia non est specialis virtus, sed conditio omnium virtutum. Alio modo accipitur anthonomaticè & restrictè, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quæ sunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur anthonomaticè pro Roma, quæ est principalis. Sic temperantia, quæ significat omnem moderationem, anthonomaticè restringitur pro moderatione seu refrenatione eorum quæ maximè alliciunt appetitum: vt sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarum, quæ proueniũt ex defectu siue absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed anthonomaticè & propriè, circa timores mortis, qui sunt præcipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia propriè, secundum Philosophum, est circa concupiscentias & delectationes tactus, quæ sunt præcipuæ, quia maximè pertinent ad conseruationem humanæ vitæ, vel in specie, vel in indiuiduo. in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessariorũ: puta fœminæ, quę est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem indiuidui. Et ipse vsus necessariorum habet quandam essentialem delectationem adiunctam, ne relinquantur necessaria vitæ humanæ: aliàs homines de necessariis non curarent. vt videmus in infirmis, qui non curant de cibis, eò quòd non delectentur. Si huiusmodi delectatinnes sunt moderatæ, non sunt malæ, vtpote à natura inditæ. Secundariò circa vtrunque vsum considerantur ea quæ faciunt ad hoc quòd vsus sit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminæ, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiam odor. Ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quæ consequitur necessarium vsum rerum, quarum omnis vsus est in tangendo. Circa delectatioues autem gustus, olfactus, aut visus, est temperantia & intemperantia secundariò, inquantum sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem vsum rerum necessariarum, quæ pertinent ad tactũ. Quia tamen gustus est propinquior tactui, quàm alij sensus, vt dictum est: ideo temperantia est magis circa gustum, quàm circa alios sensus: sed principaliter circa tactum. Quapropter Isidorus dicit quòd temperantia vel intemperantia videntur gustu parũ vel nihil vti, scilicet primò & principaliter, licet bene secundariò. & intelligit de gustu vt gustus est, scilicet discretiuus saporum: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter consequens ad tactum pertioet. Vnde Philoso. 2. de Anima dicit quod tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quæ conferunt ad delectationem alimenti, inquantum sunt signa conuenientis nutrimenti.

2.2.q.141.
Temperantia dupliciter sumitur.
3.Ethi.
An & quãdo delectatio in vsu fœminæ & ciborum sit peccatum.
c.1.§.7. Isid. Ethi.

§. 1. DE REGVLA TEMPERANTIAE.

D Circa temperantiam quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cùm temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autem sunt quasi infinita & varia atque variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parum esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis, fortunæ, status, & officiorum: aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tempore (puta infirmitatis) est multum & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunæ, & est in officio constitutus:

2.2.q. 141. art.6.
A

quàm quando est eis denudatus. Ideo non potest certa regula dari. Sed regula generalis temperantiæ (quam quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quæ sunt ad finem, cùm ei debeant proporionari. Sed omnia delectabilia quæ veniunt in vsum hominis, ordinantur ad
Finis duplex, proximus & remotus, vel operātis & operis. aliquam huius vitæ necessitatem, sicut ad finem: igitur, &c. Finis autem est duplex, scilicet proximus & immediatus ac immediatè mouens, & finis remotus siue vltimus, ad quem operatio finaliter ordinatur siue terminatur. vel alio modo duplex est finis, scilicet operantis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, est protectio ab imbribus, frigoribus, & ventis, ac solis ardoribus. Finis autem operantis siue ædificatoris, est aliquando lucrum. Sic in temperantia, finis operis temperantiæ siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quicquid in delectabilibus fit contra hunc finem, est contra principalem regulam temperantię, & per consequens peccatum: vnde nunquam propter delectationes prętermittēda sunt ea quę
3. Ethi. ad honestatem & animę salutem pertinent: vt sunt pręcepta Dei, naturæ, aut Ecclesię, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quòd in delectabilibus quibus temperatus vtitur, non solùm considerat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonę vel malę valetudinis corporalis: sed etiam ne prę̨ter bonum (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autem operantis proximus & immediatè mouens ad vtendum de-
In li. de mo. Eccle. ca. lectabilibus, est necessitas huius vitæ, quę absque illis perseuerare non posset. Vnde D. Augus. dicit: Habet enim temperatus in rebus huius vitę regulam, vtroque testamento firmatam: vt eorum nil diligat, nil per se appetendum putet, sed ad vitę huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hic non accipitur absolutè, pro eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cùm natura valde modicis contenta sit: Sed accipitur
3. Ethi. hic necessarium pro necessario conuenientiæ, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideo Diuus Augustinus ad necessitatem vitæ addit officiorum. Vnde Philosophus dicit quòd temperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudinem. Alia verò quæ non sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonæ habitudinis. & his temperatus non vtitur. Quædam verò sunt, quæ non sunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus cōuiuit. Ideo Philosophus ibi dicit, quòd temperatus appetit alia delectabilia, quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.

Ver. 1. DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIAE.

2.2.q.142. TEmperantiæ opponitur intemperantia: quæ est, quando homo non secundum rationem se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri vel propter defectum, vel excessum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur insensibilitas: aliud per excessum, quod dicitur bestialitas: de quibus dicendum est. E

Ver. 2. DE INSENSIBILITATE.

2.2.q.142. art.1. INsensibilitas est vitium, quo aliquis absque rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tanquam secundum se malas. Notanter dictum est, absque rationabili causa, & tanquam secundum se malas: F
quia aliquando abstinere à delectationibus sensibilibus, non vt secundum se malis, sed propter rationabilem causam, laudabile est: vtpote propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est à multis dele-
1. Cor. 9. ctabilibus abstinere, vt officium proprium exequantur. Vnde Apost. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiendam animæ sanitatem, vtuntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi & rebus diuinis vacare, vt prædicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, vt contemplationi vacent, & quasi quadam spirituali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, à multis delectationibus abstinent: à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare,
Dan. 10. non abstinent. Vnde Daniel dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum tempus, panē desiderabilem non comedi, & caro & vinū non introierunt in os meum, sed neque vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valde rarum. Graue tamen peccatum est, cùm sit mortale, maximè cùm quis tantum horret à delectationibus sensibilibus, quòd necessaria ad cibandum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria prætermitteret, quia ageret contra ordinem naturæ inditum à Deo.

Ver. 3. DE BESTIALITATE.

2.2.q.154. ar. 11. & 12. BEstialitas est vitium temperantiæ oppositum per excessum. Et incurritur quandocunque quis vtitur delectationibus sensibilibus plusquam oportet secundum rationem. tunc enim efficitur similis bestiis, quæ ratione carent, & solam delectationem in operibus eorum quærūt. Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamen quòd cùm Philosophus dicit, Nomen intemperantiæ referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quòd intemperantia conueniat solùm pueris: sed quia peccatum intemperantiæ est peccatum superfluę cōcupiscentiæ, quæ assimilatur puero pro- G
Concupiscētia assimilatur puero propter tria pter tria. Primo quantum ad id quod appetit, quia vterque appetit turpe, hoc est inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (vt dicit Philoso-
7. Ethic. phus.) Secundò assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriæ volū-
Eccl. 3. tati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sapien. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet preceps: Ita etiam cōcupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde Diuus Augustinus in 7. Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur,

resistitur, facta est necessitas. Tertiò assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quòd coërcetur. Vnde Salom. Noli subtrahere à puero disciplinam. tu virga percuties eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiæ resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum. Et ideo Philosophus dicit, quod quemadmodum puerum oportet secundum præceptum pædagogi viuere: sic & concupiscibile conformari rationi. & ideo quando deordinatur à ratione, est peccatum. & tunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod præceptum: & tantò grauius, quantò contra magis præceptum: & grauissimum, quãdo excedit modum naturæ. vt si quis delectaretur in comestione carnium humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis. huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiæ enim irrationabiles non commiscentur cum alterius generis animantibus. & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, monstra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph accusauit fratres suos. sed hoc in genere suo, & non absolutè: quia blasphemia Dei & hæresis sunt grauiora peccata. Notandum prætereà quòd licet aliqua peccata sint grauiora intemperantia, vt homicidium, & blasphemiæ, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attenduntur circa passiones appetitus concupiscibilis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philosophus tertio Ethicorum dicit quòd intemperantia inter alia vitia exprobrabilis est. Et Diuus Gregorius ait: Vitia carnalia, etiam si sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, ex natura ipsorum & secundum opinionem hominum, nisi propter assuetudinem, quæ aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauia duplici ratione. Prima, quia maximè repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psal. Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati & pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

Margin: Prouerb. 23. — 3. Ethic. — Gen. 37. — 3. Ethic. — Psal. 48.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS TEMPERANTIAE.

A TEmperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessariò requisitas ad perfectum actũ ipsius, scilicet verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quòd quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quòd amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quendam. 2.2.q.143.

Ver. 1. DE VERECVNDIA.

B VErecundia, propriè loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, præcipuè secundum aliquam culpam. Et ideo quantò testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tantò ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primò propter certitudinem iudicij, vt patet de Sapientibus & virtuosis, à quibus homo desiderat honorari. ideo magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundò propter cognitionem eorum, à quibus est testimonium: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & sic magis verecundatur à personis coniunctis, quæ facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò transeunt: sed magis verecundamur à personis coniunctis & notis, cum quibus semper conuersaturi sumus, quasi nouis ex hoc perpetuum proueniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod testimonium est magni ponderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens. & ideo magis desiderant homines honorari ab his qui possunt iuuare: & magis verecundantur ab his qui possunt nocere. Verecundia est propriè de actu turpi perpetrato: & Erubescentia est de actu turpi committendo. verùmtamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damascenus & Gregor. Nazianzenus dicunt, quòd Verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosis non reperitur. Vnde Philos. dicit: Verecundia non est hominis virtuosi: quia virtuosus contemnit opprobria, quæ sibi inferuntur propter virtutem: quia indignè sibi inferuntur, vt dicit Philos. de Magnanimis. Et Act. 5. habetur. Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quæ sibi propter virtutem inferuntur, non est perfectè virtuosus. Quia quantò magis quis est virtuosus, tantò magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum, scilicet bene agendo. Et ideo si propter verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub præcepto, non excusaretur à mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosis, inquantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel inquantum homo refugit in operibus virtuosis notam præsumptionis vel inanis gloriæ aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solùm pertinet vitare vitia, sed etiam ea quæ habent speciem vitiorum. Vnde 1. Thess. 5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quòd autem aliquis non verecundetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, prouenit ex hoc quòd non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, vt peccata spiritualia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis. & ideo principes & potentes magis verecundantur de timiditate quàm de audacia, & de furto quàm de rapina. vel etiam quia non existimatur vt possibile,

Margin: 2.2.q.144 c.1.§.11. ver.3. — Verecundia & erubescentia quomodo differunt. — 4. Ethi. — 4. Ethic. — Ezech. 5. — 1. Thess. 5.

vel saltem vt difficile vitari: vel quia committens non apprehendit turpitudinem vt possibilem sibi, vel quasi non facilè vitabilem. Et ideo senes & virtuosi verecundia carent. Sunt tamen ita dispositi, quòd si in eis esset aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philoso. dicit quòd verecundia est ex suppositione studiosi. ¶ Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quòd virtus accipitur dupliciter, scilicet communiter & propriè, siue largè & strictè. Accipiendo virtutem propriè & strictè, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quædam, vt habetur in 7. Ethicor. & in 1. de Cælo dicitur, quòd virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit à ratione virtutis, siue non est propriè virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Præterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quamuis ex multoties verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitæ, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt vlterius & magis verecũdetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitæ sic se haberet, quòd magis verecundaretur, si materia verecundiæ adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cùm sit quędam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecundia dicitur quasi virtus integralis prudentiæ (vt prædictum est) vel secundum Philosophum, præsuppositiuè, quia præsupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

4. Ethic.
An & quomodo verecundia sit virtus.
Virtus dupliciter accipitur.

Ver. 2. DE HONESTATE.

2.2.q.145.
Delectabile vtile, decorũ, & honestum, quid sint, & quomodo differunt.
7. Ethi.
1. Ethi.
Galat.5.

AD cognitionem honestatis, supponendum est qui dicatur delectabile, vtile, decorum, & honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens. & sic delectabile & conueniens idem sunt, quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnum quodque naturaliter tristatur in disconuenienti: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo conuenienti quando habet ipsum. Vnde dicit Philosophus, quod ridiculum est quærere propter quid aliquis velit delectari: [illegible] naturale sit omnibus, complacere & quiescere in suo conuenienti. Quietem enim omnia sicut & bonum appetunt. Verùm quia duplex est appetitus, scilicet sensitiuus & rationalis: ideo duplex est quies siue delectatio, scilicet sensitiua & rationalis. Et quia appetitus sensitiuus & rationalis aliquando in actibus contrariantur, iuxta illud Galatas 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: vt non quæcunque vultis, illa faciatis: ideo stat bene quod aliquid sit delectabile secundum sensum, quod non est delectabile sed tristabile secundum rationem, vt turpe. Resultat igitur quod delectabile quietat appetitum. non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestum, sed solùm delectabile secundum rationem. Vtile dicitur aliquid, inquantum seruit & ordinatur ad aliquid consequendum. & ratio vtilis in hoc consistit, quòd est ordinari ad aliud, siue sit delectabile, siue amarum & tristabile: vt medicina ad sanitatem. Et ideo aliquando id quod est vtile, non est delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen contingit quòd id quod ordinatur ad aliud, sit delectabile: vt comestio, quæ ordinatur ad vitæ sustentationem. Hoc tamen non habet, vt vtile est, siue inquantum ordinatur, sed vt conueniens est. Decorum & pulchrum idem sonãt. Et de ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio. D. Diony. 4. c. de Diui. Nom. dicit, quòd Deus est pulcher; sicut vniuersorum consonantiæ & claritatis causa. Vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quòd homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim est participatio quędam luminis quòd claritatem facit. Similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quod cõuersatio hominis, siue actus eius sit bene proportionatus secundum spiritualem rationis claritatem siue veritatem. vnde D. August. ait, Honestatem vocant intelligibilem pulchritudinem, quã spiritualem nos propriè dicimus. Et cùm honor sit testimonium honesti & virtuosi, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quòd aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum.) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem sunt honestum, decorum, & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur inhonestum. Vnde Aposto. Quę inhonesta sunt nostra, abundantiorem honorem habent. honesta autem nostra nullius egent. Apostolus vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra pulchra. & sic idem sunt pulchrum, decorum, honestum, & virtuosum. Honestum enim (vt dictum est ex D. August.) dicitur inquantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat quod de ebriis dicitur secundo Ethic. quòd vinum facit præcordia honesta: quia hoc intelligitur secũdum eorum reputationem. videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Præterea cùm id quod est ordinatum per rationem, sit naturaliter conueniens homini: & vnumquodque naturaliter delectetur in suo conuenienti, & delectatio quietet appetitum, & sit appetibilis propter se: sequitur quod omne honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: vt probat Philosophus primo Ethicorũ. Et quia ipsa virtus secũdum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quòd est aliquid honestum & vtile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vtile, & honestum. Et ita se habent, quòd omne honestum est vtile & delectabile, sed non econuerso. Aliqua enim sunt vtilia, quæ non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quæ nõ sunt vtilia neque honesta: vt sunt cogitationes malæ. Ex præmissis apparet quòd honestas, decor, & spiritualis pulchritudo idem sunt: & quòd pulchrum & honestum temperantiæ attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intemperantiæ, vt dictum est. Et cùm contraria se inuicem manifestẽt, iuxta illud Philosophi: Sicut propositum in propositio, sic oppositũ in opposito; Igitur

Vtile quid sit.
Decorũ & pulchrum.
Lib.83.q.
Honestum, decorũ, & virtuosum idem sunt.
1. Cor.12.
Honestum.
1. Ethi.
Aliquid idẽ potest esse delectabile & honestum.
in lib. Topi.

C

tur h[illegible], quæ est turpitudinis oppositum, attribuitur temperantiæ: non vt pars subiectiua: quia temperantia non est pars subiectiua honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quæ specialiter attribuitur temperantiæ.

§. 3. DE PARTIBUS SUBIECTIVIS TEMPERANTIAE.

A Partes subiectiuæ siue species temperantiæ sunt 4. scilicet abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentum: abstinentia circa cibum, sobrietas circa potum. Aliæ duæ moderantur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia vero delectationes circunstantes, puta quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus.

Ver. 1. DE ABSTINENTIA.

B Abstinentia (secundum impositionem nominis) significat substractionem vel abstractionem ciborum. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideo abstinentia dupliciter accipitur, vno modo pro substractione ciborum absolutè, vt idem est quod non comedere. Et sic non est vitium, nec actus virtutis, cùm sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione ciborum ad rationem relata: quæ secundum se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordinata: sicut vsus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideo non pertinet ad regnum Dei, & sic intelligitur illud primæ Corinthiorum quarto, Non est regnum Dei esca & potus, scilicet secundum se. Et illud primæ Corinthiorum 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si non manducauerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si verò fuerit ordinata, erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quod abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem. vno modo secundum quantitatem vel qualitatem, prout refertur ad sanitatem, & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ, quæ determinat quibus cibis, & in qua quantitate, & quo tempore debeat infirmus vti. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas concupiscentias, aut deletionem peccatorum, aut animi serenitatem, & eleuationem in Deum. & hoc modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines prædictos. Vnde Diuus Augustinus ait: Non interest omnino (scilicet ad virtutem & extra ieiunij tempus) quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruentia hominum & personæ suæ, & pro valetudine siue necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat, cùm oportet & necesse est, carere. Ad hanc nos hortatur Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo Diuus Petrus connumerat abstinentiam alijs virtutibus: Ministrate (inquiens) in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, ad quod nos hortatur Diuus Paulus, Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, & cæt. subdit in ieiuniis, & cæt. Ad huius euidentiam notandum est, quòd ieiunium est quintuplex, scilicet spirituale, naturale, morale, pœnitentiale, & Ecclesiasticum. Ieiunium spirituale est abstinere à peccato, iuxta illud Esa. quinquagesimooctauo, Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, & cæ. Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore. Vnde Ecclesiastici 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia à cibo & potu: & vocatur à Diuo Thoma, ieiunium ieiunij. Et ad tale ieiunium obligantur sani accedentes ad Eucharistiæ communionem, vt habetur in can. Sacram, de consecra. distin. 1. ¶ Ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug. & aliorum, qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vtatur. ¶ Ieiunium pœnitentiæ est abstractio ciborum delectabilium, ad placandam iram Dei, & impetrandam remissionem peccatorum. Vnde Iohelis 2. dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat: Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum. Item, Humiliabam in ieiunio animam meam. Hoc ieiunio ieiunauit Achab, & viri Niniuitæ. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium: & Deus misertus est eorum. Et 1. Esdræ 8. dicitur, Ieiunauimus & rogauimus Deum, & euenit nobis prosperè. Et tale ieiunium & omnia ieiunia Iudæorum, de quibus Zacha. 8. erant à vespero vsq; ad vesperum, & sic toto die nil gustabant, & affligebant per diem animam suam. Neq; in vespero, cùm refectionem accipiebant, vescebantur carnibus. Vnde Daniel de ieiunio trium ebdomadarum dicebat: Panem desiderabilem nō comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum: aliàs non fuisset magna afflictio. de qua tamen aliqui iactabant se, Esa. 58. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? afflixímus animas nostras, & nescisti?

¶ Ieiunium Ecclesiasticum (hoc est ab Ecclesia indictum) consistit in abstinentia carnium, & vnica comestione, hora competenti: & est duplex, scilicet quadragesimale, quatuor temporum & vigiliarum, quæ differunt inter se dupliciter. Primò quo ad abstractionem ciborum. Quia alijs diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lacticinijs, in quadragesima autem non licet: vt habetur in c. denique, quarta distinctio. Secundò differunt quo ad institutionem: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum instituta sunt à summis pontificibus: sed ieiunium quadragesimæ habemus ex traditione Apostolorum, vt ait D. Hiero. in epistola ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostolorum toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et D. Ignatius in quadam epistola dicit se accepisse hanc ordinationem à D. Ioanne Euangelista.

Margin notes: 2.2.q.146. — *Ciborum abstractio dupliciter considerari potest.* — *In lib. de quæst. Euā.* — *Luc 21.* — *2. Pet. 1.* — 2.2. q.147. 1. Cor. 6. & 11. — *Ieiunium quintuplex.* — *Ieiunium naturæ quid sit.* — *Ieiunium morale.* — *Ieiunium pœnitentiæ.* — *Iohel. 2.* — *Psal. 118.* — *Psal. 14.* — *3. Reg. 21.* — *Ione 3.* — *Dani. 10.* — *Esa. 58.* — *Ieiunium Ecclesiasticum.* — *Ieiunium quadragesimale ab Apostolis traditum & indictum.*

Et in 4.epist. quæ est ad Philip. ita scribit: Dies festos nolite inhonorare: quadragesimam verò nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuersationis. Hebdomadam etiam passionis nolite despicere. Quomodo autem quadragesimam non aspernandam esse admonuisset, nisi ea tempestate, qua adhuc apostolica floruerunt tempora, fuisset eius obseruatio instituta? Et Theop. Alexandrinus scripsit, dicens: habemus quadragesimam ab Apostolis institutam & ordinatam. Et Maximus in quodam sermone de ieiunio quadragesimæ dicit: Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragesinarium munerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione initiatum, sed cœlesti maiestate præceptum. Et paulopost de eadem materia loquens, ait. hæc autem præcepta (quibus scilicet constitutum est illud quadragenarium quotanuis ieiunium) non tam sacerdotum præcepta quàm dei sunt. Atq; ideo qui ea spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote. hæc ille. Et D. Grego. Et habetur in c. Quadragesima, de consec. distinc. 5. dicit: Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abstinentia subtracti sunt) nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus soluantur: quia ipsi dies decimæ sunt anni. Et in c. non oportet de Consec. distinct. 3. ex concilio Laodiceñ. iubetur ieiunium quadragesimæ integrum seruari absq; solutione in feria quinta hebdomadæ sanctæ, hoc modo. Non oportet in quadragesima feria quinta vltimæ hebdomadæ ieiunium dissolui, & totam quadragesimam inhonorare. sed per totos dies ieiunare, & escis conuenientibus abstinentiæ, id est aridioribus vti. Nec legitur aliquide habuisse initium. Neque verisimile est quòd Ecclesia hanc sarcinam acceptasset, & per tot secula obseruasset, nisi a Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hanc Apostolorum ordinationem prædixerat Christus, respondendo discipulis D. Ioannis Baptistæ, qui indixerat ipsis ieiunia frequen-

Matth. 9. tia. vnde dicebant: Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? respondit Christus: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum eis manet sponsus. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, hoc est ieiunium ordinabunt & obser-

Act. 13. uabunt. De obseruatione ieiunij quo ad eos habetur Act. 13. Ministrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos. ¶ Ordinauerunt autem Apostoli ieiunium quadragesimale propter tria. Primò in memoriam ieiunij Christi, de quo Matth. quarto. & vt nos ei quodam modo nobis possibili conformemur. Secundò vt decimas temporis Domino redderemus. Vnde D. Greg. ait, vt qui toto anno nobis viuimus, authori nostro in eius decimis mortificemur. Tertiò propter bona quæ nobis à ieiunio proueniunt. Idem Grego. aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia. Est præterea placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona sequuntur.

Ieiunium quadragesima propter tria est institutum. Vtilitates ieiunij.

¶ Hic autem Lutheranorum & neotericorum hæreticorum (quibus comessationes & epulæ placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiunijs, & omnia pœnitentiæ opera improbantium, & aduersus ieiunium Ecclesiæ insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacræ Scripturæ procedentes, diluere, & iacula refellere operæpretium est. Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantissimè satisfecit pro peccatis nostris: ideo superfluere dicunt ieiunia nostra: & passioni Christi fit iniuria, si peccata nostra per ieiunia ex-

c.16. § 4. ver 22. piare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & pœnitentiam ad Christum conformatione abundè locuturi sumus c. 16. §. 4. ver. 22. ideo in præsentiarum supersedemus. Secunda concer-

Gen. 1. tatio procedit ex ciborum bonitate. Gene. primo, Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant val-

Cor. 9. de bona. &, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. & Christus, Non quod intrat in os

Matth. 15. 1. Cor. 8. coinquinat hominem. & Apostol. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manduca-

1 Cor. 14. uerimus, deficiemus: Neque si manducauerimus, abundabimus. &. 1. Corinth. 14. Non est regnum

1. Tim. 4. Dei esca & potus. & ad Timo. 4. Spiritus manifestè dicit, quod in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quòd delectus ciborum non solum non placet Deo, nec aliquid adfert commodi, imo tanquam à spiritibus dæmoniorum procedens, cauteriatam reddens conscientiam, displicet. Ideo Ecclesiam ieiunium non posse ordinare, neque vsum ciborum prohibere inferunt.

Argumenta hæreticorum soluuntur.

Verùm conclusio hæc non infertur neque pendet ex authoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solum contra illos militant, qui aliquos cibos secundum se malos esse dicunt, vel Cæremonialia legis Moysi, in quibus propter futurorum significationem aliqui cibi prohibebantur, cum euangelio obseruanda fore astruebant. quorum neutrum sequitur sine probat, imò damnat Ecclesia. Contra primos militant authoritates Gene. Matth. & Corinth. Contra vltimos autem D. Paul. in epistola ad Gal. vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehendit. Coloss. 2. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt

1. Cor 13. vmbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde primæ Corinth. 13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D. Pau. 1. Timo. 4. quod apertè insinuat cum ait, His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinere ab eis tanquam de se malis, vel quia in lege Moysi sunt probibiti, procedit ex doctrinis dæmoniorum. Sed abstinere à certis cibis ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placandam iram Dei, seu propter aliquam aliã rationabilem causam, procedit ex doctrina Christi. Nam & D. Pau. hoc consuluit dicens: Bonum est non mãducare carnem, nec bibere vinum. Hac dele-

ctione vsus est: vnde dicebat: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne cùm aliis prædicaue- *Rom.14.*
rim, ipse reprobus efficiar. 2. Corint.11. dicit se abundantius laborasse in ieiuniis multis. Eandem cibo- *1.Cor.9.*
rum subtractionem idem Apostolus malã affirmat propter scandalũ, vt in Petri reprehẽsione, vel pro-
pter notabile corporis aut sanitatis detrimentum. Vnde 1. Timoth.5. Modico vtere vino propter sto- *1.Tim.5.*
machum & alias infirmitates tuas. Et Roma.12. Sit rationabile obsequium vestrum. Et D. Hiero. Non
refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocaustũ offert, qui vel ciborũ *Infirmi in*
nimia egestate, vel manducandi, vel somni penuria immoderatè corpus affligit. vnde sequitur quòd *quadragesi-*
infirmi in quadragesima carnibus vesci possunt de consilio vtriusque medici. Similiter recta ratio non *ma carni-*
tantum subtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hiero. *bus vesci*
ait, Rationalis homo dignitatẽ amittit, qui ieiuniũ charitati, & vigilias sensus integritati præfert. ¶ Ex *possunt.*
his apparet quod præfatæ authoritates non militant contra Ecclesiam, quæ instituit ieiunium quadra
gesimale, non vt reprobet cibos vt secũdum se malos, neque vt Cæremonialia legis Moysi seruet, nec
vt corpus interimat: sed ad Christum imitandum, & ad hoc quòd fideles disponantur ad redẽptionis
nostræ mysteria deuotè recolenda, & ad reprimendas concupiscentias, ac serenitatem & eleuationem
animi, necnon ad placandum Deum, & reatum pœnę delendũ. Si D. Ioan. Baptista potuit indicere ie-
iunium discipulis suis: à fortiori Ecclesia, cui obedire Christus præcepit: Si Ecclesiam, inquiẽs, nõ au- *Persuasio*
dierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Si Moyses ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta *ieiunij.*
noctibus, vt legem scriptã in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod.24.) à fortiori Chri *Matth.18.*
stiani, vt authorem legis & gratiam Spiritus sancti mereantur recipere in Paschate. Si filij Israël vt me-
rerentur ingredi terram promissionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manserunt in de-
serto (vt D. Ambro. dicit in quodam sermone.) & qui noluerunt ieiunare, & à carnibus abstinere, sed
desiderio & actu ieiunium violauerunt, exterminati sunt, quia (vt psal. dicit) Adhuc escæ eorum erant *Psal.77.*
in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorũ: A fortiori Christiani, vt mereã-
tur ingredi regnum cælorum, singulis annis & quãdiu sunt in deserto huius mũdi, quadraginta diebus
à carnibus abstinere & ieiunare debẽt; nisi ex legitima & rationabili causa excusentur. Et qui in ætate
& statu ieiunandi sunt, & excusationem legitimam non habent, vltione diuina digni sunt. Ex his etiã
apparet de [illegible]um ciborum, & præcipuè abstinentiam carnium (quam D. Paulus laudauit, & bonã esse
dixit) placere Deo, qui ex ligno scientiæ boni & mali edere ꝓhibuit, Geñ. 2. & à multis cibis filios Is- *Gen 2.*
raël, propter figuram & repræsentationem spiritualiũ abstinere præcepit: & Danielis ieiuniũ & absti-
nentiam carniũ approbauit, cum ieiunio Niniuitarum: Et Christus certum genus dæmoniorum nõ eii-
ciendum fore, nisi à ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obstat quod allegatum fuit ex Esa. Nũ- *Macc.9.*
quid tale est ieiunium quod elegi per diem affligere animam suam? Quia ibi nõ reprobatur ieiunium
sed pessimæ circunstantiæ, quæ meritum ieiunij absorbebant. vnde dicitur: Nolite ieiunare sicut vsq; *Ieiuniũ Iu-*
in hanc diem, scilicet ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas vestrà priuata cõtraria volun- *dæorũ qua-*
tati Dei. Ideo Christus Matth.6. Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. & in eodẽ, vt ieiu- *re reproba-*
nium approbatum ostenderet, conditiones & circunstantias ieiunij declarauit. ¶ Ad rectum Ecclesiæ *tum fuit.*
ieiunium tria requiruntur. Primum est vnica comestio per modum cibi siue sustentationis: quia si per *Matth.6.*
modum medicinæ & electuarij, vel ad tollendam alterationem duntaxat, moderatè aliquid sumatur, *2.2.q.147.*
siue ante, siue post prandium, non soluitur ieiunium, neque parum panis aut fructuum, ne vinum vel *art.6.*
aqua dissoluat aut dilaniet stomachum, etiam si pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neque (vt Do *Quid requi-*
minus Caietanus ait in summula) acceptio pluriũ fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ *ratur ad re-*
id censetur approbasse, siue in illo dispensare. Videant tamen qui sumunt, quantum & qua intentio- *ctum Eccle-*
ne sumant, aut sumere censeantur. Quia (vt habetur Gala.6.) Deus non irridetur, sed ipsi. Secundum *siæ ieiuniũ.*
requisitum ad ieiunium, est abstinentia carnium & lacticiniorum, quæ etiam præcipitur non ieiunan- *Collatio in*
tibus excusatis, nisi sint infirmi. quia tales de consilio vtriusque medici (vt dictum est) vesci possunt in *diebus ieiu-*
dubiis. Vbi verò est euidens causa præsertim consuetudine interueniente, vel cum nõ potest de facili *niorũ quo-*
haberi recursus ad superiorem, tunc absque medici consilio vesci possunt, & vti Epichæia, vt Diuus *modo fieri*
Thom. dicit. Cauere tamen debent, quantum possibile fuerit, à pusillorum scandalo, vt non videant *possit.*
& si videant, etiam causam necessariam & euidentem ac dispensationem cognoscant. Butyrum verò *Galat.6.*
& lacticinia in locis, in quibus consuetudo propter defectum olei, est introducta, etiam non soluit ie- *ar.5.*
iunium. ¶ Tertium requisitum est competens hora. Olim competens hora erat post vesperas, deinde *2.2.q.147.*
successu temporis post nonam horam, hoc est hora prima post meridiem. Tandem in meridie, & nũc *art.40.*
in vndecima hora. Circa hoc consuetudini patriæ standum est. Vnde D. Hieronymus de ieiuniis lo- *ar.7.*
quens ait: Vnaquæque prouincia abundet suo sensu, & præcepta maiorum apostolica arbitretur. Et *Competens hora prãdij in diebus ieiuniorum.*
in can. in his. 11. distinctio. ex D. Augustino, in epistola ad Casulanum dicitur: In his rebus in quibus *In Epist. ad Casu.*
nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege habenda sunt:
& sicut præuaricatores diuinarum legum, sic & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum, co-
ercendi sunt. Vnde dicitur communiter, Cum fueris Romæ, Romano viuito more. Et sic intel-
ligendum est de esu carnium in die Sabbati, à festo Natiuitatis Domini, vsque ad purificationem D.
Virginis, in Gallia: & de esu intrinsecorum & extremitatum animalium in Hispania. Quod puto nõ
habere verum in his, qui ex voto vel regula abstinentiam carnium obseruare habent. Quia in c. expli- *An religio-*
cari, extra de obseruatione ieiuniorum, dicitur quod illi qui voto vel regulari obseruantiæ sunt astri- *si possint co-*
cti, in sexta feria, si festum Natiuitatis Domini venire contigerit, carnibus propter festi excellentiã ve- *medere car-*
sci non possunt, secũdum consuetudinẽ Ecclesiæ generalis: ergo excipi debent à cõsuetudinibus par- *nes in die*
ticularibus. Retardare tamen horam quilibet potest, quantum placet. Præuenire verò non licet absq; *natiuitatis Domini si fe-*

ria sexta aduentus. rationabili cauſa. Cum rationabili tamen cauſa præuenire licet, vt propter ſocietatem itinerantium. ¶ Eccleſia verò (quæ eſt pia mater, & non intendit filios obligare ad impoſsibile, neque ad valde difficile) ſecundu doctorum interpretationem & iuris præſumptionem, à vinculo ieiunij cenſetur nonnullos excuſare, & maximè octo genera hominum. *Qui excuſantur à ieiunio eccleſia.* Primum locum tenent infirmi & debiles, eò quòd non poſſunt ſufficienter & ſalubriter cibum ad ſuſtentationem ſumere. Secundũ tenent pauperes hoſtiatim mendicantes, qui hora competenti non inueniunt ſufficienter ad ſuſtentationẽ naturæ. Si verò ſufficienter inueniant, & aliàs robuſti ſunt, non puto eos excuſatos, niſi fortè propter ignorantiam. Tertium tenent mulieres prægnantes & lactantes, qui habent pro duobus cibum ſumere: ideo nõ debent ieiunare. Quia eorum ieiunium tanquam paruulis damnoſum, eſſet ſacrificium de rapina. Ideo vix excuſari poſſunt à peccato. Quarti ſunt pueri, propter crementum, & ſic vſque ad finem tertij ſeptennij ſecundum medicos, hoc eſt vſque ad vigeſimum primu annum, non tenẽtur ieiunare ex præcepto Eccleſiæ. Si tamen procliues ſunt ad luxuriam, tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Eccleſiæ, ſed præcepto iuris naturæ, & diuini. *Iuuenes vſque ad 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto eccleſia.* Quintum tenent ſenes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quòd à ſeptuageſimo anno & ſupra, ſunt excuſati, iuxta illud Pſalm. Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus octoginta anni amplius eorum labor & dolor. Tutius tamen putarem ſtandum eſſe cuiuſlibet talium iudicio & conſcientiæ: non enim omnes eiuſdem complexionis ſunt ſeu æquè fortes. aliqui in 50. anno ſunt debiliores, quam alij in 80. Quandiu ſunt ſubiecti paſsionibus, & potentes ad actus venereos, cenſentur potentes ad ieiunandum. & idem cenſendum eſt de his qui prætextu debilitatis ſe a ieiunio volũt excuſare. Notent tales illud quod dicitur Eſa. 5. Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem, & opus Domini non reſpicitis. Vbi tamen ſentiretur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, conſulerem obtinere diſpenſationem à ſuperiore: qua habita non cenſerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad temperantiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo ſecundum ſtatum, cùm labor & ieiunium abſque magna difficultate non conueniant. Diuites verò qui aliis diebus non laborant, ſed per alios opera ſua diſponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excuſentur, nnn puto tutos eſſe in conſcientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò, vbi eſſet magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem, etiam cenſentur excuſati. Octauum tenent omnes, qui propter ieiunium impedirentur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excuſantur: & idem de prædicatoribus, ſi propter ieiunium impediantur à prædicatione. Si verò ſunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, non putarem eos excuſatos. Mulieres etiam vxoratæ, propter bonum pacis in domo ſeruandum, excuſantur.

Ver. 3. DE GVLA.

2.2.q.148. GVla eſt vitium abſtinentiæ oppoſitum per exceſſum. Gula autẽ eſt inordinatus appetitus cibi propter delectationem inordinatam. Et quia delectatio ordinata non eſt peccatũ: ideo delectari moderatè & ordinatè in comedẽdo, nõ eſt peccatũ. Inordinata autẽ delectatio & eius appetitus. 4. modis fieri poteſt. Primo quantum ad ſubſtantiã, quãdo nimis lautos & precioſos cibos quis appetit. Secũdo quantũ ad qualitatem, quando quærit cibos nimis accuratè, hoc eſt curioſè præparatos. Tertio quantũ ad tempus, quando præuenit debitum & competens tempus comedendi, ſine cauſa. *In 31. Mora.* Quarto quantum ad modũ, vt quando non ſeruat debitum modum in comedẽdo: vt cùm nimis comedit, vel nimis feſtinanter, abſque debita maſticatione. Hos quatuor modos D. Grego. ponit: & D. Thom. vocat ſpecies gulæ. ¶ Gula eſt mortale peccatum, quando auertit à fine, quando ſcilicet aliquis conſtituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt non curet contrauenire præceptis: vt cùm ieiunia cõtemnit, aut aliud præceptum tranſgredi paratus eſt: quia de talibus Philipp. 3. dicitur, Quorum Deus venter eſt. *Quatuor modi delectationum inordinatæ. Filiæ ſiue ſpecies gulæ 31. Mora.* Frequenter tamen veniale eſt. Ideo D. Auguſtin. inter minuta connumerat: licet quandoque in ſuo genere graue ſit, maximè cùm delectatio cibi allicit ad comedendum vſque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia ſequuntur, vt infirmitas præuiſa, & cùm eſt notabile detrimentum ſanitatis præuiſum, vel quod præuidere tenetur, eſt mortale, & cùm inducit ad alia mortalia. ¶ Gula eſt vitium capitale, eò quòd ab eo multa vitia (quæ à D. Greg. filiæ eius dicuntur) originẽ ducant, & præcipuè quinq;. *Hebetudo mentis.* Prima reſpicit rationem, & dicitur hebetudo mentis, quãdo ex immoderatione cibi & potus, rationis acies & intelligentia obtũditur & offuſcatur. *Inepta lætitia.* Secũda, quæ reſpicit volũtatẽ, dicitur inepta lætitia, quando ſcilicet volũtas ſopito rationis gubernaculo, diſſoluitur in alias animæ paſsiones. Vnde 2. Eſdræ 3. Vinũ omnẽ mentem cõuertit in ſecuritatẽ. *Multiloquium.* Tertia reſpicit linguam, & dicitur multiloquiũ. Vnde D. Gre. in Paſtorali ait: Niſi gulæ deditos nimia loquacitas raperet, diues ille epulo lingua grauius nõ arderet. *Scurrilitas. Ephe. 5.* Quarta reſpit inordinatum geſtũ, & dicitur Scurrilitas, hoc eſt iocularitas quædam, proueniẽs ex defectu rationis. Vnde ſuper illud, Stultiloquium & ſcurrilitas, quæ ad rem non pertinet, &c. dicit: ſcurrilitas, hoc eſt iocularitas, quæ riſum mouere ſolet, dicitur. Quinta, quæ reſpicit factum, dicitur immunditia, quæ poteſt attendi ſecundum inordinatam emiſsionẽ quarumcunque ſuperfluitatum, vel ſpecialiter quantum ad emiſsionem ſeminis. Vnde ſuper illud Apoſtoli: *Ephe. 5.* Fornicatio antem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, dicit Glo. hoc eſt incontinentia pertinens ad libidinem quocunque modo. Vitium oppoſitum abſtinentiæ per defectum, ad inſenſibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio.

Ver. 4. DE SOBRIETATE.

2.2.q.149. SObrietas eſt virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, qđ ex ſua fumoſitate natum eſt caput conturbare. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare poſſunt. Sobrietas communi-

communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quàm mensura & moderatio. vnde ad Titum 2. Sobriè, iuste, & piè viuamus in hoc seculo. & 1. Timot.2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa potum, qui inebriare seu caput conturbare potest. De hac D.Petrus: Fratres, sobrij estote, & vigilate, &c. Et Eccle.30. Æqua vita hominibus vinum in sobrietate potatum: & in eodem. Sanitas animæ, sobrius potus. Vinũ enim multũ potatum irritationẽ & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur quòd vsus vini non est illicitus. Vnde Eccle.31. Vinum in iocunditatem creatũ est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit. Nullum crimen vini est, sed culpa bibentis. Quamuis autem omnes debeāt habere sobrietatem, aliquibus tamẽ propter operationes eorũ, magis necessaria est: vtpote senibus, episcopis, Ecclesiæ ministris, iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apostolus, Oportet, inquit, episcopum esse sobrium, & diaconos non multo vino deditos. & idem in aliis ministris, & qui habent gubernare populum. Et ad Titũ scribens: Hortare senes, vt sobrij sint. quia in eis ratio vigere debet, propter aliorum eruditionẽ. Et in eodem: Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint, propter periculum. Et propter eandem rationẽ mulieres, quæ debilioris sunt cerebri. Vnde 1. Tim.2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

Tit.2. 1.Tim.2. 1.Petri.5. Eccle.30. Eccl.31. Catho. *Sobrietas quibus maxime necessaria.* 1 Tim.3. Tit.2.

Ver. 5. DE EBRIETATE.

A Ebrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderatè potato accidit. Et sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamen rationis. Quod cõtingit dupliciter. Primò propter fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et sic ebrietas contingere potest sine peccato, pręcipuè si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noë inebriatus fuisse propter ignorantiam & inexperientiã fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscentia & vsu vini. & sic ebrietas est peccatum, & species gulæ: quæ diuiditur in comessationem & ebrietatem: quæ prohibētur Ro.13. Non in comessationibus & ebrietatibus. & Galat.5. enumerantur inter peccata mortalia: Manifesta sunt opera carnis, &c. ¶ Ebrietas est peccatum mortale, quando quis aduertit vel aduertere tenetur potum esse immoderatum, & inebriare potentem, & bibit: vultq; magis inebriari, quàm à potu abstinere. quia tunc homo scienter inordinatè se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus per regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatum, quia non est inordinatus. Cum autem est ignorãtia inuincibilis, vtputa cum ignorat fortitudinem vini, vel non aduertit, neque aduertere tenebatur, non est peccatum. Si verò quis aduertat potum esse immoderatum, tamen nõ existimat potum inebriare potentem, sed caput modicum conturbantem, est veniale. ¶ Ex his sequitur quòd assiduitas inebriandi facit ebrietatem esse mortalem: non propter iterationem actus, sed quia non potest esse quod homo assiduè inebrietur, quin sciens & volens inebrietur. Et quemadmodum dictum est quòd sobrietas est magis decens certis personis, scilicet episcopis, & Ecclesiæ ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostolorum legitur: Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ aut ebrietati deseruiens, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absque culpa excusat à peccato sequente: quia causat inuoluntarium, ratione ignorantiæ. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiam mortaliter, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequentem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntarium tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens non fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philosophus 6. Ethicorum dicit, quòd ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quòd si ebrij percutiant, plus puniantur quàm sobrij: quia pluries iniuriantur & turbant pacificum conuictum. ¶ An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impediretur à percusione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideo D. Thomas dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quòd totum demeritum sequentis culpæ ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Veruntamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt, & de illis solis iudicant. iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur.

2.2.q.150. Gen.9. *Ebrietas quando mortalis vel venialis.* Rom.13. Galat.5. *Ebrietas quibus magis indecens & exprobrabilis.* 6. Ethic. 4 sent. dist. 49. & in Add 2.p.q. 98.art.5.ad 3. 1.Reg.16.

Ver. 6. DE CASTITATE.

B Castitas est virtus & species temperantiæ, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat, neque excedat debitum delectationum vsum circa venerea. Hanc D.Paulus.2.Cor.6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

2.2.q.151.

Ver. 7. DE VIRGINITATE.

C Virginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatum integritatis carnis perpetuo seruandæ, hoc est nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in membris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum votum firmatum. Et sic ad completam virginitatẽ hæc duo necessariò requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet virginitas completa atque perfecta. Si verò non voluntariè sed inuoluntariè, puta si dormiendo aut per violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum non periret. licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream, dummodo voluntas non cõsentiret. Vnde D.Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. & D. August. dicit, quòd illa mẽbra possunt diuersis casibus vulnerata vim perpeti, & medici quandocunque saluti opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiam, virginis integritatem manu velut explorans, dum

2.2.q.152. Lib.1. de ci. Dei.

inspicit,perdit:deinde subiungit,Non opinor quenquã tam stultè sapere,vt hinc perisse aliquid existimet,etiam de ipsius corporis sanctitate:quanuis membri illius integritas iam perdita sit. Non ergo

c.1.4.§.1. vers.1. talis amittit aureolam, de qua infrà dicetur.Si verò voluntariè,tunc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam.sicut virginitas formalis deperdita,potest per pœnitentiam & actum interiorem reparari, quemadmodum per solum actum interiorem deperditur.Sed nõ materialis,prout si quis consumpserit diuitias suas,aut aliquo alio membro se mutilauerit, per pœnitentiam non restituitur ei membrum,nec diuitiæ consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus,scilicet integritas membri.Aliud est quod nec miraculosè reparari potest: vt scilicet qui expertus est voluptatem veneream,non sit expertus:non enim fieri potest,vt ea quæ facta sunt,non fuerint facta.Vnde dicitur,quòd ad præteritum non est potentia:vt scilicet non sit præteritum.implicat enim contradictionẽ.Ideo D.Hiero.ait: Audacter dicam,cũ omnia possit Deus, su-

In epist.ad Eustochium & habetur 32.q.5. Si Paulus 32.q.5. In libr. de Virginit. Virginitas præstantior est castitate matrimoniali & viduali. scitare tamen non potest virginem post ruinam.¶ De præeminentia virginitatis ad castitatem coniugalem,dicit D. Augu.in lib.de Virginitate:Certa ratione & sanctarũ scripturarũ authoritate nec peccatũ esse inuenimus,nec eas(scilicet nuptias) bono virginalis cõtinentiæ vel etiam vidualis æquamus. Et D.Pau.hanc sententiã probat duplici ratione:scilicet propter solicitudinem,&carnis tribulationẽ, quæ sunt in vxoratis.Castitas matrimonialis est,quę inclinat ad abstinendum à voluptatibus venereis extra matrimoniũ,& in matrimonio ab illicitis.Vnde non habet excellentiam supra cõmunem castitatem.Ideo non est specialis virtus,sicut virginitas. Castitas vidualis addit aliquid supra castitatẽ communem,non tamen peruenit ad id quod perfectum est in ista materia,hoc est ad omnimodam immunitatẽ venereæ voluptatis,sed sola virginitas.Ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem,sicut magnificentia supra liberalitatem.

Ver. 8. DE PVDICITIA.

2.2.q.151. art.4. 4.de ci. dei. Pudicitia à pudore(io quo verecundia significatur)dicta, versatur circa illa,de quibus homines maximè verecundantur.Verecundantur autem homines de actibus venereis(vt D. Aug. ait) intãtum vt concubitus coniugalis,qui nuptiarũ honestate decoratur,verecundia non careat.Et hoc ideo,quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis,sicut motus aliorũ exteriorum membrorũ:verecũdantur etiam non solũ de illa coniunctione,sed etiam de quibuscunq; signis eius(vt dicit Ph.los.in 2. Rhetorices.Ideo pudicitia(quæ attenditur circa venerea)præcipuè attenditur circa signa venereorũ, vt sunt impudici aspectus, & tactus,oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus,quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad venerea.De hac D.Aug.ait:Prædicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur. D

2.Rheto. In lib de Perseue.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS CASTITATI.

2.2.q.153. 3.Ethi. Castitati opponitur luxuria,quæ est inordinatus appetitus delectationum venerearum,vnde Luxuriosus(secundum Isidorum)dicitur quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maximè soluunt appetitum.Ideo circa eas luxuria maximè consideratur. Luxuriam esse peccatum mortale apparet ex illo Galatharum 5.Manifesta sunt opera carnis,quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,luxuria,idolorum seruitus,&c. subiungit, & similia quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt,regnum Dei non consequentur.Et quanuis semen sit superfluum alimenti & virtutis nutritiuę (vt dicit Philosophus)& in aliarum superfluitarum emissione non sit peccatum,qualitercũque emittantur,salua decentia conuictus humani:tamen in emissione seminis,quę fit contra ordinem rationis, est peccatum:eò quòd natura eget illo superfluo,& ordinauit ad generationẽ. & ideo illa emissio est peccatum mortale,quocunque modo voluntariè fiat extra matrimonium,quod est ordinatum ad generationem.aliis autem superfluitatibus natura non eget,nec ordinauit illas. Ideo non refert neq; est peccatum,quocunque modo emittantur.¶ Luxuria est vitium capitale,cùm ex eo siue propter eius finem,qui est delectatio venereorum,multa vitia oriantur & perpetrentur.Et secundum D.Gregoriũ, habet octo filias,scilicet cęcitatem mentis,inconsiderationem,præcipitationem,inconstantiam,amorem sui,odium Dei,affectum præsentis sęculi,& horrorem ad desperationem futuri.quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiuntur ad sua obiecta: consequens est vt superiores vires deordinentur in suis actibus,cùm pendeant ac deriuentur quodammodo ex inferioribus viribus. Per vitiũ autem luxuriæ appetitus inferior siue concupiscibilis maximè intẽdit suo obiecto delectabili,propter vehementiã passionis & delectationis:& ideo per luxuriam vires superiores,quæ sunt ratio & voluntas,maximè deordinantur. Sunt autem quatuor actus rationis in agendis. Primus est simplex intelligentia,quæ apprehendit aliquem finem vt bonum.Et hic actus impeditur per luxuriam : ideo sequitur eam cæcitas mentis,secundum illud Dañ.13. Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum.& quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis.vnde Sophonias, Ambulabũt vt cæci,quia domino peccauerunt.Secundus actus rationis est consilium de iis quæ sunt agenda propter finem. & hic etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ.Vnde Terent.in Eunucho,loquens de amore libidinoso: Quæ res in se neque consilium,neque modum vllum habet,consilio regere non potes. & quãtum ad hoc ponitur præcipitatio,quæ importat subtractionem consilij,vt dictum est. Tertius actus est iudicium de agendis:& hic etiam impeditur per luxuriam. Vnde Dañ.13.de senibus luxuriosis. Auerterũt sensum suum,vt non recordarentur iudiciorum rectorum. & quantum ad hoc ponitur incõsideratio, de qua dictum est.Quartus actus est præceptum siue imperiũ rationis de agendis.hic actus etiam impeditur per luxuriam,inquantum homo impeditur impetu cõcupiscentiæ,ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. Vnde Terent.in Eunucho de Thrasone milite, qui iactabat se recessurum ab amica, E

Isid.de Et. Luxuria habet octo filias. 31. Moral. Quatuor actus rationis in agendo. Cæcitas mentis. Dan.13. Sopho.1. Præcipitatio. c.4.§.3. vers.1. Dan 13. Inconsideratio. c.4.§.3.

am[redacted]a, dicit: H[redacted] restringet. & quantum ad hoc ponitur inconstantia. Ex parte autem volu[redacted] actus, quorum vnus est appetitus finis: & quantum ad hoc poni[redacted] r am[redacted] t [redacted] ationem quam inordinatè appetit. & per contrariū ponitur o[redacted] ium [redacted] bet delectationem concupitā. Alius actus voluntatis est ap[redacted] co[redacted] h[redacted] est mediorum. & quantum ad hoc ponitur aff[redacted] us præsentis [redacted] ptat[redacted] per oppositum opponitur desperatio & horror futur[redacted] carnalibus delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed [redacted] tos exteriores ad delectationem pertinētes, ponit quatuor: [redacted] multiloquium. Cum enim ex abundantia cordis os loquatur [redacted] est cor turpibus delectationibus & cōcupiscentiis plenum) d[redacted] Secundum ex parte causæ. Cùm enim luxuria inconsideratio- nem [redacted] prorumpere in verba leuiter & inconsideratè dicta. & sic ponit [redacted] a verba. [redacted] rt um quantum ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem q[redacted] ad d[redacted] tionem ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad sen t[redacted] peruertit luxuria, propter cæcitatē mentis quam causat, prorumpit in stul- [redacted] n [redacted] rt del[redacted] tationes quas appetit, quibusq; ùque aliis rebus. ¶ Luxuria habet se- [redacted] fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, [redacted] ram. quia vbi est specialis ratio deformitatis, oportet ibi esse speciale peccatum. [redacted] intuenti igitur, &c.

ver. 2. *Amor sui.* *Odiū Dei.* *Affectus præsentis seculi.* *Horror futuri seculi.* *Multiloquium.* *Scurrilitas.* *Stultiloquium.* *Luxuriæ species septē.*

V[redacted] DE FORNICATIONE.

A F[redacted] spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet si[redacted] quia sicut in corporali est accessus ad non suam, & concubitus cum ea: sic [redacted] suum Deum, & concubitus cum eo. & hæc etiam potest dici adulte[redacted] dedit Deo: vt Iudæi in circuncisione, & Christiani in baptism[redacted]. Et sic [redacted] sacræ scripturæ in antiquo testam[redacted] de filiis Israē, maximè Ezech. 16. [redacted] tiones tuas. & Hier. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Mat. [redacted] adultera signum quærit. ¶ Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum so- [redacted] licere esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod ha- [redacted] autem, &c. subditur Hoc autem scitote, intelligentes quod omnis fornica- [redacted] aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. [redacted] excludit à regn[redacted] peccatum mortale: igitur, &c. Et Tob. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxor[redacted] tuam [redacted] patiaris crimen scire. [redacted] rimē autem importat peccatum mortale: igitur. & Act. 15. Abstineat[redacted] fornicatione. Nec obstat quòd Abraham legitur habuisse concubinā, Gen. 16. [redacted] pariter, Gen. [redacted], quia erant vxores, & cum [redacted] dispensatum fuit super pluralitate vxo- rum, ampl[redacted] erat per propagationem naturalem ampliādus: secus in noua lege, in qua [redacted] tur. [redacted] per Christum dispensatio [redacted] reuocata fuit, cum reprobauit libellū [redacted] duxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur à for[redacted] m Th[redacted] eas non fuerit fornicatus, eo quod præcepto domini vxorē accepit [redacted] & for[redacted] quanuis qualis[redacted] et inordinata comestio non sit peccatum mortale [redacted] mestionem non impeditur bonum totius vitæ: quia si impeditetur, esset m[redacted] (fornicatio impedit bonum prolis nasciturae, cum ex vno concubitu gen[redacted] enere actus est peccatum mortale. & sic non solùm iure diuino, s[redacted] etiam [redacted] aturæ: quia contaminatur charitati & bono prolis nasciturae. de his amplius, cùm [redacted] concubinatu ag[redacted] tur.

2. 2. q. 154. art. 2. *Spiritualis fornicatio.* *Ezech. 16.* *Hier. 3.* *Matth. 12.* *Ephes. 5.* *Tob. 4.* *Act. 15.* *Gen. 16.* *Gen. 30.* *Matth. 19.* *Gen. 8.* *Iudas fornicatus est, Oseas verò non.* *c. 1. §. 7. ver. 11.*

Ver. 2. DE ADVLTERIO.

B A[redacted] ad ali[redacted] num thorum: & committitur, quando alter illorum est alicui alij [redacted] oc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatio- [redacted] one nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quanuis [redacted] fit tamen coniugi, & Ecclesiæ sacramento. & ideo post homicidium in [redacted] catur: non ratione venereorum tantum, quia peccatum contra naturam gra [redacted] ter alias circunstantias. Et quanuis secundum aliquid sit grauius in viro, eò quòd vir [redacted] ationi [redacted] absolutè tamen & simpliciter est grauius peccatum in muliere, prop[redacted] mul[redacted] a & pericula, quibus mulier se exponit, & prolem. de his amplius dictum est ca. 5. §. 1. [redacted] Hoc [redacted] catum speciali præcepto legis naturæ prohibetur: Non mœchaberis, Exod. 20. Adult[redacted] pot[redacted] st stuprū, incestum, sacrilegiū, & raptus: si vxoratus ad virginem vel cōsanguineā, a[redacted] monialem, vel violenter accedat. Nec inconuenit (prout dictum est) quòd vnus actus materialiter, si[redacted] ura peccat[redacted] formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

2. 2. q. 154. art. 8. *Adulteriū an grauius sit in viro q̄ in muliere.*

Ver. 3. DE INCESTV.

C I[redacted] abutitur consanguinea vel affine: & tanto est peccatum grauius, quanto sunt [redacted] gradu. de his personis est specialis prohibitio Leuit. 18. Ideo est speciale peccatum. De[redacted] natio in hoc peccato prouenit ex eò quòd homo naturaliter debet quādam honorificentiam con[redacted] & propter eos affinibus: intantum quòd apud antiquos (vt refert Valer. Max.) non erat fas [redacted] cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest [redacted] venereis, in quibus est turpitudo maxima.

2. 2. q. 154. art. 9. *Leui. 18.*

Ver. 4. DE STVPRO.

2.2.q.154. art.6. Stuprum præcipuè cõsistit in actu, quo virgo etiam volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tam ex parte puellæ, quàm patris. Ex parte puellæ, quia ex hoc q̄ violatur, nulla pactione coniugali præcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi, talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concumbens, non peccat peccato stupri, vt dicit dominus Caietanus. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eò quòd puella in eius cura & solicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem pœnam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quinquaginta siclis: vt habetur Deutet.22. Quo ad puellam, habetur Exod.22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatã, dormieritq́; cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorẽ. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantum sunt iudiciales) non obligant, nisi quatenus Ecclesia vel aliqua communitas eas reinstituerit. Quòd si nulla sit reinstitutio vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver. 5. DE RAPTV.

2.2.q.154. art.7. Raptus (prout est species luxuriæ) est concubitus violentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis. & sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat violentia patri, marito, priorissę vel D
monasterio. Si violenter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur pœna capitali: & eius substantia applicatur raptæ, etiam si non fuerit cognita. de his Leguntur in rubrica de raptoribus. C. & in l. si quis non dicam rapere. C. de episc. & cle. Vir tamen quamuis violentiam inferat sponsæ, excusatur à raptu, eò quod ius habeat in illa, maximè si contraxit per verba de præsenti.

Ver. 6. DE SACRILEGIO.

2.2.q.154. art.10. & 5 §.6. ver.8. Sacrilegium accipitur dupliciter: primò, vt est vitium religioni oppositũ, de quo dictum est. Secundo, vt est species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona Deo dicata: vt si vir etiam laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroq; extremo cõmitti: & tuc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna pœna dignum. E

Ver. 7. DE VITIO CONTRA NATVRAM.

2.2.q.154. art.11. Licet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius bonum secundum D.Diony. est secundũ rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanum (sicut si cum masculo vel fœmina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium cõtra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paulo immunditia, F
2.Cor.12. per anthonomasiam. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia. vbi glos. Immunditia est vitium contra naturam. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollicies & pollutio voluntaria, quæ semper est peccatum mortale, vt habetur ex illo 1.Corin.6.
1.Cor.6. Nolite errare, neque fornicarij, neque masculorum concubitores, neq; molles regnum Dei possidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat semen in terram, percussit dominus, eò quòd rem
Gen.38. detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatũ. Hoc vitium in secundam personam valde graue est. Ideo Rom.1. D.Pau. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauissimum in genere suo. vnde super illud Geñ.37.
Gen.37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glo. quia cum pecoribus commiscebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas. ¶ Et ideo in huius exemplum & criminis detestationem, de talibus conuicti, non immeritò flammis traduntur. ¶ Nocturna vero pollutio, quæ contingit in somniis, peccatum esse non potest, cũ non sit voluntaria. est tamen aliquando sequela præcedentis peccati: puta cum contingit ex vehemẽti cogitatione præcedente in vigilia. Non tamen est peccatum intrinsecè, etiam si in vigilia terminetur, dummodo non placeat: cum non sit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicẽdum est de omnibus aliis deformitatibus, quæ contingunt dormientibus in somniis, etiam si à dæmonibus vel ex fragilitate proueniant, dummodo non sit consensus: quia si esset consensus vel complacentia in illo, peccatum esset, & non in somnio, cum non subiaceat libertati. ¶ Tactus autem & oscula vel amplexus, quamuis ex genere suo non sint peccata mortalia aut venialia: possunt enim absq; libidine fieri secundum consuetudinem patriæ, vel propter necessitatem aut aliam causam rationalem. Si tamen deliberatè fiant, propter intentionem corruptã, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Mat. 5. Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Nõ solum enim cõsensus in actũ peccati mortalis, est peccatum mortale, sed etiam in delectationem: vt dictũ est, cum de cõsensu ageretur. Vnde D.Cyprianus ad Pompeium, de Virginitate dicit: Certè ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio, osculatio, & coniacentium duorũ turpis & fœda cognitio, quantum dedecoris & criminis sit, confitentur. Quod intelligendum est extra matrimoniũ. Et quamuis non impediant bonum prolis humanæ: quia tamen procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit,
Eccle.3. sunt peccata. Qui enim amat periculum, in illo peribit.

Gen.19. Pollutio in dormiente non est peccatum.

Tactus, oscula & amplexus an sint peccata. Matt.5.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS TEMPERANTIAE.

Decem communiter poni solent partes potentiales temperantiæ, quæ dicuntur virtutes adiunctæ & secundariæ: quia cõueniunt cum ipsa temperantia in hoc quòd moderantur aliquas passiones, vel aliquod pertinens ad eas, sicut temperantia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur passiones maximè allicientes, & non hæ decem, scilicet continentia, mãsuetudo, clementia, modestia, G

destia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarū, alij tamen non ponunt nisi quatuor, scilicet continentiam, mansuetudinē, clementiam, & modestiam, quam subdiuidūt in quinque, scilicet humilitatem, studiositatem, bonam ordinationem, eutrapeliam, & ornatum, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. DE CONTINENTIA.

A COntinentia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apostolus Galat. 5. continentiā castitati coniungit. Et sic continentia videtur idem esse cum castitate, & eodem modo distingui siue diuidi potest. Alio modo accipitur continentia, qua quis resistit concupiscentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philosophus in 7. Ethicorū. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum firmat rationem cōtra passiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectam virtutis moralis rationem, secundum quam appetitus sensitiuus subditur rationi, sic quòd in eo non insurgunt vehementes passiones: sed promptè & faciliter absque difficultate exit in actum. Ideo Philoso. in 4. Ethi. dicit, quòd continentia non est perfecta virtus, sed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, continentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiscentias honoris aut iræ. Et sic subiectatur in voluntate, qua quis eligit non sequi vehementes concupiscentias illicitas.

Continētia dupliciter accipitur. Cōtinentia nō attingit rationem perfecta virtutis.

Ver. 2. DE INCONTINENTIA.

B INcontinentia dupliciter & opposito modo ad continentiam accipi potest. Primo pro ea qua quis liberè se immergit delectationibus turpibus. Et sic est peccatum generale ad gulam, ebrietatem, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiscentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia est peccatum personæ non omnino deprauatæ. Ideo est minus peccatum quàm intemperātia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cum ex propria electione, quę procedit ex habitu. In eò verò qui est incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex passione quæ cito transit. Et inde est quod incontinens statim pœnitet transeunte passione, quod non facit intemperatus: imò gaudet se peccasse, eò ꝙ operatio peccati sibi est ei connaturalis secundum habitum. Vnde de intemperatis dicitur Prouer. 2. Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Hanc rationem tangit Philo. dicens ꝙ intemperatus non est pœnititiuus: immanet enim electioni. Incontinens autē omnis est pœnititiuus: & ideo minus peccat. ¶ Incontinentia concupiscentiæ est peior quam iræ aut ambitionis. Vnde Philos. dicit quòd minus turpis est incontinentia iræ, quàm incontinentia concupiscentiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam sibi factam: quod aliqualiter ratio dictat, sed non perfectè. Sed motus concupiscentiæ est totaliter secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. Secundò quia motus iræ magis sequitur complexionem propter velocitatem motus cholerę quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, quòd ille qui est secundum dispositionem corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quàm ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quàm ex concupiscentibus concupiscentes. Quod autem prouenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertio quia ira quærit manifestè operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolosè subintrat. Quarto quia concupiscens delectabiliter operatur: Iratus autem quasi quadam tristitia præcedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit vsque ad consensum deliberatum alicuius, quod est peccatum mortale, puta vindictam, fornicationem, &c. aliàs est peccatum veniale.

2.2.q. 156. Incōtinētia peccatū minus intemperantia. Prou. 2. 7. Ethic.

Ver. 3. DE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE.

C MAnsuetudo propriè est virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem est virtus quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicem, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum misericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad misericordiam pertinet subuenire miseriæ alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuere per pœnarum substractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modū, ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius est moderari & refrenare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo moderatiua est iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali.

2.2.q. 157. In 1. lib. de Cle. Clementia & misericordia differunt.

Ver. 4. DE IRA SIVE IRACVNDIA.

D IRa, propriè loquendo, est passio appetitus à qua vis siue potentia irascibilis nominatur, per quā aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta potest bene vel malè appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundum quòd moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & secundum quod oportet, est bona. vt si pater moderatè irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus contra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodo fiat secundum ordinem iuris) est à Deo, cuius minister est potestas puniēs. & tunc ira non est peccatum, imò est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum facto quasi flagello ex funiculis, eiecit ementes & vendentes de templo. Ad hunc modum

2.2.q. 158. Ira quando & quomodo bona. Rom. 13. Matth. 21.

Psal. 4. irascendi hortabatur Psalmographus. Irascimini & nolite peccare. Hæc ira alio nomine dicitur zelus, *Ioan. 2.* hoc est quæ fit propter amorem & honorem Dei, ac Reipub. vtilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati sunt *Ira quando mala & quomodo.* discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuę comedit me. Quando verò ira non est regulata per rationem, quocũque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod est quando appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis. *Ira fit veniale tribus modis.* Fit autem veniale tripliciter. Primò propter imperfectionem actus vt quando malum quod appetitur, non est notabile. Secundo propter subreptionem, quando non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secũdo primo. Tertiò propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardenter, aut secũdum exteriores motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scandalum fieri mortale, ac etiam si huic excessui addatur aliquid quod sit contra dilectionem Dei & proximi: vt si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Matt. 5. dicebat Christus: Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo (scilicet in corde) reus erit indicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D. Chrysost. paruipensionis verbum est, sicut cum diximus, Tu ex contemptu) reus erit concilio. Qui autem dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennę ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secundum processum humani actus: in quo primò aliquid in corde concipitur, deinde per exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. *Iracundorũ tres species. 4. Ethi.* Iracundorum tres modi assignantur à Philosopho. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen citò euanescit ira. Quidam amari, quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ. & ex hoc ira diu perseuerat: quia continuè memorantur. vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt. Ideo sunt [illegible] amari. Quidam graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Grego. autem Nyssenus & Damascenus ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secundam maniam & insaniam: tertiam furorem. Hæ tres species ordinatè respondent tribus modis à Philosopho constitutis. Sed de duabus vltimis facit mentionem Dauid: *Psal. 6.* Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. ¶ Ira est vitiũ *Ira sex filias. 31. Mora.* capitale, quia ex ea siue eius modu multa vitia oriuntur, præcipuè sex, quæ à D. Grego. filiæ iræ dicũtur. Quæ sunt: indignatio, tumor mentis, contumelia, clamor, blasphemia, rixa. Ira enim tripliciter potest considerari. Primò secundum quòd est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignũ, vt sibi tale quid fecerit. & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte suiipsius, inquantum scilicet, cogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animũ replet, secundum illud Iob 15. Nunquid sapiens replebit stomachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Secundò consideratur prout est in ore. & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidem secundum hoc quòd homo in modo loquendi iram suam demonstrat: vt dicẽdo, Racha, siue paruipendendo. Et sic ponitur clamor, per quem intelligitur alta & inordinata ac confusa locutio. Alia inordinatio est secundum quòd aliquis prorumpit in verba iniuriosa: quæ quidem si sint contra Deũ, erit blasphemia: si verò contra proximũ, erit contumelia, prout complectitur conuitiũ & improperiũ. Tertiò consideratur ira secundum quòd procedit vsq; ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelligũtur omnia nocumenta, quæ facto proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona. & sic complectuntur detractionem, homicidium, mutilationem, & alia huiusmodi.

Ve. 5. DE CRVDELITATE.

2.2 q. 159. CRudelitas à cruditate sumitur. sicut enim ea quæ sunt cocta & digesta, consueuerunt habere dulcem & suauem saporem. & illa quæ sunt cruda, habent horribilem & asperum: sic clementia importat siue significat quandam animi lenitatem siue dulcedinẽ. per quam aliquis est diminutiuus pœnarum: *2. li. de Cle.* ita crudelitas eius oppositum significat quandam animi asperitatem. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, quàm atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clementia pro misericordia communiter sumitur: ita crudelitas pro immisericordia, ad quam pertinet beneficia non largiri. quamuis dici posit quòd ipsa beneficij subtractio pœna quædam sit. Conuenit autem crudelitas cum sæuitia, sicut malitia humana cum bestialitate, vt dicitur 7. Ethicorum. Quia crudelitas in pœnis non significat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum eius qui delectatur in hominum cruciatu: sicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorum corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa. & ideo crudelitas continetur sub bestialitate. Nam talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & aliæ hominum bestiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas nõ solùm non attendit culpam in eo qui punitur, sed etiam excedit modum in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiam crudelitas remissioni & dissolutioni. quæ tunc est peccatum, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpam, quàm excludit crudelitas. Vnde D. Greg. ait: Sit timor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderatè sæuiens: sit pietas, sed non plus quàm expediat parcens. E

Ver. 6. DE MODESTIA.

2.2. q. 160. MOdestia est virtus inclinans ad moderandas passiones & delectationes circa mediocria, & quæ non sunt tam difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur tẽperantia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autem ab ea, sicut liberalitas à magnificentia. Quia magnificẽtia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic temperantia est moderatio difficiliorum, F

ciliorum, modestia verò mediocrium, in quibus non est excellens difficultas. Hæc mediocria videtur esse quatuor, quorũ vnum est motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur superbiæ. Secundũ est desiderium eorum quæ pertinent ad cognitionem: & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati. Tertiũ quod pertinet ad corporales motus & actiones: scilicet vt honestè & decenter fiant tam in seriis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personæ & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decentiũ in motu. Quo ad alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philoso. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinent ad exteriorem apparatum, puta in vestibus & in aliis huiusmodi, ponit ornatum & simplicitatem, parcitatem & austeritatem, quæ ad modestiam reducuntur. Ex his apparet quòd modestia habet plures species: & non solum se habet circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores

Humilitas. Studiositas. Eutrapelia. Ornatus.

Ver. 7. DE HVMILITATE.

A HVmilitas est virtus moderans appetitũ hominis ne immoderatè tendat in excelsa & magna præter rectam rationem: vt in his quæ sunt supra se, non tendat per propriarum virium confidentiã: & sic significat deiectionem ad infima, secundum ordinem rationis. Quòd si fiat solùm secundum signa exteriora, aut per fictionem, est falsa humilitas. de qua Eccle.19. Est qui nequiter se humiliat. Sed quando fit secundum motum interiorem animi & rectam rationem, est virtus, quę non cõtrariatur magnanimitati aut magnificentiæ, quę circa magna versantur. Quia in hoc conueniũt, quòd omnes sunt secundum rectam rationem: Sed differunt, quia ad magnanimitatem & magnificẽtiam pertinet, quòd aliquis ad magna tendat, ex confidentia diuini auxilij. Ad humilitatem verò pertinet, vt se deiiciat & demittat ad ima, ex consideratione defectuum propriarum virium & diuinæ reuerentiæ, ex qua procedit quòd homo non plus sibi attribuat quàm sibi competat, secundum gradum quem à Deo sortitus est. Et sic humilitas videtur præcipuè importare subiectionem hominis ad Deum. Ideo D. Augu. in libro de Ser. do. in monte humilitatem, per quam intelligit paupertatem spiritus, attribuit dono timoris, quo quis Deum reueretur. Humilitas a D. Benedicto in regula distinguitur in duodecim gradus. Quorum primus est, corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur, nõ clamorosa voce. tertius vt non sit facilis aut promptus in risu. Quartus, taciturnitas vsque ad interrogationem. Quintus, tenere quod communiter habet monasterij regula. Sextus, credere & pronunciare omnibus se viliorem. Septimus, ad omnia indignum & inutilem se fateri & credere. Octauus, confessio peccatorum. Nonus, prompte obedire in duris & austeris. Decimus, vt eum obedientia subdat se maiori. Vndecimus, vt voluntatem propriã non delectetur implere. Duodecimus, vt Deum timeat, & memor sit omnium quæ præcepit. Aliqui tamen vocant huiusmodi gradus, signa & effectus humilitatis, quibus quisque scire potest an humilitatem perfectam habeat, necne.

2.2.q.161. Humilitas quid & in quo sit. Falsa hum. Eccle.19. Humilitas & magnanimitatis differentia. In lib. de ser mo. do. in monte. Humilitatis 12. gradus.

Ver. 8. DE SVPERBIA.

B SVperbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: & denominatur ex hoc quòd per voluntatem aliquis tendit in id quod est supra se. Isidorus dicit: Superbus dictus est, quia super vult videri, quàm est: qui enim vult supergredi plusquam est, superbus est. Subiectum verò superbiæ est appetitus irascibilis largo modo acceptus, cùm sit circa aliquid magnum & arduum. subiectum enim actuum & habituum ex obiecto potentiarum consideratur. Sed notandum quòd appetitus irascibilis dupliciter accipi potest. Vno modo propriè, vt dicit quandam transmutationem. & sic est pars appetitus sensitiui, vt dictum est. Alio modo largè, prout se extendit ad omnem appetitum, qui versari potest circa ardua. & sic voluntas dici potest appetitus irascibilis, quia tendit circa arduum. Et ideo quandoque ira animæ attribuitur & Deo & Angelis, non secundum passionem, sed secundum iudicium iustitiæ vindicatiuæ & punitiuæ. & eodem modo attribuitur superbia Lucifero & angelis eius, qui nõ habent appetitum irascibilem in eis. Cùm ergo obiectum superbię (quod est propria excellentia) possit esse aliquid spirituale, quod non est sensibile: necesse est dicere, quòd superbia (prout est appetitus inordinatus spiritualis excellentiæ) sit in voluntate: quanuis secundum quòd est inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ, sit in appetitu sensitiuo irascibili. Superbia opponitur humilitati per excessum. Ex quo sequitur primò, quòd sicut humilitas est virtus, ita superbia est vitium. Secundò, quòd sicut humilitas est specialis virtus, ita & superbia est speciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est primò quod superbia dupliciter considerari potest. Vno modo secundum rationem sui obiecti, quod est propria excellentia, quæ habet quandam specialitatem: & sic superbia est vitium speciale, cùm habeat speciale obiectum. Alio modo potest considerari superbia, secundum quandam redundantiam in alia peccata, quæ possunt ex superbia oriri directè vel indirectè. Directè, prout alia vitia ordinantur in finem superbiæ, ad quem potest homo ordinare quicquid inordinatè appetit. In omni enim peccato homo propriam excellentiã quęrit, inquantum vult quod inordinatum est, & quod est contra voluntatem Dei prohibentis. Indirectè autem & quasi per accidens, in non remouendo prohibens, inquantum homo per superbiam contemnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur à peccando. iuxta illud: Cõfregisti iugum, rupisti vincula: dixisti, Nõ seruiam. Et secundũ hoc superbia generalitatẽ quandam habet. Notãdum tamen quòd ad generalitatẽ superbiæ pertinet ꝙ omnia vitia ex superbia oriri possint: sed nõ ꝙ semper oriantur. potest enim homo cõmittere omnia peccata ex cõtemptu legis diuinę. quod pertinet ad superbiã. Non tamen oportet ꝙ semper cõmittat ex cõtemptu formali, siue ex intensione, sed quandoq; ex ignorãtia, quandoque ex infirmitate & passione. Et inde est quòd sicut D. Augu. dicit: Multa perperam fiũt, quę non fiunt superbè. Et quanuis superbia possit corrumpere actum cuiuslibet virtutis, indirectè &

2.2.q.162. In lib. Ethimo. Appetitus dupliciter accipitur. c.1 q.10. Superbia præcipuè dependet à voluntate. Superbia dupliciter cõsideratur. Hiere.2. In li. de na. & gra.

demeritorie ordinando in finem suum, & obiectiuè abutendo, iuxta illud D. August. in regula:
Matth. 23. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt pereant. Et Christus de Scribis & Pharisæis: Omnia fa-
Matth.6. ciunt vt videantur ab hominibus. Nun tamen corrumpit omnes virtutes directè & effectiuè, cùm nõ
habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, sed solùm ad humilitatem: sicut quodlibet
Duplex superbia, perfecta & imperfecta. aliud peccatum corrumpit specialem virtutem sibi oppositam, in contrarium agendo. Dominus Ca-
ietanus in summula, prædictam superbiæ distinctionem declarat, & dicit duplicem esse superbiam, sci-
licet perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tunc est, quãdo quis adeò seipsum
23.Mora. magnifacit, vt nolit subiici diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Gregorius dicit esse
Superbiæ ramus siue species quatuor species superbiæ. ¶ Primus ramus, cùm quis bonum quod habet, existimat à seipso habere. Vnde 1.
Cor.12. Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Tales
Iaco.1. videntur esse in hoc ramo, qui nunquam cogitant de Deo, & sibi putant omnia naturaliter aduenisse.
Tales contemnunt Deum benefactorem, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum.
¶ Secundus ramus & secunda species est, cùm quis ita se extollit, vt bona quæ habet à Deo, existimet
suis meritis habere. In hoc ramo videntur esse illi, qui propter nonnulla bona opera quę fecerunt, af-
fectum securum habent in bonis habitis, & quærulum in bonis perditis, aut admiratiuum quòd nun
Rom.4. exaudiantur à Deo: quia existimant illa esse quasi sibi debita. Tales cõtemnunt diuinã gratiam: quia si
Luc.17. ex operibus, iam non ex gratia. Contra tales Christus adduxit parabolam de domino & seruo, & dein-
Esa.64. de concludit: Sic & vos cũ feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis: dicite, Serui inutiles sumus: quod
enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus men-
struatæ omnes iustitiæ nostræ. Nec propter hæc negantur merita, quæ procedunt ex gratia, nec etiam
confidentia meritorum, non prout à nobis, sed prout à gratia procedunt: sed præsumptio meritorum,
cùm nemo sciat an amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurum relinquantur incerta. Et ideo
Eccle.9. Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ Tertius ramus & tertia species est, cùm quis despectis cæteris appe-
Iob.9. tit singulariter videri secundum quod habet. Tales contemnunt multiplicationem diuinæ largitatis
in aliis. In hoc ramo esse videntur illi, qui prompti sunt ad consideranda bona quæ habent, & defe-
ctus aliorum. Ideo supra illos se existimant, & volunt videri: prout Pharisæus ille qui dicebat: Gratias
Luc.18. tibi ago Deus, quod non sum sicut cæteri hominũ: iniusti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus.
Ieiuno bis in sabbato, decimas do, &c. Ex verbis suis manifestauit se esse in secundo & tertio ramis, à
Christo ibi reprobatus. ¶ Quartus ramus siue quarta species, cùm quis magnum se facit, & vult vi-
Superbia imperfecta qua fit. deri se habere bonum quod non habet. & tales contemnunt diuinam miserationem. Superbia imper-
fecta dicitur, quando non ex deliberatione completa, sed propter passionem aut aliquid huiusmodi
aliquis vult alteri præferri: cuius signũ est, ad proximos crudelitas animi, incompassio ad alios, despe-
ctio, irrisio, intollerantia iniuriarum, impatientia, ægrè ferre se despici, indignatio, & huiusmodi, quæ
monstrant hominem plus de seipso sentientem quàm sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiæ
in tres gradus, secundum progressum cuiuslibet peccati, quod primò corde concipitur: secundò ore
Superbiæ gradus 12. profertur, tertiò opere perficitur. D. autem Bernardus ponit 12. gradus superbiæ oppositos duodecim
gradibus humilitatis, de quibus in versiculo præcedenti, quos facilè est adaptare & comparare adin-
uicem. Et sunt curiositas, leuitas mentis, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, præsumptio,
peccatorum defensio, simulata confessio, rebellio, libertas, peccandi consuetudo, quæ importat con-
temptum Dei. ¶ Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus
appetitus propriæ excellentiæ: inanis verò gloria est inordinatus appetitus gloriæ. Ambitio autem
est inordinatus appetitus honoris. Superbia verò præcipuè consummata, est peccatum mortale, &
grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimæ virtuti, quæ est humilitas, quæ pro-
priè respicit subiectionem hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, se-
cundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi præfixum est per diuinam regulam. Ratio ergo &
Eccle.10. radix superbiæ est nolle subiici Deo. Ideo dicitur Ecclesia.10. Initium superbiæ, apostatare à Deo.
Rom.13. quę apostasia manifestè ostenditur in inobedientia, quando quis non vult obedire superioribus à Deo
Iaco.4. ordinatis. Roma.13. Hoc peccatum est grauissimum. Vnde Iaco.4. Deus superbis resistit, humilibus
Psal.137. autem dat gratiam. Et Psalm. Magnus dominus, & humilia respicit, & alta (hoc est superba) à lon-
gè cognoscit. Potest tamen superbia præcipuè incompleta, esse peccatum veniale, prupter imperfe-
ctionem actus aut subreptionem. Superbia non dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia pecca-
torum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Ecclesia. decimo.
Initium omnis peccati superbia, à qua pendent alia septem capitalia vitia. Primò inanis gloria, vt di-
ctum est cùm de ipsa superiùs ageretur.

Ver. 9. DE STVDIOSITATE.

2.2.q. 166. STudiositas est virtus moralis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium scien- C
di, quod est naturale. nam (vt dicit Philosophus 1. Metha.) omnes homines naturaliter scire desi-
derant. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum quærendo scire altiora. Vnde Eccles. tertio.
Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderandum illud est ponenda
studiositas, quæ dicitur à studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intelle-
ctus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscen-
do. Ideo studiositas primò tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem di-
rigitur. Studiositas est species modestiæ: & adiungitur temperantiæ, vt virtus secundaria, inquantum
moderatur desiderium studij, quod non habet tãtam difficultatem moderationis, sicut delectationes
tactus, circa quas est temperantia.

Ver. 10. DE CVRIOSITATE.

A CVriositas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quæ non oportet, siue per intellectum, siue sensum. Et quanuis bonum animæ secundum D. Diony. consistat in cognitione veritatis, intelligendum est de summa veritate. & ideo cognitio aliorum verorum siue veritatum, quæ hanc impedit, vel ab ea diuertit, vitiosa est. In curiositate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus siue studium cognoscendæ veritatis. Quo ad primam scilicet cognitionem, sciendũ est quòd licet ipsa cognitio de se mala non sit: per accidens tamen potest esse mala, ratione alicuius consequẽtis: vt quãdo aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud 1.Cor.8. Scientia inflat: vel inquantũ homo per cognitionem alicuius inducitur ad peccandum. vt per cognitionem aliquorum secretorum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipsis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ subseruiunt ad deceptionem proximi, tam in spiritualibus, quàm temporalibus, est mala per accidens. Quo ad secundum, sciendum quòd cõtingit appetitum sciendi, siue applicationem animi ad aliquid sciendum, esse peccatum dupliciter primò, quando applicatur ad ea quæ primò vel ex consequenti siue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus siue applicatio est mala, & peccatum mortale: si illud ad quod terminatur, est mortale, vel in hoc se exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si verò sit veniale, vel periculum de veniali, est veniale: & vocatur hæc curiositas, concupiscentia oculorũ, accipiẽdo largè oculum, vt se extendit ad intellectũ & ad omnes sensus. De hac curiositate dicitur: Docuerũt linguam suam loqui mendacium, vt iniquè agerent, laborauerunt. Et Christus: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, contraria scilicet disciplinis & mandatis Dei, vel inducentes ad malè agendum, & contraueniendum præceptis Dei. Alio modo potest esse vitium, ex ipsa inordinatione appetitus ad cognoscendam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primò, pro quanto per studiũ minus vtile retrahitur quis à studio, quod ei incumbit ex necessitate salutis vel ex officio. Vnde D. Hiero. Sacerdotes dimissis euangeliis & prophetiis, videmus comœdias legere, & amatoria bucolicorum versuum verba cantare. Sic multi, dimissis his quæ scire tenentur, & sunt de necessitate salutis, vt est cognitio articulorum fidei, & mandatorum Dei, & peccatorum ad confitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum causas & defensiones suscipiunt, & in aliarum cognitione se applicant. Secundò, quando student discere à quo non licet: vt qui à dæmonibus perquirunt futurorum aut præsentium occultorum cognitionẽ. Omnis enim societas & conuentio cum illis interdicta est, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? Tertiò, quando homo appetit scire veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quartò, quando quis studet ad cognoscendam veritatem supra facultatem ingenij proprij: quia per hoc homines de facili in errores labũtur. vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui secreta & mysteria scripturæ sacræ supra statum & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare & defendere præsumunt, contra quos dicitur: Altiora te ne quæsieris: & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est vbi necessarium quæ abscondita sunt videre oculis tuis, & in superuacaneis rebus noli perscrutari multipliciter. Plurima enim super sensum hominis ostẽsa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Secundariò curiositas potest inueniri in verborum compositione, inuentione, immutatione vestium, & in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificandis. Si curiositas sit pura, est peccatum veniale: si vero mixta, vel adiuncta mortali, est peccatum mortale.

2.2.q.167. a. [illegible] De di. Nom.

1.Cor.8.

Eccle.3.

Hiere.9. Matth.15.

Curiositas in 4. casib' est peccatum.

1.Cor.6.

Eccle.3.

Ver. 11. DE MODERATIONE.

B CVm virtus moralis in hoc consistat, quòd ea quæ sunt hominis per rationem ordinentur: consequens est, vt circa omnia quæ per rationem possunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, gestus, apparatus hominis possunt per rationem moderari, cùm membra mouueantur & pareantur siue ornentur per imperium rationis. Vnde D. Augu. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum & ideo circa huiusmodi debent virtutes assignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorum motuum potest attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primò quantum ad conuenientiam personæ quæ mouetur & apparatur. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias personas, inquantum scilicet, per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in seriosis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur, ponit Aristoteles Eutrapeliam. Moderatio igitur est virtus mensuratiua motuũ & gestuum exteriorum, secundũ conuenientiam personæ. Et quia huiusmodi motuũ exteriorum moderatio exterior est signum moderationis interiorum passionum, iuxta illud: Amictus corporis, & risus dentium, & gressus hominis, indicant de illo. Et in eodem cap. Ex visu cognoscitur vir: & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Et D. Ambro. dicit: Hinc scilicet ex exterioribus motibus, homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconstantior, aut purior, & maturior æstimatur. Ideo moderatio exteriorum motuum prærequirit moderationem interiorum passionum: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorũdem passionibus, pertinet ad amicitiam siue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet vt homo decenter se habeat in conuersatione cõmuni, cum his cũ quibus conuiuit, tam in motibus, quàm verbis & factis: vt dictum est suprà. Sed secundum quod motus, gestus, & verba seriò facta, sunt signum interioris moderationis, non habendo respectum ad alios,

2.2.q.168.

In regula.

Ordinatio exteriorum motuũ potest dupliciter attendi.

Moderatio quid sit.

Eccle.19.

In li. de of.

c.5.§.12.& 13.

ſed ſecundum quod decenter conuenit perſonæ ſecundum ſe,pertinet ad veritatem.Per hæc poſſunt omnia concordari. Aliqua enim decent ſecundum ſe, quæ non ſunt decentia in communi conuerſatione.Hanc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12. DE EVTRAPELIA.

2.2.q.168. art.2. *Ludicraque dicantur.*

EVtrapelia eſt virtus moderatiua ludi: non fortunæ (de quo paulò pòſt dicemus) ſed recreationis, C
qui conſiſtit in verbis vel factis ludicris.Ludicra autem dicuntur iocoſa & ridicula, quæ ſecundũ rationem moderari debent ad refocillationem ſatigationis animalis, prouenietis ex viribus ſenſitiuis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non poteſt continuè laborare,eò quòd habet virtutem finitam, quæ determinatis laboribus proportionatur: Ita etiam eget ludo,ad refocillationem animæ,cuius virtus etiam finita eſt, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideo quando aliquis circa operationes animales ſeu vires animæ vltra modum tendit, fatigatur: eam ob rem eget remiſsione & recreatione ſiue refocillatione, quæ fit per verba vel facta ridicula ſiue ad riſum & iocunditatem prouocantia.

Iocunditas eſt requiſita.

Ideo D. Thom. virtutem quæ huiuſmodi ridicula moderatur,vocat iocunditatem,requiſitam ad remedium contra ſatigationem animalem, intermiſſa animi intentione à ſtudio rationis & serioſæ operationis. Vnde in collationibus patrum legimus,D. Ioan.Euang. hac virtute inter diſcipulos vtentem, cuidam aduenienti & valde miranti, & arcum in manu ſua tenenti dixiſſe,precando vt tenderet arcum, & iaceret ſagittam:& cùm pluries ad eius preces id feciſſet,tandem quieuit.Rogante verò D.Ioan.vt continuaret, reſpondit quod ſi continuè arcum tenderet,& ſagittas iaceret,frangeretur arcus.Reſpondit D.Ioan.Sic animus hominis frangeretur,ſi nunquam à ſua intentione & contemplatione relaxaretur. Ideo Cato dicebat: Interpone tuis interdum gaudia curis.

In 2. Muſi. *Muſica & inſtrumenta muſicalia ad quid inuenta.*

Et D. Auguſt. Volo tandem tibi parcas:Nam ſapiẽtem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam. Et ad hoc muſica & inſtrumenta muſicalia inuenta ſunt. Et cùm ludus moderatus ſit neceſſarius ad conſeruationem vitæ humanæ:& ad omnia quæ ſunt vtilia conſeruationi humanæ poſsint deputari aliqua officia licita:

Hiſtrionum & mimorũ ars nõ ſemper illicita.

Sequitur quòd hiſtrionum & mimorum officiũ (quod ordinatur ad ſolatium hominibus exhibendũ)non eſt ſecundum ſe illicitum, dummodo nõ ſe exponant periculo perſonæ: vt in haſtiludiis & aliis digladiationibus periculoſis: & dummodo non vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis:& non adhibendo negotiis ſiue locis aut temporibus indebitis:quanuis in rebus humanis non vtantur alio officio,per comparationem ad alios homines. Quia in ordine ad Deum,& ad ſe,& pauperes,habent alias ſerioſas operationes. Vnde non peccant nec iniuſtè faciunt,qui mercedem miniſterij eorum tribuunt,& moderatè eis ſubueniunt.

An liceat dare pecuniã hiſtrionibus.

Et ad illud quod D.Auguſtinus dicit, Dare res ſuas hiſtrionibus vitium eſt immane:dicẽdum quòd intelligitur quando ſuperfluè,vel hiſtrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda ſunt in ludis tria:quorum primũ & principale eſt, quòd prædicta delectatio non quæratur in turpibus factis, vel verbis ad laſciuiam prouocantibus.

Super Ioan. *Tria in ludo cauenda.*

Quia tales ludi dicuntur theatrales & diabolici,quos D.Cryſoſt. propter periculum diſtrictè prohibuit non ſolùm exercere,ſed etiam inſpicere.Quia(vt inquit)pauci à ſpectaculis redeuntes, inueniuntur innoxij.Item etiam cauendum eſt,ne delectatio ſiue recreatio quæratur in nociuis. Nociua dicuntur quæ ſunt in nocumẽtum famæ,honoris,perſonæ,vel alterius boni,tam ſpiritualis quàm temporalis,quia tunc eſſet peccatum mortale ex genere.

In 1.Offic.

Vnde Tullius: Vnum iocandi genus eſt illiberaliter petulans flagitioſum, & obſcœnum. Secundum requiſitum eſt ne totaliter grauitas animæ ſoluatur. quod fit quando nimium tempus conſumitur, vel ex magno & exceſsiuo affectu tenditur.

In 1.Offic.

Vnde D. Ambroſius: Caueamus ne dum animum relaxare volumus, ſoluamus omnem armoniam quaſi conſenſum bonorum operum. Et Tullius vbi ſuprà: Pueris non omnem ludendi licentiam damus,ſed eam quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena. Tertiò requiſitum eſt, vt congruat perſonæ, tempori & loco.

In ludo peccatur bifariam.

¶In ludicris ſiue ludis contingit peccare dupliciter, ſcilicet per defectum & exceſſum.per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum,& dicentibus aut facientibus moleſti ſunt:qui ſcilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt.& tales vitioſi à Philoſo. vocantur duri & agreſtes.

4. Ethi. *Exod.32.*

Secundò peccatur in ludis per exceſſum,quando ſcilicet nõ cauentur prædicta tria.Et tale peccatum dicitur inepta lætitia,quæ eſt filia gulæ.Vnde Exod.32.dicitur:Sedit populus mãducare & bibere,& ſurrexerunt ludere. Quòd aliquis in turpibus aut illicitis & nociuis famæ,vel honori,perſonæ, aut rebus alterius lætetur, vitium ex ſuo genere mortale eſt, ſi illa de quibus lætatur,ſunt mortalia: & ſi ſolùm ſunt venialia, veniale. Semper etiam ludicrè operari aut loqui vitioſum eſt.ſeruandus eſt enim modus.Et modicus ludus ſufficit ad refocillationem.

Diſſolutio quid.

Exceſſus iſte vocatur diſſolutio: & ex genere ſuo eſt peccatum veniale, ſecluſo ſcandalo, & non prætermiſsis his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, hoc eſt præceptis. Præterea quando non ſeruantur circunſtantiæ prædictę,ſcilicet quãdo ludicra miſcentur negotiis nõ debitis.Ridiculoſa enim debent cõgruere negotiis & perſonis.Vnde Cicero in 1.Rheto. dicit ꝙ quando auditores ſunt defatigati, non eſt inutile ab aliqua re noua vel ridiculoſa orationem inchoare:ſi tamen rei dignitas non adimit iocãdi facultatem:

Ridiculoſa prædicare non licet.

vt ſacra doctrina,quæ maximis rebus intendit,ſecundũ illud Prouer.8.Audite me,quoniã de rebus magnis locutura ſum.Ideo ab eccleſiaſtica abhorrent regula:quoniam in ſcripturis ſanctis non reperimus quemadmodum vſurpare poſsimus.Et ideo pręedicatores qui in ſuis pręedicationibus,fabulis ridiculoſis vtuntur,non poſſunt à peccato excuſari.

1.Timot. 4. *Presbyteris indecens eſt hiſtrioniã exercere.*

Vnde Apoſto.dicit: Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Idem dicendum eſt de circunſtantia perſonæ. Non enim conueniens eſt quòd presbyteri aut religioſi & hi qui ſunt in ſtatu perfectionis acquiſitæ vel acquirendæ,ſint hiſtriones,ioculatores, aut mimi.Et pariter dicendũ eſt de circunſtantia loci,ſi in eccleſia fiant:quanuis in ea repræſentationes myſteriorum Chriſti & Sanctorum,non tamẽ ioculatorio modo,fieri poſſint. Choreas autem in

ecclesia ducere non licet: quia pertinent ad iocularidi genus. Et eadem ratione cantilenas impudicas, aut alia ad leuitatem & ineptam lætitiam inducentia, & deuotionem impedientia, cantare, siue in organis & aliis musicalibus instrumentis personare. Vnde D. Augusti. in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Christo, ibi in sacratissimo Eucharistiæ sacramento existente, & aliis rebus faciunt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo videant rectores & prælati. Non licet etiam tempore luctus siue pœnitentiæ, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccle. 22. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tob. [illegible] Nunquam cum ludentibus miscui me, scilicet tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiam [illegible] itè ludentibus. Et Hiere. 15. dicebat: Non sedi in concilio ludentiũ. & subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Et Rom. 12. Flere cum flentibus. Et Psal. 136. Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cãtionum, &c. Et Christus. Luc. 6. Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circunstantionatus ludorum vsus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic gerat te sapientem, vt nullus te habeat austerũ siue aggrestem, nec contemnat quasi vilem, hoc est vanum & superfluis ac inutilibus deditum: sed vt eutrapelum laudent, à bona scilicet conuersatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in solatium & iucunditatem conuertas, quæ est propria ratio eutrapeliæ. Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij tantum, fortunæ tantum, & mixtum. Ludus ingenij tãtum, vt est ludus scacorum, qui est valde ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de se est bonus & licitus pro loco & tempore, dum tamen non vitietur aliqua mala circunstantia. Ludus fortunæ tantum, est qui soli fortunæ innititur, vt ludus taxillorũ & cartarum. Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunæ: & ex directione tabularum quæ diuersimodè dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum, hoc est in varietate fortunæ consistentes. Tales ludi secundum se non sunt mali. Sed quia multa mala ex his oriri solent, vt rixæ, iniuriæ, blasphemiæ, cupiditates, & consumptiones bonorum, maximè in [illegible] ideo à iure prohibiti sunt, vt habetur in rubrica de Aleæ vsu & aleatoribus. ff. per totum. Et sic sunt mali quia prohibiti, & non secundum se. Ideo secluso scandalo, & mala intentione, ac [illegible] prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & malè circunstantionatis) non sunt illi[illegible]: neque peccatum est illis vti pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & poculentum fiant, & aliæ circunstantiæ seruentur: vt scilicet non multum tempus consumatur, neque rixæ suborantur, & quod non mala intentione, puta cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraude fiant: quia tunc ludus esset illicitus. Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur à personis non potentibus distrahere: vt sunt religiosi, filiifamiliàs, mulieres vxoratæ, serui: vel etiam si ab inductis & solicitatis, & quasi quadam verecundia coactis. Tunc enim restituendum est illi: aliàs non, cum volenti non fiat iniuria: quia tamen turpe lucrum est: cum ludus non sit ordinatus ad lucrum, sed ad recreationem, consulunt doctores lucrum erogari pauperibus. Ex his sequitur quòd ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circunstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptũ, vel contrauenitur alicui præcepto, est peccatum mortale, vt blasphemando, conuitiando, vel totaliter expoliando proximum, vel illi notabile damnum inferendo: quia contrariatur charitati. Aliàs autem immoderatus ludus est peccatum veniale.

Chorea & ioculatores in Ecclesia sunt illicita & cantilenæ lasciuæ.

Ludus triforiam diuiditur.

Ver. 13. DE ORNATV.

ORnatus est virtus, qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est circa vestes & alia indumenta, & nitorem siue candorem exteriorem. Et sic ornatus moderatus per rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1. Tim. 2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato, cũ verecundia & sobrietate ornantes se. Et ad hoc specula adinuenta & ordinata videntur: vt si quæ indecentia sit, videant. Ideo non est illicitum viris nec mulieribus se moderate prospicere in speculo, ad ornãdum se. & ad ea quæ sunt indecentia, deponenda, vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod. 38. quod dominus fieri mandauit labium æneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicerent, ne indecenter coram populo procederent. vnde authoritates quæ in oppositũ reperiuntur, intelligendæ sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & speculari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium & laborem ad hoc quòd cultu decenti & secundum quod oportet vtatur. Vnde Philoso. dicit ad molliciem pertinere, quòd aliquis trahat vestimentum per terram, vt non laboret eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eò quod quis ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde D. August. ait: Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam: & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit. Et Philos. in 4. Ethic. dicit, quod superabundantia & inordinatus defectus ornatus ad iactantiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mandauit vestes fratrum lauari. & de se dicebat: Ne nimiæ sordes, nec exquisitæ delicatiæ mihi placẽt. Non tamẽ semper peccatũ est indui vilioribus vestibus quàm cæteri, si hoc fiat propter macerationẽ carnis, vel humiliationẽ spiritus, vel exemplũ, vt in his qui ex officio pœnitentiam habent prædicare, sicut fecerunt Prophetæ, de quibus Heb. 11. Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Baptis. dicitur quòd erant induti pellis camelorum, quare quædam Glo. Matth. 3. dicit: Qui pœnitentiã prædicat, habitum pœnitentiæ prætendit. Vnde valde reprehensibiles apparent mendicantes, qui pretiosis vestibus vtuntur contra sua statuta: quæ volunt eos habere

2. 2. q. 169.

1. Tim. 2.

Exod. 38.

Ornatus duobus modis potest esse immoderatus.

7. Ethic.

Lib. de ser. do. in mon.

Ornatus quando est vitium.

4. Reg. 1.

Mar. 1.

Ornatus per excessum mul tis modis vitiosus redditur. vestes grossas, non attonsas. Ornatus per excessum potest esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatè vtitur per comparationẽ ad consuetudinem hominum cum quibus conuiuit, quando quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem inuenire, quæ ad curiositatẽ pertinent. Vnde D. August. ait: Quæ contra mores hominũ sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt: vt pactũ *3. confessio.* inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo non congruens. Secundò propter pluralitatem. Vnde *Matth. 10. Luc. 3.* Christus: Nolite possidere duas tunicas. & qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. quamuis hoc non sit præceptum, nisi in casu extremæ necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ sunt de necessitate salutis omitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, vestimenta *Iob 24. Iaco. 5. 4. Reg. 5.* tollentes. Et illud: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Extra tamen casum necessitatis non est prohibita. Nam Helisæus non reprobauit mutatoria vestimẽtorum Naamã. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personæ, & facultas bonorum, & aliæ circunstantiæ. *In vsu vestium multipliciter contingit peccare.* Ideo non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertiò quo ad pretiositatem. Vnde D. Greg. dicit: Si in cultu subtilium pretiosarúmque vestium culpa non esset: nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamẽ qui in dignitate cõstituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induũtur, non propter sui gloriam: sed ad significandam excellẽtiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quarto propter delitias siue molliciem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentum. Quintò propter nimiam solicitudinẽ, quam apponit quis in se ornando: vt aliquando mulieres, quæ nonnunquam intermittunt missas, & ea quę sunt de necessitate salutis: & tunc peccant mortaliter. Sexto pro*Deut. 22. c. 5. § 12. ver. 2.* pter indecentiam. Vnde dominus: Non induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est domino, qui facit hanc rem: quia est causa lasciuiæ. An autem aliquando liceat, dictum est. *Ornatus meretricius qui dicatur. Prou. 7.* Septimò propter fucum odoriferum, vel nitorem extrinsecum superappositũ: quod ex duobus prouenire solet. Primo ex nimio affectu humanæ laudis siue pulchritudinis. Secundo ad alliciẽdum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatum mortale, tam in viris quàm mulieribus. De hoc ornatu Salo. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas. Potest tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per *1. Cor. 7. 1. Pet. 3.* eius contemptum vir in adulterium labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quæ nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc tamen facere debet secundum regulam rationis: Vnde 1. *Ornatus moderatus non prohibetur.* Timot. 2. Non in tortis crinibus, auro, & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1. Petri. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura aut circundatio auri & argenti, aut indumenti vestimentorum cultus. per quæ secundum D. Thom. datur intelligi, quòd sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, inuerecundus, & impudicus. Nec videntur excusari consuetudine, ex quo tam diligenter Apostoli prohibuerunt. Aliqui tamen eas excusant propter dignitatem & facultatem bonorum, quando scilicet in illis inauratis non excedunt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per comparationem ad pauperem vel mediocrem, æstimatur pretiosum, quod æstimatur vile in comparatione ad nobilem vel principem. & dicta Apostolorum debent intelligi communiter, & de his quæ nõ sunt in excellenti dignitate. Ideo videant viri & ipsæ, quæ quando cum viris in domibus commorantur, in disformi habitu manent: & cùm procedunt in publicum, maximo fastu & affectu, etiam fuco ad exteriorem progressionem se ornant, vt pascant oculos aliorum, & aliis potius quàm viris placeant. D. Cyprianus in libro de Habitu Virginum, dicit etiam nuptas esse monendas, ne opus Dei & facturam ac plasma illius vllo modo adulterare præsumant, adhibito flauo colore vel nigro, siue rubeo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio ista est diuini operis præuaricatio. Nec *In epist. ad Basi.* hæc fucatio potest sine peccato fieri, teste D. Augustino. Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito ipsus maritos velle decipi. D. Crysosto. super illud Matth. 6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maiorem iniuriam facere Deo, quàm hypocritæ, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quamuis omnes propter gloriam faciant: hypocritæ tamen ad bonum, illę autem ad malum inducere videntur. quamuis mulier non debeat abstinere à moderato ornatu, nec ab accessu ad loca debita & opportuna, propter aliorum concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadant, hoc ex eorum malitia & occasione accepta procedit.

Aliud est fingere pulchritudinẽ, aliud occultare. ¶ Sciendum est tamen quòd aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, puta ægritudine, vel aliquo huiusmodi. hoc enim est licitum. Quia secundum Apostolum, quæ putamus ignobiliura corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. In his præcipue attendendus est finis & scandalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem: & dicit quòd humilitas est qualitas non superabundans in sumptibus & præparationibus. Secundam vocat per se sufficientiam: & dicit quod per se *1. Tim. 7.* sufficientia est virtus qua quis contentus est quibus oportet & est determinatiua eorum quæ ad viuendum conueniunt, secundũ illud Apost. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quæ excludit superfluam solicitudinem talium, & dicit quod simplicitas est habitus contentus his quæ contingunt.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS TEMPERANTIAE.

1. 2. q. 170. DVo præcepta temperãtiæ sunt in decalogo posita, scilicet, Non mœchaberis, per quod prohibetur adulterium, non solùm secundum quòd opere exercetur, sed etiam secundum quod corde B

concupi-

concupiſcitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum, Non concupiſces vxorem proximi tui. Et quia Iudæi adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiſcentiam pro alijs actibus exterioribus diſponentibus ad illam, & putabant actus interiores non eſſe peccata: Ideo Chriſtus dixit: Si quis viderit mulierẽ ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Hoc præcepto prohibebantur omnes delectationes inordinatæ venereorum, cibi, & potus. Et per conſequens prohibetur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis conſequentia. Hinc eſt quòd omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam. *Matth. 5.*

DE CONNEXIONE VIRTVTVM CAP. VIII.

A PRædicatæ quatuor virtutes, ſcilicet prudentia, iuſtitia, fortitudo, & tẽperantia, a D. Ambro. & Cicerone, atque alijs philoſophis dicuntur Cardinales, hoc eſt principales, eò quòd omnes aliæ ad illas reducuntur, vt ex prædictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatem materiæ ſiue obiecti. & quia ſunt quaſi generales, ſecundum rationes formales earum, vt omnis virtus quæ facit bonum rationis, dicatur prudentia: & omnis virtus quæ facit rectitudinem in operationibus, dicatur iuſtitia: & omnis quæ cohibet paſsiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quæ facit firmitatem animi contra pericula & ardua, dicatur fortitudo. *1.2.q.65. Virtutes cardinales quot.*

§. 1. DE DVPLICI CONSIDERATIONE VIRTVTVM.

B VIrtus moralis ſiue cardinalis dupliciter conſiderari & accipi poteſt. Vno modo pro virtute morali imperfecta: & tunc nil aliud eſt, quàm quædam inclinatio de difficili mobilis, in nobis exiſtens, ad aliquid opus ex ſuo genere bonum faciendum ſiue illa inſit nobis à natura, ſiue ex aſſuetudine. Alio modo poteſt conſiderari vt virtus perfecta: & tunc eſt virtus inclinans ad prompte & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & caſu poſsibili, ad quod virtus imperfecta ſe non extendit. *1.2.q.65. Virtus cardinalis perfecta & imperfecta quid.*

§. 2. QVOMODO VIRTVTES CONNECTANTVR.

C VIrtutes imperfectæ ſiue in eſſe imperfecto, non ſunt connexæ. Videmus enim aliquem ex naturali complexione vel ex aſſuetudine eſſe promptum ad opera liberalitatis, qui non erit promptus ad opera caſtitatis: & idem de alijs virtutibus. vnde ſequitur quod nõ ſunt connexæ. Virtutes verò perfectæ ſiue in eſſe perfecto, ſic connexæ eſſe dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus. & hoc duplici modo ſiue ratione. Primò, diſtinguendo virtutes morales ſecundum quaſdam generales conditiones virtutum: vtpote quod diſcretio pertineat ad prudentiã, in quacunque materia. & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia iſta conſiderentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iuſtitiam. In hoc apparet manifeſtè ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem virtutis, ſi ſit ſine moderatione, vel rectitudine, aut diſcretione. & idem de alijs virtutibus. Hanc rationem aſsignat D. Grego. dicens, quòd virtutes, ſi ſint diſtinctæ & ſeparatæ, non poſſunt eſſe perfectæ, ſecundum rationem virtutis: quia temperantia vera non eſt, quæ iuſta, prudẽs, & fortis non eſt: & idem ſubdit de alijs virtutibus. Similem rationem aſsignat diuus Auguſt. Secundo idem apparet, diſtinguendo virtutes ſecundum proprias materias. & hoc modo connexio virtutum aſsignatur à Philoſopho: Quia nulla virtus moralis poteſt haberi ſine prudentia, eò quòd proprium virtutis moralis eſt facere electionem rectam, cùm ſit habitus electiuus in medietate conſiſtens. Ad rectam autem electionem non ſolum ſufficit habitus in debitum finem, qui eſt directè per habitum virtutis moralis, ſed etiam quod aliquis rectè eligat ea quę ſunt ad finem: quod fit per prudentiam, quæ eſt conſiliatiua & iudicatiua eorum quæ ſunt ad finem, vt dictum eſt. Similiter etiam prudentia perfecte haberi non poteſt, niſi habeantur virtutes morales, cum prudentia ſit recta ratio agibilium, ad quę aliquis recte ſe habet per virtutes morales. Vnde ſicut ſcientia ſpeculatiua non poteſt haberi abſque principijs: ita nec prudentia ſine virtutibus moralibus. Vnde ſequitur ipſas eſſe connexas. ¶ Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoſo eſſe æquales, non ſecundum dignitatem, quia vna eſt dignior & nobilior alia, vt dictum eſt. Neque etiam ſunt æquales ſecundum intentionem: quia manifeſtum eſt ꝙ qui magis ſe exercet circa actum vnius virtutis, magis intendit habitum illius. & hoc communiter contingit. Quia non æqualiter occurrunt materiæ virtutum: igitur. Sed ſunt æquales ſecundum quandam æqualitatem proportionis, inquantum æqualiter creſcunt in homine, in eſſe virtutis perfectæ: ſicut digiti manus ſunt inæquales ſecundum quantitatem, ſed æqualiter creſcunt ſecundum proportionem, cùm proportionabiliter augeantur. Ita D. Auguſt. dicit omnes virtutes eſſe æquales. Si tamen accipiatur æqualitas ex parte ſubiecti ſiue inclinationis ad ipſum actum virtutum, poteſt vnus homo eſſe magis promptus ad actum vnius virtutis, quam ad actum alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex aſſuetudine. Secundò apparet ꝙ pauci ſunt perfectè virtuoſi (prout Philoſophi deſcribunt hominem virtuoſum) qui in omni caſu & euentu poſsit promptè & faciliter exire in actum cuiuſlibet virtutis: eo quòd pauci ſunt qui circa materiam omnium virtutũ fuerint habituati. Tertiò apparet quòd qui amittit vnã virtutem, amittit omnes alias in eſſe virtutis perfectæ, ex quo ſunt connexæ. & in hoc quodam modo côueniunt cũ virtutibus infuſis, de quibus (cùm ad noſtrum quod aſſumpſimus negocium amplius ſubſeruiant) dicendum eſt. *1.2.q.65. art.1. — 2.2. Mora. — 6. de Tri. — c. 4. § 1. — 1.2.q.66. art.2. Omnes virtutes quomodo ſunt æquales. — c. 4. ver. 2.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

D CVm dominus Deus (qui non deficit in neceſſarijs) creauerit hominem intellectualem & rationalem, dederitque illi vires & potentias ac omnia requiſita ad finem naturalem, qui conſiſtit in cognitione & contemplatione ipſius Dei, vt eſt principium & author naturę: ad quem finem conſequẽdum dedit ſeminaria intellectualium & moralium virtutum, ſcilicet intellectum principiorum circa ſpeculabilia, & ſinderesim, quo ad agibilia & virtutes morales acquirendas, per quas ad finem natura-

dem posset peruenire. Verùm quia idem plasmator casum angelorum (quos ad beatitudinem & felicitatem supernaturalem vocauerat) per homines sua prouidentia implere decreuerat, & eos angelis in superna felicitate æquare disposuerat. Eam ob rem hominibus, suis naturalibus viribus bene vtentibus, sua ineffabili clementia, seminaria quædam ad illam supernam felicitatē conducentia (quæ theologi gratiam, virtutes infusas, & dona nuncupant) impartiri dignatur. Congruum igitur est, vt postquàm de seminariis naturalibus virtutum acquisitarum diximus: nonnulla de seminariis & mediis, quibus ad felicitatem supernaturalem homo peruenire potest, dicamus & tra[...]mus: & quę in sacris literis & doctoribus ab Ecclesia approbatis, diffusè tractata inuenimus, instituto more perstringamus.

DE GRATIA DEI. CAP. 9.

1.2.q. 100. ar. 1. *Gratia tripliciter accipi potest.*

AD intelligendum mysterium Gratiæ Dei, supponendum est ex D. Tho. ꝙ s[...]ndum nostrum modum loquendi gratia tripliciter accipi consueuit. Vno modo pro d[...]tione alicuius, sicut cōsueuimus dicere, quòd iste miles habet gratiam Re[...], quando Rex diligit eum, & habet illum gratum. Secundò accipitur pro dono grat[...] & s[...]cundum hoc consueuimus dicere, Hanc gratiam fecit mihi Rex, cùm dedit aliquod don[...]. Tertiò pro recompensatione siue recognitione beneficij gratis dati: & secundum hoc dic[...] gratias agere beneficiorum. Istorum trium modorum secundus pendet ex primò, & tertius ex s[...]. E[...] amore enim [...] aliquis habet erga alium quem habet gratum, procedit ꝙ aliquid ei gratis [...]pend[...] & ex ben[...] ex[...] procedit gratiarum actio. Quo ad duo vltima, manifestum est ꝙ gra[...] di[...] [...] real[...] in eo qui ac[...]pit gratiam scilicet donum gratis datum, & huius doni recog[...]. Sed quo ad [...]mum attend[...]nda est differentia inter amorem siue dilectionem Dei, & amorem & d[...]em hom[...]s: quę nil aliud est, q̃ velle alicui bonum Et cùm voluntas Dei beneplacitu[...] per [...]cax, & om[...]a possit: sequitur qu[...]d quando Deus diligit aliquem, & vult ei aliquod bonum, statim profluit [...] Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet semper voluntatem efficac[...], neque omnia potest: quia voluntas hominis non est infinita, & mouetur ex bono quod est in rebus: hinc est ꝙ voluntas hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam vel in parte vel in toto. Consequ[...] [...]tur est, quòd ad quamlibet Dei dilectionem sequatur aliquod bonum in creatura, quod potes[...] d[...] [...]ratia. ¶ Dilectio autem Dei ad creaturam diuersificatur secundum diuersitatem donorum. E[...] qu[...] dona sunt duplicia: quædam sunt naturalia: quædam verò supernaturalia: ideo dilectio Dei est du[...]lex: quædam est communis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti eorum quæ fecisti. Et sic omnia bona naturalia omnium creaturarū possunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquendo de ipsis: quia gratis ea dat, & conseruat: vltra omne debitum creaturę. Nam vt D. Iacobus ait: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. & Apost. Quid habes quod non accepisti? & alibi, Quoniā per ipsum, & in ipso, & ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis, secundum quam trahit rationalem creaturam supra conditionem suæ naturæ, ad participationem diuini boni, quia secundum ha[...]c dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod est ipsemet: qui est bonū simplicit[...] & ideo secundum hanc dilectionem dicitur diligere simpliciter. Et sic patet ꝙ per hoc quod dicitur homo gratiam habere, significatur quoddam supernaturale donum homini à Deo gratis prouenlens. Et sic accipitur gratia propriè & strictè. & hoc modo communiter in sacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquando accipiatur pro æterna dilectione dei, quæ est ipsemet deus, Eph. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum, in laudem gratiæ suæ, &c. E

Sap. 11.

Iacobi 1.

1. Cor. 4.

Rom. 11.

§. 1. DE GRATIA GRATIS DATA.

1.2.q. 111. art. 1.

GRatia Dei pro dono supernaturali accepta, diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratū facientem. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creaturæ, sine meritis, disponens ad propriam vel alterius salutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus si homo bene vtatur, disponitur ad beatitudinem propriam. Si verò malè vtatur, Spiritus sanctus ordinat in salutem aliorum. Hæc gratia gratis data differt à gratia gratum faciente, primò: quia hæc potest stare cū peccato mortali & sine charitate, iuxta illud Apost. Si linguis hominum loquar & angelorum, Charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouero mysteria omnia, & omnem scientiam: charitatem autem non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non potest stare cum peccato mortali aut originali neq; sine charitate: quia implicat contradictionem, ꝙ aliquis gratus sit, & habeatur odio: quod fit per peccatum mortale, iuxta illud, Odio est deo impius & impietas eius. Secundò differt: quia per gratiam gratum faciētem Spiritus sanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Nescitis quia templum dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? Quod non facit per gratiam gratis datam, quæ stat cum peccato mortali. Tertiò differt: quia gratia gratum faciens est habitus permanens: gratia autem grat[...] data non est habitus permanens, sed quædam motio specialis, siue instinctus Spiritus sancti. F

1. Cor. 13.

Sap. 12.

1. Cor. 3.

Ver. 1. DE MVLTIPLICITATE [...]RATIAE GRATIS DATAE.

D.Thom. 1. Cor. 12.

DIuus Pau. diuidit gratiam gratis datam in nouem, scilic[...] in sermonem sapie[...], scientię, [...]dei, in gratiam sanitatum, operationis, virtutum, prophetiæ, li[...]arum, interpretation[...] sermonum, [...]inistrationum siue officiorum. Aduertendum tamen est, ꝙ Apostolus ibi non ac[...]pit sap[...] & sciētiam (quæ sunt dona Spiritus sancti) neque fidem, vt est virtus Theologa: sed [...] gratiis gratis datis, quæ non sunt habitus permanentes, sed speciales motiones & instinctus Sp[...] sancti, quo mouentur hom[...]es ad manifestationem spiritus, vnde non dixit Apostolus, Al[...] datur [...]pientia, alij scientia, G

alij fides: sed sermo sapientiæ, sermo scientiæ, & sermo fidei: debet ergo sic Apostolus intelligi: Alij datur sermo sapientiæ: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientiæ, si sit in gratia: & si non sit, datur facultas vt abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quæ pertinent ad manifestationem diuinorum. Alij datur sermo scientiæ: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Non enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientiæ & scientiæ, hæc possunt. Alij datur gratia sanitatum: hoc est, mouetur ad sanandum per tactum vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos vident per beneficium salutatis persuadeatur credere. Alij operatio virtutum: hoc est, alius mouetur à Spiritu sancto ad operanda aliqua magna exterius: vt cùm mare diuiditur: sicut factum fuit tempo[re] Moysi, & cùm sol & luna steterunt in cælo, tempore Iosue. Vnde Galat. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc est, mouetur à Spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus Deus cognoscere potest. Alij datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendum an hi qui loquuntur, moueantur à spiritu charitatis, vel à spiritu inuidiæ. & hoc ad veritatem manifestandam. Alij genera linguarum: hoc est, mouetur ad loquendum diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeantur. Alij interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretandi & clarè exponendi passus difficiliores sacræ scripturæ. Gratiæ ministrationum & officiorum sunt potestates & iuri[s]dictiones ac etiam ordines, qui licet habeant aliquid poli[t]uum & permanés, [s]cilicet pro materiali, vtpote characterem: executio tamen consistit in motione. Omnes istæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & non ad mensuram, datæ soli Christo tanquam capiti, & nõ omnes singulis mébris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in [a]liis membris: sic & omnes gratiæ gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit Spiri[tus] sanctus prout vult.

Exod.14.
Iosue.10.

Ver. 2. DE PROPHETIA.

A QVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cùm comprehendat omnia quæ pertinent ad cognitionem, locutioné, ac operationem: ad quæ [va]ria omnes gratiæ gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eam plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de ea nobis dicendum est. Prophetia idem sonat quod visio siue cognitio earum rerũ, quæ procul sunt & remotæ ab hominum cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isidorus, ꝙ in antiquo testamento propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Israël sic loquebatur vnusquisq; ad proximum, vadens consulere Deum: Venite, eamus ad Videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabant eos Vates, à vi mentis. ¶ Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primo pro eo qui annunciat, legit, vel cantat dicta prophetarũ. & hoc modo accipitur 1. Reg. 19. Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legentes vel cantátes dicta prophetarum, possunt dici prophetæ, sed valde largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumen, etiam ad explanandas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas: vel ad exponenda dicta prophetarum, vel scripturas Apostolorum. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras: Quia eodem spiritu interpretátur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somniũ Pharaonis: & Daniel, Nabuchodonosoris, dicuntur prophetæ. Similiter Salomon & Dauid, inqoantũ habuerunt lumen intellectuale ad clarè & su[bt]iliter intuendum diuina. Nam visio Dauid intellectualis tantum fuit. Et sic doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretantur sacram scripturam, possunt dici prophetæ. Vnde E[ph]es. 4. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores ad consummationem sanctorum. Sic etiam accipitur 1. Corin. 14. Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificanonem. & infrà dicitur: Qui prophetat, Eccleliam Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui cognoscit & prænunciat mysteria incarnationis. & sic accipitur Matt. 11. Omnis enim lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Quarto ac[c]ipitur propheta propriè pro eo qui præcognos[ci]t, intelligit, & prænunciat futura contingentia, seu ea quæ soli Deo sunt nota, & ad eorũ cõfirmationem miracula operatur. Et hic accipitur Deutero. 34. Et non surrexit vltrà propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atq; portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Ægypti. Et sic Helias, Helisæus, & alij q̃ plurimi fuerunt prophetæ. ¶ Ad prophetam a[ut]em, propriè accipiendo, quatuor requiruntur. Primum est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorum contingentium, siue eorum quæ soli Deo nota sunt, siue sit per imaginationem, siue per intellectum. Ex quo sequitur primò, ꝙ Christus non fuit propheta eo modo quo cæteri: Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorem & inquantum viator, fuerit dictus propheta, Deutero. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Alij dicunt ꝙ non verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter cõiunctionem non potest esse prophetia, quæ distãtiam importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior non est alia à superiore, quæ est vnita verbo. Secundò sequitur ꝙ Angeli non sunt prophetæ, cùm non habeant ænigmaticam cognitionem: quãuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsq; ad diem iudicij. Tertiò sequitur ꝙ in patria non erit prophetia, sicut nec fides. Vnde 1. Cor. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. ¶ Secundum requisitum est lumé intellectuale siue intellectio. Vnde Dañ. 10. Intelligentia opus est in visione. Ex quo sequitur ꝙ neq; Pharao, neq; Nabuchodonosor, prophetæ dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cum ipsi nõ intellexerint. Eadem ratione nec Cayphas, licet dicatur prophetasse, Ioh. 11. quia non intelligebat quæ dice-

2.2.q.171.
Prophetia quod sit.
In lo. Ethimo.
1.Reg.9.
Prophetia multis modis accipitur.
D.Thom.
1.Cor.14.
1.Reg.19.
Ephes.4.
1.Cor.14.
Matth.11.
Deut.34.
Ad prophetã quatuor requiruntur.
Christus inquãtum viator, propheta fuit.
Angeli non sunt prophetæ.
1.Cor.13.
Dan.10.
Ioh.11.

Caiphas quomodo prophetasse dicatur. bat. Vnde dicitur: Hoc a semetipso nō dixit: sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat. ¶ Tertium quod requiritur, est audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo. ad hoc enim Deus reuelat aliqua, vt aliis denuncientur. Vnde Hiere. 1. Ecce dedi verba mea in
Hiere.1. ore tuo. Ex hoc sequitur ꝙ prophetia non competit mutis. ¶ Quartum requisitum, est operatio verorum miraculorum, quæ sunt ad certitudinem & testimonium veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primò, ꝙ prophetia proprie & simpliciter dicta, fit per solam diuinam reuelationem, ministerio bonorum angelorum factam, cùm solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuela-
1.Cor.2. re. Et quia (vt dicitur 1.Cor.2. Nemo cognouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, vel illi qui habent spi-
2.2.q.172. ar.5. ritum Dei.) & dæmones non habeant spiritum Dei, sequitur ꝙ non possint esse causa prophetiæ etiam instrumentalis, sicut boni angeli: quamuis dæmones quædam cognoscant sua naturali cognitione, quæ homines non cognoscunt. & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones possunt reuelare. Tales quibus dæmones aliquid reuelant, non dicuntur in sacris literis prophetæ simpliciter, sed cum additione, puta falsi prophetæ, vel pseudoprophetæ, vel prophetæ idolorum. Vnde D. August.
11 super Gen. ad lit. dicit. Cum malus spiritus accipit homines scilicet in hac via, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsus prophetas. Sequitur secundò, astrologos aliqua futura prænunciantes, non dicendos prophetas:
2.2.q.171. ar.6. ad.2. Quia non prænuntiant certitudinaliter contingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cum possint à Deo impediri. Et (vt Cassiodorus dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denuncians. quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prædestinationis, in qua Deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, inquantum scilicet ipsa præsentialiter intuetur: & tales semper impletur. & sic infallibiliter eueniunt. vt cùm dictum fuit Esa.7. Ecce virgo cōcipiet, &c. Secus est de prophetia comminatoria, quæ à glo. sup. Matth.1.c. dicitur præscientię quæ (vt dicit) nō semper impletur: in qua Deus reuelat futura, secundum quòd cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediri. & tunc quandoq; aliter euenit. Nec tamen propter hoc pro-
Prophetia prædestinationis & præscientiæ quid. phetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est, ꝙ inferiorum siue naturalium causarum dispositio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. hæc indispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisset, nisi
Esa.38. 4.Reg.20. Iona 3. Hiere 18. Deus propter pœnitentiam eius impediuisset. vnde additi sunt vitæ eius 15. anni. Sic etiam intelligitur illud Ionæ, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur. Sensus enim est. Demerita Niniuitarum exigunt, vt Niniue subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit mentio de aliquo malo venturo, scilicet si non faciamus pœnitentiam sicut Niniuitæ. Quia tunc verificatur
Deus quomodo pœnitere dicatur. illud Hiere.18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Dicitur enim Deus pœnitere metaphoricè, inquantum ad modum pœnitentis se habet, scilicet prout mutat sententiam ex parte nostri, quamuis non mutet consilium. vnde D. Ambro. Deus nouit mutare sententiam, si tu mutaueris & correxeris delictum.

Ver. 3. DE MODO PROPHETICAE COGNITIONIS.

2.2.q.173. art.1. PRophetica cognitio non fit per visionem diuinę essentiæ, saltem per modum permanentis: licet fieri possit per modum transeuntis, vt in Moyse, & D. Paulo in raptu. Et quamuis talis cognitio non B
3.Cor.12. 2.Cor.5. art.2. sit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen bene ex parte ipsius cognoscentis: quia procul à sensibus, quibus in ea vti non potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, nescio, Deus scit. Item quia nō est in vltimam perfectionem totaliter adductus. Quandiu enim sumus in hoc, scilicet mortali corpore,
Prophetica cognitio quomodo fiat. peregrinamur a domino. Ad sciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur a sensibili exteriori, à quo sensus exterior recipit speciē, & transmittit illam ad imaginationem siue fantasiam, deinde species fantasmatum per lumen intellectus agentis illustratæ offeruntur intellectui possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quam intelligit. Sed non solum species rerum sensibilium in imaginatione & fantasia existentium, secundum ordinem quo percipiuntur a sensu exteriori, possunt immutare intellectum possibilem, sed etiā prout existentes in fantasia transmutantur. Quod contingit dupliciter: vel per corporalem transmutationē, vt accidit in dormientibus & furiosis: vel etiam prout disponuntur & ordinantur per imperium rationis ad id quod intelligendum est. Et sic secundum diuersam ordinationem fantasmatum resultant in intellectu possibili diuersæ species & repræsentationes, & diuersa iudicia secundum virtutem intellectualis luminis, hoc est intellectus agentis. His suppositis sciendum est quòd quando Spiritus sanctus mouet aliquem ad prophetiam, siue ad cognitionem occultorum, quæ naturali lumine cognosci non possunt, imprimit & superaddit intellectui agenti maius lumen spirituale per modū transeuntis, quod non mouet neq; illuminat, nisi quandiu prophetica visio durat. Et mediante lumine superaddito, immutat intellectum prophetę, aliquando species acceptas a sensibilibus ordinando & illustrando, aliquando species non sensatas imprimendo: vt si in fantasia cæci nati imprimeret species colorum. Et vtroq; horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiendo: vt apparuit D. Ioseph. In quo
Matth.1. 2. super Gen. ad lit. casu certum facit prophetam post tale somnium, quòd iudicium sequens illam ordinationem, certò est à Deo: vt D. August. dicit. Vnde Hiere. In veritate misit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc cer-
Hiere.26. titudinem quæ manet in vigilia, discernunt cognitionem propheticam ab aliis somniis. Secūdò in vigilia ordinat vel imprimit species in fantasia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cùm in vigilia fit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritussanctus operatur multis modis: Primò ordinando species acceptas à sensibus præsente obie-
Dan.5. cto sensato. vt Daniel, qui vidit scripturam, Mane Thecel Phares. Secundò non vidēdo exteriùs obiecta

iecta ſpecierum ordinatarum in fantaſia : vt Hieremiæ, qui vidit ollam ſuccenſam à parte Aquilonis.
Tertiò imprimendo ſpecies intelligibiles in intellectu poſsibili ſine fantaſmate : ſicut patet in his qui
accipiunt, vt Salomon & Apoſtoli. Quartò imprimendo lumen intelligibile cum ſpeciebus requiſitis *Gen.38.*
ad iudicandum ea quæ ab aliis viſa ſunt: ſicut Ioſeph, qui declarauit ſomnium Pharaonis: & Apoſtoli, *Luca 24.*
quibus Chriſtus aperuit ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Et ad hoc propriè pertinet interpretatio
ſermonum, quæ eſt ſpecies prophetiæ. Quinto illuminando ad iudicandum ea quæ curſu naturali
homo apprehendit. Sextò illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda ſunt,
iuxta illud. Eſa.63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis poteſt habe
ri cognitio prophetica. Primo in raptu, ſecundo & tertio dormiendo, & duobus modis in vigilia, per
ordinationem ſpecierum in imaginatione, & ſex modis per ſpecies intelligibiles. hi omnes modi re-
ducuntur ad duos, qui tanguntur Numer.12. Siquis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione ap- *Num.12.*
parebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum.

Ver. 4. DE EXCELLENTIA GRADVVM PROPHETIAE.

A GRadus Prophetæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine prophetiæ, & ex conſequenti à *2.2.q.174.*
ſpeciebus & aliis circunſtantiis. Ex quo ſequitur primò, ꝙ Apoſtoli fuerunt prophetæ excellen- *art.1.*
tiores prophetis antiqui teſtamenti: quia habuerunt maius lumen. hoc teſtatur D. Petrus, Et habemus *2.Pet.1.*
firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, ſicut lucernæ lucenti in loco caligi-
noſo, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur. Ex quo apparet ꝙ prophetia etiam in nouo teſtamento
eſt ænigmatica & diſtans. Eſt tamen cognitio clarior & perfectior, q̃ in veteri teſtamēto. Et ideo mi-
niſtri noui teſtamenti præferuntur omnibus prophetis antiqui. Vnde Matth.11. D. Ioannes Baptiſta
dicitur à Chriſto pluſq̃ propheta, & maior inter natos mulierum, qui fuerunt ante eum. Ideo D. Pau- *1.Cor.3.*
lus præfert miniſtros noui teſtamenti ipſi Moyſi, dicens: Nos vero reuelata facie gloriam Domini *Ephes.3.*
ſpeculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu. & alibi, Aliis genera- *D. Pau fuit eximius prophetarũ noui teſtamenti.*
tionibus non eſt agnitum filiis hominum, ſcilicet myſterium Chriſti, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis
Apoſtolis eius & Prophetis in ſpiritu. Inter Apoſtolos autem in cognitione prophetica excellentior
fuit D. Paulus. Ideo anthonomaticè dicitur Apoſtolus: qui raptus fuit vſq; ad tertium cælum. quod de *2.Cor.12.*
aliis non legitur. Inter Prophetas verò antiqui teſtamenti licet Dauid in aliquo excesſerit Moyſen: *Pſal. 18.*
quia plura cognouit, & magis diſtinctè q̃ Moyſes, de myſteriis incarnationis Chriſti. Ideo dicebat, *Moyſes fuit eximius Prophetarum antiqui teſtamenti.*
Super ſenes intellexi: Moyſes tamen ſimpliciter & abſolutè dicitur Eximius Prophetarum. quod pa-
tet ex quatuor quæ requiruntur ad Prophetam ſcilicet cognitio, intellectio, denunciatio, & confirma-
tio per miracula. Moyſes enim vidit diuinam eſſentiam, ſicut D. Pau. in raptu, vt D. Auguſt. ait. Vnde
Numer.12. Palàm & non per ænigmata Deum videt. Secundò quãtum ad imaginariam cognitionem, *12. ſuper Geneſ ad lit.*
quia ad nutum habebat illam. Et non ſolùm audiebat verba, ſed etiam in ſpecie Dei videbat loquen-
tem exterius. Vnde dicitur Exod.33. ꝙ loquebatur ei Dominus (ſcilicet per angelum) facie ad faciem: *Exod.33.*
ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Tertiò, quantum ad denunciationem: quia loquebatur po-
pulo ex parte Dei, quaſi de nouo legem proponens. Alij autem in perſona Dei, vt inducentes ad ob-
ſeruationem legis Moyſi. Vnde Malac. Mementote legis Moyſi ſerui mei. Quartò, quantum ad o- *Malac.4.*
perationem miraculorum. Vnde Deut. vltimo dicitur. Non ſurrexit vltrà Propheta in Iſraël ſicut *Deut.vlt.*
Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem, in omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum
vt faceret in terra Ægypti, Pharaoni & ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius. Et quanuis aliqua mi-
racula aliorum, puta Ioſue & Eſaiæ fuerint maiora quantum ad ſubſtantiam facti: non tamen fue- *Ioſue 10.*
runt maiora ſecundum modum faciendi. Quia miracula Moyſi facta ſuot toti populo, & multo plu- *Eſa.38.*
ra fecit q̃ alij. Nec obſtat quod dicit Glo. in principio Pſalterij, ꝙ Dauid dicitur Propheta per ex-
cellentiam: quia debet intelligi ſecundum quid, & non ſimpliciter. Prophetia enim Dauid ex pro-
pinquo attigit viſionem Moyſi, quantum ad viſionem intellectualem: quia vterque accepit reuela-
tionem intelligibilis & ſupernaturalis veritatis, abſque imaginaria viſione. Viſio tamen Moyſi fuit
excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius cognouit & expresſit my-
ſteria incarnationis Chriſti. Non tamen legimus Dauidem feciſſe miracula, ſaltem tanta & adeò ma-
gna, ſicut Moyſes.

Ver. 5. DE PROPHETARVM DISCRETIONE.

B DIſcernendi ſunt prophetæ à non prophetis, & veri prophetæ à falſis: nec omni ſpiritui credendũ *1.Ioan.4.*
eſt: ſed probandum eſt an ex Deo ſit. Nam Satanas nonnunquam ſe transfigurat in angelum lucis. *2.Cor.11.*
Ex quo ſequitur ꝙ non tenemur credere cuicunque dicenti ſe eſſe prophetam, neq; etiam omnibus *Deut.18.*
his quæ prophetæ recepti loqnuntur: cùm poſsint ſpiritu proprio loqui. Vnde Deutero.18. Si tacita
cogitatione responderis, quomodo poſſum intelligere verbum quod Dominus non eſt locutus? Hoc
habebis ſignum: Quod in nomine Domini propheta ille prędixerit, & non euenerit: hoc Dominus
non eſt locutus: ſed per tumorem animi ſui propheta confinxit. Idcirco non timebis eum. Vnde di-
cunt communiter doctores, ꝙ quicunq; aſſerit ſe eſſe prophetam, vel ſe ad aliquid à Deo miſſum, de- *Propheta non recipiendus ſine teſtimonio.*
bet probare vel authoritate ſacræ ſcripturæ: vt fecit D. Ioan. Baptiſta, dum interrogaretur quis eſſet:
reſpondit, Ego vox clamantis in deſerto. Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias propheta. Et Chri-
ſtus etiam hoc modo ſe probauit eſſe miſſum à Deo: Scrutamini, inquiens, ſcripturas, quia vos puta- *Ioan.1.*
tis in ipſis vitam ęternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Vel debet probare *Ioan.5.*
miraculo. Et ideo cùm Dominus mittere vellet Moyſem in Ægyptum ad Pharaonem & filios Iſraël,
vt crederent ei, dedit illi ſignum, quo conuerteret virgam in colubrũ. Hoc etiã modo probauit Chri-
ſtus ſe miſſum à Deo, Ioannis 5. Opera quæ ego facio, illa teſtimonium perhibẽt de me. De his in ca.

cùm ex iniuncto.extra de hæreticis.vbi glo.super verbo,miraculi,dicit:Nec statim per miraculū credendum est:quia quandoque miracula fiunt per malos & falsos prophetas.Vnde Matth.24.Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errorem inducantur (si fieri potest)etiam electi.subdit:Nolite credere.Vnde dicendum est miracula, saltem æstimata,non sufficienter probare Dei missionem, præsertim cùm quis prædicat contra fidem tam receptam, aut bonos mores,aut vniuersalis Ecclesiæ determinationem, siue eius vniuersalem ritum aut consuetudinem:vt dicit D.Tho. super illud Rom.10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? & allegat illud Deutero.13.Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit,Eamus ad deos alienos: non audies verba illius.Et D.Pau.Gala.1.Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis præter quàm quod euangelizauimus,anathema sit. Et nunc iterum dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis(hoc est contra id quod accepistis) Anathema sit.Vnde manifestè apparet, Lutheranis & aliis nouis hæreticis, qui annunciant & prædicant contra fidem receptam, & bonos mores, ac Ecclesiæ determinationem, nullo modo esse credendum,etiam si miracula facerent.Omnia enim miracula quæ sunt contra fidem receptam aut bonos mores, sunt falsa: cum Deus (qui est veritas per essentiam, vt habetur Ioan.6. Ego sum via, veritas,& vita)non possit esse testis falsitatis.

Ver. 6. DE HONORE PROPHETIS EXHIBENDO.

4.Esdr. Mar.6. 1.Thess.5. Matth.10. QVum honor sit testimonium & præmium virtutis & excellentiæ, vt dicit Philosophus, & prophetia importet excellentiā: consequens est prophetas esse honorandos.Vnde Christus reprehendens concives suos, dicebat: Nemo propheta acceptus est sine honore, nisi in patria sua. Et D.Pau.dicebat: Spiritum nolite extinguere,& prophetias nolite spernere.Si quæratur quomodo honorandus sit propheta:Dicendum quod tripliciter. Primò, eum benignè & humanè recipiēdo. Nam Christus recipientibus prophetas mercedem promisit dicens: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,mercedem prophetæ recipiet.Quod non est intelligendum simpliciter & æqualiter, sed proportionabiliter, secundum proportionem receptionis.Secundò honorandus est, de bonis temporalibus ei ad sustentationem vitæ,nempe victum & vestitum ac alia necessaria ministrando. Vnde Gal.6. Communicet autem is qui catechizatur(hoc est docetur & eruditur) ei qui se catechizat,in omnibus bonis.Quis enim propriis stipendiis militat vnquam? & infrà: Qui in sacrario operantur,de his quæ in sacrario sunt, edunt.Et Christus,Dignus est mercenarius cibo suo. Tertiò & principaliter honorari debet,fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credendo,consiliisque obediendo. Vnde Esaias conquerens dicebat: Quis credidit auditui nostro?De priuatione huius honoris querebatur Christus Marci 6.vbi etiam pœna inhonorationis scribitur: Et non poterat virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit,& mirabatur propter incredulitatem illorum.

Prophetæ quomodo sunt honorandi. — *Galat.6. 1.Cor.9. Matth.10. Esa.53. Mar.6.* C

Ver. 7. DE RAPTV SIVE EXTASI.

2.2.q.175. Ezech.8. Psal.115. RAptus(prout est gratia gratis data) est eleuatio mentis à spiritu diuino, ad aliqua supernaturalia contemplanda,cum abstractione à sensibus, secundum illud Ezech.8. Spiritus eleuauit me inter cælum & terram.Hic raptus dicitur Extasis.Vnde Glo.super illud Psal.Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax,ait:Dicitur hic extasis, cùm mens non pauore alienatur,sed aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur.Hoc modo rapti multi sunt, sed differenter. Aliqui, vt contemplarentur diuinam veritatem per similitudines quasdam imaginarias. Et talis fuit excessus mētis, qui cecidit super D.Petrum. Alij,vt contemplarentur diuinam veritatem per intelligibiles affectus: sicut fuit excessus Dauid. Alij, vt cōtemplarentur eam in diuina essentia.& talis fuit raptus D.Pau.ac etiā Moysi. & satis congruenter: Nam sicut Moyses fuit primus doctor Iudæorum,ita D.Paulus Gentium.Vnde D.August.dicit:Ipsa Dei substantia a quibusdam videri potuit,sicut à Moyse & Paulo. Quod intelligendum est per modum transeuntis & cum abstractione cognitionis sensuum. & sic interpretandæ sunt authoritates quæ in oppositum adduci possunt.sed de his amplius infra,ca.14.ver.6. D

Act.10. — *In lib. de Vid. Deo.* — *c.1.4.ver.6.*

Ver. 8. DE GRATIA ET DONO LINGVARVM.

2.2.q.176. Matth.vlt. QVum Apostoli & alij discipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuersum mundum discurrentes,fidem prædicarent, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes,&c.& non erat conueniens quòd qui mittebantur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui qualiter aliis loquerentur.nec cùm essent pauperes, reperissent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, vel alterum verba eis exponerent. Ideo cōueniens fuit eis subueniri per gratiam siue donum linguarum.Vnde Act.2.Repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis,&c.Et quanuis fieri potuisset vt vna lingua loquentes,ab omnibus intelligerentur ,aut omnes alias linguas intelligerent:conuenientius tamen fuit ipsos omnibus linguis loqui : quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiæ illorum,per quam non solùm loqui,sed etiam intelligere poterant, quæ ab aliis dicebantur.Si autem omnes vnam linguam eorum intellexissent, vel hoc fuisset per scientiam illorum qui eos loquentes intelligerent,vel fuisset quasi quædam illusio, dum eorum verba aliter ad aliorum aures perferrentur,quam ipsi ea proferrēt.Vnde Glo.Act.2.dicit: Maiori miraculo factum est, quòd ipsi omnium linguarum generibus loquerentur.& Apost.Gratias ago Deo meo quòd omnium vestrum lingua loquor, scilicet sufficienter quantum requirebat doctrina fidei : non autem quantum ad omnia quæ per scientiam acquisitam cognoscuntur, inquantum quædam superadduntur arte humana ad ornatum & elegantiam locutionis.Vnde Glo.Hebr.1.dicit: Non est mirandum quòd Apostolus in epistola ad Hebreos maiore eluceat facundia cum naturale sit vnicuique plus in sua quàm in aliena lingua valere.Cæteras enim epistolas peregrino,hoc est Græco sermone composuit.Hoc dono licet E

Act 2. — *1.Cor.14.* — *1.Cor.13.*

licet Christus perfectissimè donatus fuerit,nó tamen oportuit ipsum omnibus linguis loqui: quia solum vni genti prædicaturus erat. Nunc autē hoc donū nó datur omnibus qui Spiritū sanctū recipiunt: quia iam ipsa Ecclesia(vt D. Aug. ait)linguis loquitur omniū. Post resurrectionem tamē generalē diuersitas linguarū cessabit,vt Aposto. dicit. & sola prima qua loquebatur Adam (quæ, vt communiter dicitur,est Hebræa)manebit,in qua Sancti(vt Psalm. ait)in secula seculorum laudabunt Deum.

§. 2. DE GRATIA MIRACVLORVM.

A Gratiam miraculorum ordinauit Deus in Ecclesia ad sermonis prolati cōfirmationem & credibilitatem. Vnde Mar. vlt. Domino cooperante, & sermonē confirmante, sequentibus signis. Deus enim qui suauiter disponit omnia, hominē circa supernaturalia dirigere voluit modo suæ naturæ cōgruenti. Naturale autem est hominē cognoscere veritatem intelligibilem per effectus. Ideo sicut homo ductu naturalis rationis potest peruenire ad notitiam Dei, vt est principium & author naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipsum per supernaturales effectus(qui dicuntur miracula) induci in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miraculorū non est aliquis habitus, neque aliqua qualitas permanens in anima, cùm aliquádo sit in corpore mortuo: sicut legimus quòd quidam proiecerunt cadauer in sepulchrū Helisæi, cuius cùm tetigisset ossa, reuixit homo, & stetit super pedes suos: quia tunc instinctu diuino mota sunt ossa. Sic plerunque contingit in reliquiis sanctorum, quæ à Deo vt instrumenta mouentur. Ideo illa motio non est qualitas permanens, sed fluens. & sic mens prophetæ mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale cognoscendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur instinctu diuino, ad aliquid supernaturale faciendum, scilicet miraculum, quod Deus sua virtute facit, aliquando postulatione siue oratione præcedente: vt cùm D. Petrus suscitauit Tabitham, aliquando verò nulla oratione præcedente, sed Deo ad nutum hominis operāte: sicut cùm D. Petrus Ananiam & Saphiram increpando, morti tradidit. Vnde D. Greg. in 2. Dialogorum dicit ꝙ Sancti aliquando ex potestate miracula exhibent: vt Iosue, cùm ait, Sol contra Gabaon ne mouearis: aliquando ex postulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiam aliquo exteriori actu, seu etiam aliquo contactu corporis etiam mortui tanquam instrumento.

2.2.q.178. Mar. vlt. Sap. 8. Gratia miraculorum non est habitus. 4. Reg. 13. Act. 9. Iosue 10.

Ver. 1. DE MIRACVLI DEFINITIONE ET ESSENTIA.

B Miraculum à mirando dictū est: non tamen quòd omne mirum seu mirandum sit miraculum. Mirum enim siue mirandum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quádo causa illius quod admiramur, est occulta & ignorata. Vnde in 1. Meth. dicitur, Propter admirari cœperūt Philosophi philosophari, & causam effectus quærere. Et ideo illi qui sciunt causam eclipsis solis & lunę, non mirantur, sicut rustici qui causas ignorant. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia insolitum. Vnde D. Gregorius in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, nó quia magnū est, sed quia rarum. Miraculū ergo sub miro & mirando continetur, & se habet per additionem. Vnde miraculū(vt ex verbis D. Aug. patet) potest sic definiri: Est aliquid arduum, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad ostensionem diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad vtilitatem Ecclesiæ factum, vltrà spem admirantis, scilicet naturæ, quamuis non præter spem gratiæ, siue sit insolitum, siue solitum. Nam licet quotidie fiat cōsecratio Eucharistię: nihilominus tamen est miraculum, cùm excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur(arduum)excluduntur cómunia & facilia, etiam à Deo facta. Per hoc autē quod dicitur)excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunque facta ardua & mirabilia à quacunque natura creata. Natura enim superior, cùm habeat maiorem virtutem, potest maiorem effectum producere, quàm inferior. Et quia natura inferior ignorat causam, vel videt effectum excedere suam facultatem, vel facultatem communem naturæ, vel substantialiter, vel secundum modum: ideo reputat arduum admirandum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonum per naturam subitò productas. Idem de mutatione virgæ in serpentem. quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, sed non miracula, cū non excederent facultatē totius naturæ creatæ. Ex quo patet quòd diabolus non potest facere miracula, cum sit natura creata: licet possit facere signa & ꝓdigia, sicut faciet tēpore Antichristi, vt habetur 2. Thess. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mēdacibus. Quę dici possunt dupliciter mendacia & falsa, vel per illusionem sensuū, vel quia ad falsitatem inducunt. vnde D. August. ait: Ambiguū esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mendacia, quoniam mortales sensus per phantasmata decepturus est, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiam si vera prodigia, ad mendacium pertrahent. Vera autem prodigia dicuntur, quia ipsę res verę erunt: sicut magi Pharaonis fecerunt veras ranas & veros serpentes. Non tamen habebunt veram miraculi rationem, quia fiet virtute naturalium causarum, & non ad vtilitatē, sed ad incommodū hominum. Operatio autē miraculorum, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, fit sola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ confirmationem. Ex quo sequitur quòd ab his qui falsam doctrinā annuntiant, nunquā fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui non potest esse testis falsitatis, cùm sit veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatem prodigiorum & signorum Antichristi, & præcursorum, ac complicum eius, & cauere ab eis: quia facient sua signa ad confirmationem falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionem sanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et sic aliquando per inuocationem, aliquando per contactum: vt dictū est de ossibus Helisæi, & de vmbra D. Petri, Act. 5. & 19. quòd Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiam per sudaria eius, quæ super languidos ponebantur, & recedebant ab eis languores. Ex quo patet ꝙ non debent calumniari Christiani, qui vestes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderant.

2.2.q.178. Mirū quid. Miraculi definitio. Diabolus miracula facere nequit. 2. Thess. 2. 2. de Ciuit. Dei. Miracula dupliciter fiunt ad hominū vtilitatem. Falsitas falsorum prodigiorū vnde cognosci potest. Contactus vestiū Sanctorū prodest.

Ver. 2. DE MODO OPERANDI IN MIRACVLIS.

Lib.83 q. ALio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciũt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos cõtractus cũ dæmonibus: nec facta illorum possunt dici miracula, vt dictũ est. Boni Christiani per publicam iustitiam. Mali verò Christiani per signa publicæ iustitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetandum. Ideo mali ad confirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius sancti, ad quam Deus miraculosè operatur. Vnde Matt. 7. Domine, nõne in nomine tuo ꝓphetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omnem fidem ita vt montes transferã, charitatem autem non habuero, &c. Et quamuis fides sine charitate & operibus mortua sit, quantum ad ipsum credentem, qui per eam nõ viuit vita gratiæ: nihil tamẽ prohibet quin res viua per instrumentũ mortuũ operetur. Sicut enim homo operatur per baculũ: ita Deus per fidem peccatoris instrumẽtaliter operatur ad facienda miracula. Et quia actio instrumenti mortui vel inanimati non attribuitur instrumẽto, sed principali agenti (Non enim dicimus quòd calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamen instrumento animato. Hinc est ꝙ operatio miraculorum non attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel sancti. & hoc facit Deus, vt homines Christum vel sanctum honorent, ad cuius inuocationem tãta miracula fiunt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: quia (vt D. Aug. ait) Cæcus ille nondum erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Impetratio enim siue exauditio orationis non innititur merito orantis, sed misericordię & liberalitati diuinæ, quę etiam ad malos se extendit. Ideo nonnunquam ad orationem & inuocationem malorũ Deus facit miracula. Resultat igitur quòd quæcunque creatura miracula facere dicatur, solũ instrumentaliter operatur. Dæmones autẽ cum non assumãtur à Deo, vt instrumenta gratiæ & misericordiæ, ad quam miracula ordinantur, nec eis quo ad iustitiã aliquid excedens facultatẽ illorũ cõmittatur, nullo modo miracula facere dicũtur: sicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur. vnde dicuntur Virtutes. Deus autẽ principaliter operatur. Quia cùm operatio miraculi excedat facultatẽ totius naturæ creatæ necesse est quod à Deo principaliter procedat. Notandum tamen quòd Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando supra naturam, aliquando contra naturam, aliquando præter naturam. Primo supra naturam, inquantum producit effectum quem natura producere nõ potest. Quod cõtingit dupliciter. Primò quando forma inducta à Deo, nullo modo potest à natura induci. sicut forma gloriæ, q̃ inducet Deus corporibus electorum, & incarnatio verbi. Secũdò, quando natura potest similem formam producere in aliquam materiam, sed nõ in istam. Natura enim potest causare vitam per generationem, sed non in mortuo. & ideo resurrectio mortuorum est supra naturam. Secundò cõtra naturã operatur Deus, quando in natura manet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit: sicut quando seruauit Pueros illæsos in camino, remanente virtute comburẽdi in igne. & quando aqua Iordanis stetit, remanẽte grauitate: & similiter quãdo D. Virgo peperit, stãte virginitate. Tertio operatur Deus in miraculis præter naturã, quando scilicet producit effectũ, quẽ natura producere potest, nõ tamẽ illo modo quo Deus producit, scilicet subitò, vel quando deficiunt instrumenta, quibus natura operatur. sicut cũ Christus conuertit aquã in vinum: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentũ vitis assumpta, suo tẽpore in succũ vuæ perdigesta, in vinum cõuertitur: vel quando deus maiora facit quàm natura cõsueuerit: vt cũ fecit tantam multitudinẽ ranarum: vel quãtum ad tempus, sicut cũ aliquis statim curatur, quẽ natura processu tẽporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

Matth. 7.
1. Cor. 13.
Iacob. 2.
Ioan. 9.
Angeli boni faciunt miracula.
Ioan. 2.
Luc. 4.

Ver. 3. DE MIRACVLORVM NOMINIBVS.

MIracula in sacris literis dicuntur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Contestante Deo in signis atq; portentis & variis virtutibus. & Matth. 24. vocantur prodigia. Quæ sic dicunt: quia inquantũ excedunt facultatẽ naturæ, dicuntur virtutes: inquantũ vero sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicuntur signa. Et propter excellentiam dicuntur portenta atq; prodigia, quasi procul aliquid ostẽdentia. D. Tho. super illud 2. Cor. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit quòd virtus est nomen cõmune ad omnia miracula. Nam virtus est vltimũ de potẽtia. & ideo aliquid dicitur virtuosum, quia ex magna virtute. Cũ ergo miracula fiant virtute diuina, dicũtur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum. Deinde dicit, ꝙ portentum dicitur inquantum sunt cõtra naturam vt dictum est. Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in præterito pro futuro propter certitudinem prophetiæ: Fecit signa magna, ita vt ignẽ faceret descendere de cælo, contra eius naturam. quia ignis est naturaliter leuis, & ascendit sursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in præstigiis, quando per dæmones illuduntur aspectus, vt aliud videatur q̃ sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestandam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per dæmones & Antichristum fient in attestationẽ falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad attestationem veritatis: ideo non dicitur propriè miraculũ. licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Phy.

Heb. 2.
Matth. 24.
2. Cor. 12.
Miraculum dicitur tripliciter mendax.

Ver. 4. DE AVXILIO SPECIALI.

INter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia pręueniẽs, cum sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidẽtiam sciẽdum est, ꝙ cum nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potentia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quia aliàs non esset motus, vt probatur 8. Phy. sequitur

1. 2. q. 109. art 6.
8. Phy.

quitur quod necesse est venire ad vnum primum, quod mouet omnia, & concurrit cum omnibus agentibus: & illud est Deus. vnde Ioan.15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadē motio Dei, qua mouet omnia, quocunq; modo moueat: quia motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, quàm ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. vnde Malac. Ego Deus, & non mutor. & Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, neq; vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cū igitur duplex sit finis, scilicet generalis siue naturalis omniū creaturarum, quia quælibet natura est ordinata in finem naturalem: sequitur quod omnis concursus, quo Deus concurrit ad omnes actus naturales omniū creaturarū, dicitur cōcursus dei generalis siue auxiliū generale. Et hoc modo cōcurrit in motu progressiuo hominis & animaliū brutorum, in plātatione vinearū, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finē ordinantur. Alius autem est specialis finis hominis. s. supernaturalis visio beatifica. & ideo in his quę conducunt ad illum finem, Deus dicitur concurrere specialiter. & talis eius motio dicitur cōcursus specialis & auxilium speciale: non quod intimius aut fortius agat Deus in speciali quàm in generali: quia in vtroque eodem modo se habet, secundum tamen modum & dispositionem naturæ quæ mouetur. Et in vtroq; motio & cōcursus Dei principalior est, & maiorē habet efficaciam quàm cōcursus naturę: dicitur tamen speciale auxiliū, quia dirigit ad specialem finem, scilicet supernaturalem, & tanto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandū de beatitudine, ad habēdam memoriā peccatorū, ad recordationē iudiciorum Dei, requiritur auxilium speciale ad ipsam contritionem specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyrium adhuc specialius. Aliqui dicunt omnem actum moraliter bonum esse dispositionem ad gratiam, & sic ad finem supernaturalem hominis: quia quilibet bene vtendo suis naturalibus, de congruo meretur dispositionem, & quòd Deus secundum suam naturam (quæ est misericordiæ plena) circa eum operetur. Vnde Daniel consulebat Nabuchodonosor, vt per largitionem eleemosynarum (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales consequenter dicūt, quod quoad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium speciale: alij verò dicunt quòd nō, sed solū quādo actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio contritionis & ipsius beatitudinis, vel quando habent difficultatem. Et sic in statu naturæ integræ homo nō egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendum, & actualiter eos ordinandum in beatitudinem. In statu verò naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatem, & ad moderandas passiones. In aliis autē in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem, vt in plantatione vinearum, & ædificatione domorum, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finem naturalem, non eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandum actu in finem supernaturalem: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt quòd ad omnem dispositionem remotam non necessariò requiritur auxilium speciale. & sic est problema. D. Tho. ad secundum opinionem declinare videtur cum D. Augustino.

Ioan.15. *Malac.3.* *Iacob.1.* *Auxilium speciale quid.* *Daniel. 4.* *An ad omnem actum moraliter bonū requiratur auxiliū speciale.*

Ver, 5. DE ALIA DIVISIONE GRATIAE.

A Alia adhuc poni solet diuisio gratiæ. s. in præuenientem, operantem, & cooperantem, cōcomitantem, & subsequentem. Gratia præueniens dicitur, quādo homo ad alia distractus mouetur à Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua volūtas (quæ prius volebat malū) mouetur à Deo ad volendū bonum. Gratia cooperans est motio, qua Deus concurrit ad actū bonū exteriorem per voluntatem imperatū, quia ad hunc actū Deus iuuat, interius voluntatē cōfirmando, & exterius facultatem operis præbendo, & impedimenta remouendo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur: cū autē volumus vt perficiamus, cooperatur. Gratia concomitans est Dei motio, assistens in continuatione: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendū & perseuerandū. D. Tho. prædictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis, siue qui proueniunt ex gratia habituali: & sunt quinq;. Primus, vt bonum velit. & secundū hoc dicitur præueniens. Secūdus, vt anima sanetur & iustificetur. & secundum hunc effectū dicitur gratia operans. Tertius, vt bonum quod vult, efficaciter operetur. & secundum hunc dicitur gratia cooperans. Quartus, vt in bono perseueret. & secundum hunc dicitur subsequens. Quintus, vt ad gloriam perueniat. & secundum hunc gratia dicitur consummans.

1.2.q.111. *art.3.*

§. 3. DE GRATIA GRATVM FACIENTE.

B Gratia gratum faciens, secundum Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue intellectuali natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam æternam, iuxta illud Rom.6. Gratia Dei vita æterna. Hæc gratia differt à gratia gratis data, non quod gratia gratum faciens non gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia vltra gratiam gratis datam habet primò, quòd sit habitus permanens, secundò quod non potest esse cum peccato mortali, tertiò quod gratum & acceptum Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Hæc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue imperfectam, & consummatam, quæ est comprehensorum: quæ differunt ab inuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, non autem beatorum, quæ etiam perfectiores effectus habet q̄ gratia viatorum. D. Bern. in quodam sermone dicit, quòd gratia gratum faciens est quædam lux siue nitor animæ, sole splendidior, animæ infusa, tanquam radius à sole iustitię, animam iustificans, & circunquaq; purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud D. Pau. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. August. dicit quod est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinę consortes naturę. Hęc gratia secundum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hęc gratia subiectiuatur in essentia animę, quam primò perficit, deinde potētias eius, vt amplius inferius dicetur.

Gratia gratum faciens quid sit, & quomodo differat à gratis data. *Gratia gratum faciens duplex.* *2.Pet.1.*

Ver. 1. DE MERITO IN GENERALI.

1.2.q.114. art 1. Meritum 5.Ethic.

CVm gratia gratum faciens sit principiũ meriti: ideo de merito aliquid dicendũ est. Ad cuius euidentiam sciendũ est, q̃ meritum & merces ad idem referuntur. & dicitur meritũ actus, quo quis meretur. Merces verò dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddam præmium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis, est actus iustitiæ. Et cùm iustitia sit æqualitas quędam, sequitur quod inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas. Et per oppositum inter eos inter quos non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neque meritũ simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddã ius paternum siue dominatiuum, & meritum secundũ quid: quia solũ secundũ quid in eo saluatur ratio iustitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à domino, vt si filius bene se habeat erga patrem, vel seruus erga dominum, honorando, seruiendo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatem & clementiam se debet habere ad filium vel seruum, vt dicit Philosophus in eodem libro. C

Homo non potest aliquid simpliciter mereri à deo, sed bene supposita eius ordinatione.

¶ Ex his sequitur quòd homo simpliciter & absolutè non potest aliquid mereri à Deo, cum inter hominem & Deum non sit æqualitas. distant enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per cõsequens nõ potest Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deũ est quædam proportionabilitas, inquantum vterque operatur secundum modum suum: Modus autem & mensura humanæ virtutis est homini à Deo: Ideo meritũ hominis ad Deũ non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet vt homo cõsequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales cõsequuntur à Deo per suam operationẽ quasi mercedem, ad quod à Deo sunt ordinatæ, differẽter tamẽ: Quia homo seipsum mouet ad agendum per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum creaturarum, quæ libero arbitrio carent.

Meritũ ex suppositione

Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret q̃ quicũque faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrũ: non simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationẽ suam nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primò sibiipsi, quia debitum est vt rex suam promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, q̃ si quis liberè & bono animo deseruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret. iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero catharactas cæli, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam: & increpabo pro vobis deuorantem. & in multis aliis passibus antiqui testamenti, quãtum ad temporalia: & in nouo testamento quantũ ad spiritualia & æterna. Matth. 4. Pœnitentiã agite, appropinquabit regnum cęlorum. & Luc. 11. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. & Matt. 19. quærenti magistro, Quid faciendo vitam æternam possidebo? Christus respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Consequens ergo est, vt Deus sibiipsi primò, & ex cõsequenti implentibus ordinationem suam debitor factus sit, vt promissionem & ordinationem suam seruet, & homini [illegible] ordinationem implenti, tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, ad Titum 1. Neque [illegible] seipsum, 1. Timoth. 2. qui etiam per Psalm. dixit: Quæ procedunt ex labiis meis nõ faciam irrita. ¶ [illegible] hæc soluuntur argumenta, quibus neoterici hæretici omne meritum subuertere & supprimere [illegible] tur, in primis allegantes illud: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: quia serui inutiles sumus. quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem. D. Chrysosto. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus, sed docet seruum non debere [illegible] vel gloriari, eò quòd iussa ad amussim seruauerit siue perfecerit: & ne in superbiam intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per hæc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. E[illegible] cet homo operando faciat quod debet, liberè tamen & ex animo facit. Et quãuis ex bonis homini nil accrescat Deo, cùm Deus ex bonis nostris non quærat vtilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis quærit ad nostram vtilitatem: ideo licet ex eò quòd Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed inquãtum propter gloriam & manifestationẽ eius, quod [illegible] ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiiciunt: Factu sumus vt immundi omnes, & quasi pánus menstruatæ, omnes iustitiæ nostrę: Quia ibi propheta loquitur de i[illegible] bus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circustantiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Inficiebãt etiã vana gloria: sicut dicebat Christus Matt. 23. de Scribis & Pharisæis: Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Cum dabant eleemosynam, faciebant tuba canete: & amabant in angulis platearũ stantes orare. Ideo illæ iustitiæ erant vt pannus menstruatę, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum & abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram. non quòd essent secũdum se abominationes: quia non præcepisset seruare, Exod. 20, sed quia indignè offerebant, & vitiabant malis circunstãtiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestræ, hoc est operationes vestræ plenę sunt sanguine peccatorũ. Ideo subdit: Lauamini, & mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarũ ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, &c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio pręceptorũ, quę iustum est seruare, dicũtur pannus

Marginal notes: Hiere. 31. — Hominẽ posse mereri probatur. — Matth. 4. — Luc. 11. — Matth. 19. — Ad Tit. 1. — 2. Tim. 2. — Luc. 17. — Esa. 64. — Esa. 58. — Matth. 23. — Esa. 1. — Exod. 20.

nus menstruatæ. Quia secundum D. Dion. Bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cùm à Deo sint ordinatæ & institutæ. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiant, lux dicuntur à Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Non sunt ergo pannus menstruatę. Aliqui exponunt authoritatem Esaiæ per comparationem ad diuinam iustitiam. vnde Esa.55. Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ a cogitationibus vestris. Terra enim per comparationem ad cęlum, deformis & quodam modo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Genes.1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se: in comparatione tamen luminis solis, vmbram & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Rom.8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ¶ Quod autem homo existens in gratia, inquantum sequitur motum gratiæ, & instinctum spiritus sancti principaliter operantis, mereatur vel mereri possit à deo, tota scriptura sacra referta est passibus id probantibus. Gen.21. Dixit dominus Abrahæ: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuū. nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal.118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternū, propter retributionem. Et Mat.19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et ibidem, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Mar.9. Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Et Matth.25. in retributione bonorum tanquam pro causa allegabit Christus bona opera. & Mat.20. Voca operarios, & redde illis mercedem. & Rom.2. Reddet vnicuique secundum opera sua. & 1. Corinth.3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. & 1. Timoth.4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quam retribuet mihi dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in concilio Tridentino sessione sexta, titulo de iustificatione c.26. dicitur: Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributioοem, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo, vsque in finem perseuerauerit. Anathema sit. Qui igitur oppositum dicunt, scripturas non nouerunt neque rationem.

4.c. de Diuo. Matt.6. Quomodo intelliga debet quod opera nostra sint tanquā pannus menstruata. Rom 8. Homo à Deo mereri potest. Gen.28. Psal.118. Matth.19. Mar 9. Matt.25. Matt.20. 1.Cor.3.

Ver. 2. DE HIS QVAE NON CADVNT SVB MERITO.

A NOn potest homo mereri totum ambitū siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respondet, vt habetur Ro.6. Gratia dei vita ęterna: hoc est: vita æterna correspondet gratiæ, sic quod qui erit in maiori gratia, in instāti mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia effectiuè est meritum Christi, & formaliter immediatè charitas. vt D. Tho. dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat Apostolus dicens: ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primá gratiam non potest homo mereri. Quia si ex operibus, iam non ex gratia. Sed cùm gratia possit augeri, sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: Illud augmētum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos a charitate, ex motione & instinctu Spiritus sancti operante. Nec D. Paulus in locis præallegatis negat meritū aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exemplificat de remissione peccatorum, allegando dictum Psalmistæ, Beati quorū remissæ sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiquę legis, neque ex operibus legis naturæ: sed solùm per gratiā ex merito Christi. Aliàs si ex operibus legis posset causari prima gratia & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. vnde Aposto. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est. quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quæ scripta erant in lege, prophetis, & psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito Christi & ex operibus nouæ legis euangelicæ, quæ sunt sacramenta à Christo instituta, per quę coniungimur Christo, vt probatur de baptismo, Rom.6. Sed augmentum illius gratię procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendę sunt authoritates, quę videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsq; in finem vitę, etiam (secundū D. Thomam) non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Rom.6. Prima gratia non potest mereri. In 1 sen. dist.3. q. ad 5. Rom.4. Luca 17. Apo.21. Galat.2. Luca 24. Perseuerantia nō cadit sub merito.

Ver. 3. DE DVPLICI MERITO.

B DVplex communiter apud doctores dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo: & quoddam est condigni siue de condigno. quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitię, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum cōdigni est quādo est ęqualitas inter opus & mercedem siue pręmium. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni. Tale meritum regulatur ęqualitate iustitię. Meritum verò congrui dicitur, quando non est ęqualitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quę non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donātis. Aliquid enim congruit liberalē & magnificū dare, quod operarius non meretur ex condigno. quemadmodum factum est illis, qui hora vndecima venerāt in vineā. & quem-

1.2. q. 114. art.1. Meritum duplex. Debitum duplex. Meritum condigni. Meritum congrui.

Matt.20. Luc 19.

Meritum hominum dupliciter cõsiderari potest.

Rom.8.

Ioan.4.

admodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinque mnas, dedit gubernationem decem ciuitatum. & aliquando rex pro modico obsequio dat magnum præmium, ad liberalitatem suam manifestandam. Tale igitur meritum congrui innititur liberalitati, & meritum condigni iustitię. ¶ Notandum prætereà quòd meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio, alio modo secundum ꝙ procedit ex gratia Spiritus sancti. Si cõsideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis: non est condignitas inter opus & vitam æternam, propter magnam inæqualitatem. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. sed est ibi congruitas secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, vt homini operanti secundum virtutem & ordinationem sibi datam à Deo, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus meritorium secundum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam: quia motio Spiritus sancti, est infinitæ dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Et. 1. ad Timoth. 4. Bonum certamẽ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Nõ solùm autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quæ (vt dictum est) non cadit sub merito: sed de vita æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quam per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi correspondente. vnde D. Thomas dicit quòd quolibet actu charitate informato homo beatitudinem meretur. & alibi dicit, quod quilibet actus charitatis meretur absolutè vitam æternam. Ex quo videtur sequi, quòd quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si non effectiuè, cùm sit à solo Deo, tamen meritoriè. Quidam tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intenso secundum proportionem gratiæ: quia actus possunt esse adeò remissi, quòd non augebitur gratia, nec etiam meritoriè: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures: & tandem vnus in virtute præcedentium faciet augmentum, sicut de gutta cauante lapidem: item de comestione, quia quælibet comestio non facit augmentum in puero, sed bene disponit ad augmentum. Deus enim sic auget gratiam, prout homo ad illam se disponit.

1.p q.62. art.5. 1.2.q. 114. ar.7.ad.1.

An quolibet actu charitatis augeatur gratia.

Ver. 4. DE REQVISITIS AD MERITVM.

In 2.sen. dist 18.q.2

Ad meritum tria requisita.

Animæ in purgatorio non merentur præmiũ essentiale, sed accidentale.

Relatio in Deum quadruplex.

Relatio actualis.

Relatio habitualis.

Relatio virtualis.

Relatio aptitudinalis.

AD meritum (secundum D. Thomam) tria requiruntur, scilicet libertas, gratia, & status. & aliqui C
addunt, relationem in Deum. Primò requiritur libertas, saltem complacentiæ, de qua dictum est c.3.§.3.ver.1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instanti. & tamen tunc non habuerũt libertatem contrarietatis aut contradictionis: quia tunc in primo instãti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundò requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quæ est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status, scilicet viæ. Et quia beati non sunt in via, non possunt mereri. Animæ autem quæ sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentiale: quia (vt dicitur Ecclesiastes vndecimo) Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc non sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices: & cùm sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse: scilicet deletionẽ venialiũ & præmium accidentale. Quartò requiritur relatio in Deũ, quę est quadruplex. s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quãdo homo operãs actualiter cõsiderat de Deo, & refert actũ quẽ facit, in Deũ. Et talis nõ necessariò requiritur, quia tunc ad merendũ necesse esset in quolibet instãti cogitare de Deo, quod est impossibile, propter naturales distractiones. Relatio habitualis est per assistẽtiã habitus charitatis. Et talis nõ sufficit, quia tũc peccatũ veniale esset meritoriũ, cùm coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit per primũ actũ charitatis, quo quis refert se & oẽs actus suos referibiles in Deũ. Virtute illius oẽs actus sequentes, etiã si homo actu nõ cogitet de Deo, referuntur in Deũ per virtutẽ primi actus. & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actibus moraliter bonis, in existẽte in gratia ante primũ actũ charitatis, ac etiã in actibus bonis moraliter, in peccato mortali factis. Sunt enim apti nati referri, cùm in se nullam habeant deformitatem. Hæc relatio non sufficit ad actum meritorium: licet quidam dicant quòd bene sufficit ad bonitatem moralem.

Ver. 5. DE CORRESPONDENTIBVS MERITO.

Actui meritorio tria pro mercede respondent.

c 16.§.6. ver.19. 1.2. q.114. ar.6.&.7.

IN merito sunt tria considerãda scilicet habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate pro- D
cedens, & conatus liberi arbitrij, hoc est voluntatis seu difficultas in opere, quæ afflictionem & pœnalitatem quandam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria scilicet præmiũ essentiale, præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmium essentiale, hoc est visio & fruitio diuinæ essentiæ: sic ꝙ secundum proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmiũ accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatui autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & pœnæ, & satisfactio, vt dicetur.

Ver. 6. DE HIS QVIBVS MERITVM POTEST APPLICARI.

NVllus purus homo potest alteri primam gratiã, vel augmentũ eius, aut gloriã essentialem mereri E
de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, sec. humanitatem hæc nobis meruit. Et ratio est, quia meritum cõdigni ꝓcedit ex gratia & vi diuinę motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet homini pro se, & nõ pro aliis: per eam enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad vitã ęternã. Ideo meritũ cõdigni vltra hãc motionẽ nõ se extẽdit. Sed animæ Christi data fuit gratia à Deo pro omnibus, & vt per eam nõ solùm ipse perueniret ad gloriã, sed etiam vt alios in gloriã adduceret, inquãtũ est caput Ecclesiæ, & author salutis humanę, sec. illud: Qui multos filios in gloriã adduxerat.

Heb.2.

De

De congruo tamen potest homo mereri alteri primam gratiam: quia quando homo in gratia Dei cõstitutus, implet Dei voluntatem: congruum est secundum amicitiæ proportionẽ, vt Deus impleat hominis volũtatem, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sæpe placauit dominum, & impetrauit remissionem peccatorũ populo Israël, licet quandoq; possit esse impedimentum ex parte illius, cuius aliquis Sanctus iustificationem desiderat, secundum illud: Si steterint Moyses & Samuel coram me, nõ est anima mea ad populum istum. ¶ Ex his sequitur ꝙ nullus potest alteri mereri præmium essentiale, nec remissionem peccatorum, de condigno: Quia præmiũ essentiale (quon est vita æterna) respondet gratiæ, vt dictum est. Si ergo quis non posšit mereri alteri gratiam de condigno, ergo nec gloriam. Potest tamen quilibet in gratia existens, per quandam communicationem esse causa præmij accidentalis, inquantum ex communione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum suorum, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sanctorum communionem. Omnes enim gaudebunt de bonis aliorum, secũdum proportionem gratię quam habebunt. Ex qua sequitur quòd D. Virgo (quæ est in maiori gratia quàm aliquis Sãctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quàm ipsemet qui fecit. Alludit parabolæ de illo qui inuenit ouẽ perditã, & de muliere quæ inuenta dragma perdita, conuocat amicis ait: Congratulamini mihi. vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Deletionem reatus siue pœnæ possunt existentes in gratia alteri mereri de congruo per orationem, & de condigno per applicationem propriarum pœnalitatum. Sed de his amplius infrà.

Hiere.15. *Premiũ essentiale nul lus alteri de cõdigno me reri potest.* *Psal.118.* *Luc.15.* *c.16 §.4. ver.23.*

Ver. 7. DE GRATIAE AMPLITVDINE ET CAVSALITATE.

A Quemadmodum ab essentia animæ fluunt omnes potentiæ, per quas quis potest se exercere circa actus virtutum, secundum finem naturalem hominis, vt dictum est: ita ab ipsa gratia gratũ faciente, quæ perficit essentiam animæ, fluunt virtutes infusæ & donæ ad potẽtias, inclinantes eas ad finẽ supernaturalẽ. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudinibus per ordinem dicendũ est. Virtutes autem à Deo infusæ sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicæ: Quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, spes, charitas, de quibus dicendum. *c.3.ver.1.*

DE FIDE, CAPVT X.

Fides multipharie accipi solet. Primò pro probatione: vt cum dicimus Sempronium dictorum suorum per testes aut documenta fidem fecisse. & hoc modo capitur in tit. de fide instru. Et Gen. 39. vbi vxor Putipharis in argumentum fidei retentum pallium ostendit. Secundo accipitur pro auxilio: vt apud Horatium, Nos hominum diuũmque fidem clamore ciemus. Tertiò pro promissione de futuro. Gen. 44. Ego seruus tuus sum, qui in meã hunc recepi fidẽ, &c. & in cap. 1. extra de spon. Quartò pro consensu de præsenti, quo contrahitur matrimonium, vt in cap. 1. de sponsã duorum. vbi fit discrimen inter fidem pactionis, & consensus. Quinto pro fidelitate. & sic accipitur in tit. de Leg. & Fideicom. & Eccle. 2. Fidem posside cum amico tuo. Sextò accipitur pro credulitate, secundum quam aliquis dicitur bonæ fidei possessor. qui scilicet, ignorauit rem quam emit, alienam esse: aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectione volũtatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis: quę authoritas est duplex, scilicet diuina & humana: ideo duplex est fides, scilicet humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur authoritati diuinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister Sentent. in 23. distin. 3. Primò quidem materialiter, pro eo quod creditur. & sic accipit Athanasius in Symbolo, in quo multis credendis recitatis, dicit: Hæc est fides catholica: hoc est, hæc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis. & hoc modo accipitur in titulo siue rubrica de Summa Trinit. & fide catholica: hoc est, de his quæ debent credi. Et hoc modo accipiendo, fides non est virtus, sed differt ab ea, vt D. Aug. dicit. Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim sunt in rebus, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hæc autẽ fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei. qua median te credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo. & hæc fides diuersã est ab actu eius, cum maneat in dormientibus, & non actus de quo postmodum dicturi sumus.

Gen.39. *Gen.44.* *Eccle.2.* *Hiere.17.* *Actus & reuelatio duplex.* *Fides humana quid.* *Fides theologa quid.* *3.de Trin.*

§. 1. DE FIDEI THEOLOGICAE DEFINITIONE.

B Fides a D. Paulo sic definitur: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Et non accepit ibi substantiam propriè, prout est prædicamentum, sed similitudinariẽ pro principio & fundamento. Sicut enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium: ita fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentũ, dicens: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. vbi Glos. exponit, hoc est fidem Iesu Christi. Per res sperandas intelligit res nonvisas, iuxta illud: Nam quod videt quis, quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue notitiam certam. Per nõ apparentium intellexit quòd non sit euidens, sed obscura. Apost. in hac definitione complectitur ea quæ sunt de essentia fidei, & ea quę conferunt ad cognitionẽ essentię eius, scilicet subiectũ, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentiæ: & sufficienter dat intelligere, ꝙ fides est habitus mentis, qui est intellectus præsupposito ad spem & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiendũ firmiter & certitudinaliter (ineuidenter tamen) rebus speratis, hoc est non visis, sed à Deo reuelatis, quas propter reuelationem Dei promittentis speramus.

2.2.q.4. art.1. *Heb.11.* *1.Cor.3.* *Rom.8.*

Ver. 1. DE SVBIECTO MATERIALI FIDEI.

2.2.q.4. art.2. SVbiectum fidei est intellectus, cùm actus eius qui est assensus certus & firmus absque formidine, ad intellectum pertineat. Ad eandem enim potentiã pertinent actus, habitus, & obiectũ, cum potentiæ distinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt suprà dictum est. C

Ver. 2. DE OBIECTO FIDEI MATERIALI.

2.2.q.1. art.1. *Obiectũ materiale fidei* OBiectum fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex, scilicet materiale & formale. Materiale est res diuina non visa in via, quæ tamen videri speratur in patria, iuxta illud Psalm. D
Psalm. 47. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non visæ sperandæ, proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim secundum se, vt scilicet primò & per se intentę: & sunt illæ quæ directè nos ordinant ad vitam æternam: sicut sunt diuina potentia, & mysterium incarnationis, & alia huiusmodi. Quædam proponũtur credendæ, ad manifestationem aliorum: sicut quòd Abraham duos filios habuit, & quòd ad tactũ ossium Helisæi mortuus fuerit suscitatus, & alia huiusmodi, quæ narrantur in sacris literis ad manifestationem diuinæ potentiæ & misericordiæ: & hæc non distinguuntur per certos articulos, cùm penè sint innumera. Ea vero quæ per se proponuntur credenda, rediguntur per certos articulos, vt faciliùs per fideles retineantur. de quibus paulò pòst dicemus.

Ver. 3. DE OBIECTO FORMALI FIDEI.

2.2.q.1. ar 1. OBiectum formale fidei est id quo mediante intellectus humanus firmiter assentit non visis: & est veritas prima siue diuina reuelans. Nõ enim fides (de qua hic loquimur) assentit alicui, nisi prout est à Deo reuelatũ. Vnde sicut visus non tendit in colorem, nisi per lumen siue mediante lumine: ideo lumen est obiectũ formale visus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, nisi mediante reuelatione pri- E
Ioh.6. mæ veritatis, hoc est Dei, qui est veritas & vita per essentiam: & sic non potest mentiri. Ideo fidei non potest subiici falsum. Et quamuis Deus simpliciter & absolutè possit non creare Antichristũ, qui
art.3. tamen ex fide creditur: non potest tamẽ in sensu composito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autem Iudæo habenti actualem fidem de Christo venturo & nasciturо, Christus natus fuisset: fides non concurrisset ad illam temporis determinationem. Sed assensus illius determinationis temporis fuisset
Ad Titũ 1. Hebr.6. Fides nõ potest subiici falsum. ex coniectura humana. Nec est incõueniẽs fidelem ex cõiectura humana, circa ea quę sunt fidei, posse falsum existimare, siue falso credere, sed non cõcurrente fide: sicut cum vetula audit hæreticum concionantem, quem coniectura humana arbitratur esse catholicum prædicatorem, credit promptè, faciliter, ac firmiter erroribus quos prædicat: non tamẽ ex fide. Similiter ad fidem pertinet credere quod corpus Christi verum realiter sit sub speciebus panis & vini, facta consecratione, non referẽdo ad has species vel illas. Quia si presbyter ex malitia omitteret consecrationem, vel etiam si proferret verba consecrationis, & non intenderet consecrare, quem tamen audiens missam coniectura humana arbitratur cõsecrasse, & credit sub illis speciebus esse realiter verum Christi corpus, & adorat, assentit falso, sed non ex fide: deceptio enim procedit ex humana coniectura, qua arbitratur illum consecrasse.
Hostia cõsecrata nõ est sub cõditione adorãda. Ideo non peccat, nec perdit meritum, credendo ibi esse Christum, aut adorando: nec est idololatra, nisi fortè materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Christum. Nec propter hoc dubium adoranda est hostia sub conditione: quia in his quæ vt in pluribus fiunt, & non apparet impedimentum maiorem certitudinem quærere, est indisciplinati animi, vt dicitur 2. Metaph. Et si dicatur quòd spei potest subiici falsum: quia aliqui sperant beatitudinem, quam tamen nunquam habebũt: ergo & fidei, cùm fides habeat regulare spei actum. Dicendum primò quòd cùm fidei iudicium sit mere speculatiuum, non habet regulare spei actum, sed prudentia infusa, supposito tamen actu fidei. Secundo quòd non inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitũ subiici alicui falso speculatiuo,
Virtutibus moralibus & prudentia potest subiici falsum. aliunde quàm à fide proueniente. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim quod iudicium prudentiale (quod immediatè dirigit actũ appetitus) sit vęrum practicè. Quia falsum non est malũ appetitiuæ virtutis, sicut est malum intellectus. Et ideo virtutes appetitiuæ non totaliter excludunt falsum, sicut virtutes intellectiuę. Tertiò dici potest quod nec spei subest falsum: non enim aliquis ex spe sperat se habiturum vitam ęternam secundum propriam virtutem: quia hoc esset pręsumptuosum: sed per auxilium gratiæ, in qua si perseuerauit, infallibiliter vitam ęternam consequetur.

Ver. 4. DE MODO FIDEI.

MOdus fidei est, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non visa, hoc est circa ea quę per se ipsa non mouent sensum aut intellectum nostrum ad sui cognitionem: vt singularia, quæ subiacent sensibus: & principia intelligibilia, quę sunt euidentia, & causant euidentiam conclusionum. Ideo circa illa aut eorum conclusiones non est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene quòd vnus habeat fidem de vna conclusione siue propositione, de qua alius habet euidentiam: vt de hac propositione, Deus est vnus, Deus est omnipotens, quas demonstrat D. Thom. quę sunt pręambulę ad fidem. F
1 p q.2. art.3. 1. Cõtra gẽ. c.11. Doctus Philoso. de illis habet sciẽtiam, & illiteratus fidem. Nec tamen literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis scientiam: quia sunt taliter dispositi, quòd si non haberent demonstrationem, crederant. Ea verò quę proponuntur credenda, non sunt scita. Nec rationes adductæ à sanctis doctoribus ad probandum ea quę sunt fidei, sunt demonstrationes, sed quædam persuasiones manifestantes ea quæ sunt fidei, non esse impossibilia, aut rationi contraria, sed suprà rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel authoritatibus, non causant scientiam: cùm (vt dictum est) conclusio sequatur debiliorem partem. Ex quo videtur sequi quòd scientię subalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens scientiam subalternantem, habet euidentiam,) non sunt propriè

scientię:

sciētię cū ex principijs creditis n[illegible] sequatur cōclusio euidens siue sciētiæ, sed fidei. Et per consequens Theologia (quæ est scientia de Deo circa [illegible] uelata, quæ sunt euidentia beatis per lumē gloriæ) paruū distat à fide: l[illegible]cet hoc principium, Omne reuelatum à Deo est verum, sit euidens: tamen minor (videlicet, hoc est reuelatum [illegible] Deo [illegible]st de fide. Et [illegible] probetur minor per authoritatem sacræ scripturæ, est etiam de fide, & per consequens conclusio. Dicitur tamen Theologia esse scientia à D Thom. reductiuè, quia cuiuslibet scientiæ principia debent esse per se nota, vel reductiuè, scilicet, cùm reducūtur in notitiam superioris scientiæ, quę habet principia per se nota. Et si alicubi dicatur quòd lumen fidei facit videre: dicendum quod ibi videre largè accipitur pro cognoscere. Quanuis si ea quæ sunt fideī, considerentur sub communi ratione credibil[illegible] possunt dici visa ab eo qui credit: non enim crederet, nisi videret ea esse cr[illegible]enda, vel euidentia signorum, vel per ali quid huiusmodi. Notandum tamen qu[illegible] cum non v[illegible] circa ea quæ sunt fidei, non sufficiant ex se mouere & excitare intellectum ad assentiendum [illegible]m requiritur pia affectio seu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis [illegible] firmiter & certitudinaliter assentiendū his quæ sunt fidei: & quia dæmones nō habent hanc piam [illegible]nē, ideo nō habent fidem. licet D. Iaco. dicat ꝙ credunt & contremiscut. Hęc enim [illegible] est de essentia fidei. Vnde Athanasius in Symbolo, Hęc est fides catholica, quam n[illegible] firmit[illegible]rq; [illegible]ediderit, saluus esse non poterit. Et D. Bernar. dicit, Fides ambiguum n[illegible] be[illegible]: & si habet, non est fides. & in cap. 1. de hæreti. dicitur, quòd dubius in fide, infidelis est.

Theologia an sit scientia.

1.p.q.1.ar.2 ad 1.

Pia affectio ad fidem requiritur. Iaco. 2.

Ver. 5. DE CERTITVDINE FIDEI.

A CE[illegible]o à doctoribus communiter ponitur quadruplex, scilicet moralis, euidentiæ, fidei humanę, & fidei Theologicę. Certitudo moralis est, quę ex magnis & grossis coniecturis procedit. & di[illegible]tur ab aliquibus probabilitas, quæ ex bona æstimatione de alijs procedit: vt in Iacob qui æstimabat Liam [illegible] Rach[illegible]m. & hæc non requirit euidentiam, neque aliam probationem: non enim tenebatur in[illegible]dere candelam, quia non suspicabatur dolositatem aliorum. & dicitur communiter de talibus, qu[illegible]d bona fide procedunt. Hæc certitudo admittit aliquando formidinem imperfectam. habet tamen m[illegible]rem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentię est, quando non admittit obscuritatem neque formidinem. & hęc est duplex, scilicet exterior & interior. Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debite proportionata. de hac euidentia & certitudine habetur Ioh. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, quæ est in scientia & in intellectu principiorum, quæ versantur circa necessaria & non potentia aliter se habere. Et hæc totaliter determinat intellectum, vt nō possit aliqualiter dubitare. & ideo non requirit piam affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humanæ est, quæ admittit ænigma & obscuritatem, & requirit piam affectionem: tamen nullo modo admittit formidinem licet admittat fallitatem. Certitudo autem fidei T[illegible]ologicę nullo modo admittit formidinem aut falsitatem. Et hęc maximam habet adhęsionem, & firmitatem excedentem adhæsionem euidentiæ exteriorum sensuum, & scientiæ ac intellectus principiorum: eò quòd certitudo exterior sensuum innititur potentiæ naturali, & certitudo scientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debilior est virtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmius tenenda sunt ea quæ sunt fidei, quàm ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & h[illegible]ucinari possunt, & non virtus diuina, quæ etiam excedit rationē naturalem: quia potest ea facere, quæ videntur [illegible]ationi naturali repugnare: vt patet de existentia corporis Christi sub speciebus con[illegible]atis. Vnde Apusto. Cum accepissetis à nobis verbum auditus (scilicet per fidem) accepi[illegible]is illud nō vt verbum hominum, sed (vt verè est) verbum Dei. verbo autem Dei nil certius esse potest [illegible]ixta [illegible]lud Matth. 24. Cœlum & terra transibunt, verba autē mea non pręteribunt. & ideo cert[illegible]udo fidei est maxima in se & simpliciter, quanuis certitudo sciētiæ sit maior quoad nos. ¶ Ex præmi[illegible]is [illegible]pparet primo, quòd fides differt à suspicione & opinione, quę admittunt formidinē, & non fides. Differt etiam ab intellectu principiorum & scientia: quia fides est ineuidentium, & habet maiorem certitudinem, & firmissimam adhæsionem. Intellectus verò principiorū & scientia euidentiam & minor[illegible]m certitudinem & adhæsionem. differt etiam à spe & charitate, quia tam fides quā ch[illegible]as [illegible]nt[illegible] voluntate, sicut in subiecto. Fides aute[illegible] vt dictum est) subiectiuatur in intellectu. Item qu[illegible]d d[illegible]r[illegible]t à spe & charitate, habetur ex illo. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia vbi aliqua duo sic se habent, quòd vnum potest manere al[illegible]ro non manente, illa differunt realiter: aliàs idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse absque charitate, vt manifestum est ex Aposto. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit. & tamen fides non manet, iuxta illud. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vnde in Concilio Tridentino. sessio.6.c. 28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet non sit viua) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianū: Anathema sit. Potest etiā fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & alijs desperatis, qui iudicant se damnandos. Spes tamen absque fide esse non potest: quia non potest quis certò expectare beatitudinem ex meritis & gratia, nisi credat beatitudinem esse, quod non potest absque fide. ¶ Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quàm spem siue fiduciam. Qui quidem error f[illegible]it condemnatus in Concilio Tridentino, sessione.6.cap.12. vbi dicitur: Si quis dixerit fidem iusti[illegible]cātem nil aliud esse quàm fiduciam diuinę misericordiæ peccata remittētis per Christum, vel eam fiduciam solùm esse qua iustificamur: Anathema sit.

Certitudo quadruplex.

Certitudo euidentiæ quæ & quotuplex sit.

Certitudo fidei excedit adhæsionem euidentiæ.

2. Thess. 2.

Differentia fidei ab alijs habitibus.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Fides potest esse sine spe, sed nō econuerso.

Ver. 6. DE DIVISIONE FIDEI THEOLOGICAE.

2.2.q.4. art.3. Fides informis quid. Fides formata quid.

FIdes Theologica est duplex:quædam est informis,& quædã formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate:vt in Christiano,qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur,quando est cum charitate:quia charitas est forma virtutum,& per consequens fidei: non quidem forma intrinseca,cùm charitas sit in volũtate,& habeat bonum diuinum pro obiecto,& fides sit in intellectu,& pro obiecto habeat verum:Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum, pro quãto ordinat eas in bonum suum,scilicet diuinum. Actus enim humani(vt dictum est) sortiuntur speciem à fine. Ideo finis potest quodam modo dici forma,cùm det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum,hoc est in bonum diuinum: ideo dat illis speciem meriti: cùm omnis actus elicitus vel imperatus à charitate vię,sit meritorius. Cùm ergo charitas moueat intellectũ ad eliciendum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum : consequens est vt charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsecè: quia intrinsecè fides absque charitate existens, accipit speciem ab obiecto suo.& ideo potest dici formata intrinsecè. Et quando est cum charitate,est formata & intrinsecè & extrinsecè.& ideo quando est cum charitate,dicitur simpliciter formata:& à D. Iaco.2.cap.dicitur viua:& quãdo est destituta charitate,dicitur informis & mortua,eò ꝙ habet similitudinem quandam cum mortuo:quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari:sic fides sine charitate non posit operari meritoriè,dicitur mortua:quãuis non omnino,cùm habeat formam intrinsecam,& posit operari,ostendere amisionem beatitudinis, incursionem pœnarum,abominationem peccatorum,&montes transferre,vt dictum est ex D.Pau. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si anima corpori mortuo per diuinam potẽtiam reuniatur,idem corpus quod prius erat mortuum,efficitur viuum:ita quando per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & charitas,eadẽ fides numero,quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata & viuens,ac potens operari meritoriè. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Vnde Glo. super illud Iaco.2. Fides sine operibus mortua est:ait, Quibus reuiuiscit. Et quanuis cùm venerit quod perfectum est,euacuetur id quod ex parte est siue imperfectum, quãdo imperfectum repugnat perfectioni,vt visio fidei visioni gloriæ:imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ,adueniente perfectione, idem subiectum perfectionis manet & perficitur: sicut(eò quòd pueritia nõ est de ratione hominis)idem homo qui erat puer,efficitur vir. Sic quia esse sine charitate non est de ratione fidei, sicut esse de non visis, ideo adueniente charitate, eadem fides manet & perficitur:sed adueniente lumine glorię euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non differunt specie,quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectum & imperfectum in eadem specie.

Fides absq; charitate, est formata intrinsecè, sed non extrinsecè. 1.Cor.13.

Eadem fides numero est informis & formata.

Ver. 7. DE CAVSA FIDEI.

2.2.q.6.

FIdes Theologa siue informis siue formata non est virtus acquisita,sed infusa:cùm ea circa quę est, excedant rationem humanam. Miraculum etiam quod mouet hominem ad credẽdum,excedit facultatem naturæ. Et quia miraculum non sufficiẽter mouet ad credendum,cùm videntium vnum & idem miraculum,& audientum vnum & eundem prædicatorem,quidam credant, quidam verò non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorem, ad interius excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei,per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideo à Deo mouetur per gratiá gratum facientem,vel gratis datam , scilicet per auxilium speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum à Deo infusum & permanens, & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouente. Vnde de vtroque dicit D.Pau. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis glorietur : donum enim Dei est. & aliquando fides informis infunditur à Deo: vt cùm quis suscipit baptisma distractus , aut fictus fictione non opposita fidei . Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ,vel gratia miraculorum . Nec obstat illud,Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo : Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quanuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali. C

Fides theologa etiã informis est donũ Dei. Ephe.2.

Deut.32.

§. 2. DE ACTIBVS FIDEI

Roma.10.

FIdei Theologicæ D.Pau.duos actus attribuit,interiorem videlicet & exteriorem:ait enim, Corde creditur ad iustitiam,ore autem confesio fit ad salutem. D

Ver. 1. DE ACTV INTERIORI FIDEI.

In libr. de Præd.Sãc.

ACtus interior fidei dicitur credere. Hunc actum D. August. definit dicens:Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus pro adhæsione firma intellectus,secũdum quòd à voluntate mouetur & determinatur ad credendum & persistendum in aliquo. Et non accipitur hic cogitare pro actu cogitatiuæ seu fantasiæ:sed prout pertinet ad intellectum, non tamen inquirendo probationem,quanuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad credendum, quia scilicet sunt dicta à Deo,& miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. August. diuidit in tres,scilicet credere Deum,credere Deo,& credere in Deum. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter . Primò,vt obiectum materiale, quod creditur,aut aliquid circa ipsum. & sic credimus Deum esse trinum & vnum,aut incarnatum, aut aliquid huiusmodi.& hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum formale siue vt ratio credendi,scilicet vt reuelãs:quia credimus,ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicitur credere Deo scilicet reuelanti. Et quia idem est actus,quo potentia tendit in obiectum materiale & formale:vt visus,eodem actu tendit in aërem illuminatum & in colorem: ideo credere Deo & credere Deũ potest E

In libr. de tr. Dem.

Credere Deũ quid.

esse

esse vnus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinum & vnum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. ¶ Tertiò potest c[illegible]siderari Deus, vt se habet per modum finis, iuxta illud: *Credere deo quod.*
Hæc autē scri[illegible]ta sunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis. & hic actus dicitur credere in Deū, *Ioh.20.*
hoc est, credendo, Deum am[illegible]re, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quamuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus, scilicet in- *Credere in*
tellectus & voluntat[illegible]s: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à vo- *Deū quod.*
luntate. N[illegible]il enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, vt ieiunium quod elicitur à temperantia: & imperatus ab obedictia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedienti[illegible] superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundū relationem erit multiplex, & vn[illegible]s secundum essentiam. Ex præmissis apparet quòd in nullum alium quam in Deum credere d[illegible]us: & sic licet credamus D.Petro & Paulo, aut D.Petrum & Paulum: non tamen in D.[illegible]ū aut P[illegible]u. Similiter licet credamus vnam ecclesiam sanctam, non tamē in eam. Ideo in symbol[illegible] ponitur hæc propositio in: Etsi in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad spiritum s[illegible] qui sanc[illegible]cat Ecclesiam, vt sit sensus: Credo in spiritum sanctum sanctificantem vn[illegible].

[illegible]r. DE ACTV EXT[illegible]RIORI F[illegible]DEI.

A ACt[illegible]s exterior fidei [illegible]st prote[illegible]io siue expres[illegible]io actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo vel *2.2.q.3.*
f[illegible] manifestata. Sed qu[illegible] e[illegible]pre[illegible]io quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo D.Pau. dicit, [illegible] autem con[illegible]io fit ad [illegible]tem. non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei, ad qu[illegible] tenētur nu[illegible]c fi[illegible]les, in ac[illegible]o sacramēta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut ol[illegible] in l[illegible]c Mo[illegible]ntur a[illegible]ficia & sacramenta per legem determinata, & tempore legis naturæ ad sacri[illegible] in[illegible]. [illegible] quia præceptum de fide est affirm[illegible]tiuum: ideo non obligat pro semper, [illegible] pro te[illegible]pore & loco: quantum ad actum int[illegible]riorem obligat, saltem omnibus diebus Do- *Præceptum*
minicis. Q[illegible]ia præceptu[illegible] morale est de sancti[illegible]icatione Sabbati. dicitur enim, Memento vt diem Sab- *fides obligat*
bati sanctifices. Q[illegible]æ qu[illegible]m san[illegible]ificatio fieri debebat, sanctificando animas suas, iuxta illud: Sancti- *diebus do-*
ficabunt animas [illegible]s. fic [illegible]at e[illegible]am [illegible]edu[illegible]endo ad memoriam beneficium creationis, & quietem domi- *minicis.*
ni, quæ redu[illegible]o absque li[illegible] fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confessionem, *Exod.20.*
sub pœna peccati mortalis, pro loco & t[illegible]pore, quando scilicet per dimissionem huius confessionis *Eccle.2.*
subtrah[illegible]retur honor debitu[illegible] Deo, & etiam v[illegible] proximis impendenda: vtputa si aliquis interroga- *art.2.*
tus de [illegible]de, taceret: & ex eiu[illegible] taci[illegible]nitate crederetur quòd non haberet fidem, vel quod fides eius nō esset vera, vel [illegible] propter eius taciturnitatem auerterentur à fide. In huiusmodi casibus confessio fidei est de necess[illegible]te [illegible]utis, iuxta illud: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis *Confeßio*
confitebitur eum coram ang[illegible]lis Dei. Qui autē me negauerit coram hominibus, negabitur coram an- *exterior fi-*
gelis Dei. D.Tho dicit, quod in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam *dei quando*
aliis propalare ad [illegible]iorū[illegible] fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimendam infidelium *cadat sub*
insultationem. Se[illegible] [illegible]lis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit *præcepto.*
Luce 12.
etiam quòd si t[illegible]rbatio infid[illegible]lium oriatur de manifesta fidei confessione, absque aliqua vtilitate fidei *art.2. ad 1.*
vel fidelium, non est laudabile in i[illegible]o casu fidem publicè confiteri. vnde dom. Nolite sanctum dare canibus, neque spars[illegible]tis margaritas vestras ante porcos: ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publice fidem confiteri. Vnde cum di[illegible]cipuli dixissent domino, quòd Pharisæi audito verbo scandalizati essent: respōdit, Sinite illos: Cæci [illegible]unt, & duces cæcorū. Dominus Caietanus dicit quòd aliud est occultare *Matt.15.*
propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nūquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Mahumetam, & etiam si acciperet circunci[illegible]ionem, aut vteretur veste aut birreto siue quocunque alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore non est [illegible] genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Vnde D. Sebastianus pro aliquo tempore fuit occ[illegible]ltus Christianus, & quodam tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tempore & loco occultare & manifestare.

Ver. 3. DE NECESSITATE CREDENDI.

B ACtum credendi esse de necessitate salutis cōstat ex D.Pau. Sine fide impossibile est placere Deo. *2.2.q.2.*
& Christus ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioh.3. Qui non credit, iam iudicatus est. *art.1.*
Quo autem tempore [illegible]redendum sit, suprà dictum est. Notandum tamen quòd licet omnes teneātur *Heb.11.*
Mar.xlt.
omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicite, hoc est distinctè vel indistinctè, siue in commu- *Ioh.1.*
ni, vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamē tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quamuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulò post dicemus) ac etiam omnia quæ specialiter proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacramentum pœnitentiæ cum partibus suis, [illegible] sunt contritio, confessio, & satisfactio. de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ: quia hæc proponit [illegible]sia in 40. & de veneratione sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur honorandi in solennita[illegible]s, præcipuè in festo omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Ecclesi[illegible] Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium fidelium: & cultum imaginum, qui seruatur communiter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic q̄ si per ignorantiam [illegible]us etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronunciaret, nō excusaretur

totaliter à peccato,nec à pœnis:cùm ignorantia eorũ quę quis ſcire tenetur,nõ excuſet: Si quis enim *1.Cor.14.* ignorat ignorabitur:In alijs autem,maiores(ad quos pertinet alios erudire,aut fidem defendere)tenẽtur habere pleniorẽ & magis explicitam notitiam credendorũ,quàm alij ſimplices, iuxta illud: Parati *1.Pet.3.* ſemper ſitis ad ſatisfactionẽ:omni poſcenti vos, rationẽ reddere de ea quæ in vobis eſt fide. Et Iob 1. *Iob 1.* boues arabant,& aſinæ paſcebantur iuxta illos. vbi ſecũdum D. Greg.per aſinas intelliguntur ſimplices,& per boues maiores,à quibus ſimplices paſci & inſtrui debent de agendis & credẽdis.Et ſic maiores debent eis credibilia proponere,maximè articulos fidei,de quibus dicendum eſt.

§. 3. DE ARTICVLIS FIDEI.

ARticulus ſignificat quandam coaptationem partium diſtinctarum ſibi inuicem coaptatarũ.Vnde C ſicut particulæ digitorum ſibi inuicem coaptatæ,articuli dicuntur:ſic diuerſæ res ſiue rationes di- *li.Ethymo.* uinæ reuelatæ ſibi inuicem coaptatæ,dicuntur articuli fidei.Eam ob rem Iſidorus dicit,quòd articulus fidei eſt perceptio diuinæ veritatis,tendens in ipſam:quæ enim in Deo vnum ſunt,in intellectu no- *Articulus fidei quid.* ſtro multiplicantur.Et ſic articulus eſt breuis ſententia de diuinis rebus nõ viſis credenda.& ideo vbi occurrit aliquid ſpeciali ratione non viſum,ibi eſt ſpecialis articulus:vbi autem multa ſecundum eandem rationem ſunt cognita,ibi non ſunt articuli diſtinguendi.

Ver. 1. DE CREMENTO ARTICVLORVM FIDEI.

2.2.q.1.art.7. ARticuli fidei creuerunt ſecundum temporum ſucceſsionem.Vnde D.Grego.dicit:Secundũ cre- D menta temporum creuit ſcientia ſanctorum patrum.Et quantò viciniores aduẽtui Saluatoris fuerunt,tantò ſacramenta ſalutis plenius perceperunt.Sic enim ſe habent articuli in doctrina fidei, ſicut principia per ſe nota in doctrina,quæ per rationem naturalem habetur.In quibus principijs eſt quidã ordo.Quia quædam in alijs implicitè continentur,quæ omnia reducuntur ad primum.Sic omnes articuli fidei implicitè cõtinẽtur in aliquibus primis credibilibus,ſcilicet vt credatur Deus eſſe, & pro- *Prima credibilia quæ ſint.* uidentiam habere circa hominum ſalutem, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt,& ꝙ inquirentibus ſe remunerator ſit. In eſſe diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo: *Heb.11.* In fide verò prouidentiæ & remunerationis,includuntur omnia quæ à Deo temporaliter diſpenſantur,ſiue bona,ſiue mala.Vnde fides eſt de pœnis inferni:licet non ſint ſperãdæ,cùm ſpes ſit de bono. Et quanuis ſecundum ſubſtantiam articulorum non ſit factum augmentum per temporum ſucceſsionem:(Quia quæcunque poſteriores explicitè crediderunt, implicitè continentur in fide præceden- *Pſal.61.* tium patrum,qui omni tempore duos prędictos articulos crediderunt. Vnde Pſalm.Duo hæc audiui, Quia poteſtas Dei eſt,& tibi domine miſericordia:quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.)Tamen quantum ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quædam explicitè cognita ſunt à po- *Exod.4.* ſterioribus,quæ à prioribus non cognoſcebantur explicite:vnde dominus Moyſi: Ego ſum Deus Ia- *Pſal.118.* cob,Deus Iſaac:& nomen meum Adonai non indicaui eis.Et Dauid dicebat:Super ſenes intellexi.Et *Ephe.3.* Ephe.3.Alijs generationibus non eſt agnitum myſterium Chriſti,qui familiarius & perfectius nobis reuelauit.Ideo apoſtoli clarius & perfectius intelligẽtes ſymbolum (hoc eſt regulam fidei)in duodecim articulos redegerunt,& eos Eccleſiæ cunctiſq; fidelibus credendos tradiderunt.

Ver. 2. DE ARTICVLORVM FIDEI NVMERO.

1.2.q.1.art.8. TEſte D.Clemente,cùm Apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta præceptũ domini diſceſſuri eſſent E in vnum conuenerunt:& ſymbolum,hoc eſt regulam fidei,duodecim articulos continẽtem,ediderunt.Qui tamen duodecim articuli ad prima credibilia ſeu credẽda, per Chriſtum nobis propoſita *Apoſtoli.12 articulos fidei ediderũt* Ioan.17. Hęc eſt vita ęterna,vt cognoſcant te ſolum verum Deum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum, reducuntur.Et ponuntur ſex quantum ad diuinitatem,& ſex quo ad humanitatem. Quantum ad diuinitatem primus articulus eſt de vnitate.Ideo dicitur,Credo in Deum,in ſingulari.& in ſymbolo patrum ad maiorem explicationem ante ponitur,vnum.Secũdus articulus pertinet ad Trinitatem:& ſic adiungitur,patrem,& in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, & in Spiritum ſanctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem,pertinent ad opera Dei.Et ſic tertius articulus pertinet ad opus creationis. Vnde additur,creatorem cœli & terræ.in quibus omnia alia creata includuntur,iuxta illud Geñ. 1.In *Gene.1.* principio creauit Deus cœlum & terram.Quartus pertinet ad opus iuſtificationis.Ideo poſt mentionem de Spiritu ſancto(cui attribuitur iuſtificatio) dicitur & vnam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam,Sãctorum communionem,remiſsionem peccatorum. Quintus ad opus reſurrectionis.vnde ſequitur,Carnis reſurrectionem.Sextus ad opus glorificationis,quod erit vltimũ.Ideo concluditur,Vitam æternam, amen. Quo ad humanitatẽ autem proponũtur alij ſex articuli. Primus pertinet ad incarnationem,quę per conceptionẽ facta eſt,& per natiuitatẽ innotuit.Ideo dicitur in ſymbolo,Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto,natus eſt ex Maria virgine.Et in ſymbolo patrum explicatur,Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine,& homo factus eſt. Secũdus pertinet ad eius paſsionem,mortem,& ſepulturam. Ideo dicitur, Paſſus ſub Pontio Pilato, mortuus, & ſepultus eſt. Tertius ad deſcenſum ad inferos.Quartus ad eius reſurrectionem:Ideo dicitur: Tertia die reſurrexit *Quare in articulo reſurrectionis additũ eſt, ſecundum ſcripturas.* à mortuis:& in ſymbolo patrum additur, Secundum ſcripturas. Quæ verba debent referri ad omnia præcedentia & ſequentia: quia omnes articuli continentur figuratiuè in antiquo teſtamento, & ſunt ſpecialiter adiuncta articulo reſurrectionis:quia tempore Apoſtolorum ille articulus habebat maiorẽ difficultatem propter Sadducæos, qui negabant reſurrectionem. Quintus de aſcenſione ad cœlos & ſeſsione à dextris. Ideo ſubditur, Aſcendit ad cœlos,ſedet ad dexteram patris. Sextus de aduẽtu eius *Luca 20.* ad iudicium.Vnde ſequitur,Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.Et ſic ſunt duodecim articuli,quanuis aliqui ponant.14.ſeptem ex parte diuinitatis,diuidentes articulum Trinitatis in tres,cõ- *Ephes.1.* iungentes articulum reſurrectionis & glorificationis:& ſeptem ex parte humanitatis, diuidentes articulum

culum conceptionis & natiuitatis. Et quanuis non sit nisi vna fides, tamen ponuntur duodecim articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinę reuelationi. Sic etiam quanuis non sit nisi vna fidei confessio, tamen ponuntur diuersa symbola, hoc est regulæ, quæ ad vnam reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentiùs instrui, vbi errores insurgunt: ne fides simplicium per hæreticorum colores & errores corrumpatur. ¶ Symbolum Apostolorum (quod dicitur Paruum Credo) tempore persecutioois editum fuit, fide nondum publicata. Ideo eo tempore secretè dicebatur: sicut nunc in prima & completorio, quasi contra tenebras errorum præteritorum & futurorũ. deinde iam fide manifestata, editum fuit à patribus symbolũ declaratiuum symboli Apostolorum. Quod ecclesia pacem habens, in missa alta voce fecit decantari, prout & nunc decantatur. Quanuis enim per doctrinam Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamen quia peruersi homines doctrinam apostolicam & cæteras doctrinas ac scripturas peruertũt, ad suam ipsorum perditionem: ideo temporibus elapsis necessaria fuit conciliorum vniuersalium congregatio. Et eadem ratione nunc necessaria est fidei explicatio contra insurgentes errores, nec fideles decipiantur. Quam ob rem Athanasius determinationes concilij Niceni secutus, manifestationem & explicationem veritatis fidei conscripsit, nõ per modum symboli, sed doctrinæ, vt ex modo loquendi ipsius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter cõtinebat: idcirco eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata authoritate summi pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

Quare symbolum fidei dicitur in prima & completorio secretè.

2.Pet. vlti.

Ver. 3. DE ECCLESIAE ACCEPTIONE.

A ET quia inter cæteros articulos sancti patres interseruerunt articulum de ecclesia sancta catholica & apostolica: aliquid de ea dicendum est, & primò de eius acceptione. Accipitur enim in sacris literis ecclesia multipliciter. Primò pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiam ad offerenda sacrificia & suscipiendum sacramenta: & hoc modo accipitur Iudith sexto: Conuocatus populus per totam noctem intra ecclesiam orauerũt petentes auxilium à Deo. Et D. Paulus 1. Corinth. 11. An ecclesiam Dei (hoc est domum orationis secundum Glossam) contemnitis. Secundò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum & sanctorum, tam viatorum, quàm comprehensorum. Et sic accepit Apostolus dicens de Christo: Ipsum constituit caput super omnem ecclesiam: hoc est sanctorum congregationem, Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra est. Tertiò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum comprehensorum duntaxat. Et sic accepit Apostolus, cum dixit: Christus caput est ecclesiæ, & ipse saluator corporis eius. & sic dicitur ecclesia triumphans. Quartò pro congregatione hominum qui sunt in gratia. Et sic Apostolus. Ephes. quinto. Christus dilexit ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Et tales dicuntur esse de ecclesia numero & merito. Quintò pro vniuersitate omnium fidelium viatorum vtentium sacramentis, siue sint in gratia siue non. Et dicitur ecclesia militans. Et peccatores dicuntur de ecclesia numero & non merito. Et sic accepit Dauid, Psalm. 21. Erit apud te laus mea in ecclesia magna: in populo graui laudaui te. Et sic comparatur sagenæ missæ in mari & omni genere piscium congreganti, & cæt. Et sic dicitur domus Dei magna, & ingens locus possessionis eius. Glossa in prædicto Psalmo, exponit, magna hoc est in toto orbe. Et diuus Augustinus ibi: Ecclesia magna totus orbis est. Licet aliquando accipiatur pro ecclesia particulari: vt secundæ Corinth. primo. Ecclesiæ quæ est Corinthi. Aliquando etiam accipitur pro præsidente in ecclesia, vt in processu fraternæ correctionis, dic ecclesiæ, hoc est prælato. Aliquando pro subditis tantum, vt in actibus Apostolorum 12. Oratio autem fiebat ab ecclesia ad Deum pro eo. Aliquando pro solis ecclesiasticis, aut eorum maiori parte, vt in ca. 1. 63. distin. & ca. cum apostolica. 55. distinct. ¶ Ecclesia autem prout de ea communiter loquuntur doctores, accipitur pro cœtu siue congregatione fidelium viatorum, qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili vnius veri Dei, & non vt Lutherani dicunt, pro congregatione sanctorum in spiritu, quã nesciamus vbi sit, aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro congregatione omniũ viatorum fidelium, siue boni sint, siue mali, qui Christo in sacramento baptismi nomen dederunt. ¶ Author ecclesiæ est Deus sapientissimus & omnipotens. Finis verò eius est omnium fidelium salus. Quia quantũ in ipso Deo est, vult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic vt nulli extra ecclesiam salus contingat, vt habetur in ca. firmiter. §, vna de summa Trinitate & fide catholica extra. Et in hoc bene figurata fuit per arcam Noë, extra quam existentes submersi sunt. ¶ Ex præmissis apparet quòd ecclesia catholica est visibilis, sensibilis, siue euidens & manifesta: visus enim plures rerum species nobis manifestat, & omnes sensus comprehendit. Quia tam prælatus, qui est caput, quam subditi, qui sunt membra, sunt visibiles, & visibiliter sacramento baptismi sunt intincti. Aliàs in vanum dixisset Christus: Dic Ecclesiæ. Et si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Quod est blasphemum, maximè si dicatur quòd fides est de non visis: Vnde dicitur substantia sperandarum rerum argumentum non apparentium. Atqui habetur in symbolo: Credo in ecclesiam sanctam catholicã & apostolicã, ergo nõ videmus eam, & per cõsequẽs est inuisibilis. Hoc argumẽto, tanquã Achile, vtũtur Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicendũ ꝙ licet ecclesia, quantũ ad aliquas proprietates, puta quantũ ad sanctitatem & virtutes eius, sit inuisibilis: non tamẽ quãtũ ad supposita & exteriorẽ eius policiam siue ordinationẽ: Aliàs sequeretur ꝙ Christi policia esset inordinatissima & cõfusissima, quod est hæreticũ. Et ideo non credimus ecclesię supposita, quæ sunt prelati & subditi, aut exteriorẽ eius ordinationẽ. Sed bene credimus interiorẽ sanctitatem, & virtutẽ ligandi atq; soluẽdi, ac etiã eius finẽ. ¶ Notandũ etiam ꝙ in symbolo, non dicitur, Credo in ecclesiam sanctã: quia in solum Deũ credendũ est. Vnde D. Aug. super illud: creditis in Deum,

Card de Turre crem. lo. 1. summa de Eccl. c. 2. & 3.

Ephes. 5.

Matth 13.

Bar. 3.

Matt. 18.

Matt. 18.

Heb. 11.

Car. de tur. cre. lib. 1. de Eccl. c. 20.

Ioan.14. Rom.4. & in me credite, dicit: Nunquam aliquis apostolorum ausus est dicere. Credite in me. Et super illud omni credenti in eum qui iustificat impium: ait, aliud est credere illi, aliud est credere illum: aliud est credere in illum. vt dictum est supra huc capite § 2.ver.1. Et cum dicitur in symbolo: Credo in spiritum sanctum sanctam ecclesiam, &cæt. Illa dictio, in, non refertur ad ecclesiam, sed ad spiritum sanctum qui sanctificat. ¶ Notandum etiam quòd licet ecclesia secundum rationem vniuersalitatis non possit stare in vno completiue, tamen quo ad fidem, in qua fundatur ecclesia, & à qua aliquis dicitur de ecclesia bene potest seruari in vno. Vnde Hierony. super Psalm.33. dicit: Vbi vera fides est, ibi ecclesia est. Et Iuristæ dicunt, quod ius vniuersitatis potest seruari in vno. Sic potest dici de ecclesia, quod potest seruari in vno: prout dicitur de virgine Maria, quod in ea sola in triduo sepulturæ Christi mansit fides explicita de diuinitate Christi, quamuis multi alij per Iudæam existentes habere possent fidē catholicam actualem & implicitam, non tamen explicitam de diuinitate Christi.

Ver 4. DE DIFFERENTIA ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.

Card. de Turrecre. lib.1.ca.1. Ecclesia & Synagoga secundū Bedam in expositione illius passus Prouerb.5. Pene fui in omni malo in medio ecclesiæ & Synagogæ. Sunt nomina greca, & vnam eandemq; rem significare videntur, videlicet conuentum plurimorum adinuicem. Si tamen subtilius distinguantur ecclesia conuocatio, Synagoga, congregatio interpretatur. Vox autem & conuocatio propriè est rationalis creaturæ. Congregatio verò etiam irrationabilium esse potest. Vnde Gene. primo. dicitur: Cōgregētur aquæ quæ sub cœlo sunt. & Matth.23. gallina dicitur, congregare pullos suos sub alas. Cum autē soli fideles, qui verbum rationale fidei audiūt, & mente percipiunt, sint tantum homines rationales habendi, sequitur quòd vetus ille hebræorum populus, quandiu in vnius veri Dei fide & cultu permansit, vtroque nomine ecclesia & Synagoga legitur appellatus, prout in multis sacræ scripturæ locis patet. Vnde Numeri decimosexto vocatur Synagoga. cum dicitur: Insurrexerunt contra Moysen ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Et in eodem libro cap.20. Ecclesia legitur nominatus: cum dictum fuit Moysi, cur eduxisti ecclesiam Dei in solitudinem? Verùm quia post aduentum saluatoris nostri populus Iudæorum, paucis exceptis, tenebris infidelitatis excæcatus fuit, distinctionis gratia, prædicta nomina partita sunt, vt illa pars hebræorum, quæ lumen fidei non recepit, quasi irrationabilium animalium congregatio, Synagoga tantùm dicta sit. Pars vero hebræorum & aliorum, qui in Christū crediderunt, ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata. Vnde D. Augustinus super illud Psalm.81. Deus stetit in Synagoga deorum, hoc est populorum Israël, dicit: Ipsorum propriè Synagoga dici solet, quamuis aliquando ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam dixerunt, sed ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter congregationem, vnde Synagoga, & conuocationem vnde ecclesia: nomen accepit, aliquid distet, scilicet quod congregari & pecora solent. Conuocari est magis vtentium ratione. Et Isidorus 8. libro Ethimo. cap.8. dicit: Vt notetur Iudæorum infidelitas dicta est eorum Synagoga quasi pecorum & indiscretorum: & vt ipsa fidelitas nostra, ipso vocabulo innueretur nostra, dicta est ecclesia, hoc est cōuocatio rationabilium & discretorum. Vnde Dauid de ecclesia dicit Psal.34. Cōfitebor tibi in ecclesia magna: in populo graui laudabo te. Populus enim ecclesiæ, vt inquit Albertus magnus dicitur esse grauis maturitate virtutis: & illi soli sunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligunt, & audiunt vocationem Christi. B

Ver. 5. DE ECCLESIAE VNITATE.

Car. de tur. cre. lib.1. ca. 5.6 7.8. Ecclesia plures habet proprietates & dignitates, quarum prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in symbolo & vnam sanctam ecclesiam. & Salomon Cant.6. Vna est columba mea, vna est perfecta mea. Vbi Glossa dicit: quamuis sint diuersæ personæ, est tamen vna ecclesia. Dicitur autem vna multiplici vnitate. Primò vnitate fidei: Vnde Apostolus: Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Et alibi. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Et 1. Corinth.10. Omnes vnum corpus sumus qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et D. Hieronymus ad [illegible] episcopum, & habetur 93. distinct. Nec altera Romanæ vrbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Nam galliæ, britanniæ, & Africanæ persis & oriens, & india vnum Christum adorant, vnam obseruant regulam veritatis. Dicitur etiam vna vnitate spei: de qua Apostolus. Vocati estis vna spe vocationis vestræ. vbi Glos. Hoc est ad vnam rem speratam. Hæc vnitas potest etiam dici vnitas finis vltimi, qui est beatitudo ad quam ordinatur. Vnde D. Augustinus super illud Psalm.85. Omnes gentes, &c. dicit: multæ gentes & vna gens. Sed quare vna gens? Quia vna expectatio: Postremo dicitur vna vnitate vnius præsidentis rectoris & gubernatoris visibiliter conuersantis cum ea. Vnde Iohe. primo. Congregabuntur filij Iudæ & filij Israël pariter, & ponent sibi caput vnum. Et Christus Ioan. 10. fiet vnum ouile & vnus pastor. Deinde dixit Petro: Ioan.21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infra c. 17.§.7. ver.5. cum de primatu Petri agetur. Et licet, vt dictum est, sint plures ecclesiæ particulares: C

Ephe.4.

Apoc.1. Diuus enim Ioannes scripsit septem ecclesiis, quæ sunt in Asia. & Psalm.66. dicat: In ecclesiis benedicite domino. Illæ tamen omnes dicuntur vna rationibus prædictis. Et quamuis videatur aliqua distinctio accidentalis inter ecclesiam antiqui testamenti & noui: ac etiam inter ecclesiam, quæ nūc est, & ecclesiam primitiuā, & alia fuerit tunc congregatio fidelium quam nunc fit: quia non semper fuerunt idem fideles, non tamen sequitur quòd sint diuersę ecclesię: quia accidentia non variant substantiam rei. Sicut licet aqua fluminis continuo fluat, & non sit semper eadem aqua: est tamen idem flumen, quòd quandoque crescit & decrescit. Sic ecclesia, quę, quo ad successionem & numerum fidelium creuit, & nunc decrescit: Vnde Christus. Lucæ 18. Cum venerit filius hominis, putas ne inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuæ ecclesiæ, & eius quæ nunc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione, scilicet feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quæ eadem est nunc,

est nunc, quę antea erat:sicut etiam eadem erat fides patrũ antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se,prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus propriè accipit vnitatem siue pluralitatẽ. Vnde Apostolus de se & aliis patribus antiqui testamenti loquens dicit:habentes eundem spiritum fidei, scilicet quem patres veteris testamenti habuerunt. Vbi D. Augustinus ostendit quod in iustis diuersotum temporum eadem fides est. Eadem enim,inquit,fides est,quę iustos saluauit antiquos,& ea quę saluat nos,scilicet mediatorꝭ Dei & hominum:tempora variata sunt,sed non fides. Licet etiam si consideretur obiectum,vt est participatum à cognoscente,siue secundum quòd est in acceptione nostra,plurificetur per diuersa enunciabilia siue propositiones. Alia enim est propositio de præsenti,alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christum incarnandũ:aut si actu protestaretur per circuncisionẽ aut alia ceremonialia. Propter hoc tamen nec incarnatio,aut passio,aut resurrectio in se variata esset: est enim vnum & idem tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur preteritum. Et alius ad eos qui fuerunt:secundũ quem dicitur apud antiquos futurũ. Et sic diuersa confessio exterior, siue diuersa protestatio,quæ est actus fidei,nõ diuersificat fidem ex parte obiecti,sed solùm ex parte subiecti. Exemplũ datur de exploratoribus terrę promissiõis qui portabant botrum in stipite:primus præcedebat & nõ videbat botrum,cùm esset post se. secũdus verò videbat,quia erat ante se:tamẽ idem botrus erat qui figurabat Christum, &c. Nec obstat ꝙ fides nunc sit magis explicita quàm esset olim. Quia scire aliquid in vniuersali & particulari non diuersificat scientiam,nisi quantum ad modum sciendi, sed non quantum ad rem scitam, à qua habitus habet vnitatem,prout fides à re credita. Et ideo nũc ecclesia dicitur christiana,& non olim: Licet olim esset christiana,cum fides esset de Christo venturo,sed olim nõ adeò erat explicita. Si dicatur quòd in ecclesia non fuit semper vnus pastor & director,qui visibiliter conuersaretur cum ea,vt in lege naturæ, in qua vna erat ecclesia,quę non subdebatur vni : & tempore Moysi non omnes fideles subdebantur ei:prout Iob,& multi alij gentiles qui fuerunt in gratia tempore successorum eius,vt D. August. dicit: 3.de Ciuit.
Et nunc cum papa moritur,non omnes subiiciuntur vni sicut cũ viuit. Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesię. Negatur consequentia. Licet enim ecclesia non fuerit semper in tali dispositione,quod ab vno pastore vice domini nostri Iesu Christi,cum ea visibiliter conuersaretur & dirigeretur actu:tamen benè aptitudine. Multa enim per temporum successionẽ instituta sunt in ecclesia,quę non fuerunt à principio. Quę tempore,quo instituta nõ fuerunt,non importabãt necessitatem. Facta tamen institutione de necessitate veniũt obseruanda. Dicunt enim doctores super illud Cant.vlt. Soror nostra paruula est,& vbera non habet. Quod ecclesia,quæ hic soror dicitur, in principio sui status,ante plenitudinis gratiæ tempus:in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est,fuit paruula,non modo populi paucitate, sed etiam donis gratiarum. Vnde Hugo de sancto Victore. Oportuit inquit,vt secundum processionem temporum,spiritualium gratiarum signa magis ac magis darentur. Plane post incarnationem filij Dei,copiosior facta est splendore doctrinę, pulchritudine ordinis, locupletior sacramentorum efficacia salutari,excellentior nobilitate regiminis. Et secundum hoc debet intelligi illud Christi:Et super banc petrã ædificabo ecclesiam meã : quæ tamen prius erat ædificata: Matt.16.
quia vt inferius dicetur ab Abel sumpsit exordiũ. Et quamuis papa moriatur:sedes tamẽ apostolica nõ Heb.5. ver.
moritur:quia potestas eligendi vnum semper manet in ecclesia in habitu. ¶ Non obstat etiam ꝙ multi 11.
non baptisati sint in gratia, vt martyres & catechumeni, qui si moriantur, saluantur : & per consequẽs sunt de ecclesia : cum omnes in gratia sint de ecclesia : & tamen non omnes sunt baptizati baptismo aquæ:quia habent baptismum aquæ in voto. Nam vt D. Augustinus ait: Tunc prodest baptismus sanguinis vel fluminis:cum baptismum fluminis non contemptus religionis,sed articulus necessitatis excludit. ¶ Ex premissis sequitur ꝙ extra ecclesiam nõ patet alicui salus. Quia cum vnitas ecclesiæ pendeat ab vnitate fidei,& secundum apostolum, impossibile sit absque fide Christi placere Deo. Cùm Heb.11.
fides sit substantia & principium ac primum fundamentum beatitudinis, vt dicit glossa super illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quòd est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi. Vnde in concilio Lateraneñ. & habetur in c.firmiter.§.vna,extra de summa trinitate & fide catholica,dicitur:Vna verò est fidelium vniuersalis ecclesia,extra quam nullus omnino saluatur. Et quo ad hoc figurata fuit per Archam Noë:quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij extra illam erant,submersi sunt. Sic omnes qui extra ecclesiam moriuntur,submerguntur in inferno. Vnde dicebat D.Petrus:Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus,in quo oporteat nos Act.4.
saluos fieri. Ideo D.August. & recitatur in c.omnis.28.q.3. Omnis infideliumvita peccatum est,id est cum peccato. Venerabilis Beda,& recitatur in c.Quicunque.24.q.dicit: Quicunque ab vnitate fidei vel societate Petri apostoli(quæ est ecclesia) quomodolibet seipsos segregant, tales nec vinculis peccatotum absolui,nec ianuam possunt regni cœlestis introire. Ex his manifestè apparet quantum perniciosè errant & hallucinentur dicentes quemlibet in sua secta posse saluari.

Ver. 6. DE SANCTITATE ECCLESIAE.

A ALia proprietas & dignitas ecclesiæ,dicitur sanctitas. Ecclesiam dici sanctam manifestũ est ex sym Car. de tur.
bolo apostolorum. Dicitur autem sancta,hoc est munda ab omni peccati macula. Sanctum enim cre.lo.1 sum
idem est quod mundum. Vnde D.Diony.dicit,ꝙ sanctitas est ab omni immũdicia perfecta liberatio. ma de eccl.
De hac sanctitate habetur Cant.4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et Apost. Tẽ c.9.10.11.12
plum Dei sanctum est, quod estis vos. Et alibi:Christus dilexit ecclesiã & semetipsum tradidit pro ea, 13.c. de Di.
vt illam sanctificaret, mundãs eam lauachro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse gloriosam ecclesiã Nomin.
non habẽtem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. ¶ Notãdum 1.Cor.3.
Ephes.5.

tamen ꝙ ecclesia non dicitur sancta per naturã siue essentiã, sicut Deus, qui vt dicitur in hymno angelico, est solus sanctus. & 1.Reg.2. Quis sanctus vt dominus: sed dicitur sancta per participationẽ gratię. *Psal.85.* Fideles enim in gratia existentes dicuntur sancti. Vnde Dauid dicebat: Custodi animã meam, quoniam sanctus sum. Notandũ tamen ꝙ duplex est sanctitas, quædam quæ dicit liberationem non ab omnibus immũdiciis culpæ & pœnæ, sed solùm ab immũdiciis, quæ gratiæ aut charitati aduersantur: sicut sunt culpa originalis & mortalis, & non culpa venialis, quæ nõ contrariatur gratiæ & charitati: cũ sit cum ea, vt dictum est. *c.7 §.1.* Et tali sanctitate ecclesia militãs dicitur sancta. Vnde Apost. *Rom.1.* Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis. Alia est sanctitas, quæ dicit liberationem ab omni immũdicia & corruptione culpæ & pœnæ, & talis est sanctitas patriæ & ecclesiæ triumphantis. De qua Psalm. Gloria hęc est omnibus sanctis eius. Ecclesia verò militans non dicitur sancta tali sanctitate: quia vt D.Ioan. dicit: *1.Ioan.1.* Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Salomõ, *Prou.24.* septies in die cadit iustus & resurgit. Et Christus, docet omnes fideles orare pro remissione peccatorum, *Matth.6.* & dicere, dimitte nobis debita nostra. Et D. Hieronymus exponens illud: Beati immmaculati in via, dicit: Quomodo immaculati, cum absque minutis peccatis diu esse non possint. Respondens ait: *Psal.118.* Bati immaculati sine macula, hoc est sine mortalibus criminibus. Et quanuis in ecclesia mali sint permixti bonis, iuxta illud: *Matth.13.* Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere pisciũ congregãti, &c. *Matth.20.* & mali sint numero multò plures quàm boni, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci verò electi. Non tamen sequitur quòd ecclesia sit spelunca latronum, & non debeat dici sancta: cùm à nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc quod dicitur ecclesia sancta, datur intelligi quòd omnia ecclesiæ membra sint sancta, sed solùm illa quæ sunt numero & merito de ecclesia, quæ sunt propriè membra Christi, fideles scilicet, qui in dilectione charitatis sunt Christo incorporati. Nec etiam intelligendum est ecclesiã sic dici sanctã, quod aliqui de ecclesia fuerunt semper sancti, cũ constet omnes, dempto Christo & D. Virgine, esse conclusos sub peccato: iuxta illud: per vnũ hominem peccatũ in *Rom.5.* hunc mundũ intrauit, &c. Multi etiã fuerunt in gratia, qui deciderunt ab ea. Sed dicitur ecclesia semper sancta, quia in omni tẽpore in ecclesia, quæ vtitur sacramẽtis visibilibus, fuerũt aliqui iusti & sancti, licet non pro omni tempore. Si allegetur dictum D. Hierony. quòd habetur in §. ecclesia, de pœnitentia. dist.1. vbi dicitur: Possibile autem est, vt quando ecclesia, quæ prius rugam & maculã ac immundiciam habuit, postea restituta est: ita & peccator currens ad medicũ, &c. Et super illud Psal.44. Audi filia & vide, &c. dicit idem Hieron. Obliuiscere domum patris tui, hoc est diabolũ qui te prius genuerat: quia totus mundus in maligno positus fuerat. Ideo inclina aurem tuã. Quia concupiuit rex Christus Iesus speciem tuam: quia nigra eras in domo patris tui: nunc autem ascendens post baptisma abluta es. Et infra: Ante fœdata & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per lauachrũ baptismi. His & aliis similibus dicẽdum quod nõ loquitur de ecclesia ab eius inchoatione collectiuè, siue pro omnibus fidelibus: sed pro aliquibus membris ecclesiæ distributiuè.

Ver. 7. DE ECCLESIAE VNIVERSALITATE.

Car. de tur. cre.li.1 sum. de Ec c.14 15.16.17. EX symbolo fidei & ex concilio Niceno constat ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. B
Ad cuius euidentiam sciendum est quod hoc nomen catholicum consueuit attribui tribus. Primò fideli Christiano, vt Diuus Hieronymus ait: & habetur in ca. hæc est. 24.q.1. vbi dicitur. Hæc est fides beatissime pater. & infra dicit: Quicunque me culpare voluerit, se imperitum, vel maleuolum, vel etiam non catholicum comprobabit. Quia fidelis ideo dicitur catholicus, quia credit omnibus quę fides docet, & ecclesia determinat esse credenda, & ei in omnibus obedit. Secundò attribuitur fidei, vt habetur in symbolo Athanasij: hæc est fides catholica, &c. Fides autem dicitur catholica siue vniuersalis quadruplici vniuersalitate. Primò vniuersalitate veritatis: quia sit vniuersaliter vera, vt nihil ei falsitatis subiici possit, vt dictum est. *Ver 1.§.1 huius cap.* Secundò vniuersalitate temporis: quia omni tempore ecclesia illam tenuit, tenet, & tenebit. Vnde Matthæi vltimo: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Tertiò vniuersitate obseruationis & obediẽtiæ, siue obligationis: quia eius præcepta non vni genti tantum, sed omnibus proponit obseruanda, quod non conueniebat synagogæ. Quartò vniuersalitate annunciationis: quia annunciata vel annuncianda est per vniuersum orbem.

¶ Et quia circa huiusmodi est difficultas, paulisper nobis insistendum est, & quid probabilius sit inquirendum. *An euangelium prædicatũ sit in vniuerso orbe.* Certum est enim Dauidem Psalm.18. prophetasse de Apostolis, cum ait: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi propheta propter certitudinem diuinæ præordinationis vtitur præterito pro futuro: sicut cum dixit Psal.21. Foderũt manus meas & pedes meos. Hanc diuinam præordinationẽ Christus executioni mandari iussit Apostolis dicens. Matt. vlt. Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Quorum executionem D. *Mar.vlt.* Marc. recitat dicens: Illi autem profecti prædicauerũt vbiq;. Et apostolus de huiusmodi loquẽs, reci- *Roma.10.* tando dictum Esaie: Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico, nunquid non audierunt? Equidẽ in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. De quibus finibus Esa.24. A finibus terræ laudes audiuimus viri iusti. Aliqui dicũt quòd tempore quo Apostolus hęc scribebat, euangelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit propriè verbum exiuit pro præterito, quòd Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quòd scribitur Actuum secundo. Erant autem Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quę sub cœlo est, qui venerant ad diem festum Pentecostes, qui audierunt sonum Apostolorum, & detulerunt ad omnes fines terræ. D. tamen Thomas super illis verbis Apostoli recitat D. Augustinum dicentem quòd hæc verba non erant completa, quando Apostolus talia loquebatur, sed præuidebat esse implenda per successores Apostolorũ: quos etiam idẽ *Ephes.4.* Apostolus vocat Apostolos, dicens: Et ipse (scilicet Christus) quosdã quidẽ dedit Apostolos, &c. vsq; ad con-

...summationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei.&c. Et D. August. qui erat anno domini ... seu circa, dixit fuisse quasdam gentes in Africæ partibus, quibus non erat Christi fides prædicata. Huic expositioni congruit illud Matth. 24. vbi ponũtur signa iudicij generalis & cõsummatiõis seculi. Vbi post multa dicitur: Et prędicabitur hoc euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimoniũ omnibus gentibus, & tũc veniet cõsummatio. Et Mar. 13. Et in omnes gentes primũ oportet prædicari euangeliũ. Et quamuis in prædictis capitibus aliqua signa pertinere videãtur ad consummationem Hierusalem. Ex quo aliqui opinati sunt euangelium regni fuisse prædicatum omnibus gẽtibus ante excidiũ Hierosolymorũ, maximè cum illa signa videantur data Apostolis, postquam ostenderunt lapides & structuras siue ædificationes templi, quibus Christus respondit: Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis suprà lapidem qui non destruatur. Et confirmant per illud D. Mar. Illi autem profecti prædicauerunt vbiq;. Verũtamen ex contextu euangelij D. Matth. apparet quod signum datum de prædicatione euãgelij, refertur ad cõsummationẽ totius orbis. Nam ibi dicitur: sedente autẽ eo super montẽ Oliueti accesserunt secretè discipuli dicentes: Dic nobis quando hæc erunt: & quod signũ aduentus tui & consummationis seculi. Tunc Christus respondit, vt dictum est, & præmisit: quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum: quæ tamen tẽpore Apostolorum feruebat. Insuper efficacissimum argumentum pro hac opinione est inuentio nouarum insularum facta tempore nostro à rege Portugaliæ: de quibus antea nullus historiographorum aut cosmographorum meminit: in quibus sunt antipodæ, vt dicetur infrà cap. 21. §. 2. ver. 8. qui ante tempora nostra nihil penitus de Christo audierant, nec in communi, nec in particulari: Nec etiam aliquos rumores audierant, cum oppositum nullo modo possit probari. Et cum dicitur illi profecti prædicauerunt vbique, debet intelligi siue exponi, id est in omnibus locis in quibus ipsi fuerunt, prædicauerunt euangelium: aut quod illi vel successores eorum prædicauerunt vel prædicabunt vbique, antequam sit consummatio orbis. Nec obstat illud ꝙ ex Actis Apostolorum adductum est ex omni natione quæ sub cœlo est, &c. Quia per hoc non datur intelligi quod ex omni natione quæ sub cœlo est, tunc fuissent aliqui Iudæi in illis insulis nouiter repertis. Nec certum sit quod de omni natione nota essent aliqui Iudæi. Sed debent illa verba intelligi, quod aliqui ex Iudæis de quacunque natione quæ sub cœlo est, vbi erant Iudæi, venerunt Hierosolymam, &c. cum Iudęi non fuissent dispersi in omnes nationes notas. Vel potest intelligi de omni natione nota subiecta Romano imperio. Et cum Apostolus dicit: Nunquid non audierunt, &c. scribebat Romanis, quorum aliqui interfuerunt Hierosolymis, vt dicitur Actuum 2. Potest tamen concedi secundum D. Chrysostomum quod tempore Apostolorum rumor & fama prædicationis de Christo, peruenit ad omnes mundi nationes notas. Non tamen sic quod in omnibus gentibus ædificata esset Ecclesia, quod implendum erat ante seculi consummationem, vt D. August. dicit. & sic non habetur quòd ad singulos homines fama prædicationis aduenerit. Et sic fides non dicitur catholica siue vniuersalis pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui adhærent, & omnes viatores vniuersaliter adhærere tenentur: secundum illud Apoc. 5. Redemisti nos Deus in sanguine tuo, ex omni tribu, populo, & natione, &c. & sic etiam dicitur vniuersalis vniuersitate locorum: quia per omnia loca diffusa vel diffundenda. De hac vniuersalitate loquitur Dauid cum ait: A finibus terræ ad te clamaui. Et alibi: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Dicitur etiam vniuersalis, quia continet remedia vniuersalia siue medicamina, ad curationem cuiuscunque morbi & membri spiritualis efficaciam spiritualem habentia, quę sunt septem sacramenta: in quibus sub velamine rerum sensibilium diuina virtus secretius operatur. Notandum tamen quod licet Ecclesia ex quo incepit esse, fuerit semper catholica & vniuersalis vniuersalitate puritatis, sanctitatis, & veritatis. Non tamen vniuersalitate dilatationis, nec vniuersitate pręceptorũ aut remediorum: quia vt dicit Psalm. 75. Notus in Iudæa Deus. Et Psalm. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde lex Moysi non obligabat gẽtiles. Hac vniuersalitate dilatationis, cœpit Ecclesia esse catholica, cũ fides annunciata est per Apostolos in vniuersum mundũ. ¶ Notãdum præterea ꝙ Ecclesia dicitur vniuersalis dupliciter. vno modo, quia cõstat ex diuersis ecclesiis: & sic sumitur in c. alienus 24. q. 1. vbi ex D. Cypriano dicitur: Alienus est, prophanus est, hostis est: non potest Deũ habere patrem, qui vniuersalis Ecclesiæ non tenet vnitatem. Et secundum hanc significationẽ Ecclesia Rom. non est vniuersalis, sed pars Ecclesiæ vniuersalis, prima videlicet & pręcipua, velut caput in corpore, vt habetur in c. quãuis 21. dist. Alio modo ecclesia dicitur catholica siue vniuersalis: quia sub se cõtinet Ecclesias vniuersas, seu præest vniuersis. Et hoc modo Ecclesia Rom. dicitur vniuersalis, vt scribitur in dicto. ca. quãuis. Hoc etiam modo accipiendo Ecclesiã vniuersalem papa dicitur pastor & rector vniuersalis Ecclesiæ, vt in ca. in nomine domini. 23. dist. & Ioan. 10. Erit vnum ouile & vnus pastor: cui omnes oues indistinctè erunt commissæ: quòd factum fuit, cùm dictum fuit Petro: Pasce oues meas. Vnde tota synodus Calcedonẽ. dicitur acclamasse Leoni papæ, sanctissimus, Apostolicus, icomœnicus, id est vniuersalis patriarcha per multos annos viuat. Nec obstãt ca. nullus. & ca. Ecce. 99. distinct. vbi prohibetur Romanum pontificem dici vniuersalem. Quia dicta prohibitio facta est ne putetur quòd papa præficiatur cuilibet particulari Ecclesiæ, vt proprius & specialis illius ecclesiæ rector: Quia sic cessarent omnium aliorum pontificum potestates. Sed non prohibetur vocari vniuersalis, hoc est supremus, & principalis post Christum. Ecclesiæ autem particulares possunt dici catholicæ, non ratione diffusionis, sed ratione fidei catholicę, quæ est communis omnibus ecclesiis: & hoc modo etiam omnes fideles dicuntur catholici. ¶ Ex præmissis apparet quòd nulla alia quàm Christiana religio debet dici catholica. Vt Diuus Augustinus ait:

Matth. 24. *Marc. vlt.* *Matth. 24.* *Chry. super Matth.* *Ad hesitũ.* *Psal. 60.* *Ioan. 21.* *Lib. de vera religione.*

Quia licet quælibet secta proponat quæ tradit ab omnibus vniuersaliter credenda & obseruanda. Hoc tamen iure non competit cuicunque sectæ: quæ si hoc sibi vendicare præsumat, ad hoc tamen nunquam pertingit neque pertingere potest. Et quanuis Idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, non tamen iuridicè. Neque etiam idololatria erat vna religio vniuersaliter obseruata, sed apud diuersos diuersa: cum diuersi diuersos deos colendos sibi instituerint. Nec etiam ab omnibus nationibus fuit recepta: cum à veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiam à sapientibus gentilium, qui dicebant [16. de ci. dei.] huiusmodi cæremonias esse obseruandas, tanquam legibus iussas, non tanquam diis placitas, vt de Seneca dicit D. August.

Ver. 8. DE ECCLESIÁ APOSTOLICA.

[Card. de Tur re cremata li. 1 summæ. c. 18. & 19. D. Greg. in registro.] ECclesiam Dei esse apostolicam sancti patres in symbolo professi sunt dicentes: Credo vnam sanctam catholicam & apostolicam Ecclesiam: quod symbolum D. Gregorius exponens ait: Credo vnam fidem, vnum baptisma, vnam apostolicam & vniuersalem Ecclesiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) apposuerũt in suo symbolo, supra symbolum apostolorum, quòd Ecclesia esset catholica ad ostendendum eius authoritatem contra nouitatum præsumptores, qui nouella & peregrina dogmata in Ecclesia introducere non verentur. Dicitur autem Ecclesia apostolica triplici ratione: primo quia Apostoli primo Christo adhæserunt, & primitias spiritus habuerunt. Vnde Apo- [2. Thess. 2. Rom. 8.] stolus. Elegit nos Deus primitias in salutem spiritus & fide veritatis. Et alibi: Nos ipsi primitias spiritus habentes. Vbi Glos. dicit tempore prius & cæteris abũdantius: Secundò quia Apostoli post ascensionem domini in fide & sancta doctrina verbo & exemplo sanctitatis & miraculis eam fundauerunt. [Ephes. 2.] Vnde Apostolus: Superædificati scilicet estis, super fundamentum Apostolorum & prophetarum: hoc est super nouum & vetus testamentũ: quia quæ Apostoli prædicauerunt, hæc prophetæ prædixerũt. ¶ Nec obstat quòd solus Christus dicatur fundamẽtum iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest [1. Cor. 3.] ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: quia intelligitur de fundamẽto primo & principali. Nihilominus tamen Apostoli dicuntur fundamẽta secundaria Ecclesiæ. vnde D. Ioan. de ecclesia loquens, dicit: Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina apostolorũ & agni. Et quanuis prophetæ dicãtur fundamenta, vt dictũ est, Ecclesia tamẽ non est à sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodũ Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis explicitã & elu- [Psal. 17.] cidatam tradiderunt quàm prophetę. Vnde glo. super illud: tenebrosa aqua in nubibus aëris, dicit: obscura doctrina est in prophetis: tum etiam quia prædicatio Apostolorũ fuit vniuersalior & diffusior, [Psal. 18.] quàm prophetarũ, cũ in omnẽ terrã exiuerit sonus eorũ: prædicatio verò prophetarũ soli populo Iudæorũ nota fuit: tum etiã quia omnis christianæ religionis & sacrarũ institutionũ Ecclesiasticarũ obseruantia, per traditionẽ Apostolorũ est ad Ecclesiã deriuata. vt habetur in c. Ecclesiasticarũ. 11. dist. [Aug. lib. 2. de Bapt. cõtra Donati.] Et. D. Aug. illa quæ per vniuersam custodiũtur Ecclesiã, ab ipsis Apostolis tradita & cõmemorata creduntur, quanuis in eorũ dictis vel cõsiliis non reperiãtur. Hinc sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam à tramite apostolicæ traditionis nunquam recessit (iuxta c. à recta. 24. q. 1.) specialiter apostolica nominatur.

Ver. 9. DE ECCLESIAE INDEVIABILITATE.

ECclesiã vniuersalem esse indeuiabilẽ seu errare non posse in determinatione eorũ quæ pertinent B ad fidẽ & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cũ de sanctitate & vniuer- [Ephes. 5.] salitate Ecclesię ageretur, atq; etiã ex his quæ D. Pau. ait: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiã, & seipsum tradidit pro ea, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam nõ habentẽ maculã, neq; rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta [Matt. 16.] & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit: Christus Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Per portas inferi, vt dicũt sancti doctores, intelliguntur dæmones, hæretici, hæreses, atq; errores, quæ deducunt & trahunt ho- [Luca. 22.] mines ad infernum. Probatur insuper ex eò quòd dicit Petro: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. In quo loco nõ orauit pro fide personali Petri cum defecerit, prout Christus illam defecturã prędixit, docens: antequam gallus cantet ter me negabis, sed pro fide Ecclesiæ Petro committendæ. Item [Ioan. 14. Ioan. 16.] etiam per illud: Ego rogabo patrem meum & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. & adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: cum autem venerit ille [Matt. 18.] spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Per quæ verba pollicetur assistentiam spiritus sancti, vt doceret eos simul congregatos omnem veritatem: imò & ipse Christus pollicitus est suam assistentiam, cum dixit: vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, in medio illorum sum. Ideo Apost. [1. Tim. 3.] vocat Ecclesiam columnam & firmamentum veritatis, dicens: vt scias quomodo oporteat te in domo Dei cõuersari, quę est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentũ veritatis. quod non esset si in fide & [Matth. 8.] bonis moribus errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, nõ tamẽ fuit submersa. Nec obstat quòd fides cuiuslibet particularis hominis deficere posit: quia hoc intelligendũ est distributiue, sed non collectiuè. Nec sequitur quòd si Ecclesia prouincialis posit errare, quod etiam vniuersalis: quia Ecclesię vniuersali promissa fuit adsistẽtia spiritus sancti, & non Ecclesiæ prouinciali. Si dicatur quod Conciliũ Ariminẽse, quòd erat vniuersale multitudine episcoporũ numerosissimũ, errauit & fuit reuocatũ: quia in illo cõcilio non fuerũt seruatæ debitæ solẽnitates à sanctis patribus in cõciliis ritè cõgregatis obseruari solitis. ¶ Ex hac indeuiabilitate Ecclesiæ habetur, quòd maior est eius authoritas cõcilij quàm [Card. de Turre crem. lib. 2. c. 101.] Papæ, qui est membrũ, & cuius fides particularis deficere potest, prout defecit in Anastasio secundo, qui volebat occultè introducere hæresim Achatij, sed non permisit Deus: quia dum assellaret nutu diuino percussus, emisit intestina, vt habetur in Glo. c. Anastasius, 19. distinct.

Ver.

Ver. 10. DE ECCLESIAE ET SCRIPTVRAE AVTHORITATE.

A EX indeuiabilitate Ecclesiæ sequitur parem adminus esse eius & sacræ scripturæ authoritatem, cũ 1.Cor.14.
vtraque sit indeuiabilis, vt pote ab eodem principio indeuiabili (hoc est à spiritu sancto) pcedens. Rom.11.
Cum autem spiritus sanctus non sit dissentionis deus, sed vnitatis: sequitur determinationem Eccle-
siæ non esse contrariam determinationi scripturæ sacræ seu canonicæ, nec ecõuerso. Et cum teste A-
postolo: Omnia quæ sunt, a Deo ordinata sunt: consequens est aliquem esse ordinem inter authori-
tatem Ecclesiæ & scripturæ. Et si loquamur de ordine temporis, constat manifeste Ecclesiã esse prio-
rem scriptura exteriori. Ecclesia enim fuit tempore Abel, vt infra dicetur: & tamen eo tempore ad-
huc scriptura exterior non erat. Et si de Ecclesia christiana loquamur, quando Apostoli inceperunt
prædicare, nulla erat scriptura euangelica exterior, neq; Pauli Epistolæ, & tamen erat Ecclesia christi
sanguine dicata. Apostoli etiam absq; scriptura elegerunt Mathiam, & ordinauerũt septem diaconos.
Item D Petrus fecit expirare Ananiam & Saphiram. Quod autem Ecclesia sit prior dignitate & vir- Act.1.5.6.
tute obligandi, apparet primò ex approbatione scripturæ. Nam nulla scriptura est canonica nisi sit ab
Ecclesia approbata. Vnde D. August. dicit: Euangelio non crederem, nisi authoritas Ecclesiæ me cõ-
pelleret. & D. Hiero. Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia non recipit? Non potest dari
ratio quare magis credamus euangelio Marci, qui Christum non vidit, quam Nicodemi qui vidit &
audiuit: nisi quia euangelium Marci receptum & approbatum est ab Ecclesia, & non euãgelium Ni-
codemi. Sicut enim maior est qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apostolus: sine vlla autem con-
tradictione quod minus est à meliori benedicitur: sicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim
credimus euangelio propter authoritatem & approbationem Ecclesiæ: à fortiori ipsi ecclesiæ appro-
banti iuxta illud Philosophi: propter vnumquodque tale & illud magis. ¶ Præterea sic se habet scri- In Topicis.
ptura ad Ecclesiam, sicut corpus ad animam. Quia quemadmodum corpus absq; anima non habet vir-
tutem operandi: Sic nulla scriptura sine approbatione Ecclesiæ habet in spiritualibus virtutem obli-
gandi. Sed manifestum est animam esse nobiliorem, digniorem, & virtuosiorem corpore, iuxta illud:
Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimẽtum. Igitur Ecclesia dignior & virtuosior est Matth.6.
scriptura exteriori. Cum scriptura exterior nihil aliud sit quam signum legis euangelicæ, quam Chri-
stus exterius non scripsit nec scribi præcepit: sed solũ prædicari & publicari. Vnde inter legẽ Moysi Matt.28.
& euangelium differentia vna est, quod lex scripta fuit in tabulis lapideis: Euangelium autem in cor-
dibus hominum. Vnde Apostolus: Quoniam epistola estis Christi administrata a nobis, non atramen- 2.Cor.3.
to, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, vt prædixerat Giere- Hiere.31.
mias: Post dies illos dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam
eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Præterea secũdum iurisperitos, eius est inter-
pretari cuius est condere. Verum ad Ecclesiam pertinet scripturam difficilẽ interpretari, ergo & con-
dere. Et per consequens maior est authoritas Ecclesiæ quàm scripturæ. Consequentia est nota eo qđ
causa est nobilior & dignior effectu. Vnde Apostolus de Christo & Moyse loquens, ait: Amplioris e- Heb.3.
nim gloriæ iste præ Moyse dignus est inuentus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabri-
cauit illam. Antecedens verò probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse per- Deut.17.
spexeris, & iudicum inter portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quem elegerit
dominus deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore,
quæresq; ab eis qui iudicabunt iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præsunt illi loco,
nec declinabis ad dexteram nec ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis impe-
rio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hanc legem
impleuerunt & seruauerunt Apostoli: facta enim seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus Act.15.
illos statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex alijs ad Petrum & ad Apostolos
& præsbyteros in Hierusalem super hac quæstione. Sedes enim Petri cum concilio rite cõgregato est
locus ad quem Christiani recurrere habent in difficultatibus fidei & bonorum morum: quoniam vt
dixit D. Petrus: Viri fratres, vos scitis quod ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum au- Act.15.
dire gentes verbum Dei & credere. Et in prædicto cõcilio fuit audacter ab Ecclesia declaratum scri-
pturam cæremoniarum cessare & non obligare. Decreuit etiam Ecclesia & ita absq; vlla cõtradictio-
ne seruatur Sabbatum, quod scriptura præcipiebat, transferendum in diem dominicum. Et si obiicia-
tur quod nemini licet scripturam immutare, iuxta illud: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus su- Apo.vlt.
per illum plagas scriptas in libro illo. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet
Deus partem eius de libro vitæ. Dicẽdum quod intelligitur de priuatis personis, vel de additione cõ-
trariorum & diminutione necessariorũ. Sed non intelligitur de Ecclesia catholica, cui dedit Deus au-
thoritatem declarandi & interpretandi, vt dictum est. Et si aliqua immutatio videatur, sicut de trãsla-
tione sabbati quæ videtur contra illud: Sex diebus operaberis &c. Et de cessatione legalium, quæ vi- Exod.20.
detur contra illud: Non veni soluere legẽ aut prophetas &c. & de immutatione formæ baptismi tem- Matth.5.
pore Apostolorum, contra illud Matthæi vltimo: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gẽtes Act.2.8.
baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Dicendũ primò quod non est Ecclesia quæ 19.
immutauit, si immutatio aliqua sit: sed spiritus sanctus, qui est verus & omnipotens Deus, qui eam in-
deuiabiliter dirigit & suggerit ei quæ sunt necessaria simpliciter: prout ea quæ sunt fidei & bonorum
morum, quæ nunquam reuocat, vt infra dicetur Suggerit etiam ea quæ sunt pro tempore obseruãda, Ca.17.§.2.
quæ nonnunquam reuocat, prout prohibitionem de suffocato & sanguine, quæ nõ erat necessaria ab- ver.1.
solutè, sed pro tempore, quæ nonnunquam reuocat. Vnde resolutio concilij apostolorum fuit: visum
est spiritui sancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos Act.15

ab immolatis simulachrorum & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Et quia abstinentia à sanguine & suffocato non erat absolute necessaria, sed solum pro tempore illo vt coalescerent amicitia inter gentiles & Iudæos, ideo nunc illud præceptum non obligat, sicut præceptum de prohibitione fornicationis & circumcisionis. Vnde Apostolus: Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit. Si obiiciatur quod Papa cum concilio suo non facit Ecclesiam catholicam, cum illa sit congregatio omnium fidelium, sed non omnes fideles intersunt concilio: Ergo sequitur quod papa cū concilio non poterit scripturam sacram interpretari. Dicendum quod licet omnes christiani non intersint personaliter concilio, intersunt tamen virtualiter & interpretatiue. Nam vt inferius dicetur, quando primates & potiores alicuius prouinciæ statuunt aliquid, tota prouincia dicitur statuisse, eo quod illi representant inferiores tanquam eorum vicem gerentes. Sic prelati ecclesiæ dicuntur ecclesia, quia representant omnes subditos qui non possent simul congregari. Alioqui frustra dixisset Christus, dic ecclesiæ. Et prędicto modo intelligendo ecclesiam, si quis vellet aliquid dicere Ecclesiæ, oporteret eum perambulare totū orbem. Quod autem potiores prelati ecclesiæ congregati, dicantur ecclesia vniuersalis representatiue, apparet ex eo quod scribitur 2. Reg. 8. Conuertitq; rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israel. Et tamen non omnes Israelitæ erant congregati, sed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capitis: tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israel ad regem.

Gala.5. Matth.18.

Ver. 11. DE ORIGINE ECCLESIAE.

Card. de Turrecremata lib. 1. ca. 22 & deinceps. Gen. 1. Gen. 2. ca. 16. ver. 9 Sap. 10. Psal. 86. Gen. 4. Cant. 4. Matth. 23. Gen 4. Sap. 10. 1 p. q. 61. art. 4. Ephes. 2. Sap. 10. Ephe. 1.

B

Ecclesiam Dei secūdum diuersam eius acceptionem diuersam constat habuisse originem. Si enim accipiatur pro congregatione quorūcunq; fidelium, indistinctè tenēdo quod angeli fuerint creati in gratia & fide, habuit ortum in creatione angelorum. Si autem accipiatur ecclesia pro collectione hominum fidelium indistincte, tunc ortum habuit sexto die in quo creauit Deus Adam, in fide & gratia, vt D. August. ait, in quo inchoata fuit, & deinde formata Eua, fuit congregatio. Si verò accipiatur ecclesia pro collectione fidelium egentium & vtentium sacramentis visibilibus, quibus in statu naturæ integræ opus non erat, vt infra dicetur, tunc ecclesia ortum habuit post peccatum Adæ. Sed difficultas non modica est an incœperit ab Adam, quem eduxit Deus à delicto. D. August. 15. de Ciuita. Dei, dicit quod à principio mundi processerunt duæ ciuitates, quas duo filij Adæ ædificauerunt, vna fuit terrestris & diabolica, quàm Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cælestis & dei, quam vocat ecclesiam. Cuius secundus Adæ filius (scilicet Abel) primus conditor fuit. Et super psal. 142. loquēs de ecclesia, quæ est ciuitas dei, de qua psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. dicit: Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel. Dominus Card. de tur. cre. lib. 1. c. 25. summæ de Ecclesia, opinionem D. August. sequitur & corroborat plurimis rationibus. Primò quia Abel primus sacrificium exterius Deo acceptum (quo fidem per signa sensibilia protestatus est) legitur obtulisse. Omnis enim religio post Adæ lapsum, vt idem August. ait contra Faustum, semper habuit aliqua signa exteriora, in quibus homines conueniebant ad deum colendum. Hæc autem signa Christiana sunt sacrificia vel sacramenta secundum varietatem temporum diuersa, vt infra dicetur. Cum igitur Abel primus offerens fuerit, sequitur ab eo ecclesiam originem accepisse. Secundo probat ratione continuationis sanctitatis, cum enim de Ecclesia dicatur: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et sancti patres in symbolo ecclesiam sanctam esse profiteantur, oportet vt ab illo Ecclesiam incepisse asseramus, in quo primò iustitia & sanctimonia sine interruptione, continuata viguerit, quod primò fuit in Abel & non in Adam & Eua, qui à sanctitate deciderunt. Igitur &c. Tertio ratione figurationis: Abel enim primus tenuit typū Ecclesiæ & Christi, quo ad virginitatis integritatem & constantiam perseuerantiæ: fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor, vt D. August. in lib. de mirabilibus mundi dicit: & sic in eo fuerunt figuratæ tres principales personæ Ecclesiæ, scilicet Pastores, Martyres, & Virgines: ideo fuit primus iustus commendatus à Christo. Quarto quia in Abel facta est primo discretio seu separatio Ecclesiæ sanctæ Dei ab Ecclesia malignantium. Si obiiciatur quod Adam fuit primus qui in statu naturæ corruptæ habuit notitiam mysterij incarnationis & fidem & charitatem, cum eduxerit eum Dominus à delicto suo, quod fieri non potuit absq; fidei protestatione exteriori siue sacrificio secundū D. Thomam. Igitur Adam fuit primus qui obtulit sacrificium exterius: quod etiā fatetur D. Thomas 2.2. q. 85. ar. 2. ad. 2. Et vt dicit magister historiarum: Adam docuit filios suos offerre deo decimas & primitias quæ inter sacrificia numerantur. Ergo & Adam ante completam filiorum ætatem, obtulit ea. Cum ad plura teneatur peccator quàm innocens: tenetur enim ad opera satisfactionis, non enim fuisset eductus à delicto. Nec post eductionem à delicto legitur recidiuasse: & per consequens fuit continuata in eo absq; interruptione sanctitas, sicut in Abel, qui etiā fuit eductus à delicto originali, iuxta illud: Eramus omnes natura filij iræ: & sic non est inconueniens Ecclesiam à peccatori sumpsisse exordium, cum Abel primò fuerit peccator. Et si Ecclesia non incœpit ab Adam sequitur quod longo tempore stetit mundus absq; Ecclesia: & sic longo tempore fuisset morbus absq; medicina: quod Hugo de sancto Victore pro magno inconuenienti habet. Præterea mortuo Abel Ecclesia stetit in Adā & Eua: cum ex quo incœpit nunquam desierit esse, vt infra dicetur. Ergo sicut potuit per Adam cōtinuari, potuit etiam per ipsum inchoari. Et maximè cum fuerit primum principium actuū, per quod genus humanum descendit: vnde dicitur pater orbis terrarū: ab Abel autem nullus propagatus est. Insuper Adam & Eua posteaquam educti sunt à delicto in merito passionis Christi prępulsæ, fuerunt membra Christi: Sed membrum dicitur respectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra corporis Christi, quod vt dicit Apostolus, est Ecclesia quæ non fuit nisi vna in statu naturæ corruptæ, cum non fuerit nisi vna fides: & sic eadem erat fides quàm habuit Adam, & fides quam habuit

buit post eum Abel. Sequitur ergo quod Ecclesia fuit ante Abel, & per consequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt Ecclesiam, quæ vtitur sacramentis sensibilibus,& de qua communiter loquimur, originem traxisse ab Adam. Veruntamen pro positione opinionis D. Augustini ad prædicta dici potest,concedendo quod Adam ante generationem Abel fuit eductus à delicto: non est enim verisimile quod vir tanta scientia & donis naturalibus præditus, maximè fide, quam propter suum peccatum non amisit (cum non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus à domino, videns se spoliatum illa harmonia iusticiæ originalis, tanto tēpore steterit in peccato absq; contritione quæ delet peccatum. Et sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium interius: de quo psalmista,sacrificium deo spiritus contribulatus.&c.Et cum vera contritio habeat in voto seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore,sequitur quod Adam habebat propositum offerendi sacrificium exterius pro loco & tempore, scilicet post [illegible] Abel oblationem,per quod propositum consequutus est gratiam.Et sic intelligēdus est D.Thomas cum in 2.2.dicit quod Adam & Isaac,sicut alij iusti,sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam &c.Congruebat enim tempore Adæ,quod Adam solum in voto sacrificium offerret ante oblationem Abel,rationibus iam dictis.Præuidebat enim inspiratione spiritus sancti se non esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur ecclesia vtens sacramentis visibilibus: & sic se humilians & indignum se reputans exterius sacrificare,interius sacrificabat,per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quamuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre, ne in quo notatur origo peccati,simul & sanctificationis origo significaretur.Si enim Adam primò obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum,sacra Geneseos historia mentionem fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse videtur D. Paulus cum fidem sanctorum patrū antiqui testamēti commendans,ab Abel incipiens dicit:Abel plurimam hostiam,hoc est maioris precij quā Cain obtulit deo,per quam testimonium consecutus est esse iustus,testimonium perhibēte muneribus eius deo. Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato,non tamen actuali, sicut Adam, qui suo peccato totū humanum genus infecit,& non Abel. Ideo non conueniebat quod Ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est,inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula continue vsq; ad finem seculi esset transfundenda. Abel autem nullam transfudit maculam cum virgo occubuerit. Nec mirum quod voluerit Deus ab eo qui conceptus fuerat sub peccato originali ecclesiam suam inchoare: quia vt D. August.ait: Experimur in vno homine non primū quod spirituale, sed quod animale, prout Apost. dicit. Ex eadem enim massa originaliter damnata,cœlestis figulus ciuitatem babilonis permisit, & ciuitatem cœlestem ædificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cum plura requirantur ad principium Ecclesiæ,quàm ad eius continuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quod si Ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam continuata,fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quod in statu naturæ corruptæ longo tempore fuerit morbus absq; medicina. Cum esset eadem fides & sacrificium interius,quod cum voto exterioris sacrificij sufficiebat ad medelam. Ecclesia tamē vtēs sacramentis visibilibus,quo ad sacrificia exteriora, nondum erat inchoata. Ecclesię igitur initium potius debet attribui Abel quàm Adæ: quia Adam solum sacrificium interius obtulit: Abel verò interius & exterius.Præterea quia Adam fuit origo peccati ac principium inhonorationis dei. Et licet Adam fuerit primum principium actuum carnalis propagationis,non tamen sequitur ex hoc quod fuerit principium ecclesię.Cum sanctitas in statu naturæ corruptæ non transfundatur in ꝓpagatione carnis. Nec obstat quod dicitur Romano.4. Abraham accepit signum circuncisionis signaculum iusticię fidei, vt sit pater omnium credentium,& sic omnium fidelium. Quia non dicitur pater siue principium simpliciter, sed post generalem lapsum à fide. Cum quasi omnes gentes declinassent ad idololatriam: & hoc quia fuit exemplar fidei cæteris sequentibus, prout dicit glos. Sed Abel primū principium simpliciter. Sic etiam ecclesia noui testamenti incœpit à Iudęis,quia ex Iudæis ad Christū cōuersis fuit ecclesia noui testamenti ædificata.

Psal.50.

Heb.11.

15.de Ciuit. Dei.

1.Cor.15.

Ver. 12. DE ECCLESIAE DVRATIONE.

A Ecclesia vtens sacramentis ex quo incœpit, nunquam esse desiit,nec ante vniuersale iudicium deficiet, sed perseuerabit vsq; ad consummationem seculi. Quod apparet eo quod fides in qua fundatur ecclesia,non deficiet vsq; ad consummationem seculi. Vnde psalmus. Deus fundauit eam in æternum.Et alibi:tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Et D.Lucas: Dabit illi dominus sedem Dauid patris sui,& regnabit in domo Iacob in æternū. Et Christus pollicitus est quod portæ inferi non præualebunt aduersus ecclesiam. Et alibi dicit Petro: Ego rogaui pro te ne deficiet fides tua. Et iterum: Ecce ego vobiscum sum, scilicet in sacramento altaris, vsq; ad consummationem seculi. Si allegetur illud Hieremiæ: Perit fides,ablata est de ore eorum. Dicendum quod prædicta authoritas,& aliæ,si quæ sint,intelliguntur propter paucitatem. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibilis, non tamen omnium collectiuè: semper enim erunt aliqui credentes.

Card. de Turrecrem. lib.1.c.28. Psal.147. Psal.110. Luca.1. Matth.18. Luc.22. Matth.vlt. Hiere.9.

Ver. 13. DE POTESTATE CONDENDI SYMBOLORVM FIDEI.

B Potestas condendi symbolum ad summum pontificem pertinet: quia ad eum pertinet toti communitati siue ecclesię in necessariis prouidere. Igitur cùm noua symboli editio aliquando sit necessaria, quando errores insurgunt (vt dictum est)sequitur quod ad illum pertineat noua simboli editio, & sacræ scripturæ interpretatio,ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei,vt ab omnibus inconcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad authoritatem summi pontificis, ad quem maiores & difficiliores ecclesiæ quæstiones referuntur. Vnde Ioh.21. Pasce oues meas. Luc.22. Petro dixit: Ego

2.2.q.1. art.10.

Ioh.20. Luca 22. Act.15.

pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo in cōcilio ad determinationem fidei congregato, Act.15. D. Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis quoniā ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Deinde dedit resolutionem: Quid tentatis Deum, &c. Vnde & in c. quotiens. 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatem nec Hiero. nec Augu. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde D. Hiero. ad Damasum papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus ecclesia: in qua si minus peritè, aut parum cautè, fortè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur: quicunq; me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolū vel etiam non catholicum, non me hęreticum, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere, pręterquàm quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicena synodo congregati sunt. Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarum non est determinare de fide. Nō enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam. Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequens synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cùm ergo ad summum pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronunciare quæ à synodo determinata sunt: sequitur ꝙ ad eum principaliter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium, & etiam priuatim proferre: vt legitur de Anastasio.2. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides ecclesiæ vnius hominis periculo subiaceret: Dicendum ꝙ summus pontifex vt priuata persona errare potest, nō tamen vt est summus pontifex. Ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum: maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronunciet vt summus pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronunciat vt summus pontifex, siue vt papa, quando obseruat ritum in conciliis Apostolorum & sanctorum patrum definitionibus obseruari solitum: vt puta quando vocat concilium seniorum, hoc est episcoporum, & instat instareq; facit orationibus, & inuocat Spiritumsanctum, cuius assistentia ecclesię promissa est, imò & ipsemet Christus se talibus congregationibus affuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic ꝙ papa vt papa, siue vt summus pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiam, siue ad concilium ritè per Romanum pontificem congregatum & celebratum, pertinet symboli fidei editio: sed ad Romanum pontificem Christi vicarium & D. Petri successorem pertinet concilij vocatio, cōclusio, resolutio, & symboli publicatio & pronunciatio. Sedes enim Romana concilio ritè cōgregato directa, in determinationibus fidei & bonorū morū cōfirmata est, vt errare nō possit. Vnde Petro dictū est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum non orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cùm defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesiæ Petri, quæ est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostolorum siue successorum eorundem quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, cùm ritè concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quòd si aliquando non fuerunt seruatæ & error inueniatur, non debet adscribi ecclesiæ, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ pontificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in 2. libro Summæ, quam edidit de ecclesia.

Summus pōtifex vt particularis persona errare potest.

Papa quando operatur vt papa.

Match. 18.

Sedes Romana quādo errare nō potest.

Ver. 14. DE FIDE ET AVTHORITATE SACRAE SCRIPTVRAE ET MIRACVLORVM.

SAcræ scripturę authoritatem maiorem esse authoritate miraculorum constat. Ex eo quod habetur Esa.8. vbi dicitur: Et cum dixerint ad vos: quærite à pythonibus & diuinis qui strident, id est garriunt in incantationibus suis. Nunquid nō populus à Deo suo requiret visionem pro viuis & mortuis? Ad legem magis & testimonium. Expositores exponunt ad legem magis recurrite, & ad testimonium prophetiæ scriptæ. Nam præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimonium, hoc est prophetiam. Et Christus: Si Moysem & prophetas non audiunt, neq; si qui ex mortuis resurrexerint, credant. Et ratio manifesta est, quia scripturæ non potest subiici falsitas: nec ipsa à spiritu sancto (qui est veritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem potest inueniri mendacium & falsitas. Vnde Christus Mar.13. Exurgent pseudo Christi & pseudoprophetę & dabūt signa & portenta ad seducēdum, si fieri potest, etiam electos. Et Apostolus 2. Thess.2. de Antichristo loquens ait: Cuius aduentus secundum operationem sathanæ in omni veritate & signis & prodigiis mendacibus.

Luc.16.

¶ Ex præmissis infertur quod Iudæi magis tenebantur credere prædicationi christi quàm eius miraculis. Si obiiciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quæ prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum &c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo authoritas miraculorum est maior quàm sacræ scripturæ quæ testimonium perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas, illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. & infra: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Probatio consequentiæ ex eodem capite habetur: quia ibi Christus comparans authoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptistæ, dicebat: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego enim habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit

Esa.35.

Ioan.5.

mihi

mihi pater & . Ideo dicebat: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Dicendum quod si compararetur seorsum scripturæ & miracula simpliciter, maior est authoritas scripturarum. Sed si loquamur de miraculis contentis in scriptura ad aliam partem scripturę absq; miraculis, authoritas miraculorum maior est, cum contineat dupliecm authoritatem: sed maioritatem authoritatis habent ex scriptura.

Ver. 15. DE CANONIZATIONE SANCTORVM.

A CVm canonizatio Sanctorum sit quædam fidei protestatio, consequens est quòd ad summum pontificem pertineat, & quòd summus pontifex in canonizatione Sanctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas, errare non posit. Ad cuius euidentiam supponendum est primò, quòd canonizatio alicuius nihil aliud est, quàm sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atque propositio venerationis illius toti Ecclesiæ catholicæ, ad sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius Sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secundum sanctitatis eius acceptæ populo Christiano veneratio. Tertium, fidei totius ecclesiæ beneficia illius Sancti poscentis confirmatio. Hæc enim tria solum pertinent ad summum pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare, causando in eo sanctitatem, secundum illud, Ego Dominus qui sanctifico eos: Ita solius papæ (qui est Christi vicarius) est hominum sanctitatem approbare & manifestare, & toti Ecclesiæ proponere, & eorum venerationem mandare, cùm inter puros homines papa sit caput Ecclesiæ. Præterea publica atque exterior Sáctorum veneratio est quędam fidei protestatio: igitur ad illum solum pertinet, ad quem spectat quæstionem fidei terminare: Sed hoc pertinet ad solum papam (vt dictum est versic. præcedenti:) igitur, &c. Et quanuis ad episcopum, clero & populo assistente alicuius Sancti canonizati pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in. c. 1. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum, ꝓhibetur ne aliquis, absque authoritate Romanæ Ecclesiæ, pro sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem Sanctorum papa (vt particularis persona) posit errare manifestum est: quia (vt particularis persona) non est confirmatus nec præseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quæ sunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiam in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis, errare & decipi potest per falsas probationes & attestationes, quibus innititur: Sic in canonizatione, procedédo vt particularis persona. Quia vt talis procedens, innitendo suæ prudentiæ, & non seruando ritum in talibus à sanctis patribus seruari solitum, etiam innititur medio fallibili, scilicet testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo vt summus pontifex, scilicet cùm facit quod in se est, & secundum ritum & consuetudinem Ecclesiæ & sanctorum patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam, quæ Ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, vt non erret: sicut promisit, inquiens: Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatem, scilicet de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quam notum est pertinere aliquorum sanctorum publicam venerationem & inuocationem, quæ est quædam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum præseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quæ sunt fidei: sic etiam præseruat in canonizatione Sanctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quod aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quàm de sua, de qua est incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit. & illud Apostoli, Nil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Quia cum papa procedit vt papa, certificari potest de statu & sanctitate alicuius, nõ solùm per testes, sed etiam per attestationes miraculorum, & per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ideo non innititur solùm medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. Aug. dicit, Multa corpora venerantur in terris, quorũ animæ cruciantur in inferno: Quia nõ loquitur de Sanctis canonizatis, sed de Gentilibus. ¶ Notandum tamen quod ad hoc quod papa in canonizatione sanctorum procedat vt papa, non debet esse pręceps, nec statim aliquem sibi denunciatum Sanctum canonizare, maximè his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorum, quæ sunt signa attestationis: ne à dæmone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, vel humanæ laudis appetitu. Quantò enim negocium magis est arduum, tantò maiori maturitate est determinandum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarum, sed multis præmissis ceremoniis. Ideo canonizationis mysterium non est statim peragendum, sed per méses & annos differendum. Non enim ad canonizandum aliquem sufficit quòd magnam habuerit scientiam: quia scientia non facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid: vnde Apost. Si habuero omnem scientiã, &c. Nec etiam sufficit quòd habuerit prophetiam, quæ est communis bonis & malis. Vnde Matth. 7. Multi dicent in illa die, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? &c. Nec etiam procedédum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorum, qui sunt sanioris consilij & iudicij, propter firmitatem fidei, quæ debet haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorũ operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiæ, vt fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur. ¶ Quare secundum ritum Romanæ Ecclesiæ, duodecim per ordinem sunt obseruáda. Primum est frequens denunciatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quòd pro Sancto veneretur, vt multiplicatis intercessoribus, largiatur Deus quod petitur. Secundum est, commissio examinationis faciendæ. Tertium, commissionis executio & inquisitio. Si enim ad collationem graduũ & dignitatum, & administrationem Ecclesiæ, & distributionem bonorum Ecclesiæ militantis, diligés adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta c. miramur. 60. dist. à fortiori circa gradum & statum perpetuum Ecclesię triumphantis facienda est diligens & matura inquisitio cũ ma-

Quodl. 9. art. ... D. Antho. 3. p. summæ tit. 12. c. 7. & tit. 22. c. 5. § 5.

Tria sunt de canonizatione alicuius Sancti.

Leuit. 21.

Ioh. 14.

Eccle. 9.

1. Cor. 4.

2. Cor. 2.

1. Cor. 13.

Matth. 7.

12. Solennitates seruandæ in canonizatione sanctorum.

ioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vitæ, moribus, continuatione illorum, de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factæ relatio in cõsistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio. Sextum, examinationis factæ per consistorium discußio. Septimum, secreta definitio & terminatio. Octauum, manifesta publicatio. Nonum, diei canonizationis aßignatio. Decimum, domini Papæ & aßistentium genuflectio, orationis deuotio, ac spiritus sancti inuocatio, vt non permittat suam Ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio, & miraculorum ac operum misericordiæ recitatio, necnon ipsius Sancti in catalogo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorem ipsius Sancti celebratio, & canticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen Ecclesia non seruabantur hæc omnia propter duo. Primò, quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secũdò, quia ex feruore fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, ꝙ non poterant aliqua tergiuersatione celari. dicit tamen Innocentius, Non negamus quin liceat preces alicui defuncto, quem quis credebat optimum virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere & vota Deo ad eius inuocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publicè affigere. Non licet tamen ea à sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quãuis alicui vouenti in testimoniũ miraculi etiam coram aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatam affixionem prohibere, esset sanctitatem sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaëlis, Sacramentum regis abscõdere bonum est. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est. ¶ Notandum insuper ꝙ nullus sanctorum patrum antiqui testamenti est ab Ecclesia canonizatus. Quia qui à Deo tãquàm superiore, est canonizatus & approbatus, non eget ab hominibus approbari siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi piè vixerunt, fuerunt in pluribus scripturę locis approbati: & maxime Eccle.44. & aliquorum approbationem recitat Apostolus Heb.11. Ecclesia verò eorum sanctitatem & exẽplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commendat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem nõ solennizat, nec festa pro illi indicit, duplici ratione. Primò, ne videatur ceræmonias Iudęorum (quę tanquàm vmbra transierunt) obseruare. Secundò, quia cùm illi non essent in tempore plenitudinis gratię, mors illorum non introducebat eos in paradisum, sed in lymbo recludebantur, adhucq; in pœna peccati originalis detinebantur. Ideo mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorum post Christi ascensionem decedentium. Et propter illam causam eorum reliquię non venerabantur: ac etiam ne inducerentur Iudæi, aliàs proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudæ Apostoli) noluit Deus corpus Moysi Iudæis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit à Michaële. Nunc verò reliquiæ Sanctorum canonizatorum venerantur, eò ꝙ sunt in gloria, & non in pœna. Nec nunc est talis promptitudo siue periculum ad idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absq; sedis apostolicæ authoritate venerentur, aut transferantur, aut extra reliquiaria ostendantur, nec exponantur vænales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in c. fin. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

An non canonizatis preces dirigi poßint et vota circa sepulchrum affigi.

Tob.12.

Quare patres antiqui testamenti non sint ab Ecclesia canonizati.

Ver. 15. DE HABENTIBVS FIDEM.

2.2.q.5.

CVm fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam præsuppositum ad gratiæ & charitatis vsum, consequens est vt omnes viatores qui per gratiã vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est ꝙ omnes angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cum omnes (secundũ D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua fluũt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eua in statu naturę integræ, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verùm quia fides repugnat claræ visioni, vt dictum est: sequitur ꝙ beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidem, quia ab instanti conceptionis fuit comprehensor, & clarè vidit diuinam essentiam. Sed cùm nullum donum gratuitum (saltem perfectibile, remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiam informis (vt dictum est) sit donum Dei: consequens est dæmones aut damnatos non habere fidem habitualem. Et quamuis dæmones credant & cõtremiscant: hoc tamen non faciunt ex fide & pia affectione, quæ (vt dictum est) requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidentia signorum excedentium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitantur, & coguntur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac Ecclesiæ esse à Deo. Licet ipsi res quas ecclesia docet, non videant, & displiceat illis ꝙ sint tam euidentia signa, vt credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorũ minuitur per hoc quod credunt. Nec etiam in damnatis pœna propter caracterem indebilem, qui (licet sit donum gratuitum) in eis manet, non inquantum perfectibile, sed inquantum est punitiuum, & ad maiorem confusionem. Et licet D. Tho. dicat ꝙ magis potest esse fides informis in damnatis quàm spes: non tamen asserit quòd fides maneat in damnatis, sed quòd non tantum repugnat eis sicut spes: eò quòd D. August. dicit fidem esse & bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, suarum & alienarum: sed spem esse solùm bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis poßibilia, quamuis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipuè beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur. de fide acquisita vide versic. sequenti.

Beati nõ habent fidem. Christus nõ habuit fidẽ. Iacob. 2. Dæmones & damnati fidem non habent.

B

Ver. 16. DE FIDEI AVGMENTO ET CORRVPTIONE.

A Fides theologica augeri potest & extensiuè & intensiuè, iuxta illud, Adauge nobis fidem. deperditur autẽ & corrumpitur in via, non per quodlibet peccatum mortale: vt charitas quæ per quodlibet peccatũ mortale corrũpitur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè. demeritoriè quidem, quia peccator per peccatum mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiuè, eò ꝙ quodlibet peccatum mortale directè contrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideo corrumpit effectiuè, sed nõ totaliter: quia vnus actus appetitiuę virtutis non potest corrumpere habitum, sicut nec causare: sed dispositiuè, sicut non auget nisi dispositiuè, sicut dicit D. Tho. Et idem dicit ibi de aliis virtutibus infusis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illum priuat. Sed nõ est sic de fide: quia non omnia peccata contrariãtur directè ipsi fidei, sed solùm infidelitas Et ideo per infidelitatem deperditur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, propter contrarietatem. Et licet propter quodlibet peccatum mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per consequens fide: Verùmtamen Deus (qui sua ineffabili clemẽtia punit citra condignum, & vult hominem ad supernaturalem beatitudinem semel vocatum, habere principium & seminarium vitæ supernaturalis, ad quam vocatus est, per quod possit ad pœnitentiam consultam & præceptam reduci) nõ priuat. Vnde Christus peccatoribus dicentibus, Nos audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternum, dixit: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehẽdãt. Ideo propter quodlibet peccatum mortale non priuat fide: sed bene tunc, quando peccator directè se disponit ad corrumpendum tantũ donum. Et cum pœnitentia sit medium reductionis: hæretici (qui circa pœnitentiam errant, sicut Lutherani) vix possunt recuperare fidem habitualem, quæ est donum Dei, vt dictum est. Quia hoc donum non datur nisi per sacramentum baptismi vel pœnitẽtiæ, saltem in voto. Et cùm non habeant in voto pœnitẽtiam. ideo, &c. ¶ Præterea notandum quòd hæreticus discredens vni articulo, nõ habet fidem de aliis, sed solùm opinionem. Ratio est, quia species cuiuslibet habitus pendet ex ratione formali obiecti: qua sublata, species habitus remanere non potest. Sed obiectum formale fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sanè intellectis, & doctrina Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima: Ideo quicunque nõ inhæret doctrinæ Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut infallibili regulæ: non habet habitum fidei, sed his quæ sunt fidei, alio modo assentit, quàm per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, non habens neque cognoscens modum demonstrationis illius, non habet fidem sed opinionem, aut secundum aliquos fidem acquisitam humanã vel imperatã. non tamen ex fide theologa. nam D. Tho. dicit quòd actus procedens ex habitu infuso, non causat habitum, sed confirmat præexistentem: Sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem, sed præhabitam corroborant. & probat: Quia vel essent eiusdẽ speciei, vel diuersę. non primum, quia duo accidentia solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neque secundum, quia habitus non est causa æquiuoca, & actus illius est eiusdem speciei: & ideo causaret habitum eiusdem speciei, quod improbatũ est. Hæretici non habent de aliis quibus credunt, fidem habitualem theologicam, acquisitam ex actibus fidei infusæ: nec actum fidei theologicæ: sed possunt habere fidem humanã imperatam, vel acquisitam ex reuolutione librorũ, aut disputatione theologica, cui per voluntatem & proprium iudicium adeò firmiter adhærent, quòd se exponerẽt periculo mortis, sicut faciunt pro dogmatibus hæreticis. Et quamuis dicant se illis credere, quia reuelata sunt à Deo: non tamen faciunt prout hæc coniunctio (quia) dicit causalitatem, quia tunc crederẽt omnibus reuelatis: vt patet per exponentes: Sed bene prout hæc coniunctio (quia) dicit quandam circunstantiam obiecti. Et licet id quod credunt, sit de supernaturalibus reuelatis à Deo: tamen proprio iudicio & voluntate, & non eo modo quo fideles, qui assentiunt simpliciter, inhærendo primę veritati, credentes omnia quæ ab Ecclesia proponuntur credenda, esse reuelata à Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quàm hæretici non habent.

Luc.17. *2.2.q.24.ar.12 ad.4* *Charitas per quodlibet peccatũ mortale corrumpitur.* *De Vir.in commu.ar.11 ad 4.* *Fides nõ corrũpitur, nisi per infidelitatem.* *Matth.4.* *Ioh.12.* *Hæretici circa pœnitentiam errantes non possunt fidẽ recuperare.* *2.2 q.5.ar.1.* *1.2.q.51.ar.4.ad.1.& in eadẽ q.q.92.ar.1.ad.1.* *Actus fidei infusæ non causat habitum.*

§. 4. DE IVSTIFICATIONE FIDEI.

B Circa impij iustificationem olim duo fuerunt errores, qui sunt à nobis vitandi. Primus fuit Pelagij & sequacium, qui initium iustificationis tribuebant libero arbitrio, & facilitatem ipsi gratiæ. Cõtra hos est illud, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Alij totam iustificationem attribuebant ipsi gratiæ, & nihil libero arbitrio. Et contra istos est illud, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Nos autem hos errores declinãtes, doctrinam Ecclesiæ catholicæ sequemur. Ad cuius euidentiam supponendũ est primò quòd iustificatio hic non accipitur pro iustitia vel dispositione ad iustitiam: quibus modis manifestum est quòd præcepta legis Moysi iustificabant, inquãtum disponebant ad gratiam Christi iustificantem: ideo dicebantur, Iustificationes Domini. Secundò accipitur iustificatio pro adeptione habitus iustitiæ nõ acquisitæ: quia illam homo potest naturaliter acquirere. Vnde Aposto. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deũ. Sed accipitur hic iustificatio pro adeptione primę gratiæ, per quam iustificamur apud Deum. Secundò supponendum est quòd aliquis dicitur impius dupliciter. Primò negatiuè, quando non habet pietatẽ siue gratiam, quæ dicitur iustitia diuina, inquantum facit rectitudinem hominis in interiori dispositioue, prout sc. licet supremum hominis (quod est ratio siue intellectus & volũtas) subditur Deo, & inferiores vires rationi. Ideo à Philosopho dicitur iustitia metaphoricè, à nobis autem dicitur iustitia anthonomaticè. Et si aliquis crearetur in puris naturalibus, esset impius negatiuè. Secũdò aliquis dicitur impius priuatiuè, quia non habet pietatem siue iustitiam quam tenetur habere: habẽtque inordinationẽ repugnantem gratiæ, puta peccatum mortale aut originale. Tertiò supponẽdum est quòd iustificatio impij, reconciliatio, reparatio lapsi, & sanctificatio idem sunt: sed differũt ratione, vt ex ipsis nomini-

Ioh.6. *Zach.1.* *1.2.q.100.art.12.* *Luc.1.* *Rom.4.* *Impius negatiuè & positiuè quid.* *5. Ethi.*

Iustificatio dupliciter fieri potest.

bus elici potest. Essentialiter autē (prout hic accipimus) nil aliud sunt, quàm motus siue mutatio quædam, qua ex impio, iniusto, inimico, & immundo, fit mūdus, amicus, pius, & iustus simpliciter. quæ iustitia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primò ex impio negatiuè & per simplicem emanationē absque præparatione præuia. & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Virgo, imò & anima Christi fuerunt iustificati & sanctificati: nō tamē ex impietate priuatiua, sed negatiua: quia iustitia diuina non fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio & sanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec anima Christi fuerūt iustificati, cùm nunquā antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio tantum pertinet ad eos qui fuerunt in originali vel mortali peccato: quia hoc modo iustificatio importat transmutationem de statu iniustitiæ ad statum gratiæ. De hac loquitur Apostolus Rom. 4. dicens: Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, &c. ¶ Et quia in omni motu receditur à termino à quo, & acceditur ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hæc autem iustificatio fit dupliciter. Vno modo circa eos qui non habent vsum liberi arbitrij, vt in pueris & furiosis, siue amentibus à natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrij, per sacramentum baptismi, quod est spiritualis regeneratio. & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiam in regeneratione illorum qui non habent vsum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiam, requiritur concursus regenerati: & sic non iustificantur, nisi prius habuerint baptismum in voto. Alio modo fit iustificatio in habentibus vsum liberi arbitrij. Et ad illorum iustificationem aliqua requiruntur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requiruntur duo. Primum est peccati & culpæ remissio, & gratiæ, virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit per internam inspirationem, vel auxilium speciale. Et quos vocauit, hos & iustificauit per remissionem peccatorum, vt dicit Glos. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt vitam æternam. Ideo Rom. 3. Iustificati gratis per gratiā ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud, Præparate corda vestra Domino. Et Amos 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israël. & Prouerb. 16. Hominis est præparare, &c. hæc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. August. ait, Qui creauit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet quòd multum errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem se habere merè passiuè. Hic error fuit cōdemnatus in Concilio Tridentino, sessione. 6. can. 4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iustificationis gratiam se disponat atque præparet: neque posse dissentire, sed velut inanime quoddam nil agere, mereque passiuè se habere: Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est præparatū homini faciēti quod in se est. ¶ Dicitur autem facere quod in se est, quando cessat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim non simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfectè, sed omnis sufficientia nostra ex Deo sit: tamen cum concursu generali, mediante sinderesi, assistente fide, per liberum arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet non possimus perficere. Sicut homo valde infirmus licet non possit surgere, potest tamē anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud, Non enim quod volo bonum, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autē nō inuenio. Sic conanti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eum suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectum mouens ad cogitationem salutis, per fidem ostendendo vilitatem peccati commissi, & beatitudinem siue gratiam recuperabilem, & excitando affectum eius ad prosequendum inspirationem. Nec obstat q D. Pau. peccando & prosequendo Ecclesiam Dei iustificatus est: quia cùm homo se ad gratiam pręparare non possit, nisi Deo præueniente, iuxta illud, Cōuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Postquàm conuertisti me, egi pœnitentiam: nō refert vtrum quis subitò vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat. facile enim est in oculis Domini honestare pauperem. Contingit enim quandoque quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cùm Deus disponat omnia suauiter, mouet hominem secundum modum suæ naturę, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectum: vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim consummatum in gratia facit: sed secundum modum humanum mouet. Primò per auxilium speciale ad aliquod bonum imperfectum simpliciter, tamen perfectum in genere suo, sicut ad considerandum enormitatem peccati, & infinitam Dei misericordiam. & hæc præparatio præcedit gratiā iustificantem. Quandoque verò statim & subitò mouet hominem supra modū naturalem ipsius ad bonum perfectum. & hoc modo subitò accipit gratiā, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, scilicet subitò. & ita fuit in D. Pau. Quia cùm esset in progressu peccati, subitò perfectè motum est cor eius à Deo, audiendo & discendo. Vnde statim dixit, Domine quid me vis facere? & sic subitò consecutus est gratiam. Et quia supra modum naturalem, vt dictum est: ideo eius conuersio est miraculosa, & celebratur ab Ecclesia, quemadmodum & conuersio D. Magdalenæ. Hæc præparatio quæ fit subitò & in instanti, dicitur perfecta, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout contritio, non quidem gratiæ quam iam habet, sed gloriæ quam nondum habet. Sed alia præparatio quæ fit paulatim, etiam à Deo est, & dicitur imperfecta, quia pręcedit donum gratiæ gratum facientis. & hæc non sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cùm nullum meritum possit esse absque gratia gratum faciente: & ideo prima iustificatio perfecta siue imperfecta

Ad iustificationē paruulorum nō requiritur actus proprius.

1.2.q.113. ar.1.

Quæ requirantur in iustificatione adultorum.

Reg. 8.

Quādo homo dicatur facere quod in se est.

2.Cor.3.

Rom.7.

Threnorū.5

Ieere.31.

Eccle.11.

Ioh.6.

Conuersio miraculosa qua dicatur

imperfecta [illegible] gratis, & non ex debito operis præcedentis: quod opus, etiam si sit à Deo prę-
ueniente, non [illegible]rum, neque est ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ver. 1. DE QVATVOR REQVISITIS AD IVSTIFICATIONEM.

A AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus, scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & charitatis, in
qua iustificatio perficitur & consummatur. De actu fidei certum est ex D.Pau. Ei autem qui non *Roma. 4.*
operatur, credenti in eum qui iustificat impium, fides reputatur ad iustitiam, secundum propositum
gratiæ Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum. & ratio est: quia in iustifi- *Roma. 5.*
catione Deus mouet animā hominis, conuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu conuertens viui-
ficabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidem, ideo D.Pau. prę cæteris attribuit iu- *Psalm. 84.*
stificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, pœnitentię, & amoris requirantur, sup-
ponendum est primò quòd iustificatio fit Deo mouente animam: ipse enim est qui iustificat impium. *Actus fidei & spei requiruntur ad iustificationem.*
Secundò q; Deus mouet omnia secundum modum naturæ eorum: quia (vt videmus) aliter ab ipso mo
uentur leuia, & aliter grauia, propter diuersam naturam vtriusque: sed homo secundum suam natu-
ram habet quod sit liberi arbitrij, vt dictum & probatum est suprà cap.3.§.3. versic 1. & 2. Et ideo in
eo qui habet vsum liberi arbitrij, non fit motio ad gratiam absque motu liberi arbitrij: Sed ita infun-
dit donum gratię iustificantis, quòd simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem ad recedendum
à peccato, q; fit per displicentiam & detestationem peccati, & ad amandum & desiderandum ipsius
gratiæ donum, & ad acceptandum & fouendum cum habet. In omni enim motu est recessus à termi-
no à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobile quietatur cùm peruenerit ad illum. Cùm
autem iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiam, necesse est quòd
recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum. De recessu habetur Ecclesiast.21. Quasi a facie colubri fuge *Eccle.21.*
peccatum. Hęc autem fuga siue recessus non est localis sed spiritualis, & fit per detestationem peccati,
quæ est actus pœnitentiæ: aliàs si complaceret, nunquam remitteretur ei: quia similiter odio sunt Deo
impius & impietas eius: de accessu autem ad Deum habetur Zachariæ 1. Conuertimini ad me, & ego *Sap. 14.*
conuertar ad vos. Hæc conuersio fit per amorem, qui causat desiderium & obseruationem mandatorum *Zach. 1.*
Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Hinc est quòd in iustificatione requiri- *Ioh. 14.*
tur quòd quis in voto habeat seruare præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta cōfiten-
di, restituendi, satisfaciendi, non recidiuandi, & alia præcepta Dei, saltem implicitè. Isti autem qua-
tuor actus (cum sint subordinati, & vnus supponat alium, & pendeat quodam modo ex alio) possunt
esse simul in eodem. Et quamuis non remittatur vnum peccatum sine alio, & impium fit à Deo dimi-
diam sperare veniam, nec possit aliquis in paruo tempore singula peccata detestati: Non tamen sequi- *2.2.q.113.*
tur quòd magnum tempus exigatur ad iustificationem. Quia non oportet quòd homo in tēpore prę- *ar.5.ad.1.*
cedente iustificationem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit q; detestetur omnia quorum me- *Ad contritionem non*
moriam habet: & ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quidam motus, dete- *requiritur*
stans vniuersaliter omnia peccata commissa, inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tūc *magnū tempus.*
homo est sic dispositus, quòd contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fie-
ri in instanti, cum Deus vult subitò & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiam. Et tūc
est successio duorum oppositorum in eodem subiecto. Aliter consideranda est in his quæ subiacent
tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus, sicut est actus intellectus. licet etiam dici possit quòd
non est dare vltimum instans, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primum instās, in quo
est in gratia, & in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen & vt in pluribus
præcedit deliberatio, quæ non est de essentia iustificationis, sed via ad iustificationem: sicut motus lo-
calis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Ver. 2. DE ATTRIBVTIONE IVSTIFICATIONIS.

B IVstificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquam causæ efficienti. Vnde Ro.3. Deus est
qui iustificat impium. Secundò & formaliter gratiæ, per quam homo denominatur iustus & iustifi- *Rom.3.*
catus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiā ipsius. Tertio ministerialiter & instrumentaliter, & sic at-
tribuitur sacramētis nouæ legis & ministris eorū, vt inferiùs dicetur. Quartò dispositiuè, scilicet fidei,
spei, pœnitentiæ, & amori siue charitati, & cuilibet illorū: non tamen cum exclusione alterius. Et ideo
notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prædictorū
quatuor, non faciendo mentionem de reliquis, quòd non intendunt excludere alia quæ concurrunt. *Rom.5.*
Vnde cum Aposto. dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici cōmentātur. Et
cum dicit, Arbitramur hominem iustificari per fidem, non dicit, solam. Et eodem modo dicendum est *Rom.3.*
de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit. Et illud, iustus ex
fide viuit. Similiter de charitate, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. non dixit, *Luc 7.*
solum, quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de Spe, cùm dicitur Roma. 8. *Rom.8.*
Spe salui facti sumus: non dicitur, sola. Et cùm dicitur Ezech.18. Quacunque hora ingemuerit pec- *Ezech. 18.*
cator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Non dicitur, solùm ingemuerit: quia (vt dictum est) *Mar.7.*
requiritur fides, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. Nec etiam sufficit fi- *2. Mach. 9.*
des, sed etiam requiritur spes. & ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remissionem tamen peccato-
rum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectum amoris siue cha-
ritatis. ¶ Ex præmissis apparet Ecclesiæ catholicæ veritas, versutiaq; & error Lutheranorum, qui so-
li fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet Christus dixerit,
Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumenta faciliter dilui possunt. Non enim *Luc.13.*
valet consequentia siue illatio à dicto simpliciter ad dictum exclusiuum, vnde non sequitur, Homo

Rom.3. currit,ergo ſolus homo currit. Nec obſtat illud, Arbitramur hominem iuſtificari per fidem, ſine ope-
ribus legis,ſcilicet Moyſi: Quia opera legis Moſaicæ non concurrunt ad iuſtificationem. Non tamen
negat actum fidei,qui eſt opus intellectus:nec ſpei aut charitatis,vel etiam pœnitentiæ, qui ſunt actus
volnntatis:nec etiam timorem, cum dicatur Eccle.1. Nam qui ſine timore eſt,non poterit iuſtificari,
quemadmodum ſine fide,vt inquit Apoſtolus,Heb.11. Ergo non ſoli fidei attribuitur iuſtificatio. nec
etiam negat ſacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in voto. Non pu-
gnat etiam contra nos quod canit Eccleſia in proſa corporis Chriſti, cùm dicit: Ad firmandum cor
ſyncerum ſola fides ſufficit: quia ibi non loquitur de iuſtificatione, ſed de actu fidei, reſpectu tanti
ſacramenti. ad quod intelligendum non debemus quærere rationes naturales, ſed inhærere & inniti
ſoli reuelationi diuinæ, quæ eſt obiectũ formale fidei. Et ſi dicatur quòd Origenes ſuper illud Ro.3.
Vbi eſt gloriatio tua? & D. Auguſtinus ſuper illud Roma.4. Credenti in eum, &c. Et D. Ambroſius
ſuper illud, Iuſtificati gratis, &c. & Hilarius ſuper Matth.8. & D.Chryſoſtomus ſuper illud Rom.3.
Gloriatio tua excluſa eſt,&c.dicunt ſolam fidem ſufficere ad iuſtificationem. Dicẽdum ꝙ ſancti do-
ctores per illud ſignum excluſiuum (ſolùm) excludebant externa opera legis Moyſi & opera præce-
dentia primam iuſtificationem: vt ex eorum dictis in aliis locis manifeſtè apparet: Sed non opera in-
terna concomitantia primam iuſtificationem: quę(vt dictum eſt) neceſſariò requiruntur, & ſacramen-
ta,necnon opera mandatorum nouæ legis,ſaltem in voto. Latro enim quem allegant, & mulier Cha-
nanæa ad pedes eius prouoluta,illa non omiſerunt,imò ſuper illa addiderunt,vt patet intuenti. Luthe
rani autem(vt ex eorum dictis patet) negant pœnitentiam, & identificant fidem cum fiducia, & dicunt
quòd ſola fide, qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciã qua
ſecluduntur requiſita, præſumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum re-
prehenſionis dicant omnia alia opera virtutum originem trahere ex fide, ſi auditor vrgeat: in ſuis ta-
men conuenticulis ſua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere ſolam fidem. Sufficit fidere pro-
miſsis diuinis. Opera noſtra nullius ſunt momenti. Et ſacras literas opera exigentes damnant. Vn-
de Tridentina Synodus,6.ſeſ ione,cap.9.dicit: Si quis dixerit ſola fide iuſtificari impium: ita vt in-
telligat nil aliud requiri, quod ad iuſtificationis gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte
neceſſe ſit eum ſuæ voluntatis motu præparari aut diſponi: Anathema ſit. Et cap.12. Si quis dixerit iu-
ſtificationem nil aliud eſſe, quàm fiduciam diuinæ miſericordiæ peccata remittẽtis per Chriſtum, vel
eam ſolam fiduciam eſſe qua iuſtificamur: Anathema ſit. Sed hæretici dicunt quòd ſacræ literæ di-
ſtinctiones (quas præmiſimu)non admittunt. Quare eas, & diuiſiones, ac partitiones theologorum
rident & contemnunt, vt ſecurius lateant, & velocius ſimplices & incautos decipiant, & vt conuicti
perſuadeant, vel ſaltem elabi poſsint, & vincere videantur. Sed manifeſtum eſt diſtinctiones valere,
vt dubia tollantur, & occluſa reuelentur. Et ſunt neceſſariæ in ſacris literis, vt loca ſcripturarum (quæ
ſibi inuicem videntur aduerſari) conciliari poſsint. Quemadmodum, Reſpõde ſtulto ſecundum ſtul-
titiam ſuam. &, Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam. & illud, Ergo non iudico quenquam. &
Prouer.26. alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum. Ego & pater vnum ſumus. & alibi, Pater maior me
Ioan.8. eſt. Item 1. Corinth.3. Chriſtus dicitur fundamentum. & Apoc.21. Duodecim nominantur fun-
Ioan.9. damenta. velint nolint hæretici, ſacræ literæ diſtinctionibus egent. Nam & Chriſtus diſtinctione v-
Apoc.21. ſus eſt, Matth.19. vbi diſtinctionem adducit Eunuchorum. & Luc.12. dicit aliam eſſe prudentiam fi-
liorum huius ſeculi, & aliam lucis. Et Apoſtolus obeditionem, & libertatem, & ſeruitutem diſtin-
guit in obeditionem peccati, & iuſtitiæ. Similiter & prudentiam atque ſapientiam. & mirum eſt
quòd ſic diſtinctiones in catholicis rideant, cùm ipſi (ſi authoritates vel rationes vrgeant) diſtinctio-
nibus vtantur.

Ver. 3. DE CERTITVDINE GRATIAE SIVE IVSTIFICATION[illegible]

CVm de certitudine iuſtificationis varia ſit orthodoxorum patrum & Lutheranorum [illegible] põ C
inutile erit parumper circa huiuſmodi immorari, & ſanctorum patrum ſententiã ex ſa[illegible]
ac Eccleſiæ authoritate fulcire. Ad maiorem tamen euidentiam reducendum eſt ad memo[illegible] d
c.10.§.ver.3. ſupra dictum eſt de quatruplici certitudine, ſcilicet morali, euidentiæ, fidei theologicę, & fidei [illegible]-
næ. His ſuppoſitis notandæ ſunt aliquot propoſitiones. Prima eſt quod aliquis diuino mun[illegible] ſiue
ſpiritus ſancti reuelatione poteſt habere certitudinem fidei de ſua iuſtificatione, prout D. V[illegible] t
dictum eſt: Aue gratia plena. & Apoſtolus teſtatur ſibi dictum à domino: ſufficit tibi [illegible]ratia mea. &
Luce.1. D.Magdalena & alij multi, quos breuitatis cauſa pertranſeo, habuerũt reuelationem remiſsion[illegible] p[illegible]
2.Cor.12. catorum. Secunda propoſitio aliquis poteſt eſſe certus certitudine fidei catholicæ de iu[illegible] n
paruulorum baptiſatorum ante vſum rationis. Tertia propoſitio aliquis poteſt eſſe certus certitudine
Matth.7. morali ſine coniecturali de ſua iuſtificatione: Ex fructibus enim cognoſcitur arbor. Ideo cum quis
experitur in ſemetipſo ſe propter Deum deteſtari peccata, de quibus confeſſus eſt, & experitur ſ[illegible]
ligere Deum, & libenter audire verba eius, & delectari in obſeruatione mandatorum ipſius, & exe[illegible]
cere opera miſericordiæ, poteſt coniectari ſe habere gratiam dei. Quia talia opera & ſigna n[illegible]
Matt.4. ueniuntur communiter niſi in iuſtificatis. Vnde Chriſtus: pœnitentiam agite, & approp[illegible]
gnum cœlorum. Et alibi: qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Et D. Gregor[illegible] probatio
1.Ioan.3. lectionis exhibitio eſt operis. Et D. Ioannes, Chariſsimi ſi cor noſtrum non reprehen[illegible]t nos, [illegible]
duciam habemus ad Deum &c. Quarta propoſitio: Aliquis poteſt de ſua iuſtificatione eſſe certus
certitudine fidei humanæ, cui poteſt ſubeſſe falſum. Quia poteſt aliquis ex pia affectione quam
habet ad ſeipſum, firmiter abſq; quacunq; hæſitatione credere ſe feciſſe quod in ſe eſt, quod
tamen non fecit: hac fide humana Lutherani credunt abſq; quacunque hæſitatione ſe eſſe in
gratia,

gratia,& aliis erroribus suis adhærent, sic quod parati sunt pro eis mori. Tales habent certitudinem
maiorem morali & non euidentem, nec fidei catholicæ, cui non potest subesse falsum: ergo fidei
humanæ cum non sit alia certitudo. Quinta propositio nullus adultus absq; diuina reuelatione potest
esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicæ infusæ, siue adeo certus quod sit in
gratia, sicut quod verbum caro factum est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc propositio primo
probatur authoritate concilij Tridentini, sessione.6.decreto.9.vbi dicitur: Nam sicut nemo pius de
Dei misericordia, de Christi merito, deq; sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic
quilibet dum seipsum suámq; propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia for-
midare & timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei (cui non potest subesse falsum)
se gratiam dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicentis: si venerit ad me Iob.9.
deus, per gratiam scilicet, non videbo eum. Si abierit, scilicet per peccatum, non intelligam. Si
Iob simplex & iustus hoc ignorabat, quomodo nos innumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogan-
tiam affirmare poterimus deum esse nobis propicium & condonasse peccata? Subnectit his Iob: Et
cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Et rursus: Si iustificare me
voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiam si
simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea, & tedebit me vitæ meę. Et iterum: Verebar omnia
opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint ve-
lut mundissimæ manus meæ, sordibus intinges me, & abbominabuntur me vestimenta mea. Ex con-
textu apparet quod non loquebatur comparatiuè, sed de iusticia sua quam amici eius obiecerant: si
mundus & rectus incesseris &c. Eo pertinet illud concionatoris: Nescit homo vtrum amore vel o- Eccle.9.
dio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens: Quis po- Prouer.12.
terit dicere mundum est cor meum, mundus sum à peccato. Et Sapiens de propiciatu peccatorum:
noli esse sine metu. & psal. Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. & Apostolus, Eccl.5. Psal.18.
sed neq; meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Qui autem 1.Cor.4.
me iudicat dominus est. Quem locum tractans D. Hiero. lib. 2. Dialogorum aduersus Pelagianos ait:
Qui hoc dicebat, nullius itaque peccati præscius erat: sed quia legerat: Delicta quis intelligit: ab oc-
cultis meis munda me domine. Et illud: Sunt viæ quæ videntur viro: nouissima autem harum respi- Prouer.14.
ciunt in profundum inferni. Idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset.
Ad hanc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni mago: Age pœnitentiam si forte re- Act.8.
mittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, non dixit teneris credere, vel potes
asserere cum incertus sis. Et D. Bernardus: Orandus est Deus, vt custodiat corda nostra & intelli- Ser.17.super Cant. cantic.
gentias nostras, ne forte cum non adest, adesse putemus, nostrumq; pro suo sequamur sensum de-
uiantes. Venit namq; & vadit, & nemo facile sit vnde venit, & quando vadit. Potest etiam hæc pro-
positio probari rationibus. In confesso enim omnibus est nemini beneficium reconciliationis impen-
di, nisi prima pœnitentia. Vnde Christus: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. At- Luca 13.
qui nemo absq; diuina reuelatione, tanta certitudine quanta fidei, vt nullo pacto decipi queat, cogni-
tionem habere potest se esse verè pœnitentem. Igitur &c. Minor probatur: quia certitudo non po-
test haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Principium autem & obiectum
gratiæ est Deus per suam gratuitam voluntatem acceptantem nos. Sed Deus est ignotus, nisi reuele-
tur. Ergo nemo potest certo scire quando habet gratiam nisi Deus reuelet. Si dicatur quod verum
est certitudine scientiæ: cum hoc tamen stat quod possit haberi certitudo fidei. Verum hæc euasio
non soluit argumentum. Quia bene sequitur absq; reuelatione quis non potest haberi certitudinem
euidentiæ: ergo nec certitudinem fidei. Cum certitudo fidei sit maior in se simpliciter: & absolute
seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos & ex parte subiecti. Sed qui non potest in minus, non po-
test in maius. Igitur &c. Præterea certitudo assensus huius propositionis: Ego sum in gratia, non po-
test procedere ex habitu fidei infusæ, ergo non est certitudo fidei catholicę, cui non possit subiici fal-
sum. Antecedens patet: Quia habitus non potest producere assensum nisi circa obiectum proprium.
Sed obiectum fidei non est nisi Deus, & illa quæ sunt à Deo reuelata interius vel exterius. Deus enim 2.2.q.1.ar.1
secundum D. Thomam infundit nobis habitum fidei, vt nos inclinet & moueat ad assensum eorum
precise quæ nobis reuelauit. Sed sacra scriptura nullibi promittit remissionem peccatorum nisi in ge-
nere & conditionaliter: Si se conuerterit impius &c. Et nunquam asserit in particulari hanc perso-
nam vel illam sufficienter esse dispositam ad gratiam, seu non habere obstaculum gratiæ: Ergo nul-
lus potest habere certitudinem fidei quod sit receptus in gratia dei absq; speciali reuelatione. Con-
clusio enim sequitur debiliorem partem. Vnde cum assensus huius propositionis: Ego sum in gratia
dei, pendeat ex hoc syllogismo: Quandocunq; impius auertit se ab omni impietate perfecte, & facit
quod in se est, habet gratiam. Sed ego sum huiusmodi: ergo sum in gratia. Maior huius syllogismi
est de fide. Minor autem non est de fide catholica infusa, nisi in illis qui habent specialem reuelatio-
nem, cum habitus non possit vltra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana vel ex fide hu-
mana, quæ potest decipi, & cui potest subesse falsum, & per consequens conclusio. Nec illi, qui
oppositum dicunt, habent maiorem certitudinem de sua gratia, quam ego de ista propositione: Ro-
ma, quam alias vidi, nunc est: cum hac tamen certitudine potest stare falsitas. Nam durante tali assen-
su potens est Deus, me inscio, delere Romam. Quod autem quis nõ possit habere certitudinem fidei
se auersum fuisse perfectè ab omni impietate, apparet, quia talis debet habere exploratum proprium
cor, ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitiæ obstat: Sed hoc non potest homo infallibiliter perci-
pere: cum Hiere. dicat: profundum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? q. dicat nul- Hiere.17.

lus, nisi Deus: qui scrutatur renes & corda. &.2.Paral.6. Tu solus nosti corda filiorum hominum. Ideo psal. dixit: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. Et Apo. Nihil mihi conscius sum. ¶ Nunc authoribus sacræ scripturæ perperam ab hæreticis intellectis, & in oppositum
Mat.11. allegatis respondeodum est. Allegant imprimis illud Christi: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Ex quo inferunt quod cum orando petimus remissionem peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos eam statim impetrare. Nam vt D. Iacobus ait:
Iaca.1. Si quis autem vestrum eget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans &c. Dicendum quod per illa verba, nec Christus, nec D. Iacobus voluit aliud à nobis exigere quam fiduciam siue spem bonam nos accepturos quod petimus, si bene ac rectè, ac cum debitis circunstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis, licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen, habeamus. Adducunt præterea illud Apostoli: Ipse e-
Rom.8. nim spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filij Dei. Et sic arguunt: testimonium spiritus sancti non potest esse nisi certum. Sed spiritus sanctus testatur D. Paulo autore: Ergo quemcunque constituit filium Dei, facit simul eum certum esse in gratia. Eo quod Apostolus præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quod testimonium spiritus sancti est semper verum & certum in se. Sic quod Spiritus sanctus non est de se fallax sicut spiritus creaturæ. Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse spiritum sanctum, certus est certitudine fidei verum esse testimonium illud: Sed spiritus sanctus de communi lege nō perhibet testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solum per quasdam coniecturas & indicia maiora & minora secundum dispositionem subiecti & diuersos hominis progressus in sanctitate. Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia & coniecturas esse à spiritu san-
2.Cor.11. cto nisi per specialem reuelationem. Scimus enim quod sæpe Angelus Sathanæ se transfigurat in angelum lucis, & per similem apparentiam homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur Apostolus, quod spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quod ad amorem castum eosdémq; allectat & inclinat, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussaq; Dei spontanee faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem adeundam. Quod quidem testimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia luce clarior, docet illos qui recentes sunt in gratia dei, quos incipientes sancti doctores appellant, non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadusq; sit perfecta charitas, quæ huiusmodi timorem radicitus conuellat. Ideo non subito facit hanc certitudinem & firmitatem propter nostram prauā dispositionem, sed temporis successu accumulando roborandóq; magis coniecturas. Corroborare Luthe
Roma.4. rani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apostoli: Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Quia ex eo quod, secundum eos, sola fide iustificamur, manifeste sequitur
2.Cor.13. quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cum sit certus de fide sua. Vnde Apost. Vosmetipsos ten-
Heb.6.&10 tate si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmet ipsos. Dicendum imprimis negando fundamentum illorum, scilicet quod sola fides iustificet, vt supra deduximus, & cum Apost. dicit quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hæreditate in generali & cōditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christum olim promissum venisse: & quod per eum nos hæreditatem consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verum de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absq; speciali reuelatione. Secundo dicendum quod possumus esse certi de actu fidei informis, sed nō formatæ. Licet enim sit mihi euidens quod credam deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euidens trinitas. Verba autem Apostoli: tentate si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt scilicet quilibet tentet & examinet se an sit in charitate antequam veniat ad
Rom.8. iudicium. Nec obstat etiam illud Apostoli. Si deus pro nobis quis cōtra nos &c. Certus sum enim &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali non in particulari: nec etiam loquitur de charitate qua diligimus deum. Quia sequeretur quod nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifeste hæreticum. Sed loquitur de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo non cessat, nisi nos prius eum diligere desinamus. Si dicatur quod ille qui baptizatur habet certitudinē fidei, quod baptismus iustificat: & quod habet propositum accipiendi baptismum, & quod non habet obicem. Negatur secunda pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitētia virtus. Dicit enim D. Pe-
Act.2. trus: Pœnitentiam agite, & baptisetur vnusquisque vestrum &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictum est. Igitur &c. De canonibus Apostolorum ac de Cōciliis Ecclesię & authoritate illorum, dicetur infra ca.17.§.1.ver.3.& deinceps.

§. 5. DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

2.2.q.10. art.1. Fidei & actibus eius opponuntur duo peccata, scilicet infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex: quædam purè negatiua. Alia est positiua, vel saltem priuatiua. Infidelitas negatiua est carētia **A**
Infidelitas negatiua & positiua, quid. fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide. & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt, iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine prædicāte? Et hæc infide-
Rom.10. litas magis habet rationem pœnæ quàm culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis secuta est. Cùm ergo non sit culpa, sequitur quòd qui infideles sunt hac infidelitate, nō damnābuntur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale. Et sic debet intelligi illud.
Ioan.3. Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si non venissem, & eis locutus nō fuissem, pec
Ioan.15. catum non haberent. Quod exponens D. August. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt

in

in Christum, quo (vt testatur) Spiritus sanctus arguturus erat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ver. 1. DE INFIDELITATE POSITIVA.

A INfidelitas positiua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit vel discredit his quæ sunt fidei, aut contemnit ipsam, iuxta illud: Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres sunt species infidelitatis. Primò aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptæ. & talis est infidelitas paganorum. Secundò fidei susceptæ in figura tantum. & talis est infidelitas Iudæorum: Tertiò fidei susceptæ & manifestatæ. & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudęorum est peior quàm Gentilium, & infidelitas Christianorum est peior vtraque, iuxta illud: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionē retrorsum conuerti. Subiectum infidelitatis est intellectus, sicut & fidei: cùm contraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est elicitus, hoc est immediatè procedens ab intellectu, & imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis. & sic voluntas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui. 2.2.q.10. art.5. Esa.53. Infidelitatis tres species. 2.Pet.2.

Ver. 2. DE COMMVNICATIONE CVM GENTILIBVS ET IVDAEIS.

B NOn esse licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apostatis, constat ex eò quòd sunt excommunicati, & ab ecclesia pręcisi, duplici ratione. Prima in pœnam discessionis à fide. Secūda propter periculum communionis cum eis. Quia sermo eorum vt cancer serpit. 2. Tim. 2. Et communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apostolus: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo absque peccato mortali nō possunt fideles Christiani cum talibus ab Ecclesia declaratis cōmunicare: aliter reputantur fautores, & incidūt in pœnas iuris: nisi fortè in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quanuis alij infideles possint contrahere forum & iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ, ratione delicti commissi in terris ecclesiæ subiectis: in crimine tamē infidelitatis post declarationem nō sunt ecclesiæ subiecti, nec ecclesia eis pœnam spiritualem infligere potest, iuxta illud: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideo ecclesia nō prohibuit Christianos fideles cum Gentilibus & Iudæis conuersari in actibus ciuilibus, scilicet emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis conuersari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis contrahere, cum dicatur: Nubat, tamen in domino, hoc est viro suę religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimoniū, Deut. 7. Circa spiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quę societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quę pars fidelis cum infideli? vnde sequitur quòd fideles peccant, admittentes Gentiles vel Iudęos in spiritualibus, ac etiam dum intersunt ritibus & cæremoniis infidelitatis illorum. Simplices verò & infirmi in fide (de quorum subuersione dubitari potest) prohibendi sunt ab infidelium conuersatione, & præcipuè ne magnam familiaritatem cum eis contrahant. Et olim hanc causam Deus prohibuerat Iudæis, ne communicarēt cum gentibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia Iudæi illi erāt infirmi in fide, & proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu constituere iudices aut principes seu prælatos infideles super se, hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faciliter illi qui subiiciuntur aliorum iurisdictioni, immutari possunt ab eis quibus subsunt, vt sequantur eorum imperium, nisi illi qui subsunt sint magnæ virtutis. Et prætereà infideles contemnunt, si defectus fidelium videant. Ideo Apostolus prohibuit ne fideles contendant in iudicio coram iudice infideli: ait enim: Audet aliquis vestrū habēs negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & nō apud sanctos? Item, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideo Ecclesia nullo modo permittit quòd infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercunque eis pręficiātur in aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominiū vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptam, illam non amittunt. Quia cum distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium siue prelatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia, non tollat ius humanum: sequitur quòd distinctio fidelium secundum se considerata, non tollit prelationem vel dominium infidelium supra fideles. Potest tamen per sententiam vel ordinationem Ecclesiæ tale ius dominij vel prælationis tolli. Quia infideles merito suæ infidelitatis merentur potestatē amittere suprà fideles. Et quo ad infideles (qui temporaliter subduntur Ecclesiæ aut membris eius) ordinatum est, quòd seruus infidelis per baptismum liberetur. Nec facit dominis illorum Ecclesia iniuriam, cùm ipsi domini in temporalibus subiiciantur Ecclesiæ. In his autem qui non subduntur temporaliter ecclesiæ, licet ecclesia statuere possit ordinare, vt libertate per baptismum gaudeant: tamen nōdum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat à tributo se excusare: tamen mandauit solui tributum, vt scandalum vitaret. Sic Apost. cum dixi[illegible]cunque sunt sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur, subiunxit: Ne nomen domini & doctrinæ blasphemetur. vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatem vel alia peccata, licitè fugere & libertate sua vti possent. quia maius est vinculū matrimonij (quod est de iure naturali) q̄ seruitutis, quæ est de iure gentium. Sed vbi infidelis non vult habitare cum muliere fideli, sine contumelia creatoris, vel econuerso, soluitur vinculum matrimonij, & fidelis cum alia contrahere potest. vnde ait: Quòd si infidelis discedit, discedat: non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit & non vult habitare cum seruo sine cōtumelia creatoris, seruus discedere & fugere potest: nec tunc est scandalum, nisi fortè passiuum. Et quanuis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt, vel propter aliquod bonū quod ex eis vel in eis pro-

2.2.q.10. art.9. 2.Tim.2. 1.Tim.5. 1. Cor.6. 2.Cor.7. Deut.7. 2.Cor.6. Familiaritas cum infidelibus est cauenda simplicibus. 1.Cor.6. 2.Cor.5. Matth.17. 1.Thess.6. 1.Cor.7. Seruus quādo possit fugere à domino.

uenit:vt ritus Iudæorum,in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quam tenemus. Hoc bonũ prouenit,ꝙ ex eis habemus testimonium fidei nostræ,& ab hostibus habere testimoniũ pro magno reputatur:vel propter scandalum vitandũ. Et sic ritus aliorum infidelium,qui nil veritatis aut vtilitatis afferunt,tolerantur:ne tumultus & dissidia oriantur,& ne eorum conuersio impediatur.

Ver. 3. DE COACTIONE INFIDELIVM AD FIDEM.

2.2.q.10. art.8. GEntiles seu Pagani quamuis verbis & exemplis ad fidem Christi induci possint: minis tamen aut pœnis compellendi non sunt. Quia cum homo non possit compelli nisi ad ea quæ sunt rationis naturalis,& Deo non placeant coacta obsequia: sequitur quod ab hominibus non possit compelli ad ea quæ sunt supra rationem. Nec obstat id quod habetur Luc.14. Exi in vias & sepes,& compelle intrare: non enim intelligitur de compulsione & coactione reali, sed per instantem prædicationem & persuasionem. Ille enim qui sæpissimè & instanter persuaderur,compelli quodam modo dicitur. Et si intelligatur pro reali compulsione,intelligendum est de his qui sponte fidem susceperunt,& non reclamauerunt:aut si reclamauerunt,post reclamationem consenserunt,vt habetur in c.maiores.§.Item quæritur,extra de baptismo. Et sic infideles Christiani,hæretici,& apostatæ,sunt coërcendi,eò quòd iam fidem susceperunt in sacramento baptismi,per quod debitores facti sunt vniuersæ legis,quemadmodum Iudęi per circuncisionem,vt habetur Galat.5. Et quia Iudæi susceperunt fidem Christianam in figura:Fides enim antiqui & noui testamenti est vna,vt probat D.Thom.de Veritate q.14.arti.12. eò quòd de eodẽ obiecto. Vnde Ephes.4. Vnus dominus,vna fides,&c. Ideo videtur aliquibus quòd Iudæi possint compelli ad suscipiendam fidem Christianam:quia Iudæi possunt compelli ad seruandam legem Moysi ad verum sensum legis:Sed verus sensus legis est de Christo Messia, vnde Ioan.5. dicitur:Scrutamini scripturas:quia vos putatis in ipsis vitam ęternam habere. Illę sunt quę testimoniũ perhibent de me. Christus enim per legem & prophetas probari potest aduenisse,maximè ex hebdomadibus Danielis,& ex prophetia Iacob,Geñ.49. Non auferetur sceptrum de Iuda,&c. ideo videtur compellendi. Veruntamen Ecclesia determinauit oppositum,vt habetur in c.de Iudæis 45.distinct, vbi dicitur: De Iudæis autem præcepit sancta Synodus,nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cuius enim vult Deus miseretur,& quem vult indurat. Non enim tales inuiti saluandi sunt,sed volentes,vt integra sit forma iustitiæ. Et sicut homo proprij arbitrij voluntate serpenti obediens periit: Sic vocante se gratia Dei propria mentis conuersione,quisquis credẽdo saluatur. Ergo non vi,sed libera sui arbitrij voluntate,& facultate vt conuertantur, suadendi sunt:non impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Zizibuti, zelum Dei habentis,sed non secundum scientiam:Quia iam constat eos diuinis sacramẽtis associatos, & baptismi gratiam suscepisse,& chrismate vnctos esse,& corporis domini extitisse participes:oportet quòd fidem, quam etiam vi vel necessitate susceperunt,tenere cogantur, ne nomen domini blasphemetur,& fides quam susceperunt,vilis & cõtemptibilis habeatur:vnde de Iudæis specialiter prohibuit dominus,ne propter incredulitatẽ occiderentur. vnde Dauid: Ne occidas eos,nequando obliuiscantur populi mei. Et vt habetur Esaiæ 10.& Roma.9. Reliquiæ saluæ fient. & Roma.11. Cæcitas ex parte contigit in Israël,donec plenitudo gentium intraret:& sic omnis Israël saluus fierẽt. Si enim fuisset licitum eos compellere,non fuisset omissum à tot sanctis & religiosissimis imperatoribus Christianis,quamuis aliqui hoc fecerint,vt Zizibutus,& Gallorũ reges,propter nefaria crimina illorũ circa sacratissimũ Eucharistię sacramentum:quorum zelus laudatur,& factum Zizibuti reprobatur,quo ad eos saltem qui non erant culpabiles,vt habetur in dicto ca.maiores,extra de bap.& ad rationem inductam dicitur ꝙ non potest clarè ostẽdi per prophetas ꝙ lex eorũ intelligatur de Christo. vnde.Ioã.5. Si crederetis Moysi,crederetis forsitan & mihi. Notandũ est verbum(forsitan) Nã prophetias allegatas Iudæi glosant,& adhuc non defecisse sceptrum de Iuda dicunt: sed se habere ducem, sicut in captiuitate Babylonica. Miracula autem Christi licet sufficienter probauerint bene affectis, non tamen malè affectis. Ideo omnia calumniantur,& negant prophetias esse per Christum impletas.

An Iudæi ad fidem cogi possint. Dan.9. Gene.49. Psal.58. Iudæi à Gallia quare expulsi sint.

Ver. 4. DE HAERETICIS COERCENDIS.

2.2.q.10. art.8. HÆretici autem eò quòd fidem manifestè susceperunt,quamuis secũdum eorum opinionem sint tolerandi:compellendi tamen sunt per Ecclesiam. Et si restiterint, aut conuerti renuerint, sunt brachio seculari tradendi,& per consequens comburendi,vt habetur in c.ad abolendam,de hęr. Vnde D.Hierony..& habetur in c.resecandæ.24.q.3. vbi dicitur: Resecandæ sunt carnes putridæ,& scabiosa ouis à caulę repellenda:ne tota domus,massa,corpus,& pecora ardeant. Arrius in Alexãdria vna scintilla fuit:sed quoniam nõ statim oppressus fuit,totũ orbem eius flamma populata est. Multo enim grauius est corrumpere fidem,quæ est vita animę,quàm falsare pecuniã,per quam temporali vitę subuenitur. Si igitur falsarij pecuniæ & alij grassatores per principes seculares morti traduntur, vt in l.2. C.de falsa moneta,& l.quidam.ff.ad l.Co[illegible]ca. multo magis hæretici, ex quo de hæresi conuincuntur, possunt non solum iustè excommunicari, sed etiam per iustitiam temporalem iustè occidi. Vnde D.Pau.imprecatur eis mortem: Vtinam abscindantur qui vos conturbant. Et Christus: Væ homini illi per quem scandalum [illegible]. Expedit illi vt suspendatur mola asinaria in collo eius,& demergatur in profundum maris. Sed nullus magis scandalizat,quàm qui errare facit in fide. & Ioã.15. Si palmes non manserit in vitę,colligetur & mittetur in ignem,& ardet. Et Actuum 19. habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros,& combusserunt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahunt,quòd de iure diuino combustio est congrua hæreticorum punitio. Nam si libri mortui continẽtes curiosa,hæreses,& superstitiosa,dabantur flammis:multo magis libri viui, hoc est hæretici,debent comburi: Iure enim naturali membrum

Galat.5. Matth.18. Combustio est congrua pœna hæreticorum.

membrum corruptum inficiens corpus, est abscindendum, ne pars syncera trahatur: igitur. Præterea Deuteron.18. dicitur: Propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Sed hæretici sunt huiusmodi: igitur, &c. Ecclesia autem misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si resipuerint, & ad arbitrium episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in prædicto ca. ad abolendam. Si autem recidiuēt, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in ca. accusatus, & c. super eo, de hær. lib.6. ¶ Et quia hæretici his determinationibus aduersantur: ideo eorum iacula resellenda sunt. Primò dicunt D. Paulum non præcepisse hæreticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait: Hæreticum hominem post primam & secundam monitionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendum est quod cum in principio nascentis Ecclesiæ non essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & [illegible] corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, cùm resipiscere volunt. Et quia in hac particulari & secunda correctione, scilicet abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuò omnem hæresim, & postmodum recidiuāt: Ecclesia (quæ nō potest iudicare de interioribus) videns se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramēta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Verùm tamen ne corpus [illegible], tradit eos brachio seculari puniendos, vt habetur in ca. super eo, de hæreticis, lib.6. Si [illegible] particulari [illegible] ione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, [illegible] non datur [illegible] vt habetur in c. ad abolendam. ¶ Secundò allegant illud 1. Corin.11. [illegible] hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si ergo hæretici vtiles sunt Ecclesiæ [illegible] abscindendi. Dicendum quod illa vtilitas est præter intentionem hæreticorum: Quia [illegible] D. Augus. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocumenti. Ideo magis considerandum est id quod est per se de eorū intentione, quàm quod præter eorū intētionem. Et eo modo oportet hæreses esse, quo necesse est scandala euenire. Non tamen propter hoc hæreses aut scandala bona sunt neque toleranda. Non enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter hæreses erunt: infallibiliter scandala venient. Sed væ hæreticis & scandalosis. Item supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito quod sint heretici, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (vt dictum est) sermo eorū vt cancer serpit. ¶ Tertio adducunt parabolam zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Visimus & colligimus ea? qui respondit, Non. & ait: Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem: & tempore messis dicā messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittendi sunt hæretici crescere vsque in diem iudicij. Dicendū quòd ex illa parabola manifestè apparet hæreticos (postquam sunt plenè noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne fortè simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquam plenè probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: Igitur, &c.

Marginalia: 2.2 q.11. art.3. — Ad Titū.3. — Ecclesia quo ad sacramenta nemini claudit gremiū. Venia non datur nisi correcto. — Vtilitas hæresum est præter intentionem hæreticorum. — Matth.13.

Ver. 5. DE FILIIS INFIDELIVM, INVITIS PARENTIBVS NON BAPTIZANDIS.

A SI parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quòd filij infideliū ante vsum rationis inuitis parentibus non sint baptisandi: cùm eadem sit voluntas filij ante vsum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quemadmodum puer existens in vtero matris, non potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsum rationis à patria potestate, sub qua est tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona. quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animæ filij spiritualem non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quod infidelis non potest compelli ad fidem, est quia non potest ei clarè ostendi in lumine & ratione naturali, quòd teneatur talem fidem suscipere: sed hæc ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, quòd pater debeat pro eo protestari aliam fidem quàm pro se. Per hanc rationem soluuntur penè omnia argumēta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vtpote si vellet eum occidere: posset licitè auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus tamen eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem, sicut non potest vendere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quòd princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediēdum superiori suo. Quia hoc locum habet, vbi clare potest ostendi. Nec etiam sequitur quod si Christus poterat compellere, Papa possit: cum talis potestas pontifici non fuerit commissa: sicut nec quòd possit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus. ¶ Notandum tamen quod filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriæ potestatis, quam habet circa spiritualia & corporalia supra filiū, vt si ipsum venderet, vel diceret, Nolo prouidere de salute filij mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad [illegible] suas partes deferendum, & illi de omnibus prouidendum, & non retineret potestatem sibi prouidendi de salute animæ: quia fortè cogitaret se in absentia filij posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quòd saluati sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quod ad pa-

Marginalia: 2.2.q.10. art.12. — Rom.3. — Quare infideles non possunt ad fidē compelli. — Christus poterat cogere Iudæos ad fidem sed non Papa. — Casus in quo paruulus potest baptizari inuito patre.

rentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorum, antequam habeant vsum rationis, vt dicit D. Thomas. Quod quidem intelligendū est de paruulis natis in toto vel in parte, & nō totaliter in vtero matrum existentibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata. sed de his amplius inferiùs c. 25.§.2. ver.3. Verùm quia fundamētū patriæ potestatis, quā habet pater super animā filij, est corpus: ideo vbi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volēdo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare vellet: probabiliter teneri potest, ꝙ possit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Thomas, ac illi qui tenent prędictam conclusionem, intelligunt extra illum casum: in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cùm liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. DE DISPVTATIONE IN MATERIA FIDEI.

2.2.q.10. art.7. Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex conclusiones. ¶ Prima conclusio: B Quicunque disputat aut argumentum adducit contra id quod est de fide & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumentis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in *In li. de vn. bap.* fide, infidelis est, iuxta c.1. extra de hære. & sic debet intelligi D. August. & habetur in c. quis nesciat. 9. distinct. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tam veteris quàm noui testamenti certis terminis suis cōtineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? ¶ Secūda conclusio: Disputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitū: imò ad hoc tenentur pręlati, cùm errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim cōua- *Act.9.* lescebat & confundebat Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, & disputabat cùm Græcis. Et D. Pet. *1.Pet.3.* Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quę in vobis est fide. Et 1. ad Titum. 1. *1.Tit.1.* Oportet episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. ¶ Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maximè illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicunque. §. inhibemus, de hæret. in 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel priuatè de fide catholica disputare. Qui vero contra fecerint, excommunicationis laqueo innodentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandum & seducendum induxerunt. ¶ Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam sufficientiam alicuius, vt in gymnasiis Theologicis & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. ¶ Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non solicitantur neque impugnantur ab hæreticis, nō est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputātium contra fidem audiant. Et sic prohibitum est in l. nemo. C. de summa Trinitate. Sic etiam intelligitur illud Aposto. *2.Tim.2.* Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audientium. Per quæ verba non intendebat Apostolus prohibere omnem disputationem. Quia ipse (vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicibus, nō autem disputationem ordinatam. ¶ Sexta conclusio: Disputare in præsentia eorum qui agitantur & solicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imò præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruertentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnd D. Gregorius in Pastorali ait: Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiscretū silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieronymus in epistola ad Paulinum, c. 4. Sancta quippe rusticas solùm sibi prodest. Et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Et ideo pręlati insurgentibus hæreticis & seminantibus hæreses, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver. 7. DE INFIDELITATE CHRISTIANORVM.

2.2.q.11. Infidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue pri- C *Septem infidelitatis species.* ma species dicitur titubatio, quando scilicet aliquis non assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in cap. 1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est. Et hęc infidelitas cum infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, consortationem, ac roborationem. Vnde Aposto. Infirmum *Rom.14.* in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptationibus *Rom.15.* cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando con- *Luc.22.* uersus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellent in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorū dicitur simplex discreden- *Discredētia simplex.* tia eorum quæ sunt fidei, vel credulitas eorum quæ fidei contrariantur citra pertinaciam. Tales infideles dicuntur incidisse in hæresim, hoc est in errorem contra fidem. Omnis enim error contra fidē, hæresis dicitur: sed non facit hominem hæreticum, nisi adsit pertinacia. Vnde D. August. contra Donatistas c. 2. dicit D. Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hęreticis esse rebaptizandos, hæreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. Et in 1. de Trinitate de seipso *Paratus corrigi non est hæreticus.* dicebat: Errare potero, hæreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus est errorem corrigere, nō est pertinax, & per consequens nec hæreticus. Vnde in can. dixit Apostolus. 24. quęst. tertia, habetur:

Si qui

Si qui ſententiam ſuam, quanuis falſam atque peruerſam, nulla peruicaci animoſitate defendũt, quærunt autem tota ſolicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi: ſed de his ampliùs verſiculo ſequenti. Hæc infidelitas, ſi ſit purè interior, eſt quidem peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiuè diſpoſitiuè: ſi autem fuerit exterius manifeſtata, inuoluit authorem ſuũ ſententia excommunicationis, neceſsitatque ad adiurationem & emendam ſecundum arbitrium epiſcopi. iuxtà c. ad abolẽdam, de hære. Emenda autem eſt, vt ad agendam condignam pœnitentiam in perpetuo carcere detrudatur, vt habetur in ca. excommunicatus, in 2. eodem titu. Poſſunt tamen inquiſitores vna cum prælatis, cuius iuriſdictioni ſubſunt, ſuper huiuſmodi pœna cum eis diſpenſare, vel eam mutare cum viderint, vt habetur in ca. vt commiſsi. §. necnon, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma ſumitur ex ca. Ego Berengarius, de conſec. diſtin. 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nunc cognoſcens veram, catholicam, & Apoſtolicam fidem, anathematizo omnem hęreſim, præcipuè eam de qua condemnatus ſum, videlicet, &c. (hic inſeruntur errores de quibus eſt condemnatus) & quamcunque aliam hæreſim. Conſentio autem ſanctę Romanæ Eccleſiæ & apoſtolicę ſedi, & corde & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Eccleſia tenet: Iurans per ſacroſanctam & homouſion Trinitatem, & per hæc ſacroſancta Chriſti euangelia, eos qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus ſuis æterno anathemate dignos. Quòd ſi ego aliquando contra hoc aliquid ſentire aut prædicare præſumpſero: cannnum ſeueritati ſubiaceam. Lecto, perlecto, ſponte ſubſcripſi hanc meæ fidei cõfeſsionem. Et hoc dicto, ſubſcribit ſe notarius, poſtmodum apponit teſtes præſentes, & ſubſcribit etiam ſe: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Epiſcopi et inquiſitores poſſunt diſpenſare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. DE HERESI ET HAERETICIS.

A Tertius gradus ſiue ſpecies infidelitatis dicitur hęreſis perfecta, quę poteſt ſic deſcribi: Hæreſis eſt aſſertio falſa, ſiue dogma falſum catholicę veritati contrarium, cum pertinacia in eo qui Chriſtianam fidem profeſſus eſt. Dicitur aſſertio vel dogma falſum, & non factum peruerſum: quia factũ peruerſum contra veritatem catholicam, non eſt hæreſis: ſicut furati aut adulterari. Eſſet tamen hæreſis dicere & aſſerere quòd furari & adulterari non eſt peccatum. & ſic de aliis. Catholica autem veritas ſecundum dominum Cardinalem de Turre cremata, in ſua ſumma de Eccleſia lib. 4. parte 2. c. eſt veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine ſupernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè: vt ea quæ pendent ex illis in bona & neceſſaria conſequentia. Et ſic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in ſacra ſcriptura ac determinationibus vniuerſalis Eccleſiæ, vel poſſunt ab eis deduci in bona & neceſſaria conſequentia, ſunt de fide, & oppoſita ſunt hæreſes. Ideo hæc eſſet hæretica, Chriſtus non eſt riſibilis: quia licet eius oppoſita non explicitè contineatur in ſacra ſcriptura: tamẽ oppoſita poteſt deduci ex articulis fidei. Quia bene ſequitur, Omnis homo eſt riſibilis: Chriſtus eſt homo: ergo Chriſtus eſt riſibilis. Hæc infidelitas ſiue hæreſis ſubiectiuatur in intellectu, cum intellectus ſit principium elicitiuum actus infidelitatis: quemadmodum & fidei: quia oppoſita habent fieri circa idem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad voluntatem imperatiuè, & tanquam primum motiuum per piam affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad volontatem per impiam & malam affectionem. Infidelitas quidem Gentilium & Iudæorum habet malam affectionem circa finem, qui eſt Chriſtus, quem totaliter negant. Hęreſis autẽ non habet impiã aut malam affectionẽ circa finẽ, ſcilicet Chriſtum, ſed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Chriſto aſſentiendum eſt: quia non eligit ea quæ ſunt verè à Chriſto tradita: ſed ea quæ ſibi propria mens ſuggerit. & ideo hæreſis eſt infidelitatis ſpecies, pertinẽs ad eos qui Chriſti fidem profeſsi ſunt. Ideo D Hierony. dicit: Hæreſis Grecè ab electione dicitur: quia ſcilicet, eam vnuſquiſque eligit diſciplinam, quam putat ſuo proprio iudicio eſſe meliorẽ: nõ autem diſciplinam publicam, quæ diuinitus traditur. Et ſic ad hęreſim perfectam (quæ facit & denominat hominẽ hęreticũ) duo requiruntur, ſcilicet error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntate: vt ſcilicet non ſit paratus corrigi, prout dictum eſt. ¶ Et quia hæreſis habet quãdam ſimilitudinem cum ſecta, ſuperſtitione, & ſchiſmate: ideo contrahit quandoq; nomen illorum. differunt tamẽ abinuicem. Quia ſecta importat diuiſionem à communi ſententia, circa quamcunque materiam. vnde Philoſophi diſcedentes à cõmuni opinione aliorum Philoſophorum, ſectam facere dicebantur. Hæreſis verò diuiſionem & ſeparationem importat: ſed addit quòd ſit contra veritatem catholicam. & ſic hęreſis poteſt diei ſecta, ſed non ecõuerſo. Superſtitio autem importat ſuperfluitatem & contrarietatem contra cultum Chriſtianæ religionis, & per hoc etiam diuiſionem. Sic etiam hæreſis importat diuiſionem & contrarietatem contra fidem, quę eſt fundamentum religionis Chriſtianę: Sed ſchiſma ex ſua ratione importat diuiſionem contra bonum commune. Hæreſis ſuperaddit: quia importat diuiſionem & ſeparationem contta bonumcommune fidei, & Eccleſiæ vnitatem. & ſic omnis hæreticus eſt ſchiſmaticus, ſed non econuerſo. Ex prædictis apparet primò, quòd hæreſis diuiditur in hæreſim ſimplicem ſiue imperfectam, & in hæreſim perfectam. Hæreſis ſimplex eſt, quando quis non totaliter diſcedit à fide, nec habet pertinaciam adiunctam, ſed admittit correctionem. Hæreſis perfecta eſt, quando eſt adiuncta pertinacia. dę pœna illius dictum eſt verſiculo præcedenti. Apoſtaſia eſt, quando quis totaliter diſcedit à fide, vt inferiùs dicetur. Differentia eſt inter hæreſim ſimplicem, & hæreſim perfectam: quia hæreſis ſimplex non nominat hominem hæreticum: & quia non habet adiunctam pertinaciam, ſed admittit correctionem. Perfecta verò hæreſis facit & denominat hominem hæreticum, & habet ſecum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam ſiue correctionem. Quid autẽ dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis poſsit conuinci de ea, dictum eſt. Secundò ex præmiſsis apparet quis ſit hæreticus:

Hæreſis quid.

Catholica veritas quid.

Super epi. ad Galat.

Hæreſis perfecta duo requirit.

Hæreſis quo differt à ſecta & ſchiſmate.

Hæreſis diuiditur.

Apoſtaſia quid.

c.5.§.7. ver. 3.

Hæreticus quis dicatur. Ad Titũ. 3. 1. Cor. 11.

ille scilicet qui assentit pertinaciter alicui sententiæ contra veritatem catholicam. Aliqui verò sic definiunt hæreticum: Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maximè gloriæ, falsas & nouas opiniones gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesia diuisus, Tertiò apparet quòd hæresis habet tres proprietates: prima quia vt cancer serpit. Secunda, quia est morbus incurabilis, sciens quia subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreses esse.

Ver. 9. DE CAVSA, ORIGINE, AC FINE HAERESIS ET HAERETICORVM.

Matth. 13. Sapien. 2. Diabolus primam hæresim seminauit. Gen. 2. Gen. 19. Ioan. 8. 2. Cor. 11.

PRimam hæresis causam, fontem, & originem Christus Matth. 13. in parabola zizaniorum, per quæ hæreses significantur, ostendit inquiens, Inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc fecit. Inimicus autem hominis est diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Ideo 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret. Diabolus enim primũ falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestri seminauit. Dixerat enim Adę Deus: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: in quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris: Diabolus autem mulieri suæ captiosæ ioterrogationi respondeoti, asseuerauit: Nequaquã moriemini: sed eritis velut dij, scientes bonũ & malum. Ab eo tempore non cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel ędificari persuasit. Hic Dathan, Abiron, & chore, contra Moysen & Aaron concitauit. Hic se futurum esse spiritum mendacij in ore prophetarum Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Christi hæresim Sadducæorum de resurrectione seminauit & fouit. Ideo Christus: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Cum loquitur mẽdacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius, scilicet mendacij. & Apostolus: Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæresim per libertatem carnis, qua soluũtur omnes vires, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune est enim omnibus fermè hæreticis propriam aucupari gloriam, magnaque ambire. Theobutes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hęresim contra Christi humanitatem confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cùm in Ecclesia Episcopus esse nequiret, se ab aliis episcopũ creare fecit extra Ecclesiam, vt episcopus hæresim suã introduceret. Apollinaris etiam videos se cõtentiosum & in disputationibus triumphare, nouam hęresim adinueoit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisque cupidus, praua de fide Christi proferre conatus est. Aerius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit presbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Vviclefz episcopatum Vigorieñ. ambiuit, quo frustratus Ecclesiam cœpit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commissarius esse nequiuit, eas esse nullas conteodit, & contra Ecclesiam debacchatus est, omnésque ferè sophitas & damnatas suscitauit hæreses. B

Libertas carnis est hæresum via. Propriũ hæreticorũ qd.

Ver. 10. DE VERSVTIIS HAERETICORVM.

Li. 1. de Trinit. c. 3. Omnes hæretici nitũtur ex sacris literis confirmare suas hæreses. Alia versutia hæreticorum. Versutia Arrij. In 2. con. Epist. Pela. Versutia Celestini. Ioan. 3.

OMnes hæretici hac vtuntur versutia (secundum D. August.) quòd conantur ex scripturis sacris perperam intellectis defendere & fulcire errores suos, atque prauos mores: & in lib. contra Donatistas. c. 19. allegans illud Ezech. 16. Sumẽs de vestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici (inquit) ad imagines fantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) cooperiunt omnia sacramenta & verba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicendi genus sit, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnãtem. vt D. Hierony. ait in epistola ad Paulinũ. c. 6. & D. Petrus dicit, D. Pauli epistolas ab indoctis & instabilibus deprauari, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditiooem. Plerunque truncatè allegant, vt magis appereant, & reprobatas afferunt expositiones. Nonnunquam argumenta sanctorum & antiquorum doctorum ingerunt pro resolutionibus: vt nostris temporibus in libro cui titulum apposuerunt, Vnio decideotium. Tertulianus aduersus Valentinianos aliam versutiam detegit, dicens: Hæretici nil magis curant, quàm occultare vel dissimulare in oculis circunspectorum ea quæ prædicant, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in historia Ecclesiastica lib. 7. c. 25. dicitur, quòd Paulus Samosatonus suam hęresim nũc occultare, nũc dissimulare conabatur. Hac vtuntur nũc Lutherani & neoterici hæretici, nõ possint conuinci, ac etiam versutia Arrij: qui, qui vt habetur in historia Tripartita lib. 5. ca. 34. & 42. Ne nobiscum compelleretur fateri homousion, hoc est eiusdem substantię siue consubstantialem patri filium, petebat submoueri quæstiones & inquisitiones. Licet Christus contra Scribas & Pharisęos eis vsus fuerit. Sic hodie viuacissimas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocant. Tergiuersationibus & dolosis ęquiuocationibus, si vrgeantur, euadere nituntur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, promptè proferunt, vt non facilè eorum sententia innotescat. Inde dolis insidiantur, vt non nisi docti & in eorum versutiis exercitati, eos valeãt deprehendere. Narrat D. August. quomodo Celestinus Pelagiana infectus hęresi, purgans se coram Innocentio papa, dixerit: Damno eos qui dicunt peccatum Adæ ipsi soli obfuisse, & nõ generi humano. Damno insuper quòd infantes nuper nati in eodẽ essent statu, in quo Adam fuit ante peccatum. Hanc audiens Innocentius confessionem, existimauit eum sentire secundum veram Ecclesiæ fidem, quòd Adam traduxisset originale peccatum in posteros, quódque egeant infantes baptismate. Ipse verò Celestinus cùm in sua recepisset conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solùm dando inobedientiæ exemplum, non autẽ peccatum originis in posteros transfuodendo. Dixitq; infantes abluendos baptismate sacro, nõ vt deleatur peccatum aliquod: (Nam illud nullum esse putabat) sed vt consequi valeãt regnum cœlorum, propter Domini sententiam dicẽtis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c, De eorum ob- C

ſcuritatibus ſimulatis vide Irenæum aduerſus hæreſes,lib.1.c.5. Hierony.de Praga,cùm ei imponere-
tur quòd dixiſſet panem manere poſt cóſecrationem Euchariſtiæ,verum eſt(inquit) apud piſtorem:
tamen re vera erat illius ſectæ . Valden.interrogati , vtrum in ſacramento altaris eſſet verum corpus
Chriſti,dixerunt quòd ſic,propter verbum domini dicentis:Hoc eſt corpus meum.Vbi autem vrge-
bantur,dicebant ibi eſſe corpus Chriſti non in veritate,ſed in figura, ſicut Ioannes fuit Helias. In hi- *Dolus Ar-*
ſtoria Tripartita habes dolum Arrij,qui percontatus ab imperatore, ſi decreta Niceni concilij vellet *rij.*
ſeruare:ille nil immoratus,repente ſe ſubſcripſit. Cúmque imperator illi iuſiurandum inferret , mox
iurauit ſe credere quod ſcripſerat, ſcilicet ſectam ſuam quam in charta ſcripſerat,& ſub ala ſua occul-
tam tenuerat,& ſe iuraſſe verum credidit:licet imperator de ſubſcriptione Niceni cócilij inquiſiſſet.
De eorum verſutia D.Hierony.in Apologia contra Origen.epiſtola 32.Si(inquit)hæretici vrgeri cœ
perint,aut fnbſcribendum eis fuerit, aut exeundum de Eccleſia,miras ſtropbas videas. Sic verba tem
perant,ſic ordinem vertunt,& ambigua quæque concinnant,vt noſtrã & aduerſariorũ fidem teneant:
vt aliter catholicus,aliter hæreticus, quaſi non eodẽ ſpiritu, & Apollo Delpbicus atq; Lixias oracula
fuderit Crœſo & Pyrho,diuerſis temporibus,ſed pari illudẽti ſtropha.Exempli cauſa pauca ſubiiciã.
Credimus (inquiunt) reſurrectionem futuram corporum.Hoc ſi bene dicatur,pura confeſsio eſt:ſed
quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria,ponunt corpus: vt orthodoxus audiens carnem putet, hæreti-
cus vt ſpiritum recognoſcat.Hæc prima eorum decipula.Quæ ſi deprehenſa fuerit,inſtruunt alios do
los,& innocentiam ſimulant,& malitioſos nos vocant,quaſi ſimpliciter credentes,aiunt:credimus re-
ſurrectionem carnis.Quid quæris amplius?Et in peruerſum ſtudiis commutatis , nos Sycophantę,illi
ſimplices appellantur. Quòd ſi obduraueris frontem , & vrgere cœperis carnem digitis tenens, an
ipſam reſurrecturam dicant quæ tangitur,quæ cernitur,quæ incedit & loquitur?Primò rident, dein-
de annuunt,dicentibúſq; nobis vtrum capillos & dentes,pectus & ventrem,manus & pedes,cæteróſ-
que artus reſurrectio exhibeat:tunc vero riſu ſe tenere non poſſunt,cachinníſq; ſoluentes ora,tonſo-
res nobis neceſſarios,& placentas,& medicos,& ſutores ingerunt:vltróq; interrogant , vtrum creda-
mus & genitalia vtriuſq; ſexus reſurgere. Noſtras genas hirtas, fœminarũ lenes fore, & habitudinem
corporis pro maris & fœminæ diſtinctione diuerſam.Quod ſi dederimus,ſtatim expetunt vuluam &
critum,& cætera quæ in ventre & ſub ventre ſingula membra negãt,&corpus quod conſtat ex mem-
bris,dicunt non reſurgere.Hactenus D.Hiero. His ſermonibus inuolutis cócinnationibúſq; mẽdoſis
hæreſiarchæ Eccleſiam Chriſti lacerant atq; corrumpere nituntur.Has ſtrophas facilè eſt inuenire in
Lutheranis,præcipuè circa fidei iuſtificationem.Si vrgeantur quòd fides poteſt abſq; charitate & gra
tia eſſe,reſpondent illam non iuſtificare,ſed quæ per dilectionem operatur.Si dilectio,ſpes,pœniten-
tia,& opera aliarum virtutũ adducantur,dicunt ꝙ fides omnia neceſſaria ad iuſtificationem includit,
conformiter ad D.Pau.dicentem:Sancti per fidem vicerunt regna,operati ſunt, &c. Si dicatur ꝙ D. *Heb.11.*
Pau.dicit opera prædicta ex fide originari,& ideo non ſequitur:Radix gignit fructus , ergo ſola radix
gignit fructus.Rident,vocant ſophiſtas,& oblatrant,conuitia penè innumera confingentes.Et in ſuis
conuenticulis & apud ſimplices ſolam fiduciam iuſtificare dicunt, pœnitentiam omnino abnegantes.
Si præueniantur in iudicio,ab initio fugam mutato habitu præſidiũ arbitrantur. Si capiãtur ad corpus
& ſuper impoſitis interrogentur,potẽter contempto iuramento quicquid etiam ſi coram teſtibus di-
xerint,inficiantur.Si accarentur teſtes, friuolas adducunt obiectiones & conuitia,& per cóplices mi-
nis ac aliis inordinatis & illicitis mediis teſtes ſubornare & corrumpere conantur. Si conuincantur,
gloſant ad bonum ſenſum,vt dictum eſt,vt vel ſic elabi poſsint:& ad hanc inſaniam venerunt , vt ve-
ros catholicos & Eccleſiæ authoritatem obſeruantes,eorúmq; erroribus contradicentes,non verean-
tur publicè hypocritas,Phariſæos,& hæreticos prædicare.Quare monendus eſt populus,ne tales qui
ab Eccleſiæ catholicæ fide,& ritibus vniuerſaliter obſeruatis diſcrepantia prædicantes aut annuntian
tes audiant,aut in domos ſuas recipiant,aut eis aue dicant, prout monuit D.Ioan.in ſua ſecunda cano
nica:Si quis venit ad vos,& hanc doctrinam(ſcilicet ab Eccleſia receptam)non affert,nolite recipere
eum in domũ,neq; aue ei dixeritis.Qui enim dicit illi aue,cõmunicat operibus eius malignis.& Ro. *Rom.16.*
16.Rogo autem vos fratres , vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam
vos didiciſtis,faciunt:& declinate ab illis.Huiuſmodi enim Chriſto domino non ſeruiũt,ſed ſuo ven *Galat.1.*
tri. Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium. & Galat.1. Sed ſi licet nos aut Angelus de
cœlo euangelizet vobis præterquàm quod euãgelizauimus vobis(ſcilicet explicitè vel implicitè)ana-
thema ſit.Sicut prædiximus,& nunc iterum dico vobis:Si quis vobis euangelizauerit præterquã(hoc *1.Tim.6.*
eſt contra id)quod accepiſtis,anathema ſit:& ad Timot.Si quis aliter docet,& nõ acquieſcit ſanis ſer
monibus Domini noſtri Ieſu Chriſti,& ei quæ ſecundum pietatem (ſcilicet matris Eccleſiæ) eſt do-
ctrinæ,ſuperbus eſt , nihil ſciens , ſed languens circa quæſtiones & pugnas verborum,&c. Et in fine *2.Cor.11.*
eiuſdem capi.O Timothee depoſitum cuſtodi,deuitans prophanas vocum nouitates,& appoſitiones
falſi nominis ſcientiæ:quam quidam appetentes circa fidem exciderunt.Chriſtus enim dixit: Atten- *Ioan.11.*
dite à falſis propbetis.dedit ſigna quibus poſsint cognoſci:A fructibus(inquit) eorũ cognoſcetis eos. *Luc.14.*
Primus fructus eorum,eſt hypocriſis & ſimulatio.Veninnt(inquit)in veſtimentis ouium, intrinſecus *Lutheranorum vita ex*
autem ſunt lupi rapaces.Ab Apoſto.vocantur operarij ſubdoli,transfigurantes ſe in Apoſtolos Chri- *diametro pu-*
ſti.Suis affirmatiuis gloriã Dei ſimulant,& quædam recta docent: ſed ſuis negatiuis Deũ ignorant,& *gnat cum*
veluti cauda ſcorpionis mordent morſu amariſsimo:nihil magis annunciant quàm Chriſtum,& nihil *Chriſto.*
magis oduint quàm Chriſti imitationem:quãuis Chriſtus dixerit,exemplũ enim dedi vobis,vt quem- *Ad Titum.*
admodum ego feci , ita & vos faciatis. Et Lucæ 14. Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum,
& tollat crucem ſuam,& ſequatur me. Si perſcrutari velis ſingula, facile reperies vitam illorum cum

vita Christi ex diametro pugnare, & verificatur illud: Confitentur se nosse Christum, factis autem negant. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsos amantes, & de se præsumentes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiam sanctorum cõtemptores. Christus ieiunauit & austeram vitam duxit, ipsi aduersantur ieiuniis, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes commendant, & ipsi illorum bona iniquè detinent & rapiunt: fidem prædicant, & infideliter viuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hæreses, deinde altè prædicant: & ne reprehendi possint, submisse glosant quæ dixerunt, vel negant, vel tergiuersantur, in latebris ambulant, sub caminis prædicãt, non vt Christus & Apostoli, qui palàm loquebantur mundo, & constanter affirmabant. hi autem (vt dictum est) inficiantur in signum euidentissimum falsitatis.

Ver. 11. DE APOSTASIA.

2.2.q.12. Apostasia quid & quotuplex. Apostasia à fide. Apostasia ab obedientia.

QVartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia: quæ nil aliud est, quàm retrocessio: & opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter potest quis cõiungi Deo: ita tripliciter disiungi & retrocedere ab eo. & sic est triplex apostasia: primò coniungitur homo Deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit à Deo, & totaliter negat fidem, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur Deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendum præceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autem quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquando tamẽ procedit ex infidelitate, vt cùm quis non credit summum pontificem vel Ecclesiam non posse præcipere, & talis vt hereticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19. distin. Tertiò coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinẽtia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem. & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verùm quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna præcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata ab obedientia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione, qui non erit apostata à fide. Sed cùm fides sit prima coniunctio, remota illa remouentur sequentes. Ideo Apostasia à fide continet eminenter alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolutè atque anthonomaticè dicitur Apostasia à fide: deinde de Apostasia à totali obedientia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de apostasia à religione & ordine sacro. ¶ Apostasia à fide differt ab aliis speciebus infidelitatis: quia aliæ species vel non recedunt à fide suscepta, vel non totaliter. Et quamuis infidelitas secundum seipsam non repugnet dominio, vt dictum est: & aliqui fideles seruierint infidelibus, Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonosor: Apostasiæ tamen infidelitas authoritate Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondum habebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tollerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex contemptu clericatus, non posset excusari à peccato: cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professa, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius non reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quamuis absoluantur ab excõmunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Lucæ decimoseptimo. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si verò habitum ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationem, vel etiam extra cellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maius scandalum, non peccarent. Si autem absque causa rationabili, vel propter malum finem, vt liberiùs dissoluantur, peccarẽt mortaliter, & essent excommunicati, etiam si haberẽt propositum reassumendi vel reintrandi. Mitius tamen esset cum eis agẽdum, quàm cum illis qui absque animo redeundi vel reintrandi hoc facerent.

Apostasia ab ordine. *Apostasia differt ab aliis speciebus infidelitatis.* *An & quando liceat religioso professo dimittere habitũ.*

§. 6. DE BLASPHEMIA.

2.2.q.13. Blasphemia quid. Blasphemia quatuor modis committitur.

SEcundum vitium oppositum fidei, & quantum ad actum exteriorem, qui est confessio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sanctorum eius, dicitur Blasphemia: quæ nihil aliud est, quàm derogatio alicuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia, cùm non sint in firmo statu magnæ excellentiæ. Verùm quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolutè siue anthonomaticè dicitur derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & fit quadrupliciter. Primò attribuendo Deo quod ei non cõuenit: vt cùm dicitur quòd malè & iniustè facit, vel quòd alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secundò, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam, omnipotentiam, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cùm dicitur: Deus non curat de nobis, aut in despectu Dei, vel (vt aliqui Hispani) ponderet Deo, vel Deus non posset hoc facere. Quæ enim implicant contradictionem, non sunt factibilia. Ideo cùm non fit propter defectum potentiæ Dei, sed propter defectum potentiæ passiuæ rei: non est dicendum, Deus non potest facere: sed quòd hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia, quando attribuitur creaturæ quod soli Deo conuenit: Puta si diceretur quòd diabolus est omnipotẽs, aut quòd fatum regit omnia, aut aliàs quouis modo. Quartò committitur blasphemia in sanctos, verbo vel

facto,

facto, iniuriam irrogãdo. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt suprà dictum est cùm de adoratione ageretur:) sic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquijs eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blasphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum, & consistant duntaxat in corde, dicuntur cordis blasphemiæ: Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur blasphemiæ oris: Si verò per facta, dicũtur facta blasphema, ea præcipue quæ sunt contra sacramenta, singulariter autem contra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimum.

Iniuria facta Sanctis in imaginibus dicitur blasphemia.

¶ Blasphemia probibetur secundo præcepto primæ Tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanum qui blasphemat, quàm qui sine causa rationabili Deum inuocat: sicut amplius contrauenit huic præcepto, Non furtum facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatũ mortale, cum puniatur morte, Leuit.24. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Hoc tamen intelligendũ est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendũ est, si ex subreptione vel absq; deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis nõ aduertit illud quod dicit, esse blasphemiã: quod potest contingere, cùm subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat. & tunc est peccatum veniale, nec habet propriè rationem blasphemiæ, nisi materialiter. Si verò aduertat & consideret ad significata verborum, non excusatur à mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertens aliquem occidit iuxta se sedentem. quia tunc cùm aduertenter facit, non est motus primò primus, neque secundò primus, imò est sufficienter deliberatus. & passio videtur imperata. Idem dicit D. Thom. de periurio. ¶ Blasphemia simpliciter loquẽdo, est peccatum grauissimum in genere suo, quia contra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo, quàm blasphemus Deo: quia tamen in grauitate culpæ magis attẽditur intentio voluntatis peruersæ, quàm affectus operis: blasphemus grauius peccat. Est etiam blasphemia grauius periurio, vt dicit Glo. super illud Ephes.4. Blasphemia tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquod malum de Deo, sed Deum adhibet testem falsitatis, non tanquam æstimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quòd Deus super hoc nõ testificetur per aliquod euidens signum, Canonistæ videntur identificare blasphemum cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquuntur de blasphemis, qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicum esse nomen generalius: accipiunt enim Maledicum largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriam cuiuscunq;. Et sic susurro & detractor, conuitiator & contumeliator, sunt maledici. Specialiter verò accipiunt maledicũ pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiuè: Blasphemum autem omnem malè loquentem de Deo, siue enunciatiuè, siue imprecatiuè. Ex præmissis apparet primò, ꝙ blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuã, maledicam, siue imprecatiuam, & turpiloquam: quæ committi dicitur, quando aliqui indignati resonant verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudenda, vt nõnulli scelerati in Italia, vel cùm adducunt membra quę non habet: & sic ante incarnationem Christi fuisset blasphemia enũciatiua, dicere per caput vel per sanguinem Dei. Nunc autem postquàm Verbum caro factum est, non dicitur blasphemia enunciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod non habeat, saltem per communicationem idiomatum: sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerẽter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cum maledica, & est acerrimè punienda. & D. Ludouicus taliũ linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda.

Blasphemia prohibetur. Blasphemia quale peccatum. Leuit.24.

2.2.q.98. art.1. ad 2.

Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatum.

Blasphemia triplex.

Ver. 1. DE BLASPHEMIA IN SPIRITNM SANCTVM.

A Specialem blasphemiam in Spiritum sanctum posuit Christus, dicens: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicũque dixerit verbũ in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbum contra Spiritũ sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo nec in futuro. & iterum: Amen amen dico vobis, ꝙ omnia dimittentur filijs hominum peccata & blasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in Spiritũ sanctum, non habebit remissionẽ in æternũ, sed reus erit æterni delicti, quoniã dicebant, immundũ spiritum habet. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ peccatũ in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò, quando dicitur aliquid blasphemũ in Spiritũ sanctum, prout est nomen essentiale conueniens toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus est Deus. Et sic nõ differt blasphemia in Spiritũ sanctum à blasphemia in filium, cum vterque sit Deus & Spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatum in Spiritum sanctum, prout Spiritus sanctus est nomen vnius personæ in Trinitate: & tunc distinguitur à blasphemia in Filium hominis. Christus enim operabatur quædam humanitus, comedendo, bibendo, & alia huiusmodi faciendo: & quædã diuinitus, dæmones eiiciendo, mortuos suscitando, & peccata remittẽdo, virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat repletus: Iudæi autem primò dixerunt blasphemiã in filium hominis, cùm dicebãt eũ voracem, potatorem vini, & Publicanorum amatorem. Postmodũ blasphemauerunt in Spiritum sanctum, cùm opera quæ ipse operabatur virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, attribuebãt principi dæmoniorum. Ideo dicuntur blasphemasse in Spiritum sanctum. D. August. vocat blasphemiam siue peccatum in Spiritum sanctum, finalem impœnitentiã siue perseuerantiam vsque ad mortem inclusiuè: quę dicitur peccatum in Spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quæ attribuitur spiritui sancto. Nec prædicta dixit Christus Iudæis, quasi ipsi peccarent hoc modo contra Spiritum sanctum, nondum enim erant finaliter impœnitentes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirẽt, ꝙ in spiritum sanctum peccarẽt, hoc est perseuerarẽt in peccatis vsq; ad mortẽ inclusiuè: quia post mortẽ nõ remitteretur. & hoc modo debet intelligi quòd peccatũ in spiritum sanctũ est irremissibile. Alij dicunt blasphemiam & peccatum in spiritum sanctum esse, quando quis pec-

2.2.q.14. Matth.12.

Mar.3.

Peccatũ in Spiritũ sanctum dupliciter consideratur.

Ioan.14.

Matth.11.

In lib. de verb. do.

cat contra appropriata Spiritui sancto: Sicut enim Patri appropriatur potentia, & Filio sapientia: sic Spiritui sancto bonitas. Ideo dicunt peccatum ex infirmitate esse in Patrem, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in spiritum sanctum. ¶ Peccatũ autem dicitur ex malitia, quãdo scienter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitium. Et sic non est idem, peccare ex malitia, & peccare in spiritũ sanctũ. Alio modo contingit ex eò ꝙ quis per contemptum abiicit & remouet id quod electionem malĩ poterat impedire: puta spem & timorem, quę sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus conscientię, redargutio, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertenter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto: & hoc dicitur peccatum in Spiritum sanctum. quod quidem potest dici irremissibile, non quòd nullo modo remittatur, sicut de finali impœnitentia dictum est: sed quia difficulter remittitur, vel quia quantũ est de se, non habet meritum, aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Peccare ex malitia est peccare in Spiritũ sanctum.

Ver. 2. DE SPECIEBVS PECCATI IN SPIRITVM SANCTVM.

2.2.q.14. ar.2.

MAgister Sententiarum in 43. dist. 2. dicit ꝙ sex sunt species peccati in Spiritum sanctum, scilicet desperatio, præsumptio, impatientia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ gratię. Prædictę autem species assignantur peccato in Spiritum sanctũ, prout dicitur ex electione & secundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quę consurgit ex consideratione diuinæ misericordiæ peccata remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iustitię diuinæ punięntis peccata: & hic tollitur per præsumptionẽ, dum scilicet aliquis pręsumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine pœnitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veritatis agnitæ, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentius peccet. Impedimur etiam ab electione peccati per auxiliũ interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidentia fraternæ gratiæ, dum scilicet aliquis non solùm inuidet personæ fratris, sed etiam inuidet gratiæ Dei crescenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per considerationẽ inordinationis & turpitudinis peccati cõmissi, iuxta illud: Vide quàm vilis & abominalis facta es iterans vias tuas. & quo ad hoc opponitur impœnitentia, non vt significat permanentiam in peccato vsq; ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quædam peccati circunstantia:) sed prout significat propositum non pœnitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato quærit, retrahit hominem à peccato, & inducere solet ad hoc quòd voluntas non firmetur in peccato, iuxta illud: Quem fructũ habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositũ suum in hoc quod peccato hæreat. & de his duobus vltimis Hiere. Nullus est qui agat pœnitẽtiam super peccato suo, dicens: Quid feci? quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium. quantũ ad secundum. Obstinatio tamen in hac via non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo formati, vt non possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis, vsq; ad mortem: ideo nõ potest propriè esse obstinatio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa vero & quomodo differant, execratio, aggrauatio, induratio, & obstinatio, amplius dicetur. c. 18. ver. 5. B

Sex species peccati in Spiritum sanctum.
Hierem. 3.
Rom. 6.
Hiere. 8.
Exod. 7. & 9.
2.2.q.79. art.3. ad 4.

Ver. 3. DE PRAECEPTIS FIDEI.

2.2.q.16. Heb. 11. Exod. 20. Deut. 6. Rom. 3. Mar. vlt. Ioan. 14. Heb. 11.

IN lege antiqua non ponuntur præcepta de fide, cùm lex non imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem, iuxta illud: Accedẽtem ad Deum oportet credere. Ideo fides pręsupponitur ad legis pręcepta. Et propterea Deus Exod. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis pręcepta, cù dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deut. 6. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de præceptis. Ideo Apostolus nominat legem antiquã, legem factorũ, & diuidit eam contra legem fidei, hoc est euangeliũ quod præcipit fidẽ: Qui crediderit, &c. Et alibi: Creditis in Deum: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. C

DE SPE THEOLOGA. CAP. XI.

2.2.q.17.

SEcunda virtus Theologa dicitur Spes, quæ quo ad actum cõmuniter sic definitur: Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, quantũ ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: donum enim Dei, est supernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito datũ, sicut & fides, ne quis glorietur. Quo ad habitum autem sic definitur: Spes est virtus theologa, à Deo in volũtate infusa, qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandã futuram beatitudinẽ, mediante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illã consequendã. ¶ Ex præmissis apparet quod spes quę est passio, nõ est virtus theologa: quia quis ea malè vti potest. Pręterea quia spes, quę est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus volũtatis, quæ habet Deũ pro obiecto, & nõ bonum sensibile, prout spes quæ est passio. Notandũ tamen quod obiectũ speci est duplex, scilicet materiale & formale. Obiectum materiale principale & primariũ, est beatitudo æterna: minus principale vero & secundarium sunt ea quæ conducunt ad vitam æternam. Possumus enim sperare à Deo bona pręsentis vitæ, inquantum conducunt ad vitam ęternam. Sicut enim fides principaliter respicit Deũ, secundariò ea quę ordinantur ad ipsum: sic spes. & quanuis dicatur quòd vita ęterna in cor hominis non ascendit comprehensiuè: quia non potest perfectè ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensiuè, saltem secundum communem rationem boni perfecti. & hoc modo spes in ipsam consurgit. Vnde Aposto. Hebr. 6. ait: Spes incedit vsque ad interiora velaminis: quia id quod speramus, D

Spes quid.
Obiectum spei materiale.
1. Cor. 2.
Heb. 6.

ramus, est adhuc nobis quasi velatum. Ideo cùm peruenerimus, cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Rom.8.
Rom.8. Spes quæ videtur, non est spes: Nam quod videt quis, quid sperat? & 1. Corinth.13. Cùm vene 1.Cor.13.
rit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Obiectũ formale spei est auxilium gratiæ Dei.
Et sic spes innititur omnipotentię & misericordię Dei, per quã dantur fieri merita ad eã consequen-
dam. Et cùm auxilium pertineat ad causam efficientem & mouentem, & in causis efficientibus inue- *In solo Deo*
niatur principale mouens, & secundarium: & Deus sit primum & principale mouens, ac collator om- *principaliter est spe-*
nium bonorum, & maximè beatitudinis: sequitur quod in solo Deo principaliter sperare debemus, & *randum.*
non in aliqua creatura: cùm nulla talis possit hominem beatificare. Ideo Hierem. 17. Maledictus ho- *Hierem.17.*
mo qui confidit in homine, scilicet primò & principaliter. Licitum tamen est sperare in homine aut *Sperare se-*
Angelo, sicut de agente & mouente secundario & instrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in *cundario in*
beatitudinem ordinata consequenda. Et hoc modo ad Sanctos conuertimur: & ab hominibus etiam *creaturis li-*
aliqua petimus & speramus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxiliũ *cet.*
ferendum. Spes consequitur fidem, sic quòd non potest exire in actum absque actu fidei. Nec obstat
quòd actus fidei gratia informatus sit meritorius: quia nõ requiritur quòd omnis actus meritorius ha
beat spem præcedentem: sufficit enim quòd habeat concomitantem. De habentibus spem, & de au-
gmento & corruptione spei, proportionabiliter dicendum est, sicut dictum est de fide c.10. §.3. ver.5. *c.10. §.3.*
& 6. Ex quibus apparet quod spes & fides non sunt semper simul: & quod spes absque fide corrumpi *ver.5. & 6.*
potest, licet non è conuerso.

§. I. DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

A SPei Theologicæ opponuntur duo vitia, scilicet desperatio & præsumptio. Desperatio est diffiden- *2.2. q.20.*
tia de assequenda beatitudine, propter defectum gratiæ & meritorum propriorũ: vt cùm quis æsti- *Desperatio quale pecca-*
mat se damnandum, quia non credit Deum illius miserturum, nec intendit conuerti. Desperatio est *tum sit.*
grauissimum peccatum, scilicet in genere suo, & homini periculosissimum, iuxta illud: Plaga mea re- *Hierem.15.*
nuit curari. Et Hierem.3. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Et sic desperatio est grauius pec-
catum peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, à quo auertitur principa-
liter & directè. Est tamen secundum se minus peccatum quàm infidelitas & odium Dei, quæ sunt cõ-
tra Deum: desperatio verò contra se. Infidelitas enim prouenit ex hoc quòd homo veritatem Dei nõ
credit. Odium verò prouenit ex hoc quòd voluntas hominis ipsi diuinę bonitati contrariatur: despe-
ratio autem à se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturum. Sed si comparetur despe
ratio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem retrahimur à malis, & induci-
mur ad bona consequenda. & ideo sublata spe, homines effrenatè labuntur in vitia, & à bonis operi-
bus retrahuntur. Vnde super illud: Si desperaueris lapsus in die angustiæ, minuetur fortitudo tua, di- *Prouer.14.*
cit Glos. Nil est execrabilius desperatione. & Isidorus ait: Patrare flagitium mors animę est, sed despe- *In lib. de summo bo.*
rare est descendere in infernum.

Ver. I. DE REMEDIIS CONTRA DESPERATIONEM.

B POtissimum remedium contra Desperationem est consideratio infallibilis promissionis Dei, quã *Primũ remediũ cõtra*
pollicitus est per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nõ re- *desperationem.*
cordabor. & per Christum: Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Et ideo Heb.6.
Homines per maiorem suum iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iura- *Ezech.18.*
mentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem hæredibus, immobilitatem con *Matth.4.*
silij sui, interposuit iusiurãdum: vt per duas res immobiles (quibus impossibile est mentiri Deum) for- *Heb.6.*
tissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram
habemus animæ tutam & firmam, incedentem vsque ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis
introiuit Iesus: qui nõ est acceptor personarum (vt habetur Actuum 10.) sed in omni gente, qui timet
Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Qui Pharisæis murmurantibus quòd cum Publicanis &
peccatoribus manducaret, respondit: Non est opus medico valentibus. Euntes autẽ discite: Quid est, *Matth.9.*
misericordiam volo, & non sacrificium? Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã.
¶ Aliud remedium contra desperationem, est vitare causas, ex quibus procedit desperatio, quæ sunt *Secundum remedium.*
principaliter duo peccata. Primum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptatibus, *2.2 q.22.*
& delectationibus venereis, quæ maximè alliciunt, ex quarum affectu contingit quòd homo fastidit *art.4.*
bona spiritualia, & non sperat ea quasi quædam ardua bona. Secũdum peccatum est acedia, quia quòd *Luxuria &*
quis nõ æstimet aliquod bonum arduum, vt possibile adipisci per se vel per alium, prouenit ex nimia *acedia sunt*
deiectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quòd non possit ad aliquod bo- *causa despe-*
num releuari. Et quia acedia est quædam tristitia deiectiua suiipsius, ideo generat desperationem, si *rationis.*
magnitudo peccati commissi à tentatore ingeratur, sicut factum fuit Cain, qui dixit: Maior est iniqui- *Gen.4.*
tas mea, quàm vt veniam merear. Et Iudæ qui ait: Peccaui tradens sanguinem iustũ. Veruntamen eri- *Matth.27.*
gere debet illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. & illud D. Bernard. Abyssus pec- *Rom.5.*
cati abyssum inuocat misericordiæ. Et illud Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. Et Ezec. *Psalm 144.*
18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, an non vt conuertatur à viis suis & viuat? & in eodem ca. *Ezech.18.*
Et quare moriemini domus Israël? Quia nolo mortem peccatoris, Reuertimini & viuite. Si frequens *1.Cor.10.*
casus & recidiuatio perterreat, omnipotentia Dei & fidelitas eius, ad memoriam reducantur, iuxta il-
lud. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione pro- 1.Cor.10.
uentum, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abundè satisfecit. Contem
plemur sua sanctissima sacramenta, quæ nobis in remedium contulit, & quibus virtutem dedit. Reco-
lamus Ecclesiæ vnitatem & pietatem: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorum: & cum sanctis

& bonæ conuersationis hominibus conuersari studeamus. Auxiliũ Dei imploremus, & contra desperationem & alia peccata præualere poterimus.

§. 2. DE PRAESVMPTIONE.

2. 2. q. 21. & 6. §. 4. ver. 1 & 2. Præsumptio est peccatũ mortale.

DE multiplici præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nunc de ea, secundum ꝙ est peccatũ spei oppositum per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cùm quis sperat consequi peccatorum veniam sine pœnitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est ꝙ non dabitur venia peccatorum absque pœnitentia, neq; gloria absq; meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctum computatur: quia scilicet per huiusmodi præsumptionẽ tollitur vel impeditur auxiliũ Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad pœnitendũ & merendũ. Hoc peccatũ opponitur spei per excessum, nõ ab intẽsione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quòd sperat aliquid, quod non conuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatũ quàm desperatio, quoniam magis est propriũ Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem: Misereri enim Deo conuenit secundum se, punire autem conuenit ei secundum peccata nostra. D. Thom. dicit, quòd præsumptio directè procedit ex superbia, qua aliquis tãtùm se existimat, quòd propter suam excellẽtiam debeatur ei gloria, vt Lucifer: vel etiam quòd Deus eum peccantem non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur. C

Præsumptio est grauius peccatum quàm desperatio.

Ver. 1. DE PRAECEPTIS AD SPEM PERTINENTIBVS.

PRæcepta fidei & spei non ponuntur neq; dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponũtur homini iam subiecto & ad obediendum parato. Ideo solum proponũtur præcepta legis per modum præceptorũ: Fidei verò & spei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum poponendum fuit per modum denũciationis & commemorationis (vt dictum est c. 10. §. 6. ver. 3.) sic præceptum spei per modum promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo Psal. Spera in domino, & fac bonitatem, & pasceris in diuitiis eius. Et Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. D

c. 10. §. 6. ver. 1. Psal 36. Esa. 1.

DE CHARITATE, CAP. XII.

2. 2. q. 23. Charitas quid.

TErtia virtus theologa dicitur Charitas, quæ quo ad habitũ potest sic definiri: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in volũtate hominis infusa, gratię gratũ faciẽti cõnexa, per quã homo inclinatur ad diligendũ Deũ super omnia, & proximũ propter Deũ sicut seipsum. Quantũ ad actũ verò D. Aug. dicit: Charitatẽ voco motũ animi ad fruendũ Deo propter seipsum. Ex hac definitiõe apparet primò ꝙ Charitas est aliquid creatũ in anima, cũ sit virtus, & omnis virtus, sit habitus & qualitas. Item etiã quantũ ad actũ, quia motus animi est aliquid creatũ. Nec est tenẽdus in hoc Magister Sentẽ. qui in 17. dist. primi, dicit ꝙ charitas est ipsemet Spiritus sanctus, mẽtem inhabitãs, mouẽs ipsam voluntatẽ immediatè sine aliquo habitu: cõtra illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Spiritus autẽ sanctus nõ diffunditur nisi per effectus. Ideo Clemẽs papa quintus in cõcilio Viennen̄. (vt habetur in Clemẽt, vni. §. fina. de summa Trinit. & fide catholica) sic ordinauit: Nos attendẽtes generalẽ efficaciam mortis Christi, quæ per baptisma cõmuniter applicatur omnibus baptisatis: Opinionẽ (quæ dicit tam paruulis quàm adultis conferri in baptismo informantẽ gratiã & virtutes) tanquam probabiliorẽ, & dictis sanctorum & doctorum modernorũ theologię concordem, sacro approbante concilio, duximus eligendam. Nec obstat quod 1. Ioan. 4. dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas pro ęterna Dei dilectione, qua nos diligit, quæ dicitur charitas increata. Sed cùm voluntas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est ꝙ ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eum sicut amicũ. & licet Deus dicatur vita animæ effectiuè, scilicet per charitatem, nõ tamen formaliter. Si dicatur quod nihil creatũ potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quæ tamẽ perducit ad bonũ infinitũ: dicendũ quod non virtute sua, sed in virtute agẽtis, quæ inducit & mouet illam. Secundò ex prædicta definitione infertur, ꝙ charitas quantũ ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quo diligimus creaturas propter nos, inquantũ subseruiunt nobis: sed est amor amicitiæ, quę importat mutuã dilectionẽ. Vnde Ioã. 15. Iam nõ dicam vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deũ, vt obiectum beatitudinis. Et cùm bonitas diuina, quæ est obiectũ formale, finis, & ratio diligendi sit vna: ideo non est nisi vna charitas, quę se extẽdit ad omnia diligibilia ordine quodã, vt infrà dicetur. Et per cõsequens non sunt plures species charitatis, quemadmodũ possunt esse plures species amicitię, quę est inter homines, secũdũ diuersitatẽ finiũ, scilicet amicitia vtilis, delectabilis, & honesti, vel etiam secundum diuersitatem cõmunicationum, in quibus amicitię fundantur. Quarum vna fundatur super cõmunicatione naturali, alia super cõmunicatione ciuili vel peregrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorũ, alia ciuium, alia peregrinantium. ¶ Tertiò infertur quòd charitas est perfectior & excellentior fide & spe, & per consequens omnibus virtutibus, cùm charitas attingat Deum, vt in ipso sistat: Fides verò & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor. 13. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autẽ horum est Charitas. Quomodo autem charitas sit forma virtutum, dictum est c. 10. §. 2. non quidem exemplariter, sed magis effectiuè & ordinatiuè. ¶ Quartò infertur quòd voluntas est subiectum charitatis, & Deus in se consideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autẽ formale est E

Charitas est quid creatũ. Magister Sen. nõ tenetur in hoc.

Deut. 30.

Charitas nõ est amor concupiscentiæ. Ioan. 15. Charitas non diuiditur in plures species.

c. 10. §. 2. 2. 2. q. 24.

est bonitas diuina. Et quamuis angelis infuderit in primo instanti secundum proportionem naturaliũ, eò quòd omnes secundum suam proportionem erant dispositi, & totaliter ferebantur in Deũ, & sunt semper in actu, & toto conatu operantur: ideo superiores maiori conatu secundum conditionem suæ naturæ feruntur, quàm inferiores: In hominibus tamen non infundit Deus charitatem aut gratiam secundum proportionem naturalium, quia homo est naturæ rationalis, cui competit quandoque esse in potentia, quandoq; in actu. Et ideo non oportet quòd feratur totaliter in id in quod fertur: sed is qui habet meliora naturalia, potest habere minorem conatum.

§. 1. DE AVGMENTO CHARITATIS.

A CHaritatem aliquam esse alia maiorem constat ex verbo Christi dicẽtis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Luc. 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: Non solùm in diuersis, sed etiam in eodem successiuè, pro statu viæ, quia potest augeri (vt dictum est de fide.) Vnde D. Aug. dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quòd in Deum tendimus: & quantò magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hanc autem propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo. Ideo de ratione charitatis viæ est vt posit augeri. Si enim nõ posset augeri, iam cessaret viæ progressus. Ideo Apostolus Charitatem viam esse demonstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiugit de charitate. Ideo in clemen. ad nostrũ, de hæreticis, ex concilio Vienẽ. reprobãtur errores Begardorũ, inter quos primus erat, quòd homo in via præsenti tantũ & talẽ gradum perfectionis potest acquirere, quòd redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit. ¶ Augetur autem charitas non per additionem gradus ad gradum, cùm sit forma simplex & spiritualis, & in subiecto spirituali: nec etiam extensiuè, sicut scientia Geometriæ, quæ successiuè extenditur ad aliqua obiecta & conclusiones, ad quas prius non se extẽdebat, cùm minima charitas se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligẽda: sed intensiuè per maiorem radicationem & participationem ipsius in subiecto. & licet D. Thomas dicat, quòd charitas augetur essentialiter, non est ita intelligẽdum quòd esse incipiat, vel esse desinat in subiecto, quãdo augetur: sed ita ꝙ magis ac magis in subiecto radicetur. Et sic charitatem augeri per essentiam nil aliud est, quàm eam magis inesse subiecto, quod est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorem actum, sicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri essentialiter, eo quod de accidentis essentia est inesse: & illud inesse perficitur, cum per virtutem agentis magis radicatur. Augetur verò per actus nostros, non effectiuè, cùm excedat naturam actuum nostrorum: sed dispositiuè & meritoriè, non quidem quolibet actu: quia cùm homo sit liberi arbitrij, nõ conatur semper secundum totam latitudinem charitatis. Et sic potest ita remisse operari, ꝙ non augebitur: quia à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò potest homo adeò remissè operari, quòd magis meretur corruptionem quàm augmentum, iuxta illud: Vtinam callidus aut frigidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamen statim: sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentũ, non tamen statim augetur: sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum. ¶ Et si alicubi D. Thomas dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiuè incompletè, sicut guttæ cauantes lapidem disponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: sic etiam in augmento hominis non qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quanquam posit in infinitum (hoc est, non tantùm quin magis) augeri in via: nunq̃ tamen erit essentialiter infinita, neq; poterit peruenire ad perfectionem ex parte diligibilis scilicet Dei, vt tantum diligatur, quantum diligibilis est: quia cùm quælibet creatura sit finita, non potest ipsum infinitè diligere, sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt scilicet tantum diligat quantum potest, siue ꝙ totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia nõ est posibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatem, semper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipsum. Ideo Christus de Ioan. Bapt. dixit: Nun surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo, quantum ad actum charitatis, licet nõ quo ad habitum. Potest tamẽ charitas in hac via esse perfecta perfectione viæ, quia tantum diligit quantum Deus requirit. & q̈uis vita hæc non posit transigi absque peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatum nõ habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale non contrariatur habitui charitatis, sed actui. ¶ Charitatis augmentum (secundum D. Aug. super primam Can. Ioannis) diuiditur, scilicet in incipientium, proficientium, & perfectorum. ait enim: Charitas cùm fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipientes: cũ fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes: cùm fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini studium principaliter ad recedendum à peccato, & resistendum concupiscentiis eius, quæ in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda est ne corrumpatur. Secundum autem studium succedit, vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas roboretur. Tertium studium est, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolui, & esse cum Christo.

Marginalia: 2.2.q.24. art.4. — Ioan.15. — Super Ioan. — Charitas viæ semper potest augeri. — 1.Cor.12. — 2.2.q.24. ar.4. ad.3. — Apoc.3. — An quolibet actu charitas augeatur. — Charitas via non potest peruenire ad perfectionem charitatis patriæ. — 1.Ioan.1. — Tres charitatis gradus

Ver. 1. DE DIMINVTIONE CHARITATIS.

B CHaritas quo ad habitum diminui non potest. comparatur enim igni, iuxta illud Cant. 8. Lampades eius (scilicet charitatis) lampades ignis atq; flammarum. & Lucæ 12. Ignẽ veni mittere in terram. Sed ignis semper ascendit & nunquam descendit: sic charitas viæ quandiu manet, ascendere po- 2.2 q.24. art.10.

Cant.8. Luc.22.

test: sed descendere siue diminui non potest, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cùm totaliter corrumpatur: nec per veniale, quia non contrariatur habitui (vt dictum est.) Neq; etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine, quàm homo à Deo. Ideo quando homo se auertit à fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit à fine, sed inordinatè se habet ad ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per solam cessationem ab actu, sicut de amicitia dicit Philosophus 8. Ethicorum, quòd multas amicitias inappellatio soluit, hoc est non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideo quia conseruatio vniuscuiusq; rei pendet à causa: sed causa virtutis acquisitæ est actus humanus: ideo cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non causatur ab actibus humanis, sed à solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quamuis cōtraria nata sint fieri circa idem subiectum: verum est, quando subiectum æqualiter se habet ad vtrumq; contrariorum: Charitas tamen non eodem modo se habet ad augmentum & diminutionem: quia potest habere causam augentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis, (vt dicit D. Augustinus in libr. 83. quæstionum:) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis constituitur in creaturis, per quam charitas totaliter corrumpitur. Et licet remissior motus liberi arbitrij sit causa infusionis minoris charitatis, non tamen conseruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia non pendet effectiuè à motu liberi arbitrij, sed à Deo.

8. Ethic.

Ver. 2. DE CORRVPTIONE CHARITATIS. C

2.2.q.24. art.7. Apoc.2.

CHaritas semel habita potest amitti, iuxta illud Apocaly.2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè, & effectiuè dispositiuè: quia quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, cùm ad perfectionem charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter se subiiciat Deo, omnia sua referendo in ipsum. & sic diligat eum, vt in omnibus velit sequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatum mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti pendens, non oporteret quòd statim per vnum actum corrumperetur, sed per continuationem. Verùm quia charitas est habitus infusus, pendens ex sola actione Dei infundentis & conseruantis in esse, qui sic se habet in infusione & conseruatione, sicut sol in illuminatione aëris: & ideo sicut lumen statim cessat per hoc quòd obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quod est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideo nec fides nec spes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, vt suprà dictum est.

Ver. 3. DE ORDINE CHARITATIS. D

2.2.q.26. art.1. Cant.2. Deut.6. Luca.6.

ORdinem esse in charitate constat ex eò quòd habetur Cant.2. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Primò enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus. Huius præcepti expositionem & obligationem, & an possit in via impleri, habes infrà. §.3. huius cap. ver.12. Secūdò post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum, quo ad principale, quod est anima. Post Deum enim quis debet plus diligere animam suam, quàm omnia alia: nec debet homo aliquod peccatum facere, vt proximum liberet à peccato. Quia (vt dicit Philosophus 9. Ethic.) Admirabilia quæ sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum. Tertiò tenetur homo plus diligere animam proximi, quàm corpus proprium, siue vitam corporalem. Quia ea sunt magis ex charitate diligenda, quæ habent maiorem rationem diligibilis: Sed consociatio in plena participatione beatitudinis (quæ est ratio diligendi proximum) est maior participatione beatitudinis, per redundantiam quæ est ratio diligendi corpus proprium: & ideo proximum quantum ad salutem animæ magis debemus diligere, quàm corpus proprium: & per consequens plus quàm bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat, Ioan.15. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam, &c. Quartò corpus proprium, & vitam propriam plus quàm vitam proximi. Quintò corpus & vitam proximi, quàm bona temporalia, & quàm irrationabiles creaturas: quia talia non sunt propriè ex charitate diligenda, cùm non sint capacia beatitudinis æternæ, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligi, inquantum scilicet ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem, & nostram & proximorum vtilitatem. sicut etiam Deus ex Charitate diligit ea, inquantum subseruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam.

9. Ethic.

Ver. 4. DE DILECTIONE PROXIMI. E

2.2.q.25. art.6.

QVo ad dilectionem proximi notandum est, quòd duo possumus in eo considerare, scilicet culpam & naturam. Et cùm culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psal. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. & alibi: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. & alibi, Perfecto odio oderam illos. & Exod.22. Maleficos non patieris viuere. & Psal. Conuertantur peccatores in infernum. & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quæ imprecatio referenda est ad remotionem culpæ eorum, vt scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde D. Augustinus in Regula, Cum dilectione hominū, & odio vitiorum. & sic non debemus velle quod ipsi volunt, scilicet inordinationem: neq; gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hiere. 15. Conuer-

Psal.118. Exod.22. Psal.8. Hiere.15.

Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos, scilicet ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertãtur. Perfectis autem laudabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos à peccatis: sicut Dominus, qui cum peccatoribus manducabat, Matth. 9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 2. Corin. 6. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis, scilicet secundum peccati consensum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super cõmunicatione charitas fundatur: ideo secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. ¶ Ex præmissis sequitur quòd demones & damnati non sunt ex charitate diligendi: quia non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philosophus 9. Ethic. dicit quòd non sunt subtrahendæ amicitiæ beneficia, quousque habetur spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quàm ad recuperationem pecuniæ: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut dæmones & damnati, non est eis amicitiæ familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus magis præsumitur nocumentum aliorum, quàm eorum emendacio) secundum legem diuinam & humanam præcipiuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum præfertur bono singulari. & tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: Si conuertatur, ad culpæ expiationem: Si non conuertatur, ad culpæ terminationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

Conuictus peccatorum quibus & quando vitandus. Matth. 9. 2. Cor. 6.

Dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi.

Ver. 5. DE ORDINE DILECTIONIS PROXIMI.

A INter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, non solùm secundum effectum, sed etiã secundum affectum: cum non minus sit ordinatus affectus charitatis q̄ inclinatio naturæ, cùm vtraq; inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturæ videmus ꝙ quæ habent maiorẽ grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquant Deo, sunt magis ex charitate diligendi. Quia cùm principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est ꝙ secũdum maiorem propinquitatem ad alterum illorum principiorum maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principium, ordo attenditur per comparationem ad illud: quanuis ex parte boni quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem æternam. Sed si accipiatur dilectio secundum maiorem intensionem actus, non oportet omnes æqualiter diligere, nec etiam quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundum modum cõiunctionis eorum ad nos. Cùm autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, super quo fundatur charitas: consequens est vt charitas imperet bonum cuiuslibet amicitiæ. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia consanguineus, vel coniunctus, vel conciuis, vel propter quodcunq; huiusmodi aliud licitum ordinabile in finẽ charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, tam eliciente q̄ imperante, pluribus modis diligimus nobis coniunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediunt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc non sunt nobis propinqui, sed plus q̄ extranei, imò & inimici, secundum illud Matth. Inimici hominis domestici eius. Quando verò non impediunt, debemus diligere secundum proportionem coniunctionis eorum in his quæ pertinent ad naturam siue substantiam & nutrimentum, consanguineos, quorum coniunctio est in naturali origine, quæ est propior & immobilior: vtpote quæ remoueri non potest, sicut aliæ coniunctiones superuenientes. In his verò quę pertinent ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere conciues: & in bellicis plus commilitones. Vnde Philosophus dicit, Singulis propria & congruentia sunt attribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, q̄ patri: non tamen simpliciter plus diligitur dux, q̄ pater, sed secundum quid. ¶ Ex præmissis inferuntur multa corolaria, Primum, ꝙ si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendum quod est Deo similius: & quia pater habet rationem principij, non filius, neq; vxor: ideo magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligentis, sic diligimus coniunctiores, sic pater filios, vt aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideo dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundò quia parentes magis sciũt aliquos esse suos filios, q̄ e conuerso: specialiter mater. Pater etiam probabiliores habet coniecturas, q̄ filius de patre. Tertiò quia filius est propinquus parenti: vtpote ab ipso immediatè descendens, & effectus eius. Quartò quia parentes diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tẽpore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipere influentiam, propter hoc parentibus à filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. quanuis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus ex beneficiis susceptis, vt parẽtibus prouideat quàm filiis suis. Dicit enim D. Thomas quòd in necessitate extrema magis liceret deserere filios quàm parentes, quos nullo modo deserere licet, propter obligationem beneficiorum susceptorum, & maximè propter beneficium essendi. Ideo tenetur magis seruare parentes in esse quàm filios: cùm esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere non potest (vt dicit Philosophus 8. Ethic.) Secundò infertur quòd filius plus tenetur diligere patrem quàm matrem, quia pater habet excellentiorem rationem principij quàm mater. Pater enim est principium per modum agentis, mater autem per modum patientis, & materiam administrantis. Tertiò infertur quòd licet filius magis teneatur diligere vxorem quàm patrem, quantum ad vnionem carnalis copulæ & cohabitationem, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adgre-

2.2.q.26. art.7.& 8.

Matth.9. Inter propinquos qui sint magis diligendi.

9 Ethi.

8. Ethi. Quare aliquis magis diligat filiũ quàm patrẽ.

Eccl.9.

2.Cor.12.

2.2.q.31. art 1.ad.4. In extrema necessitate magis est subueniendum patri quàm filio.

Gene 2.

Matt.19. bit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Iam enim non sunt duo, sed vna caro, scilicet in filio, vel pro-
pter generationem. Veruntamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi non potest vtrique de ali-
limentis prouidere, plus tenetur patri, quàm vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis
quàm vxor: quia principium est, & causa essendi. Et cùm Apostolus dicit Ephe.5. Quòd viri debent
diligere vxores suas sicut seipsos, & sicut carnem suam, non est intelligendum æqualiter, nec quòd hoc
aduerbium (sicut) importet æqualitatem, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorem suam,
ratione carnalis coniunctionis. & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quam habet ad
vxorem sibi coniunctam. Quartò infertur quòd aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, subuenire
filio, quàm vxori, cùm sit principium filij & non vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ra-
tione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quàm Euam vxo-
rem suam, eò quòd habebat excellentiorem rationem principij, quàm respectu Euæ, cum respectu fi-
lij per modum agentis: respectu verò Euæ, merè passiuè.

Ver. 6. DE DILECTIONE INIMICORVM.

Matth.5. CHristus reprobrauit glosam Scribarum & Pharisæorum additam legi, quæ habebat: Dilige pro- B
ximum tuum, & illi addiderant, Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim glossa erat Aure-
Leuit.19. lianensis, quæ destruebat textum: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem
Exod.23. tuum in corde tuo. & infra, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. & quo ad
Prouer.25. dilectionem, habetur Exod.23. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reduc eum: & si videris
asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis sed leuabis cum eo. & Salomon etiam declara-
uerat: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aquam. prunas congeres super caput
eius: & dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarans ait: Ego autem dico vobis, Dili-
gite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. ¶ Et quia
Mahumetus & Iulianus Apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse cōtra naturam, quæ rei
corrumpentibus quantum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatum notandum est ex D.
2.2.q.25. art.8. Thoma, ꝙ dilectio inimicorum tripliciter considerari potest. Vno modo vt inimici diligantur inquā-
Dilectio inimicorum tripliciter cōsideratur. tum inimici sunt: hoc est, inquantum odiunt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & chari-
tati repugnans. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, vt di-
ctum est suprà hoc.§.versic.4. Et sic vnaquæq; res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium:
inimici autem sunt nobis contrarij, inquantum inimici: & ideo inquantum huiusmodi, debemus o-
dire eos, & velle ꝙ emendentur à malitia. & hoc est odire malitiam. Secundò potest considerari dile-
ctio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est inquantum sunt homines & beatitudi-
nis capaces, & secundum hoc non sunt contrarij: ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D.August.
in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum. dictum est, in vniuersali, vt scilicet aliquis
diligens Deum & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat,
Notanda similitudo. vt velit eis omnia quæ sunt necessaria ad salutem, & quæ vult omnibus alijs quos nunquā vidit. ¶ Sunt
qui dicunt ꝙ non possunt facere hanc separationem inimicitiæ & naturæ: Sed hoc facillimum est, si
notetur similitudo de matre, quæ habet optimum filium, reuerentem, obedientem, prouidentem [illegible]
baculum senectutis, si contingat illum infirmari, & cadere in frenesim, & dicat iniurias matri seruien-
ti, & volenti pascere, proijcit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eum
esse in freneli & extra sensum, vellet tamē infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc
desinit ei inseruire. Vide ergo: quomodo separat infirmitatem à natura. applicatio est facilis. Quilibet
habens inimicum iniustè se persequentem, debet iudicare ipsum esse freneticum & extra sensum [illegible]
In lib.83. homi.6. est extra rationem: quia si vteretur ratione, non persequeretur: debet igitur odire frenesim & [illegible]
illius, & velle ꝙ emendetur, & diligere eum, saltem in generali. ¶ Quidam se excusant, & [illegible]
non possunt: quibus D.Aug. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non possum
ieiunare frequenter, non possum à carnibus abstinere, neq; monasterio deseruire: sed nunquid potes
dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? [illegible] cre-
dimus: nulla manet excusatio: Quia non de cellario, sed de corde hanc eleemosynam implere iu-
bemur. Tertiò potest considerari dilectio inimicorum in speciali, vt scilicet aliquis moueatur m[illegible]u
speciali dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate absolute, sicut nec moueri singulari
ter ad extraneos: quáuis si aliquis fecerit, bene faciat. ¶ In generali tamen tripliciter inimicum dili-
gere tenemur. Primò, corde. Non enim sufficit non odire siue non velle malum, sed debemus dilige-
re velle bona communia: vel saltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos ve-
Tripliciter diligendus est inimicus strus. Secundò, ore: Orando, & nō excludendo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro
his qui oderunt vos. Non tamen tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea de-
bemus diligere ore, salutando vbi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim
exponendo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et si salutaueritis fratres vestros tantum, &c. Signa enim
contraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signum liuoris & vindictæ: contra quod dicitur
Leui.19. Non quæras vltionem inimicorum, &c. ¶ Hæc signa communia sunt exhibenda propter scan-
dalum: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium. & sic denegans, diffamaret seipsum:
secluso igitur scandalo, possunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, vt resipiscat
& cognoscat se fecisse iniuriam, & quærat reconciliationem. Vnde D.August. ad Vincetium, Esurienti
panis subtrahitur, si pro cibo securus iustitiam negligat. Idem de loquela. Alia verò beneficia vel si-
gna dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, non sunt de necessitate exhibēda,
nisi secundum præparationem animi, & in articulo extremæ necessitatis. ¶ Ex quo patet ꝙ hoc præ-
ceptum

ceptum non est graue, sed valde suaue : cùm in generali tantum. Christus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. ¶Primò ratione paternitatis : Vt sitis filij patris vestri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephe.5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi : Sed Deus pater diligit inimicos suos, hoc est peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit non solùm in generali, sed etiam in particulari : Facit enim solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos : & malos aliquando à pluribus priuatis præseruat periculis. Igitur.

Præceptum de dilectione inimicorum non est graue.

¶Secundò ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & Publicani hoc faciunt? Ex hoc loco quidam inferunt ꝙ dilectio inimicorum est magis meritoria, q̃ dilectio amicorum : & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ se tenet ex parte subiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, q̃ pudica & temperata, quæ non patitur difficultates:) Tamẽ difficultas quę se tenet ex parte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. Quia Philosophus dicit ꝙ virtus est circa dificile & bonum. & Christus de vidua illa quæ posuit duo æra minuta in gazophilatium, dixit : Verè dico vobis, ꝙ hæc vidua pauper plus q̃ omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei : Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

Quæ difficultas augeat meritum.
2.Ethi.
Luc.21.

¶Pro resolutione tamen huius notandum est id quod dicit D. Thomas, ꝙ cùm quæritur quid sit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quàm inimicum : dupliciter huiusmodi dilectiones comparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidem modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici : quia amicus est melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus, q̃ inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hanc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositum deterius. Peius enim est odire amicum quàm inimicum. Ideo Ioab exprobrabat Dauid, Diligis odientes te : & odio habes diligentes te. Secundo autem modo si cõsideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præeminet propter duo. Primò quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio q̃ Deus : quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo : sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cùm in se nõ habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnans dilectioni. Secundò quia supposito ꝙ vterq; propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animum hominis ad remotiora extendit scilicet vsq; ad dilectionem inimicorum : sicut virtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorem suum : sic diuina dilectio tanto ostenditur esse fortior, quanto propter ipsam difficiliora implemus: sicut virtus ignis tanto est fortior, quãto magis comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit quàm in remotiora : ita etiam Charitas feruentius diligit coniunctiores quàm remotos : & quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se cõsiderata, est feruentior & melior, quàm dilectio inimicorum.

2.2.q.27. art.7.
An & quã do dilectio inimici sit magis meritoria quàm amici.
2.Reg.9.

¶Ex præmisis infertur primò, quòd cæteris omnibus paribus, videlicet ꝙ æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus : dilectio amici est multo melior, & magis meritoria essentialiter, quàm dilectio inimici. Nec oportet ꝙ illud quod est difficilius, sit magis meritorium : sed quod sic est difficilius, vt etiam sit melius : facilius est enim diligere Deum (quem omnia naturaliter diligũt, & in quo nihil occurrit quin sit diligendum:) quàm hominem inimicum. & ad Philosophum qui dicit ꝙ virtus est circa dificile & bonum, dicitur quòd plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quàm difficile. Potest etiam dici quòd quantum ad præmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici. Secundò infertur quòd dilectio amici vt amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitatem, non est meritoria: in habente autem charitatem, propter relationem virtualem ad Deum, est meritoria : sed non tantùm, sicut dilectio inimici : quæ non potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione.

2.Ethi.

¶Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorum & remissionẽ iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quæ scribitur Matth.18. vbi dicitur quòd qui obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum qui debebat ei centum denarios, &c. fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cùm statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem : vt pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quòd si non dimiseritis: nec pater vester qui in cælis est, dimittet vobis. Et August. & habetur in c. qui diuini, de pœnitentia, dist. 4. vbi dicitur : Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solùm de peccatis veniam non meretur : sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad pœnam.

Matt.18.
Mar.11.

§. 2. DE EFFECTIBVS CONSEQVENTIBVS ACTVM CHARITATIS.

A CHaritatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores verò sunt beneficentia, eleemosyna & correctio fraterna : quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis. de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. DE GAVDIO SPIRITVALI.

B QVemadmodum ad passionem amoris sequitur desiderium in absentia obiecti, & gaudiũ in præsentia (vt suprà dictum est cùm de passionibus ageretur:) Sic in voluntate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, inquantum Deus est diligenti absens, & gaudium inquãtum est præsens. Quia ex hoc ipso quòd amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet : ideo gaudium quod de Deo habetur, ex

2.2.q.28. art.1.
1.Ioan.4.

charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum
quòd gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium non habet permixtionem tristitiæ,
Sap.8. secundum illud, Non habet amaritudinem conuersatio illius. Ideo Apostolus dicit: Gaudete in Do-
Philip.4. mino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secundum quòd à nobis participatur. Hæc autem par-
Esa.59. ticipatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, scilicet iniquitates.
Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiæ propter impedimenta. Hæc est ratio
dolendi de peccatis nostris vel aliorum, inquantum impedimur vel retardamur à consecutione boni
diuini, iuxta illud Psalmistæ: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum
& quietabitur desiderium. Ideo non admittet permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus o-
mnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Vt gau-
dium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cùm dicitur Matth.25. Intra in
gaudium domini tui, gaudium adeò plenum sequitur visionem diuinæ essentiæ, quòd secundum ali-
quos si Deus de sua potentia absoluta communicaret eam Iudæ per horam duntaxat, in illa hora non
posset tristari. Et quamuis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub
ratione disconuenientis: quia videret clarè ordinem diuinæ prouidentiæ & iustitiæ, qui impedit illã
apprehensionem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cùm inter illas non nominetur sed
est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis.
vnde Galat.5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

Ver. 2.

DE PACE.

2.2.q.29. PAx est effectus charitatis iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur C
Pax diabo- dupliciter. Vno modo largè, & sic se extendit ad omnẽ concordiam, siue sit in bonum, siue in ma-
lica quid. lum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: conueniunt tamẽ
Esa.59. & concordant ad procurãdam damnationem hominum. sic etiam hæretici & grassatores. Hãc pacem
Matth.10. non generat Charitas, iuxta illud: Non est pax cum impiis. & illud, Nolite arbitrari quòd venerim pa-
Psal.72. cem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, sed gladium. veni enim separare hominem ad-
Act.23. uersus patrem suum, &c. Et Psal. Zelaui super iniquos, pacem peccatorum vidẽs. & D.Pau. posuit dis-
cordiam inter Sadducæos & Pharisæos. Ideo qui vident aliquos concordare in malo, opus misericor-
diæ facerent, si procurarent discordiam & separationem: vt inter concubinarios, & eos qui concordãt
ad decipiendos iuuenes. Hoc tamen mediis licitis per ostensionem veritatis: quia alias non liceret. Nõ
Rom.3. enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Si verò id in quo diuersę voluntates conueniunt & cõ-
cordant, sit bonum: tunc si non liberè & voluntariè conueniunt, sed quasi coactè ad tempus propter
timorem alicuius mali imminentis, vel alicuius magni boni sperati gratia: illa cõcordia siue cõueniẽ-
tia voluntatum non dicitur esse propriè pax: sed dicitur pax simulata: vt Iudæ, qui osculo pacis pro-
Pax simu- didit Christum. De hac Hiere. Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia
lata quid. non seruatur ordo vtriusque concordantis. De hac Hiere.8. Dicentes, pax pax, cùm non esset pax. Si
Hiere.9. autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum dicitur pax vera. Ex
Hiere.8. quo patet quòd triplex est pax, scilicet diabolica, simulata, & vera. ¶ Si hæc agas ad populum, ab hac
Pax vera diuisione inchoandum est, & reprobanda pax diabolica, & simulata siue proditoria, & insistendum in
quid. pace vera, quam D. August. 19. de Ciuit. Dei. c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabi-
Sermo de tantium sub vna fide & æterna lege concordia. Et Glos. super Matt.5. dicit: Vera pax est vbi nil repu-
pace. gnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D.Hiero. & August.
19.de Ciui. in aliquibus dissenserunt. Et D.Pau. & Barnabas dissensisse leguntur. Quia sicut philosophus dicit, ad
c.13. amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, &
Act.15. præcipuè in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non videtur esse dissensus. Et propter hoc nil
9.Ethic. prohibet aliquos charitatem habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat paci: quia opi-
Dissensio in niones pertinent ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem aliqua vniuntur. Si-
opinionibus militer etiam stante concordia in principalibus bonis, dissentio in aliquibus paruis non est contra cha
non contra- ritatem viæ. Bene tamen esset contra charitatem perfectam patriæ, vbi nulla penitus est discordia, &
riatur vera tranquilla sunt omnia. Sed pax propriissimè accepta, vt est effectus charitatis, aliquid addit ad prædi-
paci via. ctam concordiam. Est enim pax sic dicta, Concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sen-
4.c.de Di. sus: prout D.Diony. ait: Contingit enim cor hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secũ-
No. dum diuersas potentias appetitiuas: & sic plerunque appetitus sensitiuus tendit in contrarium appe-
titus rationalis, iuxta illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio mo-
Galat.5. do inquantum vis appetitiua siue voluntas tendit in diuersa appetibilia, quæ simul consequi non pos-
sunt. Vnio huiusmodi motuum est de ratione pacis, vt est effectus charitatis, directè procedens ab ea,
quamuis indirectè secundum quod est remouens prohibens, pertineat ad iustitiam, iuxta illud, Opus
Esa.32. iustitiæ pax. ¶ De pace ordinata notanda & prædicanda est hæc conclusio: Quilibet debet diligere
pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum potest eam procurare. Probatur triplici ratione. ¶ Primò
ratione obligationis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem, scilicet naturali & ciuili. Pri-
19.de Ciui. mò naturali: quia quilibet naturaliter obligatur diligere finem suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vn-
c.11. de D. August. dicit, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam.
vnde Psalm. Qui posuit fines tuos pacem. & Ecclesia in festo dedicationis cantat, Vrbs beata Hieru-
salem, dicta pacis visio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D. Aug. in eodem
lib. c. 12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturámq; communem intuetur, agnoscit quòd sicut ne-
mo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quãdoquidem & ipsi qui bella volũt,
nil

nil aliud quàm vincere volunt. Ad glorioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid eſt
aliud victoria, quàm ſubiectio repugnantium? quod cum factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillum
dicit, Non dubium eſt quin felicior ſit pax nunquam laceſſita, quàm multo ſanguine reparata. Se-
cundò obligatione ciuili. Iuriſtæ dicunt quòd filius hæres tenetur ſeruare teſtamentum patris, & ſol-
uere legata & onera hæreditaris, ſi velit habere hæreditatem. Nos ſumus filij naturales Dei, Matt.23. *Matth. 23.*
Patrem nolite vobis vocare ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt. & adoptiui per *Ioan. 1.*
fidem, vt habetur Ioan.1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Et A- *Rom. 8.*
poſtolus Rom. 8. Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Sed oportet
ſeruare teſtamentum, in quo Chriſtus verus Deus & homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacem re-
linquo vobis: Qui igitur putant obtinere hæreditatem niſi impleant teſtamentum, decipiuntur.
¶ Secunda ratio quare quilibet debet diligere pacem, dicitur inductionis. Quia (vt D. Dionyſius *9.c. de Di.*
dicit:) Omnia cæleſtia, terreſtria, ſpiritualia, & corporalia, ad pacem nos inducunt. Primò corpora *No.*
cæleſtia mirabilem pacem & concordiam ac armoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cur-
ſu ſuo. vnde Iob.38. Quis enarrabit cælorum rationem? Concentum cæli quis dormire faciet? Nulla *Iob.38.*
eſt ibi diſſonantia. Sic & homines pacificè viuere debent: nec vnus alium impedire, imò iuuare, iuxta
illud Apoſt. Alter alterius onera portate. Animalia terreſtria etiam diligunt pacem in ſpecie ſua. vn- *Galat. 6.*
de Lactantius c.12. lib. de Ira Dei ait, Si quidem beſtię ſui generis animantibus parcunt, & pacem inter *De ira Dei*
ſe habent. Non comedunt ſe mutuò. D. Auguſt. dicit, Animalia pacata feritate cohabitant ſimul: & ſi *lib. 5 c.12.*
aliquando compellente ſpiritu congrediantur, illico manſueſcunt, & iniuriarum oblita illa tam ſæua *19. de Ciui.*
animalia pacificè viuunt, & ad inuicem ſociantur. Qui ergo nolunt pacem, & quærunt bella & rixas, *Dei.*
deteriores ſunt beſtiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: volatilia, & indicabunt tibi. *Iob.12.*
Pagani etiam & idololatræ nos inducũt ad pacem. Theodoſius Imperator (vt D. Ambroſius de obitu
eius dixit) adeò diligebat pacem, quòd beneficium putabat ſe accepiſſe, dum rogaretur ignoſcere. Ve-
ſpaſianum dicunt Romani ſic dilexiſſe pacem, vt iniuriarum oblitus nunquam propriam contra ini-
micos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui teſtamenti, nos etiam maximè ad pacem
inducunt. Gene.43. legimus de Ioſeph, quòd licet iniuriam paſſus eſſet à fratribus, nunquam vindi- *Gene. 43.*
ctam expetiit, imò pacificè locutus eſt illis dicens: Pax vobis, nolite timere. Dauid adeò diligebat pa-
cem cum Saul inimico ſuo, quòd licet eum potuiſſet pluries occidere, noluit. Si velis vtriuſque teſta-
menti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitionibus ad eam. Pſalmiſta, Inqui- *Pſal. 33.*
re pacem, & perſequere eam. Eſa.52. Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis *Eſa. 52.*
pacem. Hieremiæ 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos tranſmigrare feci. Et Apoſt. Rom.12. Si *Rom.12.*
fieri poteſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. fieri poteſt, quia ex vobis eſt: *In ser. de*
Nullus poteſt excuſari, vt D. Aug. dicit in Sermo. de Marty. & Ephe.6. Soliciti ſitis ſeruare vnitatem *Marty.*
ſpiritus in vinculo pacis. Chriſtus ſuper omnes amauit & annũciauit pacem, eamq́ue præcepit. Primò *Ephe 6.*
concipi voluit tempore pacis. Secundò in natiuitate fecit eam publicari ab angelis. Et quando miſit *Luc.1. & 2.*
diſcipulos, Matthæi 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reli- *Matt.10.*
quit eam in teſtamento: poſt reſurrectionem præſentauit eam Apoſtolis & diſcipulis. Deductio huius
rationis eſt facilis, & poteſt amplificari. vnde ſequitur quòd illi qui nolunt pacem, ſunt indurati.
¶ Tertiò quilibet tenetur diligere pacem, &c. Ratione vtilitatis & fructificationis. Iob 22. dicitur,
Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui ſunt innumerabiles. Nunc quinque duntaxat tangemus. *Fructus & vtilitates*
Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Eccleſiaſtici vigeſimoquinto. In tribus beneplacitũ eſt ſpi- *pacis.*
ritui meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & *Eccle.25.*
mulier ſibi inuicem bene conſentientes. Cùm rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre co-
natur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppoſitum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa
mala facit, ideo, &c. ¶ Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi ſunt quos delectatio trahit: à for-
tiori pax eos trahere deberet: quia ſupra modum delectabilis eſt. Vnde D. Auguſtinus 12. de Ciuita.
Dei ait: Tantum eſt bonum pacis, quòd in rebus creatis nil gratius ſoleat audiri, nil delectabilius con-
cupiſci, nihil vtilius poſſideri. & in lib. de Verbis Domi. Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas cordis,
vinculum amoris, conſortium charitatis. vnde Prouerb.17. Secura mens quaſi iuge conuiuium. Dici-
tur communiter de domo vbi pax eſt, quòd Deus ibi eſt, ac etiam paradiſus. Experimur tempore pa-
cis verificari illud Eſaiæ 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernacu-
lis fiducię, non erit qui exterreat. Oppoſitum videmus eſſe tempore belli. Et dicitur cõmuniter quòd
vbi ſunt rixæ & bellum, ibi eſt diabolus & infernus. Tertius fructus pacis eſt multiplicatio bonorum
temporalium & ſpiritualium. Saluſtius, Concordia paruæ res creſcunt, & diſcordia maximè dilabun-
tur. Et Pſalmiſta: Fiat pax in virtute tua: ſequitur, & abundantia (erit) in turribus tuis. Et Chriſtus, O- *Pſal.121.*
mne regnũ in ſeipſum diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domũ cadet. Italia poteſt de omnibus his *Ioan.8.*
teſtimonium afferre, ac etiam alia loca, vbi ſunt vel fuerunt partialitates. Hic poſſunt enumerari bona
tam temporalia quàm ſpiritualia, quæ fiunt tempore pacis: & mala atque incommoda temporalia, cor-
poralia, & ſpiritualia, quæ ingruunt & accidunt tempore belli. ¶ Quartus fructus pacis dicitur Prote-
ctio. Quia Deus eſt protector diligentium pacem. Vnde Apoſtolus: Habete pacem, & Deus pacis & *2.Cor.13.*
dilectionis erit vobiſcum. & Rom.8. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Et per oppoſitum, vbi eſt bel- *Rom.8.*
lum, diabolus eſt protector & remunerator, mala tribuens. Dicitur communiter quòd bonum eſt ſe
cuſtodire à mala ſocietate. Cauendum ergo à rixis, contentionibus, & bellis, vt expediri poſſimus à
diabolo inimico. ¶ Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth.5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vo-
cabuntur. Magnus eſſet honor alicui, ſi poſſet adoptionem regis temporalis & regnum obtinere: quã-

to magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina assequenda, quæ medio facillimo, scilicet per
Psal.28. pacem,acquiri potest:& illa acquisita,sequutur hæreditas & benedictio cælestis:iuxta illud Psalmistę:
Dominus benedicet populo suo in pace. Et per oppositum qui odiunt pacem,& volūt bella, sunt filij
In Pasto. diaboli. Vnde Gregorius dicit:Si illi sunt filij Dei,qui pacem faciunt: Sathanæ proculdubio filij sunt,
qui pacem facere nolunt. Et D. Augustinus in lib.de Doctr.Christiana. Qui odium in corde reseruat,
Ioan.8. officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur,diabolus esse iudicatur. Ideo eis potest dici illud,
Vos ex patre diabolo estis. Pauci vellent esse filij adoptiui, neque illum habere patrem adoptiuum,
quem scirent suspensurum filium. Qui igitur bella volunt,filij diaboli sunt,& eos sequetur eius hęre-
Psal.67. ditas,scilicet dissipatio(iuxta illud Psalmistæ:Dissipa gentes quæ bella volunt)& æterna damnatio at-
que diuina maledictio, quæ habetur Matth.25.Ite maledicti in ignem ęternum, qui paratus est diabo-
Media procurandæ pacis. lo & angelis eius. Quare odiendum est bellum, & rixæ, atque contentiones,& pax diligenda,inqui-
renda,procuranda,ac omni sollicitudine & diligentia conseruanda.¶Media procurādi pacem tempo-
ralem sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per conformitatem
voluntatis nostræ ad diuinam, & obseruantiam mandatorum Dei, Esaiæ 48. Vtinam attendisses ad
mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. & Prouerb. 16. Cùm placuerint Domino viæ ho-
minis,inimicos quoque eius conuertet ad pacem. & per oppositum, Si viæ hominis displiceant Deo,
Rom.8. inimicos eius conuertet ad bellum,permissiuè. Et sicut diligentibus Deum, omnia cooperātur in bo-
num:ita odientibus eum,in malum. Iob 6.dicebat,Quis restitit ei, & pacem habuit? Videte historias,
& videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Lucifero, qui fuit primus qui voluit resiste-
Esa.14. re. Quid Adæ & Euæ. Quid ædificantibus Babel. quid Datham & Abirō,ac aliis filiis Israël, & gene-
Apoc.12. raliter, &c. Secundum medium est iustitia, Esa.32. Erit opus iustitiæ pax. Et Psalmista, Iustitia & pax
Gene.3. osculatæ sunt,&c. Ideo faciant iustitiam rectores ciuitatum de criminibus publicis,si velint pacem. Fa-
Gene.10. ciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationibus secretis &occultis,si pacem habe-
Psal.84. re velint. Talia enim in bellis punire cōsueuit Dominus. Habetur historia Iosue 7.donec punitus fuit
Acham de Anathemate,inimici vincebant, tamen erat peccatū occultum. Et ideo quia multa pecca-
ta tam publica quàm secreta regnant, de quibus pauci curant facere iustitiam per pœnitentiam, &c.
Tertium medium est terrenorum contemptus. Gene. 12. dicitur,quòd facta est dissensio inter pasto-
res Abraham & Loth:cui dixit Abraham. Ne quæso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pa-
stores tuos:fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, &c. Sic deberent Christiani facere.
Matth.5. Vnde Christus consuluit:Si quis te percusserit in vna maxilla,præbe ei & aliam. Et si quis voluerit te-
cum in iudicio contendere,& tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Quartum medium est de-
uota oratio. Pax enim(vt dicit Apostolus Philip.4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideo
Psal.121. si velimus obtinere, debemus deuotè petere. vnde Psalmista: Rogate quæ ad pacem sunt: & Lucæ 11.
Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter,deuotè, & perseueranter. Non oportet facere sicut
quidam rustici,qui non curant orare pro serenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquā-
do Christiani, donec audiant tympanum,& non aduertunt quòd grando & milites dissipant omnia:
ideo diligenter,&c.

Ver. 3. DE MISERICORDIA.

2.2.q.30. Misericordia dupliciter accipi potest. Primò, vt est passio appetitus concupiscibilis,& species tri- A
stitiæ,secundum Damascenum lib.2. Et cùm malum sit motiuum siue obiectum tristitiæ: con-
Misericordia quid. sequens est quòd malum etiam sit obiectū misericordię. Et sic misericordia est tristitia de alieno ma-
Miseria quid. lo siue de alterius miseria. Miseria autem est id quod homo patitur contra appetitum naturalē,vt sunt
mala corruptiua: vel contra appetitum sensitiuum, vt sunt mala contristatiua: vel contra voluntatē li-
beram:& maior adhuc miseria est,si contra totam volūtatem: vt cum quis semper sectatur bona dele-
ctabilia, & semper ei mala eueniunt. Vnde Philosophus 2. Rheto. dicit quòd misericordia est tristitia
super apparenti malo,corruptiuo, vel contristatiuo. & idem etiam dicit quòd illa mala sunt miserabi-
liora,quorum fortuna est causa. & in eodem dicit, Misericordia est maximè super malis, quæ quis in-
dignus patitur. & D. Augustinus 9.de Ciuitat. Dei c.14.dicit,quod misericordia est alienę miserię in
corde nostro compassio,quia vtique si possimus, subuenire compellimur. Dicitur enim misericordia
ex eò quòd aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpæ est ꝙ sit volun-
taria:hinc est quòd non habet rationem miserabilis, sed potius punibilis, nisi pro quanto habet pœ-
nam annexam, quæ est contra voluntatem peccantis: & secundum hoc compatimur peccantibus, vt
D. Gregorius dicit in quadā homelia, Vera iustitia non habet dedignationem (scilicet ad peccatores)
sed compassionem.¶Ex præmissis sequitur quòd misericordia propriè est ad alterum, sicut iustitia: &
non ad seipsum, nisi secundum quandam similitudinem, secundum quòd in homine considerātur di-
uersæ partes, vt dicitur in 3. Ethico. & Ecclesiastici 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Sed cùm
homo patitur aliquid crudele aut durū,non miseretur ꝓpriè sui, sed dolet. Vnde Philosophus 2. Rhe-
thoricorum dicit, quòd durū & crudele est aliud à miserabili, & expulsiuū miserationis. Verùm cum
dolor & tristitia sint de malo propriè: sequitur quòd ad hoc quòd aliquis misereatur alterius, oportet
ꝙ apprehendat malum illius tanquam malum suum:& hoc cōtingit dupliciter. Vno modo per vnio-
nem affectus, quod fit per amorem: qnia cùm amans reputat amicum tanquam seipsum: malum ipsius
9.Ethic. reputat tanquam suū. & inde est quòd Philosophus inter amicabilia ponit cōdolere amicis. & Aposto
Rom.12. lus: Gaudere cum gaudentibus,& flere cum flentibus. Alio modo contingit fieri apprehensionem ma
li alterius vt proprium, secūdum vnionem realem: vtputa cùm malum aliquorum propinquum est vt
ab eis ad nos trāseat. Ideo Philosophus in 2. Rheto. dicit quòd homines miserētur super illos qui sunt
eis con-

eis coniuncti & similes:quia per hoc fit eis æstimatio ꝙ ipsi possunt similia pati. Inde est etiam quòd senes & sapientes qui considerant se posse in mala incidere, sunt misericordes. debiles & formidolosi sunt magis misericordes. Econtrario illi qui reputant se felices,& ita potêtes, ꝙ nil mali putãt se posse pati,non ita commiserentur. Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendo misericordiá pro passione,est passio laudabilis,sicut verecundia,quæ retrahit à malo. Et misericordia inducit ad bonũ, scilicet ad subleuationem miseriæ alterius. Nemesis etiá,quæ est passio opposita misericordiæ ex parte æstimationis, quam habet de miseria aliena, de qua misericors dolet,inquantum æstimat aliquẽ indignè pati:Nemeticus autem gaudet,inquantum æstimat aliquem dignè pati. Et tristatur, si indignis bene accidat. Et vtrunque laudabile est, & ab eodẽ more descẽdens,vt dicit Philosophus in 2. Rheto. Secundo modo accipitur misericordia pro motu siue actu volũtatis,quo alicui displicet malũ alterius, ex quo procedit ad illius subleuationem. Et quia iste motus volũtatis potest regulari per rationem, & per hunc motum ratione regulatum passio misericordiæ appetitus cõcupiscibilis etiam potest moderari. Vnde D. Augustinus in 9. de Ciuitate Dei dicit:Hic motus animi(scilicet misericordia) seruit rationi, vt conseruetur iustitia,siue cùm indigenti tribuitur,siue cùm ignoscitur pœnitenti. Sequitur ꝙ si frequẽtetur & cõtinuetur,ex pluribus actibus poterit causari habitus circa naturalia,qui dicitur misericordia:cùm virtus humana consistat in hoc ꝙ motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi suprà,dicit : Longè melius & humanius & priscorum sensibus accommodatius,Cicero in Cęsaris laudẽ locutus,ait:Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia.Sequitur ergo ꝙ misericordia est virtus non theologa,cùm non habeat Deum pro obiecto:nec intellectualis, cùm sit in appetitu:ergo moralis circa passiones existens:& reducitur ad illam medietatem , quæ dicitur Nemesis. Has autem medietates Philosophus non ponit virtutes,sed passiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu electiuo proueniant, & assumant numen virtutis, vt patet de continentia.

¶Sed ex his sequi videtur quòd ponenda erit misericordia in appetitu sensitiuo,ex quo actus eius regulatur ratione:& ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicunt quod voluntate bene disposita per habitum appetitus sensitiuus non præbet difficultatem.& dant exemplum de iustitia quæ est in voluntate,& moderatur cupiditatẽ:& tamen nõ ponitur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo. Si arguatur quod misericordia est actus charitatis : ergo non causat alium habitum, cùm habitus & actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti:Dicendũ quòd misericordia non est actus elicitus à charitate,cùm non habeat idem obiectum,sed consequitur actum charitatis. Hæc ergo est differẽtia inter misericordiam,gaudium,& pacem:quia misericordia est virtus,non autẽ gaudium, aut pax, cùm nihil adiiciant supra communem rationem boni,quod est obiectum charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem:sed misericordia respicit specialem rationem boni,scilicet subleuationis miseriæ vel defectus proximi. Et secundum hanc rationem specialem boni misericordia attribuitur Deo, quãtum ad effectum,quia subleuat miseriam & defectum miserorum: licet nullam habeat passionem. Et quia subleuare defectus inferiorum miserorum,& effundere sue communicare eis bona, pertinet ad Deum,qui est supremus, & infinitè bonus:inde est quòd D. Gregorius in quadam oratione dicit, ꝙ Deo est proprium misereri,quantum ad nos,magis quàm peccata punire & iustitiam administrare. Ideo Psal.ait, Miserationes eius super omnia opera eius.& ratio est:quia iustitia præsupponit culpã in nobis:& ideo pœna non adhibetur per se,sed propter reordinationem culpæ. Misericordia autem respicit bonum absolutè,& eius effusionem & subleuationem, in qua maximè apparet eius omnipotentia:quia cùm nullo egeat,& in nullo deficiat, omnium indigentias & defectus potest subleuare. vnde Ecclesia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiam tuam parcendo & miserando maximè manifestas. Et secundum hoc misericordia dicitur maxima virtutum : sed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior : quia immediatiùs coniungit superiori fini. Sed inter virtutes quæ pertinẽt ad proximum, misericordia est potissima : quia supplere defectum & miseriam alterius, inquantum huiusmodi,pertinet ad superiorem & meliorem. & sic intelligitur illud Oseæ sexto, Misericordiam volo & non sacrificium : quia sacrificiis nostris Deus non indiget,nisi propter nos & proximos : & vult sibi ea proferri propter nostram deuotionem,& proximorum vtilitatem. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorum,est sacrificium ei magis acceptum , vtpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. vltimo. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci:talibus enim hostiis promeretur Deus.

Differentia inter misericordia, gaudium, & pacem.

Misericordia quomodo attribuatur Deo.

Misericordia est sacrificium Deo acceptum.

Ver. 4. DE BENEFICENTIA.

A Beneficentia est actus exterior amicitiæ,quo aliquis amicitiam & dilectionem ostendẽns , bonum facit & communicat amico.& si ordinetur ad bonum supernaturale, est actus exterior charitatis quæ habet bonum diuinum pro obiecto. Beneficentia nostra non potest esse in ordine ad Deũ(iuxta illud Iob 35.Si iustè egeris,quid donabis ei?aut quid de manu tua accipiet?)sed est erga proximum. Et sicut charitas se habet ad omnes non solũ in generali,sed etiam in speciali per exhibitionem:Sic etiam beneficẽtia:quia cùm homo sit mutabilis,nullus est cui non possit occurrere casus,in quo oporteat ei benefacere, etiam in speciali. & sic quanuis actu non se extendat ad omnes, tamen bene in præparatione animi,si tempus adesset.Et quanuis aliqui sint peccatores nihilominus subueniendũ est eis,quãtum ad sustentationem naturæ, sed non ad fomentum culpæ:quia charitas non agit perperam. Hinc-sequitur quòd licitum est excommunicatis necnon Reipublicæ hostibus beneficia subtrahere,inquãtum per hoc arceantur à culpa.Si tamen immineret extrema necessitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum,debito tamen modo:puta si fame aut siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendium paterentur:nisi hoc esset secundum ordinem iustitiæ, contra quem non est illis subueniendum.

2.2.q.31. art.1.

1.Cor.13.

Beneficētia quomodo differat à liberalitate & iustitia.

Beneficentia differt à iustitia, liberalitate, & misericordia: quia charitas (cuius actus est beneficentia) respicit in bono seu beneficio collato communem rationem boni: iustitia respicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas respicit rationem debiti moralis: & misericordia rationem subleuationis miseriæ vel defectus. In misericordia seruandus est ordo charitatis, de quo suprà dictum est.

Ver. 5. DE ELEEMOSYNA.

2.2.q.32. art.1. *1.Cor.13.*

B Eleemosyna est actus misericordiæ, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. Et quia misericordia est effectus actus charitatis: ideo eleemosyna dicitur actus charitatis, mediãte misericordia eliciente. Et quãuis quis possit dare eleemosynam materialiter absque charitate, iuxta illud, Si distribuero, &c. non tamen formaliter, hoc est propter Deũ prompte & delectabiliter, in omni casu, ac eo modo quo debet meritoriè. Potest etiam eleemosyna attribui latriæ, & dici sacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, vt dictum est. Et secũdum hunc modum eleemosyna numeratur inter opera satisfactoria. Dan.4. Peccata tua eleemosynis redimę. Miseratio enim (inquantũ defectum patientis subleuat) ordinatur ad satisfactionem: & disponit ad liberalitatem, inquantum aufert impedimẽtum, quod posset esse ex superfluo amore pecuniarum siue diuitiarum, propter quę aliquis efficitur nimis retentiuus earum.

Eleemosynarum duo genera.

¶ Eleemosynarum duo sunt genera. Quędam enim sunt corporales, per quas subuenitur defectibus corporis siue in vita siue in morte. & sunt septem, scilicet Pascere esurientem, Potare sitientẽ, Vestire nudum, Recolligere hospitem, Redimere captiuum, Visitare infirmũ & incarceratum, & Sepelire mortuũ. quæ cõtinentur in hoc versu: Visito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo. de quibus Matth.25. Esuriui, &c. de sepultura nulla fit mentio, eò quòd per eam nõ subuenitur mortuo, quãtum ad sensum, iuxta illud Matt.10. Nolite timere eos qui occidũt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Christus enumerat solùm illa quæ sunt euidẽtioris necessitatis. Pertinet tamen ad defunctũ, vt de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quòd adhuc viuit in memoriis hominum, cuius honor dehonestatur, si insepultus maneat: tum quantum ad effectũ, quẽ adhuc viuens habebat de suo corpore, cui piorum affectus debent conformari post mortem: & secundum hoc cõmendantur, aliqui de mortuorum sepultura, vt Tobias, & illi qui Dominum sepelierũt: vt patet per D. Aug. Redẽptio etiã includitur in collectione hospitum & peregrinorum.

In lib. de Cura pro mor. agen. *Eleemosynæ spirituales quæ & quot.* *Eccle.29.* *Eccle.29.*

¶ Quædã verò eleemosynę sunt spirituales, per quas subuenitur defectibus spiritualibus proximorum: & sunt septẽ. s. Docere ignorantem, Consulere dubitanti, Consolari tristem, Corrigere peccantem, Remittere offendenti, Portare onerosos & graues, & pro omnibus orare: quę etiam continentur in sequenti versu: Cõsule, castiga, solare, remitte, fer, ora, comprehendendo doctrinam sub consilio. Eleemosynæ spirituales sunt digniores & nobiliores, quãuis etiam corporales habeãt effectum spiritualem. Primò ex parte causæ, inquantum aliquis eleemosynam dat propter dilectionẽ Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quàm aurum. Secũdò ex parte effectus, inquantũ proximus cui per eleemosynã subuenitur, mouetur ad orandum pro benefactore, secundum illud, Eleemosyna viri gratiam hominis quasi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Absconde eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleemosynam, non debet intendere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fru[illegible]m spiritualem promereri, & consequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem.

An & quãdo eleemosyna sit sub præcepto.

¶ Eleemosynam cadere sub præcepto, constat ex illo Ecclesiastici 1[illegible]. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. probatur etiam, quia propter eius omissionem quis damnatur, Matth.25. Esuriui, & non dedistis, &c. Patet etiã: Quia cùm dilectio proximi sit de præcepto, necesse est omnia illa cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleemosyna aliquando non conseruatur: igitur est sub præcepto: cõcurrentibus duobus, scilicet necessitate, in proximo recipiente, alioquin non esset ratio quare eleemosyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1. Ioan.3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit f[illegible] tr[illegible] suũ necesse habere, & clauserit ab eo viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. extra hos casus non cadit sub præcepto, sed est de consilio, iuxta illud Dan.4. Consilium meũ regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime.

Ad præceptũ eleemosynæ duo concurrunt. *Quæ necessitas requiratur ad hoc quod aliquis teneatur dare eleemosynã.*

¶ Sed notandum est quæ necessitas requiratur in recipiente, & quæ abundantia in dante, ad hoc quòd cadat sub præcepto. Quoad primum dicunt communiter doctores, quòd requiritur extrema necessitas. Non enim omnis necessitas obligat ad hoc præceptum: sed illa sola, sine qua is qui neces[illegible]tatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D. Ambrosius dicit. Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. Quod non est intelligendum solùm quando emissurus est spiritum, siue cùm de eius vita desperatur, & comedere non potest: sed quando probabiliter apparet quòd ob necessariorum defectum, nisi illi succurratur de necessariis quando ipsi prodesse possunt, incidet in illam necessitatem, à qua postmodum non poterit vel vix releuari: vtputa cum apparet vrgens necessitas, nec appareat in promptu alius qui velit & possit ei subuenire.

An mutuãs in extrema necessitate peccet.

Quidam dicunt quòd [illegible] is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non est præceptum dare eleemosynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actu bona temporalia, non suf[illegible]cit ad impletionem huius præcepti mutuare: sed requiritur quòd det. Vnde Christus dixit, Quod superest, date eleemosynam. non dicit, mutuate. Et si daretur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec esset mutuum, cùm iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo nõ tenetur ad restitutionem.

Quæ facultas requiratur ad hoc quod quis

¶ Quo ad secundum ex parte dantis requiritur facultas: quia si nihil habeat, non obligatur nisi in præparatione animi: Impossibilium enim nulla est obligatio. Requiritur ergo ꝙ habeat de superfluo. vnde Dominus dicit, Quod superest, date eleemosynam. Superesse autem siue superfluum

superfluum aliquid dicitur dupliciter: Primò respectu personæ. Secundo respectu status. Superfluum personę est illud quod est vltrà quàm necessarium sit indiuiduo siue personæ, non solùm respectu sui, sed etiam respectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur sibi quàm aliis. vnde commune adagium est, quòd charitas bene ordinata incipit à seipso. & Apostolus: Siquis suorum & maximè domesticorum curam non habet, infidelis est & infideli deterior. Superfluum autem status est illud quod quis vltrà quàm sit necessarium non solùm personæ, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiam vltrà quàm sit necessarium secundum dignitatem siue conditionem personæ suæ. Dignitas enim personæ suæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quæ sunt necessaria ad personam, dare eleemosynam non cadit sub præcepto, neque de his tenetur quis eleemosynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitam subtrahere, nisi fortè casus immineret, vbi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia vel respublica sustentaretur. Quia pro talis personæ liberatione laudabiliter seipsum & suos periculo mortis exponeret: cùm bonum commune sit præferendum bono particulari. De necessariis autem status cùm non consistant in puncto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitam conuenienter transigere, de illis dare tenetur. Si verò abstractus illis posset vitam transigere, sed non conuenienter, laudabile esset dare, & statum minuere: non tamen est de præcepto, quia inordinatum videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret vt aliis largiretur, quòd de residuo non posset ipse nec sui vitam transigere conuenienter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oportet tamen ꝙ cogitet ad omnes casus qui possunt contingere. hoc enim esset cogitare de crastino, quòd Dominus prohibet. Sed debet iudicari superfluum & necessarium secundum ea quę probabiliter & vt in pluribus occurrunt: Maximè quando occurrit extrema necessitas alicuius personæ priuatæ, vel magna necessitas Reipublicæ. In his enim casibus laudabiliter prætermitteret aliquis id quod ad decentiam sui status pertinere videretur, vt maiori necessitati subueniret. ¶Requiritur præterea quòd id de quo vult facere eleemosynam, sit suum. Vnde D. August. in libro de Verb. Domini in monte, declarans illud Lucæ decimo septimo: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit: Quidam malè intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Non enim eleemosynæ faciendæ sunt de alieno: sed de iustis laboribus vnusquisque eleemosynam facere debet: Vnde cùm eleemosyna dicatur sacrificium (vt dictum est) congruè facit ad propositum illud Ecclesiastici trigesimoquarto: Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi qui victimat filium in cõspectu patris. Ex quo sequitur primò quòd de his quæ sunt subiecta restitutioni, eleemosynæ non sunt faciendæ, cùm sint aliena: nisi fortè esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum necessitatem patiẽti, dummodo is cuius est res, non esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio, & alię conditiones requisitæ, prudentis iudicio. Secundò sequitur quòd illi qui sunt in potestate alterius constituti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, nõ debent facere eleemosynas, nisi de superioris licentia, vel expressè habita, vel probabiliter præsumpta: nisi fortè in articulo extremæ necessitatis, in quo (secundum D. Thom.) licitum esset religioso furari, vt eleemosynam det. Nec obstat illud Rom.3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniãt bona, quorũ damnatio iusta est. quia in tali casu non esset propriè & verè furtum, saltem in foro interiori: cùm non accipiatur res aliena, sed detur extremè indigenti res sua. in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt communia. Vnde Matth.12. habetur ꝙ Christus excusauit discipulos, eò ꝙ esurientes cœperant vellere spicas alienas die sabbati. & 1. Reg.21. Dauid propter necessitatem excusatur à comestione panum propositionis. Ideo extremè indigens licitè accipere potest & aliis porrigere. Dominium enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sopitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominium ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cùm ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet, sed tertius quidam, iam dictum est ꝙ in extrema necessitate potior est conditio primi occupantis. Et habet locum illud D. Basilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse. s. temporalia bona: An iniustus est Deus inæqualiter nobis res distribuens? Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ brauiis decoretur? Est panis famelici, quẽ tu tenes: nudi tunica, quã in conclaui conseruas: discalceati calceus, qui penes te marcessit: indigentis argentum, quod tu possides inhumatum. Cur circa tot iniuriaris quæ dare valeas? In foro tamẽ exteriori puniuntur accipientes aliena in necessitate, ꝑpter dubium necessitatis, quia. s. ignoratur an sint in extrema necessitate, aut non, & etiam propter scandalum quod posset sequi: quia alij possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen non essent, & furarentur & raperent aliena, putãtes illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in c. si propter necessitatem, extra de furtis, imponitur pœnitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen ꝙ vbi plenè constaret de extrema necessitate, etiã in foro exteriori non esset puniendus. Non tamen sequitur ꝙ liceat mulieri propter necessitatem famis fornicari, sicut furari: Quia adueniente necessitate famis, non manet materia furti, quæ est res aliena: sed bene manet materia fornicationis. s. non suus vir. Non enim propter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cùm ad illam necessitatem subleuandam fornicatio non sit medium per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c. ¶Si autem vxor habet alias res prę ter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro absque subtractione debiti officij in domo acquirit, vel habet aliqua ex successione vel donatione, potest dare pauperibus eleemosynam irrequisito viro, moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur:

tenetur facere eleemosynam.
Superfluum personæ & status quid sit.
1. Tim. 5.
Matth. 6.
Eleemosyna debet fieri de proprio, & non de alieno.
2.2.q.32. art.3.ad.3.
Matt. 12.
1. Reg. 21.
2.2.q.32. ar.8.ad.2.
Vxorata quando possunt licitè dare eleemo

synam irrequisito viro 2.Oecono.

de bonis autem viri non debet dare eleemosynas, sine consensu viri expresso vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secundum Philosophum in 8. Ethic.regimen viri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus: & idem in secundo Oecono. vult mulierem in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier non solùm respectu actus matrimonij, sed etiam regiminis domestici, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quo ad ea quæ intus sunt disponēda: cōsequens est quod eleemosynas moderatas pauperibus erogare possit: cùm caput mulieris sit vir, vt dicit Apostolus 1.Cor. 11. vbi autem non committeretur à viro talis dispensatio domesticorum vxori, imò expressè & acriter prohiberetur omnis datio eleemosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica posset dare: non enim vir potest omnino rationabiliter prohibere omnimodam eleemosynarum largitionem, maximè vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium in casu extremæ necessitatis: quia tunc posset dare & furari. Sicut de religioso dictum est, idem dicendum de filiisfamiliàs, qui de re modica, de qua possunt præsumere quòd patri placet, possunt dare eleemosynam, aliàs non, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alicuius rei à patre esset eis commissa dispensatio. Præceptum de danda eleemosyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apostolus interpretatur 1. Timoth. 4. dicens: Pietas ad omnia vtilis est: sub pietate enim comprehēdit eleemosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

1.Cor.11.

Ver. 6. DE CORRECTIONE FRATERNA.

2.2.q.33. art.1. Correctio fratris publica & iudicialis ad quid ordinetur. Apoc.18.

A

CORrectio fratris est duplex: quædam est realis publica & iudicialis, quæ fit per accusationem vel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonum reipublicæ, vt. s. alij arceantur à peccatis, criminibus, & scandalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquēdi, siue ille qui corrigitur emendetur, siue non. & hęc debet fieri secundum quantitatem delicti, & qualitatem siue cōditionem personæ, iuxta illud Deutero. 25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & Apoc. 18. Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. quia hæc correctio respicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel scandalizantur, & inquantum est nocumentum boni communis, cùm iustitia & bonum commune per peccatum hominis perturbentur: consequens est ꝙ per pœnam delinquentis ordinetur & stabiliatur atq; pacificetur. Ideo peccant mortaliter superiores, tam temporales ꝙ ecclesiastici, si omittūt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur ansa criminibus, & incentiuum delinquēdi. Hoc tamen intelligendum est quando correctio est reipublicæ necessaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia siue incidentia non expedire immediatè fieri: vt quando maius bonum impediretur, aut respublica turbaretur, vt sæpe accidit temporibus nostris in Italia. tunc enim esset differenda aut indulgenda pœna. Vnde Dauid pepercit Absalon, qui interfecit fratrem suum Amon. secundi Regum 14. distulit punitionem Ioab. 3. Regum secundo. Quare prudentia magna vtendum est, nec facilè damnandi sunt qui non statim omnia corrigunt. Isboset enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingressus esset ad concubinam patris sui, perdidit regnum, secundi Regum tertio, Nec facilè etiam excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quòd nūquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees. primi Regum secundo. ¶ Alia est correctio quæ fit verbo & secretè, & respicit peccatum fratris, inquantum est nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iudicialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis cadens sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est eruere aliquem à morte corporali per eleemosynam corporalem, iuxta illud Prouerbiorum vigesimoquarto, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: à fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est eruere à morte spirituali, quæ est peccatum mortale, Ezechie. decimooctauo, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: cùm anima sit plusquam esca, & corpus plusquam vestimentum. Vnde Diuus Augustinus dicit, Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idem in regula, Si frater tuus vulnus habet in corpore, quod vult occultari dum timet secari: nónne crudeliter à te sileretur, & misericorditer indicaretur? quanto potius debes manifestare, ne deterius crescat in corde? Nec obstat quod dicitur Ecclesiastici septimo, Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit: Quia in omnibus agendis operatio hominis non est efficax, nisi adsit diuinum auxilium: & tamen debet homo facere quod in se est: maximè quando habet probabilitatem quod emendabitur. Vnde Diuus Augustinus dicit, Nescientes quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis affectu vt omnes velimus saluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, sub spe tamen diuini auxilij, cùm ignoremus an sint à Deo despecti. Nec obstat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritoriè omittitur. Quia hoc præceptum est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. Vnde Diuus Augustinus dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunum tempus inquiritur, vel eisdem metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediant alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed consilium charitatis. Vbi autem quis præsumeret probabiliter quòd posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quod est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermittit correctionem, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita ꝙ si cōstaret ꝙ posset fratrem à peccato retrahere, propter

Superiores negligentes in correctionibus peccant.

Correctio fraterna quid, ad quē finē & quādo de necessitate salutis.

Ezech.18. In libr. de Ver. Do.

In li. de Natu. & Gra.

pter timorem, vel cupiditatẽ, vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatẽ prę-ponit fraternam, est peccatum veniale. & hoc modo sancti viri omittunt corrigere delinquentes, vt ibidem D. Aug. dicit. Ex præmissis sequitur primò ꝙ quis non tenetur sub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non sunt peccata: quia pecca tum veniale non est extrema necessitas spiritualis: nec per peccatũ veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Matth. 18. & cùm Christus præcepit correctionem, præcepit de peccato absolutè: peccatum autem absolutè & simpliciter stat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quòd solùm est circa media: & ideo dicitur peccatum secùdum quid. quare non tenetur corrigere, nisi sit proxima dispositio ad mortale, quia tunc teneretur. Si enim teneor fratrem præcipitatũ subleuare, à fortiori ne pręcipitetur propter periculũ: aliàs (vt dicitur Eccle. 3.) Qui amat periculum, peribit in illo. Secundò sequitur quòd vbi non est probabilitas de emenda fratris peccantis, sed potiùs quòd fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cùm finis correctionis fraternę sit emenda: & ea quæ sunt ordinata ad aliquem finem, sicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari secundum finem: sic quòd vbi non speratur, finis frustra adhiberetur. Et sic non tenetur quis grassatores & publicas meretrices aliósque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerbiorum 9. Noli corrigere derisorem, ne oderit te. debent tamen corrigi à prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, vt alij retrahantur à criminibus. Tertiò sequitur quòd cùm est probabilitas quòd absque correctione alterius peccator corrigetur, puta quia est timidus & scrupulosus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis confundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem esset probabilitas quòd non corrigeretur absq; correctione, & ab initio correctionis ægrè ferret & incideret in odium, postmodum tamen dimisso odio emendaretur: tunc quis tenetur corrigere, nec esset causa illius odij & peccati, nisi per accidens: quia non intendit odium sed correctionem, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile esset quòd persisteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda esset.

Correctio de venialibus non est necessaria.

Præceptum de correctione non ligat quando non est probabilitas emendæ.

Ver. 7. DE MODO ET PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

A CHristus, Matth. 18. triplicem processum in fraterna correctione ordinauit seruandum: Primus est secretus. Secundus partim secretus, partim publicus: Tertius est publicus. Quo ad primum processum dicit: Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. In hoc autem primo processu exprimuntur quinque notanda. Primò quis debet corrigi: Secundò quis debet corrigere: Tertiò de quo. Quartò quando. Quintò modus corrigendi. ¶ Quo ad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autem fratris nomine intelligatur, Christus sufficienter declarauit, Matth. 23. Vnus est pater vester. Omnes autem vos fratres estis. Intelligit fratrem natura & specie, quia ab eodem patre cœlesti. & Matth. 5. Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læsum, siue sit Christianus, siue Iudæus. Et sic quicunque est frater ordine, professione, siue cognatione, siue fide, aut natura, corripi mandatur: nec mirum, quia si omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemosynam corporalem, quando sunt in extrema necessitate: à fortiori spiritualem, quæ est correctio peccatorum, præcipuè eorum quæ sunt cõtra legem naturę. Quia potest eis clarè ostendi quòd malè faciant: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quam non susceperunt. Vnde 1. Corinth. 5. dicitur: Quid enim mihi est de his qui foris sunt iudicare? Ex quo quidam inferunt, quòd circa infideles non est obseruandus tertius processus: cùm de eis Ecclesia non habeat iudicare. Aliquibus tamen videtur quòd debet denunciari superiori eorum, sed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & transit in accusationem. ¶ Ex præmissis infertur quòd si prælatus peccauerit, non debet corrigi à subdito, correctione punitiua, sed à suo superiori, si habeat. Vnde Exod. 9. dicitur: Bestia quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et 2. Reg. 6. Oza percussus est à Domino, quia tetigit arcam. Mons & archa significant prælatum: igitur, &c. Vnde D. August. in regula, Honore coram vobis prælatus sit vobis, timore coram Deo substratus sit pedibus vestris. Potest tamen corrigi correctione fraterna, quæ est actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas se extendit. Sed charitas se extendit ad prælatum, cùm sit frater, in quantum peccator est, inferior & egens. Et ideo ei tanquam in necessitate existenti, subueniendum est, & danda ei eleemosyna spiritualis, quæ est correctio fraterna, aliter tamen quàm aliis: quia cum honore & reuerentia absque obiurgatione, sed dulciter & reuerenter & facta protestatione. Vnde D. August. in regula. Non solùm vestri, sed etiam ipsius miseremini: qui inter vos quanto in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur. & D. Paulus Colossen. vltimo, scribit de subditis. vt prælatum suum admoneant, cùm ait: Dicite Archippo, Vide ministeriũ quod accepisti à Domino, vt illud impleas. & vbi peccatum prælati esset publicum, & immineret periculum fidei, etiam publicè essent prælati à subditis arguẽdi. Vnde D. Paulus, qui erat subditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidem Petrum publicè arguit, Galat. 2. vbi D. August. dicit: Petrus exemplum maioribus præbuit, vt sicubi fortè tramitem relinquerent, non dedignentur etiam à posterioribus corrigi. ¶ Quo ad secundum, videlicet quis debet corrigere: Ex cõtextu euangelij habetur quòd Christus direxit verba Petro, qui futurus erat pastor, & sic præcipuè pertinet ad pastores & prælatos, qui habent curam subditorum, & de animabus eorum reddituri sunt rationem. Quia tamen Petrus nondum erat prelatus, sed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere: & in quantum in eis magis viget iudicium rationis, quodam modo censentur superiores: quæ superioritas & correctio per peccatum in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat alium; & præcipuè si maius peccatum commisit, non est dignus vt

Quis dicatur frater corrigēdus.

An processus correctionis sit circa infideles obseruandus.

Exod 9.
2. Reg. 6.

Collo. vlti.

Galat. 2.

Quis frater maiùs corrigere teneatur.

corrigat de minori. Vnde ſuper illud Matth.7. Quid vides feſtucam, &c. D. Hierony. dicit: De his loquitur, qui cùm in mortali crimine detineantur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter ſcandalum quod ſequitur ex correctione, ſi peccatum corripientis ſit manifeſtum: quia cenſetur corrigere ad oſtentationem. Vnde ſuper illud Matth.7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chryſoſto. exponit, in quo propoſito, puta ex charitate, vt ſalues proximum tuum. Non quia teipſum antè ſaluare vis, ergo nō alios ſaluare, ſed per bonam doctrinam malos actus celare, & ſcientiæ laudes ab hominibus quærere. Tertiò impeditur propter ſuperbiā corripientis, inquantum ſcilicet aliquis propria peccata paruipendens, ſeipſum præfert in corde ſuo, peccata eius auſtera ſeueritate diiudicans, ac ſi ipſe eſſet iuſtus. Vnde D. Auguſt. Accuſare vitia officium eſt bonorum virorum & beneuolorum: quod cùm alij faciunt, alienas partes agunt. Et Iſidorus. Non debet vitia aliorum corrigere, qui vitiis eſt ſubiectus. & Roma. 2. dicitur: In quo alium iudicas, teipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Et ideo qui in peccato ſunt, corrigendo teneant conſilium. D. Auguſt. vbi ſuprà, Cogitemus cùm aliquem reprehendere nos neceſsitas cogit, vtrum tale ſit vitium quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines eſſe, & habere potuiſſe, vel tale quod aliquando habuimus: & tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem non odium ſed miſericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodem vitio eſſe, non obiurgemus ſed congemiſcamus, & non illum ad pœnitendum, ſed ad æqualiter condonandum inuitemus. Ex his ergo patet quòd ſi peccator cum humilitate corripiat delinquentem, non peccat, nec ſibi nouam condemnationem acquirit: licet per hoc vel in conſciētia fratris vel ſaltem ſua, pro peccato præterito condemnabilem ſe oſtendat.

In lib. de ſer. do. in mō te & in li. de ſum. bono.
Rom. 2.

¶ Quo ad tertium, ſcilicet de quo debet corrigi, ſatis dictum eſt verſiculo præcedenti, quod de mortali vel de veniali, cum eſt proxima diſpoſitio ad mortale.

¶ Quo ad quartū ſcilicet quando, dicendum quòd cùm illud peccatum eſt notum. Vnde dixit textus: Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D. Auguſtino, hoc eſt te ſciente cognitione certa & euidēti, ſcilicet per aliquem ſenſum exteriorem in perſonam delinquentis. Quòd ſi per auditum ſciat, ab alio, vel per rumorem, vel per ſigna dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, ſeu explorare conuerſationem fratris. Vnde D. Auguſt. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata noſtra, non quærendo quid reprehendas, ſed videndo quid corrigas, aliàs efficeremur exploratores vitæ aliorum, contra illud quòd dicitur Prouer. 24. Ne quæras impietatem in domo iuſti: & nō vaſtes requiem eius. Ex quo patet quòd non oportet religioſos exire clauſtrum ad corrigendum delinquentes. Et ſi dicatur quòd ex quo fraterna correctio eſt debita & de præcepto, ſicut qui debet pecuniam, non ſufficit quòd ſoluat creditori occurrenti, ſed debet eum quærere, vt debitum reddat: Ita etiam in correctione debita dicendum, quòd illud quod debetur alicui certæ & determinatæ perſonæ, ſiue ſit bonū corporale, ſiue ſpirituale, oportet quòd ei impendamus, non expectātes quòd nobis occurrat, ſed debitam ſolicitudinem habentes, vt eum inquiramus. vnde ſicut ille qui debet pecuniam creditori, debet eum requirere cùm tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam ſpiritualem alterius debet eum quærere ad hoc quòd eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ non debentur perſonæ, ſed communiter omnibus proximis, ſiue ſint corporalia, ſiue ſpiritualia, ſufficit nobis quod impendamus eis qui nobis occurrunt. hoc autem pro quadam ſortè habendum eſt, vt D. Auguſt. dicit. Alij exponunt hæc verba, ſi peccauerit in te, hoc eſt coram te ſolo: tunc enim debes ſecretè corrigere. quia ſi coram aliis arguis, non es corrector ſed proditor. Si autem multis aliis audientibus & præſentibus peccauerit, & ſcandalizauerit, non teneris ſecretè, ſed potes coram aliis corrigere. 1. Timot. 5. Peccantem coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Sic D. Ioan. Baptiſta Herodem publicè redarguit dicens, non licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac ratione dicunt quidam, quòd quilibet audiens & intelligens aliquem prædicantem aliquam propoſitionem hæreticam, poteſt eum publicè reprehendere. Quod credo limitandum in caſu in quo non ſequitur ſcandalū: quia ſi ex tali correctione & reprehenſione ſequeretur tumultus magis nocens quàm correctio prodeſſet, differenda eſſet correctio. D. autem Hierony. exponit: Si peccauerit in te, hoc eſt contra te directè: quia ſi peccatum eſſet directè cōtra Deum vel communitatem, puta ſi hæreticus priuatim homines à fide auertat, vel ſi aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hoſtibus, vel incendatur: non eſt noſtri arbitrij (inquit) hoc eſt non tenemur neque debemus ſeruare hunc primum proceſſum, imò tenemur denunciare: quia ille qui ſic peccat, non ſolùm peccat in te, ſed etiam in alios. Et niſi denuncietur, imminet magnum periculum, niſi fortè aliquis firmiter exiſtimaret, quòd ſtatim poſt ſecretam monitionē frater corrigeretur, & huiuſmodi periculum ceſſaret. Si verò eſſet dubium, debet denunciari illi qui poteſt huiuſmodi mala prohibere.

In lib. de verbo dom.
Prouer. 4.
In lib. de doct. chriſt.
1. Tim. vlti.
Mar. 6.
In correctione hæreticorum non eſt ſeruandus proceſſus euāgelicus.

¶ Circa peccata verò occulta quæ ſunt ſolùm in malum peccantis vel alicuius priuatæ perſonæ, tunc ad hoc tendendum eſt, vt fratri peccanti ſubueniatur. & ſicut medicus corporalis ſanitatem ægroto confert abſque alicuius membri abſciſione ſi poteſt: ſi verò non poteſt, abſcindit membrum minus neceſſarium, vt vita potius conſeruetur: Ita etiam ille qui ſtudet emendationi fratris, debet ſi poteſt, ſic emendare fratrem quantum ad conſcientiam, vt fama eius (ſi fieri poteſt) ſeruetur, propter duo. Primò quia fama vtilis eſt ipſi peccati, non ſolùm in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amiſſa fama, ſed etiam quantum ad ſpiritualia: Quia præ timore infamiæ multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos ſe conſpiciunt, irrefrenatè peccant. Vnde D. Hieronymus dicit: Corrigendus eſt ſeorſum frater, ne ſi ſemel pudorem aut verecundiam amiſerit, permaneat in peccato. Secundò debet conſeruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato alij infamantur, ſecundum illud D. Auguſt. ad plebem Hyponen. Cùm de aliquibus qui ſanctū nomen profitentur, aliquid criminis vel falſi ſonuerit, vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiunt, vt de om-

Ad plebem Hypon.

de omnibus hoc credatur:tum etiam quia ex peccato vnius publicato,alij prouocantur ad peccatum, & infamati sæpe impelluntur & violentantur ad continuationẽ,maximè mulieres. Sed quia conscientia præferenda est famæ,voluit Dominus vt saltem cum dispendio famę fratris conscientia per publicam denunciationem à peccato liberetur.Vnde patet quòd in occultis peccatis, quæ non sunt contra Deum & bonum reipublicæ,de necessitate præcepti est, quòd secreta monitio præcedat publicã denunciationem.¶ Quo ad quintum: scilicet de modo corrigẽdi.Christus dixit: Vade & corripe:dixit, Vade,& non scribe,propter duo : Primò propter periculum infamiæ, ex perditione vel apertura, seu communicatione literarum.Secundò,quia vt D.Hierony. ait: Habet enim nescio quid latentis energiæ viua vox,& in auribus discipulorum transfusa fortiùs sonat.Energia est vis & effectus . Et correctio verbo facta, est maioris virtutis & efficaciæ.& D.Ambro. super illud Psal. Qui timent te,videbunt me,& lętabuntur, dicit: Plerisq; iusti aspectus admonitionis correctio, perfectioribus lętitia est. Ideo Christus dixit,Vade:sicut olim dixerat,Ezech.2.Fili hominis vade ad domum Israël.Sed ad quẽ locum debemus ire?Respondendum est quòd ad conuenientem & propicium, & tempore congruo, &non hora insobria vel importuna,quando est in cholera aut lecto,aut aliis arduis occupatus. Secũdo dicit:Corripe. D.Chrysost. exponit dicens,dulciter,quia nõ dicit.Accusa,increpa,obiurga:sed,corripe,scilicet mansuetè.Vnde Psal.Superuenit mansuetudo, & corripiemur. diuersimodè tamen procedendum est,vt dictum est ex D.August.& Prouer.18.dicitur:Iustus prior est accusator sui. Si adducatur correctio Ioseph,quam non præcessit fraterna correctio,dicendum quòd verisimile est præcessisse,licet non sit scriptum:vel quia habebat probabilitatem quòd non emendarentur,sed fierent deteriores,cùm odirent eum. ¶ Notandum etiam quòd proclamationes quæ in capitulis religiosorum fiunt, omissa secreta correctione, non contrariantur huic præcepto, quia sunt de leuibus defectibus, qui non derogant famæ.Vnde sunt quædam cõmemorationes oblitarum culparum potius, quàm accusationes vel denunciationes.Si tamen essent tales, de quibus frater infamaretur, fieret contra præceptum Domini,qui per hunc modum peccatum secretum fratris publicari prohibuit : vt de his quæ merentur grauiorem culpam.

In Epist.ad Pam.c.2. *Ezech.2.* *In quo loco debet fieri fraterna correctio.* *Modus fraterna correctionis.* *Prouer.18.* *Gene.37.* *Religiosorũ proclamationes non contrariantur fraternæ correctioni.*

Ver. 8. DE SECVNDO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

A SEcundus processus fraternæ correctionis est partim secretus, partim manifestus:ait enim, Si te non audierit,adhibe tecum vnum aut duos,vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: vt verecundia & exhortatione illorum emendetur.Sed qui adhibendi sunt?D. August.ait:Adhibe eum qui prodesse vult,& non obesse.quia cùm finis huius correctionis sit emenda fratris cum conseruatione famæ:si adhiberentur maleuoli,esset periculum infamiæ. Si autem corrigens non inuenerit,est excusatus:non tamen debet denunciare donec inuenerit.Si quæratur quãdo debet adducere post correctionem,si recidiuauerit:Dicendũ quòd in actu,si deprehendi possit. Quia si extra actum adhiberentur, & reprehenderet,non possent testificari de facto, quod tamẽ est requisitum,vt ex textu apparet. Prętereà si extra factum reprehenderetur, posset dicere corrigentem esse calumniatorem & detractorẽ, & accipere adductos in testes, & conuenire corrigẽtem in iudicio,& agere per.l.diffamari. Si dicatur quòd adhibendo duos testes,diffamat eum,&est detractor:dicendum quòd non est detractor formaliter:quia non est cum intentione denigrandi famam,vt dictum est suprà. Prætereà fit authoritate superioris,scilicet Dei,qui est Dominus famæ & vitæ eorum.

Qui adhibẽdi sunt in testes fraternæ correctionis. *c.5.§.1. ver.8.*

Ver. 9. DE TERTIO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

B TErtius processus fraternæ correctionis est publicus. Vnde sequitur in textu, Quòd si eos non audierit,dic Ecclesiæ.Si autem Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus.D.Chrysosto.dicit:Nil tale pręcepit Dominus obseruandum his qui extra Ecclesiam sunt,quale pręcepit hic de fratribus corripiendis,sed de exterioribus:Si quis te percusserit in vnam maxillam , præbe ei & alteram.Per Ecclesiam intelligit hic prælatum Ecclesiæ.Sed quid faciet prælatus? Theologi discrepãt in hac re à canonistis. qui in c.nouit,extra de iudiciis,hanc materiam tractant. Sed canonistarum opinione prætermissa,sequor eos qui dicunt quod prælatus ad talem denunciationem orabit primò pro eò,secundò vocabit illum & testes absque notario & aliis solẽnitatibus iudiciariis:& coram eis reprehendet & obiurgabit eum,deinde hortabitur illum,& præcipiet sub sententia excommunicationis vt pœniteat,& amplius non reuertatur. Et si Ecclesiam (hoc est prælatum) audierit, & se emendauerit, cessant partes prælati:quia iam peruentum est ad finem , nec poterit prælatus propter huiusmodi denunciationem eum punire. Si autem Ecclesia non audierit : tunc fiet transitus à correctione fraterna ad correctionem iustitiæ,& prælatus procedet contra eum instante procuratore fiscali,qui faciet fieri informationes,& audiri faciet testes.

Per Ecclesiam intelligitur prælatus. *Quæ sunt partes prælati in denũciatione euãgelica.*

Ver. 10. DE MONITIONIBVS GENERALIBVS

C CIrca generales monitiones prælatorum,quas facere possunt contra occultos peccatores & testes qui sciunt veritatem,ne detur ansa criminibus,& vt innocentes indemnes reddantur,prout concludũt Bartholus & Baldus in l.ciuile.C.de furtis.propter diuersitatem opinionum & multitudinem particularium circunstantiarum magna est difficultas, maximè in foro conscientiæ, quæ maximè est attendenda.Ideo cautè circa huiusmodi agendum est,maximè prædicatoribus,consultoribus,& confessoribus. Ad huiusmodi euidentiam quæ mihi tutiora videntur collegi , & nostris institutionibus inserẽda duxi. ¶ Supponendum est in primis quòd peccatum corrigendum,est triplex: quoddam est simpliciter & absolutè occultum,quod scilicet probari non potest:quoddam verò simpliciter publicum & manifestum, quod scilicet celari non potest : aliud verò partim publicum & manifestum , & partim occultum,scilicet quod probari & celari potest:quia pauci testes sunt. Secũdò supponendum

Peccatũ occultũ quid. Peccatũ publicum, peccatũ mixtum quid.

Iudex triplici via procedere pot.

est ex c.qualiter & quando, in secundo, de accusation. quòd prælatus & iudex ecclesiasticus in criminibus corrigendis triplici via procedere potest, scilicet per denunciationem euangelicam, vel inquisitionem aut accusationem, vel partis requisitionem. Denunciatio regulariter prærequirit secretã monitionem, inquisitio clamotem seu infamiam, accusatio inscriptionem.

Modus procedendi per denunciationem.

¶ Quantum ad primum modũ procedẽdi, qui communitet seruatur in visitationibus archiepiscopi circa diocesanos, & prouincialiũ religionum circa priores, & conuentus religiosorum, prælati præcipiunt primò communiter, deinde specialiter in particulari, vt quicunque scit aliqua corrigenda, sub pœna excommunicationis denunciet. Et finis prælati in hoc modo procedẽdi, est vel esse debet corrigere publica iudicialiter, & secreta siue occulta charitatiuè siue fraternaliter, secundum præceptum Domini & modum procedendi datum, Matth.18. & cum sententia excommunicationis non feratur nisi pro peccato mortali, vt in ca. nemo episcoporum. 11. quæst.3. & Deus non iudicet bis in idipsum, sequuntur duo, Primum quòd religiosi in vim illius præcepti monitorij non renentur peccata venialia aut alios leues defectus citra pœnam grauioris culpæ (quæ non infligitur nisi pro peccato mortali) dennnciare, quanuis hoc possint etiam prætermissa secreta monitione, vt dictum est. Secundum, quòd etiam non tenentur neque debẽt peccata mortalia manifesta, quæ fuerunt punita, nec occulta emendata denunciare, neque etiam peccata mortalia occulta, quæ solùm sunt in præiudicium peccantis vel alicuius priuatę personæ, nisi seruato processu & ordine fraternæ correctionis. Vnde dicit D. Thom. quòd prælato non est obediendum contra præceptum Dei, secundum illud Act.5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideo quando prælatus præcipit vt sibi dicatur ac reueletur quod quis sciuerit corrigendum, intelligendum est illud præceptum sanè, scilicet saluo ordine fraternæ correctionis, siue præceptum fiat communitet ad omnes, siue ad aliquem specialiter: & si prę́latus expresse præciperet contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens. Ideo non esset ei obediendum, quia prælatus non est iudex iudiciotum occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia sicut dicunt iuristæ, Peccata latentia non habent vindictam in hoc seculo, sed Dei iudicio reseruantur, nisi inquantum per aliqua iudicia manifestãtur, puta per aliquam infamiam, vel suspiciones, aut quærelam læsi. Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denunciare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euãgelico, qui non obligat in illis criminibus, vt dictum est ex D. Hierony. Et ideo tenentur denunciare hæreticos secretos, proditores, incendiarios, absque præcepto: à fortiori adueniente monitione.

Matth.18.

2.2.q.33. ar.7. ad 5.

Modus procedendi per inquisitionẽ

¶ Secundus modus procedendi est per inquisitionem: & est quando iudex & prælatus ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari non potest, debet procedere ad inquisitionem: quia interest reipublicæ (cuius curam prælatus habet) ne crimina remaneãt impunita. Vnde habet descendere iuxta c.qualiter & quando, in 2. de accusatio. & Geñ.18. Dominus ait: Descendam & videbo an clamorem qui ad me venit, opere compleuerint. & Lucæ 16. Quia villicus erat diffamatus apud Dominum suum quasi dissipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudiciariam, quæ non intendit principaliter emendam fratris, sed bonum publicũ, vt alij terreantur, & ne incidant in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur, quod fit per inflictionem pœnarũ. Et in tali modo siue via procedendi debet prælatus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignorãtur, debet publicare monitorium sub sententia excõmunicationis, quòd scientes veritatem habeant propalare & manifestare, & non denunciare. Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denũciare quę nõ potest probare. Ideo præcepit vt habeant propalare seu reuelate quæ sciunt: & tunc qui sciunt veritatem illius criminis, debent propalare, etiam si non sit nisi vnus. Quia ille cum fama publica sufficit ad condemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionem secretam, ex quo peccatum non est iam omnino occultum, sed probari per plures potest. Deinde debet prę́latus audite diffamatum vel reum, si sit aliquis propalatus: & ipse etiam tenetur dicere veritatem, ex quo iudex iustè eum interrogat. Quid hoc audio de te? & contra illum procedere seruato ordine iuris.

Modus procedendi per accusationẽ in criminibus quæ probari possũt.

¶ Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando prælatus & iudex ecclesiasticus procedit ad requisitionem partis: & hoc dupliciter: Primò, quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquem: tunc iudex pręhabita inscriptione partis, per quam reddit se accusatorem, qui debet testes contra accusatum producere: tunc iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet condemnare: si verò innocentem, relaxare, & accusatorem condemnare ad pœnam talionis, vel al[illegible] secundum requisitionem partis, & secundum quod fuerit iuris & rationis.

Modus procedendi in occultis criminibus ad querelam partis.

Secundò cum pars aliqua nõ accusat, quia fortè ignorat reum & testes, sed conqueritur se esse læsam, vel per furtum, aut detractionem, aut percussionem: tunc iudex qui debet intendete indemnitati subditorum innocẽter læsorum, & ne detur ansa criminibus, ad petitionem eius debet dare literas monitorias, sub sentẽtia excommunicationis contra lædentem vt satisfaciat, & contra testes vt dicant & propalent lædentem. & hic modus procedendi ordinatur ad iudicialem reparationem. vnde nõ exigit necessariò secretam monitionem. & ideo si factum sit tale quod probari possit, quia factũ fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignorantur, non est dubium quin illi qui sciunt, teneantur propalate. Si autem vnus tantum scit, quia factum fuit in loco secreto, dicunt quidam quòd si sciens habeat probabilitatem quòd lędens per secretam monitionem satisfaciet, debet eum secretè monere, cum intimatione tamen, quòd nisi satisfecerit propalabit: & si non satisfaciat, debet propalate.

Quid faciẽdum stante

Nec obstat quod communiter obiici solet, Vox vnius vox nullius. & si habeat probabilitatem quòd reus monitus negabit & peierabit, nil proderit

impetranti,

impetranti,&nocebit spiritualiter reo,quia peierabit:ideo præcauendum est malum spirituale ipsius: *monitione quando vnus solus scit crimen aut damnū.* Dicendū ꝙ quis non tenetur præcauere malum alterius, cùm prouenit ex malitia ipsius, & maximè stante præcepto:sicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda missa,licet probabiliter iudicet quòd aliqui propter eius aspectum cadent in concupiscentiam: quia hoc prouenit ex eorum culpa.Sic nec qui scit veritatem,stante præcepto,debet celare,licet præsumat reum peieraturū:quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere veritatem & nō pcierare,per regulam generalem quę habet quòd quandocūq; iudex iustè exigit iuramentum,siue pręcipit dicere veritatē, exactus siue interrogatus tenetur dicere veritatem si sciat.¶ Dominus tamen Petrus de Palude & Durandus in quarto,distinct.19.q.4.videntur dicere quòd quando nocumentum priuatę personę est ita paruum,quòd melius sit illum ita parum lædi quàm alium ita diffamari,nō debet reuelare: quia si tūc non corrigitur,posteà corrigetur. Opinio tamen præcedens est tutior.Reus autem licet non teneatur se prodere,tenetur tamen infra terminum satisfacere,vel obtinere dilationem,aliàs incidit in excommunicationem si proferatur.

Ver. II. DE HIS QVI IN MONITIONIBVS NON COMPREHENDVNTVR.

A MVlti sunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus,nec tenētur reuelare. ¶ Regula generalis est,quòd illi qui non possunt compelli ad testimonium ferendum,non comprehenduntur in monitionibus generalibus,cùm monitiones ordinentur ad testimoniū ferendum. ¶ Ex qua sequitur primò, quòd confessor & interpres confitentis non tenentur neque debent aliquo modo reuelare,vt habetur in c.omnis vtriusque sexus,de pœni. & remis. imò potest iurare se nihil scire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum:quæ enim scit in foro Dei,vt eius vicarius scit, vel etiam ad dicendū.Et eadem ratione illi qui casu aliquo,aut etiam insidiosè,vel à presbytero audierūt peccata confessa,cùm sigillū confessionis sit de iure naturæ & diuino,vt infra dicetur.Et si tales producantur in testes,& exigatur iuramentum,debet intelligi de veritate,de qua tenentur deponere.Secundò infertur quòd si monitorium sit contra patrem vel filium,filij vel parentes non tenentur reuelare:quia non tenentur deponere,vt in.l.parentes. C.de testibus,& in.§.inter parētes.4.q.3.quod intelligendum est de omnibus ascendentibus & descendentibus,tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna persona computantur:& cùm nullus teneatur se prodere, vel parare arma contra se, sequitur ꝙ illi qui pro vna persona computantur, non teneotur contra se inuicem deponere. quod intelligendum est nisi in crimine hæresis,vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculū de ruina multorum.Tunc enim habet locum illud Luc.14.Si quis venit ad me,&non odit patrem suū *Luc.14.* & matrem suam,& vxores,& filios,& fratres,adhuc & animam suam, nō potest meus esse discipulus. Consilium etiam partis,vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores,quibus quodam modo coactè & quasi confessoribus veritas reuelatur,ac etiam medici non comprehenduntur,nisi(vt dictū est) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel ecclesiasticæ. Excipiuntur etiam qui sub sigillo secreti aliquid susceperūt:quia cùm sigillum secreti sit de iure naturæ, quod per ius positiuum & humanum solui non potest,à fortiori si aliquis iurauit tenere aliquid secretum, nisi (vt dictum est)vergat in detrimentum reipublicæ.

§. 3. DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

B CHaritati & effectibus eius opponuntur decē vitia:Charitati quidem odium: Gaudio opponūtur duo,scilicet acedia & inuidia:Paci opponūtur sex,scilicet discordia,contentio,schisma,bellum, rixa,& seditio.Beneficentiæ autem opponitur scandalum.de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. I. DE ODIO.

C ODium accipitur dupliciter:vno modo vt est passio appetitus concupiscibilis, de qua suprà dictū *2.2.q.14.* est,quòd est displicentia eius quod est disconueniens siue repugnans aut nociuum:in quo consi- *c.1.§.10.* stit ratio mali,sicut in conuenienti ratio boni. Et quemadmodum appetitus attrahit ad se id quod est *versi.5.* ei conueniens & bonum:sic repellit disconueniens & malum. Illa displicentia siue repulsa mali sensibilis,dicitur odium. Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati,& sic importat de suo principali significato actum resugitiuum voluntatis,& auersiuum à Deo vel proximo,apprehensis sub ratione mali siue disconuenientis:quæ quidem auersio dicitur nolitio & odium. Ex consequenti verò importat volitionem alicuius repugnantis & disconuenientis ei quem odit,per quod vult quòd repel- *Deus in via potest apprehēdi sub ratione mali.* latur & elongetur à se:vt qui vult Sortem esse in sua societate,vult ei mortem & alia ei repugnātia: & sic dicitur ipsum odire.Et quanuis Deus clarè &per essentiam visus non possit apprehendi sub ratione mali,cùm sit summum bonum,&per consequens non possit odiri:nec secundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur,inquantum scilicet dat eis esse,viuere,& intelligere:Tamen bene potest apprehendi sub ratione mali,secundum effectus qui repugnant inordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam,& inflictio pœnarum:& secundum hoc potest apprehendi sub ratione disconuenientis,& per consequens odiri. Nec obstat quòd de potentia absoluta potest communicare suam claram visionem Iudæ per horam duntaxat, non tamen propterea posset odiri pro illo tempore:quia licet Iudas videret suam damnationem futuram,tamen videret ordinem diuinę prouidentiæ,qui impediret illam apprehensionem sub ratione disconuenientis. ¶ Et cùm ratio culpæ & *Odium Dei est maximū peccatorū.* peccati propriè consistat in auersione voluntaria,consequens est quòd odium Dei sit maximum peccatorum.quia odium Dei importat auersionem secundum se:alia autem peccata participatiuè,inquātum scilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem,quæ habet annexam auersionem.Et licet infidelitas sit valde graue peccatum,non tamen habet rationem culpæ, nisi inquantum est voluntaria:& quòd sit voluntaria ex eo prouenit,quòd aliquis odit veritatem,quæ ei proponitur,

Odium proximi quale peccatum. & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, inquantum appetit ei aliquod malum naturæ vel gratiæ contrarium, vel non facit ei bonum quod facere tenetur, est peccatum mortale ex genere suo: dupliciter tamen est veniale: Primò, propter subreptionẽ: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguum. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnũ, in naturam vel gratiam immediatè vel vltimatè relatum, semper est peccatum mortale. dicitur in naturam vel gratiam, quia si odium terminaretur ad culpã aut ad defectũ boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud D. Augu. in regula, cum dilectione hominum, & odio vitiorum. *Psalm. 118.* & Psalm. Iniquos odio habui, legem autẽ tuam dilexi. dicitur vltimatè: quia si aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoscat culpam suam & emendetur, vel zelo iustitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum: quia odium appetit malũ absolutè: ira autem in quadam mẽsura: scilicet in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit *2. Retho.* Philoso. in 2. Retho. cessat etiam ad grauiter læsos, inquantum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis. *31. Mora.* Odium non dicitur capitale vitium, cùm procedat ex inuidia: vt D. Grego. dicit: Quia quemadmodũ ex delectatione causatur amor sui, sic ex tristitia, quæ est de ratione inuidiæ, causatur odiũ. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propterea nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibendo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si omnibus conciuibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius, cùm de dilectione inimicorum ageretur. *c.11.§.1. ver. 6.*

Ver. 2. DE ACEDIA.

2.2.q.35. *Acedia multiplex acceptio.* ACedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ: & sic est passio appetitus concupiscibilis, & vt sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum & ad malum, secundum quod bene vel malè regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitẽtiæ. Tristitia verò inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatem, & consequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout est tristitia de bono spirituali in communi, quodcunque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo contingit tristari de bono cuiuslibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: (quæ secundum Damascenum) est quædam tristitia aggrauans, quæ scilicet ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tædium operandi, & à quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, inquantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuũ. Hæc autem tristitia prouenit ex contemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut considerationis bonorum spiritualium, quæ quanto magis cognoscuntur & considerantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod cõsistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis. *2.2.q.35. art.2.* ¶ Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitium oppositum charitati, quæ gaudet de spirituali ac speciali bono, scilicet diuino: vt cũ quis tristatur de his quę ei imminent ex necessitate facienda propter Deũ: tunc est speciale peccatum, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & non peruenit vsque ad consensum rationis, est peccatum veniale propter subreptionem & imperfectionẽ actus, quę est propter repugnantiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, non imminent ex necessitate seu præcepto facienda etiam est veniale. *Acedia propriè dicta quid & quale peccatum sit.* Si verò peruenit vsque ad consensum rationis, & ratio consentit in fugam eorum quæ faciẽda sunt propter Deum ex necessitate præcepti, in horrorem & detestationem boni diuini, carne omnino contra spiritum præualente, vt cùm dolet & tristatur se bene fecisse, aut nõ omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cùm proponit in futurum omittere: tunc est peccatũ mortale, & contrariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum morale) pręcipitur quies mentis in Deo, cui contrariatur tristitia mentis de bono diuino. *31. Mora.* Acediam constat esse vitium capitale, authoritate D. Grego. Probari etiam potest ratione: quia vitium capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causæ finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operantur vel omittũt propter delectationem, vel promoti vel impulsi ab ea: Sic etiam multa operantur & omittunt propter tristitiam, vt ipsam euitent, ac etiam eius pondere in aliqua inordinata prorumpunt. D

Ver. 3. DE FILIABVS ACEDIAE.

2.2.q.35. art.4. FIliæ acediæ (secundum Greg. vbi suprà) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quàm contemptus diuinorum bonorũ, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secunda est rancor, qui non accipitur hic pro odio, sed pro displicentia hominum inducentium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia sint de præcepto. Tertia est pusillanimitas, quę consistit in subtrahendo se à bonis quæ fieri potuissent, timore deficiẽdi, vt à ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de præcepto. Quarta est desperatio, quæ est peccatum mortale: vt dictũ est suprà c. præcedenti. §. 1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: & est peccatum mortale: cùm omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta, euagatio E

mentis,

mentis, quæ communiter est peccatum veniale, nisi quando quis euagatur sciẽter in his in quibus tenetur aduertere. Isidorus autem ponit amaritudinem, quæ reducitur ad rancorem: & ociositatem, & somnolentiam, quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in verbo, & curiositatem, quæ reducuntur ad euagationẽ mentis circa illicita, quæ sunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secũdum materiam & imperfectionem actus.

Ver. 4. DE INVIDIA.

A INuidia secundum Damascenum, est species tristitiæ, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprenenditur tanquam malum proprium, inquantum aliquis excedit in bonis, & inquãtum est diminutiuum propriç gloriç siue excellentiæ, vel etiam gaudium de malo aliorũ, quod apprehenditur vt bonum proprium. ¶ De illis enim homines inuident, in quibus est gloria, & quibus homines amant honorari & in opinione esse, vt dicit Philosophus. & sic inuidia est semper mala, & peccatũ, vt ibidem dicit Philosophus: quia dolet de eo de quo gaudendũ est, scilicet de bono proximi: & est tantũ ad eos quibus homo vult se æquare vel præferre in gloria. Et inde est quòd amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna. & quidquid boni alicui accidat, putant in magno se superatos esse: vnde Iob 5. dicitur paruulum occidit inuidia. & D. Grego. 6. Moral. dicit quòd inuidere non possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorum, inquantum fuerũt amissa causat tristitiam: hinc est quòd Philosophus dicit 2. Retho. quòd senes inuident iunioribus, & illi qui multum expenderunt ad aliquid consequendum, inuident his qui paruis expensis illud sunt consecuti. dolent enim de amisione suorum bonorũ & de hoc, quòd alij consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis, inquãtum sibi imminet periculum alicuius nocumenti, sicut cùm aliquis tristatur de exaltatione inimici ne eum lædat, non est inuidia, neque peccatum, sed potius effectus timoris. Vnde D. Grego. Euenire plerũque solet, vt non amissa charitate etiam inimici nos ruina lætificet, & rursum eius gloria sine inuidiæ culpa contristet: cùm & eo ruente quosdam bene erigi credimus, & illo proficiente plerosque iniustè opprimi formidamus. Vnde Prouer. 29. Cùm impij sumpserint principatum, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philosophus dicit) de diuitijs, & talibus quæ possunt prouenire bonis & malis: & talis tristitia, secundum ipsum vocatur nemesis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit, quia considerabat temporalia bona secundũ se, prout possunt magna videri non respicientibus æterna, sed secundum determinationem fidei, bona temporalia quæ indignis proueniũt, iusta Dei ordinatione disponũtur, vel ad eorum correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in comparatione ad futura: ideo huiusmodi tristitia prohibetur in scriptura sacra secũdum illud Psal. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris faciẽtes iniquitatem. & alibi dicit: Penè effusi sunt gressus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius, vt corrigatur, vel propter iustitiam, non pertinet ad inuidiam. Tristari pariter de bono alterius, non inquantum ille habet, sed inquantũ quis caret, non pertinet ad inuidiam, sed ad zelum, vt Philosophus dicit in 2. Retho. & si iste zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, secundum illud 1. Cor. 14. Æmulamini spiritualia. Si autem de bonis temporalibus, potest esse peccatum, & sine peccato. Inuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, simul gaudere de bonò illius, inuidus tristatur. Potest tamẽ esse veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia secundum D. Grego. 31. Mora. est vitium capitale ratione iam dicta de acedia: & habet quinq; filias, scilicet odium, susurrationem, detractionem, exultationem in aduersis proximi, & afflictionẽ in prosperis. de quibus suo loco dictum est.

2.2 q. 36. Inuidia qd. 2. Retho. Cupidi honoris, pusillanimes, pueri, & senes sunt communiter inuidi. Iob. 5. Tristari de bonis alienis & gaud. de malis, nõ est semper illicitum. 2. Mora. Prou. 26. 2. Retho. Psal. 36. 2. Retho. 1. Cor. 14. Inuidia quale peccatum sit. Inuidia habet 5. filias.

Ver. 5. DE DISCORDIA PACI OPPOSITA.

B DIscordia opponitur concordiæ & paci: & sicut concordia importat congregationem siue vnitatem cordium, hoc est voluntatum: ita etiam discordia disgregationem & separationem voluntatum. Vnde qui diuersa credunt vel opinantur, non dicuntur discordare, sed qui diuersa volunt. Charitas enim est vnio non opinionum, sed voluntatum. Et differt à rixa, quia rixa consistit in exteriori opere. & est filia iræ quæ mouet animum ad nocẽdum proximo: sed discordia consistit in distinctione voluntatum, inquantum voluntas vnius persistit in vno, & voluntas alterius persistit in opposito. Quòd autem voluntas alicuius in proprio sistat, hoc prouenit ex eò ꝙ aliquis ea quæ sua sunt, præfert his quæ sunt aliorum: quod cùm inordinatè fit, pertinet ad superbiam & inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam vnusquisque sequitur quod suum est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Discordia intantum dicitur peccatum, inquantũ contrariatur charitati, & tollit concordiam debitam: quia concordia indebita & in malo potest laudabiliter tolli per discordiam. Prout fecit D. Pau. inter Pharisæos & sadduceos. & dominus de se dicit, Matth. 10. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Dupliciter autem discordia tollit concordiam debitam: vno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem in actibus humanis dicitur esse id quod est secũdum intentionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis à proximo, quando scienter & ex proposito siue intentione dissentit à bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, vt habitare pacificè sine tumultu & scandalo: & tunc est peccatũ mortale ex suo genere, quia cõtrariatur charitati. Vnde Gal. 5. dissensiones (hoc est discordiæ) ponũtur inter opera carnis, de quibus subditur: Qui talia agũt, regnũ Dei non consequentur. Præterea Prouer. 6. dicitur: Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius: eum scilicet qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatum veniale, propter

2. 2. q. 37. Discordia quid. Discordia & rixa differunt. Discordia quale peccatum sit. Act. 23. Matth. 10. Per se & per accidens quid sit in actibus humanis. Galat. 5. Prou. 6.

imperfectionem actus & subreptionem, vt si non plenè liberè, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ non sunt necessaria ad salutem: vt si discordat aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quæ sunt supererogationis puta ad intrandum religionem, non pertinet ad vitium discordiæ, cùm non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quòd est præter intentionem. Vnde si ioteotio aliquorum sit ad aliquod bonum quod pertinet ad honorem Dei & vtilitatem proximi, sed vnus æstimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non est peccatum, nec repugnat charitati, quæ est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quę sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hæreticos. ¶ Ex his infertur primò, quòd discordia siue dissensio (de qua Act.15.
Act.15. quæ facta est inter Paulum & Barnabam, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intédebat bonum, sed vni videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quanuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina prouidentia ordinatum, propter vtilitatem inde sequentem. Secundò infertur quòd discordia quandoque est ex peccato vnius tantum: puta cùm vnus vult bonũ cui alius scienter resistit. Vnde 1. Cor.7. Quòd si infidelis, discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato vtriusque, puta cùm vterque dissentit à bono alterius, & vterq; diligit bonum propriũ. Et quanuis voluntas vnius hominis secundũ se considerata non sit regula alterius, tamen bene ex consequenti, inquantum voluntas proximi inhæret voluntati Dei: & ideo discordare à tali voluntate, est discordare à voluntate diuina.

Ver. 6. DE CONTENTIONE.

2.2.q.38. Contentio largo modo importat quandam pugnam sive cõtrarietatem vocalem & locutioois, sicut discordia contrarietatem voluntatum. Propriè tamen contentio importat impugnationẽ ver- A
Contentio quid. balem veritatis cum clamore inordinato, Et sic definit eam D. Ambro. dicens: Cõtentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falsitatis non dicitur propriè cõtentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato. & tunc communiter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in cõtendendo, quòd ex hoc generetur scandalum: quia tunc esset mortale. Vnde cùm Apostolus dixisset 2. ad Tim.2. Noli contendere verbis, subdit: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audiẽtium. Et quia contendere cum prælato clamorosè aut despectiuè seu derisoriè, vergit in irreuerẽtiam, & est contra subiectionẽ debitam
Contentio quale peccatum. prælato: Ideo constitutiones prædicatorum acriter puniũt huiusinodi contentiones, etiam si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cùm autem triplex sit veritas, scilicet doctrinæ, iustitiæ, & vitæ, sequitur quòd triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatio veritatis agnitę, siue sit fidei, siue alterius doctrinæ, siue iustitiæ, siue vitæ virtuosæ, in his maximè quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famam: si veritas est talis quòd eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intensione impugnandi veritatem illam. Nam si ex alia intẽtione, puta propter exercitium aut disputationem, vt sit in scholis, non est contentio nisi materialiter, quæ potest esse & sæpe est laudabilis, quando est moderata. Quia si sit immoderata, est peccatum veniale, nisi forté scandalum haberet annexum: quia tunc esset mortale, vt si prorumperet in iniuriam aut derisionem, ex quibus sequũtur contemptus, odia, & detractiones, &
Galat.5. alia mala: Vnde Galat.5. contentio numeratur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnũ Dei non consequentur. Si verò veritas non sit talis vt eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum veniale, nisi propter scandalum annexum.

Ver. 7. DE SCHISMATE.

2.2.q.39. in lo. Ethi. Schisma secundum Isidorum, scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est B
diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primò pro quacũque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioh.9, vbi dicitur quòd erat schisma, hoc est diuersæ opiniones inter Iudęos de Christo: quia aliqui opinabãtur eum esse à Deo missum, alij verò oppositum. Secundò accipitur pro quacunq; illicita diuisione siue discordia aut dissensione: Et sic accipitur 1.Cor.1. Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. quod exponens D. Thom. dicit, Vnũ dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agenda, iuxta illud Roma.15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata. quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum, Ioh. decimonono de tunica inconsutili milites dixerunt: Non scindamus eam. Sunt autẽ propriè accipiendo schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sententias de agendis homines vnius collegij, Ecclesiæ, vel communitatis, in diuersas partes separantur, secũdum illud Esa.22. Scissuras Dauid videtis. vbi glos. interlinearis dicit, schismata scilicet Ecclesiæ. Proprijssimè tamen loquẽdo dicit diuisionem seu discessionẽ ab vnitate vniuersalis Ecclesiæ, per inobedientiã & rebellionẽ. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum ad inuicem siue communicatione: & iterum in ordine omnium membrorũ Ecclesiæ ad vnum caput, secundum illud Collo.2. Inflatus sensu carnis suæ, non tenens caput, ex quo totum corpus per cõmunicationes subministrantium est constructum, crescit in augmentum Dei. hoc autem caput est ipse Christus, cuius vicem gerit in Ecclesia
Schismatici propriè quo summus pontifex. Et ideo schismatici dicuntur quicunq; membris Ecclesiæ subditis cõmunicare recusant: & quicunq; subesse renuũt summo pontifici, sicut in 1. schismate Chore, Dathan: & Abiron, cum

eum cōplicibus ſuis renuerunt ſubeſſe Moyſi duci populi Dei Iſraël, vt dicitur Num.16.&.3.Reg.12. quòd decem tribus contempto rege ſuo, ſibi ſtatuerunt alium regem, ſcilicet Hieroboam. Et quemad modum hæreſis opponitur fidei, ſic ſchiſma vnitati charitatis Eccleſiæ. & ideo ſicut fides & charitas ſunt diuerſæ virtutes: ſic etiam hæreſis & ſchiſma ſunt diuerſa vitia. & ſicut quicunq; caret fide, caret charitate, ſed non econtra: ſic quicunq; eſt hæreticus, eſt ſchiſmaticus, ſed non econuerſo. Et hoc eſt quod dicit D. Hiero. ad Gal. Inter ſchiſma & hæreſim hoc intereſſe arbitror: quia hæreſis peruerſum dogma habet, ſchiſma ab eccleſia ſeparat. Et ſicut amiſſio charitatis eſt via ad amittendam fidem, ſecundum illud.1.ad Tim.1. A quibus quadam aberrantes, ſcilicet à charitate, conuerſi ſunt in vaniloquium, ita etiā ſchiſma ad hæreſim. Vnde 1.Cor.11. Audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo: Nam oportet hęreſes eſſe. Vnde D. Hierony. vbi ſuprà, ſubdit: quòd ſchiſma à principio in parte poteſt intelligi diuerſum ab hæreſi. Cæterùm nullum ſchiſma eſt, niſi ſibi aliquam hæreſim coniungat, vt rectè ab Eccleſia receſſum videatur eſſe: & eſt peccatū mortale. Et quia ſchiſmatici in duobus peccant, ideo dupliciter puniuntur. Primò peccant, quia ſeparant ſe à cōmunione membrorum Eccleſię: & quantum ad hoc conueniens corū pœna eſt, quod excōmunicētur & ab Eccleſia ſeparentur, ſicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Iſraël. Secūdò peccant, quia recuſant ſubiici capiti Eccleſiæ, & ob hoc meritò ab omni dignitate & poteſtate eccleſiaſtica & iuriſdictionali deponūtur & priuantur, vt habetur in ca. vnico, de hære. lib.6. Et vltra hoc dicit D. Thom. quia coërceri recuſant per ſpiritualem poteſtatem Eccleſiæ, iuſtum eſt vt temporali poteſtate coërceantur, non ſolùm ipſi, ſed etiam eis adhærentes, fautores, & receptores, iuxta illud Num.16. Recedite à tabernaculis hominū impiorum, qui ſcilicet ſchiſma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne fortè inuoluamini peccatis eorum. De ſchiſmaticis diffuſe tractat Dominus Cardinalis de Turre cremata.4.lib. ſummæ de Eccleſia, part.1.ca. nono, vbi recitat viginti ſchiſmata quæ fuerunt in Eccleſia, deinde quomodo chiſmata debeant tolli, & quid faciendum eſt populo Chriſtiano tempore ſchiſmatis, quando nullus habetur pro indubitatio papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

dicantur. Num 16. 3. Reg.12. Schiſma & hæreſis quomodo differunt.

Schiſmaticorum pœna.

Num.16.

Ver. 8. DE BELLO.

A Bellum propriè eſt hoſtilis defenſio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendū rempublicam, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumētis eidē illatis. Et differt à pugna & rixa: quia pugna poteſt eſſe ſine armis: & rixa eſt inter priuatas perſonas, cum armis vel ſine armis. Bellum de ſe non eſſe illicitū, conſtat ex veteri teſtamēto, in quo Dominus multoties filios Iſraël bellare præcepit. Et quamuis bella antiqui teſtamenti figurarent bella ſpiritualia, in quibus Chriſtiani præliari debent: (vt dicitur Epheſ.6. Induite vos armaturā Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quoniā non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarū harum, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus: Non tamen ſequitur quod bella in lege euangelica ſint illicita. D. enim Ioan. Bap. (à quo nouum teſtamentū inchoatur, iuxta illud Matt.11. Omnes prophetæ & lex vſque ad Ioannē) militibus ad ſe venientibus & quærentibus quid faciendū erat eis, bella nō prohibuit, ſed à quibus in bello abſtinendum erat docuit, Luc.3. Neminem (inquiens) concutiatis, neque calumniā faciatis: cōtenti eſtote ſtipendiis veſtris. D. Auguſt. in ſermone de puero Centurionis, hunc locū tractans ait: Si Chriſtiana diſciplina omnino bella culparet: hoc potius conſilium ſalutis pœnitentibus in euangelio daretur, vt arma abiicerent, ſeque omnino à militia abſtraherent, quod conſultum non eſt, ſed tantūmodo dictum, Neminem concutiatis, &c. Eſtote contenti ſtipendiis veſtris: quibus proprium ſtipendium ſufficere præcepit, arma non prohibuit. Et Ro.13. Non ſine cauſſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malū agit. Sequitur, Ideo & tributa præſtatis, miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Si igitur gladio materiali licitum eſt vindicare iniurias & mala illata priuatis perſonis: à fortiori reipublicæ & principibus. Vnde Pſal. Eripite pauperem, & egenū de manu peccatoris liberate. Nec obſtat quod dicit Chriſtus, Matth.26. Omnes qui acceperint gladiū, gladio peribunt: intelligitur enim authoritate priuata, vt D. Aug. dicit, Non obſtat pariter illud quod dicitur Matth.5. Ego autem dico vobis non reſiſtere malo. & Rom.12. Non vos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ: Quia D. Auguſt. dicit illa eſſe ſemper ſeruanda in præparatione animi, vt ſcilicet ſemper homo paratus ſit non reſiſtere, vel ſe non defendere ſi opus fuerit: ſed quandoque eſt aliter agendum propter commune bonum, vel etiam illorum cum quibus pugnatur. Vnde D. Auguſt. Agenda ſunt multa etiam cum inimicis benignè: Nam cùm licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quando nil eſt infœlicius infœlicitate peccantium, qua gehennalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hoſtis interior roboratur. Nec etiam illi qui iuſta bella volunt, paci contrāriantur, niſi diabolicæ, quàm Chriſtus non venit mittere in terram. Vnde D. Aug. ad Bonifaciū, non quæritur pax vt bellū exerceatur: ſed bellū quæritur, vt pax exerceatur. Eſto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincēdo perducas. Nec exercitia hominū ordinata & ſpectātia ad res bellicas ſunt prohibita, ſed inordinata & periculoſa quæ fiunt in torneamentis: ex quibus occiſiones & deprædationes proueniūt. Apud antiquos autē exercitationes ad bella ſine huiuſmodi periculis erant. Et ideo vocabantur meditationes armorū, vel bella ſine ſanguine, vt habet D. Hiero. in quadā epiſtola. ¶ Ad hoc autem ꝙ bellum ſit iuſtum, quinq; requiruntur. Primò authoritas ſuprema in principe indicente, ſine cuius mandato bellum gerendum eſt: non enim pertinet ad priuatam perſonam bellum mouere, aut alios ad id congregare: quia poteſt ius ſuum proſequi iudicio ſuperioris: qui ſi negligens fuerit, poteſt indici à principe petentis: & per principem intellige habentē cōmunitatem perfectā, hoc eſt papam, imperatorem & regem, & dominium liberum habentem, hoc eſt qui ſuperiorem non habet, ſiue non recognoſcit in terris. Secundò,

2.2.q.40.

Bellum differt à pugna & rixa.

Epheſ.6.

Matth.11.

Luc.3.

Rom.13.

Pſal.81.

Mat.26.

2.de cō. Ma.

Mat.5.

Rom.12.

In li.de ſer. in monte.

In epiſt. ad Marcellum.

Mat.10.

Quinq; ad bellum iuſtum requiſita.

Li.8.q.

In li. de ver bis Do. requiritur causa iusta, vt scilicet illi qui impugnantur, per aliquam culpam impugnationem mereantur. Vnde D. Augustin. ait, Iustè bella solent diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias. Si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factū est, vel reddere quod per iniuriam li.22.c.Faust. ablatum est. Tertiò requiritur quòd intentio bellantium sit recta. Vnde D. August. ait: Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur. Potest autem contingere quòd sit legitima authoritas indicentis bellum, & causa iusta: nihilominus tamen propter prauam intentionem bellum redditur illicitum: dicit enim D. August. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur. Quartò status, quòd non sint clerici: quia Petro in persona clericorum dictum est, Matth.26. Conuerte gladiū tuum in vaginam. Si non licet clericis se immiscere negociis secularibus siue negociationibus, propter inquietudines quę repugnant officio eorum. 2. Timot. 2. Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines. Præterea omnes ordines clericorum ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento repræsentatur Christi Effundētes sanguinem quare sint irregulares. passio, & eius sanguinis effusio, secundum illud. 1. Corinth. 11. Quotienscunque manducabis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. & ideo non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, vt imitentur opere quod gerunt ministerio. & propter hoc institutum est, vt effundentes sanguinem etiam sine peccato, sint irregulares, & non possint in diuinis ministrare. Et in signum & figuram huius, cùm Dauid vellet ædi-1.Para.22. ficare templum nomini Domini, dictum est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine. 1. Parali. 22. ¶ Nec obstat quòd exercere bella iusta & defendere rempublicam non sit peccatum, imò meritum: non tamen licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & consecrati: sicut vouentibus virginitatē non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorem obligationem: sic clericis non licet vacare exercitio belli, quanuis prælati & clerici authoritate superioris possint interesse bellis: non quidem vt ipsi manu propria certent, sed vt iustè pugnantibus spiritualiter subueniant suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mandabatur Iosue, quòd sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent. Et ad hoc primo fuit concessum, quòd episcopi & clerici ad bella procederent. Quòd autem aliqui manu propria pugnent, abusus est, nisi in casu extremæ necessitatis. Et licet prælati non solùm debeant resistere lupis, qui spiritualiter inficiunt gregem, sed etiam raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexant: non tamē materialibus armis & in propria persona vtendo, sed spi-2.Cor.10. ritualibus. Vnde Apostol. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potētia Deo. quæ quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & contra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandum bella iusta: eò quòd bella temporalia & corporalia in populo fideli, sunt referenda ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his quę sunt ad finem. de his amplius vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in summa de Ecclesia ca. 114. propositione. 6. vbi allegat D. Bernardum ad Eugenium papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negant, non satis videntur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitam nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quanuis non tua manu euaginandus sit. Quod tamen (vt suprà dictum est) non licet, nisi in extremæ necessitatis articulo: in quo cuilibet iure naturæ (quod non destruitur per ius diuinum positiuum) licitum est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregularis, vt bigamus. Quintò requiritur debitum tempus, scilicet ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes. hoc tamen intelligendum est, nisi aduersarij aggrederentur. Vnde 1. 1. Mach. 2. Macha. 2. dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eum: quia abstinere à bello, imminente tali necessitate, esset tentare Deum: obseruatio enim festorum non impedit ea quæ ordinantur ad ordinis salutem, Ioh.7. etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, Ioh. 7. dicens: Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato. & inde est quòd medici licitè possunt medicari homines in die festo: mul-Lib.83.q. tò magis seruanda est salus reipublicæ, per quam impediūtur occisiones plurimorū, & innumera mala temporalia & spiritualia, quàm salus corporis vnius hominis. ¶ Vti insidiis in bello D. August. dicit esse licitum, ait enim: Cùm iustum bellum suscipitur, vtrum apertè pugnet aliquis an ex insidiis, Iosue 8. nil ad iustitiam interest. & hoc probat authoritate Domini, qui mandauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quanuis enim nunquam liceat mētiri, aut promissum non seruare, etiam In li. de offi. hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambrosius dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectū nostrum, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus: non tamen hoc semper facere tenemur. Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultāda, maximè infidelibus, ne irrideant, secundū illud Matt. 7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur, De occultandis consiliis, vt patet in libro Strategematum Francorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec iustitiæ repugnant, nec ordinatæ voluntati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari.

¶ Notan-

¶Notandum quòd dare auxilium in bello iusto non est peccatum, quando certum est bellum esse iustum. Si autem sit dubium, subditi excusantur, obediétes domino suo, vt habetur in c. qui culpatur. 23. quæst. 1. Non subditi autem nõ excusantur, neque etiam subditi, vbi certum est bellum esse iniustũ. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocentibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi fortè excusentur ex ignorantia, quæ non excusat à restitutione. In omni autem bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædam personæ exemptæ de iure canonico, de quibus in titu. de treuga & pace: scilicet presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiam milites qui concutiunt vel calumniantur aut depredantur eos, quos defendere deberent, vt dicit Dominus Caietanus in summula, super verbo Bellum.

An liceat auxiliari bellantibus.

Personæ quibus non debet in bello iusto damnu inferri.

Ver. 9. DE DVELLO.

A DVellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnum, & chia, pugna, quasi pugna vnius contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciendum quòd duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & communiter, pro quacunque pugna duorum, etiam si fiat sine periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquam aliam rationabilem causam. & tunc nõ est peccatum, seruatis debitis circunstantiis, cùm nullo iure sit prohibitum, & aliquando conducat ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellum propriè pro pugna duorum cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex condicto siue conuentione & consensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt scilicet vincẽs probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit alium occidere vel percutere authoritate priuata, & vsurpat diuinum iudicium, quod de occultis sibi reseruauit: & est tentatio Dei, contra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. qui non tenetur neque consueuit in huiusmodi tentatione miraculum ostendere, imò plerunque permittit innocentes propter huiusmodi tentationem succumbere, vt habetur in c. significãtibus, extra de purgatione vulga. vnde D. Thomas dicit quòd lex duellorum plus pertinet ad communem rationem sortium, quàm iudicium, ferri candentis, aut aquæ feruentis, cùm non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valde impares virtute vel arte. Prohibitio duellorum habetur in ca. cura, extra de purgatione vulga. & c. monomachia. 2. q. 4. Cùm igitur duellum propriè dictum, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis authoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij: sequitur quòd nũquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut conuertatur in defensionem. Et sic non obstat quòd cuilibet est permissum contra priuatum inuadentem se defendere pro conseruanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quòd (vt dictum est) importat quòd fiat ex condicto siue de consensu vtriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem. & idem videtur dicendum, secundum Dominum Caietanum in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocẽtem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustum bellum defensiuum contra eum: propterea potest acceptare bellum, maximè de consensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiam, sed defensio contra inuadentem. Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathan dixit ad Dauid: Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quòd licitum sit bellum indicere, & indictum acceptare: ergo cùm vnum & multa non variant speciem. (Eiusdem enim speciei est ab vno vel pluribus factum:) & duellum sit vnius contra vnum: sequitur quòd inducere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia non est simile, cùm bellum non debeat indici nisi à potentiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltem certum sit non succumbere. Quemadmodum iudex contra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quòd capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia nõ semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiorẽ facient succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensiuum, tunc non est ex condicto siue ex conuentione partium: quia suscipiens bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulsantis à se iniuriam. & tunc oportet imitari res naturales, quæ resistunt quantũ possunt suis contrariis. & sic debet fortificari quantum potest vis resistitiua: quod fieri nõ potest in duello: quia vnus nõ potest auxilium cuiuscunque assumere. Vnde apparet quòd aliena est belli iusti vindicatiui seu defensiui materia. ¶Dicit prætereà idem Caietanus, quòd quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quòd oportet confligere & succumbere, aut duellum acceptare: tunc licitè acceptat: quia transfert quasi certum & probabilem casum siue ruinam in dubium & in spem victoriæ, vtendo omnibus suis viribus melius in duello quàm in bello: & ideo nõ peccat, quia supponitur quòd ex parte alterius partis bellum sit iniustum. & ideo in tali casu non solùm licet acceptare, sed etiam prouocare & resoluere bellum in duellum, ad euitanda maiora mala & scandala. & tunc non habet propriè rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Dauidis & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non mansit materia duelli, cùm authoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Dauidi potestatem occidendi Goliath, processerit. sicut non mansit materia adulterij aut fornicationis in Osea, cum iussu diuino accepit fornicariam.

Duellũ dupliciter accipitur.

2.2.q.95. ar.vlt.ad 3.

Duellum propriè dictum, nunquam licitè fieri potest.

1.Reg.12.

Et quanuis euitatio ignominiæ insurgẽtis ex eò quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multo magis appreciant res temporales, & gloriam pompámque mundanam, quàm ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini. & ideo videtur eis quòd euitatio ignominiæ sit sufficiens causa acceptandi duellum: non tamen ita videtur sapientibus, qui iudicant secundum dictamen rationis naturalis, quæ iudicat quòd nullus pro quocunq; temporali bono debet transgredi præceptum iuris naturalis. & sic iudicant non debere eligi percussionem aut mortem proximi authoritate propria. Nec etiam duellum est per se medium ordinatum ad defensionem honoris: imò acceptans exponit se periculo maioris inhonorationis & confusionis, si succumbat. Ideo tuitio honoris nõ potest resoluere duellum in defensionem. ¶ Ex præmissis infertur quòd malè faciũt indicentes, acceptantes, inducentes, consentientes, & aspicientes duella, absque displicentia animi, necnon iudices ac principes deferentes ea, vel non impedientes illa: quia cooperantur peccatis illorum. Possunt tamen permittere aliquando ex vrgenti causa, ad vitãda plurima homicidia vel turbationes, quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolum Magnum, & D. Ludouicum de consilio prelatorum Ecclesiæ, duella aliqua solenni modo permisisse, sed non indixisse, aut concessisse. Tali enim vrgente causa non peccabant, sicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. DE RIXA.

2.2 q. 41. *Rixa quid.* Rixa significat contradictionem in factis, sicut contentio in verbis. Vnde super illud Galat. 5. Rixæ dicit Glos. quòd rixæ sunt quando ex ira se inuicem percutiunt. Ideo est quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas agitur, & non authoritate publica, sed magis inordinata voluntate. & ideo semper rixa est peccatum. Et in eo qui alterum iniustè inuadit, est peccatum mortale, nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti: inferre enim nocumẽtum notabile proximo, non est absque peccato mortali. Nam si solo animo repellendi iniuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec potest dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, est peccatũ, sed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ se immiscet, vel cùm non multum excedit moderatam defensionẽ. Mortale autem est, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum grauiter lædendum. Rixa includit contentionem: quia secundum Isidorum, inordinatio rixæ consistit in tribus. Primò, quia rixosus semper ad contradicendum est paratus, siue alius malè, siue benedicat aut faciat. Secundò, in ipsa cõtradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipse alios prouocat ad contradictionem, & tandem sequitur aggressio. Notandum etiam quòd cùm quis iniustè resistit authoritati publicæ, aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus: non autem qui aggreditur authoritate publica. Rixa secundum D. Gregorium 31. Moralium, est filia Iræ. & Prouerb. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas. B

Rixa inordinata cõsistit in trib.

Ver. 11. DE SEDITIONE.

2.2. q. 42. *Seditio quid sit & quo differat à bello, rixa, & schismate.* Seditio est discordia inter partes multitudinis, & cõuenit cum bello, rixa, & schismate, & differt ab eis: conuenit quidem cum eis, quia tam bellum quàm rixa & schisma important contradictionẽ & discordiã, sicut & seditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primo quidem, quia bellum & rixa important mutuam impugnationem in actu: seditio autem potest dici, siue fiat impugnatio huiusmodi in actu, siue sit præparatio ad talam impugnationẽ. vnde Glo. 2. Cor. 2. dicit: q; seditiones sunt tumultus ad pugnam, scilicet cùm aliqui se præparãt & intendũt pugnare. Secundò differunt, quia bellum propriè est contra extraneos & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem: rixa autem est vnius ad vnũ, vel paucorum ad paucos. Seditio verò est inter partes multitudinis inter se dissentientes, cùm vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc cõuenit cum schismate, sed differt à schismate in duobus: primò, quia schisma opponitur vnitati spirituali multitudinis, hoc est vnitati Ecclesiasticæ: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis secularis vel regni. Confunduntur tamen aliquando isti termini, & accipitur vnus pro alio: tamen secundum propriam considerationẽ sunt specialia peccata. Seditio ex suo genere est peccatũ mortale graue. vnd 2. Corinth. 12. Apostolus inter alia peccata mortalia prohibet seditiones, tanquam paci & vnitati ac bono cõmuni & iustitiæ oppositas. Dicuntur autem seditiosi, qui seditionem procurant & excitant, qui grauissimè peccant. Secundo, qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune: illi verò qui bonum commune defendunt eis resistentes, nõ sunt dicendi seditiosi, nec peccant, sicut nec illi qui se defendunt à particularibus aggressoribus: dicuntur rixosi, vt dictum est versiculo præcedenti. C

Seditio est peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. DE SCANDALO.

2.2. q. 43. Scandalum Græcè, secundum D. Hierony. super Matth. 15. dicitur, quod nos offensionem vel ruinam siue impactionem pedis possumus dicere, & translatum ad spiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quod præstari potest alicui, siue impedimentum illud sit peccatum, siue non. & hoc modo accipitur, cùm Christus dixit Petro: Vade post me Sathana, quia scandalum (hoc est impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, non tamen malo animo. Alio modo accipitur propriè, & potest sic definiri: Scandalum est dictum, vel factũ, vel omissum, præbens alteri occasionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatum, vel concupitum, sicut in definitione peccati, eò quòd cogitatio vel concupiscentia cùm sit occulta, non est obex alteri ad ruinam, nisi inquantum explicatur verbo vel scripto: scripta enim sub verbo quod excellentiam in manifestatione habet, comprehenditur. Dicitur autẽ minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine, sed quia habet aliquẽ rectitudinis defectum, vel quia est secũdũ se malũ, vt peccatũ: vel quia habet speciem mali: sicut cũ aliquis recumbit in idolo, siue comedit idolothyta: D

Scandalum dupliciter accipitur. Matth. 15. Scandalum propriè qd.

quanuis

quanuis enim hoc ſecundum ſe non ſit peccatum, ſi aliquis hoc corrupta intentione nõ faciat, tamen quia habet quãdam ſpeciem mali, vel ſimilitudinem venerationis iduli, poteſt alteri præbere occaſionem ruinæ. Ideo Apoſto. monet 1. ad Theſſa. 5. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendantur tam illa quæ ſunt ſecundum ſe peccata, q̃ quæ habent ſpeciem mali. Dicitur autem præbens occaſionem ruinæ, & non cauſam, eò ꝙ dicta vel facta alterius non poſſunt eſſe alicui cauſa ſufficiens ſeu perfecta ruinæ & peccati, de cuius ratione eſt ꝙ ſit voluntarium. poſſunt tamen eſſe occaſio peccati dupliciter: primò per ſe, ſecundò per accidens, ſiue occaſio data & accepta. Primò occaſio data dicitur, quando aliquis aliquid dicit vel facit, quod eſt malum, vel habet ſpeciem mali. Secundò occaſio accepta & per accidens, cùm aliquis de dicto vel facto recto alterius ſcandalizatur, prout dicit Apoſt. Rom. 7. Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum: ſed peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me. Sicut ſi ex mulieris pulchræ acceſſu ad eccleſiam, aliquis ſcandalizatur. Et ſecundum hoc duplex aſsignatur à doctoribus ſcandalum ſcilicet actiuum & paſsiuum. Scandalum actiuum eſt factum, &c. minus rectũ, coram alio factum, inducens ad peccatum, ſiue alius peccet, ſiue non. Scandalum paſsiuum eſt peccatum proueniens ex occaſione data vel accepta, vel facto alterius. Et ſic aliquando contingit ſcandalum actiuum & paſsiuum ſimul eſſe, quandoq; verò alterum tantum, actiuum ſine paſsiuo, & paſsiuũ ſine actiuo.

Occaſio peccati data & accepta quid.

Scandalum actiuum & paſsiuum quid.

¶ Ad ſciendum autem quomodo & quando ſcandalum ſit peccatum, & quod peccatum ſit, notandum ꝙ Scandalum actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per ſe, & eſt dictũ vel factum, &c. cum intentione inducendi alium in ruinam ſiue ad peccatum: & ſecundum hoc ſcandalum eſt ſpeciale peccatum, ſicut adulterium & homicidium, cùm habeat ſpecialem rationem deformitatis ſcilicet inducere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat ſpeciem, & opponitur beneficentiæ, quæ habet facere & inducere ad bonum, & ſcandalum ducit ad malum. Contrariatur etiã correctioni fraternæ, quæ retrahit à peccato, & ſcandalum inducit ad peccatum: & ſi per dictum vel factum veniale aliquis intendit inducere alium ad peccatum veniale, peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Matth. 18. Væ homini illi per quem ſcandalum venit. Secundò ſcandalum actiuum accipitur materialiter, cùm aliquis per dictum vel factum minus rectum, non intendit dare alteri occaſionem ruinæ, ſed ſolùm ſuæ ſatisfacere voluntati: & ſic non eſt ſpeciale peccatum. Quia quod eſt per accidens, non conſtituit ſpeciem, ſed eſt circunſtantia aggrauans, quæ reducit actum ad ſpeciem ſcandali: ſicut detractio præter intentum, reducitur ad ſpeciem detractionis. Nec obſtat quod dicitur Matt. 18. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala: quia non eſt intelligendum de neceſsitate abſoluta, ſed conditionata, ſuppoſita malitia hominum, vel de neceſsitate infallibilitatis, ſuppoſita præſcientia Dei, & in ſenſu compoſito, ſicut dictum eſt de hac propoſitione, Oportet hæreſes eſſe. Scandalum autem paſsiuũ non eſt ſpeciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit ſecundum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod eſt occaſionem ſumere, dat rationem peccati, nec eſt circunſtantia aggrauans, ſed demonſtrans infirmitatem peccantis, & aliquo modo excuſat.

Scandalum cõtrariatur beneficẽtiæ.

¶ Scandalum iterum diuiditur in ſcandalum ex infirmitate, quod eſt ſcandalum puſillorum: & in ſcandalum ex malitia, quod dicitur ſcandalum Phariſæorum. Scandalum ex infirmitate eſt, quod prouenit ex ignorantia vel paſſione. Scandalum ex malitia eſt, quando aliquis ſcandalizatur de bono, ſicut Phariſæi. Propter ſcandalum Phariſæorum non ſunt omittenda ſpiritualia, quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, ſiue quæ cadunt ſub præcepto: ſicut ire ad eccleſiã diebus feſtiuis, audire miſſam, cõfiteri, & alia huiuſmodi: & ſic debet intelligi dictũ D. Greg. ſuper Ezechielem, Si de veritate ſcandalum ſumitur, vtilius ſcãdalum permittitur, q̃ veritas relinquatur. Non debent etiam propter ſcandalum Phariſæorum prætermitti temporalia nobis ad conſeruandum pro aliis commiſſa, ſicut bona Eccleſiæ committuntur prçlatis, & bona Reipublicæ rectoribus. talis conſeruatio ſicut & depoſitorum imminet his quibus commiſſa ſunt, ex neceſsitate officij: & ideo non ſunt propter ſcandalum dimittẽda, ſicut nec alia quæ ſunt de neceſſitate ſalutis. Eam ob rem D. Thomas Cantuarienſis repetiit res Eccleſiæ ſuæ cum ſcandalo regis Angliæ. Spiritualia verò quæ non ſunt de neceſsitate ſalutis, propter ſcandalum puſillorũ ſunt occultanda, vel interdum differenda, vbi periculum imminet, quouſque reddita ratione attenta capacitate infirmitatis, ſcandalũ ceſſet. Sicut inflictio pœnarũ, quæ ſunt medicinæ ad cohibenda peccata, & in tantum habent rationem iuſtitię, inquantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifeſtum ſit ꝙ per inflictionem pœnarum plura & maiora mala ſequantur, tunc eſt differenda, vt D. Auguſt. in libr. contra Epiſtolam Parmeniani dicit: Vbi ſchiſmatis periculum timetur, à punitione peccatorum ceſſandũ eſt, Et ſimiliter veritas doctrinæ, quam ſecundum congruentiam temporis & perſonarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium ſicut & alia opera miſericordię. Nunquam tamen ꝓpter quodcunque ſcãdalum debet homo prætermiſſa veritate falſitatem docere. Si autem poſt redditam rationẽ & intellectũ, ſcandalũ duret, iam videtur ex malitia eſſe. Et ſic propter ipſum non ſunt ſpiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona, quę noſtra non ſunt, de quibus ſuprà dictum eſt, propter ſcãdalum puſillorũ non ſunt dimittenda, ſed quæ noſtra & quorũ ſumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, ſi ea apud nos habemus, vel non repetendo, ſi apud alios ſunt, vel differendo, vel aliter ſcandalum ſedendo. ſ. per aliquam admonitionem. Ideo Apoſtolus ſeminans ſpiritualia non accepit ſtipendia temporalia, ne offendiculum daret euangelio Chriſti. Quia ſcandalum quod videbat Apoſtolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abſtinendum erat ab expoſtulatione ſtipendiorum, vt prius inſtruerentur eſſe debita. Et ex ſimili cauſa Eccleſia abſtinet à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus non eſt conſuetũ decimas ſoluere. Si verò ſcãdalum naſcitur ex mali-

Scandalum ex infirmitate ſiue puſillorum, & ſcandalum ex malitia.

1. Cor. 15.

tia,quemadmodum ſcandalum Phariſæorum,& propter eos qui ſic ſcandala concitant,non ſunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim alus rapiendi occaſio. Noceret etiam ipſis rapientibus, qui rapiendo aliena,in peccato manerēt.vnde D.Grego.in Mora.dicit, Quidam domini cùm temporalia nobis rapiunt, ſolummodo ſunt tolerandi. Quidam verò æquitate ſeruata prohibendi,non ſola cura,ne noſtra ſubtrahantur, ſed ne rapientes non ſua, ſeipſos perdant. Nec obſtat quod dicitur Matth.5.Ei qui vult tecum contendere in iudicio,& tunicam tuam tollere, da ei & pallium.& 1.Corint.6.Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quòd iudicia habetis inter vos.
In libr de Ser. Domi. in mon. quare non magis fraudem patimini? Quia D. Auguſtinus dicit illud præceptum intelligendum eſſe ſecundum præparationem animi, vt ſcilicet homo ſit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quàm iudicium ſubire,ſi hoc expediat:quandoque tamen non expedit, præcipuè ſi ſit ſcandalum Phariſæorum. ¶Non tenetur tamen homo propter ſcandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam eſt hominis ſalus, non tollatur: Quia veniale inquantum diſponit ad mortale, vergit in detrimentum ſalutis: licet ab illo quod aliàs eſſet veniale, propter aliquam circunſtantiam, adueniente ſcandalo, illa circunſtantia auferretur, & non eſſet veniale.Sicut verbum otioſum eſt peccatum veniale, quando abſque vtilitate dicitur. tamen ſi propter ſcandalum vitandum dicatur,non erit otioſum,neque peccatum: ſecus de mendacio officioſo.

Ver. 13. DE PRAECEPTIS CHARITATIS.

2.2.q.44. PRæcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eò ꝙ omnia præcepta decalogi & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi.vnde 1.Timoth.1.dicitur: Finis præcepti eſt A
charitas de corde puro,& conſcientia bona,& fide non ficta. Et ideo præceptum charitatis eſt maximum,vt dicitur Matth. 22. Nec obſtat ꝙ charitas quæ per Spiritum ſanctum diffunditur in cordibus noſtris,facit nos liberos: cùm vbi Spiritus Domini,ibi libertas: ſed obligatio quæ ex præcepto naſci-
2.Cor.3. tur,opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorem, niſi in eo cuius mens eſt auerſa ab eo quod præcipitur: ſicut patet in his qui ex ſolo timore præcepta cuſtodiunt.Sed præceptum dilectionis non poteſt impleri,niſi per propriam voluntatem: ideo libertati non repugnat.Et licet charitas ſit
Præceptum charitatis in duo diuiditur. vna virtus,tamen habet duos actus, quorum vnus ordinatur ad alium. ¶Et cùm præcepta dentur de actibus virtutum,ideo præceptum charitatis in duo diuiditur:& ſic ſunt duo præcepta.vnde 1.Ioan.4. Mandatum habemus à Deo,vt qui diligit Deum,diligat & fratrem ſuum.& Matth. 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ:quanuis Apoſt.Roma.13.dicat, Qui diligit proximum, legem impleuit:Quia non excludit dilectionē Dei,quæ includitur in dilectione ꝓximi tanquā finis:ꝓximus enim diligitur propter Deum.Et licet in aliis præceptis modus charitatis nō cadat ſub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis reſpectu Dei, cadit ſub præcepto.Ideo Deutero.6.Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua:dimittitur,ex tota fortitudine tua:ſed additur,ex tota mente tua. Matth. 22. ponuntur quatuor. ſ. Ex toto corde, ex tota anima,ex tota mente,& ex tota virtute. Et hæc quatuor etiam tanguntur Lucæ 10.Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur,ex omnibus viribus tuis.Per cor intelligitur voluntas: quia ſicut cor corporale eſt primum principium omnium corporalium motuum:ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maximè quantum ad intentionem finis vltimi, qui eſt obiectum charitatis.Tria autem ſunt quæ mouentur à voluntate ſcilicet intellectus, appetitus ſenſitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior,& vis executiua exterior.Intellectus ſignificatur per mētem, vis appetitiua per animam,vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, ſeu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota noſtra intentio feratur in Deum,quod eſt ex toto corde: & ꝙ intellectus noſter ſubdatur Deo, quod eſt ex tota mente: & ꝙ appetitus noſter ſenſitiuus reguletur ſecundum Deum, quod eſt ex tota anima: & ꝙ exterior actus noſter obediat Deo, quod eſt ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chryſoſtomus ſuper Matthæum accepit econuerſo ꝗ̄ dictum ſit, cor & animam.D.verò Auguſtinus in 1.de Doctrina Chriſtiana refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ad intellectum. Quidam verò dicunt,ex toto corde,ex toto intellectu, tota anima, hoc eſt memoria: vel ſecundum Gregorium Nicenum, per cor ſignificatur anima vegetabilis,per animam anima ſenſitiua, per mētem intellectus.Quia hoc ipſum quo nutrimur,ſentimus,& intelligimus,debemus referre in Deum. Prima tamen expoſitio clarior videtur. ¶Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intenſione, voluerunt dicere ꝙ hoc præceptum non poteſt impleri in hac via: & allegant D. Auguſt. in libro de Perfectione Iuſtitiæ, vbi ait ꝙ in plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Nam cùm aliquid adhuc eſt carnalis concupiſcentiæ quod continendo frenetur, non ex tota anima diligi-
An præceptum de dilectione Dei poſsit impleri in via. tur Deus.Sed quia ex hoc ſequeretur ꝙ Deus præcepiſſet impoſsibile, quod eſt blaſphemum, ſecundum D. Hieronymum in explanatione Catholicæ fidei: ideo D.Thom. diſtinguit, dicens ꝙ præceptum aliquod dupliciter poteſt impleri:Vno modo perfectè,alio modo imperfectè. Perfectè quidem impletur præceptum, quando peruenitur ad finem.Sicut ſi dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent,ille perfectè implet præceptum qui pugnando vincit hoſtem,quod dux intendit: ille autē implet,ſed imperfectè,cuius pugna ad victoriam non pertingit: non tamen contra diſciplinam militarē agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo ſibi totaliter vniatur,quod fiet in patria, quādo Deus erit omnia in omnibus: Ideo plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, ſed imperfectè.Et tamen in via tantò vnus alio perfectius implet,quantò magis accedit per quandam ſimilitudinem ad patriæ perfectionem. D.Auguſtinus vbi ſuprà,dicit quòd iſta perfectio non præcipitur homini in hac via,ſed præcepto Charitatis oſtenditur quomodo currendum eſt. Non enim rectè curritur,ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur?

tur? Alij dicunt quòd impletur hic etiam perfectè secundum intentionem præcipientis, hoc est secundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quòd intensiuè impleamus, quia est impossibile: sed appreciatiuè, vt dictum est: sic quòd magis appreciemur Deum, quàm quæcunque alia bona: & quòd malimus omnia alia amittere & perdere, quàm Deum offendere. Nec peccat, qui vxorem aut filios intentiori actu diligit quàm Deum: dum tamen plus diligat Deum appreciatiuè, vt dictum est. Vnde sequitur quòd homo omnia quæ diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere, etiam ipsam beatitudinem æternam, quam consecuturus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentiæ: & peccaret seipsum plus quàm Deum diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS INFVSIS, ET DONIS. CAPVT XIII.

A QVia dictum est de virtutibus Theologicis quæ sunt infusæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deum, quem habent pro obiecto: consequenter dicendum est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quæ etiam fluunt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicæ. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infusis, quæ tot & tantæ sunt, & tot partes habent, sicut morales acquisitæ, & similia obiecta. In hoc solum differunt, ꝙ morales acquisitæ ordinant in finem naturalem, & morales infusæ cum partibus sui in finem supernaturalem, & sicut acquisitæ regulantur per prudentiam acquisitam, in qua cōnectuntur (vt dictum est:) sic morales infusæ per prudentiam infusam, quæ charitati connectitur. Harum virtutum infusarum necessitatem ostendit D. Tho. dicens ꝙ cum charitate infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus non minus perfectè operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ: Sed in operibus naturę videmus ꝙ non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur ea quę sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniūtur organa, quibus perfici possint opera, ad quæ peragenda anima habet potestatem: Manifestum est autem ꝙ charitas (inquantum ordinat hominem ad vltimum finem) est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimū ordinari possunt. Et ideo oportet ꝙ cum charitate simul infundantur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. Et sic non solùm habent connectionem propter prudentiā infusam, sed etiam propter charitatem, quæ sola non sufficit: Quia ad hoc ꝙ actus inferioris potentię sit perfectus, requiritur ꝙ non solùm adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentū non esset bene dispositum. vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quæ sunt ad finem, non solùm oportet quòd habeat virtutem qua bene se habeat circa finem, sed etiam virtutes quibus bene se habeat erga ea quæ sunt ad finem. Nam virtus quæ est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quę sunt circa media, quæ se habent vt instrumenta. ¶ Nec obstat quòd aliqui existentes in charitate, difficultatem patiuntur circa actus virtutum moralium: quia quandoq; contingit quòd aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando: & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniens: sicut qui habet habitū scientiæ, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitus virtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando, propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas. Quę quidem difficultas non accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum quo acquiruntur, tolluntur contrariæ dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humilient, quàm glorientur de virtutibus quas habent, dicuntur aliquas virtutes non habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quamuis habitus omnium virtutum habeant. *Virtutum moralium infusarum necessitas.*

§. I. DE DIFFERENTIA VIRTVTVM INFVSARVM A DONIS.

B VLtra virtutes Theologicas & morales infusas fluunt à gratia septem dona spiritus sancti, de quibus Esa. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum scilicet intellectus, sapientia, scientia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria verò ad partem appetitiuam. s. pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupiscibili. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in homine duplex est principium mouens: Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur: Primò perfectione naturali per habitum connaturalem, scilicet synderesim, quæ est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finem naturalem. Secundò perficitur à Deo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouēs ipsam rationem exterius, est Deus. Et cùm omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: hæc est enim perfectio mobilis inquantum mobile, dispositio qua mouetur à suo motore. Et quantò mouens est altior, necesse est quòd mobile tantò perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodam superhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quandam motionem ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicūtur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quòd bene, promptè, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquando specialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui spiritu Dei agūtur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæredi-

In c. de bo. fortu. — *Caue ab instinctu Lutheranorũ.* — *Instinctus Dei quid.*

tatem illius terræ beatorum, ad quam nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Esa.5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non habij. & Philosophus dicit quòd in his ad quæ quis mouetur per spiritum diuinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam: sed sufficit quòd sequantur interiorem instinctum: quia mouentur à meliori principio, quàm sit ratio humana. Et cum non sit omni spiritui credendum. 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate prius an ex Deo sit: secũdum principia quæ dedit nobis Deus per lumen natutale vel fidei: sequitur quòd quando aliquis instinctus iudicat contraria legis naturæ vel legis euangelicę, vt instinctus Lutheranorum nostri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebant, dicebant esse ex instinctu & motu Spiritus sancti, & ad hanc venerunt dementiam quòd dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulam debere commisceri, etiam si fuisset vxoratus. Illum instinctum non à Spiritu sancto, sed à diabolo manifestum est esse. nec propriè dicendus est instinctus, sed instigatio & suggestio dæmonis fantasiam hominis mouentis. Instinctus autem Dei est immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediatè non potest, sed solus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

Ver. 1. DE DEFINITIONE DONORVM.

Dona Spiritus sancti sunt habitus à virtutibus distincti.

CVm sic se habeant dona ad instinctum & motionem Spiritus sancti, sicut se habent virtutes ad motionem rationis: sequitur quòd sicut virtutes infusæ sunt habitus, sic etiam & dona. Sequela C
probatur ex definitione habitus: Ideo donum est habitus infusus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodam superhumano, absque discursu in repentinis, sequendum & operandum secundum instinctum Spiritus sancti. Et differt à virtutibus: quia virtus est habitus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter sequendum & operandum secundum motionem rationis. Et cùm omnes vires appetitiuæ natæ sint moueri à ratione, ita etiam à Spiritu sancto, eò quòd sit superior causa: consequens est quòd sicut in omnibus potentiis animæ hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et sic dona se extendunt ad omnia, ad quæ se extendunt virtutes tam intellectuales quàm morales. ¶ Ex præmissis apparet primò quòd dona sunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infusis, quia perficiunt hominem per comparationem ad nobilius principium, à quo mouentur, scilicet à Spiritu sancto, qui per dona ista mouet hominem modo quodam superhumano. & ideo videntur data in auxiliũ virtutum infusarum, sicut virtutes infusæ in auxilium acquisitarum & naturalis luminis. Nou autem sunt perfectiora virtutibus theologicis. vnde talis est comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui sancto mouenti, qualis est moraliũ ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ est virtutum moralium motiua. Secundò apparet quòd dona sunt connexa, cùm fluant à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad essentiam, quanuis non quantum ad omnes operationes, cùm non maneat materia circa quam operentur.

§. 2. DE DONO INTELLECTVS.

2.2.q.8. DOnum intellectus est habitus, qui dicitur lumen supernaturale, superadditum lumini naturali D
quod est sinderesis, datum homini ad intelligendum & penetrandum ea quæ nobis supernaturaliter innotescunt. Sicut enim lumen naturale est circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoscimus: sic donum intellectus est circa principia cognitionis gratuitæ. Ad fidem enim pertinet illis assentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quę dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cum fluat à gratia, non inuenitur in existentibus in peccato mortali, sed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, possint hebetudinem pati circa aliqua quæ sunt præter necessitatem salutis: sed circa ea quæ sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur à Spiritu sancto, secũdum illud 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim se subtrahit Spiritus sanctus circa ea quæ sunt necessaria ad salutem: quanuis circa alia aliquando se subtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari possint, ad hoc quòd materia & occasio superbiæ subtrahatur. Et quanuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ propoouuntur credenda: non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem speculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, sed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur.

§. 3. DE DONO SCIENTIAE.

1.2.q.9. SIcut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehensionem: sic & donũ E
scientię quantum ad iudicium. Aliud. n. est assentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Aliud est habere certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, discernendo quæ sunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donum scientię. Hæc scientia non prouenit ex discursu, sicut scientia humana, quæ per demonstrationem acquiritur: nec est etiam discursiua, sed sicut in Deo est certum iudicium veritatis absq; omni discursu per simplicem intuitum: ideo scientia diuina non est discursiua aut ratiocinatiua, sed absoluta & simplex. Quo ad hoc assimilatur scientia quæ ponitur donum Spiritus sancti, cùm sit quædam participata similitudo ipsius, quæ
2.Cor.12. differt à scientia quæ ponitur ab Apost. 2. Cor. 12. gratia gratis data: quia aliud est scire quid homo credere debeat, discernens credenda à non credendis, quod pertinet ad donum scientiæ: & aliud scire fidem manifestare, quod pertinet ad sermonem scientiæ, quod non est commune omnibus iustis, sicut donum scientiæ, & similis differentia est inter donum sapientiæ, & sermonem sapientiæ. Differt etiam donum scientiæ à dono sapientię: quia sapiẽtia importat rectitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam discretionem credendorum à non credendis, per causam altissimam quæ est Deus: donũ autem

tem ſcientiæ idem importat, ſed per cauſas ſecundas: ideo donum ſcientiæ eſt circa res creatas, donum autem ſapientię primò & principaliter circa res diuinas, & ex conſequenti circa res creatas, pro quãto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in ſpeculatione conſiſtit, inquantum inhæret primæ veritati: ſic donum ſcientiæ primò & principaliter reſpicit ſpeculationem, inquantum ſcilicet per ipſam ſcientiam ſcit quid fide tenere debeat. Secundariò autem ſe extendit ad operationem, ſecundum quod per ſcientiam credibilium, & eorum quę credibilia conſequuntur, dirigimur in agendis. ¶ Ex prædictis patet primò, quòd triplex eſt ſciẽtia: Quędam enim eſt humana & acquiſita: quædam eſt donum Spiritus ſancti, communis omnibus iuſtis: quędam eſt ſcientia, quæ eſt gratia gratis data certis perſonis ad aliorum vtilitatem. *Triplex ſcientia.* Secundò patet quòd non eſt inconueniens, quòd ad eandem virtutem ordinentur diuerſa dona, ſicut ad fidem ordinantur dona intellectus, ſcientiæ, & ſapientiæ. Reſultat etiam definitio doni ſcientiæ: Eſt enim habitus infuſus à gratia fluens, quo homo à ſpiritu ſancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ ſunt fidei, ad diſcernendum credenda à non credendis, abſque omni diſcurſu per cauſas ſecundas ſiue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iuſtitiæ. *Donũ ſcientiæ quid.* & hæc dicitur ſcientia Sanctorum, de qua Sap.10. Iuſtum deduxit dominus per vias rectas, & dedit illi ſcientiam Sanctorum.

§. 4. DE DONO SAPIENTIAE.

A DOnum ſapientiæ eſt habitus infuſus, quo quis in gratuitis cognitionibus ſubito & promptè ſecũdum quandam connaturalitatem per cauſam altiſsimam habet rectum & certum iudicium de his *2.2.q.45.* quæ ſunt fidei: & differt à ſapientia quę eſt virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquiſitione & ratiocinatione, & acquiritur ſtudio humano: ſed ſapientia, quæ eſt donũ de ſurſum, Iac.3. & iudicat ſecundum quandam connaturalitatem, vt D. Diony. ait: Hierotheus (hoc eſt ſacer homo) eſt perfectus in diuinis, non ſolùm diſcens (ſcilicet per rationem) ſed & patiẽs diuina. *Iaco.3. 2. de Di. no.* Huiuſmodi autem paſsio ſiue connaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, ſecundũ illud 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. *1.Cor.6.* & ſic ſapientia quæ eſt donum, cauſam quidem habet in voluntate, ſcilicet charitatem: ſed ſecundum eſſentiam ſubiectiuè eſt in intellectu, cuius actus eſt rectè iudicare. Et quia iudicium ſequitur apprehenſionem quæ fit per intellectum, ideo ſapientia ſequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehenſionem ſe habet ad ſpeculabilia & practica: ſic donum ſapientiæ quo ad iudicium. Vnde 1. Cor. 2. Spiritualis homo iudicat omnia. *1.Cor.2.* Differt autem donum ſapientiæ à fide: quia fides iudicat & aſſentit diuinæ veritati ſecũdum ſeipſam: donum verò ſapientiæ præſupponit fidem & donum intellectus: quia vnuſquiſque bene iudicat quæ cognoſcit, vt dicitur in 1. Ethic. & ſic ſapientia iudicat ſecundum quandam connaturalitatem ad ſpecialem inſtinctum Spiritus ſancti abſque præmeditatione, quod nõ facit fides. & cùm donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & ſolis iuſtis, quantum ad ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem. Quia ſi natura non deficit in neceſſariis, multo minus gratia. Vnde 1. Ioan. 2. dicitur: *1.Ioan.2.* Et non eſt neceſſe vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodam altiori modo. Et quamuis aliqui baptizati, ſint naturaliter ſtulti: habent tamen donum ſapientiæ quantum ad habitum, licet non habeant quantum ad actum, propter impedimenta extrinſeca. Et licet ad ſapiẽtem pertineat ordinare, vt dicit Philoſophus: *1. Met.* nec omnes habentes gratiam ſint prælati, ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet exiſtens in gratia, habet ordinare actus ſuos, & de his iudicare, vt dicit D. Diony. in epiſtola ad Demophilum. *In epiſt. ad Demophilũ.* Ex præmiſsis in hoc. §. & §. præcedenti apparet quomodo triplex eſt ſapientia, ſcilicet humana ſiue acquiſita, infuſa, & alia quæ eſt gratia gratis data, quæ dicitur ſermo ſapientiæ, & quomodo differant inter ſe. *Sapientia triplex.*

Ver. 1. DE STVLTITIA QVAE OPPONITVR SAPIENTIAE.

B DOnum Sapientiæ, ſecundum D. Greg. 2. Mor. datur contra ſtultitiam, quæ contrariatur ſapientiæ. *2.2.q.46.* Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd nomen ſtultitię, ſecundum Iſidorum, videtur eſſe à ſtupore dictum. *li. Ethimo.* Stupor autem interpretatur ſenſuum alienatio, eò quòd ſenſus ſtupeant. Vnde ſtultus dicitur, qui propter ſtuporem non mouetur. Et differt ſtultitia à fatuitate: quia ſtultitia importat hebetudinem & obtuſionem cordis: Fatuitas autem importat totalem ſpiritualis ſenſus priuationem. *Stultitia differt à fatuitate.* Et ſic ſtultitia opponitur ſapientiæ contrarię: quia ſapiens dictus eſt à ſapore. Sicut enim guſtus eſt aptus ad diſcretionem ſaporis ciborum: ſic ſapiens ad diſcretionem rerum & cauſarum. Stultus autem non bene, ſed malè diſcernit & diiudicat: Fatuitas verò ſapientiæ opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret ſenſu iudicandi. Stultus habet ſenſum, ſed hebetatum: Sapiens verò ſubtilem & perſpicacem. Inſipiens autem dicitur contrarius ſapienti, eò quòd eſt ſine ſapore, diſcretione, & indiſpoſitione ſenſus. Vnde inſipientia videtur eſſe eadem cum ſtultitia. Pręcipuè autem dicitur eſſe aliquis ſtultus, quando patitur defectum, qui attenditur ſecundum cauſam altiſsimam: nam ſi deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, non ex hoc vocatur ſtultus: ſed cùm circa cauſam altiſsimam. Poteſt autem aliquis pati ſtuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indiſpoſitione naturali, quę ſępe cauſatur ex acuitate. Alio modo inquantum homo liberè immergit ſenſum ſuum tebus terrenis, maximè delectationibus guſtus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immerſione redditur ſenſus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina, & iudicandum de illis, ſecundum illud 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quę ſunt ſpiritus Dei: *1.Cor.2.* ſicut homini habenti guſtum infectum malo humore, nõ ſapiunt dulcia. Et ſic patet quòd duplex eſt ſtultitia: quędam eſt naturalis, quę dicitur amentia: & talis non eſt peccatum. *Duplex ſtultitia.* Quędam eſt voluntaria: & hęc eſt duplex, ſicut & ſapientia: Quędam enim eſt ſapiẽtia mala, quę dicitur carnis, ſiue huius ſeculi, mũdana, terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hier. 4. *Hier.4.*

Esa.47. 1 Cor.3. Rom.8. 1.Cor.1. Prouer.30. 1.Cor.1. 1.Cor.13.

Sapientes ſunt vt faciant mala. & Eſa.47. Sapientia tua decepit te. & 1.Corin. 3. Sapientia huius ſeculi ſtultitia eſt apud Deum. & Rom.8. Sapientia carnis mors eſt. & 1.Corin.1. Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Huic ſapientiæ opponitur ſtultitia bona, quæ eſt cōtemptus terrenorum, de qua Chriſtus, qui terrena & mundana contempſit, dicitur fuiſſe ſtultus. Vnde Salomon in eius perſona dicit: Stultiſsimus ſum virorum. & 1.Corinth.1. Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt omnibus hominibus. Ideo ad hanc ſtultitiam hortatur nos Apoſt. 1. Corinth.13. Si quis videtur ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat vt ſapiens ſit. Quædam verò eſt ſapientia bona, quæ eſt virtus intellectualis vel donum Spiritus ſancti. Et huic opponitur ſtultitia voluntaria, quæ (vt dictum eſt) prouenit ex immerſione terrenorum: & eſt peccatum valde graue & periculoſum, cauſáque multorum malorum. Et eſt filia luxuriæ ſecundum D. Grego. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad ſtultitiam, ſcilicet odium Dei, & horrorem futuri ſeculi, quaſi diuidens ſtultitiam in duas partes. *31.Moral.*

§. 5. DE DONO CONSILIS.

2.2.q.52. *Donum conſilij differt ab aliis.* *Sap.9.*

DOnum conſilij eſt habitus infuſus, quo homo mouetur à Spiritu ſancto ad bene & ſubitò inquirendum circa ſingularia contingentia, & communiter ad rectè ſe habendum erga ea, & ſugiendum & ſeruandum ſe ab illis quæ impedimentum præſtant ſaluti. C Donum conſilij differt à tribus prędictis: quia illa principaliter ſunt circa vniuerſalia. differt etiam à prudentia ſiue eubolia acquiſita & infuſa: quia illæ dirigunt hominem in inquiſitione conſilij, ſecundum ea quæ hominis ratio comprehendere poteſt. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia ſingularia contingentia quæ occurrere poſſunt, eò quòd cogitationes mortalium timidæ ſunt, & incertæ prouidentiæ noſtræ: & ideo indiget homo vt in inquiſitione conſilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum conſilij, quo dirigitur homo, quaſi conſilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui ſibiipſis non ſufficiunt in inquiſitione conſilij, à ſapientibus conſilium requirunt.

§. 6. DE DONO PIETATIS.

2.2.q.121. *Rom.8.*

DOnum pietatis eſt habitus in voluntate hominis infuſus, ad prompte & faciliter ſequendum ſpecialem inſtinctum Spiritus ſancti, qui in repentinis mouet eam, vt affectu filiali feratur in Deū vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo vt patri, quem tanquam patrem erga ſe recognoſcit, & ad eum tanquam ad patrem recurrit, ſecundum illud Rom.8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorū, in quo clamamus, Abba pater. D Per virtutem religionis exhibemus cultum Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem eſt exhibere cultum Deo, quàm patri carnali: ideo religio eſt potior virtus quàm pietas. Tamen conſiderando Deum vt creatorem & vt patrem, excellentius eſt exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quàm vt creatori & domino, quaſi ſeruili affectu: & ideo donum pietatis eſt potius, quàm virtus religionis.

Differentia inter donū pietatis & virtutē pietatis ac religionis. *In 2. de doc. Christ.*

¶ Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infuſam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem ſupernaturalem. Sed notandum quòd ſicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum nō ſolùm patri, ſed etiam omnibus ſanguine iunctis, ſecundum quod pertinent ad patrem, & appropinquant illi: ita etiam pietas ſecundum quod eſt donum Spiritus ſancti non ſolùm exhibet cultum & officium Deo, ſed etiam omnibus, inquantum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipſum pertinet honorare Angelos & Sanctos, ſecundum quod magis coniuncti ſunt Deo, & non contradicere ſcripturæ ſacræ, ſiue intellectæ, ſiue non intellectæ, ſicut D. Auguſt. dicit: Ita ex conſequenti ſubuenit in miſeria conſtitutis. Et quanuis iſte actus non habeat locum in patria poſt diem iudicij: Actus tamen eius præcipuus, qui eſt reuereri Deum affectu filiali, maximè tunc erit, ſecundum illud Sap.5. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. Erit etiam mutua honoratio Sanctorum ad inuicem. Ante autem diem iudicij per donum pietatis miſerentur Sancti eorum, qui in ſtatu miſeriæ huius viæ viuunt, quantum ad effectum.

§. 7. DE DONO FORTITVDINIS.

2.2.q.139. *Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.*

DOnum fortitudinis eſt habitus in appetitu iraſcibili infuſus, quo diſponitur animus ad hoc quòd perueniat ad finem cuiuſlibet operis inchoati, & euadat quæcunq; pericula imminentia: quod quidem excedit naturam humanam. E Non enim ſemper ſubeſt facultas homini, vt conſequatur finem ſui operis, vel euadat quæcunq; mala ſeu pericula, cùm quandoq; opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus ſanctus in homine, cùm perducit eum ad vitam æternam, quæ eſt finis omnium honorum operum, & euaſio omnium periculorum: & huius rei quandam fiduciam Spiritus ſanctus infundit menti, contrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauēdis, ne homo deficiat à bono propter difficultatem alicuius ardui operis implendi, vel alicuius grauis mali perferendi: non tamen ſufficit dare fiduciam euadendi quæcunque pericula: ſed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur à dono conſilij: quod videtur præcipuè eſſe de melioribus & potioribus bonis.

§. 8. DE DONO TIMORIS.

2.2.q.19. *Timor quadruplex.*

TImor, ſecundum Magiſtrum Senten.34.diſt.3. diuiditur in quatuor membra, ſcilicet in mundanum, ſeruilem, filialem, & initialem. F Hæc ſufficientia ratione probari poteſt: quia timor ſecundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malum, vt dictū eſt: Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanus. ſi verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cùm duplex ſit malum, ſcilicet culpæ & pœnę, diſtinguendum eſt: quia ſi propter malum pœnę, eſt timor ſeruilis: ſi autem propter malum culpæ, eſt filialis: ſi autem propter vtrunq;, eſt timor initialis, qui eſt medius inter timorem ſeruilem & filialem. Timor

mundanus

mundanus prohibetur, Matthæi 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo semper est malus, tanquam procedens à mala radice, & habens auersionem: vnde sequitur quòd non est donum Dei, vt D. Aug. dicit in lib. de liber. arbit. Hoc enim timore Petrus Christum negauit. de hoc sufficienter dictum est.

Matt.10. c.6.§ 2. vers.1.

Ver. 1. DE TIMORE SERVILI.

A Timor seruilis dicitur qui habet malū pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & sequaces sui dixerunt quòd semper est malus & exitialis, reddens hominem hypocritam, & magis peccatorem, damnántq; prędicatores, qui ad pœnitentiá & contritionem inducunt homines per incussionem timoris pœnarum: ideo videndum est quid circa timorem seruilem cēseant, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac sancti doctores, Ecclesiáque catholica. Et si primò contemplemur timoris seruilis originem, manifestè apparebit substantiam eius non esse malam, neque incompossibilem charitati, & per consequens non esse peccatū, saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cùm malum pœnæ, quod est obiectum eius, sit detrimentum proprij boni: Eiusdem enim rationis est quòd homo cupiat bonum suum, & quòd timeat eo priuari. Sed amor sui non est de se malus, neq; contrariatur charitati: cùm ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deum super alios diligere, & per cōsequens tenetur timere malum sibi oppositum: Sequitur ergo quòd timor seruilis nō sit de se malus, nec contrariatur charitati, nisi quando quis cōstituit finem vltimum in seipso. Tunc enim cōtrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligat, seruato tamen ordine finis vltimi, non est peccatum mortale, sed veniale: quod etiam nō cōtrariatur charitati, cùm sit ei cōpossibile. Si autem vltra substantiam timoris seruilis velimus considerare seruilitatem ei annexam quę non est de eius essentia, vt dictum est: tunc timor seruilis est malus, non quidem secundū se, sed secūdum seruilitatem ei annexā. Et ideo essentia timoris non est mala, sed seruilitas annexa. Seruilitas autem timoris in hoc consistit, quòd non propter Deum, neque propter seipsum in ordine ad Deū, sed contra Deū, vt malum pœnæ euadat, operatur: quòd charitas reprobat. In hoc enim quis dicitur esse seruus, qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (vt dicit Philosophus) qui causa sui est, & amore aliquid facit, quasi ex seipso & propria inclinatione mouetur ad operandū. Et sic contra rationem seruilitatis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis inquātum seruilis est, charitati cōtrariatur. Vnde sequitur quòd si seruilitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quòd timor seruilis esset secundum se malus: sicut adulterium est secundū se malum, quia in sua essentia includit aliquid quod contrariatur charitati. Sed prędicta seruilitas non est de essentia timoris seruilis, sicut nec informitas fidei informis est de essentia fidei, vt dictum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto: Obiectum autem timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnæ quòd bonum cui contrariatur pœna ametur tanquam finis vltimus, & per consequens plus timeatur q̃ Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deū: quia propter illud nollet offendere Deum. Resultat ergo quòd timor seruilis non est secundum se malus. Vnde Glo. super illud Rom.8. Nō accepistis spiritum seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores, scilicet seruilem & castum: sed nullum malum culpæ procedit à spiritu sancto: Igitur. Nec obstat quod D. Augu. ibidem dicit, qui timore aliquid facit, & si bonū sit, tamen non bene facit: quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt. s. ita timeat pœnam, vt non amet iustitiā. Et sic etiam intelligitur dictū D. Greg. super illud, Quare non in vulua mortuus sum, vt ait, Cùm ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amatur. Nec sequitur ꝙ si amor mercenarius opponitur, & semper sit malus, quòd timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deū diligit propter temporalia, quod secundum se contrariatur charitati, quæ omnia in Deum tanquam in finem vltimum ordinat, & amor mercenarius peruertit debitum ordinem: quia Deum ordinat ad bona tēporalia, ideo est semper malus. Sed timor seruilis secundum suam essentiam non importat nisi timorē pœnæ, siue timeatur vt principale malum, siue non timeatur vt principale malum. Cùm ergo timor seruilis non sit secundū se malus: sequitur ꝙ contritio ab illo originata non facit contritum hypocritam, neque magis peccatorem. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruili. Primò quidē oriri potest ex diuinæ bonitatis consideratione, per quam ad eum tāquam ad patrem cū fiducia misericordiæ recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, & Rom.2. An ignoras quòd benignitas Dei te ad pœnitentiam adducit? Et nullū est dubium quin sanctior sit cōtritio, quam inchoat timor filialis in bonitatem Dei respiciens, quàm illa quæ ex timore seruili oritur. Verum fragilitas & imperfectio nostra impedit ne faciliter oculos mētis nostræ ad terrena demissos, & in eis immersos ad bonitatē Dei attollamus & eleuemus, nisi prius iram aliquam seu pœnam senserimus dicente Psal. Cùm occideret eos quærebant eum, & reuertebātur, & diluculo veniebāt ad eum. & alibi, Et clamauerunt ad dominū cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si ille clamor ex timore seruili procedens, fuisset exitialis. Cōmuniter igitur & in cōtritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto siue proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non perficitur, donec ventū fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim à principio ostendit Deum iustū & veracem, punientem seuerissimè crimina tam in hoc seculo, q̃ futuro: ostendit pariter abominationem peccati, & quo modo quis gehenna dignus sit & paratus ad tormenta, nisi doleat & pœniteat. Si cōscientia nostra assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem & amaritudinē siue dolorē causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata

Substantia timoris seruilis non est mala.

Timoris seruilis origo.

Seruilitas timoris in quo cōsistat

4. Meta.

Iob.3.

Contritio à timore seruili originata non facit hominem hypocritam.

Psal.46.

Rom.2.

Psal.77.

Psal.33.

conteruntur, insurgítq; votum seu desiderium pœnitendi & nouæ vitæ. Ostēdit pariter fides Dei bonitatē & misericordiam. Succedit timor filialis, & peccata displicent, nō solùm quia pertrahunt ad gehennam, sed quia patrem optimum offendunt, quē proponit amplius nō offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna aut plaga: prout videre est in filiis qui patrem grauiter offenderūt. Primò metu pœnæ siue plagarum se offendisse dolent: deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum

Timor seruilis comparatur setæ, & medici ferramento.

prosequuntur. Ideo sancti patres docuerunt pœnitentiam à timore seruili non ineptè ordiri. D. Aug. tract. 9. in. 1. Io. Epist. dicit: Sunt homines qui timēt gehennā. Ipse est timor qui introducit charitatē, sed sic venit vt exeat. Ex eo quod mala caues, corrigis te. cúmq; bona desyderare cœperis, erit in te timor castus, & sic hunc timorem cōparauit primò setæ, quæ linum quando suitur introducit. Seta prius intrat, sed nisi exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primò occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrauit timor vt induceret charitatem. Et quanto illa crescit, tantò timor decrescit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor pœnam habet, charitas autē foras mittit timorem. At vbi nullus est timor, non est quò charitas intret. Secundò comparat eam medici ferramento, quod putredinem tollit & membrum, quod minus dolebat plus dolere facit, donec medicina accedēte succedat tandem sanitas. Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentem, sed succedens charitas vulneri sanato, cicatricē obducit. Ideo D. Basilius vocat timorem seruilem, Isagogicū, hoc est introductorium. D. Greg. super Iob 29. sequēs D. Hier. super Esa. 26. dicit: Sicut ad partū mulier appropinquās, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requirimus te. & D. Chryso. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehēnam, & diem iudicij, & separationem à Deo, & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, vt compunctionem cordis valeamus obtinere. D. Cyprianus libr. 3. aduersus Iudæos. ca. 20. dicit fundamentum & firmamentum fidei & spei esse timorem: patet psal. 110. Initiū sapientiæ timor domini: ideo necessarius ad iustificationem. Per hunc modum reuocabant à peccatis prophetæ populum, inter eos Ionas 3. Adhuc xl. dies, & Niniue subuertetur. & Deus approbauit pœnitentiam eorum à timore seruili ortam.

Esa. 38. Matth. 3. Luc. 3.

Esa. 38. dicitur Ezechię: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D. Ioan. Baptista, Matt. 3. & Luc. 3. Progenies seu genimina viperarum quis docebit vos fugere à ventura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Christus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem æternum, tenebras exteriores, non alia causā nisi vt ad contritionem & pœnitentiā

Luc. 13. Luc. 15. Matth. 10.

prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de ficulnea, & de diuite epulone, Luc. 15. & Matt. 10. ait: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam. & hunc timendum ea ratione repetit dicēs: Amē dico vobis hunc timete. Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sequaces non solùm in prædicatores, sed etiam in sanctos, imò & in Christum debacchati sint.

Ver. 2. DE TIMORE FILIALI.

2. 2. q. 19. art. 9.

TImor filialis est donum Spiritus sancti, à gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad promptè & faciliter sequendum motionem Spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deum tanquam patrem: & timeat illum offendere, atq; ab eo separari. Et sic habet duos actus & per consequēs duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri: Obiectum primum est malum culpæ: Secundū est bonitas & dignitas patris. Primus actus non manebit in patria, sed bene secundus. Timor filialis in via non contrariatur spei: quia per timorem filialem non timemus quòd deficiat nobis auxilium diuinum quod speramus: sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum contra super- B

Eccl. 10.

biam, qua quis renuit subdi Deo, iuxta illud Eccl. 10. Initium superbię apostatare à Deo. Per timorem autem filialem quis reueretur Deū, & se subiicit illi: ideo timor filialis excludit principiū siue primum effectum superbiæ. Non tamen sequitur ꝙ timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed bene ꝙ sit principium eius: dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua virtutum intellectualium & moralium: sed virtutes theologicæ sunt principia donorū, & maximè charitas. Timor autem seruilis quāuis sit à Spiritu sancto, non tamen dicitur donum Spiritus sancti, prout de donis nunc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & Gratia, Timor seruilis potest habere annexam voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cùm fluant à gratia.

Ver. 3. DE TIMORE INITIALI.

2. 2. q. 19. art. 8. ad. 3. 2. Meta. Timor initialis & filialis sunt idem secundum essentiam.

TImor initialis est medius inter timorem seruilem & filialem, non quidem ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdem generis, quæ partem capiunt à quolibet extremo, vt color griseus ab albedine & nigredine: sed ea mediatione, de qua loquitur Philosophus, quādo mediū est idem essentialiter cū vno extremo, sed differunt secundū perfectum & imperfectū: & sic imperfectum est medium inter perfectum & non ens. Sic timor initialis qui est idem essentialiter cū filiali, est mediū inter seruilem & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter seruilē & filialem. ¶ Ad huius euidentiā sciendum est quòd isti tres timores, scilicet mundanus, seruilis, & initialis, respiciunt pœnam, sed diuersimodè: Quia timor mundanus respicit pœnam auertentem à Deo, timor verò seruilis & initialis respiciunt pœnam inflictam & comminatam à Deo, per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter & aliter: Quia timor seruilis respicit primò pœnam, & secūdariò respicit bonitatem Dei: Timor verò initialis respicit bonitatem Dei, & secundariò eius iustitiā & peccata commissa pro quibus timet à Deo puniri. Et hic timor secundum suā essentiam est idem cū timore filiali imperfecto: quia timor filialis perfectus non respicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem, scilicet qui pœnam habet: timorem seruilem quidem totaliter, sed initialē non, cùm sit eiusdem essentiæ, sed imperfectionem eius, quæ est respicere pœnam secundariò. Nec obstat ꝙ timor fi- C

filialis

lialis ſecundum ſuam eſſentiam cauſatur à charitate: & ſic dilectio eſt initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccl.25. Timor domini initium dilectionis eſt: quia timor qui eſt initium dilectionis, *Eccle.25.* eſt timor ſeruilis, qui introducit charitatem, ſicut ſeta linum, vt dictũ eſt: vel ſi referatur ad timorẽ initialẽ, referendum eſt quantũ ad dilectionẽ perfectam, quã præceſsit timor initialis. ¶ Notandum tamẽ quòd timor initialis (prout ſumitur pro vno membro diuiſionis prædictæ) non dicitur initialis, eò q᷑ ſit initium ſapientiæ: quia timor ſeruilis & filialis dicuntur eſſe initium ſapientiæ: Sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor filialis ſecundum eſſentiam, & paulatim perficitur. Et cùm perfectus eſt, non reſpicit pœnam ſed culpam, quam ex amore refugit: Ideo tunc dicitur filialis & non initialis. Ad *Timor quomodo dicitur initium ſapientiæ.* ſciendum autem quomodo timor dicitur initium ſapientiæ, aduertendum eſt quòd aliquid poteſt dici initium ſapientiæ dupliciter: vno modo eſſentia ipſius ſapientiæ. Et ſic principia ſapientiæ vel artis dicuntur eius initium. & hoc modo timor non eſt initium ſapientiæ, ſed potius fides: quia principia ſapientię diuinę ſunt articuli fidei, & per conſequens fides quę reſpicit illos. Ideo Eccl.25. dicitur, Timor domini initium dilectionis eſt. Initium tamen fidei adiungendum eſt ei: ſed aliter timor, aliter fides dicuntur initium. Secundò aliquid poteſt dici initium ſapientiæ quantum ad effectum: ſicut illud dicitur initium artis, vnde ars incipit operari: & quia ſapientia incipit operari à timore, dicitur initium ſapientiæ. ſed aliter timor ſeruilis, aliter timor filialis: quia timor ſeruilis eſt ſicut principium extraneũ diſponens ſapientiam, inquantum aliquis timore pœnę diſcedit à peccato, ſecundum illud Eccl.1. Timor domini expellit peccatum. *Eccl.1.* Timor filialis eſt initium ſapientię, ſicut primus ſapientiæ effectus. Cũ enim ad ſapientiam humanam pertineat, quòd humana vita reguletur ſecũdum rationes diuinas: hinc oportet ſumere principium, vt homo Deum reuereatur, & ſe illi ſubiiciat, quod pertinet ad timorem filialem. Sic conſequenter in omnibus ſecundum Deum regulabitur, & ſic intelligendũ eſt illud Eccl. *Eccl.10.* 10. Initium ſuperbiæ apoſtatare à Deo: hoc eſt, primus effectus ſuperbiæ eſt nolle ſubiici Deo. Si dicatur quòd nihil poteſt eſſe principium ſuiipſius, ſed ſicut dicitur Iob 28. Timor Dei ipſe eſt ſapientia, *Iob 28.* ergo non eſt initium ſapientiæ: Dicendum quòd timor Dei comparatur ad totam vitam humanam *Eccl.1.* per ſapientiam Dei regulatam, ſicut radix ad arborem. Vnde dicitur Eccle.1. Radix ſapiẽtiæ eſt timere Deum: rami enim illius longæui. & ideo ſicut radix virtute ſiue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur ſapientia.

§. 9. DE BEATITVDINIBVS ET FRVCTIBVS.

A PHiloſophus in 1. Ethico. dicit pueros propter ſpem quam habent beatos. Ex quo ſequitur quòd *1.2.q.69.* aliquis dicitur habere finẽ aliquẽ propter ſpem conſequendi ipſum: & per conſequens qui habet ſpem beatitudinis, poteſt dici beatus. Vnde Rom.8. dicitur. Spe ſalui facti ſumus. & Pſal. Beatus vir qui *Rom.8.* ſperat in domino. Et quia animæ purgatorij habent ſpem: ideo dicuntur beatæ. Apoc.14. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Spes autem de fine conſequendo conſurgit ex hoc quòd aliquid cõuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipſum. Ad beatitudinem autem quæ eſt finis omnium, *Apoc.14.* conuenienter mouemur per operationes virtutum & donorum. Hinc eſt quòd Theologi propter verba Chriſti, Matth.5. Beati pauperes ſpiritu, &c. vocant operationes virtutum & donorum, & maximè *Matth.5.* octo heroicas, quæ ibi numerantur, Beatitudines, eò quòd ſingulariter conducunt ad ſpẽ beatitudinis, & ad ipſam beatitudinem: & Chriſtus illos qui eas habent, & in illis perſeuerant, ſingulariter dicit beatos in ſpe. ¶ Ex his apparet quòd Beatitudines diſtinguuntur à donis & virtutibus, ſicut actus ab habitibus. *Beatitudines diſtinguuntur à donis & virtutibus.* Et idem dicẽdum eſt de duodecim fructibus, quos Apoſtolus numerat Gal.5. quòd ſcilicet ſunt actus vel aliquid conſequens actus virtutum & donorum. Qui ideo dicuntur fructus, quia cum ſuauitate quadam percipiuntur, ſicut fructus corporales arborum, cùm peruenerint ad maturitatem. *Galat.5.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

B CVm omnes virtutes & operationes humanæ debeant ordinari ad beatitudinem, imò & ipſa theologia ad eam ordinetur conſequens eſt vt habita aliquali notitia virtutum & donorum, de ipſa beatitudine (de qua in communi dictum eſt) aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE, CAPVT XIIII.

C BEatitudo apud omnes ſummum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum *Summũ bonũ quid dicatur.* vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, ſiue cui nil deeſt, nec poteſt ei fieri additio: & hoc conſtat apud ſapientes non eſſe niſi vnum, ſcilicet Deum, qui eſt infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent in eſſe, fieri, & conſeruari: & per cuius adeptionem & vnionem angeli & homines beatitudinem ipſius participantes, beatificantur: Hinc eſt quòd duplex à doctoribus aſsignatur beatitudo ſiue felicitas: *1.2.q.1.ar.7* quædam dicitur obiectiua & materialis: quędam formalis. Beatitudo obiectiua ſiue materialis eſt ſummum bonum ſecundum ſe, ſiue id in quo eſt vera ratio ſiue definitio ſummi boni. *Beatitudo duplex.* Beatitudo autẽ formalis conſiſtit in attinctione, & coniunctione ſummi boni. Et cùm hæc attinctio & cõiunctio fiat per operationẽ immanentem, hoc eſt quæ ſubiectiuatur in operante: hæc beatitudo dicitur formalis ſubiectiua, & denominatiua. Et eſt ſumma perfectio creaturæ: quia cõiungit & vnit eam ſuo primo principio & vltimo fini. Summum enim bonum ſecundum ſe acceptum, non denominat aliquem beatum, niſi ſit adeptum & vnitum: & ſic adeptio & conſecutio ſummi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia ſcilicet denominat aliquem beatum: per hanc enim adeptionem & conſecutionem dicitur quis bene eſſe: quod dicitur eſſe ratio formalis beatitudinis. Quantum ad beatitudinem formalem, ſ. bene eſſe, omnes conueniunt. Vnde D. Boëtius & D. Auguſt. in 13. de Trinit. dicunt, Omniũ certa ſententia eſt, qui ratione quoquo modo vti poſſunt, beatos omnes homines eſſe velle. *3. de conſo. 13. de Tri.* Verùmtamen quantũ ad beatitudinem obiectiuam, ſiue quantum ad id in quo inuenitur ratio beatitudinis & ſummi boni, *Licet omnes cõueniãt in*

Omnes volunt bene esse, nõ tamen omnes conueniunt in id in quo illud veraciter inuenitur.

non omnes conueniunt. Sicut enim omnes gustus conueniunt in dulcedine: (Omni enim gustui dulce est delectabile: sed aliquibus maximè est delectabile dulcedo vini: quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & bene esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt bene esse in diuitiis, siue in acquisitione & possessione diuitiarum: alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, aliqui in voluptate, vt Epicurus: alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptione aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quòd D. August. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem ducentas octoginta sectas circa hoc memorasse: sed omnes faciliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce, in quo maximè delectatur qui habet gustum dispositum: ita illud bonum oportet esse summum & completissimum, quod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud, in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni, scilicet quod habet omnem rationem boni, & nullam mali, cui nihil deest, nec potest fieri additio: sed nullum est tale nisi Deus, vt patet discurrenti per singula: Igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius coniunctione, quam bene describit D. Boëtius in tertio de Consola. dicens: Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quòd tria requiruntur ad veram beatitudinem: Primum est omnium & solùm bonorum aggregatio: Secundum, quòd sit status & stabilitas, sic quod illa aggregatio non sit per modum transeuntis, sed semper maneat, & non possit auferri neque amitti. Tertium, quòd sit status perfectus, hoc est quòd habens illam sit certificatus quòd non possit ab eo auferri: aliàs posset timere quòd ei aliquid deesset. Sed talis status non potest haberi in adeptione rerum creatarũ: Vnde idem lib. 2. Pros. 4. dicit, Quis tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cum sui status qualitate rixetur? & Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Vnde sequitur quòd in hac mortali vita vera beatitudo haberi non potest.

280 sectæ fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requisita.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI BEATITVDINE. D

CVm Deus (qui est summum bonum & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci, scilicet cognitione naturali, inquantum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quòd duplex sit beatitudo: Quædam naturalis, qua natura intellectualis clarè cognoscit Deũ vt principium naturæ, & inquantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosophus posuisse in primo Ethi. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instanti suæ creationis, in quo clarè cognouerunt Deum vt primum principium & authorem naturę. Tali beatitudine sunt & erũt beati paruuli decedentes absque circũcisione in antiqua lege, etiã ante vsum rationis absque baptismo in noua, cùm anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerint obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, nõ solùm vt est principium & author naturæ: sed etiã vt est author beatitudinis supernaturalis, vt est trinus & vnus, redemptor & glorificator: & hæc est duplex, scilicet perfecta, & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinæ essentię, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verũ, & quem misisti Iesum Christum. Et hæc adhuc est duplex, scilicet per modum transeuntis, & per modũ permanentis. Per modum transeuntis, quando aliquis videt Deũ per aliquod tempus, sed non permanẽter: & hæc potest haberi in hac vita. Moyses enim eam habuit, vt habetur Nume. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: palàm, & non per ænigmata & figuras Deum videt. Hanc etiam habuit D. Paulus in raptu, de quo 2. Corin. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi hominem vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ad hanc visionem per modum transeuntis requiritur quòd nõ vtatur sensibus, vt dicit D. Thomas, propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Hoc intelligẽdum est primò de corpore mortali: quia post resurrectionem Sancti videntes Deum, poterũt vti sensibus corporis. Secundò nisi propter vnionem hypostaticam, vt in Christo qui habebat corpus passibile: & nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Hæc autem clara visio per modum transeuntis quoad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videntis: quia (vt dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac via. & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moysi, Exod. 33. Non enim videbit me homo, & viuet. Alia est beatitudo imperfecta, quæ est per cognitionem ænigmaticam & aliquam participationem beatitudinis, vt in spe: & hæc potest haberi in hac via. Vnde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Hæc beatitudo euacuabitur, vt dicitur 1. Corinth. 13. Videmus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Beatitudo naturalis & supernaturalis.

Paruuli absque gratia decedentes naturali beatitudine potiuntur.

Ioan. 17.

Nume. 12.

2. Cor. 12.

Quodli. 1. art. 1.

Beatitudo perfecta nõ potest haberi in hac via.

Exod. 33.

Psal. 118.

1. Cor. 13.

Ver. 2. DE ESSENTIA BEATITVDINIS PERFECTAE. E

ESsentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis) non consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus scilicet in clara visione diuinæ essentiæ, quæ est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione voluntatis, & cõsequenter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eò quòd est principale in beatitudine, tunc beatitudo perfecta consistit principaliter & essentialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Cognoscere autem est actus intellectus: Igitur. D. August. dicit, Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit quod visio

Ioan. 17.

1. de Ciui.

viſio eſt tota merces. Et quamuis dilectio Dei in hac via ſit perfectior & magis meritoria cognitione, eò quòd intellectus in via non fertur immediatè in Deum, ſed per ſpeciem: ſed voluntas fertur immediatè & abſque ſpecie ſiue ſimilitudine in ſe recepta in eum: non tamen ſequitur quòd dilectio ſeu fruitio in patria ſit perfectior viſione. Quia ibi intellectus immediatè & abſque ſimilitudine fertur & terminatur in Deum, & fruitio præſupponit viſionem, & pendet ab ea, & non è conuerſo: imò etiam cognitio Dei in via eſt nobilior dilectione in eſſe naturæ, cùm dilectio præſupponat cognitionem, & quodam modo pendeat ex ea, & non è conuerſo: licet non in eſſe morali ſiue meriti, cuius præmium non reſpondet neceſſariò potentiæ merenti: prout in ſorti pobrico brachia pugnant & merentur, & caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis ſufficienter dictum eſt. *c.3.§.1.verſic.11.*

Ver. 3. DE MODO VISIONIS BEATIFICAE.

A Viſio beatifica oculis corporalibus fieri non poteſt, cùm oculus corporalis non poſsit videre, niſi corporea & quanta colorata: ſed Deus non eſt corporeus, & per conſequens nec quantus, aut coloratus, cùm ſit ſpiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum eſt ꝙ potentia viſiua corporalis poſsit eleuari ad viſionem ſubſtantiæ angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, ſicut repugnat leoni ꝙ tantum eleuetur vt fiat rationalis: Tunc enim ſequeretur implicatio contradictionis: ſic ꝙ potentia viſiua eleuetur ad viſionem ſubſtantiæ angelorum aut Dei: Omnis enim potentia ſpeciem ſumit ab obiecto, vltra quod ſe extendere non poteſt. Cùm igitur obiectum potentiæ viſiuæ ſit color: ſequitur ꝙ nihil poteſt videre niſi ſub ratione colorati: & quemadmodum oporteret leonem corrumpi, antequàm tranſiret in aliam ſpeciem: ſic & potētiam viſiuam, anteq̃ perciperet angelos. Nec obſtat quod habetur Eſa. 1. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: quia non eſt intelligendum de ſubſtantia, ſed de accidentibus humanitatis. Nec obſtat pariter quod dicitur Iob 19. Et in carne mea videbo Deum: quia loquitur de reſurrectione, & non dicit oculis corporalibus, ſed oculo intellectuali. Neceſſe eſt ergo dicere ꝙ viſio beatifica erit per intellectum. Omnis autem viſio quæ habetur de Deo, per ſpeciem concreatam, aut per ſpeciem infuſam, aut abſtractam, eſt ænigmatica & non clara, cùm nulla ſpecies ſiue ſimilitudo creata & finita poſsit perfectè repræſentare Deum, qui eſt infinitus: finiti enim ad infinitum nulla eſt proportio. Clara igitur viſio Dei eſt viſio immediata diuinæ eſſentiæ, quando intellectus videt eam per ipſammet, vt. ſ. in tali viſione diuina eſſentia ſit id quod videtur, & quo videtur. Quòd autem hoc ſit poſsibile, patet ex illo 1. Ioan. 3. Cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, & videbimus eum ſicuti eſt. & 1. Cor. 13. Videbimus eum facie ad faciem. quod de facie corporali intelligi non poteſt, cùm diuina eſſentia non ſit corporalis. Vnde Eſa. 40. Cui ſimilem feciſtis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Ideo D. Paulus declarat dicens, Nūc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum: ſed Deus cognoſcit nos abſq; ſpecie ſiue ſimilitudine intermedia: igitur & Sancti Deum, & in hoc erunt ei ſimiles, ſicut dictum eſt. & 2. Pet. 1. dicitur, Per quem maxima & precioſa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ. Non apparet quomodo ſimus conſortes diuinę naturæ, niſi ipſi mediatè vniamur, ſicut petebat Chriſtus, Ioan. 17. Rogo pater vt omnes vnum ſint, ſicut & nos vnum ſumus: & ſicut ipſe per eſſentiam ſuam videt ſe, ſic etiam & nos per eſſentiam ipſius videamus eum, & cognoſcamus eum, ſicut ſumus cogniti ab eo. Ratione etiam probari poteſt: quia cùm Deus & natura nihil faciant fruſtra, vt habetur 2. Phyſi. & omnium mentes, præcipuè eorum qui ſunt in gratia, deſiderent videre eſſentiam Dei, & conſequi vitam æternam: ſequitur ꝙ poſsibile eſt intellectum humanum gratia informatum, videre diuinam eſſentiam, cùm talis viſio ſit vita æterna. Verùm quia nullus intellectus creatus ex ſuis naturalibus poteſt ad hanc claram viſionem peruenire, cùm teſte Philoſ. ſic ſe habeat intellectus noſter ad manifeſtiſsima naturæ, ſicut oculus noctuæ ad lumen ſolis: & Apoſtolus, Gratia Dei, vita æterna. Ideo neceſſe eſt vt intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat ſuam naturam, eleuetur ad clarè videndum Deum. Illud autem donum eleuans intellectum ad videndam immediatè diuinam eſſentiam, vocatur lumen gloriæ. de quo Pſal. In lumine tuo videbimus lumen, ſcilicet indeficiens. De hoc etiam Apoc. 21. Claritas Dei illuminabit eam, ſcilicet ſocietatem Sanctorum videntium Deum. De hoc lumine habetur in clementi. ad noſtrum, de hæret. ſumpta ex concilio Viennen. vbi reprobatur ſecta Begardorum cum erroribus ſuis, inter quos quintus erat quòd anima non indigebat lumine gloriæ ipſam eleuante ad Deum videndum, & eo beata fruendum: licet aliqui negent de lumine habituali, & dicant ſufficere ipſam viſionem, quam vocant lumen formale. Verùm determinatio Eccleſiæ (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hoc etiam Pſal. ſatis expreſsè dixit, cùm ait: In lumine tuo, ſcilicet ſuperaddito, videbimus lumen. Hoc autem lumen non requiritur ad hoc ꝙ eſſentia diuina fiat intelligibilis actu, ſicut res materiales per lumen intellectus agentis: cùm diuina eſſentia ſit ſemper intelligibilis actu: Nec etiam requiritur ad hoc quod intellectus proportionetur diuinæ eſſentiæ, cum nulla creatura poſsit illi proportionari: eo quod finiti ad infinitum nulla ſit proportio: & intellectus adhuc cum illo lumine maneat infra limites creaturæ, & per conſequens non eſt ei ꝓportionatus. Sed requiritur ad boc quod intellectus creatus ſit capax & poſsit immediate terminari ad diuinam eſſentiam & efficiatur particeps diuinæ naturæ, vt D. Petrus ait. Et ſic ad hoc vt intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per modum, quo potentia ſit virtuoſior ad operandum per habitum: ſicut etiam lumen corporale neceſſarium eſt in viſu exteriori, inquantum facit medium tranſparens in actu, vt poſsit moueri à colore. Et ſic lumen gloriæ non requiritur vt ſimilitudo in qua deus videatur, ſed quaſi perfectio quædam intellectum cōfortans ad videndum Deū, per quam ſit deiformis. & ideo poteſt dici quòd non eſt medium in quo Deus videatur, ſed ſub quo videtur: & hoc non tullit immediatam viſionem Dei. ¶Nec requiritur quòd hāc diſpoſitionem præ-

Marginal notes: *1. p q. 12. art. 2.* — *Ioan. 4.* — *Viſio diuina eſſentia per oculum corporalem fieri non poteſt.* — *Eſa. 1.* — *Iob 19.* — *1. contra Gen. c. 51.* — *1. Ioan 3.* — *1. Cor. 13.* — *Eſa. 40.* — *2. Pet. 1.* — *Ioan 17.* — *2. Phy.* — *3. Metha.* — *Rom. 6.* — *Pſal. 35.* — *Ad quid lumen gloriæ requiratur.*

cedat alia dispositio : quia tunc esset processus in infinitum:quemadmodum enim gratia, quæ est habitus supra naturam,non prærequirit aliam dispositionem permanentem : sic nec lumen gloriæ. Hoc lumen succedit fidei, quæ eo adueniente desinit esse,sicut dictum est.

Ver. 4. DE QVANTITATE VISIONIS BEATIFICAE.

1.p.q.12. art.8. CVm visio beatifica sit spiritualis, non dicitur propriè quanta secūdum essentiam suam, sed solùm B
secundū obiectū dicitur extendi,vt visio illius qui plura videt in speculo , dicatur maior visione
Esa.29. illius qui pauciora videt.Ad cuius euidentiam notandum est quod habetur Esa.29.Miscuit vobis dominus soporem,scilicet mortis:claudet oculos vestros,pphetas & principes vestros, qui vident visiones,operiet:& erit vobis visio omniū sicut verba libri signati. ex quo videtur sequi ꝙ beati videbunt
4.Dia. omnia.Iden D.Greg.dicit,Quid non vident,qui videntem omnia vident? Veruntamen hoc non est intelligendum absolutè & simpliciter. Quidam limitant de his quæ Deus videt scientia visionis , & non simplicis intelligentię:quia tunc comprehenderent verbum : sicut qui videret omnes conclusiones ex vno principio deducibiles,comprehenderet illud non solùm extensiuè,sed etiā intensiuè:quia maior intensio luminis requiritur in duabus,ꝙ̄ in vna. Veruntamen quicquid sit de illo, hæc limitatio nō videtur sufficere:quia secundum D.Diony.7.c.Cælestis Hierar.inferiores angeli licet videant di-
Esa.63. uinā essentiam,purgantur per superiores à nescientia. Vnde in Esa.introducūtur inferiores angeli,interrogantes superiores,& dicentes , Quis est iste qui venit de Edom , tinctis vestibus de Bosra : & sic
Ephe 6. non videbant.Et D.Pau.dicit sibi creditam gratiam dispensandi mysteriū sacramenti absconditi à seculo in Deo,vt innotesceret principatibus & potestatibus,per ecclesiā multiformis sapientia Dei, secundū præfinitionē seculorū,quam fecit in Christo.Præterea angeli nesciunt futura cōtingentia,neq;
Esa.51. cogitationes cordium,nec diem aut horam iudicij.de primò,Esa. 51. Annūciate quæ ventura sunt in
Hiere.17. futurū,& sciemus quia dij estis vos.de secundo,Hiere.17.Ego dominus scrutās cor,& probans renes.
Marc.13. de tertio,Marc.13.De die autem illo vel hora nemo scit,neq; angeli in cælo:& tamen vident diuinam essentiam.Præterea lumē gloriæ quod eleuat intellectum videntium Deum, est aliquid creatū & finitum:ideo non potest eleuare potentiam ad infinitam actiuitatem. Nec tamen propter hoc sequitur, quod Sancti non cognoscant clarè infinitatem Dei, sed bene quòd non comprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum fient à superioribus vsq; in diem iudicij , & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri,sicut & alia quæ pertinent ad præmium accidentale:sed post diem iudicij non proficient,quia tunc erit vltimus status rerum. Ideo D.Thomas dicit quòd possibile est ꝙ
In 4.sent. dist.49.q.2 art 5. post diem iudicij omnes omnia cognoscant quæ Deus cognoscit, scientia visionis:illud tamen nō affirmat verum.¶ Resolutio huius quæstionis est,quòd Sancti vident diuinam essentiam secūdum pro-
Visio proportionatur lumini gloria. portionem luminis gloriæ,quod proportionatur gratiæ.& iden qui in maiori gratia sunt, plura vidēt: & cùm lumen gloriæ non augeatur in resurrectione , sequitur ꝙ Sancti post resurrectionem corporum non plura neq; perfectius videbunt in verbo, ꝙ̄ ante:licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari,quia visio non respondet esse naturali,sicut operationes naturales , sed gratuito & lumini gloriæ. Nec est necesse ꝙ qui cognoscit causam,cognoscat omnes effectus eius,nisi comprehendat causam. Sicut nec qui videt speculū, videt omnia quæ sunt in speculo,nisi cōprehendat speculū:quod fieri nō potest,quando est infinitū & voluntariū,vt diuina essentia. Et ad authoritates Esa.& D.Greg.dici potest,ꝙ vidēt omnia quæ ad eorū beatitudinē pertinēt. Et iden Sācti vidēt in verbo orationes eorū qui inuocāt eos:alias nō essent perfectè beati , si ignorarēt ea quæ eos specialiter tangūt. Verisimile aliquibus videtur ꝙ minimus beatus multò plura videat in verbo , ꝙ̄ cognouerint oēs viatores in terra:Certū tamē est quòd omnia quæ per fidem credimus,clarè videbimus, iuxta illud , Psal.
Psal.47. Sicut audiuimus,sic vidimus in ciuitate domini virtutum:imò dicemus sicut regina Sabba , quę dice-
2.Paral.9. bat:Verus est sermo quem audiui in terra mea,de virtutibus & sapientia tua:Non credebam narrantibus,donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem medietatē sapientiæ tuæ vix fuisse narratam. Vicisti famam virtutibus,&c.Applicatio est facilis. Cùm igitur Sancti videant secundum pro-
1.Cor.15. portionem gratiæ & luminis gloriæ, sequitur quòd vnus alio perfectius & plura videt:prout Apostolus de gloria corporum,quæ pendet & fluit à gloria animæ,dicit : Alia est claritas solis, alia stellarum: & stella differt à stella in claritate,sic & resurrectio mortuorum.

§. 1. DE LOCO VISIONIS BEATIFICAE.

Luc.23. LOcus visionis beatificæ in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus,Hodie mecum eris in pa- C
Paradisus quid. radiso.& rectè dicitur Paradisus : quia paradisus idem est quod pomerium siue hortus delitiarum. Vnde Ezech.28.In delitiis paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitiæ, quàm in visione
Exod.33. diuinæ essentiæ, in qua omne bonum continetur, sicut dictum fuit Moysi, Exod. 33. Ostendam tibi omne bonum:ideo non immeritò dicitur Paradisus. Sed quia duplicem paradisum in sacris literis reperimus,scilicet Cælestem & Terrestrem:ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicendum est.

Ver. 1. DE PARADISO TERRESTRI.

DE Paradiso Terrestri habetur Geñ.2. Plantauerat autem Deus Paradisum voluptatis à principio, D
1.p.q.102. Gen.2. in quo posuit omne lignum pulchrum visu , & suaue ad vescendum , lignum etiam vitæ in medio paradisi:& fluuius egrediebatur de loco paradisi,ad irrigandum paradisum , qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infrà: Tulit ergo Deus hominem & posuit in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum:Donec completo numero electorum Adam cum posteritate sua transferretur viuus in paradisum cælestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adæ dormientis (quæ scilicet erat superflua supposito,sed non naturæ, prout semen) & ędificauit in mulierem. & duxit eam ad Adam , & matrimonio iunxit. Deinde pręceptum generationis dedit,dicens : Crescite & multiplicamini & re-

plete

plete terram. Et vt maiorem haberent merendi occasionem, ac vt eundem plasmatorem Dominũ recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientię boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis, scilicet spiritualis & corporalis. Sed proh dolor Eua à diabolo seducta, comedit, & viro tradidit ad edendum: qui ne cõtristaret eius delicias, etiam comedit: & sic ambo pręceptum Domini transgressi sunt, & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus cõspicientes folia fici consuerunt, & fecerunt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiam contra se audierunt, Geñ.3. Et emisit eos Deus vt Adam operaretur terram, de qua assumptus est, scilicet ad campum Damascenum, à quo & ciuitas Damasci dicta est, de qua Actuum 9. Et quanuis non habeatur in sacris quòd reductus fuerit in campum Damascenum. D. tamen Anthoninus archiepiscopus Florẽtinus, in prima parte historiali, titu. primo, ca.1.§.4. dicit verisimile esse quòd in agrũ Damascenũ emiserit eos Deus. Nam in eodem agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adæ ibi fuisse dicitur: sed postmodum trãslatum fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad paradisum, & ederent de ligno vitæ, collocauit Deus ante paradisum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Paradisus Terrestris, secundum D. Augusti. ad Orosium, in oriente situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remotus, in altissimo & temperato loco constitutus, ad quem aquæ diluuij minimè peruenerunt, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec vlli hominum patet aditus. Ad hunc locum translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes contra Antichristum: de quibus Apoca.11. Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. De translatione Enoch habetur Geñ.5. Ambulauit Enoch cum Deo, & nõ apparuit, quia tulit eum Dominus. & Ecclesia.44. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus sapientiam. De Helia verò 4.Reg.2. Cúmque pergerent & sermocinarentur (scilicet Helias & Helisæus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrunque, & ascendit Helias per turbinem in cęlum. & Ecclesiast.44. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes viuunt ex herbis & fructibus lignorum paradisi. Et cùm virtus caloris naturalis incipit debilitari, edunt de ligno vitæ quod reparat defectum caloris naturalis, & tenet & conseruat eos in statu ac dispositione, in qua erant quando translati sunt. Ab hoc loco eductus est Helias ad montem Thabor, cum anima Moysi ex lymbo in corpore assumpto, & viderunt Christi transfigurationem, & perfecto mysterio vterque ab angelo custode in locũ suum reductus. Helias tamẽ reuersurus est tempore Antichristi, vt amplius dicetur infrà, cùm de Antichristo fiet mentio. ¶ Ex præmissis patet Paradisum Terrestrem (de quo Gene.2) non esse vniuersam terram, cùm vniuersa terra nõ sit locus voluptatis, nec ab vniuersa terra Adam statim post peccatum fuerit emissus, nec de ligno vitæ possit haberi cognitio, neque ea quæ scripta sunt Gene.2. possunt bene saluari, maximè de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circuiendis deputati sunt, quorũ initia non inueniuntur in medio vniuersæ terrę, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinẽt, satisfaciunt literæ siue sensui literali, à quo solo, secundum D. Augustinum, trahitur efficax argumentum.

Paradisus terrestris vbi sit.

Enoch & Helia translatio in paradisum.

Matth.17. Mar.9.

Ver. 2. DE PARADISO CAELESTI.

A VIsio beatifica quæ dicitur Paradisus, communicatur vbi Deus vult: & prout communiter dicitur, vbi papa, Roma: & vbi rex, ibi curia: sic paradisus, vbi Deus communicat suam claram visionem: & sic fuit in deserto, quando apparuit Moysi: & prope Damascũ, quando Paulus raptus fuit: & in lymbo patrum in triduo mortis Christi. Vnde Luc.23. dicitur latroni, Hodie mecũ eris in paradiso: in quo tamen die descendit ad inferos. & secundum aliquos, per quadraginta dies extra apparitiones, in paradiso terrestri, in quo dicunt Christum mansisse tanquam in digniori loco, & magis conuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen communicat in cœlo Empyreo, quod est cœlum immobile & lucidissimum, in quo secundum Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim quòd cœlum Empyreũ mox vt fuit factum, fuit angelis repletum: datæque sunt singulis certæ sedes & mansiones locales ad ornandum eas: quę quidem sedes & mansiones distinctę & diuisæ sunt in tribus hierarchiis & nouem ordinibus, de quibus Christus, In domo patris mei mansiones multæ sunt. In hoc loco à principio omnibus angelis cognitionem & beatitudinem naturalem perfectam Deus tribuit: quia omnes clarè cognouerunt Deum esse vnum solum principium, & authorem naturę. Communicauit etiam beatitudinem gratuitam imperfectam, quia fuerũt, secundum D. Augustin. creati in gratia & virtutibus, in quibus si perstitissent, consecuti fuissent beatitudinem perfectam. Verùm Lucifer cauda sua (hoc est suggestione sua) traxit tertiam partem stellarum, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffusè diximus cùm de casu angelorum ageretur. Boni verò angeli beatificati sunt, & qui ad custodiam deputati sunt, propter ea quæ in istis inferioribus agunt, visionem illam non intermittunt: vnde Christus, Dico enim vobis quòd angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est, scilicet speciali modo per communicationem clarę visionis suæ essentię. Et quia sedes malorum angelorum, qui ceciderunt & proiecti sunt, manserunt vacuæ, dicuntur ruinatę: has tamen ruinas impleturus est Deus per homines qui mandata illius seruabunt. Vnde Psalm. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, post iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmissis patet quòd ordines angelorum non solùm sunt secundum dignitates eorum, sed etiam secundum locum, qui valde magnus & extensus est. Si cõsideretur ꝙ ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ, & ex vno aquæ decẽ aëris, & sic deinceps multiplicando, vt aqua sit in decuplo maior terra, & sic de aliis elementis, & de cœlis vsque ad cœlum Empyreum, quod est decimum: apparebit cœli Empyrei magnitudo & extẽsio atque

Paradisus cælestis qd & vbi.

Num.12. 1.Cor.12.

Ioan.14.

Lucifer cauda sua quot traxerit.

Matth.18.

Psal.109.

Magnitudo paradisi quanta.

Baruch.3. Psal.109. Matth.12. Apoca.4. & 5. Matth. 22.

altitudo,quã admirãs Baruch exclamabat dicẽs:O Israël,quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! Magnus & non habet(hoc est non videtur habere)finẽ:excelsus & immensus.Locus excellior siue sublimior debetur Christo,iuxta illud: Dixit domin⁹ domino meo, sede à dextris meis, hoc est in potioribus bonis.Post Christũ est D. Virgo Maria:ideo cantat Ecclesia, Exaltata es sancta Dei genitrix super choros angelorum ad cælestia regna. & D. Ioseph, secundum aliquos:deinde Apostoli,iuxta illud:Sedebitis super sedes duodecim:& xxiiij. seniores,qui videntur facere quartã hierarchiam:deinde alij sancti mixti angelis secũdum eorum merita. vnde Christus, Erunt sicut angeli Dei in cœlo,non solùm quo ad generationem, sed etiam quantum ad mansiones & sedes.

§. 2. DE BEATITVDINE ESSENTIALI.

Beatitudo duplex. Præmium duplex. Beatitudo essentialis. Rom.6. Apoc.2. Eccle. 45. 2 Tim.2. Iob.7. 2.Pet.1. Apoc.5. 1.Pet.2.

BEatitudo iterum diuiditur in beatitudinẽ essentialem & accidentalem. Et quia beatitudo est merces & præmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex esse dicitur, scilicet essentiale & accidentale. Beatitudo essentialis siue præmium essentiale est clara visio diuinæ essentiæ: & fruitio siue gaudium quod habetur ex illa visione clara,dicitur præmium essentiale: & dicitur vita æterna, vt dictum est. Hoc præmium respondet & proportionatur habitui gratiæ seu charitatis,iuxta illud:Gratia Dei,vita æterna. Sic quòd qui habet habitum gratiæ aut charitatis magis intensum, seu vt plures loquendo,qui maiorem habebit gratiam,maiorem habiturus est gloriam & maius præmium essentiale. Hoc præmium aliquãdo in sacris literis dicitur corona vitę.iuxta illud: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Aliquando autem vocatur corona aurea, sicut de quolibet Sancto cantat Ecclesia, Corona aurea super caput eius,expressa signo sanctitatis. Hoc autem dicitur metaphoricè & similitudinariè ex parte meriti & ex parte præmij:ex parte quidem meriti, quia sicut legitimè certantes & pugnantes in acie,præmiantur corona, secundum illud: Non coronabitur,nisi qui legitimè certauerit:cum ergo militia sit vita hominis super terram, præmium quod datur legitimè militãtibus,dicitur corona. Ex parte præmij etiam sumitur similitudo: quia reges coronantur, & signum regiæ potestatis est corona aurea:quæ perfectionem quandam significat,primò ratione materiæ,quia aurũ est nobilius metallum:secundò ratione figuræ,quia figura circularis est perfectissima:Sed per visionẽ diuinæ essentiæ & beatitudinem aliquis efficitur particeps diuinitatis,& consors diuinæ naturæ, & per consequens regiæ potestatis,iuxta illud: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. & D Petrus, Vos estis genus electum,regale sacerdotium. Conuenienter ergo præmium essentiale dicitur corona aurea,quia est id quod perfectissimum datur eis. B

Ver. 1. DE BEATITVDINE ET PRAEMIO ACCIDENTALI.

Beatitudo accidentalis quid. Psal.118. c.16 § 6. ver.20. Premiũ accidẽtale quadruplex.

BEatitudo accidentalis siue præmium accidentale est id quod consequitur illam visionem, & non est de essentia beatitudinis,scilicet gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebũt enim Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, secundum proportionem gratiæ & charitatis:Sic quòd ille qui est in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quàm ille qui fecit. Hæc communicatio fundatur in illo verbo Psalm. Particeps ego sum omnium timẽtium te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis, & de singulari victoria contra carnem, mundum & diabolum. Hoc præmium dicitur accidentale,quia absque illo essent beati. Nota tamen quod omne gaudium de his quę videntur in verbo,quãuis sit de prędictis operibus eorum,dicitur essentiale:sed gaudium quod habetur per species acquisitas vel infusas,est accidentale. Præmium accidentale respõdet actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinatarum. Et quia in actu charitatis duo sunt, scilicet essentia actus,& conatus siue intensio quæ ex natura sua importat difficultatem: ideo essentiæ actus datur pro præmio gaudium de illo:conatui verò & difficultati datur pro pręmio satisfactio pœnæ,vel deletio reatus siue obligationis ad pœnam sustinẽdam si egeat: si verò non egeat, datur illi cui per operantem applicatur:& si non applicetur,reponitur in thesauro Ecclesiæ, de quo inferiùs dicetur. Præmium accidentale est quadruplex,siue quatuor reducuntur ad ipsum. scilicet gaudium de bonis operibus,satisfactio siue deletio reatus pœnæ,dos corporis, & aureola. Primum satis clarum est ex dictis:de secundo videbitur cùm de satisfactione & indulgentiis agetur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hic dicendum est. C

Dos ad quid datur & à quo.

Ver. 2. DE DOTIBVS CORPORIS.

Gene.34. Psal. 44. Dotes animæ.

QVia in iustificatione inter Christum & animam contrahitur matrimoniũ,quod habet quandam similitudinem cum carnali: ideo sicut quando sponsa traducitur ad domum sponsi carnalis, sponsa recipitur ornata & dotata:ita etiam doctores Theologi assignant aliquas dotes spirituales beatis quando introducuntur in domum sponsi,hoc est in regnum paradisi. Similitudo tamen non tenet in omnibus:quia dos datur à sponsa viro in solatium,ad supportanda onera matrimonij:sed in paradiso nullum est onus:ideo non datur ad supportanda onera,sed in solatium & iocunditatem. Et quanuis communiter dos detur viro à sponsa,tamen quando sponsus est ditissimus, & sponsa pauperrima, præ nimio amoris affectu sponsus dotat sponsam:sicut dixit Sichem Iacob & filiis suis. Augete dotem, & munera postulate. Cùm ergo Christus sponsus sit ditissimus, in cuius domo sunt diuitiæ & gloria: diues in omnes qui inuocant illum,in cuius fœmore est scriptum,Rex regum, & dominus dominantiũ: propter nimiam charitatem qua dilexit sponsas suas,hoc est animas iustas, conuenienter dat eis ornamenta,quæ nomine dotis nominari solent. Vnde Psalm. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. Annulus est fides, Oseæ 2. Desponsabo te mihi in fide. Charitas est vestitus deauratus:Monilia varia sunt virtutes infusæ, & dona Spiritus sancti in hoc mundo: sed nobiliora ornamenta & dotes dat cùm introducitur in domum siue regnum, & quo ad animam dat lumen glorię, quod est nobilissimum ornamentum:dat etiam visionem,quæ succedit fidei:comprehensionem,quę D

succedit

succedit spei: fruitionem, quę succedit charitati. Verùntamen cùm dotes distinguantur à beatitudine, quia sunt habitus vel dispositiones, & omnes aliæ qualitates quę ordinantur ad perfectas operationes, in quibus consistit beatitudo: sequitur quò visio, comprehensio, dilectio, & fruitio, non dicútur propriè dotes, sed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus sancti. Dotes autem corporis assignantur quatuor, scilicet impassibilitas, claritas, agilitas, & subtilitas: de quibus Apostol. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, surget in virtute. quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, surget spirituale, quantum ad subtilitatem. *Dotes corporis quatuor. 1.Cor.15.*

Ver. 3. DE IMPASSIBILITATE.

A IMpassibilitas dicitur negatio passibilitatis siue passionis: quæ (vt suprà dictũ est) duplex est, scilicet corruptiua, & illa non erit in patria, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltrà: quia prima abierunt. Alia est perfectiua, & illa manebit in patria: quia cùm gloria non tollat perfectionem sed augeat: corpora Sanctorum erunt passibilia, passione perfectiua: hoc est, recipient qualitates perfectiuas: & sic poterunt esse in patria actus quinque sensuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt supra dictum est) aliqui sensus immutantur immutatione naturali, sicut sensus tactus & gustus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria non immutabuntur immutatione naturali: sed solùm intẽtionali siue spirituali, sicut visus hic, & nobiliori modo in patria. Et sic gustus non immutabitur per cibum aut potum, nec erit sensus alimenti in actu, sed spiritualiter, vel fortè per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adiuncta, quæ ab aliquibus vocatur Nectar Ambrosianum, per quam sentiant omnes sapores quos volent: & idem dicunt de aliis sensibus, qui solùm spiritualiter immutabuntur sine alteratione: & sic erit de sensu tactus, sicut de corpore Adæ, cui nec ignis nocere, nec gladius scindere potuisset, in statu iustitię originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & subiectio corporis ad animam, quàm in statu innocentiæ. Nec claritas corporum gloriosorum impediet visum, sicut claritas solis visum Noctuæ, quia hoc est propter debilitatẽ potentiæ: quod non erit in patria. Quòd est auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Ecclesia, Clarè sonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor suauissimus erũt corpora Sanctorum. Hæc impassibilitas causatur in corporibus Sanctorũ ex dominio perfecto quod habet anima super corpus, in quod vis animæ glorificatæ redundabit. Nec illud dominium potest aliquo modo auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subiecta: quod non erat in statu innocentiæ. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ secundum se erit eiusdem conditionis sicut in via) vt non possit recipere aliquam qualitatem contrariam vel disconuenientem. Cicatrices tamen vulnerum in Christo & Sanctis remanebunt: non inquantum important aliquem defectum vel deformitatem, sed inquantum sunt signa constantissimæ virtutis, quia passi sunt pro iustitia & fide: vt ex hoc & ipsis & alus gaudium crescat. Nec deerunt membra separata Martyribus, quia nõ peribit capillus de capite. *Apoc.21. An & quomodo sensus erunt actu in patria. Nectar ambrosianum. Cicatrices Christi & Martyrum manebũt in patria. Luca.21.*

Ver. 4. DE CLARITATE.

B COrpora gloriosa habere claritatem expressè docuit Christus dicens: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris mei. & de claritate solis post diem iudicij dicit Esa. Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cùm omne quod recipitur, ad modũ recipientis recipiatur: sequitur quòd erit corporalis, potens immutare visum corporalem: sicut claritas Christi in monte Thabor. & sic potest ab oculo non glorioso corpus gloriosum videri. Verùm quia claritas corporis gloriosi prouenit ex merito voluntatis: ideo voluntati eius subditur, vt secundum eius imperium videatur, vel non videatur. & ideo in potestate beati erit ostẽdere gloriam suam, vel occultare: sicut etiam fecit Christus post resurrectionem, præcipuè discipulis euntibus in Emaus. Et cùm anima totaliter dominium habeat supra corpus, poterit etiam suspendere actiuitatem corporis, & se occultare, & reddere se penitus inuisibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit sed perficit: sequitur quòd color qui debetur corpori secundum naturam, partim remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex solis splendore relucere, vel ex alia causa extrinseca vel intrinseca. *Matth.13. Esa.30. Claritas erit in potestate beatorum. Luc.24.*

¶Licet autem Christus dixerit quòd iusti fulgebunt sicut sol: non est intelligendum quòd omnes sint æquales in claritate, prout Diuus Paulus declarat dicens: Alia est claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: & stella differt à stella in claritate. Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animæ, sequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpore glorioso recognoscitur gloria animæ, sicut color corporis in vase vitreo, quanuis corpus gloriosum non sit transparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, sed secundum eorum proportionem. Et quanuis sit tanta claritas in cœlo, non impedietur nec fatigabitur visus: quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem: nisi fortè sint debiles vel indispositi, quod non erit in patria. *1.Cor.15. Eccle.11.*

Ver. 5. DE AGILITATE.

C COrpora Sanctorum fore agilia, hoc est prompta & facilia ad agendum & mouendum se, & agilitate vti, testatur Esa. cùm ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilæ, current & non laborabunt, volabunt & non deficient. & Sapiens, Fulgebũt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subiicitur animæ, & inquantum anima est motor, vt scilicet expeditũ sit & habile ad obediendum animæ *Esa.4. Sap.3.*

Agilitas subiacet voluntati beatorum. in omnibus motibus & affectionibus eius. Et cùm proueniat ex merito voluntatis, subiacet eius imperio. & sic quando volent, poterunt visitare mansionem Christi & aliorum Sanctorum, quos nouerunt in via, & omnium illorum quorum voluerint habere colloquium. Et quanuis moueantur in tempore imperceptibili, non tamen in instanti: quia cùm omnis motus localis fiat in tempore, quũ spatium, motus, & tempus simul diuiduntur: sed instans est indiuisibile, ergo non mouentur in instanti.

Ver. 6. DE SVBTILITATE.

Quarta dos corporum gloriosorũ vocatur Subtilitas, quæ non debet intelligi per rarefactionem, siue propter paucitatem materię sub æqualibus dimensionibus, secundum quem modum dicimus quòd ignis & aër, qui dicuntur spiritus, sunt subtiliores aqua & terra: quia tantum erit de materia in corporibus gloriosis, sicut nunc. Nec ipsa erunt in maiori quantitate aut sub maioribus dimensionibus, quàm nunc sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modum, quo substantiæ separatæ sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quòd corpora in resurrectione conuertentur in spiritum: quia hoc est impossibile, cùm non communicent in materia. Ex hoc etiam sequeretur quòd homo, qui naturaliter ex corpore & anima constat, non resurgeret, quod est hæreticum. Quia sancti habebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere. & Iob 19. In carne mea videbo Deum saluatorem meum. Nec Apostolus quando dicit quòd resurget spirituale, voluit dicere quòd corpus sit spiritus, sed quòd plenè & completè subseruiet spiritui. Nunc enim in hac via corpus nostrum subiectũ est operationibus animæ, inquãtum est anima scilicet vegetatiua & sensitiua: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur, crescit & decrescit. Quantum autem ad spirituales operationes animæ, secundum quod anima dicitur spiritus, & conuenit cum angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen magnum impedimentum afferũt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sapien. 9. Sed in statu resurrectionis cessabunt operationes animales, quia non erit generatio, vt habetur Mar. 12. Non enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio, iuxta illud Apoc. 7. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus: sed corpus absque vllo impedimẽto & fatigatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operationes, secundum Psalm. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sicut ergo nunc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale: ita tunc propter obedientiam circa operationes spirituales, dicetur spirituale, hoc est completè & perfectissimè seruiens spiritui. Subtilitas ergo corporum gloriosorum siue subtilitatis modus est, vt dicatur subtilia propter perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animę ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus gloriosum dicitur spirituale, quasi omnino spiritui subiectum, quod ad operationes spirituales nullo modo impediens, sed subseruiens ei. Et ideo Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis. Ex virtute tamen siue ex ratione prędictæ subtilitatis non habet quòd possit penetrare, sicut res acutæ propter acuitatẽ, vt ignis, & alia huiusmodi: ita quòd (vt aliqui volunt) possint per poros transire: quia esset magnæ imperfectionis, quòd sub tali quantitate tenerentur: nec etiam quod possit simul esse cũ alio corpore in eodem loco: Quia subtilitas illa non aufert corpori dimensionẽ, per quam est in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodẽ loco. Poterit tamen ex operatione virtutis diuinæ simul esse in eodem loco cum alio corpore. Sicut etiam corpus D. Petri nõ habuit ex aliqua virtute indita, quòd ad eius vmbram sanarentur infirmi, sed fiebat virtute diuina, ad ædificationẽ fidei. Ita faciet virtus diuina, vt corpus gloriosum sit simul cum alio corpore non glorioso, ad perfectionẽ gloriæ. Et ideo ambulabunt per cælum empyreũ, quod est indiuisibile, & penetrabunt sphæras cælorũ, non virtute subtilitatis, sed virtute diuina, quæ est in omnibus ad nutũ subueniet, sicut in natiuitate Christi, & in exitu sepulchri, & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis: Quòd autẽ corpus gloriosum sit in eodem loco cum alio corpore non glorioso, non est cõueniens, secundũ D. Tho. tum quia in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debitam requiret. tum etiam quia vnũ corpus gloriosum non se opponit alteri. Et sic nunquam duo corpora gloriosa erunt simul, nec per miraculũ vnquam fiet: licet Deus facere posset. Subtilitas etiam non impedit palpabilitatem, quæ in duobus consistit: Primò in tangibilitate, ꝙ possit tangi, hoc est quòd habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valde temperatæ: sed hoc non sufficit ad palpabilitatem: quia aërem, cùm habeat qualitates tangibiles, tangere possumus: sed nõ palpare: quia palpabile addit supra tangibile, quod resistat tangenti vt non transeat, quod nõ facit aër: ex quo patet quod omne palpabile est tangibile, sed non econuerso. D

Marginal notes: Luc. 4. Corpus beatorum quo modo spirituale. — Virtus subtilitatis in quo cõsistit. — Ezech. Ioh. 20. — Tangere & palpare qd.

§. 3. DE AVREOLIS.

Aureolæ nomen in sacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter, scilicet communiter & propriè. Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cum præmio accidẽtali, quòd potest dici corona aureola per diminutionem, quia est minor corona aurea, hoc est præmio essentiali, vt visione beatifica: quia quicquid additur illi, est minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, est præmium accidentale de operibus perfectionis, secundum excellentem victoriam, in quibus homo Christo maximè conformatur. Ex quo patet quòd non omne præmiũ accidentale est aureola. Vnde D. Thom. dicit quòd Aureola est quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victoriæ respondens. Et ideo secundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus specialibus pugnis habentur, dantur tres aureolæ. Tres pugnæ principales sunt contra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia. In pugna quæ est contra carnem, ille potissimam victoriam obtinet, qui omnino abstinet à delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ est contra mundum, ille potissimam habet victoriam, qui persecutionem E

Marginal notes: Aureola quid. — Aureola tres.

vſque ad mortem incluſiuè ſuſtinet: Ideo martyribus debetur aureola. In pugna verò qua contra diabolum pugnatur, illa eſt præcipua victoria, cùm aliquis hoſtem & diabolum non ſolum à ſe, ſed etiam à cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinam & prædicationem: Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habentibus debetur aureola. In his tribus ſancti nobiliſsimè conformãtur Chriſto, qui virgo fuit & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mundo manifeſtauit, per quam diabolum à cordibus hominum fugauit: & ſic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectiſsimè conformantur Chriſto: non quòd in Chriſto ſit aureola, cùm nemo ſibiipſi poſsit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Chriſtũ. Prætereà quanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiuè & nunquam ſecundum ſui plenitudinẽ poſsidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibus eſt aliqua participatio perfectionis victorię. Et ideo cùm in Chriſto inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victoriæ conſtituũtur. vnde Ioan.16. Confidite, quia ego vici mundũ. & Apoc.5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Chriſto nõ cõpetit aureola, ſed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolę originantur. Vnde dicitur Apoc.3. Qui vicerit, faciã eũ ſedere in throno meo, ſicut ego vici & ſedeo in throno patris mei.

Aureola quibus debetur.
In Chriſto non eſt aureola.

¶ Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipſi pugnauerint. Quia aureola non debetur niſi illis qui pugnãt corporaliter, & exercentur per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyriũ, & doctrinã: ſi exterius circa hæc non exercentur, vel eis non inſunt. Præterea quę hominibus ad perfectionẽ pertinent, angelis ſunt connaturalia, & ſpectãt ad cõmunem ſtatum eorum: quia ea in eodem genere actus ſuam beatitudinem meruerunt, ſcilicet in hoc quòd conuerſi ſunt ad Deum. Ideo nullum ſingulare meritum inuenitur in vno, quod alius non habeat. Homines autem diuerſis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola ſubiectiuè eſt in mente, cùm ſit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed ſicut ex gaudio eſſentialis præmij quod eſt aurea, redundat quidam decor in corpore: Ita ex gaudio aureolæ reſultat quidam decor in corpore. Et ſic aureola, principaliter eſt in mente, ſed per quandam redundantiã eſt in carne. Decor tamen cicatricum, quæ in corporibus martyrũ apparebunt, non poteſt dici aureola, quę eſt cõmunis omnibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices non erunt, vtpote in illis qui fuerunt ſubmerſi, aut famis inedia, aut ſqualore carceris interempti.

Angelis nõ competit aureola.

Ver. 1. DE AVREOLA VIRGINVM.

A AVreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propoſitum firmum habuerunt virginitatem perpetuò conſeruandi, ſiue propoſitum voto firmauerint, ſiue non: quanuis aliquando hoc propoſitum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propoſitum in fine vitæ inueniatur: Quia virginitas mentis poteſt reparari, vt ſuprà dictum eſt. Si tamen aliqua per violentiam oppreſſa fuerit, propter hoc aureolam non amittit, dummodo propoſitum virginitatis inuiolabiliter ſeruet, & illi actui non conſenſerit, quanuis delectationes venereas inuita experta fuerit, neq; virginitatem, neque aureolam perdit, ſiue pro fide, ſiue quacunque alia cauſa violenter corrumpatur. ſed ſi pro fide Chriſti ſuſtineat, ad genus martyrij, tamen incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam: non quòd habeat duas coronas, ſed quia duplex præmiũ reportabit, vnum pro virginitate cuſtodita, aliud pro iniuria quam paſſa eſt, dato quòd taliter oppreſſa concipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Chriſti æquabitur: quia in ea fuit virginitas & maternitas cum integritate carnis, quæ non eſt in violenter oppreſſa.

Aureola virginitatis qb9 debetur.
Violenter corrupta nõ perdit aureolam.

¶ Ex præmiſsis infertur primò, quòd morientes ante vſum rationis, non habent aureolam virginitatis: quia licet habuerint carnis integritatem, non tamen habuerunt propoſitum. Secundò quòd qui habuerunt propoſitum nubendi (licet nunquam nupſerint) aureolam virginitatis nõ habebunt: quia non habuerunt propoſitum perpetuę virginitatis: niſi fortè (vt dictum eſt) in fine propoſitum mutauerint, & de primo doluerint. Tertiò ſequitur quòd ſi Adam in paradiſo terreſtri perſeueraſſet, aureolam virginitatis non habuiſſet: quia aureola non datur niſi illi qui addit quandam excellentiam ſuper alios continentiæ gradus: quod Adam non feciſſet, quanuis caſtitatem coniugalem optimè ſeruaſſet, & fuiſſent honorabiles nuptiæ, & thorus nulla concupiſcentiæ fœditate maculatus. Et eodem modo dicendũ eſt pro tempore legis Moyſi, in quo cultus Dei per carnalem copulã propagãdus erat, & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abſtinere: & per conſequens illi propoſito præmiũ ſpirituale non debebatur, niſi ex diuino inſtinctu proceſsiſſet, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum coniugia non leguntur.

Adam non habuiſſet aureolam.

¶ D. autem virgini, quæ ex inſtinctu ſpiritus ſancti virginitatem vouerat, ſpeciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ nun fuit in ea, cùm non habuerit ſomitẽ, à quo pugna procedit, vt habetur 2. Cor. 12. Datus eſt mihi ſtimulus carnis meę, vt me colaphizet. D. Tho. tamẽ dicit quòd D. Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Eccleſiæ in quibus eſt virginitas, conformetur. Et quanuis non habuerit pugnam per tentationẽ quæ eſt à carne: habuit tamen per tentationem quæ eſt ab hoſte, qui nec Chriſtum reueritus fuit.

An D. virgo habeat aureolam.
D. virgo tẽtata fuit à diabolo.

Quartò ſequitur ꝙ viduæ ſeruantes continentiam, non habent aureolam, quia licet ſecundum aliquid maiorem pugnam ſuſtineant quàm virgines, propter delectationis præteritæ memoriã, tamen virgines ſimpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiſcentia & experiẽdi deſiderium, quod ex quadam curioſitate procedit, qua fit, vt homo libentiùs videat quæ nunquam vidit, & etiam in eis quandoque concupiſcentia cauſat æſtimationem maioris delectationis, quàm ſit ſecundum veritatem, quæ auget. Et talis non eſt in viduis, in quibus conſideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiungun-

tur,concupiſcentiam minuit,& certamen reprimit.

Ver. 2. DE AVREOLA MARTYRII.

Ad aureolã martyrij. duo requiruntur.

AD aureolam martyrij conſequendam duo requiruntur:Primò mors ſuſcepta:Secundò quòd pro B honeſtiſsima cauſa,ſcilicet propter Chriſtum.Pœna enim ſola martyrem non facit,ſed cauſa.Ex his ſequitur quòd afflictio pœnitentię nec alius dolor interior eſt propriè martyriũ,niſi propter quãdam ſimilitudinem: quanuis ſtet aliquando dolores interiores eſſe magis meritorios ex radice charitatis,vt in D.Virgine:ideo babuit excellentius præmium, quam ſit aureola. Quanuis etiam dici poſſit ipſam habere aureolam:quia verè mortua fuiſſet,ſi non fuiſſet à Deo ſpecialiter præſeruata. Præſeruatio autem Dei non abſtulit meritum,& per conſequens nec præmium mortis.Aureola martyrij datur perfectiſsimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo:quæ eſt quando quis obtinet victoriam de morte & præparatis ad mortem:ſicut aureola virginitatis perfectiſsimæ victoriæ de concupiſcentiis carnis: quæ eſt quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quæ dicta ſunt de martyrio & eius effectu.

D.virgo habuit aureolã martyrij.

Ver. 3. DE AVREOLA DOCTRINAE.

Aureola doctrinæ quibus debeatur.

AVreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatorbus, qui pugnant contra hoſtem, ſcilicet diabolum,& eum fugant à cordibus fidelium,verbo vel ſcripto,ſicut quibuſdam ſpiritualibus armis, C iuxta illud:Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia,ſed ſpiritualia.Prędicare enim,docere,& dictare de
2.Cor.10. ſpiritualibus,quibus fugatur hoſtis,ſunt excellentes eleemoſynæ ſpirituales,& actus præcipui miſericordiæ.Non tamen putandũ ꝙ prælatis qui officium habent prædicandi,& doctoribus qui habẽt officium docendi & ſcribendi,ſi non prædicent,doceant,aut ſcribant ſeu dictent,detur aureola:quia co-
2.Tim.2. rona non debetur habitui aut characteri,ſed pugnę actuali,iuxta illud.Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit:ſi verò ſint prælati, ſiue ex cummiſsione prælatorum , vel diuino inſtinctu prędictos actus exerceant,aureola decorabuntur.Et quanuis prædicare & docere ex ſtudio doctrinę proueniat, vſus tamen ex volũtate procedit, quæ per charitatem infuſam informatur. & ſic actus eius meritorius redditur.Ex quo infertur quòd qui prædictos actus in peccato mortali exercent, aureolam nõ merentur,cùm opera in peccato mortali facta,ſint mortua & non reuiuiſcant.

Ver. 4. DE PRAEEMINENTIA AVREOLAE AD AVREOLAM.

Aureola martyrij præeminet aliis.

PRæeminentia aureolæ ad aureolam poteſt dupliciter conſiderari:Primò ex parte pugnæ, vt dica- D tur potior quæ potiori pugnæ debetur.Et ſic aureola martyrij aliis ſupereminet,quia eſt fortioris & magis affligentis pugnæ ſecundum ſeipſam:licet pugna virginitatis ſit periculoſior, inquantum eſt diuturnior,& magis imminet vicino. Secundò poteſt cõſiderari ex parte eorum de quibus eſt pugna: & ſic aureola doctrinæ eſt inter omnes potior:quia huiuſmodi pugna verſatur circa intel igibilia,aliæ verò pugnæ circa ſenſibiles paſsiones.Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnæ, eſt eſſentialior, cùm aureola ſecundum ſuam rationem reſpiciat victoriam & pugnam : ideo ſimpliciter aureolã martyrij præeminet,deinde aureola virginitatis,poſtremò aureola doctrinæ:ſed quantum ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellentiores eſſe.Notandum tamen qnòd meritum aureolæ poteſt dupliciter conſiderari:primò ex parte radicis, ſecundò ex parte operis. Contingit enim aliquando duos eſſe quorum vnus ex minori charitate maius tormentũ ſuſtinet,vel magis prædicationi inſtat,aut magis à delectationibus carnis,quæ ſunt circa venerea,elongatur: intenſioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem,non reſpondet intenſio maioritatis aureolæ aureæ.Intenſioni verò meriti, quæ eſt ex actu,reſpondet intenſio aureolæ.vnde poteſt eſſe quòd aliquis minus merens in martyrio, quantum ad eſſentiale præmium,maiorem aureolam habebit.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia ad beatitudinem per obſeruantiam legum & mandatorum homo peruenire poteſt,iuxta illud:Si vis ad vitam ingredi,ſerua mãdata:poſtquam dictum eſt de beatitudine,conſequenter dicendum eſt de legibus.

DE LEGIBVS, CAP. XV.

1.2.q.90. LEx dicitur regula humanorum actuum:quia ſicut qui veram ſequuntur regulam artis:, nõ E deuiant à recto & bono,& hac ratione apponitur & applicatur illis regula:ſic etiã qui imitantur & ſequuntur verã legem,facientes quæ ab ea fieri iubentur, nõ deuiant à recta operatione humana. Hæc autem regula eſſentialiter eſt dictamen prudentiale ſiue practicum in principe ſiue in eo qui curam habet aliorum,quo aliqua ordinantur facienda vel relinquenda,tanquam ad bonum commune vtilia vel neceſſaria,cum publicatione & manifeſtatione inferioribus debitè facta.Et dicitur lex à ligando,quia obligat ad agendum aut deſiſtendum ab actione. Ex pręmiſſis apparet quòd de eſſentia & ratione legis ſunt quatuor:Primùm, quòd ſit dictamẽ rationis prudentiale: Secundum,quòd ſit à principe ſeu ſuperiore & habente poteſtatem:Tertium,quòd ſit ordinatum ad bonum commune,& non ad priuatum commodum:Quartum,quòd ſit debitè promulgatum ſeu publicatum & manifeſtatum inferioribus.De his Iſidorus,& habetur in c.Erit autem lex 4.diſtinct.vbi dicitur:Erit autem lex honeſta, iuſta, poſsibilis, ſecundum naturam & conſuetudinem patriæ , loco, temporíque conueniens,neceſſaria,vtilis,manifeſta, nullòque priuato commodo , ſed pro communi vtilitate conſcripta.& quanuis ſcriptura non ſit de eſſentia legis, conuenienter tamen ſcribitur. ¶ Ex præmiſsis ſequitur primò,quòd omnis ordinatio,ſiue ſtatutum contra dictamen rationis naturalis ſiue prudentiale,non eſt lex,neque ligat.Non pertinet tamen ad ſingulares perſonas iudicare an ſit rationabile vel irrationabile,niſi eſſet nototium,vtpote directè contra legem naturæ aut diuinam.Quia quæcunque ordinatio inferioris contra legem ſuperioris non debet dici lex, ſed error intollerabilis,

De eſſentia legis quatuor.

In li.Ethi.

Scriptura nõ eſt de eſſentia legis.

cui

cui non est obediendum, vt dicitur in c. per tuas, de senten. excom. Obedire enim oportet magis Deo quàm hominibus. Secundò sequitur quòd quicunq; sunt depositi à principatu, & qui nullam authoritatem cõmunem habent, quantũcunq; sapientes sint, legem condere non possunt. Tertiò sequitur quòd ordinationes contra bonum cõmune vel in dispendium Reipublicæ, non sunt leges, nec ligant. Et quæ ab initio fuerunt conditæ ad bonum reipublicæ, si successu temporis vel aliquo casu vrgẽte, vergerent in incõmodum reipublicæ: in illo casu non ligarent. Tunc enim vtendum est Epichæia, vt dictum est cùm de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines ad bonũ, & retrahere à malo. Quo ad promulgationem notandum est, quòd ad debitam promulgationem legis non requiritur quòd insonuerit auribus singulorum, sed sufficit quòd sit publicè manifestata, & proclamata in locis consuetis. Ante promulgationem autem siue publicationem non ligat, cùm non possint subditi diuinare. Iuristæ dicunt quòd facta debita promulgatione, lex statim ligat scientes & præsentes: absẽtibus tamen dantur duorum mensẽs à publicatione: quibus lapsis, si contrauenerint, puniuntur tanquã transgressores: quia verisimile est quòd ad eorum notitiam peruenerit. de his in auten. vt factæ nouę cõstitutiones colla. 5. Si autem ante tempus duorum mensium peruenit ad notitiam alicuius absentis, tunc ligat à die scientiæ & notitiæ, saltem in foro interiori, imò & exteriori, si probari posit.

Act. 5. *Finis legis quis.* *Quid ad debitã promulgationẽ requiratur.* *Lex quando ligat absentes.*

Ver. 1. DE ACTIBVS ET OFFICIIS LEGIS.

A Actus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officium. & c. omnis. 4. dist. assignãtur quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, punire. ¶ Imperare idem est quod præcipere: præceptum autẽ importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, & importat obligationẽ alicuius quod fieri debet. Quòd autẽ aliquid fieri debeat, prouenit ex necessitate vel vtilitate alicuius finis: & sic de ratione præcepti est quòd importet obligationem in ordine ad aliquẽ finẽ. vnde in c. quod præcipitur. 14. q. 1. ex D. Grego. in epistola ad Iouinianũ habetur, Quòd præcipitur, imperatur, quod imperatur necesse est fieri, si non fiat, pœnã habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium: vbi præceptum, necessitas est seruientis vt obediat. ¶ Sed difficultas est quomodo & quibus verbis cognosci potest, quòd aliquæ leges & præcepta ligent sub pœna peccati. Cõmuniter dicitur quòd quando lex vel legislator vtitur cõmunibus verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ nõ sunt præceptiua, nõ obligat ad peccatũ saltem mortale, vt dicit Panor. in c. Nã concupiscentiam, extra de constitut. Et idem dicendum de præceptis prælatorum. Nec obstat quòd D. Tho. dicit voluntatem prælati, qualitercunque innotescat, habere vim taciti præcepti, quia intelligendum est de voluntate præcipiendi præcepto formali: Quia ipse dicit quòd licet sciat voluntatem prælati, non tenetur, nisi expresſè præcipiat. Si autẽ in lege aut ordinatione cõtinentur verba præceptiua, prout sunt, Præcipimus, iubemus, mandamus cum sequenti determinatione in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ, aut sub pœna excõmunicationis, inobedientię, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, aut alia notabili pœna quæ videtur importare infamiã vel notabile detrimentum corporale, est præceptũ & peccat mortaliter transgrediens. Si verò sint verba imperatiui modi, tunc si sunt circa materiam necessariam & multum ponderosam, important præceptum, vt in cle. exiuit. §. item, de verb. sig. & Psal. Vouete & reddite. primũ est consilij, secundũ est necessitatis & præcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Si verò materia non est necessaria aut multum ponderosa, non important præceptum, sed potius cõsilium: vt illud, Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram: quod est consilij, vt habetur in c. paratus. 32. q. 1. ¶ Secũdus actus legis dicitur vetare siue prohibere, quod est respectu alicuius mali vel incõmodi. Et quo ad notitiam siue cognitionem promulgationis, eodem modo dicendum est de præcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo. ¶ Tertius actus legis est permittere, siue permissio, quæ secundum se est circa indifferentia, quæ de se non prosunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamẽ quòd aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo quòd nullo iure prohibetur, vt contrahere secundas nuptias. Secundo quia contra humanas constitutiones indulgetur, vt contrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quædã. 35. q. 3. Tertio vt vitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prostibulum, ne cõmittatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellũ repudij, vt vitaretur homicidiũ, vt dicitur Matth. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorũ, prohibendo Christianis ne eos impediant, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudęis, extra. Permittere minus malum (hoc est non punire) vt euitetur maius, est licitum. Permittere aliqua contra legem Dei, quæ possunt puniri, est malum, sed non contra legem humanam, cùm posit tolli: nisi fortè propter scandalum. Agentes autem vel omittẽtes contra legem diuinam, ex permissione siue propter maius malum vitandum, siue non, peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab adulterio propter permissionem libelli repudij. ¶ Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quàm deordinationem culpæ factam per transgressionem, per pœnam reordinare. Pœna autem debet proportionari culpę in punitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantum se glorificauit & in delicijs fuit, tantùm date illi tormentum & luctum. Punitio propter scandalum differenda est, & aliquando omittenda, vt dictum est cùm de scandalo ageretur. c. 12. §. 2. ver. 11. In punitionibus autem semper vtẽdum est æquitate & misericordia, vnde D. Ambro. dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quàm de nimia sęueritate.

5. Ethico. *4. actus legis quatuor.* *Præceptum quid sit, & quomodo obligat.* *Consilium non obligat.* *De Veri. q. 23. ar. vl. ad. 1.* *Quæ verba legis dicantur præceptiua.* *Eccle. 5.* *Matth. 5.* *Permissio triplex.* *Permissio quando bona, & quando mala.* *Deut. 25.* *Apoc. 18.*

Ver. 2. DE LEGVM INTERPRETATIONE.

B Qvum leges (vt dictum est) sint institutę ad regulandos actus humanos, qui sunt circa particularia contingentia, quę varietatem magnã habent, nõ possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mente legislatoris. Hinc est quòd Philosophus

7. Ethic.

arguit in principe necessitatem ponendi Epichæiam, qua lex declaratur seu interpretatur, aut cum ea dispensatur. Et sic necesse est aliquãdo leges declarari & interpretari, imò totaliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendum est. ¶ In primis notandũ, ꝙ interpretari legem seu præceptũ legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mentẽ præcipiẽtis siue legislatoris, in lege quam condidit. Notandum præterea quòd triplex est interpretatio: quædam est particularis quæ fit per particularem personã, quãdo ei occurrit dubium super obseruatione legis, quo ad eam, & non potest haberi, vel saltẽ de facili, recursus ad legislatorẽ vel parem aut superiorẽ: Tũc talis recurrere debet ad iudicatoriũ naturale, & inquirere an in tali casu legislator intenderet legẽ obseruari, vel non: & an si legislator esset præsens, diceret se sic intelligere legem, & quid faceret ipse si esset legislator. Cõclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutem Epichęiæ, & excusat illum a trãsgressione legis, si agat secundum illam resolutionem inquisitionis, saltem in foro interiori, secluso scandalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quę fit cũ inquisitione rationis & cum collatione aliarũ legũ vel aliorum passuum eiusdem legis. Et hãc quilibet doctus vel expertus in aliqua scientia siue politia facere potest. Vnde Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptũ de ieiunio, qđ non obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, prægnãtes, lactãtes, aut grauiter laborãtes. Hæc magistralis interpretatio non habet necessitatẽ: (Non.n. tenetur quilibet assentire illi interpretationi: & secundum eam agere:) habet tamẽ excusationem: quia in dubiis sequens opinionẽ rationabilẽ alicuius magistri: cũ magister & doctor est approbatus (vt D. Tho. qui absq; ratione aut authoritate nõ consueuit loqui) est excusatus à peccato. quod est valde notandũ ad sedandos scrupulos timoratarũ conscientiarum. Alia est interpretatio authoritatiua, quæ fit ab eo qui bene scit mentem & sensum legis, & habet authoritatẽ, & hæc obligat inferiores ad tenendum sensum per eum datum: & hoc modo interpretari non est cuiuslibet, sed eius est interpretari, cuius est condere. Pertinet etiã hoc modo interpretari ad eũ cui cõmittitur, vel qui habet parẽ potestatem aut superiorem iurisdictionem. Parem dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite. Superiorem habet authoritatẽ ille qui legislatori & suis inferioribus legitimẽ & ordinariẽ præest, vel ab eo commissus est. Et quo ad sacras literas & legem diuinã dicitur 2. Pet. 1. Hoc primũ intelligentes, quòd omnis prophetia scripturę propria interpretatione non fit: Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. & ideo qui sunt inspirati à Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde Apost. inter gratias gratis datas ponit interpretationem sermonum. Summus pontifex etiam, quia est vicarius Christi, cùm plenitudine potestatis, & ad quem (vt dictum est) pertinet vltima resolutio fidei & editio symboli, potest interpretari, vt idem dicamus & faciamus omnes. De his Dominus Cardinalis de Tur. crem. in 2. lib. summæ de Ecclesia, c. 7. & in 3. lib. c. 53.

Interpretari legem & præceptum quid.
Triplex interpretatio.
Psal. 118.
¶ Sequens opinionem doctorum approbati est excusatus.
Interpretatio authoritatiua ad quem pertineat.
Matth. 23.
Interpretatio sacrarũ literarum ad quẽ pertineat.
1. Cor. 12.

Ver. 3. DE LEGVM DISPENSATIONE.

Differentia solet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationem, dispensationem, & abrogationem. Quia interpretatio (vt dictum est) significat explicationem sensus dubij ipsius legis: Declaratio est ostensio quòd lex in aliquo particulari casu non obliget: & sic quod est agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad Epichæiam. Dispensatio autem est canonica sublatio legis, & secundum Rayerium, relaxatio ipsius respectu alicuius particularis personæ propter aliquam rationabilem causam. Ex hoc sequitur id quod dicit D. Ber. quòd prælati dantes pro voluntate facultatẽ veniendi contra legem, non sunt dispensatores, sed dissipatores: cùm non sit data potestas ad destructionem, sed ad ędificationem. Secundò sequitur quòd si dispensatio impetretur ex falsa causa siue (vt cõmuniter dicitur) subreptitiẽ vel obreptitiẽ, expressa falsitate, vel tacita veritate, non est canonica, cùm sit contra canones, qui prohibent subreptionem & obreptionem, vt in c. 2. de fil. presby. lib. 6. D. Thomæ idem sunt dispensatio & declaratio. Abrogatio verò legis est totalis sublatio obligationis legis, siue relaxatio iuris quo ad omnes subditos, quæ fieri debet quando lex incipit vergere in incommodũ Reipublicæ, vel quando impedit maius bonum illius. C

Interpretatio, dispensatio, abrogatio, & declaratio differunt.
Lib. de Dispen. & pre.
2. Cor. 10.
2. 2. q. 88. ar. 10.

Ver. 4. DE DIVISIONE LEGIS.

Lex in tota sui communitate potest diuidi in legem diuinam, humanã, & peccati, quæ non est propriè lex, sed procedit ex præuaricatione legis: quia ab Apostolo lex peccati nominatur. Ideo hic eam enumerauimus, vt de peccatis ea quæ sunt notatu digna, nostris introductionibus inseramus. D

§. 1. DE LEGE DIVINA.

Lex diuina est dictamẽ practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo, tanquam in principe totius vniuersi. Et quia Deus nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum. hinc est ꝙ sola lex diuina ex parte ipsius Dei dicitur æterna, cum nullus alius legislator fuerit ab æterno: nec ex parte nostra potest dici æterna, cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legem diuinam naturalem, & legem diuinam positiuam, de quibus per ordinem dicendum est. E

Lex diuina quid & quomodo dicatur æterna.
Lex diuina duplex.

Ver. 1. DE LEGE NATVRALI.

Lex naturalis nil aliud est quàm participatio legis ęterne in rationali siue intellectuali natura, in sua creatione indelebiliter impressa, qua inclinatur ad actus necessarios conducentes in finem naturalem, & vocatur Lumen naturale: vnde Cùm Psal. dixisset, Sacrificate sacrificiũ iustitię, quasi quibusdã quærentibus quæ sint opera iustitiæ, dicit: Multi dicunt, Quis ostẽdet nobis bona? Cui quæstioni respondens, subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, hoc est lumen naturalis rationis, qua discernimus quid sit bonum, & quid malum. Vnde Glo. super illud Rom. 2, Cùm gentes quæ legem F

Lex naturalis quid.
Psal. 4.

legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, dicit: Quòd ſi non habent legem ſcriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit & ſibi conſcius eſt quid ſit bonum, & quid ſit malum: & originaliter dicitur ſinderesis, de qua & de eius actibus & officiis ſufficienter dictum eſt. Hæc lex perfectius impreſſa fuit in angelis quàm in hominibus, quia circa huiuſmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in vniuerſali aut particulari, nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non poſſunt, & per conſequens neque malè operari, ſiſtendo in naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccent, propter relationem ad malum finem, quem ſibi præſtituerunt: ſecluſa tamen illa relatione non peccarent in naturalibus. Et quanuis illa relatio non poſsit ab eis non poni: quia tamen illa relatio ſe habet extrinſecè, ideo dicitur quòd non peccant circa naturalia, intrinſecè. Homines verò poſſunt errare in particulari agibili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. Et poteſt aliquis tantum continuare aliquod peccatum, quòd non videbitur ei peccatum: vt Iulius Cæſar in libr. de Bello Gallico refert, quòd apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum. Et quia tempore Moyſi propter malitiam hominum & malas conſuetudines lex naturæ in particulari erat offuſcata: ideo Deus expreſsit particularia præcepta in duabus tabulis. In prima poſuit tria præcepta, quæ diſponunt hominem in ordine ad Deum, ſcilicet Vnum crede Deum, Ne iures vana per ipſum, Sabbata ſanctifices. In ſecunda verò tabula poſuit ſeptem præcepta, per quæ homo diſponitur in ordine ad proximum, ſcilicet de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, falſo teſtimonio non ferendo, & de non concupiſcendo rem neq; vxorem proximi. In angelis autem hæc lex non continet tot præcepta: quia non congruunt naturæ illorum. Præterea hæc lex in eis nullo modo impeditur, ſicut in hominibus qui non poſſunt aliquando bene ratiocinari propter indiſpoſitionem cerebri. Et ſic impediuntur actus huius legis in paruulis ante vſum rationis, quem ſecundum aliquos habent in fine primi ſeptennij: licet ſecundum diſpoſitionem complexionis, & exercitium ſiue doctrinam aliquando acceleretur, & aliquando retardetur: nec eſt qui certum poſsit præfigere terminum. Impeditur etiam in ebriis & furioſis. Et quanuis legi naturali aliquid addi poſsit, & multa per legem diuinam & humanam tanquam vtilia ſuperaddita ſint: eſt tamen immutabilis per modum ſubtractionis: quia nihil quod eſt de lege naturæ, poteſt deſinere eſſe de lege naturæ, ſaltem quantum ad prima principia, quæ nec immutari nec deleri poſſunt, vt D. Auguſt. dicit, Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum, quam nec vlla delet iniquitas. ¶ Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximum, continet ſeu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam ſunt præcepta affirmatiua, quædam negatiua. Præcepta affirmatiua explicita ſunt tria: duo primæ tabulæ, & primum ſecundæ. Præcepta negatiua ſunt ſeptem: vnum in prima tabula, & ſex vltima ſecundæ tabulæ. dictum eſt, explicita: quia cum ad affirmationem ſequatur negatio oppoſiti, & ad negationẽ ſequatur affirmatio oppoſiti: ſequitur ꝙ quodlibet præceptum affirmatiuum includit negatiuum. & quodlibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptum de credendo includit præceptum de non diſcredendo, neq; ſe diuellendo à Deo. Præceptum affirmatiuum de ſanctificatione ſabbati, includit præceptum de non violando ſabbatum, & de opere ſeruili non faciendo. Præceptum de honore parentum includit præceptum de non inhonorando ſiue irreuerentiam faciendo. Præceptum negatiuum de nõ aſſumendo nomen Dei in vanum includit præceptum de inuocando & honorando nomen Domini. Pręceptum de non occidendo, includit præceptum de conſeruatione vitæ proximi. Præceptum de non mœchando, includit præceptum redditionis debiti. Pręceptum de non furando, includit pręceptum reſtitutionis: pręceptum de falſo teſtimonio non ferendo, includit præceptum de vero teſtimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non concupiſcendo vxorem proximi, includit præceptum de conſeruanda honeſtate vxoris proximi. & præceptum de non cõcupiſcendo rem proximi, includit præceptum de conſeruanda re proximi. Ex quo patet quòd ſunt viginti præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem ſunt concluſiones deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur ſuper ratione boni, ſcilicet Bonum eſt faciendum, & malum eſt vitandum. Et ſuper hoc fundantur omnia præcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & cauſatur ex habitu ſinderesis, quæ eſt lex naturalis, cuius actus eſt dictamen rationis. ¶ Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad ſemper & pro ſemper, hoc eſt omni tempore, ſic quòd nunquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidem ad ſemper & non pro ſemper, ſed pro tempore & loco, vt præceptum de honore parentum obligat ſemper, quia ſemper filius tenetur & eſt obligatus honorare patrem, ſed non pro ſemper: quia non qualibet hora, cùm habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorem exhibere poteſt, nec tenetur, cum impoſsibilium nulla ſit obligatio. & ſic de aliis præceptis affirmatiuis, non ſolum legis naturalis, ſed etiam aliarum legum. Præcepta verò negatiua, quia non exigunt actum, imò prohibent, pro omni tempore & hora poſſunt ſeruari. Omni enim tempore & hora poſſum ceſſare ab homicidio, quandiu ſum liber. Ideo obligat ad ſemper & pro ſemper. In hoc tamen conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quòd nunquam licet eis contrauenire: ſed cùm affirmatiua non ligent niſi pro tempore & loco, extra tempus & locum non prætermittuntur, nec omiſsiuè ſe habendo eis contrauenitur.

c.1 § 8. ver.6 & 7.

1.2.q.94. art.4.

Latrocinium apud Germanos olim non reputabatur iniquum.

Præcepta legis naturæ quot.

1.2.q.94. art.5.

In.2. de Cõf.ſ.

Præcepta affirmatiua & negatiua quid.

Præceptum affirmatiuũ includit negatiuum, et econuerſo.

1.2.q.92. ar.1 & .4.

Differentia præcepti affirmatiui & negatiui.

Ver. 2. DE LEGE DIVINA POSITIVA.

A Lex diuina poſitiua eſt dictamẽ diuinæ rationis practicæ, rationali ſiue intellectuali naturæ extrinſecè promulgatũ ex tẽpore, & nõ in ſua creatione nec intrinſecè & indelebiliter impreſſum. Et ſic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tẽpore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam poſitiuam, quę diuiditur in legẽ veterẽ & nouã, ſiue antiquũ & nouũ teſtamentũ, de quibus Apoſt. Gal.4.

Lex diuina poſitiua quid.

Ver. 3. DE LEGE ANTIQVA.

Rom.3.

LEx diuina vetus siue antiqua dicitur illa, quæ per Moysem in monte Sinai fuit data populo Israel, quæ dicitur ab Apostolo lex factorum, ait enim: Vbi est gloriatio tua? exclusa est, per quam legem? factorum? non, sed fidei. Vocat legem factorum legem Moysi exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur: quia per eam præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur à quo debeat abstineri. Legem autem fidei vocat legem interius scriptam, per quam non solum exteriora facta, sed etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos primus est motus fidei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Apostolus pædagogum nostrum, hoc est directorem & custodem cohibentem nos ab illicitis, sicut cohibetur & dirigitur puer, cui propter defectum ętatis non datur hęreditas patris, donec venerit ad perfectam ętatem. B

Ver. 4. DE OFFICIIS LEGIS ANTIQVAE.

Lex antiqua quatuor habebat officia.

HVic legi antiquæ Apost. quatuor officia tribuit: ¶ Primum erat dare cognitionem peccati. vnde Ro.3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom.7. Peccatum non cognoui, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Quę verba non sunt hic intelligenda, quòd peccatum non posit cognosci absque lege Moysi, quia per rationem naturalem potest cognosci, inquantum habet rationem inhonesti contra rationis naturalis dictamē existens. Sed non poterat cognosci peccatum secundum quod importat offensam diuinam, sicut per legem diuinitus datam, per quam manifestatur homini quòd Deo displicent peccata humana, in hoc quod ea prohibet & mandat puniri. ¶ Secundum officium legis siue potius effectus, qui non ex lege, sed ex malitia hominum contingit, est facere abundare peccata. vnde Ro.5. dicitur: Lex subintrauit vt abūdaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur causaliter, sed consecutiuè: quia lege data, abundantia delictorum subsecuta est occasione accepta. Vnde Rom.7. dicitur, Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctū, & iustum, & bonum: quia scilicet peccatum cohibebat, sed occasione accepta peccatum (hoc est fomes peccati, siue appetitus destitutus gratia Dei & iustitia originali) per mandatum seduxit me, & occidit me, & operatum est in me omnem concupiscentiā. Hoc sequutum est lege data, eò quòd lex Moysi (licet peccatum prohiberet) concupiscentiam tamen non auferebat, nec refrenabat. Cùm enim alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit. Sicut & fluuius posito obice, fortiùs impingit & obicem frangit: cuius ratio potest esse duplex, secundum D. Thom. Prima, quia interiores affectiones quando interius retinentur, magis incenduntur: sicut patet in dolore & ira. Si autem exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnę cogit hominem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat. Et ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflammatùr. Secunda ratio est, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibentur, quasi possibilia fieri à nobis, quandocunq; placuerit: & ideo multoties opportunitate existente illud negligimus & vitamus: sed quando aliquid est prohibitum, apprehenditur vt aliquid magnum, quod non semper à nobis posit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, sine timore pœnæ illud consequi promptiores sumus. & inde est quòd data lege quę concupiscentiæ vsum prohibebat, & tamen concupiscentiam non mitigabat: concupiscentia ipsa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech.5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale est gratia Spiritus sancti, per virtutes infusas mitigat concupiscentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc sequitur quòd omnis lex humana quę gratiam non confert, faciat abundare delicta: quod est contra intentionem legislatorum, qui ad hoc tendunt, secundum Philosophum, vt ciues faciant bonos. Quia alia est intentio legis humanę, alia diuinę. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod est tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud, Homines vident quę foris patent, sed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem suum & intentionem suam consequitur, dum per prohibitionem & pœnę comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiscentia interior magis augeatur, quàm lex humana cognoscere, imputare, aut punire non potest. Vnde iuristę in l. cogitationis pœnam. ff. de reg. iuris, dicunt cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentię malę imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiscentiam. ¶ Tertium officium siue euentus legis Moysi sequēs ad secundum, est iram operari. Vnde Rom. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod secundum D. Thom. ibi, non est intelligendum ita quòd præcepta legis Moysi pręcipiant aliqua quæ faciant obseruātes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia pręcipit, & gratiam implendi non prębet, ex quo (vt dictum est) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgressionem legis facti sunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Regum. 22. dicitur: Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius scilicet legis. ¶ Quartum officium est agere pędagogum, vt dictum est, scilicet custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Gala.3. postquàm dixit, Itaque lex pędagogus noster fuit: addit, in Christo, vt fide iustificemur. Lex antiqua continet tria genera pręceptorum: Quædam enim sunt moralia: Quędam cęremonialia: Quędam iudicialia. Hęc tria tangit Apostolus Rom.7. cùm dicit, quòd mandatum erat bonum, sanctum, & iustum: in hoc quòd dicit, bonum, hoc est honestum, tangit moralia: in hoc verò quòd dicit, sanctum, quod idem est quod Deo dicatum, tangit cęremonialia: in hoc autem quod dicit, iustum, tangit iudicialia. C

Lex Moysi quomodo faciebat abundare delictum.

Rom.5.

Cur nitimur in vetitum.

Lex noua quomodo frenat concupiscentiā.

2. Ethi.

1. Reg. 26.

Præceptorū tria genera.

Ver. 5. DE PRAECEPTIS MORALIBVS.

A PRæcepta moralia ſunt præcepta legis naturę, quæ ſunt de actibus virtutum, circa quæ homo ſe ex- 1.2.q.99.
ercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data ſunt ad faciendam & conſeruan- art.2.
dam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ eſt vt faciat amicitiam hominum
adinuicem, ita intentio legis diuinæ eſt vt conſtituat amicitiam hominis ad Deum, & hominum adin-
uicẽ. Cùm autẽ ſimilitudo ſit cauſa amoris, ſecundũ illud, Omne animal diligit ſibi ſimile: impoſsibi- Eccle.13.
le eſt eſſe amicitiam hominis ad Deum qui eſt optimus, niſi homines efficiantur boni. vnde dicitur
Leui.19. Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Bonitas autẽ hominis eſt virtus quæ, ſecundũ D. Aug.
bonum facit habentem: ideo oportuit quòd in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus
virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

Ver. 6. DE DIFFERENTIA ET GRADV PRAECEPTORVM MORALIVM.

B PRæcepta moralia differunt à cæremonialibus & iudicialibus: quia cæremonialia & iudicialia ex 1.2.q.100.
inſtitutione extrinſeca vim habent: quia ante inſtitutionem erant indifferentia. & non videbatur art.11.
differre, vtrũ ſecundũ ea, vel alio modo fieret. vnde nullũ peccatũ erat ante extrinſecam inſtitutionem
ea ſeruare vel non ſeruare: ſed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo non
ſunt indifferentia, imò efficaciam habent & obligant, etiam ſi nunquã lege extrinſeca ſtatuantur. Ho- Præceptorũ
rum autem præceptorum moralium eſt triplex gradus: Quædam.n. præcepta ſunt cõmuniſsima & a- moraliũ tri
deo manifeſta, quod editione aut inſtitutione non indigent: ſicut mandata de dilectione Dei & proximi, plex gradus
& alia huiuſmodi quæ ſunt quaſi fines præceptorũ: vnde in eis nullus poteſt errare ſecũdũ iudiciũ ra-
tionis. Quædam vero ſunt præcepta moralia magis determinata, quorum rationẽ poteſt quilibet po-
pularis facilè videre: & hæc ſunt præcepta decalogi circa quæ in paucioribus contingit iudicium hu-
manũ peruerti & offuſcari. Ideo in lege antiqua fuerũt publicata. Quædam autem ſunt, quorum ratio
ſiue deductio non eſt adcò cuilibet manifeſta, ſed ſolùm ſapientibus: & iſta ſunt præcepta moralia ſu-
peraddita decalogo, tradita à Deo populo per Moyſen & Aaron, quæ reducuntur ad ea quæ ſunt ma-
nifeſta, ſcilicet ad præcepta decalogi. Primo pręcepto decalogi prohibetur cultus deorum alienorum,
cui ſuperadduntur alia præcepta prohibitiua eorum quæ ordinant ad cultum idolorum: ſicut habe-
tur Deute. 18. Non inuenietur in te qui luſtret filium aut filiam, aut ſit maleficus, aut incantator, ne-
que qui phitones conſulat neq; diuinos: neq; quærat à mortuis veritatem. Secundo præcepto pro-
hibetur Periurium, ſuperadditur ei prohibitio blaſphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falſæ doctrinæ,
Deuteron.13. Tertio præcepto ſuperadduntur omnia cæremonialia. Quarto præcepto ſuperadditur Leuit.19.
de honoratione ſenum, ſecundum illud, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. &
generaliter omnia præcepta inducentia ad exhibendum honorem maioribus. Quinto præcepto quo Leuit.19.
prohibetur homicidium, additur probibitio odij & cuiuſlibet violationis contra proximum, ſecun-
dum illud, Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, ſecundum illud,
Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, ſuperadditur pre-
ceptum de prohibitione meretricij, ſecundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Iſ- Deut.24.
raël: & prohibitio vitij contra naturam, Cum maſculo non commiſceberis, & cum omni pecore non Leuit.18.
coibis. Septimò præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vſuræ fa- Deut.18.
ciendæ, ſecundum illud, Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram: & prohibitio fraudis, Non habebis in ſa- Deut 35.
culo diuerſa pondera. & vniuerſaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinæ pertinent.
Octauo præcepto, quo prohibetur falſum teſtimonium, additur prohibitio falſi iudicij, Nec in iudi-
cio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies: & prohibitio mendacij, cùm ſubditur, Men- Exod.23.
dacium fugies: & prohibitio detractionis, Nõ eris criminator & ſuſurro in populis. Multa alia adiun-
guntur, quia per ea omnis mala cõcupiſcentia prohibetur. Et ſic reſulutoriè apparet quòd omnia prę- Leuit.19.
cepta moralia (quę nil aliud ſunt quàm concluſiones ex principiis legis naturæ, ſiue ſint ſcripta in lege
antiqua, ſiue noua) pendent à decem præceptis decalogi, & ad ea reducuntur. quod eſt valde notan-
dum, & ad plurimas quæſtiones prompta & facilis reſponſio.

Ver. 7. DE INDISPENSABILITATE PRAECEPTORVM MORALIVM.

C PRæcepta moralia, præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Pſalmographo, man-
data, quæ Deus mandauit cuſtodiri nimis. Vnde ait: Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis, pro 1.2.q.100.
pter indiſpenſabilitatem: quia circa ea non cadit licita diſpenſatio. Cuius quidem ratio eſt, quia tunc art.8.
in ipſis præceptis cadit & licitè fieri poteſt diſpenſatio, quãdo occurrit ac ſuperuenit aliquis particula Pſal.118.
ris caſus, in quo ſi verbum legis obſeruaretur, cõtrariaretur intentioni legiſlatoris: ſed nullus talis po- Circa mora
teſt occurrere in decem præceptis decalogi, inquãtum moralia ſunt: igitur, &c. Minor patet: Quia in- lia præcepta
tentio cuiuſlibet legiſlatoris ordinatur primò ad bonum commune: Secundò ad ordinem iuſtitiæ & non cadit
virtutis, ſecundum quem ordinem bonum commune conſeruatur, & ad ipſum peruenitur. Ergo ſi a- diſpenſatio
liqua præcepta dentur, quæ contineant ipſam conſeruationem boni communis, vel ipſum ordinem ſtante ma-
iuſtitiæ & virtutis: huiuſmodi præcepta continent veram intentionem legiſlatoris. Et ideo non po- teria.
teſt ſuperuenire caſus, in quo ſi ſeruentur verba legis, contrarietur intentioni legiſlatoris. & ideo talia
ſunt indiſpenſabilia, puta ſi poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus deſtrue-
ret rempublicam, vel nullus proderet ciuitatem hoſtibus, ſiue quòd nullus faceret aliquid iniuſtè vel
malè. Iſta præcepta eſſent indiſpenſabilia. quia non poteſt ſubeſſe cauſa diſpenſationis. Sed præcepta
decalogi ſunt huiuſmodi: igitur ſunt indiſpenſabilia, quantum ad rationem iuſtitiæ quam continent:
quia pręcepta primæ tabulæ continent ordinem ad ipſum bonum commune, & finale quod eſt Deus:
& præcepta ſecundæ tabulæ continent ordinem iuſtitiæ inter homines obſeruandæ, vt nulli fiat in-

debitum. ¶Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidium, vel furtum, vel adulterium, aut non, siue secundum materiã. Hoc quidem est mutabile authoritate diuina, in his scilicet quæ à solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideo vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem, iam non esset homicidium, cùm fiat authoritate publica. Et cùm Deus qui est omnium dominus, mandauit filiis Israël vt spoliarent Ægyptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cùm præcepit Oseæ accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram: Oseas ad eam accedens, non est mœchatus neque fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinum. Ideo communiter dicitur quòd Deus potest mutare materiam præceptorum: sed manẽte materia nõ potest dispensare, quia non potest negare seipsum, vt habetur. 2. Timot. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suæ infringeret, cùm ipse sit ipsa iustitia. Ideo in hoc Deus dispensare non potest, vt homini liceat inordinatè se habere ad Deum, vel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quæ commissa sunt hominum iurisdictioni, quantum ad hoc homines gerũt vicem Dei. Ideo possunt dispensare in voto & iuramento, pro quanto superueniunt contractui humano, super quo data est potestas hominibus: sed quantum ad alia non est data potestas. ¶Nec obstat quod habetur 1. Macch. 2. Et cogitauerunt illa die dicentes, Omnis homo qui venerit ad nos in bello, die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quàm dispensatio. Non enim intelligitur violare Sabbatum, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut dominus probat, Matth. 12. Inquantum verò hoc præceptum est cæremoniale, prout significabat quietem domini in sepulchro, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum, vt patet Apocal. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

Filij Israël spoliando Ægyptios non peccauerunt.

Deus potest mutare materiam præceptorũ moralium.

Matth. 12.

Ver. 8. DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

1.2.q.101. art.1.

Præcepta cæremonialia quid.

PRæcepta cæremonialia sunt præcepta determinatiua præceptorum moralium ordine ad Deum, quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deũ pertinent, ustendásque populo cæremonias ritũmque colendi, hoc est honorandi. Homo autem ordinatur in Deum non solùm per actus interiores, qui sunt credere, sperare, & amare, quæ pertinent ad præcepta moralia, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo Deum honorando, se seruum & subditum eius profitetur, vt oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiendo. Hæc præcepta Cæremonialia dicebantur plerunque iustificationes. Vnde de Zacharia & Elizabeth dicitur, quòd erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus vocabatur cæremonia, quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur dea frugum (vt quidam dicunt) eò quòd primò de frugibus oblationes Deo offerebantur, vt habetur Gene. 4. vel (sicut refert Val. Max.) nomen cæremoniæ introductum est ad significandum cultum diuinum apud latinos, à quodam oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eò quòd Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentisimè habita. Resolutoriè ergo sequitur quòd cæremonialia sunt præcepta quæ pertinent & ordinant ad cultum Dei. D

Luc. 1.

Cæremoniæ nomen vnde ortum est.

Ver. 9. DE CAVSIS ET RATIONIBVS PRAECEPTORVM CAEREMONIALIVM.

1.2.q. 102.

Cæremonialia & moralia quomodo differunt.

Rom. 13.

2. Phy.

super Oseam

PRæcepta cæremonialia (vt dictum est) distinguũtur à moralibus. Quia moralia cùm ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Cæremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cùm sint indifferẽtia, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud quia. s. sunt à Deo instituta, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autẽ ꝙ aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primò ꝙ ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis. Ea enim quæ eueniũt præter intentionẽ finis, vel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundò, requiritur ꝙ id quod est ad finem, sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur ꝙ ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex. s. cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurãdum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quantum ad cultum: respiciebant etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt. D. Hierony. dicit. Et ideo causæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte cultus diuini qui erat tempore illo obseruandus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secũdum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem, siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducuntur per Christum, quod pertinet ad anagogiam. ¶Ex his sequitur ꝙ sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Grego. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more al[illegible] scripturas transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium: Q[illegible] author sacræ scripturæ est Deus, in cuius potestate est vt non solùm voces ad significandum accommodet, quod etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, vt ex eis aliæ significationes & sensus accipi posint. Et ideo cùm in aliis scientiis solæ voces significent, & in sacra scriptura res ipsæ, est proprium sacræ scripturæ plures sensus habere. D. Hierony. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiam, notanda sunt quæ D. Thom. super illud Galat. 4. Quæ sunt per allegoriam dicta, dicit. E

15. Mora.

Propriũ sacræ scripturæ quid.

Dan. 12.

Ver. 10.

Ver. 10. DE SENSIBVS SACRAE SCRIPTVRAE.

1 p.q.1. art. 9.& 10.
Sensus sacræ scripturæ quatuor.

A SEnsus sacræ scripturæ communiter à doctoribus assignantur quatuor, scilicet literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D. August. in 1. super Geñ. ad literá, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet conspicere quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrantur, quæ futura prænunciantur, & quæ agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicum, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid propriè, scilicet illud ad quod sunt impositæ ad significandum, & aliquid metaphoricè & transumptiuè, propter aliquam similitudinem proprietatis vel conuenientiæ: ideo sensus siue significatio significans siue secundum proprietatem locutionis, siue secundum metaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. vtroque enim modo scriptura vtitur. Exemplum primi: cùm dicitur, Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum. Exemplum 2. cùm sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexterá neq; sinistram, cũ non sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior: transumptiuè significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cum sensui literali sacræ scripturæ non possit subiici falsum, sicut nec fidei: sequitur quòd quandocunque veritas locutionis non potest saluari secundum propriam significationem terminorum, vt in exemplo dato: tunc illa significatio qua voces significant res, non est sensus literalis: sed dicitur sensus literæ, & sensus grammaticalis: qui & si sit congruus, tamen aliquando est falsus, quando repugnat veritati, sententiæ, vel aliis passibus sacræ scripturæ, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide.

Sensus literalis quid.
Mar. vlti.
Sensui literali nõ subiicitur falsũ.
Sensus literæ quid.

¶ Ex his apparet quòd sub sensu literali continetur sensus metaphoricus, qui est circa dictiones: & parabolicus, qui est circa sententias, frequens in sacris literis, quę sæpe vtuntur metaphoris & parabolis: Christus etiam metaphoris vtebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantum delectandi gratia vt poëtę, sed propter vtilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, necesse est homini vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vsus est etiam parabolis, vt tolleretur superbiendi occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Præterea ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorum mysteriorum ipsis incredulis, Vnde Christus. Vobis datum est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes non intelligant, nequando conuertantur & dimittantur eis peccata, vt prędixerat Esa. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum etiam vtilis est ad tollendum fastidium, & ad exercitium studiosorum, & euitandum irrisiones infidelium. ideo dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt D. Dionysius ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis: sed per traditionem Apostolorum & maiorum ad nos deuenerunt. D. Dionysius monebat Titum vt sancta ab immundis incontaminata seruaret.

Marc. 4.
Cur Christus parabolis vsus est.
Esa. 6.
Matth. 7.
In epistola ad Titum.

¶ Parabolæ autem non sunt intelligendæ secũdum sensum literæ siue grammaticalem, sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorum similitudinem accipere, vt dicit D Chrysosto. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. Augustinus dicit quòd sacra scriptura, quæ vetus testamentum vocatur, quadrifariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, & secundum allegoriam. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. Historia est (vt idem exponit) cùm simpliciter aliquid proponitur. Etymologia verò, cùm dicti causa assignatur. Sicut cùm Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatem repudiandi vxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 29. Analogia verò est, cùm veritas vnius scripturæ ostenditur veritati alterius non repugnare: Sola autem allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensuum bimembris: Sensuum sacræ scripturæ quidam est literalis, quidam spiritualis, vterque subdiuiditur: literalis in quatuor, quia quidam est historicus, alius etymologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdiuiditur in tres, scilicet in allegoricum, anagogicum, & moralem.

Parabola quomodo sunt intelligenda.
In li. de vti. Precep.
Historia quid.
Etymologia quid.
Analogia quid.

¶ Quantum ad sensum literalem dicit D. Tho. post D. Aug. ꝙ non est inconueniens eandem scripturam seu eandẽ sententiam scripturæ habere plures sensus literales: Quia sensus literalis est, quem author scripturæ intendit: Sed author scripturę sacræ est Spiritus sanctus, vt habetur 2. Petri 1. Spiritus autẽ sanctus cũ sit Deus, omnia simul suo intellectu comprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere, quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue literaliũ, siue spiritualium, facit æquiuocationem aut aliam speciẽ multiplicitatis quæ pariat confusionem, fallaciam, aut deceptionẽ, siue quę impediat efficaciam ostendendi veritatẽ: Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet, vt D. August. ait contra Vincentium Donatistam.

12. Confes.
Eadem sententia plures sensus literales habet.
Cõtra Vincen. Dona.

¶ D. Dion in Epistola ad Titum dicit quòd symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentatiua, hoc est non efficaciter cõcludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacræ scripturæ: quia nihil necessarium cõtinetur sub aliquo spirituali sensu, quod sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. Ideo spiritualis expositio dicitur habere fulcimẽtum ab aliqua literali. Nec obstat ꝙ Apostolus argumentatur à sensu allegorico: quia sensus allegoricus est literalis, cùm intenditur ab authore scripturę, prout in loco allegato D. Pau. qui habebat spiritum authoris scripturę, declarauit, & Christus cùm dixit: Nũquam legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerũt ędificãtes hic factus est in caput anguli? arguit à sensu allegorico. Et licet omnes sensus sacrę scripturę tam literales quàm spirituales, sint à Deo intenti: nõ tamẽ ęquè principaliter, sicut sensus literalis, super quo

Galat. 4.
Matth. 21.
Psal. 117.

(vt dictum est) fundantur alij. Ideo ordine quodam sunt intenti. Si inferatur: ergo ex aliis sensibus potest trahi efficax argumentum, ex quo intenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturæ sensu literali, vel quando coincidunt cum eo, vt in Canticis. Si quæratur, quãdo aliqua scriptura habet plures sensus literales, quis eorum erit principaliter intentus? Potest dici quòd vterque, vel quòd ille sensus literalis est principalius intentus, qui est de necessarioribus & propinquioribus fini scripturæ, qui est salus animarum, iuxta illud: *Rom. 15.* Quæcunque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Sensus literalis in quo cognoscitur. ¶ Sed difficultas non modica est: Quomodo cognoscemus de aliquo sensu seu expositione scripturæ quòd sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum literalem siue germanum, vt Lutherani & alij hæretici dicunt. Dicendum quòd hoc faciliter cognosci poterit ex compatibilitate: Quia cùm sensus literalis sit à Spiritu sancto, qui non est Deus dissensionis aut diuisionis, sed pacis & vnitatis: consequens est quòd si diuersæ expositiones se compatiãtur adinuicem, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionum vtilis est ad exercitium studiosorum. Si verò diuersæ expositiones non se compatiantur adinuicem, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis passibus sacræ scripturæ, vel determinationi Ecclesiæ, nõ est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passibus sacræ scripturæ, & præcipuè per determinationẽ Ecclesiæ catholicæ, quæ errare non potest in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiam in iudicio & determinatione bonorum morũ, cùm regatur à Spiritu sancto, vt dictum est cùm de fide ageretur.

Allegoria dupliciter accipitur. Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo communiter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturæ. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod est alienum, & goge, ductio, quasi in alienum intellectum ducens. Secundò specialiter, pro vno tantum sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendent ex sensu literali. Quia (vt *1.Cor.10.* dicit Apostolus) Omnia in figuram contingebant illis. ideo lex vetus erat figura nouæ, & eorum quæ debebant esse in noua. Et secundum D. Dionysium, *In li. de cælesti hier.* Lex noua est figura futuræ gloriæ: & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere debemus. *Rom.15.* Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea verò quæ nũc fiunt in Ecclesia, sunt repræsentatio præteritorum, & figura eorum quæ erunt vel fient in patria.

Sensus Allegoricus. ¶ Ex præmissis faciliter potest haberi definitio omnium sensuum spiritualiũ. Sensus Allegoricus dicitur, cùm ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet ad Christum & Ecclesiam. *Sensus Anagogicus.* Sensus Anagogicus dicitur cùm ea quæ in Christo, vel quæ per Christum & Ecclesiam militantem siue per nouam legem facta sunt, significant & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in ęterna gloria. *Sensus moralis.* Sensus Moralis siue Tropologicus est, cùm ea quæ a Christo vel per Christum facta sunt, significant seu repræsentant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus.

Gene.1. Ioan.1. ¶ Notandũ tamen ꝙ omnes prædicti quatuor sensus in eadem sẽtẽtia scripturæ inueniri possunt, vt in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nascatur Christus, qui est lux vera quæ illuminat omnẽ hominẽ venientem in hunc mundũ, est sensus allegoricus: si verò significet lumen æternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per Christũ introducamur ad cælestem gloriã, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christũ illuminemur in intellectu, & inflãmemur in affectu & volũtate, est sensus moralis siue tropologicus. *Quolibeto 7. ar. 15. ad 5.* Non est tamen necesse in omnibus sententiis sacræ scripturę hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundum quemlibet quatuor sensuum exponere & interpretari: sed aliquando secundum vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Ver. 11. DE CAEREMONIIS ANTIQVAE LEGIS.

Caremoniarum quatuor species. CÆremoniæ antiquæ legis (vt dictum est) ordinabantur in cultum Dei, & ad figurãdum Christũ: B & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramẽta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo natis, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debebat, *1. Para.29.* offerebat Deo, tanquam primo principio, recognoscendo se omnia habere ab eo. secundum quod dicit Dauid, Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis omnium rerum, & vltimus finis earum, ad quem omnia essent referenda. *Sacrificium quid.* Et sic sacrificium dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem supremi dominij, vt solutio decimarũ & primitiarũ. ¶ Ex quo patet ꝙ qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudant, vidẽtur negare supremũ dominiũ Dei, & omnia procedere ab ipso. ideo caueant ne eis cõtingat sicut Cain. *Gene.4.*

Sacrificium triplex. ¶ Sacrificium in lege antiqua erat triplex. scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. *Holocaustũ* Holocaustum erat sacrificiũ quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius, & ad amorem bonitatis eius: & totum comburebatur. Ideo dicebatur holocaustum, quasi totum haustum & incensum. Et significabat sacrificium Christi, qui totum se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustum, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans. *Hostia pro peccato.* Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt [illegible] peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem & occisionem protestabantur offerentes, quod erant digni effundere propriũ sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores, veniam precabantur. Quemadmodum illi qui cum corda in collo veniam petunt à rege. Comburebatur vna pars, quia

fiebat

fiebat in honorem Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quòd expiatio peccatorum sit *Victima*
à Deo per ministerium sacerdotum. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur victima, quę etiam ali- *quid.*
quando dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiam sacrificium Christi, qui se
obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinem pro peccatis nostris. vnde Ephe.2. Chri-
stus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri, in odorem suaui-
tatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentũ pœnitentię, in quo quis effundit sangui-
nem peccatorum suorum, confitendo: & occiditur, & quasi in partes minutas diuiditur per contritio-
nem. ¶ Hostia pacifica erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro salute & *Hostia paci*
prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti vel accipiẽdi. Et erat communiter de rebus ari- *fica.*
dis & odoriferis: & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: Alia pars cedebat in vsum sa-
cerdotum: & tertia pars in vsum offerentium. ad significandum quòd salus hominis procedit à Deo,
mediantibus ministris, & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat
sacrificium Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In huius lo-
cum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quę ad huiusmodi ordinãtur.
Horum sacrificiorum rationes vide apud D. Thom. De oblatione sacrificiorum in noua lege, dictum
est suprà c.5. §.5. ver.13. ¶ Sacramenta in antiqua lege propriè dicebantur signa, quæ adhibebãtur Dei
cultoribus ad quandam consecrationem, per quam, scilicet quodam modo deputabantur ad cultum
Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totum populũ (cùm totus populus haberet co-
lere & honorare Deum) specialiter tamen pertinebat ad sacerdotes, & leuitas, qui erant ministri diui-
ni cultus. Ideo quædam sacramenta pertinebant ad totum populum, quædam verò specialiter ad mi-
nistros. Et circa vtrosque tria erant necessaria: Quorum primum erat institutio in statu colendi Deũ:
& hæc fiebant per circuncisionem, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad
aliquod legalium: quantum ad sacerdotes autem per consecrationem. Secundò requirebatur vsus eo-
rum quæ pertinebant ad diuinum cultum. & sic quantum ad omnes erat esus Agni paschalis cum cer- *1.2.q.102. art.5.*
tis solennitatibus. Ad hoc sacramentum nullus incircuncisus admittebatur, vt patet Exod.12. Quo ad *c.5.§.5 ver. 13.*
sacerdotes verò erat oblatio victimarum & esus panum propositionis & aliorũ, quę sacerdotũ vsibus
erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarum. Et sic quantum ad populum erant in-
stitutæ quędam purificationes & expiationes à quibusdam immundiciis. Quantũ verò ad sacerdotes *1.2.q.102. art.5.*
& leuitas, instituta erat ablutio manuũ & pedum & rasio pilorum, horũ rationes vide apud D. Thom. *Sacra.*
¶ Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua specialiter cũ benedictione & solennitate deputata ad cul-
tum & honorem Dei, vt festa Tabernaculorum, specialia vasa, speciales ministri, & specialis locus.
Deuter.12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta & victi-
mas vestras. Item altare Exod.22. Altare de terra facietis mihi. & Exod. 27. Facies altare de lignis se-
thim. Et Exod.30. Facies altare ad adolendum thymiamata, horum rationes vide apud D. Thomam. *1.2.q.102. art.4.*
¶ Obseruantiæ cæremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conuersatione, quòd
scilicet certis vestimentis vterentur, & quod à certis cibis abstinerent. Leuit.29. Non induetur vir ve- *1.2.q.102. art.6.*
ste muliebri: & quòd vterentur fimbriis. Et aliqua alia obseruabant circa cartas, semina, animalia mor-
tua vel infirma: quorum rationes explicat D. Thom.

Ver. 12. DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS.

A PRæcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua pręceptorum moraliũ, quibus ho-
mo ordinabatur ad alios homines: & reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præ- *Præceptorũ iudicialium quatuor ordines.*
cepta pertinentia ad institutionem principum: Secundus ad conciues adinuicem circa emptiones &
venditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione pe-
regrinorum & alienigenarum: Quartus est de pertinentibus ad domesticam conuersationem: sicut de
seruis, vxoribus, & filiis. horum rationes explicat D. Thom. ¶ Ex his patet quod duplex est differen- *1.2.q.105. art.4.*
tia inter præcepta Moralia ex vna parte, & Cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia præcepta
moralia se habebant vt determinabilia & cõmunia. Cęremonialia verò & iudicialia tanquam determi
nationes & declarationes moralium. Cęremonialia determinãt & declarãt moralia in ordine ad Deũ,
& iudicialia in ordine ad proximũ. Quæ autẽ & quot sint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomo- *1.2 q.124.*
do ordinentur, & rationes illorũ vide apud D. Tho. Secunda differentia est, quia moralia habent vim
& efficaciam obligãdi, ex sua natura, seclusa quacunq; exteriori institutione & ordinatione. Cęremo-
nialia autem & iudicialia non habent ex natura sua vim obligãdi, sed ex institutione diuina: quia ante
institutionem erant indifferentia, & non referebat an sic vel sic coleretur Deus, vel an sic aut sic iudi-
cia procederent. Vnde in lege naturę aliis sacrificiis voluntariis vtebantur, vt patet de Melchisedech,
qui obtulit panem & vinum: erat etiam alia politia ritúsq; iudicandi. Alia & tertia differentia est quan *Gene.14.*
tum ad durationem, de qua dicendum est.

Ver. 13. DE DVRATIONE LEGALIVM.

B CVm præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturam: ideo manente natura manẽt. Et
quia anima in qua fundantur, est incorruptibilis: ideo semper manent in ea habitualiter, saltem
in synderesi, quę est origo omnium pręceptorum moralium: quamuis aliqua materia siue obiectũ circa
quod exerceri possunt in via, non maneat eodem modo in patria. Cęremonialia autem pręcepta & iu
dicialia non sequuntur naturam hominis, cùm non fuerint à principio naturę data: sed sequuntur in-
tentionem Dei instituentis. Ideo tantum debebant durare, quantum Deus intendebat illa duratura.
Intendebat autem Deus ea in se duratura, donec per Christum essent impleta. Vnde dicebat, Matth. *Matth.6.*
6. Non veni soluere legem aut prophetas, sed adimplere. Et ideo cùm Christus in passione cũcta ad-

Ioh.19. impleſſet, clamauit, Conſummatum eſt, ſcilicet antiquum teſtamentum & eius virtus. Ideo ab eo tem
pore legalia ceſſauerunt, & fuerunt mortua. ¶ Nec obſtat quòd Exod.12. datus fuit cultus ſempiter-
nus: & Exod.28. Lex dicitur legitimum ſempiternum: & Baruch.3. Hic eſt liber mandatorum Dei,
& lex quæ eſt in æternum: Poteſt enim dici quòd æternum non accipitur ibi abſolutè, ſed pro longiſ-
Pſal.9. ſimo tempore, prout Pſalm.9. Dominus regnauit in ęternum & vltra. vel dicendum eſt, ſecundum D.
Lex vetus quomodo e- Thom. quòd Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem ſimpliciter & ab-
rat in æter- ſolutè: quantum ad cæremonialia ſecundum quid, quantum ad veritatem per eam præfiguratam.
num dura- ¶ Cæremonialia & iudicialia non fuiſſent in ſtatu innocentiæ: quia tunc cultus Dei fuiſſet ſpiritualis
tura. & interior. Verùm poſt peccatum Adæ, inſtinctu quodam diuino, ex quadam priuata lege inducebã-
1.Cor.10. tur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui eſſet conueniens interiori cultui, & vt
congrueret ad ſignificandum Chriſti myſteria, quæ figurabantur per alia eorum geſta, ſecundũ illud,
Eccleſia in- Omnia in figuram contingebant illis. Habebant etiam quædam iudicialia, non tamen authoritate le-
cœpit ab gis diuinæ inſtituta, ſed ratione hominũ ordinata. Vnde veriſimile eſt Adam (qui diuina ſcientia præ-
Abel. ditus erat) docuiſſe filios ſuos offerre ſacrificia ad expiationem originalis & aliorum peccatorum, prę-
Gene.8. cipuè Abel, à quo ſecundum D. Auguſt. incœpit Eccleſia, quę ſignis viſibilibus & exterioribus fidem
Gene.17. proteſtatur. Vnde legimus Geñ.4. quòd Abel obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorũ
Gene.22. munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noë etiam obtulit holocauſta, & Abraham accepit man
Gene.14. datum circuncifionis, & obtulit holocauſta, Geñ.22. Sacerdotium etiam erat ante legem: nam Melchi-
Primogeni- ſedech erat ſacerdos Dei ſummi. Et colentes Deum ſecundum humanam determinationem, dignita-
ti in lege na tem ſacerdotalem attribuebant primogenitis, dicebaturque benedictio primogenitorum. Vnde Eſau
turæ erant qui hac priuatus eſt, nõ legitur ſacrificia obtuliſſe. Et ex geſtis & factis antiquorum elici poteſt, quòd
ſacerdotes. primogenitis hoc competebat, præcipuè ex benedictione, quam Iſaac dedit Iacob, quem fecit domi-
Exod.19. & 20. num, & non in temporalibus, cùm Eſau plus abundauerit in illis: ergo in ſpiritualibus: deinde Moyſes
accepit legem in monte Sina, Exod.19. ¶ Ex præmiſſis patet quòd poſt peccatum ſemper fuerunt ali-
Ioan.7. quæ cæremoniæ, & aliqua iudicialia legis. Vnde Chriſtus Ioh.7. dicit quòd Circunciſio non erat ex
Moyſe, ſed ex patribus. A Moyſe autem lex accepta vſque ad Chriſtum durauit, & virtutem ſiue ef-
ficaciam habuit: non tamen virtutem inhęrẽtem aut efficientem inſtrumentalem, vt noua lex, ſed vir-
tutem obligandi & virtutem Spiritus ſancti aſſiſtentem ad illorum poſitionem: adhibita enim circun
ciſione delebatur peccatum originale. Et ſi ſacerdos in iudicio Lepræ erraſſet & iudicaſſet leproſum
non eſſe leproſum, miraculoſè leproſus mundabatur à lepra, virtute diuina: ſicut etiam miraculoſè mu
lieris adulteræ computreſcebat femur, bibitis aquis, in quibus ſacerdos maledicta congeſſerat, Num.
Ioan.1. 5. ¶ In Chriſti aduentu ceſſauit virtus legis Moyſi, & legalium præceptorum, quo ad obligationem,
iuxta illud Matth.12. Lex & prophetæ vſque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Chriſti, & ipſum
digito oſtendit, dicens: Medius autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis: ipſe eſt qui poſt me venturus
eſt cuius non ſum dignus, vt ſoluam eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Ioannes Ieſum
ad ſe venientem, & ait: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Hic eſt de quo dixi, &c. Hic
eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Cùm igitur tranſlato ſacerdotio neceſſe ſit vt legis tranſlatio fiat, ſe-
Heb 7. quitur quòd adueniente Chriſto in hunc mũdum, tranſlatum eſt ſacerdotium Aaron, iuxta illud Pſal.
Pſal.109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech: & ideo lex Moyſi nõ obligabat ſub prę-
cepto eos apud quos facta erat promulgatio Euangelij & virtutis Chriſti. Alij autẽ obligabantur pro-
pter ignorantiam publicationis. Sed quia myſterium redemptionis humani generis non fuit comple-
tum vſque ad paſsionem & mortem Chriſti: ideo voluit Chriſtus ad approbationem legis, quòd lex
quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per aſsiſtentiã diuinitatis ſuæ, ſimul curreret cũ euan-
gelio: ſic quòd eò tempore per circunciſionem expiabatur peccatum originale, & per alias purifica-
tiones alia peccata, ſicut per baptiſmum & pœnitentiam. In ſignum cuius Chriſtus mandauit leproſo
Matth.8. vt legales obſeruaret cæremonias, dicens: Vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum quod præ-
cepit Moyſes: & decem leproſis, Ite & oſtendite vos ſacerdotibus, Lucæ 17. Et ſic lex & euangelium,
circunciſio & baptiſmus, purificatio & pœnitentia currebant ſimul, non tamen æqualiter: quia bapti-
zati non tenebantur circuncidi: nec circunciſi quo ad remiſsionem peccati originalis, tenebantur ba-
ptizari. Tamen quo ad introitum regni cœlorum circunciſi quibus facta erat publicatio euangelij, te-
Ioan.3. nebantur baptizari, iuxta illud: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire
in regnum Dei. Præterea baptiſmus maiorem conferebat gratiam quàm circunciſio. Vnde de baptiſ-
Ioan.20. mo & circunciſione poteſt dici, ſicut de Petro & Ioanne dicitur. Currebant ambo ſimul, ſed Ioannes
pręcucurrit citius Petro. Ratio autem ceſſationis prædictæ obligationis eſt, quia cęremoniæ per quas
figurabatur Chriſtus, adueniente Chriſto debuerunt ceſſare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cul-
tui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremoniæ legis euangelicæ, quæ figurant ſtatum gloriæ, eo
Lex Moyſi adueniente poſt diem iudicij ceſſabunt. ¶ Ex prædictis patet quòd lex Moyſi habebat duplicem vir-
ante mortẽ tutem, ſcilicet aſsiſtentem, quam alij vocant expiatiuã: & obligatoriam, quæ ceſſauit in aduentu Chri
Chriſti non ſti: non tamen virtus aſsiſtentiæ Spiritus ſancti, ſiue expiatiua. Et ideo adueniẽte Chriſto ſiue per eius
fuit mortua aduentum lex Moyſi non fuit mortua, ſed ante mortem Chriſti erat viua, valde tamen infirma, & in
Heb.8. proximo moritura, iuxta illud: Quod antiquatur & veteraſcit, prope interitum eſt: ſed quia in Chri-
Ioan.19. *Matth.27.* ſti morte completum fuit myſterium redemptionis humanæ. vnde & dominus dixit, conſummatum
eſt: adeo tunc totaliter ceſſauerunt legalia, & deſtituta ſiunt omni virtute obligandi, & aſsiſtentię Spi-
ritus ſancti: in ſignum cuius legimus, quòd velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum.

Ver.14.

Ver. 14. DE MORTE ET MORTIFICATIONE LEGALIVM.

A CONtrouersia magna fuit inter D.Hieron. & Aug.an statim post mortem Christi legalia fuerint *1.2. q.103. art.4.* mortifera, sic quod seruantes illa peccarant mortaliter. Hierony.enim duo tantū distinguit tempora, vnum ante passionem Christi, in quo dicebat legalia esse viua: aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solùm mortua, hoc est non habere virtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita quòd peccabant mortaliter, qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorātiam. Vnde dicebat quòd Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquam verè obseruauerūt legalia post Christi passionem, sed solùm quadā pia simulatione, ne scandalizarent Iudæos. D.verò August.distinguit tria tempora: vnum ante Christi passionē, in quo legalia non erant mortifera nec mortua, sed viua: Aliud post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, in quo quidem tempore fuerūt mortua, non tamen mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi, poterant ea licitè & absque peccato obseruare, ad ostendendum legem Moysi fuisse bonam, & à Deo datam, contra Manichæos, & ad sepeliandam synagogam cum honore, dummodo non ponerent spem in eis, hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quòd sine eis non possent saluari: Quia hoc derogaret gratiæ Christi, & sequeretur quòd Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D.Pau. concludit. ¶ Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterant ritus suos & cæremonias obseruare, sicut Iudæi ad eandem fidem cōuersi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & semper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum siue lex Moysi à Deo processerat, & cessabat: non quia in se malus, sed quia per passionem & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc scientes, non tamen spem ponantes, seruauerunt. ¶ In hac ergo quæstione D. *Discordia D.Hier. & Aug. in 4.* Hierony. & August. discordant in quatuor. Primo tempore: quia Hierony. solùm ponit duo tempora, August. tria. Secundo, in obseruatione legalium, quantum ad Apostolus, Hierony. dicit quòd Apostoli nunquam seruauerunt legalia, cùm scirent ea esse mortua, sed simulauerunt se seruare, vt euitarēt scandalum fidelium qui ex circuncisione erant. August. autem dicit quòd Apostoli seruauerunt legalia, intendētes, non tamen in eis spem ponentes. Tertio, quia D.Hierony. dicit Petrum in simulatione non peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. August. verò dicit quod peccauit. Quartò, quia D.Hierony. dicit quòd Paulus non verè reprehendit Petrum, sed simulatoriè: sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia: facientes hoc quasi ex cōdicto siue conuentione, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouiderent, & cauerent, Petrus Iudęis, & Paulus gentilibus. ¶ Rationes D. August. habentur in epistola *Rationes D. Aug.* eiusdem ad Hierony. quæ inseritur in secunda parte epistola. D.Hierony, tract.2. epistola.28. Et inter rationes eius potissima est, quia nepharium est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mēdacia: quia vno admisso, nil maneret authoritatis sacræ scripturæ: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicet esse officiosum mendacium, vt in alio passu. Quod autem D.Paulus non fuerit mētitus, ipse te- *Nephariū in sacris mēdacia reperiri.* statur dicens: Quæ autem scribo vobis, coram Deo quia non mētior. Sed si Patrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicendo, quòd reprehensibilis erat, & quòd non rectè ambularet ad veritatē euangelij: quæ sunt verba grauia & ponderanda. Petrum reprehensibilem dicebat, eò quòd à Deo accepisset nil commune & immundum quòd Deus sanctificasset, & quod sententialiter & diffinitiuè pronun- *Gala.1.* ciasset legalia non esse seruanda: & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eius *Galat.2.* consenserint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem: & sic formari potest argumentum: Vel Petrus peccauit, vel non: si primum, ergo legalia non erant seruanda: si secū- *Act.10.* dum, ergo mentitus est Paulus, dicens quòd reprehensibilis erat, & non rectè ambularet ad veritatem *Act.5.* Euangelij. Præterea si Petrus non peccasset, Paulus temerarius fuisset, principem & caput Apostolo- *Rationes D.Hiero.* rum, superiorem suum, adeò procaciter redarguendo. ¶ Rationes & solutiones D. Hierony. habentur eadem parte & tract. episto.30. in qua dicit se in expositione epistolæ ad Gala. vt à principio protestatus fuit, secutum fuisse opinionem & sentētiam septem virorum illustrium, scilicet origenis, dydimi videntis sui, Appollinaris Laodicen. Alexandri, Eusebij Emisseni, & Theodori Heracletis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiam, vt responderet Porphirio blasphemanti, qui D.Pau. arguit procacitatem, quòd principem Apostolorum ausus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quòd male fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolorum prudētiam demonstraret, & blasphemantis Porphirij impudentiam coërceret, qui D Petrum & Paulum puerili dicit inter se certamine nimios exarsisse, Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, *Act.16.* quæ no fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nam ipse Paulus circūcidit discipulum suum Timotheum ex patre gentili & matre Iudęa, propter Iudęos qui ibi erant, vt vitaret in eis scandalum. Et ob *Act.21.* eam causam post reprehensionem Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritum legis Moysi. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad tempus, & cùm Iudæis legalia seruare? Cùm ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit, quare non verebatur Apostolorum principi in faciem insurgere & resistere, & ita procaciter ei loqui? ¶ D.Tho. dicit opinionem & sen- *Super epist. ad Gala.2.* tentiam D. August. veriorem esse, & magis dictis scripturæ ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hierony. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos: & pro tribus aliis D. August. habet alios tres, scilicet Ambro. Cyprianū, & ipsum D Paulum, qui manifestè dicit quòd Petrus re- *Opinio D. Aug. verior* prehensibilis erat: quod non esset, nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat incompossi- *1.Ioan.1.* bilis Apostolis confirmatis in gratia, secundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D.Tho. Petrum peccasse, non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit. sed peccauit in hoc quòd circa legaliū obseruantiam Petrus nimiam & incautam diligentiam obseruauit: & ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandum legalia. Et sic quodam modo cogebat eos iudaizare, non verbo, sed facto, &

Cur Petrus peccauerit. suæ conuersationis exemplo, quod est validius verbo, vt Leo papa dicit. Nec simile erat de circumcisione Timothei, & obseruatione voti seu purificatione: quia qui aderant fuerunt ædificati, & nullus scandalizatus. In facto autem Petri alij fuerunt scandalizati & inducti ad talem simulationem. Restitit autem & reprehendit eum in faciem: nó quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executionem authoritatis: non tamen in authoritate regiminis, cùm dictum fuerit Petro & non *Ioh.21.* Paulo, Pasce oues meas, Ioh.21. reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandum exemplum zeli & libertatis subditis, vt non vereantur prælatos corrigere, præsertim cùm crimen est publicum, & vergit in *Eccle.4. 1.Timoth.5.* periculum multitudinis, iuxta illud, Ne reuerearis proximum in casu suo, nec retineas verbum (scilicet correctionis) & Apost. Peccantem coram omnibus argue: Nec Petrus conquestus est, vt daret exemplum humilitatis prælatis, vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi. ¶ Opinio D. Aug. de distinct. trium temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, sub Eugenio quarto celebrato. *Approbatio opi.d. Aug.* ¶ Vnica difficultas remanet, quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore fuerint mortifera, & non ante. *Quo tẽpore facta fuit sufficiẽs promulgatio.* Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit. Certum est tamen quòd non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio euangelij vbique facta fuit, verisimile enim est quòd primò in Iudęa, deinde in Samaria: & consequenter post diuisionem Apostolorum, qui peragrarunt vniuersum orbem, saltem vbi Iudæi dispersi fuerãt, hoc est in omni natione, quæ sub cælo nota erat. Et sic statim post mortem Apostolorum fuit facta sufficiens promulgatio, quantũ ad ces- *Act.2.* sationem legalium: eò quòd ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pentecostes, & Apostoli vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerunt. Vnde Act.1. dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vsque ad vltimum finem terræ, vbi scilicet erant Iu- *Psal.18.* dæi qui obseruabant legalia: Quia plena & completa publicatio euangelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Mar. vlt. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Verùntamen ante diem iudicij non erit perfecta promulga- *Matth.24.* tio euangelij. Quia videmus nouas insulas reperiri: & Christus ait, Prædicabitur hoc euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimoniũ omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et sic Psalm. In omnem terram exiuit sonus eorum, ponit præteritũ pro futuro, propter certitudinẽ prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorum: de his amplius. §. seq. versic. a.

Ver. 15. DE REINSTITVTIONE LEGALIVM.

1.2 q.104. art.3. Evacuatio præceptorum cæremonialium & iudicialium in ipsa morte Christi facta fuit: differenter tamen: quia cæremonialia post mortem Christi & sufficientem promulgationem sunt mortifera: sic quòd nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogam sepeliendam, quia iam à longo tempore sepulta est: quamuis propter sanitatem vel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia cæremonialia possint licitè seruari, non ponendo spem: non possunt tamen aliqua lege ordinari vt seruẽtur. Iudicialia autem sunt euacuata, quia mortua: non tamẽ sunt mortifera, quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret: nec etiam peccarẽt obseruantes, nisi fortè obseruarent vel obseruari mendarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera. ratio diuersitatis hæc est: Quia cæremonialia sunt primò & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi *Galat.3.* mysteria, vt futura. Et ideo obseruatio eorum præiudicat veritati fidei, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum primo & *Act.15.* per se, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum, & status populi Iudaici repręsentabat statum populi Christiani, ideo ex consequenti erant figuratiua, sed non principaliter. Et ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniẽte, iudicialia præcepta obligationem amiserunt, lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum, sed ad aliquid faciendum: ipsa eorum obseruatio non præiudicat veritati fidei, sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis: quia per hoc haberetur quòd status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur: Visum est spiritui sancto & nobis, nil vltrà imponere oneris, quam hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Quorum aliqua pertinent ad cęremonialia siue ad obseruantias, scilicet abstinere à sanguine & suffocato. Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis, sed ad hoc quòd posset coalescere vnio Iudæorum & gentilium simul cohabitantium. Iudeis *Matth.15. 1.Timo.4.* enim propter antiquam cõsuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia, & comestio immolatorum simulachris poterat Iudæis generare suspicionem redditus ad idololatriam: & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore, cessante causa cessare debebat effectus. Manifestata euangelicę doctrinæ veritate, in qua Dominus docet quòd nihil quod intrat in os, coinquinat hominẽ, & quòd nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter propter gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum.

§. 2. DE LEGE NOVA ET EVANGELICA.

Testamentũ quid. D.Thom.ad Gala.4. Lex noua siue enangelica dicitur Euangelium & Nouum Testamentum. Ad cuius euidẽtiam sup- C
ponendum est quid sit & vnde dicatur Testamẽtum & Euangelium. Testamentũ idem est quod pactum siue fœdus eorum quæ testibus probantur & confirmantur. vnde in sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunque autem interuenit pactum, fit aliqua promisio. Et ideo secundum diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duæ autẽ hæreditates sunt nobis pro-

• bis promiſſæ à Deo,ſcilicet terreſtris & cæleſtis.Ideo ſunt duo teſtamenta Dei. Primò in lege veteri
fuerunt promiſſa bona temporalia, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eam ob cau- *Eſa.1.*
ſam promiſsio bonorum terrenorum,quæ antiquior eſt, quia primò facta, dicitur primum & anti-
quum teſtamentum.in lege autem noua ſiue euangelica, quæ poſterius fuit data, promittuntur ſpiri- *Matth. 4.*
tualia ſcilicet regnum cęlorum.Et ideo promiſsio ſpiritualium,quæ ſecũdò & poſterius fuit facta, di- *Marc.vlt.*
citur ſecundum & nouum teſtamentum & euangelium,quod ſecundum Athanaſium in homelia A-
ſcenſionis,interpretatur bona annunciatio.Dicitur enim ab eu quod interpretatur bonum, & Agge-
lon quod interpretatur nuncius. Vnde & Aggelo,hoc eſt nuncio, & angelus nuncius. Et quia Chri-
ſtus venit ad nunciandum bona,dicitur magni conſilij Angelus. ¶ Euangelium ergo eſt bona annun-
ciatio. Et quãuis quælibet bona annunciatio etiam terrenorum poſsit dici euangelium, largè ſumen-
do hoc nomen Euangelium:propriè tamen accipiendo Euangelium, ſola annunciatio æternorum & *Euangeliũ quid.*
ſpiritualium bonorum Euangelium nuncupatur. Vnde Euſebius dicit: Euangelium eſt bona annun-
ciatio ęternorum & incorruptibilium bonorum, quæ maxima ſunt, Vt puta gratię & glorię,remiſsio- *In li. de pra euang.*
nis peccatorum,& annunciatio eorum quę ad gratiam & gloriam pertinent, ſcilicet mediorum per
quę gratia Dei habetur,& ea per quę ad gloriam peruenitur,quę ſunt ſacramenta & virtutes, quibus
tolluntur impedimenta,hoc eſt peccata. Hoc euangelium ſiue bona annunciatio interius fuit facta A- *Eccl.10.*
dę poſt expulſionem à paradiſo terreſtri. Nam eduxit eum dominus à delicto ſuo: & ipſe eductus fi-
lios ſuos ſacrificare, & per ipſa ſacrificia Chriſti ſacrificium pręfigurãtia,iram Dei placare, & gratiam *Gene.12.*
& tandem gloriam conſequi docuit. Hæc bona annunciatio expreſsius & exterius facta fuit Abrahę, *Gene.22.*
cùm ei dictum fuit, in te benedicentur omnes cognationes terrę. In te, hoc eſt in ſemine tuo, omnes
gentes terrę. Non dicit in ſeminibus, ſed in ſemine tuo, hoc eſt in Chriſto, qui quanuis non venerit
per viam ſeminalem,cùm conceptus ſit ex Spiritu ſancto, & natus ex Maria virgine: eſt tamẽ ex ſub-
ſtantia D. Virginis,quę fuit ex ſemine Abrahę per radicem Ieſſe. ¶ Et quia omnes ſcripturę antiqui
teſtamenti, ſiue ſint hiſtoriales, ſiue doctrinales, ſiue propheticę, ordinabantur ad hanc bonam an-
nunciationem, ſalutem, & benedictionem per Chriſtum conſequendam: hinc eſt ꝙ omnes ſcriptu-
ræ à Deo reuelatæ, ſiue libri antiqui teſtamenti poſſunt euangelium nuncupari. Nec inconuenit di- *Super Epiſt.*
cere, ſecundum D.Tho. quòd patres antiqui,qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cæleſtis *ad Gala. 4.*
ſeruiebant, pertinerent ad nouum teſtamentum,ſiue ad legem euangelicam, quæ pro principali im-
portat gratiam Spiritus ſancti: quemadmodum qui nunc ſunt baptizati, & ſeruiunt Deo ſolùm pro-
pter amorem terrenorum, & metum pœnarum, pertinent ad antiquum teſtamentum. De hac bona
annunciatione habetur Eſa. 52. Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego
ipſe qui loquebar, ecce adſum. Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis ſalu-
tem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus,&c.& Naum 1. Ecce ſuper montes pedes annunciantis & e-
uangelizantis pacem.& Apoſtolus referens dicit, Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, & *Rom.10.*
euangelizantium bona,ſcilicet ſpiritualia,quę verè & abſolutè bona ſunt,& non corporalia aut terre-
na,quæ ſunt caduca & tranſitoria.¶ De hac etiam annunciatione per Chriſtũ faciẽda ꝓphetauit. Eſa. *Eſa.61.*
dicens,Spiritus Domini ſuper me,eò ꝙ vnxerit me. Ad euangelizandũ mãſuetis miſit me,vt mederer
cõtritis corde,& prædicarem captiuis indulgentiam,& clauſis apertionẽ,vt prædicarem annum placa
bilem Domino,& diem retributionis Deo noſtro,vt conſolarer omnes lugentes. Hãc prophetiam di-
xit Chriſtus in ſe fuiſſe impletam. Ipſe enim eſt,qui principalius & clarius annunciauit regnum cælo *Luc. 4.*
rum,& qui familiarius docuit viam & modum perueniẽdi ad regnum,& docuit remouere impedimẽ-
ta. hinc eſt ꝙ quatuor libri à D.Matthæo, Marco,Luca,& Ioanne conſcripti, in quibus verba & facta
Chriſti benedictionem gratiæ & gloriæ continentia, ſcripta ſunt, ſpecialius Euangelium nuncupan-
tur.¶ Et quia non omnia quæ Chriſtus dixit & fecit,ſcripta ſunt, vt expreſsè teſtatur D. Ioannes di- *Ioan.vlt.*
cens: Sunt autem & alia multa quæ fecit.quæ ſi ſcriberentur per ſingula,nec ipſum arbitror mundũ ca
pere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros. & Act.1. Quibus (ſcilicet Apoſtolis & diſcipulis ſuis) poſt paſ
ſionem ſuam exhibuit ſeipſum viuũ,in multis argumẽtis,per dies quadraginta apparens eis, & loquẽs
de regno Dei.hoc eſt de gubernatione Eccleſiæ. Ea autem non apparent in euangelio ſcripta, neque *Ioan.16.*
etiã ea quæ dicebat eos ante paſsionem non poſſe portare. hæc autẽ in parte ſuppleuerunt D. Paulus,
Iacobus,Petrus, Iudas,& Ioẽnes in Epiſtolis & Apocalypſi,& Lucas in Actibus Apoſtolorũ. Et quę-
dam in euãgeliis ſcripta declarauerunt. ideo eorum libri, & per eos ſcripta ad eundum finem. ſ. bene-
dictionem ordinata & annunciata, poſſunt Euangeliũ nuncupari. ¶ Verùm quia nec omnia quæ Chri
ſtus & Apoſtoli prædicauerunt,& quę circa regimen Eccleſiæ,& ſacramentorum adminiſtrationem,
& ſanctarum cæremoniarum obſeruationem ordinauerunt & diſpoſuerunt, ſunt ſcripta. vt videri po-
teſt ex dictis Apoſt. dicentis, Cætera cùm venero diſponam. Illorũ diſpoſitiones in epiſtolis nõ repe- *1.Cor.11.*
riuntur ſcriptæ. & alibi, Itaq; fratres ſtate,& tenere traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonẽ,ſiue *2. Theſſ.2.*
per epiſtolã noſtrã. Sermones autẽ illi non reperiuntur ſcripti, ſed peruenerunt ad nos per Apoſtolo-
rum traditiones familiares ſuis ſucceſſoribus factas, & per eorum ſucceſſores gradatim vſq; ad nos: vt
ſunt formæ ſacramentorum,& ſolennitates eorum, quas Apoſtoli propter irriſionem infidelium vo-
luerũt eſſe occultas: vt D. Diony. D.Pauli diſcipulus, in fine libri Eccleſiaſticæ Hierarchię, ſcripſit hu
ius generis ſunt exorciſmi qui fiunt ante baptiſmum: Exequiæ & ſepulturæ defunctorũ, ſignum cru-
cis, benedictiones nuptiarum, conſecrationes eccleſiarum, olei ſancti, ac chriſmatis, orationes pro de-
functis, quadrageſimale ieiunium, vſus candelarũ, venerationes imaginum, & inuocationes Sancto-
rum, ac alia huiuſmodi, quæ in vniuerſa Eccleſia ab Apoſtolorum temporibus fuerũt obſeruata. Ideo
illis, teſte D.Paulo, tanquã epiſtolis ſuis credenda ſunt & tenenda, poſſuntque Euangelium nuncupa-

Ad casula num. ri. Vnde D. August. & habetur in c. ecclesiasticarum, & c. in his.11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorū pro lege tenēda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarū cōsuetudinum coercēdi sunt. ¶ Et quia

2.Pet.3. (vt D. Petrus ait) D. Paulus scripsit quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem: sequitur quòd vbi aliquod dubiū circa scripturas insurgit, standum est determinationi Ecclesiæ in vniuersali concilio congregatæ, in quo con-

Galat.2. fertur euangeliū, sicut Apostolus dicit se contulisse euangelium. & Act.15. in primo consilio Apostolorum super cessatione legalium, Apostoli & seniores conuenerunt, ac Spiritu sancto asistente, (imò

Matth.18. etiam Christo, vt promisit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorū

Determinationes conciliorum possunt dici euāgelium. sum) determinauerunt & dixerūt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Eadē ratione cùm Christus non solùm Apostolis & discipulis, sed etiam eorū successoribus & Ecclesiæ Spiritus sancti & suā promiserit asistentiam, determinationes cōciliorum vniuersalium siue Ecclesiæ catholicæ & vniuersalis debitè congregatæ, in his quę sunt fidei & bonorum morū, possunt Euangelia nominari, & eis tanquā Euangelio est credendum. Vnde D. Greg. & habetur in c. Sicut.15, distinct. dicit, Sicut Euāgelij quatuor libros, sic & quatuor consilia venerari me fateor. & eadē ratione alia, cùm omnia dirigantur à Spiritu sancto, & libris in biblia contentis credimus propter Ecclesiæ determinationem, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodq; tale, & illud magis. Sicut pater diligens pædagogū propter filium, magis censetur diligere filium: sic quia credimus euangelio propter authoritatem Ecclesiæ, vt D. Aug. dicit, Euangelio non crederem, nisi Ecclesiæ authoritas me compelleret: Sequitur quòd magis est creden-

Matth.18. dū Ecclesiæ, quam nos debere audire Christus præcepit, dicens, Si Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus: aliàs essemus sicut paruuli, fluctuātes omni vento doctrinæ, ꝓpter quòd Apo-

Eph.4. stolus dicit, Et ipse dedit quosdā quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, & doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi, hoc est Ecclesiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli, fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris. Quis enim dixit quatuor libros euangelij nil nisi verba & facta Christi veraciter continentes, à D. Matth. Marco, Luca, & Ioanne esse conscriptos? Nemo nostrum vidit, neque probari potest nisi Ecclesiæ authoritate. Idem de Epistolis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ, ac de libro Act. Apostolorum, & Apocalypsi fateri oportet. Titulus enim non sufficit, cùm multis sanctis viris adscripti sint libri, quos nunquàm scripserunt. Nunc non credimus Euangelio Petri, & Euangelio Nicodemi nomine conscripto & intitulato, aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, & alijs libris quos memorauimus: non ob aliam causam, nisi quia primi autboritate Ecclesiæ recepti & approbati sunt, posteriores autem non. ¶ Sed difficultas est quæ sit Ecclesia catholica: Dicendum quod Ecclesiæ catholicæ Pe-

D. Petrus caput Ecclesiæ. trum fuisse caput manifestè constat ex Ioan. 21. ca. verba Christi referente, Simon Ioannis diligis me plus his? &c. bis dixit, Pasce agnos: postremò, Pasce oues. & Actu. 15. vbi in Apostolorum iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. & in concilio Ecclesiæ ipsum non posse errare liquidò constat ex 22. ca. Lucæ, vbi Christus profitetur & asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius, hoc est Ecclesiæ sibi commissæ: quanuis enim alij Apostoli in propria persona fuerint confirmati in die Pentecostes, iuxta prophetiam Dauid, Ego confirmaui columnas eius. Sedes

Solius petri fides confirmata. tamen aliorum Apostolorum non leguntur confirmatæ, sed solius Petri sedes, non propriæ personæ quæ defecit, sed Ecclesiæ sibi commissæ. & sic sedes eius concilio vniuersalis Ecclesiæ fulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò sederit: Antiochia tamen non dicitur sedes Petri, sed Romana. Quia (vt habetur in rubrica de translatione episcopi) Sedes episcopi non dicitur in qua primò sedit, sed in qua vltimò resedit. Compertum est sæpe alias particulares Ecclesias in bis quæ fidei sunt, errasse: Ecclesia autem Romana concilio debitè congregato & saluis solennitatibus nunquàm errauit: quanuis particulares personæ ad eam pertinentes plurimum errauerint. Nec inuenietur aliqua particularis Ecclesia libros in biblia contentos approbasse & authorisasse, sed solùm Romana (vt ex registris patet.) cuius pontifex, successor D. Petri & Christi vicarius, in pluribus conciliis generalibus est nuncupatus. De bis amplius cum de primatu D. Petri agetur. Et sic resolutorie habetur quod Ecclesia Romana est catholica. Et qui non subest Ecclesiæ Romanæ, non est catholicus. ¶ Ex præmissis apparet quomodo hæreticum est dicere nil esse credendum, nisi quod expressum & specialiter ac distinctè scriptum est in Euangelio aut sacris literis. Nam nemo, nisi pla-

Ioan.6.
2.Tim.2. nè infidelis, negare potest credendum esse Christo in omnibus quæ dixit, cùm sit ipsa veritas per essentiam, & vt dicit Apostolus, Fidelis est, & seipsum negare non potest. & alibi, Qui non mentitur

Ad Titū.1.
Mar.9. Deus, qui dixit, Ipsum audite, absolutè, hoc est in omnibus credite & obedite. Atqui probatū est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse, sed nonnulla per Apostolorum traditiones & inuiolatam vniuersalis Ecclesiæ consuetudinem sunt recepta, alia in concilijs generalibus Spiritu sancto & ipso Cbristo suggerentibus, ad memoriam sunt reuocata, & tandem conscripta: igitur illis credendum est. Nec ta-

Euangeliū Christi completum. men ex hoc sequitur Christi testamentum esse mancum & incompletum: Quia cùm annunciatio Christi dicatur Testamentum, ea ratione qua nobiscum pactum fecit de hereditate cęlesti quam promisit, ac omnia ad illam conducentia disposuit secundum modum naturę & capacitatem discipulorum ante mortem. Circa verò occurrentia negocia quę pro temporum varietate futura erant, post passionem docuit, per dies quadraginta apparens eis, quantum capaces erant. Non enim omnia simul

portare

portare poterant:ideo ad ea quæ obliti fuerant,suggestionem Spiritus sancti promisit. Nec aliud Spiritus sanctus suggessit,nisi quod Christus illis dixerat:vnde ait, Suggeret vobis omnia quęcunque dixi vobis. *Ioan.16.* Testamentum igitur compleuit: eius tamen executio & perfecta intellectio vsq; ad diem vltimi iudicij non perficietur. Dietim nouas intelligentias & expositiones euangelij videmus. Nec nos lactis participes solidum cibum sumere valemus. ¶ Notandum tamen quòd lex noua & euangelica siue euangelium dupliciter accipi potest,scilicet propriè & communiter. *Executio euãgelij nõdum perfecta est.* Lex noua siue euangeliũ propriè accipiendo,est gratia Spiritus sancti: quia vnaquæque res denominatur ab eo quod est principale & potissimum in ea,vt dicit Philosophus in 9. Ethico. *Heb. 6.* ideo Roma.13. cùm dicitur: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, homo dicitur anima, ex eò quòd ipsa anima est id quod est principale & potissimum in homine. Eadem ratione D. Petrus & Paulus aliique Sancti dicuntur esse in paradiso, licet sola anima sit. Sed principale & potissimum quod in lege noui testamenti siue in euangelio,in quo tota eius virtus consistit,est gratia Spiritus sancti,quę datur per fidem Christi. *Lex noua propriè est Spiritus sancti gratia.* Ideo Apostolus ait se non erubescere euangelium:virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Virtus euangelij se extendit ad salutem tripliciter: Primò, quia per verbum euangelij remittuntur peccata, vnde Ioannis 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. *Rom.1.* Secundò, quia per euangelium consequitur quis gratiam sanctificantem. iuxta illud: Sanctifica eos in veritate:sermo tuus veritas est. *Ioan.17.* Tertiò inquantum perducit ad vitam æternam. Ideo dicitur lex fidei, & spiritus vitæ. Vnde Apostolus, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est: per quam legem? factorum: Non, sed per legem fidei. ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius Roma.8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. *Roma.3.* Impropriè verò & communiter seu largo sumpto vocabulo, lex noua & euangelium dicitur scriptura exterior, in qua scribuntur Dei dona data per Christum & Spiritum sanctum, eius doctrina, præcepta, monitiones, & consilia. & sic accipitur cùm dicitur: Prædicate euangelium omni creaturæ. *Mar. vlt.* & apud Apostolum Galat.2. *Galat.2.* Contuli cum eis euangelium, ne fortè in vanum currerem, aut cucurrissem.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA LEGIS NOVAE ET VETERIS.

A Plures à doctoribus assignantur differentiæ inter legem Moysi, quæ dicitur lex vetus & antiquum Testamẽtum, & legem Christi quæ dicitur lex noua & euangelica ac nouum Testamentũ. *1.2.q.106. & 107.* Prima quia vt D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorum, scripta fuit in tabulis lapideis, lex autem noua siue euangelica quantum ad principale, scilicet gratiam Spiritus sancti, scripta est in cordibus fideliũ, *In lib. de Spi. & lit.* iuxta illud: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum. *Exod.31. Hiere.3.* & infrà dicitur: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. illa autem lex scribenda, erat Spiritus sancti gratia. Si dicatur quòd gratia Spiritus sancti data fuit antiquis patribus: Dictum est quòd illi pertinebant ad nouum Testamentum, quia per fidem Christi venturi gratiã habuerunt: & principaliter expectabant promissiones spirituales & æternas, sicut & nũc peccatores carnales, qui timore pœnæ vel amnre temporalium bonorum seruiunt, pertinent ad Testamentũ vetus. Secunda differentia est, quia lex noua quantum ad principale iustificat, & dat auxilium ad reprimendam concupiscentiam, & ad implendum præcepta. *Secunda differentia.* Hnc autem (vt dictum est) non faciebat lex antiqua. Quo ad scripturam verò exteriorem lex noua non instificat, nec scribẽtem nec legentem effectiuè & efficaciter. Vnde Apostolus dicit: Litera occidit, spiritus autem viuificat. *2.Cor.3.* Et D. August. exponit quòd per literam intelligitur quælibet scriptura extra homines existens, etiam moralium præceptorum, *In lib. de Spi. & lit.* qualia continentur in euangelio: vnde etiam litera euangelij occideret, nisi esset interius gratia Dei sanans. Discrimen tamen est inter scripturas noui Testamẽti & veteris: Quia scriptura noui Testamenti magis disponit legentes ad gratiam, quàm scriptura antiqui. Et pręterea quia (vt dicit Diuus Thomas) *D. Thomas super 1. caput Epist. ad Rom.* verba euangelij scripta ex fide delata vel superposita virtutem habent salutiferam: sicut legimus de D. Barnaba, quòd curabat infirmos, euangelium D. Matthæi eis superponendo. Cauendæ sunt tamen superstitiones, vt dictum est cùm de superstitionibus ageretur. Talia verò non legimus de antiquo testamento. *Heb 7.* Tertia differentia est: quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectum adduxit lex. Sed lex nnua & euangelica, quæ est gratia Spiritus sancti, est perfecta: quia est lex charitatis, de qua Apostolus dicit, quòd est vinculum perfectionis. *Colos.3.* Præterea quia introducit ad finem qui est vita æterna, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. *Rom.6.* Ideo Christus dicebat: Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. *Matth.5.* ¶ Ad cuius clariorem intelligentiam sciendum est quòd præcepta cuiuslibet legis, siue veteris, siue nouæ, dantur de operibus virtutum. Ad operandum autem opera virtutum aliter inclinantur imperfecti, qui nondũ habent habitum virtutis, & aliter illi qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitum virtutis, inclinantur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex comminatione pœnarum vel promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum, puta honoris, aut diuitiarũ, aut alicuius huiusmodi. Et ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, inquantum inducebat ad obseruantiam pręceptorum per comminationem pœnarum: & dicitur habere aliqua temporalia promissa. Illi verò qui habent habitum virtutis, inclinantur ad virtutum opera agenda per amorem, & non propter aliquam pœnam vel remunerationem extrinsecam. Et ideo lex noua, cuius principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita, dicitur lex amoris, & habet spiritualia & æterna promissa, quę sunt obiecta virtutis, præcipuè charitatis. *Exod.19.* Vnde D. August. dicit: Breuis differentia antiqui & noui Testamenti, timor & amor. In signum huius legimus, quòd antè quàm Deus daret legem Moysi, misit dominus tonitrua & fulgura, & Iudæis mons terribilis apparuit. & Act.2. quòd in missione Spiritussancti factus est repẽte de cælo sonus, scilicet placidus, ad quem conuenit multitudo, &c.

Ver. 2. DE IMPLETIONE LEGIS VETERIS PER NOVAM.

1.2.q.107. ar.3. QVum lex noua & vetus se habeant sicut perfectũ & imperfectum:sequitur primò quòd lex no- B
ua continetur in veteri,non actu, sicut locatum in loco:sed virtute, sicut species in genere,
confusè & implicitè,&sicut arbor in semine. vnde D.Chrysost.exponens illud quod habetur Matth.
4.vltro terra fructificauit primùm herbam,deinde spicam,deinde plenum frumentum in spica, dicit:
Primò herbam fructificat in lege naturæ,postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentũ
Cõtra Faustum. in euangelio.& D.August.contra Faustum dicit,quòd pene omnia quæ nouit vel præcepit dominus,
vbi adiungebat,ego autem dico vobis,inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelli-
1.2.q.107. gebant nisi peremptionem corporis humani,ostendit Dominus omnem iniquum modum ad nocen-
art.2. dum fratri,in homicidij genere deputari:& quantum ad huiusmodi manifestationem præcepta deca-
Matth.5. logi dicũtur maiora præceptis legis veteris:Nil enim prohibet maius in minori virtute cõtineri, sicut
arbor in semine. Secũdò sequitur quòd lex noua implet veterem. Non veni soluere legem, sed adim-
plere.omne enim perfectum adimplet quod imperfecto deest: sed deerat legi veteri quòd non pote-
rat consequi finem legis,qui est facere homines bonos & iustos,hoc est iustificare, quod lex non po-
terat, sed significabat quibusdam cæremonialibus factis,& promittebat verbis,& quantum ad hoc lex
noua implet veterem, iustificando per virtutem passionis Christi: & hoc est quod Apostolus dicit
Roma.8.Quod impossibile erat legi,Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati,dam
nauit peccatum in carne,vt iustificatio legis impleretur in nobis. ¶Sua autem doctrina impleuit præ-
Matth.15. cepta legis tripliciter:Primò quidem verum intellectum legis exprimendo, sicut patet in homicidio
& adulterio,in quorum præcepto Scribę & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum prohi-
bitum, vnde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub
prohibitione,dicit, quum de corde exeunt cogitationes malæ: hæc sunt quæ coinquinant hominẽ.
Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando in tutius, Quod enim lex vetus statuerat vt homo non
peieraret,tutius fuit si omnino à iuramento abstineret,nisi in casu necessitatis. Tertiò præceptis le-
gis,& superaddendo consilia. vnde Christus dicenti se obseruasse præcepta veteris legis,dixit: Vnum
Matth 19. tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. ¶Nec obstat quòd lex noua euacuat præcepta cæremonialia le-
gis veteris,quia illa sunt impleta in his quæ figurabantur: & ideo non sunt vlterius obseruanda. Quia
si obseruarentur, significaretur aliquid vt futurum & non impletum, quod est præteritum & imple-
tum.Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitionẽ:
sic cæremoniæ veteris legis tolluntur, cum implentur in lege noua. De iudicialibus verò præceptis
commemorant præceptum talionis, vt quòd de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum.
In quo quidem præcepto docuit legis intẽtionem non esse quo ad hoc quòd pœna quæreretur pro-
pter liuorem vindictæ,quem ipse excludit,monens quòd homo debet esse paratus etiam maiores in-
iurias sufferre:sed solum propter amorem iustitiæ,quod adhuc in noua lege remanet.¶Nec sunt prę-
Cõtra Fau. cepta Domini contraria præceptis veteris legis, vt dicit D. August. Quod enim Dominus præcepit
de vxore non dimittenda,non est contrarium ei quod lex præcepit. Non enim lex ait, Qui voluerit
dimittere vxorem,dimittat,cui contrarium est non dimittere: sed vtique noluit vxorem dimitti à vi-
ro,qui huic interposuit moram, vt in dissidium animus præceps libelli conscriptione refractus desi-
Matth.19. steret. Vnde Dominus vt facilè vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter
quam libellus conscribendus erat.& sic legem declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est
de prohibitione iuramenti,sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vin-
dictæ, vt non procederetur ad immoderatam vindictam, à qua Dominus perfectius remouit, cum
prohibuit omnino à vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictæ modum secundum
iustitiam, æquitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de
quibus suprà dictum est,cum de iuramento ageretur,& nisi ordo iustitiæ exigeret. Circa verò odium
inimicorum remouit falsum intellectum Pharisæorum, non monens vt persona odio haberetur, sed
culpa.¶Circa verò discretionem ciborũ,quia cæremonialis erat, Dominus non mandauit vt non ser-
uaretur,sed ostendit quòd nulli cibi secundum suam naturã sunt mali, dicens: Non quod intrat in os.
Matth.15. &c.Nec etiam egit contra legem,tangendo leprosum, sicut non violauit sabbatum, infirmos seruãdo.
Matth.8. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationẽ quandam, propter quam contra-
hebatur quædam irregularitas, Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinationẽ aut immundi-
tiam contrahere non poterat.Per ea antem quæ fecit in sabbato,oon soluit secundũ rei veritatẽ, sicut
Mar.3. ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula virtute diuina, quæ semper
operatur in rebus,tum etiam quia salutis humanæ opera faciebat, cũ etiam Pharisæi in die sabbati ani-
malium irrationalium saluti operam darent. Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fri-
cantes propter necessitatem. Ideo non soluebant sabbatum, licet soluere viderentur secundum super-
stitiosum Pharisæorum intellectũ, qui credebant etiam à salubribus operibus in die sabbati abstinen-
dum:quod erat contra intentionem legis.

Ver. 3. DE GRAVITATE NOVAE LEGIS ET VETERIS.

Act.15. LEgem antiquam fuisse valde grauem ad obseruandum constat ex dicto D.Petri, qui cùm quæstio C
orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum su
1.Ioan.5. per ceruices discipulorũ,quod nos nec patres nostri portare potuimus. Legem autẽ nouam non esse
Matth.11. 1.2.q.107. grauem D.Ioannes testatur, dicens: Mandata eius grauia non sunt. & Christus: Iugum enim meũ sua-
art. 4. ue est, & onus meum leue. Ad huius materiæ resolutionem habendam D.Thom.dicit, quòd grauitas
siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuũ, qui sunt duplices, scilicet interiores & exteriores:

& sic

& sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuum exteriorum, & interiorum. Si consideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multo grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis cæremoniis & iudicialibus præceptis: lex autem noua præter præcepta legis naturæ paucissima addit in doctrina Christi & Apostolorũ: licet postmodũ aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorũ patrum, secundũ negocia occurrentia. D. Aug. dicit moderationẽ esse attendendam, ne cõuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam prælatis ad inquisitiones Ianuarij, Quòd iam religionem nostram, quę in manifestissimis & paucissimis celebrationũ sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse liberã: sed tot præmunt oneribus, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Si verò consideremus difficultatem circa actus interiores, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim nõ habenti virtutem est valde difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quãtum ad hoc præcepta nouæ legis secũdum se considerata, sunt grauiora pręceptis legis veteris: quia in lege noua expressè prohibentur actus animi, vt odium, ira, qui expressè in lege veteri non prohibebantur in omnibus, quanuis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. Hoc autem est difficile virtutem non habẽti. ¶Si autem velimus cõsiderare grauitatem & difficultatem simpliciter, & comparare has leges ad inuicem, lex vetus est simpliciter & absolutè grauior & difficilior, cùm tot habeat præcepta, nec det auxilium siue virtutem ad implendi ea, & refrenandi concupiscentiam, quæ in oppositum exardescit. Noua autem lex quæ paucissima dat præcepta, & tribuit virtutem & auxiliũ refrenandi concupiscentiam, & implendi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiã Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia præcepta dulcia facit & delectabilia. Amanti enim nihil difficile. Et (vt D. August. ait:) Amor nescit laborem. Et ideo simpliciter & absolutè lex noua est facilior, mitior, & suauior: quanuis in aliquo particulari præcepto possit esse grauior, si secundum se considerentur præcepta, vt dicunt aliqui de confessione sacramẽtali. Si verò consideretur actus confessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quę principaliter dicitur lex noua, est facilis, & habet manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerarentur sacrificia & hostiæ quæ in Leuitico præcipiebantur publicè offerri pro certis generibus pecatorum, inuenietur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quàm sacramentalis quę fit vni soli authoritatem à Deo habenti: cuius absolutio vermem & remorsum conscientię elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere non poterant. ¶Nec obstat quòd lex noua sub terribilioribus pœnis & comminationibus ad sui obseruantiam inducit, cum pœna ęterna, quam lex noua comminatur, terribilior sit pœna temporali & corporali, quam lex Moysi cõminabatur. Quia cùm pœnę sint oppositæ præmiis, sunt adhibendæ secundum proportionem præmiorum. Et quia lex noua promittit æterna, ideo comminari debet pœnas æternas. Lex autem antiqua solùm promittebat bona temporalia, ideo comminabatur pœnas temporales: quæ cum sint magis cognoscibiles & propinquiores sensibus, apprehenduntur à peccatoribus vt grauiores. Iustis enim non est lex posita, quo ad pœnam coërciuam, cum virtutis amore ducantur: sed solis malis, qui solùm formidine pœnæ retrahuntur. ¶Non obstat pariter quòd in antiqua lege paruuli dicebantur saluari in fide parentum, vt D. Thomas recitat, sed non asserit. In noua autem lege non saluantur in vtero per fidem parẽtum, nec extra in casu necessitatis & defectu aquæ: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutem. dicitur enim Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentum nec doctorem autentiquum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentum, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est, quòd post peccatum Adæ omni tempore indiguit homo sacramẽtis, hoc est visibilibus signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro saluatoris aduentu, quem (vt habetur Rom. 3.) posuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostẽsionem iustitiæ suæ in hoc seculo, vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Nota verbum (ad ostensionem) hoc est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cum sola fide interiori & absq; exteriori protestatione: sequitur etiam quòd nec alium. Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris existente, non legitur aliquando fuisse oblatum, nec acceptum, cùm videatur quodam modo indiscretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres existimantur pregnantes & tamen non sunt. vnde dicunt Iuristæ: De his quæ non apparẽt & non sunt, idem est iudicium. Ideo de lege ordinata nullus vnquam per sacrificia exteriora obtinuit remissionẽ peccati originis in vtero ante natiuitatem: quanuis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatem sanctificati, vt Hiere. de quo dicitur: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequã exires de vulua, sanctificaui te. & de D. Ioan. Baptista, de quo Lucæ 1. Et factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autem paruulorum differentia fuit inter tempus legis naturæ & scriptæ, siue Moysi & gratiæ: Quia hæc tempora ad inuicem comparata, se habent sicut determinatum ad indeterminatum: Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis non erat determinatum sacrificium, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificium quod volebant, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre. Per circuncisionem verò facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quo ad masculos: qua facta, non poterant per aliud sacrificium quàm circuncisionem saluari, post octauum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante verò octauum diem in casu necessitatis remittebantur paren-

Lex noua pauca præcepta habet

Lex ãtiqua simpliciter grauis.

Lex noua in aliquo est grauior antiqua.

Antiquorũ confessio cõfusibilior.

1. Timo 2.

2.2.q.10. art.12.

3.p q.61. art.1.

Rom.3.

Sacrificia in lege nat. erãt indeterminata.

Gene.17.

3p.q.70. tes ad legem naturæ, vt scilicet per aliud sacrificium prouidere possent masculo. vnde D. Thom. dicit
art.4.ad 2. quòd probabile erat quòd parētes fideles pro paruulis natis, & maximè in periculo ante octauū diem existentibus, preces domino Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel aliud signum fidei exterius ostenderent: sicut adulti pro seipsis preces & sacrificia offerebant: prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erant subiectæ sacramento circuncisionis. In lege autem euangelica institutum & determinatum est sacramentum baptismi, cum decreto irritante, Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci: in quo lex noua mitior apparet: quia faciliori modo & absq; anxietate differēdi, & ad ostensionem siue exitum vnius membri prouidit saluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est valde difficile, si parentes voluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriātur, defectus ille aquæ non est ex lege: sicut nec si post octauum diem non fuisset inuentus gladius ad circumcidendum: ille defectus non erat ex lege. Ideo si moriebatur tunc ante circuncisionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc si moriantur sine baptismo. ¶ Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterum in periculo mortis existentibus, eò quòd Deus non alligauit virtutem suam sacramentis. ideo orare possunt vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramentū baptismi perducere, vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus, poterit eos saluare. Sed hoc non erit ex lege, sed ex mera gratia. Et ideo nisi Deus reuelauerit, non debet asseri saluati, neque eorum corpora in loco sacro sepeliri.

Ver. 4. DE DVRATIONE LEGIS EVANGELICAE.

1.2.q.106. LEx noua siue Euangelica vsque ad consummationem seculi est duratura seu permāsura in statu & virtute sua. dixit enim Christus, Matth.24. Dico vobis quòd non prēteribit generatio hęc donec omnia fiant. quod D. Hierony. exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiscum sum vs- A
Matth.vlt. que ad consummationem seculi. Quod intelligitur secundum expositores, de sacramento altaris, & per consequens de aliis sacramentis Ecclesię. Ratione etiam sic potest ostendi: Status huius mūdi dupliciter variari potest: vno modo secundum diuersitatem legis, vt status dicatur duratio legis positiuæ exterioris, dirigentis totam politiam humanam. Et sic duratio legis Moysi dicitur status legis veteris, cui successit status legis nouę, cui statui nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali non assignatur status: quia non cessat per veterem aut euangelicam, nec etiam per gloriam. Præterea status nouę legis successit veteri tāquam perfectior, imperfectiori cessante. Sed in hac via nullus status neque lex potest esse perfectior statu nouæ legis: igitur. Minor patet: quia nullus status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm qui propinquior est vltimo fini, & quàm ille qui imme-
Heb.10. diatè in vltimum finem introducit: sed hoc facit noua lex. Vnde dicit Apost. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam, per quam scilicet accedamus ad eum: ideo non potest esse in vita præsenti status perfectior statu nouæ legis. Quia tanto est vnumquodque perfectius, quanto est vltimo fini propinquius. ¶ Alio modo status hominum variari potest, secundum quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfectè. Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus, cùm quandoque leges optimè custodirentur, quandoque omnino prætermitterentur. Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca & tempora, & personas, inquantum gratia Spiritussancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur. Non est tamen expectandum quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quā hactenus habita fuerit: & maximè ab apostolis, qui primitias Spiritus acceperunt: & tempore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Glo. Ro.8. ¶ Nec putandum est quòd status veteris legis fuerit status patris, & status nouæ fuerit status filij, & ꝙ sit futurus alius status Spiritus sancti, prout posuerunt quidam hæretici, volentes quòd in illo tertio
Matth.25. statu dæmones & damnati reciperentur ad pœnitētiam, quod est contra illud: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Hic error attribuitur Origeni, & fuit condemnatus per Ecclesiam, quia absque fundamento & contra sacram scripturam & rationem: quia cum opera S. Trinitatis ad extra sint indiuisa, sequitur quòd lex vetus & per consequens status legis veteris non so-
Ioan.5. lùm erat patris, sed etiam filij & Spiritus sancti. vnde Dominus dicebat: Si crederetis Moysi, credere-
Exod.3. tis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Et lex data Moysi, legitur scripta digito Dei, hoc est virtute Spiritus sancti, vt communiter exponitur. Et lex noua non solùm fuit Christi, sed etiam patris & Spiritus sancti. vnde & vox patris audita est, & Spiritus sanctus visus est in specie columbæ in baptis-
Luc.3. mo, & sub specie nubis lucidæ in transfiguratione. & Apostolo loquens de lege noua, dicit: Lex spiri-
Rom.8. tus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Promissio enim Spiritus sancti à Chri-
Ioan.14. sto facta, completa fuit in Apostolis. vnde Act.1. Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. quod impletum legitur Act.2. Et per hoc quod dicitur Ioan.7. Nondum erat spiritus datus, quia nōdum Iesus erat glorificatus: datur intelligi quòd statim glorificato Christo in resurrectione & post Ascensionem, in die Pentecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus, qui docuit eos omnem veritatē de his quę pertinent ad necessitatem salutis, scilicet circa necessariò credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundū illud: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. ¶ Nec obstat ꝙ
Act.1. aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet con
Matth.24. summatio: Sed euangelium Christi iam prædicatum est in vniuerso orbe, & tamen nōdum venit cōsummatio: igitur futurum est aliud euangelium Spiritus sancti: quod dicitur euangeliū regni, eò quòd introducet

introducet omnes ad regnũ:quia ad hoc dicitur, quòd cum Christus statim ab initio euangelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum: stultißimum est dicere quòd euangelium Christi non sit euangelium regni. Verùmtamen prædicatio euangelij Christi potest dupliciter intelligi: vno modo quantũ ad diuulgationem notitiæ Christi: & sic prędicatum fuit euangelium Christi in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorum, vt D. Chrysost. dicit. Quod intelligendum est de orbe reperto & manifesto, propter insulas Antipodum nouiter repertas, de quibus nullus hominum ante pauca tempora scripserat. Et secundũ hoc quod additur, quòd erit consummatio, intelligendũ est de destructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur Ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D. August. ad Esicheum) non est prædicatum euãgelium in vniuerso orbe. Sed hoc facto veniet consummatio mundi.

An euangeliũ tempore Apostolorũ fuerit publicatum.

DE CONTENTIS IN NOVA LEGE.

CAPVT XVI.

A IN noua lege continentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, cæremoniæ obseruantiales, præcepta, & consilia: de quibus dicendum est, & primò de sacrificiis.

Ver. 1. DE SACRIFICIIS.

QVia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est c. 5. §. 5. ver. 5. & amplius dicetur infrà hoc ca. §. 3. ver. 13. Ideo pro præsenti supersedendum est.

Ver. 2. DE SACRAMENTIS.

SAcramentum apud Iuristas & vulgares communiter accipitur pro iureiurando, quod violare non licet: sed in sacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re secreta, quam etiam violare & reuelare non licet. vnde Tob. 10. dicitur: Sacramentum regis abscondere bonum est, & hoc modo non accipitur in proposito. Secundò accipitur pro signo sacræ rei siue pro mysterio, vt Græci dicunt. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd dicatur signum & res sacra: Signum secundum D. August. est res quæ præter speciem quam ingerit sensibus, facit in cognitionẽ alterius venire. Et cũ ad homines qui soli sunt discursiui, duntaxat pertineat in cognitionem ignototum per nota peruenire: sequitur quòd solis hominibus propriè dantur signa, & maximè per institutionem: licet in gallis & aliis animalibus sint aliqua signa ex instinctu naturæ, non tamen per institutionem & impositionem. ¶ Res sacra siue sancta in scripturis sanctis analogicè, hoc est secundum ordinem quandam dicitur: Primò anthonomaticè de Deo, qui est essentia sanctitatis: Secundò de Christo secundum naturam humanã, qui propter vnionem dicitur Sanctus Sanctorum, Dañ. 9. Tertiò de gratia gratũ faciente, per quam grati denominamur, & efficimur consortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudinem siue respectum ad huiusmodi gratiam, vel ad alia res sanctas aut sacras, vel causę efficientis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundum quod maiorem vel minorem propinquitatem habent ad Deũ. Quemadmodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico: eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habẽte habitudinem ad Deum, dicimus quòd est res sacra, vel effectiuè, vel subiectiuè, vel dispositiuè, aut significatiuè, aut formaliter, siue denomioatiuè. Et hoc modo sacramentalia (de quibus iofrà dicetur) possunt dici sacramenta. Et cùm sacramentum sit sacræ rei signum, consequens est quòd sacramentum multipliciter dicatur. Communiter tamen accipitur sacramentum apud Theologos pro signo gratiæ gratũ facientis, quæ homines sanctificat. & hoc modo conuenit sacramentis antiquæ legis. Propriè tamen sacramentum, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. August. Sacramentum est inuisibilis gratię visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratię) imaginem gerens, & causa ipsius existens. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte compositi, sed pro ipsomet composito ex materia & forma. Sacramentũ enim nouæ legis nõ est quid simplex, sed compositũ ex materia & forma: vt notum est in sacramento baptismi. Ideo definitio sacramenti debet sic intelligi: Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cùm enim potentia visiua sit excellentior aliis potentiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerum species demonstret, sumi consueuit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo cantat, quomodo hoc est frigidum, calidum, vel sapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus consistit: primũ est quòd res sensibilis significet aliquo modo gratiam, vel in se, vel secundum aliquem effectum, quantum est de se, nisi ponatur obex siue impedimentum. Et sic potest dici signum demonstratiuum & pronosticum. Secũdum in quo consistit, est causatio gratiæ, scilicet quòd causet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cùm nulla creatura virtute propria, possit gratiam causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur, habent hanc virtutem instrumentalem inhærentem causandi gratiam: eo quod accepta sunt à Deo vt instrumenta, iuxta illud Ephes. 5. mũdans eam in lauachro aquæ in verbo vitæ. Sacamenta autem legis veteris, non fuerunt data vt instrumenta iustificationis, sed solum vt signa. Circuncisio enim non erat instrumentum, sed signũ fidei, cuius virtute conferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis inerat iustificãdi: & ob eam causam Apostolus Galat. 4. vocat infirma & egena elementa: propterea sacramenta nouæ legis sacramentis antiquæ legis sunt perfectiora, & per hoc distinguuntur ab eis. ¶ Ex quo sequitur quòd signa quæ fuerunt data, & nõ causabant gratiam, non dicuntur sacramẽta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguæ ignee, quę in die Pentecostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione cõprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primum per modum generis: & secundũ per mo-

3. p. q. 60.
Sacramenti multiplex acceptio.
Signũ quid.
Res sacra analogicè dicitur.
Dan. 9.
2. Petr. 1.
Sacramentum nouæ legis quid.

dum differentiæ à sacramentis veteris legis, quæ gratiam quidem significabant, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cum non sint nisi duæ causæ intrinsecę, quæ intrent compositionem & essentiam rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & non efficiens aut finalis: ideo non debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur quòd institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanquam extrinseca, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solum vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expressè adsígitur promissio salutis, vt Baptismus & Eucharistia. *Marc. vlt. Ioan. 6.* Præsuppositum enim est ex Luca 1.c. quòd Iesus saluum faceret populum suum à peccatis eorum. Et ideo quęcunque instituit, ad salutem instituit. licet in baptismo & eucharistia specialiùs expresserit, propter maiorem difficultatē suscipiendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

Ver. 3. DE REQVISITIS AD ESSENTIAM SACRAMENTI

Sap. 8. CVm diuina sapiētia vnicuique secundum modum suum prouideat, iuxta illud: Suauiter disponit omnia: & illud, Dedit vnicuique secundum propriam virtutem: & modus cōnaturalis cognitionis hominis sit vt per sensibilia veniat in cognitionem intelligibilium, cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Apost. *Rom. 1.* Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sequitur quòd significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominem in cultum & honorē Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Diony. *1.c. Celestis Hierar.* Et quia in vsu sacramentorum duo possunt considerari, scilicet cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primū pertinet ad hominem per comparationem ad Deum quem colere & honorare debet: *Rom. 8.* Secundum pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est quòd ad solum Deum pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cum nō pertineat ad aliquem, quod est in alterius potestate. Et ideo necesse est quòd res quæ assumuntur ad sacramenta, sint determinatæ ex institutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinam determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarum vsus in sacramētis est necessarius, vel cōmuniter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quanuis homo posit assumere alias res ad cultum siue honorem Dei: illæ tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutem sanctificandi, vt dictum est. Ad significādam ergo sanctificationem hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerum sensibilium, scilicet res & verba. licet etiam latgo modo verba sint res sensibiles, cùm subiaceant auditui: quia tamen verba magis congruūt ad significandū, cum per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciūt differentiam inter res & verba. *Ephes. 5.* vnde & Apost. dicit, Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Et D. August. dicit. *Super Ioā.* Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ, sed determinantur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi, aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suam frigiditatem: sed cū dicitur: Ego te baptizo, &c. manifestatur quòd aqua vtimur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramentis res sensibiles dicuntur materia, & verba dicuntur forma. Et sicut homo componitur ex materia & forma, sic sacramentum constituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. *In omni sacramento inuenitur materia & forma.* ¶ Ex his infertur quòd in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia propriè dicta, vt est altera pars compositi & de prædicamento substantiæ: sed materia, hoc est res indeterminata, determinabilis tamen quo ad significationem per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt exprimentia non solum intentionem aut consensum offerentis, sed etiam Ecclesiæ, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatum horum verborum, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quod Ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expressio consensus proferentis.

Ver. 4. DE IMMVTATIONE VERBORAM IN SACRAMENTIS.

3. p. q. 60. arti. 7. CVm autem formæ & species sint sicut numeri qui consistūt in indiuisibili: sequitur quòd nil debet immutari, quod tollat substantialem significationem verborum sacramentorum: quia nō minoris necessitatis sunt, sacramenta quàm sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: C
Deut. 4. Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque diminnetis ex eo. & Apoc. vlt. Contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. *Super Ioā.* Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. ¶ Et quia (sicut D. Augu. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secūdum exteriorem sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secūdum sensum verborum qui fide tenetur: & hic quidē sensus est idem apud omnes, licet non sint eædem voces: Ideo in quacunque lingua proferantur, sacramentum conficitur. *Forma sacramentorū in lingua vulgari habet efficaciam.* Et quanuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarū vocum est, qua homines illius linguæ principalius & cōmunius vtuntur ad significandum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est communis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari communius vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideo aqua elementaris assumitur vt materia, in sacramento baptismi. ¶ Si dicatur ex hoc sequi quòd balbi & illiterati non conserunt sacramenta, cùm sæpe varient: dicendum quòd ille qui truncatè vel corruptè profert verba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quòd Ecclesia *Immutatio formæ sacramenti quā-*

B

do impedit effectum.

Ecclesia intendit:si verò ex errore vel lapsu linguæ hoc faciat, & tanta sit corruptio, quòd omnino auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum:& hoc præcipuè contingit, quádo fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò non totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelá, nihilominus perficitur sacramentum: & hoc præcipuè contingit, quando fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quanuis enim verba corrupta nil significent ex virtute impositionis, accipiuntur tamen vt significantia ex accommodatione vsus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus.

Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principium vel finem dictionis, rationé habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principij, mutat significationem, quæ etiam apud Græcos variatur secúdum principium dictionis in declinationibus nominum, & coniugationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tam parua, quòd non auferet sensum verborum, & tam magna quòd auferet. Sed vnum horú accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. ¶ Notandum tamen quòd licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi. N. in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verú perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorum contingere, duo vidétur esse consideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad sacramentum, vt infrà dicetur, & ideo si intendat per huiusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum: quia non videtur intendere facere quod Ecclesia facit. Aliud autem est considerandum ex parte significationis verborum. Cùm enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationem tollatur sensus verború: quia sic manifestum est quòd tollitur virtus sacramenti. Manifestum est autem quòd quádo omittitur aliquid eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum: & ideo nó perficitur sacramentum. Vnde Didimus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet patris, & filij, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si auté subtrahatur aliquid quod non sit de substantia formæ: talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, & per consequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meum. Hæc dictio (enim) sublata non tollit debitum sensum verborum: & ideo non impedit perfectionem sacramenti: quáuis posit contingere quòd ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. ¶ Circa additionem autem contingit aliquid apponi quod est corruptiuum debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabant: Ideo talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio quæ non auferat debitum sensum, non tollitur virtus sacraméti. Nec refert vtrum talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & Spiritus sancti paracleti, erit verum baptisma: si fortè autem diceret, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & beatæ virginis Mariç, non esset baptisma. quia dicitur 1. Corinth. 1. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verum est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus cósecratur. Talis enim sensus esset contrarius veræ fidei, & per consequens tolleret veritatem sacraméti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercesio prosit baptizato ad conseruandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio sacramenti. ¶ Nec obstat quod suprà allegatum est Deuter. 4. & Apoca. vlt. quia ad verba sacræ scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expositionem sacræ scripturæ. Multa verba à doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis sacræ scripturæ addere, vt videntur facere Paraphrastæ sensum suum offerentes vt de intentione sacræ scripturæ: quod est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necesitate formæ sacramenti, quod non est. ¶ Circa interruptionem verò verborum aduertendum est, quòd si sit tanta interruptio verború, quòd intercipiatur intentio pronunciantis, tollitur perfectio sacramenti: non autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quæ intentionem aut intellectum verborum non aufert: vt quando interrumpit ad respirandum vel resumenmendum anhelitum. ¶ Et idem etiam dicendum est de transpositione verborum: quia si tollit sensum locutionis, non perficit sacramentum: sicut patet de negatione præposita vel postposita signo. Si auté sit talis transpositio, quæ sensum locutionis non variat, non tollitur veritas sacramenti, secundú quod Philosophus dicit nomina & verba transposita idem significare, vt in istis duabus: Ego te baptizo, vel baptizo te.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spũ sancto.

Additio varians sensum verborum, impedit effectum.

Interruptio verborum quando impedit effectum sacramenti.

Quid de trāspositiõe dicendum.

Ver. 5. DE MINISTRIS SACRAMENTORVM.

A Aliqua sacramenta nouæ legis habent specialem ministrum, aliqua autem non. Sacraméta quæ requirunt specialem ministrum, sic affecta sunt ministro, quòd si per alium attententur perfici, non perficiuntur. & huiusmodi generis sunt Confirmatio & Ordo, quç habent Episcopum pro ministro: Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vnctio, quæ habent sacerdotem: Baptismus verò non habet specialem ministrum ex necesitate, eò quòd est sacramentum necesitatis: & ideo si per alium attentetur, seruatis aliis seruandis, perficitur sacramentum. licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necesitatis faciat. Sacramentum autem matrimonij cum consistat in contractu ex consensu mutuo viri & mulieris proueniente, non requirit ministrum ex necesitate, sed aliquando propter solennitatem habet: sed amplius de vnoquoque agetur suo loco. ¶ Notandum tamen quòd angeli non sunt ministri

Quinque sacraméta habent specialem & determinatū ministrum.

Angeli nõ sunt ministri sacramentorum.

sacramentorum, cùm Heb.5. dicatur: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quę sunt ad Deum. Et ratio est, quia virtus sacramentorum deriuatur à Christo secundũ quod homo, cui in natura non conformantur angeli. Sed sciendum quòd sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis, quin possit absque illis causare & conferre effectus sacramentorum: ita etiam non alligauit virtutem suam Ecclesiæ ministris, quin angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis. Et quia angeli boni sunt nuncij veritatis: si aliquod sacramentum vel sacramentale angelorum bonorum ministerio perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quædam templa dicuntur angelorum ministerio cõsecrata. Si verò dæmones, qui sunt spiritus mendacij, aliquod sacramentale ministerium exercerent, non esset ratum habendũ. ¶ Nec ex hoc sequitur homines esse digniores angelis simpliciter: quia angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interius illuminando & perficiendo fantasmata. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

Ver. 6. DE INTENTIONE MINISTRI.

Intẽtio ministri necessaria ad effectum sacramenti.

Ministri intentio non solùm est necessaria quantum ad efficaciam & effectum, sed etiam quãtum ad essentiam sacramenti: sic quòd etiam si verba proferantur & applicentur super debitam materiam, & non sit debita intentio in ministro applicante, non perficitur sacramentum. Vnde in concilio Tridentino, sess.5.tit.de sacramen.ca.11. Si quis dixerit in ministris (dum sacramenta conficiunt & conferunt) non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit. Ratio huius necessitatis est: Quia quando aliquid se habere potest ad multa, oportet quòd per aliquid determinẽtur ad vnum, si illud effici debeat. Sed ea quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimodè agi: sicut ablutio aquæ quæ fit in baptismo, potest ordinari ad ablutionem & sanitatem corporalem, ad ludum & ad alia huiusmodi, & ad emundationem & sanitatẽ spiritualem: & ideo oportet quòd ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis determinetur. Et hæc intentio exprimitur per verba quæ in applicatione sacramentorum dicuntur. Præterea in omni actu humano siue libero est intẽtio agentis, cùm omne agens agat propter finem suo modo. Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus, nisi illę causæ aliquo modo vniantur: sed in sacramentis plures causæ concurrunt, consequens est igitur aliquo modo vniri: quod non potest fieri: nisi in intentione debita. Hinc est quòd non sufficit intentio exterior, quæ est prolatio verborum: sed requiritur interior: Sicut nec sufficit in matrimonio consensus exterior sine interiori, vt infrà dicetur. ¶ Ad debitam autem intẽtionem non requiritur quod minister actualem habeat intentionem, siue cogitet & intendat in actu effectum sacramenti: sed sufficit quòd habeat virtualem: puta cùm sacerdos vadit ad baptizandum, vel celebrandum, intendat facere quod Ecclesia intendit. vnde si posteà in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primæ intentionis perficitur sacramentũ: quanuis studiosè curare debeat sacramenti minister, vt etiam actualem intentionem adhibeat: sed hoc nõ est totaliter positum in hominum potestate: quia sæpe præter intentionem, cùm homo vult circa aliqua intendere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psalm. Cor meum dereliquit me. ¶ Ex præmissis apparet quòd intentio habitualis sine virtuali non sufficit: quia cùm administratio sacramentorum sit actus humanus, non perficitur à dormiẽte & somniante, qui tamen potest habere habitualem intentionem. ¶ Nec obstat quòd intentio ministri non possit esse nota: & sic non potest homo habere certitudinem se recepisse sacramẽtum, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in persona Ecclesiæ, cuius est minister. In verbis autem quæ proferuntur, exprimitur intentio Ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionem sacramẽti, nisi exterius contrarium exprimatur ex parte ministri vel recipientis, quantum ad satisfactionem præcepti de sacramento suspiciendo, vel certitudinem coniecturalem faciendam, qua quis potest absolute credere se suscepisse sacramentum, & adorare hostiam consecratam absque conditione, vt dictum est cùm de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet præsumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo vel in pœnitentia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, non deficit in necessariis, nec alligauit virtutem suam sacramentis) sua infinita bonitate suppleret: quanuis regulariter character non imprimatur nisi per sacramẽtum. Sed in tali casu si Deus suppleat principalem effectum qui est gratia, supplet etiam minus principalem, iuxta regulam Topicorum. Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. ¶ Notandum etiam quòd duplex est intentio Ecclesiæ: prima est quòd materia & forma sacramenti applicetur: secunda, quòd per illam applicationem conferatur gratia & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in ministro qui est instrumentum animatum: per eam enim se subiicit principali agenti: Sicut seruus, qui ex præcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionẽ transferẽdi dominium rei traditę: quia sufficit quòd illa intentio sit in domino. Alia autem peruersitas intentionis ministri, scilicet propter vanam gloriam, aut alium malum finem, peruertit opus intendentis: quia scilicet peccat: non tamen peruertit opus alterius, scilicet Christi & Ecclesiæ. sicut seruus dando eleemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini. ¶ Nec obstat quod habetur in ca. Spiritus sanctus.1.q.1. vbi narratur quòd quidam episcopus Alexandriæ vidit supra orã maris ludum puerorum, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios secundum formam Ecclesiæ: & fuit decisum quòd non essent rebaptizandi. Quia inuentum est quòd intendebat facere, quod Ecclesia facere consueuit: & pręcipuè quia solos catechuminos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quòd ludus dupliciter fieri potest: vno modo vt fiat sola delectationis causa per purã irrisionẽ & sic impedit perfectionem sacramenti: Alio modo vt admittat aliquid serij: quia etiam iocãdo & delectationem intendendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorũ puerorum erat

Intentio actualis non necessariò requiritur. — *Intẽtio virtualis necessaria.* — *Intentio ecclesiæ duplex.* — *Intẽtio peruersa ministri non impedit.* — *Ludus in sacramentis duplex.*

erat aliquid ſerium: quia volebat ille Athanaſius facere ſicut epiſcopus, vt viderent quomodo ſe haberent in ſuſcipiendo baptiſmate in Eccleſia tempore debito. D. Aug. 10 lib. de vnico baptiſmo, dicit quòd ſi eſſet dubium an totum ludicrum vel mimicè ſiue ioculariter ageretur, an eſſet baptizatus qui ſic d iretur, judicium concordi oratione & gemitibus à Deo eſſet implorandum.

In lib. de vni. bapt.

Ver. 7. DE BONITATE, ET FIDE MINISTRI SACRAMENTORVM.

A Circa bonitatem & fidem miniſtri ſacramentorũ notandæ ſunt duæ concluſiones: prior eſt: ¶ Bonitas, vel ſanctitas, vel fides deficiens in miniſtro, non impedit efficaciam ſacramenti: & ſic non eſt abſolutè neceſſaria, modo ſeruet eſſentialia prædicta. Vnde in coocilio Tridentino, ſeſsione 5. de ſacramentis. c. 12. Si quis dixerit miniſtrum in peccato mortali exiſtentẽ (modo eſſentialia quæ ad conficiendum vel conferendum ſacramentum pertinent, ſeruauerit) non conficere aut non conferre ſacramentum: Anathema ſit. D. Au. ſuper illud Ioan. 1. Super quem videris Spiritum, &c. dicit quòd nõ nouerat Ioannes poteſtatem baptiſmi ipſum Dominum habiturum & ſibi retenturũ, ſed miniſterium planè tranſlaturum in bonos & malos. & idem contra Petulianum Donatiſtam dicit, mem̃tote in ſacramentis Dei nil obeſſe mores malorum hominum. ¶ Ratio huius eſt: quia miniſtri Eccleſiæ inſtrumentaliter operantur in ſacramentis. Et ideo eadem eſt ratio miniſtri & inſtrumenti. ſed inſtrumentum non agit operationem inſtrumentalem ſecundum propriam formam aut virtutem, ſed ſecũdum virtutem eius à quo mouetur. Et ideo accidit inſtrumeuto, inquantum inſtrumentum eſt, quam formam vel virtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem inſtrumenti, ſicut quòd corpus medici, quod eſt inſtrumentum animæ habentis artem, ſit pulchrum vel deforme, ſanum vel ægrum: & ſicut non refert an fiſtula per quam aqua tranſit, ſit argentea, plumbea, vel terrea: ſic etiam non refert quantum ad operationem ſacramentalem quam formam habeat miniſter, ſcilicet bonitatem vel malitiam. Nec ipſa ſacramenta maculantur maculis miniſtrorum, ſicut nec radij ſolares luto. ¶ Et ſicut charitas pertinet ad propriam virtutem, ſic & fides. Vnde ſequitur quòd ad perſectionem ſacramentorũ noo requiritur charitas neque fides miniſtri. Et per conſequens peccatores, infideles hæretici, ſuſpenſi, excommunicati, degradati, ſacramenta verè conficiuot & conferunt, modo intendant facere quod Eccleſia intendit, & veram Eccleſię formam ſeruẽt. Neque à talibus baptizati aut ordinati, ſunt rebaptizandi aut reordinandi: quia poteſtas conferendi & adminiſtrandi ordines, ac etiam conſecrãdi Euchariſtiam, pertinet ad ſpiritualem characterẽ, qui indelebilis eſt, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quòd aliquis ab Eccleſia ſuſpenditur, excommunicatur, vel degradatur, non amittit poteſtatem conferendi ſacramentum: ſed ſolùm licentiam vtendi hac poteſtate. Ideo ſacramẽtum conficit & confert ſed peccat conficiendo & conſerendo: ſimiliter ille qui ſcienter ſuſcipit ab eo, niſi propter extremam neceſsitatem excuſetur. Vnde in concilio Tridentino, ſeſsione. 5. titulo de ſacramento baptiſmi. c. 4. dicitur: ſi quis dixerit baptiſmum, qui etiam datur ab hæreticis, In nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, cum intentione faciendi quod Eccleſia facit, non eſſe verum baptiſma: Anathema ſit. Ideo in hoc non eſt ſequendus D. Cyprianus, de quo D. Auguſt. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud hæreticos vel ſchiſmaticos datum baptiſma nolebat cognoſcere. Tãta merita vſque ad triumphum martyrij ſecuta ſunt, vt charitatis qua excellebat luce, obumbratio illa fugaretur: & ſi quid purgandũ erat, paſsionis falce tolleretor. ¶ Secunda concluſio eſt, quòd bonitas & fides miniſtri neceſſaria eſt neceſsitate præcepti ad debitam ſacramentorum adminiſtrationem: ſic quòd ſi miniſter ſit in peccato mortali, & ſcienter ingerat ſe ſacramentis abſque pœnitentia, peccat mortaliter: quia ſcriptum eſt Leuiti. 19. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Debet enim miniſter conformari principali agenti, ſecundum illud, Secundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Vnde Leuit. 21. dicitur, Homo de ſemine tuo per familias, qui habet maculam, nõ offeret panes Deo tuo, nec accedet ad miniſterium eius. Ideo D. Diony. dicit: Malis non eſt fas neque licitum tangere ſymbola, hoc eſt ſacramentalia ſigna. & in Epiſtola ad Demophilum, vocat malũ miniſtrum præſumentem, audacem, temerarium, ac inuerecũdum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non ſit de neceſsitate præcepti, puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia cauſet peccatum mortale. Indecẽtia tamen quæ pertinet ad irreuerentiam vel contaminationem ſacramenti, cauſat peccatum mortale. ¶ Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus adminiſtrare ſacramenta, eſt perplexus ſimpliciter, quia poteſt pœnitere: licet poſsit eſſe perplexus ſuppoſito quodam, ſcilicet quod velit manere in peccato. In articulo tamen neceſsitatis non peccaret baptizando in caſu in quo poſſet laicus baptizare. Tunc enim non ſe exhiberet miniſtrum Eccleſiæ, ſed ſubueniret neceſsitatem patienti. Eadem ratione nõ peccat laicus peccator tangendo Euchariſtiam oe cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum eſt de ſacerdote degradato baptizante, &c. ſecus ſi officiando & ſe exhibendo miniſtrum Eccleſiæ, ac etiam miniſtrãdo in aliis ſacramentis, quæ non ſunt neceſsitatis ſicut baptiſmus. Nec obſtat quòd peccator ſine offenſa poteſt miniſtrare Deo io operibus charitatis, ſecũdum illud Danie. 4. Conſilium meum regi placeat: peccata tua eleemoſynis redime: quia alia opera charitatis non ſunt in ſe aliqua conſecratione ſanctificata: & ideo qui ſe exhibet miniſtrum Deo in operibus charitatis & miſericordiæ, ſi ſit iuſtus, amplius iuſtificabitur: ſi verò ſit peccator, per hæc ad ſanctitatem diſponetur. Sed ſacramẽta in ſeipſis habent quandam ſanctificationem per myſticam cooſecrationem. Et ideo præexigitur in miniſtro & ſuſcipiente ſanctitas iuſtitiæ, vt congruat ſuo mioiſterio. ¶ Ex his apparet primò, quòd contrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiſcet ſe ſacramento: Secundò quòd exiſtens in mortali, publicè prædicaos, etiam peccat, tum propter ſcandalum, tum quia pręſumit exercere actũ qui requirit conſecrationẽ ex inſtitutione diuina: pertinet enim ad epiſcopũ ex officio. & ideo quanuis ex commiſsiooe non epiſcopus poſsit prædicare: tenetur tamen ad ſanctitatem habendam. Vnde

Bonitas miniſtri nõ eſt abſolutè neceſſaria.

Sacramẽta a malo non maculãtur.

Ab hæreticis verè conficiũt ſacramenta.

Eccle. 10. Leui. 21. 2. x. Eccleſi Hurar.

Dan. 4.

Psal. 49. Psalm. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamētum meum per os tuum? &c. Eadem ratione sequitur quòd sacerdos celebrādo, diaconus & subdiaconus, imò & acolyti solenniter officiando in peccato mortali, peccant: quia indecenter se exhibent ministros. Secus videtur de cantoribus non solenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deum in choro: quia actus laudandi & cantandi non est annexus alicui ordini, cum ad omnes pertineat. ¶ Quanuis autem minister sacramentorum peccet in ministrando: non tamen sequitur ꝙ recipiens sciēter sacramentum ab eo, semper peccet, & cōmunicet peccato illius, maximè cū recipit sacramenta necessitatis, vel ex præcepto habet recipere, & non est alius qui ministret: quia cōmunicare peccato alterius est non vitare peccatū in alio, quando potest & tenetur, qui aliquādo nō potest: vt ille qui petit mutuū à fœneratore parato dare ad vsuram: talis petendo, nihil illicitū petit: & ideo non est causa peccati eius: potest tamen vti peccato illius ad vtilitatē suā, vt suprà dictum est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato, parochianus nō tenetur dimittere vtilitatē sacramentorum: & ideo accedens & petens ab eo sacramentū, non suscipit ab eo vt talis persona, sed vt est minister Ecclesię. Et ideo quandiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramentum ab eo, non cōmunicat peccato eius: sed communicat Ecclesiæ, quæ eum tanquam ministrum exhibet. Si verò ab ecclesia non toleraretur, vtpote quia est præcisus, vel excommunicatus, aut degradatus, peccaret ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipsius.

An recipiēs & petens sacramētū à malo ministro, cōmunicet peccato illius.

Ver. 8. DE CAVSA ET INSTITVTIONE SACRAMENTORVM.

3. p. q. 64. Roma. 8. CAusa principalis sacramentorum est Deus, cùm interior effectus eorum sit iustificatio, quæ ad solum Deum pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus verò secundū quod homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficiēter, ac etiam satisfactoriè: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctū. Et ideo oportet quòd gratia sacramentalis, quæ est virtus salutifera, à diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum præteritorum inquantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiēdam animā in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianæ vitę: sed Christus liberauit nos à peccatis per suam passionem non solùm efficienter & meritoriè, sed etiam satisfactoriè: similiter etiam per suam passionem initiauit ritum Christianæ religionis, offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Vnde sequitur quòd sacramenta Ecclesiæ specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta: in cuius signum dicitur quòd de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt sanguis & aqua: quorū vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud ad Eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores, quòd de latere Christi pendentis in cruce, fluxerunt sacramenta, quibus Ecclesia dicitur ædificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam à passione Christi, cui fideles copulantur per sacramēta & fidem sacramentorū à passione Christi virtutem habētium, secundum illud: Quem proposuit propiciatorem per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum coniunctum diuinitati, habet quandam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorū extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiæ. Et ideo sicut Christus inquantum Deus habet potestatē authoritatis in sacramentis: ita inquantū homo habet potestatē ministerij principalis siue potestatem excellentiæ. ¶ Potestas autē excellentię consistit in quatuor: Primò quòd meritum passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidem, quam in sacramentis protestamur per inuocationem nominis Christi. Secundò ad hanc potestatem pertinet, quòd in nomine eius sacramenta sanctificentur & conferantur. Tertiò ꝙ ipse qui dedit virtutem sacramentis, possit instituere sacramenta. Quartò ꝙ ipse qui habet potestatem excellentiæ, possit causare effectus sacramentorum sine exteriori sacramento, cum causa non pendeat ab effectu, sed potius è conuerso. ¶ Ex his patet ꝙ omnia sacramenta sunt à Christo instituta. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis in generali, canone 1. dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouæ legis à Domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. ¶ Et quanuis non omnia tradita sint in sacris literis, habet tamē ea Ecclesia ex familiari Apostolorū traditione. Vnde Apostolus, Cætera cùm venero disponam. Sed de singulis suo loco dicetur. Et quia Apostoli & eorū successores sunt ministri Dei, inquantum ad regimen Ecclesiæ constitutæ atque collectę per fidem & fidei sacramenta sunt deputati: ita non licet eis constituere aliam Ecclesiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta. B

3. p. q. 62. art. 5. *Ephes. 2.* *Rom. 3.*

Potestas excellentiæ in quibus consistit.

Omnia sacramēta sūt à Christo instituta. *1. Cor. 11.* *Apostoli sacramēta instituere non poterant.*

Ver. 9. DE NECESSITATE SACRAMENTORVM.

3. p. q. 61. Matth. 9. CIrca necessitatem sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones, quarum prima est. ¶ Sacramenta in statu naturæ integræ siue ante peccatum Adæ non erant necessaria neque conuenientia: quia non est opus valentibus medicus: Sed sacramenta sunt medicinæ quæ adhibentur contra vulnera peccati, quod non erat in statu naturæ integræ: homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conseruandam sanitatem, quàm sint sacramenta quę sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & virtutes infusas, quibus poterat præseruari à peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex rectitudine status, de quo Eccle. 7. C

Eccle. 7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Illa rectitudo consistebat in hoc quòd superiora dominabantur inferioribus, & nullo modo pendebant ex eis: quia sicut mens suberat Deo, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & voluntati) inferiores animę vires. Sed contra hunc ordinem esset si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam supernaturalium, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, vt fit in sacramentis. Ideo homo in statu in-

nocentiæ ſacramentis non indigebat, non ſolùm inquantum ſacramenta ordinantur in remedium peccati, ſed nec etiam inquantum ipſa ordinantur ad animæ perfectionem. ¶ Nec tunc matrimonium inſtitutum erat in ſacramentum, ſed in naturæ officium. Ex conſequenti tamen ſignificabat aliquid futurum circa Chriſtum & Eccleſiam, ſicut & alia quæ in figura Chriſti præceſſerunt: quæ non dicuntur ſacramenta propriè, prout hic accipimus, licet bene communiter & largè accipiendo ſacramentum: propter quod Apoſtolus inſtitutionem matrimonij & verba ipſius Adæ recitans, dixit: Sacramentum hoc magnum eſt, accipiendo ſacramentum pro quocúque ſigno dato, ſiue ex propria inſtitutione, ſiue conſequenti. Et quanuis ſit eadem natura hominis poſt peccatum, quæ erat ante: non tamen erat idem ſtatus nec eadem politia. Nec obſtat quòd filij Adæ acquiſiuiſſent ſciētiam à rebus: quia nō acquiſiuiſſent ſciētiam ſupernaturaliū ab eis, cùm fuiſſent creati in iuſtitia originali & gratia, cui dona ſcientiæ & intellectus ac ſapientia ſunt connexa, vt dictum eſt. ¶ Secunda concluſio eſt, Quod ſacramenta poſt peccatum omni tempore fuerunt neceſſaria, non quidem abſolutè, quia non erat abbreuiata manus domini, vt aliter ſaluare non poſſet, Eſa.59. ſed neceſsitate conuenientiæ. Vnde D. Auguſt.19. contra Fauſtum, In nullum nomen religionis ſeu verum ſeu falſum coadunari poſſunt homines, niſi aliquo ſignaculorum ſeu ſacramentorum ſenſibilium conſortio colligentur, ſed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem homines adunari in vnum veræ religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci poteſt: Prima ſumitur ex conditione hominis: quia proprium eſt naturæ deſtitutæ ex conditione ſua, vt per corporalia & ſenſibilia deducatur in ſpiritualia, iuxta illud, Inuiſibilia Dei, &c. vnde Philoſo. dicit quòd omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu. Petinet autem ad diuinam prouidentiam, vt prouideat vnicuique rei ſecundum modum ſuæ naturæ, ſecundum illud, Diſponit omnia ſuauiter. Secunda ratio ſumitur ex ſtatu hominis. Homo enim cùm in honore eſſet, peccando ſubdidit ſe per affectum corporalibus rebus: ſed ibi debet adhiberi medicinale remedium homini, vbi patitur morbum: ideo conueniens fuit quòd Deus per corporalia ſigna hominibus ſpiritualem medicinam adhiberet. Nam ſi ſpiritualia remedia nuda ei proponerētur, eius animus corporalibus deditus applicari non poſſet. Tertia ratio ſumitur ex ſtudio actionis humanę, quę præcipuè circa corporalia verſatur. Ne ergo eſſet homini durū, ſi totaliter à corporalibus abſtraheretur, poſita ſunt ei corporalia exercitia in ſacramentis, in quibus ſalubriter exercetur ad vitanda ſuperſtitioſa exercitia, quæ conſiſtunt in cultu dæmonum. Sic igitur per inſtitutionem ſacramentorum homo conuenienter ſecundum conditionem ſuæ naturæ eruditur & humiliatur, cognoſcēs ſe corporalibus ſubiectum, dum ſibi per corporalia ſubuenitur, præſeruatur etiam à noxiis actionibus per ſalubria exercitia ſacramentorum. ¶ De ſacramentorum neceſsitate ordinatum fuit in concilio Tridentino, Seſsione 5. tit. de Sacramentis in generali, can. 4. Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non eſſe neceſſaria ad ſalutem, ſed ſuperflua, & ſine eis, aut eorum voto, per ſolam fidem homines à Deo gratiam adipiſci iuſtificantem, cùm omnia ſingulis neceſſaria non ſint: Anathema ſit. & c.5. cauetur. Si quis dixerit hæc ſeptem ſacramenta propter ſolam fidem nutriendam inſtituta fuiſſe, Anathema ſit. ¶ Nec obſtat illud 1. Tim.4. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt: quia ibi loquitur Apoſtolus de exercitatione corporali vt corporalis eſt, & non de exercitatione ſacramentorum, quæ eſt magis ſpiritualis, quàm corporalis. Nec obſtat pariter quod hæretici obiiciunt, ex eò quòd dictum fuit Apoſtolo: Sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus ſecundum modum eis conuenientem, vt dictum eſt. Et quanuis paſsio Chriſti ſit ſufficiens cauſa ſalutis, non tamen propterea ſequitur quòd ſacramenta non ſint neceſſaria ad humanam ſalutem: quia operantur in virtute paſsionis Chriſti, quæ per ea hominibus applicatur, ſecundum illud Apoſtoli, Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. ¶ Ex prędictis apparet quòd nullus per ſolam fidem interiorē fuit ſaluatus abſque aliqua proteſtatione exteriori per aliqua ſigna, quæ dicuntur ſacramenta, nec etiam paruuli nati. De paruulis in vtero morientibus dictum eſt c.15. §.2. ver.3. Cùm autem ſacramēta propter conditionem humanæ naturæ fuerint neceſſaria, conſequens eſt quòd ſecundum diuerſitatem temporum, in quibus diuerſæ erant hominum conditiones & diſpoſitiones, alia & alia fuerint ſacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad ſpecificationem, vt dictum eſt. Deinde tempore Moyſi in lege fuerunt determinata alia, quæ erant ſpecificè inſtituta ad figurandum Chriſtum venturum: & poſtmodum Chriſtus inſtituit alia myſteriorum ſuæ paſsionis repræſentatiua: Sacramēta enim ante aduentum Chriſti inſtituta ſignificabant Chriſtum vēturum: & omnes quotquot ſalui facti ſunt, in fide Chriſti venturi ſaluati ſunt. Sacramenta verò à Chriſto inſtituta ſignificant ipſum veniſſe, & quicunque poſt paſsionem Chriſti ſaluati ſunt, in fide explicita vel implicita Chriſti nati & paſsi ſaluati ſunt: Iudæi ante publicationem euangelij in fide implicita. D. Diony. dicit quòd ſtatus nouæ legis medius eſt inter ſtatum veteris legis (cuius figurę impletæ ſunt in noua lege) & inter ſtatum glorię in quo omnis nuda & perfecta veritas manifeſtabitur. Et ideo nulla erunt tunc ſacramenta. Nunc autem quādiu per ſpeculum & in ænigmate cognoſcimus, oportet nos per aliqua ſenſibilia ſigna in ſpiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem ſacramentorum. Nec propter hæc ſequitur mutabilitatē eſſe in Deo, ſed potius in nobis: ſicut paterfamiliàs non dicitur habere mutabilem voluntatē, eò quòd diuerſa præcepta familiæ proponit pro temporum varietate ſeruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æſtate. Sic eſt in Deo, &c.

Sacramēta non fuiſſent in ſtatu naturæ integra. — *Epheſ.5.* — *Eſa.59.* — *Neceſsitas ſacramētorū in ſtatu naturæ corruptæ probatur.* — *Rom.1.* — *Sapien.8.* — *1.Cor.12.* — *Rom.6.* — *Diuerſa diuerſis ſtatibus cōgruūt ſacramēta.* — *5.c.Celeſt. Hierar.* — *1.Cor.13.*

Ver. 10. DE EFFECTIBVS SACRAMENTORVM.

A QVodlibet ſacramentū nouę legis habet duplicē effectū. Vltimus & principalis eſt gratia: alius effectus eſt diſpoſitiuus ad gratiam: & talis in baptiſmo, confirmatione, & ordine, dicitur Character, in aliis autem quatuor ſacramentis dicitur Ornatus. Et ſic in quolibet ſacramēto ſunt tria: Ali- *3.p.q.63. art.6. ad 3.*

quid quod est signum siue sacramentum tantum:& illud est compositum ex materia & forma,cũ applicatione & intentione ministri.Aliud dicitur res sacraméti tantum, quæ nõ est sacramentũ. Et hoc est gratia,quæ est significata & causata per sacramentũ. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti:& huiusmodi est character vel ornatus,quæ sunt res siue effectus sacraméti.Sunt etiã sacramentum,quia significant gratiam gratum facientem.De his igitur per ordinem dicendum est.

Ver. 11. DE GRATIA SACRAMENTALI.

2.Pet 1. PRincipalis effectus sacramentorum est gratia , quæ cùm nil aliud sit quàm quædam participata si- B
militudo naturæ diuinæ, secundum illud: Magna nobis & preciosa promissa donauit , vt diuinæ
simus consortes naturæ:manifestum est quòd solus Deus potest esse causa agens principalis ipsius gra
tiæ:Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumentalis:quia illud vocatur instrumẽtum , per quod
ad Titũ.3. aliquis operatur.sed Deus operatur per sacramenta,vt dicit Apostolus, Saluos nos fecit per lauacrum
19.contra regenerationis,&c.Propter quod D.Augustinus dicit:Hæc omnia(scilicet sacramenta) fiunt & tans-
Faustum. eunt:virtus tamen(scilicet Dei)quæ per ista operatur,iugiter manet: sic quòd in ipsa applicatione sa-
Super Ioã. cramentorum nouæ legis est in ipsis sacramentis aliqua virtus instrumentalis à Deo impressa,quę cõ-
tinet & causat etiam atunctiuè ipsam gratiam iustificantem. Vnde D.Augustinus . Quæ tanta virtus
aquæ,quæ corpus tangat & cor abluat?& idem in quodam sermone de Epiphania:Nec mirum quòd
aquam,hoc est corporalem substantiam,ad purgandam animam dicimus peruenire.Peruenit planè &
penetrat vniuersæ conscientiæ latibula: virtus tamen Christi subtilior occultas vitæ causas ac secreta
mentis subtili rore pertransit.Et Beda in homilia super illud Ioan. Venit Iesus à Galilæa in Iordanẽ,
&c.dicit quòd dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. & Hugo de
S.Victore dicit,quòd sacramentum ex sanctificatione inuisibilem gratiã continet,& in concilio Tri-
dentino,Sessione 5.titu.de Sacramentis,can.6.dicitur,Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non con
tinere gratiam,aut ipsam non ponentibus obicem, non conferre,quasi signa tãtum externa sint acce-
pta per fidem gratiæ vel iustitiæ,& notæ quędam Christianæ professionis,quibus inter homines dis-
cernuntur fideles ab infidelibus:Anathema sit.& c.7. Si quis dixerit per huiusmodi sacramenta non
semper & in omnibus,quantum est ex parte Dei,& si ea ritè suscipiant,sed aliquando & aliquibus nõ
3 p q.62. conferri gratiam,Anathema sit.& can.8. Si quis dixerit per ipsa nouæ legis sacramenta ex opere ope-
art.1. rato non conferri gratiam,sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere:
Gratia du- Anathema sit.Gratia dicitur dupliciter esse in sacramentis: Vno modo sicut in signo,quia sacramen-
pliciter dici tum est signum gratiæ: Alio modo sicut in causa:non quidem sicut in causa,in qua effectus est secun-
tur esse in sa dum similitudinem speciei,neque etiam secundum aliquam formam propriam & permanẽtem pro-
cramentis. portionatam ad talem effectum, vt in causis æquiuocis: sicut res generatæ dicuntur esse in sole, sed
secundum quandem virtutem instrumentalem , quæ est fluens incompleta in esse naturæ. Nec
est inconueniens quòd causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quòd
spirituale non potest esse in corporalibus , neque contineri ab eis , cùm omne quod recipitur,
ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum est, quando illud spirituale est completum &
permanens. Secus,si per modum fluxus & transiens, quod reducitur ad genus termini , qui est gra-
tia , & sic ponitur in prædicamento qualitatis. Ponendo ergo quòd sacramentum est causa instru-
In sacramẽ mentalis gratiæ , vt probatum est : necesse est simul ponere quòd in sacramento est quædam vir-
tis est virtus tus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum per agens principale : instrumentum e-
inhærens nim non operatur, nisi inquantum est motum à principali agente , quod per se operatur . & ideo
fluens. virtus principalis agentis habet esse completum & permanens in natura : virtus autem instrumen-
Idem acci- talis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum : sicut & motus qui est actus imperfectus,
dens nume- ab agente in patiens . ¶ Et quanuis idem accidens numero perfectum & completum in diuersis sub-
ro quomõ in iectis esse non possit, cum accidens indiuiduetur per subiectum:potest tamen idem accidens incom-
pluribus es- pletum & fluens esse in pluribus instrumentis secundum quod terminantur ad vnum effectum , pro-
se possit. ut sunt quodam ordine vnum: vt patet de tractu nauis à pluribus. Ideo eadem vis principalis agentis
Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac ministro : prout ex illis perficitur vnum sacra-
mentũ.Licet enim accidens non transeat à subiecto in subiectũ,transit tamẽ à causa principali per in-
strumẽtum aliqualiter sibi subiectum : non vt eodem modo sit in eis,sed in vnoquoque secundũ pro-
priam rationem. ¶ Si dicatur quòd potentia infinita non potest etiam instrumentaliter communicari
creaturæ,& ad gratiam causandam requiratur potentia infinita : igitur non potest creaturæ cõmuni-
cari etiam instrumentaliter,sicut nec creatio:Negatur consequẽtia, quia in creatione est distantia in-
finita ex parte vnius extremi:scilicet non entis.In gratia autem quæ propriè non creatur,cùm non sit
res per se subsistens,imò præsupponit subiectũ,& in esse qualitatis secundũ quod est finita,non habet
repugnantiam neque distãtiam infinitam,quanuis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infini-
ta,quia per eam homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus instrumentalis sacramẽtorum non
se extẽdit hoc modo ad gratiam,sed solùm attingit eam in esse qualitatis eo modo quo characterem,
cùm ea quæ sunt æqualiter in potentia actiua & passiua , æqualiter educantur siue per infusionem (vt
virtutes infusæ)vel per generationem(vt formæ corporales) licet vna sit perfectior alia . Sed gratia &
character sunt huiusmodi:quia neutrum est in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ , sed
solùm in potentia actiua Dei.Igitur possunt ęqualiter à creatura instrumentaliter produci. Et ideo si
Sacramẽta sacramenta instrumentaliter attingãt characterem , attingunt etiam gratiam. ¶ Et quanuis D.Tho.
attingunt in 4. sequens Magistrum Sententiarum , dixerit quòd sacramenta non attingunt gratiam gratum fa-
gratiam. cientem,nisi dispositiuè & instrumentaliter,sed solùm sacramentalem : in Summa tamen se correxit,
prout

prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratum facientem. Per has distinctiones, scilicet principaliter & instrumentaliter, virtute propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & completi, vel per modum fluxus & incompleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, præcipuè de matrimonio, quod (secundum quosdam) contrahitur inter absentes ad mille leucas: quæ distantia videtur impedire actionem instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cùm instrumentum non possit causare actionem instrumentalem nisi exercendo naturalem: quòd fieri naturaliter non potest in tanta distantia: Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signum consensus notificatur siue per literas siue nutus siue per nuntium. ¶ Dominus tamen Caietanus in quodam opusculo dicit matrimonium inter absentes & per procuratores contractum, non esse sacramentum: ideo in illo potest cadere dispensatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiente, quod non est quando cõtrahitur inter absentes: imò stat quòd habeat contrarium consensum siue dissensum matrimonij. & si non exteriorem, tamen bene interiorem, à quo pendet contractus, & aliquando dormit: & sic non perficitur sacramentum, quod præsupponit consensum actu. ¶ Ad confirmationem prædictæ virtutis instrumentalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens vt instrumentum diuinæ misericordiæ, quàm vt instrumentum diuinæ iustitiæ punientis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus potest secundus Adam quàm primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtutem seminis: ergo etiam Christus per sacramenta, gratiam. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacramenta essent causa, sequeretur quòd in forma sacramenti pœnitētiæ exprimeretur falsum, cùm dicitur: Ego te absoluo: si nihil causaret, nõ deberet dicere, Ego te absoluo: sed, signũ absolutionis pronuncio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorum nouæ & veteris legis, quæ talis est: Quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant: & non sunt solùm signa, sed etiam causæ. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhęrentem illis, etiam dato quòd minister applicans peccet, siue actus eius sit malus ex opere operantis. Sacramenta autem veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis inhęrens, sed solùm assistens: & sic ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipientibus illa sacramenta, & sic erant solùm signa & non instrumēta. Sicut ille qui affert denarium plumbeum, accipit centũ libras ex regis ordinatione: non quòd denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictę pecunię quantitatem: sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signũ est denarius plumbeus presentatus. Et quamuis malo ministro concurrente & peccante daretur gratia, non ex opere operãtis, sed ex opere operato: non tamen per virtutem inhęrentem. Et sic gratiam conferri ex opere operato, potest dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solùm. Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutem inhęrentem: & hoc solum conuenit sacramentis nouæ legis. ¶ Si dicatur, cùm sacramenta veteris & nouę legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quę per fidem & sacramenta applicatur: videtur quòd si sacramenta nouę legis sint causa: sic etiam sacramenta veteris: cùm non magis in scripturis habeatur de sacramentis nouę legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quòd in sacris literis (vt suprà probatum est) habetur quòd sacramenta nouę legis, præcipuè baptismus, accipiuntur vt instrumenta: & frustra assumerentur vt instrumenta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramētis legis veteris, quòd sacramenta illius legis fuerint data tanquam instrumenta, sed solùm vt signa. Vnde Abraham accepit signum circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorũ nouę legis cõcilium Tridentinum, Sessione 5. tit. de Sacramentis in gen. ca. 2. sic determinauit: Si quis dixerit ea ipsa nouæ legis sacramenta à sacramentis antiquę legis non differre, nisi quia cęremoniæ sint alię, & alij ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramentalis, hoc est per sacramēta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen abinuicem, sicut anima sensitiua & rationalis, quę eminenter continet & complectitur animam sensitiuam, & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectum & voluntatem. Et ideo anima rationalis est sensitiua causaliter & eminenter. Sic gratia sacramētalis eminenter continet quicquid gratia gratum faciens simpliciter dicta, quæ est gratia virtutum & donorũ, hoc est à qua fluunt virtutes & dona: aliàs frustrà conferrentur sacramenta habentibus gratiam gratũ facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter acceptam, & quam differentiam contrahentem habeat, reuocandũ est ad memoriam quomodo gratia gratum faciens est vna qualitas existens in essentia animæ, perficiens ipsam immediatè & formaliter, & potentias mediatè non formaliter, sed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem supernaturalem, ad quam anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentiæ naturales: sic ab essentia gratiæ fluunt virtutes & dona, quæ sunt perfectiones potētiarum. Has perfectiones essentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia verò sacramentalis etiam omnia hęc includit & importat, & aliquid vltrà, scilicet quòd ex ipsa fluant aliqui speciales effectus necessarij in vita Christiana: sicut baptismus ordinatur ad quandam spiritualem regenerationem, quia homo totaliter moritur vitiis quantum ad culpam & pœnam: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarũ animæ & donorum ac virtutum infusarum. De mente igitur D. Thomæ est, quòd gratia sacramentalis duo addit supra gratiam communiter dictam: vnum est quo ad effectus speciales & necessarios in

Virtutē instrumentalē esse in sacramentis probatur.

Differentia sacramentorum in noua & veteri lege.

Gratiā conferri ex opere operato quid.

Rom. 4.

1 p. q. 62. art 2.

Gratia sacramentalis & gratum faciens quò differant.

Gratia sacramentalis effectus superaddit ad gratiam gratum facientem.

vita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorum præteritorũ,quæ transeunt actu, & remanent reatu.Per virtutes quidem humanas sufficienter excluduntur vitia & peccata, quantum ad præsens & futurum,inquantum scilicet impeditur homo per virtutes & dona à peccando:sed non quantum ad reatum peccatorum præteritorum.Et vt clarius intelligatur, discurrendum est per singula sacramenta. Gratia sacramentalis baptismi, quantum ad effectus speciales,aperit ianuam & dat auxiliũ, siue confortat vires & potentias animæ,præcipuè voluntatem, ad ritè & rectè suscipiendũ alia sacramenta:& quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratum faciens, quæ habetur ex solo voto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gratia sacramentalis specialiter fortificat appetitum irascibilem,ad confitendum publicè,& ad aggrediendum pericula mortis, ac ad sustinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum post baptismum commissorum,quod non facit gratia baptismalis,cuius virtus quo ad deletionem reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentiæ gratia sacramentalis specialiter iuuat & fortificat voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito, & quo ad peccata præterita delet de reatu secundum dispositionem sacramẽtum accipientis.Quod nõ facit sola contritio absque confessione & absolutione,in qua consistit gratia sacramenti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramentalis causat aliquam spiritualem dulcedinem & fortificationẽ vitæ spiritualis. Et quo ad peccata præterita delet de reatu pœnæ secundum deuotionem sacramentum accipiẽtis:quæ non fiunt ex sola volitione & desiderio accipiendi sacramentũ.In sacramento ordinis gratia sacramentalis dat specialiter auxilium voluntati &aliis potentiis ad exercendum actus spirituales publicos in ordine ad cõmunitatem Christianorum:delet etiam de reatu pœnæ,si inueniat secundum deuotionem sacramentũ accipientis.Hæc non consequitur habens desiderium sacramenti & non accipiens sacramentum.In sacramento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialẽ virtutem contra maximos insultus dęmonum,qui contingunt in periculo mortis, quos non patiũtur adeò attrociter suscipientes sacramentũ: & specialiter delet reliquias & reatum peccatorũ.Et sic parat viam ad introitum regni,quem non ita propinquum habet,qui non suscipit sacramentum.Vnde D.Iaco. Et si in peccatis fuerit,dimittentur ei. In sacramento autem matrimonij datur speciale auxilium & confortatio contra concupiscentiam, & ꝙ coniugem inuiolabili fœdere per pium &castum amorem complectantur,ab immunditia alieni, secundum quem Christus dilexit Ecclesiam: delet etiam de reatu, secundũ deuotionem suscipientis, vt dictum est de aliis.¶Ex præmisis apparet primò,quòd gratia sacramentalis non est habitus distinctus à gratia gratum faciente: & quòd in habẽte illam sacramentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus communes,qui sunt gratum facere,& perficere potentias virtutibus & donis,quæ ordinantur ad diuersos actus:& vltra hæc habet speciales effectus in potentiis,qui sunt diuersæ medicinæ peccati,& participationes virtutis dominicę passionis. Sed virtutes & dona habent nomen speciale,eò ꝙ actus ad quos ordinantur,sunt manifesti.Vnde secundum nomen à gratia distinguuntur. Defectus autem peccati,contra quos sacramenta instituuntur,sunt latentes.Et ideo gratię sacramentales proprium nomen non habẽt:sed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacramenta subuenitur: ideo licet gratia sacramentalis & gratum faciens sit vna & eadem gratia:tamen diuersæ sunt gratiæ sacramentales,secundũ quod sunt diuersi effectus sacramentorum.Et sic gratia sacramentalis se habet ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter dictam, sicut superius potestatiuum, vt dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episcopum extenditur: sicut habitus scientiæ adueniente noua demonstratione alicuius conclusionis.Character autem quamuis sit effectus sacramentorum, non tamen dicitur gratia sacramentalis,eò quòd potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus sacramentorũ, qui dicuntur gratiæ sacramentales. Prætereà character est indelebilis(vt dictum est) non autem gratia gratum faciens,aut sacramentalis.

Iaco.5. — Ephes.5. — De veri. q. 27.ar.5.ad 12. — Gratia sacramentales diuersa. — Character non dicitur gratia sacramentalis

Ve. 12. DE CHARACTERE.

Character secundum communem acceptionem importat & significat quandam consignationem siue signum impressum in aliquo,per quod distinguitur ab aliis. Et cùm signum posit tribus rebus imprimi,scilicet vestibus,corpori, & animæ:sequitur quòd triplex est character,scilicet vestium, corporis & animæ:primus character est militum, qui affigitur eorum vestibus, vt differant & discernantur à militibus oppositi exercitus:vt crux alba Gallis,& rubea Hispanis. Secũdus character imprimitur carni,aliquando in malum, vt cùm falsarij & proditores ferro calido characterizãtur,vt cognoscantur,& alij caueant à similibus. Aliquando imprimitur seruis,vt discernantur à liberis,& cuius domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncisionem corporalem, quam Apostolus vocat signaculum. Per illum characterem distinguebatur populus electus Iudæorum ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apostolus secundæ Corinth.1. Qui vnxit nos Deus,& signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hæc consignatio (de qua loquitur Apostolus) non est corporalis, vt in antiqua lege per circuncisionem (vt notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quòd quædam sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cùm enim vita hominis sit militia super terram (vt testatur Iob 7. cap.) & militia hæc non sit corporalis sed spiritualis:vnde Apostolus, Induite vos armaturam Dei, vt posiitis stare aduersus insidias diaboli:quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,&c.& alibi, In carne ambulantes,non secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem consignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus. B

3 p q.63. Characteris acceptio & diuisio. — Heb.4. — Iob.7. — Rom.1. — Ephes.2. — 2.Cor.10.

Sic cùm

Sic cùm per aliqua sacramenta deputētur homines ad militiam spiritualem & ad cultum spiritualem Dei, consequens est vt insigniantur aliquo spirituali signo & charactere. Ex Apostolo autem manifestum est quòd sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritualiter in cordibus, hoc est in anima: & non per aliud quàm per sacramenta, per quæ ad militiam & cultũ (sicut dictum est) deputamur. Quęcunque autem ad aliquid certũ deputantur, consueuerunt ad illud consignari, vt doctores floco, consules toga & capucio. Denarius etiam deputatus ad cõmutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur. ¶ Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutem inhærentem: Ideo nõ requirebatur in illo populo character spiritualis, sed sufficiebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sacramenta autem nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritualia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationem signi, inquantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus charactere baptismali, quòd est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quandam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signum dici potest, prout Christus ab Apostolo, figura vel character æternæ gloriæ dicitur. ¶ Et quia per tria duntaxat sacramenta deputatur homo ad cultũ diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimunt characterem, scilicet baptismus, Confirmatio, Ordo. Per pœnitentiam enim, per quam homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinum, sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicendum est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultum diuinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertiò, per modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinũ cultum Eucharistia, in qua principaliter consideratur diuinus cultus, inquantum est Ecclesię sacrificium. Et per hoc sacramentũ non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionem huius sacramenti nõ deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in sacramentis, cùm Eucharistia sit finis & consummatio sacramentorum, vt D. Dionysius dicit 4. cap. Eccle. Hierarchiæ, Continet enim in seipso Christũ in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo. ¶ Sed quo ad agentes in sacramentis pertinet sacramentum ordinis: quia per hoc sacramentum deputantur homines ad tradendum aliis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum Baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta. Ideo Baptismus dicitur esse ianua sacramentorum. Ad idem etiam ordinatur quodammodo Cõfirmatio, per quam datur homini spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramento Baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriam salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in confirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem cõtra hostes fidei: sicut patet exemplo Apostolorum: qui prinsquam plenitudinem Spiritus sancti accepissent, erant baptizati, in cœnaculo perseuerantes in oratione: postmodùm verò egressi non verebantur publicè fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hæc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam consecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, inquantum diuino cultui deputantur. & ob eam causam non reiterãtur, cùm character sit indelebilis. de his canonistæ in c. quod quidam 1. quęst. 1. & in c. licitè. 32. quæst. 7.

Quæ deputatur ad aliquid consignantur.

Heb. 1.

Quæ sacramenta imprimant characterem.

Baptismus ianua sacramentorum.

Ver. 13. DE CHARACTERIS QVIDDITATE ET ESSENTIA.

A CHaracter sacramentalis est distinctio à charactere æterno animę rationali impressa, secundũ imaginem consignans trinitatem creatam trinitati creanti & recreanti, & distinguens à non configuratis secundum statum fidei. Character æternus est Christus. secundum illud Heb. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura (siue character) substantiæ eius. Ex quo patet quòd character sacramentalis attribuendus est Christo tanquam causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd sicut suprà dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insiguitur, vt ordinatum & deputatũ in aliquē finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primò quidem & principaliter ad fruitionem gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gementiũ. Et illud: Nolite nocere terrę, & mari, neque arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Secundò deputatur quisque fidelis ad recipiēdum vel tradendũ aliis ea quæ pertinēt ad cultum Dei: & ad hoc propriè deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianæ cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramentalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio configurantur fideles, secundum sacramētales characteres: qui quidem nil aliud sunt quàm quædam participationes sacerdotij Christi ab ipso deriuatæ, per quas Christo configurantur. ¶ Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signum respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundum rationem sacramenti. & hoc modo est signum inuisibilis gratiæ, quæ in sacramento confertur: Alio modo secundum propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configuratiuum alicui principali, apud quem residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam, insigniũtur signo ducis, per quod quodam modo configurantur siue conformantur ei, portantes signum quod dux elegit. Non quòd oporteat ducem illo charactere insignitum esse: sed ꝙ habeat authoritatem & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianum, cuius author est Christus, accipiunt characterem, per quem Christo configurantur, & sunt participes sacer-

3. p. q. 63. art. 1. Character sacramentalis quid.

Ezech. 9. Apoc. 7.

Character sacramentalis dicitur specialiter Christi.

Christo non cõuenit habere characterem.

dotij eius. Et propter hoc Christo non couenit habere characterem, sed plenam sacerdotij potestatem. Per characterem etiam distinguuntur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternam, vel in ordine ad cultum præsentis & militantis Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiam: secundum fit per characterem sacramentalem. Vnde & character bestiæ per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Ver. 14. DE SVBIECTO CHARACTERIS.

Character nõ est potentia naturalis.

CVm character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædam protestatio fidei B per exteriora signa: consequẽs est quòd character sit in potẽtia animæ, in qua est fides, & sic subiectiuè sit in intellectu. Ex quo sequitur quòd character non est potentia naturalis, cùm non omnes illum habeant, neque fidem Christi protestentur: sed est quędam spiritualis potestas ab extrinseco adueniens, quæ perficit intellectum, non quo ad actum elicitum, sed ad hoc quòd operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, supposito actu intellectus, sortiatur effectum, quo ad remission[illegible] culpæ, & infusionem gratiæ, & deputationem cultus diuini. Et sic character propriè est potestas recipiendi vel conferendi sacramentum, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: non tamen est solum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, vt scilicet intellectus illustratus per fidem, dirigat intentionem voluntatis ad conferendum vel suscipiendum sacramentum. Non quòd character eliciat iotentionem: quia ille qui non habet characterem, potest illam habere: sed quia intentio per characterem habet virtutem, quam non habet [illegible]ine charactere. Ideo character facit quòd directio & imperium habeat effectum. & sic character non est habitus, cùm nõ eliciat actum: & præterea quia character potest se habere ad bene vel mal[illegible]: nam quidam aliquando bene vtuntur, & aliquando male, quòd de habitibus elicitiuè fieri non potest. [illegible]racter etiam non est actus siue passio animæ: quia actus animæ (quem Philosophus 2. Ethi. vocat pas[illegible]onem) transit & non semper manet. Character verò est indelebilis, vt D. Aug. dicit in 2. cont[illegible] Parmenianum, vbi dicit: Noo enim minus habent sacramenta Christiana, quàm corporalis nota mi[illegible]æ: sed character militaris nõ repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab imperatore post culpam commissam: ergo nec character sacramentalis deleri potest, maximè cùm non habeat contrarium, & sit in subiecto incorruptibili, &c. Præterea character est participatio sacerdotij Christi. Sacerdotium autem Christi est inæternum, secundum illud Psalm. Tu es sacerdos in æternum, secundũ ordinem Melchisedech. Sed causa æterna potest producere effectum æternũ, maximè in illis rebus quę sunt in fieri: vnde sequitur quòd omnis consecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, re consecrata manente: quod etiam patet in rebus inanimatis. Nam consecratio Ecclesiæ vel [illegible]taris manet, nisi destruatur. Cùm igitur anima sit subiectum characteris secundum intellectiuam partem, quæ est incorruptibilis: Igitur. Nec obstat quòd gratia quæ est nobilior charactere, sit delebi[illegible]is: quia gratia est in anima, sicut quædam forma habens esse completum in ea, & habens contrarium. Character autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cùm forma completa sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: consequens est quòd gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principium actiuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditionem principalis agentis, [illegible]ilicet Christi, cuius sacerdotium est æternum: & ideo character indelebil[illegible]ter inest animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotij Christi, à quo deriuatur character, sicut quædam virtus instrumentalis. Ideo Diuus Augustinus vbi suprà, ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptismate, quibus per pœnitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse iudicatur ratione characteris indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet post hanc vitam non remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Character non est habitus.

Character est indelebilis.

Ver. 15. DE EFFECTV CHARACTERIS.

Characterũ officia.

CHaracter habet disponere hominem ad gratiã sacramentalẽ, secluso obice & fictione, quæ si talis C sit quòd tollat essentiam sacramenti, impedit infusionem nõ solùm gratiæ, sed etiam characteris: vt in illo qui vult recipere ablutionem, sed non vult recipere baptisma: tũc sacramentum baptismi nil causat. & idem dicendum de aliis sacramentis. Si verò sit distractus, & peccat venialiter, aut mortaliter, dum tamẽ intendat recipere quod Ecclesia tradere intendit, tunc recipit characterẽ: & recedente fictione, per virtutem characteris causatur in eo gratia sacramentalis. Similiter si dormienti cõferatur sacramentum. De his in ca. maiores. §. item quæritur, de Baptismo. Ex cuius cap. determinatione apparet quòd positio characteris non est noua, neq; inutilis positio theologorum, quia ex D. Paulo (vt dictum est) originem traxit, licet non sub tali nomine: & valet ad determinandum an baptismus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ conferunt characterẽ, non iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per pœnitentiam virtute characteris causatur gratia sacramentalis: Gratia verò sacramentalis pœnitentiæ, quæ perditur per peccatum, non recuperatur nisi per reiterationem sacramenti pœnitentiæ, licet gratia gratum faciens per solam contritionem recuperetur. ¶ Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat character à gratia, in quatuor: Primo, quia gratia est forma absoluta & completa: Character verò est forma incompleta, & notat respectum, cùm sit potestas recipiendi vel administrandi sacramenta. Secundò, quia gratia est delebi[illegible]s, & [illegible]aracter indelebilis. Tertiò, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut character. Quartò, quia gratia subiectiuatur in essentia animæ, & character in intellectu. ¶ Si dicatur ꝙ dispositio debet poni in eodem [illegible]iecto, in

Exordium characteris.

Differentia characteris & gratia.

ſecus de æquiuoca & remota, prout character, qui diſponit eſſentiam animæ, mediante intellectu.

Ver. 16. DE ORNATV SACRAMENTORVM.

A QVia D. Thomas (vt recitatum eſt) dicit ꝙ in omni ſacramento ſunt tria ſcilicet ſacramentum tantum, res tantũ, & res & ſacramentũ ſimul. Res & ſacramentũ ſimul in ſacramento baptiſmi, cõfirmationis, & ordinis, eſt character: ideo inueſtigandũ eſt quid ſit in alijs quatuor ſacramẽtis, quid dicatur res & ſacramentũ ſimul. Thomiſtæ communiter vocant illam entitatem, ornatũ: & dicũt eſſe diſpoſitionem ad gratiã: D. Tho. tamẽ non vtitur hoc vocabulo, Ornatus. Et quo ad ſacramentũ pœnitentiæ, quærit an pœnitentia interior ſit res & ſacramentũ ſimul. Reſolutio eius eſt ꝙ interior actus virtutis pœnitentiæ ſecundum ſe conſideratus, pertinens ad iuſtitiam, qui eſt cauſa confeſsionis, quæ eſt actus exterior pœnitentię pendens ab interiori, qui eſt materia ſacramenti pœnitentię, non eſt ſacramentum nec res ſacramenti, cùm præcedat & præſupponatur ad ſacramentum: ſi verò interior pœnitentia conſideretur, ſecundum quod ſacramentum pœnitentiæ (quod conſiſtit in cõfeſsione & abſolutione) cadit ſuper ipſum actum interiorem continuatum: tunc id quod eſt ſacramentum tantum, ſcilicet confeſsio & abſolutio, cum intentione miniſtri, cauſat in illo actu interiore quandam inſtrumentalem virtutem, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam ſacramentalem: quæ quidem diſpoſitio eſt effectus ſacramenti, & ſic eſt res. Eſt etiam ſignum gratiæ ſacramentalis, cùm inſtrumentaliter producat illam ſi non ſit, vt in attrito: in contrito verò (vt dictum eſt) extendit gratiam gratum facientem ad effectus ſacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum eſt in alijs ſacramentis non cauſantibus characterem, excepto ſacramento Euchariſtiæ. In ſacramento enim extremæ vnctionis, ſi actus interior, quo quis vult remiſsionem recipere peccatorum & alios effectus eiuſdem ſacramenti, conſideratur vt ſupra ipſum continuatum cadit ſacramentum exterius, cum intentione miniſtri, cauſatur in illo actu virtus inſtrumentalis, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam: & dicitur Ornatus res & ſacramentum ſimul. Et idem dicendum eſt in matrimonio ſuper actum continuatum, quo quis conſentit & vult exprimere conſenſum, & recipere ſacramentum matrimonij. In ſacramento verò Euchariſtiæ corpus Chriſti verum, eſt effectus, & ſic res ſacramenti: Eſt etiam ſignum & cauſa gratiæ: ſed nõ poteſt dici ornatus vel diſpoſitio gratiæ vniuocè, ſicut in alijs ſacramentis: verùmtamen in vſu ſacramenti ſuper actum interiorem, quo quis vult ſuſcipere Euchariſtiæ ſacramentum, cauſat in voluntate illum ornatum ſiue virtutem inſtrumentalem, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam. Inter ornatum & characterem duplex eſt differentia: Prima, quia character eſt in intellectu, & ornatus in voluntate: Secunda, quia character eſt indelebilis, & manet abſq; gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri poteſt, & adueniente gratia deſinit eſſe, ſecundum Capreolum. ¶ Difficultas tamen eſt non modica an neceſſe ſit ponere hunc ornatum ſiue rem & ſacramentum ſimul in omni ſacramento: Cùm ad infuſionem gratiæ in eo qui conuertit ſe in finem honeſtum, in primo inſtanti vſus rationis non requiratur diſpoſitio formalis ſupernaturalis in eſſentia animæ, nec etiam in potentiis: ſequitur quòd nec in ſacramentis. aliàs eſſet proceſſus in infinitum. Aliqui dicunt quòd ex diuina clementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in ſacramentis, quæ non imprimunt characterem, ſicut in illis quæ imprimũt, datur hæc diſpoſitio ornatus, propter mentis euagationem, vt ceſſante fictione & euagatione cauſetur gratia. Et ad rationem poteſt dici quòd ſuperior forma præexigit maiorem diſpoſitionem. ideo ſicut gratia gratum faciens prærequirit prædictam conuerſionem, vel votum ſiue propoſitum ſuſcipiendi aliquod ſacramentum: ita gratia ſacramentalis (quæ eſt perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem diſpoſitionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen diſpoſitio non eſt vniuoca, neque proxima, ſed remota: quæ mediante voluntate (ſicut character mediante intellectu) diſponit eſſentiam animæ, eò quòd hæ duæ potentiæ immediatè fluunt ab ipſa eſſentia animæ, & in ea ſubiectiuantur. Et ideo illis diſpoſitis eſſentia animæ videtur eſſe ſufficienter diſpoſita.

In 4 ſent. diſt. 22. q. 2

Duplex differẽtia inter characterẽ & ornatũ.

An neceſſe ſit ponere ornatum.

Ver. 17. DE NVMERO SACRAMENTORVM.

B SEptem & non plura neq; pauciora eſſe nouæ legis ſacramenta conſtat ex determinatione Eccleſiæ in concilio Tridentino, Seſsione quinta, tit. de Sacramentis, can. primo, vbi dicitur: Si quis dixerit ſacramenta nouæ legis non fuiſſe omnia à domino noſtro Ieſu Chriſto inſtituta, aut eſſe plura aut pauciora quàm ſeptem, videlicet Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum ſeptem nõ eſſe verè aut propriè ſacramentum: Anathema ſit. Horum autem ſacramentorum numerus ſumi poteſt ex ordinatione ipſorum: Ordinantur enim Eccleſiæ ſacramenta ad duo, ſcilicet ad perficiendum hominem in his quæ pertinent ad cultũ Dei ſecundum regimen Chriſtianę & ſpiritualis vitę: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroq; autem modo conuenienter ponuntur ſeptem ſacramenta, vt abundè proſequitur D. Thomas. Hæc autem ſacramenta non ſunt inter ſe paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio Tridentino, Seſsione. 5. titu. de Sacramentis, can. 3. habetur: Si quis dixerit hæc ſeptem ſacramẽta ita eſſe inter ſe paria, vt nulla ratione aliud ſit alio dignius: Anathema ſit. Euchariſtia enim, ſimpliciter & abſolutè loquendo, eſt potiſsimum. Primò quia in eo Chriſtus ſubſtantialiter continetur, in alijs autem illa virtus inſtrumentalis à Chriſto deriuata: ſemper autem id quod eſt per eſſentiam, eſt potius eò quòd eſt per participationem. Secundò quia omnia alia ad hoc ſicut ad finem videntur ordinari, & in Euchariſtia conſummari: Aliorum autem ſacramentorum comparatio adinuicem poteſt eſſe multiplex: nam via neceſsitatis Baptiſmus eſt potiſsimum ſacramentorum, cùm ſit ianua, deinde pœnitentia, & demum Euchariſtia. Alia autem ſacramenta non ſunt neceſsitatis alicui particulari perſonę:

1. p. q. 65. art. 1.

Potiſsimum ſacramẽtorum Euchariſtia.

Sacramẽtorum in dignitate ordo.

sic quòd sine illis non posit saluari. Nec sacramentum Pœnitentiæ aut Eucharistiæ (vbi deest facultas) est necessarium, nisi in voto. In via autem perfectionis sacramentum Ordinis medio modo se habet, deinde sacramentum Confirmationis: Sacramentum verò Pœnitentię & Extremę vnctionis sunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Confirmatio ad baptismum: ita quòd Pœnitentia est maioris necessitatis, & Extrema vnctio est maioris perfectionis.

§. 1. DE SACRAMENTO BAPTISMI.

3.p.q.66. Eccle.14. Mar.7. Mat.10. Luc.11. Baptismus Græca vox est, & significat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Aliquando significat lotionem externarum rerum: Iudæi & Pharisæi à foro venientes, nisi baptizentur non comedunt: & habent alia baptismata calicum, & vrseorum, & æramentorum. Transfertur etiam ad calicem passionis & mortis dominicæ. Vnde Christus, Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari? hoc est sanguinem fundere, & indicium mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor? & aliquando accipitur pro lotione actiua, vt cùm dicitur, Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? aliquando pro passiua, vt dictum est de baptismatibus Pharisęorum. Hic autē accipimus pro ablutione passiua à Christo ordinata, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et sic accipiendo baptismum, secundum Magistrum Sententiarum, Baptismus est ablutio corporis sub præscripta forma verborum. Hæc definitio est de Baptismo, vt est sacramentum tantum. Damascenus autem definit quantum ad id quod est interius, dicens. Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: vbi posuit duo pertinentia ad characterem scilicet, sigillum & custodiam, inquantum ipse character qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Ponit etiam duo pertinentia ad rem sacramēti, scilicet regenerationem: quia per baptismum homo inchoat viam iustitiæ, & illuminationem quæ pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spiritualem vitam inchoatiuè accipit, iuxta illud, Iustus ex fide viuit: Baptismus enim est quædam fidei protestatio: ideo dicitur sacramentum fidei. D. verò Dionysius definit baptismum per ordinem ad alia sacramenta, dicens, Baptismus est quoddam principium sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptiuam opportunitatem formans nostros animales habitus: vnde dicitur ianua sacramentorum: sic q non licet ante baptismum alia sacramenta suscipere: & si attentetur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde sequitur quòd matrimonium inter non baptizatos non est sacramentum, sed solùm naturæ officium. Et iterum definiens in ordine ad cælestem gloriam, quæ est vltimus finis sacramentorum: subdit, & super cælestis quietis eductionem anagogem nostrum indeficiēs. Et iterum quantum ad principium spiritualis vitæ per hoc quòd subiungit sacræ & diuinissimæ nostræ regenerationis traditio. Hugo de S. Victore definit materialiter & causaliter, cùm dicit: Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbū Dei. Nota tamen quòd quando D. Augustinus dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum, non est intelligendum de ipso elemento quòd fiat sacramentum, sed in homine, cùm adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur sacramentum. C

ad Titū.3. Baptismi plures definitiones.

Abac.2. 2.c. Eccle. Hierar.

Ver. 1. DE INSTITVTIONE BAPTISMI.

3.p.q.66. art.2. In ser. de Epiph. Cvm sacramenta habeant ex sui institutione quòd conferant gratiam: tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptismus, cùm Christus fuit baptizatus, vt D. Augustinus in sermone de Epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cum Beda, Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Virtus Christi est deriuata ad omnem aquā, non propter continuitatem loci, sed propter similitudinem speciei, quę de Saluatoris baptismate processit benedictio, tanquam fluuius spiritualis omnium gurgitum tractus, omniumque fontium venas impleuit. Et ideo discipuli Ioannis post baptismum Christi dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan.4. dicitur quòd Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod non fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cum euangelio. & baptismus habebat efficaciam à passione Christi acceptata in primo instanti suæ conceptionis, siue à merito illius acceptationis: & sic per baptismum configurabantur passioni futuræ. Et quia legalia non debebant cessare ante passionem & resurrectionem: ideo præceptum baptismi non fuit datum vsque post resurrectionem, quando iam cessauerant figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quàm ad præsens. D

Ioan.3.

Matt.vlt. Ioan.3.

Ver. 2. DE MATERIA BAPTISMI.

3.p.q.66. art.3. Materia sacramenti baptismi est aqua simplex siue elementaris, iuxta illud Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramento Baptismi, ca. 2. dicitur: Si quis dixerit aquā veram & naturalem non esse de necessitate baptismi, atq; adeo illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphorā aliquā detorserit: Anathema sit. Nec obstat quod dicebat D. Ioannes Baptista, Ego quidē baptizo vos in pœnitentiam: Qui autem post me venturus est, fortior me est: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Quia per ignem (secundum D. Hieronymum) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra discipulos in igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de confirmatione: vel (secundum D. Chrysosto.) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & cōcupiscentiam diminuit: vel (vt Hilarius dicit) quia baptizatis Spiritu sancto reliquū est consummari mundum per ignem in die iudicij. Et quis E

Marc.1. Act.2.

super Mat.

ex latere

ex latere Christi exierint miraculosè aqua & sanguis: non tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua: vt in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christum. Sanguis enim exiuit in remedium, & aqua ad abluendum. ideo sanguis competit sacraméto Eucharistiæ, & aqua sacramento baptismi: quæ tamen habet virtutem abluitiuam peccatorum ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. ¶ Ex præmissis sequitur quòd baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, vt soluatur species naturalis: vt in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò non soluatur species aquæ, vt in aqua decoctionis carnium vel aliorum, potest fieri baptismus: nisi fortè sit facta tanta resolutio corporum lixatorum, quòd plus liquoris habeat de aliena substantia, quàm de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus, sicut in aqua quę exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lixiuio verò & aquis balneorum sulphureorum potest fieri baptismus. quia tales aquæ non incorporantur per artem vel naturam, sed solùm alterationem quandam recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquæ resolutus. vnde in ea non potest fieri baptismus. Et eadem ratione neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuialibus: quia illæ generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuium, in quibus minimum est ibi de liquore mixtorum, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturę, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam. quod ars facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullam qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest. ¶ Notandum tamen quòd benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediat sacramentum vel eius applicationem.

Aqua rosacea non est materia baptismi.

Ver. 3. DE FORMA SACRAMENTI BAPTISMI.

A Christus Matth. vlt. expressit formam baptismi, dicens: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, &c. In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas: & instrumentalis, quæ est minister: actio autem attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideo Ioannis 1. Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiam instrumento animato. Vnde dictum est, baptizantes scilicet vos. Ideo Latini dicunt, Ego te baptizo, &c. Græci autem non attribuunt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorum errorem, qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli: & ego Cephæ. & ideo dicunt, Baptizetur seruus Christi in nomine patris, &c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum inuocatione sanctæ Trinitatis, verum apud omnes perficitur sacramentum. Quod autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis. ¶ Nec obstat quòd Apostoli baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apostoli in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebant: vt nomen Christi quod erat odiosum Iudæis & Gentibus, honorabile redderetur, per hoc quòd eius inuocationem Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tunc totaliter omittetur forma à Christo data, secundum D. Ambrosium: quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamen hodie sic baptizare: quia illa dispensatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicúntur, se solùm in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidem catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & c. hi verò, de consecra. dist. 4.

3. p. q. 66. art. 5.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

Act. 10. & 19.

Baptizare in nomine Christi tempore Apostolorũ fuit licitum, sed non nunc.

Ver. 4. DE APPLICATIONE SACRAMENTI BAPTISMI.

B Duo aut plures vnum baptizare non possunt, quia actus multiplicantur secundum multiplicationem agentium, si perfectè ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorum vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actum ablutionis, non possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas adsit, plures simul baptizare, vt legitur factum tempore Apostolorum, quia nullus eorum recipit nisi vnum baptismum. Sed tũc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos nil aliud est quàm te & te. Quod autem dicitur nos, non est idem dicere quòd ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. ¶ Sed quid, si vterque diceret, Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret cũ intẽtione baptizandi? dicitur ꝙ qui prior verba proferret, cõferret sacramentũ, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se baptizaret: nec traderet aliud & aliud sacramentum, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentum per vtrunque conferret. ¶ Nec obstat quòd plures possunt eandem hostiam consecrare: quia Christus non legitur simul baptizasse cum Apostolis, quando iniunxit eis officium baptizandi: sed bene legimus quòd Apostoli Christo coenante concoenauerũt. Si dicatur quòd per verba quibus iniunxit Christus officium baptizandi, haberi potest quod plures possunt vnum baptizare: sicut per hæc verba, hoc facite, &c. Dicendum quod in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & non in forma consecrationis. Sed de his amplius cùm de ministro sacramenti Eucharistię agetur. Similiter etiam mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare. propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari, vt habetur in c. debitum, extra de baptismo & eius effectu. Et quamuis communis vsus baptizãdi sit per trinam immersionem in aquam: potest tamen fieri baptismus per modum

3. p. q. 67. Vnus à pluribus baptizari non potest, licet bene plures ab vno.

Act. 2. & 8.

Plures eandem hostiã consecrare possunt.

Nullus seipsum baptizare potest. Ezech. 16. Act. 2. & 8

asperſionis,vel etiam effuſionis,ſecundum illud:Effundam ſuper vos aquam mundam. Maximè hoc
fieri poteſt propter neceſsitatem,vt patet in Act. Apoſtolorum, vbi dicitur quòd crediderunt & ba-
ptizati ſunt vna die tria milia. Vnde D. Gregorius ſcribens Leandro epiſcopo. & habetur in Cano-
ne, de trina, de conſecratione,diſtinct.4. Reprehenſibile eſſe nullatenus poteſt infantem in baptiſ-
mate vel ter vel ſemel immergere,quoniam & in tribus immerſionibus perſonarum Trinitas,& in v-
na poteſt diuinitatis ſingularitas deſignari. & propter errorem Donatiſtarum in concilio Toletano
inſtitutum fuit quòd fieret vna ſola immerſio vel effuſio.Quandoque etiam poteſt eſſe penuria aquæ
vel debilitas miniſtri,vel periculum baptizantis,quia infirmus eſt:ideo immerſio non eſt de neceſsita
te,ſed de congruitate,eò quòd expreſsius repræſentatur figura ſepulturæ Chriſti.In aliis tamen mo-
Sufficit vna immerſio. dis baptizandi etiam repræſentatur figura ſepulturæ Chriſti aliquo modo: nam quocunque modo
fiat ablutio, aliqua pars corporis ſupponitur aquæ: ſicut corpus Chriſti, fuit ſub terra poſitum.
Si totum corpus propter aliquam cauſam non poſsit aqua perfundi: caput (quod eſt principa-
lis pars corporis, & in eo manifeſtatur principium vitæ animalis) perfundi debet, ſi caput non
poſsit, alia pars.

Ver. 5. DE REITERATIONE BAPTISMI.

Ephe. 4. BAptiſmus nullo modo debet reiterari.& ſi reiteretur,non prodeſt,imò nocet. Hoc expreſsè no- C
tat Apoſtolus dum ait,Vnus dominus,vna fides,vnum baptiſma:vnus Deus.& Heb.6.Impoſsibi-
le eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiri-
Lib.4. tus ſancti,& prolapſi ſunt,rurſus renouari ad pœnitentiam.ſ. per baptiſmum, vt dicit D. Chryſoſt.&
Damaſcenus,& D.Aug.contra Petulianum.Et ratio D.Pauli eſt,quia baptiſmus repræſentat mortem
Rom.6. & ſepulturam Chriſti. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem: ſed Chriſtus ſe-
mel mortuus eſt & ſepultus:ergo qui bis baptizat repræſentat Chriſtum bis mortuum: quod conſtat
eſſe falſum.Chriſtus enim(vt idem Apoſtolus dicit)reſurgens à mortuis,iam non moritur. Vnde Da-
maſcenus dicit quòd illi qui rebaptizantur, iterum crucifigunt Chriſtum. Propter quod Apoſtolus
contra quoſdam bis baptizari volentes dicit:Rurſus crucifigentes filiũ Dei in ſemetipſis.Secunda ra-
Heb. 6. tio poteſt eſſe eò quòd baptiſmus eſt quædam ſpiritualis regeneratio,Ioan.3.Niſi quis renatus fuerit,
Quid agen dum cu du bitatur de baptiſmo. &c.Sed vnius non eſt niſi vna generatio naturalis:ergo nec niſi vna ſpiritualis regeneratio. Præterea
baptiſmus primò & principaliter datur contra peccatum originale:ſed peccatum originale non itera-
tur:igitur nec baptiſmus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quando certum eſt de aliquo quod ſit
baptizatus,& quòd legitimum ſacramentum baptiſmi ſuſceperit:quia ſi eſſet dubium probabile, de-
bet baptizari ſub his verbis:Si es baptizatus,non te baptizo:ſed ſi nondum es baptizatus, ego te bapti-
zo in nomine patris,&c.vt habetur in c.de quibus,extra de baptiſmo.& c.1.eodem titu.dicitur quòd
ſi quis omiſerit,Ego te baptizo,licet ter in aquam immerſerit, dicẽs, In nomine patris & filij & ſpiri-
tus ſancti,non eſt baptizatus.Item ſi non exprimantur tres perſonæ Trinitatis, vel ſi ponitur aliquid
vitians,puta ſi baptizetur quis baptiſmo Arrianorum,Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in
nomine filij minoris, talis, non eſt baptizatus,ſed baptizandus:nec reiteratur baptiſma,quia primum
non fuit verum baptiſma.

Ver. 6. DE BAPTISMI NECESSITATE.

3.p.q.68. art.1.& 2. OMni rationali creaturæ baptiſmus ad vitam æternam conſequendam eſt neceſſarius. vnde Ioan. D
3.Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,non poteſt introire in regnum Dei.& in con
cilio Tridentino,ſeſſ.5.can 3.decretum fuit,Si quis dixerit baptiſmum liberum, & non neceſſarium
ad ſalutem,Anathema ſit.Nec propter hoc arctatur via ſalutis,quia nunquam potuerunt homines ſal-
Act.4. uari,niſi per Chriſtum,& niſi fuerint membra Chriſti.Quia non eſt aliud nomen datum hominibus,
in quo oporteat nos ſaluos fieri.Sed ante aduentũ Chriſti homines incorporabãtur Chriſto per circũ
ciſionem vel alia ſacramenta:& ſacramentum baptiſmi quod Chriſtus ordinauit,eſt longè maioris fa-
cilitatis,quàm fuerint alia ſacramenta ante aduentum ipſius: igitur per baptiſmum non arctatur via
ſalutis.Et licet aliquando non poſsit,vel propter defectum aquæ vel miniſtri,obtineri in actu, poteſt
tamen in voto ſeu deſiderio haberi:quod ſufficit adultis,vbi facultas deeſt: & ſic non eſt obligatus ad
Baptiſmus in voto ſuf ficit adultis impoſsibile. Si autem paruulus qui vſum arbitrij non habet,non baptizetur,non peccat,imò nec adul
tus,niſi ex contemptu.vbi præceptum de baptiſmo eſſet ſufficienter publicatum:& ſi damnetur, hoc
De inſulari erit propter peccatum originale vel alia peccata. nec propter hoc ſequitur legem nouam eſſe grauio
rem antiqua,vt dictum eſt ſupra c.15.§.2.ver.3.Ex præmiſsis infertur quod votum ſiue deſiderium ba-
ptiſmi in parentibus abſque reali ſacramenti baptiſmi applicatione non prodeſt paruulis natis, nec
etiam in vtero exiſtentibus,ſed de his amplius in predicto c.15.§. 2. ver.3. De inſulari verò, ad quem
non peruenit baptiſmi notitia,ſecundum fundamenta D.Tho.dicendum, ꝙ ſi in primo inſtanti vſus
rationis conuertat ſe in finem honeſtum,Deus infundit gratiam,& remittitur peccatum originale. Et
ſi perſeueret in gratia,& non opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui non deficit in ne-
ceſſariis,illuminabit eum ante mortem interius vel exterius,nec patietur eum mori abſque ſacramen-
to baptiſmi:vel ſi faciat,ſupplebit effectum ſacramenti:non enim alligauit virtutem ſuam ſacramentis:
quia cum talis ex illa conuerſione conſecutus ſit gratiam,ſi perſeueret,non priuabitur illa ſine culpa:
& iam videtur habere baptiſmum quodammodo in voto:licet confuſè propter ignorantiam inuinci-
Solẽnitates baptiſmi quid repræ ſentent. bilem.¶ Notandum tamen quòd ſolennitates ab eccleſia inſtitutæ, non ſunt de neceſsitate, ſed con-
gruitate baptiſmi,ad repræſentandos aliquos effectus ſacramenti, quos congruum eſt ſcire: vt ꝙ fiat
exorciſmus,qui verbo & exufflatione peragitur,vt ſpiritus immundus à baptizando expellatur,vt per
purum ſacerdotis miniſterium Spiritu ſancto cedat fugiens malignus. Non enim(vt D.Aug.ait) Natu

ra exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascũtur, adiuratur, vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominem, ne post hæc contendat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D. Hiero. Chrys. Aug. Tertuliano, & Celestino papa. Deinde fit signum crucis in fronte, ad significandum quòd baptizandus nomen dat crucifixo, in quo confidat, & quem confiteri non vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizandos præparari ad videndum claritatem Dei. Deinde super nares, vt sentiat & percipiat suauitatem odoris Christi. Deinde in ore, vt cõfiteatur illum, quia ore confessio fit ad salutem. ¶ Ponitur etiam sal consecratum in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam conditus, iniquitatis fœtore carere significetur, & non à vermibus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanans oculos liniuit, & mutum & surdum sanans, sputo linguam, aurem, & oculos, tetigit dicens: Epheta, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizando per saliuam typicã, hoc est per diuinam sapientiam, vt soluatur vinculum linguæ, & laudet Deum, aperianturq; alij sensus ad spiritualia capescenda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D. Ambr. dicit, vel (vt dicit Innocentius tertius in decretali vnica. §. per frontis chrismationem, extra de sacra vnctione) vt Spiritum sanctum accipiat, errorem ac ignorantiam abiiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide viuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spiritus sancti gratiam induat, exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat, vt per fidei sacramentum sit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in scapulis. ¶ Post baptismum verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrismate, sequente simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus posit vocari: vel, vt D. Ambro. ait, vnguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationẽ fidei omni petenti. ¶ Vestis autem candida traditur baptizato, non quidem ea ratione ꝙ non liceat ei aliis vestibus vti, sed in signum gloriosæ resurrectionis, ad quam per baptismum homines regenerantur, & ad significandam puritatem vitæ, quam post baptismum debent obseruare. Secundum illud Rom. 6. In nouitate vitæ ambulemus. ¶ Candela accensa etiam datur, ad denotandum quòd lumen fidei quod habet in mente, debet relucere in opere. Hi ritus, etsi non sint de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quòd peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Tridentino, sess. 7. tit. de sacramentis. can. 13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

Signũ crucis in frõte.

In li. de Sa.

Vestis candida.

Ver. 7. DE SACRAMENTI BAPTISMI DILATIONE.

A QVo ad baptismi dilationem distinguendum est: quia vel baptizandi sunt adulti, vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desiderium baptismi, ideo non statim sacramentum baptismi eis conferendum est: sed expectandum est vsque ad certum & determinatum tempus, infra quod baptizandus debet esse catechumenus siue discipulus, & debet edoceri de his quæ sunt fidei, triplici ratione. Primò propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur conferens statim sacramentum fictè accedentibus, secundum illud 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. quæ quidem probatio sumitur de accedentibus ad baptismum, dum per aliquod temporis spacium eorum fides & mores examinentur. Secundò, quia hoc est necessarium ad vtilitatem eorum: egent enim aliquo temporis interuallo ad hoc quòd plenè instruantur de fide, & exercitentur in his quæ pertinent ad Christianam fidem. Tertiò ad quandam reuerentiam sacramenti, dum in solennitatibus præcipuis, puta Paschæ & Pentecostes, homines ad baptismum admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittenda in duobus casibus: Primo, quando illi qui sunt baptizandi, apparent sufficienter instructi in fide, & ad baptismum idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchum Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelium, & eos qui cum eo erant. Secundo, propter infirmitatem & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obsidionis, naufragij vrgentur, omni tempore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desiderium baptismi habent, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentum excludente, dum expectant tempus ab Ecclesia statutum, saluantur. Peccarent tamen, si vltra tempus ab Ecclesia statutum differrent accipere. vnde Sap. Ne tardes conuerti ad dominum, & non differas de die in diem, nisi ex causa necessaria, & de licentia prælatorum Ecclesiæ: licet etiam hoc peccatum cùm aliis deleri posit per succedentem contritionem, quæ cum desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est.

Adulti cur ante baptismum sunt instruendi.

Act. 8.

Act. 10.

Eccle. 5.

Ver. 8. DE BAPTISMO PARVVLORVM.

B PAruuli in materno vtero totaliter existentes, non possunt baptizari, vt D. August. ait; Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio: igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis non potest fieri pueris totaliter in materno vtero existentibus. Et sic per baptismum matris non baptizatur paruulus in vtero eius existens, propter distinctionem suppositorum, quæ procedit à forma siue anima, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex vtero, si mors immineat. Tunc enim si caput, in quo fundantur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminente. Nec est ipse rebaptizandus, si eum postea perfectè nasci contigerit. Si verò caput primò non egrediatur, sed alia pars, idem faciendum est, sicut de capite. Notandum etiam quòd vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis, & in agonia: non debet quis etiam de consensu eius, eam occidere seu apperire ad baptizandum puerum: quia non sunt facienda mala, vt inde

3 p. q. 68. art. 11.

In Epist. ad Darda.

Quid de paruulis in natiuitate periclitantibus.

Ro. 3.

veniant bona. Nec per hoc ꝙ nō possunt pueri baptizari in vtero, nec aliter saluári, sequitur ꝙ lex noua sit grauior veteri, vt dictum est suprà. *c.14.§.2. ver.2.* ¶ Natis autem paruulis Christianorum non est differendum eis baptisma, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cùm enim sæpe illis immineat mortis periculum, nec aliter quàm per baptismum eis subueturi posit, non debet baptisma differri. *Matth. vlt.* Nec obstat quod Neotherici Anabaptistæ allegant Christum dixisse Apostolis, Eūtes in mūdum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti: ex quo inferunt ꝙ sunt prius docendi, & per consequens expectandum est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictum Christi refertur ad gentes doctrinæ fidei capaces. Quod ex præcedentibus eius verbis apparet: prædixit enim: prædicate euangelium omni creaturæ. Sed euangelium prædicari non debet nisi audientibus, & vsum rationis habentibus iuxta illud Eccle. 32. vbi auditus non est, non effundas sermonem. *Mar. vlt.* Et hoc modo intelligendum est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur: cum paruuli ante vsum rationis non posint credere. Christus.n. in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiam paruulis salutis remedium. Si igitur in lege naturæ & Moysi poterant per sacramenta, vel voluntaria, vel determinata, paruuli saluari: quare non in lege noua, & Christi? Si per circuncisionem paruuli ante vsum rationis inserebantur synagogæ, & baptismus succedat circuncisioni, & sit ea perfectior: quare non inserentur per baptismum Ecclesiæ & Christo, qui abijcientibus illos Apostolis dixit, Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cælorum? *Mar. 6.* Christus enim non venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adam potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitiatam originem descenderunt, absq; eorum actuali voluntate: à fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismum sibi incorporatos, absq; eorum actuali voluntate regenerauit, & saluos fecit. *Rom. 5.* vnde Apost. Si vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia. Figura huius habetur Ioan. 5. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi, dicitur, quod sanare poterat non solum eos qui in eā descendebant, sed etiam eos qui per se venire non poterant, & ab alijs deferebātur. Vnde ægrotus dicebat: Domine hominem non habeo &c. Præterea Christus Mar. 6. dicit: Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Quomodo autem eorum esset regnum cœlorum nisi baptizarentur, cum prædixisset: Nisi quis regnatus fuerit &c. Et ideo per illa verba: Sinite &c. sufficienter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc asseuerant, & inter eos D. Hiero. in epistola ad Athletam: *In epist. ad Athletam.* idem D. Ambrosius in lib. de Vocatio. Gentium, & D. Aug. in lib. 1. de remissio. Peccatorum, & lib. 4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quòd non nisi authoritate Apostolica traditum rectissimè creditur. Et D. Diony. dicit, *In 7. Eccl. Hierar.* Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundum illum sanctum modum, ꝙ parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pædagogo, & reliquum ipse puer aget sicut sub diuino patre & salutationis sanctæ susceptore. Hoc etiam fuit decisum per multa concilia, scilicet in concilio Milleuitano, & in 3. cōcilio Tolletano, & Greg. Magnus ad Consulta. August. Anglurum episcopi, & recitatur in.c. si mulier. 5. distin. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogandi sunt cùm ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quòd baptizati fuerint: potuerunt etēim parentes & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorum facere meliorem: Felix enim necessitas, quæ ad meliora compellit. Vnde in concilio Tridentino, sessione 3. decreto primo, can. 3. dicitur, Si quis negat ipsum Christi meritum, & baptismi sacramentum secundum formam Ecclesiȩ collatum, tam adultis quàm paruulis applicari: Anathema sit. & sessione 5. tit. de Sacramento Baptismi, c. 14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrum eorum nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos: nisi quòd ab eucharistia aliorumq́ue sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit. & c. 13. Si quis dixerit paruulos eò ꝙ actum credendi non habeant, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse: ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ Anathema sit. & c. 12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est suprà c. 10. §. 5. ver. 5.

Ver. 9. DE REQVISITIS IN SVSCIPIENTE BAPTISMA.

3 p. q. 68. art. 12. IN paruulis baptizandis, cùm non sint capaces rationis, ex parte ipsorum nihil requiritur: sed sufficit quòd baptizans intendat facere quod Ecclesia facit. C Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. *Quando amētibus baptisma prodest.* & idem dicendum est de furiosis & amentibus, qui nunquam habuerunt vsum rationis, nec habent dilucida interualla. Amētes autem qui ex sana mente quam prius habuerunt, inciderunt in amētiam, iudicandi sunt secundum voluntatem quam habebant dum sanæ mentis erant. & ideo si túc apparuit in eis voluntas suscipiendi sacramentum baptismi, debet eis exhiberi in amentia, etiam si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit dum sanæ mētis essent, nō sunt baptizandi. Amentes autem & furiosi qui habent dilucida interualla, si tempore interualli habeāt voluntatem suscipiendi baptisma, debent baptizari, etiam in amentia si sit periculum mortis: aliàs melius esset expectare interuallum sanæ mentis. Si autem in tempore interualli non apparuerit voluntas siue desiderium baptismi, non sunt baptizandi. *Fatui sunt baptizādi.* Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanæ mentis: tamen intantum ratione vtuntur, quòd posint cogitare de salute, & intelligere

quodam

quodam modo sacramenti virtutem.de talibus idem est iudicium, sicut de his qui sanæ mentis sunt. Dormientes autem adulti non sunt baptizandi, nisi immineat periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictnm est. Narrat D. Augu. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter periculum mortis.

Dormientes adulti non sunt baptizandi.

Adulti autem sanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessariò requiritur quòd habeant sequentia: primo rectam fidem, saltem in communi, vt scilicet credant quod Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Rom.3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est ꝙ Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eum vitæ præteritæ pœniteat, & quòd moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulare. vnde D. Augu. in lib. de Pœnitentia dicit, quòd nullus suo arbitrio voluntatis constitutus potest nouam vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ pœniteat. Ideo Rom.6. An ignoratis fratres quòd quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Requisita in baptismo. Mar. vlt. Sacramentum baptismi dicitur fidei.

Tertiò requiritur quòd habeat intentionem suscipiendi baptismum, sicut Christus instituit & Ecclesia tradit. vnde D. Augu. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & spiritu sancto renascitur, nisi volens. Ex quo apparet quòd inuitus non baptizatur, licet ei sacramentum applicetur. vnde secundum Ecclesiæ ritum baptizãdi profitentur se petere ab Ecclesia baptismum: per quod profitentur suam intentionem de susceptione. Ideo veniens ad baptismum interrogatur, Quid petis? ipse respondet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptismum. Iterum interrogatur, Vis baptizari? respondet, Volo: aliàs non baptizaretur. Si autem baptizandum non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidẽ mortaliter, se ingerendo sacramento: tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorum. Quia baptismus ordinatur non solum contra peccatum originale, sed etiam contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatem causantur: ex consequenti tamen, quia primò & per se contra originale. Si autem deest recta fides in commnni, vel intentio recipiendi sacramentum (vt dictum est) esset rebaptizãdus, ac etiam si esset dubium sub forma tamen conditionali superiùs expressa.

Fictus recipit characterem. Baptismus ordinatur cõtra originale & actualia peccata.

Cùm autem per baptismum aliquis incorporetur morti Christi, quæ fuit sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solùm nostris, sed etiam totius mundi: ideo ei qui baptizatur, non est in baptismo aliqua pœnitentia iniungenda pro quibuscunque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamen malè ablata à proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum, sicut & cessare à peccando: Quia non restituere, & non satisfacere læso cum fieri potest, est ledere & peccare, vt dictum est. Non tamen est iniungendum ꝙ pro peccatis præteritis aliquam pœnam siue opera pœnalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiam, nnn per opera pœnalia, sed per opera facilia: vt quasi quodam lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Glo. super illud Psal. Sicut ablactatus à matre sua. vnde & dominus discipulos suos de nouo conuersos à ieiunio excusauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. & 1. Cor.3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escã: Nõdum enim poteratis. Ideo D. Amb. super illud Ro.10. Sine pœnitẽtia sunt dnna Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptismo nõ requirit gemitum neq; planctũ, vel etiam opus aliquod, sed solam fidem, & omnia gratis condonat.

1. Ioan. 2. Baptismus omnem reatum delet. Matt. 9. 1. Pet. 2.

Et quia exterior confessio peccatorum debet esse cum planctu & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitentia: sequitur ꝙ non est necessaria, Inquendo de confessione exteriori & sacramentali, triplici ratione: Prima, quia sacramentum baptismi est ianua omnium sacramentorum: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secunda, quia confessio exterior quæ fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quòd sacerdos absoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera satisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum est. Tertia, qnia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna est imponenda, vt dictum est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenunciãt satanæ & omnibus põpis eius. Et hoc modo dicit Glo. quòd in baptismo Ioannis exemplum datur baptizandis confitendi peccata in generali, renunciãdo satanæ, & promittendo meliora. Si qui tamen baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorum confessio esset audienda, non ad hoc quòd eis absolutio daretur, & satisfactio imponeretur: sed ad hoc quòd cõtra peccata consueta eis aliqua spiritualis vitæ informatio traderetur.

Baptizãdi non debent sacramẽtaliter cõfiteri.

¶ Nec obstat quod dicitur quòd baptizabantur multi à Ioanne, confitentes peccata sua: Quia in baptismo Ioannis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pœnitentiæ, disponens ad remissionem peccatorum: ideo conuenienter confitebantur peccata, vt secundum quantitatem & qualitatem peccatorum eis pœnitentia determinaretur. Sed baptismus Christi absque exteriori pœnitentia remittit peccata, vt D. Amb. ait: ideo est perfectior, & sic non est similis ratio. Confessio tamen interior peccatorum, quæ est actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptismnm, saltem ad obtinendum vltimum effectum, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictum est, nemo potest inchoare nouam vitam, nisi eum præteritæ vitæ pœniteat: sicut nec Christus resurgere potuit, antequàm moreretur.

Matth. 3. Cõfessio interior requiritur in peccatore baptizando.

Ver. 10. DE MINISTRO SACRAMENTI BAPTISMI.

A Minister sacramenti baptismi ex officio est sacerdos administrationẽ habens. Ideo Isido. in lib. de Officiis, & habetur in c. constat, de consecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditum baptis-

3. p. q. 67. art. 2.

Minister bap. ex officio. *Matth. vlt.*

ma. Non est tamē negandum quin episcopi posśint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata, potest & superior. vnde & dominus officium baptizandi commisit Apostolis, dicēs: Euntes in mundum vniuersum, &c. cōmisit authoritatem docendi, prædicandi, & baptizandi: differenter tamen, quia officium docēdi commisit eis Christus, vt per se illud exercerent, tanquam principalissimum. vnde & ipsi Apostoli dixerūt, Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Officium autē baptizandi cōmisit Apostolis, vt per alios exercerent. vnde Apostolus: Non me misit dominus baptizare, sed euangelizare. & hoc ideo, quia sapientia ministri nil operatur in baptizando, sicut in docendo. In cuius etiam signum nec ipse dominus baptizabat, sed discipuli eius. Quod intelligendum est communiter, vt D. Aug. dicit. & credēdum est ꝙ discipulos suos baptizauerit:

Act. 6. *1. Cor. 1.* *Ioan. 4.* *Ad Clementianū.*

Verum quia sacramentum baptismi est sacramentum necessitatis, qua adueniente in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolytus, & consequenter vsq; ad clericum, & in absentia clerici laicus, & in absentia viri, mulier conferre potest. Vnde in c. mulier, de consec. dist. 4. dicitur, mulier quanuis docta aut sancta, viros docere aut baptizare non præsumat, oisi cogente necessitate: imò etiam (vt suprà dictum est) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod Ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccarent tamen inferiores, si extra necessitatem non seruarent ordinem prædictum: Si tamen baptizare præsumerent extra casum necessitatis, perficeretur sacramentum, nec esset reiterandum. ¶ Si dicatur ꝙ Pœnitētia est sacramentum necessitatis peccatori: & tamen quacunque necessitate adueniente non potest diaconus aut aliquis non sacerdos absoluere: ergo nec baptizare, saltem adultos, cum habeant remedium per baptismum in voto, sicut peccatores per pœnitentiam in voto.

3. p. q. 67. art. 3. ad. 3.

D. Tho. respondet, ꝙ sacramentum pœnitētiæ non est tantæ necessitatis sicut baptismus: potest enim per contritionem suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiam pueris adhibetur: & ideo non est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto oon causat characterem, nec delet totam pœnam, nec aperit ianuam Ecclesiæ quo ad alia sacramenta.

Cur diaconus in necessitate absoluere non potest.

Potest etiam dici quòd in ministro sacramenti pœnitentiæ requiruntur claues ecclesiæ & specialis character, & non in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli & discipuli fuerunt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalem, inquantum repræsentabant omnes de Ecclesia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Ecclesiæ habetur, quòd omnes posśint baptizare, modo intendant facere quod Ecclesia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectum clauis, iurisdictionis, & ordinis. ¶ Non est etiam de necessitate sacramenti baptismi, quòd baptizandus leuetur ab aliquo, præcipuè in necessitate: extra tamen necessitatem peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter

Baptismus non necessariò requirit leuantem.

ritum à sanctis Apostolis institutum: prout D. Dio. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cum baptismus sit quædam regeoeratio, sicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogo: sic in spirituali propter imbecillitatem spirituale, quæ reperitur etiam in adultis. vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac cōcupiscite. Sicut nouitij in religione egēt speciali instructore circa ea quæ sunt religionis: sic nouiter baptizati. Non est tamē necesse ꝙ sint plures leuātes: licet illud hodie seruetur,

In quodam ser. Pascha.

Tenentur autem leuantes ad instructionem. vnde D. Augu. dicit: Vos autem tam viros quàm mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fideiussores apud Deū extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamē tenētur, quando baptizati nutriuntur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculū, deberent dari leuantes siue patrini docti: Quia si inter Christianos nutriantur, satis possunt ab hac cura excusari leuantes, præsumendo de parentibus. Si tamen quocunque modo sentirent parentes non facere debitum suum, tenerentur. Dantur autem patrini alieni, ad ostendendam differentiā regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritualis, secūndum illud: parentes quidem carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: non multo

Cur patrini dantur. *Heb. 12.*

magis obtemperabimus patri spirituū, & viuemus? ideo alius debet esse pater spiritualis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideo pater aliis existentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritualis. ¶ Notandum tamen quòd licet non baptizatus & infidelis posśint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in concilio Maguntino.

Ver. 11. DE TRIPLICI BAPTISMATE.

QVia baptismus qui habet efficaciam à pasśione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum: & vlterius habet efficaciam à Spiritu sancto, sicut à causa prima, quę cùm non pendeat ab effectu, superexcedit effectum: & ideo præter baptismum aquæ potest quis cōsequi effectum sacramēti baptismi, scilicet remisśionem peccatorū: primò quidem ex pasśione Christi, inquātum aliquis ei cōformatur, pro Christo patiendo, & sanguinem pro ipso fundendo: iuxta illud, Hi sunt qui venerunt B

Apoc. 12. *Baptismus sanguinis.*

ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti consequi potest quis effectum baptismi & remisśionem peccatorum, non solum sine baptismo aquæ exterius adhibito: sed etiam sine baptismo sanguinis, inquantum alicuius cor mouetur à Spiritu sancto ad credendum credenda, & diligendum Deum, desiderátq; baptizari baptismo aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismo aquæ non ex negligentia, sed quia non potest suscipere.

Baptismus flaminis quid. *In lib. de Bap. Par.*

In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto, de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem (scilicet peccati) leuauerit de medio eius, in spiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptismus flaminis, siue pœnitentiæ: sicut effusio sanguinis, inquantum supplet effectum baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde D. August. dicit Baptismi vicem aliquando implere pasśionem:

pasionem: vt de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: qui licet non fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi, ideo martyr potest appellari. Et cum efficacia horum trium baptismatum procedat ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismo aquæ per quandam figuralem repræsentationem, in baptismo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundum illud, Maiorem charitatē nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.) Ideo inter illos baptismus sanguinis est potissimus, *Ioan. 15.* & includit baptismum flaminis, cùm ex charitate patiatur. Et quamuis baptismus sanguinis non sit sacramentum, nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tamen præeminentiam habet, quantum ad effectum principalem sacramenti, non solùm ex passione Christi, sed etiam ex virtute Spiritus sancti: Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi, & feruentiorem recipit motum Spiritus sancti.

Ver. 12. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI BAPTISMI.

A Sacramentum baptismi debitè susceptum habet plures effectus: primus est remissio peccatorum nō futurorum & post baptismum commissorum, vt hæretici astruere nituntur, dicentes quòd per memoriam baptismi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit cōdemnatus in cōcilio Trident. sessione 5. tit. de baptismo, can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quòd omnia peccata quæ post baptismum fiunt, sola recordatione suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema sit. Vnde Ezech. 18. Si auerterit se iustus à iusticia sua &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia institutū est primò & per se quā sacramentū pœnitentiæ. Fit tamē remissio peccatorū præteritorū, nō solùm originalis, sed etiam actualiū. ex cōsequenti, vt dictum est. Et quamuis per generationē non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamen sequitur ꝙ per regenerationem non mundetur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quàm delictū Adæ. vnde Apostolus: Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autē ex multis delictis in iustificationē. *Rom. 5.* Ideo D. Aug. in li. de Baptismo Paruolorum dicit, quòd generatione carnis tantùm trahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu non solum originalium, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositū suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectiùs per sacramentum baptismi: Non tamen ita, quin possit illam amittere, etiā absque infidelitate. vnde in concilio Tridentino, sess. 5. titu. de sacramēto baptismi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum nō posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantuncunque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit. ¶ Secundus effectus baptismi est deletio omnis reatus, siue liberatio à pœnis, pro peccatis personæ debitis, eò quòd per baptismum sumus plenè incorporati passioni Christi: *Omnis reatus deletio.* ergo baptizato cōmunicatur passio Christi ad remedium, ac si ipse passus esset. vnde Apostolus: Si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quòd simul viuemus cum eo. *Rom. 6.* & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. *Rom. 8.* sed damnatio solùm duo complectitur, scilicet culpā & pœnam. & baptizati perfectè sunt in Christo Iesu, cui per baptismum perfectè conformantur & consepeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deum: *Baptismus à quibus pœnis non liberet.* quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, nō solùm attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in quo sit obligatus apud homines, qui læsi & scandalizati sunt per peccatū alicuius. Et ideo homicida per baptismum liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamen obligatus quo ad homines, quos iustū est ædificari de pœna, sicut fuerunt scandalizati de culpa. Piè tamen posset princeps talibus indulgere. Dictum est autē, ab omni reatu pœnæ personæ debitæ: quia (vt experimur) per baptismum non liberamur à pœnalitatibus huius vitæ, quæ sunt debitæ naturæ. vnde super illud Ro. 6. Destruatur corpus peccati, dicit Glo. Per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamē ita, vt in ipso carnis concupiscentia respersa & innata repente absumatur, & non sit fomes, sitis, æstus, mors: Sed ne obstent mortuo quæ inerant nato: & sic dominium & regnum deiecit, vt. s. hoc homo nō timeat: & eadē in nouissimo pœnitus exterminauit. ¶ Habet & alias pœnalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere triplici ratione: *Cur baptizati pœnas habent.* Primò propter cōformationem. Turpis est enim pars quę nō congruit suo vniuerso: sed per baptismum homo incorporatur Christo, & fit membrū eius: ideo conueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem à principio suæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatum: *Rom 8.* Sic Christianus in baptismo gratiam consequitur, quantum ad animā: habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortē verò resuscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Apostolus, Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra. & infrà, Si tamen compatimur, vt etiam simul glorificemur. Secūdò, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitiū. In cuius figura legitur Iudicū 3. Hæ sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israëlem: & postea discerent filij eorum certare & habere consuetudinē præliandi. Tertiò hoc fuit conueniens, ne homines ad baptismum accederēt, propter impassibilitatem præsentis vitæ, & nō propter gloriam vitæ æternæ. vnde Apostolus: Si in hac vita tantū in Christo sperātes sumus, miserabiliores sumus omnibus. *1. Cor. 15.* Si dicatur, remota causa remouetur effectus: Sed causa harū pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicendum quòd peccatū originale hoc modo processit, quòd primò persona infecit naturā, postmodū verò natura infecit personam. Christus verò ordine cōuerso, prius reparat id quod est personæ, & postmodū simul in omnibus reparabit ꝙ est naturæ, in resurrectione. Ideo licet per baptismū quilibet purgat⁹ sit ab originali, quā-

tum ad personam suam, non tamen quantum ad naturã & posteros. Ideo generatus à baptizatis nascitur cum originali. ¶ Tertius effectus baptismi est character, de quo suprà dictum est, quòd est indelebilis, & recedente fictione, quę sacramenti efficaciam non tollit, operatur effectum. Fictio enim impe- *Sap.1.* dit vltimum & principalem effectum sacramenti, scilicet gratiam. vnde Sap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictũ. Sed effectus principalis baptismi est à Spiritu sancto: ergo fictio impedit. Fictus autem dicitur aliquis per hoc, quòd voluntas eius cõtradicit baptismo vel eius effectui: Quia cùm Deus, secundum Damascenum, non cogat aliquem ad iustitiam: sequitur quòd ad hoc quòd aliquis iustificetur per baptismũ, requiritur quòd voluntas hominis amplectatur baptismum & baptismi effectum. *Quatuor fictionis modi.* Et secundum D. Aug quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: Primo cùm non credit, cùm tamẽ baptismus sit sacramentum fidei. Secundo cùm contemnit ipsum sacramentum, & hi duo modi fictionis tollunt essentiam sacramenti. Tertio per hoc quòd recipit sacramentum, nõ seruans ritum Ecclesiæ. Quarto per hoc quòd aliquis indeuotè & cum peccato accedit. Et hi duo modi impediunt vltimũ sacramenti effectum: non tamẽ characterem, quia cùm baptismus sit opus Dei, & non hominis: ideo nõ est omnino mortuum in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuum quo ad characterẽ. Notandũ tamen ꝙ cùm fictio commissa in baptismo, sit impedimentum baptismi, non deletur per baptismum, sed per pœnitentiam subsequentem, & fictione remota baptismus aufert culpam & reatum omnium peccatorum præcedentium & simul existentium cum baptismo. Et sic ad baptismi effectum consequendũ concurrũt baptismus & pœnitẽtia: sed baptismus sicut causa per se, pœnitentia vero sicut causa per accidens, hoc est remouens probibens. ¶ Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superiùs dictum est. vnde D. August. dicit, ꝙ ad hoc baptismus valet, vt baptizati Christo incor- *In lib. de Bap. Par.* porentur, & membra eius fiant. A capite autẽ (scilicet Christo) in omnia membra eius gratia & virtu- *Ioan.1.* tis plenitudo deriuatur, secundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cum paruuli per baptismum incorporentur Christo, & efficiantur eius mẽbra: cõsequens est ꝙ eis dentur virtutes *2.c. Eccles. Hierar.* & dona. Propter prædicta verba Augu. attribuitur baptismo incorporatio, & à D. Diony. illuminatio *Psal.22.* interior: & à Glo. super illud Psal. Super aquas refectionis, &c. fœcunditas: non quidem naturalis ge- *3.p.q.69. art.7.* nerationis, quia multi baptizati sunt steriles: sed fœcunditas, qua aliquis producit bona opera in se vel in aliis. vnde Apostolus 1. Cor. 4. In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. ¶ Quintus effectus sacramenti baptismi est apertio regni cælestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Lucæ 3. Apertum est cælum, &c. Virtus hic baptismatis ostenditur, de quo quisq; cum egreditur, ei regni cælestis ianua aperitur: Quia aperire ianuam regni cælestis est tollere impedimentum, quo quis impeditur regnũ cæleste introire. Illud autem impedimentum non est nisi culpa vel pœna, quæ (vt dictum est) tollũtur per baptismum: hunc autem effectum quantum ad efficaciam & in re accepit baptismus in Christi passione. Ante autem passionem baptismus non habebat hunc effectum in re, sed solum in spe: Quia *Baptismus non liberat ab Ecclesiæ praeceptis.* baptizati tunc decedentes, ex certa spe introitum regni cælestis expectabant. In re autem non habebant aditum, donec persoluto debito naturæ, quod est mors: ideo quando anima separatur à corpore, si post baptismum non posuit impedimentum, statim aditum habet ad regnum cælorum. ¶ Omnino tamen negandum est quod baptismus liberet ab omnibus Ecclesiæ præceptis, & obliget solùm ad fidem, vt hæretici fingere nituntur. Ideo in concilio Tridentino, sessione 5. titu. de Baptismo, cap. 7 decretũ fuit: Si quis dixerit baptizatos post baptismũ ipsum tantum fidei fieri debitores, non autem vniuersæ Christi legis seruandæ: Anathema sit. & can. octauo dicitur: Si quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnibus Ecclesiæ sanctæ præceptis: quæ vel scripta vel tradita sunt, ita vt obseruare ea minimè teneantur, nisi sua sponte illis se submittere voluerint: Anathema sit.

Ver. 13. DE CIRCVNCISIONE.

3.p.q.70. ET quia Circũcisioni successit Baptismus in noua lege, ideo aliquid de ipsa Circuncisione dicendũ est. Et primò sciendũ ꝙ Circũcisio erat figuratiua & præparatiua baptismi, vt dicit Apostolus B Collos. 2. Circuncisi estis circuncisione non manu facta in expoliatione carnis, sed circuncisione Iesu *2 Cor.4. Rom.4.* Christi consepulti ei in baptismo, iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Circuncisio enim erat quædam protestatio fidei. Et per circuncisionem antiqui aggregabãtur cœtui fidelium, quod hodie fit per baptismum: & sicut per circuncisionem auferebatur quædam carnis pellicula: ita *Circuncisio fuit figuratiua baptismi.* per baptismum homo spoliatur à carnali conuersatione: ideo circuncisio fuit figuratiua & præparatiua baptismi: verum quia antiquis patribus (quorum fides erat de futuro,) omnia in figuram contingebant: circuncisio non adeò exprẽssè figurabat baptismum, sicut transitus Maris rubri. Ideo Apostolus *1.Cor.10.* dicit ꝙ omnes mare transierunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: renascimur enim ex aqua significata per Mare rubrum, & Spiritu sancto significato per columnam nubis. Non tamen per *Gen.17.* prædicta fiebat protestatio fidei, sicut per circuncisionem. Et ideo Mare rubrum & columna nubis erant tantum figura, & non sacramentum, sed circuncisio erat figura & sacramentum. Ideo expressius significabat interiores effectus baptismi. ¶ Circuncisio fuit à Deo instituta, & data Abrahæ, & non omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem salutis: sed solùm figurabat eam perficiendam per Christum, qui erat ex Iudæorũ populo nasciturus. Ideo illi soli populo data est: Baptismus verò omni populo, quia continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, secundum illud: Qui vult omnes homines saluos fieri. Fiebat autẽ non in capite, sed generationis membro, propter tria: Primò, quia signum erat fidei: Abraham enim credidit Christum ex suo genere na- *1.Tim.2.* sciturum, Secundò, quia erat in remedium peccati originalis. Tertiò, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiscentiæ, quæ præcipuè viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inuenitur tale instrumentum præcepto diuino determinatũ,

neque

neque etiam tali instrumento Iudæi communiter vtebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen ali-
quæ circuncisiones famosæ cultello lapideo factæ. vnde Exo. 4. dicitur quòd tulit Sephora acutissi-
mam petram, & circuncidit præputium filij sui: & Ios. 5. Fac tibi cultellos lapideos, & circuncide fi-
lios Israël: per quod figurabatur circuncisionẽ spiritualem per Christũ (qui erat Petra) esse perficien- 1 Cor. 12.
dam. Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in
octaua ætate, quæ erit ætas resurrectionis, quasi in octauo die perficietur per Christum spiritualis cir-
cuncisio, quando auferet ab electis non solùm culpam, sed etiam pœnam. Tum etiam propter teneri-
tudinẽ infantis ante octauũ diem. Vnde etiã de aliis animalibus præcipitur, Bos, ouis, & capra, cùm ge- Leui. 22.
nerata fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ: die autem octauo offerri poterũt Domino.
Erat octauus dies de necessitate præcepti: ita scilicet quòd octauũ diem prætermittentes peccabant,
etiam si octauus dies esset Sabbatũ, secundũ illud, Circuncisionẽ accipit homo in Sabbato, & non sol- Ioan. 7.
uitur lex Moysi: & si filius post octauũ diem & ante circuncisionem decederet, peribat anima eius de
populo suo. Nõ erat tamen octauus dies de necessitate sacramẽti: quia si aliqui in octauo die circunci-
sionẽ omisissent, poterãt alio die circuncidere: & circũcisio habuisset effectũ. Quidam etiã dicunt ꝙ
ꝓpter periculũ imminẽtis mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex authoritate scriptu-
ræ, neque ex consuetudine Iudæorum haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de
S. Victore dicit, quòd octauus dies nulla necessitate pręueniebatur. Vnde super illud Prouerb. 4. Vni-
genitus eram coram matre mea, dicit Glos. quòd alius Berhsabee paruulus nõ cõputabatur: quia ante
octauum diem mortuus nominatus nõ fuit, & per consequens nec circuncisus. Excipitur tamẽ à præ-
dictis tempus quo populus erat in deserto: tunc enim excusabantur prætermittentes præceptum cir-
cuncisionis: tum quia nesciebant quando mouenda erant castra: tum quia (vt Damascenus dicit) non
erat necesse aliquod distinctionis signum habere: quia seorsum ab aliis populis habitabant. D. tamen
Aug. dicit ꝙ inobedientiam incurrebant, qui ex cõtemptu pretermittebant. vnde videtur quòd nulli
incircuncisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Non erat in tribubus eorum infirmus: sed
illi soli videntur esse mortui in deserto, qui fuerant circuncisi in Aegypto. Si tamen aliqui incircunci-
si mortui sunt, eadẽ est ratio de eis, sicut de his qui ante octauum diem moriebantur, in quibus pecca-
tum originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circuncisionẽ datam. ¶ Circuncisio autem solis In. 4. dist. 1.
masculis & non mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autem assigna- ar. 1. q. 2.
tur duplex. Prima eo ꝙ originale peccatum descendit à patre in filios, quantum ad culpam & reatum,
& quantum ad pœnalitates descendit à fœmina: quia pater est efficiens in generatione, & mater ma-
teriam ministrat. Et quanuis transgressio à fœmina incœperit: tamen transfusionis originalis peccati
causa non fuit fœmina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatum originale transfusum non fuisset.
Ideo dicit Apostolus: Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum. Secunda ratio, quia sacra- Rom. 5.
mentum circuncisionis erat signum distinctiuum populi fidelis ab infideli: sed distinctio populi prin-
cipaliter est ex parte virorum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideo etiam inter Iudæos nõ compu-
tantur genealogiæ ex parte mulierũ, sed ex parte virorũ. Circũcisio administrata ab his qui erãt in pec
cato mortali, habebat virtutẽ & efficaciã ex opere operato: nõ per virtutẽ inhærentẽ, sed solùm per vir
tutem assistentem ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionẽ, sicut Baptismus
ex eo tẽpore quo fuit institutus: vt D. Aug. dicit: Quanuis lata sit differentia inter circuncisionem &
baptismum. quia baptismus per virtutem inhærentem instrumentaliter operatur: Circuncisio verò Ad Vale-
non. Secundò, quia baptismus imprimit characterem in anima, circũcisio verò in corpore tantũ. Ter- rium contra
tiò, quia licet in circuncisione daretur gratia, non solùm quantũ ad remissionem peccati, sed etiã quo Iulianum.
ad hoc vt faceret circuncisum dignum vita æterna, & quantum ad repressionem concupiscentiæ, & Differentia
adimpletionem mandatorum legis: cùm minima gratia possit resistere cuilibet concupiscentiæ, & vi- baptismi & circuncisionis
tare quodlibet peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. Minima e-
nim charitas plus potest, quàm cupiditas: tamen in circuncisione non conferebatur tanta gratia, sicut
in baptismo, in quo (vt dictum est) copiosè & abundanter cõfertur. Quartò, quia per circuncisionem
non fiebat apertio regni cælestis, sicut per baptismum post passionem Christi. Quintò, quia adulti
quando baptisantur, habent remissionem, non solùm peccati originalis & aliorum actualium, sed etiã
totius reatus pœnæ. Per circuncisionem verò non remittebatur reatus actualium delictorum. Prærer-
ea baptismus habebat efficaciam ante & post passionem: Circuncisio autem post passionem Christi
nullam habuit efficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euanuerunt & mortua sunt: li-
cet aliquo tẽpore possent obseruari, non ponendo tamẽ spẽ in eis, vt synagoga sepeliretur cũ honore.

Ver. 14. DE BAPTISMO IOANNIS.

A Baptismus D. Ioannis Baptistæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Mar. 1. Baptizo vos aqua: & In. 4. dist. 2.
pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Christi venturi & baptizaturi in Spiritu sancto. q. 2.
Quæ elici potest ex verbis eius, dum ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille autẽ
baptizabit vos in spiritu sancto. & D. Pau. Act. 19. expressit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptis- Marc. 1. & Ioan. 1.
mo pœnitentiæ populum, dicens in eum qui venturus esset post eum, vt crederent. Talis baptismus e- Act. 19.
rat sacramentum, cùm esset signum sensibile sacræ rei & mysterij Christi, & præparatio quædam, &
initiatio sacramentorũ gratiæ, & sic erat sacramentũ medium inter sacramenta legis Moysi & Chri-
sti: Quia in D. Ioan. Baptista incœpit quodam modo tẽpus gratiæ & noua lex, iuxta illud, Lex & pro- Matth. 11.
phetæ vsque ad Ioannem: non quòd ab ipso Ioanne esset gratia, aut lex, aut quòd eius baptismus con-
ferret gratiam ex opere operato: quia solùm in aqua, & non in spiritu sancto: sed causabat gratiã dispo-
sitiuè ex opere operantis duntaxat. Talis baptismus præparatiuus, fuit à Deo institutus. Nam D. Ioan.

authoritate Dei baptismum pœnitentiæ prædicauit,& executioni mādauit. vnde cùm Christus quæsiuisset à scribis,an Baptismus Ioānis è cælo esset,an ex hominibus,&c. Sequitur, Omnes enim habebāt Ioannē sicut prophetā.¶ Et quia baptismus Ioannis erat præparatio ad baptismū Christi:Baptizati baptismo Ioannis,tenebantur baptizari baptismo Christi post institutionem & publicationem. Nec sufficiebat eis relatio intentionis ad baptismum Christi,sicut videtur velle Magister Sententiarum, qui in hoc non tenetur,eo quòd baptismus Christi erat aliud sacramētum , & erat præceptum de illo suscipiendo. Et quia sola intentio non causat effectum sine sacramento, ideo non sufficit relatio. De hoc baptismo decretum fuit in concilio Tridentino,tit.de Sacramento Baptismi: Si quis dixerit baptismū Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi: Anathema sit.licet antè baptismus Ioannis esset præparatio ad baptismū Christi:non tamen cessauit omnino Christo baptizato: quia post baptismum Christi adhuc Ioānes baptizabat. Cessauit tamen quantum ad suā dignitatē,quia ante baptismū Christi,in quo est data virtus regeneratiua aquis,baptismus Ioannis inter ablutiones,siue purificationes,& baptismata legis Moysi,primatū & dignitatē habuit,eò quòd proximiùs & clariùs repræsentabat baptismum Christi:sed postquàm Christus fuit baptizatus,& baptismum instituit,fuit alius baptismus eo dignior:sicut cessat officium legati Domino suo superueniente,quamuis aliqua exerceat. Cessauit tamē totaliter quando Ioannes missus fuit in carcerem: Quia mysterium illud soli Ioanni cōmissum est:licet eius mandato & in sui præsentia discipuli eius baptizarent. ¶ Christus autem licet non egeret baptismo Ioannis,voluit tamen à Ioanne baptizari,triplici ratione,quas ponit glos.Marc.3.Prima, vt baptismum Ioannis approbaret. Secūda, vt humilitatem ostenderet,vnde dixit:Sic nos oportet implere omnem iustitiam. Tertia,vt tactu suæ mundissimæ carnis aquas consecraret. Quartam tangit D. Aug. vt scilicet ostenderet quis & à quo baptizaretur: & ad exemplum baptismi proponendū his qui erant futuri filij Dei per fidem. Sextam tangit D.Chrysos.vt [illegible] in baptismo miracula ostēdens, errorē [illegible] qui Ioannē Christo maiorē credebant,reprobaret.¶ Difficultas est qua forma D.Ioānes vsus sit, quādo baptizauit Christū. Quidam dicūt quod his verbis:Ego te baptizo,qui à te debeo baptizari,in spiritu sancto. Et licet nō inueniatur scriptū quod Christus Ioannē baptizauerit: tamē veri simile & probabiliter dici potest à Christo Ioannē baptizatū fuisse:Nā Ioannes protestatus est dicens:Ego à te debeo baptizari,& tu venis ad me? Ad quam protestationē respōdit Christus.Sine modò, sic nos oportet implere omnem iustitiam. Ex quo videtur sequi quod Christus in plurali numero loquēs,se ipsum comprehendit,& impleturum promisit illam iustitiam & iustificationem,quam petebat Ioannes,& pro qua protestabatur. Et quamuis baptismus Ioannis fuerit dispositio ad baptismum Christi:non tamen sequitur quod nunc ante baptismum Christi teneantur fideles baptizari baptismo Ioaonis:Quia adueniente veritate debet cessare figura. Licet enim omnis Christi actio nostra sit instructio,iuxta illud, Exemplum enim dedi vobis,vt quemadmodum ego feci,ita & vos faciatis. Non tamen debet sic intelligi, quòd omnia quæ fecit Christus,& nos faciamus:maximè ea quæ concernunt figuralia,quæ Christus non ad imitationem & exemplum, sed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus [illegible]nem accipere nec barbam deferre, quod Christus fecit,vt legem circuncisionis & Nazaræorū impleret: & qui Christum in præmissis se imitari dicunt, verè Iudaisant, & Christo iniuriam faciunt, ipso facto protestantes Christum legem non impleuisse. Non debemus etiam ipsum in [illegible] quæ excedunt capacitatem nostram, velle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus.absque cibo & potu: sed nostro modo & secundum capacitatem nostram, quantum humana fragilitas permittit,conari debemus ad eius imitationem.

Ioan 3.

Cur Christus baptizari voluit.

In lib.de na. bapt.

Ioan.21.

Barba ext. p^r Christi deferre non licet.

§. 2. DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

3.p q 72. COnfirmatio in sacris literis duplex inuenitur:Prima dicitur interior,qua confirmatur & confortatur ad credendū in Deum,& ipsum amandum:& talis fit per Eucharistiam, quæ habet effectū B
Psal.103. panis,de quo Psal. Et panis cor hominis confirmet.de hac in præsenti non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quędā roboratio ad cōstanter & intrepidè exterius cōnfitendum ea quæ sunt fidei,coram persecutoribus,& nō obstantibus tormentis,& hęc fit per sacramentum cōfirmationis,quod ordinatur ad quoddam spirituale augmentū in spiritualibus,secundū perfectā ætatē. de hac
Psal. 4. Psal.Ego cōfirmaui columnas(hoc est Apostolos)eius.Cōfirmationem hanc esse vnū verum ex septē sacramentis Ecclesiæ,cōstat ex his quæ dicta sunt supra,cum de numero sacramentorum ageretur,& per ea quę habētur in c.de his,de cōsecratione dist.4.vnde in Cōcil.Tridētino,tit de cōfirmat.can.1. dicitur:Si quis dixerit cōfirmationem baptizatorū ociosam cæremoniā esse,& nō potius verū ac pro-
Cōfirmationis institutio. priū sacramentū,Anathema sit.Fuit autem à Christo(sicut & cætera sacramēta)institutū, vt dictū est. ¶ Et quāuis nō instituerit hoc sacramentū,ipsum exhibēdo:tamē bene promittēdo,secūdum illud: Si nō a-
Ioan.16. biero,paracletus nō veniet ad vos.Si autē abiero,mittā eum ad vos. Et hoc ideo,quia in hoc sacramēto datur spiritus sancti plenitudo,quæ nō erat danda ante Christi resurrectionē & ascēsionē, secūdum illud:
Ioan 16. Si nō abiero,paracletus nō veniet ad vos.& Ioan.7.dicitur, Nondū erat spiritus datus, quia Iesus nondū erat glorificatus. Propter hāc rationē sacramentū hoc nō habet aliquod respōdens in veteri Testa-
Heb.7. mēto:Quia nihil ad perfectū adducit lex : quāuis etiā dici posit quod huic sacramēto respōderet lex Moysi data quinquagesimo die in monte Sina. Et quia confirmatio est sacramentū plenitudinis gratiæ,fideles qui hoc sacramentum recipiunt,conformantur Christo,inquantum ipse ab instanti suæ cōceptionis fuit plenus gratia & veritatis : quæ pleniudo declarata est in baptismo, quando Spiritus sanctus descendit corporali specie sicut columba,in ipsum.vnde Lucæ 3.dicitur, Iesus plenus Spiritu sancto , regressus est à Iordane. Hoc sacramentum Christus non accepit : quia non conueniebat dignitati eius, vt ipse qui est sacramentorum author, à sacramento plenitudinem acciperet.

DE MA-

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

1. p. q. 72. art. 2. Chrisma quid.

A MAteria sacramenti Confirmationis est oleum sanctum chrisma: Chrisma, secundum Raban. in lib. de naturis rerum, componitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per consecrationem pontificis. Ideo oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & consecrata, nõ possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma cõsecratum. Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in hoc sacramẽto) significatur per oleum. Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo letitię præ participibus suis, & ideo oleum competit materiæ huius sacramenti. Admiscetur autem balsamũ; propter fragrantiam odoris, quæ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibiipsi viuit, & cùm venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam communicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibiipsi viuit, per sacramentum confirmationis spiritualiter augetur & efficitur perfectę ætatis, vt possit iam fidẽ publicè confiteri & sustinere tormẽta. ¶ Nec obstat quod Christus miserit Spiritũ sanctũ Apostolis, absq; aliqua chrismatis vnctione. Quia Christus ex potestate excellentię quam habet (vt supra dictũ est) contulit Apostolis rem huius sacramenti, absque sacramento. Nihilominus tamen aliquid conforme huic sacramẽto illis exhibitum fuit in collatiõe Spiritus sancti: Quod enim sensibiliter Spiritus sanctus super eos descẽdit in specie ignis, ad eandem significationem refertur, ad quam refertur oleũ: nisi quòd ignis habet vim actiuam, oleum autem vim passiuam, inquantum est materia & fomentũ ignis. & hoc satis competebat. Nam per Apostolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios. descendit etiam Spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ: quod ad idem significandum refertur, quod significat balsamum, nisi quòd lingua est communicatiua ad alterum per locutionem, Balsamus verò per odorem: quia scilicet Apostoli replebantur Spiritu sancto, vt doctores, alij autem fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium: Similiter ad impositionem manuum Apostolorum & prædicationẽ eorum descendebat plenitudo Spiritus sancti super fideles, etiam signis visibilibus, sicut à principio descenderat super Apostolos. Vnde D. Petrus dixit, Act. 15. Cùmque cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus, sicut & in nos ab initio: & tunc non erat necessaria materia sacramentalis, vbi miraculosa signa exhibebantur diuinitus. ¶ Vtebantur tamen communiter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramenti, quando huiusmodi signa visibilia non exhibebantur. Dicit enim D. Diony. Est quædam perfectiua operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrismatis hostiam nominãt. Nec obstat pariter quòd in baptismo accipitur materia simpliciter, & non consecrata, & quæ de facili vbique potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolutæ necessitatis, & non sacramentum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò quod proprietates, quibus significatur Spiritus sanctus, magis inueniũtur in oleo oliuarum, quàm in quocunque alio oleo, cui (vt dictum est) admiscetur balsamus, quòd quodammodo incorruptionem prestat. Ideo etiam in eo designãtur effectus spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet non vbique reperiatur, potest tamen prælatorum cura de facili transferri quantum sufficit. ¶ Et quamuis hæc materia in Euangelio instituta non legatur: habetur tamen ex traditione Apostolorum, vt D. Diony. dicit: voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè quæ non sunt absolutæ necessitatis) materias & formas nõ omnibus notas esse, propter irrisionem infidelium. Quo ad consecrationem autem dicit Inno. papa. Presbyteris cùm baptizant, chrismate baptizatos vngere liceat, quod ab episcopo fuerit consecratũ: non tamen frontẽ ex eodem oleo signare: quòd solùm debetur episcopis, cum tradunt paracletum, quod fit in sacramento confirmationis. Ad euidentiam consecrationis materiæ huius sacramenti sciendum est, quòd cùm sacramentorũ sanctificatio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus est, scilicet Baptismi & Eucharistiæ, ex contactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem sacramenti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, quòd materia prius benedicatur: quia sufficit benedictio Christi. & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo Catechuminorum, qui fit in vigilia Paschæ & Pentecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti, & non ad necessitatem eius. Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est prę consortibus suis: ideo tam chrisma quàm oleum sanctum infirmorum prius benedicuntur, quàm adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur ꝙ Christus non est vsus sacramento baptismi vel eucharistiæ, cùm dicatur Ioan. 4. quòd non baptizabat, sed discipuli eius: nec legatur ꝙ receperit sacramentum Eucharistię: Dicendum quòd quo ad baptismum debet intelligi ordinariè & cõmuniter: tamen probabile est quòd baptizauerit D. Ioannẽ, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionẽ alicuius culpę, cùm nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed propter alios effectus sacramenti baptismi, de quibus dictum est. §. præceden. versi. 12. & vt etiam modum baptizandi ostẽderet Apostolis. Vnde D. Aug. super illud Ioã. 13. Qui lotus est, nõ indiget nisi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis (sicut nonnulli arbitrantur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque enim renuit ministerium baptizandi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizaret. De Eucharistia autem habetur, Benedixit similiter & calicem, Matth. 26. & sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentũ Apostoli trepidarent accipere, prius ipse sumpsit. quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite, scilicet quod me facere videtis. Vnde cantat Ecclesia, Se cibat ipse cibus.

Psalm. 44. — *Cur Spiritus sanctus descenderit in forma linguæ.* — *Act. 15.* — *4. c. Ecclesiæ hierar. Apostoli chrismate vtebantur.* — *Psalm. 44.* — *D. virgo ad quid fuit baptizata.* — *Christus sacramentum Eucharistiæ recepit.*

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

3. p. q. 72. art. 4.

B FOrma sacramenti Confirmationis qua vtitur Ecclesia, consistit in his verbis: Signo te signo crucis: & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt implearis spiritu sancto, & habeas vitam æternam. Amen. Et quãuis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen

Ecclesia habuit ex traditione Apostolorũ,vt suprà dictum est de materia,Ideo sufficit authoritas Ecclesiæ fundata super traditionẽ Apostolorum,qui seruabant in collatione sacramẽtorum,quæ à Christo seruanda audierant:licet in scripturis communiter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D. Dionys.in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Consummatiuas inuocatiões (hoc est verba quibus perficiuntur sacramenta)non est iustum scripturas interpretãtibus,neque mysticum earum,aut in ipsis operatas à Deo virtutes,ex occulto ad commune adducere : sed nostrorum sacramẽtorum traditio sine pompa(hoc est occultè)eas edocet. Vnde & Apostolus loquens , de celebratione Eucharistiæ.1. Corinth.11.dicit, Cætera cùm venero disponam. ¶ Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò,quia insignitur signo crucis,sicut,miles signo ducis, quod debet esse euidens & manifestum. Inter autem omnia loca corporis humani frons maximè manifesta est,quia quasi nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte,vt in manifesto se demõstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum,se manifestauerunt,qui prius in cœnaculo latebant. Secundò,quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti,ad spiritualem pugnam,vt fortiter etiam inter aduersarios fidei Christi fidẽ confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo,scilicet propter timorem & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in fronte,duplici ratione , scilicet propter propinquitatem imaginationis , & propter hoc quòd spiritus vitales à corde ad frontem ascendunt:vnde verecundati rubescunt,timentes autem pallescunt,vt dicitur in 4.Ethico. Et ideo in fronte signantur chrismate,vt neque propter timorem, neque propter verecundiam,nomen Christi confiteri prætermittant. Et quanuis principium fortitudinis sit in corde,signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech.3.dicitur,Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Cur Confirmatio in fronte fiat.

Ver. 3. DE MINISTRO SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

C

CVm sacramentum confirmationis non sit absolutè neces[s]itatis,nõ oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare,scilicet ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat confirmare ex officio:& est episcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum. cùm enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samariæ,& baptizasset illos,non est ausus eos confirmare. Sed cum audissent Apostoli quia recepisset Samaria verbum Dei,miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legimus discipulos confirmasse,nisi postquam facti sunt episcopi & missi. Probatur etiam authoritate Rabani & Eusebij papæ. Qui(vt habetur in c.manus,de consecra.distinct.5)dicit. Manus impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus,neque tempore Apostolorum ab aliis quàm Apostolis legitur aut [f]itur perac[t]ũ esse. Neque ab aliis quam ab his qui eis succedunt,& qui eorum locum tenent, vnquàm per[fic]i potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit,irritum habeatur & vacuum:& inter ecclesiastica nõ reputabitur sacramẽta . Cuius ratio est : Quia ad illum qui est supremus in aliquo statu , pertinet disponere de illis,qui sub ipso præficiũtur populo communi. Sicut ad principem exercitus pertinet ordinare de centurionibus & decurionibus: Sed Episcopus in ordine Eccl[e]siasticæ Hierarchiæ est supremus:igitur,&c. Ideo in Concil. Tridentino.titu. de Confirmat.can.3. di[c]itur: Si quis dixerit [s]anctæ confirmationis ministrum ordinarium non esse solum episcopum,sed simplicem sacerdotẽ: Anathema sit. Nec obstat quòd qui potest maius,potest & minus:sed simplex sacerdos potest consecrare & administrare sacramentum Eucharistiæ,quod est maius sacramento confirmationis:igitur & c[on]firmare:Quia illa maxima intelligitur,quando minus includitur in maiori, vt qui potest ferre centum libras,potest ferre tringinta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem,q[u]i non potest generare asinum,qui est aliquid minus. ¶ Nec obstat pariter quod Greg.dicit:Perueni[t] ad nos quosdam scandalizatos fuisse quòd presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt , proh[ibui]mus. Et nos quiden secundum veterem vsum Romanę Ecclesię fecimus:Sed si omnino de hac re ali qui contristantur,vbi episcopi desunt, vt presbyteri baptizatos in frontibus tangere possint,concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorũ, propter [e]uitãdum scandalum,non e[st] immutandum etiam per summum pontificem,cùm non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Gregor.abusus est concedendo,vel simplex sacerdos est minister. Quidam breuiter se expediunt,concedendo primam partem consequẽtis:Non enim hoc egit vt papa cum concilio Ecclesiæ, sed vt [p]articularis persona,& secundum quod talis errare potuit,vt dictum est c.10.D.tamen Thom.neg[a]t consequẽtiam,& dicit quòd papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis,ex qua potest quęd[a]m , quę sunt superiorum ordinum,committere quibusdam inferioribus,ex causa rationabili:sicut cõferre minores ordines,quod pertinet ad episcopum:& ex hac plenitudine potestatis Gregor. p[a]pa conc[essit], quòd simplices sacerdotes conferrent hoc sacramentum. ¶ Ad cuius euidentiam considerand[um] e[st], quòd ad plenitudinem, potestatis non solùm pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iuri[sdicti]onis duntaxat,sed etiam ea quæ sunt sacramentorum,inquantum illa concernunt corpus mysticũ duntaxat,& non corpus Christi verum . Et ideo sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij,illegitimãdo personas,vt in gradibus consanguinitatis, ita quòd si post illegitimationem attentent cõtrahere,matrimonium est nullum, hanc autem immutationem nullus alius à papa,potest. Sic etiam papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti,in his duntaxat,quę pertinent ad corpus Christi mysticum:vt sunt confirmatio,& quatuor minores ordines, qui ex se nõ habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sicut habent ordines subdiaconatus,diaconatus,& presbyteratus,qui habent relationem directam & immediatam præparandi & præsentandi

Act.8.

In libr. de instit. clero.

Solus episcopus est minister confirmationis ex officio.

Scribens Ianuario episcopo.

Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.

præsentandi materiam Eucharistiæ. Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem potestatis papæ pertinet illa committere etiam inferioribus ministris, quàm sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & consignationem militum non solùm ducibus principalibus, sed ex causa, centenario. Neque hoc faciēdo papa mutat omnino ministrum: quia quando sacerdos simplex fit episcopus, non recipit alium characterem: Sed character eius extenditur: Et illa extensio characteris in his quæ pertinent ad corpus Christi mysticum, pertinet ad papam, & per solam commissionem absque consecratione fieri potest. ¶ Et sic resolutoriè dicendum est, quòd minister determinatus sacramenti confirmationis, tonsuræ, & quatuor minorum ordinum, iure diuino est episcopus, vel simplex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa cōmissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis, quā non habent episcopi. Et ad praxim Apostolorum dicendum, quòd D. Petrus multa potuit facere quę non fecit. Et sic noluit ibi vti plenitudine potestatis iurisdictionis. *Cōfirmatio & quatuor minores cōmitti possunt*

Ver. 4. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

A Sacramentum confirmationis habere virtutem & efficaciam cōstat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridentino, titu. de confirmatione, can. 2. vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto, qui sacramento confirmationis virtutem tribuunt: Anathema sit. Primò enim imprimit characterem: quia in omni sacramēto quod non iteratur, imprimitur character, vt dictum est: Sed sacramentum confirmationis non iteratur, vt D. Greg. ait: igitur. Præterea character est quædam spiritualis potestas ad quasdam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicentibus & ad publicè, constanter, & intrepidè confitendū: vt dictum est de Apostulis, qui primò erant inclusi in cœnaculo, postmodum egressi non verebantur, &c. Igitur in sacramento cōfirmationis imprimitur character. Et quamuis pugna interior spiritualis contra hostes omnibus competat: iuxta illud, Militia est vita hominis super terram: non tamē pugna exterior, cōtra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publicè confitendo. Hoc enim specialiter pertinet ad confirmatos, qui iam perducti sunt ad virilem ætatem, secundum illud: Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum Et sic character confirmationis est signum distinctiuum, nō fidelium ad infidelibus, sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modo geniti infantes. Aliæ enim actiones conueniunt statim natis, & aliæ his qui peruenerunt ad perfectam ætatem, hoc est confirmatis. Et cùm baptismus sit ianua sacramentorum, sequitur quòd character cōfirmationis præsupponit characterem baptismalem: ex quo sequitur quòd non baptizati non possunt cōfirmari: & si attentetur, non recipiunt characterem. Et quia Christus virtutem suam non alligauit sacramentis, ideo audientes D. Petri prædicationem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis: sicut aliquando absque sacramento baptismi quis cōsequi potest effectum baptismi, per votum & desiderium baptismi: sic per votum & desiderium confirmationis consequitur quis effectum principalem, scilicet gratiam: ad characterem autem exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptismus quàm cōfirmatio. vnde Act. 10. Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat, dummodo sit aliter dispositus per attritionem. Si verò inuenit, auget illam, & extēdit ad speciales effectus, vt dictum est cùm de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melchiades papa dicit: Spiritus sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmētum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non solùm ad remissionem culpæ, sed ad augmentum & firmitatem iustitiæ Vnde tempore Aposto. baptizatis per impositionem manuum dabatur Spiritus sanctus: quæ datio non est nisi per gratiam gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc sacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per pœnitentiam reparatis. vnde in Aurelianeñ. concilio declaratum fuit, vt ieiuni ad cofirmationem veniant, & moneantur prius confessionē facere, vt mundi donum spiritus sancti valeant accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum pœnitentiæ consequitur pœnitens pleniorem remissionem peccati, quātum ad reatum. Et si quis adultus in peccato existens, cuius cōscientiam non habet, vel si habet, & si non perfectè contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attrito fit contritos, & consequitur gratiam & remissionem peccatorum. Ex his apparet quòd gratia sacramētalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character: Secūdus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos: Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiæ baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

3.p.q.72. art.5. *Iob.7.* *1.Ioan.2.* *1.Petr.2.* *Non baptizatus non potest confirmari.* *Act.8.* *Confirmationis tres effectus.*

Ver. 5. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM CONFIRMATIONIS.

B Omnes adulti baptizati & aliter (vt dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet non teneantur ad eius susceptionem sub pœna peccati mortalis, cùm non sit sacramentum absolutæ necessitatis, sicut baptismus: peccarent tamen mortaliter, si ex contemptu expresso vel interpretatiuo omitterent accipere tantum bonum, scilicet Spiritus sancti plenitudinem ad firmiter & publicè confitendū fidem: non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. à qua confessione propter verecundiam aut aliàs possunt impediri. ad quæ tollenda cōfirmatio ordinatur. dicit

3.p.q.72. art.8. *Cōfirmatio non est absolutæ necessitatis.* *Rom.10.*

etiam Hugo de S.Victore, quòd omnino periculosum esset, aliquem ab hac vita absque cõfirmatione migrare. Non quia damnaretur, nisi fortè propter cõtemptum omitteret: sed quia perfectionis detrimentum pateretur. ¶ Hoc sacramẽtum non solùm potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis: vnde Act.2. dicitur, quòd Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, vbi erãt viri & mulieres & paruuli, vt colligi potest ex 1.c. eiusdem libri. Et quanuis (vt D.Chryso. dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generisq; dignitas requiratur: & ideo agones siue duella seruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegẽtur: in cælestibus tamen omni personæ, ætati, sexui, indiscreta facultate stadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam fœmineus militat sexus. Multæ namque fœminæ animo virili spiritualem militiam gerunt: Quædam interioris hominis virtute viros æquauerunt in agonibus martyrij: Quædam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc sacramentũ conferendum est. Ætas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepita, non præindicat animæ. vnde & in puerili ætate potest quis consequi perfectionem spiritualis ætatis. Ideo Sapien.4. Senectus venerabilis est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quòd multi in puerili ætate propter robur Spiritus sancti vsque ad sanguinem fortiter pugnauerunt pro Christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis ætas) immortalis est. Ideo etiam morituris hoc sacramẽtum dandum est, non quidem propter periculum vitæ præsenti, sed vt in resurrectione perfecti appareant, secũdum illud Ephes.4. Donec occurramus in virum perfectum, in mensuram ętatis, &c. ¶ Et licet non sit necessarium aliquẽ adesse leuantem vel tenentem in sacramento confirmationis: est tamen conueniẽs. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quæ pertinent ad conseruationem vitæ: ita illi qui assumũtur ad pugnandum, indigent eruditoribus, à quibus instruantur de his quæ pertinẽt ad modũ certaminis. In bellis corporalibus constituuntur duces & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in c. si quis. 30.q.4. Si quis vnus ex coniugibus filiũ vel filiam alterius lauerit, aut ad chrisma tenuerit, ambo & vir & vxor compatres existunt parẽtibus infantis. Et quia qui erudire debet alium, oportet quòd ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in cõfirmatione, nisi & ipse sit cõfirmatus: Quia licet per baptismum factus sit membrum Ecclesiæ: nondum tamen est adscriptus militiæ Christianæ. Et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium militiæ adscriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramentum an tenens sit masculus vel fœmina: quia Collos.3. dicitur: In Christo Iesu neque masculus neque fœmina.

In homi. de Macchab.

In homi. de Mili. spiritualis.

Infirmi morituri confirmantur.

§. 3. DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

3.parte q. 73.art.1.

Eucharistia est sacramentum.

Evcharistia, secundum Etymologiam vocabuli, idem sonat quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis & vini consecratis est Christus, qui est author gratiæ, & dignè se recipientibus dat bonam & optimam gratiam: sequitur quòd species sacramentales panis & vini ipsum continentes, dicuntur Eucharistia, hoc est bona gratia. ¶ Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione ecclesiæ, vt dictum est cùm de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quadam collecta dicit, Præsta quæsumus, vt hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam. Cõstat etiam ex definitione sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacrum, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur, &c. ¶ Et quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiæ & totius sanctitatis: alia autem sacramenta non continent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum: Eucharistia, est dignissimum & nobilissimũ sacramẽtum: Eucharistia differt ab alijs sacramẽtis: quia Eucharistia perficitur in materiæ consecratione, qua facta non manet materia vt amplius dicetur. Alia verò sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum: quæ materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistiæ id quod est res & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem vtrunq; est in suscipiente, scilicet character, qui est res & sacramentum simul, & gratia, quæ est res tantum: & eadem ratione in alijs sacramentis. ¶ Et quanuis in sacrameto Eucharistiæ sint diuersæ materiæ & diuersæ formæ, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramẽta, sed vnum formaliter & perfectiuè. Nam (vt dicitur in quinto Metha.) Vnum dicitur non solùm quod est indiuisibile, vel quod est cõtinuum, sed etiam quod est perfectum: vt cùm dicitur, vna domus, & vnus homo: est autem vnũ perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem. sicut homo integratur ex omnibus membris necessarijs ad operationem animæ, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ sunt necessariæ ad habitandum: Sic cum sacramẽtum istud ordinetur ad spiritualem refectionem, quę conformatur corporali, ad quam duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum, & potus qui est humidus, est vnum sacramentum: & ad eius integritatem duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ideo Apostolus.1.Corinth.10. Vnus panis & vnum corpus multi sumus: omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ex quo patet quòd Eucharistia est sacramẽtum Ecclesiasticæ vnitatis. Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentum, ergo Eucharistia est vnum sacramentum, & non plura.

Eucharistia est vnũ sacramentũ

1.Ioan.6. 1.Cor.10.

C

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

3.p.q.74. art.1. Matth.26.

Materia huius sacramenti ante consecrationem est panis & vinum: quia Christus accepit panem & vinum. & Melchisedech, qui suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et conuenienter. primò quantum ad vsum sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsum spiritualis ablutionis,

D

tionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum ad refectionem spiritualem, quia homines communius his corporaliter reficiuntur. Secundò ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriale Dominicę passionis, in qua sanguis fuit à corpore separatus: ita seorsum panis vt sacramentum corporis, & vinum vt sacramētum sanguinis. Tertiò ad effectum, respectu totius Ecclesiæ, quæ constituitur ex diuersis fidelibus: sic panis conficitur ex diuersis granis, & vinum ex diuersis vuis, vt dicit Glos. super illud 1. Cor. 10. Multi vnum corpus sumus. ¶ Et quanuis triticum & vinū non inueniantur in omnibus terris de facili: tamen ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad vsum huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius non esset vnum absque alio consecrādum, quia non esset perfectum sacramētum in significatione mysterij, licet esse perfectum in ratione contenti: quia tantum cōtinetur sub vno, sicut sub vtroque. In cōsecratione tamē debet mysterium completè significari & repraesentari, quanuis non in sumptione. Ideo non est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis, accipiant sub specie vini, vt infrà dicetur. ¶ Panis autem, qui est materia huius sacramenti, debet esse triticeus: quia Christus qui continetur in hoc sacramento, comparauit se grano frumenti, Ioan. 12. Nisi granū frumenti. &c. debet etiam esse sanus, hoc est non corruptus: quia aliquando est tanta corruptio, quòd soluitur species panis: quæ solutio & corruptio apparet, cùm soluitur continuitas, & sapor, & color, & alia accidentia: tunc non conficitur sacramentum. Aliquando verò non est tanta corruptio, quòd speciem panis soluat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem quam declarat aliqualis immutatio saporis: & ex tali pane potest confici sacramentū. Sed peccat conficiens, propter irreuerentiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto, non videtur quòd possit consecrari: quanuis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinæ alterius grani non soluit speciem quia id quod est modicum, assumitur quodámodo à plurimo: & ideo poterit confici sacramentū. Si verò sit magna commixtio, puta ex æquo, seu circa: talis permixtio speciem mutat: ideo panis inde confectus non est debita materia huius sacramēti. In ordeo autem vel spelta aut farre, quod inter omnia est grano tritici similius, aut in aliis granis, quę non possunt ex frumenti semine generari, non potest confici panis, qui sit debita materia huius sacramenti. ¶ Nec est de necessitate sacramenti, quòd panis sit Azimus, vel fermentatus: quia in vtroque confici potest, conueniens autem est, vt vnusquisque seruet ritum Ecclesiæ suæ in sacramenti celebratione. Sunt enim super hoc diuersarū Ecclesiarum consuetudines non reprobandæ. Nam (vt D. Greg. in registro ait) Romana Ecclesia offert panes azimos: ideo punitus est sacerdos, qui in pane fermentato celebrare præsumpserat, in c. per literas, extra de celebr. missa. Gręci tamen perficiunt in fermentato, prout verbum patris indutum est carne humana, sicut fermentum miscetur farinæ. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia latinorum conficiens in pane fermentato: ita in græcia conficiens in azimo, quasi peruertens ecclesiæ suæ ritum. Consuetudo tamen celebrandi in pane azimo est rationabilior: Primò quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azimorum: quo die nihil fermentatum in domibus Iudæorum esse debebat, vt habetur Exod. 12. Secundò, quia panis azimus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quàm fermentatus, cùm fuerit sine corruptione conceptum. Tertiò, quia hoc magis competit significationi synceritatis fidelium, quæ requiritur ad vsum sacramenti, secundum illud, Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur in azimis synceritatis & veritatis. Consuetudo tamē Græcorum aliquam rationem habet, & propter significationem quam tangit D. Greg. & in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia euangelio miscebant. Nec tamē sequitur quòd cōficientes in azimo, intēdant cęremonias legis seruare, sed cōformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioqui & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudæi panes fermentatos offerebant. ¶ Sicut autem dominus comparauit se grano frumenti: sic etiam comparauit se viti, Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur quòd sicut solus panis triticeus est materia huius sacramenti: ita etiam vinum vitis est materia propria huius sacramenti, præcipuè cùm Christus in vino vitis hoc sacramentum instituerit, vt habetur Luc. 22. Amodo non bibam de hoc genimine vitis. Nec refert an sit album siue fulgidum, aut rubeum: licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: standum tamen est consuetudini, vt dictum est de pane azimo. Et quemadmodū ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum: sic nec ex vino corrupto, scilicet aceto, quanquam bene ex vino acescenti: sicut de pane qui est in via ad corruptionem: licet peccet conficiens, vt dictum est. In agresta autem non potest confici: quia nondum habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini speciem habet: Nam eius dulcedo attestatur digestioni, quę est completio à naturali calore, vt dicitur in 4. Metha. Non tamen debent vuæ integræ huic sacramento misceri: quia iam esset aliquid præter vinum. Prohibitum tamen fuit à Iulio papa, vt habetur in c. cum omne de consecra. dist. 2. ne mustum statim expressum de vua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri: dicitur enim à prædicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice præmatur.

Panis triticeus materia Eucharistiæ.

Panis azimus non est de necessitate.

Matth. 27. Marc. 14.

1. Cor. 5.

Ioan. 15.

Vinū vitis materia Eucharistiæ

¶ Aquam autem vino permiscendam scribit Alexander, dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia domino offeruntur, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur. vt habetur in c. 1. de consecra. dist. 2. Primò quidem propter institutionem. Probabiliter enim creditur quòd dominus instituit in vino immixto aqua, secundum morem illius terræ. vnde & Prouer. 20. Bibite vinum quod miscui vobis. Vnde in tertio concilio Carthaginensi, vt habetur in ca. de sacramēto de con. dist. 2. dicitur: In sacramēto corporis & sanguinis domini nihil amplius offeratur quam quod ipse dominus tradidit, hoc est vinum aqua mixtum. Secundò, quia hoc conuenit repræsentationis Dominicæ passionis. Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. Vnde D. Ioan. 19. Exiuit sanguis & aqua. Tertiò, ad significandam efficaciam huius sacramenti, quę est vnio

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscēda.

liter, non ſeruans Eccleſiæ ritum. D. Ambroſius dicit quod Conſecratio fit verbis & ſermonibus domini Ieſu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediate præcedentia, ſunt verba Euangeliſtæ hiſtoriam & rem geſtam texentis. vbi autem ſacramentum conficitur, iam non ſuis ſermonibus ſacerdos vtitur, ſed ſermonibus Chriſti.

In li. de Sacra.

¶ Et quamuis prædicta verba exterius videantur accipi ex perſona ſacerdotis proferentis, in cuius corpus panis non tranſſubſtantiatur: intentio tamen miniſtri facit, vt hæc verba intelligantur quaſi ex perſona Chriſti prolata: intentio enim miniſtri ſacramenti, quæ exterius videri non poteſt, eſt de neceſsitate ſacramenti, vt dictum eſt. Miniſter autem in hoc ſacramento perficiendo non habet alium actum, niſi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo formæ aliorum ſacramentorum important vſum & actum miniſtri: qui exprimitur vel per modum exercentis, vt in baptiſmo, confirmatione, & pœnitentia: vel per modum imperantis, vt in ſacramento ordinis: vel per modum deprecantis, vt in ſacramento extremæ vnctionis: ſed forma huius ſacramenti importat ſolam conſecrationem materiæ, quæ conſiſtit in tranſſubſtantiatione, ſiue in quadam miraculoſa conuerſione ſubſtantiæ, quæ à ſolo Deo perfici poteſt. Ideo non exprimitur perſona miniſtri, nec actus, ſed ſolum ſermo Dei, & effectus huius conſecrationis, qui non eſt in fieri, cùm huiuſmodi conuerſio non ſit ſucceſsiua, ſed inſtantanea, & in facto eſſe: & ideo conuenientius ponitur in forma ſiue verbis conſecrationis hoc verbum (eſt) quàm (fit).

Verba cõſecrationis quomodo operantur.

Et licet ſermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac conſecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum ſolùm operatus eſt effectiuè: per imperium ſuæ ſapientiæ, & non per verba exteriora habentia vim ſignificandi: Ideo in creatione rerum exprimitur ſermo Dominicus per verbum imperatiui modi: ſed in hac conſecratione operatur effectiuè & ſacramẽtaliter, hoc eſt ſecundũ vim ſignificationis. Et ideo oportet in hoc ſacramento ſermone ſignificari vltimum effectum conſecrationis per verbum ſubſtantiuum præſentis temporis.

In lib. de cõſ. Euan.

Notanda tamen eſt & ſemper memoriæ mandanda maxima D. Auguſtini quòd Euangeliſtæ recitando non ſemper eundem ordinem ſeruauerunt, quo res geſtæ ſunt, vnde ad intelligendum ordinem rei geſtæ, ſententia euangelij ſic exponi poſſet: Accipiens Ieſus panem, benedixit, dicens: Hoc eſt corpus meum. deinde fregit, & dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & manducate: licet idem poſsit eſſe ſenſus euangelij, verbis mutatis. ¶ Sed difficultas eſt, qua re hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non ſunt de forma conſecrationis panis, ſicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) ſunt de eſſentia formæ conſecrationis vini, cùm vtraque ſint verba Chriſti, vt Euangeliſtæ dicunt: & vtraque deſignent aliquid quod tunc futurum erat, ſcilicet, paſsionem. Cùm igitur totum hoc ſacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad ſanguinem ſit memoriale Dominicæ paſsionis, iuxta illud, quotieſcunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma conſecrationis ſanguinis fieri mentio de paſsione Chriſti, & eius fructu, quam in forma conſecrationis corporis. D. Thomas dicit quòd ſanguis ſeorſum conſecratus à corpore, expreſsiùs repræſentat paſsionẽ Chriſti, quàm corpus ſolum. Sanguis enim non ſeparatur à corpore, ſaltem totus, niſi fiat magna violentia, quæ eſt quædam paſsio. corpus autem de ſe non importat quamcunque violentiam, quia non ęquè exprimit paſsionem, ſicut ſanguis. & ideo in conſecratione ſanguinis Chriſti fit potius mẽtio de paſsione Chriſti & fructu ipſius, quàm in conſecratione corporis.

art. 3. ad. 3.

Sed hæc quibuſdam non vidẽtur ſatisfacere, cùm Chriſtus in conſecratione corporis expreſſerit corpus ſuũ tradendum, ſcilicet ad crucifigendũ, ſicut in conſecratione ſanguinis ſanguinem fundendum. Ideo pro reſolutione recurrendum eſt ad vſum & determinationem Eccleſiæ, quę formas cõſecrationum à Chriſto per Apoſtolos & eorum ſucceſſores tales vt in miſſalibus ſcribuntur, accepit, vt D. Diony. ait. De his in c. cùm Marthæ, immediatè ante. §. quæſiuiſti, extra de celebrat. miſſa.

In fine Eccleſia Hier.

¶ Notandũ præterea quod (prout D. Aug. & venerabilis Beda dicunt:) Chriſtus tactu ſuæ mundiſsimè carnis vim regeneratiuam contulit aquis: ſic quòd vis illa regeneratiua peruenit non ſolùm ad illas aquas quæ Chriſtũ tetigerũt, ſed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura ſecula, quæ applicarentur hominibus cum forma baptiſmi & intentione baptizandi: ita etiam cũ Chriſtus dixit hoc facite, &c. voluit & ordinauit quod ex prolatione verborum cõſecrationis deriuaretur virtus creata conſecratiua inſtrumẽtalis & per modum fluxus deriuata ad omnia verba futura, quæ à quocunq; ſacerdote ſupra materiam debitam prolata eſſent cum intentione conſecrandi: ſic ꝙ habent talem vim cõſecratiuam, ac ſi Chriſtus præſentialiter ea proferret. Et licet Damaſcenus dicat quòd ſola virtute Spiritus ſancti fit conuerſio panis in corpus: per hoc tamen nõ excluditur virtus inſtrumẽtalis, quæ eſt in forma huius ſacramenti: ſicut cùm dicitur, ſolus faber facit cultellũ, non excluditur vis martelli: ſed debet intelligi principaliter.

Quãdo verba conſecrationis habẽt effectum.

Vis autem conuerſiua, quæ eſt in verbis, ſequitur ſignificationem, quæ in prolatione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet ſit in omnibus verbis per modum fluxus, non tamen in quolibet verbo habet effectum, ſed in vltimo inſtanti terminatiuo vltimæ dictionis, in quo ſignificatio orationis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur ſimplex, licet in ipſis verbis exterius prolatis ſit compoſitio.

3. p. q. 78. art. 5.

Quid demõſtrat pronomen, hoc.

¶ Vlterius ſciendum eſt quòd hoc pronomen demonſtratiuum (hoc) non demonſtrat panem: cùm panis non ſit corpus Chriſti: nec etiam ſignatum ſiue ſignificatum per hoc complexum (hoc eſt corpus meum) cùm in ſacramentis hoc efficiatur quod ſignificatur: & ſic per hanc formã non fieret ꝙ Chriſtus eſſet in hoc ſacramẽto ſecundũ virtutem, ſed ſolùm ſicut in ſigno: quod eſt hæreticũ. Neque etiam demonſtrat corpus meũ pro inſtanti locutionis: ſicut cùm aliquis dicit, nunc taceo: quia ſecũdum hoc ſenſus huius locutionis (hoc eſt corpus meum) eſſet, corpus meũ eſt corpus meum, quem prædicta locutio non facit: quia hoc fuit ante prolationẽ verborum: ſed demonſtrat contentum ſub his ſpeciebus ſub quibus prius erat panis, eſſe corpus Chriſti in

vltimo instanti locutionis. Et ideo signanter noluit dicere Dominus, Hic panis est corpus meum: sed in generali, Hoc est corpus meum, nullo nomine apposito à parte subiecti, sed solo pronomine, quod non demonstrat accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam in communi, hoc est sine forma aut natura determinata.

Ver. 3. DE FORMA CONSECRATIONIS VINI.

3.p q.78. art.1. *Forma consecrationis vini.* FOrma consecrationis vini est hęc: Hic est calix sanguis mei noui & ęterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangelistarum expressa: quia Euangelistæ solùm inteodebant texere historiam, & non tradere sacramentorum formas, quas in primitiua Ecclesia oportebat esse occultas, vt dictum est ex D. Diony. Vnde formæ sacramentorum à Christo traditæ, manifestatæ sunt per familiarem traditionem Apostolorū successoribus suis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cùm Marthę, extra de celebrat. missa. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis verba semper scripta fuerūt grandioribus characteribus, & in Ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oportet circa huiusmodi inuestigationes nimium torqueri, propter Ecclesiæ, quæ errare non potest, authoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum & obseruatum. Præterea legimus Apostolos aliqua ab euangelistis prætermissa suppleuisse. vt habetur in prædicto ca. cùm Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nam hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Luc. 22. & 1. Cor. 11. Matth. autem 26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni Testamenti, & mysteriū fidei, ex traditione Domini habetur, quę ad Ecclesiam per Apostolos peruenit, secundum illud, Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cùm venero disponam. & non est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat. A

1.Cor.11.

Calix quot modis accipitur. ¶ Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primò, quòd hæc dictio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cùm dicitur: Similiter & calicem post quàm cœnauit, dicens, &c. Secūdò pro passione Christi: & sic accipitur ibi, cùm dicebat, Transeat à me calix iste. & Matth. 12. cùm dixit filiis Zebedei, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Tertiò pro poculo in calice contento: & sic accipitur Matth. 9. Quisquis vobis potum dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, nō perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidum: adeo accepit Christus panem, nō in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis cōuenienter accipitur, nisi in vase: ideo Christus non accepit vinum immediatè tangendo, sicut panem, sed accepit in calice contentum. His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi: vno modo secundum methonomiam, qua ponitur continens pro contento: vt sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborum, inquantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare: vnde Ioan. 6. cùm dixisset Christus, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideo decēs fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accomodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. vnde & Dominus passionem suam calicem nominauit: vt sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis. de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in versiculo præcedenti. Et sic resolutoriè sensus huius propositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentum sub his speciebus in vltimo instanti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictum est: & sciendum quòd sicut antiquum Testamentum in figura promittebat hæreditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solùm exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis figuralis animalium quę occidebātur, & eorum sanguis fundebatur: & sic morte animalium confirmatum fuit antiquum Testamentum. Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exod. 24. Lecto omni mandato legis Moyses omnem populū aspersit sanguine, dicens: Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscū, &c. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocunque velamine hæreditas æterna statim exhibenda. vnde Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum: & Lucæ 23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad cōfirmationem effundēdus erat sanguis pręfiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Heb. 9. dicitur de Christo: Ideo noui Testamēti mediator est (scilicet Christus) vt morte intercedente repromissionem accipiāt qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur, Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti, quæ est lex noua, ex huius sanguinis virtute procedit: quia per passionem Christi iustificamur meritoriè & effectiuè, vt dictum est. Dicitur igitur hoc Testamentum nouum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiam nouū, ratione veteris, quod consummauit. Dicitur autem æternum, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiam ratione æternę hæreditatis, quæ per hoc Testamētū disponitur: ipsa etiā persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur, est æterna, non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum: quia nulla alia lege subsecutura reuocandum. ¶ Cauendum est diligenter ne

Luc.22.

Treno. 4.

c.15.§.3.

Heb.9.

Testamentū nouum cur dicatur æternum.

ter, ne per hæc verba (myſterium fidei) incidamus in errorem Lutheranorum, qui ex his verbis occaſionem erroris ſumentes, dixerunt corpus & ſanguinem Chriſti ſolùm myſticè eſſe in hoc ſacramento, & non ſecũdum veritatem: quod eſt hæreticum, vt amplius infrà deducetur, verſic.7. huius §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quòd myſterium hic non ponitur ad excludendum rei veritatem, ſed ad oſtendendam occultationem: quia corpus & ſanguis Chriſti occulto modo ſunt in hoc ſacramento: & quod ipſa paſsio Chriſti in hoc ſacramento repræſentata, fuit occultè figurata in veteri teſtamento. Dicitur autem myſterium fidei, quaſi fidei obiectum: quia ꝙ ſanguis Chriſti ſecũdum veritatem ſit in hoc ſacramento, ſola fide tenetur, vel referẽdo ad fidem paſsionis, quæ in hoc ſacramento repræſentatur: fuit enim ſacrum ſecretum ſub figuris veteris Teſtamenti latens, & abſconditũ, pręcognitum tamen à patribus, tanquam myſteriũ generalis redemptionis. Et quanuis in omnibus ſacramentis ſit aliquid occultum & ſola fide tenẽdum, tamen hoc ſacramentũ ſpecialiter dicitur myſteriũ fidei, quia totum eſt fidei, quod in hoc ſacramento contingit, & ſola fide comprehenſum, in conuerſione, in contento, in accidentibus, in repræſentatione, in ſumptione: nil tale eſt in aliis ſacramentis, licet comparatio eorum ad gratiam occulta ſit, & ad myſteriũ fidei pertinens, non tamen vt hoc ſacramentum. Et quanuis ſacramentum Euchariſtiæ ſit ſacramentum charitatis, vtpote figuratiuũ & effectiuum ipſius, vt dicit D. Chryſo. cùm ſit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa paſsionem (cuius memoriale eſt) Chriſtus exhibuit. Eſt etiam inductiuũ & allectiuũ: hoc etiam ſacramẽto vniuntur membra capiti. Conuenientius tamen dicitur myſterium fidei, quàm charitatis: quia myſterium propriè dicitur occultũ vel ſecretum, quod conuenit fidei, quæ eſt non apparentiũ, quaſi abſconditorum vel ſecretorum argumentũ. Charitati verò non propriè conuenit myſteriũ, eo quòd ea quæ fiũt ex charitate, ſunt quaſi experimentaliter omnia manifeſta. Vnde Ioan. 15. Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. In hoc autem quod ſubditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur, &c. exprimitur vnus effectus huius ſacramenti, ſcilicet remiſsio peccatorũ per effuſionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nũc in conſecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effuſio ſit iam præterita: quia in hoc myſterio exprimimus, & repræſentamus ea quæ Chriſtus geſsit in cœna: & quia tunc effuſio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri temporis, ſicq; nulla eſt falſitatis expreſsio. Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) ſic intelligi, pro vobis, ſcilicet Iudæis, ad quos Chriſtus in perſona Apoſtolorũ loquebatur: & pro multis, ſcilicet gentilibus, ex quibus multò plures erant ſaluandi, quàm ex Iudæis. Non tamen dicit, pro omnibus: quia licet ſanguis & paſsio Chriſti ſufficienter ſatisfecerit pro infinitis mũdis, ſi tot eſſent: (vnde 1. Ioan. 2. Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantũ, ſed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia nõ omnibus applicatur, propter eorũ indiſpoſitionem, quia non curãt ſe pręparare. Quo ad hoc, figura habetur 4. Reg. 4. vbi dicitur oleum quod erat in lechito, repleuiſſe omnia vaſa applicata, quantuncunque magna: & quando non fuit vas, ſtetit oleum. Applicatio eſt facilis. Poteſt etiam dici, pro vobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remiſsionem peccatorũ. Quia Euchariſtia non ſolùm eſt ſacramentum, ſed etiam ſacrificium, vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: Qui pluribus vicibus legitur effuſus. Primò in circunciſione: Secundò in horto apud mõtem Oliuarum: Tertiò in flagellatione: Quartò in coronatione: Quintò in manuum & pedum perforatione: Sextò in lateris apertione, cùm vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua.

Cur in cõſecratione vinũ ponitur myſterium.

Heb. 11.

Paſsio Chriſti fuit ſufficiens ſed non efficax pro omnib'.

Sãguis Chriſti quoties fuit effuſus.

Ver. 4. DE CONTENTIS SVB SPECIEBVS SACRAMENTI.

A ADuertendum quòd quando Chriſtus hoc Sacramentum inſtituit, & conſecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum ſub ſpecie panis non eſſet niſi ſolum corpus Chriſti, tamen per realem concomitantiam ſub illis ſpeciebus facta conſecratione erat ſanguis, qui nondũ erat ſeparatus, & anima eius, quæ etiam non erat ſeparata, & ſecunda perſona in diuinis, quæ ſuppoſitabat: & cùm pater & Spiritus ſanctus ſint in filio, & filius inſeparabiliter in patre & Spiritu ſancto: ſequitur ꝙ ſub ſpeciebus panis erat tota Trinitas, non circunſcriptiuè, ſed propter vnionem: neq; vi verborum ſicut corpus, ſed per concomitantiam. Et ſimiliter ſub ſpeciebus vini conſecrati, ſub quibus ex vi verborum erat ſanguis ſeparabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & concomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apoſtolus infra triduum mortis Chriſti conſecraſſet: tunc ſub ſpecie panis non fuiſſet ſanguis, neque anima, cùm ſanguis eſſet effuſus & ſeparatus à corpore, quod poſitum fuit in ſepulchro, & anima deſcendiſſet ad inferos. Sed ex vi verborum fuiſſet ibi corpus, & per realem concomitantiam ſecunda perſona, quæ ſuppoſitabat, & ex conſequenti tota Trinitas. Quia (vt Damaſcenus dicit:) Quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit. Corpus enim Chriſti non habebat proprium eſſe exiſtentiæ, ſed mediante forma corporeitatis, quæ in reſurrectione deſiit eſſe, ſuppoſitabatur à verbo, ſicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei deſiit eſſe homo, propter ſeparationem animæ à corpore, quæ ſoluit vnitatem naturæ humanæ: homo enim mortuus, non eſt homo. Tamen filius Dei in illo triduo non deſiit eſſe Chriſtus: quia erat vnitus partibus naturæ humanæ, breui tempore vniendis, & ſic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan. 12. Nos audiuimus ex lege quod Chriſtus manet in æternum: quorum dictum Chriſtus approbauit, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Poſt reſurrectionem verò cùm anima fuerit reunita corpori, & ſanguis inſeparabiliter reaſſumptus: ſequitur quòd nunc ſub ſpeciebus panis ex vi verborũ eſt corpus Chriſti, & per realem concomitantiam ſanguis, anima, & tota Trinitas, ſicut ante mortem: & proportionabiliter dicendum eſt de ſanguine ſub ſpeciebus vini. nec ex præmiſsis ſequitur quod verba cõſecrationis maiorem virtutem habeant quam in triduo: quia nunc alia non ſunt ex vi verborum. ¶ Ex quo ſequitur quòd

Quid ex vi verborũ & quid per cõcomitantiã continetur in ſacramento.

Qui recipit eucharistiã sub vna specie, tantum recipit sicut sub ambabus.

qui recipit hoc sacramẽtum sub specie panis solum, tantũ accipit, quantũ si sub vtraque specie sumeret: & sic tantum laicus, quantum sacerdos. Et ideo recipiendo sub specie panis, manducat carnem, & bibit sanguinem Christi. Et per consequens nulla fit iniuria laicis, communicando eos sub altera tantũ specie: sicut nec dando paruam hostiam, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam sacerdos sumit: qui ideo magnam & sub specie vini recipit, vt completè mysterium sacrificij Christi repræsentet: vt habetur in c. comperimus, de cõsecratio. distinct. 2. vbi Gelasius papa sacerdotes diuidentes huiusmodi mysterium, sacrilegos & superstitiosos appellat.

De communione primitiua Ecclesiæ.

¶ Et quanuis in primitiua Ecclesia cùm ille sanguis Christi ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici sub vtraque specie cõmunicarent cum summa deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quem morem adhuc seruant Græci: successu tamen temporis deferbuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie communicabant, vix persuaderi possint, vt vel semel in anno hoc sacramentum recipiant: quod plerique valde leuiter & cum minori deuotione, reuerẽtia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordinatione Ecclesiæ (quæ nullibi reperitur) sed ex interno consensu Christi & orthodoxorum præsulum inoleuit vsus, vt sub altera tãtum specie laicis ministretur, imò & sacerdotibus communicare volentibus, nisi ipsi perficiant mysterium: vt cùm sunt infirmi, vel in die cœnæ Domini, aut aliis diebus, cùm nulla necessitas vel incommodum (vt dictum est) imminet.

3.p.q.80. art.12.

De laicorũ communiõe sub specie panis duntaxat.

¶ Nec aduersatur hic ritus Euangelio, vt hæretici astruere nituntur: quia in Euangelio non reperitur fideles obligari ad recipiẽdum sub vtraque specie, sed solum ad manducandum carnem, & bibẽdum sanguinem, Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictum est) cùm sacramentum sumitur sub specie panis duntaxat. ¶ Nec verba Christi in institutione & cœna prolata præcipiunt laicis sub vtraque specie sumere. Notentur igitur verba, & signentur mysteria. Primò dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Hec verba diriguntur omnibus: similiter, Bibite ex eo omnes: quæ verba implentur, communicando sub altera tãtum specie, vt dictum est. Sed verba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc verba & aliqua alia omissa ab Euangelistis (ratione iam dicta, cùm de forma sacramenti confirmationis ageretur,) fiebant presbyteri. Non enim pertinet ad laicos facere, repræsentare, & diuidere, seu ministrare aliis, sed solis sacerdotibus. Vnde D. Pau. post consecrationem vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotienscunque bibetis in meam cõmemorationem. Non enim præcepit discipulis, qui sacerdotes repræsentabãt, vt quotidie vel semper biberent calicem: sed quotienscunque hoc facerent ex officio, facerent omnia quæ Christus fecit in cœna, & sic sub vtraq; specie. Sed cùm infirmi sunt, non habent bibere, cùm nõ exerceant officium. Si dicatur quod Christus ordinauit hoc sacramẽtũ ad refectionẽ spiritualem, quæ significatur per corporalẽ, de cuius integritate est cibus & potus. Ideo sicut præcepit suscipi per modum cibi, sic etiã per modũ potus copulatiuẽ. Ergo nõ satisfit præcepto eius recipiẽdo sub altero modo tantũ. Dicendũ quod de integritate refectionis corporalis est cibus & potus: eo quod vnũ in alio non continetur. Videmus etiam quod bibentes aquã tempore cerasarum & racemorum non curãt de potu: eo quod in illis fructibus continetur sufficiens humiditas. Et sic eorum comestio est potatio. Sic hic sub specie panis continetur sanguis, &c. Ideo qui manducat bibit. Vnde Christus postquam præceptum dedit subiungit. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuens quod qui manducat eum nunc, bibit sanguinem: & econuerso: qui bibit sanguinem in calice, manducat carnem. secus fuisset in triduo. Fundatur etiam hic ritus communionis laicæ in communione à Christo data duobus discipulis in Emaus, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexit: vbi D. Augustinus dicit quòd discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imò dicitur quòd statim euanuit ab oculis eorum. Non dederat prius calicem, cùm in ordinata refectione cibus debeat præcedere: & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euanuisset: & de hoc Euangelista mentionem fecisset. Fundatur etiam hic ritus in communione & vsu Apostolorum, Act. 2. vbi dicitur quòd fideles erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & in communicatione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quòd interdum communicabant sub specie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi præsules hunc ritum introduxerunt: Primò propter periculum irreuerentiæ & effusionis: Quia si fieret communio sub vtraque specie, oporteret habere magna vasa vini. & attenta multitudine & indeuotione, esset periculum effusionis, & vix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum communionis, in quo omnes debent conuenire. vnde Apostolus: Omnes vnum corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur communicando sub specie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non possint etiam eius odorem sufferre: ideo illis non conueniret. & sic non esset omnium communio. Tertia, quia vinum faciliter vbique inueniri non potest, & aliquãdo bella impediũt pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Nestorij, qui dicebat quòd sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exangue & cadauer, & sub specie vini solus sanguis: quod cedebat in errorem & scandalum simplicium: quia inde sequebatur Christũ non resurrexisse. Ideo in concilio Basilieñ. Sess. 30. & Constantieñ. Sess. 13. corroboratur ritus & consuetudo sumendi Eucharistiam à laicis sub specie panis duntaxat, vbi iam recepta erat: & condemnati fuerunt velut hæretici, qui huiusmodi ritum & consuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, cæteros suæ libertati relinquentes.

Ver. 5. DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPVS ET SANGVINEM.

Corpus

A CORpus & ſanguinē Chriſti eſſe in hoc ſacramento ſub ſpeciebus panis &vini neq; ſenſu percipi, neq; naturali ratione deprehendi poteſt,ſed ſola fide,quæ innititur authoritati diuinæ.Quomodo autem hoc fiat,videndum eſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt ꝙ aliquis poteſt incipere eſſe in aliquo loco multipliciter:Primò per loci mutationem: & tunc deſinit eſſe in primo loco. Secūdò per generationem:quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potentia materiæ,quam præſupponit tanquam ſubiectum generationis.Tertiò per alterationem,quæ eſt acquiſitio formæ accidentalis, ſuppoſita ſubſtantia.Quartò per creationem,quæ naturali virtute fieri non poteſt, quando, ſcilicet aliquid nouiter creatur in loco.Quintò per operationem:& ſic angeli incipiunt eſſe iu loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum eſt cùm de loco Angelorum ageretur. Sextò per tranſſubſtantiationem,quæ fit quando vna tota ſubſtantia compoſita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ ſubſtātiæ,ſub quibus(prima ſubſtantia remota) ſuccedit alia loco illius, ſub eiſdem accidentibus. Talis mutatio ſiue conuerſio vnius ſubſtantiæ in aliam, dicitur ſpeciali nomine tranſſubſtātiatio.¶ His ſuppoſitis reſolutio eſt quòd corpus Chriſti localiter &circunſcriptiuè, hoc eſt ſecundum proprias dimenſiones loco reſpondentes,eſt in cælo Empyreo, vbi ſedet (boc eſt requieſcit)à dextris Dei,boc eſt in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc ſacramento non eſt in loco circunſcriptiuè:quia omne locatum eſt in loco ſecundum modum quantitatis dimenſiuæ, inquantum,ſcilicet cōmenſuratur ſiue æquatur loco per ſuam quantitatē dimenſiuā. Sed corpus Chriſti non commenſuratur ſacramento ſecundum modū ſuæ quantitatis dimenſiuæ,cum ſit maior quantitate ſacramenti:ſed eſt in loco per modum ſubſtantiæ,ſiue eo modo quo ſubſtautia commenſuratur dimenſionibus:ſuccedit enim ſubſtantiæ panis,quę deſiit ibi eſſe.vnde ſicut ſubſtantia panis ſecundū ſe non erat ſub ſuis dimenſionibus localiter,ſed per modū ſubſtātiæ:ita nec ſubſtantia corporis Chriſti. Non tamen ſubſtantia corporis Chriſti eſt ſubiectum illarum dimenſionum, ſicut erat ſubſtantia panis. Et ideo ſubſtantia panis ratione ſuarum dimenſionum,ſiue ſecundum ſuas dimēſiones, erat ibi localiter ex conſequenti,quia comparabatur ad locum,mediantibus propriis dimenſionibus.Subſtantia verò corporis Chriſti comparatur ad locum, mediantibus dimenſiouibus alienis. & ideo corpus Cbriſti nullo modo eſt in ſacramento localiter. Et ſic per conſecrationem non mutat locum:nec per hoc ꝙ eſt in ſacramento,deſinit eſſe in cælo,in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertranſit media:quod hic dici non poteſt, cùm tranſſubſtantiatio ſit inſtantanea,& nō ſucceſsiua.Secundò patet,quia impoſsibile eſt vnum motum eiuſdem corporis localiter terminari ad plura &diuerſa loca,cum tamē in pluribus locis ſimul corpus Chriſti incipiat eſſe in ſacramento.Incipit igitur Chriſtus eſſe ſub ſacramento ſecundū ſpecialem modū,qui eſt proprius huic ſacramento.Et ſic corpus Chriſti eſt in diuerſis altaribus,non ſicut in diuerſis locis, ſed ſicut eſt in ſacramento.ſecundū illum modū eſſendi,quem vocant theologi ſacramentalē. Non ꝙ intelligant corpus Chriſti eſſe ibi,ſicut in ſigno:licet ſacramentum ſit in genere ſigni: Sed dicunt corpus Chriſti eſſe ibi realiter ſub ſigno ſecundum modum ſubſtantię,ſcilicet totū in toto,& totū in qualibet parte. Quia per hoc quòd dicitur ipſum eſſe ſub ſacramento, ſignificatur quædam habitudo eius ad ſacramentum,cùm ſuccedat ſubſtantiæ panis ſub eiſdem accidētibus,quas nō recipit ſubiectiuè,ſicut ſubſtantia panis recipiebat per hanc habitudinē ſucceſsionis, quam habemus ex inſtitutione Chriſti dicentis,Accipite & manducate:Hoc eſt corpus meū,quod pro vobis tradetur, dicimus eſſe in loco ſacramentaliter. Secundum igitur hoc eſſe Chriſtus facta conſecratione huic ſacramento aduenìens,nō mouetur per ſe ſecundum locum,licet bene per accidens ad mutationem ſpecierum ſacramētalium: & ſic contraria non verificantur de eodem ſecundum idem,ſcilicet motus & quies. Cū enim aliquid eſt vnum ſubiecto,& multiplex ſecundū eſſe,nihil prohibet ſecundū aliquid moueri,& ſecūdum aliquid immobile permanere.Sicut corpori aliud eſt eſſe magnum,aliud album:vnde poteſt moueri ſecundum albedinem,& eſſe immobile ſecundū magnitudinē.Sic Chriſtus manet immobilis & quietus in cælo ſecundum eſſe per ſe & circunſcriptiuum:& eſt mobilis per accidens ad motum ſacramenti,propter prædictam babitudinem.¶ Notandum tamen quòd cùm Chriſtus habeat eſſe indeficiens, non deſinit eſſe per hoc quòd ſacramentum deſinit eſſe ſacramentum. ſed deſinit eſſe in ſacramento propter deſitionem ſpecierum: quia abſque Chriſti mutatione tollitur habitudo eius ad illas ſpecies: per quem modū Deus qui eſt indeficiens,deſinit eſſe in creatura,ipſa creatura deficiente & deſinēte. Sic igitur Chriſtus ſub hoc ſacramēto eſt,quandiu ſpecies ſunt,& illis deſinentibus deſinit eſſe. vnde Cyril,contra quoſdam,qui propter illud quod dicitur de Agno Paſchali,figura huius ſacramenti, de quo nō debebat remanere quicquā vſq; ad mane,&pariter de manna:voluerūt dicere ꝙ corpus Chriſti non remaneret in ſacramento,ſi in craſtinum reſeruaretur,ait:Inſaniunt quidam,dicētes myſticam bendictionem ceſſare à ſanctificatione,ſi reliquiæ eius manſerint in diem ſequentem:Non enim mutatur ſacramentum corporis Cbriſti,cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo ſit, & omnes aliæ conſecrationes immobiliter maneant permanentibus rebus conſecratis: propter quod nō iterantur. Veritas autem licet figuræ reſpondeat,figura tamen non adæquatur ei.¶ Ex præmiſsis apparet quòd corpus Chriſti non eſt in ſacramento per creationem,cùm prius fuerit,neque per generationem,cùm tota ſubſtantia,ſcilicet materia & forma, imò & ipſum compoſitum ibi incipiat eſſe. In generatione autem materia præſupponitur & non incipit eſſe, ſed eſt per tranſſubſtantiationem ſiue per conuerſionem ſubſtantiæ in corpus Chriſti: Non quòd aliquid de ſubſtantia panis maneat,quia tam materia quàm forma panis deſinit eſſe:Non tamen annihilantur,cùm ſuccedat corpus Chriſti,& maneant accidentia panis,quæ ſe habent per modum continētis:& ideo ſunt ſicut cortinæ circundantes lectum,in quo rex quieſcit,quæ impediunt viſum contenti: hæc enim conuerſio ſubſtantialis im-

1.p.q.75. ar.2.

Incipere eſſe in loco pluribus modis contingit.

1.p.q.76. ar.5.

Quomodo Chriſtus incipit eſſe ſub ſacramento

Eſſe ſacramentaliter in loco quid

Quādo deſinat eſſe Chriſtus in ſacramento.

Exod.12.

Subſtantia panis & vini licet deſinant eſſe nō annihilantur.

Christi corpus in sacramento oculo corporali videri non potest.

portat quendam ordinem substantiarum, quarum vna conuertitur in aliam, siue succedit alteri. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ oculus corporalis etiam glurificatus non potest videre corpus Christi sub sacramento, eò quòd omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutant medium: Accidentia autem corporis Christi in hoc sacramẽto non possunt immutare medium, cùm non habeant immediatam habitudinẽ ad accidẽtia, quæ ipsum circũstant: igitur. Præterea corpus Christi in sacramento est per modũ substantiæ: Substãtia autẽ inquantũ huiusmodi, nõ est visibilis oculo corporali, neq; subiacet alicui sensui exteriori: imò nec imaginationi, sed solùm intellectui, cuius obiectum est, vt habetur

Angeli & beati quo videãt corpus Christi in sacramento

in 3. de anima: Ideo à solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & à diuersis intellectibus percipitur diuersimodè: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramẽto, est penitus supernaturalis: ideo à solo intellectu diuino secundũ se videri & intelligi potest. Ab intellectu autẽ angeli vel hominis beati etiam potest videri vel intelligi participatiuè, secũdum participatã charitatẽ diuini intellectus per visionẽ diuinæ essentiæ: ab intellectu autẽ hominis viatoris nõ potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & cętera spiritualia. Sed nec etiã intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuendũ, cùm talis intellectus non habeat ordinẽ naturalẽ, nec speciem aliquam connaturalẽ ad illũ

Dæmones non vident Christũ in sacramẽto, sed coactè credunt.

modum essendi, & ad illam successionẽ substantiæ, nisi reueletur à Deo, qui angelis beatis reuelat per visionẽ verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentes, licet hoc posset: Dęmonibus tamen non reuelat. Vnde sequitur quòd dæmones non possunt videre Christũ sub hoc sacramento, sed credunt ipsum ibi esse, non volũtariè, sed coactu euidẽtia signorũ, prout dicitur Iaco. 2. Dæmones credunt & contremiscunt: Quanuis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt reprehendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christũ vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vident ibi Christum, cùm credant eum ibi esse.

Ver. 6. DE VELAMINE SACRAMENTI.

Opusc. 58. c. 7. & 8.

QVæri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramento, sed sub velamine specierum: quia si videretur, peccatores haberent maiorem contritionem, & deuotius susciperent. B
Respondetur quod hoc noluit, quadruplici ratione: Prima propter indignitatẽ, quo ad malos & pec-

1. Reg. 6.

catores, qui non sunt digni videre, & tamen præsumerent, & punirentur: prout viri Bethsamitæ fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eò quòd præsumpserant videre mensam discooperiam, hoc sacramentum figurantẽ, quam Deus Num. 4. præceperat cooperiri pallio hyacintino: sic, &c. ex qua punitione boni haberent occasionem tristitiæ. Secundò propter imbecillitatem visus, quãtum ad cunctos:

2 de Ani. Mar. 2.

Nam excellens sensibile corrũpit sensum. Oculus noctuæ non potest videre solem: Sed corpus Christi est clarius sole, & nos habemus oculos lipposos, ideo caderemus in terram, prout Apostoli in transfiguratione. & figuraliter in Exod. habetur, quòd videntes filij Israël cornutam faciem Moysi ex consortio domini, timuerunt propè accedere: vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hunc argumentum prosequitur Apostolus. Tertiò propter horrorem, quantum ad sumentes. Non enim esset aliquis

2 Cor. 3. & Heb. 1. Ioan. 6.

adeò animosus, qui auderet eum recipere. vnde cùm Christus dixisset, Nisi manducaueritis meã carnem, & biberitis meum sanguinem, &c. dixerunt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quòd Hugoni de S. Victore apparuit Christus in specie pueri quem cum diu contemplatus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit vt sub velamine specierum poneretur, quia non habebat animũ sub tali figura recipiendi illum. Esset etiam in horrorẽ paganorum, si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quartò propter meriti fidei conseruationẽ. quia si ostenderet se in specie sua, non haberemus meritum fidei, adorando ipsum: Fides enim non habet meritũ, vbi humana ratio præbet experimentũ. Legimus de D. Ludou. audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctæ capellæ palatij Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes missam videntes elegantissimum & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratã eleuantis: nunciauerunt regi, stimulantes vt veniret ad videndũ: Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideo nunc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioannis 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hinc est, quod si ex duobus audientibus missam vnus videat Christum, alius non, & ambo in æquali deuotione & [illegible]ritate adorent, ille qui non videt, magis meretur & magis gratus est. Similitudo est de rege ambulante

3 p. q. 76. art. 8. Apparitio Christi in sacramento dupliciter contingit.

in habitu dissimulato, &c. ¶ Notandum tamen quod si aliquando appareat, prout legitur appar[illegible]e, quòd talis apparitio dupliciter contingere potest: Vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculosè apparet caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer, oculi videntium immutantur tali immutatione, ac si expressè viderent exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando ab vno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquã deceptionem, sicut accidit in Magorũ præstigiis: cùm talis species formetur in oculo, ad aliquam veritatem figurandam: ad hoc scilicet quòd manifestetur corpus Christi verè esse sub hoc sacramento: sicut etiam Christus apparuit

In lib. de q. Euan.

discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longiùs ire. dicit enim (vt D. Augu. ait) Cum fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mẽdacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte sacramẽti, manifestum est quòd non desinit esse Christus sub sacramento, tali apparitione facta. Cum tamen contingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierum sacramenti: quod videtur esse, quando omnibus sub tali specie apparet, & non ad horam, sed ad longum tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est quòd manentibus dimensionibus, quæ prius fuerunt miraculosæ, fit quædam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorem, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & hæc immuta-

immutatio etiam non est deceptio: quia fit in figuram cuiusdam veritatis, vt dictum est. Et sic patet quod manentibus dimẽsionibus, quę sunt fundamenta aliorũ sensuum, remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere autem tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideo absque peccato appeti non possunt.

Appetere apparitiones est malum.

Ver. 7. DE VERITATE HVIVS SACRAMENTI.

A FIrmiter credẽdum est & simpliciter cõfitendum verum corpus Christi, & sanguinem, animam, & diuinitatem realiter esse sub sacramento, cũ eisdem dimensionibus, quas habet in cęlo: licet secundum eas non cõmensuretur sacramento, siue speciebus illis. Nec sunt audiẽdæ rationes hæreticorum, nec aliorũ infidelium irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas dæmones immittũt fantasiis hominũ, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tanta immittunt argumenta, quæ vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendũ ergo ab intellectibus hominũ omnia diaboli & hæreticorum ac infidelium tela, ootanda & retinenda ac perpetuò memoriæ cõmendanda sunt quatuor fundamenta, quæ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia approbatis desumpta. ¶Primum fundamentum ex D.Pau. qui 2.Cor.10. dicit, In captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obsequium Christi, hoc est ad credẽdum omnibus quæ dixit Christus, & obediendum ei. ¶Secundum fundameotum habetur Luc.1. Non est impossibile apud Deum omne verbũ. Deus potest facere omne quod intellectus potest concipere. ¶Tertium fundamentum est ex D.Hilario, vbi dicit ꝙ cùm Deus sit infinitæ potẽtiæ & actiuitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur quòd Deus multò plura potest facere, q̃ intellectus noster intelligere. Ideo Iob,36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & Roma.11. O altitudo diuitiarum, &c. ¶Quartum fundamentum est quòd eum Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri non potest. & ad Titum 1. Qui non mentitur Deus. & Heb.6. Impossibile est Deum mẽtiri: Sequitur quòd quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Christi verum realiter fuit traditum pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter verũ corpus, & verus sanguis Christi. Vnde Christus prædixerat, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meum. & 1. Corinth.10. Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? ¶Ratione etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signu, Absoluo, &c. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stultè loqueretur, nec posset eius locutio quocunq; modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridie quàm pateretur, &c. dicens, &c. Ideo in aliis sacramentis non est Christus in persona propria, sed assistit ex virtute data. Sed cum in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quòd Christus non solùm assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum quod facere voluit, fuit conuersio aquæ in vinum: & vltimum, conuersio panis in corpus, & vini io sanguinem: vt correspondcrent vltima primis. ¶Insuper Apost. dicit, Omnia in figuram contingebant illis, & cuilibet sacramento respondet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respondet mannæ, quod erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habens, & omnis saporis suauitatem, & figurabat cibum spiritualem? Nihil profectò repræsentare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioan.6. dicebat, Caro mea verè est cibus, &c. Sicut agoo occiso in lege aotiqua non respondebat in noua nisi Christus occidẽdus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. ¶Præterea vel Christus potuit transsubstantiare siue connertere substantiam panis in verũ corpus suum, vel non. Si secundum, sequeretur quòd non fuisset omnipotens, cùm talis transsubstantiatio non implicet contradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primum, quæritur quibus verbis potuisset clariùs exprimere illam transsubstantiationem, q̃ his quæ refert Euangelista dicens: Accepit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. igitur patet Christum transsubstantiationẽ sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturæ dicenti, In principio creauit Deus cælum & tertam: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quòd Deus subitò ex limo terræ Adam formauerit, & ex eius costa Euam, Gen̄.1. & 2. quare, &c. Si credimus vxorem Lorh conuersam in statuam salis, quæ est proprior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiæ eius: idcirco eius memoria fuit nobis à Christo cõmendata. Luc.17. Mementote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quòd Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem: quare, &c. cùm non maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in concilio Ephesino, contra Nestorium, cui authoritate põtificis præfuit Cyrillus: & in concilio Lateranen̄. vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trinit. & fide catho. vbi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini realiter conrinentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Omnésq; sancti doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D. Clemens, Petri successor, in Epistola ad Iacobum fratrem Domini. & D. Dionys.3.c. Eccles. Hierar. & D. Ignatius in epistola ad Roma. & D. Ambro. in lib.4. de Sacramentis, c.5. Antequàm consecratur, panis est:

Lib. de Tri.

Christus verè & realiter, est in sacramẽto, & non in signo tantum.

Ioan.6.

1.Cor.10.

Gen.1.

Gene.19.

Exod.7.

vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autē verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eodem lib. c.4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste ante verba sacramentorum, panis est: at vbi accesserit consecratio, de pane fit Christi caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratione corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cælum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt Maria. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, vt incœperint esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud
Ser.22. super. Lucam & in lib. de offi. commutentur? Idem D. Aug. dicit, & habetur in c. Ante benedictionem, de consecra. dist.2. ¶ Ex his patet quòd Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ transsubstantiationē ignotam fuisse. Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annū Domini millesimum circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisiis tempore Philippi Le conquerant in Ecclesia, quæ nunc dicitur des Billhetes. Nec obstat quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quòd scriptura hoc sacramentum panem appellat, dicens 1. Corinth.10. Panis quem frangimus, & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad hæc enim in promptu multiplex est solutio. Prima, quia cum Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de cælo descendit, vt ipse
Ioan.6. met dixit: ideo hoc sacramentum rectè panis (scilicet viuus) potest appellari. Non enim nominat Apostolus hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantialem. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramētalibus fuit panis: videmus enim quòd illud quod in aliud mutatum est, suæ originis aliquando nomen retinet: Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iam in acetum versum est, dicis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrum mutata, nomen virgæ retinet: dicitur enim Exo.7. quòd virga Aaron deuorauit virgas magorum. & Eccle.10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra
Sap.16. & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. vnde manna dicitur panis. Et quia hæc accidentia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici possunt: non quòd sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentem reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum, damnauit Berengarium huius hæresis primum authorem, & eum abiura-
c.10.§.5. ver.7. re fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius, de consecra. dist.2. quā scripsimus suprà. Et deinde concilium Constantiense damnauit Ioannem Vvicleff, & Ioannem Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia non esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantum. ¶ Nec obstat etiam quod ex D. Ioanne.6.c. cum cōmentario siue expositione D. Augustini inducere nituntur: dicitur enim Ioan. 6. quòd cùm Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire: Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem nō prodest quicquam: quasi diceret, secundum D. August. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neque bibituri sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis cōmendaui, spiritualiter intellectū viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manducasti. Et idem August. in epistola ad Adamantinum dicit, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum,
1.p.q.75. art.1.ad.1. cùm signum daret. Ad hæc respondet D. Tho. quòd cùm D. Augustinus dixit, Non corpus quod videtis manducaturi estis. non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat mādùcandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificat, non intendit dicere quòd Christus sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem: sed spiritualiter dici, hoc est inuisibiliter & impassibiliter per virtutem Spiritus sancti. vnde super Ioan. exponens illud, Caro non prodest quicquàm, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandum, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum: Nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id qđ dicit ad Adaman. dicendum quòd in cœna Christus dedit signum & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur, Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quę possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debent intelligi visibiliter: quia inuisi-
Consolatio pusillorum. biliter in hoc sacramento se nobiscum futurum vsq; ad cōsummationem seculi pollicitus est. ¶ Si hęc agas ad populum: Ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones dæmonum, quibusdam quęstionibus & fantasiis, quas dæmon immittit, respondendum est: Primò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus qui erat tam magnus, sit in tam paruo loco? Responsum est quòd est ibi per modum substantiæ, & non modo quantitatiuo, hoc est non vtitur quantitate sua in hoc sacramento. Sicut eadem anima est in paruulo existente in vtero & extra vterum, & quādo est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia. & quòd possit dari aliquod quan-
Matth.19. tum quod non vtatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quòd camelus, si vtatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus, & non vti quantitate sua, virtute diuina: Figura habetur 4.Reg.4. de muliere quæ ex paruo lechito olei
Exod.16. repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat accipi ad mensuram Gomor, aliqui colligebant

gebant plus, aliqui minus: Sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula. vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmēto, quantum toto tegitur. Habetur etiam 4. Reg. de Helisæo quando incubuit super puerum, ꝙ non vtebatur sua quantitate in ordine ad locum, siue ad loci occupationem: quia quantum ad distinctionem partium vtitur suis dimensionibus: Sicut enim in cœlo pes non est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quod quantitati continuæ duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentiale, & separari non potest: aliud est occupare locum & commensurari loco, & hoc est ei proprium, quod virtute diuina separari potest, vt dictum est de camelo. Si hę similitudines non sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta prædicta. ¶ Secundò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quòd Christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Helisæo, qui rogauit Dominum vt apperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorum qui erat pro eis. Christus etiam reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiens.n. per medium illorum ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cùm non sit nisi vnus Christus? Dictum est quòd non est localiter nisi in cælo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substātiæ, & per habitudinem successionis. Similitudo datur cōmuniter de voce prædicatoris, quæ cum non sit nisi vna in aëre, est æqualis in auribus singulorum. Magis ꝓpria tamen similitudo est de cella circundata speculis. Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre, &c. Aliis suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus ita citò sit in hostia, cum sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio nō est localis, sed instantanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat in instanti. Et Philosophi dicunt quòd illuminatio fit in instanti, cum nulla sit repugnantia ex parte medij. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo ad fractionem hostiæ non frangitur? dicendum quia est ibi per modū substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiuè in ipso: ideo Christus non diuiditur, sed quantitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago in eo apparens, sed solum speculum, & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A sumente non concisus, non confractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Si hęc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quòd non est impossibile apud Deum omne verbum, & quòd Deus qui est infinitæ virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & ꝙ Deus qui hoc dixit, & reuelauit, non potest mentiri. Ideo firmissimè absq; quacunq; dubitatione credēdum est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa solennitatis Corporis Christi, dicens: Lauda Sion saluatorem, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quantum potes tantum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinem. Amplior prosecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infrà eodem. §. ver. 18.

4. Reg. 6.

Illuminatio fit in instanti.

Ver. 8. DE ADORATIONE CHRISTI IN EVCHARISTIA.

A CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Christus sit verus Deus, sitq; sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quod sub illo, & coram illo est adorandus latria. Et per consequens ministri Ecclesiæ licitè hoc sacramentum eleuant in sacrificio missę, & in tempore tribulationis ingerunt oculis fidelium ad prouocandum eos ad deuotionem, & ad excitandum mentes eorum, vt pura mente & sincero affectu ad ipsum confugiant. Quod etiam aliter probari potest. Primò exemplo antiquorum patrum & sanctorum apostolorum, qui inspirati spiritu sancto in missæ sacrificio eleuari, & oculis omnium proponi in memoriā illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerunt & tradiderunt. Quę traditio ab eo tempore vsq; nunc fuit semper obseruata. Præterea Deus voluit templum sibi dicatum honorari, & Salomonem structuris magnificis ædificare, & vasis atq; superlectilibus præciosis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quanto magis ergo, hoc sacramentum voluit honorari, cum sit templum specialissimum in quo Christus non solum per inuocationem, sed etiam per personalem præsentiam constat esse. Si imago crucifixi ex traditione Apostolorum propter memoriam & repræsentationem Christi adoratur, quantomagis hoc sacramentum, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse verè & realiter vt dictum est, continetur? Insuper lumen fidei ostendit, quod vbicunq; numen siue virtus dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, cum reuereamur. Ideo reueremur & honoramus sacramenta, in quibus virtus diuina assistit, quantomagis hoc sacramentum, sub quo non solum virtus diuina, sed etiam Christi persona, imò, vt dictum est, tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo sunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui, & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres, dicentes quòd Deum se colere arbitrantes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quòd nō inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quòd Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè cōstat, eò quòd secundum Apostolum 1. Corint. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discer-

nens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando sacramento exhibendus est, quanuis non inueniatur scriptum in sacris literis: cùm ab Apostolis & sanctis patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumétúmq; à scripturis & authoritate negatiuè sumptum (vt sæpe diximus) inefficax est. ¶ Et ex prædicto nanque fundamento sequeretur magos illos, qui Christum in cunabulis & illis mysticis munerib⁹ adorauerũt, esse idololatras. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hunc mundũ natus est, vt adoraretur in mortali corpore: sed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec vllum verbum ex scripturis proferri potest, quòd talis cultus siue honor sit ab eis exactus. Si enim propter signum stellæ in lib. Numerorum absq; expressione cultum illũ exibuerunt: quid nos facere debemus, qui maius testimonium ab Euangelistis & Apostolis accepimus ibi esse verum corpus suum? hoc certè docet omnes lumen diuini vultus signatum super nos: Nec Apostoli ornantes vestibus asinam & pullum, licet non exigerentur, peccauerunt: imò illum honorem gratanter accepit Christus, atque eorum qui ramos præscindentes de arboribus, & vestimenta sternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum instituit Ecclesia, & hymnos ac cantica approbauit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infrà hoc. §. ver. 14.

Matth. 2. *Matth. 21.*

Ver. 9. DE ACCIDENTIBVS IN SACRAMENTO REMANENTIBVS.

3.p.q.77. ar.1.& 2.

INter alia mirabilia quæ fiunt in hoc sacramento, vnũ est, quòd accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamen virtute diuina in hoc sacramento sunt sine subiecto quo & quod, hoc est propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia nõ habent subiectum quod, sed quo, scilicet quantitatem, quæ habet vim substantiæ, quantum ad substentationem & immutationem exteriorem, non solùm sensus, sed etiam quantum ad immutationem quæ est ad formam substantiale, quia talis immutatio non fit à forma substantiali immediatè, sed mediantibus qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agunt instrumentaliter virtute substantiæ. Hæc autem virtus instrumentalis seruatur in speciebus sacramentalibus, sicut prius erat in substantia: hoc autem fit virtute diuina. Ideo possunt agere ad formam substantialem instrumentaliter: per quem modum aliquid potest agere præter & vltra speciem suam: sicut calor naturalis ad carnem & sanguinem, non virtute propria, sed virtute principalis agentis. Ex quo sequitur quòd accidentia panis & vini possunt corrumpi, sicut poterant corrumpi quando erant subiectiuè in substantia panis & vini. Tunc enim poterant corrumpi dupliciter, scilicet per se & per accidens: per se quidem, per alterationem, quæ fit per contrariam qualitatem, & per augmentum & diminutionem quantitatis, non quidem per modũ augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solùm in corporibus animatis, qualia non sunt panis & vinum, sed per additionem & diuisionem: Nam (vt dicitur 3. Metha.) per diuisionem vna dimensio corrumpitur, & fiunt duæ: per additionem verò ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrumpi per accidens, scilicet per corruptionem subiecti, & hoc etiam modo post consecrationem corrumpi possunt. Quia quanuis subiectũ non remaneat, remanet tamen esse & virtus, quam habebant accidẽtia in subiecto. & ideo huiusmodi esse & virtus potest agere & corrumpi à contrario agente: sicut poterat corrumpi substantia panis & vini, quæ non poterat corrumpi nisi præcedente alteratione. ¶ Circa tamen accidentia distinguendũ est inter vtrunque modum prædictarum corruptionum. Quia cùm corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis & vini: si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus aut sanguis Christi in hoc sacramento, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cùm modicum immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quantitatis in tales partes, in quibus posset saluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quòd corrupta fuisset substantia panis aut vini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cum mutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo posset secum compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta si puluerizetur panis, vel vinum in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut sanguis in hoc sacramento: nec illa corruptio est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione: scilicet quòd illæ species sacramentales retinerent esse sine subiecto, quod prius habebant in subiecto. Sicut & cæcus miraculosè illuminatus, naturaliter videt. Et cùm ad corruptionem vnius sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) sequitur quòd ex speciebus sacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, vt omnino dispareant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species comburantur: vel vermes, si putrefiant. Hæc autem generatio non fit ex substantia corporis aut sanguinis Christi, cùm sit incorruptibilis: nec quòd materia panis quæ per consecrationem desierat esse, redeat, nec alia materia creatur: Sed cùm in consecratione miraculosè detur quantitati dimensiuæ panis, quod sit primum subiectum consequentium formarum, quod est proprium materiæ: ideo ex consequenti datur ei omne illud quod ad materiã pertinet, & per consequẽs quod posset generari ex eis, quicquid posset generari ex materia panis aut vini, si esset. ¶ Ex præmissis infertur quòd ex solis speciebus sacramentalibus quis potest nutriri, si acciperentur in tanta quantitate, in qua panis sufficeret ad nutrimentum, cum habeant vim substantiæ panis. ¶ Difficultas est an quãdo infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinum, fiat corruptio: & si non, vbi maneat id quod infunditur. Dicendum quòd si infundatur vel permisceatur in tanta quantitate quòd posit diffundi in totum vinum consecratum, totum fiet permixtum. Quod autem commixtum est ex duobus, neutrum commiscibilium est, sed vtrunq; transit in quoddam tertium ex his compositum. vnde sequitur quòd vinum prius existens non maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totum esset alterius speciei. Si autem permisceretur liquor

Accidentia dupliciter corrumpi possunt. *Quæ immutatio specierum requiratur ad desitionem sacramenti.* *Quod dicendum de infusione liquoris in vinũ consecratũ.*

B

quor eiuſdem ſpeciei, puta vinum, remaneret quidem ſpecies, ſed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuerſitas accidentium puta ſi vinum infuſum eſſet album, & aliud rubeum, & ſi ex eodem dolio diuerſa quantitas, tunc deſineret eſſe ſacramentum, cum fundamentum omnium ſit quantitas: ideo tunc deſinit ibi eſſe Chriſtus. Si verò liquor admixtus eſſet tam paruæ quantitatis, ꝙ non poſſet diffundi per totum vinum conſecratum, non fieret totum vinum permixtum, ſed aliqua pars eius, quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionem extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem ſpecie, non ſolùm ſi paruus liquor permixtus eſſet eiuſdem ſpeciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, trãſit in ſpeciem vini, vt dicitur in primo de Generatione. Manifeſtum eſt autem ex prædictis quòd corpus & ſanguis Chriſti manent in hoc ſacramento, quandiu illæ ſpecies manent eædem numero, & in ſingulari per pronomen demonſtratiuum poſſunt demonſtrari ſiue ſingularizari: ideo ſi totum vinum conſecratum fuerit permixtum, erit aliud numero, & deſinet ibi eſſe Chriſtus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quòd non poſſit diffundi per totum, ſed per aliquam partem ſpecierum, deſinit eſſe ſanguis Chriſti ſub illa parte vini conſecrati, tamẽ manebit ſub alia. Et ſic pars vini permixta erit ſubſtantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quòd quando aqua admiſcetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignum trahit ad ſe minus dignum: igitur. Sic in propoſito dicendum cum Innocentio in c. cùm Marthæ, extra. de celeb. miſſ. quòd non eſt ſimile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem ſubſtantialem facit circa ſubſtantiam aquæ, ſicut facit conſecratio vini. ¶ Nec obſtat quòd magnum & paruum ſunt duæ quantitates, & diuerſificant ipſam, ſicut album & nigrum colorem: ergo quantumcunque paruum addatur, quantitas corrumpitur, & per conſequens Chriſtus deſinit eſſe ſub ea: quia licet magnum & paruum diuerſificent, quantitatem dimenſiuam in ratione menſuræ, non tamen quãtum ad eius eſſentiam. Et liquor appoſitus poteſt eſſe adeò paruus, quòd ſua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, ſed per paruas dimenſiones: quæ licet ſint ſine ſubiecto, tamẽ ſubſtant alteri liquori, ſicut & ſubſtantia, ſi ibi adeſſet.

Ver. 10. DE SACRAMENTI EVCHARISTIAE NOMINIBVS.

A Altaris ſacramentum pluribus nominibus nuncupatur, eò quòd plures effectus, proprietates, & re- 3.p.q.71.
præſentationes habeat. Et maximè tres: Vnam reſpectu rei præſentis, ſcilicet vnitatem Eccleſiæ art.4.
cui homines aggregantur per hoc ſacramentum, & ſecundum hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem
eſt quod communio Latinè. Vnde Damaſcenus ait, Dicitur communio, quia per ipſum communica- lib.4.
mus Chriſto. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vnimur adinuicem per ipſam, iuxta il- 1.Cor.10.
lud, Vnum corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. ſequitur. Calix
benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus,
nónne communicatio corporis Chriſti eſt? Et (vt D. Auguſt. dicit) Chriſtus ad huiuſmodi v- Super Ioã.
nitatem & communionem ſignificandam, materiam huius ſacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod
vnum rediguntur. Ex multis enim granis panis conficitur, & ex multis vuis vinum confluit. Sic
nos quãuis ſimus multi, efficimur tamen vnum in Chriſto per hoc ſacramentum. Vnde & idem Aug.
ait, O ſacramentum pietatis! O ſignum vnitatis! O vinculum charitatis! & Innocentius 3. in c. cùm
Marthæ, de celeb. Miſſ. dicit, Per hoc enim quod ipſe Chriſtus ſuſcepit de noſtro (ſcilicet carnem) &
nos accipimus ipſi de ſuo (ſcilicet in hoc ſacramento) non ſolùm carnem, ſed etiam animam & diuinitatem,
vt dictum eſt. Et tam inſolubili nexu coniungimur, vt qui eſt vnum cum patre per ineffabilem
vnitatem, fiat vnum nobiſcum per admirabilem vnionem: ac per hoc (ſcilicet ſacramentum)
ipſo mediante, cum Patre & Spiritu ſancto vnum efficimur. Pater (inquit) ſancte, ſerua eos quos dedi- Ioan.17.
ſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. Non pro eis rogo tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per ver- Euchariſtia dicitur
bum eorum in me, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc ſacramentum dici- communio.
tur communio ſiue communicatio, quam debemus habere, idem ſapere, dicere, & velle, & omnia cõmunicare,
præcipuè in neceſſitate, ſicut Apoſtolus communicauit. Ideo 1. Corin. 10. Obſecro vos fratres
per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. &
2. Corinth. 13. Idipſum ſapite. & Heb. 13. Beneficentiȩ & cõmunionis nolite obliuiſci. ¶ Aliam ſignificationem
habet reſpectu futuri, inquantum ſcilicet hoc ſacramentum eſt præfiguratiuum fruitionis
Dei, quæ erit in patria. Et ſecundum hoc dicitur Viaticum, quia præbet nobis viam perueniẽdi illuc. Viaticum.
Et ſecundum hoc etiam dicitur Euchariſtia, quod interpretatur bona gratia: quia gratia Dei vita æ- Rom.6.
terna, vel quia realiter continet Chriſtum, qui eſt plenitudo & author gratiæ, qui bonam imò optimã Ioan.1.
gratiam fecit, dando ſe nobis ſub hoc ſacramento. Sicut enim Chriſtus in mundum viſibiliter veniens
contulit mundo gratiam, ſecundum illud, Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: ita in hominem
veniens ſacramentaliter, vitam gratiæ operatur, ſecundum illud Ioan. 6. Qui manducat me, &
ipſe viuet propter me. Vnde dicit D. Thomas ꝙ hoc ſacramentum ex ſeipſo habet virtutem gratiam 3.p.q.79.
conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante ſuſceptionẽ huius, niſi ex aliquo voto vel deſiderio ipſius, art.1. ad.1.
vel per ſeipſum, ſicut adulti, vel Eccleſiæ, ſicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipſius eſt, ꝙ etiam ex Nullus conſequitur gra-
voto ipſius aliquis gratiam conſequatur, per quam ſpiritualiter viuificetur: Hic enim eſt panis viuus, tiam, niſi ex
qui de cælo deſcendit, qui ſolus viuificat. Vnde Chriſtus, Amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis voto Euchariſtiæ.
panem de cælo, ſed pater meus dat vobis panem de cælo verũ. Panis enim verus eſt, qui de cælo deſcẽdit,
& dat vitam mũdo. Subdit deinde, Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendit: Si quis manducauerit
ex hoc pane, viuet in æternum. Et qui manducat me, ipſe viuet propter me. Panis quem ego dabo,
caro mea eſt pro mũdi vita. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam
æternam, & per oppoſitum, Niſi manducaueritis (ſaltem in voto proprio vel eccleſiæ) meã carnẽ, &c.

Non est ergo vita spiritualis ex fide, licet prærequiratur dispositiuè: sed effectiuè ex carne & sanguine Christi in hoc sacramento contentis. Imò & omnia alia sacramenta virtutem iustificandi & peccata remittendi ab ista passionis oblatione recipiunt. ¶ Si dicatur q hoc sacramentum nemo debet recipere nisi contritus & in gratia: Dicendum quòd quicunq; accedit ad hoc sacramentum impræparatus aut eum affectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed si facta præparatione debita (saltem probabiliter) & adhuc est in peccato mortali: quia stat q quis habeat probabilitatem quòd sit contritus & in gratia, qui tamen non est: quia fortè non ex toto corde. Tunc hoc sacramentum adueniens causat gratiam & virtutes, & dat vitam. Si verò inueniat gratiam, auget eam. ¶ Ex hoc sequitur quòd per hoc sacramentum remittuntur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in consecratione sanguinis dicitur, In remissionem peccatorum. Nomine autem peccati intelligitur mortale. & si remittat peccatum mortale, à fortiori veniale: quod intelligēdum est de præteritis. Quia si quis venialiter esset distractus in sumptione huius sacramenti, illud veniale impediret remissionem mortalium, & per consequens collationem gratiæ. ¶ Aliqui ponunt accessum medium ad hoc sacramentum, scilicet q accedens non peccat mortaliter, nec accipit gratiam. Et quando fit argumentum ex D. Pau. quia vel comedit dignè, vel indignè: dicunt quòd comedit dignè, quantum ad suam æstimationem, quæ excusat à mortali. Alij verò ponunt accessum medium, secūdum diuersos gradus intensionis, quos ponunt in conuersione siue detestatione peccatorum: & dicunt quòd stat aliquem probabiliter æstimare se esse contritum, qui non erit sufficienter attritus, ad hoc q sacramentum confessionis faciat eum de attrito contritum, sed dispositionem aliquam faciat, & idem sacramentum Eucharistiæ adueniens perficit & facit contritum, & sic causat gratiam, & dat vitam: aliquando enim aliquis habet probabile iudicium sufficientis dispositionis, qui tamen adeò remissè dispositus est, quòd nec sacramentum pœnitentiæ nec Eucharistiæ sufficit propter illam remissionem & negligentiam conatus, cuius intensio requisita incerta est, & cùm quæritur ab eis an talis fecerit, quod in se est, vel non: respondent ipsum fecisse quod in se est, ad vitandum peccatum indignæ sumptionis, sed non ad obtinendam gratiam. Hac distinctione bene intellecta soluūtur omnia argumenta. & cùm replicatur, si fecit diligentiam ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: respondent quòd ad maiorem diligentiam tenetur ad obtinendam gratiam, quàm ad euitandum peccatum. Alij ponunt accessum medium, cùm quis tenetur Eucharistiam sumere, & non habet copiam confessoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius soluit argumenta: quia contra præcedentes dici potest quòd omne sacramentum susceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia repræsentatione dicetur versu sequenti.

1. Cor. 11. — *Distractio impedit effectum sacramenti.* — *De accessu medio.*

Ver. 11. DE SACRIFICIO MISSAE.

Sacramentum Eucharistiæ etiam dicitur Sacrificium ratione præteriti, inquātum scilicet est repræsentatiuum dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificium, & ideo inquantum per hoc sacramentum dominica passio offertur, dicitur sacrificium. Et secūdum hoc etiam dicitur Missa, non accipiendo missam pro omnibus solennitatibus præcedentibus aut sequentibus, quæ nō sunt aspernandæ: (Nā Christum ante & post cœnam cæremonias seruasse legimus. Præcessit enim homo lagenam aquæ baiulans, quæ pœnitentiam, contritionem, & satisfactionem significat: benedixit, & hymnum addidit, orationémque pro se & Apostolis ac alijs fecit, vt habetur Ioan. 17. & D. Pau. 1. Tim. 2. Orationes, obsecrationes, & postulationes, ac gratiarum actiones adiūgere docuit. vt D. Aug. ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Missam pro sacro mysterio, quod fit in cōsecratione, oblatione, & communione corporis & sanguinis Christi, sub speciebus panis & vini, ac repræsentatione passionis eiusdem, ad salutē fidelium, & remissionem peccatorum: Missa tunc dicitur sacrum mysterium, & sacrificium, & quodammodo pignus, & instrumentum remissionis peccatorum, à D. Iacobo, fratre domini, Hierosolymitano episcopo, primò celebrata, vt habetur in c. Iacobus, de consecra. dist. 1. ¶ Ad sciendum autem quomodo Missa est sacrificium, notandum est ex D. Augu. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quòd sacrificium est cultus siue honor soli Deo exhibendus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificans dijs, eradicabitur, nisi domino soli. Per sacrificium igitur intelligunt omnes theologi & Christiani, omnem oblationem, siue omne id quod Deo offertur in recognitionem supremi dominij, siue ad impetrandam misericordiam & veniam peccatorum, & gratiam acquirendam, siue ad auertendam iram, vltionem, atque vindictā, siue ad reddendas gratias de acceptis beneficijs. & sic peccatorum contritio dicitur sacrificium interius, iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & oratio & gratiarum actio dicuntur sacrificium, iuxta illud Psal. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Nec ipse offerendi actus dicitur sacrificium, sed id quod Deo offertur in recognitionem supremi dominij: Recognitio autē supremi dominij est duplex, scilicet interior & exterior. Recognitio interior eodem modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor cōtritum & humiliatum, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & secreta pœnitentiæ habebant, sicut nos qui sumus in lege noua. Recognitio supremi dominij exterior erat alia in lege Moysi, & alia est nunc in lege gratiæ. & sic aliud est sacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquando offerebatur sacrificium de inanimatis, vt de pane, simila, & thure: & fiebat huiusmodi sacrificium communiter in laudem & gratiarum actionem pro beneficijs acceptis, & vocabatur oblatio simpliciter, & sine adiuncto. Est. n. oblatio nomen commune ad omnia sacrificia. Aliquando autem fiebat sacrificium de animatis, quæ occidebantur, & quorum sanguis effundebatur. Et hoc genus sacrificiorum vocabatur victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & satisfactionē pro

B

A quo missa primo fuit celebrata. — *Contritio dicitur sacrificium.* — *Recognitio supremi dominij duplex.* — *Leui. 1. 2. 3. & 4.* — *Oblatio simpliciter quid.* — *Victima quid.*

Hostia pro peccato quid. Holocaustum quid.

pro peccato, aut pro pœnis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificium Expiatiuum, & Hostia pro peccato. Aliquando verò fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocaustum siue Victima holocausti, & totũ cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionẽ pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificium Pacificum. Et cùm illa omnia sacrificia ordinarentur in sacrificium Christi, qui continetur in hoc sacramento, tanquam ad finem, eò quòd eius sacrificiũ & oblatio eminenter cõtinet omnes effectus sacrificiorum prędictorum: sequitur quòd in sacris literis hoc sacramẽtum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum sacrificiorum, ratione contenti. Primò enim dicitur Oblatio. Ephes. 5. Qui dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationẽ pro nobis Deo. & Esa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit: & in c. communione, de consecra. dist. 2. vocatur Oblatio. Secundò dicitur Hostia siue Victima in Holocaustum, in odorem suauissimum Domino, quia Christus ad placandum Deum, & reconciliãdum nos, se obtulit in arca crucis: ideo dicitur Holocaustũ siue sacrificiũ Reconciliatiuum, Ro. 5. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortẽ filij eius. & Ephe. 5. Tradidit semetipsum in oblationẽ & hostiã, in odorẽ suauitatis, scilicet ad placandũ Deum. Vnde cantat Ecclesia, O salutaris hostia, &c. Tertiò hoc sacramentum dicitur Sacrificiũ expiatiuum, siue Sacrificiũ & Hostia pro peccato, eò ꝙ expiet & mundet peccata & satisfaciat pro pœnis peccatorum. Vnde Apostolus, Si enim sanguis hircorũ aut vitulorum inquinatos sanctificat ad emũdationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui seipsum obtulit immaculatum Deo, emũdabit consciẽtiam nostram ab operibus mortuis? & Gal. 2. Donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chyrographum decreti, & tulit ipsum de medio, affigẽs illud cruci. Chyrographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, siue reatus pœnæ, quam Christus pro nobis portauit, & pro qua satisfecit, prout prophetauerat Esa. 53. Verè languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit. Si enim Christus emundauit conscientias nostras à peccatis, & satisfecit pro eis, & in hoc Altaris sacramento offeratur Deo patri: consequens est quòd hoc sacramentum quod ipsum continet, & eũ tanquam in cruce repræsentat, expiet cõscientias nostras, & emũdet siue liberet à malis & pœnis peccatorũ. & sic dicitur Sacrificiũ expiatiuũ. Sicut enim panis habet ex se virtutẽ nutriendi, & Rheubarbarũ detrahẽdi cholerã: sed si panis Rheubarbaro misceatur, vtrãq; habet virtutẽ: sic Christus, qui est verus panis, nutrit, inquãtũ est sacramẽtũ: inquãtũ verò mixtus Rheubarbaro & amaritudini passionis, per quã dolores nostros ipse tulit, expiat peccata & pœnas peccatorum. & sic Christus est nutrimentũ, & medicamentũ, ac holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates.

Holocaustũ est sacrificiũ reconciliatiuum.

Heb. 9.

¶ Et quia hæretici instant nullibi in sacris literis esse expressam hoc sacramentũ esse sacrificium, neque vt offeratur in expiationem, in qua non se obtulit Deo patri, sed solùm se dedit in cibum: Ideo ex sacris literis ostendẽdum est huiusmodi sacramentũ esse sacrificiũ & expiatiuum, & ad hoc à Christo institutũ. Ad cuius euidentiam supponendum est quod dicit Apostolus, Omnia in figurã contingebãt illis. Ex quo fundamento in epistola ad Heb. 7. apertè ostendit sacerdotium antiquæ legis siue Aaronicum (quod erat temporaneum) figurare sacerdotiũ Christi, quod futurum erat æternum, prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedech. Sicut igitur adueniẽte lumine, fugatur & euanescit vmbra: ita adueniẽte nouo Christi sacerdotio, secundum ordinem & formã Melchisedech, euanuit sacerdotium Leuiticum & Aaronicũ, & trãslatum est in nouum sacerdotiũ Christi siue Euãgelicũ, quod est multò perfectius Leuitico: sicut lux est perfectior vmbra, Et quemadmodum Heb. 7. dicitur correspõdenter se habẽt sacerdotium & lex. vnde Apostolus dicit, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat: Ita correspõdenter se habent sacerdotium & sacrificiũ: quia (vt idem Apostolus dicit) Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cõstituitur in his quæ sunt ad Deũ, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ergo eadem ratione ad sacerdotẽ Euangelicum pertinet offerre sacrificium, quod non licet offerre plebi, sicut & in antiquo testamento. Et cùm sacerdotium Euangelicum sit secũdum ordinem & formã Melchisedech, & perfectius illo: Melchisedech autem obtulit panẽ & vinum: ergo ad sacerdotẽ euãgelicum pertinet offerre sacrificium sub specie panis & vini, siue panẽ & vinum de cælo verum, prout Christus fecit in cœna, & faciendum iussit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Hinc translationẽ & sacrificij speciẽ bene prædixit Malachias ex parte Domini pronuncians, Non est (inquit) mihi volũtas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra: Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnũ est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur mihi, & offertur nomini meo oblatio munda. Propter certitudinem prophetiæ loquitur Malachias in præsenti pro futuro: sicut Dauid propter eandẽ causam loquitur in præterito pro futuro, dicens, Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Sed quomodo Dominus per Malachiam hæc dicebat: Nónne ipse instituerat sacerdotium Leuiticum? Nónne præceperat offerri oblationes & sacrificia? Nunquid promisit se suscepturum de manibus eorum? Leuit. 4. Si peccauerit omnis turba filiorum Israël, oblata pro peccato eius constituta hostia, seruatis certis solennitatibus, rogante pro eo sacerdote, propitius erit Dominus, & benedictionem suam ad sacerdotalem subsecuturam promisit, Num. 6. Sic benedicetis filiis Israël, Benedicat tibi Deus, & custodiat te, & ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabúntque nomen Domini super filios Israël, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait, Non est voluntas mea in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra? Profectò nil aliud intendit nisi quòd aboleretur illud vetus sacrificium, secundum ordinem Aaronicum, succedente illo nouo, secundum ordinem Melchisedech. Ideo inquit, Non est mihi voluntas, scilicet perpetua, in vobis. Et rationem assignat, quia non in hoc populo Israël, sed etiam in omnibus Gentibus volo

Eucharistiã esse sacrificium probatur.

1. Cor. 10.

Heb. 5.

Gene 14.

Malach. 1.

Psal. 21.

ſacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundã. Non poteſt intelligi de ſacrificio cõtritionis aut laudis diuinę, duplici ratione: Prima, quia illa erant communia omnibus ſacerdotibus & non ſacerdotibus, & erant etiã in antiquo teſtamẽto. Præterea quia (vt dicitur Eſa.64.) Facti ſumus omnes immũdi & iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatę. Oblatio ergo vna munda ſuccedens loco omnium illarum veterum, quam inter gentes in omni loco orbis ſacrificandã & offerendã prædixit Dominus, nõ eſt alia quàm Chriſtus ipſe: qui (vt D. Petrus ait) peccatum non fecit: qui (vt dictum eſt) dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiam Deo in ara crucis: qui etiam hoc ſacramentum non ſolùm in recordationem cœnæ, ſed etiam paſsionis & oblationis ſuæ ab initio conceptionis ſuæ voluntariè acceptatæ, & poſtmodum in ara crucis realiter exhibitę in ſacrificium & oblationẽ, & expiationem peccatorum inſtituit, & offerandam præcepit: vt manifeſtè ex Euangelio & traditionibus Apoſtolorum & omnium ſanctorum patrum habetur. Primò ex D. Luca.22. habemus, quòd Chriſtus hanc oblationem per Agnum Paſchalem figuratam, vocat Paſcha, dicens: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcũ, antequã patiar. Hoc, inquit, Paſcha, non illud vetus, in quo nihil dignum erat tanto Chriſti deſiderio: quemadmodum Tertullianus aduerſus Marchionem, hoc ipſum in hoc paſſu diligenter annotauit. Nam antè ſæpius idipſum cum eiſdem diſcipulis non ſolùm ſemel, ſed iterum manducauerat, de eo minimè ipſum locutum fuiſſe planè indubitatum, ſed hoc Paſcha nouum: hoc (inquam) & verũ, in quo in veritate terminatæ ſunt vmbræ antiqui teſtamenti. Agnus ille typicus habebat rationem hoſtiæ: immolabatur antè ab vniuerſa multitudine filiorum Iſraël, & deinde edebatur, vt habetur Exod.12. Cùm ergo Chriſtus contentus ſit in hoc ſacramẽto, in cuius forma immolatio exprimitur, ſequitur quòd ipſum Sacramentum, Hoſtia, & Sacrificium dicatur. ¶ Præterea notandum eſt quod (vt dicunt Euangeliſtæ) Chriſtus accepit panem, & gratias agẽs benedixit, & paſſionẽ ſuam tam in conſecratione panis quàm vini expreſsit, deinde ſubiunxit: hoc facite in meam cõmemorationem. Hoc pronomen (hoc) quod cùm non reſtringatur, demonſtrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quã recordari. vnde Facere eſt conſecrare & immolare, ſiue immolationem & mortem offerre: quia Chriſtus dixit, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc eſt immolabitur. Et ſic, hoc facite in memoriã paſsionis, & effuſionis, ac immolationis meæ, conſecratæ & immolatæ in remiſsionem, hoc eſt in expiationem peccatorum: Et ſic non ſolum in recordationem cœnæ, ſed etiam paſsionis & in expiationem peccatorum. Hunc intellectum verborum ſatis ex litera manifeſtum, Catholica Eccleſia toto orbe terrarum diffuſa prolata illa myſtica conſecrationis verba intelligit. Ideo ſubiunxit, Vnde & memores Domine nos ſerui, ſed & plebs ſancta eiuſdẽ Chriſti filij tui Domini Dei noſtri, tam beatæ paſsionis, &c. Offerimus præclarę maieſtati tuæ, de tuis donis ac datis, hoſtiam puram, &c. Hic nempe apparet quo modo Eccleſia intelligat quod ſibi à Domino præceptum eſt, Hoc facite in meam commemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maieſtati offerat illam Hoſtiam mundam & ſanctã, quam Chriſtus obtulit, & ſuo exemplo inſtituiſſe monſtrauit. Hoc modo Apoſtoli & orthodoxi omnes vſque ad nos maximo cõſenſu (vt eorum monumẽta probant) intellexerunt. Quare huic ſenſui adhærere debemus, etſi aliqui in oppoſitum ſcripturas allegent, & ad memoriam reuocandum & tenendum eſt fidele illud & planè Chriſtianum Origenis conſiliũ, quod in quadam homelia ſuper Matth.24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduerſus ea quę obſeruat vniuerſa Chriſti Eccleſia, quibus omnis orbis Chriſtianus conſenſit & credit, canonicas ſcripturas aliqui proferũt, videntur dicere: Ecce in domibus eſt verbum veritatis: ſed nos illis credere nõ debemus, neque exire à paterna & Eccleſiaſtica traditione, nec aliter credere, niſi quẽadmodum Eccleſiæ tradiderunt nobis. Chriſtus enim præmonuit, Surgẽt pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deſerto eſt, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendũ eſt pariter ad memoriã illud Apoſtoli. Miror quòd ſic tam citò trãſferimini ab eo qui vos vocauit in gratiã Chriſti, in aliud euangeliũ, quod nõ eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volũt cõuertere euãgeliũ Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo euãgelizet vobis aliter, quàm euangelizauimus: Anathema ſit. Et nũc iterum dico vobis. Si quis vobis euãgelizauerit præter quàm quod accepiſtis: Anathema ſit. Cũ igitur tot patres & vniuerſale cõciliũ Epheſinũ affirmẽt nos offerre quotidie illam mundã & viuificatricem hoſtiam precioſi Corporis & Sanguinis redẽptoris omnium, & incruentã celebrare in Eccleſiis ſacrificij veritatem, qui aduerſus omnes inducit Apoſtolũ & alias ſcripturas, quid aliud dicit, quàm ſibi ſoli illuxiſſe verã ſacræ ſcripturæ intelligentiã, quam nemo illorũ ſit aſſecutus? Quod ipſum quis ſanę mentis ferre poterit? Et iam prius quàm è propinquo diſ[?]utiatur ea de qua agitur ſententia, quis, non ſtatim explodet, exibilabit, execrabitur vt hoſtẽ catholicæ Eccleſiæ, vt pertinacem hæreticum? Origenes tractãs illud Apoſtoli ad Titum, Hæreticum hominem, &c. (vt legere eſt in epiſtola D. Pamphili martyris, ſic hæreticũ definit: Hereticus, inquit, nobis habendus eſt omnis qui Chriſto ſe credere profitetur, & aliud de veritate fidei Chriſtianę credit, quã habeat definitio traditionis Eccleſiæ. Stat ergo firmum fidei & eccleſiæ fultum fundamentũ, Miſſam & Euchariſtiam eſſe ſacrificium. ¶ Nũc ad hæreticorum friuolas obiectiones diluendas accedamus. Opponunt in primis, tãquam fortiſsimum & inſolubile argumẽtũ, id quod Apoſtolus dicit Heb. 9. Chriſtus introiuit ſemel in ſancta, æterna redẽptione inuenta, nõ vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodũ pontifex per ſingulos annos in ſanguine alieno: alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nũc autem ſemel in cõſummatione ſeculorũ, ad deſtructionem peccati, per hoſtiam ſuam apparuit. & Heb. 10. Hic autem vnam pro peccatis offerens hoſtiam, conſummauit in æternum ſanctificatos. Si expiauit: ergo nũc non expiat. Pro huiuſmodi

Euchariſtia ſacramentum in recordationẽ paſsionis inſtitutum.

Notandum et fidele dictum. Matth.24.

Gal.1.

Qui habẽdus ſit hæreticus. Solutiones obiectionũ.

di

di explicatione supponendum est primò, quòd quanuis meritũ passionis fuerit sufficiens ad expiandum omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Christus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remissionem peccatorum: sed solùm dixit, pro vobis & multis, quibus scilicet applicabitur. Applicatur autem solùm per sacramenta aut fidem, cum voto huius sacramenti proprio vel Ecclesiæ, vt dictum est: nec est alius modus expiandi. Secundò supponendum est, quòd Apostolus in præfatis duobus capitulis ostendit dignitatem & potestatem sacrificij Christi super sacrificia sacerdotis Leuitici generis: quia illa sacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura siue recidiuationes peccatorum. Si enim aliquis post sacrificiũ pro peccato præterito oblatũ iterũ peccasset, requirebatur aliud sacrificiũ, & alia sanguinis effusio: Christi autem sacrificium in die parasceues oblatũ, sufficiens est ad delenda omnia peccata, etiã futura, & recidiuationes peccatorum. Neque requiritur noua sanguinis effusio, sed requiritur noua eiusdem sacrificij applicatio, quia per peccatum sequẽs peccator amisit effectũ primæ applicationis, & expers factus est meriti passionis Christi, eóque priuatus est. Sed per nouam applicationem eiusdem sacrificij, quæ fit in missa, per hoc sacramentum efficitur iterũ particeps, & purgatur à peccatis, & expiantur pœnæ: & sic non est aliud sacrificium, sed idem cũ illo quod fuit oblatum in ara crucis, cùm sit idem Christus, qui erat in ara crucis, & qui est in hoc sacramento siue sacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem est incruentum. Sic soluunt & intelligũt sancti doctores: signanter D. Ambrosius in epistola ad Hebræos, & habetur in c. in Christo, de consec. dist. 2. vbi ait, Semel oblata est hostia, ad sempiternã salutẽ potens. Quid ergo nos? Nóne per singulos dies offerimus? verum, sed ad recordationem mortis eius. Et vna eadémque est hostia, & non multæ vt in veteri lege. Deinde respondet tacitæ quæstioni: Quomodo est vna, & nõ multæ? Quia semel oblatus est Christus: hoc autem sacrificium exemplum est illius idipsum, & semper idipsum. Idem D. Aug. in lib. Sẽten. Prosperi, & habetur in c. semel, in 2. eadem dist. Semel oblatus est Christus in semetipso, & quotidie immolatur in sacramento, hoc est eius immolatio præsentatur. & in c. iteratur, eadem dist. dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit in carne: sed quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur, hoc est eius immolatio Deo offertur, & passio eius in ministerio traditur: vt qui semel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiuã delictorũ per hæc sacramenta corporis & sanguinis expurget. Gregorius etiam Nazianzenus in epistola ad Episcopos, quæ habetur in symbolo Ephesino, & recitatur in c. necessariæ, eadem distin. ait: Eadẽ est hostia, quã offert sacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa cruenta, quia Christus ibi mortuus est: Hæc verò incruẽta, quia idem Christus immortalis in memoriam illius oblationis offertur à nobis. Et non seipsum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis, seipsum iterum offerendo: sed eius propiciatio siue oblatio per hoc sacramentum nobis applicatur: & sic non rursus recrucifigimus filium Dei, vt hæretici impingunt: sed meritum crucifixionis & passionis eius recolimus & offerimus. ¶ Ex præmissis patet quòd celebratio huius sacramẽti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (sicut dicit D. Aug. ad Simplicium) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarũ imagines sunt: sicut cùm intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, Ille Salustius. Sed celebratio huius sacramenti est imago repræsentatiua passionis eius, quæ fuit vera immolatio: Ideo dicitur immolatio, vt suprà dictum est ex D. Ambrosio: & secundum hunc modum potest dici, quòd in antiquo testamento Christus immolabatur, hoc est in figuris & immolationibus eius passio futura repræsentabatur. Vnde Apoc. 13. dicitur, quòd Agnus occisus est ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominum immolabantur & occidebantur, sanguísque eorum & illorum occisio erat imago siue figura aut repræsentatio Christi, qui peccatum non fecit, occidendi pro peccatis nostris. Secundò dicitur immolatio, quantum ad effectum passionis Christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficimur fructus dominicæ passionis. Vnde in quadã oratione dominicali secreta dicitur, Quotiẽs huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius est huic sacramento, & non figuris antiqui Testamenti.

Idem sacrificium in missa & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per sacrificium missæ expiantur.

Christus nũc non seipsum offert sed offertur. 3. p. q. 83. art. 1.

Cur missa dicatur immolatio.

Ver. 12. DE HIS QVIBVS PRODEST MISSAE SACRIFICIVM.

A MIssæ sacrificium prodest non solùm sumenti, sed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, si sint dispositi. Et in hoc sacramentũ Eucharistiæ excedit alia sacramenta, quæ solùm prosunt suscipientibus: ideo non sunt sacrificia propriè dicta. Sed Eucharistia est sacramentum, & sacrificium: inquantum est sacramentum, prodest solis sumentibus: inquantum verò est sacrificium, prodest aliis, si sint dispositi, hoc est qui sunt in gratia, & sic beatis & animabus purgatorij quo ad præmiũ accidentale, secundum proportionem gratiæ quam habent: sed solum viuentibus quo ad augmentum gratiæ de cõgruo, ac etiam quo ad acquisitionem, attritis: Quo ad expiationem verò pœnæ, solis viatoribus in gratia existentibus, & secundum affectum & dispositionem eorum. Ex quo patet quod nõ prodest damnatis, cum non sint dispositi, neq; in via. Sed quia animæ quę sunt in purgatorio, sunt dispositæ, cùm sint in gratia, & viatrices, nõ enim sunt in termino: cõsequens est vt hoc sacrificium prosit illis, quo ad præmiũ accidentale, scilicet gaudium de oblatione, & quo ad expiationem pœnarum, secundũ deuotionem offerentis in gratia existentis. Vnde Dauid psal. 22. quem edidit de fructibus huius sacramenti, dicit: Et misericordia tua subsequetur me, scilicet post mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finem. Ratione autẽ sic probari potest: Supposito fundamento quod habetur 1. Cor. 10. quòd omnes vnũ corpus sumus in Christo, alter alterius membra, scilicet in auxilium, vt in eadem epistola c. 12. dicit, Siquid patitur vnũ membrum, compatiuntur alia membra. Compassio autem subleuamen importat, & communicationem in necessitatibus: vnde Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes. His suppositis, sic potest

Animabus purgatorij suffragatur Missæ sacrificium.

ver. 18.

probari: Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrũ eidem corpori vnitum in necessitate existens: sic membrum mysticum, hoc est fidelis ad fidelem, quando est in necessitate, cùm sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrũ corporale compatitur alteri, & potest ipsum iuuare, imò de facto iuuat: Igitur. &c. Potissimum autem subleuationis pœnarum remedium est
7.c. Eccle. Hierar. Mos sepeliendi tépore Apostolorum. passio Christi, quæ per hoc sacrificium applicatur, & sancti Apostoli applicauerunt, vt dicit D. Diony. vbi officium sepulturæ tempore Apostolorum describens, inquit, Venerandus antistes precem sacram (hoc est missæ sacrificium) peragit, precatúrque illa oratio diuinam clementiam, vt Deus defuncto cuncta dimittat peccata, hoc est pœnas peccatorum, quę pro fragilitate sunt admissa. Et D. Chrysost. in homilia 69. ad populum Antiochenum, dicit: Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciebant enim illis multum contingere lucri & vtilitatis. Et Dama. in quodam sermone de suffragiis Mortuorum dicit: Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris, & sancti Apostoli in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex præmissis patet quàm falsè & impudenter dicant hæretici, quòd
Canõ Græcorum commemorationem habet fidelium. Græcus canon hãc commemorationem non habet. Quia manifestum est D. Diony. & Chryso. fuisse Græcos, qui de Canone huiusmodi faciunt mentionem: licet Græci commemorationem defunctorũ alio ordine habeant: quia præponunt eam, dicunt enim, Et omnium sanctorum, quorum supplicationibus respice nos Deus, & memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis & vitæ æternæ, & requiescere eos facito, vbi videtur lumen vultus tui. Adhuc te Domine inuocamus, memento omnis episcopatus orthodoxorum, &c. & subditur: Etiam offerimus tibi hoc rationale obsequium pro orbe terrarum, & sancta Ecclesia catholica. Latini etiam omnes hæc asseruerunt. Inter quos D. Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis dicit: Non est parua vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, authoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino ad altare funduntur, locum habeat commemoratio
In 4. Dia. defunctorum. & D. Gregorius, Animæ defunctorũ quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, &c. & in concilio Cabilonen. vt recitatur in c. visum, de consecra. dist. 1. dicitur. Visum est præterea nobis, vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorum domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, in qua non pro viuentibus & quibuscunq; necessitatibus deprecetur: ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solẽniis fun-
Pro defunctis celebrare vnde sumpsit originẽ. dantur. ¶ Ex præmissis apparet quòd offerre sacrificium missæ pro defunctis non processit ex imposturis sacerdotum, vt calumniantur hæretici: sed ex Apostolorum & sanctorum patrum vniuersalisq; Ecclesiæ traditionibus. ¶ Notandum tamen quòd quãuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona Ecclesiæ celebrare, hoc est sacramentum corporis & sanguinis Christi consecrare, & mysterium passionis Christi sub illis speciebus solenniter repræsentare & offerre: sic quòd si non sacerdotes attẽ-
Notabile dictum. tarent, nihil efficerent. Possunt tamen omnes Christiani, etiam laici & mulieres, sacrificium hoc à sacerdote consecratum, spiritualiter offerre Deo patri, in memoriam & recordationem passionis Christi, & deprecari vt illam passionem per hoc sacrificiũ repræsentatam, dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam aliis extraneis: hoc enim habetur in canone missæ. In quo post primum memento dicitur, & omnium circunstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & inco-
1. Pet. 2. lumitatis suæ. Et propter huiusmodi oblationem D. Petrus vocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. & Apo. 1. Fecit nos regnum & sacerdotes, &c. sed de his ampliùs cùm de ministro huius sacramenti agetur.

Ver. 13. DE MODO QVO HOC SACRIFICIVM OPERATVR EFFECTVM.

ET quia hæretici circa hoc sacrificium multa falsa imponunt doctoribus theologicis, quæ & improbant & suggillant, præsertim quòd dicunt Missę sacrificium facere remisione peccatorum ex opere operato: vocantque hanc persuasionem Pharisaicam & Ethnicam, quam nemo probare debet. B
Ideo eis respondendum est: In primis quo ad hoc quòd dicunt hanc vocem (ex opere operato) non haberi in sacris, neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam: sed in scholis theologicis nuper natam, ad circunuolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc complexum (ex opere operato) aliter accipiunt, quàm theologi intelligant. Ideo rident & calumniantur: Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quod nemo doctorum theologorum vnquam cogitauit: imò illam applicationem siue sacrificandi actum vocant, o-
Opus operatum quod. pus operantis. Opus autem operatum intelligunt ipsum opus aut rem ipsam quæ applicatur in se: & valere aliquid ex opere operato dicitur, cùm ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur, & nõ solùm ex opere operantis, hoc est propter sanctitatem aut eius qui applicat, vel recipit, aut vtitur: quemadmodum panis habet ex se, siue ex natura sua, efficaciam nutriendi, Rheubarbarum siue Scammea habet ex se siue in se vim detrahendi choleram, ex ipso (vt sic dicam) opere operato, hoc est ex re ipsa, & non tantum ex imaginatione, vel affectu, aut fiducia sumentium, aut applicantis: quanuis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impediat rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo, vt essent alicuius diuinæ gratiæ in nobis signa & instrumenta, habentia in se efficaciam ad assequendum ea, ad quæ sunt à Deo instituta, non ponentibus obicem siue impedimentum. Ipsa igitur habent efficaciam, non tantum ab operante, hoc est ob deuotionem aut bonum motum voluntatis conferentium aut suscipientium, vt euidens est in baptismo paruulorum à peccatore administratum, qui efficaciam habet regenerandi non à conferente, cùm sit malus, nec à paruulo, cùm nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cæ-
Ioan. 6. lo verum, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrire: & vt habet

Reubar-

Reubarbarum, hoc est amaritudinem paſsionis illatæ, ſiue vt ſacrificiũ repræſentans paſsionem, habet expiare peccata, & ſatisſacere pro pœnis peccatorum. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. In quo euidenter blaſphemant: nam Chriſtus dixit, Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipſi volunt: quãuis fides & fiducia ſiue ſpes debeant adeſſe, vt dignè ſumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, ſed huius viui & viuifici panis eſt ea vitæ energia & efficacia. Nec dicunt theologi (vt hæretici falſè imponunt) Chriſti paſsionem ſolùm ad peccatum originale expiandum exhibitam, ſed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imò & omnia ſacramenta ex paſsione Chriſti efficaciam habent. Sed hoc ſacramentum iteratur (vt dictũ eſt) propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commiſſa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ.

Ver. 14. DE MISSIS PRIVATIS.

Miſſa priuata vtilis & frequentanda.

A CVm Miſſa (prout dictum eſt) ſit Corporis & Sanguinis Chriſti cõſecratio, & oblatio in remiſsionem peccatorum, & in ſpem ſalutis & incolumitatis æternę: ſequitur quòd eſt bona & vtilis ſiue ſit publica, ſiue priuata, ſiue corã multis, ſiue corã paucis dicta, nõ ſolùm diebus dominicis, & ab vno, ſed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus ſacerdotibus, aliàs benè diſpoſitis. & ideo eſt frequentanda. Hoc enim à tempore Apoſtolorum ſancti patres & vniuerſa Eccleſia ſeruauerunt, vt habetur in c. ſemel, & c. iteratur, & c. & ſi non frequentius, de conſecr. diſtiſtin. 2. Et D. Ambr. Si quotieſcũque effunditur ſanguis Chriſti (hoc eſt eius effuſio repræſentatur) in remiſsionẽ peccatorũ funditur, debeo meritò ſemper accipere, qui ſemper pecco: debeo ſemper medicinã accipere, qui ſemper infirmor. Si liceat vni ſacerdoti, quare non licebit alteri pro ſe ac aliis offerre, cùm orationem & oblationem communem docuerit Chriſtus? Si oratio dominica bona eſt, quomodo per iterationẽ deterior efficitur? Sic ſi miſſa bona eſt, quomodo per iterationem deterior efficitur? An ideo perdicum & phaſianorum deterior fit cibus, quia in menſis nobilium dũtaxat frequentior eſt? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epiſt. 10. parte 1. dicit: Quod ſemel feciſſe bonũ eſt, & laudabile, ſi frequenter fiat, ſeruatis, ſcilicet omnibus debitis circunſtantiis, quomodo poteſt eſſe malũ? aut ſi aliqua culpa vitanda eſt, non ex eo quod ſæpe, ſed quod ſit culpabile eſt. Eſt enim in miſſa peccatorum confeſsio, quia etiã iuſtus ab initio accuſator eſt ſui, Prouer. 18. Diuina ſubnectitur laus: fiunt orationes pro populo, Euãgelica eruditio, fidei auditur confeſsio: eſt in præſentia corporis Chriſti Dei fruitio, & archanorũ cordis coram Deo patefactio, ſupplex diuini auxilij imploratio, ſunt & cæremoniæ, homines ad deuotionem prouocantes, & in gratiarum actione finem accipit miſſa. Quid horum reprehenſione dignum eſt, ſi frequẽter fiat? Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Pſaltes. Quid ſi pluries, vt D. Bartholomæus, qui cẽties per diem, & ecnties per noctem flectebat genua ad orandum? & iſti indeuoti hæretici coarctare volunt populũ, vt ſemel ſingulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obſtat quod allegant, Chriſtus ſemel paſſus eſt: ergo ſemel duntaxat offerri debet. Non valet conſequentia: Quia hoc ſacramentum incruentum eſt: nec realiter iteratur paſsio, ſed eadem pluries ad memoriam reducitur, & pluries Deo præſentatur: quia ſemel oblata non operatur ſecundum ſuã infinitam virtutẽ, ſed ſecundum deuotionem offerẽtis, vel eorũ pro quibus offertur, tam quo ad deletionẽ colpæ & reatus pœnæ, quàm quo ad collationẽ gratiæ, quæ ſemper in hac via augeri poteſt, vt dictũ eſt. ¶ Sufficit tamẽ vni ſacerdoti ſemel in die celebrare. Nõ enim modica res eſt vnã miſſam facere: & valde felix eſt, qui vnã in die celebrare poteſt. Dñs innocẽtius in ca. propoſuiſti, extra de celebra. miſſa. excepit duos caſus. Primus eſt propter ſolẽnitatẽ diei Natiuitatis Domini, in quo licitũ, & non præceptũ, tres miſſas dicere, ad repræſentandã triplicem Chriſti natiuitatem: Prima natiuitas eſt æterna à patre: ſecunda corporalis à D. Virgine: tertia ſpiritualis in cordibus fideliũ, vel ad repreſentandum triplicem ſtatum ſcilicet legis naturæ, Moyſi, & gratię. Secundus caſus eſt neceſsitas: Si moriatur aliquis dicta à curato miſſa de die, & nõ ſit alius presbyter, vel ſi celebrata miſſa petatur infirmorũ cõmunio, & nil reſeruatum eſt in pixide, aut aliquid huiuſmodi, vel ſunt diuerſæ annexæ in eadem cura, ſolent epiſcopi diſpẽſare cũ ieiunis: quãuis glo. dicat nõ eſſe ſpecialiter prohibitũ plures miſſas celebrare, vnã de die, & vnã pro mortuis: quia licet canõ dicat, ſufficit, nõ tamen prohibet. ritus tamẽ Eccleſiæ aliter ſe habet. Ideo niſi in prædictis caſibus non licet, & per cõſequens extra illos caſus pluries celebrans peccat. Et idẽ dicẽdũ eſt de eo qui in die paraſceues miſſam priuatã celebraret: quia cõtra ritũ vniuerſalis Eccleſiæ faceret. Quãuis plures audire, & pluries ſpiritualiter offerre non ſit illicitũ, imò valde vtile & meritoriũ. Propter indeuotionẽ tamẽ ſuperſedendũ eſt ſacerdoti. Vnde D. Aug. & habetur in c. quotidie, de cõſecr. diſt. 2. Quotidie celebrare nec laudo nec vitupero. ſingulis tamẽ diebus dominicis cõmunicandũ hortor. Si autẽ deuotio adſit, laudat: Apoſtoli enim erant perſeuerantes in cõmunicatione fractionis panis. ¶ Debent autẽ miſſæ priuatæ celebrari de die, niſi propter ſpecialẽ deuotionẽ, vt in c. quidã laicorũ, extra de celeb. miſſ. vbi nõ præcipitur, ſed ſolùm ſancitur. Ideo non eſt de neceſsitate, ſed de honeſtate, ꝙ celebretur vel audiatur miſſa peculiaris de die, etiã in die feſto, niſi propter ſcandalũ, & in magnis ſolennitatibus. Nec obſtat illa maxima falſa & hæretica, qua improbantes miſſę ſacrificiũ, & priuatas ſiue peculiares miſſas, tanquam ſummam euangelij veritatem, & principium firmiſsimum, & receptiſsimum fundamentum ſupponunt, dicentes eſſe idololatriam, quicquid fit diuini cultus gratia ſine expreſſo verbo Dei, qui ſic ſe coli præcepit, aut hoc ipſum inſtituit. Nam vltra ea quæ ſuperius hoc. §. verſie. 8. allegata ſunt contra hoc fundamentum, D. Paulus 2. Theſſalo. 2. monet nos tenere quod accepimus à patribus, dum ait: Tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per epiſtolam ſcriptam, ſiue per ſermonem non ſcriptum. & Galatb. 1. dicit habendos eſſe ſub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non poſſumus ex ſcripturis pro-

Quid ĩ miſſa agatur.

Pſal. 118.

Semel in die vni ſacerdoti ſufficit miſſam celebrare.

Quãdo pluries in die vni ſacerdoti licitum eſt.

Miſſæ priuatæ de quo ſunt celebrandæ.

ferre verbum, quo constet Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium offerret de primogenitis: Si Abel ergo non idololatrauit, cum ad eum & eius munera aspexerit Dominus, licet non haberet scriptum verbum, quo præciperetur sic fieri: Si Noë aut Abraham & Iacob non malè egerint, diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto, eò quòd dominus interius inspirauit: Quomodo non verentur hi in idololatriam conuertere ea quæ Spiritu sancto inspirante ab Apostolis in gratia confirmatis, & tantis patribus, cum consensu totius Ecclesiæ, quæ errare non potest, edocta sunt? ¶ Et licet Christus plures conuiuas in cœna habuerit, quibus corpus suum communicauit: non præcepit tamen, vt cùm hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cùm dixit, Hoc facite: sed quòd in suam commemorationem agerent, quotiescunque hoc facerent. Quòd si repente feruore aliorum aliquis in charitate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quotidianam refectionem desiderat, debètne fraudari illo sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi socium illius deuotionis inueniat? Si vnus ægrotus requirat, dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet? Ecclesiæ ergo Catholicæ determinationi & ritui magis standum est, quàm hæreticorum temeritati.

Vnus solus communionē licitè accipere potest.

Ver. 15. DE VALORE MISSAE.

Valor missa penes quid attenditur.

VAlor missæ (vt ad propositum sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramenti siue sacrificij contenti in sacramento: Secundò ex parte sacerdotis offerentis. Si consideretur ex parte sacrificij siue Christi oblati in sacramento, cum ipse Christus sit infinitus, sequitur quòd valor erit infinitus: quia tamen hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem, & applicatio non posit esse infinita, cum infinitas creaturæ repugnet: sequitur quòd non operatur infinitè. Eam ob rem D. Tho. dicit quòd quanuis virtus Christi qui continetur in sacramento Eucharistiæ, sit infinita: est tamen determinatus eius effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur, Ideo non oportet quod per vnum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quandoq; plures missæ in satisfactionem vnius peccati iniunguntur. Secundò consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis. Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria. Primò ad meritum essentiale, quod est solius offerentis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum communicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidētale, quod est gaudiū de illo actu sacrificandi: & hic effectus cōmunicatur omnibus in gratia existentibus, secundū proportionem gratiæ quam habet, vt dictum est cum de beatitudine accidentali ageretur. Tertiò valet quantum ad satisfactionē: & quantum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerentis: Quia quoad satisfactionem magis attenditur affectus offerentis, q̃ quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophilacium. Quāuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorum, pro quibus offertur non tamen satisfacit pro tota pœna, sed secundum quantitatem deuotionis, qua sacramentum offertur. Vnde D. Tho. dicit ꝙ hoc sacrificium tollit pœnam, vel in toto, vel in parte, secundum mensuram deuotionis eius qui offert, mediatè vel immediatè: Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesiæ, aut defuncti qui præcepit ea fieri, valent illi: ita ꝙ deuotio imperantis facit idem quod exequentis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat affectum ad eum pro quo celebrat: vt cùm odit eum, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificium proderit illi, & non infinitè, ergo limitatur per aliquem affectum, non sacerdotis: ergo alterius offerentis per sacerdotem vel per affectū siue intentionē aut deuotionē ecclesiæ. ¶ Notandū tamē quod effectus huius sacrificij à tribus pendet, & ideo meritū missæ secundū aliquos in tres partes diuiditur: quarum vna attribuitur Christo: Alia verò intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quātitatem applicationis quam facit Christus, & deuotionis ecclesiæ ignoramus. & licet sacerdos sciret illam, non posset eam aliter applicare. Sed quantitatem expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suæ deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactionem ieiunij, & peregrinationis, ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

In 4. dist. 45. q. 2. art. vlt. q. vlt. ad vltimū argumentum.

Missa vtilitates.

Luc. 21.

Meritū missa diuiditur in tres partes.

B

Ver. 16. DE MISSA PRO PLVRIBVS DICTA.

DIfficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, prosit cuilibet illorum, ac si pro quolibet illorum celebraretur. Quidam (vt Præpositinus & D. Hiero.) attendentes ad infinitum valorem ex parte Christi, dicunt ꝙ sic. Quidam verò attendentes ad finitam applicationē, dicunt quòd non: & huius opinionis est D. Tho. dominus autem Caietanus medius inter eos, ambos nititur cōcordare, dicens quòd presbyter potest considerari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiuè, vt si decem rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul commendet. Tunc dicit quòd nō ꝓdest vnicuiq;, sicut si pro vnoquoq; offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificij in se sit infinita, nō tamen operatur infinitè: quia tunc sequeretur quòd nō esset dicēda nisi vna missa pro toto mundo. & quòd vna missa euacuaret totū purgatorium: infinito.n. nō potest fieri additio. & sic aliæ missæ essent superfluæ, & ecclesia malè fecisset, instituēdo quòd missa ꝓ aliquo particulari diceretur: quod cōsequens pro vtraq; sui parte est erroneū, & à bonis operibus retractiuū, cultúsq; diuini diminutiuū. Operatur ergo finitè secundū ꝓportionem deuotionis offerētis, quæ est finita & limitata, & determinatæ quantitatis. Sed omne quantū diuisum per partes quantitatiuas, diminuitur, & redditur minus, & tandem consumitur, vt experimento videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æquè primò applicata diuiditur: & per consequens vnus minus accipit, q̃ si tota deuotio ei applicaretur, & secundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi D. Tho.

C

D. Thom. & alios qui hanc opinionem sequuntur. Ex quo sequitur quòd sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicendo vnā missam duntaxat: Sicut si quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos, non satisfacit cuilibet, dando omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictum D. Hierony. quod habetur in ca. non mediocriter, de consecra. distinct. 5. vbi dicitur, Cùm igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur: nihilominus quàm si pro vnoquoque illorum diceretur, accipitur: respondet quòd loquitur quantum ad præmium accidentale, quod omnes participant, iuxta illud Psalm. Particeps ego sum omnium timentium te. In Symbolo dicimus Sanctorum communionem, hoc est cōmunicationem: vel debet intelligi dictum D. Hierony. quando affectus seu intentio offerentis, fertur primò in particulari sigillatim, vt amplius statim dicetur. Et cùm dicitur quòd suffragia, præcipuè orationum, innituntur diuinæ liberalitati, quæ est infinita, ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior, quanto pro pluribus fit: quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omnibus. Respondet quòd oratio potest dupliciter considerari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet Dei: & sic nō refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantum habet pœnalitatem, & satisfacit: & sic refert, cùm deuotio sit finita, & diuisa reddatur minor. Nec obstat quòd Ecclesia celebrans, pro vno defuncto, adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur illi, pro quo celebratur, cùm pro eo speciali actu obtulerit sacrificium. nec est simile de lectione, quæ tantum, imò aliquando amplius prodest aliis assistentibus quàm illi pro quo fit: quia suffragia (prout sunt satisfactiones) non sunt per modum actionis, vt doctrina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus ex natura rei: licet oratio inquantū meritoria meriti essentialis aut accidentalis, consideretur per modum actionis. ¶ Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus, vt eius conatus siue affectus & applicatio fertur, primò in singulos, hoc est offert pro vnoquoque sigillatim & successiuè passionem Christi, in hoc sacramento repræsentatā, primò pro se & peccatis suis, secundò pro parētibus, tertiò pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dante, & sic de aliis. Tunc cùm sint plures actus oblationis respectu vnius sacrificij, secundum eundem Caietanum, tantum prodest omnibus illis, sicut si pro vnoquoque solo illorum offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur, successiuè tamē. Ex quo videtur sequi quòd si sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnam missam, & à quolibet recipit stipendium pro sustentatione, celebrando vnam, offerendo sigillatim & distinctè & successiuè pro quolibet, satisfacit omnibus illis: facit enim quod promisit, & nil deperit primò, si pro aliis deinde & successiuè offerat, & sic dicit intelligi dictum D. Hiero. suprà allegatum: quia vel petens ab eo missam intendebat vt solùm offerret pro se, & non pro aliis: tunc eius intentio esset obliqua & contra charitatem, & saperet speciem simoniæ, & pecunia sua esset in suam perditionem. Et sic celebrans non debet se conformare eius intentioni, neque ad id se obligare: magis enim sacerdos tenetur sibi & parentibus, & celebrare pro se & illis, quàm pro eo à quo accipit stipēdium pro sustentatione vnius diei. Nec ordo prioritatis aut posterioritatis in his oblationibus est essentialis. Cū ergo nil depereat petenti, imò accrescat ei gaudium accidentale de aliis oblationibus, & sacerdos non teneatur se conformare intentioni inordinatè petentis: non videtur ratio apud eum, quare non satisfaciat omnibus. Sicut qui promisit cuilibet ex decem, quinque duodenos, si daret cuilibet sex duodenos, satisfaceret cuilibet, imò esset liberalis, &c. Si verò vnus missam petat de beata Virgine, alius de Spiritu sancto, respondet quòd quantum ad sacrificium satisfacit, sed tenetur antè vel post ad orationes & suffragia, ad quæ se obligauit. ¶ Hæc opinio habet magnam apparentiam, & faciliter soluit omnia argumenta, vno dempto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cùm enim quilibet petens intendat, & rectè intendere possit, vt hoc sacrificium particulariter & semel in die offeratur, & Passio Christi in hoc sacramento repræsentetur, & alius similiter quod eodem die seorsum & specialiter offeratur: & sic eorum intentio est quòd pluries distinctè repræsentetur, quæ ex hoc apparet quòd si scirēt sacerdotem ab alio accepisse stipēdium, & promisisse alteri pro eo celebrare, alium sacerdotem quærerent. ¶ Cùm ergo hæc opinio sit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiam cupiditatis, non videtur in foro conscientiæ tuta. Si autem ille qui petit & dat, scit de aliis qui petierunt & dederunt: tūc cum volenti non fiat iniuria, censetur contētari quòd in vno sacrificio eius commemoratio fiat. & sic satisfacit. ¶ Non tamen excusantur sacerdotes à peccato, nec à restitutione, qui plures missas admittentes, minori precio per pauperes sacerdotes supplent. Nō enim videtur quo titulo residuum pecuniarum retinere possint.

Psal. 118.

Opinio dominus Caietani.

Opinio autor.

Caueant sacerdotes,

Ver. 17. DE DIGNITATE SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

A Evcharistiæ sacramentum aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primò ex contento in hoc sacramento, quia in eo continetur realiter Christus, qui cum sit Deus, est ineffabilis dignitatis: in aliis sacramentis est solum quædam virtus instrumentalis à Christo participata. Secundò ex ordine sacramentorum: quia omnia alia sacramenta ad hoc sicut ad finem ordinantur. Tertiò quia omnia ferè sacramēta in Eucharistia consummantur, vt D. Diony. dicit. Quartò ex mirabilibus quæ fiūt in huius sacramenti consecratione: primò, fit transsubstantiatio panis & vini in verum corpus & sanguinem. Secundò, quia Christus est ita magnus in paruo loco, sicut fuit in cruce, & nunc est in cælo. Tertiò, quòd materia panis non annihilatur, cum aliquid eius maneat. Quartò, quia idem corpus in pluribus locis simul est, licet non localiter. Quintò, quia manent accidentia sine subiecto. Sextò, quia accidentia habent virtutem substantiæ, & ex eis potest fieri generatio. Septimò, quòd diuisis accidentibus corpus non diuiditur, & alia innumera, quæ ex his sequuntur, & in hoc sacramento continentur,

3. p. q. 65. art. 3.

3. c. Ecc'e. Hierar.

Psal.110. D.Thom.3.par.q.78.a.11.& seq.

Ideo Psalm. vocat memoriale omnium mirabilium quæ fecit, dicēs: Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus: escam dedit timentibus se. Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quàm alia sacramenta.

Ver. 18. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

CVm Eucharistia non solùm sit sacramentum, sed etiam sacrificium, in effectibus quos habet vt sacrificium, excedit omnia sacramenta, quę non sunt sacrificia, sed sacramenta tantum. & sic solùm prosunt accipientibus, & non aliis: sicut Eucharistia, inquantum est sacrificiū, hoc est inquantū offertur Deo in memoriam & repræsentationem passionis Christi, prodest nō solùm celebranti, sed etiam aliis. B

Sacrificij missæ effectus.

Effectus Eucharistiæ vt sacrificium, est causare vel augere gratiam, remittere peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorum eorum pro quibus offertur secundum mensuram deuotionis illorum. Eucharistia verò (vt est sacramētum, scilicet prout sumitur) habet duplicem effectum: vnum directè, aliū ex consequenti.

Eucharistia vt sacramentum quos effectus habet.

Directè quidem, ex vi sacramenti habet illud ad quod est institutum, scilicet ad nutriendum spiritualiter per vnionem ad Christum & eius membra. Alium effectum habet indirectè & ex consequenti, scilicet remissionem peccatorum: quia per hoc sacramentum aliquis consequitur nō solùm remissionem culpæ, sed etiam pœnæ: non quidem totius (sicut per sacramētum baptismi, quod est ordinatum ad remissionem culpæ & totius pœnæ, eò quòd per ipsum homo commoritur Christo) sed secundum modum suæ deuotionis & feruoris: quia Eucharistia directè ordinatur ad nutriendum, & perficiendum per Christum: quantū ad primū effectum quem habet ex vi sacramenti, operatur, spiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, sustentat, auget, reparat humidum radicale: sic cibus iste spiritualiter animam. ¶ Vnde rectè potest dici Mensa, de qua gratias agere debent fideles, tanquam de magno Dei dono: cuius institutionē

Eccle.5.

præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatémque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte sua, lętetúrque de labore suo, hoc est donum Dei. Similiter

Psalm. 22.

Dauid præuidens hoc donum, recitando beneficia, cognoscens se teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, &c. sequitur, Parasti in conspectu meo mensam. Sed quam mensam parauit Deus? inuenio quòd duplicem: Prima est naturæ, ad nutriendum corpus: secunda est gratiæ, ad nutriendam animam. Prima &c. est terra, quæ est repleta omnibus bonis

Mensa duplex homini parata.

corporalibus, vt videre est in Vere, in mense Maij. Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, bestias terræ, pisces maris, qui etiam appropinquant terræ. Certè terra prædictis repleta nil aliud est, quàm mensa cibis referta, ad nutriendum corpus. Hanc mensam ab origine mundi

Mensa naturæ.

apposuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gene.1. Dominamini, &c. Gene.9. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non esse similes porcis, qui comedūt glandem, & non respiciunt arborem, ex qua prouenit. Si esset aliquis hospes, qui sine precio bene tractaret, & nil quæreret, nisi post refectionem gratiarum actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratiis, dignus esset vt ei hospes mensam plicaret propter ingratitudinem. Sic etiam nos, nisi de fructibus terrę perceptis, gratias habeamus. Et ideo cùm deficimus, Deus aliquando plicat mensam, mittendo gelu, siccitates, pluuias, tempestates, &c. Ideo si velimus preseruari ab his, gratias agamus, & bonis ab eo

Mensa sacramentalis.

perceptis bene vtamur. ¶ Secunda mensa, &c. dicitur sacramentalis, quàm cibo spirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ instituendo hoc sacramentū, ipsum recipiendo, & Apostolis dando. Ad quam mensam omnes fideles inuitauit cùm ait: Accipite & manducate ex boc omnes. & figuraliter Prouer. 9. Venite, comedite panem, & bibite vinum quod miscui vobis. Hæc est mensa nobilis & regalis, in qua vassallus comedit cum rege de eodem cibo & in eodem catino. In bac re Deus valde honorauit hominem. Vnde potest dici quod non potuit Deus homini pro statu huius viæ maius donū dare, & maiorem honorem facere, quàm instituendo hoc sacramentū, & inuitando ad banc mensam. Si rex temporalis ad suam mensam, ad quam non admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum rusticum, faceret illi magnum honorem, cuius ille nunquam obliuisceretur, imò frequenter recitaret quomodo rex fecerat illi talem gratiam, &c. & ageret gratias, diligerétque regem, & seruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in sua mensa, &c. De hoc bonore habemus figuram. 2. Reg. 9. Vbi Dauid volens ostendere amorem, quem habebat ad Ionatbam mortuum, quæsiuit an esset illi filius, responsumque est quòd vnus, qui vocabatur Miphiboset, qui erat vtroque pede claudus: quia cùm esset paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eum in terrā: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboset comedet super mensam meam, quasi vnus ex filiis regis. Hæc nempe significant gratiam quam fecit nobis Deus, instituendo boc sacramentum, & inuitando ad sumendum ipsum. Dauid repræsentat Christum, Ionathas mortuus repræsentat Adam, Miphiboset repræsentat quemlibet nostrum, qui sumus claudi vtroque pede, scilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adam ad esum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem qnem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinauit quòd comederemus super mensam suam, scilicet sacramētalem, quasi filij regis. Vnde debemus verecundari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? Nempe angeli. vnde

Quomodo panem angelorum manducat homo

Iob. 4. Vbi eras cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mensam, & Christus vult quòd nos comedamus. Vnde Sapien. 16. Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur,

nos verò

nos verò coopertè recipimus: & non clarè videmus,sed quasi sub quibusdam cortinis & velaminibus
accidentium sumimus.Videt nonnunquam aliquis lectum cortinatum,in quo rex est,&non videt re-
gem.Sic hic accidentia sunt cortinæ cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictum est suprà hoc ca.&
§.ver.6.de velamine sacramenti,& versic.7.de veritate sacramenti.Si hæc agas ad populum,dic vt ti-
bi videbitur. Vt autem maiorem habeamus occasionem recognoscendi beneficia , & agendi gratias,
considerare debemus maiorem excellentiam,&magnificentiam mensæ huius,quæ amplior est omni-
bus mensis magnificis huius mundi,propter 4.rationes . ¶Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus
Esther 1.de conuiuio assueri magnifico in ciuitate Suza, quod fuit magnificum, eò quòd durauit per
sex menses.Cœnaculum opertum,& mensa parata omnibus illius regni.Sed si velimus cõsiderare du-
rabilitatem huius mensæ,inueniemus eam magnificentiorẽ:quia in ea non solùm admittuntur de vno
regno, sed etiam de omnibus. Et mirum est quòd vnus sacerdos vna consecratione potest tot hostias
consecrare,quot sufficiunt toti mũdo,vt dictum est.Mensa illa durauit solùm per sex menses:hæc au-
tem per mille quingentos quadraginta nouem annos,& durabit vsque in finem seculi,iuxta illud,Ec-
ce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.Ex quo trahit dominus Gerson cancellarius
Parisieñ.quòd vsque ad diem iudicij celebrabitur missa, & quòd in die qua audies missam, potes di-
cere quòd in illa die non erit finis mundi,& iudicium vniuersale.Si velimus bene contemplari,inue-
niemus mensam paratam ab initio mundi figuraliter in paradiso terrestri per lignum vitę,in sacrificio
Melchisedech,in Manna,in Agno Paschali,& in aliis figuris,quas recitare longum esset.Sed esca fuit
realiter per Christum posita.Et in hoc excedit mensam solis,quę erat sine cibis abscondita in sabulo,
de qua D.Hierony.in prologo Bibliæ.¶Secunda ratio dicitur ministrorum dignitatis.Si esset conui-
uium,in cuius mensa ministraret Rex,Imperator,Papa, Patriarchæ, & Cardinales, & assisterent filij
Regis,esset valde nobile & magnificum. Verùm hoc conuiuium est nobilius, quia non rex aut impe-
rator temporalis,aut mortalis & terrenus,sed imperator cælestis & immortalis, Christus ministrauit,
iuiunxit Pontificibus,Patriarchis,Episcopis,& Sacerdotibus ministrare,dicens: Hoc facite & diuidi-
te.Præterea Angeli sunt assistentes,vt D.Grego.ait:Quis enim fidelium habere possit in dubio in il- *In homi. Pascha.*
la immolationis hora ad vocem sacerdotis cælos aperiri?Angelorum choros interesse?summa imis so- *In lib. de di*
ciari?& D.Chrysost.dicit,quòd tunc Angeli circunstant sacerdotem . Si quæratur quot angeli assi- *gnit.sacerd.*
stant:dicendum quòd non habemus numerum determinatum:credendum tamen quòd in magna co-
pia &multitudine,cùm numerus Angelorũ excedat numerum arenæ maris.Assistũt autem Angeli ad *Angeli ad*
tria:primò ad honorandum Christum.Guillelmus Parisieñ.dicit quòd sicut Episcopus nunquam fa- *tria assistũt*
cit officium episcopale solus: & quanto pontifex maior est , tantò plures habet assistentes. Sic cùm *sacramento,*
Christus sit Pontifex pontificum,necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secundò ad ac- *& commu-*
cendendum & inflammàdum nos in amore Dei:vbi enim est multitudo carbonum & titionum igni- *nicantibus.*
torum,accenditur maior ignis:quia vnus calefacit & inflammat alium. Angeli sunt titiones & carbo-
nes igniti,iuxta illud:Qui facis angelos tuos spiritus,& ministros tuos ignem vrentem. Tertiò ad re- *Psal.103.*
pellendum dæmones,qui sunt adeò malitia pleni, quòd si permitterentur, impedirent deuotionem
communicantiũ,euagationibus & diuersis impressionibus in fantasiis illorum.Sed boni angeli arcent *Psal.5.*
& fugant eos,dicentes illud Psalm.Non habitabit iuxta te malignus: & illud 2.Corin.6. Quæ societas
Christi ad tenebras?quæ conuentio Christi ad Belial?Si angeli psallentibus se coniũgunt,iuxta illud, *Psal.67.*
Præuenerunt principes coniuncti psallentibus,quantò magis communicantibus?¶Tertia ratio est ci-
bi preciositas,&c.Magna fit æstimatio conuiuij,quando in eo est pręda diu venata & tenera,velut res
preciosa.Sed in hac mensa est præda venata per quinque milia annorum,& vltra : quia patres antiqui
à principio mundi cucurrerũt post hanc prædam,quæ tandem sicut Vnicornis ad genua virginis de-
clinauit,& ibi fuit accepta,& tandem in hac mensa posita. Sed quæ præda ? Christus filius Dei, cuius
caro & sanguis est preciosior & excellentior omni esca,quæ possit esse.Vnde Ioan.6. Caro mea verè
est cibus,& sanguis meus verè est potus. Si velimus profundè contemplari escam siue cibum & potũ
huius mensæ sacramentalis,inueniemus valde differre ab esca corporali,præcipuè in tribus,scilicet in
vigore,virtute,& perfectione.primò in vigore:quia licet ibi corporales nutriant,tamen corrumpun-
tur & conuertuntur in substantiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigo-
re naturali,quia non corrumpitur,neque conuertitur in substantiã aliti,sed mutat & conuertit alitum
in substantiam suam.Vnde dictum fuit D.August,contemplanti virtutem huius sacramenti. Cresce,
& manducabis me:nec tu me mutabis in te,sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me. Hinc est
quòd qui deuotè accipiunt hoc sacramentum, ex carnalibus efficiuntur spirituales,adeò vt cibo cor-
porali non egeant:vt de D.Catharina Seneñ.legimus. Secundò in virtute , quia cibi corporales non
portant,sed portantur à manducantibus:hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia 3.
Regum.19.quòd postquam comedit panem subcinericium ab angelo præparatũ (qui erat figura hu-
ius sacramenti)ambulauit in fortitudine cibi illius 40. diebus & 40.noctibus, vsque ad montem Dei
Oreb.Sic virtute huius cibi fideles vsque ad paradisum:ideo dicitur viaticum. Tertiò in perfectione,
quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus,quorum perfectiones inueniũtur in isto.Primus
defectus est diminutio.Cùm comedis de aliquo cibo corporali,diminuitur talis cibus corporalis: suf- *Primus de-*
ficit tribus,qui non sufficeret decem.Sed hic cibus spiritualis per acceptionem non diminuitur . Vn- *fectus cibi*
de Ecclesia cantat,Sumit vnus,sumunt mille,tantum isti,quantum ille,nec sumptus consumitur. Li- *corporalis.*
cet hostia diuidatur & frangatur , tamen cibus iste non diuiditur . Vnde Ecclesia cantat, Fracto de-
mum sacramento,ne vaciles,sed memento tantum esse sub fragmento , quantum toto tegitur. Nulla
rei fit scissura,signi tantum fit fractura,qua nec status nec statura signati minuitur.Secundus defectus

Secundus defectus.

in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia citò satiant & fastidiunt. dicitur communiter quòd panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cærasa(quæ alias sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nũquam fastidium generat bene dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Eccle.24. Qui manducát me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Hinc est ꝙ qui consueuerunt frequentare, amplius desiderant: nec satiantur aut contenti sunt, donec clarè perce-

Sap.16.

perint in paradiso. Qui verò sunt indispositi, non sentiunt delectationem, sed fastidium. In figuram huius legimus de Manna(quod repræsentabat hoc sacramentum) quandiu filij Israël fuerunt boni, & bene vsi sunt Manna, sentiebant omne delectamentum, sed cùm fuerunt mali & indispositi, dicebant: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinam essemus in Ægypto, & sederemus super ollas carnium, & comederemus carnes in saturitate! Veniunt in mentem porri, cæpe, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quanto magis deuotè frequentant hoc sacramentum, tanto magis delectantur, & frequentare volunt: sed mali fastidiũt. Vnde accessuri videntur duci ad patibulum. Ideo Ecclesia, Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus. Mors est malis, vita bonis: vide paris sumptionis quàm dispar sit exitus! Sed vnde est quòd mali fastidiant? quia sunt dediti carnalibus, quẽadmodum Iudæi erant affecti porris, cæpe, & aliis, peponibus, &c. Sic mali superbiæ, ambitioni, gulæ,

3. Defectus.

luxuriæ, cupiditati, inuidię, & aliis huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suum saporem, vnus non habet saporem alterius: sed in hoc cibo spirituali inuenimus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatem. Ideo bene figurabatur per Manna, de quo Sapieñ.16. Panem de cælo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: ad quod quisque volebat, conuertebatur. Sic sacramẽtum istud habet saporem omnium vir-

Phil.2. Ioan.15.

tutum. Non est virtus, quam perfectissimè non inuenias in hoc sacramento, seu in contento sub eo. Si humilitatem: Exinaniuit semetipsum, &c. Si charitatem: Maiorem charitatem, &c. Si patiẽtiam: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de aliis virtutibus. ¶ Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex vtilitas. Non est lingua quæ posset explicare, nec intellectus qui posset comprehendere fructus & vtilitates receptionis huius sacramẽti. Vnde rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Corinth. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit

Duodecim vtilitates consequuntur deuotè communicantes.

quis contemplari Psalm.22. quem de hoc sacramento edidit Dauid, gratias agẽdo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequũtur deuotè accedentes ad hoc sacramentum. ¶ Prima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalem, scilicet synderesim. Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, & supernaturalem, scilicet fidem. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius dirigit: vnde Psalm. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?

Psal.26.

& Psalm. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirando: sicut rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quòd sequendo ipsum, illique inhærendo, non ambulamus in tenebris, nõ subiicimur erroribus, neque submersioni, &c. ¶ Secunda, est abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Cor. 1. Apostolus congratulans dignè communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationẽ domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento cõtinetur Christus, qui est plenus gratia. Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis: & iterum, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potentias animæ. ¶ Tertia est spiritualis dulçedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuæ ibi me collocauit. Non est dulcedo ei comparabilis, est enim Manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui acci-

Psal. 42.

pit. Si aliquando communicasti dignè, potes ferre testimoniũ. Vnde Psalm. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: & Ecclesia, Ex altari tuo domine Christum sumimus, in quo cor & çaro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. ¶ Quarta est, concupiscentiæ inordinatæ refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuotè ad hoc sacramentum. Vnde Eccle, 18. Nónne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur ros ille, quem sancti patres desiderabant dicentes, Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum.

Esa.45.

Ideo hic dicit, Super aquam refectionis educauit me. ¶ Quinta, à quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animam meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatum veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatem naturæ. Vnde Prouerb. 24. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentum conuertit ad dominum, vt non sit ita præceps, imò si quæ sint peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentum, & eius virtutem delentur, ac etiam mortalia oblita. ¶ Sexta, ad bonum inclinatio, & quodam modo confirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum: hoc est, inclinauit me ad sequendum semitas bonorũ operum, propter nomen suum, hoc est propter verbum suum dignè sumptum. ¶ Septima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vmbrę mortis, hoc est tentationis & nequitiarum diaboli, non timebo mala, quoniam tu mecum es. In cuius figura Exod. 12. dicitur, quòd domus (cuius fores linitæ erant sanguine Agni Paschalis) præseruatæ fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regem esse. Et si appropinquare pręsumant, malè accidit eis. Sic conscientiam, in qua Christus est, dæmones non audent molestare, maximè si recurratur ad eum. ¶ Octaua, cõtra mũdanas persecutiones & tristitias atque angustias consolatio: Vnde subdit, Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.

me. Ideo D. Ambro. orabat dicens: Domine per hæc ſancta myſteria mitigentur tribulationes, peri-
cula populorum, gemitus captiuorum, miſeriæ orphanorum, neceſsitates peregrinorum, inopia pau-
perum, deſperationes languentium, defectus ſenum, ſuſpiria iuuenum, vota virginum, lamenta vidua-
rum. ¶ Nona, iotellectus illuminatio, & voluntatis iuflammatio: vnde dicit, Impinguaſti in oleo caput
meum. Caput animæ eſt ratio & voluntas, quæ oleo miſericordiæ impinguatur, illuminatur, inflam-
matur multitudine chariſmatum, & eleuatur ad cognitionem veritatis. Vnde diſcipuli non cognoue- Luc. 24.
ruot dominum, niſi in fractione panis. vnde Theophilus, Conſumentibus ſacramētum panis, aperiun-
tur oculi. &. 1. Reg. 14. Aperti ſunt oculi Ionathæ, cùm guſtaſſet modicum mellis. ¶ Decima, diuini
amoris inebriatio: vnde ſequitur, Calix inebrians quàm præclarus eſt! Homerus poëta Græcus dicit
quandam herbam eſſe quæ obliuiſci facit omniū triſtitiarū. Videmus quod quādo ruſtici bene bibe-
runt, obliuiſcuntur omnium laborū & paupertatis: & non curant neque multū æſtimant labores. Sic
dignè communicantes obliuiſcuntur triſtitiarum & delitiarū, imò aliquando cibi corporalis: ſicut de
D. Catharina Seneñ. legimus. ¶ Vodecima, à reliquiis peccatorū & pœnis purgatorij liberatio. Vnde
ſequitur. Et miſericordia tua ſubſequetur me: hoc eſt, poſt vitam ſequetur me in purgatorio. Hoc eſt
ſingulare in hoc ſacramēto, quia non ſolùm eſt ſacramēntum, ſed etiam ſacrificium, quod placat Deum
iratum animabus. In figuram huius legimus quod per ſanguioem Agni Paſchalis filij Iſraël fuerūt li- Exod. 12.
berati à tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel exiſtēs in lacu leonum, accepit prandium ab Aba- Dan. vlt.
cuc, quod parauerat meſſoribus ſuis. Daoiel in lacu, repræſentat animas io lacu purgatorij exiſtentes:
Abacuc ſacerdotem, qui parat hoc ſacrificium meſſoribus ſuis, hoc eſt illis à quibus accipit ſtipendiū
ſuſtentationis. Sed angelus domini vno crine, hoc eſt vna intētione & applicatione portat ad Danie-
lem, &c. Altiſsiodoreo. dicit vnum mirabile verbum, quod nūquam miſſa celebratur, quin aliqua ani-
ma exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius eſt, quia ſponſa Chriſti Eccleſia in omni miſſa facit
ſpecialem commemorationem pro liberatiooe animarum: Nec eſt veriſimile quòd ſponſus qui eam
tantum diligit, qui eſt tam benignus & miſericors, preces ſponſæ ſuæ refutet. ¶ Duodecim vtilitas, eſt
finalis gloriæ adeptio: vnde ſequitur, Vt habitem in domo Domini in lōgitudinē dierum. vnde Chri-
ſtus Io in. 6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. & eccleſia, O verè digna hoſtia, per quam
fracta ſunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Viſis ergo tot & tantis vtilitatibus,
ſequitur quòd quilibet debet ſe diſponere ad deuotè tantum ſacramentum recipiendum, vt prædi-
ctas vtilitates aſſequi poſsit.

Ver. 19. DE VSV SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

A IN huius menſæ cibo duo ſuot, ſcilicet ſacramentum, & ſacramenti vſus ſiue effectus. Sacramentum 1. p. q. 80. art. 1.
ſunt ſpecies ſacramētales: virtus & effectus ſunt nutritio ſpiritualis, & liberatio à peccato, & ab æter-
na mortis damnatione: qui quidem effectus ſi impediantur, talis ſumptio eſt imperfecta. Ex quo ſe-
quitur quòd ſiot tres modi vtendi hoc cibo, ſiue accipiendi aut manducandi hoc ſacrameotum: Pri- Tres modi
mus modus dicitur ſacramentalis tantum. & hoc modo manducant mali. Vnde Apoſtolus 1. Cor. 11. manducādi
Qui manducat & bibit indignè iudicium ſibi manducat & bibit. Secundus modus eſt ſpiritualis tan- Chriſtum. 1. Cor. 10.
tum: Et hic modus eſt duplex: vnus eſt per claram viſionem & fruitionem: & hoc modo manducant
ſancti in patria, ac etiam angeli, iuxta illud: Panem angelorum mādٍucabit homo, &c. Alius modus eſt
per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes ſancti, qui per fidem crediderunt aut
credunt ſe per Chriſtum (qui eſt in hoc ſacramento) ſaluandos. & hoc modo antiqui patres manduca-
uerunt. vnde Apoſt. Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. Et quotidie boni catholici,
reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Augu.
ait, Crede, & manducaſti. Tertius modus manducandi eſt, quando Chriſtianus bene probatus & Iure diuino
diſpoſitus, reuerenter & deuotè accipit hoc ſacramētum, cum effectu illius: & hoc modo non accepe- præceptum
runt patres antiqui: quia nondum inſtitutum erat ſacramentum. Hoc modo manducare ſacramenta- eſt Chriſtia-
liter & ſpiritualiter cōuenit ſolom bonis Chriſtianis, quibus iure diuioo præceptum eſt recipere hoc nis recipere
ſacramentum per illa verba Ioan. 6. Niſi mādٍucaueritis meam caroem, &c. & per illud Matth. 26. Ac- ſacramentū eucharistiæ.
cipite & comedite: ſiue (vt alij dicunt) manducate ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur ſpirituali-
ter manducare hoc ſacramentum: ſpiritualis autem manducatio includit votum & deſiderium perci-
piendi hoc ſacramentum ergo ſine voto ſuſcipiendi hoc ſacrameotum non poteſt eſſe alicui ſalus: fru-
ſtra autem eſſet votum, niſi quando eſt opportunitas, impleretur. Ideo homo tenetur ex mādato do-
mini accipere ſpiritualiter & ſacramentaliter. Et cum non ſit determinatum tempus, tenetur iure di-
uino ſemel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarum non habentes, deberent,
ſaltem ex congruitate celebrare miſſam in pręcipuis feſtiuitatibus, in quibus conſueuerunt laici com-
municare, ne in vacuum gratiam Dei accepiſſe cenſeantur. vnde Apoſt. Hortamur vos, ne in vacuum 2. Cor. 6.
gratiam Dei recipiatis, & 1. Timoth. 4. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per pro- Chriſtus eucharistia ſa-
phetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Vnde ſequitur quod ſacerdotes curam animarū ha- cramentum
bentes, & maximè epiſcopi, qui ex officio habēt offerre dona & ſacrificia pro populo, vt dicitur Heb. recepit.
5. tenentur ſepius. Nec videntur excuſari illi qui per alios celebrare & offerre faciunt, & ipſi nūquam
aut rariſsime celebrant: cum eorum officium ſit perſonale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium
enim (vt iuriſtæ dicunt) datur propter officium. Innocentius tertius in c. Dolentes referimus extra de
celebratione miſſa. reprehendit eos qui miſſarū ſolēnia vix celebrant quater in anno. A fortiori curati
reprehendi debent ſi nō ſępius ratione beneficij. ¶ Primus qui vſus eſt hoc ſacramēto ſecundū tertiū
modum, eſt Chriſtus, quando inſtituit hoc ſacramentum, vt dicit D. Hier. ad Lesbiam, Dominus Ie-
ſus Chriſtus, ipſe conuiua & conuiuium, ipſe comedens, ipſe qui comeditur. & hoc communiter te-

netur, quia quæ aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit. vnde & ipse prius voluit baptizari, quā aliis baptismum imponeret. secūdum illud Act.1. Cœpit Iesus facere & docere. Ideo ipse primò corpus & sanguinem suum sumpsit, postea aliis tradidit: Et licet hoc non habeatur in euangeliis formaliter & expresse: habetur tamen in eis virtualiter & in sententia. Legimus enim quòd Christus accepit panem & calicem. Non est autem intelligendum quòd acceperit solum in manibus, sed eo modo quo aliis accipiendum tradidit. vnde cum discipulis dixerit, Accipite & comedite: & iterum, Accipite & bibite: intelligendum est quòd ipse accipiens comederit & biberit. vnde quidam metricè dixit: Rex seder in cœna, turba cinctus duodena: Atque suis manibus se cibat ipse cibus: Ne Apostoli horrerent ipsum sumere, sicut quidam fecerunt audiendo, cum prædixisset. Nisi manducaueritis meam carnem,

Ioan.6.

&c. quidam dixerunt, Durus est hic sermo: quis poterit audire? Et quanuis cibando se non acceperit omnes effectus huius sacramenti: (Quia eius gratia cum esset infinita, non est aucta) accepit tamen aliquem effectum, scilicet quandam actualem delectationē spiritualis dulcedinis. vnde ipse dicebat Luc. 22. Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum. desiderium enim cùm impletur, generat

3 p q.81. art.2. ad 1. An Christo corpus suū primo Iudæ tradiderit. In li. Eccl. Hierar.

gaudium & delectationem. Quidam dicunt quòd dedit Iudæ, vt D. August. super illud Ioan.13. Cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis: Non quòd seorsum & sub pane intincto dederit: sed intelligendum est quòd dominus antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut D. Lucas narrat. Mar. & Matth. etiam dicunt quòd biberunt ex eo omnes: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis, per bucellam intinctam atque porrectam, suum exprimit proditorem. huius sententiæ fuit D. Chrys. dicens: Iudas particeps ministeriorum, conuersus non est. hoc etiam expresse dicit D. Diony. Hylarius tamen dicit oppositum. Et sic secundum eum communio fuit facta post exitum Iudæ. Eius dictum cōueniens esset, si solum ad malitiam Iudæ consideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplum iustitiæ ostendere, non conueniebat eius magisterio, vt Iudam occultum peccatorē sine accusatore & euidēti probatione ab aliorum communione separaret, ne per hoc daretur exemplum prælatis ecclesiæ similia faciendi, & ipse Iudas inde exasperatus, sumeret occasionem peccandi. vnde Eugenius papa in c. si sacerdos, extra de offi. iudi. ordi. dixit, quòd occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publicè communio prohiberi: quia Christus Iudam non nominatim arguit: sed vnus vestrum me tradet, dixit: nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori nō debet administrari, iuxta illud:

Matth.7.

Nolite sanctum dare canibus. Quod intelligandum est, nisi verè pœniteat. vnde in concilio Carthaginēn. legitur: Scænicis atque histrionibus cæterisque huiusmodi personis vel apostatis conuersis ad Deum, reconciliato non negetur.

Ver. 20. DE DIVERSIFICATIONE VSVS EVCHARISTIAE.

Communio primitiuæ Ecclesiæ.

VSus accipiendi hoc sacramentum, secūdum diuersum Ecclesiæ statum diuersificatus est, & diuersa circa hoc statura emanauerunt. Nam in primitiua Ecclesia quādo vigebat fidei Christianæ deuotio, statutum fuit vt quotidie fideles communicarent, vnde Anacletus papa dicit, Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint, ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiam sancti Apostoli statuerunt, & sancta Romana ecclesia tenet. Postmodū verò diminuto fidei feruore, solis diebus dominicis communicabant. In cuius memoriam datur hodie panis benedictus. deinde verò amplius diminuto feruore, Fabianus papa ordinauit, vt & si non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarent, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali, vt habetur in ca. & si non frequentius, de consecra. distinct. 2. Sother verò papa ordinauit in cœna domini esse communicandum, vt habetur in ca. in cœna, eadem distinct. Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigescente charitate multorū. Innocētius tertius statuit in concilio generali, vt saltem semel in anno, in Paschate, scilicet fideles cō- B

Cōmunio in Paschate omnib⁹ Christi fidelibus præcepta.

municarent, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de pœniten. & remiss. vbi dicitur: Omnis vtriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia solus peccata sua, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi pœnitentiam totis viribus studeat adimplere, suscipiens reuerenter, ad minus in Paschate, eucharistiæ sacramentum, nisi fortè de proprij sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi receptione duxerit abstinendum. Alioqui & viuens ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptum obligare sub pœna peccati mortalis: quia ingressus Ecclesiæ & Ecclesiastica sepultura non prohibentur, nisi pro peccato mortali. Hoc pręceptum est de iure humano, ad quod non habētes plenum vsum rationis, non sunt astricti. Et quia difficile est illud cognoscere, cum aliquibus propter mollitiem & præceptores ac exercitia acceleretur vsus rationis, & circa finem primi septennij efficiantur doli capaces, vt in Gallia: & in aliis propter duriciem carnis vel incuriam parentum, aut solitudinem, retardetur, vt in montanis, qui aliquando post pubertatem non habent completum vsum rationis. Ideo remittitur discretioni proprij sacerdotis eos audientis

An ante 14. annos teneatur vt præcepti Ecclesiæ.

de confessione. Quidam tamen per annos discretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus communiter & in pluribus habeant completum vsum rationis. Sed si dubium sit, remittitur iudicio proprij sacerdotis. Post annos verò pubertatis, etiam si habeant debilem vsum rationis, & habeant aliquā deuotionem, non debet denegari. ¶ Circa infirmos autem, qui sana mente requisierunt, & tandem in frenesim inciderunt, Concilium Carthaginen. (vt habetur in ca. is qui 26.q.6.) determinauit quòd si is qui in infirmitate pœnitentiam petit, casu, dum sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in frenesim conuersus fuerit: dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuo credatur moriturus, recōcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia, nisi fortè esset periculum vomitus, aut alterius irreuerentiæ. Per Pascha verò idem Eugenius in

nius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna. declarauit quòd intelligitur à cœna domini vsque ad octauas Paschæ: Sic quòd qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui verò non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadragesimam, voluntariè vel coacti infirmitate, nõ satisfaciunt huic præcepto, nisi illud iterum recipiant infra prædictum tempus. *Quid per Pascha intelligatur.*

Ver. 21. DE DIGNA COMMVNICATIONE.

A NOn debet videri graue præceptũ cõmunionis in Paschate: quia si semel in anno recognoscimus reges & dominos temporales: & soluimus tributa & census, à fortiori debemus recognoscere regem regum, Christum regem nostrum: & in signum recognitionis soluere tributum probationis, & nos præsentare ad sacramentum suscipiendum in nostræ redemptionis commemorationem. Ad impletionem huius præcepti non sufficit recipere sacramentaliter tantum, nec se offerre & venire leuiter, absque præmeditatione: quia melius seu minus malum esset recipere metallum liquefactum, aut scorpionem, quàm cum peccato mortali indignè recipere hostiam consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quòd inuentus est vir non habens vestem nuptialem, cui dixit rex: Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem: deinde dixit ministris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio est facilis. De his etiam monet Apostolus, dicens: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Sed ad quod iudicium declarat, Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Glo. exponit dupliciter: Primò materialiter, hoc est peccatum incurrit ex peccato commisso in corpus & sanguinem domini, quod in hoc sacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim est grauior, quantò maior est is cõtra quem peccatur. Vnde Heb.10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? Secundò exponit per similitudinẽ. Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est, ac si Christus occidisset, punietur, iuxta illud Heb.6 Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei. ¶ Si vis amplius scire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quam fecit Dauid in persona Christi, Psal.68. vbi ait: Fiat mẽsa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionẽ, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. dat rationem: Quia quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Remedium est accedere dignè cùm præparatione sufficienti, saltem probabilitate morali.

Matth. 22.

1. Cor. 11.

Incommoda & pericula indignè cõmunicãtiũ.

Ver. 22. DE MODO SE PROBANDI ET PRAEPARANDI AD EVCHARISTIAM.

B COnuenientem modũ & formam se debitè probandi & præparandi ad recipiendum eucharistiæ sacramentum, docebunt tres dominæ, hoc est virtutes, scilicet prouidentia, fides, & charitas. Prouidentia docebit quid te facere oporteat antequàm te prĕsentes ad cõmunionẽ. Fides autem, qui agere & dicere debeas, cum eris coram sacramento. Charitas verò docebit quid te facere oporteat post communionẽ. ¶ Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinq; vel sex, antequam te præsentes ad sacramentum. Quatuor per figuram in esu Agni Paschalis sunt declarata Exod.12. vbi dicitur, Edẽt carnes (scilicet Agni Paschalis) & azimos panes cum lactucis agrestibus. & post pauca sic dicitur, Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis festinanter. Est enim Phase, hoc est transitus domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agrestibus, &c. Dicendum quòd non propter se, sed propter repræsentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in signũ liberationis populi, figurabat & repræsentabat Christum, qui fuit Agnus Dei, occisus pro redemptione humanæ naturę. Et in huius signũ & cõmemorationẽ pręceptus est sub speciebus sacramẽtalibus mãducari. Sic ea, cum quibus comedebatur agnus, significabãt ea quæ debemus obseruare, manducando Christũ in hoc sacramento. ¶ Primò lactucæ agrestes significabant dolorem & amaritudinẽ peccatorũ, siue probationẽ quam antè facere debemus, de qua Apost. vbi suprà, probet autem, &c. Probatio hæc consistit in tribus, scilicet in contritione, confessione, & satisfactione, de quibus ad plenum inferiùs dicetur. Hic autem pro modo & forma se prę-parandi aliqua dicere oportet. Et in primis cum dicat Apost.2. Cor.3. Non sumus sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad sacramentum puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimè deprecari, vt per suam infinitam bonitatẽ & misericordiam det tibi gratiam te præparãdi ad talem mensam, & tantum sacramentum suscipiendum, ad quod te inuitauit, imò venire & accedere, ac etiam dignè suscipere pręcepit, sua ineffabili clementia dignetur te inspirare & dirigere, vt dignè accedas, & dare peccatorũ memoriam & recordationem, cum vera & perfecta contritione, vt valeas confiteri & satisfacere, ipsorúmque remissionem obtinere, & tandem ipsum dignè ad salutem animæ tuæ recipere in vitam æternam, ad quam consequendã dignatus est hoc sacramentũ instituere. Facta & pluries repetita oratione, diligenter discutienda & examinanda est conscientia & inuestigandũ an ab vltima confessione aliqua peccata, de quibus non fuit peccator confessus, redeant ad memoriam. Et si occurrant, illa notare & memoriæ commendare, & deinde confiteri cum illis quæ inueniet post vltimã confessionem se perpetrasse. ¶ Secundò docet renes accingere. Renum cingulum, significabat cingulum

Sermo vtilis

Lactucæ agrestes quid significant.

Probatio sui ipsius in tribus consistit.

Cõmunicantes castè esse debent. castitatis, quam seruare debent cõmunicantes, mente & corpore. In huius figuram legimus 1. Reg. 21. ꝙ Dauid petente cibos ab Abimelech sacerdote, qui non habebat laicos panes ad manũ, sed tantum panem sanctũ, qui erat figura huius sacramenti, dixit: Si mundi sint pueri à mulieribus, poterunt manducare. Respondit Dauid, Continuimus ab heri & nudiustertius. Si ad comedẽdos panes propositionis debebant esse casti & mundi à mulieribus: à fortiori instante communione abstinere debent vxorati, & timere ne eis cõtingat, sicut figuraliter contigit Ozæ, de quo 2. Reg. 6. dicitur ꝙ in trãslatione arcæ testamenti cum recalcitrarent boues, & declinaret arca, Oza sacerdos extendit manum suam ad arcam, & tenuit eam: iratúsq; est dominus indignatione contra Ozam, & percusit eum super temeritate: qui mortuus est iuxta arcam Dei, quæ figurabat hoc sacramentũ. Dicunt communiter do- *3. p. q. 8. art. 7. ad 2.* ctores quòd hoc ideo, quia ea nocte dormierat cũ vxore sua. Si ergo dominus iratus fuit contra Ozã, qui bono fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca: à fortiori erit iratus contra eos, qui polluti præsumunt accedere ad hoc sacramentum. D. Hiero. super Matth. dicit, Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi non poterat: quantò magis panis, qui de cælo descendit, non potest ab his qui coniugalibus vacauere amplexibus, violari atq; contingi? non ꝙ nuptias condemnemus: sed quòd eo tempore, quo carnes agni mãducaturi sumus, vacare carnalibus operibus nõ debemus. Si quęratur quot diebus abstinendum sit antè. In c. omnis homo, de consecra. dist. 2. ex concilio Elibertano, dicitur: Omnis homo ante sacram cõmunionem ab vxore abstineat tribus, aut quatuor, vel quinque, aut sex, vel septem diebus. Glo. dicit, quantum est ex se: quia exactus omni tempore reddere debet, vt in c. si dicat. 33. q. 5. Non enim est præceptum, quod in prædicto c. omnis homo, continetur. vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. q. 4. Gregorius scribens August. Anglorum episcopo, dicit: Si quis sua coniuge non cupidine voluptatis raptus, sed tantum procreandorum liberorũ gratia vtitur: ille profectò siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendi dominici corporis mysterio, est suo iudicio relinquendus. Eadem ratione dicendum est de eo qui reddendi debiti gratia matrimonio vtitur, est enim suo arbitrio relinquendus: licet de congruitate deberet abstinere. Si autem voluptas dominetur in opere, vt ibidem Greg. subdit, tunc prohiberi debet. Consulendi sunt vt faciant, sicut Dauid ab heri & nudiustertius.

An pollutio impediat cõmunionem. ¶ De pollutione etiam est difficultas. Resolutio D. Tho. est, ꝙ si pollutio proueniat sine peccato mortali, vt cùm ex illusione dæmonum, vel ex abundantia cibi & potus in somno, vel etiam in vigilia ex fluxu naturæ: Sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato, ita & fluxum seminis, qui est superfluitas sanguinis, secundum Philosophũ: tunc non impedit sumptionem sacramenti ex necessitate, sed ex quadam congruitate. hoc tamen impedimentum postponi debet propter aliquam necessitatem, vt D. Greg. dicit, cùm fortasse dies festiuus exigit, aut deest alius sacerdos. Si autẽ ex peccato mortali, siue in somno, siue in vigilia, impedit ex necessitate. Licet enim per confessionem & contritionem auferatur reatus culpæ: non tamen aufertur corporalis immunditia, & distractio mentis ex pollutione sequens. Nec est simile de somnio homicidij ex peccato mortali proueniente: quia non relinquit immunditiam, neque tantam distractionem: & per consequens peccato per contritionem & confessionem deleto, nil quod prohibeat manet, sicut in fornicatione aut pollutione, ideo, &c.

Bacul⁹ quid significabat *Psal. 36.* ¶ Tertiò docet baculum in manibus tenere. Baculus figurabat spem veniæ & vitæ, quam debent habere communicantes. Quia sicut per baculum aliquis sustentatur & refocillatur: sic per spem. vnde D. Grego. Spes præmij vim minuit laboris. Spera ergo in Domino, & fac bonitatẽ, & pasceris in diuitiis eius. Vel baculus significat crucem & memoriam passinnis, quam debent habe- *Matth. 26. 1. Cor. 11.* re communicantes, iuxta illud, Hoc facite in meam commemorationem. vnde Apostolus, Quotienscunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis, donec veniat.

¶ Quartò docet habere calceamenta in pedibus. Calceamenta, quæ fiunt ex pelle & corio animalium mortuorum, significant exemplum deuotionis, quam habebant sancti ad hoc sacramentũ. Calceamenta præseruant pedes à lapidibus & spinis: Sic exempla Sanctorũ à pũcturis carnalium delectationum, *Matth. 13.* & solicitudinibus huius seculi, quæ dicuntur spinę. vnde Hiere. 2. Prohibe pedem tuum à nuditate. & Ephe. 4. Calceati pedes in præparationem euangelij pacis. Calceamenta ergo significant promptam voluntatẽ obediendi euangelio, & seruandi mandata. quam promptitudinẽ poterimus habere, si sanctos qui fuerunt prompti, sequamur. Vnde D. Greg. Si labores & obedientiam sanctorum recolamus, non erunt grauia quæ toleramus.

¶ Quintò docet prius reconciliari inimicis: quia Christus Matth. 5. dicit, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris ꝙ frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Maius munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri, in remissionem peccatorũ: quod fit per sumptionem huius sacramenti, &c. Hoc videtur durum aliquibus. Verũtamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur, non erit graue, sed dulce. Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si verò nolit, nisi personaliter veniat, cùm actus sit personalis, iniurians ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius. Quòd si offensus indulgere nolit, Deus indulget: nec tenetur amplius pro huiusmodi recõciliatione ad eum redire. Tenetur tamen ad restitutionem famæ vel bonorũ ablatorum, & reparationem malorum datorum. Si dicatur ꝙ offensus est multum distans: vadat per volitionem efficacem cum proposito accedẽdi corporaliter tẽpore & loco, data opportunitate. Si dicatur, alius primò offendit: ideo debet prius *Luc. 12. & 1. Cor. 11.* veniam petere, quod tamen non facit. Resolutio est ꝙ si oppositus velit damnari, & nõ facere debitũ suũ, alius non debet eum sequi, sed debet facere id ad quod tenetur.

Stomacho ieiuno cõmunicandum. ¶ Sextò docet accedere stomacho ieiuno. Licet enim Christus post cœnam hoc sacramentũ instituerit, non tamen ita obseruandum præcepit. vnde D. Aug. lib. responsionum ad Ianuarium, dicit: Per vniuersum mundum mos iste seruatur,

uatur, vt corpus Chriſti à ieiunis ſumatur. Neq; quia poſt cibos dominus dedit, propterea pranſi aut cœnati fratres ad hoc ſacramentum accipiendum conuenire debent, aut menſis ſuis miſcere, ſicut faciebant quos Apoſtolus reprehendit & emendat. Nam ſaluator quo vehementius cõmendaret myſterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorũ. Et ideo nõ præcepit vt deinceps tali ordine, ſcilicet poſt ſumptum cibum ſumeretur. vnde habetur in ca. liquido, de conſecra. diſtinct. ſecunda, Placuit Spiritui ſancto, vt in honorem tanti ſacramẽti prius in os Chriſtiani corpus dominicum intraret, quàm cæteri cibi. Alia ratio poteſt dari propter ſignificationem, vt ſcilicet detur intelligi quòd Chriſtus, qui eſt res huius ſacramenti, & charitas, debet primò fundari in cordibus noſtris, ſecundũ illud Matt. 6. Quærite primùm regnũ Dei, &c. Tertia ratio eſt propter periculum vomitus & ebrietatis, quæ quandoque contingit ex hoc quòd nonnunquã homines cibo & potu malè vtuntur. Hanc rationem tangit Apoſtolus, dicens: Alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui ſtatim communicandi ſunt, etiam poſt cibum, ſi de eorum periculo timeatur, ne ſine communione decedant: quia neceſsitas legem non habet. vnde in c. presbyter, de conſecra. diſtinct. 2. dicitur, Presbyter infirmũ ſtatim cõmunicet, ne ſine communione moriatur. ¶ Ex his ſequitur quòd licet ſolùm peccatum mortale ſit per ſe impedimentũ ſumptionis huius ſacramenti, tanquam repugnantiã habens ad ſignificatum eius: per accidẽs tamen prouenit ex prohibitione Eccleſiæ, quæ in concilio Carthaginenſi habetur. Et licet excipiat vnũ diem, ſcilicet cœnę domini: hoc tamen poſtea quantum ad illum fuit abrogatũ. Et cùm Apoſtolus vbi ſuprà dicit: Cùm conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis eſurit, domi manducet. exponitur ſecundum Gloſam, Si quis eſurit, & impatiens non vult expectare alios, manducet cibos: nec pòſt euchariſtiam ſumat. Ex quibus verbis D. Auguſt. & habetur in dicto can. liquido, dicit quòd mos ille recipiendi ſacramentum ieiunio ſtomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligẽdum eſt de ieiunio naturæ, quod ſoluitur per ſumptionem medicinæ, non tamen per deglutionem ſaliuæ, quæ naturaliter fluit. ¶ Secunda virtus, ſcilicet fides, docet quatuor, quæ conſiderare debemus poſt confeſſionem in conſpectu ſacramenti, elongati tamen. Primò docet cui ſtandum ſiue credẽdum ſit: non viſui, tactui, odoratui, aut guſtui: quia deciperemur, cùm eodem modo ſe habeant iſti quatuor ſenſus ad hoſtiam conſecratam, & non conſecratam. Ideo idem color, odor, ſapor, &c. in conſecrata & non conſecrata. Illa accidentia (vt dictum eſt) non ſunt corpus Chriſti, ſed velamen quoddam ſiue cortinę. Sed debemus credere ſenſui auditus: quia fides ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei. quod dicit: Accipite & manducate: hoc ſcilicet contentum ſub his ſpeciebus, eſt corpus meum. In huius figuram habemus de Iſaac qui fuit deceptus primò in viſu, caligauerant enim oculi eius. Secũdò in tactu, quia iudicauit manus Iacob eſſe manus Eſau. Tertiò in odoratu, quia ſenſit odorem veſtium. Quartò in guſtu, quia ſenſit ſaporem venationis, quam quæſierat, & tamen non erat. Sed in auditu nõ fuit deceptus. vnde dixit, Vox quidem Iacob eſt: manus autem ſunt Eſau, qui receſſerat & reliquerat veſtes, per hoc repræſentans ſubſtantiã panis, quæ in inſtanti terminatiuo cõſecrationis recedit, hoc eſt deſinit eſſe: relictis veſtibus, hoc eſt accidentibus, &c. ¶ Secundò docet quid cogitandũ ſit & contemplandum in hoc ſacramẽto, ſcilicet tria. Primò quòd ſub illis ſpeciebus continetur Chriſtus, qui eſt ſpeculum morale, in quo debemus nos mirari & ſpeculari. Mulieres ornant ſe decenter, videntes ſe in ſpeculo: Sic debemus nos componere & ornare, intuendo hoc ſpeculũ. Vnde Sap. 7. Candor eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula. Sicut enim in ſpeculo ſunt duo: primò vitrũ, quod ſecundũ D. Aug. eſt maximè durationis. Secundò eſt plumbum: illis ſeparatis non eſſet ſpeculum. Sic in Chriſto eſt diuinitas & humanitas vnita in perſona filij Dei, ſine qua vnitate non dediſſet exemplũ, nec nos potuiſſemus in eo videre modum ornandi & componendi nos. Eſt ergo humanitas & diuinitas in hoc ſacramẽto, per quandam concomitantiam, vt ſuprà dictum eſt. Contemplando ergo diuinitatem, cogita coram quo te habes præſentare, &c. Si coram rege terreno haberes te præſentare, timeres, & bene tè præparares, ac componeres, præmeditareriſque ea quæ dicturus eſſes. Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem noſtram, & excellentiam Dei recognoſcere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de beneficiis, petere præſeruationem à periculis, & inopiæ noſtræ ſubleuationem, gratiámque dignè recipiendi, &c. Contemplando eius humanitatem, habemus occaſionem diligendi eum, eò quòd adeò nos dilexit, vt voluerit tot & tanta pro noſtra reconciliatione ſuſtinere, qui ſe nobis dedit & dat in pignus hæreditatis æternę. Hæc contemplata dabunt fiduciam & ſpem perueniendi ad regnum. Et vt melius poſsis, aſpice & conſidera virtutes illius, per quas ipſe peruenit quantum ad humanitatem. Vide & contemplare illius charitatem, humilitatem, & cæteras virtutes, & diſpone te à cæterò te illi conformare, illum imitari, & ſecundũ quod ipſe oſtendit viuere. ¶ Tertiò docet ſub illis ſpeciebus eſſe librum doctrinalem, de quo per figuram dicitur Ezechieli, Aperui os tuum, & comede quæcunq; do tibi. Et ecce manus miſſa eſt ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat ſcriptus intus & foris. Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, carmen, & væ. Liber ille figurabat Chriſtum, qui ſcriptus eſt intus & foris. Sed quid ſcriptum eſt foris? ſunt quinq; plagæ manuum, pedum, & lateris: pergamen fuit ſua precioſa pellis: attramentũ fuit ſanguis: calami fuerunt claui ſcribentes ſtylo ferreo nomina electorũ, qui ipſum dignè ſuſcipiũt, quorũ ipſe obliuiſci non poteſt. vnde Eſa. 6. Nunquid poteſt obliuiſci mulier infantem ſuũ, vt non miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa oblita fuerit, ego tamẽ nõ obliuiſcar tui. Ecce enim in manibus meis deſcripſi te. Scriptum eſt, ſcilicet carmẽ delectabile pro innocentibus, qui nunquã illum offenderunt, qui in receptione habent occaſionẽ cantandi carmen delectationis, ſicut beata Virgo Maria. Scriptæ ſunt etiam lamẽtationes & væ pro peccatoribus, qui offenderũt, qui habent occaſionem flendi, eò quòd fuerunt cauſæ paſsionis eius. vnde ipſe dicebat filiabus

Infirmi non ieiuni communicare poſſunt.

Mos recipiẽdi euchariſtiam vnde habuit originem.

Rom. 10.

Gene. 27.

Ezech. 2.

Tria genera communicantium.

Luc.23. Hierusalem, Filię Hierusalem, nolite flere super me: sed super vos ipsas flete, quæ scilicet fuistis causa: Quia si in viridi ligno hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus permisit tantum ignem pœnæ & tribulationis in Christo, qui erat lignum viride, plenum aqua spiritualis gratiæ, tanquā plantatum secus aquarū decursus, in arido, hoc est in priuatis gratia, quid fiet? Qualis ignis deuorans accēdetur? si non faciant pœnitentiam in hoc mundo, habebunt cantare in alio tertiam cantilenam, scilicet vę & maledictiones in inferno. Iob 1. Pereat dies, &c. vide ergo & considera quam cantilenam desideras cantare. Non potes primam, canta ergo secundam, vt finaliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire, & ad ea quæ intus scripta sunt, scilicet visionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profectò cantare tertiam. Apoca. 10. dicitur quod D. Ioannes inuenit dulcedinem libri in ore, considerando amorem & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinem, considerādo peccata quibus offendimus illum. ¶ Quartò debemus contemplari quòd sub illis speciebus est præda quam persequi debemus: quia ipse vult venari, & conqueritur de his qui non persequuntur illum, hoc est non imitantur eum. Vnde Psalmista: Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere valorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cùm apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cantic. 3. Quæsiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. ¶ Tertiò fides docet quid dicendum, hoc est orationem quam facere debemus, scilicet vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas inuenimus in euāgeliis. Prima fuit filij Prodigi, Pater peccaui in cælum, & coram te, &c. Hæc fuit adeò grata, quòd antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eum, deditque osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit Publicani, qui (vt habetur Lucæ 18.) non audebat oculos in cælum leuare, sed dicebat: Deus propicius esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domum suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non sum dignus vt intres sub tectū meum. Aliqui hæretici voluerunt dicere quòd hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt condemnant seipsos, iuxta illud: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valde errāt, ignorantes differentiam inter hęc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia vnum est priuatiuum & ponit indignitatem peccati mortalis, de quo non est contritus: sed secundum, scilicet non sum dignus puram negationem dicit, quæ est respectus rationis, consequens comparationem dignitatis Christi, & sumentis, quæ nulla est, cùm finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esaiæ 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ, in comparatione ad diuinam iustitiam. & ideo sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptista, dicendo: Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (vt D. Augustinus ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se vt fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor Christus intraret. Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hęc fuit adeò grata, quòd descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in vtero suo. Ex his quatuor faciliter colligi potest vna, incipiendo ab oratione filij Prodigi, deinde secundum ordinem prędictum: & dici potest: Pater mi, & redemptor meus, ego sum adeò miser peccator, qui te tot modis & toties offendi, quòd non sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionē peccatorum: & nunc agnosco me grauiter te offendisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quòd non vis mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: & in quacūque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrans per temetipsum, vt propicius esse velis mihi miserrimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiam peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, scio & confiteor quòd non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen vt impleam voluntatem tuam, humillimè me offero maiestati tuæ, recognoscens te pro vero Deo, & supremo omnium Domino, creatore, prouisore, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuique te à cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi inseruire, mandata & præcepta melius quàm fecerim, in futurum implere, offeróque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dedisti, ad seruitium tuum: obsecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternum: placeat tibi ineffabili tua clemētia dare mihi gratiam tuam, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritum tuæ amarissimæ passionis. ad cuius recordationem hanc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & consulenda, nō quòd sit de necessitate præcepti, nisi fortè in præparatione animi, & implicitè, sed de congruitate, & ad generandum ampliorem deuotionem: sæpius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsentet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem. ¶ Quartò fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scilicet cum diligentia & feruore magno. Sic nos cum diligentia, animi eleuatione, & feruore, debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones dæmonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti.

Psalm.141.

Luc.15.

Oratio dicēda ante communionem.

Luc.1.

Exod.12.

Dæmones

Dæmones enim conantur procurare euagationes & diſtractiones mentis, vt impediāt fructum & de- *Aſtutia dæmonum circa communicantes.*
uotionem:& aliquando immittunt ſcrupulos,vt cadere ſaciant, & quaſi contra conſcientiā ſacramen
tum quis accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriā,& ſuggerunt quòd
de illis non ſunt confeſſi,vt retrocedant,vel contra conſcientiam accipiant.Pharao perſequebatur fi-
lios Iſraël,quando recedebant de Ægypto:ſic dæmones, &c. Multi torquentur in ſe, & reuertuntur
ad confeſſores,qui ſunt in die Paſchę occupatiſſimi,& ſcandalizant alios. Alij dimittunt bonū pro- *Timoratarum conſcientiarum conſolatio.*
poſitum,& ſacramentum,&c.Conſolandæ ſunt timoratæ conſcientiæ, & dicendum quòd in tali ca-
ſu debent facere,ſicut ſi non haberent copiam confeſſoris.Quemadmodum ſi ſacerdos indutus,poſt
inchoationem miſſæ recordetur alicuius peccati non confeſſi,vel ſi confeſſus eſt,iudicat ſe non fuiſſe
confeſſum,non tenetur diſcontinuare miſſam,& quærere alium ſacerdotem, vt illi confiteatur: quia
ſcandalizaret aſſiſtentes,& quodam modo diffamaret ſeipſum.Sed ſufficit quòd conteratur de illo &
negligentia,petátque abſolutionem à Chriſto,cum propoſito confitendi, cùm ſe obtulerit opportu-
nitas:& ita poteſt perficere miſſam abſque peccato,imò etiam merebitur. Sic ad propoſitū, &c. Ro- *Notāda ſimilitudo.*
ga Deum,vt ſicut in mari rubro ſubmerſit Pharaonē & exercitum eius, ita per mare rubrum ſuæ paſ-
ſionis ſubmergat & auferat huiuſmodi ſcrupulos.Pone omnia in illo mari rubro,& inuenies conſola-
tionem.¶ Tertia virtus eſt charitas,quæ docet facere quinque poſt communionem.Primò gratias hu
militer reddere,dicendo:Deus meus,creator meus,pater meus,& redemptor meus,per infinitam cle-
mentiā tuam dignare indulgere negligentiā & indeuotionē meam:& pręſta,vt hoc ſacramentū nō ſit
mihi reatus ad pœnā,ſed interceſſio ſalutaris ad veniam:ſit ablutio ſcelerum,ſit fortitudo fragiliū, ſit
contra mundi pericula firmamentū.Obſecro pariter,vt des mihi gratiam conſeruandi vitā,quam per
hoc ſacramentum dare dignatus es:fac me tuis ſemper obedire mandatis, & à te nunquā me ſeparari
permittas,per meritum paſſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti,qui de voluntate tua,cooperante Spiri-
tu ſancto,me redimere dignatus eſt.deinde inuocanda eſt D. Virgo,& omnes ſancti,præcipuè patro-
ni,ad quos quis habet ſpecialem deuotionē,vt ſint pij interceſſores ad huiuſmodi conſeruationē,&c.
¶ Secundò charitas docet exercere opera miſericordiæ:Cōtemplando enim miſericordiā quam fecit
tibi Chriſtus,qui dixit Matth.5.c.Eſtote miſericordes,ſicut pater veſter cæleſtis miſericors eſt:habe-
bis occaſionē faciendi miſericordiā defunctis,orando pro eis,& pauperibus bona diſtribuendo,&c.
¶ Tertiò docet cauere à cibo & potu inordinato,& maximè ab his quæ prouocant ad vomitū, ne fiat
irreuerentia tanto ſacramēto.¶ Quartò docet fugere malas ſocietates,& occaſiones malorū,& ab om
ni ſpecie mali.¶ Quintò docet perſeuerare in bonis operibus,& in Dei famulatu:quia qui perſeuera-
uerit vſq; in finem,ſaluus erit.Hoc facile erit,ſi aduertas ad tormenta malorū,ad breuitatē vitæ,ad fa-
cilitatem mandatorū Dei,ad infinitam mercedē paratam,quam oculus non vidit,&c.Hanc charitatis
doctrinam ſequendā monebat Apoſtolus Phil.4.dicens: De cætero fratres mei, quæcunq; ſunt vera,
quæcunq; pudica,quæcunq; iuſta,quæcunq; ſancta,quæcunque amabilia,quæcūq; bonæ famæ,ſi qua
laus eſt diſciplinæ, hæc cogitate,& quæ audiſtis & vidiſtis in me,hoc agite,& Deus pacis & dilectio-
nis erit vobiſcum,per gratiam in præſenti,& gloriam in futuro.

Ver. 23. DE MINISTRO SACRAMENETI EVCHARISTIAE.

A SAcramenti Euchariſtiæ conſecrationem ſolis presbyteris diuinitus eſſe conceſſam,generale conci *3.p.q.8.*
lium Lateraneñ.ſub Innocentio 3.determinauit,vt habetur in c.firmiter §.vna,extra de ſumma Tri
nita.& fide catho.vbi poſtquam de veritate huius ſacramēti factus eſt ſermo,ſubiungitur: Et hoc vti-
que ſacramentū nemo poteſt conficere,niſi ſacerdos,qui ritè fuerit ordinatus,ſecundū claues Eccle-
ſiæ,quas ipſe conceſſit Apoſtolis eorúmq; ſucceſſoribus,Ieſus Chriſtus.Et Iſidorus, & habetur in c.
perlectis 25.diſt.dicit:Ad presbyterū pertinet ſacrificiū corporis & ſanguinis domini in altario confi-
cere,orationes dicere,benedicere dona Dei.Cuius ratio eſt:quia hoc ſacramentū eſt tantæ dignitatis,
quòd non conficitur niſi in perſona Chriſti. Quicunq; autē agit aliquid in perſona alterius, oportet
ꝙ habeat ad hoc poteſtatē ab illo cōmiſſam.Sed ſoli ſacerdoti cùm ordinatur,cōceditur poteſtas con
ſecrandi hoc ſacramentum in perſona Chriſti,vt ex verbis ordinationis eius(de quibus infra dicetur)
conſtat,dicitur enim ei, Accipe poteſtatem,&c.Per hoc enim conſtituitur in numero eorū,quibus di
ctum eſt à domino,Hoc facite in meā cōmemorationē.Ergo propriū eſt ſacerdotū conficere hoc ſa-
cramentū.¶ Nec audiendi ſunt hæretici, dicētes omnes fideles etiā mulieres eandē poteſtatē habere, *Non omnes Chriſtiani ſunt ſacerdotes.*
omnéſq; Chriſtianos ſanctificatos in Chriſto eſſe,& in eodē gradu cōſiſtere, quod omnino eſſe con-
ſtat cōtra ſacras literas,& determinationē Eccleſiæ,ac etiā contra omnē veritatē,ita vt mirū ſit, quo-
modo taliter ſint excæcati,vt prædicta dicere nō vereātur.Nā in primis Apoſt.Rom.13.dicit: Omnia
quæ ſunt à Deo,ordinata ſunt.Ordo autē ſecūdū D.Aug.19.de Ciui.Dei.c.13.eſt pariū atq; diſpariū
rerum ſua loca cuiq; tribuēs diſpoſitio:vnde euidens eſt quòd non omnes ſunt æquales,neque in eo-
dem gradu:hoc enim repugnat omni politiæ,etiā humanæ,quantūcūq; imperfectæ: quāto magis Ec-
cleſiaſticæ,quæ eſt perfectiſſima,tanquā à perfectiſſimo inſtituta? Pręterea in antiquo teſtamento(in
quo omnia in figurā cōtingebāt illis,& cuius ſacerdotiū figurabat ſacerdotiū nouę legis) nō oēs etiam
viri erāt ſacerdotes,ſed ſeparati fuerūt à vulgo & laicis.Vnde Num.1.Tribū Leui noli numerare,neq;
ponas ſummā eorū cū filiis Iſraël:ſed cōſtitues eos ſuper tabernaculū teſtimonij, & cūcta vaſa eius,&
quicquid ad cæremonias pertinet:ipſi portabūt tabernaculū & omnia vtenſilia eius, & erūt in mini-
ſterio.Sequitur,Quiſquis externorū acceſſerit,occidetur.Et Nū.8.Statues Leuitas in cōſpectu Aarō *Num.8.*
& filiorū eius,& cōſecrabis domino,& ſeparabis eos de medio filiorū Iſraël,& poſtea ingrediātur ta-
bernaculum fœderis,vt ſeruiāt mihi.Inter eos etiā erāt gradus:Aaron erat pontifex,alij ſacerdotes,alij
Leuitæ,in diuerſis gradibus,&diuerſis veſtibus induebantur:ex quo ordine ſynagoga decorata reſul-

gebat. Si igitur vmbram & figurã tali ordine decorauit Deus, quãtò magis Ecclesiã? Et sicut qui in antiqua lege oppositũ præsumpserunt, acriter puniti sunt, prout Dathan, & Abiron, & ducẽti quinquagenta viri, proceres synagogæ, qui tempore cõsilij per nomina vocabãtur, aduersus Moysen & Aarõ insurgentes, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populum: &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino vltrix flamma, eos assumpsit, & terra viuos absorbuit. & 2. Para. 26. dicitur qualiter Ozias rex percussus est lepra, eò ꝙ sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incensum super altare thimiamatis præsumpsit. Sic qui in lege euangelica præsumunt, maioribus pœnis digni sunt: quanto magis lex, status, & officium maiorẽ obtinent dignitatem. ¶ Et quo ad mulieres quidẽ: Nec in lege naturæ aut Moysi legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officiũ. Officiũ enim sacerdotale repugnat sexui mulierũ: Quia sacerdotes habent consecrare corpus Christi, peccata in cõfessione audire, populis præesse, & eos docere, duo prima mulieribus nõ conueniũt: quia Dominus viris & nõ mulieribus hoc munus cõmisit: reliqua autẽ negantur eis, quia suapte natura subiectionis statũ habẽt. Etenim (vt Apost. ait) nõ est creatus vir propter mulierẽ, sed mulier propter virũ. Ideo debet mulier velamen habere super caput suũ. 1. Cor. 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Timo. 2. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri nõ permitto, neq; dominari in virũ. & 1. Cor. 4. Mulieres in ecclesiis taceant: nõ enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. si quid autẽ velint discere, domi viros suos interrogent. ideo in Concilio Carthagineñ. dicitur, Mulier quamuis docta & sancta, viros in conuentu docere non præsumat. Nec obstat quòd seruus ordinatus ordinem suscipit: quia subiectio mulieris est de iure naturæ, non autem seruitus. Nec obstat pariter ꝙ mulieres possint habere iurisdictionem temporalem in homines: quia temporalia proueniunt à progenitoribus per generationem vel emptionem, & non spiritualia. Nec obstat etiam quod allegant ex 1. D. Pet. Epistola c. secundo. vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait: Vos estis genus electum regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis. & Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes: & regnabimus super terram. Ad has authoritates duplex solet dari solutio: Prima est, ꝙ Deus fecit omnes sacerdotes spirituaditer, ad offerẽdum spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostiam viuentem, &c. Et (vt suprà dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionem & Eucharistiam à sacerdote consecratam, audiendo missam, vt habetur in primo memeoto Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circunstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suísque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chrysost. super Matth. quòd omnis sanctus est sacerdos. Quòd autem prædicta verba intelligantur de spirituali sacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco præallegato, & regnabimus super terram: Et tamen non videmus ꝙ quilibet fidelis & iustus regnet super terrã, nisi spiritualiter. sed non per sacramentalẽ potestatẽ & consecrationem, aut exteriorem oblationẽ: quia solis sacerdotibus ritè ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est: quia D. Petrus in illo passu repetiit promissionẽ factam in Exod. 19. Vos eritis mihi in regnũ sacerdotale, & gentem sanctam, & D. Petrus dicit, regale sacerdotium. verba hæc dicta sunt vniuersæ multitudini siue cõmunitati collectiuè, non cuilibet personæ. Et ideo sicut tunc in lege Moysi propter illa verba non quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuilibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gẽs sancta, sed populus vniuersus collectiuè erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nunc propter hæc verba D. Petri, &c. Vnde Heb. 5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo tanquam Aaron. Si dicatur quòd eodem contextu verborum fuit dictum, Accipite & mãducate: &, hoc facite: sed primum fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secũdum: & maximè cùm dicatur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicẽdum quòd ex aliis passibus & traditione Apostolorum ac etiam Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorũ vsque ad hæc tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborum Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quę pertinent ad omnes status, vt sunt præcepta communia & moralia de actibus virtutũ, quæ ad omnes particulares personas pertinent. ¶ Nec obstat pariter quòd sacramentum hoc conficitur in consecratione materiæ, quæ consecratio ad solum Episcopum pertinet. vt habetur in ca. 1. & c. nullus. 1. & 2. de consecra. dist. 1. Quia episcopus inquantum huiusmodi accipit potestatem vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum, scilicet ecclesiam: quam quidam potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verũ. Et ideo ea quæ nõ pertinent ad corpus Christi mysticum, non reseruantur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti.

¶ Et quamuis liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur ꝙ liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramẽti nõ est tantæ necessitatis. Nec obstat etiam quod in Calcedonieñ. concilio decretũ fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam non debere ante annos 40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatissam, & per ordinari, benedici, per quam benedictionẽ habent solùm potestatẽ legendi homelias & euangelia in officio matutinali: Non ꝙ accipiãt characterẽ, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. versi. mulieres. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admissæ sunt ad ministrandũ in spiritualibus: imò nec ad tãgendum vestimẽta aut vasa consecrata, vt habetur in c. sacratas. 23. dist. in c. in sancta de consecratio. dist. 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendũ est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte oriẽtali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut autẽ cõsecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet:

Marginal notes:

Num. 16.

In Addit. 3. p. q. 19. Mulieres sunt incapaces sacerdotij.

Cano. 1.

omnes sunt sacerdotes spũales, sed non ministeriales.

Quæ pertinent ad corpus Christi mysticũ reseruantur Episcopo.

1. p. q. 82. ar. 1.

pertinet:ita & contactus,vt habetur in c.peruenit,de consecra. dist.2. Quod intelligẽdum est nisi in casu necessitatis,ne fiat irreuerẽtia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex cõmissione sacerdotis:non tamen corpus sub specie panis,nisi in necessitate,iubente Episcopo:quia sanguis Christi cõtinetur in calice:& non oportet quòd tangatur à dispensante, sicut tangitur corpus Christi. ¶ Et quia cùm sacerdos ordinatur,constituitur in gradu eorum,qui à Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna Domini:Ideo sec.consuetudinem quarundam ecclesiarum, Innocentius tertius in 3.p.de officio missæ c. 9.dicit quod consueuerunt cardinales pontifici concelebrare:sicut Apostoli Christo concœnauerunt: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti concelebrant:nec iteratur consecratio super eandem hostiam. Quia sicut Innocentius tertius dicit, omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis: nec superfluunt, cùm non operentur in virtute propria,sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tamen multorum argumentorum quę contra illam consuetudinem possent fieri. Notandum est quod illa cõsuetudo particularis non erat necessaria. Et licet nunc non seruetur,non tamen tũc erat illicita, nec falsum repræsentabat,cum ad hoc solum fuerit introducta,vt repræsentaret Apostolos non concelebrasse:Sed con cœnando recepisse potestatem consecrandi,quam nunc sacerdotes ante communionem recipiunt & exequuntur,quod non fecerunt Apostoli. Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendum:cum non concurrat diuina virtus,quæ vt dictum est, principaliter agit per vnum,vel plures ministros,prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Christi congregatorum hoc potentium, vt ad vltimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud non concurrit. Et sic non est in potestate ministri per longum tempus differre:cum etsi omnes non simul proferant, simul tamen proferre dicũtur, propter paruissimam distantiam. Sed bene est in potestate Christi,qui pollicitus est, Matth.18. bonam intentionem eorũ qui congregati fuerint in nomine eius acceptare:& sic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis siue ordinantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc non sint complete ordinati, habent tamen plenam potestatem consecrandi,qua licet regulariter non debeant vti, possunt tamen in casu ab ecclesia permisso, cum non prohibeatur iure diuino. Potuit enim D. Petrus consecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo:quia non legimus Christum simul cum Apostolis baptizasse,quando iniunxit eis officiũ baptizandi:ideo non possunt plures vnum baptizare,quia vnus superflueret. Sicut enim in generatione corporali duo concurrere non possunt:Sic nec in baptismo,qui est regeneratio spiritualis. Secus in consecratione Eucharistiæ,quæ non totaliter fit à quolibet,sed diuina virtus facit totum per diuersos & plures ministros:& sic vnius totius effectus non sunt plura agentia perfecta & completa, licet bene instrumentalia. Sacerdos autem celebrans,sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & communicare,vt declaratum fuit in concilio Tolletano,vt habetur in c.perlatum, de conse. dist.2. nisi miraculosè appareret caro vel sanguis,vt D.Hiero.dicit super Leuiticum. Nec propter hoc sacerdos efficeretur transgressor:Quia ea quæ miraculosè fiunt,legibus non subduntur. Cõsulendum tamen esset sacerdoti,vt iterum corpus & sanguinem consecraret,& sumeret,si non cessaret miraculum. ¶ Sacerdos verò malus,hæreticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentione consecrandi proferat verba consecrationis supra materiam debitam,consecrat:Quia(vt D.Aug.dicit) Non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur consecratio.nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est cùm de charactere agretur. Peccat tamen consecrando, quia malè vtitur potestate sibi data. Et cum non liceat alterius peccato communicare,aut ei cooperari, iuxta illud Apost. Digni sunt morte non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ideo peccant quicunq; scienter ab hæreticis & schismaticis aut excommunicatis communionem recipiunt,& eorũ missas audiunt. Ab his autem qui non sunt adhuc per Ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrãdo peccent: accipientes tamen ab eis sacram communionem , & missam eorum audientes , non peccant. Vnde super illud,Nec cum huiusmodi cibum sumere,dicit D. Augusti. Hoc dicendo noluit hominẽ ab homine ex arbitrio suspicionis,vel etiam extraordinariè vsurpato iudicio , sed potius ea lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ,siue vltro confessum,siue accusatum & cõuictum. Nec obstat c.nullus. 32.dist. vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem indubitanter concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiã declarato:non tenetur enim quis eũ iure diuino vitare,nisi fuerit declaratus. vnde Matth.18. Dominus antè quàm diceret,Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, præmisit sententiam Ecclesiæ. Et prædicta constitutio prædicti c.nullus, reuocata fuit in concilio Basilieñ.sessione vigesima,tit. de concubinariis,vbi dicitur quòd non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores,vsque ad declarationem. In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari.verùm quia adhuc manet prohibitio iuris diuini : ideo quãuis liceat talem celebrantem audire, nõ licet tamen ipsum inducere ad celebrandũ sine necessitate, quando quis habet probabilitatẽ ꝙ nõ pœnitebit:in necessitate tamen quando non inuenitur alius, & stat præceptum de audiẽda missa, licitum est petere ab eo missam:quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malũ,vt dictũ est de mutuo.

Cõtactus sacramenti solis presbyteris conuenit extra casum necessitatis.

In lib. de sermo domini in monte.

Rom. 1.

1.Cor.5.

Quodli. 11. art. 8.

§.4. DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

A Pœnitentia tripliciter accipitur:vno modo largè,pro omni displicentia & nolitione siue boni cõmissi,siue mali omissi:vt cùm quis dicit,Pœnitet me quod tibi opẽ dederim, vel ꝙ te non percussissem. Sed hic modus est improprius, quia non est naturale pœnitere de bono commisso, vel de malo omisso,nisi ad bonum commissum sequatur euidens malum:ad quem sensum dixit Deus,Pœnitet me fecisse hominem.licet aliqui exponant,pœnitentiam agam pro homine, vel ad modum pœnitentis se

3.p.q.85.

Gen.6.

habuit, cùm eum in diluuio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, pœnitet me q talem non occiderim propter multam pecuniam.

Pœnitentia virtus quid.

¶ Secundò accipitur pro pœnitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existens, quo quis dolet de peccatis præteritis cum intentione & proposito remouendi sequelam ipsius scilicet offensam Dei, & reatum pœnæ, ad quod faciendum exquirit vniuersa remedia, quæ ad hoc cõstituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiam de opposito malo: nõ tamen pertinet ad eam elicere intentionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu pœnitentis consideretur sola displicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatem, sicut gaudere de bonis præteritis. Sed si consideretur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione speciali, inquantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem: & sic expellit peccatum effectiuè, inquantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex diuina gratia, homine cooperante.

Pœnitentia est pars iustitiæ.

¶ Est autem pœnitentia virtus pars iustitiæ, cùm sit ad alterum scilicet in ordine ad Deum. Non tamen est pars subiectiua, cùm non respiciat iustum simpliciter, sed secundum quid, cùm inter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitiæ vindicatiuæ: Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis scilicet, cùm aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit: ita etiam est commutatio in offensis, cùm aliquis pro offensa in alium commissa punitur. Quòd si inuitus puniatur, pertinet ad iustitiam vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenset emendam, pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentiæ importat pœnam voluntariam in emẽdam diuinæ offensæ. Licet autem pœnitentia sit pars iustitiæ, comprehendit tamen quodam modo ea quæ pertinent ad alias virtutes. Quia inquantum est iustitia hominis ad Deum, oportet quòd participet siue præsupponat ea quæ sunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde pœnitentia est cum fide passionis Christi, per quã iustificamur à peccatis, cum spe veniæ, & cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, inquantum verò est virtus moralis, participat aliquid prudentiæ, quę est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitię non solùm habet id quod est iustitię, sed etiam ea quæ sunt temperãtiæ & fortitudinis, inquãtum scilicet, moderantur ea quæ delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere à delectationibus, & sustinere dura.

Pœnitẽtia est virtus infusa.

¶ Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediatè à Deo infunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: nõ tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. Pœnitentia verò, inquantum est actus quo Deo operante, nostram iustificationem cooperamur, à timore seruili vt in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd pœnitentia comprehẽdit sex actus: quorum actuum primum principium est

Pœnitentia comprehendit sex actus.

Dei operatio conuertentis cor, sec. illud, Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. & Hiere. 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Secundus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore suppliciorum à peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quæ concepit cùm appropinquat ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiam. postea subditur,

Thren. 49.

A timore tuo concepimus, & quasi parturiuimus spiritũ salutis, hoc est pœnitẽtiæ salutaris, in remissionem peccatorum. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ assumit

Esa. 26.

propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatũ displicet sec. seipsum, & iam nõ propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quos quis propter reuerentiã Dei, emendam voluntariè offert. Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ, quo iustificamur, procedit vt in pluribus à timore seruili, sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutoriè dictum est c.13.§.8.ver.1. A timore autem filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc quòd dicimus eam procedere à timore, excludimus quin procedat ex actione Dei conuertentis cor.

Pœnitentiæ actus est sacrificium.

¶ Hanc pœnitentiam virtutem definit D. Ambro. dicens: Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Quia (vt Isidorus dicit) Irrisor est & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. Hæc pœnitentia dicitur sacrificium spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & illud, Voluntariè sacrificabo tibi, & est de iure naturali: nam ad rationem rectã pertinet dolere de eo quod dolendum est, & emendam voluntariè persoluere aut sustinere. Cùm igitur sit de iure naturali, sequitur quòd non est sacramentum nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirebatur à D. Ioanne Baptista & à Christo dicentibus, Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnũ cælorum. Notandum tamen quòd lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordiæ: lugere verò pro bonis æternis dilatis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua Matth. 5. Beati qui lugent.

Requisita ad verã pœnitentiam.

¶ Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiam virtutem requirũtur sex: Primò scilicet, displicentia, nolitio, odium, & detestatio peccati, quæ idem sunt: Secũdò propositum à cætero non peccandi: Tertiò pœna voluntaria, quæ recompenset offensam: Quartò intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quinto quòd propter Deum: Sextò quòd cum spe veniæ.

Pœnitentia multiplex.

Secũdò infertur quòd multiplex est pœnitentia: Quædam est perfecta, quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ scilicet caret his cõditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Isidorus: irrisor est & non pœnitens, qui agit quod non pœnitet. Quædam coacta, de qua Psal. Conuersus sum in ærumna mea. talis fuit pœnitentia Antiochi. 2. Macc. 9. Quædam sera siue tarda, de qua D.. August. Si pœnites quando peccare non potes, peccata dimiserunt te, non tu illa, Quædam iniqua, de qua Matth. 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædam desperata, Sapientiæ quinto: Præ angustia spiritus gemẽtes.

Pœnitentia sacramentũ quid.

¶ Tertiò modo & magis ad propositum accipitur pœnitentia, prout est sacramentum nouę legis: & tunc potest sic

definiri

definiri: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, causa eius existens. Pœnitentiam esse sacramentum nouæ legis probatum est, cùm de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam. *1.p.q.84. art.1.*

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI POENITENTIAE.

A Materia proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis scilicet contritio, confessio, & satisfactio: quorum actuum materia sunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ confitetur, & pro quibus satisfacit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestanda, sunt materia remota: sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus, est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quanuis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramenti: quia propriè dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus: & sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalis: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia: Propria quidem, quia actualia & propria voluntate commissa: Principalis verò, quia hoc sacramētum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. ¶ Ex quo sequitur quòd peccatum originale non est materia pœnitentiæ, neque propria, neque principalis, cùm non sit nostra voluntate contractum, nec ad ipsum delendum, sacramētum pœnitentiæ sit ordinatum, sicut baptismus: licet inquantum pœnitentia accipitur largè, & primo modo pro quacunq; displicentia, posset dici ꝙ pœnitentia est de peccato originali, sicut loquitur D. August. in libr. de pœnitentia. ¶ Ex præmissis infertur quòd innocentes, qui scilicet nunquàm peccauerunt, vt D. Virgo, non sunt capaces, neque materia debita sacramenti pœnitentiæ. Vnde sequitur quòd si innocentibus forma sacramenti pœnitentiæ applicaretur, nihil operaretur: sicut nec forma consecrationis super lapidem. *3.p.q.84. art.2.* *Materia proxima, remota, propria, & principalis sacramenti pœnitentiæ quid.* *D.Virgo non fuit capax sacramenti pœnitentiæ.*

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI POENITENTIAE.

B Forma sacramenti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis: quæ operatur instrumentaliter, sicut in aliis sacramentis. Et dicitur absoluo, quia peccata sunt quædam vincula, iuxta illud Prouer. 5. Iniquitates suæ capiunt impium. Hæc forma trahitur ex illo Matth. 16. Quodcunq; solueris super terram, solutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Ecclesia, ex determinatione concilij Florentini, sub Eugenio 4. Et quanuis Christus, Ioan. 20. dixerit Apostolis, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium ostendens, per quas sacerdotes absoluunt & liberant à peccatis effectiuè, non principaliter (quia hoc ad solum Deum pertinet) sed ministerialiter effectiuè, non deprecatiuè, vt in prima & completorio: quæ absolutiones non sunt sacramentales, sed quædam orationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramētali absolutione non sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. vel, Absolutionem & remissionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: vt fit in principio missæ: Quia per hæc verba sacerdos non significat absolutionem fieri, & de ratione formæ est, ꝙ significet & repræsentet, siue sit, aut gerat imaginem eius qđ causat & operatur, vt in baptismo & aliis sacramentis. Præmittitur tamen prædicta oratio, non ex necessitate, sed ex congruentia, ne scilicet impediatur ex parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodam modo se habent in hoc sacramento, & non in baptismo, vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur, In nomine patris & filij & Spiritus sancti, eò quòd minister absoluit, vt minister S. Trinitatis: non est tamen de necessitate, quia hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo: ideo relinquitur sacerdotis arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu Christi, & merita D. Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentū gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. amen. Non sunt tamen de necessitate, vt dictum est de inuocatione sanctæ Trinitatis. ¶ Ex præmissis apparet primò quòd prædicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est, absolutum te esse declaro, cùm in sacramentis nouæ legis verba vel facta non solùm significatiuè debent accipi, sed etiam effectiuè. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tanquàm de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possint impediri ex parte recipientis: sic etiam & in hoc sacramento. vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facti, sed sufficit generalis reuelatio fidei à Christo D. Petro facta, Matth. 16. Perfectior autem expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramētum absolutionis tibi impendo: nec hoc pronomen (ego) secundum Caietanū, est de necessitate sacramenti, cùm subintelligatur. Secundò sequitur quòd quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habent specialem remissionem, quę non operatur effectiuè, sicut in sacramento. ¶ Notandum ex Domino Caietano in summula, super verbo, absolutio, ꝙ si in forma prædicta loco huius accusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa: vel si Episcopus assuetus loqui in plurali numero diceret, Nos absoluimus te, peccaret, recedendo à verbis per Ecclesiam determinatis: absolutio tamen facta teneret, quoniam ex accommodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod per hæc, Ego te absoluo. Dicit præterea quòd si sacerdos dubitet se protulisse verba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tamen sub conditione futura, puta si restituerit, aut fecerit talem pœnitētiam, &c. cum intentione præcisa, hoc est si non feceris quæ dixi tibi, non te absoluo, nihil faceret, imò peccaret: quia non est in potestate ministri sacramenti conferre nunc, & suspendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam sacerdos absoluēs sub conditione præsenti præcisa, vtputa si promiseris restituere, aut te superiori præsentare: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod Christus *3.p.q.84. art.3.* *Forma sacramēti pœnitentiæ vnde habetur.* *An absolutio conditionata sit licita.*

præcepit sub forma certa ministrari. ¶ Vlterius notandum ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd potest iterari super omnino eadem peccata, quæ quis plures potest confiteri: sed non potest iterari super omnino eandem confessionem: Quia super eandem materiam proximam nullius sacramenti forma iterabilis est, absq; iniuria sacramenti: quia ipsa iteratio attestatur insufficientiam prioris formæ. sed de his amplius infra. §.6. huius capitis ver.10. post principium. ¶ Insuper sciẽdum quòd manus impositio non est de necessitate absolutionis, sicut est de necessitate sacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Christus dixit Petro, Quodcunque solueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impositione, sicut in prædictis duobus sacramentis, vt inferius dicetur. Non est tamen illicita, imò vtilis ad excitandum affectum pœnitentis. dicunt tamẽ aliqui quòd cùm de ratione sacramenti sit vnio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud D. August. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: Si cæcus mutus & surdus cõfiteretur per signa, non posset ei applicari forma pœnitentiæ, nisi per contactum.

De iteratione forma sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI POENITENTIAE.

3.p.q.84. art.7. Sacramenti pœnitentiæ institutionẽ à Christo fuisse factã cõstat ex determinatione Ecclesiæ, vt dictum est cùm de numero sacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Matt.4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cælorum. & Luc.13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. & Luc. vlti. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gẽtes. Non enim dici potest quòd in vltimo passu loqueretur de pœnitentia virtute, quę præcedit baptismum: quia prius tempore de necessitate baptismi locutus fuerat, Ioan.3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptistæ. Et quamuis illud quod dixit Matth.4. posit intelligi de pœnitentia virtute: non tamen ea quæ dicta sunt Luc. vlti. cùm adiunxerit, in remissionem peccatorum, quæ non fit per solam pœnitentiam virtutem: & iam baptismus publicatus erat, & multi recesserant à fide tempore passionis, postq̃ fuerant baptizati, & inciderãt in alia peccata, ad quæ purganda & abolenda Christus post resurrectionem suã dixit, In remissionem peccatorum, & potestatem clauium, quas promiserat, Matth.16. statim dedit dicẽs, Ioan.20. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendũ esse de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat se fecisse, & remedium quærat per aliquod medium, & quòd aliqua signa doloris ostendat, sicut fecerunt Niniuitę, & ideo quo ad hoc nõ indiget institutione: sed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non est ex naturali ratione, sed diuina institutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moysi poterat quilibet modum pœnitendi sibi eligere, sicut & modum sacrificãdi. Sed per legem Moysi fuit determinatus modus pœnitendi, secundum quod congruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorem, vt esset magis in corde, quàm in exterioribus signis, secundũ illud: Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo ministris Dei peccata sua cõfiterentur, saltẽ in generali: vnde Leuit.5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quòd quis oblationẽ faciebat pro peccato suo, quodammodo satisfaciebat, & peccatum suum sacerdoti confitebatur. Et secundum hunc modum dicitur Prouerb.28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur à Domino: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Quantum autem ad satisfactionẽ indicta fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leuit.16. Affligetis animas vestras, hoc est corpus viuens vita corporali. Tũc nondum erat instituta potestas clauium, quæ à passione Christi deriuatur, & per consequens nondum erat institutum, quòd aliquis doleret de peccato cũ proposito se subiiciendi per confessionem & satisfactionem clauibus Ecclesiæ, sub spe consequendæ veniæ, virtute passionis Christi, quod pertinet ad sacramentum pœnitentiæ. Christus ergo dando claues Ecclesiæ, hoc est potestatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege sacerdos non remittebat, sed solùm orabat. In noua autẽ lege sacerdos remittit: quod non potest, nisi prius indicentur ei. Igitur ex diuina institutione peccatores tenentur indicare & confiteri. ¶ Ex præmissis apparet quòd in lege naturæ & Moysi erat sacramentum pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam quòd pessimè Luthetus & sui sequaces definiunt pœnitentiam, dicentes esse nouam vitam, & sufficere absque præteritæ vitæ detestatione, contritione, confessione, & satisfactione. Sed de his amplius cùm de singulis partibus agetur.

Ioel.2. *Leui.5.*

C

Ver. 4. DE SACRAMENTI POENITENTIAE NECESSITATE.

3.p.q.84. art.5. *Iacob.1.* Sacramentum Pœnitentiæ ad salutem animæ peccatori in peccato mortali existenti est necessariũ: Peccatum enim cùm consummatum fuerit, generat mortem, sed non potest remoueri, nisi per pœnitentiam: igitur, &c. vnde Christus Lucæ 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Licet enim ad salutem hominis sufficiat charitas: quia tamen per peccatum mortale post baptismum perdita, absque pœnitentiæ sacramento in actu vel in voto, recuperari non potest: igitur. ¶ Nec obstat quòd Christus Magdalenam & adulteram absoluit sine sacramento pœnitentiæ, quia Christus habebat potestatem excellentiæ, qua poterat conferre effectus sacramentorum absque sacramento: hanc autem potestatem non communicauit. ¶ Ex præmissis apparet veritas dicti D. Hiero. quòd secunda post naufragium tabula est pœnitentia. Nam sicut primum remedium mare transeuntibus est vt conseruentur in naui integra: Secundum quòd post nauim fractam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius vitæ, post naufragium peccati originalis, est baptismus, vt integritatem seruemus. Secundum est tabula sacramenti pœnitentiæ in actu, si haberi possit: quòd si non, sufficit contritio cum proposito & desiderio se summittendi clauibus Ecclesiæ,

Luca 7. Ioan.8.

D

Ecclesiæ, & satisfaciendi data opportunitate.

Ver. 5. DE POENITENTIAE DVRATIONE.

A POenitentia est duplex, scilicet interior & exterior. Interior est, qua quis dolet de peccato com- *3.p.q.84.*
misso. & talis durare debet vsque ad finem vitæ, actu vel habitu: semper enim debet displicere *art.8.*
homini, quòd peccauit: quia si placeret ei peccasse, ex hoc ipso peccatum incurreret,& fructum ve- *Pœnitentia*
niæ perderet. Displicentia autem dolorem siue tristitiam causat in eo qui est susceptiuus doloris seu *duplex, inte-*
tristitiæ, prout homo in hac vita. Sancti verò post hanc vitam non sunt susceptiui doloris. Vnde di- *rior & ex-*
splicebunt semper eis peccata præterita absque omni tristicia, secundum illud: Obliuioni traditæ sunt *terior.*
angustiæ priores. Sed in hac vita semper sumus capaces: ideo semper dolere debemus. vnde Diuus *Esa.65.*
Augustin. Quid restat nobis nisi dolere in vita? vbi enim dolor deficit, deficit pœnitentia. Si verò *In li.de pœ-*
pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Ex quo infertur quòd pœnitentia debet esse conti- *nitem.*
nua actu vel habitu, vt dictum est. Vnde idem Augustin. Dolor in pœnitente continuè custodiatur.
Et Hugo de S. Victore dicit quòd quando Deus absoluit hominem à vinculo peccati, obligat eum
vinculo detestationis perpetuæ, saltem ad hoc quòd non habeat actum oppositum: Quia non opor-
tet quòd semper actu doleat cùm necesse sit actum, siue interiorem, siue exteriorem, interpolari in
somno & aliis occupationibus. Pœnitentia verò exterior est qua quis signa exteriora doloris osten- *Pœnitentia*
dit, & verbo peccata sua confitetur sacerdoti absoluenti, & iuxta arbitrium eius satisfacit: & hanc *exterior*
non est necesse durare vsque in finem vitæ, sed vsque ad determinatum tempus, secundum mensu- *quid.*
ram delicti, Deutero.25.

Ver. 6. DE REITERATIONE POENITENTIAE.

B QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerunt Nouatiani, ideo probandum est quòd pœnitentia *3.p.q.84.*
potest pluries iterari. Homo enim inducitur ad misericordiam, exẽplo misericordiæ diuinæ, *art.10.*
secundum illud: Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est. Sed Dominus hãc mi- *Matth.6.*
sericordiam discipulis suis imposuit, vt sępius remitterent fratribus contra se peccantibus, Nõ dico ti- *Matth. 18.*
bi vsque septies, sed vsq; septuagesies septies, hoc est totiens quotiens: vnde sequitur quòd Deus sæ-
pius per pœnitentiam veniam petentibus prębet, præsertim cùm doceat nos quotidianum panem pe-
tere, & dicere, Dimitte nobis debita nostra.¶ Nec obstat quod Apost. Hebr. 6. dicit, Impossibile est
eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt cæleste donum, & participes facti sunt Spiritus sancti, &
prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam: Quia (vt dicit D. Tho. ibid.) apud Iudæos erant quæ-
dam lauachra, in quibus se pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebant aliqui Iudæorum, ꝙ
etiam per lauachrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendum Apost. scribit,
Impossibile, &c. intelligens de baptismo: Non enim dicit, per pœnitentiam: sed, ad pœnitentiam. &
ratio est: Quia homo per baptismum Christo semel mortuo commoritur. vnde subdit, Rursus cruci-
figentes in semetipsis filium Dei, &c. Hoc est facto suo repræsentant quod Christus pluries fuit cru-
cifixus & mortuus, contra illud: Christus resurgens à mortuis iam non moritur: sed de his vide supra
hoc capite.§.1.ver.5. Et sic non est simile de pœnitentia quæ habet virtutem ex passione Christi, sicut *In li.de pœ-*
quædam spiritualis medicina, quæ iterari potest superueniente infirmitate: sed non potest reiterari *nitentia.*
regeneratio spiritualis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatũ originale, ad quod de-
lendum baptismus est institutus.¶ Nec obstat pariter quod D. Ambros. dicit, Reperiuntur qui sæpius
agendam pœnitentiam putent, qui luxuriantur in Christo: Nam si veram pœnitentiam agerent, ite-
randam postea non putarent. Quia sicut vnum est baptisma, sic vna est pœnitentia. Quia D. Ambros.
loquitur ibi de pœnitentia solenni, quæ non iteratur in Ecclesia, vt in versi. sequenti dicetur. Et quod
D. Grego. dicit in homelia quadragesimæ, Pœnitentia est antè acta peccata deflere, & iterum plangẽ-
da non committere, debet intelligi dum flet actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isidoro)
Irrisor est & non pœnitens, &c. Quia quòd quis postea peccet, vel actu, vel proposito, non excludit
quin prima pœnitentia vera fuerit. Nusquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contra-
rium sequentem. Sicut enim verè currit, qui postea sedet: sic verè pœnitet, qui postea peccat. Et
quanuis (vt D. Grego. dicit) facilitas veniæ incentiuum præbeat delinquendi: non tamen sequitur
quòd Deus indulgendo, illud præbeat, aut quòd delectetur in peccatis: quia (vt D. August. dicit in *In li.de pœ-*
lib. de pœnitentia) constat Deo multum displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, nec *ni.*
soluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit, scilicet per desperationem.

Ver. 7. DE PVBLICA ET SOLENNI POENITENTIA.

C OMnis pœnitentia solennis est publica, sed non econuerso. Pœnitentia solennis fit hoc modo: In *3.q.q.28.*
capite quadragesimæ Pœnitentes præsentant se cum presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fo-
res Ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, vultibus demissis, crine deposito, nisi sit mulier, quæ comam
in signum subiectionis habet. & eis in Ecclesiam deductis, Episcopus cum omni clero septem psalmos
pœnitentiales dicit, & postmodùm manus eis imponit, deinde cineres super capita eorũ spargit, & ci-
licio capita eorum operit, & cum gemitu & suspirio denunciat, quia sicut Adam eiectus est de para-
diso, ita ipsi de Ecclesia eiiciuntur: & iubet ministris, vt eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequen-
te cum hoc responsorio, In sudore vultus tui, &c. In cœna autem domini quolibet anno suæ pœni-
tentiæ à suis presbyteris ad Ecclesiam reducuntur: & ibi possunt conuenire cum aliis vsque ad octa-
uas Paschæ: ita tamen quòd non communicant, neq; panem benedictum accipiunt. Et sic fit quoli-
bet anno, tempore indictę pœnitentiæ. Vltima reconciliatio reseruatur episcopo, ad quem solùm per- *Vltima re-*
tinet pœnitentiæ publicæ & solennis impositio. De his in c. in capite, d.50. Pœnitentia solennis impo- *conciliatio*
ni potest viris & mulieribus, non tamen clericis, quanuis grauius peccent quàm laici, ne ordo veniat *reseruatur Episcopo.*

in contemptum. Vnde non defertur personæ, sed ordini. ¶ Et quia magna peccata egent magna cautela, ad sui curationem: ideo non nisi pro magnis criminibus, quæ totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest, propter significationem, cùm significet eiectionem primi hominis, quæ semel tantùm facta est. Secundò ne ex iteratione vilescat. Tertiò, quia solennizatio est quasi quædam professio pœnitentium perpetuò conseruandi, & iteratio illi professioni repugnat. Si tamen postmodùm peccauerit is qui solennem pœnitentiam egit, non clauditur ei locus pœnitentiæ: sed solẽnis pœnitentia non est ei iniungenda. ¶ Et quanuis sacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, restituendo eum in pristinam gratiam, vt in versiculo sequenti videbitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam pœnitentiam de fornicatione, non velantur: quia per pœnitentiam dignitatem virginitatis non recuperant. Et similiter post solennem pœnitentiã peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possit ad clericatum assumi. Et episcopus talem ordinans potestate ordinandi priuari debet, nisi fortè necessitas Ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & non ad maiores admitti potest, aliter non: Primò propter dignitatem ordinum: Secũdò propter timorem recidiui: Tertiò propter scandalum vitandum, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quartò, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum eius fuerit publicum. ¶ Hæc autem solennitas inducta est propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò, quia maxima confusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauissimum scelus commisit: Tertiò ad exemplum pœnitendi. Quartò ne desperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud. 50. distinct. ¶ Hæc pœnitentia quantum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentiæ. Nec tamen episcopus talem pœnitentiam iniungendo, reuelat confessionem, quanuis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna: Quia quandoque aliquis pro alio pœnitentiam facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui (vt socium suum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiam cum eo egit. Sed executio pœnitentiæ exit forum interius occultum: hoc autem non est inconueniens, si peccatum sit publicum, quòd ipse peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confessionem à se factam manifestet. ¶ Publica autem & non solennis pœnitentia est quæ fit in facie Ecclesiæ cum teda accensa & aliis solennitatibus, quæ extra tempus quadragesimæ fiunt, & non cum solennitate prædicta: sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Hæc pœnitentia publica potest iterari, & à simplici sacerdote iniungi. Pœnitentia tamen solẽnis quãdoque ponitur pro publica. Et secundum hoc authoritates quædam variè loquuntur. & quia hodie parum est in vsu, ideo pertranseundum duxi.

Pœnitentia solennis quibus imponi debet.

Cur solennis pœnitentia iterari non possit.

Cur solennis pœnitentia inducitur.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI POENITENTIAE.

c.16. ver.16

SAcramentum pœnitentiæ multos habet effectus. Primus causat in voluntate ornatum, qui est dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratum facientem, si eam non inueniat: & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramentalem. Effectus autem sacramentales in sacramento pœnitentiæ sunt specialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata præterita delere de reatu pœnæ, secundum deuotionem sacramentum accipientis. Quòd autem post peccatum deletum & gratiam datam maneat reatus siue obligatio ad pœnam, dicetur infra hoc. §. 4. versi. 22. ¶ Tertius effectus est deletio omnium peccatorũ. Vnde Lucę 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes. Primò per pœnitentiam directè remittũtur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatum eius non recordabor: Quia licet peccata non sint cõnexa, quantum ad commissionem: sunt tamen connexa quantum ad remissionem, sic quòd nullum peccatum (saltem mortale) remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quòd quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absq; pœnitentię sacramento remitti possunt, per bonum motum & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ. cùm veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuat, vt dictum est cùm de charitate ageretur: ideo sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cùm aliquis feruenter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium, Primò cum infunditur gratia: quia per gratiæ infusionem delentur peccata venialia. Et hoc modo per omnia sacramenta nouæ legis peccata venialia remittuntur. Secundò, per aliquẽ motũ detestationis peccatorum. Et hoc modo confessio generalis, & tunsio pectoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionem venialium. Nam in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertiò, per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, & quælibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendum in habente gratiam: Quia gratia quæ prouenit ex merito passinnis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna æterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur. Vnde Apostolus Rom. 4. dicit quòd ad gratiam Dei pertinet, quòd Deus non imputet alicui peccatum, quod glos. ibi exponit de veniali. & 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. & Heb. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis non applicatur nisi per gratiam quæ datur per sacramenta: consequens est quod veniale

Ezech. 18.

Peccata mortalia quo ad remissionem sunt connexa.

Peccata venialia quomodo remittantur.

Peccata venialia absque gratia non remittuntur.

D

niale iunctũ mortali,nõ posſit remitti,niſi per ſacramẽta,in actu vel in voto, & ſic abſq; ſacramẽto æternaliter punitur. vnde Matth.9. Non exibis hinc,donec reddas nouiſsimum quadrantem. Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remiſsi in eo qui poſt remiſsionem culpæ ante expiationem pœnæ,iterum mortaliter peccat,& moritur in illo : Quia in inferno nulla eſt remiſsio, neq; ſatisfactio.

Veniale & reatus eius æternaliter punitur in inferno.

¶ Nec obſtat quòd omne debitum per ſolutionem eius quod debetur, expiatur : Sed peccato veniali & reatui mortalis remiſsi debetur pœna temporalis : igitur per ſatisfactionem expiatur. Quia licet peccato veniali & illi reatui abſolutè & ſimpliciter non debeatur, niſi pœna temporalis in eo qui eſt in gratia,eò quòd habet principium & fundamentum remiſsionis & ſatisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum,peccato veniali & reatui peccati mortalis remiſsi debetur pœna ęterna, nõ per ſe,ſed per accidens,ratione conditionis ſubiecti,quod non habet fundamẽtum & principium remiſsionis & ſatisfactionis,quod eſt gratia,vt probatum eſt ex Apoſtolo Rom.4.& Heb.9. quia etiam ex ſola acceptatione diuina eſt,quòd aliquis ſatisfaciat illi,cùm illa ſecluſa nulla ſit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et ſi dicatur quòd Deus in remiſsione peccati acceptauit pœnam temporalem,verum eſt,ſed in gratia exoluendam ratione iam dicta:nec tunc punit vltra condignum,imò citra : quia propter illam coniunctionem ad mortalem,illi debetur pœna æterna, etiam maior,ſi comparetur reatus ille ad culpam remiſſam, & negligentiam,atq; ingratitudinem. Et ideo in illo caſu concedi poteſt,quòd difficilior eſt remiſsio peccati venialis, quàm mortalis:quia tunc ad remiſsionem venialis requiritur remiſsio mortalis,ſed non ecõtra: & quòd quis tenetur conteri de peccato veniali per accidens. ¶ Non obſtat pariter quòd bona opera extra gratiam facta merẽtur aliquod bonum temporale,vt D. Aug. dicit de Romanis,quòd per opera moralium virtutum meruerunt imperium, & obſtetrices Ægyptiorum domos,quas eis dominus ædificauit. & Raab meretrix Hierico præſeruationem ruinæ domus ſuæ propter bonum factum exploratoribus,licet eſſent infideles,& extra gratiam. Sed remiſsio pœnæ temporalis eſt aliquod bonum temporale : igitur extra gratiam mereri poteſt. Dicendum primò quòd Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullum erat,ſaltem de condigno,cùm non haberent gratiam : ſed ſolùm ex liberalitate ſua, quæ ſit his qui bene vtuntur naturalibus : quod non fecerunt illi qui mortui ſunt in peccato mortali, & nõ expiauerunt veniale,vel reatum illius. Secũdò,quòd reatus peccati venialis & reatus mortalis remiſsi per comparationem ad culpam mortalem,non eſt aliquid temporale,ſed æternum:licet per accidens, manente culpa mortali. Et quamuis D. Thomas in 4. ſenten. dicat quòd ideo veniale æternaliter punitur in inferno,quòd culpa venialis ſemper maneat, & manente culpa neceſſe eſt manere pœnam : ex quo inferri videtur,quòd reatus peccati remiſsi poſsit expiari : quia non eſt totalis ratio, ſed defectus principij remiſsionis & ſatisfactionis, vt dictum eſt.

Exod 1. Ioſue 6.

¶ Quartus effectus ſacramenti pœnitentiæ eſt virtutum & donorum deperditorum recuperatio. Quia cùm per ſacramentum pœnitentiæ cauſetur gratia gratum faciens & ſacramentalis,ex qua fluunt virtutes & dona,quę per peccatum mortale fuerunt deperdita,ſequitur quod per ſacramentum pœnitentiæ reproducantur,& ſi non eadem numero propter ſucceſsionem : tamen bene eadem ſpecie. Vnde Lucæ 15. dicitur quòd pater mandauit quòd filius prodigus indueretur ſtola prima,quæ ſignificat gratiam. & quamuis poſt primum actum pœnitentiæ,qui eſt contritio, remaneant aliquę reliquiæ peccatorum ſcilicet diſpoſitiones ex prioribus actibus peccatorum cauſatæ,ex quibus præſtatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutum ſequentium : tamen quantum eſt ex ipſa inclinatione charitatis & aliarum virtutum,delectabiliter & ſine difficultate operatur. Sicut ſi virtuoſus per accidẽs pateretur aliquam difficultatem,in diligenti executione actus virtutis, propter ſomnum aut aliquam corporis indiſpoſitionem.

3.p q.89. art.2. An pœnitens ſemper reſurgat ad maiori gratiam.

¶ Non autem ſemper quis reſurgit ad maiorem gratiam in ſacramento pœnitentiæ, ſicut in ſacramento baptiſmi,in quo ſemper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correſpondens conatui & actui, quo vult realiter ſumere ſacramentum, ſecundum diſpoſitionem ſubiecti : Quia in ſacramento pœnitentiæ contingit quòd aliquis aliquando perfectiſsimè ſe diſponit : ideo reſurgit ad maiorem gratiam: Aliquando minus perfectè,& remiſsè : ideo aliquando reſurgit ad æqualem,aliquando ad minorem. Nec obſtat quod dicitur Rom.8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. vbi D. Auguſt. ait quòd hoc adeò verum eſt,quòd ſi qui eorum deuient & exorbitent, hoc ipſum faciat Deus in bonum proficere : Quia illa authoritas non intelligitur de his qui cadunt & nunquàm reſurrecturi ſunt, vel qui ſunt iterum caſuri : Sed de his tantùm,qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti,ſcilicet prædeſtinati:qui quotieſcunque cadunt, finaliter reſurgunt. Cedit eis ergo in bonum quòd cadunt,non quòd ſemper in maiori gratia reſurgant:ſed quia in permanentiori : non quidem ex parte ipſius gratiæ,quæ quanto maior eſt,tanto de ſe eſt permanentior,ſed ex parte hominis, qui tanto ſtabilius in gratia permanet,quãto eſt cautior & humilior. Ideo Glo. ibidem dicit, Quòd ideo proficit eis in bonum quòd cadunt,quia humiliores redeunt,& doctiores fiunt, nõ quòd ad maiorem gratiam ſemper reſurgant. Hoc tamen non eſt ex defectu ſacramenti pœnitentiæ,ſed ex defectu hominis,qui remiſsius mouetur in Deum. Nec obſtat pariter quod dicitur Iohel.2. Reddam vobis annos quos comedit locuſta & bruchus. Et Ezech.33. Impietas impij non nocebit ei: quia quantum ad redditionem dictum Iohelis intelligitur ſecundum diſpoſitionem reſurgentis vel de pręmio accidentali, & quantum ad nocumentum, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, niſi ſtet per eos: quia ſi perfectè ſe pręparant,nõ nocebit eis,niſi in his quæ important continuationẽ,vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiam non reſtituuntur.

Pœnitentia non ſemper reſtituit in priſtinã dignitatem.

¶ Ex præmiſsis apparet primò, ꝙ per pœnitentiam nõ ſemper reſtituatur homo in priſtinam & æqualem dignitatem: nec quo ad homines,nec quo ad Eccleſiã, vt habetur in c. Domino ſancto. 50. diſt. nec etiam quo ad Deum,quãtum ad primariam & principalem di-

gnitatem, saltem in eodem gradu, quando scilicet remissè se pręparat: licet bene secundum essentiam,
& aliquando ad eandem. vnde Lucæ 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta, a-
liam verò dignitatem secundariam scilicet innocentiam, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tot
annis seruio tibi, & nunquàm mandatum tuum præteriui. Et hanc dignitatem peccator recuperare
non potest: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D. Grego. dicit in homelia de centum
Pœnitentia opera mortificata viuificantur. ouibus) Qui errasse à Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus cõpensant. ¶ Quin-
tus effectus est, quòd per sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiã
sciendum est quòd opera hominis quædam dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quæ-
Opera viua. dam mortificata. Opera viua dicuntur ea quæ fiunt in charitate & gratia, quæ est principium vitæ &
meriti: & sic opera meritoria dicuntur viua: quia per talia, si quis in eis perseueret, consequitur vitam
Opera mortua duplicia. æternam. Opera autem mortua sunt duplicia: quædam dicuntur mortua effectiuè: quia scilicet sunt
causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Heb. 9. Sanguis Christi emundabit conscientias
nostras ab operibus mortuis. Hæc opera dicuntur mortifera, & nunquàm viuificantur per pœnitentiã,
sed magis abolentur. Quædam sunt mortua negatiuè, quia scilicet non habent gratiam quæ est princi-
Opera mortua negatiuè. pium vitæ: vt sunt opera moraliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine cha-
ritate dicitur mortua. Iaco. 2. Et talia licet ad vitam disponant, nunquam tamen reuiuiscunt per pœni-
tentiam: Vnde. 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Opera verò mortificata dicuntur opera facta in charita-
Opera mortificata. te, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quanto impediuntur à proprio effectu, sci-
licet consecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit ini-
quitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non præmiabuntur. Et quia per pœnitentiã
subsequentem remouetur peccatum mortale impediens effectum illorum bonorum operum merito-
riorum, sequitur quòd illa opera prius viua, & per peccatum mortale mortificata siue impedita, per
pœnitentiam subsequentem viuificantur: hoc est, recuperant efficaciam perducendi eum qui ea fecit,
Matth. 25. ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat, Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit
iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apoca. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat
coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, sicut opera mor-
tifera per pœnitentiam: quia opera mortifera solùm remanent per culpam & reatum, quæ abolentur
per pœnitentiam. Opera autẽ meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei,
qui per pœnitentiam reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Iobele 2. Reddam vobis, &c. Si verò non
resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quæ sunt in acceptatione diuina,
3. p. q. 90. Pœnitentiã tribus partibus integratur. nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quandiu peccatum manet. ¶ Pœnitentiæ partes integrales ex
parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio, & satisfactio. Et quamuis in aliis
sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquod sensibile ex-
trinsecum: in pœnitentia verò materia sunt actus humani tres requisiti vel in actu, vel in voto, vt am-
plius dicetur: Ideo dicuntur partes integrales, siue integrantes & faciẽtes materiam integram & per-
fectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios a-
ctus: ideo non habet partes.

Ver. 10. DE CONTRITIONE.

In additio. 3. p. q. 1. CONtritio secundum allusionem vocabuli, differt à fractione: quia ea quæ sunt dura, quãdo in ma-
gnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cum verò in minimas, conteri: iuxta illud Matth. 21. Qui A
ciderit super lapidem istum confringetur. Super quem verò ceciderit, conteret eum. Ad spiritualia
autem transferendo, dura dicuntur corda hominum, qui per superbiam suo sensui inhærentes, à man-
datis diuinis recedunt: & ideo oportet ꝙ illud quod destruit peccatum, discedere faciat cor hominis
à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuslibet peccati dimittat. Quod fit
per affectum & voluntatem oppositam. & ideo actus voluntatis, quo peccatum detestatur & dimitti-
tur, dicitur contritio per quandam similitudinem à theologis in vsu communiter acceptam. Et cùm
contritio dupliciter possit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentiæ: Secundò vt est pars sa-
Contritio vt actus virtutis quid. cramenti: sequitur quod dupliciter definiri potest: Contritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ
vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro offensa in alterum commissa, quo offendẽs pu-
nit in se quod dolet commisisse, secundum arbitrium offensi cum proposito recompensandi, hoc est
satisfaciendi: & hæc contritio est de iure naturæ, & prærequiritur ad contritionem sacramentalem.
¶ Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliquæ ortæ sunt difficultates, eam ob rem pro re-
solutione sciẽdum est quid, & quotuplex sit Dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primò propriè,
In Addi. 3. p. q. 3. ar. 1. Quis dolor ad contritionẽ sit necessarius. vt est passio corporis vel appetitus sensitiui. De hoc dolore dictum est, cùm de appetitu cõcupiscibili
ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia cõtritionis, sed potius effectus eius: quia
contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus concupiscibilis, vel passio dis-
conueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacũque displicẽtia siue nolitione, aut his
quę sequuntur ad nolitionem, prout est afflictio quædam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis.
Vnde D. Aug. dicit, Tristitia est quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidũt. Et hoc modo
Tristitia quid. Cõtritio sacramentalis quid. dolor est de essentia cõtritionis, & actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars inte-
gralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, pro-
pter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & aliis omnibus cauendi, & se subiiciẽdi claui-
bus ecclesiæ, & satisfaciẽdi ac Dei mandata implendi, cũ spe veniæ consequẽdæ. ¶ Ex hac definitione
apparet primò, quòd cõtritio quæ est pars sacramẽti pœnitentiæ, includit contritionem, quę est actus
pœnitentię virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitẽtię virtutis est dolor volũtariè assum-

ptæ

ptus de peccatis, inquantum sunt contra rationem & bonum honestum: nec requiritur quòd sit maximus, sed sufficit quòd sit dolor moderatus cum solo proposito recompensandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, est dolor de peccatis propriis volũtariè assumptus, propter Deum summè dilectũ. Et ideo oportet ꝙ sit maximus, qui possit esse in natura, non quidem intensiuè, sed appreciatiuè: ita quòd sicut Deus debet diligi supra omne diligibile: ita peccatum displiceat & odiatur supra omne odibile, & quòd sit propositum cõfitendi, & absolutionem obtinendi, & satisfaciendi, ac etiam vitãdi supra omne vitabile, sic quòd peccator sit (saltem in præparatione animi) taliter dispositus, quòd mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam corporalibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiam mortẽ ipsam, quàm à cætero offendere Deum, iuxta illud Lucæ 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrẽ suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam (hoc est vitam suam, vt cõmuniter exponunt doctores) nõ potest meus esse discipulus. Non tamen ita specificè interrogãdi sunt pœnitentes, ne terreantur: sed sufficit confessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen stat ꝙ magis sit dolendum de maiori peccato: quia (vt habetur Deuter. 25.) Secũdum mensuram delicti erit & plagarum modus. Sed in commensuratione peccati plagæ commensurãtur delicto, cùm cõtritio includat propositum satisfaciendi. Præterea ratio doloris est maior de vno quàm de alio scilicet offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandum quod dolor siue displicentia peccati, non potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensitiuus possit esse nimius, sicut exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura consetuatio subiecti, & bonæ habitudinis sufficientis ad agenda ea quæ incumbunt agenda: & propterea dicitur Ro. 12. Rationabile sit obsequium vestrum. Et quia incertum est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde, mente, anima, & viribus (quam habere præcipimur) habeamus: ideo incerti sumus an contritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nos habere cõtritionem, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, cùm sit de iure naturali. Addit præterea contritio, quæ est pars sacramenti, propositum confitendi, & spem veniæ. Secundò ex hac definitione apparet quod sit obiectum primarium contritionis, quæ est pars sacramẽti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia peccata mortalia collectiuè & distributiue, cũ contritio importet fractionem in minimas partes. Et ratio est, quia diuersorum morborum diuersæ sunt medicinę, quia nõ sanat oculũ quod sanat calcaneum, vt D. Hiero. dicit. Sed contritio est medicina singularis cõtra vnum peccatum mortale: præterea cõtritio explicatur per confessionem: sed oportet singula peccata cõfiteri, vt infrà dicetur: ergo de singulis conteri, saltem quantum ad principium illius contritionis. Secus quo ad terminũ, cùm in eo iam sint peccata deleta, propter informantem gratiam, aliàs de singulis & omnibus. Quod intelligendum est, cùm memoriæ occurrunt. Quia circa oblita, vel quæ memoriæ non occurrunt, sufficit generalis contritio de omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriam reuocantur, tunc tenetur homo specialiter cõteri. Similitudo est de paupere, qui nõ potest soluere illud quod debet, excusatur pro tempore quo non potest: tenetur tamen cùm poterit. Quo ad venialia verò omnia, sufficit generalis contritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ de peccato originali non est contritio, nec de peccatis alienis, cùm nõ sint ex pura & propria voluntate. Et quãuis de peccatis alienis ex charitate possit esse dolor & displicentia, & aliquis pro eis possit se affligere, vt de multis sanctis legimus: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars sacramenti pœnitentiæ, cùm non ordinetur ad confessionem, in cuius absolutione perficitur pœnitentię sacramentum. Tertiò apparet ꝙ contritio propriè non est de peccatis futuris, sed de illis est cautio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiam dimissis, est medicina præseruatiua futurorum. Quartò apparet quòd cõtritio in actu & in voto implicat & complectitur alias sacramenti pœnitentiæ partes: & ideo per contritionem consequitur quis remissionẽ peccatorum. vnde Psal. Dixi, cõfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Verùm quia talis remissio fit ex voto ac desiderio cõfitendi: ideo peccator licet habeat peccatorũ remissionẽ, tenetur data opportunitate confiteri, & absolutionem obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel veram cõtritionem se nõ habuisse ostẽderet. Et licet contritio possit tantum intendi, quòd delebit totum reatum pœnæ: quia tamen peccator incertus est de tali intẽtione contritionis, & sit remissionis reatus, ne se exponat periculo maioris pœnæ in purgatorio, non debet satisfactionem omittere, cõcessa opportunitate. Quintò apparet quòd cõtritio complectitur quatuor actus ad iustificationem requisitos, de quibus dictum est suprà c.16.§. 4. ver. 1. Sextò apparet discrimẽ inter contritionem & attritionẽ: quia contritio est propter Deum summè dilectũ: ideo nõ potest esse sine gratia & charitate, quæ est causa imperatiua eius. & sic contritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, non tamen tempore, sed ordine naturæ. Sed in genere causæ materialis contritio est prior ordine naturæ, cum sit dispositio ad gratiã & charitatẽ. Attritio autẽ est sine gratia & charitate. ¶ Circa huiusmodi attritionẽ sunt variæ & contrariæ opiniones: pro quarum cõcordia & resolutione sciendũ est, quòd si attritio dicatur dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timorẽ seruilẽ, sic ꝙ principiũ eius sit timor seruilis, vt scilicet sit detestatio peccatorum propter metũ pœnæ, vel propter Deum nõ summè dilectũ, tunc attritio nunquàm fit contritio: nec ex attrito aliquis fit contritus, nisi ad hunc sensum, quòd post attritionem venit cõtritio: sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus consecutiuè. Sic posteaquàm aliquis est attritus, fit contritus attritione desinente esse propter aliud principium siue obiectum superueniens, quod est timor filialis, vel Deus summè dilectus. Et hæc fuit opinio D. Tho. in 4. Et quanuis habitus fidei idem numero informis fiat formatus:

Dolor contritionis sacramentalis quomodo est maximus.

art. 4.

Magis dolendum de maiori peccato probatur.

Matth. 22.

In Addi. 3 p. q. 2. art. 6. art. 3. ad. 2.

Psal. 31.

Discrimen inter contritionem & attritionẽ.

An & quomodo ex attrito fiat cõtritus.

In Addi. 1.ſ.q.1.art. 2. nunquàm tamen actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus fidei informis tranſit & non manet veniente charitate. Sed attritio & contritio non dicunt habitum, ſed actum: habitus autem virtutum infuſarum quæ voluntatem reſpiciunt, non poſſunt eſſe informes, cùm ex gratia fluant, & charitatem conſequantur: ideo antè quàm gratia infundatur, non eſt habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶Quidam tamen dicunt quòd ſicut contingit eundem actum numero continuatum ſecundum ſubſtantiam ſuã ſiue materialiter & in genere naturæ eſſe ſucceſsiuè bonum & malum: ita dicunt quòd contingit eundem actum numero ſucceſsiuè eſſe informem & formatum. Sed notum eſt quòd ſunt plures actus ſpecie diſtincti in genere moris, quod eſt de conſideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè aſſumptus propter Deum ſummè dilectum, ſed nõ cum ſufficienti & requiſita intentione ſiue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &c. cùm motus naturalis à principio ſit remiſſus, & in fine velociſsimus, & tamen eſt idem motus, qui ſucceſsiuè perficitur: Sic attritio per continuationem vel applicationem abſolutionis fit contritio. Et ſic intelligitur id quod à doctoribus communiter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito fit contritus. Formatio enim ſecundum hunc modum dicendi eſt extrinſeca actui continuato, ſicut habitui fidei, de cuius eſſentia nõ eſt quòd ſit formatus charitate. Sic de eſſentia actus contritionis, quantum ad ſubſtantiam, non eſt quòd *c.15.§.8. ver.2.* eliciatur à gratia & charitate, quæ eſt illi extrinſeca. Et ſicut dictum eſt, timor ſeruilis ſecundum ſubſtantiam ſuam non contrariatur charitati, neque ſeruilitas eſt de eſſentia ipſius: ideo remota ſeruilitate, poteſt informari gratia extrinſecè: non tamen elicitiuè eſt à charitate aut à pœnitentia infuſa, à qua eſt actus contritionis. Et ſic pro omni reſolutione & concordia dicendum, quòd attritio elicita ab habitu acquiſito pœnitentiæ virtutis, non eſt neque fit contritio elicita ab habitu pœnitentiæ infuſæ: & hanc arbitror intentionem D.Tho. quæ ex eius probatione reſultat. loquitur enim de diuerſitate principiorum. Attritio autem elicita à pura potentia, adueniente habitu infuſo, perficitur: quia illa principia ſunt ſubordinata.

Ver. 11. DE TEMPORE CONTRITIONIS.

CVm pœnitentia ſecundum habitum ſiue in præparatione animi, debeat durare vſque ad finem vitæ: & (vt dicitur Eccle.5.) De propiciatu peccatorum noli eſſe ſine metu, &c. ſequitur quòd cõtritio, quæ eſt principalior pars materialis ſacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes complectens, debet durare vſque ad finem vitæ: Quia poſt hanc vitam cùm ſacramenta non remaneant, nec contritio, quæ eſt pars ſacramenti pœnitentiæ: & ſic beati in patria cùm careant omni dolore, propter gaudij amplitudinem, contritionem (ſaltem eiuſdem rationis) habere non poſſunt: licet ſit in eis diſplicentia, & nolitio peccatorum præteritorum. Damnati verò in inferno, etſi dolorem ſemper habeant, contritione carent: deficit enim in eis gratia dolorem informans: & ſic non dolent propter Deum *Damnati grauiter & inutiliter pœnitent.* ſummè dilectum. Sed præ anguſtia pœnarum & tormentorum ſunt gementes, & pœnitentiam infructuoſam agentes, vt dicitur Sap.5. Sed animæ in purgatorio exiſtentes, quanuis habeant dolorem de peccatis gratia informatum, non tamen meritorium, cùm non ſint in ſtatu merendi, nec propriè ſatisfaciendi, cùm ſatisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo ſatisfactio dicitur pœnæ debitæ ſolutio. Et ſic animæ in purgatorio ſunt in ſtatu ſatisfaciendi. Non eſt tamen in eis contritionis efficacia: & ideo ſecundum aliquos, diſplicentia peccatorum præteritorum, pro quibus torquentur, non dicitur propriè contritio. In vita tamen præſenti quilibet tenetur dolere, donec probabiliter credat peccatum ſibi eſſe remiſſum, & peccatorem Dei gratiæ eſſe reſtitutum, ſicut infirmus ſanitati: quoniam huiuſmodi cõtritio cõparatur ad peccatorem, ſicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur ceſſat medicus à medicina curatiua, ſanato infirmo: ſic ceſſat huiuſmodi contritio, ſanato peccato per veram confeſsionem & ſatisfactionem, fundatas ſuper vera contritione. In præparatione tamen animi in hac vita ſemper durare neceſſe eſt. ¶Sed quo ad actum, de eius neceſsitate videndum eſt, quando ſcilicet peccator in peccato mortali exiſtens, teneatur ſub pœna peccati mortalis conteri: *Peccator in quatuor caſibus tenetur conteri.* Dicendum eſt quòd in quatuor caſibus: Primo, quandocunque imminet periculum mortis: Quia nec per momentum inſtante periculo tutum eſt ſtare in ſtatu offenſæ & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideo debet conteri, vel ſaltem atteri, aut habere probabilitatem contritionis. Quia cum nullus obligetur ad impoſsibile, ſcitq; impoſsibile ſcire an habeat contritionẽ, quæ eſt pars *Eccle.3.* ſacramẽti pœnitẽtię: cũ nemo ſciat vtrũ amore vel odio dignus ſit, ſequitur qđ nõ tenetur ad cõtritionẽ, ſed ad ꝓbabilitatem eiꝰ. Vnde Eccl.5. dicitur: Nõ tardes cõuerti ad Dominũ, neque differas de die in diem. Subitò enim venit ira eius, & in tẽpore vindictæ diſperdet te. Secũdò, quãdo imminet ſuſce- *Leuit.19.* ptio vel adminiſtratio ſacramẽti: tunc enim obligat illud: Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum: & illud Matt.7. Nolite ſanctũ dare canibus. Et generaliter quandocũque eſt exercitatio alicuius actus neceſſariò requirens hominem eſſe in gratia, tunc tenetur conteri. Tertiò omni die Dominico, quia præceptum eſt de ſanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei ſuper omnia & ſanctificatio ani- *Eccle.2.* mæ, iuxta illud: Sanctificabũt animas ſuas. Hoc autẽ fieri nõ poteſt, niſi per contritionem: igitur tenetur habere contritionem, ſecundũ æſtimationem probabilem. Et ideo quanuis alia præcepta poſsint impleri abſque gratia, non tamen præceptum de ſanctificatione Sabbati, quod includit dilectionẽ Dei *In regiſt.* ſuper omnia. Vnde D.Grego. dicit, Dominico die à labore terreno ceſſandum eſt, atque orationibus omnino inſiſtendum: vt ſi quid negligentiæ per ſex dies agitur, die reſurrectionis Dominicæ expie- *Cur miſſa diebus Dominicis eſt præcepta.* tur. Et ideo Eccleſia ad implendum hoc præceptũ præcepit omnibus Chriſtianis diebus Dominicis miſſam audire, vt habetur in c. miſſas, de conſec. diſt.1. Ac etiam ordinauit in principio miſſæ fieri cõfeſsionẽ generalem, & corporis Chriſti eleuationem, vt populus haberet occaſionem petẽdi veniam, & præcepta fidei, ſpei, & charitatis (quæ illa die obligant) implendi. Quartò quis tenetur conteri,

quando-

quandocunque peccatum mortale præteritum occurrit memoriæ practicè, hoc est cum iudicio practico, siue cum inclinatione ad complacendum vel delectandum: quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidiui. Si verò aliquando peccata præterita, de quibus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam speculatiuè, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico, & inclinatione prædicta, non tenetur quis ad contritionem actualem. ¶Ex præmissis faciliter inferri possunt multa corrolaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentum confirmationis, matrimonij, & ordinis, necessariam esse contritionem, imò & confessionem, data opportunitate, vt infrà dicetur: & valde vtile & securum est quolibet mane & sero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitationem. *Notanda corolaria.*

Ver. 12. DE CONFESSIONE IN GENERALI.

A CONfessio multipliciter accipitur: Primò pro gratiarum actione.& hoc modo Dauid communiter vtitur in psalmis, & singulariter cùm dicit, Confessio & magnificentia opus eius: & iterum, Confessio & pulchritudo in conspectu eius: & cùm dicit, Confitemini Domino, quoniam bonus. & Christus Matth. 11. Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, &c. Secundò pro confessione fidei, Rom.10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt dictum est. Quandoque pro confessione debiti, & aliquando pro confessione delicti. Confessio debiti est duplex, scilicet iudicialis: & extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad iuristas) pertranseo: aliquid tamen de ea superius diximus. Confessio etiam delicti est duplex. Quædam est iudicialis, de qua Iosue 7. Da gloriam Deo Israël, & confitere & indica nobis quid feceris. de hac dicendum est, sicut de confessione debiti in iudicio. Alia est extraiudicialis: & hæc est duplex: quædā generalis, prout illa quæ fit in principio missæ, & in prima ac completorio. Alia est particularis: & hæc etiam est duplex: Quædam consultiua, amico facta: Quædam sacramentalis, quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sicut & contritio. de hac confessione nunc agendum est. *Cōfeßionis multiplex acceptio.* *c.10 §.2. versi 3.* *Confeßio delicti duplex.* *c.5.§.2. ver.6.*

Ver. 13. DE CONFESSIONIS SACRAMENTALIS QVIDDITATE.

B CONfessionem sacramentalem D. Aug. definiuit dicens: Confessio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur: ei scilicet qui habet claues & potestatem absoluēdi. Quidam verò dicunt quòd confessio est coram sacerdote legitima peccatorum declaratio. Alij autem, quòd confessio sacramentalis est delinquentis accusatio, & erubescentia per claues Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam iniunctam. Completa autem definitio hæc est: Confessio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria & secreta peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cùm submissione, sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe veniæ, siue ad remissionem consequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. In prædicta definitione continetur genus, quia est actus virtutis pœnitentiæ, non quidem elicitus, quia elicitur à virtute veritatis, importat enim ex suo nomine manifestationem veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet: sic enim simul in vnum os & cor conueniunt. Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio: hæc autem cōditio, quòd quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet, pertinet ad virtutem veritatis elicitiuè, imperatiuè autem ad virtutem pœnitentiæ: potest etiam ad multas virtutes pertinere, secundum quod actus cōfessionis potest ordinari in finem multarum virtutum. Secundò in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifestatio. Tertiò de quo fieri debet scilicet de peccatis: & sic causa materialis. Quartò cui debet fieri, quia sacerdoti. Quintò causa eius finalis, scilicet ad remissionem peccatorū. Sextò effectus, scilicet absolutio & obligatio ad pœnam exoluendam. ¶Notandum tamen quòd licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali (cùm secundum Philosophum 2. Ethi. Ad virtutes aptissimi simus à natura:) Confessio tamen sacramentalis non est de iure naturali, nisi fortè accipiatur ius naturale, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur: Non tamen propriè accipiendo ius naturale, pro eo scilicet quod non opinio genuit, sed innata quędā vis inseruit. vt Cicero dicit, vel secūdum quod dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturæ causantur. Sed cōfessio non est huiusmodi, cum sit ex institutione diuina: Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quæ ipse Deus sibi reseruat absque naturę ministerio operanda, siue in operationibus miraculorum, siue in reuelationibus mysteriorum, siue in institutionibus sacramentorum, de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio exterior: quanuis interior confessio, quæ fit Deo in recognitionem peccati, quantum pertinet ad virtutem veritatis vel pœnitentię, quæ est pars iustitię, affinis iustitię vindicatiuę, sit de iure naturali: & ideo inculpantur primi parentes & Cain, qui peccatum suum non recognouerunt: ratio enim naturalis inclinat ad confessionem veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & secundum quod oportet. Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentiæ: determinatio enim circunstantiarum, quando, quomodo, & quid confiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, est ex institutione diuina. vnde patet quòd ius naturale inclinat ad confessionem, mediante iure diuino, quo circunstantię determinantur, sicut etiam inclinat ad ea quæ sunt iuris positiui, mediante institutione humana. Et licet pręcepta iuris naturę semper maneant, non tamen eodem modo. Hinc est quòd in lege naturę sufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione sacrificij exterioris indeterminatį, siue secundum arbitrium peccatoris. In lege verò Moysi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem, peccatum manifestare, & se peccatorem protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, vt habetur in Leuitico: non tamen oportebat vt specialiter peccatum à se commissum peccator manifestaret, sicut in lege noua. *In Addi. 3 p.q.7 ar.1* *Confeßio sacramentalis quid.* *Confeßio quomodo sit de iure naturali.*

Ver. 14. DE CONFESSIONIS NECESSITATE.

In add.3. p q.8.ar 4.

Confessionem sacramentalem à Christo institutam, ei qui est in peccato mortali ad salutẽ animæ esse necessariam, constat ex determinatione Ecclesię in concilio Trideñ. sess.5.ca.29. vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia seruauit, & docuit: Anathema sit. Confessionem sacramentalem ex duobus euãgelij passibus manifestum est à Christo institutam esse: Primò ex illo Matth. 6. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut prophetas: non veni soluere, sed adimplere. & potest sic deduci: Necesse est dicere Christum impleuisse legem Moysi, & omnia quæ continebantur, & figurabantur in ea: Sed confessio & absolutio sacramentalis erant figuratæ in lege Moysi: ergo fuerunt à Christo institutæ. Maior est manifesta ex prædicta authoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cum sit ipsa veritas, & mentiri non possit: igitur. Minor probatur: Quia omnia in figuram contingebant illis: & probat Apost. de sacramento baptismi & eucharistiæ, quæ erant in veteri testamẽto figurata, & per Christum impleta sunt: aliàs non impleuisset legem. Quòd autẽ confessio fuerit figurata, patet, quia sacerdotium Leuiticum, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotium Euangelicum, quod futurum erat circa spiritualia, vt probat Apost. qui cõcludit sacerdotium Leuiticum fuisse trãsferendum, imò etiam translatum in sacerdotium Euangelicũ: vnde ait, Trãslato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spiritualem, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti locum & tumorem illius lepræ carnalis. vnde Matth.8. & Luc.5. & 17. iussit Christus leprosis, vt se ostenderent sacerdotibus, sicut præcepit Moyses: Ergo ad sacerdotium Euangelicum, siue ad sacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra spirituali, hoc est de peccatis: & leprosi spirituales, hoc est peccatores, tenentur eis ostendere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudicium fit per absolutionem. Et sicut leprosi qui ostendebant lepram sacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad castra, erant sanati: & qui non se ostendebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra, nõ sanabantur. Sic peccatores ostendentes & confitentes peccata sua sacerdoti, cui commissum est iudiciũ, per eius iudiciũ, hoc est absolutionẽ, remittũtur peccata: Qui verò nõ cõfitentur, vel qui cõfitentur, & non intendunt cauere, aut satisfacere ad iudiciũ sacerdotum, non obtinent absolutionẽ, manent peccatores & non sanantur. ¶ Quòd autẽ iudiciũ de peccatis sacerdotibus Euangelicis fuerit cõmissum, habetur Matth.16. quando Christus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatũ & in cælis. Et quodcunq; solueris super terrã, erit solutum & in cælis. Per hæc verba promisit Christus dare iudiciũ de peccatis absoluendis, vel ligandis aut retinẽdis, quod expressius declarauit cum realiter dedit potestatẽ absoluẽdi siue remittendi & retinẽdi peccata, cum dixit, Accipite Spiritum sanctum, hoc est virtutem & potestatẽ Spiritus sancti: Quorũ remiseritis peccata, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta, quæ nõ remittuntur, siue nõ soluũtur: & soluta siue remissa, quæ nõ retinẽtur. Per hæc verba Christus clarissimè ostendit, ꝙ dedit potestatem absoluendi & retinendi peccata: & mãdauit peccatoribus ea confiteri. Nam ostendit peccata nõ remitti apud Deum in cælo, nisi ministerio sacerdotum, vel actu, vel in voto. Quilibet autẽ peccator qui vult consequi vitam æternam, tenetur facere vt sibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere ministerium sacerdotũ, hoc est confiteri peccata, & petere absolutionem, quam non possunt dare absq; causæ & circũstantiarum cognitione. ¶ Neq; sufficit cõfiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator, peto absolutionem, vt dicit D. Chry. Sicut non sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostendere locum lepræ. vnde sacerdotes possent sumere iudicium separandi ad tempus, vel remitt[...] Sic peccatores peccata in particulari, & circunstantias, ex quibus cõfessor potest sumere iudicium satisfactionis iniungendæ: quia licet Christus cõtulerit sacerdotibus potestatem absoluendi & retin[...] non tamen ad ipsorum arbitriũ. Nam si liberè remittere possent & non remitterent, impij essent. Si verò indignos absoluerẽt, infideles essent. Postq̃ ergo dedit potestatẽ retinendi & absoluendi: nõ o[...]a omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dedisset potestatem retinendi. Secund[...] ergo rationis iudiciũ potestatẽ dedit absoluendi, & retinendi: absoluendi quidem verè pœnitentes & obedientes: retinendi verò peccata non cõfitentium, vel perseuerare in eis volentiũ, vel se submittere eorum iudicio nolentium. Hoc autem absque peccantium manifestatione facere non poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorũ successores: Sequitur ergo quòd per hæc verba Christus iniũxit peccatoribus manifestationem siue cõfessionem, vt erubescerent, & fructus dignos pœnitentię à sacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Ecclesiæ claues frustrà dedisse videretur, qui tamen omnia in sapiẽtia fecit. vnde D. August. dicit, Sunt quidam qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultum est, quem nullius latet conscientia, sua crimina confiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignãtur ostendere se sacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram discernere, per legislatorem constituit dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus confundaris confiteri Christi vicario: ergo ad te roges venire sacerdotem, & fac ipsum conscientiarum tuarum participem, erroneam autẽ esse persuasionem contrariã. Et alio in loco docet ꝙ non per nunciũ, nec per scriptum, sed proprio ore debem⁹ confiteri sacerdotibus. Et in lib. de Pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiam, de pœniten. dist.1. ait: Agite pœnitẽtiam, qualiter agitur in ecclesia, vt oret ꝓ vobis Ecclesia. Nemo dicat sibi, Occultè ago, apud Deũ ago: Nouit Deus qui mihi ignoscat, quę in corde ago. Ergo sine causa dictũ est, Quę solueritis in terra, soluta erũt & in cęlo. Ergo sine causa claues datę sunt Ecclesię Dei? Frustram⁹ euãgeliũ

Dei?

Confessionem sacramentalem institutio.

1.Cor.10.

Heb.7. Leui.13.

Iudicium de peccatis fuit sacerdotibus commissum. Ioan.20.

Generalis confessio mortalium non sufficit.

In lib. de vi sita. infir.

C

Dei?frustramus verbum Christi, si promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicum quis vidit
curantem vulnera, quæ sibi non ostenduntur? & D. Boëtius in lib. de consola. Si operá medicantis ex-
pectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali te-
netur accedere vel vocare medicum, & ostẽdere non vnum vulnus letale solum, sed omnia: vno enim
occultato mors sequitur: & nauis vno foramine non obtuso submergitur. Ideo occultans, & non acce-
dens, vel non vocans, est homicida suipsius: à fortiori vulneratus spiritualiter, &c. Præterea quando-
cunque rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, censetur dare ei
omnia necessaria, & sine quibus non potest exercere officium illud: aliàs frustra daret. Et sic dat ei po
testatem aduocandi testes: & si nolint venire, dat illi potestatem compellendi, quia sine testium depo-
sitione non potest iudicare, vt habetur in c. præterea, extra de offi. iudi. ordin. Cùm ergo Deus & na-
tura nihil faciant frustra: sequitur quòd Christus qui est verus Deus, dando discipulis potestatem ab-
soluendi eos qui forent absoluendi, dedit mandatum peccatoribus confitendi: aliàs eorũ potestas esset
nulla. ¶ Vlterius in iudicio seculari non est idem iudex, actor, & reus: sed iudicium spirituale est ordi-
natius: Ergo peccator qui est reus, non debet esse suiipsius iudex, sed ab alio debet iudicari, secundum *Notanda si-*
allegata & probata. Confessio autem est species probationis, secundum iuristas, igitur, &c. Ideo sicut *militudo.*
Deus volens assuefacere homines ad baptismum Christi, præmisit baptismum Ioannis. Sic volens as-
suefacere homines ad confessionem sacramentalem per Christum instituendam, præmisit D. Ioannẽ
Baptistam, qui eos hortaretur ad confessionem vocalem peccatorum in speciali. vnde Mar. 1. dicitur,
Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabantur ab illo, confi-
tentes peccata sua. Præmisit etiam prophetas & exempla sanctorum in antiquo testamento. vnde Iob. *Prophetia*
29. Dimittam aduersum me eloquium meum. & Salomon Prouer. 18 Iustus prior accusator est sui. & *confessionis.*
Prouer. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, mi-
sericordiam consequetur. & Eccle. 4. Non confundaris confiteri peccata tua, & non te subiicias omni
homini (sed deputato) pro peccato tuo. Et Eccle. 7. Ante mortem cõfitere: A mortuo enim quasi nil,
periit confessio. Confiteberis ergo viuens. & sanus confiteberis, & laudabis Deũ, & gloriaberis in mi-
serationibus eius. Dauid confessus est Nathan: & præuidens confessionem sacramentalem per Chri- *Psal. 31.*
stum instituendam, dicebat: Dixi confitebor peccatum meum Domino (hoc est præceptum Domini,
vicario suo:) & tu remisisti impietatem peccati mei. Non potest intelligi illa confessio, de qua loque-
batur per verbum futuri temporis, de confessione interiori sola: quia iam illam fecerat, & ante illam
non est possibile obtinere remissionem peccatorum, quam tamen ipse dicebat iam obtinuisse, dicens:
Et tu remisisti impietatem peccati mei. Intelligebat ergo de confessione exteriori, vel secundũ legem
offerendo sacrificia & oblationes pro peccato, in quo confitebátur publicè peccata, saltem in genere,
cum secundum diuersitatem peccatorum haberent offerre diuersa genera sacrificiorum, vt habetur
Leui. 5. vel intelligebat de confessione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in quo quis
per contritionem & desiderium confitendi sacerdoti, consequitur remissionem peccatorum. In cuius
significationem Christus dixit leprosis, Ite & ostendite vos sacerdotibus. sequitur, Et dum irent (&
antequam peruenirent) mundati sunt. In huius etiam significationem, Ioan. 11. dicitur, quòd quando
Christus resuscitauit Lazarum, prodiit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, & facies eius e-
tiam sudario erat ligata: & dixit discipulis suis, Soluite, & sinite eum abire. Poterat Christus illũ, si vo-
luisset, resuscitasse solutum, & facere quòd solutus prodiisset: sed noluit, vt typicè indicaret peccato-
rem mortuum per peccatum, & resuscitatum per contritionem, esse adhuc ligatum duobus ligamini-
bus, hoc est duabus obligationibus, scilicet confitendi, quod significatur per ligamẽ faciei: & restituẽ-
di ac satisfaciendi, quod significatur per ligamen manuum & pedum. Hac authoritate vsos esse Apo-
stolos & discipulos legimus Actuum 19. vbi dicitur, Multi credentiũ venerunt, confitentes actus suos.
Doctores, qui de hac materia contra Lutherum scripserunt, exponunt, hoc est peccata sua, quæ sunt
maximè propria: bona autem opera magis sunt Dei, quàm nostra. Et ex contextu apparet quòd confi-
tebantur peccata: nam statim sequitur, Multi autem ex his qui fuerant curiosa sectati, contulerunt li-
bros, & combusserunt eos. Et D. Ioannes dicit, Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt re-
mittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut pro- *1. Ioan. 1.*
misit. Et D. Iacobus institutionem promulgans, dixit: Confitemini alterutrum peccata vestra. Mani- *Iaco. 5.*
festum est quòd non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quan-
uis exactè personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claues,
& absoluendi potestatem: quia solis sacerdotibus. & sic debet intelligi quod dicit (alterutrum) inter
deputatos, & aliis ab ipsis deputatis, sub D. Petro, quem constituit principalem clauigerũ & directo-
rem. D. etiam Diony. hunc ritum confessionis sacramentalis suo tempore, viuentibus Apostolis, testa
tur fuisse seruatum. D. etiam Cyprianus martyr & pontifex, hoc idem attestatur. Origenes pariter in *In epist. ad*
Psalm. 37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum, rituque vniuersalis *demophilũ*
Ecclesiæ à tempore Apostolorum seruato, nemo sanę mentis dissentire potest, ne dicere quòd con- *monachum.*
fessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria. ¶ Ex præmissis infertur primò, quòd nec papa *Ser. 5. de*
nec concilium vniuersalis Ecclesiæ possunt dispensare, vt quis in mortali existens, non confiteatur: si- *lap.*
cut quòd quis non baptizetur: Quia sacramenta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad pote-
statem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare nõ
potest. Posset tamen dispensare semel in anno: cum hoc sit præceptum de iure humano. Secundò
infertur quòd Glos. decreti de pœniten. dist. 5. in summa, dicens meliorem opinionem illorum, qui *Glo. decreti*
dicunt quòd ex traditione Ecclesiæ confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter *cerca insti-*

tritionem cō fessionis reprobatur. defendere, esset hæreticus. Tertiò infertur quòd non solùm puberes, hoc est fœminæ in 12. & masculi in 14. anno tenentur confiteri, sed etiam ante, cùm possint ante illud tempus mortaliter peccare, puta in fine primi septennij: quamuis non teneantur ex præcepto Ecclesiæ, quæ confessionem non præcipit, nisi postquam ad annos discretionis venerint, propter eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septennij habeant discretionem, & sint in annis discretionis, non tamen in annis discretionis à iure determinatis: ideo non ligantur illo præcepto: debent tamen assuefieri: & cùm imminet periculū
Mar.6. mortis, confiteri. Potest etiam illis ante tempus 14. annorum sacramentum eucharistiæ ministrari, si sciant discernere inter cibum corporalem & spiritualem. Quia Christus dicebat, Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum. ¶ Nec valet hæreticorum euasio, dum dicunt Sanctorū dicta intelligi de publica & solenni pœnitentia, quam faciebant famosi peccatores qui nō recipiebantur ad sacramentorum communionem, nisi sub certis satisfactionibus. Ideo confessionem faciebant. Quia ex prædictis apparet quòd de occultis, & non solùm publicis criminibus, imo etiam de cogitationibus facienda est confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imò Leo papa, ad Theodorū Foroliuien. episcopū, inter cętera scribit, Quòd qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgentiam Dei, nisi sacerdotum Dei ministerio, obtinere non possunt. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus actionē pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per reconciliationis ianuam admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factum Nectarij episcopi Constantinopolitani, quod in historia tripartita recitatur, de quodam scandalo propter confessionem & iniunctionem pœnitentię in sacerdotes sæuiente populo suborto, ad quod sedandum Nectarius episcopus amoto scelerato diacono, populum quo ad confessionem attinet, suæ libertati & conscientiæ dimisit: Quia hæc nihil aduersus sententiam catholicam faciunt. Hoc factum est ab vno episcopo, qui non potest toti Ecclesiæ præiudicare: & cuius erratum successor eius D. Chrysost. reparauit, & morem pristinum reduxit. Nec propter malorum scandala abijcienda sunt Dei & Ecclesiæ sacramēta. Non obstat quod nullus debet se, sicut nec alium diffamare, quod videtur fieri in confessione cum reuelentur peccata occulta. Quia detractio est indebita manifestatio, quæ non est in confessione, sicut nec in secundo processu fraternæ correctionis, cū sit prę-
Cur absolutus à Deo absolutionē petere tenetur à ministro. cepta à Deo. ¶ Nec obstat pariter quòd per cōtritionem deleatur peccatum à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petenda est solutio à ministro & sacerdote: qui cum dicit, Absoluo te à peccatis (quæ non habet) falsum immiscet sacramentis, quod est immane sacrilegium? Ad hoc enim dicēdum est in primis, quòd nemo certus est se contritionem habere. Ideo non debet præsumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata quærere & adhibere. Secundò quòd Deus cōtrito condonat & remittit peccata, propter desiderium petendi absolutionem: quod si quis non habet, non est contritus, vt dictum est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per contritionem deleatur peccati macula: manet tamen reatus siue obligatio confitendi & satisfaciendi. quæ quidem obligationes,
Rom.8. cum ex peccato oriantur, peccata nominantur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatum in carne, &c. Illi enim qui gratiam à rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamen necesse est ad cancellarium pro literis & sigillo accedere: aliàs si præueniantur in iudicio, & fidem non faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiam obtinuerit per contritionem, remittitur ad sacerdotem.
Matth.8. & Luc.5. Ideo Christus sanatum leprosum misit ad sacerdotes. vnde D. Hierony. exponens illud Mat. 16. Tibi dabo claues regni cælorum, dicit: Istum locum episcopi & sacerdotes non intelligentes, aliquid de Pharisæorum sumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Mondati ibant ad sacerdotes, & sacerdotes discernebant. Si dicatur quod cum diffamatio proximi, & à fortiori suipsius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinum tollat ius naturale. Sed per confessionem quis diffamat seipsum cum reuelet peccatum occultum. Igitur. &c. Dicendū quod sacramētalis confessio non est diffamatio, cum non sit indebita manifestatio criminis, imò præcepta ab eo qui habet authoritatem, sicut nec manifestatio criminis quæ fit duobus in correctione fraterna de crimine quo moni-
Confessio quomodo cadere potest sub præcepto humano. tus non vult se emendare. ¶ Notandum præterea circa huiusmodi necessitatem confessionis, quòd cum confessio sit actus virtutis, vt dictum est, cadere potest sub præcepto humano: quia præcepta humana sunt de actibus virtutum, & præcipuè exterioribus, prout est confessio sacramentalis, quæ à pluribus virtutibus imperari potest, maximè à pœnitētia, religione, & charitate. Et licet humana authoritas nō
Confessionis duplex necessitas. se extendat directè & per se ad actus purè interiores, cuiusmodi est contritio: inquantū tamen habent habitudinem, & ordinantur ad exteriores, cadunt sub præcepto humano, vt dictum est. Vnde apparet
1.Cor.11. quòd confessionis necessitas est duplex: quædam per se. vt cum imminet mortis periculum, iuxta il-
Leuit.19. lud Luc.13. Nisi pœnitentiam egeritis, &c. Quædam per accidens, vt cum imminet præceptum Ecclesiæ, vel actus qui sine deletione peccati exerceri non potest, vt sumptio sacramentorū. Tunc enim quilibet debet se probare per contritionem, confessionem, & satisfactionem, & se exhibere sanctum, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS ET VTILITATE CONFESSIONIS.

In Add.3. p.q.10.ar.1 CVm confessio sit actus sacramenti pœnitentiæ (de cuius effectibus suprà dictum est) sequitur quod A
confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui confitetur sit fictus, vtputa quia malo fine confitetur, vel quia non est contritus aut attritus. Sed dubium est an ille qui confitetur solum peccata quæ habet in memoria, & non fecit sufficientem indaginem, quam tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis con-

fessio

An generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita.

fessio sufficiat ad delenda peccata oblita. Dicendum quòd non est fictus, & quòd generalis confessio sufficit, cùm nullum (quantum in ipso est) habeat impedimentum: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset consecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccatum oblitum, si memoriæ occurrat. ¶ Secundò confessio liberat à pœna dupliciter: Primò ex vi absolutionis: & sic confessio in voto existens cum contritione, liberat à pœna ęterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, secundum quod est purgans, & hæc pœna restat in purgatorio soluenda, si non expietur in hoc mũdo: Quę quidem pœna est improportionata viribus pœnitentis, in hoc mundo: sed per virtutem clauium in tantum minuitur, quòd manet proportionata viribus pœnitentis, sic quòd satisfaciendo in gratia, in hac vita se purgare potest. Secundò diminuit pœnã ex parte confitentis, qui habet pœnam erubescentiæ annexam: & ideo quantò pluries de peccatis confitetur, tantò magis pœna minuitur. ¶ Tertius effectus & vtilitas confessionis est ianuæ paradisi apertio, pro quanto per eam homo subiicitur clauibus, per quas aperitur paradisus, per remotionem impedimentorum culpæ & pœnæ. ¶ Quartò confessio tribuit spem salutis, quia per confessionem homo fit humilior & mitior, per quod concipit homo spem salutis, secũdum illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matth. 5. Beati mites, &c. Si non esset confessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo prouidendi eis. Sed cum vident quòd oportet eos humiliari inferiori se, & confiteri peccata sua, ipsi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotam, quando videt pedes sordidos. ¶ Quintò confessio vtilis est ad conscientię pacificationem & eruditionem. Aliqui sunt ignorantes, qui nesciunt quid sit bene vel malè factum: Nesciũt quando peccant, nec quando bene faciunt. Alij sunt scrupulosi, qui putant se peccare, & tamen bene faciunt. Alij, qui nullum habent scrupulum, putant se bene agere, vbi malè agunt. Sed cõfessor discretus consolatur omnes, & eis dat consilia salutis. ¶ Sextò confessio dat suipsius cognitionem. Philosophi dicunt quòd præcipua philosophia est suiipsius cognitio. Multi multa sciunt, sed seipsos nesciũt. Melius autem medium quod esse potest ad cognitionem sui, est cõfessio, quia ad eam requiritur perscrutatio omnium inordinationum. ¶ Septimò confessio est causa facilioris curationis. Qui enim sæpe confitetur, facilius reducit peccata ad memoriam, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus vasis luto repletis, relinquendo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterum luto replendo: vnum facilius mundatur alio, scilicet quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie confitetur, licet recidiuet, facilius purgatur à peccatis, quàm qui lõgo tempore perseuerat in eis absque confessione. ¶ Octauò confessio præseruat à malis: cùm oporteat pœnitentem conteri ante confessionem, & abstinere, ac etiam postmodum, nec est ita procliuis ad recidiuationem. ¶ Nonò fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorũ. ¶ Ex præmissis sequitur quòd Christus in lege noua instituendo confessionem, non grauauit nos, imò magnam gratiã nobis fecit, & magnas occasiones merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, præsertim à tribus magnis oneribus: Primò ab onere legis Moysi, in qua erant tot & tanta præcepta, quæ seruare erat iugũ valde graue, & quasi importabile. Oportebat enim publicè confundi & confiteri, saltem in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundum onus est remorsus conscientiæ, & synderesis, quæ maximè pungit. vnde D. August. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Et Esa. 57. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem. Non est pax impiis. Hoc onus est adeò graue, quòd aliqui ad euadendũ illud, præeligunt sibi mortem, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus? absque dubio confessio, cum absolutione. Sit maximus peccator mundi, cuius cor non quiescit, sed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet se liberatum à remorsu illo, & interius lætum, vbi antea erat tristis & ponderosus: fleat quantum voluerit peccator, ante confessionem tristis manet, & per confessionem lętificatur. Vnde apparet quòd Christus apposuit magnam virtutem in hoc sacramento. Hæc sola ratio est sufficiens ad inducendum nos ad confessionem, & ad conuincendum quòd confessio à solo Deo est instituta: quia dat pacem, quę exuperat omnem sensum. Et Ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacem. Si quæras, vnde causatur illa pax? Respondeo quòd quãdo minister sacramenti dicit, Authoritate Dei ego te absoluo: Quia tantum valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermem synderesis quietat & tollit. Tertium onus à quo liberat cõfessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertantur, sunt in timore propter incertitudinem quæ in confessione tollitur, cùm peccator audit quittantiam delictorum suorum. Et sic dat ibi certitudinem, & probabilitatem moralem, quòd sit in gratia: Quia si non habeat sufficientem dolorem, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam submissionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur quòd multò plures saluantur in noua lege, quàm antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit Ecclesiæ.

Confessio sacramentalis liberat à tribus magnis oneribus. *Act. 15.* *Leuit. 5.* *Philip. 4.*

Ver. 16. DE CONDITIONIBVS CONFESSIONIS.

Tria confitentibus obseruanda. *2. Cor. 3.*

A CVm sacramentum pœnitentię, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quædam spiritualis medicina: ideo ad similitudinem medicinæ corporalis, tria sunt seruanda à pœnitente in confessione, scilicet antecedentia, concomitantia, & consequentia. Antecędentia sunt tria, scilicet deuota oratio, diligens recordatio, & discreta electio. ¶ Primum antecedens est deuota oratio: quia non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideo aliquibus diebus ante confessionem debet peccator se recolligere, & deuotè dicere, Domine Deus

omnipotens, pater meus, & redemptor, qui per tuam infinitam clementiam sacramentum pœnitentię instituere, & peccatoribus pręcipere dignatus es: da mihi miserrimo peccatori omniũ peccatorũ meorum memoriã & contritionẽ veram, vt bonam & dignam confessionẽ facere valeam, & eorum possim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuotè pluries est repetenda, & deinde veniẽdum est ad aliud antecedens. ¶ Secundũ antecedens est diligens peccatorum recordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. *Esa.38.* Et Cantic.3. Surgam & circuibo ciuitatem, hoc est conscientiam meam, & proiiciam omnia peccata mea, & quæram quem diligit anima mea. Si thesaurarius habens reddere rationem, non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quittantiã: Sic qui impræmeditatè veniunt ad sacramentum confessionis, non sunt verè pœnitentes, sed irrisores: nisi fortè periculum mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, io quo temporis angustia non patitur longam dilationem præmeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum temporis angustiam, & secundum distantiam temporis ab vltima confessione. Circa tamen peccata carnalia non est multum immorandum, ne in huiusmodi mora diabolus inducat ad consensum. Poterunt autem peccata faciliter reduci ad memoriam, si considerentur circunstantiæ ætatis, exercitij, loci, temporis, ac societatum.

Modus reducendi ad memoriam peccata commissa.

¶ Tertium antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorem, qui habeat tres conditiones: Prima, quòd sit sacerdos: quia non sacerdos quãnuis in necessitatis articulo audire possit confessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem confiteri possit, non tenetur tamen ex necessitate: quia talis non habet claues Ecclesiæ: & si attentet absoluere, nihil facit. & sic nõ est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionem audiens, ad seruandum sigillum. *In add.3. p.q.8.* Nec obstat quòd in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quòd etiam absoluere: Quia sacramentum baptismi est maioris necessitatis: ideo non habet de necessitate determinatum ministrum, sicut pœnitentia & eucharistia, vt dictum est cum de eius ministro ageretur. Secunda conditio quam debet habere confessor eligendus, est bonitas vitæ: Panni enim melius in aqua clara quàm in turbida mundantur. Aspectus enim viri iusti, secundum D. Ambros. ad pœnitentiam inducit. Non tamen vitiatur sacramentum, si à malo ministro exhibeatur, vt dictum est. Ideo hæc conditio non est de necessitate, sed de congruitate: quanuis pœnitens non debeat inducere malum sacerdotem ad ministrandum ei sacramentum pœnitentiæ, vbi habet alios. In necessitate tamẽ vel propter magnam vtilitatem excellentis doctrinæ petens à malo, non communicat peccato eius: quia quantum est de se, nõ inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentum ab idololatra.

Tres conditiones cõfessoris eligẽdi. c.16.ver.5.

Tertia conditio quam debet habere sacerdos eligendus, est quòd habeat claues Ecclesiæ, hoc est potestatẽ discernendi & absoluendi, siue iurisdictionem: non enim omnes sacerdotes habent vsum clauium, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticum, nisi in mortis articulo: tunc enim quilibet sacerdos nõ præcisus ab Ecclesia, potest quemlibet à quolibet peccato absoluere: quo casu si conualescat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reseruatos. *In add.3. p.q.8.ar.6.* An autem quilibet sacerdos possit absoluere quemlibet ab excommunicatione in mortis articulo, tractant Canonistæ in c. non dubium, & in c. quanuis, de sen. excom. & glo. in c. pastoralis. §. præterea, extra de offi. iudi. ordi. Et dicunt quod per dispositionem iuris datur cuilibet sacerdoti potestatem absoluendi ab excõmunicatione in foro interiori duntaxat, & non exteriori. Ideo talis moriens non debet sepeliri in loco sacro: etsi conualeat tenetur petere absolutionem ab excommunicante. Extra tamen articulum mortis sacerdos non habẽs iurisdictionem, absoluere non potest: & si attentet nil facit, eo quòd materia sacramenti pœnitentiæ est peccator subditus, sicut panis & vinum est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideo sicut proferens verba consecrationis super lapidem, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatorem non subditum, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligendo, primò clauis scientiæ. *Matth.15.* Nam quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. vnde Origenes, P[illegible] 37. dicit, Circunspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba medicũ, cui debeas causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente: qui condolendi compatiendíque disciplinam nouerit. Multa hoc deliberatione indiget.

Quæ scientia requiratur in confessore.

D. Thom. in 4. dicit quòd in sacerdote audiente confessionem, & si non sit maior sciẽtia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatum & non peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores, deinde dicit quòd tantam scientiam debet habere confessor, quòd sciat discernere in peccatis communibus, quod sit veniale, & quod mortale: & ꝙ sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quòd sciat ad quæ peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitentia pro mortali, alia pro veniali est imponenda: & ideo talia ignorans, exponeret se periculo ponendi falcem in messem alienam, & absoluendi à quibus non potest. Secundò requiritur quòd sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet quòd sit proprius sacerdos, vel habeat potestatem aut cõmissionẽ à proprio sacerdote. Proprius autem sacerdos est, qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omniũ parochianorum suorũ, & episcopus omnium diocesanorum suorum, & papa omnium hominum. Ac etiam prædicatores & minores per superiores pręsentati episcopo, vt habetur in Clemen. dudũ, de sepulturis. quare ad hoc munus authoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tameo absoluere à casibus ipsi episcopo reseruatis, sine speciali licentia.

Ver. 17. DE CONDITIONIBVS CONCOMITANTIBVS CONFESSIONEM.

In Add. 3. p.q.9.ar.4. Sexdecim

Conditiones concomitantes vel quæ concomitari debent confessionem sacamentalem, sunt sexdecim, quę in sequentibus versibus continentur: A

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis.
Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata
Fortis,

conditiones bonæ confessionis.

Fortis,& accuſans, & ſit parere parata. Ex prædictis duæ ſunt de bene eſſe ſiue de congruitate, ſcilicet quòd ſit frequẽs,& quod ſit accelerata,ſiue quòd ſtatim poſt peccatum fiat. Sufficit enim quòd tempore determinato ab Eccleſia,niſi quando extra illud tempus imminet periculum mortis,aut ſuſceptio alicuius ſacramenti,aut occurrit exercendus actus,qui non poteſt licitè fieri ſine gratia,vel niſi conſcientia dictet ſub pœna peccati mortalis,quòd tali tempore debet fieri,quia fortaſſe poſtea nõ erit copia confeſſoris. Extra illos caſus ſufficit quòd confiteantur ſemel in anno, ad implendum præceptum Eccleſiæ,quod habetur in ca.omnis vtriuſque ſexus,extra de pœnitentiis &remiſsionibus.ad quod implendum neceſſe eſt circa Paſcha confiteri,etſi pluries in anno quis confeſſus fuerit,prout de ſacramento euchariſtiæ dictum eſt. Et hoc intelligendum eſt de his qui ſunt in peccato mortali: quia habens ſolùm venialia,non tenetur confiteri,vt dictum eſt:licet teneatur ſe pręſentare proprio ſacerdoti,aut ſufficientem poteſtatem habenti,& generaliter ei confiteri, aut declarare ſe non habere ſcrupulum peccati mortalis,de quo non fuerit aliàs confeſſus. & hoc ideo, quia proprius ſacerdos in Paſchate habet adminiſtrare ſacramentum euchariſtiæ : & ideo debet agnoſcere vultum pecoris. valde enim eſſet præſumptuoſus,ſi diceret ſe eſſe ſine peccato,cùm dicatur 1.Ioan.3.Si dixerimus quia peccatum non habemus,ipſi nos ſeducimus,& veritas in nobis non eſt. & Iacob.3. In multis offendimus omnes.¶ Aliæ autem conditiones ſunt de neceſsitate confeſsionis, vel inquantum eſt actus virtutis in communi,vel in determinata ſpecie:vel inquantum eſt pars ſacramẽti.

Diſcretio cõfeſsionis in quo cõſiſtit.

Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones:Prima eſt,quòd ſit ſciens:& quantũ ad hoc dicitur quòd debet eſſe diſcreta,ſecundum quod in actu cuiuſlibet virtutis requiritur prudentia. Eſt autem hæc diſcretio, vt maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur,& honeſtis verbis explicet peccata ſua,vt non niſi neceſſarias circunſtantias,maximè in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modum narrandi, vt quæ ſimul & in certo numero exprimi poſſunt,non diuidat. Secunda conditio communis omni virtuti,eſt quòd ſit eligens:Quia actus virtutum debent eſſe voluntarij. Et ſecundum hoc dicitur ꝙ confeſsio debet eſſe libens,hoc eſt voluntaria & non coacta. vnde Pſalmiſta, Voluntariè ſacrificabo tibi.

Pſal.53.

Tertia conditio virtutis eſt,vt ſit propter hoc,hoc eſt propter debitum finem:& quantum ad hoc dicitur quòd confeſsio debet eſſe pura,hoc eſt recta intentione facta. Quarta cõditio virtutis eſt,vt immobiliter operetur:& quantum ad hoc dicitur quòd cõfeſsio debet eſſe fortis, vt ſcilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentia initiũ ſumit in horrore turpitudinis peccati:& quantum ad hoc ponitur quinta conditio, & dicitur quòd confeſsio debet eſſe verecunda, vt ſcilicet non iactet ſe de peccatis propter ſeculi vanitatem admixtam: & ſic debet eſſe verecũda de malis perpetratis. Non tamen debet vereri confiteri illa, quantũcunque grauia ſint & enormia, imò illa verecundia eſt ſuperanda. vnde dictum eſt quòd confeſsio debet eſſe fortis.

Verecundia duplex.

Et ſic patet quòd duplex eſt verecundia:quædam eſt de malo,ſiue de turpi: & hæc inducit ad bonum,& ſic eſt bona. Alia eſt de bono, ſcilicet actu virtutis exercendo:& hæc eſt mala & diabolica:diabolus enim cùm inducit hominẽ ad peccandum,aufert verecundiam bonam:&cùm homo nititur conuerti,conatur illi reddere verecundiam malam. De his Eccleſiaſt.4. Eſt confuſio adducens peccatum,& confuſio adducens gloriam. Et cum confeſsio procedat à contritione imperatiuè, ſecundum hoc conueniunt ei duæ conditiones : Prima quæ eſt ordine,in Sexta conditio eſt quòd ſit lachrymabilis,cùm progrediatur à cõtritione & dolore de peccato commiſſo. Et quanuis ſit vtile & delectabile emittere lachrymas exteriores, nõ eſt tamen neceſſe:quia non ſemper ſunt in poteſtate hominis:ſed ſufficiunt lachrymæ interiores,quę ſunt afflictiones voluntatis naturaliter conſequentes nolitionem & deteſtationem peccati.

Quæ lachrymæ in confeſsione requirantur.

Septima cõditio eſt quòd ſit humilis,cùm pœnitentia terminetur in abiectione ſui,vt ſcilicet ſe miſerum & peccatorẽ iniuſtum recognoſcat & confiteatur. De bene eſſe autem eſt quòd genibus flexis,& inclinato aut diſcooperto capite,quod tamẽ poteſt omitti propter ægritudinem,aut alias cauſas rationabiles. Ex propria autem ratione actus,qui eſt virtutis pœnitentiæ,eſt quòd confeſsio ſit manifeſtatiua:quę quidem manifeſtatio per quatuor impediri poteſt:Primò per falſitatem:& quantum ad hoc ponitur octaua conditio,quòd ſit fidelis,hoc eſt quòd ſit vera,vt ſcilicet nõ confiteatur peccata quę non fecit,nec neget aut ſubticeat ea quæ fecit. Nec obſtat quod D.Grego.dicit,Bonarum mentium eſt ibi culpam agnoſcere,vbi culpa non eſt:quia non intelligitur quantum ad ſubſtantiam actus. Quòd enim aliquis recognoſcat ſe commiſiſſe quod non commiſit,non pertinet ad bonam mentem, ſed ad errãtem. Illud ergo dictum intelligendum eſt quantũ ad cõditiones actus: quia iuſtus in actu, qui de ſe bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte ſua defecerit. Et ſic Iob 9.dicebat : Verebar omnia opera mea. Si pœnitens dubitat de aliquo,dubitatiuè debet loqui. Secundò impediri poteſt manifeſtatio propter obſcuritatem verborum:& quantum ad hoc ponitur nona conditio,quòd ſit nuda, hoc eſt clara,aperta, & manifeſta,ſic quòd bene intelligantur peccata & circunſtantię à cõfeſſore. Tertiò impediri poteſt manifeſtatio propter multiplicationem verborum:& quantum ad hoc ponitur decima cõditio,quòd ſit ſimplex,vt ſcilicet non recitet niſi ea quæ pertinent ad quantitatem peccati ſui.

In cõfeſsione cauendũ eſt à vaniloquio.

Hæc tamen conditio non eſt de neceſsitate confeſsionis, quia multiplicitas verborum non ſemper impedit manifeſtationem:& multis videtur quòd non ſint bene confeſsi,niſi ſecundum ſuam fantaſiam explicent, verba multiplicando. Cauendum tamen eſt à peccato vaniloquij : quia qui alia immiſcet, irreuerentiam facit ſacramẽto, quod non eſt ad talia inſtitutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorum peccatorum,maximè ſi propria ſine alienis poſſunt ſufficiẽter exprimi. Quòd ſi non poſſunt propria ſine alienis exprimi, & non inuenitur ſacerdos qui non cognoſcat illum cuius peccatum debet exprimi:vtendum eſt regula de non habente copiam confeſſoris, qui abſque cõfeſsione poteſt accedere ad ſacramentum Euchariſtiæ, ſtante præcepto. Dominus tamen Caietanus dicit quòd peccator poteſt

confiteri alia peccata, & ſubticere illud quod abſque alterius infamia non poteſt confiteri: quia licet ſit dimidiatio confeſsionis, non eſt tamen de per ſe, ſed per accidens, propter periculnm alienæ famę, maximè vbi haberetur mala ſuſpitio de communicante, ſi non confiteretur. Quartò impediri poteſt manifeſtatio per ſubtractionem, quando ſubtrahitur aliquid de his quæ manifeſtanda ſunt: & quantũ ad hoc ponitur vndecima conditio, ſcilicet quòd ſit integra, vt ſcilicet nullum peccatum, quod ſcitur vel dubitatur eſſe mortale, dimittatur: debet enim confeſsio correſpondere contritioni, cum ſit ſignũ ipſius. Contritio autem quæ non eſt integra, non eſt vera contritio, vt dictum eſt ex Ezech. 18. Igitur, &c.

Quid agendo cum pœnitens habet caſus reſeruatos.

¶ Ex his ſequitur quòd nõ licet peccatori dimidiare ſiue diuidere confeſsionem, ſed integraliter omnia peccata ſua mortalia tenetur vni ſacerdoti confiteri, vt dicitur in ca. omnis vtriuſque ſexus, extra de pœnitentiis & remiſſ. Si antem pœnitẽs habet caſus reſeruatos epiſcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & abſoluetur ab omnibus. Si verò epiſcopus aut alius ſuperior auditis reſeruatis vult audire alia, ſed abſoluit à reſeruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc pœnitens eſt excuſatus, nec dimidiat confeſsionem, cùm ſit paratus integrè confiteri.

Abſolutio dimidiari non poteſt.

Et abſolntio epiſcopi non eſt ſacramentalis, nec abſoluit eum à peccatis, ſed ſolùm ab obligatione cõfitendi ſibi, cùm peccata quo ad remiſsionem ſint connexa, vt dictum eſt: licet poſsit aliquis abſolui ab vna excommunicatione, manente alia, vt infrà dicetur: & licet etiam poſsit vna pars pœnitentiæ iniungi vno die, & alia alio die. Sed abſulutio dimidiari non poteſt, ſicut nec contritio. Tenetur tamen ſuperior ſeruare ſigillum ſacramentale, ſicut qui non ſubditum audiſſet, putans quòd ſubditus eſſet. Si verò pœnitens habens caſus reſeruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reſeruata, & ſacerdos abſoluit eum ſacramentaliter ab omnibus peccatis etiam reſeruatis: ſed non ab obligatione confitendi peccata reſeruata ſuperiori. Et ideo tunc confitendo ſuperiori peccata reſeruata duntaxat, non dimidiat confeſsionem, cum iam omnia peccata ſint remiſſa: ſed quia manebit obligatus peccata reſeruata ſuperiori confiteri, & acceptare pœnitentiam pro illis, ideo confitetur illi reſeruata. An autem epiſcopus poſsit ſibi reſeruare aliqua peccata, inferiùs dicetur. ¶ Circa hanc integritatem notandum eſt, quòd qui ex propoſito aliquod peccatum mortale dimittit, ſiue ex verecundia, ſiue ex puſillanimitate, aut alia irrationabili cauſa, peccat mortaliter. Si verò præter intentum ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ, confeſsio eſt iterãda.

In Addi. 1. p. q. 8. ar. 4. ad 5.

Si autem facta probabili (vt exiſtimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confeſsio eſt iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum, cùm ad memoriam venerit, & opportunitas confitendi ſe obtulerit. Si autem contingat caſus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, non poſsit illud manifeſtare niſi reuelet alienam confeſsionem vel aliam perſonam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinæ confeſſoris, vel ſuiipſius, aut alicuius alterius perſunæ, debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad ſuperiorem recurrere, & de eius licẽtia alium ſacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo eſt incognitus, ire & cõfiteri. Quòd ſi peccator ſit infirmus, & non poteſt aliò ire, aut alium confeſſorem aduocare, dictum eſt in præcedenti conditione quid agere debeat.

1. Timot. 1.

Ad 6.

Nec in tali caſu tranſgreditur aliquis præceptũ Eccleſię, de confitendo in Paſchate: quia præcepta iuris poſitiui non ſe extendunt vltra intentionem præcipiẽtis, quę eſt finis præcepti. Hoc autem eſt charitas, ſecundum Apoſtolum, nec fit iniuria aliqua ſacerdoti: quia priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate: peccat enim proprius ſacerdos, cũ non eſt facilis ad præbendum ſubdito licentiam confitendi alteri: quia multi ſunt adeò infirmi, qui potius ſine confeſsione morerentur, quam tali ſacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis ſunt ſoliciti, vt conſcientias ſubditorum per conſeſsionem ſciant, multis laqueum damnationis inũciunt, & ſibiipſis.

An circunſtantiæ ſint confitendæ.

¶ Sed dubium eſt de circunſtantiis, an ſcilicet neceſſe ſit omnes circunſtantias confiteri. Reſolutio D. Thom. eſt quòd circunſtantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, niſi fortè ex taciturnitate illarum iudicaretur mortale quod eſt ſolùm veniale, vt in peccatis mortalibus ex genere ſiue ex obiecto, quæ ex ſubreptione, vel imperfectione actus ſunt venialia, vt furtum in re modica. Circunſtantias verò aggrauantes confiteri laudabile eſt, non autem ſemper neceſſe, niſi mutent ſpeciem peccati, quæ dicuntur augere in infinitum, & quando tales ſunt, quòd confeſſor ſine eis non poteſt ſcire quid ſit acturus, vel ratione iuriſdictionis, vel ratione iniuriæ illatæ, vt ſi ſit enormis læſio in clerico: vel etiam ratione modi imponendæ reſtitutionis, vt ſi decem millia aureorum ſuratus ſit, nõ ſufficit dicere ſimpliciter, commiſi furtum, ſimiliter ſi furtum fecit in Eccleſia. in prædictis caſibus & ſimilibus circunſtantias confiteri neceſſe eſt: maximè cùm habẽt ſpecialẽ prohibitionem, alias non eſſet ſufficiens peccati manifeſtatio ſiue cõfeſsio.

De circunſtantia numeri.

¶ Quoad circunſtãtiam verò numeri maior eſt difficultas, cùm nil expreſſum in ſacris literis habeatur, & parum de ea ſancti doctores loquantur: Non enim circunſtantia numeri mutat ſpeciem peccati. Ex definitione tamen cõtritionis, ex correſpondentia confeſsionis ad illam, claret ꝙ circunſtantia numeri neceſſariò ſit confitenda. Contrito enim eſt, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et ſic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio reſpondeat confeſsioni, quæ eſt ſignum contritionis: ſequitur ꝙ de illis peccatis eſt ſpecialiter confitendum, de quibus ſpecialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc ſatis exprimitur Ezech. 18. vbi dicitur: Omniũ iniqnitatum diſtributiuè: aliquibus enim enumeratis ſubiungit vniuerſalem.

Opuſcula 12. Ad lectorẽ Biſuntinum.

Et licet circunſtantia numeri non variet ſpeciem, aggrauat tamẽ in infinitum: & ſic quis tenetur conteri de primo, quia ſicut per illud peccatum auertitur homo à Deo: ita etiam per ſecundum auertitur. Ideo D. Thom. dicit ꝙ tenetur numerum peccatorum ſuorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum ſi ſciat: ſi verò ignoret, dicat circumcirca. ¶ Confeſsio autem ſecundũ quod eſt pars ſacramenti pœnitentię, quod eſt in foro interiori. & concernit iudicium ſacerdotis, ſecundum hoc ponuntur tres conditiones. Duodecima quod ſit ſecreta. Si quis enim tenetur ſeruare famam alterius,

terius, à fortiori suam quod non faceret, nisi secretè confiteretur. Tertiadecima conditio, quę se tenet ex parte cōfitentis, scilicet ꝙ sit accusans, siue quòd cognoscat & dicat se malè fecisse. Et per comparationē ad sacerdotē, ponitur quartadecima, scilicet ꝙ sit parere parata, hoc est quòd sit paratus adimplere pœnitentiam per sacerdotem iniungendam, si sit rationabilis. Si tamen videatur pœnitenti difficilis, potest petere à sacerdote commutationem. Confessor autem non debet esse nimis austerus, vbi Deus est liberalissimus, qui infinitam pœnam commutat in temporalem. Acceptam tamē tenetur pœnitens adimplere, sub pœna peccati mortalis, cùm fuerit data potestas sacerdoti ligandi: quod intelligendum est, nisi fuerit impossibilitatus, vel cōmutationē ab eodem sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat confessionem, vel nisi confessor dixerit iniungēdo, vel aliquid æquiualēs: tunc enim probabiliter poterit æstimare quantitatem pœnitentiæ iniunctæ. Ideo laudabile est ad subueniendum debilitati memoriæ hominum, vt sacerdotes iniuncta pœnitentia dicant, vel aliquid æquiualens. ¶ An autem pœnitens teneatur acceptare rationabilem pœnitentiam à sacerdote iniunctam, dubiū est: Aliquibus videtur quòd sufficit pœnitenti, vt sit paratus satisfactionem pœnæ temporalis à Deo reseruatę facere in hoc mundo, vel in purgatorio: & ideo dicunt quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ. Sed multò rationabilius videtur quòd teneatur acceptare: sicut infirmus medicinam corporalem. Tenetur enim subire iudiciū sacerdotis, cùm sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis pœnale: ita peccatores in noua lege pœnitentiā acceptare, aliàs sacerdotes non possent ligare, quod est contra illud quod dixit Christus, Quodcunque ligaueris super terram, &c. Præterea non sine deordinatione maius malum (quod est purgatorij pœna) eligitur, vbi multò minori malo potest euitari. Et non videtur quòd taliter accedēs vt nil velit acceptare, intendat se submittere clauibus Ecclesiæ: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti pœnitentiæ, cùm talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam pœnitētiam acceptare teneatur? Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur à sanctis doctoribus, quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ: Dicendum quòd verum est ex parte confessoris, sed non pœnitentis, nisi intelligatur de pœnitentia solenni, de qua suprà dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennij pœnitentia, quòd pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & conturbante totam ciuitatem, debet imponi septennis pœnitentia: Quod tamen non semper est verum consideratis quibusdam peccatorum & pœnitentium circunstantiis: quia pœnitentes illam solennem pœnitentiam acceptare non tenentur nisi velint. ¶ Cauere tamen debet iniungens pœnitentiam, ne vilescat potestas clauium: dicitur enim in ca. Sunt qui de pœnitentia, dist. 1. Minus malum est si contingat errare dando nimis paruam pœnitentiam, quàm magnā: ergo malum est, quia ex hoc vilescunt claues Ecclesiæ. Et licet D. Chryso. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate: Si enim benignus est dominus, vt quid sacerdos debet esse crudelis? Non enim negat quin reddēda sit ratio de nimia misericordia. Non enim potest nec debet sacerdos esse adeò liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltem paucis) pœnitentiā iniunxit, eò quòd haberet potestatem excellentiæ, quam non habent sacerdotes. Iniunctio tamen pœnitentiæ etiam paruæ, multum prodest, maximè si dicatur, Et cætera bona quæ facies, sint in remissionem peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis pœnarum: sic quòd sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo pœnitētias, vt meliori & faciliori modo quo potest, præscindat causas & occasiones peccatorum.

An pœnitens teneatur acceptare pœnitētiam iniunctam.

In Add. 1. p. q. 6. ar. 7. ad 2.

Peccator nō tenetur acceptare pœnitentiam solennem.

Ver. 18. DE CONDITIONIBVS CONSEQVENTIBVS CONFESSIONEM.

A CONsequentia autem confessionem sunt tria, scilicet gratiarū actio, cautio siue cautela cōtra recidiuum, & perseuerantia in bono, & satisfactio. Quo ad primum notandū ꝙ absque ingratitudinis nota, magna beneficia sine gratiarū actione præteriri non possunt. Cùm igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si pœnitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitudine excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actionē cum omni humilitate: orandúsq; est Deus, vt negligentiam debitæ præmeditationis & discussionis, ac etiam peccata oblita, & tepiditatem deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, detéque gratiam satisfaciendi, & cauendi in futurum à malis, & perseuerandi in bonis.

Tria post cōfessionem obseruāda.

Ver. 19. DE CAVTELA RECIDIVATIONIS.

B SVmmopere etiam cauendum est pœnitenti, maximè confesso, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est, ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, vnde Ioā. 5. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi cōtingat. Et Luc. 11. & Matth. 12. Cùm enim spiritus immundus exierit ab homine: &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuersum debitum. Et Psal. In memoriam reddeat iniquitas patrum eius. D. Aug. de Iuda dicit, Rediit iniquitas patrum in conspectu domini, vt in eo etiam ipsa punirentur. Et idem Aug. Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solùm de peccatis futuris veniam non meretur: sed etiam præterita, quæ sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictā reputabuntur. Vnde aliqui voluerunt dicere quòd sicut bona per peccatum mortificata, per pœnitentiam reuiuiscūt: ita etiam peccata per pœnitentiā deleta, per sequēs peccatū reuiuiscūt. Verùm quia (vt habetur in c. diuina, de pœnitentia, dist. 4. vbi hæc difficultas tractatur, Diuina clementia dimissa peccata in vltionem vlterius redire non patitur: nec consurget duplex tribulatio, quia Deus non iudicat bis in idipsum. Ideo D. Tho. dicit ꝙ peccata dimissa non redeūt ad animam, nec quo ad culpam, nec quo

Matt. 18.
Psal. 108.
An & quō peccata dimissa per recidiuum redeant.

3.p.q.88.ar.2.& in 4. d.17.q.2.2.

ad pœnam, vt scilicet pro omnibus dimissis sustineat pœnam, sicut si dimissa non fuissent. Nec etiam sequens recidiui culpa est tantæ grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pœna. Sed redire dicuntur, non quidem simpliciter, sed secundum effectum aggrauationis, propter illam circunstantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra suam substantialem malitiam maiorem grauitatem, quàm haberet propter ingratitudinem prædictæ iodulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit à domino temporali beneficinm super excessu perpetrato contra eum: si relabatur, multò maiori pœna dignus est quàm si non fuisset ei indultum. Non tamẽ tenetur peccata præterita debito modo confessa, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si recidiuauit, vt deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apostolus, Quantò putas maiora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit, propter ingratitudinem? & sic non redeunt, nisi quantum ad circunstantiam ingratitudinis. Morales exponunt illam parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circunstantias aggrauantes. Prima est ingratitudo veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendendũ. Ideo quando recidiuat, venit contra illam obligationem, &c. Secunda circunstantia est subsannatio diuinæ misericordiæ, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei, Maius est hoc malum quòd nũc agis aduersum me, quàm quod antè fecisti. Tertia circũstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura 4. Reg. 4. de Sedecbia, qui fecerat fœdus cum Nabuchodonosor, qui post victoriam constituerat eum regem &c. Quarta, contemptus sacramenti. Quinta, iniqua eiectio: figura 2. Regũ. 13. & 14. de Absalone, qui post remissionem peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, passionis iteratio, Heb. 6. Rursum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exod. 7. quæ omnia declarant ingratitudinis circunstantiam.

Heb.10. *2.Reg.13.*

Ver. 20. DE SIGILLO CONFESSIONIS.

In Add.3. p q.11.ar.1. & 1.

Sigillũ confessionis qd.

Psal.31.

Sigillum theologicè loquendo est duplex, scilicet confessionis & secreti. Sigillũ confessionis, secundum D. Tho. nil aliud est quàm debitũ celandi peccata in confessione audita, & omnia alia per quę potest peccatum vel peccator deprehendi, siue sacerdos absoluat, siue non. Hoc autem debitum consurgit non solùm iure humano, sed etiam diuino, ex ipso sacramento confessionis, inquantum sacramentum est: quia in omni sacramento ea quę interius fiunt, debent exterius significari: & sic confessio est signum contritionis. Et cùm peccator confitetur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et ideo hoc debet per sacerdotẽ, qui est minister Dei, significari: vt sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se conformare debet ei, cuius est minister. Et ideo si sacerdos reuelaret, significaret quòd Deus peccata confessa reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium contra sacramentum pœnitentiæ. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti, non quòd sit materia vel forma, sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interius agitur. ¶ Et cùm præceptum diuinum sit fortius humano, sequitur quòd quocunque casu, & quocunque præcepto humano adueniente, nunquã debet sacerdos reuelare: imò tenetur potius mori quàm Deũ offendere, & suis sacramentis irreuerentiam facere, etiam pro conseruatione totius reipublicæ. cùm pręceptum negatiuum obliget ad semper & pro semper: ideo est fortius præcepto affirmatiuo, quo quis tenetur conseruare bonum cõmune. Et si exigeretur ab eo iuramentũ, posset licitè iurare, quòd nil scit, cùm nesciat vt homo, sed vt Deus. Et si prælatus præciperet sub sententia excõmunicationis, confessor non tenetur dicere. Nec propterea excõmunicationem incurrit, quia non est in his subiectus superiori, qui non potest præcipere vt dicat veritatem, nisi eam quam scit vt homo. Et si præciperet dicere veritatem, quam in confessione audiuit, pręceptũ esset nullum. Et cùm iniustè exigat iuramentũ: non tenetur respondere ad intentionem iuramentum recipiẽtis: neque tacere debet, sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet contra charitatem militare. Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatem, vt quãdo scitur perditio regni, vel combustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi: igitur tunc peccatum non debet occultari. Negatur minor: Quia charitas non requirit ꝙ apponatur remedium peccato quod homo nescit, nec quòd fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilent, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitum officium. ¶ De licentia tamen confitentis extra confessionẽ data, potest sacerdos alicui reuelare: quia pœnitens facere potest, vt sciat inquantũ homo: debet tamen vitare scandalũ in dicendo, ne fractor sigilli confessionis reputetur. Si autem confessur alio modo scit peccatũ confitentis, vel antè, vel post, debet quantũ potest occultare propter scandalum, ne alij retrahantur à confessione. In necessitatis tamẽ casu, quando imminet scandalum, potest dicere & deponere se non audiuisse in confessione, sed vidisse, vel aliter audiuisse: Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo, nõ reuelat se scire alio. Tunc illud quod dicitur in confessione, licet reueletur materialiter & per accidens, non tamen formaliter & per se. ¶ Dubiũ est an sacerdos celare debet peccata non solùm veri pœnitẽtis, sed etiam ficti non attriti, imò etiam non proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quod non: quia tunc non tegitur, neq; occultatur à Deo, cũ non habeat cõtritionem: Ergo nec sacerdos cum debeat ei se conformare, sicut dictum est, cum non sit confessio sacramentalis, sed potius fictio & sacramẽti derisio. Pręterea peccatũ cadens sub sigillo confessionis est peccatũ cõmissum & non cõmittendũ: cũ confessio non sit de futuris. Huius etiam sentẽtię est Panor. in c. omnis vtriusq; sexus, de Pœnit. & remiss. vbi dicit hoc sentire Innocentiũ. Possunt adduci rationes quia illa tantũ cadunt sub sigillo confessionis quæ dicuntur à pœnitente vt pœnitens est, & quę reuelantur vt occulta- C

bilia

bilia per sacramentum, & ad quæ se extendit ministerium confessoris, vel actu, vel potentia: sed non se extendit ad pertinaciam & obstinationẽ. Igitur. Dominus tamen Caietanus in opusculo de audientia confessionis tenet oppositum: eo quod eiusdem rationis est confiteri peccatum, & impedimẽtum prohibẽns absolutionem. Quod patet quia ad eundẽ iudicem & in eodem foro spectat noscere vtrunque: sed obstinatio est impedimentũ: cognoscitur & reuelatur vt impedimentũ prohibens. Igitur. Sed constat peccatũ reuelari ministro Dei: igitur & obstinationẽ. Et ex eo quod manifestare homicidium cõmittendum. est manifestare peccatũ commissum reuelatũ, scilicet propositũ cõmittendi, &c. Item sequeretur quod liceret reuelare obstinatũ in superbia & luxuria, quod est absurdũ. Et quod sicut baptismus immundus sacramentũ est: ita confessio immunda est sacramentalis. Et ad argumenta dicit ꝙ ad sacerdotẽ pertinet cognoscere non solùm peccata cõmissa, sed etiam impedimẽta absolutionis. Et similiter non solum id quod reuelatur vt occultabile per absolutionẽ, sed etiam impedimenta absolutionis sunt materia, & eo quod sacerdos ab initio cõfessionis pœnitẽtẽ accipit vt cõferat ei sacramẽtũ: occultatio autem sequitur naturã sacramenti pœnitentiæ. Et quanuis solus sacerdos sit minister sacramenti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo casu aliquis non sacerdos participat, aliquid de actu clauis, dũ confessionem audit propter necessitatem: ideo etiam participat de debito sigilli cõfessionis, sic quòd reuelando, mortaliter peccat, licet propriè loquendo sigillum confessionis non habeat. Ideo dominus Petrus de Palude dicit, quòd is ad quem notitia peccatorum in confessione dictorum peruenit, licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et sic quando non sacerdos in casu necessitatis audit confessionem, siue de venialibus, siue de mortalibus, tenetur celare: similiter interpres, & qui casu audit, & qui se fingit confessorẽ, ac etiam qui latenter sunt absconditi.

Qui tenentur ad sigillũ cõfessiõis.

¶ Pœna reuelantis cõfessionem secundum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnitentia, dist. 6. est depositio, & per totam vitam ignominiosa peregrinatio. Sed secundum decretalem, omnis vtriusque sexus. §. caueat, est depositio, & detrusio in monasterium, ad perpetuam agendam pœnitẽtiam.

Pœna reuelantis confessionem quæ sit.

¶ Sigillum secreti est debitum celandi secretum cõmissum, siue illud sit peccatum, siue aliud temporale negotium. Et hoc debitum ex promissione consurgit, quando scilicet reuelans exigit ante reuelationem vt teneatur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretum. Et maiori obligatione, si promittit seruare, vt in confessione, siue sub sigillo confessionis, quanuis non sit sigillum confessionis: quia pacta priuatorum non possunt ius diuinum statuere. Est tamen talis promissio quasi iuramẽtum, quia per aliquod sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promisit aliqua celare sub sigillo confessionis, reuelando magis peccat, quàm si simpliciter promisisset seruare secretum. Et amplius peccat, si promissionem confirmauit iuramento. Vnde Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. & Eccle. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Quia tamen maior est obligatio iuris naturæ, qua quis tenetur cõmunitati vel Deo, quàm qua tenetur particulari personæ: ideo vbi illud secretum vergeret in perniciem reipublicæ temporalis vel spiritualis, (vt cùm aliquis alicui secretè reuelat quòd vult prodere regnum, vel comburere ciuitatem, aut hæresim seminare) non debet celare, imò tenetur reuelare his qui possunt prodesse, & maximè stante monitione prælati sub sententia excommunicationis. Et non tenetur post priuatam monitionem expectare correctionem vel recidiuum: quia mora esset in magnum præiudicium, si se non emẽdaret. Et ad processum euangelicum responsum est, cùm de fraterna correctione ageretur. Si autem illud secretum vergeret in detrimentum notabile & iniustum personæ priuatæ, non debet acceptari, nec acceptatum celari, etiam si iurasset: quia in male promissis rescindenda est fides, & in turpi voto mutandum decretum. Non enim est obligatoriũ contra bonos mores præstitum iuramentũ: vt habetur in c. non est obligatorium de Reg. Iur. in 6. An autem reuelans sigillum secreti debite accepti peccet mortaliter. Dicendum quod sic, vbi per talem reuelationem committens Incurreret notabile damnum.

Sigillum secreti.

Sigillum secreti est de iure naturali.

Ver. 21. DE SATISFACTIONE.

A Tertia pars integralis sacramenti pœnitentiæ est satisfactio, quæ secundum se est actus virtutis pœnitentiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, siue iustum simpliciter, sed secundum quid: ideo satisfactio in ordine ad Deum (quam vocamus satisfactionem sacramentalem) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, qua homo recompensat offensam, quo ad temporalem pœnam, remanentem post peccatum remissum, cum cautela amplius non offendẽdi. Et sic satisfactio est solutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secundũ D. August. pertinet peccatorum causas præscindere, & eorum suggestionibus aditum non indulgere. Intelligit per causas, non remotas, puta fomitem, qui pręscindi non potest, sed propinquas, quæ sunt duplices, scilicet interiores, vt libido ex consuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicũtur reliquię peccati. Quædam verò sunt exteriores occasiones ad peccandum, vt locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales causæ in vita per satisfactionem possunt remoueri, & non fomes, quanuis possit debilitari. Et quanuis pœnitentia ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex cõsequenti respicit futurum, inquantum ęst medicina præseruans: ita & satisfactio, quæ est pars eius.

In Add. 3. p. q. 12. ar. 1. 2. & 3. Satisfactio sacramenta lis quid.

¶ D. autẽ Anselmus aliter definit satisfactionem, & dicit: Satisfactio est honorem Deo debitum impendere, & nõ loquitur de honore simpliciter, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: sed de honore per culpam ablato, qui impenditur & redditur per pœnam temporalem, quam sibi Deus reseruat, etiam remissa culpa: quia licet sit misericors, tamen est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam, & conferendo gratiam, virtutes, & dona, ac commutando pœnam æternam in temporalem. Ostendit etiam se iustum, reseruando pœnam temporalem. Si enim nullam pœnam reseruaret, nullam iustitiam

In lib. cur Deus & homo.

In Add.3. p.q.13.ar.1. ostenderet: & tamen Psal.dicit, Misericordia & veritas (hoc est iustitia) obuiauerũt sibi. Iustitia & pax (hoc est misericordia) osculatæ sunt. ¶ Et licet homo satisfacere non possit quo ad beneficia suscepta, & minus quo ad culpam & pœnã æternam, quę est infinita: nec etiam quantũ ad pœnam temporalem æquiualenter, cùm totum quod habet vel habere potest homo, non sufficiat ad debitum persoluendũ pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philosophus) Diis, parentibus, & magistris non redditur æquiualens. & Christus Luc.17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus quod enim debuimus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundum æqualitatem, nõ quantitatis, sed proportionabilitatis: quia quanuis totum suum posse habeat à Deo, tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest faciat, cùm hoc sit ei impossibile secundum statum præsentis vitæ, vt totum suum posse expendat in aliquid vnum, cùm oporteat eum circa multa esse sollicitum. Sed est quædam mensura homini adhibita à Deo quæ ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per opera pœnalia supererogationis liberè facta, potest satisfacere pro pœna temporali, quam sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus: hoc est, vt tantam pœnam sustineat, quantũ delectatus fuit, iuxta illud, Quantum se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubium quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis: sed ex parte auersionis, cũ peccatum habeat infinitatem, satisfacere nõ potest: sed Deus ei gratis dimittit. Verùm cùm satisfactio non respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei: & sic secundum auersionem homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi inquantũ eius satisfactio innititur merito Christi, quod fuit infinitum, cui coniungitur homo per fidem formatam. Hinc est quòd homo sine gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato, nec etiam pro pœna temporali pro peccato debita. ex quo sequitur ꝙ peccatũ veniale & pœnæ temporales debitæ damnatis pro peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno, vt dictũ est: quia deest principiũ remissionis & satisfactionis, scilicet fides formata gratia, per quam coniungimur & innitimur merito & infinitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pendet ex hoc quod dictum est, quòd Deus deleta & remissa culpa, reseruat sibi pœnam temporalem: ideo hoc examinandum est.

Quomodo homo potest supererogare & Deo satisfacere. *Deut.25.* *Apoc.18.*

Ver. 22. DE REATU POENAE REMANENTE, REMISSA CULPA.

1.2.q.87. art.6. Reatũ pœnæ remanere, remissa culpa, veteris & noui testamenti affirmat authoritas: veteris quidẽ multipliciter: Primò hoc testantur humani generis miseriæ, & reatus, siue obligatio pœnæ, quæ ei ex peccato primi parentis successit, etiam post deletionem eius. Sapien.10. habetur quòd Deus primum hominem eduxit à delicto suo. & Gen.4. quòd respexit ad Abel & munera eius. Et tamen remanserunt pœnæ temporales, ad quas eum damnauerat. Et licet Christus abundantissimè satisfecerit pro peccato illo, ac etiam pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamen nunc baptizati & suę passionis participes effecti, subditi sunt morti, & aliis pœnis pro peccato primi parentis taxatis. ¶ Præterea Nume.12. dicitur, quomodo postquàm dominus ad preces Moysi remisit peccatũ Mariæ sororis eius, & sanauit eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Et Exod.32. postquã dominus pepercit populo Israël, ad preces Moysi, dixit: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percussit populũ pro reatu vituli. Insuper Num.14. dicitur quòd ad preces Moysi pepercit Deus populo Israël peccatum murmurationis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Ægyptum, dixitque Deus Moysi, Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderũt maiestatem meam, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Et Num.20. dicitur quòd Moyses & Aaron peccauerunt in aquis contradictionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificarẽt eum coram filiis Israël. Et licet Deus eis pepercerit, dixit: Non tamen introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Vlterius 2.Reg.12. cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondente Dauid, Peccaui Domino: dixit Nathan, Transtulit à te Dominus peccatum tuum: non morieris. Verũtamen non obstante peccati translatione, satisfactionis pœna subinfertur: Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur: & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternũ: & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Rursus 2.Reg.24. cùm idem Dauid aduerteret se offendisse Dominum in numerando populum, dixit: Peccaui valde Domino in hoc facto: precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, Aut septem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius) quàm in manus hominum. Immisit itaque Deus pestilentiam in Israël, etiam deleto & remisso peccato. ¶ Notanda est hîc fides Dauid, qui licet audisset pœnam à Deo taxatam, adhuc credidit illam posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & prostrationum. & tandem mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Propter infantem dum viueret ieiunaui, & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans? cuius mors ita pœnã peccati sui prædicta fuerat: Sperabat enim illam pœnam iustè illatam, per pœnitẽtiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatum meum: & tu remisisti, &c. Confessus fuerat, dicens: Peccaui Domino. Postulauerat misericordiam, dicens, Miserere mei Deus secũdum magnam misericordiam tuam. Transtulerat Dominus peccatum suum, vt quid ergo amplius lauari petebat? profectò à reatu pœnæ temporalis, à quo pro peccato numerationis populi saltè pro magna parte liberatus est: adeò enim se afflixit, vt eius respectu A

Reatum pœnæ remanere dimissa culpa probatur. *Cone.1.* *1.Ioan.2.*

Domi-

Dominus vnius diei vindicta contentus fuerit:licet tres dies indixiſſet. Hoc exemplo pœnas tempo-
rales,quas pro peccatis noſtris meremur,expiare contendamus.Poſtremò Dan.4.dicitur, Conſilium
meum regi placeat:Peccata tua eleemoſynis redime: & iniquitates tuas miſericordiis pauperum. Sed
hoc non poteſt intelligi quo ad culpam: quia Apoſtolus dicit, Si diſtribuero omnes facultates meas, 1.Cor.13.
&c. Ergo intelligitur de pœna peccatorum, remiſſa culpa, & manente gratia. ¶ In nouo etiam teſta-
mento reperimus poſt condonatam culpam manere adhuc cõmuniter & in pluribus reatum pœnæ: Matth.3.
præcurſor enim domini, D.Ioánes dicebat, Facite fructus dignos pœnitentię. vbi ferè omnes ſancti &
orthodoxi doctores dicunt alios eſſe fructus pœnitentiæ,qui exiguntur à peccatoribus verè pœniten-
tibus pro peccatis ſuis,& alios fructus bonorũ operum,qui produci exigũtur perpetuò à quibuſlibet,
etiam innocentibus,qui ſunt autẽ opera mandatorũ Dei.Fructus autẽ pœnitẽtię dicũtur opera pœna-
lia,vel abſtinendo à licitis,vel imperando ſibi aſpera,ad quæ antea quis non obligabatur. Sic exponũt
D.Greg. & Aug. qui ait,Non ſufficit mores in melius cõmutare,& à præteritis malis recedere (quod Super Matthæũ & homi.4 de pæniten.
dicitur noua vita) niſi etiam de his quæ iam facta ſunt,ſatisfiat domino per pœnitẽtiæ dolorem,& hu-
militatis gemitum,per contriti cordis ſacrificiũ,cooperãtibus ieiuniis,& eleemoſynis. Idem dicit D.
Chryſoſt.in hom.de Pœnitentia,Pœnitentiã exhibuit Dauid, ita dicens: Lauabo per ſingulas noctes
lectum meũ: & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. & olim perpetratum peccatũ, quaſi nuper ac- Pſal.6.
cidiſſet,lugebat,& dicebat:Vide humilitatem meã & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea, Ioan.13. Act.1.
hoc eſt,pœnas peccatorũ,quorum culpa remiſſa erat.Idem ſignificare videtur lotio,quam fecit Chri
ſtus in cœna diſcipulis mundis,vt ipſe teſtatus eſt,Vos enim mũdi eſtis. Ad idem etiam facit quod ha-
betur Act.1. Ioannes quidem baptizauit aqua,vos autem baptizabimini (hoc eſt mũdabimini) Spiritu
ſancto,non poſt multos hos dies. Apoſtolis poſt reſurrectionem remiſit Chriſtus culpam infidelita-
tis,& ſic mundi erant, & baptiſmus importat lotionem & mundationem: Sequitur quòd debebant
mundari à reatu pœnæ,cùm culpa eorum eſſet mundata. D.etiam Cyprianus dicit: Agite pœniten- Ser.5. de lapſ.
tiam plenam doloribus & lamentis animi: probate mœſticiam:nec vos commoueat quorundam aut
error improuidus,aut ſtupor vanus:Qui cùm teneantur in tam graui crimine,percuſſi ſunt animi cæ-
citate,vt peccata cognoſcant,nec plangant.Prætereà poſtquàm Chriſtus ſanauit eum qui 38.annos in
porticu Piſcinæ iacuerat,dixit illi:Tolle grabatum tuũ,& ambula: quod erat opus laborioſum & pœ-
nale. Et licet Chriſtus aliquibus aliis ſatisfactionem non impoſuerit, vt Mariæ Magdalenæ, Latroni, Ioan.5.
& Adulteræ, ſed dixerit, Vade in pace,eo quòd erat Deus, & in quantum homo poteſtatem excel-
lentiæ habebat,& effectum ſacramentorũ abſque ſacramentis cauſare poterat:hoc fecit ad oſtenden-
dam infinitam miſericordiam. Illi tamẽ quem ſanauit in porticu Piſcinæ, ad exemplum diſcipulorum
& noſtrum,iniunxit opus laborioſum & Deo gratum,ad ſatisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde
ait,Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen prædicti opera ſatisfactoria Deo in-
ſpirante aſſumpſerunt:Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini,non ſolùm ante indulgen-
tiam,ſed etiam poſtea mirabiles ſatisfactiones & ſupererogationis opera pœnalia ipſam feciſſe certiſ-
ſimũ eſt. Adultera pariter multũ erubuit & timuit:confuſio enim quæ magna pœna erat,ei loco ſatiſ-
factionis fuit. Bonus pariter latro tormenta paſsionis ſuſtinuit,& Chriſtũ defendit:propter quod eius
crura prius fuiſſe fracta dicuntur. Pręterea eius contritio perfectiſsima fuit, quemadmodum Petri,qui
egreſſus foras fleuit amarè: & poſt remiſsionem tamen peccati toto tempore vitæ ſuæ non ceſſauit à
lachrymis,vt D.Clemens in Itinerario ſuo atteſtatur. Sed quare hæc faciebat, niſi ad ſatisfaciendum,
vel ad dandum exemplum ſatisfaciendi? Non negamus tamẽ quin poſsit eſſe tanta & tam feruens con
tritio,quæ non ſolùm culpam,ſed etiam & totam pœnam expiare ſufficiat. Verùm attẽta humana fra-
gilitate & negligentia,raró contingit talis contritio:quia frequenter & vt in pluribus ſatis tepidè con
uertimur ad Deum. Igitur Deus voluit in peccatore ſatisfactionem,triplici ratione. Prima,in pœnam
tepidæ conuerſionis:Secunda,ne homines miſericordiam conſecuti, remiſsiores fierent: Tertia & po- Cur Deus velit peccatorem ſatiſfacere.
tiſsima,vt ei aſsimilarentur. Vnde dicebat, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci,
ita & vos faciatis. & 1.Petri 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ, vt ſequamini
veſtigia eius. & Lucæ 9. Qui vult venire poſt me,abneget ſemetipſum,& tollat crucẽ ſuam, & ſequa- Ioan.13.
tur me.non dicit,crucem meam:ſed,ſuam,hoc eſt ſatisfactionis pœnam:vt quemadmodum ipſe ſatiſ-
fecit pro peccatis totius mundi, ſic & nos pro peccatis noſtris. Non enim crux ſiue ſatisfactio Chriſti
poteſt nobis applicari,niſi conformemur ei per crucem noſtram. Vnde Rom.8. Nam quos præſciuit,
hos & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui: & in eodem c.dicit,Si filij,& hæredes:hæredes
quidem Dei,cohæredes autem Chriſti,ſi tamen compatimur,vt & conglorificemur. & Rom.6. Hu-
manum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire iniu-
ſtitiæ & iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibete ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem,hoc eſt expia
tionem. & Col.3. Mortificate membra veſtra. & 2.Cor.4. Mortificationẽ Ieſu Chriſti in corpore ve-
ſtro circunferentes. & Galat.6. Ego ſtigmata domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto. & 2.Co
rinth.6.hortatur ad opera pœnalia,dicens: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros,in multa
patientia,in ieiuniis,in vigiliis,&c. Sciebat enim Apoſtolus per opera pœnalia temporales pœnas ex-
piari:quod apertè oſtendit 1.Corinth.11. vbi ponit pœnam temporalem,quàm à nobis,etiam pro pec
catis remiſsis,exigit Deus, quam nos per iuſtitiam & animaduerſionem in noſipſos poſſumus expia-
re,& flagella Dei à nobis auertere. Ideo (inquit) inter vos multi infirmi & imbecilles,& dormiũt mul-
ti. Quòd ſi noſipſos iudicaremus,non vtique iudicaremur:dum iudicamur autem à Domino,corripi-
mur,vt non cum hoc mundo damnemur. Semetipſos ſe diiudicant, qui de perpetrato malo de ſeipſis
ſuſcipiunt ſupplicium: & hi à Domino nõ diiudicãtur neque puniũtur,aut flagellantur. Proinde ſub-

iungit Apostolus, Cùm autem iudicamur, &c. Et D. August. distinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior, non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria: Tertia (inquit) actio pœnitentiæ est, quæ pro magnis peccatis est subeunda. ¶ Nec obstat præmissis quod dixit Apostolus, Cùm vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipsum de medio, affigens illud cruci & expolians principatus & potestates, &c. Chirographum decreti nihil aliud est, quàm reatus siue obligatio ad pœnas. Si ergo Christus illud tulit de medio, vt quid igitur necesse est iterum sustinere pœnas? videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficiens fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) non solùm pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ, quasi Deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium suprà probatum est. Ad hæc dicendum quòd reatus pœnæ temporalis non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi: quia (vt probatum est) ipse abundantissimè satisfecit tam pro pœnis æternis, quàm temporalibus. Sed propter negligentiam côuersionis, & indebitam applicationem passionis eius: quia non perfectè applicatur nobis, propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, secundum Philosophum, non applicantur nisi subiectis dispositis, & secundum dispositionem illorum: sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt præterea alię duę rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit chirographum sufficienter, quantum est ex parte sui: sed non efficaciter, quantum est ex parte nostri: vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, vel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquent ex D. Pau. Roma. 8. vbi ait: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loquo sic obiiciunt hæretici: Damnatio in duobus consistit, scilicet in culpa, & pœna: sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &c. Quia (vt ibi dicit Apostolus) hoc intelligitur de his solùm, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, vt in baptismo, in quo morti Christi perfectè conformantur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum in mortem. Ideo nil damnationis in illis manet, cùm nil carnalitatis habeant. Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus, manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consueuit non solùm publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictum est) sed etiam priuatas pro priuatis.

[Margin: Colo. 2. — Chirographum decreti quid. — hoc. §. vers. 19. — Rom. 6.]

Ver. 23. DE SATISFACTIONE VNIVS PRO ALIO.

[Margin: In Add. 3. p. q. 13. ar. 2]

AD sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quòd pœna satisfactoria ad duo ordinatur: primò ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: secundò ad medicinam pro peccato vitando. Quo ad secundum (inquantum est remedium sequentis peccati) satisfactio vnius non prodest alteri: quia ex ieiunio vnius, caro alterius nô domatur: neque ex actibus vnius, alius bene agere consueuit, nisi per accidens, inquantum scilicet aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandum peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quàm per modum satisfactionis. Si verò consideretur pœna satisfactoria, vt ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dûmodo ambo sint in charitate: quia per charitatem opera vnius possunt fieri & esse opera alterius: cum per charitatem omnes vnum corpus simus in Christo. 1. Corinth. 12. Vnde Galat. 6. dicitur, Alter alterius onera portate: ergo alter alterius potest opera pœnitentiæ & satisfactionis, quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multo fortius apud Deum qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quòd maior pœna imponatur ei qui pro altero satisfacit, quam principali imponeretur, vt quidam dicunt, hac ratione moti, quòd pœna propria magis satisfacit, quàm aliena: Cùm pœna habeat vim satisfactionis, ratione charitatis, propter quam homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quòd aliquis pro altero satisfacit: Igitur. ¶ Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti) quòd ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendum: quia etiam si esset potens, alio satisfaciente pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quanuis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantum ad pręmium essentiale: Non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pœnitentiæ cum non iniungatur, nec possit iniungi à sacerdote. Neque taxatur satisfactio siue pœna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui est melior, habet maioris pœnæ reatum: cum nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquam plura venialia committunt, aut committere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio, priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, vltra expiationem pœnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quàm expiatio pœnæ alterius. A

[Margin: Vnus pro alio satisfacere potest. — Satisfaciens pro alio non perdit meritum.]

Ver. 24. DE SATISFACTIONIS QVALITATE.

[Margin: In Add. 3. p. q. 14. art. 2.]

POena quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundum æquiualens, sed magis secundum acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoris sunt accepta Deo per charitatem: igitur B

absque

absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1.Corinth.13. Si distribuero, &c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quòd consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciendis eleemosynis, Danielis 4. intelligitur post pœnitentiam: quia si non pœniteret, per eleemosynas non expiaret. Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certò scire an plenè satisfecerit. Et ideo dicitur Eccle. 5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Non est tamen necesse quòd homo propter hunc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habet: quia quamuis pœnam per huiusmodi satisfactionem non exoluat, peccatum tamen ex satisfactione neglecta non incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiam, habens probabilitatem quòd est in gratia, & tamen nō est, peccatum indignæ sumptionis non incurrit. ¶ Ex præmissis sequitur quòd existens in vno peccato mortali, non potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens, pro peccatis de quibus prius contritus fuit. Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniēte charitate reuiuiscit aut prodest, nisi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfacientibus, etiam postquàm actus satisfactorius transiit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factę, prosunt ad hoc quod non oportet eas iterare, ad implendam iniunctam à cōfessore pœnitentiam: quia quantum ad hoc quod de eis manet, adueniente gratia sunt Deo acceptæ. Non tamen prosunt ad deletionem pœnæ. Satisfactiones verò quæ non relinquunt aliquem effectum in satisfaciente, postquàm actus transiit, oportet quòd iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter transiit, non viuificatur. Ideo oportet quòd iteretur. Non est tamen cessandum à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, nō prosint quantum ad meritum essentiale: prosunt tamen ad triplex bonum: primò ad temporalium cōsecutionem, secundò ad dispositionem gratiæ, tertiò ad assuetudinem bonorum operum. Quia tamen hoc bonum non propriè dicitur meritum: ideo magis concedendum est, quòd huiusmodi opera non sunt meritoria, quàm quòd sint meritoria. ¶ Nec obstat quod D. Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatē facta, ad hoc prosunt vt pœna sit remissior, aut tolerabilior damnatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur consequentia: quia non potest inferni pœna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, quæ est culpa: quanuis dicit possit quòd opera in peccato mortali facta, minuant pœnam inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatum omissionis. Et sic nō tantum damnabitur, sicut si omisisset opera præcepta. Secundò, quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

Nemo scit se satisfecisse Deo.

An satisfactio extra charitatem facta reuiuiscat.

Opera in peccato mortali facta ad quid prosint.

Ver. 25. DE HIS PER QVAE FIT SATISFACTIO.

A NEcesse est vt id per quod fit satisfactio, sit aliquo modo pœnale: quia satisfactio importat quandam recompensationem offensæ, secundum quandam adæquationem, vel quantitatis quo ad homines, vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quantum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen quantum in ipso est, subtrahit aliquid, peccando: scilicet debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quòd ad hoc vt debita recompensatio fiat, aliquid subtrahatur à peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonum, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonum est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio non potest fieri per bonum opus, nisi sit pœnale. Et ideo ad hoc quòd aliquod opus sit satisfactorium, oportet quòd sit bonum & pœnale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Grego. in homelia vigiliæ Natiuitatis Domini dicit: Iustum est vt peccator tantò maiora sibi inferat lamenta, quāto maiora intulit damna, quantum ad culpam. Et quanuis Deus non delectetur in pœnis, vt pœnæ sunt: delectatur tamen in eis, vt iustæ sunt. & sic satisfactoriē esse possunt. Nec tamen sequitur quòd opera pœnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quam in minori charitate facta, cùm maiorem habeant delectationem: quia pœnalitas consideratur in satisfactione, sicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, quæ non diminuit, sed auget efficaciam satisfactionis. ¶ Quo ad flagella autem Dei dicendum est, quòd habent respectum ad culpam præteritam naturæ, & non semper personæ. Si enim in natura nulla præcessisset culpa, nulla pœna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo sine culpa personæ ad meritum virtutis, & cautellam peccati sequentis, diuinitus infertur pœna per flagella: quæ etsi non sint in potestate nostra, possunt tamen fieri nostra, inquantum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate virtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria. Vnde Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est à peccato purgationem, vt exponit ibi glosa. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos verò qui non acceptant, habent rationem vindicationis. ¶ Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur, scilicet ieiunium, oratio, & eleemosyna, includēdo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinæ: & sub eleemosyna, quicquid fit in vtilitatem proximi. Per hæc tria subtrahimus nobis ad honorem Dei tria bona, scilicet animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non subtrahimus à nobis realiter, sed per hoc quòd submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleemosynam verò bona fortunæ. Et quanuis quædam oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositione & assuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex

In Add. 3 p.q.18.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An & quādo flagella à deo immissa sint satisfactoria.

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Ezechielem. *Gen.32.*

parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D.Grego. Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus fœmoris Iacob ex lucta angeli emarcuisse legitur, & Abraham multum laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quæ dicuntur Muscæ morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis. Ecclesiastes 10.

Ver. 26. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM POENITENTIAE.

In Add. 3. p.q.16.

CVm materia sacramenti pœnitentię sit peccator subditus, contritus vel attritus & confessus, satisfacere proponens: sequitur quòd angelus non est capax sacramenti pœnitentiæ, cùm non sit homo nec possit detestari peccatum, & ei (vt dictum est) immobiliter adhæreat. Angeli autem boni sunt impeccabiles: Igitur, &c. Sequitur etiam quòd innocentes, & qui nullum peccatum actuale habuerũt, non sunt materia huius sacramenti: & per consequens nec Diua Virgo Maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia sacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Luc.15. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agẽte, quàm super nonaginta nouem iustis qui non egent pœnitentia. Et licet iusti non egeant sacramento pœnitentię, sunt tamen capaces virtutis pœnitentiæ, quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatum non commiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quamuis per gratiam Dei præseruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamen sequitur quòd habitus sit frustra, cùm sit perfectio naturalis. Sequitur præterea quòd beati in patria non sunt capaces sacramenti pœnitentiæ, cùm non sint in via, aut obnoxij peccato aut pœnæ: virtus tamen pœnitẽtiæ manet in illis: non quòd habeant actum pœnitentiæ, qui nunc est in via, sed alium actum, scilicet gratias agere Deo de pœnitentia relaxante, vt Dicit D.Tho.in 4. Sed eadem ratione videretur quòd fides, spes, & patientia, remanerent in patria, quod tamen ipse negat. Præterea gratiarum actio est actus religionis, & non pœnitentiæ: ideo in Summa aliter dicit: & iudicio meo, melius, vt suprà dictum est. Quartò pariter sequitur quòd damnati, cùm sint extra viam, non sunt capaces sacramenti pœnitentię: nec habent virtutem pœnitentiæ, quæ est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideo non habent propriè actũ pœnitentiæ, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Sapień.5. Intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. B

c.6 §.6. ver.2.

Ver. 27. DE LOCO SATISFACTIONIS.

LOcus satisfactionis siue soluendi & expiãdi pœnas pro peccatis actualibus debitas, est mũdus iste, in quo viatores plenè possunt accipere sacramentum pœnitentiæ & exercere opera satisfactoria. Verùm quia contingit aliquando quòd aliquid existens in gratia, obnoxius reatibus pœnarũ pro peccatis præteritis, moritur ante expiationem. & quia (vt dicitur Apocalyp.21.) Non intrabit in illam (scilicet ciuitatem cælestem Hierusalem) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: & reatus pœnæ sit quædam coinquinatio: ideo necessariò ponendus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pœnæ temporalis. aliter fieret iniuria diuinæ iustitiæ, si non punirentur: & diuinæ misericordiæ, si non expiarentur: cum diuina misericordia commutauerit pœnam æternam, vt expiaretur, & tandem peccatores peruenirent ad felicitatem æternam. sequereturq́; quòd aliquis in gratia existens, priuaretur vita æterna, absq; nouo peccato, quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum, vbi expietur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est. C

Ver. 28. DE EXISTENTIA PVRGATORII.

PVrgatorium esse firmiter credendum est: nam hoc sacræ literæ pluribus in locis manifestant. Hoc etiam Ecclesia in pluribus conciliis generalibus determinauit scilicet in Cõcilio Florentino, Barreń. & Agatensi. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atq; catholici Doctores semper secuti sunt. Prędicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorum aliqua ad veritatem fidei sustinendam, inserenda duxi. Primò quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ propriè solis pertinacibus est relinquenda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur. Vocitent hæretici quo nomine voluerint: nos verò locum, in quo post mortem expiantur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (vt iam probatum est) manet, etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. ¶ Fundamentum huius nominis sumptum est ex Malachia 3.cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. Tũc ergo si qui sint qui non fuerint plenè purgati, purgabuntur igne. Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secundum Glos.) Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, & stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortem) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, veluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis non habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimentum patientur, sed mercedem accipient. Si cuius verò opus arserit (puta quia ex lignis, fœno & stipula, quibus ignis nocet, & quę repræsentant peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit (scilicet propter funda- D

Purgatorij nomen ex sacris literis habetur. *Heb.9.* *1.Cor.3.*

fundamentum)ſic tamen quaſi per ignem(ſcilicet purgatus.)Et quanuis ignis in ſacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus,quas patiuntur homines in hac mortali vita,per quas(vt dictum eſt) poſſunt expiare pœnas : Malachias tamen & Apoſtolus intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur poſt mortem animæ,quæ habent aliquid ligni,fœni,& ſtipulæ,vt D. Auguſtinus dicit in Sermo. 4. de commemorat.anima. & D.Gregorius in 4.Dialogorum cap.39. & Glo. ordinaria, & omnes antiqui Doctores dicunt animas poſt mortem luere pœnas,de quibus Malachias & Apoſtolus loquuntur,ſcilicet ignis,à quibus poterunt liberari,vt Tobias declarauit 4.cap. Panem tuum & vinum ſuper ſepulturam iuſti conſtitue.Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, miſit Hieroſolymis,offerri duodecim milia dragmas argēti pro peccatis mortuorum,iuſtè & religioſè de reſurrectione cogitans.Sequitur,Sancta ergo & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Et ſi obiiciatur librum Machabæorum non eſſe de Canone : Dicendum eſt quòd licet non ſit de Canone Hebræorum ſiue Iudæorum : eſt tamen de Canone Eccleſiæ catholicæ,quæ non regitur per Canonem Hebræorum,ſed Spiritu ſancto.Hebręi enim multa à Spiritu ſancto reuelata omiſerunt,ſicut librum qui intitulatur Eccleſiaſticus,vt recitat D. Hieronymus in epiſtola ad Cromachiũ & Heliodorum epiſcopos.Idem Hierony. in prologo Danielis ait, Hebræi hiſtoriam Suſannæ, hymnum trium puerorum, & hiſtoriam Beelis non habent : multáque abſurda de traditionibus eorum interpoſuerunt,& illa quindecim ſigna ante iudicium,vt teſtatur idem Hieronymus, quæ tamen Eccleſia non recipit : libros autem Machabæorum(quanuis incerto authore) Eccleſia recipit, & inter Canonicos D.Auguſtinus & Hieronymus numerauerunt : Eccleſiáque in Concilio Tridentino eos inter canonicos numerauit.

Liberatio animarum à pœnis probatur.
2. Mach.12

¶Præterea & peremptoriè Chriſtus Dominus dixit, Si quis dixerit verbũ cõtra Spiritum ſanctum,non remittetur ei, nec in hoc ſeculo,nec in futuro. Omnes orthodoxi expoſitores ex his verbis eliciunt,quòd verè & in bona conſequentia ſequitur, quòd in futuro ſeculo aliqua peccata remittantur : à fortiori reatus pœnarum temporalium: quia ſi nullum in futuro ſeculo peccatum remitteretur,fruſtra & ocioſe Chriſtus dixiſſet, Neque in futuro ſeculo : quod eſt blaſphemum, & in maximam iniuriam Chriſti,qui eſt ipſa ſapientia patris. Peccata autem mortalia nõ remittuntur, vt dicitur 1.Ioan.5. Eſt peccatum ad mortem,non pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro ſeculo, vel reatus pœnarum temporalium, quæ ſecum compatiuntur gratiam, quæ eſt principium ſatisfactionis. Inſuper Apocal.5.dicitur quòd D. Ioannes poſt Chriſti Aſcenſionem vidit ſubtus terram animas benedicentes Deum : ſed hoc non poteſt dici de damnatis : quia (vt dicit Pſalmiſta)Superbia eorum qui te oderunt,aſcẽdit ſemper. Nec poteſt dici de patribus antiquis, qui iam cum Chriſto in die Aſcenſionis aſcenderãt,& ſic non erant ſubtus terram. Nec etiam poteſt dici de pueris,qui deceſſerunt ſine baptiſmo & ante vſum rationis:quia ignorant Chriſtum ſedentem ſuper thronum,quem vidit & audiuit Ioannes laudari & benedici.Ergo neceſſe eſt illa verba intelligi de aliquibus exiſtentibus in gratia,qui habebant aliquid purgandum.

Matth.12.

¶Vlterius in antiquo teſtamento omnes Iudæi orabant pro mortuis,& affligebant ſe pro eis.Vnde 2.Reg.1.dicitur, Apprehendens autem Dauid veſtimenta ſua ſcidit,omnéſque viri qui cum eo erant,planxerunt,& fleuerunt, & ieiunauerunt vſque ad veſperam,ſuper Saul & ſuper Ionathan filium eius,& ſuper populum Domini, eò quòd corruiſſent,ſed hoc fruſtra feciſſent, ſi non profuiſſet illis, & ſi non eſſet purgatorium: Igitur. Et(vt infrà dicetur)ſolennitas ſepulturarum,& cultus exequiarum, ab Apoſtolis & ſanctis Patribus obſeruatus,nõ fruſtra fiebat.Inſuper D. Dionyſius recitat ritum Apoſtolorum in ſepultura Chriſtianorum : & dicit quòd Apoſtoli orabant pro defunctis,imò ab ipſis fuit inſtitutum,vt in qualibet miſſa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damaſcenus in quodam ſermone de ſuffragiis Defunctorum dicit, Miniſteriorum conſcij diſcipuli Saluatoris, in tremendis viuificis myſteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, ſanxerunt. Ex quibus apparet væſania nouorum hæreticorum, qui non verentur purgatorium negare,& dicere purgatorium eſſe impoſturam ſacerdotũ.

hoc.§ 4. verſic.33.
Vltimo c. Eccl. Hierarch.
Matth.5.

¶Nec obſtat illud quod ſcribitur Apocalyp.14. Beati mortui,qui in Domino (hoc eſt in gratia) moriũtur:quia non omnes qui moriuntur in Domino,hoc eſt in gratia,ſtatim ſunt perfectè beati : ſed ſolùm illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij ſunt beatæ in ſpe certa, quia certæ ſunt quòd liberabuntur,& peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Pſalm. Beatus vir qui ſperat in Domino. Et Chriſtus, Beati pauperes,quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. ¶Nec obſtat pariter quòd Charitas eſt ignis,Lucæ 12. Ignem,&c. & ignis naturaliter inclinatur & aſcẽdit ſurſum. Et ideo qui moriuntur in charitate,aſcendunt & non deſcendunt. Quia quemadmodum ignis poteſt impediri ne aſcendat ſurſum : ſic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarum temporalium. Et quia de exiſtentia purgatorij,in quo animæ purgandæ recipiuntur,dictum eſt:conſequenter dicendum eſt de receptaculis aliarum animarum poſt mortem.

Ver. 29. DE RECEPTACVLIS ANIMARVM.

A QVanuis ſubſtantiæ ſpirituales ſecundum ſuum eſſe à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & diſponit temporalia,mediantibus ſpiritualibus creaturis,vt D. Auguſt. dicit ter in de Trinitate.Ideo eſt quædam conuenientia ſpiritualium creaturarum ad corporalem ſubſtãtiam, per congruentiam quandam : vt ſcilicet dignioribus ſubſtantiis digniora & nobiliora corpora deputentur.Vnde Philoſophi ſecundum ordinem mobilium poſuerunt ordinem ſubſtantiarum ſeparatarum. Et quanuis animabus poſt mortem non aſſignentur aliqua corpora, quorum ſint formæ vel determinati motores : determinantur tamen eis quædam corporalia loca,per congruitatem quandam, ſecundum gradum dignitatis meriti vel demeriti,quibus inſunt quaſi in loco, eo modo quo ſpiritualia eſſe poſſunt in loco,ſecundum quod magis accedunt ad primam ſubſtantiam, vel elongantur ab ea : quod

In Addi.3. p.q.69.
3.de Trin.

sit per meritum vel demeritum. Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum: ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatem vel grauitatem statim fertur in locum suum, qui est finis motus ipsius, ita in animabus est meritũ vel demeritũ, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatem vel leuitatem statim fertur in locum suum, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmium consequũtur vel pœnam, nisi aliquid impediat consecutionem præmij, vt peccatum veniale, & reatus peccatorum mortalium. ¶ Et quia ante mortem Christi paradisi porta nondum aperta erat: nulla anima quãtumcunq; perfecta in gratia, poterat cælum ascendere: sed omnes descendebant ad infernum, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? eruet animam suam de manu inferi? Ad cuius euidentiam supponendum est secundum omnes catholicos, & singulariter secundum D. Bernardum, quòd infernus dicitur quasi

In lib. de imagine mundi.

inferiùs, & sic subtus terram positus, & aliquando vocatur Abyssus: & D. August. in libro Retractationum dicit, quòd Infernus sub terris est. Et ideo Esa.7. dicitur locus profundus: Pete tibi à Domino signum in profundum Inferni, siue in excelsum suprà. D. Hierony. super illud Matth.12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis in corde terræ: dicit quòd sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terræ. Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrum esse concauam. Et ibi dicuntur suisse quatuor receptacula ordinata, vnum super aliud, ad modum sphærarum. cuius congruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merendi & demerendi, sed exuta à corpore est in statu recipiendi finalem retributionem: & hoc dupliciter, vel quantum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nunc est paradisus, & ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahæ, siue lymbus Patrum: quia tunc reatus peccati originalis impediebat, sed in descensu Christi ad inferos impedimentum hoc sublatum est, iuxta illud Psal. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatem detinendi animas. Si quantum ad malum, dupliciter, aut ratione culpæ mortalis, & sic est infernus, qui est locus infimus, & dicitur profundissimus. Vnde Iob in persona reproborum, In profundissimum infernum descendet anima mea. Hic locus à Deo siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psalm. Longè à peccatoribus salus. & sic in centro terræ, & in circuitu eius. Si verò ratione culpæ originalis, est lymbus puerorum Si verò anima est in statu in quo impeditur à finali retributione consequenda, vel hoc est propter defectum personæ, & sic est Purgatorium, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorum mortalium, vel venialium remissorum. Si verò propter defectum naturæ, sic aute mortem Christi erat lymbus Patrum, vt dictum est. Et quia de Paradiso sufficienter dictum est suprà ca.14. ideo nunc de aliis receptaculis dicendum est.

Quatuor animarum receptacula. *Psal.23.* *Psal.118.*

Ver. 30. DE LYMBO PATRVM.

In 4. distin. 22.q.2.art. 1.q.2. *Lymbus patrum quid.*

LYmbus propriè significat vittam siue fasciolam quãdam, qua vestis extremitas ornatur: sed extenso vocabulo generaliter omnis orbis vel extremitas circularis rei, dicitur Lymbus. Et ideo superior pars inferni circulariter comprehendens alias partes, dicitur Lymbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Lymbi. Sed communi vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur Purgatorium: Infernus verò damnatorum Lymbus non potest dici: Lymbus Patrum est prima & superior pars inferni, in qua detinebantur animæ Sanctorum Patrũ, quæ non habebant aliquid purgandum, eò quòd paradisi porta nondum erat aperta per clauem Dauid, hoc est per Christi passionem. In hoc lymbo erant tenebræ, quantum ad carentiam claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. & secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach.9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ. Nec erat ibi pœna sensibilis, quam homines patiuntur pro actuali peccato: sed erat quædam quies & refrigerium. Et secundum hoc nõ dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eò quòd primum principium credendi explicitè mysterium incarnationis & redẽptionis, fuit ipse Abraham, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primo de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sãctorum in cælis, vbi nullus est dolor, ad similitudinem sinus maris, in quo non sunt agitationes, neq; procellæ, aut fluctuationes, sed tranquillitas summa, dicitur Sinus Abrahæ. Ad hunc sinum siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigerabatur, ante mortẽ Christi, refrigerio quietis, absq; dolore sensibili: quo refrigerio carebat diues Epulo, existens in profundissimo inferno. Vnde Luc.16. dicitur eleuasse oculos in tormentis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigerium & consolatio eorũ qui erant in hoc sinu, consistebat in quiete conscientiæ, & in contemplatione rerum naturalium, & eorum quæ per fidem audierant de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione spetatæ gloriæ, secundum illud, Spes quæ differtur, affligit animam. Vnde D. August. in quodam sermone de Passione Domini dicit, quòd lachrymabili obsecratione Christum orabant. Ab his doloribus liberauit eos Christus. Vnde Act.2. dicebat D. Petrus, Deus Christum suscitauit, solutis doloribus Inferni. ¶ Ad hunc locum inferni anima Christi diuinitati coniuncta, postquã emisit spiritum in die parasceues descendit, quantum ad essentiam, & reiecit potestatem principũ tenebrarum, iuxta illud Psalm.23. Attollite portas principes vestras. Glos. exponit, Principes auferte potestatem vestram, qua hucusque homines in inferno detinebatis. & sic in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Fuit etiam in aliis inferni partibus. Nam eos qui erant in inferno, de sua malitia increpauit, maximè Iudam: & Luciferũ ad mille annos ligauit: & eis qui erant in purgatorio, spem dedit: paruulos in lym-

Luc.16. *Gene.12.* *Refrigeriũ Sinus Abrahæ.* *Prou.13.* *3.p.q.52. art.2.* *Anima Christi ad quem locum inferorum descẽdit, & quid operata est.*

in lymbo ad gratiarum actiones inuitauit. Et secũdum hoc debet intelligi quod dicit Apostolus, Descendit in inferiores partes terræ. & illud quod dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animam: ita tamen quòd solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccle.24. Penetrabo inferiores partes terrę, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino, scilicet sanctos Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suæ. Tunc impletum fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. ¶ In hoc loco mansit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synecdochen, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quanto mansit Ionas in ventre cæti. Vnde Matth.12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti, &c. & hæc est ratio quare tantum mansit, vt hanc figuram impleret, & ne si statim resurrexisset, videretur non fuisse mortuus. In hoc eodem lymbo fuit anima boni Latronis in die Parasceues in paradiso, sicut Christus promiserat, dicens: Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secũdum prophetiam Oseæ 13. Ero mors tua, ô mors, & morsus tuus, ô inferne, eduxit omnes patres de lacu, vt dictum est ex Zacha. & Apostolus, Spolians principatus & potestates infernales: & fortè duxit eos ad sepulchrum, vt viderent resurrectionem & gloriam corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad paradisum terrestrem, tanquam ad conuenientiorem locum, & tandem ad montem Olíueti, & finaliter in cælum in die Ascensionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prædicto lymbo nullus fuit: quia postquàm porta paradisi aperta fuit, animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cælum cum Christo in æternum victuræ & regnaturæ, potestate detinendi ipsis dæmonibus ablata.

Ephe.4. Esa.9. Luc.23. Collo.2. Psal.67.

Ver. 31. DE LYMBO PVERORVM.

A Qvanuis de Lymbo puerorum nihil expresſè inueniatur in sacris literis: implicitè tamen inuenitur, licet non sub hoc nomine Lymbus. Necesse est enim ponere aliquem locum pro pueris non circuncisis octauo die, tempore quo durabat præceptum circuncisionis, & pro non baptizatis ante vsum rationis decedentibus, in noua lege: illi enim non euolabãt ad cælum, cùm paradisi porta nõdum esset aperta: nec portabantur ad sinum Abrahæ, cùm Geñ.17. dicatur, Masculus, cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputandus est, non est lymbus patrum: quia qui illuc accedebant, erant in gratia, & in propinquo Deum visuri: decedentes autẽ in solo originali, non erant in gratia, neq; vnquam Deum visuri: ideo locus ille eis cõueniens nõ fuisset. Nec debet eis assignari Purgatorium aut infernus, cùm nunquam habuerint peccatum actuale, & per consequens non debeant pati pœnam sensus, vt amplius dicetur. In purgatorio autem & inferno illa pœna sustinetur: ergo alius locus est assignandus: quem si comparemus ad dignitatem personarũ locatarum, ponendus est sub purgatorio: quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò comparemus ad qualitatem pœnæ vel præmij, illi qui sunt in purgatorio magis affligũtur: quia patiũtur pœnam sensus, iuxta illud, Quantum se glorificauit, &c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni, non quod sint contiguæ inferno: sed quia pœnam ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differenter tamen: quia illi perpetuò, hi autem solùm ad tempus: patiuntur tamen ab igne eiusdem speciei cum damnatis. Vnde D. Gregorius, Eodem igne rutilat aurum, & fumat palea. & D. August. Eodem igne purgatur electus, & crematur damnatus. Non tamen æquè attrociter cruciantur purgatorij animæ, sicut damnatæ: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundũ quod est instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cùm D. Thomas dicit quod Purgatorium est locus coniunctus inferno, intelligendum est mediante lymbo paruulorum. Et cùm dicit quod probabiliter creditur, quòd lymbus patrum & paruulorum secundum sitũ sit idem locus, nisi quòd requies sanctorũ adhuc erat in superiori loco, quàm lymbus puerorum: Dicendum quòd se remittit ad ea quæ suprà dixerat. s. quòd lymbus patrum & infernus damnatorum, si considerentur secundum situm loci, est idem locus, vel quasi contiguus: ita tamẽ quòd superior pars inferni lymbus patrum dicitur: tamen inter lymbum patrum & infernum mediat purgatoriũ & lymbus puerorum. Et cùm dicitur Christum momordisse infernum, intelligendum est de lymbo patrum & purgatorio. Et sic infernus & lymbus patrum sunt idem locus, secundum situm. Si verò accipiatur secundum dignitatem rerum locatarum, tunc lymbus puerorum mediat inter purgatorium & infernum. ¶ Si quæratur an in lymbo paruulorum aut patrum sit ignis: Dicendum quòd incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinæ iustitiæ. Paruuli enim cùm non habuerint actum proprium, neque delectati sint, non patiuntur pœnam sensus, sed solùm damni. Hæc pœna damni siue priuatio diuinæ visionis in paruulis, multum distat à pœna damni in damnatis: quia damnati ex culpa actuali & propria priuantur: ideo ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & pœna sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quæ secundum D. Chrysostomum est maxima pœnarum, vt inferius dicetur. Paruuli autem cùm non ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod contraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos, non apprehendunt se aliquando fuisse capaces illius beatitudinis. Cùm ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quòd non tristantur. Potest etiam dici quòd Deus qui ordinauit pœnam sensibilem correspondere delectationi (vt dictum est) non concurrit ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. ¶ Quid autem faciant paruuli in lymbo, dicunt communiter doctores, quod speculantur naturalia. Licet enim anima humana à principio sui esse sit tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: Nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam

c.38.§.9. Vbi sit lymbus puerorum. Apoc.18. In 4 distin. 21.q.1.ar.1. q.2. In Add.3. p.q.69.art. 5.& 6. Pœna dãni paruulos nõ affligit. 2. de Anima.

creauit intellectualis naturæ, in separatione ipsius à corpore influit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne frustretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & continere quodam modo, (scilicet per similitudinẽ,) omnia, vt habetur Sapieñ.10. sic quòd nullus Philosophus

D. Anth. Flo.1.p.summa ti.8.c.1. § 4.

vnquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cùm omnes tales sint eiusdem speciei, sequitur quòd omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Hæ animæ non possunt iuuari neque liberari suffragiis viuorum, cùm non sint in gratia, & sint perpetuò damnatæ. Quidam tamen dicunt quòd post diem iudicij & resurrectionis (vt detur spatiũ corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum: sed hæc incerta sunt, & solus Deus nouit.

Ver. 32. DE PVRGATORII LOCO ET POENIS.

PVrgatorium siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis pœnarum post mortem, est duplex: B
vnus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiam in hoc mundo, aliquæ animæ, secũdum D. Greg. in 4. Dia. purgatæ sunt, vel ad viuorum instructionem, vel ad defunctorum subuentionem, vel propter punitionem viuorum, qui negligentes fuerunt: secundum verò legem communem dicitur esse subtus terram, contiguus inferno, non immediatè, sed mediante lymbo puerorum, vt dictum est ex apoca. 5.

In 4. distin. 21. q. 1. ar. 1. q. 3.
Purgatorij pœna.

¶ In purgatorio duplex est pœna scilicet damni & sensus. Sed D. Anthoninus Floreñ. in prima parte Summæ titulo. 8. cap. 5. §. 1. duas alias addit, quæ possunt dici accidentales & ex cõsequenti. Prima & principalis est pœna damni, siue priuationis diuinæ visionis ad tempus, per quam retardatur ab ipsa diuina visione, quam anima separata existens in gratia, summopere affectat: & cùm ex culpa sua videt se priuari, & summum bonum illi differri, dolet & affligitur: vnde mentaliter clamat cum Psal.

Psal. 41.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuũ: quia quamuis speret lapso determinato tempore, & soluta pœna, se visuram dei essentiam: nihilominus tamen tristatur & affligitur. dicitur enim Prouerb. 13. Spes quæ differtur, affligit animam: & tantò magis, quantò res magis desiderata amatur. tam intensum enim est desiderium animæ separatæ videndi Deum, quòd nullum desideriũ ei in præsenti æquari potest: quia post separationem à corpore animæ non retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam.

Sap. 9.

Ideo pœna damni purgatorij excedit omnem pœnam huius mundi. Vnde puer non tantum dolet aut tristatur de absentia matris, cum necessitatem eius habet: sicut anima separata, de absentia Dei: neque quiuis alius ex quacunq; priuatione seu perditione boni, etiam regni temporalis, cùm omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideo non est proportio. Eam ob rem lamentantur cum Psal.

Psal. 119.

Dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Ad hanc primam pœnam damni sequitur etiam pœna vermis ex consideratione culpæ, propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex consideratione propriꝫ negligentiæ, eò quòd in hoc mundo potuit satisfacere, & nõ curauit.

In 4. dist. 44. q. 3. ar. 3. q. 1.
In Add. 3. p. q. 7. ar. 3.
Animæ quomodo patiũtur ab igne.

¶ Alia pœna est ignis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd eodem modo patiuntur animæ ab igne, sicut dæmones. Et cùm nullum corpus posit agere in spiritum, eò quòd oportet agẽs esse mobilius passo, & omne corpus agere per contactum: Spiritus autem non potest tangi: igitur ignis virtute suæ naturæ non potest agere in animam: sed si agit, oportet vt agat sicut instrumentum diuinæ iustitiæ. Verùm quia nihil assumitur vt instrumẽtum, nisi habeat aliquam habitudinem secundũ propriam formam in ordine ad passum: non enim videretur ratio, cur vnum magis acciperetur vt instrumentum, quàm aliud, serra ad secandum, quàm baculus aut lapis: ideo necesse est dicere quòd ignis in ordine ad spiritum siue animam, habeat aliquam habitudinem, scilicet locantis, pro quanto spiritus aliquam actionem habet circa locum, saltem ornatus: quia sua præsentia potest ornare locum, etiam si nihil extrinsecè operetur. & ideo possunt detrudi & compelli spiritus ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem suam, est capax virtutis instrumentalis diuinæ. Et sic ignis instrumentaliter imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cum ignis operetur solum vt instrumẽtum diuinæ iustitiæ, quæ oon punit nisi pro demeritis: sequitur quòd idem ignis inferni non æqualiter cruciat omnes, neq; ignis purgatorij eos, qui sunt in purgatorio.

In 4. dist. 21 q. 1. art. 1. q. 1.
Pœna ignis purgatorij excedit omnes pœnas martyrum.

De hac pœna ignis dicitur in c. ignis. §. hic etiã, de pœniten. dist. 7. & sunt verba D. August. in lib. de pœniten. Hic etiam ignis etsi æternus nõ sit (scilicet quo ad purgandos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnem pœnam quam vnquam aliquis passus est in hac vita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cũ dolor non solum sit læsio (cum inanimata lædantur, & non doleant) sed etiam læsionis perceptio: ideo tantò magis aliquis dolet de aliquo læsiuo, quantò magis est sensitiuus & apprehensiuus. Ideo nõ tantum affligitur rusticus, quantum delicatus, cæteris paribus. & videmus quòd in partibus magis sensibilibus lęsiones maiorem dolorem causant. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam

4. Metheo.

animam aliquod læsiuum agat, maximè affligitur. Ignis autem qui est maximè actiuus, vt instrumentum diuinæ iustitiæ fortius agit. Ideo non potest beoe declarari cruciatus animarum. Ignis autem purgatorij idem dicitur cum igne inferni, secundum speciem, vt dictum est versiculo præcedeoti, ex D. Grego. & Aug. Adeo autem grauis est, vt quidam dicant quòd ignis quo vtimur in hoc mundo, respectu illius reputatur ignis pictus. quod tamen non est absolutè asserendum: Quia quocũq; modo ignis

In 4. dist. 44. q. 3. ar. 2. q. 2.
Materia ignis duplex

inueniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet. Veruntamen quia in agẽdo est maximæ virtutis, inter alia elementa: ideo habet corpora pro materia, vt dicitur in 4. Metheo. Vnde ignis dupliciter inuenitur, scilicet in materia, & sphæra propria, & in materia aliena siue terrestri, vt in carbone aut flamma, ferro, aut metallo, in quibus non differt specie essentiali, siue per violentiam introducatur, vt in ferro vel metallo, siue ex principio intrinseco, vt in sulphure: quia omnia ignita, inquantum habent aliquid de igne, sunt eiusdem speciei cum igne, qui est apud nos, licet sint magis actiua, secundum quod materia est magis solida. potest tamen ab igne qui apud nos est, differre materialiter. An autem ignis inferni vel purgatorij sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quasdam

tamen

tamen proprietates differentes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorij habet: Sicut quòd successione non indiget, nec lignis nutritur. Sed hæ differentiæ non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneum videtur circa hæc immorari. Nam tantum posset torquere animas aër & aqua, vt instrumenta diuinæ iustitiæ, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniendum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinæ iustitiæ, quàm ignis. Licet enim ignis sit maximę actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apostolus Hebr. 10. dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita. ¶ Alia pœna, est dæmonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non purgentur, nec puniantur ministerio dæmonum, quorum victores extiterunt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciues suos non tam vehementer affligerent: possibile tamen est quòd angeli boni eas ad locum pœnarum deducant, & etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur & insultant, eas comitentur, & assistant purgandis, vt de pœnis eorum satientur. Potest etiam piè credi, quòd boni angeli, maximè custodes, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Iob 4. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cùm spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cuius vultum non agnoscebam, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui. Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudicum 4. Soporem morti socians. & Esa. 29. Immiscuit vobis Dominus soporē, &c. & Ioan. 9. Venit nox, in qua nemo potest operari. Et sic per pilos carnis intelligi possunt afflictiones animæ, quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus, dæmones, Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Imago repræsentat angelum, &c. ¶ Ex prædictis patet quòd ante iudicium vniuersale ad purgatorium deducuntur tria genera animarum: Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatum pœnæ alicuius peccati mortalis remissi: Secundò illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum alium pœnæ reatum habent: Tertiò illi qui habent vtrunq;, scilicet culpam venialem, & reatum peccatorum mortalium remissorum. alij non puniuntur in purgatorio.

Ignis purgatorij quomodo differat ab igne huius mundi.

In 4. dist. 21. q. 1. art. 1. q. 5.

Tria genera hominū deducūtur ad purgatoriū.

Ver. 35. DE LIBERATIONE ANIMARVM A PVRGATORIO.

A ANimæ à Purgatorio dupliciter liberari possunt: Primò per satisfactionem, quando pœnam tēporalem per diuinam iustitiam eis indictam sustinuerint. Tunc enim satisfactione cōpleta, cùm nullum impedimentum habeant, statim euolant ad cælum, & summo gaudio clara Dei visione fruuntur. Secūdò liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia viuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Grego. in 4. Dia. & habetur in c. animæ defunctorum. 13. q. 2. vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, aut precibus Sanctorum, charorum eleemosynis, aut ieiuniis cognatorum. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus est per modum meriti, secundus per modum suffragij. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitiæ, suffragium verò liberalitati. Per modum meriti suffragia viuorū prosunt animabus defunctorum, dupliciter: Primò quantum ad præmium accidentale. Psal. Particeps ego sum omnium timentium te, &c. & hoc modo suffragia viuorum prosunt etiam sanctis existentibus in patria: Quia gaudent de bonis viuorum, iuxta illud Luc. 15. Gaudium est angelis in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Secundò suffragia viuorum prosunt defunctis per modum meriti, quantum ad satisfactionem, vel expiationem, seu diminutionem pœnæ. Et hoc est quando per intentionem opera pœnalia viuorū existentium in gratia, applicantur illis: quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamentum huius communicationis habetur ex Apost. 1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationem fidelium dicit esse vnum corpus in Christo, scilicet mysticū & similitudinariū. Sicut enim corpus naturale habet multa membra, & vnū suffragatur aliis membris vnitis, vt experimēto videmus: Omnes autē fideles per gratiam & charitatē vniūtur Christo capiti & aliis mēbris, hoc est fidelibus vnitis Christo, hoc est in gratia existētibus. Vnde sequitur ꝙ sicut membrū corporale suffragatur & subleuat aliud membrū per applicationē, sic vnus fidelis aliū: applicatio autem spiritualis fit per intentionē. Et cū animæ purgatorij sint mēbra vnita, & egeāt: sequitur &c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationē iustitia humana est exemplata, non est rigorosior iustitia humana. Sed videmus ꝙ si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per aliū facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existēs in gratia, ieiunat, vel dat eleemosynam, aut aliud opus satisfactorium facit pro eo qui est in purgatorio, satisfacit & expiat pœnā ab eo: sicut satisfaceret pro se, si illud opus alteri nō applicaret. Nec refert an sint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dummodo sint vniti per charitatem, quæ (vt dicitur 1. Cor. 13.) nunquā excidit: Quia applicatio spiritualis nō requirit propinquitatem localem: Coniunctio enim charitatis facit maiorem propinquitatem, quàm sit localis: quanuis etiam dici possit ꝙ defuncti in memoriis viuentium viuūt: & sic sunt propinqui. illis verò qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentes autem suffragando defunctis, merentur sibiipsis præmium essentiale, scilicet vitam æternam, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest cōmunicari, sicut præmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est cum de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apostolus Gal. 6. dicens, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, scilicet in operibus misericordiæ. ¶ Aduertendum etiam quòd non solùm suffragia facta ab his qui sunt in gratia, prosunt defunctis, sed etiam suffragia Ecclesiæ ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiam si exequantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem inquantum sunt peccatorum, seu à peccatoribus, applicantur: sed inquantum sunt ministri

Animæ 4. modis liberantur à purgatorio.

Psal. 118.

In Add. 3. p. q. 71. ar. 1

Ecclesiæ,cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando,vel officiando, dicendo vigilias & exe-
In li. Eccl. Hierar. quias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D. Diony.
vel inquantum peccatnr agit vt instrumentum eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis,quàm instrumenti. Vnde peccatum mortale serui ex præcepto domini eleemosynam facientis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quòd si aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua suffragia(quanuis illi per quos fiunt, sint peccatores) nihilominus tamen prosunt illis pro quibus fiunt & ordinantur, si sint in gratia. ¶ Secundò suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatum & pœnalitatem, cùm oratinnis impetratio potius innitatur liberalitati danris, quàm pœnalitati orãtis, potest aliquis orando Deum iuuare alios,tam viuos,quàm defunctos,saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgaturij possunt liberari,tam per indulgentias(vt inferiùs dicetur) quàm per orationes Sanctorum qui sunt in patria, necnon viuorum, vt probatum est ex D.Dion. de orationibus quas faciebant Apostoli in sepultura fidelium. ¶ Et quanuis Sancti qui sunt in patria,non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis,nec satisfaciendi pro illis,cùm non possint habere pœnalitates: Nihilominus tamen sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent in via, meruerunt vt orationes eorum exandirentur cùm essent in patria: sed de his amplius cap.5.§.5. versicu.8. vbi dictum est qnòd dupliciter Sancti orant in patria,scilicet oratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quòd animæ parum in purgatorio maneant,attento quòd tot angeli,& tot sancti martyres,& cõfessores,ac virgines, videant eorum indigentias,& orent pro ipsis,& eorum orationes exaudiantur, cùm sint in gratia consummata. Quia sancti in patria clarè vident ordinem dininæ iustitiæ, & se illi conformãt. Ideo non omnes neq; semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiuntur. ¶ Et quia animæ purgatorij sciũt quòd nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in
Psal.129. earum persona describit, signanter in Psal. De profundis, & B. Iob. 19. Miseremini mei, miseremini
Ioan.10. mei saltem vos amici mei,quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memento mei dum
Gene 40. tibi bene fuerir, & facies mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere:
Motiua inducentia ad suffragandum animabus purgatorij. quia furtim sublatus sum,& hic innocens in lacum missus sum. Qnod vtique nos facere debemus, attentis tot & tantis causis & rationibus nos mouentibus. ¶Primum motiuum, quod nos inducere debet,est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis: dicitur enim communiter: Pauper est, qui parum habet: pauperior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, vlterius qui nil potest lucrari,neque mutuo perere,& habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qni non vult dare dilationem, & facit practicare illud quod Iuristæ dicunt in l.fina.ff. de in ius vocando, Qui non habet in ære, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. ideo dicunt Miseremini,&c. ¶Secundum motiuum est parentela & amicitia,quia fratres nostri ex eodem patre immediato,scilicet Deo,Matth.23. & ex eodem patre & matre remotis,scilicet Adam & Eua. Et aliqui habent cõsanguineos & amicos,& illi qui sunt in charitate,sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis præcipuè, qui tenentur eis, vt sunt filij, filiæ, viri, vxores,hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducemdum sunt faciles. ideo illis non est lector onerãdus. ¶ Tertium mntiuum est multitudo pœnarum,& acerbitas supplicij, vt dictũ est versiculo præcedenti. Miseremur vnius latronis cùm à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnius canis: à fortiori animarum,&c. Animalia eiusdem speciei subueniunt indigentibus, vt elephantes, &c. ¶ Quartum motiuum,sunt fructus & vtilitates,quæ proueniunt nobis, quando illis suffragamur. Primò meremur præmium essentiale & accidentale: Secũdò peccatorum remissionem. vnde Tobias, Sicut aqua extinguit ignem,ita eleemosyna extinguit peccatum. Et Dan.4. Peccata tua eleemosynis redime,& iniquitates tuas misericordiis pauperum. & Lucæ 11. Date eleemosynam,& omnia mũda sunt
Luc.6. vobis. Tertiò ipsæ non erunt ingratæ,ideo,&c. Quartò Deus propter hanc charitatem solet etiam in
Matth. 19. hoc mundo retribuere,bona multiplicando,iuxta illud Prouerb.28. Qui dat pauperi, nũquam egebit.
Psal.42. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Quintò à malo die liberatio,iuxta illud Psalmistæ: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem,in die mala liberabit eum dominus. De pluribus legimus quòd fuerunt à morte præseruati,& ab inimicis etiam aliquando, Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. ¶ Quintum motiuum est facultas subleuaminis. Quia per media facillima, quæ ponit D. Grego. de quibus dictum est. Inter illa
An potius subueniendum sit pauperibus viuis an defunctis. tamen media sacerdotum oblatio est præcipuum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hæc materia pntest faciliter dilatari. Si quæratur, Quibus magis subueniendum est, an pauperibus viuis, an defunctis. Dicendum quòd si pauperes viuentes sunt in extrema vel quasi extrema necessitate vitæ, cis magis tenemur quàm defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animæ purgatnrij. In aliis autem casibus eleemosyna, quæ fit magis indigenti, est magis meritoria. Cùm ergo animæ purgatorij magis egeant: sequitur, &c. ¶ Sextum motiuum est punitio, Matth.18. Nónne & te
Psal.108. oportuit misereri conserui tui? &c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apoc. 6. Vindica domine sanguinem,&c. & Psalm. Dispereat de terra memoria eorum, pro eò quòd non est recordatus facere misericnrdiam. Deus faciet eis de tali pane offas,&c. Et Lucæ 18. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis,
quòd

quòd citò faciet vindictam illorum. ¶ Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum prosint cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur. Resolutio est quòd non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cùm de sacrificio missæ ageretur, c.16.§.3. versic. 16. Secunda difficultas est, an cultus exequiarum prosit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicentes quòd vanum est pulsare tot campanas, cùm nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cùm non videant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. ¶ Et in primis notandum quòd cultus & solẽnitas sepulturæ tam in antiquo quam in nouo testamento commendatur, vt patet de sepultura Sarræ, quã sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro, & Gen.25. de sepultura Abrahæ, & 49. de sepultura Iacob, & Deute.34. de sepultura Moysi. & in 1. Regum de Samuele, & 2. Regum 2. Laudauit Dauid viros Iabes de sepultura Saul. & Tob.12. Laudatur à Raphaële de sepultura defunctorum. & Esaiæ 11. de sepulchro Christi fuit prophetatum, In die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentum, Matth. 27. & Mar 16. Luc.23. & Ioan.19. explicatur solennitas sepulturę Christi, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia, qui in sindone munda & centũ libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Matth.26. Christus laudauit Magdalenam, quòd vnguentum preciosum seruasset ad sepeliendum eum. & Luc.7. laudati sunt viri Nain, de societate sepulturæ filij viduæ. & D.Diony. in vlt. ca. Eccle. Hierar. recitat solennem cultum sepulturæ, quem seruabant Apostoli. Nos itaq; ritum antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturæ, non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentum & obseruatum. D. August. in lib. de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidẽ quadruplici ratione. Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora fœtoribus inficiantur. Secunda ad instruendam & protestandam fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flammis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quam habebant, ostenderent & protestarentur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locũ rei quam se reaccepturum putat. Vnde D. August. in 1. de Ciui. Dei dicit, quòd Iacob & Ioseph aliiq; patres voluerunt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturum, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordię & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorum fuerunt vasa & instrumenta Spiritus sancti in bonum. Quarta ratio est propter vtilitatem spiritualem viuentium, qui habent occasionem veniendi ad monumentũ, quod interpretatur monens mentem, vt D. August. ait. Videns enim homo proximum mortuum, habet occasionem cogitandi quòd & ipse mortalis est: ideo debet cauere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. vnde Eccle.7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem prosunt viuis, inquantum sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & quòd non gaudent de morte suorum, sed compatiuntur, assistẽdo & sociando. Prosunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortem non habet, ideo non pulsantur campanæ vt ipsi audiant, neq; cerei aut tedæ accenduntur, vt ipsi videant: sed vt homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturæ, orent pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & indicitur ad compatiendum. Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras eleemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascenus in sermo. de Innocentibus inducit verba Athanasij sic dicentis: Licet in area qui in pietate consummatus est, positus fuerit, ne renuas oleum & ceras Deum inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multam ab eo recipientia retributionem. Nec obstat quod D. Greg. ait quòd ad maioris damnationis cumulum eorum corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro nõ nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanam gloriam procurant. ¶ Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primò quòd sepulturæ locus est Ecclesia vel cœmiterium, vt in c. sunt, 17. q.4. ¶ Secundò quòd sepultura nun debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorum qui sepeliunt, cùm sit aliquid spirituale vel spirituali annexum: gratis tamen oblata suscipi possunt: licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter posit vendi: sed nil ratione benedictionis aut cõsecrationis potest exigi: Vnde & Abraham emit agrũ speluncæ duplicis in possessionẽ sepulchri. ¶ Tertiò notandum est ꝙ ius sepulturæ siue sepeliendi conuenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriũtur absque electione sepulturę, in Ecclesia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriũtur, debent sepeliri. Pertinet etiã ius sepeliẽdi aliis Ecclesiis vel conuẽtibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio cõcessum est, vt in Ecclesiis & cœmiteriis prædicatorum & minorum, vt habetur in Clemen. dudum, de sepulturis. ¶ Quartò notandum est ꝙ quilibet, tam masculus quã fœmina, non professus religionem, habens liberum arbitrium, & debitam ætatem pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculo in decimo quarto, potest sibi eligere sepulturam, etiam vxor sine cõsensu viri, & filius vel filia pubes sine consensu patris aut matris, vt habetur in c. licet, de sepulturis in 6. Religiosus autẽ, & seruus, ac filij, & filię impuberes, nõ possunt sibi eligere sepulturã: sed superior vel dominus vel pater eligit eis, etiã si post annos pubertatis moriãtur, si ipsi nõ elegerint. Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa nõ elegerit: nõ tamẽ ecõuerso. Et si maritus præmortuus fuerit, & vxor nõ elegerit, sepelitur in sepulchro viri vltimi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris. Probatio autem electionis fieri potest nõ solùm per testes,

An cultus exequiarum [illegible] *profit.*

Gene.23.

Sepulturæ cultus rationabilis.

Vtilitates sepulturæ.

Heb.10.

2.2.q.32. art.2.ad. 1.

Sepulturæ locus quis.

Gene.23.

Ius sepeliendi quibus cõuenit.

Prædicatores & minores habẽt ius sepeliẽdi

ſed etiam per ſigna:vt ſi pater de ſua ſepultura non fecit ſpecialem mentionem, eligendo ſepulturam pro filio ſuo in aliquo religioſo loco,cenſetur etiam pro ſe elegiſſe. Idem de marito qui elegit ſepulturam vxori,aut ſi ædificauit ſepulchrum,aut poſuit lapidem pro ſigno ſepulchri.

Ratio electionis ſepul. [illegible] triplex

¶ Aduertendum tamen quòd ratio potiſsima electionis ſepulturæ,eſt ſanctitas loci,quæ prouenire poteſt primò ex corporibus ſanctorum ibi ſepultorum,qui per talem electionem efficiuntur patroni & aduocati eligentium. vnde 3. Regum 13. dicebat quidam propheta filiis ſuis, Cùm mortuus fuero,ſepelite me in ſepulchro,in quo vir Dei ſepultus eſt:iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. & 4. Regum 13. habetur virtus oſsium Heliſæi. Secunda ratio mouẽs aliquem ad eligendam ſepulturam in aliquo loco, eſt generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant ſepeliri cum patribus ſuis,ſiue in ſepulchro maiorum. Tertia ratio poteſt eſſe habitatio & incolatus deuotorum virorum,quorum ſuffragia ſperantur. Et licet interdicatur religioſis ſub pœna excommunicationis latæ ſententię,ne habeant voto vel iuramento ſeculares aſtringere ad eligendum vel non mutandum ſepulturam: Non tamen inhibetur eis perſuadere,allegando rationes propter quas eligenda eſt ſepultura. ¶ Quintò notandum eſt quòd ſi quis in teſtamento eligit in aliquo loco ſepulturam,& ratione ſepulturæ aliqua legauit Eccleſiæ, in qua elegit ſepeliri;ornamenta,aut alia quę ſequũtur ad exequiarum cultum,vt ſunt oblationes panis & vini, atque alia ſuffragia facienda: ſi poſtmodum ſimpliciter mutet ſepulturam,non mutato teſtamento, & eligit in alia Eccleſia ſepeliri,cenſetur etiam mutaſſe legata.

Qui carent Eccleſiaſtica ſepultura.

Sextò notandum eſt quòd hæretici ac cęteri infideles ac etiam Chriſtianorum filij non baptizati,non debent ſepeliri in loco ſacro,nec mortui in torneamentis,aut deſperati, vel raptores. Suſpenſi verò aut aliter iuſtitiati, ſi non moriantur impœnitentes,de licentia iudicis poſſunt ſepeliri. Leproſi verò Chriſtiani de conſuetudine ſepeliũtur in cœmiterio ſeparato, benedicto tamen. Aliqui dicunt quòd non debent cum aliis ſepeliri, quia cui non cõmunicamus in vita,nec etiam in morte communicamus. Excommunicati verò donec obtinuerint abſolutionem,In terra prophana ſunt ſepeliendi & relinquendi: poſt adeptam vero abſolutionem, ſunt transferendi,& in loco ſacro aut benedicto ſepeliẽdi. Si circa huiuſmodi plura ſcire deſideras, & probationem præcedentium habere velis,vide apud Summiſtas in verbo,ſepultura.

Ver. 34. DE INFERNO DAMNATORVM.

In 4. diſtin. 48 q.2. ar.1.ad.4.

A INfernus damnatorũ eſt locus profundiſsimus circa centrũ terræ, in quo vſque ad diem iudicij cruciabuntur animæ peccatorũ in peccato mortali decedentiũ, & poſt diem iudicij animæ & corpora ſimul cũ dæmonibus. Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia ſine vere & temperie,ab aliis verò Acheron, quaſi ſine gaudio. Si domini temporales habent carceres perpetuos pro ſceleratis, à fortiori Deus. Et quia inferni conſideratio eſt vtilis ad retrahendũ homines à peccato,eò quòd D. Dion. ait, Nemo intendens in malum,operatur: Non enim eſt aliquis, qui ſi actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas,conſentiret peccato: & ſi ante conſenſiſſet, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad deteſtandum ipſum,& agendum pœnitentiã. vnde Pſalmiſta dicebat, Conſideraui vias (ſcilicet ad infernum tendentes) & conuerti pedes meos in teſtimonia tua. & alibi: Conuertantur peccatores in infernum,omnes qui obliuiſcuntur Deum. & Salomon Eccle.7. dicebat, Memorare nouiſſima tua,& in æternum non peccabis. Ideo circa huiuſmodi inferni conditiones parum nobis inſiſtendum eſt. Hic infernus dicitur inferior à Pſal. Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. Aliquãdo dicitur profundiſsimus, vt Iob 4. Si quæratur quantum diſtet à ſuperficie terræ: Quicquid dicãt Aſtronomi,incertum nobis eſt. Lucifer & alij mali angeli,qui menſurauerunt, dicere poſſent.

Pſal.118.

Pſal.9.

¶ Iſte infernus multas habet malas conditiones,quarũ prima eſt,quia eſt cauerna clauſa, ſine aliquo oſtio aut feneſtra vel foramine: nec eſt aliqua via localis,per quã ſit acceſſus ad illam,quicquid dicatur de cœmiterio ſancti Patritij,de quo multæ illuſiones & fatuitates narrantur. Nec etiam credendum eſt quod in monte Ætna,qui in Cicilia continuè comburitur, audiuntúrque mirabiles voces & ſoni, ſit porta vel introitus inferni. Vnde Caſsiodorus dicit, Quo itinere animæ in infernum perferantur,quia in diuina authoritate non legitur,habemus incertum. Quo ad ingreſſum animatũ nõ requiritur porta:quia corporalia nõ impediunt ſpiritum,qui abſque medij pertranſitione poteſt localiter moueri. Et ſic in inſtanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora verò non glorificata impediũtur mole corporis. Et ideo in die iudicij poſt ſententiam,in eius executione aperietur terra, ſicut aperta fuit quando deglutiuit Dathan & Abiron, qui deſcenderunt in infernum viuentes, Num.16. Poſtmodum iterum claudetur,& continuabitur. Nec obſtat quod dicit Pſalmiſta, Attollite portas principes veſtras:quia(vt dictum eſt)accipitur porta pro poteſtate detinendi animas. Et cùm dicitur Matt.16. Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam,intelliguntur dæmones & peccata, quæ portãt homines in infernum,& ſunt cauſa damnationis eorum.

ſuper Pſal. 86.

Pſal.103.

Infernus quomodo dicatur latus.

¶ Si quæratur an ſit magna & lata cauerna: dicitur quòd infernus eſt largus quadrupliciter: Primò auiditate retinendi: Secundò multitudine damnatorum: Tertiò pœnarũ diuerſitate: Quartò æternitate,ſed quo ad ſitum loci ignoramus. Ante diẽ iudicij non requiritur magnum ſpacium,cùm dæmones & animæ nõ occupent locũ. Poſt diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnum ſpacium:quia multi ſunt vocati,pauci verò electi:ideo extendetur ad purgatorium:quia nullus poſt diem iudicij erit in purgatorio. Et quia in lymbo patrũ nullus eſt,aliqui dicunt quòd vſque ad lymbum patrum extendetur: quia paruuli exiſtentes in ſolo peccato originali,poſt reſurrectionem erũt ſuper terrã:ſed hoc nõ habet authoritatem. Quicquid tamẽ ſit, credendum eſt quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, ſufficiẽtem locum præparauit. Nec erunt ad placitum elongati, ſed valde preſsi, iuxta illud Pſalmiſtæ, Sicut oues in inferno poſiti ſunt.

Matth.20.

Pſal.48.

¶ Secunda conditio huius cauernæ dicitur obſcuritas & tenebroſitas, de qua Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, ante quàm vadam ad terram tenebroſam,&

sam,&

sam, & opertam mortis caligine. Christus illas tenebras vocauit exteriores siue extraneas, quæ fuerunt figuratæ per tenebras Ægypti, de quibus Exod.10. Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super Ægyptum ita densæ, vt palpari possint. Sequitur, Et factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum, neque mouit se de loco in quo erat. Multò magis horribiles & densæ sunt tenebræ inferni: quia habẽt muros in circuitu spicissimos. Nec habet portas aut fenestras, sicut dictum est: ideo Psalmista dicit. In ęternum non videbit lumen. Si dicatur quòd diues epulo vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius, Luc. 16. Dicendum quòd non erat visio corporalis, sed spiritualis, ad quam nõ requiritur lumen corporale. Nec illa flamma fumo mixta lucet, sed fumat. de illius illuminatione D. Gregorius dicit, Ignis inferni quãuis ad cõsolationem nõ luceat, vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormẽto reprobi visuri sunt, quorum amore deliquerunt. ¶ Tertia conditio illius cauernæ est ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi est ignis corporalis, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia solida. Et sic non est ibi ignis metaphoricus siue similitudinarius: quia tunc pœna esset solùm per imaginationem: & sic non essent veræ pœnæ, sed imaginariæ duntaxat, quod est erroneũ in fide: Quia ex multis passibus habetur quòd sit ignis materialis, & realis cruciatus. vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Christus, Ite in ignem æternum, Matt.25. Ibunt hi in supplicium æternum, &c. Supplicium importat actum. & Matt.10. Timete eum qui potest animã & corpus perdere in gehennam. & 18. Bonum est tibi vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. & Psalmista, Ignis, sulphur, &c. & Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. Postquàm ergo ille ignis est calidus & materialis, sequitur quòd realiter cruciat. Apo.21. dicitur, Timidis & execratis, &c. Pars illorum in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Non potest clarius exprimi ignis corporalis, quàm per calorẽ & ardorẽ. ¶ Nec est possibile quòd per ignem intelligatur vermis conscientiæ, vt quidam hæretici dixerunt: quia Esa. vltimo dicitur, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur. vnde oportet quòd aliud sit ignis, & aliud vermis. Nec sequitur quod si vermis teneatur metaphoricè, quod etiam ignis: quia ex aliis passibus scripturæ nõ declaratur quod sit vermis materialis, sicut dictum est de igne ex calore & ardore. Vnde Deut.32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. & Sapien.5. Pugnabit orbis terrarum contra insensatos. Si punirentur sola imaginaria pœna, punirentur solum pœna vermis ex apprehensione illius: & sic non ab igne extrinseco agente, quod importat nomẽ cruciatus, supplicij, tormenti & pugnæ, & sic totus orbis non pugnaret. D. Gregorius in 4. Dialogorũ dicit, Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo: quo certum est corpora cruciari. ¶ Nec obstat quòd Damascenus in fine quarti libri dicit, Tradetur diabolus, & dęmones, & homo eius, scilicet Antichristus, cum impiis & peccatoribus in ignem æternum, non materialem qualis apud non est, sed qualem nouit Deus. Quia Damascenus non negat simpliciter illum ignem esse materialem: sed dicit quòd non est taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos est, eò quòd quibusdam proprietatibus ab isto igne distinguitur: Quia ignis noster lignis nutritur, & faciliter extinguitur: Ille verò nec nutritur, nec extingui potest, sed perpetuò manet: vel ideo quia ibi ignis non consumet corpora, sicut hic: quia ibi agit vt est instrumentum diuinæ iustitiæ, per quam modificatur: & non punit omnes æqualiter, sed secundum quantitatem & mensuram demeritorum. Non obstat pariter quòd D. August. 12. super Genes. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima defertur per mortem non corporalem: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quàm quòd anima post mortem nõ locatur corporaliter & circunscriptiuè, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, sed opinando & inquirendo. ¶ Quarta conditio cauernæ infernalis est, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Gregorius in Moralibus dicit, In inferno est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium, horrida dæmonum visio, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. & Iob.24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium. ¶ Quinta conditio est æternitas à parte posteriori, hoc est æternæ durationis, quia nunquam habebit finem: & qui semel ingredientur, nunquam exibunt: quanuis ex diuina dispensatione nonnunquam extra infernum, sint spiritus damnati, vel ad instructionem, vel ad exercitium electorum: tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, illos torquet, quantumcunque elongentur: quia distantia non impedit infinitam Dei virtutẽ. vident prętere a ignem inferni in pœnam eis præparatum. Et sicut gloria Sanctorum nõ minuitur, siue sint in cælo, siue extra cęlum: Sic nec pœna damnatorũ, quando ex dispensatione diuina sunt extra infernum. Post diem verò iudicij nulla erit ratio exeundi, & per cõsequens nulla dispensatio. & sic ęternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carent gratia, quæ est remissionis & satisfactionis principium: ideo nunquã eis remittentur peccata, nec diminuetur pœna, nec etiam reatus peccatorum remissorum, & peccatum veniale in eo perpetuò punietur, nullumque suffragium eis prodesse potest aut applicari. vnde Ecclesia cãtat, In inferno nulla est redemptio. Nec obstat quòd D. Augu. dicit, Quòd quibus suffragia valẽt, ad hoc valẽt vt sit pœna remissior, vel tolerabilior eorum damnatio: Sed solùm illi qui sunt in inferno, sunt damnati, igitur, &c. Quia damnatio in verbis D. August. sumitur largè, pro quacunque punitione: & sic includit pœnam purgatorij, quæ quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, sed diminuitur: & tunc tolerabilior est eorum punitio. Et quanuis Ecclesia oret pro existentibus in peccato mortali in hac vita, & suffragia eis prosint, nõ per modum meriti, cùm non sint in gratia, sed per modum suffragij, quod (vt dictum est) innititur liberalitati Dei: Non tamen post mortem, quia quandiu sunt in hac vita, possunt trãsferri de statu cul-

Matt.22.

Psal.48.

Ignis inferni est realis & non metaphoricus.

Dæmones & animæ damnatæ secum portãt infernum.

Damnatorum pœna non minuetur.

In. Add.3. p.q.71.ar.5

pæ mortalis, in statum gratiæ, & non post mortem, secundum illud Ecclesiast. 11. Vbi ceciderit lignū, siue ad Austrū, siue ad Aquilonē, ibi erit: Quia secundum Damascenū, hoc facit in hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli autem post casum sunt immutabiles (vt suprà dictum est) igitur & homines per mortem. vnde 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, nō pro hoc dico, vt roget quis. Cōstat igitur hominem in peccato mortali diem claudētem extremū orationibus Ecclesiæ minimè subleuari posse. ¶ Si adducatur historia quæ legitur in vitis patrū, quam & Damascenus refert in quodā sermone, quòd D. Macharius inuēta in via caluaria cuiusdā defuncti, oratione præmissa, quæsiuit cuius esset, respondit quòd erat cuiusdam sacerdotis Pagani, qui in inferno damnatus erat, & tamen confessus est oratione D. Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiam, & dicunt quòd in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit diuus Thomas quòd illud adiutorium non erat tale, scilicet quòd eorum pœna minueretur: sed in hoc solo (vt ibidem dicitur) quòd eo orante concedebatur eis, quòd mutuò se viderent. Et in hoc aliquod gaudium non verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut dæmones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatū pertrahunt: quamuis per hoc eorū pœna nullatenus minuatur. Sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc, quòd malis nostris compati dicūtur.

Traianus si fuerit ab inferno liberatus.

¶ Si verò allegetur historia Traiani, quā idem Damascenus in eodem sermone narrat, & dicit quòd D. Grego. videns iustitiam Traiani de filio suo, qui equitans occiderat filium viduæ, orationem pro eo fudit, audiuit vocem sibi diuinitus dicentem, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damascenus dicit in eodem sermone) testis est omnis Oriens & Occidens: & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eo quòd si contra sacram scripturam, & Ecclesiæ determinationem. D. tamen Thom. dat duas solutiones, dicens quòd probabiliter æstimari potest quòd precibus D. Grego. ad vitam fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiam & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiam apparet in illis qui fuerunt miraculosè à mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse & damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quòd non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsentem propriorum meritorum iustitiam. Secūdum autem superiores causas, quibus prævidebantur ad vitam reuocandi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quòd anima Traiani non fuit simpliciter & absolutè à reatu æternæ pœnæ liberata, sed eius pœna fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamen oportet quòd hoc fiat communiter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quæ ex lege communiter accidunt, & aliqua quæ ex priuilegio aliquibus conceduntur. Sicut alij sunt humanarum limites rerum, alia diuinarum signa virtutum, vt D. Augustinus dicit.

In li. de Cura pro mort. agen.
In quarto sen. d. 42. q. 1. ar. 5.

¶ Quibusdam videtur valde graue, quòd pro peccato mortali temporali infligatur à Deo supplicium æternum, cùm pœna debeat proportionari culpæ & peccato. Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quòd triplex consueuit assignari ratio, quare peccatum mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœna punitur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non adeò punitur percutiens rusticum, sicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitæ dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiuè, cùm non sit capax: ergo extensiuè. & sic pœna infinita secundum durationem.

Peccatum mortale pœnam æternā triplici ratione demeretur.

Secunda ratio sumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deum pro illo cōtemnat: Sed quicunq; diligit aliquid, sicut finem vltimum suæ voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adhærere, nisi per accidens retrahatur, vel timore pœnæ, vel aliquo huiusmodi: Sed si impunè adhærere posset, semper adhæreret. Vnde secundum D. Grego. Iustum est vt qui in suo æterno contra Deum peccauit, in æterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse, non solùm secundum continuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in peccato constituit, voluntatem habuit in æternum peccandi: ideo D. Grego. 24. Moralium dicit, quòd iniqui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatum mortale quis priuat se gratia quæ est principium remissionis culpæ, & sine qua peccatum remitti non potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cùm propter obstinationem non sit gratiæ susceptiuus. Manente autem culpa semper est obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpam. aliàs remaneret aliquid inordinatum in vniuerso, contra illud,

Rom. 13.
Pœna dāni respondet auersioni, & pœna sensus conuersioni.

Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. ideo æternaliter puniri debet. ¶ Secundò sciendum est, quòd pœna proportionatur peccato: in peccato autem sunt duo. Primum est, auersio ab incommutabili & infinito bono, scilicet Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet pœna damni quæ est infinita: est enim amissio boni infiniti scilicet Dei, ad quā subsequitur pœna afflictiua, vt infrà dicetur. Alterum autem, est inordinata conuersio ad bonū commutabile: & ex hac parte peccatum dicitur finitum, quia ipsa conuersio est finita, cùm actus creaturæ non possit esse infinitus. Et sic peccato debetur pœna finita intensiuè secundum quantitatem conuersionis. Sed quia ille se priuauit principio remissionis, & immobiliter adhæret: ideo pœna illa intensiua æternaliter extēditur. Et sic duratio pœnæ sensus non respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar. 6. dicitur: Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum.

Pœna nō adæquatur culpæ actuali secundū durationem.

¶ Tertio notandum est quòd licet pœna proportionetur culpæ secundum acerbitatem, tam in iudicio humano quàm diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quòd pœna adæquetur culpæ actuali secundum durationem, vt D. August. dicit in 21. lib. de Ciuitate Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momento committitur, non propterea momentanea pœna punitur, sed quandoque perpetuo carcere, vel exilio,

exilio, vel etiam morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quòd in perpetuum auferatur à potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ diuinitus inflictæ. Nec tamen sequitur quòd peccatum veniale, quod propter defectum gratiæ, quæ est principium remissionis peccatorum, æternaliter punitur, sit adeo graue, sicut mortale, nec quòd ita acerbè puniatur intensiuè.

Ver. 35. DE POENIS DAMNATORVM ANTE IVDICIVM.

A DAmnati in inferno vsque ad diem iudicij solùm in anima puniuntur triplici pœna, scilicet damni sensus, remorsus conscientiæ siue vermis. ¶ Prima pœna dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione, in qua cõsistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quę ineffabiliter torquet animam, eo quòd ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit cẽtum aureos ex culpa ac vitio suo, dolet: si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possessionibus officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur quòd qui ex culpa sua perdidit summum bonum, summè doleat & tristetur. Ideo D. Chrysost. dicit: Nonnulli imperitorum sibi satis esse putant & optabile videri, si gehenna tantùmodo careant. Ego autem multò grauiores gehenna dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quòd si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehennas superat cruciatus. Notandum tamen quòd hæc pœnam priuationis, licet sit eadem respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarũ: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatũ, quàm propter minus: & propter plura peccata, quàm propter vnum. ¶ Secunda pœna dicitur sensus: non quòd animæ in inferno habeant potentias sensitiuas, nisi radicaliter, vt dictum est cùm de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pœna sensus, quia ab extrinseco, scilicet ab igne, qui vt instrumentum diuinæ iustitię, imprimit eas, non calorem (quia non sunt capaces) sed quandam qualitatem afflictiuam secundum quantitatem peccati, ex parte conuersionis. ¶ Tertia pœna dicitur vermis, non corporalis (cùm ibi non sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis, quia sicut vermis pungit & corrodit, sic remorsus conscientiæ pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quàm ex parte conuersionis ac etiam negligentiæ, eò quòd poterant facillimè bonum infinitum recuperare per pœnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorúmque irrisionem,

Pœna dãni qua, quã'is, & quãta sit

In homi. de repar. Lap.

Pœna dãni non est in omnibus æqualis.

c.2.§.1. ver. 2.

Ver. 36. DE POENA DAMNATORVM POST IVDICIVM.

B DÆmones non punientur maiori pœna essentiali post iudicium, quàm ante: quia cùm eorum esse non varietur, sequitur quòd pœna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pœna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmium essentiale bonorum angelorum. Puniẽtur tamen maiori pœna accidentali dupliciter: Primò, quia omnes qui sunt in aëre caliginoso ad exercitium iustorum, detrudentur in infernum, à quo non poterunt amplius exire. quod cedet in illorum pœnam, cùm nocere non poterint, prout volunt. Vnde Matt. 8. dicitur quòd duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes: Quid tibi & nobis Iesu fili Dauid? venisti huc ante tempus (scilicet iudicij) torquere nos: Quia sentiebant se exituros, & non amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabãt: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabuntur executione iniquæ voluntatis suæ. Et ideo (vt dicitur Lucæ 8.) rogauerunt illum ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundò, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quæ homines induxerũt sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia. ¶ Animæ autem damnatorum, quę nunc habent esse imperfectum, cùm sint separatæ à corpore, cui natæ sunt vniri post resurrectionẽ, quando habebunt esse perfectum, maiorem pœnam patientur quàm nunc, secundũ D. August. qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cùm resurrexerint, in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiũtur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnæ eorum qui torquentur in somnis. Animę eorum patiuntur, caro verò eorum non patitur. Maior autem est cruciatus, si vigilans torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui non habent corpora, & quorum esse nõ variatur: nec etiam de animabus beatis, quarum gloria post resurrectionem non intenditur, licet habeant perfectius esse: quia quanuis operari sequatur esse in naturalibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratiæ & luminis gloriæ. In damnatis verò hominibus, cùm habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: ideo in hoc magis torquebuntur: licet quantum ad intrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta pœna eorum essentialis non augeatur neque minuatur. Pœna autem accidentalis hominum damnatorum absq; dubio post resurrectionem augebitur, quantum ad præmium siue demeritum accidentale: quia dolebũt, quotiens recordabuntur malefactorum, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamen, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiam in particulari. quod gaudium pertinet ad eorum præmium essentiale postquam in verbo vident, & ad accidentale, quando per species per quas etiam successiuè cùm voluerint, poterunt gaudere. Damnati verò non simul omnia peccata sua distinctè videre poterunt, sed successiuè: ideo de illis successiuè dolebunt, & punientur pœna vermis siue remorsus conscientiæ. Nec est inconueniens quòd non tantum puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & pronior est ad præmiandum, quàm ad puniendũ: hoc est dictũ, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quàm iustitiam. ¶ Præterea punientur accidentaliter quãtum ad corpus: quia licet

Pœna accidentalis dæmonũ augebitur post iudicium.

Pœna essentialis damnatorum post iudiciũ erit maior.

In Ser. plu. marty.

sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctum instrumentaliter cooperatum est: & cùm actiones sint suppositorum, siue attribuantur suppositis, & corpus sit pars compositi siue suppositi, consequẽs est quòd corpora malorum punientur, sicut corpora bonorum pręmiabuntur: differenter tamen: quia præmium corporum beatorum quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictum est) fluit à gloria animæ, & redundat in corpus. Pœna verò corporum damnatorum, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter coniunctionem animæ (cuius actus redundant in corpus, & econuerso) non tamen totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animæ: in damnatis verò non, sed

c.14 §.2. ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati non solùm priuabũtur dotibus, sed etiam exterius torquebuntur, per opposita ipsis dotibus: quibus potiuntur animæ beatę. Dictum est autem quòd beati habebunt quatuor dotes, scilicet impassibilitatem, claritatem, subtilitatem, & agilitatem: damnati verò non solùm istis dotibus priuabuntur, sed etiam habebunt aliquid oppositum, vt magis torqueantur. Licet enim damnati resurgant incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur. vnde Aposto. di-

1.Cor.15. cit: Omnes quidem resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. Iusti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconueniẽtis: damnati verò magis passibiles & sensibiles quã fuerint in hoc mundo, pręseruabuntur à corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Pręterea iustorum corpora resurgẽt in gloria & claritate: sed corpora damnatorum in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, confusione, ac aliis defectibus, quàm fuerint in hoc mundo. Et verifica-

Thren.4. bitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorum. Et eadem ratione non solùm erunt pri-

Exod.15. uati agilitate & subtilitate, sed etiam erunt graues, ponderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. & illud: Fiant immobiles quasi lapis. Pręter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectantur. ¶Primò sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorum delectabitur in visione gloriæ humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorum, solis, lunæ, planetarum, stellarum, & aliarum

Visus dãnatorum quomodo torquebitur. rerum creatarum: Sic visus damnatorum torquebitur tripliciter: Primò, priuatiuè, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationem afferat, videre poterunt. Si Tobias dicebat, Quale gaudium mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui non sedebunt siue non re-

Tob.5. quiescent, sed torquebuntur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis? Secundò torquebuntur fumo inferni: quia cùm ibi sit sulphur inflammatum, vt habetur Apoca. 21. & nullum sit spiraculum, fumus circunuoluet eos, & magnum afferet tormentum, quod Christus per fletum expressit dicens:

Matth.8. Ibi erit fletus & stridor dentium. Non quòd sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cùm nil in eis per cibum restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & cõturbatione capitis & oculorum. & quantum ad hoc corpora damnatorum non solùm ab exteriori affliguntur,

Fletus absque lachrymarum emissione. sed etiam ab interiori, secundũ quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertiò visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim non habeant corpora, assument tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant in tenebris Ægypti, quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni. & Naum 2, Aspectus eorum quasi fulgura discurrentia, & Iob: Vadent & venient super eos horribiles ad irridendum

Iob.10. eos. Ideo Dauid petebat, Ne irrideant me inimici mei. ¶Secundò damnati torquebuntur in auditu,

Psal 24. sicut sancti delectabuntur: iuxta illud, Clarè sonant iugiter organa Sanctorum. & Psalm. Exultationes

Psal.149. Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria damnatorum. de quibus Psalm. Superbia eorũ qui te ode-

Psal.73. runt, ascendit semper. & Iob.3. Pereat dies in qua natus sum, &c. Hiere.20. Maledicta dies in qua na-

Psal.87. tus sum. & Iob.12, Vtinam consumptus essem, ne oculus me videret. Repleta est malis anima mea. Mi-

1.Cor.15. serabibores facti sumus omnibus, quia in opprobrium omnium, Sol iustitiæ nõ ortus est nobis. Lassati

Sap.5. sumus in via iniquitatis, &c. Nos insensati, &c. Zacha.2. Plangent se super se familiæ. & Hiere.3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punientes eos in corporibus assumptis vlulabunt. Vnde Eze. 27. A sonitu gubernatorum eius turbabuntur. D. Augu. in sermone ad Eremitas dicit quòd Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dęmonibus, vt percutiãt & torqueant hinc & inde. Amos 1.

In Sermo. ad Ere. Leo rugiet, quis non timebit? Præterea 1. Reg.2. Dominum formidabũt aduersarij eius, & super ipsos in cælis tonabit. Tonitruum illius sententiæ, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorum.

¶Tertiò torquebuntur damnati in odoratu, Sicut enim odoratus Sanctorum delectabitur in odore suauissimo, qui exibit à corporibus eorum, iuxta illud, Sancti tui Domini florebunt sicut lilium, & sicut odor balsami erunt ante te: Sic odoratus damnatorum torquebitur ex fœtore procedente ex cada-

Psalm.4. ueribus eorum, iuxta illud Esa.24. De cadaueribus eorum ascendit fœtor. magis abominabilis, quàm Antiochi, de quo 2. Machab.9. dicitur, quòd eius fœtore vniuersus exercitus grauabatur, imò & ipse-

In Add. met suum fœtorem sufferre non poterat. Quantus esse poterit fœtor inferni, in quo tot cadauera &

S.p.q.74. omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellę maris in purgatione & con-

art.6. ad.2. flagratione mũdi detrudentur? & verificabitur illud Esa.8. Erit pro suaui odore fœtor. ¶Quartò torquebuntur damnati in gustu: sicut gustus beatorũ delectabitur non per cibum aut potum, sed per immutationem linguæ, ab aliqua humiditate à Deo adiuncta linguæ eorum, habente omnis saporis sua-

In Add. 3.p.q.28.ar uitatẽ. Sic in pœnã in lingua damnatorũ adiũgetur aliqua qualitas, quę erit amarior felle & veneno insanabili. Vnde Deut.32. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Vua eorũ, vua

Psal.10. fellis, & botrus amarissimus. & Psalm. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Dicunt aliqui practici quòd dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assument materias

abomina-

abominabiles ad nauſeam prouocantes, & eas miſcebunt ad inuicem, iuxta illud Pſalm. Et inclinauit ex hoc in hoc: verùntamen fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ: Lucifer clamabit, & dicet illud Apoca.17. Date (ſcilicet huic vel illi ſitibundo) calicem indignationis iræ Dei: & illud Ezech.33. Potabis vſque ad fæces, & fragmenta eins deuorabis: ponent in ore, & ſi deglutiant, ſtatim euoment. Poſtmodum inſultabunt illudentes eis, & dicentes illud Eſa.51. Bibiſti de manu (hoc eſt de potentia) Domini, calicem iræ eius. vſque ad fundum calicis potaſti, & vſque ad fæces. Si amaritudo coloquintidarum agri coegit filios prophetarum clamare & dicere, Mors in olla vir Dei, quem clamorem excitabit tãta amaritudo quæ erit in inferno? ¶ Quintò torquebitur tactus damnatorum multipliciter: Primò per ignem corporalem, qui erit ibi (vt dictum eſt) & torquebit vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. Ideo non corrumpet neque incinerabit corpora illorum, nec tantum torquebit vnũ ſicut alium, ſed ſecundum demerita: ita quòd membra quæ plus demeruerunt, amplius cruciabuntur. Vnde diues epulo plus conquerebatur de lingua, quàm de aliis membris: licet tunc ſola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: ſed poſt reſurrectionem ipſa lingua cruciabitur. Secundò cruciabuntur in tactu per frigiditatem: Quia (vt dicitur Iob.24.) Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium: abſque hoc tamen quòd ſit in eis aliquod refrigerium, quia paſsio eorum non erit per tranſmutationem corporalem, per quam reducitur qualitas contraria ad æqualitatem & temperiem quandam, quæ cauſat refrigerium, ſed per actionem ſpiritualem & intentionalem. Inſuper cruciabuntur morſu vermium aut aliorum animalium. vnde Eſa.14. Subter te ſternetur tinea, & operimẽtum tuum erunt vermes. & Eſa.34. Erit cubile draconum, & paſcua ſtrutionum, & occurrent dæmonia. & Deuter.32. Dentes beſtiarum immittam in eos cum furore trahentium ſuper terram atque ſerpentium: & deuorabunt eos aues morſu amariſsimo. Non quidem quòd ſit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis, ſiue alia animalia: Quia poſt diem iudicij in mundo innouato non manebit aliquod animal. Sed dæmones ad torquendũ damnatos aſſument corpora in modum animaliũ prædictorũ, & per ea torquebũt eos, & verificabuntur prædicta, & illud Eſa.3. Erit pro criſpanti crine caluiciũ, &c. Quidã hæc rident, & ſomnia putant: ſed cùm hæc ſcriptura non ſine cauſa rememoret, aliquando non eſſe ſomnia experientur.

Pſal.74.

In Add.3. p.q.97.

Dæmones in aſſumptis corporibus, torquebunt damnatos.

Ver. 37. DE STATV ET CONDITIONE DAMNATORVM.

A DAmnati poſt diem iudicij & ante, erunt in tali ſtatu quo dæmones, qui non poſſunt conuerti ad bonum, nec pœnitere de peccatis, hoc eſt abominari peccatum, inquantum eſt offenſiuum Dei: Quia voluntas malitiæ peccati ſemper in eis manet, cùm ſint obſtinati: licet per accidens ratione pœnæ adiunctæ doleant, ratione cuius attribuitur eis pœnitentia, non quidem pœnitentia virtus, quæ nõ manet in eis, ſicut nec habitus ceterarum virtutum. Et licet manerent, nunquam tamen in actum exirent: quia obſtinatione ligati ſunt. Sed attribuitur eis aliquid ſimile pœnitentiæ, ſcilicet triſtitia. vnde Sap.5. Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Philoſophus 9. Ethic. dicit quòd pœnitudine replentur mali. Et quamuis voluntas eorum vt natura poſsit imperfectè velle bonum (quia illa inclinatio eſt eis inſerta à Deo) nõ tamen poſſunt velle bonum voluntate deliberata, quia ſunt perfectè auerſi à fine vltimo rectæ voluntatis, & omnia ordinant in ſuum finem malum præſtitutum. ¶ Et quia non eſſe ſecundum ſe non habet rationem boni, cùm ſit priuatio aut negatio: ideo non poſſunt ſecundum ſe appetere non eſſe. Sed quia non eſſe per accidens eſt ablatiuum pœnalis vitæ ſeu miſeriæ, & ſic accipit rationem boni: ideo inquantum huiuſmodi, appetere poſſunt & appetunt. Vnde Matth.26. Bonum erat illi ſi natus non fuiſſet homo ille. Et glo. ſuper illud Hiere. 20. Maledicta dies in qua natus ſum, &c. dicit, melius eſt non eſſe, quàm malè eſſe. Et Apoc.9. In diebus illis deſiderabũt homines mortem, & mors fugiet ab eis. Et cùm ſint inuidia pleni, dolebunt de felicitate bonorum, & eorum damnationem appetent. Quia (vt dicit glo. ſuper illud Eſa.14. Surrexerunt de ſoliis ſuis, &c.) Solacium eſt miſeris ſocios habere pœnarũ. Nec obſtat quòd diues epulo rogabat mitti Lazarum ad fratres ſuos, ne & ipſi venirent in illum locum tormẽtorum: quia non ex charitate dicebat, ſed ne eius pœna augeretur: quę fuiſſet aucta, ſi ipſi veniſſent, eò quòd ipſe erat cauſa & occaſio damnationis eorum. Non eſt tamen arbitrandum quòd ipſi clarè videant aut cognoſcant gloriam vel felicitatem Sanctorum in ſpeciali, licet bene confusè & in communi, ſcilicet quòd ſint beati quadam gloria ineffabili. Vnde Lucæ 16. dicitur quòd diues epulo vidit Abraham à longè. Illa tamen cognitione propter inuidiam quam habent, torquentur de felicitate eorum, & eo quòd ipſi talem gloriam amiſerunt. Vnde Sap.5. de impiis dicitur, Videntes turbabuntur timore horribili, &. ¶ Propter hanc tamen inuidiam, aut alias eorum malas volũtates, non demerentur nouo demerito, eò quòd ad ſummum malorum deuenerint: verum tamen eſt quòd eorum demerita attribuũtur vltimo demerito viæ, ex quo ſecuta fuit peccandi neceſsitas. Nec obſtat quòd ſecundum Philoſophum in 3. Ethicorum dicitur, quòd Ebrius meretur duplicem maledictionem, ſi ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat: Quia hoc eſt propter ſcandalum & damnum nouum proximi. quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter reſoluendo, ſicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non ſit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non ſit in eis materia & occaſio triſtitiæ: nec deerit aliquid quod ad triſtitiam pertinere poſsit ſecundum eorum demerita, vt ſit eorum miſeria conſummata. Et ideo neque conſideratio Dei quem apprehendunt, non ſub ratione ſummi boni, ſed ſub ratione punientis: neque conſideratio aliorum delectabilium, quorum ſpecies habuerunt in via, quæ nõ poſſunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, ſed ſolùm ad triſtitiam, ſicut cætera omnia.

In Add.3. p.q.98.ar.2

Obſtinatio dãnatorum.

Damnati quo modo appetunt non eſſe.

Dãnati nõ demerẽtur. nouo demerito.

§. 5. DE SACRAMENTO EXTREMAE VNCTIONIS.

B EXtremam vnctionem, quæ circa infirmos obſeruatur in Eccleſia, eſſe ſacramentũ nouæ legis conſtat ex determinatione Concilij Tridentini, de qua ſuprà dictum eſt cùm de numero Sacramen-

In Addit. 3.p.q.92.

torum ageretur. Potest etiam probari ex definitione sacramēti: quia omne signum exterius, à Christo ordinatum ad deletionem peccatorū, & sanctificationem hominis, cuius imaginem gerit, & causa existit, est sacramentum nouæ legis. vnde Esa.27. Hic est omnis fructus, vt tollatur peccatum. Sed extrema vnctio est huiusmodi, vt patet per D. Iacob. vltimo cap. Et si in peccatis sit, remittentur ei: & curatio peccatorum significatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora sanat. vnde Esa.1. Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota oleo. Et quanuis sint plures vnctiones, nō est tamen nisi vnum sacramentum: quia omnes ordinantur ad vnam perfectam, quæ est vnctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinantur ad spiritualem sanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatem sacramenti (vt dictum est cùm de sacramēto Eucharistiæ ageretur) sicut nec etiam pluralitas ministrorū, vt si facta prima vnctione moreretur sacerdos, alius deberet perficere & non inchoare. Sicut si consecrato pane moreretur, non esset eadē hostia bis consecranda: Quia cùm minister tantum instrumentaliter operetur, mutatio ministri non tollit vnitatem sacramenti, sicut nec operatio martellorum tollit vnitatem operationis fabri.

c.164. ver.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add. 3. p. q.29. ar.4. Oleum oliuarū propria materia extremæ vnctionis.

MAteria huius sacramenti teste D. Iaco. est oleum. Et cum oleum propriè & communiter ad sanationem non accipiatur nisi oliuarum, eò quòd est linitiuum & penetratiuū vsque ad intima, ac etiam diffusiuum, alij autem liquores ad similitudinem olei oliuę nomen accipiunt: ideo oleum oliuarum est propria materia huius sacramenti, sicut aqua elementaris est propria materia baptismi. Voluit autem Christus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiam vulnera sanantur: quia vinū sanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cùm omnis efficacia sacramentorum descendat à Christo, illa sacramenta quibus ipse vsus est, habent efficaciam ex ipso vsu suo, sicut tactu suæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Ideo benedictio aquæ non est de essentia baptismi. Sed Christus nō est vsus hoc sacramento, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de necessitate sacramenti requiritur sanctificatio seu consecratio materiæ: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiæ, sed à Christo, à quo effectus descendit, mediantibus ministris, scilicet, sacerdotibus, & in ministros inferiores mediantibus ministris superioribus, qui materiam sanctificant per consecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiæ fit per episcopum, & vsus quandoque per sacerdotem, vt ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundum illud Psalm. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron. sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. ¶ Nec obstat quòd materia sacramenti Eucharistiæ non necessariò requiritur quod sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiæ consecratione, & Christus eo vsus est: vnde canit ecclesia. Se cibat ipse cibus. C

Psal.132.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add. 3. p. q.29. ar.7. & 8.

CVm omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantum per verba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentum habere formam. Forma autem, qua ex traditione Apostolorum vtitur Ecclesia Romana, est oratio depreccatiua, & est hæc: Per istam vnctionem & suam piisimam misericordiā indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum: & sic de aliis sensibus. Hæc autem oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia suscipiens hoc sacramentum, est propriis viribus destitutus: ideo indiget orationibus subleuari. Secunda, quia datur exeuntibus, qui iam desunt esse de foro Ecclesię, & in solius Dei manu requiescunt. Vnde ei per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper inducitur per sacramentum, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non est effectus sacramenti, quanuis quandoque sequatur, ideo non ponitur in hac forma. D

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add. 3. p. q.29. ar.1.

QVum sacramenta nouæ legis habeant virtutem & efficaciam, quæ in eis non nisi diuinitus inest, necesse est dicere quòd hoc sacramentum est immediatè à Deo institutum. Nec obstat quòd Euangelistæ de hoc non faciant mentionem: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euangeliis non continentur: vt dicitur Ioan. vltimo. Illa enim præcipuè curauerunt Euangelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & Ecclesiæ dispositionem pertinent. Ideo potius institutionem baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ac ordinis factam à Christo, narrauerunt, quàm extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonij, quæ non sunt de necessitate salutis, neq; ad dispositionē Ecclesię pertinent. De vsu tamen huius sacramenti fit mentio in Mar.6. vbi dicitur ꝙ Apostoli oleo vngebāt infirmos: quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. ¶ Nec sequēdi sunt qui dicunt hoc sacramentū cum sacramento confirmationis Christū dimisisse Apostolis instituendum: Quia illis non contulit potestatē excellentiæ, ad quam pertinet instituere sacramenta: sed solam publicationem istorum commisit: ipse verò per seipsum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramēta enim ad fundamenta legis pertinent: ideo ad legislatorem spectat institutio: publicatio autem huius facta est per D. Iac. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros, &c. E

Iac.5.

Ver. 4. DE EFFECTV SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add. 3. p. q.10.

SAcramentum extremę vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentum, est institutum ad vnū effectum principalem, quanuis possit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramenti ex eius significatione accipitur, & est quędam spiritualis sanatio siue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit vitam corporalem in medicato: sic spiritualis supernaturalem. Et sic hoc sacramentum uon datur contra defectus, quibus vita spiritualis tollitur, scilicet contra pecca- F

tum ori-

tum originale, vel mortale: sed contra peccatum veniale, & illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectum vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccator qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Non sunt tamen dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati: sed quædam debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiam sacramentalem specialem huius sacramenti, quæ in voluntate subiectiuatur, eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus præteritis manentibus, volũtas hominis non potest ita inclinari ad peccatum, sicut staote illa debilitate. Et ideo contra hanc debilitatem ex peccatis prouenientem homo roboratur per hoc sacramẽtum, contra vehementes insultas & tentationes dæmonum, qui insidiãtur calcaneo, hoc est fini vitæ, siue morti eius, vt dicitur Geñ.3. Sed quia gratia quæ secum non compatitur peccatum, facit hoc robur: ideo hoc sacramentum si inueniat aliquod peccatum mortale vel veniale, quoad culpam, ex consequenti tollit illud, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de confirmatione & Eucharistia dictum est. Ideo D. Iacob. de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet quo ad culpam, quam non semper delet, cùm non semper inueniat: sed semper operatur contra debilitatem prædictam. Et quanuis peccatum mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quam confert, facit quòd ille motus liberi arbitrij in peccatum, quem extrema vnctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento Eucharistiæ & confirmationis. ¶ Et quia extrema vnctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ (sicut aqua baptismi lauat corporaliter) sed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem. Ideo in hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed solùm quando expedit ad spiritualem sanationem: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ secundum dispositionem eius: Non tamen imprimit characterem, quia per hoc sacrameotum non deputatur homo ad aliquod sacramentum agendum vel suscipiendum: causat tamen ornatum, sicut pœnitentia. *Extrema vnctio ex cõsequẽti delet peccatũ mortale.*

Ver. 5. DE MINISTRO SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

A QVanuis episcopus possit hoc sacramentum sicut & alia ministrare: non tamen est solus minister huius sacramenti: quia non posset ad omnes infirmos accedere. Et ideo sacerdotes, & nõ diaconi, aut laici, sunt ministri huius sacramenti. Eam ob rem D. Iacobus in eius publicatione dixit, Inducat presbyteros Ecclesiæ, &c. Nec obstat quòd oratio laicorum sit nonnunquam magis Deo accepta, quàm ea quæ fit à presbytero ministrante hoc sacramentum: quia hoc est verum secundum se, inquantum laicus est in maiori gratia, & sit in persona propria. Sed presbyter in hoc sacramento orat vt persona publica, & in persona Ecclesiæ, quæ est sponsa Christi dilectissima: quod laicus, qui est persona priuata, facere non potest. ¶ Et licet legatur quod aliqui presbyteri in Ægypto transmiserint oleum ad infirmos, quo sanabantur: & similiter de D. Genouefa legitur quòd oleo vngebat infirmos, & sanabantur: illæ tamen vnctiones non erant sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientium vel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramentalem. *In Add. 1.p.q.11. Sacerdotes sunt ministri sacramẽti extremæ vnctionis*

Ver. 6. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM EXTREMAE VNCTIONIS.

B CVm hoc sacramentum sit quædam spiritualis medicina, quæ per modum corporalis significatur: sequitur quòd sanis quibus corporalis curatio non competit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quanuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamen requiritur quòd per corporalem curationem significetur, etiam si corporalis sanatio non sequatur. Ideo illis solis sanitas spiritualis per hoc sacramentum dari potest, quibus curatio corporalis competit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacobus dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentum baptismi suscipere, qui potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cùm hoc sacramentum sit vltimũ quod Ecclesia conferre potest, quasi disponens ad gloriam: ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, quando scilicet ægritudo nata est inducere mortem: siue cùm de periculo mortis timetur. Et quia ad effectum huius sacramenti percipiendũ requiritur actualis deuotio in suscipiente, & meritum generale totius Ecclesiæ, quod patet ex eò quod per modum deprecationis forma huius sacramenti datur: ideo illis qui non possunt hoc sacramẽtum recognoscere, & cum deuotione suscipere, siue qui non habent vsum rationis, præcipuè cùm in illis non sint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc sacramentum est institutum, neq; furiosis, & amentibus, qui possent huic sacramento irreuerentiam per immunditiam facere, nisi habeant dilucida interualla, conferri non debet. His autem qui in vsu rationis petierunt, si in mora vsum rationis amiserint, denegari nõ debet. Mutilati verò cùm habeãt actualem deuotionem, quanuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, saltem in radice, & interius peccare possunt: ideo debent inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri. *In Addit. 1.p.q.32. Soli infirmi sunt materia sacramẽti extremæ vnctionis.*

Ver. 7. DE PARTIBVS QVAE INVNGI DEBENT.

C QVia hoc sacramentum per modum curationis exhibetur, & cùm nõ oporteat quòd curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appositam, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideo vnctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantum, in quibus est radix spiritualis infirmitatis: quanuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiam, non tamen quo ad potentias, quæ sunt radices actuum peccati. Cùm autem principia agendi sint principia peccandi, eò quòd peccatũ consistit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ sunt instrumenta prin- *In add. 3. p. q. 32. art. 5.*

Principia agendi quot & quæ sint.

cipaliora illarum potentiarum, debet vnctio fieri. Principia autem agendi in nobis sunt tria. Primum est dirigens, scilicet potentia cognoscitiua, quæ diuiditur in quinque sensus exteriores, qui sunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim nostra cognitio ortum habet à sensu, vt dicit Philosophus in 1. Posteriorum. Et quia vbi est in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinq; sensuum, scilicet oculi, propter visum: aures, propter auditum: nares, propter odoratum: os, propter gustum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maximè viget. Secundum principium est vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principium est virtus motiua, cuius principalius instrumentum sunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cùm primum principium omniú aliorum sit vis cognoscitiua: ideo vnctio quinq; sensuum seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacraméti. Quidam autem non seruant alias vnctiones: Quidam verò seruant eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renum ad pectus circa regionem cordis, quod est subiectú appetitus sensibilis. Et quamuis in viris morbus præcipuè vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (secundum illud Iob 40. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honestatem sacramenti.

Ver. 8. DE ITERATIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add 3. p q.33. ar.1.

CVm hoc sacramétum sit quædam spiritualis curatio, quæ per corporalem significatur, & curatio corporis itereretur: sequitur quòd hoc sacramentum est iterabile, sicut & causa morbi: maximè cú non habeat perpetuum effectum, sicut sacramenta quæ causant charácterem, quæ non iterantur. Nec obstat quòd hoc sacramentú dicitur extrema vnctio, & vltimum remedium: Quia illud quod quandoque secundum veritatem non est extremum, est extremum secundum iudicium hominum. & ideo hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorum mors est propinqua, secundú existimationem hominum. & si homo euadat, & recidiuú patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatibus verò diuturnis, sicut in ethica, podagra, & hydropisi, aut alijs, non debet dari, nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulum euadat, eadem infirmitate duráte, & iterum ad similem statum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quasi est alius status infirmitatis, quamuis non sit alia infirmitas simpliciter. D

§. 6. DE SACRAMENTO ORDINIS.

In Add. 3. p q 34. ar.1 Ordinis sacramentum quid.

ORdinem esse sacramentum nouæ legis ecclesia determinauit in pluribus conciliis vniuersalibus & vltimate in Concilio Tridentino. Cuius ratio est, quia Sacramentum nil aliud est quàm signú sensibile, adhibitum ad sanctificationem hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundú Magistrum Sen. in 24. dist. 4. est signaculum siue signum quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quamuis sint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnum, scilicet sacramentú Eucharistiæ, quod est sacramentum sacramentorum: ideo est vnum sacramentum, quemadmodú de Eucharistia dictum est: licet sint diuersæ materiæ & formæ. E

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI ORDINIS.

In Add. 3. p. q. 34. ar. 5

QVum omne sacramentum consistat in rebus & verbis, & res dicatur materia: consequens est sacramentum ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuersimodè tamen ab alijs sacramentis, quia in alijs sacramentis materia significat virtutem omnino ab extrinseco aduenire, & sic virtus in alijs sacramentis deriuatur tantum à Deo, & non à ministro, qui sacramentum dispensat. Et sic non est in ministro permanenter, sed solum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in sacramento ordinis traditur, scilicet spiritualis potestas, deriuatur ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum præcipuè consistit in materia, quæ virtutem diuinam significat, & continet ex sanctificatione per ministrum adhibita. Sed efficacia huius sacramenti principaliter resider penes eum qui sacramenta dispensat: materia autem magis pertinet ad determinandam potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam completè, quàm ad potestatem causandam. quod patet ex hoc quòd materia competit vsui potestatis. Notandum tamen quòd non solum porrectio materiæ est de essentia sacramenti ordinis, sed etiam tactus illius ab eo qui ordinem suscepit. quòd verba formę ostendunt, cùm dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hostiariatus sunt claues: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur lectionarius: Materia ordinis Exorcistatus, est liber Exorcismorum: Materia Acolitatus, est candelabrum cum cæreo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, est liber Epistolarum: Materia Diaconatus, est liber Euangeliorum: Materia verò sacerdotalis Ordinis, est calix, cum vino aqua, & patena, cum hostia superposita. F

Materia ordinum quæ sit.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI ORDINIS.

In Add. 3. p. q. 34. art. 4.

QVia sacramentum ordinis principaliter consistit in potestate tradita, quæ potestas traducitur à potestate, sicut simile ex simili: & iterum potestas per vsum innotescit, quia potentiæ notificantur per actus: ideo in forma sacramenti ordinis exprimitur vsus ordinis per actú qui imperatur, & exprimitur traductio potestatis per imperatiuú modum. ¶ Forma Hostiariatus est hæc: Accipe potestatem aperiendi Ecclesiam, & Sacrarium, & claudendi infidelibus. dicitur hæc forma, porrigendo claues. ¶ Forma Lectoratus, porrigendo lectionariú, est: Accipe potestatem, & esto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum his qui verbum Dei ministrauerunt ab initio, accipies. ¶ Forma Exorcistatus, porrigendo librum Exorcismorum, est: Accipe & commenda memoriæ, & habe potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos. ¶ Forma Acolitatus, porrigendo candelabrum cum cæreo & vrceolis, est: Accipe cæroferarium cum cæreo, & scias te ad accendenda luminaria mancipatum, in nomine domini. Accipe vrceolum, ad suggerendum G

gerendum vinũ & aquam in Eucharistię sanguinis Christi sacramentũ.¶Forma Subdiaconatus, postquam amictus capiti eius impositus fuerit ab episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epistolarũ, est: Accipe librum Epistolarum, & habe potestatẽ legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.¶ Forma ordinis Diaconatus, postquã episcopus dixit, Accipe Spiritum sanctum ad resistendum diabolo & tentationibus eius, in nomine Domini: & postquam dedit stolam super humerum sinistrum, porrigendo librum Euangeliorum est: Accipe potestatem legendi Euangelium in Ecclesia Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine domini. ¶Forma presbyteratus, postquã episcopus reflexit stolam ab humero sinistro in dextrum, in modũ crucis, dicẽdo: Accipe iugum Domini: Iugum enim eius suaue est, & onus eius leue: & postquàm dedit vestem sacerdotalẽ, & consecrauit manus dicendo, Cõsecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam vnctionem & nostram benedictionem, porrigẽdo calicem cum vino & aqua, superposita patena cum hostia, est: Accipe potestatem offerendi sacrificiũ Deo, missásq; celebrandi, in nomine domini. deinde imponẽdo ambas manus super caput cuiuslibet, dicit: Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta sunt.¶ In consecratione episcopi, consecrator & assistentes episcopi simul ambas manus imponunt super caput eius, dicentes: Accipe Spiritum sanctum: & consecrator dicit orationem, Propiciare domine supplicationibus nostris, & inclinato super hũc famulum tuum cornu gratiæ, sacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde virtutem, per Christum dominum nostrum. deinde inungitur primò caput chrismate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, seruatis multis aliis solennitatibus, asperso baculo aqua benedicta, porrigendo illum dicit: Accipe baculum pastoralis officij vt sis in corrigendis vitiis piè seuerus: iudicium sine ira tenens, in fouendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate seueritatis censuram non deserens. deinde porrigendo anulum aqua benedicta aspersum, dicit: Accipe anulum, fidei scilicet signaculũ, quatenus sponsam Dei (sanctam videlicet Ecclesiam) intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deinde tradendo librum euangeliorũ clausum, dicit consecrator: Accipe Euangelium, & vade, prędica populo tibi cõmisso: potens est enim Deus augere tibi gratiam suam, qui viuit & regnat cum Deo patre, in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Hæc omnia prædicta ex pontificali Romanæ ecclesię, in quo scribuntur ritus à tempore Apostolorum & ex eorum traditione obseruati, desumpta sunt.

Ver. 3. DE DISTINCTIONE ORDINVM, ET ACTIBVS EORVM.

A CVm corpus Christi mysticum (quod est ecclesia, vt dicitur Ephes.1.) sit simile corpori naturali, vt habetur 1.Cor.12. consequens est quòd sicut corpus naturale habet diuersa membra ordinata, quæ habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinũ & officiorum à Christo (qui bene omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primò propter Dei sapientiam commendandam, quę in ordinata rerum distinctione maximè refulget, tam in naturalibus, quàm in spiritualibus. Vnde regina Sabba videns ordinem ministrorum Salomonis, &c. non habebat vltrà spiritum præ admiratione sapientiæ illius. 2.Para.9. Secundò ad subueniendum humanæ infirmitati, quæ per vnũ non poterat omnia quæ ad diuina mysteria pertinebant, explere sine magno grauamine: & ideo distinguũtur ordines diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc quod dominus Num.11. dedit Moysi.7. senes populi in adiutorium, & Aaron ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotium Leuiticum per diuersos gradus distinctum figurabat sacerdotium Christianum siue euangelicũ, & figura debeat correspondere figurato: cõueniens fuit quòd in sacerdotio Christi aut nouę legis essent plures ordines siue gradus. Tertiò, vt in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentum datur ad aliquos actus, ideo secundum diuersitatem actuum oportet quòd ordines distinguantur. Distinctio autem ordinis nõ est totius integralis in partes integrales, neque totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potentialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animæ in vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam, de quibus suprà dictum est. Quia totum secundum completam rationem est in vno: in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animæ in anima rationali, quæ eminenter continet quicquid aliæ habent, & aliquid vltrà. Sic Sacerdotalis Ordo continet quicquid habent inferiores, & aliquid vltra. Hæc participatio significata est in hoc quod Dominus dixit: Auferam de Spiritu tuo, & tradam eis, vt sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiam, sed participationem: quia illi non habebant in tali ac tanto gradu spiritum, sicut Moyses. Et cùm omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur quòd Ordo non est nisi vnum sacramentum. Et quanuis tota potestatis plenitudo resideat penes regem, non tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluit propter rationes iam datas. ¶Et quia sacramentum Ordinis ad sacramentum Eucharistiæ (quod est Sacramentum Sacramentorum) ordinatur, vt Diuus Dionysius dicit: ideo distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum consideratio- nem & approximationem ad Eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinãdum ad illam. Si primum, est ordo sacerdotalis, comparatio autem ministrorum vel est in ordine ad ipsum sacramentum Eucharistiæ, vel in ordine ad suscipientes. Si primum, hoc tripliciter: Primò enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento, non quantum ad consecrationem, quæ ad solum sacerdotem pertinet, sed quantum ad dispensationem. Et ad hoc est ordo Diaconatus, ad quem pertinet immediatè ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundò est ministerium ordinatum ad materiam Eucharistiæ præparandam in

In Add.3. p.q.37.

Num.11.

Distinctio ordinum vnde sumatur.

facris vafibus ipfius facramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideo fubdiaconi vafa domini portant, & oblationes in altari ponunt. Et ideo cùm ordinantur, accipiunt calicem de manu epifcopi, fed vacuum. Ex præmifsis apparet quòd poteftas diaconi media eft inter poteftatem fubdiaconi & facerdotis. Sacerdos enim habet poteftatem fupra corpus Chrifti verum, Subdiaconus fuper vafa tantum: Diaconus autem fuprà corpus Chrifti in vafe contentum. Ideo portat pixidem, & difpenfat fanguinem. Tertium myfterium ordinatur ad præfentandum materiam facramenti, & ad hoc eft Acolitatus, ad quem pertinet præparare in vrceolis aquam cum vino. Minifterium verò in ordine ad præparationem recipientium non poteft effe nifi fuper immundos: nam qui mundi funt, iam funt ad percipienda facramenta idonei. Triplex eft autem immundorum genus, fecundum D. Diony. Quidam funt omnino infideles. & hi totaliter à vifione diuinorum & cœtu fidelium arcêdi funt. & ad hoc ponitur hoftiariatus. Quidam autem funt volentes credere, fed nondum inftructi, vt funt catechumeni. Et ad huiufmodi inftructionem eft ordo Lectoratus, ad quem pertinet prima fidei rudiméta docere. Quidam verò funt fideles & inftructi, fed impedimentum habentes ex dæmonum poteftate, vt Energumeni. & ad hoc minifterium eft ordo Exorciftarũ. ¶ Hi feptem ordines diuiduntur in facros, & non facros.

Officia quatuor minorum ordinũ — *Ordo facer quid.*

Ad cuius euidentiam fciendum eft quòd ordo dicitur facer dupliciter: vno modo per fe: & fic quilibet ordo eft facer, cùm fit facramentũ quoddam. Alio modo ratione materiæ, circa quam habet actũ. Et fic aliquis ordo dicitur facer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem confecratam. & fic funt tres ordines facri, fcilicet Sacerdotalis, qui habet actum confecrandi panem & vinum, &c. Diaconatus, qui habet actum circa corpus & fanguinem Chrifti in vafe: & Subdiaconatus, qui habet poteftatẽ fuper vafa facra & corporalia. Ideo iftis tribus ordinibus continentia indicitur: vt mundi & fancti fint qui fancta tractant: his etiam iniungitur fub præcepto, diuinum officium fiue feptem horæ canonicæ, in c. dolentes, extra de celebratione miffarũ. Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non iniungũtur feptem horæ canonicæ, nec eis indicitur continentia, ideo non impediunt matrimoniũ contrahendũ, ficut tres facri, qui etiam dirimunt contractum, vt infrà dicetur. ¶ Clericatus autem, ad quem pertinet diuinas laudes dicere, & ad quem non requiritur aliqua fpecialis poteftas, fed folùm deputatur ad tale officium, quod fit per tonfuram fiue coronam: ideo nõ eft ordo, fed difpofitio & præambulum ad ordines. Et licet clericus fit in altiori ftatu quàm laicus, non tamen habet amplioris poteftatis gradũ. Sed quia deputatur ad diuinum cultum, oportet quòd deputatio fiat per epifcopũ, ad quem pertinet confirmare & ordines conferre, vafa & templa confecrare, cœmiteria & veftes benedicere, ac omnia quæ ordinantur ad diuinum cultum, applicare. Nec tamẽ per talem deputationem quæ fit in clericatu, clerici patrimonio bonifq; temporalibus priuantur: quia terrenorum poffefsio non contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputãtur: licet nimia folicitudo eis prohibeatur: Quia (vt D. Grego. ait) affectus in crimine eft. Et quanuis Hugo de S. Victore dicat quòd poftquàm aliquis eft factus clericus, ad factos ordines promotus, epifcopus qui eum promouit abfq; patrimonio, debet illi prouidere de victu aut beneficio. Ipfi tamen ex ordine fufcepto, tenentur Ecclefiæ miniftrare. ¶ Ad fciendum autem an Epifcopatus fit ordo, notandum eft quòd ordo dupliciter accipitur: Vno modo vt eft facramentũ: & fic (vt dictum eft) omnes ordines ad facramentum Euchariftiæ ordinantur. & hoc modo accipiendo, epifcopatus non eft ordo diftinctus à facerdotio: quia Epifcopus nullam poteftatem habet fuprà corpus Chrifti verum, quam non habeat facerdos. Alio modo poteft confiderari ordo, fecundũ quod eft officium quoddam, refpectu quarundam actionũ facrarum. Et fic cùm epifcopus habeat poteftatem in omnibus actibus hierarchicis, refpectu corporis myftici, quam non habet facerdos: fequitur ꝙ Epifcopatus eft ordo: Quia ordo eft difparitas gradus in fpiritualibus difpenfandis. Vnde D. Diony. afsignat tres ordines, fcilicet epifcopum, facerdotem, & miniftrum: intelligẽdo per miniftrum, diaconum & inferiores ordines, qui eminenter funt in diacono.

Ordinati in facris ad q̃d tenentur. — *In add. 3 p. q. 40. ar. 5. An epifcopatus fit ordo.* — *In li. Eccle. Hierar.*

Ver. 4. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI ORDINIS.

Sacramentum Ordinis fuit immediatè à Chrifto inftitutum, quemadmodum & cætera facramenta: prout definitum fuit in fynodo Tridentina, de qua dictum eft. Fuit etiam determinatum in quarto concilio Carthaginẽfi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio facièda eft, difceruntur: habetur etiam in nouem canonibus Apoftolorum. Et quãuis Euangeliftæ nõ faciant de omnibus ordinibus mentionẽ: quia tefte D. Dion. Chriftus voluit formas facramentorũ effe occultas, ne venirent in irrifionem infideliũ, eas tamen docuit & ante & poft refurrectionẽ, maximẽ per dies. 40. apparens eis & loquẽs de regno Dei, hoc eft de regimine ecclefiæ. Legimus etiã in Euãgeliis Chriftũ quodam modo vfum fuiffe actibus omniũ ordinum: & tunc (vt verifimile eft) ordinẽ inftituit, & poteftatẽ vtendi & conferendi Apoftolis dedit. Quo ad ordinem hoftiariatus, habetur ꝙ fecit quafi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoq; & oues prophamãtes templum. Et Ioã. 10. dixit, Ego fum oftium: per me fi quis introierit, &c. Officio lectoratus vfus eft, cũ aperuit librũ Efaiæ, & completa lectione prophetiæ, claufit & dedit miniftro. Officio Exorciftæ vfus eft, quando tetigit aures furdi & muti, dicens: Epheta, quod eft adaperire. dedit Apoftolis poteftatem fpirituum immundorum, vt eiicerent eos. Officiũ verò Acolitatus in fe effe proteftatus eft dicens: Ego fum lux mundi: qui fequitur me, non ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vfus eft in cœna, quando præparauit materiam facramenti: ac etiam officio Diaconi, cùm miniftrauit & miniftrari fecit fanguinẽ. ¶ Officiũ autem Sacerdotale, quantum ad primum actum exercuit, cùm panem & vinum confecrauit, & inftituit cùm dixit, Hoc facite in meam commemorationem: hoc eft, quod me vidiftis facere, fcilicet confecrare, &c. facite, Matth. 26. & Ioan. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad fecundum verò actum ordinis facerdotalis, poft refurrectionem, cùm dixit, Ioan. 20. B

c. 16. ver. 14 — *Chriftus quodam modo omnium ordinũ officio vfus eft.* — *Ioan. 2.* — *Luc. 4.* — *Mar. 7.* — *Matth. 10.* — *Ioan. 8.* — *In Add. 3. p. q. 37 ar. 5. ad 2.*

Accipite

Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, &c. Potestatem verò Episcopalem instituit, cùm dixit Petro, Pasce oues meas: nam promiserat, Matth.16. Tibi dabo claues regni cælorũ: per quas quæcunque ligaueris super terram, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cùm dixit, Pasce oues meas. Cùm enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamen, quia in episcopo est executior, & character episcopalis præsupponit sacerdotalem: ideo per illa verba de futuro, Matth.16. non fecit eum episcopum: neque Apostolos, per illa verba Matth.18. Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis: quæ verba debent intelligi promissiuè, fundata scilicet Ecclesia. Sed primò fecit eos sacerdotes in cœna, quantum ad primum actum, qui consistit in consecratione, cùm dixit, Hoc facite: quo ad secundum verò actũ, qui consistit in absolutione, cùm dixit, Ioan. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrum Episcopum Episcoporum, cùm dixit Ioan.21. Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce agnos: & Pasce oues. Postremò in die ascensionis fecit alios episcopos, sub ditione tamen Petri, cui commiserat oues, cùm dixit, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gẽtes, &c. Principalis enim actus episcopi est docere: ideo dixerunt, Act.6. Non est æquũ nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Et licet Christus non fuerit vsus vnctionibus, & aliis solennitatibus, eo quòd haberet potestatem excellẽtiæ: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilibus vti. Ideo vsi sunt, & per exemplum & traditiones suas, modum & formam vtendi successoribus reliquerunt. Et quanuis Apostolus de tribus tantum ordinibus fecerit mentionẽ, scilicet de Episcopo, Presbytero, & Diacono: non tamen ex hoc sequitur quòd Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet ex D. Diony.3.ca. Ecclesiasticę Hierarchię, vbi dicit: Ministrorũ alij stant ad portas templi clausas, aliud alij proprij ordinis operantur, alij autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & Ecclesia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde D. Ignatius D. Ioãnis discipulus, in epistola ad Ecclesiam Anthiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cãtores, Hostiarios laborantes, & Exorcistas.

Apostoli primo sacerdotes, quàm episcopi.

Matth.vlt.

In Add 3. p.q.17. art. 2.ad 1.

Ver. 5. DE PRIMATV PETRI.

A Cvm Christus ordinum diuersitatẽ in Ecclesia statuerit secundũ diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: non sunt audiendi hæretici, qui omnes Christianos parificant, & eandem potestatem habere dicunt: nullam distinctionẽ inter episcopũ & sacerdotẽ facientes: vt Aërius hæreticus, qui ambiens episcopatũ, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit. sed vt repullularet curarunt Valden. & hæretici neoterici: qui etiam non erubuerunt D. Petri primatũ tollere velle, & illũ aliis episcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus conciliis fuerunt cõdemnati, maximè in concilio Constantinopolitano, his verbis, Veneramur, secundũ scripturas & secundũ canonũ statuta, sanctissimũ antiquæ Romæ episcopũ primum esse & maximũ Episcoporum: & post ipsum Constantinopolitanum episcopũ. Et D. Cyrillus episcopus Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Romano pontifice, à quo nostrum est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur. ipsum rogantes præ omnibus, quoniam ipsius solius est reprehendere, statuere, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expressè habemus in euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus claues regni cælorum, hoc est ecclesiæ militantis primatum, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, non Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiam meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequentia (quæ debent intelligi secundũ præcedentia) dedit aliquam potestatem Petro aut aliis: sed solùm promisit & declarauit virtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matt.18. Quod patet ex hoc quòd prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiã non audierit, &c. intelligebat cùm ecclesia secundum exteriorem gubernationem esset fundata. Quod non fuit ante quàm Christus diceret Petro, Pasce oues meas. vbi cõparans eum aliis, dixit: Simõ Ioannis diligis me plus his? dixit ei. Etiam Domine, tu scis quia amo te. dixit ei iterum, & postquàm respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquã interrogasset eum tertiò, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erant inter cæteros Apostoli. Et sicut soli Petro & successoribus dedit illas cõmittendo pasturam & gubernationẽ non solùm agnorum, sed etiam ouium. Ideo qui nõ est subiectus Petro, nõ est de ouili Christi. ¶ Huic argumẽto nec sufficienter nec apparenter respondere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrũ constitutũ esse pastorem omniũ, etiam ipsorum Apostolorũ, cùm fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamen constitutus pastor omniũ aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in primo Cõcil. Act.15. vbi dicitur ꝙ conuenerunt Apostoli & seniores ad Petrum videre de obseruatione circuncisionis, & aliorũ legaliũ. Cùmq; magna conquisitio fieret: surgens Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meũ gentes audire verbũ euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad se resolutionẽ & fidei decisionẽ pertinere, quam etiã dedit præsente Apostolo Paulo, qui dixerat, Gal.2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil contulerũt: Sed contrà cùm vidissent ꝙ creditum esset mihi euangelium præputij, sicut & Petro circũcisionis. qui enim operatus est Petro in apostolatũ circuncisionis, operatus est mihi inter gẽtes, &c. subiungit dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cùm Petrus dixisset Deum elegisse gentes audire verbum euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi ęquare, nec eum reprehẽdere, prout fecit in illa simulatione Anthiochena.

In add. 3.p. q.4.art.6.

Matth.16.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Petro non fuit deputatus particularis pastor.

Potestatis plenitudo à Petro deriuatur in singulares personas.

Sacerdos & episcopus in potestate cõsecrãdi sunt æquales.

Episcopus quibus excedit sacerdotem.

Omnes episcopi in quo sint æquales.

Quod vtique fecisset, si Petrus verum non dixisset, nec ambulasset secundum veritatem euãgelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorem omnium: dicitur enim in textu, Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? quam resolutionem D. Iaco. de Petri licentia & authoritate, recitando dicta D. Petri publicauit, eò quòd Episcopus Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quòd D. Petro data est primò potestatus plenitudo, per Petrum ad alios deriuãda, & ab eo dirigenda,, tutanda, & confirmanda. vnde Lucæ 22. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directiorem ac soliditaté fidei. ¶Ratione etiam naturali ac manifesta conuinci potest Christũ vnum super omnes dimisisse pastorem: Quia cùm Christus sit sapientia patris, necesse est dicere ipsum perfectioré instituisse politiam in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem, in qua præsidet vnus, esse omnibus aliis perfectiorem, vt probat Philosophus 12. Metha. Et ideo illi qui primatum Petri negãt, sunt schismatici & hęretici: negant enim vnitatem quam Christus tantum commendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiam quod inter episcopum & papam sunt alij gradus dignitatum, correspondentes gradibus vnionis diocœsum, prouinciarum, & regnorum, secundum quos vna congregatio vel communitas includit aliam, & communitas totius mundi includit communitatem omnium regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quòd in sacerdotio Leuitico erat tantum vnus pontifex, hoc est sacerdotum princeps, scilicet Aaron: Quia ritus Iudæorum non erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna gente tantum. Et ideo non oportebat quòd sub eo qui habebat potestatem principalem, alij pontifices distinguerentur. ¶Ad ampliorem tamen notitiam & argumentorũ solutionem, notandum est primò, quod inter sacerdotem & episcopum (quantum ad actum principalem, qui est consecrare corpus Christi verum) non est differentia: Quia potestas sacerdotalis, quantum ad consecrationem, non dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quantum ad secundum actum, qui est præparare populum ad susceptionem sacramenti Eucharistiæ, per absolutionem & remissionem peccatorũ, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, scilicet humana. Omnis enim potestas, quę nõ potest exire in actũ, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos auté (vt suprà dictũ est) non potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, qua subdãtur ei illi quos absoluit, cùm peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentiæ. Hæc auté subiectio & iurisdictio est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamen consecrare quamlibet materiam à Christo determinatã: nec requiritur alia iurisdictio vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quanuis ex congruitate requiratur consecratio altaris, & benedictio vestium. Et ideo resolutoriè loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & non potestas iurisdictionis, per quam habet episcopus supra presbyterũ, ꝙ possit excommunicare, absoluere, suspendere, interdicere, conferre sacramentũ confirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa consecrare, vestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticum, Secundò notandũ est ꝙ potestas sacerdotalis exceditur à potestate episcopi, quasi à potestate alterius generis, scilicet potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur à potestate archiepiscopi, & aliorum superiorũ, ac etiam papæ, quasi à potestate eiusdem generis: Quia omnes habent iurisdictionem & potestatem supra corpus Christi mysticũ. Ideo omnem actum hierarchicum siue potestatiuũ, quem potest facere papa in administratione sacramentorum confirmationis & ordinis, potest facere episcopus, non autem simplex sacerdos. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest consecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundum quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non econuerso. Nec propter hoc Ecclesia potest dici monstruosa, tanquam habens plura capita, quia sunt subordinata.

Matth.18.

¶Ex præmissis apparet falsum esse fundamentum hæreticorum, qui dicũt nullam Christum potestatem dedisse Petro, quam non dederit aliis Apostolis: Quia nulli aliorum dictum est, quòd diximus suprà de pastura agnorum & ouium, aut confirmatione fratrum. Et si allegentur authoritates sanctorum dicentium, ꝙ dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum ꝙ dedit Petro tanquam capiti Ecclesiæ, & successoribus suis. sicut Moysi tanquàm capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expresse Christus dixit, Matth. 23. Super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet quòd habeant potestatem Moysi, cùm sedeant in cathedra eius, hoc est, cùm sint eius successores. Et cùm D. Ambro. super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solùm tunc suscepit Petrus claues, sed & nobiscum suscepit, & nos cum illo eas suscepimus: debet intelligi quòd Christus non dedit claues soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij episcopi ordinarent aut consecrarent. aliàs politia Christi fuisset mãca & imperfectior humana. ¶Nec obstat quod dicitur Actuum 8. Cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa missio non fuit præceptiua, sed consultiua. Nec ostat pariter quòd successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ, Quòd si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quòd papa subijcitur correctioni Ecclesię, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam Ecclesiam scandalizaret. Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Galat. 2. cùm non sit data potestas in destructionem, sed ædificationẽ, vt dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hier. 24. Ædificabo eos & non destruam, & plantabo eos, & non euellam. Sed tunc papa non agit vt papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subiicitur correctioni Ecclesiæ, maximè quando deuiat

do deuiat à fide, vt habetur in ca. ſi papa. 40. diſtinct. vel alia facit, quibus abſque eius correctione, non poſſet aliter Eccleſiæ remediũ adhiberi:aliàs politia Chriſti non eſſet ita bene ordinata, ſicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis papa fuerit per Eccleſiam depoſitus:& valde difficile eſt quòd non inueniantur alia remedia:Seruandæ enim eſſent multo plures ſolennitates in eius correctione & depoſitione, quàm in depoſitione aliorum epiſcoporum. Dominus Cardinalis de turre cremata in ſecundo lib. ſuæ Summæ de Eccleſia.c.99.& ſequẽtibus vſque ad 110.dat alia remedia, & diffuſe tractat hanc quæſtionem: ideo ſi vis amplius perſcrutari, poteris eò recurrere.

Ver. 6. DE CONFERENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

A EX differentia inter ſacerdotẽ & epiſcopũ apparet, ꝙ ſolus epiſcopus eſt miniſter huius ſacramenti:Quia poteſtas epiſcopalis ſe habet ad poteſtatem ordinũ inferiorum: quemadmodũ ipſa virtus politica, quæ communicat bonum cõmune ad artes, quæ coniectant bonum ſpeciale. Sed politica ponit legem inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores ſe debeãt habere & exercere. Et ideo ad epiſcopũ pertinet in omnibus diuinis myſteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipſe ſolus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem conſtituuntur. Ipſe etiam ſolus virgines benedicit, quæ figuram gerunt Eccleſiæ Chriſto deſponſatæ, cuius cura ipſi principaliter committitur. Ipſe etiam miniſtros ordinũ conſecrat, & vaſa: quemadmodũ officia & beneficia diſtribuit. Et quanuis idem ſecundũ eſſentiam ſit character ſacerdotalis, qui & epiſcopalis: Character tamẽ ſacerdotalis non eſt adeò extenſus: quia character ſacerdotalis non ſe extẽdit niſi ad duos actus: Vnus eſt actus conſecrationis panis & vini: & in hoc ſacerdos eſt æqualis epiſcopo. Alius actus eſt præparatio hominum ad recipiendum hoc ſacramentũ, per abſolutionem & remiſsionem peccatorũ præcedente contritione vel attritione, & confeſsione. & hunc actum exercere nõ poteſt, niſi ſuppoſita iuriſdictione, quam ex ſe non habet, ſed ab epiſcopo. Character autem ſacerdotalis per conſecrationem ſacerdotis in epiſcopum, extenditur ad iuriſdictionem, & ad plenam collationem ſacramentorũ confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia Epiſcopus prædicta habet ex ipſa ſua conſecratione: ideo in hoc ſunt omnes epiſcopi æquales: ita quòd ſi epiſcopus attentet ordinare non ſubditum, eſt verè ordinatus: licet epiſcopus peccet. Sed ſi ſacerdos attentet abſoluere non ſubditum, nõ eſt abſolutus: cùm materia ſacramenti pœnitentiæ ſit peccator ſubditus, vt dictũ eſt. Omnes tamen epiſcopi ſunt æquales in iuriſdictione, ſub moderatione tamẽ D. Petri vel eius ſucceſſoris, ad quem pertinet iuriſdictionem limitare. & ideo ſi epiſcopus confirmet vel ordinet non ſubditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cùm poteſtas confirmandi & ordinandi ſequatur characterem, qui eſt indelebilis ab homine: ideo epiſcopus hæreticus & depoſitus attentans confirmare vel ordinare, verè confirmat & ordinat, dummodo habeat intentionem faciendi quod Eccleſia facit. & ideo à talibus confirmati vel ordinati, non ſunt reconfirmandi vel reordinandi. Quemadmodũ ſi ſacerdos degradatus attentet conſecrare, verè conſecrat: cùm bonitas miniſtri non ſit de eſſentia ſacramenti. ¶ Ordinis ſacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum: Minores tamen conferri poſſunt diebus Dominicis & in feſtis præcipuis, hoc eſt totis duplicibus, non ſolùm vni, ſed pluribus, dummodo non videatur vniuerſalem ordinationem facere. Sacri verò ordines in quolibet ſabbato quatuor temporum, & in ſabbato ante Dominicam in Paſsione, & in vigilia Paſchæ. vt habetur in c. de eo, extra de temporibus ordinandorum. Epiſcopatus verò diebus Dominicis, hora tertia, & in Eccleſia quam elegerit cõſecrator. de his in c. ordinationes 75. diſtinct. Papa tamen omnibus diebus poteſt ordinare, cùm determinatio temporis ſit de iure humano. Nec alius à papa poteſt plures ſacros ordines conferre, aut etiam minores cum ſubdiaconatu, abſque diſpenſatione apoſtolica.

In Add.3. p.q.30.

Quid ad epiſcopum pertineat.

Character ſacerdotalis quando & quo modo extenditur

Ordinis ſacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

B SOli viri ſunt capaces ſacramenti ordinis, & non mulieres: Adeò quòd ſi epiſcopus attentet ordinare mulierem in ſacerdotem, nil faciet, nec ipſa reciperet characterem ſacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia eſt contra ſtatum ei à Domino inditum, vt probatum fuit cùm de miniſtro ſacramenti Eucharistiæ ageretur. ¶ Ordinis ſacramẽtum ſuſcipientes debent eſſe in gratia, non ex neceſsitate ſacramenti, ſed ex neceſsitate præcepti: Quia ſi mali præſumant ſuſcipere, peccant mortaliter: licet ſuſcipiant ſacramentum. Peccant etiam exiſtentes in peccato mortali, quodcunq; ſacramentum miniſtrare præſumentes: quia homo ſancta ſanctè pertractare debet: Scriptum eſt enim: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Et quanuis degradatus aut quicunque peccator in neceſsitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in neceſsitate miniſtrans, ſiue exercens ea quæ pertinent ad ſacramentum ordinis: Quia non poteſt eſſe talis articulus neceſsitatis in ordine exercendo, ſicut in baptiſmo adminiſtrando. D. Hiero. dicit quòd non ſolùm epiſcopi & presbyteri debẽt magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præſident, ſermone & conuerſatione præcedant, ſed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deſeruiũt. Quanuis peccatores corporale obſequium Chriſto in membris eius miniſtrare poſsint, & eleemoſynam facere, non tamen ſpirituale, ad ſacramenta pertinens. vnde D. Diony. Immundis (hoc eſt peccatoribus) nec ſymbola (hoc eſt ſacramentalia ſigna) phas eſt tangere. ¶ Debent etiam ſuſcipientes hoc ſacramentum, habere ſufficientem ſcientiam, ſecundum conditionem ordinis quem ſuſcipiunt, & præcipuè ſacerdotes. Religioſi tamen qui ſolùm admittuntur ad primum actum, ſcilicet conſecrationis, & non ad ſecundum, ſcilicet curam animarũ, tenentur habere tantum ſcientię, quantum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum ſacramentum Euchariſtiæ. Seculares verò qui ad ſacerdotium & ad curam animarum promouentur, ſiue ſupra corpus Chriſti myſticum, debent habere maiorem ſcientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. ſecundo. Non requiritur tamen quòd ſciant omnes difficiles quæſtiones: quia

In Add.3. p.q.16. art.1.q.39. art.1. c.16. §.3. ver.2.

Leui.19.

1.c. Eccle. hierar.

Scientia in ordinandis requiſita.

in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos verò pertinet, vt etiam quæ in lege difficultatem facere possunt, sciant: & tanto magis, quantò in maiori gradu collocantur. vnde 1. Petri 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, cum modestia & timore, conscientiam habẽtes bonam. Ex hoc sequitur quòd peccant episcopi indignos & insufficientes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinantes, & ad regimen animarum admittentes. Ideo ad Titum 5. Nemini citò manus imposueris. Et quanuis non semper inueniantur idonei ministri: nihilominus tamen (vt D. Clemẽs dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quàm multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia commoda indigni & insufficientes sunt promouendi. Nec sequitur aliquem fore perplexum, vt peccandi necessitatem habeat: Quia potest peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de necessitate præcepti (quanuis non sacramenti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, & spes profectus ante annos pubertatis, hoc est 14. sed non ante septennium, etiam si sint in vsu rationis, possunt ordinari: sed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus 20. Presbyteratus 25. Episcopatus 30. vt habetur in titu. de ætate & qualitate ordinandorũ, extra, per totum titulum, & in clemen. 1. & ca. cum in cunctis, extra de electione. nec potest episcopus super ætate dispensare. Dicunt tamen aliqui quòd sufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus inceptus habetur pro completo: licet non in testamentis, vt in l. qua ætate. ff. de testamentis. Seruitus etiam impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamen ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse: nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi, efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & nõ seruitus. Homicidæ verò quia sunt irregulares, non sunt ordinandi, etiam si sint homicidæ sine culpa. Si tamen ordinantur, suscipiunt. Idem dicendum est de illegitimè natis, de quibus Deuterono. 23. Non ingredietur manser (hoc est illegitimè natus) Ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum est de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec papa consueuit dispensare: quia 1. Timoth. 3. Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. & si esset bigamus, esset falsa significatio: propter quod aliqui dicunt quòd dispensatus à papa, non est tutus in conscientia: sed de his infra hoc. ca. §. 7. versicu. 14.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tempore ordinandorum.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI ORDINIS.

In Add. 3. p. q. 35.

Potissimus, licet posterior effectus sacramenti ordinis, est gratia sacramentalis, per quã datur facultas congruè & debitè exequendi officiũ in ordine ad cõmunitatem, & pellendam ignorantiam in plebe: nisi sit obex ex parte recipientis. Effectus huius gratiæ sacramentalis vltra gratiam gratũ facientem, est in intellectu, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debitè exercendũ officium ordinis. Alius & prior effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui est dispositio ad prædictam gratiam sacramentalem, & præsupponit characterem baptismalem, sine quo (etiam si sacramentum ordinis conferatur) non accipitur, cum baptismus sit ianua sacramentorũ. Non tamen præsupponit de necessitate sacramenti characterem confirmationis: quia Apostoli acceperunt sacerdotium ante confirmationem. Congruum tamen est q prius confirmentur, quàm ordinentur. Non est etiam de necessitate superiorum ordinum, q aliquis inferiores ordines prius susceperit: quia potestates sunt distinctę, vt patet ex actibus. Et vna (quantum est de ratione sui) non prærequirit aliam in eodem subiecto, excepta potestate episcopatus, qui non habet alium characterem à sacerdotali. Ideo in primitiua Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia quæ inferiores ordines possunt: Quia inferior potestas virtute comprehenditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamen determinatum est q ad maiores ordines non se ingerant, qui in minoribus officiis non se humiliauerunt, vt habetur in c. solicitudo. 25. dist. Et inde est quòd qui ordinantur per saltum, secundũ canones non reordinãtur: sed quod omissum fuerat, pœnitentia imposita suppletur, vt habetur in c. vnico, extra de clerico per saltum promoto. Et quia tonsura est signum regni & perfectionis (quia est figuræ circularis, quæ est perfectissima, vnde reges coronantur.) Ideo cum seruire Deo regnare sit, secundum D. Grego. congruũ est quòd ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesiæ. C

Tõsura sine clericatu nõ est ordo.

Ver. 9. DE CLAVIBVS ECCLESIAE.

In add. 3. p. q. 17. ar. 1.

Necessarium est dicere Ecclesiam habere claues, cum Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Matt. 16. Tibi dabo claues regni cælorum. Non est tamẽ intelligẽdum q dederit claues materiales, sed metaphoricas & similitudinarias. Accipit enim claues pro potestate auferẽdi vel ponendi impedimentũ ingressus regni cęlorũ, quemadmodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingressus domus. Et quia regnũ cælorum clauditur homini per peccatũ, ideo potestas, qua tale obstaculũ remouetur, dicitur clauis regni cælorum: Quia remouẽdo tale obstaculum, aperit: & non remouendo, claudit: Sicut Deus dicitur indurare, nõ quidẽ impartiendo malitiã, sed non cõferendo gratiã. Et cum per hanc potestatẽ conferatur gratia, per quam aperitur infernus, quãdo quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cũ homo per gratiã disponitur, vt in peccatũ vltrà non labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiẽdo paradisum, clauditur infernus: & claudẽdo paradisum, aperitur infernus. Ideo Apoc. 1. Ego habeo claues mortis & inferni. & Apoc. 9. dicitur clauis putei. & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnumquodq; denominatur à digniori, ideo potius dicũtur claues regni cęlorũ, quàm inferni. Et quanuis ostium cæli (quantũ est de se) semper sit apertũ: tamẽ dicitur clausum alicui, D

Clauis quo claudat paradisum.

propter

propter impedimentum intrandi. Impedimentum autem toti naturæ humanæ positum est per peccatum primi parētis, & per Christi passionem fuit amotum. Ideo Apoc.4. Vidi in cęlo ostium apertum, quod est Christus, qui de seipso dicebat, Ioan.10. Ego sum ostium. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatum originale contractum, vel actuale commissum, indigemus sacramentis & clauibus Ecclesiæ. Nec obstat quod Apoc.3. dicitur de Christo, quòd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendum est de apertione lymbi sanctorum patrum, ne quis vltra in illum descendat. Cum autem hæc potestas remouendi peccatum, & conferendi gratiam authoritatiuè, pertineat ad sanctissimam Trinitatem: ideo dicitur quòd solus Deus, qui est trinus & vnus, habet clauem authoritatis. Sed in Christo homine, siue secundum humanam naturam, fuit potestas remouendi prędictum obstaculū, per meritum suæ sacratissimæ passionis, quòd dicitur aperire ianuam cęli: ideo Christus dicitur habere claues excellentiæ. Et quia ex latere Christi dormientis in cruce, fluxerunt sacramēta, ex quibus (vt dictum est) ædificata est ecclesia: ideo in sacramētis ecclesiæ efficacia passionis Christi manet. Et propter hoc ministri ecclesiæ, qui sunt dispensatores sacramentorum, dicuntur habere claues ministeriales, ad prædictum impedimentum remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentiæ, & ministerij. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluendi: qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel non soluere. Notandum tamen quòd cùm in foro cōscientiæ causa agatur inter hominem & Deum, & in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominem: sequitur quòd absolutio vel ligatio, quæ vnum hominem ligat vel absoluit, quo ad Deum, tantum pertinet ad forum pœnitentiæ. Sed illa quæ hominem ligat, in comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo à consortio hominum separatur, quæ non est propriè & directè actus clauis, sed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Verum quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quod ecclesia militans est via ad triūphantem: ideo talis potestas, qua homo excommunicare potest, secundum quosdam dicitur Clauis: Sed propriè clauis est in foro pœnitentiæ, quæ à magistro dicitur potestas ligandi atq; soluendi, &c.

Clauis triplex.
Clauis ecclesiastica quid.

¶ Clauis diuiditur primò in clauem communiter dictam, quam alij vocant clauem iurisdictionis, de qua inferiùs: & clauem propriè dictam, quam vocant clauem ordinis, quæ subdiuiditur in clauem scientiæ & potentiæ, vt infrà dicetur. Et hæc clauis ordinis quo ad essentiam, nil aliud est, quàm character sacerdotalis, quantum ad secundum actum, scilicet absoluendi vel retinendi. Quia quo ad primum, qui est potestas consecrandi, secundum D.Tho. clauibus non cōnumeratur: licet (vt dictum est) quantum ad essentiam sit vna & eadem potestas, & idem character. Quia potestas, quæ dicitur clauis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas verò consecrandi se extendit ad vnum tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi (quantum est de se) ordinatur ad tollendum impedimētum regni cælorum, sicut potestas soluendi & ligandi, quæ habet plures actus: ideo secundum illos, dicitur diuidi in clauem scientiæ, & clauem potentiæ siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria illi qui debet actum illum exercere, scilicet iudicium de idoneitate recipientis, & expletio actus, scilicet solutio vel ligatio: Sicut in actu iustitiæ distributiuæ, per quā redditur alicui id quo dignus est, opus est primò iudicio, per quod discernitur an iste sit dignus: Secundò ipsa redditio siue distributio. Sic ad sacerdotem pertinet primò iudicium, an iste sit dignus absolui: Secundò ipsa absolutio. Et ad vtrunq; istorum potestas siue authoritas quædam exigitur. Potestas discernendi siue iudicandi, dicitur Clauis Scientiæ: Et authoritas siue potestas ligandi & soluendi, dicitur Clauis Potestatis. ¶ Non est tamen arbitrandum quòd habitus vel actus scientiæ acquisitus vel infusus, relatus in ordine ad aliam clauem potentiæ, fit clauis scientiæ, sicut quidam dicere voluerunt: Quia multi sacerdotes carent huiusmodi habitibus, & tamen habent claues. Nec est etiā asserendum quòd quædam industria naturalis, qua vtuntur ad absoluendum sacerdotes illiterati, dicatur clauiola, quæ per ordinem acceptum fiat clauis, quæ prius nō erat, vt videtur dicere Magister Sententiarum, qui in hoc non est sequendus, eò quòd hæc non videntur cōcordare verbis Euangelij, quę D.Petro claues promittunt. Sed clauis scientiæ est authoritas exercendi actum scientiæ, quæ authoritas quandoq; est sine scientia, & quandoq; scientia est sine authoritate. sicut patet in iudiciis secularibus. aliquis enim iudex secularis habet authoritatem iudicandi, & tamen non habet iuris prudentiam. Et econuerso aliquis habet iuris prudentiam, qui non habet authoritatem iudicandi. Et quia actus iudicij, ad quod quis ex authoritate suscepta ordinatur, sine vtroq; bene fieri non potest: ideo authoritas iudicandi, quæ est clauis siue scientia, absq; peccato accipi non potest. Ideo peccant ignorantes, se ad tale munus sacerdotij offerentes. Sed scientia quæ prærequiritur absq; peccato, etiam suscepto ordine acquiri potest. Cum autem clauis (vt dictum est) sit essentialiter character sacerdotalis: sequitur quòd omnes sacerdotes habent claues, licet non omnes habeant exercitium illarum: sed solùm illi, qui habent iurisdictionem siue curam animarum ordinariam vel delegatam.

Clauis diuiditur in clauem iurisdictionis & ordinis.
Clauis ordinis quid.
Clauis scientiæ quid.

Ver. 10. DE EFFECTV CLAVIVM.

A Effectus clauium est causare ornatum & gratiam sacramentalem in pœnitente effectiuè & attinctiuè, instrumentaliter tamen. Et quanuis D.Tho. in 4. sequens Magist. Sent. dixerit quòd solū dispositiuè: in tertia tamen parte Summæ aliter dixit, vt dictum est. Et quia ad gratiæ infusionem sequitur culpæ remissio: ideo virtus clauium se extendit ad culpæ remissionem instrumentaliter & ex cōsequenti. Verum quia per sacramentum pœnitentiæ nunquam datur gratia, nisi præparatio adsit, vel prius fuerit, sicut nec per baptismum in adultis: Ideo virtus clauium, quæ habet efficaciam ex passione Christi, operatur ad culpæ remissionem, non solum quando absolutio à sacerdote actualiter datur, sed

In Add.3. p.q.18. c.16. ver.11.

etiam quando eſt in voto & deſiderio,ſicut dictum eſt de baptiſmo. Alius effectus clauium eſt commutatio reatus pœnæ æternæ in temporalem : quem effectum non ſolum habet cum abſolutio datur, ſed etiam cum eſt in voto & deſiderio,vt patet in contrito,cui ante abſolutionem dimiſſa eſt pœna ęterna,vel ſaltem commutata in pœnam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per abſolutionem actualem vltra ornatum & gratiam ſacramentalem,dimittit de pœna temporali ſecundum diſpoſitionem confitentis qui talem & tam feruentem poteſt habere contritionem , quòd tota pœna delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitum : quia per pœnam paſsionis , quæ per claues applicatur,ſatisfit illi.

De iterata abſolutione.

¶ Sed difficultas eſt non modica,an ſuper idem peccatum actus clauis repetitus, hoc eſt abſolutio repetita,aliquid operetur. Equidem certum eſt quòd ſi ſacerdos abſq; noua confeſſione repetat abſolutionem,in vanum eam repetit, cùm ſacramentum naturaliter operetur quantũ poteſt ab initio,ſecundum diſpoſitionem recipientis. Et ideo abſq; irreuerentia ſacramenti non repetitur, quemadmodum forma conſecrationis euchariſtię,imò videtur ex quadam infidelitate procedere, niſi fortè ſacerdos dubitet ſe dediſſe abſolutionem. & tunc videtur idem iudicium : ſicut quando eſt dubium de baptiſmo, & poteſt dicere , Si te non abſolui , ego te abſoluo à peccatis tuis , &c. Si verò eadem hora peccator idem peccatum confiteatur , etiam videtur ſuperfluum repetere abſolutionem. Sed ſi in craſtinum confiteatur idem peccatum & alia : tunc certum eſt claues in illo operari , ſecundum diſpoſitionem confitentis : directè quidem,quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirectè ſiue ex conſequenti circa peccata aliàs confeſſa. Si verò nullum peccatum de nouo commiſerit , videtur quibuſdam quod in prima abſolutione remittitur virtute clauium, quantum dimitti poteſt : licet valeat iterata confeſsio, tum propter verecundiæ meritum,tum etiam propter inſtructionem, tum propter interceſsionem ſacerdotis, tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc non videtur verũ : quia illo ſuppoſito quòd in prima abſolutione totum effectum habuerit, licet rationes prædictæ eſſent cauſa ſufficiens iterandæ confeſsionis,ſic quòd pœnitens non malè ageret reconfitendo : non tamen eſſet cauſa ſiue ratio reiterandi abſolutionem,maximè in eo qui nõ habet aliquam cauſam dubitationis de prima abſolutione : Quia ita poterit dubitare poſt ſecundam abſolutionem , ſicut poſt primam. Ideo ſicut ſacramentum extremæ vnctionis non iteratur ſuper eũdem morbum, eò quòd totum quod fieri potuit per ſacramentum,factum fuit per primam applicationem, licet in craſtinum infirmus melius ſe diſponat & petat : ſic , &c. Et ſi in ſecunda confeſsione non requiratur abſolutio : ſic nec requiritur quòd ille qui audit ſecundam confeſsionem, habeat claues, ſi ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quòd in ſecunda abſolutione propter illam humilitatem & verecundiam,virtute clauiũ cõfertur augmentum gratiæ. Et quantò maior gratia recipitur,minus de impuritate præcedentis peccati remanet : & ideo minor pœna purgans debetur. Et ſic per frequentem cõfeſsionem poterit totus reatus pœnæ deleri. Nec eſt ſimile de extrema vnctione : quia illa (vt dictum eſt) ordinatur contra debilitatem voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per ſacramentum extremæ vnctionis voluntas ſufficienter firmatur,ideo non iteratur,niſi euaſo periculo in alia peccata incidat , per quæ voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perſeuerante eodem morbo, ſacramentum iteratur. Pœnitentiæ verò ſacramentum non ſolum directè ordinatur cõtra culpam,cùm deleatur per contritionem: ſed etiam contra pœnam quam habet. Sed adhuc ex hoc ſequi videtur, quòd etiam ſacramentum extremæ vnctionis propter augmentum gratiæ poſſet iterari : quia per eam eſſet maior fortificatio voluntatis. Negatur conſequentia : quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis exiſtentẽ : licet ex conſequenti ordinetur contra peccata. Ideo D. Iaco. cõditionaliter dicit, Si in peccatis ſit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus ſacramẽti. ¶ Notandum præterea quòd cum ſacerdos inſtrumentaliter & in virtute Dei operetur: ſacerdotis operatio debet eſſe conformis in vſu clauium operationi Dei : Deus autem operatur in culpam & pœnam, ſed diuerſimodè,culpam ſoluendo & dimittendo,ſed non ligando,niſi indirectè , inquantum non ſoluit. Sed in pœnam habet operationem directè,quantum ad ſolutionem & ligationem : quia pœnam æternam remittit,& ligat ſiue infligit pœnam temporalem.

Sacerdos quomodo ſe habet ad culpæ & pœnæ ſolutionẽ & ligationem.

Sic ſacerdos in abſoluendo virtute clauium,habet aliquam operationem ordinatam ad culpæ dimiſsionem & ſolutionem,ſed non quo ad ligationẽ, niſi vt dictum eſt, inquantum non abſoluit. Sed in pœnam habet operationem ligandi atq; ſoluendi: ſoluendi quidem pœnam quam dimittit : & ligandi ad pœnam quæ remanet : ad quam ligare dicitur dupliciter : Vno modo conſiderando ipſam quantitatem pœnæ in communi : & ſic non ligat, niſi inquantum non ſoluit. Alio modo conſiderando hanc vel illam pœnam determinate: & ſic ligat ad pœnam : imponendo eã tanquam medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquãdo tanquam medicinam pręſeruatiuam.

Notabile dictum.

Nec obſtat quòd vis & efficacia clauium procedit à paſsione Chriſti,qui plenè ſatisfecit,ſoluit,& non ligauit : quia etiam paſsio Chriſti obligat nos ad pœnam aliquam,per quam ei conformemur. vnde Rom.8. Si filij, & hæredes, &c. quia illa paſsio non ſemper totaliter applicatur, ſed ſolum ſecundum diſpoſitionem recipientis, quem oportet conformari Chriſto. Vnde ſequitur : Si tamen compatimur,ita vt conglorificemur. & in eodem c. ſequitur , Nam quos præſciuit , hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. ¶ Notandum inſuper quòd (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum eſt virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius ſignum Matth.16. ante poteſtatem clauium Petro promiſſam , fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan.20. poteſtati remiſsionis Apoſtolis datæ præmittitur, Accipite Spiritũ ſanctum : quo filij Dei aguntur. Ideo ſi vltra illum motum diuinum vti ſua authoritate præſumpſerint, non ſequitur effectus ad vſum illum, vt idem D. Dion. dicit. Et quia pœnæ ſatisfactoriæ infligendæ, ſunt medicinæ : & ſecũdum medicorum artem, medicinæ non ſunt determinatæ,nec omnibus omnia

competunt:

competunt:vnde variandæ ſunt,non ſecundum voluntatem medici, ſed ſecundum ſcientiam medicinæ, & diſpoſitionem infirmi: ita & pœnæ ſatisfactoriæ in canonibus determinatæ,non competunt omnibus : ſed variandæ ſunt ſecundum arbitrium ſacerdotis,non ſecundum propriam voluntatem, ſed ſecundum diuinum inſtinctum,& diſpoſitionem pœnitentis. Et ideo ſicut aliquãdo medicus prudenter non dat medicinam efficacem,quæ ad morbi curationem ſufficiat , ne propter debilitatem naturæ maius periculum oriatur : ita ſacerdos diuino inſtinctu motus , non ſemper eam pœnam vni peccato debitam totam iniungit : ne infirmus ex magnitudine pœnæ deſperet , & à pœnitentia recedat. Nec tamen peccator ob inſufficientem pœnæ iniunctionem prorſus à pœna liberatur : ſicut nec infirmus per medicinam leuiorem à languoribus. Et licet Chriſti actio,noſtra ſit inſtructio : nec legamus Chriſtum ligaſſe aliquem,ſiue pœnam iniunxiſſe : non tamen ſequitur quòd ſacerdos non debeat iniungere : quia ſacerdos non habet poteſtatem excellentiæ, vt Chriſtus,qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalem ſanctificationem : qui etiam (vt exemplum iniungendi pœnitẽtiam ſacerdotibus daret)impoſuit onus portandi grabatũ ei qui in porticu Piſcinæ annos 38. habuerat in infirmitate ſua, Ioan. 5. Nec eſt aliquis ſacerdos habens vſum rationis, qui abſq; iniunctione pœnitentiæ præſumat aut intendat à reatu pœnæ debitæ pro parua pœna iniuncta totaliter abſoluere. vnde poſt pœnitentiæ iniunctionem & abſolutionem,ſperantes de eorum voluntaria pœnitentia, Dominum deprecantur, dicentes, Meritum paſsionis Domini noſtri Ieſu Chriſti,& interceſsio D. Virginis Mariæ, & bona opera quæ facere intendis,ſint tibi in remiſsionem peccatorum, ſcilicet quo ad pœnam, & in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. Vnde monendi ſunt ſimplices ſacerdotes, vt hanc orationẽ dicant: quia virtute clauium opera pœnalia ſequentia in gratia facta, habent maiorem vim ſatisfaciendi, quàm haberent ſi prætermitterentur, & quàm ſi ſacerdos remittat, vt quidam faciunt , ad miſericordiam Dei.

Pœnitentia iniungenda non ſunt determinata.

Chriſtus iniunxit pœnitentiam.

Ver. 11. DE MINISTRIS CLAVIVM.

A ECcleſia triumphans ſcilicet Angelorum , qui(vt habetur Apoc. 12.) vicerunt in merito paſsionis Chriſti præuiſæ,claues non habet,cùm eorum natura ſit poſt electionem inflexibilis. Et per conſequens impedimentum vel obſtaculum ingreſſus regni cælorum ab eis non poteſt remoueri. Eccleſia verò humana ante lapſum non habuit claues : quia non egebat ſenſibilibus ſacramentis , vt dictum eſt. Poſt lapſum verò Adæ, quanuis euertionem delictorum iure naturæ habuerit, & per legem Moyſi ordinem ſacerdotalem, & authoritatem & poteſtatem diſcernendi, & iudicandi, ac condemnandi, ſiue declarandi lepram, & ſeparandi à caſtris & ſynagoga, ac etiam reintroducendi: non dicitur tamen claues habuiſſe, niſi figuraliter: Quia poteſtas illius ſacerdotij non ſe extendebat ad cæleſtia, nec auferebat obſtaculum ingreſſus regni cælorum : neq; purgabat homines à culpis, ſed ab irregularitatibus , & inducebat purgatos ad tabernaculum manufactum, per ſanguinem hircorum aut taurorum , ſed non introducebat in tabernaculum non manufactum, ſicut ſacerdotium Chriſti, qui per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Ideo dicitur habere clauem ſiue poteſtatem authoritatis, inquantum Deus: & excellentiæ, inquantum homo, per meritum ſuæ paſsionis. vnde Apoca. 3. dicitur, Hæc dicit qui habet clauem Dauid. Et dedit aliis ſacerdotibus claues inſtrumentales ſiue miniſterij, quas nullus non ſacerdos, cuiuſcunq; dignitatis aut ſanctitatis exiſtat, habet . Vnde D. Ambro. Hoc ius(ſcilicet ſoluendi & ligandi) ſolis ſacerdotibus eſt cõceſſum. Et licet hoſtiarij habeãt claues materiales : non tamen habent authoritatem iudicandi, qui digni ſint , & qui indigni ingreſſus regni cælorum. Mulieres autem cum ex natura ſint in ſtatu ſubiectionis , non poſſunt habere aliquam ſpiritualem iuriſdictionem : quia etiam , ſecundum Philoſophum in 8. Ethic. corruptio eſt vrbanitatis, quando ad mulierem dominium peruenit. Ideo ſunt incapaces clauium ordinis , ac etiam iuriſdictionis. & ſic non poſſunt excommunicare, neq; ſuſpendere : licet abbatiſsis committatur aliquis vſus clauium, ſicut corrigere ſubditas moniales , propter periculum quod imminere poſſet , ſi viri mulieribus cohabitarent. ¶ Notandum tamen quòd licet clauis iuriſdictionis poſsit competere communitati(quia ſunt quædam capitula quæ habent iuriſdictionem , & poteſtatem excommunicandi, & ſic conuenit pluribus ſimul ex æquo :) Non poteſt tamen communitati competere clauis ordinis. Et quanuis ſancti viri per proprium actum poſsint mereri & benedicere aliis de cõgruo: non tamen poſſunt benedictionem, quæ eſt ex merito Chriſti, inſtrumentaliter alicui applicare , niſi ſint ſacerdotes. Quia quantum ad hoc requiritur maioritas ordinis, non virtutis : licet in aliis quod melius eſt , maius ſit, vt D. Aug. dicit. & Heb. 7. habetur, Sine vlla contradictione quod minus eſt, à maiori benedicitur. Primus qui poſt Chriſtum habuit claues regni cælorum, fuit D. Petrus, qui habuit poteſtatem illimitatam: deinde alij Apoſtoli, qui ſecundum aliquos habuerunt à Chriſto immediatè poteſtatem etiam illimitatam, limitabilem tamen per D. Petrum, cui ſoli & ſucceſſoribus paſtura agnorum & ouium commiſſa eſt, vt ordo inter eos ſeruaretur. Quæ enim à Deo ſunt, ordinata ſunt, Rom. 13. Ex his ſequitur primò, quòd ſolus papa, D. Petri ſucceſſor, & Chriſti vicarius, cum plenitudine poteſtatis poteſt claue vti in quemlibet, cum ſolus habeat iuriſdictionem , quæ requiritur ad vſum clauium ſuper omnes. Epiſcopi autem & ſacerdotes, cum non habeant vniuerſalem iuriſdictionem, ſed limitatam & diſtinctam ſecundum ſuas diocœſes & parochias, non poſſunt vti claue in quemlibet, ſed in ſubditos tãtum, niſi in articulo mortis, in quo authoritate Apoſtolica omnibus ſacerdotibus conceſſus eſt vſus clauiũ, vt dicit Gloſ. in c. paſtoralis. §. præterea, ſuper verbo, præterquã in mortis articulo, extra de offic. iudi. ordi. & tex. in c. non dubium, & c. quanuis, extra de ſent. ex com. Qui tamen fuerunt abſoluti à caſibus reſeruatis, ſi conualeant, tenentur reſeruantibus ſe præſentare. Secũdò ſequitur quòd papa & epiſcopi poſſunt ſibi certos caſus reſeruare, à quibus eis inferiores abſoluere non poſſunt, etiam eos qui ſunt a-

In Add. 3. p. q. 19.

c. 16. ver. 9.

Synagoga non habuit claues niſi figuraliter.

Mulieres nõ poſſunt habere claues Eccleſiæ.

Papa & epiſcopi poſſunt ſibi reſeruare caſus.

liàs ipsis subditi, cum ad absolutionem requiratur iurisdictio, quę à maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo superior propter rationabiles causas potest sibi aliquos casus reseruare, in quibus iudicium inferiori non committit: aliàs omnes iurisdictiones essent æquales: & non inuenirentur gradus, & per consequens neq; ordo. Et sic hierarchia Ecclesiastica non esset ordinata, quod esset contra id quod dicit *Pœnitentes habentes casus reseruatos sunt remittendi.* Aposto. Ro.13. Quę à Deo sunt, ordinata sunt. Ideo necesse est dicere quòd simplex sacerdos curatus non potest pœnitentem excommunicatum absoluere: sed debet ad excommunicãtem remittere. Nõ potest etiam pœnitentem à casibus reseruatis, qui non habent excommunicationem annexam, absoluere, sic quòd non teneatur reseruanti illos confiteri. Tenetur igitur pœnitentem remittere ad superiorem, maximè in quinq; casibus: Primus est in solenni pœnitentia imponenda: Secundus, quando pœnitens est excommunicatus à superiori: Tertius, in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis: Quintus, quando in aliquo episcopatu sunt enormia crimina, quæ ad terrorem reseruantur episcopo, vt consuetum est. Consuetudo enim dat & aufert iurisdictionem, vt in presbyteris secularibus, qui vndecunq; sint, mutuò se absoluunt, exceptis casibus reseruatis. Et eodem modo dicendum est de casibus summo pontifici reseruatis, propter excommunicationem eius annexam, & aliis in bulla, quæ Romæ legi consueuit in Cœna Domini, contentis. Non possunt tamen superiores totam iurisdictionem curatis aut aliis inferioribus datam supprimere: neq; indifferenter & ad libitum suum absq; causa rationabili eximere à suis prælatis immediatis, aut casus reseruare: cum potestas non sit data ad de- *2.Cor.10.* structionem, sed ad ædificationem. Nec obstat quòd Christus omnibus discipulis simpliciter dixit, *Ioan.20.* Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmodum limitandi potestatem dedit Petro, cùm dixit, Pasce agnos, & oues meas: intelligens per hoc, quòd vsus potestatis datæ deberet exerceri secundum ordinationem & moderationem vniuersalis pastoris. ¶ Notandum præterea quòd quando contingit sacerdotem esse participem criminis sui subditi (sicut cum commisit adulterium cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire cõfessionem illius, sed debet ad alium mittere: nec etiam illa debet ei confiteri, sed alteri habenti facultatem, vel licentiam petere alteri confitendi, tum propter periculum, tum quia est minor verecundia. Si tamen confiteretur, & sacerdos absolueret, esset absoluta. Quod enim D. Aug. dicit, Nullus sacerdotis officio vti debet, nisi sit immunis eorum quæ in aliis iudicat: quia debet intelligi, nisi sit immunis, saltem per pœnitentiam, & de congruitate, & non necessitate sacramenti. Notãdum insuper quòd licet nullus in seipsum *Papa in cõfessione est inferior secũdum quid.* possit vti potestate clauium (cum talis potestas requirat pro materia peccatorem subditum confitentem, & nullus sit sibiipsi subditus: quia subiectio est relatio præsupponens duo extrema) Possunt tamen papa & episcopus ac curatus aliis seipsos subiicere, & eorum iurisdictionem extendere, sicut & limitare. Quo facto licet remaneat superior simpliciter, est tamen inferior secundum quid, inquantum se subiicit ei quo ad hoc.

Ver. 12. DE CLAVE IVRISOICTIONIS.

Clauis iurisdictionis non est idem quod character sacerdotalis aut episcopalis, cum aliquis, qui nõ est ordinatus, possit habere clauem iurisdictionis: quia iurisdictio temporalis non habet actum directum circa obstaculum introitus regni cælorum: sed iurisdictio spiritualis, quæ aliquo modo aditum præbet ad regnum cælorum, & remouet impedimentum, dicitur clauis minus principalis, de cuius quidditate, subiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendum est. B ¶ Quibusdam videtur quòd iurisdictio sit purum ens rationis: quia si sit ens reale, non apparet quomodo causetur in anima: quia nec per sacramenta, nec per aliud habens sufficientem virtutem: maximè cum in absentia & magna distantia spiritualis iurisdictio possit dari. Sed hoc non videtur verum: quia sequeretur quòd ces- *Iurisdictio non est purũ ens rationis.* sante operatione intellectus, nulla esset iurisdictio, cùm purum ens rationis sic definiatur, prout dictũ est. Præterea purum ens rationis non potest esse causa entis realis, cum causa debeat esse potior suo effectu: & id quod est in potentia, non possit reduci in actum, nisi per id quod est actu. Sed clauis iurisdictionis est causa entis realis, puta traditionis Sathanæ, & separationis ab Ecclesia, & aliis huiusmodi: igitur est ens reale, à Deo procedens, vt dicitur Rom.13. Non est potestas nisi à Deo, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. aliqua immediatè à Deo, aliqua verò mediantibus causis secundis, cuiusmodi est *Clauis iurisdictionis quid.* clauis iurisdictionis, quæ fuit à Christo immediatè collata D. Petro & aliis Apostolis, secũdum quosdam, vt per eos aliis distribueretur, & etiam per successores eorum. Et sic clauis iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis, quæ causatur per applicationem superioris ad inferiores, etiam distantes & absentes, virtute diuina. Differentia tamen est inter habitudinem ordinis hierarchię angelorum, & inter habitudinem ordinis hominum: quia in angelis ille ordo naturaliter inest eis: & ideo inferior angelus non potest resistere superiori: imò cognita voluntate superioris angeli aliqua præcipientis, naturaliter necessitatur ad implendum illud. In hominibus autem non est illa habitudo naturalis, nec adest semper, sed gratuitè, liberè, & ad tempus: quia potest illa habitudo ordinis inter homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subiici superiori, & præcepta illius implere: potest tamen ex libertate arbitrij contra huiusmodi ordinem venire: sed hoc faciendo peccat. Nec est inconueniens quòd aliqua relatio causetur in aliquo absq; sui mutatione, nec per aliquod agens, quod agat directè in ipsum, sed sufficit quòd sit actio & mutatio in termino: vt similitudo, quæ est relatio realis in homine albo, immutato manente, nascitur & consequitur ad albedinem eius qui dealbatur, & fit albus, etiam in magna distantia. Sic etiam iurisdictio à summo pontifice in episcopum deriuatur, & consequitur virtutem fidei, quæ est fundamentum eius. Et ideo deficiente fundamento fidei in aliquo per hæresim, necesse est omnem iurisdictionem & authoritatem Ecclesiasticam corruere: vt di- *1.Cor.6.* cũt communiter doctores in c. si papa. 40. dist. Hoc etiam videtur innuere Apost. cum ait: Audet aliquis

quis vestrum habens negocium apud alterum, iudicari apud iniquos (hoc est infideles, qui nō habent nec habere possunt iurisdictionem super fideles) & non apud Sanctos? & infrà, Secularia igitur iudicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Clauis ordinis à claue iurisdictionis in hoc differt: quia clauis ordinis, quæ est idem cum charactere, est indelebilis: Clauis autem iurisdictionis est amissibilis. Differunt etiam in hoc: quia clauis ordinis quo ad executionem præ requirit iurisdictionem & subiectionem: sed clauis iurisdictionis non præsupponit clauem ordinis, cum episcopus non sacerdos habeat iurisdictionem ante consecrationem, & possit excōmunicare, ac etiam eius officialis in solo clericatu existens. Subiectum autem huius clauis est intellectus, mediante fide, quæ est fundamentū eius, vt dictum est. De hac claue loquebatur Christus, Quæcunq; ligaueritis, &c. ¶ Clauis iurisdictionis habet plures actus ac officia: Primò legem statuere, & statuendo ligare, & abrogando vel dispensando soluere. de dispensatione dictum est: de ligamine verò legis dicetur infrà c.17.ver.2. Secundus actus est punire, & à pœna liberare, puniendo ligat, liberando soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesiæ. & hic actus diuiditur in distributionem per modū iustitiæ siue meriti, de qua dictum est, cùm de iustitia distributiua ageretur: & in distributionem per modum suffragij, quæ fit per indulgentias, de quibus infrà dicetur hoc.§.ver.18.

Clauis ordinis & iurisdictionis, differunt.

c.5.§.5. ver.6.

Ver. 13. DE POENIS ET CENSVRIS ECCLESIASTICIS.

A Clauis iurisdictionis ligat per pœnam, quæ infligitur propter culpam: cuius deordinatio per pœnam reordinatur. Vtitur autem multis pœnis, quæ canonicę, hoc est per canones determinatę dicuntur, scilicet temporali & pecuniaria, quæ largo modo dicitur pœna: Quia pœna propriè accipitur pro corporali, afflictiua, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigiliæ, detrusio in monasterium, virgæ citra effusionem sanguinis. Aliquando verò vtitur censuris, quæ communiter dicūtur sex scilicet suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema. ¶ Suspensio est censura Ecclesiastica, quæ aliquando à iure, aliquando à iudice profertur: qua prohibetur personæ Ecclesiasticæ vsus siue exercitium alicuius ordinis, officij, vel beneficij, ad tempus. de hac in c. ad reprimendam, extra de offic. ordina. ¶ Depositio est priuatio officij vel beneficij absq; spe restitutionis, retento tamen priuilegio clericalis fori. ¶ Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinum & officiorum Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cum priuatione priuilegij clericalis fori, absq; spe restitutionis, cum certa solennitate: vt si episcopus sit degradandus, fiat ab archiepiscopo cum duodecim episcopis assistentibus, secundum Panor. in c. non potest, extra de sententia & re iudicata: vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c. fœlix.15.q.7. & c. degradatio, de pœnis, lib.6. Si verò non est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquendus, vel perpetuò immurandus, sufficit episcopus cum duobus abbatibus, & aliis religiosis personis, vt in c. quoniam de hæreticis, lib.6. Et induetur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferuntur ordine retrogrado, incipiendo ab vltimo datis, digitiq; & capitis corona vitro leniter raduntur, & tandem induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogādo vt eū citra effusionē sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit illum, vt eum secundum demerita puniat. ¶ Interdictum est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramentis scilicet non necessariis, & omnibus diuinis officiis, ac Ecclesiastica sepultura. ¶ Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquando est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non est pœna, quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui contraxit cum vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias, quod absq; peccato fieri potest.

Pœna canonica quæ dicantur.

Cēsura Ecclesiastica sex.

Degradatio quid.

Interdictū quid.

Ver. 14. DE EXCOMMVNICATIONE.

B Excommunicatio est à qualibet licita fidelium communicatione separatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis per baptismum, in Ecclesia ad duo ascribitur, scilicet ad cœtum fideliū, & ad participationem sacramentorum. Secundum præsupponit primum: Quicunq; enim participat in sacramentis, participat in cœtu siue societate fidelium: sed non econuerso. Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo à cōmunione & participatione sacramentorum. & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor: quæ vltra separationem sacramentorum separat etiam ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipiēda vel administranda. Quia sic excommunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcunq; officiū vel beneficium Ecclesiasticum. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet non efficiatur irregularis. & quamuis possit eligere actiuè, nō tamen potest eligi passiuè. & si beneficium illi conferatur, non tenet collatio, nisi prius absoluatur, vt habetur in c. si celebrat, extra de clerico excommunicato administrante. Completa ergo definitio minoris excommunicationis est hæc: Excommunicatio minor est censura Ecclesiastica, priuans seu separās hominem à communione & participatione sacramentorum, & susceptione officij & beneficij Ecclesiastici, & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audiētia missæ ac diuini officij, nec etiam à participatione suffragiorum secundum se, quia per accidens priuat à suffragiis, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. ¶ Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnam in duello, & sacrilegiū, & violationem Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiam per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicatione. quod sit aliquando cum peccato mortali, quando communicat in contemptum clauium: quandoq; sine mortali, vt cùm communicat ex leuitate. Potest etiam quis com-

In Add. 3. p.q.21.ar.1.

Excommunicatio minor quid.

municare cum excommunicato maiori excommunicatione absq; quocunq; peccato in casibus permissis, qui hoc versu continentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciunt vt anathema non possit obesse: hoc est, propter vtilitatem notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atq; liberi, vel propter necessitatem, & sic creditores & alij, &c. ¶ Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiendas cōfessiones delegatus, absoluere: quia non habet perfectam rationem excōmunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cum excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excommunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dantes consilium, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò communicat cum excommunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hac sententia excommunicationis quo ad participationem sacramentorum, & suffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absq; pœnitentia indigni sunt sacramentis. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ est principium communionis suffragiorum, non sunt participes omnium timentium, &c. licet Ecclesia occultis peccatoribus administret sacramēta. ¶ Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra prædicta à licito cœtu & societate fidelium, non solùm in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excommunicatio maior est censura ecclesiastica, à iure vel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita communione fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quæ in his versibus continentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, communio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, contractus ciuiles, & comestio. & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. Sicut. 11.q.3. dicitur, Sicut Apostoli statuerunt, dicentes cum excommunicatis non est communicandum: & si quis excommunicato scienter locutus fuerit, communione priuetur. Et Apostolus postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cùm huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioannes in secunda canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neq; ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati, tiriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternę mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11.q.3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euæ de paradiso, quæ habetur Gen.3. & in lege Moysi in separatione Marię & aliorum leprosorum, qui emittebantur extra castra. Nume.12. Excommunicatione vtebantur Iudęi tempore Christi, vt habetur Ioan.9. vbi dicitur quòd parentes cæci nati timebant Iudæos: Iam enim conspirauerant Iudæi, quòd si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. Samaritani etiam habebantur pro excommunicatis. Vnde Ioan.4. dicitur, Non coutūtur Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Christum instituta, cùm dixit, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc verba bene intelligēs Apostolus, hac censura vtendo, declarauit effectum, qui est traditio Sathanæ, quem non habebat in lege antiqua, nec alios, de quibus versiculo sequenti.

Qui possit absoluere à minori excommunicatione.

Excommunicatio maior quid.

1.Cor.5.

Excommunicationis figura.

Matth.18. 1.Cor.5. & 1.Tim.1.

Ver. 15. DE EFFECTIBUS MAIORIS EXCOMMUNICATIONIS.

Excommunicatio maior tot & tanta mala affert, quòd aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala temporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere. Vnde D. Chryso. Nemo cōtemnat vincula ecclesiastica: quia non est homo qui ligat, sed Christus. Inter alia autem mala quæ affert, sunt nouem præcipua. ¶ Primum Malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab ecclesia, quæ est maior pœna temporalis, quæ possit esse. quæ dicitur à iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouidius, Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui. Magnum proculdubio malum est consideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorum est ecclesia, vbicunq; terrarum sita sit, ad quam intrandam, & diuina audiēda, & orandum, & spiritualia percipienda, habet ius quilibet fidelis in ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur non solum à sua parochiali, sed etiam ab omni alia, vbicunq; sit: & adeò peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis ecclesiis, in quibus non est denunciatus, quemadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quæ sequi posset. ¶ Secundum malum est priuatio sacramentorum, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatem spiritualē, hoc est gratiam, & per consequens gloriam. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quòd excommunicatus maiori excommunicatione, ingerens se sacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectum sacramenti, qui est gratia: efficiturq; irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absq; dispensatione apostolica, vt dicūt doctores in c. Engeltrudam. 3.q.4. Nihilominus tamen si contrahat matrimonium, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento confirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quòd habita absolutione à peccato, non potest exercere actum ordinis absq; dispensatione. Sacramentum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictum est) non denegatur. ¶ Tertium malum est orationum Ecclesię priuatio. Orationes enim ecclesiæ, quæ communiter dicuntur, fiunt pro omnibus membris ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solùm ne quis cum eo oret, sed ne etiam in persona ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus communibus, quas pro membris ecclesię facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis,

C

In Add. 3. p. q.21.ar.1 ad 2.

& publicis,pro illis particulariter orare licet,vt detur eis ſpiritus pœnitẽtiæ,& fides, vt ab excommunicarione ſoluantur. Vnde eccleſia in officio Paraſceues publicam oratinnem particularem pro hæreticis & aliis excommunicatis facit : quem tamen fructum orationum non percipiunt, quandiu in infidelitate & excommunicatione manent. ¶Quartum malum eſt ſuffragiorum eccleſiæ priuatio. Quia quandiu ſunt in peccato mortali,ſuffragia eccleſiæ eis non proſunt,neque ex vi charitatis, ex qua ſuffragia proſunt,quantum ad accidentale præmium : neque ex vi intentionis, ex qua ſuffragia proſunt, quantum ad ſatisfactionem. Hinc eſt ꝙ ſi excommunicatus ante abſolutionem conteratur, & moriatur in gratia,ſi habeat aliqua purganda,ad illorum ſatisfactionem nulla ſuffragia eccleſiæ, vt ſunt orationes, eleemoſynæ,peregrinationes,diſciplinæ,ac miſſæ ſpecialiter pro eis dictæ, & alia huiuſmodi proſunt,quãtum ad ſatisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnum igitur eſt hoc malum, priuari ſuffragiis eccleſiæ,quę valent de congruo,primò ad gratiam Dei promerendam,vel augmentũ ipſius, ſi illam habeant:Secundò ad habendum Dei fauorem,& protectionem paternã: Tertiò ad defenſionem ab hoſtibus. Vnde magiſter Senten. dicit quantum ad primũ ꝙ excõmunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quo ad ſecundum dicit ꝙ per eam ſubtrahitur huiuſmodi protectio Dei, qua ſcilicet filios eccleſiæ ſpecialiter cuſtodit,& paternaliter fouet,& relinquitur ſibiipſi:quanuis omnino non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quòd per excommunicationem datur maior poteſtas diabolo ſæuiendi in excommunicatos. Eam ob rem non ſunt audiendi Lutherani, dicentes excommunicationem eſſe ſolam externã priuationem,& non internam,quã ponũt in fide, ſpe, & charitate,quæ per hominem ſeparari non poſſunt. Quia non dicimus ꝙ excõmunicatio priuet hominem fide,ſpe,aut charitate habita,ſed habenda per ſacramenta & ſuffragia, per quæ habemus interiora bona,quibus excommunicatus priuatur. Quia ſi debet haberi ſicut Ethnicus & Publicanus, ſequitur quòd non habet communionem interiorem,cùm(vt infrà dicetur) tradatur Satanæ. ¶Quintũ malum eſt,quòd non ſolùm priuantur ſacramenris aut ſuffragiis eccleſiæ, ſed etiam aſsiſtentiæ illorũ: ſic quòd peccant mortaliter,quoties interſunt diuinis,etiam illi qui ſciunt eos excõmunicatos, & patiuntur intereſſe. Debent enim ſtatim ceſſare à diuinis,& eos expellere, etiam de facto & violenter, ſi nolint libenter exire,abſq; tamen armis & percuſsionibus: tunc enim ſolùm ceſſandũ eſt à diuinis. Dicit etiam glo. in c. quod in te,extra de pœniten. & remiſsio. ſuper verbo,audiri, quòd non licet excõmunicaris extra & prope eccleſiã manere, vt diſtinctè audire poſsint diuina. Prædicta quinque mala comprehenduntur in hoc ꝙ Chriſtus dixit, Si eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fidelium,nec ad ſacramenta aut ſuffragia, vel oſficia diuina. non prohibetur tamen eis ingreſſus eccleſiæ ad prædicationem audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam,dummodo non ſit eo tempore,quo alij orant,vt dicit D. Antho. Floren. in tertia parte ſuæ Summæ, titu.24.ca.7.§.6.¶Sextum malum eſt Satanæ traditio: traditur enim corpus excommunicati Satanæ,hoc eſt datur Satanæ poteſtas vexandi excommunicatum corporaliter. Vnde in primitiua eccleſia quãdo oportebat per ſigna homines ad fidem inuitare, ſicut ſpiritus ſancti donum ſigno viſibili manifeſtabatur: ſic excommunicatio ſigno corporali innoteſcebat. Poteſt fundari hic effectus ſuper promiſsione Chriſti facta D. Petro, Matt.16. dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eã. Per portas inferi,ſecundum expoſitores,intelligi poſſunt peccara,ꝓpter quæ peccatores portantur in infernum,& dæmones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Chriſti, promiſſa eſt eccleſiæ poteſtas ſuper peccata & dæmones: ſic ſcilicet ꝙ nõ præualerent aduerſus eccleſiã, ſed eccleſia præualeret aduerſus ea. Primò quidem aduerſus peccata,puniendo peccatores,maximè hæreticos,pellẽdo & ſeparãdo eos à ſe. Præualeret etiam aduerſus dæmones, quibus correctionem corporalem cõmitteret in interitum carnis. Et tãdem humiliatos ab eorum manibus & poteſtate,cùm vellet,ipſis inuitis, eriperet. Hac excommunicandi poteſtate eccleſiæ data vſus eſt Apoſtolus in Corinthium illum fornicarium. hac poteſtate pariter vſus eſt in Hymenæum & Alexãdrum,qui à fide naufragauerant. Vnde D. Aug. de verbis Apoſtoli in ſermone 68. & habetur in c. omnis Chriſtianus. 11.q.3. dicit, Omnis Chriſtianus, qui à ſacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia ſcilicet extra eccleſiã diabolus eſt: ſicut in eccleſia Chriſtus,ac per hoc quaſi diabolo traditur, qui ab eccleſiaſtica cõmunione remouetur. Vnde illos quos Apoſtolus Satanæ eſſe traditos prædicat, excõmunicatos à ſe eſſe demonſtrat. Quod autẽ nunc nõ vexet corporaliter,perceptibiliter,& apparenter, vna ratio eſt eius ſuperabundãs malitia. Vidẽs enim ꝙ cùm vexabat corporaliter,homines timebant excommunicationẽ, & nullus ſe permittebat excommunicari: ideo ceſſauit,& non propter defectum poteſtatis, cùm poteſtas iuriſdictionis eccleſiæ non ſit diminuta : qnanuis etiam nunc Satanas excommunicatis horrorem quendam & triſtitiã immittat. Neq; hoc debet adſcribi crudelitati eccleſiæ,quę eſt pia mater: quia excommunicatus quandiu eſt in via,poteſt redire & conuerti : & ſic non vt deſperatus, hoſti traditur, quia nõ traditur quaſi damnandus,cùm in poteſtate eccleſię ſit ex eins manu & poteſtate eripere: Iudicium enim eccleſiæ debet eſſe cõforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis caſtigando,vt ad bonum eos trahat: Alio modo hominem ſibi relinquendo, vt auxiliis ſubtractis qnibus à malo impediebatur,ſe cognoſcat,& humilis ad Deũ redeat,à quo ſuperbus diſceſſerat. Sic facit eccleſia excommunicando. Separat enim à communione fideliũ vt erubeſcat, & ſacramentis ac aliis ſuffragiis priuat hominẽ,ſibi relinquendo,vt ſeipſum cognoſcens,ad Deum & eccleſiã humiliter redeat,& vt cæteri timeant rebellare. Ad hunc timorem incutiendum eccleſia vtitur certis ſolẽnitatibus, ſi perſeuerãt in excõmunicatione: Primò defendit ts. vicinis proximis,ne illi elementa cõmunia, ſicut ignẽ, aut aquã,miniſtrent,aut alia obſequia faciant. quod intelligendum eſt extra caſum extremæ vel quaſi extremæ neceſsitatis. Secũdò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obſtat quod di-

In Add. 3. p.q.21.ar.2 ad.2.

Matth. 18.

Excõmunicatu quãdo ingreſſus eccleſiæ eſt licitus.

In Add. 3. p.q.21.ar.2 ad.1.

Matth. 16.

1.Cor.5.

1.Tim.1.

NN

citur Ro.12.Benedicite persequentibus vos:benedicite & nolite maledicere.nec quod in epistola Iudæ legitur,Quòd cùm Michaël altercaretur cum diabolo,de Moysi corpore, nõ est ausus iudiciũ inferre blasphemiæ,hoc est illi maledicere:sed ait,Imperet tibi Deus:ergo nec ecclesia debet alicui maledictionis iudiciũ inferre:quia dupliciter contingit aliquẽ alicui maledicere, siue malum imprecari:

Maledicere alteri cõtingit dupliciter.

vno modo,vt in malo quod imprecatur & dicit,sistat. Et sic maledictio omnibus modis est probibita. Alio modo ita,ꝙ malũ quod imprecatur,ordinetur in bonum illius cui maledicitur.Et sic maledictio quandoq; est licita & salutifera.Sicut etiam medicus quandoq; nocumẽtum infert infirmo, vt sectionem,per quam ab infirmitate liberetur.Hoc modo Moyses in figurã maledictionũ, quibus subdi debebant excõmunicati,maledicebat inobedientibus, dicens, Quòd si audire nolueris vocem Domini

Deut.28.

Dei tui,vt custodias & facias omnia mãdata eius,quæ ego tibi pręcipio bodie: maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate:Maledictũ horreũ tuum, & maledictæ reliquię tuę:Maledictus fructus terræ tuæ,armenta boum,& greges ouiũ tuarũ.Maledictus eris ingrediens,& maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones, quas recitare longũ esset.omnibus tamen illis subduntur excommunicati,qui per inobedientiam,nolunt ecclesiam audire & reuereri. ¶ Septimum malum est à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus,in cõparatione ad alios, vt dicitur in c.sicut. 11. q. 3.Vnde si habeat oficium publicum,puta tabellionatus, non potest licitè exercere: licet instrumenta & acta publica ab eo recepta non vitientur. In spiritualibus autem clericus excommunicatus est suspensus.& si se immisceat diuinis,incurrit irregularitatẽ:nec potest eligere,aut eligi, neq; recipi ad religionem,nec beneficium conferre aut acceptare,accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari.3.q. 2. §.euidenter,& in c.decernimus,de sententia excommunicationis in 6. & quodam modo efficitur infamis, vt habetur in c.infames.6.q.1. Potest tamen condere testamentum, similiter & codicillum, ac pia legata relinquere,& beneficiis renunciare,vt iuristæ dicunt. Vide apud summistas. ¶ Octauum malum est,ecclesiasticæ sepulturæ priuatio,quia non debet sepeliri in ecclesia aut loco sacro.cui enim nõ

Defuncti excommunicati ante absolutionem ad celũ volare nõ possunt.

communicamus viuo,nec mortuo communicare debemus,vt in c.sacris, extra de sepulturis. ¶ Nonũ malum est,regni cælorum & paradisi clausio:sic quòd excommunicati, quantumcunq; pœniteant & moriantur in gratia,non possunt ad cælum volare, nec visione beatifica frui,donec fuerint absoluti,& hoc expressè dixit Christus,Matth.18.Quæcunq; ligaueritis super terram,erunt ligata & in cælo,hoc est paradiso.Ideo laudabilis est consuetudo in aliquibus diocœsibus,in quibus ad instantiã procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluuntur defuncti excommunicati, reseruata actione partibus super bonis illorũ: qua absolutione facta,participant in suffragiis ecclesiæ,& sic peracta purgatione euolant ad cęlum. Veruntamen piè credi potest quòd si non absoluantur ab ecclesia, facta integra satisfactione in purgatorio,Christ⁹ dominus,qui est pius & misericors,nõ patietur animas illorũ vsque ad iudicium vniuersale extra paradisum remanere: sed potius vtetur authoritate sua, cùm iam animæ sint extra forum ecclesiæ, vel aliquibus reuelabit,qui absolutionem ab ecclesia obtinebunt, vt nostris temporibus legimus factum in diocœsi sancti Pontij de Thomeris,de quodam clerico excommunicato ab Episcopo Ruthenen. qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exbumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterum sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cũ iterũ sepeliretur in ecclesia, coram toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderant,gratias agentis & dicentis tunc paradisum illi fuisse apertũ, vt in actis & registris publicis prædictæ diocœsis latius continetur. Alios effectus & mala quæ proue-

Excommunicatio non est amanda sed timẽda.

niunt excommunicatis,tractantur à summistis,hæc pro introductione sufficiant.¶ Ex præmissis appa ret manifestè, quàm impiè & contra veritatem euangelicam dixerit Lutherus excommunicationem non esse timendam,sed amandam,cùm malum non sit obiectum amoris. Quare timendum est subditis incidere,& aliis procurare in alios ferri,nisi cùm sperant per illum modum satisfaciendum sibi de notabili damno illato, & excommunicati emendam. Nam si debitor vel reus non posset satisfacere: tunc petens censeretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorem vindictæ: & esset peccatum mortale. Et prælati ecclesiarum non deberent faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excommunicationis sententiam,nisi pro magna causa, & maximè quando verisimiliter æstimant subditos eam non timere: hoc enim esset animabus laqueum damnationis iniicere.

Ver. 16. DE CAVSA EXCOMMVNICATIONIS.

In Add. 3. p.q.21.ar.9

EXcõmunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Matt.18.præmittitur,Si peccauerit,&c.Peccatũ autem simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicũt ibi expositores: Igitur,&c.Et quia damnificando corporaliter,ac etiam in fama,&rebus temporalibus,aliquis mortaliter peccat:ideo pro damno temporali potest quis ex consequenti excommunicari. Sed quia excõ- A

Excõmunicatio est grauissima pœnarum via.

municatio est grauissima pœnarũ:nec secundum D.Aug.potest maior reperiri, vt habetur in c.corripiatur.24.q.3.Ideo nõ debet infligi pro leuibus causis.Vnde in c.nullus, ex cõcilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotum quenquã rectę fidei hominem pro paruis & leuibus causis à communione suspendat,præter eas culpas,pro quibus antiqui patres arceri ab ecclesia iusserunt. Si suspensio prohibetur: à fortiori excommunicatio,quæ pro quolibet mortali laxari nõ debet.vnde subditur: Sub Anathemate autem(hoc est maiori excommunicatione,& à cœtu fideliũ separatione) sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporũ,nullum præsumat ponere,nisi vnde canonica docet autboritas: quia Anathema ęternæ mortis dãnatio est, & nõ nisi pro mortali debet imponi crimine:& illis qui aliter nõ potuerint

Cõtumacia triplex.

corrigi,puta cùm fuerint cõtumaces. ¶ Cõtumacia autem,secundũ D.Tho.triplex inuenitur: Prima, in non veniendo ad iudicium,post legitimã vocationem,triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factam sub sententia excõmunicationis,in quo edicto episcopi & officiales scribũt:

Præci-

Præcipimus sub sententia excõmunicationis, quã vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certam diem & locum, contemnens, ac etiã veniens & se occultãs, vel impediẽs ne possit ad eum citatio peruenire, potest legitimè excommunicari, vt in ca. quoniam extra, vt lite non contest.

Ioan.11. *De edicto peremptorio notanda.*

¶ Circa huiusmodi tamen edictum peremptorium, notandum quòd Christus sciens voluntatem nostram fragilem, & multis passionibus subditam, & eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterum in Iudæam. & ipsis dicentibus, Iudæi quærebãt te modo interficere, & iterum vadis illuc? Respondit, Nónne sunt duodecim horæ diei? Videmus enim sæpenumero tempus qualibet hora diei variari: aliquando mane cælum serenum erit, deinde bruinæ, postmodũ sol oritur, & dissipantur bruinæ, postea eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterum aliæ succedunt, tonat, pluit, postremò iterum serenum est cælum. Sic in proposito est de voluntate hominis. ac si dixisset: Dato quòd voluerint me lapidare, cùm in cholera essent: nũc autẽ passio illa cessauit, & possumus securè accedere. Ob eandem causam, cùm præceptum fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante excommunicationis sententiam ordinauit. Et sic videtur quòd de iure diuino triplex monitio distincta, siue (vt canonistæ dicunt) triplex edictum debeat præcedere excommunicationem. Quod autem ecclesia aliquando vtatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis interuallo, scilicet duorum aut pluriũ dierum pro primo, & totidem pro secũdò & tertio: ex magna causa & necessitate processit, maximè quãdo non est tutus accessus, aut quãdo periculũ est in mora, puta propter hæreticos hæreses disseminantes, & serpentes, aut quando parati sunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiusmodi edicto peremptorio abutebantur, ideo in concilio Lugdunen. sub Grego. 10. celebrato, ordinatum fuit quod habetur in c. constitutionem, de sententia excommunicationis, lib. 6. vbi dicitur, Statuimus vt inter monitiones, quas vt canonicè promulgetur excommunicationis sententia, statuũt iura præmitti, iudices sine monitionibus tribus non vtantur, siue vna pro omnibus, quin obseruent aliqua dierum competentia interualla, nisi facti necessitas ea aliter suaserit moderanda. Vbi glo. super verbo (necessitas) dicit, vt quia partes sunt ad rixam & arma paratæ, nec curant episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare consilium. Idem dicendum est, quando partes vel aliqua illarum impediunt nuntios episcopi, ne eius monitiones ad eorum notitiam perueniant, vel contra hæreticos, quando est periculum de sparsione hæresum, aut aliquid huiusmodi, sed indifferẽter & indiscriminatim in qualibet citatione vti edicto peremptorio nõ licet: cùm sit contra iura: Ideo contrariũ facientes peccant. Non dico tamen quòd excõmunicatio sub vno peremptorio edicto, etiam indifferenter lata, non teneat: quia (vt D. Greg. dicit, & habetur in c. sententia 11. q. 3.) Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta, timenda est.

Matth. 18.

Abusus creditorum. *Abusus aliquorũ prælatorum.*

¶ Ex premissis apparet magnus abusus creditorum & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurãt debitores pro debito ciuili excõmunicari: licet sciãt, vel probabiliter arbitrentur, eos nõ posse soluere, vt saltem tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorũ subtili medio (vt temporibus nostris compertum est) aliquid supra principale debitum quotannis iniustè & turpiter lucrantur. Maior abusus est in aliquibus prælatis, qui sic indifferenter vtuntur huiusmodi edicto peremptorio: & ad defectum cõparitionis post primam citationem excõmunicant, nec eos excusat aliquarum ecclesiarum stylus, quo se cooperiunt, Nam ille stylus in omnibus negotiis nõ est stylus vniuersalis ecclesiæ, cũ in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) nõ sic vtantur illo triplici edicto peremptorio, sed triplici distincta citatione: & stylus ille indifferenter vtens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus, aduersetur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei: & triplicẽ, distinctam, & separatam monitionẽ statuit ante excõmunicationẽ. & Luc. 9. discipulos ad primam rebellionẽ se vlcisci & pœnam imponere volentes, & dicentes, domine vis dicimus vt ignis descendat de cælo, & cõsumat illos? increpauit dicens, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis nõ venit animas perdere, sed saluare. Tales, quantum est in se, auferũt nobilissimũ titulũ ecclesiæ, quæ intitulatur Pia mater. Si enim esset aliqua mater quæ vocaret filiũ suũ, qui fortè in cholera aut passione leuitatis existens, nõ curaret vel recusaret venire: Si illa statim arrepto gladio percuteret eũ, nõ diceretur pia mater, sed crudelis nouerca. Sic prælati, qui ad primam vocationem non veniẽtes statim percutiunt mucrone Anathematis, & tradũt eos Satanæ in interitũ carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquam dant sententiã, nisi præmissis tribus defectibus. Et ideo in monitionibus indifferenter vti hac clausula, de præsenti vna pro trina & canonica monitione præmissa, quam ferimus in his scriptis, non est stylus, sed abusus.

De confessionibus instrumentorum.

¶ Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarum ecclesiasticarum, qui vtũtur cõfessionibus instrumentorum in hunc modum: Cùm debitor in instrumento obligationis se omnibus curiis etiam ecclesiasticis submittit, & cõstituit omnes practicantes in eis procuratores suos ad confitendum debitum: Creditor producto instrumento coram officiali, & per eum distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendum vnum duodenũ absq; vocatione debitoris, quẽ fortè non cognoscit, neq; scit an soluerit, vel sit impossibilitatus ad soluendum, confitetur debitum in instrumento contentũ: & tunc notarius in dorso instrumenti ex persona officialis scribit, Monemus retroscriptũ debitorẽ, quatenus sub sententia excõmunicationis, infra quatuor dies habeat soluere retroscripto creditori retroscriptũ debitũ. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictũ instrumentũ (vt dicitur confessatum) creditori, qui ponit illud in archa, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absque alio processu de diligentiis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excommunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maximè detestabilis, & nullo modo debet tolerari, cùm sit contra ius naturæ & diuinũ, hominẽ inauditum condemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitum, nisi appareat de opposito. Et Matth. 18. dicitur, Si ecclesiã nõ audierit,

sit tibi,&c.Sed quomodo audiet,si ecclesiæ monitio non peruenit ad eius notitiam? Nec excusantur officiales propter confessionem procuratorum, cum sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarum temporalium,qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittūt ad partes principales & maximè quando non sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitæ sunt huiusmodi submissiones,propter abusus,qui etiam de iure canonico sunt condemnati,in c. Sacrosancto, extra de senten. excommunicationis. ¶Secundò apparet quòd quicunq; scit se non peccasse mortaliter, in quacunque materia promulgetur excommunicatio, potest sibi formare conscientiam, quòd non est excommunicatus,nec debet timere, nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideo non est sententia iuris, vt dicitur in l.meminerit.C.Vnde vi.Non debet,vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Ratione tamen scandali seruanda est: quia (vt dictum est) sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est. ¶Secunda contumacia est,quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causæ examinationem illicentiatus recedit,vt in c,certum.11.q.3. ¶Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iussus à iudice, non vult emendare,vt habetur in c.ex parte, extra de verborum significatione. Notandum tamen quòd prædictum dictum D. Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per consequens nec timenda,& præcipuè in septem casibus sequētibus.Primus casus est,quādo is qui tulit eam, non habebat potestatem, vtpote quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, vt in c ad audientiam, extra de consuetudine, vbi dicitur: Sententia à non suo iudice lata, nullam obtinet firmitatem, nisi fortè esset dubium an excommunicans esset iudex excommunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quando quis excommunicatur à suo proprio iudice publicè excommunicato,vt in ca. audiuimus. 24.q.1. Tertius casus est,quando iudex excommunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatum, vt in c.cùm capella, & c. quàm,extra de priuilegiis.Quartus casus,quādo excommunicatur à delegato impetrato in casu non permisso, vel contra intentionem delegantis, vt in ca. finali, extra de præbendis. Quintus casus est,quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitum tempus interiectatam & releuatam.Sextus,quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c.per tuas,extra de sententia excommunicationis, & in c.solet, eodem titu.lib. 6. Dicitur autem continere intolerabilem errorem, quando præcipit malum,vt furtum: vel probibet bonum,vt orare Deum,vel pauperibus subuenire. Septimus, quando prælatus prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarum ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique, de officio iudicis ordinarij,li.6.Si autem excommunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante,vel ad superiorem recurrere.si autem cōtemneret,eo ipso peccaret. Cōtingit autem quòd quandoque est iusta causa ex parte excōmunicantis, quæ non est iusta ex parte excommunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur: vel si matrimonium clandestine primò contractum,non probetur, & secundum probetur: tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

Consolatio iniustè excōmunicatorū.

In Add.1. p.q.21.ar.4 Iniusta excommunicatio quando timenda nō est.

Quādo sententia contineat intolerabilem errorem.

Ver. 17. DE HIS QVI EXCOMMVNICARE POSSVNT.

In Add.3. p.q.22.

SVmmus pontifex & maiores prælati,qui dicuntur Episcopi,& superiores eorū Archiepiscopi,primates,& patriarchæ,ac alij habentes iurisdictionem ordinariā aut delegatā: vt sunt abbates & priores conuentuum,officiales,& vicarij episcoporum,etiam non sacerdotes,excōmunicare possunt,vt habetur in.c.corripiantur.24.q 3.Et quamuis quilibet sacerdos curam habens animarum,ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atque soluendi in foro pœnitentiæ,vbi causa agitur inter hominem & Deū:nō tamē habet potestatē in foro exterioris iudicij,vbi causa agitur inter homines.Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare: alij autem ex eorum commissione, nisi fortè essent excōmunicati vel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licitè in eo ministrare. Differentia tamē est,quia si suspēsus ab ordine,puta sacerdos,attentet cōsecrare,verè cōsecrat, licet peccet: sed si excommunicatus vel suspēsus à iurisdictione exterioris iudicij,tentet excommunicare, nihil facit,nec ligat:quia iurisdictio auferri & impediri potest,& non character. ¶Nō possunt tamen episcopi aut alij absoluere seipsos:quia aliquis nō habet in seipsum iurisdictionē, cùm in eadem causa nō possit quis esse iudex & reus.Et cùm par in parem non habeat imperium, sequitur quòd nullus potest parē sibi excommunicare:nec etiā communitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali,qui est actus singularium personarum,& non totius communitatis.Et quamuis aliquis actus possit esse alicuius totius multitudinis:vt quando multi trahunt nauem, quā nisi omnes simul trahere nō possunt:quia tamē nō est verisimile quòd aliqua tota cōmunitas ad malum cōsentiat, & quin aliqui sint dissentientes:& Deus nō cōdemnet iustum cum impio,Genē.19.sequitur quòd nec Ecclesia, quæ Dei iudiciū imitari debet.Ideo D.Aug.super Matth.2. dicit quòd communitas non est excommunicanda.& sic statutum est in c.Romano. de sentētia excōmunicationis,lib.6.vt cōmunitas nō excōmunicetur,ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excommunicatus verò vna excommunicatione potest alia ac etiam pluribus excommunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem confusionem,vt à peccato resiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excōmunicationes,quot sunt causæ.Cùm enim excōmunicatio sit pœna & medicinale remedium,iteratur cùm causa exigit.Et licet Apostolus dicat 1.Cor.5.Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excōmunicati sint foris:nō tamē sequitur quin Christiani possint pluries excommunicari: quia Apostolus intelligit

Par parem excōmunicare nō potest.

Communitas excommunicari non potest.

Pluribus excommunicationibus potest aliquis innodari.

ligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omnino foris, sed non Christiani, cùm per baptismum acceperint characterem indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet nō merito. Et quanuis priuatio non suscipiat magis & minus secundum se, recipit tamen secundum causam: sicut priuatus lumine vno obice & muro, potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum non, cùm iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliam maculam, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quòd per secundam excommunicationē superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesiæ, quàm per primam & deinceps. ¶ Ex præmissis infertur primò, quòd papa manens papa, non potest ab homine excommunicari, cùm non habeat hominem superiorem in terris: nec potest excommunicationem decernere contra successorem, cùm non sit eo superior. Secundò infertur quòd licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam à iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando non constat de pœnitentia & emenda, ac etiam hæretici facto & completo eorum processu ante mortem: non tamen possunt excommunicari, cùm non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moneri: & excommunicatio (vt dictum est) prærequirat monitionē. Nec obstat quòd possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente, ac etiam inuito, cùm excommunicatio sit pœna: si excommunicatus in scandalum Ecclesiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cùm ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiē terræ, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiūtur forum & iurisdictionem Ecclesiæ, quæ promptior est ad absoluendum, quàm ad condemnandum, vt dicitur in l. Arrianus. ff. de actionibus & obligationibus. Non tamen sequitur quòd si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionem pœnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione. & sic nil prodest illis absolutio, quanuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Papa manēs papa nō potest ab homine excommunicari.

Excōmunicatus mortuus absolui potest.

Ver. 18. DE ABSOLVTIONE.

A Cum eius sit soluere, cuius est ligare: sequitur quòd quilibet sacerdos non potest à sententia excommunicationis absoluere. Canonistæ tamen dicunt in c. pastoralis. §. præterea, extra de officio iudicis ordinarij, & c. non dubium, & ca. quanuis, extra de sententia excommunicationis, quòd ex ordinatione & authoritate summi pontificis in corpore iuris expressa, simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absoluere in foro interiori solùm, à sententia excommunicationis quo ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus moriatur, non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiam quòd si conualeat taliter absolutus, tenetur se præsentare excommunicanti, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis latæ à iure, pertinet ad episcopum excommunicati, nisi sit casus reseruatus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summistæ, & inter eos maximè dominus Caietanus in Summula, super verbo, excommunicatio, ad quem breuitatis gratia lectorem remitto. Et quanuis spiritualia voluntaria non conferantur in inuitum: & excommunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuoluntaria cum sit pœna, ferri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: Sicut potest quis pluribus vinculis ligatus, solui ab vno eo remanente ligato aliis. & idem de pœnis, cùm pœnæ quo ad remissionem, non habeant necessariam connexionem, sicut culpæ. Si quis tamen esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolutè, absq; allegatione causæ excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus, etiam si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur, Ego te absoluo à sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem à vel ab, distribuitur, hoc est supponit distributiuè & copulatiuè pro omnibus suis significatis.

In Add. 3. p. q. 24.

Pœnæ quo ad absolutionem non sunt connexa sicut culpa.

Ver. 19. DE INDVLGENTIIS.

B Tertius actus clauis iurisdictionis est distribuere bona: quæ distributio quantum ad officia vel beneficia, pertinet ad iustitiam distributiuam. Et talis distributio nō dicitur actus clauis, quia nō respicit directè impedimentum ingressus regni cælorum. Distributio verò quo ad remissionē pœnę per modū meriti, quæ pertinet ad satisfactionē, inquantū aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum suorum factorum in gratia, pro remissione pœnarum debitarum, alteri etiam existenti in gratia, siue in hoc mundo, siue in purgatorio, nō habet rationē clauis, cùm pertineat ad singulares personas nullam iurisdictionem habentes. Et cùm talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiam, nō habet rationem indulgētiæ, quę consistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesię: de quo in versiculo sequenti. ¶ Ad cuius intelligentiam, reducēdum est ad memoriam quod suprà dictum est, cùm de charitate & merito ageretur: videlicet quòd cuilibet actui informato gratia, respondent tria bona pro mercede. ¶ Primum bonum dicitur prēmium essentiale, quod consistit in clara visione diuinę essentię: & hoc proportionatur habitui gratię: & hoc nemo potest alteri communicare: quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Matth. 25. dicitur quòd sapientes virgines noluerūt communicare aliis de oleo suo. ¶ Secundum bonum dicitur prēmium accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc prēmium proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundū proportionem gratię quam habent, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebunt, &c. iuxta

In Add. 3. p. q. 25.

Actui meritorio tria respondent.

illud Psal. Particeps ergo sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua. ¶ Tertium bo- *Psal.118.* num est voluntaria solutio & satisfactio pœnarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis præteritis, vt dictum est cùm de satisfactione ageretur. Et hoc præmium siue remissio quantitatis pœnæ respondet & proportionatur conatui & pœnalitati operantis meritoriè, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur vt pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intẽtionem operantis potest applicari existenti in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cùm applicatur ab operante, dicitur suffragium iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit quòd aliquis maiorem pœnalitatem sustineat, quàm sit pœna dignus, vel etiam qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cùm nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, vt meritum Christi) sequitur quòd illæ remanent in gazophilatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantum ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesiæ. & sic reponitur in thesauro Ecclesiæ, per eum qui præest *Indulgẽtia quid.* dispensandum, sicut & cætera bona communia. ¶ Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, pro remissione pœnarum pro peccatis præteritis debitarum, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiæ præest, cum iudicio discretionis, vocatur Indulgẽtia, siue suffragium Indulgentiæ, & non per modũ meriti. Quia ille qui eas applicat, nõ meruit nec sustinuit illas. & sic non sunt propriè eius. ¶ Et quia neoterici hæretici circa huiusmodi materiam (cuius fundamentum intelligere nolunt) molestiam catholicis præstant, irrisionibus, conuitiis, ac blasphemiis pro rationibus vtentes: vt catholica veritas elucescat, aliquantisper hic nobis est insistendum. Et in primis notandum ꝙ hæretici fuerunt decepti, eò ꝙ amplius vocabula, quàm res seu veritatem curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborum, vt dicit Apost. 1. Tim. 6. Eam ob rem licet veritas in- *ca.16.§.4. ver.28.* dulgentiarum in sacris literis contineatur: quia tamen clarè eam malè affecti prospicere non possunt: dicunt ex sacris non haberi, sicut nec purgatorium: quanuis etiam nomẽ purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, vt dictũ est: Sic dicunt nomen Indulgentiæ in sacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pias fraudes fideliũ, postmodũ inuẽtiones, tandem imposturas. & licet quęstio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cùm de re ipsa constet: ad conuincendam tamen eorũ inscitiam & effrenatam procacitatem, ostendendũ nobis est, in sacris literis nomẽ indulgẽtiæ ad intentionẽ qua Ecclesia vtitur, expresè reperiri: & maximè in Esa. 61. vbi in persona Christi dicit, Spiritus Domini super me, eò ꝙ vnxerit me. Ad annuntiandũ mãsuetis misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarẽ captiuis indulgentiã, clausis apertionem. Et sic negari non potest nomen indulgentiæ in sacris non inueniri. Quòd autẽ ad intentionẽ qua vtitur Ecclesia, Esa. scripserit, Christus dominus de- *Nomen indulgẽtia in sacris literis inuenitur.* clarauit Luc. 4. vbi dicitur ꝙ cum in die sabbati intrasset synagogã Nazareth, surrexit legere. & traditus est ei liber Esaiæ prophetæ: & vbi reuoluit librũ, inuenit locum vbi scriptũ erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euãgelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, &c. Ecce quomodo nomen indulgẽtię Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaias? profectò peccatorum, propter quæ indulgenda & remittenda missus est Christus à Deo patre. & quia in peccato sunt duo scilicet culpa & pœna, remissio culpæ ac etiam remissio pœnæ rectè indulgentia nominatur. Sed Ecclesia (vt dictum est) accipit indulgẽtiam pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, per quã remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse potest, quàm nomen indulgentiæ, ad intentionem qua vtitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Grego. 9. septennes indulgentias statuit. Post Grego. tempore Alexandri tertij declaratum fuit, quòd remissiones (hoc est indulgentiæ) illis tantum prodessent, quibus vt prosint proprij iudices siue episcopi indulserunt, vt habetur in ca. quod autem, extra de pœnitentiis & remiss. Postmodum ab Innocentio tertio in concilio Lateranẽ. vt habetur in ca. excommunicamus. §. catholici, extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui crucis assumpto charactere, ad exterminium hæreticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illóq; sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidium terræ sanctæ conceduntur. Et quanuis hæc concessio indulgentiarum his qui in subsidium terræ sanctæ accedunt, minimè inueniatur scripta in iure: indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ fultam fuisse indulgẽtia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali, ad liberandam terram sanctam, extra de Iudæis & Sarracenis. Postea verò quidam indiscretas & superfluas indulgentias dabant: ex quo claues Ecclesiæ contemnebantur, & pœnitentialis satisfactio eneruabatur. ideo decretum fuit ab Innocentio tertio in concilio generali, vt habetur in c. cùm ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus, ne cùm dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue à pluribus episcopis indulgentiæ extenderentur vltra annum: & in Anniuersario Dedicationis 40. dies de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Et in Clemen. de pœniten. & remiss. ex concilio Viennẽ. reprehenduntur abusus quæstorum, & solùm conceditur licentia publican- *Iubilei institutio.* di & recipiendi suffragia. Successiuè Bonifacius octauus, vt habetur in extrauag. antiquorum, de pœnitentiis & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum à centesimo anno in centesimum, visitantibus vrbem. Deinde circa annum Domini milesimum trecentesimum, Clemens quintus præfatam iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus secundus assignauit de vigesimo quinto in vigesimum quintum, vt habetur in extraua. quemadmodum, de pœniten. & remiss. D. Antho. Florẽ. prima parte summæ, tit. 10. ca. 3. §. 6. assignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus vrbem Romanam, quàm aliam ciuitatem. ¶ Ex præmissis habetur primò, ꝙ indulgentiæ non sunt solùm à trecentis annis, nec sunt inuentiones humanæ, neq; fraudes, neq; imposturę: sed ex

ſed ex Chriſti inſtitutione, quam ſequens vniuerſalis Eccleſia(quæ errare nō poteſt)in generali concilio conceſsit. Vnde in concilio Conſtantien. ſeſsione ſexta, non immeritò condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Vvicleſz, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remiſsio, quia vſu inualeſcente propter prophetiam Eſaiæ, clarius eius ſignificatio per nomen indulgentię explicatur, indulgentia appellatur. Eſt enim indulgentia clemens ac mollis remiſsio, quæ ſeueritati opponitur, & indulgere idem eſt quod parcere & remittere. Tempore verò Apoſtolorum dicebatur donatio abundantiæ ſpiritualis. Vnde Apoſtolus 2. Corin. ſecundo. donationes tales ſe feciſſe commemorat, dicens: Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid propter vos donaui, in perſona Chriſti, ſcilicet donaui, vbi glo. dicit, hoc eſt tantum vobis prodeſt, ac ſi Chriſtus donaſſet. & Apoſt. de remiſsione pœnæ debitæ fornicario pro peccato excōmunicato, cui Corinthij remiſerunt. Et D. Pau. propter eos aperto theſauro Eccleſiæ applicauit ei pœnalitates ſupererogationis Chriſti & Sanctorum: & ſic vſus eſt donatione, ſiue remiſsione, & indulgentia. Quod ergo Apoſto. vocat donationes, ſucceſsiuè Eccleſia innixa authoritati ei datæ à Chriſto, vocauit remiſsiones: dicitur enim Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittūtur eis. Non ſolùm enim Chriſtus dedit poteſtatem inſtrumentalem remittendi culpam, ſed etiam pœnam: & non ſolum æternam, ſed etiam temporalem: & non ſolùm per modum meriti Chriſti, & viam recōciliationis, quod fit per applicationem ſacramentorum, per quæ meritum Chriſti inſtrumentaliter applicatur: ſed etiam per modum indulgentiæ, quæ fit vltra ſacramenta, ex aliqua pia cauſa. Tum quia homines ſunt negligentes ad exoluendum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quæ ſunt modica reſpectu remiſsionis: quia ſi eſſent magna & pœnalia ad æqualitatem remiſsionis, diceretur redemptio, vel ſolutio, aut ſatisfactio, & non remiſsio, ſiue indulgentia. Cùm ergo indulgentiæ reſpiciant principaliter gratiam, in eis conferendis non attenditur principaliter quantitas operis, ſed cauſa. ¶ Ex præmiſsis patet quòd poteſtas conferendi indulgentias fundatur in illo paſſu, Quorū remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit poteſtatem remittendi culpam, à fortiori pœnam temporalem. Nec tamen ex hoc ſequitur quòd quilibet epiſcopus aut ſimplex ſacerdos poſsit indulgentias conferre: quia per illa verba alij nō receperūt poteſtatem, niſi ſub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinē poteſtatis, papa, Petri ſucceſſor, poteſt reſeruare abſolutionem aliquorum peccatorum: ſic etiam collationem indulgentiarum: maximè cùm diſtributio bonorum communium totius Eccleſiæ pertineat ex ipſo ordine rerum ad illum qui præeſt toti Eccleſiæ. Poteſt tamen aliis delegare hanc poteſtatem, vt infrà dicetur.

Cur Eccleſia indulgentias largiatur.

Indulgentiarum poteſtas.

Ver. 20. DE THESAVRO ECCLESIAE ET FVNDAMENTO INDVLGENTIARVM.

A NEmo niſi infidelis, negare poteſt Chriſtum multa opera ſupererogationis, ad quæ non tenebatur feciſſe, & multos labores & pœnalitates ſupererogaſſe. Hoc quidem notum eſt ex euangelio Luc. 9. Vbi habetur quòd Moyſes & Helias viſi in maieſtate, dicebant exceſſum eius, ſcilicet paſsionis Chriſti, quem completurus erat in Hieruſalem. Ex quo manifeſtè apparet quòd eius pœnalitas & paſsio excedebat redemptionem, quam fecit: quia(vt dicitur 1. Ioan. 2.) Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non autem noſtris tantum, ſed pro peccatis totius mūdi, imò pro infinitis mundis, ſi eſſent: cum minima gutta ſanguinis & minimus dolor ratione vnionis, eſſet infinitę ſatisfactionis. & ideo nō poteſt exauriri. Vnde in extrauag. vnigenitus, de pœnitentiis & remiſſ. poſt mentionem de profluuio ſanguinis à Chriſto effuſi, ac doloribus, tantis quidem vt à planta pedis vſque ad verticem capitis ſanitas non inueniretur in ipſo, dicitur exinde, Tantum vt nec ſuperuacua, inanis, aut ſuperflua tanta effuſionis miſeratio redderetur: theſaurum militanti Eccleſiæ acquiſiuit, volens ſuis theſaurizare filiis pius pater: vt ſic eſſet infinitus theſaurus hominibus, quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. & infrà, De cuius conſumptione aut minutione non eſt aliquatenus formidandum, tam propter infinita Chriſti merita, quàm pro eo quòd quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iuſtitiam, tanto magis accreſcit ipſorum cumulus meritorum. Si dicatur quòd vnum infinitum conſumitur per aliud: ſed peccatum eſt infinitum, igitur. reſpondendum eſt quòd infinitas peccati & infinitas meriti Chriſti non ſunt eiuſdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiuè, pro quanto priuat infinito bono. ſed meritum & ſatisfactio Chriſti eſt quid infinitū poſitiuè propter vnionem, &c. In theſauro etiam eccleſiæ reponitur cumulus pœnalitatum ſupererogationis ſanctorū. ¶ Certum eſt enim D. Virginem Domini matrem, multas pœnalitates & labores ſuſtinuiſſe in profectione Bethleem, in fuga in Ægyptum, & in paſsione Chriſti, cùm ſtabat iuxta crucem Ieſu mater eius, Ioan. 19. Cùm impletum fuit illud D. Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipſius animā pertranſibit gladius. & per duodecim annos poſt Chriſti aſcenſionem. & tamen pro huiuſmodi pœnalitatibus non fuit in ſeipſa remunerata, cum non haberet reatum alicuius peccati aut pœnæ. Et quanuis mortua ſit, & alias paſsiones naturales perpeſſa ſit: non erant tamen in ea pœnæ, ſed pœnalitates & cōditio naturę. ¶ Præterea ſancti Apoſtoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa ſuſtinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorum illorū: & multa bona ſupererogationis, hoc eſt conſilij, ad quæ non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob 7. proteſtabatur dicens: Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram(hoc eſt pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quam patior in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret. Et Apoſt. Coloſſ. 1. dicit: Nunc gaudeo in paſsionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſsionum Chriſti, in carne mea, pro corpore eius quod eſt Eccleſia. vbi manifeſtè aſſerit ſe paſſum in carne ſua pro Eccleſia. Non tamen propter hæc verba(quæ deſunt paſsionum Chriſti) intelligendum eſt quòd paſsio Chriſti fuerit inſufficiēs ad redemptionem humanæ naturæ: & quòd paſsiones D. Pauli additę ſint ad complendum, hoc enim eſt falſum & hæreticum, cùm Chriſtus (vt dictum eſt) ſit propiciatio

Chriſtus multa ſupererogauit.

D. Virgo ſupererogauit.

D. Pau. quomodo pro eccleſia paſſus eſt.

pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum est quòd Christus & ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus verò est congregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrum, vt habetur 1. Cor.12. Deus autem ordinauit in sua prædestinatione quantum meritorum deberet esse in tota ecclesia, tam in capite, quàm in membris: sicut prædestinauit numerum electorum, & inter hęc merita sunt passiones Sanctorum, per quas Christo debebant conformari. Merita Christi capitis prę-uisa sunt infinita. Præuisum etiam fuit quòd quilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideo D. Paulus Apostolus dicebat, Adimpleo, hoc est addo mensuram præuisam à Deo, in carne mea, passionum, quæ desunt secundum diuinam prædestinationem, Christi, hoc est ecclesię, cuius Christus est caput. Ideo subiungit, Pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cùm peccatum nullum fecerit, sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiæ: ita & nos patiamur, non solùm pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore
Roma.8. Ecclesiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filij sui. Et ideo Galat.6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus ærumnas quas cęteri sancti pertulerunt in carne sua, tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi, ad communem totius Ecclesiæ vtilitatem. Cùm ergo de excessu pœnalitatum suarũ sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratũ: sequitur quòd excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophilacio (hoc est thesauro Ecclesię) cùm alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cùm propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem Christi vicario, thesauri Ecclesiæ claues siue potestatem habenti. Vnde in prædicta extrauag. vnigenitus, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beatæ Dei genitricis, & omnium electorum, à primo iusto vsque ad vltimum, merita adminiculum prĕstare nituntur. ¶ Si arguatur quòd nulla sanctorum merita relicta sunt irremunerata, cùm Roma.8. dicatur, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuela-
Sanctorum opera possũt dupliciter considerari. bitur in nobis: Dicẽdum quòd si opera sanctorum facta in gratia, considerentur vt meritoria, sunt remunerata etiam vltra condignum. Si verò considerẽtur vt satisfactoria, non sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentias remunerantur in aliis. Si replicetur quòd si Christi satisfactio per modum indulgentiæ, sufficit ad deletionem omnium pœnarũ: sequitur quòd si credimus eam sufficere & nos participare, ergo aliæ superfluunt: Dicendum primo, quòd Christi satisfactio, quæ applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundũ dispositionem sacramentũ suscipientis, vt dictum est. & quia contingit suscipiẽtem paruã dispositionem habere: ideo aliquid reatus manet, vt dictum est. & cùm passio Christi per modum indulgentiæ applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiã satisfactionis Christi dicimus sanctorũ supererogationes reponi in thesauro Ecclesię, & applicari: Sed dicimus satisfactiones supererogationis sanctorũ per indulgentias applicari, vt illæ etiam expientur. & sic vt duplici via expientur pœnæ debitæ, scilicet satisfactione Christi & Sanctorum. Quemadmodũ enim non inconuenit aliquid duplici via mereri (vt dicetur infrà, quando de Christi merito agetur) ita non inconuenit aliquem duplici via satisfacere debito pœnæ, scilicet satisfactione Christi, & satisfactione Sanctorum, quæ innititur satisfactioni Christi, à qua vis & efficacia eius pendet. ¶ Nec obstat præmissis, quòd dicebat Christus, Luc.17. Cùm feceritis ea quæ prĕcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Sed seruus
19. Retract. inutilis non supererogat. Vnde D. August. dicit nullum Sanctorũ perfectè implesse mandata Dei, magis ignoscente Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde. quod nullus Sanctorum fecit. Et in eodem idem August. dicit quòd opus bonum optimè factũ, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, inquantum procedũt à nobis, & non sunt informata gratia. Nec loquitur de operibus cõsiliorũ, sed solũ de præceptis. Imò ex illo loco habetur, quod si seruus vltra præcepta aliquid faceret, non esset inutilis, sed supererogaret. Et ad D. August. dicendũ primò, quòd intentio eius erat dicere quòd nullus sanctorũ in hac via perfectè impleuit pręceptum dilectionis Dei, perfectione patrię, siue qua sancti qui sunt in patria, qui nullum impedimentũ habẽt, implent. Non tamen intellexit quòd non impleuerit perfectè mandatum dilectionis Dei, perfectione præcepta in via, ad quam Deus (qui non obligat ad impossibile) intendit viatores obligare. Non enim
Sap.9. intendit Deus obligare peccatores ad perfectionẽ comprehensorũ, cùm sit eis impossibile: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et cùm dicit quòd opus optimè factum, est veniale peccatum: non accipit peccatum veniale propriè pro actu deformi, sed pro actu vili in comparatione diuinę
Esa.64. dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ, scilicet tanquam à nobis procedentes: quæ in comparatione diuinæ iustitiæ quasi nihil sunt. Sicut lumen candelæ ad lumen solis dicitur vmbra, licet in se lumen sit. sic, &c. Sed inquantum iustitiæ nostræ sunt adiunctæ gratiæ Dei, ipsa cooperante sunt meritoriæ de condigno, vt dictum est cùm de merito ageretur. ¶ Nec obstat pariter, quòd nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cùm omnia quę homo habet, habeat à Deo: & solutio & satisfactio importat quod hat de proprio, & nõ de his quę domini sunt, aut de alieno: ergo nullus potest supererogare. Negatur cõsequẽtia: licet enim antecedẽs sit absolutè & simpliciter verum, (cùm inter hominẽ & Deũ non sit ęqualitas aut proportio:) quia tamen est quędã proportionabilitas: sicut homo potest mereri à Deo, præsupposita diuina ordinatione & gratia, ita & satisfacere, faciẽdo ea quæ ipse ordinauit, scilicet tantum sustinendo, quantũ in delitiis fuit. & Deute.25. Secundũ mensurã delicti, erit & plagarũ modus. Et sic supposita diuina ordinatione
Apoc.18. antecedens est falsum. Et cùm datur aliquid alicui per indulgẽtias, licet antea esset alienum, per donationem & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfacit de suo, licet aliquãdo fuerit alienum.

Ver. 21. DE VALORE INDVLGENTIARVM.

A CVm impium sit dicere Ecclesiam Christi, quæ regitur Spiritu sancto, facere aliquid vanum: & *In add.3 p. q.25.ar.2.* (vt ex prædictis patet) Ecclesia vniuersalis, quæ errare non potest, in cócilio generali dederit indulgentias: necessariò sequitur quòd indulgẽtiæ ad aliquid valent, non solùm quantum ad forum Ecclesiæ, absoluendo à pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in ca. cùm ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus: sed etiam valent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remissionem pœnæ residuę post contritionem, confessionem, & absolutionem, siue sit iniuncta, siue non: cùm potestas remittendi D. Petro Apostolo data, se extendat ad cælos. aliàs si solùm iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) vocant, remitterẽt indulgentiæ, Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quàm iuuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Roma. 3. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suũ: quia illud intelligitur de mercede siue præmio essentiali, non secludendo meritum Christi, cui innititur, & non de solutione pœnarum. Vel potest dici quòd per concessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiæ conceduntur. Et quanuis Deus, qui seipsum negare non potest, statuerit, Deutero. 25. Secundum mensuram delicti, erit & pla- *2.Tim.2.* garum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, vel per indulgentias, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnius alius sponte sustinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, propriè absoluit ab eo ad quod ligauit superior, scilicet Deus, qui absoluẽdo à culpa, ligat ad pœnam, vt dicit Hugo de sancto Victore: sed dat debitori, vt debitum soluat. & sic diuinæ iustitiæ non derogatur. ¶ Si autem allegetur illud Apostoli, *2.Cor.10.* Non est data potestas in destructionem, sed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias aufertur vtilitas satisfactionis, quæ si fieret per nos, cederet in meritum essentiale & accidentale, ac etiam in remedium recidiui, Igitur, &c. Propter hoc argumentum à D. Thoma solutum, Lutherus & sui sequaces procaciter dicunt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones, cùm remittãt satisfactiones, & dent licentiam pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Tho. quòd per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiam, quàm per assuetudinem nostrorũ bonorum operum: quia ex affectu quem accipiens indulgentias, accipit ad causam, pro qua indulgentia datur, & vt possit illas consequi, se disponit ad gratiam, confitetur, & multa bona opera facit, quæ non faceret, si indulgentia non concederetur. & ideo non est in destructionem dare, nisi inordinatè dentur. Nec ad hos fines datur, vt homines cessent à bonis operibus, sed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus misericordiæ iniunctis abstineant, vt etiam ex eis remedium consequantur: quanuis à debito pœnæ sint immunes. Non enim indulgentiæ satisfactionem aliquam remittunt, sed duntaxat obligationem, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculum est, & non satisfactio, sed est vinculi solutio. Ideo papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed non satisfactionem: quia post indulgẽtiam peccator si velit, potest satisfacere, quãuis non obligetur. nec sequitur quòd eius satisfactio frustra fiat: quia si satisfactionem faciat, eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro, si ipse non egeat, nec alteri applicet. *Aliud est vinculũ satisfactionis, aliud satisfactio.* Et (vt dictum est) vni debito pluribus modis satisfieri potest, & per consequens pœnæ debitæ pro peccatis: Primò per virgam Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflictam. Secũdò per alterius satisfactionem per ipsum applicatam. *2.Cor.8.* Vnde Apost. dicit, Vt abundantia vestra illorum inopiam suppleat, & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplemẽtum, vt fiat æqualitas. Tertiò per orationem: Moysi enim oratione virga Dei auersa est à populo Israël. Vnde Psalm. 105. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, & non disperderet *Iona 3.* eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. *3.Reg 21.* Quartò potest satisfieri, & virga Dei auerti, propria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Apostо. 1. Cor. 11. postquàm fecit mentionem de virga Dei dicens: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostræ animaduersionis negligentiam esse, dicẽs: Quòd si nosipsos iudicaremus, & corriperemus, non vtiq; à domino iudicaremur, siue corriperemur: Deus enim quanuis nullũ peccatum impunitũ relinquat, nunquam tamen bis in idipsum iudicat: quod faceret, si ipse post nostram animaduersionem, animaduerteret siue puniret. Quintò satisfieri potest eleemosynis, iuxta illud, Pec- *Dan.4.* cata tua eleemosynis redime. & Luc. 12. Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per susceptionem sacramẽtorum, quæ pœnam æternam cõmutant in temporalem, imò etiam de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis cõmunicatum, secũdum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic, secundum domi. de Palude, non est ex insufficientia virtutis sacramentorum, quòd tota pœna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimò satisfieri potest pœnæ debitæ pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragij, propter modicam causam piam, & quasi gratis applicatur, & per modum solutionis datur: & sic aliter quàm in sacramentis, in quibus propter amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem suscipientis, datur. Indulgentia verò datur existentibus in gratia, non secundum dispositionem suscipientis, sed æqualiter omnibus, dummodo causam propter quam datur, perficiant. Nec sequitur quòd Deus peccatum impunitum relinquat, cùm per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christum vel sanctos perpessam, pœnæ debitæ correspondentem,

applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit diuinæ iustitiæ. ¶ Ex præmissis apparet quàm parum faciat contra indulgentias, id quod dicitur in Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt ex contextu apparet) intelligitur de filiis Dauid, quòd scilicet peccata & iniquitates eorum, virga (hoc est pœna seu punitione) se visitaturum Deus minabatur, nisi resipiscerent: quia si resipiscerent, & conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neq; nocebo in veritate mea, si in seipsos animaduertant, vel aliorum animaduersiones eis applicentur. Quanuis etiam exponi possit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver. 22. DE QVANTITATE VALORIS INDVLGENTIARVM.

QVantitas valoris indulgentiarum pensanda est secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autem efficiens vel effectiua illius est duplex, scilicet principalis, & instrumētalis. Principalis est abundantia thesauri Ecclesiæ, hoc est abundantia supererogationis pœnalitatum Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumentalis est clauis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideo secundum applicationem instrumenti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorum, inquantum satisfactoria delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantum valent, quantum sonant, siue quantum determinātur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus non indiget nostro mendacio, vt pro eo loquamur dolos. Ergo Ecclesia determinando & prædicando indulgentias, non mentitur. Et 1. Cor. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicunque in prędicatione falsum dicit, quantum in se est, fidem euertit. Vnde D. August. in epistola ad D. Hieron. dicit quòd si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturæ periit. Sic si in prędicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta Ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideo simpliciter indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur siue sonant, aut determinātur per literas, vel per verba concedentis plenam authoritatem habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiā est, taxare quantum pœnæ per indulgentiam dimittatur. Sed si inordinatè fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens: nihilominus tamen faciens quod indulgentia sonat, consequitur effectum: cùm Papa sit vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & procurator cum libera, & talis procurator cum libera prædiudicare possit domino in vtilitatem aliorū. Sic Papa dummodo sit causa pia, quantumcunq; modica. ¶ Ad hoc autem quòd indulgentia habeat effectum, quatuor requiruntur: duo ex parte dantis, scilicet authoritas plena: secundò causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendum. ¶ Causa pia comprehendit honorem Dei, & vtilitatem proximi, vt sunt orationes, peregrinationes, constructio basilicarum, ecclesiarum, pontium, itinerum, siue eorum reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primum est charitas, eò quòd absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secundum est executio causæ, siue quòd faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgentia sonat, siue id quod per concedentem mandatur: sic quòd si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à syllaba, cadit à causa. Et sic stat aliquando, quòd qui plus laborat, non sequatur maiorē indulgentiam, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certam Ecclesiam, tantum lucrantur vicini, quantum qui à mille dietis veniunt, ratione indulgentiæ: licet distantiores propter labores & pœnalitates, magnis mereantur de præmio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illæ erunt irremuneratæ, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori, sed applicationi thesauri. ¶ Si verò indulgentia certarum pœnarum detur visitanti ecclesiam. N. absq; determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatum tempus, solùm pro illo tempore durat. Si autem dicatur, in perpetuū, non expirat morte concedentis: possunt tamen per successorem reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinariè obseruatum, quòd summi pontifices post publicationem sui pontificatus, seruatis quibusdam solennitatibus, reuocant omnes indulgentias per prædecessores suos concessas. & ideo necesse est ad consecutionem effectus, habere confirmationem, vel nouam impetrationem. ¶ Sed si pro subuentione fabricæ ecclesiæ, pontium, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione precij, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secundum deuotionem congruam & rationabilem, secūdum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnum aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicēdum est de aliis diuitibus proportionabiliter. Vnde Mar. 12. Dixit Christus quòd vidua, quæ solùm duo minuta miserat in gazophilatium, plus omnibus misit. ¶ Si verò sit taxata quantitas eleemosynæ, qui non tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat, non consequitur indulgentiam, licet mereatur.

Iob.13.

Falsa in prædicatione dicens subuertit fidē.

Quatuor requisita ad indulgentiarum effectū.

Papa noniter creatus reuocat oēs indulgētias prædecessorum.

Quid de indulgētiis secundū deuotionem offerentis.

¶ Ex prēmissis apparet quòd si in concessione indulgentiarum dicatur, quòd remittuntur tres vel septem anni aut septem dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum concedētis, non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licet mereatur bonū opus faciendo: non tamen lucratur indulgentias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarū. Sed cùm datur indulgentia plena, plenior, aut plenissima: tunc secūdum D. Anthoninum Florent. in prima parte Summæ titu. 10. cap. 3. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgētia plena, secūdum eundem post dominum Petrum de Palude, in. 4. distinct. 20. quæ datur quo ad remissionem pœnarū peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungēda: Plenior, qua remittitur pœna mortalium & venialium: Plenissima verò, qua non solùm remittuntur pœnæ mortalium & venialiū, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgētia, inquātum habet rationem cuiusdam absolutionis, remit-

Indulgētia plena quid. Indulgētia plenior & plenissima.

tit

tit culpam venialem, quemadmodũ facta confeſsione generali, per abſolutionẽ generalem remittitur. Non tamen propter hoc dici poteſt indulgentia à pœna & culpa: quia culpa cùm ſit analogum, & per ſe ponatur, ſtat pro mortali, cuins remiſsio authoritatiuè pertinet ad ſolum Deum, & inſtrumentaliter ad ſacerdotem adminiſtrãtem ſacramẽtum pœnitentię. Quanuis poſsit dici quòd cùm in indulgentia datur facultas eligendi confeſſorem, qui poſsit abſoluere ab omnibus caſibus, etiam ſedi apoſtolicæ reſeruatis: tunc poteſt dici indulgentia à pœna & culpa delegatiuè & inſtrumentaliter. ¶ Notandum etiam, ſecundum prędictum Anthon. quòd qui lucratur indulgentiam 20. annorũ, tantũ ſibi valent ad remiſsionem pœnæ pro peccatis ſuis, quantum valerent illi 20. anni in pœnitentia ininncti. Aliis iſte ſenſus verborum ſic videtur, Remitto tibi vnum annum de pœnitentia iniuncta vel iniungenda, boc eſt tantum minus punieris in purgatorio, quàm punieris, ſi vno anno continuo in hac vita pœnitentiã egiſſes. Sed dubium eſt de illa pœnitentia continua vnius anni, quia in foro pœnitẽtiæ licet detur pœnitentia interpollata per vnum annnm, non tamen continua, ſaltem in foro interiori. Ideo alij dicnnt quòd debet intelligi de pœnitẽtia ſolenni, quæ ad plures annos iniungitur, vel de pœnitentiis per canones determinatis, quæ ſunt iniungendæ, hoc eſt debent iniungi, licet non ininngantur. Mihi tamẽ, ſaluo meliori iudicio, videtur dicendum, quòd valet ad tot annos, ad quot ſecũdum diuinam ordinationem, pro peccatis præteritis haberet ſuſtinere in purgatorio, ſi ante indulgẽtiæ conſecutionem in gratia deceſsiſſet. Non debent tamen peccatores propter has indulgentias generales, prætermittere opera pœnitentiæ in hac vita, tum propter incertitudinem (quia nemo ſcit ſe eſſe in gratia: vnde Eccleſiaſtes 9. Nemo ſit vtrum amore vel odio dignus ſit: ideo neſcit an indulgentiam lucretur·) tum propter periculum recidiui, à quo impeditur per opera pœnitentiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana ſequentia indulgentiam: quia indulgentia nõ remittit pœnas peccatorum futurorum. Et vlterius propter conformitatem, vt ſe conforment Chriſto, vt impleant in carne ſua pro corpore eius, quod eſt Eccleſia: vt quemadmodum ipſe paſſus eſt pro aliis membris: ſic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: ſic enim adimplebimus legem Cbriſti, vt dictum eſt. ¶ Et quia pluribus dantur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis: videndum eſt quis dicatur articulus mortis. D. Anthon. Floreñ. vbi ſuprà. §.6. dicit, quòd ſi concedens in forma indulti, aliter intentionem ſuam non exprimat, videtur intelligi de articulo pręſumpto, licet non vero: ſicut extrema vnctio debet dari his qui ſecũdum æſtimationem reputantur morituri, iterum tamen iniunguntur, ſi ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vnctio. Sic ergo cùm in tali articulo præſumpto quis abſoluitur per indulgentiam, conſequitur effectum indulgẽtiæ vſque ad illud tempus: & ſi poſtea euadat, expirat indulgẽtia. Secus autem ſi in forma indulgẽtię diceretur, quod cõſequatur effectũ in mortis articulo, & in caſu quo moriatur: ſi non moriatur, gratia indulgẽtiæ nõ expirat per illam abſolutionem, quæ tamen quãdo non moritur, nõ habet effectum. ¶ Notãdum præterea ꝙ ſi indulgentia datur pœnitẽtibus & confeſsis, nõ ſufficit quòd confeſſus fuerit ſemel in anno, ſi poſt cõfeſsionem ante indulgentiam aliquod peccatum mortale commiſit: quia tunc tenetur confiteri. Si verò non commiſit, non tenetur confiteri de venialibus, nec de mortalibus aliàs ritè cõfeſsis. Si verò indulgẽtia detur verè pœnitentibns & confeſsis, ſeu propoſitum cõfitendi habẽtibus, tunc licet tutius eſſet cõfiteri, propter incertitudinem cõtritionis: tamẽ ſufficit & requiritur, ſi habeat aliquod peccatũ mortale, actualis cõtritio tempore quo actu implet id quod mãdatur. Vnde qui vult lucrari indulgẽtias quæ dantur viſitãtibus eccleſias vrbis, nõ eſt neceſſe ad eas cõſequẽdas quòd in itinere cõteratur: ſufficit enim, cũ actu viſitat. ¶ Inſuper notãdum eſt quòd licet cõceſsio indulgẽtiæ verſetur circa tertiam partem pœnitẽtiæ, ſcilicet ſatisfactionem, cùm tamẽ pertineat ad clauem iuriſdictionis, quæ poteſt per nõ ſacerdotem exerceri, nõ requiritur quòd quis cõfiteatur danti indulgẽtiam: & ſic facta cõfeſsione & habita ſacramẽtali abſolutione, poteſt per alium abſolutionẽ indulgẽtiæ obtinere, niſi in indulgẽtia aliud dicatur. ¶ Et ſic patet quòd alia eſt abſolutio ſacramentalis, alia eſt ſolutio ſiue remiſsio indulgentiæ. ¶ Poſtremò notandum quòd illa debet eſſe forma verborum in remiſsione plenaria concedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia miniſter debet exequi ſecundum formam mandantis: & communiter talis eſt, ſecundum prædictum Anthoninum Floreñ. Ego authoritate ſedis Apoſtolicæ mihi pro nunc commiſſa, concedo tibi plenariam remiſsionem peccatorum tuorum, de quibus corde contritus es, & ore confeſſus (vel proponis confiteri, ſi indulgentia hoc dicatur) præterquàm eorum qnæ propter confidentiam huius indulti commiſiſti. Nec oportet quòd dicat, Et de quibus oblitus es: quia ſicut Deus illud non exigit propter impoſsibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruum ſit addere, In nomine Patris, & filij, & Spiritus ſancti: non eſt tamen neceſſe. Et quod aliqui dicunt, Reſtituo te illi innocentiæ, in qua eras quando baptizatus fuiſti, ſuperfluum eſt: non vitiat tamen actum.

Indulgẽtia à pœna & culpa quid.

Articulus mortis quis ſit.

Alia eſt abſolutio ſacramentalis alia indulgentia.

Forma abſolutionis indulgentiarum.

Ver. 23. DE HIS QVI INDVLGENTIAS CONCEDERE POSSVNT.

A AD ſciendum qui indulgẽtias facere vel cõcedere poſſunt, ſupponẽdum primò, quòd indulgẽtiæ habent effectum ſecũdum quòd opera ſatisfactoria vnius applicãtur alteri, nõ ſolùm ex vi charitatis, ſed etiam intẽtione operãtis in ipſum directa. Secũdò ſupponẽdum eſt, quòd intẽtio ad alterum tripliciter dirigi poteſt, ſcilicet in ſingulari, ſpeciali, & generali. In ſingulari quidẽ, cùm quis pro alio ſatisfacit, determinãdo & applicãdo pœnalitatem ſuam ad illum. & ſic quilibet poteſt alteri opera ſua communicare. In ſpeciali verò, cùm quis orat pro cõgregatione ſua, & familiaribus, & benefactoribus. Et ſic ille qui cõgregationi pręeſt, poteſt opera illa aliquando communicare, applicãdo intentionem illorum qui ſunt de cõgregatione, ad hunc determinatè. ¶ In generali autem, ſicut cùm quis bona opera ſua ad bonum commune totius vniuerſalis Eccleſiæ communicat, & ſic ille qui præeſt gene-

In add. 3 p. q. 16. ar. 1.

Triplex cõmunicatio.

raliter toti Ecclesiæ, potest opera illa communicare, applicando intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cùm homo sit pars congregationis, & ipsa congregatio sit pars Ecclesiæ: sequitur ꝙ in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni communis: & in intẽtione boni communis vnius congregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiæ. & ideo ille qui præest toti Ecclesiæ, potest cõmunicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt congregationis, sed non è conuerso. ¶ His suppositis, dicendum neque primam neque secundam communicationem posse dici indulgentiam. De prima quidem manifestum est, cùm indulgentia sit actus iurisdictionis, quam priuatus supra priuatum nõ habet. Præterea licet per cõmunicationem priuatam is cui fit cõmunicatio, soluatur à reatu pœnæ, quantum ad Deum: non tamen soluitur à debito satisfaciendi pœnitentiam iniunctam, ad quam est obligatus in foro ecclesiæ & pœnitentiali: quod tamẽ indulgentia facit. Propter eandem rationem secunda communicatio etiam non dicitur indulgentia, vt vtraque propter sequentem, scilicet propter insufficientiam & incertitudinem: quia in vna persona vel congregatione non est indeficientia meritorum, vt sibi & omnibus aliis valere possint: nec est aliquando certum an sint aliqua opera satisfactoria superetogationis irremunerata, quæ tamen semper

Quis indulgentias cõcedere potest. sunt in ecclesia propter infinitum meritum Christi, quòd exhauriri non potest. ¶ Ex præmissis infertur ꝙ nec diaconus, nec sacerdos, imò nec episcopus, nec alius inferior summo pontifice, potest concedere indulgentias, nisi ex commissione: sed solus summus pontifex, qui habet plenam potestatẽ iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiam, & bona illius. Consueuit tamen committere & dare potestatem episcopis concedendi aliquot dies indulgentiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores verò episcopis, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alij prælati religionum, non possunt dare indulgentias, sed bene possunt concedere participationem bonorum, quæ fiunt per subditos illorum, quam participationẽ vocant receptionem ad gratias ordinis. Aduertendũ ꝙ negantes primatum D. Petri, negant papam habere claues, & indulgentias concedere posse. Sed contra illos sufficienter probatum est, cùm de primatu Petri ageretur, versic. 5. huius. §. 6.

Ver. 24. DE HIS QVIBVS INDVLGENTIAE PROSVNT.

In Add. 3. p. q. 27. CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictũ est: sequitur eas existentibus in peccato mortali & per consequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur B reatus pœnæ, sequitur quòd non prosunt secũdum quod sunt indulgẽtiæ, his qui nullum reatum pœne habent. & sic non prosunt beatis aut innocentibus, quãtum ad remissionem pœnæ, cùm nõ habeãt reatum: prosunt tamen viatoribus, etiam innocẽtibus, implentibus causam piam, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritũ & remissionem pœnę simul prosunt omnibus viatoribus existentibus in gratia & implentibus causam, propter quam dãtur, siue sint seculares, siue religiosi.

Religiosis prosunt indulgentiæ. Nõ enim religiosi sunt deterioris conditionis, quàm alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cùm ergo religio sit bonum quoddam, non debent religiosi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen non debet dissolui regularis obseruantia: vt propter eas religiosi vagentur per mũdum: quia religiosi magis merentur, religionem suam seruando, quãtum ad præmium vitę æternę, quàm indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem pœnæ, quod est minus bonum, non tantum lucrẽtur. Præterea prouisum est illis per pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuotè visitando vnum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romæ. Nec etiam religiosis per indulgentias remittuntur pœnæ eis iniunctæ in capitulo: quia illæ sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur à pœnis iniunctis in foro pœnitentiali.

Papa potest lucrari indulgentias. ¶ Et cùm Romanus pontifex aut alius ex eius commissione, indulgentias largiens non sit deterioris conditionis quàm alij: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quàm ipse executioni mandari non possit: sequitur quòd si seruent ea quæ pro indulgentiis mandantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quanuis nullus seipsum excõmunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sentẽtiæ: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus vti potest his quæ ei ex authoritate iurisdictionis competit aliis distribuere, tam in temporalibus, quàm spiritualibus. Sicut etiam sacerdotes Eucharistiam, quam aliis ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicũt quòd papa pro se solo indulgentiam facere non potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui verò non faciunt, dicunt, vel obseruant ea, propter quæ indulgentia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiam nõ consequitur: cum remota causa, remoueatur effectus: & non existente cõditione, non consequitur quis id quod sub conditione datur.

Vnus pro alio indulgẽtiam lucrari possit. Et quanuis quilibet possit opus suum applicare alteri, non tamen indulgentiam: sic quòd vnus homo possit indulgentiam consequi propter opus alterius: Quia indulgentia non potest applicari ad alterum, nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam. & ideo cum ipse applicet ad facientem, dicentem, vel dantem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, non potest ad alterum hanc intentionem concedentis transferre. Secus si in indulgentia cõtineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium: tunc enim faciendo per alium consequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma concedit.

Animæ purgatorij quomodo consequantur indulgẽtiam. Et per hunc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt consequi indulgentias, cum de ipsis fit mentio in indulto, scilicet quòd si quis viatorum, in gratia existẽtium faciat pro ipsis animabus quod mandatur, ipsæ indulgentiam consequantur: cùm omnia quæ requiruntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur, scilicet potestas in cõcedente, charitas in recipiente viatore (quia animæ purgatorij non sunt in termino) & pia causa per alium executioni mandatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. ¶ Nec obstat quod Christus Matth. 16. dixit, Quodcũque ligaueris super terram, ligatum erit & in cælo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, aliàs Papa

posset

possct euacuare totum purgatorium, & diuinam iustitiam eneruare. Quidam dicunt ꝙ hæc determinatio super terram, determinat personam Petri & successorũ eius, & non potestatẽ clauium: sic ꝙ ipsi existentes super terram, possunt vti potestate clauium, sed post mortem nõ possunt soluere aut ligare, neque remittere, sed bene quandiu viuunt super terram. Alij dicũt quòd refertur ad ligamen iurisdictionale, quia non possunt defunctos excõmunicare: & nõ ad absolutionẽ, quia possunt defunctos excommunicatos absoluere, vt dictum est: cũ odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidam. ff. de liberis & posthumis, & ideo proniora sunt iura ad absoluendũ, quàm ad condẽnandũ, vt habetur in l. Arianus. ff. de actionibus & obligationibus. & l. fauorabiles. ff. de regulis iuris. Sed ligare & cõdemnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terram) restringunt. soluere autem & remittere est fauorabile: ergo non est restringendum, sed ampliandum. Ideo Ecclesia consueuit absoluere excommunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excommunicationis, quod ligat in cælo lõgiori tempore: à fortiori à vinculo pœnæ, quod impedit donec expietur. ¶ Dominus Caietanus in opusculo de indulgentiis dicit, quòd indulgentiæ non conceduntur defunctis eo modo quo viuis: quia defunctus soluitur per modum suffragij, nõ cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim ꝙ possimus animabus quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primò merendo de congruo ipsarum liberationem. Secundo impetrando nostris orationibus vel oblationibus, præcipuè in oblatione passionis Christi, quæ fit in missa: tunc enim sacramentũ eucharistiæ eis prodest, inquantũ sacrificium per modum suffragij, vt dictum est. Tertiò nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intẽtionem nostram illis communicando, & pro eis exoluendo, siue dando eis vt exoluant. Indulgentia autem Apostolica (vt ipsa verba sonant) de passionibus & pœnalitatibus Christi & sanctorum, dat illis vt inde soluant & liberentur. & sic per modum suffragij satisfactorij, per modum quo opera nostra satisfactoria illis suffragantur per condonationem pœnarum nostrarum. Sic papa per applicationem & cõdonationem thesauri ecclesiæ, qui ad eas peruenit per intentionem nostram, non per modum iustitiæ & æqualitatis, sed per modũ suffragij, hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis ecclesiæ suffragia efflagitant diuinam misericordiam, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberentur à pœnis, & non per modum iustitiæ, & æqualitatis, eò quòd pœnę, quas nos in hac via patimur, sunt multò minores & leuiores, quàm pœnæ, quas animæ in purgatorio patiũtur. Sicut pœna pecuniaria est multò minor, quã pœna seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est quòd seruitus pecunia non redimitur, secundum rigorem iustitiæ, cùm non sit æqualitas, sed solùm secũdum domini acceptionem: ita pœnę animarum in purgatorio existentium, cùm sint grauiores, non redimuntur pœnis nostris, secundum rigorem diuinæ iustitiæ, sed expiantũr secũdum liberã diuinæ gratiæ & misericordiæ acceptationẽ, quod nos dicimus per modum suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordia, quæ ex ordinatione sua modicum pro magno se acceptaturum statuit, nos monẽdo per Apostolum, vt aliorũ onera sustineremus, & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum. vnde 2. Mach. 12, Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Ideo suffragia & indulgentiæ non sunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniantur. Viuis autem conceduntur indulgẽtiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autẽ, extra de pœnitentiis & remissionibus: eò quòd viui sunt præsentes & subditi. Et papa per modum suffragij applicat thesaurum ecclesiæ viuis & defunctis. Sed respectu viuorũ addit actum absolutionis: respectu verò defunctorũ nullũ propriè addit actum iurisdictionis, licet addat actum modificatiuum ad suffragia ecclesiastica. Sic igitur quandiu viuimus, sumus subditi pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præsentis vitæ spectant: & propterea seruatis seruandis, indulgentia ad viuos defertur via iustitiæ, per actum iurisdictionem habẽtis, scilicet per absolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribiliori foro existentibus, indulgentiæ non perueniunt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cùm præsentes non sint, neque de foro isto. Sed cùm sint nobis vnitæ in charitate, papa ex thesauro ecclesię per modum suffragij ad subleuationem earum cõfert & mittit, cõfidẽs de magna misericordia Dei, qui & claues regni ei cõtulit. Dat similitudinẽ prædictus Caietanus de principe alicuius ciuitatis, qui ex ęrario publico liberaturus omnes ciues ęre alieno grauatos, quorũ aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iam propter ęs alienum seruituti addicti: In hoc enim casu princeps ex erario publico, authoritatiuè nummos dispensaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruos autem degentes sub dominio alterius, non posset iudicialiter absoluere, sed per modum auxilij subuenire, mittendo pecuniam, & cõfidendo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic ecclesiasticus princeps ex thesauro ecclesię pœnas pro peccatis viuorũ & defunctorum debitas soluturus, vtrisque thesauri suffragia dispensat. Sed viuis applicat, absoluendo illos: defunctis autẽ applicat, eis auxiliando, hoc est opera satisfactoria ad illorũ liberationẽ dirigendo, confidens de misericordia Dei, qui ei dispensationem thesauri dedit. ¶ Nec est inconueniens quòd papa purgatoriũ euacuare posit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinę iustitiæ, vt dictum est. Valde tamen rarò, imò fortè nunquam cõtigit, quòd papa per indulgentias purgatoriũ euacuauerit. Quia non inueniũtur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruent ea quæ in indulgentiis mandantur: eo maximè quòd multi sunt defuncti, qui non meruerũt sibi indulgentias applicari, vt pote illi qui in hac vita existentes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iustè permittit Deus, ꝙ sui & alij viui eorum obliuiscãtur. Vnde D. Tho. dicit quòd in descensu Christi ad inferos nõ omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: sed solùm illi, quorum purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerũt, vt eo descendente, à pœna purgatorij liberarentur. sic etiam dici potest quoad indulgentias, ꝙ Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cùm defuncti erunt, obliuioni tradi-

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia nõ redimitur. Gal. 6.

3. p. q. 52. art. 8. ad 1.

§. 7. DE MATRIMONIO.

In Add.3. p.q.44.ar.2. & in 4. dist.27.

MAtrimonium ab effectu magis à matre quàm à patre dictum est, quasi matris munium, quia fœminis maximè incumbit educandæ prolis officium in vtero & extra, donec quodam modo per se stare posit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem muniens, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur, scilicet virum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem monẽs, ne virum relinquat, alteri adhærens. Vel matrimonium, quasi materia vnius: quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Isidorum, à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo vt est officium quoddam naturæ: Alio modo vt est sacramentum ecclesiæ. In quantum est officium naturæ, secundum Philosophos & iuristas, est viri ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est coniungi non prohibitas secundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouendam, ac ad sibi inuicem mutuò obsequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugium, à coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quòd matrimonium, vt est officium naturæ, habet duos fines: Primus & principalis est proles generanda, & non solùm generanda, sed etiam educanda & promouenda. Et sic principalis finis matrimonij, est debita generatio, educatio, & ad bonum promotio. Vnde Philosophus 8. Ethicorum dicit, quòd à parentibus habemus esse: nutrimentum & disciplinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia masculus & fœmella in animalibus cõiunguntur ad prolem generandam. Quantum ad secundum, scilicet quo ad educationem, cõuenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectiora sunt alijs, vt turtur & columba, quia ambo educationi prolis intendunt. In alijs autem animalibus masculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, scilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia, quia alia animalia non curant de promotione paruulorum suorum ad maiora, dummodo vitam sibi procurare posint. Homo autem nõ solùm curam habet educationis, sed etiam promotionis. Vnde Apostolus dicit, Neque enim filij debent thesaurizare parentibus, sed parentes filijs. ¶ Secundus finis matrimonij, est fides siue fidelitas, quæ fundatur in communicatione operum, & in indiuidua cohabitatione, ad sibi mutuò obsequendũ. hoc enim est necessariũ ad perfectam educationem & instructionem prolis: licet altero cõiugum post generationem moriente, alter habeat supplere: quod tamen non adeò conueuienter fit per vnum, sicut per ambos, nisi forte aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium, quæ non sibi inuicem obsequuntur: in infirmitatibus & alijs necessitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: sed retinet nomen generale, quod est maris & fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium. ¶ Habet vlterius matrimonium inter Christianos alium finem, scilicet significationem vnionis Christi & Ecclesiæ: & ideo dicitur sacramentũ quod perficit ipsum. Hinc est quòd matrimonium inter fideles contractum, non est perfectum. Cùm igitur bonum & finis conuertantur, secundum Philosophum & D. Diony. sequitur quòd tria sunt matrimonij bona, scilicet proles, fides, & sacramentum: de quibus infra dicetur.

Matrimonium dupliciter accipitur.

Duo fines matrimonij vt officium naturæ.

1. Cor. 12.

Ver. 1. DE MATRIMONII INSTITVTIONE.

Gen. 2.

A

MAtrimonium vt officiũ naturæ, institutũ est ab authore naturæ, in paradiso terrestri ante peccatum, quando formata Eua de costa Adæ, duxit eam ad Adam, qui liberè accepit eam in sociam coniugalem siue vxorem, & dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suę, erúntq; duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, secundum D. Aug. hæc verba recitentur Genes. 1. Et si perseuerassent in gratia in paradiso terrestri, fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Post peccatum verò Adæ, propter quòd caro cœpit concupiscere cõtra spiritum, Matrimonium quòd primò in officium naturæ institutum erat, factum est in remedium ad reprimendam concupiscentiam, ne esset homo sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: sed sciret vnusquisque vas suum posidere in honore & sanctificatione. Ideo in lege Moysi, ad refrenandam concupiscentiam prohibitæ sunt à matrimonio inuicem contrahendo personæ, quæ habent habitare simul in eadem domo. & tandem per Christum institutum est sacramentum, quando factę sunt nuptiæ in Chana Galilææ, vbi ipsum suo primo miraculo voluit honorare, Ioan. 2. Et quanuis non legatur ibi ipsa institutio, verisimile tamen est ipsum tunc instituisse, & recitasse ea quæ dixit Matth. 19. Qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam creauit eos, &c. licet D. Ioannes hæc non scripserit. Per prædicta verba Christus matrimonium apud Iudæos & infideles deprauatum, ad primam institutionem & indiuisibilis vnionis cum ipso & ecclesia significationem reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo non separet. Quam institutionem & significationem Apostolus intelligens, hortabatur viros ad diligendas vxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiam, inseparabili scilicet dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicens: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia. Ephes. 5. Ecclesia etiam matrimonium esse vnum de septem sacramentis Ecclesiæ determinauit, vt suprà dictum est, cùm de numero Sacramentorum ageretur, capite. 16. versicu. 14. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd matrimonium (in quãtum est officium naturæ) est de iure naturali: non quidem quòd sit ex principiis naturæ necessitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed prout naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & secundum finem perfectius, quàm alia animalia, quæ non

Leuit. 18.

Matrimonium quomodo sit de iure naturæ.

cognoscunt

cognoſcunt rationem finis,& proportionem mediorum ad finem,ſicut homo. Ideo naturalis conceptio ei indita eſt,qua dirigitur non ſolùm ad operandũ, ſed etiam ad conuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis ſiue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quàm conceptio homini naturaliter indita,ad conuenienter agendum in operationibus propriis, ſiue conueniant ei ex natura generis,ſicut generare,comedere, & ambulare: ſiue conueniant ei ex narura ſpeciei,ſicut ratiocinari, vnde ſicut naturalis ratio inclinat eum ad conuenienter ratiocinãdum, ita ad connenienter comedendum,generandam prolem,& ipſam conueniẽter educandam,inſtruendam,& promouendam in debitum finem. Quod fieri non poſſet,niſi vbi eſſet aliqua obligatio viri ad mulierem,determinata ad cómunicandum opera,& perpetuò cohabitandum, & ſibi mutuò obſequẽdum: quæ obligatio matrimonium facit. vnde ſequitur quòd actus matrimonij non eſt illicitus, cùm ſit de iure naturali, & ab authore naturæ ordinatus. Ideo 1.Corin.7.dicitur, Virgo ſi nubat,non peccat.& 1. Tim.5.Volo iuuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apoſt.1.Corin.7. dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes ſint,prohibuit actum matrimonij: cùm in eodem ca. dicat, Vir vxori debitum reddat,&c.Sed prohibuit fruitionem,ne ſcilicet in ipſa delectatione actus conſtituant vltimum finem:Nec per hoc quod dixit, diuiſus eſt, intellexit diuiſionem coniunctionis gratiæ, ſed contemplationis,propter intenſam delectationem,propter quam illi quibus competit diuina contemplari,aut ſacramenta tractare,indicitur pro illo tempore continentia. Et ſecundum hoc dicitur, quòd Spiritus ſanctus,quantum ad actum reuelationis ſecretorum,non tangebat mentes prophetarũ in vſu matrimonij.Et licet quædam turpitudo pœnæ concomitetur,propter peccatum originale, nó tamen turpitudo culpæ. Et quanuis oporteat eum excuſari (vt dicetur in verſiculo ſequenti) non tamen ſic quòd de ſe ſit illicitus:quia ſi ſecundum ſe eſſet illicitus,nó poſſet totaliter excuſari,ſicut nec adulterium.Sed quia habet ſimilitudinem mali propter corruptionem concupiſcentiæ:cùm actus matrimonij ſit idem in ſpecie naturæ cum fornicatione,non tamen in ſpecie moris, quam accipit à fine, vt dictum eſt.Sicut occidere hominem propter bonum iuſtitiæ,non eſt malum ſecundum ſe:habet tamen ſpeciem mali,& eſt idem in genere naturæ cum homicidio:excuſatur tamẽ:& illa ſimilitudo ſiue ſpecies mali deletur & abſtergitur per finem iuſtitiæ.Sic ad propoſitum,&c.¶Secundò ſequitur quòd ſi actus matrimonij ſit deliberatus & factus in gratia,eſt meritorius,cum in talibus (vt dictum eſt) nó detur actus indifferens.vt ſuprà dictum eſt, cap.3.verſi.5. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorum,qui dixerunt homines in ſtatu coniugij non poſſe ſaluari. Sed hi tanquam hæretici, ſunt ab Eccleſia reprobati in concilio Lateranenſi,vt habetur in c.firmiter,extra de ſumma Trinitate & ſide catholica,vbi dicitur:Non ſolùm virgines & continentes,verùm & coningati per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo,ad æternam merentur beatitudinem peruenire.vt de innumeris ſanctis legimus,de Abraham,Iſaac,& Iacob,&c.

In Add.1. p.q.41.ar.3

Ver. 2. DE EXCVSATIONE ACTVS MATRIMONII.

A CVm Apoſtolus 1.Theſſ.2. ab omni ſpecie mali præcipiat abſtinere:conſequens eſt quòd actus habens ſpeciem mali,non ſit intrinſecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiam intrinſecè malus, cùm nullum ſimile ſit idem:&per ſpeciem mali intelligitur ſimilitudo mali:& actus intrinſecè malus, non poteſt bene fieri:nec etiam eſt indifferens, quia talis æqualiter ſe habet ad bonum & ad malum. Ideo neceſſe eſt dicere quòd actus habens ſpeciem mali, ſit actus qui non habet obiectũ bonum, neque malum:tamen habet maiorem ſimilitudinẽ cum malo, quàm cũ bono. Sicut ſunt aliqui actus habentes ſpeciem pietatis, vt habetur 2. Tim.3. Habentes quidẽ ſpeciem pietatis, qui vt in pluribus bene fieri conſueuerunt. Sic actus ſpeciem mali habet,qui vt in pluribus cõſueuit malè fieri,&eſt eiuſdẽ ſpeciei in genere naturæ cum actu malo,vt dictum eſt verſiculo præcedenti. & ſic ſine decore, ornamento,& honeſtate:& nó poteſt cómuniter fieri coram hominibus ſine ſcandalo,vt choreæ, & ſimiles diſſolutiones:& occidere hominem habet maiorem ſimilitudinẽ mali ſecũdum ſe, quàm boni: ex decore tamen & ornamento iuſtitiæ habet honeſtatem,& efficitur bonus.Sic actus matrimonij dicitur habere ſpeciem mali dupliciter.Primò quia eſt eiuſdem ſpeciei in eſſe naturæ cũ adulterio & fornicatione.& cómuniter & in pluribus actus ille in eſſe naturæ,qui eſt cognitio mulieris,malè fit,neq; abſque ſcandalo in conſpectu hominum fieri poteſt. Secundò quia iacturam magnam ſpiritualem affert,abſorbet enim bonum rationis: ideo neceſſe eſt quòd veſtiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circunſtantiis. Nullus enim ſapiens debet iacturam aliquam ſuſtinere,niſi pro recompenſatione alicuius æqualis vel maioris boni.¶Fines autem & bona matrimonij, quæ recompenſant iacturam,& honeſtãt ſiue cooperiunt ſimilitudinẽ & ſpeciem mali,ſunt tria, ſcilicet proles,fides, & ſacramentum: quanuis bonum ſacramẽti non pertineat ad vſum matrimonij,pertinet tamen ad eſſentiam, inquantum matrimonium eſt perfectum. Et ideo propter duos ſolos fines, ſeu bona matrimonij, ſub diſiunctione,coniuges abſq; peccato,coniugio vti poſſunt,etiã ſi mulier ſit ſterilis,aut prægnans:quia eſt bonum ſidei,& reddendi debiti petenti expreſsè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatum adulterij in coniuge,non eſt peccatum: quia eſt quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet.¶Sed ſi intendit vitare fornicationem in ſe,ſic eſt aliqua ſuperfluitas paſsionis: & omnis talis eſt ad minus peccatũ veniale: quia ſicut matrimonium nõ eſt inſtitutum propter ſanitatem acquirendam:ſic nec ad fornicationem in ſe vitandam, cùm ſint alia potiora remedia, ieiunium, vigiliæ, & carnis maceratio. Ideo Apoſtolus 1.Corin.7.Poſtquam dixit,Reuertimini in idipſum, ne fortè tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram, ait: Hoc autem dico non ſecundum imperium, ſed ſecundum indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus.Hæc opinio eſt D.Thomæ,& cum eo videtur eſſe D. Augu.qui dicit,Incontinẽtiæ malum eſt,quòd vir cognoſcat vxorem vltra neceſsitatem pro-

In add.3.p. q.49 ar.4.
Species mali quid.
Actus matrimonij quomodo habeat ſpeciẽ mali.
Tria matrimonij bona.
An actus matrimonij ad vitandã fornicationem in ſe,ſit malus.

Indulgētia est duplex.

creandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primò ad illam indulgētiam dicút, quòd secundum expositionem D. Tho. indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, ideo duplex est iodulgentia: Quædam est permissio de mioori malo, vt libelli repudij, quem Moyses permisit ad duritiam cordis illorum, vt habetur Matth.19. & talis non fit io oouo testamēto, propter sui perfectionem, quæ non erat in antiquo. vode Apost. Heb.6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia est permissio de minori bono, cùm scilicet homo præcepto noo cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apostolus in prædicto loco indulget, hoc est permittit actum matrimonij, ad fornicationem vitandam in se. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt quòd secundum eundem Thomam, non est incoouenieos ꝙ quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo mious booo actu: hoc eoim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonū castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quàm sit iactura quam patitur. Ad D. August. dicunt, quòd iotelligit quando ad satisfaciendum volnptati facit, & noo intentione vitandi incontinentiam. vnde idem Augustinus postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non ratiooi, sed libidioi obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumentātur: Quandocunque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnum principalem, & alium secundarium: Si principalis finis non sit possibilis, potest licitè ordinari in secundarium: Sed secundus finis matrimonij est vitatio incontinentiæ (vnde Apostolus 1. Corio.7. Propter fornicationem autem vnusquisq; habeat vxorem suam, & vnaquæq; virum.) Ergo vbi procreatio prolis oon est possibilis, vt in sterili, vel in ea quæ iam concepit, actus poterit ordinari ad vitandam fornicationem non solùm in alia coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quàm io coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitādam fornicatiooem in coniuge, pertioet ad bonum fidei: sic etiam ad vitandum in seipso, quia non accedit ad aliam, quàm ad vxorem suam. & sic seruatur fides thori. Bonum enim fidei ad plus se extendit, quàm ratio debiti: nec aliqua circunstantia quæ debeat inesse, deest, quando vxor est sterilis vel concepit, & nō petit debitum expressè vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen non tenetur ad illa.

Opinio Petri de Palude medi.

¶ Dominus Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictū D. Thomæ debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vtpote quādo de proximo habet loqui cum non sua, de qua alias fuit tentatus. Tunc enim potest licitè exercere actū matrimonij, etiam vxore prægnante vel sterili, non petente, ad vitandam fornicationem in se. Ideo enim licitè debitom petit à sua, ne iodebitè exigat ab extranea. Si autem non est in periculo prędicto, & potest aliis remediis vti: tamen vult magis hoc medio, tanquam delectabiliori, vitare fornicationé, cùm principaliter, licet oon totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationem. & sic peccat, saltem venialiter. Si autem vtitur vxore sua solùm propter delectationé, constitueodo in ea finem vltimum, est peccatum mortale: vt siquis cum coniuge non attendat quòd coniuox est, sed quòd mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hierony. Voluptates qoæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnandæ sunt. Si autē non quæratur in alia quàm coniuge, licet delectationis gratia, est peccatū veniale. Quia Deus ordinauit delectationem propter actū, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset. & nō ordinauit actum propter delectationem.

Ver. 3. DE PRAECEPTO MATRIMONII.

In Add.1. p.q.41.ar.2

PRæceptum matrimonij vt officium naturæ scriptū Geo.1. fuit datum toti cōmunitati naturæ humanæ, & non singularibus personis, nisi pro quanto est oecessarium ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuium. Ideo fuit repetitū Geñ.9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessariū sibi, noo tameo obligat quemlibet ad aliquid quod est necessarium multitudioi: sed quia inter ea quæ præcipiútur multitudioi, sæpe vnum impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione ooo obligatur quilibet per modum pręcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturam, & artem ædificatoriā, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria cōmunitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, ꝙ per diuersos diuersa compleantur. Cùm ergo ad perfectionem multitudinis necessarium sit aliquos vacare cōtemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimoniū. vt dicit Aposto.1. Corin.7. sequitur quòd matrimonium non obligat quemlibet sub præcepto. Vode Theophrastus Philosophus probat quòd sapienti non expedit nubere. Et ideo præceptum datum Gene.1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Matth.19. Sunt eunuchi, qui castrauerunt semetipsos propter regnum Dei, &c. Imò adhuc pręceptum illud totam communitatem obligat, donec fuerit completus numerum electorum, & ideo vbi omoes velleot continere (quod vix contingere potest) princeps posset aliquos ad matrimonium compellere. Nec obstat quòd in veteri lege steriles, licet exercerent actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolebant matrimonium contrahere. Quidam dicuot hoc esse verum apud Iudæos, ex quibus Messias nasci debebat.

Vnde prodit quod steriles reputarentur infames.

Sed hoc solùm debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quòd oon est ex lege, sed ex traditionibus Pharisæorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia. licet enim Deuteron. septimo dicatur, Noo erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fœcunditatis, etiam terræ, vt habetur Exod.23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus, Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec ta-

nec tamen propter hoc erant infames, cùm hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit. vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructo ventris tui? *Gene.30.*

Ver. 4. DE MATRIMONIO, VT EST SACRAMENTUM ECCLESIAE.

A MAtrimonium vt sacramentum Ecclesiæ, includit omnia quæ vt officium naturæ, & addit ꝙ fuerit contractum in fide filij Dei incarnati, siue inseparabiliter vniti naturæ humanæ, & Ecclesiæ tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimonium inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum, est omnino, hoc est quocunque casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indissolubile, vt amplius dicetur infra hoc §. versic.9. impedimento 10. ¶ Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarũ, præcedentes consensum integrum: qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. ¶ Forma sacraméti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentes, secundum Dominum Caietanũ: cuius fundamentum est dictum D. Augu. Accedit verbũ ad elementum, & fit sacramentũ. Et ideo licet matrimonium vt officium naturę, possit per literas aut procuratores contrahi, non tamen vt sacramentum Ecclesiæ. & ideo non est omnino indissolubile: quia ex causa potest cum illo antè dispensari, quàm in præsentia perficiatur. Si enim (vt idem ait) in omnibus alijs sacramentis Ecclesiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiam, nec sufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuncios applicantur: sequitur quòd matrimonium vt sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramẽtalem (vt dictum est cùm de ornatu Sacramentorum ageretur) sic etiam sacramentum matrimonij. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonij, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam: Secundus, faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiosè ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate vti. Hoc patet in potentiis sensitiuis animæ, quibus respondent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. vnde cùm in matrimonio detur facultas ex diuina institutione vtendi vxore sua ad procreationem prolis: datur etiam gratia, sine qua id cõuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est. ¶ Ex præmissis patet quòd in hoc sacramento, sicut & in alijs, sunt tria: Primò sacramentum tantum, quod est materia & forma applicata: Secundò est res & sacramentum simul, & hoc est ornatus, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculũ, siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem. Sed cùm ornatus sit dispositio ad gratiã, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cum forma, melius videtur dicendũ, quòd ille nexus qui est relatio, consequatur consensum. Ornatus verò est qualitas, vt dictum est. Tertiò res tantum, & est gratia sacramentalis, quę (vt dictum est) iuuat ad opera matrimonij, & reprimit concupiscentiam. Nec tamen ex hoc quòd omnes habent concupiscentiã, sequitur quòd omnes debeant matrimoniũ contrahere: Quia illi qui matrimonio non vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam, scilicet orationem, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem: Nam libido satiata recrescit, seu interpollata subcrescit.

In Add.3. p.q.42.

Materia sacramenti matrimonij

Forma matrimonij.

Ver. 5. QVAE REQVIRENTVR AD MATRIMONIVM.

B AD contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur: Primum est materiale & fundamentale, scilicet quòd personæ sint legitimæ. Secundum est formale, scilicet consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quòd sint ex legitimo matrimonio procreatæ: quia spurij & ex adulterio nati, possunt matrimonium contrahere: Sed dicuntur legitimæ, vir & mulier, qui legibus coniungi, & matrimonium contrahere non prohibentur, siue quæ non habent impedimenta dirimentia matrimonium. de quibus infrà versi. nono dicetur. ¶ Ex præmissis sequitur quòd inter duos viros, aut duas mulieres, vel angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium.

Duo ad matrimonium requisita.

Ver. 6. DE CONSENSV REQVISITO AD MATRIMONIVM.

C COnsensus ad matrimonium requisitus multa exigit: Primò quòd sit cõsensus interior: quia si solùm verba vel signa exteriora proferrentur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum, etiam si carnalis copula subsequatur: cùm in omni sacramento requiratur intentio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari, & tamen interius dissentit, non est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam euangelicæ legis. sic in matrimonio. vnde D. Chrysostomus, & habetur in c. matrimonium, vigesimaseptima quęst. secunda: Matrimonium non coitus, sed voluntas facit. Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quòd est liber, nisi per eius consensum: sed per matrimonium accipit vterque coniugum potestatem in corpus alterius. vnde Aposto. Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir, &c. Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuam coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bona matrimonij: quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cùm talis sit in fornicatione. ¶ Ex præmissis sequitur quòd si vir dolosè profert verba exprimentia consensum de præsenti, vt abutatur aliqua, non contrahitur matrimonium. licet Ecclesia quæ non iudicat de interioribus, compellat talem cohabitare cùm illa, vt habetur in c. is qui, extra de sponsalibus & matri. Cõsensus tamen in copulam coniugalem includit consensum in copulam carnalem, non quidem explicitè, sed implicitè: quia (vt dictum est) matrimonium est associatio viri & mulieris in ordine ad prolem, quæ sine carnali copula haberi non potest. Ideo carnalis copula implicitè continetur in coniugali, sicut effectus in causa: quia potestas copulæ cõiugalis, in quã cõsentitur, est causa copulæ carnalis: sicut potestas vtendi

In Add.3. p.q. 45. ar.1

1.Cor.7.

re sua,est causa vsus, qui quidem vsus matrimonij potest impediri infirmitate, vel vtriusq; voluntate, vt in D.Virgine & Ioseph,qni habebant à Deo specialem reuelationem,quòd neuter volebat vti illa
Luc.1. potestate.Vnde D.Virgo post desponsatioñe,angelo nuncianti, Ecce concipies,&c.respondit,Quomodo fiet istud?quoniā virum non cognosco:& ideo nō amisit virginitatem:& nihilominus fuit perfectum matrimnnium,vt infrà dicetur.Quanuis si in contractu matrimonij illa cōditio (quòd neuter posset vti copula carnali)exprimeretur,non esset matrimonium.& ideo inter fratrem & sororem non potest esse matrimonium,nec inter eos qui non possunt dare potestatem sui corporis, vt sunt monia-
In Add.3. p.q.41.ar.1 les & religiosi. ¶Secundò ad matrimonium requiritur quòd cōsensus sit completè liber, hoc est absque coactione & metu cadente in constantem virum . Licet enim voluntas non posit simpliciter &
Plena libertas in matrimonio requiritur. absolutè cogi seu violentari,potest tamen impelli per metū siue trepidationē instantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatem conditionatā,quam vocat Philos.violentū mixtum. Sicut cum quis proiicit merces in mare ne periclitetur.Et quāuis quod fit per metū sit per se voluntariū simpliciter, cum actus in particularibus sint:est tamen inuoluntarium secūdum quid:quia secluso metu nō fieret: & ideo non est libertas completa,neq; consensus completè liber,sed mixtus violento.quod repugnat perpetuitati matrimonij,eò ꝙ nullū violentum perpetuū. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionem in integrum.Et sic tollit matrimoniū,ad quod non sufficit quodcūq; voluntariū, sed voluntarium completū,propter perpetuitatē quam requirit.Nec semper ad hoc induci debet,vt in illo matrimonio stet,nisi quando timetur periculū de violenta dissolutione:Aliàs non peccaret, quia nō soluere promissa,quæ nolens fecit,non est species mali. Si verò ille qui passus est metū,postea liberè cōsentiat:durante consensu eius qui metū intulit,cōtrahitur matrimoniū.Si verò metum passus consentit,cùm inferēs metū dissenrit,nō est matrimoniū,quod est relatio æquiparētiæ,quæ requirit vtriusq; mutuū consensum simul.¶Matrimoniū adeò liberum est,ꝙ filius & filia ad præceptum patris cōtrahere non tenetur cum aliquo vel aliqua,imò cùm alio vel alia,etiam patre & matre insciis & renitentibus,contrahere potest.Quia in matrimonio est perpetua seruitus,ad quam filius qui liber est,præce
Colo.3. pto patris cogi non potest,nec etiam impediri. & illud Apostoli, Filij obedite parentibus per omnia: non intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater . Potest tamen pater inducere filiū ex causa rationabili.& tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad præceptū patris: vt si causa illa cogat de necessitate vel de honestate, & præceptū similiter cogit,aliàs non.Vnde malè faciunt parentes,minis & terroribus compellendo filios aut filias contra eorū voluntatē contrahere matrimonium.
Gene.24. non sic faciebāt in lege naturæ.Vnde Batuel seruo Abrahę quærēti Rebeccā filiam suā pro Isaac,Vocemus puellam,ait,& quæramus eius voluntatē . Filij tamen & filiæ nisi essent aliter inspirati à Deo, non debent facilè contradicere parentibus,qui prudentiores sunt, & magis soliciti de bono filiorū & filiarum,quàm ipsimet.Vnde & filiæ quæ ante 25.annū absq; consensu patris matrimoniū contrahūt, possunt exhæredari.Et quanuis papa posit præcipere alicui vt acceptet episcopatū,per quā acceptationē contrahitur matrimoniū spirituale(quia si nō posset pręcipere,Ecclesiasticus ordo periret,cum quādoq; illi qui sunt idonei,nolint suscipere nisi cogātur:)Non tamen sequitur ꝙ pater posit præcipere matrimoniū carnale:quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis,quæ non est in matrimonio spirituali episcoporū,quod est sicut quoddā officiū dispensandæ reipublicę.1.Cor.4.Sic nos existimet homo sicut ministros,&c.Et quia in matrimonio spirituali,quod cōtrahitur in professione religionis,est seruitus corporalis:Ideo dicendū videtur ꝙ quis non potest cogi. ¶Tertiò requiritur ad matrimoniū ꝙ cōsensus interior exterius exprimatur.Quia cū solus Deus sit scrutator cordiū,si consensus esset solū interius,nō posset innotescere sensibiliter:quod tamē requiritur ad hoc ꝙ innascatur
In add.3.p. vinculū & obligatio,ac etiā ad hoc vt sit sacramentū.¶Quartò requiritur ꝙ cōsensus exprimatur ex-
q.45.ar.2. terius per verba de præsenti absoluta, vel per signa ęquipollētia,quę supplēt vicem verborū,vt in mutis,qui signis pro verbis vtūtur,& in puellis,quæ aliquādo præ verecūdia tacent & inclinant,sponteq; recipiūt osculū in nomine matrimonij, post interrogationē an velint talē in maritū: per illa signa sufficiēter exprimitur cōsensus.Quo ad Deū tamen quæcunq; verba vel signa fiant exterius,statur conscientiæ illorū:licet quo ad Ecclesiam notentur verba & signa antecedentia, concomitātia,& consequētia,maximè quādo sunt obscura,& vnū declaratur per aliud.Si verò post spōsalia verba sint ambigua,& nō habeant aliquā declarationē,neq; præcedentē,neq; cōcomitantē,neq; cōsequentē:(sicut si dicant, Bibamus,aut osculemur,aut accipe hoc in nomine matrimonij)nō est matrimonium: quia intelliguntur de matrimonio contrahendo. A fortiori si dicantur ante sponsalia , secundū Syluestrū de prierio,nisi verba præcedētia sonarēt matrimoniū de præsenti,vel nisi aliter cōstaret de intentione & consensu partium:quod constare nō potest,nisi per confessionē illarum. Si verò cōsensus exprimatur per verba de præsenti,cum infinitiuo importāte futuritionē(vt si dicatur,Promitto te accipere in vxo
In.add.3.p. tem)non est matrimonium,nec etiam si sub cōditione,non stante cōditione. ¶Sed cùm in conditio-
q.47.ar.5. Multiplices sunt conditiones. nibus appositis sit difficultas:ideo notādum est,ꝙ multiplices sunt cōditiones: Quædam sunt contra substantialia matrimonij:vt,Contraho tecum,si debitum non petas,vel si generationem prolis euites vel donec inueniam aliam honore & facultatibus digniorem , aut si pro quæstu adulterandam te tradas.Tunc nullum est matrimonium,vt habetur in cap. vltimo,extra de cōditionibus appositis. Quædam sunt conditiones, quæ non sunt contra substantiam matrimonij. Et adhuc istæ sunt multiplices. Quædam sunt generales,vt si vixerimus,si Deus voluerit.Quædam sunt necessariæ in contractu matrimonij,sine quibus matrimonium impediretur,vt si es Christiana,si non es cōsanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimēte.Quædam verò sunt necessariæ in se,vt si sol oriatur cras. Quædam sunt impossibiles,vt si imperium mihi dederis,quod est in alterius potestate,vel si cælum digito tetigeris.

Aliæ

Aliæ sunt contingentes & poßibiles: & adhuc sunt duplices. Quædam sunt inhonestæ, vt si furtû cômiseris, vel talê occideris. Aliæ sunt honestæ: & istæ etiam sunt duplices: Quædam de præsenti, vt si pater vult. Quædam de futuro, vt si dederis centum, vel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullum contractum suspendunt: & ideo si sit consensus de præsenti, verum est matrimonium: vt si dicat, Accipio te in vxorê, si vixerimus, vel si Deus voluerit. Si verò consensus sit de futuro, non est matrimonium. Conditiones autem necessariæ in contractu matrimonij semper intelliguntur, nec vitiât, siue apponantur, siue non. Conditiones verò in se necessariæ in contractu matrimonij, licet videantur sonare tempus futurum, si tamen consensus sit de præsenti, est verum matrimonium: quia necessaria temporalia futura sunt præsentia in causis. Conditiones autem impoßibiles & inhonestæ, quæ non sunt contra substantiam matrimonij, habentur pro non adiectis. Et ideo si consensus sit de præsenti, est verum matrimonium, & illę conditiones non impediunt neq; suspendunt ipsum, neq; sponsalia de futuro, vt habetur in c.1. & in c. finali. extra de condi. appo. Si verò conditiones sunt poßibiles & honestæ, quantumcunque cõsensus sit de præsenti, suspenditur matrimonium, nec habet efficaciam, nisi stante conditione, vt habetur in c. super eo, extra de conditionibus appositis. ¶ Notandum tamê quòd quando ponitur conditio pecuniæ per modum pœnæ, pœna illa exigi non potest, eò quòd matrimonia debent esse libera, vt in c. gemma, extra de spon. & mat. Si verò contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum consensum matrimonij: sed intelligitur promißio dotis ad sustinenda onera matrimonij. Vnde propter hoc, matrimonium libertatem nõ perdit, nec simonia committitur. Sed quacunq; conditione poßibili & honesta posita, si ante euêtum conditionis, carnalis copula fuerit subsecuta, videntur à conditione recesisse. Si verò quis diceret, Contraho tecum, si nûc te à me cognosci permiseris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, pręsumitur pro matrimonio, in foro Ecclesiæ. Si autem dololê proferat, dictum est quòd quo ad Deum non est matrimonium. Sed si consensus exprimatur per verba de futuro, sunt sponsalia. de quibus dicendum est.

Ver.7. DE SPONSALIBVS.

A Sponsalia sunt futurarum nuptiarum siue matrimonij promißio, & dicuntur à spondendo, hoc est promittendo in futurum: quia antiquitus spondebant, & fideiussores dabant. Vnde etiam dicuntur sponsus & sponsa illi, inter quos est sola promißio de futuro, quæ est quoddam sacramêtale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismum: Non sunt tamen de neceßitate matrimonij, sicut nec exorcismus baptismi: sed inuenta sunt de congruitate. Primò ad fouendam & augendam amicitiam contrahentium. Vnde D. Aug. ait Institutum est vt iam pactæ sponsæ nõ statim tradantur, ne habeat maritus vilem cito datam, quam non suspirauit dilatam. Secundò, ad interim vidêdum sit, sint aliqua impedimenta: Tertiò, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinæ desponsationes aut matrimonia. ¶ Promißio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt scilicet absolutè, & sub conditione. Absolutè quatuor modis: Primo scilicet nuda promißione, vt accipiam te in meam, & ego accipiam te in meum. Secundo, datis arris spõsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi: Tertiò, annuli subarratione in confirmationem promißionis. Quartò, interueniente iuramento, quod adhibetur ad cõfirmationem dictorum: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimonium. De his sponsalibus videndum est, qui poßint contrahere sponsalia, & qui sint effectus sponsalium, quomodo confirmentur & soluantur. ¶ Quo ad primum, regula generalis est, quòd in adultis (hoc est post 14. annos in masculo, & 12. in fœmina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui non possunt contrahere matrimonium, possunt contrahere sponsalia in 7. anno, & non ante: Quia vsq; ad illud tempus dicuntur infantes, vt in l. si infanti. C. de iure deliberandi: & non habent sufficientem vsum rationis. Nec obstat quod D. Greg. narrat, quòd quidam puer quinq; annorũ propter peccatum blasphemiæ à dæmone fuit suffocatus: quia (vt quidam dicunt) nõ fuit damnatus, neq; mortaliter peccauit: sed extinctus fuit propter peccatum patris, eò quòd nõ correxerat eum, vel ab eo blasphemare didicerat. Et dato quòd peccasset, nõ tamê propter hoc sequitur quòd puer in illa ætate poßit contrahere sponsalia: quia ad peccatum mortale sufficit consensus præsens: sed in spõsalibus est cõsensus in futurum, ad quem requiritur maior rationis discretio. & ideo si pueri ante ætatem septem annorum contrahant, & adueniente termino, si ille qui erat minor cõtradicat, nõ tenent. Nec innascitur publicæ honestatis iustitia. In sponsalibus quo ad ætatem pares sunt masculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quàm in alio, licet in matrimonio non sint æquales, quia requiruntur 14. anni in masculo, & in fœmina sufficiunt 12. cùm tempore contractus matrimonij non solùm requiratur completus vsus rationis, sed etiam dispositio corporis, vt sit aptus ad actum generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, vt poßit esse apta actui generationis, & puer in fine secundi septênij, hoc est in 14. anno, vt dicit Philosophus. Nec mirum quòd fœmina sit citius apta ad generationem quàm masculus, quia fœmina se habet solùm paßiuè, & masculus actiuè: & nõ requiritur tanta vis ad patiendum, sicut ad agendum. ¶ Sponsalia habent duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promißione vnus obligatur alteri ad contrahendum matrimonium: sic quòd peccat mortaliter, non soluens promissum, nisi legitimum habeat impedimentum. Et secundum hoc Ecclesia cogit, iniungendo pœnitentiam pro peccato. In foro tamen cõtentioso non cõmpellitur, quia matrimonia coacta solent malos habere exitus: nisi fortè iuramentum interuenerit, quia tunc est cogêdus (vt quidam dicût) nisi habuerit dispensationem iuramenti, vel nisi timeatur de vxoricidio. Si autem per eum qui dedit annulum aut arras aut aliquid huiusmodi, stet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quæ

In Addit. 1.p.q.41.

Spõsalia ad quid sunt inuenta.

De puero quinque annorum suffocato à diabolo.

9 de anima libro.

Sponsaliũ effectus.

dedit, si sine causa retrocedat. Si verò per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicæ honestatis iustitia, quæ est propinquitas quædam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiæ institutione, propter honestatem inter consanguineos seruandam introducta: propter quam nullus consanguineorum viri vsq; ad quartum gradũ mulieri desponsatæ matrimonio copulari potest, nec etiam consanguineæ vxoris vir, vt habetur in c. ad audientiam, &.c. sponsam, de sponsa. extra & in c. ex sponsalibus, eodem titu. lib, 6. vbi dicitur, quòd publicæ honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiam carnali copula consummatum. Potest tamen summus pontifex dispensare, cùm sit de iure positiuo introducta. ¶ Sponsalia per carnalem copulam præsumptione iuris trãseunt in matrimonium, etiam si consensum non exprimant per verba de præsenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quàm verbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit consensum de præsenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, vtputa si sint multum distantis conditionis, quantum ad nobilitatem vel fortunam, vel aliud signum euidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimonium consummare, à peccato excusatur: & alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. ¶ Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primò dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, vt in c. à nobis, de desponsa. impub. extra. & in c. præterea, de spon. & ma. vbi dicitur, quòd etiam si fuerint iurata, ne fortè deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occultè separari: si verò publica, authoritate iudicis fieri debet. Secundo cum aliquis desponsatorum contrahit cum alio matrimonium per verba de præsenti, etiam ante copulam, vt in c. si inter virum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, vt in c. sicut ex literis, extra de spon. & matrim. Tertio, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluuntur. Quia religio est mors ciuilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, vt infrà dicetur, ver. 9. à fortiori sponsalia. Quartò, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, vt in c. de illis, extra de spon. & matri. Leges tamen quę quo ad hoc à canonibus non reprobantur, limitant tempus scilicet triennium, infra quod si venerit, tenent sponsalia: si verò infra triennium nõ venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licitè copulari. Si verò fuerit matrimonium per verba de præsenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, non potest alteri matrimonio copulari, & si cõtrahatur, est nullum, etiam si, ignoretur quid factum sit de alio, vt in c. in præsentia, de spon. & mat. extra. nisi fortè computata ætate viri à principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum præsumitur centum & viginti annorum: licet (vt dicit Psal.) vltra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secũdum diuersitatem complexionis. Quinto soluuntur sponsalia propter crimen superueniens: vt si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimen, per quod infamiam patiatur. Sexto per lepram ignoratam aut superuenientem, vt in c. literas, de coniugio leprosorum. & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Publica honestatis iustitia quid. — *Sponsalia pluribus modis dirimũtur.* — *Gen. 6.*

Ver. 8. DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

CVm ad hoc quòd personæ contrahentes sint legitimæ requiratur quòd non habeant impedimẽta: ideo nũc de impedimentis matrimonij dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, quòd duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quædam sunt, quę tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed nõ dirimunt iam contractum. Quædam verò sunt, quæ nõ solùm impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam cõtractum, & si cõtrahatur, non tenet. Impedimenta quæ tantum impediũt & nõ dirimunt, ideo dicũtur impedire, quia talia impedimenta habẽtes, sunt prohibiti contrahere matrimonium: sic quòd si cõtrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. ¶ Primum dicitur interdictum, quãdo matrimonium fit cõtra statutum iuris, quãdo ius prohibet tali modo fieri scilicet clãdestinè, hoc est absq; spõsalium publicatione in Ecclesia, siue omissis bãnis, vt habetur in c. si extra de clãdestina despon. vbi in. §. sanè, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub pœna suspensionis ab officio per triẽnium, ne habeãt talibus matrimonijs interesse. quod est intelligendum, nisi cõsuetudo sit in oppositum. Ideo tales peccant mortaliter, ac etiã qui contrahit matrimonium cum excommunicato, quia communicat cum eo in sacramento matrimonij, tamen propter excommunicationem alterius partis aut ambarum non dissoluitur. ¶ Secundum impedimentum, sunt feriæ siue tempus feriatum, vt à prima dominica aduentus inclusiuè, vsq; ad Epiphaniam, & à dominica in septuagesima vsq; ad octauas Paschę, & à tribus diebus ante ascensionẽ, vsq; ad octauas Pentecostes, propter cõmunionem, quæ antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitum fuit, vt habetur in c. nõ oportet, in 2.33.q.4. & in c. capellanus, extra de feriis. non tamen illis temporibus prohibẽtur fieri spõsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarũ celebratio, ac spõsæ traductio. ¶ Tertium impedimentum, quãdo quis cum vna cõtraxit sponsalia, maximè iurata: quia cõtrahens cum alia facit iniuriam despõsatæ: ideo peccat: matrimonium tamẽ tenet, vt habetur in c. veniẽs, in 2. ex. despon. & mat. ¶ Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quãdo declarantur articuli fidei, & quid credendũ sit. Vnde catechuminus idem est quod instructus, & catechiso, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quędam spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Apost. Nam in Christo Iesu per euãgelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo vult instrui, vt tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quædam spõsio futurarum nuptiarũ. Et ideo sicut in spõsalibus cõtrahitur quidem modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur

In Addit. 3.p.q.51. art.1. — *Impedimenta matrimonij duplicia* — B — *In Addit. 3.p.q.56. ar.2.ad.27* — *1.Cor.4.*

in ca.

per catechismum, de cognatione spirituali. ¶ Quintum impedimentum est votum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habẽs tale impedimentum, peccat mortaliter, contrahendo cum intentione consummendi: quia agit contra votum. Non tamen propter hoc, matrimonium contractum dissoluitur, vt habetur in c. rursus, extra qui clerici vel vouentes. Et licet votum simplex sit tantæ obligationis apud Deum, sicut solenne: Ecclesia tamen noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium contrahẽdum vouentes castitatem, vt habetur in ca. vnico, de vo. & vo. redemp. lib. 6. glo. in ca. Agathosa. 27. q. 2. super verbo (debet) dicit quod habens tale votum antequàm contrahat, post contractum matrimonium reddendo debitum non peccat, si mulier expressè vel interpretatiuè petat. peccat tamen exigendo, quia contra votum agit. Licet quidam dicant quòd potest petere, tum propter timorem fornicationis in coniuge, tum etiam ne matrimonium sit onerosum & importabile, attenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & non moueri, potius angelicum est quàm humanum. Et idem dicendum est de vouente castitatem post matrimonium, si stimulis agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & nõ exigere. Iugum enim Domini suaue est, & onus eius leue. Et D. Ioannes dicit: Mandata eius grauia non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votũ habet. ¶ Sextum impedimentum est consuetudo, vt si alicubi est consuetudo quòd non contrahatur matrimoniũ inter filium & filiam duorum compatrum, per quorum neutrum deuentum est ad cognationem spiritualem, peccant contrahendo: quia consuetudo legis habet vigorem, non tamen dirimitur contractũ. ¶ Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, vt dicit glo. in c. primo super verbo, copulare, de eo qui cognouit cõsanguineam vxori suæ. Secundum est vxoricidium. vt habetur in ca. admonere, & ca. inferiores. 33. q. 2. Et eadem ratione dicendum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienæ sponsæ, vt in ca. statutum. 27. q. 2. Quartum est eleuatio proprij filij in sacramento baptismi, insidiando matrimonio, & præiudicium facere volendo vxori si superuiuat. talis debet manere absq; spe coniugij, vt in c. de eo. 30. q. 1. Quintũ peccatum est interfectio sacerdotis, vt in c. qui presbyterum, de pœniten. & remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitentia, tempore quo pœnitet, vt in c. de his. 33. quæst. 2. Septimum, cùm quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in ca. hi vero. 27. quæst. 1. hoc tamen vitiũ potest reduci ad incestum.

Matth. 11. 1. Ioan. 5.

Sex crimina matrimoniũ impedientia.

Ver. 9. DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBVS MATRIMONIVM.

A IMpedimenta dirimentia matrimonium, si de facto contrahatur illis stantibus, sunt duodecim, quæ his versibus continentur: Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Si sis affinis, si fortè coire nequibis: Hæc socianda vetant cõnubia, facta retractãt. Quia sciens se habere aliquod præmissorum & contrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiam si ignoretur impedimentum. ¶ Primum impedimentum est Error personæ, quia impedit consensum, qui est causa matrimonij, cùm remoueat cognitionem intellectus, qui dirigit voluntatem & consensum, qui est de essentia matrimonij, cùm sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iuris & facti ignorantia, dicitur: Errantis cõsensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu, qui postmodum successit. nõ tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quæ sunt de essentia, quæ (vt dictum est) duo includit scilicet personas legitimas, quæ coniunguntur: & cõsensum completè liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideo solùm error personæ & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat cõtrahere cum Martha, & cõtrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunæ, vt cùm mulier si putat contrahere cum viro probo & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere. & idem, si vir putat contrahere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & cootrahit cum meretrice, rixosa, capitosa, paupere, malè complexionata. talis error non dirimit matrimonium, vt habetur in. §. non omnibus. 29. q. 1. quia talis error non variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorem personæ, aliàs non. & si intẽdat directè cõsentire in filium regis, quicunq; sit ille, & non in alium: tũc si alius præsentetur ei tanquã filius regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si verò cõsensus directè feratur in istam personam, tunc error nobilitatis aut dignitatis non dirimit. Et quia cum est error qualitatis aut diuitiarum, cõsensus directè fertur in personam oblatam, ideo nõ vitiat matrimonium. ¶ Secundum impedimentum est error cõditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat cõtrahere cum libera, & cõtrahit cum serua, aut econuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quæ sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in. §. his itaq;. 29. q. 1. Si tamen posteà seruitute cognita cõsenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in c. proposuit, & in c. ad nostram, extra de coniugio seruorum. Si verò vterq; sit seruus, nil prohibet inter seruos esse cõiugia, vel inter liberum & ancillam cognitam talem. Quia (vt dicit Apost. In Christo Iesu nõ est seruus neq; liber. Et præterea seruitus est de iure positiuo, & matrimonium est de iure naturali (vt dictum est) ideo nõ potest præiudicare matrimonio. Et per cõsequens serui & ancillæ nullatenus debent à matrimonio impediri. & si inuitis & renitentibus dominis cõtrahant, nulla ratione propter hoc eorum matrimonia sunt dissolnenda, vt in c. 1. de cõiugio seruorum. Non enim remouendi sunt à sacramẽtis. Eam ob rem prohibendus est dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora, puta ne mittat seruum sine vxore ad extremas regiones per longum tempus, neq; vẽdat alterũ sine altero. ¶ Et quãuis error lepræ inferat grauamina aliqua, quantum ad secũdos effectus matrimonij: non tamen dirimit matrimonium, sicut error seruitutis, cum nõ impediat matrimonium, quantum ad pri-

In Add. 3. p. q. 51.

Error personæ dirimit matri.

Error nobilitatis quãdo dirimit.

Error conditionis per sona quãdo dirimit.

Gal. 4.

Error lepra non dirimit.

mum actum, nec quo ad potestatem: quia debitum liberè sibi inuicem reddere possunt. Si autem sit lepra ignorata, non dirimit matrimonium, à fortiori neq; lepra superueniens, vt patet ex ca.t. de coniugio leprosorum. Neq; propter lepram separandi sunt à cõiugio, vt habetur in c. quoniam, eodem tit. an autem semper teneantur ad redditionem debiti, dicetur infrà hoc.§. versi. 10.

Votum solenne dirimit.

¶ Tertium impedimentum, est votum solenne præcedens contractum matrimonij, vt habetur in c. meminimus, qui clerici vel vouentes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cum Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia non inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenniter. & ratio est, quia in voto simplici non est nisi promissio proprij corporis ad continentiam seruandam Deo: & in voto solenni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum sponsalium ad matrimonium: quia sicut sponsalia dirimuntur per matrimonium, eò quòd in sponsalibus non est nisi promissio, per quam nõ transfertur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est conditio possidentis: ideo res alicui promissa potest adhuc dari, si data & exhibita non sit. Sed in voto solenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut alicui loco illius. & ideo votum solenne habet ex sui natura quòd dirimat matrimonium, inquãtum homo per ipsum sui corporis potestatem amisit, se tradens Deo ad perpetuam cõtinentiam. Nec obstat quòd matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quàm votum: nõ tamen quantum ad modum obligandi, inquantum tradit quod promittitur. Si verum matrimonium carnale esset consummatum, & facta esset realis corporis exhibitio, votum solenne nõ dirimeret, cùm melior sit cõditio possidẽtis, sed bene ante consummationem, vt habetur in c. verum, de conuersione cõiugatorum. vbi dicitur quòd alter cõiugum post contractum matrimonium per verba de præsenti, ante consummationem, quæ fit per carnalem copulam, potest altero inuito cõuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profitendum, vel saltem ad intrandũ religionem, quæ ante annum professionem nõ admittit. post quod tempus si professus nõ fuerit, cogitur ad celebrandas nuptias, vt habetur in ca. ex publico, eodem titul.

Ordo sacer quo modo dirimat matrimonium.

¶ Quartum impedimentum, est ordo sacer. scilicet subdiaconatus & superiores, si præcedant matrimonium, dirimunt ipsum, vt in ca. si qui clericorum, extra de clericis coniuga. & in c. literarum, Qui clerici vel vouentes. Tales enim illegitimauit siue inhabilitauit ad matrimonium Ecclesia, eò quòd habent quodam modo votum solenne cõtinentiæ adiunctum & annexum, propter quandam cõgruentiam: Quia in sacris ordinibus constituti, sacra vasa tractant. Ideo decens est vt munditiam corporalem per continentiam seruent. Et licet ordinem accipiendo, votum nõ exprimant verbis: tamen ex hoc ipso quòd liberè ordinem accipiunt solenniter secũdum ritum Occidẽtalis Ecclesiæ, quæ eis votum adiunxit, intelliguntur tacitè votum emisisse.

c.5.§.5.versic.14.

Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideo papa potest in illis dispensare, vt dictum est. Si verò matrimonium præcedat ordinem sacrum, nõ soluitur, nec etiam matrimonium præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiam vxore reclamãte, recipiat characterem: ipsa tamen vxor nõ priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed nõ potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium contrahere non potest. Si autem vxor consentiat ordinationi, habet executionem: ipsa tamen non potest petere debitum: quia cõsentiendo ordinationi, censetur vouere perpetuam castitatem. Nõ tamen tenetur intrare religionem, nisi sibi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò oriẽtali matrimonio iuncti nõ possunt accedere ad ordines sacros sine cõsensu vxorum: Quia ad minus in tempore ministerij sui, in quo tenẽtur continere, fraudarentur debiti redditione: quo fraudari non possent, si eis contradicẽtibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperẽt. Et apud eosdem Græcos eo ipso quòd mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quòd mortuo viro alteri nõ nubet. Si verò sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari.

De cœlibatu sacerdotum.

¶ Et quia circa huiusmodi impedimentum & sacerdotum cœlibatum hæretici molestant catholicos: eorum argutiis respondendum est.

Gen.1.

Matth.19.

¶ In primis allegãt præceptum naturæ, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Sed ad hoc dictum est supra hoc. §. ver.3. quòd præceptum illud datum est toti communitati naturæ humanæ, & nõ singulis personis: vel quòd postea fuit per Christum reuocatum, cùm dixit, Sũt eunuchi qui se castrauerũt propter regnum Dei. qui potest capere, capiat. vnde Apost. De virginibus præceptum Domini non habeo, cõsilium autem do. quod nõ fecisset, si præceptum generationis obligasset. ¶ Instant præterea de sacerdotibus antiquę legis, qui erãt figura sacerdotum nouæ legis, quæ est libertatis. Si antiqua lex quæ erat seruitutis, vsum matrimonij sacerdotibus nõ prohibebat. igitur neq; noua prohibere debet. Verum hoc iaculum, excellẽtia dignitatis, status, & officij sacerdotum nouæ legis supra sacerdotes veteris facilè repellit. Sacerdotum enim antiquę legis officium circa temporales hostias & carnalia sacrificia erat. Ideo nõ tantam sanctitatem & mũditiam exigebat, licet etiam sanctitatem & mũditiam ab actu cõiugij exigeret.

Luc.1.

Nõ enim tenebãtur nec poterãt assiduè & cõtinuè ministrare, sed solùm per vices, vnde legimus Zachariam functum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tũc tenebãtur esse mũdi ab actu cõiugij, & separati ab vxoribus.

Leui.19.

Leui.22.

1.Reg.21.

Ideo Oza legitur punitus à Domino, eò quòd post actum coniugij declinantem arcam Domini (quę figura erat corporis Christi) tãgere præsumpsit, vt dicit glo.2.Reg.6. Dictũ enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostias Domino. Et panes propositionis (qui erãt figura sacramẽti Eucharistiæ) nõ debebãt edi, nisi ab his qui mũdi erãt à mulieribus. Ex quo habetur quòd vsus cõiugij causabat maculã quo ad esum panum propositionis. vnde D. Hiero.

Contra Iouinia. lib.1. ca.19.

Si laicus & quicũq; fidelis orare nõ potest, nisi careat officio cõiugali: sequitur quòd sacerdoti euangelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia,

crificia, ſemper orandum eſt: ergo ſemper carendum eſt matrimonio. Nam in veteri lege qui pro populo hoſtias offerebant, non ſolum in domibus ſuis non erant, ſed purificabantur ad tempus ab vxoribus ſeparati. Et D. Ambro. ait, Veteribus idcirco conceſſum eſt leuitis & ſacerdotibus vxores ad vſum *In epiſtola* habere, quia multo tempore vacabant à miniſterio, cum ſemel duntaxat in hebdomada & per vices *ad Tim.* miniſtrarent. Sacerdotum verò nouæ legis officium dignius eſſe conſtat, ſicut veritas figuram præcellit: qui etiam poſſunt quotidie verum Chriſti corpus diuinitati iunctum offerre. ideo maiori pollere debent ſanctitate & munditia corporali. Videmus enim maiorem munditiam requiri in miniſtris, qui magis appropinquant regi terreno, quanto magis in illis, qui miniſtrant regi ſeculorum, cui ſoli debetur ſummus honor & gloria, & in quem angeli tremunt aſpicere? Si figuræ debebatur tanta munditia corporalis & abſtinentia ab actu coniugij tempore quo vice ſua miniſtrabant ſacerdotes, ſequitur ꝙ maior debetur veritati, cùm omni tempore poſsit miniſtrari & tractari. ¶ Obiiciunt inſuper de D. Petro per Chriſtum in ſuum vicarium electo, quem conſtat non fuiſſe cœlibem, ſed vxoratum, & ſocrum habuiſſe febre vexatam, cui imperauit Chriſtus, & ſanata eſt. dicitur etiam habuiſſe filiam Petronillam, in ſanctorum catalogo deſcriptam. cuius ordinationis D. Pau. exemplum ſequẽs, dicebat: Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum. *1.Tim.3.* quem ritum ſequentes græci indictam caſtitatem ſeruare recuſarunt. Si tempore Apoſtolorum & nunc græci non tenentur ad cœlibatum, ergo nec latini. Sed ad hæc facilis patet ſolutio. Chriſtus enim præſciens paucitatem cœlibum, qui ad ſacerdotium & epiſcopatum eſſent idonei, vt daret exemplum Apoſtolis, poſt Aſcenſionẽ ſuam prouidendi tenellæ Eccleſiæ, vocauit ad apoſtolatum, & cœlibes, & coniugatos, abſq; tamen vxorum præiudicio. Nullus enim abſq; culpa aut voluntate ſua debet priuari iure ſuo: cùm (vt dicunt iuriſtæ) rem quæ culpa caret, in damnum vocari nõ conueniat. D. tamen Hiero. dicit, Apoſtoli habuerunt quidem vxores, ſed quas *Contra Iouinia. lib. 1. c.14.* eo tempore acceperant, quãdo euãgelium neſciebant, aſſumpti in apoſtolatum relinquunt officiũ cõiugale. Ex quorum perſona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per conſequens vxores, quo ad thorum. *Matth.19.* quod intelligẽdum eſt de earum cõſenſu. Eadem ratione D. Pau. Timo. admonuit, vt vbi nõ inueniret cœlibes idoneos, admitteret coniugatos: nõ tamen omnes indifferenter, quia bigamos nolebat admitti, ſed eos qui cum vnica & virgine contraxiſſent. ¶ Quo ad græcos autem à tempore Apoſtolorum nunquam compertum fuit quòd in ſacris ordinati cõtraxerint matrimonium: nec vxori- *De cõiugio græcorum.* bus ante ordinationem ſuam acceptis decedẽtibus, ad ſecundas nuptias cõuolauerint. Sexta ſynodus in oriente celebrata, regulam ſtatuit, vt habetur in c. Nicena. 31. diſt. in c. Si quis. 32. diſt. & in c. cùm in præterito, diſt. 84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerũt. verùm poſtmodum in quadam ſynodo, in qua Paphnutius nuptiarum expers intererat, fuit agitatum de cœlibatu gręcorum, ſicut & latinorum, vt ſoli cœlibes à cætero in partibus orientalibus ordinarentur. Sed præfatus Paphnutius propter nõnullas rationes, maximè quòd propter æſtum & conſuetudinem in illis partibus non inuenirentur ſufficiẽtes cœlibes, qui vellent ordinari, perſuaſit eos in antiqua conſuetudine debere dimitti: cuius ſententiam ſynodus laudauit, & nil ſtatuit, ſed in vniſcuiuſq; poteſtate dimiſit, vt ſcilicet vxorati ordinarentur, ne Eccleſiæ orientales idoneis & ſufficiẽtibus miniſtris deſtituerẽtur. In Eccleſia verò occidentali & latina plures quàm oporteret inueniuntur cœlibes, qui volunt ordinari. ¶ Obiiciunt præterea, quia vel tenẽtur ad cœlibatum iure naturali, diuino, vel humano: Sed neutrum iſtorum, &c. Non quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fœminæ cõiunctio, quam nos matrimoniũ appellamus. Nec diuino, quia nec in antiqua nec noua lege inuenitur matrimonium ſacerdotibus prohibitum. Nam nõ per illud, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum: quia intelligitur de ſanctitate & mũ- *Leui.19.* ditia ſpirituali, quæ cum vſu matrimonij ſtare poteſt. Nec Oſa (vt dicunt) punitus fuit pro vſu cõiugij, ſed pro craſſa negligẽtia, vel alio occulto Dei iudicio. & gloſſam iſtam dicunt fictionem. Et cùm dicitur, Omnis homo qui habuerit maculam, nõ accedet offerre hoſtias: dicunt intelligi de macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculam ſpiritualem peccati, à qua poteſt caueri in vſu cõiugij. Et ad hoc quod dictum eſt, quòd per vicem miniſtrabant, manẽtes ſeparati à cõiugibus, cõcedunt quòd per vices propter multitudinem ſacerdotum qui tunc erant: ſed negant quòd tunc eſſent ſeparati ab vxoribus. & ſic negant authoritatem D. Hiero. Quòd autem in lege noua matrimonium ſit ſacerdotibus probibitum, dicunt nõ poſſe oſtẽdi, imò potius oppoſitum, cùm Chriſtus ſub conſilio reliquerit. *Matth. 19.* Nam cùm Apoſtoli dixiſſent, Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, nõ expedit nubere: Chriſtus reſpõdit, *1.Cor.7.* Nõ omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. & infrà: Qui poteſt capere capiat. & ſic reliquit in arbitrio cuiuſlibet. Et Apoſtolus etiam dicit: Vnuſquiſq; proprium donũ habet. Quod ſi non ſe cõtinet, nubat. melius eſt enim nubere quàm vri, nec excipit ſacerdotes, cùm antea vniuerſaliter locutus fuiſſet, Propter fornicationem vnuſquiſq; ſuam habeat vxorem. Et de virginibus præceptum Domini nõ habeo, cõſilium autem do. Item dicit: Porro ad vtilitatẽ veſtram dico: nõ vt laqueũ vobis iniiciam. quod fieret ſi ſacerdotes ſtimulis agitati nubere non poſſent. Nec etiam tenentur iure humano: Quia ius humanum non poteſt tollere ius naturæ, nec permiſsionem à Chriſto datam. ideo *1.Tim.4.* Apoſtolus cõdemnat tanquàm hęreticos à fide diſcedentes, eos qui prohiberent matrimonium, dicẽs: Spiritus manifeſtè dicit quia in nouiſsimis temporibus diſcedent quidam à fide, attẽdentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentiũ ſuã cõſcientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima eſt reſpõſio. ¶ Dicendum eſt enim ꝙ *Quomodo cœlibatus ſit de iure naturali.* ſacerdotes & ordinati in ſacris ac religioſi tenẽtur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, ſuppoſito quodam facto eorum humano ſcilicet quòd cœlibes ſe fecerint ordinari, vel quòd liberè profeſsi ſint: Cùm manifeſtum ſit iure naturali & diuino promiſsionem eſſe ſeruandam homini, à fortiori Deo. vnde Glo. ſuper illud, Vouete & reddite, dicit: Vouere eſt volũtatis, reddere neceſsitatis, iuxta

illud : Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere : displicet enim ei stulta & infidelis promisšio. Vnde
1.Cor 7. contra ius naturæ & diuinum esse constat quòd vir, qui dedit corpus suum vxori in matrimonio, det
alteri : & si dare præsumeret, donatio non teneret, eò quòd non habet potestatem corporis sui. Eadé
ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir qui de iure naturali est liber, per cõtractum matrimonij
dat corpus suum mulieri, quæ ante contractum nullum ius in eo habebat : sed supposita donatione &
matrimonio, quod est quoddam factum suum humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui corporis alteri : à fortiori vir qui de iure naturali & diuino
est liber, ad matrimonium & cœlibatum, potest dare corpus suum Deo ad seruiendum illi in castitate.
quod fit per votum, per quod cõtrahitur matrimonium spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano, seruare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in
1.Cor.6. actu generationis, iniuriam facit Deo. & donatio non tenet. Vnde Apostolus : An nescitis quòd corpora vestra membra sunt Spiritus sancti : specialius per votum. Tollens ergo membra Christi faciam
1.Tim.6. membra meretricis ? Absit : quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Et alibi expressius : Adolescentiores viduas deuita, quæ cum luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abũdantes & pregues effectæ in sequela Christi) nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem (hoc est
promisšionem qua castitatem seruare promittebant) irritam fecerũt. ¶ Ex his manifestè apparet quòd
habentes votum castitatis, non solùm peccant contrahendo matrimonium, sed etiam ex illa voluntate
nubẽdi. Atqui religiosi professi & alij in sacris ordinati, habent votum explicitum vel implicitum, voluntariè & liberè acceptando religionem vel ordinem sacrum, cui annexum est votum: Ideo ex consequenti vouent & se obligant ad castitatem, licet id explicitè non exprimant. Sicut quis contrahendo
matrimonium obligat se ad nutriendam vxorem, licet explicitè nõ exprimat. Sic acceptans episcoparum, se liberè obligat ad pascendum gregem. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta. vnde in ca. nullum. 28. dist. statutum fuit quòd nullus ordinaretur in sacris,
nisi continentiam profiteatur explicitè vel implicitè. Et ad dictum Christi, Qui potest capere capiat:
& Apostoli, Quòd si non se continent, nubant : Dicendum quòd qui se non continere iudicauerit,
aut qui donum, sine quo continens esse non potest, sibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed non intellexit de his qui se iam obligauerunt ad castitatem : sicut nec de matrimonio iunctis, impedimento perpetuæ infirmitatis accidente vxori : vel si vir reddatur post consummatum matrimonium, frigidus. Nec Apostolus damnauit eos qui prohiberent matrimonium iam coniunctis matrimonio : sed damnabat Manichæos, quos præuidebat futuros & damnaturos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis damnarent. Ecclesia autem non damnat matrimonium in his qui liberi sunt, & potestatem sui corporis babent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt : quia tales sui corporis potestatem non habent. ¶ Verum
adhuc contra hanc adiunctionem castitatis sacris ordinibus, ex quorum libera susceptione dicimus
procedere votum & obligationem castitatis, instant hæretici : quia dicunt votum non esse liberum,
Matth. 11. sed coactum : & quòd neq; pontifices nec etiam Ecclesia potuerunt adiungere tam graue onus ordinibus sacris, quorum ministerium non vni tribui, vt in antiqua lege, sed omnibus viris aliàs idoneis vo
Sapi.8. lentibus in eis domino deseruire, suscipiendi potestas à Christo concessa est, cum consilio, & non cũ
1.Cor.7. præcepto castitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiunctio voti retrahit fideles à cultu diuino. Et iugũ Christi (quod ipse dixit esse suaue) reddit importabile, cùm castitas sit res quæ persuaderi potest, impera
autem non. vnde Sapiens dicit, Sciui quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Id
Apostolus, Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint vt ego. Sed vnusq
que proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Quòd si non se cõtinent, nuban
vnde subiungit, Porrò ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniciam. Sed ex hac adiunctione
castitatis multi sunt illaqueati, & committunt multa mala in scandalum totius reipublicæ Christi
igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumẽta procedunt ex diuinarum ordinationũ ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excæcatione, quæ non permittit eos cõsiderare, quòd quicunq;
liberè eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessariò connexa, aliàs nunquam aliq is
peccaret : quia non alio modo quàm ex consequenti vult deformitatem peccati, imò vellet (si fi ri
posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D. Dion. ait) intendens in malum operatur. Certum enim & euidens est, quòd nemo cogit aliquem ad susceptionẽ sacri ordinis. sed quicunq;
ordinantur, liberè petunt, & liberè suscipiunt, & per consequens acceptant castitatem eis ex diuina
ordinatione adiunctam. Non enim pontifices hanc adiunctionem fecerunt, vt calumniantur hæretici
sed sancti Apostoli à Christo edocti, & à Spiritu sancto inspirati, hanc diuinam ordinationem & ad
Castitas ab Apostolis sacris ordinibus est annexa. iunctionem publicauerunt, & inter canones suos scriptam reliquerunt. Habetur enim in sexto canone
Apostolorum, Eorum qui clericorum institutum cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permaneant : lectores & cantores solùm vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, vt illa diuina &
sancta ordinatio seruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c. 6. generalis cõcilij Constantinopolitani, quod in Trullo celebratum est, cauetur: Quoniam autem in Apostolorum decretis scriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio ascribuntur, solis lectoribus
& cantoribus phas esse vxorem ducere : Nos etiam hoc approbantes, statuimus ex hodierno die nullo
modo licere hypodiacono, vel diacono, vel presbytero, post eius institutionem seu ordinationẽ, vxorem sibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hisq; qui monasticam vitam sequuntur, cautum est
in canone. 16. Concilij Calcedonem. ex quibus satis constat quòd lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui cõtinentiam nõ habent adiunctam. ¶ Nec hæc castitatis
adiunctio

adiunctio retrahit à diuino cultu,imò inducit ad puriorem, & per consequens perfectiorem cultum
diuinum. Non reddit etiam Christi iugum graue nec importabile, sed leuius & suauius: liberat enim
à solicitudine, & ab innumeris fere & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde Apostolus consu- 1.Cor.7.
lẽs cœlibatum,dicit: Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui enim sine vxore est,solicitus est quæ *Castitas à*
sunt Domini,quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quo- *quibus libe-*
modo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta *rat sacerdo-*
corpore & spiritu. Quæ autem nupta est,cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro. Præterea *tes.*
dicit, Si acceperis vxorem,non peccasti. Si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis
habebunt huiusmodi. Secundò hæc annexio castitatis sacris ordinibus facta, liberat sacerdotes,& ma-
ximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cùm tertia pars bonorum ecclesiæ sit pauperum, & alia
tertia fabricæ (vt dicunt canonistæ in ca.gloria episcopi, & c.aurum habet ecclesia.12 q.2.) tales one-
rati vxore & filiis ac filiabus,furarentur ab ecclesia & pauperibus. Tertiò hæc diuina ordinatio & ca-
stitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias sacerdotum à miseria & calamitate: Quia cùm in ec-
clesia Christiana non debeat esse hæreditaria siue sanguinis successio, iuxta illud, Pone principes eo-
rum,sicut Oreb,& Zeb. & Zebee,& Salmana,omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate pos- *Psal.82.*
sideamus sanctuarium dei: Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Et sic
vxores & liberi beneficiatorum, ipsis mortuis, essent pauperes & miseri, per mendicata suffragia am-
bulantes. Non igitur absq; maxima ratione & clericorum vtilitate fuit ordinatum, vt sacris initiati nõ
nuberent. Et quòd si tentarent, matrimonium nullum esset. Et quamuis ecclesia non possit aliorum *Ecclesia ha-*
sacramentorum materiam illegitimare: Apostolis tamen & ecclesiæ commisit Christus aliquid circa *bet potesta-*
materiam matrimonij, propter pacificum conuictum & diuinum cultum disponere. Quia cùm ma- *tem illegiti-*
trimonium sit contractus quidam spiritualis, subditur principi ecclesiastico, sicut cæteri contractus *mandi ma-*
principi temporali. Ideo potest illegitimare materiam, sicut in quatuor gradibus consanguinitatis & *teriam sa-*
affinitatis,ac in certis gradibus cognationis spiritualis, & indirectè in sacramẽtis quæ requirunt iuris- *cramenti.*
dictionem, vt in sacramento pœnitentiæ, quod requirit peccatorem subditum: quæ subiectio ex ec-
clesiæ pendet institutione. ¶ Et quo ad impossibilitatem seruandi continentiam absq; Dei dono, di-
cendum est quòd Deus non denegat spiritum bonum & continentiæ donum petentibus scilicet pro- 2.Cor.12.
pter humilitatem & meritum patiatur eos stimulis carnis agitari, vt legimus de D.Paulo. Et quo ad la- *Remedia*
queum & scandala, dicendum quòd illa adiunctio castitatis non parit scandala, sed mala voluntas, & *cõtra stimu-*
affectio concupiscentiæ, quæ interpollata succrescit, diu autem dilata minuitur, & tandem extingui- *los carnis.*
tur. Vnde D.Amb.dicit se plures vidisse continentiam perpetuam seruantes, quàm interpollatam. est
enim de libidine, sicut de carbone & ferro ignito asperso modica aqua. ¶ Ad huiusmodi stimulorum
carnis refrenationem & diminutionem facillima remedia habent in sacris ordinati. In primis habent
ieiunia, cùm (vt Terentius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella, vigi-
lias, & alias austeritates. Vnde Apostolus dicebat, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, & 1.Cor.9.
c. habent præterea summum remedium, orationem. Vnde Apostolus dicit se propter stimulum car- 2.Cor.12.
nis ter dominum rogasse vt discederet ab eo, audiuitq; responsum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si
stimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cùm Ezechia, Domine vim patior, res- *Esa.38.*
ponde pro me: quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim? experietur id quod dicit A-
postolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione
prouentum, vt possitis sustinere. Habent præterea remedium per deuitationem occasionum, vt scili-
cet fugiant mulierum cõsortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiusmodi. Insuper ament studium li-
terarum diuinarum. Vnde D. Hiero. Ama literarum studia, & vitia carnis non amabis. His remediis *Ad Rusticũ*
necesse est virum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam si perpetuò infirmetur, & mulie- *monachum.*
rem vxoratam, cùm vir eius post consummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec pro- *In 4.d.3.p.*
pterea dicitur matrimonium esse in laqueum. ¶ Quintum impedimentum est consanguinitas, quæ est *q 5.ar.1.*
vinculum sanguinis aliquorum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum, ad
amicitiæ vnitatem. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiæ vnitatem: ideo inter ea non *Consangui-*
dicitur esse consanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima *nitas quid.*
linea dicitur Ascendentium. 2. est descendentium. 3. est collateralium. Gradus inter ascẽdẽtes & des-
cendentes multiplicantur secundum numerum personarum: ita quòd tot sunt gradus, quot personæ,
dempto stipite à quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu, & nepos in 2. & sic
deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in 2. proauus in 3. abauus in 4. atauus
in 5. & sic deinceps ascendendo. In linea verò collateralium non computantur gradus secundum nu-
merum personarum, saltem secundum computationem canonicam, qua vtendum est circa matrimo-
nij impedimenta. Canonistæ dant regulã, quòd inter collaterales, quantum remotior distat à cõmuni
stipite, tantum distant inter se. & sic filius patris, & nepos sororis, sunt in 3. gradu: licet dempto stipite
sint plures personæ. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideò secundum Isidorum, non oportet at-
tendere ad stipitem remotum, sed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagan-
tur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium in linea collateralium: In linea
verò ascendentium & descendentium, omnes gradus impediunt & dirimunt. Vnde scriptum est, Pro-
pter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Quod non intelligitur quo ad
cohabitationẽ, sed quo ad matrimoniũ. Vnde dicũt cõmuniter doctores, quòd si Adã viueret vita no- *Si adam vi-*
stra, & Eua mortua fuisset, non posset ducere vxorẽ. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter *ueret, non*
ascendentes & descendentes: non ideo quòd sit contra primum bonum matrimonij, quod est proles: *posset duce-*
re vxorem.

quia filia ex ſemine patris poſſet concipere, & mater ex ſemine filij. poſſent etiam nutrire & inſtruere, ſed non conuenienti modo: Inordioatum eſſet enim quòd filia patri per matrimooium iungeretur in ſociam cauſa generandæ prolis, quam oportet patri eſſe ſubiectam, velut ex co procedeotem. Et magis inordinatum eſſet, quòd mater filio iungeretur, & illi ſubiiceretur. Ideo de iure naturali pater &

8. de anima libus. mater à matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alij aſcendentes & deſcendentes. Vnde Philoſophus recitat de camelo & equo, quòd abborrent à matribus, ſaltem quandiu cognoſcunt eas eſſe matres. Et ſi aliqui barbari legantur matribus ſe commiſcuiſſe, hoc non proceſsit ex lege naturali, ſed ex concupiſceotiæ ardore, quæ legem naturæ in eis offuſcauit. In linea collateralium etiam aliqui gradus ſunt iure naturæ prohibiti, ſcilicet primus & ſecundus: licet in principio generis humani frater & ſoror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominum, & oportebat propagationi humani generis curam impendere. Vnde non erant remouendæ à matrimooio, niſi illæ perſooæ, quæ matrimonio incompetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cùm finis ſecundarius matrimonij ſit repreſsio concupiſcentiæ, poſtmodum multiplicato genere humano, diuina lex per

Leui. 18. Moyſen data, non ſolùm patrem & matrem à matrimonio excluſit, ſed etiam alias perſonas coniunctas. Vnde omnes illæ perſonæ exceptæ ſunt à matrimonio, quæ in vna familia cohabitare ſolent, & ſimul conuerſari, & quæ debent inuicem alteræ alterius pudicitiam cuſtodire. vnde dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinem: quia turpitudo tua eſt: quia ſi inter eos carnalis copula eſſe poſſet, maximum incendium libidini præſtaretur. Sed alios cōſanguinitatis gradus lex vetus permiſit, imò quodam modo præcepit, vt ſcilicet de cognatione ſua vnuſquiſq; vxorem acciperet, oe ſucceſsionum confuſio eſſet. Quia tunc diuinus cultus per ſucceſsionem generis propagabatur. Sed poſtmodum in lege noua, quæ eſt lex ſpiritus, plures gradus conſanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per ſpiritualem gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus dei deriuatur & multiplicatur. Sed tandem reſtrictum eſt per Eccleſiam vſq; ad quartum gradum, prout habetur io ca. oon debet, de cō-

Luc. 10. ſan. & affi. Quòd autem Eccleſia hoc poſsit, probatur ex boc quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentilium ordinabantur per eorum leges: ita conueniens eſt quòd matrimooium, quod eſt Eccleſiæ ſacramentum, ordinetur per ſtatuta Eccleſiæ. quæ non facit aliquos non eſſe couſanguincos, ſed quòd aliqui ſint conſanguinei, & quòd carnalis copula inter eos ſit licita vel illicita. Et ſic non mutat naturalia, inter quæ eſt conſanguinitas. Nec propterea ſequitur quòd Eccleſia habeat poteſtatem inhabilitandi perſonas circa alia ſacrameota. Quia matrimooium non eſt ſolùm ſacramentum, ſed eſt contractus quidam in officium naturæ & cohabitationis, &

Affinitas quid. ooo alia ſacramenta. ideo non eſt ſimile. ¶ Sextum impedimentum eſt affinitas, quæ eſt quædam perſonarum propinquitas ex carnali copula, vel ipſius poteſtate proueniens, omni carens parentela. Cùm enim vir & vxor efficiantur vna caro: ſequitur quòd ſicut vir ſecundum carnem, omnibus ſuis conſanguineis attinet, & mulier eadem ratione. & vir conſanguineis vxoris. Hæc autem affinitas non cauſatur ex ſponſalibus, ſed ex matrimonio, per verba de præſeoti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex ſponſalibus, in quibus fit quædam pactio coniugalis, cootrahitur aliquid affinitati ſimile, ſcilicet publicæ honeſtatis iuſtitia: Sic per matrimonium affinitas, quæ eſt aliquid ſimile cōſanguinitati, oon ſolùm ratione carnalis copulæ, ſed etiam ratione ſocietatis coniugalis, ſecundū quā etiam matrimonium eſt naturale. Carnalis verò copula extra matrimonium habita, etiam affinitatem

Extra matrimonium cauſatur affinitas. 1. Cor. 6. cauſat, vt habetur in ca. diſcretionem, de eo qui cognouit conſan. vxo. ſuæ, eò quòd in carnali copula etiam illicita, vir & mulier efficiuntur vna caro. vnde Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur, ſcilicet per cōmixtionem ſeminis, & nō aliter. Vnde quātuncūq; vir clauſtrū pudoris inuadat, & frāgat, niſi cōmixtio ſeminū ſequatur, nō cōtrahitur ex hoc affioitas: quia ex tali copula non poteſt proles (propter quā cauſatur affinitas) ꝑduci. Affinitas non dirimitur manētibus his inter quos fuit prius contracta, quanuis moriatur perſona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ eſt proles in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nuoquam deſtruuntur per deſtructionē cauſæ ſcilicet potentiæ generatiuę patris, ſi fiat ſpado vel eunuchus, ſed ſolùm per corruptionē ſubiecti alterius extremorum. ¶ In hac affinitate ſunt diuerſa geoera & diuerſi gradus. Primum genus conſiſtit in perſona, quę io matrimonio vel aliter per carnalem ſeminum commixtionem copulatur, & ſic omnes cōſanguinei viri ſunt affines vxoris ſiue alterius mulieris ab co cognitę, in primo genere. Et ſimiliter omnes cōſanguinei mulieris ſunt affines viri cognoſcētis eam. In ſecūdo verò genere ſunt cōſanguinei viri cōſanguineis vxoris. Et ſic perſona addita perſonæ per carnis copulam, ſiue matrimonium, mutat genus. Gradns autem affinitatis computantur ſecundum gradus conſanguioitatis.

Regula generalis. Vnde regula generalis ad inueoiendum gradū affinitatis, Quoto gradu cōſanguinitatis attingit alicui vir, eodē gradu affinitatis attingit ei vxor eius, vel alias extra matrimoniū cognita. Affinitas præcedens

Affinitas in primo genere vſque ad 4 gradū duntaxat dirimit. in primo genere duntaxat vſq; ad quartum gradum impedit & dirimit matrimonium contractum eadem ratione qua conſanguinitas, ex inhabilitatione perſonarum, per ſtatutum Eccleſiæ, vt habetur in c. non debet, de conſanguini. & affi. In ſecūdo autē genere non ꝓhibetur: ideo nō impedit. & ſic duo fratres poſſunt contrahere cū duabus ſororibus, & pater & filius cum matre & filia. Cùm igitur prædicta iohabilitatio fiat per ſtatutum Eccleſiæ, ſequitur ꝙ papa poteſt diſpenſare, & facilius in affinitate, quàm in conſanguinitate: io qua tamen inter aſcendentes & deſcendentes non poteſt diſpenſare. io linea verò collateralium conſueuit in tertio & quarto gradu diſpenſare, ex cauſa rationabili. Sed in primo & ſecundo non conſueuit. ¶ Dubium tamē eſt non modicum an papa poſsit diſpenſare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres ſucceſsiuè habeant eandem vxorem, vel duæ ſorores eundem virum. Videtur enim quòd non, eò quòd papa in lege naturæ diſpenſare non poteſt. Sed Primus

mus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo tua est) quia (vt dicit Rabbi moyses) lex data in illo loco, solum illas personas excludit à matrimonio, quæ simul habent conuersari & cohabitare, & quarũ altera alterius pudicitiam debet custodire. & sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptæ sunt à matrimonio, cùm textus adducat rationem naturalem, dicens: Quia turpitudo fratris tui est. Et ideo lex illa quo ad hoc non est figuralis, sed moralis: & in præceptis moralibus non cadit dispensatio. & huius opinionis videtur fuisse D.Tho. dicit enim illam legem adhuc durare: Quia si infideles (& non loquitur de Iudæis, sed absolutè de omnibus infidelibus) antequàm conuertantur, contraxerint matrimonium cõtra illam legem post fidem susceptam, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani, dispẽsante authore naturæ propter paucitatem hominum, contraherentur in eodem gradu matrimonia: non tamen post multiplicationem: quia cessauit dispensatio, & inclinatio contrahendi, non solùm in consanguinitate, sed etiam in affinitate. Et quanuis deus dispensauerit cum Iudæis, imò etiam præceperit fratrem accipere vxorem fratris, vt suscitaret semen fratri, vt frater haberet liberos, vt non deleretur nomen eius ex Israël. Si verò frater filios haberet, prohibebatur, dicitur enim. Qui duxerit vxorem fratris sui, rem illicitam facit. Cùm igitur illud de suscitatione se[illegible]inis fratris, esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi consummata fuerint, & Deus non di[illegible]pens[illegible]t: Sequitur quòd nec papa dispensare potest, cum sit morale & naturale. Nec est simile de voto & iuramẽto, & prædicto gradu affinitatis aut consanguinitatis quia licet Christus dederit potestatem super oẽs cõtractus & cõsens[illegible]s hominum, vt possit eos annullare vel commutare: quia in omnibus talibus intelligitur conditio (si placeat superiori) vt habetur in ca. quemadmodum, de iureiurando: non tamen dedit ei potestatem immutandi naturam: quod fieret, si dispensaret in primo gradu affinitatis & alijs in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatum, hoc fuit de facto, sed non de iure. ¶Septimum impedimentum est publica honestas, iuxta ca. vnicum de sponsalibus, lib.6. sed quia de hac publica honestate dictum est suprà ver.7. ideo nunc pertranseo. ¶Octauum impedimentum est cognatio spiritualis, quæ est propinquitas proueniens ex sacramento baptismi & confirmationis, secundum eccl[illegible]siæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturæ: ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut vinculum amicitiæ, quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale: ita vinculum amicitiæ, quod contrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, inquantum est membrum Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & confirmationis, quæ comparantur generationi & duplici hominis natiuitati: Quarum prima est interior in vtero, in qua id quod natum est, siue quod generatur, adeò debile est, quòd non posset extrà poni absque periculo. Et huic natiuitati assimilatur generatio post baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum eccl[illegible]siæ. Secunda & exterior natiuitas est ex vtero, quando id quod generatum est in vtero, tantum roboratum est, quòd potest absq; periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratur & exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater, & mater, & filius carnales, inter quos nascitur vinculum amicitiæ carnalis, quod dicitur consanguinitas: Ita in prædictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos consurgit quædam familiaritas & vinculum amicitiæ, quod dicitur cognatio spiritualis. Baptizans & confirmans gerit personam Dei, cuius instrumentum est, & dicitur pater spiritualis. Baptizatus & confirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesiæ sicut matris. Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmatum tenet in confirmatione, siue sit vir, siue mulier, siue vnus tantum, siue plures, dicitur mater spiritualis, propter ecclesiam, quam repræsentat: sicut baptizans & confirmans dicitur pater spiritualis, propter Deum cuius instrumentum est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroq; contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & vinculum amicitiæ spiritualis: sic quòd cum nullo eorum potest esse matrimonium. Illud tamen vinculum non contrahitur inter patrem & matrem spirituales. Quia si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente vel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum viro post consummationem matrimonij est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritualis ex viro in vxorem, & econuerso, vt habetur in ca. maritus, extra de cognatio. spirituali: sic quòd vxor patrini siue leuantis aut tenentis, non potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati: licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et similiter maritus matrinæ leuantis, aut tenentis, non potest contrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si matrimonium non fuerit consummatum tempore quo contrahitur cognatio spiritualis. Ideo si maritus ante copulam carnalem moriatur, vxor poterit filiolum mariti ducere in virum. & similiter maritus filiolam vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius est aliquid patris, secundum Philosophum, & non econuerso: ideo cognatio spiritualis patris aut matris transit in filios & filias, & non econuerso: Sic quòd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiam baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum confirmato aut confirmata: licet possint contrahere cum fratribus, aut sororibus baptizati vel confirmati, vt habetur in ca. veniens, de cognat. spir. Pater tamen potest contrahere cum filiola filij vel filiæ suæ: & leuantes ad inuicem, hoc est patrinus cum matrina, quia non coniunguntur in aliquo corpore spirituali, nisi per accidens: vnus enim per se ad suscipiendũ siue leuandum aut tenendũ sus-

In 4 distin. 19 q.1 art. 1. ad tertiũ.

Deut.25.

Leuit.20.

Cognatio spiritualis quid.

Natiuitas hominis duplex.

Pater & mater ac filius spirituales qui sint.

Inter tenẽtes non contrahitur vinculum.

2.Ethic.

ficeret. Ideo nõ oportet quòd inter eos nafcatur cognatio fpiritualis, quæ impediat aut dirimat matrimonium. Notandum tamen quòd quando facerdos vel laicus eft baptizans & leuans, quãdo fit baptifmus per immerfionem: tunc perfona immediatè fufcipiens, vel tãgens eum, fiue nudum fiue indutum, dicitur fufcipiens & patrinus vel matrina. Si verò folùm afsiftat, etiam fi presbytero refpondeat, abrenuncio, & c. non contrahit cognationẽ fpiritualem. ¶ Ex præmifsis fequitur quod tres funt cognationes fpirituales, quarum quęlibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit cõtractũ. Vna eft quæ dicitur fpiritualis paternitas, quæ eft inter baptizantem & confirmantem, ac leuantem & tenentem, & baptizatum vel coofirmatum. Secunda dicitur fpiritualis cõpaternitas, quæ eft inter patrem & matrem fpirituales & carnales, fiue inter baptizantem, confirmantem, leuantem, ac tenentem, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur fpiritualis fraternitas, quæ eft inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum feu confirmatum, vt in c. tua nos, de cognatione fpirituali. Notandũ tamen quòd cùm dicimus cognationem fpiritualem dirimere matrimonium, intelligendum eft quando præcedit: quia fi fequatur, non foluit vinculum, neque etiã actum, li ex ignorantia aut oecefsitate procedat. Si verò ex malitia, impedit actum, quo ad petitionem, fed non quo ad redditionem. Et fic cùm pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo necefsitatis, vel cum ignorat eum effe filium, non peccat, etiam vtendo matrimonio. Sed fi hoc ex malitia facit, perdit poteftatem petendi debitum, & fimiliter vxor, fi fit caufa quòd maritus leuet proprium filium de facro fonte. Per alia autem facramenta à baptifmo & confirmatione, non oritur fpiritualis cognatio. Quia licet dent effe gratiæ, non tamen per modum generationis: ficut dictum eft de baptifmo & confirmatione. Nec obftat quod Apoftolus dicit, Nam in Chrifto Iefu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat fe patrem, quia illa inftructio fuit per modum catechifmi, & non per regenerationem fiue baptifmum: Quia (vt ibi dicit) neminem illorum, demptis paucis, baptizauit. Hæc autem propinquitas non dicitur cognatio fpiritualis, fed difpofitio quæ folum impedit, & non dirimit, vt dictũ eft cùm de catechifmo ageretur ver. præcedenti. Et licet per pœnitentiam tollatur peccatum actuale, ficut per baptifmum, originale: Quia tamen hoc non eft per modum regenerationis, fed fanationis: ideo per pœnitentiam non contrahitur cognatio, fed quoddam fœdus inter mulierem & facerdotem, quod eft cognationi fpirituali fimile, vt tantum peccet eam carnaliter cognofcens, ac fi effet fua fpiritualis filia: & hoc ideo eft, quia maxima familiaritas eft inter eos, propter quam familiaritatem cognatio fpiritualis introducta eft ab Ecclefia, vt tollatur occafio peccandi. ¶ Nonum impedimentum dirimens eft cognatio legalis, quæ eft propinquitas quędam proueniens ex adoptione. Adoptio autem fecundum iuriftas, eft extraneæ perfonæ in filium vel nepotem eam adeinceps legitima affumptio. Ad cuius intelligentiam fciendum eft, quòd ficut Philofophus dicit, Ars imitatur naturam, & fupplet defectum naturæ quantum poteft in illis, in quibus natura deficit. Vnde ficut per naturalem generationem aliquis filium producit: Ita & per ius pofitiuum, quod eft ars boni & æqui, poteft aliquis affumere fibi aliquem in filium, ad fupplendum filiorum perditorum defectum: propter quod præcipuè introducta eft adoptio: quæ eft duplex: Vna dicitur perfecta, quæ fpeciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectè naturalem filiationem imitatur. Et fic adoptatus fuccedit patri ab inteftato: nec poteft eum adoptans, fine culpa priuare quarta parte hæreditatis. Sic adoptari non poteft, nifi ille qui eft fui iuris, qui fcilicet non habet patrem, vel eft emancipatus. Et hæc adoptio non fit nifi authoritate principis. Alia eft adoptio, quæ imitatur filiationem naturalem imperfectè quæ vocatur fimplex adoptio, per quam adoptatus non trãfit in poteftatem adoptantis. vnde magis eft difpofitio ad perfectam adoptionem, quàm perfecta adoptio. Et hoc modo poteft adoptari ille qui non eft fui iuris, & fine authoritate principis, ex authoritate tamen magiftratus. Et fic adoptatus non fuccedit in bonis adoptãtis ab inteftato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis fuis in teftamento illi legare aut dare, nifi velit. [illegible] lex diuina excludat à matrimonio perfonas quæ habent fimul cohabitare (vt dictum eft.) & filius adoptatus, & eius vxor, & filij & filiæ eius, conuerfentur in domo patris adoptantis, ficut filius naturalis ideo legibus humanis prohibitum eft inter tales matrimonium contrahi. Ad fciendum autem inter quas perfonas cognatio legalis matrimonium impediat, notandum quòd triplex eft cognatio legalis. Prima eft defcendentium, quę contrahitur inter patrem perfecta adoptione adoptantem filium, & ipfum filium adoptatum, ac etiam filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda eft per modum cuiufdam affinitatis, quæ eft inter patrem adoptantem, & vxorem filij adoptiui, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia eft inter filium adoptiuum, & filiam naturalem adoptantis. Prima & fecunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt: Tertia verò non, nifi quandiu manet fub poteftate patris adoptãtis. vnde mortuo patre contrahi poteft inter eos matrimonium, vt in c. vnico, de cognatione legali. ¶ Decimum impedimentum dirimens eft cultus difparitas, per quam non intelligimus difparitatem cultus & rituum infidelium: quia infideles gentiles vel [illegible] tus poffunt contrahere matrimonium cum infidelibus alterius cultus, cùm inter eos matrimonium nõ fit facramentum, fed officium naturæ folùm, nec prohibeantur iure diuino: quia apud deum non refert qualitercunque quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognofcendo vxorem fuã propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitum reddere & fic eft actus iuftitiæ. Nec obftat illud quod D. Aug. dicit fuper illud Apoft. Omne quod nõ eft ex fide, peccatum eft: quia non eft fic intelligendũ quòd in quolibet actu infideles peccent, fed quia per id quod agunt, non poffunt à feruitute peccati liberari: vt quidam putabant, quòd quilibet in fide fua poffet faluari. Non tamen eft inter infideles perfectum matrimonium, nec facramentum: nec habet virtutem ex opere operato: nec habet talem indiffolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per difparitatem cultus intelligi oportet diuerfitatem

Marginalia: 1. Cor. 4. — An per confeßionẽ cõtrahatur cognatio fpiritualis. — In Add. 3. p. q. 57. — Cognatio legalis quid. — In 2. Phyf. — Adoptio duplex. — Cognatio legalis inter quas perfonas matrimonium impediat. — In Add. 3. p. q. 59. art. 2. — Matrimonium inter infideles nõ eft infeparabile.

tatem cultus fidelium: Sic quòd si alter contrahentium tempore contractus matrimonij sit Christianus, & alius non sit Christianus, sed infidelis, Iudęus, vel gentilis, matrimonium inter eos contractum, iure diuino est nullum, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest consummare, nisi infidelis cõuertatur ad fidem: quia (vt dicit Apostolus) Quæ cõuentio lucis ad tenebras? Sed maxima cõuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce fidei, non potest contrahere vel conuenire cum illa, quę est in tenebris infidelitatis. Vnde Malachias dicebat, Contaminauit Iuda sanctificationem Domini, quoniam dilexit & habuit filiam dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset verum matrimonium contrahi. igitur &c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalius bonum matrimonij, quod est proles ad cultum dei educanda. Cùm enim educatio fiat per patrem & per matrem, oportet quòd secundum communem fidem intendant communem prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio vnius esset contraria intentioni alterius: & per consequens non bene educaretur proles: quia vnus illorum retraheret à cultu veri dei. Nec obstat quòd Ioseph cõtraxit cum Ægyptiaca, & Moyses cum filia Ietro sacerdotis Madian, & Esther cum Assuero: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creduntur, & non poterat esse timor pertrahendi ad idololatriam. Et si adducantur passus legis Moysi, in quibus permittitur matrimonium cum alienigenis, vt Deut. 21. Dicendum quòd intelligitur quando volebant cõuerti ad fidem & ritum Iudæorum. ¶ Notandum quòd si huiusmodi impedimẽtum superueniat matrimonio rite inter fideles cõtracto & cõsummato, non potest dissoluere vinculum matrimonij, licet soluat quo ad thorum & cohabitationem: vt si vir vel mulier fiat apostata vel hæreticus: quia regula generalis est, quòd nihil superueniens matrimonio rite inter fideles contracto & consummato, potest dissoluere vinculum coniugale, licet bene cohabitationem & thorum. Sed si aliquis fidelium cõtrahat cum hæretica baptizata, est verum matrimonium. quamuis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam: sicut peccaret, si cum excommunicata scienter contraheret. Non tamẽ propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus esset si aliquis catechuminus rectam fidem habens, sed non baptizatus, contraheret cum aliqua fideli baptizata, quia non esset verum matrimonium, eò quòd baptismus est ianua sacramentorum. & ideo ad sacramẽtum requiritur quòd vterque contrahentium sit baptizatus. Vnde hoc impedimentum matrimonij nõ dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitium & exteriorem protestationem & professionem, quæ fit per sacramentũ baptismi. Cùm verò ambo coniuges in infidelitate existentes, contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius nõ dissoluit, sed perficit matrimonium, etiam si alius nolit conuerti, dummodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic consuluit Apostolus fideli cohabitare infideli. Ex quo habetur quòd non tenetur fidelis conuersus cohabitare cum infideli nolente conuerti, etiam si infidelis velit cohabitare absque contumelia creatoris, donec conuertatur ad fidem & baptizetur. ¶ Aliquando enim vinculo matrimonij manente, soluitur matrimonium, quantum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulterium spirituale, quod est grauius. Vnde sicut vir se habet ad potestatem dimittendi adulteram, vel commanendi cum ea: Ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem, vel commanendi cum ea. Sed vir iniuriam passus, potest liberè commanere cum adultera sub spe correctionis, & si nõ sit in adulterio obstinata, & nolit in eo perseuerare, quia tunc nõ deberet cohabitare cum ea, ne videretur patronus turpitudinis: quamuis etiam si habeat spem correctionis, possit liberè dimittere illam. Sic fidelis conuersus potest cum infideli manere, si habeat de ipsa spem correctionis, & si non videat eam in infidelitate obstinatam: & bene facit commanendo, non tamen tenetur. Vnde Apostolus non præcipit, sed consulit. Nec fit præiudicium vxori, nisi ex culpa sua, quia conuerti contemnit. Si verò immineret viro periculum ex tali cohabitatione, vt quando non vult habitare cum eo absq; contumelia creatoris: debet eam dimittere, & manere innuptus, vel cum alia Christiana contrahere. & tunc nõ habebit duas vxores: quia secundum matrimonium, quod est in fide Christi contractum, est fortius, & totaliter tollit primum, quod non erat ratum. & sic mulier infidelis dimissa, post matrimonium viri cum Christiana, potest contrahere cum alio. Si verò postea vellet conuerti, & ad primum virum redire, nõ posset, cùm vinculum sit solutum. Nec obstat quòd vinculum seruitutis non soluitur per baptismum, vnde Apostolus, Quicunque sub iugo sunt serui, omni honore dominos suos dignos arbitrẽtur. tamen est minor seruitus, &c. quia seruire nõ repugnat perfectioni Christianæ religionis, quę maximè humilitatem profitetur, sicut obligatio matrimonij, in quo nõ obligatur vnus alteri, sicut possessio eius, vt dominus seruo: sed per modum cuiusdam congruæ societatis, quæ non est infidelis ad fidelem. Et licet matrimoniũ quod inter fideles cõtrahitur, sit perfectius quàm illud quod cõtrahitur inter infideles: & quòd si fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito, dissoluitur: Non tamen sequitur quòd matrimonium inter infideles contractum in gradu prohibito per Ecclesiam, dissoluatur: quia infideles non baptizati non sunt astricti statutis Ecclesiæ, vt habetur in c. gaudemus, extra de diuortiis: sed bene statutis iuris diuini. Ideo si in gradibus prohibitis secundum legem diuinam cõtraxerint, post conuersionem dissoluitur, & nõ possunt commanere. Et quamuis filius qui per infidelitatem amittit ius hæreditatis, per conuersionem recuperet hæreditatem, etiam ab alio possessam, patre ab intestato decedente: non tamen sequitur quòd vxor, quæ noluit cum viro conuerti, si post matrimonium viri cum Christiana conuertatur, debeat eum recuperare: quia vinculum patriæ potestatis non soluitur per infidelitatem, sicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in fide contractum. Per alia autem crimina non dissoluitur matrimonium. Vnde Christus, Qui dimiserit vxorem, nisi ob fornicationis causam, mœchatur. ¶ Nec fornicatio aut adulteriũ soluit vinculum

[Margin notes: 2. Cor. 6. — Mala. 2. — Regula generalis. — 1. Tim. 6. — Leuit. 18. — Matth. 19. — Section letters A, B, C]

essentiale matrimonij, quando matrimonium est ratum per fidem in sacramento baptismi protestatá: D
Adulteriũ non soluit vinculũ matrimoniale. cùm matrimonium inter fideles contractum, sit sacramentum Ecclesiæ, ex quo habet persectam firmi
tatem, inquantum significat indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesiæ: & oppositum dicẽtes
non possunt sustinere ꝙ matrimonium inter fideles contractum & consummatum, sit sacramentum
Ecclesiæ, quod tamen est per Ecclesiam determinatũ, vt suprà dictum est. Potest enim sic argui, quia
si solueret vinculum matrimonij, non significaret indiuisibilẽ vnionẽ Christi & Ecclesiæ: à qua signi-
ficatione habet ꝙ sit sacramẽtum, quia si posset per adulterium dissolui, significaret falsum. Quod au-
tem non soluatur vinculum essentiale per adulterium, patet ex eò ꝙ mulier committens adulterium,
Matth.5. remanet ligata, cùm Christus dicat, Quicunq; dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, fa-
cit eam mœchari. Et qui dimissam duxerit, adulterat. Et si per adulterium solueretur vinculum matri-
monij, ipsa ex culpa sua reportaret commodum, & matrimonia faciliter & passim dissoluerentur, pro-
pter magis desideratum coniugium adulterando, quod esset totam Christianam politiam confunde-
re. Nec valet euasio aliquorum dicentium quòd matrimonium tenet quantum ad adulterãtem, sed nõ
quantum ad illum qui passus est iniuriam. Quia (vt dictum est) matrimonium est vinculum & nexus
duorum, & relatiuũ æquiparentiæ, & nõ potest solui ex parte vnius, quin soluatur ex parte alterius, si-
cut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo sunt æqualiter inuicẽ ligati, quod ligamen vnius
pendet ex ligamine alterius, siue vna corda, illa fracta, nullus eorum esset ligatus alteri: sic somnium
& contra experiẽtiam videtur, quòd adulter maneat ligatus vinculo essentiali, & non alius. Et ideo nõ
est intelligendum, ꝙ Christus dicendo, Quicunq; dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis cau-
sa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat: dederit viro licentiam alteram ducendi, &
dimittendi adulteram, quo ad vinculum essentiale: sed solùm dimittendi eam, quantum ad thorum &
cohabitationẽ: sic quòd vir dimittens eam ex causa fornicationis, non facit eam mœchari: nec est cau-
sa adulterij eius si mœchetur: quod esset, si ipsam seruantem castitatem coniugalem, dimitteret. Nec
dixit Christus, Quòd si vir, qui propter fornicationem vxorem dimitteret, & aliam vxorem duceret, E
non mœcharetur. Et quòd sit verus sensus à Christo intentus, apparet ex D. Paulo, supponẽdo primò
ꝙ si vir propter fornicationem vxoris potest illam dimittere, etiam vxor potest virum dimittere pro-
pter adulterium. Quia licet adulterium in muliere sit grauius, inquantum est contra bonũ prolis, pro-
pter incertitudinem, non tamen inquantum est contra bonum fidei, ad quam coniuges sibi inuicem
æqualiter tenentur. Nam sicut dicitur, Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir: Sic dicitur,
Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. Illo supposito Apost. declarat intentionem Chri-
1.Cor.7. sti, dum ait: His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio: non ego, sed Dominus, vxorem à viro
non discedere. Quòd si discedat (scilicet in casu licito ex causa fornicationis viri, prout Christus con-
cessit) manere innuptam, aut recõciliari viro suo. Hæc verba clarissimè sonant, ꝙ vxor ex causa forni-
cationis potest discedere à viro fornicante. Sed si discedat, debet manere innupta. ergo idem dicendũ
est de viro, cùm (vt probatum est) in hoc sint æquales. vnde manifestissimè sequitur ꝙ vinculũ essen-
tiale nõ est solutum: Quia si esset solutum, posset nubere: quod nõ potest, sed recõciliari viro, vel ma-
nere innupta. Nec ex huc sequitur ꝙ propter peccatũ alterius quis priuetur iure suo: quia si velit de-
bitum, potest reconciliari. Si nolit: seruet continentiam, ad quam licet nullus per se obligetur, tamen
bene per accidens, vt propter ægritudinem incurabilem corporalem vel spiritualem, ac etiam ex sup-
In Addit. 3.p.q.62. art.1. art.2. positione, scilicet supposito quòd nolit recõciliari. ¶ Ex præmissis patet ꝙ sola fornicatio carnalis vel
spiritualis est sufficiens causa diuortij, comprehendendo sub fornicatione vitium contra naturã, quod
est longè grauius, propter quod diuortium fieri potest, licet in euangelio non exprimatur, tum quia
Modus separationis propter adulterium. est passio innominabilis, tum quia rarò accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis. ¶ No- F
tandum ꝙ licet vir quàmcitò sibi constat de fornicatione vxoris, possit proprio arbitrio illam dimit-
tere, quo ad thorũ tantum, non tamen potest quo ad cohabitationem absq; iudicio Ecclesiæ: quia si
faceret, posset cogi ad cohabitandum, nisi vir incontinenti probaret per testes, quibus creditur: & for-
nicatio probari censetur, si testes deponant de suspicione violenta, scilicet quòd viderint solum cũ so-
la, nudum cũ nuda, horis & locis suspectis. Quãdo autem maritus vult accusare vxorem ad thori sepa-
rationem vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice spirituali: & tunc inscriptio fieri non de-
bet. Nec propter sententiam iudicis impeditur eius recõciliatio: quia sententia in fauorem datur, quã-
tum placuerit iniuriam passo. Pro reconciliatione autem non oportet adire iudicem Ecclesiasticum.
vxor enim adultera tenetur reddere debitum viro, quotiescunque fuerit reuocata. Si autem vir eam
accusare voluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem secularem, coram quo debet fieri inscri
ptio, cũ obligatione ad legem talionis, si in probatione deficiat. ¶ Ex præmissis sequitur, ꝙ non excu-
Matt.19. Libellus repudij olim non excusabat. sabantur olim antiqui dimittẽtes vxores suas, dando libellum repudij, permissum ad duriciã cordis, vt
vitaretur homicidium, cùm inseparabilitas matrimonij sit de iure naturali, à quo hominum malitia nõ
excusat, neq; deobligat. Præterea contra legem naturæ est, quòd quis contrarietur Deo: quod fieret,
si quos Deus coniunxit, homo separaret. Insuper matrimonium ordinatur ad educationẽ prolis, non
ad tempus, sed per totam vitam. vnde de lege naturæ est quòd parẽtes filiis thesaurizent. vnde Apost.
Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis: qui & hæredes sunt parentum: ideo cùm
2.Cor.12. Rom.8. proles sit commune bonum viri & vxoris, oportet eorum societatem perpetuò manere indiuisam, se-
cundum legis naturæ dictamen. Et ideo quanuis aliæ leges non prohibuerint separationem: lex ta-
Heb.6. men Christi ad perfectum hominem adducens, in primum statũ ac institutionem reduxit matrimo-
nium. ¶ Hæc autem separabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò inquantum est offi-
cium naturæ, ad bonum prolis: Secundò inquantum est sacramentum Ecclesiæ, & signum perpetuæ
coniunctionis

coniunctionis Chriſti & eccleſiæ. Et ſic ſeparatio magis directè repugnat ſignificationi, quàm prolis bono, cui conſequenter repugnat. vnde inſeparabilitas matrimonij amplius in bono ſacramẽti intelligitur, quàm ſecundũ quod eſt bonum prolis. Ex ideo ex quo matrimonium inſtitutum eſt ſacramentum Eccleſiæ, non poteſt cadere in eo diſpenſatio, ſicut ante inſtitutionem, vt officium naturæ. vnde diſpenſatum fuit cum Abraham de eiectione Agar, quæ erat eius vxor ſecundaria. In nouo autem teſtamento non legitur diſpenſatio: quia non poteſt Deus eſſe author falſitatis. Et quãuis inſeparabilitas matrimonij impediat bonum in aliquo homine: bonum tamẽ commune prolis, ad quod ex natura ſua ordinatur, præferendum eſt bono particularium perſonarum. ¶ Vndecimum impedimentum eſt impotentia coeundi: Quia omnis contractus, in quo quis ſe obligat ad dandum id quod dare nõ poteſt, eſt nullus: ſed per matrimoniũ aliquis ſe obligat ad copulã carnalem, & redendum debitum naturæ: ſi ergo illud reddere non poſſit, non eſt matrimonium. Et licet copula carnalis nõ ſit de eſſentia matrimonij: tamen poteſtas ad illam eſt de eius eſſentia. vnde in c. quod ſedem, de frigidis & male. dicitur, Sicut puer qui non poteſt debitũ reddere, non eſt aptus coniugio: ſic qui impotẽtes ſunt, minimè apti ſunt ad contrahendum matrimonium. Ad huius euidentiam ſciendum eſt ꝙ impotentia coeundi poteſt dupliciter contingere. Primò ex cauſa intrinſeca & naturali, vt ex frigiditate: & hoc dupliciter:
A Quia vel eſt tẽporalis, vel perpetua: Si tẽporalis, non ſoluit matrimoniũ, cũ ei ſubueniri poſſit remedio medicinæ. Si eſt perpetua, ſoluit matrimonium. Ille tamen qui hoc impedimentum habet, non poteſt amplius matrimonium contrahere. alter verò nubere poteſt, tantum in domino. Ad experiẽdum autem an impedimentũ ſit perpetuum, vel temporale, Eccleſia ſtatuit determinatum tempus. ſ. trienium, poſt quod ſi fideliter ex vtraq; parte operam dederint copulę carnali, inueniatur matrimonium non eſſe conſummatum, iudicio Eccleſiæ diſſoluitur, ſeruata certa ſolennitate expreſſa in c. literæ veſtræ, &c. laudabilem, de frigi. & malefi. Et ſi Eccleſia ſe deceptam inueniat, quando. ſ. ille in quo erat impedimentum, poſt triẽnium carnalem copulam cum alia habeat, redintegrat primum & dirimit ſecundum, quanuis de eius licentia ſit factum: quia non poteſt eſſe impedimentum naturæ perpetuum viro, reſpectu vnius mulieris, & non reſpectu alterius. Si verò nõ poſſit complere actum carnalẽ cum virgine, tunc medicinaliter aliquo inſtrumento poſſunt clauſtra pudoris aperiri & coniungi: nec hoc
B eſt contra naturam, quia non propter delectationem. Abominatio autem mulieris nõ eſt cauſa intrinſeca & naturalis, ſed extrinſeca, de qua poſtea dicetur. Et quanuis ſenes ſint frigidi, quantum ad generationem, non tamen quantum ad carnalem copulam, licet raram. Ideo matrimonium eis permittitur in remedium, ſicut ſterilibus. Et quanuis mulieres ſint frigidiores viris: propter frigiditatẽ tamen mulieris non diſſoluitur matrimonium: ſicut nec propter ſterilitatem: Quia mas eſt agẽs in generatione, & fœmina patiens. Ideo maior calliditas requiritur in maſculo, q̃ in fœmina, in qua tamẽ poteſt eſſe impedimentum ex alia cauſa, ſcilicet coartatione. & tunc idem eſt iudiciũ de artatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri. Quia ſi nulla arte poteſt ſubueniri mulieri, quantum ad artationem reſpectu vnius viri, ſoluitur matrimonium: & ſi ſit ſufficienter aperta, reſpectu alterius non tenetur manere ſine ſpe cõiugij: ſicut nec perpetuò maleficiatus, reſpectu vnius, vt infra dicetur. Frigiditas autẽ in viro magis diſſoluit, quàm ſuperflua caliditas: Quia per frigiditatẽ non ſolùm tollitur commixtio ſeminum, ſed etiam vigor membrorum, quo fit coniunctio corporum. Si tamen inueniretur ꝙ exceſſus caloris per triennium impediret carnalem copulam, iudicaretur impedimentũ perpetuum, de quo non fit mentio in iure, eò ꝙ rariſsimè accidat: ac etiam quia omne impedimẽtum naturale ad frigiditatem reducitur. ¶ Si verò impotentia coeundi proueniat ex cauſa extrinſeca, puta ex maleficio, quod eſt ligamen quoddam à dæmone proueniens, Deo permittente, quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendum quòd ſi maleficium ſit temporale, non diſſoluit matrimonium. ſed ſi perpetuũ, diſſoluit ſicut frigiditas. Differentia tamen eſt inter frigiditatem & maleficium: quia per frigiditatem non ſolùm eſt impotens ad vnam, ſed ad omnes: non autem per maleficium, de quo iudicãdum eſt, ſicut de frigiditate perpetua, hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtriq; licentia, quod nõ fit in viro frigido. Si verò maleficium non ſit perpetuum, non diſſoluitur matrimonium. & ad experiendum an ſit perpetuum, ſtatutum eſt ab Eccleſia ſimile tempus triennij, ſicut in frigiditate. Nunquã tamen licet maleficiũ maleficio ſoluere: quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxiliũ inuocare, neq; ad inuocãtes accedere, quod fit per maleficium. & ideo vbi non poteſt aliter tolli, quàm per aliud maleficium, reputatur impedimentum perpetuum. Cùm autem mulier venit in abominationem viri, ſic quòd vir nõ poteſt ei copulari ab initio, eodem modo iudicandũ eſt, ſicut de maleficio & frigiditate.
C Quia ſi remedio medicinę poteſt ei ſubueniri, eſt temporalis, & non ſoluit: ſi verò perpetua, tunc ſoluit. ¶ Defectus etiam ætatis ſoluit matrimonium, non propter impotentiam coeundi, cùm nõ ſit perpetua: ſed propter defectum vſus rationis, qui non eſt ſufficiens ad illum conſenſum, qui perpetuò durare debet, rite faciendum. Et ideo iſtud impedimentũ reducitur ad impedimentum erroris. Et cùm matrimonium contrahatur per modum contractus: ſequitur quòd ſubiacet ordinationi legis poſitiuę, ſicut & alij contractus: ſed iura determinant decimumquartum annum in maſculo, & duodecimum in fœmina, & quòd ante illud tẽpus matrimonia contracta non tenerent: ideo ſi contrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris poſitiui ſequuntur id quod in pluribus eſt, ſi ante prædictum tempus vigor rationis & naturæ ſuppleat defectum ętatis, matrimonium nõ diſſoluitur. Vnde conſequens eſt ꝙ ſi ante prædictũ tempus fuerint carnaliter copulati, matrimoniũ perpetuò ligat. Nec obſtat ꝙ ſecũdũ leges accipiunt tutorem aut curatorem vſq; ad vigeſimumquintum annum, ſine quorum authoritate contractus per eos facti ſi lædantur, nulli ſunt: quia hoc eſt verũ in aliis contractibus, ſed non in matrimonio, ad quod natura inclinat: licet profeſsio religionis, quæ eſt quoddam matrimonium, ante deci-

Gene. 21.
Galat. 4.
In Addi. 1. p. q. 58. ar. 1.
Impotentia coeundi dupliciter contingere poteſt.
Idem iudiciũ de coartatione mulieris & frigiditate viri.
Maleficium quid.
Maleficium maleficio ſolui nõ debet.

mumquartum annum facta non teneat:quia ſic ſtatutum eſt,eo ꝙ ad illud natura nõ adeò inclinat, ſicut ad carnale.¶ Furia autem ſuperueniẽs matrimonio,non ſoluit illud,nec aliqua ægritudo,aut aliud impedimentum,ſi inter fideles ſit contractum.Si autem præcedat,cùm tollat vſum rationis, impedit conſenſum.vnde ea ratione,qua error diſſoluit,ſic furia.Et quanuis furia,etiam perpetua , non impediat generationem prolis,impedit tamen conuenientem educationem ipſius:ideo eſt contra bonum prolis,Et quemadmodum furioſi non ſunt idonei ad aliquem contractum faciendum, ſic nec ad matrimonium.Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis contrahat, matrimonium tenet, licet non ſit perfectum:quia adueniente furia,neſciret prolem cõuenienter educare.¶ Duodecimum

In Addit. 3 p.q.60. art.2.

impedimentum eſt vxoricidum,quod ex ſtatuto Eccleſiæ matrimonium impedit contrahendum:ſed quandoque non dirimit contractum,quando,ſ.vir occidit mulierem in actu adulterij deprehenſam, quod non licet in foro conſcientiæ,neq; etiam ſecundum leges:licet non puniant,pro pter maximum incitamentum quod habet vir in tali facto. Sed Eccleſia non eſt aſtricta legibus humanis, vt iudicet eum ſine reatu æternæ vel Eccleſiaſticæ pœnæ dimittendum: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen ſi timeatur de incontinentia ipſius, poteſt cum eodem per Eccleſiam diſpenſari,vt matrimonium contrahat.Si verò ſine diſpenſatione cõtrahat,peccat:ſed matrimonium contractum non diſſoluitur. Quandoq; etiam dirimit contractum,vt ſi quis occidat vxorem ſuam,vt ducat eam cum qua mœchatur:tunc efficitur illegitima perſona contrahendi cum illa : ita ꝙ ſi de facto matrimonium cum ea contrahat,dirimitur:nec pœnitentia rehabilitat eum:quia non eſt neceſſarium ꝙ deleta culpa deleatur omnis pœna,vt patet de irregularitate. Nec pœnitẽtia ſemper reſtituit in priſtinam dignitatem,quanuis poſsit reſtituere in priſtinum gradum gratiæ, vt dictum eſt c.6.§.4. ver.7.Sed propter tale vxoricidium nõ efficitur perſona illegitima,reſpectu aliarum mulierum.vnde ſi cum alia contraxerit,quanuis peccet contra ſtatutum Eccleſiæ faciens:matrimonium tamen cõtractum non dirimitur.Nec obſtat quòd maius peccatum ſit occidere patrem,quàm vxorem, per quod peccatum non diſſoluitur matrimonium:Quia talis non peccat contra matrimoniũ,ſicut ille qui propriam occidit vxorem.Ideo in quo peccat,puniri debet.

Ver. 10. DE REDDITIONE DEBITI MATRIMONIALIS.

In Add.3. p.q.64. 1.Cor.7. Rom.13. Ephe.6.

VIſo de matrimonio & eius impedimentis,videndum eſt de annexis & contrariis, aliiſque conſe- D
quentibus matrimonium,& primò de redditione debiti.Apoſtolus præcepit vtriq; alteri debitũ reddere,dicens:Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro.& rationem aſsignat, Quia mulier ſui corporis poteſtatem non habet,ſed vir.Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet,ſed mulier.omnibus enim debita reddi debent.Cui tributum,tributum,&c. Si ſerui Chriſtiani,ſecundum Apoſtolum,tenentur reddere domino ſuo debitum obſequium, ad quod iure poſitiuo obligantur:à fortiori vir & mulier,cum obligentur iure naturæ & diuino.Præterea matrimonium da-

Quãdo redditio debiti ſit de neceſſitate præcepti.

tum eſt in remedium,ad fornicationem vitandam.Sed hoc non poſſet fieri,ſi vnus nõ teneretur reddere debitum alteri agitato concupiſcentiæ ſtimulis:Ideo reddere debitum eſt de neceſsitate præcepti.Sed hoc intelligendum eſt tempore & loco debitis , & ſeruatis aliis circunſtantiis requiſitis :nec interrogandum eſt de cauſa ſiue intentione petentis.¶ Hoc præceptum etiam intelligendum eſt ſalua conſiſtentia perſonæ,cùm matrimonium ſit principaliter inſtitutũ in officium naturæ. & ideo in actibus ipſius ſeruandus eſt naturæ modus, ſecundum quẽ nutritiua non miniſtrat generatiuæ,niſi ſecundum quod ſuperfluit,ad conſeruationem indiuidui.Quia hic eſt ordo naturalis,vt prius aliquid in ſeipſo perficiatur & poſtmodum alteri de perfectione ſua communicet.hoc etiam habet ordo charitatis quæ perficit naturam.Ideo cum vxor in virum poteſtatem non habeat, niſi quantum ad generatiuam virtutem,& non quantum ad ea quæ concernunt cõſeruationem indiuidui:ideo nõ tenetur,niſi ſalua incolumitate perſonæ:quia quilibet poteſt abſtinere ab his quæ ſunt nociua perſonæ. & eodem

art.3.

modo dicendum eſt de vxore,cũ(vt dictum eſt) ſint æquales in prædicta poteſtate. Quod non eſt in- E
telligendum de æqualitate quantitatis,quæ attenditur inter quantitates eiuſdem menſuræ,vt bicubiti ad bicubitum. Quia ſecundum hanc æqualitatem vir & mulier non ſunt æquales in matrimonio,nec

1.Cor.11.

in actu ipſius:quia vir eſt agens, & mulier patiens.Ideo quod eſt nobilius,debetur viro. Nec etiam in diſpenſatione domus:quia vir regit, & mulier regitur,vnde vir dicitur caput mulieris, & non mulier viri:ſed Chriſtus.Neque enim vir factus eſt propter mulierem,ſed mulier propter virum.Sunt tamen æquales ſecundum æqualitatem proportionis,quæ attenditur inter duas quantitates eiuſdem ſpeciei, ſicut dupli ad duplum:quia maius duplum non habet maiorem aut minorem proportionem ad ſuum ſimplum,quàm minus duplum ad ſuum ſimplũ:licet vnum duplum habeat maiorẽ quantitatẽ quàm aliud.Sic vir & mulier ſunt æquales ſecundum proportionem:quia ſicut vir tenetur vxori in actu coniugali & diſpenſatione domus,ſecundum id quod eſt viri:ita vt vxor viro,ad id quod eſt vxoris. vnde

Leproſo vxor debitũ reddere tenetur.

ſi mulier ſine conſiſtentia & incolumitate perſonæ non poteſt reddere,non tenetur.¶ Et cũ lepra ſuperueniens non ſoluat matrimonium:ſi vir nolit continere,tenetur vxor ei reddere debitum. Nec alter cõiugum prohibetur vti iure ſuo,quãuis ex hoc malum alteri proueniat:maximè ſi timeatur periculum ſpirituale,puta adulterium,ad quod leproſi propter calorem interiorem inducuntur. Non tenetur tamẽ vxor ſana cohabitare viro ſuo leproſo:quia non ita citò inficitur ex coitu,ſicut ex frequenti cohabitatione & conuerſatione,vt habetur in c.quoniam,de Coniug.lepro.licet aliqui dicant virũ ſanum non teneri vxori leproſæ:eo quòd vir per concubitum vxoris citius inficiatur, quàm econuerſo.Prædictum tamen ca.quoniam,indiſtinctè loquitur,dicens,ꝙ præcepto Apoſtoli nulla in hoc caſu exceptio inuenitur. Nec obſtat ꝙ proles generetur infirma:quia melius eſt ſic eſſe,quàm penitus non eſſe.Non tenetur tamen vir reddere quãdo non poteſt,maximè cùm impotentia prouenit ex naturali

rurali infirmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier vlterius petendo, se magis meretricē quàm coniugem exhiberet. Si autē est impotens ex alia causa, si est licita, no tenetur reddere: nec potest mulier exigere. si non est licita, peccat. & peccatum vxoris si propter hoc in adulterium labatur, viro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indiscreta ieiunia, vel vigilias, aut alia huiusmodi facere. Nec à sacerdote debet in pœnitentiam imponi viro ea facere, per quæ reddatur impotens ad reddendum debitum vxori iuuenculæ & feruenti. Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro suo. Non tenetur etiam vir vti calidis, vt sit magis potens: sed sufficit quod non se faciat impotentem. Nec solùm tenetur vir reddere vxori debitum, quando expressè verbis petit, sed etiam si per aliqua signa vir percipit quod vellet sibi debitum reddi, sed propter timorem aut verecūdiam tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio. ideo tenetur, aliàs quodāmodo exponit eam periculo fornicationis. Si enim medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiam si ipse nō petat: à fortiori vir. quia redditio debiti est medicamētum cōtra concupiscentiam vxoris, quæ est infirmitas spiritualis. ¶ Non tenetur etiam reddere, nisi locis & tēporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore menstrui, propter prohibitionē aut honestatem, ac etiam quia est contra bonum prolis, quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatæ concupiscentiæ parentum. Tenetur etiam tempore sacro reddere. vnde Apostolus, Nolite fraudare inuicem, nisi communi consensu ad tempus. peccat tamen, secundū aliquos, saltem venialiter, petens tempore sacro, vt festorum, ieiuniorum, orationū, & processionum, cum teneatur orare, & deuotioni siue orationi (quæ per hoc impeditur) vacare. vnde Moyses, Nō appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicandum mortale, quia nō est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recōpensari in aliis horis. Et si illis temporibus tentetur de incontinētia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscētiam, vt orationes, ieiunia, disciplinas, vigilias, & alia id genus, quibus vtuntur illi qui perpetuò

Vxorati nō debent indiscretas abstinentias & vigilias facere.

Petitio debiti dupliciter fieri potest.

1. Cor. 7.

Exod. 19.

F continent. ¶ Reddens tamen tempore festiuo, neque quantum in se est, cōsentit aut communicat peccato alterius, sed ad id ad quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit: vnde non peccat, nec tenetur abstinere à communione in die Paschæ: licet bene faceret abstinendo. ideo suo proprio arbitrio est relinquendus: hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, vt semper petenti debitum reddatur. vnde aposto. postquàm dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit, Ne fortè tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et si allegetur c. omnis homo, de consecratio. distin. 2. vbi dicitur, Omnis homo ante sacram communionem à propria vxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Glo. dicit, quantum est ex se. Quia exactus omni tēpore, seruatis aliis circunstantiis, reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir. 33. quæst. 5. Quod enim dicitur in dicto can. omnis, non est præceptum, sed consilium, vt habetur in c. vir cū propria vxore. 33. quæst. 4. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ alter coniugum non potest vouere continentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest votum de alieno, & si vouerit, peccat: nec votum seruare tenetur, alio petēte. Sed si non petat, tenetur votum seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendum est post matrimonium cōsummatum: quia ante consummationem potest vouere ingressum religionis, quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos menses, aliàs potest compelli ad celebrādas nuptias, vt habetur in ca. ex publico, de conuer. coniug. Si verò cum consensu alterius coniugis vouerit, votum tenet: verùm alter coniugum non tenetur consentire: licet dissentiendo bonum alterius impediat: quia hoc facit ne sibi præiudicium generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigendi. Posset tamen in illo voto summus pontifex dispensare, maximè si alter solùm consentiret ad tempus, vt habetur in ca. charissimus, de conuer. coniuga. ¶ Excusatur etiā vir à redditione debiti, accipiēdo crucem in subsidiū terræ sanctæ: quia satis probabile est quòd vxor debeat velle continere ad tempus, subueniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Ideo in fauorem negociorum, pro quibus crux sibi datur, statutum est quòd vir possit sine consensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, a quo feudum habet, absque consensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri: saluo hoc in quo vir tenetur corpori suo: ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamen subtrahitur omnino ius suum vxori: quia vxor potest eum sequi, & non vir vxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non econuerso. Præterea vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quàm vir, & cum minori Ecclesiæ vtilitate.

De voto cōtinentiæ alterius coniugum.

Ver. 11. DE CONCVBINATV.

EX duobus finibus seu bonis matrimonij à natura intentis, apparere potest ꝙ concubinatus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio: differenter tamen, quia concubinatus contrariatur principali bono matrimonij, quod est proles. & ideo nunquam fuit licitum concubinam habere: neque etiam fuit vnquam in concubinatu dispensatum. Pluralitas verò vxorum non est cōtra bonum principale matrimonij, sed contra secundarium. s. contra communicationem operum & pacificū conuictū. Ideo aliquando licuit aliquibus viris ex diuina dispensatione habere simul plures vxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros. de quibus per ordinē dicendū est. ¶ Ad cuius euidentiam supponendum est primò ꝙ quicquid reddit actionem incōuenientē fini, quē natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicitur esse contra legem naturæ. Potest autem actus nō esse conueniens principali fini, vel secundario, dupliciter: vno modo, quando omnino impedit finē, vt superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finē principalem comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius. Alio modo, quando non omnino impedit finem, sed facit peruentionem ad illum minus decētem aut difficilem ad finē principalem

In Add. 3. p. q. 65. ar. 1

vel ſecundarium, Si ergo actio ſit inconueniens fini, quaſi omnino directè prohibens principalẽ finẽ, prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ ſunt ſicut communes animi cõceptiones, & ſicut prima principia in ſpeculabilibus. Si autem actio ſit incompetens fini ſecundario, quocunq; modo. ſ. omnino prohibens, vel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiã principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruam peruentionem ad ipſum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, ſed ſecundis, quæ ex primis deriuãtur, ſicut concluſiones ex principiis in ſpeculatiuis. ¶ Secundò ſupponeddum eſt id quod ſuprà dictum eſt, cùm de diſpenſatione moralium præceptorum ageretur, ꝙ in primis præceptis legis naturæ non cadit diſpẽſatio, ſed ſemper efficaciã obligandi habent. Sed in ſecundis præceptis cadere poteſt diſpenſatio, quia non ſemper habent efficaciam obligãdi, ſed vt in pluribus, eò ꝙ actus humani variantur ſecundum diuerſas conditiones perſonarum, temporum, & aliarum circunſtantiarũ, & in maiori parte. Talis eſt tota materia moralis, vt patet per Philoſophũ in Ethicis. Ideo vbi eorũ efficacia deficit, licitè prætermitti poſſunt. Sed quia non eſt facile determinare huiuſmodi varietates, ideo licentia prætermittendi legem in illis caſibus, ad quos legis efficacia ſe propter varietatem extendere non debet, reſeruatur illi, ex cuius authoritate lex efficaciam habet: & talis licentia diſpenſatio dicitur. ¶ His ſuppoſitis dicendum eſt primò, ꝙ actus concubinatus eſt cõtra legem naturæ: Primo modo, quia non ordinatur in finem naturæ per actionem agentis, imò peruertit & tollit omnino peruentionem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, eſt proles procreanda & educanda: & vt hoc bonum conſequeretur, poſuit delectationem, vt Conſtantinus dicit. Quicunque ergo cõcubitu vtuntur propter delectationem quæ in ipſo eſt, non referendo in finem à natura intentum, facit contra naturam, peruertit enim ordinem naturæ: quia res à fine denominatur, tanquàm optimo: ſicut coniunctio matrimonij à prolis bono nomẽ accipit, quod per matrimonium principaliter quæritur. Et quanuis aliquis ex cõcubinatu prolẽ quærat, non tamen conuenienter quærit ad prolis bonum, in quo nõ ſolùm intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit eſſe, ſed etiam educatio & inſtructio, per quam accipit nutrimentum & diſciplinam: in quibus tribus parentes proli tenentur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideo lex naturæ exigit ꝙ pater & mater commaneant ad ſubueniẽdum proli. vnde aues quæ communiter pullos nutriunt ante completã nutritionẽ non ſeparãtur à mutua ſocietate, quæ incipit à concubitu. Hęc autem obligatio qua debet commanere fœmina viro, & econuerſo, dicitur matrimonium. ¶ Et licet aliquis diues poſsit ſubuenire proli educandæ per longum tempus: hoc tamen eſt per accidẽs, & non ex natura actus: & per id quod eſt per accidens, non tollitur id quod eſt per ſe, hoc eſt naturale: & ſic nõ tollitur determinatio, propter quam ſecundum omnes leges filij qui de concubinatu naſcuntur, ſunt vituperabiles: quod non eſſet, niſi cõcubitus ex quo oriũtur, eſſet naturaliter turpis. Nec obſtat quod ius poſitiuum quod à naturali deriuatur, nõ prohibet fornicationẽ ſimplicem, imo potius in pœnam, ſecundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendę condemnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantum ad multa offuſcata erat, & non reputabant malum accedere ad concubinam, ſed paſsim fornicatione vtebantur, quaſi re licita, ſicut & aliis quæ erant contra cæremonias Iudæorum, quamuis non eſſent contra legem naturæ. Et ideo Apoſtoli immiſcuerunt prohibitionem fornicationis cære-

Act. 15. monialibus, propter diſtinctionem quæ erat inter Iudęos & Gentiles. ¶ Non obſtat etiam quod qui poteſt alicui rem ſuam tradere in perpetuum, poſsit tradere ad tempus: nam per hoc diſtinguitur donatio à cõmodato: quia hoc verum eſt in his in quibus nulla deordinatio ſequitur, prout in cõcubinatu, in quo eſt deordinatio contra bonum prolis, quæ ex illo actu nata eſt ſequi. Et quãuis aliquis vtendo ancilla ſua tanquam re ſua, maximè ex conſenſu ſuo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandæ. ad cuius bonum non ſufficienter neque conuenienter talis coniunctio ordinatur: ſicut ſi quis immoderatè vteretur eò quòd ſuũ eſt. Præterea licet ancilla ſit res domini quo ad obſequium, non eſt tamen res ſua quo ad concubitum. Et licet quilibet poſsit dare quod ſuum eſt: & vxor habeat poteſtatem in corpore viri: non tamen ſequitur quod vir de conſenſu vxoris poſsit alteri carnaliter coniungi, neque vxor de cõſenſu mariti, alter viro: Quia vxor non habet poteſtatem in corpore viri ſimpliciter, quantum ad omnia, ſed ſolùm quo ad matrimonium, & econuerſo. Ideo non poſſunt dare contra bonum matrimonij. Cum ergo cõcubitus fornicationis tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit: ſequitur quòd fornicatio ſimplex de ſui ratione ſit peccatum mortale, etiam ſi lex ſcripta non eſſet: quia de lege diuina poſitiua nõ eſt dubium, vt dictum eſt cùm de fornicatione ageretur, cap. 7. §. 4. verſi. 1. Nec excuſatur Iudas filius Iacob, à peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quod fuiſſet pernicioſum, iniuriam habens annexam, ſi promiſſum nõ reddidiſſet. Nec obſtat etiam quòd non punitur temporali morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, ſed à morte æterna, vt infra dicetur. Et quanuis habeat maius incitamentum quàm gula: non tamen ſequitur quin ſit maius peccatum, quàm inordinata comeſtio: Quia illa non continet deordinationem à fine vltimo, ſicut fornicatio, quæ eſt præceptum naturæ, Non mœchaberis. in quo non cadit diſpenſatio, manente materia. quòd non ſit ſua. & ideo nnnquã licuit. Nec aliquis ſanctorum in antiquo teſtamento legitur habuiſſe concubinam, quem neceſſe ſit à peccato excuſare. Sed vbicunque legitur aliquos ſanctos habuiſſe concubinas, accipitur concubina pro ſecundaria vxore, quæ dicebatur cõcubina, quia habebat aliquid ſimile concubinæ, licet eſſet vxor quantum ad principalem finem, qui eſt bonum prolis, quia indiſſolubili vinculo iungebatur viro, & ſic conueniebat cum vxore. Sed quo ad ſecundarium finem, qui eſt gubernatio familiæ, & communicatio operum, in quo cadit diſpenſatio, vt dicetur verſiculo ſequenti: prima vxor coniungitur viro vt ſocia, ſed non ſecundaria. Ideo in hoc conueniebat cum concubina,

Concubina aliquando accipitur pro vxore ſecundaria.

c. 15. §. 1. ver. 7.

large accipiendo hoc vocabulum,concubina. Et sic Agar,licet esset vxor secūdaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiæ, & communicatione operum, sicut Sarra. Nec obstat quòd illa quæ est matrimonio iuncta,nō posit eiici excepta fornicationis causa, tamen Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina,ad significādum misterium,quod explicat Apostolus ad Galatas scribēs. Quòd etiam Ismaël hæres non fuerit, & Esau filius liberæ,hæres non fuit,ad misterium pertinet. Similiter factum est vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati,heredes essent,vt D. August. dicit: quia Christo nascuntur in baptismo,tam per bonos,qui per liberam significantur,quàm per malos ministros,qui per ancillam significabantur. Galat.4.

Ver. 12. DE PLVRALITATE VXORVM ET MARITORVM.

VIrum simul habere plures vxores,& vxorem simul habere plures viros,constat esse contra legem naturæ: differenter tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primū & principale bonum matrimonij.& ideo semper fuit illicitū,neq; licitè fieri potest, cùm in primis præceptis non cadat dispensatio, vt dictum est versiculo præcedenti. Non est autem sic de pluralitate vxorum. Quòd autem pluralitas maritorū sit cōtra bonum prolis,apparet ex eò quòd per hęc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quandoque contingit post primam impręgnationem mulierem iterum impręgnari,& tunc(vt dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius fœtus. Et quamuis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos,sequeretur incertitudo prolis ex parte patris,euius cura est necessaria in educando. Ideo nulla lege vel consuetudine fuit aliquando permissum,ꝙ vna mulier plures maritos haberet: sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi cōceptio, siue primum naturę mandatum, Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. & per oppositum, Quæcunq; nultis,&c.hoc enim est lex & prophetæ. Sed viri aliquando voluerunt accipere, imò de facto acceperunt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi cōceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Non enim sequitur,ꝙ si prælatus vult subditum non resistere ei,ꝙ ipse non debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virū non est eadem proportio: quia in pluralitate vxorum non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad imprægnandum plures. Et quāuis zelus,qui est amor non patiens consortium in amato, sit vxoris ad virum,sicut viri ad vxorem: non tamen æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quàm in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad fœminam,quàm econuerso,eò quòd nō est contra conceptionem naturalem,quòd vir habeat plures vxores,sicut ꝙ vxor habeat plures viros. Ideo affectus siue appetitus vxoris,qui sequitur cognitionem, non tantum refugit cōsortium in viro, sicut econuerso. Quamuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotipæ,& ampliori zelo torqueantur,quàm viri. ¶Pluralitas verò vxorum nō totaliter tollit, neq; aliqualiter impedit primum finem matrimonij,cùm vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finē matrimonij,etsi non totaliter tollat: tamen multū impedit,eò ꝙ non possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores coniunguntur, eò quòd vnus vir non potest sufficere ad satisfaciendum pluribus vxoribus ad votum earū. Quia communicatio plurium in vno officio causat litem. sicut figuli & medici corrixantur & inuident ad adinuicem: sic plures vxores vnius viri. Cùm ergo vxorum pluralitas sit contra secundū bonum matrimonij,& præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absq; dispensatione authoris naturæ. f. Dei, qui per inspirationem internam eo tempore quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ, dispensauit post Lamech: qui fuit primus qui absque dispensatione accepit plures vxores, qui de boc secundum Magistrū sententiarum arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per Sanctorum verò exēplum diuina dispēsatio ante legem ad alios deriuata est,quæ nō fuit in lege reprobata. imò videtur approbata in Deute. vbi dictum fuit, Non habebit vxores plurimas,quæ alliciant animam eius. vbi D. August. dicit, quòd Salomon transgressus est præceptum illud,& non Dauid: quia permissum erat plures habere, sed non plurimas,quæ allicerent,&c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quàm secundarius. Ius enim naturale semper & vbiq;,quātum est de se,habet efficaciam: potest tamen per accidens propter aliquod impedimentum vel causam circa aliquem variari,quantum ad secūdarios fines: sicut Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obstat quòd dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominū, ita debebat esse eius dispensatio: quæ tamen non est nūc per Christum reuocata, eò quòd veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quam cultus Dei non carnali, sed spirituali propagatione diffundendus erat in omnes gentes. ideo nunc non est ratio dispensationis. Et quāuis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ cōpetens homini, inquantum homo, hoc indidit quòd vna per legem matrimonij fieret vxor viri vnius. Si dicatur quòd contra legem naturæ est, quòd homo se ad impossibile obliget, & quòd vni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum vna vxore, sui corporis potestatē ei tradidit, vt necesse sit reddere debitum cùm petierit: ergo facit cōtra legem naturæ, si potestatem sui corporis alteri tradat. Negatur sequela: quia hoc solùm habet locum in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimonium potestatem sui corporis tradit quantum ad omnia, sed solùm quantum ad illa quæ matrimonium pro principali fine requirit. Matrimonium autem non requirit vt quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat, nisi cùm petit ad id quod matrimonium est principaliter institutum, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantum sufficit ad impręgnationem. Licet matrimonium postmodū,

In Add.3. p.q.65.
9.de Ani.
Matth.7.
33.dist.4.
Rom.2.
Matth.19.

inquantum est remedium, (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in coniuge: quia (vt dictum est) in secundo fine cadit dispensatio. Vnde sequitur quòd qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, considerato fine principali: nec esset inconueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorum, quòd propter bonum prolis quod est principale bonum, detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij: quia manet fides apud Deū, in cui⁹ cultū proles esset educanda: fides etiam maneret ad plures. Et sacramentum pariter aliquo modo maneret. Quanuis enim non significaretur coniunctio Christi ad Ecclesiam: significaretur tamē distinctio graduum in Ecclesia per plurabtatem vxorum, quæ quidē distinctio nō solùm est in ecclesia militāte, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia significarent aliquam coniunctionē Christi cum Ecclesia, non solùm militante (vt quidam dicunt) sed etiam triumphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

Ver. 13. DE SECVNDIS NVPTIIS.

In Add.3. p.q.63.ar.1. Gen.26. 1.Tim.5. 1.Cor.7.

SEcundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturę ex præmissis cōstare potest, cùm non sint contra bonum prolis, neque communicationem operum. Vnde legimus Abraham tempore legis naturæ, mortua Sarra, secūdas nuptias celebrasse cum Cethura. Nō sunt etiā contra ius diuinum, cùm Apostolus dicat, Volo iuniores (.s. viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (vt idē Apostolus dicit) Mulier alligata est legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quòd si domierit vir eius, soluta est à lege viri. Cui autem voluerit nubat, tantum in domino, hoc est cum fideli. Si tamen mulier ante annum cōtrahit, perdit dotalitium: sed si post, lucratur ad vitam solùm. Ideo oportet eam dare fideiussores de eo reddendo post mortem, nisi vbi est consuetudo vel statutū, q absoluté lucretur, vt in ciuitate Tholosana. Vir autē si statim contrahat, nil perdit: quia etiā nil lucratur, nisi ex pacto vel consuetudine, vt in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absoluté dotem. Mulier tamen nubens infra tēpus luctus (quod durat per vnius anni spatium) liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur, vt habetur in c.cùm secundum Apostolum, de secundis nup. ¶ Nec obstat quòd D. Chryso. dicit, quòd secundum virum accipere, fornicatio est: quia intelligit viuente primo, vel quantum ad causam, quæ aliquando sola ad nuptias inclinaret. s. concupiscentia, quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit. quando paratus esset eam cognoscere, etiam si non esset vxor. Nec etiam obstat illud D. Ambr. Duplex matrimonium non est bonum, quia etiam intelligitur simul, vel per non bonum intelligit quod caret honore significationis: & sic non est adeò honorabile. Eam ob rē sacerdotes arceantur ne intersint, eo q habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, propter defectum prædictæ honestatis siue significationis: propter quem defectum contrahitur irregularitas, & nō propter culpā: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus q secundum matrimonium non sit sacramentū Ecclesiæ: quia vbicunque inueniuntur ea quæ sunt de essentia sacramenti, est sacramentum: sed omnia talia inueniūtur in secundis nuptiis, scilicet debita materia & debita forma: ergo secūdum matrimonium est sacramentum: non tamen adeo perfectum, sicut primum: quia non habet plenam significationem, cum non sit vna vnius, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, suspēsione officij & beneficij. Sed hoc indulgēdum est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si vero virgo contrahat cum viduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnius: quia etsi Christus vnam sponsam habeat, habet tamē plures personas desponsatas in vna Ecclesia. B

Sacerdotes cur arceantur à secundis nuptiis.

Benedictio à secundis nuptiis subtrahitur.

Ver. 14. DE BIGAMIA.

BIgamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quando quis accepit plures vxores successiuè & de iure. Secundus, quando simul habet plures, vnā de iure, & vnā de facto. Tertius, cùm habuit plures successiuè, vnam de iure, & vnam de facto, quando .s. erat impedimentum dirimens. Quartus, quādo viduam ducit vxorem: quod intelligendum est matrimonio cum vtraque consummatu per carnalem copulam,, quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatē, vt habetur in c.quia circa, de bigamis. & ratio est, qui non significat illam indiuisibilem coniunctionē Christi & Ecclesiæ. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem cōiunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est vnius ad vnam: ideo ad perfectam significationem sacramenti requiritur q vir sit tantum vnius vxoris, & vxor vnius viri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentum, maxima spiritualitas debet apparere. Vnde dominus in Leuitico dicebat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiscentia, per quem totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, non debet aliquod signum concupiscentiæ permanentis in eis apparere. quod quidē apparet in bigamis, qui vna vxore contenti esse noluerunt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas, non tamen soluit coniugia. Vnde cùm ex secundo coniugio sequatur irregularitas, per baptismum tolli non potest: sicut irregularitates, quæ antea per crimina cōtractæ erant. Nec opinio D. Hiero. in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius, eò q ad hoc sit ordinatus: non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non est pœna, quanuis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismum quis conformetur Christo, quantum ad mentem, non tamen quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel C

In Add.3. p.q.66.ar.1.

Leui.19.

Baptismus non tollit irregularitatē bigamiæ.

vel diuisione carnis. Et quanuis sacramenta veteris legis soluerent irregularitates, quæ ex leuibus causis contractæ erant, & ad tempus durabant, quia ad illas tollendas erant ordinata: nõ autem baptismus. ¶ Bigamus exuitur omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, nõ obstante consuetudine. Et ei sub pœna excommunicationis inhibitum est tonsuram aut habitum clericalem deferre, vt in c. vnico de bigamis, lib.6. ¶ Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas, eò quòd Apost. dicit, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. & in c. super eo, de Biga. habetur quòd Lucius papa redarguẽs episcopum Hispalen. dicit quòd etiam si sacros ordines susceperint, priuandi sunt: quia in bigamis eõtra Apostolum dispensare non licet, vt debeant ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint, remanere. D. Tho. dicit quòd papa potest in bigamis dispensare, eò quòd bigamiæ non est adiuncta siue annexa irregularitas, de iure naturali, sed de iure positiuo. Et quia non est de essentialibus sacramenti ordinis, quòd non sit bigamus, quod patet ex hoc quòd si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterem. & ad prædictum c. super eo, respondet, quòd papa non potest dispensare contra doctrinam Apostoli, quantum ad ea, quæ sunt de iure naturali, nec quantum ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorum & fidei, & dictus Lucius dicebat dictum archiepiscopũ dispensare contra Apostolũ, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo, per archiepiscopos dispensari nõ posse. Sed non negabat ipse lucius quin ipsemet & papa successor eius possent dispensare, cùm eandem potestatẽ habeat papa, quã D. Petrus. Et ipse Lucius enim episcopo Panormitano dispensauerit.

Bigamus exuitur priuilegio clericali.

1. Tim. 3.

Ar. 5.

Ver. 15. DE FILIIS ILLEGITIMIS.

A CVm illegitimum dicatur quod contra leges fit, qui extra matrimonij thorum nascuntur cõtra legem naturę, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiam notãdum est, ꝙ quadruplex est status filiorum. Quidã.n. sunt naturales & legitimi, qui.s. nascuntur ex vero & legitimo carnali cõcubitu. Quidam dicuntur naturales & non legitimi, vt qui nascuntur ex simplici fornicatione, & ab his qui impedimentum matrimonij non habent, Quidam legitimi & nõ naturales, vt adoptiui. Quidam dicuntur Spurij, vt qui ex adulterio, incestu, vel stupro (quos quidam ex damnato coitu natos vocãt) oriuntur, contra legem positiuam expressè, & contra legem naturalem hominis, inquantum homo, licet nõ inquantum animal. & tales non succedunt patri nec matri, vt habetur in Auten. Quibus mo. na. effi. legi §. fina. Et quanuis huiusmodi filij non sint in culpa, incurrunt tamen dãnum. non ꝙ subtrahatur ab eis quod illis debitum est, sed per hoc quod non datur eis id quod aliàs poterat esse debitũ. Et sic duplex damnum incurrunt: Vnum quia nõ admittuntur ad actus legitimos, sicut ad officia & dignitates, quę requirunt aliquã honestatẽ in illis qui ea exercent. Aliud damnum incurrunt: quia non succedunt in hæreditate paterna. Verùmtamen naturales filij succedere possunt in septima parte tantum, si eis legata fuerit. Vnde legimus ꝙ Abraham filiis concubinarum dedit munera. Spurij autem in nulla parte, quanuis ex iure naturali parentes eis in necessariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad solicitudinem episcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc ꝙ eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrunt, nõ dicitur propriè pœna: sicut dicimus non esse pœnã alicui quòd non succedat in regno, per hoc ꝙ non est filius regis: quia non debetur ei. Et sic differẽtia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cùm ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfundit damnum. Ideo miseriæ huius mundi sunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, nõ est ei pœna, sed potius patri, eò ꝙ ex praua volũtate patris processit. Et quia per legem hæc illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur ꝙ per legẽ seu legislatorem potest remoueri, & filij legitimari sine fieri legitimi: non quin sint ex dãnato coitu nati, quia coitus ille qui transiuit, nunquam potest fieri legitimus, cùm ex quo semel fuit illegitimus, cùm ad præteritum non sit potentia: sed dicuntur legitimari quantum ad damna, quæ post legitimationem non patiẽtur. ¶ Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundum canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundum canones est per sequens matrimonium, si non fuit adulterium, vt in c.1. & c. tanta. Qui fi. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi põtificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirectè per quandã consequentiam intelliguntur legitimari, quantum ad temporalia, vt in c. per venerabilem, qui fi. sunt legi. Primus modus secundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimatur, propter curiæ honestatẽ. Secundus, si pater in testamẽto nominet illũ legitimum hæredem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium suscriptione eum legitimum nominet, licet non adiiciat naturalem. Et quanuis filius legitimus non possit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa hæreditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia absque aliorum iniuria habilitari. Notandum tamẽ quòd separato matrimonio per iudicium Ecclesiæ, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesiæ nati sunt, dicuntur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiæ contractum.

In Add. 1. p. q. 68.

Quatuor status filiorum.

Duplex dãnũ illegitimorum.

Gene. 25.

Legitimatio quot modis fieri potest.

Filius legitimus nõ potest illegitimari.

§. 8. DE SACRAMENTALIBUS NOVAE LEGIS.

B SAcramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel conficienda, aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super vinum & aquã, panem, oleum, sal, cæram, incensum, lapidem altaris, Ecclesiæque muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiusmodi. de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. DE EXORCISMIS.

EXorcismos quidam dicũt institutos fuisse in statu naturæ integræ, eò ꝙ Deus dedit Adę notitiam C
Gen.2. & scientiam proprietatum omnium rerum naturalium sibi subditarum, cùm dederit ei authoritatem imponẽdi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruantur reliquiæ potestatis innocẽtiæ, vt vocibus exorcistæ, siue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, nisi propter peccatum impediãtur: sicut Aspis, quæ nõ audit vocem incantantis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentem regem Salomonem excogitasse suámque gentẽ docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine non sunt ausi vlterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamẽtum habemus in sacris literis de exorcismis dęmonum, morborum, reliquorúmq; noxiorũ. Christus enim dedit potestatem
Matth.10. discipulis spirituum immũdorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, per inuocationem nomini sui. qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiã dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. quod videntes aliqui filij Iudæorum, similiter exorcizando eiiciebant dæmones. Vnde Luc. 9. dicitur ꝙ Iacobus & Ioannes dixerunt, Præceptor, vidimus quẽdam in nomimine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscũ. Et D. Marcus: Signa
Marc.vlt. Matth.21. Luc.17. 10.de Ciui. c.22. autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquẽtur nouis, serpentes tollent: & si mortiferũ quid biberint, nõ eis nocebit. Si arbor morus, quæ sensum non habet, & mons obedit fideli præcipienti transplantari in mare: quare fideli adiuranti & præcipienti aqua & elementa aliáq; nociua non obedient? Videmus quotidie fideles curare febres, & fugare dæmonia per aspersionem aquæ benedictæ. & D. Aug. dicit, Vera pietate homines Dei aerem potestatem contrariámque pietati, exorcizando eiiciunt, non placando omnes tentationes aduersitatésque eius, orando, non ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatem assumpsit. Et in Actis Apostolorum habetur de exorcistis Iudęorũ, quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat. & infrà, Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum
Act.19. noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dęmonium pessimum, dominatus est, amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut ille septem filiæ Sceuæ principis sacerdotum, quæ quodammodo credeotes, sed non perfectè, vt in fide confirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictum est suprà. modum autẽ & formam exorcizandi ba-
c.5.§.5.ver. 1. & c.16. §.6.ver.1. Modus exorcizandi. ptizandos, habemus ex traditione Apostolorum, sicut & alias benedictiones, qnibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expressè dicit D. Clemens D. Petri discipulus. lib. 3. Recognitionum. & idem io Epistola secunda ad D. Iacodum fratrem Domini, & D. Dio. D. Pauli discipulus, & ab eo edoctus in mysteriis fidei, in 2. ca. Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Baptizandus prius ter abrenunciat dæmoni, & omnibus vestibus exutus sacrato oleo tribus cruciformib' effusionibus vngitur à sacerdote, & chrismate signatus, aqua sanctificata tandem baptizatur. & Origenes ante mille trecentos annos dixit, In Ecclesiasti-
Tomo.1. Homi.5. cis obseruationibus sunt nonnulla qnæ omnibus quidem facere necesse est. Nec tamẽ eorum ratio omnibus patet. & infra subiungit: Eorum quæ in baptismo geruntur, verborum, gestorum, atq; ordinum, & interrogationum, responsionum, quis explicet rationem? Et tamen hæc operta & velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea. vt a magno põtifice filiis suis tradita, & cõmẽdata suscepimus. Et celestinus huius nominis primus, ante annos mille quadringentos, ad Venerium maurinum Leontinum & cæteros Galliarum episcopos scribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, non otioso comtemplamur intuitu, cùm paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum. Non prius vitæ fontem adeunt, quàm exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat quomodo princeps huius mũdi mittatur foras. Omnésque sancti doctores antiqui huiuscemodi obseruationem ex traditione Apostolorum ad nos venisse affirmant. Ex quo patet quàm impiè & crudeliter nonnulli hæretici hæc irridentes, non vereantur dicere, hæc ad necromantiam pertinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christum & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemum est dicere.

Ner. 2. DE AQVA BENEDICTA.

DE Aquæ benedictione Alexander huius nominis primus, sextus à D. Petro, ita scribit: Aquam sale D
conspersam populis benedicimus, vt ex ea cuncti aspersi sanctificentur: quod etiã omnibus sacer-
Aqua benedictæ effectus. dotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat, multo magis aqua sale conspersa, diuinísq; precibus consecrata, sanctificat & mundat. s. dispositiuè, & non ex opere operato, vt sacramenta. Si enim sale asperso per Helisæum prophetam, inuocato Dei nomine, sterilitas aquæ sanata est: quantò magis diuinis precibus sacratus sterilitatem rerum aufert humanarũ, & inquinatos sanctificat & purgat, & cetera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutiis fantasmatum hominem defendit? Si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris infirmos sanatos nõ dubitamus: quãtò
Num.5. minus sacrorum eius virtute verborum? Si aquæ amarissimæ, super quas maledicta congesta erant, per inuocationẽ diuini nominis effectum habebant: quantò magis Exorcismus benedictionis habet efficaciã: cùm per ecclesiæ ministros nomen domini inuocatur, & precando dicatur, Virtutẽ tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis, hæc vnda resperserit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant oẽs insidiæ latentis inimici? Et inde est ꝙ in ingressu Ecclesię ponitur vas aquę benedictę, vt fideles ingredientes ad orandum Deum, se disponant ad emundationem, quę fit per contritionem, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus dęmonum fructum & vtilitatem orationum impedientibus liberentur. Eadẽ ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populum conuenientem, & ad memoriã aquę baptismalis, vt prophetauit Ezechiel, dicens, in persona Dei, Effundã super vos aquã mundã, & mun-

dabimini

dabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Per virtutem enim benedictionis aquę excitantur fide-
les ad orandum Deum, vt sicut per aquam baptisinalem eos plenè mundauit in baptismo, ita dignetur
emundare conscientias per aquam cõtritionis. Et secundum hoc dicitur quòd per aspersionem aquæ
benedictæ consequitur quis remissionem peccatorum venialium. Nec vituperandi sunt, qui ex deuo-
tione deferunt aquam illam ad domos aut agros, & aspergunt, vt liberentur à tẽtationibus, ab aëre in-
fecto, & aura pestilente & noxia, cùm hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver. 3. DE EXORCISMO CAMPANARVM.

A Exorcizantur etiam & benedicuntur cãpanæ, vt per illarum sonitum procul pellantur hostes exte-
rius, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetúsque tempestatum &
fulgurum, infesta tonitrua, ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarum & aëreæ potestates
prosternantur, & vt fideles audientes confugiant ad Ecclesiæ græmium, ante sanctæ crucis vexillum,
cui flectitur omne genu, & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruen-
tur. Præterea vt per earum sonitum fideles inuitentur & conuocentur ad diuina. In omni enim politia
fit conuocatio aliquo sono extrinseco, etiam in politia militari, vt habetur in c, ius militare, 1. distin. Et
Dominus præcepit Moysi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus cõgregare possis mul Num.10.
titudinem, quando mouenda sunt castra, Et quando habebitis epulum & dies festos atque calendas,
canetis tubis. Loco illarum inspirauit dominus proceres ecclesiæ habere campanas, quæ sunt vasa ęrea
vehementius sonantia, ad repræsentandũ vehementem sonum Spiritus sancti, ad quem conuenit mul Act.2.
titudo magna, & vt fideles conueniant ad epulum sacramenti Eucharistiæ & verbi Dei, & ad victimas
sacrificiorum & holocaustorum in diebus festis, ac etiam contra hostes. Si enim sonitus tubarum cum
inuocatione diuini nominis fuit tantæ virtutis, vt corruerent hostes, & muri Hierico: quantò magis
pulsus campanarum Ecclesiæ, quæ non solùm ad ynum populum se extendit vt synagoga, sed per to-
tum mundum? ideo maiora vasa & vehementius sonantia electa sunt, vt illis auditis accingant se fide-
les contra hostes, hoc est dæmones & eorum insidias, & conueniant ad Ecclesiam, ad orationes, & ad
diuina audienda & sacramenta suscipienda.

Ver. 4. DE BENEDICTIONE PANIS ET ALIARVM RERVM.

B Aliud sacramentale in Ecclesia obseruatũ, est benedictio panis & aliorũ ciborum, cærei & vesti- Num.6.
mẽtorum, quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde dominus Moysi, Sic benedicetis filiis
Israël. Benedicat tibi Deus, &c. sequitur, Inuocabúntq; nomen meũ super eos, & benedicã illis. s. effe- Psal.32.
ctiuè, quia benedicere Dei est benefacere, eò ꝙ volũtas illius est semper efficax. Vnde Psal. Ipse dixit Gene.1.
& facta sunt. Ideo cùm dixit, Fiat lux, facta est lux. Cùm ergo de iure naturæ liceat nomen domini in-
uocare super res quibus vsuri sumus: sequitur quòd licitum est per verbum Dei & inuocationem san
cti nominis eius illas sanctificare. Vnde Aposto. Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil reiicien- 1.Tim.4.
dum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationẽ. Conse
quens est ꝙ licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & super eos inuocare nomen do-
mini, ne noceant, & vt multiplicentur, & vt debitè sumamus: ac etiam in memoriã & recordationẽ be-
nedictionis Christi, qui intuens in cælũ & gratias agẽs, benedixit panes in deserto. Et (vt quidam di- Mar.6.
cunt) inquantum homo dicebat illud Psal. Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorũ Ioan.6.
in tempore opportuno. Aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione. & benedicendo
extendebat manus super panes. Talis enim erat mos benedicendi in antiqua lege, quã Christus vene- Matth.5.
rat implere, & non soluere. Vnde Aarõ extẽdens ad populum manũ suam, benedixit. Et probabile est Leui.9.
ꝙ extendendo faceret signum Thau, quod datum erat filiis Israël in signum pręseruationis ab angelo Exod.12.
percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau super frontes virorum gementium super cunctis ab- Ezech.9.
ominationibus suis. Et quia signum Thau figurabat signũ crucis, in qua Christus peccata nostra tulit,
& labores atq; dolores nostros ipse portauit, patiendo & moriendo, per quam passionẽ & mortẽ no-
bis meruit præseruationem ab angelo percutiente, & omnẽ benedictionẽ: Ideo Ecclesia in omni be- Esa.53.
nedictione & nominis Dei inuocatione signum crucis in memoriam Christi passionis & eius gratiarũ
actionem facere consueuit. Inquantũ verò Deus benedicebat, effectiuè dando virtutẽ multiplicandi.
in cuius multiplicationis memoriã, ac etiam communionis, quæ solebat olim diebus dominicis in pri-
mitiua ecclesia fieri, inoleuit vsus & cõsuetudo, vt diebus dominicis panis in ecclesia benediceretur.
ideo qui hanc consuetudinem rident aut impediunt, quantum in eis est, memoriam & recordationẽ Lib.5. de ba
beneficiorũ Dei & antiquæ communionis, ac etiam humilitatem & recognitionem supremi domini pti.par. cir-
à cordibus fidelium auferre nituntur. Vnde D. Aug. dicit, quòd panis benedictus dabatur olim cate- ca finem.
chuminis. Eadem ratione & in memoriam ingressus Christi in Hierusalẽ dominica ante Pascha be-
nedicuntur rami virẽtibus foliis cum fructibus appositis, quos pręmoniti fuerũt filij Israël per Moy- Leui.23.
sen deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ, spatulásque palmarũ, & ramos ligni densa-
rũ frondiũ, & salices de torrẽte, & lætabimini corã domino Deo vestro. Benedictio autẽ cærei Pasca- Gen.1.
lis in vigilia Paschæ, dicitur instituta in concilio Tolẽtino, in memoriã primæ lucis, quã vidit Deus ꝙ Ioan.8.
esset bona: ac etiã in recordationẽ resurrectionis Christi, qui se lucem mundi nominauit, & de facto
cærei similitudinem sumpsit. In cæreo enim exterius est cæra, quę ex Ape sine corruptione procedit,
& liciũ albũ interius coopertũ cæra. est etiam lumen quod per licium cæreo iungitur. Sic in Christo
est caro & corpus, quod ab Ape argumẽtosa. s. à D. Virgine, absque corruptione processit, & exterius
videbatur. Erat pariter interius mundissima & sanctissima anima Christi. Erat etiam diuinitas, quæ
per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ post passionẽ illuxit sanctis patribus, quando fuit
verificatum illud Esa.9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitãtibus in regione

vmbræ mortis,lux orta est eis,scilicet diuinitatis:quia dictum fuit Latroni,Hodie mecum eris in paradiso.Præterea quemadmodũ candela pro aliorũ illuminatione tandẽ consumitur:sic Christus pro illuminatione nostra tandem consumptus,hoc est mortuus est.Et quia in die purificationis diuæ Virginis celebratur prima eius oblatio,& introductio in tẽplũ facta,& à sancto Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium,prædicitúrque eius mors & consumptio:ideo in eius memoriam eadẽ die cærei benedicũtur,& morituris asseruantur,vt in hora mortis ipse qui ad mundũ illuminandũ
Gen.3. venit,dignetur illuminare intellectũ eorũ,ne decidant à lumine verę fidei,seducti tẽtationibus inimi-
c.5.§.5. ver.9. ci,qui insidiatur calcaneo,hoc est fini hominis,qui est mors.De cantu & laude vocali dictũ est suprà.

Ver. 5. DE CAEREMONIIS NOVAE LEGIS.

CÆremoniæ quæ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege,quàm plurimũ C
distant à cæremoniis veteris legis:quia illæ erant solùm vmbræ futurorum,quæ per Cristum im-
Collo.2. plenda erant:(omnia enim in figurã illis contingebant.) Cæremoniæ autẽ nouæ legis sunt in memo-
1.Cor.10. riam & recordationẽ præteritorum per Christum & Apostolos gestorum.Et sunt signa eorũ quę videbimus in patria.Ideo manifestum est eas esse meliores & perfectiores.Eam ob rem cũ magna vene-
Mar.6. ratione sunt obseruandæ.cõstat enim eas tum à Christo,tũ ab Apostolis,tum à sacris Conciliis gene-
Ioan.11. ralibus esse traditas.Legimus enim Christum orandu subleuatis oculis cælùm intuitum fuisse,& in resuscitatione Lazari multas cæremonias obseruasse.Infremuit enim spiritu,lachrymatus est:ad monumentum accessit,lapidẽ tolli iussit,eleuatis in cælum oculis,gratias egit patri,magna voce clamauit,ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit:ligatum soluere noluit,sed soluendũ discipulis cõmisit.Sed ad quid tot & tanta signa exteriora fecit? Poterat enim absq; mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutũ suscitare:sed noluit,vt mirabilia mysteria(quæ breuitatis causa omitto)notanda representaret.Cùm orare volebat,egrediebatur in montẽ Oliueti in hortũ in oriẽ-
Luc.22. te sitũ,aliquando cõmuniter cum omnibus Apostolis,aliquãdo separatus ab eis,aliquãdo positis geni-
Mar.6. bus , aliquãdo pronus in terram orabat.Manus super capita paruulorum ponens,benedicebat eis:licet
Ioan.5. posset absque manuum impositione benedicere.Discipulos cũ oleo ad sanãdos infirmos (quos absq;
Ioan.9. Mar.7. oleo sanare poterat)misit.Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli iussit.Cæcũ natum sanando spuit in
Ioan.20. terrã,fecit lutũ ex sputo,liniuit oculos eius,ad natatoriam Siloe lauãdum misit.Sed ad quid tot cære-
Luc.24. Act.1. remonias seruauit,cùm potuisset solo verbo illuminare? Surdũ & mutũ curaturus,digitos in aures misit.Post Resurrectionem antequàm spiritum sanctum Apostolis daret,insufflauit , & manus super ca-
Act.2. pita eorum posuit.Ascendens in cælum,eleuatis manibus discipulis benedixit.& cum nubes suscepisset eum ab oculis eorũ,duos viros ad eos misit in vestibus albis.Apostoli & alij discipuli cũ D. Virgine in cœnaculo,in loco vbi ascenderat Petrus,perseuerantes in oratione & cõmunicatione fractionis
Act.13. panis,Spiritum sanctum acceperunt:Paulo & Barnabę munus prædicationis delegantes,manus impo-
Ephe.3. suerunt.Apostolus orando flectebat genua ad patrem dñi nostri Iesu Christi, & in nomine eius om-
Phil.2. ne genu debere flecti dixit.Rationẽ necessitatis cęremoniarũ Apostolus Romanis assignauit , dicens:
Rom.1. 1.Cor.11. Inuisibilia Dei à creatura mũdi(hoc est ab homine)per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciũtur : sempiterna quoq; eius virt⁹ & diuinitas.Visis enim & sensatis excitamur,& per ea ad spiritualia mysteria
1.Tim.5. capescẽda manuducimur.Idem Apost.circa Eucharistiam cæremonias ordinauit,& se alias ordinatu-
2.Thess.2. rum pollicitus est.Circa ordinandos scribit,nemini citò manus debere imponi. Et Thessalo. traditiones quas didicerant,siue per epistolã,siue per sermonẽ,seruare iussit,& subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè,& non secundum traditionẽ quam ab Apostolis acceperãt. Et consuetudi-
1.Cor.11. Act.15. nem Ecclesiæ approbans,impugnantes & contentiosos redarguit.Et cum Syla comite,perambulabat Syriam & Ciliciam,confirmans Ecclesias,pręcipiẽs custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostolorum & Seniorum,inter quę erant cęremoniæ,quas à Christo viderant obseruari,& quas inspirã-
In lib.de dict.Basilij te Spiritu sancto introduxerant:inter quas D.Augu.recitat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia,vt ꝙ fideles crucis signaculo insigniantur,& quæ trifariã digesta fiant super panem & calicem,benedictionem fontiũ,& quòd baptizati inungantur oleo sancto.de his in c.Ecclesiasticarum,& c.in his 11.dist. vbi dicitur,in his rebus,in quibus nil certi statuit diuina scriptura,mos populi,mos Dei,instituta maiorum pro lege seruanda sunt.& sicut præuaricatores diuinarum legum,ita contemptores ecclesiasti-
1.c.Ecclesia. Hierar. carum consuetudinum coercendi sunt.Et D.Dion.dicit.Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibúsque figuris spiritualium maiestatẽ, atque in his quæ nobis familiaria sunt, summa illa & supersubstantialia,partim scriptis,partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt,non prophanæ multitudini(cui nec ipsa quidem signa fas est contingere) verùm eos , ob idq́ue quòd nostra sacratissima functio significatiua est plenaque signis,quibus veluti adminiculis ad eorum
cap.7. angustiorem intelligentiam subuehamur , non sunt opertæ pontificibus signorum rationes. Deinde describit cæremonias per Apostolos in sepulturis defunctorum obseruatas. & D. Hier. in epitaphio
Cæremoniarũ vtilitas. Nepotiani,laudat eum de cęremoniis rite peractis.Sunt igitur cæremonię vtiles ad humilitatem,vt nostram eleuatam & superbam ceruicem demittamus,illam subdentes sensibilibus,vt per eas veluti per quosdam gradus,ad superiora mente capescenda euehamur:& vt nos qui corpote peccauimus , holocaustũ de nostris corporibus domino faciamus:quia nõ solùm animã,verùm etiam corpus ab eo accepimus.¶ Ex præmissis euidenter constat,quàm impiè blasphemando hæretici dicant cęremonias Ecclesiæ inuentas ab hominibus ad continendum populum sub tyrannide sacerdotum, & esse auferẽdas à lege gratię,sicut cęremonię legis Moysi.Sed(vt dictũ est)lata est differentia:quia illę erant figurę & futurorũ vmbræ.Vnde sicut vmbra luce fugatur:sic illę fugatę sunt per aduentum lucis Christi.Cęremonię verò nouę legis sunt repręsentatiuæ pręteritorum,& figurę eorum quę videbimus in patria.

& ideo

& ideo adueniente statu gloriæ, cessabunt. Nec obstat quod allegant ex Salomone, fili mi, præbe mihi
cor tuum: quia non vtitur exclusionis particula. non enim dicit solùm, cor. Vnde Christus ponẽs dif- *Prou. 23.*
ferentiam inter duos filios, quorum vnus dixit ore se facturum voluntatẽ patris, & verisimile est quòd
eorde (cùm voces sint notæ earum quæ sunt in anima passionum) non tamen fecit, & alium qui dixe-
rat se non impleturum eius voluntatem, qui postea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit
voluntatem patris? & prætulit eũ qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quòd actus exteriores ca-
dunt sub præcepto. Nec sufficit filio reuereri patrem corde vel verbo: sed necesse est quòd exterius.
Vnde apostol. Obsecro vos fratres per misericordiã Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuen *Rom. 12.*
tem, sanctam, Deo placentem. Nec obstat pariter illud Ioan. Spiritus est Deus: & ideo qui adorant eũ, *Ioan. 4.*
in spiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exte-
rius. Et sic qui adorant Deum, oportet eum in spiritu (hoc est interius) & in veritate (hoc est actu ex- *Esa. 29.*
teriori conformi) adorare. Quia si esset difformis, haberet locũ illud Esa. Populus hic labiis me hono *Mat. 15.*
rat: cor autem eorum longè est à me. Ex his patet facilis solutio ad omnes obiectiones hæreticorum.
Non enim propter hoc Iudaizat Ecclesia, cum alias cęremonias habeat: & si aliquas antiquæ legis reti
neat, non tamen eadem significatione. Sunt enim quædam quæ vltra significationem accipiuntur ad
decorem, & cultus Dei honorem, & fidelium exercitationem.

Ver. 6. DE TEMPLORVM CONSTRVCTIONE ET ORNATV.

A CÆremoniam constructionis, dedicationis, & ornatus altarium, templorum, & basilicarũ esse lau-
dabilem, & Deo acceptam, ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo testamento mani- *Gen. 8.*
festissimum est. In lege enim naturæ inspirante Domino, imò præcipiente, constat habuisse initium. *Gen. 27.*
Noë enim egressus arcam post diluuium ędificauit altare domino: & tollens de cunctis pecoribus &
volatilibus mundis, obtulit holocausta super altare, odoratúsque est Dominus odorem suauitatis.
Et Iacob eundo Mesopotamiam, vidit Deum in Bethel, & dixit: Terribilis est locus iste: Non est hic *Gen. 25.* *Exod. 20.*
aliud, nisi domus Dei, & porta cæli. & tulit lapidem & erexit in titulum, fundensque oleum desuper, *& 21. &*
vocauit nomen ipsius Bethel, qui prius Luza vocabatur, & dixit: Erit mihi dominus in Deum, & lapis *22.*
iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Præcepit etiã ei domin' cùm reuerteretur à Meso-
potamia, vt faceret altare. Præcepit etiam Moysi facere altare Domino: præcepit etiam facere arcam
de lignis Sethin, & inaurari: deinde in ea poni iussit Librum legis, Virgã, & Manna, mysteriáque Deo
dedicata, antè quàm conueniret populus ad diuina. Dauid cogitauit ædificare domũ Domino, & eius *1. Para. 28.*
cogitatus fuit acceptus, sed non fuit ei datum, eò quòd vir sanguinum esset: promissum tamen est ei
quòd per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo magnam supellectilẽ præ- *2. Para. 3.*
parauit. Salomon filius eius templum miræ magnitudinis, longitudinis, & latitudinis extruxit, & adeò *4. & 5. &c.*
vasis aureis & aliis ornamentis decorauit, vt in admirationem etiam omnes exteri traherẽtur. eiusdem
templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino, qui impleuit templum gloria sua, & pollici-
tus est se facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina Sabba videns domum quam Salomon *2. Para. 9.*
ædificauerat, nõ habebat vltrà spiritum pręadmiratione. Dauid pariter in spiritu prophetico dicebat, *Psal. 25.*
Domine dilexi decorem domus tuæ. Præcepit etiam dominus Cyro Persarum regi, vt ædificaret ei *1. Esdr. 1.*
domum in Hierusalem. Quæ etiam reluctantibus inimicis per Zorobabel ad instar primæ constructa *1. Mach. 4.*
& dedicata est. Machabęi pariter non solùm templũ interius, verùm etiam exteriorem eius faciem co
ronis aureis ornauerunt. In nouo antem testamento habemus quòd Christus laudauit diuites, qui de *Mar. 12.*
suis bonis contribuebant ad reparationem & ornatum templi, præsertim viduam quæ duo minuta po *Ioan. 2.*
suit in gazophilacium: & quòd iratus est contra eos qui dedecorabant tẽplum, & eiecit vendentes &
ementes oues & boues: & quòd cùm discipuli ornassent asinam indumentis suis, gratanter accepit, &
super eam ornatam ascendit. Et quando misit eos parare vltimum pascha, post quòd erat instituturus sa *Mat. 21.*
cramentum Eucharistiæ, & celebraturus suam primam & vltimam missam, designauit locum, scilicet *Luc. 22.*
cœnaculum magnum stratum, hoc est paratum & ornatum, in quo Apostoli in die pentecostes Spiri-
tum sanctum in igneis linguis receperunt. Et Apostolus apud Corinthios dicit Ecclesiam fuisse dica- *Act. 2.*
tam, in qua omnes conuenire, & dominicam cœnam manducare, verbúmque Domini audire poterát.
Vbi ergo est magna multitudo populi, necesse est magnã debere esse domum siue Ecclesiam, in qua
(quantum secundum humanã fragilitatem possibile est) paranda & fouenda sunt omnia quæ ad mun-
ditiam pertinent, & deuotionem excitant. Nec Christus qui vitia Scribarum & Pharisæorum argue-
bat, reprehendit lapides & structuras ei ostensas, nec ornatum illarum, licet ruinam ipsarum & exci-
dium ciuitatis propter peccata Scribarum & Pharisæorum prædixerit. Nec apud catholicos templa
dicantur principaliter Martyribus aut aliis sanctis, quemadmodum hæretici falsè imponunt, sed soli *Lib. 3. cõtra*
Deo, vt D. August. dicit. At cùm multa sint templa Deo dicata, ad distinguendum ea ab inuicem, ali- *Faust. c. 21.*
qua aliquorum sanctorum (quorum corpora vel reliquiæ, ibi sunt conditæ) eorum nomine appella-
mus, & ad memoriam sanctorum, quos tanquam peculiares patronos interpellant, qui templa condi-
derunt, aut frequentant. Nam & imagines appellare solemus eorum nominibus quos representant, & *Li. 7. de dog*
ad quorum memoriam reducunt. Vnde D. August. dicit, Basilicas sanctorum nominibus appellatas, *ma Eccle.*
diuino cultui mancipatas, affectu, cultu pio & deuotione adeundas credimus. Nec recens est templo- *Lib. 2. hist.*
rum vsus & ornatus, sed ab Apostolis introductus, vt Eusebius recitans mores primitiuæ Ecclesiæ di- *Eccle. c. 7.*
cit. Est autẽ in locis singulis cõsecrata orationi domus, quæ appellatur semnium, hoc est honestorum
conuenticulum, in quod accedentes, honestè & castè mysteria celebrant: nihil ibi prorsus quod ad ci-
bum potúmque pertinet inferentes, sed ad legis tantùm libros & volumina prophetarum, hymnósque in Deum, cæteráque similia excolunt. & Anacletus papa (vt recitatur in c. sacrosancta. 22. dist. di-

cit D.Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangelistam Ecclesiam
Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quòd D.Saturninus vnus ex 72. discipulis, in episco-
pum Tholosanum ordinatus, sacellum in honorem D.Stephani consecrauit. Quare contra detrahen-
tes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in concilio Gangren. Si quis per superbiam, tanquam
perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit,
vel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriásque sanctorum contemnen-
das: Anathema sit. Et in concilio Basilien. Ioannes Vviclefz, qui fundationes & dotes Ecclesiarum
reprobabat, fuit tanquã hæreticus condemnatus. ¶ Ex præmissis sufficienter apparet, quàm impiè a-
gant hæretici debacchantes contra ornatum templorum, & ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc
enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, à cordibus fidelium auferre nituntur,
imò & memoriam & recordationem Dei. Nec obstat quod obiiciunt non haberi ex euangelio aut ex
sacris literis templa debere ornari: ad hoc enim suprà dictum est, quòd non omnia quæ fecerunt & di
xerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos de-
uenerunt. Argumentum enim ab authoritate negatiuè (quo Lutherani maximè vtuntur) purum so-
phisma est. Quanuis ex prædictis sacræ scripturæ locis, maximè ex cœnaculo magno & strato, appa-
reat templorum ornatus laudabilis. Nec obstat pariter, quòd Christus Samaritanæ dixit, Venit hora
Ioan.4. & nunc est, quando neque in monte hoc, &c. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu &
veritate oportet adorare: quia per illa verba nõ reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium
Hierosolymorum & Samariæ prædixit. Et cùm Deus non solùm animam dederit, sed etiam corpus
Iaco.1. & alia bona fortunæ, vt dicit D. Iacobus, Omne datum optimum, &c. Ideo non est contentus solo in-
Phil.2. teriori cultu, sed etiam exteriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectatur: quod ostendit
per illa verba, In spiritu & veritate oportet adorare, hoc est in spiritu deuotionis interius, & veritate
exterioris operis illi interiori respondentis & conformis: in hoc enim consistit ratio veritatis creatu-
ræ rationalis, quæ cognitionem accipit à rebus, vt illis conformetur, vt dictum est cùm de adoratione
ageretur. Et quanuis Christus verbo & exemplo paupertatem proposuerit imitandam, vt strictius re-
bus suis quisque vteretur, non tamen vt Deo dicata essent vilia. Quæsiuit enim gloriam & manife-
stationem Dei, eámque admirandam & coleudam docuit, quàm structuræ & ornatus templorum ex-
citant, iuxta illud Sapientis, A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum
Sap.2. creator videri. Præterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia) Deus voluit esse Christi sepul-
Esa.11. chrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis præsumet
calumniari templum honorificum, in quo non solùm corpus sed etiam animam, imò & diuinitatem
Matt.vlt. ipsam vsque in finem seculi nobiscum manere pollicitus est? Nec per euangelium natura hominum
1.Poste. sic immutata est, vt sensibilibus (à quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Chri-
stus sensibilia sacramenta & sensibiles cæremonias (vt dictum est) instituit. Et cùm obiiciunt hære-
tici, Si obseruantiæ recipiendæ sunt, cur non recipimus veteres? Dictum est quòd ideo non recipi-
mus, quia figuratiuæ erant eorum quæ per Christum impleta sunt, & Christum venturum significa-
bant. Cùm igitur Christus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut vmbra euanuerũt. Ideo si mo-
do seruarentur, falsum significarent, & ad horrorem protraherent. Vnde per Moysen dicebat do-
Leui.26. minus Deus, Vetera nouis superuenientibus proiicietis. In cuius præsagium in die Ramorum
Matt.21. vestimenta populi sternebant in via ad conculcationem, & Christus in Apostolorum suorum or-
namentis sedit. Verùm quia de tot & tam immensis sumptibus hæretici queruntur, eò quòd re-
lictis pauperibus (qui sunt vera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatibus ad
humanam iactantiam & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hieremias impro-
Hier.7. bare videtur, dicens: Nolite confidere dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Ideo
eis respondendum est, ac dicendum quòd eorum quærela simillima est murmurationi Iudæ Sca-
riotis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ar-
debat, arbitrabatur. Vnde cùm sensisset odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc? Po-
terat enim vnguentum hoc vænundari multo (scilicet trecentis denariis) & dari pauperibus & ege-
nis. Non quòd de pauperibus ei cura esset: sed quia fur erat, & habebat loculos. Sic isti indignè feren-
tes odorem vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur.
Non quòd curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis, & ma-
læ atque peruersæ affectionis, quam contra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obii-
ciunt & exaggerant, quasi si nil daretur Ecclesiæ, pauperes non egerent: nec essent aliæ viæ superfluè
& inaniter consumendi, quæ iustè & sanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Christus
ait) pauperes habebitis vobiscum, & potestis eis benefacere. Ideo incertum est an ea quæ pro templo-
rum ornatu dantur, ad pauperum indigentias applicarentur. Nulli dubium est neque negari potest,
quin pauperes essent, cùm Dauid tot parauit impensas, cùm Salomon tot vasa & ornamẽta aurea tem-
plo dedit. & cùm Machabæi ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamen
propter hoc intermiserunt magnificentissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorum ex-
positio reprobata, sed commendata fuit. Cùm ergo templum illud, in quo asseruabatur sola testamen
ti arca, esset figura Christianæ Ecclesiæ, & figura non possit æquari figurato: consequens est ꝙ quan-
uis nunc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum constructione & orna-
tu calumniari. Pauperibus quidẽ eleemosynas non prohibet Ecclesia, nec superfluam in tẽplorum or-
natu approbat expositionem: sed rationabilẽ, pro Dei maiestate, & nostræ deuotionis excitatione, ap-
probat erogationem, & religionem præfert misericordiæ, & templi ornatũ eleemosynis pauperum.

¶ Quanuis

¶Quanuis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus desertis templa ornemus.
Licet enim philosophari simpliciter & absolutè sit melius quàm ditari: aliquando tamen in particulari casu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ charitas ingruit, subueniendum est indigentiæ pauperũ, & non est adeò vacandum templorum ornatui: tunc enim ipsa templi vasa in pauperum necessitates sunt eroganda, quemadmodum D. August. fecisse legimus. Vnde D. Ambro. dicit, Aurum habet Ec- *In lib. offi.*
clesia, non vt seruet, sed vt eroget, & suboeniat necessitatem patienti. Sic debent intelligi Sanctorum authoritates, quæ ornatui templorum aduersari videntur. Vbi verò talis necessitas nõ imminet, quanuis pauperes deserendi non sint, (præsertim in extrema necessitate) laudabilius est ornatui templorum intendere: non quidem ad bumanam iactantiam aut laudem, quæ etiam in eleemosynis pauperũ plerũque inuenitur, sed ad Dei cultum & honorem. Nec etiam in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorum splendore, inauritis'q; laquearibus & vestitis parietibus ac marmorum crustis fiduciam babere debemus (id enim. Hiere. improbat) sed in vera fide & sancta conuersatione, vt domus Dei, hoc est Ecclesia impleatur ex odore vnguenti: hoc est, vt populus ad deuotionem & Dei honorem excitetur. Ideo subiungit Propheta, Si bonas feceritis vias vestras & studia vestra, & feceritis iudicium inter virum & virum, habitabo vobiscum in loco isto, &c.

Ver. 7. DE PRAECEPTIS NOVAE LEGIS.

A LEx Noua cuius principale est gratia spiritus sancti, quam non possumus habere nisi per Cbristum, *1.2.q.108.*
mediantibus sacramentis per ipsum institutis, pauca pręcepta circa exteriora opera continet. Quia solùm ea præcipit vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem. & sic so-
lùm continet quatuor præcepta. Primum est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu *Ioan.3.*
sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento Eucharistiæ, Nisi manduca- *Ioan.6.*
ueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Tertium præceptũ *Luc.13.*
est de sacramento Pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptismali prolapsi sunt, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori confessione fidei, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo. Alia verò opera quæ non habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem ad gratiam, quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt à legislatore Christo relicta arbitrio eorum qui curam
aliorum erant habituri. & sic reliquit potestatem determinandi tam circa cæremonialia, quàm iudi- *Lex noua*
cialia, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, his qui aliis præessent. Et ideo lex noua dicitur lex li- *cur dicatur*
bertatis, eò quòd pauca pręcepta continet, ac etiã eò quòd ad illa liberè implenda interius iuuat, quod *libertatis.*
non faciebat lex Moysi. Et quia Pharisæi malè intelligebant præcepta moralia siue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant, quia secundum se pertinent ad rationem virtutis: ideo Christus in
lege sua noua illa explanauit. ¶ Inter alia præceptum negatiuum de periurio. Pharisæi enim licet cre- *Matth.5.*
derent periurium esse peccatum, tamẽ putabant iuramentum per se esse appetendum & frequentandum, eò quòd videtur ad reuerentiam Dei pertinere. Et ideo Cbristus ostendit iuramentum non esse appetendum tanquam bonum, sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat: & sic nõ
prohibuit iuramentum, vt dictum est. ¶ Circa verò prohibitionem bomicidij & adulterij, Pharisæi *c.5.§.5.ver.*
existimabant solum actum exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: qnod magis credebant circa homicidium & adulterium, quàm circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus iræ *5.*
tendens in homicidium, & motus concupiscentiæ tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis ab ipsa natura inesse, non antem motus furandi aut falsum testimonium dicendi. Ideo Christus decla-
rauit dicens, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus *Matth.5.*
erit consilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium subiunxit, Omnis qui viderit mulierem ad cõcupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. ¶ Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiam, errabant, putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorum: ideo credebant propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum vt iustitia & bonum commune pacificú'q; conuictus seruarentur, non vt homo vindictam iniuriarum sibi illatarum quæreret: ideo Christus ad hoc remouendum docet animum hominis sic debere esse paratum ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiam inimicos diligendos, & quòd simus etiam parati eis benefacere in necessitate. Nec etiam prohibet Christus iudicium iustitiæ, sed iudicium inurdinatum & temerarium. ¶ Et quia etiam errabant circa opera misericordiæ, arbitrãtes ac-
cipere vsuram ab extraneis esse licitum: ideo Christus declarauit, Mutuum date, nihil inde sperantes. *Luc.6.*
Nec prohibuit solicitudinem necessariam, sed inordinatam. Docuit pariter abstinere non solùm ab
exterioribus, quæ secundum se mala sunt, sed etiam ab interioribus & occasionibus malorum. ¶ Do- *Matth.6.*
cuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quòd in bonis quæ agimus, non quæramus humanã laudem aut gloriam, neque mundanas diuitias inordinatè, quod est thesaurizare. Postremò docet modum implendi euangelicam doctrinam, scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adbibendo ne à seductoribus corrumpamur, & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem, & quòd non sufficit sola fidei confessio, neq; miraculorum operatio, neque solus auditus verbi.

Ver. 8. DE CONSILIIS NOVAE LEGIS.

B CVm Salomon dicat, Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima *1.2.q.108.*
dulcoratur, & Christus sit maximè sapiens & amicus, congruum fuit quòd in noua lege, quæ est *art.4.*
libertatis, salutaria nobis consilia dederit. In antiqua verò lege cùm esset lex seruitutis, non erant dãda

Consiliũ & præceptum quomodo differunt.

consilia. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd differentia inter consilium & præceptum hæc est: quia præceptum importat necessitatem, consilium verò non, sed ponitur in optione eius cui datur. Vnde D. Grego. in epistola ad Iouinianũ, & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1. dicit, Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri: si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium. Ex quo infertur quòd præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finem beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit: Consilia verò sunt de his per quæ melius & expeditius potest homo consequi prędictum finem. Et sic tria consilia proponuntur in lege noua, scilicet paupertatis, castitatis, & obediētiæ, in quibus fundatur omnis communitas, quæ statum religionis profitetur. Quia per huiusmodi tria, abdicātur tria, bona mundi, quæ retrahunt & impediunt hominem à consecutione finis, scilicet diuitiæ, deliciæ, & honores. Vnde D. Ioānes dicit, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ. Per paupertatem voluntariam abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Per castitatem abdicantur deliciæ, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis. Per obedientiam abdicantur honores, qui pertinent ad superbiam vitæ. Hæc tria consuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cęlorum: qui potest capere capiat. Et quo ad obedientiam post consilium paupertatis, subiūxit consilium obedientiæ, dicens, Sequere me. Sequimur enim Christum non solùm imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius. Vnde dicebat, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita, quæ quantum in se sunt, expedientia sunt omnibus. Sed ex indispositione aliquorū contingit, quòd alicui non sunt expedientia: quia scilicet eorum affectus non inclinatur ad illa. Sed obseruatio vniuscuiusq; eorum in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod scilicet in casu illo non tenetur obseruare. Puta quando homo dat eleemosynas pauperi, quando non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abstinet à delectationibus carnis aliàs licitis, vt orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatē suam non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si beneficiat inimicis suis quando nō tenetur, vel si offensam remittat, cuius iustè posset exigere vindictam. Nam quæ Matth. 5. scribuntur, & similiter de maxilla, & de non litigando in iudicio, si referantur ad præparationem animi, cùm necessitas cogit, præcepta sunt. Sed vbi necessitas non occurrit, sunt consilia particularia, quæ ad tria reduci possunt. Licet enim meliora bona, de quibus datur cōsilium, particulariter sint indeterminata: ea tamen quæ sunt simpliciter & absolutè meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quæ ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. scilicet, Nolite portare aurum, argentum, neq; pecuniam in zonis vestris, non peram in via. neq; duas tunicas & calceamenta, neq; virgam, & neminem in via salutaueritis, & c. fuerant quædam præcepta disciplinæ, & pro tempore, reuocata, autem cùm dixit: Quando misi vos sine sacculo & pera, & c. Primò enim dicta mandata data sunt, secundum D. August. non vt præcepta, sed vt concessiones, ad ostendendum quòd haberent potestatem accipiendi necessaria vitæ. Secundum verò alios sanctos erant mādata pro tempore obseruanda. Indigebant enim discipuli, quasi paruuli sub cura Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta à Christo, sicut alij subditi à suis prælatis, præcipuè quia erant paulatim exercendi, vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad deferendum euāgelium per vniuersum mundum. Illa tamen instituta imminente passione (vt dictum est) reuocauit, tanquam discipulis per ea sufficienter exercitatis, & aliis causis occurrentibus.

Tria noua legis cōsilia. *1. Ioan. 2.* *Matth. 19.* *Ioan. 10.* *Luc. 22.* *In li. de consensu euan.*

DE LEGE HVMANA, CAP. XVII.

1. 2. q. 98. Legis humanæ definitio.

Ex Humana est dictamen prudentiale in principe, qui habet curam communitatis, subditis promulgatum, congruens religioni, disciplinæ, & vtilitati humanæ, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuosum conuictum. Hæc definitio complectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quòd sit rationabilis: & per hoc quod dicitur, A principe, habetur quòd fiat ab habente authoritatem. Et per hoc quod dicitur, Promulgatum, habetur efficacia obligandi: Et per hoc quod dicitur, Congruens religioni, habetur quòd sit proportionata & conformis legi diuinæ, & quòd sit honesta. Et per hoc quod dicitur. Disciplinę, habetur quòd sit proportionata legi naturę: & sic quòd iusta, possibilis, secundum naturam, & patriæ consuetudinem, loco & tempori deseruiens. Et per hoc quod dicitur Vtilitati, habetur quòd finis legis est bonum commune siue vtilitas publica: & per verba sequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptum, ad differentiam cōsuetudinis, quæ dicitur ius positiuum non scriptum. Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptum, quod dicitur Lex, & in ius non scriptum, quod dicitur Consuetudo. C

Prima iuris humani diuisio.

Ver. 1. DE LEGIS HVMANAE NECESSITATE.

CVm lex naturalis & diuina positiua non determinet in speciali omnia quæ requiruntur ad pacificum conuictum, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: necesse fuit quòd fierent leges humanæ. Licet enim sint aliqui qui sint proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturę vel ex consuetudine, pręsertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quę est per monitiones. Verùntamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad vitia, qui verbis persuaderi non possunt: necessarium fuit quòd per vim & metum cohiberentur à malo, vt saltem sic malè facere desistentes, aliis quietam vitam relinquerent, & ipsi tandem per assuetudinem perducerentur ad hoc quòd voluntariè facerent, quę prius metu implebant: & sic fierent virtuosi. Ideo necessarium fuit ad pacem hominum & virtutem, quòd leges ponerētur: quia (prout Philosophus dicit) D

Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus à lege & iustitia, est pes-
simum omnium. Vnde Isidorus (& recitatur in ca. factæ sunt.4.distinct.) dicit: Factæ sunt leges, vt 1.Poli.
earum metu humana coerceretur audacia, tutáque esset inter improbos innocentia, & in ipsis impro- 5.Ethimo.
bis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à lege diuina naturali:
quia (sicut D. Augustinus dicit) Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit. Vnde tantum habet de vir- In li. de lib. arb.
tute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eò quòd est
rectum secundum regulam rationis. Rationis verò prima regula immediata, est lex naturæ: & legis na-
turæ regula est lex æterna, ideo omnis lex humanitus posita, in tanrum habet de ratione legis, inquan-
tum deriuatur à lege æterna & naturæ per modum conclusionis à communibus principiis vel per mo-
dum determinationis, vt in legibus pœnalibus. Si verò in aliquo ab æterna vel lege naturali discordet,
non erit lex, sed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Esa. Væ qui condunt leges iniquas. Ad legem e- Esa.10.
nim humanam pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, non quòd appro-
bet ea, sed vt euitentur maiora. Pertinet etiam ad eam imperare actus virtutum, sed non omnes, pro-
pter diuersitatem conditionis & imperfectionis aliquorum subditorum.

Ver. 2. DE OBLIGATIONE LEGIS HVMANAE.

A EX deriuatione legis humanæ à lege naturali & æterna sequitur quòd leges humanæ iustæ ligant 1.2 q.96. art.4.
& imponunt homini necessitatem in foro conscientiæ, secluso quocunque scandalo, & seclusa le- Lex humana ligat.
ge diuina positiua: sic quòd contraueniens peccat, cùm pendeant ex lege naturæ, quæ derinatur à le-
ge æterna. Vnde Salomon, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus, Prouer.8.
Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem à Rom. 13.
Deo sunt, ordinata sunt. Itaque quicunque resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resi-
stunt, damnatinnem sibi acquirunt. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, nõ solùm pro-
pter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo Christus nascens vt exemplum daret, obediuit Cæ-
saris edicto. & D. Petrus, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præ- Luc.2.
cellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Quia 1.Pet.2.
sic est voluntas Dei. & paulò pòst dicit: Serui, subditi estote in omni timore dominis, nõ tantùm bo-
nis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: Matth.23.
omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, &c. Si Iudæi tenebantur obedire Moysi &
eius successoribus: à fortiori Christiani Ecclesiæ prelatis, cùm fuerit eis à Christo data potestas. ait e- Matth. 18.
nim: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Item, Qui vos audit, me audit. Luc.10.
Qui vos spernit, me spernit. & Apostolus præcepit custodire eorum præcepta & mandata. Ratio hu- Act.15.
ius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi principi vel prælato iusta præcipienti,
quàm patri filius: quia quantò bonum politicum & commune præstat bono priuato, tantò præceptũ
principis præferendum est præcepto paterno, ceteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in repu
blica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur
secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati tenetur obedire patri iusta præcipiẽti, etiam
secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filij obedire parentibus in Domino: hoc enim iustum est. & alibi Ephe.6.
inter peccatores nominat parentibus inobedientes. & Moyses: Si quis maledixerit patri aut matri, Rom.1.
morte moriatur: ergo à fortiori ratione peccant filij Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis si- Exod.21.
ue temporalibus resistunt. ¶ Ex præmissis apparet quàm turpiter errent heretici, qui dicunt consti-
tutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quòd homo
non potest infligere pœnam eternam: quia preses debilis potest precipere sub pœna mortis, quã per-
sonaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciunt ex Christi dicto, Sine causa me co-
lunt, docentes doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quæ contrariabantut manda-
tis Dei, vel de his quę sunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Pharisęos, qui propter traditiones suas Matth.15.
transgrediebantur mandata Dei. Et quanuis (vt dicit Apost.) Iusto non sit lex posita, coerciuè, tamen
bene pręceptiuè & obligatiuè. Et eodem modo intelligendum est quod alibi dicit, Si Spiritu ducimi-
ni, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat ab obedientia. Et cùm Aposto- Galat.5.
lus dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moysi: quia ibi
est quęstio de circuncisione, vel etiam de iugo seruitutis peccati. ¶ Notandum tamen quòd ad hoc Tria ad legem requisita.
quòd leges humanę dicantur iustę tria requiruntur: Primò quòd ordinentur ad bonum commune,
tanquam ad finem. Secundò, quòd non excedant potestatem ferentis. Tertiò, quòd secundum ęqua-
litatem proportionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur iniustę. Primò, quando sunt
contra finem legis, vt si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinentes ad vtilitatẽ
communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam. Secundò, quando excedunt potestatem
ferentis. Tertiò cùm inęqualiter munera multitudini distribuuntur, etiam si ordinentur ad bonũ cõ-
mune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violentię quàm leges: & tales non obligant in foro cõ-
scientię, nisi fortè propter scandalum vel turbationem, propter quę homo debet cedere iuri suo. Vn-
de Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade cum eo duo milia. Et D. Petrus, Hęc est enim gra Matth.5.
tia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quartò, propter cõtrarietatem 1.Pet.2.
ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud sce-
lus. & tales leges nullo modo licet obseruare, etiam imminente scandalo: quia (vt D. Petrus dicit) O-
bedire oportet Deo magis quàm hominibus. ¶ Notandum pręterea est quòd non omnes leges huma- Act.4.
nę obligant ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cùm
sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cùm sit secũdum ra-

tionem naturalem, quæ certos gradus in agendis innenit, secundum quos diuersa præcepta ordinat, nõ semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinatiooes humanæ sunt æqualiter obligatoriæ, nec punitiuæ: Videmus enim aliquas leges sub maiori comminatione institui. Cum prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fustigationis, infamiæ, aut præscriptionis omnium bonorum, traosgressores mortaliter peccant. Quia si aliquis vult aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, peccat: à fortiori si sibiipsi. Pariter cùm Ecclesia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti transgressores peccant mortaliter: quia talia præcepta vel prohibitiones non consueuerunt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa. Idem dicendum videtur, si sub pœua grauioris culpæ vel carceris in ordine Prædicatorum fieret præceptum. Tutius tamen dico esse standum iudicio expertorum in prędictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest
c.15.ver.1. mens & intentio legislatoris, vt dictum est. Transgredientes tameo quascunque leges humanas iustas
c.5.§.8. ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictum est.

Ver. 3. DE LEGE HVMANA CIRCA ACTVS INTERIORES.

1. Reg.16. QVia homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, solúsque Dominus scrutatur corda, B
Hiere.17. & probat renes: sequitur quòd solns Deus possit actus purè interiores præcipere, cùm eius subiaceant cognitioni. Sequitur etiam quòd oullus legislator humanus potest directè actus interiores percipere vel prohibere, cùm noo subiaceant eius cognitioni. Vode regula iuris est: Cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap.1. Peruersæ cogitationes separant à deo. & in eodem: spiritus sanctus auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Et Matthæi 5. Si quis viderit mulierem &c. & Matth.15. Cogitationes malæ coinquinant animam. Quia
c.5.§.5. Deus voluntatem reputat pro facto, vt dictum est. Ex quo sequitur quòd hæreticus purè interior non
ver.5. est excommunicatus. & licet sit priuatus officio & beneficio ab ipso Deo, vt dictum est, oon tamen a-
c.10. pud homines, donec innotescat & declaretur. ideo per pœnitentiam recuperare potest. Sed cùm actus exteriores pendeant ab interioribus, & prælati spirituales & principes temporales habeant authoritatem super actus exteriores: sequitur quòd indirectè & ex consequenti possunt præcipere actus interiores. Vnde cùm prædicatio (quę est actus exterior) fieri non possit absque interiori contemplatione: sequitur quòd prælatus ex consequeoti præcipere potest contemplationem & actum interiorem, à quo actus exterior præceptus pendet.

§. 1. DE HVMANAE LEGIS DIVISIONE.

Legis humanæ diuisio. QVum Lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modum conclusionis ex primis principiis, vel C
per modum determinationis: sequitur quòd lex humana siue ius positiuum scriptum diuiditur in duo membra, scilicet in ius gentium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quòd deriuatur à le-
Ius gentiũ quid. ge naturæ per modum conclusionis communis & vniuersalis ad omnes gentes, vt iustæ emptiones & veoditiooes, & alia huiusmodi, quæ ex Isidoro recitantur in ca. ius geotiũ.1.distinct. de iure enim naturali est quòd homo (vt ait) sit animal sociale: ideo infertur quòd debet generaliter seruare omnia ea,
1.Poli. sine quibus homines pacificè conuiuere non possunt. Ius autem ciuile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determioationis, secundum qnod quælibet communitas sibi aliquid commodè determinat. ¶ Alia diuisio legis humanæ sumitur ex fine, ad quem communitas ordinat: & secuodum hoc lex humana diuidi potest in duo membra: quia bonum commuoe quod est finis legis humanæ, est duplex, scilicet spirituale & temporale. Ita duplex est lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad booum spirituale: & quædam politica siue ciuilis, qnæ ordinatur ad booum temporale.

Ver. 1. DE LEGE CANONICA.

LEx Canonica est quę ordinatur ad bonum spirituale, siue ad pacificum conuictum ecclesiasticum. D
2.Thess.2. Et sic traditiones Apostolorum fuerunt leges canonicæ, quæ sunt obseruandæ. Vnde Apostolus,
Act.15. Tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam, siue per sermonem. Et cùm perambulabat Syriã & Ciliciam, confirmans Ecclesiam, præcipiebat custodire præcepta Apostolorum & seniorum, inter
In epistola ad Paulinã. quę pręcepta & traditiones (vt D. Hierony. refert) est ordinatio de ieiunio quadragesimali. Et idem cùm pertransiret ciuitates, tradebat custodire dogmata, quę erant decreta ab Apostolis & senioribus.
Apoc.16. Ioan.21. ¶ Christus potestatem instituendi leges dedit Petro, dicens Pasce oues meas. Et pręcepit eis obedire
Matth. 18. dicens: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et oon solùm D. Petro & aliis Apostolis sub eo, fuit data potestas disponeodi & instituendi leges: sed etiam successoribus eorũ,
Psal.44. sicut Dauid prędixerat, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem ter-
Matth. 23. ram: aliàs Christus non reliquisset politiam Ecclesię adeò bene ordinatã, sicut Syoagogę, in qua suc-
Papa & episcopi habent tãtam potestatem quantã D. Petrus & Apostoli. cessores Moysi habebant talem & tantam potestatem, sicut Moyses: prout ipse Christus testatur, Super cathedram Moysi sederuot Scribę & Pharisęi: Omnia ergo qnęcuoque dixeriot vobis, seruate & facite: quia scilicet taotam & talem potestatem vos obligandi, quantam & qualem Moyses habuit, ipsi habent, cùm sint successores, & sedeãt super cathedram Moysi: alioqui si oullam potestatem obligandi habuissent, non dixisset eorum dicta esse seruanda. In quibus verbis sufficienter declarauit successores D. Petri & Apostolorum talem & tantam potestatem iurisdictionis habituros, quãtam D. Petrus & reliqui Apostoli. licet nõ talem ac tantam potestatem impetrationis & miraculorũ. Et ideo sicut Apostoli aliqua coogruentia pro tempore statuerunt: ita & nunc Papa, qui succedit D. Petro, & est vicarius Christi & non Petri, & episcopi qui succedunt Apostolis, & curati qui succedũt discipulis, vt habetur in ca. in nouo testamento 21. distin. & possunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Ecclesiasticum ordinare. Et eorum ordinationes Christiani qui nunc sunt, tenentur obseruare:

sicut

ſicut illi qui erant in tempore Apoſtolorum, tenebantur ſeruare ordinationes & traditiones eorum. Huiuſmodi autem præcepta ſunt de aliquibus ſolennitatibus & cæremoniis exorciſmorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus feſtiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam miſſam die dominico, de conſecratione Eccleſiæ vel altaris, de ſacra communione, & tempore confeſsionis, de ieiuniis, & aliis ſimilibus. Huiuſmodi leges dicuntur canonicæ ſiue regulares. ¶ Canon enim Græcè, regula Latinè dicitur. Regula autem dicta eſt eo quòd rectè ducit, nec aliquem aliorſum trahit. Aliqui dicunt regulam dictam eo quòd regat, vel normam rectè viuendi præbeat, vel quod diſtortum prauumque eſt corrigat, vt dicitur in c. regula, eadem diſtin. Vbi ponitur diuiſio canonum in decreta pontificum, & ſtatuta conciliorum: inter quæ, alia ſunt vniuerſalia, alia prouincialia. Et prouincialiũ alia patriarcharum, alia primatum, alia archiepiſcoporum, alia epiſcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo eccleſiaſticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones eccleſiaſtici ſunt triplices: ¶ Quidam ſunt epiſcopales ſiue ſynodales, qui ab epiſcopo cum conſilio capituli & cleri inſtituuntur. Et illi publicati obligant omnes de diœceſi, & non alios: cùm poteſtas epiſcopi non ſe extẽdat extra ſuam diocœſim. ¶ Alij ſunt canones prouinciales, qui ab Archiepiſcopo vel Primatibus aut Patriarchis cum ſubditis epiſcopis aut archiepiſcopis, aut primatibus inſtituuntur. Et tales canones ligant diecœſanos, qui ſunt de prouincia, cui prædicti Archiepiſcopi vel Primates aut Patriarchæ præſunt. ¶ Quidam verò canones ſunt generales ſiue vniuerſales, qui à ſummo pontifice vel generali concilio ſunt editi. Et tales vocantur canones catholici ſiue vniuerſales, & alio nomine vocantur dogmata, mandata, ſanctiones, vel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in c. ſi quis 25. q. 2. ex generali concilio ſub Nicolao põtifice celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdicta, ſanctiones, vel decreta pro catholica fide vel eccleſiaſtica diſciplina pro correctione imminentium vel futurorum malorum à ſedis Apoſtolicæ præſule ſalubriter promulgata, contempſerit: Anathema ſit. ¶ Huiuſmodi canones & decreta ſunt in duplici differentia: Quædam ſunt de dogmatibus ſiue decretis aut determinationibus ſpeculatiuis & neceſſariis fidei & bonorum morum, ſcilicet quid de fide catholica tenendum credendúmve ſit, aut quid de ſe bene vel malè factum ſit. Et tales canones ſunt immutabiles, eò quòd vna eſt fides vniuerſalis Eccleſiæ, cui ex Chriſti promiſsione Spiritus ſanctus (qui eſt omnino immutabilis, & eſt Deus nõ diſſenſionis, ſed vnitatis & pacis) præeſt, imò etiam Chriſtus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Et ideo nunquam decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendum eſt de decretis in conciliis ritè & rectè congregatis, ſeruatis ſolennitatibus ad hoc requiſitis. ¶ Quædam verò ſunt decreta circa contingentia. Et quia talia variantur ſecũdum varietatem temporum & diſpoſitionem hominum: ideo mutari & reuocari poſſunt, ſicut decretum factum ab Apoſtolis de ſuffocato & ſanguine, quod nunc nõ ſeruatur, cùm ceſſauerit ratio inſtitutionis eius. Decretum verò de abſtinentia fornicationis perſeuerat: quia eſt de bonis moribus. Et quanuis in conciliis generalibus, quo ad omnes canones, tam circa neceſſaria, quàm circa contingentia editos, dicatur, Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis: ex quibus verbis apparet quòd canones generaliũ conciliorũ magis pendent à Spiritu ſancto, quàm concilio: Non tamen ſequitur quòd canones circa contingentia ſint inuariabiles, & quòd ſemper obligent: quia Spiritus ſanctus inſpirat & monet congregatos, ſuauiter, hoc eſt ſecundum naturam & conditionem ipſorum: quæ talis eſt quòd contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota ſolet præparare.

Canon quid ſit. *Canones ſynodales & prouinciales qui ſint & quos ligent.* *Canones generales qui ſint & quos ligent.* *Canones de fide & bonis moribus ſunt immutabiles.* *Ioan. 14. & 16.* *Matth. 18.* *Act. 15.*

Ver. 2. DE DOCTRINIS ET DOGMATIBVS.

A DOctrinarum Eccleſiaſticarum triplex eſt differentia: Quædam enim ſunt reprobatæ tanquã falſæ & hereticæ, de quibus in c. quidam autem hæretici. 24. q. 3. & in c. ſancta Romana Eccleſia. 15. diſtinct. & in c. Damnamus, extra de ſumma Trinitate, & fid. catho. & in c. vnico, eod. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiam eo. tit. & cle. ad noſtrum, de hære. in qua damnantur errores Begardorum, & in aliis locis & conciliis generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim aſſerere non licet: nec etiam legere aut tenere libros eas continentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo. ¶ Quædam ſunt doctrinæ Apocriphæ. Apocriphum dicitur à verbo apocripto, hoc eſt occulto, de quo ſcilicet verum iudicium haberi non poteſt. Dicitur tamen aliquis liber Apocriphus dupliciter: Primò quando author ignoratur, veritas tamen eorum quæ in eo ſcripta ſunt, eſt manifeſta, ſicut eſt liber Sapientię & Eccleſiaſtici, & alij quos numerat D. Hieron. in prologo libri Regum. Et tales recipit Eccleſia, non ad fidei approbationem, ſed ad morum inſtructionem. Secundò dicitur liber apocriphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo continentur: vt eſt liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sancta Romana Eccleſia. Et tales non recipit Eccleſia, nec habent aliquam authoritatis dignitatem. Si tamen legantur, vel à quocunque narrentur, an illis credendum vel non credendum ſit, legentis vel audientis iudicio relinquitur. Legere ergo vel credere ea quæ non ſunt contra fidem in his libris, nõ eſt prohibitum. In prædicatione tamen ea proponere ſeu annunciare non licet: quia cum dubia ſint, diminuunt de fide & authoritate prædicationis. ¶ Quædam verò doctrinæ ſunt ab Eccleſia approbatæ. Et huiuſmodi ſunt doctrinæ quę continentur in omnibus libris Biblię, qui omnes nouiſsimè in concilio Tridentino tanquam catholici fuerunt approbati. Poſt huiuſmodi doctrinas ſunt determinationes ſacrorum conciliorum generalium per ſanctam ſedem Apoſtolicam Romanam approbatorũ: quibus ita firmiter & vniuerſaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipſorum diſputare, cùm ſint à Spiritu ſancto dictatę. Deinde opuſculis Sanctorum & ortodoxorum patrum, de quibus in dicto c. ſancta Romana, & aliorum qui in nullo à ſanctę Romanę Eccleſię conſortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prędicatione ſeiuncti ſunt. Non tamen ſunt tantę authoritatis aut dignitatis, vt

D. Anthe. Fl. in 1. par. ſumma, tit. 17. c. vnico. §. 18. *Tria genera doctrinarum.* *Eccle. 3.* *Liber Apocriphus quid ſit, & quot modis dicatur.*

sanctæ scripturæ vel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter sentire, nisi sint talia quæ determinata sint per Ecclesiam. vnde D. August. in epistola ad D. Hieronymum (& recitatur in c.Ego.9.dist.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque referre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nil aliud existimem, quàm mẽdosum esse codicem, vel non esse assequutum interpretem, quod scriptũ est, vel minimè intellexisse ambigam. Alios verò ita lego, quòd quantalibet sanctitate, quantáve doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios authores aut canonicas scripturas vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Et idem August. dicit, Noli meis literis quasi canonicis scripturis deseruire, sed illis quæ non credebas, cum inueneris, incunctanter crede. In istis autem, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere. Constat enim quòd ipsi sancti doctores in scripturis suis contraria senserunt. D. enim Hiero. dixit bigamum nõ esse censendum eum, qui ante baptismum habuit vnam vxorem, & post baptismum aliam. D. verò August. contrarium dixit. Præterea super reprehẽsione D. Petri vterque illorum diuersæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in nullo discordant sancti doctores. & si aliquando primo intuitu contraria sentire videntur, faciliter conciliari possunt. ¶ In causis definiendis & in solutione quæstionum primò recurrendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secũdò ad canones Apostolorum & Conciliorum, tertiò ad decreta & decretales epistolas Romanorum pontificum, quartò ad dicta sanctorum patrum, quintò ad exempla Sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur congregandi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum.

Lib. 3. de Trinit. & recitatur in ca. noli. dist. 9.

Matth. 18.

Ver. 3. DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

CIrca Canones Apostolorum sciendum quòd non legimus in scripturis post Concilium (de quo habetur Act.15. in quo tres tantum canones editi fuerunt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse congregatos. D. tamen Clemens dicit, quòd cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum cõuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. Et quia postmodum hæretici & pseudoapostoli, quinquaginta canones scripserunt, intitulantes eos, Canones Apostolorum: ideo Isidorus (& recitatur in c.Canones.16.dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocripha deputatos: quamuis in eis aliqua vtilia inueniantur. Zepherinus tamen papa episcopis per Siciliam constitutis scribens (vt habetur in c.sexaginta, eadem distin.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis aliis episcopis, quas seruandas esse censuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apostolorum capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in ca. Clementis, eadem dist. & in c.placuit, ex sexta synodo, eadem dist. dicitur: Placuit huic sanctæ synodo, vt omnino cõfirmata & rata sint canonum Apostolorum octoginta quinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c.canonum, eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dominus Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octoginta quinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorum, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primo à Constantino imperatore permissum fuit congregare episcopos, & celebrare concilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones prællegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia possunt facilè concordari. B

Ver. 4. DE SCRIPTVRIS CANONICIS.

SCripturæ dicuntur sacræ siue canonicæ quas ab Ecclesia approbatas & custoditas accepimus: quæ sic differunt ab aliis: quia nulla alia scriptura est quam oporteat sic haberi vt puram & incontaminatam absque vlla suspicione commixtæ falsitatis, de qua nullomodo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per ecclesiam approbati inquirendum est. In canonibus apostolorum can. 84. cui titulus præscribitur, qui libri sunt canonici sic habetur. Sũt omnibus vobis clericis simul & laicis venerãdi ac sacri libri: Veteris quidẽ testamẽti Mosis quinque, Genesis, Exod', Leuitic', Numeri, Deuteronomiũ: Iesu filij Naue vnus, iudicũ vnus, Ruth vnus, Regũ quatuor: Derelictorũ ex libro dierũ duo, quos nos Paralipomenon nũcupamus. Esther vnus. De Machabæorum gestis libri tres, Iob vnus, psalterij vnus, Salomonis tres: Prouerb. Ecclesiastes, Canticum canticorum. Prophetarum duodecim. Vnus Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Inquiritur autem à vobis extrinsecus vt adolescentes vestri addiscant. Item sapientiam eruditi Syrach. Nostra verò, hoc est noui testamenti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Pauli epistolæ quatuordecim, Petri epistolæ duæ: Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epistolæ duæ, & præceptiones quæ vobis episcopis per me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt: quas omnibus publicare non oportet ob quædam arcana quæ in se continent, & actiones nostras Apostolorum. In prędicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mentio de libris Esdræ, Tobiæ, aut Iudich, nec de Ecclesiastico: & inseruntur tres libri de gestis Machabæorũ. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, nisi in cõcilio Carthaginẽsi tertio, c. 47. & in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini. In quo etiãnter canonicos numerantur libri Sapien. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio papa, anno domini 364. in can. 59. cui pręscribitur titulus: Quæ psallere vel legere oporteat in ecclesia, dicitur: Non oportet ab C

idiotis

idiotis psalmos compositos & vulgares dici,neq; libros qui sunt extra canonē legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici,tam veteris quàm noui testamenti,omnes qui numerati sunt in illo prædicto canone apostolorum,demptis tribus de gestis Machabæorum. Vltra tamen alios enumerantur duo libri Esdræ: & nulla fit mentio de Tobia, Iudich, nec de sapientia Syrach. Inter libros noui testamēti numeratur liber actuū Apostolorum,& nulla fit mentio de Apocalypsi D. Ioannis. In concilio verò carthaginensi tertio,in quo interfuit & subscripsit D. Augustinus, can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudich, & duo Machabęorum. Et inter libros noui testamenti enumeratur apocalypsis. D. Ioannis. Verum in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini, enumerantur Sapien.& Ecclesiasticus, cæteriq; omnes libri qui in bibliis hodie scribuntur,ac etiam eo ordine quo ponuntur.& libris prædictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt,& in veteri, vulgata latina æditione, non susceperit,& traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum non recipiant libros Tobiæ,Iudich,Sapien. Ecclesiastici & Machabęorum, Ecclesia tamen canonica, quæ canone Iudæorum non regitur, sed spiritu sancto,eos recipit. Multa enim reiiciunt Iudæi quæ ecclesia recipit, prout libros prædictos: & vt D. Hieronymus in præfatione super Danielem ait: In Hebręorum volumine nō habetur trium puerorum hymnus: nec Susannę historia, nec Belis Draconisq; fabula, quæ tam eo omnia recepta sunt ab Ecclesia. Recipiunt etiam Hebræi multa quæ Ecclesia reiicit,vt traditiones seniorum & quindecim signa iudicium præcedētia. Nec obstat quod D. Hieronymus in prologo galeato dicit. Quod sapientia, quæ Salomoni inscribitur,& Iesu filij Syrach liber, & Iudich, & Tubias nō sunt de canone. vnde dicit eos apocriphos. Quia in illo prologo in tertia persona loquens, recitat Hebræorum sententias & nomina librorum secundum eorum cōsuetudinem, & opinionem,& non loquitur in persona sua,nec secundum suam & ecclesiæ sententiam. Nec intellexit ibi de libris apochriphis primo modo,siue de illis in quibus cōtinentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apocbriphis de quorum authore solum dubitatur, & nullomodo dubitatur de fide illorum quę in ipsis continentur. Cum plures alij libri canonici sint, de quorum authoribus incertum est: vt liber Iob, Esther,& quatuor libri regum, liberq; psalmorū: & alij de quibus docte & diffuse magister Ioannes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis 2.&.3.capitibus scribit. Nec obstat pariter quod in aliquibus conciliis non fuerunt declarati aliqui libri canonici,qui tamen in sequētibus fuerunt declarati. Et quod tertius Machabęorum qui in prædicto.84.can.apostolorum receptus est, in sequentibus conciliis omittatur: quia scripturæ sacræ non omnes simul sed paulatim fuerunt declaratæ, & per sanctos patres sibi inuicem succedentes receptæ: Spiritus enim sanctus non omnia simul reuelauit, sicut nec Christus: quia non erat necessarium, nec portare potuissent. Sed paulatim secundum exigentiam temporum & capacitatem siue dispositionem hominum. Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Laodicen. nec etiam reprobati. Non enim est necesse ea quæ in vno concilio approbantur,in omnibus sequentibus conciliis repeti. Quod verò de solis duobus Machabæorum libris in tertio concilio carthaginensi & in concilio Tridentino fiat mentio: hoc ideo fuit: quia secundum aliquos tertius est epitome, id est compendium seu breuiarium duorū. & ideo approbatis duobus,non erat necesse tertium,qui nihil aliud ab illis duobus continebat, approbari. ¶ Notandum præterea quod multi sunt libri canonici per sacram scripturam approbati, quos in manibus non habemus,quibus si eos haberemus,tantam fidem adhiberemus sicut illis quos habemus. Legimus enim sub Moyse librum quendam bellorum domini. Ipse enim Moses testatur Num.21. vbi sic scribitur. vnde dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus arnon: & Iosue.10. de bello facto in Gebeō cōtra quinque reges. Nonne hoc scriptū est in libro iustorum.& 2.Reg.1.dicitur, præcepit Dauid, vt docerent filios Iuda arcum,(hoc est vsum arcus) sicut scriptum est in libro iustorum. Item.2.Paralip. vltimo, commemoratur liber Samuelis prophetæ, & liber Nathan etiam prophetæ & volumen gad videntis. Et 2.Paral.9. memorantur scripturæ Nathan & liber Aie Silonitis,& visio Ado videntis: dicitur enim ibi reliqua, inquit, operum Salomonis primorū & nouissimorum. Nonne scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, & in libro Aie Silonitis in visione quoque Ado videntis Item 2.Paral.2. Reliqua gestorum Iosephat primorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Iehu. Item 2.Paral.33. memorantur sermones regum Israel & sermones osai. Item in 1.Machab. fit mentio de quinque libris Iasonis. Et Iudas in sua canonica videtur attestari Enoch ante Moysem quædam scripsisse, ait enim: Prophetauit autē de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit dominus &c. Verisimile enim est Iudam vidisse prophetiā Enoch scriptam: alias frustra assumpsisset in probationem dictorum suorū erga eos ad quos scribebat. Sed prędicti libri nūc nō inueniūtur, igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc non inueniuntur. Aliqui conantur defendere illos quos non habemus, contentos esse inter eos quos habemus. Verum si bene considerentur sententiæ quę ad illos remittuntur, necesse est dicere nonnullos libros canonicos deesse. Ad horum autem pleniorē intelligentiam notādum quod ratio, qua constat veras prophetarum & euangelistarum scripturas apud nos esse(cum non habeamus eorū originales codices, est ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Vnde D. Aug. ait: Euangelium apud nos esse docet Ecclesia, non hominum eorum solum qui nunc sunt christiani: sed Ecclesia illa quæ Matthæi temporibus ad hoc vsq; tempus certa successionū serie declaratur. Etiā si haberemus apud nos verorum euangelistarum codices descriptos, suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse quam ex ecclesiarum sibi inuicem succedentiū testimonio. Quod sane testimonium est spiritus sancti loquētis in dei Ecclesiis & ꝓphetis. Canonē ergo scriptū-

lib.8. cōtra faust.c.4.

rarum nouæ legis cognoſcimus ex ipſius eccleſiæ teſtimonio. Quemadmodum & canonem ſcripturarum veteris teſtamenti ex traditione habemus hebræorum. quæ ſeruatur, inquit Aug. in templo hebræi populi ſuccedẽtium diligentia ſacerdotū. Vnde Deutero.31. ſic legimus poſtquam ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine: atq; compleuit, pręcepit leuitis qui portabant arcam fœderis domini, dicens: Tollite librũ iſtum & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei veſtri. Sic & Ioſue poſt Moyſem omnia verba quæ loquutus eſt ad ipſum dominus, ſcripſit in volumine legis domini. Sic & cæteri ſecundum ſucceſsionis ſeriem prophetici viri diuino ſpiritu ſcripſerunt volumina, quæ diligentia ſacerdotum integra, illæſa, & incontaminata cuſtodiebantur vna cum libris Moyſi in latere ipſius arcæ repoſitis. Arca autem ipſa cuſtodiebatur in ſecundo tabernaculo, quod ſancta ſanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgam Aaron quæ fronduerat, & tabulas teſtamenti quemadmodum dicit Apoſtolus. At vero dum procedente tempore à Chaldæis Iudæa ſubuertitur, omniaq; templi vaſa diripiuntur, templum incẽditur, ſimul fertur & volumen legis Moyſi & alios codices in arca dei cuſtoditos hoſtili igne conſumptos. Et poſt modum eodem ſpiritu quo fuerant ſcripti pro maiori parte reſtituti ab Eſdra ſacerdote: qui ſola, vt inquiunt memoria, legem reparauit deperditam. Sed hoc vtrum ſic ſit, an non ſit, ex ſcripturis ſacris videtur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura eſſe Eſaiæ ſuper eiſdem rebus volumina ſcripta, ita & lex ipſa in quibuſdam libris potuit forſitan integra conſeruari conſumptis originalibus (quæ erant in templo) voluminibus. Proinde & D. Hieronymus ambiguis verbis ſuper hac re loqui videtur, dicẽs, Siue Moyſem, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, ſiue Eſdram einſdem inſtauratorem operis, nõ recuſo. Verum Irenæus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ in babilonica expugnatione deletũ, & per Eſdram pro maiori parte reſtitutum. Sed qualitercunq; hoc ſit factum, nihil refert: In hoc vnum conſentiunt omnes, etiam ipſe Hieronymus quod Eſdras ſpiritu dei plenus poſt captam Hieroſolymam & inſtaurationem templi ſcripturas ſacras diſperſas, vixq; babilonico igne ſuperſtites, eodem ſpiritu quo ante ſcriptæ fuerant, reſtituit. Vnde & quod in calce deuteronomij dicitur de morte & ſepultura Moyſi, & quod ſepulchrum eius nemo nouerit, vſq; in diem illum, & quod filij Iſraël fleuerũt eum triginta diebus & reliqua in calcem vſq; libri, ipſe Eſdras adiecîſſe creditur. Neq; enim veriſimile eſt Moyſem ſcripſiſſe eam hiſtoriæ partem quæ poſt mortem illius acciderat. Iuſta ergo ratione Eſdras ſcriba, inſtaurator dicitur veteris inſtrumenti, ſaltem pro maiori parte. Quod Chriſtus & apoſtoli approbarunt tanquam diuinum & dei ſpiritu ęditũ, citantes in corroborationem ſuæ doctrinæ euangelicæ ex eiuſdem inſtrumenti voluminibus ſententias tanquam veriſsimas & diuinas. Reliquos verò codices, quos nõ habemus periſſe, ex præmiſsis apparet. Nec inconuenit deum hoc permiſiſſe, cum omnia quæ neceſſaria tunc in prædictis codicibus deletis, cõtenta erant, in reſtauratis inſeri & ſcribi fecerit, cũ Deus & natura nõ deficiãt in neceſſariis.

Ioſue vlt. *Heb.9.* *Aduerſus Heluidium.*

Ver. 5. DE SYNODIS ET CONCILIIS.

A Synodus Græcè, ſecundum Iſidorum, interpretatur conuentus vel cœtus ſiue congregatio Latinè, à coeundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum. Concilij nomen tractum eſt ex more Romano. Tempore enim quodam cõueniebant omnes in vnũ, & cõmuni intentione, vt dictũ eſt, quaſi conſidium in legem tranſeunte, vel Concilium dictum à cõmuni intentione, eò quòd omnes in vnum dirigebant mentis intuitum, vel Cõcilium à ſocietate multorum in vnum congregatorum. Hæc habentur in c. Canones. 15. diſt.

Ver. 6. DE CONCILIORVM ORIGINE.

B Conciliorum celebrationem in veteri teſtamento habuiſſe initiũ conſtat. Nam (vt habetur Num. 16.) Viri proceres ſynagogæ tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiam teſtamẽto Concilium à Chriſto fuiſſe conſultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in mediu illorum ſum. Hoc concilium ſequentes Apoſtoli, ſeptem concilia celebrarunt. Primum ſuper electione ſucceſſoris Iudæ proditoris. Secundum fuit ſuper electione ſeptem diaconorũ. Tertium fuit in miſsione Petri & Ioannis in Samariam, vt acciperent Spiritum ſanctum. Quartum ſuper ceſſatione legalium. Quintũ Hieroſolymis ſub D. Iacobo, ſuper abolenda ſuſpicione, quam aliqui de D. Paulo habebant, vbi conſultus fuit purificari. Sextũ dum D. Petrus in Milete ciuitate ſuper regimine Eccleſiæ congregauit natu maiores, hoc eſt presbyteros Epheſinos, quos D. Paulus venerando nomine vocauit epiſcopos. Septimũ fuit in diuiſione Apoſtolorum, in quo ſymbolum fidei ediderũt, vt teſtatur D. Clemens in decretis ſuis, & Leo papa eius nominis primus, ſcribens Auguſtæ dicit: Catholici ſymboli breuis & perfecta confeſsio, duodecim Apoſtolorum totidem ſignata eſt ſententiis. ¶ Poſt Apoſtolos verò & ante tẽpus Cõſtantini imperatoris, multa fuerũt celebrata cõcilia. Tẽpore enim papæ Victoris fuerũt tria cõcilia celebrata. Primũ Epheſi, ſuper ſolennitate Paſchali, vt colligitur ex quinto lib. hiſtorię Eccleſiaſticę. Scd'm Romę, ex quo ſumptus fuit canõ, celebritatẽ, de cõſec. diſt. 3. Tertiũ fuit in Cæſarea Paleſtinæ, vt habetur in prædicto lib. 5. Tẽpore etiam Cornelij papę, vt refert Euſebius Cæſarien. 6. lib. prædictæ hiſtoriæ, fuerunt celebrata duo cõcilia contra Nouatũ hæreticũ & eius ſequaces, qui negabãt per ſacramentũ pœnitẽtiæ poſſe quenquã conſequi veniã ſalutatẽ. Tẽpore etiã Dionyſij papę fuerũt celebrata alia duo cõcilia, vt in eodẽ lib. recitat idem Euſebi⁹ cõtra Paulũ & ſequaces, qui aſſerebãt Chriſtũ tãtùm hominem eſſe. Tempore etiã Marcelli, qui iuſſu Diocletiani & Maximiani imperatorũ cõpulſus fuit idolis thus offerre, congregata fuit ſolennis ſynodus Romæ, de qua habetur in c. nũc autẽ. 21. diſt. ¶ Canones conciliorũ (ſcilicet vniuerſaliũ) à tẽpore Cõſtantini cœperunt. In pręcedentibus oẽque annis perſecutione ſeruẽte, docẽdarum plebiũ minimè dabatur facultas, vnde Chriſtianitas in diuerſas partes ſciſſa eſt, quia non erat epiſcopis licentia cõueniendi in vnũ.

Io. Cardi. de Tur. cre. 3. li. ſum. de Eccle. c. 2. *Matth.18.* *Septem concilia ab apoſtolis fuerut celebrata.* *Act.1.* *Act.6.* *Act.8.* *Act.15.* *Act 21.* *Act.20.* *Quot concilia à temporibus apoſtolorum vſque ad D. Sylueſtrum.*

Ver. 7. DE CONCILIIS VNIVERSALIBVS.

A Concilium vniuersale Ecclesiæ catholicæ est congregatio maiorum prælatorū Ecclesię, authoritate Romani pontificis specialiter facta, ad aliquid solēniter & cōmuni intentione tractandum in religione Christiana, papa in ipso concilio præsidente, vel eius delegato. Hæc definitio absolutè declarat essentiam & naturam concilij vniuersalis. Primò enim declarat materiam, & qui sunt de corpore cōcilij vniuersalis, quia maiores prælati. ¶ Maiores autem prælati sunt episcopi & superiores ascendendo. Vnde Glo. in c.1.17. dist. dicit φ cōcilium vniuersale est, quod à papa vel eius delegato cum episcopis celebratur. & vbicunque de Conciliis vniuersalibus agitur, concilia vniuersalia vocantur cōcilia episcoporū, vt habetur in multis c.15. dist. & D. Aug. (vt recitatur in c.omnia 12. dist.) dicit: Quia cū vniuersa Ecclesia vocari nō possit, maiores vocādi sunt, in quibus minores dicūtur cōtineri, vt notatur in rubro & nigro, extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. Sed episcopi sunt maiores prælati in republica Christiana: ideo episcopi ritè per summum pōtificem cōgregati, vniuersalem Ecclesiam repræsentant. vnde patres & columnę Ecclesiæ Dei ac principes & Apostolorū successores vocantur, vt Anacletus ait, & recitatur in c.accusatio.2.q.7. iuxta illud Psal. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, propterea cōstitues eos principes super omnem terrā. Vbi glo. D. Hiero. exponit de episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apostoli patres tui: nunc autem quia recesserunt à mundo, habebis pro eis episcopos, qui à te creati sunt. Soli enim episcopi in sua promotione iurant venire ad concilium vniuersale, vt habetur in c.ego, extra de iureiurando. & eis venire negligētibus pœna infligitur, vt in c. placuit.18. dist. Inferiores autem & nō episcopi nō iurāt, neq; si venire negligant, puniuntur. vnde patet φ nō sunt de corpore vniuersalis cōcilij. Si enim omnes inferiores prælati, puta abbates, archidiaconi, decani, archipresbyteri, priores, & rectores siue curati, essent de corpore vniuersalis cōcilij, & de necessitate vocādi, & haberent sententias definitiuas in illo, nullus locus eos capere posset, neq; in ipso cōcilio esset ordo, sed potius cōfusio. Præterea si inferiores prælati vocādi essent, tanquàm de corpore cōcilij, ad eos deuolueretur authoritas Ecclesiæ, vbi discōuenirent ab episcopis, si cum maiori parte concludendum esset. Hoc autē esset absurdissimum & (quod dicitur prouerbialiter) currus bouem traheret. Et licet in aliquibus conciliis vniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes, abbates, monachos, & vniuersitatum doctores, & magistros, ac etiam laicos, imperatores, & reges, ad voces cōsultorias vel inquisitiuas siue disputatiuas admissos, vel vt testes, aut ad directionem, protectionem, vel executionem decretorum concilij: nunquam tamen fuerunt admissi ad sententias definitiuas. Forma enim subscriptionis episcoporum talis est, Flauius episcopus Constantien. iudicans subscripsi. In subscriptionibus verò aliorū nō ponitur (iudicās) sed eorū subscriptio est simplex, sicut & imperatorū ac regū, qui per subscriptionem definita, iudicata, ac decreta in cōciliis se suscipere, & executioni demādaturos protestantur. Et eodē modo respōdendum est ad illud Act.15. vbi dicitur, φ in synodo super cessatione legalium congregata, cōuenerunt Apostoli & seniores, scilicet presbyteri & discipuli, non tamen ad determinationem siue ad sententiā definitiuā. Vnde licet cōquisitio magna fieret, postquam tamen D. Petrus loquutus est, tacuit multitudo. ¶ Nec curati siue inferiores prælati habent propriè & principaliter in cura sua regimen animarū sicut episcopi: licet habeant sub episcopis aliquas administrationes. Vnde super illud 1.Cor.12. Alij opitulationes, alij gubernationes, dicit glo. Opitulationes habent, qui maioribus ferunt opem, vt Titus Paulo, & archidiaconi episcopis. Gubernationes minorum personarū habent presbyteri, qui plebi doctrinā administrāt. Nec etiā ideo principaliter episcopi vocātur, φ in fide Christianæ religionis maiori præstent eruditione, licet præstare deberēt, iuxta c. qui Ecclesiast.36. dist. Sed hoc debetur eis nō ratione doctrinæ aut virtutis, sed iure dignitatis eorū, eò φ sunt constituti principes Ecclesiæ, vt dictū est, quia secundum theologos, habent angelos custodes superiores, qui dirigūt eos, etiā si nō sint adeò eruditi sicut inferiores, qui nō patiūtur illos errare. ¶ Nō est tamen negandū quin papa, qui plenitudinē potestatis habet, possit vocare aliquas notabiles personas inferioris status & gradus, & eis dare vocem definitiuā cū episcopis, vt dicit idem de Tur. crema. 3. lib. summæ de Ecclesia, c.14. Et quanuis omnes cardinales nō sint episcopi: quia tamē faciunt vnum corpus cū Romano pōtifice, ideo sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu, vt infrà dicetur. Ideo vocandi sunt, & voces definitiuas habēt. ¶ Nec obstat illa regula iuris, Quod omnes tāgit, ab omnibus debet approbari: quia nō debet intelligi de approbatione authoritatiua, nisi vbi aliquorum iura tāgerentur, quod non est in proposito: licet etiā possit dici φ ab omnibus censetur approbatum, quod à potioribus & maioribus communitatis approbatur. Resolutio ergo est, φ soli maiores prælati, & hi quibus propter eminentiam scientiæ vel sanctitatis, summus pontifex qui habet plenitudinem potestatis, concedere voluerit, habent definitiuas sententias siue voces, si tamen sint fideles: quia episcopi hæretici non sunt admittēdi. & hoc fuit obseruatum in cōcilio Tridētino. Ad cōsultiuas autē siue inquisitiuas aut disputatiuas alij possunt admitti: nō tamē oēs qui petūt, sed hoc relinquitur arbitrio prædictis.

Cōcilij vniuersalis definitio.

Maiores prælati qui dicantur.

Curati non habent proprie gubernationem.

Cardinales non episcopi sunt de corpore concilij vniuersalis.

Ver. 8. DE PRAELATORVM MAIORVM VOCATIONE AD CONCILIVM VNIVERSALE.

B Conciliū dupliciter dicitur vniuersale: Vno modo ab vniuerso, sicut Prouinciale à prouincia, & sic ab vniuersitate orbis. & ad tale cōcilium vniuersale oportet omnes episcopos totius orbis vocari, quanuis non sit necesse omnes comparere. Præsentes enim repræsentāt oēs qui vocati sunt, & omniū illorū authoritatē siue cōsensum habere iudicantur. In nullo enim cōcilio oēs episcopi totius orbis cōparuisse legūtur. Neq; in quatuor primis post cōstantinum, in quorū aliquo plures ꝗ̄ in aliis cōparuerunt. Et tamen vnū non dicitur magis vniuersale ꝗ̄ aliud. Peccāt tamen vocati, absq; rationabili causa se absentantes. Alio modo dicitur concilium vniuersale, non vniuersalitate orbis, sed vniuersitate

Conciliū dupliciter dicitur vniuersale.

authoritatis, vt conciliũ quod papa per se vel per legatum suum celebrat cum aliquibus prælatis, circa ea quæ vniuersalem Ecclesiam respiciunt. Et ad tale conciliũ vniuersale non est opus omnes episcopos orbis vocari, imò quandoq; nõ est possibile: sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate negociorũ & temporum opportunitate videbuntur Romano pontifici vocãdi, vt in c. Guilliſarius 33.q.4 vbi papa dicit: Cum episcopis quos congregare potui. Hoc autem probatur esse licitum exẽplo & practica cõciliorũ celebratorũ tempore primitiuæ Ecclesiæ. D. enim Petrus legitur plura concilia vniuersalia cũ aliquibus Apostolis (nõ vocatis aliis per Iudæã dispertis) celebrasse: præcipuè super cessatione Legalium processit cũ Apostolis & senioribus, qui Hierosolymis
Act.15. erant, & non legitur alios fuisse vocatos: sed solus Petrus cũ Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis senioribus concluserunt. Præterea octo cõcilia vniuersalia prædicta ante tempus constantini celebrata sunt absq;
Depotes.q.10.ar.4.ad 13. vocatione omniũ episcoporum orbis. D. Tho. dicit, ꝙ ad explanationẽ fidei faciẽdam nõ est necessariũ papam vniuersale cõcilium cõgregare, quum quãdoq; id impediant bellorum dissidia. Et cum cõciliorum authoritas à papa pendeat, sequitur ꝙ canones vniuersalium cõciliorum vniuersalitate orbis non magis ligant quàm canones cõciliorum vniuersalium vniuersalitate authoritatis. Licet enim omnes episcopi habiles & intra vnitatem Ecclesiæ constituti, si quo modo fieri posset, ad vniuersale concilium essent inuitãdi, & si non inuitati comparerent, essent admittendi. Nõ tamen necessariò omnes vocandi sunt. Et ideo illi qui à papa vocati sunt, cum intentione & authoritate eius aliquid disponunt in vniuersali Ecclesia, cum pauci sint respectu aliorũ, repręsentant tamen vniuersalẽ Ecclesiã. Quemadmodum concilium populi in ciuitate repræsentat totum populum, vt notat glo. super Rubrica, quæ sit longa consuetudo. Episcopus enim est in Ecclesia, & Ecclesia in episcopo, vt ait D. Cypr. & recitatur c. scire debet. 7.q.1. Papa etiam singulariter dicitur figurare Ecclesiam, vt D. August. dicit, iuxta c. quodcunq;. 24.q.1. Ideo ea quæ cum aliquibus prælatis secundum temporum dispositionem ordinat, totius Ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. ¶ Nec per hoc sequitur ꝙ ad votum papæ & paucorum sibi fauorabiliũ, status totius fidei & vniuersitatis Ecclesiæ deuolueretur. Et sic fides periculo sẽ cõmitteretur arbitrio vnius hominis, aut paucorum fauorabilium. Quia vbi papa concurrit nõ solum cum dominorum cardinalium collegio, sed etiã cum multitudine prælatorum synodaliter congregata, seruatis aliis solennitatibus in conciliis generalibus solitis obseruari, non est verum ꝙ fides & status
Matth.18. totius Ecclesię vnius hominis arbitrio cõmittatur, cũ Christus dixerit, Vbi duo vel tres cõgregati fuerint in nomine meo, in medio illorũ sum. Ideo nõ permittet Deus ipsum papã determinare cõtra fidẽ vel bonos mores, sicut nec permisit Anastasiũ secundũ, qui dum vellet occultè hæresim Acatij introducere, nutu diuino percussus est. Et dum ad ventris exonerationẽ laboraret, intestina emisit, vt dicit glo. super verbo, nutu diuino, in c. Anastasius. 19. dist. ¶ Nec sequitur etiam ꝙ frustrà fiant cõcilia vniuersalia plena, quia illa non conuocantur, vt in eis sit plenior authoritas aut clauium potestas, quàm in conciliis vniuersalibus vniuersalitate authoritatis: sed celebrantur plena concilia ad solenniorem & abundantiorem reprobationem hæresum, & hæreticorum, ac rebellium & inimicorum Ecclesiæ terrorem, & faciliorem illorum exterminationem. Nec possunt conqueri non vocati de cõtemptu, cum
c.10 §.1. ver.1.& c. 25.q.2. non teneatur papa omnes necessariò vocare, vt dictum est: Et quia de potestate congregandi concilium vniuersale, & de concilij vniuersalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorũ obseruantia, dominus Cardinalis de Tur. cre. abundè scripsit in locis præallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro institutione sufficiant. ad status Ecclesiasticos transeamus.

Ver. 9. DE STATIBVS ECCLESIASTICIS.

22.q.83. art.1. STatus in moralibus est quædam dispositio, per quã homo disponitur secundum modum suæ naturæ, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variantur, non constituunt hominũ statum: puta quòd aliquis sit diues, vel pauper, in dignitate constitutus, vel plebeius, vel aliquid aliud huiusmodi. Ideo de iure ciuili illi qui à senatu amouẽtur, magis dignitas quam status aufertur. Sed solum illud videtur ad statum hominis pertinere, quod respicit obligationem personæ, prout aliquis est sui iuris vel alterius: & nõ ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanente, quod respicit obligationem personæ. & hoc est quod pertinet ad rationem libertatis vel seruitutis. Et ideo status propriè pertinet ad libertatem vel seruitutem, tam in spiritualibus quàm temporalibus. In spiritualibus autem inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, scilicet seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & libertas à peccato, & libertas à iustitia, vt habetur Ro.6. Verũ quia homo secundum naturalem rationem inclinatur ad iustitiam, & peccatum est contra inclinationem naturalem, consequens est ꝙ libertas à peccato sit vera libertas, quæ coniungitur virtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per vtranq; tendit homo in aliquid quod est conueniens sibi. Sequitur etiam quòd libertas à peccato,
Rom.6. & seruitus iustitiæ constituunt hominem in bono statu: Libertas verò à iustitia, & seruitus peccati constituunt hominem in malo statu, iuxta illud Apost. An nescitis quòd cui exhibuistis vos seruos ad obediẽdum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortẽ, siue obeditionis ad iustitiã? Et cũ in omni principio humano sit inuenire mediũ & terminũ, consequens est ꝙ status spiritualis seruitutis & libertatis secũdum tria distinguãtur, scilicet quo ad principiũ, quod pertinet ad statum incipientiũ, & secundum medium, quod pertinet ad statum proficientiũ, & secundũ terminũ ad quẽ, quod pertinet ad statum perfectorum. Vnde D. Greg. dicit, ꝙ tres sunt modi cõuersorum, scilicet inchoatio, medie-
In Mora. tas, & perfectio. & super Ezech. dicit, quòd alia sunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio.

Ver. 10. DE HIS QVAE PERTINENT AD STATVM PERFECTIONIS.

2.2.q.184. art.1. CVm vnumquodq; dicatur esse perfectũ, inquantũ attingit propriũ finem, qui est vltima rei perfectio, & charitas sit quæ vnit nos Deo, qui est vltimus finis humanæ mẽtis. quia qui manet in charitate,

ritate, in Deo manet: sequitur q; secundum charitatē attenditur simpliciter perfectio Christianæ vitę. *1 Ioan. 4.*
vnde Apost. Super omnia charitatē habete, quæ est vinculū perfectionis: quia scilicet omnes alias virtutes quodam modo ligat in vnitatem perfectā. Et cùm lex diuina nō inducat hominē ad impossibile, *Colloss. 1.*
sed ad perfectionem. (vnde Christus, Estote perfecti sicut pater vester cælestis perfectus est) sequitur q; aliquis potest esse in hac vita perfectus: nō quidem secundum totalitatē, ex parte diligentis & diligibilis, quia hoc est proprium Dei, vt se diligat, inquantum diligibilis est: neq; secundū totalitatem absolutam, ex parte diligentis, vt secundū totum suum posse semper actualiter in Deum tendat, quia hoc est beatorum: sed est quædam perfectio viæ, quæ nō attenditur secundum totalitatem diligentis & diligibilis simul, neq; secundum totalitatem diligentis: sed quantum ad hoc q; excludantur omnia, quæ contrariantur motui dilectionis in Deum, sicut D. Aug. dicit. Et talis perfectio haberi potest in via dupliciter: Vno modo inquantum ab effectu hominis excluditur omne id quod contrariatur charitati, vt est peccatum mortale: & sine tali perfectione charitas esse nō potest. & ideo est de necessitate salutis. Alio modo inquātum ab affectu hominis non solum excluditur omne id quod est charitati contrariū, sed etiam omne illud quod impedit ne affectus mētis totaliter tendat in Deum: & sine hac perfectione charitas potest esse, vt in incipientibus & proficientibus. Nec obstat quod dicit Apost. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: quia intelligit de perfectione patriæ. Et quamuis perfectum, secundum Philosophum, dicatur esse cui nihil deest, & in hac vita semper aliquid desit (quia etiam perfecti deficiunt) non tamen sequitur quin in hac vita homo possit esse perfectus: quia ei qui est in charitate, nil deest eorum quæ sunt necessaria ad salutem, licet non sit perfectione patriæ. Perfectio autem charitatis viæ essentialiter consistit in dilectione Dei, & secundariò in dilectione proximi, de quibus dantur principalia præcepta diuinæ legis. & sic perfectio essentialiter cōsistit in obseruatione præceptorū secundū mensuram præfixā: Secundariò verò & instrumentaliter in obseruatione consiliorū, quæ ordinātur ad remouenda impedimenta charitatis, cum quibus tamen ipsa charitas esse potest. Et talia impedimēta sunt, matrimoniū, occupatio negociorū secularium, & propria libertas. Et sic cōsilia deducūt ad maiorē perfectionē. Ex quo sequitur q; licet omnes Christiani sint in statu perfectionis, quia in baptismo cū solennitate se obligant ad charitatem seruandā, & ad obseruantiā mandatorū. Illi tamē qui vltra mandata se obligant ad obseruantiam consiliorū, sunt in statu maioris perfectionis. Et ideo cum loquimur de statu perfectionis, intelligimus de statu perfectionis illorum qui se obligant cum solennitate ad obseruationem consiliorum. ¶ Notandum tamen q; perfectio humanæ vitæ potest considerari dupliciter, scilicet in ordine ad Deum, & in ordine ad proximū. In ordine quidem ad Deū sunt perfecti illi qui sunt in charitate: & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam si exterius nō appareant. Et quia homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur: sequitur quòd status spiritualis perfectionis in homine per comparationē ad Ecclesiam, & sicut nunc de statibus loquimur, prout ex diuersis statibus cōsurgit Ecclesiæ pulchritudo, attenditur secūdum ea quæ exterius aguntur. Et cùm ad statum seruitutis vel libertatis requirantur duo: Primum obligatio aliqua vel absolutio ab obligatione (Nō enim ex hoc quòd aliquis seruit alicui, efficitur seruus eius, quia etiam liberi liberè seruiunt, iuxta illud Apost. Per charitatem spiritus seruite inuicē. Nec ex hoc quòd aliquis desinit seruire, efficitur liber: sicut patet de seruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur seruus, qui est obligatus ad seruiēdum: & ille liber, qui à seruitute absoluitur. Secūdò requiritur quòd obligatio prædicta fiat cum aliqua solennitate: sicut & in cæteris quæ inter homines obtinent perpetuam firmitatem, adhibetur quædam solēnitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur esse in statu perfectionis: non ex hoc q; habet actum dilectionis perfectæ, sed ex hoc quòd se obligat perpetuò cum aliqua solennitate ad ea quæ sunt perfectionis. Contingit etiam quòd aliqui se obligent, qui non seruant: & quòd aliqui impleant ea quæ sunt perfectionis, ad quæ non se obligauerunt. Et ideo non est inconueniens quòd aliqui sint perfecti, qui non sunt in statu perfectionis: & aliqui qui sunt in statu perfectionis, non sint perfecti. ¶ Et quia domini cardinales & episcopi ac religiosi cum solennitate se obligant ad obseruandum consilia: ideo illi soli dicuntur esse in statu perfectionis. Et quamuis prælati inferiores obligentur ex parte curæ quam suscipiunt, non tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui: quia possunt curam deserere sine licentia episcopi, religionem profitendo, vt habetur in c. duæ sunt. 19. q. 2. ac etiam cum licentia episcopi: quod quidem non liceret, si in statu perfectionis essent. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Episcopi autem qui sunt in statu perfectionis, sine authoritate speciali summi pontificis, non possunt episcopalem curam deserere, nec ad minorem statum (scilicet religionis) transire: quamuis religiosi possint ad statum episcopalem, qui est perfectior, assumi. Ex his infertur quòd quamuis aliqui inferiores prælati sint perfectiores religiosis, non tamen sunt in statu perfectionis: cùm non sint in statu, vt hic intelligimus.

Matth. 5. — *In lib. 83. q.* — *1. Cor. 13.* — *3. Phy.* — *Nota qui propriè dicantur esse in statu.* — *1. Reg. 16.* — *Galat. 5.* — *Soli cardinales & episcopi ac religiosi sunt in statu perfectionis.*

Ver. 11. DE STATV DOMINORVM CARDINALIVM.

A Cardinales nominamus eos qui principaliter assistunt summo pontifici in regimine & administratione vniuersalis Ecclesiæ, cooperando & labores cum illo sustinendo, & ipsi consulendo. Nomen Cardinalatus tempore Christi & Apostolorum non fuit in vsu, sicut nec hoc nomen (Papa) sed longo tempore post eos. Quidam dicunt quod fuit illis hoc nomen impositum à Pontiano papa, qui (vt historiæ referunt) fuit anno Domini 221. Alij verò dicunt quòd tempore Marcelli vel Syluestri hoc nomen (Cardinalis) cœpit esse in vsu, propter proprietatem officij à Christo instituti. Quod nomen & officium fuit ab Anna matre Samuelis pronunciatum, cùm dixit: Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. In quibus verbis declarat tria: Primò eorum institutionem, quia Domini sunt, hoc est à Domino constituti. Secundò describit eorum dignitatem, dum dicit, Cardines terræ, eò *De. Cardi. de Tur. cre. 1. li. summa de Eccl. c. 8*

quòd deseruiunt Romanę Ecclesiæ, quæ est caput & cardo omnium Ecclesiarum, vt dicit Anacletus, & recitatur in c. sacrosancta, 22. distinct. Vel ideo quòd sicut ostium in cardine vertitur, & per eam

Prouer.28.
Ioan.10.

regitur: ita dominorum cardinalium consilio & assensu summus pontifex regit Ecclesiam vniuersalem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio, sic cardinales Christo, qui est ostium. Tertiò describit vniuersitatem authoritatis eorum, dum ait, Et posuit super eos orbem. Alij enim prælati assumpti sunt in partem solicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2. q. 6. isti verò in adiutorium gubernationis totius orbis, & in plenitudinem potestatis: & ideo dicuntur esse in culmine dignitatis. ¶ Status & officium dominorum cardinalium figuratum fuit in antiquo testamento per seniores quos Moyses, dux populi Dei, elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israël, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deutero.17. Si difficile & ambiguum iudicium apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicum videris intra portas tuas verba variari: Surge & ascẽde ad locũ quem elegerit Dominus Deus tuus. & infrà. Et facies quæcũq; dixerint tibi, qui præsunt loco quẽ elegerit Dominus, sequerísq; eorũ sententiã. Quem textũ Innocentius tertius (scribens nobili viro. G. mõtis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilẽ, extra qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanè cũ Deut. lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli cõprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamento debeat obseruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cùm enim Petrus fugiens vrbem exiuisset, volẽs eum Dominus ad locum quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quò vadis? respondit, Venio Romam iterum crucifigi. quod intelligens pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autem sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt.

Status cardinalium à Christo institutus.
Luc.22.
Cardinalatus præcessit sacerdotiũ.
Ioan.21.

Postmodum idem status & officium fuit à Christo (licet non sub nomine Cardinalatus) institutum, & fundatur eius institutio super illud Luc.6. elegit duodecim (scilicet ad sullinẽdum secum) quos Apostolos nominauit. Isti ergo principaliter astiterunt Christo, & sustinuerunt cum eo. vnde ait illis, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Ioan. 11. Eamus & nos, & moriamur cũ illo. & Christus, Et ego dispono vobis, sicut, &c. sequitur, & sedeatis super thronos, iudicãtes duodecim tribus Israël, hoc est vniuersitatem fidelium. ¶ Ex præmisis apparet quòd status cardinalium institutus est ante sacerdotiũ: quia sacerdotium non fuit institutum vsque ad vltimam cœnam: sed status cardinalium lõgo tempore ante cœnam, cùm fuerit institutus in electione duodecim,

Matth 16. & 18.
Matt.vlt.

quos Apostolos nominauit. Fuit etiam status cardinaliũ institutus ante statum pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionem, cùm dixit Petro, Pasce oues meas. Et quamuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi passionem, non fuit tamen data, sed solùm promissa, & supposita authoritate Ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionem, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione aliis Apostolis, cum dixit: Euntes in mundum vniuersum, & c. Post diuisionem enim Apostolorum, D. Petro dirigẽte, & mittente eos ad diuersas prouincias, prædicta verba Christi promissoria, quæ recitãtur Matt.28. habuerunt effectum. Ex historiis autem apertè colligitur quòd post dispersionẽ Apostolorum D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo assistentes in iudicio maiorum causarum, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, scilicet Linum, Cletum, & Clementem, qui post mortem eius papatui successerunt. Et Linus qui immediatè successit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi assistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur instituisse vigintiquinque titulos. Anacletus autem qui successit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septem diaconos cardinales

Cardinales in quo sunt Apostolorũ successores.

in vrbe instituit. Et cùm quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquenda, non est multum curandum de nomine Cardinalatus, cùm de officio & Christi institutione constet. ¶ Notandum tamẽ quòd domini cardinales sunt successores Apostolorum. Ad cuius euidentiã sciendũ est, quòd Apostoli possunt tripliciter considerari: Primò secundum quod Christo principaliter ante passionem astiterunt. Secundò prout ante eorũ diuisionẽ in mundum vniuersum, D. Petro vices Christi gerenti assistebãt in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertiò prout post dispersionem ad prædicandum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & secundam considerationem Cardinales succedunt Apostolis, & repræsentant Apostolorum statum, in hoc quòd sunt principales assistẽtes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascẽsionem Christi ante dispersionem assistebant Petro Christi vicario. Quantum verò ad tertiam considerationem repræsentantur per episcopos, qui dicuntur esse Apostolorum successores, vt habetur in c. in nouo. 21. dist. Cùm autem status (vt dictum est) importet obligationem perpetuam ad ea quæ sunt perfectionis, cum aliqua solennitate, consequens est quòd cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuò defendendum fidem catholicam & religionem Christianam vsque ad sanguinis effusionem inclusiuè, cùm eorum & totius Ecclesiæ principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (præstito iuramento ipsi summo pontifici aut eius legato, maximè de fideli assistentia in regimine vniuersalis Ecclesiæ) publicæ & solenniter insigniuntur. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod non est de necessitate status & officij car-

De essentia cardinalis nõ est quod sit episcopus aut sacerdos.

dinalatus, quòd cardinalis sit episcopus, imò nec presbyter: cùm Apostoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quàm sacerdotes aut episcopi. Secundò apparet quòd status cardinalium præstat & honorari debet præ aliis post summum pontificem, cùm sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris cõsilij pontificis. vnde D. Aug. scribẽs ad D. Hiero. cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ vsus obtinuit, episcopus sit presbytero ma-

Culmen dignitatis car

ior scilicet ordine, August. tamen Hieronymo minor est, scilicet administratione & dignitate. Culmẽ & sublimitas dignitatis Cardinalium super episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligendi summum

summum pontificē: cuius electio ad solos cardinales pertinet, vt habetur in c.vbi periculum, de elect. *dinalium*
lib.6. Et licet secundum antiqua iura concessum esset ab Ecclesia Romanis ius eligendi summū pon *vnde.*
tificem, vt habetur in c.Ludonicus.63.dist. Quodam etiam tempore concessum fuit ab Adriano papa
in synodo tale ius eligēdi, vel saltem requisitio & assensus imperatoris, eò quòd tunc imperatores iu-
uabant Ecclesiam contra hæreticos & schismaticos, vt habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur
in c. Adrianus.63.dist. Verùm quia postmodum Romani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt
habetur in c.quia sancta Romana Ecclesia.§.verum.& c.cùm Adrianus.63.dist. Ideo illa cōcessio fuit
reuocata. ad summum enim pontificem de fratrum consilio pertinet de huiusmodi electione ordina-
re, & futuris scandalis prouidere. Quare circa electionem summi pontificis futuri ordinatum fuit, vt
habetur in dicto c.vbi periculum, de electione, lib.sexto.

Ver. 12. DE STATV EPISCOPORVM.

A QVum episcopi adhibita solennitate exteriori se obligent ex diuina dilectione ad insistendū pro- *2.2.q.185.*
ximorum saluti, consequens est ipsos esse in statu perfectionis. Non enim possunt curam proxi-
morum deserere, & obligationem negligere, propter diuinæ contemplationis quietem, siue
vt transeant ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studium ad saln-
lutem propriam. Ad perfectionem verò episcoporum pertinet adhibere studium ad salutē proximo-
rum, quā charitas præfert bono proprio. Charitas enim non quęrit quæ sua sunt. Ideo Apostolus pro-
pter necessitatem subditorum à contemplatione futuræ vitæ se differri patienter tolerabat, dicens:
Quid eligam ignoro: coartor enim è duobus, desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multo *2.Cor.13.*
magis melius est (scilicet mihi) permanere autem in carne, necessarium est propter vos. & subiungit, *Philip.1.*
Scio quòd manebo. Non debet etiam deserere gregem propter quæcunque aduersa: Cum bonus pa-
stor animam suam ponat pro ouibus suis. Potest tamen episcopus de licentia summi pontificis episco- *Ioan.10.*
patum deserere, quando scilicet fructum aut salutem animarū facere non potest, vel indebitè promo- *Quādo epi-*
tus est per simoniam, aut si sit bigamus, aut aliàs irregularis, vel inidoneus. Ad tēpus etiam potest suā *scopus dese-*
subtrahere præsentiam propter maius Reipublicæ bonū, vt cum vocatur ad vniuersale concilium, vel *rere possit*
quando sua sola persona à tyranno quæritur, & salus subditorum non impeditur. Tunc enim ad tem- *gregem.*
pus fugere potest, exemplo Christi qui ambulabat in Galilæā. Non enim volebat in Iudæam ambula- *Ioan 7.*
re: quia quærebant eū Iudęi interficere. & exemplo Aposto. qui submissus à fratribus per fenestram in *2.Cor.11.*
sporta, effugit manus propositi gentis arethę. Sic intelligitur quod dicebat Christus, Si vos persecuti *Matth.10.*
fuerint in vnam ciuitatē, fugite in aliā. Cùm vero oues sunt in periculo, non debet fugere, etiam pro-
pter timorem mortis. Tunc enim ostenderet se mercenarium & non pastorem, cùm bonus pastor po-
nat animam suam, hoc est vitam suam corporalem, pro ouibus suis. ¶ Circa statum episcoporum sunt *Ioan.10.*
aliquæ difficultates non prætermittendæ. Prima est an liceat episcopatum appetere. Ad cuius euiden-
tiam sciendum est, ꝙ in episcopatu tria possunt considerari. Primum & principale ac finale est episco *2.2.q.185.*
palis operatio, per quam proximorum vtilitati intenditur, secundū illud, Pasce oues meas. Quia (vt D. *art.1.*
August. dicit) Episcopatus est nomen operis, non honoris. Et secundum hanc considerationem poni- *Ioā.vltimo.*
tur prima conclusio. ¶ Appetere prodesse proximis est laudabile & virtuosum. Verùm quia episcopa *19.de Ciui.*
lis actus habet annexam gradus celsitudinem, præsumptuosum videtur ꝙ aliquis præesse appetat ad
hoc ꝙ prosit, nisi manifesta necessitate imminente: sicu D.Grego. dicit. Tunc laudalile erat episcopa *In pastora.*
tum quærere, quando dubium non erat per hunc quemq; ad grauiora supplicia peruenire. Non enim
de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc onus assumerent. Et sic secundum D. Grego. intelligitur *1.Tim.3.*
dictum Apostoli, Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Aposto. enim laudans deside-
rium boni operis, in pauorem protinus vertit quod laudauit, cùm ait: Oportet episcopum esse irrepre-
hensibilem, &c. q. d. Laudo quod quæritis: sed discite quid quęratis. Potest tamen aliquis absque præ-
sumptione appetere talia opera facere, si contingeret eum in tali officio esse, ac etiam se esse dignum
ad talia opera exequenda: ita quòd bonum opus cadat sub desiderio, & non primatus dignitatis. Vnde
D.Chryso. Opus quidem desiderare bonum est: primatum autem honoris concupiscere, vanum est.
Secundum quod potest considerari in episcopatu, est altitudo gradus: quia episcopus super alios con- *Super Mat.*
stituitur, secundum illud, Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. *Matth.25.*
& secundum hanc considerationem ponitur secunda conclusio: ¶ Appetere altitudinis gradum, præ-
sumptuosum est. Ideo Christus arguit discipulos primatum quærentes, dicens: Scitis quia principes *Matth.20.*
gentium dominantur eorum, &c. vbi D.Chryso. dicit: Per hoc ostendit quòd gentile est primatū cu-
pere. Et sic gentium comparatione, eorum animam æstuantem conuertit. Vnde D. August. dicit: Lo- *19. de Ciui.*
cus superior, sine quo populus regi non potest, & si administretur vt decet, indecenter tamen appeti-
tur. Tertium quod potest considerari in episcopatu, sunt ea quæ consequenter se habent ad duo pri-
ma scilicet honor & reuerentia, & temporalium sufficientia, secundum illud: Qui bene præsunt pres-
byteri, duplici honore digni sunt. Et secundum hanc considerationem ponitur tertia cōclusio: ¶ Ap- *1.Tim.5.*
petere episcopatum propter honorem, pertinet ad ambitionem: & appetere propter tēporalia, perti-
net ac cupiditatem. vnde Christus contra tales dicebat, Amant primos recubitus in cœnis, & primas
cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & ab hominibus vocari rabbi. Et Aposto. Nec quisquā *Matth.23.*
sumit sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quòd liceat appetere *Heb.5.*
altiorem gradum in temporalibus, quia ad statum temporalem debitè administrādum non requiritur
gratia, sicut ad debitè administrandum episcopatum, & alia officia curā animarum habētia. Et sic idē
videtur dicendum quantum ad appetitum vel desiderium episcopatus & regiminis parochialis Eccle
siæ, vel alterius habentis curam animarum, cùm habeat administrare sacramēta, quæ sine gratia admi-

ſtrari non poſſunt, ſecundum illud, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Et cùm quis non poſsit
Deut.19. eſſe certus an habeat gratiam (iuxta illud: Nemo ſit an odio vel amore dignus ſit) ſequitur quòd non
Eccle.9. poteſt ſcire ſe eſſe magis idoneiorem aliis: ideo illicite appetit. Secus eſt de officiis Eccleſiaſticis & ſe-
cularibus, quæ ad debitam ſui executionem non requirunt gratiam, ſed aliquam aliam ſufficientiam,
de qua quis poteſt eſſe certus. Et ſic appetere canonicatum vel præbendam vel cantoriam aut lecto-
An liceat cathedram theologam appetere. ratum ſiue regentiam (dum tamen aliàs ſit idoneus) non eſt peccatum, ſi propter bonum finem appe-
tantur, & non vitiet aliqua mala circunſtantia. Nó obſtat pariter quòd aliquis poteſt appetere ſtatum
religionis: quia non eſt eadem ratio de epiſcopatu & religione, propter duo: Primò quia ad ſtatū epi-
Ioan.21. ſcopalem præexigitur vitæ perfectio. Vnde Chriſtus antequàm committeret Petro officium paſtora-
le, interrogauit eum an plus cæteris ipſum diligeret. Et ſic ſtatus epiſcolalis eſt ſtatus perfectionis a-
quiſitæ: Sed ad ſtatum religionis non præexigitur perfectio: Ideo eſt ſtatus perfectionis acquirendæ.
Matth.19. Vnde Matth.19. dicitur, Si vis perfectus eſſe, vade, &c. Secundò qui profitetur ſtatum religionis, ſe
ſubiicit aliis ad ſpiritualia capienda: & hoc cuilibet licet. Sed qui tranſit ad ſtatum epiſcopalem, ſubl[i]-
matur ad hoc quòd aliis prouideat de ſpiritualibus: & hāc ſublimationem nullus appetere debet (vt di-
Eſa.6. ctum eſt.) Et quanuis Eſa. appetierit officium prædicationis: hoc tamen fecit, poſtquam ſenſit ſe cal-
culo purgatum (nemo enim non purgatus ſacra myſteria adire debet.) Cum ergo valde difficile ſit ali-
Hier.1. quem ſe purgatum cognoſcere: ideo tutius prædicationis officium declinatur, quàm appetatur. Vnde
Exod.4. Hiere. ſe excuſans dicebat: A, a, a, Domine Deus neſcio loqui, quia puer ego ſum. Et Moyſes dicebat,
Non ſum eloquens. ¶ Quanuis autem non liceat beneficium habens curam animarum annexam appe-
tere: licet tamen ad præceptum ſuperioris acceptare: & omnino recuſare eſſet illicitum, etiā ſi vouiſ-
ſet quis ſe non acceptaturum epiſcopatum: quia ſi intendebat ſe obligare, etiam adueniente præcepto
ſuperioris, votum fuit illicitum. quod intelligendum eſt niſi recuſaret acceptare, eò quòd inidoneus
eſt propter ſimoniam, vel bigamiam, aut aliquam irregularitatem, aut aliquid huiuſmodi, de quibus
8.q.2.c.in ſcripturu. debet ſecretè ſuperiorem informare, aliàs tenetur præcepto ſuperioris obedire. Vnde D. Grego. Si is
qui valet oues omnipotentis Dei paſcere non paſcit, oſtendit ſe ſummum non amare paſtorem. ¶ Ex
præmiſsis ſequitur primò, quòd nullus licitè poteſt epiſcopatum aut beneficium ſibi procurare, cum
illa procuratio procedat & impetetur ex appetitu illicito. Ex quo ſequi videtur quòd impetrans man-
datum de prouidendo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro ſe impetratis
An liceat impetrare mādatū de prouidendo aut nominationes. quis vti poſsit. Si verò impetrantes propter huiuſmodi mandatum vel nominationem vnum benefi-
cium curatum obtinuerint, dummodò aliàs ſint idonei, non tenentur renunciare, ſed ſufficit de illici-
to appetitu pœnitere, cùm iuſto titulo poſsideant. Quia ſummus pontifex licite poteſt mandare: &
vniuerſitates ſecundum priuilegia apoſtolica nominare. Secundò ſequitur quòd ſi non licet appetere
aut procurare vnum epiſcopatū aut beneficium habens curam animarū annexum, multominus duos
aut plura beneficia curam animarum habentia. ¶ Sed difficultas eſt, an ſummus pontifex poſsit circa
Quodlibeto.9.art.25. pluralitatem huiuſmodi diſpenſare, & an ab eo diſpenſati ſint in conſcientia tuti. D. Tho. dicit quòd
ex ſacris literis huiuſmodi quæſtio terminari non poteſt, cùm nihil in eis circa hoc inueniatur deter-
minatum. Ideo recurrendum eſt ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ ſunt in tripli-
De pluralitate beneficiorum. ci differentia: Quædam enim habent deformitatem inſeparabiliter annexam, vt fornicatio, & adulte-
rium, & alia huiuſmodi, quæ nullo modo poſſunt bene fieri. & in talibus non cadit diſpenſatio. habere
plura beneficia non eſt de numero illarum. Quædam verò ſunt actiones, quæ in ſe nullam deformita-
tem continent: ſed ſunt indifferētes ad bonum & ad malum, vt leuare feſtucam, ambulare, aut aliquid
huiuſmodi, & tales adhibito bono fine poſſunt fieri bonæ, nec egent diſpenſatione. de numero ea-
rum non eſt habere plura beneficia. Quædam autem ſunt actiones humanæ, quæ abſolutè conſidera-
tæ, deformitatem vel inordinationem quandam important, quæ tamen aliquibus circunſtantiis adue-
nientibus bene fieri poſſunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia ſi addatur occidere vel percu-
tere malefactorem authoritate publica propter iuſtitiam, vel percutere propter diſciplinam, non erit
peccatum, ſed virtuoſum. de numero talium actionum eſt habere ſimul plures præbendas vel benefi-
cia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima eſt indebita perceptio bonorum tempora-
lium: Quia cùm non ſit poſsibile aliquem pluribus Eccleſiis deſeruire, vt præbendæ ſiue prouentus
ſunt ordinati quaſi ad ſtipendia ibi miniſtrantium Deo, & talis non miniſtret, nec miniſtrare poſsit,
cùm miniſteriū ſit perſonale, aliàs mulieres per aliū miniſtrare poſſent, &c. ſequitur quòd talis habēs
duas præbendas, indebitè percipit. Secunda deordinatio, eſt diminutio cultus diuini, qui diminuitur
in vna Eccleſia. Tertia deordinatio, eſt fruſtratio voluntatum teſtatorum, qui ad hoc aliqua bona Ec-
cleſiis contulerunt, vt certus numerus Deo ſeruiētium ibi eſſet. Quarta inæqualitas diſtributionis eſt,
dum vnus pluribus beneficiis abundat: alius autem nec vnum quidem habere poteſt. & ſic vnus eſu-
rit, alter verò ebrius eſt, & aliæ multæ inordinationes de facili perceptibiles ſequuntur. ¶ Sed difficul-
1.Cor.11. tas eſt quibus circunſtantiis poterāt huiuſmodi deordinationes tolli, vt licitum ſit habere plura bene-
ficia. Quia ſi aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lautius viuat, vel paren-
tes diuites faciat, vel facilius ad epiſcopatū perueniat, prædictæ deformitates non tolluntur, ſed augen-
tur. Quia cum tali intentione non eſt licitum nec vnum quidem beneficium habère. Sed ſi quis rectè
conſideret, tres duntaxat circunſtantias inueniet, quibus licitè fieri poterit, vt quis plura beneficia aut
plures præbendas cum diſpenſatione ſummi pontificis obtineat. Prima circunſtātia eſt, exiguitas pro-
uētuum, quando ſcilicet vnum beneficium adeò exiguos habet prouētus, quòd non ſufficiunt ad de-
bitam & congruam ſuſtentationem vnius perſonæ, ſecundum conditionem ſuam: quæ ſuſtentatio ali-
ter debet æſtimari quo ad victum & veſtitum & famulatum, & habitationem, quàm ruſtici. Prophe-
tæ enim

tæ enim antiqui testamenti famulos habebant: Helias Helisæum, & Helisæus Giesi. ¶ Secunda circunstanstantia sufficiens ad dispensationem pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ vtilitas: quando scilicet vnus pluribus Ecclesiis melius deseruit aliquando absens, quàm duo semper præsentes. ¶ Tertia circunstantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ necessitas, quando scilicet non inueniuntur clerici pro singulis Ecclesiis, prout in primitiua Ecclesia, in qua propter defectum clericorum pro vno episcopatu & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ posteà in plures dioceses, episcopatus, & parochias diuisa sunt. Si igitur idem casus occurreret, ad eum pertineret vnire, ad quem pertinuit diuidere, scilicet ad summū pontificē. Et sic in tribus suprà dictis casibus dispensatio habet vim vnionis. Et sic plures parochię censentur esse vna Ecclesia & vnum beneficiū. Extra prædictos tres casus videant qui dispensant, & qui dispensati sunt, an licitè faciant vel vtantur. Videant pariter ne velamine prædictorum abutantur. ¶ Notandum etiam quòd cùm ad ea quæ sunt supererogationis, nullus teneatur, nisi se ad ea voto vel iuramento astrinxerit. (vnde D. Augustinus in Epistola ad Paulinam & Armentarium dicit, Quia iam vouisti, te astrinxisti: aliud tibi facere nō licet. *Prou. 15.*
Priusquàm fuisses voti reus, liberum fuit ea quæ sunt supererogationis præstare vel non præstare. vnde cum Dominus dixisset adolescenti, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postea superaddendo subiunxit, Si vis perfectus esse, vade, &c.) & cum ad hęc omnia episcopi in sua ordinatione nō se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pastorale officium: sequitur quòd episcopi non tenentur absque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectionem Christianæ vitæ instrumentaliter operetur: non tamen essentialiter requiritur ad perfectionem vitæ, imò potest esse magna perfectio cum magna opulentia, vt patet de Abraham, cui dictū est, Ambula corā me, & esto perfectus: & tamen fuit valde diues. Similiter & Iob, cui suo tempore non erat similis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obstat quòd Apostolis, in quorū locum successerūt Episcopi, dictum fuit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. Quia illa verba tripliciter exponi possunt: Primò secūdum Hierony. mysticè, vt prædicatores non innitantur principaliter scientiæ & eloquentiæ temporali. Alio modo secūdum D. Aug. quòd non præcipiēdo, sed magis permittendo dominus dixit. Permisit enim vt absque auro & argento aliisq; ue sumptibus ad prædicandum irent, accepturi sumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde subditur, Dignus est mercenarius cibo suo. Ita tamen quòd si aliquis propriis sumptibus vteretur in prædicatione Euangelij, ad supererogationem pertineret: prout D. Paulus de seipso dixit. Tertiò D. Chryso. exponit Christum illa dixisse, vt de virtute ipsius confiderent, quia eis absq; sumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligantur ipsi aut successores eorum, vt stipendium non assumerent. Nam Apostolus ab aliis Ecclesiis stipendium accipiebat, sed non à Corinthiis. & sic apparet quòd aliquid proprium possidebat ab aliis sibi missum. Stultū est enim dicere quòd tam sancti patres, sicut Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, & alij multi, illa præcepta fuissent trangressi, si ad illa seruanda se credidissent obligari. Præterea Dominus pręceptū illud in passione reuocauit, cùm ait: Quando misi vos sine pera, &c. Modo autem non sic, &c. Et quanuis apostoli post Ascensionem Domini ad tempus omnia in communi habuerint, ad ostendendum consiliū perfectionis: non tamen sequitur quòd Episcopi ad tantam perfectionem teneantur, quantam habebant & ostendebant Christus & Apostoli. Nec illud quod dixit Christus, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis: si vniuersaliter accipiatur, fuit præceptiuè dictum, sed consultiuè.

Matth. 19. Gene. 17. Iob 1. Matth. 10. Matth. 19. 1. Cor. 9. Luc. 22. Act. 4.

Ver. 13. DE STATV RELIGIOSORVM.

A Religio est virtus per quam aliquid ad Dei cultum & seruitium ordinatur, vt dictum est. Et ideo anthonomaticè illi dicūtur religiosi, qui se totaliter mācipant diuino obsequio, quasi se in holocaustum Deo offerentes. vnde D. Grego. super Ezechi. dicit: Sunt quidam qui sibimetipsis nihil retinent, verùm sensum, linguam, vitam, atque substantiam quam cœperunt, immolant. Sed in hoc consistit perfectio hominis, quòd totaliter Deo inhæreat, ad quod religiosi cum quadā solennitate se obligant: & per consequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intentione finis. Ideo status religionis dicitur status perfectionis. Et licet aliqui perfecti incipiant, dicūtur tamē esse in statu perfectionis scilicet acquirendæ. Et per consequens qui statum religionis assumunt, non tenētur habere perfectam charitatem: sed tenentur ad hoc tendere, & operam dare vt habeant perfectam charitatem. Non tamen tenentur implere omnia quæ sequuntur ad perfectionem charitatis, nec omnia exercitia quibus ad perfectionem peruēitur. Vnde non peccat religiosus si prætermittat ea: sed tenetur ad illa ad quæ se obligauit, sicut ad tria vota, & ad ea quæ sunt ei determinatè taxata, tanquam præcepta, ex regula & constitutionibus religionis quam professus est. Ex quo sequitur quòd quandocunque religiosus transgreditur præcepta, vel contemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed si ex leuitate vel cōcupiscentia aut ex alia causa non mortali transgrediatur aliqua quæ non sunt præcepta, non censetur contemnere, saltem formaliter, siue ex intentione. ideo non peccat mortaliter. Neque in religione prædicatorum venialiter, cùm constitutiones eorum non ligent ad culpam venialem vel mortalem, ex suo genere, hoc est secundum naturam suam: quia sunt extra genus culpæ: Licet ex parte operantis sint in genere moris, & possit contraueniēs peccare venialiter ac etiam mortaliter, ex libidine siue delectatione aut negligentia, quando omissioni actus debiti adiungitur negligentia ex parte illius, vel cōtemptus formalis, scilicet cū ex intentione quis nō vult subiici ordinationibus regulæ vel statutorū: & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & constitutiones. Quando autem econuerso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam si frequenter ex eadem causa transgressionem iteret. Licet

2. 2. q. 186. art. 1. c. 5. §. 5.

Religiosi ad quam perfectionē teneantur.

Constitutiones prædicatorum non obligant ad culpam.

enim frequentia inducat ad contemptum,non tamen eſt ex natura ſua cõtemptus,ſed inductiué, iuxta illud:Impius cùm in profundum malorum venerit,contemnit. Et quãuis de ratione pœnæ propriè dictæ ſit,quòd debeatur culpæ,cùm ſit reordinatio eius:non tamen de ratione pœnę communiter dictæ,vt ſub ſe contineat pœnalitatem & afflictionem,quæ ſunt contra voluntatem. Ideo pœnæ nominantur:ſed nõ dicuntur propriè pœnæ,cùm non habeãt relationem ad culpam,eò quòd obligatio le-

Prou.18. gis debeat intelligi ſecundũ modum quo placuit legiſlatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis prædicatorum profeſſores illius obligare ad culpam venialem ſiue mortalem, ſed ad pœnam taxatam:ideo,non dicitur propriè pœna,ſed pœnalitas. ¶ Nec obſtat quòd in conſtitutionibus prędicatorum tranſgreſsiones obſeruantiarum non præceptarum dicuntur culpæ,vt in c. de leui culpa & graui culpa: Quia ſtatuta illa de culpis fuerunt edita ante ſtatutum de non obligãdo ad culpam : quod non fuit editum à principio ordinis,ſed in ſecundo cap.generali, Anno Domini 1237.poſt editas conſtitutiones dicti ordinis,facta fuit ordinatio quod conſtitutiones non obligarent ad culpam. Ideo per accidens manſerunt in conſtitutionibus illa nomina(grauis & leuis culpa)non prout haberent rationem culpæ,quia debent intelligẽdi ſecundum vltimam ordinationem pro pœnalitate. ¶ Nec religioſus tranſgrediendo obſeruantias & cæremonias non preceptas,facit cõtra votum: quia qui profitetur ſeruare regulam aliquam,non vouet ſeruare omnia quæ ſunt in regula:ſed vouet regularẽ vitam, quæ eſſentialiter conſiſtit in tribus votis. & ſic non vouet regulam & conſtitutiones,ſed viuere ſecundum regulam,hoc eſt tendere ad hoc quòd mores ſuos formet ſecundum regulam & conſtitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & ſecundum quod diſponuntur in regula vel conſtitutionibus,quæ(vt dictum eſt)non obligant ad culpam. Et quanuis omnis inordinatio rationis ſit culpa,ſaltem venialis:non tamen omnis tranſgreſsio cæremoniarum habet aliquam inordinationem rationis,puta cùm propter maius bonum aliquando prætermittitur ſilentium,aut aliud huiuſmodi. Nec etiam omiſsio pœnæ taxatæ,ſecundum dominum Caïetanum,eſt culpa,niſi ex contemptu omittatur: cùm lex ſit vniuerſalis & non particularis. & ſi omiſsio pœnæ taxatæ eſſet culpa, ſequeretur quòd prædictæ conſtitutiones obligarent ad culpam,quod eſt contra intentionem ſtatuti prædicti. ¶ Circa peccata religioſorũ que-

2.2.q.186. art.10. ritur an & quando in eadem ſpecie peccati religioſi grauius peccent quàm ſeculares aut laici. Reſolutio D.Tho.eſt quòd in tribus caſibus: Primò, quando faciunt contra votum: Secundo, quando ex contemptu peccant: Tertiò, quando publicè propter ſcandalum. Si verò religioſus ex infirmitate vel ne-

Religioſus quando grauius peccat in eadẽ ſpecie peccati quam ſecularis. gligentia aliquod peccatum,quod non eſt contra votum ſuæ profeſsionis,abſque ſcandalo committit, leuius peccat vt in pluribus: quia communiter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et ſi ſit veniale,ſtatim quaſi abſorbetur per multa bona opera quæ facit. & ſi ſit mortale,facilius ab eo reſurgit. Primò propter intentionem quam habet erectam ad Deum: quæ ſi intercipiatur ad horam,de facili ad priſtina reparatur. vnde ſuper illud Pſal. Cùm ceciderit non collide-

Pſal.36. tur,dicit Origenes: Iniuſtus ſi peccauerit,non pœnitet,& peccatum ſuum emẽdare neſcit. Iuſtus autẽ ſcit emendare,ſcit corrigere,ſicut ille qui dixerat: Neſcio quid dicis: paulò poſt cùm reſpectus fuit à domino,amariſsimè fleuit. Et ille qui de tecto mulierem viderat,& concupiuerat eam,dicere valuit:

Eccle.4. Peccaui & malum corã te feci. Iuuatur etiam à ſociis,iuxta illud: Si vnus ceciderit,ab altero fulcietur.

2.Para.30. Væ ſoli,qui cùm ceciderit,non habet ſubleuantem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde ſuo requirunt dominum Deum patrum ſuorum,& nõ imputabit eis quòd minus ſanctificati

Iaco.3. ſunt. Et cùm præſens vita ſine peccatis non trãſigatur,iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religioſorum eſſent grauiora peccatis ſecularium: religioſi eſſent deterioris conditionis quàm ſeculares: & ſic non eſſet ſanum conſilium ad religionem cõuolare,quod eſt erroneum & blaſphemum

Hier.2. in Chriſtum qui eam conſuluit. Prædicta autem leuitas peccati intelligenda eſt habere locum non ſolùm in religioſis profeſsione,ſed etiam re: Quia mali religioſi grauius peccant, & ex maiori contemptu. vnde verificatur in eis illud: Confregiſti iugum,dirupiſti vincula,dixiſti non ſeruiã. In omni colle ſublimi & ſub omni ligno frondoſo tu proſtrabaris meretrix. vnde D. Auguſt. in epiſtola ad plebem Hipponeñ. dicit: Ex quo Deo ſeruire cœpi,quomodo ſum expertus,difficile eſſe meliores inueniri, quàm qui in monaſteriis profecerunt: ita peiores,quàm qui in monaſteriis ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauiter peccent fauentes religioſis diſcolis & prælatos ſuos contemnentibus. Contra quos 2.Para.19. dicitur: Impio præbes auxilium,& his qui oderũt dominum amicitia iungeris? Vnde ſequitur quòd ſicut fauorem præſtans bonis religioſis,eſt particeps bonorum quæ ab ipſis fiunt : ita fauorem præſtans malis,eſt particeps criminum eorum. Statum religionis tria conſeruant, ſcilicet pauper-

2.2.q.186. art.3. tas, continentia,& obedientia,de quibus breuiter dicendum eſt.

Ver. 14. DE BONITATE PAVPERTATIS.

3.contra Gen.c.133. QVum ſecundum D.Diony. bonum hominis ſit ſecundum rationem eſſe,hoc eſt ſecundum vir- B
tutẽ viuere: ſequitur quòd principale bonum hominis ſit virtus,ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiæ verò exteriores,per quas ſuſtẽtamus corpus,& ſubuenimus aliis, ſunt quoddã bonum hominis: non tamen principale,ſed ſecundum quod ordinãtur ad virtutem,quæ eſt principale bonum hominis. & ideo intantum diuitiæ ſunt bonæ,inquantum proficiunt & ſubſeruiũt ad vſum virtutum : & malæ, inquantum impediunt vſum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam ſolicitudinem vel affectionem ad ipſas,vel propter mentis alienationem quæ ex ipſis cõſurgit. Virtutes verò vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigent,quàm virtutes vitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes vitæ actiuæ requiruntur diuitiæ,non ſolum ad ſuſtentationem viri virtuoſi, ſed etiam ad ſubueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ,ſolùm ad ſuſtentationem ſui. vnde Apoſto-

1.Tim.6. lus: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nullius enim boni obtẽtu debet homo

ſubtrahere

subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitæ. ¶ Ex præmisis sequitur quòd paupertas secundum se non est bona, neque laudabilis, aut vtilis, sed solùm inquantum liberat hominem à solicitudine terrenorum, & vitiis quæ ex diuitiis prouenire solét, vt homo his exoneratus, liberiùs diuinis & spiritualibus vacet: Ita quòd cum ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsum medio licito. Ad huiusmodi autem sustentationem pauca sufficiunt, cùm natura modicis contenta sit. ¶ Ex quo sequitur quòd quantò modus viuendi in paupertate minorem solicitudinem exigit, tantò paupertas est laudabilior, & non quantò maior. *3. contra Gent. c. 132.*

Ver. 15. DE QVATVOR MODIS VIVENDI IN PAVPERTATE

A QVatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D. Tho. in summa contra Gen. Primus est eorum qui habét possessiones immobiles in communi, ex quarũ fructibus viuunt, & prouidetur vnicuique secundum quod ei opus est: sicut obseruatur in omnibus pœnę monasteriis monachorum regulariter viuentium. Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis, ad quam tendunt paupertatem voluntariam assumentes, deest. Potest enim fieri per vnius vel paucorum solicitudinem, vt possessiones debito modo procurentur. Et sic alij absque aliqua rerum temporalium solicitudine remanentes, liberè possunt spiritualibus vacare, quod est fructus voluntariæ paupertatis. Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc solitudinem assumunt: Quia quod amittere videntur in defectu quietis, recuperant in obsequio charitatis. Nec etiam per hũc modum viuendi concordia tollitur, occasione possessionum communium. Tales enim debent paupertatem voluntariam amplecti, qui temporalia contemnunt, & pro temporalibus discordare nolunt, maximè cùm ex temporalibus nihil præter necessaria vitæ habeant expectare. Et cùm dispensatores debeant esse fideles, iuxta illud Lucæ 12. Quis putas est fidelis dispensator, &c. si nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutantur: propter hoc tamen talis modus viuẽdi improbari non debet, cùm bonis malè vtantur mali. ¶ Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt, vt de laboribus manuum suarum viuant. quemadmodum D. Pau. seruauit, & aliis obseruandum suo exemplo docuit. dicit enim, Nec gratis panem mãducauimus ab aliquo, sed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes, ne quam vestrum grauaremus, deinde dicit, Cùm essemus apud vos, hoc ipsum denunciauimus vobis: Quoniam si quis non vult operari, nec mãducet. Hic modus quamuis sit cum maiori solicitudine quàm primus, est tamen bonus & conueniens: quia modicum tempus & modica solicitudo sufficit ad naturæ sustentationem. Nec obstat illud Matth. 6. Nolite soliciti esse. Non enim per hæc verba dominus prohibuit laborem, sed anxiam solicitudinem. vnde D. Hiero. Labor quidem exercendus est, solicitudo tollenda. Nec obstat quòd infirmi & debiles laborare non possunt: quia potest illis ab aliis sanis prouideri. Nec est aliquis modus viuendi, per quem sic prouideatur hominu, quòd nullo modo possit deficere. Nam & diuitibus bona & diuitiæ furto, rapina, & incendio auferri possunt: sed hæc sunt per accidens. ¶ Tertius modus viuendi in paupertate, est eorum qui de precio possessionum venditarum communiter viuunt. Et hic modus sufficiens est, sed nõ ad longum tempus. Et ideo Aposto. hunc modum viuendi fidelibus in Hierusalē ad tempus constituerunt: quia prævidebant per Spiritum sanctum, quòd non diu haberent in Hierusalem commorari, tum propter persequutiones inferendas à Iudęis, tum etiam propter instantem ciuitatis destructioné. vnd non fuit necessarium (nisi vsque ad modicum tempus) prouideri. Et ideo transeuntes ad gentes, apud quas fundāda & permansura erat Ecclesia, hunc modum viuendi non instituerunt. Et si dicatur quòd in hoc modo viuendi potest committi fraus & dolus, dictum est quòd hoc est commune in omni modo viuendi, sed non est ex natura modi viuendi, sed malitia aliquorum: & sic per accidens. ¶ Quartus modus viuendi in Paupertate, est eorum qui paupertatem voluntariam sectantes, omnia sua dimittunt, vt absque redditibus viuant de his quæ eleemosynaliter dantur eis ab aliis. Et hunc modum viuendi Dominus cum Apostolis obseruauit. Mulieres enim quædam sequebantur eum, ministrantes ei de facultatibus suis: ex quibus in communi loculos habebant, & ex eis cibaria & alia necessaria emebant. vnde Ioan. 4. dicitur quòd discipuli abierant in ciuitatem vt cibos emerét. Et Iudas loculos habebat, & quę mittebantur portabat. Et Ioan. 13. cùm Christus tradens bucellam, dixit: quod facis fac citius: quidam putabant, quia loculos habebat Iudas, & quòd dixisset ei Iesus, Eme ea quæ sunt nobis necessaria ad diem festum, aut vt egenis aliquid daret. Vnde D. Augu. dicit: Habebat Dominus loculos à fidelibus data conseruans, & suorum necessitatibus, & aliorum indigentiis tribuens. *3. contra Gent. c. 132.* *2. Thess. 3.* *Non labor sed anxia solicitudo prohibetur.* *Luca 8.* *Ioan. 4.* *Ioan. 12.*

Ver. 16. DE PRAEEMINENTIA QVATVOR MODORVM PAVPERTATIS.

B INter huiusmodi modos viuendi in paupertate quis sit melior, & ad maiorem perducat perfectioné, ex præmisis faciliter elici potest, quòd ille qui amplius solicitudinem & impedimenta perfectionis tollit. Et quia modi viuendi variantur secundum diuersas conditiones hominum & temporum: ideo non est inconueniens quòd aliquis modus viuendi sit perfectior alio, vno tempore, qui alio tempore erit imperfectior, secundum quod magis vel minus auget vel minuit solicitudinem, vel tollit impedimenta charitatis, quæ est vinculum perfectionis, & in qua principaliter consistit perfectio humanæ vitæ. Certum est enim quòd modus quo Christus paupertatem instituit & seruauit, secundum se perfectissimus est, & minorem, imò quasi nullam habet solicitudioem. vnde dicebat, Quando misi vos sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tunc enim talis erat audientium verbum Dei deuotio, vt non solùm necessaria ad sustentationem ministrarent, sed etiam supererogarent ad dandum egenis, vt dictum est. Verùm quia deuotio populi paulatim deferbuit, & iam (propter iniquitatis abundantiam) refrigescit charitas multorum: illi qui nunc sic sectantur paupertatem, vt ex eleemosynaliter oblatis viuant, maiorem solicitudinem habent, quàm tunc haberent Apostoli. Vnde

ſequitur ꝙ hoc tempore cœnobitę, qui in communi poſſeſsiones habent, ex quarum fructibus viuũt, eminentiorem modum viuendi in paupertate ſectantur, dummodo regulariter viuant, vt Carthuſieñ. Benedictini Caſalinæ congregationis, Cæleſtinenſes, & alij plerique huius generis. Quòd autem aliqui redditus & poſſeſsiones habentes, non regulariter viuant, & diuitiæ illis exitio ſint, hoc nõ ex modo viuendi procedit, ſed ex praua diſpoſitione viuentium. Quemadmodum & aliqui eorum qui omnimodam mendicitatem ſectantur, multa perpetrant ſcandala, non ex eorum ſtatu aut modo viuendi, ſed ex eorum malitia. ¶ Ex quo infertur ꝙ religioſi, qui ex ſua regula poſſeſsiones tenere non prohibentur, & poſtmodum eo tempore, quo charitas fidelium feruebat, poſſeſsionibus renunciauerunt, & mendicitatem elegerunt: nec hoc peſsimo tempore, quo refriguit charitas multorum, ad poſſeſsiones moderatas habendas, maximè cum ſummi pontificis diſpenſatione, licitè laborare poſſunt, & eas abſque diminutione perfectionis paupertatis poſsidere, prout, ſunt mendicantes, qui ſub regula D. Aug (quę poſſeſsiones in communi non prohibet) militant, de quorum numero ſunt Carmelitæ, Auguſtineñ. maximè verò Prædicatores, quorum ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno Domini. 1216. approbatus fuit cum redditibus & caſtris. Deinde maiores eorum tẽpore quo eleemoſynę abundanter offerebantur, in quodam capitulo generali poſſeſsionibus renunciauerunt: quæ tamen ordinatio & renunciatio non fuit per totum ordinem executioni mandata. Sunt enim plures conuentus, qui habent adhuc poſſeſsiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante fundationem ordinis Prædicatorum erat canonicus regularis Eccleſiæ Exomenſis, militans ſub regula D. Auguſtini, qui & ordinem fratrum Prædicatorũ cum poſſeſsionibus, prouentibus, redditibus, & caſtris, à prędicto Honorio inſtitui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renunciationem obierat. Et cùm par in parem non habeat imperium, iuxta c. innotuit, extra de elect. capitula prædicti ordinis prædicatorum non poterãt ligare aut impedire ſequentia capitula, quin oppoſitum poſſent ordinare propter nouas cauſas & inſurgentes rationes: & quia in prologo conſtitutionum prædicti ordinis, & in c. 10. 2. diſt. prædictarum conſtitutionum dicitur, ꝙ prælatus pro loco & tempore ex cauſa rationabili ſuper conſtitutiones eorum diſpenſandi habeat poteſtatem, cùm ſibi aliquãdo videbitur expedire, in his præcipuè quæ ſtudium vel prædicationem videbuntur impedire. Cùm ordo noſter ſpecialiter ad prædicationem & animarũ ſalutẽ ab initio noſcatur inſtitutus. ideo, &c. Cùm igitur vnaquęque res de facili reuertatur in ſuam naturam: & ordo prædicatorum ſecundum naturam ſuam ab initio fuerit inſtitutus, approbatus, & confirmatus cum poſſeſsionibus & caſtris, & ex vi & natura conſtitutionum præfati ordinis prælatus ex cauſa rationabili poſsit pro loco & tempore diſpenſare: & rationabilis cauſa quæ impedit ſtudium & prædicationem, ſit nimia neceſsitas, qua ſtante prædictus ordo ac fratres abſque maxima ſolicitudine occurrere non poſſunt, tum propter multitudinẽ quęſtuantium, quæ non erat tempore renunciationis prædictæ, tum propter ſterilitatem terræ, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorum, & abundantiam iniquitatis & cupiditatis, quæ tanta eſt, ꝙ abſque ſolicitudine & importunitate maxima ac arte quadam quæſtandi, munuſculis, adulationibus, dictis fratribus etiam neceſſaria elargiri recuſent: tum demum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hęreticorum, qui videntes ordines mendicantium illis reſiſtentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis niſibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium: non ſaccos mendicitatis (quos vocant) ſed ipſos ordines mendicantium, cõtra quos priuatim & publicè impugnè inſultant, & lingua maledica ac ſcriptis latrant & debacchantur: ita vt tanquã peripſema mundi habeantur, & à multis, imò ferè omnibus relinquantur, & loco eleemoſynarum irriſiones & opprobria recipiant, & plerunque verbera experiantur. Et ſic ad ſuſtentationẽ fratrũ oportet quaſi continuè diſcurrere, & immoderatis & inutilibus quæſtubus cum periculo animæ & corporis iuuenum & conuerſorum, cum maxima diſtractione mẽtium, intermiſsione ſtudij, lectionum, & Diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas poſſeſsiones & redditus faciliter obuiari poſſet. ¶ Ex præmiſsis ſequuntur ſex corolaria. Primum eſt: Habere hoc tempore peſsimo poſſeſsiones moderatas, non eſt contra ſtatum perfectionis ordinis prædicatorum, maximè cum diſpenſatione pontificis: cùm (vt dictum eſt) ordo prædicatorum ab initio cum poſſeſsionibus & redditibus fuerit inſtitutus ¶ Secundum corolarium eſt. Habere moderatas poſſeſsiones & reditus non eſt contra regulam quam profitentur prædicatores, cùm profiteantur regulam D. Auguſt. quam Canonici regulares profitentes, poſſeſsiones moderatas licitè habent. ¶ Tertium corolarium eſt: Habere poſſeſsiones moderatas non eſt cõtra votum fratrum prædicatorum. Et quamuis inter inſtitutiones eorum ſit vna de poſſeſsionibus non recipiendis: Quia (vt dictum eſt) non vouent conſtitutiones, ſed viuere & facere ſecundum conſtitutiones, in quibus ex vi & tenore ipſarum cadit diſpenſatio, vt in illarum prologo continetur. Prętera conſtitutiones prædictæ non obligant ad culpam, niſi propter præceptum vel cõtemptum. Sed illa ordinatio de poſſeſsionibus non recipiendis nullum habet annexum præceptum aut mandatum (vt patet intuenti) igitur nõ eſt contra votum habere: cùm ſit ex cauſa rationabili & diſpenſatione Apoſtolica. ¶ Quartum corolarium eſt: Turpiter errant qui oppoſitum dicere præſumunt, non intelligentes de quibus loquantur, neque de quibus affirment. ¶ Quintum corolariũ eſt, ꝙ illi qui quibuſdam friuolis quæſitis coloribus domos prædicatorum, aut aliorum mendicantium, ſub regula D. Auguſt. viuentium, odio, cupiditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis poſſeſsionibus, ex diſpẽſatione apoſtolica, & amortizatione regia obtentis, indebitè ſpoliari, vt à ſtudio & prædicatione, ex improba & nimis anxia ſolicitudine proueniente, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicunt contra ſtatum illorum eſſe habere poſſeſsiones: ſic ꝙ nec ſummus pontifex in illis obtinendis valeat diſpenſare: magis olent ac

ſpirant

Matth. 24.

Solicitudo in mendicãtibus hoc tẽpore vnde prodeat.

ſpirant Lutherum(ſaccos mendicitatis,imò verius mendicantium ordines abolere cupientem) quàm Chriſtum.cùm hoc dicentes,primatum D.Petri & ſucceſſorum eius à Criſto collatum deiiciant, ad ſuam ipſorum & eorum quos ad ita ſentiendum inducunt perditionem.Nec obſtat quòd quidam illorum fingunt D.Dominicum in ſuo teſtamento imprecatum fuiſſe maledictionem Dei & ſuam in eos qui poſſeſsiones in ordine prædicatorum niterentur inducere:hoc enim merum figmentum eſſe conſtat,cùm ſola legenda D.Dominici,quam D.Iordanus ſcripſit(quæ prædictas nugas non cõtinet) fuerit approbata,reprobatis aliis legendis ab indiſcretis zelatoribus aut æmulis conſcriptis,vt fuit ordinatũ in capitulo apud Argentinã celebrato,anno Domini 1226.Et poſito & nõ conceſſo ꝙ illa maledictio legeretur,intelligitur imprecata illis qui ſine cauſa rationabili & diſpẽſatione niterentur inducere.Præterea in informationibus & cõteſtationibus ſuper trãſitu D.Dominici factis,in quibus teſtes qui morti ipſius ſancti interfuerunt, auditi ſunt,nulla de huiuſmodi maledictione fit mentio: vt facile videri poteſt in proceſſu canonizationis ipſius.Sed ſolùm ſequentia pro teſtamento dixiſſe dicitur: Charitatem habete,humilitatem ſeruate,& paupertatem voluntariam poſsidete.quæ paupertas cum moderatis poſſeſsionibus in communi ſeruari poteſt,vt dictum eſt.¶Minus pariter obſtat, quod quidam in velamen erroris ſui dicunt ca.Exiit qui ſeminat, de verborum ſignificatione, libro 6.& clementinam,Exiuit de paradiſo,eodem titulo, debere intelligi non ſolùm de minoribus, ſed etiam de prædicatoribus.quod non ſolùm eſt contra veritatem, ſed etiã contra textus intentionem & Ioannis 22,declarationem,in extrauaganti.quia quorundam,eodem titulo. Manifeſtè enim ex textu apparet quòd ſolùm ibi agitur de expoſitione regulæ D.Franciſci, quæ eſt in ſe difficillima, & abſque ſedis Apoſtolicæ declaratione & relaxatione importabilis,quam fratres ordinis prædicatorum nõ ſunt profeſsi,nec ad illam quouis modo ſe obligauerunt:Imò inſtitutio ordinis prædicatorũ ex diametro pugnat cum inſtitutione & approbatione ordinis minorum:quia(vt dictũ eſt)prædicatorum ordo profitetur D.Auguſt.regulam,quæ poſſeſsiones admittit,& per ſummum pontificem fuit cum poſſeſsionibus approbatus,vt dictum eſt.Ordo autem minorum profitetur regulam D.Franciſci, quæ poſſeſſiones non admittit, & cum illa abdicatione poſſeſsionum ab initio approbatus fuit, & eiuſdem ordinis profeſſores habent ſanctum euangelium obſeruare,viuendo in obedientia,ſine proprio,& in charitate,vt in ipſa regula continetur:Finito anno probationis,recipiantur ad obedientiam, promittentes ſemper regulã obſeruare.Et in eadem regula etiã dicitur:Fratres nihil ſibi approprient, nec domũ, nec locum,nec rem aliquam,neque in ſpeciali,neque in communi habeant, ſed tanquam aduenæ & peregrini in hoc ſeculo in paupertate & humilitate domino famulentur,vadant pro eleemoſyna confidenter.Et ſub diſtrictione præcepti inhibetur ne fratres recipiant per ſe,vel per alios, denarios vel pecuniam vllo modo.Sed diuinæ prouidentiæ innitentes,ſuos in domino iaciant cogitatus,qui paſcit volucres cæli,quæ non congregant in horrea,nec ſeminant,nec metunt,nec cogitant de craſtino.ſic (vt dicitur in cle.Exiuit) veriſimile non eſt D.Frãciſcum voluiſſe eos habere granaria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent ſperare poſſe tranſigere vitam ſuam.Et in calce regulæ habentur hæc verba:Paupertatem,& humilitatem, & ſanctum Euangelium domini noſtri Ieſu Chriſti, quod firmiter promiſimus,obſeruemus.Et vt dicitur in c.Exiit qui ſeminat,D.Franciſcus mãdaſſe dicitur circa vltimum vitæ ſuæ,cuius mandatum teſtamentum ipſius dicitur,vt verba ipſius regulæ non gloſentur,& ꝙ ſic,vel ſic intelligi debeant,non dicatur.Adiiciẽs quòd fratres nullo modo literas aliquas à ſede Apoſtolica petant.& alia quædã inſeruit,quæ non poſſent ſine magna difficultate ſeruari.Cùm igitur inſenſati cerebri ſit,aſſeuerare aliquẽ obligari ad ea,ad quæ nec iure naturali aut diuino aut humano,vel propria volũtate ſe obligauit,& obligationes ſint ſtricti iuris,& odioſę,& ſic potius reſtringendæ(vt dicitur in.l.cum quidam.ff.de lib.& poſthu.)& ordo prædicatorum ad prædictam D. Frãciſci regulam non ſe aſtrinxerit,nec in prælibatis cap.fiat de prædicatoribus aliqua mentio,imò excipiatur in extrauaganti,quia quorundam,Ioan.22.Nec ipſi prædicatores ſic renunciauerunt poſſeſsionibus,quin cum diſpenſatione prælatorum ſuorum & ſummi pontificis(cuius autoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato,intelligitur excepta,vt dicit Glo.in c.quemadmodum,extra de iureiurando,& textus in c.venientes,eodem tit.)euidenter ſequitur quòd abſque ratione & contra omnem veritatem dicitur prædicatores cum diſpenſatione Apoſtolica moderatas poſſeſsiones in communi tenere non poſſe, & ad eos extendi dictum cap.Exiit qui ſeminat,de verb.ſigni.li.6. & clementinam,exiuit de paradiſo,eodem tit.¶Sextum corolarium eſt,quòd licet paupertas minorum ſit maior,cùm nihil poſſint habere(vt ipſi dicunt)nec in communi,nec in particulari,& maximè poſſeſsiones:non eſt tamen perfectior hoc tempore(quo ceſſant gratis oblata)paupertate prædicatorum & Carthuſien.aliorùmque ſub regulis monaſticis religioſè degentium,qui habent moderatas poſſeſsiones in communi.Quia oportet eos cum magna ſolicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare.Paupertas enim(vt dictum eſt)non eſt ſecundum ſe bona,ſed ſolùm inquantum tollit ſolicitudinẽ, quæ retrahit à contemplatione diuinorum,& charitate quæ eſt vinculum perfectionis.

Regula D. Franciſci diſ ficillima.

Regulã ſuã D.Franciſcus in teſtamento prohibuit gloſari.

Ver. 17. DE ERRORIBVS VITANDIS CIRCA PAVPERTATEM.

A TOt fuerunt errores circa paupertatẽ & modos viuendi in paupertate,vt iuſtũ volumen fieri poſſet:adeò vt D.Tho.prolixius diſputarit hanc materiam in opuſculo contra impugnantes religionem,in quo reſpondet authoritatibus & argumentis Gulielmi de.S.Amore, & Sergij magiſtrorum, pro themate aſſumens illud Pſal.Ecce inimici tui domine ſonuerunt: & qui oderunt te,extulerunt caput.Super populum tuum malignauerunt conſilium,cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos.Dixerũt,venite diſperdamus eos de gente,non memoretur nomen Iſraël vltrà.Et quia idem doctor diffuſè & clarè proſecutus eſt:ſufficiet nobis aliquos errores ſummariè recitare,cùm idem Tho .corum ſophiſticis

Pſal.82.

rationibus & authoritatibus abundè satisfeeerit. Vnus error illorum erat, quòd non licebat pauperi-
2.2.q.187. art.1. bus religiosis docere aut prędicare, de quo in prædicto opusculo. c. 19. Alius error, quòd non licebat religiosis esse de collegio secularium magistrorũ, de quo in prædicto opusc.c.3. Alius error erat, quòd non licet religiosis confessiones audire, de quo in dicto opusculo.c.4.& in clementina, dudum, de sepul. Alius error, quòd omnes religiosi tenentur manibus laborare. de quo in dicto opusc. c.5. & 2.2.q. 187. ar.3. Alius error, quòd non licet religiosis omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in particulari nec in communi. de quo in prędicto opus.c.6. Alius error, quòd non licet religiosis ex eleemosynis viuere. de quo in prædicto opus.c.7. Alius error, quòd non licet religiosis pro salute animarum discurrere, de quo in prædicto Opus.c.9.& 10. Alius error, quòd non lieet religiosis resistere detractoribus suis. de quo in prædicto Opus. Alius error, quòd non licet religiosis in iudicio contendere, nec procurare quòd armis defendantur. de quo in dicto opus.c.15. Alius error, quòd religiosi non debent procurare aliquam pœnam persecutoribus suis. de quo in dicto opus.c.16. Multos alios crrores & impugnationes religionum & religiosorum in prædicto opusc. prosequitur. Nos autem pro pręsenti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

Ver. 18. DE ERRORE FRATRICELLORVM ET PAVPERVM DE LVGDVNO.

INter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pauperum B
de Lugduno, quorum caput (vt ait D. Antho. Flo. in 3. parte bisto. titul.21.c.§.1.) dicitur fuisse magister Michelinus Cęsena, ordinis minorum minister, qui cum multis sequacibus suis cœpit dogmatizare Christum adeò pauperem fuisse, quòd ipse cum collegio Apostolorum nihil habebat in mundo proprium, nec in communi, nec in particulari, non solùm immobile, sed nec etiam mobile. Quod nõ est asserendum, cũ expresè repugnet authoritati sacræ scripturæ (vt patet ex autboritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mentio de Christi loculis, de emptione ciboru, de donatione siue elargitatione eleemosynarum in quibus contractibus transfertur dominium siue proprietas, quam inquantum bomo, siue secundum humanam naturam, absolutè ad se pertinere dixit, cũ
Matth.28. ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. & Ioh.17. Dedisti mihi potestatẽ omnis carnis: &
Ioan.17. sic ius siue dominium vtendi, quod idem est cum proprietate. & quãuis non fuerit communiter vsus
Ioan.5. iure suo: sicut nec potestate iudicandi, quæ data fuerat ei. vnde dicebat, Potestatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Iure tamen proprietatis vsus est in emptione & donatione, vt dictũ est. imò & se dominum omnium rerum nuncupauit, cùm mittens duos ex discipulis ad soluendum asinã
Matth.21. & pullũ, dixit eis: Si quis aliquid vobis dixerit, dicite quia dominus his opus babet: & confestim dimittet eos: & non erant ei opus quantum ad diuinitatem, sed quantum ad humanitatem, vt apparet ex prophetia allegata. & Ioh.13. Vos vocatis me, magister & domine: & benedicitis, sunt etenim. Eã ob rem stãtibus tot testimoniis scripturæ sacræ, in qua nullibi habetur, quòd nõ habuerit dominium siue proprietatem. Nec alicubi autenticè legitur, quòd Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licet bene habeatur quòd non semper voluerit vti dominio & proprietate, maximè cùm dixit: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi
Matth.8. caput suum reclinet. & cùm dixit: Quis me constituit iudicem super vos? Licet enim esset iudex, no-
Luc.12. luit vti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licet proprietatem ipsarum haberet. Constat
Psal.71. etiã Christum quantum ad humanitatem, fuisse regem & monarcham, & sic habuisse proprietatem, li-
Hiere.23. cet non vsus fuerit. vnd Psal. Deus iudicium tuum regi da. & Hiere.23. Regnabit rex & sapiens erit. & Luc.1. E dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum. & Apoca.19. In cuius fœmore scriptum est, rex regum & dominus dominantium. Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes, Ioannes. 22. pontifex maximus, cum concilio cardinalium, vocatis multis pręlatis diuersarum prouinciarum, examinata prius & bene discussa præmissa propositione, seruatis solẽnitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalitas authoritatis obseruari solitis, Auinioni sedẽs pro tribunali, iudicauit & condemnauit prædictam propositionem hæreticã, & eos qui illam dogmatizare præsumpserant, in hæresim incidisse: & si vellent eã pertinaciter sustinere, eos hæreticos declarauit, & contra eos tanquam contra bæreticos, procedendum esse decreuit, vt babetur in extrauagãtu,- cùm inter nonnullos, de verb. signi. Quã condemnationem & declarationem prędicti Fratricelli indignè ferentes, pronũciauerunt & declarauerunt dictum Ioannem papam huius nominis 22. esse hæreticum cum eardilalibus suis & concilio suo: & antipapã constitnere præsumpserunt Petrum de Coruaria, qui cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit: & pro suiipsius & suorum tuitione, instituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicum Bauarum, qui ei obedientiam præstitit. Sed nõ multò pòst Antipapa captus est, qui hęresi abiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, in quibus mortuus est. Plurimi autem ex aliis in sua pertinacia permanentibus, combusti sunt. & sic schisma cessauit: quanuis remanserint nonnulli defensores, dicentes prædictum Ioannẽ 22. non potuisse illam declarationem facere, qui etiam verbis & scriptis per insanias falsas veritatem offuscare nixi sunt. Quorum rationes idem pontifex, ne assertores de tam pestifera, erronea, atque damnata doctrina gloriari, & alios in suum errorem trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quã super hoc edidit, quæ incipit: Quia quorundam. & in extrauaganti, ad conditorem, de verb. signi. ¶ Et quia possent in futurum aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: ideo constitutiones prædicti Ioh.22. in di-
Primũ fundamentum fratricellorum. ctis extrauagantibus contentas, hic inferendas duxi. Et primò notanda & confutanda sunt eorum fundamenta: quorum primum est, quòd quicquid Romani põtifices semel per clauem scientiæ in fide & moribus definierunt, adeò immutabile perseuerat, vt non liceat successuri in dubium reuocare, nec contrarium affirmare: licet de his quæ per clauem potestatis ordinauerint, asserant secus esse. Et quia

suprà

suprà dictum est, cùm de fide ageretur, qualiter papa, vt summus pontifex procedens, cum concilio rite congregato, seruans solennitates & ritum sanctorum patrum in talibus seruari solitum, non potest errare in fide & bonis moribus: ideo non est nostræ intentionis hic immorari: sed solùm recitare euersionem huius fundamenti, vt iacet. Nam (vt idem Ioannes in prædicta extrauaganti, quia quorundam, dicit) prædictum fundamentum prorsus est contrarium veritati. Primò eò quòd scientia non est clauis ligandi atque soluendi, cùm potestas ligandi & soluendi conferatur sacerdotibus in eorum ordinatione, & tamen non confertur eis scientia. Constat enim multos sacerdotes esse ignorantes, qui non possunt circa fidem & bonos mores authoritatiuè determinare. Si autem intelligant claues istas se extendere ad generalem potestatem attributam D. Petro suísque successoribus, per quam videtur ipsis omnia concessisse, sine quibus pastoris vniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse, dicentes aliam esse clauem scientiæ, & aliam potentiæ: quia clauis sciētiæ nihil aliud est, quàm potestas & authoritas cognoscendi, & per consequens definiendi. Quare vtraque clauis, scilicet cognoscendi & definiendi, necessariò requiritur, vel quòd soli claui potentiæ nō competat statuere & definire: sed sicut lumen materiale clauigerum in vsu clauis dirigit materialis, & quasi quantum ad quod obtineat scientia vicem lucis. Et hoc saluator noster in promisione clauium facta Petro, sensisse videtur expressè, cum post illam immediatè subiunxerit: Quodcunque ligaueris super terram, &c. nulla de sciētia habita mentione. ¶ Secundum fundamentum illorum est, quòd Honorius 3. Grego. 9. Innocen. 4. Alexander. 4. & Nicolaus. 4. prædecessores Ioannis 22. approbauerunt regulam D. Francisci, in qua approbatione dicunt hæc verba contineri: Hæc est regula euangelica, Christi & Apostolicorū imitatrix, quę nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, sed in rebus quibus vtuntur, solùm habent simplicem vsum facti. His addere præsumentes, præfatos summos pontifices & multa concilia generalia definisse paupertatem Christi & Apostolorum cōstitisse perfectè in exprobratione cuiuslibet temporalis dominij ciuilis & mundani, & sustentationem eorum in solo & nudo vsu facti etiam cōstetisse. Ad hoc fundamentum respondet idem Ioānes, dicens quòd prorsus obuiat veritati in multis: Primò quidem, quia Honorius prædictam regulam absque aliqua declaratione confirmauit: & in confirmatione de prædictis verbis nulla mentio habetur, nisi quatenus in ipsa regula continetur. In declarationibus etiam Grego. 9. Innocentij, & Alexandri absque confirmatione aliqua, interpellantibus fratribus declarauerunt. in quorum declaratione etiam prędicta verba non continentur, imò potius oppositum, quod scilicet habeant ius vtendi, & vsum iuris, & non solùm facti: quia in prædictis declarationibus dicitur, quòd ordo habet vsum rerum concessarū, necesse est ad vsum iuris debere referri. Facta enim quę singulorum sunt, veram personam exigunt & requirunt. Ordo autem vera persona non est, sed repræsentata, & imaginaria potius est censenda. Quare quę sunt facti, sibi conuenire nequeunt, licet ei cōgruere posint quæ sunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum potest haberi, quòd omnia quæ continentur in regula, fundentur in Euangelio, aut Christi sint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputio, & quòd non recipiant per se vel aliam personam denarios, & multa id genus: & nullus prædecessorum (vt ex declarationibus eorum apparet) dixit sustentationem Christi & Apostolorum eius in solo simplici & nudo vsu facti constitisse: imò Nicolaus in suis declarationibus innuit Christum cum Apostolis habuisse proprium in communi. In responsione cuiusdam obiectionis de loculis quos Christus habuisse legitur, dicit: Vt imperfectiorum infirmas semitas nō damnaret. & sic asserit Christum in infirmorum personam loculos habuisse, Nec prædicti pontifices declarationes suas tanquam de fide ab omnibus tenendas decreuerunt aut diffinierunt, sed potius importunitate fratrum, ad consolandū eorum conscientias, non solùm declarauerunt, verùm etiam relaxauerunt: quamuis relaxationis vocabulo non vtantur, vt patet, intuenti, ex maxima impropriatione terminorū contra propriá eorum significationem, vt in admirationē ducantur, qui prædictas declarationes audiunt vel legunt. Vnde idem Ioannes in extrauaganti, ad cōditorē. §. nos itaque, illas declarationes videtur vocare simulationes: ait enim, Nos itaque qui veritatē tenemur colere, velut illius (cui veritas cognoscitur) licet immeriti vicem teneamus in terris: volētes illam, quę in sancta Dei Ecclesia (quę non verbo tantū, sed quære potius debet obseruari) Pręmisis in scrutinio rectæ cōsiderationis adductis, cū fratribus nostris & multis aliis deliberatione pręhabita diligenti, dignum arbitrantes & congruū, possessores dicti ordinis non verbis tantū, non simulatis artibus, sed operibus claris veritate suffultis, perfectionis status & altioris paupertatis sibi pręrogatiuá pręaliis mendicātibus vindicare. Et ad Cælestinum quintum per eos allegatum respondet, quod illa non dixit vt papa, sed vt frater Petrus de Tarantasia, in quadam postilla sua. Quo ad multa concilia per illos allegata respondet, quòd nec honorij cōfirmatio, nec Greg. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factæ, fuerunt in concilio generali confirmatæ, cùm per nullum ipsorū concilium fuerit celebratū. Licet Innocentius celebrauerit concilium generale. in illo tamē nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autem nec celebrauit generale conciliū, nec aliquid circa pręfatá regulam declarauit. Greg. autem 9. nec confirmauit nec declarauit prædictá regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerunt cassati nonnulli mendicantiū ordines, prædicatorum & minorū ordines non cassauit, sed asseruit approbatos, sic dicens: Quos euidens ex eis vtilitas Ecclesiæ vniuersali proueniens, perhibet approbatos, pręsentem non patitur constitutionem (scilicet cassationis) extēdi. Nō tamen sic approbati sunt, quin ex rationabilibus & emergentibus causis cassari & reprobari posint. ¶ Quòd autē Christus & Apostoli habuerint solum simplicem & nudū vsum facti, & quòd fratres minores etiam solum simplicem & nudum vsum facti habeant, sustineri non potest: quia quicunque potest emere, vēdere, aut permutare, vel dare, siue id faciat per se, siue per interpositam personam (cùm secūdum regulam iuris, qui per alium facit, per seipsum facere videatur) non

Secundum fundamentum fratricellorum.

Minores habere solū nudum vsum facti sustinerinō potest.

haber simplicem vsum facti, sed etiam proprietatem, cùm per tales contractus ex natura sua transferatur dominiũ. Sed Christus per Apostolos emebat cibaria, dabat eleemosynas egenis, soluit didragma: igitur. Similiter prędicti minores per declarationem Nicolai habent facultatem vendendi, permutandi, & dandi non solùm quæ vsu consumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamẽtarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur non solùm habent vsum simplicem facti, sed etiam iuris.

Vsus facti sine iure nulli competere potest.

Imposibile est enim vsum facti simplicẽ absque iure aliquo alicui competere, prout D. Aug, in li. de Doct. Christi. expressè tenet. Quia si vsus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi: sequeretur ꝙ actus vtendi esset iniustus, & per consequens ꝙ Christus iniustè fuisset vsus rebus, & ipsi minores iniustè vterentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc solùm iniustè vtuntur, quia absque iure vtendi vtuntur. Si ergo Christus & Apostoli non habebant ius vtendi, iniustè vtebantur, quod est hęreticum. Et si minores sine iure rebus vtantur, iniustus est illorũ vsus, & per consequens non pertinet ad perfectionem, imò potius manifestè repugnat. Si autem iustè vtuntur, ergo non solùm habent simplicem & nudum vsum facti, sed etiam iuris, per quem differunt ab iniustè vtentibus. Et cùm absurdũ & erroneum sit, quòd actus humanus extrinsecus sit iustus, si exercens actum ipsum nullũ habeat ius exercendi: sequitur quòd actus ille non est iustior neque Deo acceptior, quàm actus habentis ius vtendi, cùm actus ille non sit iustus, non potest iustior esse. ¶ Quo ad res autem quæ vsu consumuntur, maximè in comestibilibus, euidenter constat vsum facti nõ separari à proprietate. Cùm enim vsus (qui secundum iura est seruitus) nihil aliud sit quàm ius vtendi rebus alienis, salua rerum substantia. Vsusfructus enim aut vsus, secundum iura, non potest perpetuò à dominio siue proprietate separari: ne proprietas domini semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omnium. §. constituitur. ff. de vsufruct. & in l. antiquitas C. eodem ti. Cùm ergo in vsu comestibilium non sit salua rei substantia, sequitur quòd idem erit vsus & rei consumptio siue proprietas, quæ omnino redditur inutilis ei qui vsum non habet. & per consequens contra naturam siue essentiam & definitionem vsus est, ꝙ in rebus quæ vsu consumuntur, differat à proprietate. & ideo illis non conuenit vti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quàm contra naturam siue essentiam vsus vti. Sed secundum naturam vsus est accipere fructum vel vtilitatem alicuius rei in toto vel in parte, salua rerum substantia: ergo consumere rem est abuti. & sic non est simplex & nudus vsus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. ¶ Nec satisfacit aut diluit argumentum illorum euasio, qua dicunt apud Ecclesiam Romanam siue sedem Apostolicam remanere dominium & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationem ipsorum fratrum patres spirituales (quos vocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendum, administrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Ecclesiæ. Verùm quia tales huiusmodi occasione multos vexabant, in notã & iniuriam Romanæ Ecclesiæ, quæ cùm sit caput omnium Ecclesiarum, in litigando submittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat non fuisse intentionem prædecessorum suorum, reseruasse dominium rerum vsu consumptibilium ipso vsu. Vnde ait: Quis enim sanæ mentis crederet, quòd intentio fuerit tanti patris vnius oui, siue casei, aut frusti panis, & aliorum vsu consumptibilium, quæ sæpe fratribus ipsis, è vestigio consumenda conferuntur, dominium Romanæ Ecclesiæ & vsum nudum fratribus retinuisse? profectò probabile non videtur: præsertim cùm bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Ecclesiæ reseruauerit, quorum simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam potest in rebus vsu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtẽdi, nec vsus facti, separata rei proprietate, possunt constitui vel haberi. Deinde in. §. Nos itaque, reuocat dictam retentionem rerum vsu consumptibilium (quam vocat simulationem) quæ profectò ipsis simulantibus officit, qui prætextu illius perfectoris status & altioris paupertatis sibi prærogatiuam præsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ Ecclesiæ. & volens prouidere, sic ait: Nolentes in posterum sub prętextu seu pallio talis dominii temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, inhci, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare: de fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in perpetuum valiturum sancimus: Quòd in bonis, quæ in posterum conferentur, vel offerentur, aut aliàs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus seu ordini prædictis, exceptis Ecclesiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt, adeò in conuenientia suprà dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prędecessorum nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. ¶ Quare à talibus dicentibus se nihil habere, nec in particulari nec in communi, quærendum est an ille modus viuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuendi in paupertate, quàm modus illorum qui habent aliquid in communi. Si concedatur, fiat argumentum quòd illi non habent perfectiorem modum viuendi quam habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerunt aliquid in communi, vt patet ex authoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quòd Christus & Apostoli in rebus eleemosynaliter oblatis non habuerunt dominium siue proprietatem: quæratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebant transferre: neque apud solum Deum, cùm hoc non legatur in scripturis, quòd Christus & Apostoli habuerint solum nudum vsum facti, nec quòd abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secũdum D. Augustinum, temerarium est aliquid asserere, nisi

re,niſi per ſcripturas ſacras poſsit probari.Si perſiſtant in illo,allegetur extrauag. Ioannis 22. cùm inter nonnullos,de verborum ſig.In qua habetur quòd prædictus Ioánes habita matura & diligenti deliberatione cum fratribus ſuis(hoc eſt cum Cardinalibus)ac aliis multis prælatis & peritis viris,ſedens pro tribunali,ſententialiter & diffinitiuè declarauit aſſertionẽ illorum, qui dicunt redemptorem noſtrum Chriſtum ac eius Apoſtolos in ſpeciali non habuiſſe aliqua,nec in particulari,nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore cenſendam,vtpote ſacræ ſcripturæ cõtrariam. Si dicatur quòd non poterat declarare,obiiciatur quòd illa fuit euaſio Fratricellorum,quæ etiam fuit condemnata,vt in extrauag.quia quorundam,eodem titulo.Ex præcedentibus patet longa proſecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quòd Chriſtus aliquo tempore habuit, in communi, vt condeſcenderet infirmitati imperfectorum:& aliquo tempore nihil habuit,nec in communi, nec in particulari : quæratur quo tempore,& vbi habetur abdicatio proprietatis.quod cùm non poſsit oſtẽdi, ſequitur quòd merè voluntariè, & ſecundum D. Auguſt. temerariè dictum eſt.Si allegetur illud Matth.8. Vulpes foueas habent,&c.obiiciendũ quòd ex illo paſſu nõ poteſt haberi,niſi quòd ipſe abdicauit poſſeſsiones,ſed non ea quæ erant ad ſuſtentationem neceſſaria, & quæ ſolo vſu conſumebantur. Poterit fieri proſecutio(vt ſuprà)de emptione ciborum,de datione egenis,& de dominio aſinæ, cuius ſe eſſe dominum manifeſtè declarauit,& etiam de inſeparabilitate vſus facti à proprietate in rebus cõſumptibilibus,& de iniuſtitia illius vſus ſimplicis & nudi ſine vſu iuris, aut abſque iure vtendi, & alio modo, prout reſpondebitur:hæc pro inſtitutione ſufficiant.

Ver. 19. DE PERFECTIONE CONTINENTIAE.

A PErfectionem continentiæ à Chriſto introductam eſſe conſtat per illud quod dixit, Sunt eunuchi 2.2.q.186.
qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei.& poſtea ſubdit, Qui poteſt capere capiat: Et ne alicui ar.4. Matth.19.
ſpes perfectionis tolleretur,aſſumpſit ad perfectionis ſtatum illos,quos inuenit matrimonio iunctos.
Non autem poterat abſque iniuria fieri,quòd viri vxores deſererent,ſicut quòd omnes diuitias relinquerent.Ideo Petrum ab vxore non ſeparauit:ſed Ioannem(vt fertur)volentem nubere, à nuptiis reuocauit. Ad ſtatum enim perfectionis requiritur abſtractio eorum,per quæ homo impeditur ne ſeratur totaliter in dei ſeruitium.inter quæ impedimenta vnum eſt vſus carnalis copulæ,qui duplici ra-
tione impedit.Primò propter vehementiam delectationis. Vnde Philoſophus dicit, quòd eius fre- 3.Ethi.
quentia augetur concupiſcentia.Secundò propter ſolicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris,& filiorum,& temporalium,quæ ad eorum ſuſtentationem requiruntur. vnde Apoſto.
Qui ſine vxore eſt,ſolicitus eſt quæ ſunt domini,quomodo placeat deo.Qui autem cum vxore eſt,ſo 1.Cor.7.
licitus eſt quæ ſunt mundi,quomodo placeat vxori.& idem dicit de muliere.Vnde ſicut fuit damnatus Vigilantius,qui diuitias æquabat paupertati:ita damnatus eſt Iouinianus, qui matrimoniũ æqua-
bat virginitati.Et quanuis Abraham ambularet coram Deo,& eſſet perfectus(vt Dominus dixerat ei) Gen.17.
& alij antiqui patres perfectionem animi habuerint cum diuitiis & matrimonio:non tamen ſequitur quòd infirmiores debeant præſumere ſe eſſe tantæ virtutis,vt cum diuitiis & matrimonio poſsint ad perfectionem virtutis peruenire:ſicut nec aliquis inermis præſumit hoſtes inuadere:quia Sanſon cum
mandibula aſini multos hoſtium peremit,ſcilicet mille.Nam illi patres,ſi tempus fuiſſet continentiæ Iudi.15.
& paupertatis ſeruandæ,ſtudioſiùs hoc impleuiſſent.Ex præmiſsis ſequitur,quòd quicunque matrimonio vtuntur,non ſunt ſimpliciter & abſolutè religioſi.

Ver. 20. DE PERFECTIONE OBEDIENTSAE.

B PErfectio religionis maximè conſiſtit in imitatione Chriſti,ſecundum illud:Si vis perfectus eſſe,va 2.2.q.186.
de,&c.ſequitur,& ſequere me.ſed in Chriſto maximè commendatur obediẽtia. (Factus eſt enim ar.5.
obediens vſque ad mortem,mortem autem crucis.)Cùm enim ſtatus religionis ſit quædam diſciplina Matth.19.
vel exercitium tendendi ad perfectionẽ:& quicunque inſtruuntur & exercitantur vt perueniant ad Philip.2.
aliquem finem,oportet quòd directionem alicuius ſequantur,ſecundum cuius arbitrium exerceantur & inſtruantur,vt peruenire poſsint ad ipſum finem,prout diſcipuli ſub magiſtro. Vnde Monachorũ vita dicitur ſubiectionis & diſciplinatus.Et quanuis obedire prælatis in his quæ ſunt neceſsitatis,per-
tineat ad omnes(iuxta illud,Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis:) Obedire tamen in his quæ Heb.vlti.
pertinent ad exercitium perfectionis, pertinet propriè ad religioſos. Et comparatur iſta obedientia ad aliam,ſicut particulare ad vniuerſale.Illi enim qui viuunt in ſeculo,aliquid ſibi retinent,& aliquid Deo largiuntur:ſed in religione totaliter ſe & ſua tribuunt. Et licet prælati religionum ſint exempti ab obedientia epiſcoporum dioceſanorum:obligantur tamen ad obediendum ſummo pontifici,non ſolùm in his quæ ſunt communia aliis,ſed etiam ſpecialiter in his quæ pertinent ad perfectionem reli-
gionis.¶Heremitæ verò qui paupertatem non vouent,nõ ſunt ſimpliciter & abſolutè in ſtatu perfe- Heremitæ
ctionis:licet etiam obedire teneantur dioceſanis.Nec obſtat quòd coacta ſiue neceſſaria obſequia nõ non ſunt in
placent Deo,iuxta illud:Non ex triſtitia aut neceſsitate &c.Quia cùm obediẽtia religioſorum ſit vo- ſtatu perfectionis.
luntaria & liberaliter promiſſa,ſequitur quòd obſequia ſiue ſeruitia ipſorum ſunt Deo accepta, nec 2.Cor.9.
ſunt ex triſticia aut ex neceſsitate coactionis, de qua loquitur Apoſto. Ideo non excludunt rationẽ meriti.vnde D.Aug.ad Armentarium, Non te vouiſſe pœniteat:imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuiſſet.Felix neceſsitas,quæ ad meliora compellit.

Ver. 21. DE ESSENTSALSBVS STATVS RELIGSONIS.

C PAupertas,continentia,& obedientia,adeò ſunt eſſentialia vitæ regularis, vt nec ſummus pontifex 2.2.q.186.
poſsit in eis diſpenſare, vt habetur in c.cùm monaſterium, circa finem, de ſtatu regula.vbi dici- ar.6.& 7.
tur,Cùm abdicatio proprietatis & cuſtodia caſtitatis adeò ſint annexa regulæ monachali,vt nec contra eam poſsit ſummus pontifex licentiã indulgere:eadẽ ratione dicendũ eſt de obedientia. Et quan-

uis summus pontifex poſsit eximere monachum à ſuo prælato immediato,immò ab omnibus prelatis
ſuæ religionis:nõ tamen à ſua obediẽtia,in his quæ pertinent ad ſuam religionem.Vnde communiter
dicitur,ꝙ papa non poteſt facere de monacho non monachum:licet poſsit diſpenſare quòd dimittat
habitum: Quia habitus non facit monachum, ſed profeſsio regularis,vt habetur in c. porrectũ,de re-
gular. & trã.ad relig.Et quanuis prælatus immediatus poſsit dare religioſo adminiſtrationem tẽpora-
2.2.q.185. ar.5. lium:non poteſt tamen dare licẽtiam quòd habeat proprium. Vnde etiam ſi monachus aut religioſus
fiat epiſcopus,non deobligatur à votis,imò nec à cæremoniis & obſeruãtiis regularibus, niſi in quan-
tum impediunt officium paſtorale:& ſic tenetur ad deferendum habitum.Nec poteſt vllo modo face
re teſtamentum:Quia cùm ſit epiſcopus,committitur ei ſola adminiſtratio rerum Eccleſiaſticarum:
quæ adminiſtratio finitur morte,à qua incipit teſtamentum valere,vt babetur Heb.9.Si tamen ex cõ-
ceſsione papæ teſtamentum faciat,non intelligitur de proprio facere:ſed apoſtolica authoritate intel-
ligitur eſſe ampliata poteſtas ſuæ adminiſtrationis,vt eius diſpenſatio poſsit valere poſt mortem. Inter
2.2.q.186. ar.8. tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præeminet.Vnde D.Grego.exponens illud 1.Regum.15.
25.Maro. Melior eſt obedientia quàm victimæ,dicit: Obedientia victimis iure præponitur: quia per victimas
Votum obe- aliena caro,per obedientiam verò propria voluntas mactatur.vnde ſequitur quòd obedientiæ votum
diẽtia inter eſt præcipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo:Secunda, quia continet ſub ſe
alia eſt præ- alia vota,ſed non conuertitur:Tertia,quia propriè ſe extendit ad actus propinquos fini religionis,qui
cipuum. eſt honor & cultus Dei.Vnde ſi aliquis abſque voto obedientiæ,voluntariam paupertatem & conti-
Iul.de vir. nentiam etiam voto ſeruet:non propter hoc pertinet ad ſtatum religionis,qui præfertur etiam virgi-
nitati ex voto ſimplici ſeruatæ.dicit enim D. Auguſt. Nemo,quantum puto,auſus fuerit virginitatem
præferre monaſterio.Poſt votum obedientiæ votum caſtitatis habet ſecundum locum, & poſtremò
votum paupertatis,quo quis abdicat à ſe proprietatem,& renunciat bonis temporalibus.Non tenetur
2.2.q.186. tamen religioſus renunciare honori qui Deo & ſanctis exhibetur propter virtutem. vnde Pſal. Mihi
ar 7 ad 4. autem nimis honorati ſunt amici tui Deus.Cùm enim honor non debeatur niſi virtuti(cuius eſt præ-
Pſal.138. mium,ſecundum Philoſophum) & religioſi tendant ad perfectionem virtutis,non competit eis renun
3.Ethi. ciare.& ideo poſſunt gradum doctoratus & magiſterij ſuſcipere.Nec obſtat illud Mat.23. Nolite vo-
cari rabbi:quia(vt dicit ibi Glo.)non prohibet eſſe,ſed velle vocari:vel intelligitur de magiſterio prin
cipali,ſicut ibi loquitur de patre principali,cùm ait:Patrem nolite vobis vocare ſuper terram. Quan-
uis honori qui debetur exteriori excellentiæ,renuncient ex hoc ipſo quòd ſecularem vitam derelin-
quunt.vnde ad hoc non requiritur ſpeciale votum.

Ver. 22. DE RELIGIONVM DIFFERENTIA.

2.2.q.188. ar.2. CVm religionis ſtatus ſit quoddam exercitium,quo aliquis exercetur ad perfectionem charitatis, D
& ſint diuerſa charitatis opera, quibus homo vacare poteſt:ſequitur quòd licet in omni religio-
ne commune ſit vt homo totaliter ſe præbeat ad ſeruiendum Deo ; tamen ſunt diuerſi modi exerci-
tiorum,& per conſequens diuerſæ religiones.Vnde ad ornatum reginæ pertinet quòd ſit circundata
varietate.Diuerſitas autem religionum dupliciter conſiderari poteſt: Vno modo ſecundum diuerſi-
tatem eorum,ad quæ ordinatur.Aliqua enim ordinatur ad recipiendos peregrinos hoſpitio. Alia ad
viſitandos & retinendos captiuos:Alia ad militandum:alia ad docendum & prædicandum, vt prædi-
catorum ordo:Alia ad contemplandum,vt Carthuſien. Alio modo poteſt attendi diuerſitas religio-
num ſecundum diuerſitatem exercitiorum,puta quòd in vna religione caſtigatur corpus per abſtinen
tiam ciborum,vt in religione Minimorum,in alia per exercitium manualium operum,vel per nudita-
Præſtantia tem,vel per aliquid aliud huiuſmodi.Sed quia finis eſt quid potiſsimum in vnoquoque: maior eſt reli
religionum gionum diuerſitas,quæ attenditur ſecundum diuerſos fines,ad quos religio ordinatur, quàm quæ at-
ex fine de- tenditur ſecundum diuerſa exercitia.& ideo quantò finis alicuius religionis eſt melior & dignior, tan
bet attendi. tò religio illa præſtantior.

Ver. 23. DE INGRESSV RELIGIONIS.

2.2.q.189. ar.1. NOn eſt neceſſe quòd aliquis prius exerceatur in obſeruantia præceptorũ,quàm tranſeat ad perfe E
ctionem conſiliorum,ſiue antequàm ingrediatur religionem:cùm Dominus Matthęum publi-
canum,qui nondum in obſeruãtia præceptorum erat exercitatus, vocauerit ad conſiliorum obſeruan-
Luc.5. tiam. Nec etiam eſt neceſſe prius vouere religionis ingreſſum,quàm religionẽ intrare. licet ſit melius,
cùm opus ex voto factum,ſit laudabilius, quàm ſine voto factũ, vt dictum eſt cùm de voto ageretur.
Eccle.5. Vouens ingredi religionem,tenetur illam intrare,ſecundum modum,tempus,& locum,ſecundũ quæ
voto ſe obligare intendebat,legitimo impedimento ceſſante.Vnde Salomon,Si quid vouiſti Deo, ne
moreris reddere.Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſsio.Et Glo.ſuper illud Pſalmi. Vouete &
reddite,&c.dicit,Vouere voluntati conſulitur:ſed poſt voti promiſsionem,redditio neceſſariò exigi-
tur.nec poteſt per aliud votum deobligari,cùm nullum aliud maius votum eſſe poſsit, aut de meliori
v.16.§.6. ver.19. bono. Nec etiam votum crucis in ſubſidium terræ ſanctæ,per quod ex indulgentia apoſtolica quis cõ
ſequitur plenariam remiſsionem peccatorum,vt dictum eſt cùm de indulgentiis ageretur. Cùm enim
votum religionis ſit perpetuum,eſt maius quàm votum peregrinationis,quod eſt temporale.Vnde in
c.ſcripturæ,extra de voto & voti redemptione,habetur quòd reus fracti voti non babetur,qui tempo
rale obſequium in perpetuam noſcitur religionis obſeruantiam commutare. ¶ Et rationabiliter dici
poteſt,quòd per ingreſſum perfectum religionis,qui fit in profeſsione,aliquis conſequatur plenariam
2.2.q.189. remiſsionem omnium peccatorum.Si enim aliquibus eleemoſynis factis ſtatim homo poteſt ſatisfa-
ar.3.ad 1. cere de peccatis,ſecundum illud Dan.4.Peccata tua eleemoſynis redime:multò magis in ſatisfactio-
ne pro omnibus peccatis ſufficit, quòd aliquis totaliter ſe diuinis officiis mancipet per religionis
ingreſſum:

ingreſſum: quia exeedit omne ſatisfactionis genus, etiam ſolennis pœnitentiæ, vt habetur in c.admonere.33.q.2. Sicut holocauſtum excedit omnia alia ſacrificia, vt D. Gregorius ſuper Ezechielem dicit. Vnde legitur in vitis patrum, quòd eandem gratiam conſequuntur religionem inſraotes, quam conſequuntur baptizati. *Profitentes conſequūtur gratiam baptizatorū.* Sed licet per hoc ab omni reatu non abſoluantur: ingreſſus tamen religionis vtilior eſt, quàm peregrinatio terræ ſanctæ, quantum ad promotionem io bonum, quæ præponderat abſolutioni à pœna. ¶ Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cùm vouere ſit voluntatis: ſequitur quòd tanta eſt obligatio voti, quantum voluntas & intentio vouētis ſe extendit. & per conſequēs ſi vouens intendit ſe obligare non ſolùm ad ingreſſum religionis, ſed etiā ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intendit ſe obligare ad religionis ingreſſum cauſa experiēdi, cum libertate manendi vel nō manendi, abſq; hoc quòd cogitet de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingreſſum religionis, ſecundum formam iuris, quæ eſt vt ingredieotibus detur annus probationis. Et ſic non tenetur profiteri. vnde poteſt redire ad ſeculum, vt habetur in c.cōſului, extra de reg. & tranſe. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili cauſa, non ſcandalizat, nec dat malum exemplum: & ſi alij ſcandalizarentur, eſt ſcandalum paſſiuum, & non actiuum ex parte exeuntis: quia non fecit niſi quod licitum erat ei facere. *Luc.19.* Nec etiam talis intelligitur retro reſpicere, contra illud quod dixit Chriſtus, Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, dignus eſt regno Dei: niſi quando prætermittit id ad quod ſe obligauit: alioquin quicunq; per aliquod tempus facit aliquod bonum, vel habet bonum propoſitum, ſi nō ſemper continuaret, eſſet ineptus regno Dei. Qui verò intrat vt ſtatim exeat, non videtur ſatisfacere voto ſuo: Quia illud in voto ſuo non intendebat: vel ſi intendebat, votum videtur eſſe irriſorium. Ideo tenetur mutare propoſitum, vt ſaltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit *3. Ethic.* Philoſophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio. & certum eſt quòd ingreſſus religionis eſt ſecūdum ſe bonus, & qui hoc dubitat, derogat Chriſto, qui conſilium dedit: ſequitur quòd ad ingrediendam religionem non eſt neceſſe multum cōſiliari. *Matth.4. In li. de ver. Do.* vnde Petrus & Andreas ad ſolam vocationem Domini, relictis retibus, continuò ſequuti ſunt eum. Et D. Auguſt. Vocat te oriens, hoc eſt Chriſtus, & tu *Matth.7.* accedis ad occidentem, hoc eſt ad hominem mortalem errare potentem. *Matth.8.* Circa modum tamen intrādi dubium eſſe poteſt propter impedimenta. Ideo tunc conſilium eſt habendum cum his qui prodeſſe poſſunt. Et non eſt confitendum domeſticis carnalibus. Quia inimici hominis domeſtici eius. Vnde Chriſtus reprehendit eum qui dicebat, Permitte me renunciare his qui domi ſunt. ¶ Impedimēta autem legitima ingreſſus religionis ſunt ſeptem: *Quæ impediant religionis ingreſſum.* Primum eſt matrimonium conſummatum, inuita coniuge, vt habetur in c.quidam, de conuerſione coniugatorum. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & profiteri (mulier in monaſterio monialium, & vir in monaſterio virorum) poſſunt, vt habetur in c.cùm ſis præditus, extra de conuerſione coniugatorum. Secundum impedimentum eſt corporalis infirmitas, vel tanta debilitas, quòd non poſſit onera religionis portare. Tertium impedimeutum eſt ſeruitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Apoſt. Seruus vocatus es, non ſit tibi curæ. *1.Cor.7.* Quartum eſt ratiociniorum obligatio. Et ideo ſi aliquis eſt obligatus alicui ad reddendam rationem vel certum debitum, non poteſt licitè ſolutionem & redditionem prætermittere, vt religionem ingrediatur. Si tamē *2.2.q.189. art.6.ad.6.* debeat aliquam pecuniam, & non habeat vnde reddat, tenetur facere quod poteſt ſcilicet vt cedat bonis creditori. Propter pecuniam tamen perſona liberi bominis non obligatur, ſed ſolùm res: quia perſona liberi hominis ſuperat omnem æſtimationem pecuniæ. vnde licitè poteſt exhibitis rebus ſuis religionem intrare. Nec tenetur in ſeculo remanere, vt procuret vnde debitum reddat. Quintum impedimentum, ſaltem quoad profeſsionem, *Ætas requiſita ad profeſsionē.* eſt defectus ætatis. vnde in c.ad noſtram, de reg. & tranſ. ad relig. dicitur quòd profeſsio facta ante conſummationem 14. anni non obligat, poſt 14. verò ſi ſit per ſuſceptionem habitus profeſſorum in religionibus, in quibus habitus profeſſorum ſunt diſtincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, niſi detur perſeuerantia tridui, poſt quod ſunt obligati & tacitè profeſsi, etiam ſi verbo non exprimatur, vt babetur in c. ſequenti. Idem de filia minore 12. annis ſponte velata, vt in c.cum virum, eodem tit. Et eodem modo dicendum eſt, vbi habitus non ſunt diſtincti, ſi perſeuerет per triduum poſt annum. Diſtincti autem habitus intelliguntur ſiue per benedictionem veſtium, cum profitentibus conceduntur, ſiue etiam aliquid aliud fiat, per quod nouitiorum à profeſſorum habitu diſcernantur. vt habetur in c.1.§.diſtinctos, eodem tit. lib. 6. Profeſsio fieri nec recipi debet ante annum probationis, licet ante annum facta teneat, vt in c.ad Apoſtolicam, eodem ti. Excipiuntur tamen profeſsiones religioſorum ordinum mendicantium, vt habetur in c. non ſolùm, & c. conſtitutionem, de reg. & tranſ. ad relig. lib.6. In quibus, ſecundum Syluеſtrum de Prierio, requiruntur quindecim anni in maſculis, & tredecim io monialibus. Sextum impedimentum eſt parentum neceſsitas actualis, vbi alij non ſunt qui eos ſubleuare poſsint & ſubleuent: tanta eſt enim filij ad patrem obligatio, quòd religioſus profeſſus, licitè monaſterium exire poteſt ad ſubueniēdum patri, vt dictum eſt cùm de pietate ageretur c.5.§.7. Secluſa verò neceſsitate victus, poſt annos pubertatis poteſt, etiam *2.2.q.189. art.6.* inuitis parentibus, religionem profiteri, vt dictum eſt ibi, ex D.Hiero. Septimum impedimentum eſt ſtatus perfectior. Ideo cardinales & epiſcopi nō poſſunt religionem intrare, vt dictum eſt cum de ſtatu epiſcoporum ageretur. Curati verò & minores prelati poſſunt religionem intrare, etiam ſine licentia epiſcopi, imò etiam eo cōtradicente, vt habetur in c.duæ ſunt leges.30.q.2. ¶ Nec obſtat quòd Vigilantius adducit, Si omnes ſe clauſerint in monaſteriis, & fuerint in ſolitudine, quis deſeruiet Eccleſiis? Quis ſeculares homines lucrifaciet? Quis peccantes ad virtutem poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epiſt. contra eum ſic reſpondet: Hoc enim modo ſi omnes tecum fatui ſint, ſapiens quis eſſe poterit? & virginitas non erit approbanda. *2.2.q.vlt. ar.7.ad.2.* Si enim omnes virgines fuerint, & nuptiæ non fuerint, in-

teribit genus humanũ. Rara eſt virtus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo quòd hic timor ſtultus eſt,
2.2.q.189. art.5. ſicut ſi quis timeret haurire aquam, ne flumen deficeret. ¶ Ex perfectione ſtatus religionis, quæ eſt de meliori bono ad cultum & honorem Dei & animarum ſalutem ordinaio, ſequitur ꝙ licitum eſt vnicuiq; ad religionem inducere: ſic quòd inducentes non ſolum non peccant, ſed magnũ merentur præmium. Dicitur enim Iaco. vlt. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam e-
Dan.12. ius, & operit multitudinem peccatorum. Qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi ſtellæ in perpe-
Matth.19. tuas æternitates. Ideo non ſolum licet inducere adultos & peccatores ad religionis ingreſſum, ſed etiã
Luc.1. pueros & innocentes. vnde Chriſtus, Sinite paruulos venire ad me, & c. Et licet ante annos pubertatis
Tren.3. profiteri non puſsint, poſſunt tamen cum voluntate parentum in religione recipi, vt nutriãtur ibidem, ſicut de D. Ioan. Baptiſta legitur, quòd cùm eſſet puer, erat in deſertis. Et Hiere. dicebat: Bonum eſt adoleſcenti cùm portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua. Poſſet tamen contingere circa huiuſmodi inductionem triplex inordinatio. Prima eſt violentia: Secunda, Simonia, ſiquis ſimoniacè alium ad religionem trahat muneribus datis. quod prohibetur in c. quàm pio mentis affectu. 1. q. 2. Nec tamẽ ad huc pertinet, ſi quis aliquid alicui pauperi neceſſaria ſubminiſtret, & in ſeculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur, vel ſi ſine pacto aliqua munuſcula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, ſi mendaciis eum alliciat: imminet enim ſic inducto periculum, ne cum deceptum ſe inuenerit, retrocedat: & ſic fiunt nouiſsima hominis illius peiora prioribus.

Ver. 24. DE TRANSITV VNIVS RELIGIONIS AD ALIAM.

2.2.q.189. art.8. TRanſitus religionis ad religionem ſecundum ſe non eſt laudabilis, tum quia ſcandalizantur illi qui relinquuntur, & alij etiam, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quam conſueuit, quàm in illa quam non conſueuit. Ideo talibus tranſeuntibus timendum eſt, ne dum omnem ſequuntur, nullam integrè conſequantur, vt dicit Patrum abbas Neſtorius. Poteſt tamẽ aliquis ex vna religione tranſire in aliam, triplici ex cauſa. Primò quidem zelo perfectioris & melioris frugis, religionis ſcilicet obſeruatæ. Secundò propter declinationem religionis à debita perfectione. Tertiò propter infirmitatem vel debilitatem, ex qua interdum prouenit quòd non poteſt aliquis arctioris religionis ſtatuta ſeruare, poteſt tamen ſeruare ſtatuta laxioris. Sed in his tribus caſibus eſt differentia: Nam in primo caſu debet quidem propter humilitatem, licentiam petere, quæ ei negari non debet, dummodo conſtet illam religionem eſſe arctiorem & melioris frugis ac debitè obſeruatã: Quia quamuis religio ſecundum ſe & ſtatuta ſit arctior, ſi laxius in ea viuatur, quam in ea à qua tranſit, non eſt tutus apud Deum & in foro interiori. Et ſi ſuper hoc habeat facultatem à ſummo pontifice vel prælato ſuo, eſt obreptitia, & ſic nullius valoris. In ſecundo caſu requiritur ſuperioris iudicium, in tertio neceſſaria eſt licentia vel diſpenſatio. A

§. 2. DE LEGE POLITICA AVT CIVILI.

LEx Politica ſeu Ciuilis eſt dictamen prudentiale inſtitutum & promulgatum, à principe vel multitudine directiuum actuum humanorum in ordine ad pacificum conuictum temporalem. Quod quidem dictamen cùm ſit regula, poſſet Canon appellari. vſus tamen inoleuit, vt lex politica & ciuilis nũcupetur, vt differentia eſſet inter decreta & ſanctiones, ad finem ſpiritualem & temporalem determinatas. Ab Iſidoro verò definitur ius Ciuile, quod quiſque populus vel ciuitas ſibi proprium diuina humanáque cauſa conſtituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. diſt. B

Ver. 1. DE DIVISIONE LEGIS.

2.2.q.95. art.4. 3. Poli. LEx ciuilis ſecundum diuerſas conſiderationes diuerſimodè diuiditur Si enim cõſideretur vt inſtituitur à gubernante communitatem ciuitatis, diſtinguitur & diuiditur ſecundum diuerſa regimina ciuitatum. Quorum vnum, ſecundum Philoſophum, eſt regimen regale, quando ſcilicet ciuitas vel alia communitas gubernatur ab vno. & ſecundum hoc dicitur Conſtitutio vel Edictum, vt in c. conſtitutio. 1. diſt. vbi dicitur: Conſtitutio vel edictum eſt, quod rex vel imperator conſtituit vel edidit. Aliud verò regimen dicitur Ariſtocraticum, hoc eſt principatus optimorum: & ſecundum ordinationes eorum dicuntur Senatuſconſulta vel Reſponſa Prudentum, quæ Iſidorus diuerſificat: Quia dicit Senatuſconſultum eſſe, quod ſenatores tantum populis conſulendo, decernunt. Reſponſa verò prudentum ſunt, quæ iuriſconſulti reſpondere dicuntur cõſulentibus. Vnde & reſponſa Pauli dicta ſunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui conſtitutiones ciuilis iuris compoſitas ediderunt, quibus diſsidentium lites contentionéſque ſopirent, vt habetur in 2. diſt. decreti. Aliud regimẽ eſt oligargia, hoc eſt principatus paucorum diuitum potentum. & ſecundum hoc ordinationes eorũ dicuntur leges Prætoriæ & Honorariæ, ſiue ius Prætorium & Honorariũ. Aliud regimen dicitur Democratia ſiue Democraticum, hoc eſt multorum. & ſecundum hoc ordinationes eorum dicũtur Plebiſcita, quæ plebs tantum conſtituit. & dicuntur Plebiſcita, eò quòd plebs ſciat vel ſciſcitatur & rogat vt fiant. Aliud eſt regimen Tyrannicum, quod eſt omnino corruptum. Et ex hoc non ſumitur aliqua lex. Eſt etiam aliquod regimen ex iſtis mixtum. & ſecundum hoc ſumitur lex, quam maiores ſimul cum plebe ſanxerunt. Si verò conſideretur lex vt directiua humanorum actuum, diuiditur ſecũdum diuerſa de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur. vnde in c. quædam. 2. diſt. dicitur, Quædam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt. vt Conſulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam ſub Octauiano Cæſare ſuffecti (hoc eſt ſubſtituti) ſunt Conſules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quæ à nobis eorum nominibus appellantur, Papia & Pompeia, cõtinentes patrum præmia pro ſuſcipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legẽ fecit, ne quis plus extraneis teſtamẽto legaret, quam vt quarta pars ſupereſſet hæredibus. ex cuius nomine lex Falcidia eſt nominata. Sic lex Trabellianica à Trabellio, & idem de aliis multis. Aliquando C

verò nominantur non solùm ab authoribus, sed etiam à rebus de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli solennisatibus, leges Nauales, seu naualium cõmerciorũ, & leges Rhodię ab insula Rhodo, quę dicitur Colossa, ad cuius habitatores Apost. Scripsit, vocans eos Collossenses. Aliquæ verò nominantur ab obseruatoribus, & ab his quibus dantur, & sic dicitur ius Quiritum, quod nulli senent, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritum. 1. dist. Sic & leges Lacedæmonum, Atheniensium, Ægyptiorum, & huiusmodi. Aliquando verò leges nominantur à modo eorum, de quibus tractant. Vnde in c. Satyra. 2. dist. dicitur, Satyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à saturitate. vnde & satyram scribere est varia poëmata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Persij.

Ver. 2. DE PRIVSLEGIIS.

A SVnt etiam quædam priuasæ leges, tam Ecclesiasticæ quàm seculares, quæ Priuilegia appellantur, de quibus in c. priuilegia. 4. dist. ex Isido. 5. Etymologiarum. Priuilegia sunt leges priuatorum, hoc est eorum qui non sunt constituti in dignitate, vt in c. qui contra. 24. q. s. Nam priuilegium dictum est, eò quòd in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni confeßione quæ est præter ius commune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo propriè, & tunc priuilegium dicitur priuatum ius, indultum à principe consra ius. Et inde est quòd ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. DE PRIVSLEGIORVM DIVERSSTATE.

B PRiuilegia quædam sunt à Deo concessa, vt priuilegium de pluralitate vxorũ, primò datum Abrahæ & aliis patribus. Item priuilegium de occisione suiipsius datum fuit Sansoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D. Gregorij. Oseæ, de accipienda vxore furnicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti contra ius commune, dici possunt priuilegium: quia liberant à lege communi. vnde Apost. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & alibi: Si spiritu ducimini, non estis sub lege, scilices communi, in his ad quæ ducit spiritus. Lex tamen communis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de Spiritus sancti inspiratione, vt erant Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod est bene notandum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, pręcipuè Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabantur quòd quicquid in mentem eorum suggesßisset dæmon, à Spiritu sancto esset: non aduersentes ad id quod dicit Apostolus de sathana, quòd se transfigurat in angelum lucis. Quædam autem sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horum priuilegiorum quatuor sunt species. Quoddam enim dicitur reale, vt quod datum est Ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personæ, ratione loci seu alteri⁹ rei, de quibus in c. cum olim, & c. seq. extra de priuilegiis. Quoddam est purè corporale, quod scilicet conceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati vel collegio, & non singulis de illo. Quoddam est personale, hoc est personæ concessum. & istud est duplex scilicet merè personale, quod alicui vel aliquibus conceditur, expreßis nominibus. Aliud personale commune, quod conceditur personis sub expreßione nominis in communi, vt sunt priuilegia prædicatoribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddam verò est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Priuilegia diuina.

2. Cor. 3. Galat 5.

2. Cor. 11.

Priuilegiorũ quatuor species.

Ver. 4. DE PRSVSLEGSORVM INTERPRETATSONE.

C CIrca interpretationem priuilegiorum notandum est, quòd vbi verba sunt multũ obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est condere, vt habetur in c. cùm venissent, extra de iudiciis. & in c. inter alia, de senten. excommunic. Si verò non sunt multum ambigua, tunc debet senor priuilegij diligenter considerari, vt dicitur in c. porrò, eodem tit. & potius insistendum est intentioni priuilegij quàm verbis, vt dicitur in c. Marcion. 1. quæst. 1. & in c. intelligentia, de verb. sign. extra. vbi dicitur quòd intelligentia verborum ex causis est assumẽda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si propriè & strictè intelligantur, debent strictè interpretari, vt minus quàm poßibile sit, derogesur iuri communi, vt in c. cùm dilectus. §. quia nobis, extra de consuetudine. vbi etiam dicitur quòd nõ debet priuilegium adeò strictè interpretari, vt de nihilo prosit. Si verò priuilegium accipiatur largè, prout sapit beneficium, est latißimè interpretandum in præiudicium cõcedentis: sed strictè in pręiudicium aliorum, vt habetur in c. quia circa, extra de priuile. Differentia est inter priuilegium & dispensationem, sicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim se extẽdit ad ea quæ sunt præter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius.

Ad quem pertineat priuilegiorũ interpretatio.

Ver. 5. DE PRSVSLEGIORVM EVACVATSONE.

D PRiuilegium euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. literis, de rescriptis. Secundo si sit contra constitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio. & idem dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 1. de constitu. libr. 6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, vt dicitur in c. porrò, extra de priui. Quarto cessante causa priuilegij. Quinto quando incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sexso per renunciationem. Septimo per secundum priuilegium faciens expressam mentionem de primo. Octauo per concedentis reuocationem. Nono per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abusitur potestate.

Ver. 6. DE COMPARATSONE LEGVM CSVILSVM ET CANONICARVM.

E LEges canonicæ etsi nõ præstent legibus ciuilibus tempore (cùm Ptholomeus rex, qui primus Gręcis leges iudiciáq; cõstituit: & Mercurius Trimegistus, qui primus leges Ægyptiis tradidit: & Solon, qui primus leges Atheniensibus edidit: & *Lycurgus*, qui primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis

authoritate confinxit: & Numa Pompilius Romulo succedens, qui primus Romanis leges dedit, longo tempore fuerint ante Apostolos, à quibus cœperunt canones, hoc est leges humanæ ad spiritualem finem ordinatæ, originem: Præstant tamen nobilitate, dignitate, & authoritate. Quod patet ex earum fine. Et ideo si leges ciuiles inueniantur canonicis contrariæ, nullius sunt momenti. vnde in c.1.dist.10. dicitur, Constitutiones principum constitutionibus Ecclesiasticis non præeminent, sed obsequuntur. & in c.2.§.item dicitur, eadem dist. lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus: nec imperiali iudicio possunt iura Ecclesiastica dissului. & in c.constitutiones, eadem dist. dicitur: Constitutiones contra canones & decreta præsulum Romanorum vel bonos mores, nullius sunt momenti. Imperator etiam dicit, Sacræ leges non dedignantur sacros canones imitari, præcipuè in matrimoniis, vsuris, & huiusmodi. Vbi autem leges ciuiles canonicis non obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, vt dicit Grego. Nazian. & habetur in c.suspectis.§.ecce, eadem dist. & in c.seq. ex D. August. Si in adiutorium vestrum terreni imperij leges assumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cùm aduersus iniuriosos Romanum ciuem se esse testatus est. Reges enim pontificibus pro æterna vita, & pontifices regibus pro temporalibus indigent, vt habetur in c.quoniam, eadem dist.

Ver. 7. DE CONSVETVDINE.

D. Antho. Flo.1 p. Sū. tit.16.c. vni co.§ 1. Consuetudo quid.

CONsuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundum Isidorum, & habetur in c.mos.1.dist. est longa consuetudo de moribus tantummodo tracta. vel, secundum alios, Mos est vitæ constitutum consuetudine confirmatum. Consuetudo autem est quoddam ius, scilicet non scriptum, moribus institutum, quod pro lege sumitur, cùm deficit lex. Et vocatur consuetudo ex communi vsu, eò quòd in communi vsu est. Notandum tamen quòd mos sumitur tripliciter; Vno modo vt est genus ad omnem legem humanam scriptam vel non scriptã. & sic videtur accepisse Gratianus quando dixit: Genus humanum duobus regitur, scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto vel non scripto. Secundò mos dicitur actus frequentatus, præcipuè regulatus ratione. & sic accipitur in prędicta descriptione moris. pro habitu causato ex longo vsu. & tunc si sit circa bonum, dicitur virtus: si circa malum, dicitur vitium. F

Ver. 8. DE ORIGINE CONSVETVDINIS.

ISidorus lib.1.sen. & habetur in c.finali.§.hn.6. dist. dicit quòd ius consuetudinis post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum, simul cœperũt habitare. Ex eo tempore factum esse creditur, quo Cain ciuitatem ędificasse legitur. quod cùm per diluuium propter hominum raritatem ferè videbatur extinctum. Postmodum tempore Nembroth reparatum, siue potius innouatum æstimatur, cum ipse simul cum aliis cœpit alios opprimere, qui sua imbecillitate cœperunt esse subiecti. vnde de eo legitur, Cœpit Nembroth robustus venator esse coram Domino, hoc est hominum oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et sic consuetudo fuit ante ius scriptum. & ideo aliquando tollit illud, & præiudicat ei, vt infrà dicetur. G

Gene.10.

Ver. 9. DE DIVISIONE CONSVETVDINIS.

TRiplex poni solet consuetudo: Quædam est de se mala, quæ est contra legem naturalem vel diuinam positiuam: & hęc non dicitur consuetudo, sed corruptela. Ideo non est seruanda, sed infringenda, vt dicitur in c.vlt. extra de consuetu. Nec excusat à peccato, sed peccatum aggrauat: cùm (vt ibi dicitur) Tãtò grauiora sint crimina, quantò diutius infelicem animam detinet alligatam. Et ratio huius est, quia tales magis effrenata voluntate & firmiori habitu malitię peccant. Et cùm, secundum Philosophum, consuetudo sit altera natura, cum difficultate magna quis recedit à peccatis consuetis. de hac consuetudine Apost. dicit: Si quis velit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus scilicet contendendi, nec Ecclesia Dei. Quædam est consuetudo bona, quæ scilicet non est contra legem naturalem, & habet in se aliquam rationem boni. & talis consuetudo, si sit generalis, debet generaliter obseruari: si verò sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. August. ad Ianuarium, in c.illa.12.dist. vnde D. Ambro. Cùm fueris Romæ, Romano viuito more. Debet enim vnusquisq; se conformare moribus & consuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania, nisi qui habent ex voto vel regula à carnibus abstinere, quemadmodum in die natiuitatis Domini, si feria.6. vel sabbati aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum. & idem dicendum est de diebus sabbati à Natiuitate Domini vsq; ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc. 2. Cùm autem factus fuisset Iesus annorum duodecim, ascendentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi. Quædam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda, & pręcipuè quando est contraria alicui iuri humano scripto, quæ aliquando præiudicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad pręiudicandum legi: de quibus in versiculo sequenti. H

1.Cor.11. Consuetudo bona quid. Luc.2.

Ver. 10. DE VIRTVTE ET EFFICACIA CONSVETVDINIS.

1.2.q.97. art.3.

COnsuetudo de se bona (quæ scilicet nulli legi præiudicat) habet vim legis siue obligandi potestatem, etiam in foro conscientiæ. Quia lex humana ideo ligat, quòd procedit ex voluntate hominis ligata ratione, quæ deriuatur à lege æterna. Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam facto. Hoc enim sibi vnusquisq; eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quòd sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atq; etiam exponi, inquantum manifestat interiorem animi motum, & conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc consuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eámq; interpretatur. Vnde D. August. & recitatur in c. in his. 11. distinct. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, I

ſcriptura,mos populi,mos Dei,& inſtituta maiorum pro lege ſeruanda ſunt. Et ſicut præuaricatores diuinarum legum,ita & contemptores Eccleſiaſticarum conſuetudinum coercendi, ſupplicióq; pleƈtendi ſunt.¶ Notandum tamen quòd cum conſuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & dinina à voluntate Dei:ſequitur quòd per conſuetudinem procedentem à voluntate hominũ, non poteſt lex diuina naturalis mutari aut aboleri.Quia(vt dicit Iſido.& recitatur in c. vſus. 11. diſt.) Vſus authoritati cedat: Prauum vſum rerum & ratio vincat.vnde D. Aug. dicit, Qui contempta veritate præſumit conſuetudinem ſequi,aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus eſt aut malignus,aut circa Deum ingratus,cuius inſpiratione Eccleſia eius inſtruitur. Nam Dominus in Euangelio,Ego ſum(inquit)veritas.non dicit,Ego ſum conſuetudo. Deinde dicit,Hoc planè verum eſt, quia ratio & veritas ſemper conſuetudini præponenda ſunt. ſed ſi conſuetudini ratio ſuffragatur, nihil oportet firmius retinere,vt in c.fruſtratoria.8.diſt. ¶ Ad hoc autem quòd conſuetudo tollat legem humanam ſcriptam,ſecundum Legiſtas requiruntur multa, quæ ponit glo.In dicto c. fruſtratoria, ſuper verbo conſuetudine.8. diſt. ſecundum tamen Canoniſtas ſufficit quòd duo concurrant ſcilicet quòd ſit rationabilis,& quòd ſit legitimè præſcripta,vt habetur in c.fi.extra de conſue. Dicitur autem conſuetudo rationabilis,quam non improbāt iura,vt habetur in c.cum Eccleſia,extra de ca.poſſ.& prop. & in c.cum dilectus,eo.tit.& c.abbate,de verb.ſig.Dicitur autem legitimè præſcripta,ſecundum glo. ibi,ſuper verbo legitimè,quando præſcripta eſt ſpacio quadraginta annorum,iuxta c.auditis, extra de præſcriptionibus.Nec oſtat quod dicitur in l.2. C. quæ ſit longa conſuetudo, & c. conſuetudinis.11. diſt.vbi dicitur: Conſuetudinis vſúſq; longæui non vilis eſt authoritas, verum non vſq; adeo valitura momento,vt rationem aut legem ſcriptam vincat.Quia per rationem, intelligit rationem naturalem, & per legem ſcriptam,legem diuinam.Si verò per legem ſcriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo non concurrunt,ſcilicet quando non eſt rationabilis, vel legitimè præſcripta.¶ Si dicatur quòd ex multis malis non poteſt fieri vnum bonum: ſed lex eſt quoddam bonum, cum ſit directiua humanorum actuum: ergo per conſuetudinem non poteſt amoueri lex,vt ipſa conſuetudo vim legis obtineat. Dicendum, ſecundum D.Tho. ꝙ leges humanæ in aliquibus deficiunt, vnde poſsibile eſt,quòd quandoq; liceat prȩter legem agere in caſu ſcilicet in quo deficit lex,& actus non erit malus.& cum tales multiplicantur, per multiplicationem manifeſtatur quòd lex nõ eſt vtilis: ſicut etiam manifeſtatur verbo,cum lex contraria promulgatur.Si autem maneat ratio eadem,propter quam lex vtilis erat: tunc non conſuetudo legem,ſed lex conſuetudinem vincit:niſi fortè lex propter hoc inutilis videatur: quia non eſt poſsibile ſecundum conſuetudinem patriæ illam ſeruare, cùm vna de rationibus legis ſit,quòd lex ſit poſsibilis, & c. difficile eſt enim conſuetudinem multitudinis remouere.Nec obſtat pariter qnòd facere leges pertinet ad perſonas publicas, ad quas pertinet regere communitatem.vnde priuatæ perſonæ legem facere non poſſunt: ſed conſuetudo inualeſcit per actus priuatorum: igitur.Dicendum,ſecundum D.Tho.quòd multitudo libera poteſt ſibi legem facere & ſtatuere.Plus enim eſt conſenſus multitudinis ad aliquid obſeruandum (quem cõſuetudo manifeſtat) quàm authoritas principis,qui non habet poteſtatem condendi legem, niſi inquãtum gerit perſonam multitudinis.vnde licet ſingulȩ perſonæ non poſsint condere legem: totus tamen populus legem cõdere poteſt. Si verò multitudo non ſit libera,non habet liberam poteſtatem condendi legem, neque legem poſitam à ſuperiore remnuendi.Nihilominus tamen dici poteſt quòd conſuetudo in tali multitudine præualens,obtinet vim legis, inquantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere,toleratur.Ex hoc enim videntur approbare quod conſuetudo introduxit.

In li. de ſynony. *In lib. de bap. paruu.* *Quæ requiratur ad cõſuetudinem tollẽtem legem.* *1.2.q.97. ar.3.ad.2.* *Add.3.*

DE LEGE PECCATI. CAP. XVIII.

A LEx Peccati non dicitur propriè lex, quæ præcipiat vel obliget ad peccatum: ſed per legem peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanẽtem in baptizatis, qui ab Apoſt. vocatur lex peccati & mortis,eò quòd inclinat ad peccatum,& inducit mortem. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quid & quotuplex ſit peccatum. Ad peccati moralis intelligentiã aduertendum eſt,quòd ex peccato naturæ vel artis venimus in cognitionem peccatorum,quæ ſunt in moribus.Ideo prius de peccato naturæ & artis agendum eſt.Philoſ.2.Phy. dicit quòd peccatum contingit in his quæ ſunt ſecundum naturam,& in his quæ ſunt ſecundum artem, quando ſcilicet natura vel ars non conſeqnitur finem,propter quem operatur.In natura quidem peccatum contingit, quando generatum non conſequitur debitam diſpoſitionem & proportionem ſpeciei generantis, & dicitur monſtrum: vt ſi cum ſuperabundantia vel diminutione membrorum vel eorum diſpropnrtione generatum oriatur,puta ſi cum duobus capitibus,aut vno pede tantum,aut magno capite, & aliis mẽbris improportionatis.Et hoc peccatum naturæ prouenit ex eò quòd virtus generatiua,quæ eſt regula generationis,non eſt proportionata materiæ,aut materia illi.¶ Peccatum verò in arte cõtingit,quãdo declinatur à regula vel menſura artis: ſicut ſi medicus contra regulas artis dȩt potionem, quæ loco ſanitatis cauſet maiorem ægritudinem,eſt peccatum artis. Et ſi faber lignarius in ſcindendo deficiat à regula vel exeedat,eſt peceatum artis.Et ſic declinare à regula in operatione,cſt propria ratio peccati. & applicando ad mores: Peccatum nihil aliud eſt,quàm actus humanus deformis regulæ ſuæ: regula autem immediata humanorum actuum eſt ratio ſiue dictamen prudentiale: regula mediata eſt lex humana vel diuina,cui ratio particularis debet conformari, aliàs non eſſet dictamẽ prudentiale.D.Aug. peccatum definiens dicit: Peccatum eſt dictum vel factum vel concupitũ contra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & ſicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: ſequitur quòd ſicut agere,dicere, concupiſcere contra legem Dei, eſt peccatum, quia opponitur præcepto negatiuo: ſic non facere, non dicere, eſt peccatum: quia opponitur præcepto

Rom.7. *De Malo. q.32.ar.1.* *Peccatũ naturæ quid.* *Peccatum artis quid.* *Peccatũ morale quid.* *li.22.cõtra Fau.* *1.2.q.71. art.6.*

affirmatiuo. Et sic completa definitio peccati talis est: Peccatum est factum vel omissum, dictum vel omissum, concupitum vel omissum, contra legem Dei. Breuius tamen sic definitur: Peccatum est actus humanus vel omisio contra legem Dei. ¶ Ex præmissis patet, quòd in omni peccato actuali sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis & conformitatis actus ad suam regulam.

Ver. 1. DE DIVISIONE PECCATORVM.

1.2.q.72. art.1. Peccatum primò diuiditur in peccatum actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo per obiecta, & sic diuiditur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum, quemadmodum & virtutes, cùm actus distinguantur per obiecta: vt dicitur 2. de Anima. 31. Mora. Ex obiectis multiplex oritur diuisio: Vna est ex parte finis, qui est obiectum voluntatis. & sic diuidit D. Greg. dicens quòd septem vitiorum capitalium quinq; sunt spiritualia, & duo carnalia. Quia cùm peccatum consistat in appetitu inordinato alicuius boni, & per consequens eo habito delectatur, & duplex sit delectatio: Vna, quæ consummatur in sola apprehensione: & alia corporalis, quæ in ipso tactu corporis perficitur, quæ potest dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quæ perficiuntur in delectatione spirituali, dicuntur spiritualia, vt superbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali, carnalia: Galat.5. sicut gula & luxuria. Et cùm Apost. dicit, Manifesta sunt opera carnis, inter quę ponit auaritiam & iniustitiam: 14. de Ciui. Dei. accipit carnem, non pro delectatione, sed pro homine, qui cum secundum se viuit, secundum carnem viuere dicitur, vt D. August. dicit. Et eodem modo accepit cum dixit, Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Rom.8. Et quanuis dicat, Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus suum est. 1. Cor.6. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic videatur dicere solam fornicationē esse peccatum carnale: Quia non excipiendo, sed specificando hoc dixit. Nam sicut Glo. ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima seruit corpori, ita vt in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autem gulæ licet sit carnalis, non tamen absorbet rationem, sicut fornicatio. Vel potest dici quòd in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinatè maculatur: & ideo per hoc solum peccatum dicitur homo in suum corpus peccare. ¶ Alia diuisio peccati est per superabundantiam, & per defectum, quę contrariantur. Contrarietas autem est secundum formam à qua species denominatur, vt dicitur 10. Metha. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguuntur specie, licet idem posit esse prodigus & illiberalis secundum diuersa: Quia cum species peccati non attendatur ex parte inordinationis, quæ est præter intentionem agentis: sed magis ex parte ipsius actus secundum quod terminatur ad obiectum, in quod terminatur intentio peccantis: ideo vbicunque occurrit diuersum motiuum, inclinans intentionem ad peccandum, est ibi diuersa species peccati. vnde dicũt doctores quòd cuilibet virtuti opponuntur duo vitia specie distincta. Et licet magis & minus non sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamen bene in moralibus: Quia consequuntur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat quòd dicere minus & magis falsum non differant specie: quia non variant intẽtionem, quæ est occultandi verum. Si autem varient, vt in iactatore, qui superexcedit dicendo falsum, quærens gloriam: & deceptore, qui per huiusmodi falsum diminuit debiti solutionem, differunt specie. vnde & quædam falsæ opiniones sunt sibi inuicem contrarię. Et quia aliquando contingit quòd corruptiones diuersarum circunstantiarum proueniunt à diuersis motiuis ad peccandum, quæ sunt finis & obiectum, puta quòd aliquis præproperè comedat, contingere potest ex hoc quòd non potest ferre dilationem cibi, propter consumptionem humiditatis. Quod verò appetat immoderatum cibum, contingit propter virtutem naturæ potentem ad conuertendum multum cibum. Quòd autem appetat cibos delitiosos, contingit propter appetitum delectationis, quæ est in cibis. Ideo in talibus diuersarum circunstantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species. Si verò sit idem motiuum, sicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quòd accipiat quando non oportet, & plusquàm oportet, & similiter de aliis. hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ: corruptiones illarum non diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad vnam & eandem speciem. Diuisio peccatorũ per gradus. ¶ Alia diuisio peccatorum est per gradus: sicut in arte ædificatoria collocatio fundamenti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species incompleta: ædificatio autem completa est, quando omnia requisita sunt apposita: sic in peccatis. Vnde D. Hiero. super Ezechielem dicit: Tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde. Secundus gradus siue secunda species incompleta est in ore, secundum quod homo faciliter prorumpit ad manifestationem cõceptuum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eandem peccati speciem, cùm ab eodem motiuo procedat. Iracundus enim ex hoc quòd appetit vindictam, primò turbatur in corde, secundò in verba contumeliosa prorumpit, tertiò procedit ad facta iniuriosa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quando simul cum opere coniunguntur: sed quando quodlibet illorum per se inuenitur, distinguitur ab aliis: sicut pars motus non distinguitur à motu, quando est continuus, sed solùm quando motus sistit in medio. Nec per illam inchoationem peccati in corde sequitur quin peccatum cordis sit completum in specie sua: Sap.1. quia Sapiens dicit, Peruersæ cogitationes separant à Deo. Matth.15. & Christus, De corde exeunt cogitationes malæ, quæ coinquinant hominem. Sed peccatum non est adeò completum, sicut quando manifestatur per verba vel facta. 4. Dia. D. Greg. addit quartum gradum, scilicet cum consuetudine roboratur: & quintum, cum vsq; ad præsumptionem diuinæ misericordię, vel desperationem homo procedit. ¶ Alia diuisio peccati est, in peccatum commissionis, & omissionis. & hæc non est diuisio formalis, siue per differentias formales, quæ attenditur in ordine ad diuersos fines, cum in eadem specie peccati inueniatur commissio & omissio: sed per differentias materiales, quæ

attenditur

attenditur ſecundum naturalem ſpeciem actuum. Ideo inueniuntur actus ſpecie differentes materialiter, qui ſunt formaliter in eadem ſpecie peccati: quia ad idem ordinantur. Sicut ad eandem ſpeciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quanuis actus ſint differentes ſpecie naturæ. Sic peccatum omiſsionis & commiſsionis differunt ſpecie materialiter, largè loquendo de ſpecie, ſecundum quod negatio & priuatio ſpeciem habere poſſunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quòd auarus rapiat aliena, & non reſtituat rapta, ſcilicet ex inordinato appetitu pecuniarum. Similiter guloſus ad ſatisfaciendum delectationi, ſuperflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Semper enim in rebus negatio & priuatio fundantur in aliqua affirmatione, quæ eſt quodammodo cauſa eius. Vnde etiam in rebus naturalibus eiuſdem rationis eſt, quòd ignis calefaciat, & quòd nõ infrigidet. Et licet peccatum commiſsionis & omiſsionis ſint contra diuerſa præcepta: non tamẽ ſequitur quòd differant ſpecie formali. Quia peccata non diuerſificantur ſpecie, ſecundum præcepta legis, eò quòd non accipiãt ſpeciem ab auerſione, ſed à conuerſione. ¶ Alia eſt diuiſio peccati, per effectus, ſiue ſecundum reatum & obligationem pœnæ. Et ſic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquando inueniuntur circa idem obiectum. Hæc diuiſio non eſt per diuerſas differentias conſtituentes ſpecies diuerſas, ſicut hæc: Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquam enim id quòd eſt per accidens (vt reatus pœnæ, qui eſt præter intentionem peccantis) conſtituit ſpeciem, vt dicitur in 2. Phyſic. Sed hæc diuiſio eſt per differentias conſequentes diuerſas inordinatinnes, quę cõplent rationem peccati. & ſic per accidens: ideo non conſtituit diuerſas ſpecies eſſentiales peccati. Duplex autem eſt inordinatio: Vna eſt per ſubtractionem principij ordinis, ſiue inordinatio à fine vltimo, quãdo fit contra præceptum. Alia eſt deordinatio, qua ſaluo principio ordinis, ad finem vltimũ fit deordinatio, circa media & præter finem, ſed non contra præceptum. Sicut in corpore animalis quandoq; inordinatio procedit vſque ad deſtructionẽ principij vitalis, quod eſt calor naturalis, qui ſi ſit ſemel extinctus, eſt irreparabilis per naturam. & hæc deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, ſaluo tamen principio vitæ: & tunc dicitur ægritudo, quæ eſt reparabilis. Sic ad propoſitum: Principium totius ordinis in moralibus eſt finis vltimus. Vnde quando anima per peccatũ venit vſque ad auerſionem ab vltimo fine ſcilicet Deo, cui vnimur per charitatẽ, quæ eſt ignis ſupernaturalis, iuxta illud: Ignem veni mittere in terrã: tunc lapſus eſt irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatũ mortale. Quãdo verò fit deordinatio citra auerſionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari poteſt. & dicitur peccatum veniale, quod non meretur interminabilem pœnam. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum diſtent quantum ad auerſionem, non tamen quantum ad conuerſionem, per quã reſpicit obiectum, à quo habet ſpeciem. Ideo nihil prohibet in eadem ſpecie inueniri mortale & veniale. motus enim ſecundò primus in ſpecie adulterij eſt peccatum veniale: & motus tertiò primus eſt peccatum mortale. Idem de mendacio officioſo & pernicioſo. Alia diuiſio peccati ſumi poteſt ex parte cauſæ: & ſic aliud eſt peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia. de quibus dicetur inferiùs.

Peccatorũ aliud mortale aliud veniale.

Luc. 12.

Peccatum mortale & veniale aliquãdo ſunt eiuſdem ſpeciei.

Ver. 2. DE CAVSIS PECCATORVM.

A QVum omne quod fit habeat cauſam (vnde Iob, Nil in terra ſine cauſa fit) & peccatum fiat, ſequitur quòd haber cauſam per ſe ſicut & quilibet alius actus. Et quanuis peccatum omiſsionis non videatur habere actum, & per conſequens neque cauſam: habet tamẽ pro cauſa actum remotum. Quia (vt Philoſophus dicit) Si aliquid quandoque mouetur, & quandoq; non mouetur, oportet aſsignare cauſam. Eadem ratione ſi aliquis nõ agit quando agere debet, oportet aſsignare cauſam. Quæ ſi ſit totaliter intrinſeca, non habet rationem peccati: ſicut ſi quis à lapide cadente læſus, impeditur ne ad Eccleſiam vadat, non peccat: ſed tunc omiſsio imputatur ad peccatum, quando habet cauſam intrinſecam, non quamcunq;, ſed voluntariam. Quia ſi impediretur à cauſa intrinſeca non voluntaria, puta ſebre aut alia infirmitate, eadem eſſet ratio, ſicut de cauſa extrinſeca. Oportet ergo quòd omnis omiſsio culpabilis ſit ab aliquo actu voluntario: aliquando tamen eſt de per ſe, vt cùm antè nultire ad Eccleſiam. Aliquando per accidens, ſcilicet quando nimis vigilauit, occupando ſe in alijs. Et ſi merè omiſsiuè peccet in actu præcepti ſubitò facti, reducitur ad actum quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus ſequitur illum actum, licet non ſemper: & quia negatio cognoſcitur per affirmationem, & priuatio per habitum. idem dicendum eſt de peccato omiſsionis, ſicut de peccato commiſsionis.

1.2.q 75. art.1.
Iob.5.
De Malo.q. 2.art.1.
8.Phy.

Ver. 3. DE CAVSIS INTERIORIBVS PECCATORVM.

B CAuſæ peccatorum ſunt duplices: quædam ſunt interiores, quædam exteriores. Cauſæ interiores ſunt volũtas, intellectus, & appetitus ſenſitiuus. Inter has prima, principalis, & immediata eſt voluntas libera. Quia (vt D. Auguſt. dicit) Nulla alia re fit anima hominis ſerua libidinis, niſi propria voluntate: quę ſolum à duobus moueri poteſt, ſcilicet ab obiecto: & ſic dicitur, quòd appetibile apprehenſum monet appetitum, non tamen ex neceſsitate. Alio modo ab eo quod interius inclinat voluntatem ad volendum actũ peccati. Hoc autẽ non poteſt eſſe Deus, cùm Deus non poſsit eſſe cauſa peccati. Nec alia cauſa poteſt ei illabi, hoc eſt immediatè & effectiuè mouerę & operari in ea, ſed ſolùm ipſamet in peccatis: ſequitur ꝙ ipſa voluntas eſt cauſa immediata & principalis peccati. Peccatũ enim (vt D. Aug. dicit) eſt adeò voluntariũ, quòd ſi non fuerit voluntarium, non eſt peccatũ. & D. Ambr. dicit, Non eſt cui noſtram aſcribamus erumnam. Vnde ſicut actus aliarum potentiarum denominãtur liberi à libertate voluntatis, quæ eſſentialiter eſt libera: ſic etiam actus denominãtur deordinati & culpabiles ſiue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex induſtria peccare poteſt, iuxta illud Iob: Qui de induſtria receſſerũt à Deo, & vias eius intelligere noluerũt. & D. Aug. dicit, Quòd cùm furaretur poma, nõ ipſa poma, ſed defectum ſuum amabat: licet non per ſe primò, ſed ſecundò, vel vt morẽ aliis

1.1.q.75. art.2.
De Malo. q.2.art.1.
In 3. de lib. arb.
1.2.q.80. art.1.
Iob 34.
In lib cõfeſ.
1.2.q.78. art.1.
de Malo.q. 3.art.12.

gereret, & vt experientiam alicuius, scilicet illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. ¶ Notandum tamen quòd voluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquam in obiectum proprium. Quòd autem ab illo declinet, necesse est contingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturaliũ peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuũ sunt volũtas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Cum peccatum prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatum ex ignorantia: cùm autem ex defectu & deordinatione appetitus sensitiui, dicitur peccatum ex infirmitate: cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quando magis amat minus bonum q̃ maius, quod naturali ordine est præferendum minori bono: quia ex tali amore consequens est quòd aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare. Ideo quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliqun spirituali bono, vt potiatur temporali, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi scienter malum eligens.

In 4. de diui. No.

Et quanuis D. Diony. dicat, quòd nullus intendens in malum operatur: non tamen sequitur quòd non scienter malũ eligat, licet non primò & principaliter: vult tamen & intendit malum ex cõsequenti, dum non refugit incurrere malum, ad hoc vt fruatur bono concupito. Cùm autem voluntas alicuius fertur in aliquod malũ, si illud sit improuisum & ignoratum, non est volitum, nisi per accidẽs: sicut cùm quis ex ignorantia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex consequenti & secundariò, & non per accidens. Et sic differentia est inter volitum per accidens, & ex consequenti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorans, noluit dicere Philosophus, ꝗ omne peccatũ esset ex ignorãtia mali & detrimẽti coniuncti: sed intellexit de ignorantia prauæ dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis malè agẽs, errat, iuxta illud Salomonis:

Prouer. 14.

Errant qui operantur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri non debet. Cum tali tamẽ iudicio erroneo, stat cognitio mali & detrimenti coniuncti. Et quia quicũq; ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malum spirituale, vt adipiscatur bonum quod est ei conueniens secundũ habitum vitiosum, qui dicitur malitia, sicut habitus virtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia.

1.2.q.78. art.2.

Ex malitia qui peccare dicatur.

Non tamen quicunq; peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absque habitu potest quis scienter ex consequenti malum eligere, per remotionem alicuius prohibentis: vt si aliquis desperet, absq; freno peccabit. Et sic peccatũ ex malitia semper præsupponit in homine aliquam deordinationẽ. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatũ ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dictum est. Nec oportet quòd quicunq; scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mentis. Peccatũ autem veniale nõ cõtrariatur virtuti.

c.10.§.6. ver.2.

1.2.q.78. art.4.

De Malo.q. 3.art.13.

Iob.34.

Peccatũ ex malitia triplici ratione est grauius quàm ex ignorantia & infirmitate.

Et quãuis, secundum Damasce. Omne peccatum sit ex electione: tamẽ cum principiũ illius est passio vel ignorantia, nõ dicitur quis ex electione peccare, licet eligens peccet. Peccatũ ex malitia est multò grauius, q̃ ex infirmitate vel ignorantia: quia hæc inclinant ad misericordiã Dei, iuxta illud Psal. Misertus est dominus omnibus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrũ. Peccatum verò ex industria prouocat Deum ad puniendum, secundũ illud Iob: Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Sed punitio & pœna non augetur, nisi propter grauitatem culpæ: Igitur. Quod etiam ex tribus apparere potest: Primò, quia est magis volũtarium, & magis pertinet ad voluntatem, cùm sit actus eius, & ex seipsa moueatur in malum. Quanto enim actus peccati est magis proprius voluntati, tantò est grauius peccatum, cæteris paribus. Secundò, quia passio quæ inclinat voluntatem ad peccatum, citò trãsit: & sic homo citò redit ad bonum propositũ. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanens. Vnde philosophus cõparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex passione, comparat ei qui laborat febre interpolata.

7.Ethi.

Tertiò, qui ex malitia peccat, est indispositus circa finem, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principium in speculabilibus, periculosissimè errat, & non potest reuocari: sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosissimè errat, & non potest reduci: sicut qui errat circa media, seruato ordine finis, potest reduci per finẽ. Ideo valde timendum est incidere in malam consuetudinẽ, quæ ducit in contemptum & desperationem.

Quàm periculosum sit incidere in malam consuetudinem.

Vnde D. Chryso. Infelix consuetudo peccandi. Nam quantò magis peccat, tantò minus intelligit. & D. Aug. Difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. & alibi, Peccatum consuetudine vilescit, & quasi nullum sit putrescit. Datur similitudo de auibus in cãpanili, quæ primo timent & fugiunt ad sonitum campanarum: deinde non tantum, postmodum securæ sunt & stercorizãt super eas. Idem de formidinibus seminaliũ. Sic proba mulier cùm primò adulterat, palpitat, secundò nõ tantum, paulatim amittit timorẽ, finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot cæremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eò ꝗ quatriduanus fœtebat, & lapide coopertus erat: repræsentabat enim peccatores cõsuetudinarios.

1.2.q.76.

de Malo. q. 3.art.6.

1.2.q.77. art.1.

De Malo.q. 2.art. 9.10. & 11.

Iaco.1.

¶ Secunda causa peccati interior est intellectus, qui ꝓpter ignorantiã nõ dirigit voluntatẽ. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouens prohibens: quia est priuatio scientiæ perficientis rationem, & prohibẽtis actum peccati. & quia de ea suprà dictum est, ad vlteriora procedamus. ¶ Tertia causa peccati interior est appetitus sensitiuus, non secundum se, sed secundum passiones deordinatas, quæ trahunt & alliciunt voluntatẽ ad illicita, iuxta illud Iacobi 1. Vnusquisque tẽtatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan. 13. Concupiscentia peruertit cor tuũ, non quidem effectiuè & directè (quia sic solus Deus potest mouere voluntatẽ, vt dictum est) sed indirectè: & hoc dupliciter: Vno modo secundum quandã abstractionem, quia cùm omnes potentiæ radicentur in vna essentia animæ: necesse est quòd quando vna potentia intẽditur in suo actu, alia remittatur, vel totaliter

taliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in vnoquoq; illorum. Vnde dicitur
cõmuniter, Pluribus intẽtus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod
est bonum ratione apprehensum. Quia apprehensionem rationis & eius iudiciũ impedit propter ve-
hementem & inordinatam appreheusionẽ imaginationis & æstimationis, vt patet in amẽtibus. Sed
manifestum est ꝙ apprehensio imaginationis & æstimatiuę præcedit & sequitur pasionẽ, & per con-
sequens impedit iudicium rationis. Vnde videmus ꝙ homines in aliqua pasione existentes, non fa- 1.2.q.77.
ciliter auertunt imaginationem ab his quibus afficiuntur. Videmus etiã & ex sacris literis probatur, ꝙ art.2.
quis potest facere contra scientiam quam habet. Vnde Christus, Seruus sciẽs voluntatẽ domini & nõ Luc 12.
faciens, plagis vapulabit multis. Et D. Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatũ est illi. Quia cũ Iaco.4.
ad agendũ homo dirigatur duplici scientia. s. vniuersali & singulari (Ratio enim consulens de agen-
dis, vtitur syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur ꝙ defectus vtriusq; sciẽ-
tiæ sufficiat ad hoc quòd impediatur rectitudo voluntatis & operationis: vt si sumat maiorem vel mi-
norem falsam. Item potest aliquid sciri in habitu, quod in actu non consideratur. & hoc contingit ex
defectu intentionis: quia non intendit (licet posset) propter aliquam occupationem exteriorem, vel
aliquam infirmitatem, aut transmutationem corporalẽ: & hoc modo ille qui est in pasione, non con-
siderat in particulari, quod scit in vniuersali: quia per pasionẽ talis consideratio impeditur, ac etiã per
distractionem, & contrarietatẽ pasionũ plerunque inclinat ad contrarium eius quod scientia vniuer-
salis ac etiã particularis habet. Ratio etiam per immutationem corporalem quodãmodo ligatur, ne li-
berè in actum exeat: prout in somniis. Ebrietas etiam quadã naturali transmutatione facta, ligat vsum
rationis. Et ꝙ hoc contingat in pasionibus, patet ex hoc quòd aliquando cùm pasiones multum in-
tenduntur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi. n. propter excessum amoris & iræ in amen-
tiam conuersi sunt. Per hunc ergo modum pasio trahit ad iudicandum in particulari contra scientiã,
quam habet in vniuersali, & impedit quòd posit bene subsumere sub vniuersali. Et quemadmodum
ebrius quãdoq; profert verba significãtia profundas sententias, quas mẽte iudicare nõ potest, ebrieta-
te prohibente: ita in pasione existens, etsi ore iudicet hoc nõ esse faciẽdũ, interius tamẽ in animo sen- art.3.
tit quòd sit faciendum, vt habetur in 7. Ethic. Et quia impedimẽtum quo anima impeditur à propria
operatione, propter inordinationẽ partiũ ipsius, dicitur infirmitas, propter similitudinem ad infirmi-
tatem corporalem: sequitur quòd peccatum ex pasione dicitur & nominatur peccatũ ex infirmitate.
Vnde Cicero pasiones vocat ægritudines. Inter pasiones autem amor sui vsque ad cõtẽptũ Dei, fa- In lib.
cit ciuitatem Babylonis, ad quam pertinet quodlibet peccatũ. & ratio est, quia propria & per se causa Tuscu.q.
peccati accipienda est ex parte conuersionis ad commutabile bonum, cùm omnis actus peccati pro- art.4.
cedat ex inordinato appetitu alicuiꝰ boni tẽporalis & cõmutabilis. Quòd autẽ aliqnis inordinate ap-
petat aliquod bonum temporale, procedit ex eò ꝙ inordinatè amat seipsum. & si amico aliquid inor-
dinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat: est enim amicꝰ alter ipse. Peccatũ ex pasione di-
citur ex concupiscentia, eò quòd procedit ex amore sui, quę est prima pasio appetitus cõcupiscibilis,
à qua omnes aliæ pendent, & ad eam ordinantur. Concupiscentia, quæ est causa peccatorũ, diuiditur
à D. Ioanne in cõcupiscentiã carnis, & concupiscẽtiam oculorum, ac superbiam vitæ, propter quas to 1.Ioan.2.
tus mundus in maligno positus est. Concupiscentia carnis versatur circa corporis sustẽtationẽ, & in-
diuidui ac speciei cõseruationem: & sic circa cibũ, potũ, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea
dicitur cõcupiscentia carnis. Cõcupiscẽtia verò oculorũ versatur circa ea quę sunt delectabilia secũdũ
apprehensionem, quorum delectatio nõ perficitur in ipso tactu carnis, sed in apprehensione imagina-
tionis: & alio nomine vocatur cõcupiscentia animalis, quæ versatur circa pecunias, vestes, & alia huius
modi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur concupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt
oculi) est inter alios sensus exteriores excellentior, & plures nobis rerũ species demõstrat, vt dicitur in
secundo de Anima, &. 1. Metha. Et ideo nomen eius trãsfertur ad oẽs alios sensus exteriores, ac etiam
ad apprehensiones interiores, vt D. Aug. ait. ¶ Pasiones se habentes antecedenter ad actũ peccati, in- In li. de ver-
tantũ diminuũt peccatum, inquantũ diminuunt voluntariũ, cùm intantũ aliquid sit peccatũ inquan- bo do.
tũ est voluntariũ. Et ideo si totaliter tollãt vsum rationis (vt in amẽtibus & furiosis) totaliter excusant Pasiones,
à peccato. & idẽ dicendũ est in motibus primò primis, qui totaliter præueniunt iudiciũ rationis, sic ꝙ quando tol-
ratio nõ potest deliberare nec prohibere. Si verò non totaliter tollant, sed solũ modo impediãt plenũ lãt vel dimi
& perfectum vsum rationis, vt in motibus secundò primis, excusant à mortali. Si verò nõ impediant nuãt & ag
plenum & perfectũ vsum rationis, (quia ratio potest cohibere, & pasionẽ excludere, ad alia diuertẽ- grauent pec
do, vel saltẽ impedire ne suũ consequatur effectũ: quia mẽbra non applicantur nisi per concessum ra- catum.
tionis) tunc non patet excusatio à peccato mortali. Vnde Apostolus dicit: Pasiones peccatorũ ope- Rom.6.
rantur in membris nostris, ad fructificandũ morti, quod est propriũ peccati mortalis. Diminuũt tamẽ
de grauitate illius peccati. Et sic excusant à tanto, secundũ quãtitatẽ impedimenti quod præstant. Et
per hoc peccatũ mortale ex pasione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam venię,
sicut peccatũ ex ignorãtia. Pasiones verò consequẽter se habentes ad cõsensum peccati, vel quia sunt
imperatæ à voluntate, vel secundũ quod motus superiorũ viriũ (puta rationis & voluntatis) redundãt
in inferiores. Non enim potest volũtas intensẽ operari in aliquid, quin excitetur aliqua pasio in appe art.6.
titu sensitiuo. Talis pasio nõ diminuit peccatũ, sed auget, vel potius est signũ magnitudinis eius, in-
quantũ. s. demonstrat intensionẽ voluntatis ad actũ peccati. Et sic vera est sequens maxima: Quantò
quis maiori libidine vel cõcupiscentia peccat, tanto grauius peccat. ¶ Notandum tamen quòd inter a-
lias causas interiores inclinantes voluntatẽ ad peccandũ, D. Greg. super Ezech. ponit peccatũ, dicẽs:
Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. & sic peccatum est

Peccatú est causa peccati secundum quatuor genera causarum.

causa peccati:quia cùm peccatú sit actus,eo modo est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius. quod contingit secundum quatuor genera causarum. Primò per modum causæ efficientis vel mouẽtis per se vel per accidens:per se quidem,cùm vno actu peccati homo disponitur ad hoc quòd in aliũ actum consimilem exeat. Ex actibus enim causantur dispositiones, & habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens verò,sicut remouens prohibẽs. Cum enim homo per vnum peccatum amittit gratiam vel verecundiam,quæ retrahunt à peccato,ex hoc incidit in aliud peccatum: & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Secundò in genere causæ materialis:quia vnum peccatum præparat alteri materiam,sicut auaritia præparat materiã litigio,quod plerunque est de diuitiis congregatis. Tertiò in genere causæ finalis,cùm quis committit simoniam propter finem ambitionis. Quartò in genere causæ formalis.quia cum finis det formam in moralibus, sequitur quòd vnum peccatum est causa formalis alterius: vt cùm furtum committitur propter fornicationem,est furtum materialiter,& formaliter fornicatio. ¶ Inter peccata autem quæ maximè sunt causa aliorum,sunt duo, scilicet superbia & cupiditas. Vnde Eccle.10.dicitur: Initium omnis peccati superbia,& Apostolus, Radix omniũ malorum cupiditas. Ad cuius euidentiam sciẽdum est primò quòd superbia tripliciter accipitur: Vno modo vt significat inordinatũ appetitum propriæ excellentiæ. & sic est speciale peccatum. Alio modo inquantum importat quendam actualem contẽptum Dei ad effectum,qui est non subiici eius pręcepto.& sic est generale. In omni enim peccato mortali inuenitur contemptus Dei. Tertiò secundũ quòd importat quãdam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidam dicunt quòd superbia tertio modo dicta,est initium omnis peccati,& differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione conuersionis ad bonum commutabile, sed superbia ex parte auersionis,à qua incipit ratio mali. Sed quãuis hæc vera sint,non sunt tamen secundum intentionẽ Sapiẽ. qui manifestè loquitur de superbia, prout est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quod subdit: Sedes ducũ superborum destruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendum est quòd superbia secundum quod est speciale vitium,est initium omnis peccati. Cõsiderandum est enim quòd in actibus volũtariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur, scilicet intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intẽtus habet rationem principij. Finis autem in omnibus bonis acquirendis, est vt homo per illa quãdam perfectionem tẽporalem habeat, & ex hac parte superbia est initiũ omnis peccati. Sed in ordine executiõis id quod præbet opportunitatẽ adimplẽdi omnia desideria peccati,quod habet rationem radicis,sunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omnium malorum. ¶ Secundò notandum est ꝙ cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarũ:& sic est speciale peccatũ. Alio modo vt significat inordinatum appetitum cuiuscũque boni tẽporalis.& sic est generale peccatum. Nam in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonum cõmutabile. Tertiò accipitur vt significat quandam inclinationẽ naturæ corruptæ ad bona temporalia inordinatè appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatẽ perpetrandi quodcunq; peccatũ in ordine executionis: ideo dicitur radix omnium malorum,ad similitudinem radicis,quæ præstat omnibus ramis arboris alimentum. ¶ Præter superbiam & auaritiam sunt quædam alia vitia,quæ D. Greg. dicit esse capitalia, scilicet luxuria,inuidia, gula,& acidia,quæ dicuntur Capitalia,non ꝙ pœna capitis puniantur,sed quia ex eis alia vitia oriuntur. Non est tamen arbitrandũ ꝙ omnia peccata,quæ dicuntur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nam sequeretur quòd omne peccatum gulæ & iræ esset mortale, quod cõstat esse falsum. Vnde non oportet quòd omnis inanis gloria sit peccatum mortale,vt dictũ est cũ de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale,quod ex illo alia vitia oriantur,siue sint venialia,siue mortalia. quãuis dici posit: ꝙ omne vitium capitale, respectu aliorum peccatorum mortalium,quæ ab eo procedunt,sit mortale.

1.2.q.84. art.2. Eccle.10. 1.Timo.vlt.

Superbia tripliciter accipitur.

Cupiditas tripliciter accipitur.

31. Mora. De Malo. q.9.art.2. ad 5.

1.2.q.75. art.3. Num.31. 3.Reg.14.

Ver.4. DE CAVSIS EXTERIORIBVS PECCATORVM.

PEccatũ habere causam exteriorẽ ex sacris literis constat. Vnde in libro Nũ. dicitur: Nõne istę sunt, quæ seduxerũt filios Israël,& præuaricari eos fecerũt Domino in peccato Phogor?& in lib. Regũ de Hieroboã dicitur: Peccauit,& peccare fecit Israël. Ad cuius euidentiã sciendũ est ꝙ cùm voluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatũ,& ratio quãtũ ad carentiã debitæ directionis, & appetitus sensitiuus inclinãs, si aliquid extrinsecũ sit causa peccati,hoc est vel quia mouet immediatè voluntatẽ,vel rationẽ,vel appetitum sensitiuũ. Voluntatẽ autẽ interius & immediatè nemo mouere potest,nisi Deus qui nõ est causa peccati,vt statim dicetur. Relinquitur ergo ꝙ nihil potest esse exterius causa peccati,nisi inquantũ mouet rationẽ vel appetitũ sensitiuũ,sicut homo vel dæmõ persuadẽs peccatũ. Sed quia neq; persuasio exterior in rebus agẽdis ex necessitate mouet rationẽ:neque etiã res exterius appositæ, ex necessitate mouent appetitũ sensitiuũ,sed solùm dispositiuè:nec etiã appetitus sensitiuus mouet ex necessitate volũtatẽ aut rationem:ideo licet aliquid exterius posit esse causa mouẽs ad peccandum,non tamen potest sufficienter inducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & complens ipsum,est sola voluntas. A

De Malo.q. 3.art.1.& 1.2.q.79. art.1. Rom.1. Sap.11. Prouer.14.

Ver.5. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DEI.

QVum peccatum sit actus volũtarius difformis suæ regulæ,consequẽs est quòd si manus dolatoris esset regula eius,nõ posset peccare dolãdo,quia operaretur secundũ suã regulã. & ideo Deus (qui est sua regula) peccare non potest,nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati,peccat. Vnde Apostolus, Digni sunt morte non solùm qui faciunt,sed etiam qui consentiunt facientibus. Præterea Sapien.11.dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo Deus non potest esse causa peccati directè,nec etiam indirectè. ¶ Ad cuius euidentiã sciẽdũ est ꝙ homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo dare- B

do directè, inclinando voluntatem suã vel alterius ad peccandum. Alio modo indirectè, cum non retrahit alios à peccato, cum potest & tenetur. Vnde Ezech.3. dicitur speculatori: Si non dixeris impio, Morte morieris: sanguinẽ eius de manu tua requirã. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia non directè, cum peccatũ sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finẽ. Deus autẽ, quantũ est in se, omnia cõuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimum finẽ, vt D. Diony. dicit. Nec etiã indirectè, quia licet posit retrahere & impedire, nõ tamẽ tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus non præbet auxilium, hoc facit secundum ordinẽ suæ sapiẽtiæ & iustiç. Et cùm Apost. dicit, Tradidit eos Deus in reprobum sensum, intelligitur permisiuè, propter peccata pręcedentia. Eodem modo debet intelligi dictũ à domino spiritui mẽdacij, quoad deceptionem prophetarum Achab. Egredere & fac, & præualebis, eodem modo intelligendi sunt alij passus, si qui inueniantur. Et cũ Sap. dicit: Creaturæ dei in odium factę sunt, & in tentationem, &c. nõ intelligit hãc propositionẽ (in) causaliter siue ad prouocandum homines in malum, sed consecutiuè: quia hoc consecutum est propter insipientiam hominum. Vnde subditur, Et in muscipulam pedibus insipientium, qui non vtũtur creaturis vt decet. Nec propter hoc quòd Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quòd sit causa peccati ab eo procedentis: quia illa maxima, (Quicquid est causa causæ, est causa causati) intelligitur quando effectus causę mediæ subditur ordini causę primę. Tunc effectus reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secũdum quod ipsa exit ordinem causæ primæ effectus non reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinẽ causę primæ, effectus non reducitur in causam primam, sicut cùm minister facit aliquid cõtra præceptũ domini, non reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cùm liberum arbitrium hominis vel angeli illud cõmittat contra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secũdum speciẽ: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & inquantũ fiunt ab eo cui fit prohibitio. deformitas tamen non consequitur actũ illũ, prout est à Deo. Et licet nõ repugnet Deo ꝙ sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malũ in ciuitate quod Deus non fecerit: quia malũ pœnæ, licet opponatur bono eius qui ponitur, non tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum, sicut malum culpæ. Et ideo malum culpę directè opponitur bonitati diuinę, & non malum pœnæ. Ideo non est similis ratio. Et quãuis Deus, qui est causa efficiens omniũ rerum, & omne ens quodcũque sit deriuetur à primo ente: & per consequẽs actus peccati, cùm sit res quædam: non tamen sequitur quòd Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorũ quæ ei necessariò cõnectũtur, & sine quibus esse nõ potest: vt homo qui nõ vult deformitatẽ peccati: quia tamen vult actũ adulterij, ad quem sequitur deformitas, vult eã ex consequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicendum quòd illa deformitas est annexa illi actui, inquantum procedit ab homine, cui data est lex, & non inquantum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierẽ adulterãtis, tamẽ nõ tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ est motus quidam, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibiã claudam seu nimis breuem: sed claudicatio, inquantum est motus, attribuitur primo motori: inquãtum verò est distortus siue vt claudicatio, non est à primo motore, qui non deficit, sed à tibia deficiẽte. Sic est de actu peccati, qui dicitur claudicatio spiritualis: qui quidẽ est à Deo, inquãtũ habet de entitate: inquãtum verò deuiat à regula vel auertitur ab vltimo fine, non est à Deo, qui (vt dictum est) omnia cõuertit in seipsum: sed est à libero arbitrio, qui non sequitur regulã rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc ꝙ Deus dedit præcepta dedit occasionem peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui nõ vult implere: quia dare occasionem peccãdi, est facere aliquid minus rectũ, ex quo per exemplũ alij prouocentur ad peccandum. ¶ Difficultas est de peccato originali, eo ꝙ omne illud quod habet creatura in primo instanti sui esse, habeat à generante vel creãte. Ideo D. Thomas dicit quòd angelus non potuit peccare in primo instanti, ne peccatum attribuatur Deo: sed anima in primo instanti suæ creationis est in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendũ quòd aliud est de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliunde cui attribuatur, & non actuale. Nã cùm infectio & destitutio, siue priuatio iustitiæ originalis, quæ inest materiæ, cui anima in primo instãti vnitur (ex qua vnione cõtrahit peccatũ originale), ꝓcedat ex peccato Adę: Ideo ipsi Adę attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quãuis anima ab ipso Deo vniatur corpori, & propter illam vnionem anima cõtrahat peccatũ originale: Nõ tamẽ sequitur quòd Deus sic causa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus, inquantum est à Deo, non est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiæ non infectę, non cõtraheret peccatũ originale. Ideo hoc prouenit non ex vnione, sed ex infectione materiæ, quæ processit ab Adam. Et licet Deus sciat materiã, cui anima vnienda est esse infectam, & posit præseruare, vt fecit in D. Virgine: non sequitur quòd ei debeat attribui, cùm non teneatur immutare ordinẽ rerum, quem ipse instituit, scilicet quòd positis dispositionibus à generãte crearet & infunderet animã. ¶ Ex prędictis apparet quòd nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem: licet sit causa actus peccati quo ad materiale. Et quia secũdũ dialecticos terminus à parte subiecti positus, stat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: Ideo hæc propositio, peccati Deus est causa, cõceditur: quia sensus est, Deus est causa actua peccati pro materiali, siue inquãtum habet de entitate. Sed hæc propositio, Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est, ꝙ sit causa deformitatis actus peccati: quod est hæreticum. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excæcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Exec.6. Excæca cor populi huius, &

Deus nõ est causa peccati directè nec indirectè.
2.c. de diuino.
Rom. 1.
3. Reg. vlt.
Sap. 14.
Malum culpæ opponitur bonitati Dei & non pœna.
1. 2. q. 79. ar. 2.
de Malo q. 3. ar. 2.
1. 2. q. 63. ar. 3.

[*Ezech. 6.*] aures eius aggraua. & Roma.9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.s. permissiuè. secunda est [*1.2.q.79. art.3.*] falsa. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est quòd induratio siue obduratio duo importat, quorum v- [*Rom. 9.*] num est motus animi adhærentis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quantum ad hoc Deus [*Induratio quid impor tat.*] non est causa peccati. Aliud est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quòd mens non illuminatur ad rectè videndum. Et quantum ad hoc peccator est causa, per peccatum ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua conditione illuminat omnes domos, nisi inneniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum:) sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudens fenestram, est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & non Deus. aliter ta- [*Ioan.1.*] men est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & non potest subtrahere lumen: Deus autem non agit necessitate naturæ, sed liberè, & proprio iudicio lumen gratiæ non immittit. & ideo nō solùm peccator, sed etiā Deus est causa excæcationis & indurationis, quę distinguuntur secundum effectus gratię, quę perficit intellectum dono & lumine sapiētiæ, & amollit affectū igne charitatis. Et cū ad cognitionem intellectus maximè deseruiant duo sensus, scilicet visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni.s. visus, & alius disciplinæ, scilicet auditus: ideo quantum ad visum ponitur excæcatio, & quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad affectum obduratio. Et sic ista tria idem significant: sed differunt ratione. Licet excæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltē dis- [*ar. 4.*] positiuè. Et cùm peccatum ad duo ordinetur, scilicet ad damnationem per se, & ad sanationem per [*Deus pro vno peccato nō excæcat.*] accidens, ex diuina misericordia & prouidentia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. cōsiderandum 50. dist. Tamen excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationē eius qui excęcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verùm ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excęcantur. Sed hæc misericordia non omnibus impenditur, sed prędestinatis so- [*Rom. 8.*] lùm, quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quantum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quantum ad alios ad damnationem, vt D. Aug. dicit. Et quanuis in enchiridio dicat quòd [*In lib. de quæst. euan.*] Deus (cùm sit summè bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quę immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ, & hoc modo culpam Adæ ad gloriam suæ misericordiæ. Vnde D. Grego. hāc ordinationem considerans, exclamat: O fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. non quòd culpa sit fœlix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit à Deo, scilicet redemptio.

Ver. 6. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DIABOLI.

QVanuis diabolus non posit esse directa & sufficiens causa peccati hominis (cùm non posit effe- [*1.2.q.3. ar. 1. de Malo. q.3. ar.3.*] ctiuè & immediatè siue ex necessitate mouere eius volūtatē, quæ sola est sufficiēs causa peccati, vt dictum est:) Potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectè per modū persuadentis siue proponētis aliquod appetibile dupliciter: ¶ Primò exterius in aliqua sensibili specie apparē- [*Diabolus quibus modis est causa peccati.*] do, & ei sensibiliter loquēdo, & peccatū persuadendo: prout apparuit Euæ in specie serpētis, & Christo in deserto, quem (secundum contemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctā ciuitatem, [*Gen. 3.*] & in montem, &c. Verùmtamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiā diabo- [*Matth. 4.*] li, nō permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere & tentare: licet aliquādo permittat aliquibus Necromanticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando etiā propter malitiā, vt dicunt cōmuniter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabūtur in forma humana, consulentes & persuadētes multa mala, vt amplius infrà dicetur. ¶ Secundò potest diabolus esse indirecta causa peccati, interius suggerendo: non tamē imprimendo aliquid in intellectu, sed solùm circa fantasiā & appetitum sensitiuū. Circa fantasiam quidem, non formādo nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim posit semina colligere, quæ adhibet quibusdā effectibus faciendis, vt patet de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis conuerterūt in serpētes: sed (vt D. Aug. dicit) nihil pos- [*Exod. 7. 3. de Tri.*] sunt facere, nisi virtute corporaliū seminum. Vnde diabolus non posset facere quòd cæcus natus imaginaretur colores: potest tamē species sensibiles sensatas præsentare fantasiæ, & illā excitare, ac in actū reducere per illas, & easdē obticere intellectui cum earū iudicijs & collatione ac particulari ratiocinatione, de qua dictū est cùm de fantasia & imaginatione ageretur. Quia cùm natura corporalis obediat naturæ spirituali, quo ad motum localē: sequitur quòd diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporū inferiorum prouenire possunt, nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitū sensitiuū concitare ad aliquas passiones, secundum aliquem determinatum motum cordis & spirituum: [*In lib. de som. & vigi.*] ex hoc enim quòd aliquæ passiones concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur ꝙ motus & intentio sensibilis prædicto modo adducta ad fantasiā, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philosophus dicit) Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouētur. ¶ Licet autem diabolus pos- [*1.2.q. 80. art.3. de Malo. q. 3. art. 4.*] sit prædictas passiones appetitus, & apprehēsiones imaginationis & fantasiæ intendere, sic ꝙ si à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur, vt apparet in arreptitiis. (Quia id per motum excessiuum naturaliter fieri potest, vt videmus in amentibus & furiosis.) Nunquam tamen potest necessitare ad peccandū: quia cùm ratio est ligata, quicquid homo agit, nō imputatur ad culpam. Si verò sit libera, ex ea parte qua libera est, potest resistere. Vnde D. Petrus, Cui resistite fortes in fide, & D. Iacobus,

cobus, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. *1.Pet.5. Iaco.4.* ¶Notandum tamen quòd licet diabolus posit dici aliquo modo causa occasionalis omnium peccatorum nostrorum, inquantum induxit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato intantum vitiata est humana natura, quòd omnes ad peccádum *1.2.q.80. art.4.* proni sumus: sicut diceretur causa combustionis lignorum, qui ligna siccaret: nõ tamen est directa causa omnium peccatorum humanorum, ita quòd singula persuadeat: non enim omnia peccata committũtur instigãte diabolo. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur: Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Quod Origenes probat ex hoc quòd etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorũ & similium, qui posset esse inordinatus, & peccatum. Si quæ tamen peccata absque diaboli instinctu perpetrantur, per ea homines fiunt filij diaboli, inquantum ipsum imitantur, iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire posit.

Ver. 7. DE CAVSA PECCATORVM EX PARTE HOMINIS.

A HOmo potest esse causa peccati alterius hominis, non interius suggerẽdo vt diabolus: sed exterius consulendo, proponendo, persuadendo, imperando. Non est tamen directa & sufficiẽs causa peccati, cùm non ex necesitate moueat voluntatem: licet sit causa indirecta. & ideo in præmisis peccat mortaliter. Vnde Apost. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.

Ver. 8. DE COMPARATIONE PECCATORVM ADINVICEM.

B Vitia siue peccata non esse omnia connexa (prout virtutes) eorum contrarietas ostendit: sunt enim *1.2.q.73. art.1.* aliqua peccata sibi inuicem contraria, vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadem ratio de vitiis & virtutibus, cùm intentio virtuosi sit in omnibus sequi regulam rationis, à qua omnes virtures pendent. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccãtis non est vt recedat ab eo quod est secundum rationem, sed potius quòd tendat in aliquod bonũ appetibile. & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullam connexionem habentia: Igitur, &c. Nec obstat quod dicitur Iaco.2. *Iaco.2.* Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet enim peccato incurritur reat⁹ pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia conueniunt. Non tamen sequitur quin ex parte conuersionis sint diuersa, & per consequens maiori reatu pœnæ sensibilis sit obnoxius, qui plura peccata committit, ac etiam propter multiplicationem auersionis maiori pœna damni & vermis astringatur. Ex hoc tamẽ non sequitur quòd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpatur vel auferentur, sed solùm infusæ, dempta fide & spe, vt dictum est cum de eis ageretur. Non tamen acquisitæ, nisi per multiplicationem actuum oppositorum. *de Malo. q. 2.art.9.* ¶Peccata non esse paria cõstat ex hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. *Ioan.19.* Licet enim virtutes sint æquales, non quantitate, sed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliam dignitate, secũdum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cùm non sint connexa, vt dictum est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita commensuratio rationis: non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malum si integrum sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineam à iudice, quantumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc respicit auersionem, & inter auersiones vna non est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte conuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. ¶Nec obstat quòd peccatum est mors animæ, & vna mors corporis non est maior alia: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cùm consistat in actu deformi. & sic non dicit puram priuationem, sicut mors, quæ spiritualiter accepta, dicit solam priuationem gratiæ. Et quanuis vnum infinitum non sit maius alio, & omne peccatũ mortale sit infinitum, quia contra bonum infinitum: non tamen sequitur quòd vnum peccatum non sit maius alio ex parte conuersionis, ad quam etiam sequitur grauitas auersionis. *Vna auersio quomodo est maior altera.* Et licet ex auersione, actus humani dicantur peccata: vna tamen auersio dicitur maior altera, non secundum se & inquantum priuatio, sed inquantum habet actum conuersionis detestabiliorem & magis prohibitum.

Ver. 9. DE GRAVITATE PECCATORVM.

C PEccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto: quia quantò obiectum habet maiorem deordinationem siue deformitatem, tantò peccatum est grauius. *1.2.q.71. art.1.* Ideo peccata quæ sunt directè cõtra Deũ, sunt grauiora his quæ sunt contra seipsum, & illa his quæ contra proximum. Et inter ea, illa quæ magis repugnant regulæ siue commensurationi rationis, vt homicidium furto, &c. Et cùm virtutes speciem & nobilitatem habeant ex obiecto, sequitur quòd grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora cæteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. ¶Alia grauitas peccatorũ attẽditur penes finem, qui est obiectum volũtatis: quia quãtò finis est nobilior, tantò peccatum cõtra illum est grauius. *Peccata carnalia cur sint leuioris culpæ & maioris infamiæ.* Ideo D. Greg. ait: Peccata carnalia sunt leuioris culpæ cæteris paribus, & maioris infamiæ spiritualibus, triplici ratione: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatum carnale sit maioris adhæsionis, quàm spirituale peccatum: tamen spirituale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quem peccatur. Nam peccatum carnale, inquantum huiusmodi, est in corpus proprium, quòd est minus diligendum quàm Deus & proximus, contra quos sunt peccata spiritualia. Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habent maius impulsiuum (quod diminuit peccatum) quàm spiritualia. Nec obstat quod Salomon ait: Non grandis est culpa cùm quis furatus fuerit: qui autẽ adulter est propter cordis inopiam, perdet animam suam: *Prou.6.* quia adulterium non solum est peccatum carnale pertinẽs

ad luxuriam, ſed etiam ſpirituale, & pertinet ad iniuſtitiam. & ſic poteſt reduci ad auaritiã. Vnde Glo. ſuper illud Eph.5. Omnis fornicator, & immundus, aut auarus, &c. dicit: Grauius eſt adulteriũ quàm furtum, quantò homini charior eſt vxor, quàm res poſſeſſa, & in lege euãgelica eſt ſacrilegium, quia contra ſacramentum: & ſic non ſunt cætera paria: Non obſtat pariter quod D. Aug. ſuper Leuit. dicit, quòd diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ: quia non eo quòd ſit maioris culpæ, ſed maioris adhęſionis, & eò quòd ad multa alia peccata inducit: quanuis Philo. in 7. Ethi. probet quòd incontinens concupiſcentię eſt turpior quàm incontinens irę, quæ eſt peccatum ſpirituale: quia non ratione grauitatis: ſed quia minus participat de ratione. & ſecũdum hoc dicitur in 3. Ethi, quòd peccata intẽperantiæ ſunt maximè exprobrabilia, quia ſunt circa illas delectationes, quæ ſuot communes nobis & brutis, quæ non deordinantur. Ideo per hęc peccata homo quodam modo efficitur brutalis, & peior

Pſal. 48. brutis. Vnde Pſal. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipiẽtibus, &

1.2.q.73. art.6. ſimilis factus eſt illis. ¶ Grauitas etiam peccatorum attenditur ſecundum cauſam per ſe propriam, quæ eſt voluntas peccãdi, quæ comparatur ad actum peccati, ſicut arbor ad fructum, vt dicit Glo. ſuper illud Matt.7. Non poteſt arbor bona malos fructus facere. Quantò enim voluntas peccandi eſt magis intenſa in actu peccati, tantò peccatum eſt grauius. In aliis verò cauſis peccati quæ extrinſecè & remotè accipiuntur, diſtinguendum eſt. Quædam enim earum inducit voluntatem ad peccandum ſecundũ ipſam naturam voluntatis: & ex tali cauſa augetur peccatum, (quantò enim finis eſt peior, tantò peccatum grauius eſt.) Aliæ verò cauſæ, quæ inclinant voluntatem præter naturam & ordinem ipſius volnntatis, quæ nata eſt moueri liberè ex ſeipſa ſecundum iudicium rationis, non aggrauant ſed diminuunt, inquantum diminuunt iudiciũ rationis, vt ignorantia, metus, violentia, & aliæ paſsiones, ac infirmitas.

¶ Attenditur etiam grauitas peccatorum ex circunſtantiis: qnia vnumquodque malum poteſt augeri ex eo ex quo cauſatur: ſed peccatum cauſatur ex defectu alicuius circunſtantię (vt dictum eſt) ergo per plures & diuerſas circunſtantias grauitas eius augetur. Et ideo quantò plures circunſtantiæ deficiunt actui, tãtò eſt grauius peccatum. Et maior grauitas conſurgit, quando circunſtantia tranſit in vim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitum. Dicens enim mendacium, peccat venialiter ex genere

de malo q.2. ar.8. ſuo: ſed ſi dicat vt ſeducat virginem, eſt ſtuprnm, & mortale. furtum etiam eſt mortale: ſed ſi fiat ad fornicandum, circunſtantia finis aggranat in infinitum. ¶ Sed difficultas eſt de circunſtãtiis indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variant ſpeciem, nec aggranant: vt percutere ho-

de Malo. q. 2. ar. 7. minem veſte alba aut griſea indutum. Si verò habeat repugnantiam ad rationem non primò & per ſe: quia tunc non eſſet circunſtantia indifferens, nec daret ſpeciem actui, ſed cum ſequitur id quod primò & per ſe repugnat rationi, aggrauat, Quemadmodum accipere parum vel multũ de re aliqua, nullum habet ordinem ad rationem, quantum eſt ex ſe. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per ſe primo repugnãtiam ad rationem, ideo hæc circunſtantia parum vel multum in furto & percuſſione & aliis huiuſmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, ſecundum quod plus vel

Grauitas peccati ex nocumento. minus dãnificat. & ideo aggrauat: licet non mutet ſpeciem. an autem de illa circunſtantia ſit confitendum, dictum eſt cùm de confeſsione ageretur. ¶ Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentũ, quod prouenit ex peccato ſi ſit præuiſum & intentum: vt puta cum peccat animo nocendi: tunc nocumentum eſt per ſe obiectum peccati. Quando verò nocumentum eſt præuiſum, ſed non intentum, ſicut cùm aliquis tranſiens per agrum vt compendioſius vadat ad fornicandum, infert ſcienter nocumẽtum ſeminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas nocumenti aggrauat peccatum, ſed indirectè, inquantum ex voluntate multum inclinata ad peccandum: nõ prætermittit ſibi vel aliis facere dãnum. Si verò nocumentum non ſit præuiſum neque intentum', diſtinguendum eſt: quia ſi per accidens ſe habet ad peccatum, non aggrauat peccatum directè, ſed propter negligentiã conſiderandi nocumenta quæ conſequi poſſent, impntantur homini ad pœnam mala quæ eueniunt præter intẽſionẽ, ſi dabat operã rei illicitæ. Si verò tale nocumẽtũ ſequatur per ſe ex actu peccati, licet non ſit intentũ nec præuiſum, aggrauat directè peccatum: quia quæcunque conſequuntur per ſe ad peccatum, pertinent ad ſpeciem peccati: puta ſi aliquis publicè fornicetur, ſequitur ſcandalum plurimorum. Aliter tamen videtur ſe habere nocumentum pœnale, quod quis peccando incurrit. Nam ſi per accidens ſe habeat ad actum peccati, & non ſit præuiſum nec intentum, non aggrauat culpam, ſed eſt pœna culpæ: vt ſi quis currens ad occidendum, impinguat & lædat ſibi pedem: læſio illa eſt ſui peccati pœna. Si verò tale nocumentum ſequatur per ſe, tunc maius nocumentum nõ facit grauius peccatum: ſed è conuerſo grauius peccatum infert grauius nocumentum, vt in dãnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocumẽtum per ſe ſequens aggrauat, eſt quia facit maiorem inordinationem. & ideo licet quis per peccatum non poſsit nocere Deo, tamen attentare in his quæ dei ſunt, ſicut extirpare fidem, violare ſacramenta, habet maiorem inordinationẽ. Ideo talis grauiſsimè peccat. Et quãtis priuari vita gratiæ ſit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: noo tamen ſequitur fornicatorem eſſe peiorem homicida. Primò quia fornicator non intendit nocumentum ſed delectationẽ. & ſi intẽdat priuationem gratiæ, non ſolum eſt fornicator, ſed ſpiritualis homicida. Secundò, quia eſt per ſe ſufficiens cauſa mortis corporalis, & non fornicator: quia nullus ſpiritualiter moritur, niſi pro-

Grauitas peccati ex conditione perſonæ. pria voluntate peccando. ¶ Ex præmiſsis ſequitur quòd grauitas peccati etiam attenditur ex cõditione perſonæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia perſona in quam peccatur, eſt quodam modo peccati obiectum, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, ſecũdum quod obiectum eſt principalior finis. Fines autem principales humanorum actum ſunt tres ſcilicet Deus, ipſe homo, & proximus. Et ideo ſecundum maiorem coniunctionem ad Deum & ad ſe ac ad proximum, conſi-

deratur

deratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacratior: ideo iniuria tali personæ illata, magis redundat in Deum, secundum illud, Qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei. Vnde *Zach.2.* sequitur quòd peccatū est grauius, ex hoc quòd redundat in personam Deo coniunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verò suipsius peccatum est grauius, quantò magis in personam sibi coniunctam siue naturali cōiunctione, siue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta *Eccle.14.* illud, Qui sibi nequam, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quantò peccatū plures tangit, est grauius. Vnde sequitur quòd peccatum commissum in personam publicam (puta regem vel principem, qui regit totam multitudinem) est grauius, quòd peccatum commissum in personam priuatam. Vnde specialiter dicitur Exod.22. Principi populi tui non maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famo- *Exod.22.* sæ personæ, videtur esse grauius ex hoc quòd in scandalum & turbationē plurimorū redundat. ¶ Magnitudo & dignitas personæ peccantis etiam aggrauat peccatum, secundum Isidorum in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tantò maius cognoscitur peccatum, quanto maior qui peccat habetur. Quod nō est intelligendum de peccatis, quæ ex surreptione procedūt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor: Primò, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Dominus, Luc.12. Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundò propter ingratitudinem: quia omne bonum quo quis magnificatur, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando. Et quantum ad hoc quælibet maioritas, etiam in temporalibus bonis, peccatum aggrauat, iuxta illud Sap.6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertio, propter specialē repugnan- *Sap.6.* tiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps violet iustitiam, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos, qui castitatem vouit, fornicetur. Quartò, propter malum exemplum siue scandalū: quia (vt D. Grego. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quando pro reuerentia gradus *In Past.* peccator honoratur. Peccata enim magnorum ad plurium perueniunt notitiam, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde D. Grego. Tot mortibus digni sunt, quod mala exempla aliis relinquunt.

Ver. 10, DE SVBIECTO PECCATORVM.

A QVm peccatum sit quidam actus humanus, sequitur quòd voluntas potest esse subiectum peccati *1.2 q.74.* in actibus suis libere elicitis vel imperatis. qui dicūtur humani, quia propriū subiectum actus *art.1.* peccati est potentia, quæ est principium eius: sed voluntas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non solùm actus qui sunt à voluntate eliciti, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur ꝙ non solùm voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiam omnes potentiæ quę possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatem. & sic possunt esse subiecta peccatorū, quæ sunt actus: possunt etiam esse subiecta vitiorum, qui sunt habitus mali, cùm actus & habitus ad eandem potentiam pertineant. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd sensualitas siue appetitus sensitiuus, tam irascibilis quàm concupiscibilis, potest esse subiectum peccati non solùm venialis, sed etiam mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, à malitia & deordinatione suiipsius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinseca, à malitia volūtatis. Secundò sequitur quòd ratio siue intellectus potest esse subiectum peccati. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ pec- *12. de Tri.* catum est in ratione superiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum. quod est verum, quando habet ignorantiam. quæ tunc dicitur peccatum, quando est circa id quod quis scirę tenetur, & potest. defectus etiam virium inferiorum imputātur rationi, eò quòd potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationem non coercet: & quia in actibus humanis vltimum quod occurrit, est actus exterior, qui pertinet ad rationem superiorem, & præambulum eius est delectatio, quæ pertinet ad rationem inferiorem: ideo si fit defectus in directione consensus in actum, peccatum attribuitur rationi superiori. Si verò est defectus in directione delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cùm actus exterior sit aliquando peccatum veniale, aliquando mortale, ac etiam delectatio: sequitur quòd in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

§. 1. DE EFFECTIBVS PECCATORVM.

B PEccatorum sunt tres effectus mali, scilicet diminutio boni naturæ, macula, & reatus pœnæ. Primus *1.2 q.71.* effectus peccati est Diminutio boni naturæ: quia cùm bonum naturę hominis sit secundum ratio- *art.1. & 2.* nem esse, & peccatum sit contra rationem, cùm sit deordinatio rationis, sequitur quòd peccatum est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit quòd vitium eo ipso quod est vitium, est contra naturā, *In 3. de lib.* & per consequens diminuit bonū ipsius. Vnde Beda super illud Luc.10. Et plagis impositis abierunt, *arb.* eo semiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit ꝙ peccatis violatur naturæ humanæ integritas, non tamen secundum substātiam, cùm principia ex quibus constituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentiæ animæ, & habitus cōnaturales, non diminuantur. Vnde D. Dio. dicit quòd in angelis post peccatū naturalia manserunt integra: quanuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habilitas ad gratiam & virtutes, quæ est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrarium. Et cùm aliquid inclinatur in vnum contrariorū, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatum diminuat bonum naturæ: non potest tamen totaliter corrumpere: *Inclinatio* quia quandiu manet voluntas libera, remanet habilitas ad bonum: sed peccatum non tollit libertatem *ad bonum* voluntatis, igitur, &c. Et quanuis aptitudo ad gratiam sit finita: non tamen prorsus eam corrūpit pec- *non potest* catorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem subiecti. Sicut enim caliditas diminuit aptitudi- *totaliter cor* nem aquę ad frigiditatem, & potest tantum intendi, quòd corrumpet aquam, & per consequens apti- *rumpi.* tudinem illius ad frigiditatem: nō potest tamen totaliter corrumpere eam, quandiu manet aqua. Ideo

si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrumpi. Sed voluntas est incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quandiu est libera & in via, non potest corrumpi per peccata, quătumcunque multiplicentur. In damnatis etiam non totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonum, nec inclinatio ad virtutem: alioqui non esset in eis remorsus conscientiæ. Sed quòd non reducatur in actū contingit ex defectu gratiæ, & ex obstinatione voluntatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ, quæ ordinauit quòd nunquam eis gratia daretur. Peccatum enim non ponit aliquem extra statum naturæ, sed bene extra perfectionem naturæ.

1.2.q.85. ar.2.ad 3.

Ver. 2. DE MACVLA PECCATI.

1.2.q.86. ar.1. Eccle.47. Ephe.5.

SEcundus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur, Posuisti maculam in gloria tua. & Apostolus, Vt exhiberet sibi sponsam non habĕtem maculam, neque rugam. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus. Macula autem in corporalibus dicitur, quădo aliquod corpus perdit nitorem suum ex contactu alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitorem: Vnū quidem ex refulgentia luminis naturalis, per quod dirigitur in actibus suis, de quo Psal. Signatum est super nos lumē vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, sapientię, & scientiæ, per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum in ordine ad Deum. Contactus verò animæ est per adhæsionem, sicut contactus corporalium est per copulationem. Et quia cùm quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amorem contra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo contactu siue inhęrentia perdit nitorem & refulgentiam, quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratię: & efficitur tenebrosus. Vnde Ephes.5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tren.4. Denigrata est super carbones facies eorum. Tale detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, metaphoricè siue similitudinariè Macula dicitur: Non quòd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum, sed magis è conuersò. Inquinatur tamen actione sua, inordinatè eis inhærendo. Et licet intellectus nō inquinetur sed perficiatur, eò quòd rerum exteriorum species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundum modum ipsius intellectus: voluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatæ amatæ. & ex hoc anima maculatur, secundum illud: Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Non est tamen macula illa aliquid positiuum, saltē absolutū, in anima subiectiuatum. Nec significat priuationem solam, sed priuationem nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum, siue sit actus, siue omissio, aut defectus actus. Et ideo secundum diuersa peccata diuersæ sunt maculę in anima. Et simile est de vmbra quę est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et sicut secundum diuersitatem corporum obiectorum diuersificātur vmbræ: sic secundum diuersitatem peccatorum diuersificantur maculę. Differentia tamen est inter maculā & vmbram: quia vmbra non manet, nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbræ, manet. Macula tamen manet cessante actu peccati, qui est causa eius, eò quòd macula importat defectum nitoris per recessum à lumine rationis vel legis diuinę. Et ideo quandiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati. Sed postquàm redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ, cessat macula. Licet enim actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis & legis diuinæ, cesset: non tamen homo statim ad illud lumen in quo fuerat, redit: sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui. Sicut si aliquis fit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu fit ei propinquus: sed oportet quòd appropinquet per motum contrarium. Transeunte verò obstaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideo non est simile. Et quamuis post actum peccati nihil positiuum remaneat, nisi dispositio vel habitus: remanet tamē aliquid priuatiuum, scilicet subiectū aptum natū & priuatū cōiunctione ad lumen diuinum. Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri, non tamen semper in conseruari, maximè quando fit per motum. & ideo sicut cessante motu locali, non cessat distantia: sic nec cessante actu peccati, tollitur macula. C

Psal.4.

Osea.9.

Ver. 2. DE REATV POENAE.

1.2.q.87. ar.1. Deut.28. Esa.1. Luc.12. Rom.2. De Malo. q.1.art.4. Pœna tria importat.

TErtius effectus peccati est reatus pœnę, siue obligatio ad pœnam, quā Deus iam in antiquo quàm in nouo testamento peccatoribus comminatur. Vnde Deut.28. quòd si audire nolueris vocem domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mādata eius, veniēt super te maledictiones istæ, &c. & Esa.1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. & Luc.12. Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. & apost. Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operātis malum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit pœna. D.Tho. Dicit quòd tria sunt de ratione pœnæ. Primum est, quòd habeat respectum ad culpam. Tunc enim aliquis propriè puniri dicitur, cùm patitur malum pro aliquo peccato quod commisit: habet enim fidei traditio, quòd nullum nocumentum creatura rationalis posset incurrere, neque quantum ad animam, nec quantum ad corpus, nec etiam quantum ad exteriora bona nisi peccato præcedente vel in persona, vel saltem in natura. vnde D.Grego. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. & sic omnis boni quo quis potest vti ad operandū priuatio, potest dici pœna in hominibus & angelis. Secundum quod est de ratione pœnæ, est quòd repugnet voluntati, aliquando actuali, cùm quis scienter pœnam patitur propter peccatum: aliquando habituali: vt cùm ignorat sibi subtrahi bonum, de quo doleret si sciret. Aliquando est contra naturalem inclinationem voluntatis, vt cùm aliquis qui non vult virtutem, priuatur habitu virtutis: licet voluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonum virtutis. ¶ Notandum quòd pœna potest considerari dupliciter: Vno modo inquantum est satisfactoria. & sic quodam modo est voluntaria, quia voluntariè acceptata. & hanc potest aliquis suscipere pro peccato alterius. & sic non dicitur propriè D

propriè pœna simpliciter,respectu eius qui pro alio eam patitur ac sustinet,cùm non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo.Et sic passio Christi in comparatione ad ipsum,non fuit pœna simpliciter:sed secundum quid,inquantum erat contra inclinationem naturalem.dicitur tamē pœna quo ad nos,cùm pro nobis passus fuerit.Vnde Esaias dicebat,Peccata nostra(hoc est pœnas peccatorum nostrorum)ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit.Tertiò de ratione pœnæ est,quòd in quadam passione consistat,hoc est q͂ veniat ab extrinseco.Et sic pœna & culpa tripliciter differūt: quia culpa est malum actionis,pœna verò est malum agentis actionem culpabilem.Secundò differunt:quia culpa est secundum voluntatem,pœna contra voluntatem.Tertio differunt: quia culpa est in agendo, & pœna in patiendo.¶His suppositis,notandum quòd licet vnum peccatum non posșit esse per se pœna alterius peccati(vt D.Greg.super Ezech.dicit:)quia de ratione pœnę est quòd sit inuoluntaria: & de ratione peccati est,quòd sit voluntarium:largè tamen & ex consequenti vnum peccatū potest esse pœna alterius peccati,vt idem Grego.dicit.& hoc tripliciter:Primò ex parte causæ:quia peccatum & remotio gratiæ,quæ prohibet & impedit causas inclinantes ad peccandum,quæ sunt passiones & tentationes,quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ,ac etiam per virtutes & dona,quæ subtrahuntur per peccatum.Vnde cùm ipsa subtractio gratiæ sit pœna, consequens est quòd peccatum ex illa subtractione sequens sit pœna.Et hoc modo loquitur Apost.cùm ait:Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum,quæ sunt animę passiones:quia homines destituti auxilio gratię diuinæ,vincuntur à passionibus.& hoc modo sequens peccatum dicitur pœna præcedentis. Secundò peccatum potest esse pœna alterius peccati, ex parte subiecti actus:quia pœna afflictionem inducit,siue actus sit interior(vt patet in ipsa ira & inuidia) siue actus sit exterior, vt cùm aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno,vt expleant actum peccati,iuxta illud: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles.Tertiò peccatum est pœna peccati ex parte effectus consequentis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non solùm est pœna præcedentis peccati, sed etiam sui. & in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationē:quia per hoc quòd homo patitur laborē atque detrimentum in peccando,retrahitur à peccato.Et licet pœnæ,secundum Philos.in 2.Ethi.inducant & reducāt homines ad bonum virtutis,quod nō videtur fieri per peccatum:tamē cùm Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere,ordinat ad bonum virtutis,quandoque etiam ipsorum qui peccant,vt humiliores & cautiores post peccatum fiant.Semper tamen ad emendationē aliorum, qui videntes alios ruere de peccato in peccatum,magis reformidant peccare.¶Circa reatum pœnæ temporalis notandum,quòd quidā putauerunt omnes pœnas temporales esse pro peccato actuali.Vnde dicebant,Quis vnquam innocens periit?In hunc errorem incidisse videntur Apostoli,dum quærebant: Quis peccauit,hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Dicunt doctores q͂ duplices sunt pœnæ & punitiones siue infirmitates.Quædam sunt communes,vt fames,pestis,bella,inūdationes aquarum: & tales Deus non immittit,nisi propter peccata actualia. & de illis intelligendum est dictum D.Greg. Nulla noceret aduersitas,si nulla dominaretur iniquitas.Quædam sunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ.Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis,quod etsi per baptismū remittatur,quantum ad culpam,non tamē quantum ad pœnā:quanuis etiam propter alios fines Deus immittat sine aliquo peccato.Magister Senten.in 4.dist.15.in quæstione cur homo torquetur, respondet quòd propter quinque:Primò,vt præmiū cumuletur:vt patet in D.Virgine, Iob,& Tobia. Vnde Psal.Multæ tribulationes iustorum,&c.Secundò,ne fastus dominetur,hoc est ad præseruandum à peccatis,& conseruandam humilitatem:quia multi sunt,qui nisi tribularentur,superbirent. Vnde Apost. Ne magnitudo reuelationum mearū extollat me,datus est mihi angelus Satanæ,Stimulus carnis meæ, &c.Pœnæ enim & detrimenta rerum exteriorum sunt medicinæ ordinatæ ad salutem. Tertiò, vt pœnis corripiantur,& sic ad punitionem & correctionem peccantium,vt emendētur.Sic punita est Maria soror Moysi.Vnde Psal.Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Quarto, vt dupliciter puniantur,in hoc mundo scilicet & in alio,vt incipiant infernum in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Anthiocus, Herodes, Ascalonita,& alij multi:quanuis Deus punitiones illorū ordinauerit ad salutem aliorum.Quintò,vt Deus glorificetur,siue ad diuinę glorię manifestationem, vt in cæco nato,in cuius illuminatione gloria & potentia Dei sunt manifestatæ.Quanuis etiam prędicti omnes,dempta D.Virg.propter peccatum originale puniti fuerint,sed nō solùm:alias enim rationes nouit diuina prouidentia.¶Si quęratur an aliquis puniatur vel puniri posșit pro peccato alterius. Circa hanc quæstionem aliqui passus sacræ scripturæ sibi inuicem aduersari videntur.Ideo pro conciliatione illorum aduertendum est primò,quòd duplex est iudicium scilicet humanum & diuinum,& quòd duplex est pœna scilicet positiua & priuatiua.Item pœnarum quædam spiritualis,quędam corporalis,& quædam temporalis.Si loquamur de iudicio humano,nullus directè punitur pœna positiua spirituali aut corporali pro peccato alterius:quia non fustigatur:non occiditur,non excommunicatur.Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & ecclesiastico pro peccato alterius sine culpa propria:non autem sine causa,vt filij propter peccatum læsæ maiestatis diuinæ & humanæ à parentibus commissum,priuantur bonis temporalibus parentum,& propter paupertatem corpus indirectè patitur.Priuantur etiam honoribus vsque ad quartam generationem propter enormitatem criminis.Puniūtur etiam domestici excommunicatorum interdicto. Si verò loquamur quo ad iudicium diuinum,nullus punitur à Deo pœna spirituali positiua seu priuatiua pro alio quantumcunque coniuncto:quia talis pœna non est medicinalis.Vnde dictum est à Domino filiis Israël,qui vertebant parabolam in prouerbium,dicentes:Patres nostri comederunt vuas acerbas,& dētes filiorum obstupuerunt:Viuo ego(dicit Dominus)quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim

Esa.53.
1.2.q.87. art.2.
Super Eze.
Rom.1.
Iob.4.
Ioan.9.
An pœna temporales sint semper pro peccato.
Psal.33.
Psal.15.
Iudicium duplex.
Ezech.18

animæ meæ ſunt: ſicut anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: & infrà. Non portabit filius iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij. & Deut.24. Non occidentur parẽtes pro filiis, nec filij pro parentibus: ſed vnuſquiſq; pro peccato ſuo morietur. ¶Si autẽ loquamur de pœna tẽporali aut corporali, tunc ſępenumero Deus filios pro parẽtibus punit triplici ratione: Primò ratione præſeruationis, vt præſeruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit ꝙ Deus magnam gratiam fecit paruulis, quos ante vſum rationis aqua ſubmerſit in diluuio: quia fuerunt ſaluati, ſaltem illi pro quibus oblata fuerant ſacrificia: & ſi vixiſſent, fuiſſent damnati, ſicut patres eorum. Vnde Pſal. Ne fiant ſicut patres eorum, generatio praua & exaſperans. Sic ſæpe filios vſurariorum & filias meretricũ aufert Dominus de medio. Ideo Sap.4. dicitur, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius: ac etiam ad præſeruandum patres & matres à damnatione, quia ſunt eis nimis affecti. Vnde Chriſtus, Beatæ ſteriles quæ non gennerunt, &c. Sunt multi qui cùm non habent filios, ſunt boni, colunt Deum, &c. Poſtmodum cùm habent, obliuiſcuntur, &c. Ideo, &c. Secundo ratione imitationis. Regula enim generalis eſt, quòd quando filij imitantur peccata parentum, ſunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbãt & augent peccata parentũ. & ſic intelligitur illud Exod.2. Ego ſum Deus zelotes, viſitans iniquitates parentum in filios, vſque in tertiam & quartam generationem. & illud Matth.23. Et vos implete menſuras patrum veſtrorum, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ab Abel vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occiderunt inter templum & altare. Dicuntur autem puniri peccata parentum, quia filij in peccatis parẽtum nutriti, ſunt proniores ad peccãdum: & tum propter conſuetudinem, tum etiam propter exemplum patrũ, amplius peccant, quaſi autoritatiuè ſequentes: & maiori pœna digni ſunt, ſi pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertiam & quartam generationem, quia cõſueuerunt homines tantũ viuere, vt ſic mutuò filij videre poſsint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et ſic Iudæi hodie puniuntur, quia approbant facta patrum, & voluiſſent interfuiſſe, & peiora feciſſe. & ſi hodie viueret Chriſtus, & eſſet paſsibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen ſolùm, ſed etiam pro ſuis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorum, proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorum quodam modo redundat in illos, in quãrum filius eſt aliquid patris, & alij ſunt coniuncti: tum etiã quia domeſtica exempla & domeſticæ pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus eſt in peccatis parentum, vehementer ſequitur ea: & ſi ex eorum pœ[illegible]is filij non deterrentur, obſtinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio eſt propter indebitam generationem, ſiue propter peccata quæ parentes in generatione commmittũt. Vnde 2. Reg.12. habetur quòd filius Dauid ideo mortuus eſt, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit ꝙ quando parentes abutuntur matrimonio, Deus punit filios & parentes in ipſis, faciendo eos claudos, gibboſos, monſtruoſos, & maculatos, portãtes etiam in facie teſtimonium iniquitatis parentum. Quærunt aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parentes habeant tales filios. Hoc poteſt contingere naturaliter propter defectum aut ſuperabundantiã virtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parentum in generatione commiſsis, vt quandocunque vident filios, reminiſcantur iniquitatum, & torqueãtur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideo Apoſt. Non in paſsione deſiderij, ſicut gentes quæ ignorant Deum. ¶Circa reatum pœnæ æternæ aduertendũ eſt ꝙ non omne peccatum inducit reatum pœnæ æternæ, vt D. Grego. dicit. Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur poſt hanc vitam, vt ſunt venialia, quæ non repugnant ordini diuinæ iuſtitiæ, neque contrariantur ipſi principio ordinis, quod eſt vltimus finis: quia ſunt circa ea quæ ſunt ad finem, ſeruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex ſacris literis conſtat, Matth.25. Ibunt hi ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. & Mar.3. dicitur, Non habebit remiſsionem in æternum, ſed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnã æternam, qui ſubtrahit ordinem primi principij æterni. Et quia manente cauſa, manet effectus: ideo quandiu peruerſitas ordinis remanet, neceſſe eſt quòd remaneat reatus, ſed de his amplius ſuprà c.16.§.4.ver.34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum eſt ſuprà.

Filij puniũtur pro peccatis parentum. *Pſal.77.* *Luc.23.* *1.Theſſ.4.* *In 4.dialo.* *c.16.§ 4. ver.22.*

§. 2. DE PECCATO MORTALI.

PEccatum mortale (vt ſuprà dictum eſt ex D. Aug.) eſt dictum, factum, concupitum, vel omiſſum contra legem Dei: Peccatum enim veniale non eſt contra legem Dei, ſed præter. Peccatum mortale ex genere ſiue ex obiecto eſt, cùm voluntas fertur in aliquid, ſecundum ſe repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finem, ſiue ſit contra dilectionem Dei, vt blaſphemia, periurium, ſiue contra dilectionem proximi, vt adulterium, furtum, & homicidium, aut contra aliqua alia præcepta. Hoc autẽ eſt quando homo deliberatè contrauenit pręcepto affirmatiuo vel negatiuo: Quia (vt dicit D. Grego. & recitatur in c. quod præcipitur. 14.q.5.) Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, neceſſe eſt fieri, ſi præcipiatur affirmatiuè: & neceſſe eſt non fieri, ſi prohibeatur. A

1.2.q.88. ar.1.ad 1. *Peccatum mortale ex genere quid.* *In epiſtola ad Ioui.*

§. 3. DE PECCATO VENIALI.

PEccatum poteſt tripliciter dici veniale: Primò, quia eſt veniam cõſecutum. & ſic D. Ambro. dicit quòd omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquam cauſam in ſe, quæ diminuit culpã, vt cùm fit ex infirmitate vel ignorantia. & hoc dicitur veniale ex cauſa. Tertiò dicitur peccatum veniale ex genere pro ſpecie accepto, ſiue ex obiecto quod dat ſpeciem actui, vt dicere verbum ocioſum. Peccatum veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam ſpeciem, cùm contingat ſecũdum diuerſa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo veniale ex genere ſiue ex obiecto eſt, quando voluntas fertur B

1.2.q.88. ar.2. *Peccatũ veniale triplex.*

in id

in id quod continet quandam deordinationem: non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi, siue non est contra præceptum vel prohibitionem Dei. Notandum tamen ꝙ actus morales non solùm recipiunt rationem boni ex obiecto, sed etiam ex aliqua dispositione agentis, vt quando non est plenè liber, prout in motu secundò primò, vel cum apponit malas circunstantias: & sic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cum quis ordinat verbum ociosum ad adulterium. Nõ tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale, potest esse mortale, quia variatur moraliter propter libertatem & circunstantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter contingit: Primò ex surreptione, cum ratio non est sufficienter libera, vt dictum est. Secundò ex modicitate obiecti: Quia versatur circa parum. Quod enim parum est (vt dicunt Iuristæ) pro nihilo reputatur, vt accipere spinter à proximo, vel illum modicum cõtristare. Si verò esset aliquid notabile, esset mortale, in his tamen consideranda est qualitas & conditio personarum, ac etiam facultas bonorum. Aureus enim parum est regi, & multum viduæ. Parua contristatio data disposito ad vindictam, mortalis est, quæ, si non esset taliter dispositus, esset venialis. Considerandus est etiam effectus, vt si pluribus transeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineam hominis pauperis, & accipiat solum vnam vuam, & omnes sequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit causa ingressus aliorum, reus esse videtur. & sic resolutoriè habetur, quod peccatũ veniale est triplex, scilicet ex surreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primum differt genere à mortali: Secundum & tertium sunt eiusdem generis cum mortali.

Peccatũ veniale ex obiecto quid.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA PECCATI VENIALIS A MORTALI.

A MVltiplex est differentia inter peccatũ mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem solum à mediis. Secunda, quia mortale est contra præceptum & ordinem rationis: veniale autem non, sed præter. Tertia, quia mortale inducit reatum pœnæ æternæ, & veniale solùm pœnæ temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem non, sed solùm impedit feruorem, hoc est actum eius, vt dictum est. Quinta, quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem transit, sicut sagitta emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pœnæ æternæ. Peccatum verò veniale non relinquit propriè maculam, cum non priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatum veniale maculam inducere, intelligendum est secundum quid, pro quanto impedit feruorem. Sexta differẽtia est quò ad remissionem dupliciter: Primò, quia mortale non remittitur in alio mundo, sicut veniale. Secundò, quia mortale in hac vita nõ remittitur, nisi per sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem absque sacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. DE QVALITATE PECCATI VENIALIS.

B PEccatum veniale est dispositio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamẽ veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere directè, cùm differant specie: licet possit dispònere per quandam consequentiã ex parte agentis: quia augmentata dispositione & habitu mẽtiendi iocosè, potest libido peccati crescere, quòd finem suum constituet in mendacio iocoso, & veniet ad mendacium perniciosum. Peccatum verò veniale ex surreptione vel ex imperfectione actus disponit ad mortale ex genere, quia se habent sicut perfectum & imperfectum in eadem specie. & sic qui parua & modica furari solitus est, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus secundò primos, hoc est non plenè deliberatos non reprimit, faciliter admittet tertio primos, hoc est deliberatos. Peccata venialia, secundum Apostolum, significantur per lignum, fœnum, & stipulam: quia sicut huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij: & possunt cõburi, etiã ædificio remanente. Ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manẽte spirituali ædificio, hoc est charitate, & virtutibus infusis, ac donis Spiritus sancti, & committentes illa, pro eis patientur ignẽ tribulationis, in hac vita, vel ignem purgatorij post hanc vitam. ¶ Ex præmisis habetur ꝙ inter peccata venialia vnum est grauius alio, secundum quod voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, saluo tamen ordine ad finem vltimum.

1.2.q.88. ar.1. Eccle.18.

Ver. 3. DE INCOMPOSSIBILITATE PECCATI VENIALIS IN ANGELIS.

C PEccatum veniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri potest. de angelis bonis manifestum est, cùm sint in gratia consummata: de malis etiam non est dubium, cum sint obstinati, & omnia referant in finem mortalem. & eadem ratione dicendum est de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non posit inueniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus existẽtibus, apparet ex eò quòd non sunt discursiui. Vnde sequitur quòd quandocunque considerant cõclusiones, considerant illas in principiis. & sic mens angeli non fertur circa media, nisi secundum quod sunt sub ordine finis, & per cõsequens non possunt deordinari circa media, circa quæ est peccatum veniale, nisi deordinentur circa finem, quod fit per peccatum mortale. Et licet dæmones facere posint aliqua quæ sunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant.

1.2.q.89. ar.4. de Malo.q.7.ar.9.

Ver. 4. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM IVSTITIA ORIGINALI.

D PEccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat, non quidem propter altitudinem status, sic ꝙ illud quod in nobis est veniale, propter altitudinem illius status fuisset mortale. Nec intelligendum est in sensu diuiso, sed in sensu composito: sic ꝙ Adam nõ poterat primò peccare venialiter. Cuius ratio est, quia cùm omni peccato debeatur aliqua pœna, & stante iustitia originali non poterat esse aliquid pœnale, vt D. Aug. dicit, sequitur, &c. quia si stante originali iustitia peccasset venialiter,

1.2.q.89. ar.3. De malo.q.7.ar.17. 4. de Ciui.

fuiſſet in eo iudicium erroneum,quod eſt pœna & malum intellectus.Præterea peccatũ veniale contingit in nobis,vel ex ſurreptione,vel per deordinationẽ exiſtentem circa media,ſeruato ordine ad finem.Sed vtrunque contingit propter defectum cuiuſdam ordinis,ex eo quòd vires inferiores nõ continentur firmiter ſub ſuperiori ratione.Quod enim in nobis cõtingant ſubiti motus ſenſualitatis,eſt quia ſenſualitas nõ eſt totaliter ſubiecta rationi.Quòd verò humanus animus deordinetur circa media,ſeruato debito ordine ad finem,prouenit ex hoc quòd media non ordinãtur infallibiliter ad finẽ, qui tenet ſummum locum,quaſi primum principium appetibilium.Quemadmodum enim in ſpeculatiuis homo habens rectam intentionem circa principia,non poteſt errare circa concluſiones, niſi ſit defectus cõnexionis principiorũ circa concluſiones,quæ ſic ſe habent in agibilibus ad principia, ſicut media ad finem.Sed in ſtatu innocẽtiæ(vt infrà dicetur)erat infallibilis ordinis firmitas, vt ſemper inferiùs cõtineretur ſub ſuperiori,quandiu ſummum hominis contineretur ſub Deo, vt etiam D. Aug. dicit. *4. de Ciui.* Et ideo impoſsibile erat quòd inordinatio in homine eſſet,niſi inciperet ab hoc ꝙ ſummum hominis nõ ſubderetur Deo,quod fit per peccatum mortale. Vnde primùm peccatũ hominis fuit cauſa mortis,vt dicitur Ro.5.Nec obſtat quòd glo.ſuper illud 1.Timo.2.Adam non fuit ſeductus,vbi dicit: *2.ſuper Gene.ad lit.* Inexpertus diuinæ ſeueritatis in illo falli potuit,vt crederet veniale eſſe commiſſum: Quia accipit ibi veniale pro facili remiſsibili.&(vt D.Aug.dicit)prius præceſſerat elatio mẽtis mortalis, antequàm illud crederet:ſicut in muliere,antequã dubitaret,& diaboli verbis crederet.Et quanuis diſpoſitio per ſe & neceſſaria præcedat habitum,& peccatum veniale ſit diſpoſitio ad mortale:non tamen eſt per ſe neceſſaria,ſed contingenter & per accidens.vnde non ſequitur quòd Adam qui primo poterat peccare mortaliter,poſſet ẽtiam primò peccare venialiter,propter illam firmitatem ordinis virium inferiorum : qui ordo nõ poterat tolli,niſi primò ſummũ hominis deordinaretur, vt dictum eſt. Si Adam fuiſſet creatus abſque iuſtitia originali,propter defectum illum potuiſſet primò peccare venialiter. Si dicatur:Qui poteſt plus,poteſt minus:ſed mortale eſt plus,igitur.Dicendum quòd illa regula vera eſt in his quæ ſunt eiuſdem ordinis & rationis,vt in ponderibus,non in aliis omnibus. vnde nõ ſequitur, Homo poteſt generare hominem,ergo aſinum.Et quanuis in motu locali prius accedatur ad minus diſtans quàm ad plus diſtans,& mortale plus diſtet à rectitudine primi ſtatus quàm veniale : nõ tamen oportet in motibus voluntatis(qui ſpirituales ſunt)id obſeruari.Et cum D.Auguſt.dicit quòd Adam ſolicitauit aliqua experiẽdi cupiditas,cum videret mulierem accepta eſca nõ eſſe mortuam, per illam cupiditatem intelligit elationem mentis mortalem,quam iuſtitia originalis non prohibebat, ſicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatem.Si dicatur quòd Adam in illo ſtatu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis,& Deus poterat aliquid præcipere ſub pœna temporali,ſiue ſub pœna peccati venialis:Dicendum eſt quòd illo caſu ſtãte, licet Adam potuiſſet tranſgredi illam ordinationem,non tamen primò propter prædictum ordinem. Nec ſequitur quòd Adã peccando mortaliter,prius habuerit iudicium erroneum directiuum illius elationis,& ſic pœna præceſsit culpam:quia non habuit prius tempore,ſed ſolùm natura.Præterea illud iudicium erroneum dupliciter poteſt comparari ad voluntatem:Primò vt dirigens elationem.& ſic eſt prius natura. Alio modo inquantum acceptatur à voluntate,quæ eſt primum principium deordinationis.& ſic eſt poſterius natura.Nec eſt inconueniens quòd pœna & culpa ſint ſimul tempore,cum omnis inordinatus appetitus pœna ſibi ſit.Non inconuenit etiam quòd idem ſit prius & poſterius reſpectu diuerſorum.

Ver. 5. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM SOLO ORIGINALI.

1.2.q.89. art.6. De malo.q. 7.ar.10. ad 8.

PEccatum veniale cũ ſolo originali eſſe non poteſt:quia ante completũ vſum rationis nemo poteſt peccare venialiter. Sed in primo inſtanti completi vſus rationis quilibet tenetur ſe conuertere in Deum:quod ſi faciat,conſequitur gratiam & remiſsionem peccati originalis: ſi verò non faciat, peccat mortaliter : igitur. Maior patet:quia ante completum vſum rationis nemo poteſt peccare venialiter ex ſurreptione, neque ex imperfectione actus:igitur, &c. Primum patet : quia defectus ætatis, qui impedit vſum rationis, excuſat à peccato mortali ex genere : ergo etiam à peccato veniali ex genere:quia ad vtrunq; perfecta & completa libertas requiritur.Sed quicquid excuſat à maiori peccato, excuſat à minori : ſtante eadem cauſa excuſationis, ſicut iuſtum bellum quod excuſat ab homicidio, excuſat à percuſsione, rapina,& furto.ſed veniale ex genere eſt minus quàm mortale:igitur, &c.Secundum patet:quia veniale ex ſurreptione, quanuis non ſupponat completam voluntatem in actu exercito, ſupponit tamen completam libertatem in facultate voluntatis:quia motus ſecundò primi ideo imputantur voluntati, licet non poſsit pro tunc plenè reprimere : quia ratio antea poterat præuidere,& illos motus impedire,aliàs ſi ratio non poterat antea prẹuidere & impedire,non debent imputari. Quia hæc tota & ſola ratio quare motus primò primi, ſiue omnino præuenientes vſum rationis,non imputantur:quia non ſunt aliquo modo nec in ſe, nec in cauſa voluntarij. Et ideo licet pueri ante plenum vſum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter : quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem,qua potuiſſent illos præuenire & impedire. Minor autem pro prima parte probatur:Quia omni naturæ intellectuali in primo inſtanti cõpleti vſus rationis datum eſt naturale præceptum ſufficienter ei promulgatum : quanuis etiam aliqui poſtea non recordentur vt ſe conuertant in Deum eo modo quo cognoſcunt:Quia ad hoc natura intellectualis(ſecundum D. Auguſt.)creata eſt,vt ſummum bonum intelligeret,intelligendo amaret,&c. Ergo naturali præcepto tenetur ſe dirigere,& in finem vltimum ordinare:eam ob rẽ angeli mali in ſecundo inſtanti,in quo habuerunt completum vſum rationis,mortaliter peccauerunt,propter tranſgreſsionem huius præcepti,de ſe debitè conuertendo in vltimũ finẽ,eadẽ ratione homines.Quia primũ quod occurrit homini deliberandũ & ordinandũ,eſt ipſemet homo,cum Deus(qui illud præceptũ naturę dedit

Cur motus ſecundo primo imputãtur volũtati & nõ primo primi.

dit, de quo Christus ait, Primum quærite regnum Dei) non deficiat in necessariis: sequitur indidisse rationi quòd primũ in libro primo instãti vsus rationis occurrẽs, esset ipsemet homo. Ideo homo quàm citius potest, debet se ordinare in illum finem scilicet bene esse, per debita media & honesta, eligendo viuere secundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ, si de illa habet notitiam per fidem: vt baptizati, qui propter baptismum non deobligantur ab illo præcepto, cum gratia perficiat naturam, & non destruat illam. Et cum sint in gratia, verisimile est quòd impleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando voluntatem ad bonum honestum. & sic præstituunt verum finem vltimum, saltem confusè. Non est tamen necesse dicere quòd omnes impleant hoc præceptum, nõ solùm propter libertatem, sed etiam propter malam assuetudinẽ ante actum plenæ libertatis siue discretionis acquisitã. vnde fit quòd pars sensitiua magis mouebit ad delectabilia mala, quàm fides & charitas ad bonum honestum. Ideo expedit quòd pueri ante annos discretionis inducantur ad honesta: ad quam inductionem etiam inclinantur parentes. Et quia non est omnibus certum, & aliqui non recordantur an impleuerint, vel non: ideo non tenentur cõfiteri in speciali, sed sufficit quòd in generali: sicut de aliis quorum memoriam non habent, dicendo, Quocũque modo offenderim Deum, dico meã culpam. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Zach. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ibidem post prædictum præceptum si impleatur, pollicetur conuersionem suam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quòd quandocunque homo bene & debitè vtitur naturalibus suis erga Deum, ipse vtitur sua liberalitate & misericordia erga hominem, peccata indulgendo. Nec obstat quòd dispositio naturaliter præcedit habitum siue formam, non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiam iustificantem, quæ in primo instanti completi vsus rationis gratis datur, requiritur aliqua dispositio præcedens tempore. Et licet puer incipiens habere vsum rationis, possit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omissionis prædictæ conuersionis, si quàm citò potest, non se conuertat ad Deum vel finem honestum. Ideo si liberè se distrahat circa curiosa, peccat mortaliter omissiuè, & venialiter commissiuè. ¶ Ex præmissis patet quòd ante tempus completi vsus rationis datum est tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ aliàs essent venialia: sic quòd nõ peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi vsus rationis, tum etiã propter scandalum.

Matth. 6. *Zach. 1.* *Induciarũ tempus datur paruulis*

Ver. 6. DE REMISSIONE PECCATI VENIALIS IN PVRGATORIO.

A QVia superiùs c.16.§.4.ver.8. dictũ est de remissione peccati venialis in hoc mũdo, & ꝙ in inferno est irremissibile, & æternaliter punitur: ideo nunc solum de remissione peccatorũ venialiũ in purgatorio dicendum est. Manifestum est autem ex sacris literis quòd aliquod peccatũ remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbum in Spiritũ sanctũ, nõ remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: quia nõ apparet ꝙ aliud peccatum possit remitti, nisi veniale, non solum quantum ad pœnã, sed etiã quantũ ad culpã, quãdo contingit ꝙ quis in charitate existẽs, dormiendo intercipitur à morte violenta & extrinseca. Cõstat enim ꝙ illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita: & tamẽ propter venialia nõ impeditur perpetuò à vita æterna, ad quã nullo modo peruenit, nisi ab omni culpa immunis sit, iuxta illud Apoc. 21. Nihil coinquinatũ aut abominationẽ faciẽs, introibit in illam. igitur, &c. Remittũtur autẽ ibi per feruorẽ charitatis, in cuius actũ exeũt in primo instãti separationis à corpore, cũ se sentiunt in tormẽtis. Et licet in purgatorio nõ sit status merẽdi, est tamẽ status mutãdi volũtatẽ, quãdo nõ est obstinata, quia tũc est immutabilis, iuxta illud, Si ceciderit lignũ, &c. Et quãuis in via quis facilius cadat in peccatum quàm resurgat, secus tamen est post mortẽ: quia licet propter mutationem status animæ in purgatorio non possint mereri, possunt tamen impedimentum tollere.

3.p.q.87. art.1.ad 1. et q 87. ar.1 de Malo.q. 7.ar.1. Matth. 12. *Eccle. 11.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

B QVũ peccatũ originale (de quo cõsequẽter dicẽdũ est) pro formali nil aliud sit quã priuatio iustitiæ originalis: consequẽs est vt absq; ea cognosci non possit. ideo de ea in primis dicendũ est.

§. 4. DE IVSTITIA ORIGINALI.

IVstitia Originalis erat quoddam donũ gratuitum essentiæ animæ ipsi Adæ infusum, gratię gratum facienti connexum, quo ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebãtur Deo: & vires siue potentiæ inferiores tam appetiuæ quàm apprehensiuæ ipsi rationi, & corpus animæ, ad promptè, faciliter, ac delectabiliter implendum imperium siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto consistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia stante illa, Adam in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratum facientem iustitię originali annexam. Secundus ordo erat subiectionis virium inferiorũ rationi: sic quòd nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitiua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animę. Hi tres ordines erant subordinati, & secundus pendebat ex primo, & tertius ex secundo. Hanc rectitudinem siue armoniam prædictorum ordinum firmiter tenebat iustitia originalis: sic quòd stante primò, secundus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinem iustitia originalis tenebat, non tamen inuariabiliter: Quia Adam non fuit confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus: sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia adiecit vnum positiuum, de quo Gene. 2. Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta, quæ per eum fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, scilicet corporalis & spiritualis, intimata. vnde subditur, Quacũque die comederis, morte morieris, hoc est duplici morti subiectus eris, spirituali scilicet statim incurrendæ, & corporali non statim, sed tempore præordinato.

1.2.q.81. ar.2.ad 2. *Iustitia originalis quid* *Eccle. 7.*

Ver. 1. DE PERFECTIONE PRIMI HOMINIS IN STATU INNOCENTIAE.

Progressus rerum duplex.

IN productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus, prout exierunt à solo Deo immediatè. Secundus, prout producuntur à Deo mediantibus causis secundis. Quantum ad primum, conueniens erat quòd res quæ à Deo solo immediatè producuntur, essent perfectæ, eò ꝙ ex eis aliæ procedere debebāt. Causa enim debet esse potior effectu, Ideo Deut.32. Dei perfecta sunt opera. Natura verò creata cum non sit tantæ potentiæ, procedit de imperfecto ad perfectum, vt videmus in plantis & animalibus. Hinc est quòd Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti, & quā-tum ad corpus, & quātum ad animam, maiori perfectione quàm filij, qui ab eis procreati fuissent, etiā in illo statu, si perseuerassent. C

Ver. 2. DE PERFECTIONE CORPORIS HOMINIS IN PRIMO STATU.

Gene.1. et 2. Adam & Eua fuerūt creati in perfecta quantitate. 1.Cor.15. Luc.2.

COrpus Adæ & Euæ fuisse perfectum in quantitate ex Gen. constat, cum eis fuerit factum præceptum generandi, Crescite, &c. & ideo in tali statu & quantitate, in qua homines qui perfectè generare possunt. & cum eis fuerit datum dominiū super animalia, sequitur quòd erant in tali furtitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt quòd Adam creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incœpit prædicare, incipiens annorum quasi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cum ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quòd adam & Eua fuerunt creati in statura ætatis perfectæ. Hæc autem perfectiu quantitatis non procedebat ex iustitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuissent iustitiam originalem) non fuissent in tanta quantitate concepti & nati, nec adeò fortes & potentes, sicut Adam: sed paulatim processissent & creuissent in quantitate & fortitudine, sicut nūc. Quia regula generalis est, Quod in omnibus asserendis sequi debemus naturam rerū, nisi aliter ea quæ sunt suprà naturam, authoritate diuina nobis reuelata fuerint. Illa enim quæ sunt supra naturā, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progressus paruulorū ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatum fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad sugēdum vbera, & alia huiusmodi, melius quàm in statu naturæ corruptæ, in quo (vt D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quòd iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quàm suggere. Et quanuis quædam animalia statim nata habeant vsum membrorum prout coturnices, non tamen hoc procedit ex eorum nobilitate, cùm quædā perfectiora non habeant. Sed hoc eis cōtingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (non enim fuissent omnes æquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles. D

1.p.q.99. art.1.

Ver. 3. DE IMMORTALITATE ET IMPASSIBILITATE HOMINIS IN PRIMO STATU.

1.p.q.97. art.1.

In li. de q. no. & vet. testa.

In li. de q. no. & vet. testa.

HOminem fuisse ante peccatum immortalem Apost. docuit dicēs: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundum naturam, cùm capacitas materiæ eius non fuisset repleta, sicut materiæ cælorum. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in homine, quæ redderet eum immortalem, sicut post resurrectionem. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (vt D. August. ait) hominem facit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vigeret, vt ipse sibi author esset aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo corpore existentem: sed inerat quædam vis animæ super, naturaliter data, per quam poterat copus ab omni corruptione præseruari, quādiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa vis pręseruandi erat ex iustitia originali, quæ non erat naturalis animæ, sed per donum gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidem per propriam rationem, & partim per diuinam prouidentiā, quæ sic ipsum tuebatur, vt nihil ei occurreret ex improuiso, à quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidum radicale per herbas & fructus lignorum paradisi. Et quo ad calorem naturalem per lignum vitæ, quod habebat virtutem fortificādi debilitatem caloris naturalis, prouenientem ex admixtione extranei. Vnde D. Aug. dicit, quòd arbor vitæ medicinæ modo corruptionem hominum præseruabat: non tamen simpliciter immortalitatē causabat. Neque virtus quæ inerat animæ ad conseruandum, causabatur ex ligno vitę, quod etiam non poterat immortalitatem pręstare, vt nunquam dissolui posset. Quia virtus vniuscuiusque corporis finita est: ideo virtus ligni vitæ nō poterat dare virtutem durandi tempore infinito, sed vsque ad determinatum tempus, quo finito vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitā, vel iterum indiguisset sumere de ligno vitę, quod per tempus longissimum pręseruasset. Vnde Gen.3. Videte ne fortè mittat manum suam ad lignum vitę & comedat, & viuat in æternū. Cū autē egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua fæculentia, necesse fuisset in illo statu superfluitas emitti: fuisset tamen diuinitus prouisum, vt ex hoc nulla indecētia sequuta fuisset. Et quanuis immortalitas esset per donū gratiæ, & per peccatū deperdita: nō tamen sequitur ꝙ si Adam recuperauit donum gratiæ, recuperauerit etiā hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiā quam amisit, quo ad omnes effectus, sed solū quo ad remissionē culpę & meritum glorię. Et quia hoc priuilegium immortalitatis fundabatur in dono iustitię originalis, quę non solum data erat Adę pro se ipso, sed pro posteris: sequitur ꝙ filij eius fuissent immortales, & per cōsequens impassibiles passione ad corruptionem tendēte. ¶ Ex quo apparet ꝙ filij non fuissent parētibus molesti fletibus & eiulatibus. Et quāuis in digestione fuisset corruptio cibi, tamen illa & alię, si quę erāt (quēadmodum & somnus) ad perfectionem ordinatę erant, sicut corruptio virginitatis ad procreationem prolis. Ideo non fuissent dispositiones corruptiuę, sicut nec delitiones specierum sensibilium. E

Ver. 4.

Ver. 4. DE GENERATIONE IN STATV IVSTITIAE ORIGINALIS. 1.p.q.98. ar.1.

A CVm natura humana creata fuerit ad implendas angelorum ruinas,& tertia pars angelorũ cecide-rit,Deúsque solum Adam & Euã immediatè formauerit:necesse est dicere quòd eos ad multi-plicandum genus humanũ creauerit.Nam præceptum generationis eis dedit,dicens:Crescite & mul-tiplicamini,& replete terram.Et cum natura sic processisset in generando,sicuti Deus illam instituit, & Deus masculum & fœminam formauerit:consequens est quòd in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & fœminæ.Et cũ Philosophus dicit quòd fœmina est mas occasionatus,quasi præter in-tentionẽ naturæ,intelligit de natura particulari,quæ intendit generare sibi simile,nisi impediatur,vel per defectum virtutis,vel per defectum materiæ:sicut paruus ignis non potest comburere ligna viri-dia:qui defectus in illo statu non fuisset. Sed fœmina non est præter intentionem naturæ vniuersalis. Et defectus virtutis impediens generationem masculorum,quandoque contingit ex aliquo accidenti extrinseco,vt Philosophus dicit,quòd ventus Septẽtrionalis coadiuuat ad generationem masculorũ, & Australis ad generationem fœminarum.Quandoque etiam ex apprehensione animæ, ad quam de facili mutatur corpus,maximè in illo statu,in quo corpus erat subiectum animę.Processisset autem ge neratio donec cõpletus fuisset numerus à Deo prædestinatus:& fuissent tot generati, quot angeli ce-ciderunt.Et secundum aliquos,fuissent generatæ tot fœminæ,quot masculi.¶ Sed difficultas est an fa-cta fuisset generatio per commixtionem maris & fœminæ,sicut nunc.Hæc difficultas oritur propter dicta Greg.Niceni,qui dixit quod in paradiso multiplicatũ fuisset genus humanũ,sicut angeli, absq; concubitu,per operationem diuinæ virtutis.Dicit etiam quòd Deus ante peccatum fecit masculum & fœminam,respiciens ad modum generationis,quod futurum erat post peccatum.D.etiam August. dicit quòd illo statu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virile semen immitti,si-cut nunc potest eadem integritate salua,fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tamen apparet dicen-dum propter tria fundamenta : Primum est D. Dio.dicentis naturalia non subtrahi, nec dari homini per peccatum.Cum ergo sexus & membra generationis data essent homini ante peccatum, & fœmi-na in adiutorium non ad aliud quàm ad generationem,cum in omnibus aliis homo per virum melius iuuetur quàm per mulierem:sequitur quòd fuisset illorum membrorum vsus,sicut nũc. Secundũ fun damentum est D.Aug.dicentis quòd ea quæ à sola voluntate Dei proueniunt supra omne debitũ na-turæ,nobis innotescere non possunt,nisi quatenus in sacra scriptura traduntur.Sed præmissus modus generationis est supra omne debitum naturæ,& nil de eo in sacris literis traditum est : igitur non est asserendus.Tertium fundamentum est vna regula generalis D.Tho.quæ talis est:In omnibus asseren-dis sequi debemus naturam rerum,nisi aliud in sacris literis reueletur supra naturam. Sed nulla reue-latio est de illo modo:igitur sequendus est ordo naturalis generationis, quæ fit per commixtionem. Quia in illo statu erat iustitia originalis, qua corpus subdebatur animæ,vt dictum est.Ideo generatio fuisset absque aliquo ardore libidinoso,& absque aliqua fœditate,quanuis fuisset maior & purior de-lectatio,quę non absorbuisset tunc vsum rationis,sicut nunc. Tunc enim fuissent honorabiles nuptię, & thorus immaculatus.Et sic intelligendus & glosandus est Gre.Nicenus.& quantum ad corruptio-nem,D.Aug.intellexit de corruptione propria sensitiua,aut de alteratione disponente ad corruptio-nem suppositi,& non de corruptione inducente ad perfectionem,prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionem suppositi,& corruptio virginitatis ad perfectionem speciei,aliàs oportuisset in natiuita te cuiuslibet fieri magnum miraculũ,&c.Nullus tamẽ dolor fuisset in partu:quia (vt idem Aug.dicit) ad pariendum nõ doloris gemitus,sed naturalis impulsus fœminea viscera relaxasset. Dicit præterea idem Aug.9.super Gen.ad literam,quod primi parentes non sunt vsi coniugio in paradiso, eò quòd formata muliere,post modicum temporis propter peccatum eiecti sunt, vel quia expectabant diuinã authoritatem ad determinatum tempus.

Psal.110. *Apo.12.* *Com.1.* *In li.de Ge.* *In li.de Animal.* *In li.de Ho.* *14.de Ciui.* *1.p.q.1.ar.3* *1.p.q.99. ar.1 & q. 101.ar.1.*

Ver. 5. DE PERFECTIONE ANIMAE IN STATV INNOCENTIAE.

B IN illo statu essentia animæ perfecta erat per gratiam gratum facientem,& iustitiã originalem ei an-nexam:& cũ originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritati,sequitur quòd quemadmodũ iustitia originalis fuisset transfusa,sic & gratia. vnde Anselmus dicit,ꝙ simul cum rationalem haberet animã, iusti essent,quos generaret homo,si non peccaret.Quia cum homo naturaliter generet sibi simile in specie,necesse est quòd filij ei assimilentur in omnibus accidentibus consequẽtibus naturam speciei, nisi sit error vel defectus in operatione,qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidẽs consequens naturam speciei humanæ,non quidem ex principiis speciei causatum,sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum:igitur,&c.& sic iustitia originalis & gratia trãsfusa fuis-set à patre in filium,non directè & immediatè,sed ex consequenti,prout & anima quæ est à Deo per creationem:tamen à patre dispositiuè.Non tamẽ filij nati confirmati fuissent in gratia aut iustitia ori-ginali:& ideo quanuis primi parentes non peccassent,filij eorum potuissent peccare propter liberta-tem arbitrij:quia non fuissent donati maiori priuilegio quàm parentes.Et si in oppositum adducatur dictum Anselmi,qui dicit quod si primi parentes non peccassent,ita confirmarentur cũ omni propa-gine sua,vt vltrà peccare non possent:Dicendum quòd hoc non dixit asserẽdo,sed opinando : vel in-tellexit post complętum numerum electorum,quia tunc glorificati fuissent.

1.p.q.100. ar.1. *In li.de con cep.virg.* *In lib.cur Deus & ho mo.*

Ver. 6. DE PERFECTIONE INTELLECTVS IN STATV INNOCENTIAE.

C QVũ scientia non sit accidens consequẽs naturam speciei,sed indiuidui:sequitur ꝙ pueri in statu innocentiæ non fuissent nati cum scientia:quia ex regula data,Vbi authoritas diuina deficit, debemus sequi conditionem naturæ animæ,quę(vt dicitur in 3.de Anima)est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictũ est,&c.Sed profecissent in ea progressu temporis,inueniendo vel addiscendo absq; *1.p.q.101.*

difficultate. Nec tamen propter hoc sequitur ꝙ fuisset in eis ignorantia, licet bene nesciētia, quam D. Dio. ponit in Angelis. Habuissent tamen scientiam, quæ competiuisset eis secundum tempus suum ad dirigendum illos in operibus iustitiæ, in quibus homines diriguntur per principia vniuersalia iuris naturæ, quæ multò perfectius intellexissent, quàm nunc intelligamus. ¶ Ex præmissis, maximè ex prædicta regula, apparet quòd pueri in illo statu non habuissent statim perfectum vsum rationis, cum natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum: sicut nec animalia habent statim perfectum vsum membrorum & industriæ, sicut postea. quod patet, quia aues docent volare pullos suos.

7.c.cælest. Hierar.

An Adā essentiā dei viderit.

¶ Sed quia Adam fuit immediatè creatus à Deo, vt esset principium omnium aliorum, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & vsu membrorum: ita etiam in perfecto vsu rationis, & cum omnibus scientiis. Non tamen, secundum D. Tho. vidisset diuinam essentiam pro illo statu, q[illegible] si continuè vidisset, non fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamen Deum al[illegible] cognitione, quàm nos nunc. Et sic eius cognitio fuisset quodammodo media inter cognitionē pr[illegible]tis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles infusas, quæ sunt p[illegible] res acquisitis. Nam species intelligibiles à sensibus corporeis abstractæ, non ita clarè repręsentan[illegible]ritualia, sicut species intelligibiles quæ non sunt à sensibus abstractæ, sed à Deo infusæ. Vnde pr[illegible]s homo non impediebatur per res exteriores à clara & firma contemplatione intelligibilium a[illegible], quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit ꝙ fortassis Deus primis [illegible]omnibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mētes eorum. etsi nun tanta participatione diuinæ essentiæ, quantam angeli percipiunt.

2. super Ge. ad literam.

¶ Quidam dicunt ꝙ Adam in raptu vidit diuinam essentiā, quod nituntur probare ex eo quòd sopor in sacris literis signi[illegible]at visionem omnium: quæ non potest haberi, nisi per visionem diuinæ essentiæ. vnde Esa. 29. dicitur: Q[illegible]niā immiscuit vobis Dominus spiritū soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestr[illegible], qui vident visiones: & erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Sed in raptu immisit Deus sop[illegible]rē in Adam, & postmodum mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionem omnium, & libri sig[illegible]ati. Præterea ideo dicitur quòd Moyses clarè vidit diuinam essentiā, quia debebat esse doctor Iudæorū: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gētium. Sed Ad debebatā esse doctor & director omnium hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequitur quòd fuerit pręscius peccati sui, & per consequens non potuerit vitare: quia cum diuina essentia sit speculum voluntarium, nō necessariò vidit peccatum suū. & licet viderit Christum incarnandum vt glorificatorem, non tamen vt redemptorem. D. Tho. tenet oppositum, eò quòd præmissę authoritates & rationes non necessariò concludant. Ideo dicit quod non habuit fidem de redemptore explicite, licet implicitè crederet Deum sufficienter prouisurū omnibus, quæ suę saluti erant necessaria.

Num. 12.

2. Cor. 12.

de veri. q. 18. ar. 2. 1 p q. 94. ar. 2.

¶ Non poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiam, licet perfectiorem cognitionem haberet, quàm nunc habeamus: quia nunc propter corruptionem naturæ corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & impedit à cognitione substantiarum separatarū. Habebat tamen scientiam omnium rerum, in quibus homo natus est instrui. & hæc sunt omnia quæ virtualiter existūt in primis principiis per se notis, hoc est omniū quę homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerum immediatè à solo Deo productarum. Hanc omnium rerum scientiā Deum dedisse Adę, colligi potest ex eo ꝙ adduxit animalia ad eum, vt videret quomodo vocaret ea, & ex hoc ꝙ Adam nomina imposuit rebus, sequitur ꝙ cognoscebat naturas rerum: debent enim nomina esse cōsona proprietatibus earū. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitę humanæ, primus homo nō cognouit: sicut sunt cogitationes hominum, & futura contingentia, & quædā singularia, vt puta ꝙ lapilli iacent in [illegible]mine, & alia huiusmodi.

Adam habebat omniū naturaliū scientiā. Gen. 2.

¶ Ex prędictis patet quòd Adā non profecisset in scientia naturali[illegible] quan[illegible]m ad naturā scitorum, licet bene quantū ad modū sciendi. Quo ad supernaturalia verò profecis[illegible]t, etiam quantū ad numerum per nouas illuminationes. Nec simile est de profectu meriti & sciētiæ: q[illegible]a vnus homo non est alteri principium merendi, sicut & sciendi. ideo non debuit sic creari, vt [illegible]n meri[illegible]ficere non posset.

1. p q. 94. ar. 4. 14. de Ciui. Dei.

In statu innocentiæ nō poterat decipi.

¶ Adā & tota eius posteritas tali perfectione donati erant, vt stāte iustitia or[illegible], decipi non posset. vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris non est natura instituti hominis, [illegible] a dānati. Nullū enim in illo statu poterat inesse malū: sed adhęrere falso est malū intellectus, cuiu[illegible]ectum est verum. Et cū filij Adę habuissent iustitiam originalē, sequitur quòd illa stāte, nō potuissent decipi. Nec obstat quod Apost. dicit, Adā non fuit seductus, mulier autem seducta fuit in præuaricatione: Quia illa seductio etsi præcesserit peccatum operis, subsecuta est tamen peccatū internę elationis: quia (vt D. Aug. dicit) Mulier verbū serpentis non crederet, nisi iam inesset menti eius amor proprię potestatis, & quędam de se superba pręsumptio. Adā verò post similē elationē fuit seductus: quia credidit vxori referenti verba serpentis. & ad Apostolū dicendū quòd intellexit à serpente siue à diabolo, non à muliere. Et quanuis aliquid pręsentatum fuisset sensui vel fantasię aliter quàm esset, sicut quòd remotius repręsentatū fuisset oculo Adę, minus quidē, cū natura oculi per peccatū nō fuerit variata. Nō tamē fuisset deceptus, quia per rationē veritatē diiudicasset, vt faciūt astrologi & perspectiui per lineā visualem.

An Adā in primo statu somnia esset.

Quidā dicunt ꝙ non somniasset, quia somnia proueniūt ex a[illegible]qua indispositione vel inordinatione naturali, quę in illo statu non fuisset: vel non somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mentiri ipsi: non credidisset ita esse, sed quòd possibile esset. & hoc nō esset existimare seu approbare falsum pro vero. vel potest dici quòd fuisset ei diuinit⁹ subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictū est de nocumentis corporis. Nec est instantia quam quidam afferunt, quòd in tentatione non fuit ei subuētum ne deciperetur, licet tūc maximè indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatum elationis, nec ad diuinum auxilium recursum habuit.

¶ Ex

¶ Ex præmissis apparet quòd Adam nullam opinionem habuisset in naturalibus. Nec obstat quòd D. Ambro. dicit, Omne peccatum est ex errore: quia, vt dictum est, nõ intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod non est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autem error presupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ quàm aliorum perfecta 1. Ethi.
fuisset per charitatem & alias virtutes infusas, quas habuissent non solùm quo ad habitum, sed etiam 1 p. q. 95.
quo ad actum, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarum actus non habuisset. Et quanuis donum perseuerantiæ non habuerit: habuit tamen perseuerantiæ virtutem. art. 1. & 3.

Ver. 7. DE DOMINIO QVOD COMPETEBAT HOMINI IN PRIMO STATV.

A ADam in statu innocentiæ habebat dominationem & præsidentiam super omnia animantia. Dixit 1 p q. 96.
enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, art. 1.
volatilibus cæli, &c. & iterum, Dominamini piscibus maris, & c. Ratione etiam probari potest: Quia sicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectum, vt materia ad formam: Ita in vsu rerũ plantæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibum & subuentionem hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Philosophus quòd venatio animalium 1. Poli.
syluestrium est iusta & naturalis, quia per eam homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentiæ, qua semper inferiora per superiora gubernantur, & c. Non tamen in illo statu indiguissent homines animalibus ad sustentationem neq; ad tegumentum, quia nudi erant, & non erubescebant, & lignis paradisi ac plantis nutriti fuissent: neq; etiam ad vehiculum, propter corporis robur. Indigebant tamen ad experimentalem cognitionem sumendam de naturis eorũ: quod significatum est per hoc quòd Deus ministerio angelorum animalia duxit ad Adam, & c. Et licet animalia non habeant rationem vt capacia essent præceptorum hominis: habent tamen quandam participationem prudentiæ & rationis, secundum æstimationem naturalem, ex qua contingit quod grues sequuntur ducem, & apes obediunt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obedissent, & diuina prouidentia mouente ea, ad desiderium hominis, spirituali instinctu naturæ ad eum venissent, & melius obedissent, quàm nunc quædam domestica obediant. In hoc tamen dominio nõ fuissent equales, Rom. 13.
quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ordo autem, vt D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cùm sit parium disparium que rerum sua cuique loca tribuẽs dispositio. dictum est quòd in illo statu fuisset disparitas quo ad sexum, fuisset pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur. Non enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum vel auxilium acciperet magis & minus, secundum quod diuersis cibis diuersarum virtutum ex libero arbitrio vsi fuissent. Sic etiam secundum diuersam aëris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cùm habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicassent. Ita tamen quòd in illis qui excederentur, nullus esset defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam. 19 de Ciui. Dei.

Venatio animaliũ sylvestrium est iusta & naturalis.

Ver. 8. DE DOMINIO HOMINIS SVPER HOMINEM IN STATV INNOCENTIAE.

B DOminium hominis super hominem, secundum Philos. est duplex: Quoddam est dominium ser- 1. p. q. 96.
uorum, quo serui contra voluntatem suam & proprium bonum suum induuntur dominis. & tale art. 4.
dominium non fuisset in statu innocentiæ, in quo nullum pœnale erat: sed id quod est contra propriam voluntatem, est pœnale: Igitur, & c. Aliud est dominium liberorum, in quo subditi diriguntur ad proprium bonum ipsorum vel totius communitatis. Et tale dominium hominis super hominem fuisset in statu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia conditio hominum in statu innocentiæ non erat nobilior, quàm conditio angelorum, inter quos est prælatio, vt dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorum non potest conueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum commune intendat (multi enim per se intendunt ad multa, vnus verò ad vnum.) Ideo dicit Philosophus, quòd quandocunq; multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigens. Tertia ratio, quia, vt dictum est, vnus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitiæ super alium: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum administrantes. ¶ Ex his se- 1. Pet. 4.
quitur quòd vxores non fuissent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam di- Gene. 3.
ctum est Euæ, & ex consequenti aliis: Sub viri potestate eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatem, & in ea tribulatione, in qua nũc sunt quasi omnes vxorate.

Dominium seruorum & liberorum quid.

Ver. 9. DE PERFECTIONE APPETITVS SENSITIVI IN PRIMO STATV.

C APpetitus Sensitiuus tam irascibilis quàm concupiscibilis in statu innocentiæ fuisset perfectus vir- 1 p. q. 95.
tutibus moralibus infusis, & successu temporis acquisitis, ac etiam inuariabili ordine subiectionis art. 2.
ad portionem superiorem scilicet intellectum & voluntatem, sic quòd in eis nullæ fuissent pasiones inordinatæ, siue rebelliones præuenientes rationem, sed solùm moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Euæ, & præceptis ipsi & Adæ datis, tentatione, præuaricatione, punitione, & translatione in campum Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expositores in secundum & tertium caput Geneseos, & quæ dicta sunt suprà cùm de Paradiso Terrestri ageretur.

§. 5. DE PECCATO ORIGINALI.

D PEccatum originale esse ex traductione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationem seminalem 1. 2. q. 81.
processerunt, in primo instanti creationis & transfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam art. 1.

Apost.hoc manifestè asserit dicens, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per
Rom.1. peccatum mors,& ita in omnes mors pertransiit,in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccat[illegible] dicimur natura filij iræ,& per consequens rei mortis & condemnationis,subiecti dissidio intestino, tribulationibus,calamitatibus,& miseriis huius seculi: & oppositum dicere est hæresis Pelagianorum ab
Eph.2. Ecclesia cum authore suo & sequacibus reprobata.¶ Ad cuius euidentiam supponendum est primo,
Peccati multiplex acceptio. quòd hoc vocabulum (peccatum)in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectum ad peccatum delēdum. Et sic Hostia, Sacrificium, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato,dicebantur peccata. vnde Os[illegible]as, P[illegible]cata populi mei comedent,scilicet sacerdotes. Et Apost. Christum vocat peccatum,dicens: Qu[illegible]niam
Osea.4 2.Cor.5. 1.Petri.2. Rom.8. Deus erat in Christo mundum reconcilians. & post pauca dicit, Eum qui non nouerat peccatum [illegible] licet Christum, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius)fecit peccatum hoc e[illegible] stiam pro peccato)vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & alibi: Misit Deus filium suum i[illegible] [illegible]tudinem carnis peccati,& de peccato damnauit peccatum(hoc est deleuit & fugauit peccat[illegible] in [illegible]ne. Aliquando accipitur peccatum pro pœna debita peccato. Vnde D. Petrus, Peccata nost[illegible]a, h[illegible] pœnas peccatorum nostrorum, ipse,scilicet Christus, tulit, & dolores nostros ipse portauit. & [illegible] Posuit in eo iniquitates omnium nostrum, hoc est pœnas iniquitatum nostrarum. Aliquand[illegible] ac[illegible]tur pro eo quod inclinat vel inducit ad peccādum. Et hoc modo concupiscentia actualis [illegible] sio & appetitus sensitiuus,quo caro dicitur aduersari spiritui,appetendo sibi amica,suauia, & [illegible]
Iacobi 1. bilia, (quæ lex Dei prohibet,refugiendo à duris & laboriosis,quæ lex Dei sustinere præcipit [illegible]tur peccatum. Vnde D. Iaco. Vnusquisq; tentatur,à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et h[illegible] do Apost. concupiscentiam actualem vocat peccatum,dicens: Nam concupiscentiam nesciebam[illegible] licet esse peccatum)nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatum(hoc est vis appetitiua)per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam,hoc est vis appetitiua facta est efferatior,iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitum semper cupimusque ne[illegible]ata. Et iterum cùm Apost. dicit,Si autem quod nolo,illud facio: iam non ego operor illud, sed quod inh[illegible]tat in me peccatum,loquitur de motibus primò primis,qui sunt ab appetitu sensitiuo,& non à [illegible]lun-
Appetitus sensitiuus destitutus dicitur fomes & peccatum. tate. Ideo appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali (qui ab aliis dicitur fome[illegible] [illegible]st causa illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur [illegible]x membrorum, captiuans hominem in legem peccati, hoc est vehementer inducens in captiuitatē p[illegible]cati. Secunda, quia diabolus ea vtitur virtute tanquam instrumento. Tertia, quia ex Adæ peccato processit, quòd vis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante pecca-
Rom 7. tum Adæ vis illa erat frenata iustitia originali, & non poterat deordinari, sicut fracto freno per peccatum Adæ,per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est prosequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet,& refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquādo etiam peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione à regula, & in auersione à Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinæ: quia vbi non est l[illegible]x, non est præuaricatio. vnde Iac.1. Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, hoc est actum inordinatum con[illegible]
Rom.4. Iacob.1. legem Dei. ¶ Ex præmissis patet quòd omne illud quod nominatur peccatum, habet relationem [illegible] habitudinem aut respectum ad culpam, vel tanquam effectus sicut pœna, vel tanquam delens cul[illegible] & pœnam, vt oblationes & sacrificia. & Christus qui valde impropriè dicitur peccatum, eò qu[illegible] tulit se in sacrificium ad delendum peccatum, pœnas peccatorum sustinendo, vel tanquam induc[illegible] vt concupiscentia, vel tanquam disponens, vt peccatum veniale: vel habet relationem caus[illegible], vt [illegible] catum mortale, quod est causa auersionis. Vnde sequitur quòd peccatum veniale non h[illegible]bet p[illegible] rationem culpæ, cùm non sit contra legem Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiam quòd pec[illegible] [illegible]riginale (quod non habet proprium voluntarium) minus habet de ratione culpæ, quàm ven[illegible] cōparetur ad personam particularem. & sic minus propriè dicitur peccatum. Prout manus aut pes [illegible] alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabil[illegible]ate [illegible] voluntatis, minus habent de culpa quàm voluntas. Sic filij Adæ vocātur peccatores, culpabil[illegible]ate ex[illegible]seca ex peccato Adæ proueniente. Ideo minus habent de culpabilitate quam Adam, & minu[illegible] [illegible] vocantur peccatores. ¶ Secundò supponendum est quòd carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnales, qui scilicet dediti sunt terrenis & carnalibus desideriis, quorum a[illegible]
1.Cor.6. sione vnum cum carne efficiuntur. vnde 1.Corinth.6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus ef[illegible]icitur.
Rom.8. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo. Sic accepit Christus carnem, cùm dixit: Quod
Galat.5. natum est ex carne, caro est. & Apost. cùm dicit: Sapientia carnis mors est & cum ait, continuò non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalibus. [illegible] sic accipiendo carnē, caro includit peccatum. vnde Rom.8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. & in eod. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. & 2.Co.5. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Aliquando tamen caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiam absq; aliqua corruptione peccati: vt cum dicitur, Verbum caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne compositus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis, & ira[illegible]is insunt. sic accipitur cùm dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

Ver. 1. DE QVIDITATE PECCATI ORIGIN[illegible]IS.

OMnes catholici doctores in hoc conueniunt, vt dicant peccatum originale esse peccatum naturæ, & in nobis non esse personale: sic quòd voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ, sed solùm voluntate primi parentis, in quo, tanquam in principio naturæ, eramus omnes quodam E

modo

modo vt membra in corpore. Et ideo sicut peccatum hominis, quod sola volũtate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia membra patiuntur: Sic primum peccatũ Adæ, quod fuit in ipso actuale & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per consequens deordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostræ, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriam aut iniustitiam, reputando filios iræ & indignationis & condemnationis: quia per iram, indignationem, & condemnationem, accipitur sola exclusio à gratia & originali iustitia, ac etiam à regno cælorum, & restitutio naturæ ad cõditionem suam, à qua eramus exempti per iustitiam originalem, quæ cum annexis data fuerat Adæ principio originis nostri generis, & iure hæreditario, omnibus filiis & posteris ab eo per propagationem seminalem procreatis, dummodo Adam & filij eius præcepta Domini seruarent. Et quia Adam non seruauit, per inobedientiam ipse & posteri iure illo priuati sunt. Exemplum communiter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua dedit cuidam nobili castrum pro se & tota posteritate sua, ea lege vt fidelitatem ei seruaret: quod si non faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullam iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius, si priuaret eos castro ea lege & conditione dato. Cõcordant præterea omnes in hoc, quòd in peccato originali sunt duo: Primum dicitur priuatio iustitiæ originalis, quæ impediebat illam deordinationem, & seruabat illam armoniam. Secundum sunt potentiæ destitutæ & deordinatæ à rectitudine, quam habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui vocant priuationem iustitiæ originalis formale peccati originis. & ipsas potentias destitutas & deordinatas vocant materiale. ¶ Sed difficultas est quid horum in nobis habeat rationem culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationem iustitiæ originalis secundum se non habere rationem culpæ, cùm sit à Deo, qui non est causa culpæ, aut deordinationis: cùm omnia quæ sunt à Deo, ordinata sint: Nec nunc in peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationem culpæ, sed pœnæ, cùm sit directè à Deo, & contra voluntatem: quamuis ex cõsequẽti dicatur voluntaria, vt dictum est. Constat enim quòd Adam non intendebat priuationem illam nec pro se nec pro filiis suis. Nec filij eius cùm concipiuntur & incurrunt peccatum originale, huiusmodi priuationem intendunt, neque intendere possunt: Igitur priuatio illa secundum se considerata, non habet rationem culpæ sed pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adæ. ¶ Nec etiam debitum habendi iustitiam originalem, illi priuationi secundum quosdam annexum, potest habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale debitum potest ostendi aliqua lege. Nulla enim lex obligat, nisi promulgata & possibilis: sed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequã incurreret peccatum originale, cùm non esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiam originalem, cùm sit actualiter in peccato originali: igitur nullum est in eo debitum illius iustitiæ, cùm impossibilium nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipsi Adæ & posteris, cùm venissent ad vsum rationis de seruanda iustitia originali, quam habuissent ab ipso: non tamen fuisset talis lex data his, qui non habuerunt nec habere potuerunt. Et sic tota culpa non seruatæ iustitiæ originalis fuit in Adam, qui eam seruare poterat, & non seruauit. Nec etiam ipsæ potentiæ destitutæ secundum se possunt habere rationem culpæ, cùm sint naturales & à Deo. Naturalibus autem non meremur neq; demeremur aut vituperamur, igitur, &c. Præterea omnis creatura de se est bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) & oppositum est hæresis Manichæorum. Nec obstat quòd appetitus sensitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc est præter eius intentionem, cùm ex natura suæ cõditionis afficiatur his quæ sunt sibi amica, suauia, & delectabilia, & refugiat à duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdem speciei nobiscum in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius sensitiuus haberet similem conditionem & motus eum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &c. Cùm igitur illa vis appetitiua sensitiua libertatem non habeat, & sequatur conditionem suam: quam culpam secundum se habere potest? Tota culpa & deordinatio, quę in ea imaginari potest, à libertate voluntatis procedit: quia si voluntas non sit libera (vt in dormientibus & furiosis ac pueris) nulla culpa est. Constat autem quòd paruuli in instanti infusionis animæ non habent voluntatem liberam, igitur. ¶ Præterea potentiæ illæ manent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, vel baptismus non delet culpam originalem, quod est hæreticum. Insuper si quis ex negligẽtia sua morbum & deordinationem incurrit, morbus non est culpa, quamuis ex culpa euenerit: sed peccatum originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psal. Infirmus sum, sana me Domine) & non ex negligentia paruuli, sed Adæ: ergo non potest dici culpa in paruulo, nisi denominatione extrinseca, vt dictum est de manu. Necesse est ergo dicere, quòd culpa originalis peccati sit in nobis aliquid præter priuationem iustitiæ originalis, & præter debitum habendi illam, ac etiã præter potentias: vel peccatum originale non dicitur culpa, sed pœna. Nec potest dici quòd concupiscentia habeat rationem culpæ, quia vel accipitur concupiscentia pro actu appetitus concupiscibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cùm non sit in paruulis actu, sed solùm aptitudine, prout aptitudo venandi est in catulis quàmprimùm nati sunt. Sed illa aptitudo concupiscendi non est aliquid aliud à potentia appetitiua, quæ (vt probatum est) non est culpa. Nec etiam secundum quod est deordinata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationem culpę, vt dictum est de ægritudine. ¶ Nec potest etiam dici quòd infectio ex peccato Adæ relicta, quam quidam vocant tabem, alij qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbida vel est aliquid priuatiuum, vel positiuum. Si primum, non potest secundum se habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa est deordinatio proueniens ex actu voluntatis: & inquirẽdum est de priuatione illa: quia cùm priuationes non cognoscantur nisi per habitum: non potest dici nisi quòd habitus illius priuationis sit potentia appetitiua, siue appetitus concupiscibilis priuatus iustitia originali & ei annexis. quæ priuatio (vt dictum est) non est culpa sed pœna. Nec potest etiam dici quòd sit

Natura filij iræ quomodo dicũtur.

Quid in nobis habet rationem culpæ originalis.

Rom.13.

3. Ethic.

Gene.1.

aliquid positiuum inclinans & inducens ad peccandum : quia omne positiuum in creatura existẽs, habet rationem entis. & per consequens boni, cum ens & bonum conuertantur, & sic à Deo : & per cõsequens non potest dici culpa, cùm Deus non sit causa culpæ. Et cùm illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquam culpam, cui non possit per voluntatem resisti, cùm Deus sit *Iaco.1.* intentator malorum. Si autem non sit à Deo, quærendum est de causa : quia illa qualitas morbida non est ab Adam, cùm sit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris : Neq; ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis : Neq; poterat causari ex vi actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale causaret qualitatem morbidam : & quantò grauiora essent peccata, tantò illa qualitas morbida esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, vel saltem in deordinatione : & sic magis in priuatione, quàm in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quàm Adæ, cùm sint superioris naturæ, nec impediantur corpore. Sed peccatum angelorum non destruxit eorum naturam, sed solùm gratiam & dona gratuita. Nam (vt D. Dion. dicit) Naturalia in eis manserũt integra. Nec peccatum eorum causauit in eis qualitatem morbidam : ergo nec peccatũ Adæ. Nec potest etiam dici quòd illa qualitas morbida producta sit à pomo comesto : quia probandum esset quòd lignum illud haberet talem virtutem. Et cùm esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum. vt infrà dicetur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adæ. Sed esus illius ligni nõ fuit primum peccatum eius, sed elatio mentis (vt dictum suprà fuit ex D. August.) ergo qualitas illa morbida non processit ab esu ligni vetiti. ¶ Necesse est ergo dicere, quòd peccatum originale in paruulo, non vniuocè, sed analogicè habeat rationem culpæ. Culpa enim (vt dictum est) propriè primò & per se conuenit peccato mortali. Peccato autem veniali non æquè primò : quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato veniali secũdario & impropriè competit : peccato verò originali magis impropriè, cùm in aliis ab Adam nihil sit voluntarium & personale. & ideo solùm denominatione extrinseca potest dici culpa : sic quòd si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si vero considerentur ea quæ sunt in paruulo, & maximè appetitus sensitiuus destitutus, vt relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum actuale remouit prohibens : huiusmodi deordinationes non solùm pro se, sed etiam pro posteris, habent quodammodo rationem culpæ scilicet denominatione extrinseca vt dictum est *1.2.q.81. art.4.* de manu à culpabilitate voluntatis. Et hæc est vera intentio D. Tho. dicentis in peccato originali esse duo : vnum est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et post pauca dicit, quòd peccatum originale ex relatione ad principium vitiatę originis, recipit rationem culpę, inquantum deriuatur à primo parente : & alibi dicit quod habet magis rationem pœnę quàm culpę. Et quãuis dicat peccatum origioale esse habitum corruptum, eo modo quo ęgritudo dicitur habitus corruptus & dispositio naturę ad malè esse : non tamen intendit quòd sit aliqua qualitas positiua distincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ęgritudinem, pro formali verò deordinationem prouenientem ex priuatione debitę commensurationis humorum & qualitatum actiuarum. & ideo ęgritudo pro materiali ponitur in prædicamento qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiã peccatum originale pro materiali dicit potentias animę destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatę. Pro formali verò dicit respectum siue relationem potentiarum destitutarum & deordinatarum ad primum peccatum primi parentis. Nec obstat quòd in malis habitibus actus pręcedit habitum, cùm nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus : sed nullus actus pręcedit peccatum originale, igitur. Quia hęc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationem : sed peccatum originale non est talis habitus. Quanuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actum inordinatum, non tamen directè, sed indirectè sequitur per remotionem prohibẽtis scilicet iustitię originalis : prout etiam ex ęgritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quòd peccatum originale sit habitus infusus vel acquisitus, nisi per actum primi parentis, & non alicuius alterius personę, sed per vitiatam originem innatus : & non est aliquid aliud à potẽtiis destitutis, maximè ab appetitu sensitiuo, qui (vt dictum est) prosequitur sibi amica, suauia, & delectabilia, quę lex Dei prohibet, & refugit à duris & laboriosis quę lex Dei pręcipit. Et secũdum hoc idem appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundum essentiam suam ponitur in pędicamento qualitatis, cùm sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eò quòd propter remotionem prohibentis inclinat voluntatem ad illicitam, & ad morbos spirituales. ¶ Ex pręmissis sequitur quòd lex peccati, lex mortis, lex membrorum, fomes, & peccatum inhabitans, idem sunt, & pro eodem sępe à D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quàm appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus ad primum peccatum primi parentis. Vnde D. Tho. dicit quòd libido peccati venialis intelligenda est habitualiter secundum quod appetitus sensitiuus nõ continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitię. & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potẽtiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibente. Nam alibi dicit : Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis sed habitualis : & subdit, Sed sciendum est quòd ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet à generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediebat : sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus pręcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici : Vno modo aliqua dispositio

Lex peccati, mortis, membrorum, fomes quod.

1.2.q.82. art.4. ad.1.

De malo. q. 4. art.2. ad.4.

Habile aliquod dicitur dupliciter.

dispositio vel habitus infusus vel acquisitus, inclinans ad concupiscendum. & sic concupiscentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendum, quę est ex hoc quòd appetitus sensitiuus noo perfectè subditur rationi, sublato freno iustitiæ origioalis. & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus. & in solutione ad tertium prædixerat quòd cõcupiscentia cõtracta per originem, nil aliud *ad 3.*
est quàm destitutio inferiorum virium à retinaculo originalis iustitiæ. & in 1.2.q.81.art.3.ad secũdum, dicit quòd fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Ver. 2. DE TRADVCTIONE PECCATI ORIGINALIS.

A CVm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentiæ generatiuæ, quę relinquitur *1.2.q.81.*
in semine: consequens est quòd traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans gene *art.1.*
rat sibi simile in specie. Ideo dictum est.§.præcedenti ver. 4. quòd iustitia originalis, quæ erat consequens naturam bumanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in posteros, transfundendo naturam. Sic etiam peccatum originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionẽ naturæ corruptæ siue destitutæ iustitia originali, à primo parente in totam posteritatem, eo modo quo transfudisset iustitiam originalem, si non peccasset. Aliàs excluderetur necessitas redemptionis factæ per Christum. Cuius oppositum ostendit Apost. dicens, Si per vnius *Rom.5.*
delictum processum est in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. ¶ Ad intelligendum modum traductionis, notandum est quòd omnes homines qui descendunt ab Adam, possunt considerari vt vnus homo, inquantum conueniunt in vna natura, quam à primo parente acceperunt, secondum quod in ciuilibus omnes homines vnius communitatis reputantur vnum corpus, & tota communitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit, quòd participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati sunt, tanquam membra vnius corporis. Actus autem vnius membri corporalis, vtputa manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primò mouet membrum. Ideo homicidium quod manus committit, non imputatur manui ad peccatum, si consideretur manus secundum se, vt diuisa à corpore, vel vt mota violenter ab extrinseco. Sed bene imputatur, inquantum est mota ab intrinseca voluntate hominis, & inquantum est aliquid eius, & comparatur ad illum. Sic etiam inordinatio peccati originalis, quæ est in boc homine, non est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur: sicut voluntas animæ mouet omnia membra ad actum. Vnde sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale: & illud membrum non dicitur habere peccatum, nisi inquantum mouetur à voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatũ actuale: Ita peccatum quod à primo parente deriuatur per motionem generationis, dicitur originale, & non est peccatum huius personæ secundum se consideratæ, sed solum inquantum bæc persona est per generationem deriuata ab Adam, propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quanuis anima non traducatur per originem effectiuè (cùm sit per solam creationem) tamen bene dispositiuè, per virtutem seminis. Et licet culpa non sit actu in semine, est tamen ibi virtute, ratione humanæ naturæ, ad quam disponit. Nec obstat quod Philoso. dicit, quòd id quod est ex origine, est naturale, & non *3.Ethi.*
est culpabile. Quia verum est, si consideretur secundum se: secus, si per comparationem ad parentes, vt in crimine lęsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit filius iniquitatẽ patris &c. *de Malo.q.*
quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est *4.art.1.*
suum, non vt est particularis persona, sed (vt dictum est) per cõparationem, &c. Si dicatur quòd nemo *ad.19.*
potest aliquid accipere ab eo qui noo habet: sed baptizatus generans oon habet peccatum originale, igitur non transfundit: D.Tho. dicit quòd licet culpa per baptismum remittatur, & portio superior *1.2.q.81.*
sit coniuncta Deo per gratiam: noo tamen datur virtus animę, vt posit conseruare corpus absque cor- *art.3.ad 3.*
ruptione, aut ab omni rebellione. & sic quantum ad superiorem partem anima per baptismum parti- *De Malo.*
cipat nouitatem Christi: sed quantũ ad inferiores vires adbuc manet vetustas pœnę, quę est ex Adam. *q.4.art.6.*
Manifestum est enim quòd baptizatus oon generat secundum superiorem partem animæ, sed secun- *ad 9.*
dum corpus. Ideo homo baprizatus generando oon mittit in prolem nouitatem Christi, sed vetustatem Adæ. & ideo licet ipse non babeat originale quantum ad culpam, quæ (vt dictum est) erat per respectum ad peccatum primi parentis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se & nõ pro filiis: ideo transmittit peccatum originale in prolem. Et si dicatur quòd respectus ad peccatum primi parentis remaoet in baptizato in motibus primò primis, qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicendum quòd licet maneant materialiter, non tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ, sed non imputabilitatis. Et quanuis donum Christi potentius sit quàm delictum Adæ, cùm restituerit homines in altiorem statum quàm haberet Adam antequàm peccaret, quia ad statum gloriæ, *Rom.3.*
qui est absque periculo peccandi: illud tamen donum non applicatur totaliter statim per baptismum, sed per conformitatem ad Christum, vt effectus sit similis causę. Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ, vt per mortem nos à morte redimeret, & resurgendo vitam repararet. Sic homines per baptismum Christo conformaotur per gratiam, vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatum originale. Nec est inconueniens quòd pœna sit causa culpæ. Et ideo remota culpa à superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus oon actu sed virtute manere potest, vt principium humanę generationis. Sic dicatur quòd D. Virgo. non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem: Dicendum est quòd ipsa sola speciali gratia præuenta fuit & pręseruata, eo quòd fuit pręuisa esse mater

Cant.4.

& domus Dei. Vnde Psal. Domum tuam domine decet sanctitudo. & de ea Salo. Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non est in te. ex quibus authoritatibus potest haberi priuilegium, maximè autem ex authoritate Ecclesiæ, quæ errare non potest. Et licet mortua fuerit, mors tamen non fuit illi pœna, sed conditio naturæ. & quanuis aliqui ex priuilegio possent præseruari à morte (licet de nullo legatur) non tamen propterea sequeretur quòd fuissent immunes à peccato originali: quia sicut Deus pœnas peccatorum actualium potest condonare, sic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod Apost. dicit, Nos qui viuimus, qui residui sumus, non præueniemus eos qui dormierunt, voluit dicere quòd aliqui præseruentur à morte, vt dicemus infrà cùm de generali resurrectione agetur. ¶ Si qui autem miraculosè alio modo quàm per viam seminalem formarentur vel crearentur à Deo, non contraherent peccatum originale, vt D. Aug. ait. In illis tamen essent similes motus & defectus ac mors ex conditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, sed pœnalitates & afflictiones. D. tamen Virgo præseruata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatum originale contrahitur ex progressu ab ipso Adam, secundum rationem seminalem, sequitur quòd si Adam non peccasset, Eua peccáte, peccatum orignale non fuisset transfusum in posteros. Si tamen Eua non peccante Adam peccasset, peccatum originale transfusum fuisset. & idem dicendum est de filiis eius si peccassent, quoad eorum posteritatem. ¶ Alia autem peccata primi parentis pręter primũ non fuissent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat sibi simile, secundum speciem, & non secundum indiuiduum: licet actiones sint suppositorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiuiduum, sicut actus personales, & quæ consequuntur ad eos, non traducuntur à parentibus in posteros. Non enim grammatiticus generat grammaticum, nec transfundit sciẽtiam vel artem quam studio acquisiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturam speciei, traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, vt oculatus generat oculatum, & podagricus podagricum. Et si natura sit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionem naturæ, vt fortitudinem, velocitatem, & agilitatem corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ non corrumpunt naturam, quantum ad id quod est naturæ, sed solùm quantum ad id quod est personæ, hoc est secundũ pronitatem ad similes actus malos, non traducuntur. Et maxima illa, qua dicitur quòd quis magis potest traducere quòd habet ex se, quam quod habet ab alio (sicut ignis potest magis calefacere, quàm aqua calefacta) vera est in his quæ sunt transferibilia, quæ scilicet non sunt purè personalia. Nec obstat illud, Ego sum Deus Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D. August. ait.) nunquam punitur anima filij pro parentibus, nisi communicet in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporali, inquantum sunt aliquid patris, vt dictum est. §.1. Ver.2. huius.c.

1.2.q.81. 3. ad 1.
1.Thess.4.
10 super Gene. ad literam.
Nullum nisi primum peccatum transmittitur ad posteros.

Ver. 3. DE VNITATE PECCATI ORIGINALIS.

1.2.q.82. art 2.
Ioan.1.
Psal.50.
Matth.2.

Peccatum originale licet dicatur vnum peccatum mundi (iuxta illud, Ecce agnus Deus, qui tollit peccatum mundi) nihilominus tamen in quolibet homine ante baptismum est vnum, quia non est nisi vna causa, scilicet primum peccatũ primi parentis, quòd solùm in posteros traducitur. & sic peccatum originale est vnum numero in vno homine, & vnum specie in omnibus hominibus. Nec obstat quod ait Psal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. quia secundum morem sacræ scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur, prout ibi: Defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexistunt omnia peccata actualia, vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerunt plures deformitates, scilicet superbię, inobedientiæ, gulæ. vel quia multæ partes animæ inficiuntur, scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis, & vires inferiores, & corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur, sint diuersę: tamen respectus ex parte causæ & principij, est vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam. B

Ver. 4. DE AEQVALITATE PECCATI ORIGINIS.

1.2.q.82. art.4.

Cum natura, secundum Philoso. sit æqualiter in omnibus suppositis, & peccatum originale sit peccatum naturæ, sequitur quòd peccatum originale sit æquale in omnibus: Quia in peccato originali non sunt nisi duo: Vnum est priuatio iustitię originalis: Aliud autem est relatio ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originẽ natura deducitur. Quo ad primũ, peccatum originale non suscipit magis & minus, cùm totum donum iustitię originalis fuerit à quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non suscipiunt magis & minus, sicut mors. Similiter nec quo ad secundum: quia omnes homines ęqualem relationẽ habent ad principium vitiatę originis. Nec obstat quòd non omnes homines sunt ęqualiter proni ad concupiscẽdum: quia hoc prouenit ex dispositione corporis, pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno, quàm in alio. Nec est simile de ægritudine, quę suscipit magis & minus in vno quàm in alio: Quia ęgritudo corporalis, quanuis sit eiusdem speciei, non tamen semper habet ęqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quę est maior in vno quàm in alio, transmittit peccatum originale, sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu concupiscibili: ideo communiter peccatum originale concupiscentia nominatur, accipiendo concupiscentiam pro potentiis destitutis, quę sunt materiale in peccato originali: formale verò priuatio iustitię originalis ad peccatum primi parentis relata, vt dictum est. C

Ver. 5. DE SVBIECTO PECCATI ORIGINALIS.

De Malo. q 4. art.1. 4. & 5.

Peccatum originale sicut in causa principali fuit in ipso Adam, & vt in causa instrumentali in semine: Sed sicut in subiecto est primò in anima, deinde in voluntate, & consequenter in intellectu & D

appetitu

appetitu ſenſitiuo,ac etiã in viribus inferioribus,quæ poſſunt eſſe ſubiecta culpæ: cùm priuatio & habitus habeant fieri circa idem.Sed primum ſubiectum iuſtitiæ originalis erat eſſentia animæ, & deinde ſecundariò effectuum eius,aliç potentiæ(vt dictum eſt) igitur,&c.Et ſic peccatum originis primò reſpicit animam,& conſequenter alias potentias ordine quodam ſubtrahendo perfectiones quas ordi ne quodam iuſtitia originalis producebat.

§. 6. DE POENIS PECCATI ORIGINIS.

A POEna Peccato Originali debita quantum ad animam eſt carentia diuinæ viſionis. Quia cùm gratia Dei ſit vita æterna,& peccatum originale priuet gratia, conſequens eſt quòd priuet gloria. Ad cuius pleniorem euidentiam reducendum eſt ad memoriam,quod de beatitudine dictum eſt. Et cùm Philoſophus dicat quòd Deus & natura nihil faciant fruſtra : & fruſtra dicatur , quod non conſequitur finem ordinatum,ſicque homo creatus ad beatitudinem,cùm ex natura ſua poſſit cognoſcere vniuerſale bonum & principium naturæ,niſi propria voluntate auertatur ab eo,ſequitur quòd paruuli cũ ſolo originali decedentes,non ſunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictum eſt ſuprà,quòd Deus talibus in ſeparatione animæ infundit omnes ſpecies intelligibiles rerum, quas acquirere & intelligere poterant,ſi vixiſſent. Veruntamen priuati ſunt beatitudine ſupernaturali,quæ conſiſtit in clara Dei viſione. Et quia tales non cognoſcunt ſe priuari tali bono, cùm non habeant de illo reuelationem,ideo non dolent neque triſtantur. Et dato quòd haberent notitiam futuræ beatitudinis ſupernaturalis,non dolerent:quia nullus abſque deordinatione voluntatis appetit, quod ſcit ſe habere non poſſe,& ſupra ſe eſſe. Quidam probabiliter dicunt quòd Deus , qui ordinauit pœnam ſenſus reſpondere delectationi , iuxta illud, quantum ſe glorificauit & in delicijs fuit, &c. non concurret ad triſtitiã.Propter hoc D. Auguſt.dicit quòd mitiſſima eſt eorum pœna, qui pro ſolo originali puniuntur. Nec obſtat quòd idem Auguſt.dicit,quòd pueri deſcendentes cum originali, experientur gehennam:& alibi dicit quod firmiſſimè tenendum eſt eos æterno ſupplicio puniendos: Quia nomine tormenti,ſupplicij,gehennæ,cruciatus,& ignis, & ſi quid ſimile in dictis ſanctorum reperiatur, largè accipiendum eſt, pro omni pœna etiã priuatiua,vt ponatur ſpecies pro genere. Nec obſtat pariter quòd D.Chryſoſt.dicit quòd carentiam diuinæ viſionis ſequitur maximum tormentum : quia intelligitur de carentia diuinæ viſionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in delicijs, & non de eo qui priuatur ex ſola culpa originali,in qua nullo modo fuit in delicijs. Nec etiam ratio D. Auguſtini (qua probat ipſos futuros in iudicio generali in parte ſiniſtra, & audituros, Ite maledicti in ignem æternũ) aliquid contra prædicta concludit:Quia illa verba intelligenda ſunt de omni pœna proportionata culpæ illorum qui puniuntur,cùm conſtet in inferno eſſe diuerſitates pœnarum, & quòd non omnes æqualiter puniantur, ſed ſecundum proportionem demeritorum . Cùm ergo pœna ſenſus reſpondeat culpç actuali delicijs,ſequitur quòd non torquebũtur:Aliàs ſequeretur quòd qui non peccauit in hoc ſeculo,non ceſſaret peccare in futuro,cùm ſuperbia damnatorum aſcendat ſemper : quod conſtat eſſe falſum & cõtra illud, Vbi ceciderit lignum ſiue ad auſtrum,ſiue ad aquilonem,ibi erit. & ideo illa ſententia quo ad illos applicabitur ſecundum proportionem peccati originalis : cuius pœna quo ad animam,eſt ſola carentia diuinæ viſionis. Vel poteſt dici quòd illa ſententia intelligitur de his qui actualiter & commiſſiuè peccauerunt. vnde prædicetur eis, Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, &c. quæ illi non potuerunt,igitur,&c. Præterea in hoc non tenetur D. Auguſt. vnde Gennadius in lib. de viris illuſtribus,de eodem Auguſt.loquens ait:Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit:error tamen illius (vt ſuperius dixi) multo ſermone contractus,lucta hoſtium exaggeratus,necdum hæreſis quæſtionem dedit. per quç verba dat intelligere, D.Auguſt.in hac opinione erraſſe,ſed ipſum hæreticum non fuiſſe : eò quòd non fuit pertinax , imò retractauit in epiſtola ad Iulianum , in qua ſe declarat dicens: Ego autem non dico paruulos ſine baptiſmo morientes,tanta pœna plectendos,vt eis melius eſſet non naſci . cùm tamen ſermone. 26. ad Eremitas dixerit, Melius eſſet omni eſſe carere, quàm in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eum poſuiſſe . Præterea decret. Maiores,de Bapt. (in qua eſt determinatum eos non pati pœnam ſenſus) tempore D. Augu. nondum edita erat.quia idem Auguſt. (qui ſupramodum Eccleſiam reuerebatur) ſi edita fuiſſet,oppoſitũ non dixiſſet. ¶ Non obſtat pariter quòd peccatores debeant grauius puniri poſt mortem quàm in vita, in qua peccatum originale punitur pœna ſenſus : Quia poſt mortem non eſt ſtatus proficiendi ad virtutem,vel etiam deficiendi per peccatum,ſed recipiendi pro meritis. vnde omnes defectus qui ſunt poſt mortem, taxantur pro culpa, & non ordinantur ad profectum virtutis, vel euitationem peccati. Sed iſti defectus ſenſibiles non ſunt pœna taxata , ſed concommitans , & ordinati ad euitationem peccati. Sicut vidimus quòd cùm aliquis iudex pro aliquo crimine facit aliquem excæcari (vt in antiqua lege oculum pro oculo) cæcitas eſt pœna taxata,quam intendit iudex. Verùmtamen quia cæcitatẽ ſequuntur multa incommoda,puta quia cæcus habet mendicare, ceſpitare , ſuſtinere dolorem capitis, & alia huiuſmodi,quæ iudex non ponderat nec ordinat:quia non poteſt omnes euentus prouidere & conſiderare. Sed Deus qui omnia prouidet & ponderat , ordinauit pro pœna taxata, priuationem iuſtitiæ originalis,gratiæ, & gloriæ, & quòd in hoc mundo defectus ſenſibiles (qui ſunt conditiones naturæ non præſeruatæ iuſtitia originali) incurremus ex peccato originali, ad profectum virtutis,& euitationem peccatorum,quandiu erimus in ſtatu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt poſt mortem. ¶ Sed difficultas adhuc manet : Cùm pœna ſenſus reſpondeat conuerſioni ad bonum commutabile, & tantum debeat imputari nobis conuerſio primi parentis,ſicut eius auerſio, cùm conuerſio ordine naturæ (licet non temporis) præcedat auerſionem: Non enim poteſt quis auerti à bono incommutabili , niſi prius apprehendat aliud bonum: dicendum quòd talis conuerſio non referebatur ad naturam , ſed ad

De malo q. 5. art. 1. Rom. 6. c. 1 q. §. 1. ver. 2. 2. Phy.

c. 2. §. 1. ver. 1.

Apoc. 18. In hypomo-ſtic. in li. de fi. ad Petrũ.

In hom. de repa. lap.

Eccle. 11.

De Malo q. 5. art. 4. ad 5.

personam: quia ideo Adam conuertebatur ad illud, non quòd cogitaret esse bonum naturæ, sed vt bonum sibi: ea autem quæ pertinent ad personam, non imputantur toti naturæ. Et quamuis (vt dictum est) peccatum originale sit æquale in omnibus: non tamen æqualiter omnes subduntur his defectibus. Aliqui enim sunt difformes, alij quasi semper valetudinarij, & aliqui magis sensibiles malorum quàm alij. Quia hæc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præseruationem filiorum, aut propter alias causas, quæ diuinæ prouidentiæ reseruantur.

Ver. 1. DE MORTE.

1.2.q.164. art.1. Rom.5. Mors quid. 1.Cor.4. MOrs est pœna peccati originalis. vnde Apost. Per vnum hominem peccatum intrauit in orbem terrarum, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd mors significat priuationem vitæ. Et cum priuatio non possit cognosci nisi per habitum, mors perfectè cognosci non potest, nisi cognoscatur vita quam priuat. Quare reducendum est ad memoriam quæ de vita diximus, quòd licet vita aliquando accipiatur pro operatione: hic tamen accipitur pro esse siue principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica siue æterna: sequitur triplex posse esse principium vitæ, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ & operationis corporalis. Gratia est principium vitæ & operationis spiritualis & meritoriæ. Lumen gloriæ est principium vitæ siue operationis beatificæ & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse vitam, scilicet corporalem, spiritualem, & æternam. ¶ Et cùm mors sit priuatio vitæ, sequitur quòd triplex est mors, scilicet corporalis, spiritualis siue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ a corpore. Mors spiritualis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue peccatum. vnde Ezec. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, per quod est vita beatifica siue æterna, iuxta illud, in æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis secundum se non priuat hominem magno bono, imò liberat à miseriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum est à Deo, quòd omnes homines resurgent ab ea, vnde Apost. Omnes quidem resurgemus. Ideo in sacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maximè in libris Regum, Dauid dormiuit cum patribus suis. & Psal. Diues cùm dormierit, non sumet omnia. & alibi, Dormierunt somnum suum, &c. Et Christus eam sæpe dormitionẽ nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Imò talem dormitionem dixit non esse nominandam propriè mortem, neque in ordine aut numero mortium esse computandam, dicens: Non est enim mortua puella, sed dormit. Mors verò spiritualis siue culpæ priuat hominem maximis bonis spiritualibus, scilicet gratia Dei, & virtutibus infusis, ac donis spiritus Sancti: & nõ est certum quòd omnes in illam incidentes, resurgant per pœnitentiam. Constat autem quòd hæc mors spiritualis inducit ad mortem æternam. Ideo dicitur prima. Mors verò gehennæ dicitur secũda, iuxta illud, Qui vicerit (scilicet vitia & mortem primam siue culpæ) non lædetur à morte secunda. Et quia de morte prima sufficienter dictum est cùm de corruptione charitatis & gratiæ ac etiam de peccatis ageretur: Dictum est etiam de morte secunda, cùm de inferno & pœnis damnatorum esset sermo. Ideo nunc illis dimissis, de morte corporali aliqua notatu digna dicenda sunt. B

Mors triplex. Ezech.18. Psal.48. 1.Cor.15. Psal.48. Ioan.11. Math.9. Apoc.2.

Ver. 2. DE MORTIS MEMORIA.

Memoria mortis vtilitates. MOrtis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum confert vtilitatis, maximè autem quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendum ad virtutes. Retrahit enim à superbia, & inducit ad humilitatem. Nemo enim considerans se esse breui tempore in cadauer putridũ, & tandem in vilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliandi. vnde Ecclesia. 10. Quid superbis terra & cinis? & Hiere. 2. Vide quàm vilis & abominabilis facta es. Ideo Ecclesia volens Christianis præscindere occasionem superbiæ, & materiam humilitatis ministrare, ordinauit vt in principio quadragesimæ capitibus eorum imponerẽtur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age pœnitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, videndo sordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam suam: Sic homo pulueres in quos resolui debet considerans, habet occasionem se humiliandi, & demittendi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium malorum radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domũ suam deferre vel deferri facere non potest, & quibus scit se in porta ciuitatis spoliandum, & pro eis puniendum. Sed sic est de rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Bern. dicit: Mirabilem ianitorem (scilicet mortem in exitu) posuit mundus, qui nihil suum secum trahere permittit. Et Psal. Diues cùm dormierit non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius. & alibi: Dormierunt somnũ suum omnes viri diuitiarum: & nihil inuenerunt in manibus suis. & Iob 1. dicebat: Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubiũ quòd nec aliquid auferre possumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquam stercora. Et D. Hiero. dicebat: Facilè contemnit omnia qui cogitat se moriturum. Retrahit pariter à concupiscentia & carnis desideriis ac voluptatibus. Vnde D. Grego. Non potest melius domari caro viua, quàm cogitando qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuum continebis si exitum cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus aliis vitiis & peccatis. vnde Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. ¶ Secundò mortis memoria inducit ad pœnitentiã. Vnde Ezechias cùm audisset Esa. dicentem sibi: Dispone domi tuæ, quia morieris, & non viues. Fleuit: & cõuersus ad parietem, egit pœni- C

1.Tim.6. Esa.38.

egit pœnitentiam. Et Niniuitæ audientes Ionam dicentem, Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiam. In vitis patrum legimus quòd quidam interrogauit abbatem Amonem, quomodo peccata sua flere, & de eis pœnitere posset, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogant, vbi est iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint, & qualiter respondebunt: & in ipsa expectatione, pœnarum suarum plorant causas. applicatio est facilis. ¶Tertiò mortis memoria exterius protestata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de viris Bethuliæ obsessis ab Holoferne, quòd præcincti saccis, habentes cineres super capita sua, offerebant sacrificia: & placatus dominus liberauit eos. *Hester. 4.* & 3. Regnum 21. dicitur de Achab, quòd cùm audisset sermones domini, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauítque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Heliam Tesbitem dicens: Nónne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Ideo P[illegible] dicebat: Cinerem (hoc est mortis recordationem) tanquam panem manducabam. E[t] Christus pœnitentiam in cinere & cilicio laudauit, Matth. 11. dicens: Olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent. Et cùm pœnitentia multa bona opera includat, consequens est quòd mortis memoria & recordatio sit ad bonorum operum vigilantiam excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere à quatuor impedimentis, huiusmodi recordationem impedientibus, quæ secundum contemplatiuos, dicuntur quatuor portitores pertrahentes cursu velocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitatione adolescentis filij viduæ. *Luc. 7.* ¶Primum impedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ misericordiæ. Quidam enim, & maximè Lutherani, solam diuinam misericordiam & bonitatem considerantes, aliquibus sacris scripturæ passibus malè intellectis inhærentes, temerariè præsumunt se omni tempore & instanti, etiam in morte, absque sacramento pœnitentiæ misericordiam consequuturos: & sic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inspirationes, exempla, & monitiones. *Quatuor portitores peccatorum ad sepulturã inferni.* Hi plurimum decipiuntur. quia Dominus non solùm bonus & misericors est, sed etiam iustus. Vnde Psal. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. & contemnentes sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. vnde Apostolus: An diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnis? *Rom. 2.* Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. ¶Secundum impedimentum & secundus portitor est, Spes longæ vitæ. *Spes longæ vitæ periculosa.* Multi enim sunt iuuenes, qui arbitrantur se diu victuros, & in fine dierũ pœnitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernum viuentes. Sunt etiam aliqui senes, qui putant se quasi immortales: & licet efficiantur infirmi, non cogitant de morte. Interim incidunt in frenesim, & moriuntur in peccatis: quia non aduertent, donec se reperiant in inferno. de talibus Salomon: Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret. *Prouer. 1.* despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenerit, cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. & D. August. Hac animaduersione punitur peccator, vt qui cùm viueret oblitus est Dei, dum moritur, obliuiscatur sui. Nam vt dicit Psal. Non est in morte qui memor sit tui. Et Ecclesi. 5. Ne tardes conuerti ad dominum: & ne differas de die in diem. Subitò enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Ecclesi. 38. in persona cuiuslibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, scilicet imminet iudicium. Sapiens ibi comparat vitam hominis, diei, quæ parum durat, & scito labitur: neque semper permittit Deus hominem venire vsque ad finem diei, ad quem venire quis posset secundum cursum naturæ. Vnde dicebat Ezechias: De mane vsq; ad vesperam finies me. *Esa. 18.* ideo Christus, Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, &c. *Matth. 24.* Videmus multò plures iuuenes mori quàm senes. hæc sola experiẽtia deberet terrere nos. D. Bernardus dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spospondit tibi diem crastinum, imò nec horam, &c. Ideo non est confidendũ in illa vana spe longæ vitæ: quàm sapiens vocat repromissionem nequissimam & fallacem. ¶Tertium impedimentum & tertius portitor est mala societas. *Societas malorũ cauenda.* Heu quot decepit iste? Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in paradiso, nisi fuissent malę societates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profectò innumerabiles. Psal. dicebat: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. & Eccl. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. *Prouer. 1.* Ideo Salomon: Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint, Veni sortem mitte nobiscum: ne ambules cum eis. prohibe pedem tuum à semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notandum est iuuenibus commune dictum: Talis ponit culicem in aure, qui non auferet eam. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernum, qui non liberabit te. Ideo Christus monebat fugere malas societates, dicens: *Matth. 5.* Si oculus tuus scandalizat te: vade, & proiice eum ab te, &c. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ & matrem suam, &c. quando scilicet inducunt ad malum. ¶Quartum impedimentum siue quartus portitor est mala cõsuetudo, quæ etiam multos illaqueat. Quia consuetudo quodam modo vertitur in naturam, & dicitur altera natura. D. Thom. recitat Iulium Cęsarẽ in lib. de bel. gal. *1.2.q.94. art. 4.* dicentem quòd olim apud Germanos ex mala consuetudine furtum non reputabatur iniquum. Mulier proba si incidat in adulterium, quãprimùm cecidit, cor eius tremit & palpitat: cùm autẽ secũdò, minus: si tertiò, adhuc minus: si quartò & amplius, delectatur, tandẽ iactat se & efficitur de numero illorum, qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. *Consuetudo mala noxia & periculosa.* Tales sunt similes auibus applicantibus ad campanile, quæ cùm primò audiunt campanas, timent, secundò non tantum, tertiò *Prouer. 2.*

appropinquant, & deinde ſuper eas aſcenduot & ſtercoriſant. Idem faciunt circa formidines in agris ſeminatis appoſitas, & c. Vnde D.Chryſ.dicit: Peccatum cõſuetudioe vileſcit, & quaſi nihil ſit putre-
Prou 18. ſcit. Tales umere deberent, quia vix reſurgunt, iuxta illud: Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. & Prouer.22. Adoleſcens iuxta viam ſuam graditur: & cùm ſenuerit, non recedet ab ea. & Hiere.13. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis beoe-
Malè aſſueti quod accidat. facere, cùm didiceritis malum. Tales cooſuetudinarij pondere peccatorum labuntur de peccato in peccatum: ſicut ſitula cadit in puteum, cathena ſerrea paulatim tracta, & ſicut mola à ſupercilio montis paulatim impulſa. vnde D.Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiam noo deletur, ſuo pondere ad aliud trahit. Ideo quilibet quamprimùm ſentit ſe tali pondere grauatum, conari debet ad exonerationem. quod faciliter faciet, ſi ad mortem dirigat mentis intuitum &c.

Ver. 3. DE TIMORE MORTIS.

Timor triplex. CVm timor ſit de malo futuro oppoſito booo dilecto: ſequitur quòd ſecundum diuerſas dilectio- D
nes boni ſit diuerſus timor mali oppoſiti. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur ſcilicet naturaliter, virtuoſe, & vitioſe. Ideo triplex eſt timor mortis. ¶ Primus eſt naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitam ſuam: prout vnaquæque res naturaliter appetit conſeruationem ſui eſſe, & reſiſtit contrariis quantum poteſt. Et hic quantum eſt de ſe cùm ſit naturalis, non eſt bonus neque malus. Huc timore Apoſtol. mortem timuerunt. vnde Rom.8. dicitur: Scimus quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, nolétes ſpoliari, ſed ſuperueſtiri, vt dicitur 2.Co-
Marc.14. rint.5. & non ſolum ſancti Apoſtoli, ſed etiam ipſe Chriſtus ſecũdum portionem inferiorem ſiue partem ſenſitiuam. Cum enim intraſſet hortum Olineti, cœpit tædere & pauere. vnde eius voluntas vt natura aduocata ſenſualitatis, petebat: Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. ¶ Secundus timor eſt ordinatus & virtuoſus, quo aliqui timent ſe noo feciſſe ſufficientem pœnitentiam: & propter hunc timorem quærunt media prolongandi vitam, ad faciendam maiorem pœnitentiam, vel amplius meren-
Timor mortis ordinat⁹ vnde procedit. *Rom.9.* dum & proficiendum reipublicæ, vt D.Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc eſt ſeparatus) eſſe à Chriſto, cui deſiderabat coniungi. Timor etiam mortis ex periculis & inſultibus dæmonum, dummodo timens non diffidat de bonitate aut miſericordia diuina, non eſt malus, cùm non procedat ex infidelitate aut deſperatione, ſed ex conſideratione peccatorum & indignitatis. Hic timor ſtimulat ad pœnitentiam & ad debitam præparationem, & ad accipienda arma, quibus nos defeodamus contra pericula. Ideo eſt bonus & laudabilis. nec eſt aliquis adeo iuſtus, qui non habeat occaſionem
Boni timore habent occaſionem timendi. ſic timendi, & ſe præparandi. Quia licet quilibet Chriſtianus qui veram fecit pœnitentiam, & munitus eſt ſacramentis Eccleſiæ, quadam coniectura morali, poſſit iudicare & credere & ſperare ſe eſſe ſaluandum: nihilominus tamen ex incertitudine an ex parte ſui fecerit id ad quod tenetur. & ſic pro-
Timor mortis inordinatus vnde procedit. pter diſtrictum iudicium, quod in morte erit, habet occaſionem timoris. ¶ Tertius timor mortis corporalis eſt inordinatus & vitioſus, qui ſcilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorum huius ſeculi, quibus in morte ſpoliamur. Sunt enim aliqui qui ſic timent priuari bonis, quod nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire: vellentque ſemper manere in hoc ſeculo, quaſi non eſſet alia paradiſus, niſi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, eſt malus, & cauſa multorum malorum, & tandem excæcationis, vt dictum eſt cùm
An mors ſit ſimpliciter timẽda. de timore mundano ageretur. ¶ Sed difficultas eſt an ſimpliciter & abſolutè mors ſit timenda, & an timor mortis ſit perſuadendus. Hæc difficultas per duas propoſitiones enucleatur. Prima propoſitio eſt, quòd quanuis mors corporalis aliquo modo ſit timeoda etiam bonis, non tamen ſimpliciter & abſolutè: ſed potius amanda & optanda, propter multa bona quæ ſecum affert, & ſingulariter tria.
Quæ bona mors afferat bonis. ¶ Primò enim liberat ab omnibus morbis & miſeriis ac calamitatibus corporalibus. Noo eſt melior medicina corporalis in mundo quàm mors. Quia quantùcunque medicinæ corporales curent ad tempus & incompletè, oon tamen completè & perfectè ac perpetuò. Nam (vt Iob dicit) Homo oatus de muliere, breui viueos tempore, repletur multis miſeriis. Nunc eſt lætus, ounc triſtis: nunc æger, nunc ſanus: ouoc calidus, nuoc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc io breui quiete & tranquillitate, nũc in ſolicitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideo magoum bonum oobis affert. vnde Apoſto. Rom.7. dicebat: Infœlix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? per mortem autem booi ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuò liberaotur. vode Apocal. 19. Abſterget Deus omoem lachrymam ab oculis ſanctorum: & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà. Et Apoc.7. Noo eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol neque vllus æſtus. ¶ Secundò mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. Quandiu enim ſumus in hoc mundo, ſumus in tali periculo ſpirituali, in quali ſunt
Ephe.8. milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & aſtutiores. vnde Apoſtol. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem (ſcilicet ſolùm) ſed aduerſus principes & poteſtates aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia oequitiæ in cæleſtibus. & D. Auguſt. dicit: Verſutus eſt hoſtis, & habet mille oocendi modos. & Iob.4. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei valeat comparari. In hoc mundo via eſt adeò lubrica, & tot ac tantæ ſunt peccatorum occaſiones, quòd pauci ſuot qui omnino caueant à peccatis. Vnde Prouer.24. Septies in die cadit iuſtus & 1.Ioan.1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. & Iacob.3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cùm ſont infirmi, vt pœnitentiam agere poſſint: quibus melius eſſet quòd morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt, & quantò magis procedunt, tantò magis ſe illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed

tur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. ¶ Tertio mors liberat à carcere, & introducit in regnum cæleste & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasionem lętitię. In hac vita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni: quia, vt dixit Deus Moysi, Non videbit me homo, & viuet, scilicet hac vita mortali. Per mortem autem, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnum cęleste, in quo sunt diuitię, gloria, gaudium, lętitia, & omnium bonorum perfecta possessio. Ideo debemus eam desiderare cum Psal. qui dicebat: Educ de carcere, scilicet corporis, animam meam, ad confitendum nomini tuo Domine. & Apostolus Phil. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Propter hanc eductionem & introductionem mors Sanctorum dicitur natiuitas: quia quemadmodum puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnum spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad amplissimum locum Paradisi. de hoc Baruch. 3. O Israël quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius magnus, & non habet finem: excelsus, & immensus. Si ampliora bona quæ mors secum affert, scire desideras, vide Apud D. Ambr. in lib. de bono mortis. Propter huiusmodi liberationem malorum, & adductionem malorum, Mors bonorum dicitur preciosa. vnde Psal. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Si esset aliquis lapis qui sanaret omnes infirmitates, & c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret. A fortiori mortem corporalem & c. Ideo non est timenda, sed potius amanda & desideranda: cùm in ea vltra prædicti bona consolentur ab angelis portantibus eas in paradisum, ac etiam à Christo, qui, vt D. Grego. ait, solet bonis in morte apparere. vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quòd timor mortis corporalis non est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus.

Sap. 9. Exod. 32. Psal. 141.

Mors sanctorum cur dicitur natiuitas.

¶ Secunda propositio est, quòd mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quæ secum affert. vnde versus: Mille modis læti miseros mors vna fatigat. Primò enim priuat bonis temporalibus, quibus mundani plurimum affecti sunt: & tamen nil eorum secum morientes auferre possunt. Secundò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas summè diligunt & prosequuntur. Tertiò adfert dolores corporales, qui proueniunt ex qualitatibus contrariis disconuenientibus, & ex separatione animæ à corpore, quæ tantò est acrior, quantò nexus & amor vnionis est amabilior. sed non potest inueniri maior, arctior, siue amabilior copula siue vnio, quàm animæ & corporis. vnde Iob. 1. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua, scilicet seruanda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorum amissionem ac separationem, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, suprà quàm dici potest torquentur. Philosophus dicit quòd omnium terribilium terribilissimum est mors: sed amplius malis, auaris, & voluptuosis. vnde Eccle. 41. O mors quàm amara est memoria tua homini habenti pacem cum substantiis suis? Additur huiusmodi doloribus mundanorum siue mundo deditorum infestatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorum, amicorum, famulorum, creditorum querula instantia atque solicitudo, quæ aliquando maior est quàm animæ. Allegans obsequia, paupertatem suam, instant testamentum fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis non curant. Sed si hæc sola forent, tollerabilis esse posset mors. Verùm cùm inducat ad intolerabilia & æterna tormẽta, quis tolerare poterit. vnde Esa. 33. Quis de vobis stare poterit cum igne deuorante? aut quis habitabit eum ardoribus sempiternis? Eam ob rem Psal. vocat peccatorum mortem pessimam. Ex quo sequitur quòd præsumptuosis & mundo ac deliciis affectis, qui se sic securos putant, ac si semper hic viuere deberens, & de morte non curant, bonáque opera negligunt, & in peccatis perseuerant, proponendus & persuadendus est timor mortis, & exaggerenda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorum priuatio, tormentorum inductio. imprimẽdum est illis illud verbum Christi: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? inculcanda est historia de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non est in deum diues. Hæc enim & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem suscipiẽdam de qua nobis dicendum est.

Infestatio mundanorũ quæ sit.

Luc. 12.

Ver. 4. DE PRAEPARATIONE AD MORTEM.

E PLures sunt rationes & motiua, quemlibet inducentia ad se diligenter, omni cura, omni quoque studio præparandum ad mortem. Inter alia autem sunt quatuor principalia non omittẽda. ¶ Primum est supremi Domini aduentus. Videmus experimento quod in aduentu principis temporalis populus se diligenter præparat ad eum reuerenter ac honorificè recipiendum. Et si auisati & præmonisi non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A fortiori vnusquisque debet se præparare in occursum aduentus Dei viuentis, qui est rex regum, & Dominus dominantium, qui venis ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per scripturas Prophetarum, Euangelistarum, & Apostolorum. vnde Amos 4. Pręparare in occursum domini Dei tui Israël. & Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, & c. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui non se præparabunt censebuntur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo. ¶ Secundum motiuum est tremendum Dei iudicium. Præuenti enim & accusati de criminibus in iudicio, maximè quando habent partes & accusatores potẽtes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, di-

Quatuor motiua ad præparationem mortis.

ligenter prçparant defensiones suas, faciunt visitare processum, & excusare vel alleuiare defectus suos, aliàs sunt in periculo succumbendi, & luendi pœnas. Sed sic est quòd quilibet nostrum est præuentus & accusatus tanquam reus, coram diuina iustitia. quia (vt D. Iaco.3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1.Io.1. Si dixerimus, &c. Accusator noster potens astutus, & cautelosus, est diabolus, qui (vt dicitur Apoc.12.) est accusator fratrum, qui accusat eos ante conspectũ Dei die ac nocte. Deus veniet in morte ad iudicium. vnde Apost. dicit: Statutum est hominibus semel mori. & post hoc, iudiciũ. Ideo cùm deus sit iustus, necesse est nos ante mortem præparare, & visitare, ac reuidere processum cõscientiç nostrç, parare defensiones, & habere excusationes, quas pœnitentia ministrabit, alias incidemus in horrendum Dei iudicium & condemnationem. Ideo Eccle.18. dicitur: Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei inuenies propiciationem. ¶ Tertium motiuum est redditio computorum. Videmus quòd thesaurarij principum, diffamati de mala administratione, cùm habent reddere rationem principi de administratis, sunt bene soliciti, vident & reuident & præparant computa. Alias si non habeant computa bene ordinata, & sedulas expositorum condemnãtur tanquam latrones, ad patibulum: vt vidimus temporibus nostris. Sed sic est quòd quilibet nostrum est thesaurarius & dispẽsator bonorum summi principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, dispensatores autem ministeriorum Dei. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud deum, de mala administratione. Hora mortis est asignata ad redditionem computorum, & in ea dicetur cuilibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia non poteris amplius villicare. Illi qui nescient reddere computum de administratione, & ostendere cedulas & quittantias ministrorum Ecclesiæ, qui in sacramẽto pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: cõdemnabuntur ad patibulũ inferni: Ideo &c. ¶ Quartum motiuum est arduum ac periculosum in morte ingruens bellum. Videmus experimento quòd capitanei & milites, quando ingruit periculosum bellum, aduersariis fortioribus existentibus, disponunt & præparant se, faciunt reparare arma, obseruant vigilias noctis, nihil est incircunspectum, vt cum audierint sonitum tympani, bene muniti & ordinati procedant. Sed sic est quòd nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, vt dictum est: & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum nostis insidias, paratos ad supplentandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) Circuiunt quærentes quem deuorent. In sanitate vtuntur mediis placidis & delectabilibus blanditiis & deliciis: sed in morte, omni studio, conatu, instantia, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendum pauperem animam destitutam viribus corporis: absque cuius dispositione operationes suas perfectè exercere nõ potest. Aliquando conuocato exercitu astant animæ exituræ apparentes sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarum in fantasia procuratis. ¶ Comparent autem in exitu tam bonorum quàm malorum, duplici ratione: Primò, vt videant si aliquid in anima egrediente habeant. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic astas cruenta bestia? Nihil in me funestum reperies. Nec mirum si compareant in morte sanctorum, cùm etiam venerint ad Christum. vnde Ioan. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquam, nullum igitur dubium esse debet, quin quod ausus est in Dominum, audeat in seruos. Secundò comparent, vt omnes vires suas exerceant ad victoriam habendam in morte, cùm in ea sit extremus conflictus, cuius euentu speratur vel æternus triumphus, vel nota sempiterna. Post mortem enim non est amplius pugna, sed remuneratio. Ideo omnibus viribus conantur in hora mortis vincere. Vnde Gene.3. Tu insidiaberis calcaneo eius. sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiantur transeuntibus, eósque aggrediuntur tempore & loco maxime periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, scilicet temporali, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se prçparant & muniunt: Illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant. A fortiori Christiani ab omnibus nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & solicitudine se præparare & munire debent, vt cum audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præsto & parati ad tantum prælium, in quo non est quæstio de rebus caducis aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animç, de summa fœlicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Heb.9. *1.Cor.4.* *Luc.6.* *Cur dæmones in morte compareant.* *Dæmones insidiantur hominibus in morte.*

Ver. 5. DE MODO SE PRAEPARANDI AD MORTEM.

Præparatio ad mortem quæ complectatur.

MOdus se prçparandi ad mortem multa requirit & cõplectitur. ¶ Primum & principale est bene & virtuosè viuere, secundũ regulã rectç rationis, seruando mãdata & prçcepta Dei & Ecclesiç, ac aliorum superiorum. vnde Christus: Si vis ad vitã ingredi, serua mandata. Dicitur cõmuniter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccle.12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuẽtutis tuç. Et antequam veniant dies afflictionis tuç. & Tren.3. dicitur Bonum est viro cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Consuetudo enim est altera natura. & ideo qui consueuerunt in vita resistere tentationibus, & euadere pericula & insidias dçmonum, faciliter etiam euadent in morte. Si tamen aliquando ex fragilitate, aut alias errare & labi in peccatum contigerit: salubre erit cõsilium, vt dum viuimus & valemus, conscientiam nostram per diligentem examinationem, & feruentem contritionem, & syncerã sacramentalem confesiionẽ, & integram satisfactionem, quãtum humana fragilitas patitur, discutiamus: & quicquid inuenerimus offensiuum Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cũ autẽ omnis dies pro vltimo vnicuiq; debeat haberi, & nemo sciat diem aut horam mortis: sequitur ꝙ quotidie prçdictam examinationem facere debemus. Christus vt nos induceret ad continuè vigilandum, & ad nos prçparãdum, dedit similitudinem: Si sciret paterfamiliàs qua hora fur venturus esset, vigilaret vtique, & nõ sineret perfodi domũ suam, &c. & Marc.13. Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiuscũque operis, & ianitori prçcepit vt vigilet. Vigilate ergo, nescitis enim F

Matth.24.

enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an in galli cantu, an mane: ne cùm venerit repen-
te, inueniat vos dormientes. Optimum ergo consilium est, vt quisque priusquam se somno tradat, con
scientiam suam diligenter excutiat: & si aliquod crimen à se eodie commissum deprehenderit, dete-
stetur, conteratur, lachrymísque à Deo veniam postulet, & implorata ope diuina, sumat firmum con- *Optimum*
fitenti, satisfaciendi, ac correctioris vitæ propositum. Nemo enim se tradens somno, certus est an ex- *consilium.*
pergiscetur. Magnum enim periculum est in eo statu obdormire, in quo periculum est mortem som-
ni germanam nos posse opprimere. Tantum periculum breuissima cogitatione licet effugere. Hoc er-
go quotidie ante Deum agamus. Ante sacerdotem verò eius vicarium, ter aut sæpius in anno syncera
confessione purgare conscientiam plurimum affert tranquillitatis, faciétque vt morientem non tor-
queat anxietas conscientiam examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est cum morbo,
qui nihil aliud agi sinit, nisi cum medicis, cum vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis,
& inimicis. Propter eandem anxietatem vitandã præstat his qui temporalia possident, in bona valetu-
dine testamentum condere, & domui suæ prouidere: ne eorũ negligentia in diuidendis bonis nascan-
tur inter fratres & affines, cõtentiones & rixæ, relinquatúrque posteris litiũ aut rapinæ materia. Nam
complures morbi sunt eius generis, vt non dent spatium super his statuendi. quare à debitis & obse-
quiis frustrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorum. ¶ Secundum
requisitum est frequẽs mortis memoria & recordatio, quam Christus se habuisse pluribus in locis de-
clarauit, cum ex abũdantia cordis os loquatur, & sępissimè de illa locutus fuerit. vt Ioan.3. & 8. & alibi *Matth.12.*
loquendo de exaltatione serpentis à Moyse in deserto. & Luc.18. Ecce ascendimus, &c. ¶ Tertium re
requisitum est humilis & deuota oratio, qua assiduè aures diuinæ clementiæ pulsare debemus, vt no-
bis gratiam debitè præparandi ad mortem concedere, & à subita, & improuisa morte præseruare di-
gnetur. vude Ecclesia in lætaniis precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. ¶ Nec se- *A subita et*
quendus est in hoc Erasmus, qui ridet hanc Ecclesiæ orationem. magis ipse ridendus, qui nulla ratio- *improuisa*
ne fultus, multis verbis contra prædictam orationem instat, terminos Ecclesiæ contra eius intentionẽ *morte libe-*
& rectam significationem detorquens, ac si ecclesia pro subitanea & improuisa morte intelligeret, & *rari orãdũ.*
precaretur ab impræuisa & impræmonita morte, quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ. Eui-
dens enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experientia mortem sæpissimè in-
gerit sensibus. Sed quam plurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se non præparant, &
mors repentina eos improuisos & imprępáratos reperit: vt habetur Prou.1. Vocaui, & renuistis, &c.
Licet enim paratis & dispositis nulla mors possit esse mala quantumcunque subita aut repentina. vnde
Sap.4. dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præparare ne-
gligentibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab im
prouisa morte, nihil aliud precatur quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiã dare se præparandi ante
mortem, & præseruandi à mortis periculis, & ne succumbat tentationibus dæmonis. Si igitur sanctè
oratur pro finali perseuerentia in bonum, & ne inducamur in tentationem: sic etiam licitè oratur vt li-
beremur à subitanea & improuisa morte. vnde Psal.12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam
in morte: nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eũ, & ea quæ sequuntur in prædicto psal-
mo idem postulant. ¶ Quartum requisitum est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui infirmus
cum cordis contritione syncerè confiteatur, & ad eius iudicium satisfaciat: ne confessio & satisfactio
ingrauescente morbo (vt sæpe contingit) vel omittatur, vel timore mortis & non filiali amore per-
ficiatur. Petantur humiliter, & deuotè suscipiantur sacramenta eucharistiæ & extremæ vnctionis,
quæ magnum præbent robur spirituale homini viribus corporeis destituto. Hæc timorem inimico-
rum expellunt. vnde Psalmista: Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu *Psal.22.*
mecum es. Quòd si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiam & distantiam
presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeantur in voto seu desiderio, oretúrque Deus, qui non alligauit
virtutem suam sacramentis, vt misericorditer dignetur illorum effectum conferre. Aduocẽtur etiam,
si fieri potest viri probi, deuoti religiosi, ac docti, & assueti consolari agonizantes, qui agonizantem
iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus secu-
rè ad portum salutis peruenire possit. ¶ Non debent tamen desperare, qui prædictum præparationis *Consolatio*
modum ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos oportet *impræpara-*
voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriam atque mutabilem, & cum Dei auxilio *torum.*
(quod nemini ad ipsum debitè recurrenti denegatur) posse peccata deserere & detestari, conaríque
ad implorandam diuinam misericordiam, quæ tanta est, vt quacunque hora ante mortem & exitum
animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatum suorum non recordetur. Ponendum est
ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria. tota fidu-
cia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abunde satisfecit) morientis animus feratur. Implo-
rentur sanctorum suffragia siue intercessiones, & maximè D. Virginis, quæ est mater gratiæ & miseri-
cordię: dicatur deuotè hymnus, Memento salutis author, &c, Maria mater gratiæ, mater misericordię,
tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manum
suam emittet de alto, & eriget spem, eripiétque ab hoste & mortis doloribus, finalitérque in hora mor
tis eum secum suscipiet.

Ver. 6. DE CONSOLATIONE AGONIZANTIVM.

A CVm desolatorum & afflictorum cõsolatio sit opus misericordiæ Deo valde gratum, atque in ne- *Tria in mor*
cessitate præceptum: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout *te hominis*
agonizantes, qui sunt in extremo periculo constituti) amplius sint cõsolandi, confortandi, & adiuuãdi, *aduersãtur.*

maximè circa ea quæ eis occasionem desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, *Psal.17.* mundus, dæmonia, quæ diuersa in morte mouent prælia. de his Psal. sub alijs verbis: Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me: dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Sapientis consolatoris erit, eas personas arcere, quarum aspectus posit ægroto reuocare affectum peccandi, veluti turpium voluptatum, vel aleę socios, seu atroces inimicos. Eius etiam erit rimari & perspicere ac perscrutari desolationis causas. Non enim omnium infirmorum agonizantium æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedẽs: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligũt & desolant. Alij sunt qui separatione mundi vexantur. Alij autem quos dæmones vario modo aggrediuntur. Ideo adhibenda & applicanda erunt consolationis antidota, secundum afflictionum & desolationum diuersitatem. ¶ Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiam agitat, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & diuersi- *Psal.16.* tatem dolorum quos secum affert. Vnde Psal. Circundederunt me dolores mortis. qui (vt experimento videmus) sunt intensissimi, & per totum corpus sparsi: sic quòd non est membrum corporis nec neruus aut vena, quæ in illa præcedente resolutione vsque ad materiam primam non patiãtur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenientem ex separatione animæ: quæ tãta est, quantus est amor vnionis animæ ad corpus. Et cùm non posit inueniri maior, Philoso. dicit, quod omnium terribilium terribilissimum est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, consolandi sunt, cõdolendo & dolores aliquo modo aggrauando ex vno latere, sed leniendo ex alio, dicẽdo quod parum durabunt, nullum enim violentum perpetuum, & quòd tempus infirmitatis nõ est nisi vnum instans: respectu consolationum quæ sequentur. vnde Esa.54. Ad punctũ & in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap.3. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Præterea allegari potest conditio & debitũ naturæ. Quia (vt dicitur) 1. Reg.14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, &c. & Apost. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertrãsiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb.9. Statutum est hominibus semel mori. Mors ex æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Non est qui posit euadere, quãdo placuerit Deo. Mors nec lachry- *Psal.88.* mis aut muneribus redimitur, nec lamentis vincitur. sperni potest, vitari autem nõ. vnde Psal. Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas consortes, & conditionẽ tuã æquiore animo feres. Conqueri enim de morte, est conqueri quòd homines cõditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cùm sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrandum est quòd si illi dolores & cruciatus patienter sustineantur, liberant à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorum comparatione omnes pœnæ corporales huius viæ sunt dulces. vnde Deute.33. Inũdationes maris quasi lac sugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet. *Rom.8.* iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Patientia Christi, qui peccatum nõ fecit, & qui absque comparatione multò maiores dolores pro nobis sustinuit, ab oculos proponenda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multo maiora meruimus, quàm patiamur, debemus patienter sustinere quæ nobis ad bonum nostrum mittit Deus. vnde Apost. Hebr.12. Recogitate eum qui talẽ sustinuit à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. D. etiam Gregorius dicebat: Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò *Iob 6.* amarum est, quòd non æquo animo toleretur. Confert ad consolandum tales adducere exempla sanctorum, maximè Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsque ad verticem capitis non esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi consolatio, vt affligens me dolore, non parcat, ne contradicam sermonibus sancti. Et D. August. precabatur dicens: Hic vre, hic seca, vt in æternum parcas. Martyrum tormenta patienter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est *Rom.8.* etiam æterna felicitas, ad quam non nisi per mortem possumus peruenire. Vnde Apost. Non sunt cõdignę passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua consolationis, quæ (vt Dominus *Consolatio contra afflictiones mũdi.* inspirauerit) deduci poterunt. ¶ Si verò agonizans à mundo, siue ab affectionibus mũdi agitatus, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquã iuuenes & auari) consolandi sunt, allegando ea per quæ mundus contemnendus venit scilicet vanitatem, inutilitatem, instabilitatem, insatiabilitatem, fallaciã, & deceptionem, ac afflictionẽ spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusè prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de cõtẽptu mundi. Iob 14. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Nemo sapiens timet exire à miserijs: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multò plures miseriæ quàm bona. Numerandæ sunt miseriæ communes & principales, & illæ quas infirmus frequẽter patitur. Præterea quilibet festinat exire domum ruinosam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa, aggrauans ani- *Sap.9.* mam, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apostolo dicente: Desideriũ habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius incertitudo, de qua D. Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitũ est tempus. Sine termino debitores sumus. Prudens debitor satagit quam primùm potest à debito liberari. Sic & nos cùm huic debito simus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem solutionis obnixè petunt, in sui graue incommodum obtinent. Cum igitur debitũ mortis negari non posit, ex neglecta solutione rigidus exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate sanctè & gloriosè mortui fuissent, qui articulum illum euadentes, ignominiosè

ignominiosè & perperam obedierunt. Alioqui in volnptatibus deprehensi, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interempti. alij in deordinatis affectionibus, catharris, & aliis repẽtinis casibus obierunt, & in æternam gehennẽ detrusi sunt. Exemplum cõtemnendi mundũ Christus nobis dedit, dicens, Vulpes foueas habẽt, & volucres cæli nidos: filius autẽ hominis non habet vbi caput suum reclinet. Christus vicit mundum, contẽnendo ipsum. Sic & nos eius auxilio & exẽplo adiuti vincere poterimus. D. Ioannes ostendit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternorum bonorum promissionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hac fide Apost. etiam vicit mũdum: cum omnia eius bona arbitratus est tanquam stercora. Iactandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) conformanda. acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare absque fructu, imò cum demerito. Faciamus de necessitate virtutem. dicamus cũ Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Non mea, sed tua voluntas fiat. Hac volitione perseuerante protinus cessabit mundi solicitudo & infestatio. Vxor autem & liberi, amici familiares, & famuli committantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cæli, quæ nõ serunt neq; nent, neque congregant in horrea. Plures alij fuerunt relicti etiam in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quàm fecissent parentes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorem separationis mundi euellent, & agonizantem consolabuntur.

Notanda ratio. — *Matth. 8.* — *1. Ioan 5.* — *Philip. 3.*

¶ Maximè autem consolandi, instruendi, & adhortandi sunt agonizantes, circa acerrimos dæmonum insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem instantissimè & impetuosissimè aggrediuntur. Dicunt enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, dæmones tentare agonizãtes de tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificij, iuxta illud 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt glo. exponit. & ad Heb. 11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Ideo concludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eam ob rem satagunt quam plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationem seu vacillationem, vt scilicet nõ credatur paradisus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credenda, esse fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta siue inuentiones. Philosophorum rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scõmata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscent, & persuadere tẽtant, vt ad infidelitatem pertrahant, vel saltem ad dubitationem, quæ est species infidelitatis: quia (vt dicitur in c. 1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est.

Dæmones de tribus tẽtant in morte.

¶ Contra hunc insultum, persuadendum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. vnde Apost. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidem scutum: quia sicut per scutum repellnntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extingũtur per fidem, quæ firmiter inhæret reuelatis à Deo & promissionibus spiritualium & æternorum bonorum in sacra scriptura contentis, & ab Ecclesia promulgatis. & maximè ꝙ vult & potest dare remissionem peccatorum, & in fine paradisum. Per hanc firmam inhæsionem habetur victoria. vnde Apost. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, hoc est argumẽta & suggestiones dęmonum, &c. & Apostoli ac alij Sancti, per fidem eiiciebant dæmones à corporibus: à fortiori assistentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quẽ deuoret: cui resistite fortes in fide. & 1. Ioan. 5. Hæc est victoria quæ vincit mũdum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizantes, vt quam primùm sentiunt suggestiones infidelitatis insurgere, dicant: Credo domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiæ tuæ per spiritum tuum reuelare. Adiuua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adhęrere valeam. Monendi etiam sunt agonizantes, vt caueant disputare cum diabolo: quia ipse est callidior & astutior, sciẽs deprauare scripturas. Sed simpliciter credant omnia quæ Ecclesia credit. Quemadmodum de quadam fideli muliere legitur, quòd cùm tentaretur à dæmone, de fide, & interrogaretur quid crederet, respondebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondebat: Quod ego credo. & ad omnes suggestiones quas dæmon contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Ecclesia credit. & sic faciliter vicit illum. Si diabolus vrgeat, dicendum cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me. Quid dicam aut quid respondebo, cùm ipse fecerim? Tunc Deus qui non deficit in necessariis, adiuturus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quòd potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. & alibi: Omnia possum (etiam inimicos vincere) in eo qui me confortat. & vt dicitur Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Psal. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei, protesteturque quòd vult in ea perseuerare, & quòd si suggestione inimici contingat oppositum imaginari, non intendit vllo modo consentire, nec aliud credere, quàm quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit primum agonizanti, si assistentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine prædicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitum, accedant ad eum festinanter, dicentes pro eo symbolum fidei, vt Dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & declarare quæ de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan. 11. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris nõ maneat. & Ioan. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tantummodo crede. quia (vt dicitur Mar. 9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes

Consolatio & monitio contra tentationem de fide. — *Ephe. 6.* — *Heb. 11.* — *1. Pet. 5.* — *Mar. 9.* — *Luc. 17.* — *Esa. 38.* — *1. Cor. 10.* — *Mar. vlt.* — *2. Timot. 2.*

omnem intellectum in obsequium Christi. & Luc.1. Non est impossibile apud Deum omne verbum.

Heb.6.

& illud: impossibile est Deum metiri. quicquid ergo dixit, credendum. & Luc.20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Ioan.20. Beati qui non viderunt & crediderunt. & illud Apoc.2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. quia (vt dicit Apostolus 2. ad Timot.2.) nõ coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Sunt alij passus innumeri, quos gratia breuitatis relinquo.

Secunda dæmonis tentatio.

¶ Secundo dæmones tentant agonizãtes de spe, & inducere nituntur peccatorẽ ad desperationem. Obiiciunt enim omnia mala & peccata commissa ac negligentias, & aggrauãt abominationes illorum, & indignationẽ Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitudinem tantorum beneficiorum, quæ Deus nobis contulit. Exprobrãt etiam sæpissimè exhibitam misericordiam, & recidiuationem, & diuturnam in peccatis perseuerantiam. Proponunt inæstimabile redẽptionis precium à peccatoribus contemptum.

Matth.12.

Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiam, & horrendum ac terribile eius iudicium, districtámq; rationẽ requiri etiã de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quæ in illa hora reddi non poterit. Nam ad tantorum negociorum discussionem, cõfessionem, & satisfactionem, tam paruum temporis spacium non sufficit. Concludunt quòd si vix iustus sit securus, & vix debitam rationem reddere possit, quomodo peccator consuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationẽ? Ideo persuadent ægrotãti, impossibile esse pœnitere & satisfacere, & per consequens quòd desperet de misericordia Dei, & incipiat cantilenam inferni. Maledicta dies in qua natus sum, &c. Propter huiusmodi tẽtationes, multis peccatoribus cõsuetudinariis cõtigit, sicut errantibus in principio itineris: putant ire in vnam ciuitatem, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distãte. coguntur ibi hospitari, considerantes distantiam. Sic ad propositum, &c.

Consolatio contra desperationẽ.

¶ Contra hunc insultum & tentationem consolandi & adhortandi sunt agonizantes, vt accipiant galeã salutis, hoc est firmam spem & fiduciã perueniendi ad beatitudinẽ ex meritis & gratia atque misericordia Dei. Hæc spes atque fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizantibus hac tentatione agitatis proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quem nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluãdum. vnde D. August. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. & Aposto. 1. Timot.2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. qui etiam declarauit per Ezechielem 18. quòd nolebat mortẽ peccatoris, sed vt magis cõuerteretur & viueret. vnde dicebat. Quare moriemini? (scilicet æternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris. conuertimini, & viuite scilicet vita gratiæ. quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creaui. Salo. Sapieñ. 1. dicit: Quoniam Deus mortem nõ fecit, nec lætatur in perditione viuorum, imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quãtum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lætetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suam, vt delicias suas in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari.

Sap.11.

& ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiũgit, Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suam & fiduciam collocare, nisi in patre, qui propter naturalem nexum non potest filium se humiliantem repellere? Cùm ergo Deus sit pater, sequitur, &c. ¶ Secundò potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quòd homo à peccato originali & aliis actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cùm infinitam exigerent satisfactionem: propter nimiam charitatẽ qua dilexit nos, exinanuit semetipsum, formam serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret pro peccatis nostris, quòd abundè fecit. vnde Esaiæ 53. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra & D. Petrus: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinuisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quę magno precio emit, imo si perdiderit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur &c. Ad hoc insinuandum dixit parabolam de oue perdita, Luc.15.

Hiere.3.

¶ Tertio spes & fiducia in misericordia Dei potest persuaderi ex promissione: quia promisit nobis veniam & remissionem peccatorum. Vnde per Hiere. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, &c. sequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. & Esa.45. conuertentibus se promisit salutem, dicens: Conuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc.24. Quoniam scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prędicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes. promisit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psal. Cùm ipso sum in tribulatione. Licet aliquando vt videat certamẽ, nõ sentiatur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promisit etiam refectionem Matth.11, Venite ad me omnes qui onerati estis (scilicet peccatis) & ego reficiam vos. Promisit etiam regnum cœlorũ, Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cælorum. Cùm ergo ipse sit verax, imò & veritas ipsa per essentiam, & mentiri non possit, vt dicitur ad Titum 1. & Heb.6. sequitur quòd tenebit promissum, & per consequens faciet misericordiam, &c. maximè cum eam super omnia præferat, quandiu sumus in hac vita mortali. vnde Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. & Christus, Matth.12. Si sci-

Psal.144.
2.Pet.1.

retis quid est, Misericordiam volo, & nõ sacrificiũ, nunquam condemnassetis innocẽtes. & D. Petrus: Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quam maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione. Quia coniecturam & probabilitatem moralem habemus, quòd elegerit nos ad vitam æternam, ex eò quod nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus. eò etiam quòd

iam

sam participes nos fecit suæ passionis per sacramētum baptismi, per quod ascripti sumus in libro sponsæ suæ, hoc est Ecclesiæ, per quam habemus cognitionem infinitæ bonitatis & misericordiæ diuinæ & promissionum nobis factarum, si eius mandata seruauerimus. Habemus etiam Ecclesiam, tanquam matrem valde pro nobis solicitam in administratione sacramentorum, quæ sunt dona cælestia, & medicinæ contra peccata, & nutrimentum vitæ spiritualis. Est enim adeò solicita, vt assiduè fleat pro peccatis nostris, & laboret pro reconciliatione nostra, iuxta illud Iohel.2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes, ministri Domini, & dicent: Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuā in opprobrium. Filius qui habet patrem clementem, & matrem beneuolam & affectā, non habet occasionem timoris, sed magnæ spei. Cùm ergo Christus sit pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesia sit pia mater, magis affecta & solicita pro Christianis, quàm fuerit vnquā aliqua mater carnalis pro filiis suis, cùm continuè fleat & oret pro ipsorum reconciliatione, eósque faciat participes suffragiorum suorum: sequitur quòd Christiani, & maximè pœnitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiæ, non debent habere occasionem timoris & diffidentiæ, sed potius magnæ spei. Præmissa proposita & declarata agonizanti, erigent spem & fiduciam in diuinam misericordiam, sperabítque indulgentiam peccatorum, & liberationem à tētationibus dæmonum. Et si dæmones vrgeant, opponentes peccata, & ea quæ prædicimus eos allegaturos: poterit respondere agonizans, quòd ipse non meruit indulgentiam peccatorum, nec satisfacere posset pro eis, veruntamen confidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitam bonitatem & misericordiā promisit veniam pœnitentibus. & cùm sit ipsa veritas, & mentiri nō possit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandam vocat eos, qui spem habent in eo, & in merito passionis Christi, qui abundè satisfecit pro omnibus, qui spem habent in illum. Et quo ad hæreditatem cælestem dicat cum D. Bern. quòd Christo redemptori duplici iure debetur scilicet naturali & acquisito. Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut promisit. Ideo agonizans diuertens intellectum à dæmonū tentationibus, debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum, & dicere illud responsoriū Ecclesiæ: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Qui Chananæam & Publicanum vocasti ad pœnitentiā, & Petrum lachrymantem suscepisti, misericors Domine digneris tua ineffabili clementia me pœnitentem aspicere, & veniam concedere, ac auxilium conferre. debet pariter implorare diuinum auxilium, dicēdo: Deus in adiutorium meum intende, cum omnibus eius versiculis. & illud responsorium Ecclesiæ: Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te Domine Deus, qui pro peccatis nostris iustè irasceris. Sancte Deus, Sācte fortis, Sācte & misericors Saluator, amarę morti ne tradas nos. Neque proiicias nos in tempore senectutis, cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. & illud Psal. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorū alienorum (hoc est dæmonum) & illud Psal.30. In te Domine speraui, non confundar in ęternum, in iustitia tua (hoc est per passionē tuā, quam pro nobis sustinuisti, vt satisfaceres) libera me. totus ille psalm. est huic negocio accommodatus: & ideo recitandus & declarandus, si agonizans non intelligat. Idem de Psal.3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? & de Psal.22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psal.24. Ad te domine leuaui animam meam. & Psal.50. Miserere mei Deus secundum magnam, &c. & Psal.124. Qui cōfidunt in Domino, &c. & Psal.139. Eripe me Domine, & alia huiusmodi, quæ prudens consolator ex sacris literis haurire poterit, agonizantem consolabuntur. Exempla etiam Sanctorum reuocanda sunt ad memoriam illorum, maximè in quibus reluxit misericordia Domini: velut in patriarchis, qui offenderunt crimine pessimo, tamē sublebati sunt. & in Dauide, qui adulterium cumulauit homicido, & duobus verbis effugit vindictam, dicens: Peccaui Domino. In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo, in filio prodigo, cum quo dicendum est: Pater peccaui in cælum & coram te, &c. in publicano, com quo dicendum: Deus propitius esto mihi peccatori. In muliere peccatrice, & in bono latrone, cui propter vnum memento mei, paradisus statim promissus est. *Psalm.143.*

¶Tertiò dæmones in morte tentant aliquos de præsumptione, allegantes bona opera per eos facta, ie iunia, orationes, eleemosynas, & alia huiusmodi, vt possint inducere ad pręsumptionem & superbiā, vt se putent inter Seraphicos spiritus habere sedem, & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, &c. ¶Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatem: & quòd non nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ à Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei bonitate & clementia, & merito passionis Christi, & quòd non sunt condignę passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, & quòd dicant illud Psal. Ne intres in iudicium cum seruo tuo domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. & tractum illum, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriā nominis tui Domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomē tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, qui exinauit semetipsum, &c. Proponēda est pariter Christi charitas & patiētia, cuius imaginem in cruce pendentem ostendere plurimum proderit extremè ægrotanti, declarando quòd non est aliud nomen nec signum datum sub cælo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Tantam enim habet vim Christi pro nobis crucifixi cōtemplatio, vt desperatio vertatur in spem, & spes in exultationem. iuxta illud Psalm. Exultauit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini tuo altissime. Salutare Dei Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostram salutem.

Tertia dæmonum tentatio. *Iaco.1.* *Rom.8.* *Psal.142.* *Act.14.* *Psal.12.*

Psal.30. In hoc ſigno Chriſtus vicit mūdū & diabolū. In hoc ſigno Chriſtus vincit Chriſtus regnat, Chriſtus
imperat. Hoc ſignum fecit Dominus eleuari in nationibus, in vexillum militiæ Chriſtianæ: quod talē
habet virtutem, vt omnes qui totam ſpem & fiduciam collocant in eo, victoriam inimicorum obtinēt.
& ideo perſuadendum eſt agonizanti, vt iactet cor ſuum in domino. & in merito paſsionis, quam pro
nobis ſuſtinuit in cruce, cuius ſignum videt & tangit. Oſculetur & amplectarur agonizans crucifixi
imaginem, in ſignum & proteſtationē fidei, ſpei, & charitatis, ac recognitionis, & gratiarum actionis.
Monendus eſt etiam, vt ſi habeat inimicos, indulgeat eis propter Chriſtum, & dicat quod habetur in
in oratione Dominica: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si of-
fenderit aliquos, quibus reconconciliari & petere veniam tenetur, & ſatisfacere de fama. &c. monen-
dus eſt vt in ſecreto procuratorem conſtituat, & ipſe interitus à Deo veniam petat, habēs in voto ſeu
deſiderio, ſi euaſerit, perſonaliter petendi. Sępe reducēda eſt ei ad memoriam oratio Dominica, & re-
petendum illud: Et ne nos inducas in tentationem (hoc eſt ne permittas nos ſuccumbere tentationi)
ſed libera nos à malo, hoc eſt diabolo, & omni alio nociuo. Reducendum eſt etiam ad memoriā ſym-
bolum fidei, ac pro eo dicendum cum antiphonis D. Virginis, Aue ſtella matutina, Alma redem-
ptoris mater. Sub tuum præſidium, Salue regina miſericordiæ, Aue regina cælorum: & hymnus, Aue
maris ſtella. &, Memēto ſalutis author. &, Maria mater gratiæ, mater miſericordię, tu nos ab hoſte pro-
Esa.5. tege, & hora mortis ſuſcipe. Frequenter etiam hortandus eſt ad iactandum cor & fiduciam in meritū
Luc.23. paſsionis Chriſti, & ad contemplandū verba quæ in cruce dixit. & quòd ſæpe dicat illa vltima: In ma
nus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Sic enim agonizaus conſolatus, victis hoſtibus, fideliter
& fœliciter obdormiet in Domino. Cauendum eſt tamen ne à pluribus hinc inde clametur. Sufficit
enim vnus modeſtè, diſtinctè, & clarè adhortans ad præmiſſa. & illo fatigato ſuccedat alius. Aſsiſten-
tes autem ſubmiſſa voce inſtent rationi pro illo. Emittantur vel eiulare prohibeantur vxor & liberi.
Tandem remiſſo ſpiritu, ſignetur ſigno crucis cum candela benedicta, quæ in agonia debet teneri ac-
cenſa, in ſignum proteſtationis fidei in Chriſtum, qui eſt vera lux mundi. tandem claudantur oculi, &
dicatur reſponſorium, Libera me, cum orationibus conſuetis aſpergatur aqua benedicta, & ſecundum
morem & ritum Eccleſiæ poſt miſſæ ſacrificium, ſi fieri poteſt, corpus eius cum pſalmis & orationi-
bus tradatur ſepulturæ.

Ver. 7. DE CONSOLATIONE DESOLATORVM PROPTER MORTEM AMICORVM.

CVm amor ſit vnio & nexus delectabilis inter amantem & amatum, ſequitur quòd ſeparatio ſit A
triſtabilis & doloroſa, quantum ad partē ſenſitiuam, cùm ſit priuatio cōuenientis boni. In morte
autem amicorum eſt ſeparatio corporum, & familiarium colloquiorum, futurorúmque ſenſibilium
ſperatorum bonorum omiſsio, & per conſequens oritur dolor & deſolatio ſiue triſtitia. Et cùm hoc
ſit naturale, non eſt de ſe vitioſum, dummodo metas rationis non excedat. Legimus enim in ſacris lite
ris, ſanctos viros mortem propinquorum & amicorum luxiſſe. Abrahā planxit & luxit vxorem ſuam
Gene.23. Saram. Iacob luxit ſuper filium ſuum Ioſeph, quem credebat mortuum. Filij Iſraël luxerunt Moyſem
Gene.37. triginta diebus. Et Dauid luxit & planctum fecit ſuper Saül, & filium eius Ionathan. Chriſtus etiam in
Deut.34. morte Lazari lachrymatus eſt. Et filiæ Hieruſalem, ſuper Chriſtum: maximè autem D. Virgo, de qua
2.Reg.1. prophetauerat Hieremias: Plorans plorauit in nocte, &c. Ideo concludi poteſt, quod fletus & plāctus
Ioan.11. moderatus in morte amicorum, non eſt illicitus. Eccleſiaſtici enim 38. dicitur: In mortuum produc la-
Luc.23. chrymas: & quaſi dira paſſus, incipe plorare. Veruntamen luctus aut triſtitia non debet eſſe immode-
Tren.1. rata, neque diuturna. dicitur enim ibi: Propter delaturam amarè fer luctum illius vno die, & conſolare
propter triſtitiam. Eccleſiaſtici verò 22. permittitur luctus mortui ſeptem diebus. ¶ Illicitus eſt autem
luctus immoderatus, prout illorum qui nullam volunt recipere conſolationem. & propter iuſtitiam
omittunt ſumere refectionem & ſomnum. in qua omiſsione exponunt ſe periculo perdendi vſum ra-
tionis, aut incurrendi grauem infirmitatem, aut mortem, aut etiā cùm ex impatientia incidunt in mur-
murationem & blaſphemiam contra Deum, dicentes. Heu Deus meus, cur talem amicum aut ſocieta-
Rom.9. tem abſtuliſti? Quid feci tibi? Quid peius facere potuiſti? &c. Quæ verba ſunt blaſphemię plena, qua-
ſi Deus eſſet iniuſtus, & nō eſſet omnipotēs. Ideo tales arguendi ſunt, vt deſiſtāt à talibus & ſimilibus
verbis, & inducendi vt de illis pœnitentiā agant. Vnde Apoſt. O homo, tu qui es qui reſpondeas Deo?
Psal.142. quia (vt dicit Iob 39.) Qui arguit Deū, debet reſpondere illi. Sed quis eſt qui rationabiliter in huiuſ-
modi poſsit reſpondere Deo? aut ſe iuſtificare coram eo? cùm Pſal. dicat, Non iuſtificabitur in conſpe
Iaco.3. ctu eius omnis viuens. Et Iob 9. Verè ſcio quòd ita ſit, quòd non iuſtificetur homo compoſitus deo.
1.Ioan.1. Si voluerit contendere cum eo, non poterit reſpondere ei vnum pro mille. Certum enim eſt, ſecundū
D. Iaco. quòd in multis offendimus omnes. & ſecundum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non ha
bemus, &c. D. Greg. ait: Mala quæ patimur peccata noſtra meruere. & quod ſi nulla eſſet iniquitas, nulla
dominaretur aduerſitas: nec punit nos ad condignum, nec ita citò vt meruimus: quia iam dudum actū
eſſet de nobis. Ideo poſſumus dicere cum Hieremia: Miſericordiæ domini quòd non ſumus conſum-
Luc.7. pti. Quare cauendum eſt ab huiuſmodi & ſimilibus blaſphemiis & murmurationibus. Chriſtus fletū
illum immoderatum prohibuit, dicens Viduæ: Noli flere ſcilicet immoderatè. Et vt nobis exemplum
præberet, conſolatus eſt ſingulariter mulieres, illam viduam, & Martham, ac Magdalenā, eò quòd mu
lieres frigidiores ſunt, & propter defectū caloris & ſpirituum vitalium, non poſſunt faciliter triſtitias
repellere. Nonnullæ perdiderūt ſenſum, & factæ ſunt fatuæ. Aliæ deſperatæ mortuæ ſunt. Aliæ incide
runt in graues infirmitates. Ideo conſolendæ ſunt, & maximè viduæ quæ deſtitutæ ſunt baculo & ful-
cimento ac capite. & propter huiuſmodi deſtitutionem ſæpe indebitè vexantur. Licet deus earū ve-
xationes

xationes districtè prohibuerit Exod. 22. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabútur ad me,& ego audiam clamorem eorum,& indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ,& filij vestri pupilli.& Hiere.22. Viduam nolite cõtristare. Et eccle.35. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt:& exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum,& dominus exauditor non delectabitur in illis.& Apostolus 1.Timot.5.Viduas honora. Nihilominus tamen sæpissime despiciuntur & opprimuntur,etiam ab his qui eas consolari deberent,à quibusdam tutoribus,qui rectius à curando & furando dicuntur curatores. nonnunquam etiam à propriis filiis & filiabus,ac aliis parentibus: ita vt extremum remedium earum sint lachrymæ & spes in deo. Vnde Apostolus:Quæ verè vidua est & desolata,speret in deo. Consolari debét non solùm in die sepulturæ,sed postmodum:quia cùm vident se solas,recordantur amissionis viri,& grauiter torquentur. Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ rident tantum luctum:quia nesciunt quis morcellus sit viduitas & separatio coniugatorum. Sed aliquo die scient & experientur,tunc iudicabunt non esse ridendum de eis,sed quo modo consolandæ sunt. ¶ Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum,est personalis visitatio: sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam. Sic etiam vicini,parentes & propinqui,atque amici,quàm primum sciunt mortem aut aliã grauem desolationem,debent desolatos in persona visitare,etiã si non vocẽtur: quia dolor & tristitia impediunt recordari eorum qui vocandi sunt. ¶ Secunda consolatio debet esse per cõpassionem condolendo cum eis. Vnde Apostolus:Flere cum flentibus. Ideo Christus vidẽs Mariã flentẽ,&c. lachrymatus est,vt ostenderet signum amoris & compassionis. Sic in talibus nõ debẽt ostendi signa lætitiæ quia per ea aliquis ostenderet se inimicum,& amplius contristaret q̃ consolaretur. Ideo Sapiens:Musica in luctu,importuna est narratio. ¶ Tertia cõsolatio est per verba dulcia & lenitiua,videlicet ꝙ deus pro meliori bono hoc fecit,pro bono defuncti,qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salomõ: Magis laudaui mortuos quàm viuentes,&c. Nullus debet tristari de bonis amici, cùm liberatur à debitis & periculis. sed per mortem,&c. Igitur,&c. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus suprà hoc §.ver.3. Ex parte verò viuentium fecit deus pro meliori bono,ad euellandam inordinatam affectionẽ, & fortè ad præseruãdum eos à maiori dolore & tristitia: quia si vixissent, fortasse incidissent in aliqua scãdala,& perniciosum exitũ fecissent:occulta enim sunt iudicia dei. quid enim allatura fuisset lõgior vita incertum est. Ideo dicendum est cũ Iob. dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est. sit nomẽ domini benedictum. Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & ineuitabilitatem. Statutũ enim irreuocabile est hominibus semel mori. Nõ est papa, imperator, aut rex,qui ab eo sit exemprus. Vnde Apost. Ita in omnes mors pertransit. Et cùm mors non habeat tempus præfixum,quando deus illã mittit, æquo animo ferenda est. Conqueri enim de morte,est conqueri de natiuitate,cùm natiuitas sit initium cursus ad mortem. Vnde Dauid:Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur. Quando non esset aliud quàm voluntas Dei qui ita voluit,deberemus patiẽter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius voluntati:imò oẽs tenemur voluntatẽ nostrã voluntati diuinæ conformare. Vnde in oratione dominica Christus inter cæteras petitiones apposuit:Fiat voluntas tua. & vt exemplum præberet,in horto Olineti angustiatus,dixit:Nõ sicut ego volo,sed sicut tu. non mea,sed tua voluntas fiat. Præterea propter fletum aut tristitiã non possunt defuncti reuocari ad vitã. Allegãdum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatẽ filij,pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus. & cùm audiuit mortem,surrexit de terra, & lotus est, cumq; mutasset vestem,ingressus est domũ Dei,& adorauit petiuitq; vt ponerent ei panem,& comedit. dixerunt autem ei serui sui:Propter infantẽ,cùm adhuc viueret,ieiunasti,& flebas: mortuo puero surrexisti,& comedisti. Respõdit:Propter infantẽ,cùm adhuc viueret,ieiunaui, & fleui, dicebã enim: Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus? Nunc autem quia mortuus est,quare ieiuno? Nũquid potero eum reuocare amplius? Ego vadã magis ad eum,ille verò non reuertetur ad me. Postremò ostendendum est talibus,quo modo talis fletus & planctus ac tristitia immoderata cũ impatientia de nihilo seruiũt, sed plurimũ nocẽt. Spirit⁹ enim tristis desiccat ossa, & inducit infirmitates,&c. Prouocat etiã Deũ ad vindictã,& ad mittendum peiora mala. Vnde Apost. Neq; murmuraueritis,sicut quidam illorum murmurauerunt,& perierunt ab exterminatore. Dicitur communiter quòd melius est se tenere cum vno malo,quàm cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortem suorum. Thelamon audiẽs mortem filij sui,ait:Sciebam me genuisse mortalem. Idem dixit Anaxagoras. Pericles dux Atheniensiũ,orbatus filiis,solito vultu atq; adeò coronatus,etiã in cõcione disseruit. Succurrat Dion. Syracusanus,qui cùm in amicorũ consessu nonnihil agitaret,ac subito tumultu in ædibus coorto,sciscitatus quid esset rei,& didicisset filiũ de tegulis lapsum interiisse:nihil cõmotus iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi,sese quod instituerat non omissurum. Si Gentiles qui non habet fidem nec spem de resurrectione,patienter tulerunt mortem filiorum, vxorum,propinquorũ, & amicorum:quantò magis patienter ferre debent Christiani,qui habent spẽ reuidendi eos, & gaudendi cum eis in regno cælesti? Si dicatur, Tanto bono priuatus sum:dicẽdum est illi tali,ꝙ illud ex se non habebat,sed ex Dei dono:& ita datũ,vt ad tempus quandiu deo placeret,frueretur eo,& non perpetuò. Nihil ergo quod tuũ esset amisisti. Mortuus est filius,quẽ sciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodest flere,quod mutari non potest? aut cur anxiè deploras,quod tibi cum tot hominũ milibus commune est? Circunspice vicinos,circunspice cognatos,affines,ac oẽs alios: quot reperies etiam mulierculas,quæ mortem liberorum moderatè ferãt? Si quis dicat,mortem filij non possum non flere: respondendum ꝙ & si verum sit,fletus tamen est moderandus,cogitandúmq; quod non perit qui bene moritur. Dices:Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura rectè morienti. Ante diem pe-

Modus consolandi desolatos propter mortem amicorum.
Rom 12.
Ioan.11.
Eccle.22.
Eccle.4.
Heb.9.
Rom.5.
2.Reg.12.
Prouer.17.
Gẽtiles mortem propinquorum patienter tulerunt.

riit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuẽtutis extinctus est. optimum est mori, cùm viuere est
Sap.4. suauissimum. quia (vt dicitur Sap.4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectũ eius, aut ne fictio de-
ciperet animã illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata. Ætas
senectus, vita immaculata. Optimum filium amisi: gaude quòd talem habueris. Sed innocens erat. nul
la mors magis amplectenda, minùsque deploranda. Repentè ac subitò mortuus est. Sapient.4. Iustus
si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis consolatoris erit respondere modestè ad singula: &
singulis morbis ac desolationibus antiduta proportionata applicare.

Ver.8. DE ORATIONE FVNEBRI AD POPVLVM EX TEMPORE FACIENDA.

EX præcedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturæ superueniens, A
faciliter atq; vtiliter apud vulgares orare poterit: accipiendo pro themate illud Ecclesiast.33. Au-
dite me magnates, & omnes populi & rectores Ecclesiæ auribus percipite. Vel illud Eccle.7. Memo-
rare nouissima tua, & in æternum nõ peccabis. aut illud Eccle.38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid
aliud proposito deseruiens, implorato auxilio diuini numinis per intercessionẽ D. Virginis proponi
poterit, quod D. Aug. in libro de cura agenda pro mortuis dicit. Quod huiusmodi solennitates sepul-
turæ Spiritu sancto spirãte à sanctis patribus antiquis & ab Apostolis, duplici ratiõe fuerũt obseruatę.
Prima est propter viuentium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem. De his mul-
ta dicta sunt superius c.16.§.4. ver.32. Ad prosequendam primam rationem de vtilitate viuentium
(quia huiusmodi sepulturæ insinuant mortis memoriam. vnde sepulchrũ dicitur monumẽtum, quasi
monens mentem) subseruient ea quæ de memoria mortis dicta sunt suprà hoc.§. ver.2. ac etiã ea quæ
dicta sunt ver.3. de vtilitatibus quæ mors affert bonis, & incõmodis quæ affert malis. Necnõ ea quæ di
cta sunt de præparatione ad mortẽ, ver.4. ac etiam de modo se præparandi, ver.5. pariter ea quæ dicta
sunt ver.6. de insultibus & aggressionibus quę in morte cõtingũt. Quæ omnia defunctus si loqui pos-
set, diceret: Mihi heri (hoc est dum viuerem) & tibi hodie (hoc est in hac tua vita) omni die & hora cõ
tigere potest. ideo præpara te. Diceret etiã: Audite mortis necessitatẽ (quia scilicet statutũ est homini-
Heb.9. bus semel mori) Audite mortis cõmunionem, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertransit.
Rom.5. Audite mortis incertitudinẽ & pericula. Nihil enim certius morte, secundũ D. Bern. sed nil incertius
Matth.24. hora eius. & Christus: Et vos estote parati, quia nescitis diem neq; horã. Hæc nos inducere debent ad
præparationẽ faciendã. Congruũ erit hic declarare modum præparationis, hoc.§. ver.5. declaratũ. Ad
prosecutionẽ secũdæ rationis de deliberatione defunctorũ, vltra illa quę dicta sunt folio prætaxato, li-
tera C. poterunt adduci necessitates, motiua, & modi eos liberandi, quę in dicto versi.32. continẽtur.
Concludendum est tandem, ꝙ cùm ad suffragandum defuncto conuenerimus, ei suffragari debemus.
Quia licet probabilitatẽ & cõiecturã habeamus, & piè credere possimus ipsum regnare cum Christo,
& nõ egere suffragiis nostris, attenta vita & pœnitentia facta in morte (Poterunt huc loco aliqua bona
& laudabilis cõuersatio defuncti recitari, & intersignia, si quæ habet, declarari ad ædificationẽ & exẽ-
plũ assistentiũ, absq; tamen adulatione & mendaciis, quia illa plurimũ detrahunt anthoritati prædica-
tionis.) Nihilominus tamẽ (vt D. Iaco. ait:) In multis offendim⁹. & D. Ioã. Si dixerim⁹ quia peccatũ nõ
Iaco.3. habemus, &c. nec sit homo adeò iustus, qui faciat bonũ, & nõ peccet. Eã ob rẽ si fortè propter pecca-
1.Ioan.1. ta venialia aut reatũ mortaliũ remissorũ siue pro pœnitentiis non cõpletis, detineretur in purgatorio:
Eccle.7. debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistẽtes, vt aliqua suffragia pro eo faciant. Et ꝙ cùm vi-
derint corpus Christi eleuari, offerãt Christi passionẽ in sacrificio missę repræsentatam: deprecantes
deum, vt eius meritum & satisfactionẽ sua ineffabili clemẽtia animæ defuncti applicare, & eã à pœnis
liberare dignetur. Ecclesiastes verò cũ clero poterit dicere Psal. De profundis, vel aliquod responso-
riũ cum orationibus cõsuetis. Si defunctus erat pauper, habẽs filios & filias, opus misericordiæ erit eos
cõmendare, & eis bene facere. Hortandus est etiam populus, vt apud Deum intercedat pro consola-
tione desolatorũ propter mortẽ defuncti, si expediat: quia aliquando est ridiculosum tales commẽda-
tiones facere, cùm propinqui lætantur de morte, propter successionem bonorum eis aduenientem.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVum ad satisfaciendum pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui est secũda in diui B
nis persona) incarnatus fuerit, & nostram congruo tempore assumpserit naturam: ideo de eius
incarnatione dicendum est. Verùm quia incarnationis filij Dei mysterium absque sanctissi-
mæ Trinitatis notitia intelligi minimè potest, de ipsius sanctissimæ Trinitatis mysterio, pro termino-
rum declaratione, aliquid in nostris instutionibus dicendum est.

DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS. CAP. XIX.

1.conc.Con. c.13. MYsterium sanctissimæ Trinitatis in duobus copulatiuè consistit, scilicet in vnitate essentiæ,
& distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia.

§. 1. DE VNITATE ESSENTIAE DIVINAE.

1.p.q.2. ar.2. ANtiqui Philosophi per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis essen- C
8.Phy. tiæ vnius Dei, quem vocabant primum principium, & in cognitionẽ sapientiæ, bo-
nitatis, potentiæ, & aliorum essentialium. Aristoteles enim probat vnius Dei existentiam, ex mo-
tu: & potest eius ratio sic deduci: Motus est, ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidens,
& negari non potest. Consequentia probatur, supponendo duo: Primum, quòd per Deum intelli-
gimus primum principium siue primum motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus en-
tis in potẽtia prout in potẽtia, vt habetur in 3.Phy. His suppositis, arguitur sic: Omne quod mouetur,
ab alio mouetur: quia nihil mouetur, nisi sit in potẽtia ad illud ad quod mouetur: cum mouere sit ali-
quid

qui educere de potentia ad actum, quod fieri non potest, nisi per aliquid quod sit actu, cùm impossibile sit aliquid idem secũdum idem, simul & semel esse in actu & potentia. Tunc quæratur de illo alio quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & sic consequenter: & cum non sit processus in infinitum (quia tunc nihil moueretur, quod est euidenter falsum) sequitur quòd deueniendum est ad vnum primum motorem immobilem, qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiua. & illud principiũ vocamus Deũ: igitur Deus est. D. Tho. probat alijs modis, quos breuitatis gratia omitto. Philosophos agnouisse vnum Deum testatur Apostolus, dicens: Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deũ glorificauerunt. Cum igitur ratione naturali posit probari vnum esse Deum, sequitur quòd Deum esse nõ est de fide apud eos qui habent rationes demonstratiuas. Non enim de eodem est fides & scientia apud eundem, vt dictum est. Apud simplices verò, qui non habent demonstrationes, est præambulum ad fidem. ¶ Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari possunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat: Secundò, vt cognitio Dei sit cómunior: Tertio, vt sit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis est insufficiens: & circa ea multi Philosophi errauerũt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionem peruenirent, Deus in sacris literis exprimi fecit, Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. & in pluribus alijs locis. Nec obstat illud Psal. Ego dixi, dij estis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est: quia tales non vocantur simpliciter siue per essentiam dij, sed per participationem alicuius effectus diuinitatis. Deus verò dicitur simpliciter & per essentiam, iuxta illud: Ego sum, qui sum. & illud Psal. Non est similis tui in dijs Domine: qui scilicet à nullo pendes, & omnia à te.

Rom. 1. Deut. 6. Psal. 46. Exod. 3. Psal. 85.

Ver. 1. DE MODO VENIENDI IN COGNITIONEM DEI.

A AD perueniẽdum ad cognitionem Dei, duplici via vti possumus, scilicet per viam remotionis siue negationis, & per viam affirmationis. Primò per viã negationis & remotionis: quia cùm Deus sit infinitus, & immensus, vincens scientiã nostrã, & sic non posit definiri: ideo non possumus de eo cognoscere quid est, nec per differẽtias affirmatiuas quo modo distinguatur ab alijs. Ideo oportet distinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) contrahitur siue restringitur per aliam, & à pluribus differre facit. Sicut si dicamus, Deus nõ est accidens: per hãc denotamus ꝙ distinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde si addamus ipsum non esse corpus, distinguimus eum ab aliquibus substantijs, & sic consequẽter ab omni eo quod est præter ipsum, quẽ perfectè in hac via cognoscere non possumus, cùm non cognoscamus quid in se sit. ¶ Prima igitur propositio quæ de Deo per viam negationis probari potest, ad quam multę aliæ sequuntur, est quòd Deus nõ est mobilis, siue ꝙ est immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iam superiùs dicta: quæ etiã in sacra scriptura reuelata est, Malach. 3. Ego Deus, & non mutor. & Iaco. 1. Apud quem non est trãsmutatio, nec vicissitudinis obũbratio. & Num. 23. Non est Deus quasi homo, vt mutetur. Nec ex [illegible]tione aut rerũ mutatione argui potest mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis, quæ quo ad se cœperunt de nouo esse, non autem quo ad Deum, cùm ab æterno præuiderit se eas producturũ pro illo instãti, pro quo productæ sunt. Nã (vt Apostolus ait) vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quamuis sapientis creati (qui non potest omnia præuidere) sit mutate consiliũ, non tamen Dei, qui omnia vnico intuitu videt. Et si aliqua in sacris literis motum aut mutationem importantia Deo videantur attribui, debẽt metaphoricè & similitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior est cũctis mobilibus sapiẽtia. & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, pœnitet me fecisse hominẽ. Dicitur enim mobilior, secundũ quòd subitò & in instanti suam similitudinem & operationem diffundit vsq; ad vltima rerum: sicut sol radios sui luminis in instanti terrã attingere facit. hoc modo exponit D. Diony. dicens quòd omnis processus diuinæ manifestationis venit ad nos à patre luminũ moto, hoc est operãte. Appropinquatio etiã debet intelligi per effectum, sicut sol ppropinquat domui, quãdo radius eius pertingit, & elongatur quando exit & cessat illuminare. Pœnitere etiam dicitur secundum similitudinẽ artificis, qui cùm pœnitet eum fecisse aliquod opus destruit: sic Deus. Vnde subiungit, Delebo (inquit) hominem à facie terræ. Et quemadmodũ oculus aliter & aliter se habet ad solem eodem modo se habentẽ quantum est de se: tamen alios effectus causat secundum alias dispositiones, absque sui mutatione. sic Deus, Ideo ex his non potest argui mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis. Hæc conditio immutabilitatis soli Deo conuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cùm à sola creatoris voluntate pendeant in esse fieri, & conseruari. Vnde D. Aug. dicit, Si Deus suam actionem cõseruationis a rebus subtraheret, subito in nihilum redigerentur. ¶ Secunda propositio quę pendet à prima, & probatur per eam, est quòd Deus nõ habet principium neq; finem, siue quòd Deus est æternus: quia omne quod habet principium & finem, est mutabile. Hæc etiam in sacris literis est reuelata. Vnde Psal. Tu autem in æternũ permanes. & Athanasius in symbolo. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Æternitas autem (secundum D. Boetium) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. nõ tamẽ dicitur tota, quòd habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primò ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia successionis: quia in omnibus creatis est successio temporis vel æuiterni, vt dictũ est. Et si in sacris literis videatur successio attribui Deo (vt cùm dicitur, Egressus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cùm Apost. dicit, Secundũ reuelationem mysterij temporibus æternis taciti: & cùm Psal. ait, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient:) Dicendum vt de prima, quòd metaphoricæ sunt prolocutiones, propter nostrum modum intelligendi. ¶ Ex æternitate Dei concluditur quòd Deus nõ est potentia passiua, siue non est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum à se: quia omne id, in cuius substantia immiscetur potentia passiua, secundum id quod habet de potentia passiua, potest non esse: sed Deus, cùm sit æter-

1 Cont. Gen. c. 14. Iob 36. Rom. 4. 4 super Gene. ad lit. 1. p. q. 10. art. 1. 1. con. Gen. c. 18. Psal. 101. Æternitas quid. c. 1. §. 2. ver. 2. 1 con. Gen. c. 16.

1.con.Gen. c.17. 1.con.Gen. c.18. 1.p.q.3. nus, non potest non esse: Igitur. ¶ Ex hoc autem quod in Deo non est potentia passiua, sequitur quòd in Deo non est materia, & per consequens quod est immaterialis. Quia materia dicitur potẽtia passiua, ex qua aliquid fit. ¶ Ex præmissis etiam concludi potest quòd in Deo nulla est compositio, & per cõsequẽs quòd est simplicissimus. Nam in omni composito oportet esse actum & potentiã passiuam: sed in Deo non est potentia passiua: Igitur. Concluditur etiam quòd in Deo nil potest esse violẽtum, nec extra naturam: quia in omni tali est aliquid superadditum: sed Deus est simplicissimus: igitur, &c. ¶ Sequitur etiam ex præmissis quòd Deus non est corpus, cùm omne tale sit compositum. Sequitur pariter quòd Deus est suum esse, & sua essentia, & sua quidditas: quia in omnib⁹, in quibus esse differt ab essentia & quidditate, est compositio: sed Deus est simplicissimus: Igitur. Sequitur vlterius ꝙ nullum accidens potest esse in Deo, cùm in tali cõiunctione sit compositio, quæ in Deo poni non potest. Et vlterius sequitur quòd ipsi diuino esse nihil potest superaddi, quod distinguat ipsum distinctione essentiali, sicut distinguitur genus per differentias: quia omne tale est in potẽtia passiua respectu illius: sed talis potentia nõ est in Deo. Ex hoc infertur quòd Deus nõ est in genere siue prædicamẽto, cùm omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad speciem: quòd in Deo poni non potest. Inferuntur etiam innumeræ aliæ propositiones, de quibus D. Thom. in primo contra Gẽtiles. Hæc pro institutione & introductione sufficiant.

Ver. 2. DE PERFECTIONIBVS DEI.

2 p.q.4. Rom. 1. Matth.5. *Perfectum quid dicatur.* PEr viam siue modum affirmationis, à posteriori & ex consequenti possumus etiã peruenire in cognitionem perfectionum Dei, iuxta illud: inuisibilia Dei à creatura mundi (hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cuius etiã perfectio in sacris literis reuelatur, cùm dicitur: Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Ad cuius euidentiam supponendũ est, ꝙ illud dicitur perfectum, cui nihil deest secundũ modum perfectionis eius. & sic perfectum dicitur aliquid, inquantum est actu: & imperfectum, inquantum est in potentia passiua: quia tunc id ad quod est in potentia, deest illi. Et ideo cùm primum principiũ materiale siue passiuum (quod dicitur materia prima) sit maximè in potentia, cùm ex se non dicat actum, sed solum potẽtiam passiuam ad actum, est imperfectissimũ. Et per cõtrarium, cùm primum principium actiuũ, quod est Deus, sit maximè in actu, & actus purus nõ habẽs aliquam compositionẽ, vt probatũ est, est perfectissimum, cùm nihil ei desit, sequitur quòd habet omnes perfectiones creaturarum. Vnde D. Diony. dicit ꝙ Deus in vna essentia omnia pręhabet. Ideo dicitur vniuersaliter perfect⁹: quia nõ deest ei aliqua perfectio, quæ inuenitur in aliquo genere creaturarũ. Et quia modus nobilitatis est secundũ modũ essendi, & sic homo est nobilior omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modũ essendi: Sed modus essendi Dei est nobilissimus, cùm sit idem cũ sua essentia, vt dictũ est: sequitur quod nulla nobilitas seu perfectio creaturarũ illi deest: maximè cùm quicquid perfectionis est in effectu, oporteat inueniri in causa, vel secundum eandẽ rationem, si sit causa vniuoca: vel eminẽtiori modo, si sit causa æquiuoca: prout sol, in quo est similitudo eorum quæ generantur virtute eius, cùm effectus præexistat in causa agente perfectiori modo, tãquam existenti in actu. Sed Deus est causa effectiua æquiuoca omnium creaturarũ: ergo necesse est omnes perfectiones earũ nobiliori & eminentiori modo præexistere in Deo, secundum eminentiam sui esse, quòd est maximè vnum & simplicissimum. Et quẽadmodũ esse Dei est sua essentia: ita & perfectiones eius sunt sua essentia, quæ talem habet super creaturas eminẽtiam, quòd perfectiones quæ plurificantur & differunt realiter in creaturis, non plurificãtur nec differunt realiter in Deo: sed sunt in eo vnum, differentes ratione, secundum nostrum modum intelligẽdi: qui talis est, quod nõ possumus intelligere Deum sicuti est. Ideo formamus cõceptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac propositione sequuntur infinita corolaria & propositiones veræ atque euidentes. Primò ꝙ Deus est bonus, cùm bonitas entitatiua inueniatur in creaturis, secũdum modũ essendi earum. Bonum enim & ens conuertũtur, & sunt idem realiter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, inquãtum habet rationem appetibilis: sed esse Dei (cum sit sua essentia) nõ est cõtractum, sed infinitum: Igitur deus est infinitè bonus. Et cùm sit primum & summum ens, sequitur ꝙ est summum bonũ. Et cum sit infinitus & actus purus, sequitur quòd est infinitè potens, & infinitę perfectionis, non secundum magnitudinem quam non habet: sed secundum essentiam & virtutem quam habet. Et cùm esse omniũ rerũ pẽdeat ab eo in esse, fieri, & cõseruari, dicitur esse in omnibus rebus per essentiã: quia dat illis esse, & cõseruat eas in esse, & per cõsequens est vbiq;. Et cùm omnia clarè videat, est vbiq; per præsentiã. Et cum ad omnem locum eius virtus se extendat, est vbiq; per potentiã. Specialiter tamẽ in aliquibus locis secundum speciales effectus quos causat, vt in iustis per gratiam, in cælis per suæ gloriæ manifestationem, in inferno per iustitiã, in humanitate Christi per vnionem. Et quemadmodũ in homine inuenitur intellectus, qui est perfectior sensu, eminentiori modo continens omnes perfectiones sensuum, quia potest cognoscere vniuersale & angelos: ita in Deo inuenitur intellectus, quo eminẽtiori modo intelligit quicquid homo aut angelus potest intelligere: quia non per cõpositionem aut diuisionẽ vel discursum (vt homo) neq; per species intelligibiles (vt angeli) sed per suam essentiã clarè intelligit se, & omnia alia à se, quę fuerunt, sunt, & possunt esse, quæ sunt infinita. Et cùm in homine & angelis inueniatur voluntas & liberum arbitrium, sequitur quòd eminẽtiori modo inuenitur in deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura sua est flexibile ad malum. Sed in Deo est inflexibile, & est idẽ realiter cum intellectu & aliis perfectionibus, quæ sunt in Deo, quæ (vt dictum est) ab essentia sua nõ distinguntur. Et eodem modo dicẽdum est de omnibus aliis perfectionibus quæ possunt imaginari, quòd omnes illę & in infinitum plures, eminẽtiori modo absque aliquibus imperfectionibus, quæ inueniũtur in creaturis, sunt in Deo. Hinc est ꝙ Deus est à nobis incomprehensibilis, imò & quælibet creatura,

B

5.c.de di. no. 1.p.q.4. art.2.

Deus quomodo sit vbique per essentiã, præsentiam, & potentiam.

creatura, prout ſubiacet potentiæ obedientiali Dei, cùm Deus per illam infinita poſsit operari: Deus
tamen ſeipſum comprehendit. ¶ Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo ſunt in Deo 1.p.q.13.
quàm in ipſis creaturis, venit quòd Deus pluribus & diuerſis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quę ar.3.
euidenter oſtendunt proprietates diuinitatis, vt bonitas, ſapienta, vita, omnipotentia. Aliquibus vero
tranſlatiuè ſiue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu iuda. Nomina tamen quantú ad perfectiones Apoc.5.
ſignificatas propriè poſſunt dici de Deo, ſed non quantum ad modum ſignificandi: quia habent mo-
dum ſignificandi, qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prædicātur de Deo & creaturis, non prę-
dicantur vniuocè, ſed analogicè, hoc eſt per prius & perfectius de Deo, quam de ipſis creaturis. Vnde ar.5.
Apo. Flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlo & in
terra nominatur. & eadem ratio eſt de aliis. ¶ Notandum ex D. Auguſt. quòd nomina quæ important ar.7.
relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab æterno, vt creator & Dominus: quia 5.de Trinit.
ab æterno non creauit aut dominatus eſt. Et licet habitudines ſiue relationes creaturarum ſint realiter
& ſubiectiuè in ipſis creaturis: correlatiua tamen illarum non ſunt in Deo entia realia, ſed ſolùm entia
rationis: quia (vt dictum eſt) nullum accidens poteſt addi Deo. ¶ Inter autem alia nomina Dei, hoc no Exod.3.
men (Qui eſt) de quo Exo.3. eſt maximè proprium Deo: Primò propter ſui ſignificationem, nó enim
ſignificat formam aliquam, ſed ipſum eſſe. Vnde cùm Deus ſit ſua eſſentia, hoc nomen maximè deno
minat & manifeſtat Deum, cùm vnum quodque denominetur à forma ſiue eſſentia. Secundò ex eius
ſignificatione: quia ſignificat eſſe de præſenti: & ſic propriè dicitur de Deo, cuius eſſe non nouit præ-
teritum neque futurum, vt D. Augu. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, ſint in communica- 5.de Trinit.
bilia, (iuxta illud: Incommunicabile nomen lignis & lapidibus impoſuerunt) poſſunt tamen per ſimi-
litudinem & participationem aut opinionem communicari. Vnde Pſal. Ego dixi, dij eſtis. Pſal.46.

§. 2. DE TRINITATE PERSONARVM.

A TRinitas perſonarum in vna ſimplici & indiuiſa vnitate eſſentiæ naturali ratione probari non po- 1.p.q.32.
teſt, cùm excedat omnem intellectum creatum: quia omnis cognitio quam ratio naturalis poteſt ar.1.
habere, prouenit ex creaturis, vt dictum eſt. Sed creaturæ ducunt in cognitionem Dei, ſicut effectus
in cognitionem cauſæ: & virtus creatiua eſt communis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitatem eſſen-
tiæ, & non ad diſtinctionem perſonarum: igitur. Vnde D. Hier. Grandes materias parua ingenia non
ſufferunt. & Sapiens, Difficilia æſtimamus quæ in terra ſunt, & inuenimus cum labore: quæ autem in Sap.9.
cælis ſunt, quis inueſtigabit? Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ei ſapientiam, & miſeris ſpi
ritum tuú de altiſsimis? & Chriſtus: Si terrena dixi vobis & nó creditis: quomodo ſi dixero vobis cęle Ioan.3.
ſtia, credetis? Et Philoſo. dicit quòd ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumen ſolis, ſic intellectus noſter Eſa.53.
ad notiſsima naturæ. & Eſa. Generationem eius quis ennarrabit? & D. Aug. Quid ſit gigni, quid pro- Rom.11.
greſſus, me neſcire ſum confeſſus, ſed fide non dubia. & Apoſt. O altitudo diuitiarú ſapientiæ & ſcien Lib.de Tri.
tiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ illius! Et Hila. dicit: Non pu
tet homo ſua intelligentià generationis ſacramentum poſſe cóſequi. & D. Ambr. etiam dicit: Impoſsi
bile eſt generationis ſcire ſecretum. Qui igitur probare nititur trinitatem perſonarum, derogat veri-
tati fidei, dupliciter: Primò quantum ad dignitatem ipſius, quæ eſt de rebus inuiſibilibus, quæ huma-
nam rationem excedunt. Fides enim eſt ſubſtantia ſperandum rerum, argumentum non apparētium
Quam fidem nemo principum (hoc eſt Philo. huius ſeculi) cognouit. Secúdò derogat fidei, quantum. Heb.11.
ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cùm enim aliquis ad probandum ea quę ſunt fidei,
adducit rationes quæ non ſunt cogentes, cedit in irriſionem infidelium, qui putant quòd fides huiuſ-
modi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde ſequitur quòd ea quæ ſunt fidei, nó ſunt té
tanda probari, niſi per authoritates ſacræ ſcripturæ, his qui eas recipiunt. Apud alios verò ſufficit de-
fendere, & per ſimilitudines oſtendere non eſſe impoſsibile quòd fides prædicat. Vnde D. Diony. di- Nota.
cit, Si aliquid eſt quod totaliter eloquio reſiſtit, longè erit à noſtra philoſophia. Si autem ad veritatem 2.c.de diui. No.
ſacrorum eloquiorum reſpicit, hoc & nos canone vtimur. Nec obſtat quod Ariſt. dicit quòd per nu- In 1. de cælo
merum ternarium adhibuimus noſipſos magnificare Deum vnum, eminentem proprietatibus eorum
quæ creata ſunt: quia non ponebat ternarium numerum perſonarum in diuinis, ſed volebat dicere ꝙ
antiqui vtebantur ternario numero in ſacrificiis & orationibus, propter quandam ternarij perfectio-
nem. Nec obſtat pariter quod D. Auguſt. dicit ſe legiſſe in libris Platonicorum, non quidem his ver- In 2.confeſ.
bis, ſed hoc idem omnino multiplicibus ſuaderi rationibus quòd in principio erat verbum, & verbum
erat apud Deum, & Deus erat verbum. in quibus diſtinctio perſonarú traditur: quia Platonici per ver-
bum non ponebant perſonam genitam in diuinis: ſed intelligebant rationem Idealem, per quem om-
nia Deus condidit, quæ eſt ipſamet diuina eſſentia. Nó obſtat præterea quod Trimegiſtus dicit, quòd
Monas gignit Monadem, & in ſe ſuum reflectit ardorem: quia non intelligebat de generatione Filij,
aut proceſsione Spiritus ſancti, ſed de productione mundi: volens dicere quòd vnus Deus produxit
vnú mundú propter ſui amoré. Non obſtat inſuper Glo. quæ exponens illud quòd Magi Pharaonis
defecerunt in tertio ſigno, exponit pro notitia tertiæ perſonæ ſcilicet Spiritus ſancti. Ex quo ſequitur
ꝙ alias duas cognouerunt, quia licet appropriata cognoſcerent, ſcilicet potentiam, ſapientiam, & bo-
nitatem: dicuntur tamen defeciſſe in tertio ſigno, hoc eſt in cognitione tertiæ perſonæ, qui à bonita-
te quæ appropriatur Spiritui ſancto, defecerunt ſiue deuiauerunt, cùm cognoſcentes Deum, non tan-
quam Deum glorificauerunt. Si dicatur quod lumine naturali cognoſci & probari poſsit, generatio-
nem eminenter conuenire Deo, cum potentia generandi ſit perfectio quædam in creaturis: & omnes
perfectiones creaturarum eminenter ſint in eo. Vnde Eſa.66. Nunquid ego qui alios parere facio, nó
parturiam? Si ego qui generationé aliis tribuo, ſterilis ero? Si generat & parturit: ergo in eo eſt generás

& genitum, cum nihil generet seipsum. Similiter naturali lumioe cogoosci potest quod Deus iotelligit se, & per consequens quod in eo est Deus intelligens, qui dicitur pater, & Deus intellectus, qui siue verbum, qui est terminus intellectionis, & dicitur filius. Potest etiam eodẽ lumine cognosci quod deus intelligẽs seipsum, diligit se, & per cõsequẽs quod producit spiritũ saoctũ, cũ actus siue processio amoris, sicut intelligẽtiæ, habeat suũ terminũ. Dicẽdũ quod licet lumioe naturali posit cognosci omnes perfectiones creaturarũ eminẽter esse in Deo: & quod æternaliter se intelligit & diligit: Modus tamẽ illius emioẽtię, aut quomodo geoeret & diligat, naturaliter cognosci nõ potest. Dici enim posset à philosopho creationẽ esse eminẽtẽ generatiooẽ, & Deum intelligere & diligere se per seipsum: cũ sit infinitus, nec sit capax alicuius accidẽtis. *Rom.1.* Dictũ verò Hugonis de S. Victore, qui dicit ꝙ in explanatione veritatis non modo probabilia, imò etiá necessaria oõ desunt argumẽta, debet intelligi apud eos qui *In lu.de Trinit.* sacras literas suscipiũt, vel supposita fide, ad quá corroborandá in intellectibus simpliciũ quædá rationes & similitudines adducũtur, quę tamen nõ sufficiũt ad probandá trinitatem personarũ in vna indiuisa essentia. Bonitas eoim infinita Dei manifestatur in productione creaturæ. Similiter etiam ꝙ sine consortio non potest esse alicuius boni iocuoda possesio, habet locum quãdo in vna persona non inuenitur perfecta bonitas. *Reuelatio mysterij S. Tri. non est superflua.* Quanuis autem trinitas personarum naturali ratione probari oon posit: eius tamen reuelatio aut cognitio ooo est superflua, imò necessaria dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendum de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deum fecisse omnia verbo suo, excluditur error dicẽtium Deum produxisse res ex necesitate naturæ. Per hoc autem quòd ponimus procesionem amoris, ostenditur quòd Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, nec propter aliam causam extriosecam. Alio modo & priocipalius, ad rectè sentiendum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Ver. 1. DE REVELATIONE S. TRINITATIS.

TRinitas personarũ in vna simplici essentia plurib⁹ in locis (quos recitare longũ & tędiosum esset) in sacris literis tam in antiquo quàm nouo testamento, secundum diuersam hominum dispositionem, reuelata fuit. **B** In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriá, ęnigmaticè & sub inuolucris verborum: in nouo verò, in quo idololatria explosa est, clarè & manifestè, & quantum ad nomen, & quantum ad numerum personarum: licet valde obscurè, quantum ad modum procesionis illarum, vt captiuando intellectum oostrum verbo Dei in obsequiũ Christi, amplius mereamur io via. *Psal.47.* In patria verò videbim⁹ eũ sicuti est: & (vt Psal. ait) Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Dñi virtutũ, &c. *1.Cor.13.* Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autem aliqualẽ habeamus notitiá, ex scripturis sacris, pro terminorum intellectu, his nostris institutionibus aliqua duximus inserẽda. Et primò quo ad trioitatẽ personarũ in vna essentia, habemus Ge.1. In principio creauit De⁹ cęlum & terram. & infrà, Spiritus Dñi ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Filius in nomine principij. *Ioan.8.* vnde Christus dicebat, Ego principium, qui & loquor vobis: & Spiritus sanctus, io verbo spiritus Domini, vnitas verò, in verbo singularis numeri, scilicet creauit. & in eodem c. dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. per hoc quòd dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum, in hoc vero quòd dicit (ad imaginẽ & similitudinem) denotatur vnitas essentiæ. Gen. etiá 18. habetur, apparuit autem Dominus Abrahæ in conualle Mambre: sequitur, Vidit tres viros (hoc est tres personas agnouit:) & vnum (scilicet Deum in vna essentia) adorauit. Præterea Psal. Bñdicat nos deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eũ omnes fines terræ. In hoc ꝙ ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum. & in hoc qnòd dicitur (Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentiæ. Hiere. etiá dicebat: A, A, A, domine Deus, oescio loqui, &c. In hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. In hoc verò quòd subiungit, domine, vnitatem essentiæ confessus est. & Esa.6. dicitur, Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. In hoc quòd ter replicabant, sanctus, denotabant trinitatem personarum. Io hoc verò quòd subiungebát (dominus Deus) significabát vnitatem essentiæ. In nono verò testamento manifestata fuit trioitas personarum, in baptismo Christi, in quo cõparuit Filius incarnatus, *Luc.3.* & vox patris intonuit, Hic est Filius meus dilect⁹, & Spiritus sanctus in colũbę specie. *Mar.9.* Apparuit pariter, in transfiguratione, Filius fuit trãsfiguratus, vox etiá patris intonuit, & Spús sanctus io nube lucida. *Matth.17.* & Ioá.8. Ego & pater vnũ sumus. & Io.14. Paracletus autẽ spiritus sanctus, quẽ mittet pater in noĩe meo. & in eodẽ, Si quis diligit me, sermonẽ meũ seruabit: & pater meus diliget eũ, & ad eũ veniemus, & mãsionẽ apud eũ faciemus. & Matth. vlt. Euntes in mundũ vniuersum, docete oẽs gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *2.Cor.13.* & Apost. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & cõmunicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen. *1 Ioan.5.* Et D. Ioannes clarius, Tres sunt qui testimoniũ dát io cęlo, Pater, Verbũ, & Spiritus sanct⁹, & hi tres vnũ sunt: scilicet in vna natura, esseotia, vel substátia. Credere ergo debem⁹ firmiter trinitatẽ personarũ in vna simplici & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatũ est, licet non intelligamus, *Iob 36.* quoniá Deus magnus, vincẽs sciẽtiam nostram. Vnde D. Aug. in prosa S. Trinit. dicit, Quid sit gigni, quid progressus, me nescire sum confessus, sed fide noo dubia. ¶ Et quia hæretici terminos sacræ scripturę circa mysterium S. Trinit. aliter interprętabãtur quàm deberẽt, in varias hæreses inciderũt: Aliqui (vt Arrius) dixerũt nõ esse nisi vnam personam increatá in diuinis, scilicet patrem: & filiũ esse primam creaturam, cum qua creauit Spiritum sanctum, Alij verò (vt Sabellius) posuerunt tres persooas in diuinis, sed non realiter distinctas. Alij autem in alios multos & varios inciderunt errores. Ad quos euitandos, & ad ostẽdẽdum quòd licet trinitas personarum sit supra naturalem rationẽ, non est tamen contra rationem, vt posimus infideles ab irrisione fidei compescere. Sancti patres conati sunt examinare,

minare, interpretari, & declarare terminos & passus sacræ scripturæ, in quibus trinitas personarum in vna simplici substātia reuelata est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia cōcilia circa hæc celebrauit, & determinauit quomodo accipiendi sunt termini, & quibus terminis vtendum sit, & quibus non debemus vti, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicendum est. Et primo notandum est quod persona secundum d. Boetium in lib. de duabus naturis est rationalis naturæ indiuidua substantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali: cum hoc nomen persona conueniat angelis & patri, filio, & spiritui sancto. Vnde Athanasius in symbolo fidei: alia est enim persona patris &c. Indiuidua enim prædicamenti substantiæ propter eorum perfectionem & dignitatem habent speciale nomē supra indiuidua aliorum prædicamentorum: Dicuntur enim supposita & hypostases quæ nomina non attribuuntur indiuiduis prędicamentorum accidentium. Cum ergo inter substantias natura intellectualis sit perfectior & dignior, indiuidua illius à sanctis doctoribus speciali nomine consueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine persona. Et quāuis hoc nomē persona nō cōueniat Deo, quantū ad id cui nomen est impositum. Cum secundum Boetium personæ nomen videatur traductum ex his personis quæ in comediis tragediísque homines repræsentabant: persona enim dicta est à per se stando. Græci verò has personas prosopa vocabant, eo quod ante oculos obtegebant vultū. Tamē quantū ad id ad quod significandū nomē personę est impositum, maximè conuenit deo. Impositum enim est ad significandum id quod perfectissimum est in indiuiduis substantiæ. Et quia in comediis & tragediis repræsentabantur aliqui homines famosi, traductū est hoc nomē ad significandū homines dignitatē habētes. Vnde cōsueuerunt dici & poni personatus in ecclesia. Sed dignitas diuinæ naturæ maxime excedit omnem dignitatem: ideo secundum hoc nomen personæ maxime competit deo. Secundo notandum est quod essentia diuina & persona sunt idem secundum rem, sed differunt secundum rationem, siue secundum modum nostrum intelligendi: quia essentia diuina est nomen absolutum, & non importat siue significat, saltem explicite, relationem, sicut hoc nomen persona, quod potest significare relationem per modum substantiæ, in recto & in obliquo. vt D. Tho. i. p. q. 29. ar. 4. ait.

§. 3. DE PROCESSIONE PERSONARVM IN DIVINIS.

B PRocessionem personarum esse in diuinis, ex sacris literis manifestum est. Nam Christus dixit, Ego enim ex Deo processi & veni. & iterum, Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Item: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. ¶ Ad cuius intelligentiam sciendum est primò, quòd omnis processio, est secundum aliquam actionem. In omni autem actione est quædam emanatio siue processio, cùm impossibile sit imaginari actionem fieri, nisi ex agēte aliquid procedat vel interitus vel exterius. & quia actio est duplex scilicet transiens & immanēs. In actione transeunte fit processio realis, & aliquid exterius procedit ab agente, & separatur ab eo, & recipitur in passum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquam. In actione verò immanente nihil egreditur ab agente quod transeat vel recipiatur ab alio, sed recipitur vel manet in ipsomet agente: vt manifestum est in visione & intellectione. Visus enim quādo videt, nihil extra se emittit, sed potius recipit speciē sensibilem: & intellectus intelligibilem. Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex scilicet ad extra, secundum quod sequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanētem in ipso agente. ¶ Notandum secundò, quod inter processiones & emanationes illæ dicūtur perfectiores aliis, quæ consequuntur perfectiores actiones. Et cùm actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per consequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundum naturam. & ideo quantò aliqua natura est altior, tantò id quod ex ea emanat, est magis intimum & perfectum. & sic secūdum diuersitatem naturarum inuenitur diuersus modus processionis. Et quia inter omnes res corpora inanimata tenent infimum locum, eò quod emanationes eorum non possunt fieri nisi per actionem vnius ad alterū & ad extra: ideo eorū emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt

Ioan. 8
Ioan. 15.
Ioan. 16.
1 p. q. 27. art. 1.
4. Cont. Gen. c. 11.

C viuētia, in quibus est triplex gradus scilicet vegetabilium, sensibilium, & intelligibilium. Vegetabilia tenent infimum gradum: quia licet emanatio ex interiori procedat, inquantum scilicet humor plantæ intraneus in semen cōuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: quia semen terræ mandatur: vnde crescit planta. Secūdum locum tenent sensibilia, in quibus principium actionis est ab intra, scilicet, à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum scilicet obiectum sensibile, à quo cum potentia causatur species sensibilis, & recipitur in potentia, quæ est principium actionis, & conseruatur in alia potentia scilicet fantasia vel memoria. & sic non inuenitur omnino extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradum viuentium tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus, scilicet humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorū, vegetabilium, & sensibilium: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorum pertinent ad diuersa, eò quod nec potētia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec seipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principium & terminus actionis intellectus intelligentis seipsum, pertinent ad eandem potentiam. Est tamen imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus non potest intelligere nisi per cōuersionem ad fantasmata, quæ sunt intellectui extrinseca, vt dictum est. Sed angelus ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, sed per se seipsum intelligit, absque aliquo extrinseco ab eo. Ideo eius intellectio est perfectior intellectione humana. Veruntamen cùm esse angeli non sit sua essentia, & per consequens nec eius intellectio, siue verbum cordis, ad quod terminatur intellectus, non est substantia, sed accidēs, licet illa in-

tellectio sit omnino intrinseca, sequitur quòd non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua
substantia, & qui non procedit de potentia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper actu
operans easdem operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra,
est perfectior quàm angeli. Ad extra quidem, producendo esse creaturarũ, vel ipsum cõseruando, vel
circa ipsas operando, absque sui mutatione, quod non faciunt angeli. Hæc actio & emanatio est com-
munis tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac actione ad
extra siue emanatione creaturarum, à Deo, causantur duæ relationes scilicet causæ ad effectum, & effe
ctus ad causam. Et cum Deus non sit capax accidentis, illa relatio causæ ad effectum non est realis, sed
rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in columna, & scibilis ad scientiam: cùm non sint ad inui-
cem ordinatæ, nec habeant dependentiam, sicut scientia à scibili. Sic Deus non pendet à creatura, sed
è conuerso. Ideo relatio creaturę ad creatorem est realis. Secundum hanc actionem ad extra non opor
tet accipere processionem personarum in diuinis: sicut fecit Arrius. & ideo turpissimè errauit. Actio-
1.p.q.27. nem verò Dei immanentem (qua seipsum ab æterno intelligit, & non potest se non intelligere: ideo
art.2.ad.2. ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) consequitur, perfectior emanatio siue processio, quàm
consequatur ad actionem, qua angelus intelligit seipsum: cùm principium & terminus eiusdem actio
nis in angelis non sit idem neque substantia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne
procedens sit diuersum ab eo à quo procedit: non tamen oportet quòd sit essentialiter diuersum in
1.p.q.28. processione ad intra: imò quantò perfectius procedit, tantò magis est vnum. Nam intellectus, secun-
art.2. dum quod actu intelligit, secundum hoc fit magis vnum cum intellecto. Vnde cùm diuinum intelli-
gere sit infinitę perfectionis, necesse est quod verbũ diuinum sit perfectè vnum cum eo à quo proce-
dit.. Et quamuis essentia diuina sit eadem res cum patre & filio, differt tamen secundum intelligentiæ
rationem: quia diuina essentia prout intelligẽs, dicitur pater: sed prout intellecta. dicitur filius: & in re-
latione paternitatis & filiationis importantur distincti respectus oppositi, consequentes intellectio-
Nota. nem diuinam, qui non importantur nomine essentiæ, nisi virtualiter & communiter. Nec est inconue
niens sub eodem esse contineri plura realiter distincta: nam materia & forma ac compositum sunt sub
eodem esse existentiæ, & tamen materia non est forma: à fortiori & eminentiori modo in diuinis, pro-
pter perfectionem diuini esse, in quo continentur omnes proprietates personales. Quia si diuinum
esse definiri posset, eius definitio comprehenderet eas. Et sic esse siue actualitas diuinarum persona-
rum, non est alia ab actualitate siue esse diuinæ essentiæ. Vnde D. Aug. ait, Idẽ est quo pater est Deus,
& quo est. Non tamen eo est pater, quo Deus: quia dicitur Pater, eò quòd est principium filij: & di-
1.p.q.28. citur Deus eò quòd est essentia diuina. Nec obstat quod dicit Philosophus, Quæcunque sunt vni &
art.3.ad.1. eidem eadem, sunt eadem inter se. Quia (vt idem Philosophus dicit 3. Phy.) illud argumentum habet
solùm locum in his quæ sunt eadem re & ratione, sicut tunica & indumentum. Non autem in his quę
sunt eadem re, & differũt ratione. Vnde ibidem dicit quòd licet actio sit idem motui, similiter & pas-
sio: non tamen sequitur quòd actio & passio sint idem. Sic licet paternitas idem sit cum diuina essen-
tia, similiter & filiatio: tamen hæc duo realiter differunt: quia suis propriis rationibus important diuer
sos respectus oppositos. Ideo distinguntur ad inuicem: sed de his amplius cùm de relationibus agetur.
¶ Ex his patet quòd syllogismus expositorius non tenet in diuinis. Non enim ostensa diuina essentia
sequitur, hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius, ergo filius est pater. Aliqui di-
cunt quòd in syllogismo expositorio altera præmissarum debet valere vnam de omni: & ideo sic de-
beret exponi & declarari maior: Omnis res quæ est essentia diuina, est pater. quod est falsum, quia fi-
lius est res quæ est essentia diuina, & tamen non est pater.

Ver. 1. DE AETERNA FILII DEI GENERATIONE.

Psal. 2. GEnerationem ab æterno fuisse in diuinis siue in essentia diuina testatur Psal. dicẽs, Pater dixit ad B
me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, hoc est in æternitate, quæ est semper ei hodie siue præ-
Esa. 66. sens, in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa. etiam dicit, Nunquid ego qui alios parere facio,
non parturiam? Si ego qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? Dictum est enim quòd omnes perfe-
ctiones creaturarum sunt eminentiori modo in Deo, quàm in creaturis, cùm sint absque quacunque
imperfectione. Eminentia generationis Dei supra generationem creaturarum in hoc consistit, quia
creaturæ per generationem non communicant eandem naturam numero, sed solùm specie. Sed Deus
pater communicat filio eãdem naturam numero: ideo Pater & Filius non sunt duo dij, sed vnus Deus.
Et quia hæc est altissima generatio: ideo Esa. dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est
enim in hac via eam clarè intelligere, & per consequens enarrare. Ad aliqualem tamen ipsius intelli-
gẽtiam, supponendo tamẽ & semper in memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præcedẽti
versic. sciendũ est ꝙ generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extẽdit ad oĩa generabi
Ezech. 51. lia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de nõ esse ad esse. & sic accipiẽdo, ge-
neratio non est in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout conuenit viuentibus, in quocunque gra
du viuentium (hoc est ab intrinseco operantium) sint. Inter quos maximè præeminet intellectio Dei,
quæ vocatur conceptio & natiuitas interior, siue processio secũdum rationem similitudinis. Quem-
admodum enim illa processio corporalis procedens ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur
generatio, quando est communicatio naturæ secundum similitudinem, non cuiuscunque, sed secun-
dum similitudinem speciei: sic processio in viuente, qui non exit de potentia ad actum, & cuius actio
est sua essentia, in qua cõmunicatur eadem natura non solùm secundum speciem, sed etiam secundum
numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis,
quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ à principio coniũcto, & secun-
dum

dum rationem similitudinis, cùm conceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quam intellectus diuinus terminatur. Quia cùm omnis cognitio & intellectio fiat per asimilationem, oportet quòd intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius, quæ procedit ab ipso, quæ dicitur verbú cordis. Et cùm hæc procesio sit omnino ad intra, & diuina essentia non sit capax accidentis, & sit sua actio: sequitur quòd id quod procedit ab intellectu diuino (scilicet verbum) sit eiusdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui est idem cum essentia diuina. Et sic idem numero sunt esse, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta siue intelligi. Ex quo sequitur quòd verbum Dei in essentia diuina intelligente, est Deus intellectus: sicut verbum lapidis est lapis intellectus. Hinc est quòd D. Ioannes ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exiit de potẽtia ad actum, necesse est quòd Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, non inhæsiuè, sed sicut principiatum in principiante. & quòd Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic verbum est coęternum, & nõ accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est quòd dicitur, In principio erat verbum, hoc est in patre filius. & vt Euangelista ostenderet quòd verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo, subiungit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiũgit: Hoc erat in principio apud Deum. quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deum, aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, prout verbum refertur ad concipientem, vt à quo est. Ex præmisis apparet quòd magna & lata est differentia inter verbum cordis intellectus humani, & verbum Dei: quia verbum cordis humani est accidens, & verbum Dei est substantia æterna. Præterea verbum cordis humani non est eiusdem naturæ numero, nec specie cum intellectu: nam cùm intellectus humanus sit naturalis potentia permanẽs & indelebilis, & verbum cordis eius est aliquid fluxibile distinctum ab eo & ab actione ipsius: sequitur quòd cessante actione intellectus humani, verbum eius euanescat, propter defectum conseruantis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue procesio humani intellectus non potest dici generatio, & cur verbum cordis humani non potest dici genitum, siue filius, imò nec verbum angeli: sed potest dici conceptio, quæ est incompleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed non naturæ identitas: sicut in conceptione animalium, quæ differt à conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quandiu clauditur in vtero, non habet vltimam perfectionem, vt per se subsistat separata à generante secundum locum. Vnde oportet quòd in eis aliud sit conceptio, aliud partus, secundum quem proles separatur à generante, etiam secũdum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens, distinctum à Deo dicente, hoc est à patre: non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctione relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandam procesionem diuinæ sapientiæ aliquando vtitur oomine conceptionis, aliquando etiam nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit, Nondum erant abysi, & ego iam concepta eram. Ante omnes cælos ego parturiebar. Et licet genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cùm tota substantia rei sit accepta à Deo, & tamen non recepta in aliquo subiecto, cùm nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum: alioqui sequeretur quòd Deus nihil creare posset, si subiectum præsupponeretur, cùm creatio sit productio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habent idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamen quòd illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, inquantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. ¶ Nec sequitur ꝙ si pater in diuinis generet filium, quòd etiam filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectũ diuinum, qui est idem in patre & filio, cùm sit essentia diuina. & ideo nõ potest esse alia procesio intellectus quàm verbi, eò quòd verbum est perfectisimum, quo se simul & omnia alia à se comprehẽdit. ¶ Et quamuis generare sit perfectio in Deo, non tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de procesione voluntatis, siue inspiratione Spiritus sancti. Nec per hoc quòd Filius nõ potest generare, & Spiritus sanctus non potest spirare, sequitur quòd Filius non sit omnipotens, aut etiam Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ioan.1.

Quomodo filius dicatur esse in patre & pater in filio.

Prouer.8.

Cur filius in diuinis non generat alium filiũ.

Ver. 2. DE INSPIRATIONE SPIRITVS SANCTI.

A VLtra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse procesionem à procesione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Ioan. 15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan.16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quę habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. ¶ Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec sacras literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt: supponendum est in primis, quòd procesio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm procesio & generatio verbi, eò quòd proprietates volũtatis & ea quæ voluntatem consequũtur, nõ sunt adeò manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verùm tamen ex his quæ pertinẽt ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiam eorum quæ pertinẽt ad voluntatem. ¶ Secũdò notandum est quòd in nobis differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quòd res intellecta est in intellectu, per

1.p.q.27. art.3. 4.con. Gen. c.19.

suam similitudinem, quæ dicitur verbum cordis, cuius conceptio & processio satis nota est. Voluntas autem non fit in actu, hoc est non actualiter vult per hoc quòd aliqua similitudo voliti sit in volente, sed per hoc quòd voluntas habet quandam inclinationem siue affectionem & impulsum in rem volitam. & sic quemadmodum in intellectu verbum cordis est terminus propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectam extra ipsum in se existentem. & quando intellectus per actum reflexum intelligit seipsum, verbum cordis est terminus actus intelligendi, & mediũ quo se intelligit. Sic proportionabiliter dicendum est in voluntate, illa inclinatio siue impulsus terminatur ad rem volitam extra ipsam voluntatem existentem, per intellectum tamen præsentatam. Et sic terminus dilectionis est res volita, & medium est illa inclinatio siue impulsus. Et cum voluntas reflectitur suprà se, & volt & diligit seipsam per intellectum sibiipsi præsentatam, terminus dilectionis est ipsamet voluntas: & illa inclinatio siue affectio est terminus propinquus & immediatus. quia quemadmodum actio intellectus est immanens: sit & actio voluntatis. Et ideo sicut terminus immediatus actus intellectus est in ipso intellectu: ita etiam terminus immediatus actus voluntatis est in ipsa volũtate, licet non habeat nomen impositum. Sed vtimur nomine amoris pro illo termino. ad quod nomẽ est impositum ad significandum scilicet actum volendi, qui dicitur Amor tendens. Vt autem est terminus immediatus, dicitur amor terminans. & sic duplex est Amor scilicet tendens, & est ipse actus volendi siue diligendi: & amor terminans, qui se habet ad actum volendi, sicut verbum cordis ad a- *De Ve.q.4. ar.2.ad.1.* ctum intelligendi. & secundum hanc significationem intelligi debent dicta D. Thomæ in quæstionibus de veritate, vbi dicit quòd nihil est progrediens à voluntate per modum operis, scilicet quòd habeat nomen sibi impositum, vt exponit dominus Caietanus. quod apparet eò quòd ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem volitam siue amatam. Et vnicus actus generat dispositionem, quæ est terminus immediatus actus volendi à voluntate distinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra se existentem: sicut verbum cordis est medium, quo intellectus fertur ad rem intellectam extra se existentem. Ex quo sequitur quòd quemadmodum per verbum cordis res intellecta est in intelligente secundum similitudinem: ita res amata est in amante, non per essentiam aut similitudinem, sed per habitualem affectionem. Nec tamẽ per hoc quòd amatum est in voluntate siue in amante, sequitur quòd amatum trahatur ad amantem, sed è conuerso amans trahitur, transformatur, inclinatur, siue impellitur ad amatum per intellectum præsentatum: sicut graue *4 con. Gen. c.19.* trahitur & inclinatur ad locum deorsum, propter cõuenientiam. Et sic amatum est in amãte, vt terminus motus per cõuenientiam & proportionem, quam habet ad ipsum. vt D. Tho. ait. ¶ Tertiò notandum est quòd cùm in omni natura intellectuali sit voluntas, sequitur quòd inuenitur in Deo, nõ distincta tamen aut superaddita essentiæ diuinæ aut intellectui diuino: quia perfectiones quæ in nobis sunt plures & distinctę, sunt essentialiter vnitæ in Deo. Vnde sequitur quòd sicut intelligẽdo seipsum producit verbum eiusdem naturæ: sicut terminum suæ intellectionis, & principiatum in principiante: Sic Deus volẽdo & amãdo seipsum, producit aliquid eiusdem naturæ, ad quod actus voluntatis suę terminatur, quod nos vocamus Amorem pro termino amoris intrinseco. quem amorem intrinsecum vocamus Spiritum sanctum. Et cùm ista processio nõ sit per modum similitudinis, sed inclinationis & impulsionis, non dicitur generatio, sed potius inspiratio, ex parte Dei inspirãtis. Ex parte verò inspirati nõ habet speciale nomẽ, sed retinet nomẽ commune scilicet processionis. Vnde Spiritus sanctus dicitur procedens, licet possit dici inspiratio terminatiua. Et quia velle Dei est suum esse, necesse est quòd id ad quod terminatur velle Dei, sit illi essentiale: vt dictum est de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. ¶ Et licet intellectus & volũtas in Deo nõ sint distinctæ potẽtiæ: sunt tamẽ duæ processiones, quæ sunt secũdum actionem vtriusq;. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua sint idem: habẽt tamẽ quendam ordinem, quem cõcipimus ex intellectu & volũtate hominum & angelorum, in quibus intellectus & volũtas habẽt ordinem ad inuicem: licet actus eorum possit simul esse tempore, tamẽ actus volũtatis supponit actum intellectus. Sic etiam in Deo, licet eodem actu Deus semper se intelligat & diligat: intellectus tamẽ & dilectio habent in eo quẽdam ordinem, nõ temporis, aut durationis, aut naturæ, sed originis. Nõ enim est processio amoris, nisi in ordine ad processionem verbi: nihil enim potest volũtate amari, nisi sit mẽte cõceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, à quo procedit, licet in diuinis eadem sit substãtia intelligẽs, & cõceptio intellectus: ita etiam licet in Deo idem sit volũtas & intellectus, tamẽ quia de ratione amoris est quòd nõ procedat nisi à cõ- *1.p.q.27. ar.1.ad.2.* ceptione intellectus, processio amoris habet distinctionem à processione verbi. Et quãuis in omni natura creata nõ sit nisi vnus modus communicãdi seipsam: nõ est tamẽ incõueniens quòd in natura infi- *art.4.ad.2.* nita (quæ sibi identificat omnia) sint diuersi modi, propter illum ordinẽ perfectionis intellectus & vo- *Eccle.13.* lũtatis, quæ omnia alia includũt. Et licet similitudo videatur pertinere ad volũtatem, sicut ad intellectum, (iuxta illud: Omne animal diligit sibi simile) aliter tamen pertinet similitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, inquãtum est similitudo rei intellectæ: sicut genitum est similitudo generãtis. Sed ad amorem pertinet, nõ quòd ipse amor sit ipsa similitudo, sed inquãtum similitudo est principium amãdi. Vnde nõ sequitur quòd amor sit genitus, sed quòd genitum siue filius est principium amoris, hoc est Spiritus sancti. Et quia in Deo nõ sunt nisi duæ actiones, scilicet intelligere & velle, ideo nõ sunt nisi duo procedẽtes, scilicet verbum & Spiritus sanctus. Vnde sequitur quòd in Deo nõ sunt aliæ processiones ad intra q̃ duæ. Processio enim quæ est per potẽtiam, cùm sit principium agẽdi in aliud, pertinet ad processionem ad extra. Et sic secũdum attributum diuinæ potẽtiæ nõ accipitur processio diuinæ personæ, sed solùm processio creaturarum. Et cùm secũdum diuũ Boëtiũ Seuerinum in libro suo de Ebdomadibus, Bonitas pertineat ad essentiam, & non ad operationem nisi

per

per modum obiecti, & processiones fiant secundum aliquas actiones, sequitur quòd secundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur aliæ processiones, cùm etiam Deus vnico & simplici actu se & omnia alia intelligat, & velit siue diligat. Ideo non potest esse in eo processio verbi ex verbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnum solum perfectum verbum, & vnus solus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fœcunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio, si filius nõ posset generare, eò quòd pater non communicat eandem naturam numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures processiones intellectus, & plura verba successiuè, propter imperfectionem, quæ à Deo secludi debet. & sic non est procedere in infinitum in processionibus diuinis. Quia processio ad intra in intellectuali natura, in voluntate terminatur. Et quia duæ prædictæ actiones ad intra in Deo sunt naturales, & non possunt non esse. Pater enim naturaliter & non liberè, ab æterno intellexit, & dilexit se, & sic naturaliter produxit verbum, & spiritum sanctum, & non liberè, nisi (vt aliqui dicunt) libertate complacētię. Ideo dicunt processionem filij esse secundum modum naturæ, & spiritus sancti secũdum modum voluntatis, etiam ex eò quòd processio verbi est prima, & non præsupponit aliam, sicut processio spiritus sancti præsupponit processionem filij. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd magna differentia est inter amorem humanum, & diuinum. Secundò apparet quòd licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principium de non principio, & Filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis non est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cùm relatiua sint simul natura. Non enim vnum relatiuũ in esse relatiui prius intelligi potest quàm correlatiuum. Essentia etiam diuina non potest intelligi sine tribus personis, cùm sint de eius essentia. Esse enim diuinum (quod est idem cum essentia diuina) comprehendit tres personas. Et si esse diuinũ definiri posset, in eius definitione ponerentur tres personæ. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec Pater sine Filio, nec Filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi videtur quòd vanum & superfluum est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu sancto. Et quanuis ordo originis dicatur à D. August. ordo naturę: hoc tamen dixit absq; omni prioritate. Vnde & Athanas. in symbolo. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius. Nam (vt idem August. dicit) in diuinis est ordo naturæ: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. ¶ Ex præmissis sequitur quòd vna persona sine alia videri non potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meum. Non credis quòd ego in patre, & pater in me est? & eadem ratione dicendum est de Spiritu sancto. Nec obstat quod scribitur Ioan. 8. Si me sciretis forsitan patrem meum sciretis: quia vt D. August. dicit, nõ dubitationis causa dixit forsitan, sed increpationis: sicut & Iob 37. Tu forsitan cum Deo, fabricatus es cœlos.

Productio verbi & spiritus sancti est naturalis & non libera.

1.p.q.42. art.3.

Ioan.14.

Ver. 3. DE RELATIONIBVS IN DIVINIS.

A RElationes reales esse in Deo constat ex eo quòd cùm pater in diuinis nõ dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio (quæ sunt relationes) non sint realiter in Deo, sequitur quòd Deus non sit realiter pater, & filius, & spiritus sanct⁹: sed solùm scd̃m rationẽ. quę ꝓpositio est hęresis Sabelliana. Quare necessariò dicendũ est relationes reales esse in Deo, non quidem accidentales, sed substantiales & subsistentes, & eædem secundum rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quæ non est diuina essentia, est creatura: sed tres personæ sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctę, important respectum ad sua opposita, quod non facit essentia diuina, ex modo suæ significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex consequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfectè & explicitè exprimitur in nomine essentiæ, quanuis ipsam implicitè contineat: licet relatio secundum seipsam essentiam perfectè nõ contineat. & sic plus continetur in perfectione diuinæ essentiæ, quàm aliquo nomine relatiuo possit significari. Si enim in perfectione diuina non plus contineretur, quàm quod significat nomẽ relatiuum: sequeretur quòd esse essentiæ diuinæ esset imperfectum, vtpote ad aliud se habens. Sicut si non cõtineretur ibi plus, quàm in nomine sapientiæ non esset subsistens. Et quia (vt dicit D. Boëtius,) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio verò multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, aliàs sequeretur quòd in diuinis nõ esset trinitas, nisi secundum rationem. quod est hæreticum. Et licet relationes ponãtur in Deo, non tamen sequitur quòd in Deo ponatur aliquid quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis nõ habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidentia. Ideo dependent à subiecto & principiis substantiæ. Sed in Deo nõ sunt accidentia, sicut nec sapiẽtia. Si dicatur quòd oportet omnem relationem fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod ad se dicitur, præter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quam pater distinguitur à filio, habet aliquid absolutum, vel est vnum tantum, vel sunt duo absoluta: si vnum tantum, non possunt fundari in eo duæ relationes, nisi fortè identitatis, quæ est solùm rationis. Si duo, ergo non solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negando consequentiam, quia quanuis pater & essentia diuina sint vnum, non tamen essentia diuina completè & perfectè significatur per patrem, cùm essentia diuina plus complectatur in sua significatione, quàm pater: & hoc est propter perfectionem diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiuè continet, quæ in aliis sunt diuersæ. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, vt dictum est, habeot esse aliud ab esse substantiæ.

1.p.q.28. art.1. c.2.§.2. vers.4.

1.p.q.28. art.3. In li. de Trinit. 4. cõtra Gẽ. c.14.

Ver. 4. DE NVMERO RELATIONVM IN DIVINIS.

B QVatuor relationes oppositas in diuinis esse cõstat, eò quòd sint duæ processiones. Oportet enim secundum quamlibet processionem accipere duas, quarum vna est procedentis, & alia ipsius

principij.Proceſsio verbi dicitur generatio ſecundum propriam rationem, quæ competit viuentibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedentis à principio generationis, dicitur filiatio.Proceſsio amoris non habet nomen proprium,vt dictum eſt ſuprà: nec relationes quæ ſecundum ipſam accipiuntur. Sed relatio principij huius proceſsionis dicitur inſpiratio: relatio verò procedentis dicitur Proceſsio. quanuis hæc nomina ad ipſas proceſsiones vel origines pertineant, & non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur ſecundum multiplicationem intellectionum ſuccedentium, quæ ſunt fundamenta earum.Sed cùm in Deo non ſint niſi duæ actiones,ſequitur quòd nõ ſunt niſi quatuor relationes.¶Et quanuis relatio ſubſiſtens conſtituat perſonam, non tamen ſequitur quòd ſint quatuor perſonæ in diuinis: quia conſtitutio perſonæ eſt per relationem oppoſitam. Quæ oppoſitio etſi inueniatur inter relationes eiuſdem proceſsionis, non eſt tamen neceſſe omnes relationes vnius proceſsionis opponi omnibus relationibus alterius proceſsionis.Et quia inſpiratio actiua nõ opponitur paternitati neq; filiationi, ſed conuenit vtriq;: ideo non conſtituit aliam perſonam à patre & filio.Et ſic licet inſpiratio ſit relatio,non tamen eſt proprietas.Ideo non cõſtituit nec dicit perſonam.Et ſic non ſunt niſi tres perſonæ in diuinis.

§. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD MYSTERIVM S. TRINITATIS.

VT facilius vnuſquiſq; cauere poſsit ab erroribus, notandum eſt primò quibus nominibus vtẽdum ſit circa myſterium ſanctiſsimæ trinitatis,deinde de debito & catholico vſu illorum. C Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd quædam ſunt nomina eſſentialia,quædam perſonalia, quædam notionalia ſiue proprietatum & relationum,& quædam ſunt attributa.

Nominum eſſentialiũ definitio & diuiſio.

Nomina eſſentialia dicuntur,quæ ex ſui impoſitione ſignificant eſſentiam,vt Deus,dominus,ſapiens,iuſtus.Nomina eſſentialia ſunt duplicia: quædam ſignificant diuinam eſſentiam ſubſtantiuè, vt Deus, dominus, & alia huiuſmodi: quædam adiectiuè, vt ſapiens,iuſtus,habẽs deitatem,& alia huiuſmodi. Item nominum eſſentialium quædam ſunt concretiua,quædam abſtractiua.Concretiua ſunt quæ ſignificant diuinam eſſentiam & ſuppoſita,vt Deus ſapiens.Abſtractiua verò,quæ ex modo ſignificandi non ſignificant ſuppoſita, ſaltem explicitè,vt eſſentia diuina,deitas,dominatio,ſapientia, & alia huiuſmodi.

Nomina perſonalia quid.

Nomina perſonalia dicuntur illa, quæ ex prima & propria ſui nominis impoſitione ſignificant perſonam, licet ex conſequenti ſignificent eſſentiam, eò quòd eſſentia eſt idem cum perſona.& huiuſmodi ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vt accipitur in vim vnius dictionis, pro re terminante proceſsionem amoris in diuinis: vt cùm dicitur,Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo,Pater,Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.

1.Ioan.5.
Nomina notionalia quid & quot.
Nomina attributa quid.

Nomina notionalia ſunt quæ ſignificant relationes & proprietates. & ſunt quinque, ſcilicet innaſcibilitas,paternitas,filiatio,communis inſpiratio,& proceſsio. Ex quibus tria ſignificant notiones perſonales,ſiue cõſtituentes perſonas,vt paternitas,filiatio,& proceſsio.Nam communis inſpiratio & innaſcibilitas dicuntur notiones perſonarum, ſed nõ perſonales. Nomina attributa dicuntur illa,quę etſi ex prima ſui impoſitione ſignificent eſſentiam diuinam:tamen ad maiorem manifeſtationem diuinarum perſonarum,& ad vitandum errorem, ex vſu Eccleſiæ & ſacrorum doctorum ſunt attributa perſonis,vt potẽtia Patri,ſapientia Filio,amor & bonitas Spiritui ſancto.

Ver. 1. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS.

CIrca debitum & catholicum vſum nominum eſſentialium notãdæ ſunt aliquæ cõcluſiones: quarum prima talis eſt. D ¶Nomina eſſentialia,quæ ſignificãt eſſentiam,ſubſtãtiuè prædicãtur de perſonis ſingulariter ſiue in ſingulari numero, & non in plurali. Dicimus enim Pater eſt Deus, Filius eſt Deus,Spiritus ſanctus eſt Deus: & tamẽ nõ dicimus, Pater,Filius, & Spiritus ſanctus ſunt tres dij aut domini.& ratio eſt,quia nomina ſubſtãtiua ſignificãt principaliter formam per modum ſubſtãtiæ,quę ſicut habet eſſe per ſe,ita vnitatem vel multitudinem.& ideo quando prædicãtur in plurali, ſignificãt plurificationem formæ & ſubſtãtiæ numero,quod nõ eſt in diuinis, ſicut in creaturis. Ideo bene dicimus,Sortes,Plato,& Guilielmus ſunt tres homines, eò quòd humanitas per hunc terminum (homo) principaliter ſignificata, non eſt vna numero,ſicut in tribus perſonis diuinis eſt vna eſſentia. Nec D. Tho.eſt ſibi oppoſitus,cùm dicit in tertia parte,quòd ſi vna perſona diuina aſſumeret duas naturas humanas,nõ dicerẽtur duo homines: licet ſi tres perſonæ diuinæ acciperẽt vnam naturam humanam,dicerẽtur vnus homo,nõ propter vnitatem ſuppoſiti, ſed propter vnitatem naturæ. & cùm dicit quòd ſingularitas & pluralitas nominis ſubſtãtiui attẽditur ſecũdum formam ſignificatam: quia ad plurificationem ſubſtantiuorum ſignificatur plurificatio naturæ & ſuppoſitorum. Et quãuis idem doctor in 3. ſen.dixerit oppoſitum,in ſumma tamen correxit ſe,ſicut de circũciſione & aliis paſsibus. Secus eſt de plurificatione adiectiuorum: quia ſecundum modum ſignificandi pluralitas adiectiuorum ſignificat plurificationem ſuppoſitorum,cùm differentia numeralis in adiectiuis fiat per ſuppoſita in diuinis:licet in creaturis ſimul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & ſubiectorum: nõ tamen in diuinis.¶Secunda concluſio: Nomina adiectiua adiectiuè tenta, prædicantur ſingulariter & pluraliter de perſonis.Dicimus enim quòd pater eſt ſapiens,& quòd Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſunt ſapiens,& tres ſapientes,eò quòd ſingularitas vel pluralitas in adiectiuis attenditur ſecundum ſuppoſita.Nec oportet ſemper quòd terminus numeralis circa ſignificatum ſui determinabilis ſit idem: quia terminus numeralis per ſe primò ponit ſignificatũ ſuum circa ſuppoſitum determinabilis: & hoc tam in ſubſtantiuis quàm in adiectiuis.Sed in ſubſtantiuis concretis terminus numeralis etiam ponit ſignificatum ſuum circa ſignificatum determinabilis, cùm ſit ſubſtãtiuum ſignificans ſubſtantiam per modum ſubſtantiæ & per ſe ſubſiſtentis. Et quanuis Deus & habens deitatem idem ſignificent, non tamen habent eundem modum ſignificandi.Nec obſtat quòd hoc nomen(res)ſit ſubſtantiuum, & prædicetur de perſonis pluraliter: quia eſt tranſcendens. & ideo ſecundum quod pertinet ad relationem,

1.p.q.3.art.7.ad 2.

prædicatur

prædicatur pluraliter in diuinis. secundum verò ꝙ pertinet ad substantiam, prædicatur singulariter.
Nec forma significata per hoc nomen(persona) est essentia, sed personalitas. Ideo non sequitur quòd
si sint tres personæ, sint tres essentię. Non obstat pariter quòd Athanas. dicit, Non tres omnipotentes,
æterni, vel immensi: sed, vnus omnipotens, æternus, & immensus. Quia accipiebat substantiuè. & quia
sic accipiendo vtebantur hæretici, ne communicaremus in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prædi-
cta verba accipiantur adiectiue, & cum declaratione, possunt pluraliter prædicari, secundum D. Tho-
mam. ¶ Tertia conclusio. In nominibus essentialibus substantiuis concretis non solum attēditur res si- 1 p.q.39.
gnificata, sed etiam modus significandi. Et quia modus significādi sequitur modum essendi: ideo alius art.1.
modus significandi est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significādi in substātiuis crea-
turarum: & per consequens alio modo se habet hoc nomen(Deus) ad supponendū pro persona, quàm
hoc nomen(homo:) quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomen(homo) realiter diuidi-
tur in diuersis suppositis. Ideo per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, ad determinandum
ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue cōmunitas naturæ humanæ non est secundum rem, sed se-
cundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non supponit pro natura communi, nisi
propter exigentiam alicuius adiuncti. Sed cùm forma significata per hoc nomen(Deus) scilicet essen-
tia diuina siue deitas, sit vna & communis secundum rem: ideo quādo ponitur per se sine addito, sup-
ponit pro natura communi, & quandoq; etiam propter adiuncta: vt cum dicitur, Deus creat: quia ad-
iectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque verò propter adiunctum sup-
ponit pro persona, aliquando pro vna tantum: vt cum dicitur, Deus generat, aliquando pro duabus, vt
cum dicitur, Deus spirat, aliquādo pro tribus, vt cum dicitur, regi seculorum, immortali, inuisibili, soli
Deo honor & gloria. ¶ Ex his sequitur quòd hęc propositio est vera, Deus generat Deum filium: vn- 1.Tim 1.
de in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre, cui cōuenit gene
rare: & à parte prędicati stat pro filio, cui cōuenit gigni. Nō tamen sequitur quòd generet alium Deū,
vel se Deum, sed filium, qui est Deus, & alius à patre. Hæc autem est falsa, Deus genuit se Deum, quia
sensus est quòd pater genuerit seipsum, quòd est falsum & impossibile. Et quamuis hoc nomē(Deus)
significet deitatem, vt in habente, sicut hoc nomen, homo, humanitatē: nō tamen eodem modo. Quia
in Deo significat vnam naturam realiter communem, quod nō facit hoc nomen, homo. ideo hoc no-
men, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & Deus pro natura, quæ tamen subsistit in
tribus suppositis. Ideo cum supponit pro natura communi, supponit naturaliter, hoc est personaliter,
quod nō facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cum natura diuina sit vna & singularis, facit pro-
positionem singularem, secundum dominum Caietanū: licet hoc nomen, Deus, cōueniat aliquo mo-
do cū termino cōmuni: quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed non natura
termini communis, & ideo cùm dicitur, Deus creat, idem est dicere, ac si diceretur, hic Deus creat. Et
similiter hæc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad
standum pro persona patris, & valde impropriè additur ei signum vniuersale. quare hæc est valde im-
propria, Omnis deus generat. Nec ista, deus non generat, est sua contradictoria, cum ambæ sint falsæ:
Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, ꝙ omnis res quæ est Deus, generet: quod est manifestè
falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eam datur intelligi, ꝙ generatio repugnet naturæ diuinæ, vt
in tribus suppositis existens, cum nihil addatur, quod determinet eam ad personam filij vel Spiritus
sancti. Et licet actiones sint suppositorum, non tamen sequitur quòd in hac propositione, deus creat,
deus supponat pro suppositis, & non pro natura: Quia cùm hoc nomen deus, significet deitatem, vt in
habente, & tria supposita habeant deitatem: hoc nomen, Deus, supponit pro natura & pro suppositis,
indistinctè tamen. ¶ Quarta conclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt prædi- 1 p.q.39.
cari de essentia in abstracto, non autem nomina personalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiū- ar.5.in cor.
cto: quia nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatem & ad 5.
naturæ cum suppositis sequentes propositiones conceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diui-
na est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & econuerso. Similiter istæ: Essentia diuina est paterni-
tas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio, & essentia diuina est inspiratio, essentia di-
uina est innascibilitas. Similiter istæ, Deus generat Deum, Deus generatur, Deus est genitus, Deus in-
spirat, deus procedit: Essentia diuina est res generās, essentia diuina est res generata, essentia diuina est
res inspirans, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis contrahi-
tur hoc nomen(Deus & essentia diuina) secundum adiunctum. & sic sensus huius, Deus generat, est:
Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generās, est ta-
lis: Essentia diuina est pater, qui est res generans, & sic de aliis. Sed sequentes non conceduntur. Essen-
tia diuina vel deitas generat, vel est generans, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est pro-
pter diuersum modum significandi. licet enim secundum rem idem sit, Deus & deitas: non est tamen
idem modus significandi vtrobique. Nam hoc nomē, Deus, significat essentiam diuinam, vt in habēte:
&(vt dictum est) ex modo suæ significationis supponit pro persona. & sic ea quæ sunt propria perso-
narum, possunt prædicari de hoc nomine, Deus, vt generans & genitus. Sed hoc nomē, essentia, deitas,
vel diuinitas, nō habet ex modo suæ significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentiam
vt formā abstractam. & ideo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguuntur abinuicem, nō
possunt essentiæ attribui: quia significaretur ꝙ esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. I-
deo hęc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cùm sint cōtradictoriæ, sicut di-
ctū est de his duabus, Deus generat, & Deus nō generat. Vnde D. Aug. dicit ꝙ nulla res generat seip- In 1.de Tri.
sam: sed si essentia diuina generaret essentiam, nō generaret seipsam: ergo aliquid aliud: quod est hęre-

ticum,cùm nihil ſit in Deo quod diſtinguatur à diuina eſſentia:licet aliquando ſancti doctores ad exprimendam vnitatem eſſentiæ expreſsius locuti ſint, quàm proprietas locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non ſunt extendendæ, ſed exponendæ: vt ſcilicet nomina abſtracta exponantur per cócreta. Et licet generatis nobis generétur ea quæ ſunt in nobis:& ſic generato filio generatur natura in eo, cùm nó cómunicetur eadem numero à generáte, ſicut in diuinis, ideo non ſequitur quòd ſi filius Dei generetur, eſſentia diuina generetur. Nec etiam ſequitur, quòd ſi eſſentia diuina cum adiecto ſubſtantiuo perſonali ſupponat pro perſona (vt cum dicitur, Eſſentia diuina eſt pater) vbi hoc nomen eſſentia diuina reſpectu nominis perſonalis adiectiui ſupponit pro perſona. Quia hæc eſt differentia inter nomina adiectiua & ſubſtantiua: quia nomina ſubſtantiua ſupponunt pro ſuppoſito: nomina verò adiectiua non ſupponunt, ſed connotant formam per ea ſignificatá, adiacere ſuppoſito. Si obiiciatur quod
4. de Tri. D. Aug. dicit quòd pater eſt principium totius deitatis, ſed non eſt principium niſi generando vel ſpirando: igitur deitati conuenit generari & inſpirari. Dicendum quòd deitas, inquantum eſt vna in pluribus ſuppoſitis, habet quandam conuenientiam cum forma nominis collectiui. vnde cùm dicitur, Pater eſt principium totius deitatis, poteſt ſumi pro vniuerſitate omnium perſonarum, inquantum ipſe pater omnibus perſonis eſt principiú. Nec oportet quòd ſit principium ſuiipſius: ſicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, non tamen ſuiipſius. vel poteſt dici quòd pater eſt principium totius deitatis: non quòd eam generet vel ſpiret: ſed quia generando vel ſpirando illam communicat. & ſic eſt principium totius deitatis, non abſolutè, ſed in filio & Spiritu ſancto.

Ver. 2. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM PATRIS.

1.p.q.33. art.2. CVm nomé proprium cuiuſlibet perſonæ ſit illud, quod ſignificat id per quod illa perſona diſtinguitur ab omnibus aliis, & prima perſona Trinitatis ſecundum ordinem originis diſtinguatur ab aliis per paternitatem quam ſignificat hoc nomen, pater: ſequitur quòd hoc nomen, pater, eſt propriú primæ perſonæ. vnde Pſal. Ipſe inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioan.17. Pater manifeſtaui nomé tuú hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra ſunt connaturales & æternæ: ideo potiores quàm actiones ad extra. & ſic paternitas æterna potior temporali, & iis quæ ex tépore Deo conueniunt. Ideo Epheſ.3. Ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra ſunt cómunes tribus perſonis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomen, pater, eſt cómune tribus perſonis: vt cú dicitur, Pater noſter qui es in cælis. Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cum nó ſint eiuſdem naturæ numero, ſed ſolum ſecundú aliquá ſimilitudinem, quæ quátò perfectior fuerit, tantò perfectius appropinquat ad verá filiationis rationé. Dicitur enim Deus alicuius creaturæ A
Iob.38. pater, ſecundú quandam ſimilitudinem veſtigij tantum. vnde Iob: Quis eſt pluuiæ pater, & quis ge-
Deut.32. nuit ſtillas roris? Alicuius verò creaturæ ſcilicet rationalis, ſecundú ſimilitudiné imaginis. vnde Moyſes, Nóne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorum verò eſt pater per ſimilitudinem gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, ſecundú quod ordinantur ad hæreditaté æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptú, ſecúdum illud: Ipſe ſpiritus reddit teſtimoniú ſpiritui noſtro, ꝙ filij Dei ſimus, &c. Aliquorú verò ſecúdum ſimilitudiné gloriæ, prout iam gloriæ hæreditaté poſſidét, iuxta il-
Rom.8. lud: Gloriamur in ſpe filiorú Dei. Sic igitur patet ꝙ paternitas per prius eſt in diuinis, ſecundú quod
Rom.5. importat reſpectum originis perſonæ ad perſonam, quàm ſecundum quod importat reſpectú Dei ad creaturam: ſicut verbú conceptú in méte artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quàm ar-
1.p.q.33. art.1. tificiatum. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe principium de nó principio: cum ſecundum D. Auguſt. ſit principiú totius deitatis, quod intelligendum eſt, prout dictum eſt in fine verſiculi præcedentis. Hoc enim nomé, principiú, nil aliud ſignificat, quàm id à quo aliud procedit. Cùm ergo pater ſit id à quo procedit filius, ſequitur ꝙ patet eſt principiú filij, licet nó ſit cauſa: quia principiú cómunius eſt quàm cauſa, & cauſa quàm elementum. Quia hoc nomé, cauſa, importat diuerſitatem ſubſtátiæ, ſed non hoc nomen, principium. vnde dicimus punctum eſſe principium lineæ, & non cauſam. Et cùm pater à nullo procedat, ſequitur ꝙ nó eſt de principio, quod ſignificatur per ingenitum. Notandum tamen quòd licet hoc nomé, principium, quantum ad id à quo nomen imponitur, videatur à prioritate ſumptum: non tamen ſignificat prioritatem, ſed originem. Non enim idem eſt id quod nomen ſignificat, & id à quo nomen imponitur, vt patet in hoc nomine, lapis, quod non ſignificat læſionem pedum, licet à læſione pedum ſit impoſitum. Et ideo filius & Spiritus ſanctus, ſecundum doctores Latinos, nó principiantur: Quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamen ad ſubiectionem vel minoritatem pertinens attribuimus filio vel Spiritui ſancto, vt vitetur omnis erroris occaſio. Nam fontalitas & authoritas nihil aliud ſignificant in diuinis, quàm principium: ſecundum quem mo-
8. de Tri. dum dicit Hilarius, Donantis authoritate patet maior, ſed minor non eſt filius, cum vnum eſſe dona-
1.p.q.33. art.4. tur. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe ingenitum. vnde Hilarius, Eſt vnus ab vno ſcilicet ingenito genitus, proprietate videlicet in vnoquoq; innaſcibilis originis. & ſic ingenitum ſignificat proprietatem
4. de Tri. innaſcibilitatis, & principium de non principio. Et quanuis ingenitum, ſecundum D. Aug. importet negationem generationis paſsiuæ (tantum enim valet ſicut non filius) tamen nó ſequitur quòd ingeni-
5. de Tri. tum non debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes ſignificantur. ſicut dicimus punctum eſſe, cuius pars non eſt. Et accipitur ingenitum pro eo quod non eſt ab alio per generationé, vt perſona ſubſiſtens. & ſic non cóuenit filio nec Spiritui ſancto, nec etiá eſſentiæ diuinæ, de qua tamé poteſt dici, ꝙ eſt in filio & Spiritu ſancto, ab alio ſcilicet patre: ſed nó vt perſona ſubſiſtés. Et ſicut genitum in diuinis importat relationem, ſic & ingenitú, cùm negatio reducatur ad genus affirmationis. non tamen ſequitur quòd per oppoſitionem proceſsionis quam pater habet ad Spiritum ſanctum, debeat poni alia proprietas ſeu notio, ſcilicet quòd ſit improceſsibilis: qui ꝓprietas patris, prout nó eſt ab alio,

alio, potius significatur per remotionem natiuitatis filij, quàm per remotionem processionis Spiritus
sancti: tum quia processio Spiritus sancti non habet nomen proprium, vt dictum est, tum etiam quia
præsupponit generationem filij. & ideo remoto à patre, quòd non sit genitus (cum tamen sit princi-
pium generationis) sequitur consequenter quòd non sit procedens processione Spiritus sancti: quia
Spiritus sanctus non est generationis principium, sed à genito procedens. Ex his apparet quòd sunt
duo nomina propria primæ personæ, scilicet pater & ingenitus: alia autem quæ ei conueniunt, vel
idem significant, vel sunt communia patri & filio, vt inspiratio: vel sunt essennalia, hoc est signifi-
cantia essentiam: & per consequens communia tribus personis.

Ver. 3. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM FILII.

A IN sacris literis legimus secundam personam in diuinis vocari verbum, iuxta illud: In principio erat *1 p.q.34.*
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. & illud, Tres sunt qui testimonium dant *art.1.*
in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Et sic si verbũ propriè accipiatur pro
conceptu interiori intellectus, est nomen personale & proprium filij: quia conceptus mentis propriè
significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationem notionum personarum, eò quòd per-
sonæ diuinæ distinguuntur secundum originem: & persona quæ procedit in diuinis secundum ema-
nationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi emanatio dicitur generatio. vnde relinquitur quòd
solus filius dicatur propriè verbum. Et licet filius sit intelligens, nõ tamen vt verbum procedens. No-
tandum tamen quòd in verbo importantur duo respectus, vnus ad patrem, alius ad creaturas: Deus e-
nim se cognoscendo cognoscit omnem creaturam. & ideo verbum in diuinis est repræsentatiuum o-
mnium quæ à Deo intelliguntur. In nobis autem sunt diuersa verba, secundum quod diuersis actibus
diuersa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu se & omnia alia intelligit, necesse est quòd vnicum ver
bũ eius sit expressiuũ non solùm patris, sed etiam creaturarũ: ita tamen ꝙ respectu patris est tantũ ex-
pressiuũ siue repræsentatiuũ: respectu verò creaturarũ est nõ solum repræsentatiuũ, sed etiam factiuũ.
Quemadmodũ & eius sciẽtia respectu eius est cognoscitiua: respectu tamẽ creaturarũ est cognoscitiua
& factiua. ¶ Filiũ Dei esse imaginẽ cõstat ex Apost. dicente, Qui est imago inuisibilis Dei, primoge- *Coloss.1.*
nitus creaturæ. & iterum: Qui cum sit splẽdor gloriæ, & figura substantiæ eius, & c. Et cum imago di- *Heb.1.*
cat repræsentationem & processionem, & ea quę important originem & processionem in diuinis sint
personalia, sequitur ꝙ hoc nomẽ, imago, sit personale & propriũ filio. vnde D. Aug. dicit ꝙ solus filius
est imago patris. Ad cuius euidentiã sciendũ est quid importet hoc nomen, imago, & quæ sint de ra- *2. de Tri.*
tione imaginis. D. Tho. dicit ꝙ de ratione imaginis primò est similitudo in natura specifica. Signũ au- *1 p q.35. art.1.*
tem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. videmus enim quòd diuersorum animalium secun-
dum speciem sunt diuersæ figuræ, non tamen semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius
rei in pariete, nõ dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neq; ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit
ad rationem imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait) Vnũ omnium nõ est imago alterius, *In lib. 83 q.*
quia nõ est de illo expressiuũ. Notandũ tamẽ quòd imago alicuiꝰ dupliciter inuenitur in aliquo: Vno
modo in re eiusdem naturæ secundũ speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re al- *1 p q.35. ar.*
terius naturę, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis est imago patris. Se- *2. ad. 1.*
cundo autem modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandam in hoc nomine imperfectionẽ
imaginis, homo non dicitur propriè imago Dei, sed ad imaginem Dei: per quæ verba motus tendentis *Gen.1.*
in perfectionem designatur. ideo de filio Dei dici non potest quòd sit ad imaginem, cum sit perfecta
patris imago. Cum ergo filius in diuinis procedat à patre per modũ similitudinis in eadem natura non
solum specifica, sed etiam numerali (vt dictum est) sequitur ꝙ est eius perfecta imago, & non Spiritus
sanctus. licet aliqui doctores dixerint Spiritum sanctum esse imaginem, accipiẽdo imaginem pro per-
fecta similitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendentes quòd processio Spiritus san-
cti est per modum amoris, & nõ per modum similitudinis, negant imaginem à Spiritu sancto: Quia li-
cet Spiritus sanctus habeat naturã patris sicut & filius: nõ tamẽ dicitur natus aut genitus, sed procedẽs:
ita licet accipiat naturã similem patri, nõ dicitur imago: quia filius procedit vt verbum, de cuius ratio-
ne est similitudo ad id à quo procedit, non autem est de ratione amoris, quamuis conueniat amori, qui
est Spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quòd solus filius potest dici vnigenitus. *Ioan.1.*

Ver. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM SPIRITVS SANCTI.

B CVm processio in diuinis, quæ est per modũ amoris, nõ habeat propriũ nomen, sequitur relatio- *1 p.q.36.*
nes, quæ secundũ hãc processionẽ inueniũtur, esse innominatas, ideo persona secundũ hanc pro- *art.1.*
cessionem procedens, non habet nomẽ propriũ. Sed ex vsu loquentiũ sunt accõmodata quædam no-
mina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionis & inspirationis, quæ secun-
dum proprietatem significationis significant actus notionales. & sic ad significandam diuinam perso-
nam, quę procedit per modum amoris, accõmodatum est hoc nomen, Spiritus sanctus. vnde Christus,
Euntes in mundũ, vniuersum docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiri-
tus sancti. & D. Ioan. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi *Matth. vlt.*
tres vnum sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus, similiter & filius (vt in multis passibus sacrę scri *1. Ioan.5.*
pturæ inuenitur) tamen hoc nomen, Spiritus sanctus, in vim vnius dictionis ex vsu scripturæ & Eccle-
siæ est accommodatum ad significandam vnam trium personarũ, scilicet illam quę procedit per modũ
amoris, qui ab Athanasio dicitur procedens à patre & filio scilicet æqualiter ab vtroque. Licet aliquã-
do dicatur procedere principaliter vel propriè à patre, eò quòd filius virtutem inspirandi habet à
patre. Cùm igitur æqualiter procedat à patre & filio, sequitur quòd pater & filius sunt vnum prin- *Pater & fi-*
cipium Spiritus sancti. Vnde D. August. 7. de Trinitate dicit, Pater & filius non sunt duo principia, *lius sunt*

vnum principium Spiritus sancti. sed vnum tantùm: quia pater & filius in omnibus vnum sunt, in quibus non distinguuntur per relationes oppositas. & cùm in hoc quod est esse principium Spiritus sancti, non opponantur relatiuè, sequitur quòd sunt vnum principium. Et quanuis hoc nomen, principium, significet proprietatem, significat tamen eam per modum substantiui: sicut hæc nomina, pater & filius, etiam in rebus creatis. vnde numerum accipiunt à forma significata, sicut alia substantiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, Spiritus sanctus, qui procedit à patre & filio, inquantum pater & filius sunt vnũ in virtute inspiratiua, quodam modo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniẽs vnam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum est vna natura. Si verò considerentur supposita inspirationis: sic Spiritus sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duorum. Et cùm dicitur, vnum principium spiritus sancti est pater & filius, hoc nomen, principium, non supponit pro vna persona tantùm, sed pro duabus simul confusè & indistinctè. Notandum tamen quòd cum nomina adiectiua accipiant secundum numerum supposita, & substantiua secundum formam, & hoc nomen, spirans, sit adiectiuum, &, spirator, sit substantiuum, póssumus dicere quòd pater & filius sunt
In homi. pẽte. duo spirantes, & non duo spiratores, propter vnam spirationem. ¶ Hoc nomen, amor, secundum D.
1 p.q.37. art.1. Grego. est nomen proprium spiritus sancti. dicit enim quòd ipse Spiritus sanctus est amor. quod intelligendum est quando accipitur personaliter, inquantum vtimur nomine amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis: sicut verbum exprimit habitudinem rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor non dicat nisi habitudinem amantis ad rem amatam, est nomen essentiale, & conuenit tribus personis. Ex quo sequitur quòd si amor essentialiter sumitur, non se diligũt Spiritu sancto. Sed secundũ quod diligere & amor accipitur rationaliter, nil aliud est quam spirare amorem: sicut dicere, est producere verbum. & florere, producere florem. ita pater & filius di-
1.p.q.38. art.1. ligunt se Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac etiam nos. ¶ Hoc etiam nomen, donum,
Esa.9. conuenit filio & Spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. & Ioan.3. Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret. De Spiritu sancto dixit Christus: Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se? & Ioan.14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quòd alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquãtum ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus. & per hunc modum diuina persona non potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quòd in potestate earum sit frui diuina persona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cùm fit particeps diuini verbi, vt possit liberè Deum cognoscere: & particeps procedentis amoris, vt possit eum rectè amare. Ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personam. sed ad hoc non potest peruenire virtute propria: ideo oportet quòd ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliunde habemus. Et quia persona patris non procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & Spiritus sanctus, qui propter donationem non separantur à donante: quia hæc donatio non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quòd quando hoc nomen, do-
1 p.q.38. art.2. num, sumitur personaliter in diuinis, est proprium nomen spiritus Sancti. Pro cuius notitia aduertendum est quòd donum propriè est datio & traditio irreddibilis: quia non datur spe retributionis. & sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis est amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quòd amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. August. dicit, Per id quod est spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Christi. Nec obstat quòd filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modum verbi (de cuius ratione est quòd sit similitudo sui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictum est. ita etiam Spiritus sanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quãuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quòd filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundũ illud: Sic Deus dilexit mũdum, vt filium suum vnigenitum daret.

Ver. 5. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS, ATTRIBVTIS PERSONIS.

1.p.q.39. art.7. AD manifestationem fidei conueniens fuit vt quędam nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarum demõstratiuè probari non possit: conuenit ta- C
men vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaretur. Sed quædam sunt nomina importantia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundum rationẽ, q̃ propria nomina personarum, cum ex creaturis per certitudinem possimus venire in cognitionem essentialium attributorũ, & non in cognitionem proprietatum personalium. Sicut igitur similitudine vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtimur ad manifestationem diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autem manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: & sic ea quę pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt sapientia, & c. Alio modo per modum dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. August. ait: Quia patres apud nos solent esse propter senectutem infirmi. Ne tale quid suspicemur de Deo, attribuimus ei potentiam. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deũ patrem omnipotentẽ. Appropriata

personæ

personæ patris sunt, æternitas, vnitas, potentia, & ex quo. Appropriata personæ filij sunt, species, ęqualitas, sapientia, veritas, & per quem. Appropriata verò personæ Spiritus sancti sunt, vsus, concordia siue cõnexio, bonitas, & in quo. Horũ declarationẽ diffusè prosequitur Diuus Thomas in 1.p.q.39.ar.8.

§. 5. DE MISSIONE DIVINARVM PERSONARVM.

A EX sacris literis apertißimè constat, mißionem conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem *1.p.q.43. art.1.*
habetur Ioan.4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. & Ioan. 8. Non sum ego *Ioan.8.*
solus, sed & qui misit me pater. & in eodem, Qui me misit, mecum est. De spiritu sancto verò habetur *Ioan.14.*
Ioan.14. Cùm venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre. & Ioan. 16. Si non abiero, paracle- *Ioan.16.*
tus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ad cuius euidentiam sciẽdum est quòd in
nomine & ratione mißionis duo importantur. Quorum vnum est habitudo misi ad eum à quo mittitur. Per hoc autem ꝙ aliquis mittitur, ostenditur proceßio quædam missi à mittente, vel per imperiũ
(sicut dominus mittit seruum) vel per cõsilium (vt si dicatur consiliarius mittere regem ad bellũ, quia
consulit. Et hoc modo Apostoli audientes quòd Samaria recepisset verbum Dei, miserunt ad eos Pe- *Act.8.*
trum & Ioannem, vt acciperent spiritum sanctum) vel per originem, vt si dicatur quòd flos emittitur
ab arbore. Ostenditur etiam habitudo ad terminum ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius non erat. Inquantum ergo mißio importat processum originis à mittente, & inquãtum importat nouum modum
essendi scilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur, conuenit filio & spiritui sancto,
secũdum quod filius incœpit esse in mũdo per carnem assumptam, & tamẽ antè erat in mũdo, vt dici-
tur Ioan.1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio, in columbæ specie, & in specie lingua- *Ioan.1.*
rum, ad aliquos speciales effectus. Et quamuis in omni mißione quę fit per imperium vel consiliũ, mittens sit maior misso, potentia vel sapiẽtia, & missum separetur à mittẽte, & deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem. hoc tamẽ nõ oportet ꝙ sit in diuinis, vbi mißio nõ importat nisi
proceßionem originis: quæ est secundum æqualitatem & absque separatione, & noui loci acquisitione, cùm nõ fiat per motum localem. ¶ Ex præmißis apparet primò, quòd si mißio accipiatur quãtum
ad secundam habitudinem, nõ est ęterna, sed temporalis. vnde Apost. Cùm venit plenitudo temporis,
misit Deus filium suum. Secũdò apparet ꝙ cum pater nõ procedat ab alio, ei non cõuenit mitti. vnde *Galat.4.*
D. Aug. Solus pater nũquàm legitur missus, sed filius & spiritus sanctus. Et licet pater poßit nouo mo- *2.de Tri.*
do esse in creaturis, sicut filius & spiritus sanctus, vt in voce audita, in trãsfiguratione: quia tamen non *Matt.17.*
procedit per originem ab alio, non mittitur. Mißio filij & spiritus sancti est duplex scilicet visibilis &
inuisibilis. Visibilis est per effectus visibiles oculis corporalibus præsentatos, & non per imaginariã visionem. & circa huiusmodi mißionem est diuersitas inter mißionem filij, & spiritus sancti: Quia filius
in mißione visibili specialiori modo missus est, quàm spiritus sanctus: cum carnem siue naturã humanam (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad vnitatem suppositi. Sed spiritus sanctus non assumpsit ad
vnitatem suppositi columbam aut igneas linguas. quia nõ assumpsit ad aliquid agendum, sed tãtum ad
significãdum. Et ideo nõ oportuit quòd durarent, nisi quãdiu peragerẽt officium. Et quãuis illæ creaturæ visibiles, vt columba & igneæ linguæ, fuerint dispositæ ministerio angelorũ (vt D. Aug. dicit) nõ *3.li. de Tri.*
tamen ad significandam personam angeli vel angelorum, sed ad significandam personam spiritus sancti. Cum igitur spiritus sanctus esset in illis, sicut signatum in signo, propter hoc spiritus sanctus secundum eas mitti dicitur, & non angelus. Et cùm creaturæ visibiles, secundum quas spiritus sanctus missus
est, non fuerint assumptę ad vnitatem personæ, sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus nõ dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B VIsis & succinctè declaratis terminis ad mysterium sanctißimæ Trinitatis pertinentibus, sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest, nunc ad illud aliqualiter enucleandum procedendum est.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI. CAP. XX.

C FIlij Dei incarnationis mysterium in sacris literis ꝑtam in antiquo quàm nouo testamento, *Psal.18.*
per sacramentum matrimonij est declaratum. In antiquo quidem, cum dicitur, Tanquam
sponsus dominus procedens de thalamo suo. & Sap. 8. Hanc amaui, & exquisiui sponsam
mihi assumere. & Esa.62. Gaudet sponsus super sponsam. & Iohel.2. Egrediatur spõsus de
cubili suo, & sponsa de thalamo suo. In nouo verò, Matth. 25. Media nocte clamor factus est, ecce
sponsus venit. & Matth.9. Non possunt filij sponsi lugere quandiu cum eis est sponsus, &c. & Ioan.
3. Qui habet sponsam sponsus est. & Mar. 2. Nunquid possunt filij nuptiarum quandiu cum illis est
sponsus, ieiunare? Non est clarior nec magis accommoda similitudo, ad intelligendum mysterium
incarnationis filij Dei, quàm matrimonij: & vix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda, contemplanda, & conserenda. Apost. dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & *Ephes.5.*
Euæ) magnum est: Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonium
spirituale siue vnionem Christi nobis explicauit. Primum est personæ filij Dei cum natura humana, *Duplex matrimonium*
cum dixit, In Christo. & hoc matrimonium siue vnio Christi cum natura humana, dicitur Incarnatio *filij Dei.*
Filij Dei. Secundum verò est matrimonium & vnio filij Dei incarnati cum Ecclesia. hoc denotat hæc
coniunctio copulatiua adiuncta, & Ecclesia. ¶ Quo ad primum matrimonium siue vnionem filij Dei *In matrimonio tria communiter obseruantur.*
cum natura humana (de qua nunc tractandum est) similitudo maxima cũ carnali matrimonio apparet:
quia certum est ꝙ omnes penè cõditiones, quas in carnali matrimonio videmus inter homines obseruari, fuerũt obseruatæ in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quędam sunt antecedẽtia,

quædam concomitantia, quædam consequentia. Primò sunt sponsalia, quæ præcedunt nuptias: Secundò sunt nuptiæ & donatio mutua contrahentium, quam concomitatur hinc inde communicatio omnium bonorum & titulorum respectiuè. Tertiò sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio. Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerunt in filij Dei incarnatione, quàm in matrimonio carnali. ¶ Primò fuerũt sponsalia siue promissio de futuro cum Abraham, Geñ.22. Be-
Psal.126. nedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. deinde cum Dauid, vt ipse testatur: Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu vẽtris tui ponam super sedem tuã. Ideo D. Hiero. exponens illud Matt.1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. dicit: Horum dicitur filius, quia ad hos tantum de Christo facta fuit repromissio. ¶ Secũdò fuerunt nuptiæ, hoc est cõsensus mutuus hincinde, quando D. Virgo dixit, Ecce ancilla Domini, & c. fuit bincinde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturæ humanæ suũ esse per-
3.p.q.2.art.6.ad.1. sonale siue suam personalitatem. Fuit etiam hincinde bonorum communicatio: quia filius Dei communicauit naturæ humanæ suum existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia, & ex consequenti quæcunque cõueniunt essentiæ diuinæ: sic quòd propter hanc communicationem prędicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit. Et sic natura bumana est donata honori-
3.p.q.16.art.2. bus, priuilegiis, titulis, & prærogatiuis personæ filij dei, sicut vxores illustrantur radiis virorum. vnde dicimus, ab eo tempore quod homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quòd homo est omnipotens, creator & gubernator omnium, immensus, æternus, & sic de aliis nominibus, quę pertinent ad essentiam vel personam filij Dei, & ad suum existere personale, propter quòd eam portat & susti-
1.p.q.7.& 14.& 15. net. Natura etiam humana communicauit personæ filij Dei suos titulos siue conditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequens dicimus quòd Deus est homo, quòd Deus est corporalis, passibilis, mortalis, passus, & mortuus. & sic de aliis naturæ humanæ conditionibus, quæ non important defectum vel deformitatem. Non enim dicimus quòd in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet proprium esse existentiæ, sed subsistit in esse existentiæ, filij Dei: ideo
In Christo nõ sunt duo supposita. non dicimus quòd in Cbristo sint duo supposita. quia non sunt duo existentes, quia essent duæ personæ. Neque posset dici homo, neq; homo deus. Et sic filius dei non assumpsit hominem, sed naturã humanã. Et licet Damas. dicat ꝙ filius dei assumpsit naturã humanã in athomo, hoc est in indiuiduo:
1.p.q.2.art.2.& 3.p. lo. illud tamẽ nõ est aliud à supposito increato, quod est persona filij dei: alioquin oporteret ꝙ omni homini cõueniret esse verbum dei. Nec oportet ꝙ omne indiuiduum in genere substãtiæ etiam in rationali natura habeat rationem suppositi aut personæ, sed solum quãdo per se existit, & nõ quãdo existit in alio: vt apparet in manu & aliis membris corporis, quę nõ sunt supposita, cum nõ habeãt esse per se, sed subsistant in corpore. Sic in proposito, cùm natura humana vnita verbo nõ habeat proprium esse existẽtiæ, sed subsistat in esse existẽtiæ verbi diuini, nõ est suppositum, nec persona. Nõ sequitur tamẽ quòd sit accidẽs, cùm sit apta nata habere proprium esse. Nam si de potẽtia absoluta dimitteretur à filio dei, statim flueret ab ea esse existẽtiæ proprium, sicut in nobis. Nec sequitur etiam quòd natura humana fuerit imperfecta propter defectum proprij esse, cum fuerit assumpta ad nobilissimum esse diuinum. ¶ Tertiò in incarnatione & matrimonio filij dei cum natura humana fuerunt consequentia ad matrimonium scilicet fidelis & indiuidua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inuiolatam fi-
Ioan.8. dem siue fidelitatem seruauit filio dei. vnde dicebat, Qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quòd Christus mortuus est, & quòd in triduo nõ fuerit homo, cùm anima eius fuerit à corpore separata, aliàs nõ fuisset mortuus, nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in illo triduo desierit esse homo, propter separationem partium: nõ tamẽ de-
Ioan.12. siit esse Christus, propter suppositationem earum. Vnde Damas. dicit: Quod semel assumpsit filius dei, nunquam dimisit. Et Iudæi dicebant, Nos audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et Christus approbauit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est. ¶ Matrimonium filij dei cum natura humana in communicatione huius esse incomparabiliter excedit matrimonium carnale, in quo nõ cõmunicatur esse existentiæ. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet vxorem suam, sicut filius dei naturam humanam. De hoc incarnationis matrimonio exponi potest propbetia Adæ cõsentientis matrimonio Euæ ex costa sui lateris formatæ, dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana
Gen.2. in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quæ dicitur specialiter caro
Ephe.2. Christi, propter specialem præseruationem à peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij iræ, & per consequens diaboli: quia habent characterem eius scilicet originale peccatum. Pręterea sicut in matrimonio carnali relinquit bomo patrem & matrem, vt adhæreat vxori suæ: sic Christus vt adhęreret naturæ humanę, reliquit patrem. vt habetur Ioan.6. Exiui à patre, & veni in mundum. & Hiere.12. Reliquit domum meam, dimisi hæreditatem meam. Reliquit pariter & matrem, hoc est D. Virginem. vnde Ioan.6. Iterum relinquo mũdum, & vado ad patrem scilicet in die resurrectionis & in die ascen-
Quomodo filius dei reliquit patrẽ & matrem. sionis, quando cum natura humana, vxore sua, ascendit ad cælos, & sedet à dextris dei. ¶ Sed difficultas est nõ modica, Quomodo filius dei reliquit patrem, cùm dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nõne credis quod ego in patre, & pater in me est? & iterum, Pater in me manens ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem, cùm filius dei secundum naturam diuinam non habeat matrem? nec vnquã D. Virgo fuerit ab eo separata, sed semper vnita per gratiã? Circa hæc opor-
Ioan.19. Act.2. tet cautè ambulare, & bene intelligere hãc dimissionem. Certum est enim filium dei à patre fuisse relictum. Vnde clamabat, Heli Heli, Lamasabathani, quod interpretatur: deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? & patrem à filio ex authoritatibus allegatis: ac etiam reliquisse matrem in hoc mũdo.

Ad horum

Ad horum euidentiam ſciendum eſt in primis,quòd prædicta authoritas Ioannis 19. intelligitur de
ipſo Chriſto,prout dicit ſuppoſitum in duabus naturis ſcilicet diuina & humana,quam pater permi-
ſit pati ſecundum portionem inferiorem & in carne,abſque ſpeciali conſolatione, imò ſuſtinuit eum
in paſsione pluſquam naturaliter pati potuiſſet:fuiſſet enim in horto & flagellatione ac coronatione
mortuus,niſi Deus pater ſpecialiter præſeruaſſet eũ.Sed alio modo debet intelligi alia dimiſsio ipſius
Chriſti,qua exiuit à patre & venit in mundum:quia antequàm veniret in mundum,non habebat natu
ram humanam,neque matrem. Et ideo oportet quòd illa dimiſsio intelligatur de ſecunda perſona in
diuinis,non quidem ita qnòd aliquãdo fuerit filius ſine patre, qnia ſemper & in patre & pater in illo:
ſed intelligitur quo ad aliquem effectum perſonalem,quia ſcilicet contraxit matrimonium cum natu
ra humana,& aſſumpſit eam ad ſuũ eſſe perſonale,& non pater. Ideo non dicimus quòd pater in diui-
nis ſit homo,neque quòd homo ſit pater in diuinis:ſicut etiam non dicimus quòd pater in diuinis ſit
filius,vel econuerſo. Similiter nõ aſſumpſit naturam D.Virginis,quæ eſt eius mater,ad ſuum eſſe per-
ſonale.& ſic non dicimus quòd D.Virgo ſit Deus,aut filius Dei,aut ſecunda perſona Trioitatis: nec
attribuimus ei alia prædicata eſſentialia. Nec dicimus quòd filius Dei ſit mulier,ſicut dicimus quòd fi
lius Dei eſt homo,& filius hominis,hoc eſt D.Virginis. Communicatio enim (quam theologi vocant
idiomatum,ſiue attributionem prædicatorum eſſentialiũ & perſonalium)non poteſt fieri duabus na-
turis ſeparatis,niſi illæ hypoſtaticè vniantur in vno ſuppoſito,hoc eſt niſi ſit vnum ſuppoſitum ſuſti-
nens & terminans illas duas naturas. ſicut in Chriſto,in quo vtriuſque naturæ ſuppoſitum hypoſtaſis
& perſona eſt filius Dei:qui terminat naturam diuinam per generari ſiue per æternam generationem
paſsiuam. Terminat etiam naturam humanam communicando ei ſuam perſonalitatem,quam non cõ-
municat pater nec ſpiritus ſanctus. Ideo non dicuntur terminare naturam humanã,& per conſequens
nec incarnari. Quia ſi terminarent ſicut filius,tunc vnus homo diceretur pater & filius & ſpiritus ſan-
ctus,& Trinitas ſiue tres perſonæ eſſent vnus homo,propter vnam naturam humanam :ſicut propter 3.p.q.4.
vnam naturam diuinam dicuntur vnus Deus,& omnia alia notionalia,quæ pertinẽt ad perſonas,attri- art.6.ad 3.
buerentur vni homini. veruntamen hoc non fuit conueniens,vt tres perſonæ aſſumerent vnam natu- & ar.8.
ram humanam:ſed congruum fuit quòd ſolus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione
finis vnionis,qui eſt impletio prędeſtinationis eorum qui præordinati ſunt ad hæreditatem cæleſtem,
quæ non debetur niſi filiis,ſecundum illud:Si filij & hæredes. Et ideo congruum fuit quòd per eum Rom.8.
qui eſt filius naturalis , homines participarent ſimilitudinem huius filiationis. vnde Apoſt. ibi dicit,
Quos præſciuit,hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Præterea incarnatio facta fuit
in remedium peccati Adæ,qui peccauit appetendo ſcientiam,vt patet ex verbis ſerpentis promitten-
tis homini ſcientiam boni & mali. Ideo conueniens fuit,vt qui per inordinatũ appetitum ſcientiæ re-
ceſſerat à Deo,per verbum veræ ſapientiæ reduceretur in Deum,& inſtrueretur ab eo , ſicut diſcipu-
lus per magiſtrum,per hoc quòd recipit verba magiſtri. Vnde Eccle.1.dicitur, Fons ſapientiæ in ex-
celſis.& ne eadẽ perſona diceretur pater & filius. ¶ Sed adhuc manet difficultas,quomodo ſolus filius
dicatur cõtraxiſſe matrimoniũ cũ natura humana, & non pater. Quia vel hæc vnio ſiue aſſumptio,
quam fecit filius Dei,eſt aliquid reale,vel non. Si ſecundum,ſequeretur quòd myſterium incarnatio-
nis filij Dei eſſet vnum purum ens rationis fictitium.& ſic Chriſtus nõ poſſet realiter dici filius Dei:
nec filius Dei realiter diceretur homo,ſed ſecundum rationem duntaxat,quod eſt hæreticum. Si pri-
mum,vel in vnione filij eſt aliquid extrinſecum toti Trinitati , vel intrinſecum. Si extrinſecum, ergo
adeò bene terminant naturam humanã pater & ſpiritus ſanctus,ſicut filius:cùm opera trinitatis ad ex-
tra ſint indiuiſa,& tantum operetur vna perſona quãtum alia, alioqui non eſſet vna vnitas diuinitatis,
neque æqualitas perſonarũ. Si intrinſecum,ergo nil reale ponit in natura humana,cum omne reale exi
ſtens in creatura ſit extrinſecum ipſi Trinitati. Præterea aſſumptio dicitur eſſe facta ad idem eſſe exi-
ſtentiæ:ſed idem eſt eſſe exiſtentiæ patris & filij & ſpiritus ſancti,cum ſit idem cũ eſſentia diuina,quę
non eſt niſi vna numero,vt dictum eſt:igitur &c. ¶ Tota difficultas conſiſtit in illa terminatione , &
quomodo filius realiter terminet & non pater:cum omnes tres perſonæ ſubſiſtant in vno eſſe exiſten-
tiæ quod communicatur,videntur omnes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura
aſſumpta ex illa terminatione perſonali à filio,quam à patre & ſpiritu ſancto. ¶ Ad huius difficultatis 3.p.q.2.
elucidationem ſciendum eſt primò,quòd hoc matrimoniũ, vnio & aſſumptio , de qua hic loquimur, art.7.
nil aliud eſt quàm quædam relatio,conſiderata inter naturam humanã & diuinam,prout conueniunt
in vna perſona filij Dei. Sed omnis relatio quæ conſideratur inter Deum & creaturam,eſt realiter in
ipſa creatura. In Deo autem non eſt realiter,ſed ſecundum rationẽ tantum. Dicitur tamen Deus vni-
tus realiter creaturæ,eò quòd creatura eſt realiter vnita Deo,abſque tamen Dei mutatione. Nõ enim
apud eum eſt tranſmutatio,&c. Et cùm eſſentia relationis ſicut motus pendeat ex fine vel termino, & 3.p.q.2.
eſſe eius à ſubiecto,& vnio relatiua non habeat eſſe niſi in creatura:ſequitur quòd hæc vnio,qua natu ar.7 ad 2.
ra humana aſſumpta eſt à filio Dei,habeat eſſe creatũ. Et quanuis homo dicatur creator propter vnio- & 3.
nem,non tamen ſequitur quòd vnio ſit creatrix,ſecundum regulam Topicam,propter vnumquodq;
tale &c. quæ fallit in hoc caſu,cùm homo dicitur Deus & creator propter terminum vnionis : quia ꝙ
aliquid dicatur creatum,reſpicit magis eſſe qnàm ratioοem ſuæ eſſentiæ. ¶ Secundo notandum eſt ꝙ 3.p.q.2.
hoc matrimonium dicitur vnio,aſſumptio,incarnatio , & humanatio,differenter tamen: Quia omnis art.8.
relatio quæ recipit eſſe ex tempore,cauſatur ex aliqua mutatione. Mutatio autẽ eſt in actione & paſ-
ſione. Ideo dicendum eſt quòd principalis differentia inter aſſumptionem & vnionem eſt,quòd vnio
importat ipſam relationem,aſſumptio autem actionem,ſecundum quam dicitur aliquid aſſumptum.
Ex hac differẽtia oritur alia:quia aſſumptio dicitur ſicut in fieri,vnio autem ſicut in facto eſſe.& ideo

vniens dicitur esse vnitum, sed assumẽs non dicitur assumptũ. Natura enim humana in cõcreto significatur, vt in termino assumptionis ad hypostasim diuinã, per hoc quòd dicitur homo. vnde dicimus quòd filius Dei, qui est sibi vniens naturam humanam, hoc est homo: sed natura humana in se cõsiderata, hoc est in abstracto, significatur vt assumpta. Ideo non dicimus quòd filius Dei sit natura humana, nec econuerso. Ex hac secunda differentia sequitur tertia, Quòd relatio æquiparentiæ non se habet magis ad vnum extremum, quàm ad aliud: actio autem & passio aliter se habent ad agens & patiẽs, & ad diuersos terminos. Et ideo assumptio significat & importat terminum à quo & ad quem, dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferẽter dicitur quòd natura humana est vnita diuinæ, & econuerso. non tamen dicitur natura diuina assumpta ab homine, sed bene econuerso: quia natura humana assumpta est ad personalitatem diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinant id cui facta est copulatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana. & sic dicimus quòd verbum caro factum est, & incarnatum, hoc est carni vnitum, & caro ei. dicimus pariter quòd verbum est humanatum, hoc est natura humana vnita est verbo, vnione hypostatica ad suum esse personale, absque tamen verbi mutatione. Et his patet ꝙ assumptio & vnio non eodem modo se habẽt ad terminũ. Et ideo vniens & assumens nõ sunt omnino idẽ: quia omnis persona assumens est vniens, sed non econuerso. Nam persona patris vniuit naturam humanam, filio, & non sibi. Ideo dicitur vniens, sed non assumens, quasi ad se sumens. & eodem modo dicendum est de Spiritu sancto. Persona autem filij, quę sibi vniuit naturam humanam, dicitur vniens & assumens siue terminans, & non pater aut spiritus sanctus: quanuis ad ea quæ pertinent ad actionem & vnionem ad esse existentiæ, æqualiter concurrant. Quia cum assumptio duo importet scilicet actum assumentis, & terminum: Actus autem assumẽtis procedit ex diuina virtute, quæ est communis tribus personis: sed terminus assumptionis est persona: & ideo illud quod est actionis, est commune tribus personis: sed illud quod pertinet ad relationẽ termini, ita conuenit vni personæ, quòd non alteri. Tres enim personæ fecerunt, vt humana natura vniretur vni personæ filij Dei. & sic à patre & spiritu sancto volente filio ordinatum fuit, vt natura humana terminaretur, & per cõsequens assumeretur à filio, vt speciale instrumentum coniunctum ad operãdum operationes proprias personæ filij dei, quæ sunt illuminare mentes, mũdare à peccato, & introducere ad perfectionem hæreditatis æternæ. & propter hoc habuerit nomina propria personæ filij dei, & proprietatũ eius, & ex consequenti essentialia. Quia quicquid conuenit essentiæ, conuenit personæ, sed non ecõuerso. Similitudo solet dari de duobus induentibus tertium, qui etiam se iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiam ipse qui induitur: & tamẽ vnus solus manet indutus. ¶ Alia similitudo magis familiaris est de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filium summè dilectum, & ipsi summè dilecti à filio: Nõ est alius hæres, nec speratur: Omnia bona parentum sunt inter se communia & filio. Ita se diligunt quòd quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædã filia, quæ placet patri & matri dari in vxorẽ filio, qui etiã vult eam, de voluntate & consensu patris & matris: & sic filius contrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant sponsæ claues thesaurorum, communicant omnia, simul cõuiuunt. quicquid vult vnus, vult alius. pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: semper simul procedunt, nec vnus sine alio, est mirabilis pacificus conuictus. Veruntamen pater non dormit cum vxore filij, neque mater, sed solus filius: quia pater & mater non dederunt ei suam personalitatem, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (vt dictum est) sed non personas. sic in proposito: Pater, & filius, & spiritus sanctus dilexerunt naturam humanam, exquisierunt eam sponsam assumere filio. & filius de voluntate patris & spiritus sancti, eandem voluit. omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerunt essentialia prædicata scilicet deitatem, omnipotentiam, &c. Sed pater & spiritus sanctus non communicauerunt personas suas, hoc est proprietates personales: sed voluerunt vna cum filio quòd personalitas filij, quæ est generatio passiua, & vnigenitura, & inspiratio actiua, ei communicaretur, & per illam omnia quæ sunt essentiæ diuinæ. Et cùm esse existentiæ (quod est commune toti Trinitati) sit vnum, voluerunt quòd per filium (per quem omnia, vt Apost. ait) communicaretur & eidem naturæ attribueretur, & specialiter quoad redemptionem generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vniõis importat quòd illa relatio vnionis à tribus personis causata in natura humana, attribueretur filio, & non patri aut spiritui sancto. ¶ De huiusmodi vnione D.

Li.4. contra Gen.c.41. Tho. dicit quòd quanuis hæc vnio ab homine perfectè non valeat explicari, tamen secũdum modum & facultatem nostram conabimur aliquid dicere, ad ædificationẽ fidei, vt circa mysteriũ fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tam simile, sicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanasius in symbolo ait, Sicut anima & corpus vnꝰ est homo, ita deus & homo vnus est Christus. Sed cùm anima rationalis vniatur corpori dupliciter: Vno modo sicut materiæ: Alio modo sicut instrumento: non potest esse similitudo quantum ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cùm materia & forma constituant propriã naturam speciei. Relinquitur ergò quòd attribuitur similitudo, secundum quod anima comparatur corpori, sicut instrumento, ad quod etiam dicta antiquorum doctorum concordant, qui naturam humanam in Christo dixerunt quoddam diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est proprium organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est proprium instrumẽtum huius hominis, sicut hæc manus, cum per dolabram multi possint operari: sed hæc manus ad propriam operationẽ animæ deputatur, quia manus est instrumentum vnitum & proprium, dolabra verò extrinsecum & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis considerari potest. Omnes enim homines comparãtur ad Deum vt quædam instrumenta, quibus

quibus operatur, Ipse enim est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona volũtate. Sed alij homines comparantur ad Deum quasi instrumenta extrinseca separata, nec mouentur à Deo ad operationes proprias sibi, sed ad operationes communes omni rationali naturæ, vt sunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iusta. Sed humana natura à Christo assumpta, est proprium instrumentum sibi vnitum, ad operandas operationes quæ sunt propriæ, soli Deo conuenientes: sicut sunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitæ æternæ. Nec discrepat à rerum naturaliũ similitudine, quòd aliquid sit naturaliter instrumentum proprium alicuius, quod tamẽ nõ sit forma ipsius. Nam lingua (prout est instrumentum locutionis) est proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philosophus in 3. de anima) nullius corporis est forma. Similiter etiam inuenitur aliquod instrumentum, quod ad naturam speciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ cõpetit huic indiuiduo, vt sextus digitus, vel aliquid huiusmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanæ naturæ ad verbum, tanquam instrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum est eius forma, licet pertineat ad eius personam. Prædicta tamen exempla sic posita sunt, vt non omnimoda similitudo sit in his requirenda. Intelligendum est enim verbum Dei multò sublimius & intimius humanę naturę vniri, quàm quæcunque alia instrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vtpote omnia conseruãs & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui possunt, & eius esse participes, ex quadam similitudinis affinitate eminẽtiùs & ineffabiliùs vniri possunt. ¶ Per hanc assumptionem & incarnationem natura diuina dicitur incarnata, vt assumens, ratione personæ, ad quem vnio est terminata: non autem prout natura diuina est communis tribus personis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non quòd incarnata sit in omnib° personis, sed quia nihil deest de perfectione diuinę naturæ ipsi personę incarnatę. ¶ Differt autem assumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab assumptione quæ fit per gratiam adoptionis: Quia hæc terminatur ad quandam participationem, secũdum assimilationem ad bonitatem ipsius, iuxta illud, Vt diuinæ simus consortes naturæ. & ideo huiusmodi assumptio est communis tribus personis ex parte principij & ex parte termini. Sed assumptio quæ fit per gratiam vnionis, est communis ex parte principij scilicet actionis, sed non ex parte termini, quia terminatur ad personam filij Dei, vt in natura assumpta habeat nomen personæ ipsius & proprietates eius, & ex consequenti essentialia ac attributa: quia quæcũque conueniunt naturæ, conueniunt personæ. Et sic terminare est dare esse personale, & proprietates ac attributa illi personę. In hac autem assumptione assumpta est caro per animam, & anima per intellectum, vt D. August. dicit. Non tamen quòd intellectus fuerit prius vnitus quàm anima aut caro, secundum ordinem temporis, licet bene secundum aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem consecuta est plenitudo gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorum. de quibus dicendum est.

Phil.2. *3. de anima* *3.p.q.3. art 4. ad 3.* *2.Pet.1.* *3.p.q.6.* *In lib. de Ago. Christi.*

§. I. DE GRATIA ANIMAE CHRISTI.

A Duplex in anima Christi ponitur à doctoribus gratia scilicet vnionis, & habitualis. Gratiam vnionis vocant ipsum esse personale, diuinitus datum naturæ humanæ in persona verbi, quod est terminus vnionis & assumptionis, & non medium. Gratiam verò habitualem vocant qualitatem quandã in anima existentem, quæ pertinet ad sanctitatem & acceptationem illius, & est quidam effectus consequẽs vnionem, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. per quæ verba datur intelligi quòd ex hoc ipso quòd ille homo est vnigenitus à patre per assumptionem & gratiam vnionis, anima illius habet plenitudinem gratię & veritatis habitualis. Gratiam autem habitualem gratum facientem oportet ponere in anima Christi, tum propter illud, Requiescet super eum spiritus domini. qui dicitur esse in homine per gratiã. Tum etiam ratione mediationis. cùm enim Christus esset mediator Dei & hominum, oportebat quòd haberet gratiam in alios redũdantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quòd necesse est gratiam & charitatem concurrere. Et cùm ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Christi esset prædestinata ad beatitudinem, necesse est ponere in ea charitatem, sine qua non potest esse dilectio Dei super omnia.

3.p.q.6. ar.6. *Ioan.1.* *Esa.11.* *1.Tim.2.*

Ver. I. DE AMPLITVDINE GRATIAE CHRISTI.

B Gratia vnionis licet ex parte vnius termini (scilicet naturæ humanæ) sit finita & in determinato genere, hoc est in prædicamento ad aliquid: ex parte tamẽ alterius termini (qui est esse personale filij Dei) est infinita. Gratia verò habitualis in esse qualitatis fuit & est infinita, cùm ad certum genus sit determinata, sicut & cætera creata, iuxta illud: Omnia in pondere, numero, & mẽsura disposuisti & est in prædicamẽto qualitatis. Sed in esse gratiæ (hoc est acceptationis) est infinita, hoc est indeterminata: quia scilicet habet quicquid pertinere potest ad rationem gratię, eo quòd secũdum propositum Dei (cuius est gratiam mensurare) gratia fuit collata animæ Christi, sicut cuidam vniuersali principio gratificationis in humana natura, secundum illud: Gratificauit nos in dilecto filio suo. Et sic gratia animæ Christi sufficienter se extendit ad omnes se illi subiiciẽtes, etiam si essent infiniti, qui per fidem & sacramenta vellent ei adiũgi. Et dicitur quòd Christus sufficienter satisfecit pro infinitis mũdis si essent, ac etiam pro damnatis: quia gratia Christi sufficiens erat ad illos iustificãdos, si voluissent. Sed nõ efficaciter, hoc est gratia Christi in eis non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. vnde Christus, Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. D. August. hæc verba exponens dicit: Mensura diuisio quædam donorum est: Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ: Alij sermo scientiæ, &c. sed Christo non datur ad mensuram. Nec potest gratia alterius hominis (quantumcunque augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Christi peruenire. Quia id quod minus est, per augmentum non potest venire ad quantitatem maioris, quãdo quãtitas vtriuſ-

Eph.1. *Ioan.3.* *1.Cor.12.*

que non est eiusdem rationis. Sed gratia bominis comparatur ad gratiam Christi, sicut quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quantuncunque crescat) non potest æquari virtuti solis, quæ est vniuersalis: sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratiæ Christi.

Ver. 2. DE AVGMENTO GRATIAE CHRISTI.

3.p.q.7. art.12. CVm gratia Cbristi sit infinita, sequitur ꝙ augeri non potest neq; in esse gratiæ, neq; in esse qualitatis, siue ex parte subiecti. Quia cum Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit verus & perfectus comprehensor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in aliis beatis. Et licet cuilibet quãtitati finitæ mathematicè posit fieri additio (quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni) in quantitate tamen naturali & in aliis formis potest esse repugnantia ex parte formæ, quæ determinata est ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. Phy. In gratia autem animæ Christi est repugnantia status. Et quanuis virtus diuina posit facere aliquid maius & melius quàm sit habitualis gratia: non tamen posset facere quòd ordinaretur ad aliquid maius, quàm sit vnio personalis ad filium vnigenitum à patre. cui vnioni sufficienter respondet mensura gratiæ secundum definitionẽ C
Luc.2. diuinæ sapieotiæ. Nec obstat quod dicitur apud Lucã, Iesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & apud homines: quia non intelligitur quaotum ad habitum, cùm esset repugnantia status, sed quantum ad effectus gratiæ. Quia secundum progressum temporis & ætatis sapientiora ac virtuosiora & perfectiora opera faciebat, vt se verum hominẽ demõstraret io his quæ sunt ad homines & apud Deum. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erant, & eos ad laudem eius excitabat. Et sic Deo ad laudẽ, & pariter hominibus proficiebat ad salutem. Potest etiam dici quòd proficiebat in scientia experimentali, vt infrà dicetur. ¶ Ex præmisis sequitur quòd cùm Christus abundantem & superefluentem habuerit gratiam habitualem in essentia animæ, ex qua fluunt virtutes & dona in potẽtiis, & quòd Christus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, exceptis illis quæ statui suo repugnabant: vt sunt fides, spes, & pœnitentia, & illis quæ imperfectionem important, vt continẽ-
Esa.4. tia quæ est pœnititiua alicuꝰ actus mali perpetrati. Quòd autẽ habuerit dona, apparet ex Esã. Apprehendent septem mulieres virum vnum. dicit Glo. hoc est septem dona spiritus sancti, Christum. Ideo
Esa.11. dicit: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, &c. Et quanuis timor, inquantum respicit malum separationis pro culpa, non fuerit in Christo: tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reuerentiæ mo-
Luc.4. uebatur in Deum, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebatur à spiritu in desertum: Secnndò sequitur ꝙ in Christo fuerunt omnes gratiæ datæ, quæ ordinantur ad actus exteriores fidei manifestatiuos, sicut operatio miraculorum, & alia huiusmodi, cùm gratia illi fuerit data, sicut vniuersali principio. Et licet Christus non fuerit vsus gratia linguarum, noo defuit tamen ei omnium linguarum notitia, cùm etiã occulta cordium (quorum voces sunt signa) non esseot ei abscondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiam habuit, sicut nõ inutiliter habet habitum, qui eo non vtitur, quando non est opportunum. Cùm ergo non oporteret Christum personaliter prædicari nisi in vna geote, prout ipse dixit, Matth.15. Nõ sum missus nisi ad oues quæ perieruot domus Israël. ideo non oportuit quòd loqueretur pluribus lin-
Matth. vlt. guis, sicut Aposto. qui mittebantur ad docendas gentes per mundum vniuersum. ¶ De prophetia tamen videtur esse difficultas, eò quòd prophetia videtur esse ænigmatica cognitio, secundum illud, Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut per visionem loquar ad eum. Verùntamen
Deut.18. Matth.13. quia Christus in sacris literis nominatur propheta (Moyses enim dicit, Prophetã suscitabit tibi Deus de fratribꝰ tuis, &c. & Christus de se dicit, Non est ꝓpheta sine honore, nisi in patria sua) Ideo necesse est dicere ipsum babuisse pruphetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd de ratione prophetiæ non est, quòd cognitio sit ænigmatica: sed quòd propheta cognoscat & dicat ea quæ sunt procul,
16. cõ Fau. & abscondita sensibus bominum, vt D. Aug. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Israël sic loquebatur vadens consulere dominum, Veoite eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur hodie, olim dicebatur Videns. Et quanuis Deus & angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt à nostra notitia: non tamen dicuntur prophetæ, quia non conuersaotur nec conuiuunt nobiscum in communi statu vitæ, & in nullo statum nostrum attingunt. Christus autem ante pasionem attingebat statum nostrum, inquantũ erat viator, pasibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secũdum partẽ intellectiuã haberet claram notitiã: in parte tamẽ imaginatiua habebat quasdã similitudines, in quibus etiam potuit speculari diuina, inquantum erat viator, & ideo erat propheta. Quia ea quæ procul erãt ab aliorum viatorum notitia, cognoscebat & annunciabat. & propter boc dicitur fuisse propheta.

Ver. 3. DE GRATIA CHRISTI VT CAPVT.

CHristum esse caput omnis Ecclesiæ angelorum & hominum, Apost. testatur dicens, Ipsum con-
3.p q.8. stituit caput super omnem Ecclesiam. Vnde Angeli ministrabant ei. Et cùm introduxit primo- D
art.1. genitum io orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. ipse est enim caput omnis prin-
De ver q. 29. ar. 9. cipatus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd cùm
Ephe.4. corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphoricè & similitudinariè per transumptio-
Matth.4. nem à capite corporis naturalis. Consideranda est igitur similitudo capitis corporalis ad corpus & ad
Heb 1. membra, vt sciant quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiæ & mẽbrum eius. Caput
Colloss.2. oaturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra scilicet ordinis, perfectionis seu virtutis, & conformitatis. ¶ Prima conditio capitis ad mẽbra est ordo: Quia caput est prima pars hominis,
Capitis tres conditiones. incipiendo à superiori. Inde est quòd omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) viæ posuisti lupanar tibi. ¶ Secunda conditio capitis est perfectio
Hier.3. & dignitas: Quia caput est pars perfectior corporis, cùm in capite, omnes sensus exteriores & inferio-

res

res ſedem & originem habeant. Reliqua autem membra non habẽt niſi ſenſum tactus. Ratione huius cõditionis, Senex (qui eſt prudentior & perfectior in virtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex & honorabilis ipſe eſt caput. Et ciuitas maior tanquã perfectior, dicitur caput. Caput Syriæ Damaſcus. *Eſa.9.* *Eſa.7.* ¶ Tertia conditio capitis eſt virtus: quia influit motum & ſenſum in aliis membris propter vim ſenſitiuam & motiuam ibi dominantem. Vnde medici dicunt quòd omnes nerui, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernantur, à capite originem ducunt, & quicquid pertinet ad vires animales apprehẽſiuas & motiuas. Non poſſet autem influere ſenſum aut motum, niſi eſſet coniunctum corpori. Et ideo caput ſeparatum à corpore, nõ dicitur propriè caput, ſed caput abſciſſum. Et corpus à quo caput ſeparatum eſt, nõ dicitur propriè corpus, ſed corpus Acephalum, hoc eſt abſque capite. Ratione huius conditionis fons dicitur caput fluuij, & rector ſiue gubernator dicitur caput populi, ſecundũ illud, Cùm eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſraël factus es. *1.Reg.15.* Hæc autem tria conueniunt Chriſto ſecundum humanam naturam. Primò eius gratia eſt altior, cum ſit propinquior Deo, vtpote hypoſtaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, ſed quia omnes alij acceperunt gratiam per reſpectum ad gratiam ipſius, vt Apoſt. dicit: *Rom.8.* Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij eius. Secundò habet perfectionem quantum ad plenitudinem omniũ gratiarum, quæ in eo eſt tãquam in vniuerſali principio, vt dictum eſt. Tertiò habet virtutem influendi gratiam, dona, & virtutes in omnia mẽbra Eccleſiæ, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accipimus. Et ideo conuenienter Chriſtus dicitur caput Eccleſiæ, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et nõ eſt adeò propriè caput dæmonum aut damnatorum, ſicut bonorũ, cùm nõ influat ſenſum & motum. Ideo multitudo illorum dicitur corpus acephalum. Licet diabolus aliquo modo poſſit dici caput malorum, non quòd interius influat: ſed quia exterius gubernat, actus eorum dirigendo in finem ſuum malum per ſuggeſtionem. Et aliqui ſua ſponte efficiuntur illius membra per imitationem: ſicut in duce exercitus, cuius vexillum ſequuntur aliqui milites, etiam nullo perſuadente. Vnde Sap.2. *Sap.2.* Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, & imitantur eum qui ſunt ex parte eius. Ideo dicitur rex ſuper omnes filios ſuperbiæ: dicitur etiam princeps huius mundi. *Ioan.14.* *Ioan.12.* ¶ Antichriſtus etiam aliquo modo poteſt dici caput malorum, propter malitiæ perfectionem. Vnde Glo. ſuper illud 2. Theſſa.2. Oſtendens ſe tanquàm Deus, dicit: Sicut in Chriſto inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichriſto plenitudo malitiæ. Nõ quidem quòd humanitas eius ſit aſſumpta à diabolo, in vnitate perſonę, ſicut humanitas Chriſti à Dei filio. Talis enim aſſumptio excedit poteſtatem omnis creaturæ. Sed eò quòd diabolus malitiam ſuam eminentius influet, ſuggerendo Antichriſto, quàm omnibus aliis. Et quanuis Chriſtus ſecundum quòd homo, non habeat conformitatẽ naturę cum angelis in ſpecie: habet tamen in genere ſcilicet intellectualis naturæ. Chriſti autem caput ſecundum naturam humanam, eſt Deus. Vnde Apoſt. *1.Cor.11.* Volo autem vos ſcire quòd omnis viri caput Chriſtus eſt. Caput autem mulieris vir. Caput verò Chriſti Deus. Et ſi dicatur quòd in corpore naturali capitis non eſt caput: & ſi corpus habeat plura capita, etiam ſubordinata, quorum vnum ſit ſuper aliud, eſt monſtruoſum: Dicendum eſt quòd in metaphoricis locutionibus non oportet attendere ſimilitudinem in omnibus: quia ſic non eſſet ſimilitudo, ſed rei veritas, ſiue identitas. vnde dicitur: Nullum ſimile eſt idem. Capitis enim naturalis non eſt aliud caput: quia corpus humanum nõ eſt pars alterius corporis. Sed corpus myſticũ eſt pars alterius corporis myſtici, prout ciuitas eſt pars regni: & multitudo hominum eſt pars multitudinis intellectualium creaturarum. ideo non inconuenit quòd ſint plura capita myſtica, ſubordinata tamen. Sic vir caput dicitur mulieris, & paterfamiliàs omnium qui in domo ſunt, rex etiam vel princeps temporalis dicitur caput, ac etiam qui ſupra eum eſt, archiepiſcopus, primas, patriarcha, papa, Chriſtus, ſuper omnes autem Deus: & ſic nulla eſt deformitas, ſed admiranda pulchritudo, armonia, & conſonantia. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd prælati poſſunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorum differenter tamen à Chriſto: Qui dicitur caput per interiorem influxum: Prælati verò per exteriorem directionem. ¶ Secundò apparet quòd Chriſtus eſt caput omnium qui ad Eccleſiam pertinent, ſecundum omnia tempora, loca, & ſtatus. Alij verò ſecundũ ſpecialia loca & determinata tempora. Licet enim papa qui eſt vicarius Chriſti, ſit per omnia loca, non tamen ſecundum omne tempus & ſtatum, ſed ſolùm tempore vitæ ſuæ. *Papa quomodo eſt caput Eccleſiæ.* ¶ Tertiò apparet quòd Chriſtus excellentiori modo dicitur caput, cùm propria virtute influat. Alij autem dicuntur capita, tanquàm vicem Chriſti gerentes, iuxta illud: Nam & ego quod donaui, in perſona Chriſti donaui. Apoſt. etiam pro Chriſto legatione fungebatur. Et ideo ſolus Chriſtus propriè dicitur caput. In cuius ſignum legimus quòd dedit Apoſt. nomen paſtoris & fundamenti, iuxta illud, Cum apparuerit princeps paſtorum. & illud, Superædificati ſuper fundamentum Apoſt. & prophetarum, inquantũ ſunt vnius paſtoris & fundamenti membra, ſecundum D. Aug. *Ephe.6.* *1.Pet.5.* *Ephe.2.* *Super Ioan.* Non tamen dedit eis nomen Oſtij, vt ibidem dicit Aug. Nemo enim noſtrum dicitur oſtium, per quòd omnes ingrediũtur in domum, ſed ipſe ſolus Chriſtus eſt, per quem habemus acceſſum in gratiam iſtam, in qua ſtamus: per alia verò prædicta nomina poteſt importari authoritas non ſolùm principalis, ſed etiam ſecũdaria. Cùm igitur Chriſtus ſit Deus & homo, ſequitur quòd ſecundum diuinitatem ſit caput principale angelorum & hominum: ſecundum verò naturam humanam eſt caput ſecundarium angelorum & hominum, propter prędictas tres conditiones: principalius tamen eorum qui ſibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu ſibi vniuntur per charitatem, poſtmodum eorũ qui ſibi vniũtur per fidẽ ſine charitate: deinde eorũ qui ſibi vniũtur ſolum in potentia nondum ad actum reducta: Poſtremò verò eorum qui ſibi vniuntur in potentia, quæ nunquàm reducetur ad actum: ſicut ſunt homines in hoc mundo viuentes in infidelitate; poſt mortem verò non ſunt in potentia ad hoc vt vniantur. Ideo non eſt propriè caput illorum, ſicut prædeſtinatorũ.

Super Cant. ad lit.

¶ Notandum quòd nõ per aliam gratiam quàm per singularẽ & personalem Christus est caput: Quia (vt D. Aug. dicit) oportet quòd omne agens in alia habeat eminentiam quandam. sed vt dictum est, gratia Christi est secundum maximam eminentiam: ideo ex eminentia gratiæ quam accepit, competit sibi quòd illa gratia ad alios deriuetur, quod pertinet ad rationẽ gratię capitis. & ideo eadẽ est secũdũ essentiam gratia personalis (qua anima Christi est iustificata) & capitis: licet differat secũdum rationẽ. Est tamen alia secundum essentiam à gratia vnionis: quia gratia vnionis inquantum huiusmodi, non ordinatur ad actũ, neque est qualitas, sicut gratia personalis: gratia verò vnionis ordinatur ad esse existentiæ personale. Nec est inconueniens quod aliquod accidens relatiuũ sit nobilius qualitate, imò & substantia, ratione termini, qui excedit substantiã prędicamentalem, vt hæc vnio. Si dicatur quòd filius Dei assumpsit animam mediãte intellectu: & sic cùm intellectus sit mediũ assumptionis, illa vnio erit subiectiuè in intellectu, sicut albedo quæ recipitur in substantia, mediante quantitate: Dicendum (negando consequentiam) quia intellectus non est propriè medium assumptionis: sed dicitur mediũ propter cõgruitatẽ, quia anima non est propriè assumptibilis, nisi secundũ quod est capax Dei, quod est secundum mentem, quæ dicitur spiritus, iuxta illud: Renouamini spiritu mentis vestræ. *Ephe. 4.* Præterea dicitur medium, propter ordinem dignitatis: quia intellectus inter cæteras potentias animæ est nobilior, vt dictum est.

Ver. 4. DE MERITO CHRISTI. A

3. p. q. 19. art. 1. & 4. De ver. q. 29. art. 6.

CHristum meruisse sibi & nobis ex sacris literis cõstat: Primò quidem sibi, per illud Philip. 2. Christus factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. propter quòd & Deus exaltauit illum &c. Sed cuicunque redditur merces, meretur, iuxta illud Ro. 4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, hoc est meritum: igitur &c. Quod autem meruerit nobis, apparet ex illo Ro. 5. Sicut vnius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sed demeritum Adæ fuit in condemnationem aliorum: ergo multò magis meritum Christi deriuatum fuit in alios ad iustificationẽ. & D. Ioan. *1. Ioan. 2.* Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) pro peccatis nostris &c. Sed satisfactio fieri non potest absque merito, vt dictum est. Vnde animæ in purgatorio non satisfaciunt propriè, sed satispatiuntur.

c. 9. §. 1. ver. 4.

¶ Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad memoriam quòd suprà dictum est cùm de merito ageretur, quòd ad meritum tria requiruntur & sufficiunt, scilicet libertas, gratia, & status viæ. Sed hæc tria fuerunt in Christo, igitur. De duobus primis non est difficultas: Ideo videndum est de tertio. Status duo importat: Primò, quòd ille qui meretur, sit in via. Ideo beati non possunt mereri. Secundò, ꝙ non habeat id quod meretur, cùm meritum sit causa efficiens præmij. Causa autem efficiens non potest esse posterior tẽpore: Igitur nemo id quod habet, mereri potest. Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator, secundum partem sensitiuam, & non habebat gloriam corporis: Ideo cùm esset liber & in gratia, meruit eam. Non obstat ꝙ gloria corporis ei debetur tã ex assumptione quàm ex naturali conseqnẽtia, cùm ad gloriam animæ naturaliter sequatur gloria corporis. sed anima Christi erat in gloria, igitur &c. Quia id quod vno iure debitum est, potest alio iure fieri debitum: & sic potest habere rationem meriti. Quare cùm Christus in quolibet opere mereretur, merebatur gloriã corporis, alio iure & modo, singularius tamẽ meruit in actuali passione propter quod Aposto. dixit, Factus est obebiens vsque ad mortem, mortem autem crucis, &c. Non tamen sequitur quòd idem esset principium meriti & præmij: quia charitas, quæ semper nata est esse principium merendi, quando quis est extra statum merendi, non est principium meriti. Christus autem (vt dictum est) non erat extra statum quia erat viator, ideo eadem charitate fruebatur & merebatur gloriam corporis, quam non habebat. & sic erat principiũ formale vnius, & causa efficiens alterius, scilicet gloriæ corporis. Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animæ, gratiã, virtutes, & dona: Ideo non meruit ea. Nec *Apoc. 12.* etiam angeli in primo instanti meruerunt gratiam quam habebant, sed augmentũ &c. Christus tamẽ meruit eis præmium essentiale: quia ipsi vicerunt in sanguine Agni, de quo fidem habebant, quia erat prædestinatus caput eorum per influxum gratiæ & gloriæ. Et quamuis angeli ante Christi incarnationem haberent gratiam & gloriam, & patres antiqui testamenti gratiam: non tamẽ absque merito passionis Christi præuisę explicitè vel implicitè. Nõ est tamen propterea dicendum quòd prælati Ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereantur, quia non influunt, neque habeãt primatum virtute propria, sicut Christus. Et cùm ad meritum sufficiat libertas complacentiæ (vt dictum est) non est negandum *Esa. 53.* Christum in primo instanti meruisse nobis & sibi, passionem sibi oblatã acceptando, iuxta illud, Oblatus est, quia ipse voluit. Nec ad meritum requiritur consiliũ siue deliberatio, quæ importat successionem temporis: sed sufficit conclusio consilij seu iudicium certum de eo quod agendum est, quod fuit in Christo, igitur &c.

§. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI. B

3. p. q. 9. art. 1.

CVm Christus sit Dei & hominis filius, verus Deus & verus homo, necesse est ponere in eo duplicem scientiam, scilicet increatam, inquantum Deus: & creatam, inquantum homo. Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapiẽtias. Et quo ad increatam, certum est quòd Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eandem numero naturam communicauit, omniáque essentialia: & sic eundem intellectum, & scientiam, hoc est cognitionem qua comprehendit seipsum, & omnia alia quæ à se fieri possunt. Et hæc scientia non est habitus, sed substantia infinita & ipsemet Deus. Quo ad scientiam verò creatam (accipiendo scientiam largè pro omni clara & certa cognitione) ponimus in Christo triplicem scientiam, scilicet beatam, infusam, & acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem.

Ver. 1. DE SCIENTIA BEATA ANIMAE CHRISTI.

A CHristi animam habuisse scientiam beatam, hoc est claram Dei visioné, constat ex D. Ioan. dicente, Vidimus gloriam eius, quasi gloriam vnigeniti à patre. & ex alio passu, Est & pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus noster est: & nó cognuuistis eum: Ego autem noui eum. Et si dixero quia nescio eum. ero similis vobis mendax. Hanc scientiam & claram visionem Christus habuit in primo instáti sui esse. Vnde Apoc. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est præuisus occidi) accipere diuinitatem & scientiam diuinitatis. Hac scientia anima Christi videt clarius diuinam essentiam, quàm quælibet alia creatura: Cùm visio proportionetur gratiæ, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. & illud, Gratia Dei vita æterna. Hac scientia anima Christi videt omnia existentia, secundum quodcuoque tempus: & sic omnia quæ Deus videt scientia visionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare diem & horam iudicij, alias non esset perfectus iudex, contra illud: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudiciú dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Marc. 14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus vt quis te interroget. Notandum tamen quòd licet anima Christi videat in verbo omnia quæ sunt in potentia naturali creaturæ, & quæ deus videt scientia visionis, quæ sunt quodammodo infinita, non quidem simpliciter & absolutè siue cathegoreumatice, sed syncathegoreumaticè, secundum quod sunt infinita in potentia, & sic videt infinitos gemitus damnatorú. Non tamen comprehendit verbum, cùm non videat omnia quæ Deus videt scientia simplicis intelligẽtiæ, hoc est quę Deus facere potest, & nunquam faciet: nec ea quæ sunt in potentia obedientiali creaturæ, neque lumine infinito sicut deus. Ideo non cognoscit ipsum, taotum quantum cognoscibilis est, quod est comprehẽdere eum prout hic loquimur: quia si accipiatur comprehensio pro attinctione (de qua Apostolus, Sic currite vt comprehendatis) omnes beati Deum comprehendunt.

Margin: 3. p. q. 9. ar. 2. & q. 10. ar. 2. — Ioan 1. — Rom. 6. — 1. Cor. 9.

Ver. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI INFVSA.

B ANimam Christi habuisse scientiam inditam siue infusam testatur Apost. Col. 2. vbi dicit quòd in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & sciẽtiæ absconditi. Et Esa. 11. Repleuit eú spiritu sapientiæ & intellectus &c. Decebat enim vt natura à verbo Dei assumpta non esset imperfecta. Omne autem quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur in actum: & intellectus qui est in potẽtia ad omnia intelligibilia, reducitur in actú per species intelligibiles, quæ sunt formæ completiuæ ipsius, vt habetur in secundo de Anima, Angeli habuerút scientiam in primo instanti per species intelligibiles inditas, vt D. Aug. dicit. à fortiori Christus, qui tanto melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui solùm typú Christi gerebat, tantá infudit scientiá, vt nullus ante eum similis fuerit ei, nec post successerit, quantò magis Christu? ¶ Et licet hæc scientia sit imperfecta, respectu claræ visionis: non tamen includit aliquid oppositú cognitioni beatæ, sicut fides, quæ non manet cú visione. Nec fuit hæc scientia infusa dispositio ad beatitudiné, sed quasi per beatitudinem confirmata, sicut cognitio per syllogismú dialecticú confirmatur per superuenientem demóstrationé, quæ est per causam: quia ille qui cognoscit causam, potest cognoscere signa pbabilia. Hac scientia infusa cognouit anima Christi quæcunque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis: sicut sunt quæcunque pertinent ad scientias humanas. Et etiá omnia illa quę per reuelationem diuinam hominibus innotescunt, siue pertineant ad donum sapientiæ, siue ad donum prophetiæ, vel ad aliud quodcunque donum Spiritus sancti: & substantias separatas siue angelos & omnia singularia, pręsentia, pręterita, & futura, excellentiùs quàm angeli, sine cóuersione ad fantasmata, per modum quo anima separata cognoscit. Nec tamen sequitur quòd sensus essent frustra, quia etiam poterat per eas intelligere, conuertendo se ad fantasmata. Et quanuis singularium cognitio non pertineat ad perfectionem intellectus speculatiui: pertinet tamẽ ad perfectionem intellectus practici, cùm ad prudentiam pertineat & requiratur memoria præteritorum, notitia præsentium, & prouidentia futurorum, vt dictum est. Hæc scientia in Christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc quòd dixit. Ergo liberi sunt filij, & ex multis argumentis quæ fecit, quæ prosequitur D. Ioan. 7. & 8. cap.

Margin: 1. p. q. 9. ar. 3. — 2. lib. super Gen. ad lit. — Heb. 1. — Matth. 7.

Ver. 3. DE SCIENTIA ACQVISITA ANIMAE CHRISTI.

C CVm Deus & Natura nihil faciant frustra, & frustra ac in vanum fieri dicatur id quod non consequitur finem: & frustra sit potentia quæ non habet propriam operationem, cùm omnis talis sit propter operationem, vt dicitur in secundo de cœlo: Sequitur quòd intellectus agens (qui est potentia naturalis, in Christo nó fuit frustra, sed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictum est) est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas à fantasmatibus. Necesse est igitur dicere quòd intellectus agens animæ Christi, habuerit operationes suas: & per consequens in Christo esse scientiam acquisitam, quam quidem experimentalem vocant: per quam sciuit omnia quæ naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agentis, secundum proportionem ad fantasmata. Vnde Apost. Cùm esset filius Dei, didicit ex his quę passus est, obediétiam. Glo. exponit, hoc est ex his quę expertus est: & sic fuit in Christo alia scientia experimentalis acquisita. & secundú hanc debet intelligi illud, Proficiebat sapientia &c. Hanc autem scientiam acquisiuit per inuentionem siue per seipsum, & non per disciplinam, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctoré & pręceptorem. iuxta illud, Ecce in testem populis dedi eum, ducé & pręceptorem. & illud, Letamini in domino Deo vestro, quia dedit doctorem iustitię. vnde Samaritana dicebat, Scio quia messias venit. Cùm ergo venerit, annunciauit nobis omnia. & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Cùm igitur magistri & doctoris sit docere & non doceri, sequitur &c. Nec obstat illud: Apparuit autem angelus de cęlo cósortans eum: quia illa confortatio nó fuit per modum

Margin: Heb. 5. — Luc. 2. — Esa. 55. — Ioel. 2. — Ioan 4. — Matt. 23.

instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanæ naturæ. vel potest dici quòd apparuit angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper præsens erat, & ad modum confortantis se habens, ei dicebat verba consolatoria: non propter eius indigentiam, sed propter discipulorũ propè astantium consolationem, & nostram instructionem. Ideo enim tristis fuit & consolatus, vt sciremus quòd tribulatis pro Christo non deest consolatio, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorum consolationes tuę lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quòd scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdem speciei, sicut nec virtutes morales acquisitę & infusę. Quia habitus scientiæ acquisitæ sunt proportionati fantasmatibus: habitus verò scientiæ infusæ non omnino. Ideo nihil prohibet eos simul esse in eadem potētia, nec eorum actus simul esse cum clara visione, cùm sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

Luc.22. *Psal.93.*

§. 3. DE POTENTIA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.13.

Manifestum est Christum secundum diuinitatem esse omnipotentem, cùm sit æqualis patri, vt dictum est. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundum suam naturam. habuit tamen illam potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & disponendum actus humanos, ac etiam ad illuminandum per gratiæ & scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundum modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur vt est instrumentum verbi sibi vniti, habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciēdas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quę in cælis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilũ, respondent creationi rerum, prout scilicet producūtur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ non potest communicari etiam instrumentaliter. vnde D. Augus.3.de Tri. dicit quòd angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neque principaliter (hoc est independenter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi inquantum per aliquid sibi proprium dispositiuè operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secundum id quod est sibi proprium, frustrà adhiberetur vt instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquem virtutem vel dispositionem instrumentalem, cùm omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur &c. Præterea Esse est effectus vniuersalissimus: ideo proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est Deus. Et quemadmodum creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resuscitatione, quæ licet exigant virtutem infinitam, tamen possunt instrumentaliter communicari, & communicata fuerunt animæ Christi & sacramentis, cùm non habeāt prædictam repugnantiam ex parte naturali. D

1.p.q.45. ar.5. Creatio communicari non potest.

§. 4. DE DEFECTIBUS QUOS CHRISTUS ASSUMPSIT.

3.p.q.14. art.1. *Esa.53.* *Phil.2.* *Ioan.20.*

Christus humanam naturam assumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò vt satisfaceret, & dolores atque languores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis astruēdā. Quia si filius Dei defectus naturam humanā consequentes nō assumpsisset, potuissent eũ existimare non fuisse verum hominem, prout Manichæi dixerunt. Ideo Apostolus, Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiēs, & habitu inuentus vt homo. Vnde & D. Tho. Apost. per aspectum vulnerũ ad fidem reuocatus est. Tertiò vt nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dum passiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apost. Recogitate eum qui talē sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licet ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundent impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: Quia tamē hæc naturalis redundantia subiacet diuinæ volūtati, quæ volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideo in Christo ordinariè non redūdabāt ab anima in corpus impassibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquādo, vt in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cùm ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelāda. Defectus ergo corporales totā naturā humanā ex peccato primi parentis consequētes assumpsit. Vnde Ro.8. Misit deus filiũ suum in similitudinem carnis peccati. Cōditio autem carnis peccati est habere necessitatem moriendi & sustinendi huiusmodi passiones. Nō assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuissent impedimenta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fidelium: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare, & communiter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quandoq; ex defectu virtutis formatiuę, quorum neutrum conuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinitę sapientiæ & virtutis. Notandum quòd licet defectus corporales voluntariè assumpserit, non tamen eos contraxit, sicut nos. Quia hoc verbum (contrahere) non solùm importat simul cum natura ex origine & necessitate trahere, sed etiam ordinem effectus ad causam scilicet ꝙ ex debito peccati trahat. Quia (vt dictũ est) causa proxima mortis est peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autē hoc modo non habuit, neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorum materialium. ¶ Assumpsit etiam Christus animam passibilem, non solùm passione perfectiua, sed etiā afflictiua, ex apprehēsione animali, ad corporis læsionē. Vnde Psal. in persona Christi, Repleta est malis E

Rom.5.

anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit &c. Et cùm haberet appetitum concupiscibilem & irascibilem, consequens est ꝙ habuerit actus illorũ, qui dicuntur passiones, differentes tamen à passionibus nostris, quanrũ ad rria. Primò quo ad obiectum: quia huiusmodi passiones in nobis plerũque feruntur ad illicita, sed non in Christo. Secundò quantũ ad principiũ: quia huiusmodi passiones in nobis frequenter pręueniunt iudiciũ rationis, sed non in Christo, qui solum ex imperio & moderatione rationis habebat quando volebat, & non ex subreptione. Tertio quantũ ad effectum: quia huiusmodi passiones in nobis quandoq; trahũt, & quãdoq; impediũt rationẽ, & nõ in Christo, qui solùm habuit imperatas. Ex pręmissis patet ꝙ in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matt. 26. Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ. Differenter tamen fuit tristitia in eo, & est in nobis, secundũ illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerunq; tristitia est de bono apprehẽso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquando est immoderata: sed in Christo, nõ fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quod dicitur Esa. 62. Nõ erit tristis neq; turbulentus. & Prouerb. 12. Nõ contristabit iustũ quicquid acciderit ei: quia illę authoritates intelliguntur immoderatè vel pro perfecta passione, & non de propassione, quæ dicitur passio imperata & moderata, quæ nõ est culpa, sed afflictio. ¶ Sed difficulras est an in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundũ D. Aug. tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidũt. Sed Christus nolebat peccatum discipulorũ aut Iudæorũ, nec ętiam mortẽ suam, cùm rogauerit patrem, vt si possibile esset, transiret ab eo calix scilicet mortis. videtur igitur sequi ꝙ in volũtate Christi fuerit tristiria afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, qui nõ possunt tristari: quia non possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendũ ꝙ licet passio Christi secundum quid fuerit inuoluntaria, & causauerit tristitiam in appetitu concupiscibili: non tamẽ sequebatur afflictio in voluntate, eo ꝙ mors erat simpliciter voluntaria propter finẽ redẽptionis humanę: sicut proiectio mercium in mare propter liberationẽ personæ. Peccata discipulorum & crucifigenrium non erãt volita secundum se, sed secundum ordinem diuinæ prouidentiæ, quæ ita prouiderat, & ita prędici & prophetari fecerat. Et licet ea quæ sunt secundũ se inuoluntaria, & propter aliud volita, causent tristitiam in concupiscibili, non tamen in voluntate, maximè in beatis, propter statum, & summũ gaudium quod impedit, vel etiã Deo non cõcurrẽte. Nec obstat ꝙ Christus dicebat, Tristis est anima mea &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus, quia intrauerunt aquæ vsq; ad animam meã. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. ¶ Ex præmissis sequitur primò ꝙ passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita & timor ex apprehẽsione mali futuri. Vnde Mar. 14. Cœpit tædere & pauere. Licet quantum ad incertitudinem futuri euentus timor non fuerit in Christo, cùm omnia futura videret. Nos antem aliquando nocte timemus ex aliquo sonitu, ignorantes quid hoc significet, & quid futurũ sit boni vel mali. De timore verò, vt est donũ Spiritus sancti, dictũ est quòd fuit in Christo. Secundò infertur ꝙ admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis, & species timoris, non fuit in Christo, inquantũ homo, nec secundum scientiam beatam, nec secundum scientiã infusam: quia cùm admiratio non sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex pręmissis patet) nihil tale, quo ad scientiam beatam & infusam, posset esse: sequitur ꝙ in eo nõ poterat esse admiratio. Quia tamen potuit in eo esse aliquid nouum & insolitum quantũ ad scieniã experimentalẽ: secundum hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Matt. 8. dicitur: Audiens Iesus verba Centurionis, miratus est &c. Assumpsit autem hanc passionem ad nostram instructionem, vt doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quòd fides Centurionis esset aliquid magnum, quantum ad ipsum: sed quia erat magna, quantũ ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modũ admirantis se habuit. Tertio infertur, ꝙ in Christo fuit ira moderata. Vnde Ioan. 2. dicitur ꝙ fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit vendentes & ementes de tẽplo. Quartò sequitur quòd Christus erat simul viator & comprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo quòd tendit in beatitudinem. Cõprehensor autem ex eo quòd iam obtinet eam, iuxta illud: Sic currite vt comprehendatis, & Phil. 3. Sequor si quomodo cõprehendam. Cùm ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animam & portionẽ superiorem (quæ dicitur mens, quæ comprehendit intellectum & voluntatẽ) erat comprehensor, quia videbat essentiam diuinam, & fruebatur ea. Quia tamẽ anima eius, quantum ad portionem inferiorẽ, siue quantum ad appetitum sensitiuum & sensus exteriores, qui sunt corpurales, erat passibilis, & habebar corpus passibile & mortale: sequitur quòd erat viator. & sic simul viator & comprehensor.

Esa. 53.

Passiones Christi à nostris quomodo differunt.

An in Christo fuerit tristitia afflictiua.

Psal. 68.

1. Cor. 9.

§. 5. DE PROPOSITIONIBVS CONCEDENDIS VEL NEGANDIS PROPTER INCARNATIONEM.

A AB omnibus doctoribus catholicis hæc propositio (Deus est homo) cõceditur, propter illud quod dicitur Phil. 2. Qui cum in forma Dei esset, exinauit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Ex quo habetur ꝙ ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomẽ significãs formã in cõcreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur &c. Et quanuis ante incarnationis mysterium natura diuina & humana essent maximè distãtes: & tũc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamẽ per incarnationis mysteriũ cõueniũt in vno supposito, cui neutra illarũ inest per accidens, sed per se: ideo nunc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia naturali, & prędicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur quòd omne quod inuenit alicui rei post suum esse completum, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur &c. Dicendum quòd maior est vera, ni-

1. p. q. 16. ar. 1.

Deus est homo.

Hæc propositio, deus est homo, est in materia naturali.

si illud quod aduenit,ex sua natura aptum natum sit per se subsistere, & producere esse existentiæ:vel si adueniat inhæsiuè:sed non est sic de natura humana,vt dictum est. Quod enim vni est substantia, nulli est accidens,secundum Philos. Nec natura humana in Christo est inhæsiuè,sed quodam ineffabili modo.

ar.9. Homo est Deus.

¶Eadem ratione hæc est vera,Homo est Deus.vnde Rom.9.dicitur, Ex quibus est Christus secundum carnem,qui est super omnia benedictus Deus in secula.

ar.6. Christus est homo dominicus.

¶Hæc autem (Christus est homo dominicus) non est cōcedenda:cum hoc nomē,Christus,à parte subiecti stet pro supposito,quod est essentialiter De⁹ & domin⁹:& si prædicaretur denominatiuè,derogaretur veritati vnionis.

ar.4.& 5. Deus est mortuus, 3.lib.

¶Hæc propositio:Deus est passus,crucifixus,& mortuus,ac similes,in quibus Deus prędicatur de proprietatibus hominis in concreto vel econuerso,sunt concedendæ.Quia(vt Damascenus dicit) Ea quæ sunt carnis idiomata(hoc est carnis proprietates)Deo attribuūtur,dum Deus passibilis nominatur, & deus gloriæ crucifixus.deinde dicit,Deitatem quidem dicentes,non nominamus ea quæ deitatis sunt idiomata.Non enim dicimus deitatem esse passibilem,vel creabilem,aut naturam humanam: quia nomina in concreto supponunt pro hypostasi.Ideo differenter possunt prædicari de his quæ pertinent ad vtranque naturam diuinam,sicut hoc nomen,Christus,in quo intelligitur vngēs diuinitas,& vncta humanitas,siue nomen det intelligere solùm naturam diuinam,sicut hoc nomē,Deus,vel filius Dei:siue nomen solùm significat naturam humanam,sicut hoc nomen,homo,& Iesus. Prædicta tamen nomina non prædicantur in abstracto.Et licet idem suppositum dicatur passibile & impassibile : non tamē sequitur quod opposita prædicentur de eodem secundum idem,sed secundum diuersa.

ar.7.& 8. Filius dei factus est homo.

¶Hæc propositio, filius Dei factus est homo, probatur catholica ex illo Ioan.1. Verbum caro factum est,& ex eo quod scribitur in symbolo, Et homo factus est.Vnúquodque enim dicitur factum,quod incipit prædicari de ipso.sed sic est de Deo,non enim conuenit ei prędicari de homine ab æterno,sed ex tēpore, igitur &c.Et licet fieri hominem sit fieri simpliciter in suppositis creatis,non tamen in supposito diuino.Ideo Deum fieri hominem non est simpliciter Deum fieri.Fuit autem factus Deus homo,absq; sui mutatione,sed non absque mutatione creaturæ:sicut nec creator.

Homo fact⁹ est deus.

¶Eadem ratione hæc conceditur,Homo factus est Deus,prout hoc participium,factus,determinat compositionē,vt sit sensus, Homo factus est Deus,hoc est factum est ita,vt homo sit Deus.& sub hoc sensu vtraque est vera, Homo factus est Deus.&,Deus factus est homo.Si verò hoc participium factus,aliter determinet, vel alium sensum faciat,est neganda.

ar.8. Christus nō est creatura.

¶Hæc propositio,Christus est creatura, non est concedenda, cùm hoc nomen,Christus,stet pro supposito,quod est increatum:nec secundum D. Ambr.hęc,Christus creatus. Nam sicut D.Hiero.ait,Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, & catholici cum hæreticis nec nomina debent habere communia, ne eorum errori fauere videantur. Et quia Arriani Christum dixerunt esse creaturam,& minorem patre,nō solum ratione humanæ naturæ,sed etiam diuinæ: ideo non est absolutè dicendum Christus sit creatura,vel minor patre,sicut simpliciter dicimus Christum passum &c.sed cum determinatione,secundum naturam humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationem venire possunt an conueniant parti vel toti,non attribuuntur toti simpliciter,hoc est sine determinatione.non enim dicimus quòd Æthiops sit albus: sed dicimus quòd est albus secundum dētes.Sic ad propositum,&c.quia de creatura propter Arrianos posset esse dubium. Ideo non dicimus quòd Christus sit creatura.Et quia quòd sit passus non est dubium,igitur &c.Hæc est resolutio Damasceni in 3.lib.& sic dicendum est de similibus propositionibus.

ar.10. Christus inquantū homo est creatura.

Hęc propositio reduplicatiua,Christus inquātum homo est creatura,potest distingui:quia si in reduplicatione resumatur,ratione suppositi,est neganda,cum suppositum humanæ naturæ in Christo sit increatum. Si verò resumatur in expoenentibus,ratione naturæ humanæ,est vera,cū natura humana sit creatura. & sic ratione humanę naturæ creatura conuenit Christo,sicut passio & mors.Sed quia in reduplicatione hoc nomen,homo,magis propriè tenetur pro natura,quàm pro supposito,cum sumatur in vim prædicati: ideo est absolutè concedenda.Si tamen adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum, esset propositio neganda,puta si diceretur,Christus secūdum quod hic homo,est creatura: quia hoc pronomen(hic)demonstrat suppositum.

Heb.vlt.

¶Hæc autem,hic homo incœpit esse,vel non fuit ab æterno, est eadem ratione neganda.Quia,vt dicit Apost.Christus Iesus heri & hodie,ipse est in secula.Præterea terminus à parte subiecti stat pro supposito,quod est æternū. Et ideo hęc propositio, Christus incœpit esse,vel hic homo,demonstrato Christo,incœpit esse,secundum sententiā catholicæ fidei, secundum quam non ponimus in Christo nisi vnum suppositum, siue vnam hypostasim aut personam, est simpliciter falsa:quia hoc pronomen,hic,demonstrat suppositum æternum,cuius æternitati repugnat incipere esse.Nec obstat quòd incipere esse conueniat humanæ naturæ,quæ significatur per hoc nomen,homo,quia terminus in subiecto positus,non tenetur formaliter,hoc est pro natura,sed pro supposito.Et licet prædicta propositio esset vera,nō est tamen ea vtendū absque determinatione, ad euitandū hæresim Arrij.¶Hæc etiā propositio,Christus secūdū quod homo,est deus,est simpliciter negāda:quia illud quod cōuenit Christo secūdū quod homo, conuenit cuilibet supposito humano.Sed manifestè falsum est quēlibet hominē esse deū,igitur.Posset tamē distingui,vt dictū est de hac, Christus inquantū homo,est creatura.Idem dicēdū de ista, Christus,inquantū homo,est hypostasis. ¶Ex prædictis patet,ꝙ licet in Christo sint duæ naturæ,est tamē tantū vnū esse.vnde Athanasius:Sicut anima rationalis & caro vnus est homo:ita deus & homo vnus est Christus. Secūdò patet quòd hæc est vera,Christus est subiectus patri,quia intelligitur secundū naturā humanā. Et idē dicendū est de ista, Pater est maior filio secundū naturā humanā,quia determinatio adiungenda est propter rationē prædictam,ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Christus est subiectus sibiipsi, est distinguenda,eò quòd esse seruum aut subiectum,vel dominum,pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

§.6.

§. 6. DE VOLVNTATE CHRISTI.

A QVia superius tractando de scientia Christi, sufficienter de intellectu eius dictum est: restat de voluntate ipsius aliquid dicendum. Et in primis notandum duplicem in Christo fuisse voluntatē, vt ipsemet Christus testatur dicens: Pater, non mea, sed tua voluntas fiat. Vna volūtas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquando appetitus sensitiuus retineat nomen voluntatis, pro quanto volūtas dicitur inclinatio. vnde Io.3. Spiritus vbi vult spirat. tamen in parte superiori non est nisi vna potētia naturalis, quæ dicatur voluntas. Si verò volūtas accipiatur pro actu, oportet ponere in Christo secundum humanam naturam, duas voluntates, hoc est duas species actuum voluntatis. Voluntas enim humana fertur in finem & in media, & alio modo fertur in vtrumque simul. Nā fertur in finem simpliciter & absolutè, secundum quod est secundum se quoddam bonum: circa media autem voluntas fertur & terminatur cum quadam collatione & comparatione, eò ꝙ medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur voluntas vt natura, & à Damas. dicitur Thelizis. Secundus actus dicitur voluntas vt ratio, & à Damas. Bulizis, hoc est consiliatiua. Hæc autem diuersitas actuum non diuersificat potentiam, quia vterque tendit ad vnam rationem obiecti boni. ¶ Et præmissis sequitur ꝙ Christus secundū voluntatem sensualitatis quæ dicitur voluntas vt natura, poterat aliud velle, quod nolebat secundum voluntatem rationis, & etiam nolle, ac etiā aliud quod Deus volebat. Deus enim volebat ꝙ Christus dolores & passiones ac mortē pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundum voluntatē consiliatiuam siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idem volebat quod Deus. quod patet ex hoc ꝙ dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundū rationē, diuinā voluntatem impleri, quanuis aliud dicat se velle secundum quandam aliā eius voluntatem. Nec tamen propterea sequitur quòd in Christo fuerit contrarietas voluntatum, cùm non possit esse cōtrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundū eandē rationem. Christus autem non secundū eandē rationem volebat pati & calicem transferri. Quia calicem transferri volebat secundum se, siue voluntate vt natura: Pati autem volebat in ordine ad finem, qui erat redēptio generis humani. Et sic volūtas humana non fuit repugnās voluntati diuinæ, sed potius subiecta. Et agonia non fuit in Christo, quantum ad actū animæ rationalem, secundū quod importat concertationē voluntatū ex diuersitate rationum procedētem (hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quæ non potest iudicare quid simpliciter sit melius. quod in Christo non fuit: quia per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse, ꝙ per eius passionem voluntas Dei impleretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam, secundum quod importat terrorem infortunij imminentis, vt Damascenus dicit.

1 p. q. 18. ar. 1. *Luc. 22.* *In Christo non fuit contrarietas voluntatum.* *In 3. lib.*

Ver. 1. DE ORATIONE CHRISTI.

B CHristum pro se & aliis orasse, & eius orationem semper exauditam fuisse ex sacris literis constat. Habetur enim Luc.6. In illis diebus exiit in montem orare. & erat pernoctans in oratione Dei. & Io.17. Pater clarifica filium tuum &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremò pro his qui erant credituri per verbum eorum in ipsum. & Ioan.11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebā quòd semper me audis. Fuit autem conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi exēplum præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silētio: sed ita patri voluit se exhibere precatorem, vt meminisset se nostrum esse doctorem, & vt patrem recognosceret authorem. Petebat pro se quantū ad naturam humanam, gloriam corporis, & etiam alia quæ pertinebant ad salutem aliorum. Licet enim secundum voluntatem diuinam potuisset facere quæ volebat, non tamē secundum voluntatē humanā, cùm secundū eā non haberet omnipotentiā. Ideo conueniebat ei orare. Et quanuis nos non oremus ea quę scimus certo futura, vt ꝙ sol cras otiatur, & Christ⁹ omnia futura videret in verbo: Quia tamē videbat quædam esse fienda propter orationem suam. ideo nō inconuenienter petiit à Deo, quē semper contēplabatur. Et cùm oratio sit petitio decentiū à Deo, & quædam explicatio proprię volūtatis apud deū. vt illam adimpleat: tunc oratio alicuius exauditur, cum voluntas eius impletur. voluntas autem simpliciter hominis, est voluntas rationis: hoc enim absolutè volumus, quòd secūdum deliberatam rationem volumus. Nam illud quod volumus secundum motum voluntatis simplicis, non simpliciter volumus, sed secundum quid. Vnde talis voluntas: magis dicenda est velleitas, quam absoluta volūtas, quia scilicet homo hoc vellet, si alind non obstaret. Cum igitur Christus secundum volūtatem rationis nil aliud voluerit nisi quod sciuit Deum velle, cui semper se conformauit: ideo eius voluntas etiam humana semper fuit exaudita. Nec obstat quòd orauit pro crucifixoribus, vt deus illis ignosceret, quod tamen impletum non fuit. Nec omnes qui crediderūt verbis Apostolorum, fuerunt vnum cum eo: quia nō orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eū: sed pro solis prædestinatis. vnde dicebat. Pro his quos dedisti mihi. Quo ad translationem verò calicis, quā petiit, & non obtinuit: dicendū (secundū Hilar.) ꝙ si per illā orationem petierit, vt timor bibendi calicis eū vel alios martyres suæ passionis imitatores, nō perturbaret, vel ꝙ mors eum nō detineret, obtinuit. Si verò intelligatur ꝙ nō biberet calicē mortis & passionis, vel, secūdū D. Hiero. ꝙ nō biberet ipsum à Iudęis, non est factum quod petiit: quia ratio quæ petitionem exposuit, nolebat vt hoc impleretur. & sic intelligitur illud Psal. Clamabo per diem & non exaudies. Hanc verò orationem proposuit ad instructionē nostrā: volebat enim ostendere suam voluntatem naturalem & motū sensualitatis, quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an secundum sensualitatem orauerit: dicēdum quod non, cùm oratio sit essentialiter actus intellectus. Potest tamen dici quod orauit secundum sensualitatem, ad hunc sensum quòd eius ratio orando proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimendo affectum sensualitatis, tanquam ipsius aduocata, & hoc fecit vt nos de tribus

3. p. q. 21. *Super Ioan.* *Ioan. 17.*

instrueret: Primò vt ostenderet se veram humanam naturam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. Secundò vt ostenderet quòd licet homini aliquid velle secundum naturalem affectum, quod deus non vult. Tertiò, vt ostëderet quod homo debet proprium affectum subijcere diuinæ voluntati. vnde dixit, Verùmtamen non sicut ego volo, &c.

Ver. 2. DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.2.q.22. ar.1. Heb.5. CVm proprium sacerdotis sit mediare inter deū & populum, quo ad tria: Primò in quantū diuina populo tradit. ideo dicitur Sacerdos, quasi sacra dans: Secundò inquantū preces pro populo offert. Tertiò inquantum pro peccatis populi aliqualiter Deo satisfacit. vnde Apost. Omnis pōtifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. & Christus hæc tria fecerit, cōsequens est ipsum fuisse sacerdotem. minor probatur: Quia primo per ipsum sunt dona diuina collata, iuxta illud, Per quem (scilicet Christū) maxima & preciosa nobis dona donauit. Secūdò ipse pro peccatis nostris orauit, Pater ignosce eis, quia nesciūt quid faciunt. Tertiò ipse etiam genus humanum Deo recōciliauit, secundū illud, In ipso (scilicet Christo) complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia. Ideo Apostolus vocat eū pontificem, dicens: Habemus pontificem qui penetrauit cælos. Et quia Christus secundū humanitatē habuit plenitudinem gratiæ & gloriæ, ideo angelis maior: Sequitur ꝙ excellētiori modo Hierarchiā seu sacerdotalē potestatē habuit, quàm angeli, quibus cōpetit potestas Hierarchica, & qui sunt medij inter deum & homines, vt D. Dion. ait. Ita ꝙ ipse sacerdos, inquantum est medius inter Deum & populum, sortitur nomen angeli, iuxta illud, Labia sacerdotis custodiunt sciētiā, & legē requirēt de ore eius: angelus enim domini exercituum est. vnde Mat. 4. dicitur quòd accesserunt angeli, & ministrabant ei: & sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij Christi: licet secundum passibilitatem carnis fuerit ab angelis minoratus. & secundum hoc conformis viatoribus in sacerdotio constitutis. ¶ Et quāuis in antiquo testamento alius esset legislator, alius sacerdos (vt habetur Exo. 28.) Christus tamen fuit legislator & sacerdos: quia alij particulares gratias habebant, Christus verò tanquam caput, habuit plenitudinem gratiarum. vnde Esa. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet & saluabit nos. Nec obstat quòd non traxit originē ex stirpe sacerdotali: quia hoc fecit vt ostēderet non esse omnino idem sacerdotium, sed differre, sicut verum à figurali. Fuit autem Christus nō solùm sacerdos, sed etiam sacrificium. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd illud quod Deo exhibetur ad hoc quòd spiritus hominis feratur in Deum, potest dici sacrificium, quasi inuisibilis sacrificij (quod est spiritus contribulatus) signum. Indiget autem homo sacrificio propter tria: Primò ad remissionem peccati, per quod auertitur à Deo. Ideo sacerdos dicitur offerre sacrificia pro peccatis. Secundò vt in statu gratiæ conseruetur, semper deo inhærens. vnde Leui. 3. habetur quòd offerebatur hostia pro salute offerentium. Tertiò ad hoc quòd spiritus hominis vniatur Deo. vnde & in veteri lege offerebatur holocaustum, quasi totum incēsum. Hæc autem tria per Christi oblationē nobis aduenerunt. Nam primò peccata nostra delata sunt, secundum illud, Traditus est propter delicta nostra. Secundò gratiam nos saluantem per ipsum recepimus, iuxta illud. Factus est omnibus obtemperātibus sibi causa salutis æternæ. Tertiò per ipsum perfectionem gloriæ adepturi sumus secundum illud, Habentes fiduciam in introitum sanctorum (hoc est in gloriam cælestem) in sanguine Christi, qui initiauit vitam nouam. vnde sequitur quòd ipse Christus, inquantum homo, nō solùm est sacerdos, sed etiam verum sacrificium, & hostia pro peccato, & hostia pacificorum, & holocaustum per passionem & mortem comparatam, non ad voluntatem occidentium, sed ad voluntatem patientis, qui voluntariè se obtulit. Vnde Ioan. 18. habetur quòd quærentibus Iesum Nazarenum, respondit: Ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Et quia effectus sacrificij est emundatio & expiatio peccatorū, in quibus sunt duo, scilicet culpa siue macula, & reatus pœnæ: culpa emundatur per gratiam ipsius, & reatus pœnæ per satisfactionem, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionē quæ est in Christo Iesu, quem proposuit deus propiciatorem, hoc est reconciliatorem & satisfactorem. sequitur quod sacrificium Christi fuit emundatiuū culpę, & expiatiuum pœnæ. ¶ Christus tamen (qui peccatum non fecit) non recepit effectum sui sacrificij: licet similitudinem carnis peccati secundum speciem cum carne peccatorum habuerit. vnde in Ephesina synodo legitur: Si quis dicit Christū pro se obtulisse oblationem, & non magis pro nobis solùm (nō enim indiguit sacrificio, qui peccatū nesciit) Anathema sit. Licet posset dici quòd secundum quid participauit effectum sacrificij sui, scilicet quantum ad passibilitatem carnis. Ideo signanter Apostolus Heb. 5. dicit, Qui in diebus carnis suę, &c. ad eum qui posset eum saluū facere à morte. Et licet oratio pertineat ad sacerdotes, non est tamē eorum officio propria, cùm cuilibet cōueniat pro se & aliis orare, iuxta illud, Orate pro inuicem vt saluemini. & sic oratio qua Christus orauit pro se, non erat actus sacrificij. Alij verò sacerdotes participant effectum sacrificij sui: non inquantum sacerdotes, sed inquantum peccatores. ideo Leui. 16. dicitur quòd pōtifex non solùm offerebat pro aliis, sed etiam pro seipso, eò quòd peccator esset. quod non erat Christus. Ideo figura non potest adæquare veritatem. Non obstat quòd Christus per sacrificium passionis & mortis sibi meruit: quia proprius effect⁹ sacrificij est, id quod sequitur ex ipso sacrificio, & nō ex deuotione offerentis: Christus autem non meruit gloriam ex vi sacrificij, sed ex deuotione: quia secundum charitatem passionem humiliter sustinuit. ¶ Sacerdotium Christi dicitur æternum. Vnde Psalmi. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Non quòd semper Christus offerat sacrificium pro peccatis: sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi, quæ est causatio gratiæ, & deletio reatus peccatorum remissorū, manet in æternū in sanctis. ideo nō eguit semel quolibet anno offerre sacrificium, sicut sacerdos Leuiticus. Sed æterna redēptione inuenta, & vna oblatione cōsummauit, &c.

Marginal references: 2. Petri. 1. — Matth. 17. — Coloss. 1. — Heb. 4. — Malach. 2. — Psal. 7. — Esa. 33. — Psal. 50. — Leui. 1. — Rom 4. — Heb. 5. — Rom. 3. — Iaco. vlt. — Psal. 110.

¶ Est

¶Est prætêrea sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Le-
ui: Quia sacrificium legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi, nō adæquans veritatem, sed
ab ea multum deficiens: Primò, quia non mundabat peccata: Secundò, quia non ad perfectum duce-
bat: Tertiò, quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad
sacerdotium Leuiticum fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abraham decimas accepit, &
in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quanuis quaotum ad ipsam oblationem sacer-
dotium legale expresśius figuraret sacerdotium Christi, quàm sacerdotiū Melchisedech, in quo san-
guis oon effundebatur: tameo quantum ad participationem, & effectus huius sacrificij, in quo attendi-
tur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotium, expresśius figurabatur per sacerdotium Mel-
chisedech, qui obtulit panem & vinum, quę (secundum D. August.) significabant Ecclesiasticam vni-
tatem, quam constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrifi-
cium communicatum fuit fidelibus sub specię panis & vini. Et ideo sacerdotium Christi dicitur se-
cundum ordinem Melchisedech, non quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurātis excelleo-
tiam sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum. Dicitur autem Melchisedech ab Apostolo sine pa- *Heb.7.*
tre & sine matre & sine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem vitæ habens: non quia ista nō ha-
buerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura nō legūtur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Aposto.
dicit) asśimilatus est filio Dei, qui in terris est sine patre, & in cælis sine matre, & sine genealogia, iuxta
illud: Generationem eius quis enarrabit? qui etiam secundum diuinitatem neq; principium, neq; fi-
nem dierum habet. ¶ Ex præmisśis sequitur quòd Christus, secundum quod homo, est mediator Dei *3.p.q.26.*
& hominum. vode Ioan. 1. Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. & Apost. Vnus est media-
tor Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quia cum officium mediatoris sit cōiungere & vnire eos, *1.Tim.2.*
inter quos est mediator, cùm extrema vniautur in medio, quod perfectisśimè conuenit Christo, iuxta
illud, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: ideo Christus est principalis mediator Dei & *2.Cor.5.*
hominum, inquantum per suam mortem genus humanum Deo recōciliauit. Homines autem possunt
dici mediatores minus principales & secundarij, ac etiam ministeriales, per intercesśionem & sacra-
mentorum administrationem. Et licet Spiritus sanctus interpellet pro nobis gemitibus inenarrabili-
bus: non tamen dicitur mediator, cùm non sit homo, sicut Christus. & sic secūdum humanitatem di- *Rom.8.*
citur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiuè & causaliter, pro eo ꝙ
orare & interpellare nos facit.

Ver. 3. DE ADOPTIONE DEI PER CHRISTVM.

A QVia Apostolus Eph. 6. dixit quòd Deus prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Christū *3.p.q.23.* Q
Iesum in ipsum: ideo aliquid de ipsa adoptione dicendum est, & deinde de prædestinatio-
ne. Adoptio (vt hic sumitur) est liberalis admisśio ad hæreditatem, per quam taliter admissus similatur
filio naturali, cui non liberaliter, sed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autē dicitur id, ex quo
aliquis est diues. Deus verò dicitur diues, inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cum Deus sua
bonitate admittit aliquos ad beatitudinem, dicitur eos adoptare. Adoptio autem diuina differt ab hu- *Adoptio di-*
mana in duobus: Primò, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hæ- *uina & hu-*
reditatem cælestem percipiendam, per quod facit adoptatum conformem imaginis filij sui naturalis, *mana diffe-*
iuxta illud, Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius. & sequitur, Si filij *runt.*
& hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Filius autem naturalis (vt dictum est) non
dicitur factus, sed genitus. Homo verò nō facit idoneum eum quem adoptat, sed potius iam idoneum *Rom.8.*
eligit adoptando. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, non accipit hæreditatem, nisi ipse ado-
ptans decedat, eò quòd bona corporalia & temporalia non possunt simul à pluribus ex integro posśi-
deri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptati ex integro accipiunt, & semper posśident, absq;
patris detrimento. Et quanuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus à Deo, quantum ad
bona naturalia, quæ per creationem recipit: est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & gloriæ,
& secundum hoc adoptatur. Et licet homines qui habent operari ad supplendum indigentiam, nō a-
doptent, nisi in defectu filij naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales
creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totam trinitatem: quia
quanuis generare in diuinis sit proprium personæ patris, tamen facere quemcunq; effectum in ceratis,
est commune toti trinitati, propter vnitatem naturæ & esse. vnde Ioan. 5. Quæcunq; pater facit, hæc
& filius similiter facit. Licet autem sit communis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio vt
exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, sed solum hyposta-
si & supposito, & adoptio sit quædam filiatio, sequitur quòd adoptio non attribuitur naturæ huma-
næ, sed Christo, per eam tamen. Neç obstat quòd in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per
quam nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium ado-
ptiuum: sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, Vidimus gloriam e-
ius quasi gloriam vnigeniti à patre. Et quia D. Tho. post materiam adoptionis tractat de prædestina-
tione Christi, quæ materia non potest intelligi absq; notitia scientiæ & præscientiæ Dei; ideo de his
omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

§. 7. DE SCIENTIA DEI.

B CVm omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint eminenter & nobiliori modo in Deo: & sciē- *1.p.q.14.*
tia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necesse est dicere quòd Deus eminen-
ter habet certisśimam ac clarisśimam cognitionem suiipsius, & omnium eorum quæ sunt, fuerunt, &
possunt esse, non solum in communi, prout conueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiam

in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiam futura contingentia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiali creaturę. De notitia sui ipsius dicitur 1.Cor.2. Quę sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorum habetur Heb.4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. & in eodem quo ad specialem notitiam, dicitur: Quod pertingit ad diuisionem spiritus & animæ, compagúmq; & medullarum. & discretor cogitationum & intentionum cordis. & nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quòd cognoscat mala habetur Prouer.15. Infernus & perditio coram eo. ¶ Eminentia scientię Dei super nostram apparet in multis. Primò, quia in nobis est per species intelligibiles inhæreotes, quæ sunt qualitates: Deus autem non per qualitatem inhærentē, sed per suam essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè repræsentans omnia. Secundò, quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & non est de futuris: sed deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existente in turri altissima: videt omnes ambulantes, & tamen primi non vident sequentes. Aduertendum tamen quòd cognitio eorum quæ fuerunt, sunt, & erunt, apud theologos dicitur scientia visionis. Cognitio verò possibilium quæ nunquam erunt, dicitur scientia simplicis intelligentiæ. Tertiò, quia scientia dei est copulata diuinæ voluntati, & causa rerum quantum ad esse naturale. & sic habet Deus scientiam practicam, quanuis etiam habeat scientiā speculatiuam. Sed scientia nostra non est causa rerū, sed causatur à rebus. Quartò, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quemadmodum eius substantia, nostra autem est variabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita, scientia autem dei infinita, cùm comprehendat seipsum, qui est infinitus. ¶ Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cum omnia simul videat in nunc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successionem, siue per prius & posterius, ideo dicimus quòd Deus ab æterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux.

1.p.q.14. art.4.& 7.

Scientia visionis & simplicis intelligētiæ quid.

Præscientia nō est in deo

Ver. 1. DE COEXISTENTIA PRAESCIENTIAE ET CONTINGENTIAE RERUM.

1.p.q.14. art.13.

QVia notitia Coexistentiæ præscientiæ Dei cum Contingentia rerum plurimum seruit ad resolutionem materiæ prouidentiæ, & prędestinationis, ac liberi arbitrij, & præceptorum dei: ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est. Et in primis notandum quòd contingens dupliciter potest considerari: Vno modo in seipso, secundum quod est iam in actu. & tunc non dicitur propriè Contingens, neq; ad vtrumlibet, quia iam est determinatum, quantum ad veritatem, siue propositio ex eo conflata, est determinatæ veritatis: cum omne quod est, quando est (secundum Philos.) necesse sit esse, aliàs duo contradictoria essent simul vera. Et hoc modo Contingens non consideratur vt futurum, sed vt præsens. Dicitur tamen Contingens, eò quòd aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari Contingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiam si non exprimatur. & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendum quòd si aliquo contingenti dato exprimatur futuritio: vt si dicatur, Antichristus est contingens futurum, vel est futurus: tunc cum iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessarium ex suppositione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis. & sic tales propositiones in sensu composito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatę veritatis: licet non in sensu diuiso. ¶ Si verò consideretur Contingens præcisē, vt est in sua causa proxima, absq; expressione alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur Contingens ad vtrumlibet, eò quòd causa ipsius se habet ad opposita, cum possit impediri, & non impediri. & de hoc generaliter dicitur quòd non subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnem intellectum creatum. Quia cū propositio dicatur vera vel falsa ab eo quod res est vel nō est, siue in ordine ad propositionem de præsenti, de inesse sibi correspōdentem veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale contingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsenti, & de inesse ex eo conflata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impedietur à deo, vel non, cum quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei, vel ille cui voluerit reuelare. vnde cognoscere talia est solius dei. Ideo Esa. 41. dicitur: Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos. Et ideo quicunq; cognoscit effectum contingentem in causa duntaxat, non habet de eo nisi coniecturalem cognitionem. Ex quo sequitur quòd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autem qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tempus ambit) absq; successione vnico intuitu omnia contingentia cognoscit, non solū vt sunt in causis tantum, sed etiam prout vnumquodq; eorum est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiam non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionem. Et ideo si deus aliquod contingens præuidit futurum, infallibiliter erit. Si verò nō præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter scientiam dei contingens desinit esse contingens. Quia de ratione contingentis est quòd sit à causa proxima: quæ impediri potest à prima. Et ideo non sequitur, Deus præuidit hoc contingens futurum, ergo necessariò veniet, loquēdo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd contingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire. ¶ Pro resolutione igitur materiæ & solutione argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quædam est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt dialectici dicunt) modalis, composita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionem sequitur alia necessitate consequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius positionem necessariò & infallibiliter sequitur quòd moueatur, & hæc, deus reuelauit Antichristum fore: ergo Antichristus infallibiliter erit. similiter, Sortes prędestinatus saluabitur, & Plato reprobatus damnabitur. quæ includūt duas propositiones, ad quarum primam in sensu composito necessitate

1.Cor.2.

Astrologi nihil certò cognoscere possunt.

Propositio necessaria duplex.

cessitate consequentiæ & infallibilitatis sequitur secunda. & hæc necessitas non opponitur cótingenti ad vtrumlibet. Et causa necessitatis talium prouenit ex eò quòd necessarium est alteram contradictoriarum esse veram, & alteram falsam. Necessarium verò simpliciter est, cuius causa proxima non se habet ad opposita: quia scilicet impediri non potest. & sic ea quæ à Deo immediatè ꝓcedunt, vel quæ eius imperio per alias causas efficiuntur, sunt necessaria absolutè & simpliciter: & propositiones ex illis conflatæ, dicuntur necessariæ & simpliciter & absolutè: quia non possunt esse falsæ, etiam dato antecedente falso: vt, Sortes currit, ergo homo est animal, vel Deus est. Si enim ad impossibile sequitur quodlibet, sequitur etiam quòd ad falsum sequi potest verum. Tales propositiones quæ non possunt esse falsæ apud Theologos, dicuntur simpliciter & absolutè esse necessariæ & æternę veritatis. Et causa huius necessitatis prouenit ex ipsa rei essentia, siue natura, eò quòd causa quæ talem naturam creauit & ordinauit impediri non potest. Apud naturales verò propositio dicitur simpliciter & absolutè necessaria, quando causa naturaliter impediri non potest, vt hæc propositio, Sol lucet. & aliæ huiusmodi. ¶ Ex præmissis patet primò, quòd contingentia rerum simul stat cum præscientia Dei. Quia præscientia Dei nihil imprimit in hominibus, sicut nec visio, qua Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit secundum modum & conditionem naturæ quam mouet, iuxta illud, Disponit omnia suauiter, hoc est naturalia naturaliter, & libera liberè, & contingentia contingenter. Et sic si ponatur voluntatem à Deo moueri, voluntas infallibiliter mouebitur, ex suppositione tamen. Non autem simpliciter, quia nihil eam necessitans in ea imprimitur. & sic conceduntur in sensu diuiso sequentes propositiones, prædestinatus potest damnari, & reprobatus potest saluari, & aliæ similes. quæ sunt falsæ in sensu composito. Ex his patet quòd licet scientia Dei practica sit causa scitorum, non tamen scientia speculatiua. Nec etiá scientia eius practica est causa necessaria, cùm per secundas causas secundum modum earum causet. Et sic generatio plantę est cótingens, propter causam proximam, quæ est motus solis, qui potest impediri. Si dicatur quòd conditionalis, cuius antecedens est absolutè necessarium, etiam consequens erit absolutè necessarium: ergo si Deus sciuit hoc futurum, hoc erit, cum naturaliter & necessariò sciat omnia futura. Dicédum quòd quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, consequens est accipiendum, non secundum esse quod in se est, sed secundum esse quod est in anima. Aliud enim est esse rei in anima, aliud in seipsa, puta si dicam, Anima intelligit aliquid, intelligendum est quòd illud est immateriale, secundum quod est in intellectu, & non secundum quod est in seipso. Et similiter si dicam, Deus scit aliquid futurum, ergo illud erit: consequens intelligendum est prout subest scientiæ diuinę, hoc est prout est in sua præsentialitate siue æternitate, quæ non subiicitur tempori, sed ambit omne tempus. ideo Deus nullum contingens videt quo ad se, sed solùm quo ad nos, & quo ad nostrum modum intelligendi. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurum quo ad se, cú non videat nisi quæ præsentia sunt sibi. Eam ob rem si videt in suo nunc æternitatis aliquid, nó sequitur quòd videat illud in nostro nunc, quod aliquando est futurum, aliquando præsens, aliquando præteritum. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis conueniunt, & de nobis dicútur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quod plurimum distat à veritate, quod est bene notandum. & sic prædictum consequens est necessarium, sicut & antecedens: quia omne quod est, quando est, necesse est esse. & sic prædictum antecedens non est absolutè necessarium, sed ex suppositione, supposito quòd Deus sciuerit, & in sensu composito,

Sap. 8.

Deus nihil futurú scit quo ad se.

Ver. 2. DE IDEIS.

A IDea Græcè, Latinè forma siue similitudo dicitur, quia est principium cognoscendi & operádi quæ eonueniunt Deo quo ad alia à se, ideo dicitur Idea, & exemplar aliorum. vnde Exo. 25. Fac secundú exemplar quod tibi in monte monstratum est. Sed cum Deus per suam essentiam sit principium aliarum rerum, & non suiipsius, sequitur quòd essentia diuina non dicitur idea, secundum quod comparatur ad ipsum Deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinam essentiam esse ideam, siue similitudinem omnium aliarum rerum. vnde D. August. dicit, Tanta vis in ideis cóstituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici posit. Et quanuis diuina essentia non sit nisi vna in se, & dicatur idea inquantum est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectæ, sequitur ꝙ sunt plures ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ: cùm cuiuslibet rei essentia diuina sit similitudo. & nobilius res sint in ea quàm in seipsis. Quia in essentia diuina dicuntur creatrix essentia. Et licet D. Dio. dicat quòd Deus non cognoscit res secundum ideam extra se, intelligit de idea extra se existente, siue accidentali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd non ponuntur in Deo plures sapientię aut artes, quæ sunt principium cognoscendi & operandi. Quia sapientia & ars significantur, vt quo Deus intelligit: Idea verò id quod Deus intelligit. Et quia malum in Deo esse nó potest, ideo malum non cognoscitur à Deo per propriam ideam, sed per ideam siue rationem boni oppositi. Et cùm Deus eorum quę non fuerunt, nec sunt, nec erunt, non habeat sciétiam practicam actu, sed solum virtute: ideo respectu eorum non est idea in Deo, secúdum quod idea significat exemplar, siue principium operandi: est tamen secundum quod idea significat principium cognoscendi. Notádum tamen quòd genera non possunt habere aliam ideam in essentia diuina ab idea speciei: quia nunquam genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiam dicendum est de accidentibus, quę inseparabiliter concomitantur subiectum. Accidentia verò quę superueniunt subiecto, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quę à principio concomitantur domum, sed non omnia quę superueniunt domui iam factę, vt sunt picturę, & alia huiusmodi. Indiuidua, secundum opinionem Platonis, non habent aliam ideam ab idea speciei, tum quia singularia indiuiduantur per ma-

1 p. q. 15. a. 1. 2.

In lib. 83. quæst.

c. 7. de Di. No.

teriam, quam ipse Plato ponebat esse increatam (vt quidam videotur opinari) & concausam ideæ, tum quia intentio naturæ consistit in speciebus, nec particularia producit, nisi vt in eis species saluetur. Sed prouidentia diuina non solùm se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, vt Aristo. dicit Platonem posuisse.

§. 8. DE PROVIDENTIA DEI.

1.p.q.22. art.1. PRouidentia, proptiè accipiendo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinãdorum io finem, & præcipuè in finem vltimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quam ordinãtur memoria præteritorum, & intelligentia præsentium, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis coniectamus de futuris ptouidendis. Prudentiæ autem proprium, secundum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu suiipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem vitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, vel tegno. secundum quem modum dicitur Matth.24. Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia. supponit tamen voluntatem finis: nullus enim præcipit aut disponit de agendis propter finem, nisi velit finem. Et pet hunc modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non solum producit tes secuodum substantiam, sed etiam ordinat eas in 4. de conso. finem ipsarum. vnde Sap.14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & D. Boëtius dicit quòd prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cũcta disponit. Dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, qnàm ratio ordinis partiũ in toto. Ad prudẽtiam autem duo pertinent scilicet ratio siue cognitio ordinis terum in finem, quæ dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gubernatio. Primum est æternum in Deo: Secundũ est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quòd Philosophus dicit prudentiam esse eorum, de quibus Eubolia rectè consiliatut, & Synesis indicat: sed consilium cum importet inquisitionem, non est in Deo, qui omnia absq; discursu simul videt: igitut, &c. Quia regula generalis est, quòd ea quę possunt prædicati de Deo & creaturis, quando dicuotur de Deo, intelliguntur remoueti ea quæ sunt imperfectionis, quæ non remouentur, cum dicuntur de creaturis. Et ideo licet consilium non sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo vt dicit terminum consilij, qui est rectitudo iudicij, ad quam consiliantes inquirendo perueniunt. vnde Aposto. dicit, Qui operatur Ephe.1. omnia secundum consilium voluntatis suæ. ¶ Et cum Deus sit causa omnium rerum, & ordinet siue art.2. disponat omnia in finem suum, sequitur quòd omnia sunt diuinæ prouidentiæ subiecta. Vnde Sap. 8. de diuina sapientia dicitut, Attingit à fine vsq; io finem fortitet, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cum non sit præter intentum. Nec est inconueniens quòd prouisor vniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, ne impediatur bonum totius vniuersi: sicut in particulari prouisore, qui debet quantum potest omnem defectum vitare in eo cuius curã gerit. vnde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: sunt tamen de tntentione naturæ vniuersalis, inquantum defectus vnius cedit in profectũ alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent in vniuerso. Non enim esset vita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patientia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrannorum: nec appateret iustitia punitiua, si angeli & homioes nõ fuissent permissi peccare. Et quanuis humana prouidentia nõ se extendat ad ea quæ ex natura necessariò proueoiunt: (quia non est homo institutor naturæ sicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia se extendit, etiam ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorum actuum: non tamen sequitur quòd non subsint diuinæ prouidentię, sed quòd speciali modo subdan- 1 Cor.9. art.3. tur, vt scilicet impntetur eis ad culpam vel meritum, & reddatur eis pœna vel præmium. Et quantum ad hanc specialem prouidentiam Apost. remouet à Deo curam de bobus. ¶ Notandum tamen quòd quantum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediatè ptouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimotum. cùm causas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutem ad effectus illos producendos. ideo oportet quòd ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem verò prouidet, mediantibus causis secundis, & inferiora gubernat per superiora, non defectu virtntis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, quæ tanta est quòd dignitatem causalitatis etiam creaturis communicat. Et licet non pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curam gerere, proptet defectum virtutis: quia pluribus intentus, &c. & si propter minima relinqueret maiora deficeret: non est tamen contra dignitatem Dei, qui est infinitæ virtutis, quæ in hoc ostenditur quòd omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius pronidentiam excludnntur causæ secundæ, quæ sunt executiones huius ordinis. Et quanuis D. In Enchi. August. dicat quòd melius sit nobis non cognosceret mala & vilia, quàm ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impedimur à cognitione aliquorum meliorum, cum non possimus simul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit voluntatem in malum: hæc tamen non habent loart.4. cum in Deo, ideo cognoscit omnia bona & mala & quæcunq; vilia. ¶ Notãdum præterea quòd quã- 4.c. de Diuis diuina prouidentia quibusdam rebus oecessitatem imponat, non tameo omnibus: Quia (vt D. Dio. ui.No. ait) Corrumpere naturam non est diuinæ prouidentiæ. sed videretur cotrumpere vel peruertere, si ea quibus dedit liberum arbitrium, necessitaret. Et si ea quæ naturaliter proueniuot, suum nõ consequerentur effectum & finem. Ideo Sap.8. dicitur, disponit omnia suauiter, hoc est vnũquodq; secundum modum suæ naturæ: scilicet naturalia oaturaliter & ex necessitate, & libera liberè. Et sic quædam disponit necessariò, quædam contingenter. vnde resultat quòd ordo diuinæ prouidentiæ est immutabilis: quia

lis: quia omnia infallibiliter veniunt sicut vult euenire. de his aliqua dicta sunt, cùm de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1. DE PRAEDESTINATIONE ET REPROBATIONE IN GENERALI.

A PRædestinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species pro- 1.p q.23. art.2.
uidentiæ. Et sic est ratio ordinis siue dispositio intellectualis naturę in finem excedentem propor-
tionem naturæ creatæ, hoc est in vitam æternam. Et sic omnis prædestinatio est prouidentia, sed non
econuerso: Quia dispositio creaturarum irrationabilium & insensibilium prouideotia dici potest, &
non prædestinatio. Similiter reprobatio, hoc est dispositio ad pœnam æternam, est prouidentia, & ta-
men nō est prædestinatio. Ex quo apparet quòd prouidentia in ordine ad intellectualem naturam di-
uiditur in prædestinationem & reprobationem. & sic prædestinari & reprobari cōuenit duntaxat au-
gelis & hominibus. Et sicut dictum est quòd prouidentia pertinet ad iotellectum, supposito actu vo-
luntatis, sic etiam prædestinatio, quæ includit propositum dandi vitam æternam. vnde Apost. Vt se-
cundum electionem propositum Dei maneret. Ex quo videtur sumi differentia inter prædestinatio- Rom.9.
nem & præscieotiam. Nam hæc dictio, præscientia, quantum est ex suo modo significandi, nō impor-
tat actum voluntatis, sicut hæc dictio, prædestinatio. Et quia videmus in oobis actum voluntatis sequi
actum intellectus, & scientiam præcedere prouidentiam: sic dicimus præscientiam Dei præcedere
prædestinationem, & esse communiorem ea: quia attribuimus Deo pręscientiam irrationabilium, &
ooo prædestinationē, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prædestioatio pręrequirit pre-
scientiam. Prius enim, saltem ordine naturæ, cognoscitur res aliqua & finis ac medium, quàm dispo-
natur in finem. & ideo dicimus pręsciētiam pręcedere pręedestinationem, iuxta illud Ro.8. Quos pre-
sciuit, hos & pręedestinauit, &c. & pari ratione pręsciētia pręcedit reprobationem siue odium Dei. Et
non loquimur hic de pręscientia meritorum vel demeritorum, quę non ęqualiter se habet ad prede-
stinationem & reprobationem, vt postea dicetur: Sed de pręscientia Dei, abstrahendo ab his scilicet
meritis & demeritis, pro pręuisione rei & finis absolutè. & hęc pręscientia eodem modo se habet ad
pręedestinationem & reprobationem. Ad horum euidentiam sciendum est quòd in nomine pręedesti- *Multa in*
nationis multa includuntur, scilicet pręscientia & prouidentia, quę sunt superiora, & electio, quod est *prædestina-*
viuum concomitans, & consequentia, quę sunt vocatio, iustificatio, & glorificatio, quę ordinatè se ha- *tione inclu-*
bent, sicut diximus de pręscientia, prouidennia, & pręedestinatione. Nam primò intelligimus electio- *duntur.*
nem, secundò vocationem, non quācunq;, quia (vt habetur Matth.10.) Multi sunt vocati, pauci verò
electi: sed vocationem secundum propositum voluntatis suæ, hoc est vocationem efficacem. Tertiò
intelligimus iustificationem siue gratiæ collationem, ex qua in his qui subiecti sunt peccatis, sequitur
peccatorum remissio. Quartò magnificationem, quę dicitur continuatio meritorum, siue perseueran-
tia in bono, vel saltem non interrupta, vt in paruulis baptizatis ante vsum rationis decedentibus. Po-
stremò intelligimus glorificationem, siue gloriæ & vitæ ęternæ collationem, quæ est terminus prede-
stinationis. & secūdum hæc debent intelligi verba Apost. Rom.8. Nam quos præsciuit, &c. In repro-
batione verò non tot includuntur, sed sequentia: Pręscientia simplex & absoluta, de qua dictum est,
& prouidentia tanquam priora & superiora, postmodum permissio cadendi in peccatum, postremò
deputatio ad pœnam ęternam, quę est terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligen-
tia pręmissorum sciendum est quòd non intendimus ponere prioritatem aut posterioritatem in Deo,
sed solum secundum nostrum modum intelligendi. Scimus enim Deum ab ęterno & in sua ęternitate
antequàm qu[illegible]am faceret, omnia pręsciuisse vnico actu semper eodem modo permanente, qui est
sua essentia: [illegible] ea quæ non erant futura sciuisse solum speculatiuè, vt in potentia sua. Et hanc sciētiam
(vt dictum est) vocamus simplicis intelligentię, siue speculatiuam tantum, eò quòd non habeat com-
positionem voluntatis siue voluntatem annexam. Ea verò quæ futura erant, pręsciebat, & eorum ha-
bebat non solum scientiam speculatiuam, sed etiam practicam, quæ habet voluntatem annexam ea ex-
terius producendi pro instanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exēplar. & sic absq;
Dei mutatione facta est mutatio in creaturis, quando productę sunt, quę prius non erant. Hęc dicitur
scientia visionis, quia omnia simul videt pręsentia in suo nunc ęternitatis: & quo ad nos dicitur pre-
scientia & pręuisio, eò quòd priusquam tempus esset, pręsciret & pręuideret. Imaginamur enim Deū
in suo nunc ęternitatis inter alia vidisse intellectuales creaturas ex sua gratia capaces ad finem super-
naturalem, & accepisse certum numerum illarum tam ex angelis, quàm hominibus, & per voluntatem
proposuisse eas ordinare ad illum finem, & media conducentia eis dare: deinde eas in tempore produ-
ctas esse, & sic postmodum vocasse, iustificasse, magnificasse, ac glorificasse. Aliam verò multitudinem
tam hominum quàm angelorum in eodem nunc ęternitatis post præscientiam speculatiuam ipsorum,
præsciuit singulos illorum, vel gratiam oblatam non acceptaturos, vel ea malè vsuros. & ideo propo-
suit eis dare pœnas æternas, propter eorum demerita. deinde creauit illos in tempore, libertatem de-
dit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseuerā-
tes in malitia vsq; in finem vitę, suppliciis deputauit æternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis.
Quòd autem Deus aliquos pręedestinauerit, probatum est. Quòd verò aliquos reprobauerit, Malach.
testatur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. & Apost. Cum nondum nati fuissent &c. & alibi dicit, Malach.1.
Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primogenita sua. Scito- Rom.9.
te enim quoniam postea concupiuit hæreditare benedictionem, & reprobatus est. Non inuenit pœ- Heb.12.
nitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisiuisset eam. Et non intelligitur principaliter de
benedictione aut seruitute temporali, sed spirituali. Nam Esau fuit maior in bonis temporali-
bus quàm Iacob: imò Iacob dixit se seruum Esau, & misit ad eum munera. Ad prouidentiam Gen.32.

enim vniuersalis prouisoris pertinet aliquos defectus permittere in his qui suæ prouidentiæ subdun-
tur propter maius bonum. Et sic reprobatio includit actum voluntatis scilicet voluntatem permitten-
di cadere in culpam, & inferendi damnationis pœnam pro culpa. Nec propter hoc causa reprobatio
est causa damnationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cùm permissio peccandi nil ponat in pec-
cante, sicut iustificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei subtrahit aliquid de potẽtia reprobati. Nec
reprobatus est impossibilitatus adipisci gratiam, impossibilitate absoluta, sed ex suppositione, quæ nõ
Sap 11. tollit libertatem. Nec obstat quòd dicit Sap. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quę fecisti:
1.Tim.2. Quia intelligitur quantum ad esse naturale, & nõ quantum ad beatitudinem. Et l[...]et velit omnes ho-
ar.4.ad 1. mines saluos fieri, voluntate antecedente, quod non est simpliciter velle: non tamen voluntate conse-
quente, qua dicitur simpliciter velle. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd prædestinatio non est in
prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidentia io rebus prouisis, sed est solùm ratio in intellectu
prouisoris. Licet executio prouidentiæ & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio
passiua, sit in rebus gubernatis & prædestinatis passiuè, & in gubernante & prædestinante actiue. Et
sic vocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædestinatis. Reprobatio etiã
actiua nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, sed non quo
ad permissionem peccandi. & ideo non necessitat ad peccandum, licet reprobati infallibiliter peccẽt.
Prædestinatio enim aut reprobatio actiua non ponit in Deo actionem realem ad extra, sicut executio
ar.6. illius. ¶ Secundò sequitur quòd prædestinatio electorum est certa & infallibilis. non tamen sequitur
quòd prædestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solùm necessitate infallibilitatis, & ex supposi-
tione. quæ necessitas non opponitur contingentiæ, vt dictum est. Si dicatur, Quicquid Deus potuit,
potest nunc: sed potuit non prædestinare Petrum, ergo & nunc potest. Dicendum quòd maior huius
syllogismi est vera, absolutè loquendo. Sed minor est falsa cum conclusione, quia supponit id quod
iam prædestinatum est, posse non prædestinari, quod est falsum in sensu composito: quia cùm præde-
stinatio includat voluntatem Dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creatum sit necessarium
ex suppositione: igitur, &c. Et quanuis ille qui prædestinatus est, possit absolutè mori in peccato, non
Apoc.3. tamen supposita prędestinatione. Nec obstat id quod D. August. super illud, Tene quod habes, ne a-
lius accipiat coronam tuam, dicit: Alius non est accepturus, nisi iste perdiderit: ergo prædestinatio nõ
Prædestinatio absoluta & secundũ præsentẽ iustitiã quid. est certa, postquàm perdi potest corona glorię. Quia corona dicitur alicuius dupliciter: Vno modo
ex prædestinatione simpliciter absoluta: & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in
gratia. Alio modo potest corona esse alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum
dicitur ex prædestinatione secundum pręsentem iustitiam. quia si tũc cùm gratiam habet moreretur,
infallibiliter saluaretur: tamen hanc coronam & gratiam potest quis amittere per sequens peccatum
mortale. Alius autem illam coronam amissam dicitur accipere, inquãtum loco eius qui cecidit in pec-
Iob 34. catum, subrogatur, secundum illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis:
sicut loco angelorum malorum substituti sunt homines, & in locum Iudęorum Gentiles. Substitutus
autem in statum gratię quantum ad hoc coronam accipit, quia de bonis quę alius fecit, in ęterna vita
gaudebit. Et quemadmodum dictum est de prędestinatione quòd est duplex scilicet absoluta, & se-
An numerus prædestinatorũ certus sit. cundum pręsentem iustitiam: sic dicendum est de reprobatione. ¶ Notandum quòd licet numerus
prędestinatorum vel etiam reprobatorum, secundum pręsentem iustitiam non sit certus & determi-
natus pro omni tempore (quia potest augeri & minui, secundum illud Deuter. 1. Dominus noster ad-
Psal.68. dat ad hunc numerum multa milia. & Psal. Deleantur de libro viuentium, &c. licet aliqui exponãt, se-
cundum opinionem hominum.) Numerus tamen prędestinatorum & reprobatorum absolutè est cer-
tus & determinatus: sic quòd augeri vel minui non potest, vt D. August. dicit. Sed numerus ille & ra-
tio eius soli Deo est cognitus, vt D. Grego. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est nume-
rus electorum in æterna fœlicitate locandus. Et quauis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali præ-
destinatio sit reuelata (vt dicitur communiter de D. Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod
scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi
In libr. de Nat. & gra. gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorum nomina Aposto. dicit esse scripta in libro vitæ.) Non tamen
conuenit, quòd prædestinatio communiter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui non sunt prædesti-
nati desperarent, & securitas prædestinationis pareret negligẽtiam. Reprobatio autem de lege nõ po-
Liber Vitæ quid. test reuelari cum in lege habeamus præceptum de spe, quod impl[...]ri non posset ab eo qui haberet cer-
1 p q.24. art.1. tam reuelationem de sua damnatione. ¶ Et quia prædestinati, secundum Apostolum, scripti sunt in li-
bro vitæ, sciendum est quòd Liber vitæ metaphoricè dic[...]r d[...] Deo. Et secundum D. August. in lib.
de Ciuit. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se ali-
quos prædestinasse ad vitam æternam. & sic est nomen essentiale, quod tamẽ quodam modo attribui-
tur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filij, quàm cum proprio patris aut spiritus
sancti: quia proprium filij est esse à patre per modum intellectus. ita etiam liber importat quòd sit ab
alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apoca. 21. Non introibit io illam nisi
qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cùm liber mor-
tis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem ra-
De numero reprobatorum. tionem scientiæ, scilicet approbationis, quam non habẽt mali: sed de illis Deus habet specialem scien-
tiam simplicis notitiæ, quæ est communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reprobatorum, licet quo
ad angelos sit minor quàm prædestinatorũ, cùm solum tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoc.
12. in hominibus tamen maior est numerus reproborum quàm prædestinatorũ, vt patet ex illo Matth.
20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Matth. 7. Lata & spaciosa est via quæ ducit ad perditionem,

& multi

& multi sunt qui intrant per eam. Angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Ver. 2. DE CAVSA PRAEDESTINATIONIS ET REPROBATIONIS.

A Cum prædestinatio & reprobatio actiua sint idem, secundum rem, cum essentia diuina, quæ nullã 1.p.q.23.
causam habere potest, cùm sit infinita, & primum ens: manifestum est prædestinationẽ & repro- art.5.
bationem ex parte actus non habere causam, nisi fortè dicatur ꝙ bonitas Dei sit causa prædestinatio-
nis aliquorum, & reprobationis aliorum, sicut creationis. Quia cõueniẽs est quòd diuina bonitas, quæ
in se vna est, multipliciter repræsentetur in rebus creatis, præmiando & puniendo. Hãc rationem dat Rom.9.
Apostolus dicens, Volens Deus ostendere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriam, & hos reprobauit, nõ
habet aliam causam vel rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde D. August. dicit, Quare hũc trahat,
& illum non trahat, noli velle iudicare, si nõ vis errare. Ideo Matt.20. dicitur agricolis murmurãtibus Super Ioan.
de denario diurno conuento: Tolle quod tuum est & vade. An non licet mihi facere quod volo? &c.
Nec etiam prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiantur omnes effectus eius simul:
quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiam ex parte prædestinati, non habet pro causa præscientiã
meritorum, neque subsequentium, neque etiam præexistentium, in alia vita, vt Origenes videtur di-
xisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status
eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apostolus) Cùm nondum nati Rom.9.
fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Neq; me-
rita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes ꝙ initium benefaciendi est ex nobis, & cõ-
summatio à Deo. Et sic dicunt ex hoc contingere ꝙ alicui datur prędestinationis effectus, qui est gra-
tia, & non alteri: quia vnus initium dedit se præparando, & non alius. Sed contra hoc est quod dicit
Apostolus, Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficiẽtia no- 2.Cor.3.
stra ex Deo est. Neq; præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis, sic ꝙ Deus præ-
destinauerit se daturum alicui gratiam, quia sciebat ipsum accepturum eam, & ea bene vsurum: & non
alteri, quia præsciebat ipsum vel non accepturum, vel ea non bene vsurum. Sicut rex qui militi dat e-
quum, sciens eum accepturum, &c. Sed contra hoc est ꝙ effectus non potest esse causa suiipsius. Præ-
destinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternam, vt auxiliũ
speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideo non potest esse causa. Vnde Apostolus dicit, Ei qui o-
peratur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo ex operibus, iam
non ex gratia. Et Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Vnde dictum est ꝙ prima gratia non ca- Rom.4.
dit sub merito. Si autem accipiantur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquẽ ef-
fectum prædestinationis esse causam & rationem alterius, posteriorem quidem prioris, secundum ra-
tionem causæ finalis. & sic collatio glorię potest dici causa finalis boni vsus gratiæ. Priorem verò ef-
fectum posterioris, secundum rationem causę meritorię, quę reducitur ad dispositionem materię, vt
augmentum gratię, & gratia ipsa est causa gloriæ. Vnde Rom.6. dicitur. Gratia Dei vita æterna. & si a-
liqui doctores sancti videantur dicere prædestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & nõ secun-
dum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegetur D. August. in oppositum, dicendum ꝙ
se retractauit. Nec obstat quod dicitur 2.Tim.2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: quia in-
telligitur de vltimo effectu prędestinationis, qui est corona glorię. Non obstat pariter quod habetur
2.Pet.1. Quapropter fratres satagite vt certam vestram vocationem faciatis. Hęc enim faciẽtes nõ pec-
cabitis aliquando. sic enim aliquando ministrabitur vobis introitus in ęternum regnum domini & sal-
uatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi non potest quòd electio fuerit propter bona o-
pera sequentia: sed quòd per perseuerantiam in bonis operibus, prędestinatio quę immobilis est, qua-
dam certitudine coniecturali nobis certa ostendatur. ¶ Circa reprobationem tamẽ notandũ est, quòd
si accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna ęterna, Deus illam ordinauit pro-
pter peccata, cuius ipse non est causa, sed solum liberum arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas non
meditatur ante peccatũ. Quia si meditaretur & intenderet, videretur ex consequenti intendere pec-
catum, cum sine peccato pœnas infligere non posset, saltem in ratione pœnę, licet bene in ratione pœ-
nalitatis. Nec Deus adeò indiget laude nostra, vt vindictam statuat ante peccatum, qua statuta opor-
teat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo posito non videtur peccatum imputãdum et qui Dei
ordinationem peccando implet. Quòd autem non ordinauerit peccatũ, apparet ex eo quòd sustinuit
vasa irę in multa patientia. Cùm igitur peccatum à Deo esse non possit, necesse est quòd sit à peccan-
te. Et ideo reprobatio habet causam in reprobato scilicet demerita, ad quę sequitur manifestatio iusti
tię diuinę punitiuę. Gratia verò & auxiliũ speciale, quo homo ad gratiam vocatur, qui est primus ef-
fectus prędestinationis, non est ab ipso homine, sed à Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur. Ideo
prędestinatio non habet causam in prędestinato. Et quanuis permissio peccati sit à Deo, quia tamẽ il-
la nihil ponit in peccante, nec tollit liberum arbitrium: ideo peccatum est omnino à peccante, & nõ à
Deo: & per consequens non est similis ratio de causa reprobationis & prędestinationis, quę quantum
ad omnes effectus positiuos, nõ habet causam in prędestinato, sicut reprobatio, quę nõ habet nisi duos
effectus positiuos in reprobato scilicet peccatum & pœnam æternam: peccati liberũ arbitriũ est causa,
& peccatum est causa pœnę ęternę. Et non habere causam in prędestinato non repugnat diuinę mi-
sericordię, imò eam magis manifestat. Reprobationem autem non habere causam in reprobo repu-
gnat diuinę iustitię, quę in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex Osee.13.
te Israël, &c. Nec obstat illud Apostoli, O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nũquid dicit figmẽ- Rom.9.
tum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere

aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? &c. Quia per hæc verba Aposto. volebat annuere, quòd si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobasset ad tormenta, non haberet rationem pœnæ absque culpa præuia, sed solùm pœnalitatis: nec posset homo conqueri de Deo, neque respondere. non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus. q.d. si talis non posset de Deo conqueri, multò minus potest homo conqueri, si vasa contumeliæ, hoc est peccatores propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœnam æternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Iacob, in quibus quantum ad opera & causas videntur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quòd non est par ratio, propter repugnantiam prædictam. Non obstat insuper quòd de paruulis allegat D. August. Quia quòd vni applicetur sacramentum baptismi, est ex diuina misericordia: quòd autem alteri non applicetur, est ex diuina iustitia,
3.p.q.23. art.8. propter peccatum originale. ¶ Notandum pręterea quòd prędestinatio iuuari potest precibus sanctorum. Vnde Isaac rogauit pro Rebecca vxore sua, & Deus dedit ei cóceptum. Ex illo autem conceptu
Gen.25. natus est Iacob, qui fuit prædestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac præcessisset. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd in prędestinatione duo sunt consideranda scilicet ipsa ordinatio diuina, & effectus siue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quòd aliquis prædestinetur à Deo. Quantum ad secundum verò dici-
Quomodo prædestinatio iuuatur. tur prædestinatio iuuari præcibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidétia (cuius prędestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic prouidet effectibus, vt etiam ordo causarum secundarum subiaceat diuinæ prouidentiæ. Ita etiam prædestinatur à Deo salus alicuius, vt etiam sub ordine prædestinationis cadat quicquid hominem promouet ad salutem, vt orationes propriæ aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quæ dicuntur auxilia, sine quibus quis salutem non cósequeretur. Vnde D. Greg. ait, Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non sunt: sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur, sic prædestinata sunt vt eorum orationibus obtineantur. & idem dicendum de eleemosynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo prædestinati debent conari ad orandum & benefaciendum, quia
2.Pet.1. per huiusmodi effectus prędestinatio certitudinaliter impletur. Ideo D. Petrus dicebat: Satagite vt per bona opera vocationem vestram certam faciatis. Nec tamen sequitur quòd si per creaturas prædestinatio non posit impediri, quòd etiam non posit iuuari: quia secundæ causæ non possunt egredi ordinem causæ primæ & vniuersalis, sed ipsum ordinem exequũtur. Ideo non possunt impedire, sed iuuare: non principaliter, sed secundariò & quodam modo instrumentaliter. Eam ob rem repellendi sunt illi qui propter certitudinem prædestinationis dixerunt superfluas esse orationes, vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis vel non factis prædestinati consequentur vitam æternam, & non reprobi: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad oratio-
Matth.26. nem & ad alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustra dixisset, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. & D. Iacobus primo, Orate pro inuicem vt saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt vineas, & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt ꝙ fossio est medium ad habendum vinú, & armatura medium præseruationis vitæ. & tamen licet Deus sciat an vineæ portabũt fructum, vel milites moriẽtur in bello: & si Deus velit absque fossione, vineæ portabũt fructú, & milites præseruabũtur sine armis: & si Deus nolit nõ fiet: dicũt se nõ frustra id facere, quia exponerẽt se periculo, cum illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cùm orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam æternam, non sunt prætermittéda, sed potius prosequenda. & qui illa respuunt, timere debent de sua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare esset temerariú, cùm voluntas sit deambulatoria vsq; ad mortẽ, antè quàm possint pœnitere, & media prosequi. Non propter hoc tamen sequitur ꝙ per orationes mutetur vel impediatur diuina prædestinatio. Vnde 1. Regum 15. dicitur, Porrò triumphator Israël non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Rom.11. Sine pœnitentia sunt dona Dei.

Ver. 3. DE SINGVLARI CHRISTI PRAEDESTINATIONE.

3.p.q.34. art.1. CHristum fuisse prædestinatú manifestú est ex Apostolo, qui Rom.1. de seipso loquens, dicit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. Cùm enim prædestinatio propriè accepta, sit quędã diuina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fiéda sunt in tempore: sed præordinatum fuit ab æterno, quòd filius Dei fieret homo, & ꝙ homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam vnionẽ naturæ diuinæ & humanæ in Christo cadere sub prædestinatione. & sic ratione huius vnionis præordinatæ Christus dicitur prædestinatus, aliàs sequeretur ꝙ diuinitati aliquid de nouo accideret. Et quanuis terminus prędestinationis nostrę sit adoptio. vnde Ephes.1. dicitur, Prędestinauit nos in adoptionẽ filiorum Dei. & Christus (vt dictú est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen di- B
In li. de prædest. Sanct. citur singulariter prędestinatus prędestinatione alterius rationis à nostra. Nã (vt D. Aug. ait) Prędestinatio ista naturę humanę est tanta & tam excelsa subiecto, vt quò tolleretur altius non haberet. Nostra enim prędestinatio facta est per gratiam habitualem duntaxat, Christi autem prędestinatio per gratiã vnionis, quę est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratię, de qua (vt dicitur Ioan.1.) Omnes accepimus. Et sic terminatio prędestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiam vnionis, quę facta est ipsi naturę humanę, & non diuinę. & ideo esse prędestinatum conuenit Christo ratione naturę humanę, & non diuinę. Ideo Christus secundum quod homo, prędestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout hęc determinatio, secundum quod homo, refertur ad actum significatum per participium materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quòd prędestinatum sit secundam personam in diuinis secundú quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus, scilicet prout prędestinatio importat in sui ratione antecessionem & effectú gratuitú. & hoc modo conuenit Christo, ratione naturę humanę. & facit húc sensum, ab ęterno prędestinatum fuit quòd natura

natura humana vniretur filio Dei. & sic ratione naturæ humanæ cōueniret ei prædestinatio. & ita prędestinatum fuit quòd homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tam naturalia quàm gratuita, quæ conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, prædicantur de Deo secundum quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut Christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est ratione naturæ humanæ: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactio, & propiciatio pro peccatis nostris. Sic etiam dicimus ꝙ Christus ratione naturæ humanæ, & non diuinæ, est prædestinatus. & ideo hæc non est concedenda, Christus secundum quod Deus, est prædestinatus filius Dei, & maximè cum hæc dictio (prædestinatus) dicat antecessionem. ¶ Ex præmissis apparet primò, ꝙ prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplat quidem dupliciter: Primò quantum ad bonū, ad quod prædestinamur: ipse enim prædestinatus est ad hoc quòd esset filius Dei naturalis. Nos autē prædestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. Secundò quantum ad modum cōsequendi illud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis præcedentibus meritis vnita est dei filio. Sic nos nullis præcedentibus meritis nostris vnimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quòd prædestinatio Christi fuit causa & ratio nostræ prædestinationis. Vnde Ephe.1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum dei per Iesum Christum, scilicet cōplendam. Si verò Christus nō fuisset incarnandus, prædestinasset homines saluari per aliam causam. ¶ Secundo apparet quòd prædestinatio habet gradus. Primus est per gratiam visionis: Secundus per gratiam habitualem, & iterum iste secūdus habet alios gradus. Prædestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit confirmata in gratia, est nobilior: deinde angelorum, qui post primum actum fuerūt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die pentecostes superabundantem confirmationem acceperunt: postremum gradum tenet prædestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati.

Rom. 9.

Prædestinatio habet gradus.

§. 9. DE ANNVNCIATIONE DOMINICA.

A AD Incarnationis filij dei mysterium amplius intelligendum, notanda sunt ea quę in annunciatione per Gabrielem angelum D. Virgini dicta sunt. Ideo Euangelium D. Lucæ in huiusmodi solennitate legi consuetum, succinctè explanare tentabimus. In primis dicitur, Missus est, scilicet legatus, ad tractandum matrimonium Christi cum natura humana. Sed à quo fuit missus? respōdet, à Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cùm opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare deus misit legatum? cur ipsemet non venit, vel cur absq; legatione non assumpsit? Respōdet D. Tho. quòd propter quatuor rationes: Prima, vt ordo congruus filij dei ad ipsam virginem seruaretur, vt scilicet prius mens eius instrueretur, & mente prius conciperet quàm carne. Vnde D. August. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm carnem. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius corde quàm carne gestasset. Secundò, vt posset certior testis huius sacramenti esse, vtpote super hoc diuinitus instructa. Tertiò, vt voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quam oblationem audita & intellecta annunciatione, se promptissimam exhibuit, dicens: Ecce ancilla &c. Quartò, vt ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideo facta fuit annunciatio ad expetendum consensum virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Christi infusa corpori, in primo instanti sui esse huic matrimonio post consensum matris consensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. ¶ Notandum hic quòd non solùm Deus voluit consensum filiæ, scilicet humanitatis Christi: sed prærequisiuit consensum matris, hoc est D. Virginis, ad reprobandum abusum aliquorum, qui adulationibus & promissis seducunt filios & filias parentum diuitum ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendū matrimonium insciis parentibus, in quo faciunt eis magnam iniuriam. Vnde aliquando sequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium prosperatur. Ideo monendi sunt filij & filiæ, ne tales adulatores audiant, neq; matrimonio insciis parentibus (qui omni cura & solicitudine eos promouere desiderant, & quæ eis expediat melius quam ipsimet filij aut filiæ norunt) contrahendo consentiant, vt discant imitari humilitatem Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus, vt habetur Luc.2. Non dico tamen quin matrimonium teneat si consenserint, vt suprà dictum est cùm de matrimonio ageretur, nisi fortè statuto humano illegitimarentur personæ. ¶ Sed quam legationem misit Deus? dicitur in textu, Missus est angelus. Sed quare non misit aliquem sanctum vel mulierem, qui fuissent D. Virgini familiariores, neq; fuisset turbata? Respondet D. Tho. quòd fuit magis expediens mittere angelum, quàm virum & mulierem, propter tres rationes: Prima est D. Diony. vt scilicet diuinæ dignitatis ordo congruus seruaretur. Dignum est enim vt nobiliores domini nobiliorem legationem mittant. Ideo disposuit deus vt mediantibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio est venerabilis Bedæ, vt scilicet reparatio lapsui responderet. Aptum (inquit) humanæ reparationis principium, vt angelus mitteretur ad virginem partu consecrandam diuino: quia prima perditionis naturæ humanæ causa fuit, cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam: sic angelus mitteretur ad eam instruendam. Tertia ratio est D. Hiero. Bene (inquit) angelus ad virginem mittitur, quia semper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij quantūcunq; sancti concepti fuerunt in peccato originali, & subditi peccatis saltem venialibus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideo nō fuit cōgruum vt tales maculati ad purissimā Virginem mitterētur. Quarta ratio potest addi propter angelorum participationem. Apostolus enim dicit, Qui non vult operari, nec manducet. Angeli futuri erant participes gaudiorum huius incarnationis: ideo cōueniens fuit, vt circa eam ministrarent. ¶ Si quæratur, quot angeli missi sunt? dicit textus, Missus est angelus, scilicet vnus &

3.p.q.31. art.1.

In lib. de Virg.

Esa.53.

1 p q.30. art 2.

4 c.Ca. Hierar.

1.Ioan.1.

2. Thess.4.

non plures. Si dicatur, cur vnus solus? quia si plures, solennior fuisset legatio, prout in Natiuitate facta
4.p.Sum. ti.15.c.8.§.2. est cum angelo multitudo cælestis militiæ. Respondet D. Antho. Flo. quòd verum est, nisi illud quod nunciatur, sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Non enim dicitur arcanũ, quod multis est cognitum: nec est familiariter & amicabiliter annunciatum, quod multis præsentibus est intimatum. Et in hoc habent Christiani documentum morale, ne cùm tractant de matrimonio, multis communicent, nec quòd multi se intromittant, quia si res est euulgata, &(vt communiter dicitur) euẽtata, plurima insurgunt impedimenta. vnde in cõmuni prouerbio dicitur, Inter os & offam multa contingunt. talis sciet, qui procurabit pro se vel alio, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel.
Angeli in cælo carent nominibus propriis. Expositores dicunt quòd angeli in cælo carent nominibus propriis. Quia quemadmodũ illa ciuitas non eget sole neq; luna, sic neq; aliquo adminiculo ad cognoscendum. Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorum reperiuntur in scripturis, per illa declarantur opera ministerij, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nũcius scilicet missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur:
Prouer. vlt. Ioan. 8. Ioan. 16. Esaiæ 45. Osee 13. Apoc. 5. Primò, quia per incarnationem filius dei vicit seipsum, formã serui accipiens. Secundò, quia mittitur ad Virginem, de qua Salo. Mulierem fortem quis inueniet? Tertiò, quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici mũdum. Itẽ infernus, cuiús portas æreas & vectes ferreos confregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua ô mors. Item omnem intellectum creatum. Nam non est qui posit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, rectè Gabriel nũcupatur. ¶ Quidam quęrunt, de quo ordine erat? D. Greg. dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annunciabat. Propter quæ verba quidam dicunt quòd fuit summus de ordine Seraphin. verùm hoc incertum est. Nec D. Greg. hoc dicit: cùm secundum eum, soli angeli tertiæ Hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora verò ad archangelos. & sic posset dictum eius exponi, quòd Gabriel est summus in suo ordine, quem in patria Deo duce videbimus. ¶ Sed ad quem
Locus incarnationis, Nazareth. Esa. 9. locum missus est? dicit tex. in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth. Albertus magnus super Missus est, dicit quòd voluit potius concipi in Galilæa quàm in Iudæa, ad ostendendum quòd non solùm venerat ad saluandos Iudæos, sed etiam Gentiles, qui non erant in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Dicit vlterius quòd voluit potius concipi in ciuitate, quàm in campis & viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorũ. ad ostendendum quòd illi qui volunt eum spiritualiter concipere, debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & concordia. voluit etiam in Nazareth cõcipi, quæ interpretatur flos. ad ostendẽdum ꝙ ipse erat flos,
Esa. 11. de quo prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. quæ verba exponens Ecclesia in quodam responsorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. ¶ Si quæratur, quo tempore missus est, quo anno,
4.p.sum.ti. 15.c.6.§.4. Gen. 49. Dan. 9. die, & hora? D. Antho. Flo. dicit ꝙ missus fuit tempore quo prænunciatum fuerat Christum mittendum, secundum prophetiam Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittẽdus est, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (scilicet annorum, hoc est 499.) abbreuiatæ sunt super populum, vt consummatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & vngatur Sanctus Sanctorum. dicit vlterius, secũdum Bedam, quod fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo 99. ¶ Si quæratur, quo mense? dicit tex. & hic mẽsis est sextus, scilicet à cõceptu D. Ioan. Baptistæ, qui conceptus fuit. 25. Septembris. & Christus. 25. Martij. De die dicitur cõmuniter, ꝙ feria sexta, tali die quo creatus fuit primus homo scilicet Adam, conceptus fuit secundus Adam, hoc est Christus, & simili die natus, & reuolutis 33. annis passus & mortuus, secundum D. Aug. De hora dicit ꝙ incertũ est. Aliqui tamen contemplantur ꝙ de sero Angelus apparuit D. Virgini, sed dialogus inter eam & ange-
Sap. 18. lum protractus est, vsq; ad mediam noctem, in qua D. Virgo cõsensit & cõcepit, iuxta illud, Dum me-
Signum salutationis D. Virg. cur fiat. dium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet: Omnipotẽs sermo tuus domine (hoc est filius tuus) de cælis à regalibus sedibus venit. Hinc est quòd Ecclesia de sero signum facere consueuit, triplici ratione: Prima est, vt per intercesionem D. Virginis, quam salutamus & inuocamus, peccata nobis dimittantur. Secũda est, vt per eius intercesionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficium incarnationis filij dei, quod tali hora inchoatum fuit, ad memoriã reducamus, & gratias Deo reddamus. ¶ Sed cui dirigebatur legatus iste? Dicit textus, Ad Virginẽ despõ-
Esa. 7. satam. Ad Virginem, de qua Esaias dixerat: Ecce virgo cõcipiet, &c. Hæc autem Virgo per anthonomasiam nũcupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inspiratione diuina. eam ob rẽ de ea dicitur, Sola sine exẽplo placuisti domino nostro. Fuit enim inuẽtrix ordinis Virginum & angelicæ vitę. Ideo rectè nominatur Virgo virginum, & virginum abba-
Psal. 44. tissa ac regina. Sic videtur eam vocasse Psal. cùm ait: Adducentur regi virgines post eam. Eius virgini-
Virginitas deipara probatur & defenditur. tatem ante partum, in partu, & post partum prædixit Ezechiel dicens. Porta hęc clausa est & nõ aperietur, & vir nõ pertransibit per eam: quia dominus deus Israël ingressus est per eam: eritq; clausa principi. Eius perpetuã virginitatem determinauit Ecclesia in multis conciliis generalibus. Vnde & cãtat, Post partum virgo inuiolata permansisti, &c. ¶ Nec obstat quod dicitur Matt. 1. Et non cognouit eam Ioseph, donec peperit filiũ suum primogenitũ. Propter quæ verba Eluidius & Eunomius, voluptuosi hæretici, nõ erubuerunt dicere D. Virginem post Christũ, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicũtur fratres Christi, Mar. 6. Nõne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? Et Apostolus Gala. 1. dicit, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrẽ domini, quod est hęreticũ, & per Ecclesiam (vt iam dictũ est) reprobatum. Quia (vt D. Chrysost. dicit) Euãgelista

gelista non intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hæretici ex sua mala indispositione existi-
mabant. Qualis enim vnusquisq; est, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philosophus ait. Sed intel-
ligebat Euangelista de cognitione virtutum & priuilegiorum & tantę dignitatis D. Virg. Ioseph qui-
dem ante partum cognouerat Virginem sanctam & virtuosam, sed non tantæ dignitatis, sicut cogno-
uit cùm peperit filium suum primogenitum, cùm in eius partu tot viderit mirabilia, ipsam scilicet sine
dolore & apertione peperisse, noctem illuminatam fuisse, Angelos Christum inter brachia D. Virgi-
nis adorare, pastores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tunc enim perfectius cognouit D. Io
seph Mariam coniugem suam. & sic debet exponi illud verbum, cognouit, &c. Primogenitus autē di-
ci cōsueuit is, ante quem nullus alius genitus est, etiā si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vni- Heb. vlt.
genitus habebat iura primogenituræ. D. tamen Hiero. & alij expositores ad amplius confundendū hę-
reticos, aliter soluūt, & dicunt quòd quáuis Euágelista intelligeret de cognitione carnali, nō posset ex
illis verbis inferri, ꝙ D. Ioseph post partum eam cognouerit, imò totū oppositum. Quia licet hoc ad-
uerbiū (donec) aliquando significet vsque, cum determinatione temporis, post quod tēpus ponit op-
positū: tamen in sacris literis consueuit accipi cum cōpositione eiusdem quod determinat, si ponatur
affirmatiuè, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiuè. Et sic hoc aduerbiū affirma-
tiuè tantum, idem significat sicut hoc complexum (vsque & post) Si verò negatiuè, sicut hoc comple-
xum (vsque & nunquā post) Exemplū primi habetur in Psal. 110. Dixit dominus domino meo, sede à
dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si hoc aduerbiū (donec) pone-
ret oppositū post determinationem temporis, quod erit in die iudicij, sequeretur quòd post diem iu-
dicij Christus nō sederet à dextris Dei, quod est hæreticū. Exemplū secundi. In Psal. 111. In memoria
æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Dat rationem, Paratum cor eius sperare in Domino,
non commouebitur in æternum, donec despiciat inimicos suos. qnod erit in iudicio generali, quando
implebitur illud Psal. Lętabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccato- Psal. 57.
ris. Si hoc aduerbium (donec) poneret oppositū post determinationem tēporis: sequeretur quòd cor
iusti post diem iudicij cōmoueretur, & non esset firmatum. & sic nō essent beati, quod est cōtra illud,
Venite benedicti patris mei, &c. & infrà, Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitā æternā. Matth. 25.
Ideo necesse est sic exponere, Nō commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsq; ad diem
iudicij, nec post in æternum. Sic accepit D. Matt. cùm dixit: Et nō cognouit eam Ioseph, &c. Et ad il-
los fratres dicendum est, quòd in sacris literis qui sunt de eadem cognatione, dicuntur fratres. Vnde Gen. 13.
Abraham dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. qui tamen non erant
ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiā cognati Christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7.
Nec enim fratres eius credebant in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cùm dicit: Nónne & so- Mar. 6.
rores eius (scilicet Maria Cleophæ & Salomę, quę dicitur mater Iacobi & Ioseph) hic nobiscum sunt?
Matt. 27. Et Mar. 15. dicitur quòd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater,
vltra D. Virginem. Nec est in hac re tenendus Theophylactus, qui licet concedat perpetuam virgini-
tatem D. Matris Dei, negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia vxore, quam habuit ante D.
Virginem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia constat Iacobum fratrem Domi-
ni, fuisse filium Mariæ Iacobi. Præterea D. Hiero. in lib. de Perpetua Virginitate D. Mariæ contra El-
uidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonij inter ipsum & D. Virginem. Nō
enim fuisset conueniens hominem corruptū fuisse coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc ma-
trimonium inspirauit, & miraculo comprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate &
virtutibus, licet non æqualiter, cùm nullum simile sit idem. Si Christus matri suæ iam antiquæ in cu-
stodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed virginem, D. Ioan. Euangelistam, qui te-
ste D. Hiero. virgo electus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cùm ipsa
iuuenis erat? ¶ Sed cur Deus voluit D. Virginem fuisse desponsatam? Respondet D. Thomas, quòd
propter tria: Primò propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt 3. p. q. 29. ar. 1.
consueto modo eius genealogia describeretur per virum ad tutelam pueri nati, & ne diabolus contra
eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secundū Ignatium, diabolo celaretur,
& vt à D. Ioseph nutriretur. Secundò propter virginem, ne à Iudæis tanquā adultera lapidaretur. Vn-
de dicebatur in lege, Si non est in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eam viri ciuitatis illius. Deut. 22.
Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiam vt ei à D. Ioseph ministerium adhiberetur, qui
posset & delere iniuriam & vindicare opprobrium. Tertiò propter nos, vt tolleretur excusatio virgi-
nibus, quæ propter incautelam suam non vitant infamiam. Vnde D. Ambro. Non decuit virginibus
sinistra opinione viuentibus, velamē excusationis relinqui, quòd infamata quoque mater Domini vi-
deretur. Et quia per hoc significatur vniuersa Ecclesia, quæ est virgo & desponsata vni viro Christo.
Et quia fuit mater, desponsata, & virgo, ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honorātur,
contra hæreticos alteri eorum detrahentes. ¶ Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Io-
seph: ideo aliquid super hoc negotio dicendum est. Et in primis sciendum quòd verum matrimo- 3. p. q. 29. art. 2.
nium fuit inter D. Virginem & Ioseph. Quod patet ex D. Matthæo qui nominat D. Ioseph virum Ma- Matth. 1.
riæ, & D. Virginem coniugem illius. Matrimonium enim dicitur verum ex hoc quòd attingit suam
perfectionem. Prima autem & essentialis perfectio matrimonij consistit in indiuisibili coniunctione
animorum, per quam vnus coniugum alteri fidem seruare tenetur. Cùm ergo vterq; consenserit in 3. p. q. 29.
copulam coniugalem, licet non expreßè in carnalem, sed sub conditione, si Deo placeret, confi- ar. 2. ad. 1.
dentes de diuino auxilio, quòd nunquam in carnalem copulam conuenirent, committentes se di-
uino arbitrio: sequitur quòd inter eos fuit verum matrimonium: & quòd vtriusque virginitas in nul-

lo detrimentum passa est. Vnde & iuristæ dicunt, Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Non fuit tamen matrimonium inter eos consummatum, quantum ad generationem prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à deo habita matrimonium fuit perfectum, quantum ad prolis educationem, & mutua obsequia. Et sic (vt D. Aug. dicit) Omne nuptiarum bonum perfectum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum: fidem, quia nullum diuortium. solus ibi nuptialis concubitus non fuit: licet aliquando à sanctis doctoribus nuptiales concubitus nuptiæ appellentur, sed non essentialiter. Et cùm D. Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nondum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde D. Chryso. super Matth. dicit, Beata virgo sic fuit desponsata Ioseph, quòd etiam esset domi habita. Consuetudo enim veteribus fuit desponsatas in domibus habere. Nam sicut in ea quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum concepit est suspecta coniunctio. Et sic non fuisset sufficienter prouisum famæ D. Virginis, nisi etiam fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eam traducere, idem significat quod, nollet eam diffamare in publicum, & non de traductione in domum. Vnde & Euangelista subdit, quòd voluit occultè dimittere eam. Licet esset domi habita propter primam desponsationis fidem: nondum tamen interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euangelista, Antequàm induceretur in domum sponsi: sed, Antequàm conuenirent, ad solennem scilicet nuptiarum celebrationem, in qua secundum communem opinionem hominum & consuetudinem, carnaliter conuenire censebantur. Ideo Angelus dixit, Ioseph filij Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuã: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. ¶ Nec est arbitrandum quòd cùm D. Virgo reuersa fuisset à visitatione D. Elizabeth, apud quem tres menses steterat, D. Ioseph videns vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotipia, vt bene declarat Euangelista dicens, Vir eius cum esset iustus, &c. Quomodo fuisset iustus, si malam opinionem de ea absque rationabili causa habuisset? Non poterat enim rationabiliter malam suspitionem de ea habere, cùm longo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antè quàm de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iam inuenisset eam concepisse de Spiritu sancto. Vnde D. Hiero. ait, A quo inuenta fuit? Non nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quòd concepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm antè. Quem fulgorem admirans Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quòd D. Virgo ei hoc mysterium celauerit, maximè cùm facultatem ei dederit visitandi Elizabeth antiquam & sterilem, quam concepisse à coniuge sua mysterium reuelante audiuit. Verisimile est etiam quòd ipse Ioseph eam ad visitandum Elizabeth associauerit, & tunc mysterium amplius intellexerit. Non poterat igitur postmodùm rationabiliter suspicari. Si quæratur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quòd, ex humilitate, & suæ infimæ conditionis contemplatione eam occultè dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimans se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: non tamen absque vale, sed absq; mysterij reuelatione seu publicatione. Ideo hæc eo cogitante, dixit ei angelus: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non suspiceris malum de ea, quia non suspicabatur (vt dictum est) sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solẽnizare nuptias, & te facere socium eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iam inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrires eam & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensi illi valeas famulari. Similem timorem ac stuporem & ex simili causa procedẽtem legimus accidisse D. Petro, qui cùm respondisset Christo iubenti laxare rete in capturam. Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo laxato ipse cum aliis concluserunt piscium multitudinem, & rumpebatur rete eorum, &c. Quod cùm vidisset Petrus, procidit ad genua Iesu dicens: Exi à me domine, quia homo peccator sum: stupor enim circũdederat eum. Simili stupore videtur circundatus fuisse, cùm dixit, Tu mihi lauas pedes, nõ lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur D. Aug. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendum quòd D. Aug. in hoc non tenetur, sicut neque in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pœna sensus. Sed stãdum est dictis D. Hier. Ambro. Bernar. Origenis, ac D. Chryso. qui & si inquirat & opiniones alleget, concludit tamen quòd D. Ioseph non dubitauit, neq; malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorum opinio literæ sacri euãgelij & honori tanti viri & D. Virginis magis cõgruit. Resultat igitur, verum & perfectũ (licet nõ cõsummatum) matrimonium fuisse inter D. Virginem & Ioseph. Nec fuerunt aliquando coniuges, qui adeò pacificè & concorditer vixerint, prout ipsi. ¶ Ex perfectione matrimonij D. Hiero. concludit ꝙ D. Ioseph erat & permansit virgo. Secundò infert quòd erat iuuenis, aliàs matrimoniũ nõ fuisset conueniens: nec D. Virgo euasisset notam infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nondum reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio aut adiutorio, sed tædio. Quòd autẽ esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Lætabitur sponsus super sponsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatem, cùm gratia vincat naturam. Si D. Cecilia cũ Valeriano seruauerunt virginitatẽ: à fortiori, &c. D. Bonauẽtura dicit ꝙ licet D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset: nunquam tamẽ aliquis in eius aspectu fuit ad concupiscẽtiam motus: sed si aliqui erant in ardore concupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorum

In libro de nupt. & concups.

3.p.q.29. art.2.ad 3.

Luc.5.

D. Ioseph iuuenis erat.

eorum concupiſcentia ſedabatur. Si D. Agneti ad proſtibulum tractæ, tantam gratiam contulit Deus, vt qui ad illam concupiſcentia moti ingredi volebant, adeò refrigerabantur, vt mundiores exirent & compuncti egrederentur: quantò magis D. Virgini matri, cui non per partes, ſed tota ſeſe infudit gratiæ plenitudo? vt D. Hiero. ait. Talis erat virtus D. Virginis cõtra ſtimulos carnis reſpectu aliorum, qualis eſt virtus Cedri & floris vinearum erga ſerpentes: qui (vt naturales dicunt) quamprimùm ſentiunt odorem, fugiunt. Sic malæ cogitationes aliorum ad eius aſpectum euaneſcebãt. Ideo Sap. in perſona eius dicebat: Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris. & quaſi Cedrus exaltata ſum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, &c. à fortiori, &c. De huiuſmodi caſta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abiſac Sunamite, quæ dormiebat cum rege, & rex nõ cognouit eam. ¶ Sed quis erat iſte Ioſeph, cui hæc virgo fuit deſponſata? Textus dicit, ad virginem deſponſatam viro, cui nomen Ioſeph, de domo Dauid. dicit ergo viro, & non puero, ad condemnandum abuſum multorum quærentium potius bona temporalia aut fauores, quàm perfectionem aut virtutem, qui dant pueris (qui ſeipſos minimè regere norunt) filias ſuas in matrimonium, quod vix proſperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur communiter quòd ſuper magnos montes cadunt magna fulgura. hoc eſt quod Salomon dicebat: Vbi multæ ſunt opes, ibi multi qui comedunt eas. fiunt ibi multæ expoſitiones & expẽſæ, & cùm pueri non ſint ſapientes, & ignorent modum lucrandi & conſeruandi, putentque ſemper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt ſe denudatos, &c. Ideo Sapiens dicebat, Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum: & ne oſtendas faciem tuam hilarem ad illas. Trade filiam viro ſenſato, & grande opus feceris. D. autem Ioſeph fuit ſenſatus & ſapientiſsimus. Eius ſapientia apparere poteſt ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna eſt inter electionem Dei & electionem hominum: quia homines eligendo non poſſunt facere electos dignos ad officium ad quod eligunt, imò præſupponunt in eis dignitatem: & aliquando putant eligere ſapientes, qui ſunt ſtultiſsimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, non decipitur: & cùm ſit omnipotens, voluntas ipſius ſemper eſt efficax, & ſemper impletur. Ideo ſi vult aliquem eſſe ſapientem & virtuoſum, illa volitio ſtatim facit eum talem, & per conſequẽs eius electio. Si rex terrenus vellet prouidere filio ſuo de nutritore & conſeruatore, eligeret ſapientiorem quàm reperire poſſet. Sed Deus elegit ipſum Ioſeph ad cuſtodiam magni theſauri ſcilicet, ad cuſtodiam & nutritionẽ ſpõſæ & filij ſui: ſequitur quòd fecit illum dignum & ſapientiſsimum. Eius ſapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas ſtultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quàm Ioſeph patriarchæ, qui ſciuit cuſtodire triticum pro Ægypto: hic autem cuſtodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod cuſtodiuit patriarcha Ioſeph, ſolùm ſufficiebat per ſeptem annos, ad nutriendum corpus, & non animã. Sed frumentum quòd cuſtodiuit D. Ioſeph, ſufficit ad nutriẽdum corpus & animam, non per ſeptem annos ſolùm, ſed in vitam æternam, & præſeruare à morte æterna. Vnde Ioan. 6. Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Non Moyſes dedit vobis hunc panem, ſed pater meus dat vobis hunc panem de cœlo verum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum. Si dicatur, Quomodo fuit ſapiẽs, cùm voluerit occultè dimittere? &c. Reſponſum eſt ſuprà. In hac ſapientia continuè D. Ioſeph profecit. Vnde ſecundum nomen eius ſic & laus eius. Nuncupatur enim Ioſeph, quod nomen, ſecundum D. Hiero. augmentum vel additio interpretatur, quia ſemper augebatur, opera virtutum addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Chriſti à manibus Herodis, qui volebat eum cum aliis innocentibus iugulare. Apparuit etiã in labore & ſuſtẽtatione Chriſti & matris eius in Ægypto, ſæpe abſtinuit pro eis. Non eſt poſsibile enarrare officia ſapientiæ, prudentiæ, & charitatis, & alios actus virtutũ, quæ exercuit in matrem & filium. ¶ Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit ſcilicet in vita, in morte, & poſt mortem. ¶ Primò in vita, dando teſtimonium virginitatis ſuæ cùm virgã ſuam ſolam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum ſponſum reginę angelorum & matris ſuę, cui D. Virgo ſuberat & reuerebatur eum, dominum eum vocans: erat enim humilior Sarra, quę vocabat Abraham dominum ſuum. Tertiò, honorauit eum, ipſum eligendo in patrem putatiuum & nutritium, cui ipſe Chriſtus, Deus verus, & homo verus, voluit ſubditus & obediens eſſe. vnde Luc. 2. dicitur, & deſcendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat ſubditus illis. Nunquam fuit aliquis filius, qui tantùm honorauerit patrem & matrem, ſicut Chriſtus D. Ioſeph, & virginem. Vnde D. Bernardus tractans illud, Et erat ſubditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiam alicui, omnes honorarent illũ. Sed ſi eſt quòd rex regum & dominus dominantiũ, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tantùm honorauerunt D. Ioſeph: quid debent facere Chriſtiani? &c. Quartò honorauit eum, communicando ei notitiam myſterij incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mundo poſt D. Virginem, qui tantùm nouerit de myſterio incarnationis, ſicut D. Ioſeph. Quidam dicunt quòd prius multa de myſterio incarnationis ſciuit, quàm angeli. Vnde Apoſt. Ephe. 3. de hoc ſacramento abſcondito à ſeculis, dicit: Vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cęleſtibus, per Eccleſiam multiformis ſapientia dei. Magnam gratiam & honorem fecit Chriſtus D. Ioanni Baptiſtę, quando exultare eum fecit in vtero ad ſalutationem D. Virginis, & contactum matris eius. Quantam exultationem habere debuit D. Ioſeph, qui per triginta annos ſimul cum Chriſto habitauit, & ſępiſsimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioannes Euangeliſta in cœna Domini per modicum tempus ſupra pectus Chriſti obdormiens, fluenta euangelij de ſacro dominici pectoris fonte potauit: Quę fluenta cognitionũ potare potuit D. Ioſeph, qui tanto tempore cũ eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur quòd omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius ſolius fimbriæ, fuit mirabiliter conſolata. Quot & quantas conſolationes habere debuit D. Ioſeph, qui totiens non fimbriam ſolùm, ſed totum eius veſtimentum, imò & præcioſiſsimam Chriſti carnem tãgere di-

Virtus D. Virginis.

Virtus D. Virginis.

Eccle. 7.

Sapientia D. Ioſeph vnde appareat.

D. Ioſeph in quibus fuit honoratus.

1. Pet. 3.

gnus fuit? Si sanctus Simeon accipiens semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tanto gaudio repletus est, vt canticum dixerit: quot exultationes habuisse, & quot cantica lætitiæ decantauisse diuum ipsum Ioseph arbitrari possumus, cùm totiens ipsum in vlnis suis portauerit? impossibile est explicare eius consolationes. ¶ Secundò consolatus est eum in morte, quia eum ab angustiis & doloribus præseruauit, propter eius puritatē: sicut de D. Ioanne matris eius secundo custode legimus, quòd fuit à dolore mortis alienus, sicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Consolatus est eum dulcibus verbis, commendationem animæ fecit, oculos clausit, animam illius à multò pluribus angelis ad sinum
Luc.16. Abrahæ deferri iussit, quàm delata fuerit anima Lazari. Verùm non legimus in Euangelio quo tempore mortuus fuerit. Expositores tamen & contemplatiui prædicatores dicunt quòd ante prædicationem Christi. Quia si non fuisset mortuus, secutus fuisset eum, prout D. Virgo, & euāgelistæ fecissent de eo mentionem. Christus autem permisit eum mori, primò ne videret contradictionem & opprobria quę valde eum contristassent. Secundò ad consolandum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiā non permisit mori D. Virginem, antè quàm ipse pateretur? Dicendum quòd cum porta paradisi nōdum esset aperta, non erat locus animæ eius proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipsam visuram cō tradictionem, in qua gladius pertransiturus erat cor eius. & quia ea Ecclesia Christi egebat post Christi ascensionem. Præterea consolatus est D. Ioseph in morte, præseruando eum à visione dæmonum, qui maximè infestant morituros in mortis articulo, iuxta illud: Tu insidiaberis calcaneo eius. Tertiò
Gen.3. Matth.10. consolatus est eum post mortem in lymbo. Primò in die parasceues, quando descēdit ad inferos, eum præ aliis salutando. Si propter calicem aquę frigidæ remunerat alios, quātò magis integrum nutriciū? Secundò honorauit eum in die resurrectionis, ipsum resuscitando. Legimus Hebr.11. quòd quædam mulieres receperunt de resurrectione mortuos suos. & Matt.27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem, apparuerunt multis. Inter quos D. Bernar. dicit fuisse D. Ioseph. Quartò honorauit eum in die ascensionis, eum secum in cælum assumendo. Ideo dictus Bernardinus dixit quòd D. Ioseph in corpore & anima est in paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine super choros angelorum præmiatur, & cum ipsi orant pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promisit D. Blasio, quòd omnes qui ipsum inuocarent, inuenirent auxilium: quantò magis ad inuocationem patris sui nutricij? Et ideo qui sunt in necessitatibus & indigentiis, præcipuè vxorati ad habendam mutuam charitatem & pacem, & ad seruandam fidem, & prolem educandam & custodiendam, ad eum & D. Virginem recurrere debent. ¶ Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, quòd de domo & familia Dauid, eò quòd immitabatur mores & virtutes Dauid, tales enim propriè dicuntur esse de vna familia, qui imitātur principium illius familiæ: iuxta illud, Qui habitare facis vnius moris in domo. Et sic notandum quòd D. Ioseph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute, licet non esset diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur quòd non est inconueniens quòd cùm vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipuè quando non habet reditus & prouentus. Licet hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate, qui quantumcunque pauperes fiūt, nolunt humiliari, neque laborare aut artem aliquam discere ad victum lucrandū. Maluot rapinæ & aliis illicitis modis acquirendi intendere, quàm operari & artem aliquam discere. Videtur eis quòd hæc facere dehonestaret nobilitatem. exemplum D. Ioseph condemnat eos, qui nō sunt nobiliores ipso Ioseph, ne-
Iob 5. que Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. Ideo
Mariæ nomen tripliciter interpretatur. non deberent vereri, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit, Et nomen virginis Maria. quod nomen tripliciter interpretatur: Primò mare amarum, propter abundantiā amaritudinis, dolorum, & tristitiarum, quas passa est in hoc mundo. De quibus Simeon prophetauit, & tuam ipsius animam
Luc.2. mam pertransibit gladius: De ea prædixerat Hieremias, Magna est velut mare contritio tua. Nunc au-
Threno.2. tem vocari potest mare dulcedinis, cùm sit in paradiso. Ideo dicere potest illud Sap. Spiritus meus su-
Eccle.24. per mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Ideo qui sunt in mari tribulationum, habent occasionem recurrendi ad eam. ¶ Secundò Maria syriacè interpretatur domina. Vnde Ecclesia cantat, O gloriosa domina scilicet totius mundi. Item cantat. Aue regina cælorum. & D. Bernardus, Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quomodo ergò non subiicientur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta est creatoris, & cui creator subditus fuit? Ideo omnes creaturæ eam honorare debent, & maximè rationales. Vnde Lucæ.1. Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et Salomō, Surrexerūt
D. Virgo cur dicatur Luna. filij eius, & beatissimam prædicauerunt. Ideo Ecclesia consueuit ad eius nomen inclinare. Tertiò interpretatur illuminata & illuminatrix. eā ob rē vocatur luna, Ecclesia.24. Pulchra vt luna. & in eodē, quasi luna plena in diebus suis. Quia quemadmodum luna recipiens lumen à sole transmittit ad inferiora: sic D. Virgo, quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non est plena, sed ipsa semper fuit plena in diebus suis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam stella maris. Ideo Ecclesia, Aue maris stella, dei mater alma, &c. & hoc primò ratione immobilitatis: secūdò, quia illuminat per intercessionem nauigantes. Vnde D. Bernardus, Quisquis te intelligis in huius seculi fluctibus inter procellas & tempestates fluctuare, ne auertas oculos à fulgore huius syderis, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, respice stellam, voca Mariam. Si iactaris superbię, ambitionis, aut emulationis vndis, respice stellā, voca Mariam. Si criminū immanitate perturbaris, cōscientiæ fœditate confusus, barratro incœperis absorberi tristitiæ aut desperationis, respice stellam, voca Mariam. Nō recedat ab ore, non recedat à corde. Vbi nomē D. Mariæ virginis nominatur, vbi dæmnnū crudelitas effugatur. Reis venia, ægris medela, pusillis robur, afflictis consolatio, peregrinantibus adiutoriū datur. Eius exemplum sequens, non deuias: ipsam rogans, non desperas: ipsam cogitans non erras: ipsa tenente, non corruis: ipsa duce, non fatigaris: ipsa propitia, ad portum peruenis, & sic in temetipso experieris, quàm merito

merito dictum sit, Et nomen virg. Maria. ¶ Sed vbi inuenit eam angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic non in platea, aut vico, aut in fenestra, sed in cubiculo clausa, orans. vnde Salomon, Hortus conclusus, soror mea: hortus conclusus, fons signatus. In hoc datur morale documentum mulieribus, ne in publicis locis maneant. Arbores enim quæ sunt in via publica, vix portant fructū ad maturitatem, quia transeuntes præmaturè occupant. vnus proiicit lapidem, alius baculum, &c. Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis, portant fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, &c. D. Virgo bis dicitur, hortus conclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ portæ & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quę se tangi & manibus fricari nō permittunt, pulchriores sunt quàm domesticæ, quæ se tangi permittunt. quia per tactum sæpe plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimantur, quam nimis familiares, &c. Nam sæpe propter nimiam familiaritatem, plumas honestatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debent à talibus, maximè iuuenes. ¶ Si quæratur, Quid faciebat, quando angelus venit ad eam? Dicunt contemplatiui quòd non dormiebat, neque erat ociosa, sed secundum morem suum perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriam reducebat, contemplabaturque infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tātum humiliare, vt naturam humanam assumere vellet, vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eam ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & contemplabatur prophetias, singularius ea nocte prophetiam Esa. Ecce virgo cōcipiet & pariet filium, &c. & psalmū, Benedixisti domine terram tuam, &c. Spiritus eius nunquam anteà fuerat adeò eleuatus & feruens, sicut ea nocte qua missus est angelus in qua verificarum fuit illud Psal. Cōcalcauit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et cùm contemplaretur illum versum, Ostende nobis domine misericordiam tuam, dicebat: O pater æterne, ostendisti potentiam tuam in mundi creatione, sapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in Luciferi punitione, diluuio, ac aliis multis punitionibus: reliquum est vt misericordiam tuam erga naturam humanam manifestes, & promissionem adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impletæ sunt. Iam ablatum est sceptrum à tribu Iuda, & hebdomadæ Danielis terminātur. Quousque ergo continebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginem quę per Esa. prædici fecisti. Heu quàm felix & beata erit virgo illa! Heu quàm felix essem videre illā, & multò felicior & tibi magis deuincta, si possem esse ei' ancilla, & ei inseruire & obsequi. Pater æterne, tu omnia nosti antè quàm fiant, & scis cor & desiderium meum: dignare per infinitam misericordiam tuam mihi facere hanc gratiam, vt valeam illam videre, & illi famulari, &c. Nunquam patriarcha aut propheta ita deuotè orauit, sicut tunc ipsa. Eam ob rem tota Trinitas, & singulariter Dei filius, ad compassionem motus est: & impletum est quod Salomon prędixerat, Vulnerasti cor meum, soror mea vno oculorum tuorū, hoc est humillima oratione. quæ fuit adeò grata, quòd statim tota Trinitas commissionem huius mysterij incarnationis, & salutatio͞e ab æterno decretam, commisit Gabrieli, qui in corpore assumpto tria fecit. ¶ Primò eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, &c. Per Aue nomen trium literarum, ostendit se nuncium sanctissimę Trinitatis. A, enim significat amorē, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem, & repræsentat filium. E, significat æternitatem, & repræsentat patrem. Aue, secundum grammaticos, est dictio salutātis, & significat gaude & lætare, vel Deus det gaudium & lætitiam. Theologi & expositores duo dicunt: Primò quòd Aue, est dictio composita ex litera A, & ve, interiectione execrantis & maledicentis. & sic significat absque ve, seu maledictione tam peccati originalis, quàm venialis & mortalis. Secundò dicunt quòd hæc dictio (Aue) euertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primę mulieri, ad ostendendum quòd D. Virgo fuit totaliter contraria Euæ. Ideo cantat Ecclesia, Sumens illud aue, mutās nomen Euæ, &c. Albertus magnus, super Missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat: Eua damnat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit: Illa mater miseriæ, hæc mater misericordiæ: illa principium mortalitatis, hæc principium regenerationis: illa gratiam perdidit, hæc inuenit: illa trāsire nos fecit de gratia in culpā, hæc de culpa in gratiam: illa de latere viri dormientis facta est, hæc de corde dei vigilantis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Comprehendendo omnia præmissa, facile componi poterit oratio deuota ad D. Virginem. ¶ Sequitur, Gratia plena. Posset quæri, Quare angelus non nominauit eam proprio nomine, sicut postea, cùm dixit, Ne timeas Maria? Dicunt contemplatiui quòd propter duas rationes: Primò propter status & nominis acquisitionem. Reges & pōtifices in sua assumptione & coronatione mutant nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouum statum scilicet in matrem dei, & reginā angelorum, ac dominam mundi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine, scilicet Gratia plena, quod nulli adhuc impositum fuerat. Ideo tacuit nomen consuetum, & dixit nouum à deo impositum. Secūda ratio est ciuilis, quia non est honestū subiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quando salutāt reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiam, & ad ostendendum subiectionē. Et quia D. Virgo erat electa mater dei, & regina angelorum, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, &c. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cum ea, & quia hoc nomen (Maria) secundum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinandam illam ad exercitium illorum nominamus Mariā. Primum officium dicitur maternitatis, quod significatur per literam M. est enim pia mater: Mater misericordiæ & pietatis, cùm sit mater dei, per quem misericordiā & pietatem (ipsa intercedente & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrem gratiæ & misericordiæ. Et Ecclesiastici 24. dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secundum officium est conseruationis, scilicet thesauri dei, quod significatur per literam A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pauperes indigentes ad thesaurarios recurrere consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseriæ

Marginal notes: Can. 4. — Esa. 7. — Psal. 84. — Gen. 49. — Aue significatio.

ſumus pauperes, &c. quia in ea inueniemus theſaurum infinitum, ſcilicet ſapientiæ & gratiæ Dei. Tertium officium eſt directionis & gubernationis per exempla vitæ ſuæ. hoc officium importatur per literam R. ideo dicitur Regina. Quartum officium dicitur iaculationis & repulſionis inimicorũ, quod ſignificatur per literam I. Ideo dicitur iaculum inimicorum infernalium, qui ad inuocationem huius nominis cedunt & fugantur. eſt enim eis terribilis, ſicut caſtrorum acies ordinata. Ideo Eccleſia frequenter orat, dicens, Tu nos ab hoſte protege, & hora mortis ſuſcipe. Ei enim datum eſt conterere caput eius. *Gen.3.* Quintum officiũ dicitur aduocationis, quod importatur per vltimam literã A. Vnde Eccleſia, Eya ergo aduocata noſtra, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte. Et licet aduocatum habeamus apud Patrẽ, Ieſum Chriſtũ iuſtũ: *1.Ioan.2.* quia tamen nõ ſolùm eſt aduocatus, ſed etiam iudex viuorum & mortuorum, qui nihil inultum relinquet, poterant præcipuè peccatores, timere ad illum accedere, cùm vix iuſtus ſit ſecurus. Ideo piiſsim⁹ Deus prouidit nobis de aduocata, quę tota mitis & ſuauis eſt, nec aliquid aſperum aut durum inuenitur in ea, iuxta illud: Fauus diſtillans labia tua. Vnde D. Bernardus, Securum acceſſum habes ò homo, vbi mater ſtat ante filium, & filius ante patrem. Mater oſtendit filio pectus & vbera, dicens: Per vbera quæ ſuxiſti, fili, parce iſti. Filius oſtendit patri latus & vulnera, dicẽs: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit eſſe repulſa, vbi ſunt tot amoris inſignia. *Heb.8.* Ad thronum igitur eius cum fiducia accedamus. His officiis non egebat Gabriel: ideo non nominauit eam in ſalutatione. Nominauit tamen eam cùm turbata eſſet, dicens: Ne timeas Maria, ac ſi diceret: O domina, gratia plena, non habes occaſionem timendi: quia nomen tuum quod eſt Maria, quantum ad tertiam literam, oſtendit quòd non habes occaſionem timoris, ſed lætitiæ & ſecuritatis. Tu enim eſt regina cælorum, & gubernatrix omnium ſtatuum. Tu enim inueniſti gratiam, non cõmuniter, ſed plenitudinem & abundantiam diuinæ gratiæ. *Plenitudo gratiæ quadruplex.* ¶ Ad cuius euidentiam ſciendum ꝙ quadruplex à doctoribus poni conſueuit gratiæ plenitudo. Prima dicitur effluentiæ, à qua cæteræ fluunt, ſicut à fonte deriuantur aluei & riui. Et hæc ſolùm cõpetit Chriſto, de quo Ioan.1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis. & ſubditur, de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Chriſtus conceptus fuit in vtero D. Virginis: ideo hæc plenitudo fuit in ea, ratione cõtenti. & ſic intelligitur illud D. Hiero. Cæteris per partes, Mariæ autem tota ſeſe infudit gratię plenitudo. Secunda eſt plenitudo Excellentiæ, ſeu principalis canalis vel aluei, per quem aqua fontis in alios riuos deriuatur. Et hæc fuit plenitudo D. Virginis. Vnde Anſelmus, Nil gratiæ ad nos venit, quod per manus Mariæ non tranſit. Ideo poſt Chriſtũ ſingulariter dicitur gratia plena. plus quàm omnes ſancti, vtpote fonti ꝓpinquior. Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ, quæ etiam ad alios minores deriuatur: ſicut plenitudo riui procedentis ex alueo, maior eſt quàm riuuli, qui à riuo aquam accipit. Et talis fuit plenitudo Apoſtolorũ & D. Stephani. Vnde Actuum 2. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. & 6.c. Stephanus plenus gratia & fortitudine, &c. Quarta plenitudo dicitur Sufficiẽtiæ. & tali plenitudine ſunt pleni omnes ſancti, quia quilibet habet ſecundum capacitatem ſuã, & quilibet contentatur, licet vnus plus habeat quàm alius. Sicut paruum vas adeò proportionabiliter plenum eſt, ſicut magnum, non tamen tantũ continet. Vnde Eccleſi.24. In plenitudine ſanctorum detentio mea. D. igitur Virgo plus cæteris abundauit, & plena fuit tam naturalibus quã acquiſitis, gratuitis, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipſa verificatur quod dicit Salomon, *Prou.31.* Multæ filię congregauerunt diuitias, tu verò ſupergreſſa es vniuerſas. & illud, *Can.4.* Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. quod de nullo puro homine aut muliere dici poteſt. Quo ad gratiam verbi *Pſal.44.* Pſal. dicit, diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit, &c. De ſapientia & ſcientia Luc.2. Maria conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Ideo Chriſtus eam poſt aſcenſionem, tanquam doctricem & conſeruatricem verborum ſuorum, & ſanctam bibliothecam, reliquit in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiam prædicandi, quantò magis ei? Vnde tempore vitæ ſuæ non eguerunt Apoſtoli congregatione concilij: quia eius reſolutioni omnes in omnibus aſſentiebant. Qui poterant ad illam accedere, accedebant & inſtruebãtur, & per eos alij, etiam per literas. Vnde legimus literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiam quòd D. Dion. viſitauit illam in Nazareth, & poſt magnam admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixiſſe fertur: Facile te deum crederem, niſi de Chriſti filij tui diuinitate à Paulo audiuiſſem. Vnde D. Ignatius ſcribens D. Ioanni Euangeliſtæ, ait: Magnus eſt concurſus populorum reginam cæli videre & audire cupientium. Sed poſt mortem ipſius, quæ fuit anno decimotertio, poſt aſcenſionem Chriſti annno decimoquarto, Apoſtoli eguerunt congregatione ſeniorum, & tenuerunt concilium, vt habetur actuum 15. Si obiiciatur de gratia miraculorum, quòd eam non habuerit, cùm non legamus aliquod miraculum per eam factum: Dicendum quòd maximum miraculorum fuit Chriſti incarnatio, quam ipſa, etſi non de condigno, de congruo tamen meruit. Vnde Eccleſia: Regina cæli lętare alleluia: quia quem me[illegible]i portare, &c. Et quamuis eius miracula non legantur, non ſequitur quòd nõ fecerit: quia nõ omnia, imò pauca eorum quæ fecit, ſcripta ſunt. De ea tamen poſt aſſumptionem multo plura miracula l[illegible]us, quàm de omnibus aliis ſanctis. Si dicatur quòd non habuit iuſtitiam originalem ſicut Ada[illegible] dicendũ quòd habuit aliquid eminentius ſcilicet excellentem gratiæ plenitudinem, & eius con[illegible]rmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. ¶ Sequitur in ſalutatione, Dominus tecum. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt quòd aliàs diximus, quòd licet deus ſit vbique per eſſentiam, præſentiam, & potentiam: eſt tamẽ in aliquibus locis ſpecialiter, ſcilicet in cælo per manifeſtationem gloriæ, in iuſtis per gratiam: & ſecundum quod dat illis gratias magis ſpeciales, dicitur eſſe ſpecialius in eis. Et quia ſpecialiſsimam gratiam dedit D. Virgini ſcilicet maternitatem filij ſui, ſecundum quam quodam modo participat infinitam dignitatem & excellentem plenitudinem gratiæ: ideo angelus ſpecialiter dixit, Dominus tecum, ſcilicet per excellentem gratiæ plenitudinem, & poſt conſenſum per corpora-

lem

lem præsentiam. Magno honori attribuitur ipsi Enoch, quòd ambulauerit cũ Deo, & quòd transtulerit eum dominus in paradisum voluptatis vsque ad tempus Antichristi. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cùm voluit ab ea portari. Et cùm finaliter eam in corpore & anima immortalem exaltauit super choros angelorum ad cælestia regna. D. Bernard. super Missus est, dicit: Pater tecum, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre & filio tuum sanctificauit vterum. Pater tecũ, exercens summam potentiam: filius tecum, ostendens maximam sapientiam: Spiritus sanctus tecum, exibens magnam beneuolentiam. Tecum in mente, tecum in ventre, in omnibus te dirigens, tibi auxilians. ¶ Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus ventris tui. quod angelus non dixit, quia nondũ conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primò propter fructum, quia ipsa sola fructum protulit benedictum. Hanc rationem adduxit Elizabeth dicens: Et benedictus fructus ventris tui. Hæc coniunctio (&) exponitur pro quia, siue tenetur causaliter, & non copulatiuè. Nec solùm benedicta, quia illum benedictum protulit fructum, à quo benedictionem accepit: sed etiam quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnicum carnaliter genuerit: in eo tamen spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis filiorum, quorum Christus est primogenitus in multis fratribus. *Rom. 8.* Ideo non ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium suum primugenitum, non respectu sequentium carnalium, cùm nullum alium habuerit: sed respectu adoptiuorum. Secundò dicitur Benedicta, quia ipsa sola authorem omnium maledictionum diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa cõteret caput tuum. Tertiò dicitur Benedicta, quia omnium mulierũ maledictiones (de quibus Gen. 3. Multiplicabo erũnas tuas, &c.) euasit. *Gen. 3.* Quartò dicitur benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit, inter Deũ & hominem procurauit: iuxta illud Facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. *Can. 8.* Pacem etiam fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui penè semper in litibus & iurgiis erant. Viri improperabant mulieribus ꝙ essent causa omnium malorum, & ita confundebant eas, vt vix auderent comparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit illud opprobrium, quia fuit causa maioris pacis & meliorum bonorum. Ideo non est mirum si mulieres habeant maiorem deuotionem ad D. Virginem quàm viri: quia sunt magis obligatæ quàm viri, eò quòd abstulit opprobriũ earum. *Cur mulieres habent maiorẽ deuotionẽ ad D. Virg. quàm viri.* Posuit etiã pacem inter duas dominas, quę nunquam anteà potuerant cõcordari, nec simul se inuenire in eodem loco, scilicet inter virginitatẽ & maternitatẽ. Sed D. Virgo collocauit eas in eadẽ cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidã versificator dicit: Partus & integritas discordes tẽpore longo. Virginis in gremio fœdera pacis habẽt. Quintò dicitur Benedicta, quia maledictionẽ humani generis in benedictionẽ cõuertit: & nos à Deo maledictos sibi reconciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui 1. Reg. 25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irem in sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Vlterius est super omnes benedicta, quia omnia quæcunque vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam. ¶ Secundo, Gabriel consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quòd cùm audisset salutationem, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Si quæratur, vnde procedebat timor iste? Quidam dicunt quòd ex superioris naturæ scilicet angeli, assistentia. Vnde legimus Dan. 8. quòd ad aduentum Gabrielis, Daniel pauens corruit in faciem suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit præterea ex verecundia quam habuit de persona angeli sibi apparentis in specie viri. *Luc. 1.* Vnde D. Hiero. Trepidare virginum est, ad omnes viri aspectus vereri & pauere. Alij dicunt ꝙ ex claritate angeli & inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine. & ex textu apparet quòd ex salutatione. vnde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutatio. quæ continebat omnes excellentes salutationes, quæ in antiquo testamento factæ fuerant. Primũ Tobiæ dictum fuit, Gaudium tibi sit. *Tob. 5.* Sed hæc salutatio eminenter continetur in salutatione angelica, cùm dicitur, Aue. Pręterea Daniel dixit Nabuchodonosor: Rex in ęternum viue. *Dan. 2.* Sed in salutatione angelica eminentius cùm dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminentius cùm dicitur, Dominus tecum per plenitudinem gratiæ, ex qua est vita æterna. *Iudi. 6.* Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia à domino. *Iudith. 13.* Hic additur, in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quæ potest mulier licitè desiderare, angelus in hac salutatione complexus est. Mulieres primo desiderant pulchritudinem. hanc apposuit angelus, non solùm corporalem, sed spiritualem, dicens: Aue, hoc est sine ve, sine macula exteriori & interiori. *Can. 4.* Ideo tota pulchra. Secundò desiderant diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertiò bonam societatem. Angelus nunciauit ei optimam, cùm ait: Dominus tecum. Quartò bonam famam & æstimationem. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cum igitur ipsa (quæ humillima erat) talia de se audiuit, erubuit. Qui enim verè humilis est, de suis laudibus erubescit. Ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat enim ꝙ triplex est salutatio: Prima proditoria & adulatione plena, vt salutatio Iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis est salutatio multorũ, qui mordere vellent eos quos salutãt. Hæc salutatio est tantùm exterior & non interior, ideo timenda. *Salutatio triplex.* Secũda salutatio est Satanæ, qui se transfigurat in angelum lucis. & hæc est cauenda, nec omni spiritui credendum. Tertia salutatio est amicitię. & hæc quando est cognita, est acceptanda. D. igitur Virgo timens, prudẽter cogitabat qualis esset ista salutatio, non fuit pręceps in respondendo: quia prudentis nõ est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiã apud Deum. non dixit, apud homines. Sunt multi qui magni faciunt inuenire gratiam apud principes: sed hoc parum est, quia (vt Salomon ait) Fallax gratia, &c. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire *Prouer. 22.*

thesaurum magnum. Et qui illum inuenit, non habet occasionem tristitiæ aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inestimabilem thesaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inuenire: Igitur, &c. non habes occasionem timendi. D. Augustinus dicit quòd in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quàm quòd Deus fuerit homo, ac si diceret angelus, patriarchæ & Prophetæ multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c. ¶ Tertiò angelus eam instruxit, dicẽs: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud? &c. Hæc quæstio notanda est, quando aliquod nouũ indicitur. Multi ex inconsideratione huius quæstionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quæsiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credidit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quam tantum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter, Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, concipies filium successorem Dauid, Mesiam in lege promissum, verum Dei filium, &c. Deinde ad amplius cõsulandam eam nunciauit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, promptißimè se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hic tot & tanta facta sunt mirabilia, quòd iustum volumen exigerent. Si ampliora desideres, vide Albertum magnum & D. Bernardũ, & reliquos expositores super missus est. Notanda tamen est hic summa humilitas D. Virgiois, quæ cùm ab angelo mater Dei altißimi & regina angelorum diceretur, se ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ cõditiones ostendit. Prima est promptitudo, quæ designatur per hoc aduerbiũ, Ecce. Secunda est humilitas, cùm se dixit ancillam. Tertia discretio, cùm ait, Domini. Quarta obedientia, cùm dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatiuo illorum, tota Trinitas ex purißimo sanguine D. Virginis ad conceptionem disposito, corpus Christi formauit in eius vtero, & sanctißimam Christi animam creauit, & creando infudit in corpus, & in eodem instãti ad suum esse existentiæ traxit & vniuit, & filius Dei de consensu patris & Spiritus sancti, hãc vnionem ad intra termioauit, & suum esse personale eum proprietatibus & attributis ac essentialibus communicauit. & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. de quo nos gratias agere debemus.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia reliqua Christi mysteria à D. Thom. in tertia parte clarißimè & ordinatißimè tradita sunt, A
adeò vt institutione aut introductione non egeant: ea ne volumẽ in immensum augeatur, prætermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouißimis, vniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

DE IVDICIO GENERALI. CAPVT XXI.

IVDICIVM Dei est duplex scilicet intrinsecum & extrinsecum. Iudicium intrinsecum idem est quòd intellectus diuinus relatus ad dispositionum creaturarum, quod alio nomine vocatur Prouidentia diuina. quæ quanuis sit vna & indiuisa in se, tamen secundum nostrum modum intelligendi, diuersificatur secundum diuersitatem dispositionum ipsarum creaturarum, in quibus apparet dispositio siue iudicium ipsius, qnod dicitur intrinsecum & diuersum secundũ diuersitates dispositionum, scilicet creationis, gubernationis, prouisioois, & aliarum, quæ circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solùm de iudicio retributionis bonorum & malorum scribere intendimus ea quæ Prophetæ & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et vt manifestũ est ex sacris literis, Iudiciũ Dei est duplex, scilicet particulare & vniuersale, de quibus per ordinẽ dicendũ est.

§. 1. DE IVDICIO PARTICVLARI.

IVdicium Dei particulare est duplex, scilicet in vita, & in morte. Quosdam enim homines iudicat B
Deus in hoc mundo, vt resipiscant à malis, & pœnitentiam agant de præteritis, & caueant à futuris,
1.Cor.11. ac vt se exerceant in bonis operibus, & thesaurisent in cælis. De hoc iudicio Apost. Si nosipsos iudicaremus, non vtique á domino iudicaremur. Cùm autem iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo dãnemur. Quosdam verò iudicat, remunerando in hac vita, præcipuè obstinatos. Quia (vt D. August. ait) sicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremuneratum. Et quia mali quãdoque aliqua bona moralia faciunt, pro quibus non merentur remunerationem in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo. sicut fecit Romanos idololatras, quibus propter opera virtutum moraliũ,
Exod.1. in quibus se exercebant, dedit monarchiam siue totius mundi imperium. Et obstetricibus Ægyptio-
Heb.9. rum, quia seruauerunt masculos Hebræorum, & timuerunt Deum, ædificauit domos. Aliud est Dei iudicium particulare in morte, de quo Apostolus, Statutũ est hominibus semel mori, & post hoc, iudiciũ, hoc est in instanti terminatiuo mortis, in quo particulariter iudicatur anima secundum merita vel demerita, vt habetur Lucę 15. de Lazaro & diuite epulone.

§. 2. DE IVDICIO GENERALI.

IVdicium generale esse futurum, & Christum de cœlo venturum ad iudicandum viuos & mortuos, C
hoc est bonos & malos, constat ex antiquo & nouo testamentis. Ioelis enim 3. dicitur: Congregabo omnes gẽtes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expreßè nobis manifestauit hoc
Math.25. iudicium & eius ordinem, cùm dixit, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euangelium legitur feria. 2. dominicę primę quadragesimę: in quo declarantur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notanda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primum est generalis citatio, ibi: Congregabuntur ante eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio. ibi, Separabit eos ab inuicem. Tertium, singularis discußio & examinatio. ibi, Tunc dicet his qui à dextris, &c. Quartũ, finalis omnium

retributio

retributio.ibi,Ibunt hi in fupplicium æternum,&c.De bis ergo per ordinem dicendum eft,foluta prius vna quæftione admiratiua,quam quilibet facere poffet,& quam tractat D.Auguft. Cur fcilicet Deus ordinauit iudicium vniuerfale,maximè cum(vt iam dictũ eft ex Apoftolo)Statutum fit omnibus hominibus femel mori,& poft hoc,iudicium?& per prophetam Naum 1.c. dictum fit, Non confurget duplex tribulatio,vbi expofitores dicunt quòd Deus non iudicat bis in idipfum. videtur ergo quòd iudicium generale fuperfluat,vel ꝙ Deus iudicet bis in idipfum.Refolutio D.Auguft.& omnium doctorum eft,quòd nõ ab re Deus iudicium generale ordinauit futurum,propter multas rationes. nunc tamẽ breuitatis gratia,vna fufficiet,quæ fcilicet dicitur diuinæ iuftitiæ manifeftatio.Licet enim Deus nihil fine iuftitia aut iufta caufa agat:rationes tamen & caufæ eorum quæ agit, non funt nobis notæ. Ignoramus enim nunc qua caufa vel quo iudicio bonus ille fit pauper, & malus ille fit diues:cur ifte gaudeat,qui pro perditis moribus fuis deberet cruciari, ille verò qui propter laudabilem vitam gaudere deberet,contriftetur.Cur in iudicio humano innocens damnetur,iniquitate iudicis aut falfis teftibus obrutus,& fcelefti liberentur & præualeant. & alia huiufmodi, de quibus nil temerè iudicare debemus,cum non fit iniquitas apud Deum.Sed potius admirari cum Apoftolo & dicere,O altitudo diuitiarum fapientiæ & fcientiæ Dei, quàm incomprehenfibilia funt iudicia eius, & inueftigabiles viæ eius.Sed cum Deus decreuerit omnem iuftitiam fuam reuelare(nihil enim opertum quod non reueletur)vt tollatur occafio omnium querelarum & dubiorum,quod in hoc mundo aut in morte fieri non poteft: ideo neceffe fuit ex illa fuppofitione, vt determinaretur dies fiue tempus,in quo hoc fieret.tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnunquam dies Domini.vnde D. Auguft. dicit, Ifte quippe dies iudicij propriè vocatur,eò quòd nullus ibi erit tunc imperitæ querelę locus,cur iniuftus ille fit fœlix,& cur iuftus ille fit infœlix.Omnium nanque tunc non nifi bonorum vera & plenifsima fœlicitas,& omnium non nifi malorum digna & fumma infœlicitas apparebit.deinde dicit: Cùm verò ad illud Dei iudicium peruenerimus,non folum quæ tunc iudicabuntur,verum etiam quæcunque ab initio iudicata funt,& quæcunque vfque ad illud tempus iudicabuntur,apparebunt effe iuftifsima. Et ad dictum prophetę Naum refpondet D.Tho.dicens quòd quilibet homo poteft confiderari dupliciter,fcilicet vt particularis perfona, & inquantum eft pars generis humani: & vt eft particularis perfona, fiet particulare iudicium poft mortem,& recipiet iuxta ea quæ gefsit in corpore, non totaliter & completè,quia non quo ad corpus,fed quo ad animam tantum.fecundum verò quod confideratur vt pars totius generis humani,debet iudicari eoram toto genere humano. & fic tunc quilibet iudicabitur.Nec tamen Deus iudicabit bis in idipfum: quia non duas pœnas pro vno peccato inferet: fed pœna quæ ante iudicium generale fuerat incompleta,complebitur,quando non folum quo ad animam,fed etiam quo ad corpus præmiabuntur boni, & torquebuntur mali.In morte enim non condemnantur completè,quia anima quando eft vnita,maiorem pœnam fentit, propter corpus. Ideo D. Auguftinus dicit,Maiores pœnas pafsuri funt damnati,cùm refurrexerint: in quarum comparatione tales funt iftæ quas patiuntur homines in fomnis.non enim patitur caro eorum. Maior eft autem cruciatus,cùm vigilans torquetur.Et fic propriè loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, eft interlocutorium,fiue(vt quidam dicunt) vnum interim fiue vulgariter vng ce pendant.& eft fententia incompleta,ficut de fententia bonorum dicitur Apoc.6.Vidi fub altare Dei,&c.fequitur, Et datę funt illis fingulæ ftolæ albæ,& dictum eft illis vt requiefcerent per modicum tempus, donec impleantur conferui & fratres eorum.

20.de Ciu. Dei. *In Add.1.p. q.85.ar.1.* *Rom.10.* *Matth.10.* *2.de ci.Dei. c.1.In fine.* *In fer.pla. martis.*

Ver. 1. DE VNIVERSALI CITATIONE.

A PRimũ myfteriũ iudicij vniuerfalis eft generalis & perfonalis Citatio & congregatio. Veniet enim dies in qua Deus conuocabit oẽs angelos & fanctos qui funt in cælo, & omnes homines qui tunc erunt in terra,& omnes dæmones & dãnatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. vnde dicitur,Cùm venerit filius hominis in maieftate fua,& omnes angeli cũ eo.à fortiori dæmones. non deficiet ne vnus quidẽ.vnde Apoft.Omnes nos manifeftari oportet ante tribunal Iefu Chrifti. Oportet,eft verbum necefsitatis,Gallicè,C'eft vn faire le fault, bon gré mal gré, ribon ribaine. Non erit quæftio cõparandi per procuratorem,fed oportebit in propria perfona cõparere.Si quæratur, ad quid?refpondet Apoftolus quòd ad portandum proceffum & refpondẽdum cathegoricè prout geftũ eft in corpore,fiue bonum,fiue malum.¶Quidam propter hæc verba voluerunt dicere quòd paruuli in folo originali decedentes,non comparebunt in iudicio generali:cũ nihil gefferint in corpore, neq; boni neque mali,nec fuerint participes operum Chrifti,ficut pueri baptizati,qui per baptifmum fuerunt Chrifto incorporati:ideo remunerabũtur.Præterea fi paruuli in peccato originali decedẽtes, interfint,in qua parte erunt?non à dextris,quia illi erunt beati:nec à finiftris,cùm nõ debeatur eis pœna fenfus,vt dictũ eft:tamen pœna fenfus exprimitur in fententia eorũ qui à finiftris erũt:igitur, &c. Infuper in omnibus pafsibus facræ fcripturæ,in quibus fit mentio de iudicio generali,fit mentio de actibus voluntariis,quos paruuli non habuerunt.Matth.25.dicitur,Efuriui,&c.& Apoftolus,Reddet vnicuique fecundum opera fua. Veruntamen D.Tho.dicit quòd intererunt.& probat per illud Apo.20. Vidi mortuos magnos & pufillos,ftãtes in cõfpectu throni:& aperti funt libri,& iudicati funt mortui ex his quæ fcripta funt in libris eorum.Et quanuis in libris illorum paruulorum nõ fint fcripta peccata actualia,peccatum tamen originale feriptum eft: ideo iudicabuntur,tamen non triftabuntur: fed lætabuntur de gloria corporali iudicis,quam mifericorditer Chriftus,fecundũ D.Tho.eis oftẽdet.Et cũ per dextram intelligatur potior & nobilior locus(iuxta illud,Dixit Dominus domino meo, fede à dextris meis)Dextera in iudicio erit in aëre,in qua erunt boni:& finiftra,in terra,in qua ex vno latere erunt dãnati,& ex alio paruuli illi fub bonis. Et quo ad illã fententiã dicendũ eft ꝙ ignis nomine om-

2.Cor.5. *An qui decefferunt cũ folo originali compare-būt in iudicio.* *Rom.2.* *In Add.1. p.q.79.ar. 5.ad.3.* *Pfal.109.*

nis pœna intelligitur:& quòd illa ſententia eſt generalis & applicatur ſingulis ſecundum proportionem peccatorum & dementorum. Et quantum ad dextram vel ſiniſtrã intelligitur de his qui fuerunt *Pſal.1.* in vſu rationis. Omnes ergo comparebunt. Nec obſtat illud Pſal. Non reſurgunt impij in iudicio: quia *1.Cor.15.* debet intelligi, mutati in melius. vnde Apoſt. dicit, Omnes quidem reſurgemus, ſed nõ omnes immutabimur. Mali quidem reſurgent, ſed non immutabuntur in melius. ¶Si quæratur, Quis faciet eos reſurgere? Reſpondet Apoſtolus, ꝙ Deus in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, quæ erit valde terribilis, cuius terribilitatem conſiderans Iob dicebat: Semper & quaſi tumentes ſuper me fluctus, timui Deũ: & pondus eius (ſcilicet citationis & tubæ) ferre non potui, quia ſcilicet caderem in terram. Quæ verba exponens D. Greg. ait: *Iob 31.* Iob flagellatus, ſimplex & iuſtus à domino approbatus, timuit, ſcilicet hanc tubam. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc. 14. dicitur ꝙ D. Ioan. Euãgeliſta, qui erat virgo electus à domino, & inter cæteros magis dilectus, audiuit vocem de cælo, tanquã vocem aquarũ multarum, tanquam tonitui magni, & cecidit tanquam mortuus, ſcilicet propter terribilem ſonum, quẽ non poterat ſuſtinere. Si Iob ſimplex, iuſtus, laudatus & approbatus à Deo, in contemplatione huius tubæ ſic timuit, &c. Si D. Ioannes euangeliſta, virgo & magis dilectus, ſic timuit: quid debent facere pauperes peccatores: qui nõ ſunt ſimplices, iuſti, & approbati, ſicut Iob: ſed pleni malitia, iniuſti, & à Deo reprobati, qui non ſunt puri & virgines, nec dilecti ſicut D. Ioannes, ſed immundi & abominabiles, in odio Dei exiſtentes? Quomodo debent timere ſi cogitarent? profectò amplius quàm illi, &c. Quia ſonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid eſſet ſi nunc inſonaret? haberemus maiorem occaſionem timendi quàm D. Iob & ioannes Euãgeliſta. & habemus maiorem occaſionẽ cogitandi, quam D. Hiero. qui ſemper de hac tuba cogitabat. & dicebat, ſiue comedam, ſiue bibam, ſiue quid aliud faciã, ſemper inſonare videtur in auribus meis illa terribiliſſima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo ſi ſumus ſapientes, cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ fient in eo, quæ dicũtur nouiſſima, de quibus Eccleſiaſtes 7. Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Nunc cõtemplemur congregatiooem vniuerſalem, circa quam quatuor ſunt notanda, ſcilicet locus, miniſtri, ordo, tempus.

Ver. 2. DE LOCO IVDICII GENERALIS.

In Add.3. p.q.83. art.4. Locum in quo debet fieri huiuſmodi congregatio, declarat Iohel propheta, cum ait: Congregabo B
omnes gentes, & deducam eas in vale Ioſaphat. per valem Ioſaphat intelligit locum, in quo nunc *Eſa.40.* eſt vallis Ioſaphat, quia ante iudicium ignis conflagrationis æquabit primò illum locum, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aſpera in vias planas. Vallis Ioſaphat eſt inter montem Sion & montem Oliueti, per quam decurrit torrens Cedron. Chriſtus autem veniet ad locũ à quo aſcẽdit, ſcilicet à monte Oliueti. vnde Act. 1. dicitur, quòd poſtquàm nubes ſuſcepiſſet Chriſtum ab oculis diſcipulorum, duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid aſpicitis in cælum? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt *Cur in valle Ioſaphat fiet iudiciũ.* à vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cælum. Dicunt doctores ꝙ Chriſtus potius elegit vallem Ioſaphat ad hanc congregationem faciendam, quàm alium locum, eò quòd circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt poßit melius improperare peccatoribus ingratitudinem illorum. Si quæratur, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, ſunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cum illa vallis Ioſaphat vix contineat latitudinem mediæ leucæ? Dictum eſt quòd ignis cõflagrationis æquabit omnia: & ideo ſufficiens erit locus. Item boni erũt in aëre, & ſoli damnati in terra. Nec erunt latè diſperſi ad placitum, ſed valde preſſi, ſicut haleca in vaſe, in quo ſalſa transferuntur. & ſic erunt circa montem Oliueti in ſpatio ſufficiẽti, à quo loco omnes Chriſtum iudicem, qui erit in aëre inter bonos & malos, videre poterunt.

Ver. 3. DE MINISTRIS CONGREGATIONIS GENERALIS.

20. de Ciui. Dei. Diuus Aug. dicit: Profectò per angelicum miniſterium tanta res peragenda eſt, iuxta illud Pſal. Cõ C
gregate illi ſanctos eius. Doctores communiter dicunt quod angeli boni erunt miniſtri congrega *Pſal.49.* tionis omnium. Et Apoſt. dicit, Quoniam ipſe dominus in iuſſu & in voce archangeli, & in tuba Dei *1.Teſſ.4.* deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. In quibus verbis oſtendit cauſam *Cauſa reſurrectionis triplex.* reſurrectionis noſtræ, modum & ordinẽ. Cauſa reſurrectionis eſt triplex: Prima & principalis, eſt virtus diuinitatis, Secunda eſt inſtrumẽtalis, & eſt virtus humanitatis Chriſti, qui ſecundũ humanitatem eſt inſtrumentũ diuinitatis. Tertia eſt miniſterialis, quæ eſt virtus angelorũ, per quos fient aliqua præparatoria ad reſurrectionem, vt collectio puluerum, coniunctio oſsium, diſpoſitio neruorum & carnis, per Chriſtũ tamẽ fiet vnio animæ ad corpus. Hęc per ordioem oſtendit Apoſtolus, cũ dicit: Quoniam ipſe dominus (qui ſecundum diuinitatem eſt cauſa principalis, & ſecundum humanitatẽ inſtrumentalis) in iuſſu facto angelis cuſtodibus, vt colligãt pulueres, & oſſa coniungant, deinde in voce. accepit ibi vocẽ, non pro locutione vocali, ſed pro miniſterio angelorum, qui deputantur regnis & prouinciis. vnde Matth. 24. Mittet angelos ſuos cũ tuba & voce magna, & cõgregabit electos eius à quatuor ventis & à ſummis cælorum vſq; ad terminos eorum. Virtute igitur angelorũ cuſtodũ congregabuntur pulueres, & fient oſſa & cõiungentur. Per virtutem verò archangelorum prouinciarũ connectentur per neruos, qui carne & cute cooperientur. Et tandem per virtutem tubæ Dei, quæ erit vox Chriſti dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Matt. 20. Dixit dominus vineæ procuratori ſuo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem reſurrectionis per figuram & viſionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ, vt habetur Ezechie. 37. vide apud eum. Poſt reſurrectionem angeli boni aſſument bonos, & eleuabunt eos in aërẽ, & ſic deducent ad vallem Ioſaphat. vnde ſubiungit Apoſtolus: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur in nubib' obuiã Chriſto in aëra. Mali verò dimittẽtur in terra,

ligati

ligati per facisculos, trahendi per dæmones, qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primum zizania, & alligate ea in facisculos ad comburendum. tunc verifica bitur quod Christus dicebat: Tunc erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molētes in mola, vna assumetur, & altera relinquetur. Prædicta autem omnia non fient in instanti, quia motus in instanti fieri non potest, sed collectio puluerum, coniunctio ossium, & translatio fient per motum localem. igitur, &c. Resurrectio tamen siue vnio animæ ad corpus fiet in instanti: reliqua verò in breuissimo tēpore. Et hoc modo debet intelligi Apostolus cum dicit, Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus. &c. subdit, In momento, & in ictu oculi, & in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hæc generalis resurrectio bonorum & malorum fiet in eodem instanti, excepta resurrectione illorum qui reperientur viui: quia illa fiet in translatione, in qua morientur, & statim resurgent, vt infrà dicetur.

Matth.13. *Matth. 24.* *1.Cor.15.*

Ver. 4. DE RESVRRECTIONE GENERALI.

A Resurrectio bonorum & malorum erit similis & dissimilis. Primò erit similis, quia sicut boni resurgent iidem numero, sic & mali. Vnde Iob 19. In carne mea videbo Deum. vbi loquitur de visione post resurrectionem. sequitur, Quem visurus sum egoipse, & non alius. Et Damascenus dicit ꝙ resurrectio est eius quod cecidit, secunda resurrectio. Sed corpus quod nunc gerimus, per mortem cadet: ergo idem numero resurget. quod non fieret, nisi eadē anima ei reuniretur. Cùm ergo ad corpus pertineat cadere: sequitur quòd resurrectio magis pertinet ad corpus, quàm ad animam, quæ est eadē, & distincta ab aliis per habitudinem ad idem corpus, quod est idem, quia habet easdem dimensiones, & per eandem formam substantialē principaliter & instrumentaliter per aliam, quæ est qualitas resultans ex qualitatibus ad medium veniētibus, quæ est forma accidentalis, & nuncupatur forma mixtionis, & non est forma substantialis corporis mixti, sed eius accidens proprium, & dispositio, per quam materia disponitur ad recipiendam formam: & consequenter ad eius dimensiones: & sic corpus humanum præter hanc formam mixtinnis non habet aliam formam substantialem, quàm animam rationalē à cuius materia sic mixta fluunt dimēsiones virtute formæ mixtionis immediate, & virtute animę mediate. Et licet hæc forma accidentalis in morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in resurrectione causetur, non tamen sequitur quòd sit alius corpus numero: cùm formarum accidentalium variatio, quæ per successionem fieri potest, nō faciat diuersitatem numeralem subiecti. Propter eandem rationem non sequitur quòd si anima & corpus & organa sensuum post resurrectionē habeant alias dispositiones, puta incorruptibilitatem, claritatem, & alia huiusmodi, non sit idem suppositū numero: quia cum illa sint accidentia, non variant essentiam. ¶Sed difficultas est de forma substantiali totius, quæ dicitur humanitas, quæ in morte cotrūpitur, & videtur cedere in non ens: & sic nō potest eadē numero iterari. Quia cū humanitas resultet ex coniunctione partium, non potest eadē coniunctio resumi, quæ prius fuit, eò ꝙ iteratio opponitur identitati. Ireratio enim numerū importat, idētitas verò vnitatem, quæ numero opponitur: sed in resurrectione resumitur coniunctū, quod identificat formam totius cū partibus simul sumptis: igitur, &c. Dicendū ꝙ eadem est anima numero: vtputa, Anima Sortis quæ est forma corporis & totius cōpositi: & illa coniunctio est relatio & accidens: & sic eius resumptio nō variat essentiam. verū quia D. Tho. dicit formā totius distingui à partibus simul sumptis: ideo argumentum habet contra eum magnam apparentiam. Respōdet tamen secundum Auicēnam, qui dicit quòd forma totius non est forma partis tantum, nec est aliqua alia forma præter formā partis: sed est totū resultans ex compositione formæ & materiæ, comprehendens in se vtrunq;. Et hæc forma totius essentialis dicitur quidditas. Et sic cū maneāt eædem partes, erit eadem humanitas numero: quia argumētū procedit ac si esset alia forma substantialis numero superueniens formę & materiæ. Et ad illā coniunctionem dicitur ꝙ diuersa coniunctio non potest identitatem humanitatis impedire, cum coniunctio significet actionem & passionem, quæ sunt accidentia. & ideo nō sunt de essentia humanitatis. Certū est enim ꝙ generatio & resurrectio non sunt iidem motus siue mutationes. Nec tamen propter hoc identitas humanitatis impeditur. Constat etiam quòd illa relatio vnionis nō est de essentia humanitatis, licet concomitetur eā, eò ꝙ humanitas non est ex illis formis, quæ consistunt in cōpositione & ordine: sicut sunt formæ artificiatorum. vnde existente alia cōpositione numero, non est eadem numero forma domus. ¶Secundò resurrectio bonorum & malorum conuenit quantū ad terminum à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelligūtur omnes reliquiæ quæ remanent, humano corpore resoluto. Et non obstat quòd aliqui reperiētur viui, quia ignis cōflagrationis poterit eorum corpora vsque ad cineres resoluere. hoc etiam intelligendum est, nisi aliquibus ex priuilegio sit indultum contrariū, prout resurrectionis acceleratio. quemadmodū aliqui de Ioanne Euangelista, & de Helia, atque Enoch opinantur. Et licet Christus sit exēplar nostræ resurrectionis quantum ad terminū ad quē, non tamen quantū ad terminū à quo: quia uon dedit Deus sanctum suum videre corruptionem. ¶Tertiò resurrectio bonorum & malorū conueuit in hoc ꝙ omnia membra corporis, & quicquid est de integritate naturę, in vtrisque resurgent, cùm resurrectio fiat opere diuino immediatè, & Dei perfecta sint opera. vnde sequitur quòd homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et sic omnia quæcunque in anima implicitè continentur, explicabuntur in corpore, aliàs corpus non responderet ad plenum animæ, quod tamē oportet in perfecta resurrectione. Et quanuis membra ordinentur ad actus, & post resurrectionem non sint futuri actus genitalium, non tamen sequitur quòd illa membra desint. Quia membra non solùm sunt propter operationem, sed etiam ad ostendendam virtutem & distinctionem sexuum. & sic non erunt frustra. Erunt etiā intestina nō turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus resurgat vt præmie-

In Ad. 1. p. q. 79. ar. 1. & 2. *4. lib.* *An forma humanitatis eadē numero resurgat.* *2. Phy.* *Gen. 3.* *In Ad. 3. p. q. 80. ar. 1.* *Mēbra trū-*

cata resurgent. tur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtũ vel homicidium truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationẽ operata non fuerit:nihilominus tamen præmiabitur: quia homo per pœnitẽtiam meretur vt totũ præmietur,qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus enim quibus propriè
In Addi.3. p.q.81.ar.1. meremur aut demeremur,nõ sunt manus aut pedis,sed totius hominis.¶ Ex premissis sequitur primò ꝙ non omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug.dicit:Melius sapere videntur,qui vtrunq; sexũ re
Gene.1. In resurrectione erit diuersitas sexus. surrecturũ non dubitant. Deus enim in resurrectione reparabit in homine,quod fuit in prima conditione.sed in prima conditione creauit masculum & fœminam : igitur,&c. Præterea sicut considerata natura indiuidui,debetur certa quãtitas,& diuersis hominib⁹ diuersa:ita cõsiderata natura speciei,debetur diuersus sexus humano generi. Hęc enim diuersitas cõpetit perfectioni speciei,cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus,vel quãtitatis:ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis:ita resurgent in diuersis sexibus. Et quanuis sit differentia sexuum:deerit tamen confusio mutuæ visionis:quia nõ erit libido incitãs ad turpes actus,ex quibus confusio causatur. Nec obstat quod Apo
Ephe.4. stolus dicit : Omnes occurremus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi:quia non intelligitur propter sexum virilem,sed propter virtutem animi,& robur corporis,quę erunt tam in mulierib⁹ quàm viris.¶ Et licet nũc mulieres subdãtur viris,propter imbecillitatẽ animi & defectũ roboris:ideo nunc vir dicitur caput mulieris,& ipsa est sub potestate viri.sed cũ hæc nõ deficiant mulieribus post resurrectionem,sequitur ꝙ tunc cessabit omnis prælatio,vt dicit glo.1.Cor.15.Ideo tunc non different vir & mulier,quantum ad superioritatẽ vel imbecillitatem. Et quanuis in resurrectione cesset & tollatur oĩs error,& in generatione mulieris sit error in ordine ad generationem, quia .s.prę ter intentionẽ naturæ particularis ex defectu virtutis formatiuæ,quæ est in semine,quę nõ potest per
16.de Ani. ducere materiam conceptus ad formam virilem. vnde Philos.dicit quòd fœmina est mas occasionatus:est tamen de intentione naturæ vniuersalis,quæ ad perfectionem speciei vtrunq; sexum requirit.
Matth.22. Non tamen post resurrectionẽ erit visus sexuum. Quia(vt Christus dixit) In resurrectione non nubent neq; nubentur,sed erunt sicut angeli dei,cùm generatio sit ordinata ad conseruationem speciei, quæ in resurrectione erit incorruptibilis.¶ Et cùm cibus & potus ordinentur ad conseruationẽ indiuidui,sequitur ꝙ post resurrectionẽ non erit comestio,nec potatio,aut dormitio,nec alia quæ ad animalem vitam pertinent,quia operationes animales non sunt hominis inquantũ homo:ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriæ animæ,vt dictũ
10. Ethic. est. Et quia delectationes corporales,secũdum Philosophum,sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollendum fastidium vel etiã ægritudinem,inquantũ homo in eis ordinatè delectatur. sicut homo habens gustum indispositum,delectatur in his quę sanis non sunt delectabilia:ideo non oportet quòd
Matth.vlt. Luc.24. tales delectationes sint de essentia beatitudinis,vt iudæi & Sarraceni ponũt. Solæ enim delectationes animi propter se quærendæ sunt.ideo ad beatitudinẽ requiruntur. Nec obstat quòd Christus post resurrectionem comedit & bibit,quia illa sumptio cibi & potus non fuit necessitatis, quasi cibis egeret post resuscitationem:sed fuit potestatis,vt ostenderet se habere veram naturam humanam, quam prius habuerat. Hæc autem ratio non erit in resurrectione communi,ideo dicitur Christus dispẽsatiuè mãducasse eo modo loquendi,quo Iuristæ dicunt dispensationem esse iuris cõmunis relaxationem. Nec fuit conuersa materia ciborum in substantiam aliti,sed emissa fuit per euaporationem. ¶ Secundò sequitur ꝙ capilli, vngues, & dentes resurgent in corpore humano. vnde Christus dicebat: Capillus de
Luc.21. ca pite vestro nõ peribit. & Matt.10. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dentes dati sunt homini in ornamentum,& in conseruationem aliarum partium.& sic quodammodo videntur esse de integritate naturæ humanæ. Vrina autem, fæces, sudor, & aliæ huiusmodi superfluitates non resurgent in corpore humano,cùm non pertineant ad integritatem naturæ, neque ad cõseruationem aliarum partium:ideo naturaliter expelluntur, quasi ad nihilum vtiles. Sed superfluitates vtiles natura retinet ad generationem capillorum & vnguium, quibus homo eget ad membrorum cõseruationem:sicut miles non solùm eget ense ad bellandum, sed etiam vagina ad cõseruationem ensis. Et cùm nutriantur & augeantur,& in vno homine non sit nisi vna anima, quæ est rationalis : sequitur quòd informantur anima rationali, quantum ad aliquas operationes virtutis vegetatiuæ, quanuis ope-
Luc.24. Capillorum & barbarũ prolixitas non erit in resurrectione. rationem sensus non participent, sicut nec ossa, quæ etiam resurgent. vnde Christus: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non est tamen arbitrandum quòd capilli capitis mulierum, & barbæ virorum sint ita prolixa, sicut modo ab aliquibus videmus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad fastidium, curiositatem, aut inanem gloriam, quàm ad ornamentum, & distinctionem sexus. Hęc enim in modica quantitate obseruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur.¶ Notandum pariter quòd non oportet omnia quæ fuerũt informata anima rationali, sint de integritate naturæ, & per consequens quòd resurgant in humano corpore. Sunt enim multa quæ crescunt, fluunt, & diminuuntur: sicut pinguedo, & caro, quæ per infirmitatem & abstinentiã minuitur: & alia etiam ex alimento succedunt, & illa deperdita vel diminuta non resurgent, nec etiam humiditates. Sed solùm illa quæ perueniunt ad vltimam perfectionem, quam natura intendit in indiuiduo, quæ iam sunt incorporata membris, quæ vocatur gluten. Membra etiam in hoc mundo abscis-
In Addi.3. p.q.86.ar.1. sa, cum sint de integritate naturæ, resurgent tam in bonis quàm in malis. ¶ Tertio sequitur quòd deformitates, quæ ex defectu vel mutilatione aliquorum membrorum vel indebita proportione partium vel aliunde prouenientium, in resurrectione reparabũtur, etiam in damnatis, in quibus nihil erit quod impediat doloris sensum, qui per ægritudinem impeditur, inquantum per eam debilitantur organa sentiendi : & similiter defectus membri impediret, ne esset vniuersalis dolor in corpore: sed modus pœnæ non esset secundum mensuram culpæ. Quia contingit quòd aliquis pecca-

tor

tur damnandus minoribus peccatis subiectus, aliquas deformitates habeat, quas nõ habet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attẽditur naturę perfectio, quàm id quod fuit prius. vnde Apostolus 1.Cor.15. dicit: Mortui resurgent incorrupti, hoc est sine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam ætatem decedunt, in statura perfectæ ætatis resurgent, vt paulò pòst dicetur. Deus enim qui naturam cõdidit, in resurrectione naturam corporis integrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materiæ seu principiorum naturalium in corpore fuit, in resurrectione remouebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus autem qui in humano corpore consequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, ponderositas, & passibilitas, erunt in corporibus damnatorum, quos à corporibus beatorum gloria & dotes corporis excludent. Nec obstat quòd aliqui defectus sint pœna peccati, quod ante mortem non fuit deletum, vt mutilatio. Quia cùm quælibet pœna in quocunque foro infligatur secundum conditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato, sunt temporales, & vltra terminum vitæ non se extendunt. Et ideo quanuis peccatum non sit remissum, non oportet quòd dãnati pœnas quas passi sunt in hoc mundo, patiãtur in inferno: sed iustitia diuina requirit quòd ibi pœnis grauioribus crucientur. ¶ Quarto resurrectio bonorum & malorum conuenit in ætate & statura. (In Ad. 3 p. q. 81 ar. 1. & 2.) Quia non omnes resurgent æquales in statura siue quantitate. Sed quilibet resurget in illa quantitate, in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset aut defecisset. Quod autem superest vel deficit, resecabit vel implebit diuina potentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiuæ, sicut in nanis & gibbosis. Eadem ratione resecabit in illis qui immoderatæ magnitudinis fuerũt vltra debitum naturæ. Ex quo sequitur quòd in resurrectione nõ erunt gigantes, neque nani. (Ephe. 4.) Vnde Apostolus, Donec occurramus omnes in virum perfectũ, in mensuram ętatis plenitudinis Christi. sed Christus resurrexit in ætate virili, quæ secundum D. Augustinum, incipit in vigesimoquinto anno: igitur & alij. Non est tamen intelligendum quòd omnes futuri sint æquales Christo in quantitate, sed quòd omnes erunt in perfecta quantitate, quam habuissent in trigesimotertio anno, secluso impedimento. ¶ Quintò conuenit resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: (In Ad. 3. p. q. 86. ar. 2.) Quia tam boni quàm mali erunt incorruptibiles: iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & nõ inuenient eam: desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis. (Apoc. 9.) Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpetua, iuxta illud: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternã. (Matth. 25.) quod esse non posset si corpora corruptibilia forent. Et quanuis corpora post resurrectionem sint cõposita ex contrarijs, quia tamen absque motu cæli, qui in resurrectione cessabit, cõtraria non sufficiũt ad corruptionẽ faciendã: igitur &c. Et quia Philosophi cessationẽ motus cęli nõ cognouerũt, pro impossibili habebant quòd corpus compositum ex contrariis, non corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, præcipuè damnatorum, non erit per gratiam, sed per naturam, non quòd in natura sit incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed propter defectum primi mouẽtis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem esse in pœnarum remedium, & per consequens oblationem mortis esse in pœnarum augmentum. (9. Ethi.) Viuere enim (vt Philosophus dicit) videtur omnibus esse optabile, eò quòd omnia esse appetunt: sed quia malè esse, scilicet cum tristitiis & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio, quæ est remedium pœnarum, optabilis damnatis erit, cùm terminet pœnas & tormenta. vnde Christus dicebat, Bonum erat si natus non fuisset homo ille. (Matth. 26.) Quia si mors dicatur pœnalis propter dolorem quem sentiunt morientes: non est dubium quin maiorem dolorem damnati continuè sustineant. ideo mors inquantum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolutè melius sit esse, quàm non esse.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESVRRECTIONIS BONORVM ET MALORVM.

A RESurrectio bonorum plurimum discrepat à resurrectione malorum. Quia (vt dicit Apostolus) (1. Cor. 15.) Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impassibilitate & in melius. Mali verò in pœnis & deterius. Hæc immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in corpus (vt dictum est) (c. 14. §. 2. ver. 2.) quibus mali erunt priuati, præcipuè impassibilitate. Erunt enim valde sensibiles & dispositi ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quæ continuè absque quiete eos torquebunt in æternũ. (6 Topi.) Et quanuis, secundum Philosophum, Omnis passio magis ac magis facta abiiciat à substãtia (In Add. 3. p. q. 86. ar. 3. ad 1.) finita, & ideo tandem consumat & corrumpat eam: non tamen sequitur quòd damnatorum corpora tandem consumantur. quia loquitur de transmutatione, qua transmutatur patiens à sua naturali dispositione, per motum cæli. talis autem passio non erit in corporibus damnatorum. Quia (vt dicitur Matthæi 24.) Cælũ & terra transibunt. Sed erit in eis passio intentionalis, sicut visio quę fit absque transmutatione naturali, cùm instantaneè fiat. Et licet in inferno possit esse motus localis. iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens à cælo, sed à diuina iustitia: quanuis aliqui dicant quòd ille transitus non erit localis, sed intentionalis. & sic nõ reducetur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt.

Ver. 6. DE ORDINE CONGREGATIONIS GENERALIS.

B CVm Deus omnia in pondere, numero, & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem in (Sap 11.) ministerio templi posuerit, ita vt regina Sabba in eius contemplatione admirata, non haberet (3. Reg. 10.) (Matth. 12.) vltrà spiritum: quantò magis Christus (qui est plusquam Salomon) in ministerio generalis iudicij? Iusti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in processione angelorum ipsum præcedentium, amplius admirabuntur & consolabuntur, quàm regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta illud: Terri- (Can. 6.)

bilis sicut castrorum acies ordinata, scilicet processio angelorum bene ordinata, malis. Dicunt contemplatiui quòd inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mundum pręcedent, & alij sequentur secundum dignitatem suam. Et quemadmodum videmus in processionibus, in quibus cõparent mendicantes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quæ dicitur signum filij hominis, de quo Esa.11. Et le- *Matth.24.* uabit Signum in nationes. & Luc.2. In signum cui contradicetur. Et Christus dicebat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) vnde cantat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in cælo, cùm Dominus ad iudicandum venerit. D. Chrysostomus dicit quòd crux Christi apparebit sole splẽdidior, vt non sit necessitas accusationis, cùm viderint reprobi crucem, per quam intelligũtur alia instrumenta passionis Christi reseruata, vt dicit Nicolaus Gorra super Matthæum. Deinde primus angelus secundi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti deferet columnam in qua ligatus & flagellat⁹ fuit. Primus quinti, vestẽ qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spongiam qua felle potatus fuit. Primus octaui, lãceam qua latus eius apertum fuit. Primus no- *Matth.24.* ni, coronam spineam qua coronatus fuit. Postremò omnibus congregatis Christus veniet subitò & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exiit ab oriente, & paret in occidente: sic in aduentu *2.Cor.5.* filij hominis. ¶ Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suæ. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suę, hoc est in humanitate glorificata, quæ est sedes diuinitatis. Origenes verò exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud: Erant autẽ Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apostolus vocat Tribunal. quæ omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quòd damnati ad minus gaudebunt videre ista, dico quòd non facient, imò valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. August. Palato infirmo pœna est panis, qui sano est suauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. iuxta illud Ecclesiastici 11. Dulce lumẽ, & delectabile oculis, videre solem, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnum tormẽtum. Et quia oculi bonorum erunt dispositi, quia erunt mũdo corde: ideo gaudebũt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, scilicet delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, non gaudet in vestibus pulchris & ornatu præsidis & consiliariorum, sed potius torquetur, considerando apparatum eorum, ad dandam sententiam contra se. Si aliquis obstinatus dicat quòd euadet hoc tormentum claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apocal.1. Tunc videbit eũ omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Dæmones enim cum grisiis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorum: & verificabitur illud Zacha.12. Aspicient ad me quem confixerunt. Tunc plangent se *Apoc.5.* super se familiæ seorsum. & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. vnde Malach.3. Qui poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum? Chryso. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quàm Christum vindicantem videre.

Ver. 7. DE TEMPORE IVDICII GENERALIS.

QVo autem tempore prædicta fiet, euangeliũ non declarat. & ideo cùm pendeant à sola volunta- C
te diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudicium particulare & vniuersale esse incertum, quantum ad determinationem temporis. vnde D. Ber. dicebat: Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia non habetis diem neque horã. Sic possumus *Tempus iudicij naturaliter sciri non potest.* dicere de iudicio generali, &c. vnde Matt.24. De illa nemo scit. Mar.13. additur, Neq; angeli in cælo, neque filius hominis, inquantum homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelandum. Habet tamen Christus secundum humanitatem, scientiam diei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare, aliàs non esset perfectus iudex. Et quamuis quidã temerè ex hebdomadibus Danielis præsumpserint præfigere certũ tẽpus iudicij generalis: illis tamen contra verba euangelij fides nõ est adhibenda. licet tẽpus in cõmuni & confusè ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurũ est iudicium generale, cũ numerus electorũ fuerit cõpletus, vt dicitur apo.6. Vidi sub altare dei, &c. sequitur: Et dictũ est ei vt requiescerent adhuc per modicũ tẽpus, donec cõplerentur conserui & fratres eorũ. Sed (vt D. Greg. ait in quadã collecta) soli deo est cognitus numerus electorum: igitur, &c. Ideo Christus apost. interrogantibus *Act.1.* si in tẽpore illo restitueret regnũ Israël, respõdit, Nõ est vestrũ nosse tẽpora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec ex signis per Christum datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Matt.24. & Mar.13. ac Luc.21. quod discipuli interrogauerũt Christum loquentẽ de iudicio, dicentes: Quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & quando hæc incipient cõsummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euangelistarum: Quia aliqua, secundum D. Aug. ibi præponuntur per anticipationem, quæ posterius fient.

Ver. 8. DE SIGNIS PRAECEDENTIBVS VNIVERSALE IVDICIVM.

QVàm plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudicium generale ap- D
propinquare. ¶ Primum signum dicitur iniquitatis abundantia, & defectus fidei & charitatis. Vnde Luc.18. Filius hominis veniens putásne inueniet fidem in terra? q.d. in tam paucis erit, respectu aliorum, vt non videatur esse. & 1. Timot.4. Spiritus manifestè dicit, ꝙ in nouissimis tẽporibus discedent quidam à fide. & Matth.24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Timot.3. Hoc autem scias ꝙ in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, &c. Propter hãc iniquitatis abundantiã permittet Deus aliud signum. ¶ Secundũ signum erit bellorum commotio. Vnde Christus Matth.24. Audituri estis prælia, & opiniones præliorũ, &c. Mar.13. Exurget gens cõtra gentem

tem,&c. & Luc.12. Et in terris pressura gentium. Et licet semper fuerint bella, nõ tamen adeò atrocia & terribilia. & idem de sequentibus signis. ¶ Tertium signũ erit fames, Matth.24.& Mar.3. Erit fames per loca,&c.& Lucæ 21. Arescentibus hominibus, scilicet famis inedia. ¶ Quartũ signum erit pestis. vnde Matth.24.& Mar.13.& Lucæ 21. Erunt pestilentiæ per loca. ¶ Quintum signũ erunt terræmotus per loca, vt dicunt prædicti tres Euangelistæ in loco præallegato. hæc erũt initiũ dolorũ, vt dicitur Mar.13. ¶ Sextũ signum est discessio, de aqua Apost.2. Thessa.2. Rogamus ne terreamini, neque per spiritũ, neq; per sermonẽ, neq; per epistolã tãquã per nos missam, quasi instet dies domini. Nemo vos seducat: quoniã nisi venerit discessio primũ scilicet ab obedientia Romani Imperij, ac etiã ab obe diẽtia Romanæ Ecclesiæ & fide catholica, vt dicit D.Tho.ibi,&c. Si dicatur ꝙ discessio illa facta est, dicendũ ꝙ nõdũ cõpletè. ¶ Septimũ signũ est prædicatio euangelij in vniuerso mũdo. Matt.24. Mar. 13. & Luc.21. dicitur ꝙ ex prædictis signis nõ potest argui certitudo generalis iudicij: quia subditur, oportet hæc primùm fieri, sed nondum finis. D.Matth. addit, Prædicabitur euangeliũ regni in vniuerso mundo, in testimoniũ omnibus gẽtibus. & tunc veniet cõsummatio. Sed euangeliũ regni nondum prædicatũ est in omnes gentes, cùm tempore nostro inuentæ sint multæ insulæ anteà occultæ, quibus nunquam fuerat annunciatũ euangelium, nec adhuc omnes insulæ sunt inuentæ. Et quod Christus dicebat, Amen dico vobis, non cõsummabitis ciuitates Israël, donec veniat filius hominis, nõ est intelligendũ de ciuitatibus, in quibus erant filij Israël secundũ carnẽ: quia certum est illas fuisse consummatas tẽpore Apostolorũ: & tamen nondũ venit Christus ad iudiciũ. Ideo intelligendũ est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Nec obstat quod dicit Apost.Rom.10. Sed nunquid nõ audierũt? & quidẽ in omnẽ terram exiuit sonus eorũ, hoc est Apostolorũ. & loquitur de præterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsq; in diẽ iudicij, vt dicitur Eph.4. Et secundũ hoc etiã debet intelligi preceptum datũ. Matth.vlt. Euntes in mundũ vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ, scilicet vos & vestri successores: quia certum est quòd Apostoli non fuerunt per vniuersum mundũ personaliter. Et cùm arguitur ꝙ Apostolus loquitur de præterito, dicitur ꝙ accipit præteritũ pro futuro, propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid qui ante incarnationẽ Christi dicebat: Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Secundò dici potest ꝙ prædicta verba Apostoli possunt intelligi de his qui erant subiecti Romano imperio. Et hoc etiã modo debet intelligi illud, Act.2. ꝙ erant in Hierusalem habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cælo est, scilicet subdita Romano Imperio: quia certũ est nationes populorũ de nouo inuentorũ nõ fuisse. Et quia illæ insulæ, in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antartico, opposito polo nostro, non erat inuentæ tẽpore D. Aug. ideo opinatus est antipodas nõ esse, quod nõ faceret nunc, imò dicta sua retractaret, sicut quædã alia: maximè propter experientiã quæ negari nõ potest. Ad rationes autẽ eius dici potest ꝙ antipodę processerũt ab Adã. Quia (vt habetur Sap.10.) qui primus à Deo formatus est, pater orbis terræ, solus creatus est. ideo necesse est omnes homines ab illo descendisse, & per cõsequẽs illi antipodæ fuerunt quidam ex nepotibus Noë, qui dederunt operam nauigationi post diluuium, & voluntate diuina illuc peruenerunt & multiplicati sunt, deinde ad alias insulas circunuicinas accesserunt, sicut alij per Asiam, alij per Africam, alij per Europam dispersi sunt. Ludouicus Viues commentator libri de Ciuitate Dei, in quo D.August. inseruit prædictam opinionem, excusato D.Aug. dicit: Sed profectò Antipodas esse tam certum est vt negari nõ possit, & ad illos esse viam compertissimum est, etiam nonnullos antiquorum nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nam olim per Arabicum sinum quidem Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes, per ima quæque Æthiopum maréque Atlanticum ad Gades Herculis adnauigauerunt. Contrà florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicum mare Rubrum venerunt, tum etiam Persicum & indicum, eorúmque mare alexandri armis est exploratum. Insuláque Taprobane, & aliæ in illis tractibus nonnullę, quæ ex opposito cælorum & syderum comprehenduntur Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex, quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positis. Hactenus ille. Post completam verò prædicationem Euangelij fiet discessio completa: & tunc reuelabitur homo peccati, qui erit octauum signum, vt statim dicetur.

Prædicatio euangelij regni nondum completa est Matth. 10.

§. 3. DE ANTICHRISTO.

A Aliud & octauum signũ iudicij generalis erit abominatio desolationis, sedens vbi non debet, siue homo peccati, qui non veniet absq; præcursoribus & persecutione bonorum. de hoc dicitur: Cũ videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto &c. *Matth. 24* Mar.13. dicitur. Qui legit intelligat. Glo. exponit, cùm videritis abominationem &c. hoc est Antichristum sedentem in templo sancto Hierusalem, & se adorari facientẽ. Vnde Apostolus.2. Thess.2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus, ita vt in templo sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt, eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda.

Ver. 1. DE PRAECVRSORIBVS ANTICHRISTI.

B Omnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationem, cõstat ex illo Ioan.8. Qui non est mecum, contra me est. & in eodem.c. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo, quem cognoscebat electũ in mediatorem. Ideo eius locum ambiendo & contra ipsum se extollens, ei oppositus fuit: & per consequẽs diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est contra, & sic contra Christum. Verùm quia Christus nõ solùm est Deus, sed etiã homo, & diabolus non participet cum eo in natura humana: ideo nõ dicitur propriè antichristus, sicut de eo nũc loquimur. Per antichristũ enim anthonomaticè intelligimus hominẽ, qui cæteris hominibus am- *Antichri-*

stus antho-nomaticè quis dicitur plius contrariatur, & opponitur Christo,& qui inter oẽs homines magis imitabitur diabolũ. Et ideo queadmodũ oẽs qui imitãtur diabolũ, dicũtur filij diaboli:ita etiã antichristi omnes,qui imitantur antichristũ,principalẽ diaboli ministrũ.& sic oẽs peccatores possunt dici antichristi:iuxta illud, Et sicut *1.Ioan.2.* audiuistis quia antichrist⁹ venit,nunc antichristi multi facti sunt scilicet oẽs peccatores:inter eos principales sunt hæretici,qui negant Christũ.vnde 1.Io.2.dicitur:Quis mendax, nisi is qui negat quoniã Iesus nõ est Christus:hic est antichristus,qui negat patrẽ & filiũ.& in eadẽ Epistola c.4.Omnis spiritus qui nõ confitetur Iesum Christũ in carne venisse,ex Deo nõ est:& hic est antichristus,de quo audistis quoniã venit,& iã est in mũdo,scilicet in pręcursoribus suis,qui habẽt ordinẽ imitationis ad eũ, sicut boni ad Christũ.& in secunda canonica dicit: Qui nõ confitetur Iesum venisse in carne,hic est *C.20.§.1. ver.3.* seductor & antichristus.tandẽ loquitur de omnibus hæreticis.Nõ potest tamẽ antichristus propriè dici malorũ caput,cùm nõ influat in mẽbra,saltẽ quę præcesserunt eũ.Potest tamen dici caput cõmuniter,propter perfectionẽ malitiæ.Quia sicut caput est principale membrũ,sic antichristus erit principalis imitator diaboli.indeo Glo.super illud Iob 21.Interrogate quẽlibet de viatoribus,dicit: Cum de omniũ malorũ corpore loquitur,ad omnium iniquorũ caput verba cõuertit. Et super illud 2.The.2. Ostẽdens se tanq̃ sit Deus,dicit glo.Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit, sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ.Nõ tamẽ ita ꝙ eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitate personæ: quia hoc excedit capacitatẽ diaboli.Sed quia diabolus eminẽtius malitiã suã in illũ influet,nõ per intrinsecã inhabitationẽ,quia sola Trinitas menti illabitur,hoc est immediatè in ea operatur:sed influet suggerẽdo,& fantasmata eius mouẽdo & applicando plusquã omniũ aliorũ. Et secundũ hoc oẽs mali *Matth.24.* qui pręcesserũt eũ,fuerunt quodã modo figura antichristi,secũdũ illud 2.ad Thess.2. Mysterium iam operatur iniquitatis.de præcursoribus antichristi,loquitur Christ⁹,Mar.13.& Luc.21.Videte ne quis vos seducat,multi eñ veniẽt in nomine meo,dicẽtes ego sum Christ⁹,vel ego pędico vobis Christũ. & multos seducẽt.Nolite ire post eos:sequitur,Surgẽt pseudochristi & pseudoprophetæ &c.Si dixerint,Ecce in deserto est,nolite exire.Ecce in penetralib⁹ est,nolite credere. D.Aug.notat ꝙ multi(scilicet hæretici) veniẽt in nomine meo:Quia nulla hęresis est,quæ nõ palliet se nomine Christi.Glo.dicit ꝙ imminẽte Hierosolymorũ excidio,multi fuerũt qui se dixerũt Christos,libertatis tẽp⁹ appropinquare. Ante Christũ venerũt aliqui propria authoritate,dicẽtes se esse Christos,sed nõ fuerũt recepti. Postremus autẽ & pessim⁹ omniũ erit antichristus,qui cũ suis satellitib⁹ seducet multos, & recipietur *Ioan.5.* à Iudæis,sicut Christus prædixit:Ego veni in noĩe patris mei,& nõ me recepistis. Alius (scilicet antichristus) veniet in noĩe suo(scilicet quęrẽs gloriã propriã)& illũ recipietis,scilicet vt verũ Christum. Pseudo igitur Christi,hoc est pręcursores anticristi,hæretici,veniẽt in nomine meo,dicẽtes: Ego sum Christus,vel ego prædico vobis Christum:vt nunc Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis. dedit signa quomodo cognosci poterunt,dicens:A fructibus eorũ cognoscetis eos.

Ver. 2. DE ANTICHRISTI NOMINE.

ANtichristus non est nomen proprium,sicut nec hoc nomen Christus,cuius propriũ nomen erat C
Iesus.vnde lucæ 2.Vocatum est nomẽ eius Iesus &c.Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & anthonomaticè vnctus. Sic antichrist⁹,qui erit maximè oppositus Christo, propter plenitudinẽ malitiæ dicetur antichristus,à suis tamen sequacibus non dicetur antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus,vt expressè dicitur Matt.24.Si dixerint,Ecce illic est Christus, nolite credere.Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis:licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio.Matth.24. Cùm videritis abominationem &c.ab Apostolo dicitur homo peccati,filius perditionis 2.Thes.2. vbi glo.Dicitur homo peccati,quia totaliter erit deditus peccatis.dicitur filius perditionis,quia multos trahet ad perditionẽ: vel quia deputatus est æternæ perditioni.vnde Iob 21.In die perditionis seruabitur malus.

Ver. 3. DE ANTICHRISTI ORIGINE.

In lib. de ortu antichristi. Gene.46. ANtichristus,secundum D.Aug.& Ambro.in libro de benedictionibus patriarcharum, & Vincen D
tium Beluaceñ.in speculo historiali,lib.31.c.4.nascetur ex stirpe reprobata scilicet ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob,ex Bala concubina ancilla Rachelis,de quo Iacob:Fiat Dan coluber tortuosus in via,Cerastes in semita,mordens vngulas equi,vt cadat accensor eius retrò.Salutare tuũ expectabo domine.& in signũ reprobationis sola hæc tribus subticetur Apoc.7.vbi ex alijs numerantur 12.milia signati & nõ ex tribu Dan.Quia(vt communiter dicitur)ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduentus(vt dicit Apost.2.Thessa.2.)erit secundũ operationẽ satanæ,aliqui exponunt de generatione,dicẽtes ꝙ sicut Christus natus est per operationẽ spiritus sancti ex Virgine desponsata:ita antichristus per operationẽ Satanæ ex corruptissima & ex dãnato coitu. Alij addũt ꝙ ex incubo & succubo.Multi multa fingunt de eius ortu,natiuitate,& nutritione,quæ authoritate sacræ scripturæ neq; doctorum autenticorum probantur.ideo non est eis credendũ,neq; in recitatione talium opinionum immorandum.Nec verisimile est secundum Vincentium Beluaceñ.ipsum antichristum in vtero matris(vt aliqui dicunt)malitia diabolica fore replendũ,nec ꝙ Deus(qui omnia disponit suauiter) ei an- *Antichristus non priuabitur angelo custode.* ticipet vsum rationis,sicut fecit D.Ioan.Baptistæ ad bonum,neq; ꝙ priuet eum angelo custode eum præseruãte in vtero.D.Tho.tamen dicit ꝙ adueniẽte vsu rationis illius,Angelus ei ad custodiam deputatus,propter eius nequitiam derelinquet eum: & sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur, & eorum suggestionibus adhærens,prosequetur omnino diaboli voluntatem. Et quia(vt dicit Apost. 2.Cor.11.)Satanas se transfigurat in angelum lucis:verisimile est apud aliquos, ꝙ dæmones antichristo etiam corporaliter apparebunt,in angelorum modum,& illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in superbia & abusione scientiarum. Vnde Dan.8.dicitur:Surget rex impudens facie,

& intelligens

& intelligens propoſitiones:& roborabitur.ſ.paulatim,per operationẽ ſatanæ,qui faciet ipſum eſſe in concupiſcentiis fœminarũ,& ſua falſa doctrina & malis exẽplis multos ſeducet,ac etiã donis & muneribus alliciet. Quia(vt habetur Dan.11.)Dominabitur theſauro auri & argẽti, & in omnibus precioſis Ægypti.& ſubditur,& in copia rerũ occidet(hoc ſeducet)plurimos. dæmones enim offerẽt ei theſauros abſconditos,& aurũ atq; argentũ excutient ex occultis terræ viſceribus,& fabricatũ illi dabunt.Et cũ oĩa pecuniæ obediãt,ſequitur ꝙ habebit multos fautores. Ab initio vtetur mediis delectabilibus,& *Eccle.10.* alliciet plurimos. Eius prima conuerſatio in ſacris literis nõ inuenitur. Vincentius tamen Beluaceñ.dicit ꝙ naſcetur in Babylone,tandẽ veniet ad Iudæos,& cõuerſabitur in ciuitate Bethſaida & Coroſain, vt D.Aug.dicit ſuper illis verbis, Væ tibi Bethſaida,&c. Ideo imprecatur & improperat Chriſtus his *Matth.11.* ciuitatibus,quia in illis cõuerſaturus eſt filius perditionis. Nõ tamẽ violẽter proſequetur Eccleſiã Dei *Antichriſtus vbi conuerſabitur.* & bonos,donec fuerit in tali ætate,in qua Chriſtus incœpit prædicare.ſ.circa trigeſimũ annũ. dicitur enim Luc.2.Incipiens annorũ quaſi triginta. Vſq; ad triginta igitur annos antichrriſti aduẽtus erit occultus.licet ab vſu rationis vſq; ad trigeſimũ annũ non ſit futurus ocioſus, ſed in falſa doctrina,& in ſignis mẽdacibus,ac omni dæmonũ aſtutia verſabitur. Dæmones enim diſponẽt eum ad oĩa mala: incipiet acquirere fautores,& cõgregare multitudinẽ. Et cũ viderit oĩa ei ꝓpicia,& ſuggeſtione dæmonũ ad nutũ ſuccedẽtia,adueniẽte trigeſimo anno manifeſtabit ſe,& loquetur cõtra Chriſtũ blaſphemias, dicẽtq; ſe eſſe Meſsiã in lege promiſſum,& quicquid de Chriſto in lege antiqua & prophetis ſcriptũ eſt,ſibi aſcribet,& dicet ſe ſolũ eſſe Deũ.vnde & Apoſt. Qui aduerſatur & extollitur ſupra oẽ quod *2.Theſſ.2.* dicitur Deus,aut quod colitur,ita vt in tẽplo Dei ſedeat,oſtendẽs ſe tanq̃ ſit Deus.& Chriſtus:Cũ vi- *Matth.24.* deritis abominationẽ deſolationis ſtantẽ in loco ſancto vbi nõ debet &c. Quidã dicũt ꝙ in tẽplo quod reædificabũt ei Iudæi in loco vbi erat tẽplũ Salomonis reſtaurata ciuitate Hieruſalẽ,in qua Chriſtus, dñs crucifixus fuit : occidet Eliã & Enoch , vt infrà dicetur. D.tamen Aug. dicit ꝙ illud tẽplũ dicitur *In 20.de Ciuitate Dei.* Eccleſia:quia qui erãt in gratia,per quã erãt templũ Dei,iuxta illud, Vos enim eſtis tẽplũ Dei viui,re- *c.19.* cipient & adorabunt antichriſtũ:quia,vt idem Auguſt.dicit in quo templo ſit ſeſſurus incertum eſt. *2.Cor.6.*

Ver. 4. DE ANTICHISTI PROGRESSV ET REGNO.

A REgnum Antichriſti in quo violenter perſequetur bonos , inchoabitur cùm ſoluetur ſatanas. Ad cuius euidentiam ſciendũ eſt,ꝙ ſatanas in paſsione Chriſti aliqualiter ſolutus fuit, hoc eſt permiſſus malitia ſua vti,& procurare per Iudæos mortẽ Chriſti, qui dixit: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Hanc excluſionem principis huius mundi, & recluſionem in inferno , declarauit D.Ioan- *Ioan.12.* nes dicens: Vidi angelum deſcendentem de cælo,habẽtem clauẽ abyſsi, & cathenam magnã in manu *Apoc.20.* ſua:& apprehendit draconem ſerpentem antiquum,qui eſt diabolus & ſatanas, & ligauit eum per annos mille,& clauſit & ſignauit ſuper illũ, vt non ſeducat amplius gentes donec conſummentur mille anni.Et poſt hoc oportet illũ ſolui modico tẽpore. D.Aug. dicit ꝙ hæc alligatio per hoc interuallum *20.de Ciui.* vſq; ad finem ſeculi,quod mille annorum appellat , duratura eſt, hoc eſt nõ permittetur ſatanas exer- *Dei.c.8.* cere totam tentationem,quã poteſt vel vi vel dolo,ad ſeducendos homines in partem ſuam, cogendo violenter, vel fraudulenter fallẽdo. Quòd ſi permitteretur in tã longo tẽpore & tam longa infirmitate multorum,plurimi tales quales Deus perpeti non vult, paterentur,& fideles deiiceret,& ne crederent impediret,quod ne faceret,alligatus eſt.Tunc autem ſoluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & ſex menſibus legitur totis ſuis ſuorũmq; viribus ſæuiturus.& dat rationem:Quia ſi non ſolueretur, minus appareret eius maligna potentia , & minus ſanctiſsimæ ciuitatis (ſcilicet Eccleſiæ) fideliſsima patientia probaretur. Et vt ſciatur q̃ fortem aduerſarium, Dei ciuitas ſuperauerit, cum ingenti gloria ſui redẽptoris, paulò pòſt D.Ioan.ſubdit:Cùm finiti fuerint mille anni, ſoluetur ſatanas de carcere, & exibit,& ſeducet gentes quæ ſunt ſupra quatuor angulos terræ Gog & Magog : & congregabit eos in prælium,quorum numerus ſicut arena maris:& aſcenderunt,hoc eſt aſcendent,ſuper latitudinem terræ:& circuierunt,hoc eſt circuibunt contra ſanctos,& ciuitatem dilectam,hoc eſt Eccleſiam.D.Aug. *20.de Ciui.* dicit:Gentes quippe quas appellat Gog & Magog,non ſunt accipiendæ tanquam ſint aliqui in aliqua *Dei.c.11.* parte terrarum barbari conſtituti, ſiue quos quidam ſuſpicantur Getas & Maſſegetas , propter literas horum nominũ primas,ſiue aliquos alios alienigenas à Romano imperio ſeiunctos . Toto nanq; orbe terrarũ ſignificati ſunt iſti eſſe,cùm dictũ eſt,gentes quæ ſunt ſupra quatuor angulos terræ eáſq; ſubiiciet,eſſe Gog & Magog. quorũ interpretationẽ nominũ eſſe reperimus, Gog tectũ, Magog, detectũ: ſignificant enim numerũ malorum,quorũ aliqui ſunt detecti,vt manifeſti & publici peccatores,qui in *Gog & Magog interpretatio.* aduentu Antichriſti ſe offerent & illi adhærebũt:tecti verò ſe palã manifeſtabũt,pugnabuntq; oẽs pro eo,& extendentur ſuper latitudinẽ terræ,& cingẽt caſtra ſanctorũ:quia nõ ad vnum locum venturi ſignificati ſunt,quaſi in vno loco tantum futura ſint caſtra ſanctorũ,& dilectã ciuitatẽ, quæ non eſt niſi Eccleſia toto orbe terrarũ diffuſa. Et ſic vbicunq; erunt ſancti, in illa perſecutionis immanitate anguſtiis & tribulationibus cingentur,arctabuntur, vrgebũtur,cõcludentur : nec tamen militiã ſuam deſerent. Quidã dicũt ꝙ ſatanas ſolutus primò dabit operã,vt à Iudæis recipiatur tanquã Meſsias. Quod libenter facient,vt prædixit Chriſtus Ioan.5. Alius veniet in nomine ſuo, & recipietis eum.ſ.vt Chriſtum.¶ Ipſe autem antichriſtus dicet ſe de tribu Iuda & Meſsiam in lege promiſſum, imò & ſe ſolum verum deum,vt dictum eſt.dicẽtque Chriſtum fuiſſe magnum illuſorem , prædicabit libertatem carnis. Et ſicut Chriſtus miſit Apoſtolos ſuos in mundum vniuerſum : ſic Antichriſtus mittet legatos & *Quibus medis vtetur antichriſtus ad ſeducendum homines.* ſatellites ſuos,vbi ipſe perſonaliter comparere non poterit:qui multis & varijs modis ſuggeſtione dæmonum familiarium conabũtur ſubuertere bonos: Primò falſa doctrina,in ſapientia verborum, & ſimulatione : Secundò ſignis & prodigiis. Nam(vt dicitur Matth.24.) Surgent pſeudochriſti (hoc eſt falſi Chriſtiani peruertentes doctrinam Chriſti)& pſeudoprophetæ(hoc eſt falſi prophetæ) & dabũt

signa magna. s. de præsentibus, & prodigia (scilicet de futuris) ita vt in errorē inducantur si fieri potest, etiam electi. Non ꝙ diuina electio frustretur: sed multi cadent, qui humano iudicio videbantur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apo.13. Seducet habitātes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa verò & portēta illius & suorū erūt mēdacia. vnde dicitur 2. Thessa.2. Cuius aduentus erit secundū operationē Satanæ in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat Deus per signa mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eò ꝙ charitatē veritatis non receperunt vt salui fierent, & quia contradixerūt veritati, & consenserunt iniquitati. Quomodo autē dicantur signa mendacia dictū est. Tertiò conabuntur
c.9.§.2. ver.1. seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, conferendo illis officia & dignitates. sicut nostris tēporibus Lutherani. vnde Dañ.11. Multiplicabit gloriā, & dabit eis potestatē in multis, & terram diuidet gratuitò, hoc est ad sui placitū & sine meritis, imò & propter demerita. Et hoc modo seducentur, & vltro se offerent mali principes & gubernatores ciuitatū, & auari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiscantur maiora, & se subiicient illi, pugnabúntq; pro eo, & persequentur bonos qui Christi & Ecclesiæ fidem tenebunt. Quartò conabitur subuertere fideles, priuatione honorum & dignitatū, ac confiscatione bonorū, & prohibitione cuiuscunque cōmercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuū, vt dictū est ex Apoc.13. Quintò pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dañ.8. Dicitur, Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanæ) & super q̃ credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populū sanctorū, secundū voluntatem suā. Dicunt cōmuniter doctores post Apost.2. Thessa.2. Mysterium operatur iniquitatis. s. Nero, ꝙ omnes labores, dolores, angustiæ, & tormenta, quę inflixerunt oēs mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, nō erant nisi figura & vmbra ac dulcia, in cōparatione ad tormenta quæ, instigāte diabolo Christianis da-
Matth.14. & Mar.11. bit Antichristus cū satellitibus suis. Ideo Christus, Cùm videritis abominationē desolationis &c. Tūc qui in Iudæa sunt, fugiant ad mōtes: & qui est in tecto, nō descēdat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicā suam. Tradet autē frater fratrē in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte afficient eos, &c. Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Marci 13. dicitur: Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsque nunc, nec fient. & nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua om-
Matth.25. nis caro: sed propter electos quos elegit, breuiati sunt dies eius. Matth. dicit, breuiabūtur, & ꝙ loqueretur de antichristo, & non de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus: Ecce illic, ne credideritis. Ecce prædixi vobis. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia vteri & filiorū pondere grauatę non poterunt expeditē fugere: vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga vestra in hyeme, hoc est in defectu charitatis, & in intemperie vitiorū, vel in sabbato. s. vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operū: quia Sabbatū Domini licet importet quietē, non tamen cessationem bonorū operū. Dañ.8. dicitur: Egressum est cornu vnū modicū, & factū est grande, & magnificatū est vsq; ad fortitudinē cæli, & deiecit de fortitudine & de stellis & cōculcauit eas, & vsq; ad principem fortitudinis magnificatū est, & ab eo tulit iuge sacrificiū siue publicam & solennē illius celebrationē: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. & post pauca subiungitur: Et audiui vnū de sanctis loquentem, Vsquequo visio & iuge sacrificium & peccatū desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuariū conculcabitur? & dixit ei. Vsque ad vesperam & mane dies mille trecenti, & mūdabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dañ.7. circa finē, vbi dicitur: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi cōteret. Putabit ꝙ possit mutare tēpora & leges. Et tradētur in manu eius vsq; ad tempus & tempora & dimidiū temporis, & iudiciū sedebit, & auferetur potentia, & conteretur. Idem Dañ.12. circa finem dicit: A tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificiū & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos trigintaquinque. D. Aug. 20. de Ciuit. Dei exponens, dicit quòd
20. de Ciui. Dei. regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur Apoc.13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere menses quadraginta duos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver. 5. DE CONSOLATIONE BONORVM TEMPORE ANTICHRISTI.

Luc.2. DEus qui non deficit in necessariis, non deseret omnino bonos absque cōsolatione. Consolabitur enim eos interius animando ad cōstantiam & martyrium, & eos qui debiliores erunt dirigendo ad fugam, patientiam & spem tribuendo. tūc imprimet eis illud quod prædixit: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Consolabitur etiā eos exterius, mittendo Eliam & Enoch, quos ad hos fines in paradisum terrestrem transtulit. mittet autē eos in initio regni Antichristi, ad prædicandum contra eum, & ad animandum fideles. vnde Apoc.11. postquā dixit ꝙ ciuitas sancta conculcabitur, subiungit: Et dabo duobus testibus meis (scilicet Enoch & Heliæ, secundū expositores) virtutē, & prophetabūt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saxis. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exibit de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum. Hi habēt potestatem claudēdi cælum, ne pluat diebus prophetiæ eorū, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinē, & percutere terram quotiescunq; voluerint. Hi duo, secundū vincentium Beluaceñ. vbi suprà, ipsum Antichristum sequētur, vt ipsum redarguant, & corda filiorum ad patres conuertant, ostendéntq; coram omni populo Antichristū mendacem. Et multi ex Iudæis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos, credent in Christum, & erunt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius 144. millia virorum ex omni tribu Israël pro Christo B

interfi-

ioterficientur. Et quia isti duo non poterunt corporaliter ire par vniuersum mundū, mittent discipulos, qui per totū orbem terrarū confortabunt & cōsolabunrur bonos Christianos. Ipsi verò Helias & Eoocb circuibunt loca, ad quæ perget Antichristus. De misione Heliæ dicit Dominns per Malach. Ecce ego mittā vobis Heliā Tesbitē, anteq̄ veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrū in filios, & cor filiorū ad patres eorū. De his D. Aug. 20. de Ciuit. Dei, c. 29. Tandem Antichristus cōpleto tēpore, pphetias eorū, occidi faciet illos in Hierusalē: de fine illorū dicitur Apoc. 11. Et cū finierint testimoniū suū, Bestia quæ ascendit de abysso, faciet cōtra eos bellū, & vincet eos, & occidet illos, & corpora eorū iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus eorū crucifixus est: & videbūt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorū per tres dies & dimidium, & corpora eorū nō sinent poni io monumentis, & inhabitātes terrā gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicē: qm̄ hi duo pphetæ cruciauerūt eos qui habitabāt super terrā. Et post tres dies & dimidiū spiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & steteruot super pedes, & timor magnus cecidit super eos qui viderūt eos, & audierūt vocē magnā de cælo: Ascēdite huc. & ascēderunt, & viderunt illos inimici eorū. Loquitur de preterito pro futuro, propter certitudinem prophetię, prout Dauid Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Tunc Antichristus (vt recitat Vincentius Beluaceñ. secundū visionē Danielis in fine, 11 c.) veniet ad verticē mootis Oliueti, quē dicitur Inclytus & sanctus, quia ex eo ascēdit Christus. ibiq; Antichristus cùm sederit in papilione & in solio suo vt in cęlū ascēdat, & à dęmonibus paulisper eleuatus fuerit, vltionē patietur. Vnde Apost. 2. Thess. 2. Reuelabitur ille iniquus, quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est mādato suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michaël interfecturus est eum cū multis cōplicibus suis, io monte Olıueti, virtute diuini pręcepti. vnde Apoc. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terræ motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræ motu nomina hominū septē millia, & reliqui in timorem missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorū. ¶ Ex præmisis sequitur q̄ licet fuerint & sint multi Antichristi, nondum tamen venit Antichristus, qui dicitur caput omnium malorum. Cùm post mortem illius cessabit tribulatio bonorum, & modicum supererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuisse Antichristum verum. Quia (vt dictum est ex Dañ. 12. & Apoc. 13. & ex Apost. 2. Thess. 2. Aduersabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, &c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licet Octauiaous voluerit adorari vt Deus, tamen erat ante Christū. & destuit à præsumptione, nec Caius Cæsar, qui idolum suum fecit adorari, idola aliorum deorum nō destruxit. Neq; Mahumetus dixit se Deū, sed dei nunciū, igitur nō potest dici Antichristus, de quo loquitur Aposto.

Malach. 4.

Mahumetus non fuit verus Antichristus.

Ver. 6. DE SIGNIS IUDICII POST ANTICHRISTUM.

A POst mortē Antichristi erunt alia signa, de quibus Matth. 24. vbi dicitur. Statim autem post tribulationem dierum illorū, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo. Hæc signa amplius declarantur Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, &c. In his verbis tanguntur quinq; signa. s. in sole, luna, stellis, virtutibus cęlorum, & hominibus. Quo ad solem, lunam, & stellas, dicitur Ioël. 2. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suū. & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: & fortia & facientia verbū eius. Magnus est enim dies Domini & terribilis valde. & Esa. 24. dicitur: Erubescet luna, & confundetur sol, cùm regnauerit Dominus exercituum, scilicet occidendo Antichristum. Quia in momēto aduentus Christi sol & luna non obscurabuntur, cum tunc totus muodus sit innouandus, & augenda sit claritas solis & lunæ, & stellarum, iuxta illud: Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui. Ideo necesse est dicere q̄ ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit prędicta obscuratio, quæ non potest fieri per eclipsim solis & lunæ simul: quia eclipsis solis & lunæ nunquam sunt simul, secundū astrologos, cùm eclipsis solis fiat per interpositionē lunæ inter solem & nos: & eclipsis lunę fiat per interpositionem terrę inter solem & lunam. Nec sol aut stellæ perdent lumen suum: sed obscurabunrur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorum terrorem: sicut factum fuit in morte Christi. Amoto ergo lumine à sole, luna & stellæ non possunt dare lumen, cùm accipiaot à sole. Et stellæ dicentur cadere de cælo, eò q̄ tunc non apparebunt in cælo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quòd licet eclipses solis & lunæ sint naturales, tamen circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, præter solitum cursum naturæ: & stellæ cadent de cælo, sicut videmus in exhalationibus, quæ circa diem iudicij crebrisimæ erunt, quasi signa inflāmationis mūdi. Possuot etiā hæc signa solis & lunæ ac stellarū spiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. solitæ, extra de maioritate & obedien. per solem repræsentatur dignitas Ecclesiastica, & per lunā tēporalis, per stellas boni, qui habent affectū in cælestibus, qui omnes, aut saltem maior pars, circa finem mūdi obscurabuntur. Per virtutes cælorū possunt intelligi angeli, qui secundū Philosophū, sunt motores orbium, qui circa diem iudicij mouebuntur à suo modo mouēdi, cælos pręter cōmunem cursum naturæ moueodo, & diuersas eclipses in sole & luna & planetis faciēdo, ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes cælorum, etiam possunt intelligi angeli, qui cælos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiæ, respectu iudicis, & motu vindictę, respectu damnandorum, & motu obedientiæ, respectu eorum quę pertinent ad iudiciū. vnde glo. super Lucam dicit: Angelicæ potestates tremuot aduentum iudicis. quod est intelligendum de tremore reuerentiæ & obedientiæ, quæ tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locū. Quia secundum doctores, ordines superiores angelorum primæ & secundæ hierarçhiæ non mittuntur in hūc mundum: sed cùm Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur. vnde D. Chrysosto. dicit, Quòd si cùm rex terrenus exit io expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur, & ciuitas feruet:

Quinque signa iudicij post Antichristum.

Esa. 30.

In Add. 3. p. q. 81. ar. 2.

Virtutes cælorum quomodo mouebuntur.

quantò magis tege cælesti exeunte ad indicandum viuos & mortuos?

Ver. 7. DE IGNE CONFLAGRATIONIS.

In Add. 3. p.3.74. Aliud signum post Antichristū, erit ignis cōflagrationis, de quo Psal. Ignis ante ipsum pręcedet, & inflāmabit in circuitu inimicos eius. B Videmus enim ꝙ loca vbi crimina sunt cōmissa, nō sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione præmissa. ideo recōciliantur Ecclesiæ pollutæ vt habetur in tit. de cōsecrat. ecclesiæ & altaris extra. Cùm ergo ꝓpter peccata hominū in hoc mūdo illa pars quæ est in vsu hominū fuerit polluta & infecta, & per cōsequens, sit inidonea ad suseeptionē gloriæ: sequitur ꝙ egeat purgatione. vnde Aposto. 1. Cor. 7. Præterit enim figura huius mundi. vbi glo. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorū ignium cōflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi cælū nouū, & terrā nouā. Primū cælū & prima terra abiit. & mare iam nō est, scilicet secundū qualitates & accidētia, quæ prius in eis erant: quia cælū amplius nō mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra. manebūt tamen quantū ad substantiā. Purgatio autē hæc fiet per ignem eiusdem speciei cū nostro. de hac *Psal. 49.* purgatione Psal. Ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. & deinde subiungit de iudicio: Aduocauit cælū desursum, & terram discernere populū suū. & 2. Petri vlt. Cęli ardētes soluentur, & elemēta ignis ardore tabescent: Nō est tamē intelligendū, ꝙ cęli planetarū, scilicet lunæ & superiorū, ardeant aut purgētur, cùm illic homines nō peccauerint, nec illi cæli capaces sint pe- *Cont. 7.* regrinæ impressionis. vnde glo. super illud. 2. Thess. 1. In flāma ignis dantis vindictam, dicit: Ignis erit in mundo, qui præcedet eum, tantū spatiū occupans, quantū occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non ascendit vsque ad superiores cælos, sed solùm 15. cubitis super altitudinem mōtium: ideo cæli superiores nō purgabuntur, imò nec ipse ignis, cùm nullū ibi fuerit cōmissum peccatum. & ad D. Petrum dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus cælis intelligat. Pręmiserat enim ante verba inducta, ꝙ cęlū & terra ac mare perierant propter peccata in eis cōmissa: ideo reseruati erant igni in die iudicij. Cælū enim in sacris literis significat omne corpus transpatens. & sic aqua & aër cæli dicuntur. vnde Psal. 8. Volucres cæli, &c, tamen volucres non ascendunt vsque ad sphærā elementi ignis. Tria ergo sola elementa purgabuntur, scilicet terra, aqua, & aër, vsque ad medium interstitiū, vsque ad quē locū perue- *Tria elemēta duntaxat purgabūtur* niunt impuritates elementorū. ¶ Ille ignis vt instrumentū diuinæ iustitiæ, habebit duos actus, scilicet purgationis & circunuolutionis. Et quantum ad primū cruciabit bonos, quos purgādos reperiet, plus vel minus, secundum quātitatem reatus ipsorum. Illos autē qui purgatione non egebunt, nullo modo cruciabit: sicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionē verò nullo modo *Da. 3.* cruciabit bonos, cùm sint impassibiles: sed bene malos, ante resurrectionem, & post. Et sic ignis prædictus sequetur iudiciū, quantum ad aliquē actum, qui est circunuoluere malos. Sed præcedet quantū ad purgationem, nō quidem vniuersaliter: quia hunc in aduentu filij hominis nō essent aliqui viuētes. *Aliqui erūt viui vita mortali in resurrectiōe* Cuius oppositū manifestè apparet ex illo dicto Christi, Matth. 24. Sicut fuit in diebus Noë, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noë ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem quo intrauit Noë in arcā, & nō cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, scilicet ab angelo custode, qui deducet eum obuiā Christo per aërem. alter relinquetur dæmonibus, vt trahāt eum ad locum iudicij pro meritis præmium accepturum. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molentibus in mola, vna assumetur, altera verò relinquetur. Et hortatur ad vigilandum, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. D. Aug. 20. de Ciuitate Dei, cōcludit ꝙ eadem die qua fiet citatio & resurrectio, erunt aliqui viuentes in hac vita mortali propter prædictam Christi cōparationem, & ꝓpter id quod dicit Apostolus 1. Thess. 4. Quoniā ipse Dominus in iussu & in voce archāgeli & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis (scilicet qui dormierūt resuscitati) in nubibus, obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Nō poterat Christus neque Apostolus clarius loqui. *De veritate 15. signorū.* ¶ Nec obstant quindecim signa, quæ D. Hieronymus dicit se reperisse in annalibus Iudæorum. Quia signa illa non sunt autentica. & dato ꝙ essent, nō erunt vniuersalia. Nō obstat pariter quod dicitur Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. & Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus. ergo moriemur. Sed resurrectio omnium fiet simul: igitur nulli erunt viui vita mortali. Quia secundum D. Augustinum in itinere morientur, & statim resurgent. Et licet resurrectio cōmunis fiat simul in momento & in ictu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt præuisi & præordinari ad audiendam tubam, & videndam resurrectionem aliorum, fiet posteà. Et quia statim resurgent, dicuntur viuentes. & sic non erunt à morte excēpti, cùm fuerint in peccato originali cōcepti. & per cōsequens mors in illos pertransibit, vt dictum est. ¶ Ex præmissis resolutorie habetur, ꝙ vltimum signum aduentus Christi ad iudicium, erit ignis conflagrationis, qui incipiet post mortē Antichristi. 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiam electis, qui propter tormēta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia suprà dicta; quæ erunt interpolata, quæ boni notabunt. Mali autem aliquibus visis & cessantibus, atque iterum redeuntibus, nō curabunt. Tandem subitò audietur tuba, & resurgent mortui, & videbunt filium hominis venientem in maiestate, &c. veniet autem subitò. Vnde dicitur Lucæ 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque ad occidentem: ita erit in aduentu filij hominis, &c. Et Apostolus 1. Thessal. 5. De tempore autem & momentis fratres nō indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim scitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & nō effugient.

fugiét. ¶Quátum autē distabit ignis cōflagrationis à 45.diebus post mortē Antichristi,incertū est. Ex quo sequitur ꝙ diem iudicij determinatè scire nō possumus. Videntes tamē prædicta signa dicere poterūt ꝙ propè & in ianuis est. Vnde Christus: Ab arbore fici discite parabolā,&c. Et quia his tēporib⁹ videmus multa signa impleta,abundantiā iniquitatis,defectū fidei & charitatis, discessioē, ac pseudo prophetas,ac solē spiritualē,hoc est statū ecclesiasticū obtenebrari, & lunā spiritualē, tēporalem scilicet potestatem,conuerti in sanguinē,& stellas spirituales cadere de cælo, hoc est eos qui aliàs fuerant boni,deficere à fide: possumus dicere quòd appropinquat,& quòd Antichristus citò veniet. *Matt.24.*

Ver. 8. DE HORA IVDICII GENERALIS.

A HOram etiā iudicij generalis nemo determinatè scit. Vnde Matth.24.& Marc.13. expressè dicitur de hora sicut de die. Inueniūtur tamen in sacris literis aliqui passus,qui videntur, saltem figuraliter,determinare horā. Matth. eodem 20.dicitur: Cùm serò factū esset,dixit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios,& redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali. & sic videtur ꝙ fiet de sero. Matth. etiā 25.dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit,exite obuiam ei.& sic videtur ꝙ in media nocte. D.Matth.& Marcus vidētur dicere quòd plena die.& Sopho.1.dicit: Mane iudiciū suū dabit. Sed hæc diuersitas in sacris literis nō est ad determinandam horā,sed ad designandas cōditiones & ꝓprietates iudicij generalis, in quo erunt quatuor cōditiones & ꝓprietates temporū prædictorū. Primò quādo dicitur ꝙ fiet media nocte, significat peccatorū improuisionem: sicut improuisæ fuerunt virgines. Non erit tunc quæstio allegandi merita præterita: vnde Matth.7.dicitur multi dicent in illa die, domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus: tunc cōfitebor illis, nunquā noui vos, discedite &c. Nec tamen ex hoc sequitur quod morientes morte subita sunt damnati & improuisi, quia de multis sanctis legimus quod morte repētina obierūt. Vnde Sap.4.dicitur: iustus si præoccupatus fuerit,in refrigerio erit. Secūdò quando dicitur quòd fiet de die,significat peccatorū reserationem & manifestationem. Quia in die iudicij omnia peccata, quātumcunque occulta & secreta, reuelabuntur, iuxta illud: Nil opertū, quod nō reueletur : neque occultū,quod nō sciatur: reuelabuntur autem nō coram paucis, sicut qui propter fauorem puniūt sub cortina,sed corā toto mundo. Vnde Naū. Reuelabo pudenda tua &c. Iob.20.dicitur : reuelabunt cæli, hoc est angeli custodes iniquitatē eius. Item dæmon accusator apoc.12. Item cōscientia, Rom.2.testimoniū reddēte illis cōscientia, quæ hic est liber clausus, sed in iudicio omnes libri erūt aperti, vt dicitur apoc. 20. Christus aperiet & illuminabit.1.Cor.4. illuminabo abscōdita tenebrarū, &c. Quod intelligendū est de peccatis, de quibus non fuit facta pœnitentia in his qui sunt in gratia. Quia, vt dicitur.1.Petri.4. Charitas operit multitudinem peccatorum.& psal.31.Beati quorū remissæ sunt iniquitates &c. Deus bene sciet,sed non reuelabit. Damnatorū verò peccata dimissa propter ingratitudinē recidiuationis, reuelabūtur. Quando autem dicitur quod fiet de sero, significat meritorum cessationem: vt in sero finitur dieta, & agricolæ cessant laborare : quia vt habetur Apoc. 10. Angelus iurauit per viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius, scilicet pœnitendi & miserendi. dicetur illis : Tardè venistis, tempus misericordiæ lapsum est. tunc erit tempus iustitiæ. Quartò quando dicitur quòd fiet mane, significatur bonorum consolatio. *Diuersitas horarum in diei quod significet.* *Luc.12.*

§. 4. DE DIVERSA SITVATIONE.

B SEcundum punctum principale notandū de iudicio generali, est diuersa situatio: quia dicitur in Euāgelio, Separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues à hœdis siue hircis. Statuet quidem oues à dextris, hœdos autem à sinistris. Per dexteram in sacris literis intelligitur dignior & potior locus siue maius bonū. Vnde Psal. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, hoc est in eminētiori loco & potioribus bonis. Sic boni erūt in eminētiori loco, quia in aëre (vt dictū est ex Apostolo 1.Thess. 4.) Mali autem erūt in terra, ex latere sinistro, respectu Christi, nō immutati in bonū, sed inuoluti doloribus & tormentis ac igne conflagrationis, associati & circundati dæmonibus. Tūc implebitur illud Psal. Mirabilis mutatio dexteræ excelsi. Multi in hoc mundo sunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte sinistra, & è conuersò. Illi dicūtur esse in dextera parte huius mundi, de quibus Psal. Prōptuaria eorum plena &c. sequitur, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iusti pauperes afflicti, angustiati, sunt in sinistra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelsi. & illi qui in mūdo fuerunt in dextra, &c. & illi qui fuerunt in sinistra, videbuntur in dextra. Tunc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hæc mutatio dexteræ excelsi, fuit præfigurata in cancellatione manuum Iacob, cùm benediceret filiis Ioseph. Hæc dexteræ mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione, etiam apud eos qui viui reperientur, quia dictum est : Vnus assumetur, & alter relinquetur. Tunc separabuntur viri ab vxoribus, & è conuersò, parentes à filiis, si vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis separatio cum benedictione, sicut in hoc mundo : sed cum maledictione & improperio malorum quæ fecerunt, & ingratitudine beneficiorum. Tunc verificabitur illud : Vnusquisque autem à proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Matth.24. Tradet frater fratrem in mortem, & filij insurgent in parentes,& morte afficient eos. Hæc materia faciliter potest dilatari & amplificari. *Psal.109.* *Gen.40.* *Hiere.9.*

§. 5. DE SINGVLARI DISCVSSIONE IN IVDICIO.

C TErtium principale notandum circa iudiciū, est singularis discussio, de qua Ioël.3. Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cū eis. Tunc processus cuiuslibet examinabitur, & expostulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc discussionem sunt duæ difficultates. ¶Prima difficultas est, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelij : Cùm venerit filius hominis, &c. sequitur: Dicet his qui à dextris eius erunt, &c. & Ioan.5. Pater non iudicat

quenquam, ſed omne iudiciũ dedit filio. Poteſtatem dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis eſt. D. Tho. dicit quòd poteſtas iudicãdi authoritatiua pertinet ad ſolum Deũ, delegata verò & inſtrumentalis ad Chriſtũ, ſecundũ naturã humanã vnitã Dei filio, ꝓpter duo: Primò ꝓpter familiariorẽ bonorũ conſolationẽ, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipſos corã toto mũdo laudabit, & præmia prænunciabit. Secũdo propter acriorẽ exprobrationẽ malorũ, quorũ demerita etiã manifeſtabit, & exprobrabit malitiã & negligentiã, attento ꝙ eos interius inſpirauit, & exterius monuit ac exemplũ præbuit: quanuis ipſe eſſet delicatior, & ſancti etiã delicatiores, tot labores abſq; peccatis ſuſtinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipſe ſuſtinuit, & inſtrumenta paſsionis oſtendet, exaggerabítq; illorũ ingratitudinem. ¶ Secunda difficultas eſt, an huiuſmodi diſcuſsio & examinatio fiet in inſtanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. D. Auguſt. 20. libro de Ciuit. dei c. 1. dicit: Per diem iudicij, intelligimus nouiſsimũ tempus. Nã per quot dies iudiciũ ꝓtendatur, incertũ eſt: ſed ſcripturarum more diem ſolere poni pro tempore, nemo qui illas literas quantumlibet negligenter legerit, neſcit. Vnde Ioël. 3. dicitur: In diebus illis. Quòd autem in iudicio generali ſit duratio ſucceſsionis ex ordine iudicij à Chriſto reuelato apparet. Prætereà iudiciũ generale (vt dictũ eſt) fiet ad manifeſtandã diuinã iuſtitiã de omnibus bonis & malis operibus, corã toto mundo. Et quanuis ſaluati clarè videntes diuinã eſſentiã, omnia diſtinctè in inſtanti cognoſcere poſsint, ꝓpter diuinæ eſſentiæ perfectionẽ omnia diſtinctè repræſentãtem: mali tamen qui ad huiuſmodi viſionẽ nõ eleuabuntur, omnia diſtinctè ſimul intueri nõ poterunt. Philoſophus enim 2. Topic. dicit, ꝙ non cõtingit ſimul plura intelligere, ſcilicet diſtinctè & per modũ plurium. Vnde dicitur cõmuniter quòd pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus. Et quanuis angeli qui ſunt altioris naturæ quàm homo, poſsint plura diſtinctè per vnã ſpeciẽ intelligere, & tantò plura, quantò habent ſpecies vniuerſaliores: non tamen omnia, cùm nulla talis ſpecies creata ſit illorũ intellectui ꝓportionata. Intellectus etiã angelorũ inferiorũ nõ eſt capax ſpecierũ naturaliũ ſuperiorũ angelorũ. & ſi tales ſpecies infunderentur in intellectu inferiorũ angelorũ, in eſſe qualitatis: nil tamẽ per illas intelligerẽt, ꝓpter incapacitatẽ ſuã naturalem. Vnde ſicut viſus corporalis nõ poteſt tantũ eleuari, vt videat angelus, cùm non ſint colorati: ſic homo nõ poteſt eleuari, vt ſit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt ſit naturæ ſuperioris. Cùm igitur tam boni quàm mali, ſecundũ D. Aug. mentis intuitu ſint omnia enumeraturi, & quod cognoſcitur in genere, nõ enumeretur: ſequitur quòd nõ omnia fient in inſtanti, ſed in breui tẽpore, diuina virtute ad hæc iuuante. Nec obſtat quod 1. Cor. 15. dicitur: In momento & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad reſurrectionẽ, vel accipitur pro breui tempore. Vnde idem Auguſt. dicit, quòd mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quædam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tẽpore ad memoriã reuocẽtur. Vnde Malach. 3. Ero teſtis velox maleficis, nec eſt hoc impoſsibile, quia in quolibet etiã paruo tẽpore ſunt infinita inſtantia in potẽtia. & habet D. Aug. pro inconuenienti, ꝙ legatur aliquis liber materialis in iudicio. dicit enim: Quanto tẽpore illius libri magnitudo legi poſſet? ¶ An autem iudicij ſententia per locutionẽ vocalem futura ſit, incertũ eſt. Aliqui ſatis probabiliter tenent ꝙ ſic: & allegant illud Matt. 25. Tũc dicet his qui à dextris eius erunt. Et Ioan. 8. vbi dicitur ꝙ cùm Chriſtus interrogatus fuiſſet à Phariſæis, Tu quis es? reſpõdit: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictũ eſt Naum. 3. Reuelabo, &c. & Matth. 12. De omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines, reddituri ſunt in die iudicij rationem. Præterea dictũ eſt ꝙ Chriſtus ſecundũ humanã naturam iudicabit. Data eſt enim ei à patre poteſtas iudiciũ facere, quia filius hominis eſt. ergo iudicabit modo humano, qui eſt per locutionẽ vocalem, vt audiatur corporaliter, ſicut videbitur corporaliter. Inſuper citatio erit vocalis, ſcilicet in voce archangeli, & tuba Dei: ergo & ſententia. Vnde Ioannis 5. dicitur: Venit hora quãdo mortui audiẽt vocem filij Dei. Nec obſtat illud Sapientiæ quarto: Diſrumpet inflatos ſine voce: quia intelligitur ſine voce ſufficientis excuſationis. Diuus tamen Thomas dicit quòd probabilius æſtimatur, ꝙ totum illud iudicium, quo ad diſcuſsionem & accuſationem malorũ, & quo ad cõmendationẽ viuorũ, & quo ad ſententiam vtrorúmque, mentaliter perficietur, propter prædictam rationẽ diui Auguſtini, de libro illo materiali. Nõ enim minus tempus requiritur ad narrandũ ore tenus ſingulorum facta, quàm ad legendum. Præterea ſententia debet proportionari teſtimonio, quod erit mentale, vt habetur Romanorum ſecundo. Vnde probabile eſſe dicit, quòd ſuperius allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cùm dicitur quòd mortui audient vocem eius, poteſt exponi de virtute eius, hoc eſt mentaliter percipient. Et quanuis Chriſtus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoſcatur: non tamen ſequitur quòd corporaliter audiatur. quia viſio ſubitò fieri poteſt, ſed nõ locutio, cùm tempore menſuretur: alia tamen opinio poteſt probabiliter ſuſtineri.

1.p.q.59. art.2.

In Ad.3.p. q.87.ar.1.

An diſcuſſio & examinatio fiet in inſtanti.

Plura per modum plurium nõ poſſunt ſimul intelligi.

Angeli oculo corporali videri non poſſunt.

In Ad.3.p. q.86.art.2.

Ioan 5.

In Add. 1. p.q.88.ar.2.

§. 6. DE SENTENTIA BONORVM.

QVintum punctũ notandũ de iudicio generali, eſt ſententia, quæ primò proferetur bonis, propter eorũ conſolationem & deſolationem malorum, qui triſtabũtur vidẽtes ſe derelictos. ¶ Quo ad bonos ſententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et quãuis videatur eadem retributio omnibus data ſecundum verba: erit tamen diuerſa, ſecundum diuerſitatem meritorum. Vnde Ioannis decimoquarto: In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnũ, hoc eſt ad viſionem diuinæ eſſentiæ, nõ tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen ſanctus poſsidens illud regnum, eſt proportionabiliter repletus & ſatiatus, ſicut & maximus. Similitudo eſt de vaſis paruis & magnis repletis &c. Sic ad propoſitum, omnes erunt repleti, ſatiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabuntur, & plura in diuina eſſentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruẽtur ea. ¶ Quo ad poſſeſsionem regni notandum, quòd cùm omnes ſint morituri ante ſententiam huiuſmodi, D

Ioan. 14.

iusmodi, & qui mortui fuerunt in gratia, iam quantũ ad animá habebát regnũ ante resurrectioné: Ideo
non dicit, percipite: sed, possidete regnũ, non mutabile, sed æternum. Omnes enim erũt reges. Et ple-
nè verificabitur illud: Vos estis genus electũ, regale sacerdotium, &c. Si quæratur, Qui erunt subditi? 1.Pet.2.
Dicendum quòd principalitas regiæ dignitatis est obedientia & cóformitas ac executio voluntatis re-
gis. Sed omnes sancti mutuò volent quæ alij volent, & exequentur, imò & ipse Deus. Ideo secundum
hoc erunt reges. Erunt etiam sacerdotes, quia omnes in gratiarum actionem offerẽt Deo, Christi pas-
sionem, cuius merito erunt saluati: offerent etiam sacrificium laudis. Hoc regnum & sacerdotium dici-
tur paratum, hoc est figuratũ a constitutione mundi, in requie domini, qui septimo die requieuit ab o-
mni opere quod patrarat: per hoc significans quòd iusti per impletionem mandatorum Dei, in eo re-
quiescerent. O quàm dulcis & delectabilis, quieta ac fructuosa inuitatio! non est qui eam valeat expli-
care. Vnde Apostolus: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præpa- 1.Cor.2.
rauit Deus diligentibus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: Esuriui enim &c.
Per hæc verba reprobãtur hæretici, qui negãt merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, nõ al-
legasset Christus hanc rationem, Esuriui enim &c. Hæc cõiunctio, enim, rationalis est, & causam im- c.9.§.2.ver.
portat, sed de his amplius suprà dictum est. Tũc boni ineffabili lætitia repleti, vt regina Sabba, viso té- 1,2.& 3.
plo & sapientia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltrà spiritũ: sed dicent, Quando vidimus
te &c. respondebit, Quod vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddent &c.

Ver. 1. DE SENTENTIA MALORVM.

A DVm prædicta fient, mali timore & tremore correpti, videntes se dimissos, turbabuntur de Christi
benigna conuersione ad bonos, & eorum retributione. & verificabitur illud Sapientiæ quinto: Hi
sunt quos habuimus aliquádo in derisum, & in similitudinẽ improperij. nos insensati vitam illorũ æsti-
mabamus insaniam, & finem eorũ sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter
sanctos sors illorũ est, &c. Quibus existẽtibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accusan-
tibus, Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiam contra eos, quod erit occasio maio-
ris tormenti. Danielis quinto dicitur quòd Balthasar videns tres articulos manus scribentis contra cá-
delabrum sententiá quam ignorabat, Mane, Thetel, Phares. hoc est: Numerauit Deus regnũ tuum, & Dan.5.
cõpleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Diuisum est regnũ tuum, & datũ
est Medis & Persis, dicitur ibi: Tunc facies regis cómutata est, & cogitationes eius cõturbabant eũ, &
cópages renũ eius soluebãtur, & genua collidebant. Heu qualis cõmutatio facierum erit in damnatis,
quando non videbunt solùm tres digitos, sed totam Christi humanitatem iratam, & sentient in ea vir-
tutem diuinitatis contra eos paratam. Nõ est dubium quin plus torqueantur, & conturbentur cogita-
tionibus, quàm Balthasar, &c. Sed multò magis cùm audient sententiam terribilissimá. ¶ Ite maledicti
in ignem æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In hac sententia sunt pauca verba, sed omniũ
terribilium terribilissima, & valde timenda. Exprimunt enim principalia inferni torméta. Primũ ver-
bum, scilicet ite, significat pœnam priuationis regni, quæ est maxima pœnarum, ad quá sequitur maius
tormentum, quàm sit gehéna, vt dictũ est cùm de pœnis inferni ageretur. Potest dari exemplũ de per-
ditionibus bonorũ, quomodo quãtò maius bonũ ex culpa perditur, maiorem generat tristitiam. ¶ Se-
cundum verbũ timendũ, est maledici à Deo, quod est maximũ conuitium. Si non diceret nisi ite, ha-
berent damnati occasionem consolationis. Sed remittet eos cum opprobriis & contumeliis, vt dicitur Naum.3.
Naum.3. Maledictio Dei est maius opprobrium quod potest inferri, maximè cum ex culpa propria o-
biicitur. Hoc opprobriũ generabit in eis maximũ cruciatum. quod per figuram ostensum est, Gen.25. Gene.25.
vbi dicitur, quòd Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentem pulmentũ ruffum, & ait illi: Da
mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille
respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & de-
dit ei primogenita. Et sic accepto pane & lentis, comedit & bibit, & abiit, paruipendens quòd primo-
genita vendidisset. Et Gen.27. habetur, quòd cùm Isaac vellet dare Esau benedictionem, quæ debe-
batur primogenito ratione primogenituræ, & medio Rebecæ matris, Iacob obtinuisset benedictioné,
veniens Esau, deferens de venatione à patre petita. cùm putaret se accepturum benedictionem, audi-
uit à patre, quòd dedisset benedictioné Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermoni- Esau benedictione priuatus tristatur.
bus patris, irrugiit clamore magno, & consternatus est. maledicebat lentis, & crines à capite euellebat,
&c. & nisi pater cõsulatus fuisset eum (dicendo, in rore cæli & pinguedine terræ erit benedictio tua)
præ angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatoré, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua
delectatione, quá præsentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogenita, & benedictioné
patris æterni, contraueniendo præceptis Dei, & vadit paruipendens quòd primogenita sua vendide-
rit, siue quòd peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit quæstio de recipiéda benedictione, quam
non habebit, sed loco illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentis
siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit propter venditioné & propter negligentiam re-
cuperandi. Quia faciliter poterat recuperare per pœnitentiá, quam facere neglexit. Notandũ ergo &
cauendũ ne ita nobis accidat. ¶ Tertiũ verbũ huius sententiæ notandũ, est in ignem. Per hoc verbum
exprimitur pœna sensus, & afflictiua extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad a-
liqué locũ placidum, haberent aliquá occasionem cõsolationis: sed mittentur in locũ torm̃etorum in
ignem, qui inter agentia vehementius agit, sed amplius vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Per hæc ver-
ba reprobantur illi qui dicunt nõ esse ignem in inferno, & quamuis post diem iudicij, in quo cessabit
motus cæli, & per consequens omnes motus & alterationes, non aget naturaliter: aget tamé & crucia-
bit vt instrumentum diuinæ iustitiæ, nõ quidem æqualiter omnes damnatos, sed secundũ diuersitatem

Deut.25. Apoca. 18. demeritorum,iuxta illud,Secundũ mensuram delicti erit & plagarum modus.& illud,Quantũ se glorificauit & in deliciis fuit,tantum date illi tormentum & luctũ. Qui delicati sunt, & nõ possunt sustinere modicum calorem in æstate,cõsiderent illud Esa.33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorante,aut quis habitabit(hoc est habitare poterit)cum ardoribus sempiternis? Quartũ verbum notandum,est æternum.heu quale & cuius significationis verbum! Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis significationem,vix possent habere animum siue audaciam peccandi. Notandũ ergo & cauendũ est,ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem æternũ absque aliquo fine.tandiu quandiu deus erit deus,semper erunt in initio,nil diminuetur. Post centum millia annorũ habebunt incboare. Quando totũ spacium inter terram & supremum cęlum esset repletum granis Sinapi,& in centum millibus annorũ extraheretur vnum solũ granũ , & damnati essent certi quòd post euacuationem omniũ illorum liberarentur,haberent materiam consolationis.Verùmtamen sunt certi quòd post tot & tanta annorum millia habebunt incboare,& quòd nunquam liberabuntur : ideo hoc verbũ erit eis terribilissimũ.¶Quintum verbum huius sententiæ,notandum est : Qui paratus est diabolo & angelis eius.Si damnati mitterentur ad aliquam bonam societatem, haberent occasionem cõsolationis.sed mittentur ad diabolũ & angelos eius,vt sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis(vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiam & desperationem.¶Notandum tamen quòd non dicit,qui paratus est diabolo & angelis eius,à constitutione mundi: sicut de regno bonorum.ad ostendendũ quod aliter se habet deus ad miserendum,& aliter ad puniendum.Ad miserendum enim ex suo proprio æterno: ad puniendum verò ex temporali peccato.Vnde Esa.30.dicitur : Ab heri præparata est Thophet , hoc est ruina. Et quanuis ille ignis sit præuisus ab æterno,& ante constitutionem mundi : non est tamen præparatus ab æterno,vel à constitutione mundi,sed ab heri secundum dispositionem creaturę.quotidie autem pręparatur per multiplicationem culpæ,quæ punienda est per dæmones , tortores terribiles.¶Resolutoriè igitur damnati hanc sententiam contemplando,maximum cruciatum habebunt: Primo ex aspectu iudicis,qui eis apparebit terribilis: Secundò ex sonitu:quia nunquam fuit tale tonitruum auditũ,qualis erit hæc sententia in auribus damnatorum,iuxta illud : Dominum formidabunt aduersarij eius , & super ipsos in cælis tonabit.Legimus quòd in passione Christi,quando milites furibundè venerunt ad
1.Reg 2. Ioan.18. comprehendendum eum Christus eis obuiam veniens,dulciter interrogauit:Quem quæritis?Respõderunt,Iesum Nazarenum.& Christus adhuc dulcius loquens,dixit eis : Ego sum,scilicet Iesus saluator,paratus semper ad saluandum vos.dicit textus,Vt ergo dixit eis,Ego sum : abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.vbi D.Aug.dicit : Quid iudicaturus faciet,qui iudicandus hoc fecit?Si hęc verba,Ego sum,tam dulciter & amicabiliter ad eorum vtilitatem prolata,adeò eos terruerunt,vt non potuerint stare pedes,sed ceciderunt retrorsum: quantò magis illa terribilissima sententia ampliorẽ cruciatum ingeret?¶Rationem damnationis allegabit Christus,Esuriui &c.Origenes dicit quòd si im-
Omissio operũ misericordiæ quare exprimitur. properet eis minora peccata,à fortiori maiora,vt sunt adulteria,rapinæ,homicidia &c.Sed omissio operum misericordiæ exprimitur : Primò,quia illa sunt homini magis connaturalia. Secundò, quia illa includunt charitatem,virtutum reginam.Tertiò,vt appareat quàm iustè negetur reprobis misericordia,cùm illam proximis impendere noluerint. Quartò, vt homines excitẽtur ex his ad opera pietatis. Quintò,ad insinuãdum quòd vniuersa salus nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficiscitur & pendet.Sextò,quia in illis omnia virtualiter includuntur.Tunc ipsi desperati blasphemãdo respondebunt dicentes : Quando te vidimus &c.Verùmtamen eis exprobrabit,Quandiu nõ fecistis vni de minoribus,nec mihi fecistis.

Ver. 2. DE SENTENTIAE EXECVTIONE.

In Add. 3. p.q.89.ar.1 Matth.19. PRolatam sententiam D.Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabunt , & dicent quòd sententia B
Christi est iustissima,& quòd damnati multò maiora demeruerunt,secundum illud : In regeneratione cum sederit filius hominis,sedebitis & vos super sedes,iudicantes duodecim tribus Israël.Tunc verificabitur illud Psal.Lætabitur iustus cùm viderit vindictam. manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordiæ & peccatorum aduocata , & omnes sancti eos condemnabunt : ad quem miseri illi recursum habere poterunt?Non ad dæmones, qui executores sententiæ Christi erũt: nec ad alias creaturas,quia(vt dicitur Sap. 9.) Armabit omnem creaturam in vltionem inimicorũ suorum. Non poterunt fugere , quia grauitate mirabili tenebuntur : & ignis conflagrationis eos circundans impediet,ac etiam dæmones.Tunc(vt dicitur Matth.13.)Exibunt angeli (hoc est dæmones , qui
Psal.57. erunt executores,vt D.Hiero.dicit) & separabunt malos de medio iustorum.Iustum est enim vt cùm homines peccatores dæmonibus se subdiderint peccando , subiiciantur eis in pœnis. Nec propter illam subiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc etiam quòd alios torquent , ipsi etiam torquentur.Ibi etiam miserorum societas pœnas non minuet, sed augebit.Executio autem huius sen-
Psal.105. tentiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron,ad quos absorbendos(vt dicit Psalmi.)Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiam ministerio dæmonum aperietur terra, & damnati cum igne conflagrationis & purgationibus terræ & maris in infernum detrudentur , vbi erit fletus & stridor dentium. vnde dicit Euangelista : Ibunt hi in supplicium æternum : iusti autem in vitam æternam : ad quam dominus Iesus Christus , qui propter nos in hunc mundum venire , & tanta pro nobis pati voluit , per meritum suæ sacratissimæ passionis nos introducere dignetur, Amen.

FINIS.

IN DIVI PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI Iohannis Viguerij Granaten. ordinis Prædicatorum, Theologi Tholofani, feliciter incipit.

EPITOME TOTIVS EPISTOLAE AD *Romanos, diui apoftoli mentem indicans.*

A EPISTOLA hæc, prima fui partitione in duas fcinditur partes, in falutationem videlicet, & epiftolarem tractatum, qui incipit ibi, *Primum quidem, &c.* Tractatus vero epiftolaris partitur in prologum, & inftructionẽ eorum quæ pertinent ad Euangelium. Tractatus incipit ibi *Virtus enim Dei eft, &c.* Inftructio autem in quatuor refoluitur partes, fecundum quatuor, de quibus idem Apofto. Romanos inftruit. ¶ Primo namque edocet diuinæ gratiæ necefsitatem, quam oftendit & probat per quatuor prima capita. ¶ Secundo vero in aliis quatuor capitibus fequentibus manifeftat diuinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac vtilitatem, declarando bona quæ fecum adfert, & mala à quibus liberat. ¶ Tertio in nono, decimo, & vndecimo capitibus agit de origine diuinæ gratię, & de cafu Iudæorum ab illa, & regreffu ad eam. ¶ Quarto docet debitum vfum gratiæ in quo vfu docendo expendit quinque capita fequentia. Ex quibus apparet diui Apoftoli perfpicua atque ordinata intentio in hac epiftola fummo artificio compofita.

Epitome primi capitis.

IN hoc capite Apofto. præmittit falutationem, in qua defcribuntur perfona falutans, & perfonæ falutatæ, ac bona eis optata. Primo defcribitur perfona falutantis, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi euangelium: quod commendatur ex authoritate quam habet ex parte committentis, ex antiquitate, ex infirmitate, dignitate miniftrorum & teftium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis, quod pertinet ad euangelij materiam fiue obiectum quod eft Chriftus, qui commendatur ex duplici origine. f. æterna & temporali, ex dignitate prædeftinationis & virtutis, & deinde fubiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalita-
B te duplicis muneris communis. f. & fpecialis, ex vtilitate, ex amplitudine, plenitudine poteftatis, & ex poteftate fuper illos quibus fcribebat. Confequenter in falutatione defcribuntur perfonæ falutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ eft dilectio præponitur & fubiungitur vocatio. Poftremo in falutatione defcribuntur bona quæ eis optat. f. amplior & abundantior gratia & pax & caufa illorum.

¶ Secundo ibi *Primum quidem, &c.* per modum prologi incipit epiftolarem tractatum, in quo vt eos ad quos fcribit reddat beneuolos & attentos, oftendit affectum fuum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis abfque intermifsione ad Deum fundebat, & ex defiderio vifitandi eos. Deinde exponit duplicem defiderij fui caufam, vtilitatem. f. & mutuam confolationem, & ne defiderium eius appareat vanum, fubdit propofitum exequẽdi illud. Subiungit duplicem propofiti caufam, vtilitatem. f. & debitum, concluditque promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubefcentiam.

¶ Tertio ibi *Virtus enim Dei eft, &c.* incipit narrationem & inftruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam euangelicam, in qua fe fegregatum prædixerat, declarando quid fit euangelium, fubiungendo fructum eius, qui eft falus credentium. Poftmodum afsignat rationem, & probat eam authoritate fcripturæ. Deinde aftruit gratiam Dei & doctrinam euangelicam effe neceffariam ad falutem, ex ira & pœna, quam fcientes & negligentes confequentur, declarans veritatem Dei
C fuiffe à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

¶ Quarto ibi, *Vt funt inexcufabiles,* oftendit gentiles habita cognitione veritatis fuiffe obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorumque culpam inexcufabilem, cum non fuerit ex ignorantia. Oftendit infuper quod ex culpis præcedentibus fuit in eis ignorantia craffa fubfecuta.

¶ Quinto ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c.* manifeftat culpam eorum pœnæ correfpondẽtem: quia ex eo quod contra diuinam naturam peccauerunt, ad hoc redacti funt vt contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniuftitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocumenta, occulta, & manifefta in generali & fpeciali, concludens eos effe fubiectos diuinæ vindictæ, quam confiderare & intelligere neglexerunt.

Expofitio literalis primi capitis.

PAulus latinè modicus,græcè pacificus,hebraicè quietus dicitur.*Seruus*.i.humilis ac volunta- D
Rom. 8.c. rius famulus, seruitute amoris & non timoris seruilis, exequens iussa & consilia *Iesu*,id est,
Luc.1.c. saluatoris,siue filij Dei incarnati.*Christi*,id est,messiæ spirituali vnctione vncti præ participibus
Psa.44.b suis,ad redemptionem humani generis faciendam consecrati. *Vocatus*. æterna electione & temporali missione speciali. *Apostolus*,id est,missus vel nuncius ad docendum,prædicandum,mira-
Gala.1.c. cula in confirmationem doctrinæ faciendum, & ad populum gubernandum. *Segregatus*, id est,
Act.13.a. selectus ab vtero synagogę,in qua quasi mortuus fuit,ac etiã ab infidelibus per cõuersionem ad
Christũ, & ab aliis discipulis per diuinã electionem. *in Euangelium*, id est,in bonam annunciationem æternorum & incorruptibilium bonorum, remissionis peccatorum, & eorum quæ ad
gratiam & gloriam pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta *Dei*,id est,primi omnium crea-
Esa.2.a. turarum vniuersalis principij,prouisoris & gubernatoris.*quod ante promiserat*.Deus pater.*Per pro-*
Act.10.g. *phetas*,id est,videntes,quibus reuelauerat *suos* non hominum,qui loquuntur secũdum visionem
1.Reg.9.b cordis sui, neque demonum, qui ad decipiendum loquuntur. *in scripturis sanctis*,id est, spiritu
Hie.23.b. sancto inspiratis & scriptis.*de filio suo*,scilicet naturali per æternam generationem.*qui factus est ei*,
Abac.2.a. s. Deo ex tempore filius. *ex semine Dauid*, prout ei promiserat.*secundum carnem*,id est, secundum
2.Pet.1.d. corpulẽtam carnis substantiam , & non secundum carnalem generationem:sed secundum spiri-
Psal.2.b. tus sancti obumbrationem. *Qui*. s. filius Dauid secundum carnem potentia virtutis à patre &
Psa.131.b. spiritu sancto,ac à seipso secundum diuinitatem.*prædestinatus est*.i.ab æterno præuisus & specia-
Luc.1.d. liter destinatus,vt eius humanitas per vnionem hypostaticam in esse personali filij naturalis in
eodem supposito substentaretur , & existentiam haberet , & ideo filius Dauid nominaretur,&
esset filius Dei.*in virtute*,id est,in potentia infinita & coequalis quod apparet.*secundum spiritum*
sanctificationis,id est, per hoc quod dat spiritum sanctificantem: sanctificare enim est proprium
Leui.20.b diuinæ virtutis, apparet etiam, quod sit coequalis patri in virtute. *ex resurrectione mortuorum*,
Mat.27.f quæ etiam est signum diuinitatis. *Iesu Christi*. qui seipsum & alios ressuscitauit, & ideo mor- E
tui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt ressuscitati, sicut infirmi alicuius medici qui
Apo.14.c. ab ipso sanantur, specialius tamen illi qui in domino moriuntur, quia ad instar resurrectio-
1 Cor.6.d. nis Christi resurgent glorificati. *Domini nostri*. qui nos magno precio redemit, & cui data est
Matt.28.d. omnis potestas & nomen super omne nomen. *Per quem accepimus gratiam*, id est, remisionem
Philip.3.b peccatorum, adoptionem filiorum, & ius ad gloriam. *Et apostolatum*, id est, authoritatem docendi, prædicandi,& in confirmationem doctrinæ, miracula faciendi, ac etiam populum gubernandi. *Ad obediendum fidei*, id est, ad hoc quod faciamus obedire fidei: hoc est præceptis
Gala.2.b. Dei & reuelatis à Christo.*In omnibus gentibus*.mihi specialius commissis.*pro nomine eius*, scilicet
Act.9.c. dilatando,*in quibus*,id est,in quorum numero *estis & vos*.s. Romani sub Apostolatu meo com-
Ro.16.c. prehensi. *vocati Iesu Christi*,id est, à Christo, vt sitis Iesu Christi filij adoptiui. *Omnibus qui Romæ sunt*, scilicet fidelibus tam ex iudaismo quàm gentilitate conuersis.*dilectis Dei*,id est, à Deo.
vocatis. vocatione interiori & exteriori.*sanctis*.i. ad sanctificationem,vt essetis mundi & sancti.
Gratia vobis & pax.i. peccatorum remisio, cum Deo reconciliatio,operum acceptatio, filiorũ
adoptio,tranquillitas mentis,& ius ad gloriam regni celestis, vobis sit & detur. *à Deo patre, & domino Iesu Christo*. & ex consequenti à spiritu sancto,qui est nexus, vnio & amor patris & filij,
cui gratia & charitas attribuuntur.

Secunda pars. I. C.

Iacob.1.c. PRimum quidem gratias ago. Ne sim aut videar ingratus. *Deo*. à quo omne datum optimum,
Gene.15.a & omne donum perfectum,*meo*,id est,quem meum facio,cum sit merces & fortis protectio
Psal.70.a & 120.b. mea. *per Iesum Christum*, id est, per meritum Iesu Christi. *pro omnibus vobis*. tam ex iudaismo
quàm ex gentilitate conuersis, vos saluos esse cupiens,congratulans vobis eo quód.*fides vestra annunciatur*. id est, diuulgatur,& magnus rumor de illa est. *in vniuerso mundo*, id est, in maiori
Ro.3.a. parte mundi Romano imperio subditi, vel in vniuerso mundo nunc reperto. *Testis enim*.scili-
Heb.6.d. cet certus & occulatus verax & infallibilis, quem nihil latet, & qui mentiri non potest. *mihi est*
Deus. cuius testimonio & iudicio omnia aguntur, qui est testis & iudex omnium. *cui seruio*. per
Hie.29.c. cultum latriæ.*in spiritu meo*.i. non solum exteriori corporis seruitio, sed præcipue interiori se- F
cundum spiritum.*in euangelio filij eius*,id est, per filium eius tradito & prædicato, ac mihi iniuncto & commisso.*quod sine intermissione*,id est, quandocũque oro statutis temporibus. *memoriam*.
scilicet specialem. *vestri facio*.s. coram Deo. *semper in omnibus orationibus meis*. quas scilicet facio
propter vtilitatem communem,quæ ex vestra conuersione prouenit *obsecrans*,id est,per sacra orans & quærens.*si quo modo*.i.si aliquo modo vel aliqua via aut occasione in hieme vel in ęstate.
prosperum iter habeam in voluntate Dei.i.per voluntatem Dei,cui nos conformare tenemur. *veniendi*.i.Romam.*ad vos*.vt affectum meum ostẽdam vobis. *Desidero enim*.i.ex feruenti affectu cupio.
Matt.6.b *videre vos*.& esse vobis præsens.*vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis*.i. vt vos alicuius gratiæ spiritualis mihi datę participes faciam,prædicando,& officium Apostolatus mei exercẽdo.
Ro.16.g. *ad confirmandos vos*.s.in fide & mutua dilectione.*id est simul consolari in vobis*.mutua collocutione.
per eam quæ inuicem est fidem vestrã atque meam.in qua conuenimus & vnanimes sumus:de qua vnitate mutuam accipiemus læticiam & consolationem.*Nolo autem vos ignorare fratres*. quod.s.solũmodo desiderem videre vos, sed etiam quod siue *quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc*.variis scilicet impedimentis,& officij mei occupationibus,iter nostrum ad
impe-

A impedientibus. *vt aliquem fructum*, ſcilicet ſpiritualem. *habeam in vobis, ſicut & in cæteris gentibus.* Ioan.4.e.
quibus ſcilicet euangelium (prout teneor) prædicaui. *Græcis enim ac Barbaris*, id eſt, doctis & 1.Cor.9.c
mundanis rationibus eruditis, & indoctis ſiue ignorantibus, ac etiam notis & ignotis, ſamilia-
ribus & extraneis. *ſapientibus & inſipientibus*, id eſt, his qui ſapientia & ratione vtuntur, & his
qui barbara ferocitate irrationabiliter viuunt. *debitor ſum.* ex officio Apoſtolatus mei quod li-
benter exercere cupio. *Itaque quod in me promptum eſt vobis qui Romæ eſtis.* in nobiliori & excellē-
tiori totius orbis vrbe. *euangeliſare*. i. bonam Chriſti doctrinā annunciare paratus ſum. *Non enim
erubeſco*, neque formido annunciare & toti mundo palam facere. *euangelium.*

Tertia pars. I. C.

V*irtus enim Dei eſt*, id eſt, virtutem Dei, quæ Chriſtus eſt, in ſe continet, & manifeſtat, *in ſalu-* 1.Cor.1.e.
tem omni credenti, id eſt, ad ſaluandos omnes credentes, ad hoc enim Chriſtus venit, & euan-
gelium annunciari iuſsit, vt ſaluum faceret quod perierat. *Iudæo primum.* Quia ſalus ex Iudæis Luc.19.b. Mar.vl.d
eſt, & quia illis Chriſtus promiſſus fuit. *& Græco*, id eſt, gentilibus, quos Deus ex ſua miſeri- Ioh.4.e.
cordia ad Euangelium filij ſui vocauit. *Iuſtitia enim Dei*, id eſt, gratia Dei per quam homo gra- Gen.15.e
tis iuſtificatur, vel Chriſtus qui factus eſt iuſtitia Dei, eo quod ſatisfecit ei pro peccatis noſtris. Ro.14.b.
reuelatur ex fide, ſcilicet antiquorum patrum veteris legis qui crediderunt. *in fidem*, ſcilicet mo- Rom.3.d.
dernorum noui teſtamenti. Non quod ſint plures fides ſpecie diſtinctę, alia antiquorum, alia Eſa.53.a.
modernorum: ſed vna tantum, quia vnum eſt fidei noſtræ, & antiquorum obiectum formale, & Eph.4.a.
inuariabile, à quo habitus fidei ſpeciem accipit, & non à materiali, quod eſt res credita, quæ
per diuerſas differentias temporis præteriti vel futuri, vel ſecundum reuelata plura, vel pau-
ciora quæ ſe tenent ex parte ſubiecti materialis, variatur ex parte credentium. Non autem
formale, quod eſt reuelatio diuina de his quæ pertinent ad ſalutem per Chriſtum. Nam reue-
lationi eius infallibili fides antiquorum adhęrebat & noſtra etiam adhęret, ſicut ſcriptum eſt.
Iuſtus autem ex fide viuit, ſcilicet vita gratiæ, non tamen effectiue, aut formaliter, quia primum Abac.2.
eſt à Deo principaliter, & à ſacramentis & miniſtris inſtrumentaliter, & ſecundum à gratia for- Gala.2.d.
maliter & denominatiue, & à fide directiue. *Reuelatur enim*, id eſt, etiam in Euangelio manife-
ſtatur. *ira Dei de cœlo*, id eſt, vindicta ſiue punitio, quæ eſt pars iuſtitiæ diſtributiuę. *De cœlo*, id eſt,
B quam Deus qui ſpecialius, per manifeſtationem gloriæ ſuæ eſt, & habitat in cœlo, effundet & Mat.6.e
mittet in terram, vel de cælo venturi ad iudicium. *ſuper omnem impietatem*, id eſt, ſuper omnia Mat.25.e
peccata quæ ſunt directe contra Deum (qui eſt principalis & ſummus parens omnium) com- Mat.23.b
miſſa vel committenda. *& iniuſtitiam*, id eſt, ſuper omnia peccata contra proximos commiſſa
vel committenda: per quæ leditur iuſticia, per quam homines conueniunt, & pacifice conui-
uunt, & ſibi inuicem communicant. *Hominum eorum qui veritatem Dei*, id eſt, verā cognitionem
de Deo. *in iuſticia detinent.* quaſi captiuam & ligatam per iniuſticiæ affectum, quo ligamine im-
peditur, ne homines ſecundum ſuam naturam in bonum inducat. *quia quod notum eſt Dei*, id eſt,
illud quod cognoſcibile eſt de Deo per rationem naturalem. *manifeſtum eſt in illis*, ſcilicet ho-
minibus, qui illam veram Dei cognitionem in iniuſticia detinent. *Deus enim illis manifeſtauit.* in-
fundendo lumen interius, & ſigna ſuæ ſapientiæ proponendo exterius, per ſenſibiles creatu-
ras, in quibus, prout in quodam libro cognitio Dei legeretur. *Inuiſibilia enim ipſius*, ſcilicet eſ-
ſentia ipſius. *Dei.* & ea quæ ad ipſum pertinent, vt ſunt bonitas, ſapientia, & alia huiuſcemodi
quæ à nobis clare videri non poſſunt, nec etiam ab angelis. *A creatura mundi*, id eſt, à creatio- Iob.1.e.
ne mundi, vel ab homine, qui dicitur omnis creatura, quia ſimilitudinem habet cum omni Mar.vl.d
creatura. *per ea quæ facta ſunt*, id eſt, per creaturas, ſi eas homo recte & diligenter conſideret. *in-
tellecta conſpiciuntur*, id eſt, intelligi & intellecta percipi poſſunt, vel intellecta, id eſt, intellectu
& non ſenſu conſpici poſſunt, qua ſenſus niſi circa res ſenſibiles ferri non poteſt. *ſempiterna quo-* Sap.13.a.
que eius Virtus, id eſt, omnipotentia, quæ eſt abſque principio & fine. *& Diuinitas*, id eſt, ſuper
excellens & infinita natura eius, quæ per ſimilitudines in creaturis repertas intelligi & conſpi-
ci poteſt, quo ad vnitatem, & quantum ſufficit homini, ſecundum finem naturalem, ad quem
homo ex natura ſua ordinatur, qui eſt bonum, honeſtum, & ſic cognouerunt vel cognoſcere
potuerunt. Deum, tanquam primum omnium rerum principium, effectiuum, conſeruatiuum, &
gubernatiuum: & tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Quarta pars. I. C.

C I*Ta vt ſint inexcuſabiles.* Cum non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate, concupiſcentiæ,
vel metus: ſed ex malicia, quæ nullomodo excuſat, ſed accuſat: *quia cum cognouiſſent Deum.*
ſupereminentem, & vt dictum eſt tanquā primum principium, & vltimum finem, ac ſummum
bonum, vnde debebant ei gloriam & honorem, quæ ſuperexcellentibus, & gratiarum actionem
quæ benefactoribus debetur, & tamen. *non ſicut Deum*, id eſt, vt vniuerſalem gubernatorem &
prouiſorem. *glorificauerunt*, id eſt, non coluerunt, gloriam & honorem ei exhibendo, & omnia
tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maieſtatem publicè prædicando. *aut gratias ege-
runt*, id eſt, non recognouerunt bona quæ habebant, ab ipſo eis adueniſſe: ſed ingenio ſuo virtu-
tique ſuæ attribuentes. *Euanuerunt in cogitationibus ſuis*, id eſt, in res vanas inſtabiles & inutiles
ſuas cogitationes applicuerunt, ex quo ſequutum eſt quod. *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*, id
eſt, intellectus eorum lumine ſapientiæ priuatus, & tenebris ignorantiæ ac errorum obſcura- Eſa.5.e.
tus, & ſimul inſipiens factus eſt. *dicentes ſe eſſe ſapientes*, id eſt, ſapientiam non Deo, ſed ſibi, & à Iere.10.e.

Hier.10.c ſemetipſis aſcribentes. *ſtulti facti ſunt*, id eſt, ſtulta multa contra gloriam Dei egerunt. *Et mutaue-* D
runt gloriam incorruptibilis Dei, id eſt, gloriam qua homo debebat glorificare Deum: & cultum la-
triæ ei debitum exhibere, aliis exhibuerunt, vel gloriam qua Deus glorioſus in ſe eſt & incom-
municabile nomen Deitatis communicando. *in ſimilitudinem imaginis*, id eſt, in ſimilitudinem a-
licuius rei per modum imaginis ab aliquo expreſſę, quam conſtat eſſe poſteriorem re cuius eſt
Gen.1.d. imago: & ſic conuerterunt primum in vltimum. *corruptibilis hominis*, id eſt, tranſtulerunt gloriam
Dei, non ſolum in hominem qui eſt ad imaginem Dei: ſed quod peius & abhominabilius eſt, ad
ea quæ ſunt infra hominem puta. *Volucrum.* quantum ad volatilia. *& quadrupedum.* quantum ad
greſsibilia. *& ſerpentum.* quantum ad reptibilia. *Propter quod tradidit eos Deus.* i. labi permiſit. *in de-*
ſideria cordis eorum. i vt ratio eorum ſubderetur affectibus ſenſualitatis, tanquam crudelibus do-
Gen.4. a. minis contra naturalem hominis ordinem, cuius ratio debet dominari appetitui ſenſibili. *vt con*
tumeliis. i. turpibus & immundis actibus. *afficiant*, id eſt, inficiant. *corpora ſua in ſemetipſis*, id eſt, nõ
quaſi ab aliis coacti, puta à barbaris ſed à ſemetipſis propria ſponte hoc agebant. *Quia commuta-*
Hiere.9.d *uerunt veritatem Dei in mendacium.* i. veram Dei cognitionem quam à Deo acceperunt, peruerſa
ratione ad falſa dogmata conuerterunt. *Idola.* deos eſſe docentes, vel diuinitatis naturam quæ
eſt ipſa Dei veritas per eſſentiam, attribuerunt idolo, quod eſt mendacium, cum non ſit Deus.
Iohã.14.a *& coluerunt.* interius cultu latriæ. *& ſeruierunt.* exterius ſacrificia & oblationes, ac exteriorẽ cor-
poris reuerẽtiam exhibendo. *creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus* i. cuius bonitas eſt ma-
nifeſta. *in ſecula ſeculorum.* quia eius bonitas eſt ſempiterna ab alio non dependens. *Amen.* quod
idem eſt quod verum vel fiat.

Quinta pars capitis.

P*ropterea tradidit illos Deus.* Indirecte. ſ. permittendo, ſed non inducendo. *in paſsiones ignominiæ.*
id eſt, quæ non ſunt nomine dignę, propter turpitudinem. *Nam fœminæ eorum immutauerunt* E
naturalem vſum, ſcilicet viri. *in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter & maſculi.* Immutauerunt
naturalem vſum. *Nam relicto naturali vſu fœminæ: exarſerunt in deſideriis ſuis, maſculi in maſculos tur-*
pitudinem operantes, & mercedem. i. retributionem, vindictam & pœnam. *quàm oportuit.* i. conue-
nientem & correſpondentem culpæ eorum ſecundum ordinem iuſticiæ: ex qua debitum erat
vt qui in Dei naturam iniurioſi fuerant, id quod ſibi proprium eſt, creaturis attribuendo, in ſui
Iob. 22.c. natura contumelioſi exiſterent. *erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt Deum ha-*
Pſ.93.b. *bere in noticia*, id eſt, vt liberius peccarent, non aprobauerunt, vt ipſi haberent Deum in ſua noti-
cia, quem habere poterant, ex his quæ facta ſunt, vel ipſi non probauerunt, nec iudicauerunt,
Iob.22.b. quod Deus haberet in notitia ſua, ſiue cognoſceret facta hominum, dicẽtes, Cardines cæli per-
ambulat, nec noſtra conſiderat. ideo *Tradidit eos Deus.* i. labi permiſit. *in reprobũ ſenſum.* interiorem
ſiue intellectũ, vt reprobandũ iudiciũ de agendis haberent. *vt faciant quæ non conueniunt*, id eſt, ea
quæ à recta ratione diſcordant. *repletos omni iniquitate*, id eſt, pleni omni verſutia contra ęquita-
tem, *malicia, fornicatione, auaricia, nequitia, plenos inuidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, ſuſur-*
rones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes,
inſipientes, incompoſitos. in inceſſu, ſtatu, & habitu. *ſine affectione, abſque fœdere*, id eſt, promiſſorũ ob-
ſeruatione *ſine miſericordia: Qui cum iuſticiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt*, id eſt, actu intelligere
& conſiderare noluerunt. *quoniam qui talia agunt digni ſunt morte*, id eſt, ſeparatione animæ à cor-
pore, & à primo principio & ſummo bono. *Non ſolum qui ea faciunt: ſed etiam qui conſentiunt facien-*
tibus. directè vel indirectè inducendo, approbando, laudando, auxilium, & fauorem præſtando,
non reſiſtendo, aut ſupportando.

COMMENTVM IN CAPVT primum.

Tex. *Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangelium.* F

APOSTOLVS hanc orditur epiſtolam, quemadmodum & cæteras à
ſalutatione: in qua præmittit perſonam ſalutãtem, quam deſcribit ex qua-
tuor. Primo ex nomine, quod eſt Paulus, qui etiam ante ſuſceptũ Apoſto-
Act.13.b. latus officiũ dicebatur Saulus. De huiuſmodi Pauli & Sauli nominib⁹ va-
rię ſunt expoſitorum opiniones, eo maximè quod nuſquam legatur Apo-
Act.13.b. ſto. ſe Saulum nominaſſe: ſed ſolum Paulum: quanuis D. Lucas eum an-
te conuerſionem pluries, poſt conuerſionem vero bis duntaxat Saulum
nominauerit. D. Ambroſius dicit nomen Saulis in Pauli nomen, poſt ba-
ptiſmum fuiſſe diuinitus commutatum: quemadmodum tam in veteri quam nouo teſtamento
Gene.7.a. legimus, quædam veterum nomina fuiſſe diuinitus commutata, vt Abram in Abraham, & Ia-
Gene.32.f cob in Iſrael. & Simon in Petrum. Sic Saulus in Paulum, ne minus haberet Saulus quàm Simõ.
Ioh.1.f. Alij vero autumant nomen Pauli illi fuiſſe aduenticium, & quidam illorũ ex electione ipſius,
propter myſterium, & nominis ſignificationem, vt ex Sauli nomine, quod ſuperbum, & in-
quietum

A quietum significat, vocaretur Paulus, hoc est modicus siue humilis, pacificus, & quietus. Vbi-
que enim post conuersionem suam humiliter, abiecte, & mansuete se habuit, & se blasphe-
mum, contumeliosum, abortiuum, Apostolorum minimum, Apostolatusque officio indignũ 1.Tim. 1.
nominauit D. vero Hiero. à Paulo Sergio procon sule (quem apud Cyprum conuertit, qui 1.Cor. 15.
Paulus Sergius tandem Narbonam veniens eam ad fidem reduxit, in cuius honorem celebris a.
ac collegiatis Ecclesia ibi dicata est) Pauli nomẽ assumpsisse profitetur: prout Scipio debellata
Carthagine in Aphrica, Aphricanus est nũcupatus. Origenes autẽ eum à puero, hoc est à cir-
cuncisione, in qua pueris imponebantur nomina, binomium fuisse dixit. Saulum. s. & Paulum
nuncupatum, quod probat, ex illa copulatiua D. Lucæ dicentis, Saulus qui & Paulus: Nam
si nomen mutasset, Lucas dixisset Saulus qui postea Paulus, erat enim Apostolus ex Hebræis
Hebræus de tribu Beniamin, apud quos nomen Saulis, qui primus rex Israel ex illa processerat
celebre erat: & quia natus fuit in Tarso nobilissima & Metropoli Ciliciæ ciuitate, Romano-
rum ditioni subdita, apud quos Pauli nomen longo ante tempore vsurpatum cœlebre erat, à pa-
tre suo Paulus fuit nominatus, quod nomen post conuersionem propter mysterium & signifi-
cationem vt dictum est, peculiariter elegit se Paulum semper nominans. Ex sacris enim literis &
aliis Romanorum hystoriis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus, prout Salomon
qui & Idida dictus est, & Sedechias Ioachim, Osiasque Azarias, & Iason Menaleus, Mat- Math. 9. a
thæus vero leui, & Thadeus lesbeus, Paulus æmilius, Marcus tullius Cicero. Ego contro- Luc 5. f.
uersiam hanc arbitror magis laboriosam quam vtilem: ideo relictis opinionum confutationibus Mat. 10. a
Origenis opinionem iudico esse verisimiliorem, nullam tamen aliorum reprobo.

¶Secundo, describit personam salutantis ex conditione cum dicit *Seruus*. seruulis conditio
abiecta est, si absolute consideretur: Nempe cum sub maledicto pro peccato impietatis indicta
fuerit Chã à Noe, qui euigilatus à domino, perpẽdens eam quam ei Chã verẽda eius discooper-
ta fratribus iudicãdo fecerat, ait. Maledictus puer Chã, Seruus seruorũ erit. Redditur tamẽ hæc Gen. 9. d.
B conditio laudabilis ex hoc quod additur *Iesu Christi*, cui omnes seruire & famulari debent, cum
sit omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnum cœlorum liberaliter im-
partitur: eam ob rem dicitur, Seruire Deo regnare est. Hac adiunctione Aposto. mutationem
dexteræ excelsi in se factam exprimit: quia ex persecutore factus est vas electionis, vt qui ha-
ctenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, sic repente mu-
tatus est, vt se seruum eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificum velit omni-
bus esse persuasum. Nec se seruum nominando aduersatur dicto Christi dicentis, *Iam non di-* Ioh. 15. b.
cam vos seruos, sed amicos, nec sibiipsi, qui dixit, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore, &c.* Nam Rom. 8. c.
hoc propter humilitatem fecit, sequendo consilium Christi qui dicebat. *Cum feceritis omnia quæ* Luc. 17. c.
præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus. In sacris etiam literis, duplex seruitus inuenitur: vna
coacta, quæ ex timore pœnæ proficiscitur, & talis est despectibilis & sub maledicto. Altera
est, quæ ex amore progreditur, cum ex dilectione prodiit obsequium, & hæc seruitus est com-
mendabilis, diciturque seruitus amoris & humilitatis: tali seruitute se nominat Apostolus ser-
uum. Reliqua verò quæ ad seruitutem & libertatem. Christianam pertinent in sexto huius
Episto. capite amplius prosequemur: nunc circa nomen Iesu Christi, quod primo occurrit ex-
ponendum, parum insistamus.

¶Hoc nomen IESVS (vt Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatæ,
& sic hoc nomen Iesus idem sonat, quòd filius Dei incarnatus siue homo factus, verbum enim, Ioh. 1. a. c.
id est, filius Dei caro factum est, hoc est humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc
nomen D. Virgini antequam conciperet, per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Christo filio suo Luc. 1. c.
tanquam proprium imponeret, iussum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph virum Ma- Math. 1. c.
riæ alloquens, interpretatus est dicens. Pariet autem filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse
enim saluum faciet populum à peccatis eorum. vnde effectu & fine saluator dicitur & interpre-
tatur. De illius effectu tota veteris & noui testamenti series referta est. Ipse enim de se dicit. Luc. 19. d.
Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat: & Aposto. Christus Iesus venit in 1 Timo. d.
hunc mundum vt peccatores saluos faceret, & alibi: saluatorem expectamus Iesum Christum. Phili. 3. d.
C & D. Petrus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat sal- Act. 4. c
uos fieri, & in Actibus Aposto. dicitur. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remis- Act. 10. g.
sionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum: & Esa. Ecce rex Esa 62. d
tuus venit tibi iustus & saluator. Et Oseas in persona eius ait Et saluator non est præter me: & Osea. 13. b
Dauid, Saluabit nos propter nomen suum, & in innumeris aliis locis salus eius nunciatur. Indi-
cibilem huius nominis efficaciam declarat Christus dicens: In nomine meo demonia eiicient, Marc. vl.
linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. d.
Super egros manus imponent, & bene habebunt. Hanc huius nominis efficaciam professi sunt
Apostoli se experientia didicisse, dicentes Domine in nomine tuo demonia subiiciuntur Luc. 10. c.
nobis. tanta est huius nominis efficacia, vt non solum à dilectis Christi discipulis prolatum
effectum habeat, verum etiam si proferatur à peccatoribus & incredulis. Vnde D. Ioh. dixit
Christo: magister inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem demonia qui nõ sequitur nos Luc. 9 f.
& prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus dicens. Nolite prohibere, ac
si diceret. Nomini meo tãta data est facultas, vt etiam ab infidelibus prolatum vim habeat. Vn-

Act.19.c. de legimus in Actibus Apostolorum. Tentauerunt autem quidã ex circumeuntibus exorcistis D
inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu dicentes, Adiuro vos per
Iesum quem Paulus prædicat. Sequitur. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Scæue principis
sacerdotum septem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus prænunciata est à Moyse &
filiis Israel hymnum Domino decantantibus & dicentibus, omnipotens nomen eius. Salo-
Pro.8.b. mon quoque dicit, hoc nomen esse turrim fortissimam, ad quam confugiens saluabitur. Da-
Ps.45.a. uid pariter dicit hoc nomen in omnibus suis periculis, & peragendis negociis auxilio sibi fuis-
D. Bern. se. Non abs re ergo orthodoxi & sancti patres maxime D. Bernardus in canticis, persuadet o-
mnes fideles hoc nomen debere impressum habere in pectore, mente & ore. Si per ocium
liceat videre Bernardinum de Bustis in 5. parte marialis sermone 11. Multa de hoc nomine con-
gesta, ad ædificationem populi reperies.

Ps.44.b. ¶ Hoc nomen Christus Græcum est, & Hebraicè dicitur Mesias, latine verò vnctus, chris-
17.de ciui. mate siue vnctione non visibili sed spirituali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo letitiæ
Dei.c.16. præ participibus suis, vt D. Aug. ait. Hoc nomen (Christus) secundum Haymonem est adie-
1.Reg.10. ctiuum, & fuit olim commune Sacerdotibus, Regibus, & prophetis. Saul enim & Dauid vncti
a.& 16.c fuerunt à Samuele, ideo Dauid pluries vocauit Saul Christum Domini: Aaron etiam prius vn-
Leuit.8.b ctus fuit sacerdos à Moyse, Heliseus pariter vnctus fuit in prophetam ab Helia. Vngebantur
3.Re.19.c autem, vt Deo dicarentur ad certa eius munera. Propter huiuscemodi dedicationem prohibuit
Paral.16.b. Deus eos tangi, siue eis violentiam inferri, aut iniurias irrogari. Nolite inquit tangere Christos
Ps.104.b meos, & in prophetis meis nolite malignari, declaratque per Zachariam iniuriam [illegible]
Zach.2.c. sibi inferri dicens, Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. & Christus de Apo[illegible] de-
Luc.10.c. cit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me spernit. Veruntamē hoc nom[illegible]
ctũ est Domino Iesu proprium propter superabundantem excellentiam suæ v[illegible] d[illegible]ca-
Ioh.1.b. tionis, & consecrationis, cum fuerit vnctus & dicatus per vnionem h[illegible] in fi- E
lium Dei, ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc nom[illegible] vt D.
Thom. ait, est nomen humanitatis relatæ ad diuinitatem personæ fi[illegible] Dei, qui eam a[illegible],
& sic significat filium hominis deificatum per hypostatic[illegible] vni[illegible]em, & i[illegible]
bet ad nomen Iesu, quod est nomen deitatis relatę ad humanitatem. Vtrunq[illegible] tamen p[illegible]
nam diuinam significat, & supponit pro ea, quamuis promiscue accipiatur pro homine, [illegible]oc
est secundum naturam humanam, & quandoque pro Deo secundum naturam Diui[illegible], quod
ex adiacentibus terminis conijci potest. Ex pręmissis confutatur error Fotini, qui vt D. Am-
bro. hic ait, propter zelum legis non erubuit Iesum negare deum.

¶ Tertio describit personam salutantem ex dignitate, cum dicit, *vocatus Apostolus*, Aposto-
lus namque interpretatur missus. quia Apostoli fuerunt à Christo missi, vt vice eius fungeren-
Ioh.6.c. tur in terris: & secundum hanc interpretationem, Christus potest dici Apostolus, cum fuerit à
Heb.3.a. patre missus. Vnde legimus. Considerate Apostolum & pontificem confessionis nostræ Iesum,
Luc.6.b. & quia ipse misit Discipulos. Ideo vocauit eos Apostolos. refert enim D. Lucas, quod Christus
vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos Apostolos nominauit. D. verò Math.
Mat.10.b addit, quod post conuersionem Samaritanorum venientium ad se ad dictum mulieris, dixit [illegible]-
scipulis suis, videte regiones, quoniam iam albę sunt ad messem. Deinde subiunxit, Me[illegible]is qu[illegible]-
dem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operari[illegible] in mes-
Mat.10.a sem suam. In quibus verbis ostenditur congruitas, & necessitas institutionis Ap[illegible]orum
quos post modum instituit, dando potestatem, & designando officium, ref[illegible]t enim [illegible] Math.
quòd dedit duodecim Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiic[illegible]nt eos, & cu-
rarent omnem langorem, & infirmitatem, & nominauit eos Apostolo[illegible], & enumeratis [illegible]iorum F
nominibus misit eos: & post pauca dixit, Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinqua-
bit regnum cœlorum: Mortuos suscitate, leprosos mundate, demones eiicite, &cæt. E[illegible] præ-
missis apparet veritas interpretationis Apostolatus, & eius institutio, atque potestas: quia ad
eiiciendum demones, suscitandũ mortuos, & sanãdum omnē langorē: & sic super animã & cor-
pus potestatem habebant. Apparet etiam quòd eorum dignitas est maior dignitate disci-
pulorum, cum ex multis discipulis solum duodecim elegerit quos specialiter nominauit A-
postolos. Apparet pariter Apostolatus officium, quia misit eos ad prædicandum & doc[illegible]n-
dum, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendum, atque ad dirigendum & guber-
nandum populum. Vnde constat quod Apostoli fuerunt maiores ministris Ecclesiæ, & quod
cæteris omnibus post D. virginem (quæ ex Dei maternitate ineffabili excellentia donata est)
Rom.8.d. omnibus sanctis quacunque prærogatiua præfulgeant, præferuntur: cum primitias [illegible]piritus ac-
ceperint tempore prius & cæteris abundantius atque perfectius: in die enim Pent[illegible]cost[illegible] fue-
Act.2.a. runt confirmati in gratia, quod de aliis non legimus. Ideo Apostolus numerans & [illegible]rdinans di-
Eph.4.b. uersitatem donorum & officiorum Ecclesiasticorum primo Apostolos collocauit. vide q[illegible]æ
dicemus infra 8. c. d. super verbo primitias spiritus. Apostoli propter eorum confirmatio-
Psa.74.a nem dicuntur columnæ Ecclesiæ, de quibus Dauid dicit. Ego confirmaui columnas eius. qua-
Eph.2.d propter vocantur Ecclesiæ fundamenta. Numerus verò ac eorum laudes fuerunt multi[illegible]
Gen.49.d in veteri testamento præfigurate. Per 12. Patriarchas, totum Populum Christianorum [illegible]-
Nu.10.c.
Exo.15.b. do. Per 12. principes tribuũ præcepta salutaria promulgando. Per 12. fontes in Helim, [illegible] na

sua

A sua hortú Ecclesiæ irrigando. Per 12. lapides preciosos in veste pontificali Ecclesiam ornando. Exo. 28. e
Per 12. panes propositionis, animas verbo vitæ reficiẽdo. Per 12. exploratores terræ promissio- Exo. 25. c.
nis, futuram vitam per contemplationem inquirendo, & postea nunciando. Per 12. lapides al- Nu. 13. b.
taris, sacrificium Christi in se portando. Per 12. vitulos domino immolatos, pro Christo mar- Exo. 24. a
tyrium sustinẽdo. Per 12. lapides de iordane sublatos, mundi fluxum contemnendo. Per 12. bo- Exo. 24. a
ues sub mari æneo, baptismi gratiam prædicando & ministrando. Per 12. leunculos in throno Iosue. 4. a
Salomonis, peccatores seuere iudicando. Per 12. portas ciuitatis, potestate clauium portas re- 4. R. 7. d.
gni cœlorum aperiendo. Per 12. horas diei, Christianæ vitæ opera ordinando. Per 12. funda- 3. R. 10. c.
menta ciuitatis, Ecclesiam meritis & precibus sustentando. Per 12. stellas in corona spõsæ, Ec- Apoc. 21. f.
clesiam doctrina & miraculis illustrando. Et quamuis D. Paulus dixerit, Christú dedisse Apo- Ioh. 11. b.
stolos vsque ad consummationem seculi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agni- Apoc. 12. a.
tionem filij Dei in virum perfectum, &c. Tales tamen & si extenso vocabulo Apostoli dici Eph. 4. b.
possint, quò ad aliqua officia: quia habent authoritatem docendi, prædicandi, & gubernan-
di populum, ac sacramenta administrandi. Propriè tamen Apostoli non dicuntur, cum non
habeant potestatem miracula faciendi, quæ ad integram & completam Apostolatus dignita-
tem requiritur: sed dicuntur Apostolorum successores, & Episcopi, vt Anacletus papa ait &
habetur in ca. in nouo, in 21. dist. Ad hanc Apostolatus dignitatem propter mansuetudinem &
humilitatem D. Paulus dicit se vocatum, & non audet se simpliciter nominare Apostolum. vn-
de dicebat. Non sum dignus nominari Apostolus, &c. Item vt ambitionem eorum cohibeat, 1. Corin.
qui à Deo non vocati se ingerunt ad tantum officium, vnde dicebat. Nec quisquam assumit si- 15. b.
bi honorem sed qui vocatur à Deo quemadmodum Aaron. Et ideo exponitur vocatus, id est Heb. 5. a.
non quærens seu non se ingerens.

B ¶ Quarto describit personam salutantem ex officio, cum dicit, *Segregatus in Euangelium.* Segre-
gatus idem sonat quod selectus seu separatus. fuit enim dupliciter segregatus. Primo, ab infide-
libus, per conuersionem: vnde dicit. Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris Gal. 1. a.
meæ, id est à doctrina Scribarú & Pharisæorum siue ab vtero synagogę, vbi locum doctoris ha-
bebat, vt magister sententiarum in hoc loco dicit. Secundo ab alijs discipulis per diuinam ele-
ctionem, de qua dicitur. Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus ad quod assumpsi, hoc Act. 13. a
est elegi & destinaui eos, scilicet ad euangelizandum gentibus. ¶ Euangelium autem, vt Eu- Eusebius.
sebius dicit, idem sonat quod bonum nuncium, siue bona nunciatio, & æternorum & incorru-
ptibiliú bonorum promissio scilicet remissionis peccatorum, gratiæ, & gloriæ, ac eorum quę
ad gratiam & gloriam pertinent, id est mediorum per quæ Dei gratia habetur: quæ sunt sacra-
menta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta: hoc est peccata per Christum. Hæc nuncia-
tio iucunditatem & læticiam secum adfert, eò maximè quod per eam annunciatur coniunctio
hominis ad Deum, quæ est bonum hominis, secúdum illud. Mihi autem adhęrere Deo bonum
est. Triplex autem coniunctio hominis ad Deum annunciatur in euangelio. Prima quidem per Ps. 72. d.
gratiam vnionis, secúdum illud, Verbú caro factum est. Secúda per gratiam adoptionis, prout Ioh 1. a.
Dauid annunciare videtur. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Tertia, per fruitionem & Ps. 81. b.
visionem, de qua D. Ioh. dicit. Hæc est vita æterna vt cognoscant te Deum, &c. Ideo Esa. Quã Ioh. 17. a.
pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, scilicet Esa. 52. b.
æternum, prædicantis salutem, &c. Et quia hæc bonorum annunciatio de Christo tunc ventu-
ro seu incarnando continetur in scripturis sacris, ideo omnis scriptura sacra etiam veteris te-
stamenti, Euangelium nominari potest. vnde Esa. Super montem excelsum ascẽde, tu qui euá- Esa. 46 b
gelisas Sion. Specialius tamẽ scriptura illa Euangelium dicitur, quæ cõtinet acta & dicta Chri-
C sti, qui principalius & clarius annunciauit regnum cœlorum & familiarius docuit viam & me-
dium perueniendi ad illud. Hinc est quod scripta D. Matth. Marci, Lucæ, & Iohan. euangelia
specialiter nuncupantur. Si plura circa huiusmodi scire cupis & quomodo Epistolæ Aposto-
lorum & determinationes conciliorum vniuersalium Ecclesiæ catholicæ, id est Romanæ (quæ
est omnium aliarum ecclesiarum caput, eo quod D. Petrus qui Christo successit, illam in qua
mortuus est, sedem elegit (vnde omnes qui in ea sede constituuntur, successores D. Petri, & Vi-
carij Christi dicuntur & verè sunt) euangelia dici possunt, cum fuerint ab ecclesia (quæ circa fi-
dem & bonos mores errare nõ potest) approbata, sine cuius aprobatione, nec D. Matthęi, Mar-
ci, Lucę, & Iohannis, euangelia non dicerentur nec eis crederentur, sicut nec Euangelio inti-
tulato nomine Petri, aut Thadęi, nec sermonibus intitulatis nomine Pauli, vide in nostris in-
stitutionibus theologicis. c. 15. §. 2.

In Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos, in in scripturis sanctis, de filio suo. Tex.

IN his verbis Apostolus commendat officium Euangelizandi, propter quinque. Primo propter authoritatem committentis, qui est Deus, dicit enim in Euangelium Dei. Hoc nomen Deus ab omnibus philosophis qui naturali lumine rectè vsi sunt, ac etiam à Christianis diuinas reuelationes habentibus, pro primo rerum omnium principio, à nullo pendente, & à quo om-

nia alia pendent, in esse, fieri, & conseruari, sua clarissima intelligentia omnia præuidente, comprehendente, ordinante, dirigente, gubernante, omnibus prouidente, omniumque creaturarum perfectiones in se eminenter ac altiori modo habēte, acceptum est. Et cum infinitus sit, de- D
Cit. Gen. lib. 1. finiri non potest. Eius tamē existentiam & immutabilitatem à qua cæteras eius excellentias di-
Phy. 8. lucide D. Thomas infert. Philosophi & maxime Aristoteles demonstrarunt: Moysi tamē cer-
12. Metha. tius eius perfectissima & infinita natura reuelata est, cum dictum fuit ei: Ego sum qui sum, scili-
cet per essentiam à nullo pendens, nullius egens adminiculo, omnibus rebus esse & existētiam
Exo. 3. d. contribuens. Ex quo inferunt theologi, ipsum vbique esse per essentiam, præsentiam, potentiam, vbicunque enim & quibuscunque rebus dat esse, & in eis operatur, omnia videt, nudáque & aperta sunt ei, virtus quoque & potentia eius ad omnia locaſe extēdit. vnde Apostolus dicit
Eph. 1. d. cū esse omnia in omnibus. Eius perfectiones quàm multę in sacris literis quatenus nobis opus est, sunt reuelatę, attamen cum infinitę sunt, enarrari non possunt. Pro nunc sufficiat quid nominis de Deo dixisse. Et vt ad rem reddeam, D. Pau. dicit Deum esse Euāgelij authorem, id est bonorum prædictorum, & in eo cōtentorum promissiorem promissionisque reuelatorem & nō solum hominem: verùm hoc tempore Christo deo simul & homini mandasse publicationem.
Mar 1. a. Origenes hic refert D. Marcum scripsisse initium Euangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in
Ioh. 1. a. Esa. propheta. Et Apostolus dicit hic esse Dei, quod quidem exponit Dei patris. verum quo-
Ioh. 17. b. niam Christus verbum est, & in principio erat verbum & Deus erat verbum. Omnia quæ sunt patris sunt filij, & eo uerso Vnum atque idem dicit esse Euangelium Dei & Christi. Cum ope-
D. Aug. ra trinitatis ad extra, vt D. Aug. dicit, sunt indiuisa, & Pater & filius, ac spiritus sanctus vnū sint,
1. Ioh. 5. b. vt D. Ioh. testatur. ¶ Secundo, commēdat officium Euangelizandi siue Euangelium, propter antiquitatem & firmitatem. Hæc commendatio fuit necessaria ad obstruendum ora paganorum, qui Euangelio detrahebant & prædicationem eius calumniabantur dicentes: Euangelium esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum excludit dicens, Euāgelium non esse ab heri & nudius tertius inuentum neque ex improuiso ortum: sed multo ante tempore annuncia-
Esa. 48. a tum & promissum à Deo. vnde Esa. Antequam venirent indicaui tibi, quæ indicatio futuri con- E
Esa. 41. f. tingentis est manifestum signum diuinitatis, iuxta illud: Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dij estis vos. & sic Euāgelium est Dei. qui (cum ex omnium philosophorum
Mala. 3. b rum consensu sit immutabilis secundum illud. Ego Deus & non mutor, & apud quem non est
Iacob. 1. c. transmutatio neque vicissitudinis obumbratio) non potuit non seruare promissum, cum nec fallere neque falli possit, neque id quod reuelauit & promisit, non posit esse nisi verum & fir-
ad. Tit. 1. a mum. vnde ad Titum ait. In spem vitæ æternę quam promisit, qui non mentitur Deus, & alibi.
Heb. 6. d. Impossibile est Deum mentiri. Ex hac promissione dei in veteri testamento facta confutatur error Manichæorum dicētium non eundem esse deum veteris testamenti & noui, qui est Pater domini nostri Iesu Christi. ¶ Tertio, commendat officium Euangelizandi & Euangelium ex dignitate ministrorum & testium, qui fuerūt prophetæ. vnde dicit per prophetas suos,
Amos. 3. b. quibus reuelata fuerunt, quæ sunt nūc completa circa verbum incarnatum. Nō enim (vt Amos dicit) faciet dominus verbum scilicet incarnari, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et notanter addit (suos) quia sunt aliqui prophetæ proprij hominum, qui spiritu
Hiere. 14. c. humano loquuntur. vnde Hiere. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini. & Apo-
Tit. 1. c. stolus ad Titum dicit. Quidam ex illis proprius illorum propheta dixit Cretenses semper mēdaces malo bestiæ ventris pigri. Sunt etiam quidam prophetæ demonum, qui ab immūdo spiritu inspirantur, prout quadringenti prophetæ Baal, quos interfecit Helias in torrente Cizon.
2. Pa. 18. a Sed Prophetæ Dei dicuntur qui Diuino spiritu inspirantur. vnde Iohel Effundam de spiritu
Iohel. 2. g. meo, &c. Promissio Euangelij & verbi incarnati facta fuit dumtaxat duobus, id est Abrahe &
Gen. 15. a. & 17. c. Dauidi, vt D. Hiero. ait Fuit tamen aliis patribus reuelata. vnde D. Virgo. Sicut locutus est ad
Ps. 131. b. patres nostros Abraham & semini eius in secula. Fuit deinde à Prophetis prænunciata. vnde
Luc. 1 f. Zach. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarū eius. Per os scilicet Esa. F
Luc. 1. g. Hiere & generaliter per omnes veteris testamenti prophetas. vnde D. Petrus. Huic omnes pro-
Esa. 30. d. & 41. b. phetæ testimonium perhibent, &c. Imò tota lex erat Christi vaticinium.
Hier. 31. f ¶ Quarto, commendat & corroborat authoritatem Euangelij ex modo tradendi, cum dicit
Act. 10. g. in scripturis sanctis. q. dicat huiuscemodi promissa fuerunt non solum verbo prolata aut interius suggesta, verum etiam in scriptis (quibus cum absentibus loquimur) perpetuæ memoriæ
Hab. 2. a prodita & demandata, prout iussum fuit Abacuch: Scribe visum & explana illud. Ideo Christus. Scrutamini scripturas scilicet sanctas. etenim illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Ad maiorem autem firmitatem addit sanctas. Scripturæ illæ dicuntur sanctæ: Primo eo quod spiritu sancto inspirati D. Petro teste, eloquuti fuerūt sancti dei homines, ea quæ in eis
2. Ti. 3. d. scripta sunt. Ideo Apostolus dicit: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est eo quod vitia damnat, virtutes promouet. Secundo, quia sancta continet scilicet sacramenta vnius ve-
Ps. 96. b. ri dei, & incarnationem Christi, nostrámque purgationem & iustificationem. vnde Psal.
Io. 17 b. Confitemini memoriæ sanctificationis eius. Tertio, quia sanctificant. vnde Christus. Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Et quia vniuersaliter omnes scripturæ à deo inspiratæ sunt veræ, integræ, puræ, & incorruptæ. & quibus nihil fallitatis vel ambigui, seu incertitudinis potest esse commixtum, prout in scripturis philosophorum & poetarum

A poetarum carminibus. Ideo dicuntur sacræ & sanctæ. Scripturarum sanctarum vtilitas declara- 1 *Ma.12.b*
tur Mach. 12. Habentes solatio sanctos libros: & in hac Epistola. Quæcunque scripta sunt,ad *Rom.15.a*
nostram doctrinam scripta sunt,&c. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis,&c. Hic repro- *2.Tit.3.d.*
batur error Manicheorum qui condemnabant scripturam antiqui testamenti,quod dicebant à
malo Deo processisse. Scripturæ canonicæ, siue libri canonici,quibus credere tenemur,nume-
rati sunt in canonibus Apostolorum.c.84.& in concilio Laodiceñ.c.59.& in cõcilio Tridenti-
no,in decreto 3.Sessionis:& sunt omnes libri in biblia nostra hoc tempore contenti.

¶ Quintò,commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis, quæ pertinent ad materiam, si-
ue obiectum Euangelij,quod est Christus Dei filius.Ideo dicit (de filio suo) qui fuit in Euan-
gelio testimonio Patris declaratus filius suus,cum Deus pater dixit:Hic est filius meus dilectus,
in quo mihi bene complacui.Ideo Aposto.dicit.Non enim me iudicaui scire aliquid inter vos *1.Cor.2.a.*
nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quem veteris & no-
ui testamenti ordinantur libri & omnia in eis contenta. Per filium enim Dei Iesum Christum
sanctissima Trinitas,& alia fidei mysteria sunt nobis reuelata. Commendat autem hic Aposto-
lus Christum ex æterna origine:eo enim quod præmisit Euangelium Dei quod ante promiserat
per Prophetas suos in scipturis sanctis, & postea subdit de filio suo,sufficienter exprimit æternã
generationem:de qua Dauid.Dominus dixit ad me,filius meus es tu.Ego hodie(.i.in hoc æter- *Psal.2.b.*
nitatis die)genui te. Generatur enim semper à patre,qui ei eandem naturam communicat.vnde
dicebat:Ego & pater vnum sumus.vbi D. Aug.ait.Quod dicit vnum,liberat te ab Arrio qui di- *Ioh.10.f.*
diuersitatẽ naturarum in eo asseruit. Quod dicit sumus,liberat te à Sabellio qui pluralitem per-
sonarum negauit.

Quid factum est ei ex semine Dauid secundum carnem. *Tex.*

PEr hæc verba Aposto.declarat eiusdem filij temporalem originem:& debet sic legi. Qui(.s.
filius dei factus est homo)quod prius non erat:non enim semper fuit homo. Potest enim ali
B quid de nouo relatiue dici de aliquo absque sui mutatione,licet fiat mutatio in alio. Aliquis e-
nim sedens fit dexter per mutationem eius qui transfertur, & similis propter mutationem eius
qui similem qualitatem acquirit. Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel creator propter
mutationem creaturæ: eadem ratione dicitur de nouo factus absque sui mutatione per muta-
tionem & inchoationem humanæ naturæ ex semine Dauid secundum carnem,id est, secundum
corpulentam substantiam quæ facta & vnita est Dei filio.Et sic(vt D.Aug.dicit)Qui erat,factus
est,verbum erat, filius dei erat, filius hominis factus est: suscepit humanitatem, non amisit diui-
nitatem.Natus est secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius,& ipse naturaliter æternus pa-
trique coæqualis, & secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, vt non adoptione
vel appellatione,sed verè in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet,vnaque persona in
duabus naturis subsisteret. Et sic mens Aposto.est declarare materiam siue obiectum euangelij
esse filium Dei secundum duas naturas & duos aduentus. Per hæc excluditur error dicentium
in Christo duas esse hypostases aut personas.Sic ergo intelligendum est illud. Verbum caro fa- *Ioh.1.a.*
ctum est.i.filius dei factus est homo,accipiendo carnem pro homine abstractiue, id est,pro na-
tura humana & non pro supposito,vt sit sensus: Filius Dei factus est homo, id est, natura hu-
mana,quæ caro facta & assumpta est à filio dei ad suum esse personale,non tamen quòd supposi-
tum diuinum in se, absolute sit factum, nec filius secundum diuinitatem sit factus, sed genitus,
vt dicit Athanasius. Dicitur autem ex semine Dauid,& non Abrahæ,cui primo facta est promis- *Ge.22.a.*
sio:iuxta illud,Abrahæ dictæ sunt promissiones ad dandum spem veniȩ peccatoribus.Fuit enim *& 22.d.* *Gal.3.c.*
Dauid(ex cuius semine natus est Christus)peccator:Abraham vero iustus absque reprehensio-
ne legitur. Insuper ad comẽdandum dignitatem regiam Christi Romanis regnum gentium te-
nentibus: Nec etiam arbitrandum est Aposto.Intellexisse filium Dei factum esse hominem ex *Luc.1.*
semine Dauid secundum carnem effectiue, vt sit sensus ex virtute virilis seminis Dauid: Cum
D.Virgo hominem non cognouerit:sed solo spiritu sancto operante conceperit. Sed intelligit
materialiter tantum:quia ex corporali substantia siue ex purissimis sanguinibus D.Virginis,quȩ
fuit ex semine Dauid propagata, Christus conceptus est. Ex hoc loco apparet confutatio Ma-
C nichæorum dicentium Christum non habuisse veram carnem,sed fantasticam.

Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. *Tex.*

HOc loco Aposto.commendat Christum ex eius præordinatione quam declarat.Circa quã
primo considerandum est quòd nomen prædestinationis à destinatione deriuatur. Desti-
natio autem dupliciter sumitur, quandoq; pro missione:dicuntur enim destinati qui ad aliquid
mittuntur:secundum illud,Destinauerunt aliquos de populo,& abierunt ad regem. Quandoq; *1.Ma.1.b*
vero destinare,idem est quod proponere, iuxta illud. Destinauit Eleasarus non admittere illi- *2.Ma.6.d*
cita.Hæc autem secunda significatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius,
qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur: ita id quòd proponimus ad finem aliquem ordi-
namus:secundum hoc igitur prædestinare nihil aliud est quàm ante in corde disponere. Potest
autem aliquis de futura re,vel operatione disponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipsius
rei constitutionem,quemadmodum artifex disponit qualiter domum facere debeat. Altero mo
do quo ad vsum vel gubernationem rei, prout cum aliquis disponit qualiter debeat vti equo
suo:Et ad hãc secundam dispositionem pertinet prædestinatio, & non ad primam.Id enim quo

quis vtitur refert ad finem quo fruendum eſt : Sed cum res ipſa in ſe conſtituitur, non dirigitur D
ex hoc ipſo in aliud. Vnde prædiſpoſitio conſtitutionis rei propriè prædeſtinatio dici non po-
teſt: ergo idem eſt negare prædeſtinationem, quod negare pręordinationem diuinam ab æterno
de his quæ fienda ſunt in tempore. Verum cum omnia naturalia ad cõſtitutionem ipſius rei per-
tineāt, cū ſint vel principia, ex quibus res conſtituitur, vel quę huiuſmodi principiis ſequuntur:
conſequens eſt quod naturalia ſub prędeſtinatione non cadāt: Non enim propriè dicimus quod
homo ſit prædeſtinatus habere manus. Relinquitur ergo quod prædeſtinatio ſolum dicatur eo-
rum quæ ſupra naturam ſunt, ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autē
creaturam eſt ſolus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiam. Vno modo
quo ad actū ipſius dei per gratiam prophetiæ, qua communicatur homini pręcognitio futurorū
Eſa. 41 f quæ eſt propria Deo: Vnde Eſa. Annunciate quę ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dij e-
ſtis vos. Et huiuſmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipſum deum, quo ad ef-
fectū cõmunis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod
fit per gratiā adoptionis. Tertio modo per effectum ſpecialem, vt puta per vnionem in eſſe per-
ſonali, qui eſt humanitati Chriſti ſingularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem
eſſe vnitum Deo per gratiam adoptionis, cadit ſub prædeſtinatione: ita etiā eſſe vnitū Deo per
gratiā vnionis in perſona, cadit ſub prædeſtinatione. Et quātū ad hoc dicit Apoſtolus: Qui prę-
deſtinatus eſt eſſe filius Dei, ſcilicet ſecundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filia-
Apo. 5. d tionem adoptionis, additur *in virtute*. q.d. prædeſtinatus eſt vt habeat ęqualem virtutem cū Deo
1. Cor. 1. d patre. Quia vt D. Ioh. ait, Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutē & diuinitatē. Quin-
Ioh. 5. d. imo ipſe Chriſtus eſt Dei virtus & ſapientia. Vnde D. Ioh. Quæcūq; pater ſecerit, & filius ſimi-
liter facit, reſpectu vero gratiæ gratis datę, nō dicitur aliquis prædeſtinatus: quia gratia gratis da
ta, nō ordinatur directe ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur: ſed vt per
1. Co. 12. a eam alij dirigātur, Iuxta illud, Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, ſcilicet aliorū. E
Manifeſtum eſt autem quod id quod eſt per ſe, eſt metrum & menſura ac regula eorum quæ di-
cūtur per aliud & per participationem. Vnde prædeſtinatio Chriſti, qui eſt prædeſtinatus filius
Dei per naturam, eſt menſura vitæ: Ita & prædeſtinationis noſtræ, qui prædeſtinamur in filiatio-
Rom. 8 f nem adoptiuā, quæ eſt participatio & imago naturalis filiationis, ſecundū illud: Quos præſciuit
& prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Sicut igitur homo Chriſtus nō eſt prædeſtina-
Deut. 9. a tus propter merita præcedētia, ſed ex ſola gratia, vt ſit filius naturalis dei: ſic nos ex ſola gratia &
nō ex meritis, prędeſtinamur vt ſimus filij adoptiui dei: iuxta illud, Ne dicas in corde tuo cū de-
leuerit eos dominus deus tuus in conſpectu tuo: Propter iuſtitiā meam introduxit me dominus:
vt terrā hāc poſſiderē. Eſt igitur manifeſtū ad quid ſit iſta prędeſtinatio. ſ. ad hoc quod aliquis
ſit filius Dei in virtute. Sed inqnirendū eſt quis eſt iſte qui eſt ad hoc prædeſtinatus: quia vide-
tur quod talis nō ſemper fuerit filius dei in virtute, cū hoc nomē prędeſtinatus anteceſſionē im-
portet, quę conuenire non poteſt ei qui ſemper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hunc textū
fuiſſe corruptū, & n debere legi, *Qui prædeſtinatus eſt, &c.* ſed qui deſtinatus: verū quia cõmuni-
niter omnes libri Latini habent (*Qui prædeſtinatus*) ideo aliter exponendum eſt. Quidā exponūt,
Qui prædeſtinatus. i. declaratus eſt filius Dei in virtute. i. per virtutē miraculorum ſecundum morē
ſcripturę ſacrę, in qua dicitur aliquid fieri quādo innoteſcit. Vnde dominus poſt reſurrectionē
Mat. vl. d dixit: data eſt mihi omnis poteſtas: quia poſt reſurrectionē innotuit talem poteſtatē ſibi datā ab
Iohā. 8. d æterno, quia prædixerat cū exaltaueritis filiū hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum: Vnde Cē
Mat. 27. f turio videns magnalia in morte Chriſti, eū verū Dei filiū eſſe proclamauit: ſed ſecundum hanc
expoſitionē prędeſtinatus nō acciperetur proprie. Alij vero prędeſtinationē non attribuūt per-
In lib. de ſonę, ſed naturę: vt ſit ſenſus, Qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute. i. cuius natura prędeſtina F
prædeſt. ta eſt vt eſſet vnita ei qui eſt filius dei in virtute: verū hæc expoſitio eſt impropria & extorta: cū
Sāct. c. 15. prędeſtinatio importet ordinē in finē, & agere nō ſit naturæ, ſed perſonæ, actiones enim ſunt ſup
poſitorum. Ideo ſi hæc dictio prædeſtinatus propriè accipiatur, oportet quod attribuatur per-
ſonæ Chriſti. Vnde D. Aug. dicit quod Chriſtus ſecundum quod homo, eſt prædeſtinatus. Ad
cuius euidentiam notādum quod perſona Chriſti ſubſiſtit duabus naturis. ſ. diuina & humana:
Iohā. 10 f & ſecundum vtramq; poteſt aliquid dici de eo, prout de homine poteſt aliquid dici ſecundum
corpus, vt tāgi & vulnerari, & aliquid ſecundum animam vt intelligere: Ita & de Chriſto poteſt
aliquid dici ſecundū naturam diuinā, prout ipſe de ſe dicit: Ego & pater vnū ſumus. Et aliquid
ſecūdum naturam humanam, vt cum dicimus ipſum crucifixum & mortuum. Et hoc modo di-
citur prædeſtinatus ſecundū naturam humanam, quanuis ipſa perſona Chriſti ſemper fuerit fi-
lius Dei, & ſecundū ſe non fuerit prędeſtinata, ſicut nec facta: tamen non ſemper fuit vt exiſtens
in humana natura, ſed hoc fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participiū prædeſti-
natus, importat actum animæ: Anima vero ſecundum intellectum & rationem poteſt diſiunge-
re & diſtinguere ea quæ ſecundum rem ſunt coniuncta. Poteſt nanq; de pariete albo aliquid
cogitare & loqui ſeorſum, quantum ad hoc quod eſt paries, non cogitando albedinē: & aliquid
cogitare de eo ſecūdū quod eſt albus ſiue de albedine, nō cogitādo de ſubſtātia parietis. Ita prę
deſtinatio poteſt attribui perſonę Chriſti, ſecūdū quod ſubſiſtit in humana natura: licet nō attri
buatur ei vt ſubſiſtit in diuina. Vnde Apoſt. prius filiū dei incarnatū pręmiſit, & poſtea prędeſti
nationē ei attribuit, vt intelligatur prędeſtinatꝰ eſſe prout factus eſt ex ſemine Dauid ſecūdū car-

nem,

A né. Et sic explicando incarnationis mysteriū, à filio Dei descendit ad carnem: & à carne secundū
prædestinationem ascēdit ad filium Dei, ad ostendendū quod neq; gloria diuinitatis impediuit
infirmitatem carnis, neque carnis infirmitas diminuit maiestatem dei, vt dictum est super verbo
qui factus est: Prædestinationis & reprobationis materiam amplius in 9. huius epistolæ capi-
te prosequemur. Cum Aposto. addit *in virtute*, ponit distinctionem inter Christi prædestinatio-
nem & nostrā: Quia nos prædestinamur esse filij dei adoptiui per gratiam: Christus verò præ-
destinatur esse filius Dei naturalis in virtute & potentia. *Tex.*

Secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri.

IN his verbis Aposto. exprimit primum & principale signum & effectum virtutis Christi. q. d.
apparet Christum esse filium Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, id est ex hoc *Leui. 20. b*
quod dat spiritum sanctificantem: proprium enim est diuinæ virtutis sanctificare homines. Ideo *Ioh. 15. d.*
dicebat, Ego dominus qui sanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratiæ spiritus *1. Cor. 6. b*
sancti, quem Christus misit prout ipse dixit: Cum venerit paracletus quem ego mitiam, &c. Pre-
terea in virtute Christi sanctificamur secundum illud: Sed sanctificati estis, sed iustificati e-
stis in nomine domini nostri Iesu Christi & spiritu Dei nostri. Vnde in 3. c. huius Episto. con-
cludit, Vt sit ipse iustus & iustificans. Consequens est ergo, vt sit filius Dei naturalis: ex quo ha- *Luc. 1. d*
bet virtutem & potentiam Dei. Possunt etiā aliter hæc verba secundum spiritum sanctificatio-
nis exponi, vt referantur ad eius conceptionem, ac si diceret: Qui prædestinatus est filius Dei in
virtute secundum spiritum sanctificationis: id est, per spiritum sanctum in vtero virginali con-
ceptus, quod est signum diuinæ virtutis in ipso. Vnde Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in
te, &c. Sequitur: ideoq; & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Hæc posterior ex-
positio referri potest ad id quod prædixerat: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum car-
nem, secūdum spiritum sanctificationis, ex quo caro eius concepta est. Anterior vero expositio,
quæ est melior, refertur ad illud quod dixit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

B ¶Cum autem dicit (*ex resurrectione mortuorum*) probat alio signo Christum esse filium Dei in
virtute. Quia resuscitare mortuos est signum D. virtutis. Hoc autem fecit Christus, vt ipse fate- *Ioh. 5. d.*
tur dicens: Sicut pater mortuos viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Christus autem ante
mortem suam viuificauit filiam principis synagogę, filium viduæ, & Lazarum, & quod maius est *Mat. 27. f*
seipsum suscitauit, & multos in resurrectione sua secundum illud. Multa corpora sanctorum qui
dormierant, surrexerunt: Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in san-
ctam ciuitatem, & apparuerunt multis: quibus testificati sunt Christum esse verum mesiam
in lege promissum, Deum & hominem, & sua virtute resurrexisse, & mortis destruxisse impe- *Ioh. 10. d.*
rium: Hanc virtutē se habere ostēdit Christus cum dixit, potestatem habeo ponendi animā meā
& potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiam hic locus intelligi de resurrectione spi- *Ephe. 5. d.*
rituali mortuorum, id est, peccatorum. Vnde Aposto. Surge qui dormis, exurge á mortuis, & il-
luminabit te Christus. ¶Mortui dicuntur Iesu Christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infir- *1. Co. 15. d*
mi alicuius medici, à quo sanantur. Et cum Christus in resurrectione generali sit omnes mor-
tuos suscitaturus: Quia sicut per vnum hominem mors, ita per vnum resurrectio mortuorum, *Apoc. 14. e*
omnes mortui dicuntur Christi. Specialius tamen dicuntur Christi, qui in domino, id est, in
gratia Domini moriuntur: iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitosa
illa reproborum turba, licet iussu Christi resurgat, non tamen ad instar resurrectionis eius. Dif- *1. Co. 15. g*
ferētiam resurrectionis illorum, & eorum qui sunt Christi declarat Aposto. dicens: Omnes qui- *1. Cor. 6. d*
dem resurgemus, sed non omnes immutabimur. ¶Dicitur autem Christus Dominus noster, *Mat. vl. d*
Phili. 2. b
quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas, Et nomen quod est super omne *Iohā. 13. b*
nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Vnde di-
cebat, Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. *Tex.*

Per quem accepimus gratiam & Apostolatum.

HIc commendat Christum ex liberalitate, quam ostendit ex duplici munere, scilicet com-
muni & particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptis-
mo, est gratia, qua iustificantur à peccatis. Hanc recipimus à Deo per Christum. Ideo dicit per *Iohan. 1. b*
C quem, scilicet Christum omnes fideles gratiam accepimus in baptismo. Vnde D. Iohan. Gratia
& veritas per Iesum Christum facta est, & infra. 5. Per quem habemus accessum in gratia ista, in
qua stamus, & secūdum Origenem sustinemus & laboramus. Vnde dicebat, Abundantius om-
nibus illis laboraui, Non ego, sed gratia dei mecum.

¶Et quia hic est primus locus, in quo Aposto. de gratia loquitur, Ideo ad eius intelligentiam,
& diuersorum locorum conciliationem, vt semel me expediam, diligenter aduertendum est
quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primo pro dilectio- *1 2. q. 100*
ne alicuius, prout solemus dicere, hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secun- *art. 1.*
do pro dono gratis dato, Et secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit a-
liquod donum. Tertio pro recognitione beneficij gratis dati: Et secundum hoc dicimus, gra-
tias habere beneficiorum. Ex primo modo gratiæ: pendet secundus, & ex secundo tertius: Quia
ex hoc quod aliquis diligit alium, procedit collatio alicuius boni siue beneficij, & ex beneficiis
exhibitis procedit gratiarum actio. Sic proportionabiliter loquendum est de gratia Dei. Verum
circa primum modum attendenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo e-

nim non femper habet voluntatem efficacem, neque omnia poteft cum fit finitus, & moueatur D
ex hoc quod eft in rebus:hinc eft quod voluntas hominis, non caufat totaliter rei bonitatem, fed fupponit ipfam,vel in parte, vel in toto. Deus autem, cuius volũtas beneplaciti eft femper efficax, & omnia poteft, fequitur quod quando Deus diligit aliquem, fiue vult ei aliquod bonum,quod idẽ eft:ftatim illud bonũ profluit à deo in dilecto.Ideo cõfequens eft quod ad quálibet dei dilectionem, fequatur aliquod bonum reale in creatura dilecta, quod poteft dici gratia. Dilectio autem Dei diuerfificatur fecundum diuerfa dona, quæ dat. Et quia bona, quæ dat deus, funt duplicia: Quædam funt communia & connaturalia, & fecundum hoc dicitur dile-
Sap. 11. d ctio Dei communis.Quia fcilicet diligit omnia quæ funt,& nihil odit eorũ quę fecit.Et hac dilectione diligit & vult effe fubftantiam demonum & connaturalia illorum, ac omnes homines cęteráfq; creaturas.Et quia gratis vult illis ea quę funt eis naturalia,id eft quę fluũt à principiis naturæ prȩter omne debitum creaturę: hinc eft quod bona connaturalia etiam in animalibus &
Iacob. 1. c infenfibilibus rebus collata, poffunt dici habita gratia dei:cum omne datum optimum,& omne donum perfectum de furfum fit. Sed non dicitur tale donum propriè gratia, prout de gratia loquuntur fcripturæ, & communiter qui accipiunt gratiam pro dono dei fupernaturali,fcilicet excedente capacitatem naturæ creatæ, ordinato ad fuper naturalem finem beatitudinis, quæ in communicatione clari vifionis fuæ effentiæ cõfiftit. Et hoc donũ non dat deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ eft ipfemet
Eph. 1. a. Deus, qui prædeftinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gratiæ fuæ,&c. Gratia pro fupernaturali dono dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam Theologi gratum facientem vocant, eft donum fiue habitus fupernaturalis gratis & abfque meritis,in effentia intellectualis naturę infufus,quo dono natura intellectualis infignita,eft grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus fuis, ac ordinata(fi in ea perfeuerauerit)ad vitam æternam. Huiufmodi gratia eft quę mundat & purgat à peccatis,fanctificat & iufti- E
Ro. 5. a. ficat hominem: ideo ab Apofto.in pluribus locis,maxime in hac Epiftola,& hoc.c. dicitur iufticia & gratia diffufa in cordibus noftris per fpiritum fanctum, cuius effectus datus eft, vel per fpiritum fanctum,id eft per fanctifsimam trinitatem,quæ eft vnus deus & fpiritus fanctus, licet
Ioh. 4. c. appropríetur perfona fpiritus fancti, eo quod perfona fpiritus fancti ꝓcedit per modũ amoris fiue dilectionis. Et eft patris & filij nexus,vnio, & amor.Ex quo amore Deus caufat hoc gratię donum. Hæc gratia data eft principaliter in commodum & vtilitatem eorum, quibus cõfertur. Et eft in hac via imperfecta & inftabilis fiue amifsibilis,fed in patria perficitur & amitti nõ poteft. Gratia non gratificans,quam theologi vocant gratis datam, eft donum fupernaturale non iuftificans, feu acceptum faciens hominem Deo ad vitam æternam, ab eo collatũ homini principaliter ad proximorum & Ecclefię vtilitatem.Et hæc eft multiplex. Quædam dicitur pręueniens, quam D.Aug.& doctores vocant, auxilium gratiæ fpeciale, quando homo peccator ad alia diftractus, gratis mouetur à Deo ad cogitandum de falute fua:adhuc talis non eft acceptus aut gratus Deo ad vitam æternã. Alia dicitur operans,& eft motio qua voluntas(quæ prius volebat malum)mouetur à Deo ad volendum bonum.Alia eft cooperans,quæ eft motio voluntatis à Deo ad tolendum impedimenta, & quærendum media refurgẽdi à peccato:& talis adhuc
Infra. non eft acceptus. Multiplicitatem huius gratiæ oftendit Apoftolus in pluribus locis,inter alias
12. b. autem gratias gratis datas præeminet(vt dictum eft)gratia Apoftolatus,quam hic D.Paulus di
1. Corin. cit fe particulariter accepiffe. Præmifit illi gratiam,tum quod ex gratia, & non ex meritis dicit
12. a. fe affecutum. Nam & alibi proteftatur fe effe minimũ apoftolorum, & non effe dignum vocari
Eph. 4. c. 1. Corin. Apoftolum: tum etiam quia Apoftolatus officium,nifi præhabita gratia fanctificante,dignè ha
15. b. beri neque abfque ea legitimè exerceri poteft. Vnde dicebat: Vnicuique noftrũ data eft gra- F
Eph. 4. b. tia,&c.Quamuis fceleratis Apoftolatus aliaque Ecclefiaftica officia, quæ in publicam vtilitatẽ
Math. 7. c conferuntur, abfque iuftificante gratia committantur,fecundum illud, Multi dicent in illa die, Domine domine, Nõne in nomine tuo prophetauimus,&c.Inter Apoftolos enim Iudas fcariotis nominatur: Paulus vero non folum Apoftolatum, fed & cætera dona eidem functioni &
1. Corin. exercitio neceffaria, abundantius cæteris omnibus fufcepit, quod conftare poteft ex eo quod
15. b. abundantius illis laborauit:Non ipfe fcilicet folus,fed gratia Dei fecum,&c.

Tex. *Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.*

IN his verbis defcribit Officium Apoftolatus: Primo ex facie feu fructu, qui eft vtilitas obedientiæ fidei:quia ad obediẽdũ fidei q.d.Ad hoc Apoftolatus inftitutus eft, & ad hoc mifsi fumus, vt faciamus homines obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem intellectum
2. Corin. in obfequium Chrifti: non ad inanem gloriam & terrenorum acquifitionem, aut inanem ver-
10. b borum pugnam fiue ad contentiofas quæftiones.De hoc fructu intelligitur illud D.Iohan.Po-
Ioh. 15. c. fui vos, vt eatis & fructum afferatis,& fructus vefter maneat,fcilicet obedientiæ fidei. Vnde ip-
2. Corin. 2. c. fe Apofto.dicebat. Ideo fcripfi vobis,vt cognofcam experimentum veftrũ,an in omnibus obe-
2. Corin. dientes fitis. Et alibi: In promptu habentes vlcifci omnem inobedientiam cum impleta fuerit
10. b. obedientia veftra. In his maximè obedientia locum habet,quæ voluntarie facimus. At qui his quę funt fidei ex voluntate cõfentimus,& non ex rationis necefsitate. Nullus enim(vt D.Aug.
Infra. 6. c ait)credit nifi volens. Vnde obedientia circa fidem locũ habet.Ideo infra.f.Obediftis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi eftis.Deinde cum dicit(In omnibus gẽtibus)defcribit

A bit Apostolatū suum ex amplitudine. Quia nō solum in vna Iudæorum gente, non in vna duntaxat regione, aut in vna mundi parte, in Africa, in Asia, Europa: sed in omnibus gentibus (quicad *Matth.*
modum alij Aposto.) Euangelizandi potestatem accepit, secūdum illud: Euntes in mundū vni- *vlt.d.*
uersum docete omnes gentes. Quod autem ab Apostolatu Pauli nō essent exclusi Iudei, præsertim inter Gentes habitantes, apparet ex eo quod infra dicit. Quandiu quidem ego sum Gentiū *Infra 11.b*
Apostolus, ministerium meū honorificabo, si quomodo ad emulādum prouocem carnem meā, & saluos faciā aliquos ex ipsis. Pecularius tamen in gentibus Apostolatū accepit, iuxta illud: Qui *Gala.2.b.*
operatus est Petro in Apostolatū circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Deinde cum dicit (*pro nomine eius*) describit Apostolatum ex plenitudine potestatis. Quēadmodū enim Chri- *Ioan.5.f*
stus in nomine patris venisse dicitur, quasi plenā patris potestatem habens, ita & Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi. Vnde dicebat, Nam & ego *2.Cor.2.e*
quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi donaui. Potest etiam esse sensus pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & anuntiando. Et *Act.9.e.*
nō pro aliquo terreno fructu mihi aquirēdo. Vnde D. Lucas, Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus & filiis Israel. Et ob hoc omnes fideles ad Christi *Collo.3.c.*
nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Christi agite.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. *Tex.*

Hic describit Apostolatum suū ex potestate quam habebat super illos, quibus scribebat, qui prędicto Apostolatui erant subiecti (*in quibus*). s. Gentibus super quas mihi datus est Apostolatus (*estis & vos*). s. Romani, quanuis sublimes iuxta illud: Ciuitatem sublimē humiliauit, *Esa.26.a*
& conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum. i. Apostolorum maxime Petri & Pauli. Vnde ipse dicebat, Vsque ad vos peruenimus in euangelio Christi, vnde ex egenorū *2.Co.10.d*
prædicatione, vos Romani estis vocati Iesu Christi, id est, à Christo, vel ad fidem Christi. vel vocati, non nomine eorum qui vobis anunciauerunt, sed Christi ad quem vos vocauerunt, vt sitis nominati non Petri, aut Pauli nominibus, sed Christiani à Christo: secundum illud, Ita vt cogno *Act.11.d*
B minarentur primum Anthiochiæ discipuli Christiani.

Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei vocatis sanctis. *Tex.*

Hic describuntur personæ salutatæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani, non intendit tamen Apostolus solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum nationum tunc Romæ existentibus scribere. Vnde dicit omnibus qui Romæ sunt, siue Iudæi, siue Gentiles essent. *1.Cor 7.b*
Scribit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem. Vnde dicebat, Volo omnes esse sicut meipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominus: Te oportet & Romæ *Act.23.c*
testificari. Secundo describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit *Dilectis Dei*, id est, à Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dile- *Deut.32.a*
ctio Dei prior est nostra secundum illud, Non quasi nos dilexerimus eum (scilicet prius) *1.Ioā.4.c*
sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dilectio enim Dei non prouocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed causat bonum creaturæ. Quia diligere est velle bonum dilecto. Vo- *Psal.113.*
luntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque *Mat.4.a*
voluit fecit. Et sic gratiæ Dei origo est dilectio ipsius. Tertio describit personas salutatas ex vocatione, dicens: (*vocatis sanctis.*) ex dilectione enim Dei sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andream vocauit dicens: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Altera est interior, per inspirationem: de qua Salomon: Vocaui, & renuistis. Ad vocationem sequitur iustificatio siue sanctificatio. Ideo subiungit *san-* *Prouer.1.e*
ctis, quasi dicat omnibus qui sunt Romæ vocatis à Deo, vt sint sancti per gratiam & sacramenta à Christo instituta sanctificatis, secundum illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis. *1.Cor.6.c*

C *Gratia vobis & pax.* *Tex.*

Hic describuntur duo bona, quæ eis optabat, quæ sunt Gratia & pax, quæ sunt simpliciter bona, & continent alia omnia. Propter quod possuntū quocunque sibi & aliis optari. *Infra 3.d.*
Gratia inter Dei dona spiritualia est primum: quia per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac via, iuxta illud: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax vero omnem sensum exu- *Psal.*
perans est vltimum, quod in beatitudine perficitur. Vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacē. Tunc enim erit perfecta pax quando voluntas requiescet in pacis plenitudine, habens immu nitatem ab omni malo. Vnde Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie opulenta. De *Esa.32.d.*
his duobus bonis & ordine eorum Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pa- *Psal.71.b*
cis: quæ inter se differunt, quia gratia est via ad pacem. Illa quidem est radix meritorum prima: Pax vero optimus fructus eius. Hæc bona cunctis fidelibus aduenire & perpetuo manere optat Apostolus in omnibus suis Epistolis, quanuis in his quas ad Timothæum scribit, superaddat misericordiam, quæ sub gratia continetur. Hæc gratiæ & pacis per Aposto. imprecatio est suprema, quæ fieri potest salutatio. Et vt Origenes dicit, est potior salus & *Mat.10.b*
benedictio, quam quæcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirum, quia Christus omnium benedictionum author, eam discipulis in ædes aliorum ingredientibus docuit & iniunxit. Intrantes, inquit, in domum salutate eam dicentes, pax huic domui, & cæt. Christus tamen in hac salutatione gratiam non præmisit, eo quod euidenter subintelligatur

In pace. Certum enim est neminen pacem veram absque iustificationis gratia habere posse. Et D
quia de gratia sufficienter diximus, consequens est vt de pace aliqua subiungamus. Pax dupliciter accipitur: Vnomodo generaliter & large, vt se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum siue in malum. Sit si in malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones interse dis-
Esa. 48.d sentiant, concordant tamen ad procurandum damnatioem hominum, prout etiam hæretici, & grassatores. Hanc pacem non generat gratia aut charitas: non enim est pax cum impiis. Neque
Mat. 10.b talem pacem Christus induxit, sed ad eam dissoluendam se venisse protestatus est, Nolite (inquit) arbitrari quod venerim pacem mittere in terram. Non enim veni pacem mittere, sed gla-
Psal. 72. dium: veni enim superare hominem aduersus patrem suum, &c. Et Dauid, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et D. Paulus, Posuit discordiam inter Saducæos & Pharisæos: Vnde opus misericordiæ est concordiam eorum, qui in malo conueniunt (medio debito, veritatem
Hiere. 9.c declarando, & incōmoda sequentia) dissoluere. Est & alia pax simulata siue ficta, de qua Hiere. ait, Ore pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Et talis fuit pax Iudæ, qui in signum pacis osculatus est, quē prodebat, Christum. Pax vero proprie dicta dicitur ordinata,
19. de Ciuit. Dei c. 11. & secundum D. Aug. Est hominum cohabitantium sub vna fide, & æterna lege, concordia. Et Glo. super Mat. 5. dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam di-
Act. 15.g. uersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria. Vnde D. Paulus & Barnabas dissensisse legūtur. Pacem ordinatam quilibet diligere procurare & inquirere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primo ratione obligationis, naturalis & ciuilis. Naturaliter enim ho-
19. de Ciuit. Dei c. 11. mo diligit vltimum finem. Atqui finis vltimus cuiuslibet est pax: Vnde D. Augustinus, possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. Vnde Dauid, Qui
Psal. posuit fines tuos pacem. Et Ecclesia in solennitate dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio. Igitur. Ciuiliter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hæreditate patris, ob-
Ioan. 14.d seruare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in testamento suo pacem obser E
Psal. uare mandauit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Igitur. Authoritatibus e-
Psal. tiam innumeris in sacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam.
Hierem. 29.b. Et alibi: Rogate que ad pacem sunt. Quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci. Et Aposto. Infra 12. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cælestia, quæ incursu suo non se impe-
Iob 38.d. diunt, sed mutuo se fouent. Vnde Iob, Quis enarrabit cælorum rationem concentum cœli, quis dormire faciet. Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De quibus lactantius: Si quidem bestiæ sui generis animantibus parcunt. Et diuus Augustinus, Animalia pacata feritate cohabi-
lib. 5. de Ira. c. 12. tant simul. Et si aliquando, compellente spiritu congrediantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacifice viuunt. Et in 19. de Ciuitate Dei, canone duodecimo dicit: Quisquis mecum res humanas naturámque communem agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella volunt, nil aliud quam vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, vt Seneca ait, quin felicior sit pax nūquam lacessita, quam multo san-
Iob 22.b. guine reparata. Commodorum etiam ac vtilitatum copia ad pacem nos inducunt. Ideo Iob, Ha-
Eccl. 25.a beto pacem, & habebis fructus eius. Pax enim gratum facit hominem Deo & aliis hominibus, iuxta illud: In tribus beneplacitum est spiritui meo. quæ sunt probata coram deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. Pax insuper plurimum delectat. Vnde D. Augustinus in loco præallegato, Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. Pax præterea, Protectorem facit
2. Cor. 13.c Deum, iuxta: illud 2. Cor. decimotertio, Habete pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vobis-
Mat. 5.a.
Esa. 48.d cum. Pax etiam homines filios Dei facit, iuxta illud: Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. F
Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor. Primū diuina pacificatio, iuxta illud: Vti-
Gen. 13.b. nam attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. Secundum est iustitia, iuxta illud: Erit opus iustitiæ pax. Tertium est terrenorum contemptus, ex quorum appetitu dissentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuisse inter pastores Abrahę & Loth. Quartum deuota oratio, ideo Dauid: Rogate quæ ad pacem sunt.

Tex. *A Deo patre & domino Iesu Christo.*

Iaco. 1.c. Hic ostendit vnde prædicta bona sunt expectāda: quia à tota trinitate. Ideo dicit *A Deo*: quo nomine tota trinitas designatur. Vnde diuus Iacobus, Omne datum optimum, omne donum perfectum, desursum est descendens à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriam dabit dominus. Nec officit quod adiungit *patre*: quia hæc vox pater hic potest teneri essentialiter. Cum nomina importantia relationem ad creaturam, sint communia toti trinitati: prout creator & dominus, & sic tota trinitas potest dici pater, quanuis etiam hic pro persona patris (quæ secundum proprietatem dicitur pater Christi) accipi possit. Sed secundum causalitatem
Ioan 20.e dicitur Pater noster, iuxta illud: Ascēdo ad patrem meum, & patrē vestrum. Et sic nominat per-
Ioan. 1.b. sonā patris. Nominat etiam personam filij, cum dicit: (*& domino nostro Iesu Christo*) quia gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Nec sine ipso, à quo, in quo, & per quē, sunt omnia, vll^a pacē habere potest. Personā autē spiritus sancti explicite nō nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quę sunt gratia & pax. Vel etiā quia intelligitur in duabus personis patris & filij, quorū est

A est vnio & nexus. Vel quia est donum vtriusque: quod intelligitur in donis de quibus dicit Gratia & pax quæ per spiritum sanctum dantur, prout alibi dicit: Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus. 1.Co.12.

SECVNDA PARS PRIMI CAPITIS. Tex.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis.

Hic incipit Epistolarem tractatum, præmittendo per modum prologi affectum quem habebat ad eos ad quos scribebat, vt auditores redderet beneuolos. Ostendit autem amicum erga eos animum ex gratiarum actione, à qua orditur. Conuenientissimum est enim, vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus: secundum illud, in omnibus gratias agite. Non enim dignus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias non agit. Iuxta illud, Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet. Et Salomon dicit: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur: vt iterum fluant. Sic ad principium vnde prodeunt beneficia, reuerti debent per gratiarum actionem, vt iterum fluant, vel fluxus illorum perseueret. Gratias agere alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, eumque laudare ac superiorem & liberalem existimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, protestari coram deo bonorum omnium largitori. Hęc recognitio dicitur sacrificium laudis, quod maximè reddere debemus Deo: quem Aposto. vocat suum, licet enim deus trinus in personis, & vnus in essentia sit, & dicatur generaliter deus omnium eo quod ab eo pendent omnia per creationem, gubernationem, & promissionem: Omnia enim pendent ab eo in esse fieri & conseruari. Dicitur tamen specialiter eorum, qui fidem quæ B per dilectionem operatur, habent, id est, iustorum, qui mediante gratia gratum faciente, deo grati & accepti sunt, ab eoque diriguntur & proteguntur. Vnde Dauid ait, Oculi domini super iustos. Et alibi: Dominus illuminatio mea: & alibi: Adiutor meus & protector meus es tu, deus meus ne tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc eorum ad quos sermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & euągelio suo prouulgandis factus est. Et sic dicitur deus Abraham Isaac & Iacob, Dauid & Ioseph, Pauli & Apostolorum: iuxta illud, Iste Deus meus & glorificabo eum. Specialissime autem est Deus eorum, qui eius clara visione inseparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum referri, quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem est per Iesum Christum. Vnde infra 5. dicit: Per quem accessum habemus ad Deum, cui nibil gratum est, nisi quod illius auspiciis ceptum, aut per illum sit oblatum quem deus mediatorem, pontificem, & propiciatorem omnium constituit. Ideo dicit *per Iesum Christum*. Eam ob rem Ecclesia in omnibus orationibus suis adiungit: per dominum nostrum Iesum Christum &c. Christi enim merita, sunt omnium bonorum nostrorum causa, ideo in orationibus non sunt prętermittenda. Deinde subiungit personas pro quibus gratias agit, dicens: *Pro omnibus vobis*, id est, pro profectu omnium vestrum: omnibus enim placere desiderabat, & omnium salutem cupiebat: secundum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et illud, Volo omnes homines esse sicut meipsum. Gratiæ enim vt D. Chrysost. ait, non solum pro propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac rectè factis agendæ sunt. Quandoquidem animam ab incidente & malignitatis morbo, liberat, ac deum magis allicit ad eos amandos, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait, Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

1.Theß. vlt.d. Sap. 16.d. Eccle. 1.b. Psal. Psal. 39.d 1.Thimot. 2.b. Heb. 9.e. Rom. 3.d. 1.Co. 10.g 1.Cor. 7.b.

C *Quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.* Tex.

Hic ostendit bona propter quæ gratias agit. Cum enim vt diuus Ambrosius ait, multa essent in Romanis bona, de quibus gaudebat Apostolus, Erant enim doctrine memorabiles, & bonorum operum cupidi studiosique magis agendi bene quam sermonis, quod non longe est à lege diuina. In hoc tamen primum gaudere se dicit, quod Christi fidem libere ac voluntarie suscepissent & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesiæ insiti fuissent: Nec non quod fides illorum tãtum crementi & fulgoris acceperit, vt in vniuerso mundo annunciaretur. Non illis (secundum D. Chrysost.) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihili sunt æstimanda, haberent, sed fidem, de qua commendat eos: quia faciliter susceperant & in ea firmiter permanebant. Vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in visitatione sanctorum locorum, vt diuus Hieronymus super Epistolam ad Galatas dicit, nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant præuenti à PseudoApostolis vt crederent legis cæremonias Euangelio iungendas Gaudebat autem & gratias agebat, non solum propter eos, verum etiam propter vtilitatem consequentem in aliis: quia scilicet exemplo eorum qui erant domini gentium, alię gentes prouocabantur. Quia vt dicit Glos. Prompte facit inferior, quod videt fieri à superiori. Vnde poëta: regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonentur prælati, vt sint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annunciationi in vniuerso mundo aduersatur quod nondum præconium Euangelij 1.Pet. vl.a

in vniuersos mundi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tem- D
pore penetrare. Quia hic vniuersus mundus non intelligitur, iuxta propriam verbi notio-
nem, scilicet pro toto mundo, sed hiperbolice pro maiori parte mundi. Nihil enim men-
titur qui snperlationis scemate nomen alicuius illustrissimi viri toto orbe celebratum
dixerit. Vel forte, quia Romanus Romano loquitur more: Quoniam eadem hiperbole di-
tionem suam & dominatum, quo latissimè patere significarent, vniuersum orbem & appel-
Luc.2.a. labant: iuxta illud, Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, sci-
licet ei subditus. Hac etiam hiperbole dicitur quod in die Pentecostes, Erant habitantes
in Hierusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est. Vel in vniuerso mundo, id est,
Act. 2.a per quatuor partes terræ in oriente, occidente, meridie, & septentrione, & in principali-
libus finibus mundi. Roma enim tempore Apostoli erat caput mundi, ex quo tunc Romani
toti mundo præsidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora volitabat, ex quo de toto or-
be aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidem Christia-
næ religionis, vbique diuulgabant. Sicque iam securius cæteræ per orbem nationes susci-
piebant.

Tex. *Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo in euangelio filij eius.*

HIc Apostolus ostendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis
Mat.6.b fundebat. Et quia orationis negotium secreto agitur coram deo, secundum illud: Tu autem
cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum qui videt in abscon-
Hier.29.f dito: Dei testimonio probat se pro eis orare dicens, *Testis enim mihi est Deus*, cuius testi-
monio omnia aguntur. iuxta illud, Ego sum iudex & testis. Et cum iurare, sit Deum in testem E
vocare, consequens est quod Apostolus hic iurauit, cum deum in testem inuocauerit. Iurauit
2.Cor.1.d. etiam pluries: Alibi enim dixit, Testem deum inuoco in animam meam. Pariter cum dixit, Quæ
Gala. 1 d. autem scribo vobis coram deo, quia non mentior. Similiter cum dixit: Deus & pater domini no-
2.Co.11.g stri Iesu Christi qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Attamen in supradictis non
peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum. Imu (vt di-
uus Augustinus in libro de sermone domini in monte, & in libro contra mendacium, ac etiam
contra Manichæos dicit) aliquando est necessarium, & pertinet ad dei cultum. Confitetur e-
nim & protestatur iurans deum infallibilem omnium veritatem & perspicientiam habere ei-
que omnia esse in conspectu etiam abditissima cordium, quandoquidem iuramentum omnis
Heb. 6.d. controuersiæ finis sit ad confirmationem. Qua de causa inquit, & deus per semetipsum Abra-
Mat.5.f. hæ promissiones confirmauit. Nec in hoc Apostolus aduersatur dicto Christi. Ego autem dico
vobis, Non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus dei est, neque per terram, quia sca-
bellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput
tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo ve-
ster est est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Nam Christus per supradicta
verba non omne iuramentum prohibet, sed iurametū falsum vanum & inutile, & iurādi assuetu
Eccl.23.b. dinem, de qua Sapien. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio vero
dei nō sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immu-
nis ab eis. Quemadmodum enim seruus interrogatus assidue à liuore nō minuitur: Sic omnis iu
rans & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate,
& non discedet à domo illius plaga. Quod autem subdit Christus, sit sermo est est, Non non,
quod autem amplius est, à malo est. Non intelligitur malum esse (vt diuus Augustinus ait) ex F
culpa iurantis, sed vel ex culpa iuramentum exigentis: Quia plus iusto incredulus, vel ob
malum pœnæ propter fragilem conditionem mortalium, qua post peccatum Adæ non est fa-
cile de re occulta fidem adbibere contra testes aut iuramentum. Hoc enim ex boc loco præ-
cipitur homini, vt nitatur quantum ex ipso est, ne iuramento vtatur, tanquam bono per se
appetibili, nec nisi tribus comitibus indiuiduis, iudicio, iusticia videlicet & veritate. Diuus au-
Hier. 4.a tem Paulus seruatis omnibus iuramenti circunstantiis, iurat necessitate compulsus. Nam cum
infestus esset pseudo Apostolis Romanorum, non faciliter credidissent, quod is, quem nus-
quam viderant, vel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat
eis operepreciu, vt in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Prærer-
ea iurauit de re occultissima, vt pote de oratione quam secreto absque testibus agebat, ac de-
nique scribēs vbi maturius & consultius loquemur, iurauit, iuramentúmq; magno decoro per-
ornauit dicens: *Cui seruio*. s. reuerēter per latriæ cultum, sicut scriptum est, dominum deū tuum a-
Deut.6.c. dorabis & illi soli seruies. Declarat modum seruiendi, cum ait, *in spiritu meo*, q. d. Non solum in
exteriori seruitio corporali vano, vt gentiles, vel corporeo duntaxat vt Iudæi, qui animalibus
mactandis & aliis ceremoniis obseruandis plurimum incumbebant. Ego vero precipue interio-
ri. s. secundū spiritum. Spiritus enim est deus, & eos qui adorant eū in spiritu & veritate adora-
Iohan.4.c re oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis, secundum illud: nos sumus circuncisio
Phili.3.a. qui spiritu deo seruimus. Anima enim hominis secundum portionem superiorem, boc est
secundum

A ſecundum intellectum & voluntatem, dicitur mens & ſpiritus, Mens quidem quando inferio-
ra, ſpiritus vero cum ſuperiora contemplatur. Subiungit, deinde officium in quo ſeruit ſcili-
cet (*in euangelio filij eius*) ad quod ſe dixerat ſegregatum. Euangelium autem quem prius dixe-
rat eſſe Dei, hic dicit eſſe filij eius, vt filium dei oſtendat eſſe deum, vnumque in natura cum
eo: à patre tamen perſonaliter diſtinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipſo prædicatum
ex proprio officio, ſecundum illud: Quia & alijs ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ideo Mar. vl.d
miſſus ſum ac etiam quia eſt ab eo diſcipulis iniunctum, vt D. Marcus narrat: Euntes in mun-
dum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ.

Tex.

Quod ſine intermiſsione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis.

Luc. 18.a

SINE intermiſsione orandum eſſe Chriſtus docuit dicens: Oportet ſemper orare & nun- 2. Theſſ. vlt.d
quam deficere. Et alibi Apoſtolus, Sine intermiſsione inquit orate, quod non eſt intelli-
gendum quantum ad tempus, vt ſcilicet abſque temporis interpolatione ſemper oremus, cum
hoc vires ſuperet humanas. Nec id ipſe Apoſtolus faciebat, dormiebat nanque aliquando &
manibus laborabat. Sed intelligendum eſt, vel quantum ad ipſum actum, & ſic ſemper & ſi-
ne intermiſsione orat, qui ſtatutis temporibus orat. Vnde legimus quod Petrus & Iohannes
aſcenderunt in templum ad horam orationis nonam, & ita ſine intermiſsione orabat Apoſto-
lus. Vel intelligendum eſt quantum ad finem orationis, qui eſt vt intellectus noſter ſem-
per tendat in bonum: & ſic tandiu homo orat quandiu agit vt in Deum tendat. & hoc
modo ſemper orat, qui totam vitam ſuam in Deum ordinat, nihil aduerſus eum ad- 1. Co. 10.g
mittit: & ſic ſemper orare, eſt ſemper bene facere. Ideo Chriſtus adiunxit & non de-
ficere. Et Apoſtolus, Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis, omnia in gloriam
Dei facite. Determinando hoc aduerbium ſemper dicit, *in orationibus meis*, ſcilicet omni-
bus, quotienſcunque oro. Oratio ſecundum Damaſcenum, nil aliud eſt quàm quidam
B aſcenſus animi, ſiue quædam mentis eleuatio in Deum. & ſecundum diuum Auguſtinum eſt
petitio decentium à Deo: ex quorum dictis conflari poteſt completa orationis definitio, vt Pſal.
dicamus: Oratio eſt eleuatio & ordinatio mentis ſiue animi ad Deum, cum quadam decen-
tium petitione pro ſe vel alijs, prout Apoſtolus qui in orationibus ſuis Romanorum me-
moriam faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem, & facere memoriam, recor-
datur enim quis alicuius rei quando ei res præterita in mentem venit. Facere vero mentio- Pſal.
nem, ad coloquium pertinet: quo quis cum altero loquitur de vno, tertio aut de aliquo eo-
rum reſpectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam commemoratio-
nem pertinet, & idem eſt quod commemorationem facere iuxta illud, In memoria æterna e-
rit iuſtus, ſeu in æterna apud Deum recordatione ſiue commemoratione: & hoc ideo quia
apud Deum erit perpetua iuſtorum recordatio. Vnde Eccleſia publica oratione cantat ſe of-
ferre hoſtias & preces domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt 3. Re. 17.e
Chriſti fideles, vt de morte, hoc eſt pœnis ad vitam quietam tranſire valeant. Sic hic Apo- Exod. 32.e
ſtolus Romanorum coram deo faciebat memoriam, vt Deus eorum ſemper recordaretur. Sic
Dauid cum dicebat: Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui. Vel memo- Infra 4.e
riam veſtri facio proponendo coram Deo, qui reſpicit orationes humilium. Et ſic illi pro
quibus ſancti orant, proponuntur conſpectui diuino, prout & cætera ſanctorum facta. Vnde
dixit mulier ad Heliam: ingreſſus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ. quaſi illud
ſit in memoria quod ei per nos proponitur. Vnde & Moyſes dicebat, recordare Abraham Iſaac
& Iacob. Licet Deus ſemper eorum actualem haberet memoriam, etiam antequam eſſent.
Vocat enim ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Et ſic Apoſtolus dicit ſe memoriam
C Romanorum facere in omnibus orationibus ſuis: quia Deo proponebat eorum bona & à
Deo eos habuiſſe recognoſcebat, bona illorum reputans quaſi ſua. quod patet ex hoc, quia
pro ipſis gratias agebat & orabat, hoc eſt ſtabilitatem & perſeuerantiam in eis & augmentum
illorum præcabatur.

Obſecrans ſi quomodo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Tex.

HIC oſtendit affectum ſuum erga Romanos ex deſiderio veniendi ad eos: quod deſiderium
manifeſtat intenſum & vehementem ex obſecratione, quæ dicitur petitio per aliquid
ſanctum aut ſacrum: vt cum propter natiuitatem vel paſsionem Chriſti, aliquid poſtula-
tur. Geminatio etiam & inculcatio aduerbiorum, ſi quo modo & tandem intenſionem & ve-
hementiam aſtruit. Ideo dicit *ſi quo modo*, id eſt quacunque via *& tandem*, id eſt, quocunq; tem-
pore aliquãdo liceat ad vos venire, arbitrarer proſperum iter, nec aeris intemperies, nec locorũ
diſtãtia aut aſperitas, aut itineris labor me deterrebit aut impediet, quin ad vos veniam ſi adſue- Mat. 6.b
rit voluntas dei, cui ſemper ſe conſormare volebat, prout Chriſtus docuit, dicens: Non mea ſed Luc. 22.a Infra 9.d
tua voluntas fiat. Voluntati enim eius nemo debet, nec poteſt reſiſtere. Cum ergo ſecundum vo Gala. 2.a
luntatẽ dei, ipſe cum Barnaba (vt ad Gal. ſcribẽs meminit) decretus fuiſſet in Macedoniã & circũ
adiacentes regiones (Vnde hãc epiſtolam mittebat) tum prędicationis gratia, tũ vt eleemoſynas

pauperibus,qui erant Hierosolymis procuraret,non inde abducere se poterat. Et in hoc satisfaciebat Romanis,qui forsan de ipso conqueri poterant. Quod cum Christiani & ipsi essent,& in vrbe quæ orbis esset præclarissimum caput atque ipsius ditionis, qui Apostolus erat gëtium, nullam aut perexiguam sui rationem duceret, si quidem cum Græciam totam perlustrasset,nũquam vt Romam veniret,concepisset desiderium D

Tex. *Desidero enim videre vos,vt aliquid impatiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos:id est,simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est,fidem vestram, atque meam.*

Hic manifestat duplicem desiderij causam: vna est eorũ vtilitas.Ideo,inquit,obsecro,vt prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos,non quidem supernacaneè vt in secu- Phil.1.b lari amicitia,sed cupiens vos esse in visceribus Christi,vt aliquid impatiar vobis gratiæ spiritalis.Gratia enim & donum dei duplex est,quoddam est non spiritale,& tale concernit corpus, aut ea quæ sunt corporis,aut res exteriores,vt sunt forma,decor,fortitudo,virginitas,nuptiæ,diuitiæ,regnum terrenũ:quę diuersimodè dãtur à deo donum verò & gratia spiritalis, est aliquid 1.Cor. 4.a à Deo humanæ creaturæ collatum,concernens animam aut ea quæ sunt animæ vt sunt fides,pru- Luc.22.c dentia,sapientia,scientia,discretio spirituum. Et huiusmodi gratias vel effectus earum cupiebat 1. Pet.4.c Aposto.impartiri Romanis. Non tamen tanquam author gratiæ,sed vt minister.Solum enim se Ephe. 4.g esse ministrum volebat existimari. Et hoc ad confirmãdos vos prædicatione vel miraculis prout fuerat iniunctum Petro, in fide quam suscepistis: vel ad confirmandos vos per administrationem sacramentorum, & gratiarum gratis datarũ:iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes, & per exhortationem sermonum secundum illud, omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Sed si quis bonus est ad ædificationem fidei. Altera causa desiderij erat mutua consolatio. Et ne ex hoc quod dixerat ad cunfirmandos vos, periculum aliquod incurrerent, quasi ab arrogante sibi officium confirmandi eos, exponit se innuens per illam confirmationem intelligere mutuam in fide concordiam, ex qua inuicem consolarentur. E Consolantur enim magistri & discipuli cum scientiam suam & discipulorum concordare conspiciunt. Sic Aposto. se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua colatio & concordia fidei consolationem accepturos. Vnde dominus Caietanus expositionẽ illam sic legit: id autem est simul consolari in vobis per eam,&c.

Tex. *Nolo autem vos ignorare fratres,quia sæpe proposui venire ad vos,& prohibitus sum vsque adhuc,vt aliquem fructum habeam in vobis,sicut & in cæteris gentibus.*

Ne desiderium Apostoli videretur vanum & inane, hic subdit propositum & impedimen- 1.Ioh.3.e tum executionis illius: dicens, *Nolo,&c.* q. d. Sæpe proposui venire ad vos,vt dilectionem meam ostenderem non solum verbo & lingua,sed opere & veritate. Verum ab executione huius propositi prohibitus,id est, impeditus sum aliis occupationibus, vel à diabolo, qui nititur impedire prædicationem,ex qua prouenit salus hominum: vel etiam prohibitus à Deo, secundum illud Iob.37. Nubes,id est,prædicatores spargunt lumen suum lustrántque cuncta per cir- Act.16.a cuitum, quocunque voluntas gubernantis duxerit. Vnde in actibus Aposto.dicitur,Transeuntes autem Phrigiam & Galatiæ regionem,vetati sunt à spiritu sancto loqui. Et iterum, tentauerunt ire Bithiniam,& non permisit spiritus Iesu. Vtrunque autem horum vult Aposto.eos non Esa.5.b ignorare, vt scilicet cognoscentes eius affectum, verba sua deuotius suscipiant, & impedimen tum visitationis eius suæ culpæ imputent,& sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Esa. Mandabo nubibus meis (id est,prædicatoribus) ne pluant super eos imbrem. Subiungit causam propositi quæ est eorum vtilitas, cum inquit, *vt aliquem fructum habeam in vobis* Ioh.15.c per meam prędicationem:secundum illud.Posui vos vt eatis, & fructũ afferatis,& fructus vester F maneat,vel quasi ex eorum conuersione ei fructus accrescat,secundum illud, Qui metit,merce- Ioh.4.e dem accipit & fructum congregat in vitam æternam.

Tex. *Græcis & Barbaris,sapientibus & insipientibus debitor sum:ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis,euangelizare. Non enim erubesco Euangelium.*

1.Cor.9.c Hic assignat aliam propositi causam,scilicet debitum quod sibi imminebat ex officio suscepto: vnde dixit, Væ mihi si non Euangelizauero: necessitas enim mihi incumbit. Et quia 1.Cor 9.c vniuersalem Apostolatum gentium susceperat,omnibus se asserit debitorem Vnde dicebat: Cũ liber essem,omnium me seruum feci. Ideo duplicem ponit diuersitatem Græcorum & Barba- 1.Cor.14.c rorum. Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes gentiles,qui humanis legibus re- 2.Macha. 15.a guntur, primo nominat Græcos. Barbari vero dicuntur, qui extranei sunt quo ad aliquem, secundum illud: Si nesciero virtutem vocis,ero ei cui loquar Barbarus. Proprius tamen dicuntur Gala. 3.b Barbari, qui ratione non reguntur,iuxta illud: Ne ita ferociter ac barbare feceris, hoc est inhumanè & contra rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur,mentionem non facit, quia non erat institutus Iudeorum sed gentilium Aposto. secundum illud: ita vt illi in circuncisione,nos autem in Gentibus. Ex vtraque autem causa concludit promptitudinem volun- Exo.35.e tatis exemplo illorum de quibus in Exodo dicitur: Egressa omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi,obtulit mente promptissima atque deuota. Et postremo excludit impedimẽtum promptitudinis, scilicet erubescentiam, propter quam multi prætermittunt ea quæ alias 1.Cor.1.d prompte facerent. Vnde & alibi dicit: Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum,

A ſcandalum,gentibus autem ſtulticiam. Ipſis tamen vocatis Dei virtutem & ſapientiam. Ideo
non formidandum,timendum,aut erubeſcendum eſt prædicare euangelium. Erubeſcere enim
eſt cõfundi & pudorem habere,quòd de euangelij prædicatione haberi non debet. Nam Chri- *Mat.10.e*
ſtus ait,Nolite timere eos qui occidũt corpus,&c.& alibi, Qui me erubuerit & meos ſermones, *Luc.9.d*
& hunc filius hominis erubeſcet. Et hinc eſt quod baptizati liniuntur Chriſmate ſigno crucis
in fronte,vbi eſt ſedes verecundiæ,ne ſcilicet euangelium erubeſcant.

TERTIA PARS COMMENTI. I. C.

Virtus enim Dei eſt,in ſalutem omni credenti,Iudæo primum & Græco. *Tex.*

Hic Apoſto. incipit narrationem & incohando inſtruit eos de his quæ pertinent ad euange-
licam doctrinam, in quam ſe ſegregatum prædixerat. Declarando fructum euangelij ſiue
efficaciam gratiæ euangelicæ, dicit ſe non erubeſcere euangelium, eo quod virtus Dei ſit.
Differunt autem potentia,virtus & poteſtas. Potentia enim dicitur primaria poteſtas,vti eſt im-
perialis aut regalis potentia, qua quis late & potenter dominatur, & hac dicitur Deus omni- *Act.8.b*
potens,id eſt, omnia cum imperio potens.virtus dicitur ipſum robur per quod potentia prima- *Iudi.14.e*
ria in opus procedit. Vnde & patri attribuitur potentia,& filius Dei virtus nominatur:eo quod
per filium potentia patris vniuerſa ſit operata,iuxta quam acceptionem Symon Magus à ſuis ſe-
ctatoribus dicebatur virtus magna,ac ſi diuina potentia per Symonem Magum magna operata
fuiſſet.Holofernes virtus Aſsiriorum nominatur: quia per eum potentia Nabuchodonoſor re-
gis Aſsiriorum executioni demandata eſt. Poteſtas dicitur licentia & libertas, qua aliquis agere
aliquid valet,aut non agere.Illius enim rei quis poteſtatem habet quam agere aut non agere va-
let. Iuxta illud,Poteſtatem habeo ponendi animam meam,& iterum ſumendi eam.Euangelium *Iohã.10.d*
ergo ſecundum rem euangelizatam, quæ eſt Chriſtus, eſt virtus. Chriſtus enim à deo omnem
virtutem & poteſtatem accepit,iuxta illud:Data eſt mihi omnis poteſtas. Vel etiam quia euãge- *Matth. 28.d.*
B lium dei virtutem in ſe continet,ſecundum illud:Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Virtus & ſtre-
nuitas diceretur.i. vnus inermis multos armatos vinceret. Ergo magna virtus fuit quod Chri- *Pſal.67.*
ſtus in carne infima,deuicit diabolum.De quo Iob dicebat,Non eſt poteſtas ſuper terram quæ
ei valeat comparari.Magna virtus fuit quod Apoſtoli inermes euangelij verbis reges & princi- *Iob.41.d*
pes ac totum mundum,voluptates & pompas eius deuicerunt,& à diaboli regno ereptos Chri-
ſto ſubiecerũt.Magna virtus eſt euangelij verbis cæcos illuminare, leproſos mundare,ſurdis au
ditũ reddere, infirmos ſanare,& mortuos ab inferis ad vitam reuocare. Vnde Chriſtus diſcipu-
lis Iobannis virtutem Euangelij declarans,Euntes, renunciate Iohanni quæ audiſtis & vidiſtis: *Mat.11.a*
Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, & pauperes euangelizan-
tur. Si magna virtus eſt infirmos curare, & eis ſalutem corporalem reddere. quàm maior profe-
cto eſt virtus infirmitates ſpirituales curare,remiſsionem peccatorum cõdonare, gratiam & vi-
tam æternam conferre,quod proculdubio Euangelium exhibere conſtat. Vnde ſubdit *in ſalu-
tem*,ſcilicet corporalem & ſpiritualem. Vnde D. Iacobus, Suſcipite inſitum verbum quod po- *Iaco.1.d*
teſt ſaluare animas veſtras.Et Chriſtus, iam mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum *Ioh.15.a.*
vobis.Et alibi:ſanctifica eos in veritate.Sermo tuus veritas eſt.Et alibi: Amen amen dico vobis, *Ioh.17.c* *Ioh.5.d.*
quia qui verbum meum audit,& credit ei qui me miſit,habet vitam æternam, & in iudicium nõ *Ioh.6.g.*
venit,ſed tranſiet de morte in vitam. Et iterum,Verba quæ ego loquor,ſpiritus & vita ſunt. Ex
quibus apparet per quem modum Euangelium ſalutem confert: quia per fidem & eius confeſ-
ſionem. Iuxta illud,Qui crediderit & baptizatus fuerit,&c.Et illud,corde creditur ad iuſticiam, *Mar.vl.d*
ore autem confeſsio fit ad ſalutem, ac etiam per ſcripturam. Vnde verba euangelij ſcripta & ex *Rom.10.e*
fide delata vel applicata,virtutem ſalutiferam habent. D.enim Barnabas(vt in eius geſtis habe-
tur)infirmos curabat,Euangeliũ ſuperponendo. Virtus ſcripturæ euangelicæ fuit figurata in ſi-
gno Tahu de quo dicitur, quod illi qui manu ſcriptoris ſignati erãt ſigno Tahu,quod eſt ſignũ *Ezec.9.a.*
C crucis in euãgelio publicatę pręſeruati ſunt à morte,& ſaluati.Cauẽdę tamen ſunt appoſitiones
characterum, quia ſuperſtitioſum eſt illas apponere. Virtus ergo euangelij eſt in ſalutem, non *Infra15.b*
omnibus ſimpliciter, ſed credentibus & accipientibus ordine quodam. Ideo dicit, *Iudæo pri- *Iohan.4.e*
mum & Græco.* Iudæis primo quantum ad ordinem ſalutis. Iudęi enim ſunt priores,quia eis pro-
miſsiones factę fuit vt dicit infra. Et in eorum gratiam ſunt Gentiles aſſumpti, ac ſi ramus olea- *Act.13.g*
ſtri inſeratur in bonam oliuam,vt dicit infra 9. Ex eis etiam ſaluator noſter natus eſt ſecundum
illud: Salus ex Iudęis eſt. Et quia prius fuit eis euangelium publicatum à Chriſto, & Apoſtolis,
qui dicebãt, Vobis oportuit primum loqui.Poſt Iudæum ponit Græcum. Per Græcum autem
intelligit omnem Gentilem: Græcum præponit aliis. Quia inter gentiles Græcorum natio eſt
præſtantior, eo quod à Græcis aliorum Gentilium ſapientia deriuata eſt. Et quia Græcorum
natio inter Gentiles primo in Chriſtum credidit. Græci igitur, & ſi ordine ſalutis ſint Iudęis
poſteriores,tamen quantum ad ſalutis finem conſequendum, Gręci & Iudęi ſunt æquales. Vn-
de infra 10.Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci.Quia non Iudæorum tantum deus,ſed & gentiũ.
Vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem receperunt priores & poſteriores
eundem denarium acceperunt.

Iuſticia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem. *Tex.*

Ic exponit quomodo Euangelium sit virtus dei in salutem, quia iustitia dei in eo reuela- D
tur. Ad clariorem huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc vnaquæque res dici-
tur iusta, cum rectè se habet ad proprium finem. Finis autem hominis non est vnus, sicut in
in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obie-
ctum rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio dei. In hunc finem refertur & ordina-
tur ex natura sua, & debet per hominem ordinari finis naturalis: secundum hos duos fines du-
plicem ponit Aposto. Iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quæ est ad alterum
secundum debitum & æqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte natura habere potest &
alteri debitum secundum æqualitatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex
illo aliquid mercedis habeat apud Deum. Vnde infra 4. c. dicit, Si Abraham ex operibus iusti-
ficatus est, habet gloriam, scilicet non apud Deum. Et infra 10. Ignorantes dei iustitiam, &
suam quærentes statuere, iusticiæ Dei non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in ordine
Psal. 10. ad finē supernaturalē, & talis est gratia Dei, qua quis agere & præstare potest opera ei grata &
accepta ad vitam æternam. Et hæc iustitia Dei aliquando iustitia fidei dicitur. Et cum dicit
hic iustitia dei in eo reuelatur, dupliciter iusticia intelligi potest. Primo pro iusticia, qua deus
Psal. 44. dicitur iustus, secundum illud, Iustus dominus & iustitias dilexit, seruando promissa, reue-
latur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promisit de Chri-
sto, mittendo & hoc ex fide, id est, fidelitate dei promittentis. Quia fidelis dominus in om-
nibus verbis suis in fidem hominis credentis. Alio modo vt dicat quod iusticia Dei, qua deus
homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quam gratia gratum fa-
Infra. 3. d ciens. Vnde infra 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in Euangelio in quantum
per fidem euangelij iustificantur, secundum quodcunque tempus. Vnde subdit ex fide in
fidem, id est, ex fide veteris testamenti procedendo ad fidem noui. Quia in vtroque homi-
nes saluabantur per fidem Christi, qua nos credimus Christum venisse antiqui crediderunt
Christum venturum: secundum illud, Habentes eandem spem fidei credimus. Hoc dicit præ-
ueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obiicere poterant, salutem eis ante euange- E
lium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelari primum in lege veteri patribus.
Heb. 1. a. Quibus multipharie multísque modis loquebatur olim deus per fidem implicitam trinitatis.
Postea per explicitam in euangelio, in quo explicatius loquutus est in filio.

¶ Ex hoc loco quibusdam videri posset, non esse vnam fidem antiquorum & modernorum,
eo quod illis in vniuersali velate implicite, istis vero explicite & in particulari. Cognitio e-
nim vniuersalis differt à particulari. Præterea determinatum tempus in his quæ sunt fidei, est
necessarium. Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Christum non venisse. Insuper fi-
des est de enunciabilibus quæ sunt diuersa. Insuper circuncisio erat illis necessaria ad salutem,
nunc mortifera. Sed omnino tenendum est vnam esse fidem antiquorum & modernorum.
S. Tho. de verit. q. 14. ar. 12. Vnde Apostolus, Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, alias non esset eadem
Ecclesia. Habitus enim habent vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cum
Ephe. 4. a igitur obiectum fidei sit Christus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: conse-
quens est antiquorum fidem & nostram esse vnam specie, quia de vno obiecto. Nec ex hoc
passu ex fide in fidem, elici potest duas esse fides, secundum speciem & essentiam. Sed solum
quod fuit successio credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua
accidentialia quæ concernunt participationem subiecti, sit diuersa secundum diuersos respe-
ctus. Cognitio enim vniuersalis & particularis, non differunt nisi secundum modum & cir-
cunstantiam temporis, quæ se habent accidentaliter secundum diuersos respectus præteriti &
futuri. Licet dici posit, quod tempus aduentus Christi fuit determinatum in se, quia cer-
to tempore fuit conceptus, natus & passus, licet non determinatum respectu credentium.

Tex. *Sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit.* F

Hic probat quomodo euangelium dei sit in salutem omni credenti. Et sic non debent re-
ferri hæc verba ad proximam clausulam, scilicet reuelatur in eo iustitia ex fide in fidem.
Nec inconuenienter hoc fecit Aposto. Prius enim respondere debebat dubitationi quæ fieri
poterat. Quid nam rei esset virtus illa euangelij in salutem omni credenti, respondit quod est
iustitia Dei. & sic respondit illi dubitationi, dicendo iustitiam dei esse in salutem omni creden-
ti. Et quia postea dixerat ex fide in fidem, è vestigio subdit, quo modo credenti pateat salus, vi-
Abachuc. 2. a. delicet quia iustus ex fide viuit, quod probat ex testimonio Abachuc. qui secundum 70. inter-
Heb. 10. g pretes dixit iustus autem meus, id est, à me iustificatus, & iustus reputatus. vt infra. 4. in fide vi-
uit. Sed secundum Hebraicam veritatem (vt D. Thom. ait) legimus iustus ex fide viuit: licet ali-
qui codices habeant mea & alij sua. Sed vtrumque stare potest. Quia si dicatur mea, ad Deum
à quo donum fidei iustus accepit, refertur. Si vero legatur sua, ad iustum refertur qui dici-
Gala. 2. d tur ex fide sibi data viuere vita gratiæ. Vnde Apostolus: Quod autem viuo in carne, in fide
viuo filij Dei.

¶ Et quia hic est primus locus ex quo lutherani ab orthodoxa patrum expositione discor-
dant, & ex quo fidem solam esse vitam & solam sufficere trahunt, dicentes: Si enim salus
Apostolico

A Apostolico testimonio omnium in vniuersum patet credenti, & iustus ex fide viuat. Quid aliud ad iustificationem desiderare aut exigere oportet quam vnicam fidem. Idcirco pro huius nodi dissolutione & coutrouersiæ resolutione, nonnulla ad hæc necessaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diuisionem, atque subdiuisionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur Assensus certus absque formidine causatus, supposita pia voluntatis affectione. Nam absque pia affectione non est fidei actus. Nemo enim credit nisi volens, & sic cum dæmones non habeant piam affectionem ad Deum, sequitur quod eorum credulitas non est ex fide, neque vniuoca cum credulitate fidelium viatorum quanuis peccatorum. Pia autem affectio, quæ quandam dilectionem importat, innititur authoritati dicentis seu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obiecto materiali. Fides vero pro habitu accepta, est habitus intellectualis inclinans intellectum humanum ad prompte faciliter delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciendum prædictum assensum certum, absque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cum authoritas & reuelatio sit duplex, humana videlicet, & diuina: consequens est quod duplex sit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana est quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides vero diuina est quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apostolus ait) siue sit habitualis, siue actualis, donum Dei est. Quia quo ad habitum per intellectum acquiri non potest, cum excedat capacitatem naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non potest, & sic à solo Deo infunditur. Quantum vero ad actum, est etiam donum Dei principaliter operantis & mouentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, sed potius passio recepta. Quod autem homo mere passiue se habeat in actibus suis, velut inanime quoddam reprobatum & condem- *Eph. 2. b.*

B natum fuit in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone quarto. Est ergo actus fidei Theologicæ hominis opus munus tamen principaliter, cum sit intimius & principalius Dei, & à speciali dono dei principalius procedens. Fides autem habitualis theologa est duplex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ à scholasticis dicitur viua & formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritorie, secundum illud ad Galatas quinto capite, Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari fidem per charitatem, tanquam instrumentum, sic quod charitas sit instrumentum quo fides operatur, & fides sit principale agens: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate, quod est contra illud, 1. ad Corinthios decimotertio, Nunc autem manent fides spes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum est charitas. sed debet intelligi quod fides vim operandi à charitate accipiat. Vnumquodque enim virtutem operandi sumit à forma, quod autem charitas sit forma fidei, sic deduci potest. Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum est) recipiunt speciem à fine qui est voluntatis obiectum, id autem à quo aliquid speciem sortitur, se habet ad modum forme in naturalibus. Et ideo cuiuslibet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, est quodammodo forma: tum quia ex ipso fine recipit speciem: tum etiam quia oportet quod modus actionis proportionabiliter respondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum. Hoc autem bonum quod est obiectum fidei, scilicet bonum diuinum, quod est proprium obiectum charitatis, quæ est in voluntate. Ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate, & per tale imperium formatur quo ad hoc vt sit meritorius vitæ æternæ. Hæc fides vocatur à diuo Iacobo viua, id est, operans elicitiue vel imperatiue opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iustus viuit. Altera est fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à scholasticis dicitur informis, eo quod non habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt *Iaco. 2. d.*

C dictum est, & à diuo Iacobo dicitur mortua & ociosa, eo quod non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licet quædam alia opera possit habere, vt montes transferre, vilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas ostendere, & modum ac viam resurgendi à peccato. Ideo non est omnino mortua, sicut arbor quæ nullum fructum producere potest. Quia sicut homo peccator quia à diuo Iohanne dicitur mortuus, potest opera vitæ naturalis facere, scilicet comedere, bibere, sic fides informis prædicta opera facere potest, licet sit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictum est. Nec est necesse quod similitudo teneat in omnibus: Cum nullum simile sit idem. Est nihilominus fides imperfecta informis mortua (ac ociosa quam vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes non essent Christiani nec dicerentur fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, quod fuit condemnatum in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone vigesimo octauo: vbi dicitur, Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, Anathema sit. Vocatur enim fides simpliciter ab Apostolo dicente 1. ad Corinthios decimotertio, Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et diuus Iacobus in sua epistola capite secundo, nominat simpliciter fidem eam quæ est sine operibus. Experimur etiam quod si peccatoribus extra gratiam existentibus proponatur quod deus est trinus & vnus: & quod filius dei ad redimendam naturam humanam est incarnatus, continuo, prompte, faciliter, *Iaco. 2. d.* *Apoc. 3. a.*

& delectabiliter assentient & credent. Hæc autem credulitas non procedit à fide viua, cum non D
habeant eam, nec ex fide acquisita, cum vt dictum est, non posit acquiri. Ergo ex fide illa in-
Iaco.2.d fusa informi & mortua, quæ est donum Dei. Hæc fides informis & mortua in vno homine est
eadem secundum essentiam cum fide formata & viua. Vnde Glo. super illud fides sine operibus
mortua est, dicit: quibus operibus reuiuiscit. Differt tamen ab ea sicut imperfectum à perfecto.
Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectum, successiue posse perfici: & quod perfectũ
est, imperfectionem contrahere: vt notum est de puero qui efficitur vir & tamen in decrepi-
1.Cor.13.c tu imperfectus est. Sic fides informis quę absque charitate est imperfecta, ea adueniente perfici-
tur: & ea discedente, imperfecta manet vt prius erat. Nec obstat illud Apostoli: Cum vene-
rit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Quia verbum Aposto. intelligendum est
quando imperfectio est de ratione imperfecti: tunc enim oportet quod adueniente perfectio-
ne, imperfectum excludatur: sicut aduenięte aperta visione diuinæ essentiæ, de qua ibi loquitur,
1.2.q.4. excluditur fides, de cuius ratione est quod sit non apparentium. sed quando imperfectio non est
ar.4.ad.1 de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectum, fit perfectum: sicut
de puero dictum est. Sed informitas fidei non est de ratione fidei per se, sed per accidens se ha-
bet ad ipsam secundum perfectionem vel imperfectionem voluntatis. Nec propter hanc muta-
tionem alteratur fides, sicut nec cætera accidentia, sed mutatur subiectum fidei quod est anima.
¶ His suppositis redeundo ad nodum istum & illationem, quam lutherani ex hoc loco male in-
Mat.19.c tellecto inferunt, fidem esse vitam iusti & solam sufficere. Dicendum primo quod nec prophe-
Heb.10.g ta Habacuc nec Aposto. per hæc verba iustus ex fide viuit, voluit dicere fidem esse vitam iusti,
essentialiter, sed solum directiue, dirigit enim & allicit iustum ad obseruandum opera præce-
Infra 5.a ptorum, quę dicuntur vita iusti: eo quod secundum philosophos vita dicitur operatio, vel secũ-
Eph.3.c. dum Theologos, eo quod opera præceptorũ conducunt ad vitam æternam. iuxta illud: Si vis ad
vitam ingredi, serua mandata. Et quod talis sit sensus prophetæ & Aposto. apparet ex contextu
hic & ad Heb.10. vbi sic exponitur iustus ex fide viuit. id est, iustus spe per fidem reuelatata du-
rabit & perseuerabit in opere. Fides enim dirigit hominem ad iustitiam prębẽs accessum obser- E
uando viam, vt Aposto. infra 5. dicit quod ad Christum habemus accessum per fidem. Et alibi:
in Christo habemus fiduciam & accessum in confidentiã per fidem, quę prout deserens lucet, nã
dirigit & ostendit viam, & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: sic fides
dirigit peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum, ostendendo
viam pœnitentiæ & deum misericordem ad vitam spiritualem, quæ est per iustitiam siue gratiã,
quæ est in essentia animæ, qua causatur fides in intellectu, & spes & charitas in voluntate, si non
inueniat: vt cum ex infideli aliquis fit fidelis, & quãdo per peccatum mortale perditur gratia &
charitas: per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas, sed tunc gratia non causat fidem nec
spem, cum iam inueniat eas. Fides enim per solum peccatum infidelitatis amittitur, & spes per
solum peccatum desperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale: talis-
que est ordo inter gratiam, charitatem, fidem & spem, quod gratia est causa fidei spei & charita
tis quæ fluunt ab ea: & vbicunq; in via est gratia, est fides, spes & charitas. ac etiam vbicunq; est
15.de Tri. charitas, est fides. & spes: & vbicunq; est spes, est fides, sed nõ ecõuerso: quia fides & spes posũt
esse sine charitate, vt dictũ est, & fides sine spe. Vnde D. Aug. dicit quod sine charitate fides po-
test esse, sed non prodesse. & licet idẽ Aug. in Ench.7. & 8.c. hanc materiam tractãdo, dicat fides
credit, spes & charitas orant, sed siue fide esse non possunt. Non tamen sequitur quod fides sine
illis esse nõ posit, vt probatum est. Licet enim ternarius numerus absq; prima 2. & 3. vnitatibus
esse nõ posit, binarius tamẽ in illo inclusus absq; ternario esse potest: & vna vnitas absq; binario
& ternario: sicut etiã possibile est animã vegetatiuã esse in plãtis absq; potẽtiis sẽsitiuis, & animã
sensitiuã absq; potẽtiis spiritualibus in brutis, nõ potest tamẽ anima intellectiua esse in homine
absque potẽtiis sensitiuis & vegetatiuis. Videmus etiã fundamentũ absque parietibus & tecto es- F
se posse, licet nõ econuerso. Cur ergo fides (quę secundũ Apost. fundamentũ est salutis iuxta il-
lud, fundamentũ aliud nemo potest ponere pręter id quod positũ est quod est Christus Iesus. i.
1.Cor.3.c vt Glo. exponit fides Iesu Christi) absque spe & charitate esse poterit. Nec obest quod in titulo
seu superscriptione illius 8.c. Ench. præfigitur: Qualiter fides spes & charitas sine se inuicẽ esse
nõ posũt. Quia illã superscriptionẽ à D. Aug. non constat fuisse pręfixã: & quãuis ab eo pręfixa
fuisset, nihil tamẽ in illa cõcludit, sed solũ lectorẽ admonet, vt in illo c. videat an & quo modo il-
la tria adinuicẽ se habeant. Ideo titulus ille seu superscriptio referri debet ad cõclusionẽ prædi-
cti. c. quæ talis est. Proinde nec amor sine spe, nec spes sine amore, nec vtraque. s. amor & spes si-
ne fide: non tamen dicit quod fides sine spe & amore esse non posit. Cũ, vt dictum est, oppositũ
15.de Tri. dixerit: Non obstat pariter quod idem Aug. ad consentiũ dicit: pia fides sine spe & charitate es-
Epistola se non vult, quia ibi non dicit non potest, sed non vult: magnum enim discrimen inter non pos-
85. se & non velle esse constat apud eos qui liberum arbitrium in homine ponunt. Multa enim pos
Eccle.31.b sumus quæ nolumus. Vnde Sap. Beatus qui transgredi potuit, & non est trãsgressus, facere malũ,
& non fecit. Multa etiam volumus quæ consequi non possumus, vt notũ est. Licet ergo pia fi-
des non velit esse sine spe & charitate, non sequitur tamen quod esse non posit. Et velle à D.
Aug. ibi accipitur sicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Christus accipit cũ
Ioh.3.a. ait: Spiritus vbi vult spirat. quę verba secundũ nonnullos expositores possunt exponi de vento.
qui

A qui vbi vult ſpirat,id eſt inclinatur & tendit:Inclinatio autem eſt à Deo ordinante naturam.Cũ *Infra 13.a*
omnia quæ à deo ſunt,ordinata ſint.Et aliqua inclinatur abſq; quacunq; cognitione,vt ignis ſur
ſum,& lapis deorſum,aliqua verò cum cognitione,ſed non libera:vt animalia,bruta. Quædã au- *Sap.8.a.*
tem cum cognitione libera,vt homo,& angelus. Et cum deus diſponat omnia ſuauiter,id eſt,ſe-
cundum modũ ſuæ naturæ,ſcilicet naturalia naturaliter, & libera libere.Sic ergo ordinauit deus
fidem vt inclinaret ad ſpem oſtẽdendo voluntati ſummũ bonum, quod ſuapte natura natum eſt *Ephe.2.b.*
cauſare deſideriũ ſiue ſpẽ,niſi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorẽ & frui-
tionẽ,niſi impediatur,prout ignis ſemper tẽdit ſurſum, niſi impediatur, poteſt tamẽ,vt notũ eſt,
impediri:& lapis ne cadat deorſum,inclinatio tamen ſemper manet impedimẽto amoto, ſtatim *1.Cor.13.a*
ſuam inclinationẽ & diuinam ordinationẽ ſequitur.Sic fides,quæ donum dei eſt,ad hoc data eſt
vt generet ſpẽ,& per eam amorẽ,& ſic ſine ſpe & charitate eſſe non vult.i.non inclinatur ad hoc
quod ſit ſine illis, ſed ad illas: impediri tamen poteſt executio per liberum hominis arbitrium, *Ioan.11.f.*
& ſic ab extrinſeco,id eſt,ab homine peccatore & male affecto. Fides ſeparatur à ſpe,& fides &
ſpes à charitate, per quodcunque peccatum mortale.Vnde & Apoſtolus dicit fidem abſq; cha-
ritate eſſe.Nec quadrat lutheranorum euaſio,qua elabi putant,dicentes Apoſto.Ibi loqui de fi-
de miraculorum,quam fatentur poſſe ſeparari à charitate, cum fides miraculorum ſit eadem cũ
fide qua credimus reuelatis à Deo:ad hoc enim Chriſtus dicitur reſuſcitaſſe lazarũ, vt Apoſtoli
& alij Iudæi crederent quod deus pater miſiſſet eum in mundum.Si igitur fides illa ſeparari po-
teſt à charitate, quare fides informis ſeparari? non poterit, non videtur aliqua ratio niſi dicatur
quod fides eſt charitas.Verum hanc euaſionem reprobauit Apoſto.dicens.Nunc manent fides,
ſpes, & charitas: tria hæc, & per conſequens non ſunt idem. Nec obſtat inſuper quod diuus *1.Cor.13.d*
Aug.aliquando dicit fidẽ eſſe animam animæ,quia non intelligit quod fides ſit anima animæ pri *1.Cor.2.d*
mo & principaliter,cum in lib.de Cognitione veræ vitæ c.37.dicat quod fides dilectione anima- *1.Cor.3.a.*
B tur, ſicut corpus anima viuificatur. Et ratio quare fides non poteſt dici anima animæ primo &
principaliter,eſt:quia ſi primo principaliter ſiue ſimpliciter & abſolute diceretur anima animæ,
daret ei eſſe ſpirituale,quod conſtat eſſe falſum.Non enim dicitur homo ſimpliciter & abſolute
ſpiritualis per fidẽ. Quia fideles Chriſtiani in peccato mortali exiſtentes,non dicũtur ſimplici-
ter & abſolute ſpirituales,ſed carnales:ſecũdũ,illud animalis homo nõ percipit quæ ſunt ſpiritus
Dei. Deinde dicit:non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, adhuc enim
carnales eſtis. Cum enim ſit inter vos zelus & contentio,nónne carnales eſtis,& ſecundum ho-
minem ambulatis?Ergo fides nõ poteſt dici primo & principaliter anima animæ,cum anima ſe-
cundum Philoſo.ſit actus primus. Gratia vero cum det eſſe ſpirituale primo & principaliter ac
ſimpliciter & abſolute,dicitur anima animæ.Sed fides poteſt dici anima animæ directiue,pro eo *2. de Aĩa.*
quod dirigit voluntatem omnium potentiarum animæ reginam ad vitam ſpiritualẽ & ſuperna-
turalem.Et ſic debent interpretari omnes authoritates Apoſt. & aliorum doctorum,qui dicunt
hominem iuſtificari per fidem,ſcilicet directiue,oſtendẽdo viam,finẽ, & media:& nõ effectiue,
cum intellectus non moueat effectiue voluntatem. Et eodem modo exponi debent cum dicunt
fidem eſſe principium,initium,originem,fontẽ,fundamentum omnium bonorum, & alia huiuſ-
modi ſcilicet directiue,ſed non primum nec effectiue. ¶Pro finali autem reſolutione argumenti
lutheranorum aduertendũ eſt quod in nullo ſacræ ſcripturæ paſſu ponitur dictio excluſiua,nec *Luc.7.f.*
dicitur iuſtum ex ſola fide viuere, nec per ſolam fidem hominem iuſtificari. Et Chriſtus, cum
dixit fides tua te ſaluam fecit,non dixit ſola:quia prædixerat:Dimittũtur ei peccata multa,quo-
niam dilexit multum.Et cum Apoſto.dicit,Scientes autem quod homo non iuſtificatur ex ope- *Gala.2.d.*
ribus legis,niſi per fidem Ieſu Chriſti.nõ addidit dictionẽ excluſiuam, & ibidem illa dictio ni-
ſi tantum valet ſicut abſq; vel ſine:q.d.homo non iuſtificatur abſque vel ſine fide, prout ſi dice-
retur non patet alicui ſalus,niſi per baptiſmum.Requiritur enim ad iuſtificationem poſt lapſum *Ezec.18.e*
C pœnitentiæ ſacramẽtum,ſpes & charitas: & ante lapſum in habentibus vſum rationis pœnitẽtia *Luc.7.e.*
virtus,& in vtriſque propoſitũ ſeruandi mandata. Et quia hæc requiruntur,cuilibet illorum at- *Rom.8.e.*
tribuitur iuſtificatio ac principalius deo,ſcilicet effectiue, ſacramentis vero inſtrumentaliter, & *Ioan.2.b.*
ſacerdotibus miniſterialiter. Quod autem ſola fides nõ ſufficiat ad iuſtificationem determinatũ
fuit in concilio Tridentino Seſſione 6. Decreto 11.circa medium, vbi dicitur:itaque nemo ſo-
la fide ſibi blandiri debet, putans fide ſola hæredem ſe eſſe conſtitutum, hæreditatémque con-
ſecuturum. Et canone 9.dicitur: Si quis dixerit impium ſola fide iuſtificari, Anathema ſit. Et
canone 12.dicitur: Si quis dixerit fidem iuſtificantem nihil aliud eſſe quam fiduciam diuinæ mi-
ſericordiæ peccata remittentis propter Chriſtum,vel eam fiduciam ſolam eſſe qua iuſtificamur
Anathema ſit.Et canone 29.dicitur:Siquis dixerit eum qui poſt baptiſmum lapſus eſt, non poſ-
ſe per dei gratiam reſurgere:aut poſſe quidem,ſed ſola fide amiſſam iuſtitiam recuperare, Ana-
thema ſit. Si dicatur D. Bernardum & alios dixiſſe ſolam fidem iuſtificare. Dicendum primo
quod doctores ſancti non ita crude locuti ſunt. Nam ex præcedentibus vel ſequentibus verbis
dant intelligere compunctionem & alia prædicta neceſſaria eſſe, vt patet ex D.Bernard.ſer. 22.
ſuper cantica canticorum,vbi hac excluſiua vſus eſt. Secundo quod eo tempore quo doctores
ſancti vſi ſunt illa excluſiua, non pullulabat neque graſſabatur hæreſis hæc lutheranorum. Ter-
tio quod per illam dictionem excluſiuam intendebant ſolum excludere opera præcedentia, &
externa quo ad primam iuſtificationem. Quarto,quia tunc non erat per eccleſiam determinatũ,

ſicut eſt nunc. Et quod ſi nunc viuerent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur D
ad iuſtificationem, & an interna vel externa præcedentia, concomitantia, vel ſequentia, deduce-
mus infra c.4. ſuper verbo ei qui operatur, &c.

Tex. *Reuelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſticiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſticia detinent.*

HIc Apoſto. arguit neceſsitatem gratiæ ex ira & pœna, quam ſcientes & negligentes conſe-
quentur. Hoc autem agit continuando declarationem effectuum euangelij, quod eſt virtus
in ſalutem omni credenti: eo quod in eo iuſticia dei reuelatur. Cum ergo iuſtitia duas par-
tes habeat, videlicet pręmiationē bonorum, & punitionem malorũ. Quoſdam enim videmus (vt
D.Chryſ. ait) bonorũ promiſsione ad virtutē adduci, Quoſdã vero minarũ terrore à malis co-
hiberi, & ad virtutem pertrahi, vtrinq; illos adducit. Propterea & Chriſtus non ſolum cælorum
regnum promiſit, ſed & Gehennam cõminatus eſt, & prophetę, qua propter hic Apoſt. cõdem-
nat huius tẽporis prędicatores, qui ſola bona & miſericordiam dei annunciãt nihilq; de ira aut
Gehenna aut aliis pœnis cõminantur, imo ſpernunt eos qui ſequuntur Chriſtum, Apoſtolos &
prophetas, in his comminationibus caphardos eos nominantes. Ideo Apoſto. hic mala bonis, &
bona malis temperando, non ſolum dicit in euangelio reuelari iuſtitiam dei, ſed etiam iram atq;
vindictam. Iram dei nominat, non quod ira vt paſsio, quæ eſt ebulitio ſanguinis circa cor, & per-
turbatio animi, ſit in Deo: qui eſt incorporalis & ſimpliciſsimus, ſed pro iudicio quo pœna ir-
rogatur ſecundum ſimilitudinem hominum iratorum, qui vindictam quærunt cum quadam af-
fectus commotione: in deo vero nulla paſsio ſicut in nobis inuenitur. Tamē in eo eſt iuſtiſsima
Sap.12.e vindicatio abſq; quacunq; affectus concitatione, ſecũdum illud: Tu autem dominator noſter cu
Ioan.3.d tranquillitate iudicas. De hac ira D.Ioan. dicit. Qui incredulus eſt filio, nõ videbit vitam: ſed ira
Exo.15.a dei manet ſuper eum. & ſic accipitur hic ira pro effectu iuxta illud: Miſiſti iram tuam quę deuo-
rauit eos ſicut ſtipulã. Hoc autē dicitur, quia quidã philoſophi dicebãt à deo nõ eſſe pœnas pec-
Pſal.93. catorũ, quibus aduerſatur illud: Qui corripit, gentes non arguet. Additur de cælo: quia credebãt
circa ſola cæleſtia eius prouidentiã occupari, ita quod ad res terrenas non ſe extēderet. iuxta il- E
Iob 22.c lud, Circa cardines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat. Contra quos eſt illud Pſal. Dominus
Pſal.101. de cælo in terram proſpexit. Et Illud Dominus de cælo reſpexit ſuper filios hominũ, vt videat
Act.1.b ſi eſt intelligens aut requirens deũ. Vel de cælo venturi ad iudicium, iuxta illud: Quemadmodũ
vidiſtis eum aſcēdentē in cælũ, ita veniet. ad iudicandũ & pręmiãdũ bonos & puniendũ malos,
Mat.25.c vt D.Mat. refert. Vel ſecũdũ D.Amb. de cęlo. i. cælo iniquitatē illorũ demõſtrante & accuſante,
Iob 20.d ſecũdũ illud, Reuelabũt cęli iniquitatē eius. Ex magnitudine enim, pulchritudine, ordine, & vir-
tute cæli, creatoris virtutē intelligere debuerunt. Ideo enim tam pulchra aſtra cõdidit, vt ex his
quantus & quã admirabilis creator eſſet, poſſet agnoſci: & ſolus adorari. Vnde ſcriptũ eſt: Cæli
Pſal. enarrant gloriã dei, & opera manuum eius annunciat firmamentũ. Per naturalem ergo legē reũ
facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturæ apprehendere ſabricam mundi, teſtari
authorem ſuum deũ eſſe, & deum ſumme diligendũ, quod Moyſes literis tradidit. Sed impij fa-
cti ſunt in deũ, & iniuſti in proximũ. Vnde ſubdit, *ſuper omnem impietatē & iniuſticiã*, Sicut enim
pietas dicitur cultus qui exhibetur deo tanquam ſummo parētiita impietas dicitur peccatũ cõ-
Ezec.18.e tra diuinum cultum. Vnde Ezech. Impietas impij ſuper eum erit Et ſicut iuſtitia eſt per quã ho-
Iob 35.b mines in ratione cõueniũt & cõmunicãt, iuxta illud: Filium hominis adiuuabit iuſtitia tua: ita &
iniuſtitia dicitur peccatum, quo lęditur proximus. Reuelatur enim in euangelio ira, vindicta &
pœnæ impiorum & iniuſtorum, maxime eorum qui veritatē dei in iniuſtitia detinent, id eſt, qui
veram dei cognitionem quaſi captiuam tenent per maliciam. Nam vera dei cognitio, quantum
eſt de ſe, inducit & vocat homines ad bonum, vt deũ colant, & homines ament ſicut ſeipſos. ſed
ligatur quaſi captiuitate detenta per impietatis & iniuſtitię affectum, quo detinetur ne poſsit in
ſuum exire effectum, qui eſt inducere ad bona & ad verum cultum dei, & ad reddendum proxi- F
mo quæ ſua ſunt. Et ſic veritatē detinere in iniuſticia, eſt intellectum habens veram cognitionē
claudere iniqua voluntate. Multi enim ſunt inter Chriſtianos qui cognitionem etiam fidei de-
tinent in iniuſtitia, & claudunt mala voluntate.

Tex. *Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit.*

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniuſticia veritatem, & idcirco merebantur iram &
vindictam Dei *Quia quod notum eſt, &c.* Illud dicitur Ignotum dei ſecundum Gloſ. or-
dinariam, quod lumine naturali à creatura cognoſci non poteſt, vt myſterium Trinitatis & in-
carnationis: & illud non erat reuelatum Gentibus, neque illam veritatem ſiue cognitionem
illorum verorum non detinebant in iniuſtitia, neque de his arguuntur. D.Paulus legitur Athe-
nis inueniſſe Arã inſcriptã deo ignoto: quia eius natura nõ erat cognita quãtũ ad perſonas. Notũ
verò dei dicitur illud cognoſcibile de deo, quod ratione naturali cognoſci poteſt ex mundi &
creaturarũ diſpoſitione, vt quod ſit vnus, infinitus, oĩpotēs, omniſcius, ſummus, princeps, guberna-
Lib.1.co. Gen. & tor & remunerator omniũ bonorũ & malorũ, & alia huiuſmodi q̃ D.Tho. poſt D.Dio. triplici-
hoc. ter oſtēdit. Primo ex cauſalitate, q̃a cũ creaturę ſint defectibiles & mutabiles, neceſſe eſt eas redu
ci ad aliquod immobile & pfectũ, & ſecũdũ hoc cognoſcitur de deo an eſt. Secũdo p viã excellē
tię. Nõ enim reducũtur oĩa in primũ principiũ, ſicut in propriã cauſam & vniuocam, prout pa-
ter per filij generationē: qua vniuoce cauſat idem in ſpecie. Sed ſicut in cauſam communem &
excedentem,

A excedentem, & ex hoc cognoſcitur quod Deus eſt ſuper omnia: Tertio per viam negationis.
Quia ſi eſt cauſa excedens, nihil eorum quæ ſunt in creaturis, poteſt ei competere. Sicut nec
corpus cœleſte dicitur proprie graue vel leue, calidum vel frigidum,& ſecundum hoc dicimus
Deum eſſe immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerant Gentiles per lumen ra- *Pſal.4.*
tionis, iuxta illud: Multi dicunt quis oſtendit nobis bona: Signatum eſt ſuper nos lumen vul-
tus tui domine. Vnde ſubiungit(*Manifeſtum eſt in illis*)id eſt inter illos:quia Romani inter Gen-
tiles acumine ingenij ea cognitione præſtabant. Et nota verbum *manifeſtum*. contra eos qui pu-
tant illa quæ ſunt de Deo, nulla ratione demonſtrata eſſe: quia tales non ſolum contradicunt
Philoſophiæ, verum etiam Apoſto. qui dicit Manifeſtum eſt. Si enim manifeſtum ſit, euidens
& demonſtratum eſſe oportet. Vnde Apoſto. ne ex huiuſmodi cognitione ſuperbirent, decla-
rando authorem à quo Gentiles veritatem & cognitionem veram acceperant, ſubiungit: *Deus
enim illis manifeſtauit*. non dicit reuelauit, ne lumen gratiæ immiſceat, ſed dicit manifeſtauit, vt
diuinũ cõcurſum mediãte lumine naturali(quod donũ dei eſt ab initio naturæ datũ)ſignificet.
De hac manifeſtatione Iob. Docet nos ſuper iumẽta terræ. Sed manifeſtatio dei nõ eſt ſicut ma- *Iob.35.c.*
nifeſtatio hominis:quia vnus homo alteri manifeſtat, explicãdo cõceptũ ſuum per aliqua ſigna
exteriora, per vocẽ vel ſcripturã, deus autẽ dupliciter aliquid nobis manifeſtat. Vno modo in-
fundẽdo lumẽ interius per quod homo cognoſcit:ſecundum illud, Emitte lucem tuam & ve- *Pſal. 42.*
ritatem tuam. Alio modo proponendo ſuæ ſapientiæ ſigna exteriora ſcilicet ſenſibiles creatu-
ras: iuxta illud, Effundit illam ſcilicet ſapientiam, ſuper omnia opera ſua. Et ſic Deus altero *Eccle.1.b.*
iſtorum duorum modorum eis manifeſtauit, vel interius infundendo lumen: vel exterius, pro-
ponendo viſibiles creaturas in quibus, ſicut in quodam libro, dei cognitio legeretur.

*Inuiſibilia enim ipſius, à Creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur,
ſempiterna quoque eius Virtus & diuinitas.* *Tex.*

HIc oſtẽdit per quẽ modũ Gẽtiles Dei cognitionẽ acceperint vel accipere potuerint. Et pri
mo quidẽ ponit tria, quę de deo cognouerũt. Primo inuiſibilia, per quæ intelligitur dei eſ-
B ſentia, quę in hac via videri nõ poteſt:iuxta illud, Deũ nemo vidit vnquàm. Vnde Apoſto. Regi *Ioh.1.b.*
ſeculorũ immortali inuiſibili. &c. Dicit autẽ inuiſibilia pluraliter, quia diuina eſſentia nõ eſt vi- *1.Tim.1.d*
ſibilis ſecũdũ ſe, neq; ſecũdum cõditiones eius, quæ vnitati reſpõdẽt: prout bonitas, ſapiẽtia, &
alia huiuſmodi quæ nõ vidẽtur à nobis. Iuxta illud, Vt ex inuiſibilibus viſibilia fierẽt. Secundo *Heb.11.a*
cognouerũt eius virtutẽ ſiue potẽtiã, ſecũdũ quod res ab eo ꝓcedũt ſicut à prĩcipio:iuxta illud,
Magnus dominus & magna virtus eius. Hãc ergo virtutẽ eſſe perpetuam Philoſophi cognoue- *Pſal.14.b*
rũt. Vnde dicit. ſempiterna quoq; eius virtus. Tertio cognouerũt diuinitatẽ, quæ eſt vltimus fi-
nis, in quẽ omnia tẽdũt. Diuinu enim ſecũdũ Philoſophos, eſt cõmune bonũ quod ab omnibus
participatur, ꝓpter hoc potius dicit Diuinitatẽ quàm deitatẽ: quia diuinitas ſignificat partici-
pationẽ, Deitas vero eſſentiã. Vnde Apoſto. In ipſo habitat plenitudo diuinitatis. Hæc autẽ tria *Collo. 1.e.*
referũtur ad tres modos cognoſcẽdi ſupradictos. Nã inuiſibilia Dei cognoſcũtur per viã nega-
tionis, ſempiterna virtus per viã cauſalitatis, Diuinitas vero per viã excellentiæ. Si dicatur quod
virtus & diuinitas ſunt inuiſibilia, ergo nõ debebat eas ſubiũgere. Dicẽdũ quod per inuiſibilia,
intelligit eſſentiã:& per virtutẽ & diuinitatẽ, cõditiones eius:vel dicẽdũ quod prius ꝓpoſuit in
generali, omnia poſtmodũ declarat in ſpeciali, virtutẽ & diuinitatem: quas diſtinguit, nõ quod
ſint duæ res in ſe diſtinctæ & ſeparatæ, ſed prout diſtinguntur ratione ſecũdũ noſtrũ modũ in-
telligẽdi. Quidã per inuiſibilia intelligũt angelos, qui ſunt inuiſibiles quo ad ſenſum, cũ ſint in-
corporales: Aliqui exponũt virtutẽ, qua cũcta creata gubernat, & diuinitatẽ qua vniuerſa replet.
¶ Mediũ vero & modũ, quibus illa cognouerũt deſignat, dicẽs:(*per ea quæ facta ſunt, intellecta cõ-
ſpiciũtur.*)Sicut enim ars manifeſtatur per artificis opera, ita ſapiẽtia manifeſtatur per creaturas.
Iuxta illud, A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poteſt eorũ creator videri: quia *Sap.13.b.*
C Deus relucet in effectis ſuis velut in ſpeculis, & ſic videri poteſt: nõ quidẽ oculo corporali, ſed
intellectuali. Deus enim cum ſit ſpiritus, ſenſu vel imaginatione(quæ corporalia ſunt)cognoſci *Ioh.4.c.*
nõ poteſt, ſed intellectu. vnde Eſa. Ecce intelliget ſeruus meus. A quo autẽ per hũc modũ intel- *Eſa.52.d.*
ligantur, declarat cum dicit:(*à creatura mundi*)D. Aug. & Chryſo. legunt à creatione & cõſtitu- *8 de ciuit.*
tione mundi inuiſibilia dei cognoſcuntur, non ſolum ex his quæ facta ſunt tempore gratiæ, ſed *Dei.c.9.*
& ea quæ facta ſunt à creatione mundi. Vel quod à creatione mundi homines inceperunt co- *& 11.*
gnoſcere deũ per ea quæ facta ſunt. Vnde Iob: Omnes homines vident eũ. Alij vero textus ha- *Iob.36.d.*
bẽt à creatura mũdi, id eſt ab homine, qui dicitur omnis creatura(vt D. Gregorius ait exponẽ-
do illud prędicate Euãgeliũ omni creaturæ) eo quod omniũ creaturarũ cõditiones participet. *Mar. vlt. d.*

QVARTA PARS COMMENTI I. C.

Tex.

*Ita vt ſint in excuſabiles: quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum
glorificauerunt, aut gratias egerunt.*

IN hac quarta parte oſtendit Gentiles habita cognitione Dei inexcuſabiliter obnoxios fuiſſe
culpæ impietatis & iniuſticiæ, dicẽs:Ita. ſ. manifeſta eis erãt inuiſibilia Dei, vt cognoſcerẽt ip-
ſum ſupereminentem eſſe, vnde debebãt ei cultũ, gloriã & honorẽ, quę ſuperexcellẽtibus debẽ-
tur:eũdemq; eſſe primũ principiũ & cauſam. vnde ei in omnibus gratiarũ actio debebatur, iuxta

1. Theſſa. illud,ĩ omnibns gratias agite.ideo erāt inexcuſabiles.Qui enim(vt D.Ambro.ait)multis modis D
vlt d. reus cōuincitur,excuſari nō poteſt. Tria enim ſunt ſecūdū Ariſto.quæ & ſi nō integraliter tol-
3.Ethi. lāt culpā,pro parte tamen excuſant. Hæc ſunt ignorātia,cōcupiſcentia,atq; metus, verūtamē nū
qnàm ab his tribus aliquis excuſationem prætexere poteſt, niſi dum ꝓcedūt & ſunt cauſa ope-
1.Tim.1.c ris,quod alias nō fieret,qualis ſunt ignorātia Pauli inſectātis Eccleſiā Chriſti, ꝓpter quam dicit
ſe miſericordiam cōſequutū,quia ignorās fecit.Si vero ignorātia ſequatur ex culpa, non poteſt
culpā ſubſequentem excuſare,vt ſi quis per ebrietatem homicidiū committit, culpa homicidij
non excuſatur.Quia ſecūdum Philoſo.Ebrius duplices meretur mulctationes. Cū ergo in Pbi
loſopbis non præceſſerit ignorātia, quia quod notum eſt Dei, manifeſtum erat in illis,fuerunt
inexcuſabiles. Ideo rationem ſubiungit dicens: Quia cū cogouiſſent Deum, nō ſicut Deū glo-
rificauerunt ſiue nō coluerunt gloriā & honorē exhibendo,& omnia in eum tāquàm in vltimū
finem reducendo,nec eius maieſtatem publice prædicādo illum ſolum colendum abiectis ido-
lis. *Aut gratias egerunt* id eſt non recognouerūt bona quę habebāt ab ipſo eis adueniſſe,ſed vir-
tuti ſuæ & ingenio attribuebāt,quemadmodum tenebātur:ſicut D.Ambro.dicit,quod de ante-
rioribus loquitur,vt pręſentes & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de
Deo, vel ſufficiebat ad ſalutem,vel nō,ſi ſuſiciebat,approbatur hęreſis Pelagij. Si non ſufficie-
bat,ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterāt ſe excuſare per carentiam ſuperioris noti-
ciæ. Dicendum quod nō ſufficiebat, veruntamen ſi vſi fuiſſent illa cognitione dei quæ naturali
lumine baberi poterat cū cōcurſu Dei manifeſtātis, Deus qui nō deficit in neceſſariis,qui etiam
attingit à fine vſq; in finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter, ſua infinita clementia altiorem
cognitionem dediſſet, ſi non poſuiſſent īpedimentum peccati omittendo ac etiā cōmittendo.

Tex. *Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum,dicentes enim ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt.*

HIc oſtēdit quod ex eorū culpa ſequuta fuerit ignorātia,cordis obſcuritas,& mētis cæcitas. E
Vnde dicit: *Euanuerūt,&c.* Res illa vana æſtimatur quæ nihil babet ſtabilitatis aut firmita-
tis,& caret illo quod ex natura ſua apta eſt babere: vel quæ nō ordinatur in finem,ſeu quæ
Malach. nō cōſequitur finē ſibi à natura præſcriptū, vti cruſtula nucleo vacua.Et cū ſolus Deus ſit im-
3.b. mutabilis,ſecūdū illud:Ego dominus & nō mutor. Ideo tūc ſolū mens humana à vanitate libe-
ra eſt,quando Deo immittitur.Cū vero prætermiſſo Deo cuicūq; creaturę immittitur, incurrit
vanitatē:Secūdū illud,Vani ſunt omnes homines in quibus nō ſubeſt ſciētia Dei. Et Salomon,
Sap.13.a. Vanitas vanitas & omnia vanitas.vnde Pſal.Dominus ſcit cogitanones bominū,quoniā vanę
Eccl.1.a. ſunt. In cogitationibus ergo ſuis euanuerūt, inquātū in ſeipſis & nō in Deo fiduciā habebāt, ſi-
Pſal.93. bi & nō Deo bona ſua aſcribētes,ſecūdum illnd: Labia noſtra à nobis ſunt. Per boc autē quod
Pſal.11. per ſuperbiā euanuerūt in cogitationibus ſuis,in res vanas & inſtabiles cogitationes ſuas appli-
cuerūt,ſecuta eſt in eis mirabilis ignorātia.Vnde ſubiūgit(*Obſcuratū eſt inſipiēs cor eorū*)quæ ver-
ba nō debēt ſic intelligi: vt prius fuerit inſipiēs cor eorū quàm obſcuratū. Sed ſimul obſcuratū
eſt cor eorū & inſipiēs factū.i.priuatū lumine ſapiētiæ,per quam bomo vere Deū cognoſcit:ſi-
cut enim qui oculos corporales à ſole materiali auertit, obſcuritatē corporalē incurrit: ita ille
Prou.11.a qui à deo auertitur, de ſeipſo præſumēs,& nō de deo, ſpiritualiter obſcuratur. Vnde Salomon
Vbi humilitas(per quā homo ſe ſubiicit deo)ibi ſapiētia. Vbi vero ſuperbia,ibi cōtumelia. Ideo
Math. Chriſtus: Abſcondiſti ea ſapiētibus & prudētibus, & reuelaſti ea paruulis,id eſt humilibus. De
11.d. his prudentibus dicit Apoſto.Gentes ambulāt in vanitate ſenſus ſui obſcuratū habentes intelle
Eph.4.e. ctū.Poſtquàm enim Pbiloſophi,eo quod tāto ſtudio & labore ſcientias nacti fuerāt, earum ſibi
gloriā arrogaſſent,neque deo retuliſſent receptas, inflari cœperūt atq; in ſectas ſe & ſymbola
diſſecare: vt alij Academici, Alij Stoici, Alij Pytagorici, Alij Peripatetici, Alij aliis ſpumoſis &
tumentibus nominibus inſignirentur.Mox dogmata ſua quiſq; ꝓfiteri inſtituit,nec tā lucem in F
tellectus ſectari quàm alios oppugnare,quàm ꝓpria tueri placita. Atq; hinc ſane eſt,vt tā de na-
turalibus rerū principiis & cauſis, quàm de ratione morum vſquequo varia diuerſaque mōſtra
cōfecerīt, vt qui pleroſq; eorū legerit,nibil aliud quàm ab irato dæmone demētatos exiſtimet.
Adeo enim euanuerūt in cogitationibus ſuis, *vt dicētes ſe eſſe ſapiētes*,id eſt ſapientiam ſibi à ſeip-
Hiere. ſis aſcribentes, ſtulti facti ſunt. Iuxta illud:Ve qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. Vnde Hiere.
10.c. Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua:de qua ſcilicet præſumebat.

Tex. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei,in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & Volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum.*

HIc manifeſtat peccatum impietatis gentilium:quia contra Deum adeo obſcuratum erat in-
ſipiens cor eorum,quod incorruptibili & omnino immutabili debebatur, *mutauerūt*,id eſt
1. Timot. transtulerunt à deo *gloriam*,id eſt laudem, bonorem & manifeſtationem ac cauſalitatem, quam
1.d tanquàm ſoli immortali & omnino incorruptibili ac penitus immutabili attribuere debue-
Mala.3.b rant, dederunt aliis creaturis inſtabilibus & corruptibilibus. Vnde Hiere.Populus meus mu-
Iacob.1.b tauit gloriam ſuam in idolum.in qnorum exprobrationem Sap.dicit. Liguis & lapidibus im-
Hiere. poſuerunt nomen incommunicabile Dei, cuius ſublimitatem cognouerunt, & de qua Dauid:
2.c. Magnus dominus & laudabilis nimis.Non ſolum attribuerunt bominibus, quos deus ad ima-
Sap.14.c. ginem ſuam fecit, & mente ac voluntate donauit. Sed etiam ſimilitudinibus & ſimula-
Pſ.47.a. chris hominum corruptibilium:& quod peius eſt,ſimilitudinibus volucrum,quadrupedum &
ſerpentum.

A ſerpẽtiũ.Et quod omnino intollerabile erat,pecora,ſaxa,& lapides pro diis colebãtur, & duce-
bãtur.manifeſtũ enim eſt quod ſimilitudo imaginis eſt poſterior illa re cuius eſt imago. Et glo
ria ſiue claritas dei eſt principiũ omnis ſpeciei & formæ.Et ſic qui gloriã Dei in ſimilitudinem
imaginis cõmutat,cõuertit primũ in vltimũ.Sed quęret forſitã aliquis, quo modo potuerunt eo
inſaniæ furoriſq; collabi, & vnde idololatriæ origo? Dicendũ quod ſecũdũ Iudæos idololatria
in ſecũda mũdi ætate incepit ab Iſmaele, quẽ primo ſimulachrũ ex luto finxiſſe aſſerũt: ob quã
cauſam inſtãte Sarra ab Abraham patri ſuo ab hæreditate & domo eius excluſus eſt. Alij dicũt
quod à Nambroth primo tyrãno,qui cogebat homines ignẽ adorare,Vel à Nyno Babiloniorũ Gen. 21. b
rege,qui imaginẽ filij ſui fecit adorari,de quo Sap. Acerbo luctu dolẽs pater ſibi filij rapti fecit Sap. 4. b.
imaginẽ,& illũ qui tũc quaſi mortuus fuerat,nũc tãquàm Deũ colere cœpit. Deinde ꝓpter ali-
qua opera,vtpote ꝓpter vrbẽ cõditã à Romulo, vel ꝓpter egregias victorias, vt Herculi aliiſ-
q; cõpluribus ſtatuę poſitę ſunt,quę à principio nõ colebãtur vt dij,ſed extabãt in eorũ memo-
riã atq; vt homines ad virtutũ ſtudiũ excitarẽtur.Cũ vero ſenſuales homines imagines ſenſibus
obiectas tãta veneratione ſuſciperẽt, accepta inde occaſione Dæmones in illis ingreſsi, reſpõſa
dare ceperũt atq; homines deludere,qui crederẽt ſubſidia præſidiaq; inde à ſuis ſtatuis ac de-
lubris obuenire.Animaliũ vero cæterorũ adorationẽ Aegyptus ſuperſticionibus imbuta & dę-
monũ pręſtigiis ſeducta,incepit:vt Strabo 7. diffuſe narrat.Cũctas nãq; effigies, quas in Zodia-
co cõpererãt,vt Arietẽ,Taurũ,ſcorpiũ,leonẽ,& alia pro diis babebãt: de quibus Deus Iudæos Deuter. 5.
ab Aegypto reducẽs admonitos fecit, dicẽs: Ne forte oculis eleuatis in cœlũ videas ſolẽ,lunã,
& omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores & colas ea. Quin vero vt idẽ auther refert,nõ ſo
lũ pecoribus pene vniuerſis,ſed ſepis & porris,quibus veſcebãtur, diuinos deferebãt honores.
Quin & Crocodillus ferociſsima bellua Arſinoe vrbe Aegypti à ſacerdotibus mãſuefacta co-
lebatur: quã hic forſan cõmemorat paulus, nomine ſerpẽtũ, ſicut nomine volucrũ aquilas, vel
B anſeres romanorũ ob cuſtodiã capitolij. Sed de his Euſebius & Lactãtius diffuſe,& D. Aug. lib.
8. de ciuit. Dei. ¶ Ex hoc autem Apoſtoli loco recentes hæretici catholicos increpãt, eo quod
Gentilitatis imagines ab orco reuocent,idololatrarumq; emuli colãt. Cõtra ꝓhibitionem legis
quæ dicit: Nõ facies tibi ſculptile. neq; omnem ſimilitudinem quæ in cœlo eſt deſuper, & quæ Deut. 4. e
eſt in terra deorſum, & eorũ quę ſunt in aquis ſub terra,nõ adorabis neque coles ea. Adiiciunt Pſal.
quod habetur in pſal. Simulachra gentiũ argentũ & aurũ opera manuũ hominũ. Os habent &
nõ loquentur,&c. ſequitur. Similes illis fiãt qui faciunt ea, & omnes qui cõfidunt in eis. Cõfir- Baruch. 6 a.
mãt & aggrauãt ex his quę dicit ꝓpheta Baruch. Nunc autem videbitis in Babilonia Deos au-
reos & argenteos,lapideos & ligneos,in humeris portari oſtentãtes metum gentibus. Videte er
go ne & vos efficiamini ſimiles factis alienis. Cõfirmãt etiã ex geſtis Ezechiæ regis,qui zelo dei 4. Regum
ſuccenſus ſuccidit lucos cõfregitq; ſerpentem æneum, quem fecerat moyſes de mãdato domi- 18 a.
ni,eo quod ꝓuocaret & induceret ad idololatriã. Ex his inferentes imagines eſſe delendas, &
nullomodo adorãdas aut venerãdas. In hunc errorem lapſi ſunt & cõdempnati ſeruius epiſco-
pus Maſsilienſis,leo quartus imperator, & Valdenſſes. Hic autem error fuit cõdempnatus ſub
Grego. 3. In cõcilio Romano,& Francfordinenſi ſub Adriano primo. Et in cõcilio Niceno 2. in
quo actione 2. 3. & 4. adducũtur quàm plurimi ſancti qui ſanctorum imagines venerandas eſſe
ſanxerunt,& miracula facta cõtra dehoneſtãtes imagines,& quomodo earum veneratio & ado-
ratio ex Apoſtolorum traditionibus originem traxerit,quod etiã D. Thomas refert. Et in cõci- 3. p. q. 25. ar. 3. ad. 1.
lio Cõſtãtinopolitano ſub Adriano ſecundo, actione 8. c. 3. Et in tribus cõciliis Lateranen. Nõ
enim in Exodo aut Deutero. ꝓhibuit deus abſolute & ſimpliciter imagines fieri, cum ipſe iuſ-
ſerit fieri & inſpici imaginem ſerpentis, & duas imagines Cherubin quas fecit in ꝓpiciatorio
erigi, de quarum medio loquens humanis ſenſibus maieſtatem ſuã oſtendebat. Sed ꝓhibuit ſcul
ptilia fieri maxime Aſtrorum,animalium, & piſcium, quæ ſubnotãtur nominibus illis cœli, ter-
C ræ, & aquarum, vt adorarentur adoratione latrię,& colerentur pro diis vt fiebat à Babilonijs.
Hoc autẽ nõ faciũt Chriſtiani. vnde determinatũ fuit in cõcilio Conſtãtinopolitano, cuius de-
terminatio inter decreta relata eſt, c. venerabiles, de conſecra. diſt. 1. vbi dicitur: Venerabiles
imagines non deos Chriſtiani appellãt,neq; ſeruiunt eis,vt diis,nec alicui creature cultu diuino
ſed venerãtur eas & adorãt in memoriã & recordationem primitiuorum. Non enim venerãdo
eas,inſiſtunt in ipſis imaginibus, ſed quemadmodũ viſus vnico actu fertur in aerẽ illuminatum,
& colorẽ ad quem terminatur mediẽte aere illuminato. Sic mens Chriſtianorũ nõ ſiſtit in ima-
ginibus,vt ſunt quædã res ex auro,argẽto,aut alia materia,ſed per eas tãquàm per mediũ vene-
rãtur res repreſentatas honore illis debito. Vnde Damaſcenus dicit: Honor imaginis pergit vſ-
q; ad ꝓthotypũ & exẽplar. Nec ſanctorũ imagines debẽt nominari idola. Nã idola dicũtur ſi-
mulachra eorũ quæ nullo honore digna ſunt,quinimo vituperio,vt impudica Venus, Iupiter &
alia huiuſmodi. Imagines autẽ ſunt ſimulachra ſeu reprę̨ſentationes eorum quæ habẽt in ſe vir-
tutem & excellentiam, & quæ digna ſunt honore,vt imago Chriſti, D. Virginis, & ſanctorum.
Vnde in prædicto Concilio Niceno 2. act. 7. circa finem ſcribuntur ſequentes canones.

Quicunque ſacras ſcripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt Anathema.

Quicumque venerandas imagines idola appellant Anathema.

Quicumque dicunt quod chriſtiani imagines vt deos adorant Anathema.

Quicũq; communicãt illis qui cõtra venerãdas imagines ſentiũt,aut eas dehoneſtãt Anathema.

Nec nunc christiani sunt in periculo idololatrãdi, vt erant Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim D
edocti sunt nihil numinis in imaginibus esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, venerãdas,
vt quia ex auro aut argento, sed solum propter repræsentationem sanctorum, quibus fit honor
coram imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio
3. R. 1. c. in sacris literis. Vnde legimus quod Nathan adorauit Dauid, Cur honor sanctis coram imagi-
nibus ipsos repræsentantibus, Adoratio non nominabitur? verũ quæstio de nominibus est per-
tinacibus relinquenda: cum certum sit adorationem Deo debitam esse recognitionem Dei in
primum & summum principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarũ. Hæc enim
1. Timo. 1. d. soli Deo debetur, vt Aposto. ait. Nullus tamen christianus hunc honorem exhibet imaginibus
aut sanctis. Sed recognoscuntur imagines vt sunt repræsentatiue sanctorum, & sanctos ipsos vt
virtuosos amicos ac familiares dei honorant. nam si deus ipse eos honorat, cur nos non ho-
Ioh. 12. d. norabimus? Christus enim dicebat, Si quis mihi ministrauerit, honorificauit eum pater meus. Si
Apostolus viuentes hac mortali vita iubet honore præuenire, & reges honorificare, cur nos san
ctos in gratia dei confirmatos & reges regni cœlorum non honorabimus?

Tex. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: vt contumelis afficiant corpora sua in semetipsis.*

HIc ostẽdit pœnam correspõdẽtẽ culpæ eorũ. Quia peccatũ idololatriæ tam nefariũ & exe
crabile ac abhominabile est corã deo, quod in pœnã eius permisit eos deus labi in alia ne-
phãdissima peccata. Quę licet, inquãtũ sunt volũtaria, nõ possint dici pœna, de cuius ratio-
ne est quod repugnet volũtati. Veruntamẽ quia peccata etiã voluntaria habẽt quædã adiuncta,
quæ voluntati repugnãt, prout substractio gratiæ, (qua substracta homo facile ruit in peccata)
inordinatio interioris animi, remorsus cõsciẽtiæ, infamia, labor, & difficultas in actibus exterio
ribus. vnde D. Aug. Iussisti domine, & vere sic est, vt omnis inordinatus animus pœna sibi sit.
Sap. 5. b. Et Sap. Ambulauimus vias difficiles, &c. Et quãtum ad hæc adiuncta peccata sequẽtia possunt
dici pœna peccatorũ præcedẽtiũ. Cũ ergo mutauerint gloriã Deo debitam, auferẽdo à Deo &
exhibendo brutis animalibus ac venenosis serpentibus, permisit Deus intellectum & ratio- E
nem illorum immutari & tradi in potestatẽ desideriorum cordis. Accipit ibi cor pro appetitu
Gen. 4. b. sensitiuo, quod ex diuina ordinatiõe subiicitur rationi. Iuxta illud, subter te erit appetitus tuus:
tamẽ propter grauia peccata permittit appetitum sensitiuum siue sensualitatẽ, quæ est quoddã
Psal. brutale, dominari rationi in maius eorum dedecus & cõfusionẽ. Vnde Dauid. Homo cum in ho
nore esset, cõparatus est iumẽtis insipiẽtibus, & similis factus est illis. & hoc innuit Aposto. cum
ait, propterea tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immunditiã, cõtra naturalẽ ordinẽ
Esa. 19. a hominis, tãquàm in manus crudeliũ dominorum. iuxta illud, Tradã Aegiptũ (.i. cõfusibiles pec
catores) in manu crudeliũ dominorũ .i. carnaliũ desideriorũ gustus & tactus. Nã delectationes
3. Ethicorum. tactus, circa quas sunt gula & luxuria, sunt cõmunes nobis & brutis. Ideo sunt magis execrabi-
les, quasi magis brutales, vt Philosophus dicit: & hoc designat cũ dicit in immũdiciam, quæ ad
peccata carnalia pertinet. Quia homo per huiusmodi peccata maxime cõuertitur ad id quod
est infra seipsum. Vnũquodq; enim dicitur impurũ & immũdũ ex cõiunctione vilioris, sicut ar
gẽtum ex cõmixtione plũbi. vnde exponẽs subdit vt cõtumeliis .i. turpibus actibus, *afficiãt* pro
inficiant *corpora sua in semetipsis*. hoc non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte.
Hũc locũ Lutherani eo detorquẽt, vt persuasum habeãt Deũ non solũ esse causam peccati, sed
etiã esse ita efficacẽ, vt ad malũ cogat. Quinimo (vt dicũt) ita est causa, vt ipse solus sit causa. Ait
enim lutherus quod nõ est in ptãte nostra vias nostras facere malas, sed mala opera in ipsis ope
ratur deus. Cui subscribit Philipus Melãcthon, asserẽs quod ita sit Dei propriũ opus nõ minus
proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli: cõsentit & Bucerus super hũc locum, dicẽs: Deum esse co-
gẽtẽ causam peccati, vt qui hoc negauerit, Deum neget esse Deum: quia negat esse efficacẽ cau-
sam illius effectus, quẽ vult fieri. Hoc enim inquit, significat hoc verbum tradidit, quod tertio
in hoc capite replicauit. Tradidit enim in desideria, &c. Tradidit in passiones ignominiæ. Tra- F
didit præterea in reprobũ sensum. Verũ hęc perniciosissima dogmata prima sui statim ꝑlatio-
ne apertius cũ communi sensu depugnãt, quàm vt alia opus habeant impugnatione. Eneruant
enim ac penitus tollũt liberũ hominis arbitriũ, quod tamẽ nos habere certissimũ est. ¶ Primo
experiẽtia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse cõsilia-
ri & deliberare, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acce
ptare vel respuere aut suspẽdere volũtatis actũ. Et cõtra negãtes euidẽtiã experiẽtiæ, nõ est ar-
guẽdũ rationibus sed verberibus. Vnde si quis negaret ignẽ esse calidũ, potissimũ argumẽtũ ad
cõuincendũ eũ esset proiicere illũ in fornacẽ ignis. Sic ad cõuincẽdum negãtes liberũ arbitriũ,
fortius argumẽtũ est plagis & verberibus temeritatẽ illorũ arcere: & si querãtur: Respõdẽdũ est
quod percussores nõ sunt arguẽdi, eo quod nõ libere faciãt, nec possint nõ percutere. ¶ Secun-
3. Ethicorum. do est certissimũ ratione: Quia cõsiliũ nõ est nisi eorũ quæ sunt in potestate nostra secũdũ Phi-
losophũ: sed homines de suis actibus vt videmus, cõsiliãtur. Igitur sunt domini actuũ suorũ: &
per cõsequẽs possunt agere vel nõ agere. pręterea pręcepta & ꝓhibitiones fieri nõ debẽt, nisi ei
qui ea potest implere. Stultum enim & absque ratione esset alicui iniungere quod illi impossi-
bile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imo & ipsa sapientia per essentiam, dedit præcepta
& prohibitiones hominibus. Igitur in eorum potestate est ea implere. Vnde D. Hiero. ait: Si

quis

A quis dixerit Deum præcepisse impoßibile, Anathema sit. ¶ Tertio est certißimum ex sacris literis in innumeris pene locis, quos prolixum esset recitare, sed paucos dumtaxat, vt breuitati studeam, recitabo. Et primo. Illud quod dicit Ecclesiasticus: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit præcepta & mandata: Si volueris mādata seruare, conseruabūt te, &c. Et ne cauillent illud dictum ab initio, id est ante peccatum Adæ, sunt alij loci inexpugnabiles quod etiam post peccatum. Nam cum Cain peccator esset, & concepisset odium in Abelem fratrem suum, dictum est ei à Deo: Cur iratus es, & cur concidit facies tua: Nonne si bene egeris recipies? Sin autem male, statim in foribus peccatum aderit. Sed subter te erit appetitus tuus (scilicet vindictæ) & tu dominaberis illius. Præterea post peccatum dominus publicatis præceptis & mandatis per Moysem ait: Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cœlo situm, vt posßis dicere quis nostrum valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum, vt causeris & dicas: quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre, vt posßimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & corde tuo vt facias illud, &c. nō potuit liberum arbitrium clarius explicari. Insuper, Beatus qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit. Præterea cur interrogauit dominus Euam post præuaricationem: Quare hoc fecisti? Cur dici fecisset Dauid post peccatum, Trium tibi datur optio. Cur dixisset Aposto. Voluntarie peccantibus non relinquitur hostia. Vnde D. Aug. in lib. de Religione c. 14. dicit, quod peccatum adeo est voluntarium malum, quod si nō fuerit volūtarium, nullo modo sit peccatum. Quapropter non immerito huiusmodi lutherani fuerunt condempnati in cōsilio tridētino Seßione 6. vbi canone 4. scribitur. Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitāti, quo ad iustificationis gratiam obtinēdam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque paßiue se habere, Anathema sit. Et canone 5. dicitur. Si quis liberum hominis arbitriū

B post Adæ peccatum amissum & extinctum dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentumque denique à sathana inuectum in Ecclesiam, Anathema sit. Et canone 6. habetur: si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera vt bona Deum operari, nō permißiue solum, sed etiam proprie & per se, adeo vt sit eius propriū opus, nō minus proditio Iudę quàm vocatio Pauli, Anathema sit. Vnde D. Iacobus: Nemo cū tētatur dicat quod à Deo tētatur. Deus enim intētator malorū est. Cū ergo plus sit cogere quàm tētare, quo modo euadere possunt qui dicūt Deū nos cogere ad peccādū? Cū per Oseam dicat dominus: Perditio tua ex te Israel est, tātūmodo in te auxiliū meū. Deo enim authore vt Aug. ait, nemo fit deterior. Reliqua vero quę ad naturā liberi arbitrij pertinēt, vide infra c. 7. in interpretatione illius sententię: Nō enim quod volo bonū, hoc ergo. ¶ Possunt etiā rationibus prædicta perniciosißima impugnari. Quia impoßibile est Deū cōtra suā volūtatē aut legē agere, cū lex sit signū & norma suæ voluntatis. Sed peccatum est dictum vel factum aut cōcupitum aut omissum cōtra legem Dei, vt D. Aug. ait. Ergo impoßibile est quod Deus sit causa peccati. Præterea nullū est peccatū mortale quod nō sit cōtra obedientiā Dei, vt notū est ex definitione peccati. Sed ille quem Deus cōstringit, vt quippiā faciat, non agit contra obedientiam Dei. Igitur non peccat. Et per consequens Deus non est causa peccati. Si enim facere quod Deus præcipit vel consulit, peccatum esse non potest, imo est officium & obedientia: quomodo id quod ipso perurgente fit, peccatum esse poterit? Insuper si homo cogeretur ad peccandum, cur dixisset Aposto. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed neque exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. & alibi: noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

C ¶ Pro cauillorum reiectione & nodorum dissolutione supponendum est primo quod in peccato duo sunt, Materiale scilicet & formale. Materiale dicitur ipse actus & motus realis voluntatis elicitus vel imperatus quo peccatur. Cum ergo voluntas Dei sit causa prima omnium rerum atque motionum, vt D. Aug. dicit, Necesse est dicere quod Deus est causa illius actus, vel actionis, inquantū est ens, siue vt dicunt Theologi secundum substantiam actus. Quia omne quod est actu, reducitur ad primum actum, qui est ipse Deus: alias sequeretur quod Deus non est causa efficax omnium entium. Formale vero peccati est defectus seu deordinatio, quæ non potest attribui Deo. Quia Deus quātū est in se, omnia inclinat & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finem. Vnde impoßibile est quod sit causa discedendi ab ordine, qui est in ipsum, & per consequens deordinationis, in qua proprie consistit formalis ratio siue essentia & definitio peccati. Secundo supponendum est, quod impoßibile est id quod Deus se solo operatur, posit habere rationem peccati, cum ipse per essentiam sit sua regula, à qua deflecti & recedere nō potest. Vnde dicitur: Vidit deus quod esset bonū. & iterū: vidit deus cūcta quæ fecerat, & erāt valde bona Ea vero quę deus cū causis secūdis agit, principalius, intimius, atq; perfectius operatur quàm causæ secūdæ, quæ possunt deficere. Et sic perfectio attribuitur deo: defectus vero vel deordinatio (si quæ sit) attribuitur causæ secūdæ. Aliter tamē se habet deus in operibus bonis & meritoriis: quia specialiter agit. In malis vero nō agit specialiter, sed solo generali cōcursu operatur, prout in motibus animaliū brutorū omnia disponēs suauiter. i. secundū modū vniuscuiusque naturæ, mouendo naturalia naturaliter, & libera libere, non cogendo neque

Eccl. 15. c. Gene. 4. a Deut. 30. a Gen. 3. c. 2. Reg. 24. b. Eccl. 31. b. Heb. 10. c. Iacob. 1. b. lib. 83. q. lib. 22. Cō. Faust. Ro. 6. b. Ro. 12. b. 8. de Trini. Gen. 1. b. & d. Sap. 8. a.

prçueniendo aut necessitando voluntatem in malis ; licet possit præuenire & necessitare eam D
in bonis. ¶ His suppositis, cum allegant hic Apostolum tertio repetentem tradidit, &cæt. Di-
cendum quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis, boc verbum non pro impulsit
aut constrinxit, (vt lutherani volunt) exponitur sed pro libere abire permisit io desideria &c.
Psal. iuxta. Illud. Dimitte eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiouentionibus suis. vsita-
Mat. 6. b ta enim est hæc phrasis apud hebræos, vt in oratione dominica: & ne nos inducas in tētationem,
id est, non sinas aut permittas nos induci. Sic etiam iotelliguntur & exponi debent alij passus
sacræ scripturæ & doctorum, qui de induratione vel excæcatiooe inducuntur: vt illud, Excæca
Esa. 6. c. cor populi huius. & illud: indurabo cor Pharaonis. & infra 9. cuius vult miseretur, & quem vult
Exo. 14. a indurat, permittendo illos vti libero arbitrio, quod eis cum natura dedit. Illud vero Esa. Om-
Esa. 26. c. nia enim opera nostra operatus es io nobis domine. debet intelligi principaliter & de bonis o-
peribus duntaxat: vel si iotelligatur de malis, est glosandum quantū ad substantiā actus, vt di-
Phil. 2. b. ctum est: Et cū Aposto. dicit, deus est qui operatur omnia in omnibus, velle & perficere. s. per-
Rom 9. c. fectum & principaliter & non totaliter. Et similiter illud non est volētis neque currentis. s vel-
Ioh. 15. a. le vel currere scilicet perfectum & principaliter. Et illud sine me nihil potestis facere, scilicet
2. Cor. 3. b perfectū, vel quantū ad ipsam substantiā actus. Et illud non quod sufficietes simus à nobis quasi
Infra. 7. d ex nobis aliquid cogitare. s perfectū. Illud autē quod dicit infra. 7. Video aliā legem in mēbris
meis, &c. Noo enim quod volo bonum, hoc ago, &c. Sequitur iam nō ego operor sed quod in-
habitat in me peccatum. intelligitur de motibus primo primis, qui præueniunt deliberationem
ratioois, qui non sunt peccata, sed potius pœna peccati originalis. In aliis autem certum est nos
cooperari, & substantiā actus à Deo principaliter esse: defectus vero est à libero arbitrio. Si ad-
In lib. de ducatur illud quod D. Aug. dicit deum in cordibus hominū operari ad inclinandas eorum vo-
Gra. & lib. arb. c. 2. luntates quocūque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. E
Dicendum quod cuncta bona suapte natura in deum referuntur: inclinatio dei ad bonum intē-
tionem eius ac oumen designat. Quo ad malum verò culpę, deus inclioare dicitur permissiue:
eo quod hominem suæ propriæ inclinationi relinquit, subtrahendo gratiam. Vnde in epistola
ad Sixtum 2. dicit: non, inquit, deus indurat impartiendo maliciam, sed non impartiendo gra-
tiam. Et ad Simpliciaoum: oon est intelligendum (inquit) quod deus ita induret, quasi quenquā
peccare cogat. Sed tamē quibusdā peccatoribus misericordiā suæ iustificationis nō largitur, &
In lib. de ob hoc eos indurare dicitur: quia non eorum miseretur, nō quia vi impellat. Et alibi, Deus quo-
Fiscm. D. rundam malorum corda indurare dicitur, non quod omnipotens deus per potentiam suam cor-
da eorum ioduret, quod est impium ita credere, sed exigentibus eorum culpis. Cum duritiam
cordis, quam ipsi mala perpetrando nutriunt, non auffert, quasi eos ioduret: quia iusto iudi-
cio eos indurari sinit. vode infra 2. Secundum duritiam tuam & impœnitens cor tuum thesauri-
sas, &c. Ex præmissis clare patet deum non aliter quàm sinendo aut permittendo esse causam
peccati. Sed de iis amplius in 7. & 9. capitibus. Si dicatur quidquid est causa causæ, est causa cau-
sati Sed deus est causa liberij arbitrij, quod est causa peccati. Igitur deus est causa peccati. Dicendū
quod effectus causæ mediæ depēdens ab ea secundum quod subiicitur ordini causæ primæ, re-
ducitur in causam primam. Sed si procedat à causa media, prout exiit in ordinē causæ primæ: si-
cut si minister facit aliquid contra mandatum domini, nō reducitur in dominū, tanquàm in cau-
sam. Sic nec peccatum, quod liberum arbitrium committit contra præceptum dei, reducitur in
Esa. 45. a deum, taoquam in causam. Et licet malum pœnæ attribuatur deo, iuxta illud: deus est creans ma
Amos. 3. b. lum. & illud: oon est malum in ciuitate quod deus non fecerit. Non tamen sequitur quod ma-
lum culpæ reducatur in deum. quia culpa opponitur booo ordinis qui est in deum, & oon pœ-
na, quæ est deordinatio culpę. vnde non est similis ratio.

Tex. *Quia commutauerunt veritatem Dei in mendatium, & coluerunt, & seruierūt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen.* F

HIc amplius explicat culpam impietatis in quam Pbilosopbi agnita veritate lapsi sunt, mu-
tauerunt enim gloriam incorruptibilis dei &c. Ad duo peccata omissioois quæ præmisit
addit duo peccata commissionis: dixerat enim, Non glorificaueruot aut gratias egerunt. nunc
addit mutauerunt gloriam quo ad primum. & quo ad secundum dicit, & coluerūt creatura po-
tius quàm creatori: commutauerunt gloriam dei in mendacium. Quod supra dixit gloriam, hic
Iohā. 14. a dicit veritatem quæ est deus ipse per essentiam iuxta illud. Ego sum via veritas & vita. Ad cu-
In lib. de ius intelligentiam sciendum est, quod veritas secundum D. Aug. est vera & perfecta similitudo
vera relig. rei quam efficit absque vlla dissimilitudine. Et cum deus sit primum principium & idea siue
similitudo rerum cunctas res efficiens & absqoe quacunque dissimilitudine repræsentans, hinc
est quod deus dicitur veritas prima increata, quæ non solum est causa quod res sunt, verum etiā
est causa cognoscendi: cum omnis cognitio fiat per similitudinem siue assimilationem. & sic
præcedit res ipsas, quas etiam antequàm sint & postquàm desunt esse, represeotat. iuxta illud.
Rom 4. c. Qui vocat ea quæ non sunt tanquàm ea quæ sunt. & quia res creatę naturaliter producunt suam
similitudinem oaturalem vel intentionalem in sensu exteriori, & eo mediante in interiori, ac e-
tiam mediante naturali lumine intellectus agentis in intellectu possibili: ideo res creatę possunt
dici veritas creata transcendentalis. & sic non prima, quia pendent à Deo qui solus est veritas
prima siue idea & similitudo efficiens omnium rerum, sed sunt veritas secundaria, quæ præcedit
similitudi-

A ſimilitudinem quam cauſat in ſenſu & intellectu. Ideo ſenſus vel intellectus informatus ſimilitudine rerum poteſt dici verus veritate formali & ſubiectiua, inquãtũ ſimilitudo in eis exiſtens eſt conformis rei repræſentatę. Quia ſi res repræſentata aliter ſe habeat, & ſit difformis ſimilitudini ſenſus aut intellectus, tunc intellectus aut ſenſus non dicitur verus ſed falſus & illuſus. Quẽadmodũ res createe in tãtũ verę ſunt, in quãtũ ſunt cõformes ideę dei. Quia ſi in aliquo ſunt diſsimiles aut difformes, in illo in quo ſunt diſsimiles aut difformes, ſortiuntur nomen falſitatis mẽdacij & vanitatis. Vnde infra 8. dicit. Vanitati enim omnis creatura ſubiecta eſt. Et ſapiẽs dicit. Qui aprehẽ⸗it vmbrã & ſequitur vẽtũ, ſic qui attendit ad viſa mẽdacia. Ex præmiſis apparet quod duplex eſt veritas, ſcilicet increata, quę eſt deus, quæ eſt veritas primo prima: alia eſt creata, quę eſt ſecũdaria: & hęc eſt duplex, quędã eſt trãſcendẽtalis quę immediate pendet à prima, alia eſt formalis & ſ⸗biectiua, quæ pẽdet à ſecũda: & ſic poteſt dici tertia. Cũ ergo deus ſit principiũ eſſend⸗ & cogno ſcẽdi, natura diuina dupliciter cõſiderari poteſt, ſcilicet vt principiũ eſſendi & vt principium cognoſcendi. Et ſecundum vtramque conſiderationem verba Apoſtoli poſſunt exponi. Nam ſi conſideretur vt principium cognoſcendi, ſic debet exponi. Commutauerunt veritatem dei in mandatium id eſt cultum veri dei in idolòlatriam: veritas quippe eſt Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt veram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruerſa ratione ad falſa Dogmata conuerterunt, Cum dixerunt idola eſſe Deos vel Deum non habere in noticia aut non eſſe omnipotentem. Vnde Hiere. Docuerunt linguas *Hie.9.b.*
ſuas loqui mendacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ eſt ipſa veritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerunt idolo, quod mendaciter vocauerunt Deum cum non ſit Deus. Vnde Hiere. Vere mendacium poſsiderunt patres noſtri. Vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid *Hie.16.d*
faciet homo ſibi deos cum ipſi non ſint dij? Si vero conſideretur natura diuina prout eſt principium eſſendi omnibus per creationem, ſic debetur ei ab homine interior cultus ſecundum
B pium affectum iuxta illud. Si quis cultor dei eſt, &c. Debetur etiam ei exterior ſeruitus latriæ *Ioh.9.f.*
iuxta illud. Dominum deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. Vnde Apoſto. ſubdit contra eos. *Deut.6.a*
Et colnerũt ſcilicet interius ſecũdum affectum, & ſeruierunt exterius creaturæ .ſ. idolo. Ipſum ornando & venerãdo, templa magnificentiſsima illis conſtruendo ſupplices in eis adorantes: & non modo thura & holocauſta altaribus impoſuerunt, verum etiam proprios filios immolauerũt & filias potius quam creatori. Colebant enim corpora cœleſtia & aerem & aquam & a ia huiuſmodi ſecundum illud, Aut ignem aut ſpiritum aut citatum aerem &c. Deos putauerũt. *Sap.13.a.*
Et cultum latrię quod debetur ſoli deo, exhibuerunt ſacrificando illis tanquam ſupremo domino, ideo cõclude do ſubdit. (Qui eſt benedictus) id eſt cuius bonitas eſt manifeſta. Sicut enim dicimur benedicere deum inquantum eius bonitatem corde recognoſcimus & ore confitemur iuxta illud. Benedicentes deum. Exaltate eum quantum poteſtis. Addit autem in ſe- *Eccl.43.d*
cula, ad oſtendendum quod eius bonitas eſt ſempiterna ab alio non dependens: ſeculum enim accipi ſolet pro duratione vitæ hominis quæ eſt centum annorum, & ſic pro centenario. & cum dicat hic in ſecula. abſque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et ſic per eorum impietatem & ſallorum deorum cultum nullo modo poterat diminui. Addit Amen ad omnimodam certitudinem affirmandam. Vnde Eſa. Qui benedictus *Eſa.65.e.*
eſt ſuper terram, benedicetur in deo. Amen, quod idem eſt quod verum vel vtinam fiat.

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in paßiones ignominiæ. *Tex.*

IN hac 5. huius 1. C. parte Apoſto. explicatius declarat pœnam correſpondentem culpæ illorũ: quia ſcilicet ad hoc deuenerũt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, cõtra propriã
C naturam peccarent. Ideo tradidit id eſt labi permiſit eos deus in paſsiones ignominiæ, quæ nõ ſunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpiſsima, quæ hominem non modo comparant, ſed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quę hanc nephandiſsimam turpitudinem incognitam & intentatam habent.

Nam fœmina eorum immutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt contra naturam.

HIc declarat paſsiones ignominię in quas lapſi ſunt. Ad cuius intelligentiam notandum eſt quod aliquid poteſt dici cõtra naturã hominis dupliciter: Vno modo cõtra naturã differentię conſtitutiuę ſpeciei hominis, quæ eſt rationale. Et ſic omne peccatum eſt contra naturam hominis: quia eſt contra rationem. Vnde & Damaſcenus dicit quod angelus peccans verſus eſt ex eo quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt contra naturam. Alio modo dicitur contra naturam hominis ratione generis quod eſt aliter. Manifeſtum eſt enim quod cõmixtio ſexuum ordinatur in animalibus ad actũ generationis, ex quo ſequitur quod omnis actus carnalis, ex quo nõ poteſt ſequi generatio, eſt cõtra naturã hominis, inquãtũ eſt animal, & actus extra matrimoniũ eſt cõtra naturã hominis inquãtũ homo: quia habet particularẽ naturã ſecũdũ quã regi debet in generatione. Et ſic per hæc verba Apoſtolus nõ laudat libidinẽ, neq; dicit vſum fœminę ꝑmiſcuę & extra matrimoniũ eſſe naturalẽ aut licitũ (vt voluit Iulianus Apoſtata) Cũ deus olim in lege & Chriſtus adulteriũ reprobauerit, licet, vt dictũ eſt, ſit naturalis,

inquantū animal,cū poreſt ſequi generatio. Si autem ſequi nō poſsit,vt ſi mulier mulierem (vt D
D. Ambroſius dicit)aut brutum turpi deſiderio ad vſum appeteret,vel ſe viro modo indebito
Gen. 18.c. exhiberet:vſum autem illum innaturalem adeo abhorret natura,vt clamare contra committentes dicatur, iuxta illud:clamor ſodomorum aſcendit ad me de terra ad celerrimam vltionem. Vnde D. Bernardus flamma gehennalis,ſcilicet ſuper illas ciuitates effuſa, moram non ſuſtinēs,
Iude vnico cap. execrabilem iſtam præuenit tollere nationē:alios enim peccatores expectat. Eam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates ſubito in cineres redactę fuerunt. Vnde D. Iudas in ſua canonica de eis loquens dicit:factū ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes.

Tex. *Similiter autem,& maſculi,relicto naturali vſu fœmina,exarſerunt in deſideriis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes.*

HIc continuat explicare paſsiones ignominiæ maſculorum,qui extra naturam hominis, inquantum eſt animal,termioos arſerunt in turpiſsimis & abominalibus deſideriis, vt illas paſsiones ignominię inter ſe inuicē exercerēt. *& mercedē,quā oportuit,erroris ſui in ſemetipſis recipientes.*
Tex. ¶Hic oſtendit pœuam deſertionis & contemptus dei & laſciuiæ eſſe cōuenientem culpæ ac errori illorum,qui veritatem dei commutauerunt in mendacium : vt quemadmodū idololatria & periurium grauiſsima ſunt peccata,ſic eius compenſatio horrēda & perſordida paſsio eſſet.
infr. 6.d. Et quanuis merces propriè videatur in bonum ſonare,tamē hic ſumitur communiter pro quacunque retributione,etiam in malis,prout infra 6. dicit: Stipendia peccati mors. Et Micheas:
Micher. 1. b. Merces eorum igni comburetur.

Tex. *Et ſicut non probauerunt Deum habere in noticia:tradidit illos Deus in reprobum ſenſum,vt faciant ea quæ non conueniunt.*

POſtquam Apoſtolus oſtendit gentiles ex ſuperbia ignorantiam & excæcationem incurriſſe, & ex excæcatione in impietatem in deum & in iniuſticiam in ſe & proximum incidiſſe, declarauitque quomodo in deū peccauerunt:omiſsiue,non glorificādo & gratias agendo,& cōmiſſiue,mutando gloriam & commutando veritatem:& quo modo in ſe peccauerunt contumeliis afficiendo corpora ſua in ſemetipſis. Hic declarat quomodo inciderunt in peccatum iniuſticiæ E
erga proximum ex priori culpa. Vnde dicit. *Et ſicut,&c.* Hoc aduerbium ſimilitudinis(*ſicut*) ſecundum aliquos ponitur pro quia:vt ſit ſenſus:& quia *non probauerunt*. i. non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum,habendo eius beneficia *in noticia*.i. in memoria,ea recognoſcendo: quod eſt eos non egiſſe gratias vel neglexiſſe tantum beneficium. Vnde illi dicuntur habere Deum in noticia,quia pia deuotione ſtudent in animo ſemper habere, & tanquam præſentem eum timent ac reuerentur,& propter amorem & honorem eius à peccato abſtinere ſtudēt, quī probam & laudabilem eſſe iudicant cognitionem,quā dedit eis Deus de creaturis : & ſic applicandam eſſe cenſent,vt per eam in dei cognitionem deueniatur.& qui probant & iudicant deū habere in noticia omnia facta creaturarum. E contrario illi dicuntur non habere Deum in noticia,qui vt liberius peccent,conſiderare renuunt præſentiam eius vbique eſſe,nec diligentiam adhibent in animo ſemper habere,& cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt per eam in cognitionem dei veniant,& qui altiſsimum non deprecantur,vt ſui cognitionem
Iob 21.b. eis conferre dignetur,ſed dicere videntur:recede à nobis,viam ſcientiarum tuarum nolumus.
Iob.22.c. Vel qui putant deum non habere in noticia facta hominum,& dicunt:Circa cardines cœli per
Pſal.93. ambulat,nec noſtra conſiderat. Et illud:non videbit dominus,nec intelliget deus Iacob.& Eſa.
Eſa. 29.a. Quis videt nos, & quis nouit nos, peruerſa eſt hæc cogitatio. Ideo *tradidit eos Deus*.i. tradi aut labi permiſit *in reprobum ſenſum*. Senſus hic non accipitur pro ſenſu hominis,quo ſenſibilia cognoſcuntur,ſed pro iudicio intellectus,quo iudicat de agendis & de ſapientia, iuxta illud: Cogitare de illa ſenſus eſt conſummatus. Vnde alij exponunt in reprobum ſenſum. i. in reprobam mentem,quæ dicitur reproba:quando de agendis malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignum,ſecundum illud:Homines mente corrupti,reprobi circa fidem. Et illud, argentū F
2.Tim. 3. b reprobum vocate eos. Vel reprobus ſenſus eſt,ſenſus à probitate remotus,lumine gratiæ ac veræ ſapientiæ priuatus,peruerſus,iniquus,excæcatus,& ita abiectus,vt hominis talem ſenſum ha-
Hie.6.g. bentis nulla videatur ſpes ſalutis:ita vt non videatur vltra homo talis ad ſalutem reſumendus. Hoc quippe nō omnibus peccatoribus deus facit. Sed illis maximè qui idololatriæ vel hęretici
Dan. 4.f. extiterunt,aut aliquo alio grauiſsimo crimine deum offenderūt. Sicut de Nabuchodonoſor in Daniele factum fuiſſe legimus,cui Deus ob magnitudinem ſceleris ſui ſenſum abſtulit, ita vt cum belluis fenum & herbam manducaret. Sequitur,vt faciant ea quæ non conueniunt,hoc eſt ea quæ diuinę & humanæ leges prohibent,vel vt nihil intelligant aut faciant, niſi quod à pro-
Sap.3.c. bitate remotum eſt:vel ea quæ à recta ratione diſcordant,iuxta illud:inutilia ſunt opera eorum.
Tex. *Repletos omni iniquitate.* ¶Hic incipit enumerare inconuenientia opera iniuſticiæ & differentias illorum,& primo ponit id quod eſt generale. Iniquitas contrariatur æquitati,quæ dicitur iuſticia,quæ conſiſtit in æqualitate,& ſic iniquitas idem eſt quod iniuſticia. Sicut autem omnis virtus,inquantum exequitur præceptum legis,habet rationem iuſticiæ:& ſic iuſticia eſt generalis virtus includens omnes alias. Ita omne peccatum,inquātum à regula legis diuinæ diſcordat,habet rationem iniquitatis. Et ſic iniquitas eſt vicium generale includēs in ſe omnia peccata, iux-
1.Ioh.3.b. ta illud:Omne peccatum eſt iniquitas. Exaggerant autem hic culpam eorum dupliciter. Primo intenſiuè

A Intenſiuè per hoc quod dicit, *repletos*. Ille enim videtur repleri iniquitate, cuius affectus eſt tota-
liter ad peccandum diſpoſitus, ſecũdum illud: Quorum os maledictione & amaritudine plenũ
eſt. Secundo extenſiuè: quia non tantum in vno peccauerunt, ſed in omnibus, iuxta illud: infan *Pſal. 13.*
dorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt. ¶ *Malicia*. Hic enumerare incipit peccata in ſpe- *Sap. 14. d*
ciali, & primo peccata tranſgreſſionis, quæ opponuntur præceptis negatiuis. & incipit à pecca- *Tex.*
tis quibus aliquis deterioratur in ſemetipſo: deinde proſequitur peccata quibus fit nociu' pro-
ximo Et præponit maliciá, quæ dupliciter accipi poteſt. Vno modo pro habitu vicioſo. vnde ex
malicia peccare dicuntur qui ex habitu vicioſo ſiue ex mala cõſuetudine peccant: & ſic eſt no-
men generale ad omnia vicia, & opponitur bonitati quæ idem ſignificat quod virtus. vſurpatur
tamen pro illa peruerſitate, qua quis data opera ſciens & eligens male operatur. vel ſecundum
alios qua machinatur ledere alium vel malum inferre quocũque modo. ¶ *Fornicatione*. Hic po- *Tex.*
nit peccatum quo quis deordinatur circa appetitum delectationum venereorum. Et non acci-
pitur hic fornicatio propriè, prout eſt cum meretricibus, quæ in fornicibus. i. locis atris & ſub-
obſcuris habitare ſolebant: ſiue pro actu libidinoſo inter ſolutũ & ſolutam: ſed pro omni illici- *2. Cor. 6. d*
to concubitu, quo quis peccat in corpus ſuum. Vnde Tobias: Attende tibi filj mi ab omni for- *Tob 4. b.*
nicatione. ¶ *Auaritia*. Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitũ rerum ex- *Tex.*
teriorum contra proximũ. Auaritia enim eſt quidam inordinatus appetitus habendi tempora-
lia dolo, fraude, furto, rapina, vſura, aut alio quocunque modo illicito & prohibito. Vnde Apo- *Hebr. 13. a*
ſtolus: Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus. & ideo ſub hoc nomine quæuis iniuſticia
poteſt ſubnotari, ſicut ſub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus. ¶ *Nequitia*. Nequi- *Tex.*
tia eſt temeritas vel præſumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod implere
nequit, ſiue non poteſt pro voto nocere. ¶ *Plenos inuidia*. Hic ponit peccatorum in proximum *Tex.*
radicem inuidiam, qua quis triſtatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus ali-
quis incitatur ad nocendum alteri, & eſt peccatum diabolicum, ſecundum illud: Inuidia diabo- *Sap 2. d.*
li mors introibit in orbem terrarũ. ¶ *Homicidiis*. Hic incipit ponere nocumenta manifeſta quã- *Tex.*
B tum ad facta, quorum maximum eſt homicidium. Vnde Oſeas: Maledictum mendacium & ho- *Oſee. 4. a.*
micidium & furtum inundauerunt. dicit autem pluraliter repletos homicidiis: quia homicidiũ
non ſolum conſiſtit in opere, verum etiam in volũtate, iuxta illud: Quid odit fratrem ſuum ho- *1. Ioã. 3. b.*
micida eſt: quia ſcilicet odit ad occidendum, vel deſiderat mortem eius. ¶ *Contentione*. Hic po- *Tex.*
nit nocumenta oris. Eſt autem contentio impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris quam *Prou. 20. a*
vitare debemus. Vnde Salomon: Honor eſt homini qui ſe ſeparat à contentionibus ¶ *Dolo* Hic *Tex.*
ponit nocumenta occulta. Dolus eſt quando aliud agitur, & aliud ſimulatur. Vnde Hiere. Sagit- *Hier. 9. e.*
ta vulnerans lingua eorum dolum locuta eſt. & alibi: ore pacem cum amico ſuo loquitur, & oc-
culte ponit ei inſidias. ¶ *Malignitate*. Malignitas eſt radix interior horum nocumẽtorum, & im- *Tex.*
portat malum ignem. i. malum affectum in corde: ſecundum illud: loquuntur pacem cum proxi- *Pſal. 27.*
mo ſuo, mala autem in cordibus eorum. ab his cauendum eſt, iuxta illud: non habitabit iuxta te *Pſal. 5.*
malignus. ¶ *Suſurrones*. Hic ponit nocumenta occulta, quæ fiunt verbis. Suſurrones autem qui *Tex.*
occulte ſuſurrant in auribus hominum ad ſeminandum inter eos diſcordias, & tales ſunt male-
dicti, iuxta illud. Suſurro & bilinguis maledictus in populo: multos enim turbauit pacem habẽ- *Eccl. 28. b*
tes. *Detractores*, ¶ *Deo odibiles*. Detractores dicuntur qui denigrant famam alicuius occulte. i. eo *Tex.*
ignorante mala de eo dicentes. ſecundum illud: Si mordeat ſerpens in ſilẽtio, nihil eo minus ha- *Eccl. 10. a*
bet qui occulte detrahit Et ne putentur iſta peccata quę ſolo ore committuntur, eſſe leuia: ſub-
dit, Deo odibiles: eo quod impugnant quod deus in omnibus amat. ſ. mutuum amorem, ſecun-
dum illud: hoc eſt præceptũ meum vt diligatis inuicẽ. Vnde Salomon: Sex ſunt quæ odit Deus, *Ioan 15. b*
& ſeptimũ quod deteſtatur anima eius. ſcilicet eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. ¶ *Con-* *Prou. 6. c.*
tumelioſos. Hic ponit nocumenta manifeſta quæ fiunt lingua. Contumelioſi dicuntur qui ma- *Tex.*
C la in faciem ſiue in præſentia dicunt: iuxta illud, Qui prius fui blaſphemus perſecutor & con- *1. Tim. 1. b*
tumelioſus. Sic ergo hęc tria vicia in materia conueniunt, quia mala de proximo dicunt, diffe-
runt tamen in fine Quia ſuſurro intendit diſcordiam, detractor infamiam, contumelioſus iniu-
riam. vnde contumelioſi dicuntur qui ſunt veloces in verborum vel factorum iniuriis, verbis
coniiciendo, & aliquid improperando, & quandoq; factis flagellando: ſecundum illud. Act. 5.
Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu conſilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõ-
tumeliam pati ¶ *Superbos*. Hic incipit numerare peccata quæ pertinent ad omiſſionem, quæ *Tex.*
opponuntur pręceptis affirmatiuis. Superbi dicuntur quaſi ſuper ſe euntes per inordinatum ap-
petitum excellentiæ: volunt enim præeſſe & non ſubeſſe alienæ regulæ. Ideo præcepta omittũt. *Eccl. 10. b*
Vnde Sapiens: initium omnis peccati ſuperbia. quod verum eſt quantum ad auerſionem à deo.
Non tamen quantum ad conuerſionem ad commutabile bonum. Nam quoad hoc cupiditas di- *1. Timoth. vlt. c.*
citur radix omnium malorum. ¶ *Elatos*. Hic ponit proceſſum ſuperbiæ, ex qua primo in corde
ſequitur elatio: vt, ſcilicet homo ſe ſuper alios efferat, qui nec paré nec ſuperioré pati vult iuxta *Tex.*
illud, non ſum ſicut cæteri hominum. ¶ *Inuentores malorum*. Ex ſuperbia deinceps procedit no- *Luc. 18. a.* *Tex.*
uitatum præſumptio, quam vocat inuẽtionem nouorum ſcelerum & prauarum opinionum. Cũ
enim bona ſint. iam à Deo & hominibus inſtituta, conſequens eſt vt ipſi de nouo adinueniant
noua mala & peruerſa dogmata. ¶ *Parentibus non obedientes*. Conſequenter ponit ipſas omiſſio- *Tex.*
nes, & primo reſpectu ſuperiorum, quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis inſtituta

Eph. 6. a. non obediebant: quod faciendum iubet Aposto.dicens, filij obedite parentibus vestris in domino. D
Et cum spirituales patres sint superiores, illi qui eis resistunt vel non obtemperant, di-
Tex. cuntur parentibus non obedientes. ¶ *Insipientes*. Id est amentes atque insanos, qui ob nimiam
Psal.13. insaniam deum negant.de quibus propheta:dixit insipiens in corde suo, non est deus. Vel insi-
pientes dicuntur qui ab ipso sapientiæ fonte,qui deus est,recesserunt,zelo iusticiæ & charitatis
feruore carentes,qui inter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinam re-
Tex. uerentiam exercent opera. ¶ *Incompositos*. Hic ponit omissionem quantum ad semetipsum. In-
compositio enim attenditur in habitu & incessu secundũ illud, Amictus corporis,& risus den-
Eccl.19. d tium,ingressus hominis denunciant de illo.& sic incompositi dicuntur inordinati,lasciui,intra-
ctabiles,minusque sociales. Quidam tamen inculpantur de hoc quod curiose & superbe com-
Esa.3.d. posito gradu incedebant:quia illa compositio excedebat cõmunem modum compositionis ho-
Tex. minum inter quos conuersabantur. ¶ *Sine affectione*. Ad alios.i.effrenatos sine amore & chari-
2.Ti.3. a. tate atque amicitia, qui durum & inflexibile cor habent erga proximum, qui seipsos duntaxat
Prou.12.b amant & omnia ad se ordinant,erga alios autem crudeles iuxta illud: Viscera impiorum crude-
Tex. lia. ¶ *Absque fœdere*. Hic ponit omissionem socialis conuersationis,quam debet homo aliis ex-
hibere:illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles,violatores pactionum, quos significan-
tius fidefragos nuncupamus:vel qui omnium societatem fugiunt,vel socialiter viuere renuunt,
Eccl. 4 c. vel amicitiæ iura minime obseruant,contra illud:Melius est duos esse simul quam vnum: habẽt
Tex. enim emolumentum societatis. ¶ *Sine misericordia*. Hic ponit omissionem erga inferiores, maxi-
Iacob.2.c. me pauperes,quibus debemus misereri & miserias eorum subleuare,alias (vt D.Iacobus ait.) Iu-
dicium fiet sine misericordia ei qui non facit misericordiam: omnia autem hæc mala quæ om-
nium ferè scelerum genera continent,conueniunt hęreticis,quibus sequentia conuenienter ad-
Tex. aptari possunt. ¶ *Quia cum iusticiam Dei cognouissent, non intellexerunt: quoniã qui talia agunt*. Hic o- E
stendit eos obnoxios D.vindictæ:quia cum cognoscerent deum iustum, & omnes alias perfe-
ctiones habentem,non intellexerunt.i.intelligere & credere noluerunt quod pro peccatis pœ-
Sopho. 1 c. nam inferret,iuxta illud:dicunt in cordibus suis,non faciet dominus bene, & non faciet domi-
Tex. nus male. ¶ *Digni sunt morte*. Hic ponitur pœna eis debita,quę est mors corporalis spiritualis &
Infra.6. æterna,iuxta illud:Stipendia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit deum,de-
seratur à corpore per mortem corporalem,ac etiam ab amicitia per mortem spiritualem,necnõ
Apoca 2. d à fruitione finaliter per mortem ęternam,quæ dicitur secunda & pessima.de triplici morte in-
Psal.33. fra 5. c.super verbo,& per peccatum mors,amplius locuturi sumus. ¶ *Non solum qui faciũt sed e-*
Tex. *tiam qui consentiunt facientibus*. Hic declarat quibus talis pœna debetur. Primò enim debetur his
Psal. 5. qui prædicta peccata committunt:secundum illud,odisti omnes qui operãtur iniquitatem, &c.
Et non solum debetur illis qui faciunt,sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Apo-
sto.propter quosdam gentilium,qui & si idola non colerent,tamen colentibus non resistebant:
Ex quo consentire videbantur. ¶ Ex his verbis Apostoli trahunt doctores Theologi duas re-
gulas generales,videlicet quod agentes & consentientes pari pœna puniendi sunt. Quod non
licet cooperari peccato alterius:cum cooperari sit quoddam consentire. Et de tali consensu co-
operationis dicit glo.in c 1.extra de officio delegati,debere intelligi omnia iura quibus caue-
tur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubi-
tationes. Pro quarum resolutione aduertendum est quod quis potest peccato sine actu peccati
alterius cooperari,siue esse causa illius tripliciter. Primo directe,cum pręcipit, cõsulit, fauorem
Psal 9. præbet,vel laudat peccatum: iuxta illud,laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus
benedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiusmodi cooperatione repręhẽsus fuit Iosaphat
2.Par.19. à Iehu,qui imperauit,dicens:impio præbes auxilium, & his qui oderũt dominum amicitia iun-
a. geris,& idcirco iram quidem domini merebaris,&c. Si adducatur factum Heliæ qui inducebat F.
3.re.18. d. sacerdotes Baal ad sacrificium idolorum,dicens: inuocate nomina deorum vestrorum. Dicen-
dum quod verba illa irrisorię protulit,quod patet ex his quæ subiunxit: clamate, inquit, voce
maiore forsan loquitur:aut in itinere est,aut in diuersorio,aut certè dormit vt excitetur. Hãc au-
tem irrisionẽ Helias faciebat,vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea in-
ducebat eos ad malum,quia primo monuerat dicens: Vsquequo claudicatis in duas partes. Si
dominus est Deus,sequimini illum. Sin autem Baal,sequimini illum. Deinde proposuit virtutẽ
& potentiam domini & impotentiam Baal. ¶ Secundo modo aliquis dicitur cooperari pecca-
to alterius,& esse causa eius,quãdo non impedit peccatũ alterius, reprehendẽdo vel occasiones
auferendo,aut obstaculum ponendo cum potest & tenetur, maxime cum hoc ei ex officio in-
cumbit,prout Nauta dicitur causa subuersionis nauis,si non gubernat nauem cum potest & te-
1. Reg. 2. d netur. Et sic cooperabatur Heli peccatis filiorũ:quia eos non sufficienter reprehendit, vt tene-
Eccl.17.b. batur. Et cum deus vnicuique mandauerit de proximo suo,& eruere eos qui ducuntur ad mor-
Pro.24.b. tem ac diligere animam proximi plusquam vitam corporalem, sequitur quod quilibet tenetur
medio licito,& seruatis debitis circunstantiis, impedire peccatum proximi,cum potest, ex de-
Mat.18.b bito charitatis si probabilitatem habeat de emenda. Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio,
quo ad animam,sicut eleemosyna quantum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligens dare
eleemosynam extremę indigenti,peccat mortaliter.iuxta illud, Qui habuerit substantiam hu-
1.Ioh.3. c. ius mundi,& viderit fratrem suum necessitatẽ habere,& clauserit viscera ab eo,quo modo cha-
ritas

A ritas Dei manet in illo? Sic enim negligendo extremè indigentem corporaliter, eſt cauſa mor-
tis eius, & occidit illum (prout D. Ambro. ait.) Paſce famę morientem, ſi non pauiſti, occidiſti. Sic
qui non impedit aliquem mori ſpiritualiter, quod fit per peccatum, eſt cauſa mortis & peccati
illius. ¶ Tertio modo aliquis poteſt cooperari peccato alterius, & eſſe illius cauſa. proponen-
do alicui materiam ſiue obiectum, qua propoſita ſiue obiecta probabiliter indicat eum ruiturũ
& peccaturum, & qua nõ obiecta, non rueret neque peccaret. Si quidem materia eſt de ſe illici-
ta, peccat. Sed ſi non eſt de ſe illicita, & hoc facit intẽdendo ruinam illius, eſt ſemper peccatum:
vt ſi mulier pulchra ſe exhibeat in via, vt in concupiſcentia habeatur à tranſeuntibus, peccat. Si
vero non intendat ruinam, & materia ſecundum ſe non eſt illicita, vt in caſu propoſito, & habet
probabilitatem quod tranſeuntes occaſione accepta incident in concupiſcentiam illius, peccat,
ſi abſque cauſa rationabili ſe exhibeat. hoc enim eſſet offendiculum ponere infirmis quod nõ 1. Cor. 8. a
licet. Sed adueniente cauſa rationabili, puta præceptũ mariti aut eccleſiæ, de audienda miſſa, aut
alia neceſsitas aut euidens vtilitas, nõ peccat, nec eſt cauſa peccati illorum: ſed ipſorum malitia,
propter quam non tenetur ceſſare à debitis ſeu neceſſaris aut vtilibus operationibus, dũmodo
ruinam non intendat vt dictum eſt. Et cum iuramentum & mutuum ſecundum ſe non ſint illi-
cita materia, ſequitur quod ſi aliquis propter neceſsitatem aut vtilitatẽ, vt fit in treuga & pace,
proponat aut petat iuramentum ab idololatra, quem probabiliter ſcit per idolum ſuum iuratu-
rum, & ſic peccaturum, dum modo non intendat ruinam, non peccat. Similiter nec petens mu-
tuum ab eo quem ſcit ſub vſura mutuaturum. Quia quantum eſt de ſe, nil petit quod alius lici-
tè præſtare non poſsit. Et ſic non eſt ex intentione petentis quod iuret per idolum, aut det mu-
tuum ſub vſura, ſed ex malicia illius, propter quam non tenetur prætermittere ius ſuum aut vti-
litatem ſuam: & eodem modo dicendum eſt de eo qui ſcit iuraturum per deum verum, ſed pe-
ieraturum, ſiue ſit pars, ſiue iudex: quia non petit niſi quod licitè præſtare poteſt Peccaret tamẽ
B ſi peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuum ſub vſura: quia vtrun-
que eſt ſecundum ſe illicitum. Sed non peccat, nec cooperatur peccato illius, ſi ſimpliciter pe-
tat mutuum vel iuramentum: licet ille abſque tali petitione non peccaret offerẽdo mutuum ſub
vſura, tunc enim poteſt licitè vti malicia alterius, & hoc modo redimere vexationem ſuam: quia
etiam deus vtitur peccatis ad aliquod bonum: ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt In Ench.
D. Aug. ait, & habetur in c. admonet, 22. q. 1. Et idem Publicolę reſpondenti dicit: qui vtitur fi-
de illius qui per falſos deos iurat, non ad malum ſed ad bonum, peccato illius non ſe ſociat. Et
eodem modo licet ei qui incidit in latrones manifeſtare bona quæ habet, quæ latrones rapien-
do peccant, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Iſmael: No- Hie. 41. b
li occidere nos, quia theſauros habemus in agro. Nec per hoc inducebãt eum ad minus malum,
vt vitaret maius: ſed offerebant materiam minoris mali, materialiter tantum, hoc eſt nõ præſen-
tabant ea intentione. vt ille expleret malam voluntatem ſuam circa illam: ſed ad ſeruandum vitã
& redimendam vexationem ſuam vel proximi tali oblatione aut traditione, vtitur peccato al-
terius in bonum ſuum, & non inducit ad malum. Vnde apparet quod aliud eſt inducere ad pec-
catum vel minus peccatum, & aliud offerre materiam peccati materialiter tantum, quæ de ſe nõ
eſt illicita, ſed ex malicia peccantis. Ex præmiſsis ſequitur quod non licet alicui cõſulere adul-
terium, vt euitet in eo vxoricidium: Quia ſi non ſunt agenda nec conſulẽda mala, vt inde veniãt
bona: multominus agenda aut conſulenda ſunt minora mala, vt euitentur maiora. Si adducatur Rom. 3. b.
in oppoſitum factum Loth, qui ſodomitis clamantibus: educ viros iſtos qui introierunt ad te, vt Gen. 19. b.
cognoſcamus eos, ait: Nolite quæſo fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ
necdum cognouerunt viros: educam eas ad vos: Abutimini eis ſicut vobis placuerit, dum modo
viris iſtis nihil mali faciatis. Dicendum ſecundum D. Aug. quod perturbatus animo hoc dixit,
nec in hoc eum fore imitandum, vt patet ex c. quod ait 14. diſt. Quia vt Apoſto. ait, ſi quis ſuo- 1. Tim. 5. b
C rum, & maxime domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Et ſi obiicia-
tur illud D. Petri, vbi dicit quod Loth, & aſpectu & auditu iuſtus erat, propter quod dictum. D. 2. Pet. 2. b
Ambro. dicit eum excuſandum, viderurque eum ſummę charitatis efferre, quia minus erat ſe-
cundum naturam coire, quam contra naturam delinquere: vt in c. offerebat, 32. q. 7. Quia ratio
adiuncta ex D. Paulo, quod non ſunt facienda nec conſulenda mala, vt inde veniant bona, appa-
rentior mihi videtur. ſequor opinionem D. Aug. Et ad authoritatem D. Petri, reſpondet glo.
Gen. 19. quod Loth erat iuſtus comparatiuè ad ſodomitas, ſed non erat iuſtus in hoc facto. Et ſi
allegetur dictum D. Aug. in lib. de adulterinis coniugiis, & habetur in c. Si quod verius 33. q. 2.
Secundum legem chriſti illicitum eſt ſiue adulterã occidere, ſiue alteram ducere ea viuente: ab
vtroque eſt abſtinendum, non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus eſt quod non
licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Quia per illa verba D. Aug. non conſulit,
ſed ſolum dicit adulterium eſſe minus malum homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis
enim eſt tam demens qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat quod non licet. ¶ Si vlterius ad-
ducatur factum Heliſæi, qui Naaman Siro petenti: hoc ſolum eſt de quo depreceris dominũ 4. reg. 5. a
pro ſeruo tuo: Quando ingredietur dominus meus templum remon, vt adoret. Et illo innitente
ſuper manum meam adorauero. In templo remon adorãte eo in eodem loco, vt ignoſcat do-
minus ſeruo tuo. pro hac re. Cui Heliſæus reſpondit: vade in pace. Per quæ verba declaraſſe vi-
detur quod licite poterat ſuſtentare manus regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem

lyra dicit licitum esse puellæ christianę portare caudam domine suæ euntis ad Phanũ. Dicendũ D
quod cũ illa sustẽtatio manuũ & delatio caudę nõ sint actus de se mali, sed solũ per accidẽs ex
malicia agẽtis, cooperando illi, non intendẽdo ruinã vt dictũ est, nõ est cooperari peccato illius,
sed solũ vti ad bonũ suum vt dictũ est. Et sic quãuis illi actus essent mali, vt procedebãt ab impe
rio interiori regis, vel dominæ, non tamẽ sequitur quod ille qui cooperabatur ad illũ actũ exte-
riorẽ, vellet illã deformitatẽ consequentẽ ipsum, vt expresse apparet ex petitione Naamã. ¶ Et
si instetur: quod qui vult antecedens, necessario vult & cõsequens quod scit vel credit sequi ad
ipsum: Sed ex illo actu exteriori corã idolo Remon facto, sequebatur deformitas idololatriæ in
domino Naaman, ergo si Naaman volebat illũ actum exteriorem, & illi cooperabatur, volebat
deformitatẽ, & ei cooperabatur, dicendum quod illa maxima intelligitur, quando consequẽs est
medium necessario præcausandum ab eo qui sua volitione causaturus erat antecedẽs, alias non.
Sed ad illã manuũ eleuationẽ non sequebatur necessario illa deformitas in domino Naamã: quia
poterat alia intentione super eum sustentari Ideo non sequitur quod vellet illud, quẽadmodũ
is qui iuuat ad actum adulteri vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente necessario se-
quitur quod velit deformitatẽ ei necessario annexam, licet non cogitet & formaliter non inten-
dat, imo ei conditionaliter displiceat, absolute tamen ei placet, & eodem modo dicẽdum est de
illo qui Phithonissam consulit. Si allegetur decretũ concilij Tholetani, quod habetur in c. duo
mala 13. dist. vbi dicitur: Duo mala cautissime sunt præcauenda: tamen si periculi necessitas vnũ
ex his perpetrare cõpulerit, id debemus resoluere quo minori nexu noscitur obligari. Vbi glo.
exponit resoluere .i. facere. Nec illud consilium consulit minus malũ, cum resoluere debeat ex-
poni pro facere aut permittere, vnde administratores rei publicæ licitè permittunt prostibula,
1.Cor.7.a vt vitentur adulteria. Et Apostolus est sic intelligẽdus cum dicit: Propter fornicationem vnus-
quisque suam habeat vxorẽ. vnde addidit secundũ indulgentiã dico, & non secundũ imperium
vel consilium. Sic debẽt exponi verba sanctorũ doctorum, si qui videantur dicere opposita: ma-
P.6.lib. 32.c.55. & 5. 6. ximè *D. Gregorius in moralibus*, & habetur in c. Nerui testiculorũ leuiatan 13. dist. circa finẽ, vbi di-
cit minora semper eligantur .i. eligi permittantur. licitũ tamen est totis viribus dissuadere maio- E
ra. Nec talis cooperatur peccato minori, si ille cui dissuasit maius, incidat in minus: quia hoc est
in 4. dist. 19. de peraccidens Si adducatur D. Tho. qui dicit quod licet sciamus fratrem ex correctione no-
stra concitandum ad odiũ, dum speramus quod odium paulatim tepescet, & sequetur correctio,
possumus corrigere: ex quo videtur sequi quod licet cooperari fratri ad actũ peccati, dum mo-
do hoc operari vel cooperari non sit sibi allaturum detrimentum salutis. Dicendum quod illa
correctio nõ est cooperatio peccati: quia ad illam nõ sequitur de per se odiũ, imo apud sapiẽtes
sequitur cõmuniter dilectio: sed si sequatur odiũ, hoc est de per accidẽs ex malicia correcti, pro-
pter quã quis nõ deobligatur à præcepto diuino. Nec christus induxit iudã ad malum, cũ dixit:
Ioan.13.e. quod facis fac citius: quia hęc verba increpatiuè dixit ad redẽptionem vexationis, ne differret
passionẽ quã ex malicia sua iam actu procurauerat: & eo modo dicẽdũ quo dicitur his qui corrigi
nõ possunt & sunt desperati. Vade, despera. Nec Aposto. cũ dixit, ego de resurrectione iudicor,
Act.23.b. quia intẽdebat seruare vitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem.

Epitome. II. C.

Postolus ex vita gentilium conclusit ipsos nõ suis meritis fuisse receptos in gratiã dei, nihilq; eis profuisse cognitionẽ legis naturæ, sed eos accusasse. Nunc in hoc capite cõtinuãdo necessitatẽ gratię, aduersus iudęos progreditur, ostẽdens quod nec iudæi iustificati sunt ex his ex quibus gloriabantur. s. lege & circũcisione. ¶ Et primo ponit iudiciũ iudęorũ & gentiliũ ad fidẽ conuersorũ de priori vita, & vtrosq; arguit de inordinato iudicio, confutatque humanũ iudiciũ excludẽdo causas excusationis. s. ignorantiã & innocentiã. Postmodũ astruit & cõmendat diuinũ iudicium, ponẽdo diuini iudicij veritatẽ, excludẽdo cõtrariam opinionem. Assignat causam & reprobat eã: ostẽdit periculũ & retributionem contẽptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. ¶ Secũdo ibi (qui reddet, &c.) manifestas, astruit, & cõmendat diuini iudicij veritatẽ quãtum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedẽ siue stipendia eorum. Et assignando rationẽ iustæ distributionis dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarũ ab eo. ¶ Tertio ibi (*Non enim auditores,*) *&c.* declarat legẽ Moysi per cuius auditum iudæi arbitrabantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatem eorum qui legem sine auditu seruant. commendat insuper in gentilibus legis obseruãtiam, & probat quod dixerat. ¶ Quarto ibi (*Si autem, &c.*) ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos: quorum prærogatiuam explicat, quãtum ad gentem: quia lex eis data est, & quantũ ad fructum legis, & quantũ ad deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habẽt ad noticiam legis. Deinde ostendit deffectum iudæorum, quantum ad seipsos, & quantũ ad proximos, & per comparationem etiam ad deum. ¶ Postremo in calce capitis ibi (*Circuncisio, &c*) ostendit quod neque etiam circuncisio, de qua gloriabantur iudæi, sufficit ad salutem: & deducit rationem cõparando circuncisionem præputio, & assignando discrimen. F

Expositio literalis. II. C.

¶ *Propter quod*.i. propterea quod malefacientes digni sunt morte, non solũ qui faciũt, sed etiam
qui

A qui cōſentiunt facientibus.ea de cauſa *inexcuſabilis es*.ſ. à peccato *ô homo omnis*,ſiue ſis iudæus,ſiue gētilis,*qui iudicas*.i. temerariè dānas & reprobas aliū *in quo*.ſ.iudicio,*enim alterū iudicas*. ſ. de occultis dequibus ſolus deus habet iudicare,vt de cogitationib° cordiū & futuris cōtingētibus, aut cōtra regulas iuſticię,que requirūt diſcretionē & examinationē,*teipſum condēnas*.i. teipſū condēnabilē oſtendis:*eadem enim agis que iudicas*.i.cōſimilia in genere vel ſpecie agis quę in aliis condēnas.*Scimus enim*.i.pro certo tenemus per naturalē rationē vel per ſupernaturalē illuminationē id quod vos vel neſcitis, vel nō creditis. ſ. *quod iudiciū Dei eſt ſecundū veritatē*.i. infallibiliter imminet *in eos*.i.contra eos *qui talia agunt*,& in aliis condēnant ea quæ ipſi agunt,ſeu eos qui ſe inuicē temerario iudicio iudicāt.*Exiſtimas autem ô homo,qui iudicas*.i. tuo iudicio dānas *eos qui talia agunt & facis ea*,quod tibi ſit data talis iudicandi poteſtas, vt non iudiceris de ea in hoc mūdo: *quod effugies iudicium Dei*,qui.ſ. modo non punit,quia bonus eſt, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit,q.d.Si hoc exiſtimas, falſa eſt exiſtimatio tua.*An diuitias bonitatis eius*.i.copioſam bonitatem eius,qua bona peccatoribus largitur,ſolem ſuum oriri faciens ſuper bonos & malos, & pluēs ſuper iuſtos & iniuſtos. *& patientiæ*, qua grauiter & cōtumaciter ex malitia peccantes ſuſtinet,*& longanimitatis eius*,qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tēpore perſeuerātes expectat,vt ad eum redeant & pœniteant.*contemnis*.eas impugnando clamore,& Dei miſericordia abutendo. *Ignoras* tu peccator non ignorantia inuincibili, ſed vincibili,craſſa,ſupina & affectata,*quoniam benignitas Dei*,id eſt,pia miſericordia Dei differentis pœnam,*ad pœnitentiam*, id eſt,reconciliationem(te)ſcilicet peccatorem *adducit*,id eſt, prouocat,ducit & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quantum eſt de ſe. Ideo enim expectat vos vt miſereatur veſtri: *Secundum autem duritiam tuam*.i. pertinaciā,qua malo adhæres, & qua durus es corde,vt verbum Dei reſpuas,*& impœnitens cor*,quod de priſtinis malis nō dolet,nec futura vitare cōtendit,ſed in eis perſeuerat. *theſaurizas tibi iram*, id eſt, multiplicas, acumulas,colligis,& reponis vindictam

B & reatum pœnæ deterius peccando:*in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei*, id eſt, in die extremi iudicij in qua iratus apparebit,& vltionē manifeſte reuelabit,& exercebit ſuper iniquos & ſceleratos abſq; tamen vlla animi perturbatione & ſui mutabilitate.

1.Co.4.a. Hie.17.b. Eſa.51.b. Math.7.b Eſa.30 d. Sopho.1.d

Secunda pars, II. Capitis.

Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius,ſiue interna ſiue externa,non quidē ſecundū equalitatē operū:quia premiū excedit meritū,ſed ſecundū proportionē,quia bonis retribuet bona & meliora melioribus.*His quidē qui ſecundū patientiā boni operis*.ſ.erūt bene diſpoſiti,qui patientia dei bene vtūtur,vel æquanimiter ſuſtinēt aduerſa, nec ꝓpterea ceſſant à bono operę, ſed perſeuerāt.*Gloriam*.i.claritatem intrinſecā in anima,quæ prouenit ex clara viſione & fruitione diuinę eſſentiæ,& extrinſecam in corpore,quæ fluit à gloria animæ:*& honorē*.i.reuerentiā quę eis exhibebitur ab omni creatura,*& incorruptionē*.i.indefectibilē gloriæ & honoris permanſionē: quia illa gloria & honor non erunt tranſitoria, prout in hoc mūdo:ideo accipient coronā incorruptā & immarceſcibilē.*quærētibus vitā æternā* i.qui hac intentione bona operātur,vt habeāt vitam æternā,& nō vt videantur ab hominibus,vt hypocritæ. *His autē qui ſunt ex cōtentione*.i. qui veritatē impugnāt cū confidētia clamoris, & cōtentioſi ſunt cōtra proximū,vel cōtra fidē ex pertinacia ac duritia cordis,pœnitere cōtēnunt.*& qui nō acquieſcūt veritati*.ſ.doctrinæ fidei & iuſtitię diuinæ, & perversè viuendo nō credūt veritatē iuſti iudicij dei.*credūt autē iniquitati*.i.ſuggerētibus & perſuadētibus iniquitatē:vel credūt peruerſæ ac infideli doctrinę:vel etiā peccatorū impunitatē.talibus reddētur ſequētia,*ira*.i. pœna,& vindicta in anima & corpore & qualibet eius pte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ.*& indignatio*,quia ſibi ipſis indignabūtur,& cōtra ſeipſos cōmouebuntur propter peccata quæ cōmiſerūt,*tribulatio*.i. punctura dolorū & tormētorū quæ ſuſtinebūt.*& anguſtia*,quæ in eis cōſurget,eo quod animus eorū non valebit inuenire remediū contra mala quæ timebūt & patientur, vndiquaque enim ſequetur oppreſsio & perplexitas,vt

C nullo modo euadere poſsint.*in omnē animā hominis operātis malū,Iudæi primum & Græci*.i.gentilis. præponit Iudæos:quia Iudęis maior pœna debebatur, tanquā ſcientibus voluntatē Dei per legē, & eadē ratione nunc maior pœna debetur Chriſtianis,circa idē peccatū. *Gloria autem honor & pax*.i. perfecta animi tranquillitas,quæ ponitur loco incorruptionis,quā ſupra nominauerat cōtra anguſtiam malorum.*Omni operāti bonū,Iudæo primū & Græco*.præponit Iudęos,quia eis primo promiſſa ſunt & in eorū promiſsiones Græci,hoc eſt Gentiles,introierunt.*Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum*.i.diſtributio præter dignitatē & debitum perſonarū, non enim duobus æqualiter ſe habentibus,inæqualiter dat vel tribuit.*Quicūnque enim ſine lege, ſcilicet Moyſi à deo acceptâ peccauerunt,ſine lege peribunt*.i. condēnabuntur, non propter tranſgreſsionē legis Moyſi,quā non acceperunt,ſed propter tranſgreſsionem legis naturæ.*& quicunque in lege*.i. poſt legē ſcriptā & ſuſceptā,*peccauerunt,per legem iudicabuntur*.i. condēnabuntur propter trangreſsionem legis.

Eſa.58.e. Mat.13.f Ioā.17.d 1.Cor.15. Sopho.1.d Luc.12.g.

Tertia pars, II.Capitis.

Non enim auditores legis,ex hoc ipſo quod legem audiunt,quamuis iuſti apud homines reputentur,non tamen *iuſti ſunt apud deum*, qui non ſolum nouit quæ foris patent, ſed etiam cor intuetur: qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita ſpiritualiter non capiunt, aut ſi capiant non ea qua decet intentione, adimplent. *Sed factores legis iuſtificabuntur*. non quod quaſi per opera cærimonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iuſtitiam Dei ſiue gratiam iuſtificantem acquirant, cum talis per ſolam dei miſericordiam merito

D

pasſionis Chriſti infundatur: ſed quia per huiuſmodi ſcriptæ legis opera ſpeciali auxilio D
dei adimpleta ad iuſtificationem diſponentur, & à deo miſericorditer iuſtificabuntur. *Cum enim gentes qua legem*. ſcilicet diuinam ſcriptam, quæ ſolis iudæis data eſt, *non habent naturaliter*, id
Pſal. 4. eſt, inſtinctu & directione naturali per ſinderеſim in intellectu practico impreſſam, qua diſcernere poſſunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturam gratia reformatam: *ea qua legis ſunt, faciunt*, id eſt, quæ lex ſcripta, quo ad moralia mandat. *eiuſmodi legem*, ſcilicet ſcriptam per Moyſen datam *non habentes, ipſi ſibi ſunt lex*, inquantum funguntur officio legis ſemetipſos inſtruendo & ſe ad bonum inducendo. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum*, id eſt, firmiter fixum, *in cordibus ſuis*, id eſt, in intellectu & ratione eorum non atramento, ſed ſpiritu Dei viui. *teſtimonium reddente illis conſcientia*, id eſt, applicatione ſcientiæ ſiue cognitionis per ſinderеſin habita, qua de aliquo iudicatur an bene vel male factum ſit, *ipſorum*. ſ. qui talia agunt, quæ conſcientia non ſolum eſt operum, ſed etiam, *inter ſe inuicem cogitationũ accuſantium aut etiam defendentium*, in conſcientiis reproborum quæ erunt apertę & manifeſtę, *in die*. ſ. extremi iudicij, *Cum iudicabit deus* ea quæ nũc ſunt *occulta hominum*, de quibus nũc homines iudicare nõ poſſunt,
1. Cor. 4. a hoc iudicium dei certum eſt. *Secundum euangelium meum*, id eſt, à me prædicatum, *Per Ieſum chri-*
Act 10. g.
Ioan. 5. d. *ſtum*, qui conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorum.

Quarta pars. II. Capitis.

SI *autem tu Iudaus cognominaris*, quod eſt nomen honorabile tanquam à nobilibus & iuſtis parentibus deriuatũ à Iuda patriarcha filio Iacob. *& requieſcis*, perſiſtis & delectaris *in lege*, quaſi per eam de credendis & agendis certificatus. *& gloriaris in Deo*. i. in noticia & cultu vnius Dei, vel in redemptiune quam tibi per prophetas nunciauit, *& noſti voluntatem eius*, ex doctrina legis & prophetarum, ſciẽs quid ipſe ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri. *& probas*. i. approbas & commẽdas, *vtiliora*. i. meliora & perfectiora eligere noſti, *inſtructus per legem*, in qua diuerſi perfectionum gradus docentur. *Confidis*. i. præſumis, exiſtimas *teipſum eſſe ducem*. i. directorem, cæcorũ, id eſt, incapacium ad intelligendum, *lumen eorum qui in tenebris* ignorantiæ, *ſunt*. ſ. conſtituti *eruditorem inſipientium*. i. eorum qui abſque cognitione diuinorum ſunt, *magiſtrum infantium*. i. paruulorum, qui ob defectum ætatis imperfecti ſunt, vel eorum qui rudimentis egent, *habentem formã* E
perfectionis, vt aliis ſuis exemplar *ſcientia* in agendis, *& veritatis*, in credendis & ſpeculatiuis, *in lege*, ſcilicet contentis. *Qui ergo alium doces. Cur teipſum non doces*. dicis te eſſe ducem cæcorum, cur per rectam viam a te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorum qui in tenebris ſunt, cur opera tenebrarum non abiicis? Si eruditor inſipientium, cur timorem domini, quæ eſt initium ſapientiæ reliquiſti. Si magiſter infantium, cur puer es ſenſu, & more puerorum inſanias falſas proſequeris? *Qui pradicas non furandũ*. i. non eſſe accipiendum alienum inſcio vel inuito dño, prout lex dicit, *Furaris*. i. accipis & es ſocius furum. *Qui dicis*, tum occulte, tũ publice, tum verbis, tum ſcriptis, *non mœchandũ*. i. non adulterandum, *mœcharis*. i. adulteraris fidem matrimonij frangens. *Qui abhominaris* idola, ex præcepto legis ſciens non eſſe colẽda, *Sacrilegium facis*. i. ſacra quæ ſcis eſſe veneranda, contaminas abutendo his que ad diuinum cultum pertinent, chriſtum negan-
Pſal. 77. do, vel ſacrum de ſacro auferendo, & in prophanos vſus exponendo. *Qui in lege*. ſiue de lege,
Pſal. 147. *gloriaris*, cum iactantia dicẽdo: Quantum audiuimus & cognouimus, ea patres noſtri narrauerũt nobis &c. &, non fecit taliter omni nationi, &cæt. *Per prauaricationem legis Deum inhonoras*. non exhibendo ei debitam reuerentiam, non obediendo mandatis ipſius: qui legem ſuſcepiſti, legem relinquis: *nomen enim Dei per vos blaſphematur*, id eſt, gloria & fama nominis dei per veſtram malam conuerſationem vituperatur, *inter gentes ſicut ſcriptum eſt*. quæ propter veſtram malam conuerſionem arbitrantur legem à Deo datam non eſſe bonam.

Quinta pars. 2. Capitis.

CIrcumciſio *quidem*, ſcilicet corporalis *Prodeſt tibi iudae*. quantum ad remiſſionem peccati o-
Gen. 17. b riginalis: quia data eſt Abrahę, & ab eo ſecundum carnem deſcendentibus. *Si legem* Moſaicam *obſerues*, id eſt, cuſtodias & impleas, non in ſenſu literæ, ſed ſpirituali poſt paſſionem chriſti F
exhibitam, ſi chriſto ad quem te lex dirigit, credas, & euangelium ſuſcipias: quẽadmodum profeſſio religioſis prodeſt, ſi regulam ſeruent. *Si autem prauaricator legis ſis*, id eſt, ſi legẽ trãſgrediaris, & debito modo non impleas: *Circumciſio tua* carnalis, *Preputium facta eſt*, id eſt, nõ amplius prodeſt tibi, quam ſi non eſſes circuncíſus: & ſic præpuciatis ſimilis effectus es, quibus gentilitas non prodeſt, ſed obeſt. *Si igitur preputium*. i. ſi aliquis gentilis incircũciſus, *iuſticias legis*. i. moralia præcepta & mãdata legis quæ ſunt de dictamine rationis naturali *Cuſtodiat*. i. ſeruet vt per ea quæ facta ſunt in cognitionẽ dei perueniat, & in fide & cultu vni᷒ dei permaneat: *Nõne preputium illius in circunciſione*. ſ. ſpirituale: *reputabitur*. i nõne fructũ circũciſionis habebit & imitetur fidẽ Abrahæ quæ reputata eſt ei & filiis ſuis per imitationẽ ad iuſticiã, in cui᷒ fidei ſignũ & proteſtationẽ data fuit circũciſio. *& iudicabit id quod ex natura eſt preputiũ*. i. gẽtilis non ſententiã proferẽdo, ſed cõparatione facti melioris iudicandũ & cõdemnandũ oſtẽdet. *legẽ conſumans*, eo quod
Gen. 17. b. legẽ omnibus viribus ſuis implet, te. ſ. iudęũ circũciſum, *qui per literã*. i. legis ſcripturã, *& circunciſionẽ*. in litera legis ſcriptã & manifeſtatã, *prauaricator*. i. trãſgreſſor *es legis*. acceptę quã gentilis nõ habet. *Nõ enim*, ille eſt verę iudeus, *qui in manifeſto Iudeus eſt*. i. qui à Iacob originẽ traxit, *neque qua*
Infra. 4. b *in manifeſto in carne eſt circũciſio*. quæ. ſ. videri poteſt, eſt vera circũciſio: quia eſt ſolũ ſignũ interioris circũciſionis, verũ autẽ ſignũ nõ eſt niſi reſpõdeat illi ſignatũ. *Sed qui in abſcõdito iudaus eſt*. ſ.
veræ

A verę iudęus:qa mãdata legis,quę iudęi ꝓfitentur ex affectu cordis,quod est absconditũ & ab hominib⁹ videri nõ potest. *Et circũcisio cordis*.s.vera est,quia ꝓpter deũ abiectis viciis,& adeptis virtutibus ea quæ legis Christi sunt,obseruat homo, *in spiritu*. In virtute spiritus sancti & secũdum spiritualem intellectum legis Moysi, *Et non in littera*,id est,non secũdum sensum literæ grammaticalem. *Cuius*,scilicet circuncisionis interioris *laus*,id est,manifestatio cum approbatione, *non ex hominibus*, qui solum vident quæ foris parent & non interiora, *sed ex Deo est*. qui cor intuetur & scrutatur ac probat renes & corda. 1.Re.16.b

Commentum. II. Capitis.

Propter quod inexcusabilis es,ô homo omnis qui iudicas. Tex.

Apostolus hic supponit iudicium temerarium gentilium & iudęorum ad fidem conuersorũ, quo iudicabant inuicem de præterita vita. Iudæi arguebant gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus:Gentiles vero iudæos de præuaricatione legis acceptę:licet tam iudæi quã gentiles peccatis quæ sibi inuicẽ obiiciebant,inuoluti essent. Gentiles quidẽ veritatẽ dei in impietate & iniusticia detinentes,fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudæi etiã accepta lege veritatem dei in impietate & in iniusticia detinuerãt idololatrantes & legẽ præuaricãtes:vtrique enim populo reuelata fuit iusticia dei:Iudæis per fidẽ,gentibus autẽ per visibilia quæ facta sunt. Ideo hic ex præmissis vtroq; arguit de inordinato iudicio,& omnes tam gẽtiles quam iudæos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse concludit,dicens. Propter quod,&c. *In quo enim iudicas alterum,teipsum condemnas.* Hic confutat humanum iudicium, excludendo vnam excusationis causam.s.ignorantiã,quæ excluditur per ipsummet iudiciũ. Quicunque enim iudicat aliquẽ de aliquo,quasi male agentẽ,ostendit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc concludit ipsum esse condẽnabilem.ideo dicit:inexcusabilis es,quia ostẽdis teipsum cõdemnab lẽ cum iudicas alterum male agẽtem,quod tamẽ iudicium de occultis & factis aliorũ propter incertitudinẽ prohibitum est:iuxta illud, Nolite iudicare,& non iudicabimini. Ad cuius euidentiã sciendũ est quod Tex.

B ad iudiciũ humanum licitum,tria requiruntur. Primo quod procedat ex inclinatione & actu iusticiæ,quæ versatur circa debitum æquale,vt non vltra vel minus quam debetur iudicet siue ascribat:secundum illud,diligite iusticiam qui iudicatis terram. Secũdo quod procedat ex authoritate & potestate præsidentis:iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienum seruum, domino enim suo stat aut cadit. Tertio quod proferatur secundum rectam prudentiæ rationem siue deliberationem, hoc est quod fit de certis & non dubiis: secundum illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcunque autem horum trium deficiat iudicium erit viciosum. Si desit æqualitas, erit iudicium peruersum & iniustum. Si authoritas, erit iudicium vsurpatuum & abusiuum:quia non est maior abusus quam potestatis deffectus. Si certitudo aut prudentia,erit iudicium temerarium & præsumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium,aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. Vnde Aposto. Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestauit cõsilia cordium. Et Hiere. Prauum est cor hominis & inscrutabile quis cognoscet illud? sequitur: Ego dominus scrutans corda & probans renes. Et Esa. Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum, & dicemus quia Dij estis vos? Cum ergo tam gentiles quam iudæi de se inuicem iudicarent absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare per ignorantiam. Quia ipso facto quo iudicabant,protestãtur se non ignorare:Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. *Eadem enim agis quæ iudicas.* Hic excludit aliam excusationis causam,videlicet innocentiam q. d. Ideo tu qui alios iudicas,teipsum cõdẽnas. Quia cũ ea agas quæ condẽnas, manifeste ostendis te condemnandum esse & cõtra conscientiam iudicas. Vnde christus:ex ore tuo te iudico serue nequam.& alibi. in quo iudicio iu- 1.Cor.4.a Mat.7.a. Sap.1.a. Ro.14.a. Eccl.5.a 1.Cor.4.a Hier.17.b Esa.41. Tex.

C dicaueritis, condemnabimini. & Salomon:illaqueatus es verbis oris tui,& captus propriis sermonibus. Et Christus, quid vides festucam in oculo fratris tui,&cæt. Et Dauid proposita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, seipsum condemnauit. Quocirca redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideo Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in suum ipsorum conuitium fuisse desertos asseuerat. Mat.7.a. Prou.6.a. Math.7.a 2.Re.12.c

¶ Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publicj,qui ex officio alios iudicant & condemnant pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant. Quod tamen non est vsquequaque verum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, *Teipsum condemnas*, &cæt. exponi possunt, id est, te condemnabilem absque excusatione ostendis, cum in pari aut simili culpa existas. Si vero priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato,in quo ipse est inuolutus,non peccat,modo absque superbia & scandalo hoc faciat:corrigere enim potest cum humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio, sed rogantis & se emendare proponentis. Quia vt D. Thomas ait,peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem:Quia cum non tollat iudicium rationis, sequitur quod per se non cõtrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatũ reddit hominẽ indignũ correctione contrarie,sed negatiue:& sic exponit D.Tho. Si autem loquamur de iudicibus publicis & publice iudicãtibus & corrigentibus ex officio,distinguendũ est de ecclesiasticis aut tẽporalibus. 2.2.q.33. ar.5.

Eccleſiaſtici enim iudicantes & corrigentes, vt miniſtri Eccleſiæ, prædicando vel puniendo de D
peccato mortali in quo ipſi ſunt occulte inuoluti, abſque contritione vel atritione peccāt. Iuxta illud, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. quia ſic indignė vtitur officio prælationis aut
In 4. diſt. 19. q. 2. ar. 2. prædicationis, vt D. Thomas ait. Et ſecundū alios, quia eſt ſuſpenſus quo ad ſe, vt babetur. in c. vlt. extra de tempo. ordi. Dominus Caietanus ſuper q. 60. ar. 2. 2. 2. D. Thomæ, dicit quod prælatus ſpiritualis vtens officio ſuo in his quæ non ſunt ordinis, ſed iuriſdictionis, quanuis ſit in peccato mortali occulto, non peccat ſaltem mortaliter per ſe loquendo, licet bene ratione ſcandali. Et ad obiectionem de indigno vſu officij, reſpondet quod non indignė vtitur cōtrariė aut priuatiue, ſed ſolum negatiue. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis, ad quod requiritur conſecratio, quæ non requiritur ad vſum & actum iuriſdictionis, & allegat D. Tho. 3. p. q 64. ar. 6. ad 1. Si autem ſit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illum duplici peccato peccare. Primo quia officium ſuum indebite. i. non eo modo quo debet, exequitur. Secūdo quia ſcandaliſat. Et ſecundum hoc dicunt debere intelligi illud.
Iſa 49. c Peccatori autem dixit deus: Quare tu enarras iuſt icias meas & aſſumis teſtamentum meum per os tuum. Tu vero odiſti diſciplinam, & proieciſti ſermones meos retrorſum. Si videbas furem,
Ioan. 8. a. currebas cum eo, &c Et illud: Qui ſine peccato eſt, veſtrum primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambroſij, quod habetur. 3. q. 8. in c. iudicet. vbi dicitur: iudicet de alterius crimine, qui non habet in ſe quod condemnet. Iudicet inquit, qui non habet quod putauerit in alio punienda & dicta D. Grego. in mora. quæ habentur in c qui ſine peccato, & c. In grauibus eadē q Quo ad iudices vero tēporales licet ſint dei miniſtri, nō tamen ad eorū officiū acceptādū vel excercendū egent cōſecratione. Ideo etiam ſi ſint in peccato mortali tali de quo iudicāt, ſi peccatum ſit occultum, non peccant. Si vero ſit notorium, peccant ratione ſcandali. Ideo Zenocrates ſemel riſiſſe dicitur, quando vidit magnos latrones. i. iudices & præſides condemnare E
ad ſuſpendium minores. Reſolutio ergo D. Tho. eſt quod illi qui ſunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui ſunt in eiſdem vel minoribus, vt D Chryſo. dicit ſuper illud. Noli-
Math. 7. a te iudicare. &c. Et maximė quando illa peccata ſunt publica, quia ex hoc generatur ſcandalum. Si autem non ſunt publica, ſed occulta, & neceſſitas iudicandi immineat, poteſt cum humilitate
In lib. de ſer. do. in mont. arguere & iudicare. Vnde D. Aug. dicit: Primum cogitemus cùm aliquem reprehendere neceſſitas nos cogit, vtrum tale ſit vicium quod nunquam habuimus, & tūc cogitemus nos etiam habere potuiſſe vel tale, quod habuimus & iam non habemus, & tunc tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem nō odium, ſed miſericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vicio eſſe, non obiurgemus, ſed congemiſcamus & ad pariter conandum inuitemus.
Tex. ¶ *Scimus enim quoniam iudicium dei eſt ſecundum veritatem, in eos qui talia agunt.* Hic oſtēdit & com-
Iob. 19. d. mendat iudicium Dei de infallibili veritate. q. d. Ideo dico quod teipſum condēnas, ſiue te con-
Eccl. vlt d demnandum oſtendis à Deo, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos Quia nos qui reuelationem
Ioan 6 g. ad Tit 1. a à Deo habemus, certo ſcimus quod iudicium condemnationis Dei eſt, & erit ſecundum verita-
Heb. 6. d. tem in eos, id eſt contra eos qui talia agunt. ſecundum illud Iob, Vltor iniquitatis eſt gladius, & ſcitote eſſe iudicium. Et Salomon: Cuncta quæ fiūt, in iudicium adducet Deus. Scimus præterea quod iudicium dei erit ſecundum veritatem: cum ipſe idem ſit veritas per eſſentiam, nec mentiri poteſt nec fallere aut falli, prout hominis iudicium quod amore, odio, timore corrumpi poteſt: Ideo non eſt ſemper verum. Iudicium autem humanum, quod innititur dictis & de-
Hie. 29 f. poſitionibus teſtium, non eſt ſemper verum, prout dei qui propter immutabilitatem à veritate
Iob. 41. a. deduci non poteſt: ideo eſt iudex & teſtis. Vnde & Iob. Nō parcam ei quaſi verbis potentibus
Pſal. 95. & ad deprecandū cōpoſitis. Et pſal. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iuſticia.

Tex. *Exiſtimas autem hoc, ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei?* F

HIc commendat iudicium diuinum ex ineuitabili neceſſitate increpando ironice opinionē contrariam, ac ſi diceret: Nunquid ô homo, &c. ſuperioris iudicium non timens, exiſtimas
Iob. 11. d. quod tu effugies iudicium dei? Si boc exiſtimas, valde erras. Nam Iob dicit Effugium peribit ab
Pſal. 138. eis. & Dauid, quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam: Iraſcitur hic eis Apoſto. eo quod impunitatem ſibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices. præſertim præſides & principes atque monarchæ, qui ſe exemptos à iudiciis arbitrantur, quos legum ſuarum cuſtodes relinquit omnipotens, & ſuarum ouium paſtores. Si iura, quibus ſubditos cogunt, non ſolum tranſgrediuntur, verum in rem ſuam ſumma licentia peruertūt, eſtimantes quod nullum eos aprehendat iudicium ſiue quod ſupererit eis declinandi poteſtas: notent quod dei iudicio
2. Cor. 5. b nemo non ſubditur Omnes enim nos, nullo pœnitus exempto, manifeſtari oportet ante tribunal domini noſtri Ieſu chriſti, vt referat vnuſquiſque prout geſſit in corpore ſiue bonum ſiue malum. Quo fugieot à ſpiritu dei præſertim eccleſiæ principes, cum D. Petrus eos admonitos
Sap. 6. a fecerit, quod à domo dei incipiet iudicium? Et reges perterrefaciat ſapieos 5. & 6. c, maxime cū dicit: Horrendė & cito apparebit, quoniam iudicium duriſſimum bis qui præſunt, fiet. Exiguo
Heb. 10. f enim conceditur miſericordia: Potentes autē potenter tormenta patientur. Et Apoſtolus. Horrendum eſt incidere in manus dei viuentis: Si plura de vniuerſali iudicio videre cupis, vide 22. caput noſtrarum inſtitutionum theologicarum.

An diuitias

A *An diuitias bonitatis eius, & patientia, & longanimitatis contemnis?*

HIc ostendit causam falsæ æstimationis. Eo enim quod homo in hoc mundo nõ punitur pro
peccato, existimat se nõ esse puniẽdum: cõtra illud, ne dixeris in corde tuo peccaui: & quid *Eccl.5.b.*
mihi accidit triste? altissimus enim est patiẽs redditor. Et salomon: & enim quia nõ profer- *Eccl.8.b.*
tur cito contra malos sentẽtia, absq; timore vllo, filij hominũ perpetrant mala. Attamẽ peccator
ex eo quod cẽties facit malũ, & per patientiã sustentatur, non liberatur. Ego cognoui quod bo-
num erit timẽtibus. Ideo Aposto. hic, an contẽnis? Iuxta illud, impius cũ in profundũ peccatorũ *Pro.18.a.*
venerit, contẽnit: Sed quid contẽnit? tria quę hic Aposto. numerat. s. diuitias bonitatis, patientię
& lõganimitatis. i. copiosam & abundantẽ dei bonitatẽ, qua multa vel multis peccantibus bona *Matt.5.f.*
ministrat: iuxta illud, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, &c. & illud: Aperis tu ma-
num tuam, & omnia imples bonitate. contemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundãtem pa-
tientiam qua sustinet grauiter & ex malitia peccantes, nec subito, prout potest & merentur, ex-
terminat: iuxta illud, dominus iudex iustus & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Con- *Psal.9.*
temnit insuper diuitias longanimitatis. i. copiosam longanimitatem dei, qua non ad horam aut
mensem, sed per longa expectat tempora. Has diuitias contemnit peccator, non se corrigendo
sed potius indurãdo & impunitatem sibi promittendo. *Ignoras quoniam benignitas dei ad pœniten-* *Tex.*
tiam te adducit. ¶ Hic commendat diuinum iudicium ex benignitate, & declarat causam cõtem-
ptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis: & dicit eam esse ignorãtiam: ac si diceret, Mirum est
quod contemnis. Nunquid ignoras quoniam. i. quod benignitas dei differẽtis pœnam, ad peni-
tentiam te adducit. i. trahit & prouocat. Vnde D. Petrus: nõ tardat dominus promissionẽ suam, *2.Pet.3.b*
sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquẽ perire sed omnes ad pœ-
nitentiam reuerti. Et Esa. Expectat vos deus vt misereatur vestri. Dominus Caietanus non vult *Esa.30.d.*
hic legi, *ignoras*, sed ignorans, quasi dicat. An diuitias, &c. contemnis ignorans te cõtemnere. ve-
B runtamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. Glo. vero ordinaria dicit quod A-
posto. hic videtur tres gradus peccatorum tetigisse. Primo impunitatem sibi promittẽtium. Se-
cundo contemnentium. Tertio ignorantium. ait enim: Peccas ô homo, dum impunitatem tibi
promittis: grauius peccas quia contemnis: amplius & grauissime, quia ignoras. Si dicatur quod
ignorantia excusat: dicendum quod verum est de ignorantia antecedente, sed non de consequẽ-
te & affectata, vt dictum est supra. 1. c. super verbo ita vt sint inexcusabiles, vel exponẽdum gra-
uissime. i. periculose: quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. vel grauissime propter
ignorantiæ speciem pertinentem ad infidelitatem, quæ est grauissimum peccatum. Vnde dici- *1.Cor.14.*
tur, si quis ignorat, ignorabitur. Vel grauissime in genere ingratitudinis: Magis enim ingratus *g.*
est qui beneficium non recognoscit, quam qui diminuit, quod est contemnere.

Secundum duriciam autem tuam, & impœnitens cor, thesaurisas tibi iram, in die iræ, & reuelationis *Tex.*
iusti iudicij Dei.

HIc ostendit retributionem contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis dei, quæ re-
tributio nihil aliud est quam thesaurus siue cumulus & aceruus irę. i. vindictæ dei: cumulus
inquam pœnarũ, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabũtur in die irę. i. vin-
dictæ & reuelationis. i. executionis iusti iudicij Dei. Dicit autem secũdum duriciam tuam pro-
priam, qui ad beneficia bonitatis dei non emoliris, & non Dei: quia Deus non est causa effecti- *lib.3. de*
ua indurationis, sed peccator. Vnde Origenes dicit quod quemadmodum ex eadem pluuia bo- *princ.*
na terra bonas herbas profert: mala vero malas, atque eodem sole quo liquefit cera, indurescit
lutum. Ita eadem patientia dei alicuius cor emolescit: alterius vero induratur. Durum dicitur
quod non cedit tangenti, vt sunt solida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: translatum est
tamen hoc nomen ad cor, siue ad animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouoca-
C tus tanta benignitate, patientia & longanimitate non cedit prouocationi dei. & per hoc Apo-
sto. intendit declarare quod dilatio vindictæ ex parte quidem dei fit propter bonum peccato-
rum, vt prouocentur ad pœnitentiam. Sed ex parte impœnitentium hominum est ad cumulum
pœnę, secundum illud: cor durum male habebit in nouissimo. Cor autem impœnitens dicitur *Eccl.3.d.*
quod ad pœnitentiam non inflectitur ex Dei patientia & lõganimitate. Vnde Hiere. Nullus est *Hier.8.e*
qui agat pœnitentiam super peccato suo. Per cordis ergo duritiam, quæ procedit ex impunita-
te: & impœnitentiã quæ videtur procedere ex desperatione, thesaurisat. i. congregat, multipli
cat peccator sibi iram. i. reatum pœnę. secundum illud, Thesaurisastis vobis iram in nouissimis. *Iac. vlt. a.*
Origenes triplicem in sacris literis adnotauit thesauri significationem. Est enim thesaurus in
terra, in qua prohibet dominus thesaurisari. Est thesaurus in celo, in quo iubentur fideles suas *Math.6.e*
recondere opes. Est tertius hic iræ ab Aposto. comminatus. Thesaurisator primus est animalis
& stultus, de quo in euangelio: Stulte hac nocte repetent abs te animam tuam, & cæt. Secundus *Luc.12.c.*
vero spiritualis & sapiens. Tertius autem carnalis & sapiens, de quo hic dicitur quod thesau-
risat iram in die iræ. de qua Sophonias, dies iræ dies illa, quia Deus nunc vindictam non infert, *Sopho.1.d.*
quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per quot dies iudicium protendatur, in-
certum est secundum D. Aug. Vnde psal. Cum accepero tempus ego iusticias iudicabo. Et re- *21. de ciu.*
uelationis iusti iudicij Dei, quod nunc non creditur esse, aut non videtur esse iustum. Vnde Esa. *Dei.*
iusta est salus mea vt veniat, & iusticia mea vt reueletur. *Psal.* *Es.56.a.*

Commentum. 2. partis. 2. C. D

Tex. *Qui reddet vnicuique secundum opera eius.*

IN hac secúda huius 2.c.parte, Aposto.cõmendat diuinũ vniuersale iudiciũ de summa æquitate. Equitatis enim ratio est, vt vnicuiq; retribuatur, nõ secundũ personarum acceptionẽ, quod paulo post cõcludet, sed secundũ opera. In præsenti enim seculo nõ semper redditur secundum opera. Quia quandoq; male operantibus gratiã largitur, prout D. Paulo, qui prius blasphemus
1.Tim.1.c persecutor misericordiã cõsecutus est. Sed in die iudicij quãdo erit tempus iudicandi secundũ
Psal. iustitiã, implebitur illud: Secundũ opera manuũ eorum retribue illis. ¶ Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eo quod peccato mortali momentaneo retribuetur pœna æterna:
Deu.25.a quia videtur esse contra illud, Secundũ mensuram delicti erit & plagarũ modus. Et contra illud,
Apo.18.b. quantũ se glorificauit & in deliciis fuit, tantũ date illi tormẽtum & luctũ. Dicendũ quod prout D. Aug. dicit, In retributione iustitiæ nõ consideratur æqualitas temporis inter culpã & pœnã. Quia etiã secundũ iudicium humanũ pro culpa adulterij, quod breui hora cõmittitur, infligitur pœna mortis: in qua nõ intendit legislator morã occisionis, sed potius quod per mortem perpetuo excluditur à societate viuentiũ. Et ideo non est mirũ si peccata cõmissa contra charitatem, per quã est societas inter deũ & homines, æternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem apparet esse iustũ ex tribus. Primo ex infinita dignitate dei in quẽ peccatur. Tãto enim quis grauius peccat, quanto maior est dignitas illius in quẽ peccatur: sicut plus peccat qui percutit principem, quã qui percutit priuatã personam. Et sic cum per culpam mortalẽ peccetur in deũ, qui est infinitus, oportet quod infinita pœna ei respõdeat. Et cum nõ possit esse infinita secundum intensionẽ, relinquitur quod debet esse infinita secundũ durationẽ. Secundo hoc idem apparet ex voluntate qua peccatur. Quicunq; enim mortaliter peccat auertẽs se ab incõmutabili bono, cõstituit finẽ vltimum in bono cõmutabili, propter quod relinquit bonũ incõmutabile, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per se, maximẽ vltimus: quicunque appetit finẽ, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliud non obsistat. E
Vnde ille qui peccat mortaliter voluntatẽ habet perpetuo in peccato manẽdi, nisi forte per accidens, sicut quãdo timet pœnã, vel habet aliquod aliud impedimentũ. Vnde cõueniens est vt ex quo homo secundũ voluntatẽ peccatum perpetuo obtinendũ appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui est inspector cordis, maximẽ ad voluntatẽ peccantis attendit. Tertio idem apparet ex parte effectus peccati, qui est subtractio gratię, ex qua sequitur quod homo quantũ est de se, perpetuo maneat in peccato, à quo exire nõ potest nisi per auxiliũ gratiæ. Iuxta
Psal. ta illud: Homo spiritus vadẽs, & non rediẽs. Non est autẽ conueniẽs vt durante culpa esset pœna, quæ reordinat culpã. Ideo in perpetuũ durat pœna. Pro resolutione igitur dicendũ est, quod sicut in peccato duo sunt. s. auersio & cõuersio: Sic duplex ei pœna respondet: Auersioni respõdet pœna damni: cõuersioni vero pœna sensus: & vtraque est infinita secundũ durationẽ & non secundum intensionẽ rationibus iã dictis. Cum autẽ dicit: Reddet vnicuiq; secundũ opera sua, non est intelligendũ secundũ æqualitatẽ operum: quia præmiũ excedit meritum. Deus enim re-
Infra.8. munerat vltra condignũ substãtiæ operum prout ex libero arbitrio procedunt, vnde infra: non sunt cõdignę passiones huius tẽporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis sed non citra cõdignum gratię datę, punit citra condignũ cum miserationes eius sint super omnia opera eius: quia demerito eorũ potuisset acerbiora tormẽta statuere. Ideo hęc verba debent intelligi secũdum æqualitatẽ proportionum: quia bonis bona & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. ¶ Aduertendum etiã quod ex hac redditione mereedis, quam reddet deus vnicuiq; secundum opera eius, confutatur error lutheranorum dicẽtium liberũ arbitrium se habere merẽ passiuẽ & velut inanime quoddã: quia si verũ esset, non diceret Apostolus: Reddet vnicuique secũdum opera eius. Et quia hunc errorem abũde reprobauimus supra 1.c. super F
verbo. Propter quod tradidit eos deus secundũ desideria cordis eorum, ideo nunc supersedeo.

His qui secundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt vitam æternam.

HIc specialiter ostendit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudinẽ præmiorum. Origenes Chryso. Theophylactus & Caietanus sic legũt & ordinãt literam: Reddet vnicuique iuxta opera eius: his quidẽ qui secundũ patientiã boni operis quęrunt gloriã, honorem & incorruptionem, reddet vitam ęternã. & sic vertunt participiũ querentibus in verbũ, vt respondeat relatiuo (qui) & cõiungunt accusatiuum vitã æternam verbo reddet. Alij vero licet vertant participiũ in verbum (quærunt) coniungunt tamen ei accusatiuum vitam æternam, & verbo reddet coniungunt accusatiuum gloriam & honorẽ & incorruptionem, sic ordinantes literam: Reddet vnicuique secundum opera eius, his quidem qui secundum patientiam boni operis quęrunt vitam ęternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & hæc expositio videtur conformior veritati & intẽtioni Apostoli: Quia nostrorum ope-
Ioan.17.a rum intentio dirigi debet in deum, qui est obiectum vitæ æternæ. Iuxta illud, hæc est vita æterna, vt (scilicet absque intermissione) cognoscant te deũ, &c. In hac cognitione & fruitione cõsistit essentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio sunt qualitates consequentes.

Gloria

A Gloria enim ſignificat ſanctorum claritatem intrinſecam, qua replebitur mens eorum : ſecun- *Eſa 58.d.*
dum illud implebit ſplendoribus animam tuam : & extrinſecam qua ſplendebunt in corpore,
iuxta illud : Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. & illud: Exultabunt ſancti in glo- *Matth.*
ria. Honor vero ſignificat ſanctorum dignitatem & reuerentiam, quæ eis exhibebitur ab om- *13.f.*
ni creatura. Erunt enim reges & ſacerdotes. iuxta illud, Feciſti nos deo noſtro regnum & ſa- *Apoca.*
cerdotes: & vlterius computabuntur inter filios dei: ſecundum illud. Ecce quomodo compu- *5.d.*
tati ſunt inter filios dei. & illud : Nimis honorati ſunt amici tui deus. Incorruptio autem ſigni- *Sap.5.a.*
ficat quod illa gloria & honor non erunt tranſitoria, prout ea quæ ſunt in hoc ſeculo. ſecũdum *Pſal.*
illud: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiãt, nos autem incorruptam. vel etiam incor- *1.Cor 9. d*
ruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem. Non eſt enim *1. Corin.*
veriſimile quod Apoſto. admoneret homines vt prius mentis oculum in gloriam deffigerent & *15.g.*
honorem: quàm in vitam æternam, præſertim Romanos, qui nihil aliud quàm illuſtres honoris
titulos glorioſumque immortalitatis nomen ambire ſoliti erant, occaſionem indæ caperent, vt
in hæc potius bona intenderent, quàm in vitam æternam, quam primo quęrere præcepit Chri-
ſtus dicens : Primum quærite regnum dei & iuſticiam eius, &c. Iuſticia in qua quæritur regnum *Mat.6.d.*
dei ſiue vita æterna, eſt obſeruatio mandatorum dei. Iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi ſerua
mandata. quibus pręcipiuntur bona opera. Propterea dicit, his qui per patientiam boni operis, *Matth.*
&c. Patientia autem non dicitur boni operis obiectiue, cum obiectum patientiæ non ſit bonum, *19 b.*
ſed malum. ſed dicitur boni operis cauſaliter, hoc eſt ratione operis ad differentiam patientiæ
ratione mali operis : puta furti, adulterij & homicidij. Vnde D. Petrus : Nemo autem veſtrum *1.Petri.*
patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus. Si autem, vt Chriſtianus, non erubeſcat. & Chri- *4.d.*
ſtus, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam, & ſic hic deſcribit Apoſto. patien-
tes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur perfectio
vitę Chriſtianę, ſcilicet facere bona opera & pati mala propter bonum opus. Vnde D. Iacobus: *Iacob.1.a.*
Patientia opus perfectum habet. Et Chriſtus, in patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras:

B Vel poteſt hic accipi patientia pro longanimitate ſiue pro perſeuerantia, vt ſcilicet aliquis à *Lu. 21.d.*
bono opere propter tędium non recedat. Iuxta illud, patientes eſtote fratres vſque ad aduen- *Iacob.*
tum domini. & illud, Patientia id eſt perſeuerãtia vobis neceſſaria eſt. vnde Chriſtus: Qui per- *vlt.b.* *Heb.10.g*
ſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. ¶ Per hæc Apoſtoli verba, Qui reddet, &c. his qui, &c. *Matth.*
adeo conuincuntur lutherani negantes opera facta in gratia eſſe meritoria, vt nullo modo elabi *10.c.*
poſſint, niſi per meras nugas. Non enim potuit Apoſto. explicatius declarare opera eſſe meri-
toria apud deum, quàm dicendo quod deus his qui ſecundum patientiam boni operis quærũt
ipſum, reddet vitam æternam. Merces enim & pręmium quæ idem ſunt, & ad idem referũtur,
ſcilicet ad id quod alicui debitum eſt, ratione operis vel laboris, reſpondent merito id eſt ope-
ri vel labori propter quę redduntur. Cum ergo deus his qui ſecundum patientiam boni ope-
ris quærunt ipſum, reddat vitam ęternam, id eſt claram ſui (abſque intermiſſione) viſionem, qua
communicat ſeipſum, qui eſt ſumma merces prout Abrahæ reuelauit, Et Eſa. Deus in fortitu- *Gen.15 a.*
dine veniet, & merces eius cum eo. & D. Iohan. Ecce venio cito, & merces mea mecum, ſequitur *Eſa 40.c*
euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod eorum bona opera, pro quibus talis merces *Apoc.22.c*
redditur, ſunt merita vel meritoria. Hanc retributionem mercedis ad meritum præcedens ali-
bi declarauit Apoſto. dicens, Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, in *2. Thimo.*
reliquo repoſita eſt mihi corona iuſticiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. *4.b.*
Non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius.

¶ Pro ampliori tamen intellectu & reſolutione materiæ ac ſolutione argumentorum, Notan- *1.2.q.114*
dum eſt primo quod quemadmodum reddere alicui iuſtum precium pro re accepta, eſt actus *ar.1.*
iuſticiæ ita reddere mercedem laboris aut operis eſt actus iuſticiæ: Et cum iuſticia ſit æquali-
C tas quędam & importet debitum, ſequitur quod inter eos ſolos poteſt proprie eſſe iuſticia &
meritum, inter quos eſt ſimpliciter ęqualitas, & poteſt eſſe debitum. At qui inter deum & ho-
mines non poteſt eſſe ęqualitas, eo quod finiti ad infinitum nulla ſit proportio Nec deus poteſt
aliquid debere homini, Cum omne bonum quod habet homo, habeat à deo, & ſit ipſius dei
in eſſe fieri & conſeruari : quare ſi homo totum quod habet, debet deo, nec ei ſatisfacere po-
teſt, diis enim parẽtibus & magiſtris nõ redditur æquiualẽs. ſequitur quod homo nihil proprie
& ſimpliciter poteſt mereri à Deo, cum deus nihil poſſit homini debere. Verumtamẽ eſt quę-
dam proportionabilitas inter deum & hominem, inquantum vterque operatur ſecundum mo-
dum ſuum. Modus autem & menſura humanę virtutis, eſt homini à deo. Ideo meritum homi-
nis ad deum non poteſt eſſe niſi ſecundum ſuppoſitionem diuinę ordinationis, ſcilicet vt ho-
mo conſequatur à deo per ſuam operationem quaſi mercedem, ad quod deus ei virtutem ope-
randi deputauit, ſicut etiam res naturales conſequitur à deo per ſuam operationem quaſi mer-
cedem id ad quod à deo ſunt ordinatę. Differenter tamen, Quia homo mouet ſeipſum ad agẽ-
dum per liberum arbitrium, quod alię res naturales non faciunt, ideo actio hominis habet ra-
tionem meriti, & non actiones creaturarum quæ libero arbitrio carent. ¶ Quo ad meritum ex
ſuppoſitione datur ſimilitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille qui faceret certum
quid paruæ æſtimationis, haberet tale caſtrum quod plurimum in valore excedit opus à rege
iniunctum. Si Ruſticus impleret ordinationem regis haberet ius ad caſtrum, non ſimpliciter &

absolute, sed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post or- D
dinationẽ eius & impletionẽ illius efficitur debitor, præcipue sibi ipsi: quia debitum est vt rex
promissionem suam teneat. Sic deus qui scit omnia nostra esse sua, & nos ei ad maiora teneri, ta-
A men quia ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis libere & bono animo seruiret
Hier. 31. c ei, & mandata eius seruaret, mercedẽ illi daret. Vnde per Hiere. Erit merces operi tuo. & Chri
Matth. stus, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Consequens ergo est quod Deus præcipuè sibi ip-
19. c. si primo debitor sit, & ex consequenti implentibus ordinationem suam, vt homini implenti
Ad Ti- suam ordinationem tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, neque seipsum nega-
tum. 1. a. re: nec irrita facere quæ procedunt ex labiis suis. vnde dixit Abrahæ, Per memetipsum iuraui,
2. Timo. quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, &c. Et Dauid, In-
2. b. clinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Et Chri
Gen. 22. c stus, Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. &
Psal. 118. alibi, Qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Ei ob rem
Mar. 9. f. Aposto. dicit: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ad hoc vt referat vnus-
2. Corin. quisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et Christus, Venite benedicti patris
5. b. mei percipite paratum vobis regnum, &c. Assignat rationem Esuriui enim, &c. Et si malis pro
Matth. pter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona opera nõ dabuntur præmia? Vn-
25. c. de D. Aug. in Epistola ad Sixtum: Et Ecclesia in concilio Tridentino, Sessione 6. canone 26.
Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt facta expectare & spe-
rare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si bene
agendo & mandata diuina custodiendo vsque in finem perseuerauerint, Anathema sit.

¶ Secundo notandum est quod homo à Deo dupliciter mereri potest. Ideo apud doctores ca-
tholicos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam ve-
ro condigni siue de condigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ra- E
tio meriti, scilicet debitum iusticiæ: & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni
est quando est æqualitas inter opus & mercedẽ. Et tale est meritum mercenari & denarij diur-
Matth. ni: tale meritum regulatur æqualitate iusticiæ. Meritum vero congrui dicitur quando non est
20. b. æqualitas inter opus & mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex
natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare,
quod operarius non meretur ex condigno. Quemadmodum factum est illis qui circa vndeci-
mam horam venerant. ¶ Tertio notandum est quod meritum hominis potest dupliciter con
siderari. Vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo secundum quod
procedit ex gratia spiritus sancti. Si opus hominis consideretur primo modo, secundum quem
dicitur considerari secundum substantiam operis, tunc cum sit finitum, non est condignitas in-
Infra. 8. d ter opus & vitam æternam, quæ est infinita, vnde sic considerando dicitur infra 8. Non sunt cõ-
dignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed est congrui-
tas quædam secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim con-
gruum vt homini operanti & seruanti ordinationem sibi à Deo datam, Deus recompenset se-
cundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus hominis, prout procedit à
gratia & motione spiritus sancti, qui est infinitę virtutis, tunc est condignitas inter opus meri-
Ioh. 4. b. torium & vitam æternam. vnde Christus, Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo
fons aquæ salientis in vitam æternam. ¶ Quarto notandum est quod non potest homo me-
reri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ quam habiturus est in patria, & per cõsequens
Infra. 6. d neque gratiæ quę illi respondet: secundum illud, Gratia Dei vita æterna, id est vita æterna cor-
respondet gratiæ. sic quod ille qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem
gloriam: ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub me- F
rito, neque mereri potest propter duo. Primo, quia prima gratia est principium omnis meriti,
saltem mediate & formaliter: quia meritum Christi est causa efficiens, & charitas est causa for-
malis immediata. Secundo, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro cum mercede vel me-
Infra. 4. a rito, vt optime probat Aposto. dicens. Ei qui operatur merces non imputatur secundum gra-
tiam, sed secundum debitum. sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitũ,
Rom. 11. quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest. Quia si ex operibus,
Lu 17 b. iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cũ gratia possit augeri sicut & fides, iux-
Apoca. ta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iustificatio. vnde D. Iohan. Qui iustus est, iustificetur
22. c. adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu, gratiæ potest homo mereri per actus in-
formatos gratia, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & instinctu spiritus sancti. Nec
Aposto. In prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ gratiæ siue
primæ iustificationis. Et si dicatur quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur, erat iu-
stificatus antequàm crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmentum gratiæ
suæ secundam iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis, prout
procedebant ex libero arbitrio, sed bene prout procedebant ex gratia & motione spiritus san-
cti: quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura,
siue vt procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, da-
tur nobis mere gratis ex merito Christi, quod nobis applicatur per sacramenta, per quæ cõiun-
gimur

A gimur Christo, vt probat de baptismo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter pro-
cedit à gratia, & minus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritũ attri-
buitur gratiæ tanquàm principaliori. Et sic intelligendæ sunt aliæ authoritates quæ videntur
aduersari. ¶ Ex præmissis soluuntur omnia argumenta lutheranorum, propter quæ nituntur
euertere omne meritum. Prout illud: Cũ feceritis omnia quę præcepta sunt vobis, dicite quia Luc.17.c.
serui inutiles sumus, &c. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & non de meri-
to ex suppositione diuinæ ordinationis. Quia licet homo operando faciat quod debet, tamen
libere & ex animo facit & implet Dei ordinationem, qua pollicitus est mercedem. Et quamuis
ex operibus nostris nihil accrescat Deo, nihilominus tamen meremur ab eo, non quasi ex ope-
ribus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro quanto ad gloriã & manifestationem eius, id quod
ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. obiiciunt, Facti sumus immun- Esa.64.c
di omnes & quasi pannus menstruatæ omnes iusticiæ nostrę. Quia ibi propheta loquebatur de
iusticiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo malis circunstantiis, puta auaricia, cupidi-
tate, ira, inuidia. vnde idem propheta prius redarguerat eos, dicens: Ad lites & contentiones Esa.58.b.
ieiunatis, & percutitis pugno impie. Inficiebant etiam vana gloria maximè scribę & pharisęi: de
quibus Christus, Omnia opera faciunt vt videantur ab hominibus, &c. Ideo illę iusticię sic in-
fectæ erant tanquam pannus menstruatæ id est abhominabiles, iuxta illud, Non offeratis vltra
sacrificium frustra incensum, abhominatio est mihi. Sabbatum & alias solennitates non feram.
non quod sint secundum se abhominabiles: quia non præcepisset Deus eas seruare, prout fe-
cit. Nec dixisset sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Nec di- In Exo.
ctum fuisset de Iosaphat quod bona opera inuenta sunt in eo. Cum ergo Iudæi viciarẽt illa ope & Leui.
ra malis circunstantiis, in illis erant abhominabiles. Vnde propheta subiungit, iniqui sunt cętus Mat 5.b.
vestri, & manus vestræ (id est operationes vestrę) plenę sunt sanguine scilicet peccatorum: ideo 2.Parali-
B subiungit lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationũ vestrarum ab oculis meis, &c. po.19.a.
Vel potest dici quod Esa. loquebatur cõparatiue. q. d. Si nostræ iusticiæ quæ sunt finitæ & im-
perfectę, comparentur ad iusticiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, inuenientur quo-
dammodo difformes & despectibiles, quemadmodum terra cœlo comparata deformis, & quo-
dammodo despecta & abhominabilis apparet, licet sit secundum se bona. Et lumen candelæ li-
cet secundum se sit lucidum, tamen per comparationem ad solem causat vmbram. sic iusticiæ
nostræ per comparationem ad iusticiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. Vnde per Esa. Esa.55.c.
dominus: Sicut exaltantur cœli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes
meæ à cogitationibus vestris. Si lutherani instent & dicant, quod radix omnium operum no-
strorum, quæ est cupiditas vel concupiscentia, est infecta, & peccatum nominatur ab Aposto- Infra.7.d
lo. & per consequens rami & fructus sine opera. Dicendum quod si radix accipiatur pro cõcu-
piscentia, quę est potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitiuus destitutus iusti-
cia originali, non est culpa, licet dicatur peccatum, eo quod aliquando inclinat ad peccandum,
tamen non dicitur peccatum imputabile cum sit potentia naturalis à Deo ꝑducta, & per con-
sequens bona: secundum illud, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Illa etiam Gen.1.d.
destitutio non est culpa, sed pœna. & Apostolus infra pœnam peccati nominat peccatum. Si au
tem concupiscentia ꝑ actu appetitus sensitiui accipiatur, & ille sit regulatus ratione, est bonus.
Si vero non sit regulatus, est malus: Nec tamẽ omnes actus humani ꝑcedũt à cõcupiscentia siue
ab appetitu sensitiuo: & ideo appetitus sensitiuus non est radix omnium nostrorum operum,
sed voluntas, quę secundum se non est mala, cum sit potentia naturalis, sed efficitur mala & ꝑ-
ducit fructus malos, quando discordat à ratione. quando vero concordat cum ratione, facit fru-
ctus bonos, id est opera moraliter bona, & si sit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala ha-
bet fructus naturales, qui licet sint boni bonitate transcendentali, non tamen sunt boni, id est de
C lectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendũ. Sic licet homo peccator sit arbor mala, nec
quãdiu est ĩ peccato, possit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, po
test tamẽ facere aliquos fructus cõuenientes suæ naturæ, vt dare elemosynã & honorare parẽtes:
quæ opa nõ sunt peccata nec meritoria, sed sunt opera moraliter bona & apud hoĩes laudabilia.

His autem qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: Tex.
ira, & indignatio, tribulatio, & angustia.

HIc explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorum recompen
sationem malorum, quorum tangit culpam duriciam & maliciam, deinde pœnam. Culpam Deutero.
eorum dicit contentionem, quæ potest intelligi de contentione hominis ad deũ, cõtra quẽ ho- 31.g.
mo cõtẽdere videtur, resistẽdo mãdatis eius: Iuxta illud, Adhuc viuẽte me & ĩgrediẽte vobiscũ,
semper cõtẽtiose egistis cõtra dominũ. Vel de cõtẽtione hominis cõtra fidẽ & euãgelij doctri- 2.Timo.
nã, iuxta illud: noli cõtẽdere verbis. Vel de cõtẽtione hominũ adinuicẽ, quę cõtrariatur charita 2.c.
ti, quæ est mater virtutũ. secũdũ illud, Vbi zelus & cõtẽtio, ibi incõstãtia & omne opus prauum. Iacob.3.d
Duritiã vero eorũ describit per hoc quod dicit, *Et non acquiescunt veritati.* quod potest intelligi
de veritate fidei, secũdu illud: Si veritatẽ dico vobis, quare nõ creditis mihi. Vel de veritate di- Ioh.8.f.
uinæ iusticiæ cui nõ acquiescũt, veritatẽ diuini iudicij nõ credẽtes. Vnde Ezech. Dixistis nõ est Ezech.
æqua via domini vel potest intelligi de veritate vitę, cui nõ acquiescunt qui peruersè viuunt. 18.f.
Iuxta illud, Qui facit veritatẽ, venit ad lucẽ. Maliciã autẽ tãgit cũ dicit: Credũt autẽ iniquitati, Ioh.3.c.

Prouerb. consentiendo diabolo & persuadentibus iniquitatem. Vnde Salomon: Malus obedit linguæ ini D
17 a. quæ. Vel quia credunt impunitatem malorum: quæ in diuinam redundaret iniuriam. Vnde Sa-
Eccl. 5. b. piẽs. Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi triste? Vel credunt iniquitati, id est infidelitati si-
2. Thessa. ue doctrinæ, quæ est contra fidem. Vnde Aposto. Iudicentur omnes qui non crediderunt veri-
2. d. tati, sed consenserunt iniquitati. Et quemadmodum Aposto. per patientiam boni operis com-
prehendit omnia bona siue merita: Ita hic per hæc tria concludit omnia peccata & demerita,
quæ ad hęc tria faciliter secundum prædictas expositiones reduci possunt. Præposuit autem cõ
tentionem, eo quod tam Gentiles quàm Iudæi de nouo conuersi erant subiecti disputantes de
primatu vt dictum est. Quo ad pœnam Apostolus subiungit quatuor dicens: *His autem, &c.* Ira
& indignatio, tribulatio & angustia. s. paratæ sunt ex illo Thesauro, quem congregauerunt: vt
ostendat differentiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi acumulauerunt, vt ori
genes ait. Quorum duo vltima quidam attribuunt animabus separatis ante iudicium generale
Prouerb. scilicet tribulationem & angustiam. secundum illud: Quando venerit super vos tribulatio &
1. d. angustia. Tribulatio dicitur à tribulo qui pungit & affligit. Ideo ad tribulationem pertinet om
ne quod dolorem & tribulationẽ infert. Vnde Sopho. Vox diei domini amara, tribulabitur in
ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeo præmitur, non va-
Dan. 13. c. lẽs inuenire remedium contra mala quæ timet: vel iam patitur secundum illud Susannæ, Angu-
Iob. 27. b. stię sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet deus
cum venerit super illum angustia? Duo vero prima attribuunt corpori post resurrectionem &
Sopho. 1. d iudicium, vt per iram intelligatur pœna, & vindicta corporalis in iudicio. Vnde Sopho. vocat
diem iudicij diem irę. & per indignationem intelligatur afflictio, quãdo impij sibipsis indigna
Sap. 5. a. buntur pro peccatis pręteritis quę commiserunt. iuxta illud, Errauimus à via veritatis, &c. D.
tamen Tho. magis placet vt duo prima scilicet ira & indignatio, accipiantur ex parte dei, cuius
ira est dispositio ad puniendum, quæ erit malis horribilis. Vnde dicent mõtibus & petris cadi-
te super nos, &c. Indignatio vero refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indi-
Psal. 9. 4. gnos vita æterna: Vnde dicet, Discedite à me maledicti &c. Ideo Dauid: Quibus iuraui in ira E
mea si introibunt in requiem meam. Duo vero vltima accipiuntur ex parte hominis, scilicet tri
bulatio & angustia, per quę Aposto. comprehẽdit omnia malorum supplicia, prout per gloriã,
honorem & incorruptionem omnia bonorum pręmia.

Tex. *In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.*

HIc ostendit veritatem diuini iudicij quãtũ ad personas, & primo quo ad malos, cum dicit
In omnem animam, id est contra omnem animam quę principaliter peccat: & ideo primo an-
te iudicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria sanctorum ab anima ad corpus
deriuatur: ita reproborum pœna primo & principaliter est in anima, secundo in corpore, quod
cum anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primo peccatum & pœna attribuntur animæ.
Ezech. Vnde Ezech. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex pœ-
18. a. na damni, quæ est maior pœna damnatorum, secundum D. Chryso redundabit in corpus, ac
etiam pœna damni seu remorsus conscientiæ. Dicit autem *Iudæi primum & græci*. Quia Iudæis
maior pœna debebatur, eo quod ampliorem de Deo & voluntate eius habebant cognitionem
Lu. 12. f. per legem scriptam. Vnde Christus: Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens plagis
vapulabit multis. Christiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter
maiorem & clariorem cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccant & puniẽ-
tur quàm infideles. Ideo quemadmodum olla magis impingata magis inflamantur: sic Christia-
Heb. 10. e ni qui sunt beneficiis & sacramentis magis vncti. Vnde Aposto. Quanto maiora putatis mere-
ri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, &c. Sed quantum ad totam pœnam grauior est pœ-
1. Petr. 3. d na infidelium propter peccatum infidelitatis, quod est grauissimũ. Vnde D. Petrus dicit quod F
super incredulos ira Dei manet.

Tex. *Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.*

HIc manifestat veritatem diuini iudicij quantum ad personas bonorum, repetendo duo quæ
prædixerat, scilicet gloriam & honorem? & loco incorruptionis ponit pacem quæ incor-
ruptionem includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit contra
rietatem repugnantium. Pax vero vltra illa includit summam tranquillitatem & requiem ani-
mi: hæc est enim illa pax quæ exuperat omnem sensum. Non autem potest pax hominis esse
perfecta, quando quis timet se amissurum bona quæ habet. Sed tunc aliquis habet veram pa-
Esa. 32. d. cem cordis, quando habet omnia quę concupiscit, & ea perdere non timet. Vnde Esa. Sedebit
populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ & requie opulenta: Et in hac retribu-
tione Iudæis primatum tribuit. Quia eis prædicta fuerunt primo promissa, & in eorum promis-
Ioh. 4. c. siones Gentes introierũt. vnde Christus. Scimus quia salus ex Iudæis est. & infra. 11. Nolo enim
vos ignorare misterium vt non sitis vobis ipsis sapiẽtes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel,
Act. 13. g. donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Vnde & in Actibus Aposto-
lorum legitur: Vobis oportebat primo loqui verbum Dei, Sed quoniam repellitis illud & in-
dignos vos iudicastis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad Gentes.

Non

A *Non enim est acceptio personarum apud Deum.* *Tex.*

HIc aſsignat ratione͂ prædictæ retributionis generalis facie͂dæ ꝓpter opera bona vel mala, in
qua no͂ eſt acceptio perſonarũ apud Deũ, qui ſolũ reſpicit ea quæ habe͂t ratione͂ meriti vel
demeriti, virtutis aut vicij, boni aut mali, & no͂ dignitate͂ aut prælaturã, aut officium aut diuitias, *Act.10.f.*
aut co͂ſanguinitate͂. Vnde D. Petrus: In veritate co͂peri, quia no͂ eſt perſonarum acceptor Deus. *2.Para.*
Sed in omni ge͂te qui timet Deũ & operatur iuſticiã, acceptus eſt illi. Et Ioſaphat dicebat: Quo *19.c.*
niã no͂ eſt apud Deũ iniquitas, neq; perſonarũ acceptio. Et Apoſto. Gal.1. Deus perſonã homi-
nis no͂ accipit. Ad cuius ampliore͂ euide͂tiã ſcie͂dũ eſt quod perſonarũ acceptio eſt peccatũ iuſti *2.2.q.63.*
ciæ diſtributiuæ oppoſitũ. Iuſticia aute͂ diſtributiua æqualiter mere͂tibus vel demere͂tibus æqua *ar.1.*
lia præmia vel ſuplicia retribuit, ſolũ reſpicie͂s ad meritũ vel demeritũ & no͂ ad cauſam, quæ ad
rem no͂ facit. vnde ſi duobus æqualiter mere͂tibus vni plus daretur, quia conſanguineus, aut ob
aliud huiuſmodi quàm alteri, eſſet perſonarũ acceptio. vel ſi duobus æqualiter pecca͂tibus vnus
minus puniretur altero, quia co͂ſanguineus, vel quia aliqua͂do indebite placuit iudici, eſſet perſo
narũ acceptio. vel etiã cũ prælatus graue peccatũ ſubditi diſsimulat, fingens ſe neſcire quod ta-
me͂ ſcit, & exaſperat denũcia͂tes ꝓpter inordinatũ affectũ. In remuneratiua vero iuſticia acce-
ptio perſonarũ eſt ꝓmotio indigni per co͂paratione͂ ad bonũ co͂mune, ſecũdũ quam abſque ac-
ceptione perſonarũ illi qui ſunt ſimpliciter minus boni, dumtame͂ quo ad adminiſtratione͂ ſint
idoneiores præferũtur. Que͂admodum Deus minus idoneis ſimpliciter dat gratias gratis datas,
quas no͂ dat melioribus ſimpliciter: quia cognoſcit eos quo ad hoc magis idoneos. Vnde licet
Chriſtus amplius diligeret Iohannem quàm Petrum, & ſic Iohannes eſſet ſimpliciter melior
& perfectior in charitate Petro, non tamen præfecit Eccleſię Iohanne͂ ſed Petrum, quem quo
ad hoc ſciebat idoneiorem. Si vero aliquis præponat aliquem ꝓpter aliquam cauſam, quæ non
facit ad rem, puta quia notus vel co͂ſanguineus, duntaxat eſt perſonarũ acceptio, quamuis vbi
co͂ſanguinei ſunt idoneiores vel æque idonei eſſent præficie͂di: quia ſalte͂ in hac re præeminent
quod magis in eis co͂fidere poteſt. Vnde Chriſtus quinq; co͂ſanguineos elegit Apoſtolos, Ioha͂-
B nem & Iacobũ fratres filios Zebedei, Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadęum. Et
quia iuſticia diſtributiua verſatur circa debitum, ſequitur quod vbi non eſt debitum, non eſt ac
ceptio perſonarum: prout ſi eſſent duo qui non egerent recreatione vel veſte, Et prelatus vo-
cat vnum ſecum ad recreationem, vel dat ei veſtem, alioquin no͂ eget dimiſſo, no͂ eſſet acceptio
perſonarum, ſed libertas aut liberalitas prælati. Secus ſi alter egeret. Ex pręmiſsis patet ſolutio
multarum quæſtionũ, Cur Deus alios prædeſtinat, & alios non, ſed reprobat. Cur ex pluribus
peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorem fortiorem
aut ditiorem fecit, videtur quod ſit acceptor perſonarum. Dictum eſt quod vbi non eſt debi-
tum, non eſt perſonarum acceptio. Et cum Deus nihil debeat creaturæ, ex libertate poteſt da-
re quæ & quibus vult, & reſpondere: An non licet mihi facere quod volo. Licet enim Deus vt
iudex iuſtus reddat vnicuique ſecundum opera eius, non tamen ſequitur quod propter opera
præuiſa prædeſtinet, ſed mere gratis quamuis vltimum prędeſtinationis effectum ſecũdum ope
ra compleat, quemadmodum & vltimum effectum reprobationis. Differenter tamen, quia om-
nium effectuum prædeſtinationis Deus eſt cauſa effectiua, & non omnium reprobationis: quia
peccatorum non eſt cauſa effectiua, ſed tantum permiſsiua.

Quicunque enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. *Tex.*

HIc exponit & corroborat prędictam rationem: Quia quod non ſit perſonarum acceptio
apud Deum patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primo loquitur de Gentili-
bus, qui non ſuſceperunt legem ſcriptam & à Moyſe promulgatam: quia tales qui ſine le-
C ge ſcripta peccauerunt, peribunt, id eſt condemnabuntur. ſine lege id eſt non propter tra͂ſgreſ-
ſionem legis ſcriptæ quam non habuerunt, ſed propter tranſgreſsionem legis naturæ quam ha-
buerunt in cordibus impreſſam: quia omne peccatum eſt contra aliquam legem. Nam vt infra *Infra.4.e*
4. dicit, vbi non eſt lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis qui legem ſcriptam ſuſce
perunt, dicens: Et quicunque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod tra͂ſgreſsi ſunt
præceptũ legis. ſecũdũ illud, Sermo que͂ loquutus ſum vobis, ille iudicabit eũ in nouiſsimo die. *Ioh.12.g.*

TERTIA PARS 2. CAPITIS.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur. *Tex.*

POſtea quàm Apoſto. co͂futauit humanũ iudiciũ, quo Iudæi & Ge͂tiles mutuo ſe iudicaba͂t: In
hac tertia huius capitis parte, oſte͂dit quod ea, de quibus Iudæi gloriaba͂tur, no͂ ſufficiunt ad
ſalute͂. Gloriaba͂tur enim inter cætera Iudęi de lege, cuius receptionem ſiue auditũ putaba͂t ſibi
ſufficere ad ſalutem, quod excludit dice͂s *Non enim, &c.* q.d. Si pecca͂tes in lege, iudice͂tur per le-
gem, ſequitur quod no͂ ſufficit recipere & audire lege͂, ſed oportet legis opera exhibere, quod
eſt implere & facere legem. Vnde Chriſtus: Omnis qui audit verba mea hæc, & no͂ facit ea, ſimi *Math.7.d*
lis erit viro ſtulto qui ædificauit domũ ſuã ſuper arenã, & deſcendit pluuia, & venerũt flumina,

Iacob.1.d. & flauerunt venti,& irruerunt in domum illam,& cecidit,& fuit ruina illius magna. Et D.Iaco- D
bus:Si quis auditor est verbi & nõ factor,hic comparabitur viro cõsideráti vultũ natiuitatis suæ
in speculo:cõsiderauit enim se,& abiit,& statim oblitus est qualis fuerit.Sed factores legis iusti-
Math.7.d ficabũtur.Vnde Christus:Si quis audit verba mea & facit ea,assimilabitur viro sapiẽti qui ædi-
ficauit domũ suá supra petram,& descendit pluuia,& venerunt flumina,& flauerunt vẽti, & ir-
Iaco.1.d. ruerũt in domum illam, & non cecidit:fundata enim erat supra firmam petram.& D.Iacobus:
Estote factores verbi & non auditores tantum.& post pauca subiungit: Si quis non obliuiosus
auditor legis,sed factor fuerit,hic beatus in facto suo erit.& Dauid: Intellectus bonus omnibus
facientibus eum. Sed posset quispiam instare ex his quæ infra 3.capite dicit: ex operibus legis
non iustificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iustifi-
cabuntur,quæ ex diametro pugnare videntur. Dicendum quod Apostolus in 3.capite loquitur
de prima iustificatione,quæ fit mere gratis.vnde dicit iustificati gratis per gratiam ipsius.Prima
enim gratia non potest acquiri per opera præcedẽtia,sed solum per infusionem eius à Deo. In
hoc vero loco loquitur de secunda iustificatione, siue de cumulo & augmento gratiæ, quæ per
Iaco.2.d bona opera ex habitu charitatis infuso procedentia,meretur augeri. Vnde D.Iacobus: Videtis
in li.de spiri. & lit. quoniam ex operibus iustificatur homo,& non ex fide tantum.& D.Aug.dicit,huius loci inter-
pretatio est quod factores legis nõ per opera antecedẽtia gratiam,efficiẽtur iusti: sed per opera
subsequẽtia habẽtur iusti,augẽtes iusticiá per vsum gratiæ.Caue hic,optime lector,ne eo sensu
intelligas hic iustificabũtur, quo lutherani accipiũt & exponũt:hoc est iusti reputabũtur, licet
vere iusti nõ sint,sed quod tales reputãtur,eo quod Deus peccatũ quod habẽt, nõ eis imputat.
Aiunt enim quod iustificari quempiam est iustum à Deo pronũciari: ita tamẽ quod sicut nõnũ-
quàm iudex in foro secũdum allegata & probata absoluit eum qui re vera reus est, perinde vsu
veniat apud Deum:quod est in eum blasphemare,& illius veritati detrahere. Cum nihil possit E
illum latere,nec ipse peccatum quod re vera inest, nõ imputare. Notandum etiam quod hic est
optimus locus cõtra lutheranos, qui dicũt solã fidẽ sufficere ad salutẽ. Cũ audire legẽ nil aliud
sit quàm legẽ & fidẽ suscipere.Et cũ nemo,vt Aposto.dicit,iustificetur nisi moribus legẽ obser
uet.Nec enim solũ necesse est iustificato fidẽ habere, seruare legẽ vt augmentũ iusticie habeat,
sed etiã vt iusticiã seruet.Sed neq; ad primam iustificationem sufficit fides,sed requiritur quod
is qui cupit iustificari,facienda curet quæ fides præcipit,scilicet pœnitere, sperare, & diligere.
Hæc enim opera,licet non sint iustificationis meritoria, sunt tamen præparamenta necessaria:
qua nimirum ratione ad vtrunque iustificationis genus protenditur in adulto.

Tex. *Cum enim gentes qui legem non habent,naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.*

HIc ostendit quomodo factores legis, etiam si non sint auditores, iustificabuntur: Et com-
mendat dignitatem eorum qui legem absque auditu obseruant.dicẽs *Cum Gentes*, id est Gẽ-
tiles,*qui legem* scilicet diuinam exterius scriptam & implicitam *non habent*, id est nõ acceperunt.
Psal. Non enim Gentibus data est lex, sed Iudæis.secundum illud,Non fecit taliter omni nationi, &
Deutero. 33.a. iudicia sua non manifestauit eis. Et illud,Legem præcepit Moyses hæreditatẽ multitudinis Ia-
Eccl.24.c cob.Et Sapiens,Moyses in præceptis iusticiarum & hæreditatem domui Iacob & Israel ꝓmis-
siones posuit. Nihilominus Gentiles *naturaliter ea quæ legis sunt*, id est quæ lex mandat.Nõ quá-
tum ad iudicialia aut cæremonialia,quæ supra naturam Deus illi populo peculiariter reuelaue-
Iob.1.a. rat,sed quãtũ ad moralia præcepta,quæ sunt de dictamine rationis naturalis,*faciunt*:prout Iob,
Iob.23.c. de quo dicitur,quod erat iustus & rectus ac timens Deum & recedens à malo. vnde dicebat: Ve
stigia eius secutus est pes meus.Vnde Gentiles eiusmodi legem scriptã & explicitã nõ habẽtes,
& eã obseruãtes,*ipsi sibi sunt lex*,inquãtũ scilicet officio legis fungũtur quo ad seipsos faciẽdo,&
10. Ethi. quo ad alios instruẽdo & inducẽdo suo exẽplo ad bonum. Quia vt dicit Philoso.Lex est sermo F
coactionẽ habẽs,ab aliqua prudẽtia & intellectu procedẽs.Et ideo dicitur quod iusto nõ est lex
posita:quia scilicet exteriori lege nõ cogitur,sed iniustis qui egẽt exterius cogi:est tamẽ lex po-
sita iustis directiue & obligatiue,vt amplius dicemus infra 13.& 1.Ti.1. Seruare autẽ libere &
volũtarie legẽ,est supremus gradus dignitatis in hominibus,vt scilicet nõ ab aliis, sed à seipsis i-
ducãtur ad bonum. Alius gradus illo inferior est eorum qui ab alio inducũtur ad bonũ, absque
coactione. Alius & sequens gradus est eorum qui coactione egent. Infimus est eorum qui nec
Hiere.2.f coactione ad bonum induci possunt. Vnde Hiere. Frustra percussi filios vestros, disciplinam
non recipiunt. ¶ Notandum tamen quod Apostolus propter præmissa verba, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.* nullo modo fauet pelagianis, qui dicunt mandata
legis posse naturaliter ab homine impleri:quia intelligit naturaliter,id est per naturam gratia
reparatam.Loquitur enim de Gentilibus ad fidem conuersis, qui cum auxilio gratiæ Christi
In lib. de na. & gra. cœperant moralia obseruare. Et hoc modo hunc locum exponit D.Aug. Vel exponi potest
quantum ad substantiam operis per solam legem naturalem absque scripta, ostendẽtem eis quid
Psal.4. sit agendum,non tamen secundum modum nec ad intentionem præcipientis, vt pelagiani arbi-
trabantur. vnde dicebant principium boni & meriti esse à nobis,& facilitatẽ à gratia,quod me-
rito, vt hereticũ,est cõdẽnatũ.Licet enim lumen naturale,quod signatũ est super nos, sufficeret
ad ostẽdẽdum quid bonũ & malũ,quid agẽdũ fugiẽdũ ve,nõ tamẽ præbebat remediũ cõtra cõ-
cupiscẽtiã,nec sufficiẽter mouebat affectũ. Ideo necessario requirebatur gratia, quã deus nõ ne-
gat

A gat facientibus quod in se est, scilicet pro posse, sequẽdo naturale lumẽ rationis, cessando à peccatis, & conando ad bonum ostensum per lumen oaturale. tunc enim deus sua ineffabili clementia meotis altiori lumine illustrat, scilicet fidei, quò possint in amicitiam seu gratiam recipi. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*. Hic exponit quomodo gentes obseruantes legem quam non receperant, ipsi sibi essent lex. Quoniam ostendunt opus legis, id est morale præceptum scriptum io cordibus suis. Quodquidem accipere possumus per similitudinem legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitatem memoriæ hominum scripto tradi coosueuit. Similiter illi qui legem obseruant absque exteriori auditu legis, ostendunt opus legis scriptum non attramento, sed primo & principaliter spiritu dei viui. Secundario vero studio humano, iuxta illud: Describe ea in tabulis cordis tui: vt & hic dicit, *in cordibus suis*, non in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis. secundum illud: Dabo legem meam in visceribus eorum, in corde eorum scribam eam. Non dicit in mente, sed in corde. quod in sacris literis translatum est ad significandum voluntatem, eo quod cor est membrum in cuius cellulis spiritus vitales & motores ingenerantur. Sic voluntas est omnium potentiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. Vnde quia noticia naturalis iuris non est mere speculatiua, sed practica, quæ coniunctam habet animi ordioationem ad opus: idcirco ait in cordibus suis, prout dicit voluntatem cum intellectu practico dirigente. Sic accepit cor Dauid cum ait: Inclina cor meum Deus in testimonia tua. Et Christus cum dixit, De corde exeunt cogitationes malę. Nam quales sunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus.

Tex. Prou. 3. a. Hiere. 31. f. Psal.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicauit Deus occulta hominum secundum euangelium meum, per Iesum Christum. Tex.

B HIc duplici testimooio probat quod opus legis sit scriptum in cordibus eorum, qui legem absque auditu obseruant. Vnum testimonium est conscientia, quod nil aliud est quam applicatio scientiæ ad iudicandum de aliquo particulari opere practico agendo, an sit bonum vel malum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod dominus Deus in creatione animæ infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dicuntur connaturales: eo quod sunt ab initio naturæ creati. Per vnum, qui dicitur intellectus principiorum, dirigitur homo circa principia speculabilia: hoc est circa veritatem & falsitatem omnium propositionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem sequendo errare oon potest, neque assentire falso aut dissentire vero: omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, in illáque resoluuntur & reducuntur. Principium autem dicitur propositio ex termiois nota apud omnes, ita vt quicuoque terminos intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio, Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quæ ab aliquibus leges, ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis vero præcepta, ab aliis maximæ, omoia tamen in primum principium resoluuntur, id est, per primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in speculabilibus dicitur hæc propositio: Quodlibet est vel non est, vel vt dialectici dicunt, lex contradictoriarum, siue de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. Quo ad agibilia autem siue quæ ordinantur ad operationem immanentem vel transeuntem, concreauit Deus alium habitum inclinantem intellectum practicum, ad assentiendum principiis agibilium, quæ habent dirigere omnes operationes humanas. Et noo solum inclinat ad assentiendum primis principiis quæ sunt hæc: Omne bonum est faciendum & prosequendum. Et, Omne malum est fugiendum & vitandum. Sed etiam inclinat ad assentiendum his quæ sequuntur ex illis: De
C quibus Christus: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & facite illis. Et quæcunque Mat. 7. b.
nultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id est præcepta decalogi & prophetæ. Si enim esses domious & benefactor, velles tibi credi & honorari: ex hoc sequitur quod credere debemus deo & ipsum honorare, & sic de aliis præceptis & dictis prophetarum quibus ipse reuelauit, credere debemus. Id quod ioclinat ad sequendum hanc directionem, Theologi vocant synderesim, & Dauid vocat lumen domini signatum super nos. Psal. 4.
Huic synderesi Theologi attribuunt tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis primorum principiorum. Tertium est deffendere & consolari illum, qui sequendo ipsum primum principium, & ea quæ sequuotur agit: & murmurare, accusare, & increpare, si oppositum faciat. Et quantum ad istud officium, dicitur vermis: de quo Esaias, Vermis eorum non morietur in Esa. vlt. d.
sempiternum. Hæc synderesis est mater conscientiæ, quæ quidem conscientia non est potentia nec habitus, sed actus. Significat enim scientiam in vniuersali cum collatione & applicatione ad particulare agibile. Est enim conscientia applicatio scientiæ, id est, cognitionis vtilis per principia agibilia ex synderesi habitæ ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, conscientia est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet faciendum sit, an noo, Et an bene vel male egerimus. Et secundum hoc conscientia testimonium perhibete dicitur, id est, affirmare aliquid beoe vel male factum: cum iudicat

& affirmat de bono, consolatur: iuxta illud, Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ D
nostræ. Cum affirmat de malo contristat: secundum illud, Scit conscientia tua quod cre-
bro maledixisti aliis. Vel etiam negare si non sit factum. Vnde fratres Ioseph de pecunia in
saccis reperta, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis posuerit pecunias in marsupiis no-
Gen. 43.e stris. Et si opus sit legitime factum, & arguatur ab aliis, conscientia deffendit. Sic procedendo:
dare eleemosynam cum debitis circunstantiis, non est malum sed bonum. Ego dedi eleemosy-
nam cum debitis circunstantiis, ergo non male egi sed bene. Similiter furari est malum. Ego
furatus sum, ergo male egi. Sed nõ potest aliquis testimonium perhibere de aliquo opere quod
sit bonum vel malum nisi per hoc quod habet legis noticiam. Vnde ex hoc ipso quod consciẽ-
tia testimonium reddit alicui de bono vel malo, signum est quod in corde illius opus legis sit
descriptum. Aliud autem testimonium est accusatio & defensio: Et quantum ad hoc dicit, *cogi-
tationum*, id est. cogitationibus, *accusantium vel defendentium*, id est, accusantibus & defendenti-
bus, more Græcorum; qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter se inuicem. Insurgit
aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accusans, dum propter aliquam ratio-
Psal. nem cogitat se male fecisse. Vnde Psal. Arguam te, & statuam te contra faciem tuam. Et Esa. A-
Esa. 3.b. gnitio vultus eorum respondebit eis. Aliquando etiam insurgit aliqua cogitatio defendens,
Iob 27.b. dum per aliquam aliam rationem cogitat se bene fecisse: iuxta illud, Non reprehendit me cor in
omni vita mea. Et inter hanc accusationem & defensionem statur testimonio conscientiæ. Sed
quia testimonium, accusatio, & defensio locum habent in iudicio, ideo Apostolus, Secundo agit
de iudicio, ostendens tempus cum ait: *In die*, hoc autem dicit non ad designandum temporis
1.Co. 4.a. qualitatem, sed absconditorum manifestationem: iuxta illud, Illuminabit abscondita tenebra-
rum & manifestabit consilia cordium. Quandoque tamen dies iudicij dicitur nox propter in-
Mat. 25.a certitudinem horæ illius, secundum illud: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, E
&c. Dicuntur autem cogitationes accusantes aut defendentes in die iudicij, non illæ quæ tunc
erunt: quia tunc vnicuique manifesta erit salus vel damnatio, sed accusatio & defensio cogita-
tionum quæ nunc sunt, & testimonium conscientiæ, quod nunc est, representabitur homini in
illa die, virtute diuina hoc faciente, & librante merita conscientiarum, & rationes cogitatio-
2. de Ciui. num accusantium seu defendentium. Diuus Augustinus dicit quod noticia illarum cogitatio-
Dei. num quæ remanent, nihil aliud esse videtur, vt dicit Glos. quam reatus pœnæ vel meritum con-
sequens. Ostendit insuper Apostolus authorem iudicij dicens: *Cum iudicabit Deus*. & Dauid ex-
Psal. plicat dicens: Iudicabit dominus orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua. Deter-
minat etiam Apostolus de quibus erit iudicium, cum dicit: *Occulta hominum*. de quibus homines
1.Cor 4.a nunc iudicare non possunt. Ideo alibi dicit, Illuminabit abscondita tenebrarum, &c. Ostendit
pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iudicio, cũ dicit: *secũdum Euãgelium meum*, id est,
Mat. 12.e à me prædicatum. Vnde Math. Quoniam omne verbum ociosum, &c. Dicit autem euangelium
suum, quanuis non posit dicere baptisma suum, licet sit vtriusque minister. Quia in baptismo
Ephe. 3.a. nihil operatur industria hominis prout in euangelio prædicando. Vnde alibi dicebat: Prout po-
testis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio. Postmodum ponit cui datum est iu-
dicium, cum subdit: *Per Iesum Christum*, qui scilicet constitutus est à Deo iudex viuorum & mor-
Act. 10.g. tuorum. Vnde ipse dicebat: Pater omne iudicium dedit filio. qui scilicet in iudicio apparebit bo
Ioan. 5.d. nis & malis, differenter tamen: quia bonis secundum gloriam diuinitatis ad consolationem,
Esa. 33.e. iuxta illud: Regem in decore suo videbunt. Malis autem secundum naturam humanitatis & ad
Apoc. 1.b desolationem, iuxta illud: Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

QVARTA PARS. II. C.

Tex. *Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo,* F
& nosti voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem.

N hac quarta huius capitis parte, Apostolus ostendit quod auditores le-
gis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos quorum
fastum mira eloquentia retundit. Primo quippe honestat eos quinque
prærogatiuis, quibus præcellere se cunctis mortalibus arbitrabantur.
Exorditur à generis & nominis claritate dicens: *Si autem tu Iudæus cogno-
minaris*, Triplex erat olim Iudæis nomen honorificum de quo gloria-
bantur, vt diuus Ambrosius dicit. Primo iactabant se filios Abrahæ ob
Ioan. 8.a. fidei eius meritum, dicentes: Patrem habemus Abraham. Nuncupaban-
2.Cor. 11.a tur etiam honoris gratia Israelitæ à Iacob, propter auctam in ipso eandem fidem. Vnde inter
alia eorum honestamenta alio in loco dicit Aposto. Israelitæ sunt, & ego. Tertio dicti sunt Iu-
dei non à Iuda Machabæo, sed à Iuda patriarcha filio Iacob, qui dans illi benedictionem di-
Gen. 49.b xit, Iuda te laudabunt fratres tui, & non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Ob eam causam Chri-
Ioan. 4.e. stus hoc nomine eos vocauit dicens, Scimus quia salus ex Iudæis est. Eorum nomen ante Iu-
Hester 8.d dam Machabæum legitur in libro Esther, vbi dicitur Iudęis noua lux oriri visa est. Facta enim
diuisione

A diuisione regni Israel tempore Roboan in decem tribubus, & in tribum Iudam & beniamin,
quarum caput erat Iuda: Eo enim quod in tribu Iuda durauit regnũ, lex & dei cultus, teste psal-
mographo, facta est Iudæa sanctificatio eius, & ab eo tempore ceperunt Indæi nuncupari. Di- *Psal.*
cit autem eos Iudæos cognominari, caute innuẽs eos non esse vere Iudæos qui in manifesto cir-
cuncisionem gestant in carne, sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde. A genere autem Apo-
stolus ascendit ad legem, dicens: *Et requiescis in lege*, Origenes interpretando dicit, id est, om-
nem requiem in legis litera collocas, quasi dicat, de hoc tibi places, in hoc quiescis quod le-
gem receperis, quæ agi debeant aut vitari certe cognoscis. Et ideo nihil mente vacillas, sed fir-
mum habes intellectum. Qui enim vacillat nunquam quiescit in vno, sed huic inde fluctuat.
Qui autem Sapientiæ certitudinem accipit, conquiescit, iuxta illud, intrans in domum meam *Sap. 8.e.*
conquiescam cum illa. Vel requiescis, id est, nihil tibi amplius ad salutem deesse arbitraris
præter legem quam audis. A lege autem Apostolus assurgit ad Deum legislatorem, dicens, *Deut. 7.b.*
Et gloriaris in Deo, id est, hoc tibi ad gloriam satis est quod sis peculiaris populus Dei: quia de
cis scripserat Moyses, Te elegit dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis po-
pulis qui sunt super terram, & ob quorum salutem fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in ter- *Psal.*
ra Cham, terribilia in mari rubro. Non tamen comendat eos à vera gloria, de qua alibi dicit:
Qui gloriatur, in domino glorietur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed *1.Cor. 1.d.*
quem Deus commendat. Sed subnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde insolesce- *lib. de Spi-*
rent, quod essent à Deo gentibus prælati, imo præpostere de Deo gloriabantur, vt diuus Au- *ri. & lit.*
gustinus ait, Quia non eo modo quo postulat gratia, quæ non operum meritis, sed gratuito
donatur. Sed ita gloriabantur in Deo velut qui soli meruissent legem accipere, qua sua iusti-
cia arbitrabantur implere, quod minime faciebant, imo nec poterant. Commendat deinde eos
à fructu legis respectu sui, dicens: *Et nosti voluntatem eius*, quid scilicet Deus velit te facere. Vn-
de Dauid, Manifestauit verbum suum Iacob, & iudicia sua Israel. Et infra 12. dicit: vt probe- *Infra 12.a*
tis quæ sit voluntas Dei. Deinde ponit fructum qui respondet quiescenti in lege, cum dicit:
B *Et probas vtiliora instructus per legem*, id est, scis discernere & approbare non solum bona à malis,
sed etiam meliora à minus bonis: vnde quærebat quidam, quod est mandatum magnum in lege: *Mat. 22.d*
& hoc instructus per legem. Vnde Dauid, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege
tua docueris eum. *Psal.*

*Confidis te esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, ma-
gistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege.* *Tex.*

HIc ponit fructus legis per respectum ad alios, qui diuersimode se habent ad legem. Isti fru-
ctus sunt quinque officia superioribus prærogatiuis respondentia, quæ pertinent ad igno-
rantium eruditionem. Primus iustitiæ gradus, est defectus potentiæ cognoscitiuæ. Sicut enim
his qui sunt corporaliter cæci, propter defectum potentiæ visiuæ, non potest præberi lumen,
vt ipsi per viam videant, sed ducuntur & sequuntur palpando: iuxta illud: Palpauimus sicut cæ-
ci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus. impegimus meridie quasi in tenebris, in cali- *Esa. 59.b.*
ginosis quasi mortui. Sic homini, qui patitur defectum naturalis luminis, non potest præberi
lumen scientiæ, vt ipsi per se videre possint, quid agendum sit, sed præbet eis homo ducatum, vt
cæcis mandando eis quid facere debeant, quanuis illi quibus mandatur rationem mandato- *Prou. 29.a*
rum non cognoscant. Vnde Iob dicebat: Oculus fui ceco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod *Iob c.*
essent duces cæcorum, quanuis ipsi essent cæci: iuxta illud, Cæci sunt & duces cæcorum. Et hoc *Mat. 15.b*
respondet primæ dignitati qua dicebantur Iudæi tanquam videntes. Quia notus in Iudæa deus. *Psal.*
Secundus gradus iustitiæ est similis eorum, qui licet habeant potentiam: egent tamen lumine:
quia sunt in tenebris. Sic homines propter defectum discipline sunt in tenebris interioribus,
C non illuminati per doctrinam, quibus sapiens potest præbere lumen disciplinæ, vt intelligant
quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur iudæi. Vnde subdit: *Confidis*, scilicet te esse lumen
eorum qui in tenebris sunt. Vnde Zacharias: Illuminare his qui in tenebris &c. Et hoc respon- *Luc. 1.g.*
det ei quod superius dixit, requiescis in lege, quæ profecto lumen est: iuxta illud, Lex domi- *Psal.*
ni immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminas oculos. Tertius gra-
dus iustitię est defectus instructionis: illi enim qui visum habent & intellectus lumen, sunt in via
perueniendi ad scientiam, quam nondum attigerunt, qui dicuntur erudiri, quasi exui à ruditate
quę à principio inest omnibus, cum primo instruuntur. Vnde Sapiens: Filij tibi sunt, erudi illos. *Eccle. 7.e.*
Et refertur ad tertiam supra positam prærogatiuam. *Gloriaris in Deo*: quia nulla est alia pfectior
sapientia, quam nosce deum. Quartus gradus est defectus ętatis, & quantum ad hunc dicit: *Ma-
gistrum infantium*. Vnde Esaias, Vbi doctor paruulorum qui ignorant prima rudimenta, scili-
cet voluntatem Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat, & nosti voluntatem eius. Quin-
tus gradus est eorum qui sunt iam in scientia prouecti, & isti egent à sapientioribus informa-
ri, vt habeant sapientium dicta in authoritate, quasi quandam regulam seu formam. Et
quantum ad hoc dicit habentem formam scientiæ. Vnde Apostolus formam habe bonorum *2.Timot.*
verborum, quæ à me audisti. Et alibi: Obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam *1.c.*
nostram. Oportet autem eos qui sic formantur, authoritate maiorum instrui, vt sciant quid *ad Philip. 3.d.*
sit traditum in lege: & ideo dicit, *Scientia*: Iuxta illud, Dedit illi scientiam sanctorum, & *Psal.*

etiam vt sciant quis sit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege,& quo ad hoc subdit ve- D
ritatis:vnde Dauid, Emitte lucem tuam & veritatem tuam.& hoc refertur ad id quod prædixe-
Tex. rat,probas vtiliora instructus prr legem. ¶ *Qui ergo alium doces,te ipsum non doces.* Hic incipit ar-
guere Iudæos de transgresione legis ab eis receptæ & de qua gloriabantur, & allegat quinque
defectus illorum,propter quos videntur pares, vel potius deteriores gentilibus, diuus Chryso.
legit eos interrogatiue, & secundum hunc modum verba Apostoli habent maiorem vim ob-
iurgandi. Possunt etiam remisius & assertiue legi. Redarguit autem primo eos de transgresio-
ne legis in ordine ad seipsos, dicens: *Quid ergo,&c.* hoc opprobrio illos respergit per compara-
tiouem ad laudem supra memoratam gentium, qui legem non habentes ipsi sibi erant lex.quasi
dicat,illi absque lege instituunt se. Vos autem per eam qua vos alios instruere profitemini, ne-
quaquam erudimini,vosque doctores legis non facitis quæ gentes sine auditione legis faciebãt.
Tex. ¶ *Qui prædicas non furandum,furaris.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in ordine ad pro-
ximum,quantum ad res quæ furto subtrahuntur, dicens, *Qui prædicas,&c.* Vnde Esaias, Princi-
Esa.1.f. pes tui infideles socij furum. Origenes & diuus Ambro. mystice interpretantur furtum, nem-
pe quod aduentum Christi manifestum furabantur,idest celabant, imo & negabant. ¶ *Qui dicis
non mœchandum,mœcharis.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in personam proximo con-
Osee 7.b. iunctam,quæ per adulterium polluitur. Vnde dicit, *Qui prædicas, &c.* Vnde ad huius confirma-
Hiere.5.a. tionem Oseas: Omnes adulterantes quasi clibanus. Et Hiere. etiam dicit vnusquisque ad vxo-
rem proximi sui hynniebat.Origenes & D.Ambrosius, Mœchiam etiã mysticè interpretantur,
nempe quia Iudæi relicta lege euangelica, adulterium faciebant cum synagoga: sed omisso sen-
su mystico quantum ad literalem,dicebat Apostolus quod Iudæi oculatius per legem nouerant
grauitatem furti & adulterij,quam gentes: atque ideo prędicabant non esse facienda, nihilose-
ctius tamen ipsi ea faciebant & obseruabant quæ lex decalogi, tanquam lętalia crimina, expli- E
catisima prohibitione,defendebat,non modo operis per illa verba:Non mœchaberis,non fur-
tum facies, sed etiam cordis, per hæc verba: Non concupisces domum proximi tui. Non de-
siderabis vxorem eius, aut seruum,aut ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebantur, &
pro vna ouicula oues quatuor. Sed & mœcho & adulteræ decretum erat capitale supplicium.
Gentibus autem nec erat tam lucida noticia, neque tam districta animaduersio, ob idque
Tex. Iudæi erant maiori opprobrio digni. ¶ *Qui abhominaris idola, sacrilegium facis.* Hic tangit de-
fectum præuaricationis legis, quantum ad Deum, dicens: *Qui abhominaris, &c.* quasi dicat, co-
gnoscis ex præcepto legis idola non esse colenda, sed solum Deum & sacra ac sancta eius esse
Mala.1.d veneranda, & tu sacrilegium committis,abutendo his quæ pertinent ad diuinum cultum: quod
quidem fecerunt primo in statu legis. Vnde Malachias,Dicitis mensa domini contaminata est.
Mat.12.b Postmodum blasphemando Christum, dicentes eum in Belzebuch principe dęmoniorum eii-
cere dæmonia. Vel accipitur hic sacrilegium pro idololatria, quæ cunctis aliis criminibus erat
in lege abhominabilior.Nihil enim ita erat frequẽter verbísque tam vrgentibus cautum, quam
non facietis vobis idolum, vel sculptile, vel titulos erigetis, neque insignem lapidem vt adore-
Deut.7.a. tis eum. Ego enim Dominus Deus vester. & alibi præcipiebatur eis aras idolorum subuertere,
confringere statuas, lucósque succidere, & sculptilia comburere. Et tandem ne inferas quid-
piam ex idolo in domum tuam, ne fias Anathema. Quasi spurcitiam detestaueris, ac velut
inquinamentum & sordes abhominationi habebis. Adeo execrabilis erat idololatria, vt nec
tangere eis liceret idolotita,siue idolis oblata:& hoc est quod ait, *Abhominaris idola*,scilicet per
professionem legis. Et tamen sępisime atque fœdisime illa polluti fuerunt,impientisima ab-
hominatione, vt ab initio statim acceptæ legis constat, quando aurum conflarunt in execran-
dum vitulum,& historiis tam Salomonis quam sacris aliis pluribus.

Tex. *Qui in lege gloriaris,per præuaricationem legis Deum inhonoras.Nomen enim Dei per vos* F
blasphematur,inter gentes,sicut scriptum est.

HIc tangit defectum Iudæorum, quantum ad gloriam,cum dicit: *Qui in lege, &c.* Cum enim
lex diuinitus posita sit regula humanæ voluntatis, neque nisi diuino munere obseruetur.Si-
cut eius obseruantia in omnibus bonis operibus ex natura sua cedit in gloriam Dei, quia est oc-
Mat.5.b. casio videntibus, vt honorent Deum: iuxta illud, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt
1.Pet.5.c. videant opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum qui in cælis est.Et illud,Ex bonis ope-
ribus vos considerantes glorificent Deum. Sic vice versa nulla re tantum periclitatur diuinus
honor apud cæteras nationes, quam cum populus, qui imaginem gerit, peculiaris familiæ Dei,
cuiusque curam ipse propriæ fert,legem quam profitetur contemnit, præuaricando. Nam pro-
1.Timot. pter corruptos blasphematur doctrina fidei. Iuxta illud: Quicunque sunt sub iugo seruitutis,
6.a. Dominos suos omni honore dignos arbitrentur: Ne nomen Domini & doctrina fidei blasphe-
metur. Vnde Dauid, Vidi præuaricantes & tabescebam. Et in confirmationem huius blas-
Psal. phemiæ propter præuaricationem, inducit authoritatem Esa. dicentis: Dominatores eorum
Esa.52.b. inique agunt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur. Vnde Ezechiel: Populus iste est
Eze.36.a domini, & de terra eius egresi sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter vos, sed pro-
pter nomen sanctum meum, quod polluistis, scilicet male viuendo, in gentibus ad quas in-
trastis.

Quinta

A
QVINTA PARS 2. C.

Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: Si autem preuaricator legis sis, circuncisio tua preputium facta est.

IN hac quinta huius capitis parte Apostolus ostẽdit quod circuncisio, de qua gloriabãtur Iudæi, non sufficit ad salutem, ea ratione qua nec lex. Quia quemadmodum receperant legem, ita & circuncisionem: sed lex absque obseruantia non proderat. Ergo nec ipsa circuncisio absque obseruantia significationis: ideo comparando circuncisionem ad Iudæos, dicit: Circuncisio quidem prodest, quantum ad remisionem peccati originalis, paruulis. Vnde scribitur, masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si legem obseruent, prout religiosis prodest professio, si regulam obseruent. Si vero non seruent, nocet eis. Sic si præuaricator legis sis, circuncisio pręputium facta est: ideo non prodest. Iuxta illud, Omnes gentes præputium habent, Domus autem Israel incircuncisi sunt corde. Quinimo ex hoc sunt magis rei, quia non obseruant, quod promiserunt: iuxta illud, Displicet enim ei stulta & infidelis promisio. Et ideo Apostolus, præferebat Gentiles, qui seruabant præcepta iuris naturæ Iudæis circuncisis, qui per circuncisionem protestabantur se obseruaturos legis præcepta, quæ tamen non obseruabant. Vnde Apostolus, Testificor rursus omni circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ. Prout nunc baptismus est protestatio legis euangelicæ seruandæ, ideo non prodest Christianis absque obseruatione legis euangelicæ. Et cum Apostolus loquitur de vtilitate circuncisionis, quod prodest, si legem obserues. Intelligit pro tempore, quo lex & circuncisio erant obseruanda ante Christi pasionem: quia tunc circuncisio habebat efficaciam, non autem post. Vnde dicebat: Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Licet ad plenam Euangelij publicationem circuncisio seruari posset, non ponendo in ea spem, vt sepeliretur synagoga honore.

Gen. 17. c. — *Hier. 9. g* — *Eccle. 5. a.* — *Gala. 5. a.* — *Gala. 5. a.*

B
Si igitur præputium iusticias legis custodiat: nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consumens, te, qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es? *Tex.*

HIc comparat circuncisionem ad Gentiles dupliciter. Primo, quo ad hoc quod eius fructum habent Gentiles obseruando legem. Vnde dicit: Si circuncisio prodest obseruando legem, & non absque legis obseruatione: sequitur quod si præputium, id est, Gentilis incircuncisus custodiat iusticias legis, id est, pręcepta legis, quæ iusta sunt: iuxta illud, omnia mandata tua veritas. Nonne præputium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eo quod non tenerentur illud rescindere, essetque res naturalis ad differentiam præputij Iudæi: quia si Iudæus haberet præputium voluntarium, crimen esset illi, *in circuncisionem reputabitur*, id est, perinde erit ei apud Deum, ac si fuisset circuncisus, quasi dicat, fructum circuncisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circunciditur carne, vt scilicet se circuncidat in corde. Vnde Hiere. Circuncidimini domino & auferte pręputia cordium vestrorum. Secundo comparat circuncisionem ad Gentiles, ostendens Gentilem propter obseruantiam legis esse præferendum iudęo, dicens: *Et iudicabit, &c.* scilicet Gentilis incircuncisus, *consumens legem*, id est, implens mandata legis, *ex natura*, id est, per naturalem rationem: quia vt prædictum est, ea quæ legis sunt naturaliter facit. *Iudicabit*, id est, per comparationem te Iudæum circuncisum iudicandum & condẽnandum ostendet: quia es pręuaricator legis, transgrediẽdo pręcepta eius per circuncisionem: & literam legis quam habes interius in corde scriptã. Vnde de huiusmodi comparationis iudicio dicebat Christus: Viri Niniuite surgent in iudicio cum generatione ista & condemnabunt eam, &c.

Psal. — *Hier. 4. a* — *Mat. 12. d*

Non enim qui manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. *Tex.*

C
HIc asignat rationem prędictorum, & probat primo, cur circuncisio, vel iudaismus absque legis obseruatione non prosit. Et quare pręputium custodientis legem reputetur in circuncisionem, dicens: *Non enim, &c.* quasi dicat, ideo circuncisio præuaricantis legem fit præputium & iudicatur à pręputio custodiente legem. Quia non est verus Iudęus ille qui solum in manifesto iudæus est per exteriorem habitum siue conuersationem aut per carnalem generationem. Nam vt infra 9. dicit: Non enim qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelite, sed qui filij sunt promisionis. Et similiter non est vera circuncisio illa quæ manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur, secundum illud: circuncidetis carnẽ pręputij vestri, vt sit in signum fœderis Sed non est signum verũ, nisi ei respõdeat signatũ: ideo si quis Iudęus sit transgressor fœderis, nõ est eius vera circũcisio: & propter eã causam reputatur pręputiũ, quod in iudęo est crimẽ volũtariũ, vt dictũ est. Ratio autẽ quare pręputiũ custodiẽtis legẽ reputatur in circuncisionẽ est, quia ille vere iudęus est, qui in abscondito iudęus est, id est qui habet in affectu cordis mandata legis, quam iudæi profitentur. Vnde Christus: Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Similiter & circũcisio vera est, quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritũ facta, per quẽ superflue cogitationes à corde præscinduntur: vel in spiritu, id est, per spiritualem intellectum legis & non literæ. Vnde Apostolus, Nos sumus circuncisio qui spiritu Dei seruimus. Demum probat præmissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendũ est

Gene. 17. b — *Mat. 6. a.*

humano. Ea vero quæ exterius apparent, ſiue ſit Iudaiſmus, ſiue circúciſio, laudátur ab homini- D
1. Re. 16. b bus qui ſolum vident, quæ foris & exterius patent. Sed ea quæ ſunt in abſcondito bona, laudantur ſecundum iudicium diuinum, iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Vnde relinquitur quod interior iudaiſmus & circunciſio præualet exteriori: & hoc eſt
2. Co. 10. d quod dicit: cuius ſcilicet interioris circúciſionis, laus eſt non ex hominibus *ſed ex Deo*, qui eſt inſpector cordis, & ſpiritualem circunciſionem qua vicia præſcinduntur, commendat. Ideo vere probata eſt, iuxta illud: Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

EPITOME 3. CAPITIS.

APoſtolus continuando neceſsitatem gratiæ, poſtquam oſtendit quod neque Iudaiſmus, ad quem pertinet legis ſuſceptio, nec circunciſio, aut prærogatiua aliqua, ſiue aliquod priuilegium perſonale, ſufficit ad ſalutem abſque legis obſeruantia, per quam gẽtiles ſine exteriori iudaiſmo & circunciſione fructum vtriuſque conſecuti ſunt. ¶ In hoc capite obiiciendo præmiſſis, mouet duas dubitationes. Prima eſt, An Iudæus plus habeat Gentili. Secunda vero eſt: Quæ ſit vtilitas circunciſionis: huius ſecundæ dubitationis ſolutionem reſeruat ad quartum caput, in hoc vero capite primam ſoluit. Et primo quidem quantum ad pręrogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat pſalmiſtæ authoritate cuius excludit falſum intellectum ¶ Secúdo ibi, *Quid ergo præcellimus eos, &c.* Excludit innanem Iudæorũ gloriam, qua ſe gẽtibus pręferebant, reſumendo eos peccato eſſe ſubiectos, quemadmodum & gentiles: quod probat authoritate pſal. applicando eam Iudæis. Deinde concludit quod prædixerat, neminem iuſtificari ex operibus legis naturæ, vel ſcriptæ, cuius effectum dicit cognitionem peccati. ¶ Tertio ibi: nunc autem oſtendit Iudæos & Gentiles eſſe æquales, quantum ad ſtatum gratiæ ſubſequentis, proponendo habitudinem ſiue comparationem iuſticiæ ad legem & Prophetas: aſsignat etiam cauſam iuſticiæ & eius cómunitatem. ¶ Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit glo- E
riationem Iudæorum, qua Gentibus ſe præferebant, & aſsignat cauſam excluſionis & ſubiungit modum, oſtendens quod iuſtitia fidei æqualiter ſe habet ad omnes, eo quod vnus ſit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non deſtruit, ſed ſtatuit, implet atque perficit.

Expoſitio literalis Tertij capitis.

Q*Vid ergo amplius Iudæo eſt aut quæ vtilitas circunciſionis?* id eſt, ſi prædicta in præcedenti capite vera ſunt, ſcilicet ſi pręputium legẽ implẽdo in circunciſionem reputatur, &c. Quid amplius ſeu maius, dignius & excellentius, per legem datum eſt Iudęis, qui ſunt populus
Deut. 7. b. peculiaris Dei, & quæ vtilitas fuit tanti & quaſi importabilis oneris carnalis circúciſionis, quæ fuit ſignum fœderis. *Multum per omnem modum*, id eſt multa ex lege data priuilegia fueruut Iudæo communicata & annunciata, & per omnem modum ſcilicet corporalem & ſpiritualem: per corporalem, quia deus pluit Iudęis manna in deſerto, & introduxit eos in terram promiſsionis mel-
Pſal. le & lacte manantem, eos opibus ditando, & per modum ſpiritualem etiam multum. *Primum quidem* quantum ad contemplationem diuinorum etiam multum: *Quia credita*, id eſt, anunciata &
Hebr. 1. a. communicata *ſunt illis eloquia Dei*, id eſt, ſermones, locutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per prophetas, quæ non fuerunt communicata alijs nationibus, ſed illis tãquam amicis & peculiari populo dei. *Quid enim*, ſcilicet obſuit ſiue nocuit Iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorum, aut promiſsioni eis ſactæ de vero meſsia. *Si quidam illorum*, ſcilicet Iudęorum, *non crediderunt*, verbis Dei aut propbetarum eius, quæ multipharie multiſque modis lo-
Gen. 15. a. cutus eſt eis *Nunquid incredulitas illorum*, ſcilicet qui credere noluerunt, *fidem Dei*, id eſt, quam cre
Heb. 10. a dentes habebant de Deo, vel fidelitatem & promiſsionem Dei quam fecit Abrahæ. *euacuauit*, id eſt, abſtulit, reuocauit, ſiue vacuam & inanem reddidit, aut irritam fecit. *Abſit*, hoc, ſcilicet ab
Ioan. 6. g. Mala. 3. b humanis cordibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ proceſſe- F
Iaco. 1. c. runt ex labiis ſuis fecerit irrita. *Eſt autem*, id eſt, eſt enim, *Deus verax*, ſecundum ſe & per ſuam eſſentiam, & fidelis in promiſsis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non poteſt. *Omnis autem homo*, ſcilicet purus, aut non ſpecialiter præſeruatus à deo, ex natura ſua *mendax*, id eſt,
Pſal. 50. mutabilis, variabilis, & defectibilis: & ſic mentiri poteſt & reuocare quæ ſemel promiſit, ſed non Deus, maxime incarnationem filij ſui quæ pertinet ad prophetiam prædeſtinatoinis. *Sicut ſcriptum eſt*, quoad primum, quia quo ad ſecúdum eſt omnibus manifeſtum, & ſcribitur Pſalm. 50. *vt iuſtificeris*, ſcilicet tu Deus qui ſemper iuſtus es, rectus, fidelis, & verax agnoſcaris & appareas, *in ſermonibus tuis*, id eſt, in promiſsione filij tui, quam feciſti Dauidi, quam quidam dicebant Deũ reuocaturum propter peccata eius, ac etiam in promiſsione veniæ credentibus & vere pœnitentibus: *& vincas*, implendo, ſcilicet promiſsionem tuam præualeas, *Cum*, male & perperam, *iudicaris* ab hominibus mendaciter dicentibus, quod propter peccata hominum promiſsiones tuas credentibus factas, non ſis impleturus, ſed reuocaturus. *Si autem*, vt vobis iniquis videtur, *iniquitas noſtra iuſticiam*, id eſt veritatem & ſanctitatem *Dei commendat*, id eſt, ſi iniquitas hominis directe & pe ſe ordinetur ad commendandam & manifeſtandam iuſticiam & veritatem diuinæ promiſsionis, ſic quod hoc aduerbium, vt in prædicta authoritate, teneatur cauſaliter & non cõſecutiue, ſequeretur magnum inconueniens, cui reſpondere non poſſetis. Ideo dicit, *Quid dicemus*, id eſt, quomodo ſuſtinere poterimus inconuenientia quæ ſequuntur, quorum primum eſt quod deus eſſet iniquus. *Nunquid iniquus eſt Deus*: quaſi dicat hoc videtur ſequi, ſi dicamus quod

peccata

A peccata nostra directe ordinantur ad commendandam iusticiam Dei. *qui infert iram*, id est, vindictam & pœnam pro peccato: Quia tunc peccatum non esset dignum pœna, sed præmio: cum per te deus directe ordinauerit ad commendandam iustitiam eius. & sic deus puniens hominem pro peccato, esset iniquus & iniustus. *Secundum hominem dico*, id est, secundum illorum hominum argutiã loquor, quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cum reuerentia & honore. *Absit*, scilicet à nobis, vt dicamus Deum iniquum aut iniustum. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum*, id est, si Deus sit iniquus & iniustus, quomodo conuenit ei quod sit iudex vniuersalis & supremus totius mundi, cum oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremum iudicem non iniquum, sed maxime iustum esse. *Si enim veritas Dei*, quæ est ipsemet Deus, *in meo mendatio abundauit in gloriam ipsius*, id est, si, prout aliqui dicunt, propter meum mendatium quod est peccatum, veritas Dei manifestetur, reluceat, abundet, & crescat in gloriam ipsius, & ipsum laudabilem facit. Hoc est: Si mendacium meum directe
ordinetur in gloriam Dei, *Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor*, id est, si ego dico quod deus Iob 13.b.
est verax, & omnis autem homo mendax, &, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, & quod lex subintrauit, vt abundaret delictum: cur iudicor ab hominibus tãquam peccator pro mendatio, ex quo in gloriam Dei directe ordinatur: non enim deberem iudicari tanquam peccator, sed tanquam promotor gloriæ Dei. *Et non sicut*, ego & cæteri Apostoli prædicta predicantes, *blasphemamur, & sicut aiunt quidam*, iniqui & peruersi imponunt, blasphemando & deprauãdo dicta nostra, maxime illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dicunt *nos* Infra 5.b
dicere, faciamus mala vt veniant bona, id est, quod homines debẽt facere mala, vt consequantur maiora bona, & vt crescat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicando superabundantiam gratiæ propter gloriam Dei. *Quorum*, id est, eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & qui hæc falso nobis imponunt, *damnatio, iusta est*.

B

SECVNDA PARS 3. CAPITIS.

Q*Vid ergo* nos Iudæi ad fidem conuersi de nobis ipsis iudicare valemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, *precellimus eos*, scilicet Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tanquam digniores, de qua prælatione erat quæstio inter eos. *Nequaquam*, id est, non nunc secundum statum gratiæ & conuersionis, licet bene quantum ad statum, quem habebãt Iudæi tempore legis ante Christum: quia dictum est quod amplius erat Iudęo per omnem modum. *Causati enim sumus*, id est, causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus: quare Iudæi Gentiles non præcellant, & maxime ostendimus. *Iudæos & Græcos omnes*, tam Iudæos quam Gentiles *sub peccato esse*, id est, peccatores fuisse & magnis criminibus
subiectos extitisse. *sicut scriptum est*, de Iudæis maxime, qui se magis iustos arbitrabantur. *Quia nõ* Psal.13.
est iustus quisquam, ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquam malorum, *non est intelligens*, ex seipso habens discretionis rationem, nec ad intelligendum Deũ, & ea quæ Dei sunt
cogitare, siue in lege naturę, siue Mosaicę, siue gratiæ. *aut requirens Deum* id est, qui requirat quo- 2.Cor.3.
modo voluntatem Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat. *omnes declinauerunt*, scilicet à deo & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatum. D. Virgine excepta, *si-*
mul, id est, omnes congregati aut considerati, *inutiles facti sunt*, id est, Non valentes finem vel vti- Luc.17.
litatem ex seipsis consequi: *Non est qui ex se, faciat bonum*, scilicet opus deo gratum sine dei spe- Sap.4.d.
ciale auxilio, scientes facere mala benefacere nescierunt. *Non est vsque ad vnum*, id est, præter quã vnus scilicet Christus, qui solus absque merito alterius fecit humanæ redemptionis bonum: nullus enim purus homo est qui ex se faciat bonum perfectum. *Sepulchrum* spirituale, in quo reponuntur & exeunt peccata, *Patens*, id est, apertum & non clausum, vnde exiit fœtor & abhominatio peccatorum, *est guttur eorum*, ad exalandum turpiloquia & alia colloquia praua, quæ bonos
C mores corrumpunt audientium. *Linguis suis*, suauia & blandia verba depromentes, *dolose agebant*, alia proferendo ore & alia meditando corde, vt adulatione proximum decipiant. *Venenum aspidum sub labiis eorum*. quia scilicet talia verba ex eorum labiis procedunt, quæ insanabiliter proximos intoxicant corporaliter vel spiritualiter. *Quorum os maledictione*, id est, maledicis verbis quibus aliis maledicunt, *& amaritudine*, id est, ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis, detractionibus, & contumeliis. *plenum est*, id est, abundat: vt quasi semper ab eo fluant maledicta & blaspbemiæ. *Veloces*, id est prompti & cito ac subito currentes. *pedes*, spirituales: qui sunt affectus *eorum*, scilicet iniquorum hominum, *ad effundẽdum sanguinem* Christi & sanctorum, ad faciendum quæcunque grauia peccata in deum & proximum festiui. *Contritio & infelicitas*, id est, pœnarum acerbitas & miserãda felicitatis priuatio, *in viis eorum*, id est, prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorum, quibus progrediuntur in hoc mundo. Et hoc, scilicet quia, *& viam* Mat.19.
pacis, quæ est mandatorum obseruantia, quæ ducit ad pacem & vitam æternam, *non cognouerunt*, id est, cognoscere, acceptare, & sequi noluerunt. *Non est timor Dei*, scilicet filialis, qui est initium sapientiæ *ante oculos* mentis *eorum*, vt retrahet eos à malo, in quo obstinati sunt. *Scimus autem* nos Apostoli, & alij quibus deus dedit suæ legis cognitionem, *quoniam quæcunque lex* siue naturalis, siue diuina, Mosaica & Euangelica, *loquitur*, declarando vel præcipiendo, *his qui in lege sunt*, id est, ad quos lex datur & qui legem profitentur, *loquitur*, & sic prædicta verba. Psal. non intelligũtur de Gentilibus: sed de Iudæis, quibus lex data est ac etiam prophetæ, declarantes legem & docentes

ac informantes & reprehẽdentes mores dati sunt, *vt omne os obstruatur*, id est, obmutescat & clau- D
datur à sua gloria, vt amplius gloriari non possit se suis meritis, sine Dei gratia salutem consequi
posse *& subditus fiat omnis mundus*. non solum gentilis, sed etiam Iudeus culpam suam agnoscen-
do. Et totum bonum quod habet attribuendo & in omnibus obediendo *Deo*. *Quia ex operibus*
legis, siue naturæ siue Moysi scriptæ, fidem præcedentibus aut in sensu carnali obseruatis. *Non iu-*
Gal.2.d. *stificabitur omnis caro coram illo*, id est, nullus homo peccator, qui dicitur caro, tanquam carni subie-
ctus) iustificabitur coram deo propter opera legis naturæ vel Moysi. Quia si ex lege iustitia es-
set, Christus gratis mortuus fuisset. *Per legem enim*, siue naturalem siue diuinam, *cognitio peccati*, sed
oon eius consumptio aut ablatio. Quia quanuis lex sufficiat ad cognitionem peccati, non ta-
men sufficit ad reprimendam concupiscentiam, aut ad delendum peccatum, siue ad iustifican-
dum hominem. Ideo necessarium est aliud remedium, scilicet gratiæ, qua coocupiscentia repri-
matur, & facultas legis implendæ detur.

TERTIA PARS 3. CAPITIS.

N*Vnc autem*, Id est, tempore gratiæ & legis euangelicæ Christo adueniente *sine lege*, id est,
absq; legis naturæ & Moysi imperio aut auxilio. *iusticia Dei*, qua ipse iustus & fidelis est ad-
implens promissa de iustificatione hominum. Vel iusticia, id est, Christus, qui satisfecit diuinæ
iusticiæ patiendo pro nobis, & iustificationem oobis meruit. *Vel iusticia dei*.I. gratia dei qua quis
formaliter iustificatur à Deo. *Manifestata est*.i. declarata est Gentibus ad fidẽ conuersis per Chri-
Gen.22.d sti doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, vt firmius credant cæteris. *Testificata à lege &*
Exo.12.a. *prophetis*, id est, testimonio legis & prophetarum approbata & pronunciata. *iusticia autem Dei*, id
Esa.53.d. est gratia dei qua iustificamur à Deo, *per fidem Iesu Christi*. s. est manifestata. Quia in ipsa iustifi-
catione primus motus mẽtis tendens in Deum, est per fidem. & ideo iusticia dei dicitur inchoa-
ri per fidem, & perfici per spem & charitatem, quæ licet simul tempore infundantur & tendant
in deum, fides tameo prioritate & ordine naturæ dicitur prior. *in omnes & super omnes qui credunt*
in eum, scilicet Christum, siue sint Iudæi, siue Gentiles. *non enim est distinctio*, scilicet inter Iudæum E
& Gentilem apud Deum quo ad modum & oecessitatem iustificationis: vterque enim iustifi-
catione egebat. *Omnes enim peccauerunt* in Adam primo parente, peccato originali, & post ratio-
nis vsum peccato actuali. Si ergo peccauerunt & per se iustificari, vt prędictum est, nequeunt: se-
quitur, *& egent gloria Dei*, id est, gratia quæ est gloria Dei: quia per eam gloriosus apparet Deus.
Iustificati gratis, id est, sioe meritis præcedentium operum, *per gratiam ipsius*, scilicet Dei & gra-
tuita eius dona, ac etiam *per redemptionem*, id est, pœnæ satisfactionem, *quæ est in Christo Iesu*, id
est, quæ facta est per Iesum Christum, per quem solum & non alium fieri poterat. *quem*, scilicet
Christum. *proposuit*, id est, pro omnibus qui noo babebant vnde satisfacerent, posuit, & dedit
propiciatorem misericordię, & satisfactorem reatus pœnæ, *per fidem*, id est, dirigente fide. *in sangui-*
ne ipsius, scilicet pro nobis effuso: quia vt satisfaceret pro nobis, congruebat vt sanguinem suum
Gen.3.c. effunderet & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatum incurrerat. *ad ostensionem iu-*
stitiæ suæ, id est, ad boc quod Deus iusticiam, id est, misericordiam & gratiam suam promissam
ostenderet necessariam. & boc *propter remissionem præcedentium delictorum*. In hoc enim quod
præcedentia delicta remisit, quæ lex remittere non poterat, neque homines ab eis propria vir-
tute liberari, ostendit quod necessaria erat hominibus iusticia & gratia sua, vt iustificarentur
à Deo per sanguinem, per quem remitterentur præcedentia delicta ac etiam præsentia, quæ an-
te Christi passionem *erant in sustentatione Dei*. quia patienter ea sustinebat, nec pro eis damna-
bat credeotes & pœnitentes, nec etiam ab eis reddebat totaliter absolutos, cum adhuc deti-
nerentur in sinu *Abrahæ*. non quidem sustinentes pœnam sensibilem, sed expectantes introire
in gloriam per Cbristi passionem. Et hoc *ad ostensionem iusticiæ eius in hoc tempore*, scilicet gra-
tiæ, id est, vt in boc tempore gratiæ iusticiam & misericordiam promissam perfectę ostende- F
ret, plenam peccatorum remissiooem tribueodo, & aditum gloriæ exhibendo. quod non facie-
bat patribus antiquis ante Christi passionem *vt sit*, id est, vt manifeste appareat, *ipse iustus* à seip-
so in promissis peccata remittendo. *& iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi*, id est, qui per fi-
dem Iesu Cbristi credendo Iesum Cbristum propiciatorem, & satisfactorem, accedit ad deum.

QVARTA PARS 3. CAPITIS.

V*Bi est ergo gloriatio tua*, ô Iudæe qoi in lege Mosi ex qua nõ est iustitia gloriaris: vel ô Genti-
lis qui gloriaris in obseruatione legis naturę, ex qua etiam oõ est iustitia qua iustificetur ho
mo. *exclusa est*, id est, sublata & procul abiecta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturę est iusticia,
& ex qoo commuoiter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, oon
habetis occasionem gloriandi siue glorificandi & extollendi vos vnus super alium, sed *per quã*
legem? est scilicet exclusa glorificandi occasio? *Factorum*? id est, an per legem veterem, quæ fa-
cta & opera præcipiebat hominibus? *non*, quasi dicat, certum est quod non. Cum vt dictum
est ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, *sed* exclusa est *per legem fidei*, id est, e-
uangelicam siue gratiæ, quæ, vt dictum est iustificat, & facultatem operandi & obseruandi le-
gem tribuit dirigente fide. *Arbitramur enim iustificari hominem*, siue Iudæum, siue Gentilem,
per fidem, scilicet Iesu Christi, vel de Iesu Christo propiciatore per sanguinem ipsius. Non qui-
dem

A dem effectiue: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neque formaliter & denominatiue: quia *Infra 8. g*
hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulo ante dixit, iustificati gratis per gratiã ipsius. Sed dire-
ctiue: fides enim est quæ primo nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. *Sine operibus legis.*
scilicet Moysi, quæ data est Iudæis, & non Gentilibus. *An Iudæorum Deus tantum,* vt scilicet
solos Iudæos iustificet? *Nónne & Gentium*, scilicet est idem Deus? *imo & Gentium*: quia non
solum Iudæos, sed etiam Gentiles creauit eiusdem naturæ specificæ capaces iustificationis &
gloriæ sicut iudæos: & ideo eis prouidet, eósque gubernat & dirigit quemadmodum iudæos.
Quoniam quidem vnus est Deus, id est, creator, gubernator, & prouisor *omnium, qui iustificat*, scilicet
de quolibet genere hominum, & per eandem causam & sic iustificat *circuncisionem*, id est, iudæos
circuncisos, *ex fide*, scilicet Christi: quia fides est prima causa ex qua processit circuncisio & cæ-
tera sacramentalia: & sic iudæos iustificat fides, sicut quædam causa prima per quasdam causas
medias. *& præputium*, id est, Gentiles incircuncisos & præputium habentes etiam iustificat.
per fidem, scilicet eiusdem Christi quem proposuit propiciatorem. Et sic Gentiles immediatè
per eandem fidem iustificantur absque antiquis cæremoniis. *Legem ergo destruimus per fidem?* id
est, an hoc quod diximus homines iustificari per fidem sine operibus legis, volumus destruere
& eneruare legem Mosaycam, *Absit*, hoc scilicet à nobis. Quia non præteribit iota vnum aut *Mat. 15. b.*
vnus apex à lege, donec omnia fiant. *sed legem statuimus*, id est, per fidem legem perficimus & *Mat. 5. b.*
statuimus. Non enim venit Christus soluere legem aut prophetas, sed adimplere, quo ad iu-
dicialia & cæremonialia, quæ statuuntur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea
in fide Christi exhibetur, ac etiam quo ad moralia: quia fides Christi declarat ea & auxilium cõ
fert ad implendum ea.

B COMMENTVM TERTII CAPITIS.

Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas circuncisionis? *Tex.*

N exordio huius capitis Apostolus obiiciendo his quæ dicta sunt in præ-
cedenti capite, proponit duas dubitationes: quarum vnam duntaxat re-
soluit, alteram dissoluendam in sequenti capitulo relinquens. Dubitatio
ergo prima est: Quia si verum esset quod dictum est præcedenti capi-
te, videlicet quod præputium legem implendo in circuncisionem repu-
tabitur & iudicabit, &c. Sequitur quod Deus Iudæis dando legem aut
circuncisionem nil frugi aut vtilitatis, sed oneris dederit. Quam ob rem
videtur quod iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse Deus
dederit eis inutilia, quorum oppositum in sacris literis reperitur. Nam per Moysen dixit: Te *Deut. 7. b.*
elegit dominus, vt sis ei populus peculiaris. Et per Esa. Ego Dominus docens vtilia. ¶ *Mul-* *Esa. 48 d.* *Tex.*
tum per omnem modum. His paucis verbis generaliter soluit ambas dubitationes, dicens: quod
amplius est Iudæo, & quod magna fuit vtilitas circuncisionis, & quantum ad quantitatem, quæ
significatur cum dicit: Multum & quantum ad numerum, qui significatur, cum dicit per om-
nem modum. ¶ *Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Hic remissa circuncisionis vti-
litate ad proximum caput, prosequitur solutionem primæ dubitationis siue obiectionis di-
cens: quod amplius fuit Iudæo, quo ad contemplationem & cognitionem diuinorum, quæ co-
gnitio excedit omne commodum & vtilitatem temporalium, respondet primo: quia sunt eis
credita eloquia, id est, locutiones, pollicitationes, & prophetarum oracula, ex quibus ve-
nerunt in Dei cognitionem & noticiam maiorem & clariorem. Vnde Dauid, Notus, scilicet *Psal. 75.*
specialiter in Iudæa Deus: non solum vt primum principium naturæ prout Philosophi: verum
C etiam vt principium & retributor felicitatis. Et hoc est multum, imo & maximum bonum:
quia ad illam cognitionem sequitur amor, vnio, & adhæsio, de qua Dauid ait, Mihi adhærere *Psal. 72.*
Deo bonum est. Præterea per eloquia Dei instruimur & erudimur à Deo de credendis & agen-
dis, quæ instructio est via & directio ad felicitatem. Vnde idem propheta: Beatus homo quem *Psal. 93.*
tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Cum ergo Deus crediderit eis eloquia sua, *Psal. 147.*
quod non fecit cæteris nationibus, eo ipso declarauit eos esse amicos suos. Vnde Christus: iam *Ioan. 15. b*
non dicam vos seruos sed amicos. Quia omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis.
Eloquia domini sunt honesta: quia vt Dauid ait, sunt vera & iustificata in semetipsis, delecta- *Psal. 118.*
tionem afferunt: iuxta illud, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Sunt pariter vtilia, quia
retrahunt nos à peccatis secundum illud: In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem ti- *Psal. 118.*
bi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & admirandum bonum ar-
bitratus est Moyses, dum ait: Interrroga de diebus antiquis qui fuerunt ante ex die qua crea-
uit Dominus hominem super faciem terræ, si facta est aliquando huiuscemodi res vt audi- *Deut. 4. e.*
ret populus vócem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti, Non enim
tanta celsitudine mysterij euulganda èx tempore erant per totum orbem, ne margaritæ à por-
cis conculcarentur, sed selectæ familiæ erant committenda, quo adusque mundus adolesce-
ret in virum idoneum & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modo sanctis pa-
tribus, sed toti Iudæorum genti credita sunt eloquia & oracula. Habent amplius & Iudæi,

vt infra 9.dicit adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica D
excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defensionem, adeo vt Aegyptus propter iniuriam percussus fuerit.

Tex. *Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. est autem Deus verax: omnis autem homo mendax.*

HIc obiiciendo adiungit interrogationem, quam aduersus præmissa gentiles obiicere poterant dicentes, quod licet deus eis crediderit eloquia sua, suumque promiserit filium: illi vero ingrati non credentes deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promissionem dei, fueruntque sufficiens & legitima causa quare Deus promissionem suam non seruaret. Et idcirco non amplius est Iudæo, eo quod ei credita & communicata fuerunt eloquia dei, cum eis non cre-
Psal. 105. diderint neque prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezech. Increduli & sub-
Ezech. 2.a uersores sunt tecum. Vnde & Christus, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi. Hanc
Ioan. 8.f. obiectionem & interrogationem excludit dicens, quod non omnes fuerunt increduli, sed quidam illorum: & ideo credentes non debebant dispendium pati prout Iuristæ dicunt: Rem quæ culpa caret, in damnum vocari non conuenit: fuerunt enim semper aliqui patres qui crediderunt. Excludit præterea obiectionem deducendo ad inconueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credidissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilitatem promissionis dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc sequeretur
Psal. 115. deum non esse veracem, & per consequens Deum non esse deum, quod lumine naturali constat esse falsissimum. Vnde dicit, *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Hæc dictio verax non solum significat actum vel morem, siue assuetudinem dicendi veritatem, verum etiam negationē potentiæ mentiendi, prout mendax importat non solum actum & assuetudinem mētiendi, verū etiam potētiam mentiendi. Et sic intelligitur illud: Omnis homo mendax. i. omnis purus homo
ad Tit. 1.a est mēdax. i. quia ex se est mutabilis & mentiri potest, nō tamen dicit quod semper omnis homo
Heb. 6.d. actu mentiatur, vel fuerit mētitus. Quia D. Virgo, quę omni peccato caruit, nunquā mentita fuit.
Ioan. 6.g. Deus autem non solum non mentitur, sed nec mentiri potest: quia est veritas per essentiam. Et E
hæc est causa discriminis, quare homo mentiri potest & non deus. Quia causa falsitatis vel mēdacij cuiuspiam, est altera duarum, vel quia habet mentem falsam vel voluntatem prauam. Primum accidit homini, eo quod veritatem à rebus sumit: & quia res ita sunt, taliter iudicat: in quo sępe decipitur vel ex indispositione potentiæ sensitiuæ, aut medij, aut propter distantiam obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatam, vt studiosę mentiatur. Cum enim homo non sit ipsa bonitas, nec veritatis regula, potest ab illa discedere & discordare. Deus autem non accipit veritatem à rebus sed causat eā vt dictū est primo capite. Tales enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cum voluntas Dei sit regula veritatis, non potest distortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis anunciet quam mente habeat. Præterea cum homo sit ex nihillo, ex sua natura vertibilis est in nihilum, ideo ex se veritatem non habet. Natura autem diuina quæ ex se æterna est. & nullo modo vertibilis aut mutabilis, habet ex se vt verax sit, & per consequens promissa adimpleat. Et hic est sensus Apostoli hoc loco, & cum dicit, fidelis deus seipsum negare non potest. Et si à veritate declinaret, cum sit ipsissima veritas, seipsum negaret.

¶ Si autem obiiciatur quod multa enunciare fecit Deus, quæ non euenerunt, vtpote quod per
Ionæ 3.b. Ionam prædici fecit: adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et per Esaiam, Dispono
2. Regum 20.a. domui tuæ quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo sunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicuntur aliqua quasi omnino & absolute futura, sed secun-
Hier. 18.b dum præsentia hominum merita aut demerita, si non mutentur: iuxta illud, repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt erradicem, & destruam, & perdam, & dissipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. Agam & ego pœnitentiam super malo, &c. Et illud: Orabunt F
Leui. 26.g pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei, &c. & illud: Si ductus pœnitudine cordis
Deut. 3. a.
Ezec. 18.c reuersus fueris ad Deum, reducet te ac miserebitur tui. Et Ezechiel. Si impius egerit pœnitentiam, &c. Alterum genus prophetiæ dicitur prædestinationis, qua proferuntur ea quæ simpliciter & absolutè, hoc est infallibiliter sunt ventura. Et huiusmodi fuit promissio saluatoris Christi, videlicet venturi: qui non promisit saluare nisi credentem: & ideo si incredulum non saluat, non euacuatur eius fides siue promissio: Quia promissio facta de Christo saluatore, non fuit facta sub conditione aliqua pendente ex hominum fide, vel voluntate, aut ex operibus. Et ideo sicut Christus fuit gratis promissus, ita non venit ob aliquod debitum, sed vt suam deus liberaret fidem, promissionem implens, quod in hac Epistola ostendere nititur Apostolus contra gloriationem Iudæorum, qui arbitrabātur se promeruisse aduentum Christi ex ope-
Tex. ribus legis. ¶ *Sicut scriptum est: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Hic probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit, testimonio Psalmistę in quo sic legitur:
Psal 50. vt vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter proposito deseruiat, notandum est, quod Dauid in eodem psalmo in angustia & mœrore animi veniam humillime præcabatur, dicens: miserere mei, &c. nulla merita ante oculos Dei proponens, sed solum fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis his qui crimina sua confiterentur. Vnde adiunxit, tibi soli peccaui, &c. Et cum peccatum non esset nisi contra legem tuam subiunxit, vt iustificeris in sermonibus

A sermonibus tuis,&c.Iustificari in sermonibus nihil aliud est quam iustum fieri & apparere in dictis siue promissis,quod fit cum quis ea quæ promisit,implet.Promiserat enim deus per Nathan prophetam,quod stabiliret regnum eius in æternum in semine suo.Postea vero cũ in graue peccatum incidisset adulterij & homicidij,dicebatur à quibusdam quod propter huiuscemodi peccata deus non esset ei promissionem seruaturus, nec missurus filium suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo:Primo quod propter peccatum eius non mutabatur iusticia Dei, ad quam pertinet vt suos sermones impleat.& quantum ad hoc dicit,*vt iustificeris in sermonibus tuis*,id est,ex hac venia & misericordia quam precor,appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni,& de Christo ex me nasciturо:& sic appareas iustus in sermonibus,id est,in promissis tuis, vt propter peccata mea ea implere non desinas. Vnde in Prouerbiis,Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei,non est enim in eis prauum quid,neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam.& Psal.Fidelis dominus in omnibus verbis suis,id est, in pollicitationibus suis. Secundo intendebat dicere quod diuina promissio non imitatur humanum iudicium, cum dicit: *vt vincas cum iudicaris*, id est,vt vincas implendo promissionem tuam, cum iudicaris ab hominibus, quod eam propter peccata mea nõ sis impleturus. Vnde Aposto. Noli vinci à malo,sed vince in bono malum.quod multo magis competit deo.Promissio autem quam deus fecerat Dauid,dicens:de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. & ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quæ est immutabilis, vt dictum est. Et quanuis dicatur: Si custodierint filij tui testamentum meum,&c.Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponuntur autem plures sensus huius authoritatis, sed hic magis quadrat proposito Apostoli,qui ex hoc sic arguere videtur. Si peccatum Dauid non euacuauit fidem siue promissionem dei: Sic nec incredulitas aliquorum euacuauit fidem siue promissionem Dei factam

[Margin: 2.Reg.7.b; Prou.8.a; Infra 12.d; Psal.131.; 2.Reg.7.b]

B credentibus.

Si autem iniquitas nostra iusticiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico. Absit: alioquin quo modo iudicabit Deus hunc mundum? Tex.

HIc excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis inductæ,vt iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguntur cum illis: tibi soli peccaui. Accipiendo aduerbium,*vt*,causaliter. & sic sequeretur quod peccatum hominis directe ordinaretur ad comendandam iustitiam dei.q.d.Dauid tibi soli peccaui.vt,id est,ob eam causam, vt tu iustificeris,&c.Ideo Aposto.hoc ostendit esse falsum.Ad cuius euidentiam notandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanum iudicium,cum dixerat:Est autem deus verax,omnis autem homo mendax.Aliam iusticiæ dei ad peccatum humanum, secundum verba quibus dicit, tibi soli peccaui vt iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si hæc verba essent intelligenda causaliter,vt iniquitas nostra,directe ordinarentur ad comendandam iusticiam dei, *Quid dicemus*,id est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ sequuntur:Non enim peccatum est necessarium ad comendandum iusticiam dei. Vnde non concupiscit multitudinem infidelium filiorum & inutilium.Exprimit autem incõueniens quod sequitur dicẽs,*Nunquid iniquus est Deus qui infert iram*? i. vindictã & pœnã pro peccato, quasi dicat,hoc videtur sequi,Si dicamus quod iniquitas nostra comendat,id est,directe ordinatur ad comendandam iustitiam dei.Quia si peccatum ad hoc directe & per se ordinetur,non est dignum pœna,sed præmio. Et sic deus puniens hominem pro peccato, esset iniquus,id est,iniustus.contra illud: Deus autem fidelis absque vlla iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniens, dicens: *Absit*, scilicet quod dicamus deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatem verbi

[Margin: Eccle.15.d; Deut.32.a]

C correctione mitigat, subiungens: *secundum hominem dico*. ac si dixisset, sic de Deo more humano absque reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est secundum hominum illorum argutiam loquor, qui sic irreuerenter deum nominant: non enim ex meo sensu, sed ex hominis errantis iudicio protuli: Deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens: *Alioquin*, scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, *Quomodo iudicabit hunc mundum*, id est, quo modo conuenit ei quod sit vniuersalis & supremus iudex totius mundi. Oportet enim, quod est primum & supremum in quolibet genere, esse infallibile, sicut primum mouens immobile. Simile argumentum ponit Iob, dicens: Vere Deus non condemnat frustra, nec omnipotens subuertit iudicium. Quem constituit alium super terram?&c.q.d. Si deus nõ iuste iudicaret,oporteret dicere alium esse iudicem mundi. Iob 34.b

Si enim veritas dei in meo mendatio abundauit, in gloriam ipsius: Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, vt veniant bona, quorum damnatio iusta est. Tex.

HIc Aposto.excludit falsum intellectum primæ comparationis adductæ,scilicet veritatis dei ad iudicium humanũ deducendo ad aliud inconueniens,dicens.*Si enim*,&c.q.d.Si propter meum mendacium veritas dei manifestatur & relucet, siue abundauit in gloriam ipsius:ita quod mendatium directe pertineat & ordinetur ad augmentum gloriẽ dei,contra illud:nunquid deus indiget vestro mendatio?Sequuntur duo inconuenientia. Vnum quod homo non deberet repu- Iob 13.b.

tari peccator propter mendaciũ,ex quo in gloriam dei cedit & ordinatur,& hoc eſt quod dicit: D
*Quid adhuc,&c.*i.cur etiá núc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendaciũ, quod di-
Infra 5 d cunt me dixiſſe,licet nõ dixerim:ſed arbitrãtur me dixiſſe,eo quod dixi, lex ſubintrauit vt abũ-
daret delictũ.Et vbi abundauit delictũ,ſuperabũdauit & gratia. Aliud incõueniens eſt quod ha
bebat verbũ ſalſum,quod ei & aliis Apoſto. ſuperabũdantiæ gratiá prædicãtibus à pſeudo apo-
ſtolis blaſphemando imponebatur, ſcilicet eos dicere, ſaciamus mala peccando,& mendacium
1.Cor. 4.c dicendo, vt veniant bona,vt veritas & iuſticia Dei comendetur. Vnde alibi dicit: Blaſphema-
2.Pet.vl d mur & obſecramus,& ſicut quidam aiunt nos dicere verba noſtra deprauando,de quibus diuus
Petrus:Indocti & inſtabiles deprauant,&c. Hoc autem excludit dicens: Quorum damnatio iu-
ſta eſt,ſcilicet eorum qui faciunt mala, vt veniant bona,& eorum qui blaſphemando aiunt nos
id dicere:Sicut enim non eſt verum ex ſalſis ſyllogiſandum:ita nec perueniendum eſt ad bonum
Hier.12.a finem per media mala. Vnde Hiere.ex perſona impiorum:Bene eſt omnibus qui præuaricantur
& iniquè agunt. Iuſte enim damnantur peruerſores ſacræ ſcripturæ,iuxta illud: Si quis appo-
ſuerit ad hoc, apponet Deus plagas ſcriptas in libro iſto, &c. An autem minora mala conſulen-
Apoc. vl.d da ſint,vt euitentur maiora, dictum eſt ſupra 1. c. ſuper verbo, non ſolum qui faciunt, ſed etiam
qui conſentiunt facientibus.

Tex.

SECVNDA PARS TERTII CAPITIS.

Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam.

IN hac ſecunda huius 3. c. parte, Apoſtolus excludit inanem Iudæorum gloriam, qui propter
prædictas prærogatiuas ſe Gentilibus præferebant. Potuiſſent enim Iudæi audita prærogati-
ua eorum, quia erant eis credita eloquia dei, inaniter gloriari & concludere ex dictis Apoſtoli:
ergo præcellimus eos & præſtantiores ſumus illis? Sed reſpondet negatiuè,dicens: Nequaquam.
Si obiiciatur quod Apoſto.hic videtur aduerſari ei quod ſupra dixerat:Multũ per omnem mo-
dum.aliqui dicunt quod id quod prædixerat,intelligebat ſecundum ſtatum quem habebant iu-
Collo.3. b. dæi tempore legis, nunc autem loquitur ſecundum ſtatum gratiæ, ſecundum quem Colloſenſi- E
bus ſcribens dicit:In Chriſto Ieſu non eſt Gentilis circuncifio & preputiũ. quia ſcilicet illa non
faciunt differentiam ſecundum ſtatum Chriſti:veruntamen hoc omnino non cõuenit intentio-
ni Apoſto.quia infra oſtendit, quod etiam quando iudæi ſub lege erant, ſubiacebant peccatis,
Ezec.5.b. quemadmodum & gentiles,imo amplius:iuxta illud. Iſta eſt Hieruſalem,in medio gentium po-
ſui eam, & incircuitu eius terras, & contempſit iudicia mea vt eſſet magis impia quam Gentes.
Dicendum quod ſuperius oſtendit prerogatiuá diuinorum beneficiorum,nec tamen dixit quod
iudæus eſſet excellentior,ſed quod eis eſt amplius donatum,ſiue quod amplius recepiſſent.Hic
autem excludit excellentiam perſonarum, eo quod illi qui dei beneficia receperunt non ſue-
runt bene vſi.

Tex.

Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos,omnes ſub peccato eſſe.

HIc affirmat ſuam negationem dicens ſe prius probaſſe Iudeos & gẽtiles ſub peccato fuiſſe.
Ideo dicit *Cauſati*,id eſt,cauſas & rationes adduximus,quare iudei non precellerent Grecos
ſiue Gentiles,ſed illos fuiſſe æqualiter obnoxios peccatis. Quo ad Gentiles in primo c.ibi(Qui
cum cognouiſſent deũ,&c.)Quo ad iudeos vero in 2.c.cum dixit:Qui alium doces,teipſum non
doces,&c.Nec Gentiles ſua philoſophia,nec iudæos legis cognitio in aliquo excuſabat,ſed po-
tius reddebat abhominabiliores.Omnes enim ſub peccato eſſe oſtendit,adeo vt in ambobus ve
rificaretur illud Eſa.A planta pedis vſque ad verticem capitis.non eſt in eo ſanitas.

Eſa.1.b.
Tex.

Sicut ſcriptum eſt: quia non eſt iuſtus quiſquam,non eſt intelligens,non eſt requirens Deum.Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt,non eſt qui faciat bonum,non eſt vſque ad vnum.

Pſal.13. HIc probat dicta ſua authoritate ſcipture ad elucidandam vtriuſque legis conſonantiam. A-
liqui dicunt omnia contineri in Pſal.13. veruntamen Apoſtolus hoc non dixit, ſed ſimpli F
citer ait:ſcriptum eſt tum in Pſal.tum in Eſa.tum alibi.Nam hoc quod dicit,Non eſt iuſtus quiſ
Eccle.7.c. quam.non eſt expreſſum in prædicto Pſal. niſi eliciatur ex eo quod ſubditur, Non eſt qui faciat
bonum: Cum autem illud in propria forma citet, veriſimilius eſt quod ſit deſumptũ ex illo Ec-
cle.Nõ eſt homo iuſtus in terra qui ſaciat bonũ,& nõ peccet. Et primo ponit peccata omiſſio-
nis,remouẽdo principia bonorũ operũ,& deinde remouẽdo ipſa bona opera. Principia autẽ bo
norum operum ſunt tria, quorũ vnũ pertinet ad ipſam operis rectitudinẽ: & hoc eſt iuſticia quá
Mich.7.a excludit dicẽs:*Non eſt iuſtus quiſquã.*Vnde Michæas:Periit ſanctus de terra,& rectus in hominib*
non eſt. Quod tripliciter poteſt intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus ſit iuſtus in ſe
ex ſeipſo, quia ex ſe quilibet eſt peccator: à ſolo autem Deo habet iuſticiam, ſecundum illud:
Exo.34.a Dominator domine deus miſericors, qui auſers iniquitatem atque peccata,nullus apud te per ſe
innocens eſt.Alio modo quod nullus quantũ ad omnia eſt iuſtus,ſecundũ illud:Quis poteſt di-
Prou.20.b cere mundũ eſt cor meũ.Tertio poteſt intelligi vt referatur ad populũ malorũ,inter quos nullus
eſt iuſtus:eſt enim Phraſis ſcripture,vt quãdoq; loquatur de toto populo, ratiõe malorũ,& quá-
Hier.16.c doq; ratione bonorũ: vt perſpici facile poteſt in Hiere. Duo tamẽ primi ſenſus magis cõgruunt
intentioni Apoſtoli,qui in ſecundo ſenſu nõ intẽdit cõprehendere D.virginẽ,que ab omni pec
cato fuit preſeruata.Vnde Salomon, Tota pulchra es amica mea,& macula nõ eſt in te. Secundũ
autem principiũ boni operis eſt diſcretio rationis,& hoc excludit ſubdens:Non eſt intelligens.

Vnde

A Vnde Psal. Nescierunt neque intellexerunt.& alibi. Noluit intelligere vt bene ageret. Tertium *Psal.35.*
principium est rectitudo intentionis, quam excludit dicens: *Non est requirens Deum*.suam scili-
cet intentionem ad ipsum dirigendo. vnde Oseas, Tempus inquirendi dominum, qui cum ve- *Osee.10. d*
nerit docebit vos iusticiam. Deinde excludit à Iudæis bona opera. Primo quantum ad omissio
nem diuinæ legis, cum dicit: *Omnes declinauerunt* scilicet à regula diuinæ legis, omittendo. Secun
do quantum ad omisionem finis, cum dicit: *Simul inutiles facti sunt*. Hoc enim inutile dicimus
quod non consequitur finem suum:& ideo cum homines à Deo declinant, redduntur inutiles.
vnde Sap. Impiorum multitudo non est vtilis. Tertio quantum ad omisionem ipsorũ. vnde di *Sap 4. a.*
cit: *Non est qui faciat bonum*, scilicet sine peccato. Vnde D. Ioh. Si dixerimus quia peccatum non *1.Ioh.1. d.*
habemus, ipsi nos seducimus,& veritas in nobis non est. Et Hiere. Sapientes sint, vt faciant ma- *Hier 4. f.*
la: bona autem facere nescierunt. Subdit autem, *vsque ad vnum*, quod potest exponi exclusiue. q.
d. prҿter vnũ. qui. s. solus fecit bonũ, rediméd o genus humanũ. Vnde Sapiẽs: virũ de mille reperi *Eccl. 7. d.*
vnũ, mulieré nõ inueni. Vel potest ĩtelligi inclusiue. q. d. nec etiã vnus purus homo. qui faciat bo
nũ. s. perfectũ. Iuxta illud, Quҿrite in plateis eius an ĩueniatis virũ faciẽté iudiciũ & quҿrẽté fidẽ.

Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum est. *Tex.*

HIc incipit exprimere peccata commissionis, sed primo circa peccata oris ponit promptitu
dinem & turpitudinem, cum dicit: *Sepulchrum patens, &c.* Tale enim sepulchrum patẽs duo
habet. Primo est paratum ad recipiendum mortuum,& secundum hoc guttur hominis dicitur
sepulchrum patens, quando est paratum ad dicendum mortifera, per quẽm modũ dicit Hiere.
Pharetra eius quasi sepulchrum patens. Secundo sepulchrum patẽs exhalat factorẽ. vnde Chri- *Hier. 5. d.*
stus dicit, hypocritas esse similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparẽt hominibus speciosa,
intus vero sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia. Et secundum hoc guttur hominis
dicitur sepulchrum patens, quando ex ore procedit turpiloquij fœtor. Deinde ponit fraudẽ di *Mat. 23. e*
cens. *Linguis suis dolose agebant*. aliud habendo in corde, aliud in ore. Iuxta illud: Sagitta vulnerãs
B lingua eorum, dolum locuta est. Tertiò ponit peccatum oris cum dicit, Venenum aspidum sub *Hiere. 9. c*
labiis eorũ. quia scilicet talia verba euomunt, quæ insanabiliter proximos occidũt, vel spiritua-
liter vel corporaliter. Vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum,& venenum insanabile. Quar-
to designat abundantiam omnium peccatorum, cum dicit: *Quorum os maledictione & amaritudine* *Deut. 32. e*
plenum est: quia scilicet maledicunt aliis detrahendo, contra illud: Benedicite, & nolite maledi-
cere. Et amaritudine inquãtũ nõ verentur ĩ faciem proximi dicere cõuitia verba, iniuriosa atq; *Infra.*
contumeliosa: quibus ad amaritudinẽ ꝓuocatur. cõtra illud, Omnis amaritudo tollatur à vobis. *12. d.*

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum. *Eph. 4. g.* *Tex.*

HIc exprimit peccata operis circa quҿ tria tãgit: Primo prõptitudinẽ ad male agẽdũ cũ di-
cit: *Veloces*, id est prõpti, *pedes eorũ*, id est affectus ipsorum, *ad effundẽdũ sanguinẽ*, id est ad faciẽ
dũ quҿcũq; grauia peccata, inter quҿ grauius quod cõmittitur in ꝓximũ, est homicidium:
quod designat hic per sanguinis effusionem: de quo Salomon, Pedes eorũ in malũ currũt & fe- *Prouer. 1. b*
stinãt, vt effundãt sanguinẽ. Secũdo tãgit multitudinẽ nocumẽtorũ, quæ aliis inferũtur, cũ dicit.
In viis eorum, id est in operibus eorũ est cõtritio, quia alios cõprimũt & cõsternũt opprimẽdo
eos. Iuxta illud, Ad cõterẽdũ erit cor eius,& infœlicitas ĩquãtũ scilicet priuant homines bonis
suis ad miseriã eos deducẽdo. secũdũ illud, Nudos dimittũt homines vestimenta tollẽtes. Pos- *Iob. 24. b.*
sunt tamẽ intelligi duo hic posita ad designãdũ pœnã potius quàm culpã. vt sit sensus: in viis eo-
rũ est cõtritio & infœlicitas, id est, operationes eorũ quҿ per vias designãtur, ducũt ad cõtritio-
nẽ & infœlicitatẽ: ita quod cõtritio referatur ad oppressionẽ pœnæ, qua pro peccatis puniẽtur:
Iuxta illud, cõminuẽtur sicut cõteritur lagena figuli. Infœlicitas autẽ referẽda est ad pœnã dãni: *Esa. 30. e.*
C quia fœlicitate æterna priuabũtur, secũdũ illud: Infœlices autẽ sunt & inter mortuos spes eorũ. *Sap. 13. b.*
Tertio tãgit obstinationẽ culpҿ eorũ ad malũ, à qua quis dupliciter reuocatur. Primo per hoc
quod vult cũ hominibus pacẽ habere. Sed cõtra hoc dicitur hic, Et viã pacis nõ cognouerunt.
Vnde Psal. Cũ his qui oderũt pacẽ,&c. Secũdo intuitu diuini timoris. Sed isti nec Deũ timent, *Psal. 119.*
nec homines reuerentur, ideo non est timor Dei ante oculos eorum, id est, ante ipsorum consi- *Luc 18. a.*
derationem. Ideo Sapiens: Timor domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non po-
terit iustificari. Potest autem hoc specialiter dici contra Iudæos Christo nõ credẽtes, quod nõ *Eccle. 1. c.*
cognouerũt viam pacis, id est Christum, de quo dicitur. Ipse est pax nostra qui fecit vtraq; vnũ. *Ephe. 2. d.*

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. *Tex.*

HIc excludit exceptionẽ quã potuissent Iudҿi obiicere, Poterãt enim peruertere sensum au-
thoritatis inductæ, dicendo quod prædicta authoritas intelligebatur de Gentilibus,& nõ
de Iudæis. Ideo hoc excludit dicẽs: Scimus quoniã quæcũque lex loquitur, his qui in lege
sunt. i. his qui sunt subiecti legi loquitur. Sed Gẽtiles non erãt subiecti legi Moysi, sed solũ Iu-
dæi, Iuxta illud: Legem mandauit Moyses in præceptis iusticiarum & hæreditatem domui Ia- *Eccl. 24. e*
cob: igitur non poterant huiusmodi exceptionem proponere. Verum si obiiciatur authori-
tatem illam non esse ex lege Moysi, qui solum scripsit Pentateuchum. Dicendum quod no-
men legis quandoque sumitur pro toto veteri testamento, & non pro quinque libris Moysi
tantum: Iuxta illud, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio ha *Ioh. 15. d.*

buerunt me gratis. quod non est scriptum in pentateucho, qui proprie dicitur lex, sed in ve- D
Psal.24.c teri testamento, videlicet in Psal.24. Et hoc modo accipitur hic lex. Quandoque autem totum
Luc.24.g vetus testamentum diuiditur in tria scilicet in legem, psalmos, & prophetas secundum illud: Ne-
cesse est impleri omnia quę scripta sunt in lege Moysi, & psalmis, & prophetis de me. Aliquan-
do autem totum vetus testamētum diuiditur in duo, scilicet legem & prophetas. Iuxta illud, In
Mat.22.d his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ. Et secundum hunc modum psalterium
sub prophetis continetur. Si iterū obiiciatur quod in lege, hoc est veteri testamento, continētur
multa pertinētia ad Gētes, prout patet in pluribus locis. Esa. & Hiere. vbi dicūtur multa contra
Babilones & alias nationes: ergo nō quæcūq; lex loquitur his qui in lege sunt, loquitur. Dicēdū
quod quādocūq; lex indeterminatè loquitur, ad eos pertinere dicitur, quibus lex datur. Quādo
vero lex vel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cū dicitur: Onus Babilonis & onus
Tiri, &c. de illis intelligitur. Verūtamē ea quę in veteri testamēto cōtra alias gentes scribuntur,
aliquo modo ad Iudæos pertinebant, in quantum eorum infortunia ad eorum consolationem
vel terrorem prænunciabantur, prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos,
quibus prædicatio fit, qui sunt præsentes & aliquando ea quæ pertinent ad absentes. Necnon
Tex. punisiones factas exteris propter peccata eorum, vt ipsi caueant. *Vt omne os obstruatur, & sub-
ditus fiat omnis mundus Deo.* Hic asignat intentionem prædictæ authoritatis ad quid scilicet scri-
pta, & ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duo tam Gentiles quàm Iudæos arguit de
iniusticia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabantur, vt ille
Luc.18.b. de quo D. Lucas, qui arbitrabatur se iustum & aspernabatur cæteros, dicens: Non sum sicut cæ-
teri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c. Et quantum ad hoc quod dicit, *vt omne os obstruatur*, sci
Psal.62. licet eorum qui sibi præsumptuose iusticiam adscribunt. vnde Psal. Obstructum est os loquen-
1.Reg.2.a tium iniqua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Secundo E
vt suam culpam recognoscentes, se deo subiiciāt. Ideo dicit: Et subditus fiat omnis mūdus deo,
Psal.61. id est non solum Gentiles, sed etiam Iudæi. Vnde Psal. Nonne Deo subiecta erit anima mea. *Quo-*
Tex. *niam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Hic asignat rationem prædictæ autho-
ritatis. q. d. ideo non est iustus quisquàm, &c. Quoniam omnis caro, id est omnis homo, non iu-
Gala.2.d. stificabitur coram illo, id est secundum eius iudicium ex operibus legis. Quia si ex lege esset iu-
ad Tit.3.b sticia (vt Aposto. ait) Christus gratis mortuus fuisset. Et alibi. Non ex operibus iusticiæ quæ
fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Notandum tamen quod du-
plex est opus legis, quoddam est proprium opus legis Mosaicæ, prout obseruatio cæremonia-
lium præceptorum. Quoddam vero est opus legis præceptorum moralium, quæ pertinent ad
legem naturæ: Dictum Aposto. non solum intelligitur de operibus præceptorum cæremonia-
lium, quæ erant legis Mosaicæ peculiariter: sed etiam de operibus legis naturæ quæ continebạn
Infra.11.e tur in lege Moysi, & dicuntur moralia. Quia vt infra dicetur, Si ex operibus, iam non est gratia.
alioquin gratia non est gratia. Et nota quod Aposto. hic loquitur de prima iustificatione, non
de secunda, siue de augmento gratiæ: quia talis fit per opera legis. vnde supra 2. capite dicit fa-
ctores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffuse tractauimus. Si dicatur quod operibus le
gis naturæ promissa est vita æterna: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi serua mandata, &c. Di-
cendum quod verum est supposita gratia, quia si illa mandata seruentur secundum substantiam
operis tantum, quod fieri potest, non iustificant apud Deum: sed dumtaxat quantum ad homi-
Tex. nes, vt dicit infra 4. cap. *Per legem enim cognitio peccati.* Hic probat quod opera legis non iustifi-
cant. Quia lex data fuit vt homo cognoscat quid agere aut quid vitare debeat, cum sit regula
Prouerb. directiua actuum humanorum. Iuxta illud, Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ. Sed ex
6.a. hoc quod homo cognoscit peccatum, quod vitare debet tanquàm prohibitum, non tamen se-
quitur quod statim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iusticiæ Dei, sine qua concu-
piscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideo lex non sufficit ad iustifican- F
dum, sed necessarium est aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur, quod lex nec
opera præstare possunt, sed solum gratia quam Aposto. vocat iusticiam Dei.

TERTIA PARS 3. CAPITIS.

Tex. *Nunc autem sine lege iusticia Dei manifestata est,*
testificata à lege & prophetis.

IN hac tertia huius capitis parte, Apostolus ostendit Iudæos & Gentiles æquales fuisse, quantum ad statum gratię subsequentis, declarando primo quemadmodum se habeat vera iusticia ad legem, duabus comparationibus. Prior est quia iusticia Dei non est ex lege causata: vnde dicit: *Nunc autem sine lege*, id est absque vi & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, iusticia dei manifestata est, & non est de nono facta, sed est de nouo manifestata: erat enim iusticia dei in patribus & ī aliquibus Gētilib⁹, vt ī Iob. sed erat tāquàm occulta, tū quo ad rē credità. s. Christū: tū quo ad ꝓmulgationē. Ideo ī his verbis explicatiue exprimit quod prædixerat s. quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro corā deo, sed solū gratia quæ iusticia dei dicitur, nūc tēpore gratiæ manifestata per doctrinā Christi & eius miracula, ac etiā per facti euidentiam.

A euidentiam. Quoniam euidēs eſt multos eſſe diuinitus iuſtificatos,& hoc ſine lege ſcilicet cauſante iuſticiam. Iuxta Eſa.vaticinium: Prope eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſticia mea,vt reueletur abſq; opere legis.vnde Apoſto.Euacuati eſtis à Chriſtō, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis.Et ne quis credat hanc iuſticiam eſſe legi contrariam,alteram ponit comparationem iuſticiæ ad legem, cum dicit, *teſtificata à lege & prophetis*. Lex quidem teſtificata eſt Chriſti iuſticiam prænunciando & præfigurando.vnde Chriſtus dicebat: Si crederetis Moyſi, crederetis forſitam & mihi. Ille enim ſcripſit de me, & etiam per effectum. Quia cum ipſe Moyſes iuſtificare non poſſet,teſtimonium perhibebat aliunde quærendam eſſe iuſticiam. Prophetæ autem teſtificati ſunt eam prænunciando:Iuxta illud,Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent remiſsionem peccatorum accipere per nomen eius. *Eſa. 56. a* *Gala. 5. a.* *Ioh. 5. g.* *Act. 10. g.*

Iuſticia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum. *Tex.*

HIc aſsignat cauſam iuſticiæ Dei quæ eſt fides Ieſu Chriſti,id eſt quam ipſe Chriſtus tradidit. Iuxta illud, aſpicientes in authorem fidei.vel etiā quæ de ipſo habetur. Dixerat Apoſto.Ex fide in fidem,ſed non explicauerat materiam fidei,neque modum quo iuſticia Dei nobis iungeretur. Nunc vtrumqne explicat dicendo, *Iuſticia autem Dei per fidem*. Ecce modus. Cum dicit *Ieſu Chriſti*,ecce materia.vnde infra:Quod ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis,ſaluus eris. Dicitur autem iuſticia Dei eſſe per fidem Ieſu Chriſti, non quod fides ſit cauſa effectiua aut meritoria iuſticiæ Dei, quaſi per fidem mereamur primam gratiam ſiue primam iuſtificationem, quemadmodum pelagiani dixerunt. Sed quia in ipſa iuſtificatione,qua actu efficimur iuſtificamur à Deo,primus motus mentis in Deum,eſt motus fidei,qui licet ſit ſimul tēpore cū motu pœnitentiæ, ſpei, & charitatis: tamen ordine naturæ præcedit.vnde & ipſa fides dicitur primus effectus iuſticiæ ſiue gratiæ Dei, eo quod fides dirigat ſpem charitatem,& omnes alias virtutes quæ fluūt ab ipſa gratia. Et in his qui ſemel habuerunt gratiam, & lapſi ſunt in peccatis præter infidelitatem, fides informis(quæ donum Dei eſt)eſt particaliter cauſa diſpoſitiua & prima, licet non ſit effectiua. Fides autem, quæ eſt primus effectus iuſticię, non eſt informis, quia habet ſecum charitatem operātem. Hæc etiam eſt fides,de qua etiam dicitur quod per eam in nobis habitat Chriſtus, qui non habitat abſque charitate ſecundum illud:Deus charitas eſt,& qui manet in charitate, manet in eo. Hęc eſt etiam de qua dicitur fide purificans corda hominum, quę purificatio nō fit abſque charitate, ſecūdum illud:Vniuerſa delicta operit charitas.& illud, Charitas operit multitudinem peccatorum. Et ne quis diceret per hanc fidem ſolos Iudæos iuſtificari,oſtendit communitatem huius iuſticię, cum ſubdit: *In omnes* ſcilicet iuſticia hæc eſt in corde, non in carnalibus obſeruantiis: de quibus dicitur quod carnales obſeruantię erant ad iuſtificationem carnis vſque ad tempus correctionis impoſitę. *Et ſuper omnes*, quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis banc primam promereri poteſt. Addit autem, *qui credunt in eum*, id eſt nō ſolum qui credunt ei, id eſt qui aſſentiūt firmiter reuelatis à deo,ſed qui credūt in eū,id eſt qui toto volūtatis affectu tēdūt in eū & adhęrēt ei,quod fit per charitatē. *Heb. 12. a* *Infra. 10. c* B *Eph. 2. b.* *Gala. 5. b.* *Eph. 3. d.* *1. Ioh. 4. e* *Prouerb. 10. b.* *1. Petri. 4. c.* *Heb. 9. d.*

Non enim eſt diſtinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei, *Tex.*

HIc manifeſtat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratiæ & æqualitatem Iudæorum & Gentilium. Dixerat enim quod iuſticia dei eſt in omnes,&c. Quia quo ad hoc non eſt diſtinctio inter Iudæum & Gentilem.vnde alibi dicit:In Chriſto Ieſu non eſt Gentilis & Iudæus,ſcilicet diſtinctionem aliquam habens,quaſi Iudæus non egeat iuſtificari à Deo, ſicut Gentilis. Omnes enim peccauerunt vt ſupra oſtenſum eſt.Et Eſa.dicit.Omnes nos quaſi oues errauimus.& per hoc omnes egent gloria Dei,id eſt iuſtificatione ſiue remiſsione peccatorum,quæ cedit in gloriam Dei.Nec homo debet ſibi hanc gloriam aſcribere ſecundum C illud: Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.& illud,Date gloriam Deo. Si igitur eo quod omnes peccauerunt, & ex ſe iuſtificari non poſſunt, reſtat vt per aliam cauſam iuſtificentur. *Collo. 3. b.* *Eſa 53. c.* *Pſal. 113.*

Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem, per fidem in ſanguine ipſius. *Tex.*

HIc declarat cauſam iuſticiæ eſſe dei gratuitam voluntatem,& non opera legis præcedentia. vnde Eſa.Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. Et hoc per gratiā ipſius ſcilicet Dei: iuxta illud, Gratia Dei ſum id quod ſum. Oſtendit deinde quæ ſit cauſa meritoria iuſtificationis ſcilicet redemptio & ſatisfactio Chriſti. Qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati.ex qua quidem ſeruitute redimitur, ſi pro peccato ſatisfaciat: quemadmodum ſi quis per culpam commiſſam obnoxius fuit regi ad ſoluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur à noxa,qui pro eo ſolueret pecuniam.Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis peccatum infectum fuerat,pro quo nullus alius ſatisfacere poterat,niſi ſolus Chriſtus, qui à peccato immunis erat, & infinitæ virtutis ac ſatisfactionis, propter vnionem, capax.ideo ſubdit,*quæ eſt in Chriſto Ieſu* id eſt factam per Chriſtum Ieſum, cuius meritum manet in eo.q.d.in nullo alio poterat nobis eſſe redemptio,iuxta illud:Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pręcioſo ſanguine(.ſ.Chriſti)quaſi agni immaculati & incōtaminati.Oſtēdit inſuper vnde *Eſa. 52. b.* *1. Petr. 1. d*

ista redemptio habuit efficatiam, Cum dicit: *quem proposuit Deus propiciatorem*, id est placatorem D
& satisfactorem. Ex hoc enim Christi satisfactio efficatiam ad redimendum & iustificandum
habuit, & Deus per eam placatus est: quia ad hoc eum ordinauerat secundum propositum vo-
Eph.1.c. luntatis suæ. secundum illud, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Vel pro-
posuit, id est pro omnibus posuit. Quia humanum genus quod non habebat, vnde satisfacere
Psal. 110. posset, ideo Deus dedit illi redemptorem qui satisfacere posset. vnde Psal. Redemptionem mi-
sit dominus populo suo. Et sic dum satisfaciendo redemit nos à noxa peccati, Deum peccatis
1.Ioh.2.a. nostris propitium fecit. & ideo nominat eum propitiatorem: & D. Iohannes propiciationem.
Exo.25.b. In cuius figura mandatum fuit, vt fieret propiciatorium (id est Christus) quod ponebatur su-
per arcam, id est Ecclesiam. Ostendit postmodum per quid effectus redemptionis ad nos per-
uenit, cum dicit: *per fidem in sanguine ipsius* pro nobis effuso. vt enim pro nobis satisfaceret, con-
Gen.2.b. gruebat vt pœnam mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatum incurrerat Iuxta illud:
1.Petr.3.c Quacunque die comederis, morte morieris. Vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis no-
stris mortuus est. Hæc autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eum per
suam mortem mundum redemisse. vnde Aposto. In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, &c. Nam
& apud homines satisfactio vnius alteri non prodesset, nisi is cui facienda est, ratam haberet. Et
sic patet quomodo sit iusticia dei per fidē Iesu Christi, & quo modo iustificatio est formaliter
per gratiā, à qua ꝓcedit fides, per quā nobis meritum passionis & sanguinis Christi applicatur.

Tex. *Ad ostensionem iusticiæ suæ, propter remißionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iusticiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.*

Supra.1.c. HIc declarat manifestationem iusticiæ Dei quantum ad modum, & quantum ad tempus. Di-
xerat enim iusticia Dei in eo scilicet euangelio reuelatur. cui consonant quæ in hoc capite
scribit. Nunc autem sine lege iusticia dei manifestata est. q.d. Quia redemptio facta est per
Christum Iesum, &c. siue per eum factum est vt iustificaremur per redemptionem Christi, ad
hoc quod Deus iusticiam suam ostenderet, & hoc propter remißionem præcedentium delicto E
rum. In hoc enim quod Deus remittit præcedentia delicta, quæ lex remittere non poterat, nec
homines ab eis propria virtute purgari, ostēditur quod necessaria erat hominibus iusticia dei,
qua iustificarētur ab ipso: quod solum fieri poterat per sanguinem Christi, cuius virtus (quæ nō
solum erat circa peccata præsentia, sed etiam præterita & futura) operatur per fidem, quam ha-
2.Cor.4.c buerunt illi qui præcesserunt Christi passionem, prout & nos habemus. Iuxta illud: habentes
eundem spiritum fidei, credimus. Et sic declarauit modum quo iustificamur: quia scilicet per fi-
dem applicatur meritum sanguinis id est passionis Christi, quæ est causa meritoria nostræ iusti
Michee. vlt.d. ficationis. Potest etiam exponi, vt dicatur propter remißionem delictorum, quæ fuerunt homi-
num præcedentium Christi passionem: secundum illud, Deponet omnes iniquitates nostras,
proiiciet omnia peccata nostra, &c. Ostendit insuper Apostolus tempus manifestationis, cum
subdit: *in sustentatione Dei, &c.* q.d præcedentia delicta erant ante Christi passionem in susten-
tatione id est tollerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinentia, quia credentes in eum non
condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cum adhuc teneret eos in limbo in
Prouerb. clusos: in quo licet non paterentur sensibilem pœnam, erant tamen spe dilationis & expecta-
13.b. tionis afflicti: Iuxta illud, Spes quæ differtur, affligit animam. Ante enim Christi passionem in
gloriam Dei introire non poterant. vnde de quolibet illorum verificabatur illud: Sustine sustē-
Eccle.2.a. tationes Dei. Adhoc enim præcedentia delicta, vel præcedentes patres erant in sustentatione
Dei, ad ostensionem scilicet iusticię eius. In hoc tempore, id est vt in hoc tempore gratiæ iusti-
ciam suam perfecte ostenderet, plenam peccatorum remißionem tribuendo. Per hoc enim de-
clarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens, non reliquit im-
2.Cor.6.a punitum. Vnde Aposto. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc F
autem sine lege iusticia Dei manifestata est. Oportuit autem præcedentia delicta vsque ad hoc
tempus fuisse in sustentatione Dei. Primo vt conuinceretur homo de defectu scientiæ: quia
tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit. Secundo ex defectu potentiæ: quia
post legem scriptam, quæ fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit.
Deinde declarat quod iusticia Dei per remißionem peccatorum manifestatur, siue accipiatur
iusticia, qua ipse Deus iustus est, siue qua alios iustificat: Cū dicit, *vt sit ipse iustus, &c.* i. vt per
remißionem peccatorum Deus appareat iustus in seipso promißionem implendo: quia pecca-
ta sicut promiserat, remittit. Et cum ad iusticiam Dei pertineat, vt peccata destruat homines
Psal.10. ad iusticiam reducendo. Iuxta illud: Iustus dominus, & iusticias dilexit. Ideo apparuit iustificās
Heb.11.b. eum qui ex fide est Iesu Christi, id est qui per fidem Iesu Christi accedit ad eum: Iuxta illud,
Accedentem ad Deum oportet credere.

QVARTA PARS 3. CAPITIS.

Tex. *Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.*

IN hac quarta huius 3. c. parte, Aposto. ex præmißis infert vnum corolarium. Et concludit id
quod ab initio Epistolæ proposuerat, deprimere scilicet Iudæorum & Gētilium superbiam,
& obstir-

A & obfirmare eorum ora. Quia ex quo tu Iudæus es, in peccato ſicut Gentilis. Et ex quo Gentilis iuſtificatur per fidem, & ex Dei mera gratia ſicut & Iudæus, non remanet in aliquo veſtrũ quidpiam, vnde poſsit ſe ſuper alium extollere & gloriari. Et quamuis hoc corolarium per modum quæſtionis aduerſus vtroſque illatum, poſsit intelligi, dirigitur tamen ſpecialius ad Iudæũ de quo in principio huius capitis mouerat quæſtionem, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *vbi, &c.* ô Iudæe qui ſcilicet vt dictum eſt in lege gloriaris, & per hoc Gẽtili te vis pręferre. Contra illud. Non eſt bona gloriatio veſtra. & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupi- *1 Cor. 5. b.*
di. *vbi eſt gloriatio tua*, id eſt quid eſt in te de quo poſsis gloriari, & te extollere ſuper Gentiles? *Gala. 6. e*
Nihil profecto inuenies. *& excluſa eſt* & procul abiecta gloriatio tua, id eſt occaſio gloriandi.
iuxta illud: Ablata eſt gloria de Iſrael. & illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et *1. Reg. 4. d*
quia Iudæorum gloria erat in lege (vt dictum eſt) videbatur quod per aliquid eiuſdem generis *Oſe. 4. b.*
eorum gloriatio excluderetur. Ideo aſsignans cauſam, quærit: *Per quam legem.* Et quia poſſet aliquis credere, quod Apoſto. diceret gloriationem illam excluſam per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur, & ideo interrogando ſubdit: *Factorum?* q. d. nũquid per aliquam legem ſcriptam, quæ facta præcipiat, dico eorum gloriã excluſam? Reſpõdet quod non, ſed per legem fidei, quę iuſtificat & facultatem operandi & implendi legem præbet. Et ſic apparet Apoſto. duplicem induxiſſe legem, ſcilicet factorum, per quam videtur intelligere legem veterem Moyſi: & legem fidei, per quam videtur intelligere legem nouam & euangelicam Chriſti, per quam Gentiles æquiparantur Iudæo. ¶ Si obiiciatur quod in lege veteri exigebatur & neceſſaria erat fides, prout in noua: iuxta illud, Qui timetis dominum, credite illi. & il- *Eccl. 2. d.*
lud: Credidi propter quod locutus ſum. Imo etiam in lege noua facta quorundam ſacramento- *Pſal. 115.*
rum requiruntur, ſecundum illud: Hoc facite in meam commemorationem. & etiam facta mo- *Luc. 22 b.* *1. Cor. 11. f*
ralium obſeruationum, ſecundum illud: ſi vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et illud: Eſto- *Mat. 19. c*
te factores verbi & non auditores tantum. Dicendum quod per legem factorũ intelligit legem *Iacob. 1. d.*
exterius propoſitam & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præ-
B cipitur quid fieri debeat, & prohibetur quod fieri non debet, & à quibus abſtinendum eſt. Legem autem fidei vocat legem interius deſcriptam, per quam non ſolum exteriora facta, verum etiam ipsi motus cordium diſponuntur, inter quos motus fidei eſt primus: ſecũdum illud, corde creditur ad iuſticiam. Et de hac lege loquitur cum dicit: lex ſpiritus vitæ, &c. Hanc legem *Infra. 10. c.*
quantum ad principale, D. Tho. dicit eſſe gratiam ſpiritus ſancti, quæ reconciliat & amicitiam *Infra. 8. a.*
cum Deo componit, reprimit concupiſcentiam, & dat facultatem operandi atque implendi le- *1. 2. q.*
gem, & opera legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec *106. ar.*
etiam naturalis, quæ etiam aliquo modo poteſt dici factorum: eo quod eis neque operibus data erat virtus remittendi peccata. Ex diſcrimine duplicis legis ſcilicet factorum & fidei, naſcitur diſcrimen inter iuſticiam operum, & iuſticiam fidei. Iuſticia operum, eſt rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus ſecundum legis normam. Iuſticia vero fidei, eſt peccatorum remiſsio, ſanctitatis acquiſitio, ac operum gratificatio & acceptatio. Vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam ſpiritus ſancti, & quorum opera placuerunt & fuerũt grata & accepta Deo, & per conſequens habuerunt legem fidęi, pertinebant ad nouum teſtamentum ſiue ad nouam legem. Iuxta illud: Habentes eundem ſpiritum fidei. Sic nunc Chriſtiani, qui ſolo timore pœnæ ſeruant mandata, pertinere dicuntur ad vetus teſtamentum ſiue legem veterem, quæ idcirco factorũ dicitur, quia facta præcipiebat, & vim faciẽdi nõ præbebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præcipit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. *Tex.*

HIc oſtendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicens *Arbitramur*, nos ſcilicet Apoſtoli veritatem à Chriſto edocti, *hominem* quẽcũque ſcilicet Iudæum,
C ſiue Gentilem, iuſtificari per fidem. Iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc *ſine operi-* *Act. 15. b.*
bus legis cæremonialibus, quæ gratiam non conferebant, ſed ſolum ſignificabant, ac etiam ſine
operibus moralium præceptorum. Iuxta illud: Non ex operibus iuſticiæ quæ fecimus nos, &c. *Ad Ti.*
Et eſt intelligendum de operibus præcedentibus iuſticiam ſiue gratiam, & non concomitanti- *3. b.*
bus: quia in ipſa iuſtificatione eſt opus fidei, ſpei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requirũtur etiã opera cõſequẽtia, quia vt D. Iacobus ait, fides ſine operibus mortua eſt. & ideo iuſtificari nõ poteſt.

An Iudæorum Deus tantum? Nonne & gentium? Imo & gentium: Quoniam quidem vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. *Tex.*

HIc probat quod iuſticia fidei communiter ſe habet ad omnes: hoc prius manifeſtauerat ratione ſumpta ex parte cauſæ materialis, cum dixit: Omnes peccauerunt, & egent gloria dei.
hic probat ratione accepta ex parte cauſæ agentis & iuſtificantis, quæ eſt Deus. vnde infra 8. *Infra. 8. f.*
Deus eſt qui iuſtificat. Manifeſtum eſt enim quod Deus iuſtificãdo ſaluat illos, quorũ eſt deus: *Pſal. 67.*
ſecundũ illud, Deus noſter Deus ſaluos faciẽdi. Nõ eſt autem Deus creator & prouiſor Iudęorũ *Hier. 10. b*
tãtu ſed etiã Gẽtiũ, quas. ſ. gubernat & regit ſecũdũ illud: Quis nõ timebit te ô rex Gẽtiũ, quãuis *Exo. 5. a.*
quãdoq; ſpecialiter dicatur de⁹ Hebręorũ. vnde ſcribitur ĩ Exo. De⁹ Hebręorũ. Sed hoc eſt vel *Pſal. 75.*
ꝓpter ſpecialẽ cultũ ab eis deo exhibitũ, vel per eius cognitionẽ iuxta illud: Notus ĩ Iudęa deus. Eſt tamen deus per creationẽ, directionẽ, ꝓuiſionẽ & gubernationẽ omniũ, ſiue Iudæorũ, ſiue

Gentilium. Ergo vtrosque iustificare potest & iustificat, cum(vt dictum est)apud Deum non D
sit illorum distinctio. Quod manifestat per signum dicens: *Quoniam quidem vnus est Deus qui iu-
stificat circuncisionem.* id est Iudęos circuncisos ex fide,& præputium per fidem, quod videtur es-
se idem, licet posit dari aliqua differentia. Nam hæc præpositio *ex* designat aliquando causam
remotam. Hæc autem præpositio *per* designat causam propinquam. Iudæi ergo dicuntur iusti-
ficari ex fide, quia fides fuit prima causa, ex qua processit circuncisio & cætera sacramenta le-
galia. Et ita Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa primaria per quasdam causas medias.
Gentiles autem per ipsam fidem immediate iustificantur.

Tex. *Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.*

HIc conferendo fidem cum lege excludit quandam obiectionem, & lenit animos Iudæo-
rum, qui poterant esse conturbati: eo quod in præmissis visus est à Deo fidem, in subli-
me attollere, legemque deprimere, ac si fides aduersa esset legi, eamque vti prauam & exitio-
sam cum idololatria Gentium reprobare, & sic poterant suspicari quod legem destruere vel-
let. Ideo quærendo dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominem iustificari sine
Math.5.c operibus legis, derogemus legi, & destruamus eam? Respondit dicens. *Absit.* Nam, vt dicit
Christus, Non præteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autem: *sed legem statui-
mus,* id est per fidem legem implemus & perficimus: secundum illud, Non veni soluere legem
Math.5.c aut prophetas, &c. ¶ Si obiiciatur Apostolum dixisse oppositum, cum dixit: Gloriam vul-
2.Cor.3.c. tus Moysi promulgantis legem, eiusque subministrationem euacuari per lumen & gloriam
Heb.8.d. Christi. Et alibi confirmat dicens legem esse antiquatam, imo translatam. Et alibi, Si circun-
& 9.g. cidimini, Christus nihil vobis proderit. Dicendum quod in lege antiqua erant tria, scilicet
ad gal.5.a cæremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia siue figuratiua, & vmbræ futu-
rorum. Et illa per Christum fuerunt impleta & approbata opere, & doctrina. Voluit enim cir- E
Gala.4.a cuncidi, in templo pręsentari. Vnde dicit Aposto. quod fuit factus sub lege. Fuerunt etiam il-
la per fidé & legem nouam impleta, firmata, illustrata. Quia per fidem & legem nouam osten-
sum fuit quod lex antiqua in suis figuris & vaticiniis atque oraculis veritatem continebat: quia
eorum impletio apparet in Euangelio: & ideo fides seu noua lex non abrogat neque destruit
antiquam, sed potius confirmat. Quia quando aliquid est via siue dispositio ad aliud ad quod
ordinatur, sicut ad finem, si cesset, habito fine, non propter hoc censetur destrui, sed magis cõ-
firmari: Quia virtualiter manet in alio meliori. quemadmodum dicimus de motu ad formam,
quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex autem vetus fuit quædam dispo-
sitio ad nouam, & ordinata ad ipsam sicut ad perfectiorem. Et ideo non censetur destrui, cum
maneat virtualiter in ea. Exemplum communiter datur de campana, Cuius formulare, ipsa per-
fecta, destruitur. & de imagine imperfecta. Cuius imperfectio pingendo & colores superad-
dendo, tollitur siue corrumpitur. Sic lex antiqua, quæ ordinabatur ad nouam tanquàm per-
fectiorem, virtualiter in ea manet, quantum ad rem significatam per eam, significabat enim iu-
stificationem & remisionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & sacraměta Et ideo
figuralia quantum ad rem figuratam manent: Sed non quantum ad vim obligandi vel obseruan
di: quia quãtũ ad hoc erant vmbræ, quæ adueniente lumine euacuantur: sic figura adueniente
veritate. alioquin significaret falsum scilicet futurum, quod est præsens vel præteritum. ¶ Si
dicatur quod adhuc multæ cærimoniæ antiquæ legis seruantur in Ecclesia, puta mulierum pu-
rificatio, & thurificatio. Dicendum quod non necessario, nec eodem modo, sed solum in quãtũ
participant de moralibus: in casibus præpositis ad gratiarum actiones, quæ pertinent ad mora-
lia. Et ideo quantũ ad hoc Apostolus in preallegatis locis, dicit eam antiquatam, translatam &
1. Corint. euacuatam. Eo modo loquendi quo Corinthiis dicebat: Cum venerit quod perfectum est, eua-
13.c. cuabitur quod ex parte est. Et quemadmodum quando puer fit vir, euacuat, id est dimittit ea
quæ sunt paruuli scilicet imperfectiones. Lex autem antiqua erat paruulorum, id est imperfecta. F
Quia vt dicit Aposto. Nihil ad perfectũ adducit lex. Ideo quãtum ad hoc fuit euacuata. Quan-
Math.5.c. tum ad moralia vero, fuit à Christo in noua lege tripliciter impleta. Primo quia verum intel-
& 6.a. lectum legis expresit, prout patet de adulterio & homicidio, ac aliis: In quorum prohibitio-
ne Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum prohibitum: Christus vero expresit inte-
riores actus cadere sub prohibitione. Secundo adimpleuit præcepta legis ordinando quomo-
do tutius seruaretur, quod lex vetus statuerat, vt ne homo peieraret, si omnino à iuramento ab-
stineret, nisi in casu necesitatis. Tertio adimpleuit legem præceptis legis, consilia perfectionis
Math. superaddendo: vnde dixit illi qui dicebat se seruasse omnia pręcepta: Vnum tibi deest. Si vis
19.c. perfectus esse, vade & vende omnia, &c.

EPITOME QVARTI CAPITIS.

IN hoc Capite Apostolus cõtinuãdo gratiæ Dei necesitatẽ & exclusionẽ gloriæ Iudæorũ, in
hoc quod se pręferebãt gẽtilibus ꝓpter legẽ & circũcisionẽ. ¶ Primo sub aliis verbis resumit
& soluit secũdã dubitationẽ, quã in exordio tertij capitis ꝓposuit, cũ dixit: Quę vtilitas circũci
sionis. Hic autẽ aliter ꝓponit dicẽs: Quid ergo dicemus inuenisse Abrahã, &c. Respõdẽdo ostẽ
dit quod Abrahã nõ inuenit iustificationẽ per circũcisionẽ solam, nec per legis opera, sed ma-
gis per fidem: quod probat ratione acceptationis siue reputationis diuinæ. Acceptationem
declarat authoritate dauidis, per quam ostendit beatitudinem remisionis peccatorum non
solum

A solum esse in circuncisione,sed etiam in præputio. ¶Secundo ibi, *& signum, &c.* Respondet cuidam obiectioni quæ fieri posset de inutilitate circuncisionis, ostendendo quod circuncisio non est causa iustitiæ.sed signum siue signaculum iustitiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circuncisorum ex fide,quam habuit in præputio. Dicitur autem pater non circuncisorum per imitationem. Deinde probat quod nec circuncisio, nec quodcunque opus legis iustificat:sed fides diuinæ promissionis quam constat fuisse ante circuncisionem & legem, cuius effectus est operari iram,tantum abest vt gratiam conferat. ¶Tertio ibi:*(Ideo ex fide,&c.)*ostēdit quod promissio implenda sit per fidem, & subiungit in quibus, & à quo sit adimplenda. ¶Quarto ibi*(Qui contra spem,&c.)*Cōmendat fidem Abrahę ex magnitudine,quantum ad multiplicationem.Et ex firmitate & constantia,& ex iterata promissione. Et assignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit consideratio omnipotentiæ dei. Finaliter commendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectum,erga Abraham. Postmodum declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

Expositio literalis Quarti Capitis.

QVid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem, id est, si ita sit quod deus
iustificat præputium,sicut & circuncisionem,quid vtilitatis & commodi dicemus nos Iu-
dæi inuenisse, vel accepisse a Deo per circuncisionem Abraham patrem nostrum secundū car-
nem,id est,secundum corpus vel carnalem circuncisionem, quia secundum animā vnus est pa- *Mat.23.b*
ter noster cœlestis,qui in cælis est, ex prædictis sequitur quod frustra dedit illi deus circunci- *Esa.48.b*
sionem,ex quo nihil vtilitatis accepit, quod est contra illud: Ego dominus docens te vtilia. *Si
enim Abraham ex operibus*.i. ex circūcisione,vel per circuncisionē, vel ex aliis operibus legis na-
turæ,*Iustificatus est,habet gloriā*.i dignus est laude, vel habet laudē apud homines,qui vidēt quæ
foris patent,& opera externa moraliter, cū intētione honesti absq; aliqua mala intētione,& cū *1.Ro.16.b*
B debitis circūstantiis facta laudant,manifestant,& approbāt eos honorando.*Sed non apud Deum*.s.
habet gloriā:quia Deus principaliter cor intuetur.Et sic opportet quod aliunde,quā per circū-
cisionē aut alia opera externa,habuerit gloriā,apud deū,scilicet.per fidē.*Quid enim*. s. de Abra-
ham, *dicit scriptura: credidit Abraham Deo* promitenti sibi per angelum propagationem innu-
merabilium filiorum,ad instar stellarum.*& reputatum est illi*,scilicet,Abrahæ à deo illa fides: *ad
iustitiam*,id est, ad iustificationem, siue per illam fidem Abraham gratus & acceptus factus est
deo,& ab eo iustus reputatus,& non per circuncisionem:quæ postea data fuit illi,nec etiam per *Gen.17.a.*
opera alia præcedentia. & ratio est, *Ei autem qui operatur*, scilicet, bonum vel malum opus ex
libero arbitrio,*merces*,id est,retributio præmij respectu boni,aut pœnæ respectu mali. *non impu-
tatur secundum gratiam sed secundum debitum*.quo ad malum notum est: quia gratia dei nō est cau-
sa mali.& ideo pœna datur illi secundum debitum peccati:quo ad bonum etiam præmiū, ascri-
bitur debito operis,& non gratiæ,cū ex inclinatione illius (quam non habet) non processerit.
Ei vero qui non operatur,scilicet,opera externa, vtpote quia non adest ei materia aut tēporis opor
tunitas.*Credenti autem*,scilicet,perfecte *in eum*,id est,Christū,*qui iustificat impium, reputatur*.i.suf.
ficit,*Fides eius ad iustitiam*,id est, ad iustificationem, acceptionem, & adeptionem vitæ æternæ,
non secundum substantiam operis, sed vt actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spiritus
sancti.*secundum propositum*,id est,secundum ordinem gratiæ Dei,qui ita fieri decreuit, & non se-
cundum ordinem debiti, cum nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substantiā
operis.*Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis*,scilicet,esse *cui deus accepto fert*. i. gratis dat,*iusti-
tiam*,id est.gratiam suam sine operibus.s.præcedentibus: dicit enim Dauid. *Beati quorum remissa
sunt*.s.à deo,*iniquitates,& quorum tecta sunt peccata*, quæ dicuntur tecta diuino conspectui, inquā
tum non inspicit ad puniendum ea. *Beatus vir cui non imputabit dominus peccatū*,ad pœnā:tales sunt
beati incohatiue in hac via,& si perseuerent erunt perfecte beati in patria. *Beatitudo hæc*, quæ.s.
C conuenit homini in hac via,quę dicitur esse per remissionem peccatorum *in circuncisione tantum
manet*.i.an tantum locum habeat in Iudæis circuncisis,siue an tantum Iudæis remittat deus pec-
cata,*An etiam in præputio*.i.An deus remittat peccata gentilibus pręputiatis,siue incircūcisis.q.
d.manifestum est ex pręmissis quod sic:quia non Iudęorum tantum Deus,sed & gentiū:quod
etiā alia via probari potest.*Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiā:quomodo ergo*.i.pro
quo statu vel quo tempore,*reputata est*. s.ei ad iustitiam, *in circuncisione an in præputio*. i. an tem-
pore quo erat circuncisus,an antequam circuncisionem acciperet,cum erat pręputiatus? *Non in
circuncisione sed in præputio*:quod manifestum est ex serie narrationis scripturæ.Nā Gen.15. capite *Gen.15.b.*
legitur quod reputata est fides Abrahę ad iustitiam, & in 17 capite legitur accepisse circunci-
sionē. Non tamen superflue ac inutiliter accepit,vt sequēti parte probat, ex quo manifeste apa-
ret quod Deus præputiatos iustificat,& quod beatitudo remissionis peccatorum, non tantum
manet in circuncisione,sed etiam in præputio.

Secunda pars. 4. Capitis.

ET *signum accepit circuncisionis*,scilicet,Abraham,non inutiliter,quia accepit in *signaculum*.i.expressum signum *iustitiæ fidei,quæ est præputio*,id est,quæ data fuit Abrahæ,nondum circunciso dum esset adhuc præputiatus,& hæc est prima vtilitas circūcisionis: quia in illo expresso signo poterat contemplari misterium incarnationis, quæ in illo signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur.ad hanc vtilitatem addit aliam, scilicet, paternitatis, *vt sit pater omnium credentium*

per præputium, id est, vt per circuncisionem spiritualem & fidem, quam accepit in p[illegible]tio per exteriorem carnis circuncisionem significatam, esset pater spiritualis, & per imitationem omnium credentium. Primo gentilium, qui habentes præputium, credunt in eum qui iustificat impium. Vt reputetur illis fides siue ipsum credere, *ad iusticiam*, id est, in remissionem peccatorum & acceptionem ad vitam æternam. *Et sit pater circuncisioni*, id est, Iudæorum circuncisorum credentium. Et sic sit pater, *non his tantum qui sunt ex circuncisione*, id est, Iudæorum qui imitantur eum in circuncisione exteriori, *sed &*, id est, etiam his qui sectantur *vestigia fidei quæ est in præputio*, id est, quæ fuit tempore præputij, *Patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio*. s. facta est *Abrahæ aut semini eius*: vt. s. semen eius. s. Christus, cui data est omnis po- D
Mat.vl.d testas, qui secundū corpulentā substantiā processit ex semine Abrahæ, *esset hæres mundi*: quia tēpore Abrahę nōdū data erat lex sed longo post tēpore per Moysem. *Sed per iusticiam fidei*. i. per gratiam & merā ac eximiam liberalitatē dei, absque quibuscunque meritis præcedentibus. Imo demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. *Si enim qui ex lege*. s. *Moysi hæredes sunt*, id est, si adhoc quod aliqui hęreditatem cælestem promissam percipiant requiratur quod ex legis Moysi obseruantia consequantur, sequitur quod *exinanita*, id est, frustra *est fides*, qua Abraham credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est *abolita*, id est. vacua, inexpleta, irrita & cassata *promissio*: ex quo sequeretur quod deus qui est fidelis in promissis, fidem non seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, verum etiam blasphemum est, & implicans contradictionem. *lex enim iram*, id est, vindictam siue pœnam aut punitionem *operatur*: quia per legis transgressionem facti sunt homines digni ira: eo quod lex non dat facultatem operandi ea quæ præcipit, vnde sequitur quod promissio non impletur per legem cum ipsa lex magis impediat impletionem eius: quod sic ostendi potest. *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio*, ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem coucupiscentiā & trāsgressionem siue præuaricationem.

Tertia pars 4. Capitis. E

IDeo ex fide hæreditas data est, vel promissam consequimur hæreditatem, & sumus hæredes, *vt secundum gratiam*, id est, propter virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, *firma*, id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hæreditatis æternæ. *Omni semini*, Iudæo vel gentili, quicunque fuerit semen Abrahæ per imitationem. *Non ei qui ex lege est solum*, id est, non solum semini carnali legem Moysi seruanti, *sed &*. i. etiam, *ei qui ex fide est Abrahæ*, id est, qui sequitur & imitatur fidem Abrahæ, quamuis non sit ab eo secundum carnis originem. *Qui*
Gen.17.a. *pater est omnium nostrum*, scilicet, credentium siue Iudæorum, siue Gentilium. *Sicut scriptum est, quia patrem*, id est, authorem secundum fidem, *multarum gentium posui*, id est constitui te, scilicet, Abraham: qui es *ante Deum*, id est, qui per fidem places Deo. *Cui*, futura prænuncianti, *credidisti* ac si videres præsentia, & cui merito credendum est. *Qui*, id est, quia ipse per fidem & gratiā, *viuificat mortuos*, id est, peccatores qui spiritualiter mortui sunt, *& vocat ea quæ non sunt*, id est, Gentiles qui nihil videntur esse quoad gratiam, *tanquam ea quæ sunt*, id est, sicut Iudæos qui aliquid secundum reputationem eorum esse videbantur.

Quarta pars Quarti capitis.

QVi, scilicet Abraham, *contra spem* causæ naturalis vel humanæ. *in spem* diuinæ promissionis,
Gen.15.b. *credidit*, tam ample & secure expectans, *vt*, id est quod, *fieret pater*, secundum carnem & secundum fidem, *multarum gentium, secundum quod dictū est ei*, à deo. *Sic erit semen tuum. sicut stellæ cæli & arena maris, & non est infirmatus in fide*. i. nullo modo dubitauit de impletione promissorū dei, quamuis causam dubitandi haberet, scilicet, suam infirmitatem & sterilitatem Sarræ. *Nec considerauit corpus suum emortuum*, scilicet, ad generandum. *Cum iam fere centum esset annorum, & emortuam*
Gen. 16.a *vuluam Sarræ*. quæ sterilis erat. Conclusa enim erat vulua eius, ne pareret. *In repromissione etiam* F
Gen.18.b *Dei*, quando iterum per angelum promisit dicens, secundum hoc tempus veniam, & erit Sarræ filius. *non hæsitauit diffidētia*. sic quod diffideret de veritate diuinę promissionis, etiā si differrētur promissa. *Sed confortatus est fide*. i. per fidē, vel firmiter fidei adhęsit. *Dans gloriā deo* cōsiderādo eius omnipotētiā. *Plenissime sciens*. i. certificatus: *Quia quæcūque promisit Deus, potēs est, & facere*. ęquè faciliter sicut ꝓmittere, cū eius potentia omnē impossibilitatē excludat. Ideo & illud credere, *reputatū est illi ad iusticiam, Non autē est scriptum tantum propter ipsum*. i. ad laudē ipsius: *quia reputatum est illi ad iusticiam, sed & propter nos*, scilicet, instruendos. vt sit nobis in exemplum & in spem iustificationis. Quibus similiter *reputabitur*, scilicet, ad iusticiā *credentibus*, id est, si crediderimus, *in eum*, scilicet, deum patrē: *Qui suscitauit Iesum Christum dominū nostrum à mortuis, qui*. s. Christus *traditus*, est a deò patre, Iuda, Iudęis, pilato & à seipso in mortem. *Propter delicta nostra*, id est, vt satisfaceret pro delictis nostris, *& resurrexit propter iustificationem nostram*, id est, vt nos resurgendo iustificaret, & ad nouitatem vitę reduceret, prout ipse per resurrectionem venit ad nouam vitam glorię, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI CAPITIS.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundam interrogationem, quam fecerat in fronte pręcedentis capitis, videlicet: Quę vtilitas circuncisionis: quę interrogatio

poterat

A poterat esse obiectio Iudæorum ad ea quæ dixerat in calce secũdi capitis, scilicet, quod iudais-
mus, ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutẽ: ex quo vide-
batur circuncisionem fuisse inutiliter datam. Et quia totum tertium caput expendit ad dissol-
uendum primam interrogationem, & ad excludendum gloriationem, concludendo quod iusti-
cia nõ est ex circũcisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu christi in omnes & super omnes qui
credunt in eum. Poterant Iudæi obiiciendo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si
ita est quod deus iustificat præputium, sicut & circuncisionem, videtur quod circuncisio
data Abrahæ in carne fuerit inutilis. Ideo hic sub aliis verbis quęrit dicens: *Quid ergo, &c.* Si hęc
verba secundum carnem referantur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Aposto. per illa
manifestat se esse ex progenie Abrahę, quod in multis aliis locis profitetur, vt infra: Optabam *Infra. 9. a*
ego Anathema esse pro fratribus meis secundum carnem qui sunt israelitæ. Et alibi dicit: He- *2. Co. 11. e*
bręi sunt, & ego, israelitæ sunt, & ego. Et cum dixit se esse de tribu Beniamin. D. tamen Ambro. *Ephe. 3. c.*
refert. illa ad verbum inuenisse, vt sit sensus: Quid dicemus Abraham patrem nostrum inuenis-
se secundum carnem, id est, secundum carnalem circuncisionem. Quid per illud dolorosum
opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit. Ego do- *Esa. 48. b*
minus docens te vtilia Ex præmissis apparet quod Abraham dicitur pater dupliciter, scilicet,
carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur.

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.

HIc respondet primo quo ad iustificationem, de qua in calce præcedentis capitis: deinde
interrogationi, declarando vtilitates circuncisionis, dictum fuit quod Abraham non inue-
nit iustificationem ex circuncisione carnali, quæ inter opera legis comprehendebatur, licet es-
set ante legem data. & hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditio-
nali infert, dicens. *Si enim Abraham, &c.* intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex
operibus externis scriptæ legis vel naturalis præcedentibus iustificatus est, habet gloriam, id
est, dignus est gloria, laude & approbatione, vel cõsequutus est gloriam &c. apud homines, qui
B externa solum opera considerant: & nõ apud Deum, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abra-
ham habuit gloriam apud deum, id est, acceptus & approbatus ac laudatus fuit à deo in antiquo
testamento, & à christo in nouo: Ioh. 8. ergo aliunde quam ex operibus legis naturalis vel scri-
ptæ acceptus, approbatus, seu iustificatus fuit, & per consequens non ex circuncisione, quæ inter
opera externa numeratur. In priori propositione seu in maiori præmissa Apost. præsupponit &
impliciter ostendit duas esse iustitias. Vnam quæ dicitur iusticia fidei, quæ est acceptio & gra-
tificatio dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam seu vitam æternam ordinatus: & hæc sola
reputatur iusticia apud deum. Hanc iusticiam fidei vocant theologi gratiam gratum facientem,
de qua Aposto. Gratia dei vita æterna. Et de hac intelligit Apost quando simpliciter loquitur
de iusticia, aut cum dicit iusticiam dei Altera est iusticia operum, siue iusticia humana, quæ di-
citur ciuilis & moralis, quæ per opera secundum directionem rationis humanæ exhibita causa-
tur, quando homo legem seruat cum intentione honesti, nec aliqua praua circunstantia opus
suum inficit, sed opus à lege præceptum bona intentione facit, cum oportet, quando, & vbi o-
portet, quantum oportet, secundũ quod oportet, & propter quid oportet. Ex assuetudine enim
operum exteriorum, generatur interior habitus, secundum quem etiam cor hominis disponitur
ad bene & prompte operandum. Ita (vt quemadmodum philoso. dicit) in bonis operibus de- *2. Ethi.*
lectetur. Hæc iusticia, quamuis non sit iusticia apud deum, hoc est quamuis propter eam deus
peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur deo, aut aliquid præmij spiri-
tualis mereatur ab eo. Est tamen virtus moralis, apud homines recta ratione vtentes, laudata ac
præmio & honore digna. vnde qui legem naturalem & humanam seruant, boni, honesti & vir-
tuosi apud homines reputantur, & quodam modo disponuntur ad hoc, vt deus eos gratis tamẽ
C altiori lumine illustret, & iusticiam suam illis infundat. ad quam homines scelerati & in pecca-
tis perseuerantes, sunt indispositi, & merentur suo sensu relinqui, ac in desideria carnis eorum
tradi, vt supra, 1. cap. dixit. Sed iusticia, quæ habet gloriam apud deum, ordinatur ad bonum di-
uinitatis, scilicet, futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, secundum illud: Oculus non *Esa. 64. b*
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, quæ præparauit deus timentibus se. Et ideo
opera hominis, non sunt proportionata ad huiusmodi habitum gratiæ causandum. Sed opor-
tet interius iustificari cor hominis à Deo, vt faciat opera proportionata vitæ æternæ, quæ pro-
portio fit per iusticiam dei, siue per gratiam gratum facientem, quæ opera theologi vocant
meritoria. Non tamen negat Apostolus quin Abraham (qui antequam deus promitteret semẽ,
iustus erat, & domino pręcipienti egressum de terra & cognatione sua, obedierat) credendo *Gen. 12. a.*
promissioni postea factæ de semine, non fuerit iustificatus, secunda iustificatione, & quin per *Gen. 15. b.*
illum actum fidei procedentem à gratia siue iusticia, quam iam habebat, mereretur augmentum
iustificationis siue gratię. non quidem secundum sustantiam operis, id est, pro quanto ille actus
procedebat ex libero arbitrio, sed bene prout procedebat ab ipsa gratia iam habita, & impulsu
spiritus sancti, vt dictum est supra. 2. cap. super verbo. His qui secundum patientiam boni ope-
ris &c. Sed cum hic arguit: Si Abraham ex operibus iustificatus est &c. intelligit de prima iu-
stificatione, ad quam opera sua pręcedentia non poterant esse proportionata neque accepta ad
vitam æternam. Vel etiam de secunda iustificatione, prout opera facta in gratia considerantur

solum,secundum substantiam operis, siue vt procedunt ex libero arbitrio, quod ex se nnn potest producere opus proportionatum vitæ æternæ, cum liberum arbitrium sit finitum, & vita æterna infinita, finitique ad infinitum nulla sit proportio. D

Tex. *Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham deo, & reputatum est ei ad iusticiam.*

Hic Apost. probat posteriorem præmissam, siue minorem propositioné prædicti syllogismi: scilicet quod Abraham habuerit gloriam apud deum: & probat testimonio scripturæ dicentis, *Credidit, &c.* & alibi habetur: Abraham in tentatione inuentus est fidelis, & reputatum est illi *ad iustitiam*, scilicet, supernaturalem. Ergo Abraham habuit gloriam apud deum, ex quo fides illius reputata est ad iustitiá, id est, accepta & grata fuit deo & ab eo approbata. Notandú quod imputare communiter refertur ad ea quæ vitiosa sunt, & ad ea quæ turpitudinem, aut dedecus, aut ignominiam habent: vt cum alicui vitium ascribitur: reputare verò ad honorem & gloriam, ad bonum nomen & bonum opus præcipue in gratia dei factum. Ita vt cum quis bene operatur, ea eius bona opera ei reputantur seu ascribuntur ad honorem, laudem, gloriam & bonum nomen. Illud autem dicitur alicui secundum gratiam tribui, quod ab aliquo mere, libere & gratis tribuitur. Ita vt opera eius siue interna, siue externa, non sint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei consideratus secundum substantiam operis, siue vt ex libero arbitrio procedit, non est dignus vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, reputatur, id est, ascribitur & attribuitur à deo ad iusticiam. vnde dicit. *Credidit Abrahã &c.* ¶Lutherani adducunt hunc locum Apostoli ad probandum quod sola fide iustificetur homo, dicunt enim quod Apostolus hic intendit demonstrare Abraham ante legem datam, ipsum fuisse iustificatum per fidem, atque nemini aduenire iusticiam Dei, quasi debitam mercedem operanti, sed solum credenti in eum qui iustificat impium, fidem reputari ad iusticiam: vbi dicunt ipsum facere exclusionem, vt nos instruat sola fide nos gratiam dei habere, alioquin non valeret argumentum eius pro fide contra opera. Sed valde mirum est eos esse adeo cęcutientes, vt ex hoc loco astruere non vereantur Abraham tunc primo fuisse iustificatum, id est, ex iniusto effectum iustum: quando credidit promissioni seminis, cum ante illam iampridem fuisset iustus. Nam extra omné dubitationem est, quod iustus erat, quádo iussu dei exiuit de terra sua, & de domo patris sui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaam, & in ægypto, & ad australem plagam: Et quando in virtute dei quatuor debellaret reges, imo & ante vsum rationis per protestationem fidei à parentibus factam. Et sic apparet quod Apostolus hic non agebat de prima iustificatione Abrahę, sed de augmento suę iustificationis, quod accepit per fidé iam habitam credendo diuinę promissioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apostoli non esset validum pro fide contra opera. Dicédum quod est validissimú ad id quod Apostolus in hoc c. volebat. Intendebat enim ex illo testimonio Geneseos, stabilire duo. Primum, quod homines ante circuncisionem & antem legem essent iusti, contra Iudæos qui soli sacramento circuncisionis & legi attribuebant causam iustificationis. Secundum & pręcipuum quod intendebat stabilire, est quod nullum vnquam fuit opus iustum apud deum, nisi quod procederet ex fide, atque ideo fidem esse fundamentum & exordium salutis. Vnde illud verbum, reputatum est ei ad iusticiam, significat quod assensus fidei est actus iusticię meritorius & Deo acceptus, sicut primum opus iusti: & sic nullum opus pręcedens fidem, reputatur iustú siue ad iusticiam apud deum. His verbis significans quod actus ille fidei fuit iusticię & obediétię, atque à deo acceptus. Sicut si quis modo iustus, susciperet aliquem articulum fidei, quem ante à se ignoratum Ecclesia nunc exponeret ex euangelio. commonstrare etiam voluit peccatorum remissionem, non nisi per eandem fidem promissionis redemptoris, vnquam fuisse factá: qua itidem subnixi operati sunt quicunque vel in lege naturæ, vel in lege scripta, opera iusta fecerunt quæ deo essent accepta, vt magnifice describit ad Heb. vbi ait: quod fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit deo. Non enim suggerit quod sola fide iustificatus est, sed quod fide se excercuit in operibus iusticiæ. Et fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem. Cætera verò lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam veritatem astruximus, supra 1. capite, interpretando illam sententiam iustus ex fide viuit.

Gen. 15. b. 1. Macha. 2. f. — Lutheranorum cófutatio. — Gen. 12. a. — Gen. 15. b. — Heb. 11. a. — E — F

Tex. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam: sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iusticiam secundum propositum gratiæ Dei.*

Hic exponit & declarat prædictam autoritatem Geneseos, quo modo scilicet fides Abrahæ reputata sit ei ad iusticiam: & quo modo nunc reputetur in prima iustificatione, cum aliquis ex impio & iniusto fit pius & iustus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi debitæ, sumens exemplum ex humana policia & cósuetudine, quæ duo obseruat. Primum, quod quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, vel ex conuentione, vel secundum morem patriæ & proportionem operum, dicimur dare secúdum debitum: quia illi debemus, & talis nullam nobis gratiam agit aut agere tenetur. Si vero alicui non laboranti damus libere & mere gratis aliquod beneficium, id qnod ei datur, non dicetur merces neque meritum, sed gratia: Idémque regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic si Abraham propter opera,

Mat. 20. a

A opera,vt à se procedunt,posset iustificari absque gratia dei præueniente vel impellente, illa iustificatio & reconciliatio diceretur esse merces debita,& non imputaretur:id est,non redderetur aut attribueretur gratis siue secundum gratiam:& per consequens iustificationis præmium non esset ei gratis datum,sed secundum debitum.Et similiter dicendum de aliis Iudæis vel gentilibus,si ex operibus suis absque alicuius maxime retribuentis adminiculo iustificaretur, non tenerentur referre gratias deo.Vnde sequeretur quod superflua fuisset christi passio,& quod christus gratis mortuus fuisset,quod improbat Galatis scribens: Quo ad secundum obseruatum in humana cõsuetudine,subiungit:*Ei autem qui non operatur*,scilicet,ex se solo, sed cum ipsius retribuentis adminiculo.*Credenti autem in eum*,id est,in deum,qui iustificat impium,& qui mere gratis impellit illum ad credendum,& exercendum actum fidei & charitatis,per quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iustus:fides eius reputatur secundum gratiã dei, mere libere & gratis remittentis peccata,& impellentis ad credendum & diligendum. Et sic illa peccatorum remissio,iustificatio,& reconciliatio , erit gratis data & gratis facta,ac etiam prænium illi correspondens.Secundum propositum gratiæ dei,id est, decretum iustitiæ & misericordiæ dei , qui ab æterno decreuit & proposuit peccata gratis remittere, & saluare genus humanum per christum,nullis præcedentibus meritis secundum illud:Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiã saluos nos fecit. Quo modo autẽ cum his stet opera in gratia facta esse meritoria,patet ex his quæ diximus superius in 2.cap . interpretando illam sentẽtiam: His qui secundum patientiam boni operis &c. Et quia primis dictum est , credidit Abraham deo:& hic dicit,credenti in eum qui iustificat impium.Ad horum intelligentiam sciendum est quod fides secundum D. Aug.habet tres actus interiores:scilicet,credere deum, credere deo,& credere in deum . Primus actus dicitur credere deum , scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent philosophorum demonstrationem,qua euidenter id concluditur,dicatur assen-
B sus scientificus & euidens,& non fidei, de cuius ratione est enigma & ineuidentia : iuxta illud, Videmus nunc per speculum & in enigmate.Tamen in non habentibus demonstrationem , est actus fidei omnibus necessarius.Iuxta illud,Accendentem ad deum,oportet credere quia est,& quod inquirentibus sit remunerator sit. Hunc actum peccatores in peccato mortali existentes habere possunt.Secundus actus fidei,est credere deo reuelanti.i.omnia à deo reuelata esse vera, vt deum esse trinum & vnum,filium dei incarnatum,& alia in sacris litteris cõtenta , & per vniuersalia concilia Ecclesiæ catholice declarata.Et hic actus etiam cum primo nõ iustificat.Multi enim sunt Christiani peccatores,qui cum fide informi hoc credunt,& tamen propter hoc nõ sunt iustificati.Nec ex hoc quod subsequitur in Gen. & hic,scilicet , reputatum est ad iustitiã, quod credere deo sufficiat ad iustificationem.Qua Aposto.statim se declarat , dicens : Ei vero qui non operatur,credenti autem in eum qui iustificat impium,fides eius reputatur ad iustitiã. q.d.ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus,siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, non sufficit credere deum esse,aut deo reuelanti.Sed adhuc requiritur quod credat in deum,id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum,& diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue hunc fidei actum exigit à nobis deus:tamen non inuenit quod exigat , nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius,id est,ex impio fit pius & iustus.Hac etiam fide iustus,iustificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur . Ea dirigente charitas opera chara & deo accepta facit . Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad salutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedentia fidem aut iustificationem , vel etiam opera externa:requiruntur tamen opera concomitantia , quæ sunt actus pœnitentiæ virtutis,actus fidei,spei,& charitatis.& in adulto præcedunt aliqua opera tanquam præparamenta, vt cognitio peccati & misericordiæ diuinæ ex auxilio speciali dei prouenientẽ.Quid autem & quotuplex sit fides diximus interpretando illam sententiã primi c.iustus ex fide viuit . De actu
C vero exteriori fidei,dicemus infra.10.interpretando illud:Corde creditur &c.

Sicut Dauid dicit,Beatitudinem hominis,cui deus accepto fert iustitiam sine operibus. Tex.

HIc probat priorem propositionem siue maiorem præmissam prædicti syllogismi,videlicet quod si Abraham &c. authoritate psalmistæ:cuius primo ponit sensum,deinde verba,post modum excludit falsum intellectum illius.Ait ergo:Sicut dicit,id est,asserit Dauid. *Beatitudinem hominis esse illius*,id est,beatum esse hominem,*cui deus accepto fert*,id est, gratis dat iustitiam,id est gratiam *sine operibus* , præcedentibus:iuxta illud,non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.Quia cum nos non simus solnendo, & ex nobis nihil habeamus,iuxta illud:Omne datum optimum &c deo satisfacere non possumus,sed deus acceptum fert nobis debitum,id est,pro accepto habet siue condonat,si fidem pollicenti adhibeamus. Atqui beatitudo hominis est ei à deo secundum illud , Beatus vir cuius dominus deus est spes eius. Vnde manifeste sequitur Abraham habere gloriam , & non ex operibus legis. Et per consequens ille qui ex operibus legis iustificatur,non habet gloriam apud deum. & sic cõditionalis illa vera. ¶Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum quod beatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur . Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni,& nullam habet rationem mali,siue cui nihil deest , nec potest fieri additio.Et hoc constat apud sapientes nõ esse nisi vnũ,scilicet deũ, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent , in esse,fieri,& conseruari:& per cuius adeptionẽ & vnionẽ homines

Margin: A; Gala. 2.d; Ephe.1.a.; Ad T.3.b.; Sup. Ioh.; 1.Co.13.d.; Heb.11.b.; Ad Tit. 3.b.; Iaco.1.s.; Psal.39.

& angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est qund duplex à theologis D
assignatur beatitudo siue felicitas, quædam dicitur obiectiua, quæ est id in quo est vera ratio
omnis boni, id est, ipsemet deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ consistit in attinctione
& coniunctione summi boni. Et cum hæc attinctio fiat per operationem immanentem, hoc est
q̃ subiectiuatur in operãte, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & denominatiua: & est sum-
ma perfectio creaturę, quæ, vt ipse christus docuit, consistit in clara visione dei. Ait enim: Hæc
Ioh. 17. a. est vita æterna, vt cognoscant te deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc beatitu-
do inchoatur in hac via per fidem, per quam cognoscimus deũ, sed imperfecte & in ęnigmate,
Infra. 6 d & consumatur in patria per claram visionem, quæ dicitur vita æterna, id est, operatio indefecti-
Psalm. 31. bilis, ad quam habemus ius in hoc mundo per gratiã, iuxta illud. Gratia dei vita æterna. Et quia
per gratiam Dei est remissio peccatorum, ideo Dauid & Aposto. hic vocat remissionem pec-
catorum, Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittũtur peccata, possunt
sperare se consequturos perfectam beatitudinẽ si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint
impedimenta. Duplex vlterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio cla-
ra verbi siue essentiæ diuinæ & rerum in ipsa, & gaudium consequens ex ea, quod dicitur frui-
tio. Alia est accidentalis, & est gaudium de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gau-
Psal. 118. dium erit cõmune omnibus: iuxta illud, particeps ego sum omnium timentium te.

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum.

HIc exprimit verba Dauidis prædictam sententiã continentia, & dicit eos esse beatos, quo-
rum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus
iusticiam & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum, scilicet, originale, ve-
niale, & mortale. Quantum ad originale dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quia
peccatum origioale dicitur iniquitas, eo quod sit carentia iusticiæ originalis, per quam secun-
dum æquitatem ratio hominis subdebatur deo, & vires inferiores subdebãtur rationi, sic quod
non poterant moueri in oppositum, & corpus etiam subdebatur animæ. Sed quia per peccatum E
originale huiusmodi æquitates tollũtur, quia postquam ratio desinit esse subiecta deo, vires in-
feriores delectabilia persequentes desierunt subesse rationi, & cœperũt rebellare. Et corpus pa-
riter subductum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. cum igitur in præ-
missis ex peccato originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis,
peccatum originale dicitur continere plures iniquitates. Vnde Dauid: Ecce enim in iniquitati-
Psal. 50. bus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iustificationẽ
à peccato originali, dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, per sacramentum baptismi, in re vel
in voto. Peccatum autem veniale remitti dicitur, quia per eius commissionem & culpam, rea-
tus siue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo à deo, ac ad separa-
tionem dei inclinatur: iuxta illud, Qui minima negligit, paulatim defluit, superueniente tamen
charitatis feruore, culpa illa tegitur & aboletur. & cum sæpe incidat homo in peccatis veniali-
bus, ideo od ostendendam iustificationem illorum, dicit: *quorum tecta sunt peccata.* Peccatum vero
mortale quod principaliter dicitur peccatum, eo quod importet actualem auersionem à deo,
remititur per sacramentũm pœnitentiæ: iuxta illud, Oportebat sic christum pati, & resurgere à
mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in o-
mnes gentes. Et ideo propter pœnitentiam non imputatur. vnde subdit: *Beatus vir cui non impu-
uit dominus peccatum.* Possunt etiam hæc tria aliter exponi secuodum tria quæ inueniuntur in
peccato. s. offensa dei, actus inordinatus qui transit, & reatus siue obligatio ad pœnã. quæ rema-
net. quãtum ad primũ dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* i. offensæ vel offensiones dei: Vn-
de Esa. Dimissa est iniquitas, id est, offensa illius. Quantum ad actum inordinatum culpæ, qui nõ
Esa. 40. a potest non fuisse, si semel perpetratus sit, cum ad præteritum non sit potentia: dicit, *Beati quorum* F
tecta sunt peccata, manu misericordiæ diuinæ, vt non memorentur ac si prorsus non essent facta.
Ezec. 18. a Vnde per Ezech. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Dicitur enim
deus recordari iusticiæ nostræ, quando præmia largitur, iniquitates vero, quando infert suppli-
cia. Et obliuisci seu non recordari, quando non punit: vel tecta aliis in iudicio vniuersali, quia
puderet iustos si sceleratissima quæ patrarunt facinora, patefierẽt: Deus tamen qui nullius obli-
uiscitur, ea non improperabit, sicut facinora impœnitentium. & ideo peccata pœnitentium di-
cuntur tecta. Quantum ad reatum siue obligationem sustinendi pœnam, dicit: *Beatus vir cui non
imputauit dominus peccatum.* scilicet ad pœnam. Vel dici potest quod hæc tria remitti, tegi, non
imputari, significant idem quod acceptum ferre debitum, siue condamnari. Vnde Esa. sine ar-
gento redimemini. Dicuntur autem Beati, qui absque labore & dispendio in aliquem subueh ũ-
Esa. 52. b. tur honoris gradum. Idem dicimus de his quibus sceleratissima facinora indulgentur, & illesi
euadunt. ¶ Cauendum est tamen summè ne huiusmodi verba tegi, & non imputari, secundum
contortam lutheranorum interpretationem, accipiamus. Non enim erubuerunt dicere. Nullam
fieri vnquam veram peccati remissionem, neque originalis, neque actualis, ita vt ratio ipsa cul-
pæ omnino tollatur, sed sic prorsus, vt quæ perpetuo permanet, non imputetur: vt quemadmo-
dum in humano tribunali sæpe accidere solet, reum secundum testes absolui, qui tamen vere
est in crimine: Sic & de sanctissimo dei iudicio cogitare audent. Quod quam sit impium, blas-
phemum,

A sphemum, ac à sacris literis alienũ, nemo qui sacras literas, quantũuis negligẽter legerit, nescit. Dauid enim petebat: Dele iniquitatem meã. Et per Esa. dominus: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. Et D. Petrus, pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Manifestum est autem quod id quod deletur, non manet. Præterea Sap. dicit: Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. Quandiu ergo impietas manet in homine, nõ potest nõ odio haberi. Sed quo modo est possibile quod ea quæ Deus odio habet, nõ imputẽtur in malũ, & per cõsequens no remittat? Ergo vel nulla ratio iniquitatis est in homine iusto, vel ei non remittitur. Atqui certũ est quod remittuntur iniquitates ex Ps. præallegato: & ex illo, Quorũ remiseritis peccata remittuntur eis. & quorũ retinueritis retẽta sunt. Vnde & christus, remittũtur tibi peccata tua. Vnde sequitur quod nõ remanent, sed vere tollũtur: iuxta illud, Ecce agnus Dei ecce qui tollit peccata mũdi: & illud, Scitis quod apparuit, vt peccata tolleret. Vnde & Apost. Infra 8. Nihil ergo dãnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Insuper peccatũ & offẽsa in deũ idẽ sunt: ergo si iniquo parcit deus offensam, quæ ratio potest esse quod culpa maneat? Quia si culpa maneret, remissa & condonata offensa, illa remissio & cõdonatio nõ esset nisi fictio & nõ veritas contra illud: Pater sanctifica eos in veritate. & illud: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Vnde D. Aug. Dicimus Baptisma omniũ dare indulgentiã peccatorum, & aufferre crimina, non radere, nec peccatorũ radices in mala carne teneri, quasi rasorũ in capite capillorũ, vnde crescant iterũ resecanda peccata. Et alibi: Certe iustus est deus, seipsum negare non potest, imputat autẽ deus homini omne peccatum, quia neque peccatũ est quicquid non imputabitur homini in peccatũ. Cum ad mentem ratione cum Apost. ait reputatur fides ad iusticiam, nihil detrahit veræ iusticiæ: Quinimo quæcunque deus nobis reputat, idem verissime est iustus per spiritũ sanctũ, quem effundit in nos abunde, prout determinatu fuit in concilio tridẽtino, Sessione. 6. Decreto. 7. circa mediũ, vbi dicitur: demũ vnica formalis causa iustificationis est iusticia. i. gratia dei,
Psal. 50. Esa. 43. d Act. 3. c. Sap. 14. a. Ioh. 20. f. Luc. 7. g. Ioh. 1. d. 1. Ioh. 3. b. Ioh. 17 c. Ioh. 8. c. côtra epist. Pela. li. 1. c. 13. In lib. de perfectione vitæ.

B non qua ipse iustus est, sed quæ iustos nos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur & sumus. Et in eodem concilio & titulo de iustificatione, canone. 7. dicitur: Si quis dixerit omnia opera nostra quæ ante iustificationem fiunt quacunq; ratione facta, vere esse peccata, anathema sit. ergo multo magis si quis diceret omnia opera post iustificationẽ facta, esse peccata, Anathema esset reputãdus. Nec obstat illud Esa. Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iusticiæ nostrę. quia vt dictũ est supra 2. capite, super verbo his qui secũdũ patientiã boni operis, propheta loquitur de iusticiis, quas Iudæi inficiebant malis circunstantiis, vel cõparatiue in ordine ad iusticias dei. Non obstat pariter illud quod dicit Apost. infra 7. c. Iã nõ ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. Quia in baptisatis manet quidem appetitus sensitiuus, destitutus iusticia originali, qui est potentia naturalis animæ, & sic nõ est ex se peccatũ. Quia tamen propter destitutionem iusticiæ originalis, inclinat ad iuuia & sibi delectabilia contra dictamẽ rectę rationis alliciens & inclinans ipsam ad cõsentiendũ peccato, Apost. vocat illũ appetitũ peccatũ, & aliquando cõcupiscentiã. & alij vocãt fomitẽ peccati, vt ibi amplius dicetur. Si dicatur quod à natura inest, semper inest: sed peccatum originale inest à natura, & traducitur à natura, igitur. Dicendũ quod peccatũ originale pro formali non est aliquid positiuũ, nec est de ratione siue essentia naturæ humanæ. Quia si adeo de nouo crearetur vnus homo de limo terræ eiusdẽ speciei nobiscũ absque iusticia originali & gratia, licet haberet appetitũ sensitiuũ similem nostro, qui similiter inclinaret, ille appetitus non diceretur peccatũ, neq; pœna peccati, neq; fomes, sed solum conditio naturæ. Nec est necesse quod priuationes, quæ cum natura trahuntur, semper infintimo nec multa alia quæ non sunt de essentia naturæ, vel propria illi quarto modo.
Esa. 64. a. Infra. 7 c.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iusticiam. Quomodo ergo reputata est? in circuncisione an in præputio? non in circuncisione, sed in præputio. Tex.

C HIc excludit falsum intellectum prędictæ authoritatis: Posset enim Iudæus sic intelligere quod prędicta gratia remissionis peccatorum, non fieret nisi circuncisis. Ad hoc excludẽdum mouet quæstionem, dicens: *Beatitudo*, qua. s. deus dat iusticiam & remissionem peccatorum, habet ne solum locum in circuncisis Iudęis, an etiam in gentibus præputiatis. q. d. Manifestum est quod in vtrisque: quia idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. Quod etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciso & præputiato. Quod manifeste apparet ex serie narrationis scripturę. Nam Gen. 15. legitur quod fides reputata est Abrahę ad iusticiam. Et Gen. 17. legimus Abrahę datam fuisse circuncisionem. Si igitur Abraham existens incircuncisus, iustificatus est per fidem: sequitur quod iusticia fidei, per quam remittũtur peccata, non est solum in circuncisione, id est, in Iudęis, sed etiam in pręputio, id est, in gentilitate.
Infr. 10. c. Gen. 15. b. Gen. 17. b

SECVNDA PARS QVARTI CAPITIS.

Et signum accepit circuncisionis, signaculum iusticiæ fidei quæ est in præputio. Tex.

POstquam Apostolus ostendit quod Abraham non fuit primo iustificatus per circuncisionem sed per fidem: In hac secunda huius capitis parte, respondet secundæ interrogationi factæ in fronte tertij capitis: seu cuidã obiectioni quæ ad dicta immediate præcedentia posset

fieri,declarando dignitatem & vtilitatem circuncisionis.Posset quispiam dicere,ex quo Abraham iustificatus erat,in præputio per fidem. quare dedit ei deus circũcisionem,aut quæ vtilitas tanti oneris?Dicendum quod ratio literalis, quare deus dedit Abrahæ circuncisionem, secundum D.Tho.fuit ad protestationem fidei vnius dei.Et quia Abraham fuit primus,qui se ab infidelibus separauit,exiens de domo sua & de cognatione sua,ideo ipse primus circuncisionem accepit.Et hanc rationem assignat hic Apostolus,dicens: *Et signum accepit circuncisionis signaculum iusticiæ fidei, quæ fuit in præputio*. Quia in hoc signo legitur Abrahæ fides reputata ad iusticiam, quod contra spem naturæ credidit in spem gratiæ. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei firmaretur in cordibus Iudæorum,cuius obliuisci non possent,acceperunt huiusmodi signum in carne sua. Vnde legimus, dixit deus iterum ad Abraham. Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meum quod seruabitis inter me & vos,& semen tuum post te Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos:infans octo dierum circuncidetur in vobis.Omne masculinum in generationibus vestris,tam vernaculus quam empticius circuncidetur,& quicũque fuerit de stirpe vestra. Erit que pactum meum in carne vestra.& post pauca:Dabo tibi filium cui benedicturus sum. Signũ autem secundum D. Augustinum est id quod præter speciem, quam ingerit sensibus facit aliquid aliud in cognitionem venire, vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum venale.Sic circuncisio Abrahæ & seminis eius, significabat fidem quam habuerat Abr[illegible] in præputio,qua iustificatus fuit.Et sic illa circuncisio fuit signum & non causa iusticię,id [illegible] gratiæ dei,quæ dicitur iusticia fidei,ex hoc quod,ex fide originem traxit, & non ex c[illegible]one: cum illam iusticiam ante circuncisionem habuisset. Et non [s]olum circuncisio di[illegible] [si]gnum, verum etiam signaculum:quia signum dicitur cõmuniter i[ll]ud quod facit quocun[que] mo[d]o in alterius cognitionẽ venire. Sed signaculũ dupliciter accipitur. Vno modo pro exp[illegible] si[gn]o, siue pro eo quod habet expressam similitudinem rei signatæ: secundum i[ll]ud, [illegible] similitudinis &c quia lucifer de quo ibi propheta loquitur,expressiorem si[illegible] m[illegible] habebat dei quam alij angeli. Secundo modo accipitur signaculum vt significat aliquod [si]g[nu]m vel charcterẽ alicui rei adhoc expressum,vt aliquid occultet siue vt aliquid lateat sub eo,qu[od]que ab illo qui dedit ,referetur & manifestetur.Et hoc modo accepit D.Ioh.cum dicit [D]ignus est agnus qui occisus est,accipere librum,& aperire signacula eius.Et vtroque modo, [C]ircuncisio Abrahæ data fuit signaculum.Primo quidem fuit expressum signum fœderis. Secundo quia in illo signo occultabatur multiplicatio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hæreditatem & possessionem æternam,quæ terra significat cælestem patriam, quam sub velamine illius terræ Chanaam ostendere promiserat,dicens: Egredere de terra tua,& de cognatione tua, & de domo patris tui:& veni in terram quam monstrauero tibi. Et quia illã cælestẽ patriã obtinere non poterat, nisi per fidem mediatoris: ideo pol[l]icitus est illi proprium legitimúmque hæredem ex sua carne procreandum,qui esset dei naturalis filius, per cuius iusticiã omnes gentes hęreditatem illam consequerentur. Et quia multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signum illud in membro,quod est signum generationis,accepit.Et quia in [il]lo mẽbro libido solet dñari.Ideo vt induceret ad rescindendam impudicitiam & deb[el]landam co[n]cu[p]iscentiam,& seruandam mentis & corporis castitatem in illo membro,deus illud [si]gnu[m] [illegible]mi voluit,vt signo corporali exprimeretur quod spiritualiter erat faciendum,vt.s.[sic]ut [in] m[e]mbro generationis quod principaliter cõcupiscentiæ deseruit, abscindebatur superflua [pel]licula ita etiã à corde hominis omnis superflua concupiscentia tolleretur. secũd[um] [i]llud,[C]ircu[m]cidimini & aufferte præputia cordium vestrorũ:ac etiã quia omnis corruptio culpę & pœne peruenit in nos per carnalẽ originẽ ex peccato primi parentis, ideo talis circuncisio fieba[t] in mẽbro generationis.Et cũ originalis culpa sit à generãte actiue.i.à viro , ideo nõ fuit d[a]ta fœminis,quib[us] pro deletione originalis erant alia sacramenta. s.præsentatio & 8.die.& si periculũ ante imineret sacramẽta legis naturę.Secundo fuit expressum signũ effectus fidei Abrahæ,qui est remotio culpę & ablatio curruptionis fiẽdę per christũ,quę perfecte cõp[le]bitur in octaua ętate,quę erit ętas resurgentiũ.Et ideo ordinata fuit fieri 8.die.Vnde dicit A[p]ost. Circuncisi estis in christo circũcisione nõ manu facta,in expoliatione corporis & carn[is] [s]ed in circuncisione dñi n[ost]ri Iesu christi. Tertio fuit data vt esset signũ expresiuũ dist[i]nctio[n]is populi fidelis ab infidelibus , vt cognosceretur eorũ genus,ne cõfunderetur ex perm[i]xtione,dũ [i]nter gentes habitarẽt,v[e]l d[u]m ducerẽtur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahę descẽderet xp̃s,prout e[ra]t p[ro]m[issum] erat Et secũdũ Haymonẽ deseruiebat signũ illud Iudęi , qu[a]ndo in prędiis cũ aliis sterne[ba]ntur & nudi relinquebãtur mortui ex circũcisionis signo notati sepulturę m[a]darẽtur.C[um] a[utem] xp̃s , qui sub circũcisionis signo latebat,apparuit:cõgruũ fuit figurã adueniẽte veritate ce[ssare.] Quẽadmodũ & vmbra,adueniẽte lumine,effectus circũcisionis erat deletio peccati [illegible]is,nõ ex virtute inhęrẽte operi operato,sed ex pacto diui[n]o mediãte fide vel circũcisor[um] (si adulti erãt) vel offerentiũ,cũ paruuli ante vsum rationis cir cũcidebantur, qui si ante octauũ diẽ in periculo mortis erãt,fide parentũ ,ptestata signo siue sacrificio exteriori volũtario, p[illegible] [i]n lege naturæ à peccato originali purgabãtur. Ex præmissis apparet causa & effectus si[illegible]tas circuncisionis,quia videlicet erat eis memoriale signũ beneficiorũ dei ,pmissionis,redẽptoris, & eorũ quę spiritualiter agere debebãt,quãtum ad cultum diuinũ & mores cõponendos , ac deletio peccati originalis

A originalis mediante fide vt dictũ est. Et quomodo duplex est circuncisio, scilicet carnalis & manu facta exterius. Alia interior & spiritualis. *Tex.*

Vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

HIc declarat aliam dignitatẽ & vtilitatẽ circuncisionis, quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim quod Abrahã in præputio iustificatus est per fidem, & postea circuncisionẽ accepit, factus est pater omniũ credentiũ. Primo gentilium credentium per fidem, quã habuit in præputio, siue in statu præputij & gentilitatis existens: Et per circuncisionem omnium Iudæorũ, qui circuncisionem Abrahæ suscepturi erant, & eius fidem imitaturi: vt quemadmodũ fides Abrahæ reputata est ei ad iusticiã. ita fides omniũ credentiũ in quocunq; statu sint imitantiũ vestigia fidei Abrahæ. etiã reputetur eis ad iusticiã. Et sic Abrahã est pater spiritualis gentiliũ credentium per imitationẽ: & pater carnalis & spiritualis Iudæorũ credentiũ & eum in fide imitantiũ. Iudæorũ vero ipsum in fide nõ imitantiũ est pater carnalis tãtũ. Et sic in his verbis Apost. duplicẽ ascribit Abrahæ paternitatẽ & modũ paternitatis. s. spiritualẽ & carnalẽ. Modus, quo aliqui dicũtur eius filij spirituales, est imitatio vestigiorũ fidei ipsius. Mod' vero, quo est pater carnalis aliorũ est generatio: quæ est quædã causa corporis, sed nõ spiritus. Ideo hæc paternitas corporalis dũtaxat, non est vera, neque perfecta paternitas. Cum filiatio suppositorum ei correspondens cõprehendat carnem & spiritum, qui est potior carne. Et ideo illi qui sunt filij spirituales ipsius Abrahæ per imitationem fidei & obedientiæ, sunt veri & perfecti filij, & non illi qui sunt filij per propagationem seu generationem carnalem duntaxat. Harum duarum paternitatum & fi- *Ioh. 8. e.* liationum discrimen declarauit nobis christus, iactationi Iudæorum, qui se arroganter filios Abrahæ profitebantur, respondens & dicens. Scio quod filij Abrahæ estis. s. secundum carnem. q. d. hæc non est vera ac perfecta filiatio. Post modum ad illã inducens, ait: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. q. d. Si vultis esse veri filij Abrahæ, imitemini eius fidem, obedientiam, *Mat. 3. b.*
B & charitatem, ac alia virtutum illius opera. Et ad ostendendum quod ipsi non imitabantur, subiunxit: Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis &c. Hoc Abrahã non fecit, ergo non estis veri filij eius. & D. Io. Baptista: Et ne velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham, Dico enim vobis quod potens est deus de lapidibus istis. i. de gẽtilibus, suscitare filios Abrahæ. Ideo christus his qui non imitabantur fidẽ & virtutes Abrahæ, dixit vos ex patre diabolo estis. quem imitamini & cuius opera vultis perficere.

Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius vt hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. *Gen. 15. b. & 12. a.*

HIc ostendit quod nec circuncisio, nec quodcunque opus legis iustificat, sed diuina promissio est caussa iusticiæ. Et supponit ex Gen. promissionem factam Abrahę & semini eius ante legem & circuncisionem, vt esset hæres mundi, & quod in semine eius benedicerentur o- *Gen. 17. b.* mnes cognationes terræ. Circuncisio vero data fuit postea, vt in eodem libro habetur & longo *Exo. 20. a* post tempore lex per Moysen, vt habetur in Exod. Per hoc autem semen Abrahæ intelligitur *Gala. 3. c.* christus: secundum illud, Non dicit in seminibus quasi in multis, sed in vno &c. Quia in vno. s. *Psalm. 2.* christo, fuit promissio completa & hæreditas mundi data: iuxta illud, Postula à me, & dabo ti- *Mat. vl. d* bi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuã terminos terræ. Vnde & ipsemet christus ait: *Heb. 1. b.* Data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. Et Apost. Et cum introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorẽt eum omnes angeli eius. Secũdario autẽ completur in illis qui per gratiam christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. vnde infra 9. Qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine, qui etiam per christum sunt hæredes mundi, inquantum omnia in gloriã *1. Co. 3. d.* illorum cedunt: iuxta illud, Omnia vestra sunt. Et infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illũ, *Infra. 8 f.* quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hanc promissionem Apostо. vnum
C negat, & vnum asserit. Negat homini promissionem factã per legem, cum vt dictum est, longo tempore legẽ præcesserit huiusmodi etiam promissionis impletio & executio, non est etiã facta *Hebr. 7. e* per legem: quia, vt alibi dicit, Nihil ad perfectum adducit lex. Vnde dicit, Non enim per legem promissio. s. facta vel impleta est. Ex hoc loco possumus coniectari quod conuersi ad fidem ex Iudaismo, arbitrabantur huiusmodi promissiones factas fuisse Abrahæ & semini eius ad modũ stipulationum. s. si circuncisionem Abrahæ & legem datam per Moysen (quam profitebãtur,) custodirent. Et inde inferebant per circuncisionem & opera legis se esse iustificatos, & commeritos fuisse ingressum hæreditatis æternæ: Et per meritum seruatæ legis christum aduenisse, quæ omnia Apost. tanquam blasphema cõfutat. Aliud autem quod astruit & affirmat, est quod huiusmodi promissio erat implenda per iusticiã fidei, quod ad Heb. scribens, ita factũ esse pro- *Heb. 11. f.* testatur, dicens: Sancti per fidẽ vicerunt regna, operati sunt iusticiã, adepti sunt repromissiones. *Tex.*

Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.

HIc probat quod promissio paternitatis multarũ gentiũ, & hæreditatis mũdi Abrahę & semini eius facta, nõ sit impleta per legẽ ex illatione absurdi & inconuenientis, & procedit à destructione cõsequẽtis ad destructionẽ antecedẽtis: dicẽs: *Si enim &c.* q. d. Dixi quod promissio facta Abrahæ & semini eius non fuit impleta per legẽ, si tu qui es Iudæus, hoc negas: sic probo & argumentor: Sit ita, vt tu dicis, promissio illa impleta est per legem, siue per opera legis, hoc antecedens sub aliis verbis exprimit, dicẽs: *Si enim qui.* i. aliqui, *ex lege.* i. per legẽ, *hæredes*

sunt.i.Si ad hoc quod aliqui hæreditatē promissam cōsequantur,requirantur opera legis,*exinanita est fides,abolita est promissio*.q.d.Si vos Iudæi circuncisi & obseruantes legem,estis solū hære- D
des,& nō etiā gentiles,sequuntur duo maxima inconuenientia.Primū est quod exinanita.i.eua-
cuata & annihilata est fides,qua Abraham in præputio existens credidit promissioni dei,vt esset
pater multarū gentiū.Et secūdū,est quod abolita.i.deleta,cassata siue reuocata esset promissio
dei.Et per consequens,quod Abrahā frustra credidisset deo: Et quod deus mutabilis ac infi-
delis in promissis esset.Patet consequentia quo ad primū:quia ante legē fide erat iustificatus,&
hæres factus in spe,quia,vt dictū est,quod fides eius reputata est ad iusticiā.Et ideo si nō posset
hæreditatem consequi absq; operibus legis,iam eius fides non esset reputata ad iusticiam,& sic
exinanita &euacuata ac sine virtute,siue frustra fuisset & in vanum credidisset.Quo ad secundū
etiā patet:Quia tunc in deo fuisset,est,& non:quia vt suppositum est ex Gen. Primo enim pro-
Gen.12.a. misit absolute & simpliciter, & si postea conditionē obseruationis legis siue opera legis adiun-
xit,promissionem absolutā aboluit,cassauit,irritauit,& reuocauit:& sic mutatus est: iuxta illud,
Ego dominus & non mutor. & illud,apud quē non est transmutatio. & illud,fidelem esse enim
Mala.3.b qui repromiserat.Et infra eodem capite:Quæcunq; promisit deus, potēs est facere.Et cum sit
Iaco.1.c. ipsa veritas , non mentitur : iuxta illud , In spem vitæ æternę quam promisit qui non mentitur
Heb.11.c. deus . & illud : Impossibile est deum mentiri & negare seipsum . Et per consequens imposi-
Ad Tit. 1.a. bile est quod promissio eius sit cassata , deleta , aut reuocata , siue quod non impleuerit eam.
Heb.6.d. Et cum fuerit absoluta reiicit prædictam interpretationem Iudæorum de stipulatione quam
possent obiicere . Post quam ergo consequens hoc , scilicet quod exinanita est fides , & abo-
lita promissio , destructum est & ex sacris literis probatum falsum , sequitur destructum &
probatum falsum antecedens,ex quo sequebatur , scilicet , quod ex lege sit promissio,siue qui
ex lege sunt,hæredes sint.Cum Abraham fuerit ante legem datam,nec seruauerit eam . Proba-
tur etiam consequentia:Quia si ex operibus legis oriretur iusticia,& haberetur hæreditas, hoc E
fieret ex natura operum. Quare nihil restaret quod deberetur promissioni , & per consequens
abolita & explosa esset promissio .

Tex. *Lex enim iram operatur.*

HIc probat conditionalem præmissam per effectum legis : Si enim aliqua promissio sit im-
plenda , non impletur per id quod impletionem legis impedit, imo tale impedimentum
abolet promissionem & exinaniuit fidem credentis illi promissioni . Sed lex impedit consecu-
tionem hæreditatis: quia lex iram, vindictam,pœnam,& separationem operatur . Per legem e-
4. Reg. 22.c. nim indirecte.i.per transgressionē legis , homines facti sunt digni vindicta dei:iuxta illud, Ma-
gna ira domini accensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius. s. le-
gis . Quia cum officium legis sit,vt per ipsam fiat cognitio peccati , inde est vt per eam omnis
excusationis occasio eripiatur à transgressoribus:& ideo ipsa est causa occasionalis,quod trans-
gressores merito sunt plectendi.Vnde infra. 7 . dicitur,quod occasione accepta , peccatum per
2.Ethi. mandatum operatum est in nobis omnem concupiscentiam:Legislatoris enim directa intentio
est,vt per legem faciat bonos ciues : verum praua subditorum voluntas in oppositum nititur.
Gala.3.b. Eam ob rem lex & legislator iram & vindictam indirecte intendit,operatur,siue infligit. Vnde
alibi dicit.Quicunque ex operibus legis sunt,sub maledicto sunt . Scriptum est enim : Maledi-
ctus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis,vt faciat ea. Et ideo lex in-
directe impedit à consecutione hæreditatis promissæ,& per consequens per legem non imple-
Tex. tur promissio,sed potius aboletur . ¶*Vbi enim non est lex,nec præuaricatio* . Hic ostendit causam
cur lex iram operetur.dicens.*Vbi &c*.i.Quicquid fiat contra legem,imputatur ad pœnam.Quia
officium legis est imputare ad pœnam,& punire:vindicare & exhęredare trāsgressores. Et per
consequens ad legis actionem,siue ad opus legis, non pertinet adimpletio promissionis rebel-
libus.Priuatis enim hæreditate, non est adimplenda promissio , & sic per legem indirecte exi- F
nanita est fides & abolita promissio.Potest etiam ratio sic formari:ira,vindicta , siue pœna do-
betur solis præuaricatoribus & transgressoribus: sed præuaricatio nequit esse vbi nulla est lex.
Ergo vindicta & pœna dimanant siue procedunt ex lege, siue naturali , siue diuina scripta,siue
humana . Nam quamuis nulla fuisset lex scripta , nihilosecius violatio legis naturalis delictum
Psal. 118. & præuaricatio esset,vtpote legis transgressio. Vnde psal . Vidi præuaricantes & tabescebam.
& alibi:Pręuaricantes reputaui omnes peccatores terræ.Grauius est tamen simul transgredi le-
gem naturæ & scriptam,quàm solam legem naturæ. Et sic vbi non est lex scripta , non est præ-
uaricatio,scilicet,tanta, vel non imputatur ei , qui non habet , siue recepit ipsam legem , prout
gentilibus,qui & si non obseruarent legem Moysi, circa cæremonialia & iudicialia,non erant
præuaricatores legis,quæ illis imposita non erat.Sed Iudæi , qui erant subiecti legi , contraue-
niendo erant præuaricatores & digni exhæredari : ideo lex indirecte impletionem promissio-
nis impediebat.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

Ideo ex fide,vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini,non ei qui ex lege est solum.sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum.

HIc ostēdit per quid,& in quibus prædicta promissio sit adimplēda: & supponit sufficientē
Roma.2. diuisionē. Quia cū deus sit verax & fidelis in promissis , necesse est dicere,quod eius pro-
missio

A misʃio ʃit implenda.Vel ergo implenda eʃt per legē,aut per fidem à ʃufficiēti diuiʃione : quia nō
videtur aliud medium impletionis. At qui promiʃsio non eʃt impleta per legē, quia vt dictum
eʃt,exinanita eʃʃet fides,&abolita eʃʃet promiʃsio,cuius impletio impeditur per legē,vt deductū
eʃt:Ideo ʃequitur quod ʃit implenda ex fide,& ʃic per fidē conʃequimur promiʃsionē, vt hęre-
des ʃimus mūdi.Vnde D.Ioh.Hęc eʃt victoria quę vincit mundū,fides noʃtra.Et hoc cōfirmat 1.Ioh.5.b.
per contrariū mediū quod ʃump ʃerat, dixerat enim quod ʃi promiʃsio per legē ʃeu legis obʃer-
uantiā impleretur,nō eʃʃet firma & cōʃtans,ʃed abolita:cū operationes hominū nō habeāt firmi-
tatē,ʃed ʃint ʃubiectę varietati:iuxta illud,Cogitationes mortaliū timidæ & incertæ ꝓuidentiæ Sap.9.c.
noʃtrę.Nec etiā fuiʃʃet promiʃsio firma omni ʃemini Abrahæ,ʃed ʃolū illi qui eʃʃet ʃubiectus le-
gi,nec etiā ex gratia,ʃed ex debito, vt deductū eʃt . Nunc vero oppoʃitū affirmat fieri per fidē.
q.d.Si dicamus promiʃsionē implendā per fidē. firma manet promiʃsio, propter firmitatem &
virtutē diuinæ gratię iuʃtificantis hominē per fidem,ʃecundū gratiā dei quę eʃt infallibilis:iuxta
illud,ʃufficit tibi gratia mea.Et illud,Quotquot ʃunt promiʃsiones in illo. ʃ.chriʃto,eʃt i. verita- 2.Co.12.c
tem habēt.Et cū fides ʃit donū dei ʃecundū gratiā.& non ex operibus,ne quis glorietur, iā non 2.Co.1.d.
ex debito:quia alias vt dictū eʃt,nō haberemus gloriā apud deum:Qui reputauit fidē Abrahæ, Ephe.2.b.
& omni ʃemini eius(vt in calce huius capitis dicetur)ad iuʃticiā. Ideo hic dicit vt ʃecundū gra-
tiā firma ʃit promiʃsio omni ʃemini Abrahę.i.omni homini,qui fuerit qualitercūq; ʃemē Abra-
hę:iuxta illud:Cū ʃemine eorū permanet bona hæreditas ʃancta nepotes eorū. Quia ergo pro- Ecc.44.b
miʃsio impletur per fidē quæ eʃt omnibus cōmunis, planū & manifeʃtum eʃt quod impletur in
omni ʃemine Abrahæ qui eʃt pater omniū noʃtrū.ʃ.credētiū,ʃiue ʃimus ex iudaiʃmo,ʃiue ex gēti-
litate: propter quod omniū iuʃtorum locus ʃinus Abrahæ nuncupatur. Vnde etiā chriʃtus ait: Luc.16.f.
Multi venient ab oriente & occidente,& recūbent cū Abrahā,Iʃaac,& Iacob, in regno cęlorū: Math.8.b
filij autē regni i. qui ob circuncisionē & legem tales ʃe iactant,eiicientur in tenebras exteriores.
B ¶Lutherani ex præmiʃsis verbis Apoʃtoli,ideo ex fide, vt ʃecundū gratiam firma ʃit promiʃsio
omni ʃemini.Confirmare nitūtur errorē ʃuum de certitudine gratiæ: pręʃupponunt enim quod
ex ʃola fide iuʃtificemur:ex quo inferunt quēlibet iuʃtorū certū eʃʃe ʃuæ gratiæ: quia certi ʃunt
ʃe fidem habere.Hoc inquiunt eʃt argumentū Pauli:Quoniā ex fide,& non ex operibus,iuʃtifi-
camur:firma certáq; ʃit promiʃsio,inferunt ipʃi:Ergo cuicūque pręʃtanti talē fidē adnaʃcitur eis
ab eadē fide quod obtinuerit promiʃsionē dei.Sed dicendū quod Apoʃt. hic nō dicit certa,ʃed
firma.i.infallibilis:nec dicit nos eʃʃe certos gratiæ,imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim,in-
quit,mihi conʃcius ʃum , ʃed in hoc iuʃtificatus non ʃum . Et licet aliquis poʃsit ʃcire ʃe habere
fidē hiʃtoricā,quā vocant aut informē,quę quādoq; eʃt abʃq; gratia & charitate,ex quibus iuʃti-
ficamur ac chari & accepti ac grati deo reddimur: nemo tamē cōmuni lege abʃque ʃpeciali dei
reuelatione ʃcire poteʃt ʃe eʃʃe in gratia & charitate.Ideo nō poʃʃumus eʃʃe certi nos eʃʃe iuʃtos,
nec obtinuiʃʃe promiʃsionē dei.illorū ʃuppoʃitionem de iuʃtificatione ʃola fide ʃufficienter cō-
futauimus,ʃupra 1.capite exponendo illud:Iuʃtus ex fide viuit. Et hunc errorē cū ʃuis fuccis &
coloribus reiiciem⁹ cū interp̄tabimur illud,Spirit⁹ reddit teʃtimoniū ʃpiritui nr̄o &c. infra 8.c.

Sicut ʃcriptum eʃt: Quia patrem multarum gentium poʃui te ante deum cui credidiʃti,qui
viuificat mortuos:& vocat ea quæ non ʃunt,tanquam ea quæ ʃunt.

HIc probat quod ʃemē Abrahę ʃit nō ʃolū quod eʃt ex lege, ʃed etiā quod eʃt ex fide autho-
ritate ʃcripturę.Legimus enim in Gen.Nec vltra vocaueris Abrā,ʃed appellaueris Abrahā: Gen.15.a.
quia patrē multarū gentiū conʃtitui te, ʃiue poʃui te in præterito quaʃi iam eʃʃet impletū, quod
longe poʃtea erat implendū more prophetarū, qui propter certitudinē prophetiæ ponūt præ-
teritū pro futuro.Vnde Dauid,Foderunt manus meas & pedes meos &c.Et Eʃa. Vere lāgores Pʃalm.21.
noʃtros ipʃe tulit,& dolores noʃtros ipʃe portauit, & nos reputauimus eum quaʃi leproʃum &c, Eʃa.53.b.
tamen longe poʃt Eʃa.fuit impletū.Ea enim quę ʃunt futura in ʃeipʃis,in diuina prouidētia ʃunt
C præʃentia : ʃecundū illud, Dn̄o Deo noʃtro antequā crearentur omnia ʃunt agnita,ʃicut & poʃt Eccl.23.d
perfectū reʃpicit omnia.Et ideo Apoʃt.dicit:quod hoc quod dictū eʃt in Gen.Poʃui vel cōʃti-
tui te, quod idē ʃignificat,intelligendū eʃt ante deū.i . in præʃentia dei cui crediderat Abrahā:
Crediderat enī Abrahā deo prænūciāti,ac ʃi videret in præʃenti.Et ʃic illa verba cui credidiʃti,
nō ʃunt deʃūpta ex Gen . ʃed ʃunt adiecta ab Apoʃt.ad exponēdū quali paternitate deus poʃuit
Abrahā patrē multarum gentiū:quia nō carnali,ʃed ʃpirituali,quę eʃt corā deo,cui Abrahā cre-
didit.Et in hoc quod dicit: *Qui viuificat mortuos &c.* oʃtendit à quo ʃit implēda huiuʃmodi pro-
miʃsio.ʃ.à deo:Dixerat enim prius,*ante deū*, ʃubiūxerat cui credidiʃti.ʃ.deo:tandē hic dicit,*qui*.ʃ.
deus,*viuificat mortuos*.i.Iudæos,qui cōtra legē agentes erāt mortui in peccatis:viuificat ergo per
fidē & gratiā,vt promiʃsionē Abrahæ conʃequātur.*Et ea quæ non ʃunt*.i. gentiles qui propter ne-
phandiʃsima peccata videntur nihili fieri,& quia erant à deo omnino alienati ,vnde dicebat.Si 1.Co.13.a
charitatē non habuero,nihil ʃum,vocat ad gratiā,tanquā ea quæ ʃunt.i.ʃicut Iudęos:vnde infra: Infra.9.a
Vocabo non plebē meam &c . Et ʃic per huiuʃmodi vocationē implebitur promiʃsio Abrahæ
etiā in gentilibus . Vel quod dicit,Vocat ea quæ non ʃunt,non intelligitur de vocatione tēpo-
rali,ʃed de vocatione prædeʃtinationis æternæ,qua vocantur & eliguntur etiam ea quæ nō ʃunt
ac ʃi eʃʃent: ʃecundum illud,Elegit nos ante mundi conʃtitutionē. De hac vocatione dicit infra: Ephe.1.a.
Non ex operibus,ʃed ex vocante dictum eʃt &c.Vel vocationem hic dicit ʃimplicem dei noti- Infra.9.c
ciam vel cognitionem,qua cognoʃcit futura,quæ non ʃunt actu ʃicut præʃentia . Et hoc modo

accipitur vocatio,cũ dicitur: Qui numerat multitudinẽ ſtellarũ, & omnibus eis nomina vocat. D

QVARTA PARS IIII. CAPITIS.

Tex. *Qui contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & arena maris.*

HIc commendat fidem Abrahæ ex magnitudine,dicens, *Qui*, ſcilicet Abraham, credidit in
1 Co.9.b. hanc ſpem, vt fieret pater multarum gentium contra aliam ſpem . Ad cuius intelligentiam
Pſal.30. conſiderandum eſt quod ſpes importat certam expectationem boni futuri, quæ quidem certi-
tudo quandoque eſt ex cauſa humana ſiue naturali:ſecũdum illud , Debet in ſpe qui arat arare.
Quandoque vero certitudo expectantis eſt ex cauſa diuina : ſecundum illud , In te domine
ſperaui.Hoc ergo bonum,quod Abraham eſſet pater multarum gentium , certitudinẽ habebat
ex parte dei promittentis:ſed contrarium apparebat ex cauſa naturali ſiue humana. Ideo dicit
Gen.15.b. *Qui contra ſpem*,cauſę naturalis vel humanæ,*credidit in ſpem*,promiſsionis dei: ſecundũ quod di-
ctum eſt ex Gen.Sicut ſtellæ cæli & arena maris.Vtrũque horum inducitur propter ſimilitudi-
Deut.1.b. nem innumerabilis multitudinis:Nam quantũ ad ſtellas cęli,dicitur dominus deus veſter mul-
3.Re.4.c. tiplicabit vos,& eſtis hodie ſicut ſtellæ cæli . Quantum vero ad arenam maris dicitur: Iuda &
Dan.12.b Iſrael innumerabiles ſicut arena maris.Poteſt tamen aliqualis differentia inter vtrũque attendi,
vt ſtellis comparentur iuſti,qui fuerunt ex ſemine Abrahæ . Vnde Daniel : Qui ad iuſticiã eru-
Hier.5.e: diunt multos,quaſi ſtellę in perpetuas æternitates.Arenæ autem comparantur peccatores, quia
fluctibus mũdi quaſi cuiuſdam maris opprimuntur.Vnde Hier.Poſui arenam terminum maris.

Et non infirmatus eſt in fide, nec conſiderauit corpus ſuum emortuum, cum iam fere centum eſſet annorum & emortuam Vuluam Sarræ.

HIc cõmendat fidẽ Abrahę ex firmitate dicens: *& non eſt infirmatus &c.* Quemadmodũ enim
temperantia oſtenditur non eſſe infirma,quæ magnis concupiſcibilibus nõ vincitur: ita &
fides oſtenditur non eſſe infirma,ſed fortis,quæ à magnis difficultatibus nõ ſuperatur.Vnde D.
Petrus.Cui reſiſtite fortes in fide.Sed Abrahã habuit duas difficultates credendi, quas ſupera-
uit. igitur nõ infirmatus eſt &c.Primã difficultatẽ tangit,cum dicit: *Nec cõſiderauit &c.* Quia iam E
mortificata erat in eo vis generatiua, ideo non cõſiderauit ad diſcredendũ promiſsioni corpus
Gen. 21 a Gen.18.b. ſuũ emortuum,quantũ ad virtutem generatiuã propter ſenectutem:vnde dicit, *Cum fere centum
eſſet annorum*.Abrahæ enim centenario exiſtenti natus eſt Iſaac: per annum autem ante fuerat fi-
lius promiſſus,ſecundum illud:Reuertens veniam ad te,tempore iſto,vita comite,& habebit fi-
lium Sarra vxor tua.Sed dicet quiſpiam: Quomodo erat corpus Abrahę emortuum, quantũ ad
Gen.25.a vim generatiuam? Cum poſt mortem Sarræ duxerit Cethuram in vxorem , ex qua habuit ſex
filios.Dicendum quod virtus generandi miraculoſe reſtituta fuit Abrahæ. Secunda difficultas
credendi erat ex parte vxoris,ideo dicit: Nec conſiderauit emortuam vuluam Sarræ , quantum
Gen. 18.b ad actum generandi:tum propter ſterilitatem , tum propter ſenectutem : deſierant enim ei fieri
Eſa.51.a. muliebria.Et ideo ad oſtendendum vtriuſque frigiditatem,dicebat Eſa . Attendite ad Abrahã
Gen.17.a patrem veſtrum & ad Sarram, quæ peperit vos.præmiſerat enim dicens : Attendite ad petram
vnde exciſi eſtis,& ad cauernã laci de qua præciſi eſtis.Si autẽ obiiciatur ex Gen.quod Abrahã
audita promiſsione filij ex Sarra,cecidit ſuper faciem ſuam,& riſit,& dixit in corde ſuo : Nun-
quid centenario naſcetur filius,& Sarra nonagenaria pariet ? Ex quibus verbis videtur Abrahã
hoc conſiderando minus credidiſſe.Dicendum ſecundum dominum Caietanum, quod à prin-
cipio non perceperat reuelationi affirmatiuam : & propterea contulit ſecum impedimenta na-
turæ,tam in ſe quam in Sarra.Sed collatio illa non proceſsit ex dubitatione vel infidelitate, ſed
ex hilaritate & gaudio,cogitando ſenſum diuinorum verborum,& percunctando an ad ſignifi-
Luc.1.d. candum ea quæ ſonabant,dicta eſſent:quod apparet ex gratiarum actione, quia vt dictũ eſt , ce-
cidit ſuper faciem ſuam:prout D.virgo non dubitando,ſed percontando dixit: Quomodo fiet
iſtud ? Cuius ſignum eſt quod ſubiũgit ſcriptura,Deum iterato dixiſſe, vere Sarra vxor tua pa- F
riet tibi filiũ.Tunc Abrahã nõ cõſiderauit &c. Ita quod verba Apoſtoli referẽda ſunt ad tẽpus
completæ reuelationis: Sarra autem ex dubitatione riſit ideo reprehenſa fuit,& non Abraham.

In repromiſsione etiam dei non haeſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſsime ſciens quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt & facere.

Gen.22.a HIc commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promiſsionem , & aſsignat cauſam.
Deus enim nõ ſemel duntaxat aut bis promiſit,ſed iterum atque iterum,id eſt,quater. Pri-
mo enim dixit: Egredere de terra tua,& de cognatione tua , ac de domo patris tui , faciámque
te in gentem magnã , & benedicam tibi &c. ſubiungit:atque in te,id eſt,in ſemine tuo,benedi-
Gen.15.b. centur omnes cognationes terræ . Secundo cum Abraham peruenit in terram Chanaam,
Apparuit ei dominus,& dixit:Semini tuo dabo terram,& cum eduxiſſet eum foras dixit:Suſpi-
Gen.17.a ce in cælum, & numera ſtellas ſi potes:& dixit ei:Sic erit & ſemen tuum. Tertio cũ poſtea dixit
Gen.18 b. ei:Ambula coram me,& eſto perfectus . Ponámque fœdus meum inter me & te,& multiplica-
bo te vehementer nimis. Et ſtatuam pactum meum inter me & te , & inter ſemen tuum poſt te
Gen.22.c. &c.Quarto cum dixit:Reuertens veniam ad te tempore iſto , & habebit filium Sarra vxor tua.
Quinto poſtquam tentauit eum de immolatione filij,& dixit:Per memetipſum iuraui,dicit do-
minus,quia feciſti hanc rem,& non pepercisti filio tuo vnigenito propter me , benedicam tibi
& multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli,& velut arenam, quæ eſt in litore maris : poſsido-
bitque

A bítque semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes
terrę. omnibus istis promissionibus credidit Abraham, & non hęsitauit. Ideo dicit, in repromis
sione, id est iterata promissione de seminis exaltatione non hæsitauit, id est, dubitauit diffiden-
tia, scilicet quod diffideret de veritate siue impletione promissionis. Vnde D. Iacobus: Qui hę- *Iacob.1.a.*
sitat similis est fluctui maris, &c. *Sed confortatus est fide*, id est, fidei fortiter adhæsit. Vnde D. Pe- *1.Petr.5.*
trus: Cui resistit fortes in fide. Si dicatur quod Abraham dixit: Vnde scire possum quod posses- *Gen.15.b.*
surus sum eam, & per consequens videtur dubitasse petendo signum: præterea risit, quemadmo-
dum Sarra, quæ hæsitauit. Dicendum quod petiit signum non ex dubitatione, sed cum morem
Dei nouisset, qui fœdera sua & pacta data aliquo signo stabilire consueuit, vt apparet in arce
exhibito Noe in monumentum pacis. Vnde reprehensus est Acham, qui iussus signum petere, *Gen.9.b.*
renuit. Nec risit ex infidelitate, prout Sarra, sed ex gaudio & firmitate adhæsionis. Et ideo cum *Esa.7.b.*
Aposto. paulo ante negatiue, dixisset, quod nō fuit infirmatus in fide, maiori hic commendatio
ne affirmat quod fuerit confortatus fide. Et consequenter assignat causam firmitatis & confor-
tationis, scilicet scientiam diuinæ omnipotentiæ, cum dicit: *Dans gloriam Deo*: Inquantum sci-
licet considerauit omnipotentiam eius, *plenissime sciens: quia quæcunque promisit* Deus, potens est
& facere. Vnde Sapiens: Subest enim tibi cum volueris posse. & D. Lucas: Non est impossibile *Sap.12.*
apud Deum omne verbum. Ex his patet quod quicunque non est firmus in fide Dei, quātū est *Luc.1.d.*
in se, derogat diuinæ gloriæ: vel quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Ideo & reputatum est illi ad iusticiam. non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia *Tex.*
reputatum est illi ad iusticiam: sed & propter nos, quibus reputabitur credenti-
bus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis.

HIc commendat fidem Abrahæ ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit, & quem faciet
in aliis similiter credentibus, resumendo quod prius ex Gen. desumpserat. Vnde dicit, ideo
s. quia Abraham tam perfecte hoc ipsum credidit, *reputatum est illi ad iusticiam*. Quo *Gen.15.b.*
ad effectum, quem fides habet in aliis dicit: *Non autem scriptum est tantum propter ipsum, quia repu-*
B *tatum est illi ad iusticiam*, vt scilicet nos æstimemus quod soli Abrahæ fides reputata sit ad iusti-
ciam, licet etiam sit scriptum propter eius commendationem & Dei gloriam, qui talem fidem
in eum infudit. Sed scriptum est propter nos, id est, vt nostris sit obiectus oculis in typum fidei
nostræ: vnde spem & fiduciam stabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fi-
des nostra ad iusticiam. Hac si quidem ratione ille positus est pater omnium credentium. vnde
infra dicit. Quæcunque scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt. Vnde subiungit, *creden-* *Infra.*
tibus in eum, id est, in patrem qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis. q. d. *15.a.*
Quemadmodum fides Abrahæ, qui non considerauit suum vxorisque eius emortuum corpus,
credens in eum qui viuificat mortuos, reputata est ad iusticiam: Ita cuiuslibet fides credentis in
eum qui suscitauit dominum nostrum Iesum Christum, ad eandem reputabitur iusticiam. Et
cum præmisisset qui viuificat mortuos, illius iam viuificati meminit, cuius morte fuit omnium
mors spiritualis extincta, & cuius resurrectio fuit cunctis causa resurgendi. Suscitatus autem est
à patre, cui ipse dixit: Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Et quia est eadem vir- *Psal.3.*
tus patris & filij, ipse etiam propria virtute surrexit. Quod autem hæc fides iustificet, apparet
ex illo: Si confitearis ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, *quod suscitauit eum*
Deus à mortuis, saluus eris. ¶ *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem* *Tex.*
nostram. Hic assignat causam siue rationem, quare fides Christi iustificet, dicēs: *Qui traditus est,*
&c. scilicet Christus in mortem: à proditore propter auaritiam, à Iudæis propter inuidiam: à
Pilato, propter timorem: à patre permissiue. Vnde Infra 8. Qui proprio filio suo non pepercit, *Infra.8.f*
sed pro nobis omnibus tradidit illum. Traditus est etiam à seipso voluntarie mortem sustinen- *Eph 5.a.*
do, iuxta illud: Tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. & il- *Esa.53.c.*
C lud, Oblatus est, quia ipse voluit. & illud: Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam *Ioh.10.d.*
à meipso. propter delicta nostra, vt peccata nostra aufferret. Sua enim passione & morte om-
nium viatorum meruit ablationē peccatorum. Et quia, vt Damascenus dicit, humanitas Chri-
sti fuit quodammodo instrumentum diuinitatis, vnde per contactum humanitatis Christi fuit
mundatus leprosus. ideo mors Christi fuit causa deletionis peccatorum, non solum per mo- *Mar.1.d.*
dum meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ: & sic omnes actiones & passiones hu-
manitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, vt pote ex virtute diuinitatis prouenientes. Resurre
ctio vero non est causa per modum meriti, cum terminus vię Christi fuerit mors, postquam nō
fuit viator, sed solum comprehensor: & per consequens non fuit in statu merendi, sed fuit causa
exemplaris. Ideo dicit: *Et resurrexit*, scilicet Christus propter iustificationem nostram, vt suæ
resurrectionis virtute gratiam iustificantem conferret, & vt nos prius à vitiorum sordibus sur-
gere faceret, & vt nos in virtutum honestate iusti resurgeremus, & vt suæ corporalis resurre-
ctionis exemplo, nos ad spiritualem resurrectionem induceret, vt in nouitate vitæ ambulare-
mus, & tandem finaliter corporaliter resuscitaremur ab ipso, quando reformabit corpus humi- *Phil.3.d.*
litatis nostrę, configuratum corpori claritatis suæ.

EPITOME 5. CAPITIS.

OStensa per Aposto. in præmisis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite inci-
pit commendare virtutem & facultatem ipsius gratiæ, & ostendere bona quæ per gratiam

consequimur, & mala à quibus liberamur. ¶ Et primo præponit modum seu viam peruenien D
di ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorum Dei,
& patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per spiritũ sanctum. ¶ Secundo ibi: *Vt quid
enim Christus, &c.* ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commendando charitatem eius
ex difficultate obiecti, ex qua à maiori ad minus concludit propositũ reconciliationis per mor-
tem Christi, de qua gloriari & exultare debemus. ¶ Tertio ibi *Propterea, &c.* ostendit quod
per gratiam Christi liberamur à peccato originali præterito, eius originem, progressum & effe-
ctum ipsius, qui est mors, ex vno in omnes declarando. ¶ Quarto ibi, *Vsque ad legem, &c.* idem
manifestat exprimendo peccatum fuisse sub lege, & quid circa peccatum lex fecerit. ¶ Quinto
ibi *Sed non sicut delictum, &c.* manifestat progressum superabundantis gratiæ Dei ob vnius obe-
dientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluentis peccatum originale, quod ab
vnius inobedientia in omnes prodierat. ¶ Postremo ibi, Lex subintrauit, &c. ostendit quod
per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abundauerat, concludendo re-
gnum gratiæ in vitam æternam succedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS QVINTI CAPITIS.

IVstificati ergo, non ex lege nec ex operibus, sumus iusti à Deo effecti, *ex fide* scilicet insusa,
quæ est donum Dei, inquantum per fidem mortis & resurrectionis effectum eius participa-
Ephe. 2. d. mus. *Pacem habeamus ad Deum.* nos ei subiiciendo & acquiescendo voluntati eius: & hoc *Per do-*
1. Tim. 2. b *minum nostrum Iesum Christum*: qui est pax nostra, & qui nos tanquàm mediator ad istam pacem
perduxit. *Per quem habemus accessum*, id est, aditum & ingressum, *per fidem in gratiam istam*, id est, in
statum gratiæ & bonam vitæ obseruantiã. *in qua*, id est, per quam non solum resurreximus à pec-
catis, sed etiam in ea nos qui cecidimus in Adam, *stamus*, scilicet fixi & erecti per affectum ad cœ-
lestia: non quod fides præcedat gratiam, sed potius gratia fidem. Gratia enim saluati sumus per
fidem: quia primus effectus gratiæ in nobis est fides, per quam non solum stamus, sed *& glo-* E
riamur, id est, gaudemus & exultamus *in spe gloriæ* filiorum Dei, id est, ex hoc quod speramus
Sap. 5. a. nos adepturos gloriam angelorum & sanctorum, qui sunt filij & hæredes Dei, cohæredes an-
Infra. 8. c. tem Christi. *Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus*, id est, non solum gaudemus de
spe gloriæ filiorum Dei, quæ hic inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria
per claram visionem & fruitionem: sed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinsecum signis
exterioribus ostendimus, in tribulationibus, id est, passionibus & sustinentia præsentium malo-
Act. 14. d. rum & afflictionum, per quas ad gloriam peruenimus. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.*
Iacob. 1. a. non quod tribulatio sit causa effectiua patientiæ, sed occasio excercendi actum patientiæ, per
cuius assuetudinem anima in tribulationibus inconcussa & immobilis redditur: ita vt dulce sit
ei pro Dei amore & propriorum peccatorum purgatione afflictiones sustinere. *Patientia autem*,
scilicet operatur, *probationem*, id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribu-
lationes sustinet, redditur probatus & strennuus atque purgatus, sicut aurum in fornace. *Proba-
tio vero* scilicet operatur *spem*, id est, certam expectationem felicitatis, ex quo enim quis proba-
Sap. 3. a. tus & purgatus est, insurgit in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes au-
tem non confundit*, id est, non deficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut sinit erubescere Christia-
nos ad irrisionem filiorum huius seculi, qui irrident patienter sustinentes mala, arbitrãtes spem
illorum, & ea quæ in futuro seculo speramus, vana esse. *Quia charitas Dei*, qua scilicet diligimus
1. Cor. 13. b Deum: *diffusa est in cordibus nostris*, id est, ad omnes mores & actus perficiendos se extendit: quia
benigna est, &c. sic diffusa & extensa non à nobis, sed *per spiritum sanctum qui datus est nobis*, & ha
bitat in nobis per effectum nouum ipsius, qui est charitas. Quia cũ ipse sit vnio, nexus, & amor
patris & filij, communicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem, qua
efficimur Dei & proximi amatores.

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS. F

Psal. 6. a. VT *quid enim*, id est, cur enim nisi spes esset adimplenda, *Christus, cum adhuc infirmi essemus*, in-
firmitate peccati, egentes medico, *secundum tempus*, scilicet determinatum: quia non ab ini-
1. Petr. 3. d tio infirmitatis siue peccati, *pro impiis mortuus est?* id est, cur Christus, qui tantus & tam magnus
est, scilicet Deus & homo mortuus est. q. dicat, nũquid gratis aut sine fructu, tam crudelem mor
tem & tot & tanta tormenta pro tam miseris peccatoribus sustinuit? quæ vtilitas in sanguine
eius siue in sanguinis eius effusione fuisset, nisi propter aliquem magnum & certum fructum. q.
d. Non sic mortuus fuisset, nisi propter firmam & certam salutem generis humani, quam nobis
spes suggerit: & ideo non confundit, *Vix enim*, id est, raro & difficulter, *pro iusto*, scilicet homi-
ne liberando, *quis*, id est, aliquis, *moritur*, id est, morti se exponit. *Nam pro bono forsitan quis audeat
mori.* q. d. dixit vix, quia forte aliquis (rarus tamen) zelo virtutis pro homine bono & iusto, sim-
plici & innocente, liberando auderet se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cum
Ioh. 15. b. maiorem charitatem nemo habeat, quàm vt ponat animam suam pro amicis suis. *Commendat au-
tem charitatem suam Deus in nobis*, id est, per hoc se ostendit Deus se nos maxime diligere: *Quo-
niam si adhuc cum peccatores essemus secundum tempus*, scilicet determinatum. *Christus pro nobis mor-
tuus est*, vt nos à cruciatu mortis æternæ liberaret. *Multo igitur magis*, id est, à fortiori multo am-
plius & perfectius, *nunc iustificati*, id est, in isto tempore gratiæ iustificationem adepti, *in sanguine
ipsius*, id est, in merito sanguinis Christi effusi, *Salui erimus ab ira*, id est, vindicta dãnationis æter-
næ,

A næ, quam propter peccata incurrimus, *per ipsum*, scilicet Iesum Christum. *Si enim cum inimici essemus*, propter peccata, *reconciliati sumus Deo*, id est, in amicitiam pristinam Dei restituti, *per mortem filij eius. Multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius*, id est, multo amplius certū est quod ipse viuēs poterit amicos iam factos saluare. *Non solum autem*, scilicet gloriamur siue gaudemus in spe gloriæ, quam in futuro expectamus. *Sed & gloriamur in Deo*, id est, in hoc quod sumus nūc 1 Cor. 1. d.
coniuncti Deo per fidem & charitatem, & hoc, *per dominum nostrum Iesum Christum, per quem*, 2. Corin.
etiam *nunc reconciliationem accepimus*, vt de inimicis facti simus amici. 10. d.

TERTIA PARS. 5. CAPITIS.

P*ropterea sicut per vnum hominem*, scilicet Adam, *Peccatum*, scilicet originale, & ex consequenti alia peccata actualia, quę ex corrupta appetitus sensitiui inclinatione, tanquam ex quodam fonte, prodeunt & scaturiunt. *in hunc mundum intrauit*, in omnes homines per viciatam seminis originem, ab eo & filiis suis descendentes, deductum & deriuatum est. *Et per peccatum mors*. i. separatio corporis & animæ, & animę à Deo. ac etiam gehenna siue pœna ęterna, quæ dicitur mors secunda, cū ipso peccato deducta & deriuata est. *Et ita in omnes homines mors pertrāsijt*. i. necessitas Apoca.
moriendi in pœnam peccati originalis ab Adam deducti, cum natura deriuata est. *In quo*, scilicet 20. d.
Adā, *Omnes peccauerunt*. i. prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes inquantum in eo erant, sicut in prima origine, peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. virgo, quę vt ecclesia in concilio Basilien. declarauit, fuit ab huiusmodi labe pręseruata. Christus vero, quia non processit ab Adam per virtutem seminalem, sed solum secundum corpulentam substantiam, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus, licet eas quę imperfectionem non important, (prout sunt fomes & ignorantia) sed solum conditionem naturę ad redimendum genus humanum suscipere & sustinere voluerit.

QVARTA PARS. 5. CAPITIS.

B V*sque ad legem enim peccatum erat in mundo*, id est, etiam sub lege Moysi peccatum originale & actuale erat in mundo, vt hoc aduerbium, *vsque*, teneatur inclusiue. Non enim exclusiue teneri potest, cum certum sit peccatū originale & actuale fuisse tēpore & duratione legis Moysi, imo & tempore legis gratiæ & vsque ad iudicium generale. *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*, id est, ante legem scriptam, propter offuscationem rationis, (quæ ex multiplicatione peccatorum processit) peccatum originale non reputabatur, imo nec actuale, communiter apud homines, vt offensa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, vel à Deo, & ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta, non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia a Deo, cum lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, & de præuaricatione & transgressione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt
peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendū. *Sed regnauit mors ab Adā* Infra. 7. b
vsque ad Moysen. q. d. licet vsque ad legem peccatum non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia mors corporalis & spiritualis regnauit, id est, potestatem suam excercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundum, vsque ad Moysen, sub quo lex data est, non solum in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed *etiam in eos qui non peccauerunt*, id est, in paruulos ante vsum rationis decedentes, qui non peccauerunt peccato actuali, sed originali tantum. *in similitudinem præuaricationis Adæ*, id est, inquantum similitudinem peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturæ, ac si diceret: paruuli illi moriebantur absque peccato actuali proprio, & per hoc Apostolus ostendit quod diffusa erat in paruulis per originem similitudo peccati, *Adæ qui*, scilicet Adam, *est forma*, id est, figura per contrariū tamen, *futuri*, id est, secundi Adæ, id est, Christi, qui datus est nobis propiciator. Nam sicut per
C primum Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Christum iusticia & vita, & sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur.

QVINTA PARS. 5. CAPITIS.

S*Ed non sicut delictum, ita & donum*. q. d. non est æstimandū quod tantæ efficatiæ fuerit delictum Adæ, quantę est donum gratiæ Christi. Cum delictum procedat ex infirmitate volūtatis humanæ. Gratia autem ex immensitate voluntatis diuinæ. *Si enim vnius delicto multi mortui sunt*, hoc est, si ex peccato Adæ peccatum pertransiit in multos alios qui in eo peccauerunt. *Multo magis gratia Dei & donum*, id est, gratuitum Dei donum vt coniunctio (&) teneatur expositiue quātum est in se, *in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit*. Cum gratia secūdum se multo fortior sit, quām peccatum: Delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ Adam transfundere non potuit: Ideo in plures si essent, & ei acquiescere vellent, abundaret. verum quia non om-
nes acquiescunt, ideo dicitur quod multos filios in gloriam adduxit. *Et non sicut per vnum pecca-* Heb. 2. c.
tum ita & donum. q. d. Non solum gratia abundat in plures, sed etiam maiorem effectum facit, Non enim tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus sequitur in multis per donum gratiæ Christi. *Nam iudicium ex vno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem*, id est, diuina condemnatio processit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo peccauerunt vnico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Christum datur,
procedit & efficax est, non solum ad delendum vnum peccatum originale, verum etiam multa 1. Cor. 6. e

peccata actualia, siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & sanctificationem, & non mirum si hæc posit, cum sufficiat, introducere ad vitam ęternam: iuxta illud, D
Infra.6.d Gratia Dei vita æterna. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, Multomagis abundantiam gratiæ, donationis, & iusticiæ, accipientes in vita*, scilicet æterna *regnabunt per vnum Iesum Christum*. ac si diceret: Quemadmodum condemnatio mortis processit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ æternæ procedit ex gratia Christi. ergo si per vnius hominis peccatum omnes moriuntur: ita omnes acquiescẽtes Christo, & accipiẽtes abũdãtiã gratiæ eius regnabũt in vita æterna per vnũ Iesum Christũ, cũ gratia, vt dictũ est, fortior sit peccato. *Igitur sicut per vnius delictũ*, ꝓcedit diuinũ iudiciũ, *in omnes homines in cõdẽnationẽ*, scilicet mortis. *Sic & per vnius*, scilicet Christi, *iusticiam*, procedit diuina gratia *in omnes homines in iustificationẽ, vitæ*, id est, quæ ducit ad vitam æternam. quod intelligi debet quo ad sufficientiam, quantum vero ad efficatiam, in omnes homines qui vniuntur Christo per fidem, spem, & charitatem. *Sicut enim per inobedientiam vnius, peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi.*

SEXTA PARS 5. CAPITIS.

L*Ex autem subintrauit, vt abundaret delictum*. id est, lex scripta, quasi media, intrauit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, vt abundaret delictũ: non quod finis legis fuerit abũ
Infra.7.c dantia delicti, quia sequeretur quod lex esset mala, quæ tamen est sancta: quia cuius finis malus, &c. Et sic hæc vox (vt) non tenetur causaliter: quia lex quantum in se est prohibet peccatum,
1.Tim.1.c sed consecutiue: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi se non dabat, & fragilitatem naturæ occasions à lege accepta, abundantia delicti sequuta est. *Vbi autem abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, *superabundauit & gratia*, scilicet Christi condonãtis *peccata, vt sicut regnauit*, id est, plenum dominium habuit, peccatum introductum per primum hominem abundans per legem, *in mortem, ita & gratia regnet*, id est, plene dominetur in nobis, *per iusticiam*, quam scilicet in nobis facit: & hoc quousque nos perducat *in vitam*
Ioh.1.b. *æternam*: & hoc totum *per Iesum Christum dominum nostrum*, per quem gratia & veritas facta est. E

Tex.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum: per dominum nostrum Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

N hoc 5. ca. & tribus sequẽtibus, Apostolus pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et primo bona quæ per fidẽ & gratiã nobis adueniũt: quorũ primũ est pax ad Deũ. vnde ait, *Iustificati, &c.* q.d. Dictum est quod fides reputatur ad iusticiã omnibus credentibus resurrectionẽ Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iustificati ex fide, inquãtũ scilicet per fidẽ resurrectionis eius effectũ participamus, habeamus pacẽ & concordiã
Iob 22.c *Iob.9.a* ad Deũ, nos ei subiiciẽdo & obediẽdo. Vnde Iob, Acquiesce illi, & habeto pacẽ. & alibi: Quis restitit ei, & pacẽ habuit. & Dauid. Pax multa diligẽ
Psal.118. *Eph.2.d.* tibus legẽ tuã. & hoc per Christũ dominũ nostrũ, qui nos ad istã pacẽ perduxit: est enim pax no
1.Timo.2.b. stra qui fecit vtraque vnũ. *Per quẽ*, scilicet Christũ, tãquàm mediatorẽ, habemus accessum in vno
Eph.2.d. spiritu ad patrẽ. vnde D. Ioh. Gratia & veritas per Iesũ Christũ facta est. Sequitur *in qua*, id est,
Ioh.1.b. per quã gratiã nõ solũ resurreximus à peccatis, sed etiã stamus fixi & erecti ad cœlestia cõtẽplã-
Psal.121. da & ꝓsequẽda: Iuxta illud, Stãtes erãt pedes nostri. & alibi, Nos autẽ surreximus & erecti sumus, & hoc per fidẽ: per quã scilicet gratiã cõsequamur. Nõ quod fides scilicet formata, præce- F
Eph.2.b. dat gratiã, cum fides sit primus actus siue effectus gratiæ in nobis: iuxta illud, Gratia salui facti estis per fidẽ ab ea ꝓcedẽtẽ. ¶ Lutherani, q omnes scripturas ad eorũ anhelitũ cõtorquẽt, & interpretationẽ antiquã dãnãt, dicũt nõ debere legi, *per quẽ*, scilicet Christũ pacem habeamus, sed habemus, vt errorẽ suũ de certitudine gratiæ ex hoc loco corroborare posint. Et sic paralogisant: Ex fide iustificati pacẽ habemus ad Deũ, ergo certi sumus nos esse iustificatos, cũ nullus pacẽ habeat apud Deũ, nisi iustificatus, & certi sumus nos habere fidẽ. Igitur. De his aliqua supra 4. ĩterpretãdo illud, Ideo fide, vt secũdũ gratiã firma sit ꝓmissio omni semini, & amplius infra 8. interpretãdo illud, Spiritus reddit testimoniũ spiritui nostro, &c. Ideo ad illũ locũ lectorẽ remitto. Pro dissolutione tamẽ paralogismi eorũ ex hoc loco, notãdũ quod Origenes & D. Chriso. Hiero. ac Theophy. & antiqua trãslatio per Ecclesiã approbata, legũt habeamus. Et quãuis hũc locũ de iam iustificatis ex fide intelligãt, exponũt tamẽ habeamus, id est, seruemus & custodiamus, præmissaq; illorũ illatio nullã habet apparẽtiã bonę depẽdẽtię. Quãuis enim fide catholica teneamus, quod Christus suo preciosissimo sanguine, tãquàm precio sufficientissimo, operatus fuerit salutẽ humani generis: & homo cui hoc preciũ cõmunicatũ fuerit, sit iustus: verũtamẽ an mihi vel aliis vere cõmunicatũ sit absq; speciali reuelatione, certo scire nõ possumus, nec etiã nos habere fidem viuam, licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Tex. *Et gloriamur, in spe gloriæ filiorum Dei.*

Hic

A HIc ponit secúdú bonũ quod habemus per gratiã, quod est spes. Cuius magnitudinẽ describit. Magnitudo spei cõsideratur ex magnitudine rei speratę, quã ponit dicẽs. *Et gloriamur in spe gloriæ filiorũ Dei.* Per gratiã enim Christi adepti sumus spiritũ adoptionis filiorũ Dei, vt Infra.8.c.
dicit infra 8. & Sapiẽs: Ecce quo modo cõputati sunt inter filios Dei: Filijs autẽ debetur hæredi Sap.5.a.
tas, quia si filij, & hæredes. Hæc autẽ hæreditas est gloria siue vita æterna, quã per gratiã cõse- Infra.8.c.
quimur: secúdũ illud, Gratia Dei vita æterna. Huiusmodi spes vitæ æternæ siue gloriæ filiorum Infra.6.d
Dei, nobis indita est à Christo: secúdũ illud, Regenerauit nos in spẽ viuã per resurrectionẽ Iesu 1.Petr.1.a
Christi ex mortuis, in hæreditatẽ incorruptibilẽ, &c. Hæc autẽ gloria, quæ in futuro cõplebitur
in nobis, nũc inchoatur per spẽ. Vnde infra 8. Spe salui facti sumus scilicet inchoatiue. Nõ solum
autẽ gloriamur, id est, gaudemus in spe, sed & gloriationẽ, id est, gaudium & delectationem habemus, interius, & signis exterioribus ostendimus: ꝓpter quod dicit, *Gloriamur*, id est, gaudemus
& exultamus & ad hũc sensum dicit Psal. Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. Psal 5.

Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Tex.

HIc ostendit vehementiam spei, quia per eam non solum gloriabimur in futuro seculo, verum etiam in præsenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum,
verum etiam in passione præsentium malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Qui
enim vehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potionem amaram, vt sanetur. Signum ergo vehementis spei, quam habemus propter Christum, est quod non solum gloriemur de spe
gloriæ futuræ, sed etiam de malis quæ pro ipsa patimur. Nam per ea ad gloriã peruenimus: iux- Act.14.d.
ta illud, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. & illud: Omne gaudiũ existimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis. Vnde & Apostoli ibant gaudentes à Iaco.1.a.
conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Consequẽ- Act.5.g.
B ter ostendit causam dicens *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*. Non tamen ita vt tribula
tio sit causa patientiæ effectiua, cum omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est
materia & occasio exercendi actum patientiæ. vnde infra. In tribulatione patientes. Deinde Infra.12.c
ponit effectum patientiæ, cum dicit. *Patientia probationem*, id est purgationem peccatorum, scilicet operatur, Iuxta illud: In igne probatur argẽtum, homines vero receptibiles in camino hu- Eccl.2.a.
miliationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinemus, propter
rem quam magis amamus: vnde si aliquis patiatur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quàm temporalia. Si contra huius- Iacob.1.a.
modi sententiam obijciatur illud: Probatio fidei vestrę patientiam operatur, & per consequens
patientia non operatur probationem, cum idem non possit esse causa suipsius. Dicẽdum quod
probatio dupliciter accipi potest, vno modo, vt est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quam homo probatur: & sic idem est dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Aliomodo accipitur probatio prout idem est quod probatum est,
& ita accipitur hic cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmodum ponit effectum probationis dicens: *Probatio vero operatur*, scilicet spem. Quia per hoc quod aliquis iam probatus est, potest
de eo haberi spes, & ab ipso, & ab aliis, quod ad hæreditatem Dei admittetur. Vnde Sap. Deus Sap.3.b.
probauit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad spem. vnde si aliquis vehementer gloriatur, id est, gaudeat de spe æternæ hę- Act.14.d.
reditatis, consequens est quod glorietur & gaudeat de ipsis tribulationibus, per quas oportet
in illam intrare.

C *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Tex.

HIc ostendit spei firmitatem dicens: Hæc autem spes qua speramus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id est, non facit erubescere Christianos filiis huius seculi irridentibus, quod
ipsi vana rerum futuri seculi tanta sustinerent præsentia discrimina & incommoda, cum vitæ
etiam iactura. Quia Christiani illa sustinent, non propter vanam spem, prout est spes mundanorum, sed propter certam fidei spem, quæ non confundit, id est, non deficit. Spes enim tunc
pudoris & verecundiæ est causa, quando homo frustratur. Quemadmodum cum promittens
non seruat promissum: sic cũ is qui sperabat, deceptũ sic inuenit, cõfunditur, & erubescit: prout
qui sperant ab hominibus mendacibus. Vnde Hiere. Maledictus homo qui confidit in homi- Hier.17.a
ne. At illa spes, quæ est de promissionibus eius, qui nec fallere, nec falli potest, cuique nec potestas deest, neque benefaciendi voluntas, confundere nequit. Vnde Dauid, In te domine spera- Psal.30.
ui, non confundar in æternum. & Sapiens: Qui audit me, non confundetur. Et Esa. Ego domi- Eccl.24.c
nus super quo non confundentur omnes qui expectant eum Et Sap. Nullus sperauit in domi- Esa.49.g
no, & confusus est. Consequenter ponit certitudinis siue firmitatis fidei causam, dicens, quod Eccl.2.c.
ex hoc possumus scire, quod spes non confundit. *Quia charitas Dei, &c.* Ad quorum verborum Hier.31.a
intelligentiam sciendum est, quod charitas Dei dupliciter accipi potest. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos, de qua Hiere. In charitate perpetua dilexi te. & D. Ioh. Deus chari- 1.Ioh.4.d

tas est. & hæc charitas non est accidens, sed est ipsemet Deus. Alio modo potest accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra. Certus sum enim quod neque mors, neque vita, separabit nos à charitate, id est, dilectione Dei. Hæc charitas est accidẽs quod nobis in iustificatione infunditur: vtroque autem modo intelligi potest charitas diffundi in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, qui est amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amoris, qui est spiritus sanctus, à qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et in hoc quod ipsum amamus, D

Prou 8.b. signum est quod ipse nos amet: Iuxta illud, Ego diligentes me diligo. & illud. Non quasi nos

1.Ioh.4.c. primo dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua nos diligit Deus, esse diffusa in cordibus nostris. Non quod spiritus sanctus per se illabatur, vel illapsus sit in nobis, prout opinatus est magister sententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum esse causam materialem vel formalem: sed quod gratia Dei est patenter ostensa in cordibus nostris, per donum spiritus sancti nobis impressum, secundum illud: In hoc scimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter

1.Ioh.3.d. ostensa, quo causa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatem, licet in ipso liberali persistat, per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas Dei diffunditur per dona dei, quæ licet sint totius trinitatis, nichilominus attribuuntur spiritui sancto, eo quod sola voluntate diuina donentur, per cuius voluntatis modum spiritus sanctus à patre & filio spiratur. Charitas autem, qua nos diligimus deum, dicitur in cordibus nostris diffusa siue effusa, quia ad omnes mores & actus se extendit: imperat enim opera omnium virtutum, vt bene ostendit Aposto.

1.Cor.13.b dicens: charitas patiens est, benigna est, &c. Ex vtroque autem intellectu horum verborum concluditur quod spes non confundit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notum est

Deut 33.a quod his quos diligit, seipsum non negabit: secundum illud, Dilexit populos, omnes sancti in manu eius sunt. Si vero charitas accipiatur pro ea qua nos deum diligimus, manifestum est E

Ioh.14.c. etiam quod se diligentibus bona æterna præparauit. Iuxta illud: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &c.

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS.

Tex. *Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?*

IN hac 2. huius 5. c. parte ostendit firmitatem spei per mortem Christi, præponẽdo interrogationem: deinde ostendit difficultatem, post modum determinat veritatem. Dictum est enim quod spes non confundit, & probatum est ex dono spiritus sancti. Hoc idem apparet consideranti mortem Christi: vnde dicit: Vt quid enim, &c. Infirmi sumus per peccatum: iuxta illud,

Psal.6. Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Nam quemadmodum per corporalem infirmitatem dissoluitur humorum debita armonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum,

Eph.2.a. quamuis culpa proprius dicatur mors: iuxta illud, Cum essemus mortui peccatis. quia in morte corporali separatur anima, quæ viuificat corpus ab ipso: ita in culpa separatur gratia ab anima,

1.Petr 3.c quantum viuificat: Cum ergo adhuc infirmi essemus Christus mortuus est pro impiis. Vnde D. Petrus Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, & hoc secundum tempus, vt certo tempore moreretur, vel secundum tempus determinatum. Quia non statim quod fuimus infirmi, mortuus est, ne quis diuinam bonitatem culparet, quod perdito generi humano ante non succurrisset? hac præoccupatione occurrit illud nõ fuisse condecens, imo fuisse necessarium infirmum per aliquot secula relinqui, vt homines suam miserabilem tenuitatem & inopiam experti, dilatum auxilium dei tandem oblatum pluris facerent: Iuxta illud, F

Act.14.c. Qui præteritis ætatibus permisit omnes gentes ambulare in viis suis. Hoc ergo magnum est si consideremus pro quibus mortuus est. Non potest autem esse, vt tam magnũ quid fiat, nisi pro-

Psal.29. pter aliquem certum fructum: secundum illud, Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem: quasi dicat nulla, si non sequatur humani generis salus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Christianorum spes.

Tex. *Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori.*

HIc ostendit prædictæ interrogationis difficultatem ex parte eorum, pro quibus Christus mortuus est, scilicet pro impiis dicens: Vix enim quis, id est, aliquis pro homine iusto ...

Esa.57.a. rando moritur. Quinimo dicit Esa. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, &c. Nam forsitan quis, id est, aliquis, rarus tamen ex zelo virtutis, audeat mori pro bono homine. Rarum

Ioh.15.b. enim est inuenire tales. propter quod Christus ait: Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, vt animã suam ponat quis pro amicis suis. Nunquam autem inuentum est, quod quis voluntarie moreretur pro inimicis suis saluandis & liberandis à morte, quod tamẽ Christus fecit. Ideo merito admirandum est quare Christus hoc fecerit. Potest autem & aliter legi. vt pro iusto intelligamus aliquem in virtute exercitum: Per bonum autem, hominem innocentem. & secundum hoc iustus est præstãtior bono. tamẽ ꝓ iusto vix aliquis moritur. Cuius ratio est, quia innocẽs, qui per bonũ intelligitur, magis miserãdus videtur ꝑpter defectũ ætatis vel aliquid huiusmodi. Iustus autem,

A autem,quia perfectus est & absque defectu,non habet in se materiam misericordiæ. Quod ergo aliquis patiatur pro innocente,potest ex compassione misericordię prouenire,sed quod aliquis moriatur pro iusto,ex zelo virtutis,in paucioribus inuenitur,quam compassio misericordiæ.

Commendat autem charitatem suam Deus in nobis:quia cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Tex.

HIc respõdet præmissæ interrogationi:interrogauerat enim quare Christus pro impiis mortuus est. Vt.s. deus commendaret.i. commendabilem & laudabilem redderet charitatẽ suã in nobis,vt spem nostram erigeret,& ad eum diligendum prouocaret. Quoniam si adhuc cũ peccatores essemus,secundum tempus determinatũ mortuus est. Ipsa enim mors Christi pro nobis maximam charitatem ostendit:de qua Christus,Sic deus dilexit mundum,vt vnigenitum filium Ioan.3.b. suum daret,&c. Et ita sicut charitas dei patris ad nos ostenditur per hoc,quod spiritum suũ dedit nobis,vt supradictũ est.ita & per hoc quod dedit filiũ suum,vt hic dicitur. Sed in hoc quod dicit *cõmendat*,immensitatem quandam diuinæ charitatis assignat, quæ quidem ostẽditur,tum ex ipso facto : quia.s.dedit filium suum vt moreretur pro nobis :tum ex parte nostræ conditionis: quia hoc nõ fecit prouocatus nostris præmeritis, cũ adhuc peccatores essemus. Vnde alibi dicit: Ephe.2.a. Deus qui diues est in misericordia , propter nimiam charitatem qua dilexit nos , cum essemus mortui peccatis,conuiuificauit nos Christo,&c.

Multo igitur magis,nunc iustificati in sanguine ipsius,salui erimus ab ira per ipsum. Tex.

HIc concludit propositum ex præmissis,dicens:Si Christus pro nobis mortuus est,cũ adhuc peccatores essemus , multo amplius nunc *iustificati*.i. viuificati & accepti in sanguine ipsius, vt supra 3.c.dictum est ibi,quem proposuit propiciatorem per sanguinem ipsius,salui erimus ab ira,id est,à vindicta damnationis æternæ,quam homines propter peccata demerentur. Vnde D. Mat.3.b. Ioan. Baptista. Progenies viperarum quis demonstrabit vobis fugere à ventura ira?

Si enim cum inimici essemus,reconciliati sumus Deo,per mortem filij eius:multo magis reconciliati,salui erimus in vita ipsius. Tex.

B HIc probat prædictam consequentiam quæ procedit à minori ad maius,affirmãdo: & est ibi obseruanda duplex comparatio minoris ad maius:vna est ex parte nostra,cõparat enim inimicos,reconciliatis. Alia est ex parte Christi,qua cõparat mortẽ,vitę. Potentior est enim eius vi- 2.Cor.vl.a ta quam mors. Quia vt alibi dicit:Mortuus est.s.ex infirmitate carnis nostræ:Sed viuit ex virtute dei. Ideo sic syllogisat:Conclusum est quod multo magis viuificati salui erimus per ipsum. Si enim, cũ inimici essemus,recõciliati sumus Deo,& hoc per mortẽ filij eius:multo magis nos qui iam sumus recõciliati,salui erimus,& hoc in vita ipsius. Notandũ circa hoc quod homo dicitur inimicus deo dupliciter:Vnomodo quia contra deum inimicitiam exercet, dum eius mandatis renititur:iuxta illud,Currit aduersus deũ extẽto collo. Alio modo per hoc quod deus homines Iob 15.d. odio habet, non quidem secundũ naturam eorum quã fecit. Iuxta illud:Dilexisti omnia,& nihil odisti corũ quę fecisti,sed odit quãtũ ad hoc quod inimicus homo.i. diabolus fecit in homine, i.quãtum ad peccatum. Vnde Sap. Similiter odio sunt deo impius & impietas eius:& alibi:Altis- Sap.14.b. simus odio habet peccatores. Sed subtracta inimicitiæ causa.i.culpa & impietate per Christum, Eccle.12.a sequitur recõciliatio per ipsum. ¶ Est etiã hic aduertendũ quod mors Christi potest hic tripli- Sap.1.d. citer considerari. Vnomodo secundũ ipsam rationẽ mortis,& sic dicitur quod deus mortẽ nõ fecit:sed per peccatũ inducta est,vt infra dicetur. Et ideo mors Christi,ex cõmuni ratione mortis, nõ fuit sic deo accepta vt per ipsam recõciliaretur. Quia deus nõ delectatur in perditione.i.morte viuorũ. Aliomodo potest mors Christi cõsiderari,secũdũ quod est in actione occidentiũ. Et Sap.1.d. sic cõsiderata nõ potuit esse reconciliationis causa,sed magis indignationis,quia illa actio maxime deo displicebat. vnde cõtra eos D Petrus:Vos sanctũ & iustũ negastis,& petistis hominẽ ho Act.3.c. micidã, &c. Tertio potest cõsiderari mors Christi secundũ quod processit ex volũtate Christi

C patiẽtis,quę quidẽ volũtas fuit ordinata ad mortem sustinendam,tum ex obedientia ad patrem: iuxta illud,factus est obediens vsq; ad mortem,tum etiã ex charitate ad homines:iuxta illud,Di- Philip.2.b lexit nos,& tradidit se pro nobis.& ex hoc mors Christi fuit meritoria,& satisfactoria pro peccatis nostris. Et in tantum deo accepta,quod sufficit ad reconciliationẽ omnium hominum,etiã occidẽtium Christũ, ex quibus aliqui sunt saluati,Christo orante:Pater ignosce eis quia nesciũt quid faciunt. Et eodẽ modo dicendũ est de cruce,contra eos qui eam spernendam & abiiciendã contendunt: quia nos qui authoritate Ecclesiæ veneramur & adoramus eam, non consideramus vt est ex certa materia,neque secundum intentionem crucifigentium,sed secundum acceptationem voluntariam Christi,qui eam acceptauit,vt in ea satisfaceret pro nobis.

Non solum autem.sed & gloriamur in Deo per dominum nostrum Iesum Christum,per quem nunc reconciliationem accepimus. Tex.

HIc ostendit bona quæ iam in re consequimur per gratiam, dicẽs: *Non solum autem gloriamur*, id est,gaudemus & exultamus in spe glorię,quã in futuro expectamus . Sed & gloriamur & gaudemus in deo.i.in eo quod sumus etiam nũc deo coniuncti per fidem,& charitatẽ. Vnde alibi dicit:Qui gloriatur,in domino glorietur. Et hoc quidem per dominum Iesum Christum,per 1.Cor.1.d. quem etiam nunc in præsenti recõciliationem accepimus,vt de inimicis facti simus amici. Vnde Collo. scribens dicit : Per eum placuit reconciliari omnia , &c. Posset etiam continuari cum eo Collo.1.c. quod dictum est, Salui erimus in vita ipsius , non solum à peccato & pœna ac malis , sed etiam

A Et ideo simili modo per generationem transmisit ad posteros naturam: & originalis iusticiæ
priuationem habentē in eis rationem culpę ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in pro-
gressu originalis peccati persona infecit naturam, scilicet Adam peccans viciauit naturam hu-
manam, sed postmodum in aliis, natura viciata infecit personam, dum scilicet genito imputatur
ad culpam naturæ vicium, propter voluntatem primi parentis.

¶Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam, sciendum est
quod secundum omnes in peccato originali duo sunt: formale, scilicet & materiale. Formale
est carentia siue priuatio iusticiæ originalis. Iusticia autem originalis, secundum D. Thomam, e- 1.2.q.81.
rat quoddam donum gratuitum à Deo, ipsi Adæ infusum, gratię gratum facienti connexum, quo ar.1.ad 2.
primo ordine ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebatur deo. Secundo vero ordine vires
siue potentiæ inferiores, maxime appetitus concupiscibilis & irascibilis, subdebantur ipsi ratio-
ni: sic quod nullomodo poterant rebellare, aut præuenire eam: hoc est motus primo primos si-
ue præuenientes rationis iudicium producere. Tertio ordine corpus omnino subdebatur animę
ad promptè & delectabiliter implendum imperium, siue præceptum eius. Per hanc iusticiā ori-
ginalem dicitur deus fecisse hominem rectum. Hanc rectitudinem siue subiectionem & armo-
niam prædictorum trium ordinū (qui erant subordinati, tertius pēdebat ex secundo, & secūdus
ex primo) tenebat iusticia originalis, nō tamen omnes inuariabiliter, sciect primū. Quia Adā nō Eccle.15.d
erat confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus, sed dimissus fuit in manu cōsilij sui. Alij vero
ordines, seruato primo, erāt omnino inuariabiles. Hanc iusticiam originalē dedit deus Adæ, non
solū pro se, sed etiam pro omnibus, ex se mediate, vel immediate descendētibus, & fuisset per ge
nerationem cum natura transfusa, vt dictum est. Huius iusticiæ originalis carentia siue priuatio,
dicitur formale peccati originalis. Materiale vero dicuntur potentię destitutæ, & maxime intel-
lectus & voluntas ac appetitus concupiscibilis, & irascibilis: quorū natura & inclinatio est sequi
suauia & delectabilia, etiam contra dictamen rectæ rationis: iuxta illud, Inuenio aliam legem in Infra 7.d
membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et illud: caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Gala.5.c.
B ab illa naturali inclinatione frenabantur per iusticiam originalem: & quia illa per peccatū amis-
sa fuit, appetitus concupiscibilis & irascibilis redierunt ad suam inclinationem, quæ illis imputa-
tur, eo quod ex culpa primi parentis illa iusticia originalis, quæ impediebat, fuit amissa. Et quia
illa destitutio est ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatum, ideo dicitur ab Aposto. pecca-
tum, lex membrorum, lex mortis, & lex peccati. Et à theologis potentiæ illæ destitutæ dicuntur
materiale peccati originalis & fomes. ¶Sed difficultas non modica est, quid horum dicatur in
paruulis habere rationem culpæ, de cuius essentia est quod sit voluntaria, alias si non sit volun-
taria, in paruulo non erit culpa, quia vt diuus Augustinus dicit, quod omne peccatum adeo est
voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, cuius oppositum authoritati-
bus sacræ scripturæ supra probatum est. Sed neque priuatio iusticiæ originalis, neque potentiæ
destitutę sunt voluntarię, quia tam priuatio quam destitutio illa, sunt pœna directe inflicta à deo,
qui non potest esse causa mali culpæ, sed bene pœnæ, de cuius ratione est quod sit contra volun-
tatem, prout priuatio gratię propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque pręceptum ha-
bendi aut conseruandi prædictam originalem iusticiam, habet rationem culpæ, vt quidam vo-
lunt: quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltra præcepta communia, non
est aliquod præceptum speciale de conseruanda gratia: sic nec de habenda aut conseruanda
originali iusticia. Et vbi daretur tale præceptum paruulis, esset irrationabile: quia obseruatu Mat.11.d
impossibile. Contra illlud: iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et illud: Mandata 1.Ioã.5.a.
eius grauia non sunt. Vnde diuus Hieronymus dicit: Qui dixerit Deum obligare ad impos-
sibile, anathema sit. Nec etiam inclinatio illa prosequendi suauia & delectabilia, habet ratio-
nem culpæ cum sit naturalis. Vnde si nouiter crearetur aliquis homo de terra absque quocun-
C que dono gratuito, haberet similes inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent
rationem culpæ, imo nec etiam pœnæ, eo quod non habuisset donum refrenans illas.

¶Dicendum quod peccatum originale in paruulo, non habet rationem culpæ vniuoce,
cum peccato actuali, sed analogicę. Culpa enim (quæ idem dicit quod deordinatio) pro-
prie, primo, & per se conuenit peccato mortali, quod deordinat & auertit à fine vltimo, in qua
deordinatione & auersione consistit propria ratio culpæ. Peccato vero veniali non conue-
nit culpa æquè primo, nec proprie: quia non est deordinatio à fine vltimo, sed solum à me-
diis: & ideo peccato veniali secundario & improprie conuenit ratio culpæ. Peccato vero o-
riginali adhuc magis impropriè, cum de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in aliis ab
Adam nihil sit voluntarium & personale: ita quod solum denominatione extrinseca priuatio
originalis iusticiæ dici potest culpa in paruulo. Sic quod si priuatio iusticiæ originalis, vel de-
stitutio potentiarum consideretur secundum se, non habet rationem culpæ, sed pœnæ. Si ve-
ro considerentur ea quæ sunt in paruulo, maxime appetitus sensitiuus destitutus iusticia origi-
nali, & relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum mortale remouit prohibens huiusmodi deor-
dinationes, non solum pro se, sed etiam pro posteris, habet rationem culpæ, non proprie &
denominatione intrinseca, sed improprie & denominatione extrinseca. Sicut homicidij cul-
pa imputatur manni quæ punitur pro ipsa, non denominatione intrinseca, cum manus non ha-
beat propriam voluntatem, sed denomintatione extrinseca à culpabilitate voluntatis, à qua

1. 2 q. 82. art. 4. manus fuit mota. Ita in paruulo à culpabilitate ipsius Adæ, à quo paruulus processit per motum generationis, vt dictum est. Et hæc est mens diui Thomæ, qui expresse dicit in peccato originali esse duo. Vnum est defectus iusticiæ originalis: aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per viciatam originem deducitur. Et paulo post dicit quod peccatum originale à relatione ad principium viciatæ originis, recipit rationem culpæ, inquantum deriuatur à primo parente. Ideo peccatum originale in paruulo, non est proprie peccatum Adę, sed similitudo eius propter illam relationem. Vnde infra dicit, in similitudinem præuaricationis Adæ. Et quia in omnibus & singulis descendentibus ab Adam per propagationem naturalem, est ille defectus & relatio: hinc est quod omnes & singuli nascuntur cum culpa originali. D

¶ Ex præmissis patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur ad posteros, alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum proximorum parentum, non traducuntur in filios. Quia per solum primum peccatum primi parentis, sublatum est bonum toti naturæ humanæ datum: scilicet iusticia originalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod non transit ad posteros, nec ad alios præsentes. Vnde si pluribus natis filiis Adæ, ipsis peccantibus, Adam originalem iusticiam non amisisset. Nec Adam solo peccante, si Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccassent, iusticiam originalem quã tunc realiter pro se & posteris suis habebant, non amisissent. Et sic solum primum peccatũ traducendo naturam traditur: & ideo ad ostẽdendũ quod non est nisi vnũ peccatum originale, vbicunq; de illo scribitur, loquitur in singulari vt in-
Sap. 10. a. fra. Si vnius delicto, &c. Et inde est quod quamuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam, secundum illud: Eduxit illũ à delicto suo. Eius tamen pœnitentia nõ potuit delere peccatum posterorum: quia eius pœnitẽtia fuit per actum personalem, qui vltra eius personam non se extẽdebat. ¶ His suppositis, verba Apost. clara sunt: dicit enim per vnũ, & c.q.d. licet tẽpore præuaricationis duo essẽt homines. s. Adam & Eua, Per vnum tantũ. s. per virum siue per Adã pecca- E
Eccle. 25. d tũ, intrauit in mundum, hoc est traductũ est ad posteros. Si obiiciatur illud. A muliere factum est initium omnis peccati, & per illam omnes morimur. Potest dici quod licet mulier dicatur initium peccati, eo quod primo ipsa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occasionaliter siue indirecte & inductiue morimur, non tamen transfusiue, cum originale peccatum traducatur simul cum natura, vt dictum est. Quemadmodum per virtutem actiuam viri muliere materiam ministrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam nõ peccasset, Eua peccante, non fuisset peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad posteros eius. Illa enim est causa quare Christus peccatum originale non contraxit, quia ex sola fœmina sine virili semine carnem accepit. Per hoc verbum Aposto. respondet D. Augustinus Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit: non peccat ille qui condidit: per quas igitur ruinas inter tot præsidia innocentiæ peccatum, quod fingis ingressum est? Respondet diuus Augustinus, Quid quæris latentem rimam, cum habeat apertissimam ianuam. Nam secundum Aposto. Per vnum hominem peccatum in hunc mũdum intrauit.

Tex. *Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit.*

Sapien. 1. d HIc consequenter ostendit Apostolus mortis ingressum in hunc mundum, cum dicit: *& per peccatum mors,* scilicet in hunc mundum intrauit. Vnde sapiens, Iniusticia mortis est acquisitio. Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cum triplex sit vita, triplex erit mors. Vita autem accipitur dupliciter. Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiẽs dicitur viuens, licet non operetur. Alio modo pro ipsa operatione. Vnde ea quæ possunt operari, viuentia dicimus. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica, siue æterna, sequitur quod triplex possit esse principium vitę, siue operationis, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ, siue operationis corporalis, cum sit forma, & det esse corpori. Gratia est principium vitę siue operationis spiritualis: Et lumen glorię est principiũ vitę æternæ. Sic triplex est mors: quædam est mors corporalis, quę est separatio animę à corpore. Alia est spiritualis, quę est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per pec- F
Ezec. 18. a catum mortale, de qua Ezechiel: Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Alia est mors æterna siue gehennæ, quæ est priuatio luminis gloriæ, & habet adiunctam pœnam atque tormenta, quæ à
Apoc. 20. d D. Ioan. dicitur mors secunda. In hoc loco accipitur mors pro morte corporali, siue separatione animæ à corpore, licet etiã possit intelligi de aliis: quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquã habebunt lumen glorię. Dicunt etiam aliqui, quod Aposto. hic per mortem intelligit omnes pœnas, dolores & afflictiones, quæ per peccatũ originale traductę sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors, nõ ex peccato, sed ex natura siue cõditione materię, procedit: cum corpus humanũ sit cõpositum ex contrariis, & ideo naturaliter corruptibile. Dicẽdũ quod natura humana dupliciter potest cõsiderari: Vnomodo secundum principia intrinseca, & sic mors est ei naturalis. Vnde Seneca dicit, quod mors naturæ est hominis nõ pœna. Alio modo potest cõsiderari natura hominis, secundum quod per diuinam prouidentiam fuit ei (sicut dictum est) prouisum per iustitiam originalem, quæ quandam rectitudinem & armoniam in tres ordines distinctam faciebat. Et inter alia per ipsam corpus subdebatur animæ, vitam recipiens & conseruans, ac omnia nociua corpori per diuinam prouidentiam impediebantur, ne nocerent.

Hoc

A Hoc autem diuina prouidentia disposuit propter dignitatem animæ rationalis, quæ cum sit naturaliter incorruptibilis, côueniebat ei incorruptibile corpus. Verû quia corpus quod est ex côtrariis côpositum, oportebat esse organû sensus, & tale corpus secûdû naturam suam incorruptibile esse non potest: suppleuit diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem cô tinendi corpus incorruptibiliter: sicut faber si posset, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem: vt nullam vnquam rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit à Dei subiectione auersa, amisit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem naturalem à causis intrinsecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurrisset, si non peccasset. Et ideo propter peccatum mors pertransiit in omnes: iuxta illud, Omnes morimur, &c. Et illud: Statutum est hominibus semel mori: Nec obstat quod in resurrectione generali, aliqui inuenientur viui: iuxta illud, Sicut fuit in diebus Noe, *2 Re.14 d* sic in aduentu filij hominis, &c. Et illud: Deinde nos qui viuimus, qui residui sumus, &c. Quia *Hebr. 9.g* *Mat. 24.d* vt diuus Augustinus dicit, morientur in itinere, & statim resurgent. Vnde Apostolo. Omnes qui- *Thess.4 d* dem resurgemus, ergo moriemur: cum resurectio præsupponat mortem. Et si adducantur aliqui *1.Co.15.g.* doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati: respondendum quod ostendant priuilegium & credemus eis. Si enim Christus, & D. virgo (qui non erant subiecti morti) mortui sunt propter conditionê naturæ, multomagis illi qui fuerunt concepti in peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apostolus hic dicit quod mors in omnes pertrâsiit.

In quo omnes peccauerunt. *Tex.*

HIc tangit Apostolus vniuersalitatem progressus peccati, directo ordine procedendo: dixerat primo. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes pertransiit. veruntamen quia affectus illius peccati, scilicet mors, notior erat causa, ideo ad faciliorem intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertrâsisse in omnes. Deinde peccatum in quo omnes peccauerunt. quod potest dupliciter intelligi, Vno modo in quo, scilicet primo homine, omnes peccauerunt. Alio modo in quo, scilicet peccato, id est propter quod B peccatum omnes peccauerunt: quia scilicet eo peccante omnes quodammodo peccauerunt, inquantum in eo virtualiter erant, sicut in prima sua origine, quemadmodum dictum est, quod Leui decimatus est in lumbis Abrahę. Si dicatur quod Christus ab Adam originem traxit, vt patet *Luc.3.g.* ex D. Luca, ergo Christus peccauit in eo: Ad hoc D. Aug. respondens dicit, Quod Christus non *super Gen. ad lit.* fuit in Adam omnimodo quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet secundû corpulentam substantiam, & secûdum rationem seminalem. Quia cum in nostra generatione sit & materia corporalis, quam fœmina administrat, & vis actiua, quæ est à semine maris, & vtrunque deducitur sicut à principio, de cuius substantia, Eua quæ primo ministrauit materiam, formata est. Ideo dicimur fuisse in Adam, & secundum rationem seminalem: quia vtrunque ab eo processit. Christus autem fuit in Adam tantummodo secundum corpulentam substantiâ, quam traxit ex D. Virgine: loco autê rationis seminalis fuit virtus actiua spiritussancti. Vnde Gabriel respondens D. Virgini quęrenti, Quomodo fiet istud quoniâ virû non cognosco? dixit: Spiritus *Luc.1 d.* sanctus superueniet in te, & virt' altissimi obûbrauit tibi, &c. Et idê côsolâdo Ioseph ait, Ioseph *Mat. 1.e.* filij Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natû est, de spiritu sancto est. Si obiiciatur: Mors quę est pœna peccati, transiit in Christum: ergo & peccatum. Negatur consequentia: quia mors in Christo non fuit pœna sed conditio naturæ, prout etiâ in D. Virgine, quæ ab hac regula fuit exempta. Nam ipsa teste D. Aug. in sermo. de Assumptione, Et ecclesia in concilio Basiliensi, Sessione. 34. nullo modo inter peccatores venit numeranda. Et in Concilio Tridentino ses.5. in fine dicitur, Declarat sancta Synodus, quod non est sui intentionis comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, virginem Mariam dei genitricem Hactenus ibi. in nobis autem mors est effectus & pœna peccati, eo quod (prout dictum est) C immortalitas fuerat concessa per donum iusticiæ originalis, quam per peccatum amisimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberantur à culpa peccati originalis, & per consequens non possunt transmittere peccatum quod non habent, Dicendum quod homo per baptismum liberatur à peccato originali, quantum ad mentem, siue quantum ad animam, remanet tamen infectio quantum ad carnem. Vnde infra 7. dicit: Ego mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autem non generat mente carnales filios, sed carne. Ideo non transmittit nouitatem Christi, quę data est ei per baptismum sed vetustatê Adæ, quam habet per virtutem seminalem, quam habuit ab Adam, quæ virtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personam suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam ab Adâ transmittendo naturam, transmittit peccatum.

QVARTA PARS. V. CAPITIS,

Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. *Tex.*

IN hac 4. huius 5. c. parte explicatius manifestat quod dixerat de progressu peccati & mortis in mundum comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & respôdet cuidam tacitæ obiectioni. Circa hunc textum variæ sunt etiam sanctorum doctorum expositiones, aliquibus exponentibus de lege naturę, aliis de lege Moysi, aliis de lege euangelica

aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali, quæ non parum laboris & vertiginis præstant D
legentibus. Ego vero nemini illorum detrahens, vt breuitati studeam, illis omissis, sequar vnam
quam D. Thomas ex aliis elicuit, quæ mihi magis videtur ad mentem Aposto. pertinere. Ad cu-
ius euidentiam reducendum est ad memoriam quæ prædiximus, intentionem, scilicet Aposto.
esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert,
& mala à quibus nos liberat, & per quem modum ad hoc agendum præmisit duo mala, scilicet
peccatum & mortem, quę est effectus peccati atque pœna eius, & originalis peccati progressum
siue diffusionem, per vnum scilicet Adam, qui figurabat Christum, per quem ab illis malis
sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatum non intrasse in hunc mundũ
per Adam, sed per legem: quia vt dictum est præcedenti capite, vbi nõ est lex, nec præuaricatio.
Sed peccatum est præuaricatio & transgresio legis datæ, ergo ante legem non erat peccatum,
ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per consequens quod per peccatum
mors non pertransisset in omnes. Ad hoc excludendum dicit, quod ab Adam vsque ad legem
scriptam fuit peccatum, maxime originale in omnes traductum, quod erat causa actualium: & sic
tempore legis naturæ erat peccatum tam originale quam actuale: tamen ante legem scriptam,
non cognoscebatur communiter apud omnes, licet aliquibus patribus fuerit reuelatum: vel per
Adam & filios, aut per deum, peccatum originale esse in omnibus descendentibus ab Adam per
rationem seminalem, & quod mors esset omnibus inflicta propter peccatum ipsius Adæ: hoc e-
nim cognosci non poterat per rationem naturalem, quæ adeo offuscata erat quod ignorabat
peccatum esse offensiuum dei, & punitẽdum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homi-
cidium, furtum, adulterium, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atque punibilia, vtpo-
Gen. 39. c. te contra rationem honesti lumine naturali cognoscerent. Legimus enim quod Ioseph in carce-
rem missus fuit propter adulterium quod falso fuerat illi impositum. Et quod Ioseph accusa-
Gen. 37. a uit fratres suos apud patrem de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, vt offensa E
1. Ethi. dei, & vt punienda & vendicanda ab ipso. Nam & aliqui Philoso. (vt Aristoteles refert) credi-
derunt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neque iniustum. Punitiones enim
quæ factæ fuerant in diluuio & confusione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circun-
adiacentibus arbitrabantur casu accidisse, demptis his quibus reuelatum fuit. Vnde putabant &
Iob 22. c. dicebant de deo illud. Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Et secundum hũc
Infra 7. b sensum debet intelligi id quod Aposto. dicit infra: Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam
concupiscentiam nesciebam esse peccatum, (scilicet à Deo punibile) nisi lex diceret: Non con-
cupisces. Per legem vero cognouerunt peccatum esse puniendum à Deo, cum lex dei propter a-
liqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur autem peccatum esse vsq; ad legem terminatiuẽ,
id est, vsque ad terminum legis, qui fuit in morte Christi: quia lex nõ poterat delere peccatum
sicut fecit Christus. Et ideo hoc aduerbium, *vsque*, non tenetur exclusiue, sed inclusiue. Ad ex-
cludendum ergo illum errorem dicit, *peccatum*, siue originale, siue actuale, *non imputabatur*, id est,
non æstimabatur aut non cognoscebatur communiter apud homines, siue ab hominibus impu-
tari, id est, puniri à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis. *Cum lex*, scilicet Moysi *non*
Gen. 2. 3. a *esset*. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præ-
cepto facto Adæ sub pœna mortis, de præuaricatione siue transgresione ac punitione illius, tũc
cognouerunt & reputauerunt peccatũ originale & actuale esse offensiuum dei, & ab eo punien-
dum, & mortem esse in pœnam præuaricationis Adæ, & non ante: licet ante esset pœna.

Tex. *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen: etiam in eos qui non peccauerunt, in si-
militudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.*

HIc ostendit falsam esse æstimationem eorum, qui non reputabãt siue ar[illegible]bantur peccatũ
originale non esse punibile à deo, nec mortẽ esse pœnã peccati origi[illegible]icẽs: *sed regnauit*, F
&c. q. dicat, euidẽs est quod non solum regnauit mors in eos qui pecc[illegible] peccato actua-
li, sed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: *propter similitudinem præuarica-
tionis Adæ*, id est, propter peccatum originale, quod in eis non [illegible]um, vt dictum
est, sed est similitudo præuaricationis Adæ, propter relation[illegible] quo virtualiter cũ
peccauit, erant, & à quo per rationem seminalem descenderunt. Sicut enim [illegible] na-
turæ ab eo traxerunt, ita & similitudinem peccati, quo viciata [illegible] natura. Non [illegible] traxe-
runt idem peccatum in specie, cum peccatum Adæ [illegible], sed similitud[illegible]: quæ est tan-
quam vmbra respectu illius, non adeo graue, & hoc est quod Aposto. manifestare intendit, sci-
licet quod per peccatum Adæ, peccatum originale intrauit in mundum, vt tandem [illegible] ad
1. Cor. 15. f Christum, per quem liberati sumus. Ideo subiungit: *Qui est forma futuri*, [illegible] Adam.
Ad cuius intelligentiam notandũ est quod Apostolus duplicem Adam posuit [illegible] actus est
primus homo adam in animam viuentem: Nouissimus Adam in spiritum viu[illegible]tem. Adam
primus de terra terrenus, fuit forma, id est, figura, futuri, id est nouissimi, qui [illegible]lo cælestis,
Christus dominus qui de cælo descendit, qui figuratus est per contrarios eff[illegible]us. Nã sicut per
Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Christum intrauit iustitia & vita: sicut e-
nim omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur. Sunt & aliæ similitudines inter
Christum & Adam. Quia scilicet sicut corpus Adæ formatum est absque virtute seminis, sic
corpus Christi ex D. Virgine. Et sicut de latere Adæ dormientis sumpta est mulier, ita ex latere
Christi

A Christi dormientis in cruce fluxit sanguis & aqua, quæ significant sacramenta, quibus formata est ecclesia.

QVINTA PARS QVINTI CAPITIS.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Tex.

DEclarato ingressu peccati & mortis in hunc mundum, & progressu eius in omnes, hic declarat progressum gratiæ delentis peccatum. Et primo ostendit quo modo per gratiam Christi remouetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparando causas scilicet gratiam Christi, peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. Vnde inquit, dictum est quod Adam est forma siue figura futuri. *Sed non sicut delictum, &c.* quasi dicat, non est æstimandũ quod delictum Adæ sit tantæ efficaciæ, quantæ est donum gratiæ Christi, cuius ratio est: Quia peccatũ procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia vero procedit ex immensitate bonitatis diuinæ, quam manifestum est voluntati humanæ, præsertim infirmæ, præferri. & ideo virtus gratiæ dei, excedit omne peccatum, & ob eam causam dicebat Dauid: miserere mei deus secundum magnam misericordiam. & propter hoc iuste reprobatur verbum Cain: Maior est iniquitas mea, &c. Quod autem donum gratiæ Christi excedat delictum Adæ, declarat dicens: *Si enim vnius,* scilicet Adę, *delicto multi mortui sunt,* id est, Si ex delicto Adę peccatũ & mors transierunt in multos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt. *Multo magis gratia & donum Dei,* id est, gratuitum dei donum: vt hæc coniunctio(&) teneatur expositiue, abundauit in plures. Quanto enim aliquid est potentius, tanto magis se ad plura extendere potest. Peccatum autem Adæ ad multos se extendit, quod probatur ex eius effectu, qui est mors: vnde signanter dixit quod vnius delicto

Psal. 50. Gene. 4. b

B multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccati originalis. Vnde dictum est Adæ: Quacunque die comederis. &c. Sed gratia dei est fortior, ergo multomagis ad plures se extendit: iuxta illud, Qui multos filios in gloriam adduxit. Dicit autem abundauit: quia non solum gratia dei processit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti, verum etiam ad peccata actualia delenda, & multa alia bona consequenda: iuxta illud, potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Sicut enim peccatum ex vno homine abundauit ex prima suggestione diaboli: ita & gratia dei per vnum hominem processit in multos. Vnde signanter addit in gratia vnius hominis Iesu Christi Sic enim gratia à Deo in multos effunditur, vt per eam Christũ accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum inuenitur, secundum illud, omnes de plenitudine eius accepimus. Sic autem legenda est litera secundum expositionẽ diui Augustini, vt hoc quod dicitur plures, non accipiatur comparatiue, sed absolute: & ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod si delictum Adæ processit in multos, multomagis gratia vnius Christi abundare potuit secundum sufficientiam, non solum quantum ad numerum personarum, verum etiam delictorum & aliorum effectuum. Quia secundum efficatiam non abundauit in plures cũ multi sint vocati pauci vero electi. Ideo non dicit in omnes, prout nec in forma cõsecrationis sanguinis dicit pro omnibus, sed pro multis. Ita hic non dicit in omnes sed in plures si essent dispositi: & cum inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad sufficientiam vel in omnes dispositos. Iuxta illud, Qui est saluator omnium maxime fidelium.

Gene. 2. c. Heb. 2. c. 2. Cor. 9. b Ioan. 1. b. Mat 20. b 22. b. 1. Timot. 4. c.

Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. Tex.

HIc comparat gratiam Christi peccato Adæ, quãtum ad efficaciã. Quia licet vtrunq; in multos redundet, tamen gratia Christi habet maiorem effectum quam peccatum Adæ: ait ergo, Non solum hoc dictum est, scilicet quod gratia Christi magis abundat in multos, quam peccatum Adæ, sed etiam in eis maiorem effectum facit, & hoc est quod dicit: *Et non sicut, &c* quasi

C dicat, Non tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus consequitur in multis per donum gratiæ Christi: Potentioris enim causæ potentior est effectus. Vnde cum dictum sit gratiam potentiorem esse peccato, consequens est quod maiorem producat effectum.

Nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis, in iustificationem. Tex.

HIc clarius exp[illegible]at effectum gratiæ Christi esse præstantiorem effectu peccati dicens: Nam iudicium, id [illegible] pœna punitio in Gene. scripta, Puluis es & in puluerem reuerteris, &c. procedit, *quidem ex vno,* scilicet peccato primi parentis: *in cõdemnationem,* scilicet omnium hominum qui illo peccante peccauerunt: secũdum illud, quod supra dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes pe[illegible]cauerunt, *gratia autẽ* dei, quæ datur per Christũ, procedit, *ex multis delictis,* id est, n[illegible] solum ex i[illegible] origi[illegible] sed etiam ex multis actualibus. *In iustificationem,* quasi dicat non q[illegible] f[illegible] per peccatum v[illegible] condemnatio, talis præcise fuit iustificatio: quia Adam transmi[illegible] o vn[illegible] p[illegible]tum, [illegible] causa condemnationis mortis omnium ab eo descendentium. G[illegible] autem C[illegible] per q[illegible] iustificamur non solum cõdonat & remittit vnum peccatum origi[illegible] sed e[illegible] mu[illegible]ta act[illegible], quot quot scilicet inuenit: quia facit perfectam emũdationem, [illegible] illud: S[illegible] ablut[illegible] sed sanctificati estis, sed iustificati estis, ergo gratia Christi est maioris efficaciæ quam peccatum Adæ. 1. Co. 6. c.

Tex. *Si enim vnius delicto, mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ, & donatio-nis, & iusticiæ, accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* D

HIc probat quod dixerat argumento à minori ad maius, accipiendo conditionalem dissimi-
litudinis, & à posteriori per effectum. Ad quam melius intelligendam notare oportet quod
optimo ordine, quasi quadam scala tres comparationes Aposto. disposuit. Primo nanque gra-
tiæ prærogatiuam generaliter in hoc cõstituit, quod non sicut mors per delictum vnius inducta
est, ita per gratiam vita facta est: Deinde quod non sicut ex vno delicto processum est ad con-
demnationem, quæ est inflictio mortis ex vno, ita processum sit per gratiam, per quam facta est
remissio omnium delictorum ad vitam. Nunc autem, quia non solum mortis, sed etiam regni
mortis fecerat mentionem, ideo ad illud respiciẽs assumit duas propositiones. prior est: *Si vnius
delicto mors regnauit per vnum*, id est, si iure acquisito per peccatum vnius, mors ingressum habuit,
Ioan. 10.b vt dictum est:(per vnum hominem, &c.) multo magis homines regnabũt in vitam per vnum Ie-
sum Christum. iuxta illud. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, participando æ-
Mat. 4.c. ternitatem vitę, quę quidem abundantia hic per regnum significatur, quod regnũ Christus dicit
Apoc. 20.b esse regnum cęlorum, Vnde D. Ioan. dicit quod regnabunt cum Christo annis mille, id est, æter-
no tempore. Posteriorem vero propositionem designat per hæc verba quæ interponit, scilicet
abundantiã gratiæ & donationis & iusticiæ accipientis. q. d. sed ad regnum vitę homines peruе-
nire non possunt ex seipsis, nisi accipiendo abundantiã gratiæ Christi & donationis & iusticiæ.
Ita quod gratia Christi referatur ad diuisionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt:
Infra 11. a & ideo remissio peccatorũ omnino gratiæ deputatur & non meritis: iuxta illud, Si ex operibus
iam nõ est gratia &c. Quod autem dicitur donationis, referẽdum est ad dona spiritus sancti, quæ
procedunt siue fluunt à gratia gratum faciente. Quod autem dicitur iusticiæ, referendum est ad
1. Cor. 1. d. rectitudinem operum, iuxta illud: qui factus est nobis à Deo iusticia.

Tex. *Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ*

EX duabus pręmissis propositionibus hic infert cõclusionẽ intentã, quam prædixerat, scilicet E
quod sicut per vnius delictũ. s. Adę iudicium diuinum processit in omnes homines, qui car-
naliter nascuntur ab eo in condẽnationem mortis. Sic & per vnius iustitiam, scilicet Christi, gra
tia diuina processit in omnes homines in iustificationem vitę, id est, quę ducit ad vitam & ad re-
gnum cęlorũ. Et notandũ quod Aposto. non dicit hic vitam, sed iustificationem vitæ: quoniã in
hoc tẽpore per meritum Christi non cõsequimur vitã corporis, sed iustificationem vitę & iusti-
ficationem vitalẽ in futuro seculo. Si obiiciatur quod nõ omnes homines iustificãtur per Chri-
stum, sicut moriuntur per Adam. Dicendum quod sicut omnes homines qui nascuntur carnali-
ter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum ita omnes qui nascuntur spirituali-
ter per Christum, si in illa natiuitate perseuerent, adipiscuntur iustificationem vitę: alias nõ. Vn-
Ioan. 3. a. de Christus, Oportet vos nasci denuo. Et nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non
potest, &c. Vel vt supradictũ est non omnes quantũ ad efficaciã, sed bene quãtum ad sufficientiã
Ex hoc autẽ quod hic dicitur, accipere debemus quod sicut nullus moritur per peccatũ Adę, sic
nullus iustificatur nisi per iusticiam Christi, quæ est per fidem ipsius: secundum illud iusticia dei
per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum, siue ante, siue post incarnationem, cum sit
eadem fides, vt supradictum est. Ex pręmissis apparẽt tres comparationes inter sex quorum tria
fuerunt à primo Adam, scilicet delictum, mors & regnum mortis. Et alia tria à secundo Adam, id
est, Christo, scilicet gratia, vita & regnum vitę. in istis tribus cõparationibus Aposto. dicit quod
tria quæ à Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & vtiliora, in bono: quam tria quæ ex
parte Adæ prodeunt sint nociua hominibus in malo prout satis deductum est.

Tex. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi. ita per vnius obeditionem iusti constituuntur multi.* F

APosto. hic idem probat quod supra, sed alio modo. Quia per causas & à priori. Causę enim
sunt similes suis effectibus. Sed inobedientia primi parentis, [illegible] iniustitiæ,
est causa constituens peccatores & iniustos. Et obedientia Christi, quæ habet rationem iusti-
ciæ, est causa cõstituens iustos. Ergo sicut per inobedientiam, &c. dependentia manifesta per
illã maximam: Sicut se habet propositũ in proposito, ita oppositũ in opposito. In hac probatione
declarat & nominat speciem peccati Adæ, quod fuit inobedientia, quæ est prima filia superbię,
quæ in hoc consistit, quod homo nõ vult subiici præceptis diuinis. Hæc autem inobediẽtia, qua
primo peccauit, attẽditur non solum secundũ actum exteriorem, sed etiam secundum interiorem
motũ, quo voluit pręcepto diuino cõtrauenire Vnde D. Aug. dicit, quod pręcessit in eo interior
quędam elatio mentis. Eam ob rem eius inobedientiam dominus arguit dicens: Quia audisti vo
cem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo pręceperam tibi, ne comederes, &c. Non solum au
tem explicat speciẽ peccati, sed etiam modũ quo delictũ illud imputatur posteris: dicẽdo quod
propter illud peccatũ, peccatores constituti sunt multi, vt absq; dubitatione [illegible]gamus nõ so-
lum pœnã, sed etiam peccatũ ipsum, hoc est culpã incurrisse per inobedientiam vnius absq; ope-
ribus propriis, & peccatores constitutos esse, quod idẽ est quod peccatum originale habere. Obe-
dientia autẽ Christi hic dicicitur, secundũ quã obediens præcepto patris pro salute nostra mor
Phili. 2. b. tem sustinuit ignominosam: secũdũ illud, Factus obediens vsq; ad mortem, mortem autẽ crucis.

Nec

A Nec obstat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obedientia processit ex dilectione *Ephe.5.a.*
quam habuit, & ad patrem & ad nos. Et sic Aposto. per obedientiam & inobedientiam, tan-
quam per causas, probat nos peccatores effici per voum, & per vnum iustificari: quia iusticia le-
gis, quę est omnis virtus, pro quanto, omnes virtutes potest ordinare in finem & obiectum suum
attenditur in obseruatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Iniusti-
cia autem legalis, quæ est omnis malieia, vt Philoso. dicit, attenditur in transgressione mandato- *5.Ethi.*
rum legis, quæ pertinet ad inobedientiam, & per consequens conuenienter dicitur quod per o-
bedientiam constituuntur iusti, & per inobedientiam peccatores.

SEXTA PARS V. CAPITIS.

Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. *Tex.*

IN hac sexta huius 5.c. parte, Aposto. declarat quid circa peccatum lex fecerit, concludendo
quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod superueniente lege abundauerat. Et primo
ponit abudantiam peccati dicens: *Lex, &c.* q.d. Dictum est quod per obedientiam vnius homi-
nis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintrauit, id est, latéter
intrauit. Non quod ipsa lex, quantum ad promulgationem occulte intrauerit: iuxta illud, non in
abscondito loquutus sum. Sed quia misteria legis erant occulta, præcipuè quo ad intentionem
dei circa legem ferendam, quę peccatum ostenderet, & non sanaret: secundum illud infra: Quis *Infra 11.d*
cognonit sensum domini, &c. Potest etiam dici quod lex subintrauit, id est, quasi media intrauit
inter peccatum hominis & donum gratię Christi, quorũ vtrunq; supra dixit per vnum in plures
transisse. Subintrauit ergo lex, vt abundaret delictum: non quod abundantia delicti esset finis le-
gis, quia ex boc sequeretur legem esse malam, vt dicebat Manichæus: Quia cuius finis malus est,
B ipsum quoq; malum est. Lex autem non est mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona est. *1.Tim.1.b*
& illud: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, &c. Et sic hæc dictio, *vt*, non tenetur causaliter. *Infra 7.c.*
Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatum abundaret. Quinimo lex quantum in se fuit, pecca- *Psal. 118.*
tum prohibuit: secundum illud, in corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Sed te-
netur consecutiue, prout cum dicitur: Ductus est Iesus à spiritu in desertum, vt tentaretur à dia-
bolo. Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vnomodo quantũ ad gra *Mat. 4.a*
uitatem reatus pœnæ. Grauius eoim est peccatum, vbi est præuaricatio, oon tantum legis naturæ,
sed etiam legis scriptæ. Vnde supra 4. vbi non est lex, non est præuaricatio. Ergo secundum mul-
tiplicitatem legum, est abundantia præuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccato-
rum multitudinem. Lex enim quanuis peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam
non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscẽ-
tiam illius exardescit: sicut fluuius posito obiice fortius fluit, & obicem frangit. Sic concupiscen-
tia, cuius obex est lex, ipsa adueniente vehemẽtius insurgit, & legem transgreditur. Vnde D. Au- *In lib. de*
gust. lex inquit prohibendo auget desiderium, sicut aquæ impetus, si in eam partem non cessat *Spi. & li.*
influere, vehemẽtior fit obice posito. Cuius ratio triplex esse potest. Prima quia aliquis non re- *c.4.*
putat pro magno, quod subiacet potestati eius. Sed illud qnod est extra hominis potestaté, ap-
prehenditur ab homine quasi magnũ. Probibitio auté eius quod cõcupiscitur, ponit illud quod
prohibetur, quasi extra potestatem hominis: & ideo concupiscentia magis exardescit in rem cõ-
cupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est: Quia interiores affectiones, quando interius retinẽ-
tur: ita quod exterins nullomodo deriuentur, ex hoc ipso magis interius incenduntur, sicut pa-
tet in dolore & ira, quæ dum interius clausa tenentur, magis augentur. Si autem exterius quo-
quomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Probibitio autem propter timorem pœnæ, cogit
hominem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideo ipsa concupiscentia inte-
C rius retenta magis inflamatur. Tertia ratio est: Quia oos aprebendimus quasi impossibile illud
quod nobis prohibitum est, quantuncunque placuerit, & ideo illud vitamus. Sed quando ali-
quid prohibitum apprehenditur à nobis, non vt impossibile, absolute: sed vt non semper à no-
bis haberi possit. Et ideo quando opportunitas datur illud consequẽdi sine timore pœnæ, prõ-
ptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ vsum concupiscentiæ probibebat, & ta-
men ipsam concupiscentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruẽtius ad peccata ferebatur.
Vnde Ezechiel: Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & cõ *Ezech.5.b*
tempsit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes, quæ legem, scilicet dei, non habebant. Si ex
hoc inferatur quod lex bumana, quæ gratiam diminuentem concupiscentiam non confert, facit
abundare peccata, quod est contra intentionẽ legislatoris: qui ad hoc (vt Philoso. ait) tendit, vt
cines faciat bonos. Dicendum quod alia est intentio legis humanę & legis diuioæ. Lex enim hu-
mana refertur ad iudicium humanum, quod est de exterioribns actibus. Sed lex diuina refer-
tur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis: secundum illud, Homines *1. Re.16.b*
vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetnr. Sic igitur lex humana suam intentionem
consequitur, dum per prohibitionem & comminationem pœnæ impedit ne multiplicentur
exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior augeatur. Sed quantum ad legem di-
uinam, etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant ad-
ueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cum principale legis Euangelicæ, sit

gratia spiritus sancti, quæ sanat, & virtutem implendi legem tribuit, non facit abundare pec- D
catum, sed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente, peccatum abundauit, non in
omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiam, qui lege prohibente
Eccl.44.a & gratia adiuuante, ad perfectionem virtutum peruenerunt. Iuxta illud, Laudemus viros glo-
riosos parentes nostros. & paulò post, homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiuuan-
tem fuerunt dispositi ad hoc, vt seruarent legem, & vitarent peccatum. In his vero qui erant
male dispositi, & qui magis timore quam virtutis amore ducebantur, qui multo plures erant,
adueniente lege, abundauit delictum consecutiue, & quantum ad grauitatem & numerum ra-
tionibus iam dictis. Potest etiam exponi capiendo, vt, causaliter. Non vt abundantia delicti sit
finis legis, sed cognitio peccati & humiliatio: vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt a-
bundantius delictum cognosceretur: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid
Supra 3.c. fieri dum innotescit. Vnde dictum est quod per legem cognitio peccati. Vel vt sit sensus, vt a-
bundaret delictum, id est, vt humilitas cognita abũdantia delicti abundaret. Ex abundãtia enim
delicti, quæ secuta est adueniente lege, consecutum est quod homo iniquitatem suam recogno-
scẽs, ampliorem haberet humilitatis occasionem. Dicebat enim homo superbus de viribus suis
Exo.14.a præsumens: Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Iuxta illud: Omnia quæcunque locu-
tus est dominus, faciemus. Sed quando lege data consecuta est multitudo peccatorum, homo
Sap.9.a. suam infirmitatem cognouit, secundum illud: Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad
intellectum iudicij & legis. Intentio ergo dei dantis legem non terminabatur ad abundantiam
peccatorum, sed ad humilitatem hominis: propter quam permisit abundare delicta. Et quia hoc
erat occultum, ideo quo ad hoc dixit quod lex subintrauit. ¶Et quia hic agitur de lege & fine
legis, duo occurrunt consideranda: vnum est circa legem, de eius definitione, diuisione, offi-
Legis diffinitio. ciis, actibus, & de eius in sacris literis acceptione. Lex est regula humanorum actuum, & essen-
tialiter est dictamen rationis practicum in principe, siue in eo qui curam aliorum habet, quo
aliqua ordinantur facienda, vel relinquenda tanquam ad bonum commune vtilia vel necessa-
ria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debite facta, & dicitur à regulando & li- E
gando: quia dirigit & ligat ad agendum, vel ad desistendum ab actione. Quatuor dicuntur
de essentia legis. Primum quod sit dictamen prudentale, siue rationale. Secundum quod fiat
ab habente potestatem & authoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit or-
dinatum ad bonum commune, & non ad priuatum comodum. Quartum quod sit debite pro-
Legis officia. mulgatum inferioribus. ¶Lex secundum Isidorum habet quatuor officia, scilicet imperare,
Legis diuisio. vetare, permittere & punire. ¶Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ à Deo
datur: & humanam, quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impres-
sa est: & scriptam, quæ subdiuiditur in legem veterem, & nouam, siue in antiquum & nouum
testamentum: siue in legem Moysi, & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum con-
tinet. scilicet Moralia, quæ sunt de actibus virtutum, in quibus homo se exercere debet, &
in eis immorari, quæ etiam sunt de lege naturæ, sed explicatius in lege Moysi propter offusca-
tionem rationis fuerunt descripta, quæ dicuntur decem præcepta decalogi. Alia sunt præcepta
ceremonialia quæ sunt de his quæ pertinent ad cultum Dei. Alia vero sunt præcepta iudicialia,
quæ sunt de his quæ pertinent ad pacificũ conuictum humanum. Prima præcepta quæ data sunt
cum natura ipsa manẽte, sunt immutabilia: & secundum diuum Bernardum indispensabilia, ma-
nente materia. Ex illis tãquam principiis generalibus pendent leges humanæ. Pręcepta vero ce-
remonialia & iudicialia, quia erant figuratiua eorum quæ debebant fieri in lege noua per Chri-
stum: ideo ipsis per Christum impletis cessauerunt. Sicut enim adueniente luce cedit & cessat
vmbra, sic adueniente veritate figura: vt amplius deducemus in epistola ad Galatas.
Supra 3.c. ¶Lex Moysi habebat quatuor effectus: Primus est cognitio peccati, iuxta illud: Per legem e-
nim cognitio peccati. Secundus abundantia delictorum, non ex lege, sed ex malicia homi- F
Supra 4.c num. De isto agit hic Apostolus. Tertius est operari iram siue vindictam: iuxta illud, Lex enim
iram operatur. Quartus est agere pedagogum, siue dirigere populum in viam Christi, & cu-
stodire ab illicitis, secundum illud: Itaque lex noster pedagogus fuit in Christo, vt fide iusti-
ficemur. ¶Lex in sacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius ve-
Ioan.15.d. teris testamenti: secundum illud, vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia o-
dio habuerunt me gratis. & sic psalmi & prophetiæ dicuntur lex, tamen aliquando distingun-
Luc.24. tur. Vnde antiquum testamentum diuiditur in legem, psalmos & prophetas: iuxta illud, Ne-
cesse est impleri omnia quæ scripta in lege Moysi, & prophetis, & Psalm. de me. Quandoque
Deut.33.a accipitur pro scriptura quinque librorum Moysi: iuxta illud, legem præcepit Moyses. Quan-
Exo.24.b doque pro decalogo præceptorum moralium: secundum illud, Dabo tibi duas tabulas lapi-
pideas, legem & mandata. Quandoque pro tota continentia ceremonialium & iudicialium
Heb.10.a præceptorum: secundum illud, Vmbram habens lex futurorum bonorum. Quandoque pro spe-
Leu.7.b. ciali præcepto ceremoniali: secundum illud, Hæc est lex hostiæ pacificorum. Sumitur autem
lex ab Apostolo communiter pro omni doctrina legis Moysi, per quam non dabatur gratia vt
homo iuuaretur ad implenda præcepta. ¶Lex euangelica continet etiam præcepta moralia, vn-
Mat.19.c de Christus: Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Cõtinet etiàm ceremonialia de tribus sacra-
Ioan.3.a. mentis necessariis, scilicet de baptismo: secundum illud, Nisi quis renatus fueris ex aqua & spi-
ritu

A ritu sancto,&c.Et de pœnitentia iuxta illud, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. *Luc.13.a.*
Et de Eucharistia iuxta illud: Ioan.6. Nisi manducaueritis meam carnem,&c. Continet pariter *Mat.18.b*
præceptum de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. Et sic vltra præcepta moralia
sunt tantum quinq; explicita in lege Euangelica. Iudicialia vero Christus non instituit,sed reli-
quit authoritatem instituendi ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. ¶Lex humana diuiditur in Cano-
nicam & Ciuilem, siue politicam. Lex Canonica est dictamen prudentiale: in principe ordina-
tum ad pacificum conuictum spiritualem & Ecclesiasticum,in his quæ pertinent ad religionem
Christianam, & ad dei cultum & honorem. Lex Ciuilis, siue politica, est dictamen prudentia-
le in principe directiuum actuum humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuictum
temporalem. Si fusius præcedentia videre cupis lege 17. caput nostrarum institutionum Theo-
logicarum. ¶Circa finem vero legis Mosaicæ, sciendum quod in populo Iudæorum tria fue-
runt genera hominum,sicut & in quolibet alio populo. Quidam erant duri,id est,peccatores &
rebelles.Quidam autem proficientes.Quidam vero perfecti.Quantum ad duros & rebelles,lex
data fuit in iram siue vindictam. Quo ad præcepta moralia & quoad eorum abseruantiam,coge
bantur per pœnarũ cominationem,vt patet in Leuitico.Et quo ad cæremonialia,quæ ideo sunt *Leuit.2.a*
multiplicata, ne liceret eis, dus alienis alium cultum superaddere: iuxta illud, In manu valida
& brachio extento,& in furore effuso,regnabo super vos.Sed proficientibus, qui dicuntur me- *Ezec.20.f*
diocres,lex fuit data in pedagogũ:iuxta illud,lex pedagogus noster fuit in Christo. Et hoc quo
ad ceremonialia,quibus continebantur & dirigebantur in cultu diuino.Et quo ad moralia,qui-
bus ad iusticiam promouebantur. Perfectis autem quantum ad ceremonialia fuit in signum, se-
cundum illud:Sabbata mea dedi eis,vt essent signum,&c. Quo ad moralia vero in solacium: se- *Ezec.20.b*
cundum illud,condelector legi dei,secundum interiorem hominem. *Infra 7.d*

Vbi autem abundauit delictum,super abundauit & gratia.

B Ostendit hic quo modo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primo ponit abun-
dantiam gratiæ dicens: *Vbi,&c.* acsi diceret: Dictum est quod lege subintrante abundauit
delictum, nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinum propositum de salute Iudæorum,&
totius humani generis. Quia vbi, *abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in *2.Cor.9.b*
Iudæis,superabũdauit & gratia,scilicet Christi condonantis peccata. Iuxta illud: Potẽs est deus
omnem gratiam abundare facere in vobis. Huiusmodi autem abundantiæ, duplex potest assi-
gnari ratio. Vna quidem est ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat, ni-
si fortis & efficax medicina. Sic fortis & efficax ac superabundans gratia,requirebatur ad sanan-
dum abundantiam delictorum. Vnde dicunt Physici, quod à proportione minoris inæquali-
tatis non fit actio: imo nec à proportione æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens
vincere passum. Vnde Christus, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia *Luc.7.f.*
ratio potest sumi ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum reco-
gnoscit, quandoque quidem desperat & contemnit: secundum illud, impius cum in profun-
dum peccatorum venerit,contemnit. Quandoque vero per auxilium diuinum,ex consideratio- *Prou.18.a*
ne peccatorum suorum magis humiliatur,& maiorem consequitur gratiam: secũdum illud,mul-
tiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. *Psal.15.*

Vt sicut regnauit peccatum in mortem:ita & gratia regnet per iusticiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum. *Tex.*

GRatiæ superabundantis ostẽdit hic effectũ,qui est appositus effectui peccati:vt quẽadmodũ
per peccatũ introductum per primum hominem .i. per peccatũ originale, & abundans per
legem regnauit,id est,plenum dominium in homines obtinuit: quia non solum ad peccãdum ex
infirmitate seu passione,aut ignorantia induxit, sed etiam ad peccandum sciẽter & ex malicia,&
hoc quousq; duceret eos ad mortem tẽporalem,& æternam.iuxta illud:Stipendia peccati mors.
C Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Aposto. tractauit diuersos status peccati, scilicet
ante legem & sub lege,est quia tractat de peccato prout ab eo per Christũ liberati sumus. Cõue
niens ergo fuit,vt ostẽderet quod liberati sumus à peccato,& ab augmẽto siue abũdãtia peccati:
ideo oportuit quod statũ peccati ante legẽ,& statum abũdãtię peccati sub lege patefaceret:vt si-
cut ex statu peccati ante legẽ,manifestauit gratiã: ita ex statu abundantiæ peccati sub lege mani-
festet superabundantiam gratiæ,&c. Tractãdo statum peccati ante legem dixerat:regnauit mors
&c.Nunc in statu sub lege dicit:*Regnauit peccatum*,quod abundauit,*in mortem*. Nam ante legẽ pec
catum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnãs reputabatur.Sub lege autẽ cognito
peccato & pœna mortis,nõ regnauit mors,sed æstimata est pœna.Regnauit tamẽ peccatũ in mor
tem.quia regnauit ad multiplicandum mortem animę morti corporis.*Ita & gratia,&c.*E regio-
ne ad regnum peccati abundantis sub lege,locat gratiam contra legem:& iusticiam,contra pec-
catum:vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet,id est plene dominetur & effectum habeat in
nobis, *per iusticiã*.s.Christi,quam scilicet dedit nobis absque meritis secundum diuersos gradus,
aliquibus sufficiẽter,aliquibus abundanter, & maiorem:aliis abundantius,prout Aposto.quos in *Psal.74.*
via confirmauit: secundum illud.Ego confirmaui colũnas eius. Et Apost.Nos primitias spiritus *Rom.8.d.*
habẽtes,&c.Et hoc quousq; nos ducat in vitã æternã: secundum illud,Gratia dei vita æterna.Et *Infra 6.d*
hoc totũ est per dominũ nostrũ Iesum Christũ,qui est dator gratię secũdũ illud,Gratia & veri *Ioan.1.b.*
tas per Iesum Christũ facta est,ac etiã iusticia:secũdũ illud, qui factus est nobis iusticia à Deo,& *1.Cor 1.d.* *Ioan.10.f.*

dator vitæ æternæ. Vnde & ipse dicebat: Ego vitam æternam do eis,& sic patet quod cum dixit, D
Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna , cum subiunxerit , regnum gratiæ
in vitam æternam.

EPITOME SEXTI CAPITIS.

IN hoc capite Apost. contionando virtutem & potestatẽ gratiæ, ostendit ipsam eripere hominem à seruitute peccati,non solum liberãdo ipsum à peccato originali,& actualibus preteritis, sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. ¶ Primo premitit blasphemã interrogationem,quæ ex disputatione superabũdantis gratię oriri posset,quã subito execratur. asseuerans nunquã manendum esse in peccato, id valida ratione confirmãs ex peccatorum remissione facta in baptismo,per quẽ consirmamur morti & sepulturæ Christi,ac resurrectioni eius. ¶ Secundo ibi, *Hoc scientes,&c.* ostendit nobis adesse facultatem obseruãdi nouitatem vitæ ex merito crucis & mortis Christi,ex cuius conformitate iustificamur & resurgemus. ¶ Tertio ibi, *Non ergo,&c.* Hortatur ad resistendum peccato mente & corpore, præscindendo causas & occasiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit , & refellit ducendo ad inconueniens, quod ostendit ex beneficio obedientiæ. ¶ Quarto ibi, *Humanum dico,&c.* Probat quod non est manendum in peccato,ratione accepta ex prioris vitę consuetudine, ponendo documentum humanum,quo monemur membra nostra exhibere iusticię sicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ex fructu & fine iusticiæ,qui est sanctificatio & merces vitæ æternæ , & ex fructu siue mercede peccari,qui sunt erubescentia & mors æterna.

EXPOSITIO LITERALIS SEXTI CAPITIS.

QVid ergo dicemus? Manebimus in peccato,id est,cõtinuabimus & multiplicabimus peccata, *vt gra
tia abundet.* i. vt abundantiorem gratiam obtineamus , prout pseudoapostoli asserunt hoc
Supra 3.b. nos dicere: *Absit.* s. à nobis vt hoc dicamus,& quod permaneamus in peccato tali,siue quia dãna-
tio illorum,qui hoc dicunt,iusta est. *Qui enim mortui sumus peccato? Quomodo adhuc viuemus in illo?* Si
nos Apostoli,qui mortui sumus peccato,siue qui dominiũ peccati & diaboli à nobis excusim*, E
quomodo iterum vitam illius seruitio dicabimus, & voluntatem ac desideria actoris peccati se-
quemur,& eius tyrannidi subiiciemur? q.d. Si ille qui vere mortuus est,non redit per seipsum ad
pristinam vitã,ita qui mortuus est peccato,nõ debet viuere in illo,alioquin nõ est vere mortuus,
aut non vere exequitur officium mortui. *An ignoratis fratres,* vos,scilicet Romani, vel Christi fi-
deles mysterium mortis sepulturæ & resurrectionis Christi representari in baptisatis : sic, *Quia
quicunque baptisati sumus,* id est,à vitiis in sacro baptismatis fonte loti, *In Christo Iesu,* id est ex insti-
tutione Christi Iesu, *in morte ipsius.* i. ad representandum mortem,sepulturam, & resurrectionem
Christi,& ad nos conformandum illi, *baptisati sumus,* vt sicut ille mortuus est corporaliter,ita per
baptismum moriamur vitiis spiritualiter. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem* .i.
in destructionem peccati.q.d. ad destruendum peccatum cõformauimus nos sepulturæ Christi:
quia sicut Christus mortuus fuit sub terra,ita nos qui baptisati sumus,fuimus sub aqua. *Vt quomo
do Christus,* qui scilicet mortuus & sepultus est, *surrexit à mortuis,* id est,à loco mortuorũ siue sepul
chro, *per gloriam patris,* id est, propter maiestatem,& potentiam,ac efficaciam,ex qua pater appa-
ret gloriosus & dignus laude. *Ita & nos in nouitate vita ambulemus,* id est,sic nos qui per baptismũ
conformabimus nos morti & sepulturæ Christi , seu spiritualiter mortui peccato sumus, pristi-
nis viciis extirpatis,& omnino relictis,surgẽtes spiritualiter reformemur & ambulemus,siue per
bona opera procedamus in nouitate vitæ virtuosæ,penitus relicta vetustate peccari. *Si enim com-
plantati facti sumus similitudini mortis eius,* id est, si in nobis sumamus mortis eius similitudinem,vt
spiritualiter moriendo ei incorporemur,sicut ramus qui inseritur trunco:sic nos in ipsa Christi
pasione inseramur. *Simul & resurrectionis erimus,* id est,sic etiam similitudinẽ resurrectionis Chri
sti in nobis assumere debemus, vt scilicet in præsenti innocenter, & in nouitate vite spirituali- F
ter ambulemus,in futuro perueniemus & erimus similes illi in resurrectione,id est,glorificati si-
cut ipse,resurgemus : & sic per similitudinem resurrectionis, probat quod non debemus viuere
in peccato,nec ad peccata pristina reuerti.

SECVNDA PARS SEXTI CAPITIS.

HOc sciẽtes. s. nos Apostoli & Christi discipuli,quibus ipse sua mysteria reuelauit, & fidelibus
reuelari iussit : *Quia vetus homo noster.* i. vetustas peccati per Adã in nobis introducta, quæ est
fomes peccati,siue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquiæ peccatorũ,quæ
sunt macula,reatus pœnæ,inclinatio & promptitudo ad peccãdum,quibus cum homo subiicitur,
dicitur vetus & antiquus homo:quia quod antiquatur & veterascit prope interitũ est. Sic homo
vetus peccati scilicet subiectus,dãnationi propinquus est. *Simul crucifixus est.* i. per mortẽ Christi,
Collo.2.c. cui per baptismũ inserimur,mortificatus est, & vetustas peccati virtute Christi sublata est, & cũ
chyrographo decreti,quod aduersus nos erat, cruci affixa. *vt destruatur corpus peccati.* i. vt annichi-
letur & in nichilũ deducatur congeries malorũ operũ,quę facit corpus similitudinariũ,sicut cõ-
geries membrorum facit corpus naturale . *Vt vltra non seruiamus peccato* i. non obediamus concu-
piscentiæ aut diabolo,seu ministris eius,ad peccatũ inducentibus per consensum vel operis exe-
cutionem. *Qui enim,* Christianus per baptismum similitudini morti Christi complãtatus, *mortuus
est,*

A *eſt*,ſcilicet ſpiritualiter abiiciendo peccata,commortuus eſt Chriſto,qui pro peccatis tollendis mortuus eſt,talis *iuſtificatus eſt à peccato*,id eſt,remiſsis peccatis tranſlatus eſt in ſtatum gratiæ & iuſticiæ.*Si autem*,nos qui baptiſati ſumus per baptiſmum, *mortui ſumus cum Chriſto*,id eſt,virtute mortis Chriſti, cui per baptiſmum nos conformamus:ita mortui ſumus peccato,ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt pœnæ.*Credimus,quia ſimul etiam viuemus cum illo*, id eſt,ad ſimilitudinem vitæ eius,vita indefectibili,amplius non ſubiecta morti peccati,in hoc ſeculo per gratiam,nec morti corporali in futuro per gloriam. *Scientes quod Chriſtus reſurgens à mortuis*,id eſt,à mortuis valde remotus.*iam*,ſcilicet amplius, vel poſt hac,*non moritur*,id eſt,diſſoluitur diuiſione animæ & corporis,ſed viuit vita perpetua:& quod plus eſt,*mors*,quę in homine dominatur,non ſolum quan- Apoca. 1. d
do homo moritur per ſeparationem animæ à corpore,ſed etiam ante mortem, dũ patitur ægritudinem,famem,ſitim,& alia huiuſmodi per quę ad mortem diſponitur.*illi*,ſcilicet Chriſto,*vltra non dominabitur*,aliqua diſpoſitione corruptiua, vel ad corruptionem tendente: ſic quod eſt
nõ ſolum immortalis,ſed etiam impaſsibilis. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*,id eſt, 1. Petr. 3. e
pro peccato tollendo mortem ſemel ſuſtinuit,quę mors ſufficit ad omnia peccata delenda. Vna 2. Cor. 5. d
enim oblatione conſummauit ſanctificatos in ſempiternum. vel mortuus eſt ſemel vitæ paſsibi- Heb. 10. e
li & mortali, quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori.*quod autem viuit, viuit Deo*,id Heb. 9. g.
eſt,ad conformitatem Dei, qui ſolus habet immortalitatem: vnde vita, quam Chriſtus acquiſi- 1. Timoth. vlt. e.
uit,eſt deiformis:quia ſicut vita patris nullam inquietudinem recipit,ita & vita Chriſti. *Ita & vos exiſtimate vos quidem mortuos eſſe peccato*.i.quod ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & vos ſemel debetis mori peccato,& nõ iterare peccata,vt ſicut Chriſtus ſemel vitę mortali mortuus eſt,nũquàm ad eam rediturus:ſic vos debetis exiſtimare vos per baptiſmũ peccato mortuos eſſe, tanquàm ad peccatũ nũquàm ſitis redituri.*Viuẽtes autẽ Deo*,id eſt,debetis viuere vita ſpirituali,bona opera faciendo ad honorem Dei,vel ad ſimilitudinem Dei,vt ſcilicet per peccatum nunquàm amplius moriamini, *in Chriſto Ieſu*,id eſt,per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, per quem & peccatis morimur, & deo viuimus:vel tanquàm incorporati Chriſto Ieſu,vt ſicut ille reſurgens
B iam non moritur,ita & nos iuſtificati non amplius moriamur ſpiritualiter per peccatum.

TERTIA PARS SEXTI CAPITIS.

NOn ergo regnet peccatũ in veſtro mortali corpore,id eſt,diligẽter cauete ne peccatũ, cuius iugũ in baptiſmo excuſiſtis, regnũ ſiue dominiũ ſumat amplius in veſtro mortali corpore, cũ ſitis veſtri iuris ab eius dominio & tyrãnide liberati.*vt obediatis cõcupiſcẽtiis eius*,id eſt,cauete ne vos
illi iterũ ſubiiciatis, & ſerui eius efficiamini, obediẽdo cõcupiſcẽtiis eius,& ſequendo per inte- Eccl. 18. d
riorem cõſenſum malas inclinationes fomitis,vel ſuggeſtiones diaboli, per quas peccatũ dicitur regnare & dominari in homine.*Sed neque exhibeatis mẽbra veſtra arma iniquitatis peccato*,id eſt, cauete ne præparetis aut tribuatis mẽbra veſtra,quæ facta ſunt ad militãdũ & ſeruiẽdũ Deo, faciatis arma ad exequẽdũ iniquitatẽ,ad quã peccatũ,id eſt,fomes vel diabolus inducit.*Sed exhibete vos Deo*,vt.ſ. mens ſubdatur Deo, & ſeruiat ei.& hoc facere debetis.*tanquàm ex mortuis,viuentes*,id eſt,tanquàm ex morte culpæ reducti ad vitã gratiæ, *Et membra veſtra arma iuſticia Deo*, id eſt,ad implendũ & exequendum iuſticiam & voluntatem dei.*Peccatum enim*,id eſt,fomes vel diabolus,*vobis non dominabitur*,ſicut faciebat olim, vel non poterit vobis dominari, aut vos ad
peccandum cogere,ſi vos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatum, mala inclina- Iacob. 4. b
tio,vel diabolus fugiet à vobis,ſi reſtiteritis.*Non enim ſub lege*,ſcilicet membrorum, quæ vehementer inclinat & abſque Dei ſpeciali auxilio vrget.*eſtis,ſed ſub gratia*,quæ refrigerat, & facultatem implendi legem præbet. Non intendit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iuſtificatos,quin teneantur obedire,ſed ſolum à lege Moyſi,quantum ad cæremonialia & iudicialia.*Quid ergo? peccauimus*.contra præcepta moralia legis, aut cõtra leges humanas agendo:*quoniam non ſumus ſub lege,ſed ſub gratia? Abſit*,ſcilicet vt peccemus,& contra præcepta legis moralia
C vel cõtra leges humanas agamus.*An neſcitis quoniã cui*, propria & libera voluntate,*exhibetis vos*, offertis & præſentatis, *ſeruos ad obediendum*,ſpontanee eius dominio vos ſubiiciendo,*ſerui eſtis*,id eſt,profitemini ſeruos eſſe *eius cui obeditis ſiue peccati*, quæ ſeruitus ducit *ad mortem*,id eſt,ad æternam damnationem,*ſiue obeditionis*,id eſt,obedientiæ diuinorum præceptorum ſerui eſtis,quæ ſeruitus ducit,*ad iuſticiam*,ſcilicet implendam.*Gratias autem*,ſcilicet ago Deo, & vos ſimiliter agere debetis: *quod*,& ſi aliquando, *Fuiſtis ſerui peccati*, illi vos exhibendo & conſentiendo, modo non eſtis,ſed obeditionis.*Obediſtis autem ex corde*,id eſt,voluntarie & ex amore,*in eam formam doctrinæ in quam traditi eſtis*:id eſt,ſecundum eam formam doctrinæ Euangelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iuſtificatos à peccato non debere iterum peccare. *liberati autem à peccato*,id eſt, à fomite. vel diabolo,ne regnet in vobis, *Serui facti eſtis iuſticia*.conſentiendo & exequendo ea quæ ſuggerit iuſticia & gratia Dei: & ideo non debetis iterum redire in ſeruitutem peccati: cũ non liceat ſeruo ſe ſubiicere ſeruituti domini contrarij domino ſuo.

QVARTA PARS SEXTI CAPITIS.

HVmanum,& ideo leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, *Dico propter infirmita-
tem*: quia perfectis ſunt perfectiora præcepta tradenda, & imperfectis leuiora. *Carnis ve-* Heb. 5. d.
ſtra: quia hæc infirmitas non ex ſpiritu,qui ſemper promptus eſt, ſed ex carne, quæ infirma eſt, 1. Cor. 2. b
procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eam. *Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire*, per Matth. 26 d.
executionem mali operis, *immunditia*,corporali & peccatis carnalibus,*& iniquitati*,ſcilicet cor- Sap. 9. d.

de conceptæ fine peccatis spiritualibus, *ad iniquitatem*, scilicet exterius exequendam. *Ita nunc*, cũ D
debeatis plus iusticiæ quàm peccato, Et sic plus boni deberetis facere quàm mali: saltem æqualiter nunc *exhibete membra vestra*, per executionem operum, *seruire iusticia*, in lege euangelica vobis propositæ, *in sanctificationem*, id est, in executionem, augmentum, & consummationem sanctitatis. *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iusticia*, id est, exempti à iusticia: quia absque freno
Mat. 6. c. vos in peccata præcipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis, (vt sunt iusticia & peccatum) seruire potest: *Quem ergo fructum habuistis tunc*, cum peccabatis, *in illis*, scilicet peccatis, *in quibus*, id est, de quibus vel in quorum memoria, nunc, scilicet, in statu gratiæ, *erubescitis*, propter eorum turpitudinem. *Nam finis illorum*, scilicet peccatorum, *mors*, id est, æterna damnatio, *est. Nunc vero*, scilicet in præsenti statu iusticiæ, liberati à peccato, cuius tunc serui eratis, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum, vobis congruum, qui vobis delectabilis est, *in sanctificationem*, id est, in virtutum consummationem, *finem vero*, habetis, *vitam aeternam*: propter quam iusti omnia operantur. *Stipendia enim peccati*, id est, merces & retributio debita pro opere peccati, sunt, scilicet *mors* corporalis & æterna. *Gratia autem Dei*, id est, opera iustorum per gratiã Dei facta, secundum quod procedunt à gratia Dei, & impulsu spiritus sancti, sunt digna *vita aeterna in Christo Iesu domino nostro*, id est, per meritum domini nostri Iesu Christi, & non per obseruantiam legis, quæ iam finem habet & occasionaliter augebat peccatum.

COMMENTVM SEXTI CAPITIS.

Tex. *Quid enim dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet?*

Ost quàm Aposto. in præcedenti capite, docuit quod per gratiam Christi liberamur à peccatis præteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis facultas, resistẽdi peccatis futuris. Et primo ponit dubitationẽ, quæ ex præmissis oriri posset, & cõtra prædicta obiici: prædixit enim quod vbi abundauit delictum, superabũdauit & gratia: quę verba aliquis malè *intelligere posset*, videlicet quod abundantia delicti esset causa directa superabundantiæ gratiæ, ex quo aliquis posset accipere occasionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abundare facere peccatũ. i. multiplicare & cõtinuare peccata. vt maiorẽ haberet superabũdãtiã gratiæ. Ideo īducit dubitationẽ, dicẽs: Quid ergo manebimus in peccato, id est, multiplicabimus & cõtinuabimus pecca- E
Supra 3. b. ta, vt gratia abũdet. hoc videtur sequi, si abũdãtia delicti sit causa superabũdãtis graue: vnde supra dixit, quod ex hac superabũdãtia gratię aliqui dicebãt eũ dicere, faciam' mala vt īde veniãt
Hier. 12. a bona: quorũ damnatio iusta est. Et Hiere. Bene est omnibus qui præuaricãtur, & inique agunt.
Tex. *Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quo modo adhuc viuemus in illo?*

Hic soluit prædictã dubitationẽ, & assignat rationẽ. Respõdet autẽ negatiuè exprobrãdo & execrãdo, dicẽs *Absit*. q. d. custodiat nos Deus, ne in talẽ blasphemiã incidamus, vt dicamus
Eccl. 21. a. quod ꝓpter superabũdãtiã gratię, permanẽdũ sit in peccato. Quia nemini mãdauit Deus impie agere, imo præcepit quasi à facie colubri fugere peccatũ, & assignat rationẽ assumẽdo vnã ꝓpositionẽ cõditionalẽ. s. Si enim mortui sumus peccato, per hoc quod peccatũ mortificatũ est ī nobis, nõ debemus viuere in illo. Naturalis enim ordo habet, vt à morte nõ redeatur ad vitam, & ideo qui semel mortuus est, redire ad vitã nequit. Cũ à priuatione ad habitũ, secundũ Philoso-
Esa. 26. c. phum, impossibilis sit regressus. Vnde Esa. Moriẽtes nõ viuãt: Gygãtes non resurgant. Et Salo-
Can. 5. a. mõ: Expoliaui me tunica mea. s. abhominabili, quo modo induar illa? Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? Et Sapiẽs Eccl. 34. d. Qui baptisatur à mortuo, & iterũ tãgit mortuum, quid
Eccl. 34. d ꝓficit lauatio? Sed nos fideles sumus mortui peccato, ergo nõ debemus viuere in peccato. Sicut enim vere mortuus nõ redit ad vitã pristinã, ita mortuus peccato nõ debet amplius viuere peccato, siue reuerti ad peccatũ aut cõsentire peccato, aut nõ vere officiũ mortui exequitur. Ex pręmissis patet quod mori vel mortuus esse peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum est per baptismum aut pœnitẽtiã, qua cõteritur & occiditur peccatum, per detestationem cum ꝓposito amplius nõ peccãdi. Ille autem dicitur viuere peccato, qui cõsentit illi, seu sequitur voluntatem & desideria actoris peccati, id est, diaboli. vel etiã dici potest quod peccatũ dicitur nobis mortuum, quãdo nullã aliã gerimus peccati curam quàm cadaueris, quod explodamus & abhominamur. Aliud tamẽ est dicere peccatum mori nobis: quia vbi Aposto. exagitabatur stimulo carnis, peccatum illi mortuum erat: quia nõ consentiebat, nec conuersabatur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentans aggrediebatur ipsum. Vt ergo maiori emphasi extolleret vim, virtutemque gratiæ, ait per ipsam nos mortuos esse peccato, quatenus ad ipsius spectat facultatem. F

Tex. *An ignoratis fratres quia quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus.*

Hic ꝓbat minorẽ prędicti syllogismi. s. quod fideles mortui sunt peccato per baptismum dicẽs. *An ignoratis, &c.* q. d. illud quod vobis ꝓponẽdũ est ad ꝓbationẽ huius minoris, adeo manifestũ est, quod nõ licet vobis illud ignorare, pudor enim turpissimus est ei qui rẽ tam apertam

A apertā & necessariā ignorat. Quia vt alibi dicit:Si quis ignorat,ignorabitur.Hoc ergo quod ꝓponimus.ſ.Quicūque,&c.ſciendum & firmiter tenendum eſt, nec vnquàm à memoria excedere debet,quod.ſ.baptiſmus eſt ſpiritualis regeneratio,per quā fide initiamur & adoptamur in filios Dei,& abſque illo nō poſſumus ītroire in regnū Dei.iuxta illud:Niſi quis renatus fuerit denuo,&c.Quicūq; ergo baptiſati ſumus in Chriſto Ieſu,id eſt,per īſtitutionē Chriſti Ieſu:iuxta illud,Docete omnes gētes baptiſantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſanċti. Vel per inuocationē Ieſu Chriſti, ſecūdū illud:In nomine Ieſu Chriſti baptiſabātur viri & mulieres. Vel in Chriſto Ieſu.i.in quadā cōformitate ad Chriſtū Ieſum:iuxta illud, Quicunq; baptiſati eſtis, Chriſtū induiſtis.ſequitur in textu,*In morte ipſius baptiſati ſumus*.i.in ſimilitudinem mortis eius, quaſi mortē Chriſti in nobis repræſentātes:iuxta illud, Sēper mortificationē Ieſu Chriſti in corpore noſtro circūferētes,& illud:Stigmata Ieſu ī corpore meo porto.Vel in morte ipſius.i. per virtutē mortis ei⁹.Vnde D.Ioh.lauit nos à peccatis noſtris ī ſanguine ſuo. Vnde de latere Chriſti pēdētis in cruce, exiuit ſanguis & aqua,quæ ſunt materia duorū principaliū ſacramētorū.ſ. baptiſmi & euchariſtiæ,quæ ſunt inſtrumēta deletionis peccatorū ſiue iuſtificationis noſtrę per virtutē mortis Chriſti,cui per baptiſmū cōformamur.Et poteſt ſic formari ratio : Per baptiſmū fideles morti Chriſti cōfigurātur,& cōformātur inquātū peccato moriūtur. Sed Chriſtus mortuus eſt vitæ mortali,in qua erat ſimilitudo peccati,licet in eo non eſſet peccatū:Ergo omnes fideles qui baptiſantur ī Chriſto,ſunt mortui peccato.vnde alibi dicit:Cū eſſetis mortui delictis. 1.Corin. 14.g. Ioh. 3.a. Matth. vlt.d. Actu.8.e Gala.3.d. 2.Cor.4.c Gal.vlt.d Apoc.1.b. Eph.2.a.

Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem. Tex.

HIc ꝓbat maiorē prędicti ſyllogiſmi.ſ.quod per baptiſmū ſimus cōformes morti Chriſti,dicēs:*Cōſepulti,&c*.q.d.ſepultura nō debetur niſi mortuis:ſecūdū illud,Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos.Sed per baptiſmū homines cōſepeliūtur Chriſto.i.cōformātur & aſſimilātur Chriſto ſepulto.Quia ſicut Chriſtus cū ſepultus fuit,poſitus fuit ſub terra, ita ille qui ba- Mat. 8.c.

B ptiſatur,immergitur & ponitur ſub aqua.Vnde Damaſcenus dicit quod ritus baptiſmi antiquitus fuit inſtitutus per trinā immerſionē totius corporis, ad explicatius repręſentādū ſepulturam Chriſti,quę fuit per triduū.Ideo ter ac etiā ad repreſentādū ſanċtiſſimā trinitatē.Et ſicut triduū ſepulturę Chriſti nō facit,niſi vnā ſepulturā,ita trina immerſio nō facit niſi vnū baptiſma.Et inde eſt quod in vigilia reſurrectionis ſolēnis baptiſmus in Eccleſia celebratur,quādo cōmemoratur ſepultura Chriſti,prout & in vigilia pētecoſtes,quādo ſolēniſatur de ſpiritu ſanċto,ex cuius virtute aqua baptiſmi accepit vim purgādi peccata.vnde dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſanċto,&c. Eſt tamē aduertēdū quod differētia eſt īter mortē ac ſepulturā corporalē,& mortē ac ſepulturā ſpiritualem.Quia in corporalibus homo prius moritur,poſtea ſepelitur. Sed ſpiritualis ſepultura baptiſmi cauſat mortē & deletionē peccati:Cum ſacramenta nouę legis efficiāt quod figurāt. Vnde cū ſepultura ſpiritualis, quæ fit per baptiſmū, ſit ſignum mortis Chriſti,ſequitur quod efficit mortē peccati in baptiſato. Et hoc innuit cum dicit:Quod ſumus cōſepulti in mortē,præponēdo ſepulturā morti,ad denotādū quod per hoc quod accipimus ſignum ſepulturæ Chriſti,conſequimur mortem peccati. lib.4.c.10 Ioh. 3.a.

Vt quo modo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris,ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tex.

DEclarato modo quo per baptiſmū mortui ſumus peccato:infert cōſequēs, quod nō debemus viuere,manere,ſeu iacere in peccato,ꝓſequēdo aſſimilationē ad Chriſtum ex reſurrećtione dicēs:*Vt quo modo,&c*.q.d.Chriſtus moriēs in cruce,cōfixit delićta noſtra cruci:ſecūdū illud,Et vos cū mortui eſſetis delićtis,& pręputio carnis veſtræ,cōuiuificauit cū illo,donās vobis omnia delićta,delens quod aduerſus nos erat chirographū decreti,quod erat cōtrariū nobis,& ipſum attulit de medio,affixit illud cruci.Poſt quam vero ſepultus fuit,reſurrexit per gloriā patris.i.per virtutē patris.Ex qua pater glorificatur.vnde in perſona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea.Vel per gloriam patris,id eſt,per glorioſam & ad glorioſam vitam,quam accepit Collo.2.c. Pſal.3.

C per virtutem patris, cum dotibus corporis.Prior enim vita Chriſti fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas,de ſepulchro,id eſt,ad vitam glorioſam venit,relictis omnibus quæ pertinent ad infirmitatem carnis,vt ſunt dolores, liuores, & deformitates corporales, ac ſi diceret : vt ſicut Chriſtus per glorioſam virtutem patris ſurrexit à mortuis , non rurſus relapſurus in mortem : ita & nos relictis omnibus peccatis, per virtutem mortis eius, in baptiſmo ſepulti & mortificati in nouitate vitæ,id eſt,in nouis actionibus & officiis vitæ ambulemus, nunquàm in peccata relapſuri.Notandum quod non dicit in glorioſa vita Chriſti ambulemus, ſed in nouitate vitæ.Quia ante mortem & reſurrectionem corporalem,id non poſſumus,ſed dicit in nouitate vitæ, ſcilicet ſpiritualis ambulemus,id eſt,per bona operā vitæ procedamus, & tandem pro ea ad glorioſam illam vitam in alio ſeculo perueniamus. Vita enim peccati vetuſtatem habet, quia ducit nos ad corruptionem.Vnde dicit: Quod antiquatur & veteraſcit,prope interitum eſt.Dicit etiam Baruc:Quid eſt quod in terra inimicorum es?Inueteraſti in terra aliena,&c.Vnde nouitas vitę dicitur,per quam aliquis redit ad integritatem,vt,ſcilicet ſit abſque peccato.de hac nouitate Dauid ait:Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.Ad hāc hortatur Apoſtolus dicens : Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Heb. 8.d. Baruch.3. Eph.4.f.

Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius. ſimul & reſurrectionis erimus. Tex.

HIc ꝓbat neceſſitatē cōſequētiæ,Chriſtus enim poſtquàm mortuus & ſepultus fuit,reſurrexit:cōueniēs ergo & cōſequēs eſt, quod illi qui conformātur morti & ſepulturæ Chriſti in

baptismo,cõformẽtur etiã resurrectiõi eius per nouitatẽ siue innocẽtiã vitæ. Ad hãc ꝓbationẽ D enucleandã assumpsit metaphorã cõplãtatarũ arborũ,accipiendo cõplãtationẽ pro insertione, qua facta, ramus accipit vigorẽ & fructũ ab arbore cui inseritur. Quod nõ facit arbor alteri cõplãtata. Et quia Aposto.ĩtẽdit hic ostẽdere vnde gratia habeat virtutẽ.s.à Christo,& quo modo teneamur eã seruare.nõ absq; ratione exponi potest cõplãtati.i.cõsiti, maxime cũ Christus hãc deriuationẽ virtutis per insertionẽ nobis declarauerit,dicẽs:Ego sum vitis vera.postea di-
Ioh.15.a. cit. Ego sum vitis,& vos palmites,qui manet in me,& ego in eo.hic fert fructũ multũ: quia sine me nihil potestis facere,&c. Et hoc est quod dicit:*Si cõplãtati,&c.*q.d.Si nos facti sumus cõplãtati,id est.cõsiti similitudini mortis eius,sicut ramus qui inseritur plãtę,aut viti, vt quasi nos in ipsa Christi passione per baptismũ inseramur:*simul & resurrectionis erimus*,id est,similitudini resurrectionis eius cõplãtabimur siue inseremur, vt. s.in præsenti innocẽter, siue in nouitate vitæ
Phil.3.d. ambulemus,& in futuro ad similẽ gloriã perueniamus:Iuxta illud,Reformabit corpus humilitatis nostrę, configuratum corpori claritatis suæ.Si commortui sumus & conuiuemus.Si igitur,sicut Aposto.per similitudinẽ mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat,quasi antecedẽs: Sic per similitudinẽ resurrectionis eius probat,quod nõ debemus viuere siue manere in peccato,quod quasi consequens superius intulit.

SECVNDA PARS. 6. CAPITIS.

Tex. *Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est.*

IN hac secunda huius 6.c.parte, Apostolus ostendit non esse permanendum in peccato,vt gratia abundet:ratione sumpta ex effectu abundantiæ gratiæ in baptismo collatæ, eo quod mortui sumus peccato:quia ratio abundantiæ gratiæ repugnat mansioni in peccato , declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius ad resistendum peccatis futuris. dicit ergo, Assertum est quod non debemus permanere in peccato , sed debemus ambulare in nouitate vitæ. Verum ne quis forte hoc impossibile putaret,dicit.*Hoc scientes*,scilicet sumus certi siue absque quacũq; dubitatione credimus,*quod vetus homo noster*,id est,vetustas hominis per peccatum inducta,*simul cum Christo crucifixus est*,id est,per crucem & passionem Christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatũ inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta,quæ in homine dominatur, quamdiu homo peccato subiacet Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine,dicitur esse homo.Inde est quod ille qui subiicitur peccato,siue in quo peccatum dominatur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vel vetus homo dicitur, qualis per Adæ genituram propagatur,vt pote qui non modo in peccato,sed etiam cum peccati fomite cumque aliis mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas vitæ,quę est per gratiam, principatur & dominatur,dicitur nouus homo.Vetustas enim peccati est vel reatus,aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia,vel etiã cõsuetudo peccãdi,quę quodã modo necessitatẽ ingerit.& generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis prouenit.Sic igitur vetus homo noster,dicitur esse simul crucifixus,ĩquãtũ ipsa vetustas peccati virtute mortis Christi,vel totaliter ablata est vt in baptismo,in quo reatus pœnę peccatorũ actualiũ,& omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa cõsuetudo peccãdi: tamẽ plurimũ diminuitur & debilitatur: ideo nõ dicit Aposto.vetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est,vt intelligamus quod licet ille qui est in gratia,mortuus sit peccato, vt supra dictum
Collo.2.c. est:peccatũ tamẽ nõ est in eo omnino mortuũ,sed cruci affixum:vt ad Collo.scribit : agreditur enim & tentat hominẽ: Vnde infra exclamat dicens,infœlix homo quis me liberauit à corpore mortis huius?In resurrectione tamẽ generali erit peccatũ totaliter mortuũ,quia tũc omnis mala
Tex. inclinatio & omnis reatus erũt prorsus deleta. ¶ *vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.* Hic ponit duplicẽ effectũ beneficij crucifixionis veteris hominis siue peccati,quorũ primũ est remotio seu deletio præcedẽtiũ delictorũ, & hoc innuit cũ dicit:*vt destruatur corpus*.i.cõgeries & cõsistẽtia ac robur peccatorũ, quę dicitur corpus similitudinariũ. Quẽadmodũ enim
Iob.41.b. ipsa cõgeries mẽbrorũ facit vnũ corpus naturale, Vnde Iob. Corpus eius quasi scuta fusilia. Sic cõgeries peccatorũ facit corpus similitudinariũ.Secũdus effectus est cautio à peccatis in futurũ, & hoc innuit cũ subdit,*Vt vltra nõ seruiamus peccato.*Tũc enim homo seruit peccato, quãdo obedit cõcupiscẽtię peccati mortalis.Notãdũ quod Aposto.nõ dixit vt vltra nõ peccemus,quia impossibile est secũdũ præsentẽ & cõmunẽ statũ vitare omnia venialia,collectiue. licet quodlibet peccatũ veniale distributiue vitare possumus, alias nõ essemus liberi arbitrij,& essemꝰ obligati ad impossibile,quod qui asseruerit,Anathema secũdũ D. Hiero.debet reputari . Sed collectiue vitare nõ possumus omnia,quia dũ intẽdimus vitare vnum, incõsiderate ex negligẽtia(nõ prçuidẽdo sicut tenemur)in aliud incidimus,& aliquibus motibus secundo primis nõ resistimus. Datur cõmuniter exẽplum de naui,in qua sunt multa foramina, quorum quodlibet obstruere pos-
Prouerb. 24.b. sumus,sed cum ad obstruendum vnum intendimus,aqua per alia subintrat. Ideo Salomon dicit:
Eccle.7.c. Septies in die cadit iustus.& alibi,non est homo iustus qui faciat bonum, & non peccet. Et D.
1.Ioh.1.c. Iohannes,si dixerimus quia peccatum non habemus , ipsi nos seducimus , & veritas in nobis
Iacob.3.a. non est.& D.Iacobus : In multis offendimus omnes. Nec præcipitur nobis vt vitemus omnia collectiue,

A collectiue, sed quodlibet distributiue. Ideo Aposto.dicit, *vt vltra non seruiamus peccato*, scilicet
mortali tãquàm domino, dando nos in eius tyrannidem. Hoc enim multis viris sanctis conces-
sum est, maxime D.Virgini, quæ ab originali præseruata nullos motus primo primos, neque se-
cundo primos, habuit, nec vnquàm actualiter peccauit.

Qui enim mortuus est: iustificatus est à peccato. *Tex.*

HOc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui est destructio corpo-
ris p:ccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) destruitur, quando
peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat destructionem corporis peccati, dicens: *Qui mor
tuus est peccato*, scilicet per baptismum, quo Christo commorimur, *iustificatus est à peccato*, id est,
remissis peccatis translatus est in statum iusticiæ: Iuxta illud, Et hæc fuistis aliquando, sed ablu- *1.Cor.6.c.*
ti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur,
consequens est vt à peccato iustificetur, & ita quod corpus peccati destruatur.

Si enim mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam viuemus cum illo. *Tex.*

HIc declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio vltra non seruiendi peccato)
per conformitatem ad vitam Christi, tali ratione: Ille qui Christo morienti commoritur,
simul conuiuit resurgenti. Christus autem sic surrexit à mortuis, tanquàm nũquàm de cætero
moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti conuiuit, quòd habet
facultatem nunquàm de cætero redire ad peccatum: vnde dicit (Si enim mortui sumus) scilicet
peccato (cum Christo) id est, virtute mortis Christi, *Credimus quia simul etiam viuemus cum illo*, id
est, ad similitudinem vitæ eius in hac via, vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. Vnde Ephesiis scri *Eph.2.b.*
bens dicit: Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo.

Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: Mors illi vltra non dominabitur. *Tex.*

HIc declarat conditionem vitæ Christi, & dicit hoc inquàm quod dictũ est, credimus: *Scien-
tes quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*, sed viuit vita perpetua: Iuxta illud, Fui *Apo.1.d.*
mortuus, & sum viuens in secula seculorum. Et quod plus est, *mors illi vltra non dominabitur*, quæ
B mors in homine dominatur, nõ solum dũ moritur per separationem corporis & animæ, sed etiã
ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, sitim, dolorem, & alia huiusmodi, per quæ per-
uenitur ad mortem (Sed ab his libera est vita Christi resurgentis. & ideo nullo modo subuci-
tur dominio mortis, sed potius ipse habet dominiũ super mortem: iuxta illud, habet clauẽ mor- *Apo.1.d.*
tis & inferni. Si ex verbis istis, *vltra non dominabitur*, inferat quis: ergo aliquando dominata fuit
Christo: ex quo videtur sequi quod mors fuit illi pœna, & per cõsequẽs cõtraxit peccatũ origi-
nale, vnde processit mors, quod est hæreticum. Dicendũ quod mors nullũ vnquàm habuit do-
miniũ in Christo, & nullo modo fuit illi pœna, sed pœnalitas ex cõditione naturæ passibilis &
corruptibilis, quã spõte suscepit, vt nos morte satisfaciẽdo à morte liberaret. Quia, vt Aposto.
dicit, Debuit per omnia fratribus assimilari, id est, quod intelligẽdũ est de cõditionibus naturę,
siue naturalib'. Ex quo theologi ĩserũt quod cõueniẽs fuit Christũ assumere omnes defectus na
turales, qui nõ ĩportãt deformitatẽ, ꝑut ignorãtia & peccatũ quę sunt cõtra naturã bene ĩstitutã.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo. *Tex.*

HIc dupliciter probat quod Christus resurgẽs ex mortuis vltra non moriatur. Primo ratio-
ne accepta ex parte mortis, quam sustinuit dicens: *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est se-
mel*, quæ verba non debent intelligi sic, vt dicamus quod mortuus sit peccato, sicut nos mori-
mur: quia in illo nullo modo peccatum locum habuit: iuxta illud, Qui peccatum nõ fecit. Sed *1.Petr.2.d*
dicitur mortuus esse peccato dupliciter: Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, se-
cundum illud. Eum qui nõ nouit peccatum Deus, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro
peccato. & ideo litera debet sic legi siue ordinari. Qui mortuus est, peccato, id est, propter pec-
catum tollendum, mortuus est semel. Alio modo qui mortuus est similitudini carnis peccati,
C id est, vitæ passibili & mortali: iuxta illud: Deus misit filium in similitudinem carnis peccati, quę *Rom.8.a.*
similitudo attẽditur in hoc quod fuit passibilis & mortalis, sicut illi qui habent veram carnem
peccati, id est, subiectam peccato, cui caro Christi subiecta non fuit. Vtroque autem modo con
cludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantũ enim
ad primum manifestum est quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, non solum præteri-
ta, sed etiam futura: secundum illud, Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, *Heb.10.c*
& in hoc sacrificiũ Christi excedit omnia sacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhue
pro peccato moriatur, sicut in antiqua lege requirebatur aliud sacrificium pro peccato futuro.
Vnde D.Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantum ad secundum etiam *1.Petr.3.d*
idem potest concludi: Si enim Christus mortem sustinuit, vt deficeret in eo similitudo carnis
peccati, id est, passibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius conformari illis, qui veram pecca
ti carnem habent, qui semel dumtaxat secũdũ cõmunẽ naturæ ordinẽ moriũtur: iuxta illud, Sta-
tutũ est hominibus semel mori, & sic Christus semel oblatus & mortuus est. ¶Secundo Apo- *Heb.9.g.*
sto. probat quod Christus resurgens, vlterius non moriatur ex conditione vitæ, quam resurgen
do adeptus est dicẽs. *Quod autem viuit, viuit Deo*, id est ad cõformitatẽ Dei. Dicitur enim quod si
crucifixus est in infirmitate, viuit in virtute Dei. Effectus autẽ conformatur causæ. Vnde & vita *2.Corin.vlt.a.*
quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita dei est sempiterna & absque *1.Timo.*
corruptione, secundum illud: Qui solus habet immortalitatẽ: ita & vita Christi est immortalis. *vlt.c.*

Tex. *Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem Deo in Christo Iesu.* D

HIc infert conclusionem intentam, quod nos conformare debemus vitæ Christi resurgen-
tis, & non debemus vltra seruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Christus semel
mortous est peccato, id est, vitæ mortali, quæ habet similitudinem peccati propter possi-
bilitatem, & quantum ad hoc quod viuit ad conformitatem Dei. Quantum ad primum dicit
ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, scilicet tanquàm ad peccatum nũquàm
Esa. 26. c. sitis redituri: iuxta illud, Moriẽtes non viuant. Quantum ad secundum dicit, *viuentes Deo*, id est,
Gala. 2. d. ad honorem vel similitudinem Dei, vt scilicet nunquàm amplius per peccatum moriamini. Vn-
de Galatis scribens ait: Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij dei. Et ideo subdit *In Chri-
sto Iesu domino nostro*, id est, per Iesum Christum, per quem & peccatis morimur, & deo viuimus.
Vel in Christo Iesu, id est, tanquàm incorporati Christo Iesu, vt per eius mortẽ moriamur pec-
cato, & per eius resurrectionem viuamus deo, nunquàm amplius per peccatum morituri.

TERTIA PARS SEXTI CAPITIS.

Tex. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato.*

IN hac tertia huius 6. c. parte Aposto. ex præmissis concludit moralem exhortationem. Dicit
ergo primo Dictũ est quod vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus pec
cati, &c. per quod datur itelligi quod virtus peccati est adeo diminuta ex abũdãtia gratiæ Chri
sti, vt nobis dominari non possit. Ideo inferẽdo concludit *Non ergo, &c.* q. d. Ergo debemus stre
nue dimicare contra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Non autẽ dicit nõ sit pec
catũ in vestro mortali corpore, quia quàmdiu corpus nostrũ est mortale, nõ potest esse quin in E
corpore nostro sit peccatũ, id est, fomes peccati, siue appetitus sensitiuus destitot⁹ iusticia origi
nali, quẽ Apo. sequẽti capite, nominat peccatũ: eo quod inclinat ad peccatũ. verũ quia illa deno
minatio est impropria, & tã in præcedẽti quàm in isto capite loquitur de peccato secũdũ ratio-
nẽ culpæ, quã aliquãdo vocat delictũ, aliquãdo peccatũ. Fomes vero cũ sit natura, non est culpa:
ppterea nũquàm Aposto. vocat fomitẽ delictũ, sed dũtaxat peccatũ. Ideo præcedens expositio
aliquibus nõ placet: quapropter exponũt de peccato mortali, vt paulo ante dictũ est, interpretã
do illud (vt vltra nõ seruiamus peccato.) Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus
conari ne peccatũ dominiũ amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est, i nobis. Et hoc
Sap. 9. d. quidẽ necessariũ est cauere, quàm diu corpus mortale gerimus: quia vt Sap. ait. Corp⁹ quod cor
rũpitur, aggrauat animã. Et quia peccatũ dupliciter regnat in homine, scilicet per interiorẽ mẽ
tis consensum, & per operis executionẽ: Ideo ad exclusionem primi dicit, *vt obediatis cõcupiscẽtiis
eius*, id est, inclinationibus illius. Obedire enim per interiorẽ mẽtis cõsensum cõcupiscẽtiis pec-
Eccl. 18. d cati, est peccatũ regnare in nobis. Ideo Sap. dicit: Post cõcupiscẽtias tuas nõ eas. Et ad exclusio-
nẽ secũdi subdit, *Sed neque exhibeatis mẽbra vestra arma iniquitatis peccato*, id est, fomiti peccati, ar-
ma iniquitatis, id est, instrumẽta ad iniquitatẽ exequendã. Homo enim cũ per mẽbra exequitur
peccatum, ad iniquitatẽ exequitur: & ex hoc ipso pugnare videtur ad restituendum dominium
& regnum peccato, quod per assuetudinem peccandi conualescit in nobis: secundum illud,
Eze. 32. f Cum armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior
voluntatis: exhibere autem membra, est actus exterioris executionis.

Tex. *Sed exhibete vos Deo, tanquàm ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iusticia Deo.*

HIc exhortatur vt exhibeamus nos Deo. Et primo quãtũ ad iteriorẽ affectũ, scilicet vt mens
nostra subdatur Deo: Iuxta illud, Et nunc Israel quid dominus Deus tuus requirit à te, nisi
vt timeas dominũ Deũ tuũ, & ambules in viis eius. & hoc facere debemus tãquàm ex mor- F
tuis viuẽtes, id est, tãquàm reducti ad vitã gratiæ de morte culpæ. Nã & ideo iustũ est, vt qui vi-
2. Cor. 5. c uit, iam nõ sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Secũdo quãtũ ad exteriorẽ actũ dicit:
Sed exhibete mẽbra vestra arma iusticia, id est, instrumẽta ad exequẽdũ iusticiã, quibus pugnetis cõ
tra aduersarios iusticiæ. *Deo*, id est, ad honorem & obsequium dei. vnde alibi dicit: Induite vos
armaturam dei, scilicet interiorem, id est, gratiam, virtutes ac dona spiritus sancti, vt possitis sta-
re & pugnare exterius per membra contra insidias diaboli.

Tex. *Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.*

HIc assignat rationẽ exhortationis prædictæ, præueniẽs eorũ qui se excusare vellẽt, ignauiã
& malignitatẽ assignãtes acerrimã carnis pugnã. Posset enim aliquis se excusare allegando
dominiũ peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis prædictæ impediri.
Ideo Aposto. hoc primo excludit dicẽs: Peccatũ vobis nõ dominabitur, scilicet si ceperitis pec
Iacob. 4. b cato resistere, & vos exhibere deo: Iuxta illud, Appropinquate deo, & appropinquabit vobis.
Resistite diabolo, & fugiet à vobis. ac si diceret, Ideo potestis prædicta obseruare, quia non
Ioh. 8. c. inuenietis peccatum dominari, per quod retrahi possitis ab exhibitione dei. Sumus enim
liberati à Christo secundum illud: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. deinde manifestat
quod dixerat dicens: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia*. Verum quia dubitari posset de qua
lege intelligeret, cum prius mentionem fecerit de lege naturali, quæ sola præcepta mora-
lia continebat, quibus Gentiles erant subiecti: vel de lege Moysi, quæ continet cæremo-
nialia

A nialia & iudicialia præcepta, quibus gentiles non erant subiecti: Dicendū est quod non solum loquitur hic de lege Moysi, quantum ad cerimonialia & iudicialia præcepta, sed etiā quātū ad moralia, quæ pertinēt ad legem naturæ. Sub qua quidem lege aliquis dicitur esse dupliciter: vno modo quasi legis obseruantiæ voluntariæ subiectus, & hoc modo etiam christus fuit sub lege: iuxta illud, Factus sub lege. quia, scilicet, legem obseruauit, nō solum quantū ad moralia, sed etiā quātum ad cerimonialia. Fideles autem Christi sunt hoc modo sub lege quātū ad moralia, sed non quantum ad cerimonialia aut iudicialia, quæ euacuata sunt in morte christi, quibus etiā gentiles non erāt subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege, quasi à lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui non voluntarie nec ex amore seruat legem, sed ex timore pœnarū cogitur legem seruare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret voluntatem ad obseruantiam legis, vt ex amore moralia eius præcepta impleret. An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicetur infra 13.c. interpretando illud: Ideoque necessitate subditi estote &c. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet voluntariæ legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, vt velit id quod est contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo voluntarie seruet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. Vnde Apost. Non sumus ancillę filij, sed liberę: qua libertate christus nos liberauit. Hanc autem gratiam facientem homines libere & voluntarie implere legem, non conferebant legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta christi, signāter baptismus, qui est primum sacramentum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se cerimoniis legis subiiciebant, quantum pertinet ad virtutem sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege: nisi forte per christi fidem gratiam adipiscerentur, prout multi patres antiqui testamenti, per quam pertinebant ad nouū testamentū. Illi vero qui se sacramētis Christi subiiciunt, ex eorum virtute gratiam consequuntur, vt non sint sub lege, sed sub gratia: nisi forte per suam

Gal.4.a.

Gal.4.d.

B culpam se subiiciant seruituti peccati, per quam seruitutem pertinent ad antiquum testamentum. Vult ergo commonefacere Apost. cōuersos ad fidem, vt in gratia sint solidius firmati per christi sacramenta, & persistāt aduersus regnum peccati, quam illi qui sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, feruentius, robustiúsque resipiscant attenta copia abundantiæ gratiæ, & dignationis diuinæ sacramentorúmque & remediorum maioris efficaciæ. Vnde D. Chrysost. dicit quod ante aduentum Christi, quando lex erat tantúmodò præcipiens, facillimum erat corpus nostrum in seruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiā, quæ non solum peccata priora remittit, sed etiam ad futura cauenda nos munit, facilius regno peccati resistere possimus. Et in hūc locum D. Aug. dicit quod peccatum dominatur sub lege: non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo & non adiuuando.

In lib. de g. a & li. arb.

Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum: serui eius estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam.

Tex.

HIc Apostolus præueniendo pseudochristianos & hæreticos, qui ex verbis crude & male intellectis, absurda & deprauata mente legi euangelicæ opposita inferre nituntur, sciscitatur dicens: *Quid ergo?* Sciebat enim quod id quod prædixit, Nō estis sub lege, sed sub gratia: poterat ab aliquibus male intelligi: scilicet, ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege, quantum ad debitum obseruādi præcepta moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra præcepta moralia faciēdo: quoniam dictum est quod nō sumus sub lege, sed sub gratia. Et hunc sensum Apost. Galatis scribens improbat, dicens: Vos in libertatem vocati estis fratres mei, tantum ne detis in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens subdit. Absit. s. vt peccemus & contra moralia præcepta faciamus: quia sumus à lege liberati. Quia si contra præcepta moralia ageremus & peccaremus, sequeretur hoc

Gala.5.b.

C inconueniens quod iterum redigeremus in seruitutem peccati. & hoc innuit cum dicit: *An nescitis &c.* Quod serui obediant dominis suis, debitum est: iuxta illud, Serui subditi estote dominis carnalibus. Vnde cum aliquis obedit alicui, se seruum eius profitetur obediendo: diuerso tamen stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc exprimit cum dicit, *siue peccati*, id est, serui estis in obediendo ei & hoc in mortem, id est, in æternam damnationem præcipitandi: de qua D. Ioh. In his mors secunda &c. Qui vero obedit Deo, efficitur obeditionis, id est, obedientiæ seruus: obeditio enim est obseruantia diuinorum preceptorum. Quia per assuetudinē obediendi mens eius magis ac magis ad obediendum deo inclinatur, & ex hoc iustitiā perficit. Et hoc innuit cū ait, *siue obeditionis* s. diuinorum præceptorum *ad iustitiam*. s. implendam: secundum illud, Factores legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obeditionem contraponit peccato: eo quod sicut D. Ambro. dicit, Peccatum est diuinæ legis transgressio, est cęlestium inobedientia mandatorū. Per hæc verba Apost. probat christianos non esse omni lege solutos, maxime lege naturali, & potest probatio eius in hunc syllogismum reduci. Quicunque se exhibet obediendum iustitię, seruus est iustitiæ. Atqui christiani in baptismo se exhibent seruire iustitiæ euangelicæ, ergo & serui eius sunt. Maiorem probat per interrogationem, per quam vehementior fit oratio. q. d. Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, seruus eius est. A fortiori qui se exhibet ad obediendum deo, qui habet ius præcipiendi seruus eius est. Sed

Eph. 6.a.

Apoca. 20.d.

Supra 2.a

peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, secundum quam natus est vi- D
uere. Iusticia vero legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediendum, multomagis est seruus iusticiæ. minor patet ex illo: Consepulti enim sumus &c. An autem christiani sint liberi à lege humana, ita vt liceat ei absque peccato contrauenire, dicetur infra 13. c. interpretando illud, Itaque necesßitate &c.

Tex. *Gratias autem deo quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis. liberati autem à peccato, serui facti estis iusticiæ.*

HIc ostendit esse inconueniens quod obediendo iusticiæ iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primo ratione accepta ex beneficio, quod cõsecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset à seruitute Tyranni, qui pessime illud tractauit: inconueniens magnúmque incommodum esset illi, si iterum seruituti talis Tyranni se subiiceret. Sed nos per gratiam dei sumus liberati à dominio & Tyrannide peccati, quod tanta mala nobis attulit. Igitur &c. Secundo idem probat ex conditione, in quam ducti sumus post libertatem à peccato: quia facti sumus serui iusticiæ: Non enim licet seruo se subiicere seruituti alterius domini contrarij domino suo. Sed per baptismum & iustificationem facti sumus serui dei, qui est verus dominus, ergo non debemus iterum redire in seruitutem peccati. Vtranque rationem Apost. simul tangit dicens: *Gratias autem*, scilicet, ago & vos agere debetis, quod liset fueritis aliquando serui peccati, tamen translati estis à mala seruitute peccati in seruitutem iusticiæ, & obedistis, scilicet, credendo: & hoc non coacti, sed corde, id est, voluntarie *In eam formam doctri-*
2. Tim. 1. d *næ*, id est, in doctrinam catholicę fidei. Vnde ad Timo. scribens ait, formam habens sanorum verborum, quæ à me audistis. *In quam traditi estis*, id est, cui spontaneè & totaliter vos subdidi-
2. Cor. 8. a stis. Iuxta illud, Semetipsos dederunt primum deo, deinde nobis per voluntatẽ dei. Et per hoc liberati estis à peccato, ideo inconuenit vt iterum in seruitutem peccati redeatis. Et cum serui
1. Co. 7. d. facti sitis iusticiæ, inconuenit quod iusticiam deseratis. Idcirco Corinthus scribens dicebat:
duplex seruitus & libertas. Precio empti estis, & non estis v[illegible]tri? Ex præmissis apparet duplicem secundum Aposto. esse seruitutem, scilicet, peccati & iusticiæ: & duplicem libertatem: libertas à iusticia, quæ dicitur li- E
Cótra Lutheranos. bertas carnis, & seruitus peccati. & libertas à peccato, quæ dicitur seruitus iusticiæ. Et quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, qui facit peccatum seruus est pecca-
Ioh. 8. d. ti. Lutherani nituntur abrogare liberum arbitrium in peccatore Ideo circa huiusmodi seruitutem & libertatem insistendum est. Et notandum primo quod aliquis potest tripliciter fieri seruus siue captiuus Primo naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo qui nascitur ex captiua, dicitur seruus: quia in generatione seruorũ secundũ legistas, partus sequitur ventrẽ. Et hoc modo omnes non nascimur serui per peccatum originale, cui per propriam voluntatem non consensimus, sed per propagationem cum natura à primo parente in nos traducitur. Vnde
Sap. 5. b. Apost. Eramus omnes natura filij iræ: sed ab hac seruitute sumus per Christum liberati, vt hic
Ephe. 2. a. & in præcedenti capite. Secundo modo efficitur aliquis seruus siue captiuus, quando capitur violenter in bello contra voluntatem suam propriam. Et hoc modo peccatores non sunt serui peccati. Quia vt D. August. dicit, Peccatum est adeo voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, id est, liberum, non est peccatum. Tertio modo quis efficitur seruus per propriam & spõtaneam voluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, voluntarie se exhibendo ad obediendum peccato, vt Apost paulo ante clare ostendit dicens: An nescitis,
Esa. 51. a. quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum &c. Vnde & propheta: Gratis venundati estis &c. Et hæc seruitus peccati nõ tollit libertatem, nec includit necesßitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iusticiæ. Ita quod quilibet potest ex vna seruitute in aliam transire: à seruitute quidem iusticiæ se solo in seruitutem peccati, vt patuit in adam, & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati præcipitarunt. Et à seruitute peccati in seruitutem iusticiæ, non quidem se solo,
Osea. 13. c. sed per auxilium & gratiam dei iuxta illud: Perditio tua ex te Israel, in me tantummodo auxiliũ F
tuum. Hæc autem seruitus peccati consistit in tribus. Primo in inclinatione ad peccãdum: quia peccatum procedẽs ex habitu vel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. Vnde D. Gregori' ait, Peccatũ quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per liberum arbitrium posßit peccare, non tamen potest à peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundã non potest per seipsum exire. Tertio consistit in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem à iusticia in duobus consistit. Primo quia est liber à coactione siue necesßitate peccandi, vt dictũ est. Quia licet peccatores non posßint resurgere à peccato, posßunt tamen cessare à continuatione peccati, quod est sic voluntarium, quod si nõ sit voluntarium nõ est peccatũ. Secundo cõsistit in quodam conatulo per quem peccator potest habere propositum imperfectum cessandi à peccato continuato, & resurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonũ honestũ, & per fidẽ licet informẽ cognoscit peccatũ esse contra bonũ diuinũ: potest etiã ratione naturali agnoscere deũ esse clementẽ & misericordẽ, cũ lumine naturali agnoscere posßit omnes perfectiones creaturarũ eminenter esse in deo, & misericordiã esse virtutẽ & perfectionem laudabilẽ, & si habeat fidem informem, illa agnitio misericordiæ per fidẽ etiã informẽ

fulcietur

A fulcietur,sicq; speciali dei auxilio assistente,peccator conari potest ad resurgendũ, prout infirmus aliqualiter, sed nõ perfecte ad surgendũ: iuxta illud,velle mihi adiacet,perficere autẽ non inuenio. Seruitus autẽ iusticiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iusticiæ. Nã per gratiã virtutes & dona spiritus sancti & gratiã cooperantẽ & sequentẽ, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandũ in illis. Et sic seruitus iusticię nõ est tãta, nec tã grauis, sicut seruitus peccati:imo est dulcissima. Seruire enim Deo regnare est. Vnde christus, Iugũ meũ suaue est,& onus meũ leue. Per hãc seruitutẽ iusticię perficitur liberũ arbitriũ,& liberatur à seruitute peccati. Et per seruitutẽ peccati debilitatur & priuatur iusticiæ bono. Libertas autẽ iusticiæ quæ dicitur libertas christiana, quæ manet in homine iusto, nõ consistit in deobligatione legis seruandæ, vt bene paulo ante probauit. Apost. dicẽs: Peccabimus, quia nõ sumus sub lege, sed sub gratia. Absit &c. Sed de his amplius infra 13.c. super verbo, itaque necessitate subditi estote &c. Sed consistit primo in liberatione à peccato originali, quantũ ad culpã & diminutionẽ fomitis. Secũdo in liberatione à peccato mortali & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertio à liberatione legis Moysi, quantũ ad ceremonialia & iudicialia, vt bene probauit Apost. qui cum loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysi. Quarto in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali, vnde dicit: Oportet corruptibile hoc induere corruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. & infra, ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Reliqua vero quæ pertinent ad liberum arbitrium persequemur infra c. 7. interpretando illud: Non enim quod volo bonum hoc ago. vltra ea quæ tractauimus superius. 1.c. interpretando illud, propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui &c. hæc autem pro Lutheranorum nodis dissoluendis sufficiant.

Infra.7.d *Mat.11.d* *1.Co.15.g.* *Infra.8.d*

QVARTA PARS 6. CAPITIS.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Tex.

B IN hac 4. huius capitis parte, Apostolus probat prædictam conclusionem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine & fructu ac fine iusticiæ: dicit ergo, *Humanum &c.* quasi dicat de duobus monui vos primo, quod exhibeatis vos deo mente interius. Secundo quod exhiberetis etiam membra vestra exterius, quantum ad operis executionem, hoc prosequi volo, & dico vobis quoddam humanum, id est, congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoque homo accipitur in scriptura, prout scilicet significat conditionem infirmitatis humanæ, vt cum dicitur: Homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et Apost. sic accipit cum dicit: Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis & secundum hominem ambulatis? Causam autem assignat, subiungens, *propter infirmitatem carnis vestræ.* Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, iuxta illud: Sapientiam loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorum est solidus cibus, infirmioribus sunt danda leuiora præcepta. Vnde Corinthiis dicebat: Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, & non escam: nondum enim poteratis. & Hebræis dicebat: Facti estis vt lacte vobis opus sit. Hæc autem infirmitas carnis, vt Sapiẽs dicit, aggrauat animam. & Christus: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & Apostolus. Caro concupiscit aduersus spiritum &c.

Sap.9.b. *1.Co.3.a.* *1.Cor.2.b* *Heb.5.d.* *1.Co.3.a.* *Sap.9.d.*

Sicut exhibuistis membra vestra seruire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibete membra vestra seruire iusticiæ, in sanctificationem. Tex.

HIc ponit documentum humanum, quo docet corpus pariter esse exhibendum ad seruiendum iusticiæ, sicut exhibuimus ad seruiendum peccato: dicens. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire.* s. per executionem mali operis. *immundiciæ & iniquitati* corde conceptæ, vt immundicia referatur ad peccata carnalia, secundum illud: Omnis fornicatio & immundicia &c. Et
C iniquitas referatur ad peccata spiritualia, præcipue ea quibus læditur proximus: iuxta illud, iniquitatem meditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde conceptis membra seruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secũdo loco iniquitatem, pro immundicia & iniquitate simul, siue prout se extendit ad peccata carnalia & spiritualia. Quia vt D. Ioh. dicit: Omne peccatũ est iniquitas, & hoc inquãtum discordat ab æquitate legis diuinæ. Ita nunc, scilicet liberati à peccato, exhibete membra vestra per executionem bonorum operum seruire iusticię in lege diuina nobis propositæ. *In sanctificationem*, id est, in executionem & augmentum sanctitatis. Vnde D. Ioh. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc esse humanum: quia secundum rectum iudicium multo plus debet homo seruire iusticiæ, quam seruierit iniquitati. Vnde Baruc: Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

Ephe.5.a. *Psal.35.* *Apoc.21.c.* *Baru.4.f*

Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iusticiæ. Tex.

HIc assignat rationem prædicti documenti humani, præferendo statum gratiæ statui culpæ ab effectu, præmittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem vera libertate: & potest sic formari ratio. Si enim plura bona nobis proueniunt ex iusticia, quam ex culpa, quæ multa mala affert, ergo multo magis debemus insistere ad seruiendum iusticiæ quam studuerimus ad seruiendum peccato. Primo ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligentiam supponendum est quod homo naturaliter est liberij arbitrij propter rationem

& voluntatem,quę cogi non poteſt,licet inclinari poſſit ab aliquibus.Semper ergo homo quã- D
tum ad arbitrium rationis,manet liber à coactione,non tamen ſemper eſt liber ab inclinatione.
Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur per habitum gratiæ vel iuſticiæ, & tunc eſt li-
ber à peccato,ab inclinatione peccati, vt ſcilicet ab eo non ſuperetur vſq; ad conſenſum. Quã-
doque autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati,& tunc habet ſerui-
tutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad conſentiendum peccato contra iudicium ratio-
nis.& eſt tunc liber à iuſticia,id eſt,ab inclinatione iuſticiæ,quæ(cum non ſit ſtante peccato)ad
Luc.16.d. bonum inclinare non poteſt. Supponendum eſt ſecundo quod ſicut nemo poteſt duobus do-
minis oppoſitis ſeruire, ita neque poteſt eſſe ſine domino : Neque ſeruitus eſt reſpectu vnius
abſque libertate,reſpectu alterius.& hoc innuit Apoſto.cum dicit: *Cum ſerui eſſetis peccati, liberi
fuiſtis iuſticiæ*,id eſt.exempti à iuſticia,& hoc dicit ad eorum confuſionem, eo quod abſque fre-
no iuſticię exiſtentes ſeipſos in peccata præcipitabant. Quod præcipue contingit in his qui ex
certo propoſito peccant.Nam illi qui ex infirmitate vel ignorantia peccant, aliquo modo fre-
Hiere.2.d no iuſticiæ retinentur,vt non videantur à iuſticia omnino liberi.Vnde Hiere. A ſęculo fregiſti
Iob.11.c. iugum,rupiſti vincula,dixiſti non ſeruiam.Et Iob:Vir vanus in ſuperbiam erigitur,& tanquam
pullum onagri liberum ſe putat. Sciendum tamen quod licet ſtatus peccati veram habeat ſer-
uitutem,non tamen habet veram libertatem.Non eſt enim vera libertas poſſe facere quicquid
libet,niſi ſit rationi conſentaneum, cum homo ſit natus viuere ſecundum rationem. Ideoque
cum voluntas nata ſit rationem ſequi, tunc maxime captiua tenetur cum à rationis lege ſeduci-
tur,& ſic homo dicitur vere ſeruus, licet appareat ei quod ſit liber ſecundum carnem : libertas
autem carnis peſſima ſeruitus eſt. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à ſequela
concupiſcentię, eſt libertas quantum ad opinionem illius, qui ſummum bonum putat concu-
piſcentiam ſequi. vera autem libertas eſt ſequi rationem, & cum illi qui ſunt liberi à peccato,
Ioh.8.d. ſequãtur rationẽ,ſunt vere liberi. Vnde Chriſtus: Si mãſeritis in ſermone meo,vere liberi eritis. E

Tex. *Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis,in quibus nunc erubeſcitis?*

CΟntinuat hic probationẽ prædictæ propoſitionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui
eſt hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu,qui eſt confuſio & pudor. Verum
hæc non dicuntur fructus,niſi per antiphraſim & àcontrario ſenſu:nullus eſt enim peccati fru-
ctus.Ideo vtitur interrogatione ſibi familiari,nominans fructum, quod infructuoſum eſt & in-
commodum affert.Et licet hæc interrogatio *Quem fructum &c.* præ ſe ferat reſpõſum negatiuũ,
quaſi diceret nullum:tamen in verbo,*erubeſcitis*,deſignat fructum & incommodum, quod con-
ſecuti ſunt primi peccatores Adam & Eua, qui ſtatim poſt peccatum cum cognouiſſent ſe nu-
Gen.3.b. dos,prę pudore conſuerunt ſibi folia ficu, & fecerunt ſibi perizomata : & cum audiſſet Adam
Pſal.30. vocem domini deambulantis in paradiſo,abſcondit ſe.Ideo Dauid. Erubeſcant impij & dedu-
cantur in infernum. Quærit ergo. *Quem fructum habuiſtis tunc*, ſcilicet, quando peccabatis quaſi
dicat,Illa voluptas quam peccando per modicum tempus habuiſtis, quid commodi & emolu-
Eſa 59.b. menti attulit vobis?Nihil profecto, quia inutilis. Vnde Eſa. de impiis ait: Opera eorum opera
Mich.2.a inutilia.Et Micheas:Ve qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. Et non
ſolum fuit inutilis,verum etiam nociua,afferens confuſionem.Ideo dicit,*In quibus*,id eſt,de qui-
bus,ſcilicet,peccatis,*nunc*,in ſtatu pœnitentiæ,*erubeſcitis*, propter eorum turpitudinem & deor-
Hier.31.d dinationem.Vnde Hiere.Poſt quam oſtendiſti mihi,percuſſi femur meum confuſione, & eru-
Eſa.1.g. bui Et Eſa.Erubeſcitis ſuper hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc erubeſcentia non fuit tũc,
id eſt, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adeſt actu, erubeſcentiam abſtergit à
fronte,vt ſeſe homo liberius oblectet:quia tunc difformitas turpitudinis minus noſcitur: Ideo
non eſt adeo efficax ad pariendum pudorem.Calore autem deferuente, quia peccatum diluci-
dius deprehenditur,incipit peccator rubeſcere erubeſcentia. F

Tex. *Nam finis illorum,mors eſt.*

HIc ponit finem peccati dicens,*Nam finis illorum*,ſcilicet,peccatorum, non tamen à peccan-
4.c. de di. no. tibus intentus:quia peccantes non intendunt incurrere malum.Nemo enim vt D. Diony.
ait intendens ad malum operatur,ſed finis ad quem peccata ſuapte natura ducunt, ordinatus à
ſupra.5.c. Deo, *Mors eſt*,ſcilicet,corporalis,ſpiritualis,& æterna.de quibus ſupra 5. ſuper illo : Et per pec-
catum mors, ex quo enim quis ſe ſeparat á deo per peccatum, dignus eſt vt priuetur gratia dei
& donis ſpiritus ſancti,in quo conſiſtit mors ſpiritualis : & quod anima ſeparetur à corpore,in
quo conſiſtit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & inſligantur ei perpetua tor-
menta,in quo conſiſtit mors æterna.

Tex. *Nunc vero liberati à peccato,ſerui autem facti deo,habetis fructum veſtrum in ſanctificationem finem vero vitam æternam.*

HIc oſtendit qualitatem ſtatus iuſticiæ, qui apparet contrarius ſtatui peccati, per tres op-
poſitas conditiones,quas hic deſcribit.Nam primo de ſtatu peccati dixerat:Cum ſerui eſ-
ſetis peccati, liberi fuiſtis iuſticiæ.Nunc directe opponit. *liberati à peccato, ſerui autem facti
Deo*.Secundo dixerat quem fructum &c.hic opponendo dicit: *habetis fructum veſtrum in ſanctifi-
cationem*.Tertio dixerat finis illorum mors eſt: hic contraponit *finem vero vitam æternam*. Circa
primum conſiderandum quod ſicut cum quis à peccato inclinatur ad malum, eſt liber à iuſti-
cia.Ita cum aliquis ex habitu iuſticiæ inclinatur ad bonum,eſt liber à peccato.Vt ſcilicet,ab eo
non

A non ſuperetur vſque ad conſenſum. Vnde dicit: Nunc vero in ſtatu iuſticiæ liberati à peccato:
ſecundum illud, Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Similiter è diuerſo: Sicut in ſtatu pec- *Pſalm 53.*
cati aliquis eſt ſeruus peccati, cui obedit: Ita in ſtatu iuſticiæ eſt ſeruus dei, voluntarie obediens
ei: ſecundum illud, voluntarie ſacrificabo tibi, & hoc innuit cum dicit: *Serui autem facti Deo.* Vn- *Pſal. 115.*
de Dauid: O domine quia ego ſeruus tuus ſum &c. Hæc autem eſt optima ſeruitus & vera li-
bertas: iuxta commune adagium, ſeruire deo regnare eſt. Circa ſecundum ponit effectum iuſti-
ciæ, dicens: Habetis fructum in ſanctificationem, id eſt, ipſa ſanctificatio & excecutio ſanctitatis
per bona opera eſt fructus veſter, inquãtũ, ſcilicet, hoc ſpiritualiter, & ſancte vos delectat. Vnde
Sap. Flores mei fructus honoris, & honeſtatis. & Apoſto. Fructus autem ſpiritus gaudium, pax *Eccl. 24. e*
&c. Circa tertium ponit finem oppoſitum, dixerat: Finis illorum mors eſt: hic autem dicit finẽ *Gala. 5. d.*
vero vitam æternam, quæ dicitur finis & ipſorum iuſtorum qui quærunt eam, & propter eam
conſequendam omnia alia operãtur. Vnde Chriſtus: Primum quærite regnum dei & iuſticiam *Mat 6. d.*
eius. Vita æterna etiã eſt finis ipſorum operum, quæ cum ex obedientia dei fiant, & ad Dei imi-
tationem vitam æternam merentur. Iuxta illud: Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur *Ioh. 10. b.*
me, & ego vitam æternam do eis. ¶ Ex hoc quod hic dicitur vitam æternam eſſe fructum iu-
ſticiæ, trahunt aliqui quod vita ęterna conſiſtit in fruitione, quæ eſt actus voluntatis: ſecundum
D. Auguſt. vbi dicit, quod frui eſt amore inhærere alicui rei propter ſeipſam: Quia cum fruitio *10. de Tri.*
à fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem ſpiritualis per *& 1. de do-*
fructum ſenſibilem cognoſcitur: fructus vero ſenſibilis eſt id quod vltimum ab arbore expe- *ctri. Chri.*
ctatur, & cum quadam ſuauitate percipitur: ergo etiam fructus ſpiritualis, ſed ad voluntatem
pertinet illud vltimum, & ſuauitas. Igitur vita æterna conſiſtit in fruitione voluntatis tanquam
in principaliori actu. quod videtur aduerſari ei quod dixit Chriſtus: Hæc eſt vita æterna, vt co- *Ioh. 17. a.*
gnoſcant te deum &c. Ad huiuſmodi dubii diſſolutionem, reducendum eſt ad memoriam id
B quod de beatitudine diximus, ſupra 4. cap. interpretando illud, Sicut Dauid dicit beatitudinem
hominis eſſe &c. quo ſuppoſito, Dicendum quod cum beatitudo ſit ſtatus omnium bonorum
aggregatione perfectus, neceſſe eſt ipſam conſiſtere in viſione & fruitione ſimul, quæ ſunt na-
turaliter connexę: ſic quod nemo poteſt clare videre deum, quin ſumme ſecundum proportio-
nem luminis & gratiæ fruatur deo. Si autem per imaginationem quæratur de principalitate. Di-
cendum quod beatitudo formalis & ſubiectiua principalius conſiſtit in viſione, quam in frui-
tione: cum viſio ordine naturæ præcedat fruitionem, & primo ordine naturæ attingat deum, eo
quod voluntas de ſe eſt cæca & abſque intellectu, non poteſt frui nec exire in aliquem actum.
Tum etiam quia beatitudo conſiſtit in nobiliſsimo actu, ſecundum Philoſo. Nobiliſsimus autẽ *1. Eth.*
actus eſt nobiliſsimæ potentiæ Sed intellectus eſt ſimpliciter nobiliſsima potentia, quia quo ad
res materiales nobiliori modo fertur quam voluntas, cum feratur per ſimilitudinem earum in
ſe: voluntas vero in ipſas ſecundum ſe abſque ſimilitudine illarum in ſe recepta. Similitudo au-
tem ſiue ſpecies rerum materialium in intellectu recepta, eſt ſpiritualis & incorruptibilis, cum
omne quod recipitur admodum recipientis recipiatur. Et ſic cum eſſe ſpirituale ſit perfectius
materiali, ſequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in eas, quam voluntas quæ fertur in
res materiales abſolute, ſecundum quod in ſe ſunt abſque ſpecie ſiue ſimilitudine. Et quamuis
voluntas erga res ſpirituales nobiliori modo feratur quam intellectus: quia res ſpirituales, quæ
ſunt ſubſtantiæ, nobilius eſſe habeant in ſe, quam ſimilitudines ſiue ſpecies intelligibiles earum
quæ ſunt in intellectu. Tamen quantũ ad deum, in patria intellectus etiã in actu beatifico termi-
natur in ipſum deum abſque ſpecie intelligibili: Quia nulla talis cauſata poſsit ſufficienter cla-
re repreſentare diuinam eſſentiam, quæ eſt infinita. Cum igitur intellectus primo feratur in di-
uinam eſſentiam ſecundum ſe, & abſque ſimilitudine, quemadmodum & voluntas: & non egeat
adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eo quod ſit cæca, vt dictum
C eſt, ſequitur quod eſt nobilior & perfectior voluntate. Et quamuis in eſſe meriti & acceptatio-
nis voluntas ſit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, puta charitate,
quam cæteris præfert Apoſto. Non tamen eſt nobilior in eſſe præmij & entis in patria. Miles *1. Cor. 13. d*
enim manibus pugnando meretur, tamen caput & facies primo præmiantur: & licet charitas ſit
perfectior fide, & aliis virtutibus quas intellectus habet in via, non eſt tamen nobilior, neque
ita perfecta ſicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumẽ gloriæ primo & per- *D. Tho. 1.*
fectius nos coniungit Deo. & ideo eſſentia beatitudinis quæ eſt viſio, eſt in intellectu: & fruitio *2. q. 3. ar.*
ſiue delectatio quæ eſt conſequens, pertinet ad voluntatem: Ideo beatitudo principalius perti- *4.*
net ad intellectum quam ad voluntatem, & ſic viſio eſt eſſentialiter vita æterna.

Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem dei, vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. *Tex.*

HIc explicatius manifeſtat finem malorum & bonorum. Et primo quo ad mala, quod finis
peccatorum mors eſt. Hic vero dicit quod ſtipendia peccati ſunt mors. Stipendia diceban-
tur olim mercedes militum à ſtipe pendenda, id eſt, ponderanda: quia pecunia militibus pro
eorum laboribus danda ponderabatur. Cum ergo peccatores membra ſua peccato exhibentes
illis tanquam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam ſtipendium, & mercedem
ſiue retributionem eidem à deo ordinatam. ex hoc manifeſtum eſt quod mors eſt finis pecca-
torum, ſed non peccantium, qui illam non intendunt, vt dictum eſt. Vnde Dauid: Ignis, ſulphur *Pſal. 10. b*
ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Quantum vero ad bona dixerat: habetis fructum in

sanctificationem, finem vero vitam æternam. Et quia certum est quod vita æterna haberi non D
potest, nisi per gratiam. Ideo hic dicit: Gratia dei vita æterna, id est, hoc ipsum quod bona ope-
Psal. 83. c ramur & quod opus nostrum est dignum vita æterna, est à gratia Dei. Vnde Dauid: Gratiam &
gloriam dabit dominus. ¶ Et quia Lutheraoi hunc locum obiiciunt catholicis, qui iuxta euan-
gelicam veritatem docent iustos mereri vitam æternam. Hic nobis parum insistendum est, non
quod intendamus hic materiam meriti resoluere, cum hoc iam præstiterimus supra 2. cap. inter-
pretando locum illum, bis qui secundum patientiam boni operis &c. sed vt vera loci huius
Infra. 11. a interpretatione data, perspicue appareat hunc locum errori illorum potius aduersari quam fa-
uere. Obiiciunt illi: Paulus, ait, gratia dei vita æterna: ergo non ex merito. quia dicit infra: Si autē
gratia, iam non operibus. alioquin gratia iam non est gratia. Quid clarius dicere poterat Apost.
ad deludenda merita? Respondet tamen illis appertissime D. Aug. in epistola ad Sixtum, quæ
est 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio cap. 7. quibus locis legitimè interpretatur hoc D.
Pauli verbum. Sciscitatur enim quasi ex hac sententia sub inferens: Nulla ne igitur sunt merita
iustorum? & respondet, sunt plane: quia iusti sunt, sed vt iusti fierent, merita non fuerūt. Id quod
theologi dicunt primam gratiam, qua primo iustificamur, non mereri. & infra idem August. di-
cit: Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus red-
ditur, tamen eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam,
sed in nobis facta per gratiā. Ipsa. s. vita æterna gratia nūcupatur, quę neq; ideo, quia meritis nō
datur, sed quia data sunt merita, quibus nō datur sed redditur. Et inferius cū dixisset (.s. D. Pau-
lus hoc loco.) Stipendiū peccati mors, ait: Quia nō congruentissime & conuenienter addere iu-
dicaretur stipendiū iusticiæ vita æterna. Et verū est, inquit, quia si merito peccati tanquā stipē-
diū redditur mors, ita merito iusticiæ vita æterna: vnde etiā & merces appellatur plurimis san-
ctarū scripturarū locis. Hæc D. Aug. & alia plura, quibus edisserit vitā æternam esse militantiū
stipendium. Sed nec merita ipsa, quibus redditur, nostris viribus adscriberemus, quæ tamē gra-
tiæ Dei committuntur Ad amputandum hanc impiam gloriationem Aposto. dicit: Gratia Dei
vita æterna. D. Tho. hic dicit quod si opera considerentur in sua natura, & secundū quod pro- E
cedunt ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis, non merentur de condigno vitam
Ioh. 4. æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia spiritus sancti. Vnde Christus dice-
bat: Si quis biberit ex aqua (id est, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons salientis in vitam æ-
ternam. & hoc fit in Christo Iesu domino nostro, id est, per fidem & meritum domini nostri
Ioh. 6. e. Iesu Christi, vel in quantum sumus in ipso per fidem, spem, & charitatem incorporati, & mem-
bra eius effecti. Vnde D. Ioh. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitam æternam.
Vel veluti palmites fructificantes in vite.

EPITOME SEPTIMI CAPITIS.

IN hoc septimo capite Apostolus prosequendo facultatem & virtutem gratiæ christi, osten-
dit primo quod per eam soluti sumus à seruitute legis Mosaycæ, confutando errorem Iudæo-
rum, qui arbitrabantur legem Moysi per euangelium non esse antiquandam. Et quod sic digna
esset, vt cum euangelio custodiretur, quem errorem confutat ex lege matrimonij, à qua vir &
mulier per mortem soluitur. Cum ergo per baptismum moriatur quis legi iudaicæ, consequens
est ipsum liberari ab eius obligatione, & subiungit vtilitatem liberationis prædictæ. ¶ Secundo
ibi, *Quid ergo &c.* respondet cuidam obiectioni, quæ fieri posset de bonitate legis antiquæ. De-
clarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & sanctitatem legis ac causam præuaricationis ip-
sius, scilicet, concupiscentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiscentē ex defectu vir-
tutis legis, quam excludit. ¶ Tertio ibi, *Scimus enim &c.* probat bonitatem legis ex ipsa repu-
gnantia siue concupiscentia carnis, quę inuenitur in homine ad bonum, quam concupiscentiam F
vocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam inclinationē
lex tollere non potest. ¶ Quarto ibi, *Inuenio igitur &c.* Infert duas conclusiones ex his quę pro-
posuerat, quas experientia sua & aliorum probat. Prima est de lege membrorum inclinante in
legem peccati. Secunda est de lege Dei secundum interiorem hominem, exponendo signum.
consensum rationis concludit per quid fiat liberatio à lege membrorum.

EXPOSITIO LITERALIS SEPTIMI CAPITIS.

AN ignoratis fratres saltem vos Iudæi, qui estis instructi in lege Moysi. *Scientibus enim legem
loquor:* quia lex Moysi non erat omnibus romanis fidelibus explicite nota, sed solis conuer-
sis ex Iudaismo, qui in illum errorem inciderāt, quod lex Moysi esset cum euangelio seruanda,
quasi dicat, vos qui estis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus sum, scilicet, *Quia
lex in homine dominatur,* id est, obligat hominem, *Quanto tempore viuit,* scilicet, homo vel quanto
tempore lex durat, & permanet in suo statu siue ante reuocationem legis. *Nā quæ sub viro est mu-
Gen. 3. c. lier,* id est, sub viri potestate ex lege diuina, quæ dicit: sub viri potestate eris. *Viuente viro alligata
est legi:* quia, scilicet, tenetur coniungere viro & obedire illi, & non potest licite discedere ab illo.
Si autem mortuus fuerit vir eius per mortē viri, *Soluta est à lege viri,* id est, à lege matrimonij siue ab
obligatione

A obligatione qua erat obligata viro. *Igitur viuente viro vocabitur*, & vere erit, *adultera, si fuerit*
cum alio viro, ei carnaliter commixta viuente suo viro. *Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est*
à lege viri, id est, à lege qua obligabatur viro. *Vt non sit adultera si fuerit cum alio viro*, ei carnali- 1.Cor.7.g
ter commixta, præsertim si ei matrimonialiter copuletur. *Itaque fratres mei*, qui iuncti estis e-
uangelio, non estis adulteri: quia non debetis aliquid legi Moysi, cum mortua sit. ideo *& vos*
mortificati estis legi, id est, cessat in vobis obligatio legis Moysi, quantum ad ceremonialia &
iudicialia, quæ sunt figuralia ad tempus data: *Per corpus Christi*, id est, per hoc quod facti estis
membra Christi, simul cum eo mortui & sepulti per baptismum. *Vt sitis alterius*, scilicet, Chri-
sti & eius legi subiecti. *Qui ex mortuis resurrexit*, in quo & vos nouam vitam assumpsistis, & ita
non legi prioris vitæ, sed legi nouæ vitæ tenemini obligati. *Vt fructificetis Deo*. i. vt fructum boni
operis faciatis ad honorem Dei. *Cum enim essemus in carne*, id est, subiecti concupiscentiis car-
nis, *Passiones*, id est, affectiones & inclinationes, *Peccatorum*, quæ per legem erant notificatæ,
vel occasionaliter augmentatæ, *operabantur in membris nostris*, id est, mouebant membra nostra,
Vt fructificarent morti, id est, vt facerent fructum mortis, vel fructum dignum morte, hoc est vt Eze. 18.a
peccarent: quia peccatum est dignum morte. *Nunc autem soluti*, id est, liberati, *Sumus* per gra-
tiam Christi, *à lege mortis in qua detinebamur*, id est, à seruitute legis Moysi quæ dicitur lex mor-
tis, quia absque misericordia occidebat corporaliter, vel per occasionem spiritualiter: ita, scili- Heb. 10.e
cet, soluti sumus, *Vt seruiamus in nouitate spiritus*, id est, in spiritu renouati per gratiam Christi,
vel secundum legem spiritus, quæ est lex Christi. *Et non in vetustate literæ*, id est, non secundum
legem veterem, vel non in vetustate peccati, quam lex auferre non poterat, sicut lex Christi.

SECVNDA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Q*Vid ergo dicemus*, scilicet, sequi ex his quæ dicta sunt, quod passiones peccatorum erant
B per legem, & quod erat lex mortis. Nunquid inferemus, quod, *Lex peccatum est*, id est,
quod lex peccatum doceat, vel quod ille qui talem legem dedit, peccauerit ferendo eam quod
videtur sequi. *Absit*, scilicet, quod hoc dicamus. *Sed peccatum non cognoui*, vt offensiuum dei,
& punibile ab illo, *Nisi per legem*, scilicet, Moysi, licet per legem naturalem possit cognosci Rom.3.c.
peccatum, secundum quod habet rationem inhonesti: & quia est contra dictamen rectæ ratio-
nis. *Nam concupiscentiam*, scilicet, interiorem, *nesciebam*, scilicet esse peccatum, vel ita graue aut
offensiuum dei, *nisi lex diceret: Non concupisces*. quia cum homines illam non videant, non repu-
tant eam esse peccatum, sed solus deus qui cor intuetur. *Occasione autem accepta*, & non data per
legem, *Peccatum*, id est, fomes siue appetitus sensitiuus, auxilio gratiæ destitutus, ad peccandum Infr.16.b
pronus & inclinatus: vel diabolus, qui primus peccauit, & ad peccatum alios angelos & homi-
nem induxit, *Per mandatum*, scilicet, legis, *operatum est in me omnem concupiscentiam*, scilicet, actua- Gen.8.d.
lem, quia adueniente mandato crescit desiderium eius quod prohibetur. *Sine lege enim peccatum* Apo.12.b.
mortuum erat, non quidem sic quod peccatum non esset, quia dictum est quod per vnum ho- Gen.3.a.
minem peccatum intrauit in mundũ, & erat vsque ad legem: sed erat mortuum quantum ad co-
gnitionem hominis, vt dictum est. *Sed cum venisset mandatum*, id est, lex Moysi quæ continet
mandata, *Peccatum reuixit*, quantum ad cognitionem hominis, quia tunc homo incepit cogno- supra.5.b.
scere peccatum in se esse, quod prius non cognoscebat. Vel reuixit quantum ad virtutem, quia
data lege occasionaliter aucta est virtus peccati: Ideo lex dicitur virtus peccati. *Ego autem mor-*
tuus sum, id est, cognoui me mortuum vel magis morti obligatus sum quam ante: *& inuentum*
est mihi, scilicet, non obseruanti sed transgredienti, *mandatum quod erat*, scilicet, datum ex in- 1.Co.15.g.
tentione dantis, *ad vitam*, scilicet, æternam consequendam, *hoc esse ad mortem*, id est, occasio
mortis, *Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*, id est, per con-
cupiscentiam actualem, quam in me operatum est, quemadmodum concupiscentia subuertit cor
C iudicium. *Itaque & lex quidem sancta*, id est, bona & immaculata, *& mandatum sanctum*, scilicet,
quantum ad ceremonialia, *& iustum*, quantum ad præcepta iudicialia, *& bonum*, id est, ho- Dan.13.f.
nestum siue conueniens rationi, quantum ad moralia præcepta. *Quod ergo bonum est*, scilicet, in Psal.18.b
se, mihi *Factum est mors*, id est, causa mortis: quod quidem aliquis poterat falso intelligere per
se, ex eo quod dictum est inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mor-
tem. Ideo respondens dicit: *Absit*, scilicet, vt dicamus quod mandatum sit per se causa mor-
tis, quia quod est secundum se bonum, non potest esse per se causa mortis. Non enim potest
arbor bona malos fructus facere. Sed peccatum, id est, fomes, *Vt appareat peccatum*, id est, per
hoc appareat esse peccatum, quia *Per bonum*, id est, legis mandatum quod ex hoc ipso bonum Mat.7.d.
est, quod facit cognitionem peccati. *operatum est mihi mortem*, id est, damnationis augmen-
tum: quia mors vt dictum est, regnauit ab Adam vsque ad Moysem, vel operatum est mihi
peccatum actuale, quod est causa mortis. *Vt fiat supra modum*, id est, magis ardenter, *peccans*, id
est, peccare faciens, *Peccatum*, præuaricationem ac concupiscentiam augendo, *Per mandatum* oc-
casionaliter occasione accepta sed non data.

TERTIA PARS SEPTIMI CAPITIS.

S*Cimus enim*, id est, euidenter cognoscimus nos qui in diuinis versati sumus, *Quod lex spiri-*
tualis est, id est, à spiritu sancto data, scripta enim fuit digito Dei. *Ego autem*, scilicet qui

iudico legem esse peccatum, *Carnalis sum*, id est, carni, quæ concupiscit aduersus spiritum, consentiens. *Venundatus sub peccato*, id est, originali primi parentis, vel proprio vt seruus. quia carnalitas quæ subiectionem importat, non solum proueuit ex peccato originali, sed etiam actuali, per quod homo concupiscentiis obediendo, quis se seruum carnis constituit & profitetur, & sic dicitur venundatus sub peccato: quia seipsum vendidit in seruum peccati precio propriæ voluntatis implendæ. *Quod enim operor non intelligo*. secundum exteriorem hominem, victus suggestione demonis, vel passione aut inclinatione peruersi habitus, non approbo: quia sciens oppositum in generali contra conscientiam, siue iudicium rectæ rationis ago: vel quod operor, non quidem mente consentiente, sed concupiscendo, carne motu primo primo, præueniente iudicium rationis, non intelligo, id est, non approbo: quia voluntas sine iudicio rationis nō potest libere approbare. *Non enim quod volo bonum, hoc ago*, id est, quod volo bonum in vniuersali voluntate incompleta & inefficaci, hoc ago, id est, non exequor exterius opere. Vel bonum secundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particularis operationis, qua eligo mentem meam à prauis concupiscentiis seruare, non ago, id est, non seruo propter motus inordinatos sensualitatis insurgentis contra rationem. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque volumus, illa faciamus. *Sed quod odi malum illud facio*. i. malum quod odio, id est, nolo in vniuersali, illud facio in particulari. Vel odio siue nolo malum insurgentis concupiscentiæ, siue motus primo primos, aut secundo primos, illud facio, id est, illos patior & habeo. *Si autem quod nollo*, scilicet, malum sola nolitione generali & incompleta, vel nolitione completa non concupiscendi, *illud facio*, id est, exequor in particulari, vel patior inordinatos concupiscentiæ motus. *Consentio legi, quoniam bona est*. in hoc quod prohibet malum, quod ego nollo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendum bonum, & fugiendum malum. *Nunc autem iam non ego operor illud*, scilicet, quod facio contra legem, *Sed quod inhabitat in me peccatum*, id est, fomes, me tenens quodam modo seruum, qui non per seipsum agit, sed agitur ab alio, quasi dominium habens, *operatur*: illud enim dicitur homo operari, quod secundum rationem operatur: quia principale in homine est ratio. *Scio enim quod non habitat in carne mea*, id est, in portione inferiori, siue in membris & potentiis sensitiuis, quæ concupiscunt contra spiritum, & ei repugnant. *Bonum*, scilicet, gratia quæ habitat in mente siue spiritu, vnde in sequenti capite dicit. Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit propter iustificationem. *Nam velle adiacet mihi*, id est, mihi propinquum est, sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis potestate constitutum, quam eius voluntas, vt Diuus Augustinus ait. *Perficere autem bonum non inuenio*, scilicet, in mea potestate existens. Quia deus est qui operatur in nobis, velle & perficere persectum pro sua bona voluntate. *Non enim quod volo bonum*, in generali voluntate incompleta, vel etiam in particulari voluntate completa: puta non concupiscere, & quiete ac cum tranquilitate animi deo famulari. *Hoc facio*, passionibus sensualitatis insurgentibus & seducentibus. *Sed quod nolo malum*, in vniuersali vel motus primo primos insurgentes, inclinantes ad malum, & impedientes animi tranquillitatem. *Hoc ago*, scilicet in particulari, vel habeo. *Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, id est, fomes vt dictum est.

Margin: Eze.13.d. (beside "nalitas quæ subiectionem"); Isa.50.a. (beside "non quidem mente"); Gala.5.d. (beside "tior & habeo"); Gala.5.c. (beside "pus quidem mortuum"). Section letters: D, E.

QVARTA PARS SEPTIMI CAPITIS.

I*Nuenio igitur*, scilicet, per experientiam, *Legem*, scilicet, Moysi consonam esse, *Volenti mihi facere bonum*, id est, rationi meæ per quam bonum approbo, & malum detestor: quod & ipsa lex facit, & hoc necessarium fuit: *Quoniam mihi malum*, id est, fomes, *adiacet*, id est, iuxta carnem meam iacet. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem*, id est, secundum rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. *Video autem aliam legem in membris meis*, scilicet, somitem, qui dicitur lex per similitudinem effectus oppositi: quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum: vel quia lege diuina in pœnam peccati datus est hic fomes originaliter est appetitus sensitiuus, sed diffusiue inuenitur in omnibus membris, quę seruiunt ei ad peccandum. *Repugnantem legi mentis meæ*, id est, legi Moysi, quæ dicitur lex mentis, inquantum consonat menti vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis: quia menti naturaliter indita est. *Et captiuantem me*, id est, tanquam seruum captiuum me ducentem, *In lege peccati*, id est, somitis, *Quæ*, scilicet, lex peccati, *est in membris meis*, diffusiue, vt dictum est. *Infelix*, id est, miser, *Ego homo*, propter peccatum, quod in me inhabitat, quantum ad mentem, quando sum peccator, vel quantum ad carnem, quando sum in gratia. *Quis me liberabit de corpore mortis huius*, id est, de dominio carnis, in qua est mors. *Gratia Dei*, scilicet. me liberabit: quia ex propriis viribus non possum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ est per peccatum, sed solum per gratiam dei quæ nobis datur. *Per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente*, id est, secundum rationem, *Seruio legi Dei*, ei consentiens. *Carne autem legi peccati*, inquantum caro mea secundum legem & inclinationē fomitis mouetur ad concupiscēdū.

Margin: F (section letter); Apoc.2.a. (beside "tis huius").

COMMEN-

A

COMMENTVM SEPTIMI CAPITIS.

An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit? Tex.

Osteaquam Apostolus præcedenti capite ostendit quod per gratiá christi liberamur à peccato, in hoc capite ostendit quod per gratiam christi etiam liberabimur à seruitute legis, & probat conclusionem in præcedenti capite positam, scilicet, Non estis sub lege, sed sub gratia: cuius sermonem interpolauit, vt responderet ad illam interrogationem: Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege? Ad propositam ergo conclusionem reuersus, proponit tanquam hypothesim documentum dicens: *An ignoratis*, id est, non est cur ignoretis, adeo enim manifestum est, quasi dicat, hoc cum sit necessarium scire, ignorare non debetis? Quia si quis ignorat, quæ sunt necessaria, ignorabitur. Vnde subdit: causam quare ignorare non debebant, dicens, *Scientibus enim legem loquor*. Quilibet enim tenetur scire legem, quæ illum tangit & obligat, Vnde supra dixerat: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Et theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, est crassa & culpabilis, nec excusat facientem oppositum. Hæc parentesis (*scientibus legem loquor*) dubium ingerit de qua lege loquebatur Apostolus. Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apostolus scribebat Romanis promiscue conuersis ex gentilitate & Iudaismo, qui omnes legem naturalem sciebant, & maxime matrimonii de qua exemplificat, à qua inductionem sumere proponebat. Aliis videtur quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam volebat demonstrare antiquatam fuisse. Id quod parentesis persuadet. Et quia lex Moysi non erat nota omnibus Roma-
B nis, sed solum ex Iudaismo conuersis, cum quibus Apostolus rem peculiarius agebat, vt pote qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum euangelio, quia à Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contradicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicens: *Quia lex in homine dominatur*, id est, obligat hominem quanto tempore viuit, scilicet, homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in via huius vitæ: secundum illud, legem statuit ei in via quam elegit. Ideo legis obligatio morte soluitur, in morte naturali hominis. sic exponit D. Chrysostomus. Expositio tamen Origenis magis videtur congruere intentioni Apostoli, refert enim ad legem id quod Apostolus dicit: Quanto tempore lex viuit, scilicet, in homine, habet vim obligatiuam. Dicitur autem lex viuere & mori in homine, secundum statum hominis: Quădiu homo manet in statu, cui data est lex, tandiu lex viuit in illo, id est, obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in statu militari, viuit in eo lex militaris, & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si vero homo legitime mutet statum militarem, homo quidem viuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non enim amplius obligat. Sic & lex matrimonii quandiu homo est in statu matrimonii, lex matrimonii in eo viuit, & obligat illum. Si vero vxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonii in eo mortua est, id est, non obligat eum vt bene consequenter explicat.

1. Co. 14. f — supr. 3. e. — Psal. 24. e

Nam quæ sub viro est mulier: viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri: vt non sit adultera si fuerit cum alio viro. Tex.

C

HIc per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesim siue documentum fundamentale, & manifestat per signum dicens: *Nam &c.* quasi dicat, dixi vobis quod obligatio legis durat viuente homine, in statu cui data est. Nam mulier quæ sub viro est, id est, sub potestate viri, lege diuina alligata est legi, qua tenetur conuiuere viro & obedire ei. Vnde Christus: Quos deus coniunxit, homo non separet. Si autem vir mulieris mortuus fuerit, Mulier soluta est à lege viri, id est, à lege matrimonii qua obligabatur viro. Cum enim vt Augustinus ait, nuptiæ sint bona mortaliū, non se extendit obligatio nuptiarū post vitā mortalē. Et propter hoc in resurrectione quando erit vita immortalis, neque nubēt, neq; nubētur. Ex quo patet quod si aliquis vxoratus moriatur, & resurgat, non erit vir mulieris, quæ prius fuerat eius vxor, nisi de nouo cōtrahat. Si autē obiiciatur illud: Acceperūt mulieres de resurrectione mortuos suos. Dicēdū quod ibi nō dicitur, Acceperūt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos. i. filios, prout mulier quædā per Heliā, & alia per Heliseū. aliter tamē est in sacramētis quæ imprimunt characterē, qui est quedā consecratio animæ indelebilis. Omnis autē cōsecratio manet, quādiu manet res cōsecrata, sicut patet de cōsecratione Ecclesię, vel altaris. Et ideo si baptisatus cōfirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodū resurgat, non debet iterū eadē sacramēta accipere. Deinde Apost. manifestat quod dixerat per signū, & primo quantū ad legem matrimonii,

Gen. 3. e. — Mat. 19. a — In lib. de nupt. & concu. — Mat. 22. e — Heb. 11. f. — 3. Reg. 17. — 4. Reg. 4.

quę durat in muliere viuente viro. Cuius signũ est quod vocatur adultera, si fuerit cũ alio viro carnaliter commixta. Vnde Hiere. Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid non polluta & contaminata est mulier illa? Consequenter inducit signum ostensiuum solutionis legis matrimonij per mortem alterius coniugum, dicēs: *Quod si vir eius*, scilicet, mulieris, *mortuus fuerit, liberata est mulier à lege viri*, id est, qua obligabatur viro con- D
1.Co. 7 f. uiuere, *vt non sit adultera*, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta, maxime si ei matrimonialiter coniungatur. Vnde Corinthiis scribens, ait: Si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat tantum in domino. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, tertiæ, & quartæ, ac consequenter, sunt secundum se licitæ, & non solum per dispensationem, vt videtur dicere D. Chrysost.
1.Tim.3.a qui super Math. dicit. Quod sicut Moyses permisit libellum repudij, ita & Apostolus secundas nuptias. Nulla est enim ratio. Si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti transire ad secunda vota? Quod autem Apostolus dicit: Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum, non ideo dicitur quod secundæ nuptiæ sint illicitæ. Sed propter defectum significationis, quia non esset vnus vnius, sicut Christus est vnus sponsus vnius Ecclesiæ. Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluatur matrimonium, quantum ad thorum, si pars cui facta est iniuria, velit: Non tamen quantum ad vinculum: quia hic dicit quandiu vir eius viuit, id est, superest, si fuerit cum alio viro, id est, marito iuncta adultera esset. Et idem dicendum esset, si vir qui iniuriam passus est, aliam duceret vxorem, adulter esset. Cum vnio siue vinculum matrimonij sit respectus, qui esse non potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Tex. *Ita & vos fratres mei mortificati estis legi per corpus christi: vt sitis alterius qui ex mortis resurrexit, vt fructificetis Deo*

HIc concludit propositum dicens: *Itaque &c.* quasi dicat, per hoc quod mortui & consepulti estis cum Christo per baptismum, & facti membra corporis eius, vt præcedenti capite dictum est, *mortificati estis legi*, id est, lex in vobis mortua est siue non habens vim obligandi, quantum ad figuralia. *Vt iam sitis alterius*, scilicet, Christi legi subiecti: *qui ex mortuis resurrexit*. In quo & vos resurgentes nouam vitam & nouum statum assumpsistis. Ideo non lege prioris vitæ siue status tenemini obligati. Ex præmissis Apostolus intendit construere talem syllogismum: Quicunque viuit in aliquo statu & ordine, quandiu viuit in illo, est subiectus legi illius status, & quamuis primum statum mutauerit, solutus est à lege illa. Sed Iudæus ante Christum passum viuebat in Iudaismo, & obligabatur legi Moysi, quæ figura erat euangelij. & per baptismum moritur Iudaismo: ergo tunc soluitur ab illa lege Moysi. Maior proba- E
supra.3.c. tur ex tertio capite vbi dicitur: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur: & per similitudinem de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiam manifesta
supra. 6.a est ex sexto capite, vbi dixit: Quicunque baptisati sumus &c. Remanet ergo conclusio vera. Consequenter ponit vtilitatem prædictæ liberationis, dicens: vt fructificemus Deo. Per hoc enim quod facti sumus membra Christi in Christo manentes, possumus facere fructum boni
Ioh. 15.a. operis ad honorem Dei, sicut palmes, quando est in vite, potest fructum ferre.

Tex. *Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.*

HIc ostendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Christum, impediebatur: quando eramus sub seruitute legis, hactenus narrauit, modo probat ex differentia inter vtrunque statum, & quem prius appellauit statum sub lege, modo nuncupat statum carnalem dicens: *Cum enim essemus in carne*, id est, subditi concupiscentiis carnis. hic vocat carnem, quod
Infra.8.b superius nominauerat veterem hominem: vnde infra, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. *Passiones*, id est, affectiones peccatorum, tum quia prius causæ sunt peccatorum: tum etiam post modum eorum effectus: *quæ per legem erant*, scilicet, notificatæ, vel etiam occasionaliter augmentatę, *operabantur in membris nostris*, id est, efficaces erant ad mouendum potentias & membra F
Iaco.4.a. nostra. Vnde D. Iacobus: Vnde bella & lites nonne ex concupiscentiis. & hoc *vt fructificarent*
supra.1.b. *morti*, id est, vt facerent fructum mortis, qui est ira, indignatio, tribulatio, & angustia æterna, vt
Iacob.1.b. dictum est. Et D. Iacobus, peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. & supra.5. per
supra 5.b.
supra. 6.d vnum hominem. & 6. stipendia peccati mors.

Tex. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.*

HIc ostendit quod prædicta fructificatio deo siue fructus apud deum, acquiritur ab his qui sunt liberati à seruitute legis, dicens: *Nunc autem soluti sumus*. s. per gratiam Christi, *à lege mortis* i. à seruitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis, vel quia condemnabat ad mortem
Heb. 10.c corporalem. Vnde Apost. Irritam quis faciens legem Moysi, absque vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur. vel potius dicitur lex mortis: quia per occasionem spiritualiter occidebat, eo quod præcepta daret & virtutem implendi non tribueret. *In qua detinebamur*. scilicet, quasi serui sub lege. Vnde galatis scribens ait: Prius autem quam adueniret fides, sub lege
Gala.3.d. custodiebamur. *Sed nunc*, ita, scilicet, *soluti sumus vt seruiamus in nouitate spiritus*, id est, in spiritu renouati

A renouati per gratiam Christi, per quam vt dicit Ezech. promissum est nobis cor nouum, & spiritus nouus: Dabo inquit cor nouum & spiritum nouum in medio vestri. *Non in vetustate litera,* *Eze. 36.a*
id est, non secundum veterem legem, vel non in vetustate peccati, quam litera legis auferre non
potuit. vnde psal. Inueteraui inter omnes inimicos meos. *Psalm 6.b*

SECVNDA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est?

IN hac secunda huius septimi capitis parte Apost. ostendit quod per gratiā christi liberamur à seruitute legis, & præueniendo obiectionem & inconueniēs, præmittit quandam interrogationem. Pseudo enim Apost. poterāt illum criminari ex hoc quod dixerat: legem iram operari, & legem subintrasse, vt abundaret delictum, & legem constituisse seruos peccati, & legem concitasse pasiones peccatorum &c. Quinimo & Manichæi ex hac D. Pauli (vt eis videbatur) vituperatione & proscriptione legis, suam fulciebant blasphemiam, quod lex vetus mala fuisset. Cum tamen à Deo fuisset edita, & à sanctis patribus suscepta & diligenter culta, ideo ipsemet Apostolus secum expostulat dicens: *Quid ergo dicemus*, id est, Quid ex prædictis colligemus & inferemus, nunquid intendimus dicere, aut aliquis potest ex dictis meis inferre, quod lex
peccatum sit, id est, peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit Hieremias esse vanas, quia *Hie. 10.a*
docēt vanitatē, vel dicatur lex peccatū eo quod ille, qui talem legem dedit, peccauit talem legē
ferendo. Hæc enim duo se inuicem consequuntur. Quia si lex peccatum docet, legislator feren- *Esa. 10.a.*
do peccat, & dignus est maledictione. Vnde Esaias: Væ qui cōdunt leges iniquas. Videtur autē quod lex peccatum doceat, si pasiones peccatorum sunt per legem, & si lex ducit ad mortem.

Absit. sed peccatum non cognoui, nisi per legem. *Tex.*

B HIc respondet interrogationi & obiectioni quæ posset fieri excludendo omnes rationes, quibus aliqua potest impingi macula culpæ legi, vel legislatori Deo, vel eius cultoribus dicens: *Absit*. Est responsio ad quæstionem, cuius affirmatio vsque adeo absurda est, vt potius abhominatione digna sit, & detestatione quàm responso: ad cuius intelligentiam sciendum est, quod si lex per se & directe causaret pasiones peccatorum & mortē, sequeretur quod lex esset peccatum, altero duorum modorum prædictorum. Non autem si lex duntaxat sit oc-
casio peccati & mortis. Verum lex de se & directe non erat causa huiusmodi pasionū & mor- *Psal. 18.b*
tis, neque peccatum docet, aut ad mortem ducit: Lex enim domini vt Dauid ait, immaculata est *Prou. 8.b.*
conuertens animas. Si enim vt salomon in persona Dei ait, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: multo magis deus iustas leges condidit. Non ergo dicimus quod lex peccatum sit. Sed quod lex per se & directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde
dicit, peccatum non cognoui nisi per legem, & supra dixit: Per legem enim cognitio peccati. *supra. 3.c.*
Et si de lege naturali hoc intelligatur, manifestum est: quia per legem naturalem homo iudicat *Eccl. 17.a.*
bonum & malum, secundum illud: Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit eis. Verum Apost. hic loquitur de lege veteri, quam significauit per vetustatem literæ. Ideo dicendum quod absque lege veteri, poterat quidem peccatum agnosci, secundum quod habet rationem inhonesti, id est, contra rationem existens. Non autem secūdum quod importat offensam diuinam à Deo puniendam: quia per legem diuinitus datā manifestatur homini quod Deo displicēt peccata hominū, ex hoc quod ea ꝓhibet & mādat ea puniri, vt fusius dictū est supra. 3. c.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. *Tex.*

HIc probat quod peccatum non cognoscitur nisi per legem. d. Nam concupiscentiam ne-
sciebam esse peccatum offensiuum dei & ab eo punibile, nisi lex diceret: *Non concupisces.* In *Exo. 20.c*
lege enim duplicem concupiscentiam inuenimus specialiter prohibitam, videlicet concupiscē-
C tiam illecebræ, qua vxor proximi violatur, & auariciæ, qua res proximi furto aut rapina auffertur, eo quod concupiscentia in his duobus peccatis habet quandā specialem cōmotionē ex maiori delectatione prodeuntē, quāuis etiam omnes inordinatę concupiscentiæ, siue desideria illi-
cita sint prohibita. Vnde Sapiens: Post concupiscentias tuas non eas. Et Aposto. præcedenti ca- *Eccle. 18.d*
pite, Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscētiis eius. Et *supra. 6.b*
inter huiusmodi concupiscentias, talis videtur esse ordo, quod concupiscentia siue appetitus & desiderium propriæ excellentiæ primatum tenet ex parte auersionis, ab incommutabili bono.
Vnde Sapiens: Initium omnis peccati superbia. Sed ex parte conuersionis ad commutabile bo- *Eccl. 10.b*
num concupiscentia boni vtilis maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, præstántque o- *Eccl. 10.d*
mnibus vitiis fomentum, quę dicitur concupiscentia oculorum, primatum tenet. Vnde & Apo- *1. Ti. 6.b.*
stolus dicit: radix omnium malorum cupiditas. concupiscentia vero cibi & potus, vindictæ & aliorum peccatorum, non habent tantam emphasin, neque commotionem, & absque concu-
piscentia propriæ excellentiæ & boni vtilis, siue pecuniarum, frigent. Eam ob rem D. Aug. cō- *Aug. 9.*
cupiscentiam dicit esse generale peccatū: ait enim bona lex quæ dum concupiscentiā prohibet, omnia mala prohibet. Exēplificat autē potius de cōcupiscentia, quā de homicidio, aut aliis peccatis. Quia forsan gētes credebant in sola cogitatione, quæ nisi in opus prodeat, nullū dat damnū alteri, nullā subesse rationē peccati, quāuis enim aliquādo ratio peccati in cogitatione fuisset lumine naturali cognita, vt est contra rationē honesti, in illo tamen seculo, quo lex Moysi data

fuit, offuſcata & pene obliteratã erat lex naturæ. Et quia homo etiã qui ſolum videt quæ foris D
patent, cõcupiſcentiam interiorem non prohibet, ideo ne putarent in ſolis cogitationibus non
eſſe peccatum, Apoſto. de concupiſcentia exemplum ponit, ad mentem reducens quæ christus
Mat. 5. d. dixit: Si quis viderit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Et de
Mat. 15. b corde exeunt cogitationes malæ &c.

Tex. *Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.*

HIc oſtendit quid ex lege Moyſi occaſionaliter ſequutum fuerit. ſ. omnis cõcupiſcentia. Ad
cuius intelligentiam videndum eſt, pro quo accipit hic Apoſt. peccatũ, quod dicit per mã-
datum fuiſſe operatum omnem cõcupiſcentiam Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui eſt initiũ
Apo. 12. a. & cauſa omnium peccatorum, qui traxit ſecum tertiam partem ſtellarum, qui ſeduxit Euam,
& per eam, Adam, qui & mouet appetitum ſenſitiuum ad concupiſcendum, ob quam cauſam
Ioh. 3. b. D. Ioh. dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quia vt christus ait: Homicida erat ab initio.
Ioh. 8. f. Verum quia Apoſt. nullam antea de diabolo fecerat mentionem, alijs videtur quod quodcunq;
Iacob. 1. b. peccatum apprehenſum, prout eſt in cogitatione, operatur concupiſcentiã ſuũpſius: ſecundum
illud, Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcen-
tia cum conceperit, parit peccatum &c. Sed melius dicendum quod accipit peccatum pro ſo-
mite peccati originalis, de quo ſupra 5. dixerat: peccatum per vnum hominem in hunc mundũ
intrauit, & per peccatum mors &c. Fomes enim, vt ibi dictum eſt, nihil aliud eſt quam appeti-
tus ſenſitiuus deſtitutus iuſticia originali, qui ſuapte natura inclinat ad proſequendum ſuauia &
delectabilia ſibi, etiam ſi ſint contra dictamen rectę rationis, quem Apoſt. hic vocat peccatum:
vel quia proceſſit à peccato originali, vel quia inclinat ad peccandum. Hæc potentia appetiti-
ua ſic, vt dictum eſt, deſtituta. operatur omnem concupiſcentiam. i. omnes prauas & inordinatas
affectiones furti, adulterij, homicidij, & omnes concupiſcentiæ gradus, prout inchoatur, in co-
gitatione, protrahitur ad delectationem, deinde ad conſenſum, & opus. Sed ad hæc operandum
ſumit occaſionem ex lege ſiue ex legis mandato, non quod lex vel mandatum ſit inſtrumentum
aut medium directum ad concupiſcendum, ſed videtur appetitui ſenſitiuo deſtituto, vt quod- E
Sup. 4. c. dam contrarium impediens eum à delectabilibus, ideo nititur depellere. Vnde dicit, Occaſio-
ne accepta. quia adueniente mandato, additur ratio præuaricationis: vbi enim non eſt lex, nec
Supra. 5. d præuaricatio: vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, vt dictum eſt ſupra in interpreta-
tione illius ſententiæ: lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Et eſt notandum quod non dicit
occaſione data ſed accepta. Quia ſi lex daret occaſionem operandi omnem concupiſcentiam,
eſſet mala: Ille enim qui dat occaſionem peccandi. ſcandalizat, & per conſequens peccat: ſecun-
Supra. 1. d dum illud, Digni ſunt morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Ille
autem dicitur dare occaſionem peccati ſiue ſcandalizare, quando facit vel proponit aliquod
opus minus rectum, vnde proximus ruit in peccatum, vt puta ſi quis loca inhoneſta frequenta-
Infr. 14. c ret. Vnde infra dicit: Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalũ. At ſiquis
rectum opus faciat, puta det eleemoſynam, accedat ad templum, vt oret, & alius ſcandalizatur,
ille non dat occaſionem ſcandali, nec peccat, ſed alius accipit occaſionem, & ſcandalizatur &
peccat. Cum ergo lex aliquid rectum proponat, & peccatum prohibeat, occaſionem peccandi
non dat. ſed homo occaſionem peccandi ex lege contra legis intentionẽ accepit. Et ideo pro-
ptet hoc non ſequitur quod lex peccatum ſit, vel quod ex lege peccatum proueniat, ſed magis
quod peccatum ſit ex parte hominis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligendum
eſt de paſſionibus peccatorum, quæ pertinent ad concupiſcentiam peccati, quod non ſunt per
legem, quaſi lex illas operetur vel ad eas inducat. Sed appetitus ſenſitiuus, qui hic peccatum di-
citur, eas operatur occaſione accepta ex lege. Et eadem occaſione dicitur lex mortis, non quod
lex mortẽ operetur: ſed quia peccatũ facit opera quę ducũt ad mortẽ occaſione accepta ex lege.

Tex. *Sine lege enim peccatum mortuum erat, Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* F

HIc manifeſtat quo modo peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiam. Et
Supra. 5. b primo deſcribit ſtatum ante legem, dicens: *ſine lege enim &c.* q. d. peccatum ante legẽ mor-
tuum erat, non quidem ſic quod peccatum non eſſet: quia vt dictum eſt. Per vnum hominem
peccatum in hunc mundum intrauit ante legem, ſed fuit mortuum, quantum ad cognitionem
hominis, qui quędam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata, vt offenſiua Dei, puta interiorem
concupiſcentiam. vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparationẽ
Supr. 4. c. ad id quod poſtea fuit. non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi non eſt
lex, nec præuaricatio: tunc enim non poterat accipere occaſionem operandi omnem concupi-
ſcentiam, quam data lege accepit. Talis ergo erat ſtatus ante legem quantum ad peccatum. Sed
qualis eſſet quantum ad hominem. ſubiungit dicens: *Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* Non
loquitur in perſona propria, cum ipſe non fuerit ante legem, ſed in perſona hominis deſtituti,
vel eorum qui fuerunt ante legem, & poſt legem. quod dupliciter intelligi poteſt. Vno modo
quantum ad hoc quod homini videbatur ex ſeipſo. Ex eo enim quod ignorabat peccatũ eſſe
Apo. 3. a arbitrabatur ſe viuere, & mortuus erat. Vnde D. Ioh. dicit peccatori. Nomẽ habes quod viuas,
& mortuus es. vel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ cõſecuta eſt occaſione legis,
Dicuntur enim minus peccantes viuere. In cõparatione ad eos amplius & abundantius peccãt.
Origenes. Vel ſecundum origenem intelligitur de lege naturali, quantum ad vſum, & refert ad ſingulos,

mortalium,

A mortalium, qui ante vsum rationis sunt sine lege quæ obliget.

Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum. Tex.

HIc describit statum sub lege dicens. *Sed cum, &c.* q.d. Cum data fuisset lex per Moysen, pec
catum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui incepit cognoscere peccatum esse,
quod prius non cognoscebat esse peccatum. Vnde Hiere. Postquàm ostendisti mihi, percussi Hier 31.d
femur meum, confusus sum, & erubui. Et signanter dicit, *reuixit*, Quia in paradiso homo habue-
rat plenam noticiam speculatiuam de peccato, quæ noticia per peccatum mortua fuit, & per le-
gem reuixit. Vel reuixit quantum ad virtutem siue efficatiam. quia data lege augmentata est vir-
tus peccati, siue appetitus sensibilis, qui ex lege sumpsit occasionem peccandi, vt dictũ est. Eam
ob rem Aposto. dicit legem esse virtutem peccati. Deinde describit statum hominis sub lege, 1.Co.15.g
cum dicit. Ego autẽ mortuus sum. quod intelligi potest dupliciter primo quãtũ ad cognitionẽ,
vt sit sensus, sum, id est, cognoui me mortuum siue peccatorem, & morte dignum. Alio modo
vt sit comparatio ad priorem statum, vt sit sensus *mortuus sum*, id est, magis morti obligatus sum
quàm ante, propter peccata occasione ex lege accepta commissa. vnde aliqualiter secũdum hũc
sensum veritatem continet, quod dictum est Moysi & Aaron: Vos interfecistis populum domi- Nu.16.f.
ni. ¶ *Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.* Ex comparatione vtrius- Tex.
que status, concludit hic euentum legis dicens: *Et inuentum est* secundum prædicta, *Mandatum
quod erat ad vitam* ex intentione mandantis & deuotione obedientis. Vnde per Ezechielem do- Ezechiel. 20.b.
minus: Dedi eis præcepta bona & iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Hoc inquit manda-
tum vitale. per peccatum, id est, per malam inclinationem fomitis, quæ in me erat, factum est ad
mortem, id est, mortis æternæ condemnationem. aludit ad id quod dicit Iob: Panis eius in vtero Iob.20.b.
eius vertetur in fel aspidum intrinsecus. ¶ *Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me,* Tex.
& per illud occidit. Resumit hic causam quasi manifestam per euentum præmissum, dicens: *Nam
peccatum, &c.* q.d. Hoc ideo contingit quod mandatum, quod erat ad vitam, fuerit mihi ad mor
tem. Quia peccatum, id est, fomes peccati siue appetitus sensitiuus occasione accepta per man-
B datum, seduxit me per concupiscentiam, quam in me operatus est, eo modo loquendi quo Da- Dan.13.f
niel dixit illi inueterato: Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. Et per illud
scilicet mandatum occasionaliter occidit me, & alios qui illius inclinationi contra legem con-
sentiunt. ¶ *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Concludit hic
propositum intentum, videlicet quod lex non solum non sit peccatum, sed vlterius quod sit
bona, tanquàm faciens cognoscere peccatum, & probibens ipsum. Et primo concludit quan-
tum ad totam legem, dicens *itaque. &c.* q.d. Ex præmisis patet quod lex quidem est sancta, id
est, munda & immaculata. vnde Dauid ait: Lex domini immaculata cõuertens animas. & Apo- Psal.18.b
sto. Scimus quia bona est lex. Secundo quantum ad particularia legis præcepta, quæ vt dictum 1.Tim.1.b
est, continet tria, scilicet cerimonialia, iudicialia, & moralia. Quantum ad cerimonialia dicit. Et
mandatum, scilicet legis cerimoniale *sanctum est.* homines ad sanctitatem, & cultum Dei ordinãs.
vnde dominus ait: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Quantum ad iudicialia dicit *iustum*, Leui.20.b
id est, verum & rectum. Vnde Dauid: Iudicia domini vera iustificata, &c. Quantum ad moralia Psal.18.c
vero dicit: *& bonum*, id est, honestum. vnde Psal. Bonum mihi lex oris super milia auri & argen- Psa.118.i
ti: quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideo totam legem sanctam nominauit.

Quod er[illegible]num est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat Tex.
[illegible]tum, per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat
[illegible] supra modum peccans peccatum per mandatum.

PRoponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis dicens: *Quod ergo, &c.*
q.d. Nunquid lex quæ per se bona erat, facta est mihi mors, id est, per se causa mortis, quod
C aliquis poterat male inferre, ex eo quod dictum est inuentum est mihi mandatum quod erat ad
vitam hoc esse ad mortem. Soluit per interrẽptionem & abhominationem dicens: *Absit.* Quia Math.7.c
id quod est secundum se bonum & viuificum, non potest esse causa mali, & mortis. Vnde Chri-
stus: Non potest arbor bona malos fructus facere. Concordat insuper id quod nunc dicitur cũ
eo quod supra dictum est, Non enim mandatum sic inuenitur esse ad mortem, quod mandatum
mortem operetur. Sed quia occasione accepta ab ipso appetitu sensitiuo, quod hic peccatum
nominatur, per mandatum mortem operatur occasionaliter. Et hoc innuit, cum dicit: *Sed pecca-
tum, vt appareat peccatum*, id est, fomes siue appetitus sensitiuus ad suauia, & delectabilia contra ra
tionem inclinans, ex hoc apparet & cognoscitur peccatum, id est, inordinatus, quia *per bonum ope
ratum est mihi mortem*, id est, per legem, quæ est bona, vel per legis effectum, qui est cognitio pec-
cati, quod est quoddam bonum occasione accepta. *Operatum est mihi mortem*, id est, actum fecit
quo dignus sum morte siue damnatione. *vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum*, id
est, vt fomes siue appetitus sensitiuus, per mandatũ siue adueniente mandato, occasione accepta
feruentius, & supra modum consuetum, siue abundantius peccet, quàm peccaret antequàm
mand atum siue lex esset. per hæc verba Aposto. declarat effectum, qui per accidens sequutus est
legem præter, imo contra intentionem legis, videlicet maior procliuitas siue promptitudo ip-
sius fomitis siue appetitus sensitiui ad malum, quia propter peccatum originale Adæ, sic desti-
tutus, & corruptus est ille appetitus, vt nitatur in vetitum, cupiatque negata. Ita quod quanto

plura lex negat & prohibet, tanto ardentius in illa feratur niſi frenetur ratione Dei, ſpeciali D auxilio adiuta.

TERTIA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Tex. *Scimus enim quod lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato.*

EXcluſis illis ex quibus lex videbatur eſſe mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte Apoſto. probat legem eſſe bonam, ex repugnantia inter legem & carnem, ſiue concupiſcentiam. Et primo ponit bonitatem legis, deinde conditionem hominis: dicit ergo. *Scimus enim* nos qui ſumus in diuinis verſari, *quod lex*, ſcilicet vetus ſiue Moyſi, *ſpiritualis eſt*, id eſt, ſpiritui & rationi hominis concors. Vel data à ſpiritu ſancto, qui in ſacris literis dicitur digitus dei,
Lu. 11. c. vt apud Lucam cum dicitur: Si in digito Dei eiicio dæmonia, &c Et in Exo. cum dicitur: De-
Exo. 31. d. dit dominus Moyſi duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei. Legem tamen nouam ſiue Euan-
Infra. 8. a. 2. Cor. 3. d. gelicam infra vocat legem ſpiritus vitæ, eo quod non ſolum à ſpiritu ſancto eſt, ſed etiam ſpiritus ſanctus imprimit cordi quod inhabitat, non autem inhabitabat tabulas lapideas. Deinde deſcribit conditionem hominis, dicens: *Ego autem carnalis ſum.* quod dupliciter exponi poteſt. Vno modo vt Apoſtolus intelligatur loqui in perſona ſua, ſiue in perſona hominis in gratia cõſtituti, alio modo vt intelligatur loqui in perſona hominis deſtituti, ſiue nondum per gratiam reparati. vtroque modo accipiendo hoc pronomen homo, pro ratione hominis, quæ eſt principale in homine. Et ſic vnuſquiſque homo dicitur eſſe ſua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipſa ciuitas, & rex regnum: quia ea quæ rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis ſit carnalis, homo dicetur carnalis. Dicitur autem ratio hominis carnalis du E
pliciter. Vno modo ex hoc quod ſubditur carni, eius deſideriis cõſentiendo, prout cũ dicitur:
1. Cor. 3. a. Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis. Ex hoc modo intelligitur de homine deſtituto, & nondum per gratiam reparato, qui poteſt de ſe dicere: Ego carnalis ſum venun-
Eſa. 50. a. datus ſub peccato, precio propriæ voluntatis implendæ. Vnde Eſa. Ecce in iniquitatibus venditi eſtis. Alio modo dicitur ratio carnalis, non ſubiectiue, ſed impugnatiue. Quia impugnatur à carne ſiue ab inferiori portione, etiam non volens: vt cum motus primo primi præueniunt
Gala. 5. c. iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita. Vnde Apoſto. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. & hoc modo poteſt exponi de homine in gratia conſtituto, ſenſualitate ſiue portione inferiori qui poteſt dicere: Ego carnalis ſum, id eſt, à carne impugnor, venundatus ſub peccato, ſcilicet originali: quia propter primum peccatum Adæ, quod dicitur originale, natura humana ſic deſtituta eſt, quod inferior portio ſiue ſenſualitas contra ſpiritum cepit aduerſari. Ex præmiſſis apparet quod duplex eſt portio in homine, ſcilicet ſuperior & inferior. Cum enim homo ſit compoſitus ex anima & corpore, Et anima illius ſit rationalis & ſpiritualis, ſequitur quod habet duplices potentias: quaſdam quæ ſe tenent ex parte corporis, & quæ habent organum corporeum in quo ſubiectiuantur, vt ſunt quinque ſenſus exteriores, quatuor interiores, appetitus cõcupiſcibilis, & iraſcibilis, & potentia ſecundum locum motiua. Agregatum ex illis potentiis dicitur portio inferior, & ſenſualitas, quæ fuit in Chriſto paſsibilis. & ideo ſecundum eam Chriſtus fuit viator, licet nullo prædictorum modorũ diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex peccato (quod nullo modo fuit in C[illegible]) proceſsit. Portio vero ſuperior dicitur aggregatum ex potentiis animæ non alligatis org[illegible]rporeo, quæ ſunt ſpirituales, prout ſunt intellectus & voluntas: & ſecundum has Chriſtus erat impaſsibilis, & comprehenſor: quia clariſsime videbat diuinam eſſentiam, cui in perſona filij hipoſtatice coniunctus erat. Nos autem hic ſecundum vtramque ſumus viatores. Portio tamen ſuperior, ſcilicet in F
tellectus & voluntas, habet imperare inferiori, quæ dicitur ſenſualitas. Et cum hoc fit & reſiſtitur ſenſualitati, homo dicitur ſpiritualis. Cum vero ſenſualitas, quæ eſt inferior portio, dominatur ſuperiori, & trahit eam ad deſideria ſua, homo dicitur carnalis. Non eſt tamen idem dicere portio ſuperior & inferior, quod ratio ſuperior & inferior: Quia ratio ſiue ſuperior, ſiue inferior eſt pars portionis ſuperioris, & nil aliud eſt quàm intellectus. Qui cum ſyllogiſat ex cauſis ſuperioribus, & æternis, dicitur ratio ſuperior, prout vero ſyllogiſat ex cauſis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis ſit venũdatus ſub peccato, & deceptus à peccato, id eſt, fomite, vel etiam à peccato actuali, vel diabolo: & ſumit probationem ex infirmitate hominis, quæ eſt manifeſta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui. Sic eſt de homine carnali. Igitur. Et poteſt exponi tam de homine deſtituto & peccatore, quàm de homine iuſto, & in gratia exiſtente. Peccator enim ſuggeſtione dæmonis vel paſſione, aut inclinatione peruerſi habitus ſeductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in particulari, quod ſcit non eſſe operandum in vniuerſali, & ſic operatur cõtra ſcien-
Luc. 12. f. tiam ſuam: qua ſcit voluntatẽ domini ſui, quam non implet. & ideo vt Chriſtus ait, Seruus ſciẽs voluntatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Et ſecundum hoc exponitur quod operor,

A operor,non intelligo,id eſt,peccata quæ facio non cognoſco,nec conſidero finem & malum ad quod me ducunt. Quia vt D.Dionyſius ait, Nemo intendens malum operatur. Iuſtus etiam in gratia conſtitutus in motibus primo primis, iudicium rationis præuenientibus operatur quod non intelligit,cum motus illi præueniant intellectum,& cum ſint corporales non poſſunt in inſtanti reprimi. Non tamen operatur mente conſentiendo. Et ſecundum hoc exponitur, Quod operor non intelligo,id eſt,non approbo.

Non enim quod volo bonum,hoc ago:ſed quod odi malum,illud facio. Tex.

HIc probat præcedentem propoſitionem,ſcilicet quod non intelligat quod operatur dupliciter per diuiſionem & per effectum.primo per diuiſionem eius, quod dixit:(Quod operor)ſub quo duo continentur,ſcilicet agere bonum, & agere malum.ad quod peccatum omiſsionis reducitur. Per effectum autem ex hoc quod dixit,non intelligo. Quia cum intellectus moueat voluntatem per modum obiecti,eo quod voluntas eſt de ſe cæca, & nihil poteſt velle,niſi ab intellectu dirigatur: velle eſt quodam modo effectus eius,quod eſt intelligere.vnde ſi non intelligo,videor ab extrinſeco agi & duci,prout ſeruus venundatus.dicit ergo primo quantum ad omiſsionem: *Non enim quod volo bonum hoc ago* & ſic omitto. Hęc verba prout & pręcedentia poſſunt intelligi & exponi tam de peccatore,quàm in gratia conſtituto. Verumtamen ad clariorem intelligentiam ſciendum eſt primo quod duplex eſt actio, videlicet completa & incompleta.Incompleta dicitur quæ ſolum eſt interior & exteriori,operę nō exercetur.Completa vero quando actio interior in actum proſilit exteriorem. Secundo aduertendū eſt quod voluntas etiam eſt duplex,ſcilicet completa,quam neoterici vocant efficacem:& incompleta ſiue ineſticax. Voluntas completa & eſticax eſt, quæ ſecluſo impedimento exit in actum: & ſic aliqua actio dicitur incompleta ex parte actionis,quæ eſt completa ex parte voluntatis: vt cum quis vult dare eleemoſynam,putans ſe habere pecunias in marſupio, occurret pauper, mittit ma- 1.2.q.13. ar.4.ad.1

B num ad marſupium,& inuenit pecunias deprędatas:eſt tamē taliter diſpoſitus quod daret ſi haberet.Illa voluntas eſt efficax,licet non det eleemoſynam propter impedimētum.& ſic actio eſt completa ex parte voluntatis,& non ex parte operationis:quia pauper non recipit. His ſuppoſitis exponendo hæc verba de homine peccatore,poteſt dicere. Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & ineſticaci, ſiue in vniuerſali,Non ago exterius actione completa, & in particulari,inſurgentibus paſsionibus.Scio in vniuerſali dandam eſſe eleemoſynam extremè indigenti,& elicio voluntatem dandi. Occurrit extremè indigens,inſurgit paſsio auaritiæ, & ab illa ſeductus non do eleemoſynam,& ſic non ago bonū quod volebā prius in vniuerſali. Intelligi & etiam exponi poteſt de homine iuſto,qui poteſt dicere ego per Dei gratiam iuſtificatus non quod volo bonum,hoc ago:quia vellem cum quiete & trāquillitate animi ſemper Deo deſeruire, & non facio, diſtractionibus & paſsionibus inſurgentibus ex fomite ſiue concupiſcentia peccati originalis impedientibus. Quo ad commiſsionem vero & malum dicit: *Sed quod odi malum, hoc facio.* Quod ſi intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuerſali,& de actione completa in particulari, vt ſit ſenſus: Ego odi malum adulterij, & nollem eſſe adulter in vniuerſali,id eſt, tamen paſsionibus inſurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iuſto,debet intelligi de actione imperfecta,quæ cōſiſtit in ſola concupiſcentia præueniente iudicium rationis, & de perfecto odio.de quo Pſal. perfecto odio oder[illegible]os.& ſecundum hoc ſenſus Apoſto.talis eſt: Ego iuſtus malum quod odi facio,id eſt,illo[illegible]us concupiſcentiæ primo primos,quos deliberate & perfecte habere nollem, habeo. ¶ [illegible]ia Lutherani & neoterici hæretici ex peruerſo huius copulatiue intellectu,negant liberum hominis arbitrium, maxime in homine peccatore, dicentes ipſum eſſe claudum & non poſſe niſi claudicare & male agere:& ſic in omni opere quantumcumque bono etiam dando eleemoſynam & honorando parentes peccare,quod eſt hæreticum & abſurdiſ- Pſa.138.d

C ſimum.Ideo hoc loco materiam liberij arbitrij duxi inquirendam. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale eſt determinatum ad vnum, ſic quod non poteſt tendere niſi in vnum, & non ad plura oppoſita: prout lapis qui eſt naturaliter determinatus ad locum deorſum, & ignis ad locum ſurſum: & ſic nec lapis aſcendere, neque ignis deſcendere poteſt,neque lapis non deſcendere,neque ignis non aſcendere.Ideo lapis non libere ſed naturaliter ſiue neceſſario deſcendit: & ignis etiam non libere, ſed naturaliter & neceſſario aſcendit.Liberum autem dicitur quod non eſt determinatum ad vnum, ſed eſt indeterminatum & indifferens,potens ſe habere ad plura etiam oppoſita, & ſic poteſt agere & non agere: agere hoc vel eius oppoſitum. Et omnia quæ huiuſmodi ſunt & poſſunt ſe determinare ſeipſa,ſunt intellectualia & libera. Et ſic Deus eſt maxime liber,quamuis peccare nō poſſit: quia habet liberum arbitrium perfectiſsimum,immutabile & indefectibile. Quia(vt dicit Anſelmus.)Poſſe peccare non eſt liberum arbitrium,nec pars liberi arbitrij, ſed potius defectus perfectionis liberi arbitrij,& ſignum eius. Et quia Angeli ſunt intellectuales creaturæ, habent ex natura ſuā liberum arbitrium vertibile ante electionem,poſt electionem vero adhuc habent liberum arbitrium,ſed non vertibile ad bonum & ad malum. Angeli enim boni,qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatum in bonum: ſic quod ad plura & diuerſa bona ſunt indifferētes, & ad malum determinari non poſſunt, nec peccare: & oppoſito modo mali. Cum autem homo ſit intellectualis,neceſſe eſt dicere quod ex natura ſua Anſelmus.

& in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile: arbitriū vero Angelorum est vertibile ad bonum & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est vertibile ante electionem & post ad bonum & ad malum, quamdiu est in via, siue vsque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo secundum merita vel demerita, prout in Angelis in completa electione. Vnde Damascenus dicit quod fecit in Angelis casus, facit in hominibus mors: & iuristę dicūt quod voluntas hominis vsque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, vt habetur in c. Cum Marte extra de celebratione missarum. Et Sapiēs. Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. comparat enim hominem arbori, quæ quamdiu plantata est, potest inclinari ad opposita per lentos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quamdiu viuit vita mortali, inclinari & mutari potest ad bonum & ad malū, sed postquàm ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad austrum, id est, in amore & charitate Dei, quæ per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet firmatus in bono. Si vero ad aquilonem, id est, in statu peccati mortalis, etiam ibi semper erit, scilicet firmatus in malum. ¶ Hominem autem etiam in peccato mortali existentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari potest, scilicet experientia, ratione, & sacrę scripturæ authoritatibus ac Ecclesiæ Catholicæ determinationibus, prout deductum est supra. 1. c. interpretando illud, propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. ¶ Reliquum ergo nunc est dissoluere & enucleare maxime hunc locum, quem Lutherani habent pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionem faciat. Quia, vt diximus, si Apostolus intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de volitione & odio perfectis & in particulari, sed de volitione & odio icompletis & in vniuersali, vt sit, sensus: quod volo bonū in vniuersali, non ago perfecte in particulari, passionibus insurgentibus, non cogentibus sed allicientibus. Nā vt dixit dominus Cain: subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio: Quod odi malum in vniuersali incompleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particulari, insurgentibus passionibus concupiscentiæ allicientibus, & non necessitantibus, vt dictum est. Ad hoc autem quod obiiciunt ex 8. huius epistolæ ca. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. dicendum quod cum Deus disponat omnia suauiter, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera libere. Ideo non sic aguntur filij Dei quin libere concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, dictum est supra 6. c. exponendo illud. Gratias autem Deo quod serui fuistis peccati, quod seruitus peccati non tollit omnino libertatem: quia non necessitat, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quæ adduci possunt, satisfacit similitudo data supra c. 1. de infirmo cum distinctionibus sequentibus eam, scilicet complete, perfecte, & incomplete, atque imperfecte, & in his quæ facilia sunt, & non habent resistentiam. Item quod bona nostra sunt principaliter à Deo, non totaliter. vide amplius infra hoc eodem capite super verbo, nunc autem.

Damascenus. Eccl. 11. b. Iacob. 1. b. Gen. 4. Infra. 8. c. Sap. 8. a. Ioh. 8. d.

D

E

Tex. *Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est.*

CONcludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: *Si autem &c.* q. d. Si facio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in vniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi, id est, voluntas mea est cōcors legi, quæ hoc ꝓhibet quod ego nolo. & [illegible] cōsentio legi quòd bona est. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum ra[illegible] est ad volendum bonum, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam vel g[illegible]m: & vtraque inclinatio est bona. Vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, præcipiendo bonum, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

Prou. 4. a.

Tex. *Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* F

PRobat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet quod sit carnalis venundatus sub peccato, & quasi aliqualiter seruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed agitur à peccato. Ille enim liber dicitur, qui est dominus, & per seipsum agit & nō agitur, neque ducitur ab alio. Ideo dicit *Nunc autem.* q. d. Dictum est quod per intellectum & volūtatem, id est, secūdum portionem superiorem, consentio legi quòd bona est. Nunc autem dum contra legem facio, iam secūdum eādē portionem & rationē nō operor illud quod facio cōtra legē, sed quod inhabitat in me peccatū. Et hoc quidē manifestū est in homine in gratia cōstituto, quo ad motus cōcupiscētiæ primo primos, qui præueniunt iudiciū rationis, quod portio superior, cū præueniatur ab illis, nō operatur illos, sed fomes, id est, appetitus sensitiuus, qui inhabitat, elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationē (per quā dicitur homo) operatur. Ideo motus cōcupiscētiæ, qui nō sunt imperati à ratione, sed à fomite, nō operatur homo sed fomes peccati. quod hic ab Aposto. vocatur peccatum quod inhabitat. ¶ Ex hoc loco perperam intellecto, multi heretici sumpserūt occasionē erroris. Aliqui quod semper simus in peccato & in ira Dei, etiam si simus iustissimi, sed Deus nō imputat, vt supra 4. c. recitauimus & improbauimus, exponēdo illud Dauidis ab Aposto. allegatum: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Alij vero Manichæorum errorem renouātes, dixerunt quod nos nihil operamur, sed mere passiue nos habemus, Attribuētes deo tanquàm primo principio bono, omnes operationes bonas.

A nas. Et diabolo tãquàm primo principio malo,omnes operationes malas. Isti nõ egẽt improba-
tione,cum euidẽs sit in lumine naturali,& naturali ratione demõstrari posit: vnum tãtũ esse pri Arist. 8. phy.
mum principium omnium rerum. Neoterici vero hæretici præmissis peiores,nõ verẽtur dicere
nõ solum mere passiue nos habere in operationibus nostris, sed etiam omnes operationes tam
bonas quàm malas à deo esse ,ita vt nõ magis sit opus dei cõuersio D.Pauli, quàm perditio Iu
dæ.Horum blasphemus error & hæresis,nõ solum ratione naturali, sed etiã plurimis sacræ scri-
pturæ testimoniis reprobatur.Manifestũ est enim potẽtias à Deo esse datas animalibus ad ope-
rãdũ operationes ꝓprias,ꝓpter quas dicũtur & ipsa animalia operari, vegetare,generare, vide-
re, audire,comedere,moueri,& sic de aliis. Nec dicimus deum portare bladũ ad molendinum,
nec ipsum moueri,cum asinus bladum portat & mouetur,licet effectiue cõcurrat ad motum &
delationẽ.Et si asinus in illa delatione nihil operaretur,frustra esset ei data illa vis motiua, quod
est absurdum,cum deus & natura nihil faciãt frustra. Est etiam hic error oppositus ei quod scri
bitur apud Marcum: Illi autem profecti prędicauerunt vbique domino cooperante,&c.Si deus Mar. vl. d
cooperabatur, sequitur quod etiam Apostoli operabantur . est etiam contra illud D.Ioh.in 3. 3.Ioh. b.
Epistola:Nos ergo debemus suscipere huiusmodi,sicut cooperatores veritatis . Et contra illud 1.Cor.15.b
Aposto. Gratia dei in me vacua nõ fuit,sed abundantius omnibus illis laboraui, nõ ego(scilicet
solus)sed gratia dei mecum. Aduersatur etiam illi quod dicit Aposto. Vnusquisque propriam 1.Cor.3. b.
mercedem accipiet secundum laborẽ suum. Præterea si nos nihil operaremur,quomodo dixis-
set Christus Pilato : A temetipso hoc dicis,an alij tibi dixerunt de me . Et D.Ioh.de Caypha Ioh. 18 f.
loquens scribit : Hoc autem a semetipso non dixit,sed cum esset pontifex Anni illius,prophe- Ioh.11 g.
tauit,&c.Ergo poterat aliquid à semetipso dicere. Insuper Aposto.supra dixit,Gentes quæ le Supra.2.c.
gem non habent,naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.Non abs re ergo hic error condemnatus
fuit in Concilio Tridentino,Sessione 6.canone 4.vbi dicitur. Si quis dixerit liberum huminis
arbitrium a deo motum nihil cooperari,assentiendo deo excitanti atque vocanti, quo ad obti-
nendam iustificationis gratiam,se disponat ac præparet,neque posse dissentire si velit , sed ve-
B lut inanime quoddam nihil omnino agere mereque passiue se habere, Anathema sit. Et canone
6.dicitur. Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere,sed mala opera,ita
vt bona deum operari non permissiue solum,sed etiam proprie & per se. vt sit eius proprium
opus non minus perditio Iude quàm vocatio Pauli, Anathema sit. Nec obstat id quod dicit
Esa.26.c.Omnia opera nostra operatus in nobis domine . Nec illud Aposto. Phil. 2. Deus
est qui operatur in vobis velle & perficere,quia vterque intelligit de operibus bonis. Nam vt
dicit Oseas,13.c.perditio tua ex te Israel,tantum in me auxilium tuũ. vel si intelligatur de malis,
debet intelligi secundum substantiam operis, & non quantum ad deformitatem.& de bonis
principaliter.Et id quod Aposto.hic dicit,Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me,nul
lo modo fauet : quia proprie intelligitur de homine iusto,vt supra expositum est, cum actiones
sunt suppositorum & non potentiis.vnde manifestum est hominem iustum illos motus primo
primos per appetitum sensitiuum operari,sed non libere,& inquantum rationalis, cum præue-
niãt deliberationem rationis, à qua dicitur homo.sed operatur illos inquãtũ animal. Et hoc he
ne innuit Aposto.cũ ait : Si quod nolo, vt ratione vtens,facio vt animal.Iam non facio,vt homo
sed quod inhabitat in me peccatum,id est,ex inclinatione fomitis siue appetitus sensitiui. Si ve-
ro loquamur de homi[illegible]ccatore, non potest proprie intelligi: quia id quod homo peccator
non vult in vniuers[illegible]m, cõsideratis omnibus circunstantiis. volendo illud malum in par-
ticulari, ratio eius pe[illegible] consentit, & ideo ipsemet operatur. Vnde D.Aug.ait. Multum fal-
litur homo qui consen[illegible]ns est concupiscentiæ carnis suæ, & quod illa desiderat decernens fa-
cere, & statuens putat sibi adhuc esse dicendum. Non ego operor illud,cum Oseas dicat:Per- Osee.13. c.
ditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum . Potest tamen improprie exponi dè
C homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti, quod secundum proprietatem suã
mouet : non autem mouenti quod agit, vel mouet secundum proprietatem alterius, à quo mo-
uetur. Manifestum est autem quod ratio hominis secundum illud quod est sibi proprium, non
inclinatur ad malum, sed solum secundum quod mouetur à concupiscentia.& ideo operatio
mali, quam ratio facit, prout est à concupiscentia victa, attribuitur principaliter rationi , quæ
hic per hominem intelligitur, eo quod concupiscentia non posit vincere rationem , nisi ratio
sic subiiciat illi,quia.vt dictum est,subter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari impro-
prie,eo quod allicit & inclinat rationem ad se,& est causa sine qua non . Dicitur autem pecca-
tum inhabitare in homine,non quod peccatum pro formali sit res aliqua , cum sit priuatio bo-
ni,sed per effectum : quia effectus eius manet in homine,scilicet appetitus sensitiuus destitutus
ex illa destituti one,inclinatus ad prosequendum delectabilia sibi contra dictamen rectæ ratio-
nis. Et hoc modo per effectum spiritus sanctus etiam habitat in nobis : quia gratia, & charitas
quæ est effectus spiritus sancti, manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Tex.

HIc probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum , quod homo facit . Et
hæc probatio est satis manifesta,si verba referantur ad hominem in gratia constitutum,qui
per gratiam Christi liberatus est à peccato, vt dictum est supra 6. Quia gratia dei non habitat Supra.6.b

Infra.8.b. in carne, sed in mente. Vnde infra 8. dicitur: Quod si Christus in nobis est. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem viuit propter iustificationem. Igitur in carne adhuc dominatur peccatum, quod operatur concupiscentias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori simul cum membris. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, & repugnat illi, dicit ergo, Assertum est quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id est, fomes, siue Appetitus sensitiuus in me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia scio per rationem & experimentum habeo, quod bonum, scilicet gratiæ, quo reformatus sum, non habitat in me. Et ne intelligatur secundum rationem & in mente exponit, hoc est in carne mea, Nam in me, id est, in corde meo & mête, siue in portione superiori, hoc bonum inhabitat. vn- D

Ephes.3.d. de Ephe. scribens dicit: Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Vnde patet quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis, qui dicunt carnem non esse bonam secundum naturam, & ita non esse creaturam Dei bonam. Non enim Aposto. hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quo à peccato liberamur. Si vero hæc verba intelligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed tunc superflluit illa expositio. (hoc est in carne mea) cum certum sit quod bonum gratiæ non habitat, nec in carne, nec in mente, hominis peccatoris. Cum autem Apostolus non fuerit superflue locutus, apparet quod in præcedentibus intendebat loqui de homine iustificato. Si vero obiicatur quod homo iustificatus habet in appetitu sensitiuo duas virtutes infusas, & duo dona spiritus sancti, quæ secundum D. Tho fluunt à gratia, sicut potentiæ ab anima, habet enim in appetitu concupiscibili virtutem temperantiæ, & donum timoris. & in appetitu irascibili virtutem fortitudinis & donum spiritus sancti, qui dicitur fortitudo, Et per consequens in carne, siue in portione inferiori hominis iustificati habitat aliquod bonum gratiæ. & tamen Aposto. hic vniuersaliter negat. Dicêdum quod Aposto. hic solum intendit excludere bonum, quod totaliter impedit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitum sensitiuum rationi, vt nullo modo possit aliquid concupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in Adam, & erit in beatis. E

Tex. *Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.*

EXplicatius hic declarat quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate hominis. Facultas ostenditur ex actione, & difficultas ex impedimentis vel defectu virtutis. Primo igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis potestate. vnde dicit: Velle mihi adiacet, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in potestate hominis quàm eius voluntas, vt D. Aug. dicit. Deinde ponit difficultatem seu deffectum virtutis, dicens: *perficere autem bonum non inuenio*, pasionibus carnis contra spiritum & voluntatem insurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, cum caro insurgat & resistere nitatur, quantum potest, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia pasiones in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ voluntati tendenti in bonum morale, connaturale & facile prout supradictum est. Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod, scilicet potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona connaturalia faci[illegible]ia, [illegible] medere, bibere, plantare vineas, ædificare domos, dare eleemosynam ex pietate natu[illegible]rare parentes, nutrire filios, vt dictum est Ad bonum autem arduum & difficile, vt [illegible] pasionibus inclinantibus ad malum, potest sine gratia gratum faciente, non tamen ab[illegible]q[illegible] speciali Dei auxilio & concursu, qui concursus specialis est gratia gratis data: Et ideo vocatur à D. Tho. & Augustino, auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id est, meritorium non potest absque gratia gratum F

Hier.10.d faciente, ideo dicit hic *perficere autem bonum non inuenio*, scilicet in mea potestate. & ideo Hiere.

Prou.16.b dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomon. Post-

Phil.2.b. quàm dixit cor hominis disponit viam suam: sed domini est dirigere gressus eius. Et sic de-

Esa.26.c. bet intelligi illud Aposto. Deus operatur velle & perficere pro sua bona voluntate: & illud

Tren.3.d. Esa. Omnia opera nostra, scilicet perfecta operatus es in nobis domine, principaliter. Et illud

Infra.9.c. Hiere. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. & illud infra 9. Non est currentis neque volentis, scilicet velle & currere perfectum sed miserentis dei. Et ideo hæc verba *Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio* non possunt aliquomodo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initium boni operis etiam meritorij est à nobis, inquantum volumus bonum: perfectio autem est per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium, debet intelligi velle adiacet mihi, scilicet per gratiam reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio. vel potest intelligi de perfecto & continuato bono vsque ad finem. absque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato originali conceptus continuare

1.Ioh.1.e. & perseuerare potest. Vnde D. Ioh. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & Salomon:

Eccle.7.c. Non est homo qui faciat bonum, & non peccet, scilicet aliquando: ad perseuerandum enim vsque ad finem requiritur speciale auxilium. possunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quàm proficiant. Si vero referantur ad hominem peccatorem gratia destitutum, sic exponi possunt, vt velle accipiatur pro voluntate incomple-

ta

A ta & vniuerſali, quæ ex inſtinctu naturæ ſiue ſynderesi in quibuſcunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum. Vnde Philoſo. bonum eſt quod omnia appetunt. Sed illud velle adiacet homini quaſi infirmum, niſi gratia Dei voluntati tribuat efficatiam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis vel diſponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Non ſumus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis aliquid cogitare, ſcilicet perfectè & meritoriè: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt, vt ex contextu apparet. Poſſumus tamen aliquid ex nobis, cum concurſu generali Dei, cogitare de his quæ ſunt connaturalia vt dictum eſt. 1. Ethic. 2. Co. 3. b.

Non enim quod volo bonum, hoc facio, ſed quod nolo malum, hoc ago. Tex.

HIc explicatius declarat quod perficere bonum non venit ex actione hominis, quæ eſt ſignum & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo non inuenit perficere bonum: quia nõ agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult, quod fuit ſuperius expoſitum.

Si autem quod nolo, illud facio: non iam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Tex.

REſumit concluſionem quam præmiſerat, & quam iam expoſuimus. Sed aduertendum quod ex vno & eodem medio Apoſtolus concludit duo, quæ ſupra poſuerat, ſcilicet bonitatem legis, & dominium peccati. Primò dixit: ſi autẽ quod nolo illud facio, conſentio legi quod bona eſt. Secundo, cum dicit hic: *Si autem quod nolo, illud facio, non iam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*. Quarum duarum concluſionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex ſpiritualis eſt. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Sed primam concluſionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, nolo ſcilicet, ſecundum rationem quæ lex prohibet, ex quo patet legem eſſe bonam. Sed ex parte eius quod dicit, facio, concludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Inuenio igitur, legem, volenti mihi facere bonum quoniam mihi malum adiacet. Tex.

B OStenſo prius quod lex ſit bona, eo quod concordat rationi: in hac 4. huius cap. parte Apoſto. infert duas concluſiones ſecundum duo quæ propoſuerat. Primum fuit quod lex ſpiritualis eſt: & probato quod ſit bona, intendit probare ex illa bonitate quod ſit ſpiritualis. ratiocinatur igitur ſic: *inuenio*, ſcilicet per experimentum, legem, ſcilicet Moyſi conſonam mihi volenti facere bonum, id eſt, rationi meæ quæ ſpiritualis eſt, per quam bonum approbo, & malum deteſtor, dum & ipſa lex mandat bonum, & prohibet malum. Et hoc ſcilicet fuit neceſſarium, *quoniam*, id eſt, quia, *malum*, id eſt, peccatum vel fomes peccati, *mihi adiacet*, id eſt, iuxta rationem meam iacet, quaſi carnem meam inhabitans. Vnde Micheas: Ab ea quæ dormit in ſinu tuo (id eſt à carne) cuſtodi clauſtra oris tui. Neceſſitas ergo legis eſt ex parte mali adiacentis: Si enim bonum gratiæ eſſet ex vtraque parte ſuperiori & inferiori portione iuſtificati hominis, inueniret homo ſpiritualis legem vtilem, ſed ex parte contrarietatis in homine exiſtentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iuſtificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibendum pronitatem peccati, quæ ſe tenet ex parte carnis ſiue exterioris hominis. Ideo ſubdit, *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem.* Hic declarat ſpiritualitatem legis per ſignum dicens: *Condelector, &c.* Nullus enim delectatur niſi in eo quod eſt ſibi conueniens: homo autem delectatur in lege ſ[illegible] interiorem hominem, id eſt, portionem ſuperiorem ſiue rationem & mentem quæ in [illegible]omo dicitur. Non quod anima ſit effigiata ſecundum formam hominis, vt Tertulian[illegible]t, vel quod ipſa ſola ſit homo, vt Plato voluit, dicens: quod homo eſt anima vtens corpore. Sed quia id quod eſt principalius in homine dicitur homo. Hoe eſt autem mens ſiue portio ſuperior, quæ ſolum comprehendit duas potentias ſpirituales non vtentes organo corporeo, ſcilicet rationem & voluntatem: quæ nonnunquam ſub ratione compre-
C henditur, licet principalius in homine ſecundum exteriorem apparentiam ſit corpus, ſic exterius effigiatum cum potentiis ſenſitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed ſecundum rei veritatẽ illud dicitur principalius, quod eſt intrinſecum, prout mens ſiue ratio & voluntas rationi cõformis, quæ hic dicitur homo interior. Cui, vt Pſal. dicit, ſuauia ſunt eloquia Dei. Secundum illud, Habentes ſolatio libros ſanctos, qui in manibus noſtris ſunt. Mich. 7. b Pſ. 118. 11. Mac. 10. b

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Tex.

ALiam concluſionem hic ſubiungit correſpondẽtem ei quod ſupradixerat. Ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Ad cuius intelligentiam, ſciendũ eſt quod in præcedenti diſcurſu, & hic Apoſtolus ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppoſitas, ſcilicet legem dei, & legem mentis, ex vna parte: & legem peccati, & legem membrorum, ex alia: lex Dei & lex mentis differunt, ſicut effectus & cauſa: quia lex mentis eſt effectus legis Dei: lex enim mentis ſiue naturalis nihil aliud eſt quam participatio legis æternæ Dei. conueniunt autem quia lex mentis ſiue naturalis concordat cum lege æterna Dei, & ſubdit hominem legi æternæ Dei, & ſic ſe conſequuntur. Lex autem peccati & lex membrorum, etiam ſe conſequuntur, & habent oppoſitos effectus. Quia ſicut lex mentis ſubdit hominem legi æternæ Dei, ſic etiam lex mẽbrorum ſiue carnis, ſubdit hominem legi peccati. Et quanuis tã lex peccati quam lex carnis ſunt in membris ſiue in portione inferiori, differunt tamen in hoc quod lex carnis

est naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona, scilicet eis suauia & delectabilia, secundum sensum vel appetitum. Lex vero peccati, est pœna peccati originalis, & est deordinatio earundem virium derelicta ex perditione iustitiæ originalis, & sic non distinguūtur materialiter siue subiecto, sed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes siue appetitus sensitiuus, destitutus iustitia originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum siue carnis, dicitur idem fomes siue appetitus sensitiuus, inquantum est inclinatus ad prosequēdum delectabilia sibi, contra dictamen rectę rationis. Verum nec lex carnis siue membrorum, nec lex peccati dicuntur proprie leges, sed duntaxat metaphorice & similitudinarie propter duplicem similitudinem. Prima, quia quemadmodum lex inducit ad bonum faciendum, sic fomes ad peccandum. Secunda similitudo est, quia quemadmodum lex ligat, sic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Potest etiam esse similitudo per comparationem ad causam: quia cum fomes sit quædam pœna peccati duplicem habet causam: Primam quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legem, quæ est fomes, imposuit, prout dominus seruo victo legem imponit. Alia causa fomitis est Deus, qui hanc pœnam Adæ peccanti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & seminalem rationem descendentibus imposuit, vt rationi eorum inferiores vires non obedirent despotice. Et secundum hoc ipsa inobedientia inferiorum virium lex quodammodo dicitur, inquantum est pœna per legem diuinæ iustitiæ introducta, prout iusti iudicis sententia quasi lex reputatur: secundum illud, Et factum est hoc ex die illa & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israel vsque ad hanc diem. Et hæc quædam lex peccati siue fomitis est materialiter diffusa in omnibus potentiis sensitiuis, & membris, quæ omnia per iustitiam originalem omnino subdebantur rationi, & ex eiusdem iustitiæ originalis amissione sunt deordinata, & resistunt rationis imperio. principalius tamen appetitus sensitiuus, tam concupiscibilis quam irascibilis, qui dominantur aliis membris quæ deseruiunt concupiscentiæ ad peccandum, prout dictum est supra 6. cap. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum siue peccati, habet duos effectus, scilicet resistere rationi, & eam captiuare, id est, vehementer inclinare ad peccandum. His suppositis facilis erit intellectus Apostoli, *Video, &c.* quasi dicat, Assertum est quod lex spiritualis est, Et ego carnalis venundatus sub peccato, hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis, scilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id est, legi naturali quæ conformatur legi Dei Mosaycæ vel Euangelicæ secundum exigentiam temporis, & captiuantem, id est, vehementer, non tamen necessario, me inducentem in legem peccati, id est, ad committendum peccata, & perseuerandum in illis. Magna enim vi fertur in sensibilia vt voluntatem extra lineas rationis trahat, vt fiat mancipium peccati & mortis. ¶ *Infelix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati, & mouet dubitationem in qua primo fatetur suam miseriam, cum dicit: *Infelix homo*, quod quidem est per peccatum quod habitat in homine, siue quantum ad carnem tantum, prout in homine iusto, siue quantum ad mentem & carnem simul, vt in peccatore. Vnde Salomon, Miseros facit populos peccatum. & Dauid: Miser factus sum, & curuatus sum vsque in finem, scilicet vitæ. Deinde quærit dicens: Quis me liberauit à corpore mortis huius? Quæ interrogatio videtur esse hominis iustificati, se miserum profitentis, ratione carnal[illegible]um insurgentium pro sua liberatione suspirantis, prout alibi dicebat: Cupio dissolui & [illegible] Christo. Et Dauid qui dicebat: Educ de carcere animam meam. Sciendum tam[illegible] corpore hominis potest considerari natura ipsius corporis, quæ est conueniens animæ, [illegible] quo ad hoc non vult anima separari seu expoliari, sed potius superuestiri: & sic non suspirat vt liberetur à corpore absolute, sed à corpore mortis huius, hoc est à corpore, quatenus ministrat mortem: est enim quędam mors pati sensualitatis motus ac etiam corruptio corporis, quod aggrauat & ideo secundum hoc signanter dicit de corpore mortis huius. ¶ *Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrū.* Respondet hic præmissę interrogationi, dicens quod homo non potest liberari à corpore mortis huius, siue à corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis viribus, sed solum per gratiam Christi, qui est filius naturalis, & potest nos liberare. Vnde dicebat. Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Ideo dicit, *Gratia Dei*, scilicet liberabit, *per Iesum Christum*, per quem gratia & veritas facta est. Hæc autem gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo quia facit quod corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo vt corruptio corporis totaliter tollatur in resurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori. Gratia liberabit me de corpore mortis huius, id est, liberabit me à peccato originali, in quod est anima inducta ex corruptione corporis, sed à culpa illa iam iustus liberatus est. Vnde competit ei dicere: Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius, vt. s. in corpore meo nō sit infectio nec corruptio peccati per cōsensum in hac via & passionum & mortis in resurrectione. ¶ *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* Hic infert cōclusionem ex tam ex illo quod supra dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundū, & per peccatū mors. Hæc conclusio secundum duas premissas expositiones diuersimode ex premissis infertur. Secūdū enim quod præmissa verba exponuntur in persona peccatoris, sic inferenda est conclusio. Dictum est quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt si ab eo, non deducar

Margin notes: 1.Re 33.f. — Tex. — Prou.14.b — Psal.37.b — Phile. 1.c. — Psa.141.b — 2.Cor. 5.a — Sap 9.d. — Tex. — Ioan. 8.d. — Io.m.1.d. — Tex. — D — E — F

A deducar in peccatum, ergo quando ero liberatus mente, id est, intellectu & voluntate: seruio, id est seruiam legi dei, secũdum carnem autem legi peccati, quæ quidem in carne remanet propter fomitem. Si autem exponantur in persona iusti, sic inferenda est gratia dei, per Iesum Christum liberauit me à corpore mortis huius, scilicet, vt in me non sit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipse vnus & idem antequam plene liberer, mente seruio legi dei, et consentiens: carne autem seruio legi peccati, inquantum caro mea secundum legem peccati & fomitis mentem præueniẽs monet me ad concupiscendum, cui tamen non consentio mente.

EPITOME OCTAVI CAPITIS.

Caput hoc 8. est quædam expositio & consummatio eorum quæ à 5. c. hucusque deduxit Aposto. de facultate & vtilitate gratiæ dei. Nam in illo cap. post enarrationem bonorum, quę nobis cõtulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpę originalis. Et in 6. cap. de protectione ab actualibus, & in 7. cap. de absolutione à lege veteri. In hoc autem cap. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpæ quam pœnæ, quod probat ex lege spiritus per gratiam data, quæ est causa vitæ, & sic liberat hominẽ à peccato & morte, quæ est effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde asignat causam legis spiritus, scilicet Christi incarnationem, declarans eos quibus non prodest, scilicet ambulantibus secundum carnem, subiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium secundũ carnem. ¶ Secũdo ibi, *Quoniam sapientia, &c.* probat quod prudentia carnis est mors propter imicitiam quam habet cum deo, à qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritũ. ¶ Tertio ibi, *Quicunque, &c.* ostendit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & consecutio futuræ hæreditatis, quæ est vita æterna. ¶ Quarto ibi, *Existimo enim, &c.* Asignat causam dilationis immortalitatis vitæ eternæ, & hæreditatis filiorũ Dei, ostendendo excellentiam glorię, comparando eam ad pasiones huius temporis. ¶ Quinto ibi, *Non solum, &c.* ostẽdit quod omnes etiam iusti ac primitias spiritus habẽtes, pasionibus corporalibus subditi sunt,
B in illis tamen spe, & spiritu sancto iuuantur. ¶ Sexto ibi, *Scimus, &c.* ostendit modum quo spiritus sanctus iuuat exteriores euentus in bonum nostrũ dirigendo, quod probat ratione qua cõcludit quod sancti quos Deus promouet, nullum incomodum pati possunt à malo pœnæ attento fauore dei qui proprio filio nõ pepercit. ¶ Postremo ibi, *Quis accusabit, &c.* ostendit quod nullũ incomodum pati possunt à malo culpæ, attento Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiæ & charitatis, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS OCTAVI CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis, id est, obligationis culpæ aut pœnæ, *est his qui sunt*, perfectè incorporati per baptismum, fidem, & dilectionẽ, *in Christo Iesu, qui non secũdum carnem ambulant*, id est, Hiere.31.f
qui nullomodo desideria & concupiscentias carnis sequũtur. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu.* i. gratia quam spiritus sanctus infundit animæ vt det ei vitã spiritualem. *liberauit me à lege peccati*. i. à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominetur mihi, vel à consensu & operatione peccati, *Nam quod erat impoßibile legi*. s. naturali & scriptę, *in quo*. i. in qua re. s. iustificatione vel liberatione damnationis, *infirmabatur* [illegible] *carnem*. i. debilis erat & non poterat iustificare per carnales obseruãtias, Gen.22.d.
fomite impediẽte ad [illegible]andum & perficiendum benedictionem promissam. *Deus*. s. pater *Filiũ suum mittens in similitudine carnis peccati*. i. habens veram carnem humanam, non quidem peccato obnoxiã, prout habent cęteri homines, qui subiecti sunt peccato originali: sed similem carni peccati in figura, sensibilitate, pasibilitate, & mortalitate, sicut est caro peccatorũ, *& de peccato*. i. pro peccato in carne Christi cõmisso, virtute suę pasionis quę dicitur peccatũ propter similitudinẽ
C peccati, vel per hoc quod factus est *hostia* pro peccato, *damnauit peccatũ in carne*. i. debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfaciendo abstulit peccata mundi: *vt iustificatio legis*. i. iusticia Ioan.1.a. Deut.4.a
quã lex promittebat, & quam aliqui ex lege sperabãt, *impleretur*. i. perficeretur *in nobis*. s. existẽtibus in Christo incorporatis. *qui non secundum carnem ambulamus*. i. qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis, *sed secundum spiritum*. i. ambulamus secundum instinctum siue inspirationẽ Gala.5.c.
spiritus sancti, prout præceptum est nobis. *Qui enim secundum carnem sunt*. i. qui intenti & subditi sunt carnalibus desideriis, *quæ carnis sunt, sapiunt*. i. approbãt & iudicant ea esse simpliciter bona, quæ carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam carnis ad faciendum mala. *Qui vero secũdum* Hiere.4.f
spiritum sunt. i. qui spiritus sancti inspirationem sequũtur, *quæ sunt spiritus sentiunt*. i. iudicant, & rectũ sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & non illi qui approbãt iudicia & inclinationes carnis, qui. s. dicuntur habere prudentiam carnis, quę est eis plurimum nociua. *Nam prudentia carnis mors est*, id est, causa mortis æternæ. *prudentia autem spiritus*. i. approbatio eorum quæ inspirãtur à spiritu sancto, *vita & pax*, id est, causa vitæ gratiæ, & gloriæ, in qua erit pax perfectißima.

SECVNDA PARS OCTAVI CAPITIS.

Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo. eo quod contra legem Dei hominem inclinat. *Legi enim Dei non est subiecta*, id est, subiici non vult. *nec enim potest*: quia peccatum cum sit auersio à deo siue à lege dei, non potest fieri subiectio: quanuis ille qui subiectus est vicio, posit per

gratiam Dei liberari à vicio,& ſubiici deo:nunquam tamen vicium poteſt ſubiici Deo. Quemadmodum licet ille qui eſt albus, poſsit fieri niger nunquam tamen albedo fiet nigredo. *Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.* cum ſint inimici eius,quandiu concupiſcentias carnis ſequuntur. *Vos autem in carne non eſtis*, id eſt, in viciis carnis non ambulatis. *Sed in ſpiritu*, id eſt, ſpiritum & rationem ſequimini, *Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis*, ſcilicet per charitatem per quam efficimur templum Dei & per quam ſpiritus ſanctus habitat in nobis. *Si quis autem ſpiritum Chriſti*, id eſt, ſpiritum ſanctum qui dicitur ſpiritus Chriſti,eo quod à Chriſto naturali Dei filio procedit,qui etiam dicitur ſpiritus dei patris, cum ab ipſo pariter procedat. *non habet*, per effectum amoris & charitatis. *Hic non eſt eius*, id eſt,non eſt membrum Chriſti viuum, ſed mortuum:prout membrum corporis quod per animam non viuificatur. *Si autem Chriſtus in vobis eſt*, per ſpiritum ſuum,id eſt, per charitatem & amorem.quæ attribuitur ſpiritui ſancto,per quas oportet vos eſſe conformes Chriſto. *Corpus quidem*, ſcilicet veſtrum, *mortuum eſt*, id eſt,neceſsitati mortis & paſſionibus rationem præuenientibus ſubiectum & adiudicatum eſt, *propter peccatum*, ſcilicet primi parentis per propagationem carnis in vos transfuſum, ex quo ſubiectio mortis & rebellio ſiue concupiſcentia præueniens liberum rationis iudicium ſecuta eſt. *Spiritus vero*, id eſt, mens veſtra, quæ iam renouata eſt à peccato, *viuit* vita gratiæ, *propter iuſtificationem*, qua à ſpiritu ſancto per gratiam iuſtificati eſtis: *Quod ſi ſpiritus eius*, ſcilicet Dei patris tanquam ab ipſo procedens, *qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis*, vna cum patre & ſeipſo Chriſto, ſecundum diuinitatem: cum virtus ſanctæ trinitatis ſit tantum in tribus perſonis. *viuificabit & mortalia corpora veſtra*, ſcilicet in reſurrectione generali, in qua corpora veſtra ſic erunt viuificata, quod erunt non ſolum immortalia,ſed etiam impaſsibilia paſsione corruptiua.& hoc faciet, *propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis*, id eſt,virtute ſpiritus ſancti inhabitantis in vobis. *Ergo fratres debitores ſumus* ſpiritui ſancto, propter multa beneficia quæ nobis ab eo proueniunt. *non carni vt ſecundum carnem viuamus*, id eſt, carnis deſideria perficiamus. *Si enim ſecundum carnem vixeritis*, ſequendo eius concupiſcentias, *moriemini*, ſcilicet morte culpę in præſenti ſeculo & morte gehennæ in futuro. *Si autem ſpiritu*, id eſt, per ſpiritum, *facta carnis*, id eſt,opera ſiue paſsiones quæ ex cōpiſcentia carnis pullulant, *mortificaueritis* ieiuniis,vigiliis,orationibus,ac aliis bonis operibus, *viuetis* vita gratiæ in præſenti,& vita gloriæ in futuro. D E

TERTIA PARS OCTAVI CAPITIS.

Q*Vicunque enim ſpiritu Dei aguntur*, id eſt, diriguntur & ducūtur ex amore & dilectione ſeruiē-
tes Deo. *Hi filij dei ſunt*, ſcilicet ſpirituales, tanquam per ſemen ſpirituale,quod eſt verbum
Exo.19 c. Dei,vel per inſtinctum,ſiue ſpirationem ſpiritus ſancti generati *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore*, ſicut olim in lege Moyſi, quæ data fuit in terrore tonitruorum,& fulgurum
corruſcantium ſuper terram: quem terrorem non incuſsit deus mittendo ſpiritum ſanctum in
die Pentecoſtes, nec incutit mittendo illum in particulari iuſtificatione. *Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum Dei*, qui eſt ſpiritus amoris patris,& filij, per quem nos adoptat,id eſt, acceptat
& reputat filios, vt intrepide poſtpoſito quocunque timore, poſsimus ad eum recurrere, ſicut
Mar.14.b filij naturales ad patrem naturalem. *in quo*, ſcilicet ſpiritu ſancto, ex affectu amoris filialis quem
Hiere.3.b cauſat in nobis, *clamamus*, magna intentione ex affectu cordis: *Abba pa*[illegible]*ſe enim ſpiritus*, ſcilicet ſanctus, *teſtimonium* coniecturale, *reddit ſpiritui noſtro quod ſumus fil*[illegible]*licet adoptiui dum
bene agimus. *Si autem filij*, ſcilicet ſumus per ſpiritum ſanctum, ſequ[illegible]uod ſumus *& hæredes*,
Ioan.3.a. cum non ſolum filio naturali, ſed etiam adoptiuo debeatur hæreditas. *hæredes quidem Dei*, quia
videbimus eum ſicuti eſt,& fruemur eius beatitudine,in quibus conſiſtit hæreditas. *cohæredes autem Chriſti*, qui eſt principalis filius, cuius filiationem nos participamus, & participabimus hæ- F
reditatem. *Si tamen compatimur*, id eſt, ſimiliter patimur & patienter ſuſtinemus tribulationes hu-
Philip.3.d ius mundi, prout ipſe patienter ſuſtinuit: *vt & conglorificemur*, id eſt, ſimiliter conglorificabimur
in anima & corpore,quod configuratum erit corpori claritatis ſuæ.

QVARTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Eſa.54.c. E*Xiſtimo enim* ego expertus gloriam & labores, *quod non ſunt condignę*, id eſt,ęquales ſiue ſecūdū
æqualitatē dignę, *paſsiones*, id eſt,tribulationes & miſeriæ *huius temporis*.i. quas patimur in hoc
ſeculo:quia ſunt paucę & breuiſsimę durationis: *ad futurā gloriam*, quæ erit æterna & indeficiēs.
quæ reuelabitur, id eſt manifeſtabitur, *in nobis*, expectantibus, ſcilicet illam. *Nam expectatio creaturæ*,
id eſt,hominis iuſtificati,qui dicitur principalis creatura huius mundi,ſub cuius pedibus ſubie-
Pſal.8.b. cit deus omnia. Vel homo iuſtificatus *reuelationem*, id eſt,manifeſtationem & adeptionem gloriæ,
filiorum dei, quæ fiet in reſurrectione & iudicio generali, *expectat*, id eſt, aſsidue ſummo deſiderio
& affectu optat,quam neceſſe habet expectare, cum nondum eam habeat. *Vanitati enim creatura*
Eccl.2.b. *ſubiecta eſt non volens*, id eſt, homo iuſtus rebus corporalibus, quæ ſunt vana, vt pote mutabilia,
caduca,eleuationem animi impedientia, & afflictionem ſpiritus cauſantia, etiam ſi nolit, ſubiectus eſt propter vitæ præſentis neceſsitatem. Verum prædictam vanitatem, mutationem, &
afflictionem patienter ſuſtinet. *Sed propter eum*, ſcilicet Deum, *qui ſubiecit eam in ſpe*, ſcilicet liberationis ſiue ſperando liberari à vanitate illa. *quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis*,
id

A id est. à subiectione quærendi victum & vestitū, ac etiam ab omni tribulatione & angustia, mor- *Apoc. 7. d.*
te & passibilitate, quibus in hac mortali vita subiecta est. quæ seruitus mutabitur, *in libertatem*
gloriæ filiorum Dei: quia immortalitas & impassibilitas congruit filiis dei, vt sint Christo confor-
mes in nouitate vitæ, sicut fuerunt in tribulationibus. *Scimus enim quod omnis creatura*, id est, homo *Mat. 16. d*
maxime iustus, *ingemiscit* ex dolore quem patitur propter mala quæ sustinet, *& parturit vs-* *Ioan. 16. b*
que adhuc, id est, cum quadam animi afflictione suffert dilationem gloriæ expectatæ. Spes enim *Prou. 9. d.*
quæ differtur, affligit animam.

QVINTA PARS OCTAVI CAPITIS.

N*On solum autem illa*, scilicet creatura ingemiscit & parturiit expectādo gloriam filiorum Dei.
Sed & nos ipsi, scilicet Apostoli *primitias spiritus sancti habentes & ipsi intra nos gemimus*, id est,
afflictionem nōsolum exterius, sed etiam interius sustinemus propter dilationem. *adoptionem fi-*
liorum Dei, id est, completionem adoptionis filiorum incboatam per spiritum iustificantē. *expe-*
ctantes redemptionem, id est, reformationem & glorificationem, *corporis nostri*, vt quemadmodum spi- *Philip. 3. d*
ritus noster redemptus & reformatus ac liberatus est à peccato, ita & corpus nostrum redi-
matur & reformetur ac liberetur à corruptione & morte, in qua reformatione & liberatione cō-
sistit completa adoptio filiorum Dei. *Spe enim salui facti sumus*, id est, per spem complementum
salutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentium malo-
rum deterremur. *Spes autem quæ videtur non est spes*, id est, res sperata quæ præsentialiter videtur
non est res sperata, sed iam habita cum spes sit de futuro & non de præsenti. *Nam quod videt quis*
quid sperat, id est, cur vel quo modo habens aliquam rem sperat habere illam, cum spes im-
portet motum animæ tendentem in aliquid non habitum & futurum. *Si autem quod non vide-*
mus, speramus. sequitur quod *per patientiam*, quæ est malorum tollerantia cum quadam æqua-
nimitate: *Expectamus*, cum enim dilatio rei magno desiderio speratæ affligat, & sic habeat ra-
B tionem mali, eius expectatio attribuitur patientiæ. *Similiter autem & spiritus*, scilicet sanctus in
statu huius viæ, in quo infirmamur & subiicimur, *adiuuat*, non totaliter tollit, sed fortificat *in-*
firmitatem nostram, propter quam in multis deficimus & offendimus omnes. *Nam quid oremus,* *Iacob. 3. a.*
sicut oportet, id est, quid in orando petamus in particulari & modum congruum petendi. *ne-*
scimus, Sed ipse spiritus, scilicet sanctus. *postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit interius sug-
gerendo & dirigendo cor nostrum & desideria, prout sunt nobis vtilia. *gemitibus inenarra-*
bilibus, quos spiritus sanctus in corde nostro causat, inquantum, scilicet facit ardenter cœle-
stia quæ differuntur, desiderare. *Qui autem scrutatur corda*, scilicet Deus, cui proprium est cor-
da scrutari, non vt inquirendo cognoscat: sed quia manifeste occultissima videt. *scit quid deside-*
ret spiritus, id est, approbat illud quod spiritus sanctus desiderare nos facit. *Quia secundum Deum*,
id est, secundum voluntatem vel beneplacitum Dei, *postulat pro sanctis*, id est, sanctos postulare
facit quæ à Deo sunt probata & accepta.

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

S*Cimus autem quod diligentibus Deum*, & seruantibus mandata eius, ex quo arguitur dilectio. *om-*
nia cooperantur, id est, cedunt *in bonum*, ex diuina bonitate, quæ tanta est quod nullum malum *Ioan. 14. c*
permitteret, nisi ex eo aliquod bonum eliceret. *His qui secundum propositum vocati sunt sancti*, id est, *D. Aug. in*
his qui ab æterno electi sunt & prædestinati. *Nam quos præsciuit & prædestinauit*, ab æterno *con-* *enchi.*
formes, id est, similes *fieri* in puritate vitæ in hoc seculo & in beatitudinis & hæreditatis consecu-
tione in futuro. *Imagini filij sui*, id est, filio suo naturali, qui est vera & perfecta imago Dei pa-
tris. *vt sit ipse primogenitus in multis fratribus*: quia sicut Deus suam naturalem bonitatem voluit
C aliis communicare, participando eis similitudinem suæ bonitatis, vt non solum ipse esset bonus,
sed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis aliis
communicare, vt non solum ipse esset filius, sed etiam alij. Ipse tamen qui est filius per æternam
generationem, dicitur vnigenitus & primo genitus aliorum secundum collationē gratię. Et quia
primo surrexit à morte ad vitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorum. *Quos autem præ-* *Ioan. 1. b.*
destinauit ab æterno secundum propositum voluntatis suę, *hos & vocauit* in tempore interiori vel *Apoc. 1. b.*
exteriori vocatione efficaci, vt assentirent. *& quos vocauit, hos & iustificauit*, infundendo, scilicet
gratiam, in qua perseuerarent vsque ad finem. *Quos autem iustificauit, illos & magnificauit* per pro-
fectum virtutis & gratiæ, in hoc seculo, & per collationem gloriæ magnificabit in futuro. *Quid*
ergo dicemus ad hæc? id est, quid poterimus Deo retribuere pro tot & tantis beneficiis? & quid ti- *Psal. 115. a*
mere debemus? *si Deus*, qui est omnipotens, & cuius voluntati nemo resistere potest. *est pro no-*
bis, nos voluntarie prædestinando, efficaciter vocando, iustificando, & magnificando. *Quis contra* *Infra 9. c*
nos, scilicet esse poterit vt noceat. *qui etiam proprio filio*, naturali & vnigenito, *non pepercit*, id est, cum
à pœnis & tormentis non exemit, *sed pro nobis omnibus tradidit illum*, id est, exposuit passioni &
morti pro satisfactione & expiatione peccatorum nostrorum. *Quo modo non etiam cum illo*, scilicet
dato, *omnia nobis donauit*. vt, scilicet omnia cedant in bonum nostrum: superiora, scilicet personas
diuinas ad fruēdum: rationales spiritus ad conuiuendum: inferiora ad vtendum, non solum pro-
spera sed etiam aduersa.

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS. D

Quis accusabit aduersus electos Dei? id est, quis accusationem proponet & efficaciter prosequetur aduersus eos, quos Deus elegit, vt noceat eis? nunquid *Deus*, scilicet non accusabit nec nocebit? nam ipse est *qui iustificat*, id est, approbat & acceptat eos prędestinando, vocando, iustificando, magnificando. *Quis est qui condemnet*, id est, reprobet & dignos pœna dicat esse iustificatos à Deo. nunquid *Christus Iesus*, accusabit aduersus electos Dei, quasi dicat, non quia ipse est, *qui mortuus est*, pro liberatione nostra. *imo qui & resurrexit*, quod maius est, vt per suam resurrectionem nos viuificaret vita spirituali, & tandē corporali & ęterna, *qui est ad dexteram Dei*, patris in æqualitate secundum naturam diuinam, & in potioribus bonis secundum naturam humanam, paratus ad adiuuandum nos. *Qui etiam interpellat pro nobis*. quasi aduocatus noster, ad cuius officium non pertinet accusare vel condemnare, sed magis accusationem repellere & condemnationem impedire. *Quis ergo separabit nos à charitate Christi*. qui tot beneficia nobis contulit, vt in sua dilectione fundaret & radicaret. *Tribulatio*, id est, corporum afflictio. *An angustia*, id est, mentis anxietas, quæ angustiatur cum non videt medium euadendi. *An fames*, id est, penuria cibi & potus. *an nuditas*, id est, vestitus penuria. *an periculū*, id est apparatus mortis. *an persecutio*, de loco ad locum. *an gladius*, id est, ipsa mors. *Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus*. Dum occurentibus omnibus præmissis illibatam charitatem seruamus nō propter nos, *sed propter eum qui dilexit nos*, id est, propter affectum quem habemus ad eum: vel propter auxilium quod habemus ab eo. *Certus sum enim*, ex promissione eius qui fidelis est in promissis, *quia neque mors*, id est, timor mortis, quæ primatum tenet inter terribilia, *neque vita*, quæ est præcipuum inter appetibilia, *neque angeli*. scilicet mali qui sunt minores, *neque principatus*, qui sunt superiores, *neque virtutes*, qui sunt angeli in ordine ministrantium primi. *neque instantia*, id est, præsentia, siue dolorem siue delectationem inferentia *neque futura, neque fortitudo*. id est, creatura fortis vel violentia alicuius humanæ potestatis, vel eleuatio sathanæ. *neque altitudo*, ex qua aliquis minatur pręcipitium. *neque profundum*, in quo aliquis pręcipitium minaretur. *neque creatura alia*, à prædictis *poterit nos separare à charitate Dei?* qua scilicet deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quæ nunquam excidit. *quæ est*, scilicet ostensa, *in Christo Iesu domino nostro*, id est, in datione domini nostri Iesu Christi.

Margin notes: Psal. 43. d — 1. Cor. 1. d. — E — 1. Cor. 13. c

COMMENTVM OCTAVI CAPITIS

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.

POstquam Apost. ostendit quod per gratiam liberamur à peccato & lege, in hoc octauo capite ostendit quod per eandem gratiam liberamur à damnatione culpę & pœnæ. Primo ponit conclusionem generalem, dicens: *Nihil ergo, &c.* Hanc vniuersalem negatiuam infert Aposto. ex præmissis, quibus probauit nos esse liberatos per gratiam redemptoris nostri, quasi dicat, Dictum est supra quod gratia Dei per Iesum Christum liberauit me de corpore mortis huius. Ergo ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damnatio quantum ad culpam & quantum ad pœnam. Vnde Iob: Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet.

Iob 34. c.

¶ Ex hoc loco perperam intellecto tanquam ex basi & fundamento, vt dicunt inexpugnabili, lutherani & neoterici hæretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, quod omnes qui moriuntur vel decedunt in peccato mortali, vel originali, vel in gratia. Si in mortali, descendunt in infernum, in quo nulla est redemptio. Vnde D. Ioan. Est peccatum ad mortem, pro hoc dico ne roget quis. Si in originali, in limbum puerorū. Si in gratia, euolant ad paradisum, cum nihil damnationis in ipsis maneat, alias si ad purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter & vniuersaliter negat hic Aposto. Damnatio enim diuiditur in culpam & pœnam. si nihil illorum manet, necesse est dicere quod euolent ad cælum, & sic frustra ponitur purgatorium, aut Christus non perfecte redemit nos, vel iudicat bis in idipsum, quæ sunt absurdissima. Ecce argumentum quod dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primo ostendendum ex sacris literis quod deleta culpa per gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandem hunc nodum faciliter dissoluemus, & intentionem Aposto. dilucide explicabimus. Quo ad primum manifestissimum est, & ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi concupiscentiæ præuenientes vsum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt pœna peccati Adæ, cui dictum fuit. Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit ei etiam dictum: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, &c. Et Aposto. supra 5. per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifestum est pariter quod Deus indulsit Adæ peccatum suum. Sapiens enim dicit: Hæc (scilicet sapiētia) illum qui primum formatus est à deo pater orbis terrarū, cum solus creatus esset, custodiuit & eduxit illum à delicto suo. Notum etiam est ex 6. c. huius epistolæ, quod per baptismum liberamur

Margin notes: F — 1. Ioan. 5. d — Gen. 3. c. — Sap. 10. a.

A liberamur à peccato originali. Et tamen experimur nos ſubiectos morti, laboribus & afflictio-
nibus,ac rebellionibus ſenſualitatis,vt etiam Apoſto. in 7. cap.deduxit. Ergo neceſſario dicen-
dum eſt quod non ſemper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ. Et ſi dicatur
quod verum eſt de pœnis peccati originalis,quæ datæ ſunt nobis ad exercitium.Probatur etiam
quod deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ: Quia poſtquam dominus ad preces
Moyſi pepercit populo Iſrael peccatum idololatriæ,dixit,Ego autem in die vltionis viſitabo & *Exo.32 g.*
hoc peccatum eorum.Sequitur:Percuſsit populum pro reatu vituli Inſuper poſtquam dominus
pepercit populo peccatum murmurationis,quo alium ducem eligere volebant,& reuerti in ægy *Nume.*
ptum,dixiſſétque Moyſi Dominus:dimiſi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui vi- *14.d.*
derunt maieſtatem meam,non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum. Præterea,Poſt- *Nume. 12.d.*
quam dominus ad preces Moyſi remiſiſſet peccatum murmurationis Mariæ ſororis eius, & ſa
naſſet eam,iuſsit eam ſeparari à caſtris ſeptem diebus. Vlterius quanuis dominus pepercíſſet *Nume.*
Moyſi & Aaron peccatum commiſſum in aquis contradictionis,dixit: Non introducetis popu- *20.b.*
los hos in terram quam dabo eis. Præterea cum Dauid adulterio ſimulq́ue homicidio ſe com- *2.Re.12.d*
maculaſſet,miſit dominus Natham qui increpauit Dauid,& dixit eum dignum morte.Et reſpõ-
dente Dauid,peccaui domino.Dixit Nathan, Tranſtulit dominus peccatum tuum, non morie-
ris, veruntamen non obſtante peccati tranſlatione,pœna ſatisfactionis ſub infertur. Veruntamen
quia blaſphemare fecisti inimicos domini,propter hoc filius qui natus eſt tibi,morietur & non
recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternum.Et tollam vxores tuas in oculis tuis,& dabo
proximo tuo.Et quia Dauid ſciebat reatum pœnæ manere deleta culpa, poſtquam dixit. Miſe- *Pſal.50.a*
rere mei domine ſecũdum magnam miſericordiam tuam.quam referente Nathan ſciebat ſe ob-
tinuiſſe. Nihilominus tamen dicebat: Amplius laua me domine ab iniquitate mea & à peccato
meo munda me. Si ſciebat ſe lotum,cur ampliorem lotionem petebat ab iniquitate, non poteſt
B dari ratio, niſi propter reatum pœnæ perditionis filij. pro quo tantum ſe afflixit, & ſic remane-
bat pœna illa.Rurſus cum idem Dauid aduerteret ſe offendiſſe dominum in numerando popu- *2.Regum*
lum,dixit: Peccaui valde domine in hoc facto. Precor domine vt auferas iniquitatem ſerui tui, *24.b.*
quia ſtulte egi nimis. Venit Gad propheta ad ipſum dicens: Hæc dicit dominus, trium tibi da-
tur optio,&c. Daniel etiam conſulebat reatum expiari eleemoſynis,& miſericordiis pauperum. *Dan. 4.f.*
Et.D.Ioan.Baptiſta dicebat facite fructus dignos pœnitentiæ & hoc non niſi ad delendum pec *Mat. 3.b.*
cata ſiue reatus peccatorum:quia remiſsio culpę non fit ex operibus,vt ſupra 4.c.probatum eſt.
Deletionem reatus videtur ſignificare lotio Chriſti, qui dixit: Qui lotus eſt, non indiget ni- *Ioan.13.b.*
ſi vt pedes lauet. Fuit inſuper ordinatum, quod ſecundum menſuram delicti erit & plagarum *Deu.25.a*
modus.Et quantum quis ſe glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctũ. *Apoc.18 b*
Et Chriſtus:Qui non accepit crucem ſuam(non dicit meam)& ſequitur me,non eſt me dignus. *Mat.10.g*
Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ. Vbi ergo illa pœna non exſoluitur in hac
via,neceſſe eſt dicere quod exſoluetur in alio ſeculo:ergo eſt locus in quo exſoluitur reatus pœ-
næ,& illum locum vocamus purgatorium. Sed de his amplius cum interpretabimur illud ad *1. Cor.3.b*
Corinth. Si quis ſuperædificauerit lignum,fœnum,ſtipulam,&c.Pro nunc ne prolixior fiam,hęc
ſufficiant, & ad diſſolutionem huius nodi properemus. Prius tamen dubitationi ſeu interroga-
tioni,quæ circa præmiſſa fieri poſſet,reſpondeamus,oportet.Cur videlicet velit Deus in pecca-
tore reatum remanere & ipſum pro illo ſatisfacere,in hoc vel alio ſęculo: & maxime cum Chri-
ſtus abundantiſsime ſatisfecerit. Ipſe enim (vt D.Ioan. ait) eſt propitiatio pro peccatis,non ſo- *1.Ioã.2.a*
lum noſtris, ſed etiam totius mundi. Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima eſt in
pœnam tepidę conuerſionis, vt amplius dicemus.Secunda ne homines miſericordiam conſecu-
ti remiſsiores fierent. Tertia vt homines Chriſto conformarentur. Vnde Apoſto.infra in hoc
capite dicit:Nam quos præſciuit,hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui.Dicit pa
C riter ſi filij & hæredes:hęredes quidem Dei cohæredes autem Chriſti.Si tamen compatimur,vt
& conglorificemur.Et D.Petrus ait: Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquens exemplum *1.Pet.2 d.*
vt ſequamini veſtigia eius,vt quemadmodum ipſe qui peccatum non fecit, paſſus eſt vt ſatisfa-
ceret pro peccatis noſtris:Nos qui peccauimus,in ſatisfactione ei conformemur, vt patiendo & *Supra 6.d*
pœnas ſuſtinendo, ſatisfaciamus pro peccatis noſtris. Ideo Apoſto.ſupra 6.c.dixit, Humanum *Collo.3.a.*
dico vobis:Sicut exhibuiſtis.&c.& alibi:Mortificate membra veſtra.& alio in loco: Mortifica- *2.Cor. 4.e*
tionem Ieſu Chriſti in corpore veſtro circunferentes.Et Galatis ſcribens,ait:Ego ſtigmata do- *Gala.6 g.*
mini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto.& alibi propter eandem conformitatem & ſatisfa- *2.Cor.6.a*
ctionem hortatur ad opera pœnalia,dicens, In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros,in
multa patientia,in ieiuniis,&c. His ſuppoſitis ad ſolutionem argumenti veniẽdo,dicimus quod
ſi lutherani verba Pauli ſequentia præſequtari velint, videbunt Achilem ſuum in fauillam deci-
diſſe, & Apoſtolum propoſitionem vniuerſalem negatiuam limitaſſe,cum dixit copulando. *His*
qui ſunt in Chriſto Ieſu,& non ſecundum carnem ambulant. In quibus verbis declarat quibus hoc be-
neficium culpæ & pœnæ ſimul concedatur: & ponit duas conditiones requiſitas: prima dicitur
perfecta incorporatio. quam tangit cum dicit, his quis ſunt in Chriſto Ieſu, ſcilicet perfecte in-
corporati:quæ incorporatio fit per ſacramẽtũ fidei,hoc eſt per baptiſmũ. Vnde ad Galatas ſcri-
bens,ait:Omnes quotquot baptiſati eſtis,Chriſtum induiſtis.& ſupra 6.Conſepulti enim ſumus *Gal.3.d.*
cum illo per baptiſmum in mortem.Secunda conditio eſt vehemens & perfecta conuerſio:hanc *Supra 6.a*

tangit cum subdit, & non secundũ carnem.i.negligentiã carnis,ambulant: & ad ipsum perfecte D
& non tepidę cõuertuntur ex toto corde,& tota anima, ex tota mẽte & ex omnibus viribus suis. Nõ negamus enim quin vehemẽs & perfecta cõtritio sit crux, plaga & tormentũ,quo quis conformatur perfecte Christo, & satisfacit pro omni reatu pœnæ, vt Magdalena,& Canança & alij multi. Communiter tamen, & vt in pluribus in aliis sacramentis multi valde tepide conuertuntur. Ideo dicuntur quodam modo secũdum carnem ambulare,& ideo in illis dicimus deleri culpam & remanere reatum in punitionem tepidę conuersionis, vt dictum est. Nec obstat pariter
Collo.2.c. quod adducunt ex Aposto. Cum mortui essetis delictis vestris.& pręputio carnis vestræ, conuiuicauit eum illo donans vobis delicta, delens quod aduersum vos erat Cyrographum decreti, quod erat contrarium nobis,& tulit de medio affigens illud cruci. Cyrographum decreti nihil aliud est quam obligatio ad pœnas. Si ergo Christus tulit de medio,vt quid igitur necesse est sustinere pœnas. videtur fieri iniuria passioni Christi,quasi insufficiẽs fuerit,& quod deus bis iudi-
Naũ.1.c. cat inidipsum,cuius oppositũ asserit Naũ propheta dicens: Non cõsurget duplex tribulatio. Dicendum quod reatus pœnæ temporalis non remanet propter insufficientiã passionis siue satisfactionis Christi,quæ fuit infinite satisfactoria, sed propter tepiditatem & negligentiam conuersionis,& propter conformitatẽ ad Christũ, & sic Christus sufficienter tulit cyrographũ decreti ex parte sui,sed non efficaciter ex parte omniũ peccantium. Qui vel non applicant sibi passionẽ Christi,neq; ei se cõformant,vel nõ secundũ debitum modum:quia non ex toto corde,&c. se disponunt ad participandam Christi passionẽ. Nec per hoc iudicat deus bis in idipsum:quia nõ iudicauit in Christo nisi pro sufficienter dispositis. ¶ Ex verbis Apostoli quibus dicit quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu,aliqui voluerũt dicere quod in infidelibus,qui non sunt in Christo Iesu,primi motus concupiscentiæ sunt peccata mortalia,quamuis eis non consentiant. Quia si his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulãt,non imputantur ad damnationẽ:ergo à contrario sensu his qui non sunt in Christo Iesu imputãtur. Cõfirmant:quia necesse est actum esse damnabilem qui procedit ex habitu dãnabili. Cum igitur peccatum originale sit damnabile. Igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non est rationi E
consentaneũ:quia illi motus nõ attingunt rationẽ liberã aut voluntatẽ in qua consistit ratio peccati,sed præueniunt & sunt inuoluntarij: ergo non sunt peccata. Præterea in eodem genere pec-
Heb.10.f. cati,grauius peccat fidelis infideli:iuxta illud Heb.10. Quãto magis deteriora putatis mereri supplicia,&c. Ergo si illi motus in infidelibus essẽt peccata mortalia,multo magis in ipsis fidelibus. Nec ex verbis Apostoli hoc haberi potest,sed solum quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo. Nec est verum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, sit damnabilis, nisi sit complete voluntarius. Ex his confutatur error lutheranorum dicentium illos motus concupiscentiæ adeo intime esse peccata, vt neque per baptismum aut aliud sacramentum remittan-
Supra 4.b tur,sed solum non imputantur. Hunc errorem reprobauimus supra 4 c.cum interpretaremur il-
Ephe.4.f. lud dictum: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. dicit etiam contra illum Apostolus hic: Nihil ergo damnationis est,&c. Præterea alibi ait, Renouamini in iustitia & sanctitate veritatis,at vbi peccatum vere relinqueretur,non esset vera renouatio & sanctitas:igitur.

Tex. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu,liberauit me à lege peccati & mortis.*

Prædictam conclusionem hic probat quantum ad primam condition[illegible] quam dixerat: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & ex eius verbis potest [illegible]tiocinari,lex spiritus vitæ liberat hominem à peccato & morte,quę est pœna eius. Sed lex [illegible]itus vitę est in Christo Iesu: Ergo per hoc quod aliquis est in Christo Iesu liberatur à peccato & morte,& per consequens nihil damnationis in eis est. Quod autẽ lex spiritus vitę liberet à peccato & morte probat,quia lex spiritus est causa vitæ spiritualis, sed per vitam spiritualem excluditur peccatum & mors,quæ est effectus peccati. Nam & ipsum peccatum est spiritualis mors,damnatio autem nõ est nisi propter peccatum & mortem: ergo his qui sunt in Christo Iesu nihil damnationis existit,ex hoc innuit cũ dicit: lex spiritus vitæ,&c. Quæ quidẽ lex potest dici vno modo spirit⁹ sanctus,vt sit sensus lex vitæ,id est,lex quæ est spiritus. Lex enim ad hoc datur, vt per eam homines F
2.Eth. inducantur ad bonum. Vnde Philoso. dicit quod intentio legislatoris est homines facere bonos, quod quidem lex humana facit solum exterius notificãdo,quid fieri debeat. Sed spiritus sanctus mentem inhabitans,non solum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agẽ-
Ioan.14.d dis,sed etiam voluntatem inclinat ad recte agẽdum:iuxta illud, Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo,ille vos docebit omnia,quantum ad primum: Et suggeret vobis omnia quantũ ad secũdum,quæcunque dixero vobis. Aliomodo lex spiritus potest dici effectus spiritus sancti,scilicet fides per dilectionem operans,quæquidem docet interius de agen-
1.Ioã.2.d. dis,vt D.Ioan.ait: Vnctio docebit vos de omnibus.& inclinat affectum ad agendum:quia (vt A-
2.Cor.5.c. posto.ait) Charitas Christi vrget nos. Et hæc lex spiritus dicitur lex noua, quæ est vel ipse spi-
Hiere.31.f ritus sanctus, vel gratia quam Spiritus sanctus diffundit nobis, de qua lege Hiere. Dabo legem
2.Cor.3.a. meam,in visceribus eorum scribam eam. Et Aposto. Epistola estis Christi,ministrata à nobis,& scripta non atramento,sed spiritu dei viui. Non in tabulis lapideis,sed in tabulis cordis carnalibus. vbi & subdit: litera occidit,spiritus autem viuificat. Lex Moysi,quia data in tabulis lapideis non viuificabat, sed lex noua à viua voce filij dei spiritus sancti officio concepti, in audientium mentes transmissa simul cum spiritu sancto,fortius sonat & viuificat. De lege autem veteri præ-

cedenti

A cedenti capite ſolum dicit quod erat ſpiritualis,id eſt,à ſpiritu ſancto data,non erat tamen tantæ
efficaciç, eo quod ſolum erat exterior & non interior,neque interius iuuabat. Et ſic prædicta cõ
ſiderantibus inuenimus quatuor leges ab Apoſtolo eſſe inductas.Primo legẽ Moyſi,de quã prę-
cedenti capite dixit:Condelector legi ſecundum interiorem hominem.Secundo legem ſomitis,
peccati, ſiue membrorũ & mortis,de qua eodem ca.dixit:Video aliam legem in membris meis.
Tertio legem naturalem de qua ſupra 2.c.Cum gentes quæ legem non habent.&c.& pręceden-
te cap.ſecundum vnum ſenſum repugnantem legi mentis meæ. Quarto legem ſpiritus ſiue nouã
& euangelicam,quam nuncupat legem ſpiritus vitæ. Quia ſicut ſpiritus naturalis præbet vitam
ſiue operationem naturæ, ſic ſpiritus diuinus præbet vitam ſiue operationem gratiæ æternæ.ſci- *Ioan.6.g.*
licet vitæ meritoriam. Vnde Chriſtus,ſpiritus eſt qui viuificat. Addit autẽ in Chriſto Ieſu: quia
ſpiritus nõ datur niſi in Chriſto Ieſu. Quemadmodum enim ſpiritus naturalis non peruenit ad
membrum,quod non habet connexionem ad caput,ita ſpiritus ſanctus non peruenit ad hominẽ *1.Ioan.3.d*
qui nõ eſt Chriſto capiti iunctus.Ideo D Ioan.in hoc ſcimus quod ipſe manet in nobis,quia de
ſpiritu ſuo dedit nobis.Et in Act.Apoſtolorum habetur,Et nos ſumus teſtes horum verborum, *Act.5 f.*
& Spiritus ſanctus quem dedit deus omnibus obedientibus ſibi.Hæc lex eo quod eſt in Chriſto
Ieſu filio Dei liberauit me.Nam filius liberandi poteſtatem habet:prout ipſe dixit,Si filius libe- *Ioan. 8.b.*
rauerit vos,vere liberi eritis.& hoc à lege peccati ſiue fomitis,quæ ad peccatũ inclinat. Vel à le-
ge peccati.i.à conſenſu & operatione peccati,quod hominem tenet ligatum per modum legis.
Per ſpiritum enim ſanctum remittuntur peccata,ſecundum illud:Accipite ſpiritum ſanctũ,quo-
rum remiſeritis peccata remittũtur eis: Liberatq́; non ſolum à morte ſpirituali in hoc ſeculo,ve- *Ioan. 20.f*
rum etiam corporali in reſurrectione generali:& hoc ideo,quia eſt ſpiritus vitę.Vnde Ezech.A *Ezec.37.e*
quatuor ventis veni ſpiritus & inſuſſla ſuper interfectos iſtos,& reuiuiſcant.

Nam quod impoſsibile erat legi in quo infirmabatur per carnem:Deus filium ſuum mittens in ſimilitu- *Tex.*
B *dinem carnis peccati,& de peccato dãnauit peccatũ in carne,vt iuſtificatio legis impleretur in nobis.*

HIc explicatius declarat quomodo lex vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu, id eſt, per Ieſum Chri-
ſtum liberat à peccato,probat autem per cauſam, ſcilicet per Chriſti incarnationem, cuius
neceſsitatem & fructum manifeſtat. Et vt planior fiat expoſitio declarabimus primo modũ,dein
de fructum,poſtremo neceſsitatem,quaſi dicat,Recte ergo dico quod lex ſpiritus vitæ in Chri-
ſto Ieſu liberat à peccato. Nam *Deus*, pater,*filium ſuum*, id eſt,proprium conſubſtantialem ſibi &
coæternum hodie æternitatis genitum, *mittens*, non de nouo creans vel faciens, ſed omnibus *Pſal.2.b.*
creaturis præexiſtentem miſit in hunc mundum, non quidem vt eſſet, vbi non erat: quia vt D.
Ioan.ait: In mundo erat, ſed vt eſſet nouo modo quo non erat in mundo, ſcilicet viſibiliter per *Ioan.1.a.*
carnem aſſumptam. Vnde ibidem ſequitur,Et verbum caro factum eſt. Et vidimus gloriam eius,
prout prædixerat Baruch:Poſt hæc in terris viſus eſt.& ideo hic ſubditur, *in ſimilitudinem carnis* *Baruc.3.d*
peccati. Quod non eſt ſic intelligendum, quaſi veram carnem non habuerit, ſed ſolum carnis ſi-
militudinem,quaſi ſantaſticam,prout Manichæi dixerunt. Cum ipſe dominus dicat Luc.vlt.Spi *Luc.vlt.f.*
ritus carnem & oſſa non habet,ſicut me videtis habere. Vnde non dicit in ſimilitudinem carnis
abſolutè,ſed addit in ſimilitudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati,id eſt,cum
peccato conceptam. Quia caro eius fuit cõcepta obumbratione ſpiritus ſancti, qui tollit pecca- *Mat.1.e.*
tum. Vnde Angelus dixit D. Ioſeph, Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Ideo in
perſona eius Dauid dicebat. Ego in innocentia mea ingreſſus ſum, ſcilicet in mundum: ſed ha- *Pſal.25.a*
uit ſimilitudinem carnis peccati,id eſt, carnem ſimilem carni peccati, in hoc quod erat paſsibi-
lis. Nam caro hominis ante peccatum paſsioni corruptiuæ ſubiecta non erat. Et hoc fuit conue-
niens quod talem carnem acciperet,quia debuit per omnia fratribus aſsimilari. ¶ Subdit autem
duplicem fructum ſiue affectum incarnationis,quorum primus eſt remotio peccati,quem tangit *Hebr.2.d*
cum dicit: *De peccato damnauit peccatum in carne*. quod poteſt intelligi de peccato cõmiſſo in car-
C ne Chriſti inſtigante diabolo, ab his qui occiderunt eum,*damnauit*, id eſt, deſtruxit peccatum.
Quia cum diabolus innocentem, in quo nihil iuris habebat, attentauit morti tradere, iuſtum
fuit vt poteſtatem amitteret: ideo deus propter paſsionem & mortem Chriſti dicitur deſtru-
xiſſe peccatum, id eſt, diabolum primum authorem peccati, & abſtuliſſe poteſtatem quam
habebat regnandi in mundo per idololatriam, Vnde & Chriſtus dixit. Princeps huius mun- *Ioan.12.d*
di eiicietur foras. Et diuus Ioannes dicit angelum habentem clauem abiſsi, apprehendiſſe & *Apoc.20.a*
ligaſſe diabolum per mille annos, id eſt, vſque ad tempus Antichriſti: ſecundum diuum Au-
guſtinum. ad hunc ſenſum dicit Apoſtolus, Expolians, ſcilicet Chriſtus in cruce principatus *Collo.2.c.*
& poteſtates. Veruntamen melius eſt vt dicatur: *Damnauit peccatum in carne*, id eſt, debilitauit
fomitem peccati in carne noſtra, de peccato, id eſt, virtute meriti paſsionis & mortis Chriſti,
quæ dicitur peccatum quia per mortem factus eſt hoſtia pro peccato, quam Oſeas qui ex per- *Oſee 4.b.*
ſona domini de ſacerdotibus loquens,nominauit peccatum,ait enim peccata populi mei come-
dent. Et Apoſto. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis deus fecit peccatum, id eſt, hoſtiã *2.Cor.5.d*
pro peccato. Et ita ſatisfaciendo primo peccato originali ex Adam prodeunte,& noſtris actua- *Ioan.1.d.*
libus,dicitur à D.Ioanne abſtuliſſe peccata mundi. Secundus effectus incarnationis,paſsionis,&
mortis Chriſti,eſt impletio promiſsionis legis, quæ iuſtificationem promittebat. Vnde ſubdit,
vt Iuſtificatio legis,id eſt,iuſticia quam lex promittebat,& quam aliqui ex lege ſperabant,*imple-
retur*.id eſt,perficeretur in nobis,ſcilicet exiſtentibus in Chriſto Ieſu incorporatis. Vnde infra 9.

Infra 9.g. ait: Gentes quæ non sectabantur iusticiam apprebenderunt iusticiam, quæ est ex fide. ¶ Necessi- D
Heb. 7.c. tatem autem incarnationis declarat dicẽs: (quod) scilicet iustificare impossibile erat legi Moysi, quæ ad nihil perfectum adducit: & sic propter defectũ legis: quia cum iustificatio sit supra naturam, vires cuiuscunque creaturæ exuperat. Hunc autem defectum infirmitatem siue debilitatem vocat dicens: in quo infirmabatur secundum carnem, id est, propter infirmitatem carnis pro-
Supra 5.c. uenientem ex corruptione somitis, à qua prouenicbat, quod etiam lege data homo à concupi-
Matth. 26.d. scentiis vincebatur, & abundabat delictum. De hac infirmitate Christus loquens dicebat: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et Aposto. supra 6. Humanum dico propter
Supra 6.c. Gala. 2.d. infirmitatem carnis vestræ. Ex præmissis igitur apparet necesse fuisse Christum incarnari. Quia si per legem iusticia, Christus gratis mortuus fuisset, id est, sine causa. Necessitas ergo incarnationis ostenditur, ex hoc quod lex iustificare non poterat.

Tex. *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.*

CONclusionem in principio huius capitis positam hic probat, quantum ad secundam conditionem, ostendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant, requiritur quod non secundum carnem ambulent, quasi dicat: Assertum est quod per Christi incarnationem, passionem, & mortem, iustificatio legis impletur in nobis: *qui* non solum sumus in Christo Iesu, sed etiam, *non ambulamus secundum carnem*, id est, non sequimur concupiscentias carnis, *sed secundum*
Gala. 5.c. *spiritum*, id est, sequimur instinctum spiritus sancti. Vnde ad Galatas scribens dicit: Spiritu ambulate, id est, secundum instinctum spiritus sancti. Ex quo sequitur quod ad hoc quod nihil dãnationis in nobis sit, oportet quod non secundum carnem ambulemus, sed vt ambulemus secundum spiritum. Notandum tamen quod non est idem ambulare in carne, & secundum carnem: quia ambulare secundum carnem, est secundum carnem militare, & pro illius desideriis pugna-
Collo. 3.a. re contra spiritum: ambulare vero in carne est carnem mortificare, secundum illud: mortificate
2.Co. 10.a membra vestra, & sequimini spiritum. Vnde alibi dicit: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus.

Tex. *Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt, Qui vero secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est. prudentia vero spiritus vita & pax.* E

EAndem conclusionem hic probat inducens duos syllogismos: vnum quidem ex parte carnis, qui sic deduci potest. Quicunque sequuntur prudentiam carnis ducũtur ad mortem. Sed quicunque sequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt secundum carnem, cum viuere secundum carnem, & secundum carnem ambulare, siue sequi desideria & concupiscentias carnis, idem sint. Ergo quicunque viuunt secundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit ex parte spiritus, qui sic ordinari potest. Quicunque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam & pacem. Sed quicunque sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus. Ergo quicunque sunt secundum spiritum consequuntur vitam & pacem. Et sic patet quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur à lege peccati & mortis. In ordine literæ primo ponitur minor primi syllogismi, dicit enim: *Qui secundum carnem sunt*, id est, qui carni subduntur, eam & eius concupiscentias sequentes quasi sub-
Infra 16.a iecti, de quibus infra 16. Huiusmodi domino non seruiunt, sed suo ventri. Quæ carnis sunt sa-
Mat. 16.d piunt, id est, approbant & iudicant, ea quæ caro siue sensualitas desiderat esse bona. Vnde Chri-
Hiere 4.f. stus: Non sapis quæ dei sunt, sed quæ hominis. & Hiere. Sapientes s[illegible]t faciant mala. Deinde ponit minorem secundi syllogismi, dicens: *Qui vero secundum spiri[illegible]unt*, id est, qui spi-
Gala. 5.e. ritum sanctum sequuntur, & secundum eum ducuntur: iuxta illud, si [illegible]itu ducimini non estis sub lege. *Ea quæ spiritus sunt, sentiunt*, id est, habent rectum sensum siue iudicium in spiri-
Sap. 1.a. 3. Ethic. tualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ spiritus suggerit. Vnde Sapiens: Sentite de domino in bonitate. Et horum ratio est: quia sicut Philoso. ait: Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei: Vnde ille cuius animus est informatus per habitum bonum vel F
malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus. Tertio ponit maiorem primi syllogismi, dicens: Nam prudentia carnis mors est. Ad cuius euidentiam sciendum est quod vera prudentia est recta ratio agibilium, ex quibus demonstrat. Ratio autem agibilium siue intellectus in agibilibus, vnum supponit, & tria facit: præsupponit enim finem, qui est principium in agendis. Quemadmodum intellectus speculatiuus præsupponit principia, ex quibus demonstrat. Primum autem quod facit ratio practica, dicitur consilium, recte consiliatur de mediis. Secundo recte iudicat de consiliatis. Tertio recte & constanter præcipit quod iudicatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile secundum carnem, & quod consilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc finem. Vnde talis prudentia est mors, id est, causa mortis æternæ, & mortem spiritua-
Gala. vl.b lem infert animæ secundum illud, Qui seminat in carne, de carne & metet corruptionem. Quarto ponit maiorem secundi syllogismi dicens: Prudentia autem spiritus vita & pax. Prudentia spiritus secundum prædicta, est cum aliquis præsupposito fine alicuius spiritualis boni, recte consiliatur, iudicat, & præcepit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. Vnde ta-
Gala. vl.b lis prudentia est vita, id est, causa vitæ seu gratiæ, quæ est vita spiritualis, & ducit ad vitam æ-
Psal. 118. ternam: secundum illud, Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Est etiam prudentia spiritus pax, id est, causa pacis, iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et il-

A lud, fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax.

SECVNDA PARS OCTAVI CAPITIS.

Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo. legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest. Tex.

IN hac secunda huius capitis p[illegible]te Apostolus intendit corroborare quod prudentia carnis sit
mors, probat primo ex ini[illegible]citia Dei, & potest sic formari ratio: Quidquid inimicum est deo,
est causa mortis: secundum illud, veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra Luc. 19. d.
se, adducite & interficite. Sed sa[illegible]ientia carnis est inimica Deo, ergo sapientia carnis est causa
mortis. Consequentia est manifesta eo quod Deus est causa vitæ, iuxta illud: ipse est enim vi- Deu. 30. d
ta tua. Et Philosophus dicit, sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Et
ex eo quod contrariarum causarum contrarij sunt effectus. Minorem probat duplici medio.
Quia sapientia carnis contra legem Dei hominem inducit. Vnde Iob: Cucurrit aduersus deum Iob 15. e.
erecto collo. Ideo dicit, *legi enim Dei non est subiecta*. Non enim potest aliquis Deum odire se-
cundum se, cum sit ipsa essentia bonitatis. Sed secundum hoc peccator odit Deum, & fit ei
inimicus, quod præcepta eius odit & transgreditur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subii-
ci Deo, sunt inimici eius. Ideo conuenienter probat quod sapientia siue prudentia carnis ini-
mica sit Deo: quia non est Dei legi subiecta. Probat etiam alio modo dicens, *Neque enim po-
test*. Prudentia enim carnis vicium quoddam est, vt ex prædictis patet. Quamuis autem ille qui
subiectus est alicui vicio, possit liberari ab illo, prout supra 6. dixit: liberati à peccato, ser- Supra 6. c
ui facti Deo nunquam tamen vicium Deo subiici potest, cum ipsum vicium sit auersio à Deo.
Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquam tamen ipsa nigredo potest fie-
ri albedo, cum contrarientur. Et secundum hoc dicebat Christus: Non potest arbor mala Mat. 7. c
B bonos fructus facere, &c. Ex quo patet, quod non recte Manichæi ad confirmationem sui er-
roris, hæc verba assumunt. volentes per ea ostendere naturam carnis non esse à Deo cum
sit inimica nec possit Deo subiici. Non enim agit Apostolus, hic de carne ista quæ est crea-
tura, sed de prudentia carnis quæ est vicium hominis vt dictum est. Patet insuper quod e-
tiam lutherani non recte, sed perperam, hæc eadem verba assumunt ad abrogandum libe-
rum hominis arbitrium in peccatore, quia hic non agit de potestate liberi arbitrij homi-
nis, sed de potaste vitij seu concupiscentiæ carnis in abstracto, vel si in concreto accipit in
sensu composito, scilicet quod quandiu homo sequitur desideria carnis non potest subiici
deo, secus vero est in sensu diuiso: quia potest ex libertate arbitri cessare ab illa sequela &
conari ad bonum, vt dictum est præcedenti capite. Notandum tamen est quod Apostolus hic
nominat sapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet sapientia proprie sit
circa diuina, tamen aliquando in sacris literis accipitur pro prudentia. Vnde Salomon Prou. 10. d
Sapientia est viro prudentia. Non quod sint idem simpliciter. Quia sapiens simpliciter di-
citur qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia pendent, suprema autem causa om-
nium est Deus. Vnde sequitur, quod sapientia simpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum
cognitio (vt diuus Augustinus ait) Ideo Apostolus, Sapientiam loquimur inter perfectos. In lib. de Trin.
Vocatur etiam sapiens in vno quoque genere, qui cognoscit altissimam causam illius ge- 1. Cor. 2. b.
neris, prout in arte æ[illegible]toria dicitur sapiens, non ille qui scit dolare ligna & lapides,
sed ille qui concipit [illegible] ponit couenientem formam domus. Ex illo enim totum ædifi-
cium pendet. Vnd[illegible]lus, vt sapiens architectus fundamentum posui. Sic igitur Sapiens 1. Cor. 3. b.
in rebus humanis di[illegible]tur, qui bonam æstimationem habens de fine humanæ vitæ & secun-
dum hunc ordinat totam vitam. Et ideo pudentia & sapientia carnis dicuntur prudentia,
& sapientia non absolute, sed in suo genere prudentia carnis quæ sub fine delectationis sen-
C sibilis præstituto consiliatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quam prudentia ab-
soluta, ideo Christus dicebat, Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatio- Luc. 16. b.
ne sua.

Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Tex.

ADaptat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam sequuntur, & ei subditi
sunt dicens, Qui autem in carne sunt, id est, qui concupiscentias per prudentiam car-
nis sequuntur, quandiu tales sunt, Deo placere non possunt. Quia vt Dauid ait, Benepla- Ps. 149. b
citum est domino super timentes eum. Vnde cum illi qui non subiiciuntur Deo, cum non ti-
meant eum, quandiu tales sint, il[illegible]i placere non possunt. Veruntamen possunt desinere sic esse in
carne, & tunc Deo placere possunt.

Vos autem in carne non estis sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Tex.

HIc ostendit eos quibus loquitur à prudentia carnis esse immunes, non à natura carnis:
quia mortales erant & carne pas[illegible]ibili induti. Sed carnem accipit pro viciis carnis, pro-
ut eum dicit. Caro & sanguis re[illegible]num Dei non possidebunt. Dicit ergo vos non estis in car- 1. Cor. 15. f
ne, id est, non estis in viciis carnis quasi secundum carnem viuentes. Estis in carne, non se- 2. Co. 10. a
cundum carnem militantes. *sed in spiritu*, id est, spiritum sequimini, prout D. Ioan. fuit in spiri- Apoc. 1. a.

1.Cor.3.c. tu dominica die. Deinde apponit conditionem dicens. *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, scilicet D
per charitatem, per quam efficimini templum Dei, & spiritus dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quamuis in baptismo spiritum sanctum suscepissent, poterat tamen
Sap.1.a. contingere quod per peccatum superueniens spiritum sanctum amisissent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictũ, & auferet se à cogitationibus quę sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Necessariam insuper dicit eis hanc conditionem. Quia, *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius*. Quemadmodum non est membrum corporis quod per spiritum corporis non viuificatur, ita non est membrum Christi qui non habet spiritum Christi. Vnde D. Ioan. In hoc scimus quod in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de
1.Ioã.4.c. spiritu suo dedit nobis. Est autem notãdum quod per spiritum Dei patris, & per spiritum Christi, intelligit spiritum sanctum. tertiam personam trinitatis, quæ dicitur spiritus Dei patris, inquantum, scilicet à patre procedit. Dicitur etiam spiritus Christi: Quia procedit à Christo filio
Ioan.14.c Ioan.15.d Dei. Vnde etiam Christus eundem spiritum sanctum simul sibi, attribuit & patri dicens: Paraeletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, & cum dicit. Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, procedit enim à patre & filio. Et quia procedit per modum amoris, appropriatur ei iustificatio, & per consequens charitas, quæ est participatio amoris diuini, quæ tamen effectiue est à tota trinitate, cum sit operatio ad extra, per quam nõ
Ioan.14.c solum spiritus sanctus dicitur habitare in nobis, sed etiam pater & filius. Vnde Christus ait: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

Tex. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus viuit propter iustificationem.*

Ostendit hic quod per gratiam Christi siue per spiritum sanctum liberamur à pœna. Et primo quod in futuro seculo liberabimur à morte corporali, & hoc mundo à spirituali pro-
Ioan.1.b. pter conformitatem. Si enim Christus per spiritum suum est in vobis, debetis ei conformes esse. Christus autem sic venit in mundum, vt quantum ad spiritum, esset plenus gratia & veritate: & E
Sap.eod.a quantum ad corpus, in similitudinem carnis peccati, id est, habens carnem passibilem & morti subiectam, vt dictum est. Ideo & hoc oportet esse in vobis, Quod corpus quidem vestrum, quod adhuc manet in carne vestra, mortuum est, id est, necessitati mortis addictum & subiectũ:
Gen.2.c. secundum illud, Quacunq; die comederitis, morte moriemini, id est, necessitati mortis subiecti
Luc.24.d eritis. vt cõformemur Christo quem oportuit sic pati, & ita intrare in gloriam suam. Ita cõgruũ est, vt nos à peccato liberati, in exercitium virtutis haberemus mortalia corpora, in quibus cruces nostras tollentes ipsum sequeremur. Spiritus vero vester, qui iam renouatus est à peccato, viuit vita gratiæ, propter iustificationem, per quam iustificamur à Deo, & viuimus ipsi: iuxta il-
Gala.2.d. Supra 1.b. lud, Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, & supra primo, Iustus ex fide viuit.

Tex. *Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificauit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.*

Hic ostendit quid consequamur ex spiritu sancto, inquantum est Dei patris, quia resurrectionem corporalem & totalem liberationem à morte in futuro s[illegible] Vnde dicit: *Quod si spiritus eius*, scilicet Dei patris qui suscitauit Iesum à mortuis V[illegible]a id in persona eius
Psal.40.c petebat: Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Et diuus [illegible] Hunc Deus susci-
Act.3.c. tauit à mortuis. Nec obstat quod Christus sua propria virtute resurrex[illegible], cum eadem sit virtus patris, & filij: Ideo idem pater qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra. Non dicit mortua, sed mortalia. Quia in resurrectione non solum à corporibus vestris auferetur, quod sint mortua, id est necessitas mortis, verum etiam quod sint mortalia, id F
Esa.26.d. est, potentia non mori, quale fuit corpus Adæ ante peccatum, quia non solum ab actuali morte, sed etiam à mortalitate & passibilitate liberabuntur & seruabuntur. Tunc implebitur il-
Eze.37.b lud Esaiæ, Viuent mortui tui. Et hoc propter inhabitantem spiritum eius in vobis, id est, virtute spiritus sancti inhabitantis in vobis. Vnde Ezechiel: Hæc dicit dominus Deus ossibus his: Ecce ego immittam in vobis spiritum & viuetis. & hoc propter dignitatem quam corpo-
1.Cor.6.d ra vestra habent, ex eo quod fuerunt receptacula spiritus sancti: secundũ illud, An nescitis quod membra vestra templum sunt spiritus sancti. Ideo resurgent impassibilia, non corpora repro-
1.Cor.15.g borum, quoniam scriptum est: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, scilicet in melius, à passibilitate in impassibilitatem.

Tex. *Ergo fratres, debitores sumus: non carni, vt secundum carnem viuamus.*

Infert hic vnum corolarium ex dictis, quasi dicat. Dictum est quod per spiritum sanctum multa nobis proueniunt bona, & quod ex prudentia carnis sequitur mors: Ergo debitores sumus spiritui sancto propter beneficia recepta ab eo, vt viuamus secundum spiritum, & eius inspira-
Gala.5.d. tiones sequamur, & non sumus debitores carni vt secundum carnem viuamus, id est, non debemus sequi desideria eius. Vnde Galatis scribens, ait: Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus.

Tex. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis: viuetis.*

A RAtionem assignat hic prædictæ illationis, & primo quantum ad carnem, dicens: *Si enim, &c.* id est, si concupiscentias carnis sequuti fueritis, *moriemini*, scilicet morte culpæ in præsenti, & morte damnationis siue gehennæ in futuro. Vnde ad Timo. scribens ait: Quæ in deliciis viuens mortua est. *1. Tim 5 a* Secundo assignat rationem quantum ad spiritum dicens: *Si autem spiritu*, id est, per spiritum *facta carnis*, id est, opera quæ ex concupiscentia carnis prodeunt, *mortificaueritis*, non dixit occideritis aut interemeritis: quia hoc non possumus. Vnde D. August. Carnis concupiscētiis nō cōsentire magna laus est: omnino autem nō habere summa perfectio. *Aug. 9.* *viuetis* vita gratiæ in pręsenti & vita glorię in futuro. ideo ad huiusmodi mortificationem hortatur Collo. scribens: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, cum viciis & concupiscentiis. *Collo. 3. a.*

TERTIA PARS OCTAVI CAPITIS.

Quicunque enim spiritu Dei aguntur: hi filij Dei sunt. *Tex.*

IN hac 3. huius capitis parte Apostolus ostendit, bona, mercedem, siue effectus spiritus sancti: inter quos sunt directio, filiatio, vita gloriosa, siue hæreditas æterna, quam probat nos consecuturos, hac ratione: Quicunque sunt filij consequūtur hæreditatem patris: sed nos sumus filij, igitur, &c. Aposto. hic ponit minorem huius syllogismi cum eius probatione dicens: Quicunque spiritu Dei aguntur, sicut quodam directore & ductore, qui deducit eos in terram rectam *Psa. 142. b* interius illuminando quæ facere debeant, sunt filij Dei: Homo autem spiritualis non tantum instruitur à spiritu sancto, quid agere debeat, sed etiam cor eius à spiritu sancto mouetur, ideo plus intelligendum est in hoc quod dicitur, *Quicunque spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur quæ quodam superiori instinctu & motione mouentur, vnde bruta dicuntur agi, quia à natura mouentur ad suas actiones, & non ex proprio motu agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu propriæ voluntatis principaliter, sed ex instinctu spiritus sancti, inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud: Cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Dei cogit: *Esa. 59. d.*
B Vnde & Christus agitabatur à spiritu. *Luc. 4. a.* Non tamen per hoc sequitur, quod viri spirituales libere non operentur. Quia spiritus sanctus disponit omnia suauiter, *Sap. 8. a.* id est, secundum modum suę naturæ, scilicet naturalia naturaliter, & libera libere. *Phil. 2. b.* Et hoc modo debet intelligi illud, Deus est qui operatur velle & perficere pro sua bona voluntate. Quantum ad secundum dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc manifestum est ex similitudine filiorum carnalium, qui per semen carnale à patre procedente generantur. Semen autem spirituale à Deo patre procedens, est spiritus sanctus. Et ideo per hoc semen aliqui homines in filios Dei generantur: iuxta illud, Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen Dei manet in eo. *1. Iohā. 3. b* Et nota hic secundum D. Chrysosto. quod non dicit hic, hi qui spiritum Dei acceperunt, ad denotandum quod non sufficit semel imbui & recipere spiritū sanctum, sed continue & perseueranter agi ad consequendam filiorum dei hęreditatem. Lutherani hæc verba, Quicunque spiritu dei aguntur, existimant pro ipsis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. verum quia de his abunde disseruimus, ideo pertranseundum duximus. quo ad hunc locum tamen sufficiet prædicta Sapientis responsio, quod Deus disponit omnia suauiter, hoc est secundum modum suum: *Sap. 8. a.* naturalia naturaliter, & libera libere absque coactione & necessitate. Et ideo agi hic non debet accipi pro cogi a[illegible] cessitari, sed solum vt dicit præmotionem spiritus sancti.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. *Tex.*

HIc dupliciter probat quod accipientes spiritum sanctum sunt filij Dei. Primo quidem ex distinctione donorum spiritus sancti. Ad cuius euidentiam considerandum est quod
C spiritus sanctus duos effectus facit in nobis: Vnus est timor, de quo Esa. Repleuit eum spiritu timoris domini. *Esa. 11 a.* Alius effectus est amor, de quo supra 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. *Supra. 5. a* Timor autem facit seruos, non autem amor. Veruntamen circa hoc notandum est quod timor habet duo obiecta. Vnum est malum, quod quis timendo refugit. quod est duplex, scilicet pœnæ vel culpæ. Aliud obiectum est illud à quo sibi hoc malū imminere videtur: dicitur enim homo timere occasionem, & regem qui occidere potest. Contingit autem quandoque quod malum pœnæ, quod quis refugit, est contrarium bono corporali vel temporali, quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine temporali. Et hic timor dicitur humanus vel mundanus, & talis non est à spiritu sancto: quia turpis est & prohibitus à Christo. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. *Mat. 10. e* Alius est timor, quo quis refugit malum quod contrariatur bono naturali, qui causatur ex amore. Homo enim naturaliter se amat. Si refugit hoc pœnæ malum pati, à causa spirituali, scilicet à Deo, hic timor est laudabilis, quantum ad hoc saltem quod Deum timet: *Deut. 5. d.* iuxta illud, Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me. & secundum hoc hic timor est à spiri[illegible] sancto. Sed inquantum talis timor, non refugit malum quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatū, sed solā pœnā, non est laudabilis, & iste defectus non est à spiritu sancto, sed ex culpa hominis: prout fides īformis, quātū ad id quod est fidei, est à spiritu sancto, nō tamē eius informitas. Vnde & si quis per huiusmodi timorē bonū faciat, nō tamē bene facit: quia nō

facit sponte, sed coactus metu pœnæ, quod est seruorum. Et ideo timor iste proprie dicitur D
seruilis: quia facit hominem seruiliter operari. Est autem tertius timor quo quis refugit ma-
lum, quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatum vel separationem à Deo, & hoc timet
incurrere ex iusta dei vindicta. & sic quantum ad vtrumque obiectum, respicit rem spiritua-
lem: nichilominus tamen habet oculum ad pœnam, & iste timor dicitur initialis: quia solet
esse in hominibus ab initio suæ conuersionis: timent enim pœnam propter peccata præteri-
ta, & timent separari à Deo per peccatum propter gratiam & charitatem infusam, & de hoc
Psa.110.b dicitur: Timor domini initium sapientiæ. Si autem timor, quo quis refugit malum opposi-
tum bono spirituali, ex vtraque parte habeat oculum solum ad rem spiritualem, vt cum bo-
mo nihil aliud timet quàm separari à Deo, talis timor dicitur filialis, castus, ac sanctus, qui per-
Psal 18.a manet in seculum seculi. Et quemadmodum timor initialis causatur ex charitate imperfecta:
1.Ioh.4.d. quia vt D.Iohan.ait, perfecta charitas foras mittit timorem. Sic timor filialis & castus non re-
pugnat charitati, quæ est causa vtriusque: Quia sicut timor facit seruitutem, ita & amor cha-
ritatis facit libertatem filiorum: facit enim voluntarie ad honorem dei operari, quod est pro-
Exo.19.c. prie filiorum. His suppositis aduertendum quod lex vetus data est in timore, quem signifi-
Heb.12.f. cabant tonitrua & fulgura micantia super terram: terribile enim erat quod videbatur & audie-
batur. Ideo lex vetus per inflictionem pœnarum inducens ad mandata dei seruanda, dicitur
Gala.4.e. data in spiritu seruitutis, in timore. ideo Aposto. comparat testamentum vetus agar ancillæ di-
cens: Hæc sunt duo testamenta, vnum in monte Syna in seruitutem generans, quæ est Agar. &
ideo hic dicit recte dictum est, quod qui spiritu dei aguntur, hi sunt filij dei. Non enim iterum
in noua lege, prout fuit in veteri, accepistis spiritum seruitutis in timore, scilicet pœnarum,
quem timorem tunc spiritus sanctus per signa exteriora faciebat. Sed accepistis spiritum, sci-
licet charitatis, qui est adoptionis filiorum, id est, per quem adoptamur in filios dei: iuxta illud,
Gala.4.a Vt adoptionem filiorũ reciperemus. Non tamen hoc dicitur quasi sit alius & alius spiritus: sed E
quia idem est spiritus sanctus, qui in quibusdam facit per signa exteriora timorem seruilem,
quasi imperfectum: in aliis autem facit amorem quasi quoddam perfectum. Non tamen existi-
mandum est quod nullus ex patribus legis veteris receperit spiritum adoptionis filiorum: Nam
gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat eiusdem speciei cum gratia nouæ le-
Psal.81.b gis, & filios Dei constituebat. vnde Dauid: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Et Esa.
Esa.1.a. Filios enutriui & exaltaui. & Christus: Multi venient ab oriente & occidente, &c. Filij autem
Math.8.b regni eiicientur in tenebras exteriores. ideo illi pertinebant ad legem nouam, prout Christia-
ni, qui nunc solo timore pœnæ seruant legem euangelicam, dicuntur serui & accepisse spiri-
tum seruitutis in timore, pertinent ad legem veterem. Aposto. enim hic ponit discrimen in-
ter nouam & veterem legem, quæ dum ex vna parte peccatum ostenderet, & ex alia gratiam
non conferret, & quæ in signis terribilibus data erat, ex se nihil ad opera charitatis iuuaret,
prout lex noua, quemadmodum supra dictum est. ¶ Notandum præterea quod timor serui-
lis non est secundum se malus, prout adulterium: originatur enim ex amore sui, qui secun-
dum se non est semper illicitus, neque contrariatur charitati, quæ seipsum post deum super
alios diligere præcipit. Sed eiusdem rationis est quod homo cupiat bonum suum, & timeat
eo priuari. vnde sequitur quod timor seruilis non est de se malus, nisi quando quis constituit
vltimum finem in seipso, vt si solum omitteret transgredi vel seruare præcepta, ne sit damna-
tus. Ita quod secluso inferno & aliis pœnis, transgrederetur & male ageret, ille timor esset ma-
lus. Sed illa seruilitas non est de essentia timoris, prout nec informitas de essentia fidei, vt di-
ctum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto. Obiectum autem timoris ser-
uilis est pœna. Sed accidit pœnæ quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tanquàm finis
vltimus, & per consequens plus timeatur quàm Deus, quod cum contingit in habente cha-
ritatem, qui bonum, cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deum. quia propter illud F
nollet offendere. Vnde glo. dicit: Vnus est spiritus, qui duos timores facit, scilicet seruilem
& castum, sed nullum malum culpæ procedit à spiritu sancto. Igitur timor seruilis non est de
Augu.9. se malus. Nec obstat quod D.August. ibidem dicit: Qui timore aliquid facit, & si bonum sit,
tamen non bene facit. Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili, vt seruilis est:
Iob.3.b. ac etiam dictum D.Grego. super illud: Quare non in vulua mortuus sum. Cum ex peccato plus
Grego.9. pœna metuitur, nec amica Dei facies non amatur. Cum ergo timor seruilis non sit secundum
se malus, sequitur quod contritio ab illo originata non faciat contritum hypochritam, neque
magis peccatorem, vt impie volunt lutherani. Contritio enim potest duplicem habere origi-
nem, scilicet à timore filiali & seruili. Primo quidem oriri potest ex diuinæ bonitatis conside-
Psa.46.b ratione, per quam ad eum tanquàm ad patrẽ cum fiducia recurrimus: secũdũ illud, Beneplacitũ
Supra.2.a est domino super timẽtes eũ, & in eis qui sperãt in misericordia eius. & illud: An ignoras quod
benignitas dei &c. nulli autẽ dubiũ est, quin talis cõtritio sit sanctior quã illa quę originatur à ti
more seruili. Verũ sæpe numero & vt in pluribus, fragilitas & imperfectio nostra impedit ne fa-
ciliter oculos mentis nostrę ad terrena depressos ad bonitatem dei attollamus, & eleuemus: nisi
Psal.77.d prius irã aliquã seu pœnã senserimus aut apprehenderimus. vnde Dauid, cum occideret eos,
Psa.106.a quærebant eum, &c. & alibi. Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitati-
bus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si clamor ille ex timore seruili procedens, esset
exitialis.

A exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto
seu proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non
perficitur, donec deuentum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim in hac
contritione ostendit Deum iustum & veracem, punientem seuerissime crimina tam in hoc se-
culo quàm in futuro, & qualiter peccator gehenna ignis dignus est, & sit paratus ad tormen-
ta nisi doleat & pœniteat. Si conscientia nostra his assentiat, generatur timor seruilis, qui fi-
dei adiunctus grauem animi concussionem, & amaritudinem siue dolorem causat, quo super-
bia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus siue peccata conteruntur, insurgitque
votum seu desiderium pœnitendi seu nouæ vitæ. Ostendit pariter fides Dei bonitatem &
summam clementiam promissionemque indulgendi, si pœniteat. Succedit timor filialis & pec-
cata displicent, non solum quia protrahunt ad gehennam, sed etiam quia patrem optimum
offendunt, quē proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla es-
set gehenna, aut plaga, prout videre licet in filiis prouectis & sapientibus, qui non timent
amplius virgas sed patris offensam. Et ideo sancti patres docuerunt pœnitentiam à timore ser-
uili non inepte ordiri. D. August. hunc timorem comparat setæ. Seta enim prius intrat, & nisi *August.*
exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primo occupat mentem, sed non remanet: quia
ideo intrauit vt induceret charitatem. Et quanto illa crescit, tanto timor decrescit. Vnde D.
Iohan. Timor pœnam habet. Charitas autem, (scilicet perfecta) foras mittit timorem. Ideo *1. Iohan 4.*
D. Basilius vocat timorem seruilem Isagogicum, hoc est introductorium: Et D. Gregorius, *Basilius.*
sequens D. Hieronymum dicit: Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogitur excla- *Gregorius. super Iob.*
mare, sic nos in angustia requirimus te. Et D. Chrysostomus docet ante oculos ponere ma- *29. super*
la nostra, & gehennam, & diem iudicij, & separationem à Deo. & multa alia mala recenset an- *Esa 26.*
te oculos proponenda, vt compunctionem cordis valeamus obtinere. Per hunc modum re- *Chrysost.*
B uocabant prophetæ olim populum à peccatis: Inter eos Ionas, qui Niniuitis dicebat, Adhuc *Iona.3.b.*
quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et Deus approbauit pœnitentiam eorum à timore
seruili ortam. Esa. etiam dixit Ezechiæ: Dispone domini tuæ, quia morieris, & non viues. *Esa.38.a.*
Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D. Iohannes Baptista dicens: Progenies seu ge- *Mat.3.b.*
nimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira. Iam securis ad radicem arboris *Luc.3.b.*
posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Chri-
stus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem æternum, tenebras exterio-
res, non alia causa, nisi vt ad contritionem & pœnitentiam eos induceret, vnde dicebat: Nisi *Luc.13.a.*
pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de diuite epulone, & de *Luc.16.e.*
ficulnea, aitque: Timete eum qui postquàm occiderit corpus, habet potestatem ponendi ani- *Mat.10.e.*
mam in gehennam, & hunc timendum ea ratione repellit, dicens: Amen dico vobis, hunc ti-
mete. Et tandem terribilissimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex præmissis apparet
quàm impie lutherus & sui sequaces, non solum in prædicatores, verum etiam in sanctos,
quinimo & in Christum debacchati sunt, dicentes prædicatores male agere, inducendo ho-
mines ad pœnitentiam per timorem seruilem. ¶ *In quo clamamus, abba, pater.* Hic probat quod *Tex.*
illi qui spiritu dei aguntur, sunt filij dei ex nostra confessione. Profitemur enim nos patrem
habere deum, instructi à domino dicente: Cum oratis, dicite pater noster qui es in cœlis. hoc *Mat.6.b.*
autem conuenit dicere non solum Iudæis, sed etiam gentilibus. Ideo duo ponit idem signifi-
cantia, scilicet. Abba, quod est hebræum, & pater quod est latinum, vel græcum, vt ostendat
hoc ad vtrumque populum pertinere. Vnde Christus dicebat: Abba pater omnia tibi possi- *Mar.14.d.*
bilia sunt. Et dominus per Hiere. Patrem me vocabis. Hoc autem dicimus non tantum so- *Hiere.3.a.*
no vocis, verum etiam intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitudinem clamor di-
citur, prout Moysi tacenti & interius oranti, dixit dominus: Quid clamas ad me, scilicet in- *Exo.14.d.*
C tentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris, quem in nobis
spiritus sanctus facit, & ideo dicit, in quo, scilicet spiritu sancto, *Clamamus Abba, pater.* Esa. *Esa.6.a.*
etiam dicit quod Seraphini qui interpretantur ardentes in amore dei, clamabāt alter ad alterū.

Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. *Tex.*

Apostolus hic ostendit quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: ex spiritus sancti
testimonio: ne forte aliquis dicat quod nos in nostra confessione decipimur, quia vt Psal.
ait: Omnis homo mendax. q. d. Ideo dico quod in spiritu sancto clamamus Abba pater, quia
ipse spiritus sanctus, qui nec fallere, nec falli potest, testimonium reddit spiritui nostro, non
quidem exteriori voce ad aures hominum, sicut pater protestatus est de filio suo: sed reddit
testimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod testimo- *Mat.3.d.*
nium reddit, non auribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. ¶ Ex præmissis verbis: Non
enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, iunctis istis, ipse enim spiritus testimo-
nium reddit, &c. & aliquibus aliis passibus sacræ scripturæ contortis & perperam intellectis,
Lutherani inferunt quod quicūque est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, sine
se esse ī gratia, certitudine nullā dubitationē permittēte, siue certitudine fidei, cui falsum subesse
nō potest, nec per eā homo decipi. Cuius oppositū determinatū fuit in cōcilio Tridētino, sessio
ne 6. decreto 9. vbi dicitur: Quāuis necessarium sit credere neque remitti, neque remissa fuisse

vnquàm peccata, nisi gratis diuina misericordia propter Christum: Nemini tamen fiduciam D
& certitudinem remissionis iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse
dicendum est. Cũ apud hæreticos & schismaticos esse possit, imo nostra tempestate sit, & ma-
gna contra Ecclesiam contentione prædicetur, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed
neque illud asserendum est oportere eos qui vere iustificati sunt, absque vlla omnino dubi-
tatione apud semetipsos statuere posse se esse iustificatos. Neminemque à peccatis absolui, nisi
eum qui certo credat se absolutum & iustificatum esse, atque hac sola fide absolutionem & iu-
stificationem perfici, quasi qui hoc non credit de dei promissis, deque mortis & resurrectio-
nis Christi & efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de dei misericordia, de Christi merito,
deque sacramentorum virtute & efficatia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suamque
propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest.
Cum nullus scite valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam dei con-
secutum. Hactenus ibi. quod quidem decretum fulciri potest autboritatibus sacræ scriptu-
Iob.9.b. ræ: Iob enim dicit, Si venerit ad me non videbo eum: si abierit, non intelligam. & post pau-
ca dicit: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostende-
re, prauum me comprobauit. Etiam si simplex fuero boc ipsum ignorat anima mea. Deinde
Hier 17.c subiungit: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et Hiere. Prauum
Psal.18.d est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? & Dauid: Delicta quis intelligit. dein-
de subiungit, ab occultis meis munda me. Qui vero petit ab occultis mundari, non habet cer-
Prou.20.b titudinem fidei quod sit mundus. Vnde Salomon: Quis potest dicere mundum est cor meum,
Prou.28.c *Eccle.5.b.* purus sum à peccato. & alibi: Beatus homo qui semper est pauidus. Et Sapiens: De propicia-
tu peccatorum noli esse sine metu. Sed ille qui timet, non habet securitatem neque talem cer-
Eccle.9.a. titudinem. Et Salomon: Nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit. Et Aposto. Nihil mihi
1.Cor.4.a conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. qui autem me iudicat, dominus est. Et quamuis
Lutherani pro more suo prædictas authoritates contorqueant, nobis tamen standum est præ-
Luc. 22.c. dictæ interpretationi & determinationi Ecclesiæ, quæ errare non potest. Omnes enim ortho- E
Hieron. 9 Michee. 6.c. doxi doctores vsque ad hæc tempora idem senserunt. D. Hiero. Super illud. Michee. Dominus
quærit à te facere iudicium, & diligere misericordiam & solicitum ambulare cum deo. Et su-
Iona. 3.d. per illud Ionæ: Quis scit si conuertatur. Et D. August. super illud, Incerta & occulta sapien-
Augu.9. tiæ tuæ manifestasti mihi Et D. Grego. 18 moralium super illud: Etiam si simplex fuero, &c.
Psal.50.b Et D. Ambro. super illud, Nihil mihi conscius sum. Et D. Chryso. In eodem loco dicit quod
Gregor. 9. *Iob.9.b.* tribus rationibus circa huiusmodi incertum est nostrum iudicium. Prima quidem quod & si
Amb. in nihil ipsi conscij simus, eius tamen indigemus qui peccata nostra certa ratione corripiat. Al-
1.Cor.4.a tera quod multa opera nostra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bona viden-
Chryso ibi tur, quæ non recta fiunt sententia, eadem ratione nostra: Vnde Christus, Venit hora vt om-
Ioh 16.a. *Chrysosto.* nis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare deo. Et idẽ Chryso. super Mattbęum
Bernard. opere imperfecto, bomilia 38. Et D. Bernar. in pluribus locis, maxime Epistola 42. ad Ar-
chiepiscopum Senonen. Ad ampliorem tamen huiusmodi euidentiam & clariorem argumen-
12.q.112. torum in oppositum solutionem, sciendum est ex D. Tboma quod tripliciter aliquid cognosci
ar.4. potest. Vnomodo per specialem Dei reuelationem interiorem, vel exteriorem: Reuelat enim
Deus aliquibus ex speciali priuilegio, vt securitatis gaudium in hac mortali vita in eis inci-
Luc.1.c. piat, vt factum legimus D. virgini exterius per Angelum, Aue gratia plena, &c. & Aposto.
2.Corin. 12.c. interius: Sufficit tibi gratia mea. Et talem reuelationem babentes certi sunt certitudine fi-
dei absque vlla penitus dubitatione. Alio modo aliquis cognoscit certitudinaliter aliquid
per seipsum, vt qui habet demonstrationem huius conclusionis, omnis homo est risibilis,
scit illam certitudinaliter certitudine euidentię omnem prorsus dubitationem excludẽte. Nul-
lus autem hanc euidentiam de se in particulari habere potest, quod sit in gratia. Et ratio est: F
quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium princi-
pium. Sic enim certitudo babetur de conclusionibus demonstrationis per principia inde-
monstrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei, quod est diuina reuelatio, &
obiectum fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum il-
Iob.36.d. lud, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram & ideo eius præsentia in nobis, quæ est
per gratiam, non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reuelet, secundum authorita-
Mar.vl.d tem Iob & alias allegatas. Sed Deus licet in vniuersali declarauerit & sub conditione, qui
crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Non
tamen omnibus nec communiter reuelat in particulari, igitur absolute in particulari sciri non
potest, absque particulari reuelatione. Præterea habitum fidei non generat assensum, nisi cir-
ca proprium obiectum: obiectum autem fidei non est nisi Deus reuelans, & illa quæ ab
eo sunt reuelata. Sed vt dictum est, Deus non reuelat communiter omnibus in particulari,
sed solum in genere & conditionaliter: si crediderit, si sperauerit, si mandata seruauerit.
Igitur, &c. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse in gratia Dei, ex duo-
bus pendet. primo ex firmitate diuinæ promissionis, quæ est firmissima & indefectibilis.
Secundo ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionem gratiæ in particulari, nisi
illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudinem moralem per quas-
dam

A dam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non posit, vt probatum est, igitur.
Rursus modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia vt dictum est, vel ex speciali reuelatione, & de hoc non est controuersia, vel ex fide, & hoc improbatum est, vel ex operibus nostris. Et hoc, non quia incerta sunt, & putamus aliquando bene agere, cum male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi forte apud Lutheranos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem non posse separari à charitate, quæ sunt hæretica, vt ostendimus supra primo capite, interpretando illud, Iustus ex fide viuit. Tertio cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & Supra.1.b
hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gratiam, inquantum, scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & executioni demandat seruando omnia præcepta, secundum quem modum potest intelligi quod scribitur in Apoca. Vincenti dabo Apo.2.f
manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scilicet ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille qui non accipit. hæc tamen cognitio imperfecta est, quia (vt dictum est) Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me domine. ¶ Ex præmissis sufficiens apparet responsio, ad omnia quæ possunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præsumptuosa exageratio aliquem cespitare faciat, principaliora eorum tempe taliter reiiciemus, & primo quantum ad hunc locum: Ipse enim spiritus testimonium, &c. Dicendum quod ipse spiritus communiter reddit testimonium coniecturale per quædam signa intrinseca, siue per quasdam coniecturas, ille tamen, vt dictum est, non faciunt certitudinem fidei, quæ non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loquitur, est quod spiritus sanctus inhabitans eos allicit, vt non timore vt antiqui olim serui sub lege Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussaque Dei spontanee faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem consequendam. Non tamen statim (vt experimur) ab incipientibus radicitus euellit timorem illum seruilem, qui via fuit ad charitatem. Nec
B huiusmodi certitudinem moralem, subito, neque æqualiter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositionem personarum eam probabilitatem facit, quæ more humano metum propellere securumque hominem facere consueuit: vt ego sum nunc certus romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diuinæ quia licet audiuerim à multis probis viris illam fore, vel forte viderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quæ est fidei, quin dubitem propter potentiam Dei, quæ illam sicut Sodomam in momento subuertere potest. In reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cum Deus sit verax, imo & ipsa veritas, nec mentiri posit. & ideo fidei non potest subesse falsum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse à Deo certum, sicut ea quæ sunt fidei, id est, à Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed non ex parte obiecti: Certitudo Hæreticorum est ex parte subiecti, quæ re vera dicitur præsumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrantur esse, ac si ita esset. Nec obstat etiam quod adducunt ex Aposto. supra 4. c. Non enim per legem pro- Supra 4.e
missio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iusticiam fidei, & post pauca subdit: ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ. ex quo inferunt quod ad talem fidem adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cum certus sit se habere fidem. Sed vnde obsecro hæc illatio? Quia ibi loquitur Aposto. de promissione Christi venturi, quæ promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratuitam voluntatem facta fuit Abrahæ, quæ quidem promissio facta, fuit firma & certissima per fidem absque operibus & obseruatione legis, quæ non me-
C rebatur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quæ est conditionalis, vt dictum est. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At quis Mat.19.b
est certus se impleuisse omnia præcepta Dei, maxime de dilectione Dei super omnia, & de pœnitentia: cum multa lateant in inscruptabili corde hominis. Licet enim quis scire posit se habere fidem historicam, quam ipsi vocant, non tamen potest habere certitudinem se habere fidem viuam siue formatam, per dilectionem operantem. Non obstat pariter illud quod Aposto. dicit: In quo (scilicet Christo) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non distinguunt inter fidem & fiduciam: Ephes.3.b.
licet enim in scripturis iubeamur habere fidem, id est, credere dictis Dei, nemo tamen tenetur habere fidem, id est, firmam & certam persuasionem siue assensum suæ salutis, sed solum fiduciam siue spem conditionaliter, si perseuerauerit vsque in finem, quæ potest esse sine certitudine particularis fidei. Vnde D. Iohan. in causa fiduciæ non solum posuit fidem, sed 1.Ioh.3.d.
etiam charitatem, ait enim, charissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodiuimus, & ea quę placita sunt coram eo, facimus. Sed quis absque quacunque dubitatione horum certitudinẽ habere potest? Et sic magnum argumẽtum est quod certitudo nostra confirmetur ex nostra cõscientia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. At qui conscientia non potest esse certa propter inscrutabilitatem cordis, igitur. Non obstat insuper illud Aposto. Nos autem non 1.Cor.2.c.

ſpiritũ huius mundi accepimus,ſed ſpiritũ qui ex deo eſt,vt ſciamus quę à deo donata ſunt no- D
bis.Sed gratia eſt primũ donũ dei.ergo homo qui accipit ſpiritũ ſanctum,ſcit per eundem ſpiri
tum gratiam ſibi datam: quia ibi loquitur de ſciẽtia ſiue cognitione in generali.vel(vt D.Tho.
ait)loquitur de donis gloriæ, quæ ſunt nobis data in ſpe, & in communi, quæ certiſsime co-
gnoſcimus per fidem: ſed non in particulari. Vel poteſt dici quod loquitur de noticia priui-
legiata, quæ eſt per ſpecialem reuelationem. Vnde ſubdit, nobis autem reuelauit deus per ſpi-
ritum ſanctum. Nõ obſtat præterea id quod Apoſto.in hoc.c.dicit.Quis nos ſeparauit à chari-
tate dei. Quia per illa verba nõ habemus quod ſcimus certi in particulari,niſi per ſpecialem re
uelationem, quam habebat: & quo ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter nõ ſepara-
bũtur,nec etiam nos ſi perſeuerauerimus propter tot & tanta beneficia dei, ad quæ conſequi-
tur, quod quidquid accidat non debemus ab eo ſeparari, licet plurimi ſe ſeparent. Si obiicia-
Gen.22.c. tur id quod ex perſona domini dicitur Abrahæ: Nunc cognoui,id eſt,cognoſcere te feci,quod
timeas dominum: & loquitur ibi de timore caſto, qui non eſt abſque gratia. Dicendum quod
dictum illud referri poteſt ad reuelationem ſpecialem, vel ad noticiam experimentalem, quæ
eſt per exhibitionem operis: in illo enim opere quod fecerat Abraham,cognoſcere potuit ex-
perimentaliter ſe dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod adductum eſt pro parte nega-
Eccl.9.a. tiua ex Eccleſiaſte: Nemo ſcit an amore vel odio dignus ſit. Quod aliquis poteſt habere cer-
titudinem, quod eſt in odio, & eſſe in peccato mortali.ergo eadem ratione poterit aliquis ha-
bere certitudinem, quod eſt in gratia & amore. Negatur illatio: Quia non intelligitur æquali-
ter, eo quod peccatum à noſtro conſenſu pendet,& non gratia: vel ſi dicat æqualitatem, intel-
ligi debet de odio reprobationis & amore prædeſtinationis, quæ ſunt nobis occulta. Si dica-
11. Super tur quod perfectiſsima cognitio eſt eorum quæ ſunt in anima per eſſentiam,vt Aug.ait.Sed gra
Gen. ad tia eſt in eſſentia animæ. Dicendũ quod illa quæ ſunt per eſſentiam ſui in anima,ſiue quæ fluunt E
lit. ab eſſentia animæ vt potentiæ,cognoſcuntur experimentaliter: inquantum homo per actus co-
gnoſcit principia intrinſeca, vt voluntatem percipimus volendo, & alias potentias per ſuos
actus. Sed gratia non fluit ab eſſentia animæ,ſed infunditur à deo.

Tex. *Si autem filij: & hæredes.hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.*

APoſto.hic ponit maiorem ſyllogiſmi propoſiti in principio huius partis 8. c.Et oſtendit
quod filiis debeatur hæreditas, dicens: Si autem aliqui ſunt filij,ex filiatione conſequitur
2.Cor.12.e hæreditatem patris, qui debet theſauriſare filiis. Sic illi qui ſunt filij Dei adoptiui, per gratiam
ſpiritus ſancti erunt hæredes dei. Quia non ſolum filio naturali, ſed etiam adoptiuo debetur
1.Petr.1.a hæreditas, ad quam(vt D.Petrus ait)regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu
Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem,& incontaminatam, & immarceſcibilem:
Pſal.15.b. hæc hæreditas pręclara erat Dauid. Deinde deſcribit quæ ſit iſta hæreditas,quantum ad deum,
dicens hæredes quidem dei, tanquam patris. Dicitur autem aliquis hæres alicuius, qui prin-
cipalia eius bona percipit ſiue adipiſcitur.non autem qui aliqua munuſcula ſiue legata particu-
Gen.25.a laria recipit: vnde legimus quod Abraham dedit cuncta quæ poſſederat filio ſuo Iſaac: filiis
autem concubinarum dedit munera. Bonum autem principale quo deus diues eſt, eſt ipſe-
Pſal.15.a met. Eſt enim deus diues per ſeipſum, & non per aliquid aliud extrinſecum: cum bonorum
Pſal.15.a extrinſecorum non egeat. Ideo Dauid: Dominus pars hæreditatis meæ.& Hiere.Pars mea
Thren.3.c dominus, dixit anima mea. Et in hac hæreditate commendatur exim[illegible] charitas erga nos.
Nunquam enim homo extraneum in filium adoptat in ius filij, niſi o[illegible] naturalium legitimo-
rumque filiorum inopiam, quaſi alterum ſubſtituens loco naturalis, quo caret. Deus autem
non caret filio naturali, imo habet æqualem ſibi: neque noſtro indiget obſequio, nihilomi-
nus tamen adoptauit nos in filios ſuos & in ipſam hæreditatem, quæ filio debetur. Si dicatur
filius non adipiſcitur hæreditatem patris, niſi patre mortuo: & vbi plures ſunt filij, quilibet F
illorum non aſſequitur totam hæreditatem patris.ergo homo non poteſt eſſe hæres Dei, qui
1.Tim.1.d eſt immortalis. Vnde Apoſto.Regi ſeculorum immortali,&c. Dicendum quod illud habet ve-
rum in rebus temporalibus, & corporalibus, quæ ſimul à multis totaliter poſsideri non poſ-
ſunt: vnde neceſſe eſt vnum diſcedere,vt alter ſuccedat. Secus tamen eſt in ſpiritualibus, quia
bona ſpiritualia ſimul à multis haberi poſſunt. Vel dici poteſt quod Deus decedit in nobis,in-
1.Cor.13.e quãtũ primo eſt per fidem,quæ deficit & euacuatur quando peruenimus ad claram viſionem,
quæ eſt hæreditas. Vnde apparet diſcrimen inter hæreditatem Dei & hominum: quia hære-
ditas inter homines non additur à ſucceſſore vſque ad mortem præceſſoris: eo,ſcilicet quod
non poſſet vtrique æqualiter ſufficere. Hæreditas autem Dei non eſt deffuncti ſucceſsio, ſed
conſortium ſufficientiſsimum & indeficiens, cuius promiſsio quandam ſimilitudinem habet
Heb.9.c. cum hæreditate hominum, quorum teſtamentum & diſpoſitio morte confirmatur. Sic hære-
ditatis Dei promiſsio morte Chriſti,qui eſt Deus & homo, fuit confirmata. Poſt modum de-
Mat.21.d ſcribit hanc hæreditatẽ ex parte Chriſti,quia cum ipſe ſit principalis filius,à quo nos filiatio-
Nubee. 2.d nẽ participamus:ita eſt prĩcipalis hęres,cui nos in hęreditate cõiũgimur: vnde Micheas,adhuc
Tex. hęredẽ adducã tibi.¶ *Si tamen cõpatimur, vt & cõglorificemur.* Hic oſtẽdit cauſam dilationis huius
hęreditatis ſiue vitæ glorioſę.Et primo ponit cauſam ex parte paſsionũ,dicẽs: *Si tamẽ cõpatimur, &c.* Cũ enim Chriſtus qui eſt principalis hęres, ad hęreditatẽ glorię peruenerit per paſsiones.
Vnde

A Vnde ipse dicebat: Nonne oportuit sic Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Sequitur *Luc. 24. d*
quod nos non debemus faciliori modo adipisci. Vnde ipse dicebat: Si quis vult post me veni *Luc. 9. c.*
re, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Et Apostolus, Per multas tribu- *Act. 14. d.*
lationes nportet nos intrare in regnum Dei. Non enim immortale & impassibile corpus statim
accipimus, vt simul cum Christo pati possimus. Ideo dicit, Si compatimur, id est, simul patien-
ter sustinemus tribulationes huius mundi, vt cum Christo conglorificemur. Vnde Apostolus, *2. Ti. 2. b.*
Si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnauimus. Ex hoc loco soluuntur
multa Lutheranorum argumenta, quibus impugnant pœnitentiam, ac ieiunia Ecclesiæ, & de-
trahunt operibus meritoriis. Et ex præcedenti textu sic arguunt: Si nulla sunt merita recon-
ciliationis gratiæ, per quam constituimur filij Dei: Ergo nulla sunt merita vitæ æternæ. Nam si
filii, inquit Apost. & hæredes: atque adeo & si gratis filii, & gratis hæredes: alias Christus non
sufficienter satisfecisset. Si hæc argumentatio firma esset, nunquam Apostolus adiunxisset: Si
tamen compatimur &c. Et quia de merito sufficienter locuti sumus supra 2. c. tractando illum
locum, his qui secundum patientiam boni operis &c. Ideo hic non prosequemur, sed duntaxat *In epist. ad*
solutionem huius argumenti recitauimus ex D. August. qui tractando illum locum, gratia Dei *Sixtu qua*
vita æterna scilicitatur quasi ex illa sententia subinferens, nulla ne igitur sunt merita iustorum? *est 105.*
& respondet: Sunt plane, quia iusti sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Nec ideo opor- *supra. 6. d*
tet nos compati, quasi Christus non sufficienter pro nobis satisfecerit, sed quia Deus ordinauit
satisfactionem Christi nobis non applicari, nisi conformemur imagini filii sui, & nisi tollentes
crucem nostram eum sequamur: & ideo pœnitendo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo,
nullam iniuriam sed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipsius obedimus, & voluntati
suæ nos conformamus.

QVARTA PARS OCTAVI CAPITIS.

B

Existimo enim quod non sunt condigna passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.

IN hac 4. huius capitis parte Apostolus assignat causam dilationis immortalis vitæ, quæ est
hæreditas filiorum dei, ostendendo excellentiam gloriæ, & comparando eam ad passiones
huius temporis. Quia posset aliquis dicere onerosam esse hæreditatem, ad quam nõ potest nisi
per passionum tollerantiam perueniri. Ideo dicit. *Existimo &c.* quasi dicat, dictum est quod de-
bemus compati vt conglorificemur. Nec debemus passiones & dolores ac tormenta huius se-
culi refugere, vt talem & tantam gloriam habeamus. Existimo enim ego qui vtrunque sum ex- *1. Cor. 11.*
pertus, & labores & gloriam, quod passiones & dolores huius temporis, non sunt condignæ ad *2. Co. 12. a*
futuram gloriam quæ reuelabitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius gloriæ exprimit.
Primo æternitatem, cum dicit, *ad futuram*, scilicet, post hoc tempus, nihil autem est post hoc tẽ-
pus, nisi æternitas. Ideo illa gloria excedit passiones huius temporis, sicut æternum temporale.
Vnde & ipse Aposto. Quod in præsenti est momentaneum & leuę tribulationis nostræ, supra *2. Cor. 4 d*
modum in sublimitate æternę gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatem,
cum ait (*Gloriam*) quæ claritatem quandam dignitatis insinuat: iuxta illud, Exultabunt sancti in *Ps. 149. b*
gloria. Tertio exprimit manifestationem (*quæ reuelabitur*) Nunc quidem gloriam habent sancti,
sed occultam in conscientia, iuxta illud, Gloria nostra hæc est testimonium cõscientiæ nostræ. *2. Co. 1. c.*
Tunc autem gloria illa erit in conspectu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De malis *Sap. 5. a.*
scribitur in subitatione insperatę salutis. Quarto exprimit veritatem, cum dicit, *In nobis*. Quia in
his quæ sunt extra, puta in apparatu diuitiarum, & in opinione hominũ, est gloria vana. de qua
Psal. In multitudine diuitiarũ suarũ gloriãtur. Et Salomõ: Vanitas vanitatũ dicit Eccle. Vanitas *Psa. 48 b*
vanitatũ & omnia vanitas. Sed illa gloria erit de eo quod est intra hominẽ, vnde christ[us] inquit, *Eccle. 1. a.*
C Regnũ dei intra vos est. Sic igitur passiones huius tẽporis secundũ se cõsideratę, multũ deficiũt *Luc. 17. e.*
à quãtitate & dignitate huius glorię. Vnde per Esa. Dominus: Ad punctũ in modico dereliqui *Esa. 54. b*
te, & in miserationibus magnis congregabo te. Sed si cõsiderẽtur huiusmodi passiones, inquãtũ
eas aliquis volũtarie sustinet propter deũ, ex charitate q̃ in nobis causat spiritus sanctus: secun-
dũ hoc, est cõdignitas & æqualitas inter huiusmodi passiones & vitam æternã, & per eas homo
de condigno meretur vitam æternam. Quia spiritus sanctus est fons, cuius aquæ, id est, effectus
saliunt in vitam æternam. Ideo Apostolus, Bonum certamen certaui, &c. In reliquo reposita est
mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Nõ solum autẽ mihi, *Ioh 4. b.*
sed & his &c. Ex præmissis apparet solutio argumenti lutheranorum, qui ex hoc loco Apost. *2. Ti. 4. b*
gloriantur & iactant meritum condigni esse funditus euersum. Sed sunt delusi. ignorantes di-
stinctionem præmissam, scilicet, si secundum se, siue ex parte obiecti, aut secundum substantiam
operis considerantur, non est condignitas. Si vero ex parte principii, quod est spiritus san-
ctus infinitus, tunc est condignitas. Sed de his amplius supra 2. c. super illo verbo, his qui secun- *supra. 2. b.*
dum patientiam boni operis &c. ¶ *Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat.* *Tex.*
Apostolus hic probat quod passiones huius temporis excedunt per excellentiam gloriæ, &
primo per expectationem, creaturæ dicens: *Nam expectatio &c.* ac si diceret, dictum est quod
futura gloria excedit passiones huius temporis, hoc manifestum est ex expectatione creaturæ:
quia ipsa creatura expectat reuelationem filiorum dei. Vnde D. Iohan. Nunc filij dei sumus, & *1. Ioh. 3. a.*

nondũ apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinę filiationis in sanctis, propter ex- D
teriores pasiones, per quas nos conformari oportet Christo. Reuelabitur tandem illa dignitas
cum immortalitatem & gloriosam vitã suscipient. Ideo impij de tali reuelatione admirati tur-
supra.5.a. babuntur, & dicet, Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio ex-
Psal.39.a pectat, vt talis geminatio intensionem expectationis designet, prout & Dauid cum dicit: Expe-
ctans expectaui dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligentiam, sciendum est
quod creatura hic tripliciter accipi potest. Primo pro homine iusto, qui specialiter creatura
Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus est, vel prupter excellentiam: quia omnis
Iacob.1.c. creatura ei quodammodo deseruit. Vndè D. Iacobus: voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt
simus aliquod principium creaturæ eius. Hæc creatura. i. homo iustus expectat reuelationem
Ad Tit. 2.c. gloriæ filiorum dei, tanquam pręmium sibi promissum. Ideo. Aposto. Expectãres beatam spem
& aduentum gloriæ magni dei. Secundo potest hic accipi creatura pro humana natura beatifi-
cabili, quæ subiicitur donis gratiæ, quæ nondum in hominibus iniustis formata est, sed est sicut
informis: in hominibus autem iustis partim formata est per gratiam, sed tamen adhuc est infor-
mis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriam. Sic igitur ipsa creatura. i. homo secũ-
dum quod consideratur in bonis naturæ, expectat reuelationem gloriæ filiorum dei, q[illegible]
competit per gratiam, prout si dicamus quod materia expectat formam, vel colores ex[illegible]
Iob.14.c. completionem imaginis, vt dicit Gl. super [illegible] Iob. Cunctis diebus quibus nunc [illegible]
pecto donec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro
elemẽtis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator co[illegible]ter p[illegible] vi[illegible]-
ri. Huiusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. Nam expectatio cre[illegible] s[illegible]
secundum quod est à deo, ordinatur ad aliquem finem, quod [illegible] conti[illegible] d[illegible]r. Vno
modo secundum quod deus imprimit aliquam formam & vi[illegible]tem naturalem [illegible] crea-
turæ ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem, puta [illegible] d[illegible]mus quo[illegible] ar[illegible] expectat fru-
ctificationem, & ignis expectat locum sursum. Aliomodo creatura sensibili ordinatur ad ali-
quem finem, qui superexcedit formam naturalem ipsius, sicut enim humanum corpus induetur E
Apoc.21.a quadam supernaturali forma gloriæ. Ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum dei quan-
dam gloriæ nouitatem consequetur. Vnde D. Ioh. Vidi cælum nouum & terram nouam, &c.
Et per hunc modum creatura sensibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Tex. *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, Sed propter eum qui subiecit eam in spe.*

HIc manifestat prædictam expectationem ponendo necesitatem expectationis terminum
& signum: Necesitas autem expectandi est ex deffectu, cui subiacet creatura. Is enim cui
nihil defficit, non habet necessario expectare. Deffectum autem creaturæ ostendit dicens:
Vanitati enim creatura subiecta est. Et si per creaturam intelligatur homo iustus, sic intelligitur
Eccle.1.a. subiici vanitati, id est, rebus istis corporalibus, quæ sunt mutabilia & caduca. Ideo dicuntur va-
na à salomone: Vanitas vanitatum &c. Subiicitur ergo eis propter necesitatem præsentis vitæ
circa ea occupationem habens, non tamen volens: quia homo iustus huiusmodi temporalia nõ
Psal.4.a. amat, prout illi contra quos Dauid. Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendatiũ. Sed tamẽ
huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum &c. id est, propter ordinationem Dei,
qui subiicit hominem iustum sensibilibus creaturis, in spe tamen vt, scilicet, à tali occupatione
Mat.22.f homo iustus aliquando liberetur, scilicet, in resurrectione generali, quando non nubent neque
nubentur, sed erunt sicut angeli dei in cælo. Si vero accipiatur creatura [illegible] natura humana, sic
Psal.38.b est subiecta vanitati, id est, pasibilitati. Vnde Dauid: Veruntamen vni[illegible] vanitas, omnis ho-
mo viuens: Non tamen volens. Quia talis vanitas est naturæ humanæ [illegible] pœnam inflicta. Pœna
autem est inuoluntaria, sicut culpa est voluntaria. Huiusmodi tamen pasionibus natura huma-
na subiicitur, propter eum &c. id est, propter ordinationem & sententiam Dei, qui subecit eã,
scilicet, humanam naturam defectibus, in spe tamen quandoque euadẽdi huiusmodi pasiones. F
Esa.28.c. Vnde Esa. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic
talis creatura subiecta est vanitati, id est, mutabilitati non volens. Huiusmodi enim defectus,
qui sequuntur mutabilitatem, prout corrupta & alia huiusmodi, sunt contra naturam particula-
rem huius vel illius rei, cuius appetitus ad conseruationem sui inclinatur, ideo resistit quantum
potest corrumpentibus, licet non sint contra naturam vniuersalem, nihilominus tamen huius-
modi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, propter ordinationem Dei, qui subiecit
eam in spe, id est, expectatione gloriosæ nouitatis.

Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

TErminum prædictæ expectationis hic declarat Apostolus. Non enim est vana expectatio
vel spes, quia & ipsa creatura liberabitur &c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus
per seruitutem corruptionis, intelligitur à cura quærendi victum & vestitum, & ab alijs quibus
seruitur nostræ mortalitati, quæ est quædam seruitus, à qua liberabuntur sancti tendentes in li-
bertatem gloriæ filiorum Dei. Qui quanuis nunc habeant libertatem iusticiæ, quæ est à seruitu-
te peccati, nondum tamen habet libertatem gloriæ, quæ est liberatio a seruitute miseriæ. Vnde
Iob.39.a. Iob: quis dimisit onagrum liberum. Si vero per creaturam intelligatur natura humana ipsa libe-
rabitur à seruitute corruptionis, id est, à pasibilitate & corruptione, & hoc tendens in liberta-
1.Co.15.g tem glorię filiorum Dei, quæ est non solum à culpa, sed etiam à morte. Vnde Aposto. Absorpta
est

A est mos in victoria &c. Si vero intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, id est, mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio. vt D. August. ait, & etiam Philoso. in 8. Physicorum. & hoc in libertatem gloriæ filiorum dei. vt sicut ipsi erunt innouati congruum est vt eorum habitatio innouetur. Vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cælos, & nouam terram, & non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ. Quia & ipsa &c. quasi dicat, secundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alii iusti: in sensu autem secundo, non solum iusti, sed etiam humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam. In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines sed & aliæ creaturæ liberabuntur &c. August. Esa. 65. a.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Tex.

HIc ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per spiritum sanctum instructi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primo quidem quantum ad hoc quod dicit ingemiscit & parturit, hoc enim conuenire non videtur, nisi creaturæ rationali. Sed potest sic exponi, vt hoc quod dicit ingemiscit, idem sit cum eo quod antea dixit, non volens. In illis enim ingemiscimus quæ voluntati nostræ repugnant. Sic ergo inquantum deffectus naturæ sensibilis sunt contra naturalem appetitum, particularis naturæ dicitur ipsa creatura sensibilis ingemiscere. Quod autem dicit parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectat: nam parturitio est via ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, Omnis creatura: quia sic includerentur corpora cęlestia Vnde glo. dicit quod sol & luna nó sine labore statuta sibi implent spacia. Sed dicēdum est quod accepit laborem pro motu, prout requies quandoque sumitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur deum septimo die requieuisse. Et secundum hoc gemitus significat corruptionem, quæ aut miscetur motui locali, prout, scilicet, desinit esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitioné autem intelligitur ordinatio cælestium corporum ad innouationem. Si vero exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis creatura, eo quod conueniat cum omni creatura, vt D.
B Gregorius ait. Hæc ergo creatura, id est, homo, ingemiscit hic partim propter mala quę patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur. Vnde Hiere. Multi gemitus mei. Parturit autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dilationem gloriæ expectatæ. Vnde Salomon: Spes quæ differtur, affligit animam. Et christus: Mulier cum parit, tristiciam habet. & Dauid, Ibi dolores vt parturientis. Dictum est autem vsque adhuc: quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsque adhuc, id est, vsque ad mortem, vel vsque adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc sumus residui: vel vsque huc, quia non solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tempore gratiæ, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod sub deo est. Aliqui voluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valde inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cum ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinem expectamus: secundum illud, Erunt sicut angeli dei in cęlis. & ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili. Thren. 1. e Prou. 13. b Ioh. 16. e. Psal 47. b Mat. 22. e

QVINTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri. Tex.

IN hac quinta huius capitis parte Apostolus ostendit excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione Apostolorum. Non enim potest esse parum quod à magnis viris expectatur: tam anxie. Et primo ponit dignitatem expectantium, cum dicit non solum illa creatura, expectat gloriā
C filiorum dei, sed & nos ipsi, scilicet, Aposto. habentes primitias spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt spiritum sanctum tépore prius & cæteris abundantius. Ex quo apparet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis præferendi, quacunque prærogatiua præfulgeant, tanquam abūdantius primitias spiritus sancti habentes. Si dicatur quod aliqui alii sancti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerunt, quam Apostoli. Dicendum quod magnitudo meriti attenditur principaliter respectu præmii essentialis quod proportionatur charitati: Consistit enim præmium essentiale in gaudio, quod habetur de Deo. Manifestum est autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illam visionem beatam dominus suo dilecto promittit. Si quis diligit me, diligetur à patre meo. & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sed secundum quantitatem operum meretur homo præmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus. Apostoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur &c. Si dicatur quod aliqui tantum possunt conari, quod habebūt æqualitatem cum Apostolis. Dicendum quod charitas hominis non est à seipso, sed ex gratia dei, quæ datur vnicuique secundum mensuram donationis. Christus autem vnicuique dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur, prout homini Christo data est excellentissima gratia: quia ad hoc electus est, vt eius natura in vnitatem diuinæ personæ assumeretur. Et post eum habuit maiorem plenitudinem gratiæ D. Virgo, quæ ad hoc est electa vt esset mater Christi. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatem sunt electi Apostoli, vt immediate ab ipso Chri- Ioh. 14. c. Ephe. 4. b

Apoc.21.d ſto accipientes, traderent aliis ea quæ pertinent ad ſalutem: & ſic in eis aliquo modo Eccleſia D
Ephe.4.c fundaretur. Vnde D. Ioan. enumerat duodecim fundamenta ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, per
1.Co.12.b quę intelliguntur Apoſtoli, quorum nomina in dictis fundamentis dicit eſſe ſcripta. Et Apoſt.
dicit Deum poſuiſſe in Eccleſia primum Apoſtolos. Et ideo ſequitur quod abundantiorem
ſupra.1.a. gratiam eis præ ceteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis ſuperius primo capite dictum
eſt, ſuper illo verbo: vocatur Apoſtolus. Deſcribit deinde Apoſtolus, expectationis anxietatem,
cum dicit: Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictionem & anxietatem animi ex
dilatione rei magno deſiderio expectatę importat, vt ex Salomone deductum eſt. Hic gemitus
non ſolum interior erat, ſed etiam ad exteriora progrediebatur. Poſtmodum deſcribit rem ex-
pectatam, dicens: Adoptionem filiorum Dei expectantes, id eſt, completionem huius adoptio-
nis, quæ inchoatur hic per ſpiritum ſanctum iuſtificantẽ animam, vt ſupra eodem c. dixit: Con-
ſupra.5.a. ſummabitur autẽ per ipſius corporis glorificationem. Vnde ſupra dixit: Gloriamur in ſpe glo-
rię filiorum dei. & hoc innuit cum ſubdit: redemptionem corporis noſtri, vt ſcilicet, quemad-
modum ſpiritus noſter redemptus eſt à peccato, ita corpus noſtrũ redimetur à corruptione, &
Ozee.13.d morte. Vnde Ozeas, de morte redimã eos. & Apoſt. reformauit corpus humilitatis noſtræ &c.
Phil.3.d. *Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Nam quod videt quis,*
Tex. *quid ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus.*

HIc probat quod etiam Apoſtoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes eſt
de his quæ non pręſentialiter videntur. Sed nos ſalui facti ſumus per ſpem, ergo expecta-
mus in futurum complementum ſalutis. Et facit quatuor. primo ponit minorem dicens: nos
1.Pet.1.a. ſcimus quia ſcilicet, ſpem noſtræ ſalutis habemus. Vnde D. Petrus, Regenerauit nos in ſpem vi-
uam. Et Dauid: Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundo ponit maiorem dicẽs: *Spes*
autem, id eſt, res ſperata quæ videtur quaſi pręſentialiter habita, *non eſt ſpes*, id eſt, non eſt res ſpe- E
Sopho.3.b. rata, ſed habita. Spes enim eſt expectatio futuri. Vnde Sopho. Expecta me in die reſurrectionis
meæ in futurum. Tertio ponit probationem maioris dicens: *Nam quod videt quis quid ſperat?* quaſi
dicat, Spes importat motum animæ tendentis in aliquid non habitum. Cum autem aliquid iam
habetur, non eſt neceſſe vt in id aliquis moueatur. Eſt autem aduertendum quod ſpes quodam
modo ex fide oritur. ideo attribuitur ſpei illud opus quod eſt fidei, ſcilicet, eſſe de non viſis:
Heb.11.a ſecundum illud, Fides eſt argumentum non apparentium. Quarto ponit concluſionem dicens:
Si autem quod non videmus, ſperamus. ſequitur quod, *per patientiam expectamus.* Vnde notandum eſt
quod patientia proprie importat tollerantiam tribulationum, cum quadam æquanimitate. Vn-
Infr.12.c. de infra: in tribulatione patientes. Et cum dilatio boni habeat quandam rationem mali, attri-
Iacob.5.b buitur patientiæ, ſed hæc maxime ad longanimitatem pertinent. Vnde D. Iacobus ait: Patientes
eſtote vſque ad aduentum domini. Patientia vero accipitur & pro tollerantia malorum & pro
lõganimitate: quia Apoſtoli, expectabant æquanimiter gloriam cum dilatione & tribulatione.
¶ *Similiter autem ſpiritus iuuat infirmitatem noſtram.* Oſtendit hic quomodo per ſpiritum ſanctum
iuuamur in defectibus præſentis vitæ. Et quantum ad completionem deſideriorum, & quantũ
ad directionem exteriorum euentuũ. Primo quantum ad completionem deſideriorum dicens:
Similiter &c. ac ſi diceret, Dictum eſt quod per ſpiritum ſanctum viuificabuntur mortalia cor-
pora noſtra, quando auferetur à nobis noſtra infirmitas. Similiter autem & in ſtatu huius vitæ,
in quo adhuc infirmitati ſubiicimur, ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram, licet non totaliter
tollat. Vnde Ezechiel, Spiritus quoque eleuauit me, & aſſumpſit me. Abii amarus in indigna-
tione ſpiritus mei, quaſi infirmitate nondum totaliter ceſſante. Manus enim domini erat mecũ
Tex. confortans me, & in hoc ſpiritus me aſſumpſit. ¶ *Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus.* Expli-
catius hic declarat Spiritus ſancti auxilium. Et primo eiuſdem auxilii neceſsitatem & modum.
dicit ergo primo recte dico quod ſpiritus iuuat infirmitatem noſtram. Nam in hoc patimur in-
Iob.3.d. firmitatem, quod neſcimus quid oremus ſicut oportet. Vnde Iob: Viro cuius abſcõdita eſt via, F
& circundedit eum Deus tenebris. Eſt autem notandum quod Apoſto. duo dicit nos neſcire,
ſcilicet, quid orando petamus, & modum quo petere oportet. Si obiiciatur quod Chriſtus do-
Mat.6.b. cuit nos quid petere debeamus, & modum petendi dicens: Cum oratis, dicite pater noſter &c.
Iacob.1.a. Et D. Iacobus etiam docuit modum, dicens: Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Dicendum
quod in generali quidem conuenienter poſſumus ſcire quid conuenienter oremus, ſed non in
ſpeciali: Quia ſi deſideremus aliquod opus virtutis facere, quod eſt implere dei voluntatem, ſi-
cut in cælo & in terra poteſt contingere, quod illud opus virtutis, non eſt huic vel illi congruũ,
prout alicui qui poſſet in actione proficere, non expedit contemplationis quies, nec econuer-
Gregorius. Iob.5.d. ſo, vt D. Gregorius dicit in moralibus ſuper illud Iobi Ingredieris in abundantia ſepulchrum.
Pro.14.b. Vnde Salomon, Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſsima autem illius ducunt ad mortem.
Præterea quandoque aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ,
quod eſt petere panem quotidianum, quod tamen aliquando vertitur in periculũ mortis: iuxta
Eccle.5.b. illud, Multi propter diuitias perierunt. & illud, Diuitiæ in malum domini congregatæ. Inſuper
nonnunquam aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad
cuſtodiam humilitatis. Apoſtolus enim petiit à ſe moueri ſtimulum carnis, qui tamen erat ei da-
2.Cor.12.c tus ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Et quantum ad modum dicendum eſt, quod
etiam in generali hoc ſcire poſſumus, ſed non in ſpeciali. Motus enim cordis noſtri vſquequa-
que

A que discernere non possumus, vt puta an petamus aliquid ex ira vel zelo insticiæ secundum
existimationem. Vnde Christus reprobauit petitionem filiorum Zebedęi, licet viderentur par-
ticipationem gloriæ postulare, tamen ex quadam elatione procedebat eorum petitio. ¶ *Sed ipse* Mat. 20. e
spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Hic declarat modum auxilii spiritus sancti, dicẽs
quod ipse spiritus sanctus postulat pro nobis &c. Quæ verba videntur suffragari errori Arrii
& Macedonii, qui dixerunt spiritum sanctum esse minorem patre & filio. Postulare enim est
minoris. Cum ergo Apostolus dicat ipsum postulare, consequens est eum esse creaturam & pa-
tre minorem. Et cum dicat ipsum postulare gemitibus inenarrabilibus, videtur eum asserere
creaturam pasibilem, beatitudine carentem: gemitus enim ex dolore, qui ex miseria procedit,
& sic sequeretur spiritum sanctum esse miserum. quod nullus vnquam quantumnis hæreticus
asserere ausus fuit. Ideo exponenda sunt verba Apostoli secundum effectum. cum igitur dicit Gen. 22. e
quod spiritus postulat, exponi debet. i. postulare nos facit. Prout in Gen. legimus dominũ dixis-
se Abrahæ, Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas dominum: Facit autem nos
spiritus sanctus postulare, inquantum in nobis recta desideria causat. Nam postulatio est quæ-
dam desideriorum explicatio. Desideria autem recta procedunt ex amore charitatis, quam in
nobis spiritus sanctus diffundit. Spiritu autem sancto dirigente & instigante, cor nostrum desi-
deria nostra nõ possunt esse nisi vtilia: iuxta illud, Ego dominus docens te vtilia. & ideo subdit Esa. 48. d
pro nobis, Eius autem quod multum desideramus, & desiderãter petimus, dilationem cum do-
lore & gemitibus patimur. Ideo subdit gemitibus, quos spiritus sanctus in corde nostro causat,
inquantum, scilicet, facit nos cælestia, quæ differuntur, desiderare. Iste est gemitus columbæ, quẽ
spiritus sanctus in nobis facit. de quo Micheas 2. Minabuntur gementes vt colombę. Dicit autẽ
inenarrabilibus: quia aut sunt propter rem inenarrabilem, scilicet, cælestem gloriam, de qua
Apostolus. Audiui arcana verba quæ non licet homini loqui. aut quia ipsi motus cordis suffi- 2 Co. 12. b
B cienter enarrari non possunt, secundum quod à spiritu sancto procedunt, Vnde Iob: Quis enar- Iob. 38. d.
rabit cælorum rationem?

Qui autem scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus: quia secundum deum postulat pro sanctis. Tex.

HIc ostendit efficaciam auxilii, quo spiritus sanctus nos iuuat, dicens. *Qui autem scrutatur cor-
da*, id est, deus cuius proprium est corda scrutari, iuxta illud: Scrutans renes & corda. Dici- Psal. 7. b.
tur autem deus scrutari corda, non vt inquirendo cognoscat occulta cordis. Sed quia ma-
nifeste scit quæ in corde latent, secundum illud, Scrutabor Hierusalẽ in lucernis, Deus inquãtũ Sophe. 1. c.
scrutans corda scit, id est, approbat (Nouit enim dominus qui sunt eius) quid desideret spiritus, 2. Ti. 2. c.
id est, quid nos desiderare faciat. Ideo Dauid: Domine ante te omne desiderium meum. ex quo Psal. 37. b
sequitur quod omnia desideria quæ spiritus sanctus causat, sunt à Deo accepta: quia postulat
pro sanctis, id est, postulare facit eos secundum deum, id est, quod conuenit diuino beneplaci-
to. Vnde Salomon, Desiderium iustorum omne bonum. In cuius exemplum Christus dicebat Prou. 11. c.
patri, non sicut ego volo sed sicut tu vis. Mat. 29. d

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

*Scimus autem quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui
secundum propositum vocati sunt sancti.*

OStenso quod spiritus sanctus iuuat infirmitatem nostram, quantum ad impletionem desi-
deriorum nostrorum, in hac 6. huius cap. parte Apostolus ostendit modum quo spiritus
sanctus iuuat infirmitatem nostram, quantum ad exteriores euentus, dirigendo eos in bonum
nostrum. Circa quod duo consideranda occurrunt, primum quidem est magnitudo beneficii
quod nobis à spiritu sancto confertur, vt scilicet, omnia nobis cooperantur in bonum. Ad cu-
ius euidentiam sciendum est quod quicquid est in mundo, etiam si malum sit, cedit in bonum
C vniuersi. Quia vt D. Aug. ait, Deus est adeo bonus, quod nihil mali permitteret, nisi esset adeo In Enchi.
potens quod ex quolibet malo posset elicere aliquod bonum. Non tamen malum semper cedit
in bonum eius, in quo est. Nam corruptio vnius animalis cedit in bonum vniuersi, inquantum
per corruptionem vnius generatur vel nutritur aliud, non tamen cedit in bonum eius quod
corrumpitur. Quia bonum vniuersi est à Deo volitum secundum se, & ad ipsum omnes aliæ
partes ordinantur. Et eadem ratio videtur esse secundum ordinem nobilissimarum partium ad
alias partes: quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobilissimarum. Sed quicquid
fit circa nobilissimas partes, non ordinatur nisi in bonum ipsarum: quia de eis propter se cura
habetur, de aliis autem propter ipsas. Quemadmodum medicus infirmitatem pedis sustinet, vt
curet caput. Inter autem omnes partes vniuersi excellunt sancti Dei, ad quorum quẽlibet per-
tinet quod dicitur: Super omnia bona sua constituet eum. Ideo quicquid accidit vel circa illos,
vel alias res, totum in bonum eorum finaliter cedit. Et ita verificatur dictum Salomonis, Qui Prou. 11. d
stultus est, seruiet sapienti. Quia etiam mala peccatorum in bonum iustorum cedunt. Vnde &
Deus de iustis specialem curam habere dicitur, secundum illud: Oculi domini super iustos: in- Psal. 33. c.
quantum, scilicet, sic de eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eo-
rum conuertat. Et hoc quidem manifestum est quantum ad mala pœnalia, quæ patiuntur. Vnde
Glo. dicit. Quod ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione, patientia, maledictione,
sapientia, odio, beneuolentia. Vnde D. Petrus: Si quid patimini propter iusticiam beati. Sed dif- 1. Petr. 3. c

August. ficultas est de peccatis: Quidam dicunt quod peccata non continentur super hoc quod dicit, D
omnia: Quia secundum D. August. Peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed
contra hoc est quod in glosa sequitur, vsque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum,
vt si qui horum deuiant & exhorbitant, etiam hoc ipsum faciat proficere in bonum. Vnde &
Psa. 36. d Dauid: Cũ ceciderit iustus non collidetur. quia Dominus supponit manũ suá. Sed secundũ hoc
videretur sequi quod tales in maiori charitate resurgerent, quia bonũ hominis in charitate cõ-
1. Cor. 13. a sistit, q̃ si nõ habeat ab Apostolo nihil dicitur. Dicendũ quod bonũ hominis non solũ consistit
Ma. 24. b in quãtitate charitatis, sed potius in ipsius perseuerantia vsq; ad mortẽ: secundũ illud, Qui per-
seuerauerit vsque in finem, saluus erit. Ex hoc autem quod iustus cadit, resurgit cautior & hu-
milior. Vnde & in glo. subditur: Quia sibi humiliores redemit ac tamẽ doctiores. Discunt enim
cum tremore se exultare debere. Non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fiduciam
permanendi. Secundo considerandum est quibus hoc beneficium competat, circa quod pri-
sup. eod. b mo aliquid attenditur ex parte hominis, & quo ad hoc dicit diligentibus Deum. Dei enim di-
Ps. 142. b lectio est in nobis per inhabitantem spiritum, vt dictum est. Ipse autem spiritus sanctus est ille
1. Pet. 3. c. qui nos dirigit in viam rectam, in qua nihil nocere poterit: secundum illud, Quis est qui vobis
Psa. 118. *Prou. 8. b.* noceat, si boni emulatores fueritis. & Dauid ait: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est
Psa. 134. a illis scandalum. Et hoc rationabiliter: quia vt Salomon ait, Ego diligentes me diligo. Dilig[illegible]re
est velle bonum dilecto: Dei autem velle est operari: Omnia enim quæcunque voluit fecit. Et
ideo deus omnia conuertit in bonum his qui diligunt illum. Secũdo attenditur aliquid ex par-
te dei, qui primo ab æterno eos prędestinauit. Secundo eos ex tempore vocat. Tertio sanctifi-
cat: & hæc tria tangit cum dicit, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, id est, præde-
stinatis, vocatis, & sanctificatis. Vel referri potest propositum ad prædestinationem, quæ se-
Esa. 41. a. cundum Diuum Augustinum, est propositum miserendi. Vnde & Apostolus: Prædesti-
Exo. 31. c. nati secundum propositum eius. Et quod dicit vocatis, referatur ad vocationem de qua Esa.
Vocauit eum vt sequeretur se. Et quod dicit sancti, referatur ad sanctificationem, secundum
Sap. 10. b. illud, Ego dominus qui sanctifico vos. Hoc autem Aposto. dicit se scire ex persona sanctorum, E
dicens: Scimus, scilicet, scientia sanctorum, de qua Sapiens: Dedit illi scientiam sanctorum. Pro-
Can. 8. b. cedit autem hæc scientia tum experimento, tum etiam ex consideratione efficaciæ charitatis.
Esa. 46. c. Quia fortis est, vt mors dilectio: ac etiam ex consideratione prædestinationis æternæ: de qua
Esa. Omnis voluntas mea implebitur, & omne consilium meum fiet.

Tex. *Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

HIc probat quod diligentibus deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei, tali ratio-
ne. Nullus potest nocere his quos Deus promouet. Sed prædestinatos diligentes Deum
illos Deus promouet, ergo nihil potest eis nocere, sed omnia cedunt eis in bonum. Primo
probat minorem, scilicet, quod Deus eos promoueat, ponendo ea quæ sunt ad promotionem
sanctorum ab æterno, deinde ex tempore. Ab æterno autem duo ponit, scilicet, præscientiam
Sap. 14. a. & prædestinationem cum dicit: Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit. Ad quorum euidẽ-
tiam sciendum quod Sapiens attribuit Deo prouidentiam, dicens: Tu autem pater gubernas o-
mnia prouidentia. Prouidentia autem est ratio siue cognitio, directio, dispositio ordinandorum
in finem, & in nobis qui sumus sub tempore, & habemus illam cog[illegible]ionem antequam ordi-
nemus & disponamus res in finem, vocamus præsciẽtiam. quia prius scimus quam disponamus.
Et quia non cognoscimus hic Deum nisi per visibilia, Ideo etiam secundum nostrum modum
intelligendi attribuimus Deo præscientiã, non quod prius tempore sciat res esse quam dispo-
nat de illis, sed solum natura: quia actus intellectus, qui non solum importatur per hanc vocem
præscientia, est prius natura quam actus voluntatis, qui importatur per hanc vocem prædesti-
natio, quæ includit propositum voluntatis diuinæ. Vnde in sequenti capite dicitur, vt secundũ F
electionem propositum Dei maneret. Et quia Deus specialiorem curam habet de intellectuali-
bus creaturis, quã de aliis corporalibus, ideo dispositionẽ quam habet deus de illis speciali no-
supra. 1. a. mine vocamus: Et siquidem in bonũ excedens capacitatem illorũ, vocamus illam dispositionẽ
prædestinationem, vt dictum est supra 1. cap. super verbo, prædestinatus. Ab æterno enim Deus
præsciuit & præordinauit beneficia, quæ daret sanctis in tempore. Dispositionẽ vero, qua Deus
intellectualem creaturam propter demerita disposuit ad pœnam, vocamus reprobationem: quia
etiam Deus præuidit tormenta, quæ daturus est malis propter eorum demerita. Cognitionem
vero & dispositionem aliarum rerum in suos fines naturales, vocamus communi nomine præ-
scientiam & sic dicit solum actum intellectus duntaxat ex suo modo significandi, licet ille non
sit sine actu voluntatis, quem vocamus prouidentiam, quæ ex suo modo significandi vltra actũ
voluntatis, includit actum intellectus. Et quia æternum distinguitur à temporali, & præscientia
& prouidentia sunt ab ęterno in Deo intrinsece, & distinguntur à creatione & distinctione re-
rum, quæ sunt in tempore, seu in initio temporis extra Deum. Hinc est quod præscientia & pro-
uidentia, inquantum huiusmodi non causat nec imprimit aliquid in rebus præuisis. alioquin
necesse esset dicere omnes res fuisse ab æterno, quod est hæreticum. Eadem ratione dicimus de
prædestinatione, & reprobatione, respectu intellectualium creaturarum, quod nihil imprimit.
Quemadmodum existens in turri alta, videns transeuntes: Nec medicus videndo vrinam &
iudicando

A iudicando mortem. Notandum est etiam quod prædestinatio ex tempore includit quatuor, vt
statim subiunget. s. vocationem, iustificationem, magnificationem, & glorificationem: quorum
nec primum, nec secundũ habent sufficientẽ causam in prædestinato. licet secundũ sit causa ter-
tij, & tertium causa quarti: Et sic si prędestinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus effecti-
bus prędestinationis in tẽpore, Prædestinatio non habet causam in prędestinato, cũ primus &
secundus effectus nõ habeãt causam: sed sint mere gratis, & nõ ex operibus pręcedẽtibus, vt de-
ductũ est supra 4. c. Et ideo nõ oportet ponere quod aliquod meritũ ex parte nostra suppona- *supra. 4. a*
tur, cuius pręsentia sit ratio vel causa pdestinationis: quia hoc supponere esset dicere quod gra-
tia datur ex meritis nostris, & quod principiũ bonorũ nostrorũ est à nobis, & cõsũmatio à deo,
quod est error pelagij. Qui hũc locũ sic legebat, Nã quos pręsciuit cõformes fieri imaginis filij
sui, hos & prędestinauit. & ideo aliter est ordinãda litera, prout iacet vt dicamus: Quos psciuit
& prędestinauit cõformes fieri imagini filij sui. vt ista cõformitas nõ sit ratio prędestinationis,
sed terminus vel effectus. Nihil enim aliud est adoptio q̃ illa cõformitas. Ille enim qui adopta-
tur in filiũ, cõformatur vero filio eius. Primo quidẽ in iure participandę hęreditatis, put in hoc
capite deductũ est. Secũdo in participatione splẽdoris ipsius, ipse enĩ genitus à patre est tãquam *Heb. 1. a.*
splẽdor & figura substãtię eius. Vnde per hoc quod sanctos illuminat lumine sapiẽtię & gratiæ,
facit eos cõformes fieri sibi. Vnde Dauid: In splẽdoribus sanctorũ ante luciferũ genui te. i. pro-
fundẽtẽ omnẽ splẽdorẽ. Quod aũt dicit imagini filij eius, potest intelligi dupliciter. Vno modo
vt sit sensus, prędestinauit nos cõformes fieri filio suo, qui est imago inuisibilis dei. Alio modo
vt sit sensus, prędestinauit nos fore cõformes filio suo, in hoc quod portem' eius imaginẽ: secũ-
dũ illud, Sicut portauimus imaginẽ terreni, sic portemus imaginẽ cælestis. Dicit aũt, Quos præ- *1. Co. 15. f.*
sciuit & prędestinauit, nõ quod oẽs pręscitos prędestinet, sed quia eos prędestinare nõ poterat,
nisi præsciret. Vnde de Hier. dicit: Priusq̃ te formarẽ in vtero noui te. Quid autẽ ex hac præde- *Hier. 1. b.*
B stinatione sequatur, subiũgit dicẽs: Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enĩ deus
suã naturalẽ bonitatẽ voluit cõmunicare, participando similitudinẽ suæ bonitatis, vt nõ solũ sit
bonus sed etiã author bonorũ: ita filius dei voluit cõformitatẽ suæ filiationis cõmunicare, vt nõ
solũ sit ipse filius, sed etiã primogenitus filiorũ. Et sic qui per generationẽ æternã est vnigenit', *Ioh. 1. b.*
qui est in sinu patris, secũdũ collationẽ gratiæ sit primogenitus in multis fratribus. Vnde D. Io.
Qui est primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ. Habet igitur christus nos fratres, *Apo. 1. b*
quia similitudinem nostræ naturæ assumpsit, quo ad defectus naturales deformitatem non im- *Heb. 2. d.*
portantes. Debuit enim per omnia fratribus assimilari.

Quos autem prædestinauit: hos & vocauit. & quos vocauit: hos & iustificauit. *Tex.*
Quos autem iustificauit: illos & magnificauit.

HIc describit ea quæ sancti consequuntur ex tempore. Et primo ponit vocationem dicens:
Quos autem &c. ac si diceret. Prædestinatio eius irrita esse nõ potest, iuxta illud: Iurauit do- *Esa. 14. f.*
minus exercituum dicens: Si non vt putaui, ita erit: & quo modo mente tractaui, sic eueniet.
Primum autem in quo prædestinatio incipit impleri est vocatio hominis, quæ est duplex. Vna
exterior quæ fit ore prędicatoris. Hoc modo vocauit Christus Petrum, & Andream dicens: ve- *Mat. 4. c.*
nite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Alia est vocatio interior, quæ nihil aliud est
quam quidem mentis instinctus siue motio, qua cor hominis mouetur à deo ad assentiendum
his quæ sunt fidei & virtutis. de qua Esa. Quis suscitauit ab oriente iustum, & vocauit eum vt se- *Esa. 41. a.*
queretur se. Et hæc vocatio necessaria est. Quia cor nostrum non se conuerteret ad deum, nisi
ipse deus nos ad se traheret. Vnde Christus dicebat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus
traxerit eum. & Hier. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Est etiam hæc vocatio effi- *Ioh. 6. e.*
cax in prædestinatis, qui huiusmodi vocationi assentiunt. Vnde christus, Omnis qui audit à pa- *Thren. 5. d*
tre meo & didicit, venit ad me. Secundo ponit iustificationem, cum dicit: *Quos vocauit hos &* *Ioh. 6. e.*
C *iustificauit*, scilicet, gratiam infundendo, vt dictum est supra. Hæc autem iustificatio, & si in ali- *supra. 3.*
quibus frustretur, quia non perseuerant vsque in finem, in prædestinatis tamen non frustratur
finaliter. Tertio ponit magificationem cum subdit: *Quos iustificauit, hos & magnificauit*. Et hoc
dupliciter, vno modo per profectum virtutis & gratiæ. Alio modo per exaltationem gloriæ, *Sap. 19. d.*
de qua Sap, Magnificasti populum tuum & honorasti: Ponit autem præteritum pro futuro, pro-
pter certitudinem infallibilitatis: vel quia quod aliquibus est futurum, in aliis est completum.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis: Quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit: *Tex.*
sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

EXplicatius hic declarat maiorem præmissam, scilicet, quod promotis à deo nullus nocere
potest Et primo ostendit quod non possint pati detrimentum per malũ pœnæ. Quia malũ
pœnæ est duplex: vnum consistit in illatione malorum, aliud in substractione bonorum. Primo
ostendit quod illi qui promouentur à Deo ad bonum, non patiũtur detrimentũ per conatum
alicuius persequentis, dicens: Quid ergo dicemus. q. d. Cum tot bona deus suis electis præstet,
quid potest dici contra hæc, vt. i. prædicta dei beneficia anullentur. q. d. Nihil. Vnde Salomon: *Prou. 21. d.*
Non est Sapientia, non est prudentia, non est consilium contra dominum. Vel quid dicemus ad
hæc, scilicet, aspiciẽtes, ad quæ oportet nos obstupescere. Vel quid dicemus ad hæc, id est, quid
poterimus retribuere deo tot beneficiis dignum. Vnde Dauid: Quid retribuam domino pro *Psa. 115. a*
omnibus quæ retribuit mihi? Et subiungit: Si deus (scilicet, est) pro nobis, Nos prædestinando,

Esa.50.c. vocando,iustificando,magnificando. Quis contra nos.s.esse poterit efficaciter. Ideo Esa. Ste- D
Iob.17.a. mus simul,quis est aduersarius meus. Et Iob:Pone me iuxta te,& cuiusuis manus pugnet contra
me. Secundo ostendit quo modo sancti non possunt pati incommodum ex substratione bnno-
rum,dicens: *Qui etiam proprio filio non pepercit.* Cum autem supra de multis filiis mentionem fecis-
set,dicens:Accepistis spiritum adoptionis filiorum ab omnibus illis. Hunc filium separat dicẽs
proprio filio suo,id est,non adoptato,vt hæretici mentiuntur:sed naturali & coæterno. de quo
1.Ioh.vl.d D.Ioh. Vt simus in vero filio eius Iesu christo,de quo pater dicit : Hic est filius meus dilectus.
Mat.3.d. Quod autem dicit non pepercit,intelligendum est quod cum à pœna non exemit. Nam culpa
Prou.13.d (cui parci potuisset) in eo non fuit prout in aliis. Salomon dicit: Qui parcit virgę, odit filium
suum. Non tamen deus filio suo non pepercit, vt ei aliquid accresceret,qui est per omnia bene-
dictus & perfectus deus,sed propter nostram vtilitatem cum passioni subiecit: & boc est quod
subdit, *Sed pro nobis omnibus tradidit illum.* i. exposuit eum passioni pro expiatione peccatorũ no-
supra.4.d strorum. vnde dixit supra traditus est propter delicta nostra. Et Esa. Dominus posuit in eo ini-
Esa.53.c. quitates omnium nostrum. Tradidit enim eum deus pater in mortem,eum incarnari & pati sta-
tuendo, & humanæ eius voluntati inspirando charitatis affectum, quo passionem spontaneus
Ephe.5.a. subiret. Vnde seipsum ab Aposto.tradidisse dicitur. Tradidit cum etiam Iudas, & Iudęi exte-
Oze.6.b. rius aliquid operando,vt supra 5.babitum est. Est vlterius notandum super verbo,etiam, quasi
2.Cor.1.b. dicat,non solum alios sanctos pro salute hominum tribulationi exposuit,vt per Oseam ait:Pro-
pter hoc dolaui in prophetis. Et Apost. tum tribulamur pro vestra exbortatione & salute. Sed
Collo.1.c. etiam proprium filium suum maioribus tribulationibus exposuit. In ipso autẽ dei filio omnia
existunt,sicut in primordiali & pręoperatiua causa:iuxta illud,ipse est ante omnia &c. Vnde se-
quitur quod eo nobis tradito omnia sunt nobis tradita & data. Ideo subdit : *Quo modo non etiam
cum illo.* s.dato, *nobis omnia donauit?* vt scilicet, omnia cedant in bonum nostrum : superiora quidẽ
scilicet, diuinæ personæ ad fruendum : intuellectuales & rationales creaturæ ad conuiuendum:
1.Co.3.d. omnia inferiora ad vtendum. non solum prospera,sed etiam aduersa. Vnde Aposto. Omnia ve-
Psal.33.b. stra sunt,vos autem christi,christus autem Dei. vnde apparet quod nihil deest timentibus eum. E

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

Tex. *Quis accusabit aduersus electos dei? Deus qui iustificat Quis est qui condemnet?*

IN hac septima buius capitis parte, Apost. ostendit quod illi qui à Deo promouentur, nullum
detrimentũ pati possunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpam leditur à duobus. Pri-
mo quidem ab accusatore:secundo à iudice condemnante. Primo ostendit quod nulla accusa-
tio posit esse sanctis nociua,& hoc ratione diuinæ electionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc
Ephe.1.a. ipso eum approbare videtur. Sancti autem sunt electi à deo:secundum illud, Elegit nos in ipso
ante mundi constitutionem. Qui autem accusat,improbat eum quem accusat : sed nullam effi-
catiam babet improbatio contra approbationem Dei. Et ideo dicit: *Quis accusabit.* s.efficaciter,
Apo.12.c. *aduersus electos Dei.* i. aduersus eos quos deus elegit,& sunt sancti. D.Iob. dicit proiectum esse ac-
cusatorem fratrum nostrorum. Secũdo idem ostendit ex alio dei beneficio,quo.s. deus nos iu-
stificat,quod quidem beneficium præmittit dicens: *Deus* . s. est *qui iustificat* : quia vt dictum est,
quos vocauit, bos & iustificauit. Quis est ergo qui condemnet iustificatos à Deo? Condemna-
Iob 34.d. tio enim solũ contra iniustos locũ habet. Ideo Iob: ipso concedente pacẽ,quis est qui cõdẽnet?

Christus Iesus,qui mortuus est,imo qui & resurrexit,qui & est ad dexteram Dei,
Tex. *qui etiam interpellat pro nobis.*

EXcludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne à
Christo Iesu accusaretur, & condemnaretur tanquam transgressor mandati christi, prout
Ioh.5.g. de Moyse dicit dominus:Est qui accusat vos Moyses,in quo speratis. & quod etiã ab eo con-
Act.10.f. demnaretur,eo quod ipse constitutus est iudex viuorum & mortuorum. Ipse etiam immunis est
1.Pet.2.d à peccato:quia peccatum non fecit. & sic idoneus ad accusandum & condemnandũ,iuxta illud: F
Ioh.8.a. Qui sine peccato est vestrum,primus lapidem in illam mittat. & ideo interrogat dicens. *Christus
Iesus.* q.d. Nunquid christus Iesus accusabit aduersus electos dei,vel etiam eos condemnabit? Et
ostendit quod non : quia ipse etiam secundum humanitatem magna beneficia contulit & con-
feit electis dei. Et ponit quatuor eius beneficia. Primo quidem mortem. s. pro salute nostra, &
1.Pet.3.c. pro remissione peccatorum nostrorum. Vnde D. Petrus : Christus pro peccatis nostris semel
mortuus est. Secundo resurrectionem,per quam. s. nos viuificat,nunc vita spirituali, tandem in
resurrectione vita corporali. Ideo subdit, *qui & resurrexit.* s. propter iustificationem nostram. vt
supra.4.d prędixit supra 4. Addit autem, *imo,* quia potius est nunc cõmemorandus ex virtute resurrectio-
2.Co.vl.b nis,quam ex infirmitate passionis. Nam vt Apost,dicit. Crucifixus est ex infirmitate nostra,vi-
uit autẽ ex virtute dei. Tertio ponit æqualitatẽ cum patre dicens : *Qui est à dextris dei.* i. in æqua-
litate dei patris secundũ naturã diuinã, & in potioribus eius bonis secũdũ naturam bumanã,&
hoc est etiam ad gloriam nostram. Quia vt alibi dicit,consedere nos fecit in celestibus in chri-
Ephe.2.b. sto,inquantum enim nos membra eius sumus,nos in ipso consedimus deo patri. Vnde D.Ioh.
Apoc.3.d. Qui vicerit,dabo & sedere mecum in throno. Quarto ponit interpellationem eius cum dicit,
1.Io.2.a. *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster existens. Vnde Diuus Iohannes : Aduoca-
Ioh.17.c. tum habemus apud patrem Iesum Christum iustum &c. Ad officium autem aduocati per-
tinet, vt ipse condemnationem impediat, & non quod accuset vel condemnet. Dicitur
autem

A autem pro nobis interpellare tripliciter, vno modo pro nobis orando: Vnde dicebat, Non pro his rogo tantum, (scilicet Aposto.) Sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, est volútas ipsius de salute nostra. Vnde dicebat: Volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. Alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria celebrata in ea conspectum patris repręsentando. Ideo Apost. Introiuit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. *Ioh.17.d.* *Tex.*

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

HIc infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc conclusio quasi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum dubitationis. Potest autem hæc illatio ex præmissis duplici ratione concludi. Primo quidem sic: Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, vt nullus contra ea aliquid agere possit: omnia autem beneficia ad hoc tendunt, vt nos simus in charitate radicati & fundati: quis ergo nos separabit à charitate Christi, qua. s. Christum diligimus, & proximum prout ipse pręcepit. potest etiam intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictum est quod magna beneficia deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione charitas christi adeo in cordibus nostris seruet, quod nihil eam extinguere potest: secundum illud, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Proponit autem mala per quorum passiones credi posset, quod aliquis charitatem christi desereret. Et primo ea quæ pertinent ad vitã. Deinde quæ pertinent ad mortem. Circa ea vero quæ in vita imminent sustinenda, primo ponit mala præsentia, deinde futura. Circa præsentia primo ponit ea quæ pertinẽt ad tollerantiam malorum, deinde quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpessa possunt dupliciter considerari: Vno modo secundum quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, scilicet exterius secundũ corpus, & ad hoc pertinet quod dicit. *Tribulatio*, quæ à tribulis (qui sunt herbę pungitiuę) dicitur, quas in pœnam peccati Adæ terra generat, prout à domino ei dictum est: spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde aliquis tribulari dicitur, cũ exterius pungitur. Nec *Ephe.3.c.* *Ioh.13.d.* *Cant.8.b.* *Gen.3.c.*

B tamen propter hoc vincuntur iusti, iuxta illud: Multæ tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberauit eos dominus. Affligitur etiam homo per interiorem anxietatem cordis, vt cum aliquis non videt quo modo euadat, & quantum ad hoc subdit: an angustia? Vnde Susanna dicebat: Angustiæ sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiusmodi mala considerari possunt, prout sunt in agente, & quantum ad hoc subdit. *An persecutio*? Quamuis enim persecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis alium persequitur effugando: secundũ illud, Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam. tamen communiter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque impedimenti. Vnde Dauid, Multi persequuntur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quę pertinent ad substractionem bonorum, quæ sunt necessaria pro sustentatione vitæ, prout cibus & vestimenta: secundum illud, Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus. Ad subtractionem cibi pertinet fames. Vnde subdit, An fames? ad subtractionem autem vestitus pertinet nuditas, vnde subdit, an nuditas? Sed nec propter hæc iusti vincuntur. Vnde alibi dicit. Vsque in hanc horam esurimus & sitimus, & nudi sumus Quantum ad mala futura subdit, An periculum? scilicet, iminẽs futurum de quibus Apost. Periculis fluminum &c. Quantum ad mortem subdit, an gladius? vnde ad Hebręos scribens de iustis dicit, in occisione gladii mortui sunt. *Dan.13.c* *Mat.10.c* *1.Ti.6.b.* *1.Co.4.c.* *2.Co.11.f.* *Heb.11.g* *Tex.*

Sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

OStendit hic necessitatẽ interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia ista imminebant patienda propter Christi charitatẽ, & inducit verba psa. in persona martyrum proposita, in quibus primo ponit causam passionis: Martyrem enim vt D. Aug. ait, non facit pœna, sed causa. Vnde dicit, *propter te*. & Christus dicebat: Qui perdiderit animam suam, id *August.* *Mat.10.d* *1.Pet.4.d*

C est, vitam suam propter me, inueniet eam. Et D. Petrus: Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida: si autem vt Christianus, non erubescat. Patitur autem propter christum, non solum qui patitur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quocunque opere iusticiæ, pro amore Christi secundum illud, Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam. Secundo ponit grauitatem passionis, cum dicit, *mortificamur*, id est, morti tradimur. Vnde Esther dicebat: Traditi sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur & pereamus. Tertio ponit continuitatem persecutionis, cum dicit: *Tota die*, id est, per totum tempus vitę: vnde alibi: Semper nos qui viuimus in mortem tradimur propter Iesum. Quarto ponit promptitudinem persequentium ad occidendum, cum dicit: *Estimati sumus sicut oues occisionis*, id est, deputatę vt occidantur, in macello quæ cũ studio occiduntur, ita & sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prędixerat: Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium prestare Deo. Et Zach. dicebat: pasce pecora occisionis, quę qui possiderant, occidebant. *Mat.5.a.* *Heste.7.a* *2.Co.4.c.* *Ioh.16.a.* *Zach.11.a*

Sed in his omnibus superamus: propter eum qui dilexit nos: Certus sum enim, quia neque mors neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, qua est in Christo Iesu domino nostro. *Tex.*

SOluit hic prædictam dubitationem dicens: *Sed in his omnibus*. s. malis, quę superius nominauimus, *Superamus* dum. s. circa omnia illibatam charitatem seruamus. Certamẽ forte dat no- *Sap.10.c.*

bis deus,& iuuat ne succũbamus,sed vincamus:vnde subdit,*propter eum qui dilexit nos*. i.propter D
1.Ioh.4.b eius auxilium,vel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nos primo dilexerimus
1.Co.15.c. eum,sed quoniam ipse prior dilexit nos. Vnde de victoria gratias agebat Aposto. Gratias deo
qui dat victoriam per Iesum Christum. Secundo declarat solutionem,ostendens inseparabilem
sanctorum charitatem,dicens. *Certus sum &c.* Et primo ostendit quod non potest charitas sepa-
rari per creaturas,quæ sunt:deinde nec per creaturas quæ non sunt,quæ tamen esse possunt. Et
anteponit ea quæ sunt in homine dicens: *Certus sum quod neque mors*, quę est præcipuũ inter ter-
ribilia: *Neque vita*, quę est præcipuũ inter appetibilia.s.poterit nos separare à charitate dei. Vn-
Infr.14.b de infra dicit. Siue viuimus,domino viuimus:siue morimur,domino morimur: In his autẽ duo-
bus includuntur omnia quæ supra posuit. Nam sex præcedentia pertinẽt ad vitam:vnum autẽ.s.
gladius,pertinet ad mortem,vt dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius,inter quæ primo
ponit spirituales creaturas,dicens: *Neque angeli*.s.minores, qui sunt ad custodiam singulorũ ho-
Psa.90.c. minum deputati. Vnde psal,angelis suis deus mandauit de te. *Neque principatus*,qui.s. sunt depu-
Dan.10.d tati ad custodiam gentium, prout refert Daniel: Nunc reuertar vt prælier aduersus principem
persarum. Cum enim egrederer,apparuit princeps gręcorũ, & nemo est adiutor meus nisi Mi-
chael princeps vester. Addidit autẽ, *neque virtutes*, id est,ordo virtutum,qui est supremus ordo
Luc.21.e. ministrantium,de quo christus: virtutes cælorum mouebuntur. Potest autem hoc intelligi du-
Ephe.6.b. pliciter: Vno modo de malis angelis,qui contra bonos decertant. Vnde Aposto. Non est nobis
colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates &c. Alio mo-
In lib. de do potest intelligi de bonis,& hoc(vt D.Chrysost.ait)dicebat, non quod angeli boni possent
cõpun.cor. affectare,separare eum à charitate dei,sed etiam ea quæ sunt imposibilia:verbi gratia de angelis
fieri posse dixit, magis quam se ab amore Christi posse seiungi: vt per hoc quanta in eos vis
esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim amantium
mos est,vt amorem suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis afferunt,& flammas E
suas intra pectus continere non possunt. Enarrant ea frequentius, vt ipsa asiduitate narrandi
amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumant. & simile est quod dicit
Gala.1.b. Aposto. Licet nos vel angelus de cælo euangelizet vobis præter quam quod euangelizaui vo-
bis, Anathema sit: Deinde ponit creaturas sensibiles,quarum duplicem diuersitatem ponit. Pri-
mo quidem secundum tempus,quo diuersificantur secundum præsens & futurum. Vnde dicit,
Neque instantia, id est,pręsentia siue dolorẽ siue delectationem inferant. Addit autẽ, *neque futura*,
Act.21.c. quorum timor nec desiderium possunt nos separare à Christo. Vnde ipse Aposto. dicebat: Ego
non solum alligari,sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. Dein-
de ponit diuersitatem sensibilium creaturarum,ex parte magnitudinis. Et primo tangit magni-
tudinem virtutis,cum dicit, *neque fortitudo*, id est,neque creatura fortis,puta ignis,aqua,mors po-
Can.8.b. test me separare à Christo, cuius dilectio fortis est vt mors. Deinde ponit magnitudinem vir-
tutis describens eam,secundum ea quæ conueniunt corporibus:vnde dicit, *neque altitudo*, ex qua
scilicet,mihi minaretur præcipitium, etiam si à supercilio montis me præcipitarent, prout vo-
lebant præcipitare Christum. *Neque profundum*, in quo aliquis submersionem minaretur, etiam
Luc.4.e. si infigerent me in limo profundi. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter
Psa.68.a enim potest aliquis auertere aliquem à Deo. Vno modo,cogendo per fortitudinem. Sed non
1.Reg.2.a est fortis sicut Deus noster. Secundo obstupefaciendo per altitudinem authoritatis,sed de deo
Ecclesia. Cantat Ecclesia: Tu solus altissimus. Tertio seducendo per profundum sapientiæ: sed de Deo
Iob.11.b. dicitur,profundior est inferno, & vnde cognosces? Possunt pariter hęc duo altitudo,& profun-
In lib. de dum ad prospera & aduersa referri. Vel secundum D. Chrysost. Altitudo & profundum nihil
compunct. aliud mihi indicare videntur,quam regnum cęlorum & Gehennam,quasi dicat, Nec si à regno
cordis. me decidere necesse sit, aut etiam in Gehennam tradi pro christo, nec hoc quidem mihi me- F
tuendum est. Quantũ autem ad ea quæ nõ sunt,& esse possunt,subdit: *Neque creatura alia*. Quod
vtique secundum D. Chrysosto. de his dicit quę non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quę
sunt. Sed illa quę non sunt prouocat quodammodo ad certamen. Nihil,inquit, istorum poterit
1.Cor.13.c nos separare à charitate Dei,quę nunquam excidit Quę quidem charitas dei est in Christo Ie-
su domino nostro:quia,scilicet,per eum data est nobis, inquantum spiritum sanctum dedit no-
Luc.12 f. bis,dicebat enim ignem(scilicet, charitatis) veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accen-
Eccle.9.a datur? Sed cum scriptum sit, nescit homo vtrum amore, vel odio dignus sit: sed omnia in fu-
turum seruantur incerta: quid est hoc quod dicit hic se esse certum, quod nihil posit eum à
charitate separare? Dici potest quod Aposto. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loqui-
tur in persona omnium prędestinatorum, de quibus propter certitudinem diuinę prędestina-
tionis annunciat quod nihil eos à charitate finaliter separare posit. Hęc certitudo etiam cau-
sari potest ex virtute charitatis, quę quantum est de se,ab aliquibus non potest separari i cum
Deum super omnia diligant. Quod autem aliquis interdum à charitate decidat,non est propter
2.Co.12.b defectum charitatis, sed propter defectũ liberi arbitrij. Si autem Aposto. hoc dicit de seipso,
certus esse non poterat nisi per reuelationem, quia dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea. Nam
quantum ad posibilitatem liberi arbitrij ipse alibi dicit: Ne forte cum aliis pręˆdicauerim, ipse
reprobus efficiar.

EPITHO-

A EPITOME NONI CAPITIS.

POsteaquam Apost. in quatuor primis capitibus, tractauit necessitatem gratię dei, & in aliis quatuor sequentibus descripsit eiusdem gratię facultatem & virtutem, in his tribus proximis capitibus occasione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obsequiis mancipatorum, & gentilium qui prius erant à Deo alieni: ad eam promotione, tractat de origine gratiæ, an ex sola dei electione, an ex præuisione sequentium operum detur. Et in hoc nono capite tractat de electione gentium. ¶ Et primo ostendit affectum suum circa Iudæos, commemorans eorum excellentes dignitates, quæ sunt adoptio, gloria, testamentum, legislatio, obsequium, promissa ac christi incarnatio. ¶ Secundo ibi. *Non autem quod exciderit &c.* ostendit prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui processerunt carnaliter tantum ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam gentiles sunt assumpti & vocati: quod manifestat allegando historiam Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. ¶ Tertio ibi. *Quid ergo dicemus &c.* Inquirit de iustitia huius electionis, proponendo dubitationē quam soluit, allegādo dicta Moysi, ex quibus concludit propositum. Deinde soluit dubitationem promissam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam conclusionem. ¶ Quarto ibi. *Dicis itaque mihi &c.* obiicit contra solutionem præmissæ quæstionis, & inquirendo respondet tacite quæstioni, inducendo authoritatem Esa. eius verba exponens. Finaliter soluit primam quæstionem. ¶ Quinto ibi. *Quos vocauit &c.* ostendit quod prædicta vocatio, & electio, non solum pertinet ad Iudæos, sed etiam ad gentiles. Quod probat authoritatibus Oseæ & Esa. & infert conclusionem ex dictis quantum ad gentiles & Iudęos, quam corroborat authoritate Esa. cuius verba ex diuersis locis coniungit.

EXPOSITIO LITERALIS NONI CAPITIS.

VEritatem dico in Christo Iesu. i. per christū Iesum, qui est veritas per essentiam, *non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea.* quod testimonium conscientię est gloria nostra: *In* Ioh.14.a.
B *spiritu sancto.* s. radicata & fundata, qui etiam reddit testimonium spiritui nostro. *Quoniam tristitia* 2.Cor.1.c.
mihi magna est. i. maxime tristis est spiritus meus, quia de magno malo. s. de excidio tantę gentis, *& continuus dolor cordi meo.* non enim erat superficialis, sed in corde radicatus, non quod cōtinuo actu doleret, sed secundū habitū. *Optabā enim ego ipse,* aliquando si fieri posset absq; peccato. *anathema.* i. separatus vel simpliciter, vel ad tempus, *esse à christo.* i. à gloria Iesu christi, propter honorem eius qui proueniret ex conuersione Iudæorum. *Pro fratribus meis*, quos errantes & in damnationem tendentes volebam reducere ad christum. *Qui sunt cognati mei secundum carnem.* i. qui sunt ex carnali genere meo descendētes. *Qui sunt Israelitæ.* i. ex genere Iacob, qui à deo nominatus est Israel. i. fortis, ex quo processit talis natio, qua non est alia tam grandis, quæ habuerit à deo tot beneficia spiritualia *quorum*, vnum respicit pręsens. s. *adoptio est filiorum.* s. dei: quia. s. sunt filij dei adoptiui, qui vocauit Israel primogenitum suum, quantū ad spirituales viros, qui fuerūt in illo populo. Quia quantū ad carnales, dixit supra, quod acceperunt spiritū seruitutis in timore. Aliud vero beneficium quod respicit futurum habuerunt: *& gloria.* s. filiorū dei fuit eis promissa. *& testamentum.* i. pactum circuncisionis datum, vel testamentum nouū, quod fuit Iudæis primo prędicatum. *& legislatio.* i. lex scripta digito dei, fuit eis data, & eius iudicia manifestata. quod non est taliter factum omni nationi: *& obsequium.* i. modus colendi in honorabilibus ceremoniis, (quibus deo seruiebant, cæteris gentibus seruientibus Idolis) datus fuit eis. *& promissa.* i. promissiones multæ in veteri testamento fuerunt eis factæ de terrenis & tēporalibus, per quę figurabantur spiritualia. *Quorum patres,* à quibus progeniti sunt secundū carnē, fuerunt maxime deo accepti, dilecti, & propter hoc electum fuit semen eorum, ex qua electione non modica accreuit eis gloria à posterioribus. *Ex quibus est.* i. descendit, *Christus secundum carnem.* i. secundum corpulentam substantiam, *Qui est super omnia deus benedictus in secula. Amen.* & sic æqualis, & non 2.Co.11.e. Gen.32.f. Deut.4.a. Exo.4.f. Gen.17.a. Exo.41.d. Psa.147.b Leui.26.a Deut.18.e Deut.4.f
C minor patre, qui à D. Ioh. dicitur verus deus, & vita æterna. 1.Ioh.vl.d

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

NOn autem quod, ex illorum casu, *exciderit.* i. frustratū fuerit, *verbum dei*, & promissa dei fuerint irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in quibusdam, tamen bene in aliis. *Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel.* i. ex Iacob secundum carnem progeniti: *Hi sunt Israelitæ.* s. veri ad quos pertinent promissa dei. Quia posteritas Esau, qui descendit à Iacob, non cōputabatur in populo dei, sed illi sunt verę Israelitę, qui sunt iusti & recti, & videntes deum per fidē, prout Nathanael: de quo christus, Ecce veræ Israelita, in quo dolus non est. *Neque qui semen.* i. ex semine carnali, *sunt Abrahæ,* descenderunt, *omnes filij*, scilicet, veri & spirituales. Nam Hismael fuit filius carnalis Abrahę, sed non verus, quia idololatra. Sed illi sunt veri filij Abrahę, qui imitantur fidem & opera Abrahę. Vnde christus: Si filii Abrahę estis, opera Abrahę facite. *Sed in Isaac*, qui fuit filius Abrahę per repromissionem: & qui imitatus est fidem eius. *Vocabitur tibi semen*, cui, scilicet, facta est repromissio. *Id est, Non qui filij carnis, hi filij Dei*, id est, illi non adoptantur in filios dei, qui sunt filij carnis, id est, ex hoc ipso quod secundum carnem progeniti sunt ab Abraham. *Sed qui filij sunt promissionis existimantur in semine.* i. illi ęstimantur semen Abrahę, qui ex gratia diuinæ promissionis facti sunt secundū imitationem fidei Abrahę: potens est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahę. *Promissionis enim verbum* quod angelus, imo in angelo dominus ad Abrahā: *hoc est secundū hoc tēpus*, quo significatur tēpus incarnationis Ioh.1.d. Ioh.8.d. Gen.21.b. Gala.3.c. Gen.18.b Gala.4.a

filij Dei, qui missus est in plenitudine temporis gratiæ. *Veniam & erit Sarræ filius*, scilicet, per D
gratiam remissionis. *Non solum autem illa*, scilicet, Sarra, habuit filium per promissionem, *sed &*
Rebecca, quæ etiam sterilis erat. Isaac enim orauit pro ea, eo quod sterilis esset. *Ex vno concubitu*
Gen. 25. c. *habens, Isaac patris nostri*, id est, habuit in vtero duos filios: quorum vnus pertinebat ad promissionem, scilicet, Iacob: alius vero ad carnem, scilicet, Esau. *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali*, vnus illorum prælatus est alteri, *vt secundum electionem*, quam deus spontanea voluntate vnum ab æterno prælegit, alterũ non: quia sanctus erat, sed vt sanctus esset, *propositum Dei*, scilicet, volentis vnum præ alio magnificare, *maneret*, id est, firmum esset, *non ex operi-*
Ad Tit. 3 b. *bus*, id est, propter merita præcedentia vel sequentia, *Sed ex vocante*, id est, gratia dei vocantis, *Di-*
ctum est ei, scilicet, Rebeccę: Duo populi ex ventre tuo diuidentur, populus populum superabit.
Gen. 25. c. *Quia maior seruiet minori*, scilicet, Esau Iacob. *Sicut scriptum est Iacob dilexi*, id est, elegi & prædesti-
Mala. 1. a naui ad vitam æternam. *Esau autem odio habui*, id est, reprobaui, siue ad illam vitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxilium gratiæ sed permittere labi in peccatis, & postea peccata eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Q*Vid ergo dicemus? nunquid*, per hoc quod Deus sine merito præcedente, vnum elegit, & alterum reprobauit: probari potest quod sit, *iniquitas apud Deum*, id est, quod deus sit iniustus. Quia contra iusticiam distributiuam est quod æqualibus inæqualia distribuantur. *Absit*, quod
Exo. 33. d. hoc dicere velimus, aut quod ex hoc probari possit quod deus sit iniquus. *Moysi enim dixit miserebor eius*, pro cuius, id est, misericordiam & gratiam siue misericordiæ effectus (qui sunt vocatio, iustificatio, magnificatio) dabo non omnibus, sed quibus misertus sum eligendo siue prædestinando eos ad vitam æternam. *Et misericordiam præstabo cuius miserebor*, id est, cui dignum iudico misereri, & hoc ad maiorem expressionem dicit. *Igitur*, ipsa salus hominis *non*, scilicet, est *volentis neque currentis*, id est, non debetur alicui per suum velle, seu per aliquam voluntatem eius
1. Cor. 9. d vel exteriorem operationem quæ dicitur cursus. Vel non est in voluntate volentis, scilicet, velle
Deu. 9. a. neque operari bonum perfectum & meritorium. *Sed miserentis est Dei*, id est, totum procedit ex E
misericordia Dei. *Dicit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc excitaui te*, vel seruaui te secundũ aliam literam, id est, permisi labi te in peccatum propter præcedentes iniquitates tuas, vel ad malum occasionaliter suscitaui. *Vt ostendam in te virtutem meam*, magnam quantum ad præsentes, *quam*. s. contra illum & ægyptios: & quantũ ad absentes. *& vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.* Ergo quia Iacob dilexi &c. *cuius vult miseretur* gratuito, *& quem vult indurat*, iusto iudicio: non quod in eo directe causet maliciam, sed inquantum ex his quę proponit homini interius, vel exterius, ea quæ secundum se sunt bona, homo peccandi occasionem accipit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infundendo maliciam, sed non apponendo gratiam, quã nec apponere tenetur.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

D*Icis itaque mihi: Quid adhuc queritur*. i. quid oportet aliud quęrere de causa bonorũ vel malorum, Cum omnia voluntati diuinę, quę est sufficiens causa, attribuantur, *voluntati enim eius*
Exod. 15. *quis resistit*. i. quis resistere potest cum sit omnipotens. *O homo tu quis es*. s. fragilis, ignorans, qui non potes respondere doctioribus, qui quęris, quare deus huius hominis misereatur & quosdã induret. *Qui respondeas*. i. respondere possis, *Deo*: qui si tecum velit contendere in iudicio, nõ po-
Iob. 30. a. teris ei respondere vnum pro mille, si à te quęrat quæstionẽ quam proposuit Esa. *Nunquid dicit*,
Esa. 29. f. vel rationaliter dicere posset, si loqueretur. *Figmentum*. i. vas fictile siue id quod fingitur & formatur, *ei qui se finxit*. i. fictori suo à quo formatũ est, qui nihil ei debebat. *Quid me fecisti sic?* i. quare me sic formasti, totum enim debet attribui bonitati artificis. *An non habet potestatem*. s. liberam, *figulus luti*. i. qui facit vas ex luto, *ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem*. i. ad bonorabiles vsus, puta scutellas, vrceos & catinos ad nobilem mensam. *Aliud vero in contumeliam*. i. aliud F
vas ad viles vsus facere & deputare ad vsus coquinæ, vel ad alia viliora officia. Si vas illud ex preciosa materia, puta auro ad vilia officia fieret aut deputaretur, posset quodãmodo conqueri. Sed si ex vili materia fieret, non haberet occasionem conquerendi: cum in nobiliorẽ formã re-
Gen. 2. b. duceretur quã prius fuerat. Sic & natura humana, quæ ex sui natura vilitatẽ habet, quia de limo terrę facta, sed maiorẽ vilitatẽ habet ex corruptione peccati, non habet occasionẽ conquerẽdi, si eam propter demerita ad infimum vsum deputat, sed potius habet occasionẽ laudandi, quia ad decorẽ vniuersi hoc facit. *Quod si deus*, cuius opera sunt ad manifestationẽ bonitatis suę, quæ tanta est, quod non potest vno modo & in vna creatura sufficienter manifestari, ideo diuersas creaturas condidit, si igitur deus, *volens ostendere iram*. i. iusticiam vindicatiuã, *& notam facere potẽtiam suam*, quam habet, & qua potest sibi subiicere omnia, & quã ostendit Pharaoni & ęgyptiis,
Exo. 14. c. qui viderunt magnã domini manum. i. potentiam, maxime in mari rubro. *sustinuit in multa patiẽtia*. i. patienter eos expectauit, sciens eos non credituros neque pœnitentiã acturos. *Vasa iræ apta in interitum*. i. malos qui sunt apti & in se habentes aptitudinem, ad damnationem æternam. *vt ostenderet diuitias gloriæ suæ*. i. abundantiã bonitatis suę, *in vasa misericordiæ* i. bonos prædestinatos, quibus videtur deus quasi instrumentis vti ad manifestandam suam misericordiam. *quæ præparauit*, in virtute vocando, iustificando, magnificando, vt venirent *in gloriam*. i. in vitam æternam. Quia ipsa condemnatio malorum, quę est secundum dei iusticiam, manifestat & commendat gloriam

A gloriam sanctorum, qui à tali miseria liberantur, & tantum bonum consequuntur.

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

QVos, scilicet bonos, *& vocauit nos*: per suam gratiam, *non solum ex Iudæis, sed etiam ex genti-*
bus sicut in Osea dicit, scilicet deus, qui olim loquebatur in prophetis & per linguas eorum. Osee.2.d.
Vocauo non plebem meam, id est, gentilitatem, quæ non erat plebs mea, quia mihi non obediebat. Heb 1.a.
plebem meam, ad hoc vt sit plebs mea, *& non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam,*
misericordiam consecutam: & erit in loco, id est, in Iudæa, *vbi dictum est eis*, scilicet Gentibus à Iudęis
quasi ex persona Dei loquentibus. *Non plebs mea vos*: Quia Iudæi non reputabant Gentiles po- Ioh 1.b.
pulum Dei, etiam apud Iudæos credentes. *ibi vocabuntur filij Dei viui*, scilicet adoptiui, *Esaias au-* Esa.10.d.
tem clamat pro Israel, id est, aperte loquitur pro conuersione Israel. *Si fuerit numerus filiorum Israel,* Gen.22.c.
tanquàm arena maris, id est, quasi innumerabilis prę multitudine Gentium: *reliquiæ saluæ fient*, non 3.Re.4.c.
omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio illorum. *Verbum enim*, sci-
licet Euangelij, *Consumans*, id est, perficiens quod lex non poterat, *Et abreuians* in æquitate subau
diendû est erit, verbum enim Euangelij abbreuiat verba legis. Omnia enim sacrificia figuralia
legis in vno sacrificio Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam, comprehenduntur, nihil præ- Ephe.6.a.
termittens de multitudine figurarum antiquæ legis, nihilque quod est æqnum secundum di-
ctamen rectę rationis, remanet obseruandum: *quia verbum breuiatum*, id est, perfectius & maioris
virtutis, *faciet dominus super terram*, scilicet existens carne indutus. *Et sicut prædixerat Esa. Nisi do-*
minus Sabaoth, id est, excercituum vel virtutum ex sua misericordia, *reliquisset nobis semen*, id est,
Christum, vel verbum Euangelij, *sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes essemus*: quia Thren.4.a
grauius fuit peccatum Iudæorum peccato Sodomorum. *Quid ergo dicemus*, id est, quid ex consi-
deratione prædictorum inferemus? hoc inquàm: *Quod gentes quæ non sectabantur iusticiam*, per
opera legis: quia erant illo tempore sine Christo alienati à conuersatione Israel, *apprehenderunt*, Ephe.2.c.
id est, subito & firmiter consecutæ sunt, *iusticiam*, qua, scilicet vocantur filij Dei, *iusticiam autem*
quæ ex fide est. non eam quæ in operibus legis consistit, q.d. Gentes non sunt ad hoc conuersæ, vt
B iusticiam legis Moysi obseruent, sed vt iustificentur per fidem Christi: Iusticia enim Dei est Supra.3.e.
per fidem Iesu Christi. *Israel vero*, id est, populus Iudæorum, *sectando legem iusticiæ*, id est, legem
Moysi, quæ dirigebat sicut pędagogus ad Christum, qui est iusticia & author legis iusticię, siue Galat.3.d
gratiæ. *in legem iustitiæ*, id est, in legem spiritus vitæ siue gratiæ *non peruenit*, id est, gratiam non est
adeptus. *Quare?* quia non sectabatur per debitam viam. *Quia non ex fide*, scilicet Christi, quæ-
rebant iustificari *sed quasi ex operibus*. ex quibus non iustificatur omnis caro coram illo: sequentes Supra.3.e.
enim vmbram, repudiauerunt veritatem. *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum,
qui assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis non consideratur neque
cauetur propter suam paruitatem: ita & Iudæi videntes Christum sub infirmitate nostra con-
tineri, non considerauerunt, neque eum offendere cauerunt. *Sicut scriptum est: Ecce pono in Syon*, Esa.28.d.
id est, in Hierusalem, in qua erat mons Syon *lapidem offensionis & petram scandali*, id est, Chri Esa.8.c.
stum, in quem Iudæi per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouissent, nunquàm dominum 1.Cor.2.b.
gloriæ crucifixissent. Et per incredulitatem & inuidiam in tantum scandalum inciderunt, vt
dominum suum morti traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis scandalum (&) 1.Cor.1.d
hic ponitur pro, sed, *om[illegible] qui credit in eum non confundetur*, id est, non inueniet se delusum aut de-
ceptum, nec perdet m[illegible]em suam. Et ad hunc sensum Esa. dicit. Qui crediderit, non festinet:
ille enim qui festinat [illegible]lusum & confusum reputat, quia non cito adipiscitur quod sperabat.

COMMENTVM NONI CAPITIS.

C *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente* Tex.
conscientia mea in spiritu sancto.

IN huius cap. exordio Aposto. ostendit affectum suum ad gentem Iudæo-
rum, ne ea quæ contra eos dixerat, vel dicturus erat, ex odio dicere præ-
sumeretur. Et primo confirmat dicenda per simplicem assertionem, di-
cens: *Veritatem dico*, quod maxime connenit prædicatori, qui est testis ve-
ritatis. Vnde Salomon in persona prædicatoris ait: Veritatem meditabi- Prou.8.a.
tur guttur meum. Et Zacha. Pacem & veritatem diligite. Et ne aliquis ar- Zacha.8.d
bitraretur quod inter vera misceret aliquod mẽdatium, qnia stat aliquem
falsitatem dicere, & non mentiri, dum arbitratur se dicere verum. Subdit, Ephe.4.f.
non mentior. hortatur enim alibi vt deponamus omne mendacium. deinde quæ dicenda sunt con
firmat iuramẽto, quod est testimonium infallibilis veritatis. Infallibilis veritatis testis est deus. Iob.16.d.
Vnde Iob. Ecce in cœlo testis meus. ideo dicit, *in Christo Iesu*, id est, per Christum Iesum, qui Ioh.14.a.
est veritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorum est conscientia. ideo subdit *Testimo-* 2.Cor.1.c.
nium perhibente conscientia mea. de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium conscientiæ no-
stræ. Et quia interdum conscientia errat, nisi per spiritum sanctum rectificetur, subdit, *in spiritu*
sancto, qui vt dictum est, reddit testimonium spiritui nostro.

Tex. *Quoniam tristicia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.* D

HIc ostendit affectum per dolorem, quem de casu Iudæorum patiebatur, quem quidem exponit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cum dicit: *Quoniam tristicia mihi magna est*, quia, scilicet est de magno malo, id est, de excidio tantæ gentis. Si obiiciatur ex illo, Tri-
Eccl.30.d sticiam non des animæ tuæ: quod videtur consonare sententiæ Stoicorum, qui tristiciam omnino ab animo sapientis propellebant. Cum enim tristicia sit de malo præsenti, non potest sapienti secundum eos competere, cui nullum malum est præsens. Non enim æstimabant aliquid esse bonum, nisi honestum: neque malum, nisi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo quia corporales deffectus, licet non sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali, sunt
Mat.26.d tamen quædam mala à quibus natura abhorret. Vnde & dominus pro his tristatus, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Secundo cum homo ex charitate debeat diligere proximum suum, sicut seipsum: imminet sapienti tristicia laudabilis de peccato proximi.
2. Corint. 12.g. Vnde Aposto. Et lugebam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur à sapiente reprobatur seculi tristicia, quæ mortem operatur procedens ex amore seculi. Sed tristicia quæ est secundum
2.Cor.7.c Deum, vt pote ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristicia. Secundo Apostolus exaggerat ex continuatione. vnde subdit, & continuus dolor. Non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotienscumque reminiscebatur, dolebat eo-
Thren.1.c rum miseriam. Tertio exaggerat eam ex sui grauitate, cum dicit, *cordi meo*, non enim erat superficialis sed vsque ad cor penetrabat, prout dolor Hiere. qui dicebat. Multi gemitus mei, & cor meum tremens.

Tex. *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.*

SIgnum hic ponit doloris dicens: *optabam enim ego ipse*, qui tam feruens sum in charitate E Christi, *Anathema esse à Christo*, id est, separatus esse à Christo. Anathema enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomen significat dona quæ in templis pendebant diuis sacrata
Chrysosto. ab vsuque humano seposita. Inde tamen vt D.Chryso. hic ait, per contrarium sensum nomen deductum est, vt significet quidquid semotum est à Deo, vel Ecclesia, ac etiam à communi vsu
Iosue.6.e. hominum. Vnde Iosue dixit de Hierico. Sic ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabam ego anathema esse à Christo. id est, separatus à Deo, nõ per culpã quã nullo modo optare licet, vt in calce præcedentis capitis dictũ est, cũ sit contra ordinẽ charitatis, quo quis tenetur super omnia deum diligere, & salutem suam plusquàm aliorum. Sed optabat ad tempus separatus esse à Christo, id est, à fruitione Christi, quæ habetur in gloria pro conuersione Iudæorum Quemad-
Philip.1.c modum pro salute Gentilium ad Phil. scribens dicebat: Desiderium habens dissolui, & esse cũ Christo. multo melius manere in carne propter vos, & hoc totum ad honorem Christi regis, ad
Prou.14.d cuius dignitatem, vt Salomon ait, pertinet multitudo populi. Vnde D.Chryso. dicit. Ita totam
In lib. de concor. eius mentem deuicit amor, vt etiam eo quod præ cęteris omnibus amabilius erat esse cum Christo, rursus idipsum, quia ita placeret Christo, contemneret, sed & cælorum regna quod videbatur esse remuneratio pro Christo, nihilominus cedere pateretur. Et causam istu affectus ostẽdit dicens: Pro fratribus meis quorum concordia & vnio placita est spiritui Dei, & probata est
Eccle.25. coram Deo & hominibus. Et ne intelligeretur de his qui erant spirit[illegible]liter fratres, de quibus
Mat.23.a Christus: Omnes vos fratres estis, subiungit: *Qui sunt cognati mei sec[illegible]um carnem*, id est, qui ab Israel quemadmodum & ipse, carnaliter propagati erant, & tamen h[illegible] non susceperant. Nec mirum vt D.Chryso. ait si Aposto. pro fratribus anathema fieri velit, qui sciebat eum, qui in forma erat Dei, exinanisse se de ea, ac suscepisse formam serui, & factum esse pro nobis maledi-
Exo.32.g. ctum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti, quod nonnulli interpretantur de libro in quo erat scriptus dux populi.

Tex. *Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.* F

HIc ostendit dignitatem Iudæorum, vt eius tristicia appareat rationabilis, propter pristinam dignitatem populi pereuntis. propensius enim malum est dignitatem amisisse, quàm nunquàm habuisse. Octo dignitates eorum describit, per septẽ octo priuilegia diuina eis data, vt eos hac nobilitatis commendatione, ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas est generis,
2.Cor.11.e *Qui sunt Israelitæ*, non solum dicit eos Israelitas, vt secerneret eos ab Ismaelitis & filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen videlicet cum angelo. Vnde diuinitus datum est nomen illi Israel, quod est videns Deum: vel secundum alios potens Dei, hoc est potestatem habens
Gen.32.g. in Deum: Iuxta verbum illud appellabitur nomen tuum Israel. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis. Et sequitur: Vocanitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: vidi Deum facie ad faciem. In quibus verbis significatur nomen illi fuisse inditum à fortitudine & visione. Secunda dignitas est adoptio filiorum: quia licet aliqui ex gentilibus fuerint in gratiam filiorum recepti, populus tamen ille peculiare nomen filiorum
Deut.4.a Dei obtinuit in orbe. Vnde Moyses: Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis deus noster. Hanc filiationis primogenituram probauit Chri-
Mat.15.c. stus, vocans eos filios, dicens: Non est bonum sumere panem filiorum, &c. Tertia dignitas illorum fuit gloria: quia deus illis gloriam suam manifestauit, vt fuerunt prodigia in Aegypto,

in

A in mari, & in deserto.de quibus Moyses: Ecce gloria domini apparuit in nube.& dum edebatur lex, habitauit, inquit, gloria domini super Synai. Et gloria domini impleuit tabernaculum. Idemque legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura esset cœlestis gloriæ conferendæ per Christum, ipsemet docuit cum se in monte coram prophetis eiusdem legis transfigurauit. Quarta dignitas, est testamentum,id est,pactum circuncisionis,Abrahæ datum:& aliud per Hieremiam promissum, feriam domui Israel fœdus nouum,scilicet Euangelium quod fuit primo Iudæis prædicatum. Vnde & dominus dicebat. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Quinta dignitas, erat legislatio: quia illis inter omnes nationes deus legem scriptam per Moysen dedit. Vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Sexta dignitas dicitur obsequium, Origenes exponens obsequium inquit, sacerdotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quæ quasi idem sunt. Nisi quod forte obsequium significantius explicat illas exteriores ceremonias, quàm cultus: quod nomen ad internam reuerentiam proprius attinet. Septima dignitas ex promissis resultabat.vnde dicit,promissa: Nempe promissiones de futuro Messia,de eiusque lege & gloria, factę sunt patribus Abraham,Isaac, & Iacob, & populo exeunti de Aegypto, vt legitur in Gen. 12. cap. vsque ad 22.& Exo.20.& duobus proximis.quas promissiones Christus impleuit. Vnde infra 15, dicit: Christū Iesum ministrum fuisse circuncisionis,ad confirmandas promissiones patrum. *Exo.16.e. & 24.d. & 40.d. 3.Reg.8.b Mat.17 a Gen 17 b. Hier.31 f. Mat.15.c. Psal.147.b. Origenes. Gen.12. Exo.20. Infra.15.b*

Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. *Tex.*

HIc describit octauam & supremam Iudæorum dignitatem, quod Christus ex eorum prosapia fuerit deriuatus.vnde dicit: *Quorum patres* ex quibus Iudæi progeniti erant, fuerunt maxime dilecti & accepti Deo,vt ex illis descendere & carnem humanam assumere voluerit.vnde per Moysen ait: Dilexi patres tuos, & elegi semen eorum.ideo subdit: *Ex quibus est Christus*, genitus *secundum carnem*,id est,secundum corpulentam substantiam. Vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est,id est,Christus saluator qui est super omnia Deus benedictus in secula,scilicet seculorum. Et vnde D. Iohannes de Christo loquens dicit, hic est verus Deus & vita æterna. In præmissis verbis Apposto.quatuor hæreses confutat & destruit.Primo quidem Manichæi, qui dicebat Christum non habuisse verum corpus, sed fantasticum: per hoc quod dicit secundum carnem, habet enim veram carnem, vt ipsemet testatur dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non haber, sicut me videtis habere. Secundo hæresis Valentini, qui dixit Christum nō de massa humani generis, sed de cælo corpus attulisse impassibile,quod quidem excludit in hoc quod dicit, Christum ex Iudæis secundum carnem esse.vnde & D. Math. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Tertio hæresis Nestorij,qui posuit alium esse filium hominis, & alium filium Dei. Contra quem Aposto.hic dicit,quod ille qui est ex patribus secundum carnem, est Deus super omnia benedictus. Quarto hæresis Arrij, qui dicebat Christum esse minorem patre, & quod fuit creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est super omnia: Contra secundum, quod est benedictus per omnia secula. hoc enim de solo Deo intelligenda sunt. *Deut.4. b* B *Ioh.4.c. 1.Ioh.vl.d Luc.24.f. Mat.1.a.*

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

Non autem quod exciderit verbum Dei. *Tex.*

IN hac secunda huius capitis parte Aposto.prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt ex antiquis patribus, sed ad spirituale semen, quod est à Deo electum. Et primo ostendit originem gratiæ ex electione diuina,ponendo eius firmitatem dicendo. *Non autem,&c.* q.dicat quamuis per casum illorum tam numerosa pars prosapiæ illorum orbata fuit illa fide & salute, non tamen sequitur propterea quod promissiones prædictæ fuerint incertæ,cassæ, aut vanæ, aut quod verbum Dei exciderit,id est,irritum aut reuocatum fuerit. Quia si non habet locum in quibusdam qui exciderunt, habet tamen locum in aliis. Nam vt Esa.dicit: verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum,&c.& Dauid, In æternum domine permanet verbum tuum. C *Esa.55. d.*

Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abrahæ,omnes filij. *Tex.*

HIc ostendit in quibus verbum dei ex eorum culpa exciderit,siue qui sunt illi, qui ex culpa sua frustrati sunt promissionibus prædictis. Sed prius aduertendum est quod Iudæi præcipue de duobus gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circuncisionis & promissionis terræ, quæ figurabat terram viuentium. Secundo de Iacob siue Israel, cuius tota posteritas in populo dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac.Nam filius eius Esau, nec eius posteritas, pertinebat ad populum dei, nec illi primo facta est promissio. Iacob verò siue Israel,quamuis non primo fuerit ei de Messia facta promissio,tamen fuit repetita,& omnes eius filij tam ancillarum,quàm præcipuarum vxorum connumerati sunt in populum dei, cuius etiam posteritati inter tribus facta est distributio terræ promissionis. Vnde Aposto.ostendit propositum.Primo per comparationem ad Iacob, dicens:Non enim omnes qui ex Israel,id est, *Gen.17.b.*

ex Iacob ſecundum carnem progeniti ſunt, hi ſunt vere Iſraelite, id eſt, ad quos pertinent pro- D
Ioh.1.g. miſſa Dei. Sed ſolum illi qui ſunt recti & videntes Deum per fidem, prout Nathanael, de quo Chriſtus: Ecce vere Iſraelita in quo dolus non eſt. Secundo idem oſtendit per comparationem ad Abraham dicens: Neque omnes qui ſemen, ſcilicet carnale, ſunt Abrahæ, vt Hiſmael, ſunt omnes filij: quibus Deus benedictionem promiſit, ſed ſolum illi qui eius fidem & opera imi-
Tex. tantur. in cuius rei teſtimonium Chriſtus dixit: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. ¶ *Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Explicatius hic declarat quæ de Abraham dixit, inducens ſcripturæ
Gen.21.b. authoritatem. Dixit enim dominus Abrahę cum ei præciperet eiectionē Iſmaelis: Quia in Iſaac
Gal.3.c. vocabitur tibi ſemen, cui, ſcilicet facta eſt repromiſsio. de qua Apoſto. ad Galatas ſcribens ait: Abrahæ dictæ ſunt repromiſsiones & ſemini eius, ſcilicet Iſaac, & his qui imitaturi erāt ipſum.

Tex. *Id eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimantur in ſemine.*

HIc exponit autoritatem inductam prout facit ad propoſitum. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt quod quemadmodum Iſmaeli ſeniori, qui ſecundum carnem, hoc eſt naturali virtute carnis fuerat genitus, prælatus eſt diuino placitu Iſaac, qui fuit ſola voluntate Dei ex ſterili iam anu miraculoſe procreatus: ita intelligamus eis tantum atque eiſdem omnibus factam eſſe promiſsionē filiationis Dei, quos ipſe ſecundum æternum propoſitum elegit, atque eoſdem prorſus cenſeri filios Abrahæ, qui eadem fide generantur, quod Abraham ha-
Supra.4.a buit de conceptu Iſaac, de qua ſupra: Credidit Abraham deo, & reputatum eſt ei ad iuſticiam.
Supra.2.d Qua de cauſa ſuperius diſtinxit duplicem Iudæum, ſcilicet qui in manifeſto, & qui in abſcon-
Supra.4.e dito, & duplicem circuncifionem, cordis ſcilicet & carnis. Et commonſtrauit 4. cap. Abraham
Mat.3.b. fuiſſe patrem omnium credentium. & Chriſtus in Euangelio ait: per eandem fidem poſſe de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ.

Tex. *Promiſsionis enim verbum eſt hoc: Secundum hoc tempus veniam: & erit Sarra filius.*

COnfirmat hic conuenientem fuiſſe prædictam expoſitionem, qua per Iſaac ſignificari dixit eos qui filij ſunt promiſsionis, eo quod Iſaac per promiſsionem natus eſt. Vnde dicit
Gen.15.b. *Promiſsionis, &c.* id eſt, hoc verbum quod angelus, imo dominus in angelo dixit ad Abraham. E
Secundum hoc tempus mihi ab æterno præfinitum & præfixum, veniam: vbi tempus gratiæ ſpi-
Gala.4.a ritualiter ſignificatur, de quo tempore ad Galatas Apoſto. dicit: Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, quippe ex virgine, per miraculum præfiguratum in miraculoſa generatione Iſaac, vt adoptionem filiorum reciperemus, quod eſt expoſitio eius quod hic ait: Et erit Sarrę filius.

Tex. *Non ſolum autem illa: ſed & Rebecca ex vno concubitu habens, Iſaac patris noſtri.*

Gen.25.e. PRocedit hic ad exemplum Iacob, quem primo allegauerat dicens: Non ſolū illa ſcilicet Sarra, habuit filium ex electione Dei & promiſsione: ſed etiam Rebecca, quæ etiam erat ſterilis, cui dominus ad preces Iſaac dedit conceptum. Rebecca habens, id eſt, habuit & concepit in vtero duos filios, ex vno concubitu Iſaac patris noſtri, quorum vnus pertinebat ad promiſsionem, ſcilicet Iacob, alius vero ad carnem, ſcilicet Eſau. Non ex diuerſis meritis, nec ex diuerſitate matrum, aut diuerſo ſtatu patris, quod potuiſſent aſcribere filiis Abrahæ, quorum Iſmael de ancilla, & Iſaac de libera: inſuper Abraham non circuncifus genuit Iſmael, poſt circunciſionem vero Iſaac. vt igitur omne ſubterfugium excludatur, adducit exemplum vbi vnius eligitur, & alius reprobatur eorum qui non ſolum ab vno patre, ſed etiam ab vna matre ſunt geniti, & eodem tempore: imo ex vno concubitu. vnde patet quod electio illa non proceſsit ex patre aut matre, nec ex eorum operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia vt ſubdit.

Tex. *Cum enim nondum nati fuiſſent, neque aliquid boni egiſſent, aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret: non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei: quia maior ſeruiet minori.*

OStendit hic quod vnus filiorum Rebeccæ prælatus eſt alteri, non ex generatione, nec ex operibus: *Quia cum nondū nati eſſent, &c.* Et quemadmodum per ſuperiora excluſit opinio- F
nem Iudæorum de meritis parentum confidentium: Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuerſitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, aſcribunt natiuitati eorum vt ſcilicet vniuſcuiuſque vita & mors diſponatur ſecundum conſtellationem, ſub qua natus eſt. Con
Hie.10.a tra quos Hiere. A ſignis cæli nolite metuere, quæ gentes timent, &c. Subdit autem, aut aliquid boni egiſſent aut mali. vbi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt ſecundum merita præce-
Ad ti.3.b. dentia gratiam dari. Cum tamen ſcriptum ſit: Non ex operibus iuſticiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. vtrumque autem horum oſtenditur falſum, per hoc quod ante natiuitatem & ante opera vnus filiorum Rebeccæ alteri prælatus eſt. Excluditur etiam per hoc error Origenis, qui poſuit animas hominum cum angelis eſſe creatas extra corpora, & quod pro meritis vel demeritis eorum, quæ tunc egerunt, diuerſitatē ſortitę ſunt, quod non poteſt eſſe verum, cum hic dicatur: cum nondum aliquid boni egiſſent vel mali, &c. Deinde oſtendit vnde proceſsit quod vnus geminorum in vtero exiſtentium, alteri eſt prælatus dicens: *vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret.* id eſt, vt liquido conſtaret diuinum propoſitum fuiſſe cauſa, non autem opus aliquod vel parentum vel natorum. Ideo ſubdit, *non ex operibus,* hoc eſt non ob meritum operum, *ſed ex vocante,* id eſt, Deo ſua ſpontanea voluntate vnū præeli-
Ephe.1.a. gente: non quia ſanctus erat, ſed vt ſanctus eſſet iuxta illud, Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti. Hoc autem eſt propoſitum prædeſtinationis de quo ibidem dicitur:

A citur: Prædestinati secundum propositum voluntatis eius, qui quos prædestinauit, hos & vo-
cauit. dictum est enim Rebeccæ. *Quia maior*, scilicet Esau *seruiet minori*, scilicet Iacob. Quod qui- *Gen. 25. e.*
dem potest tripliciter intelligi. Vnomodo secundum eorum personas. Et sic intelligitur Esau
seruisse Iacob non directe, sed occasionaliter, inquantum persecutio, quam ei intulit, in bonum
eius cessit. Vnde Salomon: Qui stultus est, seruiet sapienti. Secundo potest referri ad popu- *Prou. 11. d*
los: quia dictum est Rebeccæ consulenti dominum: Duæ gentes sunt in vtero tuo: & duo po- *Gen. 25. e*
puli ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superauit, & maior seruiet minori. Quia
idumæi, qui processerunt ex Esau, aliquando fuerunt subiecti Israelitis: iuxta illud, in idumeam *Psal. 59. b*
extendam calciamentum meum. Tertio potest intelligi figuraliter dictum, vt per maiorem in-
telligatur populus Iudæorum, qui primo adoptionem filiorum accepit: secundũ illud, primo-
genitus meus Israel. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est ad *Exo. 4. f.*
fidem vocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus seruiet minori, *Luc. 15. e.*
inquàm Iudæi sunt nostri capsarij, custodiẽtes libros, ex quibus nostræ fidei testimoniũ perhi-
betur. Vnde Christus: Scrutamini scripturas.

Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. *Tex.*

CONfirmat hic idẽ quod prius dixit de electione vnius filiorum Rebeccæ, authoritate Ma-
lachiæ prophetæ: qui in persona Dei loquens dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. *Mala. 1. a*
Nec est sequenda glo. quædam, dicens quod id quod supra dictum est, maior seruiet minori, de
bet intelligi secundum præscientiam: quod autem hic dicit, intelligendum est secundum iudi-
cium: quia scilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob, prout & omnes sanctos diligit: iux- *Prou. 8. b.*
ta illud, Ego diligentes me diligo. Esau vero odio habui propter peccata sua, sicut scriptum est:
Altissimus odio habet peccatores. & alibi: Odio est Deo impius & impietas eius. Quia dile- *Eccl. 12. a.* *Sap. 14. a.*
ctio hominis præuenitur à dilectione Dei, vnde infra dicit, inuentus sum à non quærentibus me. *Infra. 10 d*
& D. Iohan. Non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit. vnde necesse est di *&/. 1. Ioh.*
cere quod antequàm Iacob dilexerit Deum, prius fuit dilectus à Deo. Nec potest dici quod *4. b.*
B Deus ex tempore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis, & ideo oportet di *Esa. 65. a.*
cere quod Deus ab æterno Iacob dilexerit. Vnde Hiere. In charitate perpetua dilexi te. Est au- *Hier. 31. a*
tem considerandum quod Aposto. tria ponit in Deo pertinentia ad sanctos, scilicet electionem
dilectionem, & prædestinationem, quæ secundum rem sunt idem in Deo, sed differunt ratione
secundum nostrum modum intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secundum quod Deus
vult alicui bonum absolute. Electio autem secundũ quod per bonũ quod alicui deus vult, eum
alteri præfert. Prædestinatio vero secũdũ quod hominẽ dirigit in illud bonũ, quod ei vult dili-
gẽdo & eligẽdo. Et ideo secũdũ rationẽ dilectio præcedit electionẽ, & electio prædestinationẽ: et
licet sint ab æterno, sicut volũtas de fine naturali ordine præcedit directionẽ aliquorũ in finẽ.
Verũtamẽ aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in deo. In homine enim ele-
ctio præcedit dilectionẽ: eo quod voluntas hominis mouetur ad amãdũ aliquam rem ex bono
quod in re amata cõsiderat, ratione cuius eam præeligit alteri, & sic præelecte suum amorẽ impẽ
dit. Sed voluntas Dei est causa omnis boni. Ideo bonum per quod vna creatura præfertur alteri
per modum electionis, consequitur voluntatem Dei, quæ est de bono illius, quæ voluntas de bõ
no illius absolute pertinet ad rationem dilectionis, vt dictum est. Eam ob rem non propter ali-
quod bonũ, quod sit in homine, eligit eum Deus, sed potius eo quod ipsum diligit, præfert eum
aliis eligendo. Et quemadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei præde
stinationem. Sic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus reprobat
peccatores. Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in
volũtate diuina, sed ab æterno voluit quæcũque voluit: alias esset mutabilis. Et sic reprobatio,
quantum ad aliquid, cõuenit cũ dilectione, vel prædestinatione: & quantum ad aliquid differt.
C Cõuenit primo, quãtum ad durationẽ: quia vtraque est ab æterno. Secũdo quantũ ad hoc quod
sicut prædestinatio est præparatio gloriæ, ita reprobatio est præparatio pœnæ. Vnde Esa. Præpa *Esa. 30. g.*
rata est ab heri tophet. Differt autẽ quãtũ ad hoc quod prædestinatio importat præparationẽ
meritorũ, quibus prouenitur ad gloriã. Sed reprobatio nõ importat præparationẽ peccatorum,
quibus peruenitur ad pœnã. Et ideo præsciẽtia meritorũ nõ est aliqua ratio siue causa prædesti-
nationis, quia merita præscita cadũt sub prædestinatione. sed præsciẽtia peccatorũ potest esse ali-
qua ratio & causa reprobationis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis, inquantum, scili-
cet Deus proponit punire malos propter peccata, quæ à seipsis habent, & non à deo. Iustos au-
tem proponit se præmiaturum propter merita, quæ à seipsis non habent. Vnde Oseas. Perditio *Ose. 13. c.*
tua ex te Israel, tantum ex me auxilium tuum.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? *Tex.*

IN hac 3. huius 9. cap. parte, Apostolus inquirit de iustitia electionis dei, & excludit duas ob-
iectiones ex proxima sententia emergentes. Primo ponit dubitationem de iniustitia ex parte
dei dicens: *Quid ergo dicemus*, id est, Quid ex superioribus colligemus & inferemus, nunquid ex
præmissis, scilicet quod deus absque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alte-

rum reprobat: probari poterit quod ſit iniquitas ſiue iniuſticia apud deum, quod aliquibus vi- D
deri poſſet, eo quod iuſticia diſtributiua æqualibus æqualia habeat diſtribuere. Homines au-
tem remota differentia meritorum ſunt æquales, ergo ſi deus abſque conſideratione meritorum
Deut. 32. a & demeritorum, vnum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per conſequens iniuſte diſtri-
buit, & ſic erit iniquitas apud deum: Contra illud, deus fidelis & abſque vlla iniquitate. & il-
Pſa. 118. b lud: Iuſtus es domine, & rectum iudicium tuum. Notandum quod Origenes hanc obiectionem
ſoluere volens, incidit in errorem: poſuit enim in ſuo periarchon Deum ab initio creaſſe om-
nes creaturas ſpirituales ſimul, & ipſas æquales, ne ex eorum inæqualitate poſſet ſecūdum præ-
dictam rationem iniquitas aſcribi deo. Sed poſtea creaturarum diuerſitas ſubſecuta eſt ex di-
uerſitate meritorum & demeritorum, quæ elicuerunt in primo inſtanti. Nam illarum ſpiritua-
lium creaturarum quædam per amorem conuerſæ ſunt ad Deum, plus aut minus: & ſecundum
hoc diſtincti ſunt ordines angelorum. Quædam vero auerſæ ſunt à Deo plus vel minus. Et ſe-
cundum hoc alligatæ ſunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et ſic ſecundum eum ratio
condendi & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualium creaturarum, in pri-
mo inſtanti peccantium. Cuius contrarium Moyſes affirmauit dicens: Vidit deus cuncta quæ
fecerat, & erant valde bona per quod datur intelligi quod cauſa producendi creaturas corpo-
11. de Ciui. Dei. rales, vt D. Aug. ait, eſt bonitas Dei. Et Salomō. vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt do-
Prou. . a minus. Ideo hac opinione reiecta, videndum eſt quo modo Apoſto. hanc ſoluat dubitationem.

Tex. *Abſit. Moyſi enim dixit, Miſerebor cui miſertus ſum, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor.*

Hic ſoluit obiectionem exprobando, dicens: *Abſit*, quod illud inferatur. & proponit au-
thoritatem ſcripturæ, ex qua procedit ſolutio, & inſertur concluſio. Inducit autem au- E
Exo. 33. d. thoritatem Exo. in qua habetur quod dixit dominus Moyſi ſecundum noſtram literam:
Miſerebor cui voluero: & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apoſto. inducit eam ſe-
cundum interpretationem ſeptuaginta dicens, Moyſi, &c. In quibus verbis omnia noſtra bo-
na diuinæ miſericordię aſcribuntur. Et cum ſuperior ſententia fuerit bimembris, ſcilicet quod
Iacob gratis dilexerit, Eſau autem odio habuerit, bipartitamquoque ſubdit deffenſionem
Exo 32. b. Dei. Vnde quantum ad gratuitam dilectionem inducit authoritatem Exo. congruentem huic
propoſito. Habetur enim illic ſermo de impietate populi, qui vitulum in deum conflauerat:
cumque Moyſes pro huiuſmodi noxa indulgenda deum præcaretur, audiuit, Miſerebor, &c.
ac ſi diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quemquam euocare, non eſt in meritis ho-
minum poſitum, neque vlla poteſt eſſe illius cauſa, niſi meum prorſus beneplacitum. Miſere-
bor cui miſertus ſum, prædeſtinando: & ſic quidam referunt præteritum ad internum dei de-
ſiderium, ſcilicet ad prædeſtinationem, & futurum ad externum effectum, ſiue ad vocationem
& magnificationem. Verum tamen veriſimile eſt D. Paulum hac eſſe vſum verborum identita-
te, vt aperte ſignificaret nullam eſſe cauſam prædeſtinationis præter vnam, ſcilicet Dei volun-
tatem. Ideo ſi quæras cur Deus cuiuſpiam præ aliis miſeretur, nulla eſt cauſa, niſi quia illius
vult miſereri. Vnde noſtra tranſlatio habet: Miſerebor cui voluero, & cuius in animo meo mi-
ſertus ſum: & illi auxilia miſericordiæ in tempore præſtabo. Apparet ergo quomodo omnes
cauſæ prædeſtinationis fuerint in hoc verbo excluſæ, quod, ſcilicet nec natiuitatis ſydera (vt
Manichęi dicebant) nec animarum merita extra corpora, vt Origenes, nec opera pręcedentia,
vt blaſphemauit Pelagius, in cauſa ſunt gratiæ, ſed ſola eius voluntas: imo nec operum præui-
ſio, quæ gratiam ſubſequūtur, ſeu bonus gratiæ vſus. Quia omne Dei beneficium quod homi-
ni confert ad ſalutem, eſt diuinæ prædeſtinationis effectus: & ſic non poteſt eſſe cauſa. Diui-
num autem beneficium non ſolum ſe extendit ad infuſionem gratiæ, qua homo iuſtificatur, ſed F
etiam ad gratiæ vſum, prout in rebus naturalibus primum mouens non ſolum cauſat ipſas for-
mas in rebus, ſed etiam ipſos motus & operationes formarum: cum igitur Deus ſit principium
omnis motus, & eius operatione ceſſante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio ſe-
quatur: ſic ex diuina prædeſtinatione non ſolum cauſat gratiam, ſed etiam eius vſum. Nec pro-
Sap. 8. a. pter hoc ſuperfluit habitus gratiæ, ſicut nec ſuperfluunt formæ naturales, quamuis deus in om-
nibus operetur: Quia ipſe diſponit omnia ſuauiter: quia, ſcilicet per ſuas formas omnia in-
clinantur, quaſi ſponte in id ad quod ordinantur à deo. Sic igitur non poteſt eſſe quod meri-
ta conſequentia gratiam, ſint ratio miſerendi aut prędeſtinandi, ſed ſola dei voluntas, ſecun-
dum quam aliquos miſericorditer liberat. Et pro ſolutione apparentię, ſciendum quod iuſti-
cia diſtributiua locum ſolum habet in his quę dantur ex debito, puta ſi aliqui meruerunt mer-
cedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quę ſpon-
te & miſericorditer dantur. Puta ſi aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad
prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio dimiſſo: non eſt iniquus, ſed miſericors. Simi-
liter ſi duobus ipſum ęquè offendentibus, vni dimittit offenſam, & contra alium iuſticiam pe-
tit, vni eſt miſericors, & alteri eſt iuſtus, neutri vero iniquus. Cum ergo omnes homines pro-
pter peccatum primi parentis damnationi naſcantur obnoxij, ſi deus aliquos ſua miſericor-
dia liberat, relictis aliis, neutris eſt iniquus. Ideo Apoſtolus ſoluit per authoritatem, quę
omnia miſericordię diuinę attribuit. Sciendum tamen quod diuina miſericordia, ſecundum
tria

A tria attenditur. Primo quidem secundum prædestinationē, qua ab æterno proposuit aliquos liberare, iuxta illud: Misericordia eius ab æterno, vsque in æternum. Secundo quo ad vocationem & iustificationem, quibus homines saluat ex tempore, secundum illud: Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Tertio secundum magnificationem per gloriam: quando liberat ab omni miseria, iuxta illud: qui coronat te in misericordia & miserationib⁹. Et ideo miserebor, scilicet vocando & iustificando, cui misereor prædestinando. Et misericordiam præstabo finaliter glorificando eum cui misereor, scilicet vocando & iustificando. & hic sensus amplius congruit nostræ literæ, vbi manifeste non meritis, sed soli diuinæ voluntati & misericordiæ ascribitur. *Psal. 102. a* *ad Tit. 3. b* *Ps. 120. a.*

Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. *Tex.*

CONcludit hic ex præmissa authoritate propositum, scilicet quod prædestinationis causa est sola dei misericordia, & non velle volentis, quod est interior operatio: nec currere currētis, quod est exterior operatio. Potest autē hæc cōclusio multipliciter intelligi. Vno modo sic: igitur ipsa salus hominis non est volentis neq; currētis, id est, non debetur alicui propter aliquam eius voluntatem vel exteriorem operationem, quę dicitur cursus, secundum illud: Sic currite vt comprehendatis. sed est miserentis dei, id est, procedit ex sola dei misericordia, quod maxime sequitur ex authoritate inducta. Ne dicas in corde tuo, propter iusticiā meā introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem. Potest autem & aliter intelligi, vt sit sensus: Omnia procedūt ex diuina misericordia. Igitur non est volentis, scilicet velle: neque currentis scilicet currere: sed vtrunque est miserentis dei. Non tamen propter hec verba intendit Apostolus omnem nobis cōcursum adimere in nostra iustificatione: sed intendit principalitatem iustificationis attribuere deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quam secundario. Non enim dicimus quod securis faciat arcam, sed artifex per securim. Cum ergo deus sit principalis agens, & voluntas secundarium: eius actio bona principalius ascribitur Deo, quam ipsi voluntati. Et hoc modo intelligendum est quod dicit ad Philip. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua *1. Cor. 9. d* *Deut. 9. a* *Phili. 2. b.*
B bona voluntate. Si dicatur quod si non est volentis velle, nec currentis currere, sed dei mouentis, videtur quod homo non sit dominus sui actus, & per consequens quod non sit liber. Dicendum est quod deus omnia mouet, sed diuersimode vnumquodque, videlicet secundum modum suę naturę: disponit enim omnia suauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et sic homo mouetur à deo ad volendum & currēdum libere: & velle, & currere hominis est liberum illi, sed de his susius supra 7. c. super verbo: Non enim quod volo bonum hoc ago. & supra [illegible] nunc autem iam non ego operor. *Sap. 8. a.*

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra *Tex.*

SOluit hic quæstionem præmissam, quantū ad reprobationē malorū. Et primo inducit authoritatem: dicit ergo ostēsum est quod non est iniquitas apud deū, quantum ad prędestinationē, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos. *Dicit enim scriptura* ex ore dei, *pharaoni, quia in hoc ipsum* excitaui te, vel seruaui te secundum aliam interpretationem, vt annūcietur nomen meum in vniuersa terra. Nostra autem interpretatio habet: & idcirco posui te vt ostendam in te fortitudinem meam, vt enarretur nomen meum in omni terra. Vbi considerandū est quid primo deus circa reprobos faciat, quod ostēdit dicens: in hoc ipsum seruaui te, id est, dign[illegible]as mori propter mala quæ feceras. Nam vt dictum est: qui talia agunt, digni sunt morte, &[illegible] non statim mortem indixi, sed seruaui te in vita eo fine qui sequitur vt scilicet osteodam, &c. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur: *Excitaui te*, id est, cum apud me tuis demeritis mortuus esses, cōcessi tibi vitam quasi te excitarem, in quo apparet quod deus in reprobis iniquitatem nō facit, cū ipsi suis demeritis essent digni statim consumi, sed hoc *Exo. 9. d.* *Supra 1. d*
C ipsum quod eos seruat in vita procedit ex nimia bonitate sua. Vnde Hieremias: Corripe me domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum reducas me. Aliomodo potest intelligi excitaui te in peccatum, vt deterior fias, quod quidem non est intelligēdum hoc modo quod deus in homine causet maliciam, sed intelligendum est permissiue: quasi scilicet iusto iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, vt supra 1. dictum est, tradidit, &c. Veruntamen aliquid amplius videtur hic esse intelligēdum: quia videlicet instinctu quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum. Vnde D. Aug. dicit, Quod deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunq; voluerit, siue ad bonum pro sua misericordia, siue ad mala pro demeritis eorum. Vnde & deus dicitur suscitare aliquos ad bonum, prout suscitauit spiritum pueri iunioris ad liberādum susannam, &c. Dicitur etiam aliquando suscitare aliquos ad malum, secundum illud: Suscitabo Medos qui sagittis paruulos interficiant. Aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nā ad bona inclinat hominum volūtates directe & perse tanquā author bonorū. Ad malū autem non inclinat directe, nec per se, sed solū occasionaliter, inquātū. s. deus homini aliquid proponit interi⁹ vel exterius, quod quātum est de se, est inductiuū ad bonū. Sed homo per suā malitiā peruerse vtitur ad malū. Vnde supra dixit, Ignoras quoniam benignitas dei te ad pœnitētiam inducit. Secundum autem duriciam tuam, &c. Et Iob deus dedit locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbia. Et similiter deus quantum est de se, interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad deffendēdum iura *In lib. de Gra. & lib. ar.* *Dan. 13. e.* *Supra 2. a* *Iob 24. d.*

O

regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo abutetur secundum D
Esa. 10.b. maliciam cordis sui. Vnde Esa. de Assur. Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, &c. Sequitur: ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem. Origenes notat quod non dixit ad hoc ipsum te feci. alioquin ad conditorem referri videretur culpa, sed ait ad hoc ipsum te suscitaui, id est, vt animi tui malicia aliis esset correctio fructuosa. ¶ Deinde oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei intelligentia notandum est quod Deus manifestatur in creaturis, & ideo ad eius manifestationem creaturas visibiles, per quas ad cognitionem inuisibilium deuenimus, fecit. Vnde & huiusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur. & quantum ad præsentes. Ideo dicit, vt ostendam in te virtutem meam. Quia vt in Exo. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat dominus contra AEgyptios. Et quātum ad absentes dicit: Vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. iuxta illud, annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc non est iniquitas apud Deum: Quia vtitur creatura sua secundum eius merita ad gloriam suam. Et hoc in eodem sensu exponi potest. Si dicatur posui te, id est, ordinaui malicia tuam ad gloriam meam: Deus enim maliciam ordinat, sed non causat.

Supra 1.c. *Exo.14 g.* *Psal.95.*

Tex. *Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat.*

HIc ex vtraque authoritate inducta infert conclusionem. Nam ex eo quod dictum est, miseriæ cui misereor, concludit ergo cuius vult miseretur: Iuxta illud, Misertus est dominus timentibus se. Ex eo vero quod dictum est, in hoc ipsum excitaui te, &c. concludit secundam partem copulatiue quem vult indurat: iuxta illud, Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. & illud: Ex ipsis benedixit, & exaltauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis quæ præmissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio: Prima quia duricia cordis ad culpam pertinere videtur: secundum illud, Cor durum male habebit in nouissimo. Si ergo Deus indurat, sequitur quod est author culpæ, contra quod dicit diuus Iacobus: Deus intentator est malorum. Sed dicendum quod Deus non dicitur indurare aliquos directe, quasi in eis causet maliciam, sed indirecte, inquantum, scilicet ex his quæ facit in homine, intus vel extra homo sumit occasionem peccati, & hoc ipsum Deus promittit. Vnde non dicitur indurare, quasi immittendo maliciam, sed non apponendo gratiam, quam apponere non tenetur. Secunda dubitatio est: quia ipsa induratio non videtur diuinæ voluntati posse ascribi, cum scriptum sit: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Et quod Deus omnes homines vult saluos fieri. Dicendum quod tam misericordia quam iusticia dispositionem voluntatis important. Vnde sicut miseratio attribuitur diuinæ voluntati, ita & id quod est iusticiæ. Sic ergo intelligendum est, cuius vult miseretur, scilicet per suam misericordiam. Ita & quem vult indurat per suam iusticiam: quia illi quos indurat, merentur quod indurentur, vt dictum est. E

Psal. 102. *Esa.63.d.* *Eccle.33.b* *Eccle. 3.d.* *1. Thessal. 4.a* *1.Tim.2 b* *Supra 1.c.*

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

Tex. *Dicis itaque mihi. Quid adhuc quæritur? voluntati enim eius quis resistit?*

IN hac 4. huius c. parte, obiicit contra vltimam conclusionem, scilice[illegible]ius ergo. &c, quasi dicat, si ita est, dices mihi, Quis adhuc quæritur, id est, quid oportet v[illegible] quærere de causa bonorum & malorum, quæ hic aguntur, Cū omnia diuinæ voluntati attri[illegible]uantur, quę est causa sufficiens, eo quod nullus possit ei resistere. Vel aliter: Quid adhuc quæritur? id est, quid conqueritur deus de hominibus quando peccant, quemadmodum per Esa. Filios enutriui & exaltaui, illi autem spreuerunt me. Non enim videtur iustam habere querelam, quia hoc procedit ex eius voluntate, cui nullus resistere potest. Vel aliter: Quid adhuc quæritur, scilicet, ab homine vt faciat bonum vel malum: iuxta illud, Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Frustra enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non est in eius potestate. Nihil autem in hominis potestate esse videtur, secundum prædicta, quæ omnia ascribunt diuinæ voluntati cui nullus resistere potest. Vnde Esther dicebat: Non est qui tuæ possit resistere voluntati. & hæc videtur esse intentio Apostoli, hoc autem dictum intelligi debet de voluntate beneplaciti, quia voluntati signi resistunt multi. Vnde diuus Stephanus vos spiritui sancto semper restitistis. F

Esa.1.a. *Mich. 6.e* *Act.7 f.*

Tex. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?*

ENeruat & dissoluit quæstionem per aliam interrogationem, qua intendit obdurare eorum ora qui ita insaniunt, vt Deum redarguere præsumant. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex dubitatio moueri potest. Vna quidem in generali. Cur Deus velit quosdam indurari, & quorundam misereri: alia vero in speciali, quare velit huius misereri, & hunc vel illum indurare. Quo ad primam potest ratio assignari: quemadmodum si aliquis ædificare volens, habet multos lapides æquales congregatos. Potest ratio assignari quare quosdam ponat in summo, illos poliendo, & alios in imo impositos, relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam

A quam facere intendit, requiritur fundamentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et cacumen parietis, quod habet lapides in summo, qui sunt magis apparentes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in summo, & hos non poliat, & ponat in imo, non habet aliam rationem præter artificis voluntatem. Sic est de prædestinatione & reprobatione. Apostolus primo respondet dubitationi, quantum ad secundam interrogationem. Quare, scilicet huius misereatur, & illum induret. Et arguit præsumptionem quærentis dicens: *O homo*, qui, scilicet, es fragilis & ignorans, *tu quis es, qui respondeas Deo*, id est, vnde sufficis ad respondendū Deo. Qui si velit tecum in iudicio contendere, non poteris respondere vnum pro mille. Iob autem dicit: Qui arguit Deum, debet ei respondere. In quo datur intelligi, quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum, cum intentione comprehendendi: eo quod excedant capacitatem humanæ rationis. Ideo Sap. Altiora te ne quæsieris. & Salomon: Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. *Iob 9.a.* *Iob 39.d.* *Eccle 3.c.* *Prou.25.d*

Nunquid figmentum dicit ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? *Tex.*

Continuando exprobrationem præsumptionis, aliam interrogationem ex textu Esa. adducit. *Nunquid, &c.* in textu Esa. sic habetur: Nunquid dicit lutum figulo suo. Quid facis & opus tuum sine manibus? Pro cuius intelligentia consideranda est similitudo de artifice. Si enim artifex ex materia vili facit vas pulchrum, & nobilibus actionibus accomodatum, totum ascribitur bonitati artificis, puta si ex luto faciat scutellas & vrceos ad nobilem mensam, decentes. Si vero ex vili materia, puta luto, faciat vas vilibus accomodatum, puta coquinæ vel huiusmodi officiis. Si vas ex materia preciosa, quæ præiacebat operationi, puta si ex auro & lapidibus preciosis ad viles vsus ordinatum esset, & rationem haberet, conquæri posset de artifice. Sed non vas ex luto confictum. Atqui humana natura vilitatem habet ex sua materia: quia ex limo terræ. Sed maiorem vilitatem habet ex ratione peccati, quod per vnum hominem in hunc mundum intrauit, & ideo homo merito luto comparatur. Vnde Iob, comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri. Vnde quidquid boni habet homo, debet bonitati Dei, quasi peritiæ figuli ascribere: iuxta illud, Nunc domine pater es tu, nos vero lutum. & fictor noster tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si vero Deus hominem ad meliora non promoueat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum vsum, nullam facit ei iniuriam, vt possit de eo iuste conqueri. *Esa. 45.b* *Gene.2.d.* *Iob 30.e.* B *Esa.64.e.*

An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam. *Tex.*

Apostolus hic exponit verba Esaiæ, dicens: *An, &c.* quasi dicat, assertum est quod figmentum, id est, vas fictile non posset dicere fictori: Quid me fecisti sic? eo quod figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus facere, quodcunque sibi placuerit, aliud in honorem, id est, ad honorabiles vsus: aliud vero in contumeliam, id est, in vsus viliores. Quia vt alibi dicit, In magna domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet potestatem ex eadem corrupta materia humani generis, sicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quosdam homines præparatos in gloriam, quosdam vero in miseria derelictos. Quia vt Hieremias ait: Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Israel. Si vero obiiciatur quod quemadmodum vas non potest conqueri, nihilominus tamen si artifex increparet vasis figuram & vilitatem, posset vas seipsum excusare, imo culpam in artificem respergere, eo quod placuit illum ita plasmare. Sic reprobus, &c. Dicendum quod non est simile, eo quod Deus in reprobo maliciam non causat, sed ipse solus eam sibi asciuit: artifex vero causat figuram. Ideo, &c. *2.Thi.2.d* *Hier.18.b*

Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. C *Tex.*

Hic soluit primam dubitationem, cur Deus velit quibusdam misereri, & quosdam in miseria derelinquere in generali: quia cur in speciali, dictum est non posse dari rationem præter voluntatem Dei. In generali tamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerādum est, quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuinæ bonitatis. Vnde Salomon: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. & supra dictum est. inuisibilia dei, &c. Tāta autem est diuinæ bonitatis excellentia, quod non potest vno modo, nec in vna creatura sufficienter manifestari. Ideo diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimode manifestatur, præcipue in creaturis rationalibus, in quibus iusticia manifestatur, quantum ad illos quos pro de meritis eorum punit. Misericordia vero in illis quos sua gratia liberat, & promouet. Et ideo vt vtrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes. Ponit ergo primo rationē reprobationis malorum, & deinde electionis siue prædestinationis bonorum. In vtrisque tamen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuinæ iusticiæ vindicatiuæ, ideo dicit: *Quod si Deus volens ostendere iram suam*, id est, iusticiam vindicatiuam: quia in Deo non est ira secundum affectus commotionem, sed solum secundum effectum vindictæ, vt dictum est supra super verbo reuelatur enim ira, &c. Addit autem, & notā facere potentiam suam: *Prou.16 a* *Supra 1.c.* *Supra 1.*

Quia licet in operibus misericordiæ, vt in creatione mundi & redemptione, late pateat eius potentia, præcipue tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia videtur occultari dum eos tollerat in hac vita: quod videntes filij huius seculi, cogitare possent causam tollerantię & dissimulationis esse impotentiam vlciscendi, eam ob rem hanc potentiam notissimam faciet Deus in die iræ, id est, iusti iudicij Dei. Nam licet in hac vita nonnunquam puniat malos, id tamen fit perquam raro, neque constat vindictam esse Dei, nisi rarissime, vt inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur secundum vsum: quia vsus malorum, quo vtitur eis Deus est ira, id est, pœna: ideo vocat eos vasa iræ, id est, iusticię instrumenta quibus Deus vtitur ad ostendendũ iram, id est, iusticiam vindicatiuam. Vnde Apostolus: Eramus natura filij iræ. Tertia differentia inter eos attenditur secundum actum, quem Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus non parat, seu disponit ad malum, sed ipsi ex seipsis se disponunt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati. D

Ephe. 2. a. Vnde dicit vasa iræ apta in interitum. & ideo Apostolus, non dicit quod volens Deus ostendere iram, voluit reprobos facere vasa iræ & aptare ad interitum, imo ad ostendendum eorum opera adeo esse proprij ipsorum arbitrij, vt sint contra voluntatem Dei ait: Sustinuit in multa patientia vasa irę, ex se apta in interitum circa eos autem Deus, nihil agit, sed solum permittit eos agere quæ concupiscunt, ideo signanter dicit sustinuit in multa patientia. Est enim altissimus

Eccle. 5. b. patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia sustinemus, nobis displicere ostendimus: sic displicent Deo malorum peccata, quæ ipse sustinet & tollerat procrastinando punitionem,

Supra 2. b. vt quantum est de se sua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat, sed duricies eorum est in causa per accidens, vt Deus velit in ipsis ostendere cumulatius iram suã. Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primo quidem finem, cum dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quam demonstrat reuocando eos à malo, & ad iusticiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo. & hoc innuit cum dicit, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ. De quibus E

Supra 2. a. supra: An diuitias bonitatis eius contemnis. & Alibi: Deus autem qui diues est in misericor-

Ephe. 2. a. dia. Signanter autem dicit, *vt ostenderet, &c.* Quia ipsa condemnatio & reprobatio malorum, quæ est secundum iusticiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt. Secundo describit vsum bonorum, cum dicit, *in vasa misericordiæ.* Nomi-

Eccl. 44. b nat autem bonos vasa misericordiæ, quia vtitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud: Isti sunt viri misericordiæ. Tertio ponit actum, quem Deus circa bonos exercet, non solum enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ad bonum, sed eos parat & disponit, vocando, iustificando, & magnificando. Vnde dicit: *Quæ præparauit in gloriam.* & Psalmographus: Præparans montes in virtute sua. Est autem constructio deffectiua & suspensiua vsque hic. Sed sensus Apostoli est talis: Quod si Deus volens, &c. O homo tu quis es qui respõdeas Deo, vel quid contra hæc iuste poteris dicere, quasi dicat, nihil. Non enim sic quos vult indurat, vt peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, vt secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostensionem diuitiarum iusticiæ & misericordię suę. Ex præmissis in primo capite, super verbo qui prædestinat', & in octauo, super verbo: Quos præsciuit hos, &c. & in hoc nono capite, apparet distinitio & differentia prædestinationis, & reprobationis, quæ sunt partes prouidentiæ Dei, quæ non solum dicunt actus, intell[illegible] diuini, sed etiã voluntatis. Prædestinatio quidem voluntatem vocandi, iustificandi, ma[illegible]candi, & glorificandi, qui sunt effectus prædestinationis, qui simul considerati non h[illegible] causam in prædestinato, licet vnus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio vero dicit actum volnntatis permittendi cadere in peccatum, quę permissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam volũtatem inferendi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non à Deo. F

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

Tex. *Quos & vocauit, nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus.*

POstquam Apostolus ostendit Gratiam Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam. In hac 5. huius 9. capitis parte, ostendit quod prædicta electio

Deut. 4. f. seu vocatio, non solum pertinet ad Iudæos, vt ipsi gloriabãtur, propter illud: Dilexi patres tuos, &c. sed etiam ad Gentes dicens: *Quos, &c.* quasi dicat, dictum est quod præparauit in gloriam sanctos, quos, scilicet, & vocauit per gratiam suam, non solnm ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. Eo quod non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. Vnde Sophonias: Adorabunt eum viri

Sopho. 2. c. de loco suo omnes insulæ Gentium.

Tex. *Sicut in Osea dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

Osee 2. d. HIc probat vocationem Gentium, allegando authoritatem Oseæ, secundum interpretatio-

2. Re. 23. a nem 70. nostra autem interpretatio habet: Miserebor eius, qui fuit absque misericordia & dicam non populo meo, populus meus es tu. Sicut dicit dominus in Oseæ, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in prophetis, iuxta illud: Spiritus domini locutus est

per

A per me, & ſermo eius per linguam meam. Et Oſeę 1. dicitur: Principium loquendi domi- *Oſee 1.a.*
no in Oſeę. & Apoſtolus: Multipbariæ multiſque modis, olim loquens Deus patribus in pro- *Heb. 1.a.*
phetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudęis, in quibus Iudęi ex-
cellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum di-
cebatur populus Dei, quaſi ſeruiens ei, & præceptis eius obediens. Vnde Pſal. Nos autem
populus eius, & oues paſcuæ eius. Sed ab huius populi dignitate & ſocietate Gentiles erant *4.*
alieni: iuxta illud, Alienati à conuerſatione Iſrael, &c. Sed per Chriſtum facti ſunt populus
Dei, iuxta illud: Dedit ſemetipſum pro nobis, vt emundaret populum acceptabilem: & hoc in- *ad Tit. 2.d*
nuit cum dicit, *vocabo non plebem meam, plebem meam*, id eſt, ad hoc vt ſit plebs mea. Secundum
bonum erat diuinæ dilectionis. Vnde Oſeas: diligebat dominus filios Iſrael. Quod apparebat *Oſee 3.a.*
ex eo quod eis multa beneficia ad ſpecialem gratiam inducentia præſtabat, à qua quidem di-
lectione Gentiles olim erant excluſi. iuxta illud, Alienati à veritate Dei propter ignorantiam
quæ eſt in illis. Chriſtus tamen eos ad hanc dilectionem vocauit. & hoc innuit cum ait: *Et vo-
cabo non dilectam, dilectam.* Vnde Apoſtolus Epheſiis ſcribens ait. Vos qui aliquando eratis lon- *Ephe. 2. c.*
ge, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. & ſupra: Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus *Supra 5.b*
Deo in morte filij eius. Tertium bonum, erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in circun-
ciſione conſcrebatur. Vnde Eſaias: Miſerebitur Deus Iacob. Sed huius miſerationis Gen- *Eſa. 14.a.*
tiles non erant participes, iuxta illud: quando natus es in die ortus tui, non eſt præciſus vm-
bilicus tuus. & infra: Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui.
Ideo ſubiungit: *Et non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam*. Ideo Apoſtolus, Secun- *ad Tit 3.b*
dum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit.

Et erit in loco vbi dictum eſt eis. Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui. *Tex.*

HIc inducit aliam authoritatem Oſeę, in qua etiam repromittitur Gentilibus dignitas filio- *Oſee 1.d.*
rum. De qua Iudæi gloriabantur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles au- *Eſa. 1.a.*
B tem non ſolum non dicebantur filij, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo ſeruiunt, ſed
nec etiam digni erant vt populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui ſpiritum ſer-
uitutis acceperant in timore. Vnde dicit: *Et erit in loco*, id eſt, in Iudæa, *vbi dictum eſt eis*, ſcili-
cet Gentilibus à iudęis quaſi ex perſona Dei loquentibus: Non plebs mea vos. Quia non re-
putabant eos populum Dei ibi, id eſt, apud iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei viui.
Vel aliter: Et erit in loco, id eſt, in toto mundo, in quo conuertentur ſicut proſelyti, quos iu-
dæi faciebant, qui ſuis locis derelictis in iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum eſ-
ſe in his qui in Chriſtum conuertendi erant, oſtendit Sopho. dicens: Adorabunt viri de lo- *Sopho. 2.c*
co ſuo vniuſquiſque, ergo in loco ſuo habitanti, vbi dictum eſt, eis olim ex diuina ſententia,
non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui per diuinam adoptionem, quæ fit per fi-
dem, ſecundum illud: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. *Ioan. 1.b.*

*Eſaias autem clamat pro Iſrael. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquam arena ma-
ris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuiãs in æquitate: quia ver-
bum abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram.* *Tex.*

HIc probat prędi[illegible] electionem quantum ad Iudęos, & ponit duas authoritates: quarum
prima videtur [illegible]e ad omnes credentes ex iudęis. Secunda ſpecialiter ad Apoſtolos:
ait ergo, Dictum eſt a[illegible] Oſea pro Gentibus. Eſa. autem clamat, id eſt, aperte loquitur pro con- *Eſa. 58.a.*
uerſione Iſrael, prout iniunctũ ei fuit à domino dicente: Clama ne ceſſes, &c. In hac autem prima *Eſa. 10.e.*
authoritate ponit conuerſorum paucitatem dicens: *Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena ma-
ris*, id eſt, innumerabiles præ multitudine vt promiſſum fuerat Abrahę, multiplicabo ſemen *Gen. 22.d*
C tuum velut arenam maris, &c. *Reliquiæ ſaluæ fient*, id eſt, non omnes nec maior pars, ſed aliqui
pauci qui relinquentur ab excidio aliorum. Vnde Micheas: factus ſum ſicut qui colligit in au- *Mich. 7.a*
tumno racemos vindemię. & infra 11. Reliquię ſecundum electionem gratię ſalue factę ſunt. In
ſecunda authoritate aſſignat cauſam ſalutis, & efficaciam euangelici verbi dicens: *Verbum enim* *Infra 11.a*
conſummans & abbreuians in æquitate. in quibus verbis notatur euangelici verbi duplex efficatia. *Eſa. 10.e.*
Prima eſt, quia eſt conſummans, id eſt, perficiens quod lex non poterat: Nihil enim ad perfe-
ctum adducit lex. Chriſtus autem venit perficere, implere, & conſummare legem: quia figuris le- *Heb. 7. c.*
gis veritatem adhibuit: & quia moralia pręcepta debito modo expoſuit, & occaſiones tranſgre- *Mat. 5.c.*
diendi abſtulit, ac etiam conſilium perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti, qui om-
nia legis mandata ſeruauerat, dixit: Vnum tibi deeſt, ſi vis perfectus eſſe, vade & vende om- *Mat. 19.c*
nia quæ habes, &c. Et propter hoc diſcipulis ſuis dicebat: Eſtote perfecti, ſicut pater veſter
cæleſtis perfectus eſt. Secũda efficatia verbi Euangelici eſt abbreuiandi, & hæc efficatia conue- *Mat. 5.g.*
nienter primæ adiungitur. Quia quanto aliquod verbum eſt magis perfectum, tanto eſt altius, &
per conſequens magis ſimplex & breue. Eſt autem verbum Euangelij abbreuians verba legis:
quia omnia ſacrificia veteris legis comprehẽdit, in vno vero ſacrificio, quo Chriſtus obtulit ſe-
ipſum pro nobis hoſtiam. Omnia etiam legis præcepta in duobus pręceptis charitatis cõcludit, *Ephe 5.a.*
dicẽs: in his duobus mãdatis vniuerſa lex pendet & prophetę. Dicit autẽ abbreuians in ęquitate,
vel quia nihil pretermiſſum eſt de multitudine prophetarum, figurarum, & præceptorum legis, *Mat. 22.d*

quin sub breuitate Euangelij comprehenderetur: vel quia nihil ipsorum, quod est æquum se- D
cundum dictamen rectæ rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, erit, vt sit sensus: Verbum Euangelij erit abbreuians & consumans in æquitate. Cum autem dicit: *Quia verbum abbreuiatum faciet dominus, &c.* assignat rationem prædictę efficacię, quasi dicat, perfectius enim & maioris virtutis debet esse verbum, quod
Bar. 3. d. ipse dominus Deus carnem indutus per semetipsum locutus est, quãdo in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, quam verba quæ locutus est per prophetas. Vel aliter: Quia domi-
Heb. 1. a. nus, scilicet Deus pater faciet super terram verbum abbreuiatum, id est, incarnatum. Quia filius Dei exinaniuit semetipsum, formã serui accipiens. Dicitur autem exinanitũ vel abbreuiatum, nõ quod aliquid sit subtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostram exilitatem & paruitatem suscepit. Aposto. prædictas authoritates, Esa. allegauit secundum interpretationem 70. quia secundum nostram literam, sic habetur, Si fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Consummatio abbreuiata inundabit. Consummationem enim & abbreuiationem dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Tex. *Et sicut prædixerat Esa. Nisi Dominus Sabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus.*

Esa. 1. c. HIc inducit authoritatem Esa. pertinentem ad Apostolum, dicẽs: *Nisi dominus Sabbaoth*, id est,
Gala. 3. c. exercituum vel virtutum, *reliquisset nobis semen*, id est, verbum Euangelij: vel semen, id est,
Esa. 6. d. Christum: iuxta illud, Et semini tuo qui est Christus. Vel semen, id est, Apostolos: De quibus Esa. Semen sanctum erit quod steterit in ea. *Quasi Sodoma facti essemus, &c.* Grauius enim fuit pec-
Tren. 4. a. catum Iudæorum quàm Sodomorum: iuxta illud, Maior facta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Vnde Ezechiel: Non fecit Sodoma ipsa & filiæ eius, sicut fecisti tu & filiæ tuæ. Et
Ezec. 16 f ideo quod non fuerint totaliter exterminati, sicut Sodomitæ, est imputandum diuinæ mise- E
ricordiæ.

Tex. *Quid ergo dicemus? Quod Gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderunt iusticiam: iusticiam autem quæ ex fide est.*

INfert hic conclusionem ex dictis. Primo quantum ad Gentes dicens: *Quid ergo dicemus?* scilicet ex consideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre possumus quod Gentes apprehenderunt, id est, consecutę sunt iusticiam, qua vocantur filij Dei, & per quam iustificati sunt: & hoc quidem ex vocatione diuinæ electionis, & non ex meritis. quod patet ex hoc quod
Ephe. 2. c. dicit, quæ non sectabantur iusticiam: iuxta illud, Eratis in illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel. Deinde declarat de qua iusticia intelligat, dicens: Iusticiam autem quæ ex fide est. Non eam quæ in operibus consistit. Non enim ideo Gentes conuersæ sunt, quia vi iusti-
Supra 3. b. ciam legalem obseruabant, sed iustificati sunt per fidem Christi, iuxta illud, Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Tex. *Israel vero sectando legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit.*

ADducit hic conclusionem quantum ad Iudęos, dicens: *Israel vero*, id est, populus Iudęorum,
Supra 8. a *sectando legem iusticiæ, &c.* dicitur autem lex iusticiæ lex spiritus vitæ, per quam homines iustificabantur, ad quam populus Iudæorum non peruenit, quam tamen sectabantur obseruando
Heb. 10. a vmbram huius spiritualis legis, quæ consistit in obseruationibus legalibus. Vnde Aposto. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Vel sectando legem iusticiæ, id [illegible] legem Moysi, quæ est lex iusticiæ, si sit bene intellecta: quia docet iusticiam. Vel dicitur le[illegible]ciæ, quia facit homines iustos non vere & apud Deum, sed exterius apud homines, dum [illegible]ta vitantur, non ex a-
Esa. 51. a. more, sed ex timore pœnæ: quã lex infligebat. Vnde Esa. Audite me qui sequimini quod iustum est, & quæritis dominum. Et iterum: Audite me, qui scitis iustum populus meus lex mea in cordibus eorum. F

Tex. *Quare? quia non ex fide: sed quasi ex operibus.*

HIc assignat rationẽ immediatæ conclusionis. *Quare?* scilicet dum sectarentur legem ad ipsam non peruenerunt, quia scilicet, non per debitam viam sectabantur, quia non per viam fidei
Supra 3. e. Christi quærebant iustificari, sed quasi ex operibus legis, ex quibus non iustificabitur omnis caro coram illo.

Tex. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ego pono in Syon lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

EXplicat hic causam propositam, & primo proponit manifestationem dicens: *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum qui assimilatur lapidi offensionis. Quia sicut lapis in
Esa. 53. b. in quem aliquis offendit, non cauetur propter suam paruitatem, ita & Iudæi videntes Christum in infirmitate detentum, non cauerunt eum offendere. Vnde Esa. Quasi absconditus vultus eius
Hiere. 13. c & despectus, vnde nec reputauimus eum. Et Hieremias: Antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, id est, ad Christum & eius Apostolos, qui dicuntur montes caliginosi, eo quod eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundo ad hoc inducit authoritatem dicens, Sicut
Esa. 28. d. scriptum est in Esa. scilicet. Cõponit autem Apost. verba Esaiæ, in diuersis locis scripta. Nã Esa.
1. Cor. 3. c. 28. dicitur: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, scilicet quasi fundamentum, in quo
Esa. 8. c. designatur quod Christus diuina ordinatione constitutus erat ecclesiæ fundamentum: iuxta illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus

A Iesus. Legitur etiam Esa. 8. In lapidem autem offensionis & petram scandali, duabus domibus
Israel: & hinc sumitur medium authoritatis, in qua dicit lapidem offensionis & petram scanda-
li, vt offensio referatur ad ignorantiam. Quia vt Aposto. ait: Si cognouissent, nunquam domi- *1. Cor. 2. b*
num gloriæ crucifixissent. Scandalum autem est referendum ad impactionem & casum, quo per
infidelitatem ceciderunt, Christum & eius Apostolos persequendo. Vnde Aposto. Nos præ- *1. Cor 1. d.*
dicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum. Et D. Simeon: Ecce hic positus est *Luc. 2. e.*
in ruinam, &c. Finis authoritatis sumitur ab Esa. 28. vbi dicitur, qui crediderit non festinet: loco
cuius dicitur hic: Omnis qui credit in eum, non confundetur. quia, scilicet consequetur merce-
dem ab eo: iuxta illud, Qui timetis Deum credite illi. Et non euacuabitur merces vestra. Ponit *Eccle. 2. b.*
autem Apostolus, hæc verba secundum interpretationem septuaginta. Et ad hunc sensum per-
tinet quod in nostra translatione dicitur: Qui crediderit, non festinet. Ille enim festinare vide-
tur, qui delusum se reputat, quia scito non adipiscitur quod sperabat.

EPITOME DECIMI CAPITIS.

POst quam Apostolus ostendit quod per electionem gratiæ Dei Gentiles vocati sunt ad fi-
dem, & aliqui etiam ex Iudęis de maiori parte populi Iudaici offendēte & scādalisata, in hoc
decimo cap. specialiter agit de casu Iudæorum. ¶ Et primo præmittendo suum affectum & mo-
tiuum miserationis eorum, declarat casum illorum esse miserandum, & causam excidij siue ca-
sus illorum fuisse ignorantiam iusticiæ Dei per Christum, ad quem tanquam ad finem lex ordi-
nabatur. Et probat veritatem eorum quæ iudæi ignorabant duplici authoritate. ¶ Secundo ibi
corde creditur ad iusticiam, Exponit verba Moysi ponēdo ordinē quo quis vocatur in salutem, quę
est ex fide, inducendo authoritatem quam declarat, & ex qua infert conclusionem, quod fides
B est ex auditu: auditus autem per verbum Dei. ¶ Tertio ibi, *Sed dico, &c.* ostendit quod casus iu-
dæorum non fuerit totaliter excusabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex ne-
cessitate existens, sed quodammodo voluntaria: Cum audierint ex doctrina Apostolorum, & cō
gnoscere potuerint ex lege & prophetis, maxime ex Moyse & Esa. quos adducit.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMI CAPITIS.

FRatres *voluntas quidem cordis mei*, non ficta, sed ex intimo cordis effectu procedens, *& obsecra-
tio ad Deum fit*, scilicet à me, *pro illis in salutem*, id est, vt deus det illis fidē, qua salutem animæ
consequantur. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent*, id est, zelum Dei *Ioan. 16 b*
habent & obsequium arbitrantur se præstare Deo, Christum & eius membra persequendo, *Phil. 3. b.*
prout ipse paternarum traditionum amplius æmulator existens. Vnde dicebat secundum æmu-
lationem persecutus sum Ecclesiam Dei. *Sed non secundum scientiam*, id est, secundum discretionē
habent zelum Dei. Quia eorum zelus, per rectam scientiam non ordinatur, dum ignorant veri-
tatem, per quam ignorantiam non excusantur. Quia si quis ignorat, ignorabitur. *Ignorantes enim
iusticiam Dei*, qua, scilicet, deus iustificat. Iusticia enim Dei est per fidem Iesu Christi, vt dictū est.
& suam quærentes statuere, id est, firmare suam, scilicet iusticiam, quæ consistit in operibus & ob-
seruantiis legis, quia non expectabant aliquid à Deo, nisi in compensationem æqualem operum,
quemadmodum est iusticia apud homines, quæ non habet gloriam apud Deum. ideo dicit suam *Supra 4. a*
quasi humanam & non diuinam. *iusticiæ Dei non sunt subiecti*, id est, subiici nolunt Christo, per
cuius fidem iustificātur homines. *Finis enim legis Christus*. qui valet, *ad iusticiam omni credenti*. Quia *Gala. 3. d.*
lex Moysi, quæ Christum promittebat & præfigurabat, ac tanquam pedagogus ad eum dirigē-
bat, non sufficiebat: & sic Christus erat finis quem lex intendebat ad iusticiam, vt, scilicet, homi-
C nes per Christum, iusticiam, id est, gratiam consequerentur: quod impossibile erat legi, quæ *Heb. 7. c.*
neminem ad perfectum adduxit. *Moyses enim scripsit, quoniam iusticiam quæ ex lege est*, id est, ex ti-
more & non amore, *qui fecerit homo viuet in ea.* vbi litera nostra habet, Custodite leges meas atque
iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: quia hanc cōmoditatem consequebatur homo per legis
obseruantiam, vt non occideretur tanquam transgressor. Nam absque misericordia in lege illa *Heb. 10. e.*
occidebatur, is qui irritam eam faciebat. Et sic lex conseruabat vitam corporalem, sed non da-
bat vitam æternam ex se, sed spiritualiter & cum fide Christi obseruata perducebat ad vitam *Mat. 19. c*
æternam. Vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Quæ autem ex fide est iusticia sic
dicit*, id est, in corde hominis sic loquitur, *Ne dixeris in corde tuo*, scilicet dubitando, *Quis ascendet in
cælum*, id est, Christū deducere, id est, ne asseras in corde tuo, quod Christus non sit in cælo: quia
Christus dixit. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. Et Aposto. Qui descendit *Ioan. 3. b.*
ipse est, & qui ascendit super omnes cælos. *Aut quis descendet in abyssum, hoc est Christum à mortuis* *Ephe. 4 c.*
reuocare, id est, ne dixeris etiam quis descendit in infernum, quasi reputans hoc esse impossibile:
quia hoc dicere esset reuocare Christum ex mortuis, id est, dicere Christum non fuisse mor-
tuum: ipse enim moriens in abyssum descendit, & inferiores partes terræ penetrauit. Et sic Apo-
stolus prohibet dubitare, scilicet de morte eius, & decensu ad inferos, ac etiam de ascensu in cæ- *Eccl. 24. d*
lum. *Sed quid dicit scriptura?* hoc inquam quod sequitur, *prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo*, id
est, nō soliciteris quod desit tibi verbū fidei iustificātis, propter hoc quod Christus est in cælo,

ſecundum naturam humanam, aut quod deſcenderit in infernum per mortem humanitatis D
quantum ad animam, quia ipſe deſcendens, reſurgens, & aſcendens, impreſsit verbum fidei,
& in corde tuo per quod mundaueris & iuſtificaueris, prout Apoſtolis, quibus Chriſtus di-
Ioan. 15.a xit: Et vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis. *Hoc eſt verbum fidei, quod*
Hier. 23.e *prædicamus.* de quo Hieremias: Qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem: verbum au-
tem illud eſt in ore per confeſsionem, & in corde per fidem. Ideo dicit: *Quia ſi confitearis in*
ore tuo Dominum Ieſum, recognoſcens eum dominum ſubiiciendo ei affectum, *Et in corde tuo cre-*
dideris, ſcilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur. *quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis.* re-
ſurrexit enim virtute Dei, quæ eſt communis patris, ſibi, & ſpiritui ſancto. *ſaluus eris*, ſalute æter-
na: de qua Eſa. Saluatus eſt Iſrael in domino, ſalute æterna.

SECVNDA PARS DECIMI CAPITIS.

C*Orde enim creditur ad iuſtitiam*, id eſt, per fidem cordis iuſtificatur homo. Nec tamen ſuf-
ficit ſolum corde credere ad ſalutem: quia requiritur oris confeſsio. Vnde ſubdit: *Ore*
autem confeſsio fidei interioris, *fit*, id eſt, neceſſaria eſt *ad ſalutem*, ſcilicet æternam conſequen-
dam pro loco & tempore, quando, ſcilicet expoſcitur fides alicuius à perſecutore, vel quan-
do periclitatur fides aliena. *Dicit enim ſcriptura omnis*, ſcilicet tam gentilis quam iudæus, *qui cre-*
Supra 3.d. *dit in illum non confundetur*.i. non erubeſcet in futuro, quamuis hic confundi videatur. *Non enim*
eſt diſtinctio Iudæi & Græci, id eſt, Gentilis: quia non iudæorum tantum, ſed & Gentium & om-
nis terræ. *Nam idem Dominus*, id eſt, creator *omnium diues*, id eſt, diuitias bonitatis ſuæ abun-
Iohel. 2.g. danter & liberaliter diſtribuens, *in omnes qui inuocant illum*. Dicit enim Iohel: *omnis enim qui-*
cunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit? Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt, ſcili-
Luc. 6.g. 2. Co. 4.c. cet Gentes: quia oris confeſsio fieri non poteſt, niſi fide præcedente in corde. Cum ex abun-
dantia cordis os loquatur. Et Apoſtolus, Nos credimus propter quod & loquimur. *aut quo-*
modo credent ei, quem non audierunt, vel exterius, vel interius. *Quomodo autem audient ſine prædi-* E
Hier. 23.e *cante? Quomodo vero prædicabunt, niſi mittantur?* à Deo vel ab eo comiſsis. Qui enim prædicant,
Eſa. 52. non miſsi, ſunt pſeudoprædicantes: prout de antiquis pſeudoprophetis Hieremias dicebat
Non mittebam eos, & ipſi currebant. *Sicut ſcriptum eſt: quam ſpecioſi pedes*, id eſt progreſſus vel
affectus eorum, qui non vſurpant ſibi prædicationis officium, & prædicant ea quæ ſunt vtilia
Naum. 1.d 2. Theſſ. 3.a. ad præſentem & futuram vitam: *Euangelizantium*, id eſt, annunciantium, *pacem*, id eſt, recon-
ciliationem, quam Chriſtus fecit inter homines & Deum, eos reconciliando: vel pacem ha-
Eſa. 53. d. bendam cum omnibus hominibus. *Euangelizantium bona*, ſcilicet quæ ſperamus habere in fu-
turo ſeculo. *Sed non omnes obediunt Euangelio*, Non enim omnium eſt fides. *Eſaias enim dicit: Do-*
mine, quis credidit auditui noſtro. quia rari ſunt. *Ergo fides ex auditu*. Ex quo aliqui non credunt,
niſi audiant, ſequitur quod fides ex auditu interiori vel exteriori acquiritur. *auditus autem per*
verbum Chriſti, & non per merita.

TERTIA PARS DECIMI CAPITIS.

S*Ed dico, nunquid non audierunt?* imo audierunt, vt inexcuſabiles [illegible]ia non modo proxi-
mi, verum etiam diſtantes audierunt. *Et quidem in omnem terram ex*[illegible], id eſt, eſt fama
Act. 2.a prædicationis, *eorum: & in fines orbis terræ verba eorum*, id eſt, Apoſtolorum, quorum prædica-
tio facta in Hieruſalem in die Pentecoſtes, vbi erant religioſi viri ex omni natione quæ ſub cæ-
lo eſt, fuit per illos aliis diuulgata & annunciata. *Sed dico nunquid Iſrael*, id eſt, populus Iudæo-
rum, *non cognouit*, ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & ad vocationem Gentium & ca-
Bar. 4.a. ſum Iudeorum, quaſi dicat, plane cognouit, quia inſtructus per legem. Vnde Baruch: Bea- F
Pſa. 147. ti ſumus ô Iſrael, quoniam quæ placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. *Primo*, ſcilicet inter pro-
Deut. 32.e phetas. Moyſes *dicit*, id eſt, hoc predixit: *Ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gen-*
tem inſipientem in iram vos mittam, id eſt, ego permittam vos incidere in æmulationem inuidiæ
& iræ, ſiue iracundiæ & vindictæ, contra Gentes, qui tempore gentilitatis erant inſipientes,
Eſa. 65.a. quaſi priuati vera ſapientia, quæ in cognitione & cultu vnius veri Dei conſiſtit. *Eſaias autem*
audet, & dicit, id eſt, audacter Iudæis veritatem annunciat, non obſtante imminenti periculo
mortis, dicens: *Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant*. &
ſic præter merita & intentionem Gentium prænunciat conuerſionem earum, non à caſu, ſed ex
gratia Dei, qui voluit eis apparere. *Ad Iſrael autem*, id eſt populo Iudæorum *dicit*, id eſt, præ-
nunciat ex perſona Dei incredulitatem illorum, dicens: *Tota die*, id eſt, toto tempore legis &
prophetarum, & toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, & in-
firmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce *ad populum non credentem*. Sed quod
peius eſt *contradicentem*.

COMMENTVM

A COMMENTVM I. PARTIS 10. CAPITIS.

Fratres, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.

Postolus in fronte huius capitis præmittit affectum, quem habebat erga eos qui exciderant, dicens: *Fratres, &c.* quasi dicat: Dictum est quod iudæi in legem iustitiç non peruenerunt, eo quod offenderunt in lapidem offensionis. Non tamen propter hoc contra eos indignor, sed misereor: ideo dico vobis, ô fratres qui conuersi estis ex Gentibus & iudæis, quod voluntas cordis mei, id est, ex intimo cordis affectu procedens, est ad salutem eorum, vt, scilicet, ipsi saluentur sicut ego saluatus sum. Vnde alibi dicebat: Volo omnes homines esse sicut meipsum. & alibi: Opto apud deum omnes qui audiunt, tales fieri qualis ego sum. & in hoc conformabatur Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Nec sola voluntas mea est in salutem illorum, Verum etiam voluntatis effectus. Vnde subdit: Et obsecratio, scilicet mea fit ad Deum pro illis in salutem, sequēdo Samuel qui dicebat: Absit à me hoc peccatum in domino, vt cessem orare pro vobis. Vnde diuus Iacobus: Orate pro inuicem vt saluemini. Ex quo patet quod orādum est pro infidelibus, vt saluentur. Quia fides est donum Dei. Ideo ab eo petenda. 1. Co. 7. b. Act. 26 g. 1. Tim. 2. b 1. Re. 12. d Iaco. vlt. d Ephe. 2. b.

Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Tex.

B Hic assignat causam & motiuum suæ miserationis. Quia scilicet non ex certa malicia, sed ex ignorantia & zelo indiscreto peccabant. ait ergo: Ideo salutem eorum volo, & propter hoc oro misertus eorum. Quia testimonium perhibeo de illis, quod æmulationem quidem Dei habent: quia zelo Dei Christum & eius membra persequuntur: iuxta illud, Venit hora in qua omnis qui interficit vns, arbitretur se obsequium præstare Deo. Huius rei testis esse poterat, quia & ipse aliquando fuerat in simili causa, prout ipse fatetur, dicens: Secundum æmulationem persecutus sum ecclesiam Dei. Ille tamen zelus erat indiscretus, quia non secundum scientiam, id est rectam sententiam seu discretionem. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent veritatem. Vnde Esa. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. & Apostolus, Si quis autem ignorat, ignorabitur. Ioan. 16. a Philip. 3. b. Esa. 5. c. 1. Co. 14 g

Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam volentes statuere, iusticia Dei non sunt subiecti. Tex.

Hic ostendit cuius rei scientiam non haberent, dicit ergo: Recte dico quod zelum quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. quia ignorant Dei iustitiam, id est, gratiam, qua Deus per fidem iustificat. Iusticia enim Dei per fidem Iesu Christi. *Et quærentes statuere*, id est, firmare suam iustitiam, quæ consistit in operibus legis, secundum opinionem illorum. Ideo dicit iustitiam suam, quasi humanam, & non diuinam: quæ gloriam habet apud homines, sed non apud Deum. *Iusticia Dei non sunt subiecti*, id est, nolunt subiici Christo: per cuius fidem iustificantur homines à Deo. contra quos Psal. Nónne Deo subiecta erit anima mea. & Apostolus, Vt subditus fiat omnis mundus Deo. Et Deus per Moysen Pharaoni, Vsquequo non vis subiici mihi. Supra 3. e. Supra 4. a Psal. 61. Supra 3. e. Exo. 10. a.

Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Tex.

Eclarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subici noluut, cum tamen iustitiam legalem statuere velint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicunt, C intentio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. Vnde multo magis lex vetus hominibus diuinitus data, ordinabatur ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat. Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in Christum quem promittebat & præfigurabat. Vnde Apostolus dicit: lex pedagogus noster fuit in Christo, vt iustificemur. Et hoc est quod dicit: Christus enim est finis legis, ad quem scilicet tota lex ordinabatur. Vnde Psal. Omnis consummationis vidi finem. Finis inquam ad iustitiam, vt scilicet homines per Christum consequantur iusticiciam quam lex intendebat. Vnde superius dixit, quod impossibile erat legi, in quo infirmabant per carnem, mitēs deus filium sum dānauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico omni credenti: quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit: iuxta illud, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Heb. 7. c. Gala. 3. d. Supra 8. a Ioan 1. b.

Moyses enim scripsit, quoniam iusticiam quæ ex lege est qui fecerit homo, viuet in ea. Tex.

Hic probat veritatem eorum quæ iudæi ignorabant, scilicet quod iusticia Dei sit perfectior quam iusticia legalis, & hoc authoritate Moysi veteris legislatoris. Et primo per eius verba ostendit conditionem iustitiæ legalis, dicens: *Moyses, &c.* quasi dicat: recte distinxi iustitiam humanam à iusticia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ex lege est, viuet in ea. Vbi interpretatio nostra sic habet: custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Et Ezechiel: Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, Leui. 18. a Eze. 20. b.

Heb.10.e. Leui.20.b viuet in eis. Quia, scilicet hoc commoditatis consequebatur homo per legis obseruantiam, ne D
occideretur, prout legis transgressor, qui irritam faciens legem Moysi, absque vlla misericordia
moriebatur. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Possumus etiam dicere quod per
legis obseruantiam homo ordinabatur in vita præsenti. Promittebat enim lex temporalia bo-
Heb.9.c. na, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant. Vnde Apostolus,
Iustitiis carnalibus vsque ad tempus correctionis impositis. Si obiiciatur responsum Christi
Mat.19.b quærenti: Quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Respondit. Si vis ad vitam ingredi, serua
mandata. Dicendum est quod Christus intellexit de obseruatione mandatorum secundum spi-
ritualem sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorem legis sensum secundum quē
lex de vita æterna mentionem non faciebat, sed solum de vita corporali.

Tex. *Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? Id est Christum deducere, Aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare.*

Hic inducit authoritatem Moysi de iustitia fidei. Et primo Moyses ostendit certitudinem
fidei, quæ debet esse in corde hominis. ait ergo, Moyses non solum loquitur de iustitia le-
gis, sed etiam ipse sic dicit de iustitia, quæ est ex fide. Quæ autem ex fide est iustitia, sic di-
Prou.30 a cit, id est, sic loquitur in corde hominis. Ne dixeris in corde tuo, scilicet dubitando: *Quis ascen-
det in cælum?* quasi hoc impossibile reputans, prout Salomon quærit: quis ascendit in cælum at-
que descendit. Quia, scilicet hoc tenere, tanquam impossibile, est deducere Christum à cælo, id
Ioan. 3.b. est, asserere quod Christus non sit in cælo. Contra illud: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descē-
Ephe.4.b. dit de cælo filius hominis, qui est in cælo. Et illud: Qui descendit ipse est, & qui ascendit super
omnes cęlos. Aut etiam ne dixeris: Quis descendet in Abyssum, id est, in infernū, quasi reputans
Eccl.24.d hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum à mortuis, id est, negare eum non esse mor-
tuum, ipse enim mortuus in abyssum descendit: iuxta illud, Penetrabo inferiores partes terræ.
Et secundum hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maxime de morte, descensu ad inferos,
resurrectione, & ascensione. ¶ Potest autem & aliter exponi, vt dicatur nobis certitudo duorum E
articulorum. primo quidem incarnationis qua de cælis ad terram descendit, vt sit sensus, ne di-
xeris in corde tuo, quis ascendit in cælum. & exponitur supplendo, id est, Christum deducere,
quasi dicat, quis ascendit ad cælum ad deducendum Christum ad nos: quod quidem non fuit
necessarium, quia ipse propria virtute descendit. Secundo certitudo articuli resurrectionis, cum
subdit: Aut etiam ne dixeris quis descendit in abyssum, & supplendo additur, hoc est Christum
Sap.2.a. à mortuis reuocare, quasi dicat, Quis descendit vt posset Christum reuocare. Sicut ex persona
insipientium dicitur: Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit, & hic sensus congruit verbis
Deut.30.c Moysi Dicitur enim in Deuteronomio secundum nostram interpretationem, Mandatum quod
ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neque in cælo situm, vt possis
dicere: Quis nostrum ad cælum conscendere, vt deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si
quod Moyses dicit de mandato legis, Apostolus hoc attribuit Christo: quia Christus est ver-
bum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum est quod dicit. Quis ascendit
in cælum, id est, Christum deducere, vt verbum Dei deferat ad nos, & idem est dicendum in a-
lio quod sequitur.

Tex. *Sed quid dicit scriptura? prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo.*

Hic ostendit fructum eiusdem fidei authoritate eiusdem Moysi, qui in loco supra allegato
dicit: iuxta est sermo valde in ore tuo, quasi dicat, non soliciteris quod tibi desit verbum fi-
dei iustificantis propter hoc quod Christus est in cælo: aut quod descendit in infernum
propter mortem humanitatis: quia ipse descendens de cælo, & resurgens ab inferis, impressit
Hiere.1.b verbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. Vnde hoc quod dicit, prope est, potest referri ad hoc
quod verbum Dei sumus adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. Vnde Hiere. Ecce
dedi verba mea in ore tuo. Vel secundum Glo. quod dicit, *prope est*, referendum est ad vtilitatem: F
Ioan.15.a sicut dicimus prope apud nos esse, quod nobis est cōmodum & vtile. Verbo enim Dei cor no-
strum mundatur. iuxta illud Ioan. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum
vobis. Vel potest referri ad hoc quod verba fidei, licet sint supra rationem, secundum illud:
Eccle.3.d. Plurima supra sensum hominis monstrata sunt tibi. Non tamen sunt contra rationem: quia ve-
Psal.92. ritas non potest esse veritati contraria. Vnde Psal. Testimonia tua domine credibilia facta sunt
nimis.

Tex. *Hoc est, verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris.*

1.Thi.4.a Exponit hic prædictam authoritatem. Et primo ostendit quod verbum de quo Moyses lo-
quitur, sit verbum fidei, quod prædicamus de quo ad Timo. scribens ait: Prædica verbum.
Hier.23.e Et Hiere. Qui habet sermonem meum loquatur sermonem vere. Secundo exponit quomodo
hoc verbum est in ore per confessionem, & in corde per fidem: & hoc est quod subdit: *Quod si
confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum*, scilicet recognoscendo eum dominum, & subiicien-
1.Cor.12.a do ei affectum tuum, saluus eris. Quia nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.
Gal.5.b. Et iterum si credideris in corde tuo, scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod
Act.2.d Deus suscitauit illum à mortuis: secundum illud Psal. Tu autem domine miserere mei, & resusci-
2.Co.vl.a ta me. Quia vt Aposto. alibi dixit, resurrexit ex virtute dei, quæ est cōmunis patri, sibi & spiritui
sancto

A ſancto. Saluus eris, ſalute, ſcilicet æterna: de qua Eſa. Saluatus eſt Iſrael à domino, ſalute æterna. *Eſa 45.e.*
Quod autem dicit dominum Ieſum ad myſterium incarnationis refertur. Et quod dicit Chri-
ſtum refertur ad reſurrectionem, de quibus ſupra fecerat mentionem.

SECVNDA PARS DECIMI CAPITIS.

Corde enim creditur ad iuſtitiam. Ore autem confeßio fit ad ſalutem. *Tex.*

IN hac 2. huius c. parte Apoſtolus probat in particulari quod dixerat in vniuerſali. Et primo
oſtendit quod per fidem & confeſsionem homo cõſequitur ſalutem, ait ergo. Dixi quod ſi
confitearis, &c. Corde enim creditur ab homine ad iuſticiam, id eſt, ad hoc vt per fidem iu- *Supra 5.a.*
ſticiam, hoc eſt gratiam Dei conſequatur. Notanter dicit corde, id eſt, voluntate, libere, &
pia affectione creditur. Quia cætera quæ ad exteriorem cultum pertinent, poteſt homo no-
lens, ſed credere non poteſt niſi volens: intellectus enim credentis non determinatur ad aſſen-
tiendum his quæ ſunt fidei ex neceſsitate rationis, prout intellectus ſcientis: ſed ex ſola volun-
tate & pia affectione. Et ideo ſcire non pertinet ad iuſticiam hominis, quæ eſt in voluntate, ſed
credere, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſticiam. Poſtquam au- *Gen.15.b.*
tem homo eſt iuſtificatus per fidem, oportet quod eius fides per dilectionem operetur ad con-
ſequendam ſalutem. vnde ſubdit ore autem per imperium Charitatis, confeſsio fit ad conſe-
quendam ſalutem, de qua Eſa. Salus autem mea in ſempiternum erit. ¶ Notandum quod triplex *Eſa.51.c.*
confeſsio neceſſaria eſt ad ſalutem. Primo quidem confeſsio proprie iniquitatis, ſecundum il-
lud: Confitebor aduerſum me iniuſticiam meam domino: & hæc eſt confeſsio pœnitentis. Se- *Pſal.31.*
cunda confeſsio eſt per quam homo confitetur bonitatem Dei miſericorditer beneficia lar-
gientis: iuxta illud, Confitemini domino quoniam bonus, &c. Tertia eſt confeſsio diuinæ ve- *Pſal.104. 150.*
B ritatis. De qua Chriſtus: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum *Mat.10.d*
coram patre meo. Hæc autem neceſſaria eſt ad ſalutem pro loco & tempore: quia cum præ-
ceptum hoc ſit affirmatiuum, non obligat pro ſemper, ſed pro loco & tempore. Et quo ad a-
ctum interiorem obligat, cum quis tenetur aliquid facere ex charitate: quia charitas non poteſt
exire in actum abſque directione fidei: obligat etiam omni die dominico: Quia præceptum
morale eſt de ſanctificatione ſabbati, dicitur enim in Exodo: Memento vt diem ſabbati ſan- *Exo. 20.b*
ctifices, quæ quidem ſanctificatio fieri debet ſanctificando animam, iuxta illud: Sanctifica- *Eccle.2.d.*
bunt animas ſuas. Hoc autem abſque actu interiori fidei fieri non poteſt. Iigitur, &c. Obliga-
tur præterea quis ad actum interiorem fidei, quandocunque eſt in periculo mortis, vel accipit
aliquod Eccleſiæ ſacramentum. Quo ad actum vero exteriorem fidei, qui eſt proteſtatio exte-
rior fidei interioris, quæ poteſt fieri verbo, vel ſignis. Et ſic obligatur homo, quandocun-
que tenetur accipere aliquod ſacramentum Eccleſiæ: quia Sacramenta Eccleſiæ ſunt prote-
ſtationes fidei. Quo ad confeſsionem vero vocalem, ſecundum diuum Thomam, Confeſsio fi- *2.2.q.3.*
dei eſt neceſſaria, vbi & quando fides periclitatur, tunc enim vnuſquiſque tenetur fidem ſuam,
aliis propalare ad aliorum fidelium inſtructionem & confirmationem, & ad reprimendum in-
fidelium inſultationem. Et ideo baptiſati ſignantur in fronte ſigno Crucis, vt Chriſtum cru-
cifixum confiteri non erubeſcant. Vnde Apoſtolus, Non erubeſco Euangelium. Et Chri-
ſtus: Qui erubuerit me, & meos ſermones hunc filius hominis erubeſcet, cum venerit in ma- *Supra 1.b. Luc.9.d.*
ieſtate ſua, & patris, & ſanctorum angelorum. Sed aliis temporibus inſtruere homines de
fide non pertinet ad omnes fideles, ſed ad prælatos. Dicit etiam diuus Thomas, Quod ſi tur-
batio infidelium oriatur de manifeſta fidei confeſsione abſque aliqua vtilitate fidei vel fide-
lium, non eſt laudabile in illo caſu fidem publicè confiteri. Vnde Chriſtus: Nolite ſanctum
dare canibus, neque ſparſeritis margaritas veſtras ante porcos, ne conuerſi diſrumpant vos. *Mat. 7.a.*
C Sed ſi vtilitas fidei aliqua ſperetur, vel neceſsitas adſit, contempta perturbatione infidelium,
debet homo publicè fidem confiteri. Vnde cum diſcipuli dixiſſent domino: Scis quod Pha- *Mat.15.b*
riſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt. Reſpondit: Sinite illos. Ceci ſunt & duces cæco-
rum: Dominus Caietanus in expoſitione prædictæ tertiæ quæſtionis dicit, quod aliud eſt oc-
cultare propriam fidem, & aliud negare, vel alienam fidem profiteri: Quia nunquam licet
negare fidem, nec aliam fidem profiteri verbo vel ſigno. Peccaret enim quis mortaliter ſi
negaret ſe eſſe Chriſtianum, vel ſi diceret ſe eſſe Iudæum, aut Mahumetam, aut etiam ſi ſu-
ſciperet circuncıſionem, aut vteretur veſte, birreto, ſiue quocunque alio ſigno proprio Iu-
dæis vt velamine in ſynagoga: aut vteretur ſigno proprio Mahumetanis, vt ſi quis in terra
Soldani vel turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ eſt illis propria. Occultare autem fi-
dem pro tempore, non eſt ex ſuo genere malum, ſed poteſt bene & male fieri. Vnde diuus Se-
baſtianus fuit pro tempore occultus Chriſtianus, & ſic licitum eſt pro tempore & loco, & ex
cauſa occultare. De his amplius infra 14. Tu fidem quam habes apud temetipſum, habe cõ-
ram Deo. *Infr.14.d*

Dicit enim ſcriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim eſt diſtin- *Tex.*
ctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum.
Omnis enim qui inuocauerit nomen domini, ſaluus erit

Esa. 49. g. Hic propat quod fides, qua corde creditur ad iustitiam, & qua ore fit confessio, sit in salutē, D
Eccle. 2. b. sit id per quod quis consequitur salutem æternam, authoritate Esaiæ dicentis: Omnis qui credit in illum fide, scilicet formata & viua, non confundetur, scilicet deficiens à salute. Vnde Sap. Qui timetis dominum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Litera nostra habet, Qui crediderit, non festinet. vt supra dictum est. Deinde probat hoc esse vniuersaliter intelligendum cum Esaias vniuersaliter hoc proferat. Vnde subdit: Non est distinctio, quantum
Collo. 3. b. ad hoc, Iudæi & Græci. Vnde ad Collocenses scribens dicit: Vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium. Postmodum probat ratione quæ duplici medio innititur. Primum
Supra 3. d. tangit dicens: Nam idem dominus omnium. Vnde supra dixit: An Iudæorum tantum Deus,
Psal. 46. Nónne & Gentium, &c. & Psa. Rex omnis terræ deus. Et ideo ad ipsum pertinet prouidere omnium saluti. Secundum medium tangit dicens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non esset tantæ bonitatis quod sufficeret ad satisfaciendum vtrisque, posset putari quod non om-
Supra 2 b. nibus credentibus prouideret. Sed diuitiæ bonitatis & misericordiæ eius indeficientes tollunt
Ephe. 2. a. hanc dubitationem. Ideo alibi dicit: Deus qui diues est in misericordia, &c. Tertio probat idem
Iohel. 2. g. per authoritatem Iohelis dicentis: Omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Est autem inuocare in se vocare per affectum & deuotum cultum, iuxta illud: inuocabit me, & ego exau-
Psal. 60. diam eum. Vel inuocare nomen domini, idem est quod confiteri Deum vnicum salutis authorem, & ab eo petere fauorem & auxilium.

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient, sine prædicante? aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur?

Hic ponit ordinem quo quis vocatur in salutem. Et primo ostendit quod ea quæ sunt posteriora hoc ordine, sine prioribus esse non possunt. Ponit ergo ordinem eorum quæ requiruntur ad salutem, & enumerat quinque, incipiens à vocatione, ad quam secundum authoritatem prophetæ sequitur salus. Dicit itaque: *Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non credide-* E
runt? quasi dicat, absque auxilio inuocatio, salutem facere non potest, nisi fide præcedente.
Psal. 115. Pertinet enim inuocatio ad oris confessionem, quæ ex fide procedit. Vnde Psal. Credidi pro-
2. Cor. 4. c pter quod locutus sum. & Apostolus Nos credimus propter quod & loquimur. Secundo à fide procedit ad auditum dicens: *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* Ille enim credere dicitur
Ioan. 4. f. his quæ sibi ab aliis dicuntur, quæ ipse non videt, iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus, &c. Est autem duplex auditus. Vnus quidem interior, quo quis audit Deo interius reuelante: iuxta illud: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Alius autem auditus est quo
Act. 10. g. quis audit exterius: secundum illud: Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Primus auditus non communiter pertinet ad omnes, sed ad gratiam prophetiæ, quæ est gratia gratis data, quæ non datur omnibus sed aliquibus in
1. Cor. 12. a vtilitatem Ecclesiǽ. Hic autē loquitur de secundo auditu, quod apparet ex eo quod loquitur de Deo, qui est diues in omnes qui inuocant eum, ac etiam ex his quæ subiungit de pedibus euangelizantium. Vnde subdit: *Quomodo autem audient, sine prædicante?* Auditus enim exterior, non est sufficiens causa fidei absque interiori motione. Auditus exterior est passio quædam audientis quæ absque actione loquentis esse non potest. Vnde Christus dixit discipulis: Euntes in mun-
Esa. 21. c. dum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ea vero quæ fidei sunt, prædicatores
1. Cor. 11. e à seipsis non habent, sed à Deo: iuxta illud, Quæ audiui à domino Deo exercituum annunciaui vobis Et Apostolus, Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. Ideo quinto subdit,
Hier. 23. e quomodo prædicabunt, nisi mittantur? quasi dicat, Non digne. Vnde de talibus non missis: Non mittebam eos, & ipsi currebant. ¶ Mittuntur autem aliqui à domino dupliciter. Vno mo-
Esa. 48. c. do immediate prout Esaias qui dicebat: Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Huius autem missionis signum, quandoque est sacræ scripturæ authoritas. Vnde diuus Ioannes ba- F
Ioan. 1. c. ptista cum quæreretur ab eo quis esset, induxit authoritatem sacræ scripturæ: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam domini, sicut dicit Esaias propheta. Quandoque autem signum
Deut. 18. d huius missionis est veritas, quæ annunciatur. Vnde per contrarium dicitur, Hoc habebit signum, quod in nomine domini propheta dixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locu-
Exo. 4. a. tus. Quandoque vero signum huius missionis est operatio miraculi. Vnde cum dixisset Moyses domino, non credent mihi, scilicet illi ad quos mittor. Dominus dedit ei potestatem signa faciendi. Nec tamen ista duo vltima sufficienter demonstrant Dei missionem, præsertim cum
Deut. 13. a aliquis annunciat contra fidem: secundum illud, Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: eamus & sequamur Deos alienos, non audies verba illius. Canonistæ in capite ex iniuncto extra de hære. dicunt quod qui asserit se esse prophetam, probare tenetur altero prædictorum modorum, qui bene perscrutandi sunt. Nam Christus monuit nos attendere à falsis prophetis, qui veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: prædixit etiam quod surrectu-
Mat. 24. b ri sunt multi pseudoprophetæ, qui facient signa & prodigia, vt si fieri potest in tentationem inducantur etiam electi. Et Apostolus, Illorum signa & portenta appellat mendacia.
2. Tes. 2. c. Aliomodo mittuntur aliqui à Deo mediante authoritate prælatorum, qui vicem Dei ge-
2. Cor. 8. d runt: iuxta illud, Misimus cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias:

A Ecclesias: In præmissis verbis: Quomodo prædicabunt nisi mittantur. condemnat Apostolus lutheranorum & neotericorum hæreticorum pestem, quæ Ecclesiam in hac temporum calamitate deuastauit. Nam omni Ecclesiastico ordine deleto, authoritateque Ecclesiæ de medio sublata, ad ciuilemque potestatem peruersissime transmissa, vbilibet, vt libitum est, inuisi prodeunt prædicatores, sua quisque placita imperito vulgo in animos obtrudentes, & sacram scripturam de suo cerebro interpretantes. Eiusdem enim est interpretari, cuius est condere. Cum ergo vt D. Petrus ait, Non voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sequitur quod non cuiuslibet sensu interpretandæ sunt scripturæ, sed solum spiritussancti interpretatio sequenda. Hanc suam spiritussanctus interpretationem non omnibus manifestat: cum sit spiritus vnitatis, & non dissentionis: & in tot factiones & sectas videamus homines particulares diuisos. Sed solum Ecclesiæ, pro cuius fide Christus orauit ne deficeret: & cui se assistere pollicitus est dicens, Vbi fuerunt duo aut tres in nomine meo legitime congregati, in medio illorum sum. 2. Pet. 1. d. Luc. 22. c. Mat. 18. c

Sicut scriptum est, quàm speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. Tex. Esa. 52. c.

AD probandum quod dixit de missione prædicatorum inducit authoritatem Esa. Quàm pulchri pedes Euangelisantium pacem, Euangelisantium bona. vbi interpretatio nostra habet quàm pulchri supra montes pedes annunciantis bonum. Et similiter Naum dixit: Ecce super montes pedes Euangelisantis pacem. In quibus verbis primo commendatur prædicatorum progressus, cum dicit: Quam speciosi pedes. Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo vt per pedes intelligantur eorum progressus, quia, scilicet ordinate procedũt, non vsurpantes prædicationis officium. Vnde Salomon: Quàm pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis. Aliomodo per pedes possunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri verbum annunciant, sed propter omnium salutem & Dei gloriam. Vnde Ezech. pedes eorum recti. Secundo tangit prædicationis materiam siue obiectum, quod est duplex. Primum est eorum quæ vtilia sunt ad præsentem vitam, quod designat cum Naum. 1. d Can. 7. a. Ezech. 1. b

B dicit: Euangelizantium pacem, scilicet triplicem, prout triplex bellum siue dissidium antiquus serpens seminauerat. Primum videlicet internum inter spiritum & carnem, de quo Aposto. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. & supra: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Secundum externum inter homines & Angelos, & inter homines adinuicem. Tertium supernum inter homines & Deum, quod fuit origo aliorum. Vnde Iob: Quis restitit ei & pacem habuit? Qui enim Deo non subditur, nulla frui valet vera pace. Christus vero rex pacificus trinam pacem, quam Euangelisantes annunciant, composuit. Prima fuit inter homines & Deum, de qua Aposto. ait: Deus erat in illo, mũdum recõcilians sibi atque adeo pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Secunda fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Christi decantarunt dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infra: Si fieri potest quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annunciant pariter medium per quod potest habere homo pacem in semetipso, de quo Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et sub his tribus continentur omnia quæ sunt in hac vita vtilia ad salutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad proximum, vel quantum ad seipsum. Prædicant etiam ea quæ speramus habere in alia vita: secundum illud, Super omnia bona sua constituet eum in cœlestibus, scilicet bonis. In quorum possessione est pax, quæ exuperat omnem sensum. hæc enim absoluta voce dicuntur bona: in illis namque vniuersa bona comprehenduntur. Vnde petenti à Deo Moysi vt ostenderet ei gloriam suam, responsum est: Ego ostendam omne bonũ tibi. His ergo duobus nominibus vniuersam materiã Euangelicã cõplexus est Apo. Gala. 5. c. Supra. 7. d 2. Cor. 5. d Psal. 11. 8 Exo. 33. d.

C *Sed non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit, domine: quis credidit auditui nostro?* Tex.

HIc ostendit ex prioribus non semper sequi posteriora. Licet enim esse non possit quod quis credat, nisi audiat à prædicante: non tamen quicunque audit à prædicante, credit. Ideo dicit: *Sed non omnes obediunt Euangelio.* vnde Aposto. alibi, non enim est omnium fides. Ex quo patet quod licet fides donum Dei sit, vsus tamen eius à nostra quodammodo pendet arbitrij libertate, quamuis principaliter pendeat à Deo, sed nõ totaliter: alias omnis qui audiret, crederet, & obediret: quod manifeste Aposto. post Esa. inficiatur. Ideo enim vtitur obedientiæ verbo, vt voluntariam significet assentionem: & quod verbum exterius loquentis non est causa sufficiens actus fidei, nisi cor hominis attrahatur virtute Dei loquentis. Vnde Christus: Omnis qui audiuit à patre meo, & didiscit, venit ad me. Et sic quod homines credant, non est attribuendum prædicatoris industriæ. Per hoc etiam ostenditur quod omnes increduli non excusantur à peccato infidelitatis negatiue, sed solum illi qui non audiunt & non credunt. Vnde Christus: Si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et hoc etiam magis congruit his quæ Aposto. posterius dicet. Secundo ad hoc inducit authoritatem Esa. dicentis: Domine quis credidit auditui nostro? vbi de Euangelica prædicatione vsque adeo aperte vaticinatur, vt merito censeatur illic Euangelista: Ait enim raros fore qui credant annunciantibus Christũ: quia apparebit despectus & nouissimus virorum, & quasi abscõditus ita vt nõ repute- 2. Thessa. 3. a. Ioh. 6. e. Ioh. 15. d. Esa. 53. a.

tur: Quamuis de præterito dixerit more prophętico, ad maiorem rei futuræ affirmationem. D
Ezech.2.c Ezech. pariter dicit: Increduli & subuersores sunt tecum. Et Micheas: factus sum sicut qui
Mich.7.a. colligit in autumno racemos vindemiæ. Dicit autem auditui nostro. Quia prophetæ & Apo-
stoli internę audierunt à Deo, populus autem extrinsecus. Duo enim necessaria sunt ad com-
parandam fidem. Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hæc est per fi-
dem, quæ est donum Dei. Secundum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc
Tex. fit forinsecus per auditum. ¶ *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*. Hic ex di-
ctis infert conclusionem, dicens: Ex quo aliqui non credunt, nisi audierunt, sequitur quod fi-
Psal 17. des ex auditu sit. Vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur quod fides est virtus
Ephe.2.b. diuinitus infusa, iuxta illud: Donum enim dei est. Dicendum quod fides habitualis est do-
num dei: vsus tamen & exercitium illius fit per propositionem credibilium extrinsecus, quæ
fit ex auditu proponentis siue prædicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad
credendum, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credendũ. ideo dictum est ei, Cor-
neli, mitte viros in Ioppem, & accerse Symonem quendam qui cognominatur Petrus, hic di-
cet tibi quid te oporteat facere. Ex eo vero quod dixerat, Quomodo audient sine prædican-
te. & quomodo prædicabunt nisi mittantur? concludit, *Auditus autem*, scilicet credentium est
1.Cor.1.d. per verbum prædicatorum, quod est verbum Christi. Vel quia est de Christo, iuxta illud: nos
Iohan.6.f prædicamus Christũ Iesum. Vel quia à Christo habent quod mittãtur. vnde ipse dicebat: Sicut
1.Cor.11.e me misit pater, & ego mitto vos. Et Aposto. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis.

TERTIA PARS DECIMI CAPITIS.

Tex. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit*
sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. E

IN hac 3. huius c. parte, ostendit quod miserabilis Iudæorum casus non fuit totaliter excusa-
bilis. quia eorum ignorantia non fuit inuincibilis. Et hoc ostendit primo ex doctrina Apo-
stolorum, proponendo interrogationem: nunquid non audierunt? vt per hoc possint excusari
totaliter ab incredulitate: secundum illud, Si non venissem & eis locutus non fuissem, &c. Ad
Psal.18. hanc interrogationem respondet per authoritatem Psal. dicentis: In omnem terram exiuit so-
nus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, scilicet Apostolorum, id est, fama prædica-
tionis Apostolorum exiuit non solum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium
Iob.28.d. gentium. vnde Iob. perditio & mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius, scilicet
Mar.16.d sapientiæ per Apostolos prædicatæ, prout Christus eis præcepit dicens: Euntes in mundum
vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. & sic verba eorum exierunt in fines orbis
Esa.24.c. terræ, id est, vsque ad fines mundi. Vnde Esa. A finibus terræ laudes audiuimus gloriam viri
Esa.49.b iusti, id est, Christi, & alibi: Ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extre-
mum terræ. ¶ Est autem notandum quod secundum D. August. hæc verba nõdum erant com-
pleta, cum Aposto. talia loquebatur, sed pręuidebat esse complẽda. & ideo vtitur præterito, pro
futuro, propter certitudinem diuinæ præordinationis, prout etiam Dauid, cuius verba assumit
August. Aposto. imo D. Aug. ait tempore suo fuisse quasdam gentes in Affricę partibus, quibus nõ erat
Christi fides prędicata. D. tamẽ Chryso. super Mat. dicit quod illud quod hic dicitur fuit tẽpo
Matth. re Aposto. cõpletũ. Sic exponẽs illud, Et prædicabitur Euãgeliũ regni in vniuerso orbe, & tũc
24.b. veniet cõsummatio, id est, destructio Hierusalẽ. Vtrũq; autẽ est aliqualiter verũ de terris tũc in
orbe notis. Tẽpore enim Aposto. apud omnes gẽtes etiã vsque ad finẽ mũdi tũc noti, peruenit
aliqua fama de prædicatione Aposto. & hoc solum D. Chryso. dicere intẽdit. Nõ tamẽ sic fuit
impletum tempore Aposto. quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Ecclesia fuerit edifi- F
cata, quod tamen implẽdum est ante finem mũdi, vt D. August. dicit ad Hesitium. Verum cum
temporibus nostris per regem Portugaliæ multæ insulæ per homines inhabitatæ repertæ fue-
rint, de quibus antea nullus cosmographorum aliquãdo meminit, & in eis Christi fides vsque
ad nostra tempora nõ fuit annũciata: Nec adhuc omnes insulæ inuentæ sint, cum dictum repe-
riãtur, necesse est dicere quod verbum hoc nõ fuit adhuc impletum, nec quo ad cõstructionem
Act.2.a Ecclesiarum, nec quo ad famam prædicationis Aposto. Et cum dicitur quod in die Penteco-
stes conuenerunt Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cœlo est. est distribu-
tio accommoda, vel intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erant dispersi, vel Romano
Imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cum Christus dicebat: Amen dico
vobis non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, non est intelligendum
de ciuitatibus in quibus erant filij Israel secundum carnem: quia certum est illas fuisse con-
summatas tempore Apostolorum, & tamen nondum venit Christus ad iudicium. Ideo intel-
ligendum est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex
potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem
Ephe.4.c. iudicij, prout Aposto. ad Ephesios scribens ait: Et secundum hoc etiam debet intelligi præce-
ptum prædicandi Euangeliũ in vniuersum mũdum, datum Apostolis, vel eorum successoribus:
quia certum est quod Aposto. non fuerunt personaliter per vniuersum mundum. Potest etiam
dici quod verba Aposto. intelligi possunt de terris Romano Imperio subiectis, vel de terris
notis,

A notis, vt dictum est, & de fama prædicationis eorum. ¶ Si quæratur nunquid illi ad quns non peruenit verbum Christi, vt pote qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundum sententiam domini, quod illi qui loquentem dominum per se vel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis. Non tamen beneficium dei consequentur, vt scilicet iustificentur ab aliis peccatis, vel quę nascendo contraxerunt: vel male viuendo addiderunt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo instanti vsus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis secundum suam misericordiam prouisit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus. hoc tamen quod aliqui faciunt se conuertendo ad finem honestum, est ex deo mouente corda ipsorum. Vnde Hieremias: Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Ioh.15.d. Act.10.a. Thren.5.d

Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? primus Moyses dicit, ego ad amulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Tex.

HIc ostendit Iudæos inexcusabiles propter noticiam quam habuerunt ex lege & prophetis, inquirendo an populus Iudæorum cognouerit ea quæ pertinent ad mysterium Christi, & vocationem gentium, & casum Iudæorum. Respondet quod plane cognouit instructus per legem & prophetas. vnde Psal, Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Baruch: Beati sumus ô Israel, quoniam quę placita sunt deo, manifesta sunt nobis. Deinde determinat quęstionem motam cum dicit: primus Moyses qui est legislator dicit: per hoc autem quod dicit primus Moyses, non intelligit quod fuerunt duo Moyses, quorum primus hoc dixerit: sed quia Moyses inter doctores Iudęorum fuit primus, id est, pręcipuus: iuxta illud, non surrexit vltra propheta in Israel sicut Moyses, vel quia fuit primus inter alios, Psal.147. Baruch. 4.a. Deut.vl.d

B qui hoc dixit. *Ego ad amulationem vos adducam, &c.* hęc secundum translationem 70. Nostra autem translatio habet: Ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. vbi duplex distinctio est attendenda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non gentem, quasi non dignam vocari gentem: quia non erat adunata in cultu vnius dei. Vnde dominus: Duas gentes odit anima mea. Tertia autem non est gens. Eandem autem Gentilitatem vocat gentem insipientem, vt sic aliqualiter gens dici possit secundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen insipiens ante conuersionem, quia priuata erat vera sapientia, quę in cognitione & cultu dei consistit. Vnde Aposto, Sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita dei. Possunt etiam hęc duo Gentilitati post conuersionem, postquam non dicitur gens, id est, Gentiliter viuens, prout Aposto. ibidem dicit, iam non amplius abundetis sicut & Gentes. Dicitur etiam Gentilitas conuersa gens insipiens secundum opinionem infidelium, iuxta illud: Si quis inter vos sapiens videtur, stultus fiat vt sit sapiens. & alibi: prędicamus Christum crucifixum, Iudęis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc: quia primo ponit emulationem, scilicet inuidię. Quia Iudęi inuidebant Gentilibus conuersis: iuxta illud, Emulantur vos non bene. Secundo ponit iram, quia contra eos irascebantur. Vnde Psal. Obseruat peccator iustum & stridebit, &c. Et hęc duo congrue coniunguntur: quia ex Inuidia causatur ira. Vnde Iob: virum stultum interficiet iracundia, & paruulum occidit inuidia. Dicitur autem deus in emulationem adducere, & in iram immittere, non quidem in eis causando maliciam, sed substrahendo gratiam, vel potius faciendo conuersionem Gentium. vnde Iudęi occasionem inuidię & irę sumpserunt. Deut.32.c Sap.50.d. Ephe.4.c. 1.Cor.3.a. Gala.4.c. Ps.36. Iob.5.a.

C *Esaias autem audet & dicit, inuentus sum à non quarentibus me, palam apparui his, qui non interrogabant. Ad Israel autem dicit, tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.* Tex.

HIc ostendit Iudęos idem cognouisse per doctrinam prophetarum. Et inducit Esa. prænunciantem primo conuersionem gentium, dicens: Esaias autem audet & dicit, id est, audacter veritatem Iudęis annunciauit, quamuis ei periculum mortis immineret. Vnde & Iob: Audacter in occursum pergit armatis. dicit autem Esa. Inuentus sum à gentibus non quęrentibus me, &c. vbi nostra translatio habet: Quęsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non inquisierunt, me. In his verbis primo designat conuersionem Gentium, dicens: inuentus sum à Gentibus non quærentibus me, præter merita & præter intentionem Gentilium, ostenditur fuisse eorum conuersio cum dicitur: Gentes autem super misericordia honorare Deum. De hac autem inuentione dicebat Christus: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, &c. Secundo ostendit causam & modum conuersionis iudæorum: Causam quidem, quia nõ casu factũ est, vt inueniret quod non quærebant: sed ex gratia illius qui voluit apparere, quod designatur in hoc quod dicit, palam apparui, de qua apparitione Aposto. Apparuit gratia saluatoris nostri Dei, &c. Modum autem, quia non apparuit Christus Gentilibus in ænigmatibus & figuris legis, prout Iudæis antiquis, sed in manifesta veritate. vnde dicit, *Palam*. Vnde Christo dixerunt Apo- Iob.39.c. Esa.65.a. Infra 15.b Mat.13.f. Ad Tit. 2.b. Ioh.16.g.

ſtoli: Ecce palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. Palam inquit apparui illis, ſcili- D
cet Gentilibus. *Qui me non interrogabant*, id eſt, qui meam doctrinam non quærebant. Secun-
Eſa.65.a. do oſtendit quomodo Eſa. prænunciauit incredulitatem Iudæorum dicens: Ad Iſrael autem,
id eſt, contra Iſrael dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contra-
dicentem. vbi noſtra tranſlatio ſic habet, Expandi manus meas ad populum incredulum, qui
graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas: populus qui ad iracundiam prouocat me.
Quod autem dicit, *Expandi manus meas*, poteſt vnomodo intelligi de expanſione manuum in
Mat.27.e cruce, quę dicitur fuiſſe tota die, id eſt, in principali parte totius diei: quia ab hora 6. vſque ad
veſperas. Et quàmuis expandente eo manus in cruce ſol obſcuratus ſit, & petræ ſciſſæ, & mo-
Mat.27.e numenta aperta: Iudæi tamen in ſua incredulitate permanſerunt, blaſphemantes. vnde ſubdit:
Luc.1. ad populum non credentem & contradicentem, de qua contradictione Apoſto. Recogitate
enim qui talem aduerſus ſemetipſum ſuſtinuit contradictionem. & Simeon, in ſignum cui con-
Act.4.f. tradicetur. Alio modo poteſt referri ad extenſionem manus Dei in miraculis faciendis: iuxta
illud, in eo quod manum tuam extendis ad ſanitates, & ſigna, & prodigia fieri per nomen ſan-
Ioh.15.d. ctum filij tui Ieſu. vt ſit ſenſus tota die, id eſt, toto tempore prædicationis meæ, expandi manus
meas, miracula faciendo, ad populum non credentem, etiam miraculis viſis. vnde dicebat: Si
Mat.12.b opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Sed fecit miracula quibus
Oſe.4.a. detraxerunt dicentes: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dęmonia. Vnde Oſeas: Po-
pulus tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti. Tertio poteſt intelligi de extēſione manuum
ad beneficia illi populo exhibita: ſecundum illud, Extendi manum meam, & nemo fuit qui aſpi-
ceret. vt ſit ſenſus tota die, id eſt, toto tempore legis & prophetarum, expandi manus meas ad
Deut.31.g populum non credentem, id eſt, dando beneficium populo non credenti, ſed contradicenti:
ſecundum illud, Semper contentioſe egiſtis contra dominum.

EPITOME VNDECIMI CAPITIS. E

IN hoc capite Apoſtolus continuando originem gratiæ, oſtendit caſum Iudæorum non fuiſſe vniuerſalem, proponendo dubitationem quam ſoluit, inducendo & adaptando ſimilitudinem de his quæ contigerunt tempore Eliæ, qui arbitrabatur ſe relictum ſolum Dei cultorem, cum tamen adhuc multi alij ſupereſſent. Deinde concludit maiorem multitudinem populi non eſſe aſſecutam iuſticiam quam quærebant, ſed excæcatam fuiſſe, quod probat authoritate Eſaiæ & Dauidis. ¶ Secundo ibi *Dico ergo*. declarat caſum Iudæorum non fuiſſe inutilem, ſed tanquàm vtilem à Deo permiſſum, vt Gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo cauſam prædicti caſus. deinde oſtendit caſum Iudæorum eſſe reparabilem ex vtilitate boni, & ex Apoſtoli intentione ac etiam illius populi conditione.

¶ Tertio ibi, *Quod ſi aliqui, &c.* Auffert Gentilibus anſam gloriandi & ſe extollendi ſuper Iudæos: quæ gloria poterat ſuggeri eis ex defectu & caſu Iudæorum, & ex promotione Gentiliū. Deinde ad monet Gentiles, & rationem ſuæ monitionis aſsignat. Poſtmodum ponit obiectionem Gentilium, quam excludit inducendo eos in cognitionem iudiciorum diuinorum, in quibus diuina bonitas & ſæueritas manifeſtatur.

¶ Quarto ibi, *nolo enim, &c.* Exprimit quid ſibi circa præmiſſa iudicia videatur, proponendo, probando, & rationem aſsignando iudiciorum diuinorum, quibus tam Gentiles quàm Iudæi poſt incredulitatem miſericordiam conſequuntur. ¶ Quinto ibi. *O altitudo, &c.* exclamando admiratur altitudinem & excellentiam diuinæ ſapientiæ, quaſi ad hæc inueſtiganda inſufficientem ſe cognoſcens, comparando eam intellectui noſtro. Deinde probat incomprehenſibilitatem & inueſtigabilitatem eius, authoritate Eſaie & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex cauſalitate, dignitate, & perpetuitate. F

EXPOSITIO LITERALIS VNDECIMI CAPITIS.

D*ico ergo nunquid Deus repulit populum ſuum*, ſcilicet Iudæorum, vt ſit totaliter repulſus. *Ab-*
2.Cor.11.e *ſit*, ſcilicet quod hoc dicam. *nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham de tribu Beniamin*,
id eſt, ex patriarchis progenitus, non proſelitus, neque aduenticius, qui tamen repulſus non
Pſ.93.94 ſum, ſed ad fidem vocatus & electus Apoſtolus. *Non repulit Deus plebem ſuam*, ſcilicet totam,
Supra.8.f *quam præſciuit* & prædeſtinauit. *An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura*, id eſt, quid accidit tem-
pore Eliæ, quando pene totus populus à cultu vnius veri Dei aberraſſet. *quemadmodum in-*
3.Re.19.d *terpellat*, id eſt, interpellauit, *Deum aduerſum Iſrael*, id eſt, aduerſus populum Iudæorum expri-
3.Re.18.e mēs impietatem quam commiſerant contra cultum Dei, perſequendo miniſtros, & loca ſan-
Act.7.g ctificata prophanando, orabat dicens: *Domine prophetas tuos occiderunt*, ſcilicet Ieſabel & mini-
ſtri eius. *Altaria tua ſuffoderunt*, & vt Dauid ait, incenderunt igni ſanctuarium tuum. *& ego re-*
Pſal.73. *lictus ſum ſolus, & quærunt*, ſcilicet diligenter, *animam meam*, id eſt, vitam meam, volen-
tes me occidere, prout cæteros omnes prophetas & cultores tuos: arbitrabatur enim ſe eſ-
ſe ſolū ſuperſtitē inter cultores Dei. *Sed quid dicit*, pro dixit, *illi diuinum reſponſum*, id eſt, quid
Deus reſpondit illi. *Reliqui mihi*, i. per gratiā reſeruauit in cultu meo, *ſeptē milia virorū*, numerus
determi-

A determinatus pro indeterminato,id eſt,magnam multitudinem populi, quam tu ignoras,ſcili-
cet omnes electos, *qui non curuauerunt genua ante Baal*,id eſt,qui cultum Dei non deſetuetunt,
quos non permiſi cadere in peccatum idololatriç, vt adorarent Baal. *Sic ergo in hoc tempore*,ſcili-
cet gratiæ. *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalua facta ſunt*,id eſt,multi Iudæi relicti & præſer-
uati ab illo incredulitatis excidio,ſecundum gratuitam Dei electionem, qua ab æterno eos prę-
deſtinauit, ſalui facti ſuot. *Si autem gratia*,ſequitur quod, *iam non ex operibus* legis,aut eorum me-
ritis *alioquin*,id eſt,alias ſequeretur quod *gratia iam non eſt gratia*,quæ dicitur ex eo gratia,quod *Supra 4.a*
gratis præter omne debitum datur.quod autem datur ex operibus, merces eſt ſecundum de-
bitum, & non gratis.ideo non eſt gratia : cum debitum & gratia pugnent. *Quid ergo*,ſcilicet ſe-
cundum præmiſſa dicemus de prædicta repulſiooe:hoc, ſcilicet *Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt*
conſecutus,id eſt,maior pars populi quæ quærebat iuſticiam, oon eſt conſecuta illam, prout di-
ctum eſt quod Iſrael ſectando legem iuſticiæ in legem iuſticiæ non peruenit. *electio autem conſe-* *Supra 9.g*
cuta eſt,id eſt,electi à Deo ex Iudæis conſecuti ſunt iuſticiam. *Cæteri vero excæcati ſunt*,id eſt,re-
liqua pars populi non eſt coofecuta iuſticiam, ſed propter maliciam ſuam excæcata eſt. *Sicut*
ſcriptum eſt in Eſaia : *Dedit illis dominus ſpiritum compunctionis*,id eſt,punctionis & doloris cordis *Eſa.29.c.*
& inuidiæ non immittendo maliciam, ſed ſubtrahendo gratiam, *Oculos vt non videant*,id eſt,ne
percipiant miracula quæ Chriſtus ipſis videntibus fecit, *& aures : vt non audiant*,ſcilicet do-
ctrinam Chriſti & Apoſtolorum : addit autem Apoſto.de ſuo *Vſque in hodiernum diem* : quia in
fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. *Et Da-* *Mal.vlt.b*
uid, tangendo occaſionem defectus Iudæorum, *Dicit fiat menſa eorum*,id eſt,malicia, qua pecca-
tores reficiuntur, *coram ipſis in laqueum*, quod fit quando ex ea paratur tentatio: vel quando im-
pediuntur à booo. *& in captionem*, vt eos teneat, quod fit quando delectantur, *& in ſcandalum*
& in retributionem illi, id eſt,in impactionem caſus,vel in cauſam exprobrij & confuſionis,ruant
de peccato io peccatum. *Obſcurentur oculi*, id eſt,ratio ſuperior & inferior, quæ dicuntur ſpiri-
tuales oculi,*eorum ne videant*, quæ agere debēt, *& dorſum eorum*, id eſt,liberum eorū arbitrium, *Eſa.51.b.*
B qnod portat ad bona & ad mala.*ſemper incurua*,id eſt,incuruari permitte,à cœleſtibus ad terre-
na & temporalia, à rectitudioe iuſticiæ ad iniquitatem.

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

D*Ico ergo* quærens, *Nunquid ſic offenderunt vt caderent*? id eſt,nunquid permiſit Deus eos of-
fendere, vt propter oullam aliam vtilitatem inde conſequentem peccarent, & perpetuo
in peccato manerent, vt puniret eos? *Abſit*,ſcilicet quod hoc dicam : quia non delectatur deus
in hominum perditione. *Sed illorum delicto*, quod in occiſione Chriſti commiſerunt, *ſalus Gen-* *Augu. in Enchi.*
tibus,id eſt,ſalus Gentium ſubſecuta eſt, occaſionaliter, non directe ex eis, ſed per redemptio- *1.Pe.1.d.*
nem agni immaculati.*vt illos emulentur*,id eſt,vt Gentiles Iudæos imitentur in cultu voius Dei
detecta falſitate idololatriæ. *Quod ſi delictum illorum*,ſcilicet Iudæorum, *diuitiæ ſunt mundi*, *&*
diminutio eorum diuitiæ Gentium,id eſt,Gentilium, & redundant in ſpirituales diuitias eorum
Quanto magis plenitudo eorum,id eſt,abundantia ſpiritualis, vel multitudo eorum conuerſa ad
Deum in diuitias Gentium redundabit? *vobis enim dico Gentibus* ad fidem Chriſti conuerſis.
Quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus,id eſt,hoc dico vobis,quia mihi ſpecialiter cura Gen
tium commiſſa eſt.*miniſterium meum honorificabo*, ornando,ſcilicet ipſum bonis moribus, & per
ſupererogationem operum ad quæ non teneor,ampliando ſolicitudinem ad omnium ſalutem.
Si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam,id eſt,ſi aliquo modo potero inducere Iudæos,
qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, ad imitationem meam, *vt ſaluos faciam aliquos ex illis*, *Supra.9.a*
non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis. *Si enim amiſſio eorum*,id eſt,incredulitas &
C inobedientia eorum, *reconciliatio eſt mundi*, occaſionaliter : inquantum per mortem Chriſti re-
conciliati ſunt Deo.*qua*,id eſt,quid, ſcilicet erit *aſſumptio* reliquorum ad fidem, *niſi vita* ſpiri-
tualis in ipſis *ex mortuis*,id eſt,qui per incredulitatem mortui erant,quam vitam omoes eis opta-
re debemus. *Quod ſi delibatio ſancta eſt*,id eſt,ſi Apoſtoli ex Gente Iudæorum aſſumpti, ſicut de-
libatio ex maſſa, ſunt ſancti *& maſſa*, ſcilicet ſanctificari poteſt. *& ſi radix ſancta & rami*,id eſt,
ſi patriarchę, qui comparantur Iudæis, tanquàm radix ad ramos,fuerunt ſancti: & rami deſcen-
dentes ex patriarchis poterunt ſanctificari & eſſe ſancti.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Q*Vod ſi aliqui ex ramis*,id eſt,Iudæis *fracti ſunt* per incredulitatem, *tu autem*,ſcilicet Gentilis,
cum oleaſter,id eſt,arbor inſtuctuoſa & amara *eſſes*, *inſertus es in illis*,id eſt,loco illorum: *&*
ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es,id eſt,conſociatus es patriarchis & prophetis,& abun-
dantiæ gratiæ ſpiritus ſancti particeps factus es.*noli gloriari aduerſus ramos*,id eſt,aduerſus Iu-
dæos deſpiciens eos, & inſultans eis in malis eorum : quia non eſſet bona gloriatio tua.
Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas : ſed radix te, id eſt, conſidera quod Iudæa non acce-
pit à Gentilitate ſalutem, ſed potius èconuerſo. Quia ſalus ex Iudæis eſt. *Dicis ergo fra-*
cti ſunt rami, vt ego inſerar, id eſt, permiſit Deus Iudæos excidere à fide, vt ego ad fi- *Iohan.4.e*

dem intrarem, ideo præciosior & magis accepta est Deo Gentilitas Iudæa. *Bene*, scilicet D
in hoc dicis, quod Deus permisit illos excidere, vt tu inseraris. Sed considera causam fra-
ctionis ramorum, quia *propter incredulitatem fracti sunt*, quia Christo prædicanti credere nolue-
Prou.28.c runt, *tu autem*, scilicet Gentilis, *fide stas, noli altum sapere, sed time.* quia beatus homo qui est sem-
per pauidus. *Si enim Deus naturalibus ramis*, id est, Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis
Deo dilectis descenderunt: *non pepercit*, quin eos frangi permitteret, time. *ne forte nec tibi par-
cat*, id est, ne te excidere & labi permittat, & finaliter non misereatur tui. *Vide ergo*, id est, diligen-
ter considera, *bonitatem* Dei miserentis, *& seueritatem Dei* punientis, *in eos quidem qui ceciderunt*,
Iudæos, seueritatem. *In te autem bonitatem*, vt desperationem vites. *Si permanseris*, id est, si immo-
biliter manseris, *in bonitate*, id est, in dilectione Dei & humilitate. *Alioquin*, scilicet si nō perman-
seris per timorem, dilectionem, & humilitatem: *& tu excideris*, id est, Deus permittet te excide-
re & labi. *Sed & illi*, id est, Iudæi, *si non permanserint in incredulitate, inserentur*, id est, in suum sta-
tum restituentur: *potens est enim Deus inserere illos, nam si & tu*, scilicet Gentilis *ex naturali excisus
es oleastro*, id est, processisti ex Gentilitate, quæ naturaliter erat infructuosa, *& contra naturam*, id
est, contra communem cursum naturæ. Non enim consueuit ramus malæ arboris inseri in bo-
nam. *Insertus es in bonam oliuam*, id est, in fidem Iudæorum: *quanto magis hi qui*, scilicet sunt *se-
Mala.1.e. cundum naturam*, id est, qui ex naturali origine pertinent ad Gentem Iudæorum, *inserentur sua
oliua*, id est, reducentur ad dignitatem Gentis suæ.

QVARTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

N*On enim volo vos ignorare fratres mysterium hoc*, scilicet vobis necessarium, *vt non sitis vobis
metipsis sapientes*, id est, vt non de sensu vestro præsumatis, & ex vestro sensu arbitremini E
Esa.5.d. vos posse discutere, & alios contemnentes vos præferre. *Quia cæcitas ex parte*, scilicet aliqua &
non vniuersaliter, *contingit in Israel*, non enim omnes excæcati sunt. *donec plenitudo gentium*, id
est, donec Ecclesia esset in omnibus Gentibus, vel maiori parte fundata. *intraret*, scilicet ad fi-
Osee.1.e. dem, *& sic omnis Israel saluus fieret*, scilicet postquàm plenitudo Gentium intrauerit, tunc Iudæi
Mich. vl b omnes, qui erunt vniuersaliter, & non particulariter, aliqui sicut nunc conuertentur. *Sicut scri-
Esa.59.d. ptum est, Veniet*, scilicet Deus humanatus *ex Syon*, id est, ex populo Iudæorum, *qui eripiat & auer-
tat impietatem à Iacob*: quantum ad culpam & pœnam. *Et hoc illis à me testamentum*, id est, pactum
nouum vel testimonium erit illis: quia faciam quod promisi. *Cum abstulero peccata eorum*, quod
scilicet, vetus testamentum non poterat. *Secundum Euangelium quidem*, id est, quantum pertinet
ad doctrinam Euangelij, quam ipsi impugnant, propter conuersionem vestram & ingressum
vestrum ad Ecclesiam, sunt *inimici propter vos*, id est, ad vestram vtilitatem cedit: quia occasio-
ne talis inimicitię Euangelium vbique diffunditur, & iam ad vos peruenit, fructificat, & cre-
scit. *Secundum electionem autem charissimi*, scilicet sunt Deo, & salutem consequentur. *propter pa-
tres*, id est, propter promissiones factas patribus pro filiis, qui patres imitarentur. *Sine pœniten-
tia enim sunt dona & vocatio Dei*, id est, Deus non reuocat dona & promissiones, quas secundum
Iacob.1.c. præscientiam & prædestinationem, aut electionem facit, eo quod in ipso non sit transmutatio.
Sicut enim aliquando & vos, scilicet Gētiles, *non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis
propter incredulitatem illorum*, scilicet Iudæorum. *ita & isti*, scilicet Iudæi, *nunc*, scilicet tempore
gratiæ, *non crediderunt in vestram misericordiam*, id est, in gratiam Christi, per quam vos estis mi-
sericordiam consecuti: vel non crediderunt quod in vestram misericordiam occasionaliter
cessit, *vt & ipsi quandoque misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt
omnium misereatur*, id est conclusa: permisit Deus omne hominum genus tam Iudæos quàm Gen
Sap.17.d. tiles, in incredulitate, sicut in quadam cathena erroris: vt in omni genere hominum sua mise-
Osee.13.d. ricordia locum habeat, quod ita voluit vt homines humilientur, & salutem suam, non sibi, F
Supra.3.d sed Deo attribuant.

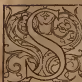
QVINTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

O *Altitudo diuitiarum sapientia*, qua seipsum cognoscit, *& scientia Dei*, quam habet de crea-
turis. *quàm incomprehensibilia sunt indicia eius.* quia omnia videt, & absque inquisitione & dif-
ficultate, omnia intuetur & simul iudicat. *& inuestigabiles via eius*, scilicet æternæ generationis
Iob.41.a. & inspirationis, creationis, gubernationis, redemptionis, & glorificationis. *Quis enim cognouit
Sap.9.d. sensum domini*, per quem indicat, & operando procedit. q.d. nullus. *aut quis consiliarius eius fuit.*
1. Cor.2.c. q.d. nullus. Ille enim non eget consilio, qui absque inquisitione plene omnia peragenda co-
Iob.26.b.
Hier.23.d gnoscit. *aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* scilicet merces quasi prius danti? q.d. nullus. Quia
non potest aliquis aliquid habere quod ab eo non acceperit. *Quoniam ex ipso*, tanquàm ex pri-
Prou.16.a mo agente. *& per ipsum*. id est, per suam virtutem, vel propter seipsum, *& in ipso*, sicut in con-
Mala.1.d seruante, *sunt omnia*, quæ sunt aliquid & bona, & per consequens nullus prior dedit illi. *Ipsi* tan-
quàm patri, *gloria*, tanquàm primo principio, *In secula seculorum Amen*, id est, vere ita est.

COMMENTVM

A COMMENTVM VNDECIMI CAPITIS.

Dico ergo, Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Tex.
Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repu-
lit Deus plebem suam, quam præsciuit.

SVperiori capite Apostolus ostendit Iudæorum ruinam, quatenus eorum
causa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatem: in
hnc capite de eadem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonā causam per-
missa fuit, vbi nonnulla consolatione populum recreat, eo quod eorum
lapsus non fuit vniuersalis, neque irreparabilis, nec etiam inutilis. Et pri-
mo ponit interrogationem quam soluit, & infert conclusionē: ait igitur:
Dico ergo, inquirendo: *Nunquid repulit Deus*, totaliter, *populum suum*, scilicet,
Iudæorum? quia vocaui eum nō credentem, sed contradicentem. Recla-
mare enim possent eo quod esset populus selectus ac dilectus, cui facta est messiæ promissio, in
quo fuit templum, lex, sacerdotium, circuncisio, & reges, talem obiectionem Aposto. hac inter-
rogatione, quasi ex ore eorum præripit. Similis pene interrogatio est apud Psalmistam, Vt
quid deus repulisti in finem? Verum eorum amaritudinem statim consolatione compescere Psal. 78.
curauit, respondendo, *Absit.* Quæ responsio est exsecrantis: iuxta verbum psalmistę in alio psal-
mo: Quia non repellet deus plebem suam, scilicet, totaliter, & veritatem suam non derelinquet.
Probat primo ex persona sua dicens: *Nam & ego Israelita sum*, alibi etiam dixit: Israelitæ sunt & 2.Co.11.e.
ego. Et quia in populo Israel erant aliqui proseliti & aduenticij, qui non descenderant secun-
B dum carnem à patriarchis, hoc de se excludit dicens: *Ex semine Abraham.* Erant autem in popu-
lo Iudæorum tribus distinctæ secundum duodecim filios Iacob, quorum quidam fuerunt filij
ancillarum: quidam vxorum: Ioseph autem & Beniamin fuerunt filij Rachelis prędilectæ vxo-
ris: & ex Beniamin patri dilectissimo, quem ei charissimo peperit charissima Rachel. Hanc sui
sanguinis laudem cōmemorat ad maiorem rei confirmationem, videlicet quod cum ex visceri-
bus Israel fuerit euocatus ad fidem, ac si dicat: Si deus concepto odio statuisset repellere popu-
lum suum, nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatius deinde subdit conclusionē
editam super verbo, *absit*, quæ secum adfert suam restrictionem, pariter & secundam probatio-
nem: Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo seruatum populum Israel, subnectit quod
Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunque populo. Et hæc est secunda
conclusionis ratio, qua ostendit Deum fidem suam liberasse: quam pridem suis constrixerat
pollicitationibus seruandi populum suum, scilicet, præscitum & prædestinatum. Deus enim
immutabilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? Tex.
Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus,
& quærunt animam meam

HIc ad confirmationem inducit similitudinem de his quæ contigerant tempore Eliæ, quo
pene totus populus videbatur à cultu vnius veri Dei aberrasse. Vbi primo ponit inter-
pellationem Eliæ dicens: *An nescitis*, quid scriptura dicat in Elia, id est, de Elia. vel in Elia, id est 3.Re.19.d
in libro de Elia scripto. Totus enim liber regum est principaliter scriptus ad notificandum di-
cta & facta prophetarum. Vnde & inter libros propheticos computatur, vt D. Hier. ait. *Quem-* In prologo
admodum, scilicet, ipse Elias interpellabat aduersus Israel. Contra cuius interpellationem vide- lib. Reg.
C tur dictum Samuelis dicentis: Absit hoc peccatum à me in domino, vt cessem orare pro vobis.
Multo ergo minus est contra populum interpellandus. ¶ Verumtamen aduertēdum quod pro- 1.Re.12.d
phetæ contra populum aliquem interpellant, tripliciter: Vno modo conformando voluntatē
suam voluntati diuinæ, prout in psalmista: Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Alio modo Psal. 57.
interpellando contra regnum peccati, vt scilicet, non homines, sed hominum peccata destruan-
tur. Tertio modo interpellatio vel oratio interpretanda est non per modum optantis, sed per
modum prænunciationis: secundum illud, Confundantur qui me persequuntur, id est, confun- Hie. 17.c.
dentur. Duo autem Elias in hac interpellatione contra nos allegat. Primo quidem impietatem
quam commiserant contra cultum dei. Vno modo persequendo ministros eius, quod tangit
dicens: Prophetas tuos occiderunt. iuxta illud, Nunquid indicatum est tibi domino meo, quid
fecerim cum interficeret Iesabel prophetas domini. & illud, quem prophetarum non sunt per- 3. Re. 18. b
secuti patres vestri. Alio modo quantum ad loca deo sanctificata, secundum illud: incenderunt Act. 7. f.
igni sanctuarium tuum. & quantum ad hoc dicit, *Altaria tua suffoderunt*, id est, destruxerunt à Psal. 73.
fundamentis auertendo. Vnde notandum est quod antequam in Hierusalem edificaretur tem- 3.Re.19.d
plum à Salomone, Israelitæ in diuersis locis ædificauerāt domino altaria. Iosue enim ædificauit
domino in monte Hebal: Et filij Ruben, & Gad. & media tribus Manasses ædificauerunt altare Iosue. 8. f.
domino in terra Chanaā super Iordanis tumulos. Et Gedeon in Effra ędificauit altare domino, Iosue. 22. e
vocauitque illud: Domini pax. Sed postquā ingressi sunt Israelitę terram promissionis, & à Sa- Iudic. 6. a

lomone ædificatum est templum domino, non licuit eis nisi permißione diuina ædificare tem- D
plum domino, aliud à templo Hierosolymitano, vt in eo offerrent holocausta & victimas do-
mino, per Moysem dicentẽ: Ad locum quem elegerit dominus deus vester de cunctis tribubus
vestris, vt ponat nomẽ suũ ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo holocausta & victimas
Deut.12.a vestras. Attamen postquã recesserũt decẽ tribus à Roboan, cõstituẽtes sibi regẽ Hieroboã: Hie-
roboã excogitato consilio cõstrui fecit duo altaria, vnũ in Bethel, & alterũ in Dan. & posuit vi-
tulos aureos, quos adorari præcepit, & solẽnitates statuit: ne decem tribus irent in Hierusalem
sacrificare domino, & conuerterentur ad Roboan, vt habetur. 3. Reg. 12. Quidam autem ex illis
decem tribubus, qui non erant idololatræ, volentes adhærere domino & legi Moysi, permittẽ-
te domino, construxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebãt domino, quæ
Iesabel suffodi fecit, vt cogeret populum adorare vitulos in Betel & Dan. quod autem Acham
& Iesabel ex impietate fecerũt, Ezechias fili⁹ eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, &
præcepit adorare in Hierusalem, vt habetur 4. Reg. 18. Deinde allegat contra eos impietatem
quam facere intendebant in eum dicens: *Et ego Relictus sum solus*, scilicet, in cultu vnius veri dei.
quod ideo dixit, quia alij non ita aperte manifestabãt se Dei cultores. Dicitur enim de eo, Sur-
Eccl.48.a rexit Elias propheta quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Et quærunt animam meã,
3.Re.19.a id est, vitam meam perdere. Miserat enim Iesabel ad Eliam: Hæc faciant mihi Dij, & hæc ad-
dant nisi cras hac hora posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis, scilicet, prophetis
Baal quos occiderat Elias.

Tex. *Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.*

HIc ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contentum, scilicet, reliqui
mihi, id est, in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum idololatriæ, *septem mi-
lia virorum*. Ponitur certum pro incerto propter perfectionem septenarij & miliarij, qui sunt
perfecti & celebres: pro magna & incerta multitudine vsurpati, *qui non curuauerunt genua ante
Baal*, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, neque adorauerũt Baal, qui erat celebris inter deos E
illos, quos colebant Acham & Iesabel.

Tex. *Sic ergo & in hoc tempore, Reliquiæ secundum electionem gratiæ dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non est gratia.*

APplicat hic historiam Eliæ ad rem propositã. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reli-
quiæ Israel, id est, perexiguus numerus respectu multitudinis quæ erat sicut arena maris
supra.9.f. secundum electionem gratiæ Dei, saluæ factæ sunt, quasi dicat: Sicuti tunc olim non solum quã-
tum id paruam numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic, inquit, in hoc tempore.
Nam etiam illi tempore Eliæ gratia & misericordia dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reli-
quiæ prout contusis eiectísque paleis, ait Theophylactus, pura resident grana: sic ex pluribus
Iudæis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui secundum electionem gratiæ puri
futuri erant, reseruati sunt. Non enim decebat diuinam clementiam, vt populum illum cui vni
Psal.87. per totum orbem celeberrimę, promißiones factæ fuerant, eo vsque in aduentu Christi diuina
sua ope destitueret, vt nullam eius haberet rationem. Quare, vt D. August. ait, primitiæ fidei ex
gente illa collectæ sunt. Quando enim sola dei genitrix virgo. inde fuisset electa, præclarißime
cum gente illa actũ fuisset. Fuerunt nihilominus & sponsus eius Ioseph iustus, & cũ suis paren-
tibus Iohannes baptista, Simeon, Anna, Nathanael, ac denique Apostoli & discipuli, quibus &
D. Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria milia vno die sacro baptismate tincta, atq;
Act.2.g. subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorum erat anima vna & cor vnum in deo,
prout ante D. Chrysost. annotauerat: præter aliam numerosam multitudinem, cuius mentio nõ
habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionẽ
Ioh.15.c. gratiæ dei, id est, secundum gratuitam electionem dei. Ideo Christus: Non vos me elegistis, F
sed ego elegi vos. Ex hoc infert conclusionem: Si autem gratia salui facti sunt, iam non ex ope-
ribus eorum, prout ad Titum scribit: Non ex operibus iusticiæ quæ fecimus nos, sed secundũ
A Tit.3.b misericordiam suam saluos nos fecit. Deinde probat consequentiam dicens: Alioquin si gratia
est ex operibus, iam non est gratia, quæ sic dicitur, ex eo quod gratis datur: secũdum illud quod
supra.3.d. supra dictum est, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnant quippe secum gratis quippiam
donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iusticiæ opus est, & merces vel
pręmium dicitur: gratia vero rationem iusticię & debiti excludit.

Tex. *Quid ergo? quod quærebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est: cæteri vero excæcati sunt.*

INfert hic ex his quæ dicta sunt interrogationis conclusionem, dicens: *Quid ergo*, quasi dicat,
Tandem concludamus hoc, scilicet, Quod Israel quantum ad maiorem multitudinem popu-
li, non est consecutus quod quęrebat, scilicet, iusticiam: & hoc modo intelligẽdum quod supra
supra.9.g dictum est, Israel sectando legem iusticię in legem iusticię non peruenit. iuxta illud Christi,
Ioh.7.e. Quæretis me, & non inuenietis. *Electio autem consecuta est*, id est, reliqua illa & minor pars po-
puli Iudęorum, quę secundum electionem fuerat prędestinata, consecuta est iusticiã: quia obla-
tam fidem prompto obsequio suscepit. Cæteri vero, id est, altera & maior pars populi, *excæcati
sunt*, propter maliciam eorum.

A *Sicut scriptum est, dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, vt non videant: & aures,
vt non audiant vsque in hodiernum diem. Tex.

MAnifestat hic & probat prædictam conclusionem, quantum ad secundam partem autho- Esa. 29.d
ritate Esaiæ, quam ex duobus locis componit Apost. Esaias enim 29. ait. Miscui vobis spi-
ritum soporis. & quantum ad hoc dicit: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*. quod pertinet ad
peruersitatem affectus. Compunctio enim importat quandam cordis punctionem siue dolorẽ.
Est autem quidam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis: se-
cundum illud, Potasti nos vino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scili-
cet, inuidiæ, qua quis dolet de bonis aliorum. Huius ergo compunctionis siue inuidiæ spiritum
dedit eis Deus, non immittendo maliciam, sed subtrahendo gratiã, vt dictum est: Ego ad emu- supr. 10. d.
lationem adducam vos in non gentem. Et hoc modo intelligitur illud Esaiæ, à quo desumpta Esa. 6. c.
est secunda pars authoritatis inductæ: Exceca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos
eius claude, ne forte videant oculis suis, & auribus suis andiant. & quantum ad hæc declarat de-
fectum cognitiuæ virtutis. vnde subdit, *oculos, vt non videant*, scilicet, per seipsos miracula, quæ
Christus eis videntibus fecit. *Et aures vt non audiant*. doctrinam Christi & Apostolorum. vnde
Esa. alibi. Qui vides multa nonne custodies? Qui apertas habes aures, non audies? Addit autem Esa. 24.
Aposto. de suo, *Vsque in hodiernum diem*. Quia in fine mundi videbunt & audient quando con- Mal. vl. b
uertentur corda filiorum ad patres eorum.

*Et Dauid dicit, fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scan-
dalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum
eorum semper incurua.* Tex.

HIc eandem conclusionem probat authoritate Dauidis: in qua primo tangit occasionem de-
fectus iudæorum dicens: Fiat mensa eorum, id est, malicia qua peccatores reficiuntur: iuxta Iob. 20. b.
illud, Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscondit illud sub lingua sua. Quæ quidem mensa
est coram ipsis, quando ex certa malicia peccant, hæc fit in laqueum, quando ex ea paratur ten-
B tatio ad peccandum: iuxta illud, Qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Fit in captionẽ Esa. 24. c.
quando per delectationem subcumbit illi consentiendo: iuxta illud, Capientur & irretientur.
Et in scandalum, id est, impactionem casus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retri- Esa. 8. c.
butionem, scilicet, quando puniuntur pro peccatis suis. vnde psalmista. Redde retributionem Psal. 93.
superbis. Vel mensa, id est, sacra scriptura iudæis apposita: iuxta illud, Posuit mensam suam, fiat Prou. 9. a.
eis in laqueum. quod fit quãdo occurrit aliquid ambiguum & in captionem, quãdo male intel-
ligitur: Et in scandalum, quando ruit in pertinaciam erroris: & in retributionem, dum puniun-
tur. est autem allusio ad muscipulam aliáq; illaqueandi ingenia, sub quibus abditur viscus ad in-
escandum animalia. Pari modo iudæi præ sua inuidia & superbia seducti sunt, & irretiti per fal-
sum intellectum sacræ scripturæ. Secundo ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem,
cum dicit: Obscurentur oculi eorum ne videant. quod magis præunciando quam optando di-
citur, vt D. August. ait, non vt fiat, sed quia ita fiet. Vnde Aposto. Tenebris obscuratum haben- Ephe. 4. c.
tes intellectum. Et quantum ad effectum cum dicit: Et dorsum eorum, id est, liberum eorum ar-
bitrium, quod portat & ad bona & ad mala semper incurua, id est, incuruari permitte, ab æter-
nis ad temporalia, à rectitudine iusticiæ ad iniquitatem, quod dæmones suggerunt: dicentes il- Esa. 51. g.
lud Esa. Incuruare vt transeamus.

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Dico ergo, nunquid sic offenderunt vt caderent?

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus ostendit Iudæorum ruinam non esse cassam si-
ue inutilem, neque irreparabilem. Et primo ponit interrogationem dicens: *Dico ergo &c.* quasi
C dicat: Dictum est & probatum quod cæteri iudæi præter electos sunt excæcati, interrogo: Nũ-
quid sic offenderunt, vt caderent, id est, nunquid permisit Deus eos offendere solum vt cade-
rent, & non propter aliquam vtilitatem? Quod videtur esse contra bonitatem Dei, quæ tanta
est, vt D. August. ait, quod nũquam permitteret aliquid mali fieri, nisi propter bonum quod ex In Enchi.
malo elicit. Vnde quo ad casum Iob ait: Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios Iob. 34. c.
pro eis. & D. Ioh. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit ali- Apoc. 3. c.
quos cadere, vt eorum casus sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest sic exponi, id est, nũ-
quid permissi sunt corruere, vt vniuersi perpetuo lapsi absque remedio iacerent? scilicet, irre-
parabiliter. Et huic sensui appertissime seruit particula, sic, quæ in aliquibus codicibus non ha-
betur. Hoc enim pacto legit D. Ambro. Nunquid sic offenderunt vt curari non possent? Sicut
diabolum legimus cecidisse. Simili modo legit tam D. Chrysost. quam Origenes.

Absit. Sed illorum delicto, salus est gentibus, vt illos emulentur.

FAmiliaris est Apostoli. Responsio, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit.
Et primo iuxta primam expositionem, ostendit iudęorum ruinam esse vtilẽ, ait ergo: *Absit*,
vt, scilicet, sic offendere permiserit eos deus, vt inutiliter caderent. Sed magis illorum delicto
salus gentibus facta est, scilicet, occasionaliter. Vnde & Christus dixit: Salus ex iudæis est. Tri-
nam vtilitatis rationem meditatur D. Thomas & alij, Gentibus ex iudæorum delicto aduenisse.
triplex enim delictum iudæi commiserunt. Primum in occisione Christi, ex qua subsecuta est

[1. Pet. 1. c.] ſalus Gentilium per redemptionem ſanguinis Chriſti, ſecundum illud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti eſtis &c. D Secundum delictum Iudæorum fuit repulſio doctrinæ [Act. 13. g.] Apoſtolorum, propter quam repulſam Apoſt. dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei. Sed quoniam repuliſtis illud, conuertimur ad gentes docendas, quæ doctrinam illorum cum gaudiò ſuſceperunt. Tertium delictum Iudæorum fuit excæcatio & impœnitẽtia, propter [In enarratione.] quam ſunt in omnes gentes diſperſi. vt D. Auguſt. ait. baiulantes legem, vetúſque teſtamentum, cuiũs teſtimonio ſulciuntur Chriſtiani, ac ſuam ſtabiliunt fidem ad cõuertendum gentiles. Qui [Pſal. 58.] ſuſpicari potuiſſent prophetias de Chriſto, quas fidei prædicatores inducebãt de Chriſto eſſe conſictas, quæ probantur teſtimonio iudæorum. Vnde pſalmiſta: Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiſcantur populi mei: diſperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos emulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & cum ſit duplex emulatio, ſcilicet indignationis & imitationis, poteſt hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imi- [Eph. 2. c.] tentur Iudæos in cultu vnius veri dei. Vnde Apoſt. Eratis in illo tempore ſine chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael &c. & alibi: Vos imitatores facti eſtis Eccléſiarum dei, quę ſunt in iudæa: vel vt Gentiles emulentur iudæos, id eſt, indignentur contra eos propter incredulitatem [Pſal. 118.] ipſorum. Vnde pſal. Vidi præuaricantes, & tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierunt. Vel vt iudæi emulentur imitantes conuerſionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Iſrael ſal- [Deu. 28. c.] uus fiat, cum plenitudo gentium intrauerit. Et ſic impleatur illud: Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel vt iudæi emulentur Gentiles, id eſt, contra eos ex inuidia turbentur, dum vident eorum gloriam ad Gentiles tranſlatam. Veruntamen circa huiuſmodi, à duplici errore cauendum eſt. Primo ne putemus gentes, viam ſalutis non potuiſſe ingredi niſi depulſis iudæis, quaſi deus ſic anguſtiauerit aditum ad ſe, vt non poſſet vniuerſum humanum genus ſinu infinitę miſericordię ſuæ excipere. Nam quanuis prædeſtinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes ſaluos fieri. E Ideo Chriſtus ſalutis viam apperuit omni credenti, Iudæo primum & græco. Ideo ſi nulli credere renuiſſent, omnes intraſſent. Secundo cauendum eſt ne dicamus deum excecaſſe iudæos, vt ingrederentur gentiles, ne eum conſtituamus authorem mali. Malicia enim & eruditas cordis iudæorum in cauſa fuit incredulitatis eorum. Deus autem iudæorum malo, quod ab ipſis ortum habuit, bene vſus eſt, prout in induratione Pharaonis vſus eſt ad exaltationem nominis ſui.

[Tex.] *Quod ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum.*

PRoſequitur hic Iudæorum conſolationem, ne deſpondeant animo. Oſtendens caſum eorũ eſſe reparabilẽ: hoc autẽ in quarta parte locupletius explicat, ſed hic interim triplici ratione præmonſtrat. Primã ex vtilitate quã in hoc textu ponit, quæ talis eſt. Bonũ eſt potentius ad inferendũ vtilitatẽ quã malũ. Sed malũ iudęorũ magnã vtilitatẽ Gentibus contulit, Ergo maiorẽ mũdo cõfert vtilitatẽ bonũ eorũ. Et hoc innuit ſuppoſito quod prius dixit, quod eorũ delicto ſalus Gentibus facta eſt. Nunc ſubſumit: Quod, pro ſed, ſi illorũ. i. Iudæorũ delictũ diuitiæ ſunt mundi, id eſt, Gentilium: quia, ſcilicet, delictum iudæorum redundauit in ſpirituales diuitias gẽtilium. Quoniam per mortem Chriſti huiuſmodi crimine patratam, mundus vniuerſus opulẽtiſsima Dei miſericordia ditatus eſt. Et eorum diminutio, hoc eſt quod pro maiori parte reiecti ſunt, & pauci ingreſsi, diuitiæ ſunt gentium: quanto magis plenitudo eorum locupletabit mundum? Et eſt argumentum à maiori ad minus. Nam ſi de malo quod per ſe aduerſatur bono per accidentalem occaſionem, diuina ſapientia tantum eduxit bonum, quanto magis de bona eorum conuerſione, quæ per ſe ordinatur in bonum, poterit mundum ad optimum perducere ſtatum. Tunc enim vterque populus abſque vlla emulatione iuſticiam dei percolent. Et ſic ſi Deus propter vtilitatem totius mundi permiſit Iudæos delinquere: multo magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem, F & ideo tandem reliquię ſecundum electionẽ gratiæ ſaluæ fient.

[Tex.] *Vobis enim dico Gentibus, Quandiu quidem ego ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quo modo ad emulandum prouocem carnem meam, vt ſaluos faciam aliquos ex illis.*

ADducit hic ſecundam rationem ad probandum quod ruina iudæorum nõ ſit irreparabilis. Ratio talis eſt: Rerum deſperatarum & irrecuperabiliũ non eſt prudentia, neque intentio, nec aliquis ſapiens curam ſuſcipit, ſecundum illud: Eſt peccatum ad mortem, pro hoc no- [1. Ioh. 5. d.] lo vt roget quis. At qui Apoſtolus intendebat & ſperabat aliquos ex illis ſaluos facere: igitur caſus eorum non erat irreparabilis: cum Apoſtolus ſapiens eſſet & ſpiritu Dei ageretur, ad ſuã explicandam intentionem dirigit ſermonem peculiariter Gentibus, quanuis ab initio Epiſtole [Gal. 2. b.] vſque huc, vbi cauſam communẽ agit fidei, omnes ſimul conuerſos alloquitur ſic, dicens: omnibus qui ſunt Romæ &c. [1. Ti. 2. b.] Hic vero ſingulariter iudæorum ſalutem ſe procurare meminit, dicens: Vobis enim gentibus, quandiu ſum gentium Apoſt. veſtri curam geram vſque ad mortem, attamen miniſterium meum honorificabo. Non quidem in his quæ ad ſecularem honorem & fa- [2. Co. 6. a.] ſtum pertinent: ſed ornando ipſum bonis moribus, iuxta illud: in omnibus exhibeamus nos ſicut dei miniſtros in multa patientia &c. honorificabo etiam per ſupererogationem operum, ad [1. Cor. 9. b.] quæ non teneor. Vnde dicebat, Quæ eſt ergo merces mea? vt Euangelium Chriſti prædicans ſine

A sine sumptu honorificabo: præterea ampliando solicitudinem ad omnium salutem. Vnde dicebat præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulandū prouocem carnem meam.i. Iudæos, qui sunt mihi cognati secundum carnem.& ideo sequens consilium Esaiæ dicentis, carnem tuam ne despexeris: conabatur prouocare eos ad æmulandum bona æmulatione, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Emulamini charismata meliora. Nec in hoc excedebat mensuram regulæ, de qua ad Corinthios scribens dicebat: Nos autem non in immensum gloriamur, sed secūdum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi ad vos. Quia non sic erat ei commissa cura gentilium, quod fuerit ei prohibitum iudæis prædicare: sed ex præcepto tenebatur gentilibus prædicare. vnde dicebat: Si non euangelizauero, ve mihi est, Necessitas enim incumbit, scilicet, euangelizandi gentilibus, quæ non incumbebat euangelizandi Iudæis, nisi forte inter gentiles habitantibus, sed supererogando prædicare poterat eis, & in hoc mysterium suum honorificabat: Non quærens quod ei vtile erat, sed quod multis, vt salui fierent. Ideo hic dicit vt saluos faciam aliquos ex illis. Nec est illi arrogantiæ ascribendum quod dicit: Saluos faciam. nouerat enim proprium esse Dei saluos facere credentes. Ideo intelligebat tanquam fidei minister colendo agrum dominicum, quemadmodum alibi dicebat: Ego plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit.

Supra. 9. a. Esa. 58. c. 1. Co. 12. d 2. Co. 10. d 1. Cor. 9. c. 1. Co. 10. g 1. Cor. 3. b.

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Tex.

VIdetur hic explicatior repetitio eius quod dixerat: Si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, quanto magis plenitudo eorum. Hic enim ponit amissionem pro delicto eorum, & assumptionem pro reconciliatione: alludens ad recompensationem amissionis vnius amici, quæ fit dum vno perdito plures acquiruntur. Sic Iudæorū casus & ruina, quæ dicitur amissio, prout seruus qui sub cura domini refugit, esse dicitur amissus, plures seruos deo occasionaliter acquisiuit. Postmodum interrogat: Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Quæ verba D. Chrysto. &
B Origenes referunt ad resurrectionem vniuersæ carnis in die iudicij: & possumus secundum eos verba Aposto. sic interpretari: Si amissio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, consequēs est vt eorum assumptio (quæ Deo trahente facienda est) vita sit ex mortuis, id est, consequens est vt iudaismo ad fidem assumpto, nihil restet nisi vt fiat resurrectio vtilis. Vbi D. Chrysosto. annotauit quod sicut Iudæorum amissio non fuit causa, sed occasio reconciliande gentilitatis: Sic eorum assumptio erit occasio resurrectionis generalis, in cuius declaratione Aposto. ministerium suum honorificauit. Nam finis euangelii muneris est illa vniuersalis conuersio. Possunt etiam hæc verba Aposto. esse expositio huius quod promiserat saluos faciam: & sic intelligitur hic locus vita ex mortuis, de morte spirituali per peccatum iudæorum, & de vita per gratiam gentium, vt sensus sit: Si amissio illorum.i. spiritualis mors, reconciliatio. i. vita spiritualis, fuit mundi, id est, gentilium, qui faciebant maiorem partem mundi: assumptio illorum erit resuscitatio ab eadem morte in similem vitam. Quod cum ego procurem, opto eos saluos facere: & sic non reputo casum illorum irreparabilem.

Quod si delibatio sancta est, & massa: Et si radix sancta, & rami.

TErtiam hic rationem adiungit ad confirmandum casum iudæorum non esse irreparabilem ex conditione gentis iudæorum: & hoc dupliciter. Primo ex parte Apostolorum cum dicit, *Quod si delibatio sancta est, & massa*. Dicitur autem delibatio id quod ex massa pastæ sumitur, quasi ad probandum gustum massæ: & ex illa delibatione fiebant olim collyride, quæ iubebantur offerri. Sunt autem Apostoli ex gente Iudæorum assumpti, prout delibatio ex massa. Et ideo si Apostoli sunt sancti, consequens est quod gens iudæorum sit sancta: secundum illud, Gens sancta, populus acquisitionis. Secundo idem probat ex parte patriarcharum, qui comparantur ad iudæos, sicut radix ad ramos. Vnde Esa. Egredietur virga de radice Iesse. Si ergo patriarchæ sunt radix, & sunt sancti: Ergo & iudæi qui ex ipsis processerūt sunt sācti. Vnde Ozeas:
C Erumpet radix eius, vt libani ibunt rami. Et non intendit Aposto. hic loqui de sanctuali sanctitate, nec ostendere iudæos incredulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in sanctitate, quorum patres, & quorum filij sunt sancti: vel potest dici quod illi sunt specialiter rami patriarcharum qui illos imitantur: iuxta illud, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Origenes hic nomine massæ & radicis, vnum dominū nostrum Iesum christum concipit, qui est primitiæ resurgentium, & radix renascentium in eius membra. Et sic: Si ille sit sanctus sine macula, & rami ei insiti fiunt participes sanctitatis. quod autem possunt inseri inferius persequitur. Si autem inseri possint, non est irreparabilis casus eorum.

Leui. 7. b. 1. Pet. 2. b Oze. 14. b Ioh. 8.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, Noli gloriari aduersus ramos. Tex.

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus præseruat gentiles à vicio superbiæ, quo gloriari & insultare poterant in iudæos ex duabus partibus, scilicet, ex iudæorum defectu. & sua promotione. Ideo ait: *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt*, quasi dicat. Dictum est quod si radix est sancta, & rami. Sed si aliqui ex ramis, id est, ex iudæis fracti sunt, id est, diuisi eorum culpa, à fide

Iob. 15 d. patrum, qui comparantur radici. Noli, scilicet gloriari, quia & tu frãgi potes. Vnde Iob dicebat: D
Sap. 4. b. Ramos eius arefaciet flamma. Et Sap. Confringentur rami consumpti. Secũdo imminebat gen-
tilibus materia gloriandi ex parte promotionis eorum, in locum iudæorum. Promotio autem
alicuius tanto consueuit eum altius extollere in vanam gloriam, quanto viliori statu eleuatur:
Prou. 30. e iuxta illud, Propter tria mouetur terra, & quartum quod sustinere non potest per seruum cum
regnauerit &c. Ideo Aposto. ad deprimendum gloriam eorum, præmittit abiectum statum de
Hier. 17. a quo assumpti fuerant, dicens: *Tu autem*, scilicet, gentilis, cum oleaster, id est, siluestris olea, id est,
Mat. 7. c. sterilis & infructuosa, merito excidendus & in ignem mittendus: iuxta illud Math. 7. Omnis
arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. & mirica in deserto qui
Iob. 34. c. traditus fueras in reprobum sensum & in ignominiam carnis, plusquam belluinis moribus im-
butus, idolis addictus viuebas, *insertus es in illis*, id est, loco illorum, iuxta illud: Conteret multos
& innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. *Et socius radicis factus es*, id est, cõsociatus es patriar-
chis & prophetis. secundum illud, Multi venient ab oriente & occidente, & recumbent cum
Abraham, & Isaac, & Iacob &c. Et per comparationem ad Apostolos: *Et socius pinguedinis oliuæ
factus es.* Oliua quidem dicitur ipsa gens iudæorum propter vniuersales fructus spirituales quos
Hier. 11. e attulit. Vnde Hier. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit deus nomen tuũ.
Psal. 51. & psal. Ego sicut oliua fructifera in domo dei. Sicut autem huius oliuæ radix sunt patriarchæ
& prophetæ: ita & pinguedo huius oliuæ est abundantia spiritualis gratiæ spiritus, scilicet, quã
Iudic. 9. b præ omnibus Apostoli habuerunt. vt Glo. dicit. Vnde oliua dixisse dicitur: Nunquid possum
Ephe. 2. d. deserere pinguedinem meam. Sic Apostoli: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei. Sic
ergo promoti sunt Gentiles ad societatem illius populi patriarcharum & Aposto. vnde effecti
sunt ciues sanctorum & domestici dei, superædificati super fundamentum Apost. & propheta-
1. Co. 5. b. rum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Licet ergo tu gentilis has occasiones gloriandi
videaris habere, noli tamen gloriari & insultare aduersus ramos, id est, iudæos: quia, scilicet, nõ
Tex. est bona gloriatio tua. ¶ *Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.* Hic assignat quare glo- E
riari non debent, nec insolescere aduersus iudæos dicens. Quod si non obstante hac admoni-
tione, gloriaris, saltem ne iudæi vsque adeo sint tibi vituperio, eos existima tanquam tuum fun-
damentum, quo sustentaris. Considera ad repressionem gloriæ tuæ, quod non tu radicem por-
tas, sed radix te, id est, quod Iudæi nequaquam acceperunt à gentilitate causam salutis. Sed po-
Ioh. 4. c. tius è conuerso: vnde Christus, Salus ex iudæis est: vt pote tanquam ab illa sancta radice Abra-
Tex. hę, cui promissum est quod in ipso benedicendę essent omnes gentes. ¶ *Dicis ergo, fracti sunt rami,
vt ego inserar.* Hactenus generalibus verbis deterruit gentes à tumore superbię: Nunc vero rem
appertius expedit, obiectas eorum obiectiones refutando. Poterant enim obiicere quod non
ipsi, vt iudæi, cecidissent, & quod deus gentilitatem hoc honore prætulisset, quod iudæos pro-
iecisset, vt gentes seruaret. Nullus enim sustinet detrimentum rei nisi propter rem præciosiorẽ
& magis dilectam: quemadmodum quis pluris facit caput quàm brachia, quæ pro tuitione ca-
pitis exponit periculo. has obiectiones hic proponit: quãtum ad primam dicit, *Fracti sunt rami*,
scilicet, iudæi per incredulitatem: & nos ex quo vocati fuimus, credidimus. quo ad secundam
dicit, *vt ego inserar*, ex quo videtur quod gentilitas est magis Deo accepta quam Iudæa. quod
Mal. 1. c. videtur prophetasse Malachias, dicens: Non est mihi voluntas in vobis: & munus non acci-
piam de manu vestra. Ab ortu autem solis vsque ad ocasum magnum est nomen meum in gen-
Esa. 49. b tibus. Et Esaias: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob: Dedi te in lucem gen-
tium &c.

Tex. *Bene. propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim
Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte non tibi parcat.*

HIc respondet obiectioni. Et primo assignat causam defectus iudæorum & promotionis
Gentilium, dicens: Bene. quod aduerbium videtur esse verbum annuentis, non quod hoc F
illis concedat iuxta eorum intentionem, sed fortasse fatetur illos habuisse occasionem sic cogi-
tandi. Vel secundum alios hæc vox (*bene*) est interiectio renuentis aut ridentis, ac si dicat probe
seu pulchre arguis. Vel vt alij volunt forsan concedit vti dixit, quod iudæorum delictum occa-
sio fuerit salutis Gentium propter bonum vsum dei. Non tamen quod illa fuerit causa finalis à
Deo intenta, vt propter salutem Gentium sponte sua proiecerit deus Iudæos. vnde subiungit
causam fractionis ramorum dicens: *Propter incredulitatem fracti sunt*. quia. s. in Christum credere
noluerunt: Deus enim quantum in se fuit, eos seruare voluit. Misit enim illis filium suum, qui
Ioh. 1. a. eis tanquam domesticis dilucide veritatem tanquam lumen manifestauit: illuminans omnem
Ioh. 8. f. hominem venientem in hunc mundum. Eam ob rem conquerebatur quod cum veritatem illis
Mat. 11. d diceret, non crederent: imo fecit inter eos signa & prodigia: quæ si facta fuissent in Tiro & Sy-
Mat. 13. g done, Gentiles illi pœnituissent & credidissent. & vt D. Math. ait, Propter incredulitatem illo-
rum non fecit in illis plures virtutes. Deinde auffert Gentibus aliam superbiæ ansam, dicens:
Tu autem, non viribus tuis subnixus stas, sed fide: quia, scilicet, misericordia dei insitus es in fide
Abrahę, à qua naturales filij defecerunt. Quinimo hęc insitio secundum Origenem, non fuit fa-
cta secundum leges agriculturę, secundum quas arbor sterilis non inseritur fecundę ac precio-
siori, sed surculus illius quę fœcũda est, inseritur sterili aggrestíque stipiti. Nam insertus ramus
est qui alimentum sterilis sua virtute in suam ipsius bonam conuertit substantiam: vnde fert
fructus;

A fructus: deus autem qui est fons vniuersæ bonitatis è côuerso sterilē oleastrum inseruit oliuæ,
vnde fructuosum exugeret succū. Ideo subiungit admonitionē: *Noli altum sapere*, i. noli de te vl-
tra præsumere. Noli esse elato animo. Ideo infra, nō alta sapiētes. & psalmista, domine nō est ex- *Infra.12.e*
altatum cor meū, neque elati oculi. *Sed time*, ne. s. tu frangaris per incredulitatem, qui timor per-
tinet ad amorem castum. Vnde Salom. Beatus homo qui semper est pauidus. Qui vero mentis
est duræ, corruet in malū. & Sap. Timor domini expellit peccatum. Secūdo assignat rationē suæ *Pro.28.c*
admonitionis, dicēs: *Si enim deus naturalibus ramis*. i. Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis *Eccle.1.c.*
descenderunt, non pepercit, quin eos frangi & in incredulitatem labi permiserit. *Time ne forte* *Pro.16.d.*
nec tibi parcat. quin. s. te permittat per incredulitatem excidere. Vnde Salomon, Zelus & furor *Hier.13.e*
viri non parcet in die vindictæ. & Hiere. Non parcam nec miserebor, vt non dispergam eos. In
hoc ergo consistit solutio Aposto. Quod cum aliquis videt se gratiam adeptum, alio cadente
non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia ipsa superbia est causa præ-
cipitii, & timor est causa custodiæ & cautelæ.

Vide ergo bonitatem & seueritatem dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te autē bonitatem, si per- *Tex.*
manseris in bonitate, alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate: inserētur:
potens est enim deus iterum inserere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturā
insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ.

HIc inducit gentiles ad diligentē diuinorū iudiciorū considerationē. Et primo ostēdit quod
oporteat eos diligenter cōsiderare s. bonitatem & seueritatē dei. Bonitas in præsentiarum
idem significat quod benignitas vbertasque diuinæ misericordiæ, de qua supra, An diuitias bo-
nitatis eius contemnis? Saeueritas autem nihil vicii significat, sed censoriam iudicis grauitatem *supra.2.*
nihil de rigore remittentis, quæ apud theologos dicitur iusticia vindicatiua. de hac psal. Deus *Psal.93.a*
vltionū dominus. i. emulator vlciscens & vindictam faciens. ait ergo, Vide & cōsidera vtrunq;.
B Prima enim consideratio tribuit spem, secunda timorē, vt ex prima vitetur desperatio, & ex se-
cunda præsumptio. Secundo ostendit in quibus & à quibus prædicta duo sunt cōsiderāda. Pri-
mo à gētilibus sæueritatē & rigorosam iusticiā, in eos. s. iudæos dicit esse cōsiderandā, quo mo-
do permisit deus eos sic cadere, & quo modo verificatū fuit illud Hiere. Præcipitauit deus nec *Thre.2.a.*
pepercit, omnia speciosa Iacob destruxit. Secundo ab eisdē dicit cōsiderandā quā deus in eos
exercuit bonitatē, qua eos immeritos à fecibus peccatorū liberauit, vt vnusquisque eorū dicere
debeat cum psalmista, Bonitatē fecisti cum seruo tuo domine. Tertio ostendit quo tēpore pos- *Ps.118.i.*
sunt hæc in prædictis cōsiderari, quia non immobiliter, sed sicut id quod potest mutari in futu-
rum. Et primo ostendit quantū ad gentiles dicens, In te dico bonitatem dei operantē, ea cōdi-
tione si permanseris in bonitate. Vnde christus, Manete in dilectione mea. Alioquin si tu nō de- *Ioh.15.b.*
deris operā permanendi per timorē & humilitatē, & tu excideris. Per hæc verba appertissime
ostēdit ita salutem nostrā esse munus dei, vt tamē in nostra potestate sit positū ei adiuuāti assen-
tire & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate à deo nobis cōmunicata. Quo-
circa quod ait, *Et tu excideris*, nihilominus hæc monitio ad singulos nostrū pertinet. Catholica
enim veritas contra lutheranos (qui dicūt quod ad solos prędestinatos vere pertinet euāgeliū,
& quod tales nunquā vere excidunt, nec reprobi vere resurgunt.) est quod tam reprobi quam
prædestinati sępenumero sunt vere in gratia, à qua excidunt, & vere rursum in culpa, à qua vere
resurgunt. Vnde singuli admonentur ab Apost. Qui stat, videat ne cadat. & alibi: Vide ne & tu *1.Co.10.e*
tenteris. Et D. Ioh. Tene quod habes, ne alius accipiat coronā tuā. Secundo ostēdit idem quātū *Gal.6.a.*
ad iudęos, dicēs: *Sed & illi si nō permāserint in incredulitate inserētur*. Quāuis enim iniqui nō vtātur *Apo.3.e.*
auxilio dei, prout iusti: quia tamē deus illis præsto est, qui nō sese auertūt ab eo, & stat ad ostiū
& pulsat, dicere possumus quod licet in facultate peccatoris nō sit salus immediate posita: hoc
tamē in eius arbitrio sitū est, vt auxilio diuino vtatur, quo illā obtineat: & ideo ait, *Si nō permāse-*
C *rint in incredulitate*. i. si nō retineāt peruersum sensum, & sequātur diuinā inspirationē: *inserētur*. s.
iterū. i. in statū suum restituētur, secūdū illud: Tu fornicata es cū amatoribus multis, tamē reuer- *Hier.3.a.*
tere ad me dicit dominus, & ego suscipiā te. Deinde probat dupliciter quod iterum inserentur.
Primo ex diuina potentia: Potēs est enim deus iterū inserere illos. & ideo nō est desperādū: Nā
vt Esa. ait: Nō est abbreuiata manus domini, vt saluare nō possit. Secundo idē probat per locū à *Esa.59.a.*
minori ad maius, dicens, Nā & si tu gentilis excisus es ex naturali oleastro. i. ex gentilitate, quæ
naturaliter erat infructuosa nō quidē prout dominus fecit naturā, sed secundū quod corrupta
est per peccatū. Vnde Sapiēs, Nequā est natio eorū, & naturalis malicia ipsorū. & Apost. Eram⁹ *Sap.12.b.*
natura filii irę. *Et cōtra naturā insertus es in oliuā bonā*. i. contra cōmunē cursum naturę. Non enim *Ephe.2.a.*
cōsueuit ramus arboris infructuosæ inseri in bonā arborē, sed potius è cōuerso. Et sic quod ait
contra naturā, nō crude prout sonat, intelligendū est. Nā deus cui natura tanq̄ authori suo obe-
dientissime paret, nihil agit cōtra naturā, neque vim infert rebus. Dicimus enim esse naturale
quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, q̄uis non sit secūdū naturā propriā patiētis.
Fluxus enim & refluxus maris est naturalis, eo quod causatur ex motu lunę, cui naturaliter sub-
ditur aqua: q̄uis nō sit naturalis secundum formā aquę. Ita etiā cū omnis creatura sit naturaliter
deo subiecta, quicquid facit deus in creatura, potest dici naturale, licet nō sit naturale secundū
propriā & particularem naturam rei, in qua fit, puta cum cęcus illuminatur, & mortuus suscita-
tur, quæ dicuntur opera supra naturam, sed non contra naturam proprie loquendo,

QVARTA PARS VNDECIMI CAPITIS. D

Tex. *Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.*

IN hac 4. huius c. parte Apost. clare exprimit quid sibi circa pręmissa iudicia videatur, & pri-
mo ponit factũ & intentionẽ suam. Induxi vos ad cõsiderandũ bonitatẽ & sęueritatẽ dei. *Nolo*
Luce. 8. b. *enim vos ignorare fratres mysteriũ hoc.* q. d. video quod nõ potestis omnia capere mysteria: hoc enim
est perfectorũ. vnde christus dicebat: Vobis datũ est nosce mysteriũ regni dei. Verũ tamen hoc
1. Co. 14. g mysteriũ nolo vos ignorare, quia huius mysterii ignorantia esset vobis damnosa. Si quis enim
ignorat, ignorabitur. Secundo assignat suæ intentionis rationẽ, dicens: *vt non sitis vobismetipsis sa-
pientes.* i. vt non de sensu vestro præsumatis, & ex sensu vestro alios condemnãtes & vos eis præ-
Infra. 12. d feratis. vnde infra: Nolite esse prudẽtes apud vosmetipsos. Et Esa. Ve qui sapiẽtes estis in ocu-
Esa. 5. e. lis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Deinde ponit mysterium quod intendit. Primo
quidem quantũ ad casum particularium iudæorum, cum dicit: *Quia cæcitas*, nõ vniuersaliter, sed
ex aliqua parte, vt supra dictum est. addit, *contigit*, ne quis cęcitatis causam deo ascriberet. Nihil
enim aliud fecit quã permittere. Neque ait quod cæcitas contigit, vt plenitudo intraret, ne quis
suspicetur deum eos illo fine excæcasse: sed dicit *donec plenitudo gentium*. i. non solũ aliqui parti-
culariter, sicut tunc conuertebantur, sed vel in tota gentilitate, vel in maiori parte Ecclesia fue-
rit fundata. Et sic donec designat terminum ingressus gentilium ad fidem conuertendorũ, qui
Psa. 99. a. dicuntur intrare quasi ab exterioribus & visibilibus rebus quas venerabantur in speciali & vo-
lunĩate diuina ad deum: secundũ illud: Introite in cõspectu eius in exultatione. Et sic cum ple-
nitudo gentiũ intrauerit, cæcitas iudæorum curabitur. vnde subdit: *Et sic omnis Israel saluus fiet.*
Osee. 1. b. non particulariter sicut nunc, sed vniuersaliter omnes vel maior pars, secundum illud: Saluabo
Mic. vl. d. eos in domino deo suo. & illud: Reuertetur & miserebitur nostri. Et hoc vocat mysteriũ quod
cæcitas Israel non est perpetua, vt gentes poterant opinari, sed temporaria: quæ ex inuidia &
indiscreto zelo legis processerat, vt D. Ambro. ait. E

Tex. *Sicut scriptum est: Veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum.*

Esa. 59. d. COnfirmat hic assertam sententiã de salute iudæorũ authoritate, ait ergo: dico quod omnis
Israel salus fiet, sicut scriptum est in Esa. vbi nostra translatio habet: Et timebũt qui ab oc-
cidente nomen domini: & qui ab ortu solis gloriam eius, cũ venerit quasi fluuius violentus quẽ
spiritus domini cogit. Et venerit ad Syon, redemptor, & eis qui redeũt ab iniquitate in Iacob.
Hoc fœdus meum cum eis dicit dominus. Quæ quidẽ verba manifeste iudicant cõuersionem
Israelis in verum Iacob. Apost. autẽ more suo citat secundũ translationem septuaginta. Et tan-
git tria. Primo Saluatoris aduentum, cum dicit: *Veniet ex Syon* i. ex populo iudæorum, qui signifi-
Zach. 9. b. catur per Syon, quæ erat arx Hierusalem metropolis iudęę. Vnde Zach. Exulta satis filia Syon,
Ioh. 4. c. iubila filia Hierusalem: Ecce rex tuus venit &c. & Christus: Salus ex Iudęis est. Vel dicit ex Syõ
eum venire, nõ quia sit ibi natus, sed quia doctrina eius inde exiuit in vniuersum, per hoc quod
Esa. 2. a. Apostoli in cenaculo Syon, Spiritũ sanctũ receperunt. Vnde Esa. De Syon exiuit lex, & verbũ
domini de Hierusalẽ. Secundo ponit salutẽ per christũ iudęis oblatã, dicens: *Qui eripiat & auer-
tat captiuitatẽ à Iacob.* Quæ verba possunt referri ad liberationem à pœna secundũ illud: Auertet
Psa. 13. c. dominus captiuitatẽ plebis suę. vel vtrunq; refertur ad liberationem à culpa. Sed dicit, *Qui eri-
piat*, propter paucitatẽ & difficultatem. Quia pauci nunc & difficulter quasi cum quadã violẽtia
Amos. 3. c. cõuertuntur, iuxta illud: Quasi si eruat pastor de ore leonis duo crura. aut extremũ auriculæ: sic
eruentur filij Israel. Dicit autem, Auertet impietatem à Iacob. Ad ostendendum facilitatẽ con-
Mic. vl. d. uersionis iudæorum in fine mundi. Vnde Micheas: Quis deus similis tui, qui auffers iniquitatẽ
& transfers peccatũ reliquiarũ hæreditatis tuæ, quę translatio peccati fieri nõ poterat per testa-
Heb. 10. a mentum vetus. Quia vt dicit Apost. Impossibile est sanguine taurorũ aut hircorũ auferri pec- F
cata. & ideo ꝓpter imperfectionẽ antiqui promittitur eis nouũ. Quare subdit: Et hoc illis à me
Heb. 10. c. testamentũ. Propheta dicit fœdus, quod idẽ est. Hier. vero ait: Feriã domui Israel & domui Iuda
Hier. 31. f. fœdus nouũ. quod quidẽ habebit efficatiã ad remissionẽ peccati per sanguinẽ christi, secũdũ il-
Mat. 26. c lud: hic sanguis meus noui testamẽti qui pro vobis & ꝓ multis effundetur in remissionẽ pecca-
Mic. vl. d. torũ. & Micheas: Deponet iniquitates nostras, & ꝓiiciet in ꝓfundũ maris omnia peccata mea.

Tex. *Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundũ electionẽ autem, charissimi propter patres.*

In de præ- HÆc verba D. Augustinus dicit esse corollariũ proxime conclusioni de futura salute iudæo-
dest. sanct. rum appensum, & ipsius conclusionis confirmatiuum, & expositiuum, Nempe quod iudęi
inimici nostri facti sunt secundum euangelium quidem, quantũ pertinet ad euangelij doctrinã,
Luce. 19. d quam impugnat. *propter vos*, id est, in vestram vtilitatem cedit vt supra dictum est. Vnde Chri-
stus: Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & in-
terficite ante me. Vel secundum euangelium inimici propter vos: quia eorum inuidia, qua chri-
stum occiderunt, & nos ac Euangelij doctrinam repellunt, in commodum & vtilitatem vestrã
& euangelij promulgationem cedit: Quia occasione talis inimicitiæ & repulsionis euangelium
Colo. 1. a. vbique diffunditur. Vnde Apost. In verbo veritatis euãgelii quod peruenit ad vos, sicut in vni-
uerso mũdo est & fructificat & crescit. Sed secundũ electionẽ sunt charissimi ꝓpter patres, Hoc
Sup. eod. b. referẽdũ est ad electos: quia superius Apost. dixit: quia quod quęrebat Israel, hoc nõ est conse-
cutus,

A cutus,eoſdẽ hic vocat inimicos.De quibus ante dixerat,Electio autẽ cõſecuta eſt, eoſdẽ nũcu-
pat amicos ꝓpter patres.Origenes autẽ & D.Hie.ex huiuſmodi dictis Apoſt. colligũt reſpõſũ
aduerſus gentes,& dicunt: Quod quãuis iudæi ſint inimici noſtri ſecundũ euangelũ, hoc eſt,in
receptione euangelij,quod impugnant propter vos, eo quod occludere vobis contendunt ſa-
lutis viam,qua de re nos illis repugnare tenemur.Sunt tamen nihilominus diligendi ſecundum
electionẽ propter patres,quos deus dilexit,& ſemẽ eorũ elegit:iuxta illud, Dilexit patres tuos, *Deut.4.f.*
& ſemen eorũ poſt eos.Quod nõ eſt ſic intelligendum quod merita patrũ præuiſa fuerint cauſa
electionis filiorum. Sed quia deus ab æterno elegit gratis & patres & filios : hoc tamen ordine
quodam vt filij propter patres conſequerentur ſalutem propter quandam abundantiam diuinę
gratiæ & miſericordiæ:quæ talis fuit patribus exhibita , vt propter promiſsiones eis factas filij
ſaluarentur. Nec eſt aliqua repugnantia ſi dicantur inimici & chariſsimi reſpectu diuerſorum,
iniquos enim odio habemus propter iniquitatẽ,illis tamẽ propter naturã optamus precamurq́; *Pſ. 118 p.*
ſalutẽ:& ſic Apoſt. docet eos ſic eſſe reprehendendos vt eorũ optemus & procuremus ſalutẽ.

Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio dei. *Tex.*

HIc excludit quandã euaſionẽ quã poſſet aliquis afferre & dicere: Quia & ſi iudæi olim fue-
rint chariſsimi propter patres, tamẽ inimicitia quã contra euangeliũ exercent, impedit ne
in futurũ ſaluẽtur. Verum tamẽ hanc euaſionẽ Apoſt.euacuat dicens:*Sine pœnitentia ſunt dona &*
*vocatio Dei.*q.d.Quod deus aliquibus donet,vel aliquos vocet,hoc eſt ſine pœnitentia, quia de
hoc deum non pœnitet:ſecundũ illud , Triumphator Iſrael non parcet,nec pœnitudine flecte- *1.Reg.15.f.*
tur.& pſalmiſta: Iurauit dominus,& non pœnitebit eum.Si obiiciatur illud:Pœnitet me feciſſe *Pſ.109.a.*
hominem.Et illud,Loquar de gente,& de regno, vt ædificẽ & plantẽ illud.Si fecerit malũ corã *Gene.6.b.*
oculis meis,Pœnitentiã agã ſuper bonum quod locutus ſum vt facerẽ ei.Dicendum quod ſicut *Hie.18.b.*
deus dicitur iraſci,non propter hoc quod in eo ſit cõmotio iræ,ſed quia admodũ irati ſe habet
quantũ ad effectum punitionis:ita quandoque pœnitere dicitur,non quaſi in eo ſit pœnitentiæ
cõmutatio,ſed quia admodũ pœnitentis ſe habet , dum mutat quod fecerat.Si adducatur illud:
B Tollite ab illo talentũ,& date illi qui habet decem talẽta.vbi quod datũ erat auſertur . Multos *Mat.25.c*
etiã in gratiam ſuã recipit,quos rurſus expoliat,vt Iudam & ſimiles:ergo aliquando deũ pœni-
tet collati beneficii.Dicendũ quod ibi nõ eſt mutatio ex parte dei,ſed eſt mutatio hominis qui *Heb.12.d*
gratiam dei abiicit: ſecundũ illud , Contẽplantes ne quid deſit gratię dei. Simile eſt in ſole,qui
abſque ſui variatione diuerſimode operatur ſucceſsiue in oculis aliter & aliter diſpoſitis.Vnde
D.Aug.Oculis ægris odioſa eſt lux,quæ puris eſt amabilis.Poteſt etiam quod hic dicitur aliter
intelligi,vt dicamus quod dona dei quę dantur in baptiſmo,& vocatio qua baptizatus vocatur
ad gratiam,ſunt ſine pœnitentia hominis baptiſati:quod quidẽ hic inducitur , ne quis deſperet
de futura iudæorũ ſalute,propter hoc quod non videntur de peccato ſuo pœnitere.Si obiicia- *Act.2.f.*
tur id quod D.Petrus ait:Pœnitentiam agite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrũ: Dicendũ quod
duplex eſt pœnitentia,quædã interior,quæ dicitur virtus moralis:qua quis interius dolet de of- *Lib de pœ-*
fenſa,& talis pœnitentia exquiritur à baptiſato: quia vt D.Aug.In libro de pœniten.ait, Nemo *nitentia.*
ſuæ voluntatis arbiter conſtitutus poteſt nouã vitam inchoare , niſi veteris vitæ eum pœniteat
alioquin fictus ad baptiſmum accedit.Alia eſt pœnitẽtia ſacramentũ, quæ vltra diſplicentiã de
peccatis importat cõfeſsionem & ſatisfactionẽ,quæ à baptizato non exquiruntur:quia per gra-
tiam baptiſmalẽ liberatur homo non ſolũ à culpa,ſed etiã à tota pœna per virtutem paſsionis &
mortis,cui plene cõformatur,vt dictũ eſt.Vnde Apoſt.alibi,Per lauachrũ regenerationis & re- *Sup.6.d.*
nouationis ſpiritus ſancti,quẽ effudit in nos abũde.Si obiiciatur quod claues Eccl.&omnia alia *et 8.d.*
ſacramenta operantur in virtute paſsionis Chriſti : ergo etiam omnia alia ſacramenta liberant *ad Tit 3.b*
hominem à culpa & tota pœna.Ad hoc reſpondet Apoſt.In prædicta authoritate, dicẽs quod
paſsio chriſti operatur in baptiſmo per modum cuiuſdam generationis , quæ requirit vt homo
C priori vitæ totaliter moriatur,ad hoc vt nouam vitam accipiat.Et ideo tollitur in baptiſmo to-
tus reatus pœnæ , qui pertinet ad vetuſtatem prioris vitæ.Sed in aliis ſacramentis operatur vir-
tus paſsionis Chriſti per modum ſanationis,vt in pœnitentia. Sanatio autem non requirit vt o-
mnes infirmitatis reliquiæ auferantur,& eadem eſt ratio in aliis ſacramentis. Nec obſtat quod
illi qui baptiſabantur à D.Iohanne baptiſta,confitebantur peccata ſua:quia baptiſmus Iohãnis
erat baptiſmus pœnitentiæ : Quia accipiendo illum quodãmodo profitebãtur ſe pœnitentiam *Mat.3.b.*
accepturos pro peccatis:ideo conueniens erat vt confiterentur,vt ſecundum menſuram delicti
eis pœnitẽtia ſtatueretur. Sed baptiſmus Chriſti eſt baptiſmus omnium peccatorum , ita quod
non reſtat aliqua ſatisfactio pro peccatis præteritis,vt dictum eſt.

Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis deo,nunc autem miſericordiã conſecuti eſtis propter
incredulitatem illorum,ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam , vt &
ipſi miſericordiam conſequantur. *Tex.*

ADhibet hic poſtremam concluſionis confirmationem,à ſimili & à minori ad maius:ait,er-
go,dixi quod omnis Iſrael ſaluus fiet, licet nunc ſint inimici. *Sicut enim.*i.quemadmodum
vos.ſ.gentiles,*aliquando non credidiſtis,*iuxta illud:Eratis illo tempore ſine deo in hoc mũdo. *Nũc* *Ephe.2.c.*
autem miſericordiam conſecuti eſtis:& hoc *propter eorum incredulitatem.*quæ fuit occaſio veſtrę ſalutis,
vt dictum eſt.*Ita & iſti.*ſ.Iudæi *nunc.*ſ.tempore gratiæ , *non crediderunt in veſtram miſericordiam.* i.
in chriſtum:per quem vos miſericordiã conſecuti eſtis:iuxta illud, Secundum miſericordiã ſuã *ad Tit.3.b*

ſaluos nos fecit,vel non crediderunt quod in veſtram miſericordiã ceſsit, vt & ipſi miſericor- D
Eſa.14.b. diam cõſequantur,vt prædixit Eſa.Miſerebitur deus Iacob, Vel non crediderunt, vt per veſtri
emulationem peruenirent in veſtram miſericordiam.Ergo ſedes argumenti : Si id quod minus
videtur ineſſe, ineſt: & id quod magis:ſic deducendo, Si incredulitas iudæorũ quæ de ſe per-
nicioſa eſt, facta eſt vobis cõmoda puta medium occaſionale,vt euocaremini ab incredulitate,
(quę erat vobis tanquã natiua ſiue naturalis)ad fidem. Multo maioris virtutis mediũ erit veſtra
fides,quę de ſe eſt lux mũdi,vt iudæi ab incredulitate,quæ eis eſt accidẽtalis:quia primo credi-
derunt,reuocentur in ſuã tanq̃ natiuã fidẽ. Appellamus natiuã incredulitatẽ gẽtium, & natiuam
fidem iudęorũ,ea ſignificatione,qua Apoſt.Gẽtes natura oleaſtrũ,iudęos autẽ naturales ramos.

Conclusit enim Deus omnia in incredulitate,vt omnium misereatur.

HIc aſsignat rationem prædictæ ſimilitudinis:quia.ſ.deus voluit vt ſua miſericordia in om-
nibus reluceret:& hoc eſt quod dicit,*Conclusit enim deus*.i.concludi permiſit *omnia*. i. omne
Sap 17 d. hominum genus tam iudæos quam gentiles,*in incredulitate*,ſicut in quadã cathena erroris: iuxta
Sap.11. d. illud,Vna cathena tenebrarum omnes erant colligati,vt omnium miſereatur . ſecundum illud:
Miſereris omniũ domine . Quod intelligendum eſt vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorũ,
& non pro ſingulis generũ . Ideo autem vult deus omnes per ſuam miſericordiã ſaluari vt hu-
Ose.13.a militentur,& ſuam ſalutem non ſibi ſed deo aſcribant:ſecundum illud, Perditio tua ex te Iſrael,
tantum in me auxilium tuum . Si enim totus iudaicus populus de improuiſo lumen fidei ſuſce-
piſſet, anſam habuiſſet dicendi quod merito legis à ſe tandiu obſeruatæ promeruiſſet ſalutem,
quæ illi erat velut hæreditarium ius. Igitur vt omnes mortales in vniuerſum æquarentur, per-
Supra.3.c. miſsi ſunt in incredulitatẽ corruere. Simili modo & ratione totum humanũ genus reum con-
Gala.3.d. ſtituit,dicens:vt omne,inquit,os obſtruatur,& ſubditus fiat omnis mũdus deo.Et ad Gala.Cõ-
cluſit ſcriptura omnia ſub peccato,vt promiſsio Ieſu chriſti daretur credentibus . E

QVINTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

O altitudo diuitiarum ſapientia & ſcientia dei.

APoſt.in præcedentibus conatus eſt aſsignare rationem diuinorum iudiciorũ, cur tam gen-
tes quam iudæi poſt incredulitatẽ miſericordiam conſequuntur.In hac vero 5 . huius ca-
pitis parte ad hæc inueſtiganda inſufficienter ſe recognoſcens, exclamando diuinam excellen-
tiam admiratur.Quæ admiratio pulcherrima & optime appoſita eſt,non ſolum huic poſtremę
ſententiæ,verum & negocio totius prædeſtinationis & reprobationis, quod in hac tertia huius
epiſtolæ parte à calce,ſcilicet,octaui capitis,hucuſque pertractauit . Hac admiratione Apoſto.
ſignificare curauit ita ſe docuiſſe myſterium prædeſtinationis , reprobationis , vocationis gen-
tium,cæcitatis iudæorum, & finalis ſalutis ipſorum , vt nemo tamen arbitraretur ad ſupremam
cauſam materiam reſoluendo retuliſſe:cum ſit admiratione potius contegenda , quã nimia elo-
cutione adeunda. Et primo admiratur excellentiam diuinæ Sapientiæ ſecundũ ſe conſideratæ,
dicens:*O altitudo*,id eſt,profunditas & impenetrabilis abyſſus,prout puteus dicitur altus,& altũ
Eccle.7.d. mare.Vnde Sapiens:Alta profunditas,quis inueniet eam?Et Hiere . Solium gloriæ altitudinis à
Hie.17.b principio.Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria . Primo quantum ad rem cognitam,
inquantum deus ſeipſum cognoſcit. Secundo quantum ad modum cognoſcendi: quia per ſeip-
Eccle.23 c ſum ſe & omnia alia cognoſcit.Vnde pſalmiſta,proſpexit de cælo ſancto ſuo , dominus de cælo
Psa. 101 c in terram aſpexit.Tertio quantum ad certitudinem cognitionis,quia vt ſapiẽs dicit . Oculi do-
mini multo plus lucidiores ſuper ſolem. Secundo admiratur excellentiam diuinæ cognitionis,
Esa 33.b. quantum ad eius plenitudinem,cum dicit:*diuitiarum*.de quibus Eſa. Diuitiæ ſalutis ſapientia &
ſcientia. quæquidem plenitudo attenditur in tribus.Primo in multitudine cognitorum : quia.ſ.
Ioh. vlt.f. omnia nouit,iuxta illud: Domine tu omnia ſcis . & illud:In ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ
Collo.2.a. dei abſconditi.Secundo quantum ad facilitatem cognoſcendi : quia ſtatim omnia intuetur ſine
Heb.4.d. inquiſitione & difficultate,iuxta illud,Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Tertio quantum F
Iacob.1.a ad copiam cognitionis,quia eam omnibus communicat affluenter : Vnde D . Iacobus , Si quis
veſtrum indiget ſapientia,poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter. Tertio admiratur diuinã
excellentiam,quantum ad perfectionem,cum dicit:*Sapientia & ſcientia dei*. Habet enim ſapien-
Iob. 12.c. tiam de diuinis,& ſcientiam de rebus creatis.Vnde Iob:Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia.
Qui ſcit vniuerſa,nouit eam.

Tex. *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles viæ eius?*

HIc oſtendit excellentiam diuinæ ſapientiæ & ſcientiæ, per comparationem ad intellectum
noſtrum.Et primo quantum ad ſapientiam,ad quam pertinet iudicare & ordinare. Vnde
dicit, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius . Quia, ſcilicet homo non poteſt com-
prehendere rationes diuinorum iudiciorum,quæ in diuina ſapientia latent.Aduertendũ tamen
quod res dicitur bifariam comprehendi. Vno modo quando cognoſcitur quantum ſecundum
ſuam naturam cognoſcibilis eſt.Cum ergo deus ſit infinitæ ſubſtantiæ & eſſentiæ, infinito mo-
do cognoſcibilis eſt , atque adeo à ſe ſolo comprehenſibilis. Et quia quicquid eſt in ipſo , eſt
ſua ſimplicisſima eſſentia,hinc eſt quod quicquid habet eſt ſimpliciter incõprehẽſibile, quod
hic de eius iudiciis affirmat Apoſtolus . Alio modo dicitur res comprehenſibilis, eo quod ap-
prehenditur & tenetur. Tenet namque predam Vertagus, licet non totam ambiat beſtio-
lam. Hoc pacto beati comprehendunt Deum, comprehenſione illa qua terminatur ſpes:
iuxta

A iuxta illud,Sic currite,vt comprehendatis. Sed illa comprehensio non vetat quin deus sit sim- 1.Co. 9.d.
pliciter incomprehensibilis, eiusque pariter iudicia. Vnde Iob: forsitan vestigia Dei compre- Iob.11.b.
hendes,& omnipotẽtem vsque ad perfectum reperies.& psalmista: Iudicia tua Abyssus multa. Psal. 35.b
Secundo quantum ad scientiam,per quam in rebus operatur:vnde subdit,*& inuestigabiles*.i.non
perfecte ab homine vestigabiles,*via eius*,id est,processus eius, quo in creaturis operatur. Vere
enim dicũtur & sunt viæ eius inuestigabiles.i. inperscruptabiles:siue ad rationes iudicij id refe-
ras,siue ad rationes externarum rerum,quæ à deo prodeunt. Et quanuis inuestigo à quo inue-
stigabilis deducitur,affirmatoria vox sit: hic tamen negatiue accipitur, id est,non vestigabiles:
eo enim quod dixit incomprehensibilia negatiue,palam est etiam negatiue dixisse inuestigabi-
les.Et quanuis ipse creaturæ sint homini notæ, tamen modi quibus deus in creaturis operatur,
ab homine comprehendi non possunt. Vnde psal.In mari via tua, & in aquis multis vestigia Psa.76.d
tua non cognoscentur.Et Iob,Per quam viam spargitur lux. Iob.38.c.

Quis enim cognouit sensum domini?aut quis cõsiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi,& retribuetur ei?

COnfirmat hic quę dixit de incomprehensibilitate iudiciorum dei,& inuestigabilitate via-
rum eius:& ad hoc inducit duas authoritates,quarum prior est Esaię, cuius litera secundũ Esa.40.d
nostram translationem habet:Quis adiuuit spiritũ domini,aut consiliarius eius fuit?Sed Apost.
more suo recitat secundũ translationẽ septuaginta:Quis cognouit sensum domini,aut quis con-
siliarius eius fuit?quę idem sonat:Qui enim consiliũ ab alio petit,adiuuari ab alio eius prudẽtia
petit,& mentem suam ei manifestat & patefacit.Quapropter idem est ab alio tuum iuuari spiri-
tum,& tuũ ab eo cognosci sensum.& ideo cũ dicit, *aut quis consiliarius eius fuit*,est prioris inter-
rogationis expositio.Alia authoritas est Iob in persona dei loquentis: Quis ante dedit mihi,vt Iob.41.a.
reddam ei? loco cuius hic dicitur aut quis prior dedit illi & retribuetur ei?in his autẽ verbis &
sequentibus Apost. facit tria: Primo ponit excellentiam diuinę sapientię per cõparationem ad
B intellectum nostrum,dicens:Assertum est quod incomprehensibilia sunt iudicia dei &c. Quis
enim cognouit sensum.i.intellectũ domini, per quẽ iudicat & operando procedit.q.d. nullus,
nisi eo reuelante. Vnde Sap. Sensum tuũ quis scire poterit,nisi tu dederis sapientiã, & miseris Sap. 9.d.
spiritum sanctũ tuũ de altissimis.Et Apost.Quæ sunt dei,nemo nouit nisi spiritus dei:nobis au- 1.Cor.2.a.
tem reuelauit deus spiritum suũ. Secundo ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ, prout in se
habet altitudinẽ,quę est supremi principij,ad quod duo pertinent. Primo quod nõ sit ab alio.
Secundo quod omnia alia sint ab eo. Quod autẽ diuina sapientia non pendeat ab altiori prin-
cipio,ostendit dupliciter:Primo per hoc quod non est instructa alieno consilio.vnde dicit, aut
quis consiliarius eius fuit.q.d.nullus.Ille enim consilio indiget,qui non plene cognoscit quali-
ter sit agendum.Quod deo,qui omnia simplici intuitu videt,penetrat & iudicat,non conuenit.
Vnde Iob:Cui dedisti consilium,forsitan ei qui non habet sapientiã. & Hieremias: Quis affuit Iob.26.a.
in consilio domini. Secundo per hoc quod non est adiuta alieno dono: vnde subdit, *aut quis* Hie.23.d.
*prior dedit illi,& retribuetur ei?*quasi prius danti.q.d.nullus. Non enim potest homo dare deo nisi 1.Para.
quæ accipit ab eo:iuxta illud, Tua domine sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, dedi- vlt.d.
mus tibi.Et Iob:Porro si iuste egeris,quid donabis ei,aut quid de manu tua accipiet? Iob.35.b.

Quoniam ex ipso,& per ipsum,& in ipso sunt omnia. Tex.

HIc ostendit altitudinem dei esse primi principij, eo quod ab ipso sunt omnia.Et primo o-
stendit eius causalitatẽ dicens: Recte dixi quod nullus prior dedit illi, quia ex ipso,& per
ipsum,& in ipso,sunt omnia.& ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. In his verbis est elegã-
tissima non solũ clausulę pręcedẽtis cõprehensio, verũ etiam peroratio totius causæ de fide,de
gratia christi,de virtute euangelij:de quibus à principio statũ epistole cõstituere proposuit, in
illis propositam nobis esse nostram salutem,hanc veritatem sic concludit,vt postrema sententia
sit deum esse optimum authorem,tam naturalium bonorũ quã super naturaliũ, eundẽque absq;
C vlla dependentia:cuiussuis alius generis causę quę sit illi vel materia,vel exemplar, vel minister,
vel adiutoriũ in ipsa rerũ creatione.Ad designandũ autẽ causalitatẽ vtitur tribus propositioni-
bus quæ sunt ex,per,& in.¶ Hæc prępositio(ex)denotat principiũ motus,quod potest esse tri-
plex.Primũ est agens.Secundũ est ipsa materia.Tertiũ est priuatio, à qua incipit motus. Dici-
mus enim cultellũ fieri ex fabro,ex ferro,&ex nõ cultello. Vniuersitas autẽ creaturarũ nõ est fa-
cta ex præexistenti materia:& ideo hoc in loco hæc præpositio,ex, non dicit causam materialẽ:
non enim omnia creata facta sunt ex aliquo, sed dicũtur esse ex opposito.s.ex nihilo: quia nihil
erant antequam crearentur. Vnde Sap.Ex nihilo nati sumus. Aduertendũ tamẽ quod hæc præ-
positio,de,easdem causas seu principia designare videtur: hoc tamen superaddit quod semper Sap.2.a.
denominat consubstantialem:dicimus enim cultellum esse de ferro,nõ autem de artifice. Cum
igitur filius in diuinis procedat à patre,vt ei consubstãtialis:dicimus filiũ esse de patre. Creatu-
rę vero non procedũt à deo tanquam ei consubstantiales, vnde nõn dicuntur esse de ipso deo,
sed ex ipso. ¶ Hec autem præpositio, per, designat causam operationis. Verum quia operatio
est medium inter faciens & factum, hæc præpositio potest dupliciter causam operationis de-
signare: vno modo secundum quod operatio exit ab operante. Hoc autẽ aliquando est forma
accidentalis, prout dicimus quod ignis calefacit per calorem. Aliquando vero est aliquod su-
perius agens, vt cum dicimus quod homo generat per virtutem solis, vel potius Dei. Sic igi-
tur omnia dicuntur dupliciter per ipsum: vno modo sicut per primum agens, cuius virtute o-

Prou.8.b. mnia alia agunt. Vnde Salomon:Per me reges regnant. Alio modo inquantum eius ſapientia, D
Prou.3.c. quæ eſt eius eſſentia,& per quam Deus omnia fecit. ſecundum illud, Dominus ſapientia funda-
uit terram. Alio vero modo hæc præpoſitio (per)deſignat cauſam operationis,non quidē pro-
ut exit ab operante,ſed ſecundū quod terminatur ad opera,prout dicimus quod faber facit cul-
tellum per martellum:quod non eſt ſic intelligendum,quod martellus ſic cum fabro operetur,
ſicut in prioribus intelligebatur.Sed quia cultell' fit ex operatione fabri per martellū.Et ideo
dicitur quod hęc prępoſitio(per)quādoq; deſignat authoritatē, prout dicimus quod Bayliuus
operatur per regē.i. per regis authoritatē.quandoq; vero deſignat inſtrumentū,vt cū dicimus
quod rex operatur per conſiliarios tanquam miniſtros & inſtrumenta: Deus autem operatur
per ſuam ſimplicisſimam eſſentiam,quæ eſt virtus infinita atque etiam exemplar,in quo omnes
rationes lucent,ac Ideę rerum vniuerſarum. Et ideo excludit alienam authoritatem, ac omne
genus iuuaminis & inſtrumenti in prima rerum conditione. Nam poſt rerum creationem in
Iohan.1.a diſpoſitione & gubernatione Deum vſum fuiſſe miniſtris nihil prohibet. Et ſecundum hunc
modum omnia dicuntur per ipſum facta. Cum autem dicimus omnia facta eſſe à patre per fi-
lium,non eſt intelligendum quod pater habeat à filio hoc quod facit res, ſed potius quia vir-
Ioh.5.c. tutem faciendi filius accipit à patre, non tamen inſtrumentalem aut diminutam, ſed principa-
lem & æqualem, ac eandem. vnde dicebat Chriſtus: Quæcunque pater facit, hæc ſimiliter &
filius facit vnde licet omnia ſint facta à patre per filium, non tamen filius eſt inſtrumenum vel
miniſter patris.¶ Hęc præpoſitio,(in)triplicem habitudinē cauſæ deſignare poteſt. Vno modo
deſignat cauſam materialem,vt cum dicimus animam eſſe in corpore,& formam in materia: &
ſic non intelligitur quod omnia ſint in Deo,quia ipſe non eſt cauſa materialis rerum. Alio mo-
Pſa.94.a do deſignat habitudinem cauſæ efficientis,in cuius poteſtate eſt effectus ſuos diſponere. Et ſe-
Act.17.f. cundum hoc omnia dicuntur in ipſo deo, ſecundum quod omnia in eius poteſtate & diſpo-
Prou 16.a ſitione cōſiſtunt:iuxta illud,in manu eius ſunt omnes fines terræ.& illud:In ipſo viuimus,moue-
Collo.1.c. mur, & ſumus. Tertio & potiſsime deſignat habitudinem cauſæ finalis:quia in ipſum referūtur E
omnia quę ab ipſo fiunt. Vnde Salomon: vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus.
Et ſic omnia dicuntur eſſe in deo,ſicut in bonitate conſeruante. Vnde & Apoſt. Omnia in ipſo
conſtant. Quod autem dicit omnia eſt abſolute accipiendum, pro omnibus quę habent verū
eſſe. Nam peccata quę non habent verū eſſe,inquantū peccata ſunt & pro formali,nihil ſunt ſe-
cundum D.Aug. Ideo non ſunt in ipſo. Quicquid tamē entitatis eſt in actu peccati,eſt à deo. Sic
igitur ſecundū præmiſſa omnia ſunt ex ipſo.ſ.deo,prout ex prima operatrice potentia. Omnia
ſunt per ipſum, inquantum omnia facit per ſuam ſapientiam. Omnia ſunt in ipſo, ſicut in bo-
nitate conſeruante. Hęc autem tria, ſcilicet, potentia,ſapientia,& bonitas,communia ſunt tri-
bus perſonis. Vnde hoc quod dicitur ex ipſo,per ipſum,& in ipſo, poteſt attribui cuilibet triū
perſonarum. Quia tamen potentia, quæ habet rationem principij appropriatur patri, qui eſt
principiū totius diuinitatis: Et Sapientia filio,qui procedit vt verbum,quod nihil aliud eſt quā
ſapientia genita. Bonitas vero appropriatur ſpiritui ſancto,qui procedit vt amor, cuius obie-
ctum eſt bonitas Ideo appropriando dicere poſſumus, Ex ipſo,ſcilicet, patre:per ipſum, ſcili-
Tex. cet,filium:in ipſo,ſcilicet,ſpiritu ſancto ſunt omnia.

Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

HIc oſtendit dei dignitatem,quæ conſiſtit in his quæ præmiſſa ſunt. Nam eo quod ex ipſo,
Mala.1.b per ipſum,& in ipſo,ſunt omnia,debetur ei honor,reuerentia,& ſubiectio à creatura. Vn-
Phil.2.b. de per Malachiam dominus: Si ego pater,vbi honor meus? Prout chriſto ratione redemptionis
1.Cor.4.b debetur genu flexio. Vnde Apoſt. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. Ex eo vero quod de'
Eſa.42.b non accepit ab alio nec conſilium,nec donum,debetur ei gloria. Illi enim proprie debetur glo-
ria,qui de ſe habet quicquid habet. Vnde per contrarium ait Apoſt. Si accepiſti,quid gloriaris,
quaſi non acceperis. Ideo deus per Eſa. Gloriam meam alteri non dabo. Vltimo ponit eius æ- F
ternitatem cum dicit: *In ſecula ſeculorum*. Seculum accipi ſolet pro curriculo centum annorum,
quo plurimum tempore durare poteſt longiſsima vita hominis. Accipitur nihilominus pro
toto tempore huius mortalis vitæ. Ita enim diſtinguimus inter hoc ſeculum,& futurum. æter-
nitas vero non dicitur proprie ſeculum, quia ibi non eſt ſucceſsio neque reuolutio, ſed eſt
perpetua vnaque & inuariata duratio. Dicitur autem ſeculum ſeculorum, id eſt, duratio, quæ
eminenti virtute continet omnia ſecula,& durationes incorruptibilium rerum, quæ continent
ſecula corruptibilium rerum. Et præcipue ipſa Dei æternitas poteſt dici ſeculum ſeculorum
pluraliter,licet ſit vna & ſimplex duratio, propter multitudinem & multiplicitatem contento-
rum,vt ſit ſenſus in ſecula contentiua ſeculorum. Addit autem ad confirmationem, *Amen*, quæ
Mat.6.a. eſt dictio Hebraica,aliquando ſignificans idem quod ita eſt,vt cum dicitur: Amen dico vobis.
Pſa.105.c Aliquando idem quod ita fiat,ibi dicet omnis populus amen. Amen,id eſt,fiat fiat. Et vtroque
modo hic apte accipi poteſt. Nam & ita eſt quod deo eſt honor,& gloria perpetua. Et idem ſo-
lemus illi precari, vt ſit nomen domini benedictum in ſecula. Sicut & vbi Apoſto. ait: Ipſi ho-
nor & gloria,ſubintelligi poteſt & verbum eſt,vel ſit,& verbum detur,ſeu habeatur.

EPITOME DVODECIMI CAPITIS.

EXpedita neceſsitate, virtute, & origine gratię Dei, Apoſtolus in quinque ſequentibus capi-
tulis docet rectum vſum gratię, ſiue iuſticię Dei, quę doctrina pertinet ad inſtructionem
moralem.

A moralem. ¶ Et primo docet vsum gratiæ inducendo ad perfectionem vitæ in generali, quo modo, scilicet quis debet se exhibere sanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter donis Dei homo debeat vti. ¶ Secundo ibi. *Sicut enim, &c.* Assignat rationem desumptam ex similitudine corporis mystici ad corpus naturale, tam quo ad vnitatem ipsius, quàm quo ad pluralitatem membrorum, ac officiorum diuersitatem, secundum quam ponit differentiam gratuitarum Dei donationum, particularium, & communium, quarum vsum docet, & maxime charitatis, quo modo quis se debeat habere in ordine ad proximum, Deum ac seipsum. ¶ Tertio ibi: *Benedicite persequentibus vos, &c.* ostendit quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiam quis debeat inimicis, & hoc prosequens persuadet excludere impedimenta concordiæ & beneficentiæ. Demum adducit fructum & effectum charitatis erga inimicos, & concludit quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, non debemus trahi neque vinci vt eis malum reddamus, sed potius malum in bonum vincamus.

EXPOSITIO LITERALIS DVODECIMI CAPITIS.

O*bsecro itaque*, id est, per sacra præcor, *vos fratres*, quia fraterna charitas hoc exigit, *per mise-
ricordiam Dei*, per quam saluati estis, vel authoritate Apostolatus mei per Dei misericor- Ad Ti. 3. b.
diam mihi commissi, *vt exhibeatis*, non tantum mentes, sed etiam *corpora vestra hostiam*, in mor- 1. Cor. 7. f.
tificationem carnalium desideriorum, vel vt exponatis passioni & morti propter Christum,
prout ipse tradidit suum. *sanctam*, id est, mundatam per pœnitentiam & deuotionem, qua cor- Ephe. 5. a.
pus nostrum Dei seruituti mancipatur. *viuentem* per fidem & charitatis opera. *Deo placentem*, per
intentionis rectitudinem quæ plurimum Deo placet *rationabile*, id est, discretum ordinatum & Collo. vlt. a
honestum sit *Obsequium vestrum*. *& nolite conformari huic seculo*, id est, cauete vos conformare re- 1. Cor. 14. f
bus instabilibus, quæ temporaliter & successiue transeunt. *sed reformamini*, id est, reformamini Leui. 26. b
in exterioribus actibus, *in nouitate sensus*, id est, intellectus *vestri vt probetis*, id est, experimento Mat. 9.
B cognoscatis, *quæ sit voluntas Dei*, qua, scilicet vult sanctificationem vestram, & vos saluos fie- Iacob. 1. b.
ri. *bona*, qua vult & suis præceptis inducit ad bonum honestum. *& beneplacens*, quia bene pla- 1. Thess. 4. a.
cet Deo nos velle bonum honestum. *& perfecta* qua nos vult perfectos esse, prout ipse perfe- 1. Tim. 2. a
ctus est. *Dico enim*, id est, mando *per gratiam*, scilicet Apostolatus, *quæ data est mihi*, scilicet inter
gentes, *omnibus qui sunt inter vos non plus sapere quàm oportet sapere*, id est, nullus de suo sensu, aut Ephe. 3. a.
sapientia confidens, præsumat supra suam mensuram, nec ambulet in magnis & mirabilibus Eccle. 7.
super se. Sed mando vobis, *sapere ad sobrietatem*, id est, secundum mensuram. & hoc dico *vni-* Psa. 130. a
cuique sicut Deus diuisit, id est, distribuit *mensuram fidei*, id est, donorum suorum, quæ ordinan- 1. Cor. 12. b
tur ad fidei ædificationem.

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

S*icut enim in vno corpore*, scilicet naturali: *multa membra habemus, omnia autem membra non eundem
actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra.* per di-
uersa dona spiritus sancti, per charitatem Deo vniti & copulati inuicem seruiendo: *habentes do-
nationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes*: vnusquisque enim proprium donum habet 1. Cor. 7. b
à Deo, vnus quidem sic, alius sic. *Siue prophetiam*, id est, apparitionem, siue visionem eorum
quæ sunt procul, id est, futurorum, siue præsentium occultorum ex diuina reuelatione, quam ha-
bentes vtantur ea. *secundum rationem*, id est, mensuram, *fidei, siue ministerium in ministrando*, id est,
si quis accepit gratiam vel officium ministerij, puta episcopatus, presbyterij, aut rectoris, qui
vocantur Dei ministri. *Siue qui docet in doctrina*, id est, qui habet officium & gratiam docendi, vta-
C tur studiose & fideliter docendo. *Qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhor-
tandi, vtatur illa, *in exhortando*. *Qui tribuit*, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exe-
quatur *in simplicitate*, dando eleemosynas, vt nihil mali intendat. *Qui præest*, id est, qui est in præ-
lationis officio constitutus, vtatur officio illo, *in solicitudine*, id est, diligenter. *Qui miseretur*, id 2. Cor. 11. f
est, qui habet facultatem & effectum miserendi, exequatur *in hilaritate*, non ex tristicia aut ne- 2. Cor. 9. b
cessitate. *Dilectio sine simulatione*, id est, fictione aut ex sola exteriori apparētia, verbo, vel lingua, 1. Ioh. 3. e
sed interiori cordis affectu, & efficatia operis. *odientes malum*, scilicet proximi, *& adhærentes bo-
no* virtutis aliorum. *Charitatem fraternitatis diligentes, honore inuicem præuenientes*, id est, non despi-
cientes eos quasi inferiores, sed tanquàm superiores in donis & gratia ac beneficiis honorem
& reuerentiam exhibentes. *Solicitudine non pigri*, scilicet sitis ad seruiendum Deo. *Spiritu feruen-* Deut. 6. a.
tes, in charitate, *domino seruientes* cultu latriæ, *Spe gaudentes*, propter bonum speratum iucunde
Deo seruientes. *in tribulatione patientes*, id est, tribulationes propter Deum patienter sustinea-
tis, & vt patienter ferre eas possitis, sitis *orationi instantes*, scilicet continue & absque inter- Supra. 1 b.
missione pro loco & tempore, *necessitatibus sanctorum communicantes*, bona vestra temporalia
corporalia & spiritualia, *hospitalitatem sectantes*, peregrinos in domum recipiendo, & eis ne-
cessaria ministrando.

TERTIA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Mat.5.g. *Benedicite persequentibus vos*,id est,bona persequentium vos annunciate, & eis optate. *Bene-* D
dicite & nolite maledicere,id est,malefacere aut mala imprecari. *Gaudere*,id est,lętamini, *cum*
gaudentibus eis congratulando,*flere cum flentibus*,id est,compatimini afflictis & tristibus eos
1.Cor.1.b. consolando. *Idipsum inuicem sentientes*,id est,vno sensu in eandē sententiam conuenlete. *non* si-
tis in corde vestro, *alta sapientes, vt*,scilicet inordinate vestram excellentiam appetatis. *sed* si-
tis *humilibus consentientes*, id est, humilium imitatores. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*,id est,
ne prudentiam vestram apud vos solum excerceatis, vel solos prudentes arbitremini alios
despiciendo.*nulli malum pro malo reddentes*, affectu odij vel vindictæ. *Prouidentes bona non tantum*
Mat.5.b. *coram Deo*,id est,occulte, *sed*,ne oriatur scandalum & exemplum boni detur, *etiam coram omnibus*
Heb.vlt.a *hominibus*, vt videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. *Si fieri po-*
test quod in vobis est,id est,inquātū in vobis est,*cum omnibus hominibus,amicis & inimicis pacem ha-*
bentes.Non vosmetipsos defendentes charissimi, actū odij, vel vindictæ repercutientes vel reiniu-
riantes: *Sed date locum iræ* eorum, eos illius iudicio qui sibi vindictam reseruauit, remittendo.
Deut 32.e *scriptum est enim,mihi vindictam & ego retribuam dicit dominus*.& non solum non debetis dare lo-
cum iræ, *Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum: si sitit potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis*
congeres super caput eius,id est,amorem charitatis vel pœnitentiæ super mentem eius congrega-
bis, & ad te diligēdum prouocabis. *Noli vinci à malo*,scilicet eius qui te persequitur, vt etiam
tu persequaris eum. *Sed vince*, patiendo *in bono*,id est,in bonum illius, & benefaciendo, *ma-*
lum persecutionis.

COMMENTVM DVODECIMI CAPITIS.

Tex. *Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra* E
hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

IN hoc 12,capite Aposto.inchoando rectum vsum gratiæ, præponit mo-
nitionem moralem, in generali docendo vsum gratiæ quantum ad hoc
quod homo sit perfectus in sanctitate, quam seruare debet, quo ad cor-
pus, & quo ad animam. & primo ad euitandum incompręhensibilia iudi-
cia Dei, hortatur eam seruare quo ad corpus dicens: *Obsecro, &c.* Vtitur
autem obsecratione propter tria. Primo ad ostendendum suam humilita-
Prou.18.d tem. Vnde Salomon: Cum obsecrationibus loquitur pauper, qui, scili-
cet de sua abundantia non confidit. & ideo non ex eo quod suum est, sed
ex eo quod Dei est, conatur homines inducere ad bonum. Nam obsecrare est per sacra orare.
Ad philemo.b. Secundo vt magis amore moueat rogando, quàm timore authoritatiue imperādo. Vnde Apo-
sto. Multam fiduciam habens in Christo Iesu imperando tibi, quod ad rem pertinet pro-
pter charitatem magis obsecro. Tertio propter reuerentiam Romanorum, quibus scribebat.
1.Tim.5.a Vnde alibi: Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. Alio etiam modo inducit ex
Ad Ti.3.b parte Dei dicens: Per misericordiam Dei, per quam saluati estis: secundum illud, Secundum
misericordiam suam saluos nos fecit. Et ideo ex consideratione diuinæ misericordiæ debe-
mus facere quod monemur, iuxta illud: Nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego
tui misertus sum. Deinde ponit admonitionem, dicens: *Vt exhibeatis corpora vestra hostiam, &c.*
10. de ciui. Ad cuius intelligentiam aduertendum est quod prout D. August. dicit exterius sacrificiū quod
Deo offertur, est signum inuisibilis sacrificij, quo quis se & sua in dei obsequium exhibet. Ha-
bet autem homo triplex bonum à Deo, quod debet exhibere deo. Primo quidem bonum ani- F
Psal.50.d mæ quod exhibet deo per deuotionem & contritionem: secundum illud, Sacrificium deo spi-
ritus contribulatus. Secundo habet homo exteriora bona, quæ exhibet deo per eleemosyna-
Heb.vlt.e rum largitionem. Vnde Aposto. Beneficientiæ & communionis nolite obliuisci. talibus enim
hostiis promeretur deus. Tertio habet homo bonum proprij corporis, & quantum ad hoc di-
cit, vt exhibeatis corpora vestra tanquam spiritualem hostiam. Dicebatur hostia animal im-
molatum deo pro victoria hostium, vel pro securitate ab hostibus: vel quia ad ostium taberna-
culi immolabatur. Exhibet autem homo corpus suum vt hostiam tripliciter, Vno modo quan-
Ephe.5.a. do homo corpus suum exhibet passioni & morti propter deum, prout Christus tradidit seip-
sum oblationem & hostiam deo. Secundo per hoc quod homo corpus suum ieiuniis & vigi-
liis macerat ad seruiendum deo: Secundum illud, castigo corpus meum, &c. Tertio per hoc
quod homo exhibet corpus suum ad opera iusticiæ & diuini cultus exequenda: Vnde supra,
Exhibete membra vestra seruire iusticiæ in sanctificationem. Est etiam considerandum quod
quando hostia deo immolabatur, quatuor debebant in ea obseruari. Primo quod oblatio de-
bebat esse integra & incorrupta, alias offerens erat maledictus: iuxta illud, Maledictus dolo-
Mala.1.d sus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile domino. & propter hoc
dicit *viuentem*, vt, scilicet hostia nostri corporis, quam deo offerimus, sit viua per fidem forma-
Gal.2.d. tam charitate. Vnde Aposto. Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij dei. Et est aduertendū
quod naturalis hostia, quæ prius viua erat, occidebatur vt immolaretur: ad ostendendū quod
adhuc

A adhuc mors regnabat in homine, regnante peccato, vt supra dictum est. Sed hæc hostia spiri- *Supra 5 b*
talis semper viuit, & in vita proficit: secundum illud, Ego veni, vt vitam habeant, & abun- *Ioh. 10. b.*
dantius habeant: quia iam peccatum ablatum est per Christum. Nisi dicamus quod hostia cor-
poris nostri, viuit quidem deo per iusticiam fidei, sed mortificatur cōcupiscentiis carnis, prout
monet Aposto. Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Secundo hostia deo obla- *Collo. 3 a.*
ta in ipsa immolatione sanctificabatur: scriptum enim erat in lege, Omnis homo qui accesse- *Leui. 22. a*
rit de stirpe sua ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est
immunditia, peribit coram domino. & ideo subdit: *Sanctam*, scilicet per deuotionem, qua cor-
pus humanum dei seruitio mancipatur. Quia præceptum erat: Sanctificamini & estote sancti: *Leui. 20. b*
quia ego dominus deus vester. Proprie autem sanctitas dicitur per respectum ad deum, inquan
tum homo seruat ea quæ iusta sunt quo ad deum. Tertio quantum ad ipsam sacrificij consum-
ptionem dicebatur sacrificium suaue & acceptū domino, secundum illud: Oblata omnia ado- *Leuit. 1. b.*
leuit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum domino. Ideo dicit hic deo
placentem, scilicet per rectitudinem intentionis. Vnde Psalmista: Vt placeam deo in lumine vi- *Psal. 55. b*
uentium. Quarto in ipsa sacrificij præparatione apponebatur sal: quia scriptum erat: Quidquid
obtuleris sacrificij sale condies. Sal autem discretionem sapientiæ significat: iuxta illud, in sa- *Leuit. 2. d.*
pientia ambulate ad eos qui foris sunt: sermo vester semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic *Collo. 4. a*
subiungit *rationabile obsequium vestrum*, id est, cum discretione corpora vestra deo exhibeatis
hostiam, vel per martyrium, vel per abstinentiam, vel per quodcunque opus iusticiæ. ac si di-
ceret: Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Vnde Psal. Honor regis iudiciū, *1. Co. 14. g*
scilicet discretionis diligit. Aliter enim se habet iustus ad interiores actus, quibus deo deser- *Ps. 98. a.*
uitur, & aliter ad exteriores. Nam bonum & iusticia hominis principaliter in interioribus acti-
bus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit. Vnde Christus: regnum dei intra vos est. *Luc. 17. e.*
B Non autem principaliter consistit in actibus exterioribus, non enim est regnum dei esca & po- *Infra. 14. c.*
tus. & idcirco actus interiores se habent per modum finis, qui secundum se quæritur: Exterio-
res vero actus per quos corpora deo exhibentur, sicut ea quæ sunt ad finem. In eo autem quod
quæritur tanquàm finis, nulla mensura adhibetur, sed quanto maius fuerit, tanto melius se ha-
bet. In eo vero quod quæritur ad finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad fi-
nem: sicut medicus sanitatem facit tantum quantum potest. Medicinam vero non tantum dat
quantum potest, sed quantum videt expedire ad sanitatem consequendam. Similiter homo in
fide, spe, & charitate, nullam mensuram debet adhibere, sed quanto plus credit, sperat & dili-
git, tanto melior est propter quod dicitur: Diliges dominum ex toto corde tuo, &c. Sed in acti- *Mat. 22. d*
bus exterioribus adhibenda est discretionis mensura per comparationem ad charitatem. Vn-
de D. Hiero. dicit: Nonne carnalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium vel vigilias præfert
sensus integritati, vt propter psalmorum decantationem amētiæ vel tristiciæ quis notā incurrat.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. *Tex.*

HIc ostendit qualiter se exhibere debeat homo quantum ad animam. Et facit tria: primo
prohibet seculi conformitatem, dicens: *Nolite conformari huic seculo*, id est, rebus quæ tem-
poraliter transeunt. Nam seculum præsens est quædam mensura eorum quæ temporaliter la-
buntur. Rebus autem corporalibus homo conformatur per affectum, amore eis inhærendo:
iuxta illud, facti sunt abhominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ideo D. Iacobus dicebat: Reli- *Ose. 9. c.*
gio munda & immaculata, est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Huic seculo confor- *Iacob. 1. d.*
matur qui vitam seculariter viuentium immittatur. vnde Aposto. Testificor in domino, vt iam *Ephe. 4. d.*
amplius non ambuletis, sicut & Gentes ambulant. Secundo Aposto. Iubet interiorem reforma-
C tionem, dicens: *Sed reformamini in nouitate sensus vestri.* Sensus hominis hic dicitur ratio, secun-
dum quod per eam homo iudicat de agendis. Hunc autem sensum habuit homo in sua crea-
tione vigentem & integrum. Vnde Sap. Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala osten-
dit illis. Sed per peccatum hic sensus est corruptus, & quasi inueteratus. vnde Baruch: Inuete- *Eccle. 17. a.*
rasti in terra aliena: & per consequens pulchritudinem & decorem amisit. Vnde Hiere. Egres- *Baruch. 3. b.*
sus est à filia Syon omnis decor. Monet ergo Aposto. vt reformemur, id est, iterato formam & *Thren. 1. b*
decorem mentis assumamus, quem nostra mens habuit per gratiam spiritus sancti, ad quam par
ticipandam homo studium adhibere debet, ita, scilicet vt qui eandem nondum perceperunt, re
cipiant, & in ea proficiant. Ideo Aposto. Renouamini spiritu mentis vestræ. & Psalmista: Re- *Eph. 4. f.*
nouabitur vt aquila iuuentus mea. Vel aliter renouamini, scilicet in actibus exterioribus: in no- *Ps. 102. a.*
uitate sensus vestri, id est, in nouitate gratiæ, quam percepistis. Tertio assignat rationem ad-
monitionis dicens: *Vt probetis quæ sit voluntas Dei.* Circa quod considerandum est quod sicut ho-
mo qui habet gustum infectum, non habet rectum iudicium de saporibus, sed ea quæ sunt sua-
uia, interdum abhominatur: ea vero quæ sunt abhominabilia, appetit. Qui autem habet gustum
sanum, rectum iudicium habet de saporibus: Ita homo qui habet affectum corruptum, con-
formatum rebus secularibus, non habet rectum iudicium de bono: sed ille qui habet affectum
sanum sensu eius innouato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo dicit: Nolite cō-
formari huic seculo. Sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis, id est, experimen-

1. Thessa. 4.a. to cognoscatis, quæ sit voluntas Dei, qua scilicet, vult vos esse saluos & sanctos: iuxta illud, Hęc D
est voluntas Dei sanctificatio vestra. Tripliciter describit hic Dei voluntatem: Primo vocat
eam bonam, qua vult nos velle bonum honestum, & ad hoc suis præceptis nos inducit. Vn-
Micheas 6.b. de Micheas: Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Secundo de-
scribit eam beneplacentem, inquantum, scilicet disposito est delectabile id quod Deus vult nos
Psal. 18. c. velle. Vnde Psal. Iusticiæ domini rectę lætificantes corda. Tertio describit eam perfectam,
Mat. 5. g. Gen. 17. a. quasi coniungentem nos fini: secundum illud, Estote perfecti sicut pater vester cœlestis per-
fectus est. & illud: Ambula coram me & esto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei volunta-
tem, qui non conformantur huic seculo: sed reformantur in nouitate sensus sui. Illi autem qui
in vetustate permanent, huic seculo conformati indicant voluntatem Dei non esse bonam, sed
Eccle. 6. grauem, amaram, & mutilem. Vnde Sap. Quam aspera est sapientia indoctis hominibus.

Tex. *Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos. Non plus sapere, quàm oportet sapere. Sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.*

DOcet hic qualiter Dei donis homo vti debeat. Et primo in generali quo ad dona quæ
non sunt omnibus communia, quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Pri-
mo cum moderatione ac humilitate exprimit suam authoritatem, dicens: *Dico enim, &c.* q. d.
Monui vt reformemini in nouitate sensus vestri, quod quidem facere debetis, dico enim, id
Gal. 2. b. est, mando per gratiam Apostolatus quę data est mihi, prout alibi dicit: Cum cognouissent gra-
Ephe. 3. b. tiam quæ data est mihi inter gentes, & alio in loco: Mihi autem sanctorum minimo data hæc,
&c. Omnibus qui sunt inter vos, id est, omnibus qui inter vos conuersantur fideles conuersi,
siue Iudæi sint aut Gentiles, natiui siue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando vtile
est & necessarium, scilicet non plus sapere quàm oportet sapere, id est, nullus præsumat de sen-
su aut de sapientia sua, confidens supra mensuram suam. Vnde Sap. Non plus sapias quàm ne-
Eccle. 7. c. Psa. 130. a cesse est. & Psal. Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Secundo hortatur E
ad id quod est moderatum & medium, dicens: *Sed sapere ad sobrietatem*, id est, mando vobis vt
secundum mensuram sapiatis, id est, secundum gratiam vobis datam. Sobrietas enim mensu-
ram importat, quamuis proprie dicatur circa potum vini: potest tamen accipi secundum
quamlibet materiam, in qua homo debitam debet seruare mensuram. Sic accepit Aposto. cum
dixit: Sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc seculo. Tertio docet secundum quid accipienda
Ad ti. 2. c. est mensura medij, dicens: Et hoc inquam sicut Deus vnicuique diuisit, id est, distribuit
mensuram fidei, id est, mensuram donorum suorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem:
1. Cor 12. a iuxta illud, Vnicuique data est manifestatio spiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiusmodi
dona non eadem omnibus, sed diuersa diuersis: secundum illud, Diuisiones gratiarum sunt.
1. Cor. 12. a Ephe. 4. b. Nec omnibus æqualiter dat, sed vnicuique secundum certam mensuram: iuxta illud, vnicui-
que nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ideo Apostolus so-
brie sapiens secundum hanc mensuram dicebat: Non autem in immensum gloriamur, sed se-
2. Cor. 10. e Ioh. 3. d. cundum mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus. Soli autem Christo datus est spiritus
non ad mensuram, Deus autem non solum alias gratias gratis datas dat mensurate, sed etiam
Luc. 17. b. ipsam fidem: vnde discipuli dixerunt Christo: Domine adauge nobis fidem.

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Tex. *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.*

IN hac secunda huius capitis parte, Apostolus præmissa monitione, rationem assignat as- F
sumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale tangit tria,
scilicet corporis naturalis vnitatem, membrorum pluralitatem, & officiorum diuersitatem,
Ephe. 1. d. & adaptat hæc tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia: vnde ad Ephe. scribens
ait, ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam quæ est corpus eius. Deinde tangit fidelium
Luc. 14. d. quasi membrorum multitudinem, cum dicit: *Ita multi, &c.* de qua multitudine Christus: Ho-
Esa 54. a. mo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et Esa. Multi filij desertæ. Quamuis
enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem infidelium & malorum,
Eccle. 1. d. qui sunt multo plures: Stultorum enim, vt Salomon ait, infinitus est numerus. & Christus:
Mat. 20. c Multi sunt vocati, pauci vero electi. & alibi: Arcta enim est via quæ ducit ad vitam, & pauci
Mat. 7. b. Apo. 7. b sunt qui inueniant eam. Absolute tamen loquendo sunt multi. Vnde D. Iohan. Vidi turbam
magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Postmodum tangit officiorũ diuersitatẽ, cum di
cit. Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam vt alibi dicit, Corpus non est
1. Cor. 12. b vnum membrum, sed multa. Si totum corpus oculus, vbi auditus? &c. Secundo tangit corpo-
Ephe. 2. d. ris mystici vnitatem, cum dicit: *Ita multi vnum corpus sumus in Christo*. De qua vnitate Apo-
stolus alibi: Vt reconciliet ambos in vno corpore. Huius autem corporis mystici vnitas est
Ephe. 4. a. per fidem, per quam cum affectu charitatis inuicem vnimur Deo, secundum illud: Vnum
Supra. 8. b corpus & vnus spiritus. Et quia spiritus vnitatis in nos à Christo deriuatur, vnde supra di-
ctum

A ctum est: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ideo dicit in Christo, qui per
spiritum suum, quem dat nobis, vnit nos inuicem & Deo. vnde Christus Vt sint vnum in no-
bis, sicut nos vnum sumus. Tertio tangit officiorum diuersitatem ad vtilitatem communem
reductam, dicens: Singuli autem sumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet
in corpore naturali, proprium actum habet, & virtutem: inquantum sua virtute & actu alte-
ri prodest, dicitur membrum alterius: vt pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum de-
fert: & oculus dicitur membrum pedis, inquantum pedem dirigit. Non potest dicere oculus 1.Cor.12.g
manui opera tua non indigeo: Ita etiam in corpore mystico, ille qui accipit gratiam prophe-
tiæ, indiget eo qui accipit gratiam sanitatum: & ita tamen omnibus aliis. Vnde dum vnusquis-
que fidelis secundum gratiam sibi datam alteri seruit, efficitur alterius membrum. Ideo Apo-
sto. Alter alterius onera portate. & D. Petrus, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum Gal.6.
administrantes. 1. Pet.4.

Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes, Tex.
siue prophetiam secundum rationem fidei.

HIc prosequitur in speciali monitionem quam proposuerat de sobrio & moderato vsu gra-
tiæ. Et primo ponit gratiarum diuersitatem, dicens: Sumus inquam alter alterius mem-
bra, non secundum eandem gratiam, sed habentes differentes donationes: non ex diuer-
sitate meritorũ, sed secũdũ gratiã quę data est nobis, Iuxta illud: Vnusquisque ꝓpriũ donũ ha- 1.Cor.7.b.
bet ex Deo, vnus quidẽ sic: alius vero sic. Vnde Christus: Vocauit seruos suos, & diuisit, & tradi
dit illis bona sua: & vni dedit quinque talẽta, alij autẽ duo: alij vero vnũ. Secũdo docet diuersa-
rũ gratiarũ vsum. Et primo in rebus diuinis, quãtũ ad cognitionẽ dicẽs: Siue ꝓphetiã, quã habẽ-
tes vtamur secũdũ rationẽ fidei. Dicitur autẽ prophetia quædã apparitio ex reuelatione diuina,
eorũ quę sunt ꝓcul à cognitione nostra naturali. Vnde qui propheta hodie dicitur, vocabatur
olim vidẽs. Sũt autẽ procul secũdũ se à cognitione nostra futura cõtingẽtia, quæ ꝓpter defectũ 1.Reg.9.b
sui esse cognoscibilia nõ sunt. Sed res diuinę sunt ꝓcul à cognitione nostra, nõ secũdũ se, cũ sint
B maxime cognoscibiles: Deus enim est lux, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed propter defe- 1.Ioh.1.b.
ctum intellectus nostri, qui se habet ad ea quæ sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus no-
ctuę ad lumen solis. Et quia vnumquodque dicitur magis tale, quod est secũdum se tale, quàm
quod est tale secũdum aliud. Inde est quod magis proprie dicũtur esse procul à cognitione no-
stra futura cõtingẽtia: & ideo futurorum cõtingẽtium est proprie prophetia. Vnde Amos, non Amos.3.b.
faciet dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos ꝓphetas. Dicitur etiam
prophetia reuelatio quorumcunque occultorum, vt reuelatio creationis mundi facta Moysi
hoc autem donũ prophetię, non solum fuit in veteri testamẽto, sed etiam in nouo: secundum
illud, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri. Dicuntur
etiam prophetæ in nouo testamẽto, qui prophetica dicta exponũt: quia sacra scriptura eodem
spiritu interpretatur quo cõdita est. Vnde Sapiẽs: Adhuc doctrinam quasi prophetiam effun- Eccl.24.d
dam. Ordinatur autem prophetiæ donum sicut & aliæ gratiæ gratis datæ, ad fidei ædificatio-
nem. Iuxta illud, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. & illud: Confirmata, sci- 1.Cor.12.a
licet est doctrina fidei, cõtestãte Deo, signis & prodigiis, & variis virtutibus ac spiritus sancti Heb.2.a.
distributionibus. Et ideo prophetia vtẽdum est secũdum rationem fidei, id est, nõ in vanum,
sed per hoc vt fides cõfirmetur. Vnde dominus per Moysem: Si surrexerit in medio tui pro- Deut.13.a
pheta, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, non audies verba prophetæ illius:
quia, scilicet prophetat contra rationem fidei. ¶ *Siue ministerium in ministrando.* Hic docet vti Tex.
gratia ministerij quãtũ ad sacramẽta, dicẽs: *Siue ministerium in ministrando*, id est, si quis accepit
gratiam vel officium ministerij, puta sit Episcopus vel sacerdos qui dicuntur ministri dei: Vn-
de Esa. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri Dei nostri. Exequatur ergo talem gra- Esa.61.b.
C tiam & officium fideliter, & diligenter ministrando. Vnde Aposto. Ministerium tuum imple. 2.Ti.4.b.
¶ *Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando.* Hic tangit ea quæ pertinent ad res huma- Tex.
nas, in quibus potest aliquis alteri subuenire. Primo quidem quantum ad cognitionem specu-
latiuam vel practicam: quantum ad speculatiuam dicit, *Siue qui docet*, id est, qui habet officium
vel gratiam docendi, vtatur doctrina, id est, studiose & fideliter doceat: prout Iob cui dictum Iob.4.a.
fuit, Ecce docuisti plurimos. Et Christus præcepit Apostolis, Euntes in mundum vniuersum
docete omnes gentes. Quantum vero ad cognitionem practicam, quæ versatur circa agibilia
vel factibilia, subdit: *Qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines
ad bonum, vtatur illa, affectuose, fideliter & veraciter exhortando. Vt Aposto. Exhortatio no-
stra non fuit in errore neque de immundicia. & alibi: Hæc loquere, & exhortare. 1.Thes.2.a
Ad Ti.2.d.

Qui tribuit in simplicitate, qui præest in solicitudine, qui miseretur in hilaritate. Tex.

HIc ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis subuenit alicui,
tribuendo & dando ei aliquod bonum. Et quantum ad hoc dicit, *qui tribuit*, id est, qui ha-
bet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur hoc, *in simplicitate* vt, scilicet nihil mali ex illo
intendat, quasi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico da-
to intẽdit maiora acquirere. Vnde Sap. Datus insipiẽtis nõ erit vtilis tibi. Oculi enim illius septẽ-
plices sunt. Exigua dabit, & multa imperabit. Et Salomõ: Simplicitas iustorũ diriget eos. Quã- Eccl.20.b
doque autẽ aliquis subuenit alteri, eius curã habẽdo, & quãtũ ad hoc dicit: Qui pręest, id est, qui Prou.11.a

est in prælationis officio cōstitutus, vtatur illo officio in solicitudine, ꝓpter quam debemus eis D
Heb. vlt. c obedire. Iuxta illud: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis: Ipsi enim prouigilant quasi
rationem reddituri pro animabus vestris. Ideo ipse qui hanc solicitudinem docebat, de se di-
2. Cor. 11. g cebat: Instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarū. Quādoque vero subuenit ali-
quis alteri subleuando suam miseriam, & quantum ad hoc dicit, *Qui miseretur*, id est, qui habet
2. Cor. 9. b facultatē & affectū miserēdi, exequatur hoc in hilaritate, quasi libēter & volūtarie faciēs. Et nō
Eccl. 35. b. ex tristicia, neque ex necessitate: hilarē enim datorē diligit Deus. Vnde Sapiens: In omni dato
Tex. hilarem fac vultum tuum. ¶ *Dilectio sine simulatione, odientes malum, adherentes bono*. Hic docet
vsum doni gratuiti, quod est omnibus cōmune, scilicet charitatis: & ponit quæ pertinēt ad cha-
ritatē in generali. Et primo ostēdit qualis debet esse dilectio ex parte diligētis: quia debet esse
vera. vnde dicit: *Dilectio sine simulatione*, vt scilicet, nō tātū verbo aut exteriori apparētia, sed sit ve
1. Ioh. 3. c. ro cordis affectu & efficatia operis: secundum illud, non diligamus lingua, neque verbo, scili-
cet solum, sed opere & veritate. qui hanc dilectionem habet fidelis amicus est, cui nulla fit
Eccle. 6. b. comparatio. Secundo docet quod dilectio debet esse pura, cum dicit: *Odientes malum*. Tunc
enim est pura dilectio, quando homo non consentit amico suo in malum, sed ita diligit homi-
1. Cor. 13. e nem, vt eius vicium odiat. Vnde dicitur quod charitas non congaudet super iniquitate, con-
Psal. 118. gaudet autem veritati. & Psal. Iniquos odio habui. Tertio docet quod dilectio debet esse ho-
Gal. 4. c. nesta, vt. scilicet aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis. Vnde Aposto. Bonum au-
Eccl. 24. c tem emulamini in bono semper. Hæc est pulchra dilectio, de qua dicitur. Ego mater pulchrę
Tex. dilectionis. ¶ *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, Honore inuicem præuenientes*. Hic osten-
dit qualiter charitas se debeat habere in ordine ad proximum. Et primo quantum ad interio-
rem affectum, cum dicit: *Charitatem fraternitatis diligentes*, vt, scilicet non solum fratres diliga-
mus per charitatem, sed etiam diligamus ipsam charitatem, qua eos diligimus. & ab eis diligi-
mur. Si enim charam habuerimus charitatem, non de facili illam dissolui permittemus. Ideo E
Heb. vlt. a Hebræos hortabatur Aposto. dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis. & Salomon: Si
Can. vlt. c. dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, tanquàm nihil despiciet illam?
Secundo quantum ad exteriorem effectum, cum dicit: *honore inuicem præuenientes*: in quo tria
designantur. Primo quod homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad ra-
Phil. 2. a. tionem honoris: Nullus enim potest vere diligere eum, quem despicit. Ideo Aposto. horta-
tur, vt arbitremur superiores inuicem, quod quidem fit cum aliquis defectum suum conside-
rat, & perfectionem proximi. In honore autem non solum reuerentia intelligitur, sed etiam ne-
Exo. 20. b. cessariorum subuentio, prout in præcepto domini cum dicitur: Honora patrem tuum & ma-
Mat. 15. a trem tuam. præcipitur subuentio, quod patet ex eo quod Christus arguit Pharisæos, contra hoc
præceptum impedientes filios à subuentione parentum. Secundo designatur quod effectus di-
lectionis debent mutuo exhiberi, vt non solum homo velit beneficia recipere, sed etiam exhi-
Eccle. 4. d. bere. Vnde Sapiens: Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dādum collecta. & ali-
Eccl. 14. c. bi: In diuisione sortis da & accipe. & hoc designatur cum dicit: inuicem. Tertio designatur
quod effectus dilectionis debet esse promptus & velox, cum dicitur *præuenientes* vt, scilicet ali-
quis præueniat amicum in beneficiis. Vnde Sapiens: Omnis amicus dicet amico: Et ego ami-
citiam copulam.

Tex. *Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.*

HIc ostēdit qualiter per charitatē nos debeamus habere erga Deū. Et primo incipit ab ipsa
Mich. 6. c rationis attētione, cū dicit. Solicitudine sitis nō pigri. s. ad deseruiēdū Deo. Ideo Micheas:
Indicabo tibi quid sit bonū, & quid Deus requirat à te. postea subdit: Solicite ambulare cū deo
2. Tim. 2. c tuo. Et Aposto. Solicite cura teipsum ꝓbabilē exhibere deo. Secūdo quātū ad affectū, cū dicit: F
Spiritu feruētes. s. in Dei dilectione. Procedit autē feruor aquę ex abundātia caloris. Vnde feruor
spiritus dicitur, quia ꝓpter abūdātiā diuinæ dilectionis totus homo feruet in deū, ea ratione di-
Act. 18. g. citur quod Apollo feruēs spiritu loquebatur. Et Aposto. Nolite spiritum extinguere. Tertio
1. Thessa. vlt. d. quātū ad exterius obsequiū, cū dicit: *Domino seruiētes*. s. seruitute latrię quę soli Deo debetur: Do-
Deut. 6. c. minū Deū tuū adorabis, & illi soli seruies. Vel secūdū aliā literā tempori seruiētes, vt videlicet
Eccle. 8. b. tempore congruenti seruitium Dei faciamus: secūdum illud, Omni negotio est tempus & opor-
tunitas. Quarto quantum ad mercedem seruitij, cum dicit: *Spe gaudentes*, scilicet mercedis, quæ
Supra. 5. a est fruitio: spes filiorum Dei. Quinto quantum ad difficultatem, quam homo patitur in diui-
Luc. 18. a. no seruitio: vnde subdit, *in tribulatione patientes*, tribulatio enim patientiam operatur. Sexto
1. Thes. 5. d & Supra. 1. b. quantum ad omnia prædicta dicit, *orationi instantes*, in quo orationis assiduitas designatur, de
qua Christus: oportet semper orare, & nunquàm deficere. & Aposto. Sine intermissione ora-
te. Per orationem enim in nobis solicitudo excitatur, feruor accenditur, ad Dei seruitium inci-
Tex. tamur. Gaudium spei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promouetur. ¶ *Necessita-
tibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes*. Determinat hic de charitate, quantum ad
speciales quasdam personas. Et primo inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigenti-
bus in vniuersali dicens: *Necessitatibus sanctorum communicantes*. vbi tria sunt notanda. Primo
quod eleemosynæ ex charitate sunt impēdendæ indigentibus siue necessitatem patientibus.
Ephe. 4. f. Ideo Apostolus: Laboret operando manibus suis, quod bonum est, vt habeat. vnde necessi-

tatem

A tatem tribuat patienti. Secundo, quod potius ſubueniendum eſt iuſtis quam aliis. Ideo di-
cit, *Neceſſitatibus ſanctorum*. Vnde Sapiens: Da iuſto, & non recipias peccatorem. Quod qui- Eccl. 12.b
dem non eſt intelligendum, quin etiam in neceſsitatibus ſit ſubueniendum peccatoribus, ſed
quod non eſt eis ſubueniendum ad fomentum peccati. Vtilius tamen eſt ſubuenire iuſtis: quia
talis eleemoſyna eſt fructuoſa, non ſolum ex parte dantis, ſed etiam ex ſuffragio recipien-
tis. Vnde Chriſtus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis re- Luc. 16.c
cipiat vos in æterna tabernacula, ſcilicet ſuis ſuffragiis. Secundo, in ſpeciali admonet ad ho-
ſpitalitatem, cum dicit: *Hoſpitalitatem ſectantes*, quia ſcilicet in hoc miſericordiæ opere alia
miſericordiæ includuntur opera. Nam hoſpes non ſolum donum exhibet ad manendum,
ſed etiam alia neceſſaria ſubminiſtrat. Ideo eam alibi commendat Apoſtolus, dicens: Hoſpita- Heb. 13.a
litatem nolite obliuiſci: per hanc enim latuerunt quidam Angelis hoſpicio receptis. & diuus 1. Pet. 4.c
Petrus, Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.

TERTIA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Benedicite perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Tex.

IN hac tertia huius capitis parte Apoſtolus oſtendit qualiter ſit exhibenda charitas inimicis,
& maxime beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ conſiſtit in hoc quod aliquis ve-
lit bonum alteri, & malum eius nolit. Primo ergo monet vt beneuolentia ſit ampla, quæ ſe
extendat etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite perſequentibus vos*. Circa quod notandum eſt
quod benedicere, vno modo idem eſt quod bonum dicere, & laudare, vt cum aliquis bonum Eccl. 31.c
alterius laudat, ſecundum illud: Splendidum in panibus benedicent, id eſt, laudabunt, labia mul-
torum. Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et ſic benedice per authoritatem eſt pro-
prium Dei, cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Miniſterialiter autem pertinet ad mi-
niſtros dei, qui nomen Domini ſuper populum inuocant, ſecundum illud: Sic benedicetis filiis Num. 6.d
Iſrael, & dicetis eis. benedicat tibi dominus & cuſtodiat te. & poſt ſubdit: inuocabunt nomen
B meum ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Tertio benedicit aliquis alteri optando: vt in Pſ. Pſal. 128.
Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domini ſuper vos. Et ſecundum hoc benedicere
eſt bonum alicui velle, & quaſi bonum precari: & hoc modo accipitur hic. Vnde per hoc quod
dicitur benedicite perſequentibus vos, datur intelligi quod etiam ad inimicos & perſecutores
debemus eſſe beneuoli, & pro eis orare. Vnde Chriſtus: Diligite inimicos veſtros, & orate pro Mat. 5.f.
perſequentibus & calumniantibus vos. Quod autem hic dicitur, eſt quodam modo præceptum,
& quodam modo conſilium. Præceptum quidem quod aliquis in generali dilectionis affectum
impendat inimicis, non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, quã
aliquis pro fidelibus facit. Similiter etiam eſt præceptum in articulo neceſsitatis effectum dile-
ctionis inimicis impendere in particulari: Iuxta illud, Si occureris boui inimici tui, aut aſino er- Exo. 23.a.
ranti, reduc eum. Sed quod aliquis extra articulum manifeſte neceſsitatis in ſpeciali effectum di-
lectionis exhibeat inimico, pertinet ad perfectionem conſiliorum: quia per hoc oſtenditur cha-
ritas perfecta ad Deum, quod omne humanum odium ſuperat. Ille autem quem pœnitet & mi-
ſericordiam petit, non eſt inter inimicos & perſecutores computandus. Vnde ei abſque diffi-
cultate ſunt charitatis indicia oſtendenda, iuxta illud: Relinque proximo tuo nocenti te, & Eccl. 28.a
tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Secundo docet quod beneuolentia ſiue benedictio de-
bet eſſe pura, id eſt, abſque permixtione contrarij. Vnde repetendo dicit, Benedicite, & nolite
maledicere, id eſt, ita benedicatis quod nullomodo maledicatis. contra quaſdam qui ore bene-
dicunt, & corde maledicunt. De quibus Pſal. Qui loquitur pacem cum proximo ſuo, mala autem
in cordibus eorum. Eſt etiam contra illos, qui quandoque benedicunt, & quandoque maledi-
cunt: vel quibuſdam benedicunt, & quibuſdam maledicunt Vnde D. Iacobus ait, Ex ore proce- Iacob. 3.c.
C dit benedictio, & maledictio. ¶ Si obiiciatur quod in ſacra ſcriptura plures maledictiones inue- Deu. 27.d
niuntur, vt in Deutero. Maledictus qui non permanſerit in ſermonibus legis, nec eos opere per-
fecerit. Dicendum quod maledicere eſt malum dicere, quod tripliciter contingit, prout dictum
eſt de benedictione: & ſecundum quodlibet horum modorum poteſt bene vel male fieri. Si e-
nim quod eſt materialiter malum, dicatur malum: quodlibet prædictorum modorum ſub ratio-
tione boni non eſt illicitum, quia hoc eſt magis benedicere quam maledicere. Vnumquodq; e-
nim magis iudicatur ſecundum ſuam formam quam ſecundum ſuam materiam. Si quis vero di-
cat malum ſub ratione ſine intentione mali formaliter, maledicit: vnde eſt omnino illicitum. V-
trunq; autem horum contingit in hoc quod aliquis enunciando malum profert. Quandoque e-
nim aliquis enunciat malum alicuius ad notificandam neceſſariam virtutem. Et ſic dicit ma-
lum ſub ratione veri neceſſarij, quod eſt bonum vnde eſt licitum. Et hoc modo Iob maledi- Iob 3.a.
xit diei ſuo, enuncians maliciam præſentis vitæ, quoniam vt Apoſtolus ait, Dies mali ſunt. Quan- Ephe. 5.d.
doque autem aliquis enunciat malum alterius, ſcilicet intentione detrahendi, & hoc eſt illi-
citum: quoniam ſcriptum eſt, Neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt. Si-
militer etiam in eo quod quis dicit malum imperando: Contingit autem quandoque quod ali- 1. Cor. 6.b
quis enunciat id quod eſt materialiter malũ ſub ratione boni: puta cum ex imperio alicuius pro-
uenit alicui malum pœnæ propter iuſticiam, quod quidem eſt licitum, & hoc modo tranſ-
greſsiones legis maledicuntur, id eſt, pœnæ ſecundum iuſticiam deputantur. Quandoque ve-
ro aliquis imperando dicit malum alterius iniuſte, puta propter odium, vel vindictam: & talis

Exo. 21. b maledictio est illicita. Vnde in lege scriptum est: qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Et idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum optando vel imprecando. Si enim hoc optet sub ratinne boni, vt puto quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiritualem
Iob 5. a. profectum, hoc licitum est. Vnde Iob: Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statum. Si vero hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, est omnino illicitum: & hoc mndo Maledixit Philistæus Dauid in diis suis. ¶ *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, id ip-*
Tex. *sum inuicem sentientes.* Cum ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam concordia: postquam Apostolus locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam: & primo ponit documenta concordiæ. Concordia autem potest dupliciter attendi. Vno modo quantum ad affectum in bonis & malis: in bonis quidem vt aliquis bonis aliorum congau-
Phili. 2. c. deat. Vnde dicit, Gaudere, scilicet debetis cum gaudentibus. Vnde Apostolus, Gaudeo & congratulor omnibus vobis. Sed hoc est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim
Prou. 2. c. quidam qui gaudent de malo, secundum illud: Lætantur cum male fecerint, & istis non est congaudendũ. Quia charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis, vt
Iob 30. d. aliquis tristetur de malis alterius. Vnde subdit, *flere cum flentibus*, prout Iob qui dicebat. Flebam
Eccle. 7. d. super eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Ipsa enim compassio amici condolentis in tristiciis consolationem affert. Primo quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Ideo Sap. In malicia, id est, in infortunio amicus cognitus est: & cognoscere aliquem esse sibi vere amicũ, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus cõdolet, videtur se offerre ad simul portandũ onus aduersitatis, quod tristiciã causat. Leuius autẽ portatur quod portatur à pluribus, quã ab vno solo: Ideo ex condolentia subleuatur proximus. Secundo concordia consistit in vnitate sententiæ, & quantum ad hoc dicit: *idipsum*, id est, idem sitis inuicem sentientes, vt scilicet in eadem sententia conueniatis: iuxta il-
1. Cor. 1. b. lud, Sitis perfecti in eodem sensu, in eadem sententia. Et illud: Eandem charitatem habentes, E
Phil. 2. a. vnanimes idipsum sentientes. Sciendum est tamen quod duplex est sententia: vnaquidem pertinet ad iudicium intellectus circa speculabilia: puta circa considerationes Geometricas vel naturales. Dissentire in talibus, non repugnat amicitiæ aut charitati: quia non prouenit ex voluntate, in qua charitas est: sed huiusmodi iudicia proueniunt ex necessitate rationis siue intellectus. Alia vero iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quando important necessitatem præcepti, dissentio amicitiæ contrariatur: quia talis dissentio habet con-
Gala. 5. b. trarietatem voluntatis in his, in quibus vniri & conuenire tenentur. Et quia fides non solum est speculatiua, sed etiam practica, inquantum per dilectionem operatur: ideo etiam dissentire à recta fide est contrarium charitati.

Tex. *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.*

HIc excludit impedimenta concordiæ, quæ sunt duo. Primnm est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam excellentiam quærit, & subiectionem refugit, vult alium subiici, & eius excellentiam impedire, & ex hoc sequitur discordia: secundum
Prou. 13. b illud, inter superbos semper iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendum dicit: *Non alta sapientes,*
Supra 11. e vt scilicet inordinate vestram excellentiam appetatis: ea ratione dixit supra, Noli altum sape-
Eccle. 3. c. re, sed time. Et Sapiens, Altiora te ne quæsieris, &c. sed sitis humilibus consentientes, id est, his quæ sunt humilia, id est, ea quæ abiecta videntur non recusetis, cum oportuerit: prout Da-
Psal. 83. uid qui dicebat: elegi abiectus esse in domo Domini. Nam vt diuus Petrus ait, Deus super-
1. Pet. 5. b. bis resistit, humilibus dat gratiam. Secundum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiæ non credit. Ad quod remouendum dicit: *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*, vt scilicet iudicetis id solum esse pru-
Esa. 5. e. dentiæ, quod vobis videtur. Ad quod tendit Esaias, dicens: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Ideo supra dixit: Non sitis vobismetipsis sapientes. F

Tex. *Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod in vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes.*

CVm ad charitatem non solum pertineat beneuolentia & concordia, sed etiam beneficentia: postquam Apostolns docuit & monuit nos habere beneuolentiam, & concordiam, hic docet & monet nos ad habendam beneficientiam, excludendo contrarium. Et primo docet quod
Psal. 7. non sit alicui malefaciendum, prohibendo vindictam dicens: *Nulli malum pro malo reddentes,* scili-
1. Pet. 3. b. cet sitis. Prout Dauid qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Et diuus Petrus, Nõ reddentes malum pro malo. Quod intelligendum est formaliter: sicut supra dictum est de maledictione ex affectu odij, vel vindictæ, sic quod in malo alterius delectemnr. Sed si pro malo culpæ, quod quis facit iudex reddat malum pœnæ secundum iusticiam ad compensandum maliciam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. Vnde cum iudex suspendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et hoc modo Apostolus, quendam pro peccato incestus tradidit sathanæ
1. Cor. 5. b. in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fieret. Secundo docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda, dicens: *Prouidentes bona non tantum coram Deo*, vt scilicet curetis satisfacere conscientiæ

A conscientiæ vestræ: *Sed etiam coram omnibus hominibus*, vt scilicet faciatis ea quæ hominibus pla- 1.Cor.10.g
ceant: vt sine offensione sitis, Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omni-
bus placeo. Prouidere tamen bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus homini-
bus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem humanum, non bene agitur.
Quia Christus prohibuit dicens: Attendite ne iusticiam vestram faciatis coram hominibus vt Mat.6.a.
videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur secundum illud: Sic luceat lux Mat.5.b.
vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, &c. Ter-
tio assignat rationem vtriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere à retributione
malorum, & coram hominibus prouidere bona, vt cum hominibus pacem habeamus:
& ideo subdit, *Cum omnibus hominibus pacem habentes*. Addit duo. Primum est: Si fieri po-
test. Quandoque enim malicia aliorum impedit ne cum eis pacem habere possimus: quia
scilicet cum eis pax haberi non potest, nisi eorum maliciæ consentiant, quam quidem pa-
cem constat esse illicitam. Vnde Christus: Non veni pacem mittere, sed gladium. Aliud Mat.10.d
autem addit, dicens: Quod in vobis est, vt scilicet quantum in vobis est faciatis, vt pacem quæ-
ratis. Vnde Psal. Cum his qui oderant pacem, eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, &
persequere eam.

Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ Tex.

HIc ostendit quod non sunt mala proximo inferenda, per modum defensionis. Et primo
ponit documentum, dicens: *Non sitis vosmetipsos defendentes charissimi*, prout nec Christus, Esa.50.c.
qui dedit corpus suum percutientibus, & genas suas vellentibus. Qui etiam quasi agnus coram Esa.53.c.
tondente se obmutuit, &c. Vnde & ipse dixit: Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei Mat.5.f.
& alteram. Veruntamen diuus Augustinus dicit, quod ea quæ in nouo testamento à sanctis In lib. cõtra Mendacium.
facta sunt, valent ad exempla intelligendarum scripturarum, quæ in præceptis data sunt. Ipse
autem dominus cum alapa percussus esset, Non ait: Ecce altera maxilla. Sed si male locutus
sum, testimonium perhibe de malo. Si autem bene, quid me cedis? Vbi ostendit præparatio-
B nem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in
altera cedi pro salute hominis, sed in toto corpore crucifigi. Et prout idem Augustinus
dicit: Tunc enim hoc mandatum recte fit, cum ei creditur profecturum esse propter quem Ad Marcellum.
fit, ad aptandum in eo correctionem & concordiam, etiam si aliis exitus consequatur.
Sunt igitur ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, & ipsa beneuo-
lentia, ne reddatur malum pro malo, in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa e-
tiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis. Secundo assignat rationem cum dicit:
Sed date locum iræ, id est, diuino iudicio, quasi dicat, committatis vos Deo, qui suo iudicio po-
test vos deffendere, & vindicare: secundum illud, Omnem solicitudinem vestram proiicientes 1.Pet.vl.b
in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. Sed hæc intelligenda sunt in causam, in quo nobis non
adest facultas aliter faciendi secundum iusticiam. Verum quia Domini est iudicium, cum ali- Deut.1.c.
quis authoritate iudicis vindictam quærit ad comprimendam maliciam peccatoris, & non pro-
pter odium: vel etiam cum authoritate superioris suam defensionem procurat, intelligitur dare
locum iræ, id est, diuino iudicio, cuius ministri sunt principes, vt dicitur infra. Vnde etiam Apo- Infr.13.b.
stolus, procurauit se per armatos defendi contra insidias Iudæorum. Act.23.f.

Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Tex.

HIc probat quod mala non sunt proximis inferenda, sed potius bona. Et primo authorita-
te de prohibitione vindictæ dicens: *Scriptum est, Mihi vindictam, &c.* quasi dicat, dixi quod Deut.32.e
C debetis dare locum iræ, id est, iudicio diuino, quoniam scriptum est, Mihi vindictam, scilicet ser-
uate, & ego retribuam dicit dominus. Nostra translatio habet mea est vltio, & ego retribuam eis
in tempore. Et Psalmista: Deus vltionum dominus. Et Naum: Deus æmulator & vlciscens domi- Psal.93.
nus. Secundo, probat quod dictum est de beneuolentia exhibenda inimicis, in articulo necessi- Nau.1.a.
tatis, authoritate Salomonis dicentis: Si esurierit inimicus tuus, &c. Quod Christus confirmauit, Prou.25.e
Benefacite his qui oderunt vos. Deinde assignat rationem dicens, *Hoc enim faciens carbones ignis* Heb.10.e.
congeres super caput eius. Quod vno modo in malum intelligi potest, vt sit sensus, si tu ei benefa- Math.5.g
cias, bonum tuum vertetur in malum: quia ex hoc incurret combustionem ignis æterni per suam
ingratitudinem. Sed iste sensus repugnat charitati, contra quam hoc modo aliquis ageret, si a-
licui inimico subueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideo exponendũ est in bonum, vt sit sen-
sus: Hoc enim faciens, id est, in necessitate subueniens, carbones ignis, id est, amorem charitatis, In lib. de cathe. rud.
de qua scriptum est: lampades eius vt lampades ignis atque flammarum. *Congeres*, id est, congre-
gabis super caput, id est, super mentem eius: Quia vt diuus Augustinus ait: Nulla est maior pro-
uocatio ad amandum, quam præuenire amando, & benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui
& si dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. ¶ *Noli vinci à malo, sed vince in bono ma-* Tex.
lum. Hic idem quod supra probat ratione. Naturale enim est homini vt velit aduersarium vince-
re, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi
male faciat. Sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis, qui est contrarius
& malum eius. Si ergo aliquis bonus homo propter malum, quod sibi ab aliquo infertur,

R ij

trahatur ad hoc quod ei velit vel faciat malum, bonum à malo vincitur. Si autem è contrario D propter beneficium, quod bonus persecutori exhibet, vt eum ad suum amorem trahat in bonum, malum vincit. Sic ergo noli vinci à malo, scilicet eius qui te persequitur, vt tu eum persequaris: sed in bono tuo vince malum illius, vt scilicet ei benefaciendo eum trahas. *1Ioã. vl. b.* Hæc autem victoria fit per fidem, secundum illud: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.

EPITOME DECIMITERTII CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus docet rectum vsum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initium totius disciplinæ moralis. ¶Primo agit de obedientia quam inferiores debent præstare superioribus, assignando rationem dependentiæ potestatis à deo, ex qua concludit necessitatem obedientiæ. Deinde assignat aliam rationem, ex qua trahit vtile documentum, non timendi potestatem & fructum obedientiæ qui est laus, obtineat & fructum inobedientiæ, qui est ira, vindicta, & pœna, ex quibus infert necessitatem obedientiæ inducens ad voluntarie obediendum. Postmodum inducit inferiores ad exhibendum superioribus subiectionis signum, quod est timor, honor, & tributorum solutio, assignátque rationem exhibitionis illorũ. ¶ Secundo ibi, *Nemini quicquam debeatis*, ostendit quid debent fideles omnibus æqualibus exhibere scilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis. quod nunquam exhauritur, sed semper reddendo crescit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui est impletio & plenitudo legis. ¶Tertio ibi, *Et hoc scientes, &c.* ostendit quo modo vnusquisque se componere debeat, & in seipso honestatem conseruare, indicando temporis congruitatem, assignando rationem propinquitatis salutis, adhibendo similitudinem & exhortationem de honestate vitæ, declarando quæ vicia sunt abiicienda, maxime intemperantiæ, & quæ B pertinent ad corruptionem irascibilis, prout sunt contentio & æmulatio. Finaliter ostendit quomodo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis desideria non sequamur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMITERTII CAPITIS,

Ephe. 6. a. OMnis anima. i. omnis homo per synecdochen, *potestatibus sublimioribus*. i. hominibus in altio-
1. Pet. 2. c. ri & maiori potestate constitutis ecclesiasticis, vel temporalibus, *subdita*, id est, subditus sit.
Iob 37. d. *Nõ enim est potestas, nisi à Deo:* quia per eũ à quo sunt omnia, reges regnant. *Quæ autem à Deo sunt, or-*
Ioan. 19. b *dinata sunt*, id est rationabiliter disposita sunt in ipsum, & inter se inuicem. *Itaque qui resistit pote-*
Prou. 8. b. *stati*, id est, superiori suo potestatem habenti, *Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt*, id est, vi, dolo vel malicia obedire recusant, *ipsi sibi damnationem*, scilicet æternam, *acquirunt*. *Nam princi-*
Sap. 8. a. *pes*, id est, prælati & in potestate constituti, *non sunt timori boni operis, sed mali*, id est, non sunt à Deo dati ad incutiendum timorem operantibus bonum, sed solum operantibus malum. *Vis autem non timere potestatem*, quæcunque sit illa, *bonum fac, & habebis laudem ex illa*, quæ non solum instituta
Prou. 2. b. est, vt à malis timore pœnarum retrahat, sed etiam vt ad bonum per laudem & præmia alliciat.
1. Pet. 2. c. *Dei enim minister est tibi in bonum*, scilicet bonus sis & recte agas. *Si autem male feceris, time*: quia
Prou. 10. d causam timoris habes. *Non enim sine causa gladium portat*, ad occidendum, & virgam, & baculum
Iob 19. b. ad verberandum portat in signum & figuram potestatis. *Dei enim minister est, vindex*, id est, vindictam exercens, *in iram*, id est ad exequendam iram Dei in pœnam, & incommodum, *ei qui malum agit*, id est, contra malefactores. *Ideoque necessitati*, id est, necessaria ordinationi, *subditi estote*, voluntarie vt faciatis de necessitate virtutem. *Non solum propter iram*, id est, pœnam, vel vindictam. *Sed etiam propter conscientiam*, vt conscientia vestra sit munda & quieta, obediendo Deo, F
1 Cor. 9. a. & principi. *Ideo enim & tributa præstatis*, in signum subiectionis. *Ministri enim Dei sunt in hoc*
Mat. 22. c *ipsum*, id est, pro hoc ipso tributo recipiendo, *seruientes*, scilicet Deo & populo pro defensione patriæ, & administratione iusticiæ, ideo de suo ministerio viuere debent. *Reddite ergo omnibus debita*, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. *Cui tributum*, scilicet debetis, vt princi-
Mala. 1. b. pi: reddite *tributum*. *cui debetis, vectigal* reddite *vectigal*. *cui debetis timorem*, id est, principi in-
Mala. 1. b quantum est dominus, reddite timorem, non seruilem, sed filialem. *Cui debetis honorem*, scilicet
1. Pet. 2. c. principi, inquantum est quasi pater, reddite *honorem*, assurgendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

NEmini quidquam debeatis, sed integraliter, & non diminute, omnia debita reddite, *nisi vt inuicem diligatis*: quia debitum dilectionis, & charitaris erga Deum non potest totaliter & integraliter solui, cum semper reddendo crescat, cum maneat causa quæ est præceptum Dei. *Qui enim diligit proximum, legem implebit*: quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet. *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum*, negatiuum vel affirmatiuum ad proximum pertinens. *in hoc verbo instauratur*, id est, perficitur & impletur in hoc mandato.

A *Diliges proximum sicut teipsum*, vt quemadmodum vis tibi bonum, velis proximo: & quæ vis tibi rationabiliter fieri, facias proximo, & quæ non vis tibi fieri, nec tu facias proximo.

TERTIA PARS 13. CAPITIS.

E*T hoc scientes*, id est, considerantes *tempus*, id est, temporis conditionem & opportunitatem. *Quia hora est iam de somno*, culpæ torporis vel negligentiæ, *surgere*, per solicitudinem bene operandi, & per charitatis opera. *Nunc enim*, surgere debemus, *quia propior*, id est, propinquior *est nostra salus*, scilicet vitæ æternæ quæ nobis promissa est. *Quam cum credidimus*, id est, quam cum à principio fidem accepimus, vel quam cum homines ceperunt credere aduentum Christi. *Nox*, scilicet culpę, vel status vitę præsentis, qui propter tenebras ignorantiæ nocti comparatur, *Præcessit: dies autem*, scilicet gratiæ vel status futuræ beatitudinis *appropinquauit*: quia per fidem viuam magis clarescit, remoto obstaculo ingressus gloriæ cælestis per Christi ascensionem. *Abiiciamus ergo opera tenebrarum*, id est, peccata quæ ad tenebras exteriores ducunt, in quibus peccatores in æternum non videbunt lumen. *& induamur arma lucis*, id est, virtutes, quæ nos muniunt aduersus insidias Diaboli. *Sic vt in die honeste*, id est, composite, & ordinate, *ambulemus*, de bono in melius procedamus, dum lucem habemus: *non in comessationibus*, id est in superfluis & accuratis comestionibus, *& ebrietatibus*, id est, ne ad superfluitatem potus extra mensuram rationis hominum ponentes bibamus. *Non in cubilibus*, id est, in superflua dormitatione, quæ post comessationes & ebrietates ad luxuriam inclinare solent. *Et impudicitiis*, tam verborum quam gestorum, quæ ad impudicitiam inducere solent. *Non in contentione*, id est, in impugnatione veritatis cum confidentia clamoris, *& æmulatione*, id est, inuidia. *Sed induimini dominum Iesum Christum*, quod fit per baptismi susceptionem, & per imitationem. *& carnis curam ne feceritis in desideriis*, scilicet superfluis & illicitis, id est, ne desideria carnis rationi repugnantia sequimini.

Eccle.18.e Ephe.5.d. Prou.4.d. Esa.51.b. Mat.4.e. ...a.26. Psal.8. Prou.23.d Prou.7.e.

B

COMMENTVM DECIMITERTII CAPITIS.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Text.

IN hoc capite Apostolus ostendit quomodo se habere debeat homo, erga proximum. Et primo quantum ad superiores: circa quod considerandum est, quod in principio huius capitis Apostolus euertit errorem Gaulonitarum, de quo Iosephus meminit, & dicit habuisse initium à quodam Iuda Gaulonita, qui negabat censum & obedientiam deberi Cæsari aut prophanis principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis, quam à Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Pharisæi conuenerunt Christum sciscitantes, an liceret censum dari Cæsari an non. Atque inde fortasse, idem error serpere perrexerat in Christianos ob libertatem euangelicam, quam consecuti erant à Christo, secundum illud: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Et videtur Christus hoc significasse cum dixit Petro: Ergo liberi sunt filij, scilicet à solutione didragmatis. Licet ad vitandum scandalum præceperit illud exsolui. Verum tamen hic error vel maxime conuincitur, quod fides nostra naturalem ordinem iustitiæ non subuertit, sed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Christum concessa est, dicitur libertas spiritus, qua liberamur à peccato & morte, vt dictum est. Caro autem adhuc remanet seruituti obnoxia, sed liberabitur in resurrectione generali. Et tunc homo per Christum liberatus nulli subiectioni erit obnoxius. Vnde Apostolus, Cum tradiderit Christus regnum Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & potestatem: Interim tamen dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos carnalibus dominis subiacere, iuxta illud: Serui obedite dominis carnalibus. Et hoc est quod hic dicit Apostolus, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Potestates autem sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitiæ ordinem subiici debemus: secundum illud, Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti. Dicit autem omnis, vt neminem excipiat. Neque sacerdotes vt ait diuus Chrysostomus, neque monachos, neque seculares, neque vero Apostolos, neque Euangelistas, neque prophetas, suum enim vnusquisque habet prælatum. Per hanc ergo sententiam reprobatur error Begardorum, qui dicebant eo perfectionis posse hominem peruenire, vt nemini iam sit subditus. An autem Ecclesiastici exempti sint à secularibus, & temporalibus dominis, Vide dominum Cardinalem de Turre cremata, in secundo libro summę de Ecclesia, cap. 93. & deinceps. Dicit autem indefinite potestatibus sublimioribus, vt ratione sublimitatis officij eis subiiciamur, etiam si mali sint. Vnde diuus Petrus: Subiecti estote non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Quod autem dicit, omnis anima per Synecdochen intelligitur omnis homo, prout in Genesi: Delebitur anima illa de populo suo. Vtitur autem hoc modo loquendi: Quia subiectionem superioribus debemus ex animo, id est, pura voluntate, secundum illud, non ad

Lib.18. Ioan. 8.e. Supra 8.a C 1.Cor. 15.a Ephe.6.a. 1.Pet.2.c. 1.Pet.2.c. Gene.17.c

oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed animo cum bona voluntate. D

Tex. *Non est enim potestas, nisi à Deo.*

HIc adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primo præmittit originem potestatis, di-
Eccle. 1. a. cens, *Non est enim potestas, nisi à Deo.* Quidquid enim de deo & creaturis dicitur, à deo in crea-
Iob 36. a. turas deriuatur, prout patet de sapientia. Vnde Sap. Omnis sapientia à domino Deo est. Potestas
Dan. 4. autem de Deo & hominibus dicitur. Vnde Iob, Deus potestates non abiicit, cum & ipse sit po-
tens. Consequens ergo est, quod potestas humana sit à Deo. Vnde Daniel, Dominabitur excel-
Ioan. 19. c. sus in regno hominum & cuicunque voluerit dabit illud. & Christus: Non haberes potestatem
Osee 8. a. aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super. ¶ Si obiiciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, &
non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. Dicendum quod regia potestas vel cuiuslibet
alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria. Primo quantum ad potestatem ipsam, &
sic est à Deo per quem reges regnant. Secundo quantum ad modum adipiscendi, & sic quando-
que potestas est à Deo, quando, scilicet aliquis ordinate potestatem adipiscitur: secundum illud,
Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque vero non est
Amos 6. c. ex deo, sed ex peruerso hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito mo-
do, potestatem adipiscitur: secundum illud, nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus no-
bis cornua? Tertio quantum ad vsum ipsius. Et sic quandoque est à Deo, puta cum aliquis se-
Prou. 8. b. cundum præcepta diuinæ iustitiæ vtitur concessa sibi potestate: secundum illud, Per me reges re-
gnant. Quandoque autem non est à Deo, puta cum aliqui potestate sibi data vtuntur contra di-
Psal. 2. uinam iusticiam: secundum illud, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum ad-
uersus dominum, &c. Si quæratur de potestate peccandi an sit á Deo: Dicendum quod ipsa po-
tentia qua peccatur, est à Deo. Eadem enim potentia voluntatis est qua peccatur, & recte agitur:
sed quod in bonum ordinetur à Deo est. quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creatu- E
Sap. 11. d. ræ est, inquantum ipsa est ex nihilo. ¶ *Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt.* Hic subiungit modum
quo res à deo procedunt: quia secundum quendam ordinem. Vnde Sap. Omnia in mensura, &
numero, & pondere disposuisti. In his autem sunt diuersi gradus, quorum vnum est maior in al-
19. de ciui. tero & contentum in alio. Ideo necesse est quod interea sit ordo, qui secundum. D. Aug. est pa-
Dei c. 13. rium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Deus enim res producendo in
certo ordine, gradu, & loco constituit: Cuius ratio est: quia deus per suam sapientiam omnia fe-
Psal. 103. cit: iuxta illud, Omnia in sapientia fecisti. Est autem proprium sapientiæ omnia ordinate dispo-
nere. Attingit enim à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et ideo oportet ef-
Sap 8. a. fectus diuinos ordinatos esse. Vnde Iob: Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in
Iob 38. d. terra? Duplicem autem ordinem deus in suis effectibus instituit. Vnum quidem quo omnia or-
Prou. 16. a dinantur in ipsum, secundum illud. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Alium
vero quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dicitur de sole, luna, & stellis, quod fecit
ea in ministerium cunctis Gentibus.

Tex. *Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit.*

EX duabus præmissis hic concludit propositum: Si enim potestas principum à Deo est, & ni-
hil est à deo absque ordine: consequens est quod etiam ordo, quo inferiores subiiciuntur po
testatibus superioribus, sit à Deo. Itaque quicunque contra ordinem resistit potestati, ordina-
1 Reg. 8. b tioni dei resistit. Vnde dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.
Luc. 10. c. Et Christus: Qui vos spernit, me spernit. Resistere autem diuinæ ordinationi contrariatur ho-
nestati virtutis. vnde contra virtutem agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem
Tex. suæ potestatis. ¶ *Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt.* Hic ostendit subiectionem non
solum esse honestam verum etiam necessariam, dicens: *Quicunque*, quasi dicat, Assertum est quod
quicunque resistit potestati, resistit ordinationi dei, & contra honestatem virtutis agit. Multi ta- F
men sunt qui amorem virtutis non habentes, ea quæ sunt contraria virtuti non detestantur: tales
cogendi sunt ad vitationem malorum per pœnas. Ideo quantum ad hoc subdit: Quicunque au-
tem resistunt, scilicet diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirunt, contra potestatis ordinē
agendo. Quod quidem potest vno modo intelligi de damnatione æterna, quam merentur qui
Num. 16 c potestatibus subiici nolūt in eo quod debent, in cuius exemplum Dathan & Abiron, qui Moy-
si & Aaron restiterunt, absorpti sunt à terra, & descēderunt in infernum viuentes. Aliomodo po
test intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipsos principes infertur. Secundum illud: Sicut ru-
gitus leonis, ita & terror regis: qui peccāt in eum, peccāt in animam suam. Si obiiciatur quod A-
postoli & martyres principibus & potestatibus restiterunt. Et tamen non dānationem, sed præ-
mium à Deo sibi acquisierunt. Dicendum quod Apostolus loquitur hic de eo qui resistit pote-
stati, secundum quod à Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio hoc habet, vt inferiori pote-
stati non obediatur contra superiorem, prout etiam in rebus humanis proconsuli non obeditur
contra imperatorem, nec bailiuo contra regem. Cum ergo omnis potestas humana sub potesta-
Act. 4. d te dei ordinetur, sequitur quod nulli potestati humanæ est contra Deum obediendum: iuxta il-
lud, Obediendum est plus Deo quam hominibus. An autem humana potestas possit præcipere
sub pœna peccati mortalis, paulopost dicetur super verbo propter conscientiam.

Tex. *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.*

Hic

A Hic assignat aliā rationē ad probandū quod qui resistūt diuinæ ordinationi dei dānationē sibi acquirūt cōtra potestatis ordinē agendo. Nā principes, & potestates non sunt dati ad incutiendum timorem bene operantibus,sed male operantibus.Si enim principes sunt timori mali operis, consequens est quod si quis male operetur, ipse male agendo est sibi causa damnationis:& sic qui resistunt,damnationem sibi acquirunt. Hæc verba,principes non sunt timori boni operis,sed mali,intelligenda sunt quātum ad causam instituendi principes, vt illi qui amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnæ: secundum illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. Et sic non sunt timori boni operis,sed mali,quantum ad id quod ex officio principi compellit. Vnde Esa. Princeps ea quæ sunt digna principe cogitabit. Possunt etiam hæc verba referri ad malos: quia si interdum persequantur iuste operantes, non tamen illi qui bene operantur, habent occasionem timendi: quia hoc ipsum si patienter sustinent, cedit eis in bonum: iuxta illud, Si quid patimini propter iusticiam,beati.Et Christus:timorem eorum ne timueritis. Prou.20.b 1.Pet.3.c.

Vis non timere potestatem?bonum fac:& habebis laudem ex illa. Dei enim est minister tibi in bonum. Tex.

Ex eo quod prædixit,tradit vtile documentum, scilicet vitandi timorem principum: & facit quatuor. Primo sua interrogatione insinuat hoc esse delectabile, dicens: *Vis non timere potestatem*,quasi dicat,hoc debet esse gratum homini,Cum timor exterreat,affligat, & cōtristet:iuxta illud,Fremitus leonis ita & terror regis.Secundo docet medium ad hoc perueniendi,dicens: *bonum fac*:Quia & Salomon ait,Voluntas regis labia iusta.& psalmista:Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat.Tertio ostendit huius effectum,dicens: *Et habebis laudem ex illa*,quasi dicat:Si bene feceris,non solum vitabis timorem: sed etiam ex illa potestate consequeris laudem, quod perspicuum est.Si accipiatur secūdum finem,ad quem institutæ sunt potestates: sunt enim institutæ,vt non solum à malis timore pœnarum, retrahant: sed etiam, vt ad bonum & præmia alliciāt: secundum Illud: sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum,laudem vero,bonorum. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniustam persecutionem, dū boni patienter tollerant,laudantur:iuxta illud,Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Quarto rationem assignat, dicens: *Dei enim minister est tibi in bonum*: quod perspicuum est quantum ad debitum ordinem principum.Sunt enim sub regimine Dei,tanquam supremi principis ministri subordinati: iuxta illud, Quoniam cum essetis ministri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debet minister & dominus: secundū illud,Secundum iudicē populi,sic & ministri eius. Et ideo sicut deus operatur in bonū his qui bonū agunt,ita & principes si rectè ministeriū suum impleāt. Sed & mali principes dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc sit præter intentum illorum:secundum illud,Assur virga furoris mei,& baculus ipse est.Ipse autem non sic arbitrabitur.Et illud:Assumam vniuersam cognationē aquilonis, & Nabuchodonosor regem Babilonis seruum meum,& adducam eos super terram istā.Et si tales mali principes deo permittente bonos affligunt.hoc in bonum eorum cedit:iuxta illud,Diligentibus deū omnia cooperantur in bonum. Prou.20.a Prou.6.b. Psal.100. B 1.Pet.2.c. Iacob.5.c. Sap.6.a. Eccl.10.a Esa.10.b. Hie.25.b Supra 8.e.

Si autem male feceris time:non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est,vindex in iram,ei qui male agit. Tex.

Hic ostendit necessitatem prædicti documenti, & assignat rationem quam exponit: ait ergo, Dictum est quod bene faciendo non timebis potestatem,& hoc tibi necessarium est. *Si autem malefeceris,time*:quia occasionem & causam habes timendi,secundum illud: Pauor his quis operantur malum:& illud, cum sit timida nequitia,data est in omnium condemnationem. Deinde dat rationem,dicens:non enim sine causa gladium portat. Loquitur hic secundum consuetudinem principum, qui quasi in figuram suæ signum suæ potestatis deferri faciebant instrumenta puniendi: puta facies virgarum,ad verberandum:& secures, vel gladios ad occidendum.Ideo Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum est gladius. Nomine gladij potestas cohercitiua significatur,quam iuristæ merum vocant imperium,id est,potestatem vitæ & mortis. Postmodū exponit rationem dicens:Portat inquam gladium,quia est minister Dei vindex, id est, in vindictam exercēs,*in iram*.i.ad exequēdam iram dei, siue iustū iudiciū dei,*ei qui male agit*.i.contra malefactorē.Vnde Ezec.Ecce ego cōgregabo omnes amatores tuos,& indicabo te in iudiciis adulterorum,& dabo te in manus eorum,&c.& Salomō:Abhominabiles regi qui impie agūt,quoniā iusticia firmabitur solium. Ex quo patet quod nō solum est licitum,sed etiam meritorium principibus,qui zelo iusticiæ vindictam exercēt in malos.Vnde Ezech.Ecce merces exercitui illius, & operi quo seruiunt mihi aduersus eam. Prou.10.d Sap.17.b. C Iob 19.d. Ezec.16.e Prou.16.b Ezec.19.d

Ideoque necessitati subditi estote,non solum propter iram,sed etiam propter conscientiam. Tex.

Hic infert cōclusionē principaliter intentā dicens,*Ideoq;,propter prædictas*,rationes *subditi estote*, voluntarie *necessitati*,quæ vobis imminet præcepto principum,vt faciatis de necessitate virtutem:*non solum propter iram*, id est, vindictam vitandam,*sed etiam propter conscientiam*, scilicet bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem,qua dictum est:Qui potestati resistit,ordinationi dei resistit. Et qui resistūt,&c.diuus Ambrosius exponit,Non solo timore præsentis pœnæ, sed etiam propter conscientiam futuri iudicij. Et quia nunc lutherani libertatem carnis sectantes,non erubescunt pertinaciter asserere præcepta superiorum, nullomodo obliga-

re ad peccatum,maxime ſecluſo ſcandalo.Ideo cum hic proprius locus ſit,parum nnbis inſiſten- D
dum eſt. maxime enim apparet ex prædictis propoſitionibus , ſcilicet, Quæ à Deo ſunt,ordina-
ta ſunt, &c. Et ex hac vltima non ſolum propter iram , ſed etiam propter conſcientiam : quod
leges humanæ iuſtæ , ſiue ſint temporales,ſiue Eccleſiaſticæ obligant in foro interiori ſub pœna
Gala.5.d. peccati mortalis, etiam ſecluſo ſcandalo. Quod etiam alio modo probari poteſt : Quia certum
eſt legem naturalem obligare ad pœnam æternam,ſecluſo quocunque ſcandalo,iuxta illud,Ma-
niſeſta ſunt opera carnis,quę ſunt fornicatio,immundicia,& alia quę enumerat contra legē natu-
Ephe.5.b. ræ,ſubiungit quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. & illud : Hoc autem ſci-
tote intelligentes, quod omnis fornicator , aut immundus , aut auarus , &c. quia, ſcilicet agunt
Supra 1.d. contra legem naturæ . Non habebunt hæreditatem in regno Chriſti & Dei : à qua hæreditate
adulti baptiſati per ſolum peccatum mortale priuantur.Et ſupra ennmeratis quam plurimis cō-
tra legem naturæ agentibus,concludit digni ſunt morte , ſcilicet æterna,non ſolum qui faciunt,
ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Probari etiam poteſt alia ratione . Quia non minus obli-
gatur ſubditus prælato ſuo , quam filius patri . Cum bonum politicum quanto eſt communius,
tanto præſtet & præemineat priuato . Quia bonum quanto communius tanto diuinius , vt di-
uus Dionyſius ait. Ex quo ſequitur quod præceptum principis præferendum eſt præcepto pa-
terno cæteris paribus : hoc eſt ſi tantum ſit periculum in re publica , ſi non ſuccurratur ſecun-
dum mandatum principis , quantum in re domeſtica , ſi non ſuccurratur ſecundum præceptum
patris . Sed filius iure naturæ tenetur obedíre patri iuſta præcipienti , etiam ſecluſo ſcandalo.
Ephe.6.a. Vnde Apoſtolus, Filij obedite parentibus in domino . hoc enim iuſtum eſt . Et ſupra inter pec-
Supra 3.d. catores dignos morte æterna enumerat parentibus inobedientes . Igitur & inobedientes prin-
cipibus & ſuperioribus iuſta præcipientibus , cum intentione ad hoc eos obligandi . Qui enim
Mat.18.c. talibus reſiſtit , Deo reſiſtit . Vnde Chriſtus : Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Etnichus
& publicanus . Et alibi : Quis vos audit , me audit . Et qui vos ſpernit , me ſpernit. ¶ Dicitur
autem lex bumana aut ſuperior humanus intēdere obligare ad peccatum mortale, cum prohibi- E
tio principis eſt ſub pœna mortis,mutilationis mēbrorum,fuſtigationis, aut proſcriptionis om-
nium,vel maioris partis bonorum.Quia ſi aliquis velit aliquod præmiſſorum vel notabile dam-
num proximo,maniſeſtum eſt quod peccat mortaliter . Ergo à fortiori ſi ſibi illud velit . Pariter
cum eccleſia vel pręlatus pręcipit vel prohibet aliquid ſub pœna Anatbematis,ſuſpenſionis,vel
interdicti,tranſgreſſores peccant mortaliter.Idem videtur dicendum ſi fiat præceptum formale
rationabile in virtute ſpiritus ſancti , & ſanctę obedientiæ , vel ſub pœna carceris , aut grauio-
ris culpæ in ordine prædicatorum,in caſibus per conſtitutiones eorum taxatis:quia alios indiſe-
renter ſilentium aut alios eorum defectus, non poſſunt maioribus pœnis quam profeſſus ſecun-
dum conſtitutiones vouerit, aggrauare. Tutius tamen,iudicio meo,ſtandum eſt iuriſtarum iudi-
cio,qui ex verbis & rationibus babent leges rimari & interpretari. Tranſgredientes tamen quaſ-
Mat. 15 b cunque leges humanas iuſtas ex contemptu formali legis vel prælati , mortaliter peccant . Nec
obſtat quod homo non poteſt infligere pœnam æternam : quia præſes debilis poteſt præcipe-
re ſub pœna mortis,quam perſonaliter infligere non poteſt . Nec obſtat pariter quod obiiciunt
ex dicto Chriſti : Sine cauſa me colunt,docentes doctrinas & mandata hominum. Quia intelli-
gebat de his quæ contrariantur mandatis Dei, & de his quæ erant vana & irrationabilia . Quia
ibi reprehendit Phariſæos , qui propter traditiones ſuas ſeruandas , tranſgrediebantur præce-
1.Tim.1.b pta Dei . Et cum Apoſtolus dicit, quod iuſto non eſt lex poſita,non intelligit directiuè & obli-
gatiue , ſed coherciue : iuſti enim voluntarie abſque quacunque coactione obtemperant le-
Gala.5.c. gi : quod ſi non facerent, iuſti eſſe deſinerent . Et hoc modo intelligendus eſt cum dicit. Si ſpi-
ritu ducimini non eſtis ſub lege . Nec libertas Chriſtiana , de qua loquitur,liberat ab obedien-
tia. Et cum alibi dicit: Nolite iterum iugo ſeruitutis contineri,intelligit de ſeruitute legis Moy-
Gala.5.a. ſi,quia ibi eſt quæſtio de circunciſione,vel de iugo ſeruitutis peccati. F

Tex. *Ideo enim & tributa præſtatis , miniſtri enim Dei ſunt , in hoc ipſum ſeruientes.*

INducit hic homines ad exhibendum ſignum ſubiectionis ſuperioribus . Et primo præponit
ſignum dicens. *Ideo enim*, ſcilicet quia debetis eſſe ſubiecti ſuperioribus , & principibus tribu-
Tren. 1.a. buta præſtatis,id eſt,præſtare debetis in ſignum ſubiectionis . Ideo quærendo dicitur, Princeps
prouinciarum facta eſt ſub tributo . Dicuntur autem tributa eo quod ſubditi dominis ea tri-
buunt . Secundo aſsignat rationem dicens : Miniſtri enim ſunt Dei in hoc ipſum , id eſt , pro
hoc ipſo , ſcilicet tributo recipiendo , *ſeruientes* , ſcilicet Deo & populo , quaſi dicat, Vnuſquiſ-
que de ſuo miniſterio viuere debet : ſecundum illud , Quis paſcit gregem, & de lacte gregis nō
1.Cor. 9.a edit ? Et ideo cum principes noſtri ſuo regimine deo miniſtrent & populo , debent tributa ſu-
ſcipere quaſi ſtipendia miniſterij ſui . Non autem ita quod boc ſibi debeant computare pro
5.Ethi. præmio . Proprium enim principis præmium , eſt laus & honor, vt Philoſophus dicit . Et cum
hoc non ſufficit ei , tyrannus fit . Sed hoc non eſt ſolum intelligendum de laude & honore
humano , quia tale præmium eſſet vanum, ſed de laude & honore diuino, qui principibus be-
ne gubernantibus exhibetur. Huiuſmodi autem tributa recipiunt ad ſubſtentationem , labo-
rant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apoſtolus eos primo commendat in orationibus
1.Tim.2.a dicens , Obſecro primum fieri obſecrationes pro regibus , & omnibus qui in ſublimitate ſunt
conſtituti,

A constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus. Et Baruc: Orate pro vita Nabuchodonosor *Baru.1.b*
regis Babilonis, vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tamen tributi debito liberi sunt clerici ex
priuilegio principum, quod quandam æquitatem naturalem habet. Vnde etiam apud Gentiles, *Gen. 47.e*
illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tributis. Et Ioseph. subiecit Pharaoni omnem terram Ae-
gypti præter terram sacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & statuta cibaria
ex horreis publicis præbebantur. Et deinde dicitur: Quod in vniuersa terra AEgypti quinta
pars regi soluebatur absque terra sacerdotum, quæ ab hac conditione libera erat. Hæc au-
tem omnino æquum est: quia quemadmodum reges solicitudinem habent de temporalibus
bonis, ita sacerdotes de spiritualibus. Et sic pro eo quod Deo in spiritualibus ministrant,
recompensant: regibus, quia pro pace eorum laborant. Cum ergo tributa sint debita prin-
cipibus, quasi laboris stipendium, sequitur quod dupliciter peccare possunt principes ac-
cipiendo tributa. Primo si vtilitatem populi non procurent, sed solum ad diripiendum eo- *Eze. 34.a*
rum bona intendant. Vnde Ezechiel: lac comedebatis, lanis operiebamini, & quod cras-
sum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Secundo cum violenter diri-
piunt supra populi facultatem, & supra statutam legem, quæ est quoddam pactum inter re- *Mich.3.a.*
gem & populum. Vnde Micheas: Audite principes Iacob, & duces domus Israel: & po-
stea subdit. Qui violenter tollitis pelles eorum de super eis, & carnes eorum de super ossi-
bus eorum.

*Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timo-
rem: cui honorem, honorem.* *Tex.*

MOnet hic subditos ad reddendum subiectionis signum. Et primo quidem in generali, di-
cens: Ex quo tributum debitum est principibus, quasi ministris Dei, reddite ergo omni-
bus debita. Ex quo patet quod subditi ex necessitate iusticiæ tenentur sua iura principibus ex- *Mat. 22.c*
B hibere. Vnde Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. Secundo specificat & ponit ea
quæ sunt exteriora, dicens: *Cui tributum*, scilicet debetis pro generali regimine, quo patriam in
pace & quiete gubernant. Vnde Iacob de Isachar, vidit requiem quod esset bona, factus est tri- *Gen. 49.c*
butis seruiens. *Cui vectigal*, scilicet debetis, reddite vectigal: quod principi debetis in aliquibus
certis locis, de mercimoniis quæ deferuntur pro reparatione & custodia viarum. Vel vectigal
dicitur quod datur principi, quando per patriam vehitur, vt sunt procurationes: quas aliqui vo-
cant iracundum aduentum, vel primum ingressum, aut alia huiusmodi. Deinde ponit ea quę sunt
interius exhibenda, prout sunt timor & honor, qui debentur principi. Timor quidem inquan-
tum est dominus sua potestate malos coercens. Vnde Malachias: Si ego dominus, vbi est ti- *Mala. 1.b*
mor meus? Honor autem debetur principi, inquantum quasi pater prouidet bonis, quæ sunt in
laudem. Vnde Malachias, Si ego pater, vbi est honor meus? Et diuus Petrus: Regem honorifica- *Mala.1. b*
te. Si obiiciatur illud non honores vultum potentis. dicendum quod hoc intelligi debet, vt pro- *1.Pet 2.c.*
pter potentem à iustitia non declines. Vnde subditur: Iuste iudica proximo tuo. *Leui.19.c.*

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. *Tex.*

IN hac secunda huius capitis parte, ostendit quid debeant fideles omnibus æqualibus exhibe-
bere, scilicet debita omnia integraliter: & hoc est quod dicit, *Nemini quicquam debeatis*, quasi di-
cat, ita plene omnibus debita persoluite, vt nihil remaneat quod soluere debeatis. Et hoc pro-
pter duo. Primo quia in ipsa mora reddendi peccatum committitur, dum homo iniuste rem a-
lienam detinet. Contra illud: Non morabitur merces mercenarij tui apud te vsque mane: & ea- *Leuit.19.c*
dem est ratio de aliis debitis. Secundo, quia quandiu aliquis debet, est quodammodo seruus: &
C cui debet obligatus. Vnde Salomon: Qui accipit mutuum, seruus est fœnerãtis. Sunt tamen quæ- *Prou.22.b*
dam debita à quibus nunquam homo se absoluere potest: & hoc dupliciter. Vnomodo propter
excellentiam beneficij, cui æquiualens recompensari non potest, vt Philosophus dicit de hono-
re qui debetur Deo: secundum illud, Quid retribuam domino pro omnibus quę retribuit mi- *Psal.115.*
hi? Idem dicit de beneficiis parentum & magistrorum. Aliomodo propter causam debendi, quę
semper manet, vel etiã propter hoc quod illud quod redditur, nunquã exhauritur: sed semper in
reddẽdo crescit. & propter has causas debitũ fraternæ dilectionis ita soluitur quod semper de-
betur. Primo quidem, quia dilectionem debemus proximo propter Deum, cui vt dictum est,
sufficienter recompensare non possumus. Vnde diuus Ioannes, Hoc mandatum habemus à deo, *1.Ioan.3.d*
vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Secundo quia causa dilectionis semper manet, quæ
est similitudo naturæ & gratiæ. Vnde Sap. Omne animal diligit sibi simile: & sic omnis homo
proximum sibi. Tertio, quia charitas in diligendo non deficit, sed proficit. Vnde Aposto- *Eccle. 13.c* *Phils. 1.b.*
lus, Hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet. Ideo dicit, nisi vt inuicem diligatis:
quia, scilicet dilectionis debitum ita semel redditur, vt tamem semper maneat sub debito præ-
cepti: secundum illud, Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem. ¶ *Qui enim diligit pro-* *Ioan. 15.b*
ximum, legem implebit. Hic assignat causam quare à debito dilectionis nunquam absoluimur. *Tex.*
Quia in dilectione tota legis impletio consistit, ait ergo: *Qui enim, &c.* quasi dicat, ideo non in-
tendebam vos expedire à debito dilectionis, sicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proximum,

legem implebit, id est, tota legis impletio ex dilectione proximi pendet. Si obiiciatur quod D
1. Tim. 1. a finis præcepti charitas est: Et vnumquodque perficitur, cum ad finem peruenerit. Ergo tota legis perfectio in charitate consistit. Sed charitas habet duos actus, scilicet dilectionem dei
Mat. 22. d & proximi. Vnde Christus dixit: quod ex duobus mandatis charitatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Non ergo videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet: quia proximum diligit propter Deum, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu: secundum il-
1. Ioan. 3. d lud, Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Et è conuerso dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa. Vnde ibi subditur: Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. Et inde est quod quandoque in sacra scriptura solum fit mentio de dilectione dei, quasi sufficiat ad salutem secundum
Deut. 10. d illud: Et nunc Israel, vide quid dominus deus tuus requirit à te, nisi vt timeas dominũ & ambules in viis eius, vt diligas eum. Quandoque autem fit solum mentio de dilectione proximi, iuxta
Ioan. 15. b illud: Hoc vobis mando vt diligatis inuicem.

Tex. *Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.*

Hic probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem impleat. Et primo enumerat quædam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et quia tria præcepta primæ tabulę immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideo non facit de eis mentionem, quamuis ipsa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei: enumerans autem mandata secundæ tabulæ, prætermittit præceptum de honore parentum, quod est affirmatiuum: quod etiam includitur in illo, vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat autem præcepta negatiua, quia sunt magis vniuersalia, & quantum ad tempora, & quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem, quia obligant semper & pro semper: Nullo enim tempore furandum aut adulterandum est. Præcepta vero affirmatiua obligant semper, sed nõ pro semper, sed pro loco & tempore. Non enim tenetur homo omni tempore honorare parentes, sed pro loco & tempore. Non enim posset cum dormire habeat, &c. Quantum ad personas vero, quia nulli hominum est nocendum. Non autem sufficit vnus homo seruire omnibus hominibus. Secundo quia magis manifestum est quod per dilectionem proximi implentur præcepta negatiua, quam affirmatiua: qui enim diligit aliquem magis & facilius abstinet à nocumento illius, quam ei beneficia impendat, à qua beneficiorum exhibitione homo quandoque impeditur per impotentiam. Per pręcepta negatiua prohibetur inferri nocumentum proxi- E
1. Ioan. 3. d mo. Nocumentum autem inferri potest proximo tripliciter, Vnomodo, facto: alio modo, verbo: tertio, desiderio: facto tripliciter. Vnomodo, quantum ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur, *non occides*: in quo etiam intelligitur omnis iniuria in personam proximi illata. Secundo, quantum ad personam coniunctam, scilicet vxorem: & hoc prohibetur cum dicitur: *Non adulterabis*, in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus vsus geni-
Heb. 13. a talium membrorum. Vnde Apostο. Fornicatores & adulteros iudicabit deus. Tertio quantum ad res exteriores, quod prohibetur cum dicitur, nõ furaberis, in quo etiam intelligitur prohibe-
Zacha. 5. a ri omnis illicita substractio rei alienæ siue per vim, siue per dolum. Vnde Zacha. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo verbo, prohibetur cum dicitur: *Non falsum testimonium dices*. Quod non solum prohibetur in iudicio, sed etiam contra iudicium siue per
Prou. 19. a modum detractionis, siue per modum contumeliæ. Vnde Salomon: Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentum vero quod quis infert proximo desiderio solo, prohibetur cum dicitur: *Non concupisces*, vbi prohibetur omnis concupiscentia su-
Exo. 20. c. perbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exodo contentis, colligit omnia alia in communi, dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad proximum pertinẽs, per modum supradictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc verbo, diliges F
Leui. 19. d proximum tuum sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem
Li. 1. de doc. Christ. hominem beatitudinis capacem, ac etiam ad sanctos angelos, vt D. Aug. probat. Nomine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui misericordiã, secundum illud: Quis tibi videtur pro-
Luc. 10. f. ximus ei qui incidit in latrones. Et ille dixit: Qui fecit misericordiam, &c. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sãcti autem angeli misericordiam nobis impendunt. Et nos omnibus hominibus viatoribus debemus misericordiam impendere, & ab eis cum necesse fuerit recipere. Et per cõsequẽs omnes tales & sancti angeli, & sanctæ animæ in paradiso vel purgatorio existentes, sunt proximi nobis: quia beatitudinem ad quam tendimus, vel ipsi habent, vel ad eam nobiscum tendunt. Vnde sequitur quod nec dæmones, nec damnati, secundum hanc rationem sunt nobis proximi, nec sub hoc præcepto nobis eorum dilectio iniungitur: quia sunt totaliter à societate Dei exclusi: ideo non sunt computandi in numero proximorum, sed hostium. Quod vero dicit, *sicut teipsum*, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, vt scilicet teneatur quis diligere proximum æqualiter sibi: Hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quam alio-
Can. 2. a. rum salutem procurare. Vnde Salomon: Ordinauit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, vt scilicet similiter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter.

A citer. Primo quidem quantum ad finem dilectionis, vt ſcilicet nos, & proximum propter Deum
diligamus. Secundo, quantum ad formam dilectionis, vt ſi aliquis ſeipſum diligit volens ſibi bo-
num, ita proximum diligat & velit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc ſolum vt eius
vtilitate vel delectatione potiatur, non vult bonum proximo, ſed ſibi ex proximo. Quo qui-
dem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiſcentiæ, puta vinum, aquam,
æquum, vt eis vtatur. Tertio, quantum ad effectum dilectionis, vt ſcilicet aliquis neceſsitati pro
ximi ſubueniat ſicut ſibi. Et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, ſicut nec
propter ſuum amorem.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Tex.

HIc explicatius manifeſtat dilectionem proximi eſſe impletionem legis per ſyllogiſmum,
qui hoc modo formari poteſt. Qui diligit proximum, malum non operatur ad ipſum. Sed
ad hoc tendit omne legis præceptum, vt abſtineatur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem
implebit. Quod autem dilectio proximi malum non operetur, alibi declarat Apoſtolus dicens: 1.Cor. 13.b
Charitas non agit perperam, &c. Et poteſt hoc non ſolum referri ad præcepta negatiua, verum
etiã ad affirmatiua. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionẽ dei, excludit malum nõ
ſolũ quod eſt contra proximũ, ſed etiam quod eſt cõtra Deum. Et ſic includuntur pręcepta pri-
mæ tabulæ. Vltimo autem infert concluſionem principaliter intentam dicens: *Plenitudo ergo le-
gis eſt dilectio*, id eſt, lex per dilectionem impletur & perficitur. Vnde Sap. In plenitudine ſancto- Eccl. 24.b
rum detentio mea. Et Apoſtolus, Charitatem habete quæ eſt vinculum perfectionis. Collo. 3.c.

TERTIA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.

IN hac tertia huius capitis parte, oſtendit quo modo vnuſquiſque debet ſuos mores compo- Tex.
nere in ſeipſo & honeſtatem conſeruare. Et primo ponit temporis congruitatem, dicens: *Et hoc*
B *&c.* quaſi dicat, dictum eſt quæ debetis obſeruare, & hoc non ſolum propter ea quæ dicta ſunt,
ſed etiam, *ſcientes hoc tempus*, id eſt, per hoc quod debetis conſiderare huius temporis conditionẽ.
Quia vt Sapiens dicit, Omni negotio tempus eſt & oportunitas. Et Hieremias, Miluus in cælo
cognouit tempus ſuum, Turtur & Hyrundo & Ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui: Po- Eccl. 8. a.
pulus autem meus, &c. Ad quid autem congruum ſit hoc tempus ſubdit dicens: *Quia hora* Hiere. 8.b
eſt iam nos de ſomno ſurgere. Quod intelligendum eſt non ſolum de ſomno naturæ quod quan-
doque dicitur mors, ſecundum illud: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque
autem eſt quies virium animalium, ſecundum illud: Si dormit ſaluus erit. Non tamen intelli- 1. Teſ. 4.c
gendum eſt de ſomno gratiæ, qui quandoque dicitur quies æternæ gloriæ: ſecundum illud, In Ioan. 11.b.
pace inidpſum dormiam & requieſcam. nec de ſomno cõtemplationis, de quo Salomon: Ego Pſal 4.
dormio & cor meum vigilat. Sed intelligitur de ſomno culpæ, de quo Apoſto. Exurge qui dor- Can. 5.a.
mis, exurge à mortuis, &c. vel etiam de ſomno negligentiæ, ſecũdum illud: vſquequo piger dor-
mies. Tempus ergo eſt ſurgendi à culpa per pœnitentiam. Vnde Pſalmiſta, Surgite poſtquam ſe- Ephe. 5.c.
deritis, &c. Et à ſomno negligentiæ per ſolicitudinem bene operandi. Vnde Eſa. Surgite prin- Prou. 6.a.
cipes accipite clipeum. & Sap. Hora ſurgendi eſt non te trices. ¶ *Nunc enim proprior eſt noſtra ſa-* Pſa. 126 a
lus, quam cum credidimus. Hic aſsignat rationem congruitatis temporis dicens: *Nunc enim, &c.* Eſa. 21.b.
Quod ſecundum intentionẽ Apoſto. intelligitur de ſalute vitę æternæ, de qua Eſa. Salus mea in Eccle. 32.c
ſempiternum erit. Ad hanc autem ſalutem homo ordinatur: Primo per fidem, ſecundum illud: Tex.
Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Sed magis ac magis homo accedit ad eam per bo
na opera & charitatis augmentum. Vnde D. Iacobus, Appropinquate Deo, & appropinquabit Mar. vl. d
vobis. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit, Ideo eſt hora iam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim Iacob. 4.b
ſcilicet quando per bona opera & charitatis augmẽtum proficimus, *proprior*, id eſt propinquior,
eſt noſtra ſalus, ſcilicet vitę æternę, *quam cum credidimus*, id eſt, cum fidem à principio accepimus. Et
C poteſt hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidem ſecũdum tempus: quia ſancti viri in ope-
ribus iuſticię proficientes appropinquant ad terminum vitæ huius, in quo mercedem accipiunt.
Altera vero eſt propinquitas diſpoſitionis: quia per augmentum charitatis & operationem iu-
ſticiæ homo præparatur ad illam ſalutem: iuxta illud, quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad
nuptias. Sed ſecundũ quod eccleſia hæc verba tẽpore aduẽtus legit, videntur hæc verba referen- Mat. 25.a
da eſſe ad ſalutem, quam Chriſtus fecit in ſuo primo aduentu, vt intelligamus Apoſto. loquen-
tem quaſi ex perſona omnium fidelium, qui fuerunt à principio mundi. Appropinquante autem
iſto tempore incarnationis Chriſti, quo vaticinia prophetarũ crebreſcebant, quod tempus re-
preſentat Eccleſia, poterat dici: Nũc proprior eſt noſtra ſalus quam cum credidimus, id eſt, cum
homines à principio credere ceperunt Chriſti aduentum futurum. Vnde Eſaias, Iuxta eſt ſalus
mea, vt veniat: & iuſticia mea vt reueletur. Poſſent etiã referri ad tempus miſericordiæ, quo quis Eſa 56.a.
incipit velle à peccatis diſcedere. Tunc enim magis appropinquat ſuæ ſaluti, quam à principio
dum haberet fidem informem. Vnde diuus Iacobus. Reſiſtite diabolo & fugiet à vobis. Appro-
pinquate Deo, & appropinquabit vobis. ¶ *Nox præceſsit, dies autem appropinquauit.* Hic ad pro-
poſitum adducit ſimilitudinem, quæ ſecundum intentionem Apoſt. videtur eſſe intelligenda, vt Tex.
totum tempus vitæ præſentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras: Dici autem com-
paretur ſtatus beatitudinis, propter claritatem qua ſancti illuſtrantur, iuxta illud: Non erit tibi Eſa. 60. d.
amplius ſol ad lucendum per diem, nec ſplendor lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus in

Pfa.117.d lucem sempiternam, ad quam diem refertur quod dicit Psalmista: Hæc dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Aliomodo potest intelligi quod status culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ, de quibus Psal. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. D
Sap.17.d. De hac nocte dicit Sap. Solis antè illis superposita erat grauis nox tenebrarum, quæ superuētura erat illis. Dies autem dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligentiæ, quod iusti habent: sed impiis deest secundum illud, Lux orta est iusto. & illud, Sol intelligentiæ non ortus est nobis. Tertio modo potest intelligi quod comparetur nocti tempus præcedens Christi incarnationem, quæ nondum erat clare manifestata, sed sub quadam caligine. Vnde D. Petrus: Habentes firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et de hac nocte dicit Esai. Custos qui de nocte, &c. Vnde sicut in nocte apparent vmbræ, ita etiam in illo tempore eminebant legalia, quæ sunt vmbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Christi comparatur diei propter præsentiam spiritualis solis in mundo: de quo Malach. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iusticiæ. Vnde & ipse dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. & postea subdit: Quādiu sum in mundo, lux sum mundi. Quod ergo dicit, *Nox præcessit*, indifferenter accipi potest pro qualibet prædictarum noctium. Iam enim præcesserat in eos quibus scribebat, & magna pars temporis huius vitæ. Et quod verius est præcesserat nox culpæ & tempus legis, quod fuit ante Christum. Quod autem subdit, & dies appropinquabit, videtur secundum intentionem Apostoli, referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondum aduenisset fidelibus Christi, quibus scribebat, tamen in propinquo erat eis secundum prædicta. Posset etiam intelligi tempus gratiæ quod & si iam aduenerit secundum temporis cursum, appropinquare tamen dicitur nobis per fidem & deuotionem: prout alibi, Aposto. dicit: Dominus prope est. & Psalmista: Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Potest etiam hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiūt, quibus dies gratiæ appropinquat.

Psal.96. Sap.5.b. 2.Pet.1.d. Esa.21.c. Collo.2.c. Mal.vlt.a Ioan.9.a. Phili.4.a Ps.144.d

Tex. *Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.* E

Hic concludit exhortationem circa quam tria tangit. Primo remotionem viciorum concludens ex præmissis, Si nox præcessit vt dictum est, *Abiiciamus ergo opera tenebrarum*, quia vt Sapiens ait: Omni negocio est tempus & oportunitas. Vnde recedente nocte, recedere debēt opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarū, opera peccatorū: quia in seipsis priuata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera. Vnde Salomon: Sapientis oculi in capite eius: Stultus in tenebris ambulat. Ac etiam quia in tenebris fiunt, iuxta illud: Oculus adulteri diligit caliginem. Et Christus: Qui male agit, odit lucem. Ac præterea quia homo ad tenebras per ea ducitur secundum illud: Mittite eum in tenebras exteriores. Secundo inducit ad assumēdas virtutes, quasi dicat, ex quo dies appropinquabit, assumētes ea quę congruunt diei, *induamur arma lucis*, id est, virtutes quę & arma dicuntur, inquantum nos muniunt: secundum illud, Induite vos armaturam dei, vt possitis instare aduersus insidias diaboli. Et dicuntur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorantur & perficiuntur, secundum illud: Iustorum semita quasi lux splendens procedit: tum quia lucis examen requirunt: Ioan.3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, tum quia per opera virtututum alij illuminantur, iuxta illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Tertio exhortatur ad vsum virtutum & perfectum, cum dicit. *Sicut in die honeste ambulemus.* Hæc enim duo videntur diei congruere. Primo quidem honestas: nam vnusquisque in die studet se componere, vt coram hominibus honestas appareat, in nocte autem non sic. Vnde Apostolus: Qui dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij sumus. Ideo, vt alibi dicit, omnia in nobis honeste, & secundum ordinem fieri debent. Secundo homo in die ambulat non in nocte: quia vt Christus ait: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucem huius mundi habet. Qui ambulat in nocte offendit: quia lux non est in eo. Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est, de bono in melius procedamus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucem habetis. F

Eccle.8.a. Eccle.2.c. Iob 24.c. Mat.22. Ephe.vl.b Prou.4.c. Mat.5.b. 1.Tes.5.a Ioan.11.b Ioan.12.b

Tex. ¶*Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis.* Exponit hic exhortationem quam fecit, quo modo scilicet abiicienda sunt opera tenebrarum, quæ sunt opera peccatorum: quorum quædam enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa delectiones gustus, & tactus, cum dicit: *Non in comessationibus, &c.* Dicuntur autem comessationes superfluæ & acuratæ comestiones, quæ prohibentur à Salomone, dicente: Noli esse in conuiuiis peccatorum, nec in comessationibus eorū quī carnes ad vescēdum conferunt. Quod quidem potest esse peccatū mortale, ex hoc quod secūdū legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo, comessationibus vacat, luxuriæ, atque conuiuiis: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, prout Assuerus qui iussit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Esther, secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter decentiam status, si ad hoc principalis cura & vltimus finis existat, prout illi de quibus infra, Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et alibi: Quorum Deus venter est, non possunt excusari à mortali. Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit. *Et ebrietatibus*, quæ pertinent ad superfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia vt Sapiens ait, Vinum in iucunditate creatum est, non in

Prou.23.e Deut.21.e Hest.2.d. Infra vlt. Phil.3.d. Eccle.31.d

A in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatum mortale: cum, scilicet homo, ex proposito se inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere se periculo multorum malorum. Vnde Esa. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. & Sapien. Qui amat periculum, peribit in illo. & Philoso. Ebrius occidens duplices meretur increpationes, & quia se inebriauit, & occidit. Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, puta cum ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandum, non peccat mortaliter: quia non inebriatur per se, sed per accidens, id est, præter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo diuus Augustinus in sermone de purgatorio, dicit quod ebrietas est peccatum mortale, si assidua fuerit. Vnde signanter hic Aposto. in plurali dicit: Non in commessationibus & ebrietatibus. Tertio ponit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit: *Non in cubilibus*, id est, non in superflua dormitatione, quam conuenienter post commessationem & ebrietatem prohibet: quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem & somnum omittet ea quæ facere tenetur, vel inclinatur ad aliqua mala facienda. Vnde Micheas: Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. Potest etiam quod dicit *in cubilibus* referri ad apparatum luxuriæ. Vnde Salomon in persona meretricis, Aspersi cubile meum mirra. Et Iacob. Ruben Ascendisti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quarto excludit intemperantiam, circa venerea cum subdit: *Et impudicitiis*, id est, in quibuscumque venereis actibus qui dicuntur impudici: quia non cauent quod est maxime pudore & confusione dignum. Tum quia omnes delectationes tactus gulæ & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. Vnde ille qui in his inordinate insistit, efficitur brutalis. Psal. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter absorbetur à delectatione, vt non possit homo ratiocinari, vt Aristoteles ait: Vnde Oseas, Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. & diuus Iohãnes. Non egerunt pœnitentiam super immundicia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. ¶ *Non in contentione, & emulatione: sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.* Hic excludit ea quæ pertinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens. Non in contentione, quæ vt diuus Ambrosius dicit, est impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris. Et in hoc prohibetur omnis rixa, non solum verborum, sed etiam factorum: quæ vt plurimum à verbis incipit. Ideo Salomon: Honor est homini qui separat se à contentionibus. Solet autem contentio ex inuidia generari. Ideo subdit *& emulatione.* Vnde diuus Iacobus: Vbi zelus & contentio, ibi incontinentia & omne opus prauum. Secundo ostendit quomodo debemus induere arma lucis, dicens: *sed induimini dominum Iesum Christum*, In quo, scilicet fuerunt abundantissime omnes virtutes. secundum illud: Appræhendent septem mulieres virum vnum. Induimus autem Iesum Christum, primo per sacramenti baptismi susceptionem. Vnde Apostolus: Quicunque baptisati estis, Christum induistis. Secundo per imitationem, secundum illud: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum. & illud, induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iusticia, &c. Dicitur autem induere Christum, qui Christum imitatur: Quia sicut homo continetur vestimento, & sub eius colore videtur. Ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando & imitamur Christum, qui est lux vera, quæ illuminat sua doctrina & exemplis omnem hominem venientem in hunc mundum: Tertio exponit quæ dixerat, Sicut in die honeste ambulemus, per hoc quod dicit, *& curam carnis ne feceritis in desideriis suis.* In hoc enim pulchritudo honestatis consistit, vt homo spiritum præferat carni. Vnde Supra: Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Aduertendum tamen quod non dicit simpliciter carnis curam ne feceritis: quia quilibet tenetur curam gerere carnis ad eius sustentationem: iuxta illud, Nemo vnquàm carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet, &c. Sed addit in desideriis, vt scilicet, inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur, sed spiritus sancti inspirationes quæ euellunt desideria carnis. Iuxta illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

Esa.5.e. Mich.2.a Prou.7.c. Gen.49.a Osee 4.c. Apo.9.d Tex. B Prou.20.a Iacob.3.d. Esa.4.a. Gala.3.d. Ephe.4.c. Iohan.1.b Supra.8.c C Ephe.5.c. Gal.5.e.

EPITOME QVARTIDECIMI CAPITIS.

IN hoc capite Aposto. continuando vsum gratiæ, docet qualiter se debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. ¶ Et primo prohibet inordinata iudicia, & assignat tres rationes huius prohibitionis. prima sumitur ex authoritate, quæ requiritur in iudicante, quæ soli Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secunda sumitur ex parte meriti vel demeriti, quam considerare magis pertinet ad Deum quàm ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ, quæ potest ad gloriam dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatem humani iudicij, & probat authoritate Esa. concludendo non esse amplius temere iudicandum. ¶ Secundo ibi, *sed hoc iudicate, &c.* prohibet scandalum proximorum, & docet vitare scandala maxime circa illa

quæ de se sunt bona, & per accidens fiunt illicita, quando, scilicet fiunt contra conscientiam. D
Deinde describit tres rationes, quare vitandum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secunda ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, quæ sunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. ¶ Tertio ibi. *Omnia quidem, &c.* declarat cibos secundum se mundos & licitos: sed per accidens aliquos fieri illicitos, propter scandalum pusillorum, & cum contra conscientiam aut prohibitionem sumuntur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMIQVARTI CAPITIS.

I*Nfirmum in fide assumite*, vos qui Christum induistis, & estis in vobis ipsis honesti, & perfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & coniungite vobis ad eos instruendos & corroborandos *non in disceptationibus cogitationum*, id est, non disceptando & iudicando secreta cordis, hoc dicit propter hoc quod vnus contra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant, iudicabant tanquàm reos & transgressores illos qui ea non seruabant, & è diuerso. Vnde exponendo dicit, *Alius enim* doctior in fide, qui, scilicet perfectus est in fide, *credit se* posse licite absque peccato *manducare omnia*, eo quod non reputat se astrictum ad legales obseruantias, & alius qui nondum plene instructus est, oppositum iudicat se videlicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & transgressores *Qui autem infirmus est*, scilicet in fide, qui aliquas escas credit mundas, alias vero immundas: *olus manducet*, id est, edat herbas, esus semper fuit licitus ad euitandum conscientiæ scrupulum: scriptum
Gene. 1. d. est enim, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. & abstineat ab his de quibus dubitat an licite manducare possit. *Is qui manducat*, scilicet omnia cum secura conscientia, vel absque periculo libidinis, *non manducantem*, scilicet indifferenter omnia tanquàm infirmum in fide, vel quasi pronum ad vicia. *non spernat*: quia si spernat, spernetur à deo vel spernet Deum. *& qui non manducat*. scilicet indifferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, *manducantem*, scilicet indifferenter omnia absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: *non iudicet*. E
Supra. 2. a tãquàm trãsgressorem legis vel tanquàm ad libidinem præcipitem. *Deus enim*, cuius iudicium est secundum veritatem, *illum*, scilicet seruum à se iudicandum *assumpsit*, id est, reseruauit sibi occultorum iudicium. *Tu quis es*, id est, cuius virtutis vel authoritatis es tu, *qui iudicas*, id est, iudicare præsumis, *alienum seruum* quis te constituit iudicem. *Domino suo stat, aut cadit*, id est, soli Deo certum est an stet, id est, bene agat: vel cadat, id est, an peccet. Ideo ipse solus eum iudicare potest. *Stabit autem*. Is qui à Deo secundum propositum vocatus est, etiam si aliquando per vicium cecidit, vt diuus Petrus & Paulus. *Potens est enim Deus statuere*, id est, releuare per gratiam suam & in recta fide firmare, & in bono stabilire *illum*, qui aliquando per vicium cecidit, *Nam alius iudicat diem inter diem*, id est, inter vnum diem & alium diem, vt, scilicet vno die abstineant, & non alio. *Alius autem iudicat omnem diem* esse indifferenter obseruandum, quantum ad ieiunia & abstinentias legis, quæ cessauerunt. *Vnusquisque in suo sensu abundet*, id est, iudicio suæ conscientiæ dimittatur, siue sequatur quod conscientia ei dictauerit. *Qui sapit diem*, id est, qui iudicat diem esse discernendum, vt, scilicet vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset. *Domino sapit*, id est, ad reuerentiam domini cibos discernit, prout nos discernimus vigilias solennitatum: *& qui manducat*, scilicet omni die, vel etiam omnia non discernendo ea quæ secundum legem erant prohibita: *Domino manducat*, id est, ad gloriam domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui sibi dedit facultatem manducandi. *& qui non manducat*, id est, abstinet omni die *domino*, id est, ad honorem domini. *non manducat & gratias agit Deo. Nemo enim nostrum*, id est, fidelium *sibi viuit*, id est, ad propriam gloriam viuit, sed se & omnia sua in laudem & gloria
1. Cor. 10. g Dei agit & ordinat: *& nemo*, scilicet Apostolorum ac perfectorum Christi fidelium: iuxta vires Christo adhærentium, *sibi moritur*, morte corporali, quam pro domino parati sumus sustinere: nec spirituali, quia nemo talis virtutes à se abiicit per adhæsionem peccati, mediante quo F
Ezech. 18. spiritualiter quis moritur. *Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo*
1. Reg. 2. *viuimus siue morimur, domini sumus*. quasi serui eius qui habet potestatẽ vitę & mortis: *In hoc enim*
Deute. 32. *Christus mortuus est & resurrexit*, id est, hoc adeptus est Christus morte & resurrectione sua, *vt & viuorum & mortuorum dominetur*: viuorum quidem, quia resurgendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem nostram moriendo destruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id est, quia vtilitate aut necessitate temerarie iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non sunt commissa? *aut tu*, qui aliquantulum videris profecisse in doctri-
Esa. 33. a. na fidei, *quare spernis fratrem tuum?* aduertere enim debes illud, Væ qui spernis, nonne & ipse
Mat. 25. e spreueris? *Omnes enim*, tam boni quàm mali, perfecti & imperfecti, *stabimus ante tribunal Christi*, id est, ante sedem maiestatis Christi cum venerit ad iudicium, tanquàm ab eo iudicandi de omni verbo ocioso: quanto magis de iudiciis temerariis. *Scriptum est enim. Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu* cœlestium terrestrium & infernorum, in iudicio generali in signũ perfectæ subiectionis, *& omnis lingua confitebitur Deo*, sanctorum voluntariæ malorum coacte, *Itaque vnusquisque nostrum*, personaliter & non per aduocatum, *pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus*, scilicet temerario iudicio.

SECVNDA

A

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

S*Ed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*, id est, aliquid impediens proximum à via iusticiæ, vel ei præbens occasionem ruinæ: *Scio &*, id est, quia *confido in domino Iesu, quia nihil commune*, id est, immundum, scilicet est *per ipsum*, id est, post vel propter aduentum ipsius, qui omnia suo sanguine lauit & purificauit, vel etiam per creationem: *nisi ei*, scilicet qui est infirmus in fide, *qui existimat quid commune esse, illi commune est*, propter suam existimationem siue conscientiam contra quam agendo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur*, in hoc quod putat te peccare comedendo cibum quem ipse reputat immundum. *Iam non secundum charitatem ambulas*, quia charitas quæ dilectionem proximi præcipit, huiusmodi contristationem prohibet. *Noli cibo tuo* quem, scilicet indifferenter comedis, *illum perdere*, id est, per scandalum in peccatum inducere. *pro quo*. id est, pro cuius salute *Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum*, id est, ne bona fama nostra, quam quisque procurare debet propter honorem Dei, vituperetur ex cogitatione & iudicio operum, quæ licet sint bona, mala tamen temerarie iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Christi suscipienda. *Non est enim regnum Dei esca & potus*, id est, esca & potus secundum se non pertinent ad regnum Dei, id est, ad gratiam quæ dicitur regnum Dei quod intra nos est, nisi secundum quod eis vtimur vel abstinemus propter Deum. *Sed iusticia* qua aliquis spontanee reddit alteri quod suum est, *& pax*, quæ est opus & effectus iusticiæ, *& gaudium*, quod est fructus iusticiæ, qua iustus gaudet de bono proximorum. *in spiritu sancto*, id est, ex gratia & virtute spiritus sancti: hæc inquàm pertinent ad regnum Dei. *Qui enim in hoc seruit Christo*, qui est rex huius regni, vt, scilicet viuat in iusticia, pace, & spirituali gaudio, *placet Deo*, qui est huius regni Author. *& probatus est hominibus*, id est, ab eis approbantur & laudantur illi qui sunt huius regni participes. *Itaque quæ pacis sunt, sectemur*, id est, ea studeamus implere per quæ Christianorum pax conseruatur. *& quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus*, id est, ea per quæ nos inuicem ædificemus, conseruemus & in melius prouocemur. *Noli propter escam*, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, *destruere opus*, scilicet gratiæ Dei.

Mat. 18. a

Luc. 17. a.

B

TERTIA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

O*Mnia quidem* quæ ad escam hominis pertinent, *sunt munda*, ex sui natura: licet aliqua in lege dicantur immunda, non natura sed repræsentatione. *Sed malum est homini qui per offendiculum*, id est, cum confusione vel scandalo proximorum *manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum*. sed ab his abstinere ad domandam carnis concupiscentiam, vel ad vitandum scandalum. vnde sequitur: *neque*, scilicet aliud, *in quo frater tuus offenditur*, id est, turbatur contra te illicite agentem. *aut scandalizatur*, id est, ad casum peccati prouocatur, propter quod eius iusticia læditur. *aut infirmatur*, id est, in dubitationem venit, an quod agitur sit licitum, per quod eius spirituale gaudium diminuitur. Tu, scilicet qui indifferenter vteris cibis, *fidem*, scilicet rectam *quam habes apud temetipsum*, per quam constat tibi licitum esse cibis indifferenter vtendum, bona quidem & laudabilis est, sed *habe coram* Deo qui videt in occulto & abscondito. *Beatus qui non iudicat semetipsum*, id est, cuius conscientia eum non repræhendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, qui vera æstimatione iudicat & probat esse faciendum quod facit. *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos iudicat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est, ex eo quod quantum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod secundum conscientiam suam illicitum est. *Quia non ex fide*, id est, secundum iudicium conscientiæ suæ agit: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*, id est, omnis operatio discordans à conscientia, siue sit recta, siue erronea, est mala & peccatum: Cum omnis conscientia quàmdiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conscientiam innotescit, liget.

Ad Ti. 3

C

COMMENTVM DECIMIQVARTI CAPITIS.

Infirmum in fide, assumite, non in disceptationibus cogitationum.

Posto. In hoc capite ostendit quomodo superiores & perfecti se debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotandum est quod in primitiua Ecclesia aliqui ex Iudaismo in Christum conuersi credebant, & contendebant legem Moysi per Euangelium non esse antiquatam, sed cum illo potius obseruandam: & hos vocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij vero qui sciebant resolutionem diui Petri & aliorum Apostolorum, oppositum contendebant: Et illos qui fidem & Euangelium

Act. 15. b

Christi credebant absque legalibus esse seruandum, vocat firmos siue perfectos in fide: de D
vtrisque tamen erant Romæ aliqui, alloquitur ergo Apostolus perfectos dicens: Dixi, quod
debetis induere dominum Iesum Christum, Assumite autem, id est, affectu charitatis vobis coniun-
gite ad supportandum infirmum in fide, prout expositum est: de quo potest intelligi illud
Sap. 9.b. Sapien. Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum. Ideo
Infra 15.b infra: Suscipite inuicem sicut Christus suscepit vos. Et Sapien. alibi: Propter mandatum as-
Eccl. 29.b sume pauperem. Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, ne disceptationibus cum
illo contendatis: sed leuiter & blande amplexemini & informate, & sic disceptatio hic idem
videtur cum contentione, quam præcedenti capite prohibuit. addit cogitationum, scilicet
accusantium aut deffendentium propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui le
galia seruabant, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquàm transgressores: Et illi qui non
seruabant, iudicabant eos qui obseruabant tanquàm errantes & ignorantes.

Tex. *Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.*

HOc loco Apostolus exponit monitionem præmissam, & declarat qui dicantur firmi &
infirmi in fide. Ad cuius euidentiam sciendum est quod inter legis ceremonias quædam
Leuit. 11.a erant de delectu siue discretione ciborum, quæ scriptæ sunt in Leuitico, vbi interdice-
batur populo esus plurium animalium, non solum terrestrium, verum & aquatilium & volati-
lium: quę de se non erant mala, sed ratione significationis, propter misteria & figuras rerum quę
futurę erant tempore gratię, quę ideo cęremonię non erant duraturę nisi vsque ad veritatis prę-
sentiam. Sicut enim in verbis hoc nomen stultus significat aliquod malum, licet ipsum no-
men non sit secundum se malum: ita in rebus quoddam animal bonum est secundum natu-
ram, sed significatione est malum, vt porcus qui significat immundiciam gulæ. Distinguit ta-
men D. August. triplex tempus. Primum ante Christi pasionem, in quo legalia suum robur & E
virtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc viuentia. Secundum tempus post pasionem Chri-
sti vsque ad sufficientem promulgationem Euangelij, in quo mortua quidem erant: quia ne-
minem obligabant, nec quicquàm proderant. Nondum tamen erant mortifera, sed licita his
qui ex Iudaismo ad fidem conuertebantur, dum modo in illis nemo sic spem firmaret, vt cre-
deret fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignoran-
tia illa promissa aliquanto tempore, vt Synagoga sepeliretur cum bonore. Tertium vero tem-
pus post sufficientem Euangelij promulgationem, postquam legalia lætifera fuerunt, velu-
ti falsa signa futuræ rei quæ iam est præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Aposto-
lus quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tempore
fuit omnino illicitum. Sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis le-
galium non erat peccatum: tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æsti-
Act. 10.b. matum periculum culpæ in esu illorum. Cum etiam diuus Petrus fuerit aliquando in ea-
dem ignorantia, donec vidit linteum communibus animalibus plenum. Illos ergo, qui cre-
Act. 15.c debant cessasse legalia, vt qui audierant à diuo Petro reuelationem vel determinationem Apo-
stolorum, vocat Apostolos firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eo quod
non reputabant se astrictos ad seruanda legalia. Illum vero qui ignorabat cessasse legalia,
& æstimabat legem illam adhuc obligare, vocat infirmum: de quo dicit: Qui autem infir-
mus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abstineat quæ sunt in lege prohibita, sine il-
lis cibis vtatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitum, prout in
oleribus. In singulis enim generibus animalium, puta terrestribus, volatilibus, & aquati-
cis, quædam genera erant concessa, & quædam prohibita: sed in herbis & arboribus nihil
erat prohibitum. Cuius ratio duplex esse potest. Prima quia terrę nascentia à principio con- F
Gen 1.d. cessa fuerunt homini ad edendum: iuxta illud, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. Sed post
Gen. 9.a. diluuium primo legitur concessus carnium vsus: iuxta illud, Omne quod mouetur & viuit,
erit vobis in cibum. Alia ratio est: quia primam prohibitionem de abstinendo à quibus-
Gen. 2.c. dam terrę nascentibus, homo in paradiso transgressus fuerat. Et propterea non erat ei simi-
lis prohibitio in lege iteranda. Exponitur autem infirmus aliter in glo. D. August. pro eo qui
licet credat se comedere omnia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam su-
stinet, & ad lapsum carnalium viciorum pronus est: huic consulendum est, vt olus come-
dat, id est, tenues cibos qui non sint fomentum viciorum, & abstineat ab illis quibus ex-
citatur libido. Sed alius qui est fortior, & credit se absque periculo omnia manducare,
Mat. 9. b manducet. Et hæc differentia apparet inter discipulos Christi, qui non ieiunabant tan-
quàm confortati præsentia Christi, & discipulos Iohannis Baptistæ, qui ieiunabant. Vnde
& pœnitentiam agentes à quibusdam cibis abstinebant, non propter eorum immundiciam,
sed ad libidinem reformandam. Verum quia Lutherani per hunc locum atque alia sacræ
scripturæ loca male intellecta, ciborum delectum à Christianorum familia turpiter profligare
moliti sunt, calumniantes Christianos quod per huiusmodi ciborum delectum & ieiunia. Iu-
daismum his cęremoniis profiteantur, in quo huiusmodi selectus iussus erat. Neque id so-
1. Ti. 4.a. lum dicũt, sed quod cũ illis hæreticis cõspirãt, quos D. Paulus futuros pnũciauit, phibẽtes nu-
bere,

A bere, & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fideli-
bus. Eam ob rem hic nobis parum inſiſtendum eſt. Et imprimis ſciendũ quod hic vocamus
delectum ciborum abſtinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiuniorum abſtinemus à carni-
bus, & in xl. à lacticiniis. Abſtinentia autem à certis cibis tribus poteſt fieri de cauſis: Prima
quaſi ſua natura ſint mali & immundi, vti Taciani, Priſcillianiſtę, & alij eiuſdem ſectæ prædi-
cabant, infamantes cum Manichæis creaturas Dei: contra illud, Vidit Deus cuncta quæ fe- Gen. 1. d.
cerat, & erant valde bona. Hos ergo hæreticos atque hanc abſtinentiæ ſiue delectus cibo-
rum cauſam, condemnat Apoſto. ad Timo vt patet ex ſubiunctis eius verbis: Quia omnis crea- 1. Ti. 4. a.
tura Dei bona eſt. Quaſi inde improbaſſent carnium vſum, quod eas reputaſſent ſua natura
ſordidas. Atque idem ſignificat aliis ſuppoſitis verbis, Nichil reiiciendum quod cum gratia-
rum actione ſuſcipitur. Secunda cauſa delectus ciborum poteſt eſſe lex Moſaica, id eſt, ſi fieret
ea ratione qua præceptum fuit in lege Moyſi, quæ huiuſmodi delectum prohibebat propter
futurum myſterium, iam per Chriſtum impletum. & ob id legem illam antiquatam eo quod
obſeruatio falſum ſignum rei futuræ, quæ eſt iam præterita, demonſtraret. Et hanc etiam dele-
ctus cauſam damnat idem Apoſto. loco preallegato ex ſubiũctis verbis fidelibus & his qui co-
gnouerunt veritatem, ſcilicet antiquatæ legis. Atque idem ſignificat cum ſubdit: Sanctificatur
autem per verbum Dei & orationem, ſcilicet quod immundum per legem reputabatur. Vnde
dictum fuit D. Petro: Quod Deus purificauit, tu commune ſiue immundum ne dixeris. Ter- Act. 10. e
tia cauſa delectus ciborum, propter quam omnes ſancti patres & Eccleſia abſtinẽtiam à certis
cibis nõ perpetuo, prout Manichęi, & lex Moyſi, ſed ſtatutis tẽporibus ordinauit, nõ vtique ve
luti cęremoniã, quæ ſit futurorũ vmbra, ſed vt (ſecũdũ D. Iohãnis Baptiſtę exhortationẽ) deli- Mat. 3. b.
ctorũ debita fructibus pœnitẽtiæ cõpẽſemus. Et vt corpora noſtra exẽplo diui Pauli tali inedia
caſtigãtes, in ſeruitutẽ redigamus, vitia cõprimamus, & vt mẽtes ad ſpiritualiũ cõtẽplationẽ ele-
uemus, & virtutũ officia libẽtiꝰ prõptiuſque exequamur, & vt irã dei, prout Niniuitę, placemus.
Hoc enim modo iuxta admonitionẽ domini animã noſtrã odimus in hoc mũdo, & cuſtodimus Ioh. 12. d.
B eã in vitã ęternã. His rationibus & cauſis delectus carniũ nõ eſt ſuperſtitioſus, ſed adeo virtuo-
ſu, vt qui negãt eũ eſſe ad vitã Chriſtianã tum neceſſariũ, tum ideo conſultiſſime ac ſanctiſſime
inſtitutũ, ſint hęretici. Quemadmodũ in Gangrenſi & Toletano Cõciliis ſancitũ eſt. Explora-
ta prius venerãda abſtinẽtię antiquitate, quæ ab ipſo ſtatim paradiſo terreſtri, vbi vnicum fuit
tantum abſtinentiæ præceptum, ortum duxit. D. Iohannes Baptiſta hoc delectu vſus eſt, erant
enim locuſtę & mel ſilueſtre victus eius. Chriſtus etiam ſuo ieiunio approbauit & ieiunium
per diſcipulos inſtituendum prædixit. Et Apoſtolus pariter vſus eſt. Nunc ergo ad friuolas
eorum obiectiones repellendas properemus, Authoritate diui Pauli ad Timo. expoſita, ex
præuia diſtinctione de cauſis delectus ciborum, ſoluuntur omnia pene eorum argumenta, ma
xime quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & ex illo loco, Gen. 1. d.
Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quia Eccleſia non reprobat cibos tanquàm Gen. 9. a.
malos omni tempore, ſed ad tempus pro rationabili cauſa. Nec obſtat pariter illud: Eſca nos 1. Cor. 8. b
non commendat Deo. Neque enim ſi non manducauerimus, deſficiemus. Neque ſi mandu-
cauerimus, abundabimus: quia eſca ex ſe non commendat nos Deo, ſed fides in edendo: lo-
quitur enim ibi de idolotitis. Et cum infra ait. Non eſt regnum Dei eſca & potus, vult dicere
quod regnum Dei principaliter conſideratur ſecundum interiora, & non ſecundum exterio-
re, & res extrinſecas: prout in ſe ſunt, ſed ſecundum quod ad interiora ordinantur, vel ab
interioribus imperantur. Nec obſtat pariter quod Chriſtus dixit, non quod intrat in os coin-
quinat hominem, ſcilicet ex ſe, ſed ex deſiderio comedendi contra prohibitionem: lignum
enim ſcientiæ boni & mali ex ſe, non coinquinauit primos parentes, ſed voluntas comeden-
di contra prohibitionem Dei: ſic in ieiuniis ab Eccleſia præceptis. Sed dicunt ſatis eſſet ſi
C vnuſquiſque ſua ſponte pro ſua valetudine & neceſſitate modo ſuo abſtineret. Sunt enim, in-
quiunt, & piſces & inter herbas nonnullę, & præſertim vinum, quæ corpus peius inflam-
mant quam carnes: in hoc ſuggillantes Eccleſiæ authoritatem de qua Chriſtus: Si Eccleſiam Mat. 18. c.
non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit. Et qui
vos ſpernit, me ſpernit. & Apoſto. ſupra: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.
Suppoſita hac authoritate, quam nemo ſpiritualis negare poteſt, cum in antiqua lege fuiſſent
inſtituta ieiunia, non vt cæremonię, ſed vt leges morum repurgandis animis conducentes: Et
lex noſtra ſit multo ſpiritualior, Chriſtusque nobis dixerit: Niſi abundauerit iuſticia veſtra
pluſquàm ſcribarum, &c. quibus verbis iubet nos abundantius colere iuſticiam prauaſque
cogitationes repurgare. Seqoitur quod æquiſſimum fuit atque conſultiſſimum vt abſtinen-
tiæ præcepta nobis cumularentur, nempe vt corpus liberius ſeruiret ſpiritui. Libertas enim
Chriſtiana hæc eſt, vt ſpiritus liber ſit à tyrannide corporis, quod ciborum lauticia amplius
laſciuire ſoleat. Et ſic nihil contra libertatem Chriſtianam egit Eccleſia, indicendo ieiunia &
ciborum delectum, ſed potius pro libertate Chriſtiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iu-
gum domini fit ſuauius, & onus leuius. Et enim ſi arbitrio & libertati hominum frugalitas & Mat. 11. d
victus parſimonia permitteretur, vix eſſet qui illã obſeruaret, prout Lutheranorũ teſtatur intẽpe-
rãtia quę tã neceſſaria eſt ad expeditius ſeruãda domini pręcepta. Et quamuis ſint in piſcibus &
fructibus aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incaleſcit libido, tamen carnes ſuo genere

sunt solidioris alimenti. Per quas ideo plus virium accrescit carni nostræ ad debellandū spiritum, quàm per esum piscium, aut potum vini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timo. quod etiam vnusquisque secundum suam valetudinem moderare potest. D

Tex. *Is qui manducat non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet.*

HIc explicat quomodo vitandæ sunt disceptationes cogitationum. Et primo quantum ad firmos siue perfectos dicens. Is qui manducat omnia, scilicet cum secura conscientia vel etiam absque libidinis periculo non spernat non manducantem omnia tāquàm infirmum in fide vel quasi pronum ad vicia. Secundo quantum ad infirmos dicit. Et qui non manducat, scilicet indifferenter omnia vel quia est infirmus in fide vel pronus ad libidinem non iudicet
Mat.7.a. manducantem, scilicet indifferenter omnia quasi legis transgressorem vel quasi in vicia præci-
Supra.2.a pitem iuxta illud. Nolite iudicare & non iudicabimini. Et supra inexcusabilis es homo omnis
Tex. qui iudicas. ¶ *Deus enim assumpsit illum, Tu quis es qui iudicas alienum seruum?* Corroborat hic vna ratione nos debere abstinere à iudicio temerario, & sumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam ostendit competere soli Deo dicens: Rectè dictum est quod qui non manducat, man-
Zach 11.b dncantem non iudicet. *Deus enim assumpsit illum*, scilicet in seruum à se iudicandum. Vnde Za-
Psal.17.e. charias: Assumpsi mihi duas virgas, id est, duos populos. Et Psal. Assumpsit me de aquis multis. Ille autem qui assumitur ad superioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, *Tu quis es*, id est, cuius virtutis vel authoritatis es, *qui iudicas alienum seruum*, id est,
Exo.2.c. proximum tuum, qui est seruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas, secundum illud: Quis constituit te principem & iudicem super nos. ¶ Sed ex hac ratione videtur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium ho-
Deut.1.c. minis licitum est, inquantum agitur authoritate ei diuinitus concessa, secundum illud: Audite illos, & quod iustum est iudicate, sequitur: Quia Dei est iudicium, id est, authoritate diuina agitur. Si quis vero velit sibi vsurpare iudicium super ea quæ non sunt ei diuinitus, concessa ad iudicandū, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus à Papa vellet iudicādo transgre- E
In lib. de di fines mandati, Deus autem reseruauit sibi soli iudicare occulta, maxime cogitationes cor-
ser. do. in dium & futura contingentia. Ideo si quis illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temera-
mont. rium esset iudicium. Vnde D. August. In his duobus temerarium est iudicium, cum incertum
Tex. est quo animo quid factum sit, vel incertum qualis futurus sit. ¶ *Domino suo stat, aut cadit, stabit autem: potens est enim Deus statuere illum.* Alia ratione confirmat nos debere abstinere à iudicio temerario, quæ sumitur ex fine meriti vel demeriti. Posset enim aliquis dicere quod licet homo non habeat iudiciariam potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnum vel fructum qui inde prouenit. Sed Aposto. ostendit hoc magis ad Deum quàm ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo derelinquere. Ad hoc autem explanandū proponit duo: primum quod quidquid circa hominem accidit, ad Deum pertinet: cum dicit, domino suo stat aut cadit. *Stat*, rectè agendo iuxta il-
Psa.121.a lud: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. *aut cadit*, scilicet peccando. iuxta il-
Amos.5.a. lud, Domus Israel cecidit, & non adiiciet vt resurgat. Dicit autem sub disiunctione, *stat aut cadit*, propter incertitudinem: quia multi videntur cadere qui stant. & èconuerso, secundum
Eccle.8.b. illud, Vidi impios sepultos, qui cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Loquitur autem hic Aposto. secundum similitudinem hominis serui, ad cuius dominum pertinet omne quod circa seruum agitur. Nec intelligendum est
Iob.35.b. quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, si homo stet, aut cadat. secundum illnd: Si peccaueris quid nocebis ei Porro si iuste egeris, quid ei donabis. Sed quantum ad homines prodest & nocet: quia quod iuste agimus ad gloriam Dei spectat, & inducuntur homines ad bonum: F
Mat.5.b. iuxta illud, Sic luceat lux vestra. &c. Quando antem cadimus peccando, damus occasionem
Supra.2.d ruinæ & blasphemandi Deum. Vnde dictum est: Nomen Dei propter vos blasphematur in-
1.Cor.4.a ter gentes. Vel quod dicit, *Domino suo stat aut cadit*, exponendum est in iudicio domini sui. Quoniam qui iudicat me dominus est. Secundo ostendit quod si cadit, ad Deum pertinet, dicens: *Stabit autem*, q.d. Et si aliquis nunc cadit per peccatum, tamen potest esse quod iterum sta-
Psa.40.b bit, & hoc omnino implebitur si est prædestinatus, secundum illud: Nunquid qui dormit non
Mich.7.b adiiciet vt resurgat? Vnde Micheas: Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Et ideo si videmus aliquem manifeste cadentem, non debemus eum despicere, temerarie iudicando de eo, quod nunquàm resurget, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit. Non ex consideratione conditionis humanæ, sed ex consideratione virtutis diuinæ. vnde dicit: *potens est enim Deus statuere illum* debemus enim præsumere quod propter suam bonitatem, iterum sta-
Ezech.3.f tuet, id est, stare faciet eum. Vnde Ezech. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, prout supradictum est, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus inserere illos.

Tex. *Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem: Vnusquisque in suo sensu abundet.*

HOc loco explicatius manifestat quæ dixerat de iudicio humano, dicens: ideo dico quod domino suo stat aut cadit. Nam alius iudicat inter vnum diem & alium diem, vt, scilicet vno

A vno die abstineat, & non alio. Nam erat in lege certis diebus decreta ieiunia, vt decimo die mensis septimi, dies expiationis erit celeberrimus, affligetisque animas vestras in eo. *Leui. 23.b* Et Judith 18. dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbata, & Neomenias, & festa domus Israel. Et Zacharias 8. ait. Hæc dicit dominus excercituum, ieiunium quarti & ieiunium quinti, & ieiunium septimi. & ieiunium decimi, erit domini, inde in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pusilli seruabant iudicantes inter diem quo erat ieiunādum, & alios dies. Alij firmiores in fide, illis abiectis cæremoniis, omnem diem citra discrimen iudicabant esse aptum, vt vnusquisque pro sua voluntate abstineret. Vel, secundum Theophylactum, quidam, licet non abstinerēt à carne suilla perpetuo, id tamen quibusdem diebus faciebant. Potest etiam hoc referri ad abstinentias quæ fiunt causa prohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant. Quidam autē interpositis diebus abstinent, vel ieiunant. Quidam vero perpetuo à carnibus vel vino abstinēt. Secundo ostendit hæc omnia ad gloriam dei pertinere, dicens: Vnusquisque in suo sensu abundet, id est, suo sensui & iudicio dimittatur. Abundare enim sensu suo est sensum suū sequi, iuxta illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. *Eccl. 15.c.* Verumtamē hęc Apostoli sententia est sane interpretanda: quia in primis intelligitur, vbi lex non adest: quia nemini licet contra præscriptum legis suo sensu abundare. Præterea vt Theophylactus admonet, cum de dogmatibus agitur, nemo debet suo sensu duci, sed ea reuerenter auscultare quæ à maioribus tradita sunt. In indifferentibus tamen vnusquisque potest sensum suum sequi, tum quia nemini contra conscientiam agere licet: tum quia vnusquisque in his pręsertim quæ ad domandum carnem pertinent, melius nouit quid sibi expediat, quam alii: in his enim in via dei, vt D. Augustinus ait, vnus sic, alius sic ibat. Admonemur tamen Sapientis prouerbio: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. *Prou. 3.a.* Ideo non prohibet quin salutare consilium à cordatis probis & amicis accipiamus. Sed videtur quod iudicare inter diem & diē,

B sit secundum se malum. Vnde Aposto. Galatas arguens dicit: Dies obseruatis & menses & tempora, & annos. timeo vos ne forte sine causa, id est, frustra laborauerim in vobis. *Gala. 4.b* Et loquitur ad literam de his qui dixerunt dies obseruandos circa cęremonias legis. Dicendum quod Apost. hic loquitur secundum tempus illud in quo iudæis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit, Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare: dicit enim D. August. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendū putauerit, non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immerito. *In epist. ad Casula.* In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt. & in c. Si quis presbyter 30. distinct. dicitur: Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam à sacerdote acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadā religione ieiunauerit, sicut Manichæi, Anathema sit. Sed intelligendum est quod Apost. hic loquitur quantum ad illas abstinentias, quę quolibet die licite fieri possunt absque dissonantia cōmunis consuetudinis, vel eorum quę sunt à maioribus instituta, ¶ *Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui nō mādacat, domino nō manducat, & gratias agit deo.* *Tex.* Confirmat hic prædictam sentētiam, scilicet, vt vnusquisque permittatur suo sensu abundare, eo quod domino suo stat aut cadit, eo quod de omnibus quæ facit secundum conscientiam suam, gratias deo agit. Vnde dicit: Qui sapit diem, vt, scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinētia cesset, domino sapit, id est, ad reuerentiā dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus vigilias sanctorum, in quibus ieiunamus à diebus festis, quibus ieiunium soluimus propter reuerentiam Dei. Vnde Sap. Quare dies superat diem, & iterum lux lumen. *Eccle. 33.c* Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant. *Math. 9.b* Vnde discipuli D. Iohannis baptistæ dicebant Christo: Discipuli tui non ieiunant. Vnde dicit Apostolus: Et qui manducat, scilicet, omni die. Domino manducat, id est, ad

C gloriam domini. quod patet ex eo, quia *Gratias agit deo*, scilicet, de cibo sumpto. Iuxta illud psal. *Psal. 21.f.* Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum &c. Vlterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem, vt, scilicet omni die abstineat, subdit: *Et qui non manducat*, id est, qui abstinet omni die. *1. Tho. vl.* *Domino non manducat*, id est, ad honorem domini non manducat, quod constat ex eo quia gratias agit Deo, qui sibi dedit voluntatem & virtutem abstinendi. iuxta illud, in omnibus gratias agite. Sed quod hic dicit Apostolus de his qui omni die vel abstinebant, vel ab abstinentia cessabant, debet intelligi quantum ad illud tempus, in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum, nec communi consuetudini populi Dei. ¶ *Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus, siue morimur, domino morimur.* *Tex.* Hoc loco probat quod vnusquisque Domino suo stet aut cadat ex intentione fidelium. Et primo excludit inordinatā intētionem, dicens: Recte dico quod domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrum viuit, vel naturali vel spirituali vita de qua Abacuc, Iustus ex fide viuit, sibiipsi, id est, propter seipsum: *Aba. 2.b* quia hoc esset frui seipso. contra illud, Non quærens quod mihi vtile est &c. & illud: Non nobis domine &c. *1. Co. 10.g* Vel sibi, id est, secundum suam regulam, prout quidam dicunt. Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ. *Sap. 2.b.* Vel sibi, id est, suo iudicio. Vnde Apostolus. Sed neque me ipsum iudico. *Et nemo moritur.* s. morte naturali vel spirituali, peccando: vel etiam morte spirituali, qua quis moritur viciis, puta in baptismo, secundum illud: Qui mortuus est iustificatus est á peccato, *sibi*, id est, propter seipsum vel suo iudicio aut suo exemplo, sed exemplo Christi moritur quis viciis. *Supra. 6.b*

Quod enim mortuus est peccato mortuus est semel:Ita & vos existimate vos mortuos esse pec- D
supra. 6.b cato.Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium,dicens: Siue enim vinimus vita corpo-
rali, *Domino viuimus*,id est,ad Gloriam Domini. *Siue morimur*, morte corporali, Domino mori-
Act.10.g. mur,id est,ad honorem domini. Vnde dicebat: Magnificabitur Christus in corpore meo, siue
per mortem,siue per vitam: vel exponatur quod dicit, domino, id est, iudicio domini,qui est
constitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Siue ergo viuimus,siue morimur,domini sumus.In hoc enim Christus mortuus est,& resurrexit,vt & viuorum & mortuorum dominetur.

HIc etiam probat quod vnusquisque domino suo stat aut cadit, ex conditione fidelium. Et
primo concludit ex præmissis quod fideles nō sunt sui,sed alterius. Illi enim qui sunt sicut
1.Cor. 6.d liberi homines,sibi viuunt & moriuntur. Sed fideles vt dictum est,non sibi viuunt aut moriun-
tur,sed Domino.vnde sic concludit:*Siue ergo viuimus,siue morimur,Domini sumus*. quasi serui eius
qui potestatem habet vitæ & mortis. Precio enim magno empti estis. Vnde debemus dicere
Deo quod dicebat Amasai Dauid Tui sumus ó Dauid. Secundo assignat causam huius condi-
2.Co. 5.c. tionis,dicens:*In hoc enim Christus mortuus est,& resurrexit*,id est, hoc adeptus est sua morte & re-
surrectione,vt viuorum dominaretur: quia resurrexit vitam nouam & perpetuam inchoando,
& mortuorum:quia mortem nostram moriendo destruxit. Vnde ad Corinthios scribens ait: Pro
quibus mortuus est Christus,vt qui viuunt iam non sibi viuant,sed ei qui pro eis mortuus est &
resurrexit.Sic igitur per omnia prædicta Aposto. probauit quod vnusquisque domino suo stat
aut cadit,per hoc,scilicet,quod fideles gratias agunt Deo,& quod domino viuunt & moriun-
tur: & quod domini sunt in morte & in vita.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim, Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu,& omnis lingua confitebitur Deo.

AD probandum quod debemus à iudicio temerario abstinere, hic adducit etiam rationem E
quæ sumitur ex futuro dei iudicio. Et circa hoc tria facit:primo ponit superfluitatem præ-
sentis iudicii, dicens:*Tu autem quid iudicas*,id est,qua vtilitate vel necessitate iudicas fratrem tuũ
Mala.2.b de occultis,quæ tuo iudicio nō sunt commissa. Aut tu alius qui iudicaris, quare spernis fratrem
tuum,quasi pro nullo reputans ab eo iudicari? Vnde Malach. Quare despicit vnusquisque fra-
trem suum.Secundo præmittit futurum Christi iudicium,quasi dicat, Recte dico quod iudica-
Mat.25.e re non debes:quia timere nō oportet quod absque iudicio maneat. *Omnes enim stabimus ante tri-
bunal Christi*. Dicitur autem tribunal Christi iudiciaria eius potestas: Cum enim venerit filius
2.Co. 5.b. hominis in maiestate sua,tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Dicit autem, Omnes stabi-
mus,tanquam iudicandi tam boni quam mali, tam ad remunerationem quam ad punitionem.
Mat.19.d Idem dicit ad Cor. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi &c.Sed quantum ad
Esa. 45.d discussionem nō omnes stabunt vbi iudicandi, sed quidam sedebunt vt iudices,iuxta illud:Se-
debitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel.Tertio probat quod dixerat authoritate
Esaiæ,ait ergo:dictum est quod omnes stabimus ante tribunal Christi, hoc manifestum est au-
thoritate Esaiæ,qui dicit:Viuo ego dicit dominus.quoniam mihi flectetur omne genu, & om-
nis lingua confitebitur deo.Litera nostra sic habet:in memetipso iuraui, quia curuabitur mihi
Heb.6.c. omne genu,& iurabit omnis lingua.In quibus verbis tria ponuntur: primo quidem iuramentũ,
quod interdum in verbis dei inseritur, ad ostendendum id quod dicitur firmum esse & immu-
tabilitatem diuini consilii,& ad ostendendum quod non erat prophetia cōminationis. Et quã-
uis homines per maiorem sui iurent,Deus tamen,cum non habeat maiorem, in quo maior con-
sistat firmitas veritatis, per seipsum iurat. Ipse autem est ipsa vita & fons vitæ: & ideo for-
ma iuramenti domini est, Viuo ego. quasi dicat iuro per vitam qua ego singulariter viuo. Se-
cundo prænunciatur subiectio omnis creaturæ,cum dicitur:*Quoniam mihi*,scilicet, Christo, *fle-* F
Phil. 2.b. *ctetur omne genu*. In quo denotatur perfecta subiectio rationalis creaturæ ad Christum. Solent
enim homines in signum subiectionis flectere genua. Vnde Aposto.In nomine Iesu omne ge-
nu flectatur cælestium,terrestrium,& infernorum. Tertio prænunciat fidei confessionem, qua
omnes Christi gloriam confitebuntur. Vnde sequitur:*Et omnis lingua confitebitur deo*,id est,confi-
tebitur Christum esse dominum, secundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus
Iesus Christus in gloria est Dei patris.Per omnem autem linguam intelligere possumus expres-
sionem cognitionis,siue hominum,siue angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac vita,non
quantum ad singulos homines, sed quantum ad genera singulorum. De quolibet enim genere
Heb. 2.b. hominum,nunc aliqui Christo subiiciuntur,& ei confitentur per fidem. Sed in futuro iudicio
omnes & singuli subiicientur,diuersimode tamen:quia boni voluntarie,mali autem inuiti. Vn-
de alibi dicit: In eo quod ei omnia subiecit,nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem nondũ
Tex. videmus omnia subiecta ei.

Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.

Mat.12.c EX immediate dictis infert hic præpositam cōclusionem,dicens:*Itaque &c.*Reddet rationem
de omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauio-
Heb.vlt.c ribus.Sed videtur quod non quilibet rationem reddet pro se,sed vnus pro alio: quia scriptum
est: Obedite præpositis vestris,& subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem redditurí

pro

A pro animabus vestris. Dicendum quod ex hoc ipso quod prælati pro aliis ratinnem reddent,
hoc facient pro suis actibus quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod com- *Eze. 3. d.*
petebat eurum officio, non eis imputabitur si subditi peceant, quod fieret si negligenter se ha-
berent. Vnde Ezech. dicit. Si dicente me ad impium morte morieris, non annunciaueris ei, ipse
in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaue-
ris impio, & ille non fuerit conuersus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam
tuam liberasti. Deinde infert conclusionem principaliter intentam, dicens: *Non ergo amplius in-* *1. Co. 4. a.*
uicem iudicemus, scilicet, iudicio temerario: quæ conclusio infertur ex rationibus supradictis. Et *Mat. 7. a.*
alibi dicit: Nolite ante tempus iudicare, & Christus, Nolite iudicare & non iudicabimini.

SECVNDA PARS 14. CAPITIS. *Tex.*

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

POstcaquam Apostolus in prima huius capitis parte prohibuit humana iudicia, in hac se-
cunda prohibet scandalum proximorum. Et primo docet scandala vitanda, dicens: Dixi
quod non debetis iudicare inuicem, sed vnusquisque de actibus suis iudicare debet, ne sint in *Sup. Mat.*
scandalum aliorum & hoc est quod dicit: Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratribus offendi-
culum vel scandalum. Scandalum autem prout D. Hier. dicit significat offendiculum vel ruinā,
quam impactionem pedis possumus dicere. Vnde scādalum est factum, vel dictū, vel omissum,
minus rectum præbens alicui occasionem ruinæ ad similitudinem lapidis, ad quem in via politū
homo impingit & cadit. Maius autem videtur aliquid esse scandalum quam offendiculum: quia
offendiculum potest dici quicquid retinet seu retardat motum procedentis. Scandalum autem, *Esa. 57. c.*
id est impactio, videtur esse cum aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere
offendiculum, vt aliquid faciamus, vt impediatur proximus à via iusticiæ. Vnde Esa. Aufferte
offendiculum de via populi mei. Neque etiam debemus ponere scandalum, faciendo aliquid, *Mat. 18. a.*
B vnde alius inclinetur ad peccatum: quia ve homini illi per quem scandalum venit. Secundo do-
cet id ex quo scandalum paratur esse secundum suam naturam, siue secundū se illicitum. Circa
quod sciendum est, quod sicut supra dictum est, apud Romanos erant quidam ex iudæis ad fi-
dem conuersis, qui cibos secundum legem discernebant. Alij vero habentes fidem perfectam
indifferenter omnibus cibis vtebantur, quod quidem secundum se licitū erat. Vnde dicit: Scio
& confido in domino Iesu: quia nihil est commune per ipsum. Dicebātur autem cibi commu-
nes, quibus omnes homines vtebantur, demptis iudæis, qui se iactabant populum dei, quibus
propter mysterium cibi illi erant prohibiti, vt caro suilla, lepores & huiusmodi. Et quia genti-
les non æstimabantur de populo dei, pro immundis reputabantuur, ac etiam cibi in lege pro-
hibiti, quos gentiles manducabant: & sic idem est: Nihil est commune, ac si diceret nihil est im-
mundum. Et hoc quidem Apnsto. Primo dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam:
iuxta illud, Omnis creatura bona est. & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione perci- *1. Ti. 4. a.*
pitur. Secundo dicit se confidere in Christo Iesu, quia per ipsum nihil est commune: quia, scili-
cet, cibi secundum suam naturam nunquam fuerunt immundi vitabātur tamen aliquo tempore;
vt immundi secundum legis præceptum, propter significationem & figuram, vt dictum est. Sed
Christus hoc remouit implendo omnes figuras. Et ideo Apostolus, Per fiduciam quam habet
in domino Iesu, asserit nihil esse commune vel immundum per ipsum, id est, ipso hoc faciente.
Tertio ostendit quo modo hoe posset esse per accidens illicitum, inquantum, scilicet, est con-
tra conscientiam manducantis, quasi dicat: Dictum est quod nihil est commune, sed intelligen-
dum est, nisi ei qui hoc ex conscientia erronea: *existimat quid*, id est, aliquid ciborum commune
esse, id est, immundum, *illi commune est*, id est, ita est illicitum sibi, ac si esset secundum se immun-
C dum. Quia vt alibi dicit: Omnia munda mundis: Coinquinatis autem & infidelibus nihil mun- *ad Tit. 1. d*
dum est, sed inquinata est eorum mens & conscientia. Et sic apparet quod aliquid est secundū
se licitum, quod efficitur illicitum ei qui contra conscientiam eo vtitur, licet conscientia sua sit
errorea, quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur secundum voluntatem agentis. Vo-
luntas autem mouetur à re apprehensa: vnde voluntas in id tendit quod ei vis apprehensiua re-
præsentat, & secundum eam qualificatur seu specificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet
aliquid esse peccatum, & voluntas illud velit, manifestum est quod homo habet voluntatem fa-
ciendi peccatum & ita actio eius exterior quæ formatur ex voluntate est peccatum, si hac con-
scientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit peccare mortaliter. Et ita actio
eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc loco conformatur dogma theolo-
gicum quod conscientia erronea ligat. Si tamen aliquis post factum habeat conscientiam erro-
neam, per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatum, vel quod est veniale
fuisse mortale. non propterea quod factum est, efficitur peccatum: vel si fuit veniale, non effici-
tur mortale. Quia voluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti, sed præcedē-
ti. Hæc autem quæ dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis ha-
beat conscientiam erroneam, vt credat esse necessarium ad salutem, id quod est peccatum mor-
tale: puta si quis existimat præceptum dei esse occidere puerum existentem in gratia, quem cre-
dit adultum decessurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet. videtur quod nō, quia

alias esset perplexus. Dicendum quod in per se malis conscientia erronea ligat: quia si illa du- D
rante oppositum faciat, eligit peccare. Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis opposi-
tis, minus cedit maiori: Sed lex dei, quæ probibet homicidium, est fortior quam præceptum
conscientiæ erroneæ. Igitur tenetur non occidere: & sic cauendo homicidium non peccat. Di-
cendum quod idē est ligamen conscientiæ erroneæ, & legis dei. Quia conscientia erronea præ-
sentat obiectum tanquam præceptum lege dei. Non enim lex dei applicatur actibus nostris, nisi
mediante conscientia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest conscientiam erroneam
deponere vel suspendere actum. quo peracto deus, qui non deficit, per sinderesim specialiter
iuuabit illum. quod si nolit deponere conscientiam, vel suspendere actum, non erit perplexus
simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod non est inconueniens cum proueniat ex culpa
sua. ¶ Est autem alia dubitatio: Non enim dicitur scandalizare qui rectum opus facit. At ille qui
absque delectu manducat indifferenter, omnia rectũ opus facit: Ideo non debet dimittere pro-
pter scandalum eius qui peruersam conscientiam habet errans in fide: quia videtur scandalum
Mat.15.b Pbarisæorum, de quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt &c. alias catholici tenerentur absti-
1.Tb.vl.d nere à carnibus, & matrimonio, ne hæretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest aliũ
scandalizare faciendo quod babet speciem mali, secundum illud: Ab omni specie mali abstine-
te vos. Dicitur autem aliquid babere speciem mali, dupliciter. Vno modo secundum opi-
nionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo secundum opinionem eorum qui
adhuc ab Ecclesia tollerantur: infirmi autem in fide æstimantes legalia obseruanda, tem-
pore quo Aposto. hæc scribebat, tollerabantur ab Ecclesia. & ideo non est similis ratio. Scien-
dum præterea quod duplex est scandalum: quoddam dicitur actiuum, & est dictum, vel factum,
aut omissum minus rectum præbēs occasionem ruinæ, & ab isto semper cauere debemus. Aliud
dicitur scandalum passiuum: quia id quod fit vel omittitur, non est de se malum: tamen alius ex
illo accipit occasionem ruinæ, & hoc dupliciter. vno modo ex infirmitate, alio modo ex mali- E
cia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorum. Et propter tale
vitandum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: non tamen ea quæ
sunt præcepta. Mulier enim valde pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incident in
concupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter: non tenetur omittere missam die dominico, nec
alia necessaria, vel valde vtilia. Sine causa tamen exire & progredi, & præbere occasionem rui-
supe. Eze. næ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malicia, & tale vocatur scandalum pha-
c.12. §. 3. risæorum: de quo D. Gregorius. Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scādalum permittitur
ver.12. quam veritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in versiculo 12. §. 3.
capitis 12. in nostris theologicis institutionibus inseruimus.

Tex. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.*

PRoposita expositaq; iussione de vitādo scādalo persuadet nobis illā tribus rationibus: qua-
rũ prima sumitur ex parte cbaritatis, vnde ait: Si frater tuus contristatur, de hoc quod putat
te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundũ: *Iam non secundum cha-*
1.Co.13.b *ritatem ambulas*, secundum quam aliquis proximum suum diligit, sicut seipsum. Et ita charitas
vitat eius contristationem, & non præfert cibum quieti fratris: Cum charitas non quærat quæ
sua sunt. Secundam rationem ponit cũ dicit: *Noli cibo tuo &c.* quæ sumitur ex parte mortis chri-
sti. Videtur enim parum appræciare mortem Christi, qui pro vili cibo fructum eius euacuare
1.Pet.3.d non recusat. Vnde dicit: *Noli cibo tuo*, quem indifferenter comedis, non discernendo cibos illum
perdere, id est, scandalizare, *pro quo*, id est, pro cuius salute, *Christus mortuus est*, Christus enim se-
mel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur perdi: quia scandalum
1.Cor.8.c. passiuum sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem su-
mit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. F
Tertiā rationem ponit cũ dicit: *Non ergo blasphemetur bonũ nostrũ.* & hæc sumitur ex donis spiri-
tualis gratiæ: vel à cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorum
nostris. Et primo ostendit inconueniens quod sequitur contra bniusmodi dona, ex eo quod
alios scandalizamus. In primitiua enim Ecclesia aliqui cibis indifferenter vtebantur, cum scan-
dalo infirmorum, & ex illo hoc inconueniens sequebatur quod infirmi fidem Cbristi blas-
pbemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatũ. & ideo Apost.
dicit: Ex quo per dominum Iesum factum est quod nibil est commune. *Non ergo bonum nostrum*,
Iacob.2.b id est, fides vel gratia Christi, per quam libertatem à ceremoniis cōsecuti sumus, blasphemetur
ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominũ indulgere. Vnde D. Iacobus, Ipsi blasphemant nomē
bonũ, quod inuocatũ est super vos, & de hoc bono dicitur in ps. Mihi adhærere deo bonũ est.

Tex. *Non enim est regnum dei esca & potus, sed iusticia, & pax, & gaudium in spiritu sancto: Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo: & probatus est hominibus*

DEclarat hic in quo non consistit bonum nostrum, quod dixerat non esse blasphemandum,
ait ergo. Non est regnum Dei esca & potus, regnum autem bic dicitur id per quod deus
Mat.6.b. regnat in nobis, & per quod ad regnum ipsius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat regnum
Mich.4.c tuum, & de quo etiam Micheas: Regnabit dominus super omnes in monte Syon. Deo autem
Ioh.4.c. coniungimur & subdimur per interiorem intellectum, & affectum cum spiritus sit Deus & eos

qui

A qui adorant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et inde eſt quod regnum dei principali-
ter conſideratur ſecundum interiora hominis & non ſecundum exteriora. Vnde Chriſtus Re- *Luc. 17. e.*
gnum dei intra vos eſt. Ea vero quæ ſunt exteriora ad corpus pertinentia, intantum ad regnum
dei pertinent inquantum per ea ordinatur interior affectus, & ſecundum ea in quibus principa-
liter conſiſtit regnum Dei. Et ideo cum eſca & potus ad corpus pertineant, ipſa ſecundum ſe
non pertinent ad regnum dei, niſi ſecundum quod eis vtimur vel ab eis abſtinemus propter *1.Cor. 8.b.*
deum, ideo alibi ait, Eſca autem nos non commendat deo. Neque enim ſi nõ manducauerimus
deficiemus, neque ſi manducauerimus, abundabimus. Pertinet tamen vſus vel abſtinentia eſcę
& potus ad regnum dei, inquantum affectus hominis circa huiuſmodi bene ordinatur. Vnde
D. Auguſtinus dicit. Iuſtificatur ſapientia à filiis ſuis, qui intelligunt non in abſtinendo, neq; *Inlib. de*
in manducando eſſe iuſticiam, ſed in ęquanimitate tollerandi inopiam, & in temperantia non ſe *queſt. euã.*
corrũpendi per abundantiam atq; importunitatẽ ſumendi. Non enim intereſt quo modo quid
alimentorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro ſuæ valetudinis neceſsita-
te. Sed quanta facultate & ſęueritate animi careat his vel cum oportet, vel cum neceſſe eſt his
carere. Secundo oſtendit in quo conſiſtat bonum noſtrum, quod regnum Dei vocat, dicẽs. Sed,
ſcilicet, regnum dei eſt iuſticia, pax, & gaudium in ſpiritu ſancto: vt iuſticia referatur ad exte-
riora opera, quibus homo vnicuique reddit quod ſuum eſt ad voluntatem huiuſmodi opera fa-
ciendi, ſecundum illud: Primum quærite regnum dei & iuſticiam eius. Pax autem referatur ad *Mat. 6. d.*
actus iuſticiæ, per hoc enim pax maxime perturbatur, quod vnus homo nõ exhibet alteri quod
ei debet. Vnde Eſa. Opus iuſticiæ pax. Gaudium autem referendum eſt ad modum quo ſunt *Eſa. 32. d.*
iuſticiæ opera facienda, vt enim dicit Philoſo. Non eſt iuſtus qui non gaudet iuſta operatione, *1. Ethi.*
vnde pſalmiſta ait: Seruite domino in lætitia. Cauſam autem huius gaudii exprimit dicens. In
ſpiritu ſancto. Eſt enim ſpiritus ſanctus quo charitas dei diffunditur in nobis, vt dictum eſt. Il- *ſupra. 5. a.*
B lud enim eſt gaudium in ſpiritu ſancto quod charitas parit, puta cum aliquis gaudet de bonis
dei & proximorum, vnde alibi dicit, Charitas non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem
veritati, & alibi. Fructus autem ſpiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur im- *1.Co. 13. b.*
perfecte in hac vita habentur. Perfecte autem quando ſancti poſsidebũt regnum ſibi paratum,
ibi erit perfecta iuſticia abſque omni peccato, ibi erit pax abſque omni perturbatione timoris *Mat. 25. a*
ſecundũ illud: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducię, in requie
opulenta. Tertio probat quod in his regnum dei conſiſtit, ille enim homo videtur ad regnum *Eſa. 32. d.*
dei pertinere qui placet deo, & à ſanctis hominibus approbatur. Sed in illo cui hoc contingit
inuenitur iuſticia, pax, & gaudium, ergo in his eſt regnum dei, ait ergo: Dictum eſt quod regnũ
dei eſt iuſticia, pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui ergo in hoc ſeruit Chriſto, qui eſt rex hu-
ius regni ſecundum illud: Tranſtulit nos in regnum dilectionis ſuæ, vt ſcilicet viuat in iuſticia, *Collo. 1. b.*
pace, & ſpirituali gaudio. (Placet Deo) qui eſt huius regni author, ideo Sap. Placens Deo factus
dilectus (& probatus eſt hominibus) id eſt, ab hominibus qui ſunt huius regni participes ap- *Sap. 4. b.*
probatur, ſecundum illud. Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt. *Eccl. 31. a.*

Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur, & quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus. *Tex.*

HIc infert concluſionem intentam dicens: Ex quo regnum dei conſiſtit in iuſticia, pace, &
ſpirituali gaudio. Itaque vt ad regnum peruenire poſsimus ſectemur ea quæ pacis ſunt, id
eſt, ea ſtudeamus implere per quę pacem Chriſtianorum conſeruemus: Ideo alibi, Pacem ſequi-
mini & ſanctimoniam &c. (Cuſtodiamus ad inuicẽ ea quæ ſunt ædificationis) id eſt ea per quæ *Heb. 12. d*
inuicem nos ædificemus, id eſt, bonum conſeruemus & in melius prouocemur. Vnde ad Co-
rinthios ſcribens ait, Ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet ſi in *1.Co. 14. e*
iuſticia, & ſpeciali gaudio vixerimus.

Noli propter eſcam deſtruere opus dei. *Tex.*

C HIc adiungit aliam rationem quæ ſumitur ex reuerentia diuinorum operum, quibus hoc re-
uerenter debemus, vt ea quæ deus operatur non debeamus deſtruere propter aliquod cõ-
modum corporale, & hoc eſt quod dicit, Noli propter eſcam, quæ ad corporis vtilitatem per-
tinet (deſtruere opus dei) Quod quidem intelligitur de quocunque opere Dei. Nã omnia quæ
in cibum hominis veniunt Dei opera ſunt, prout terrę naſcentia, & animalium carnes, quæ ſunt *Gen. 1. &*
hominibus in cibum à Deo conceſſa. Sed intelligitur de opere gratiæ quod Deus in nobis ſpe- *9.*
cialiter operatur, ſecundum illud: Deus enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere, pro *Phil. 2. b.*
ſua bona voluntate. Hoc igitur opus Dei non debemus deſtruere propter eſcam noſtram, prout
facere videbantur illi qui cum turbatione & ſcãdalo proximorũ indifferenter vtebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI 14. CAPITIS.

Omnia quidem ſunt munda. Sed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. *Tex.*

IN hac tertia huius capitis parte Apoſtolus oſtendit quo modo omnes cibi ſecundum ſuam
naturam ſunt mundi, tamen per accidens poſſunt fieri immundi ſiue reddere vſum malum &
immundum dupliciter. Primo quãdo quis vtitur in ſcandalum proximorum. Secundo quando
quis vtitur contra conſcientiam: Dicit ergo primo, Omnia quidẽ, ſcilicet, quę ad eſcam homi-
nis pertinere poſſunt, immunda ſunt, ſcilicet, ex ſua natura, quia ex ſua natura non habent quod
animam hominis inquinent, ſecundum illud, Non omne quod intrat in os coinquinat hominẽ, *Mat. 15. b*

1.Ti 4.b. & illud: Omnis creatura dei bona est. Vidit enim Deus cuncta quę fecerat, & erant valde bona. D
Gene.1.d. Et quamuis aliqua in lege dicerentur immunda, non tamen erant immunda natura, sed signifi-
Leuit.11.a catione vt dictum fuit in principio huius capitis. Sed hanc immunditiā Christus remouit im-
Act.10.c. plendo veteris legis figuras. Vnde dictum est petro: Quod Deus purificauit tu cōmune.i.immundum ne dixeris. Potest tamen cibus fieri homini immundus, sic quod ex eius vsu inquinetur secundum animam, id est, peccet. Primo quando quis vtitur cibo cum scandalo pusillorum, & hoc est quod dicit, Sed malum &c. Vnde Christus: Væ homini illi per quem scandalum ve-
Mat.18.a nit. Secundo efficiuntur aliqui cibi immundi quantum ad vsum, propter prohibitionem ex rationabili causa factam, vt lignum scientiæ boni & mali, & carnes tempore ieiuniorum.

Tex. *Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur.*

Hic ostendit quid circa huiusmodi ciborum vsum sit bonum, dicens. Bonū est &c. vel pro-
Ephe.5.d. pter carnis concupiscentiam domandam, maxime his qui sunt procliues, secundum illud:
Eccle.2.a. Nolite inebriari vino in quo est luxuria. vel ad vacandum cōtemplationi, secundū illud: Cogitaui in corde meo vt à vino abstraherem carnem meam, vt animum meum transferrē ad sapientiam, deuitaremque stulticiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad pœnitentiam peragen-
Dan.10.a dam: vt Daniel in ieiunio trium ebdomadarum, qui dicebat, Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Vel etiam vt hic specialiter intēdit, cum proximorum scandalo. Vnde subdit: Neque in quo frater tuus scandalizatur aut infirmatur, quasi dicat, Non solum dico de vino & carnibus quod bonum est eis non vti cum scādalo proximorum, sed etiam quocunque alio cibo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quasi illicite agentem, per quod pax eius perturbatur aut scandalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur propter quod læditur eius iusticia, aut infirmatur, id est, vel saltem in dubitationem venit, an hoc quod agitur sit licitum propter quod eius spirituale gaudium diminuitur. Vnde &
1.Co.8.d. ipse Aposto. dicit: Si esca scandalizat fratrem meum non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalisem. ¶ Sed cum licitum sit his cibus vti, scilicet, est abstinendum ab eis, vt vitetur scandalum proximorum: pari ratione videtur quod sit abstinendum ab omnibus licitis quæ non sunt necessaria ad salutem, vt vitetur scandalum. Et sic nō licebit homini repetere sua si proximus scandalizetur. Dicendum quod si scandalum procedat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quantum potest tollere, & reddere rationem, & interim cessare vel differre donec attenta capacitate cesset infirmitas & ignorantia. Si vero pacata passione, & reddita ratione adhuc scandalizaretur, iam non esset scandalum pusillorum siue ex infirmitate, sed pharisæo- E
Mat.15.b rum ex malicia propter quod non tenetur quis abstinere à licitis & honestis ac vtilibus sibi. Vnde Christus respondens Apostolis dicentibus: Scis quod pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt, dixit: Sinite eos cęci sunt, & duces cęcorum.

Tex. *Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram deo.*

Excludit hic quandam excusationem. Posset enim quispiam dicere, licet proximus meus scādalisetur ex hoc quod ego indifferenter cibis vtor, licet tamen mihi ad ostensionem fidei meæ, per quā certum est hoc mihi licere: hoc excludit Apost. dicēs (fidem habes). s. rectā (penes
Eccle.1.d. temet ipsum) per quam constat tibi licitum esse vti cibis istis, bona quidem & laudabilis est fides ista, sed habe eā in occulto corā Deo, cui talis fides placet, secūdū illud: Beneplacitū est deo fides & mansuetudo: q. d. Non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionem,
supr.10.c. vbi est periculum scandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit supra: Corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo videtur quod non sufficiat habere fidē in corde occulte, sed quod oporteat manifestare confitendo. Dicēdum quod ea quæ sunt fidei quædam sunt quæ non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata, sicut in primitiua Ecclesia non dum erat perfecte declaratum apud homines quod illi qui erant ex iudæis conuersi non tene- F
rentur legalia seruare, & quemadmodum tempore D. Aug. non erat per Ecclesiam declaratum quod anima non erat ex traduce. Vnde in huiusmodi sufficit homini quod fidem habeat corā deo, nec oportet quod fidem suam propalet cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam vero sunt per Ecclesiam determinata, & in talibus non sufficit fidem habere coram deo, sed oportet quod coram proximo quis fidem confiteatur,
Mat.15.b quantumcunque ex hoc aliquis scandalizetur. Quia veritas doctrinæ non est dimittenda pro-
Sup.10.c. pter scandalum, prout nec Christus veritatem suæ doctrinæ propter pharisæorum scandalum dimisit. Quod intelligēdum est vbi necessitas vel vtilitas occurrit, vt dictum est supra. Sciendū etiam est quod licet circa talia oporteat quod homo fidem suam manifestet confessione verborum, non tamen oportet quod manifestet eam executione operis, quemadmodum, scilicet, aliquis fidem habet quod vti matrimonio est licitū, non requiritur ab eo quod ipse matrimonio vtatur ad fidei manifestationem. Et sic etiam non requirebatur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam vsu ciborum manifestarent.

Tex. *Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.*

Hic ostendit quo modo ciborum vsus efficitur aliquibus immundus, eo quod est cōtra cōscientiam. Et primo ostendit quid circa hoc sit bonum vt. s. de eo quod homo facit non habeat conscientiam remordentem, dicens: (Beatus homo qui non iudicat semetipsum). i. cuius

conscientia

A conscientia ipsum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, approbat esse faciendum: sed hoc est intelligendum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autem falsa opinione approbat aliquid esse faciendum, puta si arbitretur se obsequium prçstare deo, de hoc quod discipulos Christi interficit, non excusatur ex eo, imo beatior esset si eum circa hoc conscientia reprehenderet, quia per hoc amplius à peccato retraheretur. sed Aposto. hic intelligit de his quæ licita sunt, hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehendit, iuxta illud. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. *Ioh. 16 a.*

Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est.

Hic ostendit quod si contra conscientiam quis agat & vtatur cibis illis, peccat: dicens, *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos reputat esse illicitos, *dãnatus est*, id est, dãnatione dignus est & peccat, quia habet voluntatẽ faciendi quod est illicitũ, & sic delinquit proprio iudicio cõdẽnatus.

Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. *Tex.*

Hic assignat rationem quare taliter vtens cibis peccat, dicens. *Quia non ex fide.* Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ est virtus. Alio modo secundũ quod fides dicitur conscientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis & vniuersalis, id enim quod vniuersaliter fide tenemus, puta vsum ciborum esse licitum vel illicitum, conscientia applicat ad opus quod fit, vel est faciendum. Dicit ergo quod ille qui manducat & discernit, ideo est damnatus, quia hoc non ex fide, sed contra fidẽ, id est, veritatem fidei & contra conscientiã facit. Sine fide enim impossibile est placere deo. Et quod hæc sit sufficiens causa condemnationis, ostendit subdens: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.* Ex quo videtur prout dicitur in glo. quod omnis infidelũ vita peccatũ sit, quemadmodum omnis vita fidelium est meritoria, inquantum ad dei gloriam ordinatur, secundum illud; *Heb. 11. b.* *1. Co. 10. g*

B Siue manducatis siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam dei facite. Sed dicendum quod aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis est quãtum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate est bonum naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit non referendo ad malum finem non peccat. Non tamen opus eius est meritorium: quia nõ est gratia informatum. & hoc innuit Glo. cum dicit: Nihil bonum est sine summo bono, id est, nullum bonum est meritorium sine gratia dei, & vbi deest cognitio vitæ æternæ & incõmutabilis veritatis, quæ scilicet, est per fidem, falsa virtus est in optimis moribus, inquantum, scilicet, non refertur in finem beatitudinis æternæ. Cum vero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Et sic intelligendum est omne quod non est ex fide &c. i. omne quod est contra fidem vel conscientiam, peccatum est. & si ex genere suo bonum esse videatur: puta si paganus ad honorem deorum suorum virginitatem seruet, aut eleemosynam tribuat indigẽti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, sed inquinatç sunt eorum mens & conscientia: Si vero actu non referant, licet referant habitualiter, non tamen propterea peccant dando eleemosynam propter pietatem naturalem cum cæteris debitis circunstantiis, sed bene moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finem, nec habitualis, imo nec virtualis, sed sufficit aptitudinalis, scilicet, quod sit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert se, & omnia opera sua futura in deum, virtute cuius relationis cætera bona in gratia facta sunt meritoria, etiam si actualiter non referant. Sed infideles per primum actum infidelitatis suæ, retulerunt se & omnia sua opera futura in idolum suum: sequitur ergo quod omnia opera sequentia illam relationem erunt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur consequentia, quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in deũ, *Supr. 8. e.* *ad Ti. 1. d*

C ideo sufficit prima relatio vniuersalis, in qua continentur virtualiter omnia bona opera futura in existente in gratia. Sed opera bona non sunt ex se referibilia siue ordinabilia in idolum, sed solum ex malicia referentis. Ideo ad hoc quod sint peccata non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non contineatur. de his amplius in nostris institutionibus theologicis. *cap. 3. §. 7. ver. 5.*

EPITOME DECIMIQVINTI CAPITIS.

In hoc capite Apostolus continuando doctrinam huius gratiæ. Primo docet quo modo maiores & perfectiores in fide debẽt sustinere imbecillitates infirmorũ, & non sibi placere. Probat exemplo christi authoritate ps. corroborato, & quia illud videtur arduum, subiungit orationis suffragium admonendo ad charitatiuã susceptionem adinuicem, exemplo christi, qui non solum Iudæos, sed etiam gentiles suscepit, confirmat authoritatibus ps. & Esa. qui prænunciauit futurum Christi regnum in gentes, & spem illorum in ipsum, cuius abundantiã & virtutẽ precatur. ¶ Secundo ibi. *Certus sum &c.* scribit quædã familiaria ad personam suam excusando se, de præsumptione, quæ ei à Romanis ascribi poterat, ex eo quod eos instruere & reprehendere præsumpserat, assignando causam cur ita fecit, authoritatem scilicet, Apostolicam, cuius fructus magnitudinem ex multitudine locorum, in quibus prædicauit in obedientia & virtute signorũ christo attribuit, deinde ostẽdit difficultatẽ huius fructũ faciendi prænunciatã ab Esa. ¶ Tertio

ibi, *propter quod &c.* excusat se de dilatione visitationis eorum, narrando visitationis impedi- D
mentum, visitandi propositum, & causas quare differebat visitationẽ præfixo termino, quo erat
ad eos venturus: prænuuciat etiam suæ visitationis fructum: tandem postulat ab eis orationum
suffragia, vt liberetur ab infidelibus & vt eius obsequium sit acceptum, inducens eos ex charitate fraterna, & christi reuerentia, & spiritus sancti dono. finaliter orat pro ipsis.

EXPOSITIO LITERALIS 15. CAPITIS.

Debemus autem nos qui sumus firmiores.i. perfectiores in fide, *imbecillitates infirmorũ*.i. defectus ex
Gala.6.a. fragilitate procedentes, *sustinere*.i. patiẽter ferre, supportare, & non exasperare, prouocare,
aut scandalizare. *Et non nobis placere*. Ita.s. vt semper velimus impleri quod nobis placet, & quæ
1.Co.10.g. nobis vtilia videntur. *Vnusquisque vestrum*, firmorũ in fide, *proximo suo placeat*.i. placere & condescendere studeat. *ad ædificationem*.i. ad honorem dei, & vtilitatem proximorum, vt ipsi ædificentur & proficiant in fide & charitate. *Et enim christus*, qui est caput nostrum, & quem imitari de-
Psa.68.b bemus, *non sibi placuit*.i. quod placeret carni nõ fecit, sed quę erant sibi cõtraria pro nostra salute
pati elegit. *Sed sicut scriptum est* per ps. ex persona christi dicentis, *Improperia*.s. iudæorũ, *improperãtium tibi*.i. te blasphemantium & veritati tuę doctrinæ contradicentium, *ceciderunt super me*.i. oppresserunt me. *Quæcunque enim scripta sunt*, in sacra scriptura vel vniuersalibus Ecclesiæ concilijs
de christo vel de eius membris, de que eorum moribus & doctrina, *Ad nostram doctrinam scripta
sunt*, vt eos imitemur & per ea scripta doceamur cõpati proximis, *vt per patientiã & consolationẽ
scripturarũ*, quas.s. patientiam & consolationẽ scripturæ continent. *spem habeamus*, perueniendi ad
2.Co.13.d vitam ęternam prout sancti peruenerunt. *Deus autem patientiæ & solatij*. s. dator, qui spiritualem
2.Co.12.d consolationem largitur, *det vobis idipsum sapere in alterutrum*.i. vt differẽter idem sapiatis, *vt vnanimes*.i. in eadem voluntate existentes per fidei & charitatis consensum, *vno ore*.i. vna oris cõfessione, *honorificetis deum*, creatorẽ omnium, *Patrem domini nostri Iesu christi*, per quẽ nos sibi in filios
adoptauit. *Propter quod suscipite inuicem*. s. in infirmitatibus vestris secundũ charitatis affectũ vnus
sustineat & supportet aliũ, sicut se vult sustineri: & aliũ suscipiat ad adiuuandũ & promouẽdum E
Esa.42.a *sicut & christus*, benigne, *suscepit vos*, infirmos corporaliter & spiritualiter in protectionẽ & curã
suam vt promisit, & hoc, *in honorẽ dei*, in quẽ omnia referebat vt eũ honorificaret. *Dico enim christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis*.i. iudęis qui circuncisi erant, prædicator, *propter veritatẽ dei*,
vt.s. dei promittentis cõprobarentur. vnde subiungit, *ad confirmandas promissiones patrum*, vt.s. per
hoc implerentur promissiones patribus factę præcipue Abrahæ, Isaac, & Iacob. *Gentes autẽ super
misericordia*, eis per christum exhibita, *honorare deum*. s. debẽt: quia licet eis nõ prędicauerit, misit
tamen Apostolos & discipulos ad prædicandũ mysterium fidei in gentibus, *sicut*.i. prout de hac
Psalm.17. misericordia, *scriptum*.i. prænunciatũ est. *Propterea confitebor tibi in gentibus*.i. pro conuersione gentium per me facta, *& nomini tuo cantabo*, noua quadã mentis lętitia, & exultatione, vel faciã quod
Esa.35.a. Esa 9.a. tibi gentes confiteantur confessione fidei. *& iterum dicit*, scriptura in Esa. *Lætamini gentes cũ plebe
Psa.118 a eius*.i. simul cõmunem exultationẽ assumite cum iudæis, qui olim erant plebs mea. *Et iterũ Dauid*,
Esa.11.b. *Laudate dominum omnes gentes. & magnificate eum omnes populi. Et rursus Esa.* ad confirmandum ait,
Psal.2.b. *Et erit radix Iesse*.i. ex radice Iesse patris Dauid, & qui exurget à morte, *regere gentes*, per ipsum, *in
eo gentes sperabunt. deus autem spei*.i. qui nobis hanc spem infudit, vel in quo sperandum est. *repleat
2.Co.9.c. vos omni gaudio & pace*. s. spirituali, *in credendo*.i. vt in hoc quod creditis etiam pacem, & gaudium
Supra.5.a habeatis. *Vt abũdetis* in spe, & virtue spiritus sancti per virtutem & gratiam spiritus sancti, quæ
diffusa est in cordibus vestris.

SECVNDA PARS 15. CAPITIS.

Certus sum autem fratres mei, & ego ipse, qui ita loquor, *de vobis, quoniam*, idonei estis ad admonẽ-
Gala.6. dum eos qui inter vos admonitione egent, quia *& ipsi pleni estis dilectione*, repleti omni sciẽ-
1.Cor.1. Iacob.3.a tia humana, & diuina: *ita vt possitis alterutrum vicissim monere*. Cum enim in multis offendamus o-
Eccle.17. mnes, oportet vt nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo, *audacius*.i. securius, *autem, scripsi, vobis fratres*, errores & defectus vestros quæ reprehensio mea prę- F
sumptioni ascribi posset, & audax, ac temeraria iudicari, *ex parte*.i. ab aliquibus ex vobis, vel ex
parte epistolæ, in qua vos reprehendo. Verumtamen non debetis sic existimare. Non enim scri-
Heb.10.f psi vobis perfectioribus vt instruerem vos tanquam ignorantes, vel quod putarẽ vos defectuosos, sed *tanquã in memoriam reducentes vos*, eorum quæ sciebatis vt rememoraremini pristinos dies, in
quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, *per gratiam*. s. Apostolatus, *Quæ data
Gala.1.b. est mihi*, à deo. s. & nõ ab hominibus neque per homines, siue ex debito officij mei scripsi vobis.
Vt sim minister christi in gentibus, inter quas vos primatũ tenetis, *sanctificans*.i. sanctũ esse ostendens
verbo, & prędicatione ac literis. *Euangeliũ dei*, quod peruenit ad vos vt fructificet in vobis, prout
& in alijs gentibus, & *Vt fiat oblatio gentiũ accepta, & sanctificata in spiritu sancto*.i. vt gentes per ministeriũ meum conuersæ, quas per conuersionem obtuli christo quasi quoddam sacrificiũ, fiãt
acceptę deo, per rectitudinẽ & fidei perfectionẽ: & sanctificatæ per charitatis opera. *Habeo igitur
gloriã in christo Iesu ad deũ*, qui talẽ gratiã Apostolatus dedit mihi exequi tanquã fidelis minister
christi Iesu, à quo & per quẽ accepi. *Non enim audeo aliquid loqui eorũ quæ per me nõ effecit christus*.i.
nõ me iacto nec refero aliquid de fructu tanq̃ per me facto, quod per me factũ nõ sit vt pseudo
Supra.1.a. apostoli faciũt. *in obediẽtiã gẽtiũ*.i. pro eo ꝙ feci gẽtes obedire fidei, *in verbo et factis*.i. p fidelia verba & recta opera eos ad fidẽ allexi, *in virtute signorũ*.i. miraculorũ minorũ, *et prodigiorũ*.i. maiorũ
miraculorum

A miraculorũ q̃ ex sua excellẽtia aliquid magni protẽdunt, siue ostendunt. *In virtute spiritus sancti,* qui interius in cordibus audientiũ operatur, *ita vt incipiens ab Hierusalẽ,* vbi in principio cõuersionis meæ prædicaui in synagogis Iudæorũ, *& per circuitum.*i. circunquaque, *vsque ad illiricum repleuerim euangelium Christi,* id est, omnia loca repleuerim prædicatione euangelij, *sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus.*i. non apud illos qui nomen christi non audierãt, *ne super alienum fundamentum ædificarem.*i. ea intentione volui prædicare his qui nomen christi non audierant, ne si prçuenti fuissent à doctrina pseudo Apostolorum difficilius eos ad veritatem reducerem. & sic consecutum est, quod super alienum fundamentum non ædificaui. *Sed sicut scriptum est quoniam,* Gentiles, *quibus non est annunciatum de eo,* s. Christo per prophetas, videbunt res iam impletas. *Et qui ante, non audierunt de eo,* scilicet, Christo, *intelligent fidei veritatem.* Act. 10. Esa. 2. a. Esa. 2.

TERTIA PARS 15. CAPITIS.

Propter quod. s. euangelium in tot locis prædicandum, *impediebar plurimũ: venire ad vos, & prohibitus.*i. impeditus propter occupationes, vel per diuinam prouidẽtiam, à qua dirigebar in salutem aliorũ. *Vsque adhuc. Nunc vero* peragratis omnibus his locis, *vlterius locum non habens,* in quo necessitatem habeam permanendi, *in regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis. Cum in Hispaniam proficisci cæpero. spero quod præteriens videbo vos,* vt. s. aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis, *& à vobis deducar illuc.* s. in Hispaniã *Si vobis primũ ex parte fruitus fuero.*i. si prius aliquanto tẽpore vobiscum cõsolatus fuero in domino per eam, quæ inuicem est, fidem vestram, atque meam. *Nunc igitur proficiscar in Hierusalẽ ministrare sanctis.*i. fidelibus qui venditis possessionibus, & precio illarũ ad pedes Apostolorũ posito, imminente fame in penuria & ægestate erant. *Probauerunt enim macedonia & Achaia.*i. fideles vtriusque regionis dignum esse iudicauerunt. *Collationem aliquã.*i. aliquam collectã & donationem temporaliũ bonorũ, *facere in pauperes.*i. in vsum pauperum *sanctorum.*i. fidelium iustorũ, *qui sunt in Hierusalẽ. Placuit enim eis, & debitores sunt eorũ. Nam si spiritualium eorum.*i. iudęorum. s. noticię diuinę promissionũ & gratię, supra. 1. b. Etab. 11 2. Co. 9.

B *participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus.*i. temporalibus, *ministrare eis.* s. iudæis. *Hoc igitur cum consummauero.*i. persecero opus administrationis, *& assignauero eis fructum hunc.*i. eleæmosinã Gentilium quæ est quidam fructus conuersionis eorum, *Proficiscar per vos in hispaniam. Scio autẽ* i. certus sum ex fiducia diuinæ gratiæ, *quoniam veniẽs ad vos, in abundãtia benedictionis christi veniã.*i. Christus abundantius suam benedictionẽ dabit vobis in aduentu meo. *Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum christum, & per charitatem spiritus sancti.*i. quam diffundit in vobis spiritus sanctus, *vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad deum,* ne quod defero aliqui auferãt, & *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa.* qui præcipue me impugnant & odiũt, *& obsequij mei oblatio.*i. elęemosina in qua eis ministro, *accepta.*i. grata quasi sufficiens & non diminuta. *Fiat in Hierusalem sanctis,* vt ex hac prouocentur ad gratias agendum deo, & ad orandum pro ipsis gẽtilibus ad fidem conuersis à quibus recipiunt. *Vt veniam ad vos cum gaudio,* & hoc, *per voluntatem dei & refrigerer vobiscum.*i. vt refrigerium & alleuiationem tribulationum mearum ex vestra præsentia recipiam. *Deus autem pacis.* s. dator, *sit cum omnibus vobis,* vt. s. per eum pacem & peccatorũ remissionem habeatis siue veniam siue non veniam, *Amen,* id est, fiat.

COMMENTVM DECIMIQVINTI CAPITIS.

Debemus autẽ nos firmiores, imbecillitates infirmorũ sustinere, & nõ nobis placere. Tex.

C IN hac prima huius capitis parte Apostolus docet quo modo maiores & perfectiores debent infirmitates minorum & imperfectiorũ sustinere. Et primo ponit conclusionem resiunctiuam initii pręcedentis capitis, bipertitam in partem videlicet affirmitiuam, & partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. Vnde dicit: *Debemus &c.* q. d. non solum debemus scandala minorum vitare, vt proximo capite dixit, verum etiam imbecillitates infirmorũ sustinere.i. patienter tollerare. Nec vero (vt adnotauit Orige.) censendus est hic Apostolus contrauenisse sapientis documento: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Non enim laudis gratia in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: vt cum aliis fateretur debitum obsequium sustinendi infirmos. Qua etiam de causa & si non se simpliciter pronunciet infirmum, ait tamen factus sum infirmus (eorum infirmitates tollerando, & in ipsis eos iuuando) vt infirmos lucrifacerem. Quemadmodum enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora, ad sustinendum totum ædificij pondus, quod ex fragiliori materia superponitur, vt fundamenta erectæque columnę quibus põdus ac moles innititur, solidioraque ligna, quibus totum ędificiũ illaqueatur, ita etiã in spirituali Eccle. ędificio non solũ eliguntur, sed etiã effulciuntur aliqui firmiores, vt sustineãt pondus aliorũ. Vnde ps. Ego confirmaui columnas eius, vt infirmos & imbecilles.i. infirmorum defectus & fragilitates cum patientia tollerent, & illos iuuando suis humeris importent, exẽplo christi qui lãguores nostros spõte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apost. Alter alteri' onera portate, sic adimplebitis legẽ christi. Altera autẽ parte conclusionis negatiua submonet impedimentum, quod nobis obstat quominus fratrũ molestias æquo animo feramus, hoc obstaculũ est proprius amor & sui ipsius complacentia, quę pertinet ad actum siue intentionem interiorẽ, Pro. 27. a. 1. Cor. 9. d. Psa. 74. a Esa. 53. b. Gala. 6. a

1.Co.13.b. vnde dicit. *Et nõ debemus nobis placere*, ita.s.vt semper velimus illud impleri quod nobis placetvel D
1.Co.10.g quod nobis vtile videtur. Ob hoc Apostolus sciens quod charitas patiens est, neque emulatur, neque quærit quæ sua sunt, dicebat: Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant.

Tex. *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.*

Explicat hic propositam exhortationem quantum ad secūdam partem, qua vetuerat ne nobis placeremus, vt nemini videretur licentiam indulgere applaudēdi per omnia amicis modum præscribit dicens. *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat*.i.condescendat in his quæ ei placent, non tamen in his quæ mala sunt: quod tamen quidam requirunt secundum illud: loquimini nobis placentia. Ideo subdit, *in bonum*. Similiter etiam non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam. Quia dominus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, sed ad honorem dei, & vtilitatem proximorum. Vnde subdit, *ad ædificationem*, id est, propter hoc quod voluntati aliorum condescendentes ipsi ædificentur in fide & dilectione christi. vnde proximo capite dixit: Quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus.

Esa.30.c.

Tex. *Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.*

Hic ex duabus partibus propositæ exhortationis probat posteriorem, vt priorem concludat. Probat autem exemplo Christi, cuius actio nostra est instructio. Vnde & ipse dicebat:
Ioh.13.b. Exemplum enim meum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis, ait ergo. Dictum est quod non debemus nobis placere secundum nostram priuatam voluntatem. *Et enim Christus*, qui est caput nostrum, *non sibi placuit*, dum elegit pati pro nostra salutę, quia ea quæ erant suæ propriæ voluntati contraria pati & sustinere voluit. propter diuinam voluntatem, vnde di-
Mat.26 d cebat: Non mea, sed tua voluntas fiat. Ad hoc autem exemplum corroborandum adducit au-
Psa.68.q. thoritatem ps. dicentis, *Sicut scriptum est*, scilicet, à Dauid ex persona Christi dicentis ad patrem, ô pater improperia iudæorum improperantium tibi, id est, te blasphemantium per sua mala opera, & per hoc quod veritati tuæ doctrinæ contradicunt, ceciderunt super me: quia eis pro- E
Ioh.15.d. ponebam & eorum mala opera redarguebam, vnde Christus. Sed oderūt me & patrem meum. Potest hoc etiam referri ad peccata totius humani generis, quæ omnia peccata sunt quodam
Esa 1.a. modo improperia dei, inquantum per ea lex dei contemnitur. Vnde Esa. Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctum Israel. Sic ergo improperia improperantium deo ceciderūt
Esa.53.a. 1.Pet.2.d super Christum, inquantum ipse pro peccatis omnium mortuus est. Posuit enim deus in eo iniquitates omnium nostrum. Et peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum.

Tex. *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus.*

Ostendit hic quod exemplū Christi in sacris literis scriptum & prænunciatū imitari debemus dicēs: *Quæcunque scripta sunt*, de christo vel de membris eius, *ad nostram doctrinam scripta sunt*. Nulla enim necessitas fuit hęc scribere, nisi propter nos vt ex his instruamur. Ideo ad Ti-
2.Ti.3.d. motheum scribens, dicit. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum & erudiendum &c. Quid autem in scripturis ad nostram doctrinam contineatur ostendit, dicens. *Vt per patientiam & consolationem scripturarum*, quas scripturæ sanctæ continent: Continetur enim in
Iacob.vl.c sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. Vnde Diuus Iacobus: Sufferentiam Iob audistis. continetur etiam in eis consolatio quam deus eis exhibuit, secundum illud: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam
1.Petr.1.b meam. & Diuus Petrus pronunciat quæ in Christo fuerunt passiones, quod pertinet ad patientiam: & posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus ostendit, dicens: *vt spem habeamus*, Per hoc enim quod in sacra scriptura instruimur, cos qui patienter tribulationes propter deum sustinuerunt, diuinitus consolatos fuisse, accipimus spem quod & nos consolabimur, si in ipsis fuerimus patientes, ideo Iob: Et si oc- F
Iob.13.b. ciderit me, in ipso sperabo.

Deus autem patientiæ & solatij, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: vt vnanimes vno ore honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi.

Quia videtur arduum esse vt purus homo possit exemplum christi imitari, secundum illud:
Eccle.2.c. Quis est inquam homo qui possit sequi regem factorem suum. Ideo Apost. adhibet orationis suffragium, dicens: Deus autem patientiæ, scilicet, dator, iuxta illud: tu es patientia mea, *&*
2.Cor.1.a *solatij*, id est, qui spiritualem consolationem largitur secundum illud: Pater misericordiarum & deus totius consolationis, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum. *Det vobis idipsum sapere in alterutrum*, id est, vt inuicem idem sapiatis, cognoscatis & iudicetis, secun-
2.Co.vl.d dum illud: Idem sapite, pacem habete. Non quidem secundum consensum in peccatum, sed se-
Ephe.2.c. cundum Iesum Christum, qui est pax nostra qui fecit vtraque vnum, vt per hoc quod idem sapitis, *vnanimes*, existentes per fidei, & charitatis consensum vnanimes habitetis in domo, *Vno ore*, id est, vna oris confessione, quæ ex vnitate fidei procedit, vt per conformitatem cordis & oris *honorificetis deum*, omnium creatorem, idipsum etiam existentem, *patrem domini nostri Iesu Christi*, per quem nos sibi in filios adoptauit. Qui enim honorificaucrit dominum, honorificahitur ab
1.Reg.2.f co, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Tex. *Propter quod suscipite inuicem.*

Hic

A Hic declarat priorem partem admonitionis præmissę in fronte huius capitis: in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorum sustinere, quia ea quæ scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, scilicet exempla Christi & sanctorum qui se inuicem susceperunt. Ideo nos inuicem suscipere debemus, vt, scilicet, vnus secundum charitatis effectum sustineat quæ sunt alterius, sicut & vult se sustineri quantum charitas permittit, & vt vnus etiam alium iuuet, & promoueat, vt prædixit: infirmum in fide suscipite. *Supr. 14.a*

Sicut & Christus suscepit vos in honorem dei. *Tex.*

Hic assignat pro ratione exemplum Christi dicens. *Sicut & Christus suscepit vos*, scilicet, in sua protectione & cura, secundum illud: Ecce seruus meus suscipiam eum, & illud: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: & hoc *In honorem Dei*, in quem omnia referebat, iuxta illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem suscipere, in his quæ pertinent ad honorem dei. *Esa. 42.a* *Luce. 1 f.* *Ioh. 8.f.*

Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum. *Tex.*

Hic declarat quo modo Christus suscepit nos. Et primo quantum ad iudæos, rationem assignat: ait ergo, dictum est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex iudæis & gentibus, hoc patet quantum ad vtrosque, & primo quantum ad iudæos: *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis*, id est, iudæorum circuncisorum. Est enim ipse author fidei quantum ad omnes, secundum illud: Aspicientes in actorē fidei &c. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudæis, secundum illud: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. & Esa. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem propter veritatem Dei vt, scilicet, veritas dei comprobaretur. Est enim deus verax. Vnde subdit, *ad confirmandas promissiones patrum*, id est, vt per hoc implerentur promissiones patribus factæ, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros &c. & illud: Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est. *Heb. 12.a* *Mat. 15 c* *Esa. 65.d* *Supra. 3.a.* *Luce. 1. f.* *2. Co. 1. d.*

B

Gentes autem super misericordia honorare deum. *Tex.*

Hic ostendit Gentes etiam esse susceptas à Christo, dicens, *Gentes &c.* quasi dicat, dictum est quod Christus suscepit iudæos propter veritatem dei, vt promissiones patrum implerentur, Gentibus autem non erant promissiones factæ, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes, qui fuerunt per misericordiam suscepti, ideo dicit. Gentes autem debent honorare Deum super misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non prædicauerit, ad eos tamen suos discipulos misit, qui in gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exercuerat in Iudæis, iuxta illud. Euntes in mundū vniuersum docete omnes gentes &c. Et illud, Illi autem profecti, prædicauerunt vbique &c. De hac misericordia loquitur psal. dicens, Misericordia domini plena est terra, & D. virgo: Et misericordia eius à progenie in progenies &c. Sic ergo Apostolus conuersionem Iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuersionē vero gentilium diuinæ misericordiæ. Si in oppositum obiiciatur illud, Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Dicendum quod per hoc quod ascribit vocationem gentium misericordiæ diuinæ non excludit veritatem, nec etiam attribuendo conuersionem iudæorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus ex iudæis natus, dicat: Misericordiā consecutus sum. Ex misericordia enim dei fuit quod deus patribus promissiones fecit de posteriorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinam pertinebat quod impleuit propositum suum de salute gentium. Quod dicit esse sacramentum absconditum à seculis in deo, sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissorum consideratur in conuersione iudæorum, qui non consideratur in vocatione gentium, quibus promissiones factæ non fuerunt. *Mat. vl. d* *Mar. vl. d* *Iudic. 1. g.* *Psal. 24. b* *1. Tim. 1. a* *Ephe. 3. b.*

C *Sicut scriptum est, propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, lætamini gentes cum plebe eius. Et iterum, laudate omnes gentes dominū, & magnificate eum omnes populi, & rursus Esaias, Erit radix Iesse: & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.* *Tex.*

Confirmat hic quod dixit de conuersione gentium. Licet enim gentibus non fuerit promissa vocatio ad fidem Christi, non tamē ex improuiso accidit: quia fuit prophetarum vaticiniis prænunciata. Inducit autem quatuor authoritates, quarum prima continet gratiarum actionem christi ad patrem, pro conuersione gentium per ipsum factam. Vnde dicit: Sicut scriptum est per psal. ex persona christi, constitues me in caput gentium, & insurgentibus in me iudęis, exaltabis me ò deus pater & ego christus. Confitebor tibi in confessione gratiarū actionis in gentibus, id est, pro gentium conuersione per me facta. Et cantabo, quadam noua mentis exultatione, nomini tuo: quod eis manifestum est secundum illud: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi &c. Vel aliter confitebor tibi in gentibus, id est, faciam quod tibi gentes confiteantur tibi confessione fidei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. *Et nomini tuo cantabo*, id est, faciam quod gentes cantent tibi canticū quod consistit in exultatione spiritus renouati, secundum illud: Cantate domino canticū nouum, cantate domino omnis terra. Secunda authoritas cōtinet adunationē gentiū & iudęorū. Vnde subdit: *Et iterum dicit.* s. scriptura: lætamini gentes cū plebe eius. i. simul cōmunem exultationē assumite cū iudęis, qui olim erāt plebs eius. Vnde Esaias, Lętabūtur corā te sicut qui lętātur in messe. *Psal. 17. f* *Ioh. 17. a.* *Psa. 66. a* *Psa. 95. a* *Esa. 35. a.* *Esa. 9. a.*

Ioh.10.d. Et Christus:Fiet vnum ouile & vnus pastor. Nostra autem litera habet lætamini cum Hierusa- D
lem,& exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertia authoritas continet deuotionem Genti-
Psa.116.a lium. Vnde subdit: Et scriptum est in psalm. Laudate omnes gentes dominum, bonitatem
eius confitendo. prout idem prædixerat: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen do-
mini. *Et omnes populi magnificate eum*, Non solum populus iudæorum magnificet, id est, credat
Eccl.43.d magnum: sic quod sua magnitudine omnem laudem excedat. Vnde Sapien. Exaltate eum
Mala.1.c. quantum potestis, maior est enim omni laude. Et Malach. A solis ortu vsque ad occasum ma-
gnum est nomen meum in gentibus. Quarta authoritas continet reuerentiam gentium ad chri-
Esa.11.a. stum: vnde subditur, Et rursus Esa.ait: Erit radix Iesse, in quo prænunciat Christi originem ex
semine Dauid nasciturum: Iesse nanque fuit pater Dauid. Dicit ergo, erit radix Iesse ex cuius
pullulatione Christus nascetur. Vnde dicit, Egredietur virga de radice Iesse, & flos &c. Vel
Christus erit radix Iesse: quia licet ex Iesse processerit secundum carnis originem, tamen sua
supra.11.c virtute sustentauit Iesse,& gratiam ei influxit Vnde supra dixit:non tu radicem portas, sed ra-
dix te: Deinde tangit Christi officium dicens: *Et qui exurget*, in tantam gratiæ excellentiam, vt
posit regere gentes, eos diuino cultui subiugando, quod nullus ante eum facere potuit. Vnde
Psal.2.b. prænunciatum fuit. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam: Reges eos in virga ferrea. Vltimo po-
nit gentium ad Christum deuotionem, dicens: *In eum gentes sperabunt:* vt, scilicet, per eum hære-
1.Pet.1.a. ditatem cælestis gloriæ consequantur. Vnde D. Petrus: Regenerauit nos in spem viuam per re-
surrectionem Christi ex mortuis.

Tex. *Deus autem spei, repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe & virtute spiritus sancti.*

HIc subiungit orationem dicens, *Deus autem &c.* quasi dicat. Dictum est quod gentes in ip-
Psal.70.a sum sperabũt, Obsecro vt deus spei, id est, qui nobis hanc spem infundit. Vnde ipsum Ps.
Spem suam vocat dicens: Spes mea domine: Vel deus spei, id est, in quo sperandum est, *Re-* E
Neh.8.c. *pleat vos omni gaudio*. s. spirituali: quod est de deo, iuxta illud: Gaudiũ enim domini est fortitudo
vestra, per quam homo in seipso & quo ad deum & proximum est pacatus. Vnde Ps. Pax multa
diligentibus legem tuam domine. *In credendo*, quasi dicat, vt cum hoc quod creditis etiam pacem
Gala.5.d. & gaudium habeatis, quæ quidem sunt charitatis effectus: secundum illud, Fructus autẽ spiritus
sunt charitas, gaudiũ, pax. Vnde patet quod est à Deo qui est dator spei. Vnde optat eis Apost.
Gala.5.a. vt cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum sit informis & mor-
Iacob.2.c. tua: cum fides sine operibus mortua sit. Et sic per plenitudinem harum virtutũ abundetis pro-
supra 5.a. ficiendo de bono in melius, non solum in spe, sed etiam in virtute spiritus sancti, id est, in chari-
2.Co.9.b. tate, quæ in cordibus nostris diffunditur per spiritum sanctum qui datus est nobs. Vnde alibi
dicit: Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis.

SECVNDA PARS 15. CAPITIS.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere.

IN secunda huius capitis parte Apostolus incipit eis quædam familiaria scribere. Et primo quædam pertinentia ad seipsum, pertracto enim & absoluto argumento quod proposuerat de fide & gratia euangelica, iam quasi in peroratione epistolari more & stilo purgat se ab offensione, quam Romani sumpsisse poterant, quod asperius grauiorique censura, quam par esset, eos per totam epistolam maxime hic circa finem reprehendisset, nimiumque sibi ipsi vsurpasset authoritatis in ipsis erudiendis, ac si nulla fuissent instructi doctrina fidei. Hanc igitur notam abstergit, dicens. *Certus sum*, id est, hoc persuasum habeo ex his quæ de vobis audiui, *ego ipse* qui vestra vobis obiicio crimina, quoniam idonei estis ad admonendum, qui inter vos admo-
nitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium recte moneat duo requiruntur. Quorum pri- F
mum est, vt non ex odio vel ira, sed ex dilectione moneat, secundum illud: Corripiet me iustus
Psa.140.a. in misericordia &c. Et Aposto. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis.
Gala.6.a Et quantum ad hoc dicit: Quoniam & ipsi pleni estis dilectione. Vnde Ezech. Imple manum
Eze.10.a tuam prunis ignis, quæ sunt inter cherubin qui est ignis charitatis. Secundo requiritur scientia
Supr.10.a veritatis, eo quod quidam habent zelum dei in corrigendo, sed non secundum scientiam. Ideo
1.Cor.1.a. subdit repleti omni sciẽtia, scilicet, humana & diuina, veteris & nouæ legis. Vnde alibi dicebat.
In omnibus diuites facti estis in omni verbo & in omni scientia, & ex his sic concludit: Ita vt
possitis conuenienter per dilectionem & scientiam alterutrum monere. Quia cum in multis of-
Iacob.3.a fendamus omnes, oportet vt inuicẽ moneamus: Vnicuiq; enim deus mandauit de proximo suo.

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data est mihi à deo, vt sim minister Christi Iesu in gentibus, sanctificans euangelium dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto.

POst quam exclusit falsam causam scribendi, quod, scilicet, non fuerit motus ad scribendum, quod illos existimaret omnino corruptos moribus, seu doctrina vacuos: hic assignat veram causam quare monuerat & correxerat. Et primo dicit quod hoc pertinebat ad authoritatem Apostolatus sibi commissam, dicens, *Audacius autem*, id est, securius, *scripsi vobis*, errores & defectus vestros arguendo: quod quidem ad audaciæ præsumptionem posset ascribi, propter hoc

quod

A quod offensionem vestram non timui, sequens dictum Iob qui dicebat de viro forti & constanti: Audacter in occursum pergit armatis. Verum hæc præsumptio excusatur ex tribus. Primo ex conditione eorum quibus scribebat: quia & si inter Romanos essent aliqui, respectu quorum talis reprehensio audax & præsumptuosa videretur: erant tamen aliqui qui agebant dura reprehensione propter contendentium insolentiam. Vnde ad Titum scribens dicebat: increpa eos dure. Et hoc innuit cum dicit: *Ex parte*, quasi dicat, non videtur mea scriptura esse audax quantum ad omnes, sed quantum ad aliquam partem vestrum. Vel potest intelligi ex parte epistolæ in qua eos reprehendit. Potest etiam intelligi ex parte Ecclesiæ, quæ scilicet mecum est. Secundo excusatur prædicta audacia ex intentione Apostoli: non enim scripsit eis tanquam instruens ignorantes, sed in memoriam reducens cognitorum, & hoc innuit dicens: *tanquam in memoriam vos reducens*, quasi oblitos eorum quæ sciebatis, prout etiam Philippensibus scribens dicit: Occupati autem eratis. Et Hebræis: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Tertio excusatur ex authoritate Apostoli, quæ hoc requirebat. Vnde subdit: *per gratiam*, scilicet Apostolatus mihi commissi. Vnde ad Corinthios scribens dicebat: Gratia Dei sum, id quod sum. Huius autem gratiæ primo describit authoritatem, cum dicit *quæ data est mihi à Deo*, q.d. non ab hominibus neque per hominem. Secundo declarat & specificat hanc gratiam, cum dicit: *ut sim minister Iesu Christi in Gentibus*, id est, vt seruiam Christo Iesu in Gentium conuersione. Vnde Corinth. scribens dicebat: Sic nos existimet homo vt ministros Christi. & supra: Quandiu sum Gentium Apostolus ministerium meum honorificabo. Tertio ostendit huius gratiæ actum cum dicit: *Sanctificans Euangelium Dei*, id est, sanctum esse ostendens, verbo & opere bonæ conuersationis & miraculorum. Vnde Collo. scribens ait: In verbo veritatis Euangelij quod prouenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Et Sapiens. Iusti sunt sermones mei. Quarto ponit finem huius gratiæ, cum dicit. *vt fiat oblatio Gentium*, id est, Gentiles per meum ministerium con-
B uersæ, in quo quasi quoddam sacrificium & oblationem Deo obtulit: secundum illud, Et si immolor super sacrificium & obsequium fidei vestræ. gaudeo & congratulor omnibus vobis *fiat accepta*, scilicet Deo per rectitudinem. Vnde Psal. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta. *& sanctificata in spiritu sancto*, id est, per charitatem & alia spiritus sancti dona, secundum illud: Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

Iob 39. c. | ad Tit. 1. d | Phili. 4. b | Heb. 10. f. | 1. Co. 15. b | Gala. 1. b. | 1. Cor. 4. a | Collo. 1. a. | Prou. 8. a. | Phili. 2. f. | 1. Cor. 6. a.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum, Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo & factis, in virtute signorum atque prodigiorum: in virtute spiritus sancti. Tex.

ET quia superiori sermone se per humilitatem adeo submisisse visus est, vt minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset: hic primo sancta commendatione suam attollit functionem, ne nimia humiliatio præiudicaret dignitati Christi. ait ergo: *Habeo igitur, &c.* q.d. Non cogitetis idcirco me ita gessisse humiliter, quod officium meum erga vos non fuerit gloria dignũ, sed id feci vt ostenderem quod quidquid haberem gloriæ, id esse situm in Christo Iesu, cuius fungor authoritate, sed hęc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. Vnde Psal. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Secundo excusat arrogantiam quam inuidi captantes verba Pauli possent illi ascribere, dicens: *Non audeo, &c.* Hanc excusationem intelligunt aliqui affirmatiue in hoc sensu: Non audeo loqui nisi ea quæ per me fecit Christus. quasi dicat, si audeo commemorare illa quæ gessi, non audeo tamen aliquid iactare quod non per me Christus effecerit, id est, non glorior de aliquibus rebus per me gestis tãquam meis propriis. Quia tunc inciderem in illam domini sententiã: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil
C est. Origenes hic dicit Apost. velle dicere quod nõ vult commemorare aliena opera quę nõ per ipsum fecit Christus, sed per alios Apost. quasi quęrens de alienis laboribus gloriã aucupari, sed illa propriè quæ per ipsum fecit: & huic sensui cõfert quod paulo inferius subiũgit se pręaicasse vbi non erat nominatus Christus, ne super alienum fundamẽtum ędificaret. Tertio ponit ipsum fructum de quo gloriatur dicens: *in obedientiam Gentiũ*, q.d. Gloria mea, hęc est ex eo quod feci Gentes obedire fidei, & euangelio: iuxta id quod superius dixit ad obediendũ fidei in omnibus Gentibus. Vnde Ps. In auditu auris obediuit mihi. Quarto ostendit modum, quo Gentes ad hãc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex auditu est, primo dicit in verbo, id est, per verbum pręddicationis fidei. Argumenta autem fidei prædicatę, sunt bona conuersatio & exempla prædicantis. Et quo ad hoc subdit, *& factis*, quasi scilicet per recta opera Gentes ad fidem allexi. Vnde Christus: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinæ prædicatę, secundum illud: Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Ideo subdit, in virtute signorum, puta per sanationes ęgritudinum & prodigiorum, id est maiorũ miraculorum, quæ ex sua magnitudine aliquid magni protendunt. i. ostendunt. Sed omnia hæc non sufficerent, nisi spiritus sanctus intus corda audientium ad fidem conuerteret. Vnde in actibus Aposto. legimus: Quod loquente Petro verba fidei, cecidit spiritus sanctus super omnes, qui audiebat illum. Ideo subdit in virtute spiritus sancti, & Hebræis scribens dicit: Contestante Deo signis, & prodigiis variis, Spiritussancti distributionibus.

Psal. 113. b | Ioan. 8. f. | Supra 1. a. | Psal. 17. g | Supr. 10. d | Mat. 5. b. | Mar. vl. d | Act. 10. g | Heb. 2. a.

Tex. *Ita vt ab Hierusalem, per circuitum vsque ad illiricum, repleuerim Euangelium Christi.* D

HIc commedat officium suum ab amplitudine effectus, quæ amplitudo fuit eximia. Nam, *ab* Esa.2.a. *Hierusalem*, à qua vt ab Esa. prænunciatum fuit, exiuit lex & verbum domini, *vsque ad illiricum*, quæ sunt verba excellentis superlationis, ab Hierusalem enim ad illiricum est maxima distantia, quia ab Oriente ad Occidentem Septentrionalem: est enim illiricum idem quod Adriaticum mare, *repleuerim Euangelium Christi*, id est, omnia illa loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat, quod solum videns per rectam viam ab Hierusalem in illiricum prædicauerit Euangelium, subdit per circuitum, scilicet Gentibus circunquaque prædicauit, nunc ad Septemtrionem, nunc ad meridiem obambulans. Nam si consulas cosmographos qui ex actis Apostolorum, aliisque probatissimis historiis itinera pauli & nauigationes optima fide collegerunt, comperies eum peragrasse Arabiam, Syriam, Phœnycem, Samariam, Ciliciam, Lydiam, Pamphiliam, lycaoniam, in qua Ephesus est, Pbrigiam, Galatiam, Bithiniam, ac pene totam Asiam minorem. atque huic Aegeo mari traiecto macedoniam, in qua Thessalonica est peruenisse. Et Atticam Achayam, in qua Corinthus est, ac meliorem Græcie partem percurrisse in Ciprum, Rhodum, Coum, Chion, & cretum adnauigasse. Fulmẽ dixeris cælo delapsum, quod in angulos omnes fere mundi insiluit, igne euangelico omnia replens. Vnde ei competere po- Iob 38.c. test illud Iob: Quis det vehementissimo imbri cursum. postmodum captus Hierosolymis à Iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neronem Cæsarem. Vnde idcirco ereptus à militibus Romanis, per mare, & per terras, delatus est ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus est in Melitem, quæ est malta, vnde in Siciliam ac Demum in Italiam nauigauit.

Tex. *Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.*

HIc cõmẽdat munus prædicationis suæ à difficultate, difficile enim est omnino ignaros ad fidem conuertere, ait ergo, *Sic autem prædicaui euangelium, non vbi nominatus est Christus*, id est, nõ E Psa.17.a. apud illos, qui nomem Christi audiuerant, de quibus Psal. Populus quem non cognoui, seruiuit Esa.55.b. mihi. Et Esa. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes qui te non cognouerunt, ad te current Subdit autem rationem, dicens: *Ne super alienum fundamentum ædificarem*. Potest autem alienum fundamẽtum dupliciter intelligi. Vnomodo doctrina hæretica, quæ est omnino aliena à verę fidei fundamẽto, & sic hoc aduerbiũ, *ne*, ponitur causaliter. Ea enim intentione Apost. voluit prędicare illis, qui nomen Christi non audiuerant, ne si præuenti essent à doctrina pseudoapostolorum, difficilius esset eos ad veritatem reducere. Vnde Christus, Mat. 7. Stultus est qui ædificat domum suã super arenam, cui comparatur falsa doctrina. Alio modo, per alienum fundamentum potest intelligi, doctrina verę fidei ab aliis prædicata, & sic hoc aduerbium, *ne*, accipitur consecutiue. Nõ enim vitauit Apostolus prædicare illis, quibus ante Christus fuerat prædicatus. Nam vt habe- Act.11.d. tur in Actis Aposto. prædicauit in Anthiochia, vbi D. Petrus & alij prædicauerãt, & postmodum Romanis, ideo debet sic accipi prædicaui, id est, procuraui semper & me prætuli prædicare, non vbi nominatus est Christus, vel sic, id est, eo prædicante his qui de Christo non audierant, consecutum est, vt non ædificaret super alienum fundamentum. Sed ipse iaceret prima fidei funda- 1.Cor.3.b. menta. Vnde Corinthiis scribens dicebat: Vt sapiens architectus fundamentum posui.

Tex. *Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.*

HIc ostendit quod prædicatio sua facta vbi Christus non fuerat nominatus, & effectus eius Esa.2.a. prænũciata fuerat ab Esa. propheta. dicẽs: *Sed sicut scriptum est, &c.* In quibus verbis propheta videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo essent peruenturi ad cognitionem Christi, quam Iudæi, qui antea cognouerant. Ostendit ergo excellentiam quantum ad causam F cognitionis, quæ duplex est, scilicet verba audita, & res visę. Hij enim duo sensus, visus, & auditus plurimum ancillantur nobis ad comparãdam rerum cognitionem. Visus via inuentionis, auditus vero pero per viam disciplinæ. Iudæi ergo peruenerunt in noticiam ministeriorum Chri- 1.Pet.1.b. sti per verba annunciata eis à prophetis, secundum illud: Prophetæ quæ de futura in vobis erat gratia prophetauerunt, præscrutantes in quod, vel quale tempus significaret eis spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones. Sed Gentiles huiusmodi mysteria, iam realiter impleta vident, ideo dicit: *Quoniam Gentes, quibus non est annunciatum per prophetas de eo*, id est, Luc.10.d. Christo, sicut fuit annunciatum Iudæis, videbunt res iam impletas. Vnde Christus: Multi reges & prophetę voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, &c. Secundo ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Iudęi ex annunciatione prophetarum solum audi- Abdie.1.a. tum habebant, secũdum illud: Auditum audiuimus à domino, &c. Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. Vnde dicit: *Et qui non audierunt*, scilicet Gentiles qui non audierunt prænun- Psal.2.b. ciari Christũ per prophetas, *intelligent*, scilicet per fidei veritatem, de quo intellectu. Ps. Et nunc reges intelligite.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVINTI CAPITIS.

Tex. *Propter quod impediebar plurimum venire ad vos: & prohibitus sum, vsque adhuc.*

IN hac tertia huius capitis parte se excusat de dilatione visitationis. Et præponit præteritum visitationis impedimentum, ait ergo, Dixi quo modo prædicaui euangelium per multa loca in

A In quibus Christus non fuerat nominatus. *Propter quod,* hactenus, *impediebar plurimum,* ex huiusmodi occupatione, *venire ad vos*. Et istud impedimentum vsque nunc durauit, vnde subdit: *& prohibitus sum, vsque adhuc,* quod quidem potest referri ad multitudinem occupationum, quas in aliis locis habuerat, vel etiam ad diuinam prouidentiam, per quam Apostoli impediebantur, ne peruenirent ad quosdam, quia dirigebantur in salutem aliorum, secundum illud: Transeuntes *Act. 19.b*
Phrigiam & Galatiæ regionem, vetati sumus à Spiritu sancto loqui verbum in Asia. Vnde & supra dixit: Sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Et hoc est quod dicit *Supra 1.b.*
Iob de nubibus, per quas prædicatores intelliguntur: Lustrant cuncta per circuitum quocunq; voluntas gubernantis direxerit.

Nunc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero. *Tex.*

HIc manifestat propositũ suũ de eorum visitatione, dicens: Vsq; modo prohibitus fui vos visitare. *Nunc vero,* iam peragratis omnibus his locis, *vlterius non habens locum,* id est, necessitatẽ permanendi, *in his regionibus,* in quibus iam per me fundata est fides, *cupiditatem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis*. Vnde supra dixit: Desidero enim videre vos, vt aliquid *Supra 1.b.*
impartiar vobis gratiæ spiritualis. *Cum in Hispaniam proficisci cœpero,* quo etiam ire intendebat, vt *Esa. 49.b*
etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secundum illud: Dedi te in lucem Gentium vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *spero quod præteriens videam,* id est, videbo vos: per quod dabat intelligere, quod non intendebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis sufficere doctrinam diui Petri, qui primus inter Apostolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tunc Romani dominabantur in toto occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. Vnde subdit, *Et à vobis deducar illuc,* intendebat tamen inter eos aliquam
B moram contrahere. Vnde subdit. *si vobis primum ex parte fruitus fuero,* id est, consolatus fuero vobiscum, secundum illud: Simul consolari in vobis. & hoc *ex parte,* scilicet temporis: quia *Supra 1.b.*
pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obiiciatur quod diuus Augustinus di- *In lib. de*
cit, quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt, scilicet patre, filio, & spiritu *doct. Chri.*
sancto. Ideo inconuenienter dicit se fruiturum Romanis. Dicendum quod prout ibidem Augustinus dicit, Homine in se non esse fruendum, sed in Deõ, secundum illud ad Philo. Ita frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum. Et sic intelligendum est quod dicit, *si primum fruitus fuero vobis,* scilicet in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, scilicet malis non poterat frui, sed magis de eis dolere secundum illud, Ne cum venero humiliet me Deus apud vos, & lu- *2. Cor. 8. g*
geam multis ex his qui ante peccauerunt.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis. *Tex.*

HIc primo assignat causam quare differebat visitationem, dicens: *Nunc igitur proficiscar,* Id est, non statim veniam ad vos, quia proficiscor *in Hierusalem ministrare sanctis*. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod illi qui ex Iudæis conuertebantur ad fidem venditis possessionibus, de illarum precio communiter viuebant, quod cum defecisset, quadam magna fame imi- *Act. 4. g*
nente, Discipuli scilicet Christiani ex diuersis partibus mundi, prout quisque habebat propo- *Act. 11. d*
suerunt singuli mittere habitantibus in Iudæa. quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Pauli. Mynisterum igitur sanctorum hic dicit misericordiam siue eleemosynam, quam fidelibus attulit in Hierusalem, secundum illud: quos probaueritis, hos mittam
C perferre gratiam vestram in Hierusalem. quod si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. *1. Cor. vl. a*
Secundo exponit quod dixerat de ministerio sanctorum, dicens: *Probauerũt enim,* id est, approbauerunt, *Macedonia & Achaia,* id est, fideles vtriusque regionis, per me conuersi, *collectionem aliquam facere,* id est, aliquam collectam, *in pauperes sanctorum,* id est, ad vsum pauperum Christi, qui sunt de numero sanctorum, secundum illud: Da bono, & non recipias peccatorem, *Eccl. 12. b*
qui sunt in Hierusalem, scilicet in paupertate viuentes. de quibus ad Corinthios scribens dicit: *2. Cor. 9. a*
De ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere vobis: Scio enim promptum animum vestrum de quo pro vobis glorior apud Macedones. Tertio assignat rationes dictorum, quarum prima est beneplacitum. Vnde dicit, *placuit enim illis*. Secunda est debitum.
Vnde subdit, *& debitores sunt eorum,* reddenda autem sunt omnibus debita, rationem vero de- *Supra 13. a*
biti assignat dicens. *Nam si Gentiles participes effecti sunt bonorum spiritualium, quæ erant principaliter eorum,* id est, Iudæorum, id est, noticiæ diuinæ, promissorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum est
adoptio filiorum Dei, & gloria &c. & illud, Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sunt *Supra 9. a*
etiam facti participes spiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miserunt, *debent &* *Supra 11. a*
in carnalibus ministrare eis, secundum illud: In diuisione sortis da, & accipe. & Psalmista, Su- *Eccl. 14. c*
mite psalmum, id est, spiritualia, & date tympanum, id est, temporalia. Et ex hoc habetur quod debentur sumptus, non solum his qui prædicant, sed etiam his qui prædicatores mittunt.

Tex. *Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam.* D

HIc præfigit terminum quo ad eos sit venturus dicens: *Hoc igitur*, scilicet ministerium sanctorum, *cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc*, id est, eleemosynam Gentilium
Osee 10.a. qui est quidam fructus conuersionis eorum. Vnde Oseas: Vitis fructuosa Israel fructus est
ei adæquatus. Sed mirum videtur quod Apostolus hic scripserit se in Hispaniam profectu-
Act. vlt.f. rum, cum nusquam legatur ipsum iuisse. Fuit enim captus in Hierusalem, & inde perlatus
in vinculis, Romæ autem cum diuo Petro martyrium consummauit. Quidam autem dicunt
quod cum venisset Romam, permissum est paulo manere sibimet, cum custodiente se mili-
Act. vl.d te. Et postea dicitur quod mansit biennio toto in suo conductu & in illo spacio, dicunt eum
in Hispaniam iuisse. Verum quia hoc certum non est, melius dici potest quod Apostolus pro-
ponebat se facturum quod dicebat, & sic verba erant intelligenda quasi insinuantia eius pro-
positum, & non futurum euentum qui erat occultus in diuina prouidentia. Ideo eum prædi-
Iacob.4.d cere non poterat, nisi sub conditione, de qua diuus Iacobus: Dicatis si Dominus voluerit, &
si vixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiam Apostolus se excusat ad Corinthios de eo,
2.Cor.1.d. quod non fuerat ad eos prout promiserat dicens: Cum ergo hoc volui, nunquid leuitate vsus
sum, aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me est & non? Et sic ex hoc quod
ex iusta causa prætermisit facere quod promiserat se immunem à leuitate & carnalitate, ac fal-
22.q.5. sitate dicit, vnde Gelasius Papa: Beatus inquit Paulus Apostolus non ideo, quod absit, fefel-
lisse credendum est, aut sibi extitisse contrarius: quoniam cum ad Hispaniam se promisisset
iturum dispositione diuina maioribus occupatus causis, implere non potuit quod promisit.
Quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re vera voluisset effice-
re: Quantum vero ad diuini secreta consilij, quæ vt homo non potuit (licet spiritu Dei ple-
4.Re. 4.e nus) agnoscere superna prætermisit, dispositione præuentus. Licet enim spiritum prophe-
ticum habuerit, tamen prophetis non omnia reuelantur: Helisæus enim dixit de Samari- E
tana, Anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Tex. *Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.*

PRænunciat hic fructum visitationis suæ dicens: *Scio autem*, scilicet ex fiducia diuinæ gratiæ,
Psal. 83.b *quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam*, id est, Christus abundan-
Gen.30.c. tius suam benedictionem dabit vobis in meo aduentu, de qua benedictione Psalmista, Et enim
benedictionem dabit legislator, ibūt de virtute in virtutem. Et sic Laban dixit ad Iacobum, Ex-
perimento didisci quod benedixerit mihi Deus, propter te.

Tex. *Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus vt adiuuetis me in orationibus vestris, pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis: vt veniam ad vos, cum gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiscum.*

HIc petit ab eis orationum suffragia. Et tria facit. Primo, inducit Romanos ad orandum
pro se ex tribus. Primo, ex suprema charitate, cum dicit: *Obsecro ergo vos fratres*, prout ad
Philo.b. Philemonem scribens dicit, Propter charitatem autem magis obsecro. Secundo ex reue-
Supra 12.b rentia Christi, cuius ipse erat minister dicens: *per Dominum nostrum Iesum Christum*, in quo om-
nes vnum sumus. Tertio ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. Vnde sub-
Supra 5.a dit, *& per charitatem spiritus sancti*, quam spiritus sanctus in cordibus nostris diffundit. ¶Se-
cundo petit auxilium orationis eorum dicens: *vt adiuuetis me in orationibus vestris ad Deum*, scili-
Prou.18.d cet pro me fusis, frater enim qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autem vt Glos. ait,
non ideo dicit Apostolus, quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinem sequitur.
1.Tim. 2.a primo quidem vt ab Ecclesia pro rectore suo fiat oratio, secundum illud: Obsecro igitur pri-
mo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus F
hominibus. Pro regibus, & omnibus qui sunt in sublimitate constituti, &c. Secundo quia dum
multi minimi congregantur magis merentur. Et ideo impossibile est vt multorum preces non
Mat.18 c. impetrent. Vnde Christus: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quancunque
2.Cor. 1.b petierint, fiet illis à patre meo, qui est in cælis. Tertio, vt dum multi orant, multi etiam gratias
agant exauditi, secundum illud: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt per multos gra-
tiæ agantur Deo. ¶Tertio, ponit ea quæ vult impetrari. Quorum primum pertinet ad ho-
stes quos habebat in Iudæa. Vnde dicit: *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa*, qui præcipue
paulum impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter prædicabat cessationem legalium, secun-
Act. 21.d. dum illud: Audierunt de te, quod discessionem doces à Moyse, &c. Secundum pertinebat ad
eos ad quorum ministerium ibat. Vnde subdit: *& oblatio obsequij mei*, id est, eleemosyna in qua
eis ministro, *fiat accepta sanctis, qui sunt in Hierusalem*, vt scilicet ex hac prouocentur ad gratias
Eccle. 31.c agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentibus: à quibus recipiunt. Vnde Sapiens: Splen-
didum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipsos quibus scribebat.
Vnde subdit: *vt veniam ad vos in gaudio*, & hoc per voluntatem Dei, contra quam nihil agere
volebat. Vnde dicebat: Obsecrans si quo modo prosperum iter habeam in voluntate Dei ve-
niendi ad vos, *& refrigerer vobiscum*, id est, ex vestra præsentia refrigerium tribulationum mea-
rum accipiam.

A ¶ *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.* Hic pro eis orat dicens: *Deus autem dator pacis sit cum omnibus vobis* per hoc, scilicet quod vos adinuicem pacem habeatis. Vnde ad Corinthios scribēs dicebat: Idem sapite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Subiungit *Amen*, id est, fiat: secūdum illud Psal. & dicet omnis populus fiat fiat, vbi in hebręo habetur Amē, Amen. Tex. 2.Cor.vl. d

EPITOME DECIMISEXTI CAPITIS.

IN hoc capite prout in præcedenti Apostolus scribit quędam familiaria pertinentia ad alios. Et primo specialiter commendat aliquos monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant, & quibus ac quomodo salutationes exhiberi debent, assignando causas & rationes. ¶ Secundo ibi. *Rogo autem vos, &c.* hortatur Romanos cauere ab his qui dissensiones & offendicula faciunt, maxime in doctrina fidei, & assignat duas rationes quarum vna sumitur ex parte illorum quos vult vitari. Altera vero ex conditione Romanorum, qui se exhibebant faciles ad sequendum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium contra deceptores. ¶ Tertio ibi. *Salutat vos, &c.* salutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipso erant in Achaia. Deinde absoluit epistolā per solēnē gratiarū actionē, quam refert Deo, vt mos ei est in omnibus epistolis.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMISEXTI CAPITIS.

COmmende autem vobis Pheben sororem nostram, scilicet in fide, *quæ fidelis est in ministerio Ecclesiæ quæ est chenchris*, id est, in portu Corinthiorum vbi aliqui Christiani erant congregati, quibus ipsa de suis facultatibus ministrabat, *vt eam suscipiatis in domino*, id est, propter honorem Dei *digne sanctis*, id est, sicut dignum est recipi sanctos: *& assistatis ei* consilium, auxilium & fauorem præstando, *in quocunque negocio vestri indiguerit*. habebat forte aliquid expedire in curia Cęsaris: *etenim ipsa quoque astitit multis & mihi ipsi* de suis facultatibus ministrando. *Salutate Priscam & Aquilam*, qui erat vir priscæ *adiutores meos in Christo Iesu*, id est, in fide Iesu Christi prædicanda: apud eos enim Aposto. Corinthi hospitabatur. *Qui pro anima mea*, id est, vita mea *suas ceruices* Act.18.
B *supposuerunt*, id est, mortis periculo pro vita mea conseruanda se exposuerunt. *Quibus non solum ego gratias ago, sed & cuncta Ecclesia Gentium*, tanquàm de salute seruata sui proprij Apostoli *& domesticam Ecclesiam eorum*, id est, familiam quam vocat Ecclesiam propter probatam fidem & religionem illorum. *Salutate Epenetum dilectum mihi qui est primitiuus Ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu*, id est, qui fuit primo conuersus ad fidem Christi in Ecclesia Asiæ, qui tūc erat Romæ. *Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis*, ad hoc vt eos ad concordiam reuocaret. *Salutate Andronicum* qui cæcus erat & filius Iulię. ideo subiungit *& Iuliam*, scilicet matrem. *cognatos meos*, id est, Iudæos ex tribu Beniamin. *& concaptiuos meos*, id est, qui mecum aliquando fuerunt in carcere detenti. *qui sunt nobiles in Apostolis*, id est, inter prædicatores: *& ante me fuerunt in Christo Iesu*, id est, prius conuersi fuerunt ad fidem Christi quàm ego. *Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino*, id est, in dilectione charitatis quæ est in Christo. *Salutate Vrbanum adiutorem nostrum & Stachim dilectum meum*: quos coniungit, quia forte simul habitabant vel aliqua alia necessitudine erant cōiuncti. *Salutate Apellen probum in Christo Iesu*, id est, approbatum à Christo, forte per aliquas tribulationes *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo* in qua multi fideles erant congregati. *qui sunt in domino*, id est, fideles *& baptisati* in Christo: ipsum vero non salutat, quia forte erat absens. *Salutate Herodionem cognatum meum*, qui ex hoc dicitur fuisse Iudæus. *Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo* qui dicitur fuisse presbiter & peregrinabatur per deserta loca, vt fideles Christi cōfortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad discretionem illorum subdit, *qui sunt in domino. Salutate Triphenam & Triposam quæ laborant in domino*, id est, in ministerio sanctorum quod dominus sibi reputat fieri. *Salutate Persidem Charissimam quæ multum laborauit in domino*, hortando alios & ministrando sanctis in paupertate ac etiam in multis aliis laboribus. *Salutate Ruffum electum in domino*, id est, in gratia Christi, *& matrem eius* secundum car- Mat.25.d
C nem *& meam* beneficio: multa enim beneficia & obsequia exhibuerat Apostolo. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermē & qui cum eis sunt fratres*, quos simul salutat, quia simul concorditer habitabant. *Salutate Phylologum & Iuliam, Nereum & sororem eius & Olimpiadem & omnes qui cum eis sunt sanctos*, id est, in fide Christi sanctificatos. *Salutate inuicem in osculo sancto* & non libidinoso vel doloso. *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi*, id est, in nomine & fide Christi congregatæ: quia omnes salutem vobis optant & pro vobis orant.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

ROgo autem vos fratres vt obseruetis, id est, diligenter consideretis & cognoscere curetis, non ad sequendum vel imitandum, sed fugiendum & cauendum *eos qui dissentiones*, id est, diuisiones sectas aut schismata *& offendicula*, ex quibus sequuntur scandala *præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate*, id est, separate vos *ab illis*, vt eorum falsam & erroneam doctrinam fugiatis. *Huiuscemodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri*. non enim prædicant propter gloriam Christi, sed propter quæstum vt vētrem suum impleant. *& per dulces*, id est, ornatos fucatos ac faleratos sermones in quibus sanctitatem & amicitiam prætendūt: *& benedictiones*, quibus, scilicet benedicunt & laudando ac adulando & se amicos fingendo & aliis detrahendo, *seducunt corda innocentium*, id est, simplicium & imperitorum. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est*, id est, annunciata in vniuerso mundo: eo quod tunc Roma erat caput orbis. *Gaudeo igitur in vobis* quia, scilicet fidei obedistis & hoc in charitate. *Sed volo vos sapientes esse in bono*, vt scili- Gal.1.b. Phil.3. Esa.3.b.

cet ei quod bonum est inhęreatis & teneatis. *& simplices*,id est,cautos *in malo*,ne faciliter illis cre D
datis & ne per aliquam simplicitatē illis adhæreatis, aut aliquo modo declinetis. *Deus autem pa-*
1.Petr.5.c *cis*.s.dator qui dissentiones & diuisiones ac seductiones odit , *conterat Sathanam*,id est,diabolum
& aduersarium vestrum *sub pedibus vestris*: quia,scilicet per vestrā sapiētiam eum vincetis. quod
fiet *velociter* in aduentu meo. *Gratia domini nostri Iesu Christi* , quæ sufficit ad tuendos vos à ma-
lis,sit *vobiscum* in aduentu meo.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

S*Alutat vos Thimoteus adiutor meus* In prædicatione Euangelij, *& Lucius & Iason & Sosipater cognati mei*, quia Iudæi erant,scilicet vos salutant. *Saluto vos ego.Tertius* nomine scriba qui dictante Apostolo *scripsi Epistolam in domino*,scilicet vos saluto. *Salutat vos Caius hospes meus & vniuersa Ecclesia*: quia omnes fideles in hospicium recipiebat, cui D.Iohānes suam tertiam direxit Epistolam. *Salutat vos Erastus archarius ciuitatis*, qui custodiebat archam communem & communes reditus ciuitatis, & alius nomine. *Quartus frater*,id est,Fidelis. *Gratia domini nostri Iesu Christi* sit scilicet *cum omnibus vobis. Amen*,id est,vtinam fiat. *Ei autem*,scilicet Deo *qui potens est confirmare*,scilicet in fide *iuxta Euangelium meum*,id est,quod ego prædico: *& etiam prædicationē Iesu Christi*,qui primo Euangelium prædicauit *secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti*,id est, secreti de incarnatione filij dei vel de vocatione Gentium, quia à principio mundi aliis generationibus fuit occultatū. *Quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum* , quæ nūc impletæ sunt & aliis generationibus publicatæ *secūdum præceptum æterni Dei*, qui mysterium hoc publicare & annunciare præcipit nobis *ad obeditionem fidei in cunctis Gentibus*,id est,vt omnes Gētes cognoscāt & credant ac obediant fidei *cogniti*,scilicet æternaliter *soli sapienti Deo*. sed nec reuelatum est nobis *per Iesum Christum,cui honor & gloria in secula seculorum Amen*. fiat.

COMMENTVM DECIMISEXTI CAPITIS. E

Tex. *Commendo autem vobis Pheben sororem nostram , quæ est in ministerio Ecclesiæ , quæ est Chencris.*

HAnc primam huius capitis partem Aposto.expendit in salutationis priuatarum personarum. Erat enim tunc maxime operęprecium ad incitandam souendamque nascentem religionem Christianam,insignes personas omnibus esse notas,vt mutuis virtutis exemplis sese omnes extimularent & promouerent,inter quos vel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes Christiani nominis inimicas. Erat que ad rem decentissimum suis quemque laudibus prosequi,qui aliquid emolumenti suis vel fauoribus vel sudoribus attulisset Ecclesiæ,vt alij ad similia excitarentur. Qua de re Apostolus neminem fere in huiusmodi salutationibus nominat,quem non suis titulis & virtutibus efferat, & exornet inter eas personas. Primo commendat Pheben,proprium est nomen insignis mulieris,quę in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi , quæ Romam pergebat epistolam Apostoli deferens negocia ardua illic habens. Secundo describit eam ex fidei religione dicens: Sororem nostram, omnes enim mulieres fideles sorores vocantur, prout & omnes viri fratres. Tertio ex officio pietatis cum dicit. Quæ in ministerio est Ecclesiæ,quæ est Chencris,id est,quæ victum
ministrat & necessaria Ecclesię,quæ est Chēcris in portu,scilicet Corinthiorū,vbi aliqui Chri-
Luc.8.a. stiani erant congregati,quibus dicta mulier seruiebat,prout de ipso Christo dicitur quod quę-
1.Tim.5.b dam mulieres ministrabant de facultatibus suis. Et de vidua eligenda dicit Aposto. Si hospicio
recepit,Si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet non esse malum literas commēdaticias in F
Tex. bonum finem petere & accipere. ¶ *Vt eam suscipiatis in domino digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negocio vestri indiguerit. Etenim ipsa assistit multis, & mihi ipsi.* Hic manifestat in quibus vult eam commendatam haberi,est vt digne suscipiatur in domino,id est,propter honorem Dei secundum quod dignum &
Mat.10.d conueniens est recipi sanctos,iuxta illud: Qui recipit iustum in nomine iusti,mercedem iusti recipiet. Secundum est vt eam solicite adiuuent,vnde subdit *vt assistatis ei*,scilicet consilium,auxilium & fauorem præstando in quocūque negocio vestri indiguerit,habebat enim forte aliquid
1.Thessa. expedire in curia Cæsaris. Si obiiciatur illud, Vestrum negocium agatis q.d. Non intromittatis
4.c. vos de negociis alienis. Dicendum quod assistere negociis alienis cōtingit dupliciter. Vno modo seculariter propter fauorem hominum,vel lucrum,& hoc non conuenit seruis Dei , saltem
2.Tim.2.a clericis Deo dicatis,secundum illud: Nemo militās Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate,puta in auxilium indigentium & miserorum, &
Iacob.1.d. hoc est religiosum secundum illud : Religio munda & immaculata apud Deum & patrem,hæc est visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Et hoc modo Aposto.hic loquitur. Deinde assignat rationem quare id facere debeant,ostendendo meritum eius dicens. *Etenim ipsa quo-*
Esa.3.b. *que assistit multis , & mihi ipsi.* Vnde Esa. Dicite iusto quoniam bene:retributio enim manuum,id
Mat.5.a. est operum eius fiet ei. Et Christus : Beati misericordes quoniam misericordiam consequētur.

A *Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices* Tex.
supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cuncta Ecclesia
Gentium) & domesticam Ecclesiam eorum.

HIc petit salutari Aquilam, & Priscam vxorem eius. quàmuis vxorē prænominauerit eo forsan quod ob insignem deuotionē & ꝓbitatem præclari esset nominis. Origenes & Chryso. dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinthij, quorum hospicio exceptus est Paulus, dum ab Athenis Corinthum veniret. Qui quidem aquila professione Iudæus, genere fuit pōticus: cuius vxor illic non prisca sed priscilla vocatur, nisi forsan diminutiuū sit ab eo, quod est Prisca. Eratque eiusdem artis cum Apostolo, puta scænifactoriæ hoc est consuendorum tabernaculorum,
Qua de causa dicitur ad illum diuertisse, cum applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum, Act. 18. a
sed & Ephesi constat habitasse. Ex quo loco cum Paulus misisset ad Corinthios priorem Epi-
stolam, quæ hanc antecessit, inter alias salutationes ait: Salutant vos in domino multum Aquila, 1. Cor. 16. d
& priscilla, cum domestica Ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem. *Adiutores meos in Christo Iesu.* Non quidem adiutores in prædicta arte mechanica, sed in præsidiis, subsidiisque Euangelij promulgādi. *Qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt*, id est, seipsos pro vita mea conseruāda mortis periculo exposuerunt, quod est iudicium maxime charitatis. Cum
maiorem hac dilectionem nemo habeat, quam vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et Ioh. 15. b.
quia vita Apostoli non tam sibi quàm aliis necessaria erat, secundum illud: Permanere autem in Phil. 1. d.
carne necessarium propter vos. Ideo subdit *quibus non solus ego gratias ago, sed & cuncta Ecclesia*
Gentium, quarum sum Apostolus, & doctor. Et etiam salutate *domesticam eorum Ecclesiam*: habe- 1. Tim. 2. b
bat enim in domo sua multos fideles congregatos. ¶ *Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est pri-* Tex.
mitiuus Ecclesiæ Achaia in Christo Iesu. Hic petit salutari Epænetū qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, qui erat Apostolo dilectus, eo quod erat prima fruges Christianismi in Asia. Vnde di-
B cit primitiuus Asiæ. Alij textus habent Achaie, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit,
quod pertinet ad eius magnam dignitatem. Vnde Aposto. Accessistis ad Ecclesiam primitiuo- Heb. 12. f.
rum, qui conscripti sunt in cœlis. Tunc autem erat Romæ. ¶ *Salutate Mariam, quæ multum labo-* Tex.
rauit in vobis. Interserit fœminas viris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quæ multum lauorauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiæ Romanæ, maxime ad componendam pacem inter Iudæos & Gentiles. quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, vt Hugo Cardinalis ait,
vnde merebatur, secundum illud: Bonorum laborum gloriosus est fructus. Sap. 3. d.

Salutate Andronicum, & Iuniam cognatos & concaptiuos meos: qui sunt Tex.
nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu.

HOs describit ex genere, cum dicit cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse Iudæos sicuti
dixerat: Qui sunt cognati mei secundum carnem. Secundo ex pasione pro Christo susce- Supra. 9. a
pta, dicens *& concaptiuos meos*: fuerant enim aliquando comprehensi & in carcerem detrusi, cum
Apostolo: qui dicebat in carceribus abundantius. Tertio ex Authoritate, cum dicit, *Qui sunt no-* 2. Cor. 11. e
biles in Apostolis, id est, inter prædicatores, secundum illud: Nobilis in portis vir eius cum sede- Prou. 31. e
rit cum senatoribus terræ. Quarto ex tēpore cum dicit: *Et ante me fuerunt Christo Iesu.* prius enim
fuerunt conuersi ex Iudaismo ad fidem Christi quàm Apostolus. vnde ex hoc eis maior reue- 1. Tim. 5. a
rentia debebatur, secundum illud: Seniorem non increpaueris, sed obsecra vt patrem. Sunt qui legant Andronicum & Iuliam, ac si Iulia fœmina esset, & forte Andronici vxor. Sed probabi-
lius legendum est Iuniam vt sit nomen viri Iunias. ¶ *Salutate Ampliatum dilectissimum mihi* Tex.
in domino. Quamuis (vt Origenes ait) huic nihil ægregium videatur ascribere, tamen ex hoc ip- Iob. 23. e.
so quod dilectus erat Apostolo laudabilis est. ¶ *Salutate vrbanum, adiutorem nostrum in Christo* Tex.
Iesu & Stachim dilectum meum. Forsan hic erat minister verbi, & sic adiutor in prædicatione fidei, cui coniungit Stacbin. quia forte simul habitabant, vel quia aliqua alia necessitudine con-
C iuncti erant. ¶ *Salutate Apellen, probum in Christo.* Hunc Apellen vocat probum in Christo, id Tex.
est, approbatum à Christo per tribulationes, secundum illud: Probauit me sicut aurum quod
per ignem transiit. Vel probum, id est, probatę virtutis. ¶ *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli do-* Tex.
mo. Hunc Aristobolum ait D. Ambro. congregatorem fuisse fideliū. Et quia forsan ille vel mor-
tuus erat vel absens eum non salutat, sed domum eius veluti scholā fidei & morum. ¶ *Salutate* Tex.
Herodionem cognatum meum. Probabile est hunc fuisse Iudæum, nisi forte aliqua alia ratione esset
illi cognatus, sicuti de Andronico & Iunia prænotauimus. ¶ *Salutate eos qui sunt ex Narcissi do-* Tex.
mo, qui sunt in domino. Hūc Narcissum D. Ambrosius ait fuisse presbyterum officio functum peregrini, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondum compertum erat Apostolo an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide, non omnes salutat, sed omnes inquit qui sunt in domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate censebat Deo coniun
ctum. Eum quippe qui non amat dominum nostrum Iesum Christum, Anathema esse iubet in 1. Cor. 16. d
alia Epistola, Et D. Iohannes: Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nec aue ei di- 2. Ioh. 1. e.
xeritis. ¶ *Salutate Tryphenam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidem charissimam,* Tex.
quæ multum laborauit in domino. Hæ tres laborauerunt in domino, id est, in ministerio sanctorum,
quod dominus reputat sibi fieri, vel eo, scilicet modo quo de Maria dictum est, nisi quod Persi- Mat. 25. d
dem superioribus prætulit, vocans eam charissimam: & quod ait eam multum laborasse exhor-
tationibus, scilicet & subsidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, vigiliis, &c. 2. Cor. 11. f

 D

Tex. *Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius, & meam.*

Ephe 1. a. HVnc Ruffum dicit electum in domino, quod exponi potest, id est probatum, sicut de Apelle dictum est, vel vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephe. elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. sed significat virum fuisse selectæ virtutis & sanctitatis. Salutat pariter matrem illius Ruffi secundum carnem, tanquam etiam electam, quam dicit esse matrem suam, beneficiis & obsequiis: aliquando enim seruierat Apostolo, & tunc Romæ erat. Vnde alibi, Anus vt matres: iuuenculas, vt sorores, &c.

1. Tim. 5. a

Tex. ¶ *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, & Hermen, & qui cum eis sunt fratres.* Hos quinque vna eademque simplici salutatione comprehendit cum suis sodalibus, erant enim forsan in eadem domo vnanimiter habitantes. Herman priori loco ab Hermas, Hermen vero ab Hermes quod est Mercurius, illum autem Herman putat Origenes fuisse authorem libelli, qui inscribitur Pastor.

Tex. *Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos.*

HOs etiam eadem ratione citra vllum titulum salutat, eo quod nihil præstantius agnoscebat in illis, nisi quod digni erant salutatione.

Tex. ¶ *Salutate inuicem in osculo sancto.* Ne illi qui præteriti erant absque salutatione, aliis nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, alios despicerent. subdit hoc pacis & concordiæ verbum, vt se salutent inuicem in osculo sancto, non libidinoso, de quo Salomon: Apprehensum deosculatur iuuenem, neque sub dolo, de quo idem: Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula inimici. Sed sancto & honesto quod in signum sanctæ Trinitatis datur, secundum illud: Osculetur me osculo oris sui. inde autem vt Origenes ait: in Ecclesia inoleuit vt fideles inter missarum solennia inuicem olim darent osculum pacis, quod tamen nunc rationabiliter non seruatur.

Prou. 7. c.

Prou. 27. a

Tex. *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.*

ORigenes quærit quomodo Apostolus, qui in vna Achaiæ erat Ecclesia, omnium Ecclesiarum Christi nomine salutat Romanos: Respondet quod id faciebat, eo quod vnus erat spiritus D. Pauli, & omnium Ecclesiarum, quæ orationibus communibus pro omnium salute præcabantur, q. d. Omnes Ecclesiæ vestram optant salutem, & pro vobis orant. Vnde D. Iacobus: Orate pro inuicem, vt saluemini. E

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Tex. *Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis.*

IN hac secunda huius c. parte, ostendit quos vitare debeat. Et quia illi quos vitari volebat, fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, venientes in vestimentis ouium, & intrinsecus erant lupi rapaces. Ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelam & circunspectionem, dicens: *Rogo autem vos fratres vt obseruetis, &c.* Obseruare autem est quod diligenter considerare, quod quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem cum quis cōsiderat conditionem & progressum alicuius ad nocendum ei, secundum illud: Obseruat peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Et illud: Et ipsi obseruabant eum. in bono autem tripliciter accipitur: vno modo, quando quis diligenter considerat ad implendum ea, secundum illud: Obserua igitur & audi vocem eius. Secundo quando quis diligenter bonos ad imitandum eos, secundum illud: Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulāt sicut habetis formam nostram. Tertio obseruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hic. Erāt enim quidam ad fidem conuersi, qui prædicabant legalia esse obseruanda. Et ex hoc sequebantur primo dissensiones & sectæ, de quibus ad Galatas 5. quia quidam errori eorū adhęrebāt. Alij autem in vera fide persistebant. Secundo sequebantur offendicula, & scādala, de quibus supra, dum quidam alios iudicarent, & alij alios spernerent. Vnde Esa. Auferte offendicula de medio populi mei. dicit autem, *præter doctrinam quam didicistis*, scilicet à veris Christi discipulis, vt ostendat quod huiusmodi dissensiones & scandala ex falsitate doctrinæ proueniebāt. Vnde alibi dicit: Si quis vobis Euangelisauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Secundo monet vt cogniti vitentur, dicens. *Et declinate ab illis*, id est, eorum doctrinam & consortia fugite. Vnde Dauid: Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Mat. 7. c.

Psal.

Luc. 14. a.

Phil. 3. d.

Gal. 5 d.

Supra. 14. a F

Esa. 57. c.

Gal. 1. b.

Tex. *Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt: sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.*

HIc assignat duas rationes prædictæ monitionis, quarum prior sumitur ex parte eorum quos volebat vitari, quorum primo describit intentionem, dicens: *Huiusmodi enim homines non seruiunt Christo domino, sed suo ventri.* Non enim prædicabāt propter gloriam Dei, sed propter quęstum vt suum ventrem implerent, de quibus alibi dicit: Multi ambulant quos sæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est. Secundo describit eorum deceptionem, dicens. *Et per dulces sermones seducunt corda innocentium*, id est, simplicium & imperitorum, de quibus Salomon: Innocens credit omni verbo. *Et per dulces sermones* in quibus

Phil. 3. d.

Prou. 14. b

A bus sanctitatem prætendunt, secundum illud: Qui loquuntur pacem cum proximo suo, m[illegible] Psal. 27.a
tem in cordibus eorum. *Et benedictiones* quibus, scilicet benedicunt, laudant, & adulātur illis qui
eos sequuntur, vt facilius decipiant, secundum illud: Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te Esa 3.b.
decipiunt: talibus benedictionibus maledicit Deus, secundum illud: Maledicam benedictioni- Mala. 2.a
bus vestris. Secundam rationem prædictæ monitionis asignat ex conditione Romanorum, qui
faciles se exhibebant ad sequendum bonum & malum. Vnde primo commendat eos de facilita-
te ad bonum, dicēs: *Vestra enim obedientia*, qua de facili obedistis, *in omnem locum diuulgata est*, propter
dominium quod tunc Romani obtinebant super alias nationes, ideo quæ à Romanis fiebant de
facili diuulgabantur ad alios. Vnde supra: Fides vestra in vniuerso mundo annunciatur. De illa Supra.1.b.
obedientia in bonum congratulabatur, dicens. *Gaudeo igitur in vobis* quia, scilicet fidei obedistis
& hoc in charitate, de qua dicitur, quod non congaudet super iniquitate, congaudet autem ve- 1.Cor.13.b
ritati. Deinde reddit eos cautos contra malum dicens. *Sed volo vos esse sapientes in bono*, scilicet
ei quod bonū est adhereatis, iuxta illud: Quod bonum est tenete. *Et simplices in malo*, idest, im- 1.Thessa.
permixtos in malo, Ne, scilicet propter aliquam simplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis vlt.d.
sit in vobis simplicitas quod nullum decipiatis, neque ab aliis decipi patiamini, de hac simpli- Mat.10.
citate Christus: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut colūbæ. E conuerso de qui- Hier.4.
busdam dicit Hieremias: Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.

Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris velociter, Tex.
Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum.

HIc optat & precatur eis diuinum auxilium contra huiusmodi deceptores, dicens: *Deus autem pacis*, scilicet dator & author, qui eas dissensiones faciunt, odit. *Conterat Sathanam*, id est, Prou.6.b.
diabolum qui per istos pseudoapostolos vos decipere conatur, *sub pedibus vestris*, vt scilicet per
vestram sapiētiam vincatis. *Velociter*, id est, & hoc fiat velociter, scilicet in aduentu meo, potesta-
te nobis à Christo data, secundum illud: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes Luc.10.c.
B & scorpiones, & virtutem inimici. Et Malach. ait: Calcabitis impios cum fuerint sicut cinis, sub Mal.4.a
planta pedum vestrorum. Deinde ad hoc obtinendum precatur gratiam Christi, dicens: *Gratia domini nostri, &c.* quæ, scilicet sufficit ad vos tuendos ab omnibus malis, & periculis, secun-
dum illud: Sufficit tibi gratia mea: *fit vobiscum*, & vos protegat.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto ego Tex.
vos Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes meus, &
vniuersa Ecclesia. Salutat vos Erastus, Archarius
ciuitatis, & Quartus Frater.

HIc Salutat Romanos ex parte aliorum, & primo ex parte Timothei, quem dicit adiutorem
suum in prædicatione Euangelij. Vnde Corinthiis scribens dicit: Misi ad vos Timoth. qui 1.Cor.4.d
est filius meus charissimus & fidelis. Addit autem & Lucius & Iason, & Sosipater cogna-
ti mei, quia Iudæi erant, supplendum est salutant vos. Erat autem quidam. Scriba D. Pauli nomi-
ne Tertius, cui Apostolus concessit vt ex sua persona Romanos salutaret. Ideo se interseruit, di
cens: Saluto vos, &c. Enumerat Aposto. inter alios Caium hospitem suum, ad quem dirigitur
tertia D. Iohannis Epistola canonica, in qua commendatur de charitate quam exhibebat san-
ctis. Nominat etiam Erastum Archarium ciuitatis, qui, scilicet custodiebat Archam commu-
nem, id est, cōmunes redditus ciuitatis. Vltimo nominat quēdam fidelem qui vocabatur Quar-
tus, prout scriba vocabatur tertius.

C *Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen. Ei autem qui potens est vos confirmare* Tex.
iuxta Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij
temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum,
secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei, in cunctis Gentibus
cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor & gloria
in secula seculorum. Amen.

HIc salutat Romanos ex parte sua, dicēs. *Gratia, &c.* & finit Epistolam cum gratiarum actio-
ne, dicens. *Ei autem*, scilicet Deo qui est Trinitas, *qui potens est vos confirmare*, secūdum illud:
Modicum passos ipse perficiet, cōfirmabit, consolidabitque & hoc in fide, quæ est *iuxta Euan-* 1.Pet.5.c
gelium meum, id est, secundum Euangelium quod ego prædico, *& etiam secundum prædicatio-*
nem Iesu Christi, qui primo Euangelium prædicauit, secundum illud: Quæ cum initium accepis Heb.2.a.
set enarrari per dominum. Vnde D. Matheus dicit. Circuibat Iesus prędicans Euāgelium regni, Mat.4.d
subiungit. *Secundum reuelationem Mysterij*, id est, secreti, quod quidem potest refferri ad id quod
dixerat iuxta Euangelium meum. Vel quia in Euangelio reuelatur secretum diuinæ incarnatio-
nis, secundum illud: Iusticia dei reuelatur in eo. Vel quia ipsi Apostolo est Euangelium reue- Supra.1.c.
latum secundum illud: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. De hoc autem secreto 1.Cor.2.c
dicit Esa. Secretum meum mihi. Vel potest melius referri ad hoc quod dixerat confirmare, Esa.24.c.
q.d. Deus potest vos confirmare in Euangelio meo & prædicatione. Et hoc secundum reuela-
tionem Mysterij secreti, scilicet de conuersione Gentium, de quo alibi: Mihi autem omnium Ephe.3.b.

rum minimo data est gratia hæc in Gentibus illuminare, quæ sit dispensatio sacramenti D
absconditi à seculis in Deo. Vnde subdit *temporibus æternis taciti*. Quia videlicet occultum erat
apud homines quod Gentes essent conuertendæ ad fidem. vocat autem hæc tempora æterna
quasi diu durantia, quia à principio mundi hoc fuit occultum, sicut & in Psal. Illuminans tu mi-
Psa 75.a. rabiliter à montibus æternis. Vel potest dici quod tempora æterna dicuntur ipsa æternitas, de
Esa 57.c. qua Esa. Excelsus & sublimis habitans æternitatem, vt sicut simplex Dei essentia per quandam
Iob.11.b. similitudinem dimensionibus describitur, secundum illud: Longior terra mensura eius, & latior
mari. Ita simplex eius æternitas per tempora designatur, inquantum omnia tempora continet.
Subdit autem *quod* scilicet mysterium, *nunc patefactum est per scripturas prophetarum*, id est, secun-
Ephe.3.a. dum quod prophetæ prædixerunt, vt patuit supra 5. Vnde Ephesiis scribens ait: Aliis genera-
tionibus non est agnitum filiis hominum, sicut nunc manifestum est sanctis Apostolis eius, &
prophetis in spiritu esse Gentes cohæredes. Est autem patefactum per operis impletionem, ex
præcepto Dei. vnde dicit secundum præceptum Dei, qui, scilicet æterno proposito ea quæ vult
temporaliter facit, quod quidem præceptum Dei *ad obeditionem fidei* est *in cunctis Gentibus*, id est,
Supra 1.a. vt omnes Gentes obediant fidei. Vnde supra ad obediendum fidei, in omnibus Gentibus. Si au-
tem loquamur de mysterio incarnationis, sic construenda est litera mysterij inquàm tempori-
bus æternis taciti, quia ante nõ erat ita manifestum, quod quidem mysterium nunc patefactum
est per scripturas prophetarum, qui hoc prædixerunt secundum præceptum æterni dei, qui vo-
luit mysterium incarnationis patefieri, & hoc ad obediendum fidei in cunctis Gentibus myste-
rij, inquàm licet taciti apud homines tamẽ cogniti soli deo sapiẽti, quia ipse solus hoc cogno-
uit. & quibus voluit reuelare, quia quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei. Vel potest intelli-
Mat.19.b gi de deo qui solus est sapiens, scilicet per essentiam, prout dicitur quod nemo bonus nisi solus
Mar.10.c deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadem est perfectio totius Trinitatis, prout èconuerso
Mat.11.d dicitur. Nemo nouit patrem nisi filius, non excluditur spiritus sanctus, neque pater à noticia E
suipsius. Subdit autem, *per Iesum Christum*, quod non est sic intelligendum quod deus pater sit
sapiens per Iesum Christum, quia cum in deo sit idem sapere quod est esse, sequeretur quod pa
ter esset per filium, quod est inconueniens. Sed hoc referendum est ad hoc quod supra dixerat,
nunc patefactum est, scilicet per Iesum Christum: *cui* Iesu Christo, *est honor*, per reuerentiam to
cius creaturæ, secundum illud: In nomine Iesu omne genu flectatur. *& gloria*, scilicet quantum
Phil.2.b. ad plenam diuinitatem, sicut ibi subditur. Et omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Chri
stus in gloria est dei patris. vel potest sic construi, cogniti soli sapienti deo: cui scilicet deo, est
Ioh.17.a. gloria per Iesum Christum, qui eum glorificauit, secundum illud: Ego te clarificaui super ter-
ram, & supplẽdum est sit honor & gloria. Et hoc nõ ad tempus, sed in secula seculorum. secun-
Heb.13.b. dum illud: Iesus Christus heri, & hodie ipse est in secula. Addit autem ad confirmationem ve-
ritatis, Amen, quod vt dictum est interpretatur fiat.

Illustratio Epistolæ ad Romanos feliciter explicit.